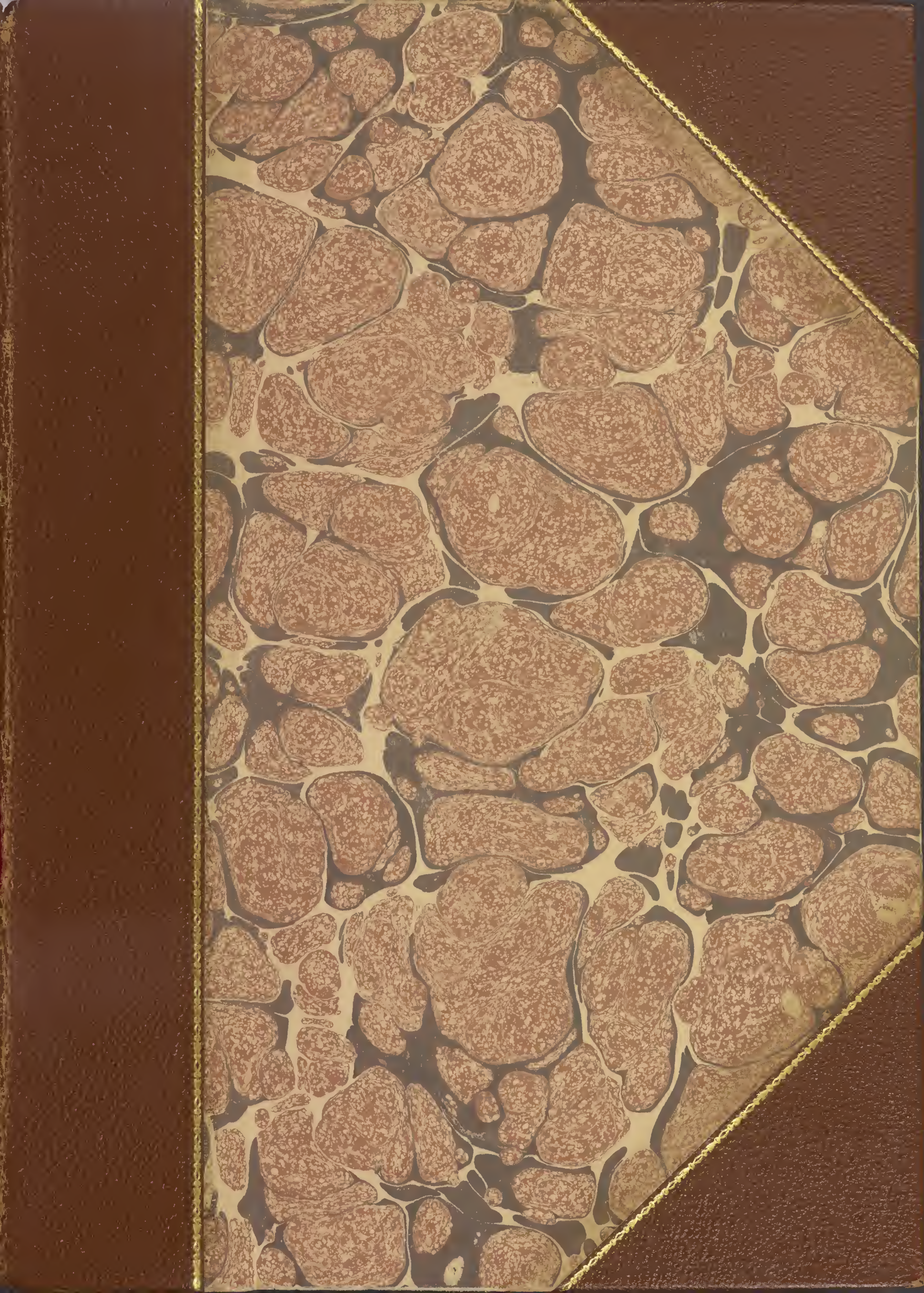

Publij Virgilij marõis opera.

Publij Virgilij Maronis opera cum quinq; vulgatis commentariis: expolitissimisq; figuris atq; imaginibus nuper per Sebastianum Brant superadditis: exactissimeq; reuisis: atq; elimatis.

Lectori loquitur liber hic: pictasq; tabellas
Commendat: quales virgilio addiderit.

perlege virgilios quotquót bone lector in orbe
Comperies toto: me quoq; confer eis.
Spero equidem dices me longe alios superare:
Videris atq; ante hac nec mihi vbiq; parem.
Multa characteribus aliorum: multa liturę:
Et limę debes: sed mihi cuncta dabis.
Hic legere historias/cōmentaq; plurima doctus:
Nec minus indoctus perlegere illa potest.
Dardanium Aeneam doctū non legimus usq;:
picturam potuit perlegere ille tamen:
Magna fuit quondam picturę gloria: & inter
pręcipuas artes: prima erat illa gradu.
Vnde antigraphicen teneris lusisse sub annis.
Instituit pueros gręcia docta suos.
Tantus honos arti fuit: interdicta q; olim
Hęc fuerat seruis: hos docuisse nephas.
pictores fabii: dictatoresq; fuere:
Ars ea principibus nobilitata viris.
Laude sed insigni cunctos superauit Apelles:
Nec passus quenq; prorsus in arte parem.
Nempe volumibus doctrinā hanc auxit habunde:
Nullo: ab eo non est linea ducta: die.
pinxit Aristides animū: sensusq;: pathosq;:
Atq; hominū affectus: dictus & inde bonus:
Instituit species depingere & Appolidorus:
Isq; penicillo gloria prima leui.
Doctior Eupompus: sine arithmo posse negauit
picturam quenq; perficere ingenuam.
Multa polignotus tantę superaddidit arti:
Multaq; phidiaca: quę placuere: manus.
Auro pularchi legimus tabulam esse repensam:
Vnde data est arti: & gloria magna viro.

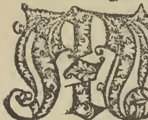
prelia panęus Marathonica pinxit athenis:
Atq3 rhodi fuerat gloria prothogenes.
parrhasium vicit depicto Aiace Timantes:
Cum tamē hic princeps dictus in arte foret.
Ausus item pythis est/doctū contendere contra
Thimagoram: at palmam linquere iussus ei.
plus placuit zeusi pictas donare tabellas:
Quam precio indigno vendere cuiq3 suas:
Nobilis imprimis opifex: qui pingere mores
Nouit: & o vtinam viueret idem hodie:
Quo pueris nostris: senib9 quoq3: virginibusq3:
Matribus ac: mores pingeret ipse bonos.
Sed quorsu3 o lector nos hęc meminisse putabis?
picturę laudem q̄ damus eximiam?
Quā nisi: vt has nostras quas pinxim9 ecce tabellas
Virgilio: charas tū quoq3 habere velis.
Has tibi nemo ante hac tam plane ostēderat vsquā:
Nemo tibi voluit pingere Virgilium.
Nūc mēorare potes monochromata cūcta maronis
Quam leuiter: pictis lector amice locis.
perlege: deinde vale: iubet hoc tibi nomīe brantus
Dicere & ipse suo, cum Titione Vale.

Tuumq3 Sebastianū: ne Tema
rensis more macules: sed
ama: oro. dabitur ali
quādo & respō
dendi & ex
purgandi
tempus
Amē

Vigeat floreat Crescat
apud argentinenses
siue Tribotes
pax. liber
tas / at
q3 iu
stici
a

Procemium Cristoferi.

Christophori Landini Florentini in, p. Virgi, interpretatiões procemium ad petrum medicen magni Laurentii filium.

Agnas immortalesq; Petre medices priscis illis viris gratias habendas censeo: qui bonis artibus atq; disciplinis excogitatis atq; repertis: vitam nostrã ita excoluerunt: vt recte cõmodeq; degere possemus: atq; intra nature humane terminos consistentes: in ferinos cultus: moresq; non laberemur. Maiores tamen ac potius maximas illis habendas haud dubitauerim: quia ea inuenerunt: quibus animi nostri veluti quibusdam alis suffulti: & humanã conditionem transcenderent: & his que terrena caducaq; sunt pro nihilo habitis: ad diuinarum rerum cognitionẽ euolarent. Ex quibus quidẽ omnibus ego poeticam primas sibi vendicare (modo equos sortiatur iudices) facile me coniecturã existimo. Verũ nos huiuscemodi disputationi: & cõueniẽtiorẽ: & qui illam non solũ postulet: verum potius efflagitet: locum addiximus. Interim autẽ cum eum nobis poetam interpretandum assumpserimus: qui vel ex omĩbus terrarũ regionibus: quarũ habitatores historia cognoscantur: vel ex omĩbus seculis. quorum memoria ad nostre vsq; tempora scriptorum beneficio peruenerint: si non primus oĩno: primo tamen par pene equalisq; sit: opere nostre preciũ haud mediocre futurũ extimo. si paucis tamẽ: ne pluribus q̃ necessitas exigat ostẽdero ex oĩni (q̃ innumera pene est) scriptorum copia: illũ p̃ter ceteros: & ad grauiter ornateq; loquẽdũ: et ad bene beateq; viuendum plurimũ nobis conferre. Nã cum & intelligẽtia q̃ omes disciplinas studio industria q; adhibita assequi possumus: & orõne qua q̃ didicerimus alios doceamus: hõ a ceteris aĩalibus differat: nonne in utraq; re ita princeps est. P. Maro: vt cũ ab eo discesseris: vix nisi longo interuallo relicto: secũdũ reperiãt latini. Nãq; (ĩmortalis deus) splendorẽ q̃ dignitatẽ orationi affert? Quid obsecro aut in maximis rebus sublimius? aut in mediocribus temperãtius. aut ĩ humilioribꝰ pressius excogitari hoc poeta potest? Quis ĩ singulis verbis eius elegantiã? Quis ĩ orõnis structura cõpositionem? Quis in luminibus verborũ ac sententiarum dignitatẽ maronis adequabit? Quod vero iure omẽs stupescant: ita dicendi genus variat: vt rebus: temporibus: personisq; inseruiens: modo abundãs copiosiusq; fluat: modo breuis concisusq; cuncta p̃stringat. Decet illum nõnunq; siccitas. Decet nescio quid pingue floridũq;: sepe autẽ suauissimo quodã contemperamẽto ita huiusmodi in vnũ omĩa cõfundit: atq; cõmiscet: vt mirabili voluptate audientiũ aures demulceat atq; delectet. Nam quis dicendi ornatus excellentior esse potest? q̃ is in quo nec precipitata breuitas: nec infinita copia: nec ieiuna siccitas: nec postremo nimium luxurians leticia appareat. Hoc quidem dicẽdi genus apud quem alium inuenias non facile reperio. Ego certe apud neminem adhuc cognoscere potui? Si igitur tanq; magnum virum & omni laude dignum eum admiramur: qui horũ vno vtatur egregie: si veluti eloquentie deum illum veneramur? q hos omnes: sed in diuersis locis adimplet: quibus laudibus obsecro: quibꝰ tantũ laudibus hunc prosequemur? qui vnum in locum: vnam in rem: hec simul omnia inaudita suauitate coniiciat. Adde ad hec q; cum duo sint dicendi genera: quorũ alrum a quieto: & nulla perturbatione concitato animo mature grauiterq; proferatur. Alterũ vero in quo quia nihil ratione: sed omnia summa perturbatiõe agunt: ardens infensum: torrensq; nominarunt: nonne vtrũq; ita distribuit. P. Maro. vt seruato hominũ ingenio ac natura: vnicuiq; suum attribuat? quid enim grauius maturiusq; Aenea: latinoq; & si quos horum similes inducit? quid contra ardentius: erectius: infensiusq; pyrro. Turno drãce: sed in primis ipsa Iunone troianis semper infensa fingere potuit? Sed vt ad ea membra in qua totum dictionis corpus diuidimus: quãdoq; deueniam: ita proponunt atq; inuocant poete: vt his ea omnia quibꝰ procemiũ perficitur summo artificio absoluant: quapropter quo artificio: quo diuini ingenii consilio tantus vates & a magnitudine vtilitatis ac nouitate rerum attentũ: & ab erumnis inuicto animo perlatis: & ab iniustis crudelissime iunonis odiis fauorẽ conciliat? q̃ perspicue docilem aperte absoluteq; re proposita reddit. Iam vero narrationibus suis: nec dilucidius quicq;: nec veresimilius inuenies. In partitiõibus aũt quid quominus clare atq; absolute sint deesse perturbabimus. Nam similitudines: amplificationes: exempla: digressiones: signa rerũ. argumentationes: ceteraq; huiusmodi: que quidẽ tum ad probandũ: tum ad refutandũ plurimũ valent: tam multa: tam varia: tam vehementia sunt: neq; copiosiora: neq; efficaciora: aliunde exempla sumẽ possunt. Pretereo eius epilogos: pretereo diuersis in generibus variis referta affectibus orationẽ. Neq; in eo ero occupatus: vt ostendam q̃ vehemens ad indignationẽ insurgat: q̃ mitis e cuiusuis pectore misericordiã eliciat. Hoc tamẽ silentio non pretermittam. nam in aliis imitandis siue greci illi fuerint: siue latini: tam diligentẽ rationẽ adhibuit tanto cõsilio vt illa suis quadrarent: curauit: vt nõ aliunde accepisse: sed ipse peperisse. ac a se parta aliis mutuasse videatur. Hesiodum in Georgi. greco etiã iudice longe superauit. Nã in Theocrito s. inde doricam illã locutionis proprietatẽ: quod greci ιδιωμα nuncupant amoueas: quod & moribus: & verbis pastoralibus vehemẽter quadrat: quod preterea inuenies in quo latinus poeta a Siculo vinci putetur. Hoc tamen in Vir. admiror: quod in Theocrito: & si absit desidero Nam pastorie illius ruditatis ita naturã exprimit: vt ne Roscius quidẽ bucolicã p̃sonam expressius agat: q̃ ille ingẽia: moresq; refert: quod quidem cum prestiterit: ac per omnes numeros ita absoluerit: vt ei quem sibi imitandum proposuerat: nusq; cedat: tamen quod poetarum est: eodem figmento maiora quedam contegit: vt q̃uis a persona pastorali non discedat. tamẽ alium sensum longe excellentiorem sub illo vulgari abscondit: vt opus duplici argumento ornatũ: & illi qui in promptu est inseruiat: & illum qui latet perficiat. Quã rem si qui sunt: qui vitio illi vertant: ii quid proprium poetarum sit ignorare conuincentur: & profecto ad maxima queq;: ac diuina natus hic poeta: ita in humilioribus a prima ætate se exercuit: vt iam tum maiora illa & mente concepit: & vt res ferebant aliqua ex parte ita edere inceperit: vt intra bucolicos tamen fines honorate constiterit. Verum maius certamen cum Home. restat: cui cum grecorum scriptorum ingens numerus in huiuscemodi pugna adhereat: ac pertinacius instet: victoria difficillima redditur. Verum cum laboriosum magis q̃ periculosum sit collatis signis in aciem prodire: nõ faciet tamẽ Honorati Serui opinio. vt in ea locum deserã: q̃uis affirmet Maronẽ longo interuallo Homerum secutũ esse. Magisq; me mouet & Afri domitii: & Quintiliani auctoritas: qui illum ita secundũ ponunt: vt pene illum primo æqualẽ reddant. At dices ii latini sunt: & qui auctoritate potius q̃ argumentis pugnent. Nam cum quid sentiant explicauerint: nõ multum laborãt quare ita senserint rationibus confirmare. Itaq; longe pluris facio Macrobii iudicium: q tum eloquentia excellens: verum facile deprehendere potest: tum quia a grecorum factione est seuerius (q̃ fore par est) iudicium in eum exercet. Sed tamẽ vide quid sentiat. Is enim innumeris pene locis ex vtroq; poeta ĩ medium adductis decernit: Maronẽ nostrũ variis in locis modo vinci ab Home. modo victorẽ ex eo prelio discedere. Itaq; quod ab homine aduerse factionis dat: accipiendũ puto: & cum nullam in partẽ inclinat victoria: receptui apud illum canant egregie nobis cum actum putauimus. Nã q modo vincitur: modo vincit: hunc ego nõ secundũ sed parẽ iudico. Verum quid plura p̃sertim cum de poetarum vi nulli potius: q̃ poete: & ei quidẽ egregio credendũ oms acrioris ingenii viros iudicaturos nõ ambigã. Quid ergo agnas Iuue. iudicet: eius e carmine facile est cognoscere. Ait enim conditor iliados cantabit: atq; Maronis Altisoni dubia facientia carmina palmam. atq; hec de Home. Nam Nicandrũ Apolloniũ: Pisandrũ: Euphorionẽ: Euripidẽ: Pindarum: ceterosq; multos ita

Procemium Christoferi.

ſmitatus eſt:vt nuſqꝫ illis cedat.multis autē ī locis ſuperet. Verꝝ vt paucis tātā rē ꝑficiā:ego Macrobii ſniam vehemē
ter(qm̄ verissima eſt)approbo.Nā tātus phūs:& platonis:in .q̄ ſūma eloquētia ſummę ſapiē coniuncta eſt·optimus
imitator·P.Vir.eloquētiā naturę oīm rerꝝ optime parēti ſimilē eſſe docet.Nā hic terrā:hic frugibꝰ arboribuſqꝫ lætā vi
dēus:ubiqꝫ pratis floribuſqꝫ oīa ridere.Aliā regionē fontibus irrigari.Aliā oīno areſcere.Eſſe &loca q̄ ī cāpos porrigā
tur.Eſſe & alia q̄ in mōtes rupeſqꝫ cōſurgāt:eoſdēqꝫ alibi horrendis ſyluis veſtiri:alibi nudo ſaxo inhorreſcere. Sic.P.
Vir.ſtilū ſuū ad oēs vitę mores integrꝝ traducit:vt nunc breuis:nūc copioſus ſit:nunc ſiccū:nūc floridū ſeſe oñdat.Eſt
ꝑterea ubi leui fluat agmīe.Eſt & cum veluti ꝑ cōfragoſa:torrēs rapiduſqꝫ ꝑcipitet·Atqꝫ hęc ī dicēdo.Quod autē ad
bene beateqꝫ viuēdū ꝑtinet:qs nō videat oīa qbus vita hūana recte inſtituat ꝑcepta ab hoc poeta veluti ex adorandis
phīæ ſacrariis promi facile ac ꝑcipi poſſe.Nā vt Cyri vitā Xenophon ita a primis incunabulis ꝓducit:vt eius regis ex
emplo optimus prīceps informari poſſit.Sic Maronis poema oīe humanę vitę genus exprimit:vt nullus hoīm ordo
nulla ætas:nullus ſexus ſit:nulla deniqꝫ cōditio:q̄ ab eo ſua officia nō integre addiſcat·Qua obſecro ille acrimonia q̄
verborꝝ fulmīe:mœtū:ignauiā:luxuriā:incōtinētiā:impietatē:ꝑfidiā:ac oīa iniuſticię genera:reliquaqꝫ vitia inſectat:
vexatqꝫ:qbus cōtra laudibus:qbus ꝑmiis:inuictā aīi magnitudinē:& ꝓ patria:ꝓ parētibus:ꝓ cognatis:amiciſqꝫ cō
ſ derata ꝑiculorꝝ ſuſceptionē:religionē in deū:pietatē in maiores:charitatē in oēs ꝓſequit.Nā cū hoc in primis ſibi pro
poſuiſſet.P.Vir.vt generi humano q̄plurimū ꝓdeſſet:eo potiſſimū cōſilio:ī vno ænea:abſolutū oīno:atqꝫ ex oī ꝑte
ꝑfectum virū finxit:atqꝫ expſſit:vt oēs illū nobis tanqꝫ vnicū exēplar ad vitā degendā ꝓponeremꝰ.Ac neſcio·an me
lius multo apud hunc:qꝫ apud phōs huiuſcemōi oīa aſſeqris.Illi em̄ q̄ vitā beatā ꝑſtent ſubtiliter docēt:potius qꝫ ad
illa trahāt.Hic ꝑſtātium virorꝝ ꝑclariſſima geſta recēſēdo:nos(quia oēs exēplo facile mouemur)ad illos imitādos ve
hemēter inflāmat.Quapropter q̄ illic auribꝰ ꝑcipimus hic tanqꝫ nitidiſſimo ī ſpeculo(neſcio q̊ pacto)nobis intueri:&
dum gerunt adeſſe videmur.Quāobrē tanto nos hęc qꝫ illa magis mouebunt:qꝫto oculorꝝ qꝫ auriū ſenſus acriores eē
cognoſcimꝰ.Nā quis vnqꝫ rēp.melioribus legibus tēperauit:In q̊ vnqꝫ duce aut audiſtis:aut legiſtis tantā meſſe rei mi
litaris diſciplinā:qꝫta in vno ænea deſcribit?Ac dices nō oēs in repu.prīcipes eſſe:aut exercitibus preponi poſſumꝰ:lon
geqꝫ plures priuati:qꝫ cum ꝑtāte viuimus.Quod qdē(vt verꝝ eſt)ita ingenue fatebor.Sed nōne & priuatis hoībus q̊
pacto ſecum:q̊ cū ſuis:q̊ cum ciuibus:q̊ cum ꝑegrinis agendū ſit:frequēter admonet.Sed video dū ſingulis inſiſtere
cupio:longius multo qꝫ procemii anguſtię patiunt ꝓgredi:ac rerꝝ copia ita vrgeri:vt dū nihil indictū reliquere nitor:
nihil ſatis ꝓ dignitate explicem.Verꝝ vt paucis infinita expediā:ita locū cōcludā:vt vniuerſam huiꝰ ſcriptoris poeſim
laudē eſſe virtutis:atqꝫ oīa ad illā referri ſine dubitatiōe affirmē.Que vero ad ſummū bonum quod in diuinis rebus
cōtēplandis cognoſcēdiſqꝫ cōſiſtere ſcimus ꝑtinet:quā oīno diuine.ixi.ænei libris mirifico figmēto intexuerit ſatis pro
nr̄i ingenii viribus in eo libro expſſimus:in q̊ parens tuus Laurentius hæc inueſtigās inducit. Adde ad hęc qꝫ multa:
quę natura ipſa penitus in obſcuro cōdidit atqꝫ abſtruſit:ille ſingulis ſępe verſiculis:& breuiſſimis:quod poetarꝝ eſt:
verbis ꝑſtringit:qꝫ docte ventorꝝ vim ac naturā explicat:qꝫ ſignate tum tēpeſtates:tū multos & ſyderꝝ ortus obituſqꝫ
exprimit:qꝫ elegāter errores lunæ:ſoliſqꝫ labores refert.Quā vere vnde pluuię:vnde ſerenitates:vnde cœli aut clemē
tia aut inclemētia ſit:oñdit.De aīorꝝ autē noſtrorꝝ vi naturaqꝫ:deqꝫ rerꝝ principiis:nōne ita ſcrutat:vt oēs oīm phōrꝝ
ſectas ac familias noſſe illum manifeſtū ſit?Adde ad hęc cognitionē hiſtoriarꝝ?Adde qꝫ diligentiſſimus antiqtatis &
nō modo nr̄arꝝ rerꝝ:ſed & grecarꝝ & oīm nationū inueſtigator extiterit.Pręterea ius ciuile.Omitto ius pōtificiū priſco
rum.Pretermitto id quod augurꝝ eſt:q̄ quidē oīa ſi ab eo ieiune:ſi aride:ſi inculte ſcripta eſſent:eſſent tn̄ ꝓper eorꝝ va
rium multiplicē ac maximū vſum oī ſtudio cognoſcēda.nunc autē tā incredibili verborꝝ copia atqꝫ elegātia inſignita.
tam admirabili ſniarꝝ grauitate illuſtrata.tot ſalibus reſperſa.tanta ſtili varietate grauiter ac iocunde compoſita:cum
ſint:quis nō vel noctes integras (ſi opus fuerit)ad diurnas huius poete lectiōes addat:cū ſummæ vtilitati ſūma ſit ad
iuncta voluptas?Hoc ego et ſi oībus diligēter faciundum cenſeā:neſcio tn̄ an tibi optime & mihi chariſſime Petre pre
cęteris ꝑſtādum ſit:ac apprime deceat:verꝝ etiā neceſſariū exiſtat.Neminē em̄ latet:qꝫtā de te expectationē ob primos
ad huiuſcemodi ſtudia ingreſſus:& ingeniū tuum ad oīa facillime aſſequenda ſingulari parenti tuo . quantā agnatis
atqꝫ amicis . quantā deniqꝫ ciuibus oībus excitaueris·Qui ſi tantū poetā recte tenueris:ita ꝓ cōperto te reſponſurꝝ ha
beo:vt vel huius ſolius cognitio ſi ad reliq̄ quę ꝑclara in te ſunt:integra accedat:inr̄ pręclaros viros oīno enumerādus
ſis:Eſt iam diu Petre medices princeps in repu.vr̄a domus tua:quę nō fortunę ſolum munere:ſed mlto magis virtute
ipſa:ita primū ſibi locum ī ciuitate vendicauit:vt ex cęteris oībus nulla ciuibus fuerit niſi longo interiecto interuallo ſi
bi ſecunda.Incredibilis fuit in Coſmo ꝑauo tuo:ſapientia:& veluti in eo quē variis fluxibus variiſqꝫ refluxibus fortu
na diutius exercuerat:tam ſagax in oī tēperandarꝝ rerꝝ genere prudētia apparuit:tā promptū & cum res ita flagitaret:
q̄ſi extēporaneū:neqꝫ tn̄ ob id minus graue cōſiliū:vt qcūqꝫ ille diceret:ea nō ab humano ore ꝑfecta:ſed a diuino ora
culo decantata viderent.Erat em̄ in eo viro id ꝑcipue quod Vlyſſi veluti in rebus humanis oīm maximū Home.tri
buit.Nā mores hoīm multorꝝ vidit & vrbes.Hoc igit auctore & magnas res in repu.geſtas:& grauiſſima a validiſ
ſimis hoſtibus illata bella ꝓpulſata vidimus.Sola deniqꝫ huius viri ſapiā:inſubrū validum imꝑium:q̄ venetorum
potētia iā pene vorauerat:e mediis(vt ita loquar)faucibꝰ ereptū:& Franciſco Sphortiæ:qui diutius nr̄is exercitibus im
peritauerat porrectū ē:quod qdē vnicum eo tꝑe Italię remediū fuerat:ne vniuerſa ī venetorꝝ ditionē deueniret.Omit
to plurima alia & maxima:qbus ille nō ſolum ꝑ vniuerſam ethuriā ac totā Italiā celeber illuſtriſqꝫ & hactenus fuit:
& in futurꝝ erit:ſed deinde ingēs eius nomē gallias:hiſpanias:oēmqꝫ germaniā:cunctaſqꝫ britanici oceani īſulas reple
uit.Succeſſit illi Petrus filius:cuius tu nomē refers:q & anteqꝫ aduerſa valitudīe īpediret:plurimis ac maxīs de rebus
legatiōibus functus:pp̄lo florētino decus gloriāqꝫ īmortalē pepit.Ac deīde cū illi ꝑ valitudinē in ſenatū venire nō li
ceret:domi tn̄ ſedēs:ac cū ſuis ciuibus ſingulr̄ de rebus diſceptās:rē nr̄am publicā ita admīſtrauit:vt ſummā ī eo prudē
tiā:ſummę innocētię cōiunctā oēs cognoſcerēt.Multę elucebāt ī eo virtutes.Sed nō eſt nr̄i inſtituti:vt familiæ tuæ
hoc tꝑe laudes ꝓſequar.Nouiſſime aūt ſucceſſit defuncto pr̄i Laurētius parens tuus nōdum plene adoleſcēs:ſed quē
natura acerrimo ingenio:ſtudiū vero a teneris vnguiculis aſſiduū multis iā litteris ornauerat.Verꝝ vix rē attigerat pu
blicā:cū fortuna illū ex trāquilliſſimo portu ī turbulētiſſimā tēpeſtatē pepulit:ſed vtraqꝫ fortuna illū illuſtrem reddi
dit.Nā neqꝫ ī ſecundis inſolētior factus:oīa maxīa ac grauiſſima tenera illa ætate ſeſe ferre poſſe indicauit. In diuerſis
autē quę vel fortiſſimorꝝ virorꝝ aīos ſępe defatigāt:ac poſtremo cōtundūt:minorē aīm nunqꝫ geſſit.Nā horrēdis pe
riculis inuicto robore obuiā eundo:amota oī penitus temeritatis ſuſpitiōe:grauiſſimas difficultates ſuperauit. Exorta
eſt ſubita:& a nemine expectata volateranorꝝ defectio:eratqꝫ apud oēs fere ciues penitus inſita mētibus opinio:illos
& ſitu vrbis & murorꝝ ꝓpugnaculorꝝqꝫ robore expugnari:niſi diuturna obſidione nō poſſe·Accerſitur igit ſenatus:ro
gantur ſinguli ſnīam.Quo quidē tꝑe cenſebant pene oēs illorꝝ obſtinatiſſime ꝑuicacitati ac inſolētię cedendū:illoſqꝫ
modo ī fidē redire vellēt:qbuſcūqꝫ cōditiōibꝰ recipiēdos:potiuſqꝫ armis cogēdos eſſe.At Laurētius q̄ hoīm ex ea re
inſolentiā cognoſceret:quiqꝫ illorꝝ mētes oīno alienas a florētino noīe intelligeret:iam em̄ & a prīcipibꝰ nōnullis & re
bus publicis auxilia ꝑ legatiōes implorarāt:& ſocietatē polliciti fuerāt.Qui deniqꝫ aīaduerteret illos impunitate:mō

Procemium Christoferi.

ea daret: ꝑ victoria cõtra nos vsuros neq; vnq; ad sanã mentẽ redituros: duxit & ad re pu. maiestatẽ tuendam: & ad
manifestissima nouoꝝ ꝑ Italiã tumultuũ seia anteq; coalesceret: q̃ primũ extinguẽda vehemẽter ꝑtinere: vt illi & vio
lati foederis: & ꝓditę fidei poenas penderẽt. Itaq;: vt est hõ ingenio ꝑspicacissimo: & ad oĩa vel etiã momẽtanea cele
ritate versatili: cũctasq; vtriq; sese rõnes efferrent ĩ vnũ adduxit: ac postremo & rei difficultatẽ: & ꝑiculoꝝ magnitu
dinẽ cũ maiestatis publicę iactura cõponens: & q̃d nisi cõtrairet dãni ignominięq;: q̃d rursus si iretur discriminis sub
eundũ esse diu pensitãs: tandẽ in eã sñiam deuenit: vt vinceret in viro magnanimo: & ad suę reipu. decus nato: id quod
in oĩbus fortibus insitũ semꝑ ac fixũ est: vinceret inquã amor patrię: cuius charitatẽ oĩs sapiens cęteris rebus sꝑ ꝑposu
it. Quapropter cũ in sñiam suã ciues hactenus repugnãtes: tandẽ traduxisset: multa circũspectiõe rem aggressus. Inui
cto aĩo ꝓsecutus: ac postremo cõtra quam multi putarẽt assecutus: expugnata vrbe: ppl̃m q̃ olĩ municipali iure fuerat
in deditionẽ venire coegit: atq; vectigalẽ pp̃lo florẽtino esse iussit: Neq; apparebat vnde turbulẽtior motus post hac
exoriri posset: cũ paulopost subita: & ꝑter oĩm opinionẽ ex improuiso exorta ꝓcella: te vniuersamq; simul ciuitatem e
trãquillissimo portu rursus ĩ medios fluctus: ac cęcos scopulos retraxit: vt nõ paulopost timẽdũ: sed pręsens ineuitabi
leq; naufragiũ appareret. Dabis suauissime Petre hoc ĩ loco roganti mihi veniã: si barbaricã illã: & oĩm sceleratissimã:
ac sine exẽplo cõiurationẽ silẽtio ꝑterierim: q̃ in tẽplo maxĩo inter sacra solẽnia: & Iulianꝰ frater sęuissime trucidatus:
& ipse Laurẽtiꝰ int̃ strictos: atq; vndiq; eũ petentes gladios: iã iã casurus: ita elapsus est: vt nõ humano: sed diuĩo au
xilio: & sua aĩ ꝑstantia: q̃ audacissimũ queq; terrere poterat de manu inimicoꝝ ereptus videat. Quãobrẽ quũ scelera
tissimi hoĩes quod nefaria mente cõceperãt: dolis ꝑficere neq̃rent. id armis statim aggressi sunt. Quo quidẽ tp̃e quot
hostiũ genera: q̃ iidẽ potentes: q̃ crudeles: q̃ validi exercitus: q̃ improuisi: q̃ inexpectati vndiq; nos inuasere: q cum
vnius innocẽtissimi iuuenis: & a q̃ nemo offensum se: ne dicã lęsum iure q̃ri posset sanguinẽ appetere ꝑ se ferrent: & il
lum simul & libertatẽ nr̃am ꝑdere ꝓperabãt. Neq; solũ humanis armis q̃bus mortaliũ ambitio nõnunq; sęuire con
sueuit: sed diuinis: si ea tñ diuĩa appellanda sunt: q̃ impie ac nefarie aduersus dei ꝑcepta adhibent: cõtra nos pugnatũ ẽ.
Nã eodẽ tp̃e & fines nr̃i igni ferroq; vastabant: pecora abigebant: virgines e matrũ amplexu in hostilẽ libidinem ra
piebant: viri miserrime cędebant: eodẽ (inquã) tp̃e hęc oĩa impie nefarie ac penitus barbarice tragiceq; fiebãt: & Romę
proh scelus inauditũ oĩm grauissimaꝝ nr̃ę religiõis aĩaduersionũ genere sęuiebat. Ac in eũ viꝝ eũq; ppl̃m q vera re
ligione nulli secũdus est: eas execratiões effundebat: q̃ a bono pontifice nõ nisi extrema necessitate ĩpellente in perfidos
christiani noĩs hostes raro effundi cõsueuere. Interdictũ est sacris: ĩ ea vrbe in q̃ nusq; alibi: neq; plura: neq; splendidio
ra: neq; cultiora tẽpla erecta cernunt: nec maiori sacroꝝ pompa: nec frequentiori pp̃lo res dĩna celebrat. In ea (inquã) vr
be in qua q̃cunq; te vertas: & magna: & freq̃ntia: & rerũ oĩum copia ornata ad diuĩos honores peragendos ędificia a
medica familia suis votis: suisq; sumptibus dedicata sese offerãt. O impiũ facinus: & multis ętatibus inauditũ. O du
rissima tp̃a: & sęcula fere ferrea: ĩ q̃bus a xp̃iana rep. is exul factus sit: qui semꝑ se nõ verbis solũ ac moribus: sed oĩ re
rum genere christianũ exhibuit: Multa prudẽs sciensq; ꝑtereo: ne tantaꝝ calamitatum acerbissimũ vulnus quod iã pene
coiuit nunc refricẽ. Cupio ei multaꝝ reꝝ quaꝝ recordatiõe etiã nũc horret animus obliuisci. Cupio crudelissimoꝝ tra
gicã sęuientẽ: & barbaricã rabiẽ e memoria delere. Cupio & id in primis: intestinaꝝ fraudulentoꝝ auctoꝝ insidiarum
nõ recordari. Quod em̃ esse censes Petre medices: q̃ nec sceleꝝ magnitudine cõcitatus reticere: nec rursus multis causis
coercitus recẽsere valeã. Nõ tñ in tam horrẽdis ꝑiculis cõstitutus Laurẽtius: cum neq; cui se satis tuto crederet: neq; a
q̃ caueret satis certo sciret: ex excellentię suę gradu neq; vnq; cessit: neq; q̃cq; de aĩ inuicti magnitudine imminuit. Ita
q; cũ sapientissime q̃ queq; via agenda essent: q̃ rõne: aut hoc vitandũ: aut illi obuiã eundũ ꝓuidisset: qua aĩ magni
tudine ĩmortalis deus maxĩa queq; ꝑicula aggressus est: quã nunq; ĩg̃l̃ię vitę cupidũ sese oñdit. Quã cõtra & publi
cę libertatis: maiestatisq;: & suę dignitatis oĩ tp̃e: oĩ loco apud om̃e hoĩm genus sese acerrimũ ꝓpugnatorẽ exhibuit.
Quod em̃ vnq; discrimen ĩ tã sibi inimica fortuna adeo tremendũ accidit: q̃d eum a cõstanti ĩ decoro seruando ꝓposi
to alienaret? Quando illi aut cõfidẽtia: q̃ auctore in magnis ac honestis rebus plurimũ firmatis: ac roboris certa cũ spe
animꝰ sibi cõpar illi defuit? q̃n a ꝑseuerantia q̃ est ĩ re bene suscepta stabilis ꝑpetuaq; mãsio vnq; deiectus est: quãdo
deniq; patientia: q̃ pręclarissima fortitudinis comite res arduas: ac difficiles vtiliatis honestatisq; cã diuturne equa
nimiterq; ꝑferimus illũ deseruit. Quapropter ita vniuersum hũc locũ cõcludã: huius viri: huius inq̃ viri sapĩa atq; aĩ
excellentia: nr̃ę reip. libertatẽ ex sęuissimoꝝ hostiũ faucibus ereptã: nobisq; restitutã esse. Hoc auctore ac duce: maiesta
tis publicę dignitas: q̃ pene iã extincta esset: nõ solũ in pristinũ gradum reuocata est: sed amplior multo atq; illustrior
reddita: Sed vt ad alia laboriosa illa q̃dẽ: sed minus iniq̃ tandẽ trãseat oro cuius obsecro viri in ferraricẽsi impio a serui
tute liberãdo maior ꝓmptiorq; opa atq; industria q̃ Laurẽtii apparuit? Taceo multa q̃ totius italię firmissimo testi
monio cõuĩcere facile possim. Sed nolo dũ vnũ laudo: ĩ nõnulloꝝ: q etiã magna laude digni sunt odiũ incurrere. Quo
bello cõfecto fuit oĩm opinio cũ florentini pp̃li opes vehemẽter attritas: & multoꝝ annoꝝ bellis ęrariũ exhaustum:
viderẽt ciues: ipsos grauissimis assiduisq; vectigalibus diu defatigatos libẽter q̃eturos. At Laurẽtius nihil ex vsu pu
blico esse putãs: q̃d notã aliquã inureret: fessam ciuitatẽ grauissimis argumẽtis ĩ eã sñiam attraxit: vt Sergianã vrbẽ
de genuẽsibus penso auro a nobis demptã: ac ꝑinde de ipsaꝝ induciaꝝ tp̃s ab iisdẽ ꝑ sũmã fraudẽ ereptã iustissimis ar
mis repeteremꝰ: sumpta ẽ ig̃it expeditio. ac robusto validoq; exercitu in hostilẽ agꝝ ꝓperatũ. Veꝝ cũ a Petro sanctensi
bus nr̃ę copię. ne ĩ ea q̃ nr̃a essent venirẽt: grauia impedimenta inferrent: in eos oĩs belli moles cõuersa est. Erat autem
oppidũ nõ solũ arce moenibusq; munitissimũ. Sed magna militũ copia: magna armoꝝ: magna tormentorũ vi refertis
simũ: & om̃e missilium genere ĩstructũ. Oppugnabat sũma ducũ prudẽtia: sũmo militũ robore: ac audacia. Nihil in
tentatũ: nihil inausum relinq̃bat: nec tñ antea in deditionẽ receptũ oppidũ est: q̃ ipse ĩ castra ꝓfectus sit: cuius q̃dem
aduentu]stãta vndiq; nr̃is: accessit auctoritas: tãtus hostibus metus: vt statim se suaq; oĩa florẽtino pp̃lo dederent: ac
Laurẽtii fidei cuncta cõmitterent: postulabat post hęc reip. ratio: vt sergianã obsideremus. Veꝝ coegit ppl̃m florẽtinũ
subita inuasio neapolitani regni: vt iustissimũ bellũ aduersus fidefragos hostes ĩ aliud tp̃s reiiceret: & victor exercitꝰ
ad defensionẽ cõfoederati regis traduceret. Multa hic taceo: q̃bus solis vel ĩmortalis g̃l̃ia parentis tui ꝓpagari possit.
Erat aũt maior ciuiũ pars ĩ ea sñia: vt nr̃orũ potius q̃ aliorũ rõ haberet. Grandia erant munera: et honorificẽtissima:
que publice priuatimq; offerebant: si ociose rei euentũ spectaremus: poterãtq; omibus bonis id approbãtibus suscipi.
Verũ ille nihil ant quius reip. esse debere: nihilq; magis ad eum viꝝ qui multa virtute excellens: & esse: & haberi vel
let ꝑtinere arbitratus: q̃ fidẽ publice datã seruare. id: ne longior sim ꝑstitit: q̃d nisi ꝑstitisset: sed nõ possum oĩa q̃ sen
tio. Verũ sine iactura silentio hęc ꝑtereo: q̃niã neminẽ latere pñt. Sortitũ est tandẽ bellũ illud eum euẽtum: in quem vi
res oẽs suas Lau. intenderat. nõ solum fortuna: sed multo magis sapĩa in ea re sibi operã nauante. Ex q̃bus oĩbus id in
uidorũ etiã virorũ iudicio assecutus est: vt ĩ rebus maximis agendis: ac domi forisq; admĩstrãdis vniuersa italia pri
mas prudentię fortitudinisq; partes illi sine cõtrouersia cõcedat. Quod iccirco mirabilius multo videt: q̃niã pauloan
te ĩ eũ locũ infoeliciссissimis casibus deiectus abiectusq; fuerat: vt maior hoĩum pars fortunę temeritatem secuta: illũ pe
nitus negligerent. Nihil dicã de recepta sergiana: q̃ expugnatio & obstinatiõe roboreq; hostium: & loci natura: & nu
mero ex oĩ genere tormẽtorũ difficilima: ac diuturna videret: ꝓfectus est ipse in castra: eiusq; ꝑsentia: & nr̃is aditus: &

hostibus ademptus animus est: cōsilio autē suo multa: quę ad obsidionē expugnationē'q; facerent addita: multa etiam immutatata: atq; alio loco: aliacq; forma instituta. Ad quas oēs res addita tanti viri auctoritate breui effectū est: vt illius fide sese dedētes: in potestatē nostrā redirēt sergianenses. Sed vt ipm tandē in vrbem reducā: qd illo in sņia dicēda sapientius: quid in disputādo acutius: quid in cōsultādo velocius: qd in ciuitatis maiestate cōseruāda augēdacq; attentius: vigilātius: tolerātius demū inuenies. Multę vt ī hoīe ciuili sunt in eo lrē: bonus est musicus: bonus architectus: bonus agricola: Eloquentia vero siue extemporanea sit: siue excogitata: & a natura copiosam accepit: & artificio atq; exercitatione illam grauitate: iucunditatecq; illustrem reddidit. Verum cum pręter illud ꝑpetuum ac cōtinuatū genus dicendi: alterū quocq; sit quo aut dicentē ita lacessimus: vt & penitus confundat: & quid cōtra respondeat: haud facile inueniat: vt lacessiti ita acute respondemus: vt eum lacessisse pœniteat. Ergo vtrūcq; hoc: ita Laurentio concedo: vt cum ab eo discesserim: quē illi secundū adhibeam nō reperiam. Nam quāta vehementia & amaritudine: si ita necessitas cogat: aduersarium veluti telis acerrimis configit: aut quod magis ex ingenio suo est: q; vrbane: q; salse: q; facete: q; lepide illum eludit. Florentina autē lingua: ita eruditus: ita excultus est: vt si eius: aut elegos: aut lyricos relegas: eum omnibus nostri seculi poetis facile anteponas: & ad priscos illos proxime omnino accedere iudices. Sed dices: quorsum hęc in prooemii angustiis intrudis: atq; inculcas: quæ vix longiori historia satis pro dignitate explicari possent? Nempe vt intelligas voluisse me non externis: sed domesticis exemplis hortari te: vt eadem via qua parens tuus pergens iisdē virtutibus ad eandē nominis gloriā peruenires: pręsertim cū ille tam exacta cura ac diligentia operā semper dederit nequa ex iis rebus quibus bonas omēs artes facilius acquirimus tibi adesset. Plurima sunt quæ in illo admirer: sed illud ꝑ cæteris q in liberis educandis: indulgentioris quidē parentis nunq; : opimi vero ac sapientissimi semper summa sedulitate officiū cōpleuerit: in te vero informādo: instituēdo: atq; erudiendo: quid vnq; omisit. Nam q̄uis ipse ꝑ se quotidie admoneret: precipet: ac iuberet: tamē cū sciret q̄nti esset: ne a ꝑceptoris latere vnq; discederes: ex omī hoim doctoꝝ copia Angelū politianū elegit: virū multa: ac varia doctrina eruditū: poetā vero egregiū: egregiūcq; oratorē: ac denicq; totius antiquitatis diligentē ꝑscrutatorē: cui puerilē ætatem tuā: & optimis moribus fingendā: & optimis artibus: ac disciplinis excolendā traderet. Verū cum ad parētis preceptoriscq; diligentiā: acutissimū quocq; ingeniū tuū: & ardentissimum studiū accederet: pro miraculo omnino est q; breui: q; maxime moribus atq; doctrina ꝓfeceris. Verum vt alia omittam vix tertium supra decimū ætatis annū impleueras: cū ita latine loquereris: vt florētine: ac ita pene grece: vt latine. Sed ne assentator potiuscq; adhortator videar: plurima ad ꝑsens omittā. Id solū addā: tui te parētis verā esse imaginem: essecq; manifestissima in tua tenera ætate signa: in q̄bus nobis spes certissima sit: cū in adultos annos ꝑueneris: illū te ꝑ omēs gradus actuꝝ: atq; expſsurū esse: sed nos iam. P. V. interꝑtatiōes ita ꝓsequemur: vt seorsum seruianę: a nostris in codice describant: cum vero ad æneidos volumen deuenerimus: ea quocq; quę Donati sunt: in breuiarium redacta: atq; ꝑ epithoma descripta: suo nomine interserenda curabimus.

VITA VIRGILII Auctore Donato.

VIRGILIVS Maro parentibus modicis fuit: & precipue patre Marone: quem quidam opificem figulum: plures magi cuiusdam viatoris initio mercenarium: mox ob industriam generum tradiderunt: quē cū agricolationi reicq; rusticę: & gregib⁹ præfecisset socer: syluis coemūdis: & apib⁹ curandis reculam auxit: natus est. CN. Pompeio magno: & M. Licinio. Crasso primū cons. Iduum Octobrium die in pago: qui andes dicitur: qui est a Mantua non procul. Pręgnans eo mater Maia somniauit enixā se laureum ramum: quem cōtacta terra confestim cerneret coaluisse: & excreuisse ilico in speciem maturę arboris refectę variis pomis: & floribus: ac sequenti luce cum marito rus ꝓpinquū petens ex itinere diuertit: atq; in subiecta fossa partu leuata est. Ferunt infantē vt fuit editus: nec euagisse: & adeo miti vultu fuisse: vt haud dubiā spē posterioris geniturę iā tum indicaret. Et accessit aliud præsagiū. Siquidē virga populea more regionis in puerperiis eodē statim loco depacta: ita breui coaluit: vt multo ante satas populos adequasset: Quę arbor Virgilij. ex eo dicta atq; cōsecrata est summa grauidaꝝ: & foetarū religione: suscipiētiū ibi & soluentiū vota. Initia ætatis: id est vsq; ad septimū annū cremone egit: & xvii. anno virilē togā coepit illis cōsulibus iteꝝ: quibus nat⁹ erat. Euenitcq; vt eo ipso die Lucret⁹ poeta decederet: sed Virgili⁹ a cremona Mediolanū: & inde paulopost Neapolim trāsiit: vbi cū lrīs: & grecis: & latinis vehemētissimā operā dedisset: tandē oī cura: oīcq; studio indulsit medicinę & mathematicis. Quibus rebus cū ante alios eruditior: peritiorcq; esset: se in vrbē cōtulit. Statimcq; mgri stabuli equoꝝ Augusti amicitiā nactus: multos variosq; morbos incidētes equis curauit. At illi Augustus in mercedem singulis dieb⁹ panes Virgilio: vt vni ex stabulariis dari iussit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæsari dono fuit missus: qui oīm iudicio spem portendebat ỽtutis & celeritatis īmensę. Hunc cū aspexisset Maro: mgro stabuli dixit natū esse ex morbosa equa: & nō virib⁹ valiturū: nec celeritate. Idq; veꝝ fuisse inuētū est. quod cū mgr stabuli Augusto recitasset: duplicari ipsi ī mercedē panis iussit. Cū itē ex Hispania Augusto canes duo mitterent: & parētes eoꝝ: dixit Virgilius: & animū celeritatēcq; futurā. Quo cognito mādat iteꝝ augmētari Virgilio panes. Dubitauit August⁹ Octaui ne filius eēt: an alterius: Idq; Maronē ap̄re posse arbitratus ē: quia canū: & equi naturā: parētesq; cognorat. Amotis igit oībus arbitris: illū in penitiorē partē domus vocat: & solū rogat: an sciat: q̄snā eēt: & quā ad fœlicitādos hoīes facultatē hr̄et. Noui inq̄t Maro te Cæsarē Augustū: & ferme æquā cū diis īmortalibus ꝑtātē habere: vt queuis fœlicē facias. Eo aīo sum rn̄dit Cæsar: vt si veꝝ ꝓrogatu dixeris: beatū te fœlicēq; reddā. Vtinā ait Maro interrogāti tibi vera dicere queā. Tūc Augustus: Putāt alii me natū Octauio. qdā suspicant alio me genitū viro. Maro subridens. facile inq̄t: si impune licetercq; q̄ sentio loq̄ iubes id dicā. affirmat Cæsar iureiurādo nullū eius dictū ægre laturū: imo nō nisi donatū ab eo discessuꝝ: ad hęc oculos oculis Augusti infigens Maro. facilius ait: in ceteris aīalib⁹ qualitates parentū: mathematicis: & philosophia cognosci possunt: in hoīe nequaq; possibile est: sed de te coniecturam habeo similē veri: vt quid exercuerit pater tuus scire possim. Attente expectabat. Augustus quid nā diceret. At ille: q̄ntum ego rē intelligere possum: pistoris filius es inquit. Obstupuerat Cæsar: & statim q̄ id pacto fieri potuerit: aīo voluebat. Interrūpens Virgi. audi inq̄t q̄ pacto id cōiicio. Cū qdā enūciarim ꝑdixerimq; q̄ intelligi sciricq; nō nisi ab eruditissimis sūmiscq; viris potuissent. tu priceps orbis. itē & itē panes in mercedē dari iussisti: qd quidē aut pistoris: aut nati pistore officium erat. At deinceps inquit Cæsar. non a pistore: sed a rege magnanimo dona feres. Placuit Cæsari facetia: illūq; plurimi fecit: & Pollioni cōmēdauit. Corpore & statura fuit grandi: aqlino colore: facie rusticana: valitudine varia. Nam plerūq; ab stomacho: et faucibus: ac dolore capitis laborabat: sanguinem etiam sepius eiecit: cibi vinicq; min mi: Fama est eum libidinis pronioris in pueros fuisse: sed boni ita eum pueros amasse putauerunt: vt Socrates Alcibiadem: & Plato suos pueros. Verum inter omēs maxime dilexit Cebetē: & Alexandrū: quē secūda bucolicorū æglogā Alexim appellat. Donatū sibi ab Asinio Pollione: vtrunq; nō ineruditum dimisit. Nā Alexandrū Grāmaticū Cebetem vero & poetā. vulgatū est cōsueuisse eum cū Plotia Hieria: sed Asconius Pedian⁹ affirmat ipsum postea maioribus natu narrare solitū: inuitatū qdē se a Varo ad cōionem mulieris: veꝝ ꝑtinacissime recusasse: cætera sane vita: & ore & animo iam probum fuisse constat: vt Neapoli Parthenias appellaretur vulgo. Ac si quando Romæ quo ra-

rissime cōmeabat viseretur: in publico sectantes demonstranteſq; se subterfugeret in proximum tectum. Bona autem cuiusdam exulantis offerente Augusto: non sustinuit accipere. Possedit propecenties sextertiū ex liberalitatibus amicorum: habuitq; domum Romæ in exquiliis: iuxta hortos Mecœnati: q̄q; secessu campaniæ siciliæq; plurimū vteretur. Quęcunq; ab Augusto peteret: repulsam nusq; habuit. Parentibus quot annis aurum ad abundantem alitū mittebat: quos iam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum: & duos fratres germanos Silonem impuberē: Flaccum iam adultum: cuius exitum sub nomine Daphnidis deflet: Inter cętera studia vt supra diximus) medicinę quoq; ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & causam vnam omīno: nec amplius q̄ semel. Sermone tardissimum: ac pene indocto similem fuisse Melisius tradidit. Poeticam puer adhuc auspicatus in balistam ludi magistrum ob infamiam latrociniorum coopertū lapidibus distichon fecit. Monte sub hoc lapidum tegitur balista sepultus: Nocte die tutum carpe viator iter: deinde Cathalecton: & Moretum: & Priapeiam: & Epigrāmata: & Diras: & Culicē: cum esset annorum. xxv. cuius materia talis est. Pastor fatigatus æstu: cum sub arbore obdormisset: & serpens ad illum prorepe ret: e palude culex prouolauit: atq; inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contriuit: & viam serpentē interemit: ac sepulchrū culici statuit: & distichon fecit. Parue culex: pecudū custos tibi tale merenti. Funeris officiū uitæ pro munere redit. Scripsit etiā: de qua ambigit̄ ætnam: & mox cū res romanas inchoasset offensus materia: & nominū asperitate: ad buccolica transit: maxime vt Asinium Pollionem: Alphenum: Varū: & Corneliū Gallum celebraret: quia in distributōne agrorū qui post philippensem victoriā veteranis triū virorū iussu trās padū diuidebātur: indēnē se pstitissent: deīde Georgica ī honorē Mecœnatis edidit: cū sibi vix dū noto: opē tulisset aduersus Claudii Veterani milites: vel vt alii putant Arii cēturionis violētiā: a quo in altercatōne litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Nouissime autem æneidem agressus est. Argumentum varium: & multiplex: & quasi amborum Homeri carminum instar. Præterea nominibus ac rebus græcis latinisq; cōmune: & in quo quod maxime studebat Romanæ simul vrbis: & Augusti origo contineretur. Cum Georgica scriberet: traditur quotidie mediatos mane plurimos versus dictare solitū: ac per totū diem retractando ad paucissimos redigere. nō absurde: carmen se vrsæ more parere dicens: & lābendo demū effingere. Aeneida prosaica prius oratione formatā: digestāq; in duodecim libros particulatim cōponere instituit: vt quidā tradunt. Alii eius sententiæ sunt: vt existiment eū si diutius vixisset quottuor &. xx. libros vsq; Augusti tempora scripturū: atq; alia quidē percursurū. Augusti vero gesta diligētissime executurū: qppe qui dū scriberet: ne qd impetū moraret: quędā impfecta reliquit. Alia leuissimis versibus scripsit: quos per iocum pro tigillis: vel tibicinibus interpuni a se dicebat ad sustinendū opus: donec solidæ columbæ aduenirēt. Buccolica triennio asinii Pollionis suasu perfecit. Hic trans padū prouinciā regebat: cuius fauore cū veteranis Augu. militibus cremonensium: & mantuanoꝝ agri distribuerent. suos Virgilius nō amisit. Facta em̄ distributione: suos Claudio seu Arrio datos recuperauit. Hunc Pollionem maxime amauit Maro: & ab eo magna munera tulit. Quippe qui inuitatus ad cœnam: captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri: eum dono accepit. Huius Pollionis filiū. C. Asinium: et Corneliū Gallū oratorē clarum: & poetā nō mediocrem miro amore dilexit Virgilius: Is trāstulit euphorionē in latinum: & libris quattuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: pōstea in suspitionē cōiurationis cōtra illum ductus occisus est. Veꝝ vsq; adeo hunc Gallum Virgilius amarat: vt quartus Georgicoꝝ a medio vsq; ad finem eius laudē contineret: quē postea iubente Augusto in Aristæi fabulā commutauit. Georgica septennio Neapoli. Aeneida: partim in sicilia: partim in Campania. xi. annis cōfecit. Buccolica eo successu edidit: vt in scæna quoq; per cantores crebra pronunciatione recitarētur: at cum Cicero quosdā versus audisset: & statim acri iudicio intellexisset: non cōmuni vena editos: iussit ab initio totā æglogam recitari: quam cum acurate pernotasset in fine ait. Magnę spes altera Romæ: quasi ipse lingnæ latinæ spes prima fuisset: & Maro futurus esset secunda: quæ verba postea æneidi ipse inseruit. Georgica reuersa ab actiaca victoria Augu. atq; reficiendarū virium causa Attelle cōmoranti per continuum quadriduum legit: suscipiente Mecœnate legendi vicem: quotiens interpellaretur ipse vocis offensione. Pronunciauit autē maxima cū suauitate: & lenociniis miris. Seneca tradidit Iulium montanum solitū dicere: inuolaturum se quædam Virgilio: si & vocē posset: & os: & hypocrisim. Eosdem em̄ versus eo pronunciante bene sonare. Sine illo inarescere quasi mutos. Aeneidos vix cœptæ tanta extitit fama: vt Sextus Pompeius nō dubitarit sic prædicare. Cedite Romani scriptores: cedite graii. Nescio quid maius nascitur iliade. Augustus vero cum iam forte expeditione cātabrica adesset: & supplicibus: atq; minacibus per iocum litteris efflagitaret: vt sibi de æneide: vt ipsiꝰ verba sunt: vel prima carminis hypographa: vel quodlibet colon mitteret: negauit se facturū Virgiliꝰ. Cui tamen multo post perfecta demum materia tris omnino libros recitauit: secundū videlicet quartū: & sextum. Sed hunc pręcipue ob Octauiam: quæ cū recitationi interesset ad illos de filio suo versus. Tu Marcellus eris: defecisse fertur: atq; ægre refocillata: dena sextertia pro singulo versu Virgilio dari iussit. Recitauit & pluribus: sed neq; frequēter. & ferme illa: de quibus ambigebat: quo magis iudicium hominū experiretur. Erotem librarium & libertū eius exactæ iam senectutis tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus cōplesse ex tempore. Misenum Aeolidē adiecisse: quo nō præstantior alter. Item huic: Aere ciere viros: simili calore iactatum subiunxisse: martemq; accendere cantu. Statimq; sibi imperasse: vt vtrūq; volumini ascriberet.

Bucolica Georgicaq; emēdauit. Anno vero. lii. vt vltimā mauū æneidi imponeret: statuit in greciā & asiā secedere: trienioq; cōtinuo omnē operā limationi dare: vt in reliqua vita tantū philosophiæ vacaret. Sed cū agressus iter athenis. occurrisset Augusto ab oriente romā reuertenti: vnacum Cæsare redire destinauit. At cum Megera vicinum athenis oppidum visendi grā peteret: lāguorē nactus est: quē nō intermissa nauigatio auxit. Ita vt grauior in dies tandem Brundusiū aduentarit: vbi diebus paucis obiit. x. kal. Octo. CN. Pl ncio. Q. Lucretio consulibus: qui cū grauari morbo sese sentiret: scrinia sæpe: & magna instantia petiuit: crematurus æneida: qbus negatis testamēto cōburi iussit: vt rem inemendatā impfectāq;. Verū Tucca & Varus m onuerūt id Augustū nō permissuꝝ. Tunc eidem Varro ac simul Tuccæ scripta sub ea conditione legauit: ne quid adderēt: quod a se editum nō esset: & versus etiam impfectos: si qui erant relinquerent. Voluit etiā eius ossa Neopolim transferri: vbi diu & suauissime vixerat: ac extrema valitudine: hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon. Translata igitur iussu Augu. eius ossa prout statuerat Neapolim fuere: sepultaq; via puteolana intra lapidem secundū: suoq; sepulchro id distichon: quod fecerat inscriptum est. Mantua me genuit: calabri rapuere: tenet nunc Parthenope: cecini pascua: rura: duces. Heredes fecit: ex dimidia parte Valerium proculum fratrem ex alio patre. ex quarta Augustum: ex. xii. Mecœnatem. ex reliqua. L. Varum & Plociū Tuccam: qui eius æneidem post obitum: prout petiuerat iussu Cæsaris emendarunt. Nam nullius omnino sententia crematu æneis digna visa fuit: de qua re Sulpitii carthaginēsis extant huiuscemodi versus. Iusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis Virgilius. Phrygium quę cecinere ducem Tucca vetat: Varusq; simul: tu maxime Cæsar: non finis: & latiæ cōsulis historiæ. Infoelix gemino cecidit ꝓpe pergamos igni. Et bene ē alio troia cremata rogo. Extant & Augusti de ipsa eadē re versus plures & clarissimi: quoꝝ initium ita est. Ergo ne supremis potuit vox improba verbis Tā dirum

mandare nefas: ergo ibit in ignis. Magnaq; doctiloqui morietur musa Maronis: Et paulopost. Sed legū ē seruanda fides: suprema voluntas. Quod mandat fieriq; iubet parere necesse est. Frangat potius legū ueneranda potestas. Quāto: cōgestos noctesq; diesq; labores hauserit vna dies: Et quæ sequūtur. Nihil igitur auctore Augusto Va rrus edidit. quod & Maro præceperat: sed summatim emendauit: vt qui versus etiā impfectos si qui erant: reliquit. Hos multi mox supplere conati nō perinde valuerūt ob difficultatē: ꝙ omnia fere apud eum emistichia: præter illud quē tibi iā Troia peperit: sensum vident habere perfectū. Nisius grāmaticus audisse se a senioribus dicebat Varum duoꝝ libroꝝ ordinem cōmutasse: & qui tum secūdus erat in tertium locū transtulisse: etiā primi libri correxisse principiū his demptis versibus. Ille ego qui quondam gracili modulatus auena: Carmen: & egressus syluis vicina coegi: Vt q̄uis auido parerent arua colono. Gratum opus agricolis: : at nunc horrentia martis Arma virumq; cano. Nec Virgilius qui columen linguæ latinæ fuit: caruit obtrectatoribus. In Bucolicis enim duas aeglogas: sed insulsissimæ Paro quidam deridet: & sic deridendo incipit.

Tityre si toga calda tibi est: quo tegmine fagi? Sequentis. Dic mihi Damoeta cuiū pecus: an ne latinū? Non: verū aegonis: nostri sic rure loquuntur. Alius recitante eo ex Georgicis. Nudus ara: sere nudus. subiecit: habebis frigora febrem. Est & aduersus aeneida liber Carbillii pictoris titulo aeneido mastix. M. Vipranius eum a Macœnate suppositum appellabat: nouæ cacozilæ repertorem: neq; tumidum neq; exilem: sed cōmunibus verbis opus illud confecisse. Herenius vitia eius tantum cōtraxit. Perilius Faustinus furta. Sunt & Quinti Octaui Auiti volumina: Quib⁹ annotantur quos: & vnde versus transtulerit. Asconius Pedianus libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit pauca admodum ei obiecta proponit: & potissimū quod nō recte historiā contexuit: & ꝙ pleraq; ab Homero sumpsit: sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: Cur non illi quoq; eadē furta tentarent. Verum intellecturos facilius esse Herculi clauam quā Homero versum surripere: & tamē destinasse secedere: vt omnia ad satietatē maliuolorū decideret: Refert etiā Pedianus benignum cultoremq; omniū bonoꝝ: atq; eruditoꝝ fuisse: & vsq; adeo inuidia expertem fuisse: vt si quid erudite dictum inspiceret alterius: nō minus gauderet: ac si suū fuisset: neminē vituperare: laudare bonos: ea humanitate esse: vt nisi puersus maxime quisq; illū non diligeret modo: sed amaret: Nil proprii habere videbatur. Eius bibliotheca non minus aliis doctis patebat ac sibi. Illudq; Euripedis antiqui sæpe vsurpabat τα τον φιλων κοινα Cōmunia amicorū esse omnia. Quare coæuos omēs poetas ita adiunctos habuit: vt cum inter se plurimum inuidia arderent: illum vna omnes colerent. Varus Tucca: Horatius: Callus: Propertius. Anser vero quoniā Antonii partes secutus est illum nō obseruasse dicitur. Cornificius ob peruersam naturā illum nō tulit. Glorię vero adeo cōtemptor fuit: vt cum quidā versus quosdam sibi adscriberent: eaq; re docti haberent: non modo ęgre nō ferebat: imo voluptuosum id erat. Cum enī distichon quod laudem fœlicitatemq; Augusti cōtinebat fecisset. Valuisq; non nominato auctore infixisset: id erat huiusmodi. Nocte pluit tota: redeunt spectacula mane.

Diuisum imperium cū Ioue Cęsar habet. Diu quęritans Augustus cuiusnam hi versus essent: eorū auctorem nō inueniebat: Bactillus vero poeta quidā mediocris: tacentibus aliis sibi adscripsit. Quāobrem Donatus honoratusq; a Cęsare fuit: quod ęquo animo nō ferens Virgilius iisdem valuis affixit quater hoc principium. Sic vos nō vobis: Postulabat Augustus vt hi versus cōplerentur: ꝙ cum frustra aliqui conati essent. virgilius pręposito disticho sic subiūxit. Hos ego versiculos feci: tulit alter honores. Sic vos nō vobis nidificatis aues. Sic vos nō vobis velera fertis oues. Sic vos non vobis mellificatis apes. Sic vos non vobis fertis aratra boues. Quo cognito aliquādiu Batylus Romę fabula fuit: Maro vero exaltatior Cum is aliquando Ennium in manu haberet: rogareturq; quidnam faceret: Respōdit se aurum colligere de stercore Ennii. Habet enim poeta ille egregias sententias sub verbis non multum ornatis. Interroganti Augusto quo pacto ciuitas fœliciter gubernaretur. Si prudentiores inquit temonem tenuerint: & boni malis pręponantur. Itaq; optimi suos habeant honores: nulli tamen aliorum iniusti quicquā fiat. At Mœcenas quid inquit Virgilii satietatem homini non affert. Omnium rerum respondit: aut similitudo: aut multitudo stomachum facit pręter intelligere. Item interrogauit quo pacto quis altam fœlicemq; eius fortunam seruare potest. Cui Maro: Si quantum honore a diuitiis aliis pręstantior sit: tanto liberalitate & iusticia alios superare nitatur. Solitus erat dicere nullā virtutem commodiorem homini esse patientia: ac nullam asperam adeo esse fortunam: quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam sentētiam in quinto ęneidos inseruit: Nate dea quo fata trahant retrahātq; sequamur. Quicquid erit superanda omnis fortuna ferenda est. Cum quidam eius amicus Cornificii in eum maledicta: & inimicitias sibi narraret. Quam putas (inquit) esse huiusce rei maliuolentię causam. Nam neq; vnquā Cornificium offendi: & eum amo: an inquit Hesiodi sententię non meministi: vbi ait: Architectum architecto inuidere: poętam poetę. De malis inquit gręcus ille intellexit. Nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude: & gloria vindictam in manu habeo: maiore enim cura virtuti intendam: atq; quo elegantior fiam: eo magis inuidia rumpetur. Erat Augusto familiaris Filistus quidam orator: & poesim mediocriter doctus: cui multiplex variumq; ingenium erat: qui omnium omnia dicta reprehendere conabatur. non vt verū dignosceret: quod Socrates facere consueuit: sed vt eruditior videretur. Hic Virgiliū vbicunq; cōuenire dabatur maledictis salibusq; vexabat. Quare ille sepe aut tacibūdus discedebat: & suffusus pudore tacebat. Verum cum Augusto audiente elinguem illum diceret: & causam etiā suam si linguam haberet: defendere nequiret. Tace inquit rabula: nam hęc mea taciturnitas defensorē causarū mearum Augustū fecit & Mœcenatem: & ea tuba cum volo loquor: quę vbiq; & diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum: sed muros rumpis. Augustus vero Filistum graui vultu increpauit. Tunc Maro si tempus Cęsar (inquit) tacendi hic sciret: raro loqueretur. Tacendum enim semper est: nisi cum taciturnitas tibi noceat: aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit: & cōtentionis finis vtilis q̄ sit nō nouit: stultis illum annumerandum sapientes putant. Posteaq̄ Augustus summa reꝝ omniū potitus est: venit in mentē an cōduceret tyrannidē cōmittere: & omnē potestatē annuis consulibus: & senatui rempubli. reddere. in qua re diuersę sententię cōsultos habuit Mecœnatem: & Agrippā. Agrippa enim vtile sibi fore etiā si honestū nō esset relinquere tyrannidē longa oratione. Contendit: quod Mecœnas dehortari magnopere conabatur: quare Augusti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diuersę sententię variis rationibus firmatę. Rogauit igitur Maronem an cōferat priuato homini se in sua republi. tyrannum facere. Tum ille omnibus ferme inquit reipubli. occupantibus molesta ipsa tyrannis fuit & ciuibus: qui necesse erat propter odia subditorum: aut eorū iniusticiam magna suspitione: magnoq; timore viuere: sed si ciues iustū aliquē scirent: quē amarent: plurimum ciuitati id vtile foret. si ī eo vno oīs potestas esset. Quare si iusticiam: (quod modo facis) omnibus in futurū nulla hominum facta compositione: distribues: dominari te: & tibi conducet & orbi. Beniuolentiam enim omnium habes: vt deum te & adorent & credant. Eius sententiam secutus Cæsar principatū tenuit. Audiuit a Silone pręcepta Epicuri: cuius doctrinę sociū habuit Varum: q̄uis diuersorum philosophorū opiniones libris suis inseruisse de anima maxime videatur: ipse tamē fuit achademicus. Nam Platonis sentētias oīb⁹ aliis pretulit. Nunc q̄niā de auctore summatim diximus: de ipso iam carmine dicendum videtur: quod bifariam tractari solet, hoc est: & ante opus & in ipso

opere. Ante opus titulus: causam: intētio. Titul⁹ in q̄ querit̄ cuius sit: & quare hoc potissimū sibi ad scribendū poeta
præsumpserit. Intentio: in q̄ cognoscit̄ q̄d efficere conet̄ poeta. In ipso opere sane tria spectant̄: numerus: ordo: expla
natio. Quāuis igit̄ multa ψευδογραφη: id est falsa inscriptiōe sub alieno noīe sunt prolata: vt thyestes tragœdia huius
poetæ. quā Varrus edidit pro sua: & alia huiuscemodi: tamē Bucolica liquido Virgilii esse minime dubitandum est:
præsertim cum ipse poeta tanq̄ hoc metuens principiū huius opis: & in principio æneī. & in alio carmine suum esse te
status sit: sic dicens: Ille ego qui quondam gracili modulatus auena: & reliqua: Et carmina qui lusi pastorum audaxq̄
iuuenta. Tityre te patulę cecini sub tegmine fagi. Bucolica autē & dici & recte appellari: vel hoc solum indicium suf
fecerat: q̄ hoc eodem nomine apud Theocricum censeatur. Verum ratio quoq̄ demonstranda est: Tria sunt pastorū
genera: quæ dignitatem in bucolicis habent: quorꝫ qui minimi sunt αἰπόλοι dicuntur a græcis: iidem a nobis caprarii.
Paulo honoratiores qui: ποιμένες .i. opiliones dicūtur. Honestissimi: & maximi βουκόλοι: quos bubulcos dicimus.
Vnde igitur magis decuit pastorali carmini nomen imponi: q̄ ab eo gradu qui apud pastores excellentissimus inueni
tur. Causa dupliciter inspici solet: ab origine carmīs: & a voluntate scribentis. Originē autē bucolici carminis alii ob
aliam causam ferunt. Sunt enim qui a lacedæmoniis pastoribus Dianæ primū carmen hoc redditum dicant: cū eidē
deæ propter bellum: quod toti græciæ illo tempore Persę inferebant exhiberi per virgines de more sacra nō possent.
Alii ab Oreste circa siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur per ipsum atq̄ pastores: quo tem
pore de scythia cum pylade fugerat surrepto numinis simulachro: et lato in fasce lignorū: vnde fascelidem dianam ha
bent nuncupatam: apud cuius aras Orestes per sacerdotem eiusdē numinis Iphigeniam sororem suam a patricidio fue
rat expiatus. Alii Apollini Nomio pastorali .s. deo: qua tempestate Admeti boues pauerat. Alii libero nympharum .s.
& satyrorū: & id genus numinum principi: quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio daphnidis patri pastorū
omnium principii: & apud Theocritum: & apud hunc ipsum poetā. Alii in honorē Panos scribi putant peculiariter
pastoralis dei. Item Sileni Siluani: atq̄ Faunorum. Quæ cum omīa dicantur: illud erit probatissimū bucolicum car
men originem ducere a priscis temporibus: quibus vita pastoralis exercita erat: Et ideo velut aurei sæculi speciē in hu
iusmodi personarū simplicitate cognosci: & merito. Virgilium processurum ad alia carmine nō aliunde cœpisse: nisi
ab ea vita: quæ prima in terris fuit. Nam postea rura culta: & ad postremū ꝓ cultis & feracibus terris bella suscepta:
q̄ videtur Virgilius in ipso ordine operū suorꝫ voluisse monstrare: cum pastores primo: deinde agricolas canit: & ad
vltimum bellatores. Restat vt quæ causa voluntatem attulerit poetæ bucolica potissimū scribendi cōsideremus. Aut
enim dulcedine carminis Theocriti: & admiratione eius illectus est: aut ordinē temporꝫ est secutus erga vitā humanā:
vt supra diximus. Aut tris modos elocutionū: quos χαρακτῆρας græci vocant ἰσχνόν: qui tenuis ἁδρόν: qui vali
dus μέσον. qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium qui in omni genere præualuerit: Bucolica primum:
Georgica secundū: Aeneida tertiū voluisse cōscribere. Aut ideo potius primo Bucolica scripsit: vt in eiusmodi carmi
ne: quod & paulo liberius: & magis validū q̄ cætera est: facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ: repeten
diq̄ agri quē amiserat. Ob hanc causam die tertio iduum martiarū. C. Cæsare interfecto: cum Augustum Cæsarem
pene puerum veterani milites nō abnuente senatu sibi ducem cōstituissent. Exorto ciuili bello cremonenses cum cæte
ris eiusdem studii aduersarios Augusti Cæsaris adiuuerunt. Vnde factū est: vt cum victor Augustus in eorꝫ agros
veteranos deduci iussisset nō sufficiente agro cremonēsium. Mantuani quoq̄ in quibus erat Virgilius maximā partē
suorum finium ꝑdiderunt: eo q̄ vicini cremonēsibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate: suoq̄ carmine fre
tus centuriani Ario obsistere ausus est. Ille statim vt miles ad gladium manum admouit. Cunq̄ se in fugam proripu
isset poeta: Non prius persequēdi finis fuit: q̄ se in fluuium Virgilius coniecisset: sed postea a Mœcenate & Pollio
ne: & ipso Augusto fauentibus agros suos recepit. Intentio libri: quam σκοπόν græci vocant imitatione Theocriti
poetę constituitur: qui siculus & syracusanus fuit. Est intentio etiam ī laudem Cæsaris: & principum cæterorum: per
q̄s in sedes suas rediit. Vnde vt delectationē & vtilitatē finis cōtineret: secundū præcepta cuncta cōfecit. Queri solet
cur nō plures q̄ decē æglogas cōscripserit: quod nequaq̄ mirādum videbit̄ ei q cōsiderauerit ætatē scænarꝫ pastora
lium: quæ vltra hunc numerꝫ nō pōt ꝓferri: præsertim cum ipse poeta circūspectior Theocrito (vt ipsa res indicat) vi
deat̄ metuere: ne illa æglogа: quæ Pollioni inscribit̄: minus rustica videat̄: cū ipsam sic præstruat ipse dicēs: Sicelides
musæ paulo maiora canamus: & itē sīr̄iter in aliis duabus facit. Illud tenēdū esse prædicimus ī bucolicis Virgilii: neq̄
nusquā: neq̄ vbiq̄ aliq̄d figurate dici: hoc est ꝑ allegoriā. Vix em̄ ꝓpter laudē Cæsaris & amissos agros hæc virgi
lio cōcedunt̄: cū Theocritus: quē hic noster toto studio imitari conat̄ simpliciter oīno cōscripserit. Quod autē ī ipso
carmine tractari solet: est numerus: ordo: explanatio. Numerus æglogarꝫ manifest⁹ est: Nā decē sunt: ex q̄b⁹ proprie
bucolicæ septē esse credunt̄. Nā tres vltimæ ꝓprie bucolicæ dici nō debent. Pollio. s. Silenus: & Gallus. Prima igit̄
cōtinet ꝯquestionē publicā: & priuatā gratulationē de agro: & dicit̄ Tityrus. Secunda amorē pueri: & dicit̄ Alexis.
Tertia certamē pastorꝫ: & dicit̄ palæmon: Quarta genethliacum: & dicit̄ Pollio. Quinta epitaphium: & dicit̄ daph
nis. Sexta methamorphosim: & dicit̄ Varus: & Silenus. Septima pharmaceutria. Octaua amores diuersorꝫ sexuum: &
dicit̄ Damon. Nona cōtinet poetæ cōquestionē de amisso agro: & dicit̄ Mœris. Decima desideriū Galli: & dicit̄ Gal
lus. Quod ad ordinē spectat illud scire debemus: in prima tm̄: & ī vltima æglogа poetā voluisse ordinē seruare: q̄niā
in altera principiū cōstituit: vt in Georgicis ait. Tityre te patulæ cecini sub tegmine fagi. In altera ostendit finē quippe
qui dicat: Extremum hunc arethusa mihi cōcede laborē. Verū inter ipsas æglogas pastoralē: cōscriptūq̄ ordinē nullū
esse certissimū est. Sed sunt q dicūt inicium Bucolici carminis nō Tityre. sed prima syracusio dignata est ludere versu.
Supest explanatio: ad quā anteq̄ veniamus illud dixerim tenue eē bucolicū carmē: & vsq̄ adeo ab heroico caractere
distare: vt versus quoq̄ huius carminis suas quasdā cęsuras habeāt: & suis legibus distinguant̄. Nā cum tribus ꝓbet̄
metrū: cæsura: scansione: modificatione: nō erit bucolicus versus: nisi in q̄ & pes primus partē orōnis absoluerit: & ter
tius trocheus fuerit: etiā cæsura: & quartus pes dactylus magisq̄ spondeus partē orōnis terminauerit. Quintus &
Sextus pes ex integris dictionibus fuerit: quod Virgilius a Theocrito sæpe seruatum victus operis difficultate negle
xit in solo principio incertum industria an casu has cæsuras seruauerit. Nam Tityrre dactylus partē orōnis absoluit:
tu pa tu: læ re cu: tertiū trotheum: quāuis decōposita dictione cōclusit: bans sub: quartum spondeum ꝓ dactylo: cum
subiunxit tegmine fagi. Terminatis partibus orationis integrū comma perfecit. Cuius rei diligentiam licet in Theo
criti ferme omnibus versibus admirari. Qui vero supradicta acri iudicio diligēterq̄ considerarit: facile intelliget quæ
in Georgicis intentio: quiq̄ finis fuerit: nec minus etiam in æneide.

Poematis stili genera tria sunt: aut enim actiuum: vł imitatiuū quod græci δραματικόν appellāt: in quo personæ
loquentes introducuntur sine poetæ interlocutione: vt sunt tragœdiæ & comœdię. δρᾶν enim græce agere dicitur: q̄
genere scripta ē. prima Tityre: & Quo te mœri pedes: Aut enarratiuū: quod græce διηγηματικόν appellāt: in q̄ poe
ta ipse loquitur sine interpositione personæ: vt tres primi Georgicon libri. Itē Lucretii carmina: aut cōmune; vel mixtū
quod græci μικτόν appellant; vbi & poeta ipse loquitur; & introductæ personæ; vt virgilii Aeneis.

SERVII Mauri Honorati grammatici in Bucolica Maronis cōmentariorū Liber.

BVCOLICA vt ferunt inde dicta sunt a custodia boum: id est αποτων βουκολων. Præcipua enim sunt animalia apud rusticos boues. Huius autem carminis origo varia est. Nam alii dicunt eo tempore quo Xerxes persarum rex inuasit græciam: cum omēs intra muros laterent: nec possent more solito Dianę sacra persolui: cōuenisse ad montes Laconas rusticos: & in eius honorem hymnos dixisse: vnde natū carmen bucolicum ætas posterior elimauit. Alii dicunt Orestem cum Dianæ fascelidis simulachrum raptū ex scythia adueheret: ad siciliam esse tempestate delatum: completo anno Dianæ festum celebrasse hymnis collectis nautis suis: & aliquibus pastoribus conuocatis: & exinde permansisse apud rusticos consuetudinem. Alii non Dianæ: sed Apollini Nomio consecratum carmen hoc volunt: quo tempore Admeti regis pauit armenta. Alii rusticis nominibus a pastoribus dicatum hoc asserūt carmen: vt Pani Faunis: ac satyris: & hic est huius carminis titulus. Qualitas autem hæc est scilicet humilis character. Tres enim sunt characteres: humilis: medius: grandiloquus. quos omnes in hoc inuenimus poeta. Nam in æneide grandiloquum habet: in Georgi. medium: in bucolicis humilem pro qualitate negociorum & personarum. Nam personæ hic rusticæ sunt simplicitate gaudentes: scilicet a quibus nil altum debet requiri. Adhibentur autem hæc ad carmen bucolicum. Debet quarto pede terminare partem orationis: qui pes si sit dactylus: meliorem efficit versum: vt Nos patriæ fines & dulcia. Primus etiam pes secundum Donatum dactylus esse debet: & terminare partem orationis: vt Tytire. quam legem Theocritus vehementer obseruat: Virgilius non adeo. Ille enim in paucis versibus ab ista ratione deuiauit: hic eam in paucis secutus est. Terentianus cum de hoc metro doceret. Plurimus hoc pollet siculæ telluris alumnus. Noster rarus eo pastor Maro. Intentio poetæ hæc est: vt imitetur Theocritum syracusanum meliorem Moscho: & cæteris qui bucolica scripserunt: vnde est. Prima syracusio dignata est ludere versu nostra neq;: & aliquibus locis per allegoriā agit gratias Augusto: vel aliis nominibus: quorum fauore amissum agrum recepit: in qua re tantum dissentit a Theocrito. Ille enim vbiq; simplex est. Hic necessitate compulsus aliquibus locis miscet figuras: quas perite plerunq; etiam ex Theocriti versibus facit: quos ab illo dictos constat simpliciter: hoc autem fit poetica vrbanitate: sic Iuuena. Actoris aurunci spolium. Nam Virgilii de hasta dictum figurate ad speculum transtulit. Et causa scribendorum bucolicorum hæc est. Cum post occisum. iii. idus martias in senatu Cæsarem Augustus eius filius contra persecutores patris: & Antoniū ciuilia bella mouisset: victoria potitus cremonensium agros: qui contra eum senserant militibus suis dedit. qui cum non sufficerent: etiam mantuanorum iussit distribui: non propter culpam: sed propter vicinitatem: vnde est Mantua ve misere nimium vicina cremonæ. Perdito ergo agro Virgilius Romam venit: & potentium fauore meruit: vt agrum suum solus reciperet. Ad quem recipiendum profectus: ab Ario centurione: qui eum tenebat pene est interemptus: nisi se præcipitasset in Mintium: vnde est αλληγορικως. ipse aries etiam nunc vellera siccat. Postea ab Augusto missis triumuiris: & ipsi integer ager reditus est: & mantuanis pro parte: hinc est ꝙ in prima ægloga legimus recepisse agrum: postea eum querelantem inuenimus: vt audieras & fama fuit: sed carmina tantum nostra valent licyda tela inter martia quantū Chaonias dicunt aquila veniente columbas: Nec numerus hic dubius est: nec ordo librorum. Quippe cum vnus sit liber. De æglogis tantum multi dubitant. Quæ licet. x. sint: incertum tamen est: quo ordine scriptæ sint: Pleriq; duas certas volunt ipsius testimonio vltimam: vt Extremum hunc: & primam: vt in Georgicis Tytire te patulæ cecini sub tegmine fagi. Alii primam illam volunt. Prima syracusio dignata est ludere versu: sed est sciendū. vii. æglogas eē meras rusticas: quas Theocritus. x. habet. Hic in tribus a bucolico carmine: sed cum excusatione discessit: vt in genethliaco Salonini: & in Syleni Theologia: vel vt ex insertis altioribus rebus posset placere: vel quia tot varietates implere non poterat. Poetę vitam in æneide diximus. Operis explanatio in sequentibus comprobabitur. Sane sciendum Virgili. xxv. annorum scripsisse Bucolica. Vnde etiam in fine Georgi. Audaxq; iuuēta. Tytire te paulæ cecini sub tegmine fagi.. & dicit Donatus (q̊d etiam in poetæ memorauimus vita) inscribendis carminibus naturalem ordinem secutū esse Virgilium. Primo enim pastoralis fuit in mōtibus vita. Post agriculturæ amor. Inde bellorum cura successit. Notandum quoq; bucolica vel georgica: cum apud græcos in fine habeant accentum. apud nos in tertia a fine habere. Nā vt in vltima sit: latinitas vetat: vt in penultima non: sit breuitatis efficit ratio. Etiam hoc sciendum: & personas huius operis ex maiori parte nomina de rebus rusticis habere conficta: vt Melibeus ο τιμελειοστωτων βοων: id est q̄ curam gerit boum: ꝙ Tytirꝰ dicitur aries maior. Nam laconum lingua Tytirus dicitur aries maior: qui gregem antestre consueuerit: sicut etiam in comœdiis inuenimus. Nam Pamphilus est totus amans. Glicerium quasi dulcis mulier: Philomela amabilis: Personæ: (sicut supra dixi) rusticæ sunt: & simplicitate gaudentes. Vnde in his nihil vrbanū: nihil declamatorium inuenitur: sed ex re rustica sunt omnia negocia: comparationes: et si qua sunt alia. Hinc est ꝙ annos a fructibus computat: vt Post aliquot mea regna videns mirabor aristas: Hinc etiam illæ compararíones sunt. Nā neq; me tantū venientibus sibilus austri; Nec percussa iuuāt fluctu tā littora; Nec quæ saxosas inter decurrūt flumina valles.

Argumēta Aeglogæ Primæ.

Publij Virgilij Maronis Mantuani opera

cū cōmētariis Seruii Mauri honorati grāmatici: Aelii Donati: Christofori Landini: Antonii Mancinelli & Domicii Calderini.

Argumentum ęglogę primę: quę Tytirus dicitur.

A patria fugiens Melibęus forte sub vmbra.
Tytrion inuenit cantantem carmina amicę.
Quapropter miratus ei sua damna recenset:
Auctoremq; sui declarat Tytirus oci.

SEBASTIANVS BRANT

Sub fagi recubans Melibęum Tytirus vmbra
Solatur profugum: collataq; munia laudat.

TITYRE. SERVIVS. Inducitur pastor qui dā iacēs sub arbore securus et ociosus dare operā cantilenę: Alter vero qui cū gregibus ex suis pellitur finibus: Tityrū aspiciēs sic alloquit. Tityrū autē pro Virgilio accipiamus non vbiqꝫ: sed vbi rō exigit. ANTO. M. Tityrus lybice hircū significat. Melibœus est grece cura boum: Sunt aūt noia a Theocrito sumpta. p Tityrum se: p Melibœū reliqs mantuanos: allegorice intelligit. ℭ Etsi orōnis qnqꝫ sint partes. Vltime tamen due: memoria & pronūciatio: solius dicentis sunt. Prime aūt tres etiam ad scribentē ptinēt: hæ sunt inuētio: dispositio: & elocutio. Verū elocutio ea est: que caracterē siue figurā oratiōis quæ triplex est conficit. Elocutio aūt habet elegantiā: cōpositōem: et dignitatē. Elegantia singula verba eligit. Compositio illa iam electa constituit: atqꝫ componit. Itaqꝫ qualē figuram exprimere volum⁹: talia verba talisqꝫ compositio est adhibenda. Figura aūt generi rerū quas scribimus accommodanda est. Ergo cū hic res pastoralis ageretur: hūilis atqꝫ depssa oratio fuit eligenda: ac hūilis infimaqꝫ figura. Quapropter cū elegisset: Tityre recubās sub tegmie patulę fagi: quę verba nihil elatum habent nihilqꝫ grande resonant. tñ ita illa construxit atqꝫ composuit: vt illud infimū elocutiōis genus nō excederet. Itaqꝫ si attente audias: Tityre tu patulę recubās sub tegmine fagi: intelliges omnia suppssa atqꝫ demissa. Nam iudicium hoc totū aurīū (modo illę eruditę sint) esse deprehendes. ℭ. Tityre. Amice ac familiariter incepit a nomie proprio qd in homine equali aut inferiori beniuolentiā conciliat. Sin autē superior sit persona: a nomine dignitatis suę appellari postulat. Tityrus pastoris nomen a theocrito sumptū. Is enī ęgloga tertia inqt. Tityre lasciuas virgultis pasce capellas. Et in vltima Tityrus ast illic miseros cantabat amores Daphnidis. Hircus aūt lybica lingua Tityrus appellatur: vt probus asserit. Et Melibœus cura boum diligens. Scribit idemqꝫ Maro per allegoriam facit se esse Tityrū: & Melibœum Corneliū Gallū: qui admiratur qꝫ Virgilius solos agros retinuerit.

b Tu. CHRIS. q. d. solus ex omnibus nobis.

c Patulę. SER. Proprie qd sp patet dicimus patulū vt nares: arbor. Patens quod aperitur & clauditur: vt hostiū & oculi. ANTO Patulę apertę & latę patentis. Patulū bouem plautus appellabat. cuius cornua diuersę atqꝫ late pateret: vt Festus edocet. d Recubans. CRI. Recubans qd propriū ociosi securiqꝫ est. Nam cui aut negociū aut p̄iculū iminet is minime recubare audet. AN. Recubās. i. iacens qescēs. Iacens aūt semi supinus sedens intelligendū. qua qdem voce magnā Tityri securitatē & requiem innuit: cum iaceret omni spreto timore.

e Sub tegmine. CRI. id est in tegumēto a tegendo: vt agmen ab agendo. ANT. Sub tegmine sub vmbra: hinc ait postea. Tu Tityre lentus in vmbra.

f Fagi. SER. Dixit aūt sub fago allegorice. i. sub arbore glādifera: quę olim fuit victus causa. Antea enī homies glandibus vescebanť. Hinc fagus. ἀπὸ τοῦ φαγεῖν: id ē comedere. ergo sub fago iaces. i. tuas retētas possessiōes quibus aleris. vt olim fago alebanť. CRI. Fagi glans triangula cute includiť: hęc muribus gratissima est: &

Tityre tu patulę recubās sub tegmine fagi,
Siluestrē tenui musam meditaris auena:
Nos patriæ fines: & dulcia linqm⁹ arua:
Nos patriā fugim⁹ / tu tityre lētus ī vmbra
Formosā resonarē doces amaryllida siluas. Ti.

turdis: glires quoqꝫ saginat: suem hilarē facit: carnem & coctibilem & vtilē & leuem stomacho. Et qꝫuis ex abietis quoqꝫ & picis & tilię cortice vasa fiant: vt ex cortice fagi: tamē in qdam vsu sacrorū: religiosus est fagi cortex: ait Plinius. g Siluestrē musam. SER. id est rusticū carmē. ANT. Siluestrē musam: rusticū carmē. musa enī cantus dicit. μουσίζω cantu cōtendo. h Tenui auena. SER. i. culmo: auena: stipula. Vñ rustici cantare cōsueuerūt: sic alibi. Stridēti miserꝫ stipula dispdere carmē. Tenui humilē stilum significat quo hic vtitur. CRI. Tenui distat a subtili. Tenue enī diminutionē rei vt plurimū notat. Vnde et tenuis vbi argilla. & tenue argentū venęqꝫ secūdę. Hinc attenuo et extenuo. nec habet laudem nisi illa diminutio sit ex vsu. vt si dicam⁹ tenuia vellera. Subtile vero acuitatem habet: ergo laudať subtile ingeniū: tenue vituperatur. Auena pro omni culmo: ex q̄ rustici fistulā faciūt. AN. Tenui auena. subtili calamo aut fistula vel stipula: p quod gracile dicendi genus ostēdit. i Meditaris. SER. Per antiltichon ab eo est qd greci μελετῶ dicunt: L. enim & d. inuicē cedunt. vt sella pro seda. AN. Meditaris: meditando canis: exponis: exerces. k Nos patrię fines. CRI. Contentio est color rhetoricus. Et est cū cōtraria contrariis opponūtur. Item expolitio est: qa eadē de re sepius dicit: sic in hoc loco. Nos anxii exulamus: tu ociosus manes. Preterea est repetitio: nam in principio clausulę repetiť. Item est interptatio: q̄ sepe affert magnū argumētū rei. Nā interpretať fines patrię esse dulcia arua: quę res mouet cōmiseratione. AN. Nos patrię fi. Nos patriā fugimus Anaphora est. i. relatio de qua legito nostrū carmē de figuris. l Dulcia arua. Ouidius. libro pmo de ponto ait. Nescio qua natale solū dulcedie cūctos Ducit: & immemores nō sinit esse sui. m Nos patriam fugimus. Prę dolore idē sepius repetit. n Fugimus. SER. Fugimus plus est qꝫ relinqmus: sic Horatius. teucer solamia patreqꝫ cū fugeret. CRI. Fugim⁹. Dixerat linqmus patriā. verū qa voluntariū potuisset ee exiliū. addidit fugimus: qd sūmā etiā mouet cōmiseratione. Nā qd pt ee miserius qꝫ incidere ī eā calamitatē: vt patriā (q̄ nihil ē dulci⁹) veluti rē pniciosam fugere cogaris? o Lentus. S ociosus: vt. Qui nūc lenti cōsedimus aruis. ANT. Lentus securus & ociosus auctore Nonio. CRI. Lentus in vm. nos properamus in fuga: tu ociaris in loco ameno. nos exercemur in labore: tu in iucundo & voluptuoso cantu. p Resonare doces a. f. SER. Carmen tuū de amica Amaryllide cōpositū doces siluas resonare. Intelligimus aūt melius simpliciter & nō allegorice: vt aiunt quidā: q dicūt tu carmen de Roma condis. Plus enī stupet Melibœus si ita ille securus est: vt tantū de suis amoribus cantet. ANT. Resonare p echo scilicet. echeo enī resono dicit. echo son⁹. Ouid. libro iii. meth. scribit Echo nympham fuisse: restitisseqꝫ ei vocē solū & ossa: ossaqꝫ lapidis figurā traxisse: vocem manere q̄ siluis latet: omibusqꝫ audit. Nam sonus ē qui viuit in illa. CRI. Resonare aūt amaryllida: poeticū ē et p figurā dictū. Nam sonare nō trāsit: sic dicimus currere cursum. Doces siluas resonare. i. doces siluas vt resonent. i. p reboatū referāt tuū carmē. Sed de reboatu & qd sit & quō fiat: dicemus paulo post.

q Amaryllida. AN. A tertia Theocriti ęgloga. sumptū

nomen & argumentū est: vt ibi. Canto ego blandicias sterilesq; amaryllida silue Cādidulā recinūt. Amarigma autē splendor dicitur: amarisso luceo. CRIS. Amaryllis sunt q dicunt esse nomē mulieris quā Romę adamauit: r O meliboee. ANT. O est hoc loco admirandi aduerbiū seu magis interiectio. Vtrūq;.n. dici potest: vt Pris. li. decimoquinto docuit: melius tñ interiectio dicet. Ea enī sola animi affectus exprimit vt Dona. etiam scribit. Ad mirabat autē Tityrus q̄ ille dixerat. Nos patriam fugimus &c. Est ergo cū admiratōe legēdū. C. O meliboee & hic s̄mo familiaris ē & amicus. o vero nō vocantis: sed pene letātis: q̄ p̄ter spem amicū nihil tale expectās viderit: & distiguit. o Meliboee: vt sit salutantis: ac deinde addens. nobis hec ocia fecit. Vel si iūgis & cōtinua sit orō. O Meliboee deus &c. Erit o homis admirātis magnitudinē bñficii in se a deo collati.

lia. Atq; vt araneoli tenuem formauimus orsum. Lusimus hęc propter culicis sint carmia dicta. Omnis vt hystorię p ludum consonet ordo. d Calamo. S. agresti stilo: vt supra tenui musa. A. Calamo agresti. rustica fistula: Rustica enī hic tractat. e Non equidē inuideo: S. Ne frequens interrogatio forta sse ex inuidia potius q̄ ex admiratione esse videatur. A. Non equidem inuideo: suspitionem tollit: quo se Tityri ocio non dolere: sed potius letari ostendat. f Vsq; adeo. A. intantum: g Turbatur. S. Turbamur sine discretiōe culpę vel meriti: et inuidiose tempora Augusti latenter carpit. Turbatur autem est verbum impersonale quod ad om̄es pertinet: nam Mantuanorū fuerat cōmunis expulsio. Si turbamur legas: ad paucos videtur pertinere: ANTO. Turbatur. turbatio fit. h Capellas. CRI. Que habent. r. in vltima syllaba in diminutiuis mutāt r in duplex ll. Ergo a capra capella. a cultro cultellus. ab vmbra vmbella.

O meliboee: deus nobis hæc ocia fecit.
Nanq; erit ille mihi semp deus / illius aram
Sepe tener nr̄is ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues (vt cernis) et ipsum
Ludere q̄ vellem calamo pmisit agresti. Me.
Nō eq̄dē īuideo: miror magis: vndiq; totis
Vsq; adeo turbaī agris: en ipse capellas
proten⁹ æger ago / hāc etiā vix Tityre duco.
Hic inter densas corylos mō nāq; gemellos
Spem gregis (ah) silice in nuda cōnixa reliq̄t.
Sepe malū hoc nobis (si mēs nō leua fuisset)
De coelo tactas memī prædicere quercus:

f Deus. AN. Augustū intelligit: cui Sueto. teste: etiam viuenti prouintiarum quoq; plereq; templa & aras: ludos q̄q; quiquennales pene oppidatim cōstituerunt. De quo & latius egloga quarta.

t Hec ocia fecit. ANTO: Pollionis enī Varri. & Galli gratia: Maroni Augustus agrum reddiderat: vt ostendimus. Ocia quietē & securitatē. Est ociū proprie vacatio a labore: cuius cōtrariū est negocium. CRI. Hęc ocia quasi tam magna ocia: & fatetur q̄ ille dixerat. Tu Tityre lentus in vmbra..

v Nanq; erit &c. SER. Iteratio excludit adulationis colorē. A. Nāq; certe. x Semp. SER. & dū viuit: & post mortē. Alii enī imperatores post mortē inter deos referunt. August⁹ aūt templa viuus meruit. Hora. P̄nti tibi maturos largimur honores. Iurādasq; tuū p numen ponimus aras. Sic Lu. de Nerōe. Sed mihi iam numē es. y Ouilibus. ANT. Ouium caulis & septis. CRI. Ouium stabulis. Sic etiā ab equis equile. a capra caprile. et a porco porcile. z Imbuet. SERVIVS. Imbuere est proprie inchoare et initiare. Cur ergo eandem rem sępe inchoat: quia sępe pascua mutant pastores. Vnde totiens aras imbuūt: q̄tiens pascua mutant. Sed etiā apd maiores imbuere est pfundere & madefacere. Ergo absolute possumus dicere sępe pfundet. ANT. Imbuet: pfundet: inficiet: madefaciet: maculabit. a Ille meas. ANT. Augusti in se beneficia memorat. b Errare. S. Pasci. vt mille meę siculis errant in montibus agnę. A. Errare: vagari: pasci. q voce etiā sine pastore tutas eē ostendit. c Ludere. S. scribere. vt carmia q lus. past. A. Ludere id significat versib⁹ scribere: sed ñ fere nisi opusculis: qualia sunt epigramata: et hec opuscula dicuntur lusus. C Ludere ita significat: vt nō referat nisi ad poetas. Non enī dicimus aut Ciceronē ludere tusculanas q̄stiones: aut liuiū ludere hystoriā Romanā. Neq; etiam poetas dicimus in oībus ludere: sed in leuioribus iucundioribusq;. Sic et Hora. de se. Poscimus si quid vacui sub vmbra lusim⁹ tecū. Qua pp̄ter neq; ī Geor: neq; ī Eneide ludere dixit: sed canere. sed hic. Et in libello quē Culicem appellat. Ait enī: Lusimus octaui gracili modulante tha

i Protenus. S. Porro tenus. id est lōge a finibus. paulo p⁹. At nos hinc al. AN. Protenus p e scribitur id est alōge. Protenus enī aduerbiū locale est. id est porro tenus. Protinus per i aduerbiū tpale est: id est statim. auctor ē Caper.

k Aeger. S. corpe & aio: A. Aeger p id quoq; pathos. id ē passio: clades: & affectio augetur.

l Hic inter &c. A. Nanq; hic inter densas corylos cōnixa ah silice in nuda reliquit gemellos.

m Corylos. AN. Corylus arbor p̄ducens nuces quę auelanę vel prenestinę dicunt: q̄s greci porticas vocant. n Gemellos. A. dicuntur gemini ex vno vtero & vno die editi: vt Marcellus ait: Philosophus vero libro septimo de hysto. animaliū scribit. In genere certe humano paucos geminos seruari: si alter mas sit: alter foemina. o Spem gregis. S. Marem & foeminā in vtroq; enim sexu reparatio gregis cōstat: C. Spem gregis. vt maius sit detrimentū q̄ si vterq; eiusdem sexus fuisset. p Ah silice in nuda. S. Ideo dolet quia solēt herbas substernere. A. Ah silice ī nuda. id est sine foliis & virgultis: cum affectu pronunciandum.

q Connixa. SER. Pro enixa. Hiatus enim causa mutauit prepositionem: vt est sedudite pro excludite. A. Connixa. partu soluta. r Sępe malum hoc. A. Quod dicit Tityrus non fabula est. Nam post Tullii cęsaris mortem prodigia fuere q̄ plurima: inter quę cōtinua fulmia in templis statuisq; deciderūt: vt etiā Appi. li. qrto oñdit & nos latissime in cōmentario secundę Odes Hor. (quē iam parauimus & edemus) dictauimus.

s Simēs. AN. Si: id est vtinā: est enī hoc loco optādi aduerbium. libro Eneid. vi. Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus ostendat &c. t Leua. S. stulta contraria: sensus est. perdituros nos quandoq; agros: res manifesta pdicebat: sed nos intelligere nequiuimus. ANT. Leua. aduersa auctore Nonio. Dicit aūt aduersa mente futura mala dinoscere nequiisse. v De coelo. S. Recte compositū augurium. Nam quercus in tutela Iouis est. Sed prisci illius glande vescebantur. Tactas leniter fulmiatas. Cice

ro. Tactus etiã ille qui hanc vrbem condidit Romulus: significabat nutu imperatoris posse agros perire in quibus fulmĩatę sunt arbores. nam agri causa victus sunt: vt olim quercus. Tactas. tempale indicat fore dãnũ quale patiuntur arbres leuiter fulmiatę. A. de celo tactas: qn ꝙ signorũ genera obseruabant augures: ex celo: ex auibus: ex tripedibus: ex q̃drupedibus: ex diris. auctor est Festus. De coelo tactas. fulminatas: quotiẽs enĩ quercus fulmine tangit: vt plurimũ: malũ ꝓtendit. Quod etiã animaduerti. Nam tacta cuiusdã quercu intra annũ ille sponsam amisit: illa enĩ alteri nupsit: vñ etiam duo interfecti pluresq; etiam carcere affecti sunt. C. De celo tactas In Eneide oĩa vaticinandi genera breuiter cõplexi sumus: inter q̃ est aurusp cina: quę fulgura in se continet Nam q̃ fulmie tacta sunt: incõmodũ aut calamitates his ꝓtendunt: ad quos ꝑtinẽt. Quapropter cum Rome. aut capitoliũ aut alia loca publica fulmine tacta erãt: ad rẽpub. malũ spectare putabant: statiq; auruspices vel ex ipsa etiam Etruria accersebant. ✝ x Sepe sinistra caua. A. Hic versus non oĩbus textibus inest: plures antiq̃s vidi: & illum summi pontificis characteribus magnis: ꝑfecto alienus est. Tñ aduertẽdũ cornicẽ videre vnicã: mali ominis eẽ: duas vero ominis boni: quod quidem & legi: & exptus sũ pluries. Ipsa adeo est in auspicate garrulitatis: vt Plini. scribit. i. infelicis q̃si auspiciis repugnantibus. Ci. aũt libro prĩo de diuinatione scribit: coruũ a dextra: a sinistra cornicem facere ratum. y Sed tñ. C. id est tandẽ post longũ hunc de fulmine sermone. z Da. S. dic. Sic cõtra: Accipe nũc Danaũ. i. audi. A. Da dic. idem libro. vi. Da nõ indebita posco. Regna meis fatis. latio considere teucros. A vrbẽ S. De cęsare iterrogatus: vrbem describit. verũ id aut rusticana simplicitate est. vt ordine narrationis ignorato: ꝑ longas ambages ad interrogata descendit: aut q̃a sine cõtinente nõ põt esse contentũ: nec ꝑsona sine loco. ergo rogatus de cesare: locũ in q̃ eum viderat describit. Est autẽ longũ hyperbaton. vrbem quã dicũt. & hic illum vidi. A. vrbem ꝛc. longo interuallo respondet Tityrus ad interrogata: nam cũ Meliboeus dixisset. Sed tñ iste deus qs sit da Tityre nobis: Exponit prius vrbis Romę amplitudinem: inde causam quare vrbem ipsam oderit. Postea vero illic iuuenẽ illum vidisse: cui anno quoq; bis senos dies: se dicit sacrificare. Vrbem. vrbis appellatione. etiam si nomen nõ adderetur Romam tamẽ accipi receptũ est: vt Fabius libro. vi. edocuit. C. Vrbem. locus & edificia dicimus vrbem. habitatores. autẽ ciuitatem. b Stultus. S. rusticus. c Nostrę. S. mantuane. d Quo. SER. ad quam. aduerbiũ ꝓ nomie. e Ouium teneros. S. id est agnos. & est periphrasis. f Depellere. S. a lacte remouere. ANT. a lacte disiungere. Agni autem ad quattuor mẽses a mãmis vbi nati sũt: nõ disiũgunt: hędi tres: porci duos. Auctor est Varro. g Foetus. A. Dicit qcq̃d nascit ex mlierib⁹ vel pecoribus: & a foueo verbo descendit. inde etiã foetura. i. genitura: q̃ ꝓ toto aĩaliũ ꝓuẽtu poni cõsueuit: h Sic canib⁹. S. vult Romã nõ solũ magnitudie: sed etiã genere differre a ceteris ciuitatib⁹: & esse velut alterũ mũdũ: aut q̃ddã coelũ in q̃ cęsarẽ deũ vidit. Nã in cõparatione catuli ad canẽ: aut hędi ad capellã: quantitatis & nõ generis ponit differentiã. Qui vero leo dicit maior est cane: & q̃ntitatis & generis facit drñtiam. AN. Cõcludit igitur Romã nõ solũ reliq̃s vrbibus maiorem esse. Sed esse aliquã aliã rem. s. esse sedẽ deorũ. Hoc ꝓbat per Viburnũ & cupressum. Nam viburnum breuissimũ est: cupressus maxima. Hoc genus argumentatiõis Arestoteles & Cicero ponũt. i Componere. SER. Comparare. k Lenta viburna. A. Virgulta sunt q̃ de radice pullulant. Viburna autẽ minuta silua: humilia virgulta: vt genistę & hmõi. C. Viburnũ species ẽ fruticis. l Causa: A. Ea ẽ quę nos impigit ad aliqd faciedũ. Rõ aũt qua vtimur infaciẽdo: Seruius auctor in arte. Acci⁹ Qui potis est repelli q̃sq̃: vbi null⁹ ẽ causandi loc⁹: m Libertas. S amor libertatis: aliter autẽ seruus cupit libertatem: qui vult carere seruitute. Aliter ingenuus qui vult hr̃e liberam vitã. s. ꝓ suo arbitrio agere. vt nũc vult Virgili⁹ sub ꝑsona Tityri: latenter aũt carpit ea tpa in quib⁹ libertas ñ erat nisi Romę: Vt intelligamus Tityrum simplr̃ vt pastorẽ locutũ: Nam Theocritus eũ vbiq; mercẽnarium inducit: sic Virgilius: Tityre dũ redeo breuis est via: pasce capellas. A. Libertas ordo ẽ libertas q̃ sera tñ cãdidior id est clarior & lucidior respexit inertẽ: respexit inq̃ã postq; barba tondenti cadebat. & tñ venit longo post tempore. Conuenit & alter ordo sic videlicet. libertas cãdidior q̃ sera tñ respexit inertem postq; tondẽti barba cadebat. respexit tñ & lõgo post tpe venit. Est aũt sensus Tityrũ serius cogitasse adire Romã: etiã post resectã barbã: & tñ lõge post cogitatũ & primę barbę resectionẽ venisse. C. Libertas: aliter seruus: aliter ciuis optat libertatẽ. Seru⁹ ẽm optat a dño manumitti. Ciuis q̃rit vt ęq̃ iure in ciuitate viuat: vt libera sint iudicia: & nemini nisi q sit ĩ magistratu sit seruiẽdũ. Est autẽ libertas alia naturalr: alia de iure gentiũ. Natura ẽm hi liberi sunt q cũ minus valeant corporis viribus: sapientia & virtute reliq̃s ꝑstant: q̃bus vero prudentia nõ adest: & sola corpis vi nitunt. hi seruire prudẽtiori dicuntur: vt etiã in Politicis oñdit Arest. De iure vero gẽtium: hi dicũtur serui q̃ in bello capti: vẽdi ꝑnt: et seruire cogũt. Dicit ꝑterea libertas: excellentia & magnitudo animi: cũ nullo metu coerceri possum⁹: quin freti optima cõsciẽtia apertis verbis honestati: equitatiq; & publicę vtilitati fauemus. Ergo vt illa supior libertas: aut a fortũa: aut a natura est: sic hęc a bona mẽte & volũtaria ꝓficiscit: queãdmodũ reliq̃ virtutes. n Respexit inertẽ. S. Arguit suã inertiã q nõ prius Romã ierit: & nõ sit vsus puer libertate q̃ vsus est ꝑfectiori ętate. o Inertẽ. A. Segnem. desidem. p Candidior. S. Aut mutatio ꝑsonę: aut quidã rusticus senex loq̃tur nõ Virgi. ꝓ allegoriã: nam Virg. xxviii. anno scripsit Buc. Vel nõ barba sed libertas dicat candidior: antea eni libertas illi fuerat: sed nõ talis. q Tondẽti. A. sc;

✝ Sępe sinistra caua ꝓdixit ab ilice cornix.
Sed tñ iste deus qui sit da Tityre nobis: Ti.
Vrbem quã dicunt romã: Meliboee putaui
Stultus ego/huic nostrę silem: q̃ sępe solem⁹.
pastores ouiũ teneros depellere foetus.
Sic canibus catulos similes: sic mrĩb⁹ hędos
Noram: sic ꝑuis cõponere magna solebam.
Verũ hęc tñ alias inter caput extulit vrbes:
Quãtũ lenta solẽt inter viburna cuꝑssi. Me.
Et q̃ tanta fuit Romã tibi cã videndi: Ti.
Libertas: quę sera tñ respexit inertem
Candidior: postq; tondenti barba cadebat

Respexit tamen:& longo post tempe venit
postq̄ nos amaryllis habet: galatea reliqt.
Nanq̄ (fatebor enī) dū me galatea tenebat:
Nec spes libertatis erat: nec cura peculi:
Quāuis mlta meis exiret victima septis
pinguis:& ingratę p̄mereť case⁹ vrbi. (dibat
Nō vnq̄ grauis ęre domū mihi dextra re
Mirabar qd mœsta deos amaryllis vocares.
Cui pendere sua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat: ipsę te Tityre pinus:
Ipsi te fontes: ipsa hęc arbusta vocabant.
Quid facerē: neq̄ seruitio me exire licebat:
Nec tā pręsentes alibi cognoscere diuos.

mihi.nam passiue hic dicitur: sicut Georgic. libro tertio Incanaq̄ menta cyniphei tondent hirci:pro tondenť:ƒm Priscianū libro.viii.dicentē: sunt quedā in o terminātia: quę cum sint actiua:pro passiuis quoq̄ solent poni: vt lauo:tondeo:pro lauor & tondeor. r Longo post tpe. SER. Aut archaismos est. Antiqui em̄ ante:post:& circū:vtriq̄ casui iungebant. Aut longopost:vna pars est: & vt dicat:venit longopost: sicut mltomagis.multominus.postmodo. Hora. Postmodo quid mihi obsit Et longopost vt postposita videatur p̄positio:& in vnitatem coacta. s Galatea.A.gręce p ei diphthōgon galateia scribitur: & cum t. exili:nympha fuit quā Poliphęmus adamauit:vt Theoc.scribit ęgloga.vi.& Ouid.xiii.meth. Hic vero p Mantua ponitur allegoricos. Amaryllis vero pro Roma. Sed de allegoria legito nr̄m carmē. C. Galatea. Conueniens nomen rusticę mulieri q̄si lactis dea. Sunt q credunt illam poni pro lydia:quā Mantuę amauit:vt deinde Romę amaryllida. t Peculi.S. More ātiquo: Naȝ illi om̄e patrimoniū peculiū dicebant:a pecore in q̄ erat omis substantia. Vn̄ & pecunia dicta est a peculio. Vel ad vsum temporis ptinet.nam nūc tm̄ serui peculiū dicim⁹. Ergo p̄rimoniū suū (veluti seruus) peculiū iuidiose dixit peculi pro peculii:p Synęrisim. A. Peculi.i.lucri & parti. Est enī peculiū seruorū a pecore dictū: sicut & pecunia nobiliū:vt Fęstus ait. C. Peculium diffinit labeo esse id q̄d seruus dn̄i pmissū separatim a dn̄icis rōnibus habet: Sed & domino peculiū esse ostēdit Cęlsus. & Castrense peculiū esse:quod a parentib⁹ & cognatis militię degentibus dono est datū. Vel qd̄ filius militię acquisiuit. Rusticos ait audisse Cęlsus:qui pecuniā sine peculio fragilem eē. peculiū appellātes qd̄ p̄sidii causa imponiť: Vnde Vlpia: Peculiū ait dictū q̄si pusilla pecunia sit:siue patrimoniū pusillū. Puto peculiū quicqd nr̄a industria acqritur in q̄cunq̄ fortuna sim⁹ liberi aut serui:& id sensisse senes:pecuniā sine peculio.i.sine nr̄o lucro fragilē eē. v Victima.ANT. Ea proprie dr̄ quę post victoriā mactatur. Ouid.fast.lib.i. Victima q̄ cecidit dextra victrice vocatur. Hostibus a domitis hostia nomē habet. Fęstus tam̄:vult hostiā dictam ab hostire.i.ferire. C. Victima:id est multi fœtus:ad victimā.i.sacrificiū faciendum. Victima aut hostia dr̄ omne animal quod deo immolať. Sed quid inter vtrāq̄ intersit:audi Oui. Victima quę:vt sup̄. Hinc christiani hostiam eucharistiā nomināt:qm̄ illa superatus sit noster aduersarius dyabolus. x Septis.S: Septa sunt loca in cāpo Martio inclusa tabulatis: in qb⁹ populus Ro.suffragia fert:& quia sunt similia ouilibus: duo hęc inuicē ponūť:vt hic septa p ouilib⁹. Contra Luca. Et miserę maculauit ouilia Romę.i.septa. Et Iuuenaľ: Antiq̄ q̄ pxima surgit ouili. C. Septa loca sunt in qb⁹ pecudes includūť:qm̄ rhetibus septa.i.circūdata sint. Sepire enī circūdare ē:hinc sepes:qa illa sepiūť agri. Item loca inclusa tabulatis ī campo Martio septa dicebāť Martia. In septis mamura diu multūq̄ vagatus, Deniq̄ oia loca inclusa septa appellarunt. y Pinguis.S. Melius ad victimam q̄ ad caseū referes. A. Pinguis hic fit colon. z Ingratę.S. ex laborib⁹ rusticorū aliť ciuitas. A. Ingratę vrbi:cum enī & victimas & caseū illuc afferret:minimū lucri cōseq̄bať:q̄d qdē ex magna ingratitudie erat: q̄ enī pacto huiuscemodi res vrbani hr̄ent nisi agrestū cura. Ciues aūt derident illos & p̄cia minuūt. a Grauis ęre: C. quia puū dabat p̄ciū:& est mod⁹ accōmodatus rusticano. b Aere.A.i.pecunia vt puta q̄drantib⁹ vľ trientibus. In Cipro prima fuit ęris inuētio. Serui⁹ aūt rex primus signauit ęs:antea rudi vsos Romę Tymęus tradidit. est signatū nota pecudū:vn̄ & pecunia appellata:autor Pli.li.xxxiii. & .xxxiiii. C. Ęre pecūia. Nā primi nūmi ęnei:non aūt aurei & argētei fueřt. Oui.de fastis. Ęra dabāt olim:meli⁹ nūc numen in auro ē. Victaq̄ cōcessit prisca moneta nouę:hinc pecuniā debitā:ęs alienū dicim⁹:aerariū locū vbi publica ęra asseruāť. Argenteus nūm⁹ prio assignat⁹ ē āno vrbis q̄ngētesio octogesimoqnto. ide sexagesimoscdo āno signat⁹ nūmus aureus. c Quid vocares.S. Virgilii psonę cōuenit. A. quod męsta d. a.v. Significat q̄ Roma reuocaret deos in auxiliū: quia nō hr̄et q eā suo carmine illustraret:qa aberat Virgilius. d Amarylli Vocatiuus est a ntō in is et sp̄ breuiať. Hora. Dulcē strepitū pieri temperas. Deos amaryllis inuocabat pro reditu Tytiri absentis:per hanc aūt Roma intelligenda:quam mœstam absente Tityro Meliboeus ait: quo amico gratificetur. e Mœsta.S. scilicet tibi. f Cui.S. in cui⁹ honorē. g Pendere sua poma. C. Nā rusticorū est sinere sua poma ī arboribus cū alicui seruare volunt. Hic aūt seruat Roma poma Tityro:seruat sua facta a Virgilio celebranda.
h Poma.ANT. arua ipsa & bona cūcta intelligit pendere in sua arbore.i.salua esse. i Tityrus.S. virgilius:
k Pinus.CRIS. Pro magnis viris:quia pinus magnę sunt. m Fontes.C. pro eloquentibus. n Arbusta.ANT. Omnia hęc simpliciter ac rustice intelligenda sunt. Arbusta aūt loca dicuntur arboribus vitiferis consita. Seneca epistola.lxxxvii. Illud etiā vidi vitem ex arbusto suo annosam transferri. Et Colūmella libro de arbustis:sic ait: Arbustum inter quadragenos pedes dispositum esse conuenit. Sic enim & ipsę arbores & appositę vites melius cōualescunt. fructumq̄ meliorē dabunt. C. Arbusta recta cōparatiōe: arbusta p hūiliori populo dixit. o Quid facerē. A. Apud Galateā intelligit:id est Mantuā. CRI. Quid facerem. Modus loquendi eorū quorum cōsultatio dubia est. Nam neq̄ patiebatur relinquere Galateam, id est Mantuam: Nam cuiq̄ sua patria suauissima est: p Neq̄ me seruitio. SER. Seruitiū est cōditionis inditium. q Nec. Cursus.
r Tam pręsentes. ANT. tam propitios.
s Alibi. AN. q̄ Romę.
t Diuos. ANT. Per hos nō solum Augustū: sed Aziniū Pollionē & Varum:aliosq̄ sibi propitios accipit.

v Hic. ANT. in vrbe Roma: x Iuuenē. SER. Augustum quē decreuerat senatus: ne quis puerū diceret: ne maiestas tanti imperii minueret. A. illū iuuenē. In fine q̄ʒ primi voluminis Geor. de eodē Augusto inq̄t. Hūc saltem euerso iuuenē succurrere seclo Ne ꝓhibete ꝛc. Florus etiaʒ iuuenē noiat. Sic ei scribit: prima ciuiliū motuū cā testamentū Cęsaris fuit: cuiꝰ secūdus heres Anthonius: platū sibi Octauiū furēs: inexpiabile cōtra adoptionē acerrimi iuuenis ceperat bellū: cū intra. xviii. ānos tenerū et obnoxium & oportunū iniurię iuuenē videret. Ci. aūt Philippica q̄rta ait. Laudo laudo vos quirites: cū gratissimis animi ꝓsequi nom̄ clarissimi adolescētis: vel pueri potius: sunt enī facta eius immortalitatis: nō ętatis. Itē q̄nta philippica. Quis populo Ro. obtulit hunc diuinū adolescentē? deus. nō ab re igitur Maro iuuenem appellauit.
y Quotannis. AN. Singulis annis: vel āno q̄ q̄.
z Bissenos dies. S. vł principia oim mēsiū. vł idus. AN. Bissenos di. mense q̄ʒ semel. a Fumant. S. sacrificant. b Hic. A. in vrbe Romana. c Primus. S. añ quē nullus sit. d Sūmittite. A. Iugo scʒ ad arandū. C. Sūmittite supermittite: vt sit a subsum: antiqua ꝑpositione. Sic alibi. quantū vere nouo florēs se subiicit alnus. id est sursum agit. ergo supermittite tauros. i. date operā: vt tauri saliant vaccas nouas ad fœturā comparādã. Vel summittite. i. sub iuga mittite: vt domentur ad agriculturam: & tunc ponet tauros pro validioribus iumentis. e Senex. S. non ad etatē Virgilii: sed ad fortunã futurā presagiū refert. A. Senex: quum senex eris: quod aliter probus inquit.
f Ergo. A. Quia respondit ille: pascite vt añ boues ꝛc.
g Manebūt. C. ꝑ manebūt in tuo iure: neq̄ mutabunt dn̄m. h Et tibi magna. A. Ordo est: & manebūt pascua satis magna tibi: q̄uis obducat. i. circūdet omia nudus lapis: & palus cū iunco limoso. Horū aūt camporū sitū: lege etiã in ægloga nona: ibi: certe equidē audierā ꝛc. i Lapis. S. monte. a mōte enī vsq̄ ad lacū. & inde ad arborē q̄ndã est terra donata Virgilio. C. Lapis nudꝰ: a terra excerptus sursum: q̄ adeo lapidosus sit ager: vt terra tecta illis: vix emittat herbã. k Limoso. C. quia ī limo prouenire gaudet. l Obducat. A. circūdet. Ob enī aliq̄n ponit pro circū. vt etiã Festus ait: vt cū dicimꝰ vrbem obsideri. aliq̄n pro propter: vt ob merita. ob supatos hostes. vñ obsides pro obfides. nã obfidē patrię pstandam dant. m Nō insueta. A. Ordo est pabula insueta non tentabūt grauis fœtas. n Grauis. S. pro graues. AN. Grauis fœtas. i. grauidas oues. grauis aūt adiecit: q̄m fœta dr̄ tam q̄ pgnās est: q̄ q̄ pepit. o Nō tētabūt. A. nō corrumpent: vel non variabūt lanã agnis in vtero grauidarū manētibus. Ait enī Pli. li. viii. de arietibꝰ scribēs. Et mutatio aquaꝝ potusq̄ variat. Id aūt pliniꝰ accepisse videtur a Var. Is enī libro. ii. de ouibꝰ sic ait. Quã diu admissura fit eadem aq̄ vti oportet: q̄ mutatio & lanã facit variam: corrumpit & vterum. Tentare aūt pro corrumpe. Pli. etiã li. xiiii. vtitur de salicū natura īquiēs. Caput tentant vini mō. p Contagia. A. scabiē intelligit. contagiū vetat festus: vt Nero leges. Gellius enī lib. xii. ait. Periculū etiã venenū & cōtagiū. Sene. q̄ʒ ep̄la. xiii. inq̄t. Quid est q̄d trepident: q̄ cōtagiū q̄ʒ mei cōtineāt. Cōtagio etiã & cōtages inuenit. Iuue. Dedit hãc cōtagio labē. Lucre: libro. iiii. Quę contage sua pallorībꝰ oia pingūt: Dicit aut cōtagio a cōtingo: morbꝰ qui polluit quicq̄d tangit. Columella aūt li. vii. c. v. scribit: oues freq̄ntius q̄ vllū animal infestari scabie: essetq̄ illico occurrendū: ne tota progenies coinquinet. nam cū & alia pecora: tum pcipue oues contagione vexant.

Hic illū vidi iuuenē Meliboee: quotannis
Bissenos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi respōsum primus dedit ille petēti
pascite vt añ boues pueri: sūmittite tauros.
Fortunate senex ergo tua rura manebūt.
Et tibi magna satis: q̄uis lapis oīa nudus
Limosoq̄ palus obducat pascua iunco:
Non insueta grauis tentabūt pabula fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lędent
Fortunate senex: hic inter flumina nota:
Et fontes sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi quę semp vicino ab limite sepes
Hybleis apibus florem depasta salicti:
Sępe leui somnum suadebit inire susurro.

q Flumia. S. padum & mintium. A. Nam vt etiã probꝰ asserit: Mintius pterfluit Mantuam. Effluit autē auctore Strabone libro. iiii. a lacu Benaco: qui ex alpibus oritur. mītius autē breui cursu progressus in padum mergitur. r Nota. SER. cara. s Sacros fontes. S. Nam omnibus aquis nymphę presidēt. t Frigus opacū. S. quo ęstate refrigeramur. C. Frigus opacū. Non hn̄t latini verbū quo exprimant vim hyemalē qua horrem nō sine multa molestia. nec illam voluptuosam refrigerationem q̄ nobis calore ęstuātibus ꝑ vmbrã & leuem aurã prouenire solet. Nos aūt habemus: primū illd̄ appellamꝰ freddolo. Hoc vero s̄m Fresco. q̄d nunc voluit exprimere cum dixit: opacum frigus ꝛc. v Hinc tibi ꝛc. ANTO: Ordo est. hinc vicino ab limite sepes quę semp depasta: id est depastum habet apibus hybleis salicti florem: sępe leui susurro suadebit tibi inire somnum.
x Ab limite. SER. Limes terminus agri est. A. Limes in agro nunc terminus: nunc via transuersa: auctor est Festus. CRI. Limes latine obliquus est siue transuersus: Hinc Theren. Limis ocḻis: a limo vero dicitur limes terminus in agris positus: quia ex obliquo ponatur: Hinc etiam in foribus limen. y Hybleis apibus. SER. Ab hybla quod Sicilię opidum est: nunc Megara dicitur: & est species pro genere. ANT. Hybleis apibus Dorienses. Megaram condiderunt: cum prius Hybla vocaretur: vt Strabo edocet libro. vi. de Sicilia loquens: mella etiam inter Sicilię vrbes Hyblam nomināt: ibi autem mellis optimi copia. propterea hybleas apes appellauit.
z Depasta florem. SER. Depastum florem habens: vel comesta. a Salicti. SER. Virgulti genꝰ quod salit: & surgit cito: Salictum vbi sunt multę salices. ANT. Salicti Ceras ex omniū arborū satorumq̄ floribus confingūt apes: excepta: rumice & chenopode herbarū hęc genera: auctor Plinius lib. xi. Est autem salictum salicum locus & copia. b Sępe. S. vocat rusticū ad dulcia Somnū inire. SER. idest dormire. c Inire. ANT. id est incipere.
d Leui susurro. AN. paruo murmure. Est autē nomē a sono victū per onomatopeiam. ❡ Suadebat. A. Hortabitur. ❡ S. subrupe: in rupe.

Hinc alta sub rupe canet frõdator ad auras.
Nec tamẽ interea raucę tua cura palumbes:
Nec gemere aerea cessabit turtur ab vlmo. T
Ante leues ergo pascenť in ęthere cerui.
Et freta destituẽt nudos in littore pisces/
Ante pererratis amborum finibus exul:
Aut arari parth⁹ bibet/aut germania tigrim
Quã nostro illius labatur pectore vult⁹. M
At nos hinc alii sitientes ibimus afros.
Pars scythiã & rapidũ cretę veniem⁹ oaxem
Et penitus toto diuisos orbe Britannos:

e Frondator: SER. Rusticus frondes legens: vel pecus frondibus vescens. Est em̃ triplex fundator: & q̃ arbores amputat: & frondib⁹ mãipulos facit: vt hyeme pascat pecus. Et qui mãibus vitiũ frondes auellit: vt sol ingrediẽs vuas cõcoquat. Aut auis q̃ in frondibus hĩtat. et his vescitur: vel palũbes q̃ in frõdibus nidificãt. A. Frõdator. Columella scribit li. vii. a kalendis Iuliis in kalendas nouembris tota ęstate: & deinde autũno boues satiandos fronde. Probatq̃ maxime inq̃t Vlmea: post fraxinea: & ab hac populea. Vltima sũt ilignea & quernea & laurea. f Ad auras. S. in die. AN. sublimi voce. g Raucę. S. brongidę. ¶ Palũbes q̃s vulg⁹ tetas vocat: & ñ dicunť latine: sed multoꝝ auctoritas latinũ facit. Ci. in ea q̃ talęmastis ĩscribiť: iã mare tyrrhenũ lõgepenit⁹ q; palũbes reliq̃t.: C. Raucę. Raucã vocẽ dicim⁹ eã quę non candida solidaq; exit: s; intus magna ex parte versatur. hęc aliq̃ñ offendit aures cũ dissona ẽ: & quodammodo strepit: aliq̃ñ cum intra fauces continue versatur. vehemẽter delectat: vt accidit in organis: nã cum voci denegatur liber exitus: quoniã intra fistulas nõ sine suaui modulatione agitať: ea vehemẽter demulcenť aures. Hoc in gutturis longiusculo spacio cõmode faciunt cygni: cũ raucos illos appellam⁹: hinc raucio rausi. h Gemere. S. canere. proprie tamẽ dicitur de turture. hic fęminine protulit. Plautus vero obustos turtures masculine dixit. A. Gemere. Videť eñ turturis & palumbiũ vox gemitus esse potius q̃ cãtus. i Aerea. A. non aerea turtur. sed vlmo aerea: id est alta: k Leues. A. Idẽ ad Battarũ q̃; dixerat. Dulcia amara prius fiẽt: et mollia dura. Candida nigri oculi cernent: & dextera lęua Migrabũt casus aliena in corpora rerũ. Quam tua de nostris exiret cura medullis. Gaudia sp̃ eñ tua me memĩsse licebit. C. leues. i. sine pondere. Ouid. Qui quãto est pondere terra: pondere aqua leuior: tanto est onerosior igne. per translationẽ leuia dicuntur q̃ nullũ momentũ rebus afferũt. Item q̃ facilia sunt. Itẽ leues hoĩes q̃ instabiles in proposito & facile mouẽtur. Leues igiť nõ q̃ sint leues: sed qui eẽnt si ęthera ascẽderẽt. Et ĩ his oĩbus proferťur prima syllaba breuis. qñ aũt pducit̃ prima syllaba significat politũ & sine pilo: vt sępe etia; in leui q̃sissent cornua frõ. Et q̃a q̃ leuia sic sunt: lubrica esse solent. Dicimus leue. i. lubricũ. hinc dictũ leuigare. i. expolire. Vñ dicim⁹ tectoriũ leuigatũ. l Ergo. A. Cum tot voluptatibus frui possum beneficio Cęsaris: anteq̃; eius obliuiscerer: oĩa naturę contraria fierent. m Ethere. auiũ more ante cerui volabũt: & pisces sine aq̃ viuẽt: ante rerũ natura mutabiť: q̃; nos cęsaris possum⁹ obliuisci. m Freta. S. maria: a feruore dicta. Destituẽt. i. derelinq̃nt. Amboꝝ. s. germanorũ & pthorũ. n Añ perratis. S. lustratis vł errore cõfusis. A: Añ perratis ordo ẽ: anteq̃; illi⁹ vult⁹ nr̃o pectore labať: aut parthus exul bibet ararim: aut Germania bibet tigrim perratis amboꝝ finib⁹. i. mutatis: vt. s. araris Parthiã adeat. Tigris vero germaniã. o Exul. S. sc; parthus & german⁹. A. Exul. Parth⁹ parthorũ iperiũ oriẽtis erat: vt Trogus ait li. xl. Scytharũ exules fuerũt: quod etiã ipsorũ vocabulo mãifestatur. nam Scythico sermõe exules parthi dicuntur. q̃re exul ad Parthũ solũmõ: non etiã ad germaniã refertur. p Ararim. S. flumen gallię in Rhodanũ fluens. Araris Pli. teste lib. iii. c. v. Fluuius ẽ in gallia Narbonensi: & auctore Strabone: libro. ii. vbi Arar Rhodano cõmisceť Lugdunũ in colle cõditũ ẽ. Labitur pterea ex alpibus. Est aũt vicina gallię germania: vt ostẽdemus. C Ararim araris: & p sincopam arar pferť: ait Prisci. Hic a mõte vogeso effluit: & p fines Eduorũ & sequanorũ: leniter fluẽs: Rhodano misceť. q Germania AN. vt scribit tacitus germania oĩs a Gallis Rheciisq; & pãnoniis Rheno & Danubio flumĩbus: a Sarmatis Dacisq; mutuo metu aut mõtibus sepať. Cetera ocean⁹ ambit latus sin⁹: & ĩsularũ imẽsa spacia cõplectẽs. C. germania. Hęc trãs Rhenũ icipit: hęc gẽs: mores habet gallicis siles. Vñ teste Strab. germani dicti sunt q̃si gallorũ germani. i. frẽs sint. r Tigrĩ. S. armenię fluui⁹ fluẽs ĩ psicũ sinũ. p hęc ãt flumina: diuersa significat loca: vt ponat ĩpossibilia: A. Oritur tigris in regiõe Armenię maioris: fõte cõspicuo in planicię. a celeritate autẽ Tigris dr̃. Ita eñ appellãt Medi sagittã: auctor Pli. lib. vi. Est pterea armenię iũcta parthia. Iuuena. sat. vi. Instantẽ regi Armeno: parthoq; comitem. C. Tigris fluui⁹ vnus est ex illis q̃tuor q̃s xp̃iani ex paradiso deliciarum fluere aiũt ꝛc. Illius. augusti cęsaris. s Labať: C. nr̃o ipectore vult⁹. i. defluat e mente. i. e memoria nr̃a. t Vultus. C. nõ incõgrue: nõ solũ eñ meminerat faciei Augusti: s; ei⁹ q̃; liberalis et clemẽtis letici㉙ q̃ sese oñdebat ĩ facie. Vult⁹ eñ nõ est facies: s; affect⁹ ille vel doloris vel leticię vł irę vel amoris aliorumq; motuũ qui apparẽt in facie: nunq̃; mãdabiť ergo obliuioni liberalis affabilis & clemẽs lęticia quã eius vultu dep̃hẽdit: v At nos ꝛc. A. Ab exilio mouet affectus. Est aũt figura prolepsis. i. p̃sumptio: fit eñ quũ sumiť totũ: post ptes accipiũtur vt hic. Est enim ordo. At nos hinc alii ibimus aphros sitiẽtes: ps ꝛc. x Sitiẽtes afros. S. Synecdoche ab afris eñ lybiã q̃ aq̃ indiget: intelligi vult. A. Sitientes aphros: ibi eñ multũ torrida zona occupat: q̃re maxima mediterranęę lybię pars: & regio circa oceanũ deserta ẽ. id Strabo docuit li. xvii. y Scythiã. S. Hęc regio septẽtriõalis ẽ. A. Regio est ad septẽtrionẽ in orientẽ porrecta: includiť ab vno latere ponto: ab altero mõtibus riphęis: a tergo Asia & Phasi flumĩe: multũ in lõgitudinẽ & latitudinẽ pat;: Iustin⁹ auctor li. ii. & teste Soly. amãt prẹlia: interemptoꝝ cruorem ex vulneribus ipsis bibunt.
z Rapidũ cretę oaxẽ. S. i. Lutulẽtũ ꝙ rapiat cretã. Creta alba terra dr̃. Nam oaxis Mesopotamię fluuius est q̃ ex velocitate sua corripiens cretã lutulẽtus fit. A. Vibius quoq; oaxem cretę fluuiũ dicit esse. vbi & ciuitas Oaxia: nec absurdũ est oaxem cretę fluuiũ Meliboeũ intelligere. Est eñ sensus ꝙ pars ibit in Scythiã: ps in Britãniã. pars vero in Cretã: hoc est aliq̃ ad vltimas orbis ptes. quidã ad mediterraneas insulas. nã vt scribit li. x. Strabo Creta insula a septẽtrione ęgeo pfundiť pelago sił & cretico: ab austro aũt Affricano aluiť. Britãnos. Finis erat orbis ora Gallici littoris: nisi Britãnia insula nomẽ pene orbis alterius mereret: octingentis et amplius milibus passuũ lõga porrigiť. Illic nullus anguis: auis rara: gens inhospita & bellicosa. Hęc & plura Soli. Iacet aũt inter septẽtrionem & occidentẽ: auctore Pli. li. iiii. C. Oaxis fluuius est mesopotamię: labens p regionẽ quę est inter caspiũ hyr-

canū mare. Creta opidū. Valerius.n. libro primo. Quotiens paucos ad littoris ictus deficiā: scyticum metuens pontūqꝫ Cretāqꝫ. Oaxum opidū Crete insule cōditū ab oaxe filio Apollinis & Antilenes: vt meminit solistenes.

a D uisos. S. quia olim iūcta fuit orbi terarū Britānia. Est aūt i oceano septētrionali: & a poetis alter orbis appellatur. C. Toto diuis. Hinc Seneca Cesar omibus terra mariqꝫ captis respexit oceanū: q̄si hic orbis Romanis nō sufficeret: aliū cogitauit. Classe igit̄ cōparata Britāniā petit. Est eni eius forma teste Strabone triāgula. & vt refert Pli. Albion prius vocabat̄: cū Britannie appellarent̄ oms circūadiacentes insule.

Barbarus dicit̄ antiqtus omīs gens exceptis grecis et latinis. auctor ē Festus. Strabo li. xiiii. sic. Sed ego arbitror ab initio cōficto noie eos barbaros appellatos: q difficulter aspe ac dure loqret̄: vt blesos balbosqꝫ dicim⁹. Oēs itaqꝫ q crasse loquūt̄ barbari dicunt̄ qles sūt natōes oēs preter grecos. Hec ille.

o Has. C. q. d. tā pulchras. Nihil aūt ista orōne cōturbatius eē potuit. nā cū a principio tanqꝫ ex moerore confect⁹: et ex cōparatōe Tityri suas infoelicitates diligēti⁹ aduerteret cū suspirio coepit. At nos hinc alii. deinde cum bilis illū ex merore ad irā cōuerteret: cunctatus addidit. En vnqꝫ ⁊c. Postremo: aūt cū iā solo furore pceps ferret̄: in exclamationē prupit. Impius hec. Hic qꝫ demū concitata ac pathetica orōne vtit̄: & adhibet interrogatiōē: & dissolutū. que quide; animi sunt ex ira estuantis: et vocat milites impios & barbaros: qa barbarica vtantur crudelitate. P⁹ hec vero labores suos irritos dolet: & pene se stulticie arguit: neqꝫ caret cōmiseratione: qd ad muta sermonem cōuertat: vt Turnus equū alloquit̄: Rebe diu res si q̄ diu mortalibus vlla est vixim⁹.

En vnqꝫ patrios: longo post tempore fines:
paupis & tuguri congestū cespite culmen
post aliqt (mea regna) vidēs mirabor aristas:
Impius hec tā culta noualia miles habebit:
Barbar⁹ has segetes: en quo discordia ciues:
perduxit miseros: en qs cōseuim⁹ agros:
Insere nūc meliboee piros: pone ordīe vites:
Ite mee foelix quondā pecus: ite capelle:
Nō ego vos posthac viridi piectus ī antro:
Dumosa de rupe procul pendere videbo:
Carmīa nulla canā: nec me pascente capelle
Florētē cytisū: & salices carpetis amaras. T.
Hic tn̄ hac mecū poteris requiescere nocte
Fronde sup viridi: sunt nobis mitia poma.

b En vnqꝫ. S. ecce aliqn̄. alias diuisit p interpositionem: vt en erit vnqꝫ. i. vnqꝫ ne. hoc est aliqn̄. A. En vnqꝫ. Est autē ordo vnqꝫ ne longo tpe post scꝫ q̄ discessi: p⁹ inqꝫ aliqt aristas vidēs patrios fines: & culmen paupis tuguri congestū cespite mirabor mea regna: nā prius opus ē: vt patrios fines videat, deinde sua rgn̄. Post aliquot aristas: seg ... : & sic estates: & ob id agros. est aūt metalepsis figura.

c Et tuguri. S. Tuguriū a tegendo dictū. A. quasi tegurinū: dr̄ pastorū casula. CRI. Pauperis tuguri. Improprie dictū. nam cū duoꝝ generū sit paup: nō recte dr̄ paup tuguriū. sed poetarum est hec licentia. Sic alibi. de paupe regno. Et Proper. Sidera sint testes. Tuguriū et teges a tegendo dicunt̄. nā illis pter id qd tecti sumus nullam aliam cōmoditatē assequimur.

d Congestū. A. cōpositū.

e Cespite. S. herba cū ppria terra euulsa. A. Ouid. ii. de amorib⁹ Gramine⁹ madidā cespes obumbrat humū.

f Culmen. S. tectum: quia veteres edificia de culmis tegebāt. i. de paleis emessibus. A. Culmen. i. summū. nā tecta culmis tegebant. inde tecti summitas culmē dr̄.

g Mea regna. S. vbi dn̄s sum. C. ex affectu q est ex patrio solo: rus suū regnum appellat.

H Mirabor. C. Nam carentia rei & diuturnū illi⁹ desidium: adducet in admiratōem. mirabor ergo. i. clarā rem putabo: id qd dū possidebā nō multi faciebam: quoniā ipsa copia fastidiū affert.

i Aristas. S. vt rusticus p aristas nūerat annos.

k Impius. S. vel ira motus dicit impiū militē pastor. Vel q: ciuile gesserit bellū. C. Impi⁹. Nā multū est occisionē facere: predas abigere: hoies in captiuitatē ducere: impuberes in cōspectu parētū occidere: aut cōstuprare: ferro & igne oia populari. Luca: Nulla fides pietasqꝫ viris: q castra sequunt̄. Venalesqꝫ manus ibi fas vbi maxima merces.

l Noualia. S. Noua rura q̄ per singulos ānos renouātur p semia. Vel noualia dicuntur vbi silua tollit̄. A. Noualia: hec noualis & hec noualia dicimus. Nouale aūt est qd singulis annis seritur. vt Pli. li. xviii. & li. xvii. dixerat. talis vero est in noualib⁹ cesa vetere silua. Varro aūt li. i. sic ait. Noualis vbi satū fuit anteqꝫ secūda runcatiōe renouet̄.

m Habebit. S in spe poni.

n Barbarus has se: p interrogatōem qndā & affectum id legitur. Barbarus aūt. i. seruus & immitis. Vel qa barbaris etiā: non solū latinis Veteranis agri distributi sunt.

p Segetes. AN. Seges est frumēti fructus: auctoritate. M. hinc Maro primo Geor. Hic segetes illic veniūt foelicius vue. dicit̄ seges a satu. i. semine: vt Varroni placet.

q Quo. ad quā miseriā.

r Discordia. A. bellorum ciuiliū mot⁹. Salustius autem in iugurtino inqt Cōcordia parue res crescunt. discordia maxie dilabūt̄.

s Insere. S. ad seipm apostrophat: vel dolendo: vel inuidendo Tityro. A. Insere nūc. Seipm arguit pter rite cure & diligentie.

t Pone ordine. S. qa ponunt̄ qdrato ordine. A. Pone or. vi. secundo qꝫ ge. de vitibus ait. Indulge ordinibus: nec setius ois in vngue. Arboribus positis secto via limite qdrat.

v Foelix. SER. qd tenebā mea pdia. Dolet ergo qa videt se nō hr̄e q̄ Tityrus vtit̄.

x Pecus. A. de hoc late libro. i. Georgi.

y Dumosa. S. i. dumis plena. A. i. frondosa: vt Fest. ait:

z Pēdere. S. qa dū pascūt̄ spinosa pendēt. A. Pēdere. Id sumptū est a Theocriti prima aegloga. ait eni ibi Thyrsis de Daphnide. Nō ego dumosas frondētesqꝫ āplius oras. Nō ego dulce nem⁹ mōtes saltusqꝫ videbo. Pendere pendendo pasci.

a Carmia. S. q: nō libet rustico canere carēti possessiōe.

b Cytisū. S. Cytisus herba ē q nascit̄ inter cāpos & siluas in Cytisi ciuitate. A. Cytisis frutex est: et ouiū pabulū: nec ex alio pabulo: lactis maior copia aut melior. Inuētus hic frutex in Cytiso insula. inde translatus est in oēs cycladas: mox in vrbes grecas. Pli: auctor li. xiii. Phūs aūt li. iii. de aialib⁹: scribit etiā qꝫ Cytisus lac auget: sed dū floret incōmodius est. vrit eni tantisper & extiguit. C. Cytisus frutex ē: ab Antinomacho miris laudibus pdicatus: pabulo ouiū. Aridus vero etiā suū. illo g quā modico piguescūt qdrupedia: ita vt iumēta: hordeū spernāt. Ex nullo alio pabulo lactis maior copia: aut melior. oībus pecoꝝ morbis medet̄: nutricibus in defectu lactis aridū & aqua decoctū: potui cū vino dat̄. & firmiores celsioresqꝫ infantes fiunt. Viridē etiā gallinis dant: aut

... madefactũ dant: plantę cubitales pferunt̃: scro... pedali demetit̃: verno equinoctio cũ florere desinit: ve pueri vł anus vilissima opa. c Amaras: S. hoim. Nã capris dulces sunt. d Hic tñ. A. Affectus Tityrus amici clade illũ ad requiẽ apud se allicit. C. Hic tñ. id ẽ q̃uis tot vrgeant incõmoda: tamẽ poteris mecum requiescere.

Castaneę[h] molles & pressi copia[i] lactis:
Et iam summa pcul villarũ culmia[k] fumãt:
Maioresq̃[l] cadũt altis de montib⁹ vmbrę.

e Fronde. C. accõmodatũ dat statũ pastori. Nã cũ pernoctẽt apud greges: stratũ sibi ex frondib⁹ & ramis ita altũ construũt: vt si pluat aq̃ sublabat̃: neq; cubãtiũ corpa tãgat f Mitia. S. matura q̃ nõ remordẽt: cũ mordẽtur. A. Sũt nob mitia poma: Silepsis figura ẽ q̃ dici pt ɔceptio: Fit aũt qñ singłaris dictio płali verbo reddit̃: aut płalis dictio singłari ṽbo adiũgitur: vt ... b̃ loco & ibi Hic illius arma. Hic curr⁹ fuit. de hac alibi latius.

Drãmaticõ vel mythicõ ægloga secũda. poeta Corydonẽ amantẽ Alexĩ scribit.
Alta h; Corydõ q̃ pacto pastor Alexĩ Formosu; Corydõ: secũ decãtat Alexĩ:
Ardebat puerũ: vehemẽti tost⁹ amore Despect⁹ tandẽ sese lõge merebat vltro.

g Poma. AN. Pomatos grece: latine potio vel poculũ. Vnde apte Var. ait: Poma dicta q in eorum insitiõe potu indigeant. i. adaq̃tione.
h Molles. S. mature vł male antiquores.
i Pressi lactis. A. in casei massa; redacti. potest et mulcti exponi. CRI. Pressi vel emulcti: ɽ p̃ssis vberib⁹: vel p̃ssi in caseũ p̃mendo consolidati.
k Fumãt. S. ad prępandã cęna; vesperi.
l Maioresq̃ ɽc. S. Cadũt. i. duplicantur: quia dum duplicant̃ vmbrę & sol decędens crescentes duplicat vmbras nox imminet. Cadunt ɽc. CRI. Cum sol cadit maiores sũt vmbrę: quemadmodu; cum orit̃: quia ex trãsuerso nos feriens longius iacit vmbras. ANT. Maioresq; cadunt. occidẽtis solis periphrasis.

a Formosum pastor. S. Corydonis in psona Virgili⁹ in intelligit. Cesar alexis in persona inducit. A. Hec ęgloga formata est a tertia Theocriti. Ibi vero Amaryllis. Hic Alexis amat. quidqd aūt inde sumpserit Maro: passim patebit. C. Et si p allegoriā Virgi. sub Corydonis psona queri possit. q Aug. quē per Alex. notet pces suas cōtemnat. tamē qm ñ multū dignitas psonarū obseruat: nescio an rectius amora allegoria simpir interptanda sit.
b Corydon. ANTO. Id nomē a Theocriti ęgloga. iiii. poeta sumpsit. Cui Battus ait. Sic tibi contingat Corydon charissime quicquid Exoptas: votisq tuis sic iupiter adsit. Hic tñ p Virgi. sumit: adamauit enim vt ainnt Cebetem & Alexandrū quē hic Alexi appellat: donatū sibi ab asinio Polione. vtrūq eruditū dimisit. Nā Alexā.

o Inani. S. prę amore nihil sibi pcurās: sed in absentem iuuenē loquebāt. p O crudelis. S. qui nō flecteris meo amore: nec te potiundū prebes. Allegoricę: crudelis cęsar quē mea scripta ad agros reddēdos nō flectūt. A. o doloris interiectio ē hoc loco potius q vocādi aduerbiū: qd sequntia indicāt. C. O crud. Pathetica oro & amāti accōmodata: vt in absentē vertat sermonē. & crudelē dicat q in amore ñ correspōdet. q Nihil mea car. A. Theocrit⁹ in. iii. ęglo. Non amarylli audis: nō vox hec fert ad aures mœsta tuas. C. Nihil mea. Repetitio & dissolutum. vnde maior est vehemētia sermoni. r Nil nri mise. A. In tertia q Theocrit⁹: at tibi nulla mei virgo stat cura doloris. s Mori. S. prę cōtēptu. A. Mori me deniq cogis. Theocritus ait in vltima. Postq difficilis nūq miserat amicū

ormosum pastor
Corydon ardebat Alexim
Delicias dñi: nec quid speraret habebat:
Tātum inter dēsas vmbrosa cacumīa fagos
Assidue veniebat: ibi hęc incondita solus:
Montibus & siluis studio iactabat inani:
O crudelis Alexi: nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere: mori me deniq cogis:
Nunc etiā pecudes vmbras & frigora captāt
Nunc virides etiā occultant spineta lacertos:
Thestilis et rapido fessis messoribus ęstu:
Allia serpillūq herbas contundit olentes:
At mecum raucis tua dum vestigia lustro.

grāmaticū. Cebetē vo & poetā. Apu. orōe pria apo gię sicait: Quāto modesti⁹ eadē Maro: q itidē: vt ego puerū amici sui Pollionis bucolico iudicio laudās et abstinēs nominū: sese qdē Corydonē puerū vo Ale. vocat. Hec ille. qre ñ recte quidē p Ale. Augustus accipitur: vt quidam volūt. Pollio aūt orator fuit & consularis: q de dalmatis triūphauit. lxxx. sue ętatis in villa Tusculana obiit. Euse. scribit. Alexis dr ab a qd ē sine: et lexis dilectio qsi sine dilectōe seu rñsiōe.
c Ardebat. S. impatiēter diligebat. d Alexim. S. Alexis seruus fuit Asinii Pollionis quē in prandio ministrātē cū mire vidiss; pulchritudīs amore eius ē capt⁹: et dono a dño accepit. Alii puer Cesaris fuisse dicunt formosū in opib⁹ et gloria. quē si qs laudasset rē gratā cęsari faciebat: Virg. i pueros dr habuisse amorē: nec ei eū turpit diligebat Corydō a virgi. nūcupat. ficto nomie aut a Corydali aue: qa dulce cat nit Alexim vo puerū qsi suplū & qsi sine rñsione. Alii a Virgilio illū laudatū vt glorificaret Pol. q illū amabat: tenebat aūt eo tpe transpadanā galliam Pollio: & agris diuidendis perat. e Delicias. C. Delicię dicunt illa quę ppter voluptatē: iucūditatēq q inde nob puenit pponimus: nō aūt ppter vtilitatē aut dignitatē. In singlari autē delitia tigni species est. f Dñi. A asinii Pollionis.
g Nec qd sp. S. De eo petendo. C. Nec quid sp. qsi affirmat illud Ter. vt qto min⁹ spei adesset. tāto magis amaret. h Tantū. S. tantūmō. i Assidue. S. sępe. k Incondita. S. Incōposita agrestia vel Insanę mētis verba vl incōscripta. Sal. At illi qbus res incognita erat ruere cūcti ad portas incōdita tenere. A. Incōdita. inculta. l Montibus. C. q. d. cū alibi cōqueri nō liceret: conqrebat apud mōtes et siluas: q em amantes re amata potiri nequnt: a mœrore facile i solitudinē abducunt. m Studio iani. A. Occupatiōe inutili & vana. Cice. n. lib. i. rhetorico sic ait. Studiū ē animi assidua & vehemēs ad aliquā rē applicata magna lcū voluntate occupatio: vt Phię: Geometrię litterarū. vbi Victorin⁹ etiā sic. Studiū ē animi cōsensus ad aliqd. C. Studio inani. Est enī studiū vehemēs animi applicatio ad aliquā rē pagendā Ergo studio inani: quia animū ad eandē rē applicuerat sed frustra. Inde dicimus studiū amorē ac fauorē: quia in vtraq re est vehemēs applicatio animi. n Iactabat. S. incassum fundebat.

ille meū: miseroq mori: sed cogit amore. C. mori me de. co. Magnā pbat eē crudelitate si eū ad mortē deducat. t Nunc etiam pecudes. A. Arguit amoris furore vexari. nā cū cęteri oēs et aialia bruta quiescant. solus ipe vagat sole sub ardenti. v Frigora. S. non aprica loca. CRI. vmbras & frigora. i. vmbrosa frigora ad quę in calore nos recipimus.
x Nūc virides. A. Theocritus in vltima inqt. Quo nunc chare die nitido flagrantibus auris. Tendis iter virides rapido spineta lacertos Symichida sub sole tegūt felicibus vmbris. Ac etiā obscena volucres nūc frigus opacū. Et molles altis captāt i mōtibus vmbras. C. Nūc virides. Quāto amore alliciat probat: qm quo tpe & lacerti qui sua naā frigidi sūt: & messores q assueti sunt caloribus ferre ęstum non pñt. ipse cogat in sole ardētissimo. & quē sole cicadę pferāt: illius fugitiui vestigia inqrere. y Spineta. C. loca spinis dēsa: vt dicim⁹ a quercub⁹ querceta: a pinu pineta: ab ęscul ęsculeta. et sic i mltis aliis. a salicib⁹ vo et rosis et violis potius salicta rosaria et violaria dicimus.
z Thestylis. S. Rusticana mlier q ex diuersis cōtusis herbis pulmētaria messorib⁹ parat. & est qsi fictilis qd i flu ctib⁹ pōat cibū rustiç. A. Thestyl. Rustica mlier: sz venefic ę nomē in scda Theocriti ęgloga: de q quidē sic ille. Nāq potes vt nēpe facis peiora venena. Quā Circe latio meą dea vl iproba colchis. a Fessis. S. Labore vl ęstu fatigatis. b Allia. S. ad pellēdos calores. vt teste etiā Pli. Medicina cōtrario: vel etiā simili sumat. Vñ calor alio calore pōt pelli. Hic cōtra amoris ardorē: nō solū ad scythię frigora: sed ad ardentē ęthiopiā dicit se iturū. A. Alliū antiqui & insaniētibus dabāt crudū: vt scri. Pli. li. xx. & Galieni auctate est alliū tyriaca rusticorū. c Serpillū. SER. ερπιλλον grece dicitur: sed nos aspiratione in. s. vertimus & dicimus serpillū sicut ἑξ & ἑπτα sex et septē. A. Serpillū id putāt a serpēte dictū: qd in siluestri euenit i petris maxime: satiuū non serpit. capitis doloribus decoctū in aceto illinit temporib⁹: ac fronti cū rosaceo. Itē phreneticis auctor Pli. li. xx. d At mecū. S. Longū est hipbaton: vt sit. dū tua ve. lu. me. ra. ar. cic. re. Sed meli⁹ ē vt sit At cōiūctio: vt fiat at. ve. me. ra. cit. Ordo ē. At dū vestigia tua lustro sb sole ardēti arbusta mecū rsonāt cicadis raucis. i. ppter cicadas vl cū cicadis. e Lustro. C. oculis cuncta lustrando circumspicio.

Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius tristis amaryllidis iras:
Atq; supba pati fastidia nonne Menalcam?
Quāuis ille niger: q̄uis tu candidus esses?
O formose puer nimiū ne crede colori
Alba ligustra cadunt: vacinia nigra legunt̃:
Despectus tibi sum: nec qs sim q̄ris Alexi:
Quā diues pecoris niuei: q̄ lactis abundās:
Mille meę siculis errant in mōtibus agnę:
Lac mihi nō ęstate nouū non frigore desit:
Canto quę solitus: si qñ armenta vocabat

f Cicadis. AN. Cicadę oleas maxime amāt: at minus vmbrosas. loca enī frigidiora aspnant̃: q̄ obrē in opacis nemorib⁹ eē nequnt. Aristo. id scribit li. v. de aīali. Plura etiā Pli. li. xi. & Stra. li. vi. Cicade. Theo. in vltia ait. Hic etiā graciles rapido sub sole cicadę Vocibus assiduis crepitabant ęstibus aptę. C. Cicadis. Cicadarū duo sunt genera. Minores quę primę pueniūt: & nouissime pereunt: suntq; mutę. Quę canūt vocant̃ achatę. Et q̄ minores: ex his dicunt̃ terrigometrę: nullę tñ canūt nisi mares. Gentes orientales et etiam parthi: q̄uis opulenti. illis vescunt̃ vnū hoc: ex his q̄ viuūt: sine ore est aīal hꝫ p eo qddā aculeatū linguis simile: et hoc i pectore q̄ rorē lambūt: pect⁹ ipm fistulosum. Hęc q̄ canūt: rore tm̄ viuūt: in ventre nil est. Nullū hn̄t ad excremēta corpis foramē: i agro rhegio silent. Vltra flumen in locris canunt. Hęc Pli. Ait Strabo Cum fluui⁹ Alex. Rheginū agrū a locrensi diuidat q per vallē pfundā cursum habet: cicade q̄ in locrorū ripa versant̃ canorę sūt: q̄ in rheginorū mutę. Nam a locrensi agro ripa ē aprica: quę illarū alas aridas & corneas reddit. vñ aperte stridor emittit̃. In rhegino aūt mlta vmbra: efficit cicadas ita rosidas: vt alarū pellicłas mime pandāt. Est apud locros Eunomi cytharędi statua: q̄ insidentē cytharę cicadam habet. Nam cū hic cū Aristone rhegino in pythiorū certamie de musica certaret: & inter certādū chorda vna fracta defecisset: cicada supervolās astitit: & supplementaria vocis fecit. Arist. in li. de aīa. refert i cephalenia insula flumen esse: cui⁹ altera ripa cicadarū copiam habet. altera oīno nullam: Solinus aūt tradidit Granium huius silentii causa scripsisse: q cū obmurmuraret̄ illę Herculi qescenti: iussit deus ne streperent: itaq; ceptum ex eo silentium permanet. g Nōne fuit. A. q Amaryllida ppter Alexi reliq̄rit sese arguit. h Satius. A. melius. i Tristis. S. vt verā irā onderet: et nō illā irā q̄ est amantiū. de q̄ Ther. Amantiū irę amoris reintegratio est. Et Horati⁹. Vrit grata pterui tas. C. Tristis p tristes ab effectu q̄ mihi tristiciā afferunt. k Supba fastidia. S. Ex fastidio puenit omīs superbia. Amasse tres dicit̃ Virgi. Alexādrū quē ei donauit Pollio: & Cebetē puerꝶ. & puellā Leriam q̄s a Mœnenate accepit. Vñ per Amaryllida leriam: per Menalcā Cebetem poni volūt. A. Fastus inest pulchris: seqturq; supbia formā. Irrisum vultu: despicit illa suo. Ouid. in Fast. C. Supba fastidia: qa ex supbia me fastidit. C. Colori pulcritudini. Est em̄ pulcritudo recta pportio mēbroꝶ decēti colori superinfusa. Admonet igit̃ ne formę confidat: qm̄ res illa caduca & mometānea ē. Nā vt ait Salust. Dignitas formę aut morbo aut ętate deflorescit. l Menalcā. A. Rustici pueri nomē est. m O formose pu. S. Recte Donat⁹ ait suspēdendū. o. Et deinde dicendū for. p. vt intelligamus aliud p irā dicere voluisse: sed ne alexim offenderet in hęc verba amore cōpulsum fuisse A. O pōt hic eē vocādi aduerbiū: sed meli⁹ doloris īteriectio. n Crede. S. cōfide. o Alba ligustra. S. Et rustice. et amatorie ex floribus facit cōparationē. Ligustrū aūt flos est candidissimus: sed vilissimus. A. Ligustrꝶ arboris genus ē. Ait enī Pli. li. xv. ca. xxxi. Ligustra tesseris vtilissima. C Pli. scri. sic. Nō nisi in aquosis pueniūt salices: alni. populi: Siler: ligustra: tesseris vtilissima. p Vacinia. S. Sunt violę quas purpurei coloris esse constat. C. Item vacinia Italię in aucupiis

sata: Gallię vero etiam tingendi causa ad seruoꝝ vestes AN. Intelligi pōt igit̃ ligustrū albos flores pducere nulli rei idoneos. Vacinia vero nigros seu purpureos q ad tingendas vestes legunt̃: Idem qꝫ lib. xiiii. inquit sic. Ligustrū eadem arbor est. quę in oriente cydros: suos in Europa vsus habet: CRISToFE. de ligustro Columella in hortis sic ait. Et nigro permixta ligustro balsama. in quo loco videt̃ p herba poni ligustrū: quod etiam tenent medici: apud quos ligustrū herba ē. q̄ violabil̃ maior dr̃: que p sepes et macerias serpit. Vel vt aliis placet. herba ē quę dr̃ caprifoliū. Alio loco idē Pli. ait: Ligustrū eadē arbor est: cui⁹ acini cōtra pthyriasim sūt efficacissimi. Ergo et herba et arbor erit: vt de hoc et nōnullis aliis videm⁹. q Despectus ti. sum. ANT. Tertia ægloga Theocritus cribit: Cara amarylli animo semper gratissima nostro: Cur miserū viridi latitās formosa sub antro. Me fugis et vocitas: tu me non amplius vnq̄ Nimirū tibi despect⁹ sum: meq; p osa es. C. Despectus tibi sum. Iustissima q̄rela q antea despiciat. q̄ q sit q̄si uerit. q recti est: sed animi iam pturbati. r Quam SER: Tria sunt qbus pn̄t amatores cōmendari: pulchritudo: diuitię: cātilena: a quibus iste se cōmēdat: C. Diues: Et genitio iūgit̃ vt hic: Et ablatiuo. Hora: Diues agris: diues positis in fœnere nūmis. Pecoris niuei. S. Alii niuei casei legunt ſm Homerum q dixit καιγαλαλευκον Sed melius est niuei pecoris: nā cādidę oues maioris pręcii sunt. Vnde i Georg. Munere sic niueo lanę: si credere dignū ē. A. Color alb⁹: vt etiā scribit Columella. li. viii. tū optim⁹ ē: tū etiā vtilissimus: q ex eo plurimi fiunt: neq; hic ex alio. C. Pecoris. Quicqd hūana effigie caret dicim⁹ pecus: pecudē vero de insectis dicere nō videmur: cū dicimus bestias: crudelitatē videmur exprimere: Cū vero beluas magnitudinē et q̄si mōstruositatē: feras opponimus cicuribus. s Mille agnę. SER. Theocritus. αλλου τοσ τοιου τοσεων βοτα χιλια βοσκω Errant autem cū securitate pascunt̃: & q ait agn⁹ & a sexu & ab ętate cōmendat. t Lac. S. Recti⁹ q̄ Theocritus q nō lac sed caseū dixit. Ille enī ait: τυροσ δουλει μου πενθερε ουτε νοπωφν ουχει μπνοσ αρκω Sed caseus: qa seruari pt: non mirū est si q̊uis tpe qs habeat caseū. Laudat ergo q habeat lac nouū. i. colustrū ī neutro gñe: nā fęmīni eē nō pōt. Sane hūc versuꝫ male distinguēs Virgili⁹ mastix vituperat. Lac mihi nō ęstate nouū: nec frigore desit. i. sp deest. A. Lac ꝛc. Indicat suas oues optimas esse: adeo q nec ęstate nec hyeme corrundant̃. Nam vt inquit Columella libro. viii. Id pecus frigoris impatientissimū est: nec min⁹ ęstiui vaporis. Lac nouū: id est recens: intelligit enī illud de quo Varro libro. ii. sic ait. A mulgendo atq; ortu optimum est id quod neq; longe abest a mulsa: neq; a partu cōtinuo est sumptū. Id autem dixit propter colustram q̄ mala est. De qua quidē Columella lib. viii. sic ait. Agnus aūt quū est editus erigi debet: atq; vberibus admoueri: cum eius diductū os: pressis humectari papillis vt condiscat maternum trahere alimētum. Sed priusq̄ hoc fiat: exiguum: emulgendum est: quod pastores colustram vocant: ea nisi aliquaten⁹ emittatur: nocet agno. CRI. Lac nouum. i. recens & nup emunctū: & q̊d non sit iam coagulatū & sale conditū. Non aūt intellexit nouū. id est primū illud qđ a fœtu prouenit: quā Colustrā in fœminino

genere dixit Plautus. Mea colustra: me⁹ melliculus case⁹: Et Columella ait de lacte scribēs. Exiguū emulgēdū est qđ pastores colustrā vocant ꝛc. Ergo nō lac nouū est colustrum. Sed vt Pli: ait. Spongia densitas lactis a partu. Lac igit̄ cōueniēs cibus est infanti: ꝗa simile est mēstruo sanguini: q̄ in vtero nutritus est. Lac habentiū dentes in vtraq; maxilla: nō coagulatur: nisi forte lixet̄ & durescat: quia subtile nimiū & tenue est. In alio coagulatur pingue do ex frigido. Subtile dulci⁹ ē. Camelę tenuissimū: deinde equę: postremo asinę. & ideo cōsumptis dat̄: vt eos humefaciat. Lac qđ est statim post partū & colustrū vocat̄ nihil valet: quia est purgamentū matricis: qđ autē nimis remotū est a partu: nimis est tenue: ꝗa nobilius descendit ad matricē in libidinē quę desiderat cōceptus: & sanguis mēstruus descēdit ad vias cōsuetas. Vn̄ lac freq̄ntius concuntiū: deterius est: ꝗa pars illa nobilior: q̄ esset itura ad mā̄millas: per coitum defluit. Substātia lactis triplex est: caseus: serū qđ aq̄sius est: & butryū: qđ vnctuosius est.

v Desit. A. Ita legēdū ē: nō desit p̄ f. sed p̄ f. defit.

x Amphyō. S. Hic frēm zetū habuit & filii fuert̄ Iouis ex Antiopa: sed zetus fuit rusticus. Amphiō vero musicę deditus. AN. Amphion primus inuenit musicā. primus item cum cythara cecinit. Primus illā inuēit: vt alii Orphe⁹ vt alii Linus pli. auctor li. vii. De hoc Hora. ait in arte. Dictus & Amphyon thebanę cōditor vrbis. Saxa mouere sono testudinis: & p̄ce blanda ducere q̄ vellet. Solinus vero ait Thebas condidit Amphion: nō q̄ lyra saxa duxerit. neq; enī par est ita gestū videri: sed q̄ affatus suauitate hoīes rupiū incolas: & icultis morib⁹ rudes: ad obsequii ciuilis pellexerit disciplinā. Apud Thebas aūt eodē auctore Dyrcę: fons est: inde dyrcęus. C. Amphion. Linceus thebarū rex vxorē habuit Antiopē. Ex ea iupiter Amphionem & zetū filios sustulit. Alii calaim tertiū addūt. Verum hac re offensus cū illā pręgnātē nouisset Linceus ea repudiata: Dyrcem solis filiā nouā vxorem supinduxit: q̄ a marito impetrauit. vt Anthiope in vincula coniiceret̄. Sed Iupiter calamitatē cōmiseratus: eā soluit: illa i Cytheronē montē aufugit. vbi filios q̄s dixi peperit: q̄ expositi a pastore nutriti sunt. zetus aūt cū adoleuisset: Dyrcē tauro alligauit: a quo tracta discerptaq; est: & tandē in fontem sui nomis imutata. Plutarchus in libro de musica refert Heraclide auctore Amphionē Thebanū: quē Anthiope Ioui peperit primū a Ioue patre heracleoticā poesim edoctum fuisse. Idq; probat ex his quę in sycione de sacris argiuorū & poetis: musicis scripta sunt. Pli. aūt vbi de rerum inuentoribus: musicæ inuentionem: & lydios modulos Amphioni tribuit Dyrceus thebanus a dyrce fonte. quia a dyrce in eū conuersa nomē hūit. Hora. Multa Dyrcęum leuat aura cygnū. id est pyndarum vatem.

y Aracyntho. SER. Aracynthus mons est thebanus. Ergo Acteo. i. littorali. vt alibi. Aut ꝓcul in sola secretę traodes acta. q̄uis ακτιο primo sunt dictę athenę. Vel dicamus q̄ ipse veluti pastor ignarus dixerit illum athenienſem q̄ sit theban⁹. Nā & Theocritus ad exprimēdā simplicitatē: multa aliter dicit q̄ sint. Hac rōne potuit dixisse Oaxen Cretę fluuiū cū sit Mesopotamię: A. Acteo aracyntho: Mons ē Aracynt⁹ clar⁹ i Acarnania epiri pte: vt docet Pli. lib. iiii. Acteo aūt littorali. Acte enī litt⁹ dr̄. Lactā. vero sr̄. iiii. theba. scri. q̄ Actia dr̄ regio actica. vn̄ Virgi. Et montē atticū aracynthū: acteū dixit. Prob⁹ aūt sic ait a mōte amoeno thebano quē acteū dixit: nō actiū: q: ibi Acteon a canib⁹ sit lacerat⁹. C. Aracynth⁹ hic mōs: vt scri. Pli: in. iiii. est i acarnania.

z Nec sū adeo ifor. S. verecūde pulchritudinē suā cōmēorat. A. Polyphem⁹ q̄ vi. Theo. ægloga ad gala. ait Nec sum adeo iformis fama iā notus in orbe. Nup in obliq̄ speculans me littore vidi.

a Me i littore. S. Negat̄ hoc p̄ rerū naturā effici potuisse sed sequit̄ Theocritū qui ait de Cyclope. ηγαρ πρα γεσ πον τονεσε βλεπον ηνσεγα λανα Sed ille excusatur vel q̄ ingentē h; oculū Cyclops. vel q̄ sit filius Neptuni. Sūt tn̄ qui putent dictū in littore. i. in aq̄ ibi a fluctibus relicta. Sed hoc excludit illud: cū placidū vētis staret mare. nō aūt reddit nobis imaginē mare: quia non stat: atq; etiā si stet: nō p̄t reddere.

b Daphnis. S. Puer fuit mercurii formosissimus & prim⁹ pastor. Te. q̄uis meā despicias pulchritudinē. A. De hoc circa principiū diximus: cui & Maro illud epitha. scripsit. Daphnis ego in siluis hic vsq; ad sidera not⁹ formosi pecoris custos formosior ipse. Idem in Theogorā ait Ille ego sum Daphnis cui lętis pascere campis. Cura boues domitos & duros ducere tauros. Fontib⁹ & liquidis plenas depellere vaccas. C. Daphnis: vt. s̄: dixi: filius fuit Mercurii ex nympha: pastorali vitę deditus. Quapropter quem excellentiore pastorē inducūt poetę: eum daphnim appellant.

b Si nūq̄ fal. imago. A: Id dixit: quia vera imago nunq̄ pōt apparerei aqs. Vnde vt etiam Alexander aphrodiseus in pbl. scribit Nūmus et poma in aqua maiora q̄ sint videntur: q̄ adiuncta ipsis aqua: eorum recipit colorem: aspectumq; decipit: vtputa quę maiora videantur ꝛc.

Amphyon dyrcęus in actęo aracyntho.
Nec sum adeo īformis: nup me ī littore vidi
Quū placidū vēt̄ staret mare n̄ ego daphnī
Iudice te metuam: si nunq̄ fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atq; hūiles habitare casas: & figere ceruos
Hędorūq; gregē virido compellere hybisco.
Mecū vna in siluis imitabere pana canēdo.

c O tantū li. S. o optandi aduerbiū. d Sordida rura: quę tu sordida putas. C. i. q̄ tibi sordēt. nā m̄ltis amoena voluptuosaq; sunt. Ergo repete bis tibi: vt sit libeat tibi: & sordida tibi: nō eñ vitupat rem ad quē puer̄ allicere cupit: sed dixit: sordida tibi q̄si admirabund⁹ q̄ sorderēt:

e Hūiles ha. ca. S. Melius hūiles casas q̄ ī hūilib⁹ casis: q: freq̄ntatm̄ ē ab habeo qđ accusatm̄ regit. C. Casas minores sunt q̄ domus: & q̄ facile male suffultę cadere possint.

f Ceruos: S. vel furcę sunt: ad casas sustētādas sic dictę ad situdiē cornuū ceruor̄. vł meli⁹ iaculari ceruos id ē venari: vt ad voluptatē: nō ad laborē inuitet.

g Hibisco. S. sc; a lacte ad hibiscū: vt dicim⁹. It clamor cęlo id est ad cęlū. Hibiscus est gen⁹ herbe. A. Hibisco pastinacę simile: hibiscū o ssib⁹ fractis medet̄: folia ei⁹ ex aq̄ pota aluū soluūt. Pli. li. xx. C. Hibisco in neutro ge. posuit Pli. Eius verba hęc sūt. Hibiscū a pastiaca gracilitate differt: dānatū in cibo: sed medicinę vtile.

h Imitabere pana. S. Exēplo numinis etiā poteris mecū i siluis canere. Pan aūt deus ē rustic⁹ i naturę sitītudinē format⁹. Vn̄ dr̄ pan id est omne. Habet enī cornua ad sitītudinē solis radiorū & lunę cornuū. Rubet ei⁹ facies ad ętheris imitatōem: in pectore nebridem habet stellatū: vt stellas imitet̄. Pars inferior hispida ꝓpter arbores & feras: caprinos habet pedes: vt ondat terrę soliditatē. Fistulā h; septem calamor̄ ꝓpter harmoniā ex septē sonis ραυσον pedum h; ꝓpter annū qui in se recurrit: fingunt poetę cū amore decer̄ luctatum esse: & ab eo victū: quia omnia vincit amor. Syringam adamauit Pan. q̄ cum deorum cōmiseratione in cannā eēt mutata: ad solatiū amoris: ex illa fistulā composuit. A. Pan prim⁹. Exēplo conat̄ allicere puerū ad fistulę gratiā. Pan aūt vt Herodot⁹. li. ii. scri. ex penolope

Pan primus calamos [i] cera cōiungere plures
Instituit: pan curat oues: ouiūq; magistros.
Nec te [k] poeniteat calamo [l] triuisse [m] labellum:
Hec eadē vt sciret: [n] qd nō faciebat Amyntas?
[o] Est mihi [p] disparib9 septē [q] compacta [r] cicutis
[s] Fistula: damœtas dono mihi quā dedit olī.
Et [t] dixit moriēs: te [v] nūc habet ista secundū.
Dixit damœtas: [x] inuidit stultus amyntas.
[y] Preterea: duo nec [z] tuta mihi valle reperti
Capreoli: [a] sparsis [b] etiam nunc pellibus albo
[c] Bina die siccant ouis vbera: qs tibi seruo.
Iampridē a me illos [d] abducere thestylis orat.

& Mercurio genitus dicitur a grecis: volebāt aūt p ipm
pana vniuersa substātię materialis dñatorem significari.
de q late Macro. li i. Satur. Fistulam vero pan primus in
uenit: teste etiā Pli. lib. vi. Meminit. Item Ouid. li. i. met.
C. Pan fm fabulas natus est ex Demogorgone: atq; ex
Chao vna cū tribus parcis: quem Demogorgon: cū ce
teris aptior videref: domui pfecit: illicq; parcas sorores pe
dissequas dedit. Demogorgonē eternū intelligit deū: qui
chaon i. elementorū confusionē distinxit: & in ordinē in
quo nūc sunt redegit: ac vim qndā (naturā naturatā nri
vocant) rebus omibus indidit: qua cuncta fierent: cresce
rentq;. Hanc pana appella
runt: ab eo quod est παν
id est omne: quia dei iussu
omnia inde sunt. propter
quam rem nature deum
illum dixerūt. Aiunt sibi
tres parcę: quia cūcta quę
elemētis cōstant: oriūtur:
crescunt atq; intereūt. effi
gie huius dei pulcherrime
Ser: exprimit. Certauit cū
amore: & ab eo victus: q
natura naturata: q statim
a prima cā, pducta: cū suo
ope delectaref: dictus est
ab amore deuict9. Dict9
est etiam amasse Syringa
id ē harmoniā: quia nihil
facit natura sine harmo
nia & proportione. Hunc
deū i summo honore apd
egyptios habitum Dio
do. scribit. Cū ei in oibus
tēplis suis statuas posuis
sent. Et fm Theben vrbē
edificassent quā Chēmon.
(Id enī ē vrbs Panos) ap
pellarunt. Et sic cum pria
po sacra faciūt: ,ppter illd
membrū: vñ est ortus om
nium animaliū: pana pro
pter eandē cām: veluti na
turę deum colunt. Eusebius autem de preparatione euan
gelica ait. Pana vniuersi symbolū obtinere. Nā qd alibi
dicit de morte panos. alia rō est: neq; huic loco quadrat.
i Calamos. C grecū est proprie gracilis harundo: q̄uis
pro segetis culmis accipiat: quia in illis internodia caua
sunt: vt in calamis: puto harundinē veluti genus eē: cui9
duę sunt spēs: Calamus q gratilior: & canna q crassior.
Ait enī Plini9. Nam in india illis est arborea amplitudo:
qualē vulgo in templis videmus. Nauigiorū etiā vicem
prestant singula internodia: principatū tenēt harūdines:
belli: pacisq; expimentis nccarię: atq; etiā in delitiis gratę
Tegulo enī earum domus suas septētrionales operiūt. In
reliquo orbe: & cameras leuissime suspendūt: chartisq; ser
uiunt calami egyptii: maxime cognatiōe quadā papiri.
probatiores tamen gnidii: & q in Asia circa anęticum la
cum nascunt. Ex coma illarū caupones pro pluma stra
ta replent. Orientales populi ,p missilibus vtuntur. His
soles obumbrant: ,ppter hoc dies serenos optant: ventos
odere & imbres: q inter illos pacē esse cogūt. Vtunt his
spiculis Aethiopes: Aegyptii: Indi: Arabes: Scytę: Ba
ctrę: Sarmatę: & omes Parthorū ppli: precipu9 hic vsus
in Creta. Sed tamen nullus sagittis aptior calamus q̄; is
qui in Rheno Bononiensi amne gignitur: cui plurima est
medulla: pondusq; volucre: & cōtra flatus peruicax: Cre
ticus tamē longissimus est internodiis: estq; illi obsequiū
quo libeat flecti calefacto. Est itidem ali9 calamus totus
concauus: quem Syringam vocant: vtilissimus fistulis:
quoniam nihil est ei: neq; cartilaginis: neq; carnis. Est

Orchomenius: continuo foramine peruius: quem euleti
con vocant. Hęc tybiis vtilior: fistulis illa. Quapropter
finxerunt Pan Syringā amasse. quia Syringa in harū
dinē cōuersa sit: qm ex ea harūdine primus fistulā inuēit:
teste etiā Pli. k Nec te peniteat. S. Nō tibi parū videaf:
Theren. At enī qntū hic operis penitet. A. Peniteat. id est
pigeat vel tedeat. Theren. Nostri: nosmet: penitet.
l Triuisse. SER. pro terere: vsurpatiue hoc fit nisi sint de
fectiua vbi pñs nō ē. vt quanq; anim9 meminisse horret.
m Labellū. S. Inanis distinctio: vt virorū labra: mulie
rum labia sint. n Quid non fa. amyn. SER. qsi dicat
omnia. Ex affectu autem
alieno hunc cōgere tentat:
ANT. Amyntas ab vlti
ma Theocriti nomen sum
psit Maro: est enī ibi. Tres
comites gelidas ibamus
alentis ad vndas. Eucrit9
inde simf mecū formosus
Amyntas. o Est mihi:
AN. Laudat mun9 q faci
lius attrahat puer: C. Cō
mendauerat se a diuitiis: a
musica: a pulchritudine.
inuitauerat ad amoenitatē
ruris: in quo etiā sit Pan:
Nunc offert donū qd lau
dat ab auctore.
p Disparib9. S. inequali
bus: Vt voces ineqles fa
ciant harmoniā. q Cō
pacta. A. coniuncta.
r Cicutis. S. Cicuta ē spa
cium qd est inter cannarū
nodos. s Damœtas:
A. pastoris nomen: a sexta
Theocriti sumptū. est enī
illic. Compulerat pecudes
Daphnis formosus ivnū:
Damœtasq;: ambo dul
ces emittere cant9 Edocti.
t Dixit moriēs. S. Com
mendat q hereditariū sit
datum. & q inuidiam meruit: naq; res optimę difficulter
donanf a viris: & acceptę faciliter merentur inuidiam.
v Te nunc hz ista secun. Cri. Damœtas ita donauit: vt
nemo añ illum id habuerit. x Inuidit stultus Amyn
tas. C. Q, donum pulchrū fuerit: ostenditur ex inuidia:
y Preterea duo. A. Et hoc etiam munus cōmendat. Pri
mo a numero: q duo sint. Deinde a difficultate q capti
sint ī valle: in qua a feris immineāt pericula: postremo ab
ętate: ac demū q sine sumptu alanf: q ouis vbera exhau
z Nec tuta. S. Cōmendat q ad difficultatem: (riant.
sic in primo Enei. Reliquias Troia ex ardente receptas.
a Sparsis. S. Habēt maculas a prima ętate pueniētes:
quę adolente desinunt illę maculę. b Etiam. S. nunc:
adhuc q̄uis rogetur ab thestyli. c Bina die siccant. S:
sugunt. A. Theocritus quoq; ait in. iii. Binos lacufero q
nunc alit vbere fœtus: non tibi seruabo post hac ingra
ta capellam Merenis hanc dudū tentauit Erithacis a me
sumere pulchra: decensq; comis & fusca colore. Donabo
q; illi postq; tu spernis amores Dura meos: certasq; tuū
me ludere amantem. CRI. Commendat q huiusmodi
sint q cupiantur etiam ab ea quam ipse amant. & tamē
quāuis bina ouis vbera in illis absumat: q̄uis ab amica
muliere assiduis precibus petantur. tamē illos sibi seruat:
Et si dabuntur Thestyli: ñ erit quia illam preponat: sed
quia ipse sua mūera fastidiat: vt sic: & illi amittēdi timo
rem incutiat: et sibi odium non pariet.
d Abducere. SER. vt abducat. est enim figuratum: vt
donat habere, id est vt habeat.

e Et faciet. S. Non dixit faciam: ne lędat quem amat.
f Tibi lilia. AN. conaẽ pluribus modis illū allicere cū & nymphę sibi obsequẽ. g Nymphę. S. Tm̃ honoris habet puero: vt dicat etiā numina illi obsecutura. h Calathis. S. grecū ē. latine quasillū dr̃. Ci. in philippicis. At vero inter quasilla pendaẽ aurū. AN. Calathis: grecum est: vt etiā Festus ait. Latini dicunt quasillum.
i Candida nais. S. pulchra vel dea. Dii ei vmbris cōtraria sunt q̄ sunt nigrę. Vñ illud. Candidus insuetū miraẽ limen olympi. A. Nais. Aquę nympha. nao. n. fluo est.
k Pallentes. S. Amātiū tinctas colore. Hora. & tinctus viola pallor amantium.

Et faciet: qm̃ sordent tibi munera nostra.
Huc ades o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferūt nymphę calathis: tibi cādida nais
pallẽtes violas: & summa papauera carpẽs:
Narcissum & florē iūgit bñ olentis anethi.
Tum casia atq̧ aliis intexẽs suauib⁹ herbis.
Mollia luteola pingit vacinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala:
Castaneasq̧ nuces mea q̄s Amaryll' amabat.
Addā cerea prūa: et honos erit huic q̧ pomo.
Et vos o lauri carpā: & te proxima myrte:
Sic positę quoniā suaues miscetis odores.
Rustic⁹ es Corydō: nec mūera curat Alexis
Nec si muneribus certes concedet iolas.

Non igiẽ pter amoris affectionem eos flores nymphas dicit offerre: q̄ sunt amātibus sīles. Pallentes violas. A. Pli. lib. xxi. ca. vi. et. c. xi. scribit. Violarū esse plura genera. sunt eñi purpureę: luteę: albę. Purpureę crapulā: & grauedines capitis impositis coronis: olfactuq̧ discutiunt:
l Summa papauera &c. ANTO. Papauera fuisse in honore apud Romāos semp: inditio est Tarquinus supbus q legatis filio missis decutiendi papauera in horto altissima: sanguinanū illd̄ rñsuȝ hac facti ambage reddidit. Pli. li. xix. de q̄ Ouid. pri. fast.
m Narcissum anethi. S. Narcissus: anethus. pueri pulcherrimi fuerẽ in flores suoȝ nominū versi. Vñ occulte admonet: caueat ne talia vnq̧ ex amore patiatur. A. Narcissi duo genera. vnū purpureo flore: alterū herbaceū: neruis inimicū: caput grauans: & a narce narcissum dictū: nō a fabuloso puero. Pli. libro xxi. scri. Narce autem torpedo dicitur: narceo obstupefacio. n Casia. SER. Herba suauissimi odoris: quod ostendit cū dicit: aliis suauib⁹ herbis. A. Casię duo genera: alia eni candida: alia nigra Candida magis se humi spargit: odorataq̧ est. Nigra odore caret: ambo florēt post equinoctiū autūni: & multū deniq̧ tpis florent. auctor est Theophrastus lib. vi. de fruticibus & herbis. Amplitudo fruticis trium cubitorū inqt Pli. lib. xii. Nam casia frutex est. o Intexens. A. Theocrit⁹ item in. iii. Cingam mea tpa fertis: Pallentis violę: ac multū redolentis anethi: Atq̧ rosis aliisq̧ intextis suauib⁹ herbis. Tū casia &c. Ordo est. Tum. i. pterea casia atq̧ aliis suauib⁹ herbis intexens vacinia mollia: pingit ea caltha lutheola.
p Mollia. S. Plumei tactus. A. aut iucunda. q Pigit. S. cōponit de caltha lutheola in ablatiuo: nā aliter nō staret versus: querit aūt ornatū ex coloris diuersitate.
r Vacinia. A. Flores nigros seu purpureos: de qbus sup.
s Caltha lutheola. A. Lutheola russa: est eni lute⁹ color ruffo dilucidior. Vñ ei q̧ nomē eē factū videẽ ab luce. s. auctor est gel. lib. ii. ca. xxvi. Et Pli. li. xxi. inqt. Luteis video honorē antiquissimū in nuptialibus flaminis. rotū foeminis cōcessum. Calta violę genus ē: cui⁹ folia olent: nō flores: vt Pli. scri. li. xxi. ca. vi. t Cana mala. A. Cotonea intelligit q̄ greci cydonea vocant. ex Creta insula aduecta: pluraq̧ eorū genera Crisomella incisuris distincta colore ad aurum inclinato: quę candidiora nostratia cognominata odoris pstantissimi: auctor Pli. libro. xv.
v Tenera lanugine. S. dicit: Cydonia que sunt tenera lanugine. Ex hoc tangit q̧ apud Cretenses infamię genus erat iuuenib⁹ non amatas fuisse: verecunde igiẽ rem inhonestam supprimit: quam Theocritus apte cōmemorat.
x Castaneasq̧ nuces. S. Bene ponit spēm. nā nuces sūt quęcunq̧ hñt corticē duriorē. Cōtra. dicunẽ poma omia molliora. A. Nuces vocam⁹ et castaneas (iquit Pli. li. xv.) quanq̧ accōmodatiores glandiū generi: sardibus hę pvenere primum. Hęc ille. Quomodo aūt & mala & nuces differunt: legito Mac. lib. iii. Satur. CRI. Castaneasq̧ nuces. i. eā spēȝ nucis q̄ castanee dicunẽ. De his Pli. Castaneas etiam nuces vocam⁹: q̄uis glandiū generi accōmodatiores sint. Sardibus hę primo venerāt. Vñ greci Sardianos: balanos appellabāt. Macrobius ait ex auctoritate Opii: eās heracleoticas vocari. De nucū generibus dicemus alibi.
y Amabat. S. Amare dignata ē. ne viles existimes. Nam apud illā ingēti fuerunt honore. z Cerea: SER. Cerei coloris vl' mollia. Horati⁹. Cerea telaphe laudat brachia. A. Cerea pruna. Prunorum ingens turbat: inquit Plinius lib. xv. Sunt autem & nigra atq̧ laudatiora. Cerina atq̧ purpurea. sed pruna omnia post Cathonē coepisse manifestum est.
a Honos erit. ANTO. Si tibi placuerit scȝ. nam a te capiet auctoritatem. vñ Plinius libro. xiiii. de vinis generosis italię inqt. Ex alia vicinia vrbis veliterna priuernatiaq̧: naȝ qd̄ signię nascitur austeritate nimia continēdę vtile aluo: inter medicamēta numeraẽ: quartum curriculū publicis epulis obtinuere a diuo Iulio. Is enim primus auctoritatem his tribuit: vt epistolis eius apparet. b Huic quoq̧: SER. Si a te amabitur sicut fuerunt in honore castaneę: qa amabātur ab Amaryllide: c Lauri. S. Melius in secunda ponūtur declinatione: licet Hora. dixerit. Sub lauru mea.
d Proxima myrte. S. Vel vicina vel ad odorē proxima. A. Vel ad odorem retulit. Vel quia curru quoq̧ triūphantes myrtea corona vsi sunt sicut & laurea. Et Marcus Valerius duabus coronis vtebatur: laurea & myrthea. lege Plinium libro. xv. e Sic positę. S. Nam ex cōmixtiōe creantur suaues odores. f Rusticus es. SER. Arguit se stulticię: q̧ eum sic sperat placare mūeribus qui potest habere meliora. Nam sup ait delicias dñi. AN: Seipsum ignauia arguit: cum aduertat meliora Alexim ab altero accipere posse. CRI. Rusticus es: non solū quia sis natus rure. Nam hoc omes sciunt: sed quia iudicium scȝ tibi rusticanū & insulsum est. Nam putas posse illum capi tuis muneribus: cū neq̧ donis moueaẽ. & si moueatur: habet aliū ditiorem te: qui te facile in dandis mūeribus vincat.
g Iolas. SER. Vel ditior amator: vl' dominus. ANT. Pollio intelligitur pueri dominus: nam vti puero; & sibi mutauit nomen; ita & Pollioni.

h Eheu quid vo. S. Quō eū discedere dicit: quē supra diximus cū eo nō fuisse. Nam ait, solus mōtibus & siluis: sed rōe nō caret. Epicurei eñ dicūt (quod etiā Ci. tractat) geminā esse voluptatē: vnā q̄ pcipitur: & alterā imaginariam: scʒ eā q̄ nascit̃ ex cogitatōe. Vñ ita debemus accipere hunc vsum p cogitatōem illa imaginaria voluptate: q̄ & cernere & alloqui videbatur absentē. Sed postq̄ obiurgatione sua ī naturalē prudentiā est reuersus: caruit vtiq̄ illa imaginaria voluptate: vbi nunc sibi se obfuisse dicit p hanc ratiocinationē: rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis: Nec si mūerib⁹ certes cōcedet Iolas. C. Quid volui. Damnat stulticiā suaʒ: q deterrimū sumpserit consilium. i Floribus austrū. S. a q̄ facilius arescūt. A. Austro eñ flores soluūtur: zephiro fiūt. hūidus eñ grauis q̄ auster est: vt Phūs scribit li. viii. de aīalibus. C. Austrū q̄ flāte: flores deiiciūtur: & spes pomorū perit. k Fontibus apros. S. Qui puros fontes cęnosos efficiūt. A. Apros qb⁹ qdē ī luto voluptas grata est. C. Fontib⁹ aprū: puerbium rusticanum: q̄ exprimit̃ stulticia eorū: q suis rebus perniciē immittunt. l Quē fu. ah de. S. Iterū p fantasiā q̄si ad pñtē loqt̃: & q̄si ille dixisset, siluas: hic infert. m Paris. S. q̄ de dearū pulchritudīe iudicauit. A. parisq̄ regius fuit n Pallas ꝛc. S. Ideo dea artium minerua dr̃: quia de capite Iouis nata est: sʒ qa dea est artiū & ingenii: ideo ista fingunt̃. Nihil eñ est excellētius ingenio: quippe q̊ regūtur vniuersa. A. Pallas q̄s cō. ꝛc. Hoc ait: quoniā teste Dyodo. libro. vi. Palladem: vestiū apparatū: edificandi arcem: exprimendiq̄ olei modū: & multa alia inuenisse volūt. Idē quoq̄ Dyodorus li. i. scribit: q̄ putant aerē noīatū palladem: ac Iouis filiā dici: & virginē fuisse: qm̄ & non corrūpat̃: & sublimiorē locū teneat. q̄propter ex vertice Iouis dicit̃ nata. o Torua lęna. S. Theocriti sūt isti versus. Et bene se refert ad rusticas cōpationes: pene eñ fuerat lapsus: dicendo Pallas q̄s cō. ar. Lęna autē dictū est sicut dracęna. & q̄ ait torua lęna lupū seqtur. verū est: nā necesse ē: vt veniēte lupo: aduentus agnoscat̃ leonis. A. Torua lęna lupū. Climax q̄ latine gradatio dicitur teste Fabio: libro. ix. de qua lacius in carmīe: Torua terribilis: q̄ sit torto vultu. C. De lęna & lupo & his feris dicetur in seqntibus. Voluptas autē lęnę in lupo est vt eum voret. p Te corydon. o alex. S. Don. o. a. antibacchius est. sed o breuis fit: quia vocalis vocalē seqtur. Sic Hō. πλαγχθη επει τροιησ ιερον q Trahit sua quēq̄ volup. S. Notat̃ a criticis: q̄ hanc sñiam dederit rustico sup̄ Bucolici carminis legē: aut possibilitatē. A. Trahit. Therē. ī Phor. ait. Verū itaq̄ hoc est: quot homīes tot sententię: suus cuiq̄ mos. Et Pli. epi. prima. Varia sunt hominū iudicia: varię voluntates. r Aspice. C. Ex hoc ostendit reliquos a labore quādoq̄ cessare. Suo autem amori nullā requiem dari: s Aratra iugo refe. sus. S. Hora. Videre fessos vomerem versum boues collo trahentes languido. Et hoc vult dicere. Omnia excepto amore finiūtur. t Sol cres. de. du. vm. SER. Nam ait. s̄. maioresq̄ cadunt altis de mōtibus vmbrę. v Duplicat. S. i. auget. Sal. Et Marius victus duplicauerat bellū. x Me tñ vrit amor. S. Cum iam calor sit solis exhaustus. A. Tamen. i. q̄uis sol occiderit. y Modus. A. Finis. cum omnia finiātur. z Ah corydon. A. Finis huiusce ęglogę docet: nllo pacto vacādū eē amori: cū ppter illū asseq̄ndū: et damna & dedecora plurima eueniāt: vnde dānari non potest Maro cū talia scripserit. a Que te dementia cœpit. S. id est cū amoribus vacas: cū multa sint quę debes in agro perficere. b Semiputata ꝛc. S. Plus est q̄ si imputata diceret. Tolerabilius eni est non incipe aliquid q̄ incępta deserere. Hinc est illud in. i. En. Me ne incœpto desistere victam. Item in Georgicis. Atq̄ opere in medio defixa reliquit aratra. Sane geminā arguit negligentiam: & q̄ semiputata vitis sit: & q̄ frondosa vlmus: nā vtrūq̄ obest. Vñ est in Geor. His vitibus ingruit vmbra. Et aut simpliciter intelligimus hunc locum vt suam arguat negligentiā: aut certe illud est. Non mirum me esse dementē: qui habeo vites semiputatas. Nam in sacris dicit̃: q̄ corripiatur furore qui sacrificauerit de vino: quod est de vitibus imputatis. C. Duplex sibi remediū aduersus amorem adhibet. Primū: vt vacando rebus vtilibus: ociū fugiat. Nā & q̄ Therētian⁹. Menedemus iurgat in filio. Et Ouid. idē sentit cū ait. Quęrit̃ ęgystus: quare sit factus adulter? In promptu causa est: desidiosus erat. Et Florentinus petrarcha. Amorem ex ocio & humana lasciuia natum refert. c Quin tu ali. S. Quinimo hortantis est. A. Ordo est. Quin cur nō potius tu paras aliqd detexere viminib⁹ & molli iunco: illorum saltem quorum indiget vsus. Si quin esset hortantis hoc loco: ordo non procederet: legendum eni esset para: vel pares. quod non est in antiquis. d Quorum indiget vsus. SER. id est quę vsus rusticus requirit. Sane & eget illa re: dicim⁹: vt eget illo senatu: & eget illius rei: inde est indiget: nam & hoc vtriq̄ iungit̃ casui. e Detexere. S. mltū texere. finire: pficere. nā de. mō nō minuētis ē: sʒ augētis. f Inuenies alium. S. aliū Alexim: aliū puerū formosissimū: q te minime spernat. Et volunt quidā in hoc loco esse allegoriā antiquā in Augustum: vt intelligamus: aliū imperatorē: si te Augustus contemnit pro agris rogantem: sed meli⁹ simplr accipim⁹ hūc locū. Nā nihil habet qđ possit ad cęsarē trahi. Illud vero paulo post pene apte dicet̃ in Augustum cesarē: qñ sors omia versat. Inuenies alium. CRI. Alium. vt nouo amore hunc pellat. Nam clauo clauus trudit̃: & successore nouo vincit̃ ois amans.

[h] Eheu qd volui misero mihi: [i] floribus austrū
Perditus: & liqdis immisi [k] fontibus apros.
[l] Quē fugis ah demēs: habitarūt dii q̄ʒ siluas:
Dardaniusq̄ [m] paris: [n] pallas q̄s condidit arces
Ipse colat: nobis placeant an̄ omnia siluę.
[o] Torua lęna lupū sequit̃: lupus ipse capellā.
Florentē cytisum sequitur lasciua capella.
[p] Te corydō o alexi: [q] trahit sua quēq̄ voluptas.
[r] Aspice [s] aratra iugo referūt suspensa iuuenci:
Et [t] sol crescentes decedēs [v] duplicat vmbras.
[x] Me tñ vrit amor: qs eni [y] mod⁹ adsit amori?
[z] Ah corydon corydon q̄ te [a] dementia cœpit?
[b] Semiputata tibi frondosa vitis in vlmo est.
[c] Quin tu aliqd saltē potius [d] q̄rū idiget vsus
Viminibus molliq̄ paras [e] detexere iunco.
[f] Inuenies alium: si te hic fastidit Alexis.

Interlõcutores Menalcas et Dameta ęmuli concertãtes, et palęmon iudex.

Tertia damœtã cõuitia probra/menalcę
Obiectare docet. litem sedatq́ palemon.

Carmĩe cõtendũt: damœtas atq́ menalcas
Vincit at neuter dirimẽte palęmone litem.

A Dic mihi Damœta. S. Aegloga plena est cõtẽtionis & litigii & pastoraliũ conuiciorũ: qui eñi Bucolica scribũt: curẽt ne similes sint æglo. quod Virg. fecit. Nam prima habet vnius & alterius querelas. Scđa rusticum amantem exprimit. hęc lites et altercatões primo concursu habet: inde queritur iudex litis. postremo sequit̃ snĩa q̃ vniuersa cõponit. Sed cum tres sint caracteres. Vnus exegematicus: in q̊ tantũ poeta loquit̃: vt in tribus libris Georgicorum. Alius drãmaticus in q̊ nusq́ poeta loq̃t: vt in Comędiis ac Tragędiis. Tertius mixtus est: vbi & poeta aliquãdo loquit̃: & alios item loq̃ntes inducit: vt Sicilides musę paulo maiora canamus. A. Sumpta ẽ hec ęglo. maxĩe a Theocriti quarta & q̃nta. in quarta Battus & Corydõ colloquũtur. Est aũt initiũ tale: Batto ĩterrogãte. illo postea rñdẽte. Dic mihi o Corydũ cuiũ pecus: ẽ ne philondę? Rñdet Corydon. Non verũ ęgonis nup mihi tradidit ęgon. Inde Battus ait. Me custode boues tõdent̃ pascua prati. Rñdet Corydõ. Nõne boues furtim sero sub vespe mulges. Refert Serui. fuisse q̃ndam q liuore ductus: vt Virgi. derideret: duo carmia prima sic mutasse. Dic mihi Damœta cuiũ pecus: an ne latinũ. Nõ. verũ ęgonis nr̃i sic rure loquunt̃. C. Dic mihi statim ĩ iurgiũ ꝓrũpit: & vt oñdat summũ contẽptũ veluti vilissimo impat: & tanq́ certus ꝙ pec⁹ suũ ñ sit, cuius sit ĩterrogat.. b Cuiũ pecus. S. Amarũ pricipiũ: oñdit. n. eũ eẽ mercẽnariũ. Cuiũ. antiquũ est: qđ dixit vt vitaret ομοιοτελευτον nã vt me⁹ mea meũ sic erat cuius cuia cuiũ. The. Quid virgo cuia est. A. Cuiũ. Id cuius cuia cuiũ variat̃. de q̊ lege Pris. lib. xvii. ¶ Pec⁹: ouiũ gregẽ hic intelligit. vt Ouid. li. xiii. met. hoc pecus omne meũ est. vbi de ouibus & capris intelligit. C: Ouis: species est: pecus genus. Est aũt a gręco: illi. n. οις dicũt: nos digãma eolicum. i. u cõsonantẽ interponimus & dicim⁹ ouis: sic ab eo qđ est ωον dicimus ouũ. Oues (vt refert Aristo. in lib. de aĩalib⁹) pascere sedulę ac stabiles solẽt: ex potu piguescũt. itaq́ dãt salẽ q̃nto q̊q́ die. s: singulis centenis singulos modios. sicq́ incolumes & pingues cõseruãtur: sale subinde plus ęque hauriũt. & hinc plus lactis ꝓuenit: opimat illas olea: oleaster & palea: q̃ omĩa salsugine solent aspgere. Aqua in autũno aquilonia q́ austrina vtilior est. & pascua ad occasum spectantia ꝓsunt. iudicant pastores eã meliorẽ q̃ pruinã susceptã Hybernis tẽpibus seruat. nã imbecillę oues parũ constantes: discutiunt suo motu: pelles velleraq́ ouiũ quas lupus occiderit: & vestes ex his factę: aptiores sunt ad pediculos gignẽdos. c Aegonis. S. Et hic amare: riualis pecus eẽ dicit: vt duras illi partes cũ tam diuite riuali eẽ demõstret, cũ ille posset ociose amicę vacare. d Mihi

D ᵃIc mihi ᵇdamoeta
cuium pecus: an Meliboei?
Nõ: verũ ᶜęgõis: nup mihi ᵈtradidit ęgon D.

tradidit. S. meę fidei commisit & credidit. e Infoelix o: A. O. dolentis admirātisq; interiectio est. f Semper o. molle & debile. ait ei poeta Geor. iii. Glacies ne frigida lędat molle pecus. g Neęrā. S. Amicā cōmunē ęgonis et menalcę. h Fouet. S. amplectiť. i Pręferat illa vereť. S. quasi diceret. ideo non discedit ab ea. qa scit me ꝑferri si ipse discesserit. k Bis mulget in hora. S. Quod vix per totū diem etiā in foecūdis ouibus pōt fieri. Nam in Geor. ad laudē dictū est. Quod surgente die mulsere horisq; diurnis. Nocte premunt: quod iā tenebris & sole cadente. Sub lucē exportant calathis. Bis mulget in hora. A. Scribit Varro li. ii. c. ii. Interea dū nutricanť agni eorum matres nō mulgēdas. vel melius oino perpetuo. q̄ & lanę plus ferunt: & agnos pluris. C. Mulget. Huius preteritum deberet esse mulsi: velut indulgeo indulsi. & vrgeo vrsi. Sed. prisciano teste: vt differat ab eo qd est mulceo quod facit mulsi: scribiť per x. & facit mulgeo mulxi. l Et succus. S. scilicet quia bis in hora mulget. C. Succus ꝓprie humor est quo aīalis corpus alitur ac sustētať. Ther. Corpus solidum & succi plenū. Qui vero corruptus est humor: pus diciť. Si vero nimis mulgeať foemīa macrescat oportet: qm̄ vniuersus succus quo erat alendum corpus inde fluit. m Pecori & lac. A. non fit hoc loco Synalimpha: nec scribendū est lac &: vt quidem fecere textus deprauantes.

n Parcius. S. Melius distinguiť: vt sit noli valde hęc obiicere. & tamē scias in viris fortibus obiiciendas esse rapinas. nā ipe in vii. ait. Conuectare iuuat prędas & viuere rapto. Possumꝰ tamē dicere parcius ista tamen. CHRIS. Parcius ista viris. non videtur quadrare huic loco versus qui a Seruio inducitur. Primo enim conuectare iuuat prędas & viuere rapto ad venatiōes rectius referri videť: vt in eo loco exponemus. Deīde etiam si laudaret ille ꝓdas ex hostibus raptas: laudaret robur & audaciā. Hic aūt quod robur est: lac surripere & furari? Quapꝓpter hanc a Virgilio hic inductam credo sñiam: q̄uis tu ingenii tui prauitate multa multis obiicias: tamen hęc quę obiicis de furto: qm̄ in eo vicio: nulla ē excellētia animi. noli obiicere viris. i. fortibꝰ hoībus: qm̄ non verisimilia sunt eorꝫ ingenio: neq; ipsi ęquo animo ferrent. ergo hęc tam vilia: tanq̄ hūilia. A. Parcius ista viris. i. modestius ista dicenda sunt viris: hoc ē claris & dignis. Viris. qui si quando peccant elatione animi non humilitate peccant Viris. q. d. mihi qui vir sum: & iniuriā vlcisci potero.

o Tamen obiiciēda memento. A. q̄ tibi obiici ꝑnt. p Et q te. S. scilicet corruperūt: quod verecūde suppleuit: licet Theocritus aperte turpitudinem prefatus sit. A. Et qui te: corrupere. intelligendum est enim verbū: pudoris gratia decenter subtractū. Placet aūt Quitiliano lib. ix. Hic esse synecdochen: q Transuersa tuen: S. Vestrā turpitudinē indignātibus. A. Transuersa id est trāsuerse. r Hircis S. Alii legunt hirquis. Hi sunt oculorū anguli: vt ait Sueto. in vitiis corporalibus: vt sit sensus: transuersa tuentibus hirquis: id est oculis in hirquos retortis. quā rem solet libido perficere. Vñ Iu. Oculosq; in fine tremētes: & Per. patrāti fractus ocello. s Faciles nymphę risere. S. Ideo risere: quia faciles sunt. Sic in Georgi. faciles venerare Napęas. id est exorabiles. A. Faciles. id est mites. t Sacello. S. i quodā sacro. nā diminutiue protulit. A. Sacello id a sacro diminutiuum: est enim locus paruus deo sacratus cū ara. Trebatius autor ē vt Gellius refert libro. vi. ca. xii. v Tum credo. S. Et rustice et naturaliter Nam nō ante purgat obiecta: sed alia obiicit: vt irati solent. A. Tum credo: Aliud obiicit crimen: vt suū dissoluat. x Arbustum. A. Locū arboribus cōsitum. Colū. de re agraria. Qui vineam vel arbustum constituere volet: seminaria prius facere debebit. Item alibi. Itaq; cui arbustum nouū instituere cordi est. Semiaria vlmorum fraxinorūq; pareneť. Ergo semiaria sunt vbi seminanť arbores. Arbustū locus quo trāsferunť iam grandiusculę factę. Semia etiā dicūtur nouellę plātę anteq̄ transferantur. Alii putant arbustum continere arbores q̄bus vites adiungūtur. y Mala. S. quia male vteris. dictum ex affectu vtentis: vt cum diciť. Inutile ferrū cingiť. z Nouellas. S. Qd summū est nefas. nam vetulę cū vtilitate incidunť Erat autē capitale alienas arbores cędere. A. Nouellas q̄d maiori damno accedit.

a Calamos. S. sagittas: Nam habent arma pastores: vt arma amydęumq; canē: cressasq; pharetras: b Peruerse. S. Vel conuerse ad turpitudinem: aut fuit alius Menalcas nobilis: cuius comparatiōe hunc peruersū dixerit. Sic Sal. Sęuus iste Romulus. c Puero donata. A. Theocritus quoq; ait in quinta. Hoc cum donatū vidisti tergere lacon Egregio: si nō nocuisses mortuus esses. d Fures. S. Pro seruis posuit: qa furta specialiter seruorū sunt. sic Plaut. Homo es triū lrārum. i. fur: A. Fures. suos intelligit. ab his eni sępius furta cōmittūť. C. Fures. q. d. quid facient dñi gregum: cum fures hoc audent. Nam furti coarguit eū cū dixit: Et succus pecori & lac subducit agnis: ac deinde illi furto addit: q̄ ipe suis oculis vidit. e Vidi. S. manifesti furti arguit. f Caprum. C. pro hirco (vt puto) posuit. Nam proprie capri castrati dicunť in hoc genere. quemadmodū capi in genere gallinaceo. & vterq;: quia testibus capti & priuati sint. In sue vero dicimus maiales. In ouillo pecore veruecē. In equis cauteriū. De capro vero & hirco audi Marcialem. Cum iugulas hircum: factus es ipse caper. g Excipere. S. dolo cape: vt excipit incautū. h Licysca:

Infoelix o semꝑ ouis pecus: ipse Neeram
Dum fouet: ac ne me sibi preferat illa/vereť.
Hic alienus ouis custos bis mulget in hora.
Et succus pecori: & lac subduciť agnis. Da.
Partius: ista viris/tñ obijciēda memēto.
Nouimꝰ: & qui te: transuersa tuētibꝰ hircis:
Et q̄: sed faciles nymphę risere sacello. Men.
Tum credo, quū me arbustū videre micōis
Atq; mala vites incidere falce nouellas. Da.
Aut hic ad veteres Fagos: cū daphnidis arcū
Fregisti & calamos, quę tu puerse menalca
Et quum vidisti puero donata dolebas.
Et si nō aliqua nocuisses/mortuus esses. M.
Quid dñi facieť: audent quū talia fures?
Non ego te vidi Damonis pessime caprū
Excipere insidijs: multum latrante lycisca?

Et cum clamarem quo nunc se [i] proripit ille?
Tityre coge pecus: tu post [k] carecta latebas. Da.
[l] An mihi cantando victus nō [m] redderet ille
Quē mea carminibus meruisset fistula [n] caprū?
Si nescis: meus ille caper fuit: & mihi damō
[o] Ipse fatebat: sed [p] reddere posse negabat. Me.
[q] Cantādo tu illū? aut [r] vnq̄ tibi [s] fistula cera
Iuncta fuit? nō tu [t] in triuijs indocte solebas
Stridē[v]ti miserū [x] stipula disp̄dere carmē? Da.
[y] Vis ego īter nos qd possit vterq̄ [z] vicissim
Expiamur? ego [a] hāc vitulā (ne forte [b] recuses
[c] Bis vēit ad [d] mulctrā: binos alit vbere foetus)
[e] Depono: tu dic mecū q̄ pignore certes. M.
[f] De grege non ausim q̄cq̄ deponere tecum.
[g] Est mihi nanq̄ domi pr̄: est iniusta nouerca:

SER. Lycisce sunt (vt etiā Pli. dic.) canes nati ex lupis et canibus: cū inter se forte miscent. A. Lycista dr̄ q̄si lyci scylax. lycos enī lupus dr̄. scylax vero catul⁹. C. Lycisca nomen ꝓpriū sue canis. Nā quod ait Seruı⁹: nō memini legisse. Scribit tn̄ Pli. Indos ex tygribus canes cōcipere. Nam coitus tempe in syluas alligāt foemīas. Primo aūt et secundo foetu nimis feroces putant gigni. Tertio educant. Hoc idē gallos e lupis facere ait. Potest tn̄ eē lycisca a lupo: qui λυκος grece dicit. i Proripit. ANT. procul rapit. k Carecta: SER. loca caricibus plena. Carix enī herba est acuta & durissima: & asparago similis. Rem aūt de Virgi. nunq̄ lectam: allegorice superfluo intelligūt dicētes adamasse Virgiliū Varri poete vxorē: que doctissima fuit: & illi Tragoediā quā fecerat dono dedisse. Illā vero tanq̄ a se scriptā viro donasse: & virum pro sua edidisse. ANT. Carecta. Carex herba est q̄ nascitur in paludibus: teste Probo. est aūt acuta. hinc Maro. libro. iii. Georgi. Et carice pastus acuta.
l An mihi. A. Cū negret obiectū aptū crimen repellere: purgat se. nā cōfessione p̄cedit defensio. qd̄ etiā Fabı⁹ meminit libro .ix. m Redderet. A. reddere debuisset. n Caprum: SER. Ideo dixit: qa Tragoedie p̄miū est caper. sed sunt refutāde allegorie in humili carmine: nisi ex aliqua perditorū agrorū necessitate ꝓueniant.
o Me⁹. S. debit⁹ victorie. o Ipse fatebat. C. mihi: quasi dicat. Ipse mihi: hoc est: cum soli & sine testib⁹ essemus. Fatebatur quasi coactus pudore: a quo negare ꝓhibebat. Fatemur enim coacti: Confitemur sponte. p Reddere posse. SER. ne suo iudicio superat⁹ esse videat. CRI. Sed reddere pos. neg. Fatebatur debitū cum nō adessent testes: sed dicebat nō esse soluendo. q Cantando tu illum. SER. Imperitus peritum. CRIST. In singulis verbis magna vis est. cantādo: q̄si dicat: ea re cuius tu nullā habes experientiā. Tu illum: indoctus doctissimū. insurgit autem ex indignatiōe quod irati est: et eclypsi vtitur. detraxit enī verbum: scilicet vicisti: adhibet etiā interrogationem: que frequentissime in ore est iratorū. Sic Theren. Ego ne illam? que illum? que me que non?
r Aut vnq̄ tibi fist. ce. ANT. Theocritus quoq̄ ait in quita. An fuit vlla tibi calamis compacta canoris Fistula: qua pecudes fierent per gramina lete? Nonne tuos cantus disperdere raucus inertes. s Fistula cera iuncta. C. Potuisti quidem singulas fistulas inflare: vt omnes indocti solent: ex qua nulla videtur erudita musica nasci posse. Plures autem calamos (qd̄ panos inuētum est) cera coniūctos: in quibus artificium apparere potest: ne habuisti quidē. t In triuiis. S. Cōsuetudo eī fuit vt p triuia & quadruuia vlularent. & flebile q̄ddā cantarent rustici in honorē Diane: ad reddendā Cereris imitatiōem: que raptam proserpinā in triuiis clamore requirebat. Eadem enī Diana est ac proserpina. Vn̄ nocturnisq̄ hecate triuiis vlulata per vrbes. v Miserum: SER. Triste flebile quale canunt stipule: & quod congruit ad imitationē matris orbate. x Stipula disp̄dere. CRI. Placet autem quod dicit Ser. de sacris Diane: sed possumus dicere in triuiis: id est carmē triuiale. nam mendici qui indocti sunt: vel stipe in triuiis paruo lucello ducti: ita canunt vt carmē disperdant. Dixit enī disperdere: cū ex inexperientia ita effluat sonus fistule: vt non comprimatur debitus refractus: & conuenientes distinctiones.
y Vis ergo īter nos S. Inter nos. nr̄i cōparatōe vl̄ nullo iudice p̄sente. postea enī Palemō ex īprouiso aduenit. A. Vis ergo. Ordo est. Vis ergo vicissim experiamur: inter nos quid possit vterq̄. z Vicissim. S. id est ameboeo carmine. Id autē est quotiens hi qui canūt: et equali numero versuū vtūtur: & qui respondet: aut maius: aut contrariū dicat. AN. Ego hanc vitulam. Theocritus quoq̄ ait in quita. Ergo hedum si forte velis deponere mecum. Nil sacrum sanctum q̄ nihil: nullāq̄ minoris Rem facio: certabo equidē dum victus abibis. Et domitum donec teipsum fateare canendo. CRIST. Vitulam. Optimū premium: nam ī illa & propter etatem: & propter sexum spes est propagande sobolis. Vitulus autem ita dicitur ī genere bubulo: vt in equo & asino pullus: Sed etiam in elephante vitulum inuenimus. posuit autem vitulam pro adulta vacca. Res autem multi facienda: q & bis mulgeatur: et (quod rarissimū est) binos alit foetos.
b Ne forte recu. S. Subdistīgue: Vt ita intelligā⁹: ne eam vilem existimes.
c Bis venit: vt eā laudare ex foetu: & ex etate videat. Male enī questionem mouent dicentes: vitulam prauā esse: nec cōgruere vt eā iam enixā eē dicam⁹. Sꝫ debere nos iuuencā subaudire: vt sit. ego hāc iuuencā pono vitulā. Sꝫ minime ē: nā et vitula a viridiore etate dicta ē: vt ꝟgo: vt paulop⁹ ipse dictur⁹ ē. Si ad vitulā spectas: nihil est qd̄ pocula laudes. Itē. & vitula tu dign⁹ & hic. Vnde vitula nomen est etatis: ergo poterit parere. d Mulctram. S. Hec mulctra et hoc mulctare dr̄. Alii mulctrā tempus mulgendi. Mulctare vero vas esse in qp mulgetur. Bis. mane & vesperi.
e Depono. S. In sponsione colloco: sequestro. C. Depono. Deponimus rem cum illam alicuius fidei seruandam tradimus: hinc dicimus boni viri esse reddere depositum: Sic premium certaminis: quoniā penes aliquem seruandum damus: deponere dicimus.
f De grege non ausim. SER. Supra enim dixerat illum pascere aliena animalia: vt Dic mihi Dameta cuiū pec⁹.
g Iniusta nouerca. SER. Epithetū generale nouercarū est. CRIST. Nouerca dicitur quasi νεναρχη id est noua princeps: Nam defuncta matre pueri: illa que supinducitur vxor priuigno: noua princeps inducitur ei. Priuignus autem dicitur: qui prius q̄ ille noue nuptie facte fuerint: genitus sit.

h Bis. SER. Et dum vadit in pascua: & dum redit.
i Alter. SER. Male de priuigno quidā intelligunt: nam alter de duob⁹ tm̄ dicit̄. ergo intelligit de nouerca: nec nos moueat ꝙ illa sit fœmina: nā in subauditōe ponūt̄ ea q̄ nō possum⁹ dicere: & scim⁹ ꝙ quoties hęc duo genera iūgūt̄ prępōderat masculinū fœminino. AN. Alter & hędos: De nouerca intelligit: est aūt figura aleotheta. i. aliter posita: seu variatio. vel alleothesis. ꝑmutatio. cōfundit̄ eni gen⁹: vt ibi. Dulce satis humor est depulsis arbut⁹ hędis: ad dulce eīm q̄d est neutrū: tam masulina ꝙ̄ fœminina reddidit De hac latius in carmīe. k Verū id. A. Ordo ē:

probus et Iustinus lib. v. Hic vero de astrologo intelligit: Ait enī Probus: ꝙ Conō summ⁹ mathematic⁹: de astrologia libros septem reliqt. CRI. Conon Duos excellentes viros eodem noīe fuisse accepimus. Alterū Atheniensem impatorē egregiū: quē respublica sua oībus insulis ꝑficit. Ipse aūt sua virute victis lacedęmonibus: patrię libertatē restituit. Alterū mathematicū insignē quē Probus grammaticus sūmū fuisse scribit. Hic vt refert Hyginius Ptholomeo regi retulit se vidisse crinem Berenices reginę inter sidera collocatum. Vnde Catullus. Idem me ille Conon cęlesti numīe vidit: & Bereniceo vertice cęsariem: Et proper. nauta de se ipo ait. Me rotat architę soboles babylonius arops. Oron & a proauo ducta Conone domus. Itaq; placet mihi ꝙ Probo placere video. Maronē cū de altero tāꝙ̄ d̄ astrologo q̄rat: Sic Cononē nō exercitus ducem: sed astrorū peritū itelligit. Hic de astrologia septem reliquit libros.

Verum. i. sed. quoniā libet tibi insanire: ponam id q̄d tu teipse fatebere multo maius (appositio) pocula fagina. l Insanire. q̄m tibi. S. vl̄ sub sponsione contendere. Vel quod meli⁹ est armia cōponere. Nā insani dicunt̄ poetę. A. q sunt diuino conciti furore. C. Insanire libet. Putat enim insaniā nimis ꝑciosum pignore certare. m Pocu fagina: AN. indictio. Theocriti loco sic est. En hędum depono meū pinguedine tardum. Agnū etiā subnecte tuum pro pignore pinguem. Et mecū si nūc audes contendere temta. Plinius autem libro. xv. c. lv. sic ait. Fagis pectines trāsuersi in pulpa: apud antiquos inde et vasis honos. Marcus curius iurauit se ex pręda nihil attigisse pręter guttum faginū quo sacrificaret. C. Fagina: ex fago: quę arbor in ꝑcio erat apud priscos.
n Opus Alchimedōtis: SER. Laus ab artifice.

h Bis ꝙ die nūerāt āb ō pecus: i alter & hędos:
k Verū id q̄d multo tu teipse fatebere maius
l (Insanire libet quoniā tibi) m pocula ponam
Fagina: n cęlatū diuini opus Achimedontis:
o Lenta qbus p torno facili q supaddita r vitis
Diffusos hedera vestit pallente s corymbos:
In medio duo t signa: v Conon: & qs x fuit alter
Descripsit y radio totū qui gentibus orbem:
z Tempa q̄ messor: q̄ curuus arator haberet:
Nec dū ill a labra admoui: s; cōdita seruo: Da
b Et nobis idē Alchimedon duo pocula fecit:
c Et molli circū d est ansas amplexus e Acantho.

x Et quis fuit alter. AN: Anaximander milesi⁹ primus terrę marisq; circuit⁹ descripsit. & sphęrā insup ꝯstruxit. auctor est Laertius & Strabo lib: xiiii. de hoc igit̄ intelligendum.
y Radio. S. virga est qua geometrę lineas indicant. Inuenta ē aūt Geometria quo tp̄e Nylus plus ęquo crescens terminos cōfundebat: ad q̄s innouādos adhibiti sunt philosophi q lineis diuiserūt agros. Inde dicta est geometria: ꝙ̄uis nō solū terrę: sed maris aeris. et cęli spacia metiant̄. Significat autem aut aratum aut Ptholē. aut Eudoxum. Radio. CRIS. Virga est qua mathematici lineas indicant. Radios etiam solares dicimus. Item qui rotas curuū intersecāt. Ouid. Aurea summę curuatura rotę radiorū argenteus ordo. Item etiā q̄s textores ad telas adhibent. z Tp̄a q̄ messor. De his late in primo Georg:
a Illis lab. S. Hyppalage: vt date classibus au. id est nō admoui illa labris. q. d: ꝑpter veneratiōem: nōdum sum vsus. C. Censeo nō hypalagę vsum eē: sed voluisse vel venerationē qua pocula coleret demōstrare. Nā hmōi reb⁹ solem⁹ ob reuerētiā poti⁹ labra admouere ꝙ̄ illas labris: vel morē rusticanū expssit: qui adeo solent pocula implere: vt veriti ne intermouendū aliquid inde excutiat̄ os ad illa demittūt: nō illa ad os attollūt. b Et nobis idem Alchi. SER. Irrisio facta ex iteratione: & quę laudauit mire in vituperatiōnem trahit. Et nobis. q. d. cui non fecit Alchimedon? Tu nō tangis propter reuerentiā: ego quia vilia existimo. C. Alchimedon. Non puto autē vt hęc dicat: quia velit vilitatem afferre poculis: sed vt ostendat se non minus acceptum fuisse Alchimedonti. Et quanto pluris illa facit: tāto pluris vitula faciēda sit: ꝙ̄ illis ꝑfert.
c Et molli Achanto. S. quia ille dixerat lenta vitis.
d Amplexus. AN. Theocritus quoq; i prima. Pręterea viridi circum est amplexus achanto pastorale decus.
e Achanto: ANT. Est achantus vrbana herba elato lōgoq; folio: crepidines marginū. assurgentiūq; puluinorū toros vestiens. Duo genera eius sunt: aculeatū & crispū quod breuius: alterū leue. Plinius auctor lib. xii. Est autē flexibili virgulto. hinc igitur libro. iiii. Georg. Flexi vimē Achanti. Est enim arbor. Vnde secundo Georgicorū esta

Cicero polycleti dicebāt esse: fagina dixit q̄si rē maximā: AN. Ab artifice tribuit illis dignitatē. CRI. Opus. Recte. Nam opus est q̄d factū remanet: nam dn̄s est opus fabri Vnde en. iiii. Pendent opera interrupta: minęq; murorū Operatio est ipsa actio. Opa vero labor: & industria q̄: adhibet̄ circa agendū. o Lenta quib⁹. AN. Ordo est quibus facili torno supaddita lenta vitis: vestit corymbos diffusos ab hedera pallente. p Torno. C. gręcū est Illi enim τορνοσ & inde τορνευω dicunt. p Facil vi. SER. Sic legit Donatus: legit̄ etiam facili torno: ad excludenda duo epytheta quę in latinis sunt vitiosa.
r Vitis. A. Theocritus q; ait in prima. cyphum multo imbutū tibi nectare binis auribus amplexū ligni redolente sapore Donabo: libris pallens inflectitur amplis. Hinc hedera: hanc circū frondes supaddita vitis: Cum croceis hederę ramo ridente corymbis s Corymbos. S. Vue sunt hederarū. A. Corymbon rostrū nauis dr̄: corymbos cacumen: oro corymbus. Dicunt̄ aūt corymbi racemi hederę: vt etiā scribit Pli. li. xvi. t Signa. C. Signū ē quo aliq̄d in notitiā nr̄am inducit̄: vt Signa tibi dabo: tu condita mente teneto. Per q̄ndā deinde similitudinē dicim⁹ signa militaria. i. vexilla: vt Signa pares aqlas: & pila minantia pilis. Item queadmodū simulacra picta: tabulas appellam⁹. sic ea q̄ cęlata: sculpta: ficta: fusaue signa dicimus. Ergo signa. i. simulacra: hinc sigilla pua: signa. hinc sigillaria. v Conō. S. Dux fuit: cui⁹ nomē dicit: q qa in oīm ore versat̄ philosophi tacet q; nō potest facile ad rusticū peruenire. Dicunt tamen phi. quę ad rusticū ptinet. ANT. Conon fuit Atheniēsium dux; de quo Aemilius

& baccas semp frondentis Achanti. CRI. Achantus frutex in egypto est semp frondens: sic dicta: quia spinis est plena. f Orpheaq;. ANT. De hoc nos aegloga qrta. g Sequentes. SER. & non secutas. sed quasi que adhuc sequentur. CRIST. Sequētes. Magna artificis laus cum syluas non dicat: sed sequentes. id est ita sculptas vt videantur etiam nunc sequi: & quasi moueri. h Nec dum. ANT. Theocritus in primo. Necdum illi labra admoui: sed conditus arca. Intactusq; manet. tanto te munere dignū efficiam: mihi si dulcem cantaueris hymnū. i Vitulam spectes. CRI. id est si animum ad vitule qualitatem conuertas. k Nihil est qd po. lau: CRI. Non q nō sunt digna laude p se: sed obruuntur ille laudes cōparatione vitule: veluti dicamus: lucere quidē lunā: sed si solis lucem consideremus: euanuerit lux lune. l Nunq hodie effu. S: quasi diceret: queris excusationē ne certes: quia pocula vilia existimes. m Veniā. S. descendā. C. Veniā qcūq vo. q. d. q uis difficillimā prepo nas mihi de pmio conditionem: tamē & ad eam descendā. o Audiat. S. intelligat aliquis. p Tantū. S. quia suspicatur eū victum nō cessurum: cum ante certamen sit tam contumax. q Vel qui. S. quasi requirentis est: cum subito ue nit Palemon. Alii distinguunt: vel qui venit: bñ autem dubitat: ne eū ipse immisisse videat. Et sit possibile q ad eius iudicet grām: Hoc etiam Damoeta sentiens dicit: ¶ Nec quenq fugio. S. id est consentio etiam ad iudice edidititū. Is eni edititi est quē vna ps elegit. r Efficiā post hac. A. Lacō comoete inqt.

Sunt et alii quinq interni. Sensus cōmunis: imaginatio: phantasia: existimatio: & memoria: de quibus alio loco dicemus. Et quoniā etiam isti corporeo organo vtuntur circa particularia: tantū versant. Ratione vero intellectu & intelligentia vniuersalia assequimur. Verum etiā ista duo philosophi aliquando sensum nominant: sed profundos sensus. Et de his nunc intelligit Poeta. Ergo imis sensibus: id est intimē menti. z Consedimus. C. tanq enim iudex sedere voluit. a Frondēt syluę. S. Retulit ad arbores steriles. nā ptu riunt de pomiferis dicim. Describit aūt tpus q & delicię sunt in agris. & rustici minus laborant: vt sit duplex ad cātilenā inuitatio. b Alternis. SER. quia videbatur iratus q Damoetę prior locus dabatur. Nam in Ameboeo carmie difficilior est pars respondentis: quia nō pro suo arbitrio dicit: sed maiorem: aut contrariam format responsionē. AN. Alternis: id est alternatim.

Orpheaq in medio posuit syluasq seqntes:
Necdū illis labra admoui: sed condita seruo:
Si ad vitulā spectes: nihil ē qd po[r]ca laudes: M
Nūq hodie effugies: veniā qcūq vocaris:
Audiat hec tantū: vel qui venit ecce palemon.
Efficiā post hac: nec quēq voce lacessas: Da.
Quin age si qd habes: in me mora ñ erit vlla:
Nec quenq fugio: tantū vicine palemon:
Sensib hec imis: res ē nō parua: reponas. pa.
Dicite quādo qdē ī molli cōsedimus herba:
Et nunc omīs ager: nūc omīs parturit arbos:
Nūc frondēt syluę: nūc formosissim annus:
Incipe damoeta: tu deinde seqre menalca.
Alternis dicetis/amant alterna camenę: Ma.
Ab ioue principiū musę/Iouis omnia plena:
Ille colit terras: illi mea carmina curę: Me.

c Camoenę. S. Musę a cātu dictę. A. vel q canūt antiqrū laudes. Vt q sint castęmētęq pfides: vt scribit Fest. d Ab ioue pricipiū. S. vel ab ioue est principium. Vel o musę sumamus principium ab Ioue. Ex aratro autē est. Ait eni ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα τὸν οὐδέποτ᾽ ἄνδρες ἐῶμεν ἄρρητον· μεσταὶ δέ διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί, πᾶσαι δ᾽ ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα καὶ λιμένες· πάντη δὲ διὸς κεχρήμεθα πάντες. ANT. Ab Ioue: Hoc autem loco illa que Macro: libro. i. de som. scribit inseram. Inquit enim deū vero qui nō modo imortale animal ac diuinum sit plenum inclyte ex illa purissima mente rationis. sed q

Huc ades: huc tandē ipe veni: nō amplius vnq post hac efficiam audes contendere cantu. s Quin age. Si quid habes. A. Citius iam fere comata. Res est nō par. Comatas ait Morsoni. Mogna hic res agit grauiter contendim ambo. t Nec quenq fu. S. supra in. q. explanatū est. v Vicine. SER. Conciliat beniuolentiā a vicinitate. Sic Theren. Vt virt me tua. vel vicinitas: qd ego in propinq parte amicicię puto. C. Vicin dr a vico. Vię eni vrbane dicunt vici: ergo vicinus qui eundem inhabitat vicum. x Palemō. A. In Theocriti qnta. Morsona eligūt lacon. & comatas cantātas: & comatas ait. Hūc igit lacon si vis vocitabim ambo. Quē nunc ipe vides incidere secti le lignū. Est nanq is Morson: ante alios iustissim vnus Hic adent iudex. y Sensibus imis. CRI. id est pfundis. Proprie enim sensus eas vires animę dicimus: quibus corporea: & ea que finita sunt percipimus. Hę autē vtuntur instrumento corporeo. Vt visus oculo: auditus aure. Et quoniam nōnisi per instrumentū corporeum sentiūt: oportet tales sensus finitos esse. Sunt ergo hi sensus exteriores quinq. Visus: auditus: olfactus: gustus: & tactus.

et virtutes omīs que illam patrię omnipotentiā summitatis sequūtur: aut ipse faciat. aut ipse continuat. Ipsum deniq iouem veteres vocauert. Et apud theologos Iuppiter est mundi anima. Hinc illud est ab ioue principium musae iouis omnia plena. Quod de Arato poetę alii mutuati sunt: qui de sideribus locuturus: a celo in quo sidera exordium sumendū esse decernens: ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hęc ille. CRISTOFE. Ab ioue. Quare principium sit ab Ioue: eo melius in sexto Ene. lib. explicabimus. Approuianus tamen vult per Iouem et apolinem Augustū intelligi: qui vtriq templū fecit. Et p Damoetam Cornelium Gallum. per Menalcam Virgilium. e Iouis omia plena. SER. Luca. Iuppiter est quodcunq vides: quocunq moueris. Ipse alibi. Spiritus intus alit totaq infusa per artus. Mens agitat molem. ipse eni est spūs sine quo nihil mouetur. f Colit. SER. amat. Cęterum superior colitur: nō colit inferiorē. sic alibi: Vnaq post habita coluisse famo: id est amasse. Nec mirū si rusticus a Ioue sumpsit principium: quem amare terras constat: & habere cantuū curam.

g Et me phœbus amat: SER Aut ſimile eſt: quia vnicuiq; deus quem colit ſumm⁹ videtur: vt ſumme deum ſancti cuſtos Soractis Apollo: & ita Apollinem Ioui ęquat: aut dicit: Iupiter amat me: et idem etiam phœbus amat me. AN. Theocritus quoq; in quinta. Et me phœbus amat: nunc molli paſcitur herba. Me cuſtode aries: veniens quū carnea mactem. C. Phœbus. de hoc dicetur loco ſuo. Eſt autem color Rhetoricus: qui dicitur Traductio. fit autē cum idē verbum mutatis caſibus repetitur: vt phœbus & phœbo. h Sua. SER. ſibi grata: Nam ſcimus Daphnē ladonis fluminis archadię filiam ab Apolline adamatā: et terrę miſeratiōe in laurū cōuerſam: & hyacinctū ab eodē: & a borea adamatum. at cum illū phœbo magis pronum videret Boreas: dum puer diſco ludit: diſcum iactū: in eū retorſit: quo vl̄nere extinctus: in florem ſui nominis conuerſus eſt. ANT: phœbo ſua. ordo eſt. Munera ſua id eſt propria: et conuenientia Phœbo: q̄ pro id ē: lauri et ſuaue rubens hyacinctus ſemper apud me ſunt. Vel ſic; et lauri & ſuaue rub: hya. (appoſitio) munera ſūt Phœbo. ſemp̄ apud me.

Vnde & odio dęmonibus maxime habetur: & qua vſta reſonat: q̄d prędicendi vim notat. Tyberius cęſar tonante cęlo ea coronabatur. Laurus triumphis proprie dicat̄ gratiſſima domib⁹: ianitrix cęſarum pontificumq;: ſola domos exornat: & ante limina excubat.

l Hyacinctus. ANT. Flos hic maxime durat: Hyacinctum comitat̄ fabula duplex: luctum pręferens eius quē Apollo dilexerat: vt exanimatus cruorē edidit: ita diſcurrentibus venis: vt gręcarū litterarum ea figura legatur inſcripta: Home. autē tres flores laudat Crocon: Iothon: & hyacinctum. Pli. lib. xvi. CRI. Hyacinctus. fabula pueri nota eſt. hyacincti autem flos duplex. Croceus: & cerulus.

m Malo me. A. Theocritus in q̄nta. Malo me Clearista petit formoſa puella. Et tantū noſtras ꝑmulcet molliter aures. CR. Malo. hoc pomum gręci μηλον dicunt & etiam oues μηλα. Hinc ambuguitas nominis induxit fabulam de malis aureis.

Et me phœbus amat: phœbo ſua ſp̄ apd̄ me
Munera ſunt lauri: & ſuaue rubēs hyacinct⁹. D
Malo me Galathea petit laſciua puella: ⁊
Et fugit ad ſalices/ & ſe cupit ante videri. Me.
At mihi ſeſe offert vltro meus ignis amyntas:
Notior vt iam ſit canibus nō delia nr̄is: Da.
parta meę veneri ſunt munera: nanq; notaui
Ipſe locū: aerię quo congeſſere palumbes: Me
Quod potui/ puero ſilueſtri ex arbore lecta
Aurea mala decē miſi: cras altera mittā. Da.
O quotiēs: & quę nobis Galathea loquuta ē.
partē aliquā venti diuū referatis ad aures. M.
Quid ꝓdeſt q̄d me ip̄e aīo nō ſp̄nis amynta.

i Munera. C. idem munus apud nos eſt quod apud grecos γερασ ſignificat: enim donum & officium. Nam dicit̄: pręſtitit munus amico: id ē functus eſt officio erga amicū: & obire munera in repub. dicimus cū pręſtamus debita officia: vt pendere vectigal: pręſtare cuſtodiā: & huiuſmodi. Munera etiā ꝓp̄lo exhiberi dicunt̄: cū ludi ad illū oblectandū exhibent̄.

k Lauri. A. Erat laurus ſpectatiſſima in mōte Parnaſſo. ideoq; etiā grata Apollini: aſſuetis ex ea dona mittere iani & regibus Romanis. Hęc plini⁹ libro. xv. AN. Lauri. Daphnes fabulā enarrat Ouid. quā penei fluminis filiam dicit. Seruius autem Ladonis. hęc mutata eſt in arborem ſui nominis. Nam Daphne gręce: latine laurum ſignificat: hac cauſa Phœbo laurum ſacraꝫ volunt fabulę. Lauri autem duo genera a principio ponit Plinius. Deinde addit & plura alia: arbor pacifera eſt. nam cum etiam inter armatos hoſtes p̄tenditur: quietis eſt indiciū. Romanęq; victorię nuncia. Hinc Iuue. miſſa eſt a cęſare Laur⁹. Additur militū lanceis piliſq;.: faſces imp̄atorū decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur: q̄tiens victoria lętitiam attulit. Non tamē quia perpetuo viret. nec quia pacifera eſt p̄ferenda myrto: & oleę eſt. ſed quia ſpectatiſſima in mōte parnaſo. Ideoq; g̃ta Apollini aſuetis eo dona mittere regibus Romanis: teſte Bruto: fortaſſe in argumentū. quoniā ibi libertatem publicam is meruiſſet: Lauriferā terram illam oſculatus ex reſponſo. Sola ex arboribus fulmine nō icitur. Ob has res illi honorē habitum in triumphis potius crediderim q̄ ꝙ ſuffimentū ſit cędis hoſtium: & purgatio: vt tradidit maſſurius. Adeo in prophanis vſib⁹ pollui laurū & oleam fas nō ē. vt ne propitiandis quidē numinib⁹ accendi ex his altaria arę ve debeant: Laurus manifeſto obducit ignes crepitu. Euſe. ait Laurū dicari Apollini: quoniā ignea arbor eſt.

n Ante. SER. q̄ latet.
o At mihi ſeſe offert vltro. S. Plus dicit ex lege amœbei carminis. A. At mihi. Theocritus in q̄nta. Inſanire facit Cratides mihi quum obuius extat: Quūq; mouet flauos ꝑ candida colla capillos.

p Delia. SER. Deliam Alii amicā priorē volunt Alii Dianā q̄ eſt a delo: et eſt canib⁹ nota ꝑ q̄s venamur: q̄ſi dea venationis: Nam ſi ad amicā referas hoc dicit. Sic ad me frequenter Amyntas venit: vt canib⁹ meis notior ſit q̄ amica Delia. CRIS. Delia q̄ prȩeſt canib⁹ ad vigiliā nocturnam adhibitis: Ideo nocturna Diana ſanguie catuli placabatur.

Parta. ꝑpata i āno. q Veneri. S. Amicę. A. i. amori. r Ipſe locū aerię. S. aerii coloris. A. Theocritus in. v. Aeriā viridi capiā ſub frōde palūbē. Qua donabo meā nō immemor ip̄e puellā. A. Aerię. ſublimes. s Cōgeſſere. S. nidificauere. t Palūbes. Columbę oī tp̄e pariūt. Turtur & palūbes. nec plus q̄ bis. Vita palūbiū vel ad xl. annos durare exiſtimat ph̄us: lib. vi. de aīa. C: Palumbes ſyluaticę ſunt: & in arboribus nidificāt: q̄s Ariſto: in libro de aīa. bis in anno parere ſcribit. Idem auctor dicit. Et in ęgypto duodecies: & plerūq; marē & fœminā pariunt. Octenis annis viuūt ſm̄ Pli. Colūborū duo genera ponit M. Var. vnum ſaxatile: quod in turribus nidificet: vel villę culmīb⁹ maxime timidū. Alterū clementius q̄d cibo domeſtico contentū intra limina ianuę ſolet paſci. Ex duobus his fit tertium genus miſcellū dictum.

v Aurea mala. SER. Aurei coloris. Fruſtra aūt volunt eſſe allegorice de. x. æglogis ad Auguſtū miſſis. naꝫ nō ē neceſſitas hic allegorię. Ad aures diuū. S. q: adeo dulcia ſunt: vt ſint digna deorū auditu. AN. Aurea mala. Chriſemela intelligit. Chriſon enim aurū dicitur: melon pomum. Theocritus ait in tertia. Roſida mala decem duco: cras altera ducam. x Miſi. S. plus eſt q̄ dicere ſe miſſurum. y Non ſpernis. S. Liptote: id eſt multum amas. Referūt multi ꝙ allegorice querat̄ ꝙ Auguſtus cōtra Anthonium expeditiōem ſumeret ipſum nō duxerit.

z Amynta. S. Græca nomina in as: vocatiuũ faciũt in a siue crescat: vt Pallas pallãtis: siue nõ crescat vt Eneas a Retia seruo. SER. qd in venatiõe minus possidet voluptatis. b Phyllida: S. amicam cõmunem: nam in solis natalis diei sacris licebat voluptati operam dare. In cęteris castitas obseruabat: qđ etiã sequenti indicãt: cũ dicit. c Cum faciam vitula. SER. Figuratiue sic Horatius Siue poscat agna: siue malit hędo. dicit hoc sacrificiũ ambaruale: q arua ambiat victima: Sic amburbium sacrificium: in quo victima ambit vrbem. Antiqui autem natalem solum dicebant. Hora. natalis gratę numeras. Iniores natalem diem dixerũt Iuue. Natali coruine die mihi dultior hec lux. ANT.

bitorũ in Arabia esse arbutos: i Pollio. SER Blanditur patrono. quẽ Horatius historiarum: & Tragediarum scriptorem ponit. Nam in secundo carminũ de historicis dic. Periculosę plenũ opus Aleę tractas. Item paulo post. Paulum seuera musa tragedię desit theatris. Pollio alii per duplex. ll scribunt vt prima producatur. Alii autem per simplex: vt Polio. k Pierides vitulam. SER. pascite eius armẽta: quia legit nostra carmina. Vel nutrite ei vitulam pro premio. AN. Pierides dictę sunt musę: a pierio monte: vt scribit Festus. Est autem Pierus mõs Thessalię: qui ad Macedoniã ptendit: auctore Pli. lib. iiii. In Hesiodi autem theogonia: legitur ex Ioue & Mnemosyne musas in Pieria natas. Ergo non dictę sunt a pieri natabus: vt qdã aiunt. De musis aũt plura legito apud Diodorũ libro. i. & lib. v. C. Pierides: musę a pierio monte: in quo ex Ioue: et mnemosyne natę sunt. vnde Hesiodus μουσαι πιερηθεν αι οι λινικ σιου ναοι [?] Conueniẽs autem est vt musę poetę vitulam nutriãt: id est premiũ dent.

Si dum tu sectaris apros: ego retia seruo. Da.
phyllida mitte mihi: meus est natalis Iolla:
Cum faciã vitula p frugibus ipse venito. Me.
phyllida amo añ alias: nã me discedere fleuit
Et longũ formose vale: vale inquit Iolla. Da.
Triste lup⁹ stabulis: maturis frugib⁹ imbres:
Arboribus venti: nobis Amaryllidis irę: Me.
Dulce satis humor ẽ: depulsis arbutus hęds.
Lęta salix foeto pecori: mihi sol⁹ amyntas. Dã
pollio amat nostrã (q̃uis sit rustica) musam:
pierides vitulã lectori pascite vestro: Menal.
pollio & ipse facit noua carmĩa: pascite taurũ
Iã cornupetat: & pedib⁹ q̃ spargat harenã. Dã
Qui te pollio amat: veniat q̃ te q; gaudet:
Mella fluãt illic: ferat & rub⁹ asper amomũ. M
Qui bauiũ nõ odit: amet tua carmĩa moeui:

Cum faciã &c. id est quũ facio rem diuinã nõ oue non capra: sed vitula: tanq̃ dicat. quum vitulã pro frugib⁹ sacrificauero. qđ est: quum vitula rem diuinam fecero. Vitula aũt dicta: q potens vitę tolerandę. et ideo hac pro frugib⁹ fieri sacra dicũt. qa frugib⁹ vita hũana toleratur. Legito vitula. M. lib. sat. c. ii. Quum faciaș vitula. Theocritus in quita. Quum facies agna nymphas venerat⁹ agrestes. Tum properato mihi magnam promittere partem. CRI. Cum faciam vitula. Quędã sacrorum verba ita amoene interpretatus est: vt mutato verbo solo: integer intellectus maneret. Nam vitulari (vt est apđ picto rẽ) est voce lętari. Varro in. xv. rerum diuinarum ait. Pontifex quibusdam sacris vitulari solet: quod greci παιανιζειν dicũt. Hinc Hill⁹ i libro de diis vitulam ait vocari deam que lętitię preest. Piso ait vitulã victoriã noiari: q post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio. Voluntq; nonnulli sic dictã: q causa sit vitę tolerande: et ob hoc huic deę pro frugibus (que vitam sustentãt) fiunt sacra. Vñ hic vitulam pro vitulatione dixit: Tamen alii legunt vitula in ablatiuo. i. sacra. non alia hostia q̃ de vitula. d Et longum. S. Longe nomen pro aduerbio: vt toruũ clamat. e Vale inquit Iolla. SER. Iolla vł duo habebat nomĩa: vt vocaretur Iolla & Menalcas. vñ vt laudaret denominauit eum Iollam ab Iolla optimo pastore: Vt virum fortem Achillem. adulterum paridẽ nominamus. Vale inquit. le corripit sequens vocalis: vt te Corydono Ale. AN. Vale inquit. nulla fit hic synalinpha. f Triste. AN. pro tristis res. per alleothecam. de qua superius. C. Lupus: de hoc in sequentibus dicetur. g Depulsis. SER. a lacte prohibitis: vt depulsos a lacte domi qui clauderet agnos. AN. a lacte remotis: quod fit vbi hędi trimestres sunt facti: vt scribit Varro. h Arbutus. A. de hac lege Pliniũ lib. xv. & . xxiii. CRI: Arbuti radices valent contra pestem: pomum similitudinem habȝ cũ fragis. hoc duobus noibus appellãt greci κομαρον et μεμαικυλον. Iuba auctor ẽ: quinq̃genũ cu

l Noua. S. id est miranda. A. Miranda cũ nunq̃ talia facta fuerint. Fuit autem tragedię scriptor: vt meminit Horatius supra Ode prima secundi libri. m Noua. S. auget. Nam ille vitulam dixerat. n Pedibus qui spargat harenam. ANT. Id tauri pugnaturi faciũt Vnde Maro libro. iii. Georgicorũ ait. Ventosq; lacessit ictib⁹: & sparsa ad pugnã proludit harena: o Gaudet. S. scilicet venisse, peruenerat autẽ ad consulatum post Dalmaticum triumphum: deuictis Salonis vrbe Dalmatię. Hora. Cui laurus ęternos honores Dalmatico peperit triũpho. de hoc habetur in sequenti ægloga. p Rubus. S. Hic frutex mora fert. q Amomũ: SER Flos est assyrię. Luca. Vicine messis amomũ. ANT. Amomi vua in vsu est: frutice venoso: palmi altitudie. carpiturq; cum radice. nascitur in Armenia: in Media: & in ponto. Plura Pli. in libro. xii Diasco ait: q Amomũ gen⁹ est odoratissimę herbę: cuius frutex similis est botro. coloris ruffi: circum circa folia iũcta & copiosa sunt: ex thirso botrosum semen redditur. Florem habet album. C. Amomum est frutex in circuitu cuiuslibet arboris nascens: ramulos habens siccos & duros: et virgulis assimiles: coloris subruffi: circa quos folia copiosa ex thyrso botrosum semen reddens: & sibi connexum: album veluti violę foliis similis pruinę. id triplex est. armenicum quod cęteris prestat aurei coloris vel fului: odoris boni. Alterũ medicum. Tertium ponticum. r Qui bauium. S. pro pena sit vt qui nõ odit Bauium malum poetam: amet Meuiũ peiorẽ illo. Hi Virgilio Horatio q; inimici fuerunt. Hinc Horatius in epod. Mala soluta nauis exit alite: ferens olentẽ Meuium. AN. Qui bauium nõ odit Astæismos est: i. vrbanitas. Asteizo iocor.

putatur autem id quicquid ruſtica ſimplicitate caret: & facta ſatis vrbanitate exponitur: vt qui Bauiũ non odit amet carmina Męui: id eſt pro pęna ei contingat: vt diligat Meuiũ peiorem poetam. nam Meuius et Bauius: peſſimi fuerunt poetę. Euſebius autem ſcribit ꝙ Marcus Baui⁹ poeta q̃ꝫ Virgilius in bucolicis notat: in Capadocia mortuus eſt. s Atq; idem iũgat vul. SER. Faciat q̃ contra naturã ſunt. t Vulpes. C. dicitur vulpes quaſi volipes. hoc animal in creta inſula non eſt: ſicut nec lupus: nec ſerpens. x Fraga. S. mora quę in ipſis herbis naſcuntur. Ideo dixit humi naſcentia. CRIS. Fraga herba quę illa fert: fragrantia dicitur. y Frigidus. C. noxius. nam vitę aduerſat̃ frigus: vel quia frigidę ſit naturę: vł frigidus. z Hinc latet anguis. S. Allegoria eſt. nã videtur hoc ad Mantuanos dicens: qui verſabantur inter armatos milites qui vt anguis mortẽ inferre poſſunt. CR. Latet anguis. Euridice dũ herbas perambularet: calcauit inſcia latẽtem ſerpentem: cuius morſu periit: Sed iam loco prouerbii ẽ ne quid inter res lętas noxium nobis incautis eueniat. a Parcite. SER. Parcite: ꝓhibete ne procedant. c Non bene ripę. S. hoc allegorice: nam poſt receptos agros: pene ab Arrio Centurione interemptus eſt: niſi ſe pręcipitaſſet ĩ fluuiũ myntiũ c Ipſe aries. AN. placet magis vt ſimpliciter accipiat̃ q̃ꝫ allegorice: quod indicat etiam illud. Ipſe vbi tempus erit om̃es in fonte lauabo. Eſt enim Theocriti in quinta: vbi ait: Fęlicem ſperare diem vitãq; capellę. Cras ego vos om̃es ſybaritis fonte lauabo. CRI. Aries mas eſt non caſtratus qui oues ſalit. Qui vero caſtratus eſt: & propterea inutilis veneri: veruex dicitur: quoniam in eo verſa ſit natura.

d Vellera. A. a vellendo dicuntur. nam priſci ouium lanas nõ tondebant: ſed vellebant. e Tityre paſcentes. Noli o Mantua nunc quicq̃ꝫ agere de repetendis agris. nã ego cũ tempus aderit lauabo omnes: id eſt purgabo apđ cęſarem: cum ex Actiaco bello redierit.

f Reiice capellas. SER. Proceleumaticus pro dactilo: vt genua labant. g In fonte. S. Nam cum ipſe per amicos cęſaris veluti per riuulos quoſdam. agros ſuos meruerat. Nunc autem mantuanis beneficium dicit ſe ab ipſo imperatore: veluti a fonte meriturũ. h Cogite: ſcilicet ad ouilia. i Pręcepit. SER. ꝓoccupauerit. Naꝫ frigori augetur lac: calore minuit̃. ANTO. pręceperit: attraxerit. k Fruſtra preſſabimus. C. id eſt q̃ꝫuis vehementer premamus: tamẽ fruſtra erit. Eſt autem preſſo frequẽtatiuũ a premo. l In aruo. AN. In antiquiſſimis textibus: eruo et aruo legi: in illo ſummi pontificis aruo eſt per a: plures autem habent eruo ꝑ e. Eſt autem eruum leguminis ſpecies: ſimile piſo: quod amplius q̃ꝫ vicia runcatur. Sufficiunt ſingulis boum iugis modii quini ſati. Martio menſe ſatum: noxium eſſe bobus aiunt. Item in autũno grauedinoſum: innoxium autem fieri primo vere ſatum. Auctor Plini⁹ libro. xviii. meminit idem Columella li. ii.

Atq; [s] idẽ iũgat [t] vulpes: & [v] mulgeat hircos: Dã.
Qui legitis flores: & humi naſcentia [x] fraga
Frigid⁹ [y] o pueri fugite hĩc: latet [z] ãguis ĩ her- M.
parcite [a] oues nimiũ ꝓcedere: nõ [b] bñ ripę (ba.
Credit̃: ipſe [c] aries etiã nunc [d] vellera ſiccat. Dã.
Tityre [e] paſcentes a flumine [f] reiice capellas:
Ipſe vbi tẽpus erit: oẽs in [g] fonte lauabo. Men.
Cogite [h] oues pueri: ſi lac pręceperit [i] ęſtus:
Vt nup̃: [k] fruſtra preſſabim⁹ vbera palmis. Dã.
Eheu q̃ꝫ pingui macer eſt mihi taur⁹ in [l] aruo:
Idẽ amor exitiũ ẽ pecori pecoriſq; mgr̃o. Mẽ.
His certe neq; amor cauſa ẽ: vix [m] oſſibus hęrẽt:
Neſcio q̃s teneros ocul⁹ m̃ [n] faſcinat agnos. Dã

Vbi ait etiam: ꝙ eruum lętatur loco macro nec humido quia luxuria plerunq; corrumpitur. Per hęc autem verba optime exponemus: pingui eruo: id eſt lęto. C In eruo antiquus habet codex: & non aruo. Dicimus enim eruum et eruiliam leguminum genus: quo M. Varro pecus pingueſcere. ſcribit. m Vix oſſibus hęrent. S. vix oſſa eorum cohęrent. AN. Vix &c. Theocritus quoq; in quarta: Nanq; volunt prati teneris iam paſcier herbis. Illa adeo macra eſt vitula: & vix oſſibus hęret.

n Faſcinat. SER. Dicit cauſam maciei: & per tranſitũ pulchrum ſe habere pecus ſignificat: quod vtiq; meruit faſcinari. AN. Faſcinat: laudando decipit vel degrauat: Faſcinat & fas: a fando nominatur: vt Feſtus ait. Plinius autem libro. vii. capitulo. iii. ſcribit in Aphrica eſſe familias quaſdã effaſcinantiũ: quarum laudatione intereant arata: areſcãt arbores: emoriantur infantes: Eſſe eiuſdem generis in tryballis et illiriis: q̃ viſu quoq; faſcinent: interimãtq; quos diuti⁹ intueantur. iratis pręcipue oculis: quod eoruꝫ malum: facili⁹ ſentire impuberes: Nota illius eſſe ꝙ pupillas binas in oculis ſingulis habeant: fœmĩas quidẽ omnes vbiq; viſu nocere: quę duplices pupillas habeant. Cicero quoq; auctor eſt. Hęc & plura Pli. et Gellius. Faſcinat. C. a gręco ẽ hoc verbum. Illi enim βασκαίνω dicunt. Eſt autem faſcinatio morb⁹ qui ex ſpiritu faſcinantis: ꝑ oculos faſcinati ad cor ipſius ingreſſo peruenit. Spirit⁹ enim a cordis calore ex puriori ſanguine generatur. tales autem ſunt in nobis ſpiritus: qualis eſt ſanguis humor. Spiritus autem ſimiles ſibi radios per oculos q̃ſi per vitreas feneſtras emittit. Cor enĩ ſuo perpetuo quodam motu: proximum ſibi ſanguinem agitans: ex eo ſpiritu in totum corpus: perq; illos ſcintillas per membra diffundit quidem ſingula. per oculos autem maxime ad altiſſimas partes: cum ſit leuiſſimus: maxime euolat ſpiritus. Eiuſq; lumen per oculos (cum perſpicui maxime nitidi ſint) maxime emicat. Nam ꝙ aliquod lumen in oculis ſit. patet ex eo ꝙ quidam brutorum oculi in tenebris micant. Quin & Auguſtus Octauian⁹ adeo lucidos oculos habuiſſe fertur: vt cum acrius quemq; intueretur. cogeret quaſi ad ſolis fulgorem oculos ſubmittere. Tyberiũ quoq; etiam & in tenebris vidiſſe. Trãquillus auctor eſt: ſed ad breue & cum primũ a ſomno patuiſſent. Q, aũt radius ab oculo emiſſus vaporem ſpiritalem ſecũ trahat: & vapor ſanguinẽ: ex eo iam perſpicuum eſt: ꝙ lippi rubenteſq; oculi: radii ſui emiſſione: eos qui vident eodem morbo coguntlaborare. Hoc enim indicat: radium vſq; ad obuium illum protendi: et cum radio vna vaporem corrupti ſanguinis emanare: cuius contagione oculus ſpectantis inficiatur. Refert Ariſtoteles mulieres menſtruo affectas: intuitu ſuo ſpeculum ſanguineis guttis ſępe fœdare. Eſt enim vapor ſanguis: ſanguis quidem tenuiſſimus: qui aſpectum fugit oculorum: ſed ĩ ſpeculi ſuꝑficie factus: craſſior iam appet. Hoc in rariori: aut min⁹ terſa

Dic [o] quibꝰ ĩ [p] terris (& eris mihi magnꝰ [q] apollo)
[t] Tris pateat [r] cęli spaciũ: nõ amplіꝰ [s] vlnas? Mẽ.
[t] Dic [v] quibus in terris inscripti nomina [x] regum
Nascant̃ flores? & [y] phyllida solus habeto. pal.
[z] Non: nostrũ inter vos tantas [a] cõponere lites.
[b] Et vitula tu dignꝰ: & [c] hic: & quisquis amores
Aut [d] metuet dulces: aut [e] experietur amaros.
[f] Claudite iam riuos pueri: sat [g] prata [h] biberunt.

materia non efficitur: quia in ea penetrat aut dissipatur radius. Non ergo mirũ: si patefactus & in aliquẽ intentus oculus: radiorum suorum aculeos in aduersos oculos iaculatur: & vna cũ aculeis qui spirituũ vehicula sunt: sanguineũ illum vaporem quem spiritum nominamus inuehit. Hic violentus aculeus diuerberat oculos. & cum a percutiente corde incitatur. percussi pręcordia quasi regionem propriam repetit: & cor vulnerat: neq; eius duriori dorso hebescit: redit in sanguinẽ peregrinus hic sanguis: & cum ab eiꝰ qui saucius est alienus sit: sanguinem eius proprium inficit. Infectus autem sanguis egrotat. Hęc egrotatio fascinatio est: q̃ iccirco magis nocet teneriori ętatẽ: quia illius corda cum molliora sint: minus resistunt ferienti. & magis ledũtur: dixi vt potui hac verborum breuitate: vñ sit fascinum. Addam illud. fascinum pro membro posuit in priapeia Maro: vt priape quod sis fascino grauis tenero. Et paulo infra. Placet priape: qui sub arboribus comis Soles sacrum reuinctꝰ Pampino caput Ruber sedere cum rubente fascino.

o Dic quibus. ANT. Omisso canendi studio ad enigma diuertit: quo decentius cantum absolueret: ne victus esse videretur: ne item in infinitũ quodammodo canere cogeret.]

p Et eris ꝛc. S. Relicto certamine ꝓponũt enigmata.

q Apollo. S. Quia in rebus incertis est opus diuinatione. AN. Apollo cui diuinandi potestas. Macrob. lib. primo satur. scribit: ꝙ diuersę virtutes nomina diis dederũt. virtutem igitur solis (quę diuinatiõi curationiq; pręẽst) Apollinem vocauerũt. Quę sermonis auctor est: Mercurii nomẽ actepit.

r Cęli spaciũ. SER. alii dicunt sepulchrũ intelligi Cęlii luxuriosi cuiusdã. Qui venditis oibꝰ rebus et cõsumptis tm̃mõ sibi spaciũ reseruauit q̃d sepulchro sufficeret. Et voluisse eũ errorẽ facere ex cęli & celii similitudĩe: vt sit. Dic mihi: vbi nã sepultꝰ ẽ Celius? Alii ꝓ volũt puteũ siguificari q ẽ in Syene ęgypti parte: quẽ pħi altũ effoderunt: vt ꝓbarent locũ illum esse solum quẽ sol recto intuitu irradiaret. Nam. viii. kalendas Iulias die quando in centro suo est sol: tam imam q̃ summã putei partem irradiat. Sed neutrũ conuenit rustico. Ergo de q̃libet puteo intelligas: in cuius fundo qui est: tantũ cęli spacium videt: quãta est celi latitudo. A. In ęthiopię fine Syene est insula. C. M. passuum ambitu: vt scribit Pli. libro quito. Strabo quoq; libro. xvii. docet ꝙ in ipsa Syene puteus quidã est: qui ęstiuum indicat solstitiũ: quoniã hęc loca circulo tropico sunt subiecta. & in meridie vmbilicos faciũt sine vmbra: & sol sup̃ verticem ibi manentibꝰ habet̃. Vnde necesse est in puteos (quãq; ꝓfundissimos) vsq; ad aquam radios iaci. Itẽq; de hoc puteo intelligere poteris: & de quocũq; alio. nam in fundo cuiusq; putei manentibus cęlum nõ videbitur nisi ꝓ aditus magnitudine.

s Vlnas. S. Vlna spaciũ est inquantũ vtraq; extendit̃ manꝰ dicta vlna απο τον ωλενων id ẽ brachiis hinc λευκω λενωνηρν dicit̃. Licet Suetoniꝰ vnũ cubitum esse velit tantũmodo. Olene olenes: vlna dicit̃. estq; vt aiunt vtriusq; manꝰ extẽsio: vł magis vnus cubitꝰ tm̃.

t Dic. SER. Cum obiectũ soluere non potuit: ipse aliud obiicit.

v Quibus in terris. S. Captiose hoc dixit. nam hyacinthus vbiq; nascitur: qui natus est primo de hyacinthi sanguĩe. postea de aiacis: sicut & Ouid. docet. Est autem rubrũ quasi lilium: designans primam hyacinthi litterã.

x Noia regũ. S. Non q̃a ipsi reges: sed q̃a regũ filii. vt magnum reginę: sed eni miseratus amorem: cũ de ariadne diceret pasiphaes reginę filia. Alii dicunt regũ ꝓ regis. Sic Theren. Non perpeti meretricũ contumelias: cũ de vna loqueret̃. Nã flos iste hyacinthi tm̃: et non Aiacis nomẽ retinet. Tamẽ hęc enigmata (sicut fere oĩa) carẽt aperta solutiõe. A. Nomina regum de hyacintho flore intelligit: de quo iam diximꝰ: habet enĩ in foliis hya. quod etiam Ouid. in Metha. docet apertius.

y Phyllida solus. S. quod plus est habere solam amicã cõmunẽ q̃ esse apollinem: nã esse apollinem impossibile est q̃d ille ꝓmiserat: hic ꝓ possibilia pollicetur.

z Non. S. scilicet ẽ vestrũ. sed iudicis cõponere lites. A. Non: Hic fiat colon: vt dicamus Nõ. s. vestrũ est: sed nostrum qui iudex sum cõponere ꝛc.

a Componere. S. finire: vt ante diẽ clauso cõponet vesper olympo. C. Componere finire. vt hic. Item tranquillũ reddere: vt Sed motos pręstat cõponere fluctus. Itẽ comparare Salusti. vbi Metelli dicta cum factis cõposuit. & illud: Sic paruis cõponere magna solebã. Itẽ ornarent Dulcis cõpositis spirauit crinibꝰ aura. Item cõiungere: vt componens manibusq; manus atq; oribus ora.

b Et vitula tu dignꝰ. A. In Theocriti quita vbi lacon & comatas acerbe certauerũt. alter victꝰ est. Ait enĩ sic: Morson iudex. Laconẽ morson iubeo reticere: q̃d ip̃m Nuncio deuictũ: mea sic sentẽtia poscit. Do tibi lanigerum pignus certaminis agnum: Quem nuper docta meruisti voce comata. In sexta autem ęgloga: vbi Damętas et Daphnis amici cantauerũt: Deuicit neuter: neuter superatur abiui.

c Et quisqs. S. Et tu & hic digni estis vitula: & quicũq; similis vestri est. Nam sup̃ vnus dixerat. Triste lupus stabulis: maturis frugibus imbres: Arboribꝰ venti: nobis Amaryllidis irę. Item alter. dulce satis humor est: depulsis arbutus hędis. Lenta salix foeto pecori: mihi solus amyntas. ad cuius amatoris similitudinẽ pertinet. Aut metuet dulces. Nãq; hic Menalcas & amabat & amabat̃: sed tanq̃ prudẽs timebat: ne vnq̃ posset amor ille dissolui. Econtra Damoetas amaritudinẽ amoris expertus fuerat ex amicę amaryllidis iracundia

d Metuet dulces. timebit pro dulcibus ne eos amittat.

e Aut expietur amaros. A. vti damoetas scilicet: nã dixerat. Triste lupus stabulis.

f Riuos claudite. S. Exierat enĩ vt iuberet puerꝭ vt arua irrigarent. quod illis cantantibꝰ factũ est Et reuera dicit riuos claudite Vel dixit allegorice: claudite: id est desinite cantare. nã iam satiati sumus audiendo. AN. riuos: id est ora. C. Riuos: nam e ꝓpinquo flumĩe dedicunt̃ riui: quibus irrigant̃ prata. Vnde dicimꝰ deriuare flumina cũ ex alueo per riuos ducunt̃.

g Prata. A. aures. C. Prata dicuntur quasi parata: quia sine cultura fructum reddunt. Solũ expectat̃: dũ herba crescere desiit: & ęstibus arescere: tunc obsecatur: vt parescat furcillis versat̃. Remoto foeno sitilienda sunt prata. i. falcibꝰ consectãda q̃ foeni sic p̃terierunt. & q̃si herba tuberosum reliq̃rũt campũ. a q̃ sectiõe arbitrat̃ Varro dictum esse sicilire prata.

h Biberũt. ANTO. Hauserunt. audiuerũt. Est enim allegoria quã Fabius libro. viii. inuersionẽ interp̃tatur: vt aliud verbis: aliud sensu ostendat.

poeta ſolus in laudem pollionis & Salonini filij. Aegloga quarta.

Pollio quarta tuas laudes & fortia facta:
Atq; Salonini fata immatura recenſet.
Altius hic canitur: celebratur Pollio: Ceſar
Alter: & hic ſecli venturi ſcribitur ordo.

Icelides muſe paulo maiora canamus.
Non omēs arbuſta iuuant: humileſq; myricę.

Icelides muſę. S. Aſini⁹ Pollio ductor germanici exercitus: captis Salonis vrbe in Dalmacia: meruit laureā: deInde conſolatū: & eodem anno ſuſcepit filiū: quē a Salonis captis Saloninū vocauit. huic Virgili⁹ Genethliacon dicit': qui ſtatim natus riſit. q̊d parentibus omen fuit infęlicitatis. Ipſe enim inter primordia extinctus eſt. Sicelides grecum: nam latine Sicilienſes facit: id eſt Theocriti. Nam Theocritū (qui Syracuſanus fuit) imitaē. AN. Sicelides. In antiquis etiam pluribus textibus: & in illo qui in ſummi pontificis bibliotheca maioribus characteribus ſcriptus eſt, Sicelides per e nō per i: legi: quod gręce dixit. illis enim Sicelia: nobis autē Sicilia dicitur. Celebratur hic Aſinius Pollio qui orator & cōſularis: vt docet Euſebius: de quo latius in Alexi. Fuit hiſtoriarum & Tragędiarum ſcriptor: qui & de Dalmatis triumphauit. Vnde Hora. Ode prima ſecundi voluminis ad eū ſcribēs. Cui laurus ęternos honores Dalmatico peperit triūpho: Laudatſibidē eūdē a prudētia: a dignitate: honore: ab eloquentię viribus. Dicunt alii a Salona Dalmatię vrbe capta: ſuſceptum filium Saloninum vocaſſe: qui & ſi parum vixit: hic tamē a Marone cum patre celebratur. ſed laus ipſa talis eſt: q̄ ſępe ad Auguſtum quoq; referenda ē: vt ſuo loco docebimus. pręterea in Strabone legiſſe memini: Salone Salonarum. In Plinio Salona ſalonę. Itaq; non recte Solonę p̄ o. in prima ſyllaba dicit̄. Sicelides muſę: q̄ ſcʒ Theocrito ſyracuſano fauiſtis: ſeu o Theocriti cantus & carmina. Sicelides. CRI. Deprecaē errorē: ſi paulo ſublimius quam paſtoria res requirit canat. Dixit autem Sicelides & non Sicilides. Nam cum vſus ſit patronymico nomīe: quod potius grecum q̄ latinū eſt: deduxit ab eo quod eſt Sicelia: vt dicunt gręci: & non Sicilia: vt dicunt latini.

b Paulo maiora. S. Non multo. Nam licet hęc ęgloga diſcędat a carmine Bucolico: tamen aliqua operi apta inſerunē. c Arbuſta. AN. id eſt minima et hūilia. C. Cū pprie arbuſtū ſit locus cōſitus nouellis arboribꝰ q̄ ex ſeminario auulſa ſunt: ſemīaq; appellāē. voluit notare humiliores arbores. d Myricę. S. Virgulta hūilia ſunt. A.

Myrice genus est fruticis: quam alii tamaricen vocant Auctor est Plinius libro.xiii. Idem quoque.xxiiii.sic ait. Myrica quam & Tamaricon vocat Laeneus: similis est scopis amerinis. arbitrantur quidam hanc esse tamaricam. vulgus infoelicem eam arborem appellat: quoniam nihil ferat: nec seratur unquam. Haec ille. CRIS. Myricae. Virgulta non multum a genestis distantes. e Syluas. A. altiora. C. Syluas: nam in precio fuit pastoria & agricultura.
f Sint. A. Sint et sunt in antiquis est: in illo summi pontificis. sint ponitur. g Consule. A. Pollione scilicet.
h Cumei. SER. Sybillae quae cumana fuit. haec secula per metalla diuisit: & dixit quo quis seculo imperet: & solem ultimum posuit: id est decimum. Unde ait: Tuus iam regnat Apollo. Dixit etiam finitis seculis omnia renouari: quod et Philosophi ita colligunt: quod exacto magno anno: omnia sidera in ortus suos redeunt: & rursus referuntur eodem motu. Si igitur idem est siderum motus: omnia quae fuerunt habebunt reiterationem. Nam universa ex astrorum motu pendent: Hinc dicit reuerti aurea secula: et omnia iterari. A. Cumae in campania: sunt antiquitate cunctas et Siciliae & Italiae urbes antecellit urbs ipsa. Plura legito apud Strabonem libro. v. & apud Dionisium libro. vii. Ibidem autem Sybillae sacellum erat: sed eius quae Romae quinquagesima olimpiade interfuit: cuiusquoque librum ad Cornelium usque Syllam: pontifices Romani consulebant: tunc unacum Capitolio igne consumptus est. Auctor est Solinus. Meminit autem Gellius libro primo: capitulo. xix. Sed latius Dionisius libro quarto. CRI. Ultima cumei: id est ultimum seculum ex quattuor seculis quae predixerat Sybilla cumea. Verum de Sybillis dicemus in Enei. Quod autem ad hunc locum attinet: Sybilla cumea fuit e cuma quae urbs est in locrensi agro: qui est Ioniae: Asiae minoris: quam aliqui vicinitate loci Erithream appellarunt. Haec ut ponit Seruius profecta in Italiam; multa de Romanorum fatis vaticinata est. Sed ut ostendit Augustinus: multa etiam de Christo est vaticinata. Cuius versuum (ut ostendit Phocianus) capita ita se habent: ut primae litterae conficiant ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ Iesus christus dei filius saluator. Haec illum de virgine oriturum praedixit: verum Maro istius Theologiae ignarus: ad Octauiani felicitatem referens: virginem iusticiam: a qua sit Octauianus quem appellat: ΑΠΟΛΛΩΝΑ id est solem. Nam nostri quoque natum esse solem iusticiae Christum dicunt. Prisci vero prima secula aurea: id est ab omni vitio pura fuisse dicunt. & in illis virginem: id est iusticiam cum hominibus habitasse. Teste quoque ipso Virgilio asserunt. i Etas. A: ultima intelligitur. Unde ait inferius. Quo ferrea primum desinet: ac toto surget gens aurea mundo. nam ab integro seculorum nascebatur ordo. Probus etiam scribit: quod Cumana Sybilla post quattuor secula nouam generationem futuram cecinit.
k Ab integro. S. denuo. l Seclorum nascitur ordo: AN. Ex dictis Cumeae Sybillae haec poeta sumpsit: quae quidem omnia de christo praedixerat. Unde & Gregorius in moralibus ait. Christum iudeorum vocibus prophetari: qui pro utrorumque salute venerat. Et bene quidem ab integro. quoniam Christi aduentu cessarunt vetera plurima: nouaque alia instituta sunt: cessit et ciuilium bellorum furor. Natus est enim (ut Eusebius scribit) anno imperii Augusti quadragesimosecundo. Virgilius autem Brondusii perierat anno imperii predicti decimosexto. Itaque Christum minime vidit. Sed in Augusti Pollionisque laudem illa quae de Christo Sybilla praedixerat: hic inseruit: credebat enim futura esse ut reuera fuit. m Iam redit & virgo. ANT: Ideo redit dixit: quoniam virgo (teste Hesiodo) Iouis & Themidis filia: teste Arato: astrei et aurore quae in aureo seculo fuerat: eorumque priceps: propter diligentiam et equitatem iusticia appellata: in celum recepta fuerat etate enea. auctor Iginius. C. Seculorum ordo. Haec igitur secula iam sua etate redisse: iam nunc testatur Maro: Quod etiam mathematice dictum esse potest demonstrari. Nam apud Hebreos insignis astrologus Habraham: scripsit septem esse planetas: et septem angelos esse illorum ductores appositos: scilicet Caphphiel. Saturno: Sarkiel: Ioui: Samael Marti: Amael veneri. Micael Mercurio. Raphael soli. Gautici lunae. Quemlibet autem illorum ducere mundum annos trecentos quinquaginta quattuor. & menses quattuor: fuisseque ordinem: ut primus Saturnus duceret. quia hora Saturni: creati sunt sol & luna. Post saturnum duxit venus: post venerem Iupiter. Ioui successit Mercurius: & illi Mars. Marti Luna: itaque ducatus omnium istorum septem: absumit annos circiter septuaginta octo supra duo milia & quadringentos. Quod si secundo peragatur huius modi ducatus: perueniet ultra annum sextum: ac quinquagesimum supra quattuor milia ac noningentos annos. Sed Maro floruit anno a mundo condito fere sexagesimo supra quinque milia ac centum annos: ex quibus omnibus perspicitur: quod tunc tertio iam regnabat Saturnus. nota

Si canimus syluas: syluae sint consule dignae:
Ultima Cumei venit iam carminis etas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt saturnia regna:
Iam noua progenies celo demittitur alto.

n Virgo. SER. Iusticia quae erigone fuit: Permiscet autem laudes tam pueri: quam Pollionis quam Augusti. nam felicitas temporum ad imperatoris pertinet laudes.
o Redeunt Saturnia regna. ANT. id est aurea secula quae quondam Saturno regnante in latio fuerunt quo tempore fides: iusticia: & omnis virtus colebatur: & tellus per se dabat omnia: non bella: non enses erant: ver erat eternum: Suetonius autem scribit fuisse quondam: ut omne tempus a primo die natalis usque ad exitum eiusdem Augusti seculum Augustum appellaretur: ut ita in Fastos referretur. ¶ Redeunt saturnia reg. Id dixit Maro quoniam ut scribit Liuius Augusti tempore post bellum Actiacum: clausum est Iani templum: pace terra. marique parta. Et ut Lucius florus etiam scribit. Augustus ipse conuersus ad pacem: Primum in omnia mala: & in luxuriam fluens. seculum grauibus: seuerisque legibus coercuit. merito ergo redeunt Saturnia regna dixit.
p Noua progenies. ANT. Id etiam Sybilla dixerat de Christo loquens. Maro autem de filio Pollionis intellexisse voluit: ut amico gratificaretur: nec intelligas de Augusto: quoniam dicit: Modo nascenti puero &c. Et postea: Tuus iam regnat apollo. Per quem Augustum ipsum intelligit. Nam ut Suetonius scribit acclamatum est Caesarem esse Apollinem. Item estimatum Apollinis filium: quoniam Augustus mense decimo natus esset. CRI. Noua progenies: Quod Sybilla de Christo predixit: hic ad Octauianum refert. Noua ergo in Christo: quia nusquam alias visa est in terris progenies: quae esset deus & homo. Sed noua in Octauiano. id est admiranda. propter orbem illo regnante omni ex parte pacatum. Vel noua quasi genus nouum hominum renascatur.
q Celo. SER. ut videantur homines non e mortalibus nasci: sed ex numinibus celo labi. Et hinc colligit fore aurea secula: quod Augustus imperat: quod talis natus est puer: quod consul est Pollio.

Tu modo nascenti puero: quo ferrea primū
Desinet: & toto surget gens aurea mundo:
Casta faue lucina: tuus iam regnat Apollo.
Teq̄ adeo decus hoc æui/te consule inibit
pollio: & incipiēt magni procedere menses.
Te duce: si qua manent sceleris vestigia nostri
Irrita: perpetua soluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet: diuisq̄ videbit
permixtas heroas: & ipse videbitur illis.
pacatumq̄ reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima puer: nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus

r Quo ferrea. SER. scilicet nascente. nam dicit faue lucina: cuius ortus secula immutabit: aureis scilicet ferrea. s Lucina. S. Diana. Hora. Siue lucinam probas vocari. Therentius. Iunonem Lucinam dixit: vt Iuno lucina fer opem: tamen ambę vnum sunt. A. Lucina. luna (vt Varro inquit) nascentium dux est. hinc ab iuuando & luce. Iuno lucina dicta latinis. Ipsa enim mensibus actis in lucem producit infantes. t Tuus apollo. SER. Vltimū seculum ostendit: quod Sybilla solis esse memorauit: & tangit Augustum: cuius simulacrū factum est: cū Apollinis omnibus insignibus. AN. Tuus iam reg. apol. Dixerat enim Sybilla: vltima ętate regnaturum Apollinem: quod intelligēdum erat. vt vult Maro de Augusto. Nam (vt ostendimus) Apollo dictus ē. et Apollinis filius existimatus. CRI. Tuus: scilicet frater. nam Lucina diana est solis soror. Apollo puto per Apollinem Octauianum intelligēdū esse: qui sit veluti alter salutaris sol orbi infusus. Vel ꝑ iusticiam quę per solem exprimitur: appellat Apollinē: et per hoc numen rediisse Saturnia secula: qb⁹ iusticia habitauit iter mortales. Est etiā Apollo: quia suo splēdore orbis totus illustratus sit. Quin & alibi inducit Apollinē Octauiano in bello Actiaco fauentem. vt actius hęc cernēs arcū intendebat Apollo. Nec placet quod ad Apollinē referatur. ipse enim non regnauit. v Adeo. ANT. certe. x Inibit. T. exordiū sumet: scilicet aureū seculū. y Pollio: AN Pollioni blanditur: cum eo consule dicat aureum seculum initium sumere. z Magni menses SER. Hoc dicit q̄ Iulius et Augustus menses in honorē Cęsaris & Augusti ceperunt vocari: cum antea quintilis & sextilis dicerentur. & hoc etiam ad augmentum aurei seculi. AN. Magni menses. de quibus legito Macrobium libro primo satu. CRI. Magni menses: perplacet Seruiana sententia. Vel magni: id est admirabiles propter aurea secula. a procedere. A. Vlterius ire. b Te duce. S. Vel augusto: vel Pollione: vl' Salonino: c Sceleris nostri. A. Vult enim bella ciuilia deorum ira fuisse ob Romanorum scelera: quod etiā Horatius asserit. dicit enim in Epodo. Sic & acerba fata romāos agūt scelusq̄ fraternę necis ꝛc. d Vestigia. SER. vt nullum sit pręsentis temporis vitium: sed pręteritorum reliquię. Sic alibi. Fertur equis auriga: neq̄ audit currus habenas: vt quę tunc essent: ex reliquiis pręteritorum temporum esse videantur. vestigia vero scelerū. dicit bella ciuilia inter Augustum & Anthonium apud mutinam. Item contra Lutium Anthoniū fratrem hui⁹ Anthonii apud Parusium: contra brutum & Cassium in Thessalia: contra M. Anthonium. in Epiro. e Irrita. S. ad nihilū reducta. CRI. Vestigia irrita soluēt terras: id est reliquię scelerum icirco soluent: id est liberabunt a perpetua formidine terras: quia erunt irrita: id est ad nihilum reducta. f Perpetua. SER. longa. AN. Perpetua soluent formidine: quod verū fuit. Nam (vt diximus) post Actiacum bellū: clausum est Iani templum pace terra mari q̄ parta. g Ille deum vitam. SER. Artificiose cōfundit laudes Augusti & Salonini: ad vtrū q̄ enim potest referri ille. AN. Ille deum ꝛc. Cicero in lib. de natu. deorum: scribit eam esse deorū vitam qua nihil beatius: nihil omnib⁹ bonis affluentius cogitari pōt: nihil enī agit: nullis occupatiōib⁹ ē implicata: nulla opa molitur: sua sapientia & virtute gaudet. Ille deū. hic loc⁹ apte ostēdit ꝑ Apolline Augustū intelligi. Ille ergo Apollo q et August⁹ erat: deū vitā accipiet. nā (vt in Tityro diximus) Augusto viuenti etiā tēpla & arę ꝯstitutę sunt. De Pollionis filio nō intelligas: qm̄ de illo inferi⁹ ait. at tibi prima puer nullo munuscula cultu ꝛc. h Heroas. A. Qui sunt heroes Augusti. lib. x. oñdit his verbis. Nomen herorum ab Iunone dicitur tractū q̄ grece Iuno hera appellatur. et ideo nescio quis filius eius sm̄ grecorū fabulas heros fuit nūcupatus. hoc videlicet mist: cū significāte fabula: q̄ aer Iunoni deputet: vbi volūt cū dęmōibus heroas habitare: q̄ noie appellāt alicui⁹ meriti aīas defunctorū. Idē q̄ȝ li. vii. scribit inter lunę gyrū & nymborū ac vētorū cacumina: aerias eē aīas: sed eas animo nō oculo videri: et vocari heroas: & lares: & genios. Trimegist⁹ q̄ȝ auctor est: heroas habitare inter aeris purissimā ꝑtē supra nos et terram: vbi nullus nebulis locus: i Pacatū. C. proprie pacare cum ex bello aut tumultu: aut alia turbulentia ad pacē trāquillitatē q̄ rem reducim⁹. k Patriis. S. cęsaris si August⁹. Vel Pollionis: si Saloninus. A. Patriis virtutibus. i. militia: q̄ quidē Augustus Iuliū patrē imitat⁹ est: & ea vrbem pacauit. De qua re legito Appianum circa finem libri qui Illyrius dicit. legito item Florū in fine. l At tibi prima: AN. Iam vertit sermonē ad Saloninū Pollionis filiū per Apostrophen: laudans eum a bonis eius gr̄a futuris. Prędicit autē mlta: ac si victurus eēt. innuit tandē cū hęc scripta sunt illum obiisse. Ergo in Pollionis gr̄am id omne actum. m Munuscla. S. Bene vtitur diminutiōe in rebus minoris ętatis. n Errantes ꝛc. SER. Vnde antiqui lyrici dixerunt flexipedes hederas: q̄ hac & illac vagentur. Optime autem dat hederam: quę indicat futurū poetam: vt hedera nascentē ornate poetam. p Hederas. AN. Per has futuros honores indicat. Hedera enim poetę coronabant. Virgi. in. vii. ęglo. Pastores hedera crescentē ornate Poetā. Et Plinius scribit poetas coronari hedera habenti croceum semē. Scribit item Alexandrū ex India redeūtem exercitū hedera coronasse exemplo liberi patris. Probus autem libro. iii. Georgicorum scribit: q̄ ideo poetis ex hedera corona datur: quia existimatur liber esse cum musis. p Baccare. SER. qua pellitur fascinum: vt baccare frontem Cingite ne vati noceat mala lingua. Et futurum per hoc pulchrum indicat puerum. ANTO. Baccar radicis tantum odoratę est. a quibusdā nardum rusticum appellatur. Odor ei est cynamomo proximus. Ea auxiliatur contra serpentes: ca

pitis dolores:feruoresq̧:odor somnum gignit: vestibus odoris gratia inseritur. Plini⁹ libro.xxi.caplo.vii.&.xli. CRI. Baccare.baccaris(ait Plinius)quia radicis odoratę est:quidam nardum rusticum appellauere. Vnguenta ex eius radice fieri solita apud antiquos: Aristophanes comicus testis est. Odor ei est cynamomo proximus. & paulo infra. Eorum error corrigendus qui baccar nardū rusticum appellauere. Est eni alia herba sic cognominata quam gręci asaron vocant. Diascorides ait ꝙ aliqui Persam vocant:in medicinę vsu est:vestibus odoris gratia miscet̃. & post statim de Asaron subiungit:quod alibi abco vocat baccaris.

quido:vt cohęreat: cōuoluatq̧ se in vuę modum simile illi:& nomine & frutice Cardomomum.

z Heroum laudes & facta parentis. SER. Epexegesis: sed melius est virtutes parētis quę erunt heroum laudes. CRI. Heros:quid sit?dicemus in Eneidę.

a Parentis. ANTO. id est Pollionis:de quo sępe meminit Appianus:scripsit item historias & tragedias :vt dictum est. b Poteris cognoscere. S. accessu enim ętatis quanta sit virtus: & cuius glorię cognoscit̃. r Virtus: AN. virtus est vitium fugere:inquit Horatius. Virtus est nihil aliud q̧ in se pfecta:et ad summū producta natura. Tul. libro primo de legibus. Virtus est affectio animi cōstans cōueniens q̧ perfecta laudabiles efficiens eos in quib⁹ inest. Tullius lib.iiii. Tuscu. legito item Apuleiū in lib: de Philosophia.

q Ridenti acātho. S. lęto herba est q̄ nascit̃ in ægypto. r Colocasia. A. In ęgypto nobilissima ē colocasia. hāc ex nilo metūt. ferebat̃ in italia. glaucias acria corporis colocasia leniri putauit:et stomachum iuuari. Plini⁹ libro.xxi.caplo.xxix.&libro decimo. CRI. Colocasia ait Plinius:quā aliqui ciamon:id est fabam dicunt in ęgypto nobilissima. hāc ex nilo metūt. caule cum coctus est: harenosa est in mandendo: Thirso autem qui iter folia emicat spectabili: foliis latissimis. Diascorides fabam ęgyptiā appellat:arabie culcas dicit̃. r Acantho. C Est acanthus arbor ī ęgypto:semper frondens. sic dicta:ꝙ spinis abundat. nam ακανεοσ spina est :vnde acanthis leuce: dicitur alba spina. s Lacte. S. Hoc nihil est infantibus aptius. Et laus ī hoc ē ꝙ ait. ipsę referēt. t Leones. S. Moderatiōe vtit̃. nō negat futuros leōes:sꝫ nō nocituros. v Cunabula. S. lecti in qb⁹ iacent pueri: vel loca in quibus nascuntur. κυειν enim est pręgnantē esse uel eniti.

Mixtaq̧ ridēti colocasia fundet acantho: M.
Ipsę lacte domum referent distenta capellę
Vbera:nec magnos metuent armenta leones:
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & serpens: & fallax herba veneni
Occidet:assyriū vulgo nascetur amomum:
At simul heroum laudes:& facta parentis
Iam legere:& quę sit poteris cognoscere virtus.
Molli paulatim flauescet campus arista:
Incultisq̧ rubens pendebit sentibus vua:
Et durę quercus sudabunt rosida mella:
pauca tamen suberunt priscę vestigia fraudis:
Quę temtare thetim ratib⁹: q̄ cingere muris
Oppida:quę iubeant telluri infindere sulcos:
Alter erit tum typhis:& altera q̄ vehat argo:

d Molli arista. ANT: Mollē appellat: quia nō dura sed fragilis est.

e Flauescet. A. Splendebit. Flau⁹ fiet maturescente segete. Hinc ait paulatim. Est autem flauus color & viridi & ruffo et albo concretus. lege Gel. libro.ii. C. Flauescet campus arista. q̄si dicat. sua sponte nascet̃ arista pro spica. Ceterū aristę sunt tenues illę virgulę. q̄ surgūt in spica ab ariditate dictę. f Rubens: C. Vt ōndat ꝙ nō solū pducet̃ vua:sed etiā maturescet. g Rosida mella. A. venit eni mel. ex aere:et maxime siderū exortu. Itaq̧ cū prima aurora folia arborū melle roscida inueniunt̃. Pli.li.xi. de q̄ lati⁹ legito librū Georgi.iiii. h Suberūt. S. erūt: sꝫ latēter. i Priscę. S. vt sua tempa excuset. k Quę temtare. A. auaricię videlicet causa. l Quę tētare thetim ratibus ⁊c. S. A sequentibus ostendit antecedentia:q̄ vitauit q̄si laudi incōgrua. Per nauigationē ꝓo auariciā: p muros bella intelligim⁹. p agriculturā famis timorē. A. Thetim p mari posuit. Fuit em̄ thetis Achillis mr̄ Nerei filia. C. Thetim hęc vxor ē oceani. Thetis ꝓo mr̄ Achill. aq̄rū em̄ effectiua vis oceanū dixert prisci:cuius simbolū thetis ē. vis aquę potabil est Achelo⁹. Marinę Neptum⁹:q̄ incꝫtū gignere pt Amphirites dr̄. m Cingere mu. A. hostiū metu. n Oppida. A. Cęsar li.v. de bello gallico scribit:ꝙ oppidū Britāni vocant:quū syluas īpeditas vallo:atq̧ fossa munierūt:q̄ incursiōis hostiū vitādę cā cōuenire cōsueuerat. Vñ tñ dicat̃ lege Festū:nā p catello ponit̃. o Alter erit ⁊c. Per hunc oēs nautas. per argo oēm nauē. p Troiā omnē vrbē:et oēm virū fortē p Achillē. Videt̃ tamen locus dict⁹ p αποκατασ τασιν .i. p oim rerū volubilitatē: ex siderū rōne venientē:vt.s̄.dixim⁹. A. Finito āno mūdano:seu vertenti:q in se cōtinet qndecim solariū annorꝫ milia:vt phisici volūt :oia reiterabūt̃. de q̄ late Macro. li. secundo:de somno. & Tullius in lib. de natu deorū scribit:ꝙ fm Mathematicos:magnus ann⁹ efficitur. quum solis et lunę & qnq̧ errantiū ad eandē inter se cōpitionē

x Fallax. S. Non cicuta quę omnibus nota est. Sed sardonia quę apiastro similis decipit. Vel aconita:vt:Nec miseros fallunt aconita legentes. ANT. Fallax. fallit enim ignaros.

y Amomum. SER. herba suauissimi odoris:quę tantū in Assyria nascitur. ¶ vulgo passim. CRI. Amomum herba odoratissima. cuius frutex est similis botruo:ramulos habet siccos & duros virgulis assimiles:ex thyrso botruoso semen redolens. & sibi connexū florem album velut violę folia brionię similia habet. Brionia vero vitis alba est. Triplex autem inuenitur:armenicum quod cęteris prestet aurosi coloris:vel fului:odoris boni. Secundū medicum: Tercium ponticum: Plinius autem dicit. Amomi vua in vsu est:indica vite labrusca: vt aliqui extimauere frutice venenosa : palmi altitudie: Carpiturq̧ cum radice manipulatim leuiter componitur : & protinus fragile laudat̃ q̧ maxime punici mali foliis simile : nec rugosis. colore ruffo. Secūda bonitas est pallido. herbaceū peius. pessimū candidum:quod vetustate euenit : precium vuę in libras sicli. lxx. Nascit̃ Mocenę:quę pars Armenię:& in media & ponto:adulteratur foliis punicis:& gūmi li

confectis omnium spaciis est facta conuersio:que ꝙ lon/ga sit:magna questio est.esse vero certam & diffinitam: necesse est ꝛc. Typhis is primus inuenit am:nicula gubernandi: vt Pli. scribit. Fuitqꝫ in argo naui magister. Hinc ait ille Typhis i emonia puppe magister erat. C. Typhis magister fuit eius nauis: qua Iason & reliqui delecti ex grecia heroes:in colchas advellus aureum nauigauerūt. d Argo·AN. Iason Aesonis filius :ac pelię tessalorum regis nepos cū in colchis iret pro aureo vellere rapiendo:iuxta pelion nauim edificauit:magnitudine atqꝫ apparatu longe maiori ꝙ prius fierent. Erat enim antea paruarum nauicularum vsus. Iason

tis summa cum fęlicitate largitatem:auget genus : proge/niem propagat in claritate:lętiorem efficit. Huiusmōi igiť statum imperatori in transitu vaticinatur. Hęc ex Macrobio.li.iii.Satu. a Suaue.A.ꝑ suauiter. b Murice.S. Cochea vñ tingiť purpura. A. Murex piscis est firmiori te/sta circūdatus:e cuius sanguīe lana tingiť. de q̄ late Pli.ix. c Groceo luto. A. ruffo colore. luteus enim color ruffus dilucidior est a luce dictus:vt Gelius scribit. de quo etiam in Alexi. d Mutabit velle a.SER. tinget:inficiet. per naturā accipiet alios colores. e Luto. S. colore rubicundo:& est hyppalage pro croceo luteo:nā cro cū lutei coloris ē. vñ est alutea pellis.

postea optimos (eorū qui secum ire appetebant) elegit numero quattuor & quinquaginta. Nauis ar/go dicta est ab eius architectonico:vt alii scribunt ab eius velocitate quam antiq argon appellabāt. Auctor est Pli.libro.v. CRITS. Appellata est autem argo a velocitate. αργον enim velox est. Vnde Homerus κυνασ αργουσ id est canes veloces dixit:Hanc autem fuisse primam nauem lon/gam:& inuentam a Iasone Philostephanꝰ auctor est. Quāuis Aegesias patroclo:Ctesias famię. Stephanus semyramidi. Ar ctimacus:Aegoni hoc inuentum ascribat.
q Hinc vbi.AN. id est quāuis Saloninus dum hęc Poeta scriberet mor/tuus esset:attamē (vti dixi) tanqꝫ victuro in Pollionis gratiam hęc futura Virgilius dicebat:
r Cędet mari. SER. Nā si mercimonii causa nauigatur:cessabit omnino cum oīs tellus feret oīa.

Delectos heroas : erunt etiam altera bella:
Atqꝫ iterū ad Troiā magnꝰ mittet Achylles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ętas.
Cędet & ipse mari vector : nec nautica pinus
Mutabit merces:omnis feret omnia tellus.
Nō rastros patietur humus:nō vinea falcem:
Robustus qꝫ iam tauris iuga soluet arator:
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti:
Murice iam croceo mutabit vellera luto:
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos:
Talia sęcla suis dixerunt currite fusis:
Concordes stabili fatorum numine parcę:

f Sādyx. S. Herba de q̄ sandicinꝰ tingiť color. A. Sandyx ea in olere syluestri a grecis ponitur:decocteqꝫ succus prodest stomacho : fatigato venere corpori succurrit : vt Pli. tradit libro.x. Libro etiā trigesimoquinto: capitulo sexto de coloribꝰ natiuis & factitiis dicit:ꝙ si sandaraca torreať:equa parle rubrica admixta : sandicem facit : quam ꝙ animaduertat Virgilium, hic herbā extimasse. CRIS. Sponte sua sand. Quia color sandicinꝰ connaturalis erit:vt in lana adhuc nō tonsa . Sandix ait Diascorides olus agreste qđ facile comedi pōt. virtus est ei stiptica. Inuenitur etiā ꝑ auripigmento vsto. Opion et Herasostritus dicūt Sandicē breui caule:& in aliis fenicu lo similē esse. Hęc est ꝙ Aristophanes comicꝰ euripidi tragico iocularìter obiicit.
g Talia sęcla. AN. Hic versus varii d̄ morte erat

Nauigatio enim ex mercimonii ratione descendit. ANT. Cędet mari. Nulla enim erit amplius auaricia:
s Vector. AN. Qui naui vehitur.
t Mutabit merces. A quod nautę lucri causa facere solent:cū non vbiqꝫ eadem sint. v Tauris. C. Robustis iumentis. Nam tauri cum semper sint indomiti:inutiles sunt aratro. x Mentiri. S. Nam tincta :ostēdit colorē non suū. AN. Mentiri colores:nam cum alba sit :accipiēdo diuersum colorem mentitur illū cum nō sit natiuus. Inficere autē lanas sordibus lydi primi inuenerūt:vt scribit Plinius li.vii. y Lana. C. a lenitate. id est a molli/tudine sua dicitur. hinc lanugo primi pili in barba : quia cęteris sint molliores:& in nōnullis pomis (vt sunt cydonia) lanuginē dicimus. Estqꝫ in sola oue lana. Nam cęterę quadrupedes pilos aut setas habent. Inuenitur etiam lanitium. Sic in Georgicis. Si tibi lanitium sit curę:vt epistola epistolium. Nam Catul epistolion dixit.
z Ipse sed in pratis ꝛc. AN. Quum poeta in hoc loco loqueretur de filio Pollionis:Id quod ad principiū summum spectaret adiecit. ipse sed in pratis ꝛc. Traditur enī in libro Hetruscorum. Si hoc animal insolito colore fue/rit inuentū: portendi imperatori rerum omniū cum fœlicitate largitatem. Est super hoc liber Tarquini transcriptus ex ostētatiōe tusca. Ibi reperitur:purpureo aureo ve colore:ouis aries ve si spargetur:principi ordinis & gene

vt scribit Macrob. libro.vi. h Fusis. AN. versando enim pollice fusos fata constituunt.
i Concordes stabuli. SER. Nam & q̄d vna dixerit duę sequuntur. et fixa sunt statuta fatorum. Horatius. Quod semel dictum stabilisqꝫ rerum terminus seruet. AN. Concordes parcę. Hę tres sunt: Homero teste Clotho: lachesis atropos. Clotho fert colū. Lachesis filat. Atropos icidit. Clotho verbum greci κλωθω dicūt et circūuoluo significat. Lachesis a lathos d̄r q̄d ē sors: nob enī sortiť vitę terminū. Atropos aūt imutabilis:vel sine cōuersione : eo ꝙ omne natum:vbi in terminum sibi statutum venisse cognouerit : demergat in mortem . Parcę vero dictę sunt a partu:littera immutata quasi parte vt Varro voluit Gellio referente libro.iii.capitulo.xvi. Nascentibus enim bonum & malum hominibus conferunt:vt Hesiodus scri/psit. k Stabili numine. AN. id est immutabili iussu voluntate & lege deorum. Est enim fatum: vt Plato dixit:voluntas et iussio dei. Hinc Lucanus ait libro quīto. Siue canit fatum:seu quod iubet ille canēdo. Fit fatum. Chrysippus autem autore Gellio libro.vi. capı̄o.ii. dixit fatum esse sempiternam quandam & indeclinabilem rerum seriem. Cicero libro primo de diuinatione sic ait. Fatum autē id appello: quod gręce hermamenen.i. ordinē seriemqꝫ causarū:cum causa causam ex se gignat. Ea est ex omni ęternitate fluens veritas sempiterna:

l Aggredere. A. Diuertit aūt hic sermonē ad Augustū. m Magnos honores. A. Diuinos intelligit. Vñ ait Horatius ep̄la. i. secundi voluminis ad Augustū. Romulus & liber pater: & cū castore Pollux. Post ingentia facta deorū in tēpla recepti. Et infra Paulū Pręsenti tibi maturos largimur honores iurandasq̧ tuū p nomē ponim⁹ aras. Nil oriturū alias nil ortū tale fatentes. Si vero de Pollionis filio intelligeres (Licet mortuo: vt diximus) consulatus expone. Nam si de impio intelligeres: Augusto interitum pɼtenderet: melius autem de Augusto intelligemus.

o Magnū iouis incre. S. nutrimentū; & est vulgare qđ carmini Bucolico seruit.

est Diodorus lib. v. CRI. Orpheus theologus priscę theologię fuit. Quā quidē rem hymni sui indicant. hmōi theologię princeps fuit mercurius trimegistius. Mercurii vero sectator fuit Orpheus Orphei sacris initiatus est Aglaophen⁹: Aglaopheni Pythagoras: Pythagorę auditor fuit Philolaus. Philolaum autē audiuit Plato. Sed redeo ad Orphea; hic enim Orgia ab ægyptiis accepta: ad gręcos transtulit: quę ab eo Orphica dicta sunt: & fretus obscuritate antiquitatis: omnia quę ex baccho ex Thebe ægyptiaca ferebātur. qm̄ Cadmeis amic⁹ eēt: ad Bacchū Thebanum ex Boetia transtulit. Cuius cum tanta vis in poetica fuisset: vt aut effrenatos: aut stolidos: stupidosq̧ homies ad mitiorem cultū traduceret: dictus est tygres leonesq̧ demulcere potuisse: et syluas mouisse. Extant ergo (vt diximus) hymni eius profunda primę theologię doctrina refecti: et mira suauitate: grauitateq̧ insignes. Dicunt vnū fuisse ex argonautis: & atrocem tempestatem in quam inciderant suis sacris auertisse. Volūt Cytheronē boetię montem: quoniā ibi ī sacris crebrius caneret: a sua cythara nomen sumpsisse. Scribit Plinius: auguria quę pri⁹ ex auibus tantum sumerentur: ex reliquis quoq̧ animātibus sumi posse Orpheum demōstrasse: Verum cū in Thratia instituisset: vt in sacris bacchi viri a mulieribus abstinerent: ratę ille id in earum contemptum esse institutum: facto agmine: hominem nil tale timentem inuaserent: atq̧ lacerauere. Pleriq̧ tamē (teste Laertio Diogene) illū fulmie ictum periisse affirmarūt: quod etiam epygrāma in Dio macedonię sculptum testatur: quod est huiusmōi ϑρηικα χρυσολυρην τηδ᾽ ορφεα μουσαι εθαψαν ον κτανεν υψιμεδων ζευς ψολοεντι βελει. qđ sic latine dicemus. Orphea chrysoliram musę hic posuere poetam fulmine quem strauit Iuppiter alta regens.

A. Magnū Iouis īcremētum. Crescit eni deorū numerus per Augustū: quē deorū sobolem appellat propter Aeneā: Romulū et Iulium inter deos relatos. Si tamē de Pollionis filio accipis: Iouis īcremētum ait: quia supi⁹ de eo dixerat. Iam noua progenies cęlo demittitur alto. C. Iouis incrementum. Spondaicus versus. Incrementū Iouis dixit: quoniam imperiū magnū administrabat. qđ quidem sm̄ Mathematicos a Ioue est. Vnde Homerus διοτρεφιτασ βασιλησ dixit. Intelligit ergo ipsius cęli: orbem & machinam. o Conuexo S. curuo inclinato. A. Cōuexū ex omni parte declinatum: qualis est natura cęli: quod ex omni parte ad terram versus declinatum est. Festus id scribit.

Aggredere ó magnos (aderit iā tp̄s) honores
Chara deū soboles magnū iouis incrementū:
Aspice cōuexo nutantē pondere mūdum:
Terrasq̧ tractusq̧ maris: cęlūq̧ profundum:
Aspice venturo lętantur vt omnia sęclo:
O mihi tam longę maneat pars vltima vitę:
Spiritus: & q̄ntū sat erit tua dicere facta:
Non me carmīb⁹ vincet: nec trhacius orphe⁹
Nec linus: huic mr̄ q̄uis: atq̧ huic pater adsit:
Orphi caliopea: lino formosus apollo.

p Nutantē. SER. nutat pręsentibus malis. Lętus est bonis futuris.

q Mundū. AN. Mundus appellatur cęlum: terra: mare: & aer vt scribit Festus. Hic tamen pro cęlo tantum accipitur. Nam cęlum vere mūdus vocatur: vt Macro. lib. primo de somno inqt. Mundus est deorū domus: ait Euripides: Nutantē mundum: Id lętitia potius futuri sęculi agi crediderim q̄ pręsentib⁹ malis. Vnde more suo sequenti carmine illud idem aperuit dicens. Aspice venturo lętentur vt omnia sęclo &c. q̄ autē omia simul & tristarent & lętarentur vt hic. esset nullo pacto conuenire videtur. Lętitia autē moueri etiam inanimata. idem Maro in Sileno ostendit: ait enim. Tum vero in numerū faunosq̧: ferasq̧ videres ludere. Tum rigidas motare cacumine quercus.

r Cęlumq̧ profun. AN. Aera hic accipimus. Vnde Pli. libro. ii. sic ait. Nanq̧ & hoc cęlum appellauere maiores quod alio nomīe aera: infra lunā hęc sedes multoq̧ inferior. merito igitur de aere: cęlum profundū ait.

s O mihi. S. O vtinam optat frui longissima vita: et habere tantū spiritus: quātum possit sufficere ad suę virtutis cōmemorationē. AN. Optat sibi longiorem vitam: quo Augusti laudes cantare queat. Est autem ordo. O maneat mihi vltima pars vitę tam longę: & maneat spūs tam longus: quantū sat erit dicere tua facta.. Maneat: futura sit. Pars vltima: meta & terminus.

t Spiritus. A. Dicendo spiritus: Quid sit vita: declarat p̄ epexegesin. v Non me carminibus. SER. Non p arrogantiā dicit: sed demonstrat tantam esse materiam suę laudis: vt etiam humile ingenium in ea supra omnes posit excellere. x Orpheus. A. Trax genere: filius Oeagri doctrina melodiaq̧: ac poesi excellit omnes: quorum extet memoria. Etenim poema mirandū edidit: & suauitate cantus: feras etiam ad se audiendum alliciebat. autor

y Linus. ANT. Hic primus cytharam inuenit: vt alii dicunt Orpheus. auctor Plinius. Fuit autem Linus teste Hermodoro Platonico: Mercurii ex musa Vrania filius. & Thebis genitus. Virgilius autem Apollinis filium dicit. Scripsitq̧ teste eodem Hermodoro mundi generationem: solis & lunę cursus: animaliumq̧ & fructuum generationes: atq̧ in primo sui operis carmine: cuncta simul nata dixit. CRIST. Linus autem Thebanus poeta fuit Apollinis (secūdum eos quos nūc poeta sequitur) filius. Diogenes vero refert illum a Mercurio ex vrania Nymphą genitum fuisse: & ab Apolline sagitta transfixum periisse: cum iam mundi generationem & solis luneq̧ cursum: & animantiū fructuumq̧ originem scripsisset. Hic in principio poematis dixit: omnia simul fuisse: quem secutus Anaxagoras. omnia simul nata esse dixit. Plutarchus in lib. de musica cum dixisset artem cytharedicam primum Amphionem a Ioue didicisse. addit eodem tempore Linum Thebanum lugubres versus cecinisse: Pli. vbi de inuentoribus scribit: ponit etiam alios qui cytharę inuētionē Amphioni: alios qui Orpheo: alios vero qui Lino tribuant. z Adsit. A. faueat.

a Orphi. A. Datiuus est gręcus. nā latinus est Orpheo: de quo etiam Phocas & Priscianus. C. ponitur pro datiuo latino. Nā Orphei in datiuo; & per synęresim orphi.

b Pan. S. Redit ad numina rustica. Nam satis excessit dicendo Linum poetam: Orpheaq; theologum. A. Etiā de hoc in Alexi dictum est q fistulam primus inuenerit. Redit autem ad rustica numina: ne penitus videret buco lici carminis modū excessisse. c Archadia. S. quę ei fa uet: quia ibi colitur. A. Archadia iudice. Hoc ait quoniā hunc deum Archades colūt, de quo multa Macrobi' lib. primo fatur. Est et ibi mons lyceus: in quo Iouis lycęi de lubrum: quē & pana volūt esse. De archadia aūt plene legito Strabonem libro. viii. d Incipe parue puer. A. Ad Saloninū reuertitur: exhortans illum vt matri arride at. sic enim lętícia ducta mater: labores oms et tę dia decem mensiū obliui sceretur. eritq; etiam omen optimū. Scribit Pli. libr. vii. c. xvii. risisse eodē die quo genitus esset: vnum accepimus hoiem zoro asten: eidem cerebrum ita palpitasse. vt impositaz repelleret manū. Futurę p̄sagio scientię.

e Risu. S. Alludit ad id quod fa ctū est: & rē na turalē ostendit: sicut enī maiores sermone cogno scūtur: ita infantes risu se indicāt a̗gscere. Ergo hoc dic. incipe pentibus arri dere: et eis spe boni ominis detrahe sollicitudinē: & vt ipsi tibi arrideant. A. Risu cognoscere matrem. Solent enim infantes cognita matre ridere. Ille autē nec cognouit nec risit vnq;: quoniam paulo post ortum obiit.

f Matri longa. SER. Matri enim decem menses attule rant longa fastidia. Alii abstulerunt legunt: vt sit sensus. Si riseris abstulerunt matri tuę decem menses longa fa stidia. C. Matri longa de. quasi diceret: satis sit matri fa stidia decem mensiū tolerasse. tu autem deinceps illam ri su exhilarato. Risu autem poterat pręberе optimā spem de se futurarum virtutū. nam cum pueri fuerit vita: quo niam miseriarū plena futura sit a vagitu auspicentur. Ne q; ante diem quadragesimū ab ortu suo rideant: opti mum auspiciū antiqui esse putauerunt: si quis circa ortū subito risisset. Quapropter zoroastem: quia eadē die qua natus est risit pręsagium suarū virtutum esse ferunt. Idē aiunt de Socrate. Erit ergo sententia: incipe cognoscere matrem risu. nam cū loqui nō possunt infantes: risu ipo congratulari & beniuolentiā ostendere videntur. Cogno sce risu: vt hoc bono pręsagio remoueas matri fastidia de cem mensium. Optime autem dixit fastidia: nam p̄gnan tes redundantia corruptorū humorum cum menstruis purgationibus non purgentur: fastidiū rerum pene oim incurrunt. Est autem huiusmodi progressus: vt ipsa satie tas: quę ex nimia copia prouenit tędium quoddam affe rat: hoc si creuerit: fastidiū gignit: ex quo si nimia sit nau sea: gignitur abomiatio: quę postremo summū rei odiū inducit. Hęc omnia proprie in gustu sunt: sed inde a sen su ad animū mentemq; transferrimus. Sunt autem qui intelligunt: incipe cognoscere matrē risu: scilicet suo, nam ipsę tunc maternam indulgentiā ostendunt: cum infanti bus risu blādiūtur. Mihi tamē verisimilior fit prima sen tentia. g Tulerant. AN. Abstulerint si riseris. naz vitę longioris omen eēt. Decem mēses. Gignitur homo incer to spacio. Alius septimo: alius octauo mense: & vsq; ad initia decimi vndecimiq;: inuenta etiam q̄ mensib' xiii. partum tulerit. Auctor Pli. li. vii. Gelius item plurima libro. vii. c. xvi. h Cui non risere parentes. AN: Ordo est hunc: c. n. r. p. nec deus est dignatus mensa: nec dea est dignata cubili. In omnibus textibus: cui legitur. Quinti lianus. tamen libro. ix. vbi de figuris verborū meminit: cui per. q. non cui p. c. hoc in loco legendum innuit. Ait enī sic. Est figura & in numero. vt quum sin gulari pluralis subiungit gladio pugnatissima gēs Romani enī gens ex mul tis: vt ex diuerso. Qui nō risere parentes: nec deus hūc mēsa: dea nec digna ta cubili ē. Ex illis enim qui non risere: hic quę nō dignata'. Ordo igitur tal erit. O parentes hunc ex illis qui non risere. nec de us est dignat' mensa: nec dea est dignata cubili. Quib' verbis innuit Ma ro illum esse defunctum: cuiq; enim suus deus & sua dea vitę pręsides dantur. Hoc est suus genius. suaq; iuno. Mensa autem genio cō uenit: iunoni lectus: sed horum neutro ille potitus est. Er go obire coactus: pueris autez nobilib' editis: in atrio Iu nonis Lucinę lectus ponebat. Herculis mensura. & Sene ca epistola. ii. libro. xx. scribit maiores nostros singulis et & genium & Iunonē dedisse: CR. Cui nō risere parentes: Difficile est hinc sententiā elicere propter ambiguitatē no minum. Nam sine aperta distinctione transit ad Vulcani fabulā. Ergo intelligem': Incipe Salonine cognoscere ma trem risu cum placeas tua pulchritudine: quod non fecit Vulcanus: cui parentes offensi turpitudine pueri: nō rise re. sed de Vulcano dicemus in iiii Georgicorū. Est etiam similis hic locus illi. Quid loquar an Scyllā Nisi quam fa ma secuta est. Naz cum de Nisi megarensiū regis scylla loqui incipiat: sine manifesta distinctione transit ad Scyl lam Phorci filiaz: Hęc difficultas nescio quo pacto aucto ritatem affert: & gratiam carmini.

i Nec deus hunc &c. SER. Sicut Vulcano contigit: qui cum propter deformitatē minime sibi Iuno arrisisset: a Io ue pręcipitatus est in Lęmnū insulam: illic nutritus: Et cum iam fulmina fabricasset: non est admissus ad epu las deorum. Postea cum rogaret: vt vel Mineruę cōiugi um sortiretur: spretus ab ea est. Vnde diuinos honores nō meruit: ad quos per conuiuiū numinum: aut per coniū ctionem venitur dearū: Hinc Iunoni agit Aeolus gratias q; per eius beneficiū diuios honores meruit. Vt: Tu das epulis accumbere diuum.

b pan deus Archadia mecum si iudice certet,
c pan etiam Archadia dicet se iudice victum.
d Incipe parue puer e risu cognoscere matrem.
f Matri longa decem g tulerant fastidia menses.
Incipe parue puer: h cui non risere parentes:
i Nec deus hūc mēsa: dea nec dignata cubili ē.

Sequitur nunc Aegloga Quinta.

Interlocutores Menalcas & Mopsus amici: Cęsarem sub Daphnidis nomine deflentes: Aegloga quinta. Menalcas.

Quita menalcan hʒ: mopsū qʒ/daphnidis vmbra.
Qui mortem deflent Cęsaris in meritam.
Daphnidis interitū mopsus recinēte menalca
Carminibus deflet: post hęc se munere donant.

Ur non Mopse[a] bo[b]ni quoniā[c] conuenimus ambo
Tu calamos[d] inflare leues: ego dicere versus)
Hic[e] corylis mixtas[f] iter cōsedimꝰ vlmos[g]. Mo.

CVr nō Mopse boni. S. Duo amici pastores inducūtur canere ad delectationē. Vnde inuicē se laudāt: & sibi inuicē cędunt. AN. Thyrsis ętneus pastor in prima Theocriti ęgloga Daphnidis obitū deflet: illum Maro noster hoc etiam loco (vt assolet) imitatus est.

b Boni. SER. docti. Ordo est. Cur non consedimus inter vlmos mixtis Corylis vt canamus. A. Ambo boni. Tu bonus inflare l.c. Ego bonus. d.v: CRI. Bona dicitr res quę cōuenit: atqꝫ ſm naturā est eius cui accidit. Hinc bonū dicimus doctū: vt hic. Item liberalē: vt Assit lętitię bacchꝰ dator & bona Iuno. Item aptū & idoneū vt. et bona bello cornus. c Cōuenimꝰ. C. in eūdē locū venimꝰ. hoc ñ transit: sʒ aliqñ trāsit: vt: Cōueni pamphilū in foro. Est etiā cōuenire in ius vocare. Item quadrate aptum: Vt conuenit illa mihi: conuenit illa tibi. Itē pacisci e Inflare. CRI: Cum instrumenta musica: aut flatu: aut percussione resonent: illa inflamus: hęc pulsamus. ergo inflamus tybias et huiusmōi: pulsamus cytharam.

e Hic corylis. C. Huius arboris nuces auellanę dicuntur siue p̃nestinę: ex ea faciebāt faces ad nuptias celebrandas.

f Inter. SER. Inter. quia postposita: mutat accentū:

g Vlmos. CRISTOFE. Huius arboris quattuor sunt genera. Factum est prodigiū in hac arbore in bello cymbrico Nam nucerię in luco Iunonis. vlmus postqꝫ etiam cacumen amputatū est: quoniā in aram ipsam procumbebat restituta sponte: ita vt protinus floreret: a quo dicto tempore maiestas populi Romani resurrexit: quę antea vastata cladibus fuerat.

h Tu maior. CRIST. Ostendit qualiter oporteat esse inferiorem erga superiorem. Nam iusta causa dissentiendi est: cum modestissime dissentiet: neqꝫ discedet a veneratione: quã illi prestare debet: vt hic: qui nũc Menalce omnia cõcessurus polliceatur: tamẽ occulte & vmbram arboris vituperat: & antrum laudat. i Siue sub incertas. SER. Dicit quidẽ verecũde se illi obtemperare debere: oñdit tñ quid sibi placeat. Nã ex ipa laude antri: & arborũ vitupatõe qrũ incertas vmbras dicit. oñdit suã sententiã esse meliorẽ. k Incertas. S. & ꝓpter mobilitatẽ ventorꝝ: et ꝓpter solis circuitũ: qd & ipe dicit zephyris motãtib⁹. l Labrusca. vitꝭ siluestrꝭ. Labrusca dr̃ qꝛ in labris. i. ĩ extremitatib⁹ cãporũ posita sit m Mõtib⁹ in nr̃is. C. tanqꝫ ꝙ ad magnã laudem ꝑtineat dicit hoc: ꝙ null⁹ ꝑter Amyntã secũ certet. Sꝫ Mopsus moleste fert: ꝙ ille sibi cõpatẽ atqꝫ oñdit: si sibi certat nõ peruenire ex scientia cantus: sed ex quadã audacia stulta: qua non dubitaret etiam Apollini certare.

n Tibi certet. S. Vsurpatũ nã hodie dr̃ certo tecũ. o Quid si idem S. Offensus cõparatiõe inferioris: hoc dixit: licꝫ nõ amare. sed qꝛ aspe acceperat: ille mitigat cõparatione. A. Quid si idẽ ꝛc. egreferẽs Mopsus sibi cõparatũ fuisse Amyntam hec ironicos refert.

p Phyllidis. S. Phyllis fuit regina thracũ: que demophoõtẽ Thesei atheniẽsis regis filium ex Troiano bello redeuntẽ dilexit: et in cõiugiũ suũ rogauit: ille aũt ante se ordinaturũ rem suã: et sic ad ei⁹ nuptias reuersurꝝ: ꝑfect⁹ itaqꝫ cũ diuti⁹ tardaret: illa et amoris impatiẽs et dolorꝭ qꝛ se spretã putarat: vitã laqo finiuit: & in amigdalũ sine foliis ꝯuersa est. Sed cũ reuersus Demophoon truncũ arboris amplecteretꝛ: veluti cõiugis aduentũ sentiret: folia emisit: ꝙ ab ipsa phyllida phylla sunt dicta: ꝙ ante petala dicebanꝛ. Sic Ouid. in methamorphosibus libris. A. Phyllidis. de hac lege Nasonis ep̃lam ad Demophoonta. q Alconis. S. Cretẽsis sagittari⁹: & cũ draco ei⁹ puerꝝ cõplex⁹ esset: adeo sua arte temperauit ictũ sagitte: vt in dracone transfixo cõsisteret: neqꝫ ad puerũ perueniret. A. Alconis laudes. De hoc Manili⁹ vbi de sagitta li. v. sic ait. Quinetiã ille pater tali de sidere cretus Esse põt: q serpentẽ super ora cubantẽ foelicis nati somnũqꝫ aĩam bibentẽ Sustinuit: misso petere ac ꝓsternere telo: ars erat eẽ patrẽ: vicit natura periclũ: & pariter iuuenẽ somnoqꝫ & morte leuauit. C. Vidisti que dixerit Seruius: Sed et apud eundẽ Maronẽ in libello de culice hec dicũtur de Alcone. Lapidũ nec fulgor in vlla Cognitus vtilitate manet: nec pocula gratum Alconis referẽt boeticꝫ toreuma: nec indi Conchea baccha maris ꝑtio est ꝛc. r Iurgia codri. S. Codrus Atheniẽsiũ dux cũ bellũ esset cũ Laconib⁹ extaretqꝫ oraculũ: illos posse vincere quorum dux in bello caderet: sumpta humili veste iuxta hostilia castra iurgio hostes ita lacessiuit vt incognitus necaretur. A. Erant inter Atheniẽses & Dorienses simultatũ veteres offensę: quas vindicaturi Dorienses bello: de euentu ꝑlii oracula cõsuluerũt. respõsum superiores fore: ni regem Atheniẽsiũ cecidissent: quũ ventũ esset in prelium: militibus ante omnia custodia regis Atheniensis precipitur. Atheniẽsibus eodem tempore rex Codrus erat: qui & responso dei: & preceptis hostium cognitis: permutato regio habitu: pannosus sarmenta collo ferens castra hostiũ ingreditur: ibi in turba obsistentiũ a milite: quẽ falce astu cõuulneraverat interficit: cognito regis corpore: Dorienses sine prelio discedũt: atqꝫ ita Athenienses virtute ducis pro salute patrie se offerentis: bello liberantur: Post Codrũ nemo Athenis regnauit: administratio reipub. annuis magistratibus permissa: hec omia ex Iustini libro secundo. De hoc etiam aliqua in fine libri primi Tusc. qstionũ. C. Codri. Erectheidarũ imperio destructo: Atticorꝝ ad aliud genus trãslatũ est: nã cum Thymoetes vltim⁹ in illo genere rex in singlare certamẽ a xanto Boetio prouocat⁹ esset: neqꝫ ꝓdire auderet: Melãthus piliẽsis Androxõpi filius certamen singulare suscepit: vnde rex creatus est. Cum regnassent Erecthei de a Cecrope primo rege ad Thymoetem ãnis. ccccxxix. huius filius Codrus in bello peloponesiaco iuxta mensum seipm morti tradẽs interimit ait Eusebi⁹. s Seruabit Tit. CRI. Vt anxietate oĩ subleuati ꝯmodi⁹ canere possim⁹: t Immo. A. i. potius ista ꝙ̃ illa que tu obtulisti. Imo hec. Lycidas in septimo Theocriti ait. Incipe Simicida paruũ qd carmen in altis Confeci pridẽ cantabo montibus: audi:

[h] Tu maior: tibi me equũ est parere Menalca:
[i] Siue sub ĩ[k]certas zephyris motãtib⁹ vmbras:
Siue antro poti⁹ succedimus: aspice vt antrũ
Siluestris raris sparsit [l]labrusca racemis. Me.
[m] Mõtib⁹ in [n]nr̃is solus tibi certat amyntas. Mo
[o] Quid si idẽ certꝫ phoebũ supare canẽdo? Me
Incipe Mopse prior: si qs aut [p]phyllidis ignes
Aut [q]Alconis habes laudes: aut [r]iurgia codri.
Incipe: pascẽtes [s]seruabit Tityrus hedos Mo.
[t] Immo hec in viridi nuper que [v]cortice fagi
Carmĩa descripsi: & [x]modulãs [y]alterna notaui
Expiar: tu [z]deĩde iubeto certet Amyntas Me.
[a] Lenta salix: quantũ pallenti cedit oliue:
[b] puniceis humilis quantum [c]saliunca rosetis:

v Cortice. S. Vbi eñi debuit magis scribere rustic⁹. C. Cortice fagi. Cortex ps est exterior in arbore: quo munitur contra frigora & calores. Liber vero pars interior atqꝫ subtilis: p quã succus terrestris a radicib⁹ (que pro stomacho arbori sunt) decoct⁹: in arboris alimentũ foeturamqꝫ educitur: Ergo venarum munere fungitur. Estqꝫ talis in quibusdã arboribus: vt inde chartas prisci cõmode facerent Vnde ipsa volumina libros appellarũt. Redditqꝫ iam ipsum attentum a nouitate rei. nuper enim fabricata erant carmia: tum ab artificio: quod tamen modeste indicat: cum dicat diligenter notasse. x Modulans. SER. secundũ Rhythmum cõponens. AN. Cantando componens.

y Alterna. S. varia. propter musicam que varios habet modos ex pedũ dissimilitudie. Significat autẽ Epicedion aut epitaphium se cantaturũ. Epicedion est quod dicitur cadauere nondũ sepulto. Epitaphium aũt, post expletã sepulturã dicitur. A. Alternatio dicit: per vices successio. auctore Festo. Sapho item ad Phaonem: carmina sua alterna vocauit. i. alternis numeris succedẽtia. Alterna ergo hic: id est varia. Vir. iiii. gn. Hec alternãti potior sententia visa est. i. varia cogitanti. z Tu deinde ꝛc. C. nondũ e mente abierat indignatio: quam sumpserat ex cõpatõe: ergo dixit: iubeto vt certet. q. d. videbitis ipm succũbere. Hanc ergo mitigat Menalcas hac cõpatione.

a Lenta salix. S. Hec vilissima est: oliue comparatione: AN. Offenderat nimis amicũ Amynte cõparatiõe. hinc illum placat cõparatione p̃nti. b Puniceis. A. rubicundis quasi phoeniceis. c Saliunca. S. Herbe genus quã orcitunicã vulgo vocant. A. Saliũca. ea foliosa quidẽ est:

sed breuis:& quę necti nõ possit:radici numerosę cohęret: herba verius q̃ flos. Pãnonia hanc gignit & Norica: alpiũq; aprica:vestibus interponi eã gratissimũ. Pli. li.xxi. C. Saliũca genus est herbę quę radiculas & folia subrussa habet & florens plurimus:nascit in lapidosis locis: & in Norica regione:illa vero est optima quę est odorifera: plurimos ramulos & radices habẽs d Iudicio nostro. S. q.d.quid alii seutiũt videbis. C. Iudicio nostro .q.d.ne credas cũ dixi: Solus tibi certat Amyntas : iccirco dixisse vt eũ parẽ tibi credere. e Extinctũ. S. Multi dicũt pastorem quendã simpliciter defleri: Alii allegorice Cęsarẽ qui xxiii. vulnerib⁹ a Bruto & Cassio in senatu cęsus est intelligi volũt. Vnde dicit.crudeli funere. Alii Quintilium cognatũ Virgilii de q̃ Hora. Ergo Quintiliũ ꝑpetu⁹ sopor vrget. A. Extinctũ. Maro(vt dixim⁹) Theocritum imitatus est:nam et ille obitũ Daphnidis deflet in prima ęgloga. Crediderim tñ Cesarẽ hic intelligi : qui tribus & viginti plagis cõfossus est. C. Cassio. Marco.et decimo Bruto principibus cõspirationis:de quo latius dicem⁹ in fine.i. Geor. Illud aũt me credere Cęsarẽ intelligi cogit. Q, Daphnim inter deos relatũ dicit: q̃d etiã Cęsari euenit. de quo legito Tranquillũ. Appianus etiã li.ii.de Cęsare sic ait. Tẽpla illi plurima veluti deo publicis decretis statuta sunt. f Nymphę. C. Harũ gene ra alio loco explicauimus. g Crudeli funere. Theocritus quoq; ait in prima Diro moritur nam funere Daphnis. Obierat aũt amore. Vnde ait ipe:Efferar ad manes crudeli raptus amore. Dixerat : & suo cõsumpt⁹ amore quieuit. h Testes S. Recte in reb⁹ incredibilib⁹ vtit testimonio. nam fletũ facile persona dearũ non recipit. Et bonis vsus est gradibus. Fleuerunt nymphę. quibus naturaliter inest pietas mortę: hoies ad q̃s. pue nit dolor. Pecudes.quę licet ratione carẽt:nõ carent sensu. Fere(q̃m sunt crudeles)

Iudicio nostro tantũ tibi cędit Amyntas.
Sed tu desine plra puer successim⁹ ãtro. Mop.
Extinctũ nymphę crudeli funere Daphnim
Flebãt:vos coriły testes & flumĩa nymphis.
Cum complexa sui corpus miserabile nati
Atq; deos atq; astra vocat crudelia mater.
Non vlli pastos illis egere diebus (amnẽ
Frigida Daphni boues ad flumĩa:nl'la neq;
Libauit q̃drupes:nec gramĩs attigit herbã.
Daphni tuũ pœnos etiã ingemuisse leones
Interitũ:montesq; feri syluęq; loquũtur.
Daphnis & armenias curru subiũgere tygres
Instituit:Daphnis thyasos inducere baccho
Et folijs lentas intexere mollibus hastas.
Vitis vt arboribus decori est:vt vitibus vuę
Vt gregib⁹ thauri:segetes vt pinguib⁹ aruis:
Tu decus omne tuis,postq̃ te fata tulere:
Ipsa pales agros : atq; ipse reliquit Apollo.

fuit eorum testimonio res cõprobanda. Coryli & flumina testes:vsurpate dicimus: nõ eñ flumina testes recte dicuntur:sed nec hoc teste & hec testia in eo quod est hic & hęc testis dicimus. Vnde per diffinitionẽ coryli & flumĩa quę res eruntmihi testes.sic Hora. Testis metaurũ flumẽ Propertius. Testes sunt sidera nobis i Cõplexa. S. nã Lugẽtes corpori solẽt inhęrere. k Atq; deos. C. Deos incusat q̃ illũ sub infœlici astrorũ configuratione ꝑduxerũt. Item astra quibus sibi infœlicitas influxerit:vel dixit deos & astra:ipsos deos qui astra sunt:vt Saturnus. Iupiter. Sol. l Astra crudelia. S. quia accellerarũt Daphnidis mortem. A. Astra crudelia. hoc ait q̃m vt Manilius etiam inquit li.iii. Fata quoq; et vitas hoim suspẽdit ab astris. Hic fœlix aut triste venit per singula fatũ. m Nõ vlli pastos. A. hoc ait:q̃m Daphnis ipe i prima Theocriti inquit. Ille ego sum Daphnis cui lętis pascere capis.

Cura boues domitos:& duros ducere tauros. Fontibus & liquidis plenas depellere vaccas. C. Non vlli. Magnũ augmentũ merorıs:cum ꝑpter illũ:curã pecoris neglexerint. n Nulla q̃drupes. S. Cõis gñis dicim⁹. Alibi faucius at quadrupes nota intra tecta refugit. C. Mirũ q̃ homines tantũ dilexerũt:verũ hoc tamẽ multomagis mirũ q̃ bruta animãtia ꝑpter illius desideriũ oblita sint ꝓprię salutis. o Libauit. C. nõ eñ solũ nõn ingurgitauit se aqua:sed ne leuiter quidẽ attigit. p Nec g.attigit herbam. C. eadem ratio est:quia nõ solũ nõ voluit vesci: sed ne tangere quidem. q Herbam. C. Herba sic dicitur quia terrę hęreat: nec (vt arbor) ab ea extollitur r Pœnos. C. Aphricanos ibi eñ nascunt: maxime in Getulia s Ingemuisse leones. A. Thyrsis quoq; ait in prima Theocriti:Hũc Linces fertur moriente & turba luporũ. Fleuisse: hũc etiã lybici mihi crede leones Daphnidis interitũ multę gemuere iuuencę. t Montesq; feri. S. Hyperbolice dixit. Et notandũ q̃ cum dicere ceperit eius apotheosim:econtra leticiam rebus oibus dat quas nũc in merore fuisse memorauit. v Armenias. S. Aperte de Cęsare dicitur qui primus Romę sacra liberi patris instituit. A. Armenias tygres hę sunt hycanię:seuũ ferarũ genus: vt Mela scribit. Sũt autẽ Solino teste distinctę maculis:immanes & pernicitate mirabili: Lynces aũt & tygres bacchi currũ trahunt: vt & Statius scribit: sed videtur Baccho assignari:Teste Probo:vt per earũ colorem:in vino varias esse hoim mentes intelligimus Vel vt per eas sęuitia demõstretur:q̃ quidam potiõ infinita excedunt crudelitate. Curru pro curruı. Thyasos S. saltationes:choreas liberi id est liberalia. x Thyasos. A. saltatio apud nos ꝑ chorea dici potest:quę quidem Baccho exhibebatur. Deducitur autem a Thyo: quod est sacrifico:excito: festino:In illius eñ sacrificio exerceri consueuerat.

y Lentas hastas. A. Thyrsos dicit. Erant eñ hastę quędam pampinis inuolutę:quas bacchantes in choreis deportabant. z Intexere mollib⁹ hastas. C. Hastę enim frondibus vestitę: Thyrsi appellantur. Sunt etiam thyrsi rami cum suis frondibus. A. Vitis vt S. locus Theocriti est. b Greges q̃uis proprie de minoribus dicuntur:quandoq; tamen de maioribus. Armẽta raro nisi de maioribus. c Tuis. S. si romanis Cęsar Si pastorib⁹ Daphnis. c Ipsa Pales. S. Dea pabulorũ. quasi dicat nec pabula nascuntur nec pecora. A. Pales, vt Naso et Festus ait dicebatur pastorũ dea: cuius festa parilia vel palilia dicebantur: q̃ pro partu pecoris eidem sacra fiebant. De hac lati⁹ in Geor. d Apollo. S. scilicet nomius id est pastoralis . A. Appollo. Apud Amphrysum Thessalię fluuiũ pauit Admeti regis armenta:iussus seruiendi contumelia decem annis luere temeritatem:qua

Grādia sepe quib⁹ mādauim⁹ ordea sulcis:
Infœlix loliū: & steriles dominantur auenę.
Pro molli viola: pro purpureo narcisso
Carduus: & spinis surgit palyurus acutis.
Spargite humū foliis: īducite fōtib⁹ vmbras
pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulū facite: & tumulo supaddite carmē:
Daphnis ego ī syluis: hic vsq; ad sidera not⁹
Formosi pecoris custos: formosior ipe. Mē.
Tale tuum carmen nobis diuine poeta:
Quale sopor fessis in gramīe: quale p ęstum
Dulcis aquę saliente sitim restringere riuo.
Nec calamis solū ęquipas sed voce magistrū.
Fortunate puer: tu nunc eris alter ab illo.
Nos tñ hęc (ꝗcūq; mō) tibi nostra vicissim
Dicemus: Daphninq; tuū tollem⁹ ad astra.
Daphnī ad astra ferem⁹: amauit nōs ꝗ; Daphnis. Mo
An ꝗcq; nob̄ tāli sit mūere mai⁹?
Et puer ipe fuit cantari dignus: & ista
Iā pdē stimachō laudauit carmīa nobis. Mē
Cādidus insuetū mirat̄ limen olympi:
Sub pedibusq; videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacris syluas: et cętera rura voluptas:

Cyclopas perdiderat qui fulmē fecerant: quia indignabat eo pcussum Esculapiū filiū. Auctor est Probus. quare autem id fictū fuerit libro iii. Geor. aperiemus. d Infœlix loliū. S. inutile & infœcundū. A. Et infœlicitatē apportās. Estq; vnū e viciis & morbis frugum. nocet etiam oculis. Inde ait Naso Fast. i. Et careant loliis oculos viciantib⁹ agri. Theophrastus autē li. vii. scribit q nl'lū ex semib⁹ corruptum mutari in aliud aptū est: preterq; triticū atq; ordeū que mutari in loliū asserunt. C. Loliū grece zizania dicit̄: si siccū tritico molatur panisq; inde fiat inducit somnū. e Steriles auę. S. Secundū situ Italię. Nam in Thratia fructuosę sūt. Hęc aūt dicit vt ondat terrā quoq; dolere Daphnidis mortē. A. Steriles auenę. i. inanes & vanę. Virgi. li. i. Geor. Expectata seges vanis elusit auenis. Inueniūtur em̄ auenę quędā inanes: inueniūtur & fertiles quę quidē pro iumētis serūtur. Steriles item dixit. i. sterilitatē causantes: Ait nāq; in primo Geor. Vrit em̄ lini campū seges vrit auenę: vt q Pli. inquit li. xviii. Primū oīm frumenti vitiū auena est: & ordeū in ea degenerat. f Dominatur. C. Quia penitus suffocauerūt fruges g Narcisso. A. de violis & narcisso superius dictū est. h Cardu⁹ A. Hic folio & caule spinoso lanugines habet: & semine & radice nasci potest Pli. li. xxi. Palyur⁹. S. herba est asperrima et spinosa. A. Theophrastus libro. i. scribit palyurū fruticē esse: & libro sexto īdicat palyurū in aruis tantū habere aculeos: meminit item latius li. iii. a quo quidē Pli. accepit quod de Palyuro scribit li. xiii. C. Palyurus secundum Diascoridē ab aliis palearis acus. ab aliis cicer domesticum vocatur. a nōnullis lanaria. Pli. aūt ait. Palyurus spinę genus est: semen eius afrizuram vocāt cōtra scorpiones efficacissimū. Itē calculosis & tussi. Radix discutit panos: vomicas pota ruina trahit. Radix decocta & illita extrahit infixa corpi. vtilissima luxatis & tumorib⁹. Alibi ait fructicosa est. Fructus rubeus: iucūdus: & suauis: cui⁹ cibus vina suauiora reddit. k Spargite. S. vt spargit̄ et tell⁹ lachrymis. l Inducite font. vmb. S. Facite nemora circa fōtes. quia heroū aię habitant vel in fontib⁹ vel in nemorib⁹. vt Lucis habitam⁹ opacis: riparūq; toros. et pr. re. r. l Carmen. S. De duobus dixit. nam & alibi de vno. vt Et rem carmine signo. Aeneas hęc de Danais victoribus arma. m In syluis ꝛc. C. Optime pastoris noīe exprimit imperatorē. Nam & Homerus reges populoꝝ appellat pastores: & vrbes syluis cōparātur. Nam vt siluę ferarū habitacula sūnt: ita in vrbibus pleriq; sunt efferatis moribus deprauati. n Formosi pecoris. S. Si ad Cęsarē referas est boni populi optimus imperator. o Quale sopor. S. i. qualis res est sopor. Vt dulce satis humor. p Sopor fessis. C. Nam ex lassitudine gignit̄ somnus: nam & lassitudo est ex ipso motu. Motus aūt vapores ad caput: qui a cerebro frigefacti crassiores descendūt: meatusq; spirituū obturāt: vnde fit somnus. q Saliēte. C. Salire est emicare: vt e fonte emicant̄ riui. Dicim⁹ etiā bruta aīalia salire fœminas cum coeunt: quādo saliūt supra dorsum. Hinc dicim⁹ salores libidinosos & veneris cupidos. Et cibi qui ad venerē excitant dicūtur salaces: Et membrū obscenū salacem appellamus. r Nec calamis solū. S. Videtur allegoria ad Theocritū & Virgiliū respicere: hinc est: Tu nūc eris alter ab illo. A. De Theocrito intelligere nō ī absurdū est: nā reuera Maronis magister fuit hoc in opere: vt etiā passim ostēdimus. In grāmatica vero Parthenio pceptore in grecis vsus est. auctore Macrobio li. vi. s Alter C. Secundus. t Quocunq; modo. S. prout possumus. v Tollemus ad astra. S. pollicetur se dicturum apotheosim. x Tali munere. si amicū laudaueris. y Et puer. S. Intellige mō Daphni: nā Cęsar nō puer sed maioris ętat̄ occisus ē. A. Thyrsis item ait ī prima theocriti O miser infœlixq; puer: & in sexta Theocriti inquit. Daphnis erat mecum prima lanugine tect⁹. C. Cęsarē intelligit. Nec refert q ī ętate matura extinctus est. Nam allegoric⁹ sermo huiuscemōi mutatōem nō aspernat̄. z Iam pridem. S. quasi. d frustra extenuas dicēdo ꝗcūq; mō: scio em̄ ea esse optia. a Candidus. SER. i. deus: Vt contra mortuos nigros dicim⁹ Hora. Hic niger est hunc tu Romane caueto. A. Candidus. i. bonus. ait em̄ inferi⁹ Amat bon⁹ ocia: Vtq; etiā Seneca Epl'a. lii. inquit. Omnes cādidos viros bonos dicimus. b Sub pedibus: S. meritū eius ostēdit: qui summos circulos & cęli secreta conscendit. c Ergo alacris. S. Omnia tenet voluptas: quę hactenus occupauerat meror. A. Ergo. quia scilicet inter deos relatus est. Daphnis. d Syluas. C. dicimus loca cōsita densis arborib⁹: nobis non domesticis: nec afferentibus nobis fruct⁹ cuius vescamur; Nam illa pomaria & viridaria dicūtur.

panaq́ʒ pastores tenet: Dryadesq́ʒ puellas.
Nec lupus insidias pecori: nec retia ceruis
Vlla dolū meditātur: amat bon⁹ otia Daphnis.
Ipsi leticia voces ad sidera iactant
Intonsi montes: ipsę iam carmina rupes:
Ipsa sonant arbusta: deus deus ille Menalca.
Sis bonus o fœlixq́ʒ tuis: en quattuor aras
Ecce duas tibi daphni: duoq́ʒ altaria phœbo.
Pocula bina nouo spumātia lacte q̄tannis
Craterasq́ʒ duos statuā tibi pinguis oliui.
Et multo inprimis hylarans cōuiuia baccho.
Ante focū si frigus erit: si messis in vmbra:
Vina nouū fundam calathis aruisia nectar:
Cantabūt mihi Damœtas: et lyctius ęgon.
Saltantes satyros imitabitur alphesibœus.
Hęc tibi semper erunt: & cum solennia vota
Reddem⁹ nymphis: et cū lustrabim⁹ agros.
Dū iuga mōtis aper: fluuios dū pisc̄s amabit

q̄uis Poetę etiam illas syluas quādoq́ʒ nomināt. Syluarū aūt alię glandiferę: alię cędue sunt. Glandiferę nō cędūtur sed seruātur. vt glandibus alamus pecus. Cędue seruantur ad certū quoddā tempus: vt cū arbores peruenerint ad eam magnitudinē quā cupimus cędantur: vel in materiā ędificiorū nauigiorūq́ʒ: aliarūq́ʒ multarū rerū vel in vsum pabuli ignisq́ʒ. Dicūtur etiā nemora ꝙ in illis pascanť greges & armēta νεμειν enim pascere est. Philosophi etiā nr̄i syluā posuerūt pro materia quia greci ὕλην. quę sylua est pro materia etiam posuerunt.
c Tenet. S. moratur amplectitur. f Dryadesq́ʒ C. Nympharū plura sunt genera. Maris em̄ nymphę nerinę siue nereides dicunt: fontium naiades: Oreades montiū. ὄρος em̄ mōtes sūt Dryades siluarū. δρῦς. em̄ quercus dicitur. Hamadriades quę cum arboribus nascuntur: & intereūt. Napęę herbarū ac florum: νάπη: enim recessus est intra montes vbi flores optimi nascūtur. g Nec retia. S. Adeo placet simplicitas Daphnidi vt etiā ille dolus q̄ voluptati ātea fuerat cōquiescat. s. bonus. et est hyperbole.
h Ipsi letịcia. C. Repetitio est color rhetoricus.
i Intonsi. S. Syluosi incędui. k Deus deus ipse. hoc sona deus deus est daphnis C. Congeminatio facit vehementem affirmationem. Et ipse. habet emphasim. l Bonus. C. Beneficus: m O. C. Potest esse vocantis sed rectius optantis. n Fœlix. S. Propitius. vt sis fœlix: nostrūq́ʒ leues quęcūq́ʒ laborē Itē Iuno ecōtra. q̄ potui infęlix. i. irata. deos em̄ vł felices vł infelices ex reb⁹ q̄s p̄stāt vocam⁹. o Tuis. S. Nā p cussorib⁹ cęsarꝭ nocētissim⁹ fuit: august⁹ em̄ fili⁹ ei⁹ oēs p̄secut⁹ est. p En q̄ttuor aras. S. s. duas tibi Daphni: et phœbo duas q̄ sint altaria nā arę inferorū & superorum sunt. Altaria tantū superorū: quę ab altitudine dicuntur: Ergo Daphnidi aras dat: nam q̄uis deus sit: tamē est ex mortali: Verū quare duas aras Phœbo: cū numero deus (si supern⁹ sit) impare gaudet. Sed cōstat Phœbo triplicē esse potestatē secundū Porphirii librum: apud superos sol dicit̃: In terris liber pater: apud inferos Apollo. Vnde tria illius simulacro sunt insignia. Lyra q̄ celestē harmoniā exprimit: Grypheneū q̄ terrenū indicat numē: Sagittas quib⁹ cū noceat infernus notatur deus: Vnde Apollo. ἀπὸ τοῦ ἀπολλύειν. Hinc illū Homer⁹ tā pestiletię q̄ salutis dicit auctorē & Hora. Cōdito mitis placidoq́ʒ telo. Supplices audi pueros Apollo. Ergo hic virgili⁹. p altaria sup̄nū numē: p arā numē infernū indicat. C. Ara secūdū aliq̄s. ἀπὸ της ἔραζε dicit̃. i. a terra: Nam vt altare in altū porrigit̃: sic cōtra ara in terrā deprimitur: Var. aūt dicit. Vbi frumēta facta ponūtur: vt arescant area dicit̃. Propter hanc similitudinē loca pura in vrbe areę dicūtur. a quo potest etiā esse ara deū. quia pura sit: nisi potius ab ardore ad quē vt sic fit ara. Alii volūt esse ab eo quod est ἀρῶ id est precatio ꝙ in ea deos precamur. hara etiā prima sillaba correpta stabulū significat Ouid. in Ep̄lis. Tertiū & inmūdę cura fidelis harę.
q Duas tibi Daphni. A. Quāq́ʒ em̄ q̄s cœlū ascēderit: ei⁹ tamē simulacrū apud inferos esse dicitur: Propterea ergo duas Daphnidi aras posuit: duas etiā Phœbo: propter superū & inferū hemisperiū. Vñ. Macro. li. i. Sat. sic ait: In sacris em̄ hęc religiosi arcani obseruatio tenetur: vt cum sol in supero. i. diurno hemisp̄io est: Apollo vocitet̃. Quū in infero. i. nocturno dyonisius: q̄ est liber pater habeat̃. r Hylarans. S. ab hylaro. i. lętū facere. Est aūt greca dictio. nam ἱλαρὸς facit Vnde est hoc verbū. s Nouū. S. Ordo ē. Vina fundam calathis. i. calicib⁹: quę vina sint nouū nectar. i. noua dulcia v Aruisia. S. ab aruiso (dochyi p̄mōtorio. A. Aruisia p̄montoriū est chię insulę: exquo vinū quod aruisium vocant Vt inquit Pli. li. xiiii. ca. x. Chios aūt insula vna cycladū teste Solino. Homeri sepulchro aliis antecędens. De Chyo etiā multa Strab. li. xiiii. vbi dicit: ꝙ Aruisia est loc⁹ asper & importuosus stadiorꝝ. ccc. q̄d vinum fert grecanicū optimū. x Nectar. A. grece significat deorū potionē vt Festus inquit: Sunt qui dicunt nectar significare immortalitatē. a ne quod priuationem fcat: & κτείνω id est occido. C. De hoc in in Eneide dicet̃. y Lycti⁹ S. cretensis. A. Lyctus est cretę vrbs digna quidē: distans est a gnoso stadia cētum viginti: a mari aphrico stadia octingenta. Stra. meminit libro decimo. Inde aūt lycti⁹. a. um. possessiuū. C. Lycti⁹ cretēsis a lycto oppido. Ait em̄ vir eiusdē insulę Stra. Cū gnosū (q̄d Homerus cęterꝭ q̄ i creta sūt oppidis p̄fert) glīa plapsa eēt: dignitatē ad Cortynā et lyctū fuisse translatā. Et noster Vates in tertio. Lyctius idomeus.
z Saltātes Satyros. A. Satyros aīal est q̄d teste Solino de hoībus nihil aliud p̄fert q̄ figurā. Bacchus aūt Satyros ad psallendū. i. cātandū ad animi remissionē aptos secum in castris habebat. de quo lege Diodo. li. i. Stra. item li. x. ait. Silenos & satyros liberi ministros esse. De Satyris i Enei. cōmodi⁹ dicet̃. a Alphesibœus. S. nomē pastoris: Ideo aūt i religionib⁹ saltabāt maiores. quia nullā partē corporis esse voluerūt quę nō sentiret religionē. Nā cātus ad animū: saltus ad mobilitatē ptinet corporis. A. Alphesibœus interpretat̃ inquirēs seu inueniēs boues: Alpheo enim inquiro significato: alpheno vero inuenio.
b Solēnia vota. A: Solēnia dicūtur quę oībus annis pręstari solent. Festus scribit Solēnia iō dicta eo ꝙ soleāt fieri in anno. c Lustrabim⁹ agros. S. Vt supra dū faciā vi

tu. d Vt baccho cererics. SER. hec em duo numia rustici maxie colūt: & cōia sūt mortalib⁹ cūctis. Sic in geor. Vestro si munere tellus Chaoniā pingui glandē mutauit arista. A. Lustrare hic circuire significat de quo supra egloga.iii.et Mac.li.ii. Sat. De hostiarum generibus edocet. d Dum rore cicadę. A: Cicadas rore vesci Pli. asserit li.x. C. Cicada dicitur quia cito cadit.i.moriatur: hę voce carent: nam sanguinē nō habent: nō habent pulmones. & quę carent pulmonibus. nō respirant: sine spiritu aūt nō fit vox: ergo nō canūt sed stridorem illū ex alarū & reliq. qui corporis cōcussione excitant: dicūtq fingere ex onomatopia. Eademq ratione fit bombus in apibus.
e Damnabis. votis. S: Id est cum tu deus prestare aliqua hominibus ceperis: obnoxios tibi eos facies ad vota soluenda: quę antequā soluātur obligatos et quasi dānatos homines retinent. Damnabis votis.i.propter vota oblata & non soluta habitis optatis damnabis homines.i. damno & poena afficies per quod eius potentiam numinis ostendit.

f Tu quoq. A. vt alii dii. g Reddam. S. Ille supra solūmodo laudauerat: hic & laudat & de munere cogitat: h Sibilus austri S. Sibulus dicitur res ipsa: Nam sibila ora: est prosibilātia i Donabimus ante. S. Anticipat & offert mun⁹ quod ille se facturū pmiserat: k Cicuta. C. Hec herba caulē fistulosum habet: ergo hic pro fistula ponitur. C. hanc herbā Diascorides comō vocat Arabice dicitur succara: ei⁹ frigiditas vim iterimēdi hab3: sed vino meraco atq calefacto huic malo subuenit. Fallūt āt q succarā Iusquiamū esse dicūt. l Hęc nos formosū. C. Necesse est vt p Virgilio posit⁹ sit Menalcas qn eglogas a se factas memorat. m Pedum. Se Virga est incurua: vnde retinetur pecudū pes: A. Pedum pastoralem baculum incuruū: dictum q illo oues pedibus comprehenduntur. Festus auctor. n Non tulit Antigenes S. Aut pastor pulcherrim⁹ est: aut Coraulā dicit quem legimus a Virgi: amatum. C. Laus doni cū illud puero amato: & quo tempore dignus amari erat dare nō sit passus. o Et erat tū dig. A. Lactāti⁹. Firmiam⁹ in puerorū corruptores ita scribit. Quid enim potest esse sanctum his qui ętatē imbecillā & presidio indigentem. libidine suę depopulandam. foedandamq substrauerit. Nō potest hęc res p magnitudine sceleris enarrari. nihil ampli⁹ istos appellare possim q̄ impios: & paricidas: quib⁹ nō suffi ciat sex⁹ a deo dat⁹: nisi & suū sexū pphane ac petulāter illudāt. Hęc ille. p Parib⁹ nodis: S. Pari & equali tumore nodosum: Et honesta est locutio formosus nodis: ac si dicas pulcher frenis. ꝛc.

Dūq thymo pascētur apes: dum rore cicadę
Semp honos nomēq tuū laudesq manebūt
Vt baccho cererique tibi sic vota quotannis
Agricolę faciēt: dānabis tu quoq votis. Mo.
Quę tibi quę tali reddā pro carmine dona:
Nam neq me tantū venientis sibilus austri
Nec pcussa iuuāt fluctu tam littora: nec quę
Saxosas inter decurrūt flumina valles. Me.
Hac te nos fragili donabimus ante cicuta:
Hęc nos formosum corydō ardebat Alexim
Hęc eadē docuit cuiū pec⁹: an Meliboei: Mo
At tu sume pedum: quod me cū sępe rogaret
Non tulit Antigenes: & erat tū dign⁹ amari
Formosum parib⁹ nodis: atq ęre Menalca.

poeta Sileni cantilenā recitat ad Varrum. de vita Epicurea: & mundi ortu. Egloga sexta.

Sexta Epicureā vitā cantante Syleno: Hic recitat vates rerū primordia Varro
Atq ortū mundi principiūq docet. Quę solitus pueris olim cantare Silenus.

Rima syracusio dignata est ludere versu
Nostra: neq erubuit syluas habitare thalia.

a Prima syracusio. S. nra id ē Romana musa nō erubuit habitare syluas id ē se syluis ante cōmittere.i.imitari Theocritū syracusanū, et bucolicā scribere. Syracusio autē grece ait. Nā latine Syracusan⁹ dicim⁹. A. Prima Syracusio. Argumentū carminibus patet. Prima. nullus em ex grecis quoq ante Maronē in scribendis bucolicis Theocritū imitatus erat. b Nra. S.i. Romana. vt tu quoq littoribus nostris. Et dignata est dixit. quasi ex loco superiori. AN. Nostra thalia.i.latina musa. Nostra aūt inquit q Varū Poetā quoq alloquit. Syracusio versu ludere.i. bucolica scribere: vti prius Theocrit⁹ syracusius scripserat Syracuse aūt gloriosa ciuitas: maximū olim tyrānorum domicilium sub Pachini pmōtorii radicibus q̄ in oriente solē aspicit. Vt Dyoni. edocet. Strabo item li. vi. pmulta de ea scribit. Hanc Cicero li. vi. Verri. & Florus li. ii. descripsit. Dignata actiue nūc protulit: alibi passiue. Coniugio anchise veneris dignate supbo. Dignate est em. putate: ptinet q ad facilitatē humanitatē q. Quaobrem qui dignat nō modo se de pprio gradu dimittit: sed & persepe alii plusq meret tribuit. Ergo sensus est. Quāuis musa romana aliqd supra carmē bucolicū efficere mereat: tn̄ sua facilitate descēditi illud Vnde sequitur.
c Neq erubuit. q. d. nō putauit esse cōtra suū decorem: nā cū facim⁹ aut dicimus q̄d nō deceat: afficimur pudore. Est em pudor aut obstaculū quoddā vt faciam⁹ id q̄d putam⁹ esse cōtra decorū: aut veluti pęnitētia quędā qua anim⁹ cōfundit se ita id fecisse. Primus ergo pudor in virtute est. Secūdus pueris dat veniā: quib⁹ (cū adhuc vitę degēdę ignari sūt) condonat delictū: q̄d penitētia sequat: Nā vident nō facturi fuisse: si naturā rei recti⁹ nouisset. his aūt q̄s lōgo vsu atq multarū rerū experiētia cūcta callere oportuit: & q̄ bona que mala sint ɔgnoscere: veniā nō dat. nō em restat spes post eū hec emendatū iri. cū lōga ętate iam obdurauerit
d Thalia. SER. grece θάλεια nam latine Thalea dicē

retur. A. Thalia vna est no
uem musarũ de quibꝰ am-
ple diximus in nostro car-
mine de floribꝰ: De quo itẽ
latius Diodorus li.v. Tha-
lia aũt capacitas seu celebri
tas interpretat̃. eo ꝙ in lon
gum tempus poetarũ laus
nitescat. e Cũ canerem.
S. Canere vellem. f Ca-
nerẽ reges & prelia. S. Enei
da & res gestas albanorũ
intelligit quę cœpta omisit
noĩm asperitate deterritus.
A. Canerẽ reges et prelia: Id

Cum[e] canerem reges[f] & prelia: cynthius[g] aurẽ[h]
Vellit[i]: et admonuit pastorẽ tityre pingues:
pascere oportꝫ oues: deductũ[k] dicere carmẽ:
Nũc[l] ego (nãqꝫ sup[m] tibi erũt: q dicere laudes
Vare[n] tuas cupiant: & tristia condere bella)

rem. S. quę memorię conse
crata est: vt frons genio: di-
giti Mineruę. Genna mise-
ricordię. i Vellit. S. mo-
uit vt postesqꝫ a cardine vel
lit. A. Aurẽ vellit: mos ẽ ex
citantiũ iubentiũqꝫ aliquẽ
ad res agendas reminiscen-
dasqꝫ. k Deductũ. S.
tenue. trãslatio a lana q̃ de-
ducitur in tenuitatẽ. A. De
ductum tenue significat &
subtile. sed Macrob. li. vi.
Sat. Hinc ait Affranius vo
ce deducta. Pomponiꝰ item

simile est illi. Arma virũqꝫ ca. Cœperat ãt ęneida priꝰ: ĩde
deterritus rei amplitudine ad bucolica diuertit. C. Reges
& prelia. i. regia prelia. g Cynthius. A. dicit̃ Appollo
Est em̃ cynthꝰ mõs sublimis et asp. Delo mõti inminẽs
quę insula in mari ęgeo sita: vrbẽ habet in plano positã:
& Apollinis templũ atqꝫ latonę. quę ibi Dianã simul &
apollinẽ peperit. Id Strabo li. x. scripsit. Per Cynthiũ vero
hic intelligit Augustũ. dicit em̃ octaua ęgloga. A te princi
pium tibi desinet: accipe iussis: Carmina cœpta tuis.
In ęgloga vero quarta Apollinẽ appellauit vt ibi ostendi
mus. C. Cynthius Apollo qui pręest vatibus. h Au-

vocẽ deducas oportet vt mulieris videant̃ verba: C. De-
ductũ extenuatũ. quale pro humilitate materię bucolicę
esse cõuenit: quę humilis est. & nõ grande quale requirũt
prelia regũ. l Nunc ego. S. Ordo est. Nunc ego medi-
tabor agrestem musam tenui arundine. i. carmen rusticũ
scribã. m Superũt. S. supabũdabũt qui ambiãt tua
facta describere. Hic varus germanos vicerat: vñ & glo
riã & pecuniã fuerat grandẽ consecutus: per quẽ Virgiꝰ
meruerat plurima. n Vare. A. In Hora. Nũc varꝰ nũc
Varius legitur: Hic autẽ varus semp. fuerũt aũt Varus et
Tuca vt scribit Euseb. Virgilii & Horacii contubernales

Agrestē tenui meditabor arūdine musam.
Nón iniussa cano: si quis tñ hęc q̄ʒ: si quis
Captus amore leget: te nostrę varre miricę:
Te nemꝰ oē canet: nec phœbo gratior vlla ē
Quā sibi q̄ Varri pręscripsit pagina nomē.
pergite pierides chromis et mnasylꝰ in ātro
Silenū pueri somno videre iacentem:
Inflatū hesterno venas (vt semper) Iaccho
Serta procul tantū capiti delapsa iacebant:
Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi: nā sępe senex spe carminis ambos
Luserat: iniiciūt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociā: timidisq; superuenit ęgle:
Aegle Naiadū pulcherrima: iamq; videnti

& poetę illustres qui ęneidos libros postea emendarunt sub lege ea vt nihil adderent. Hunc Hora. item alibi & o de. vi. laudat. Vbi dicit Agrippę: Scriberis Vario fortis & hostiū victor meonii carminis alite. Acro dicit et Porphirio: Varrū Tragediam scripsisse de Thyeste. Item Fab li. x. De Vario Satir. vi. Hora. ad Mœcenat. sic ait. Nulla etenī mihi se sors obtulit: optimꝰ olim Virgiliꝰ: post hunc varꝰ dixere quid essem. o Agrestem musam. A. rusticū carmen. hoc est bucolicum. p Tenui arundine. A. gracili fistula. q Meditabor. A. meditando canā. r Non iniussa. S. vel A pollione: vel Augusto: vel Mœcenate. A. Non iniussa. vt iam ostendimus: Augusto inqt egloga .viii. Accipe iussis carmina cœpta tuis. C. Nō iniussa. canā. obtemperando pollioni sine tua iactura: cum tibi suppetant qui canent tuas laudes. s Hęc quoq;. S. q. d. vilia. A. Hęc quoq;. vt. s. alio rū scripta leguntur. C. Hęc: nostra quę pastoralia sunt leget. deprehendet te illa canere. t Captus amore. A. beniuolentia ductus. C. ductus aliqua voluptate. v Miricę. S. p Miricas & nemora bucolicā intelligit. Scripsit aūt hanc eglogam in laudem Vari: q̄ magno fauore recitauit: & cū deinde cytharis cantasset in theatro: quam in fine lycoriden vocat: stupefactus Cicero cuiꝰ esset interrogauit: & cū eum aliquādo vidisset: ad suā & illius laudem dixit. magnę spes altera Romę: q̄d iste postea ad ascaniū transtulit: vt cōmentatores loquūtur. A. Myricę de his late in q̄rta egloga. C. Species genistę mirica est cuius rami stipites & folia rugosa & angulosa sūt: fert grana rotūda et rubea: cuiꝰ radix dicitur reubarbaro: et in virtute quidā tamaricen putant propter nominis similitudinē. x Nemus. A. a greco dicitur nemos. eos. Verbū aūt nemeo vel nemo significat distribuo: tribuo. Pascua nemora significant syluas amœnas vt Festus ait. y Canet. A. reboabit. z Nec gratior vlla est. C. Vt ostendat phibitū esse ab Apolline ne canat pręlia: quia pastor est: id est cuiꝰ stilus humilior existat: nō quia nolit Apollo Vari laudes cani. a Pręscripsit. AN. titulo designat. b Pagina. A. id est charta. Paginę aūt dicūtur q̄ in libris suā quęq; obtineant regionē. Vt pagi. vel a pāgēdo q̄ in illis versus panguntur. i. figūtur. Festus ait. C. Paginę proprie a pangēdo dicūtur cū plures in pugilaribus aut in libro compactę atq; inter se iunctę sint chartę. c Pergite. S. s. ad ea referenda quę Sylenus cantauerat pueris: vult aūt referre epicureā sectam quā Virgi. Varusq; a Syrone didicerant: quē sub persona Syleni inducit. A. Pergite. incipite perseuerateq; canere. vel agite vt inquit Festus. d Pierides vide in Palemone. e Chromis & mnasylus. S. p Chromin aūt et Mnasylō: Varū: seq; intelligit quibus ideo cōiungit puellam vt ostendat plenam sectam epicuream: quę nihil sine voluptate vult esse perfectum. Chromis autem & Mnasylus Satyri sunt. f Silenū. A. Is fuit Dyonisii pędagogus ac nutritor optimorūq; institutor studiorū: qui plurimū sibi ad virtutem & gloriam resq; bellicas profuit. lęgito Dio. li. v. C. Silenū ait Diodorus Siculus: bacchū ex Nisęis nobilissimos duxisse quos Silenos esse noīabant. dictos a Syleno qui primus Nysę imperauit: cuius origo propter antiquitatem ignota fuit. Quiq; caudā habuit in latere quod signū posteris semper māsit. Alibi vero idem scriptor refert Sylenū bacchi alumnū fuisse & bonarū artiū preceptorem extitisse: & multa quę ad virtutem: & ad gloriā collatura essent illū docuisse: atq; in bello armis: & pardorū pellibus instruxisse. In pace vero solennitatibus floridis et deliciosis vestibus exornasse. Refert Eusebius q̄ prisci voluerunt Atym. adonem. & Silenū ad fruges & ad flores pertinere. Vt atys eos flores significat: qui anteq̄ ad fructum veniat decidant: Hinc ei pudenda abscisa dicunt: quoniā flores delapsi seminā non produxerunt: Adonis vero perfectos fructus significet. Silenus autē illius sit spiritalis motus symbolum: cuius caput cādore fulgens celestis motus: Cęsaries vero inferioribus imaginibꝰ apposita crassitudinē terrestris aeris notat. g Inflatum venas. S. Figurate. i. ipletū venas cuiꝰ venę eēnt plenę. h Iaccho. S. Baccho. A. Iacchꝰ dicit Bacchꝰ a clamore et sonitu: nā sibi sacrificātes clamare solebāt. Iaccheo clamo ꝑcat. iacho resono. iache clamor. i Procul. S. mō ppe. nā itulit tm̄ capiti delapsa. vt ostēderat nō longiꝰ puolutā esse coronā. k Et grauis attrita. S. Frequēti. s. potu. l Cātharꝰ. A. grecū nomē poculi genꝰ. Et ꝑprie liberi pris poculū: quē Maro syleno assignat. Menāder, p. nauicu li etiā genere posuit Macro. satur li. v. C. Cantarus teste Macrobio bacchi poculum est. Quapropter recte Sileno bacchi alumno assignat: queadmodū Herculis est scyphus. Vtrūq; tamē dictum est a similitudine nauigii: Nam calix vniꝰ litterę mutatione ab eo quod grece κυλιξ dicitur q̄uis sint qui velint calicem latinū esse a calido quia calidā potionē illo sumerēt antiqui. Est & cymbiū etiā poculi genꝰ a nauigio quoq; noīatū: vel a cysimbio p sincopā dicit. cysimbiū aūt poculū vt ait Home. Cyclope ab vlixe datum est ex cysso. i. hedera. vt Nicāder cleophinꝰ et calimachꝰ tradidere. Est et carchesiū dictū a re nauali: Nā sūma velorū carchesiū dixerūt. hoc datū ē a Ioue Alchimenę. s. aureū. Est pcerū et circa mediā partē cōpressū ansis a sūmo ad infimū ptingentibꝰ. Plautus aūt nouitatē verbi fugiēs paterā dixit q̄ a parēdo dicit. m Ansa. A. circulo quo vas tenetur. attrita. leui. n Ipsis ex. S. i. ex ipsis. Vt transtra ꝑ et remos. o Timidisq;. S. timentibꝰ. Timidus sempe timet: timens ad tempus et ex causa. vel timidis quia pueris naturaliter inest timiditas. p Aeglę. A. Nympha fuit solis filia ex Negra: vt Home. scribit. li. xii. odissęę. Aegle autem apud nos splendor dicitur CRI. Aegle nomē conueniens pulchritudini puellę Nam αιγλη grece lucem & splēdorem significat. Iteratio autem illa nominis: efficaciam dictis affert: Vt illud Ad cęlum tendēs ardētia lumina frustra. Lumina. nā teneras arcebāt vincula palmas. q Videnti. C. Ergo iam a somno excitato.

Sanguineis frontē moris & tempora pingit:
Ille dolū ridēs: quo vincula nectitis inquit:
Soluite me pueri: satis est potuisse videri:
Carmina quę vultis cognoscite: carmīa vob.:
Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse
Tū vero in numerū faunosq; ferasq; videres
Ludere: tum rigidas motare cacumīa querc⁹
Nec tantū phœbo gaudet parnasia rupes:
Nec tm̄ rhodope mirat̄ et Ismarus orphea:
Quantū oīs mūdus gaudet cantāte Sileno.
Nāq; canebat vti: magnū p inane coacta
Semina terrarūq; / animę / marisq; fuissent:
Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
Oīa: et ipse tener mūdi concreuerit orbis.
Tū durare solū: et discludere Nerea ponto

r Soluite. S. pōt intelligi soluite me: nā sufficit q̄ talis vobis visus sū vt ligari possim. s Quo. A. ꝓpter q̄d. t Satis est potuisse. S. q: semidei cū volūt tm̄ videntur vt Fauni. nymphę. A. Satis est. ꝛc. Sufficit vidisse me. erat em̄ semide⁹. v Carmīa vobis. C. Huic aliud mer ꝛc. Cū ad voluptatē oīa referat̄. videbat pueris carmīa voluptuosa futura. sed puellę nullā voluptatē afferri posse ꝑter venereā x Huic aliud m r. S. minat̄ nymphę stuprū q̄d verecūde dixit Virgili⁹. A. Huic clā venerē inuit. C. Huic emphasim h3. q. d. adeo ꝓcaci. q̄d signū erat lasciuoꝝ moꝝ. y In numerū ludere. S. Saltare admodū rithmi: & cantilenę. A. Innumerū. ordinē & rationē. C Innumerū. Numerus est cōpositi quātitatis discrete: hic nō fit sine ordine: vnde ꝓ ordine capitur vt digerit innūerū: Et quia musica suū numerū suūq; ordinē habet: iccirco nūer⁹ pro cōsonātia & modulatione capit̄. vt Nūeros memini si verba tenerē. z Faunos. A. Fauni dicti sunt a fando. i. vaticinādo. Vnde & fatuos dicim⁹ incōsiderate loquētes: traditum vero est in siluestrib⁹ locis fari solitos: vt scribit Varro erātq; Latinorū dii. C. Faunos in quib⁹ ratio est. a Ferasq;. C. Quę & si rōne carēt: appetitu mouentur. b Ludere. C. moueri. c Motare cacumīa. S. hoc genus saltationis vult esse in arborib⁹ cacuminū motu: d Querc⁹. C. Quę oī motu carēt. Ergo et rōnalia & irrōnalia et sensu carētia demulcebat: ꝑ quod intelligimus q̄ musica & sapiētes efferatos atq; imanes: ac deniq; stupidos: ac pene a sensu destitutos delectat. e Parnasia. A. Parnasus mons est Phocidis. vt ait Stra. li. vi. q̄ vniuersus consecrat⁹ existit: antra et alia loca honore et sc̄titate digna cōtinēs: estq; in Parnaso rupes quę ꝓrupta frōdosam relinquens vallē: ꝑ quā plurimus amnis dispgit: q̄ rupes Cyrrhis vocat̄. Hinc itaq; biceps Parnasus dicit̄. Ibi aūt Phoebus musis preesse fert̄ lyra sonans. C. Parnasus phocidis mons biceps quoꝝ vertex alter baccho: alter Phoebo sacer est: Nō tn̄ est helicon aut Cītheron: nā hi in Boetia sunt. Et musis natale solū prebuit helicon. delphi sub Parnaso sunt. Cyrrha vero & Nysa sunt noīa vrbiū. & Nysa in Helicone est. Habet tn̄ duos vertices Parnasus. Ouid. Mons ibi verticibus petit ardu⁹ astra duob⁹ noīe Parnasus. Et Hero in. viii. li. quē vraniā appellat scribit: E Parnaso vero gemini vertices abscissi in illos irruētes multos mortales ꝑtiuere. Ac paulo infra Vnū ex verticib⁹ Gyampeū noīat: & in eo Castaliū fontem ponit Hęc iccirco libētius scripsi: qm̄ ego quoq; in eo errore diu detent⁹ fui q̄ Helicon & Cytheron essent Parnasi vertices. f Rhodope & ismarus. S. montes sunt in quib⁹ canebat Orpheus: Nā ita gaudebat mūdus. vt inde dicat & inuito ꝓcessit vesper olympo. A. Rhodope: Thracie mōs ibi aūt Orphe⁹ lyra sonare cātareq; solitus erat: Et ibi sacra liberi patris Orpheo primū iniciāte celebrant̄. vt scribit Mela Est aūt mōs sublimis post hemū. vt Stra. ait. li. vii. de Thratia loquens. Ptholeme⁹ li. iii. scribit Rhodopē montē esse supra Nessum fluuiū atq; Ebrū C. Rhodope mōs Thracię est quē Mygdones incolūt: sacris Bacchi celeber. g Ismarus C. Thracie mons Mundus triplex est inuisibilis: item visibilis quo quęcūq; creata sunt cōtinent̄: et microcosm⁹. i. paruus mūdus. i. hō: Ergo mūdus. i. oīa q̄ in mūdo visibilia sunt: & est intellectio. h Namq; canebat vti. hoc carmen et sequētia sex Ennii sunt in Ctosiphonte vt docet Macro li. vi. Nāq; canebat. S. Varie sunt opiniones de principiis rerū. Anaxagoras enim omnia igne procreari dixit. Thales ex humore: vt Oceanumq; patrem rerū. Empedocles ex q̄ttuor elemētis. vñ Lucre. Ex imbri terra atq; aīa nascūtur et igne Epicurei ꝓo (q̄s nunc seq̄t) posuūt duo principia. corpus & inane. Oē em̄ q̄d est: aut continet aut cōtinet̄. Corpus volūt esse. atamos. i. quasdā minutissimas ptes q̄ τομὴν id est sectionē non recipiūt Vñ atomi dicte sunt. quas Lucretius minutiores dixit illis corpusculis quę infusis per fenestrā solaribus radiis videmus. Dicit em̄ illis nec visum posse accidere: Inane vero dicūt spaciū in quo sunt atomi. Ex his pricipiis: q̄ttuor. s. ignē aerē: aquā: terrā. volūt creari et ex illis cętera: vt illa duo elemēta sint. hęc vero q̄ttuor syntheta. i. cōposita ex aliis duob⁹. Cōprobat aūt oīa ex corporib⁹ et inani ꝯstare q̄ nihil sit in reꝝ natura q̄d nō corp⁹ habeat s3 q: nō recipit sectionē: idicat esse inanitatē. Canebat ergo principiū mūdi: queadmodū coacta et collecta alicubi ꝑ magnū iane fuisset origo ignis aeris: aquę et marꝭ. A. Magnū ꝛc. Semīa. Lucre. li. i. oñdit rerū naturā duab⁹ in reb⁹ ꝯsistere. in corpe. s. et in aīa. i. atomis et aere. q̄d his versib⁹ pt3. Oīs vt est igit̄ ꝑ se natura duab⁹ cōsistit rebus Nā corpa sūt et iane. Hęc in q̄ sita sūt varia et diuersa mouent̄. Id aūt sūpsisse videt̄ Lucre. a Democrito q̄ q̄dē opinat⁹ est illa pricipia oīm esse atamos atq; inane. Atamos vero esse īfinitos. et ꝯcretiuos oēs gignere ignē: aerē: aquā et terrā. q̄ppe et hęc ex atomis ꝯstare. Solē item ac lunā ex atomis esse compositos. Legito laer. C. Nāq; canebat ꝛc. Opinionē epicuri sat3 dilucide ponit. Ser. Reliq̄ꝝ āt phōꝝ de pricipiis opiniones apud m̄tos leges. Verū districte dilucideq; rē vniuersā apud Euseb. de ꝑparatōe euāgelica scriptā repies. Prestim q̄d prisci illi phisici q̄ꝝ volumia nō extant senserint: Quib⁹ oīb⁹ cōfutatis: Cōstat verā eē xp̄ianorū fidē Mundū ex nihilo a deo creatū. i Semīa. A. Atamos ītelligit vt patuit. k Aīe. S. aeris. vñ et venti fiūt. l Liq̄di. S. puri. i. ętherei. m Vt his exordia primis. A. Canebat item Silen⁹: vt his primis. s. feminib⁹: oīa exordia cōcreuerint: et vt ꝯcreuerit ip̄e tener orbis mūdi. i. celi. Phus ait in libro de cęlo et mūdo cęlū nec graue nec leue esse. n Oīa et ip̄e. t. m. c. orbis. S. Ante orbis. et sic oīa q̄ in orbe sūt: nā mutato noīe ait ꝑmo oīa et sic orbis. o Cōcreuerit. S. Collect⁹ et informat⁹ sit. p Tū durare solū. A. Canebat vti solū. i. terra cœpit durare se et discludere. q Nerea pōto. A. i. aquā ponto. i. in mari: & vt

Cœperit:& rerū palatim sumere formas:
Iamq; nouū terrę stupeant lucescere solem:
Altius atq; cadāt sūmotis nubibus imbres.
Incipiant syluę cū primū surgere: cunq;
Rara per ignotos errant aīalia montes.
Hinc lapides pyrrhę iactos saturnia regna.
Caucaseasq; refert volucres furtūq; ꝓmethei

cœpit solū ipm paulatim sumere rerū formas. Nereꝰ oceani & Thetios filius teste Hesiodo: quē oim antiquissimū dixit Orpheus in argonautica: sed ꝑ aqua ponit hoc loco neros eīn aqua dicit. Nerea pōto. Fuerat olim chaos .i. elementorū cōfusio: postea quicqd ex oī materia de qua facta sūt oia: purissimū ac lucidissimū fuit: id tenuit sumitatē: & ether vocatꝰ est: Pars cui minor puritas inerat: et aliquid leuiꝰ pōdere: aer extitit: et in secūda loca delapsus est Post hec quicqd liqdū & corpulētū erat: i aquę fluxū coagulatū est: quod deinde īpenetrabile & densatū ex defalcatis abrasum resedit elemētis: hęsit ī imo. & terrę nomē accepit. Hāc sparsus aer vndiq; fulcit & cōtinet: nec in recessū aut accessū moueri eā patit. Legito Macro li.i. de Som. Naso etiam li.i. met. optime scripsit. r Iamq; nouū. A. Et canebat vti terrę stupeāt iā nouū solē lucescere. s Atq; cadāt summotis. S. Nubes cū soli sint vicinę: eiꝰ calore soluūt in pluuias: Vñ in signis serenitatis ait. At nebulę magis ima petūt. bonus aūt ordo vt post solem et pluuias ortę sint syluę et aīalia. A. Imbres .i. aquę et pluuię ipę: a terra aūt caligo hūida et ꝓptervapores fumida exalat hinc nubes: q̄ in sublime egresse in liquorē soluūtur. vt Pli. li. ii. docet. t Incipiāt syluę. A. Et canebat cū primū syluę incipiebāt surgere & cū primū rara aīalia errāt ꝑ ignotos mōtes. v Hinc lapides Pyrrhę. S. Quęstio est hoc loco: Nā relictꝭ rebꝰ prudētissimis de mūdi origine: subito trāsit ad fabulas. Sed dicamꝰ aut voluisse exprimere sectam Epicuri q̄ rebꝰ seriis admiscet voluptatē: aut fabulis puerorū pectora: q̄ plenę essent admirationibꝰ voluisse mulcere: nā fabulę delectatōis causa inuētę sūt. Vñ in Geor. Cętera q̄ vacuas tenuissēt carmia mētes. A. Hinc lapides Ordo est hinc refert lapides pyrrhę iactos. Hinc refert Saturnia regna. ꝛc. Lapides Pyrrhę. Tpe Deucalionis & Pyrrhę (vt narrat Ouid. li. i. met.) aiūt diluuiū ꝑ vniuersā terrā fuisse: qñ ipi duo tantūmō (quia optimi) restitissēt: Themidis oraculo ducti lapides post tergū iecerunt. Inq; breui spacio superorū numie: saxa missa viri manibꝰ faciē traxere virorū. Et de fœmineo repata est fœmia iactu. veritas tñ alia est: Nā vt Iustinus li. ii. scribit. Amphiteonis Athenarū regis tpibꝰ aquarū illuuies maiorē grecię partē absūpsit: supfuere q̄ refugia montiū cœperūt: aut ad Regē Thessalię Deucalionē ratibꝰ euecti sūt: a q̄ ꝓpterea genꝰ humanū cōditū dicit. C. Lapides pyrrhę. a rebꝰ phisicis ad fabulas dilabit Maro. ne poetā se esse obliuisci videat. Idem principiū rebꝰ seriis ponit in Georgicis. Idē & Iuue: Ex q̄ Deucalion nimbis tollētiꝰ equor: nauigio ascēdit mōtē: sortesq; poposcit. Paulatimq; aīas caluert mollia saxa Et maribꝰ nudas ōndit Pyrrha puellas. Deucalionis aūt & pyrrhę diluuiū narrat Ouid. quo tpe cū qui ex inūdatione supfuerunt: montana incolerēt: ferinā duraq; vitā agtes: neq; ī plana (diluuiū formidātes) descēdere vellēt: verbis Deucalionis mares. Pyrrhę vero hortatu: mlieres ꝑsuasę sunt vt in loca culta descēderēt: & ad mitiorē vitā accederēt: datꝰ est fabulę locꝰ: vt ex lapidibꝰ ab illis iactis repatū sit humanū genꝰ: quia ex ferinis durisq; moribus ad hūanū cultū rediere. Fuit āt hoc diluuiū regnāte Athenis (vt ait Varro) Crinao Cecropis successore. vt ꝓo Euseb. & Hieronimꝰ scribūt: nōdū defūcto Cecrope. Dictū aūt est Deucalionis diluuiū. qm maxime eiꝰ regionē oppressit: ad Egyptū aūt & eiꝰ vicina nō ꝑuenit. Fuit huius cemodi diluuiū anno mūdi septimo supra tria milia sexcētos septuaginta ānos: ad diluuiū vero vniuersale quod fuit tpibꝰ Noe: ab Adam .i. a mūdi pricipio intercesserūt anni ducēti et quadragīta duo supra duo milia. Ait Seuerus. atq; idē affirmat Affricanꝰ q̄ scripsit de tpibꝰ & hystoriis Hebręorū et Grecorū & Persarū et Macedonū & Alexādrinorū: Itē Romanorū quinq; libris oia cōplexus est. Fuit & aliud diluuiū regnāte Ogyge q̄ in Atica elusinā cōdidit: cuiꝰ etiā tpibꝰ apud lacū Tritonidē virgo apparuit: quā gręci Athenē: nostri aūt Mineruā dicūt. Verū ab hoc diluuio ad mūdi primordia: intercesserūt quadraginta & septē anni supra tria milia & q̄dringētos. x Saturnia regna. S. Peruertit ordinē tpm et fabularū: nā q̄ tpe Saturnꝰ regnauit: nō fuit diluuiū: Sed sub Ogyge rege Thebano. Secūdū aūt sub Deucalione & Pyrrha. Sciendū aūt est ꝑ diluuiū & per ecpyreosim ꝑcari temporū mutationē. A. Saturnia regna. Saturnꝰ ętate aurea in latio regnit. Vñ ait Maro. li. viii. Aureaq; vt ꝑhibent illo sub rege fuere secula: sic placida populos in pace regebat: Latiꝰ tñ supra ī. iiii. egloga. y Caucaseas volucres. S. Ordinē fabulę peruertit. Nā Prometheus pꝰ factos a se hoies auxilio Minerue ascēdit cœlū: & ignē ferula de rota Iouis subripuit quē hoībus indicauit. Qua ꝓpt irati dii: duo mala īmiserūt terris: Fębres et morbos (teste Sapho et Hesio) Hinc Hora. Post ignē ętherea domo subductū. macies et noua febriū incubuit cohors. A. Caucasus scythię mōs est dictꝰ q̄si caucasus hoc est niue cādidꝰ vt Pli. ait li. vi. poete dicūt aqlā Promethei iecur indeficiēter assidue deuorasse. & eā herculē occidisse Diod. aūt li. i. rei veritatē exponit: Videto ergo ibidē ne ego sim lōgior. z Furtūq; promethei. S. Prometheū aūt ꝑ Mercuriū in caucaso mōte religarūt ad saxū adhibita aqla q̄ eiꝰ cor exederet: Quod ꝑcat q; Promotheus vir prudētissimꝰ fuit. Vñ & Promotheus dictꝰ απο τησ προμηθειασ .i. a ꝓuidētia. Hic primꝰ Assyriis astrologiā īdicauit: quā rsidēs ī Caucaso nimia cura iuuestigauerat. q mōs vicinꝰ cœlo maiora astra demōstrat. clariusq; ortus eorū et occasus indicat. de aqla dicit qm αχοσ .i. sollicitudo illius cognitōis cor rodebat: Per Mercuriū in eū ductꝰ dicit. quia prudētie et rōnis deꝰ est Mercurꝰ. Deꝑhēdit rōem fulminū et hoibꝰ indicauit: Vñ ignē celestē furatꝰ dr. Nā q̄dā arte ab eo ꝑmonstratā: supremꝰ ignis eliciebāt: q̄ mortalibꝰ (donec illo bñ vteret) ꝓfuit: nā postea malo vsu in ꝑnicīē ꝯuersus est. vt ostēdit Liuiꝰ. de Tullio hostilio: q̄ cū suis oibꝰ extinctꝰ ē. Numa vero īpune vsus est tm̄ in sacris deorū: Hinc est q; igne rapto ab iratis numībꝰ morbi dicūt imissi. A. Furtūq; ꝓmethei. Dicunt Prometheū ferula furatū esse ignē e solari curru: et ī terras duxisse: et hoī quē ex luto formauerat eo spm̄ imisisse: Sed reuera ipe docuit ignē ferula asseruari, vt scribit Pli. li. vii. Promethei. ei ꝑ vnica syllaba ponit: vt ibi Iā validā ilionei na. ꝓ ilioni. Est itaq; Sinerisis de qua in carmine figurarū legito: Potes igit Promethi & Ilion illegere. Prometheus dici pōt ꝓuidēs vł prudēs. Id eīn Promethis dr: & ꝓmetheo ꝓuideo. C. Promethei: ex Titano cęli & terrę filio natꝰ est Iapetꝰ: ex iapeto Prometheus q̄ matrē habuit Asiā nymphā. fingūt hūc auxilio Palladis in cœlū sublatū ferulis ignē solarē accepisse. et in statuā quā de limo finxerat imisisse: Deos vero ꝓpter hoc iratos ꝑ Mercuriū in Caucaso religasse: aqlāq; q̄ eiꝰ iecur corroderet apposuisse, hęc figmēta expmūt. q; ille relicto fratri regno: ī chaldeos ꝓfectꝰ mathematicā oēm didicit. Deinde ī Caucasi vertice moratꝰ siderū ortꝰ occasusq; et fulminū naturā obseruasse. Inde ad assirios reuersus: illos astrologiā docuisse: & ciuilibꝰ moribꝰ īformasse: sicq; ex feris māsuetos reddidisse. Eusebiꝰ refert nōnullos sentire Prometheū &

His adiungit hylan: nautę quo fonte relictū
Clamassent: vt litt⁹ hyla hyla omne sonaret.
Et fortunatā si nunq̄ armenta fuissent
pasiphaen niuei solatur amore iuuenci.
Ah virgo infœlix quę te dementia cœpit?
prœtides implerūt falsis mugitib⁹ agros:
At nō tā turpes pecudū tñ vlla secuta est
Cōcubitus: q̄uis collo timuisset aratrū:
Et sępe in leui quęsisset cornua fronte.
Ah virgo infœlix: tu nūc in mōtib⁹ erras.
Ille latus niueū molli fultus hyacintho
Ilice sub nigra pallētes ruminat herbas. (phę
Aut aliquā ī magno seqͥ̄ grege claudite nym
Dictęę nymphę nemorū iā claudite saltus:
Si qua forte ferant oculis sese obuia nostris
Errabunda bouis vestigia: forsitan illum
Aut herba captū viridi: aut armenta secutū
perducāt aliquę stabula ad cortynia vaccę.

Epimetheū & Atlantē frēm: & Argū cūcta cernētē: et Io: filiā ipmethei fuisse tpib⁹ Cecropis. alios añ Cecropē: ānos sexaginta vł nonagīta. Lactāti⁹ ait illū pmū simulachrū hois fecisse Plini⁹ scribit pmū e silice ignē excudisse et ferula seruari docuisse. a Hilā. S. Puer fuit comes herculis quē amisit in Ionia iuxta Mysiā: Et cū reptū fuerat q̄ extinct⁹ fuisset i fōte: istituta sūt sacra in qb⁹ suū nomē clamabaᵗ i fōtib⁹. A. Hylas vt Stra. doc; li. xii. vn⁹ ex sociis herculis fuit q etiā argonauta erat: et cū aqtū egrederet: a nymphis captū finxerūt. Fuit āt in Bythinia iuxta Prusiadē vrbē: vbi adhuc festa quędā celebrāt in qb⁹ p mōtes vagi ac saltātes hylan vocāt: qsi in syluas ad illū ingrēdū egrediātur hylao aūt et hylacteo resono ac latro pcāt. b Vt littus. A. adiūgit etiā vt. i. quēadmodū. c Hyla hyla. S. postremū la breue ē q̄ vocalis vocalē sequiᵗ: nā vtūs grec⁹ a masculino veniēs ī a termīat⁹ lōg⁹ est vt Aenea hyla palla. C. Hyla oē sonaret. Hylas teste solino lac⁹ Bithinię ē: in quē hylā Herculis delicias cecidisse credūt: cui⁹ in memoriā solēni tripudiatōe pplus lacū circuit: hylā voce clamans. d Solat. S. q: amat taur̄ q̄d fortunę poti⁹ q̄ morū videᵗ esse. e Pasiphaē. A. Tetrasyllabū est: nō eñ diphtōgō h; in penultīa: Vñ Propti⁹ ait. vobiscū Europe ē nec pba Pasiphae. Fuit āt Minois Cretę regis vxor. solisq̄ filia. Tradūtq̄ Minoē q̄tānis speciosissimū oim taur̄ Neptuno solitū q̄ more sacrificare. s; cū ei taurus eēt ceter̄ pstātior: aliū sacrificauit deteriorē: q̄ ex re irat⁹ Minoi Neptun⁹: et⁹ tauri amore Pasiphae iiecit Cui arte Dedali supposita: decāta tū fabulis genuit minotaurū natura duplici. vt qvsq̄ ad hūeros taur⁹: cętera hō esset. Dio li. v. id scribit.

f Virgo. S. a viridiori ętate: Nā iā mr̄ fuerat Phedrę Ariadnes & Androgei. g Proetides. S. Proeti filię et Stęobeę siue Antiope pm Homerū: q̄ cū se Iunoni ppposuissēt illa irata hūc illis errorē imisit vt se vaccas putarēt: has Melāpas purgauit. A. Proet⁹ Abātis fili⁹ argiuor̄ rex inimicā fœlicitatis suę habuit fœcūditatē Tres eñ substulit filias: et ad tps vsq̄ nuptiarū pduxit. Sed incōtinēs virginū lingua: infœlicitatis edidit cās. hę eñ ferunt solę in tēplū Iunonis intrasse: & se ptulisse deę: his reb⁹ offensa Iuno inmisit eis furorē vt se vaccas putarēt: et cupiditatē iiecit syluas petēdi: credētes se formā induisse vaccar̄: q̄d eousq̄ passę sūt: donec a Melāpade insania liberatę sūt: q quidē herbarię artis pitissim⁹ fuit: de hoc lege Lactā. li. iii. Victru li. viii. sic ait. Apud fontē Clitoriū Melāpus purgauit q̄; Proeti filias: restituitq̄ earū mētes in pristinā sanitatē. C Proet⁹ Abātis argiuorū regis fili⁹ &. lyni. nepos pnepos q̄ ęgypti. ex Antia quattuor suscepit filias: Merā. Eurialē. Lysippen: et Iphianassam: q̄ cū se Iunoni i forma ppponerēt ab ea in eū furorē quē ponit Serui⁹ cōuersę sunt: Verū

cū Proet⁹ regni partē & vnā ex his se daturū illi polliceretᵗ qui eas liberasset: Melāpus illas helleboro liberauit. Iphianassāq̄ vxorē accepit. ex qua suscepit Mantū et antiphatē Vñ est oiclus. Vitruui⁹ tñ in libro de Architectura ait illas esse a Melāpo ductas apd Clitoriū Archadię oppidū vt ab ebrietate liberarenᵗ: cum illic ex speluca limpida aqua fluat: q̄ pota vini odiū inducit: de quo Ouid. Clitorio q̄cūq̄ sitim de fōte leuauit: Vina fugit: gaudetq̄ meris abstemius vndis. Diod. tñ dicit Melampū vatē fuisse et argiuas mulieres q̄ ob irā Bacchi furore vexatę erant lustrasse. Ob quod duas regni ptes ab Anaxagora megapēthei argiuor̄ rege accepisse: et ex vxore Iphianassa megapenthei filia: Antiphaten et Manto genuisse.
h In leui. C. in polita. q. d. nullis bubulis setis obsita.
i Hyacintho. C. secundū Diascoridē herba est q̄ florē purpureū habet: et radicē similē bulbo: hastā duorū palmorū: & tenuē comā viridē et gibbosam. Diciᵗ etiā margaberet. Est etiā lapilli species Iacynth⁹. k Pallētes. S. aridas: vel quia ventris calore viriditatē amiserāt. l Ruminat. S. reuomit et iterū ₉sumit dicta est rumīatio a ruma eminente gutturis pte: p quā admissus cib⁹ a certis reuocaᵗ aīalibus. C. Rumē ps colli qua esca deuoratur. vñ rumare quod nūc rumīare ait Fest⁹ m Aliquā sequiᵗ. vnde tibi sit aliqua spes: quia nouit amare. n Gregē: S. de bobus diciᵗ qui armenta vocātur. Sed greges dicūtur de quorūlibet aīaliū cōgregatione. Cicero in Philippicis: Fudit apothecas cecidit greges armentor̄.
o Claudite. S. melius a psona Pasiphaes dictū accipim⁹. Errabūda vestigia duob⁹ verbis iexpressit q̄d Homer⁹ vno v̄bo εἱλίποδας dixit. i. flexis pedibus incedentes. A. Claudite. s. vt eum facilius inueniā.
p Dictęę nymphę. A. i. dictei mōtis Cretę nymphę nemorū id est dryades. C. Dictęę sic appellantur a dicte qui (secundū Straboñ eiusdē insulę virū) mons in Creta est in quo a nymphis enutritus est Iupiter: alentibus illum apibus. Quāuis Diod. siculus dicat Iouē cum adviridem ętatem peruenisset: vrbem nomen dicten edificasse: cuius etiam sua tempestate vestigia extitisse scribit.
q Ad Cortynia. S. Nam gnoson vbi erat maritus: nolebat taurum venire. Sed cortynon vbi fuerant aliqnādo solis armenta. A. Cortyna erat illustris Cretę vrbs sita in campo: nec multum a Gnoso Minois regia distās. plura Strabo libri. x. C. Cortynia a Cortyna vrbe quę post Gnoson principatum in Creta obtinuit. ea sita est in plano et olim muro (teste Homero) circūdata: deinde illo sūditus diruto sine mœnibus fuit vsq̄ ad Ptolomei philopatris tempora: ille enim ad magnam partem restituit: deinde incolę opus absoluerunt.

Tum canit hesperidũ miratã mala puellã:
Tũ phaetontiadas musco circũdat amarę
Corticis: atq; solo proceras erigit alnos:
Tũ canit errantẽ ꝑmyssi ad flumina gallũ
Aonas in montes vt duxerit vna sororũ:
Vtq; viro phoebi chorus assurrexerit oĩs.
Vt Linus hęc illi diuino carmine pastor
Floribus atq; apio crines ornatus amaro (sę
Dixerit: hos tibi dãt calamos (en accipe) mu
Ascręo quos ante seni: quibus ille solebat
Cantãdo rigidas deducere mõtibꝰ ornos.
His tibi grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus quo se plus iactet Apollo.

r Mala. S. quibꝰ acceptis a venere Hyppomenes vicit Atalantã puellã syriã cursu potentẽ: quo multos spõsos superatos occiderat. De qua pleniꝰ in.iii. Eneidos. A. Hesperidũ mala ĩ ęthiopia speciosissimũ pomariũ Atlãtꝭ fuit in quo nascebãtur aurea mala q̃ Hesꝑides custodiebãt: Aegle: heretusa: hesꝑetusa. & draco ꝑuigil. Lact.li.ii. Inde ãt malis tribꝰ ꝓ venerẽ habitis Hippomanes Atalantã Cenei filiã cursu supauit: de q̊ late.x.li.met. Dyonisiꝰ aũt scribit hesperidũ insulas nõ frustra fabulatũ esse aurea poma ꝓduxisse: cũ plurimo auro ditissimę sint: atq; oĩ pene metallorũ genera pariãt: eas vicini q̊ꝫ Iberi tenuerũt. Solinꝰ etiã de Libya scribẽs: et de hortis hesperidũ et puigili Dracone: ait ꝙ flexuoso meatu ęstuariũ e mari fert̃ adeo sinuosis lateribꝰ tortuosum: vt visentibꝰ ꝓcul lapsus angueos fracta vertigine mentiat̃: itaq; q̊d hortos appellauere circũdat. Vñ pomorꝫ custodẽ interpretãtes struxerũt iter ad mendaciũ fabulãdi. s Phaetontiadas. S. Clymenes et solis filię dũ frẽm extĩctũ lugerẽt: vł ĩ alnos (vt hic dicit) vł ĩ populos arbores (vt in.x ponit) cõuersę sũt: Sed ibi latiꝰ diximꝰ fabulã. A. Phaetontiadas Phaeton solis epiteton trisyllabũ ae diuisas habet cũ apud gręcos ae habeat et a Phaeno deriuat̃ q̊d ẽ oñdo et Phaenos splendidꝰ dicit̃. Quĩtilianꝰ. Itẽ in.i. Phaetõ trisyllabũ docet esse. Fuere aũt Phaetõ sorores in arbores versę flẽdo fratris obitũ ꝓpe Padũ: phaetusa lampetia seu lapetia & lãpetusa: de quibꝰ late Oui.li.ii.met. C. Phaetontiadas patronymicũ ẽ a fratre: nã solis filię et Phaetõtis sorores fuere. t Musco. A. Muscꝰ ꝓprie dr̃ lanugo viridior: q̃ locis hũidis nascit̃. Oui.li.i.met Ad delubra deę q̊rꝫ fastigia turpi pallebãt musco. C. Musco corticis.i. muscoso cortice. Muscũ dicimꝰ lanuginẽ q̃ndã viridẽ q̃ in mucidis locis oriẽs aut saxis aut imis arboribꝰ hęret. nascit̃ et in aquis hęretq; saxis. v Amarę. S. Alibi in masculino posuit: vt raptꝰ de subere cortex. q̊d magis seq debemꝰ. x Proceras. A. altas. y Erigit. S. mira canẽtis laus: vt nõ rem factã narrare sed eã facere videat̃. ʒ Alnos. A. in quas versę sũt phaetõtiades. C. arbor est alnus. & dr̃ (vt placet ysidoro) quia amne alat̃: Nascit̃ em̃ iuxta fluuios. Parmyssi. S. Helicon Boetię mons est quę aonia nũcupat̃. vñ plura cadũt flumĩa: ĩter q̃ ẽ ꝑmyssus hic gallũ dicũt a musa captũ ad reliquas ductũ & factũ poetã. A. Parmyssus fluuiꝰ & Olimeus ex Helicone Boetię monte fluẽtes: in vnũq; ꝑmixti: in Copaidẽ lacũ incurrũt. Stra.li.xi.edocet. b Gallũ: C. Corneliꝰ. Gallꝰ. Foroiuliẽsis poeta: de quo Virg. hoc loco scribit. Aegyptũ Romanã ꝓuinciã primus rexit: et anno ętatis suę. xliii. ꝓpria se manu interfecit. Fuit & Cesinius Gal. orator. Asnii & Pollionis filiꝰ: q diris a Tiberio suppliciis necatꝰ est: Eusebius auctor est. c Aonas. A. in mõtes.i. boetios. Nã aones barbarę gentes oẽm Boetiã incoluernut: vt scribit Stra.li.ix. Sũt aũt plurimi Boecię mõtes q̊rꝫ Cytherõ & Helicon celeberrimi musisq; sacri. Sũt aũt denoĩati a Cytherone & Helicone fratribꝰ q illic singulari pugnauerunt certamĩe vt scribit Lysima. C. In Boetia mõtes in qua etiã Aones po. fuerũt. Chorus ph. cętus musarũ de qbꝰ in primo Eneid. d Assurrexerit. S. Honoris cã surrexit. vt assurgit qbꝰ et rex ipe Phaneꝰ.i. cedit. e Linꝰ. A. de q legito in Pollione. f Diuino carmĩe. S.i. vaticinãs g Apio A. Pli.li.xix. & li.xx. de Apio multa Vbi etiã ait ꝙ honos erat apio ĩ Achaia coronare victores sacri certamis nemeę: & in ꝯdimẽtꝭ peculiarẽ gratiã habꝫ: suauiores aq̃s potui ĩcoctũ ꝓstat. C. Apio. de hoc Macer Est apiũ dictũ ꝙ apex hoc ferre solebat: Victoris veterũ fieret dũ more triũphus. grece dicit̃ Selinõ. Duo eiꝰ gña Domesticũ et agreste. Agrestis quiq; sũt spẽs: hydroselinõ.i. aq̃ticũ apiũ hypposelinũ q̊d macedonicũ appellat Tertia oroselinũ.i. apiũ montanũ. Quarta petroselinõ petrosũ. Quinta simiselynõ. Preter hęc est apiũ rauinũ q̊d batrachõ appellant. Coronabãt̃ apio victores ĩ ludis nemęis. Itẽ in ꝯuiuiis q: ebrietatẽ ꝓhibere dr̃. h Ascręo. S. Hesiodo q ascręꝰ fuit: quẽ dicũt musę raptũ de mõte ꝑnaso fecisse Poetã munere calamorꝫ: A. Ascręo seni. Ascra vicꝰ est Boetię vt Probꝰ ait: in q̊ existimat̃ natꝰ Hesio. Ouidiꝰ. iiii. de põto. Intumuit vati nec tñ ascra suo. Stra. itẽ li.ix. scribit Ascrã esse ĩ Thespiis iuxta Heliconis ꝑtẽ: & Hesiodi patriã q̊d Pli.li.xviii. docet. Is ꝑ̃nceps oĩꝫ de agricultura ꝑ̃cepit: et carmĩe executꝰ est quẽ postea Maro in Geor. imitatꝰ ẽ. Tradũt ꝙ hesiodꝰ dũ p̃ris oues iuxta Heliconẽ custodiret: a musis ad fontẽ hyppocrenẽ deductꝰ ẽ et poeta effectꝰ. vñ & Oui.li.vi.Fast. inq̃t. Ecce deas vidi nõ q̃s ꝑ̃ceptor arãdi viderat ascręas cũ sequeret̃ oues. i Ornos. C. Hęc arbor gaudet mõtibꝰ. k Grynei nemoris. S. Grineũ nemꝰ ĩ finibꝰ Ionus est phoebo sacrũ ĩ q̊ de ꝑicia diuinãdi Calchas Mopsusq; certa rũt: et cũ de nũero pomorꝫ cuiusdã arboris ꝯtẽderĩt: stetit gł̃ia Mopso cꝰ dolore calchas iteriit. Hęc ait Eupohriõ cuiꝰ carmĩa Gallꝰ traduxit. Vñ in fine loquẽs Gallus dicit. Ibo et calcydico q̃ sũt mihi cõditauersu: nã Euphoriõ ex Calcyde Euboię insulę fuit. A. Gryneũ opidũ est myrinneorꝫ ĩ eolia: et apollinis fanũ & ꝑuetustũ oraculũ. l Scyllã. S. Duę fuerẽt Scyllę Vna phorci filia: quã cũ amaret Glaucꝰ deꝰ marinꝰ: Circe quidẽ q̃ Glaucũ amarat: fontẽ in q̊ Scylla se lauabat venenis infecit. in quẽ cũ descẽdisset puella: media sui ꝑte in ferã mutata est: hãc postea Glaucꝰ fecit deã marinã. Altera scylla fuit nysi Megarẽsiũ regis: ꝯtra q̊s victis Atheniẽsibus pugnabat Minos propter Androgei filii interitũ: quẽ Atheniẽses ac megarẽses dolo interimerãt: Hic amatꝰ a Scylla Nisi filia. q̃ vt illi placeret: purpureã comã ꝑentitotõdit: nã illã ita habuerat Nisus vt tãdiu regno potiret̃ q̃q; diu haberet intactã. illa aũt Minoi tradidit: Sed cũ deinde ab eo contẽneret̃: dolore in auẽ est conuersa: Et Nysus etiã extinctꝰ in auẽ sui noĩs deorꝫ cõmiſatõe est cõuersus q̃ aues flagrãt in se magna discordia: Hic igit̃ Virgiliꝰ Poetarũ more miscet fabulas: vt sit Scylla Nysi: ꝓ phorci vt alibi Domitꝰ pollucis habenis.i. Castoris: q equorũ domitor fuerat. Item & manibꝰ Progne: cum Philomelę abscisa sit ligua. Aut sit hysterõ ꝓterõ. vt vtrãq; fabulã tangat. A. Scyllã. Nisi. Pandioni Athenarꝫ regi quattuor fuere filii: Argeus: Lycus: Pallas & Nysus. Cũq; actica regio in partes quattuor eẽt diuisa. Nyso megara sorte obueniunt. qui Nisęam condidit Stra.li.ix. Contra hunc demũ Minos bella gessit: scelere autem Scyllę filię obtruncatus est: vt Minoe ipsa quem adamabat potiretur. Postea in aues ambo conuersi sunt de quibus Ouidius a

li.viii.met. Stra. vero li.viii. scribit Scyllã Nisi filiã: Minois cupidine captã. quũ ei Niseã ꝑditione tradidisset: ab eo in ꝓfundũ deiectã esse. m Quã fama se. A. ordo est Aut quid loquar scyllã quã ⁊c. Hic loquit̃ de scylla Phorci filia quã Glaucus marinus deus amauit: ꝓpter quod a Circe venefica in monstrũ marinũ conuersa est. de quo lege Oui. li. xiiii. met. Maro etiã li. iii. Enei. hanc describens ait. Prima homis facies & pulchro pectore virgo ⁊c. Reuera tñ scylla scopulus est in freto Siculo vt scri. Pli. li. iii. Salustius item dixit: esse saxũ ingens: humanã habens effigiẽ parte supiori: inferiori vero plures habere scopulos sub radicibus, cauernosos: vbi canũ latrat⁹ & vlulatus lu pꝝ: vnda refracta repñtat Scylla aũt dicit̃ a scyllo qd est vexo. n Inguina. A. Sũme coxe ptes dicũtur. o Dulichias. S. i. Ithacẽses. a mõte. Dulichiũ insula est. vbi mons est Ithac⁹. In qua fert̃ habitasse vlisses: eo ꝙ & ipo Dulichius: et Dulichias ratas habuisse dicit̃. Vexasse aũt rates. p Tapinosim dictũ est. nã nõ vexauit sed euertit. Quod ꝓbus vult hoc rõne defẽdere: dicẽs vexasse venire ab eo qd est veho. vecto. vexo. vt vexasse sit portasse & sine dubio ꝑ arbitrio suo euertisse. A. dulichiũ ĩsula ẽ vna Echinadũ iacẽs ad Acheloi hostiũ Stra. scribit li. x. Ibi aũt vlisses regnauit. Eũ vero sociis spoliauit Scylla. Vñ Oui. li. xiiii. met. ait. Scylla loco mãsit quũq; est data copia primũ In Cyrces odium sociis spoliauit vlissem ⁊c. p Vexasse. C. Cornut⁹ anneus hũc locũ reprehẽdit. ꝙ vexare in hoc mõstro leui et pui incõmodi putet: nec tantę atrocitati ꝯgruũ. Sed Aul gel. rñdet graue esse. tractũq; a veho in quo iam inest vis quędam alieni arbitrii. Nõ ẽm sui potẽs est q vehit̃. Vexare ꝙ ab eo inclinat̃: vi atq; motu augetur. Sic taxare pressius crebiusq; est ꝙ̃ tangere: Et iactare multo fusius ꝙ̃ iacere: Et quassare violẽti⁹ ꝙ̃ quatere. Eodẽ aũt modo Cato in orõne ꝓ Acheis dixit. Cũ Hanibal terrã Italiã laceraret atq; vexaret: & Cic. in Verrẽ. Quę ab isto sic spoliata atq; direpta est: nõ vt ab hoste aliquo: qui tamẽ in bello religionẽ: & cõsuetudinis iura retineret: sed vt barbaris prędonibus vexata esse videat̃. q Ah. C. hac interiectione & indignationẽ ꝯtra mõstrũ: & cõmiseratione in vlisse ondit Erat aũt apud priscos interiectio hęc aha: vt secũda sylla ba aspiraret̃. Sed remota vltima aspiratio hęsit primę. vt sit Ah. preter latinorũ cõsuetudinẽ: qui aspiratione distinctionẽ nullã terminãt. r Teri. S. Pro terei ꝑ Synaeresim Vt furtũq; Promethi, pro Promethei. Tereus Thracũ rex Pandionis Athenarũ regis filiã Prognẽ vxorẽ duxit: et cũ post aliqd tempus ab ea rogaret̃ vt Philomelã sororẽ ad se vt illã viseret adduceret: eã viciauit in itinere: & linguã abscidit ne facinus indicaret: Illa tamen rem in veste suo cruore descriptã ad sororẽ misit. Progne ꝓpter hoc Itym filium interemit & patri epulandũ dedit. Postea omẽs in aues mutati sũt. Tereus in vpupã. Itys in phasianũ. Progne in hyrundinẽ. Philomela in Lusciniã. A. Teri. lege de ħ. vi. met. s Philomela dapes. S. At qui progne fecit: sed abutitur nomine: aut illi imputat propter ꝙ factũ est. C. Philomela: gręce dicit̃ ꝙ melos amet. latine luscinia: qm̃ de luce canit. Est enim lusciniis dieb⁹ ac noctibus cõtinuis quindecim querulus cãtus: densante se se frondium germine: mira profecta res est ꝙ tãta vox in tantulo corpusculo sit: tã pertinax spiritus & musicę perfectę modulatus sonus: Certãt inter se: et victa morte quiescit: prius vita ꝙ̃ cantu deficiens. Color hui⁹ auiculę notissimus est. Agrippinę tamen claudii: candida Luscinia dono data est: nõ est eadem ficedula: sed tamen forma similis. hęc. Pli. q etiã addit Iuuenes Cęsares Luscinias habuisse gręci latiniq; ꝑmonis doctes: docentur secreto vbi nulla alia vox admisceat̃. audit discipulũ attente et corrigit ꝓpter hęc pia illis ac serius precia erant. in ore Stesicori Poetę adhuc infãtis cecinit.

t Tecta superuo. A. s. vbi Philomela relicta a Tereo fuerat. ꝓpterea dicit tecta ante sua. x Eurotas. S. Fluuius laconũ qui ab apolline instruct⁹ suas docet lauros quib⁹ eius plenę sũt ripę A. Eurotas Solino teste laurisq; abundans vt hic Poeta ostendit. Is teste: Liuio. li. iiii. de bello Mace vrbẽ Lacedemona pterfluit ꝙ etiam Stra. asserit li. viii. y Referunt valles. C. Quia vox aer est verberatus: qui item alium verberat. et ille rursus aliũ: donec aliquem locum pulset a quo sit refluxus. Indeq; gignitur echo. propter quod dixit. valles referunt: quia verberatę retro reddunt illam vocem. z Cogere. C. colligere. z Numerũq; referre. A. Dixit etiã in Palęmone Bisq; die nu. ambo pe. al. & hędos. z Et inuito. S. ex eo ꝙ dies inuitus decessit: & ex eo ꝙ nimis auid⁹ audiẽdi vesp est exort⁹: cãtilenę voluptas ostẽdit̃. A. Inuito olympo: nã cęlũ q; Sileni cãtu oblectabat̃ q nocte aduenięte deficiebat. z Processit. A. aduenit apparuit. z Vesper. A. Stella est quę diem finit. Vir. li. i. Ante diem clauso componet vesper olympo. Latius Plinius li. ii. ca. viii.

Qd loqr aũt scyllã Nisi: aut quã fama secuta ẽ
Candida succinctã latrãtib⁹ inguina mõstris
Dulichias vexasse rates: & gurgite in alto
Ah timidos nautas canib⁹ lacerasse marinis:
Aut vt mutatos Teri narrauerit artus:
Quas illi philomela dapes: q̃ dona pararit:
Quo cursu deserta petiuerit: & quibus ante
Infoelix sua tecta superuolitauerit alis:
Oĩa quę quondã phoebo meditante: beatus
Audiit eurotas: iussitq; ediscere lauros.
Ille canit: pulsę referunt ad sidera valles:
Cogere donec oues stabulis nũerũq; referre
Iussit: & inuito processit vesper olympo.

Interlocutores Meliboeus Corydon. Thyrſis : ęgloga ſeptima. Meli.
Septima certantē Melibęo iudice thyrſim Hic Corydō Thyrſiſq̧ canūt:daphnis Melibę⁹
Cū Corydone:canit victū ceſſiſſe paleſtrę. Interſunt muſę:Corydon certamine pollet.

Forte ſub argu‑ta.SE.Pene Theocriti ęgloga eſt:nā & ipam trāſtulit: & multa ex aliis ad eā congeſſit.A.Virg. imitatus eſt h̄ loco (vt alibi) Theocritū ipm in ęgloga ſexta:vbi Daphnis & Damętas amici Polyphemi amorē in Galathea viciſſim canūt. Sed tn̄ deuicit neuter: neuter ſupe‑ratus abiuit.Hic vero Thyrſis vincit.Incipit aūt Theo‑criti ſic. Compulerant pecudes Daphnis formoſus in vnū.Damoetaſq̧ :ambo dulces emittere cantus Edocti: alternaſq̧ parati reddere voces.Ambo florentes ętate. C. Forte.nō propter hoc ſed cū propter aliud conſediſſet: forte euenit q̧ cum illic ſederet:illi compellerent greges.

b Arguta.S. Canora.ſtridula.ſonora.Alibi breuis vt argutum caput. c Daphnis, S.Diuinū inducit.quia

Forte ſub[a] arguta[b] cō
ſederat ilice Daphnis[c].
Cōpulerā[d]tq̧ greges Corydō et thyrſis ī vnū:
Thyrſis oues:Corydō diſtē[e]tas lacte capellas
Am[f]bo florentes ętatibus: ar[g]chades ambo:

Mercurii filius eſt. Nam q̧ dicit: Caper tibi ſalu⁹ & hędi:quaſi diuinat. d Cōpulerat.S.Cōpellere ꝓprie ē in vnū locū:vl' diuerſa: vel diuerſoꝶ aīalia cogere. e Diſtētas lacte.C.i. habētes vbera diſtēta.i.plenas lacte: diſtēdere em̄ Poetę ꝓ īplere ponūt.Vt diſtentāt nectare cellas.Inde tractū q̧ aliqua ſunt quę dum implemur diſtendant. vt ſacculi:vbera: venter & huiuſmodi.

f Ambo florētes.C.Quod multū facit ad muſicā : nā in grandiori ętate:nec firmior nec candida :nec ſonora eſt vox. g Archades.S.quaſi periti vt Archades putares: nam Mantuani erant,C:quaſi Archades quia in Archadia optime canebant. Sunt enim in ſingulis regionibus quędam propria, Vnde dicimus ſingulas regiones habere ſuos cantus.

h Et cātare pares. S. Possūt etiā ꝯtinuū carmē dicere hoc em̄ est cātare vt Extinctū Daphnin. & Amœboeū referre vt Et me ph. a. i Parati. C. Q2 & Archades essent ha bebant a natura vim musicę: ab exercitatione aūt vt & pares cantarēt et r̄nderēt: magna ergo laus vt dona natu rę: artificio auxisset. k Defēdo. S. Alii simpl'r accipiūt dū myrtos tego ne frigus exurat: Alii quia tūc ęstas erat dicūt defēdo a fri. et tego cō tra frigus futurū: alii dū de fēdo: dū desēsaculū paro in myrtos a fri. i. q̄ sit sine fri giditate: vēdicāt em̄ pasto res sibi aliq̄ loca ꝑpter frig⁹ futurū. l A frigore. A. i. a frigido vēto. solēt em̄ mar cio mēse potissimū & apri lis initio germīa virere. q̄d q̄dē fere h̄ anno q̄: mei s ci trcis arborib⁹ etiā accidit. Id aūt hoc pacto exponen dū q̄m tūc tenerę sūt myrti ꝑpter q̄d fere id factū esse ac cepim⁹: nō ęstu q̄ durę myr tus: Vñ ait infer⁹. Solsticiū pecori de. iā ve. es. Tor. iā le. tur. i pal. gem. t. m Myr tos. C. Succoꝝ. nā p̄cipuā admirationē in myrto ha bet: q̄m ex vna oīm olei vi niq3 bina genera fiūt. gene rosum etiā obsoniū: Inde fa ciebāt myrtetū: p̄ma in Ita lia in Elpenoris tumulo vi sa est. fuit et vbi nūc Roma est cū Vrbs cōderet. nā tra dit myrtea verbena Roma nos Sabin[...]q3 depositis ar mis pacificatos in loco qui nūc signa veneris cluacinę habet: Cluere em̄ antiq̄ pu gnare dicebāt. Ideo tūc ele cta quia ꝯiunctioni & huic arbori pręest Venus. Ante ędē Quirini duę myrti sacrę fuere: altera patricia flacescē te plębeia florēs virēsq3: do nec floruit senatus auctori tas: deinde bello marsico cū Senatus auctoritas lan guesceret: validior facta est plebeia. flacescente patricia: Cato tria genera Myrti po nit. candidū: nigrū: ꝯiuga lē fortasse a cōiugiis ex illo cluacinę. genere. nunc alia di stinctio satiuę & siluestris: & in vtraq3 lutifolię. In silue stri ꝑpria oxii myrsine Satiuaꝝ genera topiarii faciūt. Ta rentinā folio minuto Nostratē paulo latiore. exoticā dēsis simo senis filiorū versibus. Cōiugalē puto nunc nostratē dici. Myrt⁹ ornatissima i ęgypto est. Virgę myrti gestatę viatori pediti in lōgo itinere ꝓsunt: hęc & plura alia refert Pli. n Vir gregis. S. Abusiue: nā t̄m i hoie dicim⁹ viꝝ Sic Hora. et olētis vxores mariti. acyrologia est. o Cō tra. A. expositio. p Ades. C. veni nā si p̄ns sis p̄caret nō huc sed hic dixisset. q Caper. t. s. & hę. S. Vel quia in capro spes est: vl' intelligim⁹ istū etiā hędos ꝑdidisse sed nescire: & illū vt diuinū sciuisse: potuit t̄n scire: s3 leui⁹ dā nū maioris cōpatōe ꝯtēpsisse. r Cessare. p. S. Si potes aliquod tibi ociū ꝑsuadere. Alloquit̄ em̄ amantē laboris A. Cessare vacare ab labore. s Requiesce sub vm. A. Solet em̄ q̄n̄q3 Marcii tpe & aprili sol esse cādidior: nam ver est. t Ipsi. S. i. spōte sua. intelligim⁹ aūt istū pręter gregē capellarū: iuuēcos habuisse peculiares. aut certe ipsi

referam⁹ ad hędos et caprā vt ꝑ prata iuuēci: myntiū flu uiū intelligam⁹ qui venecię est. v Viridis. A. Cęrule⁹ q̄ etiā arūdines efficiūt folioꝝ copia. x Mynti⁹. A. Flu uius est q̄ p̄terfluit Mantuā de quo superius etiā. C Myn tius fluuius est q̄ ex benaco lacu exiens: Mantuā vsq3 labi tur. Ibi aūt in circuitu ciuitatis altero laco facto: breui cur su in padū influit. y Sacra. A. Iouis. s. z Examia. A. Hęc em̄ Marcio mēse in cipiūt alueos exire: & arbo rib⁹ inhęrere. A. Quercū. C. Nā siluestres apes in cauis arboꝝ sępe d̄iūt: hęc arbor sacrata Ioui est. Arbores q̄ ferūt eas quas ꝑprie glādes dicim⁹ sunt quercus: robur: ęsculus: cerrus. ilex. suber. Ciuica corona ex ilice p̄mo mox ex ęsculo: inde ex quer cu. b Alcipē nec phylli da. S. Amicas itelligam⁹ cā tantiū. i. nō habebā Alcipē vt ille. nec phyllida: vt alter. t Certamē. S. figurate vt ille ē certamē cū illo. vt ma gna ꝯtētio ē cū Cic. v̄gilio. d Mea seria. S. nccitatē ca pri inquirēdi. A. Seriū triste & q̄si sine risu dicit̄ auctore Mar. Seria ergo. i. tristia ac q̄uia ꝑpter amissū caprū. C. Ea seria dicim⁹ q̄ nō ad vo luptatē sed ad veritatē vtili tatēq3 spectāt. Vñ ioco op ponūtur. Hinc Comic⁹: Se rion dicis an ioco? e Ludo. S. Cantilenę. Vt ludere q̄ vellē calamo per misit agresti. A. Ludo ioco & cātilenę. f Alternis. S. Queadmodū. supra & re spōdere ꝑati. A. Alternis ꝑ alternatim. g Alternos A: Vicissim & alternatim vtriusq3. h Meminisse. A. recordari. i Volebāt S. Si volebāt. sensus. est mu sę vtriusq3 meminerant. vt amāt alterna camœnę. Alii legūt volebā. & est sensus. Optabā o musę alternos. i. oīa q̄ dixerūt tenere: nā in fi ne dicit hęc memini. k Re ferebat. SER. Amęboei car minis lege. l Nymphę. A. Musas ipsas nymphas ap pellat: Et Strabo. x. scribit. Thracas fuisse Boetię accolas: q̄ libethridū nymphaꝝ antrū cōsecrarūt. scribit item libe thrū quēdā fuisse Thracię locū: vbi musę cultę sūt. m Libethrides: S. Libethros fons vbi colūt̄ musę: dixit autē nymphas. quia s̄m Varronē ęędē sūt nymphę. q̄ et musę nec imerito nā aquę mot⁹ musicā efficiet. Varro tres t̄m musas noiat. Vnā quę ex aquę nascit̄ motu. Alterā q̄ ex aeris ictu conficit sonos. Tertiā quę mera tantū voce cō sistit. Multi hic per Daphnin Cęsarem. per Corydon. Vir gilium allegorice intelligunt: per Thyrsim qui vincit̄ ob trectatorē Virgilii. siue bauiū: siue meuiū. siue Anserē poe tas A. Libethr⁹ fons est in Magnesia regione quidē Tes salię adiūcta vt scribit Pli. iiii. Thessalię item Boetia iūcta est. Soli. inquit. Sed ne transeam⁹ presidiū poetarū. Fons libethrus & ipse Magnesię est. C. Strabo sic ponit. Heli con igitur non ꝑcul a Parnaso distans illi ęmulus: & al titudine & circuitu. Vterq3 em̄ niuibus pulsatur & rupes amboꝝ saxea est: hoc aūt in loco est cōsecrata musis ędes

Et cantare pares: & respondere parati.
Hic mihi dū teneras defēdo a frigore myrtos
Vir gregis ipe caper deerrauerat: atq3 ego Da
Aspitio: ille vbi me cōtra videt: oci⁹ iqt (phni
Huc ades o Meliboe: caper tibi salu⁹ et hedi:
Et si quid cessare potes requiesce sub vmbra:
Huc ipsi potū venient per prata iuuenci:
Hic viridis tenera pretexit arundine ripas
Myntius: eq3 sacra resonāt examina quercu.
Qd facerē: neq3 ego Alcipē n⁹ phyllida habe
Depulsos a lacte domi q̄ clauderet agnos (bā
Et certamē erat Corydō cū thyrside magnū.
post habui tam illorū mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos musę meminisse volebā.
Hos Corydō: illos r̄ferebat i ordīe Thirsis C
Nīphę nr̄ amor libethrides aut mihi carmē
Quale meo codro cōcedite: pxima phoebi:

fonsq͂ Caballinꝰ & libethrū spelūca nympharū : qua ex re suspicari licet eos qui et Helicona & pieriā et libethrū et pimpliam eisdem musis cōsecrarūt: Thraces extitisse. Pieres aūt vocabātur quibus extinctis : loca hęc Macedones nūc possident. n Si nō possumus o. S. Secūdū illud Nō oīa possumus oēs : namdebuit dicere Si ego nō possum. A. non poss. o. supple carmīa facere proxima versibus phœbi: vti Codrus. o Sacra. S. sup. matri deorū. p Pinu. C. In Europa sex genera cognatarum arborum sunt. Pinus. pinaster (ea est pinus siluestris & mira altitudine & a medio ramosa) inde pix. abies. larix. & tęda.

sus in ętate priorē. A. viuacis cerui. Vita ceruis incōfesso longa vt inquit Pli. li. viii. c Si ꝓpriū hoc. S. ꝓpriū vt talia faciat carmīa q̃lia Codrus. A. ꝓpriū. i. priuatū mihi nec ad alios ptinēs. hoc. s. vt carmē q̃le Codrꝰ cōponā: ad id aūt Dianā inuocat: q̄m bucolitū carmē Dianę ꝯsecratū scribūt: Nā vt Diodorꝰ ait: tradūt Daphnim Dianā fistula & cātu bucolico aprime oblectasse d Tota. S. Nā solēt pleriq͂ caput tm̄ vl' thoraca facere. e Puniceo. A. rubicūdo vel q̄si phœniceo f Suras. A. Dicit̄ posterior pars tibię. g Cothurno. S. In singulari vsus est quia hoc genus calciamenti aptū est vtriq͂ pedi. Sic etiam in ęneide. vincire cothurno dixit. A. Cothurni sunt calciamentoꝝ genera venatorū: quibꝰ crura etiā muniūtur: cuiꝰ calciamenti effigies est in simulachris liberi & Dianę Probus auctor. h Si nū. Sinū. S. Sinꝰ genꝰ vasis cuiꝰ prima ꝓducit̄. Cū vero gremiū significat corripit̄. Est aūt habēda rō ꝑsonaꝝ nā ille supra cū veneratione locutꝰ est apud numē seuerū. hic vero iocat̄: quia alloquit̄ numē quod iocis gaudet. A. Sinū lactis. Sinū, vas est sinuosū vt scribit. Marc. Sinū est vas vinariū grande, teste Varrone. C. Sinum vas in quo exprimit̄ lac. & per diminitionē volūt dictā Sitellā. i Liba. S. Placēta pro tēpōris necessitate. A. Sunt placentę de farre et & melle & oleo sacris aptę: Dicta vero Liba teste Varrone: ꝙ libarentur priusq͂ erant cocta. Cato autē capite. lxxv. docet latius quo pacto libum fieret. C. Liba. libum in sacris (vt placet Seruio) fit ex farre & melle et oleo Marcus tamen Catho ita ait. Libum sic facito. Casei pondo. ii. in mortario bn̄ disterat: vbi bene distriuerit farine siliginis librā: aut si voles tenerius esse: selibrā similaginis solū eodē indito ꝑmiscetoq͂ cū caseo bn̄: ouū vnū addito: et vna bn̄ ꝑmisceto: inde panē facito: folia subdito In foco calido sub testa coquito leuiter. k Priape. S. Priapus aūt deus lāpsacenꝰ helespōti q hortos tuet̄. A. Priape hic deus nō solū in vrbiū tēplis: sed in agrestibus quoq͂ locis tanq͂ vineaꝝ atq͂ hortoꝝ custos colebatur Fructuū fures castigās: ei sacra cū risu & ludo fiebāt. Fabulāt̄ antiq. Dionysii. ac venerꝭ filiū fuisse: asserētq͂ nōnulli priscos illos quū vellēt hoīm pudēda occultius noīare priapū dixisse. Dio. auctor li. v. C. Diodorus de diis ęgyptiis sic ait. hircū deificauerūt vt gręci priapū ꝓpter eam corporis partē a qua sit oīm ortus. Pudēdis em̄ nō solū ęgiptii: sed et alii sacra faciūt tanq͂ causę aīantiū gn̄ationis Alio aūt loco refert: Dyonisii & veneris filiū fuisse priapū phisica ratione. nā qui vino calēt in venerē proni sunt: Alii dicūt virile mēbꝝ priscos fabulose priapū appellasse: & ꝓ generandoꝝ hoīm causa sit immortalitate donatū. Aegiptii asserūt titanas Osirim ex insidiis lacerasse: & singulos singula mēbra clam exportasse: virile solū mēbrū ꝙ nullus exportare voluerit: in flumen abiecisse. Itaq͂ isis cū reliqua reperisset mēbra & cōsecrasset : idipm virile inuenire nō posset: seorsum vt deū colendū instituisset: appellāt ytiphallū: & nō solū in templis habebāt: sed & in agris custodē vitibꝰ & hortꝭ adhibebāt. Qui et fascinatios prohibere putatur. hęc Diod. datur autē deus hortis: q̄m nullū genus agrorum fertilius & ꝙ magis gignit his est

Versibꝰ ille facit: aut si [n] nō possumus oēs:
Hic arguta [o] sacra pendebit fistula [p] pinu. T.
pastores [q] hedera [r] nascentē ornate poetam
Archades, inuidia rumpantur vt ilia codro.
Aut si vltra [s] placitū laudarit: [t] baccare frontē
Cingite: ne vati noceat mala līgua [v] futuro. C.
Setosi [x] caput hoc apri [y] tibi delia: paruus
Et [z] ramosa [a] micon [b] viuacis cornua cerui:
Si [c] ꝓprium hoc fuerit: leui de marmore [d] tota
[e] puniceo stabis [f] suras euincta [g] cothurno. T.
[h] Sinū lactis & hęc tibi liba [i] priape [k] quotānis
Expectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreū pro tpe fecimus: at tu

q Hedera. S. Hedera aūt coronātur Poetę quasi libero ꝯsecrati : qui etiā vt Bacchus insaniunt. Hora. Vt male sanos ascripsit satyrisq͂ faunisq͂ poetas. Vel vt hedera sempvirec: sic carmīa ęternitatē merētur. A. de hac latius in Pollione vbi etiam de baccare.

r Crescētē. S. Nō iā poetā sed nascentē: vt modeste de se loquat̄: exprimit̄ aūt carmē amębœū: nā cū corydō petisset vt esset Codro similis: hic se adeo Codrū superare dixit: vt in se eius inuidiam posset mouere. s Vltra placitū. S. nimiū irrisorie vltra ꝙ placeo & mereor. A. vltra ęquū. C. Vltra placitū Plusq͂ sibi placeat q̄si inuitus vnde possit oriri fascinū hinc dixit mala lingua. Sed de fascino dictū est in Palemone. t Baccare. C. Bacchara Asarū ē vt q̄dā volūt Pli. ait Baccar eo ꝙ radicis tm̄ odoratę est: et a quibusdā nardū rusticū appellatū Vnguēta ex ea radice fecisse antiq̄s testat̄ Aristophanes Comicꝰ: odor illi est cinamomo ꝓximꝰ: gracili solo nec humido ꝓuenit. Et paulo inferiꝰ. Sed eoꝝ error corrigēdus qui Baccar nardū rusticū appellant : est em̄ alia herba sic cognoīata quā gręci Asaron vocāt: cuiꝰ figurā diximꝰ in nardi generibꝰ. quinimo aisaron inueniovocitari: alio aūt in loco baccar aliqui ex nostris ꝑsam vocāt in medicinę vsu. & vestibus odoris gratia admiscet̄. Diascorides autē herbā illā ait esse odoratā: coronis aptā: et q̄ folia habeat aspera & lata: cuiq͂ virga angulosa sit & cubitalis: ramulis plena asperis. Florē aūt habeat purpureū & pinguē & subalbidū odoratū: radicē similē Helleboro albo: odorē cinamomo similē: nascit̄ asperis & humidis locis.

v Mala lingua. S. Fascinatoria. nocēdi scilicet studio.

x Caput apri. C. optime. nā in venatiōe cęteris donis caput pręfert̄. Hinc Ouid. in venatione apri calidonii a Meleagro caput apri Atalātę datū magna viroꝝ īuidia scribit. hoc aīal in India cubitales dentiū: flexus genua ex rostro totidē a frōte ceu vituli cornua habet. In Arabia nulli sunt: sed neq͂ sues etiā. In Macedonia mutos esse dicunt Apera a gręco est remota prima lr̄a Illi em̄ κάπρον dicunt

y Tibi. A. s. vouit vel tradit ac tuo tēplo affiget.

z Ramosa cornua. A. Cornua ramos habēt indiciaq͂ ętatis in illis gerūt singulis annis adiiciētibꝰ ramos vsq͂ ad sexēnos: ab eo tpe similia reuiuiscūt nec pt̄ ętas distigui. Pli. li. viii. Ramosa. C. Quod ꝓpriū ceruoꝝ est. Vnde ceruus. παρα των κερατων a cornibꝰ dicit̄. Sed de ceruis alibi.

a Micon. S. Vel eius filiꝰ vel patronꝰ. b Viuacis. S. Nā vt ait Pli. cū se cerui ętatē grauatos cernūt serpētes requirūt: vt eos flatu ad se tractos cū comederint reuertant̄ rursus

Si fœtura gregẽ suppleuerit aureus esto. C.
Nerine Galathea thymo mihi dulcior hyblę:
Candidior cygnis: hedera formosior alba.
Cum primũ pasti repetent presepia tauri:
Si qua tui Corydonis habꝫ te cura venito. T
Imo ego sardoniis videar tibi amarior herb:
Horridior rusco: proiecta vilior alga.
Si mihi nõ hęc lux toto iam lõgior anno est.
Ite domũ pasti si quis pudor ite iuuenci. C.
Muscosi fontes: & somno mollior herba:
Et quę vos rara viridis tegit arbutus vmbra
Solsticium pecori defendite: iam venit ęstas.
Torrida iã lęto turgent in palmite gemę. T.
Hic focus & tędę pigues: hic plimus ignis
Semper: & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum boreę curamus frigora: quantũ

Eusebius aũt demõstrat priscos Priapũ habuisse simbolũ quo fcaret vis illa semialis q̃ in terrã descẽderet: cuiꝰ q̃d ad siccos ptinet fructus bona dea: quod ad plantaria Dyonisius dicitur. l Si fœtura. S. Si tot agnos habuero quot oues hoc enim est gregem suppleri per fęturam. Fœtura id est ꝓuẽtus: i. ipse fœtus. A. Fœtura. i. genitura & ouiũ ꝓuentus. m Nerine. S. Grecũ patronymicũ fœmininũ, quod desinit aut in as vt pelias. Aut in eis vt atreis: aut i ne: vt Nerine: adrastine. A. Nerine Nerei filia de qua superiꝰ. n Galathea. S. o amica q̃ mihi talꝰ es q̃lis Galathea polyphemo. o Thymo hyblę. S. Vel odore hyblei thymi, vt melle hybleo vt a materia rẽ dicat. Thymus eñ apibꝰ nõ hoibꝰ dulcis ẽ. Thymo herba notissima ẽst cuiꝰ ꝟtutes isinitę pene sunt: calefacit eñ et desiccat, ꝓuocat vrinã et mẽstrua pellit fœtũ, aperit opilationes viscerꝝ: cõfert excreatui pectoris et pulmonis: ꝯfert pectori & stomacho epota cũ sale & aceto abstergit pituitã: Si cũ melle decoquat cõfert asmaticis: expellit lũbricos trita in mortario: & sparsa sup cibos confert obscuritati visus. Et q̃m apes pastę thymo optima ꝓducunt mella: thymo ꝓ melle posuit. p Hyblę. C. mons est Sicilię in quo propter copiã thymi: optima fiũt mella. q Hedera alba. S. quia est etiã nigra hedera sed vtraq; ex frõde nõ ex ligno dinoscitur. A. Alba nõ ꝓpter lignũ alba hedera dicitur & nigra: sed ꝓpter folia & semen: Est eñ alia fructu tñ candida alia & folio: arbores aũt necat candida: oẽmq; succũ aufferẽdo tanta crassitudine augetur: vt ipa arbor fiat. brachia sibi maxime ramosa ac robusta. Pli. li. xvi. r Tui Corydonis. S. Plenus affectꝰ. vt illud: si quis Amatę tangit honos.

s Sardois. S. In Sardinia Sardoa herba nascit̃ apiastri similis: hęc ora et hominũ rictus dolore contrahit: vt veluti ridentes moriantur. A. Sardoa herba quę in fluuiis prouenit rusco largior: Si edulio fuerit: vescẽtibus neruos contrahit: rictu ora deducit: vt qui mortem appetunt velut ridentiũ facie intereant. Solinus auctor. t Rusco. A. Ruscũ herba est sponte nascens qua in cibis vtuntur plereq; gẽtes. Pli. li. xxi. C. Rusco. sunt qui credunt idem esse ꝙ sentes. v Alga. A. marina herba tenuissima. x Ite domũ p. S. Iuuenci auidissime pascũtur. Et ideo increpat ꝙ tarde redeãt. C. Ite. d. p. Sensus est. pastę estis et tamẽ ꝓpter auidissimã voraginẽ nõ desinitis: sed si esset vllus in vobis pudor discederetis. Demõstrat aũt Poeta q̃tum ex nimio amore cupiat vt discedãt: vt posset frui re amata q̃q; irrationalia essent tñ alloquitur: nã cęcus ex nimio amore non videt quibus dicat. y Muscosi. S. Lanugine viridi conspersi. A. Muscosi lanuginosi. z Et somno mollior. A. Iucundior somno. C. Mollior herba, id est qua recũbentibus in te molliorẽ somnũ facis. a Arbutus. S. Arbor est frondibus raris. b Solsticiũ. A. Solsticia duo sunt; brumale & ęstuũ nona cal. Ianuarii brumale solsticiũ est. Aestuũ vero. viii. et. vii. et. vi. cal. Iulias. in quo fauonius & calor. Auctor est Colũ. li. xii. c. ii. Placꝫ. etiã Pli. li. xviii. c. xli. C. Solsticiũ pecori: Solsticia duo facit sol: Alterum quando ingreditur capricornũ quod hyemale dicitur. Alterum quando peruenit ad Cancrũ quod appellatur ęstiuũ: Illud maxima frigora habet et dies oĩm breuissimos: hoc maximos calores & dies longissimos: constant enim ex quindecim horis et tertia paulominus parte vnius horę. Noctes sunt ex octo horis: & ex duabus paulominus de tribus horę partibus.

c Defendite. A. i. auertite atq; depellite: Nã vt Gelius scribit li. viii. c. i. offẽdere proprie et latine significat incurrere in aliq̃d & icidere. Defẽdere vero auertere atq; depellere. Hinc Quin. Claudiꝰ a pinnis hostes defendebat facillime. C. Defendite. i. arcete vim caloris quę est in solsticio a pecore. dixit eodẽ modo Statiꝰ. Hic vero ambobus rabiem fortuna cruẽtã. Attulit: haud passi sociis defendere noctẽ culminibꝰ. Hora. Et toga quę defẽdere frigus q̃uis crassa queat. Sic Hom. αμυνω. quod defendo fcat eodẽ mõ dixit. χρεῖω ἐποῖο γενηται ἀεικεα λοιγον ἀμυναι. d Iam venit. S. Non est sed aduẽtat. nam adhuc turgent gẽmę in palmitibꝰ vitis. A. Iam venit ęstas. Ea incipit. vii. Idus sextilis. hyems. iiii. idꝰ nouẽbris. Ver. vii. Idus februarii. Var. li. i. de re rustica auctor. e Iam lęto palmite. A: Palmes dictꝰ (vt Festus ait) ꝙ in modũ palmarũ virgulas quasi digitos edit: Est autẽ (vt aiũt) Vitꝫ materia mollis quę per nouella brachia emissus fructus affert. propterea lęto palmite Poeta dixit. f Gemmę. A. hę oculi vitis dicuntur per methaphorã. i. translationem quę teste Fabio li. viii. copiam auget sermonis permittendo mutari quę non habet. Vnde necessitate rustici dicunt gemmas in vitibus quid enim dicerent aliud. C. Gẽmas dicimus lapillos preciosos: sed dixit gemmas in palmite vitis oculi: qui iam turgendo extant: vt gemmę extant in annulo. g Focus. AN. Varro scribit focos dictos ꝙ foueant ignes. quicquid autẽ ignem fouet focus vocatur: seu ara sit: siue quid aliud in quo ignis fouetur. Sunt qui dicũt a greco φως quod est lux seu lumen. Focus. C. Locus est vbi fit ignis: dixit autem cõtraria superiori. Ille enim quęrebat remedia contra calores, hic dicit iam venisse contra frigus. h Tędę pingues. S. desudantes picem. A. Tęda resinã fert: Vnde succo est abundantior: flammis: ac lumini sacrorũ etiam grata. Pli. li. vi. C. Tęda arbor est. in Europa enim sex genera cognatorum arborum sunt quę resinam faciũt: pinus: pinaster: pix, abies. larix. & tęda. Sed tęda abundantior est succo q̃ reliqua: Flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hęc Pli. Notum autem est ꝙ in locis in quibus abũdat tęda illius ligno pro candelis vtũtur. Hinc faces tędas persępe appellat Poeta. i Postes. A. a post dicti videant̃: ꝙ post fores stant Pris.

Aut numer[k]ꝫ lupus: aut torrētia[l] flumīa ripas.
Stant[m] & Iuniperi[n]: & castaneę[o] hirsutę[p]
Strata iacēt passim sua q̄q; sub arbore poma.
Omnia nunc rident[q]: at si formosus Alexis
Montibus his abeat: videas & flumīa[r] sicca.
Aret ager[s]: vitio moriens: sitit aeris herba:
Liber pampineas[t] inuidit[v] collibus vmbras:
phyllidis aduentu nostrę nemus oē virebit.
Iuppiter[x] & lęto descēdet plurimus imbri. C.
populus[y] alcidę[z] gratissima: vitis Iaccho[a].
Formosę myrtus veneri: sua laurea[b] phœbo[c]:
phyllis amat corylos: illas dū phyllis amabit
Nec myrt⁹ vīcet corylos nec laurea phœbi: T
Fraxin⁹[d] ī syluis: pulcherrīa pinus in hortis:
populus in fluuijs: abies in montibus altis.
Sepius at si me lycida formose reuisas:
Fraxin⁹ in syluis cędet tibi: pinus ī hortꝫ. M.
Hęc memī & victū frustra cōtēdere Thyrsim:
Ex illo[e] Corydon Corydon est tēpore nobis[f].

k Aut numerū. S. Quia solam considerat lupus prędā. l Torrentia. A. Impetuosa ęstuantia. C. Torrētes dicim⁹ fluuiolos paruos a montibus. decurrētes. dictos sic: quia in caloribus & siccitatibus torrēt. i. arescūt. Sed qm̄ qn̄ augentur subitis imbribus cū maximo impetu per pręcipicia deferuntur: ꝓpterea dicimus res torrētes: quę cōcitatę vehementesq; sunt. vt genus dicendi torrēs. Vnde Iu. Sermo promptus & Iseo torrētior: Ergo torrētia flumina cōcitata et rapida. m Stant. S. Plenę sunt alias horrent. vt stant lumina flāma. A. Stant Inquit Noni⁹ hoc loco ꝑcat vt Sysenna: cęlūcaligine stat. n Iuniperi. A. Iuniper⁹ añ cętera oīa excalefacit extenuat: cędro similis: accensa serpentes fugat: semen stomacho: pectori lateris doloribus vtile: tusses cōcoquit: illitū tumores sistit. Pli. li. xxiiii. o Castaneę. C. Castaneas nuces vocamus q̄q; accomodatiores glandiū generi. Sardib⁹ hę ꝑmū uenere. Vnde grçci Sardinias balanos appellant: octo illorꝫ genera sūt: laudatissimę quas Tarentū ꝓducit ait Pli. Macro. vero nuces heracleoticas vocat ex auctoritate Oppi. in li. de arboribus siluestribus. vbi ait. Heracleotica nux q̄ castaneā qdā vocāt. p Hirsutę. SER. Adhuc intra suos echinos locatę. C. Hirsutus dixit propter thecas spinosas qui echini dicuntur a similitudine echinorū: qui & spinosi sunt. Sed & erynatius spinosum animal echindus dicitur. q Rident. S. Lęta sunt vt Mixtaq; ridenti colocasia fundet achāto. Hora. Ille terrarum mihi pręter oēs angulus ridet. r Flumina sicca. SER. υπερβολικωσ etiam iuges aquas et perpetuo fluētes siccari ꝯspicias. s Ager vitio. S. pestilentia corrupti aerꝫ affligit. t Pāpineas. S. Virgilius: nūq; pāpinos in fe. g. ꝓfert sed Varro frequenter. v Inuidet. S. Inuideo tibi illā rē dicim⁹: vt te ne ingt miserāde puer cū lęta veniret īuidit fortuna mihi. x Iuppiter et lęto. S. Sic alibi Coniugis in gremiū lętę descendit. Aer em̄ in pluuias soluit. A. Iuppiter. i. aer. Is enim Iupiter est vt dixit Eninus quē greci vocāt aerem qui vētus est & nubes imber postea. Sic em̄ Varro docet. descendet autem in terrā lęto imbri. i. fœcūda pluuia. y Populus. A. De hac lege Pli. li. xvi. & li. xxiiii. Est aūt populus in tutela Herculis: qui vt aiūt ad inferos iens populea frōde se coronauit. z Alcidę. A. Herculi fuerat em̄ Alcęus Amphitrionis pater: vt Euripides ostēdit: a quo Hercules ipse Alcides dicit. a Iaccho. A. de hoc superi⁹ patuit. b Laurea. A. Laurus ipsa. c Phœbo A. Phœbus dicitur lucidus vel purus quasi phobios a φοσ & βιοσ id est lux vitę epitheton est Apollinis vnde legitur. Mihi phœbus Apollo prędixit. d Fraxin⁹ in syl. S. non sic erūt pulchrę hę arbores in suis locꝫ natę. vt si tu ad me sępius venire curaueris. C. Fraxinus arbor celebratissima est ab Homero in hasta Achillis: quę in Ida troadis nascitur. adeo similis est cędro: vt dēpto cortice emptores fallat: Frondes eius iumentis mortiferas: ruminantibus innoxias grçci tradidere: In Italia nec iumentis nocent. Succus ad potū expressus contra serpentes valet: Arborem ipsam ita refugiunt: vt ne vmbram quidam vnq; attingant: expertum hoc se ait Plinius. Si necessitas sit in ignē potius q̄ in fraxinum effugere serpentem. Memini. memini illā rem dicim⁹ & memini illius rei. vt nec memini lętor ve malorum. Item numeros memini. e Ex illo. Corydon. S. Victor nobilis supra omnes: quā rem quasi rusticus Implere non potuit. f Est nobis Corydon. A. ac si diceret dulcis cātus vel dulcis cantor. Corydon enim auis dulce canit vti aiunt: Dicitur etiam Corydalos.

Argumentū ęglogę octauę quę dicitur Damon: vel pharmaceutria.

Octaua damon contendens alphesibęo: Hic Damon queritur Nysę deceptus amore:
pharmaca cū magico carmine culpat amās. Daphnidis at cantu cōfectus Alphesibœus.

Pastorū musam Damonis & Alphesiboei:
Immemor herbarū quos est mirata iuuenca
Certantes: quorū stupefacte carmine linces:
Et mutata suos requierūt flumina cursus:
Damonis musam dicemus & Alphesiboei:
Tu mihi seu magni superas iam saxa timaui:

Pastorū musas S. Apud Theocritum est vna egloga q̄ appellatur φαρμακευτρια in qua mulier qbusdā sacrꝭ mētē amatoris: a q̄ cōtemnebat̄ peruertit. Illam Virgilius ad vltimam huius eglogæ partem trāstulit. Nam prima pars cōquestionem amatoris decepti continet. ANTO. Theocritus egloga secunda scribit. Simetham cū Thestili Delphidi amatori magicum carmen exercere. Id autem Maro vltimaꝗ pte huiusce eglogæ imitat⁹ est. At hic Daphnidi: ibi delphidi carmina fiunt. Ibi itē sepi⁹ repetitur. Ducite sacra domum mea carmīa ducite Daphnim. Hic sepius ducite ab vrbe domum mea carmīa ducite Daphnim: Pharmaceutria preterea dicitur venefica pharmatia venenatio: medicina. pharmaceuome incanto Pharmaceuo veneno incanto. Pharmacum venenū: medicina: pigmentū. Pharmaceus veneficus. Nō ab re igit̄ presens egloga Pharmaceutria dicit̄: cū in ea carmina & veneficia fiant b Musam. S. Cantilenā amorū quos inter se cecinerūt. c Alphesiboei. A. hoc late egloga. v. d Mirata iuuenca. SER. Nam catilene suauitate coegerūt etiā ea animalia obliuisci pascuorū: q̄ sunt pascendi auidissima. Nā sup̄ ait. Ite domū pasti si quis pudor. ite iuuēci. e Stupefacte. S. pcedit ad augmēta. iuuēce oblite sunt pascuis: stupefacte sunt fere. Flum na etiam sensu carentia: cursus proprios retardarunt.
f Linces. A. In ethiopia nascunt̄ scribit Pli. Sūt timide & varie & miraculose. iungūturq; etiam curru bacchi. de quib⁹ egloga quinta diximus. C. Lincū humor ita redditur: vbi glaciat̄ arescit: vt in gēmas carbunculis similes: & igneo calore fulgentes lyncuriū vocatas: nouere hoc lynces & inuidentes vrinā terra operiūt. s; iō celerius solidatur. Hec Plinius. Errant autē qui lyncas ceruariosq; lupos eandem volunt esse ferā. Nam seorsum de Ceruario scribit Pli. & spēm lupi eē vult. Aitq; si quis in summa fame mandit quicq;: et forte respexerit: ita obliuisci illius cibi: vt digrediēs aliud q̄rat. Ceruarios Thoas greci appellāt. lyncis fabulā narrat Ouidi⁹. g Requiert. S. quietos eē fecerūt. Ergo ē quiesco: id est quietē capio: & quiesco seruum: id est quiescere facio.
i Damonis musa. C. quotiens clausulā: ac deinde interponimus multa antea quā adiungamus verbum: repetimus dictiones positas a principio. k Tu mihi. S. Sententia est: Vbicunq; es Auguste. A. Tu mihi. s. faueas Auguste: eum siquidem p Apostrophen alloquitur: id est per auersionē ad secūdā psonā: Apostropho eni auerto significat. l Timaui. S. fluuius est venetie. A. Timauus fluuius est qui per aquileie agrū labitur. de quo Pli. lib. iii. et Strabo libro. v. meminerūt: vtq; Mel. scribit Timauus nouem capitibus exurgens: vno hostio emittitur Strabo autem inquit septem esse Timaui fontes: mare mox irrumpētes: lato & profundo sane fluuio: locumq; ipsum maris fontē & matrem ab indigenis vocari. Nam Timauus (vt ait Posidonius) e mōtibus delatus decidit in profundū: quod Strabo refert: & Maro lib. primo eneid. inquit. Et fontē superare Timaui. vnde per ora nouem vasto cum murmure mōtis. It mare preruptum & pelago premit arua sonanti. CRI. De hoc dicetur in eneid.
¶ Saxa: id est montes.

m Siue oram illyrici. AN. Hoc dicit quoniã Augustus adolescens adhuc: per se Dalmaticũ bellum gessit: in quo vulnera etiã accepit. Idem vt quibusdã Pannonicis atq; germanicis: aut interueniret: aut nõ longe eẽt. Rhauennã & Mediolanũ et Aquileiam vsq; ab vrbe progressus ẽ. auctor est Suetoni⁹. Scribit etiam Apianus latius ĩ libro qui Illyrius dicit̃. Propter hec igitur ait Maro: Superas iam saxa Timaui. Is enim p aquileię agrum labit̃: quę regio ab Venetia diuidit̃ flumine Natisone: Strabone teste.

n Illyrici equoris. AN. Illyris hadriatici maris latus occupat: testibus Męla & Dionisio. Pli. item li. iii. inqt. Quę ps ad mare hadriaticũ spectat: appellat̃ Dalmacia et illyricũ. o En erit. S Primũ en optat: scdm affirmat. q. d. putas vnq; erit tps quo mihi liceat tua facta scribere? putas erit: Ecce iã aderit. C. En erit. prę terea nimia cupiditate: q̃ si desperet talẽ diem futurã: qđ maxĩe oñdit repetitio istius dictiõis. en. quę dolentis ẽ simul et optantis. desperat autem venturam diem illam: quia desperat posse acquirere stilum conuenientẽ rebus quę propter sententiarũ magnitudinẽ mereantur grandiloquentiam tragicam: qual̃ fuit in Sophocle. p Sola sophocleo zc. SER. Ac si diceret: quamq; impar sit ingenium: quia tu dignus es stilo Sophocleo. Sophocles enim tragicus altisonus. ANT. Hoc est Tragediarũ scriptor fuit: teste Eusebio. fuit autem Atheniensis quẽ Cicero diuinũ poetã libro prĩo de diuinatõe vocauit. Vbi mira quędã de hercul̃ surrepta aurea patera: & illius visione ĩ somnis meminit Sophocle ergo cothurno. i. sublimiori stilo. & Sophoclis boatu. de hoc latius ęgloga septima dicimus: ponitur interdum pro alto dicẽdi genere apud poetas: vt hic. Vtuntur q; cothurno tragedi: sicut comędi socco. C Sophocles tragicus fuit: cui⁹ grauitas & cothurn⁹ & sonus sublimior videtur: q̃ Euripedes. Nam hos duos scribit Quintilian⁹ op⁹ tragicũ longe clarius ceteris illustrasse. Addit etiã q; dubitatur vter in dispari via poeta sit melior. Sed Euripidem magis imitandum oratoribus dicit.

q Tua carmnia. A. id est tua gesta continentia. non enĩ de carminibus ipsius Augusti intelligit. A. te principium tibi desinet: quod verũ extitit. Nam & bucolicis et Georgicis & ęneide eũ celebrauit. r Cothurno. CRI. vt socci calciamenta erant Comicorum: ita cothurni tragicorum: vnde & soccus pro comico: & cothurnus pro tragico ponitur. Hora. Hũc socci cępere pedẽ grandesq; cothurni. Sunt tamen qui credant voluisse Maronem laudare carmĩa Augusti: qui (vt oñdit Tranquillus) tragędiis delectatus est. Nam & Aiacem maximo impetu aggressus est: deinde cum displiceret: propterea q; aboleuisset: & interrogaretur quid ageret Aiax suus? Respondit: Illum in spongia incubuisse: vt ait Macrobius.

s A te principiũ. S Sic horati⁹: Prima dicte mihi summa dicende camena. t Iussis. SER. Nam supra dixerat. Non iniussa canã. Atq; hanc ſi. tpa: cir. in. v. h. ti. s. l. Allegoricos dicit debere meum carmen florere inter tuos triumphos. Nam triumphantes lauro: poetę hedera coronant̃. u Atq; hanc sine tempa circũ zc. AN. Sensus est. Concede hęc mea carmina esse inter triumphos & laudes: dignitatesq; tuas: & hãc hederam ad illud retulit.

x Inter victrices. AN. Laus qua quidã victores & triũphantes coronabãtur. CRI. Q; autẽ dixit inter victrices hederam tibi serpere lauros. Voluit illũ ostendere Augustũ laudibus imperatoriis poeticã miscuisse. y Serpere. S. Verecunde dixit. i. humilit̃ pcedere. z Frigida vix. SER. Totam vigilasse noctẽ ostẽditur amator. siquidẽ ortum luciferũ primũ aspexit: & eum vt veneris stellam allocutus est. ANT. Peracta inuocatione: ad narrationẽ descẽdit. exponit eni Damonis querellas decepti amore Nysę. b Tereti. SER. Teres est rotundũ & oblongũ vt columna. c Nascere. CRI. Amans apud stellam veneris conqueri cupit: & impatiẽtia amoris dixit nascere. q. d. accelera ad ortum. d Precq; diem veniens: S. pueniens. e Diem almũ. A. Sicuti luna nocturno tẽperamento. Ita sol diurno calore oĩa moderat̃ et nutrit. f Lucifer. A. Infima est quinq; errãtium: terręq; proxima stella veneris. quę bosphoros grece lucifer latine dr̃. quum obsequit̃ aũt hesper⁹. vt Tullius. in lib. de natura deorum edocuit.

g Almum. C. omĩa per quę sum⁹ aut p q̃ alimur: alma dicimus. hinc almam venerem. et almã Cererem.

Siue oram illyrici legis ęquoris: en erit vnq;
Ille dies: mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit: vt liceat totum mihi ferre per orbem:
Sola sophocleo tua carmĩa digna cothurno:
A te principiũ tibi desinet: accipe iussis:
Carmina cępta tuis: atq; hanc sine tpa circũ:
Inter victrices hederam tibi serpere lauros:
Frigida vix cęlo noctis decesserat vmbra:
Cũ ros in tenera pecori gratissim⁹ herba est:
Incumbẽs tereti Damon sic cępit oliuę. Da.
Nascere precq; diem veniẽs age lucifer almum
Coniugis indigno Nisę deceptus amore:
Dũ queror: & diuos (q̃nq; nil testibus illis:
profeci) extrema moriens tamẽ alloquor hora:
Incipe menalios mecũ mea tibia versus:

h Coniugis. SER. Non quę esset: sed q̃ speraret̃. Sic in quarto ęnei. Quos ego sum totiens iam dedignata maritos. A. Coniugis indigno. inferiorib⁹ clausulis id iungit̃ non pcedentibus. Coniugis quam coniugem optabam. i Indigno amore. A Cũ enĩ illa me sperneret: idigna erat amari mihi C. Indigno. Maximo: vel nõ dignis iniuriis: quas a Nysa accepit. Vel sit hyppalage: id est Nysę indignę nostro amore. k Nil testibus illis. S. Nihil pfeci q; illos sum sępe testat⁹. Epicurice ergo dixit: qui ait. Nec bene p meritis capitur: nec tangitur ira. C. Testibus illis: Vel sit sensus: q; nihil mihi profuerit testari ipsos. vel q; ipsi sũt testes: q; nihil q̃rendo pfecerim. l Extrema hora: S. paulo post moriturus. Sic in q̃rto. Incubuitq; toro dixitq; nouissima verba. m Moriens. C. optime in p̃senti participio & non moriẽs in futuro dixit: quasi iam nunc nõ se omnino viuũ dicat. ergo moriens. i. dum morior quod iam cepi. Nam amantes: non modo mori: sed iam se morituros queruntur. n Menalios. S. Archadicos a Menalo Archadię mõte. Et hic versus dictus ẽ intercalaris: quia sępius interponitur: vt dies & menses intercalares dicũtur: quoniã interponunt̃ in anno: Fecit aũt hunc versum ad imitationem Theocriti in pharmaceutria; vbi est interposit⁹ sępe versus, O turbo maritũ meũ

Menalus argutumq́ꝫ nemus pinoſq́ꝫ loq̄ntes
Semꝑ habet: ſemꝑ paſtorū ille audit amores:
panaq́ꝫ: q̄ primus calamos nō paſſus inertes:
Incipe manalios mecum mea tibia verſus:
Mopſo nyſa datur: quid nō ſperemꝰ amātes?
Iungent̄ iam gryphes equis: euoq́ꝫ ſequenti:
Cū canibꝰ timidi venient ad pocula dāme:
Mopſe nouas incide faces tibi ducitur vxor:
Sparge marite nuces tibi deſerit heſperꝰ oetā.
Incipe menalios mecum mea tibia verſus:

domum adducito: vt in ſequentibus eſt: Ducite ab vrbe domū mea carmina ducite Daphnim. A. Menalios. Archadicos. Menalus enim archadię mons eſt: teſte Plinio et Strabōe. cuius tanta eſt altitudo: vt eius cacumē videat̄ aſtris inſertū. Hinc Statius libro. ix: theba. ait. Et ī mediis frōdentē menalon aſtris. Et incipe me. figura eſt Epymone: quę dici poteſt ꝑſeuerantia vł aſſiduitas: ſępe enim eadem ſentētia repetitur: appellant̄ hi verſus interculares: id eſt interpoſiti. C. Menalios. i. quales ſolent Archades ſoli cantare periti. nō enim ſe iactat vt archadice canat ſed vt canat tybiam rogat. Menalus aūt mons eſt: iuxta Stymphalum. o Argutum. SER. garrulum ſtridulū. A. Argutum ſonorum. p Pinoſq́ꝫ. S. qđ iccirco auſus eſt dicere: q̄a dicturus eſt. paſtoꝝ audit mores. Sic in prima ęgloga Formoſam reſonare doces Amaryllida ſyluas. q Mopſo Nyſa datur. SER. Honeſta turpi. pulchra deformi. C. Mopſo: quaſi viro nauci & indigno tam pulchra puella: Nyſa tam pulchra tā venuſta: Sunt aūt hęc ꝓferenda cum maximo pondere: vt indignatio ꝓpter acceptam iniuriā: & admiratio propter diſparilitatem: coniūctoꝝ: et conqueſtio: quia dolet tanq̄ꝫ amore perditus amata re priuari. r Quid non ſperemus. C. id eſt timemꝰ. Iam enim incredibilis videbatur illa coniunctio: vt nihil iam tam impoſſibile ſit quod videatur timendū. propter qđ ponit duo hęc impoſſibilia: de equis cum gryphibus: et de dāmis cum canibus. s Gryphes. SER. In hyperboreis naſcuntur montibus omni ex parte leones: alis & facie aquilę ſimiles. equis infeſti. Apollini conſecrati. AN. Grypoſis curuatio dicitur Grypos: habēs naſum aduncum: inde grypes dicuntur. Latinorū aliqui addito h gryphes dixerunt. Sunt autem in Scythia alites ferociſſimę teſte Solino: & vltra oēm rabiem ſeuientes. meminit etiā de his Mela libro. ii. CRI: De Gryphibus ſic ait Iulius Solinꝰ: In aſiatica Scythia: terrę ſunt locupletes: inhabitabiles tamē. Nám cū auro & gemmis effluant: Gryphes tenent vniuerſa. alites velociſſimi. vel potius ferę volitantes. & vltra oēm rabiem ſeuientes. Sunt enim quadrupedes & corpore quidē leonibus: alis aquilę ſimillimę: quorum imanitate obſiſtente aduenis difficilis: & rarus acceſſus eſt: quippe viſos diſcerpunt veluti geniti ad plectendum auaritię temeritatem. Ariſmaſpi: cum his dimicant: qui vno oculo in fronte media ferūtur inſignes: vt intercipiāt ſmaragdos lapides mira cupiditas eſt. et feris cuſtodiētibꝰ: et Ariſmaſpis rapientibus. Hęc Solinꝰ. Alii dicunt has feras eſſe in tutela Apollinis: et equos vehementer odiſſe: quod nunc Maro teſtatur. Ego hos eos eſſe crediderim: quos Plautinus Strobilus picos nūcupat: Ait enim picos diuitiis: qui aureos montes colunt. ego ſolus ſupero. t Cum canibus timidi ꝛc. Non ſolum pulchrę deformibus nubēt. ſed etiam contratię naturę animalia iungent̄. Et Mopſus canibus: Nyſa dammis: ad perſonas alludēs cōparat̄. Dama maſculini generis: facit ſic alibi. Timidi Damę ceruiq́ꝫ fugaces. Hora. in fœminino poſuit. Et ſuperiecto pauidę natarūt ęquore damę. v Damę. AN. Dama genus eſt caprę ſylueſtris. cui fel deeſſe notatum eſt, ſicuti ceruo; equo: mulo; aſino et vitulo marino: vt ſcribit Philoſophus libro. ii. de animalibꝰ: Et Plinius libro. viii. inquit. Q; Damę manſueſcūt raro: cum ferę dici iure nō poſſint. x Nouas faces. S. Quę ſolent pręire nubentes puellas. Varro in ętiis iō dicit Faces pręire nuptas: q̄ꝑ antea nō niſi noctu ducebant̄ a ſponſis. Quas ideo dicit limen nō tāgere: ne ſacrilegio inchoarent: ſi depoſiturę virginitatē: calcent rem veſtę numini caſtiſſimo conſecratum. ANT. nouas faces. patrum et matrum pueri tres adhibebant̄ in nuptiis. Vnus qui facem pręferret ex ſpina alba: q̄ꝛ noctu nubebant: duo qui nubentē tenerēt. auctor eſt Feſtus. Plutarchꝰ in probleumatibꝰ ſcribit: q̄ꝑ quinq́ꝫ faces in nuptiis accendebāt: quas cęreos appellabant. CRI. Faces. Spina nuptiarū facibus auſpicatiſſima eſt: quoniam inde fecerūt paſtores qui ſabinas rapuerūt: vt auctor eſt Maſſuriꝰ. Nūc facibus carpinus & corylus familiariſſim: . ait Plinius. y Tibi. S. ſub tuo nomīe aliis ducitur: vt oñdat eam corruptoribꝰ ſeruiturā. & nō ſibi. z Sparge nuces. S. Varro ſpargēdarū nucū cām dicit: vt Iouis oē mrīmonīū celebret̄: vt nupta matrona ſit ſic̄ Iuno. Nā nuces in tutela ſunt Iouis: et iuglādes: q̄ſi Iouis glandes vocāt̄. Nā illđ vulgare eſt. iō ſpargi nuces: vt a rapientibus pueris fiat ſtrepitus: ne puellę virginitatem amittentis vox audiatur. Modo tamē ideo ait Sparge marite nuces: vt eū culparet infamię. naꝫ pueri catamiti meritorii: quibus licenter vtebatur antiquitas: recędentes a turpi ſeruitio nuces ſpargebāt: id eſt ludum puericię: vt ſignificarent omnia puerilia iā ſpernere. Vnde illud dixit: tibi ducitur vxor. i. ſub tuo nomine aliis ducitur: vt eam non ipſi: ſed aliis ſeruituram eſſe ſignificet: ſcilicet eius corruptoribus:. ANTO. MAN. Honor nucibus naturę peculiaris gemino protectis operimēto: puluinati primū calicis: mox lignei putamini: quę cauſa eas nuptiis fecit religioſas. tot modis fœtu munito quod ē veriſimilíꝰ: q̄ꝫ quia cadendo tripudiū ſonum ve faciant. Pli. libro. xvi. ſcribit. CRI. Nuces: q̄ꝫuis per nuces iuglandes intelligamꝰ tamē nucem omnē fructum appellamus: cuius cortex durior ſit: vt eſt amigdala. caſtanea. iuglans. auellana. iuglādem ſecundū. C. Baſſum quoniā antiqui eam nucē dulcioris ſaporis exiſtimauerūt: et ioui ſacrarunt: iuglandem appellarunt. Cloatius verius ait: Iuglans quaſi diu glās: gręci hanc baſilicam. i. regiam nominant. nōnulli tamen voluerunt eſſe dictū iuglandem a iuuando. Quę autem ex Corylo eſt dicitur auellana ſiue ꝑneſtina. gręci ponticā nominant. Caſtanea heracleotica dicitur. Amigdola vero gręca et thaſia. Eſt etiam nux pinea. a Oetam. SER. Theſſalię mons ab occidente. i quo ſtellę videnť occidere. AN. Oeta mons eſt in Theſſalia: qui ab oriente thermopilis. in occidentē vſq́ꝫ in ſinū ambraciū extenditur. aſperitatis & cęlſitudinis non mediocris. Hęc & plura Strabo libro. ix. Hoc aūt. tibi deſerit Heſperus Oetam: id eſt in tuam gratiā occidit heſperus. olim nanq́ꝫ & nūc quoq́ꝫ maritus primo ſponſę: non in luce: ſed in tenebris iungitur. de hoc Plutarchi probleuma extat. hęc omnia tñ ironicos dicta accipiant̄. Poſſes item hoc pacto accipere. Tibi deſerit heſperus oetam: id eſt ꝓpter e cęlo fugit heſperus tanq̄ꝫ id ęgreferens; melior tamē ſenſus prior. nam

O digno coniuncta viro dum despicis omes
Dūq; tibi est odio mea phystula: dūq; capellę
Hirsutumq; supciliū: prolixaq; barba:
Nec curare deum credis mortalia quem q̄.
Incipe menalios mecum mea tibia versus:
Sepibus in nostris paruam te roscida mala:
(Dux ego vester eram) vidi cū matre legentē:
Alter ab vndecimo tum me iam cęperat ann⁹
Iam fragiles poteram a terra cōtingere ramos:
Vt vidi: vt perii: vt me malus abstulit error:
Incipe menalios mecum mea tibia versus.
Nunc scio quid sit amor: duris in cotib⁹ illū:
Ismarus aut Rhodope: aut extremi garamātes
Nec nostri generis puerū: nec sanguinis ędunt:
Incipe menalios mecum mea tibia versus:

noctu nubebant: vt diximus. b Digno coiuncta viro. SER. puellę insultat. ANTO. O digno con. ironicos loquitur: vt iam diximus. CRI. O digno con. At qui contraria dixerat Mopso nysa datur. Sed hęc est amantis inconstantia. In quo amor: odiū: indignatio: cōmiseratioq; alternatim ęstuant: Ibi enim ex quadā cōmiseratione dolebat hic indignabūdus: cum querat multa de puellę superbia: affirmat suos fastus esse dignos hac pęna: vt illi turpi nubat. c Dū despicis oēs. C. dū tibi per fastidiū nemo placet: turpissimū sortita es. Deinde narrat q̄ sint ī eo q̄ illa oderit: q̄ potius amanda videbantur: vt est musica: quā significat p phystulam: vt sunt greges: vt est quidā viril' habit⁹. Odit phystulā tanq̄ austera. et q̄ nulla musicę voluptate demulceat. Odit capellas tā q̄ nimis deliciosa: & cui sorderent greges: inter q̄s nata est. Odit supcilium & barbā tanq̄ quā nihil virile delectet: qd in hoie laudi datur. Vñ Phędra apud Ouid. Sint procul a nobis iuuenes vt foemina compti. Fine coli modico forma viril' amat. d Hirsutumq; supercilium: SER. Per incultū corpus: ostendit fortitudinē suam. C. Superciliū. Cilium dicim⁹ superius oculi operimentum: quod cilatur: id est crebro moueat dum frequentur tegit retegitq; oculum. Inde supciliū infima pars frōtis. q̄ pręminet oculo: qd qm illo animū mētis modis indicam⁹: ponit p grauitate: vt hic poeta ī priapeia. Cōueniēs latio pone supciliū. Et Iuuenal'. Grāde supciliū numerasq; ī dote triūphos. Capitur etiā pro eminentiori montis collisue parte editiore. Vnde in Georgicis. Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam elicit. Dicunt supercilia ī tutela Iunonis esse. Nam illis oculos tegimus: p quos luce fruimur: quam Iunoni tribuunt: Vnde dicta est lucina: Pompeius ait. Ergo hic hirsutum supercilium. pro prauitate videtur posuisse. e Prolixa. S. decisa. f Nec curare deum. S: Superbia tua damnata es turpi marito. AN. Nec curare deū. Epicuri sententia id erat. Is enim (vt Cice. scri. ī libro de. n. d.) Ex animis hominū extraxit radicitus religionē: quū diis immortalib⁹ & opem & grām sustulit. Ita fit: vt nō mō homines a deis: sed ipsi dei inter se ab aliis alii negligantur. Stoici vero optime dicebant. Deorum prouidentia mundū administrari & regi. C. nec curare deū. Insultanter protulit: q d. ex hac pęna tibi illata: vides deos humana curare: qd non credebas. g Roscida. S. rore pfusa. A. infusa. h Dux. S. quia pręibam: aut capellas alloquitur. i Alter ab vnde. S. id est secundus: quia alter de duobus dicit. Ergo tertiusdecimus. Nam pubertati se vicinū oñdit: qd de duodecimo intelligi non potest. k Iam fragi. S Cum annis recte iungit habitum corporum. Nam pubertas de iure ex vtroq; colligitur. l Vt vidi vt perii. S: Sententia est: mox vidi queadmodū perii. vnum ergo temporis aliud qualitatis. AN. Vt vidi vt perii. quando vidi: qn̄ perii. Potest enim vt p temporali aduerbio etiam accipi: vt hoc loco: de quo & Priscianus meminit libro. xv. Periit vt nulla sit Sinalinpha: CRI. Vt vidi vt perii. Primū vt temp⁹ significat: nō tamē idem est: vt & postq̄. Nam postq̄ oē tēpus sequens significat: siue statim sequatur: siue ex interuallo. Vt aūt significat statim: q & q̄ primū. ergo vt vidi: id ē statim q vidi. Secundum autem vt significat quantitatē: veluti cum dicimus: vt magnus. ergo vt perii: id pro penitus perii sic & gręci. ὡς in vtraq; natione ponunt. Vnde Theocritus ὡς ἴδον ὡς ἐμάνην. m Malus error. SER. Diffinitio amoris. AN. Vt me malus abstu. er. Symeta ait de delphide: secūda Theocriti. Me morbus flāmifer vssit. me penitus totā & sensum: malus abstulit ignis. n Nunc. S. Vel quia iam iuuenis: vl' quasi spretus: grauior enim fit ex desperatione. Hinc Theren. Quāto minus spei est: tanto magis amo. A. Nunc scio qd sit amor ? Theocri. ait in. iii: Noui quid sit amor: tandem deus improb⁹: acer: difficulis. dirus. quem lęnę lactauere lęnę Montibus hircanis: nutriuit & improba mater. Obsidet insidii qui me mollesq; medullas vrit: & igniferis figit mea pectora telis. o Ismar⁹ aut rhodope: S. montes Thracię asperrimi. Recte autem vitupe rat amorem ab origine: Item a gestę rebus: vt Sęuus amor docuit. p Extremi garamātes: S. populi affricę extremi: quasi sęui quasi a cōsortio humanitatis remoti. A. Extremi garamātes. Hi enim sunt vltra getulos: teste Dionisio. CRIST. Garamaticę regionis caput est Garama oppidum Debri fonte nobile. Nam illius aquę nocte feruent: inter diu frigescūt Sub principe Vespasiano iter tutū est factū ad garamātas: cum prius latrones illud redderent inuium. Corneli⁹ Balbus de Garamantibus triumphauit homo gadib⁹ natus: primus ex externis ad gloriam triumphalem prouectus. Armenta huius gentis obliquis ceruicibus pabulantur. Nam si recta ad pastum ora dirigant: efficiūt prona ad humū cornua. Garamantes ęthiopes matrimonia non nouerunt: sed foeminas cōmunes habent: vnde filii patres nesciūt. Hęc Solinus. Strabo autem refert. vlteriorem syrtis: ac repositam regionē. Et cyrenaicā libyes sterilem sane: primi Nasamones. Postea psylli & getulorū pars & Garamantes addit. Preterea garamātum terra. q̄ Sylphium fert angusta est. & longa & arida. q Nec nostri generis ꝛc. SER. id est. nihil habentem humanitatis: nam non negat mortalem. CRIST. Nec nostri ꝛc. quasi diceret: non humani sed efferati animi. r Edunt. ANT. i. generant. s Sęuus amor. AN: Ostendit amorum crimina & sęuiciam. Medea enim Iasonis amore capta: illum a Colchis in Thessaliam secuta est. Cumq; decenniū Corinthi secum fuisset: filiosq; etiā peperisset. spreta ob nouam nūptam, Creusam: scilicȝ: vę

Glaucam Creontis filiam furore ducta: domum incendit radice quadã a Circe inuenta: ea virtute: vt incensus ignis nequiret extingui: Iason tam̃ euasit: Glauca & pater igne absumpti sunt. Quidam tamen scriptores volunt Medeę filios dona quędam sponte attulisse venenis illita: quib⁹ tactis sponsa & pater consumpti sunt. Irata autem Medea q̃ Iason euaserat: eamq; spreueret in eius calamitatẽ omes iugulauit natos: excepto vno qui fugit. Thessalus scilicet: de quibus omnibus plura. Diod. libro. v.

t Natorum sanguine matrem. SER. quasi nouam artem insinuauit et infudit: & quonia; fabula omnibus nota est: per transitum tangit. Medea a Iasone cõtempta: filios suos interemit. Moderatione autem optima vtitur: vt nec totũ amori imputet: ne defendat paricidam: nec totum matri: ne amorẽ culpa eximat: sed et illã quę paruit: & illũ qui coegit accusat.

v Improbus ille puer. S. Nõ est superflua iteratio. nam fit silogysm⁹: ex ꝓpositiõe: assumptiõe: et conclusione. x Nunc & oues. A. Contraria fore extat: cũ pulcherrima turpissimo iũcta fuerit.

y Helectra. A. Ferũt heliades sorores phaetontis fratris interitũ ta; diu deplorasse: vt mortuę oms in alnos tandem arbores lachrymantes adhuc cõuerterẽtur: earũq; lachrymas a celtis ipsis q ea circumhabitãt loca sępemiror emungi: cum in aurum vertantur electrum: & tanq̃ in lapidem durescant. Id Dionisi⁹ scribit. Dicit̃ preterea ꝓprię helectrũ: teste Pli. li. xxxiii. Vbicũq; quĩta argenti portio inest auro mixta. De helectro etiã libro. iii. Geor. latius dicet. Electrũ sine. h. scribit̃ cũ psylon ante e grece habeat. Contrariũ dicit Tortel⁹ C. Electra succina sunt. ferunt fabulę sorores Phaetontis: cum ille apud padum fulmine ictus cecidisset: illi flentes astitisse: & in arbores cõuersas gumi quod helectrum facit ex se emittere: dicitur q̃ helectrum quod ηλιος id est sol earum pater fuit. Longũ aũt esset referre diuersoꝝ scriptorum opiniões de helectro. nam neq; de regiõibus in quibus nascatur. neq; ex quã re gignatur inter illos conuenit. Sed certum est (teste Pli) gigni in insulis septemtrionalis oceani: & a germanis appellari glessum. Itaq; nostri vnam illarum insularꝝ glessariã nominant. nascuntur autem de profluente medulla pinei generis arboribus: vt gumi in cęrasis: resina ĩ pineis erũpit: humoris abundantia. Quapropter latini succinũ appellant. densatur deinde frigore: aut tempore: vel mari: cum ęstus intumescens ex insulis rapuerit: expellit littora. q̃d aũt ex pinea arbore succus sit: indicat pineus in illo ex attritu odor. & q̃d accẽsu; tedę more ac nidore flagret. Liquidũ primo distillare: argumẽto sunt quędã intus translucentia: vt formicę & culices: qui musco adheserunt. De qua quidẽ re & apud Marcialem epigrãma est. nasci etiam in India certũ est. Nam Archilaus qui regnauit in capodocia illinc rude ad ueh adhuc inherente cortice: politũq; lacte incoctũ dixit. Helectri vis est (teste Calystrato) vt contra lymphationes prosit. Propterea vrinę difficultati potum alligatumq;. accepta ex attritu vi caloris: paleas & frondes arentes ita rapit: vt magnes ferrum. Sed et hęc & multa alia distinctius inuenies in vltimo Plinii libro. Etruria succinum ambram vocat.

y Myricę. ANTO. de his late ęgloga quinta.

a Cygnis. ANT. Cygnus est auis vndiq; plumis albis conferta: & dulce canens. latine olor dicitur. Scribit autem Cicero libro primo Tusculanarũ: q̃ cygni non sine causa Apollini dicati sũt Sed q̃ ab eo diuinationẽ habere videantur. quia ꝓuidentes: quid in morte boni sit: cum cantu et voluptate moriũtur. meminit & Plini⁹ libro. x.

b Vlulę. S. Aues. ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν. i. a fletu denominatę. A. Vlulę aues sunt nocturnę ab vlulatu dictę. Comatas ait in Theocri. quĩta. Luscinię dulci raucos contendere turdos. Nec fas ẽ epopas cygnis obstare canoris.

c Tityrus. SER. vilissimus rusticus: orphe⁹ putetur in syluis. Arion vero inter delphinas. As vero breuis: quia grecũ. sic archadas accensos monitu. Greca enim habentia nominatiuũ in es vt Archades. habẽt as correptã in accusatiuo.

e Arion. SER. Lesbi⁹ cytharoed⁹ optimus: qui cum a tarento Corinthũ cum multis opibus peteret. & videret sibi in mari a nautis tendi insidias: petiit vt cythara paululum caneret: ad cuius sonum cũ delphini puenissent: excussit se sup vnũ: et ita imĩnẽs vitauit periculũ. De quo late Ouidius libro secũdo fast. ait autem: Quod mare nõ nouit: quę nescit Ariona tellus. Carmine currentes ille tenebat aquas. Protinus in medias ornatus desilit vndas. Spargit impulsa cęrula puppis aqua. Inde fide maius. tergo delphina recuruo. Se memorãt oneri sup posuisse nouo. Ille sedens cytharamq; tenens preciumq; vehendi Cantat: & ęquoreas carmie mulcet aq̃s. Hęc et plura Ouid. sed latissime Hero. circa pricipiũ pmi li. q̃d repetiit etiã Gelli⁹ li: xv. c. vlt. C. Arion. Historiã ponit Ser ui⁹. Addit Herodo. hũc virũ metymnęũ fuisse: ac oẽs cythargedos supasse: et a Periandro corinthioꝝ tyrãno abeunte ĩ Italiã venisse: ac mltas adeptũ opes ex suo artificio nauẽ q̃rundã Corinthioꝝ q̃ ad Periandrũ rediret cõscendisse. & animaduersis insidiis: impetrauit a nautis vt aliquantulũ canere cythara sinerent: atq; νόμον ὄρθιον cecinisse: mox se in mare pcipitasse: ac delphino susceptũ: in insulã Tenaron incolumẽ delatum esse. atq; inde ad periandrũ rediisse: et nautas q illũ in Italiã esse mentiti fuerãt ita arguisse: vt scelus fateri cogerent̃. Addit etiã idẽ Hero. ęneã statuã arionis a delphino vecti positã eẽ in Tenaro ĩsula. Omĩa vl̃ mediũ: summã oñdit desperationẽ:

f Viuite. S. valete: vt sit ñ optãtis s; renũciãtis. C. viuite nõ optãtis s; discedẽtis ẽ: et ad mortẽ ꝓficiscẽtis. g Specula. C. loc⁹ editior dr̃ specła. vñ ad mltũ spaciũ facit̃ speculatio: ꝓspectusq; sit. Easdẽ rõne specula fenestra appellatur. Vẽit etiã specioła p diminutionẽ a specło. h Extra

Sęuus amor docuit natorum sanguine matrẽ
Cõmaculare manus: crudelis tu quoq; mater:
Crudelis mater magis: an puer improb⁹ ille:
Improbus ille puer: crudelis tu quoq; mater.
Incipe menalios mecum mea tibia versus.
Nũc & oues vltro fugiat lupus: aurea durę
Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus.
pinguia corticibus sudent helectra myricę.
Certẽt & cygnis vlulę. sit Tityrus orpheus:
Orpheus in syluis: inter delphinas arion.
Incipe menalios mecum mea tibia versus.
Omnia vel mediũ fiant mare: viuite sylue.
prǫceps aerij specula de montis in vndas
Deferar: extremũ hoc mun⁹ moriẽtis habeto.

Desine menalios/iam desine tibia versus.
Hec damon: vos q̃ responderit Alphesiboeus
Dicite pierides, nõ omnia possumus omẽs.
Effer aquam: & molli cinge hec altaria vitta:
Verbenasq; adole pingues & mascula thura.
Coniungis vt magicis sanos auertere sacris
Expiar sensus: nihil hic nisi carmĩa desunt,
Ducite ab vrbe domũ mea carmĩa ducite Da- (phnin.
Carmina vel celo põt deducere lunã:
Carminib' Circe socios mutauit Vlissis.
Frigidus in pratis cantãdo rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domũ mea carmĩa ducite Da
Terna tibi hec p̃mũ triplici diuersa colore (phi

mum hoc. S moriar in inuidiã tuam. Amare enim dixit mun'. Sic Mezentius. Hec tibi porto dona prius. A. Extremũ hoc. Ordo est. Hoc habeto extremũ munus morientis. i Dicite Pierides. S. Bene animos erigit auditorum dicendo. Superiora vtcunq; dicta sunt: sequentia nõnisi a numinibus poterunt explanari. Sane id debem' accipere. pastores referre: que aliquãdo audierunt in Archadia. Vñ supius dixit: Incipe menalios. i. Archadicos. A. Dicite pierides. Hic versus totus est furii ex decimo libro. Lucre. item li. v. ait. Maior erat natu: non oĩa possumus oms. Macro. auctor li. vi. C. Pierides. Sine quartũ auxilio rem ipsam propter suam magnitudinẽ nos dicere non possemus. Et sic attentionem restaurat auditorib' qui iam audiẽdi fessi esse possent. k Non omnia possumus omnes: S. Sic Cicero. Vnum sustinere vix pauci põt: vtrunq; nemo: C. Immo fortasse nullus est qui possit omnia. l Verbenasq;. AN. Verbena Iouis ara vrebatur: domus purgabatur lustrabaturq;. ferebatur autem domestica: flore albo in hortis: sacerdotes eam purificationibus adhibere cõsueuert. sicq; medicus visitãdo infirmũ ipsam portauerit egroto nesciente: & dicet egroto ipsi: qualiter es? si dixerit eger bene: sanabit: Si male: morieẽ. Hec alii. Plinius aũt scribit libro xxii. c. iii. Verbenam dici gramen ex ara: cũ sua terra euulsum &c. Propterea igitur pingues verbenas dici putarim. Nam & are pingues dicuntur esse: CRIST. Verbenas quasi herbena: ꝓprie species herbe est que alio vocabulo (vt est in sinonimis) verminatio dicit: grece dicitur ιεροβοτανη quasi sacra herba: q̃niã illam sacrificiis adhibebant antiqui. Capitur autem verbena pro omnibus frondibus qui adhibentur in sacris. m Adole. S. incende: κατα ευφημισμον Nam adole est auge. A. Adole: id est vre: teste Nonio. Alibi adolere significat augere: honorare: propitiare. vt libro. v. Eneid: Et flammis adolere penates. n Mascula thura. AN. Aliqui putant a specie testiũ dicta. Sunt enim rotũdiora: et religioni tributa: ne sexus alter vsurparet. auctor Plini' libro. xii. C. Mascula thura. Thus masculũ appellant medici q; subalbidũ & rotundum & pingue & naturaliter leue & frangibile est: & quod ad ignem cito accendatur odorẽ suauem copiose emittit. Hoc enim optimũ est: vt ait Diascorides. o Sanos: S. non amantes: vt insanos amantes dicimus: A: Qui enim amãt nõ sani sunt: Hinc illud Maronis libro. iiii. Quũ sic vnanimẽ alloquit: male sana sororem. C. Sanos. nullo amore implicitos. Insanos enĩ dicimus furiosos ac furoris plenos. Plato ait. Quattuor species furoris eẽ. Vaticinii q̃ ẽ ab Apolline: poetice facultatis qui est a musis: amorũ qui est a venere. mysteriorum q est a baccho. Ergo qui amant: furore perciti sunt. Ergo furiosi. id est insani. Vnde sequitur q; qui sani sunt: non ament. Vult itaq; auertere: id est. remouere sensus viri sui sanos. i. ab amore liberos: quod faciet si implicabit amore. Vnde erunt insani, quemadmodũ dicimus insa-

num poetam & insanum vatem. p Auertere. SER: a sanitate mutare. Vel auertere pro conuertere: vt sit mutata prepositio. Vel addit: Et etiam arguit a maiori. Nã si hoc faciunt carmina. facilius minora facient. facile enĩ est vt ex vrbe rus redeat rustic'. q Sacris (repete) magicis. A. Maxime questionis: & sp incerte est inqt Plini' xxiii. c. ii. valeant ne aliquid verba & incantamẽta carminum. Vestales nostras hodie credimus: nõdum egressa vrbe mãcipia fugitiua retinere vi sola precation is. Non pauci etiã serpentes ipsos recantari credunt. Catho credidit luxatis membris carmine iuuari. Marcus varro podagre. Cesarẽ dictatorẽ p' vnũ ancipitẽ vehiculi casum. ferunt semp vt primũ consedisset (id qd plerosq; nũc facere scimus) carmie ter repetito securitatẽ itinerus aucupari solitũ. Hic et fascinatiõibus adoratõe peculiari occurrimus: & impares nũeros ad omĩa vehemẽtiores credim'. Idq; in febribus dierũ obseruatione intelligit. Scribit itemq; Theocrit' apd grecos. Cato apud nos: & virgilius: amatoria incantamẽta imitati sunt. Magica pterea incantatio dicit. Mageno. magicã exerceo. r Ducite ab vrbe domũ. C. Sic etiã Theocriti in Pharmaceutria adhibet intercalarẽ versũ haud dissimilẽ.

s Celo põt &c. C. Magorũ est polliceri suis carminib' lunã e celo euocari. Vñ in Thessalia cũ lunam laborare timerent: carminib' tinnitu vasorũ eneorũ: ne illa carmĩa audiret obstrepebant. Hinc Iuue. Iam nemo tubas: nemo era fatiget. Vna laboranti poterit succurrere lune. t Circe. A: Solem ferũt duos peperisse pueros Aetam & persem. Aeta in colcho regnauit. in Thaurica perses. crudeles ambo efferiq;. Preest Hecate orta est q̃ postea Aete nupsit. genuitq; liberos tres. Circẽ. Medeã & Agialeum. Circe ad omnis generis venenorũ curã versa: multarum herbarũ radicũq; varias vires mirabilesq; reperit. Venit demũ ad Italiã inq; eo ꝓmotorio. qd nunc q̃ ab ea Circeũ vocat resedit. Hec ex Dio. libro. v. Quõ aũt vlissis socios carmĩnibus verterit in feras: legito Ouid. li. xiiii. Cicero autem in libro de na. d. scribit: Circem solis fuisse filiam ex pside Oceani filia. v Frigidus. S. nocens. vt frigida saturni q̃ sese stella receptet. x Cantãdo. S. Dũ incantat. Gerũdiuus enĩ mod' ab oĩ verbo simlr creat. Ergo hic passiue ꝓtulit. Cũ aũt dixit. Cantãdo tu illũ: actiue. Salu. Cum ipse ad impandũ vocaret. i. vt ei imperaret. y Terna C. Preter animos negãt Pythagorias & Platonici quicq; muneris esse pfectius. quippe causa figurarũ numerorũq; serie ac ꝓpositione a summo deo constituta sint oĩa. atq; ita digesta: vt nũeris & figuris videant. Ait enĩ Pythagoras ex monade oriri numeros: ex numeris puncta. ex pũctis lineas: ex iis figuras planas: ex planis solidas figuras ex his solida corpora: & ex his elementa esse: ex qbus fit mũdus. Trinitatẽ aũt Pitagorici rerũ oĩm mẽsurã dicũt. Nam deus ternario nũero res gubernat. Primo enĩ singla creat. Scd̃o ad se creata rapit. Res rapta pficit. Res itidem

Litia circundo:terqꝫ hęc altaria circum
Effigiem duco:numero deus impare gaudet.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa ducite Daphnim.
Necte trib⁹ nodis ternos amarylli colores
Necte amarylli mō:& veneris dic vincła necto.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa ducite Daphnim.
Lim⁹ vt hic dureſcit:hęc vt cęra liqſcit
Vno eodēqꝫ igni:ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molā & fragiles īcēde bitumīe lauros:
Daphnis me mal⁹ vrit:ego hāc ī daphnide laurum.
Ducite ab vrbe do.mea car.du.daph.
Talis amor daphnim:qualis cū feſſa iuuencū
per nemora atqꝫ altos qrendo buccula lucos
propter aquę riuū viridi pcumbit in herba.
perdita:nec ſerę meminit decędere nocti.
Talis amor teneat:nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa ducite Daphnim.
Has olī exuuias mihi pfid⁹ ille reliqt
pignora cara ſui:ꝗ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mādo:debēt hęc pignora daphnim.
Ducite ab vrbe do.mea car.ducite daphnin.

primo a perenni fonte effluūt dū naſcunt̃. Scđo in eūdē refluunt.dū ſuā illam originē repetunt. Tertio pficiuntur in ſuū principiū iam reuerſa.Orphe⁹ igit̃ deū: principiū: mediū:et finē dixit.Pricipiū aūt vt pducit.Mediū vt producta ad ſe rapit.Finis vt redeūtia pficit. z Litia.S. Nam vt licia ſtamen implicant:ita adoleſcētis mentē implicare cōtēdit.A.Litia:ꝙ ea vim in carminib⁹ haberent: Innuit etiā Pli.li.xxviii.Quum ait inguinib⁹ medent̃ aliqui liciū tęle detractū alligantes nouenis ſepteniſue nodis:ad ſingulos noiantes viduā aliquā:atqꝫ ita inguina adalligātes licio. a Effigiē.S.ſ.amatoris. vt Dido.effigiēqꝫ toro locat haud ignara futuri. b Numero deus impare.S.pimpari.ſ.qcunqꝫ ſuperoꝝ.vel hecate cuius eſt triplex ptās: vnde tria virginis ora Dianę. A.Impares numeros ad oīa vehemētiores credim⁹ inquit Pli.li.xviii.c.iii.et Macro.li.i.Sat.ſcribit:ꝙ impar nūer⁹ mas. et par fœmina vocat̃. Itē arithmetici imparē pr̃is:et parem mr̃is appellatiōe venerant̃. Plinius itē li.xii. inqt: ꝙ maſculinū gen⁹ religioni tributū eſt. c Amarylli.S.vtūs grecus eſt.Hęc amaryllis eſt ea quam greci συνυνστιν dicunt. d Ternos colores.C.manet in eadem trinitate. e Veneris dic vincula necto.S. Anapęſtic⁹ eſt trimeter hypercatalecticus.hoc aūt metrū eſt cupidini conſecratum. C.Veneris dic vincła necto. Simile qddā & Theocritus. πάνχαικαὶ λεγε ταῦτα δέλφιδος ὀσ ἰεαπαδο: f Limus. vt hic CRI. queādmodū vnus idēqꝫ ignis liqfacit cęrā.ac ecōtra limū cōſolidat: ſic amor q ignis eſt: liqfaciendo te mihi: reddet durū aduerſus alias. Vel cū liqfecerit:& mollē reddiderit in nr̃m amorē ꝯſolidabit: vt pmaneas i eo:nō diſſiſe ē illud Theocriti. g Cęra liqſcit.Simeta ī theocriti ſcđa ait.Vtqꝫ meis pallens digitis bñ cęra liqſcit. Mindius extēplo ſic nr̃o delphis amore. h Molā.S.Far & ſalem.A. erat mola ex ſale & fare molito:vt ſcri.Varro. i Bitumie lauros: S.i.lauros diuio igne cōſume:nā bitumē ex fulmie dr̃ p creari.Vñ iuxta babyloniā:qa freqntia cadunt fulmina. hac re lacus abundat:adeo vt ex bitumie fabricaſſe muros ſemiramis dicat̃.A.Bitumē eſt terrę gleba:ꝗ a calore liqfacta afflat̃ atqꝫ diffundit̃.rurſūqꝫ in glaciē fortiſſimā ab aqua frigida imutat̃:qlis ē lacuū aq.Vñ et ſectōe et inciſione opus ē.Id poſtea in ſummo fluitat. Stra.aūt lib. xvi.Pli.xxxv.c.xiiii.ſcri.ꝙ bitumen:alibi lim⁹:alibi terra Lim⁹ Iudeę lacu mergēs.Terra in Syria.Eſt vero liquidū bitumē ſicut & acyntiū:gignit̃:& pingue liqriſqꝫ oleacei in ſicilia.vtūturqꝫ eo ad lucernarū lumia.Itē ad ſcabiē iumentoꝝ.Vis bitumis ꝗ ſulphuris:ſiſtit:attrahit.diſcutit:glutinat:ad lepras pruritusqꝫ corporū efficax. Hęc ex Pli.Lauro aūt in ſuffimētis & purgatōib⁹ vtebāt̃.nō tñ fas erat in pfanis vſibus pollui laurū.Vt Pli.li.xv.meminit.Ci.Bitumē Iudeę lacus ē:quē aſphaltē noīant.imenſo ambitu. vñ mare mortuū a nōnullis noiat̃:ſed ſapore corruptior eſt ꝙ mare.grauitate odoris accolis ē peſtifer. Et vt placet Soli.aīal nullū habet:nihilqꝫ in eo mergi pt. Vñ etiā(teſte Cornelio tacito)nandi iperitos attollit. Certo.eñ tempe bitumen egerit: quod a lacu etiā aſphaltum noīant.Liquor eſt acer natura ſua: & ſparſo aceto cōcreſcit. Primū mãu trahit̃:inde nullo iuuāte influit:non ęre:nō ferro: ſed ſanguie mēſtruo ſcīdit̃. Iordanē oēm p hūc labi dicūt:nec tñ ifici. Hoc Semiramyn p calce ad ſtructurā babilonicorū moenium vſam dicūt. Plini⁹ ſcri.bitumis naturā pximā eſſe ſulphuri. Idqꝫ eē velut limū a Iudeę lacu emergat. Pręterea multa ꝗ de bitumie ab eodē dicūt̃. Diaſcori.ait:bitumē aliud aridū:alid liquidū eſſe.Aridū gigni in Iudea phœnice & Sidonia. Liquidū i babilonia. Apollonia & Sicilia. Vocatur a nōnullis ſtercus demonis. Galien⁹ dicit illđ vim hr̃e calefaciendi & deſiccandi.Serapion ſcribit ꝙ phibet apoſtemationem vulnerū. Suo ſuffitu confert doloribus matricis. Potū cum caſtoreo et vino.ciet menſes:et confert tuſſi veteri: & aſmaticis. & morſibus venenoſoꝝ: Potū cū aceto ſoluit ſanguinē coagulatū.Impoſitū dentib⁹ ſedat dolores. admixtū farinę ordei. & nitro & cęrę pdeſt podagrę. k Daphnis me malus vrit.A.Simeta in ſcđa Theocriti ait.Cōburit me delphis.ego hāc in delphide laurum. l In Daphnide.S.Arcaiſmos pro in Daphnidem. Vel intelligam⁹: ſup Daphnidis effigiem: eā laurum incendere pter nomis ſiĺitudinē. m Buccula. SER. Bouis eſt diminutiuū.Bos anormalū eſt. nā bos et bobus producit primā ſyllabam.in reliquis caſib⁹ corripit̃ prima. n Propter.S.iuxta.A.prope. o Perdita.S.amore cōſumpta.C.Verſus eſt ex Vario de morte dicit enim.Non amnes illi medii:nō ardua dant̃ flumia: nec ſerę meminit decedere nocti.A.vt docet Macro.li.vi. ſatur. p Nec ſit mihi cu.mede.S.Aut nolim magicis artib⁹ ſubuenire:aut nolim cū ipſo cōcūbere.C.Nec ſit ⁊c: Optat eni et illū amore implicari:& ſe cōtra ita liberari: vt eū negligat. Sic eni ad plenū iniurias vlciſcetur. q Exuuias. C. Quoniā pro hoſte ille ſe geſſerit:exuuias appellat:qs ille p amoris pignore reliqt. r Perfidus.S. Nūc.ſ.pfid⁹.C.pfidus.Iurgiū eſt amātis. nam dolet fidē frangi. s Cara.S.Nam res amati vehementer dil git amans.Hęc duo etiā in Didone expſſit:ꝙ tūc haberet p

exuuiis: & olim p pignore amoris cara. Iuuenal. Grato q indulget Basia plectro. t Et limen. S. Ipso loco vestę sacro. v Has herbas. C. Ex quib⁹ facile fiant venena. i. philtra amatoria: q iure venena dicunt: qm p venas ad pcordia discurrant: vn veneficia appellant: & venefice quę illa faciāt. x Ponto A. mēsura pontica Bosphoro ad meotidis lacū ptendit. vt scri. Pli. li. vi. Soli. aūt scribit in ponticis oris aconem portū esse: qui puentu malorum graminū vsq adeo celebris est: vt noxias herbas aconita illinc nominemus.

tuum ver. Qui preceptorem sancti voluere parentis esse loco. Et propertius. Terra tuum spinis obducat lena sepulchrum. Et tua (quod nō vis) sentiat vmbra sitim. d Alio traducere messes. S. scilicet: magicis quibusdā sacris hoc fiebat. Vn est in duodecim tabul: Neue alienā segetem pellexeris. AN. Quin etiā inqt Pli. li. xxviii. c. ii. Et legū ipsarū in. xii. tabul verba sunt: q fruges excātasset. & alibi. Qui malū carmē incātasset. C. Alio trad. 7c. Hoc in xii. tabul fieri phibetur.

Has herbas atq hæc ponto mihi lecta venena
Ipse dedit moeris: nascunt plurima ponto.
His ego sepe lupum fieri: & se condere sylvis
Moerin: sepe animas imis excire sepulchris
Atq satas alio vidi traducere messes. (phnim.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa: ducite Da
Fer cineres Amarylli foras: riuoq fluenti
Trāsq caput iace: ne respexeris: his ego daphnī
Aggrediar: nihil ille deos: nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domū mea carmīa: ducite Da-
Aspice, corripuit tremulis altaria flāmis (phim
Sponte sua dū ferre moror cinis ipse: bonū sit.
Nescio quid certe est: & hylax in limine latrat.
Credimus: an q amāt ipsi sibi somnia fingūt.
parcite ab vrbe venit: iā pcite carmīa daphnis.

y Ipse dedit moeris. C. Probat āt efficaciā veneficii ab auctore: Ait ergo ipse Moeris. nam emphasim facit pnomē. & Moeris ea grauitate pnūciat: tanq si sonet: maxim⁹ in ea re artifex. z Nascūtur plurima ponto. CR. probat a patria. Nam in ponto fuit medea oīm veneficarum maxima. Sed quō lecta sunt ab eo venena: si Moeris dedit? Sz legim⁹: Ipse moeris dedit venena lecta mihi. i. lecta vt ego haberem: qsi dicat meo nomīe legit. nam cū legunt herbas nominant cui legāt. CRI. Refert Augustinus in lib. de ci. dei. M. Varronē scribere de archadib⁹: q illi forte ducti transnatāt qddā stagnū: vt ibi in lupos cōuertant. & cū sīlibus feris viuūt. Si vero carne hūana non vescant: rursus post nouē annos remeat eo dē stagno: reformāt in homīes. Deniq qndā demenetū parrhasium gustasse de sacrificio. qd archades imolato puero faciūt deo suo lyceo: & in lupū conuersum: & x. āno in hūanā effigiē reuersum: in olympia pugilem victoriam meruisse: nec propter aliam caussam: & lyceum Iouem: & lyceū pana in Archadia vocari existimat Varro: nisi q ea non alia q diuina fieri posse existimat. Pli. etiā scribit. Euanthem inter auctores grecię non spretum: tradere: q Archades scribunt ex gente Anthei cuiusdā sorte familia electum: ad stagnū quoddam eius regiōis duci: vestituq in quercu suspenso tranare atq abire in deserta: transfigurariq in lupū: & inter lupos versari per annos nouē: quo in tempe si ab homīe abstinuerit: redire ad stagnū illudq tranare: et effigiē hūanam pristinā recipe: addito. x. annorū senio. Additq: fabi⁹ eandem recipe vestē inter auguria ad dextra cōmeantiū precisio itinere: si pleno id ore fecerit: nullū omen pstantius. Addit idem Augustin⁹ mulieres fuisse in Italia: q dantes aliqd in caseo: hoies in iumenta mutabāt: quę necessaria quęq portabāt. deinde pfuncti opa ad se redibāt: nec tū sensus rōnales in illis mutabant. b Et se condere sylvis. C. Nam (vt dixit Varro) cū similib⁹ feris habitabat. AN. Sed vt ait Pli. lib. viii. hoies in lupos verti. rursusq restitui sibi: falsum eē confidēter existimare debem⁹. Aut credere omi [illegible] fabulosa tot seculis cōperimus. c Imis sepulchris. C. Credidit ātiquitas vmbras defunctorū in sepulchris requiescere: ac pptерea magnę illis curę erant sepulchra. Iuue. Dii maiorū vmbris tenuē: & sine pondere terram. Spirantesq crocos: & in vrna perpe.

e Ne respexeris. SER. Nolunt em se videri numīa: nisi ex nimia necessitate: vn p miraculo dr. Alma parens cōfessa deā: qd nō faceret nisi in piculo filii. f His ego daph. C. His tam validis. g Aggrediar. C. veluti hostem. h Nihil ille deos 7c. S. Satis est q putat artē magicā nihil valere. sz de his in. iiii. Eneid. plura. A. Ondit per hoc Maro carminibus nō esse pōdus. CR. Stupefacta. hęc dicit Admirat em q cū ad id sacrorū iam peruenerit: tū adhuc illū moueri nō sentiat. i Aspice. A. verba sunt Amaryllidis. C. Cum ita admirabunda staret: secutū est hoc mōstrum. Vn Amaryllis q latura erat cineres: admonet eos flammas concepisse. k Corripuit tremulis. SER. Hoc vxori Ciceronis dicitur contigisse: cum post peractum sacrificiū libare vellet: in cinere visa est flāma: quod significauit eius maritū eo āno futurum consulē. vt ipse in suo testatur poemate. l Bonū sit. SER. Ideo dubitat & optat: vt hoc signū bonū sit: qa ignis medius est: & qui possit etiam nocere. ANT. Dubitat an bonum an malū cinis accensus protendat. deinde certior ait. quid certe est? m Nescio. C. quasi dicat nescio audiam an nō audiam. n Quid certe ē. A. aliqd est. C. Certe est. Cum iterū atq clarius audisset dixit: certe ē qd: id est aliquid. Et secut⁹ ē poeta naturā. Nam qn aliqd ex lōginq apparet: adeo dubia res est: vt incerti sim⁹: sit ne: an nō sit: deinde cū magis appropinqt videm⁹ etiā: sz tū quid sit nondū cōstat: paulo vero post cognoscim⁹ quid sit. Verbi gratia q sit equ⁹: ac demū cognoscimus nō mō equū esse: sed etiā meū vel tuū. Eadem ratio est i auditu. o Hylax. A. Melius p x. q p s. scribit in fine. Hylaco autem vl hylacteo: latro vl resono significant. Hinc et hylactor nomē canis apud Ouid. p In limine. S. In loco vbi amat vestes obruerat. q Credim⁹. A. s. aliquē eē. CRI. Dubitarat primū an audisset quippiā: deinde cum constaret audisse dubitauit qd audisset. Postremo putauit audisse virū. Verū cū nimis virū cupet: dubitauit rursus an nimia cupiditate deceptus sensus: id putaret eē qd nō eēt. r Ipsi sibi somnia fingūt. S. Omia q sup dixerat de arte magica destruit dicens. Hęc tm̄ desideratibus vera videri. quod per puerbiū est locutus. s Fingunt somnia. C. prouerbiū est: nam qui nimia cupiditate decipitur: & credit id esse quod non est; dicitur sibi fingere somnia.

Mœrim nona tenet q̃rulantē p̃lima amico. Tempora flet Mœris, flet ꝑdita rura Menalcę:
Et lycidā rursum solantem: & multa rogantē. Virgiliū laudat lycida vocitando Menalcam.

QVo[a] te Moeri pedes[b] an quo via ducit? in vrbem? Me.
O lycida[c] viui[d] peruenimus: aduena nr̃i.
(Quod[e] nūq̃ꝫ veriti sum⁹): vt possessor agelli
Diceret hęc mea sūt: veteres migrate[f] coloni.
Nunc victi[g] tristes: qm̄[h] sors omnia versat.

QVo te moeri. S. hęc egloga ꝯtiuū nō habet carmē: sed ex diuersis locis Theocriti aliq̃ ad eam cōtulit Sane hoc cōtinet. Virgilius postq̃ꝫ pene ab Arrio cēturione occisus est. romā reuertens mandauit procuratoribus suis vt tuerenť agros: sed ad p̄ns obsequerentur Arrio. ergo Moeris ꝓcurator eius mō hędos Mātuā ad Arriū portat secundū pręceptū patroni. Et interrogatus ab alio pastore quo pergat? Deflet suas miserias: Et hinc varie pręstatur occasio cantilenę. A. Quo te Moeri: Argumētum patet in carminib⁹. C. Quo te: Rustican⁹ modus loquendi: & pastori vehementer quadrans: q̃uis vtať expolitione. b Ducit. S. quo te pedes subaudi ducunt. zeugma a posterioribus est. c O lycida. C. o nō vocātis sed dolentis est. d Viui. S. diu viuendo. et ostendit diuturniorē vitā sępe nocere. cū sit interdū causa miseriarū. A. Viui peruenimus. Solet em̄ vita longior plurima incōmoda afferre. Vnde Iuue. de Priamo inquit. sat. x. Longa dies igitur quid contulit? oīa vidit euersa: & flammis Asiam ferroq̃ꝫ cadentem. C. Viui. q. d. hanc calamitatem pręstitit diuturna vita. e Quod nūq̃ꝫ veriti sumus. S. Quia inopinata grauiora sunt mala. hinc Dido. Hūc ego si potui tantū sperare dolorē Et perferre soror potero. C. Quod nūq̃ꝫ veriti sumus: Viciū em̄ hoīm est: vt oēs sibi fœlicitatē ꝓponāt: nūq̃ꝫ ad tristia respiciant: q̃obrē impręmeditati sępe opprimūtur a calamitatib⁹: quę quidē quātomagis improuisę sunt: tanto magis offēdunt. Quapropter Cicero i. Tusc. ostēdit perturbationes grauiores etiā fieri: cū calamitates impręmeditātes nos subito iuadūt. Quaꝓpter grauius vrgebať Moeris q̄ hęc mala nō preuidisset. f Migrate. C. q. d. nō reuersuri discędite: aliud em̄ est si dico Discędo hinc: aliter si dico migro: nā qui discedit redibit fortasse paulopost. qui aūt migrat: eo cōsilio discędit: vt alibi sit domiciliū positur⁹. g Victi. S. Impotes voti. Vt victores dicim⁹ voti cōpotes qui quicquid libet faciūt: ergo victi quib⁹ parendū est: nā victi nō sūt Mantuani qui ne bella quidē gesserūt. A. Victi. superat violētia militū Est aūt ordo. Nunc victi nos qm̄ sors omnia versat: tristes id est inuiti mittim⁹ illi. i. aduenę possessori hos hędos. quod nec bene vertat. id est in bonū conuertat.

h Sors oīa versat. S. Nisi ad rusticanā ꝑsonā referas: aspere dicitur cōtra Augustū. cui⁹ fœlicitatē sors posset mutare. A. Sors oīa ver. Sed profecto fortuna in omni re dn̄ať inquit Salust. in Catil. & Laberius teste Macrob. li. i. Fortuna īmoderata in bono ęque atq̃ꝫ in malo.

Hos illi (q̄d nec bn̄ vertat) mittimꝰ hedos. L.
Certe eq̄dē audierā: qua se subducere colles
Incipiunt: molliq; iugum demittere cliuo
Vsq; ad aquā: et veteris iā fracta cacumīa fagi
Oīa carmibꝰ vestrū seruasse Menalcā. Mœ.
Audieras: & fama fuit. sed carmina tantū
Nostra valent lycida tela inter martia: q̄ntū
Chaonias dicūt aquila veniēte columbas.
Quod nisi me quacūq; nouas incidere lites
Ante sinistra caua monuisset ab ilice cornix:
Nec tuꝰ hic mœris: nec viuēt ipe menalcas. L.
Heu cadit in quēq; tm̄ scelus: heu tua nobis
pene sil̄ tecū solatia rapta Menalca. (herbis
Quis caneret nymphas: q̄s humū florentibꝰ
Spargeret: aut viridi fōtes induceret vmbra:

i Illi. S. Ario: Nec bene vertat in p̄nicīē eius vertatē: vt malo omine hoc munus accipiat. Tractū aūt hoc est ab Hectore & Aiace: Nam Hector dedit Aiaci gladiū quo se Aiax postea intermit. Hector vero baltheū accepit ab aiace quo postea circa muros patrię tractus est. Inde natū est illud Comicū. Dii bene vertāt quod agas. Plerūq; em̄ bona in peius & mala mutant̄ in melius. k Qua se subducere. S. ex alto in campos dissolui. A. Qua se ꝛc. Describuntur hic Maronis agri. Subducere descendere. C. Describit Maronis predii terminos. l Iugum demittere. A. id est relinquere summitatē m Molli cliuo. A. Facili descensu: habebant em̄ Maronis agri iuictos colles inde erat ei ascensus ad illorꝫ summitatē. n Vsq; ad aquā. S. scilicet Mincii fluminis. Superiorē circūscriptionē intelligamꝰ aut Virgilii: aut oīm Mantuanorū agrorū eē. A. Vsq; ad aquā In Tityro dixerat Quāuis lapis oīa nudꝰ limosoq; palus obducat pascua iunco. o Fagi. A. Propterea non ab re sub tegmine fagi recubans: dixit Mœliboeus. p Carminibꝰ seruasse. A. hoc loco nō pastor Menalcas Sed Virgilius est intelligēdus per allegoriā. vt scribit Fab. li. viii. q Fama fuit. S. Beniuolētia Augusti fama vulgauerat. Sed belli Actiaci necessitas ipediuit. C. Fama fuit. Est perinde ac si dicat. verꝫ est: nam hoc differt a rumore fama: quia rumor est earū rerū quarū nullus est certꝰ auctor: ergo falsa res esse pōt. Fama aūt certos habet auctores. ergo res vera vt plurimū. r Chaonios colūbas. S. Epiroticas In epiro em̄ nemus dicit̄ fuisse in quo responsa dabant colūbe. q̄d iccirco fingūt. q̄m Thessala lingua: Pelliades & colūbę & vaticinatrices mulieres dicuntur. A. In Epiro erant primi Chaones. a quibꝰ Chaonia dicta vt scribit Pli. li. iiii. Maro li. iii. Refert. Herodo li. ii. C. Chaonias col. speciē pro genere ponit. Ceterꝫ Chaonia pars Epiri est in qua est sylua Dodona. Hęc oraculū habet Dodonei Iouis: quod responsa dat per columbas. Ait aūt Hero. in Clio hoc oraculū oīm quę in grecia sunt antiquissimū esse, & circa sui principia vnicū. Addit pręterea et hocq; in Dodona. & illud quod in lybia est constituisse duas. sacerdotes Thebani Iouis: quę a phœnicibꝰ abactę: huc altera: illuc altera peruenerat. Et hę quidē sacerdotes Iouis dicere: antrū in loco Dodonei oraculū notatum esse: Duas nigras colūbas ex ęgyptiaca thebe euolasse. alteram in lybia templū Ammonis ędificari iussisse. Alteram in Dodona silua supra fagum cōsedisse. voceq; humana locutā: illic Iouis oraculum constituendū dixisse Sacerdotum vero earum quę in Dodona fuerunt vetustissimam promgniam vocatam esse: Secundā tymereā: nouissimā Nicandrē. Verū idem Hero. priori opinioni assentit: neq; credit columbas sed mulieres e Thebano templo venisse. Nec mirū quod peliades id est colūbas fuisse dicant greci. Nam antiqua pelasgorum lingua mulieres peliades dicebantur.
s Colūbas. S. Quia minora auguria maioribꝰ cedūt nec vllarum virium sunt: licet priora sint. C. Q̄ aūt Colūbas dicunt fuisse nigras: est vt notetur mulieres ęgyptias fuisse: Et profecto eundem ritum qui in templo Thebani Iouis est: in Dodoneo oraculo obseruari affirmat.
t Quacunq;. S. ratione. Recte autem auguriorum peritiam dat ei de quo dixerat: sępe lupum fieri. AN. Quacunq; id est quomodocunq;.
v Nouas lites. SER. Magna militaria iurgia. A. Probus scribit q̄ vbi Maro amicorum beneficio promeruerat vt agros suos reciperet: cōcitauit in se veteranos: adeo vt a Milone Torone primipilari pene sit interfectus nisi fugisset. Hinc ait. Quod nisi me quacunq; ꝛc.
x Sinistra. S. hoc ad auguralē ptinet disciplinam: Augures em̄ designāt lituo spacia et eis dant nomia: vt pma pars antica: posterior postica: item dextera: et sinistra. modo ergo cornicē de nulla parte venisse dicit: sed ab antica ad sinistrā volasse. Ilex vero quę glandifera arbor et: et caua .i. viciosa est: vitium possessionis ostēdit fore. per milites clamore gaudentes et litibꝰ sicut cornix: quę clamore lętatur & alias aues frequenter inuadit. Augurium vero prohibuit vt abstineret a militibus qui retēturi erāt agros: C. Sinistra Est in libris augurū: cornicē a sinistra parte ratum facere: et C. c. de diuinatione ait: aliis auibꝰ a dextra: aliis a sinistra datum est vt ratum auguriū faciant. Et alibi. Cur a dextra coruꝰ a sinistra cornix facit ratum. Et plautus in Azinaria Picus & cornix est a leua: coruus a dextra.
y Ilice. C. Glandiferę arbores maxime sunt hę: robur: quercus. aestulus: illex: cerrus: suber: fagus:
z Tuus mœris. tuꝰ amicꝰ. Heu cadit. postq̄ audiit occidi potuisse virgiliū quasi obstupuit hoc generaliter dicit. pōt in quēq; tantū scelus venire vt virgiliū necare cōtendat: z Heu cadit. C. Magna exaggeratio sceleris: cū tantū putatur: vt in nullum cadere existimetur. Auget deinde duplici repetitione. heu. et quis: item interrogatione.
a Tecum solacia. S. Nam cū suis solaciis perit poeta qui nondum editis carminibꝰ moritur. nōdum em̄ aliquod opus scripserat Virgiliꝰ. Solatia latenter tempora Augusti carpit. in quibus carmina non oblectamento fuere: sed solatio quod infœlicium esse consueuit. C. Solatia rapta: Non puto Poetam voluisse taxare tēpora Augusti. Itaq; sententiam credo esse hāc. Maximus mœror prouenisset ex morte Menalcę. Sed tamen si carmina aliqua reliquisset: attulissent illa quidam solacium in dolore: nunc autē quia extinctus fuisset nullo relicto carmine: non solū Menalcas fuisset ereptus nobis: ex qua re multus sequebat̄ mœror: sed etiam carmina quę solacio esse possent.
b Quis humū. S. Sic est dictū. vt tū Phaetōtiadas musco circūdat amarę corticis atq; solo pceras erigit alnos.
c Fontes induceret. S. tegeret: cooperiret. A. delectaret. Inducere em̄ q̄nq; delectare significat. vt etiā Nonꝰ edocet:
d Vmbra viridi. A. Plantando. s. arbores iuxta fontes. Et p hyppalagen legit̄. vt dicat. quis induceret viridē vm

bra fontibus? vel. s. quis caneret carmia &c. e Vel q̄ sub. S. Rustica affectione se reminisci illorum carminum fingit que aliquādo a virgilio licet inuito Romā eunti abstulerat: nā sublegi est furatus sum. Vñ et sacrilegus dicitur qui sacra legit.i.furat. f Delitias nostras. S. cōem amicā. g Tityre dū redeo. S. Theocriti sunt versus verbum ad pbū trāslati. Sed tñ virgilii negociū continētes. nā allegoricos impat suis vt rem tueant: nec tñ audeāt ɔtra Arii pceptū venire: A. Hec carmina Menalcas amicā petiturus cecinerat: que postea lycidas ei sublegit. C. Mirū poete ingeniū: vt aliena carmia ita in suū opus transferat: vt seruata egloge lege: tñ quod ad negocium suū pertinet allegorice includat. h Inter agendū. S. dū agis: & honesta locutio est. si dicam⁹ intercenandū sum hoc locutus. i Occursare. A. Theocrit⁹ ait in iii. Tityre lasciuas virgultis pasce capellas Post age muscosos fontes has tityre pascas Interea occursare capro qui venerat oris Punico lybicis: cornu ferit ille caueto. k Immo. A. potius quia cecinisset hec carmina. l Varro. C. in honorē vari. m Nec dum pfecta. S. Nimie familiaritatis est signū: q ei recitabat carmē nondū ad limā reductū. Dicit aūt carmē q̄d q̄si cœperat in honorē Varri cōponere. & per trāsitū ponit diuersa schedia. C. Nondū pfecta. Nam si perfecta fuissent nō fuissent arrepta solatio. Et vt honoret Varum ostendit q nō adhibuerat eū auditorē vt voluptatem caperet: sed iudicē: vt errata corrigeret. n Supet mō mantua nobis. S. supersit. reddat. Et hoc dicit Si mantua fuerit nobis reddita: faciā vt te celebrēt oēs poete. A. Supsit ad nostra comoda nō aliena. Superet. supsit nō deficiat quod esset nisi restituerētur agri. o Ve misere &c. S. Bene ingemit mantuanorū infœlicitatē: quibus sola obsuit vicinitas Cremonensiū Nam Cassii Bruti & Antonii copias Cremonēses susceperūt: quos etiā ipos mire accusat dicens: misere Cremone. A. Ve misere.i. valde misere ob amissos videlicet agros. Ve aūt particula in aliis vocabulum auget. in aliis minuit: hinc vehemēs & o vegrande dicimus. & vesanas & vecordes. Gel. auctor est li. v. c. xii. p Misere Cremone. S. que etiā si vellet: minime tantis copiis posset resistere. q Nimiū vicina. S. vsq ad periculū. Ordo triū versuū. Vare tuū nomē sublime ferant ad sydera cantantes cygni. i. poete &c. Sic Hora. de Pindaro. Multa dyrceū leuat aura cygnū. r Cyrneas. S. Venenata arbor est q̄ abundat in Corsica. Hec aūt insula grece Cyrne dicitur. Vnde fecit hanc deriuationē. cyrneas taxos quibus paste apes mel amarissimū faciūt. A. Cyrnea in lygustico mari est. Corsica quā greci Cyrnō appellauere: Sed tusco ppior a septentrione in meridiē proiecta. Pli. scribit li. iii. Plura tamen meminit Diod. li. v. C. Cyrneas. Cyrnon greci appellant insulā: latini Corsicā. de qua Diodorus & Stra. cōtraria scribunt: sed de hoc alibi: dicit aūt Diodorus illam abundare terebintho: cera & melle: et incolas pasci lacte & melle & carnibus: Plurimas autem ibi oriri taxos: ex quibus mella amara fiunt. de Taxo lege Pli. li. xxvi. s Cytiso. A. Vide superius. t Et me fecere poetā Pierides. CRI. Tria dicit que fecerunt illum poetam. Pierides. vt sit fides ab auctoribus: nam solum muse faciunt Poetam. v Sunt et mihi. CRI. vt ostendat ab effectu se esse poetam. x Dicūt. S. Verecūde suū meritū extenuat. nō eñ ait probant: sed dicunt. nec docti: sed pastores: quibus tñ non credo. y Vario Varius poeta fuit de quo Hora. Scriberis Vario fortis & hostium victor. nam var dux fuit cui supra blanditur. C. Dicunt vatem pastores. Arguit a iudicio eorum qui sunt Poete. nam pastores hic itelligit qui nouerūt cantare carmina. vt de Corydone & de Thyrside dictum. Nec placet quod dicit Seruius: pastores.i. indocti: nam in opere bucolico: pastores esse doctos dicim⁹ vt Cur non Mopse boni.i. docti. ergo Poetas. z Sed nō ego cre. C. Quā obrem q̄uis musas magistras habuerim: q̄uis carmina condiderim: q̄uis pastorum iudicio prober poeta. tamen nolo labi nimia credulitate: cū videā me nō posse equare Vario & Cynne poetis. Nec temere dixit credulus: nam credulitas videtur esse eorum qui vltra q̄ oportet credunt. z Cynna. S. Cynna poeta fuit optim⁹ q scripsit Smyrnā. quā. x. āńis elimauit. A. Cynna. Suetonius etiā meminit in libello de grāmaticis de Cynna poeta referens quoq hoc illius carmen. Secula permaneat nostri doctrina Cathonis. Seruius addit illum composuisse Smyrnā: & Tranquillus in dicto li. scribit Crassitiū commentario Smyrne edito: adeo inclaruisse: vt hec de eo scriberentur. Vni crassitio se credere Smirna probauit. a Argutos. S. canoros. b Anser. S. ad Anserē quendam alludit Antonii Poetam qui eius laudes scribebat. de quo Cicero in phil. Ex agro phalerno anseres appellātur. Ipsum enim agro donarat Anthonius. c Id quidem ago. AN. vt incipiam scilicet. dixerat eñ lycidas. incipe si quid habes d Huc ades. SER. Versus Theocriti in quibus inducit cyclopem vsum cū amicā sua in scopulo sedens Galatheam de fluctibus inuitauit ad terras. Cyclops amauit Galatheā. q acyn spreto Cyclope amabat: at Cyclops eū interemit: qui galathee miseratōe in fontem mutatus est; qui hodie q; acylius dicit latine

Vel que sublegi tacit⁹ tibi carmina nuper
Cum te ad delitias ferres amaryllida nostras.
Tityre dū redeo (breuis ē via) pasce capellas:
Et potū pastas age tityre: & inter agendū
Occursare capro: cornu ferit ille caueto. Me.
Immo hec que Varro nec dū pfecta canebat.
Varre tuū nomē (supet mō mantua nobis:
Mantua ve misere nimiū vicina cremone)
Cantātes sublime ferēt ad sidera cygni. Ly.
Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiso paste distentent vbera vacce:
Incipe si quid habes: & me fecere poetā
pierides: sunt & mihi carmia: me q; dicunt
Vatē pastores: sed nō ego credul⁹ illis. (na
Nā neq; adhuc Vario videor nec dicē Cyn=
Digna: s; argutos īter strepē āser olores. Me
Id qdē ago: et tacit⁹ lycida mecū ipe voluto
Si valeā meminisse: neq; est ignobile carmē.
Huc ades o Galathea: qs est nā lud⁹ ī vndis?

Hic ver purpureū: varios hic flumina circū
Fundit humus flores. hic cādida ppl's antro
Imminet: & lentę texunt vmbracula vites.
Huc ades: insani feriāt sine littora fluct⁹. Ly.
Quid: que te pura solū sub nocte canentem
Audierā: numeros memini si verba tenerē.
Daphni quid ātiquos signorꝝ suspicꝭ ort⁹:
Ecce dionei processit cęsaris astrum.
Astrū quo segetes gauderēt frugib⁹: et quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere Daphni piros carpēt tua poma nepo/
Oīa fert ętas: aīm q̄ʒ: sępe ego lōgos (tes.
Cantādo puerū memini me cōdere soles.
Hinc oblita mihi tot carmīa: vox q̄ʒ mœrim
Iam fugit ipsa: lupi mœrim videre priores.
Sed tū ista satꝭ: referet tibi sępe Menalcas. Ly
Causando nostros in longū ducis amores:
Et nunc omne tibi stratū silet ęquor: & oēs
Aspice ventosi ceciderūt murmuris aurę.
Hic adeo media est nobis via: nāq̄ʒ sepulchrū
Incipit apparere bianoris. hic vbi densas
Agricolę stringūt frōdes: hic mœri canā m⁹.
Hic hędos depone: tamē veniem⁹ in vrbē.

A. Huc ades o galathea. fuit hęc maris nympha: Nerei & Doridis filia: a Cyclope poliphemo adamata. de quo late apud Ouid. li. xiii. Vnde eū vocans: apud illū rait. Iam modo ceruleo nitidū caput exere ponto. Iam Galathea veni: nec munera despice nostra. Theocritus aūt ęgloga. vi. id omne prius descripserat. Apianus aūt in libro qui Illyric⁹ inscribit ait: e Poliphemo Cyclope & Galathea tres filios extitisse. Celtum. Illyrū. & gallū. eosq̄ʒ ex Sicilia progressos: Celtis et Illyriis et Galathis ab ipis cognomē assumētibus impetitasse. e Quis est nam l. in vn: S. Ad maiorē terrarū laudē dicit in mari nullā esse voluptatē. nam plena laus cōtrariaꝝ rerū cōtinet vituperationē. f Hic ver purpureū. C. colore florū. purpureū ergo pulchrū: nā vt aurū dicim⁹ pulchrū. et qm̄ cętera excędat metalla: sit purpureū: qm̄ purpura reliquos colores superat. g Cādida. C. queadmodū illud. Et glauca canētia fronde salicta. sic nūc dicit ppl's cādida: qm̄ frondes habet ex altera pte albas. h Texūt. C. Se in texendo faciūt vmbracula. sunt em̄ vmbracula tegumēta q̄ faciūt vmbras. Vmbella vero est quā manu gestātes op/ponim⁹ soli. vt facies nō ledat radiis solarib⁹. hac teneriores mulierculę vtunt cū in sole sunt. Iuue. En cui viridē vmbellā cui succina mittas. i Insani. A. Furētes k Quid: A. i. cur nō memoras: l Nūeros. S. Metra. rhythmos. a Cęsaris. Cū Augustus Iulio pri ludos celebraret: die medio stella appuit. Ille ꝯfirmauit esse parētis. Vñ hęc scribūt. A. Nūeros rhythmos teste Fab. li. ix. Est aūt Rhythm⁹ (auctore Diomede) versus imago modulata: suās numerū syllabarū: positionē sępe sublationēq̄ʒ ꝯtinēs C. Nūeros ꝯcentū & modulationē. vt greci dicunt. ρυθμοσ. m Si. A. i. vtinā. n Signorū. A. i. siderū. nā vt scribit Varro li. iii. Signa dicūt eadē & sidera: signa vero q̄ aliqd ꝓcent. vt libra eqnoctiū. sydera q̄ insidūt. o Dionei. S. lōge repetitū epitheton a mr̄e veneris Dione. A. Dionei cęs. id est venerei: ex venere em̄ ort⁹ est Aeneas. Inde Ascani⁹ a quo Iulus. cui regno loco apud albū sacra est potestas atributa atq̄ʒ honor: cui⁹ familia fuit maxia atq̄ʒ clarissima oim: auctor est Dionis. li. i. Ex eadē familia Iuli⁹ Cęsar est. Vñ & Maro ait. Iuli⁹ a magno demissū nomē Iulo. quod nō de Ascanio intelligendū est sed de Iulo Ascanii filio: q magn⁹ fuit q̄ntū ad sacrā potestatē & honorē. vt ibi ostendim⁹. vt Cicero in li. de natura deoꝝ scribit. Venus tertia filia Iouis et Diones. C. Dionei q̄ originē ducit ab Aenea filio veneris: cui⁹ mr̄ fuit Dione. Alibi tres referem⁹ veneres. sed hic tm̄ dicā: tertiā Venerē: tercii Iouis et Diones filiā fuisse. p Astrū. S. grece dixit: nā stellā debuit dicere. A. De astro sydere. & stella legito. Macro li. i. de som. C. Astrū. Cometē intelligit: q Augusto Faustus appuit in ludis funeralib⁹ Iulii Cęsaris. quos celebrabat Veneri genitrici: de quo ipe in quadā epl'a. Appuit ipsis meorū dieꝝ ludis sid⁹ crinitū: p septē dies: in regione cęli q̄ sub septentrionib⁹ est. id oriebat circa vndecimā horā: clarū et oib⁹ terris cōspicuū fuit: eo sidere credidere aiaꝫ Cęsaris inter deos relatā. ꝓpterea id insigne capiti statuę in foro positę adiectū est. q Gauderent: S: Ad mēsem alludit Iuliū qui dict⁹ est in honore Cęsaris quo vuę et fruges maturescūt.. A. Allusio est ad Iuliū mensem in Iulii Cęsaris honorē sic appelletū. cū eēt quintilis. r Carpēt tua po. ne. S. ac si diceret. nihil est quod possis timere. nā respicit q̄d supra inuidiose dixit. Insere nunc Moelibe piros. s Fert. S. aufert nā itelligam⁹ eū obmutuisse subito nec quod cœperat implere potuisse. t Anīmū. S. memoriā. A. Aīm: mentē q̄ʒ ipam quod in senioribus appet. Hinc Iuue: sat. x. Sed oī mēbroꝝ dāno maior demētia: q̄ nec noīa seruorū nec vultū agnoscit amici. Orbilio idē bñuentano (vt scribit trāquillus) euenit: nā vixit ꝑpe ad centesimū ętatis annū ammissa iā pridē memoria: quod versus bibaculi docet. Orbili⁹ vbi nā est lraꝝ obliuio: C: Aīm memoriā: nā memorię organū ad siccitatē tendere oportet: verū in sene q̄ʒ uis humor naturalis defecerit. & calor defectu pabuli (q̄d est sibi in humore) extinct⁹ sit: habūdat humor noxi⁹ q memoriā hume faciens corrūpit. v Longos soles. S. ęstiuos dies. vt tris adeo incertos cęca caligine soles. A. tardius occidētes. x Cōdere. S. Finire & ad occasū ducere. A. abscōdere. y Lupi mœrim S. Aiūt phisici voce deseri eū quē prior lup⁹ viderit. Vnde est puerbiū. Lup⁹ est in fabula: quotiēs venit de quo loquimur: & nobis aufert loquēdi facultatē. C. Lup⁹ aūt si antea videat hoiem q̄ ab illo videat: reddit illū raucū. vñ cū aliqs loquēti⁹ supuenit cui⁹ pñtia illi tacere cogant. ꝓuerbiū est. lupus est in fabula. Pli. de lupis ita scribit. Sed In Italia q̄ʒ credit lupoꝝ visus esse noxi⁹: vocēq̄ʒ hois quē priores ꝯtēplent adimere ad pñs. y Causando. S. cōnectēdo differs nr̄a desideria. ʒ Tibi in tuā gratiā.

Aut ſi nox pluuiā ne cōlligat ante veremur:
Cantantes licet vſq; (min⁹ via lędet) eamus.
Cātātes vt eam⁹: ego hoc te faſce leuabo. Me.
Deſine plura puer: et q̊d nūc inſtat agam⁹.
Carmīa tum melius cū venerit ipſe canem⁹.

a Bianoris. S. Hic ocnus dictus eſt. de quo ait in vndecimo. fatidicę Manthus et tuſci filius amnis. conditor fuit Mātuę. dictus ē biāor quaſi bis hoc ē aio et corpe fortiſſimus. ἀπο τῆς βίας καὶ ἀνέρος. A. Bianoris. Is aliter Ocn⁹ dict⁹. filius aūt fuit Mant⁹ fatidicę. qui a mr̄is noīe Mātuā appellauit. Auctor eſt Virg. li. x, dicens Ille etiā pr̄is agmē ciet Ocn⁹ ab oris: fatidicę Māth⁹ et tuſci fili⁹ amnis Qui muros mr̄iſq; dedit tibi Mātua nomē. Dicitur autē Bianor a βία q̊d eſt vis ſeu violentia: & ἀνήρ vir. b Stringūt. S. amputant decurtant: vt in Geor. Sed tamē et quernas frōdes tū ſtringere tēpus. A. Stringunt excidūt. auctore Nonio. c Tamē. S. etiā ſi paulū geſcētes canam⁹. d Pluuiā. C. Honeſtior locutio eſt veremur pluuiā ne nos colligat. q̄ ſi dicas veremur ne nos pluuia colligat. e Vſq;. S. Iugiter. f Minus via lędet. A. Comes facundus in via p̱ vehiculo eſt. dicebat Publius vt Gel. & Macro. ſcribunt: C. min⁹ via lędet. Nā & cant⁹ et facet⁹ ſermo efficit iter ita iucundū vt laborē eundi nō ſentiamus. g Hoc faſce. S. nā ipē hędos portabo. Faſcē em̄ onus appellat. ſic in Geor. Inuiſo ſub faſce viā dū carpſerit. h Deſine plura puer. S. Ac ſi diceret nimii deſiderii os: i Quod inſtat: vt placem⁹ cēturionē. A. Deſine ⁊c. lycidā arguit tāq; leuiū ꝑborū voluptatiſq; cupidū. C. Deſine ⁊c. Et leuitatē in cupiditate pueri: et maturū in ſene conſilium oſtendit. lycidas em̄ nec ſuo nec cōgruo tp̄e cantus (qui ocioſorū ſunt) q̄rebat. Menalcas in tanta rerū perturbatione: iis quę inſtabant difficultatib⁹ cōſulendū: & cantū & otiū ireſeruandū cenſebat. Atq; ita ſeruato decoro: & puer quod ardentioris ętatis eſt voluptatē quęrebat. Et vir in quo iam maturū eſſe conſiliū oportet: ſeria iocis pręferenda cēſebat. i Puer. A. Eſt Diaſtole figura in er. k Inſtat. A. Vrget iminet. vt. ſ. noſtro⁊ agro⁊ poſſeſſori hędos iſtos mittamus venię gratia. l Ipſe. SER. Virgilius. cuius redditu ſperat libertatem agrorum. Vel ipſe Auguſtus qui redeat a bello Actiaco.

Vltima nō ſanū galli teſtatur amorē.
Ocia quem dederāt: deſidięq; viro.
Gallus in hac canit cui fertur amata lycoris.
Quantaq; pertulerit narrant amore puellę.

Extremū hunc are/thusa mihi concede laborem:
pauca meo Gallo: sed quę legat ipsa lycoris
Carmīa sūt diceda: neget qs carmīa Gallo:
Sic tibi: cū fluctus subter labere sicanos:
Doris amara suā nō intermisceat vndam.
Incipe sollicitos Galli dicamus amores.
Dū tenera attondent simę virgulta capellę.
Non canim⁹ surdis: respōdent omnia syluę.
Quę nemora: aut q vos salt⁹ habuere puellę
Naiades: indigno cū Gallus amore periret:
Nā neq3 parnassi vobis iuga: nā neq3 pindi
Vlla moram fecere: neq3 aonię aganippę.

Extremū hunc ar.S. Gallus ante omnes primus egypti prefectus Poeta fuit eximi⁹: Nam Euphorionē in latinū transtulit. Et amorū suorū de cytheride scripsit libros. Primū inter amicos Augusti numerat⁹: postea cū venisset in suspicionē: q3 cōtra eū coniuraret: occisus est. fuit autē amic⁹ virgilii. adeo vt quart⁹ Geor. a medio ad finē eius laudes teneret. quas postea iubente Augusto in fabulā Aristei mutauit. Hic gallus amauit Cytheridē meretricem libertam volumnii que eo spreto anthoniū euntē in gallias est secuta. ꝓpter quod dolorem galli nunc videtur consolari virgilius. Nec nos deb3 mouere q3 cū mutauerit partem quarti georgicorum: hanc eglogā sic reliquit Nā licet consolet gallū tamē alti⁹ intueti vituperatio est. Nā et in gallo impatiētia amoris ostenditur. Et aperte Anthoni⁹ carpit inimic⁹ Augusti. quē ꝯtra Romanū morē Cytheris est in castra comitata. AN. De Gallo Poeta satis egloga sexta iam diximus ꝑm Euseb. Stra. etiā li. xvii. scribit Cornelio Gallo egypti ꝓuintiā a Cesare Aug. primum cōmissam fuisse. Suetonius quoq3 meminit Corneliū Gallū ad prefecturam egypti ex infima fortuna fuisse ab ipso Augusto ꝓuectū. quē postea res nouas molientē damnatū Senatui tradidit. itaq3 et accusatorū denūciationib⁹ et Senatuscōsultis ad necē compulit. scribit Eusebius (vt ante etiā narrauim⁹) q3 Gallus anno etatis suę. xliii. ꝓpria sua se manu interfecit. C. Recte. Serui⁹. b Arethusa. A. Fōs est syracusi⁹. testib⁹ Pli. Solino. & Stra. li. vi. qui in pelagus fluuiū statim emittit. Huncipm Alpheū esse traditū est in fabulis: qui cū in peloponeso sumat originē: per mare sub terra vsq3 ad Arethusam fluenta perducit. deinde hoc ex loco emergēs: rursus excurrit in pelagus. Hec & plura Stra. Naso etiā li. v. meth. multa. & Diod. li. xxi. Arethusa propter Theocritū hāc nymphā inuocat: qui Syracusi⁹ fuit vti eglo. iiii. & vi. narrauimus: Arethusam nymphā pro musa posuit. Est tñ vna ex illis nymphis quas in Geo: numerat Et tandem positis velox arethusa sagittis.
c Laborē. S. nō mihi: nā ludus est poetarū scribere. sed tibi Arethusa: vt nympha virginitate gaudens: prestet cātilenam de amore: Vnde rogat dicens cōcede. Et verecūde pauca rogās eā adiurat: vt. Sic tibi cū fluct⁹ s. l. s. Per Arethusam aūt musā siculā: bucolicū Theocriti inuocat carmen. A. Laborē. i. extremū carmē ꝑ quod innuit toto opere Arethusam fauisse sibi: quod quidē ita est: nā vbiq3 Theocritū (vt patuit) imitat⁹ est. C. Laborē ad Arethusam refert. Verū q3 Seruius dicit poetas ludere. habet profecto huiusmodi exercitatio (modo recte res ꝓcedat) summā animi voluptatē. sed summo labori adiunctā. Nam teste Hora. Qui studet optatā cursu contingere metam. Multa tulit fecitq3 puer: sudauit & alsit: abstinuit venere & baccho ₇c. Et Iuue. etiā de poeta dixit Vt dign⁹ venias hederis & imagine macra. Et. persius. Pallidamq3 pirenem dixit. Est igitur laboriosissima res: in poetam egregium euadere. d Pauca. S. Non ad cęterarū eglogarū cōparationē: sed quantū ad Galli scripta ꝑtinet: que (vt supra diximus) de suo amore cōposuit. C. Pauca Sed tamen quę huiusmodi sint Vt ipsa Lycoris legat. q. d. iis moueat. e Neget. q. c. g. C. cū ille optimus poeta sit: et possit aliis carmīa scribere: Vel dicit: Quis tam durus erit qui nolit cōsolari Gallū amore perditū. f Fluctus. S: Varia eñ opinio est. nam alii dicūt ad Arethusam nympham sicilię Alpheū de Elide venire per maria. secundū q3 alibi dixit. Alpheus fama est huc elidis amnē. Alii dicunt Arethusam in fontē mutatā: alpheū fugere: & de elide in Siciliam venire: quod nunc sequit. g Doris. S: Mater nympharū quā pro mari posuit. A. Doris nympha fuit Oceani filia et Thetios. vt scribit Hesiodus: q̄ Nereo fratri iuncta: et vxor: a quibusdā iterpretat amaritudo: quę Nereum hoc est mare (a neros q̄d est aqua dictū) semper consequitur. hinc sępe a poetis doris pro mari ponitur. vt etiam hic. h Sollicitos. S. sollicitudinis & curarū plenos post Cytheridis abscessum q̄ lycorin vocat. fuerunt autē eodē tpe nobiles meretrices tres Cytheris: origo: arbuscula Hora. Explosa arbuscula dixit. Et alibi. vt quōdā marse⁹ amator originis ille q patriū mimę donat fundūq3 larēq3. i Simę. S: grecū ē. i. pressis narib⁹. vñ et Simias dicim⁹. q̄d epitheton Theocrit⁹ dat precipue apib⁹. k Rñdēt. S. p echo: vocē imitatōe nos solamur: l Quę nemora. S. Est quędā egloga Theocriti in qua Daphnis suū deflere amorem inducit. A. Quę nemora. Interrogatio est. Quę nemora. dolet non affuisse nymphas i moerore Galli: nam solitudo omnes dolores auget: & q3 per nymphas musas intelligat apparet. quia ponit Parnasum quē musę incolūt. Et latenter infert: non superatū fuisse ab amore si musę affuissent. i. si studiis operam dedisset: & nō marcuisset otio. Nam ait Naso Otia si tollas periere cupidinis arcus: m Saltus. A. campi. n Naiades. S. nymphas simpliciter accipe: nam si proprie loqueretur Oreades diceret. Naiades eñ fontiū. Oreades mōtiū nymphę sunt: Sed quia easdem diximus nymphas & musas: videtur hoc dicere. si musę affuissent id est si dedisset operam scribēdis carminibus nō incidisset in tantas amoris angustias. A: Naiades. Per has musas intelligit. vt sequentia indicant. o Indigno. S. vel meretricio. vel magno: nam Ennius ait. indignas turres: magnas. A. indigno. turpi: p Parnasi. S. Parnasus & pindus montes sunt Thessalię: Apollini & musis sacri. A. de Parnaso superius. Pindus Thessalię mons est: vt scribit Solin⁹. ex cuius vertice (teste Stra. li. vi.) Fluit Inachus amnis.
q Aonię aganippę. S. nominatiui sunt singulares. Aganippe fons est Boetię quę et Aonia dicitur. Aonię autem breuis fit ni quia sequitur vocalis vocalem. A. Aonię id est Boetię. est enim genitiuus casus non autem nominatiuus. de Aonia latius egloga sexta. Aganippe fons est Boetię (vti Solinus edocet) sicut etiā hyppocrene quos fontes Cadmus litterarū primus repertor. dū rimatur quę nam adiisset loca; qm̄ equestri exploratione de/

prehendisse: incessa est licentia poetarum: vt pariter vtrunque vulgarent. s. quod eorum alter alitis equi vnguicula sollicitatus foret: alter potatus, facundia aias irrigaret. Aganippe de mum dicitur ab αγαν quod est ualde. & ιππου& equus. hippocrene vero ab ιπποσ & χρηνη .i. fons. C. Aones ppli antiqui Boetiae fuerunt: e sunio profugi. a quibus aones montes dicuntur: in quibus fons e Aganippe. ait Stra. Lact. Pro ait Aon neptuni filius a quo Aonia pars Boetiae dicta e. Theodo. ait hunc factioe ex Apulia pulsum: i Boetiam venisse & ibi imperasse: et Neptuni filium habitum: cum Ochesti apuli ditissimi esset filius. & ab hoc Aoniam dictam. r Sola. S. deserta. s Lycei. AN. Archadiae montis. de quo s. t Stant & oues circum &c. S. id est circa Gallum: eius amore stupentes. Sensus e: vt non penitet oues stare circa ste. ita te non peniteat illarum: Nam & Adonis: ouium fuit pastor: & quod ait nri: miscuit suam psonam vt frequnt cosueuit. v Nec peniteat peco. S. Allegorice. i. nec erubescas Bucolica scribere. A. Pecoris. i. bucolici carminis. x Adonis. A. Theocritus qui ait in prima. Vade age carpe vias puer en formosus Adonis. Et timidos figit lepores: nec pcere nouit Ille feris trucibus; pascit dum montibus agnas. fuit aut Cinyrae cyprorum regis filius ex myrrha filia: quae ardentissime venus adamauit: tandem ab apro vlnera tus interiit. de quo latius ouidius li. x. metha. Fuerat autem rex: hortorumque nobilium possessor. Vn Pli. li. xix. ingt. Et quoniam antiquitas nihil prius mirata e: quam & hesperidum hortos: & regum Adonis et Alcinoi. De Adoni et venere multa Macro. li. i. sat. A. Adonis ex papho Cypri rege natus est: Cynara quam myrrham filiam hns: quae ex pre inscio: tum cum filia recubente Adonem genuit: qui a venere amatus fuit: & demum ab apro i syluis caesus: a venere post multas lachrymas in florem purpureum imutatus e. Qui vero ad historiam fabulam referunt. Venerem syriam fuisse tradunt ex mre Cypria: quae Adoni nupsit: et (vt Lactantio placet) meretritiam artem instituit. Macrobius auto ad Phisicen refert: aitque. Adonem p sole. venerem vero p supiori terrae Hemisperio quod nos incolimus poni: vt pserpina ponit p iferiori. ergo venus. i. terra: gaudet Adone. i. sole. Cum sol p supiorem zodiaci partem decurrens ver aestatem facit: Tuncque ridet floribus frondibusque ornata. Cum vero p signa meridiana fert: quoniam ad illud respicit hemisperium: & a nro recedit: eripit sibi a pserpina Adonis: atque ab apro interficit. i. ab hieme. quo quidem frigore glacieque hispida est: vt aper. lugetque terra. i. venus: quae nubibus pluuiisque tristat hyemis tpe. mox tum redeunte vere: iterum ridet. herbis & floribus & frondibus. Ideoque Aprilis veneri dicatus e. Eadem ratione Isis. i. terra. Osirim. i. solem apud egiptios luget. Haec ait Macro. Eusebius aut Pamphilus ait. apud priscos Adonini atymque arborum frugumque flores itelligi: sed volunt accyneos flores significare: qui an maturitatem decidunt: neque fructum gignunt. Propterea que illum emasculatum poetae fingunt Adonem pro volunt eos flores significare quam fructus pducunt. quapropter illo gaudes terra. y Vpilio. S. ppter metrum: ait Vpilio: nam opilio dicimus: et greco vsus est schemate, sicut illi dicunt. ουρεα pro eo quod est ορη. & ουνομα p eo quod est ονομα AN. Vpilio non opilio per o. in principio sed vpilio p v legendum e: auctoritate Prisciani. qui dicit o breue in hoc noie ee couersam in v longam: ex lrarum affinitate. Est aut ouium custos. C. Vpilio cum greci volunt omicron. i. breue: longum efficere: adiungunt illi v: vt ουπιλιο. Ergo cum sit opilio quasi ouilio custos ouium: mutauit o in v: vt est p ou diphthongo graeca. qua diphthogo nos latini caremus. z Tardi. S. stulti. sic Therentius εαυτον τιμωρουμενω tardus e. i. stultus. Nam porcicito ambulant. a Subulci. C. a suibus dictum e. b Vuidus. S. pinguis. Est aut vuidum: id quod intrinsecum habz humore. Vn vua: humidum quod extrinsecus. sed cofunduntur pleruque a poetis. t Glande. C. diximus in superioribus glandes esse a quercu robore Ilice &c. Et diximus primum mortalium cibum glandes fuisse. Asserit tum etiam Pli. sua tepestate per hyspanias inseri glandes secundis mesis: easque tum cinere coctas ee dulciores. Erat aut cautum duodecim tabulis: glandem i alienum fundum pcidentem licere colligere. Omnium aut arborum fructus: aut poma appellant: vt mala et pira. Aut nuces: vt iuglandes: glades: auellanae: amigdalae: castaneae. Aut baccae: vt sunt oleae: lauri: & corni. Aut sunt acini: vt vuae: mali punici: samsuci & ebuli: d Iste. S. tam turpis tam impatiens. e Tua cura S. Irrisorie. q. d. ea p qua ita sollicitus es te relinqt: & alium est secuta. Recte autem cum alii interrogant: ipse Apollo qui vaticinii est deus diuinat.

Illum etiam lauri: etiam fleuere myricae.
pinifer illum etiam sola sub rupe iacentem
Menalus: & gelidi fleuerunt saxa lycei.
Stant & oues circum: nostri nec penitet illas:
Nec te peniteat pecoris diuine poeta.
Et formosus ouis ad flumina pauit adonis.
Venit & vpilio: tardi venere subulci:
Vuidus hyberna venit de glande menalcas.
Omes vnde amor iste rogant tibi venit? Apollo
Galle quid insanis inquit: tua cura lycoris
perque niues alium: perque horrida castra secuta e.
Venit & agresti capitis syluanus honore:
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.

f Alium. AN. Anthonium significat. vti iam diximus. g Agresti honore. A. cum agresti corona: quod ipse declarat dicens. Florentes ferulas &c. h Syluanus. C. i. deum syluarum hunc putabant: & foetis mulieribusque nocere. Itaque ne noctu ingrediens illas vexaret: tres illis deos custodes adhibebant. Sed eorum deorum significandorum causa: tres mortales noctu circuire limina domus iubebant: vt primus limen securi feriret. Secds pilo tonderet. Tertius scopis diuerteret: vt his datis culturae signis Syluanus phiberet intrare. Nam nec arbores caedunt: putant ve sine ferro: nec far coficit sine pilo. nec fruges coaceruant sine scopis: ab his aut tribus tres noiant deos ait Varro. De Apolline aut quem hic itelligit nomini: i: pastorale: dicemus alio loco. i Ferulas. AN. de ferula legito Plinium lib. xiii. & lib xx. CRI. Ferula (ut ait Diascorides) enterion appellatur. Haec in calidis (vt Pli. ait) nascitur locis: atque trans maria geniculatis nodosa scopis: duo eius genera. quae i altum assurgit: narthex dicitur. Marchetia vero semp humilis. Natura eadem quae aneto & fructu similis. Nulli fruticum leuitas maior. ob id facilem baculum senectuti pbet. Quae ab vno capite diuiditur in cacumine: foemina putatur. reliquis animalibus pestiferum pabulum praebet: asinis vero gratissima est. quare id animal baccho assignatur: cui & ferula. Semen eius in Italia cibus est: conditur in vrceis: & durat ad annum. Ignem ferula optime seruari certum est. Et a sole ignem prometheum furatum: ferula seruasse fabulantur;

k Pan. AN. deus. Latius sup̄ diximus. Videto etiā Macribiū libro. i. satur vbi leges. Pana Solem esse: l Quem vidimus ipsi. S. solent numina plerunq₃ rusticis se offerre. Vñ est. satis est potuisse videri. Notandū sane ꝙ ea numina que plerunq₃ amauerunt: dicit ad amatorem venire. Nam Apollo amauit Daphnen. pan syringa. Syluan⁹ cyparissum. m Sanguineis. SRE. Facie em̄ rubea pingitur Pan: propter ętheris similitudinem. Aether aūt est Iuppiter. Vnde etiam triumphātes (qui omia habent Iouis insignia: Sceptrum. & palmatam togam qua vtebantur illi qui palmam merebant̄. Vnde ait Iuue: In tunica Iouis) faciē q₃ de rubrica illinūt: instar colorꝫ ętherei. n Ebuli. A. Ebulū herba alta caule in summitate semē hn̄s vti samsucus: ebuli fumo fugant̄ serpentes: vt Pli. li. xx. C. Ebulis chameactis, i. humilis samsucus. nā actis gręce samsucus dr̄. Ergo humilis: quis non surgit in altitudinē arboruꝫ: vt samsucus: sed parū extollitur a terra. verū frondes & flores & acinos similes habet samsuco. Si ex ebulo fiat emplastrū cuꝫ sepe hirceo: confert podagrę. Si sedeat̄ in eius decoctione expellit secūdinā: & confert hydropisi. Succus immissus ī aures sedat sibilū. Si ebibatur cōfert morsibus venenatorum. o Baccis. C. pro acinis posuit. de quib⁹ diximus in supioribus: p Minio. C. Inuenit̄ in argētariis metallis miniū quondā apud Romanos maximę anctoritatis: & summę religionis. Vnde Iouis simulacri facies diebus fęstis minio illini solebat. triumphātūq₃ corpora minio illiniebātur. Et sic camillū triumphasse. Plinius li. ix. c. xxxiii. ait Quin & à censoribus in primis Iuppiter Miniandus locabat̄. Moliton vocant gręci. Alii cinabary: q̄uis vidi cinnabary appellare semen draconis elisi pondere elephātis in mortē cadentis: pmixto vtriusq₃ aialis sanguīe. Multa alia reperies de minio apd̄ Pli. q Amor nō talia curat. SER. q̄si expertus loquit̄. r Tristis at ille. S. Alii tñ supiorib⁹ iungūt. sed melius est vt sic legam⁹. C. Tristis. Oñdit ꝙ pdit⁹ sit ex amore: q nulla rōne: ne a deo quidē inde remoueri possit. poti⁹ q₃ in illo mori ꝙ liberari velit: solatiumq₃ post mortē iam quęrat ex Archadū cantibus. dolet deinde se nō fuisse vnū ex illis cū quocunq₃ alio amore. post hęc inuitat lycorim ad voluptates rusticanę vitę. In quib⁹ si cū illa fuisset: sperabat se posse cōsumere ęuū. i. puenire ad vltimā ętatē: qua priuatus pñtē videat mortē. s Tñ cātabitis. S. vt sit sensus. licꝫ ego duro amore cōsumar: tñ erit solatium: quia meus amor erit vestra cātilena qñq₃. t O mihi. A. Ordo est: o si olim vr̄a phystula dicat meos amores ꝙ molliter mihi tum ossa quiescēt. v Ossa q̄escēt. S. Nam se dicit esse moriturum. x Olim. S. futuri tpis est modo. o Aut custos gregis. SER. ac si di. Quid mihi cū vrbib⁹ vbi sunt meretrices tā pulchrę ꝙ pfidę. z Vinitor. A. vinee custos dicitur? a Quicūq₃ furor. SER. omis amor plenus furoris est. A. Furor. i. amor. b Hic gelidi fon. S. ac si d. quid te iuuat īter frigora gallicana demorari. c Nūc insanus amor. S. Hinc vsq₃ ad finē amatoris oñdit̄ incōstantia: cui electa displicent statim. d Tela inter media ꝛc. S. ex affectu amantis. Ibi se esse putat vbi amica ē: vt mecū sit meus anim⁹. e Tu pcul a pa. ANT. Ordo ē. Tu pcul a patria sola sine me ah dura vides niues alpinas: & frigora rheni. C. Tu procul a p. n. s. m. cre. tantū. s. facitus. Noluit eni exprimere ne illam offenderet: nā ex affectu amoris ita alloq̄bat̄ vt pñtē esse putaret. f Nec sit mihi credere tm̄. Ordo ē: tu es tm̄ pcul a ciuitate q̄ solebas vrbib⁹ frui. Et p parenthesin dictum est. nec sit mihi credere: q̄d vtinā non credā. Hi aūt versus galli sūt: de ipsi⁹ translati carminib⁹. A. Rheni. Rhenus fluui⁹ est q germaniā a gallis & pannoniis separat: vt scri. tacitus. Strabo autē li. iiii. scri. ꝙ Rhenus magnas in paludes lacūq₃ magnū effundit̄: quē alpinorū pleriq₃ ꝯtingūt: & transalpinorū nō nulli. g Dura. S. Quę amatorē spernis: et Gallicana potes frigora ferre: h Sola. S. vacua: vt illud. Sola domo mœrens. Ah: C. Repetitio est: vt ex vehemētia maiorē dolorē exprimat: k Teneras. CR. Huic opponit aspera: q̄ oppositio contrariorū vehementer affectū auget. l Ibo & chalcidico. S. Euboia est īsula: ī qua Calchis est ciuitas: de q̄ fuit Euphorion quem trāstulit gallus. Et hoc dic̄. Ibo & theo

[k] pan deus Archadię venit quem [l] vidimus ipsi
[m] Sanguineis [n] ebuli [o] baccis [p] minioq₃ rubentem.
Et quis erit mod⁹ inqt: [q] amor non talia curat:
Nec lachrymis crudel' amor: nec gramīa riuis:
Nec cytiso saturantur apes: nec fronde capellę.
[r] Tristis at ille tamē: [s] cantabitis Archades inqt
Montibus hęc vestris: soli cantare periti
Archades: [t] o mihi cum ꝙ molliter [v] ossa q̄escēt:
Vestra meos [x] olim si phyistula dicat amores.
Atq₃ vtinā ex vobis vnus: vestriq₃ fuissem
[y] Aut custos gregis: aut maturę [z] vinitor vuę.
Certe siue mihi phyllis: siue esset Amintas:
Seu [a] q̄cūq₃ furor (quid tū si fuscus Amyntas?
Et nigrę violę sunt: & vacinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iacerent:
Serta mihi phyllis legeret: cantaret amyntas.
[b] Hic gelidi fontes: hic mollia prata lycori:
Hic nemus: hic ipso tecum consumerer ęuo.
[c] Nunc insanus amor duri me martis in armis
[d] Tela īter media: atq₃ aduersos detinet hostes.
[e] Tu pcul a patria (nec [f] sit mihi credere tantum)
Alpinas ah [g] dura niues & frigora rheni
Me sine [h] sola vides: [i] ah te ne frigora ledant:
Ah tibi ne [k] teneras glacies secet aspera plantas.
[l] Ibo & chalcidico quę sunt mihi cōdita versu

critio stilo canam carmīa Euphorionis. Chalcis autē (vt scribit Strabo libro decimo). Euboię metropolis erat: in qua etiam Aristoteles versatus est quo ad vita functus: m Pastoris siculi. A. Theocriti. n Modulabor. A. canam. o Certum ē. C. penitus decreui. Ostendit autem Poeta in amātibus iniuria affectis: alternatim insurgere modo indignationē ex ipsa accepta iniuria: qua rem amatā derelinquere decernūt. paulo autem post: affectū amorum quo indignatio illa non solum mitigatur: sed penitus tollitur. Vn̄ etiam illud Propertianū. Si dolor affuerit crede ridebit amor. Hinc orit̄ summa leuitas in amāte: summaq; inconstantia: vt quę se uere paulo ante decreuerat: mox penit⁹ damnet. Quam rem Therentian⁹ parmeno mirifice exprimit. p Spelea. S. grece ait pro speluncis. q Malle pati. C. malle obdurare cōtra amorem neq; illā amplius curare. r Tenerisq;. C. quod sit solatium aliquod mei desiderii. Deinde dānat hoc consiliū veluti nociturū: quia ex ea re magis accēderetur. Post hęc q̄rit duplicem medicinam. nam amor aut alio amore tollitur: Vnde Ouidius. Successore nouo tollitur omnis amans. Vt enim clau⁹ clauo truditur: sic amor amore pellitur. Hinc est quod ait. Interea mixtis: lustrabo męnala nymphis. Aut (quod multo validius ē) decernit se vitam periculosam et laboriosam exercere. Nam q̄d apud Therentiū ait Menedem⁹: verissimum est. Amorem & gigni & facile nutriri ex otio: & delicata vita. s Crescent illę. S. quasi iterum displicet: ne cū arboribus: eius crescant amores. t Frigora. C. nā si amor nflāmat: facile frigore extinguent̄ flāmę. v Parthenios saltus. S. Parthenius mons ē in archadia a virginibus dictus απο των παρθενων vnquę illic venari consuerūt. A. Plinius libro. iiii. Parthenos autem virgo dicitur. Parthenia virginitas. C. Parthenus flumen est Archadię dicatū virginibus. Nam παρθενος virgo est. Alii in Paphlagonia esse evolumt. x Partho cornu. A. arcu parthico. y Cydonia spicla. Cydon ciuitas vna est e tribus Cretę eximiis: vt Strabo li. x. scribit. In ea aūt calami spiculis aptissimi. C. Cydonia vrbs est in creta vbi sunt optimi calami ad sagittas conficiendas. Et quoniam apud Parthos populos erant optimi sagittarii: admiscuit Cydonia & parthica: z Amadriades nymphę. SER. Quę cum arboribus nascuntur et pereunt: qualis fuit illa quam Erisicthon occidit: qui cū arbores incideret: vox inde & sanguis erupit: vt Ouid. docet. A. Amadriades nymphę esse dicūtur: quę cū arborib⁹ nascunt̄. Hama eni aduerbiū: vna vel simul significat: drys vero quercus est. Dryades vero sunt quę inter arbores hītant. hoc aūt ad supiora ptinet: quia dixit. mixtis lustrabo menala nymphis. AN. Nec carmina. S. quia dixerat: carmīa pastoris siculi. b Concedite syluę. S. Propter illd̄. Iam mihi p rupes videor lucosq; sonantes. c Non illū nr̄i. S. mā̄ifeste hoc dicit amore se carere non posse. Nec si hebrū fluuiū thracię mediis frigoribus bibat: nec si ęstibus nimiis fuerit in ardenti puintia. Dicit autem hoc scd̄m Phisicos: qui morbos aut a cōtrariis aut a similibus asserit posse depelli. Et phisice loquitur: q; contraria contrariis curantur aut similibus.

Carmina pastoris siculi modulabor aueua.
Certū est me in syluis inter spelæa ferarum
Malle pati: tenerisq; meos incidere amores
Arboribus: crescent illę: crescētis amores.
Interea mixtis lustrabo mænala nymphis:
Aut acres venabor apros. nō me vlla vetabunt
Frigora parthenios canibus circūdare saltus.
Iam mihi per rupes videor: lucosq; sonantes
Ire. libet partho torquere cydonia cornu
Spicula: tanq; hæc sit nostri medicina furōris.
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iā neq; hamadryades rursus nec carmīa nobis
Ipsa placent: ipsæ rursus cōcędite syluæ:
Non illum nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus medijs hebrūq; bibamus:
Sythoniasq; niues hyemis subeamus aquosę:
Nec si quum moriens alta liber aret in vlmo
Aethiopum versemus oues sub sydere cancri.
Omnia vincit amor: & nos. cędamus amori:
Hæc sat erit diuę vestrum cecinisse poetam
Dum sedet & gracili fiscellam texit hybisco.

d Hebrūq;. A. Hebrus est fluuius sub Rodope Thracię mōte niuoso. Pli libro. iiii. C. Hebr⁹ Thracię flumen est: quod vbi mari admiscet̄ Tentoris portū habet: & Polidori tumulum. e Scithonias. SER. Scithon mōs est Thracię. AN. Scithon dicta est olim Thracia: vt docet Gel. libro. xiii. c. vi: f Liber. S. Corticis pars est interior. C. Liber q̄ interior est: nedum cortex qui est exterior. g Aethiopum oues. A: Strabo li. xvii. scribit: q; ęthiopes magna ex parte pastoralem ac inopem vitam degunt. tum ppter solis tenuitatem: & aeris intemperiē: Tum propterea q; longi a nobis sepositi sunt. h Versemus. SER. Pascamus. A. pascendo circumagamus. i Subsidere cancri. A. xiiii. kalendas Iulias sol exit e geminis: & ingreditur cancrū: vt scri. Ouid. libro. vi. fastorum. k Et nos cędam⁹ amori CRI. q̄si di. Si amor oīa vincicit: temerarius videar: si velim illi obstare. ¶ Hęc sat erit. S. Iā ad musas loquit̄. l Gracili fiscellam texit hybisco. Ac si diceret: hac re occupatus minime canerem. Allegoricos autem significat se composuisse hunc libellū tenuissimo stilo. m Fiscellam. C. Vas est vimineū: Est autē diminutiuū: sed eius p̄mitiū potius in masculino profertur fiscus. In quo cum olim pecunia quę erat ęnea in ęrario conderetur. pro ipso ęrario ponitur. ANT. De hoc & hespero vbi supra. CRI. Hybisco species malue ē. latine maluauiscum vocāt. Arabice cathyn: Eadem herba althea est: de qua Macer. Altheam malue speciem nullus negat eē. Altheamq; illam dicunt quia crescit in altum.

o In horas. C. Per singulas horas. p Quantum vere nouo. S. Amo inquit gallum: sed latēter sicut arbores crescunt. nā hęc comparatio ista significat: scilicet propter Cęsarem. q Subiicit. CRI. sursum iacit se: id est erigitur: puto esse ex antiqua prępositione subsum qđ est sursum. Catho de re agraria. Si male arabit radices subsuʒ adibūt: crassiores fient: & in radices vires oleę abibunt.

Pierides, vos hæc facietis maxima gallo:
Gallo cuius amor tantū mihi crescit in horas.
Quantum vere nouo viridis se subijcit alnus.
Surgamus: solet esse grauis cantātibus vmbra:
Iunipi grauis vmbra: nocēt & frugibꝰ vmbrę.
Ite domū saturę venit hesperus: ite capellę.

r Alnus. CRI. Arbor fluuialis est: quę propter assiduum humorem celerrime crescit. s Frugibus. S. Quanto magis hominibus? Vnde est in Georgicis. Et ruris opaci falce premes vmbram.

t Capellę. S. Verecunde se capellarū: id est vilium animaliū dicit pastorem: Nam bucolica scribens boum se. pastorem debuit dicere. Sed vitans arrogantiam: vltimum se esse voluit: non principē in scribendis bucolicis.

ANT. Se capolum potius ꝙ opilionem aut bubulcum vitandę arrogantię causa ostendit; vt per id se in scribendis bucolicis minimum fateatur.

Finis Bucolicorum.

Carmina Ouidii Nasonis

Quid faciat letas segetes: quo sidere seruat
Agricola: vt facilem terram proscindat aratris:
Semina quo iacienda modo: cultusꝙ locorum.
Edocuit: messes: magno cum fœnore reddi.

Carmina Antoni Mancinelle:

Argumentum libri primi.

Scribit arandus ager quo sidere, quidue serendum
Alternis annis: Quid lęta: & pinguia reddat
Arua: simul segetes, Quo tempore rite serendum.
Diuidit & cęli zonas: & tempora lunę.
Sydera sęua docet: diuumꝙ indicit honorem.
Hinc tempestatum pronostica plura notantur.
Cęsaris hinc diram portenta notantia cędem.

Argumentū Sebastiani brant.

primus aratra docet telluri infindere: semen
proijcere: & messem matura falce legendam
Obseruanda etiam quę sidera/tempora/signa.
Ne ver: ne sit hyems: ęstas ve ignaua colono.

P. Virgilij Maronis Georgicorum liber primus ad Mœcenatem.

Virgilius in Eneide secut⁹ est Homerū: licet longo interuallo. In bucolicis Theocritum: a quo non longe abest. In Georgicis Hesiodū: quē longe reliquit. Hesiodus ex Ascrea ciuitate natus scripsit ad Persen fratrem librū quē appellauit εργα και ημερα id est opera & dies. Hic liber continet quō & quo tpere agri sint colēdi. Nō tn̄ trāstulit titulū vt bucolicoꝝ trāstulit. Sicut cu⁹ titulū transferre noluit: eneiden appellauit

ad imitationē Odyssee. et tn̄ illū p̱ Periphrasim exprimit primo versu dicēs: qua opera & quib⁹ tp̄ib⁹ ager colēdus sit indicabo. Ingenti ergo arte sui ingenii vim indicauit latā coartando: & angustiora dilatando. Nam Homeri: & Theocriti prolixitatē coartauit. Breuitatē autem vnius libri Hesiodi in quattuor distinxit libros: nec id temere. Nā teste Varrone: aut aruus est ager: id est sationalis: aut arboribus conserendus: aut pascuis pecoribus aut florib⁹ in q̄ sunt horti apibus cōgruentes. Nam & si Georgicū sit εργονγιϭ id est terrę opus quę res primis duob⁹ versib⁹ ꝯtinet. tn̄ ad vtilitatē agricolę ptinēt pec⁹ et apes. libri sunt didascoli. Etq̄a p̄ceptū & doctoris & discipuli indiget: scribit ad Mœcenatem: vt Hesiodus ad Persam: & Lucretius ad Mennium.

Quid faciat lętas segetes: quo sidere terram
Vertere mœcenas: vlmisq̧ adiungere vites
Cōueniat: quę cura boum: qui cult⁹ habendo
Sit pecori: at apibus quāta experientia p̱cis:
Hinc canere incipiam: vos o clarissima mūdi

Quid faciat. Ordo est: & incipit inquito versu. Hinc canere incipiam: quid faciat letas segetes: ꝛc. CRIST. Quid: q̄ res: Nam q̄uis terra sua spōte producat fruges: tamē multo vberiores fiūt artificio humano. quod nūc demōstrandū proponit. Quapropter cū propter inquisitionē hui⁹ doctrinę quę m̄ltiplex variaq̧ est difficilior oīno res occurrat q̄ fuerit bucolicū carmē: in quo pastorū ruditas sola fuit exprimenda: diuersa ratione vtrunq̧ opus aggressus est. Nā in bucolicis neq̧ proponendū fuit: neq̧ inuocandū propter facilitatem. Nam vt ait Horatius. Nec deus intersit nisi dignus vindice nodus inciderit. Siqua aūt ęgloga fuit q̄ pastoralē formā excęderet: tunc seorsum diuinū implorauerat auxiliū: vt Sicelides musę paulo maiora canam⁹. Et in alio loco. Pergite pierides: chromis & mnasil⁹ ī antro: Item in amore Galli qui pene tragicus erat. Extremū hūc arethusa mihi cōcęde laborē. Hic vere & distincte absoluteq̧ proponit: & ea quibus indigebat numina: sapienter inuocat: quę duo cum procęmii vice fungant̄. statim auditores & dociles (cum demonstret de quibus reb⁹ sit dicturus) reddet. & simul attentos. cū p̱ponit se q̄ apprime vtilia sint dicturum: nec minus attenti etiā reddimur ex inuocatiōe: q: ex illa significat̄ rerū magnitudo: q̄ et ipsa in primis eos q̄ audiūt attentos facit. Ex p̱positiōe igit̄ q̄m ostendit se laboraturum p̱ vtilitate cōi: & ex inuocatione: q̄m magna q̄dā videt̄ polliceri: beniuolentiā a sua sibi p̱sona cōciliat. b Lętas. S. i. pingues vt est fim⁹: intermissio arandi: incensio stipularū: & stercoratio. ergo lętas: quia fim⁹ q̄ p̱ agros spargit̄: lętamen vulgo dr̄. C. Lętas. Differt lęticia a gaudio. Nā gaudiū est cū anim⁹ exhilarat̄ aliq̄ re grata atq̧ iucūda: neq̧ tn̄ ita ad exteriora diffundat̄ vltra modū: vt facile appareat. Lęticia vero est: cum ita mouet̄ animus aliq̄ re iucunda: vt etiā ad exteriora egrediat̄ ille motus. & maxime in vultu appareat in ipso homīe. Hinc dicūt stoici gaudiū in sapientē cadere posse: lęticiā non posse. Deinde p̱ q̄ndā translationem: q̄m pinguis habitudo in brutis aīalibus lęticiā q̄ndā pręferre videt̄: dicim⁹ lętū pinguę: vt glande sues lęti redeūt. Eadē ratione & terra q̄ fertilis est: q̄m ex ipsa exuberantia frugum videtur lęticiam ostēdere. Vnde ipse in supiorib⁹ dixit. Omīa nūc rident: dicim⁹ lętas segetes. Et lęta vbera. i. fertilia: q: lacte plēa. Et q̄n lęti natiōes exprimere cēpim⁹: dicimus lętū. i. celerē: q̄m in his in q̄bus anim⁹ lętat̄: celeritate vtimur. Ponim⁹ etiā lętū p̱ bn̄ volente: vt. Vobis lęt⁹ ego hūc cādentē in littore taurū. Nā q̄ libēter rem facit: cū lęticia facit. Sic contra. Tristem p̱ inuito: vt Therenti⁹. Inuitat tristis. c Segetes terras: vt horrescit strictis seges ensibus. ANTO. Lętas segetes: pingues feraces fertiles terras: lęta sata. Est eni seges frumēti fructus: vt Marcellus etiā docet. Dicit̄ item teste Varrone: Seges q̄ aratū necdū satu est. q̄nq̧ absolute p̱ omni terra ponit̄. Maro libro. iiii. Georg. Nec pecori oportuna seges. Dicitur aūt seges a satu: vt Varroni placet. Ad hęc rōnē addit. C. Q̄m satio fieri nō pōt nisi assit terra: quę veluti mater semē recipiat: atq̧ fruges concipiat. Iccirco & terrā ipsam & fruges qui fœtus illius sunt: segetem appellāt. d Quo sidere. S. tempore. Ex sideribus enim colligunt̄ tempa. A. Ad hoc allegat Macrobiū libro. ii. vbi ait: Nil aliud tpa nisi cursum solis efficere: Et agricol̄ siderū cura necessaria vt oñdim⁹: quo sidere. i. quo astro: q̄ tēpe. De sidere aūt astro et stella quō differūt. vide Macrobium libro. i. de somno. e Vertere. A. effodere arare. CRI. Vertere: optime. Nā terra siue aratro: siue leguminib⁹: siue bipalio: siue quocūq̧ salsamēnto excolat̄: illa vertimus: ex eo q̄d dicit vertere: ostēdit absolutā. Nā vt ait Donatus: Vertere est vnā p̱tē penit⁹ transferre. f Vlmisq̧ adiūgere. S. Hęc res p̱tinet ad secundū libr̄: Quattuor eni primis versibus: quattuor libros oñdit sequentes. AN. Vlmis. quoniam vlmorum leuis est vmbra: etiam nutriens quęcunq̧ opacat. vt scribit Plinius libro. xvi. g Quę cura boum. SER. Aut in sequenti Epexegesis est: vt hoc sit quis cultus habendo sit pecori: quod est. quę cura boum: aut per excellētiā ait boues: et postea intulit cętera pecora. vt maius animal separet a maiorib⁹: Sicut de hominib⁹ reliquias Danaū: atq̧ immitis Achilli. A. Cura boum: Catho. c. liiii. de re rustica inq̄t. Nihil est quod magis expediat: q̄ boues bn̄ curare. Vtq̧ Varro li. ii. scribit. A Boue antiqui manus ita abstinere voluerūt: vt capite sanxerint si quis occidisset. Cura sollicitudo dicta: vt ait Varro q̄ cor vrat. h Qui cultus. A. quę diligentia: q̄ cura vel custodia: i Habendo. S. vt habeat̄. A. allegat ad hoc Iustinum li. sc̄do. Spaciū consumando operi q̄rebat: id est vt consumeret̄. k Pecori. A. ouiū multitudini: vt ibi: Cuium pecus an Meliboei.

l Experientia. S. Expientiā vsu: natura: doctrina. A. Experientia cognitio seu ars & doctrina nullo docente per vsum reperta. Manilius li. primo. Per varios vsus artem experientia fecit. Exemplo monstrante viam. Experientia est cognitio singularū. Ars p̱o vniuersaliū: vt doc; phūs libro. i. meth. qui etiam libro. vii. phisicoꝝ inq̄t. Ab experientia particulariū accepimus vniuersaliū scientiā. CRI. Experientia. Perior simplex verbum fuit: quod ab vsu cecidit. Inde q̧ experior: ꝛ queādmodū ab experior fit experientia. sic a perior fit periculū: quod idē est q̄d experiētia: Vt dicit Therenti⁹. Fac periculū in musicis. Tamen etiam inuenit̄ periculū pro discrimine positum. Sed hoc non venit a perior sed a pereo. Verū cū experiētia nō possit eē in brutis: quia nō est sine ratione: dixit experientiā illā naturę impulsum: q̄m ad suū edificiū impellitur opes.

m Parcis. S. seruatricibus frugi quę nulla mella custodiunt: A. Parcis: tenacibus C. Laus apium. Rara eni animalia q̄ parcant parcis. n Vos o clarissima. ANT. Hęc nostri poetę inuocatio tota fere sumpta ē e Marci Varronis p̱logo primi voluminis de re rustica: vbi duodeci dii

agricolarum duces inuocat.Primũ tñ Iouem & tellurẽ q parentes magni dicunt͂:Iuppiter em̃ pr͂: Tellus uero mr͂. Scd̃o solẽ & lunã:quoꝝ tp̃a obseruant͂ cum q̃dã serãt͂ & condant͂ in tp̃e.Tertio Cererem & liberũ ꝙ horũ fructus maxie necessarii ad victũ.ab his enim cibus et potio ve nit e fundo. Quarto robigum ꝛc. o Mũdi lumĩa.A. Solẽ et lunã inuocat:pariter enĩ fertilitatibꝰ glebȩ:& ma turandis frugibus:vel nocturno tempamẽto.vel diurno calore moderantur.Quod etiã Macro.li.v.sat.scribit:qui etiã li.primo dixerat.Q̃ꝛ poeta sciens Romanos veteres ad lũȩ cursũ: et seq̃ces ad solis:ãni tp̃a digessisse:vtriusq̃ sȩculi opiniõi reuerentiã seruãs:tã lunã q̃ solẽ duces anni hac inuocatiõe designat. C.Lumĩa labẽtẽ.c.q.d.a.Maxi mũ igeniũ:maximaq̃ doctrina appet poetȩ.Nouerat ei om̃s deos ad solẽ:omesq̃ deas ad lunã referri. Nã vt ait Plato in cratylo.Prisci vi ri cũ solẽ lunaꝫ ac stellas θειν .i.currere per cȩlũ viderit numia esse puta runt.& θεους id est de os appellarũt ꝙ per cȩlũ currãt.Sed q̃niam sol(vt ait Heraclitꝰ) fõs cȩlestis lumĩs ẽ.& vt Cicero ait. Dux & princeps & mo derator reliquoꝝ luminũ & mens mũdi:et cor cȩli a phisicis appellat͂: q̃m calor frigus:& temperies:& cũcta alia q̃ per cȩlũ fiunt a sole sunt:ip̃m solũ deũ putarunt:vt lunã solã deã:sed di uersis noĩbus cõpellant͂:vt eoꝝ diuersȩ sint p̃tãtes. Ergo quia oẽs dii q sunt sub cȩlo ad solẽ referũt͂:cũ vt dixi mo derator reliquoꝝ luminũ sit.& solus stellis lumẽ prȩstet. Stellarũ autẽ cursus ordinẽ rerum humanarũ disponũt. sequit͂ ꝙ sol q tẽperat nr͂a tẽperantes:oĩm rerũ erit autor. Iure igit͂ inuocat:solem tanq̃ naturȩ deũ. Verũ q̃m ip̃m ad disciplinã agrariã inuocat:appellat eum eo noĩe q̃ eiꝰ vis circa agriculturã exprimit͂.Dionisius enĩ qui bacchus liberq̃ est(vt refert Eusebius)igneam vim solis q̃ fructꝰ maturat exprimit. Aristoteles autẽ & Euripedes eundẽ solẽ & bacchũ esse dicũt.Additq̃ Macro.ꝙ in archanis sacrorũ obẜuat͂:ꝙ sol ĩ supero.i.diurno hemispherio ꝯsti tutus apollo.in inferiori.i.nocturno Dionisius appellet͂. Vñ a rhomãis bacchus q̃m sol esse dicitur. liber vagus ẽ: vt ait Ennius.Apertissime aũt vniuersã hãc rẽ demstrat Orpheus.Nã de sole ait λιοσ ον διονυσον επικλησιν κα λεουσιν; Virgiliꝰ igit͂ liberũ patrẽ solẽ inuocauit.& cererẽ lunã q̃ꝛ nocturno tẽperamẽto & diurno calore cũcta mõ rant͂. p Labentẽ cȩlo q.d.a.AN.Hic fiat colon.Non em̃ seq̃ntibꝰ iũgi debet.Labentẽ aũt:cȩlũ annꝰ ait: q̃niã (vt etiã Macro.saturna. li.i.scribit).Est anna solis e men sibus: quẽ lustrãdo zodiacũ efficit diebus trecentis & se xaginta q̃nq̃:& quadrãte sex horis.Annus vero lunaris mensis ẽ.vt idẽ etiã li.scd̃o de som.inter quẽ cȩli ambitũ lustrat.Nã & a luna mẽsis dr͂:quia grȩco noĩe luna me ne vocat͂.Varro etiã cap̃.cvii.libri primi ait:Tempa duo rum tẽporũ esse.Vnũ annale quod sol circũitu suo facit. Alterũ menstruũ quod luna circũiens comprehendit. q Quȩ ducitis annum.SER. Stoici dicunt vnum esse deum & vnã esse deam:& eandẽ esse p̃tãtem:q̃ p̃ ratiõe nr͂orũ officioꝝ variis noibꝰ appellatur.ergo eundẽ solem liberũ:& Apollinẽ vocant.Eandẽ lunã Dianã: cererẽ:Iu nonẽ & p̃serpinã dicũt.Vñ p̃ sole & luna:liberꝝ & cererẽ inuocat.Iterũ:q̃ ducitis annũ:q̃rũ cursu tp̃a cõputãt͂. Lu na em̃ mẽses:sol annũ facit. r Liber et alma ceres. A. Scd̃m Varronis inuocationẽ nõ sol et lũa sed ipse bacchꝰ & ipsa ceres intelligi debent.Dixerat em̃ ille vt patuit.Se cundo inuocabo solẽ & lunã.quoꝝ tẽpora obseruant͂ cũ quedã serant͂ & cõdant͂ in tẽpore. Tertio cererẽ & liberũ ꝙ horũ fructus maxime necessarii ad victum.ab his enĩ cibus & potio venit e fundo.Ecce Maro q̃ꝫ Varronis in uocationẽ hic imitatꝰ ẽ.qua de re(vt dixi)exponi debet:

Lumina:labentem cȩlo quȩ ducitis annum.
Liber et alma ceres:vestro si numĩe tellus
Chaoniam pingui glandẽ mutauit arista:
poculaq̃ inuentis acheloia miscuit vuis:

non aliter.Probus enim(quem Macro.& Seruius:dein de velut agmĩe facto cȩteri fere oẽs secuti sunt)scribit poe tam hoc loco uoluisse intelligere lunã Cererem a creando dictã:q̃a maturet fructus.Solẽ liberũ:q̃a libere p̃uaget͂ p̃ aera.Sed p̃l'a scribit Macro.li.v.satu. Nec refert ꝙ Apol linẽ & liberũ p̃rẽm:vnũ eundemq̃ deum esse affirmet. Varro enĩ(vt patuit)aptissime indicat hic debere nos in telligere.Liberũ ip̃m Bacchum:& cererẽ ip̃am deã. Q̃d etiã p̃ seq̃ntia iamiam cõfirmauero.Liber Plutarchus in p̃bleu.scribit Dionysiũ liberꝝ patrẽ appellatũ.Vl͂ ꝙ bibẽ tibꝰ libertatis causa sit.Vel(sicut Alexander dicit)ꝙ pro Boetiȩ libertate pugnauit.Liberat propterea a curis et in agendis securiores facit.Macro.vero li.primo sat.scribit. Neuiũ dixisse liberũ solẽ a rhomanis appellari:et liber et vagus ẽ.Hic tñ vt dixi de B ho intelligẽdũ nõ de sole. acc s Alma.S.ab alẽdo.A. q̃ꝛ nos alit. t Ceres. S.a creãdo.A.Varro scri bit ꝙ terra ceres dr͂:ꝙ ge rit fruges.Tullius item li bro.ii.de.n.d.ait ꝙ a ge rendis frugibus ceres tã q̃ꝫ geres dicta ẽ.Hȩc aũt vt Pli.lib.vii.docuit fru menta: cũ antea glande vescerent͂ iuuenit:& mo lere & conficere: in Attri ca.Italia & Sicilia. ob id dea iudicata.Sed de cerere p̃l'ima legito inferiꝰ: ibi.Prima ceres ferro mortales vertere terrã instituit.Iustinꝰli.secũdo scribit sub Erichthȩo Athenarũ rege:frumenti sationem apud Eleusinã a Triptolemo repertã.At Dio.li.vi.ait:ꝙ Ceres prima adinuenit vsum frumẽti.q̃d forte inter alias herbas nascebat͂ ignotũ cȩteris: docuitq̃ hoĩes nascẽdi. ferendiq̃:et vertẽdi modũ.C. Ceres ait idem Eusebiꝰ:ꝙ terre vis vesca dr͂.Rheam vero quã opẽ dicimus lapidosȩ mõtaneq̃ terrȩ vim vocant.Cererẽ vero feracis:et planȩ. Sed de hac ĩ seq̃ntibꝰ. v Si.S.Siq̃dẽ est em̃ ꝯfirmãtis. x Numĩe.A.munere & numie in antiq̃s legit͂. C. Ve stro mũere.Nã bacchus fructuũ hũidorũ.i.vini et pomo rũ.Ceres aũt siccorũ:vt fruges sunt: simbolũ habẽtur. y Chaoniã.S.Epiroticã a loco vbi abũdant:& posuit sp̃ẽm p̃ genere.A:Chaonia pars erat Epiri dicta Troia no a Chaone Heleni fratre ẜm Maronẽ Pli.vero lib.iiii. scri:ꝙ in Epiro erant primi Chaones:a quibus Chaonia. Plura legito in Strabone lib.vii.Chaoniã ergo glandẽ.i. Epiroticã.ibi enĩ glandiũ copia fuit:p̃pter Dodonã syl uã Ioui sacratã.Posuit aũt speciem pro genere.nõ enĩ in Epiro tm̃ glandes fuerãt.De glandibꝰ aũt latiꝰ legito Pli niũ li.xvi.c.v. z Glandẽ.S.Glãdibus em̃ prisci vesce bant͂. a Mutauit arista: S.Pro frumẽto posuit. vñ af fectate pinguẽ dixit:cum arista ab ariditate dicat͂.A.Dio dorus li.p̃io scribit homĩes a principio siluestri:& incõ dita vita vixisse:q̃bꝰ herbȩ et arboꝝ fructus vltro victũ ferebant.deniq̃ necessitatẽ ipsam rerũ magistrã singl'oꝝ peritiã ingeniis mortaliũ subministrasse. Et pingui arista per hoc spicã intelligit:vnde triticũ. b Pocula.A.Pocu lũ vas est:potio q̃d haurit͂.Sȩpe tñ vt hic poculũ p̃ potio ne ipsa ponit͂ a poetis. a Acheloia.S.aut eodẽ mõ spe ciẽ p̃ genere posuit. Aut quia vt docet Orpheus general'r aquã veteres achelouũ uocarunt.C.Acheloia.Achelоꝰ flu uiꝰ ẽ q ex pindo Thessaliȩ monte p̃fluens ȩtholiã ab acar nania diuidit:& in eliacũ sinũ effluit:nõ tñ hic sp̃ẽm pro genere posuit.sed legerat antiq̃s ita aq̃rũ vim distinxisse: vt vis effectiua aq̃rũ oceanus vocaret͂.Simbolũ vero eius tethis esset.Vis aq̃ potabilis achelous:Marinȩ Neptunus quȩ incertum gignere p̃t:amphitrite dr͂:aq̃rum dulcium particulares vires nymphȩ:marinarũ nereides.Ergo cum vim aq̃ potabilis achelouũ appellarent antiqui: non siue rõne dixit Acheloia pocula.nã & antiquissimi grȩcorum poetȩ sic dixerũt:apparet apud Aristophanẽ. Sũt q dicũt acheloum primũ terra erupisse atq̃ ex aq̃ Achelouũ nomi

nari. AN Pocula acheloia. Macro. sat. li. v. scri. Quū vellet hoc loco poeta aquā intelligi Acheloum amnem nominauit potissimū: antiquissimo more grecorū more elocutus: apud q̄s ꝓprie in aquę significatiōe ponebat̄ Achelous: qui mos loq̄ndi peruagat⁹ fuit: vt Acheloū ꝓ quauis aqua dicerent. Hęc ille. Vt aūt Pli. li. iiii. edocet Achelous amnis est e Pindo fluens: qui Acarnaniā ab ęthiopia dirimit. Solinus etiā ex Pindo ortū asserit: addēs cū primis grecię amnib⁹ proditū veteri claritate. d Miscuit. A. Plini⁹ li. vii. scri. ꝙ vinū aqua misceri Staphilus Sitheni filius prim⁹ edocuit. e Inuentis vuis. Bacchus apd̄ grecos primus edocuit vini vsum: vt testis est Capella libro de nuptiis. Eusebius scribit vitē inuētā a Dyonisio: sed nō Semeles filio. anno regni Cecropis q̄nq̄gesimo: q fuit vltimus. Lactan. ꝓo lib. ii. c. xiiii. scri. Q̄ꝫ Noe quū egressus eēt ex arca: (vt sacrę lr̄ę docent) terrā studiose coluit: atq̄ꝫ vineam sua māu seuit. Vnde arguūt̄ (ait) qui auctorē vini liberū putāt. Ille em̄ nō modo liberū: sed etiā saturnū multis antecessit ętatibus.

f Et vos agrestū. SER. Quoniā Poeta de variis reb⁹ dictur⁹ ē: varia inuocat numina. C. Nā horū fauore eget i agricultura. g Pn̄tia. S. Propitia: vt nec tā pn̄tes alibi cognoscere diuos. h Fauni. ANT. de his diximus in sileno. i Ferte simul. S. aut simul venite: aut date carmini meo facultatē. i. prestate pedem. i. metricū fauorem. C. Optime bifariā exponit Serui⁹. Vel ferte pedē q̄si pstate fœlicem nauigationē. Nā pedē dixerūt latini: quā vulgo podiā nunc dicūt. Vt atq̄ꝫ vna fecere pedē. A. Epinalepsis figura est. i. cū maiore significato facta repetitio. que quidē & ornat: et exauget orōnē. ex palambano repeto significat. Macro. sat: li. vi. norās: Ferte simul faunicq; pedē Dryadesq; puellę. dicit Virgiliū id dicendi genus a grecis sumpsisse: sicuti alia multa. Testimonio itaq̄ꝫ Macrobii male legūt q dicūt ferte simul faunicq; pedem. ferte pedē. adeste. venite. k Dryadesq; puellę. A. Dryades nymphę sunt a quercubus denomiate: quia syluas hitare dicebant̄. Nā quod grece drys: latine quercus dr̄. l Munera. A. id est officia ac dona. m Cui prima. S. Cū Neptun⁹ atq̄ꝫ minerua de athenarū noīe ꝯtenderēt: placuit diis vt eius noīe appellaret̄ vrbs q munus meli⁹ mortalibus attulisset. Neptun⁹ pcusso littore: equū animal bello aptū ꝓduxit. Minerua iacta hasta oleam creauit: q̄ melior iudicata ē: q̄ꝫ ē insigne pacis. Inuocat ergo Neptunū: q̄ꝫ de equis in tertio est dictur⁹. A. Tractaturus poeta de eq̄s: Neptunū inuocat: Scribit eī Diod. li. vi. Neptunum primū eq̄s domasse. arteq̄ꝫ equitādi ab illo traditam: ex quo hippic⁹ sit appellat⁹. Lact. aūt li. iiii. theb. scribit: ꝙ cū adhuc ignot⁹ eēt vsus equoꝝ mortalib⁹: et hoꝝ aīaliū natura egeret terra. Neptunus in thessalia terrā tridente pcussit: subitoq̄ꝫ ꝓsilierūt duo equi. Scyphos & Arion: quod itē Lucan⁹ li. vi. videt̄ asserere. Inq̄t eni. Primus ab equorea pcussis cuspide saxis. Thessalicus sonipes bellis feralibus omen Exiliit. Ouid. tn̄ libro. vi. meth. scribit litem fuisse de terrę noīe inter mineruā & Neptunū: itaq̄ꝫ pn̄tib⁹ diis decimo scdo Ioue medio. Neptun⁹ lōgo tridenti saxa pcussit. vn̄ oliua cū baccis etiam ꝓdiit. q̄ vt alii dicūt: q̄m vtilior visa sit equo. Minerua deorū iudicio ciuitatē suo nomie nūcupauit Athenas. nā Minerua a grecis Atheni dr̄. Iustin⁹ vero li. ii. scribit: quō post grecū regē Athenarū Amphiteon regnauit. q prim⁹ Mineruę vrbē sacrauit: & nomē ciuitati Athenas dedit. C. Cui. Neptunū intelligit: cui attribuūt origīnē equoꝝ: q̄ꝫ in equis vt in mari summa velocitas est. Aiūt aūt equū a Neptuno pcussa terra editū. scyphium esse appellatū. hac de cā grecis hippicos: a latinis equestris dicebat̄. Ludi cycenses qui equestres erāt in honorē Neptuni exercebāt̄. n Frementē. A. Fremitū & hinnitū excitantē: vel cum furore vociferantē. Est em̄ fremere magnū sonare. vt & Noni⁹ ait. Frendere vero ē dentē dentib⁹ hinc inde quatere. Statius li. viii. sic ait. Infrendēs. C. Fremētē hinnientē. Hinnire enī equoꝝ est: q̄si ferocē. Nam ipso hinnitu viuacitatē quandā & vehemētiā indicat. De hoc deo dante in ęneidicetur. o Fudit equū. S. equum a Neptūo ꝓductū alii Scyphū: alii Syronē: alii Arionā noīant. Iō ꝓo fingūt a Neptuno ꝓductū. quia hoc aīal velox & mobile est: vt mare. Hic etiā pollux et castor: q̄a eoꝝ stellę velocissimę sūt: equos in tutela hr̄e dicuntur: p Tellus. C. i. littus. Vt primaq̄ꝫ vetant cōsistere terra. Nā prima terra q̄ se se e mari aduentātib⁹ offert littus ē. q Tridenti. A. Est tridens neptuni sceptrū seu fustina. Virgilius. Non illi imperiū pelagi ⁊c. r Neptune. A. Neptun⁹ fuit Saturni filius ex Rhea: q prim⁹ nauigādi arte inuēta classem instituit: eisq̄ꝫ pfectus ē a Saturno factus. quapropter traditum est posteris Neptunū iperasse mari: sacraq̄ꝫ ei a nauigantib⁹ facta. autor ē Diodo. li. vi. Equos etiam primus domuit vti ostendimus. s Et cultor. SER. Aristeū intelligit Apollinis & Cyrenes filiū: quem Hesiod⁹ dicit Apollinē pastoralē. Hic vt ait Salusti⁹. Post laniatū a canib⁹ acteonē filiū: matris instinctu Thebis relictis cęā insulā hoibus vacuam tenuit primo. postea ex ea cū Dedalo in Sardinia iuit. A. Et cultor nemorū. aristeum inuocat. Qui q̄dē (vt i li. xiii. Iustini legit̄) fili⁹ apollinis fuit: & Cyrenes filię Hypsei regis Thessalię. Sed Virgili⁹ li. iiii. geor: Penei dicit. Is aūt i Archadia late regnauit: primusq̄ꝫ & apiū & mellis vsum: & lactis ad coagulā tradidit. Pli. etiā li. vii. docuit: ꝙ Aristeus Atheniensis oleū trapetis exprimere inuēit. ideq̄ꝫ mella Diodorus quoq̄ꝫ in libro. v: cū Iustino cōuenit. addens ꝙ nimphis a mr̄e tradit⁹ ē nutriēdus. a quib⁹ cū lac coagulare: mel atq̄ꝫ oleum cōficere didicisset. prim⁹ in ea vsum hoim traduxit. Vn̄ a pastoribus vt de⁹ cultus ē: post Acteonis filii mortē hitauit in Chio insula: inde in lybiā ad matrē rediit. Postea in insulā Sardonii ꝓfectus: eā arborib⁹ conseuit: moratus est etiā in Sicilia. vbi ꝓ deo summo honore cultus. Hęc ⁊ plura Diodorus. Cultor nemorū. Hoc id eo ē: q̄a pastor fuit. Vn̄ li. iiii. Ser. ait. Pastor Aristeus. t Cęę. A. Cęa teste plinio li. iiii. insula est in mari ęgeo: q̄ tn̄ coeas a grecis dr̄. Strabo etiā li. x. pła scribit. C. Cęę insula in mari ęgeo: in qua pecorū et armētoꝝ grauis pestilentia fuisse dr̄: ꝓpter interitū Acteonis. Aristeus aūt Apollinis & Cyrenes filius mōstrante patre in hāc insulā ꝓfectus: facto sacrificio aram Ioui erexit: q̄ placato pestis sedata ē. Et q̄m agresti studio et cura pecoris nō mediocriter mortalibus ꝓfuit: ab insulanis ꝓ deo hītus ē: et noīe atq̄ꝫ Egaros appellat⁹. Hęc ait Varro scribi ab Atacinio in argonautis. Hic primus vt ait Pli. mel vino admiscere. i. mulsum facere instituit. v Tondēt. C. Pascunt̄. Nā in corrodendo dumeta tondēt. x Dumeta. A. inculta. Sunt em̄ dumeta loca vbi dumi nascūt̄. y Ipse nem⁹. A. Ordo est adsis. i. veni fauēs ipse. i. tu o Pan tegeę custos linq̄ns patriū nemus: saltusq̄ꝫ licei. Si ꝓ q̄uis tua menala tibi curę. s. sunt. z Saltusq̄ꝫ licei. A. Est aūt lice⁹ Archadię mōs: in quo

Et vos agrestum pręsen tia numina fauni:
Ferte simul faunicq; pedem dryadesq; puellę
Munera vestra cano. Tuq; o cui prima fremētē
Fudit equum magno tellus percussa tridēti
Neptune: & cultor nemorum cui pinguia cęę
Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci.
Ipse nemus linquens patrium: saltusq; licei:
Pan ouium custos: tua si tibi menala curę:

lycei Iouis delubrū auctore Plinio li.iiii.et Strabone libro viii.quē Iouē lyceū aliq Pana voluīt eē.de q̄ in bucolicis dictū ē a Pan. C. de hoc dictū ē i buc. b Menala S. Mons archadię.i.ab ouib⁹ dictus.A.de quo late i bucolicis. c Tegeee.S.tegeee vocatiu⁹ est:deriuatiōe a Tegeo oppido.et Tegeū tribrach⁹ est:Tegeee pęon tertius.AN. Tegea vrbs est Archadię:de q̄ Stra.lib.viii.ait. At Tegea mediocri adhuc statu pmanet.Tegeee vero est Paeon tertius:qui cōstat(vt Diomedes scribit)ex Pyrrichio & trocheo:hoc est ex duab⁹ breuibus:& longa et breui.Id aūt Propertius quoq; ōndit quū ait.Ergo musarū et Sileni patris imago fictilis et calami Pan tegeee tui. Sicuti q; nemea nemeęus facit Sic etiam tegea tegeęus. d Oleeq; minerua inuētrix. A. Quonam pacto oleam minerua inuenerit diximus:Diodorus p̄terea libro.vi.scribit.q; Palladi olearū oleiq; educendi inuentionē tribuūt.nam ante huius deę ortū:erat hęc arbor cū aliis syluestrib⁹ immixta: olei vsus aberat:cū esset ignota.de Pallade plura etiā in bucolicis. e Monstrator aratri. S. Alii Triptolemū:alii Osyrim quod verius est.Nā Triptolemus frumēta diuisit:ta cuit aūt de noie:quia non vnus in orbe aratri mōstrator fuit:sed diuersi in diuersis locis.A.Pli.li.vii.scribit:q; bouem & aratrū inuenit Bryges atheniēsis:vt alii dicūt Triptolemus.Tibullus p̄o elegia.vii.dixit.Prim⁹ aratra manu solerti fecit osyris.Et tenerā ferro sollicitauit humum. Ceres aūt libro.iiii.fast.de Triptolemo ait. Iste quidem mortal' erit:sed prim⁹ arabit.Et feret:& culta p̄mia tollet humo.De quo paulo ante etiā dixim⁹ alia. f Tenerā ab radice.Plantā intelligit,p̄pter cyparissum puerum a se amatū:& i hāc arborē versum. C.Tenera:alludit ad ętatem pueri quę tenera esset.q; & teneram.i.nouellum ferret cupressum:& p̄pter similitudinē pueri a se amati. g Syluane. S.Hic syluarū deus est q Cyparissum amauit.& cum ceruam pueri mansuetā Syluanus inscius interemisset,puer dolore extinct⁹ ē.Syluan⁹ aūt in arborem sui nomis cōuertit:& p̄ solatio secū fert. A.Fuerat Cypa: puer pulcherrim⁹ Cęę gentis:dilectus quidē a phoebo. huic aūt ceruus māsuetissim⁹ gratus erat:quē imprudēs iaculo fixerat:vtq; morientē vidit:Statuit ipse etiā velle mori:tandē egesto sanguie p̄ imensos fletus in arborē sui nois cōuersus est.auto Ouid.li.x.meth.Poeta aūt hoc loco a Syluano dilectū puerū indicat.Erat aūt Syluan⁹ nō solū syluarū sed aruorū etiam et pecorū deus . q̄d latius hoc anno i epodis ostendim⁹. C. Sunt qui ita de hoc deo fabulant.Nam dicūt fuisse in Calabria pastorē noie Cratim:qui ex Caprarū grege sibi capellā ad libidinē delegerat.Hūc cū obdormiiss; in ripa flumis :capellę marit⁹: vt iniurias vlcisceret:adacto cornu in fluuium deiecit:ab eo flumen Cratis appellatus.Ex capra vero illa nat⁹ ē puer cui⁹ inferiores partes caprinę essent:Hunc vt deum coluerunt:Syluanūq; appellarūt:qui et Cyparissum puerum (vt refert Seruius)adamauit. h Diiq; deeq;. SER. Transit ad generalitatem:ne quē pretereat.In libris autē pontificalibus inueniūtur hęc nomina.vbi & nomia deorum & rationes ipsorum numinum continētur.Constat enī nomina ex officiis:vt Occator deus dicitur ab occatione:& sator a satione. CRI. Legerat Poeta apud M.Varronem duodecim illū in suo de re agraria libro inuocasse deos: quos duces agricolarū appellat.Quapropter cum nōnullos ex illis īuocasset:ne quem nunc preteriret addidit,Diiq; deeq; omnes. Sunt autem sex mares:totidemq; fœmię:quorum primi sunt Iuppiter & tellus:qui omnes fructus agriculturę cęlo & terra continent. Quapropter magni parentes dicunt.Iuppiter pater:& Tellus mater: Secundo in loco posuit solē & lunam:quorum tempora obseruantur: cum quędam serantur et condantur in tempore.Tertio in loco inuocat liberum & Cererem:q; horum fructus maxime necessarii sunt ad victum.ab his enim cibus & potio venit e fundo.Verum hos quattuor ipe duobus nominibus:Solis & lunę inuocat. Quarto Robygum & Floram:quibus propitiis: neq; rubigo frumenta:aut arbores corrumpit: neq; non tempestiue florent:Itaq; robigo ferię robigalia.& florę ludi floralia instituti. Quinto in loco Venerē & Mineruā: cum altera oliueta:altera hortos procuret. Postremo lymphā et bonū euētum. Qm̄ vt Varro vbi decimosecundo eos agricolarum inuocās inquit: sine aqua omīs est arida et misera agricultura:sine successu & bono euentu frustratio ē et nō agricultura. . Pretererat igit ex his aliqs.Et p̄ter hos hn̄t etiā Priapū in hortis.hn̄t in agrę plurima oīno numina. habēt in pascuis palem nomiam. Ergo inuocat deos quib⁹ est studiū tueri arua.i.cōseruare et disponere vt bn̄ concipere possint:et emittere fruges: & eos q iam natas alunt:vt crescant aliquo semine:vt postea dicetur. Tuētur ergo arua: q; ita illi presunt vt omia salubria impendant:omnia noxia propulsent.

Adsis o tegeee fauens:oleeq; minerua
Inuentrix:vnciq; puer monstrator aratri:
Et tenerā ab radice ferens syluane cupressum:
Diiq; deeq; omēs studiū quibus arua tueri:
Quiq; nouas alitis nōnullo semine fruges:
Quiq; satis largum cęlo demittitis imbrem.

l Nonnullo.SER.aliquo.Sententia est:q; a nobis iacta semina vestris seminibus alitis.Semina aūt deorum dicit cęli temperiem pluuiaset rorem.CRI.Nam quāuis ager ita cultus:ita etiam fimo aspersus:ita semie replet⁹ sit:vt bene cuncta nascātur.Tamē si aut robigo:aut vredo:aut superfluus humor:siccitasq; nimia: nimiusq; calor instaret: omia nata ante maturitatē intereant necesse est.AN. Nonnullo semine.i.aliquo.in terra siquidem fecunda semina rerum sunt: & in imbri & igni. Hinc ait Ouidius libro primo meth:Cętera diuersis tellus animalia formis.Sponte sua peperit : postq; vetus humor ab igne.Percaluit solis:coenumq; deq; paludes. Intumuere ęstu foecundaq; semina rerū.Viuaci nutrita solo ceu matris in aluo creuerūt.faciemq; aliquam cępere morando. Quippe vbi temperiem sumpsere:humorq; calorq;Concipiunt:& ab his oriunt cuncta duobus. Lucretius item libro primo dixit.Huc accedit vti sine certis imbribus anni.Lętificos nequeat foetus submittere tellus. Tulliusq; in libro de.n.d.scribit:q; terra grauidata seminibus omnia parit & fundit ex sese stirpes:amplexa alit & auget. n Satis. SER. id est segetibus:vt. Sata lęta boumq; labores. o Cęlo. A. id est ab aere.Lucretius in hoc cęlo qui dicitur aer.
p Imbrem. A.i.pluuiam.
q Tuq; adeo. quem mox quę sint habitura deorū concilia incertum est.S. Iam adulat Augusto quē inter deos inuocat. Sed nō totum dandū est adulationi sed veritati Nam non post mortem vt reliqui imperatores:sed viuēs inter deos relatus est.Hinc Horatius.Presenti tibi maturos largimur honores. Iurandasq; tuum pronomen ponimus aras. ANT. Augustū cęsarem inuocat. Nam vt latius in bucolicis ostendim⁹.Viuenti etiam diuinos honores impenderūt. q Tuq; adeo.quē mox longum. Hiperbaton est.tendit enī illucvsq; Da facilem cursum, atq; audacibus annue ceptis. Quidam tamen id publice

interpretando cum nesciret huic loco ordinem tradere: dixit legendũ esse. Teqꝫ adeo. textus omẽs veteres & poetę vetustatem deprauans. Erit igitur ordo talis. Et tu cęsar quem est adeo: id est valde incertũ quę deorum concilia mox sint habitura. Siue & tu cęsar quẽ adeo. i. ꝑfecto incertũ est quę ⁊c. r Mox. SER. Iniuria vituperant Virgilium: ꝙ auiditate adulandi citum interitum Augusto optauerit: cum respexerit ad id quod nunc fiebat. Possumus etiam dicere mox pro postea. vt Horatius. Mox daturus progeniẽ viciosiorem. Vel referat̃ mox ad vitę humanę breuitatẽ: vt ipse ĩ decimo: Rhebę diu res siqua diu mortalibus vlla est. Maxima autem laus ꝙ manifestum sit eum futurũ deum: sed etiam in sua potestate quis deus esse velit. AN. Mox: id est deinde vbi mortales reliq̃ris. C. Mox. Paulo post etiam viuens.

quit Plinius libro decimoquinto. Et Gellius libro quinto capitulo sexto. ait. ꝙ oualis corona myrtea erat: eaqꝫ vtebant̃ imperatores qui ouãtes introibant vrbẽ. Ouandi autem ac non triumphandi causa erat. quum aut bella non iure indicta: neqꝫ cum iusto hoste gesta erant. aut hostium nomen humile: & non idoneum fuerat: seruorum pyratarũqꝫ. aut de ditione repente facta incruenta victoria obuenerat. Cui facilitati aptam esse veneris frondem crediderunt: ꝙ non Martius sed venerius quidam triumphus foret: Hęc ex Gellio. Plinius autẽ libro decimoquinto edocet auctore Massurio: curru quoqꝫ triumphantes myrtea corona vsos. Maro vtiqꝫ propter triumphos Augusti ait: cingens materna tempora myrto. et propter libram veneris domicilium. CRIS. Cum agrestem deum corona vti deceat: non iniuria vteris illa ex materna arbore.

Tuqꝫ (adeo quẽ mox q̃ sint habitura deorũ)
Concilia incertũ est: vrbis ne inuisere cęsar.
Terrarumqꝫ velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum tempestatumqꝫ potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto
An deus immensi venias maris ac tua mature
Numina sola colant, tibi seruiat vltima thulę

s Concilia. AN cõuentus societates: a cõciendo id est vocando: vt scribit festus. t Incertũ ẽ. A. Dicit autem incertũ esse quis deꝯ fieri velit: an terrarum et vrbium: an maris: an celi: cũ possit q̃dcunqꝫ eligere. C. Incertũ: Non tibi in cuiꝰ potestate est eligere quẽ deũ esse velis. sed nob qui nescimus quem potissimũ eẽ velis deum. Iccirco aũt illũ inuocat: quia poterit eẽ deꝰ agricolarum si volet.
v Vrbis. A: accusatiuꝰ ẽ nõ genitiuꝰ. Nam Gelliꝰ libro. xii. c. xix. scribit: Probum Valeriũ hoc loco vrbis ꝑ i. scriptum legisse in libro manu Virgi. collecto. Verte autem & muta vt vrbes dicas, insipidius nescio quid facies et pinguius. econtra libro tertio ęneid. vrbes dixit ꝑ e litteram. Centum vrbes habitãt magnas. Hic enĩ mutat vt vrbis dicas: nimis exilis vox erit & exanguis: tanto quippe iuncturę domina est in cõsonantia vocũ proximarũ. Probus idem ait auctore prędicto diuersis in locis Virgi. vrbis et vrbes dixisse. arbitrio consilioqꝫ vsus auris. Sic turrẽ & turrim. tres & tris ⁊c. v Inuisere. A. visitare: y Cęsar. A. Scribit Suetonius Octauiũ Caii cęsaris: et deinde Augusti cognomina assumpsisse. alterũ testamento maioris auunculi. alterũ Minucii Plauti sententia.
z Maximus orbis: immẽsus terrę globus. nam dixerat terrarumqꝫ velis curam. Pli. libro. ii. inquit. Orbem certe dicimus terrę: globumqꝫ verticibus includi fatemur. & paulo inferius immẽsum terrę globum appellat. Id quod placet: sed videtur etiã de cęlo intelligendũ ꝓpter seq̃ntia.
a Auctorem frugũ. ANT. id est ducem & causam: id quod ꝓpter Erigonẽ ait: & libram quę cereri dedicatę sunt. Manilius lib. ii. Spicifere est virgo cereris fabricataqꝫ libra. C Auctorem. Optime. Nam auctoritas. Est sententia imitatione digna. Et estimatio quę reprehensioni obnoxia non sit. b Tempestatum. S. Et bonarũ et malarũ. Vt vnde hęc tam clara repente tẽpestas: vel tempestatum temporũ: vt vbiqꝫ Salustius. ANTO. Tempestatum: id est temporũ. tempestas enim auctore Varrone a tempore dicitur. vel ipsarum tempestatũ propter scorpionem. quod sidus marti dedicatũ est tempestatũ deo. sed hoc modo carminũ transpositio esse videretur illorũ An ne nouum: & an deus immensi. Et ergo priora potius. c Materna. SER. Quia dedicata ẽ veneri: a qua originem ducit Augustus. ANTO. Materna myrto: id est venerea. Augustus enĩ a venere duxit origiem. Nam filius fuit Actię narę ex Iulia sorore Iulii cęsaris Suetonio referente. Deinde Iulii cęsaris per adoptionẽ: q̃ autẽ pacto Iulius cęsar a venere originem traxerit: late aptum est in Bucolicis Aegloga. ix. Materna myrto quę est veneris: in

d An deus im. CRIS. Demonstrauit necessitatem inuocandi cũ posset esse deus agricolarũ: nũc ostendit quantus vir sit: cũ sit a diis immortalibꝰ putatꝰ dignꝰ libera optione. e Numina so. co. magna: quasi Neptũo et cęteris diis marinis sit maior futurus. AN. MAN. Tua numina: tuas potestates. Numen enim auctore Festo dicitur: quasi nutus dei atqꝫ potestas. Varro inquit. Numen dicunt esse imperium dictum a nutu.
f Sola. CRI. i tantum enĩ numẽ habeberis: vt reliqꝫ maris deos missos faciant.
g Colant. AN. id est venerentur.
h Thule. SER. Insula oceani inter septemptrionalem & occidentalem plagam vltra Britanniam et Orcadas: ANT. Vltima thule. Apud Strabonẽ et Dionysium atqꝫ Eustachium: qui gręce diligentissime orbis situm conscripserunt. ΘΟΥΛΝ Thule legitur insula in vltima septemptrionis parte: Thule (inquã) per th. & u. sequente: Strabo autem sic ait de Thule. Item obscura est historia propter eius in vltima loca remotionem. Hanc siquidẽ ad septemptiõem expositã locant. Solinus quoqꝫ de Britannia loquens ait. Multę & alię circa Britanniam insulę: e quibus Thule vltima. Vltra thulen accepimus pigrũ et concretũ mare. C. Vltima thule. quia ĩ oceano posita ẽ. videt̃ forsitan thulę esse dicendũ: quia in Strabõe et Dionysio est. ΘΟΥΛΝ in vltimo septẽptrione. Ego tñ ab vsu nõ discederẽ. De hac Pli. ita ait. Vltima oĩm q̃ memorãt thule in q̃ solsticio nl̃las eẽ noctes iudicamꝰ: cancri signũ sole trãseunte: nullosqꝫ cõtra ꝑ brumã dies. Hęc quidem senis mensibus continuis fieri arbitrantur: nostro tamẽ tempe cũ Florentia homĩes viderit: q circa initia Tanais habitent: oia de illa regione vera nouit. Ego aũt interfui: cũ illos Paulus phisicꝰ diligenter quęqꝫ interrogaret. Hęc enĩ insula tpe Marõis vltima fuit: de q̃ haberet̃ cognitio neqꝫ in ea sunt in solstitio dies cõtinui cum sit in sexagesimotertio paralello: in quo lõgiores dies nõ excedunt horam decimãnonã & mediã vniꝰ horę. In. lxiiii. paralello dies est viginti horarũ. in sexagesimoquinto solsticium habet diem viginti vnius horarũ vbi est Gotia et Suetia. In. lxvi. habet diem xii horarꝫ. vbi est ventilant. In. lxviii. est dies maior horis. xx. In sexagesimo octauo dies vnius mẽsis. In sexagesimo nono dies est duorꝫ mensium. In septuagesimo habent diem trium mensium: In septuagesimo primo est maior tribus mensibus.

i Generum. C. Dicitur gener quia generandi causa comparatur. k Thetys emat. S. Ad antiquũ morem retulit: quo se marit⁹ & vxor inuicem emebant: vt habetur in iure. AN. Thetys Thetyos (vt Iginius scribit & alii) fuit Oceani coniunx nympharumq; mater. Thetys Nereo vxor est. Nam quando est mater Achillis dicitur Thetis. l. Emat. A. Romano more locutus est: vbi dote adhibita generi comparantur. Iustinus autem li. iii. refert Licurgũ inter Lacedemonũ leges statuisse: virgines sine dote nubere: iussisseq; vt vxores eligerentur non pecunia: q; seuerius matrimonia sua viri coercerent. cũ nullis freuis dotis tenerentur: Hinc optime Iuuenalis Intolerabilius nihil q̃ femina diues. m Omnibus vndis: C. Ergo relinquat oceanũ: erga tua numina sola erunt. n Tardis. S. estiuis. o Mensib⁹ C. Mensibus dicitur ab eo quod est μενε .i. mensis. Nã vt solis cursus anni: sic lunę mensem facit. p Tardis sidus mensib⁹ AN. tardis sideribus: vt Leoni & erigone: menses em a sideribus denomiabant naturales scilicet: de quibus latius videb ibi: Hoc metuens celi menses ꝛc.

Teq; sibi generum Thetys emat oĩb⁹ vndis.
An ne nouũ tardis sidus te mẽsibus addas?
Qua locus erigonen inter chelasq; sequentes

Aduertendum tamen hic signa accipi pro duodenis celi partibus equalibus respectu primi mobilis. sidera vero ipsas imagines in octaua sphęra. Iulius preterea & Augustus: tardi menses dici possunt. Iulius quidem a sidere Leonis: Augustus vero a sidere erigones. sol enim diutius sub leone morat atq; erigone q̃ sub quouis alio celi sidere. sub leone siquidem. xxxix. dieb⁹ vel circiter: sub erigone autem. xlvi. fere. nam dum sol octauũ signi leonis gradũ nostro euo ingreditur: quod est circa. xxii. diem Iulii mensis: tunc egreditur leonis sidus: continueq; sub eodem incedit sidere donec. xvii. signi virginis gradũ pertingat: quod est circa Augusti finem: intra quod spacium intercipiuntur gradus. xxxix. dies quidem totidem constituentes: aut circiter. quoniam sol die quoq; per gradum vnum fere incedit. Erigones vero sidus sol ingredit per diem fere: anteq; leonis sidus exierit: hoc est dum. xv. signi virginis gradũ attigerit. incedit. q; sub eadem erigone donec secundũ signi scorpionis gradũ attingat: quod quidem est circa. xvi. mensis octobris diẽ: intra quod spacium gradus. xlvi. fere intercipiuntur. tot enim diebus sol erigonẽ percurrit. Cum itaq; menses a sideribus olim denominauerint: vt & Chaldei asserũt: iure tot dies habere deberẽt: q̃t sub eisdẽ sol incedit. Libra deinde vulcania cõtractis brachiis scorpionis addita magnis mensibus Iulio et Augusto: hoc est sideribus leoni et erigone: inter auctricem frugum erigonem: et tempestatũ potentẽ scorpionem collocata est. gradus fere. xvi. in celo occupans. eos videlicet qui a septimo signi scorpionis in. xxii. intercipiũtur: & inde iusta plus parte celi Scorpius contrahẽdo brachia relinqueret cesari: dum a secundo gradu signi scorpionis in. xxv. eiusdẽ locus cesari mortali assignaretur. Hi gradus qui libram & erigonẽ ac scorpionẽ & libram intercipiunt: cum sua libra cesari adiũgẽtur: quę libra dum Romani imperii maiestatẽ respicit: (teste quoq; Manilio i. v.) hesperiã sua libra tenet: qua cõdita Roma: orbis & Imperiũ retinet ꝛc. Voluit Virgi. Si cesar celũ appeteret: intra ipsa sidera vbi sedes est Romani imperii: nouũ sidus adderet tardis mẽsibus precedẽtib⁹. i. tardis siderib⁹ leoni & origone vt dictũ est. Hęc de siderib⁹ a prestantissimo viro & nostri seculi summo astrologo Leone Tholopho Norico accepi. locus em erat obscurissim⁹. C. Tardis mẽsib⁹. Atqui si ꝑpter lõgiores dixit tardos: libra in q̃ vult illũ cõuerti: dies incipit breuiores reddere q̃ noctes: Sed nõ est legendũ: addas te mensib⁹ in datiuo: sed addas sidus aliis sideribus cũ tardis mẽsibus id est cũ hoc honore: vt estiui mẽsis dominet: alter a patre: alter a te: vt sit duplex honor: & quod in sidus celeste conuertat. et q̃ nõ det mensi. Nõ dixit aũt mensib⁹ in plurali: vt poneret numerũ pro numero: sed vt nõ nihil etiã glorię ex paterno noĩe (a q Quintilis Iulius est appellatus) ad se redundare videretur: Quintilis aũt a cesare Iulio dictus est: qm̃ ipse quarto idus illius mensis natus sit. At Augustus sextili mẽse nõ est nat⁹: sed qm̃ primũ cõsulatũ in eo mense inierit: et triũphos tres in vrbẽ retulerit: & Egyptũ in eo mense in potestatẽ populi Romani redegerit: et bellis ciuilibus finẽ posuerit: ex. S. C. Sextilis Augustus est appellatus: vt refert Macrobius. Fuit aliquãdo september Germanic⁹ a germanic. o & october a Domiciano nominatus.

q Qua locus. S. Aegypcii duodecim ponũt signa. Caldei. xi. Nam Scorpiũ & librã pro vno accipiunt. r Erigonen. AN. id est. virginẽ de quo late apud Igyniũ. C. Erigonen inter Anastrophe in qua prepositio postponitur vt transtra per & remos. Virginis autem signũ intelligit in quo fabulatur cõuersa fuisse. Hec ex Icaro nata est & iusta vocata: & a Baccho in formam vuę conuerso complexa est. Et demũ cũ in marathonia sylua patrẽ a pastoribus interemptum inuenisset: laqueo se suspendit: vt alias ꝓlixius dicet: deorꝫ aũt miseratione in hoc signũ mutata est: vt ait Hesiodus. Aratus scribit hanc aureo seculo terrã habitasse. & a viris abstinentẽ cum virginibus ludere solitã: hominibus equitatem prestasse. Verum cum inde homines a veritate abirent: se magis e conspectu eorum remouit: donec omnibus in vitia conuersis celum petiit. Alii dicunt eam esse Cererem quę spicam tenet. Virgo signum est terreum: ferendũ nocturnũ. Domus est mercurii prima. Et est exaltatio mercurii in quindecimo gradu. Prima facies eius est solis. Secũda veneris. Tertia Mercurii. In membris humanis habet: ventrẽ & intestina. producit homĩes pulchros: decoram faciem: & pulchros oculos. temperat appetitũ: & significat iusticiam. Dicitur virgo quia vt virgo sterilis est. sic sol hoc signum intrans suo calore humores consumit: & terram a fructibus sterilem reddit. Hęc mathematici de virgine. Macrobius autem ait. Virgo autem aristã manu tenens: quid aliud est q̃ vis solaris quę fructus curat: & ideo iusticia creditur quę sola facit nascentes fruct⁹ ad vsus hominũ peruenire.

s Chelasq;. SER. Chelę enim scorpii faciunt libram. Idem chaldei volunt equales esse partes in omnibus signis: & aliud vicesimũ: & aliud tricesimũ habere. Ergo secundum Chaldeos dicit posse eum habere locum inter Scorpium & virginem quę erigone est. In iis signis sunt deorum domicilia. Nam solis leo est. lunę cancer. Ceteri planete singuli omnia habent suo ordine: vnum a sequentibus: alterum a superioribus: nam Mercurius qui post lunam primus est a terra: habet virginem & geminos. Venus taurum & libram. Mars arietem & scorpium. Iupiter pisces & Sagittarium. Saturnus Capricornũ & aquarium. Ergo Augustum & fortem propter scorpiũ domicilium Martis: & iustũ ꝑpter librã: & prudentẽ ꝑpter vicinam virginem: quę Mercurii est. A. Chelasq;. S. Scorpio magnitudine sui corporis duorꝫ locũ occupat signorum. Oui. li. ii. meth. de Scorpione. Porrigit in spacium signorũ mẽbra duorũ. e quibus (Igynio teste) prior pars Chelę: reliqua autẽ Scorpio vocatur. Est aũt libra dimidia ps Scorpionis vt idẽ ait. Chelę aũt a chelos quod est vngula dicũt: Qua loc⁹ erigonẽ inter: chelasq; ꝛc. Sub libra Augustũ cesarẽ collocari cupit: q2 libra domiciliũ est veneris martis: & Italia illi subest signo vt dixim⁹. Et Manili⁹ li. iiii. de natis sub libre Horoscopo ait. Illũ vrbes & reg. tre.

ment:nutuqꝫ regentur.per libram igitur summū imperatorem designare cupit. t Tibi.S.in tuū honorem & gratiam. v Ardens.S.Qua martis est domicilium: Caeterum eius tempus frigidum est: nam nouēbris mensis. x Scorpius dicit a scorpizo quod est spargo: spargit enim brachia.i.chelas.& est ardēs.i.pugnax. acer.trux.terribilis.scorpi⁹ em martis domiciliū Mani.li.ii.Vult pu. ma: scor.her.et iterū Pect.& in che.& quę dat scor. acer.& li: iiii.Scor.ar.iu.cu.ca.In bel.ar.aios & mar.caste.Efficit:et multo gaudentē sanguine ciuē. Scorpionū cauda semper in ictu est nulloqꝫ momento moueri cessat ne quādo desit occasioni. quibusdam gemi sūt aculei.maresqꝫ seuissimi. Pli.li.xi. y Iusta plus parte.SER. Secundū Chaldeos qui dicūt illorū duorū signorū spacium cōtinere. AN.Scorpius em magnitudine sui corporis duorum locū occupat signorū vti ostendimus. adeo autem sua detrahit brachia vt relinquat plusqꝫ Chelarum locus seu librę signū occupat:quod et dictū ē lati⁹ supra.C.Celi iusta plus parte.id spaciū qd ipse occupauerat: plus iusta parte.Nam cū singula signa occupent tricenas ptes celi:quę sunt trecente sexagita scorpi⁹.pter.xxx. partes quas occupat suo corpe.xxx.alias ptes occupat chelis. Ergo ne Augustus nouū signū futur⁹ efficiat cōtra rōeꝫ celi tertiū decimū signū extingnēt libra scorpione suas chelas ɔtrahēte.& August⁹libre signū subibit. z Quicqd eris.S.Ordo est quicqd eris da facilē cursū.reliqua dicta sunt p parēthesim.A.Quicqd.vel terrarū:vel maris:vel cęli numē. a Nec sperent.S.Allegorice dicit illū non posse mori.A.Nec sperent innuit eū cęlum ascensurum. b Dira cupido. Ostendit nō debere illum velle:A. Dira tristis & infesta: & quasi deorū ira missa. c Elysios campos.A.Maro libro sexto scribit. Elysios campos beatorum locum apud inferos esse. At Stra.li.iii.docet Homerū eo in loco piorum regionem & elysium campū posuisse:quo protheus Menelaum transmissum esse dicit Elysium in campū terrarumqꝫ vltima tandem Dii te transmittent:stat flauus vbi Rhadamātus Existitqꝫ viris vbi vita facillima durans. Nō hyemis vis multa niuis:non ingruit imber Stridula sed semper zephirorum flamina mittit ingens oceanus. Aeris enim salubritas:& suauis zephyri spiritus:eius regionis peculiaris est: quę in occasum vergens nunqꝫ tepore caret. Tum vero terrę terminus:vbi Poeta infernum esse fabulat⁹est. Macr.vero li.i.de som.ait ꝙ in sphera quę Aplanes dicit: Elysios campos esse puris animis deputatos antiquitas nobissum appellant.
d proserpina matrem.SER. Ceres cum raptam a Plutone filiam diu quesisset:cognouit tandem eam esse apud inferos:Itaqꝫ implorauit auxilium Iouis:qui ait posse illā ab inferis reuerti si nihil ibi gustasset. At illa gustauerat iā in Elyseo mali punici.vii.grana:quā rē Ascalaphus Stygis filius prodidit: non potuit ergo redire. Sed virgilius nūc necessitatem tribuit voluntati:Moeruit tamen a Ioue Ceres vt proser pina esset sex menses cum matre et totidem cum marito. Hęc luna est quę toto anno sex mensibus crescit & totidem deficit: vt crescens apud superos: deficiens apud inferos esse videat.A. Proserpina.Fuit hęc Iouis et Cereris filia:quā Pluto infernus rex rapuit in campo ętnensi qui floridus semper est:nam prope est demersum foramen:quo ditem patrem ad raptum Proserpinę exiuisse fama est.Vti Soli.scribit.Hanc mater Ceres totū per orbem quesierat.vt li.v.met.plene habetur: Audiuit tandem esse apud Plut.Sed quia ieiunia soluerat septem granis punicei pomi:statutum est.vt sex mensibus cū matre:sex vero cum marito maneret.
e Da facilem cursum.S. meo poemati.C. Trāslatio scriptoris a cursore:Nam vt cursor a carcere ad calcem festinat.ita scriptor ad finem voluminis properat.
f Audacibus.S.Verecunde extenuat vires suas.A.Arrogantiam vitat. g Annue.A.assentire faue. h Vigrationis & consuetudinis. i Mecum.S vel mecū ignaros.vel tu mecum miseratus:aut eis mecum faue.

panditur:ipse tibi iā brachia contrahit ardēs
Scorpius: & celi iusta plus parte reliquit.
Quicquid eris:(nā te nec sperent tartara regē:
Nec tibi regnandi veniat dira cupido
Quāuis elysios miretur grecia campos:
Nec repetita sequi curet proserpina matrem)
Da facilē cursum:atqꝫ audacib⁹annue coeptis:
Ignarasqꝫ vię mecū miseratus agrestes
Ingredere: & votis iam nūc assuesce vocari.

k Ingredere.A.adsis: adueni. l Iam nūc.SER. id est adhuc viuus:Nam viuos meruit diuinos honores. m Vere nouo. S.Quia anni inicium est Marcius.Decem autē solum menses fuerunt ꝭm antiquos: Martiū voluerunt anni principium:ꝓpter Martem suę gentis auctorem. Aprilis dictus quasi terras aperiens.Maius a maia.Iunius a Iunone.quāqꝫ alii a maiorib⁹ maiū: et a iunioribus Iuniū dictum velint. Nam antea populus Roman⁹ in centurias Iuniorum & Seniorū diuisus erat. Reliqui a numero denominabantur. Quintilis. Sextilis.Septēber. October. Nouember.& December.Erant igitur decem menses:sed duo propter rationem signorū anni intercalabantur: qui postea a Iano & Februo denominati sunt:Februus enim ditis est pater:cui eo mense sacrificabatur.Quintilis & Sextilis postea mutati sunt in honorē Iulii Cęsaris & Augusti.Vnde Iulius & Augustus.Igitur vere nouo:i.initio & in prima parte veris.Anni em quattuor sunt tpa diuisa in ternos menses.Et fit eorū tpm talis discretio:vt primo mense veris:nouū dicitur ver. Poeta multa huc transtulit de vltima pte libri quę est oeconomicos Xenophōtis: in qua tractat de agricultura.Sic de Georgicis Mangonis Aphri:Catonis.Varronis.Cice.quoqꝫ li.iii.oeconomicon qui agriculturā cōtinet.Nam primus dat precepta matrifamilias quę domi agere debeat. Secūdus patrifamilias quę foris.Nō habet aūt hoc opus difficultatem in questionibus:vt ęneis nisi:in paucis locis:Sed in hoc vt res positas intelligamus vt hęc prima pręcepta significāt: Hoc em:dicit agrū fertilē.i.pinguē et herbosum bis arandū esse: verno tempore:vt herbę adhuc sine semine euellātur:& humor ęstatis calore exsiccetur: vel glebarū putrescat durities & semel in autūno cum seminibus.Agrū vero tenuem & sterilem semel tantū arandū in autūno: ne si vere aretur:exigu⁹ eius humor siccetur in ęstate Canis. Albis niue.A.Vere em Colu.li.xii.c.ii.sic ait sup hec loco.Noui aūt veris qñ sit principiū obseruare rustic⁹ debet vti Astrologus:vt expectet certū diē illū qui veris initiū fatere dicit.sed aliqd etiā sumat de pte hyemis:qm cōsumpta brumatiā nitescit ann⁹:ꝓmittetqꝫ clemētior dies opera moliri.Possit igitur ab Idibus Ianuariis vt principē Romani anni obseruet auspicari culturarum officia. Satis autem erit per dimidios menses exequi quocunqꝫ negociū:quia neqꝫ prędestinatū opus nimiū immature videri possit ante quindecim dies factū.nec rursus post totidē nimiū tarde. hęc ille.Ca.em Ge.h.i.nix. C. Ver dicit qꝫ tūc ꝓgulta viuere incipiūt ac ꝓtūt se tps āni.nisi sit a greco

¶ Vere nouo gelidꝰ canis cū mōtibꝰ humor
Liquitur: & zephyro putris se gleba resoluit
Depresso incipiat iam tū mihi taurꝰ aratro
Ingemere: & sulco attritꝰ splendescere vomer.

Nam Iones ep dicunt. Alii
a veniendo dictum putāt:
quia eo tempore oīa e terra
veniant.i. nascātur. Habet
em̄ annꝰ qualitates nostro-
rū corporū humoribꝰ simi
limos. Nā ver q̄d principiū
āni est: calidū est & hūidū
in quo annus puer dici pōt
et excitat̄ sanguis qui et ipē
calidus est. tp̄s aptū genera
tioni: vnde in eo oīa facile
gignuntur & nascūtur. Di-
citur aūt ver eo ꝙ oīa in eo veniāt.i. nascant̄ et crescāt oīa
id em̄ significat venio: Vt hic seg. il. ve. foe. vuę. Incipit aūt
ver sole. primā partē arietꝫ ingrediēte. quo ingressu ęquat
sol lucē tenebris: ꝓptereaq; est ęqnoctiū: post q̄d dies inci
piūt supare noctē. Secūdū tp̄s est ęstas ab ęstu.i. calore no
mīata. Excitatq; hoc tp̄e bilis q hūor ca. & si. vt est ip̄a
ęstas. est aūt iuuentus anni. Atq; incipit cū sol ad primā
partē cancri venit: q̄ pars qm̄ est altissima in nostro polo:
facit diē oīm longissimū: & solsticiū efficit̄ ęstiuū. Tertiū
tempus autumnus noīatur: qm̄ in eo augeatur varia co-
pia fructuū. Hęc aūt iure dici pōt virilis ętas anni in quo
oīa maturescāt. Oriturq; cū sol ad primū librę gradū pue
nit. rursusq; ęqnoctiū efficit̄: postea noctes incipiūt supera
re dies. Vltimū tempus est hyems cana & vera senectus
anni. Efficit aūt illam sol quā primū capricornū tangit.
facitq; aliud solsticiū q̄ꝫ brumā quasi βραχυ ημερας
id est breues dies latini nominarūt. Incipit aūt annus ſm
astrologos cū sol intrat arietē. Arietē aūt iccirco principiū
zodiaci faciūt: quia q̄uis ī sphera nihil aut primū aut po
stremū sit: tn̄ incipiēte die illo qui primū fulsit et natalis
mūdi vocat̄: arietē in medio cœlo fuisse dicunt: et mediū
vertex mūdi est: & quasi caput. Tūc lunā cancer gestabat
sol cū leone oriebat̄. Mercuriꝰ virginē. Mars scorpiū. Iup
piter sagittariū. Venus librā. Saturnꝰ capricornū tenebat.
n Nouo. C. Quasi prima sui pte: Nam singula hęc quat
tuor anni tp̄a in tres ptes diuidunt̄ vt dicamꝰ nouū: adul
tū & p̄ceps ver: & sic in aliis. o Liquit̄. S. Liquor no
mē li breuē habet: verbū vero longā. Sic humꝰ breuiatur:
humanꝰ q̄d inde ē longat̄. Itē itur ꝓducitur: iturꝰ breuiat̄.

A. Liquitur. liquefit dissol-
uit̄. C. Liquit̄ in hac prima
producit̄. Contra aūt in li-
quesco: vt ī bucolicis. Linꝰ
vt hic durescit & hęc vt cera
liquescit. p Et zephiro.
S. Laxant̄ fauonio flante
quę gelu cōstricta erāt. Ipse
alibi. Rura gelu tū claudit
hyems. A. zephyrus latine
fauoniꝰ dicit̄ vt Piniꝰ li. ii.
ostendit. ventus est qui ab
occasu equinoctiali flat: &
tepidus est & siccus. Columella tamē ait ꝙ vii Idus Fe-
bruarii fauonii spirare incipiūt. Pli. item li: xviii. scribit ꝙ
Fauoniꝰ ver inchoat: aperitq; terras: tenui frigore saluber.
C. zephyrus ventus est occidentalis qui suo tempato ca-
lore: quę frigore hyemali cōstricta fuerāt relaxat atq; apit.
Nam cū sol parū moret̄ in occidente. nōmultū insflāmat
huiusmodi ventū: neq; humiditatē eius penitus desiccat:
vn̄ tpatus oīa tpata reddit. Qua ꝓpter q̄uis Astrologi
ver ab ingressu solis in arietē initiū sumere velint: medici
tn̄ q̄ꝫ primū incipiunt flare zephyri ver inchoant: siue añ
huiusmodi ingressū: siue post id veniat. q Putris. S. re
solubilis. A. humecta: mollificata & solubilis. venti enim
occidētales mollificant et humectant: vt etiā Ptholomeꝰ
in li. quattuor partiū scribit. C. Putris. i. resoluendo se pu-
trescit. r Gleba. A. terre globus: nam terra ligata gleba
est: Soluta vero puluis. s Resoluit. A. Arua enim hye-
mali frigore preclusa: zephyri tepore laxant.
t Depresso. S. Nam ingemet si aratrū altius inprimetur:
quę aratio pingui conuenit terrę. Nam de infœcunda ter-
ra dicit: Tenui sat erit suspendere sulco. AN. Depresso id
est valde presso quod pingui conuenit terrę. Nam de steri
li dicet. Tenui sat e. s. s. C. Depresso vt altius infigatur.
v Mihi. S. Aut vacat: vt Cicero. Qui mihi accubātes in
conuiuio. vel mihi rustico amanti terram.
x Taurus. S. Robustus bos. Nā tauri difficile iungunt̄.
y Ingemere. C. de vi huius verbi dicetur in primo Enei-
dos. z Sulco. C. Sulcus quia sustulit terram vomer:
ex quā quidam ꝓiecta tera porcā facit: ergo porca dicitur
ꝙ ex proiecta terra fiat. a Splendescere. S. Teritur ara

Illa seges demum votis respondet auari
Agricolę: bis quę solem: bis frigora sentit.
Illius immensę ruperunt horrea messes.
Ac prius ignotū ferroquā scindimus ęquor:
Ventos & varium cœli prędiscere morem
Cura sit: ac patrios cultusq; habitusq; locorꝫ
Et qd quęq; ferat regio: & qd quęq; recuset.
Hic segetes: illic veniunt fęlicius vuę:

tione sed splendescit. a Vomer. S. Dicimus vomer & vomis: sed ab vtroq; huiꝰ vomis facit. A. vomer arratri ferrū: q; vomit terram vt ait Varro. C. vomer aūt dicitur a vomendo: euomit eñ e sulco terram ad porcam faciendam. b Seges. S. terra. c Demū. S. nouissime. C. Post longam & diligentē culturā. d Votis. S. Magnam rem dixit: Nam sepe maiora optamus ꝙ̄ speramꝰ posse contingere. AN. Votis desideriis. C. Votis cupiditatibus: vt cōsequens pro antecedente: quia enim aliquid cupimus: vota vt id assequemur concipimus. Magna quoq; res est vt respondeat cupiditatibus cum persępe cupiamus maiora ꝙ̄ speremus: Sed maior vt respondeat cupiditatibꝰ auari: in quo inexplebiles oīno sunt cupiditates. e Respondet. A. consentit. f Auari. A. cupidi. g Bis quę solem. S. Solem dierū calorem. Frigora sc; nocturnū frigus: in quo duplicē ostendit arationem: vernalē et autūnalē. nec ad tēpora ęstatis et hyemis referre possumus: quia nō sunt in Italia duę in anno ęstates et duę hyemes: sic geometrę dicūt esse in Taprobane insula hodie. A. Pli. li. xviii. c. xxxiii. sic ait q̄rto seri sulco virgiliꝰ existimatur voluisse: quū dixit: optimā esse segetē quę bis solē bis frigora sensisset Spissiꝰ solū (sicut plerūq; ī Italia) quīto sulco seri melius est. in Tuscis ꝟo nono. predicta Pli. ꝟba vt quarto sulco feratur. secundum Virgiliū: ostendūt Probi in hoc loco explanationē nō conuenire: quem multi alii secuti sunt. non aduertentes Pli. verba. nec etiam Varronis. Scribit enim Varro li. i. c. xxix. Q; terram cum primū arant: proscindere appellant. quū iterum effringere dicunt. vocant tertio. quum arant iacto semine bouis: lirare dicuntur. Capite vero sequenti ait idē Varro. ꝙ inter vernū equinoctium et vergiliarum exortū & solsticium boues terram proscindere debēt. Et c. xxxii. scribit: inter solsticium & caniculam cum proscinderis offringi oportere id est iterare: vt frangant glebę. Et. c. xxxii. ait inter caniculam & ęquinoctium antumni oportere aratro offringi. Et. ca. xxxiiii. inquit. ab equinoctio autūnali incipere oportere serere vsq; ad diem. xci. post brumā: nisi necessaria causa coegerit non serere. Theophrastus item lib. iii. de causis plantarum ait. Cura noualium tempore vtroq; suscipitur: ęstate & hyeme: vt terra solem: ac frigora sentiat. His omnibus verbis patet iam quo pacto seges bis solem bis frigora sentiat. C. Bis solem bis frigora. Nā et secundo et tertio aratur persępe terra. Nam dicunt proscindere cum primo arant: deinde iterare cum iterum aratur. Tertio tertiari. Pli. autem ait quarto seri sulco: hoc in loco existimatur voluisse cum de sole ęstiuo & frigoribus hibernis loquat. Loquit ergo etiā auctoritate Probi gratiatici de noualibus quę in fine hyemis circa veris initiū proscindūtur: vt ęstate proxima siccentur: deinde in introitu hyemis semente facta sequēti ęstate reddit fructū. ergo bis sentit frigus: semel ante ęstatem: iterum post sementē. Bis solem: semel ęstate qua cessat: iterum qua fructum refert. Vnde Columella dixit: Iugerum talis agri quattuor operis expeditur. nam cōmode proscinditur duabus vna iteratur. tertiatur dodrante: in liram statim redigitur quadrante opere. Liras autem rustici vocant easdem & porcas: cum ita aratur. vt inter duas latius distantes sulcos: medius cumulus siccam sedem frumentis prębet. Ab eo autē ꝙ aratri. vomer substulit: sulcus dicitur. Sulcos aūt illos qui ex transuerso ducunt ampliores: vt per eos aqua ex agris ducatur Elices vocāt. quia aquas ex agro eliciat. h Ruperunt. S. plus est ꝙ̄ impleuerunt. i Horrea. C. Granaria sunt id est loca in quibus fruges conduntur. Sunt qui putant dicta ab horrore aristarum: Nam prisci fruges in spicis seruabant. k At prius. S. ia est anteꝙ̄ faciamꝰ veruactum. l Ferro. A. vomere. m Equor. S. Modo terram ab ęqualitate dictam. AN. Equor id est campū ab ęqualitate. n Ventos. SER. Debes scire cui vento subiacet ager. AN. Ventos &c. quę sūt agricolis necessaria diximus iam circa principium huius cōmentarii. Et quia huic etiam loco conueniūt: ibidem relegēda admoneo. Iterū vētos. hoc dicit ne imbribus ventisq; īminentibꝰ opera inchoet agricolę laboremq; frustretur: vt Colū. docet Et Pli. li. xviii. c. xlix. inquit: In boreā ponto arbores vitesq;. sed hoc flante ne arato. frugem ne serito. semen ne iacito. C. Ventos. Nam multū interest cui vēto exposita sit regio. o Variū cęli morē. S. cęli aeris. Lucre. In hoc cęlo qui dicit aer. Nosces ergo aeris q̄litatē: vtrū gaudet pluuia: an siccitate: an frigore: an calore. A. Colū. in ꝓlogo li. i. apit. inquit eñ Cœli et āni ꝓ̄tis mores intueat: agricola scilicet. Neq; eñ semper eundē velut ex ꝓ̄scripto habitu gerūt: nec oibus annis eodē vultu venit ęstas aut hyems: nec pluuiū semp estver: aut humidus autūnus. C. Morem. quid ferre consueuerit. p Patros cultos. S. Quemadmodū cultus fit a maioribus. A. Varro li. i. ca. v. Agriculturę (inquit) quattuor sunt partes sūme e quibꝰ prima cognitio fundi ꝑtesq; eiꝰ quales sint. Secūda, quę in eo fundo opus sunt: ac debeāt esse cultiuę causa. Tertia quę in eodē prędio colendi causa sint faciēda: Quarta quo quicq; tpe in eo fundo fieri cōueniat. q Habitusq; locorū. S. i. quid melius ferre cōsueuerit: ergo habitus locorū: possibilitates accipe. A. Varro li. i. c. vi. scribit in terra eē dissiīli vi ac potestate ꝑtes ꝑmultas. In quibꝰ lapis: marmor: arena: puluis: creta: ignis: carbūculus. i. q̄ sol ꝑferuet ita vt radices satorū cōburet. Partim sunt humidiores: ꝑtim aridiores: ꝑtim mediocres sūt macre: sūt pingues. Habitꝰ. i. q̄litates. dicitq; habitꝰ ab habēdo aliquid. r Et quid quęq; f. r. Var. li. i. c. vi. ait. nō eadeam oīa in eodē agro recte ꝑ̄nt. Nā vt aliꝰ est ad vitē appositꝰ: aliꝰ ad frumētū. sic de ceteris. aliꝰ ad aliā rem. Et c. xxiii. inquit: Alia loca apposita sūt ad fœnū. alia ad frumentū: alia ad vinū: alia ad oleū. S. Hic segetes: A. Sata. Hic segetes illic &c. Pli. li. vii. c. iiii. inqt. Quippe nō eadem terra arboribꝰ cōuenit. & frugibꝰ: plerūq; nec pula: qualē habet Campania: vbiq; optima vitibꝰ. Aut q̄ tumes exhalat nebulis. Virgiliꝰ. Et q̄ filicē ferat nō improbat vitibus. Glareosū pleis solū aptissimū in venafrano piguissimū in Detica. tāta est argumētorꝫ et soli varietas ac differētia. Capite vero quinto ait idē: Fruges alit tophacea alba. proxima est rufa. Et li. xviii. Agri ipsius bonitas inquit: quibus argumentis iudicanda sit subsignabimus: Catonis maxime verbis. Ebutū vel prunus siluestris: vel rubus: bulbus minutus: trifoliū. herba pratensis: quercus siluestris. pirus: malusq;: frumentarii soli notę. t Veniunt. S. crescunt vt pulchro veniens in corpore virtus. C. Segetes repetit omnem agriculturam.

Arborei fœtus alibi: atq3 iniussa virescunt
Gramīa. nōne vides croceos vt tmol⁹ odores
India mittit ebur: molles sua thura sabęi.
At calybes nudi ferrum: virosaq3 pontus
Castorea: eliadū palmas epiros equarum.

v Fœtus. S. poma. A. de fœtu dixim⁹ in Buc: x Iniussa. S. Nā frumēta iussa nascūtur. Vnde est illud Atq3 imperat aruis. y Gramīa. C. herbas. vt sit locus apt⁹ pascuis. z Nōne vides. S. Si vna ꝓuincia nō pōt ferre oīa. quāto minus poterit vnus ager. A. Exēplo quod dixerat aperit: et loca narrat vbi plus ac melius aliquid ꝓuenit. a Croceos odores. A. Pli. li. xxi. scribit ꝙ prima nobilitas cilitio croco inest. et ibi in Coryco monte et in lycio monte olympo. Mox contū ripino siciliȩ. aliqui phlegreo secundū locū dedere. optimū vbicūq3 quod pinguissimū & breuibus capillis. b Tmolus. S. Mons Ciliciȩ vbi nascit̄ crocū pręcipue Nam cōmemorat vbi res meliores nascūtur. Nam crocū & in Aphrica nascit̄: sed nō tale actantū quale in Cilitia. A. Tmolus satis coactus est et ambitum mediocrē habens: & in ipsis lydię partibus terminatur: imminetq3 sardibus vbi. mons ipse felix a quo pactolus fluit. Is vero Tmolus appellatur vt Plini⁹. li. quinto scribit. quod quidē Ouidius quoq3 li. vi. met. ostendit Deseruire sui nymphę vineta Tmoli. At sunt quidē qui contendūt hic legendū esse: nymphę vineta Tmoli: quod ꝑfecto absurdum est Pli. auctoritate Est aūt vino: croco: melle ꝑfertilis. Vnde Solinus ait de lydia. Et Tmolus croco florētissimus. C. Tmolus mons de quo Strabo. Tmolus quidē satis coactus est et ambitū mediocrē habens in ipsis lydię partibus terminat̄. Lydię quoq3 montē esse Plinius & Solinus asserit. Et Ouidius de Aragene Riget arduus alto Tmolus in ascensu cliuoq3 extensus vtroq3: Sardibus hinc: illinc paruis habitat̄ hipepis. Sardes aūt lydię vrbem ponit Herodotus. Tmolū igitur croco florentissimo Probus Solinus & Columella esse dicūt. Nec puto odores ad vnū esse referēdos vt multi ingeniosi volunt. c India. S. Nam etsi in Aphrica quoq3 sunt elephantes: maiores tamē in India. Hinc Terē. Elephātis indicis pręfecerat .i. maximis. A. India. ea maxima est ad orientē exposita. de qua multa Strabo li. xv. Fauonii vero spiritu saluberrima est. bis in anno ęstatem habet. bis legit fruges. auctor est Solinus. d Ebur. A. Pli. li. viii. scribit: Elephantes fert Aphrica: ferunt ęthiopes sed maximos India. arma habent quę iubacornua appellat Herodotus. melius dentes. Hos deciduos casu aliquo defodiūt. hoc solū ebur est: quāq3 nuper assa etiā in Lainas secari cœpere penuria: etenim rara amplitudo iā dentium preterq3 ex India reperit̄. e Molles sua thura sabei. S. Sabei. populi iuxta Syriā & Arabiā dicti ab eo qđ est σεβε Nam apud eos tus nascitur quo deos placamus. Molles quia sub aere clemētiore sint. Lucan⁹ Quicquid ad eoos tractus mūdiq3 teporē labitur. emollit gentes clementia celi. Aut quia Alexander obsceniores suos milites illic condidit. A. Molles. ⁊c. Stra. li. xvi. docet. Q: Sabęi fęlicē Arabiā incolūt: quę maxima natio est: apud hos & thus & myrrha: & cynamomū nascit̄. in ora etiā balsamū habent: pręterea palmas odoratas. Homines ꝓpter maximā copiā fructuū ociosi segnesq3 viuūt. sub rege sunt et tū ipse tū etiā sui i deliciis muliebrib⁹ viuūt. Suppellectilē ex argento et auro multū habent. vasa: lectos: tripodas: crateras cū operculis: domosq3 sumptuosas: nam & portę & parietes & tecta ex ebore auro & argento: lapidibusq3 incrustatis sunt distincta: ꝓpter hos igitur mores & tantā rerū copiam. Poeta molles sabeos ait. i. ociosos: segnes: deliciosos. At Probus inquit. Molles vicio sermonis appellat: quia parū viriliter loquātur. f Tus. S. Sine aspiratione dicimus. Nam antiqui dicebant thus ꝙ displicuit. Tura ēm a tudendo dici volunt id est a glebis tussis: cū quibus dicitur fluens ex arborib⁹ coalescere. A. Pli. docet li. xii. ꝙ Tura preter Arabiā nullis: ac ne Arabię quidē vniuersę: g Sabęi. A. Regio eorū turifera. Saba appellatur spectans ortus solis ęstiui. h Chalybes Populi apud quos nascit̄ ferrū. Vnde calybs dicit̄ ipsa materies: vt vulnificusq3 calybs. A. Chalybes. Iustinus li. vlt. de Hispania loquens scribit ꝙ apud amphilocos Galatię porcionē precipuę ferri materia: sed aqua ipsa ferro violētior quippe temperamēto eius acri⁹ redditur ferrū: nec vllū apud eos telū probatur. quod nō Birbili fluuio: aut Chalybe tingat̄. vnde et Chalybes fluuii huius finitimi appellati: ferroq3 ceteris pręstare dicūtur. C. Chalybes ppl'i sūt in ponto apud quos vel nobile ferrum est vt primū ibi repertū. i Nudi. S. Apud quos arbores nō sunt: vel nudi ꝓpter cudendi ferri studium. A. Nudi laboris ac egnis ęstu. C. Nudi vel inculti: vel quia in ferrifodinis nudi ferrū quęrūt. k Ferrū. C. a feriendo dictū nō nulli credunt. Sua ēm sęuitia feriendo domat reliqua metalla atteanuat & extēdit. Aristoteles ait illud gigni ex argento viuo & sulphure grosso nō puro: in cuius cōmixtione plus est de sulphure ꝙ de argento: Quapropter quia dominat̄ illi: frigidū ē et siccū. terreū ferꝝ frigidū est et siccum & valde durū et compactum. & ideo diffcile in igne mollit̄: quia minus in se habet aerei: & aquei magis ꝙ reliqua metalla. Rubigine rodit̄. qđ illi accidit pro suę substantię impuritate Nulli⁹ tñ rei rubigine acri⁹ ꝙ sanguinis exeditur: vt videat̄ sanguis humanus illo pacto se vlcisci. Caret tamē rubigine si cerusa aut medulla ceruina vngatur. l Virosa castorea. S. Fibris canes sunt pontici quorū testes apti sunt medicamētis: ꝓpter quod vbi se queri senserint: eos secāt. De quibus Cicero. Redimūt se ea parte corporis propter quā maxime expetātur. Iuuenalis. Qui se eunuchū ipe facit cupiens euadere dāno testiculi. Castores aūt a castrando dicti sunt. Virosa venenata. Nam ꝙuis multis morbis sint remedio tñ pregnātes illorū odore abiiciūt partū. virosa dicta ab ea ꝙ est virus. Alii fortia a viribus. A. virosa id est potentia & multę virtutis vt ostendemus. Virus ēm quandoq3 pro naturali virtute legitur: vt Nonius scribit: & Plinio teste: Virus dicitur ꝙ grece pharmacon id est medicina. Hinc etiā Iuuenalis ait in sat. Natali coruine die: Adeo medicatū intelligit inguē. Virus pręterea dicitur quod distillat ab inguine equę quo tpe agitat̄ amoris furore: vel quod distillat a coeūtibus aīalibus. Vir. li. iii. Georgicorū. Hinc demū hippomanes vero quod noīe dicūt pastores Lentū distillat ab inguine virus. & Pli. li. xviii. c. xxi. ait ꝙ virus verrinū et scrofę ex coitu exceptum priusq3 terrā attingat: contra dolores valet: Potes ergo virosa intelligere etiā propter id: nam cū Castorea sint testes recte virosa dici possunt. C. Virosa. Ambiguū. an virosa castorea. an virosa pontus. Nam pontus virosa quasi venenosa dici potest: qm̄ teste hoc eodē Poeta venenis abūdant vt in Bucolicis: Has herbas atq3 hęc ponto mihi lecta venena. Ipse dedit mœris nascuntur plurima ponto. m Pontus. A. N. mensura ponti a Bosphoro ad mœotidis lacum ꝓtenditur: Vt docet Pli. li. viii. Item li. xxxii. docet ꝙ in terris & in aqua fictus est fibris: quos castores vocant: & castorea: testes eorū quos sibiipi amputant periculo vrgente: ob hoc se detignari efficacissimi aūt e ponto galatię mox Aphrice. sternutamenta olfactu mouent. somnū conciliant cū rosaceo peruncto capite: medentur et vertigini neruorū viciis. sic et contra comitiales sumpti. poti vero cōtra inflāmationes tormēta venena aduersus scorpiones ex vino bibūt: aduersus vaconitū ex aqua & lacte. claritatē visus faciūt cū melle attico inuncti: cohibet singultus ex aceto. Solinus vero sic ait. Per vniuersum pōtum Fiber plurimus: quē alio vocabulo dicūt castorem:

testiculi eius appetuntur in vsum medelarum: n Castorea. C. Castor quē alii canē ponticū alii fibrū apellant. Est quadrupes fluuiatilis parū differt a lutra. Nam Aristoteles in libro de animalibus ponit Fibrū: Saterū: Satyrū: Lutrem et latacem: pene in eodē genere: Latacemq; dicit Lutra latiorē: & dentes habere adeo robustos vt virgulta illis vt ferro p̄cidat. Hinc ait Albertus posteriores pedes habere anserinos quibus facilius natet. anteriores aūt raninos quoniā humi quoq; gradiatur. Vulgo traditur q; seipsos castrent id admonente natura cū propter testes plurimis medicamentis aptos venatores illū insectētur. Aiunt prętерea fel suū euomere: cum id cognoscat ad multa medicamenta vtile. Item coagulū ad comiciales morbos. Albertus negat posse castrari sine pernicie: quia testes spine alligati sunt. Si quēq; morsu deprehendit nō antea dimittit q; crepitantis ossis strepitū senserit: dentibus virgulta cędit: domumq; in fluminū ripis duabus aut tribus contignationibus extollit: vt pro incremento decremē toq; aquarū ascendat descēdat ve. Peregrinos castores in seruitutē redigit: illisq; p iumentis ad cōuectandam materiā et cibaria vtitur. vescitur pisce pomisq; & arborū cortice. Eius pellis nota est: & in precio habetur. Nostri Galeros inde conficiunt. Barbari aūt illi apud quos hoc animal nascitur: beuer appellant. similes lutris sūt. sed paulo maiores Sunt ventricosi et breuib⁹ cruribus: proptereaq; currere haud facile possunt. Caudā plusq̄; pedalem habēt siue pilis: piscium pelle tecta: appri me pinguis & esui suauis: sale etiam conditas condunt. Cętere eius carnes abhominabiles: neq; est qui illis vescatur. Medicamentum quod inde est: castoreum vocant: declinant ad colorem nigri sanguinis. Nam si variū ē declinans ad nigredinē: venenū est. & vel interficit eodem die vel ad malam ducit ęgritudinem. Quando bonū est calidum & siccum subtilissime exiccationis confert neruis & paraliticis. Valet ad foetum & ad secundam eiiciendam.
o Eliadum palmas e. S. Hyppalage. Nam dicit Epirus creat equas optimas quę apud elidem palmam merent in Iouis olympici curruli certamine. profertur aūt grece epyros cum accētu in prima: Nam si esset epyrus, latinū haberet accentum in penultima. A. Elis vt Plinius scribit lib. iiii. Vrbs fuit Achaię. Per agrū vero Eleū: vt scribit Stra. li. viii. Alphęus amnis perlabitur: apud quem olympicorum certamen agebatur gymnicū atq; equestre: teste Herodoto li. viii. vbi premiū erat oleagina corona qua donarentur: non enim pecuniarum certamen agitabant: sed virtutis. Id autem Hercu. instituerat. Sed hęc omnia. lati⁹ per nos habentur ode prima Horacii. Palmas eliadum equarum: id est equas aliarum victrices apud Elidem. Probus autem ait: q; Poeta copiosissimam esse palmis Epirum significat: quod aliter ostendit ipse Maro lib. iii: dicens. Quāuis sępe fuga versis ille egerit hostis: Et patriam Epirum referat fortisq; mycenas. C. Eliadum Elis vrbs est sub olympo vbi ludi agebantur post finem quarti cuiusq; anni a monte ipso olympici dicti.
p Palmas. A. Palma arbor est: de qua multa Pli. Sed propterea inquit Plutarchus in certaminibus palmam signum esse placuit victorię: quoniā ingenitū huic ligno est: vt vrgentibus prementibusq; non cedat. Plura scribit Gel. lib. iii. c. vi.
q Epiros. A. Ea vt Pli. li. iiii. docet est in tertio Europę situ: atq; ab acrocerauniis incipiēs mōtib⁹: ad magnesiā macedoniamq; tendit. C. Epiros Laudat Epirum vehementer Aristoteles in libro de animalibus; dicitq; omnes

Continuo has leges ęternaq; foedera certis
Imposuit natura locis: quo tempore primū
Deucalion vacuū lapides iactauit in orbē.
Vnde hoīes nati durū genus: ergo age terrę
pingue solū: primis extemplo a mēsib⁹ anni

quadrupedes illam magnas ferre excepto asino. Epiroticas autem vaccas singulas prę sua pręcipua magnitudine amphoras singulas implere atq; erectum qui mulget stare: quoniam sedendo non queat vbera attingere: neq; id mirandum. Nam cum opus largiore pastu grandioribus sic scribit hanc terram illud abunde ferre. & esse ibi excellentes oues quę pyrrhie a Pyrrho rege cognominarētur. De Epyro dicemus in tertio libro En. Epiros nostro tempore Albania dicitur.
r Equarum. SER. Dixit equas quia velociores sunt q̄ equę: quia vt ait Pli. inter currendum emittūt vrinam. C. Equarum. Nam vt reliquas quadrupedes sic equos pręstantes fert.
s Continuo. SER. Iugiter ad perpetuum. CRI. Continuo: stat in primordio suo.
t Has leges ęternaq;. AN. Lex est ratio summa insita in natura quę iubet ea quę facienda sunt: prohibetq; cōtraria. Tul. lib. i. de legibus.
v Foedera certis. AN. Foedus appellatum quia inter foedera interponebatur fides vt ait Festus.
x Natura locis: quo tempore primū. A. Natura autem dicta est ab eo q; aliquid nasci faciat: gignendi enim et faciendi potens est. Est igitur natura creatura omnium etiam inuisibiliū rerum. Vnde Lucret. lib. i. ait. Deferere incipiam & rerum primordia pandā. Vnde omnis natura creet res: auctet: alatq;. Sed de natura latius in Sileno diximus.
y Deucalion vacuum lapides iactauit &c. S. Iā transit ad fabulā: et poetice ponet principiū mūdi: dicēs ista tum primū statuta q̄ ab initio mūdi cōstat fuisse. y Lapides vacuū iactauit in orbē. A. q̄ hic de lapidib⁹ referunt poeticę et fabulose In hoc loco narrauī. Sed de Deucaliōe latius et plene diximus in Sileno. CRI. Deucaliou. vt philosophus dixit statim a mundi principio has leges impositas esse a natura. Sed vt poeta fabulosum ponit principium mundi. Deucalionis autem diluuiū non fuit vniuersale: vt Noe. Fuit autem vt ait Varro regnāte Crinao Cecropis successore. vt Eusebius & Hieronimus: nondum defuncto Cecrope. dictum autem Deucalionis quoniam maxime eius regionem oppressit. Ad ęgiptum autem & eius vicinia non peruenit. Factum est anno mundi septimo supra tria milia & sexcentos ac septuaginta: cum vniuersale diluuium quod fuit tempore Noe: fuerit āno quadragesimo secundo supra duo milia ac ducentos. Dictus est autem Deucalion lapides in homines conuertisse: quia qui ex diluuio superfuerāt: timentes iterum diluuium. se in montibus continebant: aspero et ferino modo viuētes. At ille verbis paulatim emolliuit: & in planum deducēs ad mitiorem et humanum cultum traduxit. Deucalionis autem filium fuisse dicūt Hellenem: a quo greci Hellenes sunt dicti. Thessalię autem imperasse Deucalionē referū.
Deucalionis vxor fuit Pyrrha filia Epimethei patrui huius Deucalionis: horum tempore (vt Aristotiles refert) ingēs hymbriū illuuies maiorē partē populorū Thessalię: quibus imperauit absumpsit: paucis qui ad montiū culmina sese receperāt ꝯseruatis: inter quos Deucalion Parnassum petierat: ratibusq; ad se confugientes per summa Pernassi iuga benigno fouebat. Propter quod dictus est genus hūanū reparasse. Ex quo Poetę finxerūt hunc & vxorē: vt. s̄. annotatū est. z Durū genus. SER. Expressit propter ipsos lapides a quibus nati sumus: Nam & greci τοιαιτιον populi λαοι dicantur a lapidibus. a Ergo age terrę. A. Ad causam reuertitur docendo quid faciat lętas segetes vt predixerat.

[d] Fortes inuertant tauri: glebasq; [e] iacentes
[f] puluerulenta coquat [g] maturis solibus estas.
[h] At si non fuerit tellus fœcunda: [i] sub ipsum
[k] Arcturum: tenui sat erit suspendere sulco.
[l] Illic officiant letis ne frugibus herbe.
[m] Hic [n] sterilem exigu⁹ ne deserat humor arenā.
[o] Alternis idem [p] tonsas cessare [q] nouales:
[r] Et segnem paciere [s] situ durescere campum:
[t] Aut ibi flaua seres/mutato [v] sidere/[x] farra
Vnde prius [y] letum [z] siliqua [a] quassante [b] legumē

b Pingue solū. S. Redit ad causam primis a mensib⁹ anni ꝙ dixit vere nouo: A. Pingue solum: Palladius li.ii. de mense Ianuario ait: Pingues & sicci agri proscindi & apparari iam possunt. Et li.iii. de Februario inquit: locis tepidis aut si clemens tempus & siccū fuerit: colles pingues vel hoc mense proscinde. Et li.vi. de mense Maii scribit. Nunc quoq; pingues agri & herbosi proscindantur. Et li. vii de mense Iunii inquit. Nunc frigidissimis locis que Maio sunt pretermissa faciemus agros: etq; Columella scribit li.xii.ca.ii. Q. idibus Ianuariis quod habetur tempus: inter Brumā et aduentū fauonii. pingues & siccos agros tempestiuū est proscindere. Paulo inferi⁹ inquit. ꝙ ab equinoctio verno optime vliginosa & pinguia loca proscindantur. AN. que mēse Ianuario vernacta facimus: nunc vltima parte Marcii sunt iteranda. Postea docet ꝙ sextū idus Iulias optime iteratur proscissum vernactum. c Pingues a mensibus anni. A. Ianuariū & februariū intelligit: qui primi menses Nume pompilii fuert. de quo aperte loquit. Col. vt ostendimus ibi. Vere nouo gelidus. Pli. etiā li.xviii.c.xxxii. inquit. Tepidioribus locis a Bruma pscindi arua oportet: at frigidioribus ab equinoctio verno: & maturius sicca regiōe ꝙ̄ humida maturi⁹ densa terra ꝙ̄ soluta. pingui ꝙ̄ macra. Altum et graue solū etiā hyeme moueri placet. d Glebasq;. A. Causam aperit quare id fieri debeat: vt calor in puluerē glebas dissoluat: solis em ardore siccat liquor: & cuncta torrent sorbenturq;: quod Pli. li.ii. docet: quū vero proscindunt arua: hoc vtilitatis habent: ꝙ inuerso cespite herbarū radices necant: quod idem li.xviii. edocuit. e Iacentes. C. inertes. Nam qui iacent hoies inertiā quandā in se esse ostendūt. f Puluerulēta. S. Que glebas soluit in puluerem. g Maturis solibus. S. Vehementer calidis. A. id est ardentib⁹. est em a pomis methaphora: nā soles maturi dici possunt quū feruescere cœperūt. h At si nō fuerit tellus fœcūda. A. Pli. li.xviii.c. inquit. Q. tenue valde & aridū solū paulo ante sationis tempus moueri debet. Columella vero li.ii.c.iiii. docet ꝙ graciles cliui nō sunt estate arandi. sed circa septēbris calendas cum si ante hoc tempus proscindit: effœta et sine succo hum⁹ estiuo sole puritur. i Sub. S. Sub qū tempus significat accusatiuo gaudet vt hic sub arcturū. i. circa arcturū. Et sub lucem exportāt calathis. k Arcturū. Autūnali tpe in ꝗ orit arcturus. A. Arcturus vt Pli. scribit li.ii.c. xlix exorit xi. diebus ante equinoctiū autūni. Est aūt equinoctiū vernū. viii. cal. Aprilis: vt docet Columella li.xii.c.ii. Autūnale equinoctiū. viii. cal. Octobris. i. die septēbris. xxxiiii. orit ergo Arcturus die septēbris. xiii. arcturus autē stella est: que vrse cauda interpretat. est em in cauda maioris vrse locata: quā Bootes in zona habere dicit: clarius ceteris lucentē: auctore Ignio. C. Arcturus Qui et Bootes dicitur custos plaustri eo quod plaustrū sequit. i. septentriones & quasi succinctus sit septentrioibus. Arcas fuit Calistos & Iouis filius a quo Archadia noiata. Hic a Licaone Pelasgi filio epulandus Ioui positus est: cū an deus esset tentare vellet. at Iupiter Licaonis domū (vbi Trapetos deinde vrbs) fulmie incendit. et huius mēbra restituit: et caprario cuidā nutriendū dedit. Verū cū factus adolescens inscius matri vim inferre pararet Incoleq; licei vtrūq; interficere pararent. Iupiter ambos eodē gestu quo erant astris intulit. illa vrse natura: ille impetū faciens: quem Homerus Bootem appellat. signū hoc constat ex. xiiii. stellis. nā habet in dextra quattuor que nō occidūt: in capite clarā vnā. In singulis humeris singulas: in singulis manib⁹ claras singulas. In mamilla dextra obscurā vnā. In dextro cubito clarā vnā. inter genua vtraq;: clarā et magnā vnam que est arcturus. In singulis pedibus singulas. l Illic S. i. pingui. A. Pingui. A. inpingui solo. m Hic. S. in sterili. AN. in solo nō pingui. n Sterilē arenā. A. infœcundam et aridā arenā. o Alternis. A. vicissim. p Tonsas. S. Agros messos. q Nouales. S. Dicim⁹ aūt has nouales et hec noualia. proprie nouales sunt nunc primū arua pcissa. A. De noualibus videto in Tityro.

r Segnem. A. infœcundū: C. Segnē nihil pducentem quia nō ferēs. Trāslatio ab homine nihil operante. Segnis dicit sine igne qm quorū sanguis frigidior est: illi et corpore & animo hebescunt. s Situ d. S. vt redeat in vires priores. Cicero aūt in dialogis & ceteri philosophi tractant nō quid debeat fieri: sed quid potissimū. sic Virgili⁹ cum ponat multa remedia agrorū: pre omnibus ponit intermissionē: Vnde hoc frequēter repetit. A. Situ durescere: vt vires accipiat. Situs aūt pprie dicitur Lanugo quedā humore pueniens. fit aūt in locis sole caretibus. Situ ergo id est sordib⁹ et squalore quodam: qualis intra opaca domus que diu non repurgātur esse solet. Vnde M. Fabius inquit Excitanda mens et attollenda semp est: que in huiusmodi secretis aut languescit: & quendā velut in opaco situm ducit: aut zc Ponit etiam ploci qualitate vt de situ vrbis zc. C. Situ videbis in sexto.

t Aut ibi flaua. S. Si angustia agrorū nō patitur intermissionem: ibi frumenta sere. vnde legumina sustulisti: aut si tibi est opus frumento: stercora agrū & sparge cinerem & incende stipulas. A. Aut ibi flaua zc. Pli. li. xviii. c.xxx. inquit. Si fuerit illa terra quā appellauimus tenerā poterit sublato hordeo seri eo condito raphanus: is sublatis ordeū vel triticū. Alius ordo vt vbi adoreū fuerit: cesset quatuor mensibus hibernis: et vernā fabā recipiat: frumētum quidam seri vetant nisi in ea terra ꝙ̄ pximo anno quieuerit. Flauus color ex viridi ruffo: et albo concretus: Gel. li.ii.c.xxvi. v Sidere. S. anno.

x Farra. A. Far adoreū veteres appellauere. estq; ex omni genere durissimum: & cōtra hyemes firmissimū. opatitur frigidissimos locos: et minus subactos primus antiquis lationibus. Pli. li. xviii. c: viii.

y Letum. SER. fertile.

z Siliqua. A. Leguminū folliculus dicitur. proprie tamen cuiusdam arboris fructus longus latusq; etiam. de qua arbore Plinius libro. xiiii. meminit. C. Siliqua proprie est que Arabice Carnub dicitur. vnde quidam latinorum carnubiam dixerūt: Grece xilocerata id est lingnea cornua. huius semen dicitur Rirath.

a Quassante. AN. concuciente legumen ipsum maturum & siccum.

b Legumen. SER. Ita dicitur ꝙ manu legatur: nec sectionem requirat. Frumenta vero sunt omnia que ex se emittunt aristas: nam farra pro frumento dixit speciem ponens pro genere.

Aut tenuis fœtus viciæ: tristisqꝫ lupini.
Sustuleris fragiles calamos syluāqꝫ sonantē.
Vrit enim lini campum seges: vrit auenæ.
Vrunt letheo perfusa papauera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantū
Ne saturare fimo pingui pudeat, sata neve
Effœtos cinerē immundum iactare p agros.
Sic quoqꝫ mutatis requiescūt fœtibus arua.

c Tenuis. S. Nam vicia vix ad triplicē peruenit fructū. cum alia legumina prouentū fertilem habeant.
d Vitię. A. Vicia per c scribitur: dicitur em̄ a vinciendo: ꝙ itē capriolos habet vt vitis: quib⁹ sursū versū serpit: & scapum lupini aliū ve calamū ad quē hereat solet vincire. Varro auctor li. i. c. xxxi. Plinius li. xviii. ca. xvi. inquit. Et vicia pinguescūt arua nec ipsa agricolis operosa. vno sulco sata non sarritur: non stercoratur: nec aliud quā occat. Vitibus prerĭpit succū languescūt si in arbustis serantur. Sationis eius tria tempora de quibus latius ibidem. Columella li. ii. ca. nono de vicia inquit: Idqꝫ genus precipuū non amat rores cū seritur. Itaqꝫ post secundā diei horam vel tertiam spargendū est quū iam omnis humor sole vēto ve detersus est: neqꝫ amplius proiici debet ꝙ quod eodē die possit operiri: nam si nox incessit quantulocunqꝫ humore priusqꝫ obruatur corrūpitur: ꝓpter id igitur tenuis fœtus vicię poeta dixisse videtur. C. Vicię Hac fruge pinguescūt arua nec ipsa operosa est agricolis: vno sulco sata nō sarritur. non stercoratur. Siccitatem ex omnibus quę serūtur maxime amat. nō aspernatur vmbrosa. vitibus tñ prerĭpit succū. languescūt si in arbustis seruntur.
e Tristisqꝫ. S. Amari. Nā incoctus amarus est. A. Tristis id est amari tristiciā ferentis. Ait em̄ Pli. ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum vnum hoc seritur nō aratro. vbi fuerit maxime sabulosa & sicca atqꝫ etiā arenosa. tellurē ab eo amat: vt ꝗuis frutunto solo coniectū: inter folia vepresqꝫ: ad terram tamen radice perueniat. pinguescere hac sata arua vineasqꝫ diximus itaqꝫ adeo non eget fimo vt optime vicem represent̄et. Primūqꝫ oīm tollitur: vtrunqꝫ septembri fere mense. si depastum sit in fronde: inarari protinus solum est opus. Pli. li. xviii. vbi lupinus & lupinū legit̄. C. Lupini. Hoc legumen & minimū vt ait Columella operarū assumit: & vilissime emitur: & maxime ex iis quę seruntur iuuat agrum. Repositum in granario patitur ęuū. Boues in hyeme coctū maceratūqꝫ probe alit. Famem si sterilitas incessit ab hominibus propellit. In tabulatum quo fumus prouenit optime refertur nam si humor inuaserit vermes gignit: qui vbi ocilla lupinorum ediderunt: reliqua pars nasci non potest. Iugerum decem modios occupat. f Fragilis. A. Teneros & fractu faciles. g Syluamqꝫ sonantē. A. Maturi siquidē lupini & sicci: adhuc in siliquis in recenti: ventorū motu insonant. C. Sylua Nam altius extolluntur & densi propter ramos surgunt. h Lini. S. Bene excepit linum: auenas & papauer: Nam ꝗuis legumina recte appellari possunt: nam leguntur non secantur, vt frumenta. Pli. li. xviii. ca. xxviii. inquit. Exceptis leguminibus quę velluntur e terra nō subsecantur. Vnde et legumina appellata quia ita legūtur. Monet autem poeta post hęc non esse frumenta serenda. nam solum tenue reddunt. Vrit lini campum seges. Cato. xxxvii. lib. de re rustica ait: Ordeū & fęnū grecum. eruū hęc omnia segetem exigunt: et omnia quę velluntur ex eis mala sunt. lupini. faba. vicia et cetera stercus vnde facias habent. Pli. aūt li. xix. ca. i. inquit de lino. Vrit agrū deterioremqꝫ facit: sequenti quoqꝫ capite dixit Vere satū: estate vellitur: et hanc quoqꝫ terrę iniuriam facit ꝙ vellitur scilicet. Et Columella li. ii. ca. xiiii inquit. Trem lius obesse maxime ait solo virus ciceris & lini: alterum quia sit salsę alterū q: sit feruidę naturę. C. Lini. de quo Collumella. Lini semē nisi magnus est in ea regione quā colis prouentus & precium priorat ferē dum non est: Agris em̄ pręcipue noxium est.
i Vrit auenę. A. Auena vt Theophrastus li. viii. scribit terram vehemēter extenuat & multiplici tum radice: tū calamo conditur. Est itaqꝫ extenuationis causa: radicū multiplicitas & calamorū quibus quidē solū pingue attrahit. k Letheo somno. S. Quia plena sunt obliuionis Nam Ceres leue ad momentum dicitur papaueris cibo orbitatis oblita & reuera papauer gignit soporem. A. Lethe apud nos obliuio dicitur. Inde lethę⁹ obliuiosus. Somnus autem rerū omniū affert obliuionem sopitis. Et Plinius scribit ꝙ papaueris satiui albi calix ipse teritur & bibitur somni causa: et e nigro papauere sopor gignitur scapo inciso Legito Pliniū li. xix. & xx. l Alternis. V. Redit ad preceptū intermissionis ꝗd dicit esse precipuū. A. Altern⁹ labor facilis est quū vicissim seruntur dūmodo stercorentur. m Pingui. S. Vel humido vel fertili. A. Qui per se pinguis est et pingues efficit agros Cato ca. lxi. inquit. Quid est agrū colere: bene arare: quid secundū: arare. tertio stercorare. Fimi autem plures differentię: de quibus plene legito Pliniū libro decimo septimo ca. vi. Item li. xviii. ca. xxxvi.
n Effœtos. S. Continua fertilitate lassatos: vt mulier dicitur effœta frequenti partu lassata. A. Effœtos agros. exhaustos euacuatos assiduo fœtu. C. Effœta dicit quasi extra fœtum id est partū: quod ꝗuis ad mulierem quę amplius non emittat fœtum: tamen belle et ad terram et ad arbores quę sterilescunt referre possumus.
o Cinerem immundum. SER. Ad differentiam illius quo vtūtur puellę. AN. Non purgatum quali mulieres vtuntur. Plinius libro. xvi. ca. vi. inquit. Transpadanis cineris vsus adeo placet: vt anteponat fimo munitorum.
p Requiescunt. SER. Non etiam roborantur vt intermissione arationis. AN. Non tamen pinguescunt sicut intermissione.

Nec nulla interea est inaratę gratia terrę.
Sępe etiam steriles incendere profuit agros:
Atq́ leuē stipulam crepitātibus vrere flāmis:
Siue inde occultas vires & pabula terrę
pinguia concipiunt: siue illis omne p̄ ignem
Excoquitur vitiū: atq́ exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias / & cęca relaxat
Spiramēta: nouas veniat qua succ⁹ in herbas:
Seu durat magis: & venas astringit hiantes:
Nec tenues pluuię rapidi ve potentia solis

q Nec nulla. A. Maxia & pręcipua. Serui⁹ habet. nec min⁹ liptote est. i. multo magis. r Interea. A. Etiā mutatis fœtibus aliquādo intermittere arationē q̄ maxime prodest aruis. Hinc Pli. li. xviii. c. xxxiiii. inquit Virgilius alternis cessare arua suadet: et hoc si patiātur ruris spacia: vtilissimū p̄cul dubio est: quod si neget conditio far serendū. Vñ Lupinū: aut vitia: aut faba sublata sunt: & quę terrā faciant lętiorem.
s Inaratę gratia terrę. S. Repetit quod dixit. C. Inaratę terrę. Nam si nō parit illo anno: pariet sequēti multo plura. t Incēdere agros. S. res in agris scilicet. i. stipulas vł quisquilias. i. purgamēta terrarū: Nam vbi stipulę desunt: alemonta incēdii aliunde importan̄t. A. Plinius li. xviii. c. xxxxiiii. inquit. Sūt qui accendunt in aruo & stipulas. magno Virgilii pręconio. summa aūt ratio vt herbarū semē exurant. C. Incēdere. Nā incensa materia decoquit̄ etiā tellus. v Atq́ leuē s. c. v. f. S. ecbasis Poetica. x Stipulam. A. Stipula proprie est culmi vagina. y Crepitantib⁹. C. crepitū emittentibus. z Inde. S. ex igne. C. ex ipso igne qui admixtus humori facile multa gignit. a Occultas. S. Arcana ratione cęlatas. Ex opiniōe Heracliti qui ponit oīa ex igne creari. b Pabula terrę. A. Pabulū a pasco venit: estq́ pecudum cibus herbaceus: fœnicius: paleaceus: & silliū. c Exudat. S. Noue locutus: nā nō ipse sed terra exudat. ergo exudat pro exudat̄. A. Exudat exit emittitur.
d Inutilis. C. Nā succus naturalis: terrę vtilis est: vt in corpore aīalis alius humor naturalis est quo alitur corpus & gignit. diciturq́ succus. alius noxius est: & appellat̄ pus.
e Seu plures calor. AN. Ignis (vt Aristoteles inq̄t auctore Gellio li. xviii. c. iiii.) cōcretū resoluit et gelu constrictū: vt niuē sol.
f Cęca spiramenta. S. Breues cauernas quę sui tenuitate nō possunt videri: A. Cęca spiramenta. clausa spiracula. C. Cęca nō visa. Nam aperiūtur pori in terra: qui prę tenuitate non videntur: sed facile cognoscun̄t adesse qui emittūt spiritum: & fiunt illi peruii. vnde & spiramenta & spiracula dicuntur rimulę tenuiores. g Hiantes. A. Hiare est aliquid sua spōte vel externa aliqua vi aperire vel diffindere: vt tellus ęstu: & ligna ariditate: vel nimio calore hiant. Hiscere est tantum oris & quidē humani: accipiturq́ pro eo quod est loqui: aut os aperire ad loquendum.
h Tenues. SER. Epithetū aquę. vel lentę vel penetrabiles. AN. subtiles & penetrabiles. facile enim aqua sua tenuitate penetrat.
i Rapidi solis. A. qui rapit ac attrahit ad se cuncta: torrens & sorbens calore suo quo liquor siccatur.

k Acrior. AN. Vehementior: fortior. l Boreę. AN: Flat boreas inter septemptrionem: & exortum solsticialē vt scribit Plinius libro. ii. De eius aūt legito Ouidium lib: vi. ibi: scilicet Apta mihi vis est ꝛc. m Penetrabile. A. quod facile penetrat. dicitur etiam quod penetrat. Penetrare autem est penitus intrare. vt scribit fęstus.
n Adurat. S. Et ad solem et ad frigus pertinet Nam hęc duo eundē habent effectum. Nam & frigus est caloris initiū: & summus calor frigoris est principium. A. Adurat. Ad calorem & frigus optime refertur. Ad pluuias autem referri nō potest. Sed consueuerunt poetę quędam diuersa ita adiungere vni verbo: vt tamen necesse sit alterū subītelligere. vt illud. Disce puer virtutem ex me: & tolerare labores: fortunam ex aliis. vbi subintelligendum est opta. Sic in hoc loco: tenues pluuię penetrando noxiū humorem relinquat.
o Adeo. A. ꝓfecto: certe.
p Rastris. S. Et hos rastros et hęc rastra legimꝰ. Dicta autem ꝙ terraꝫ radant. AN. Sunt rastri (vt Varro ait) quibus dentalibus penitus eradunt terrā atq̧ eruūt. Rastelli vero quibus in pratis foeni sarta abradūt: quo abrasu rastelli dicuntur.
q Glebas inertes. CRI. Sine arte: id est rudes nō excultas. Nam si maiores restant glebę: terra pene inculta: inarataq̧ relinquitur. Has glebas ita integras iter duos sulcos relicta scena appellauerunt. r Inertes. AN. id est inutiles desides. s Crates. AN. Dicuntur crates a crateo: quod est teneo: quia seinuicē teneant. De cratibꝰ autem Plinius libro. xviii. c. xxxi. sic ait. Latitudo vomeris cespites versat: semen ꝓtinus initiunt. cratesq̧ dentatas super trahunt: nec serenda sunt hoc modo sata.
t Flaua. SER. propter aristarum maturitatem. AN. Flaua ceres. flaua dicitur a colore quem habent matura frumēta. v Ceres. S. Nomen quod in polisyllabis in nominatiuo singulari producit es: cū in obliquis corripiat. C. Ceres quasi geres latine dicitur a gerendo: quia omnia gerat & producat terra. A grecis aūt dicitur quasi id est terra mater. Eusebius autem de pręparatione euāgelica ait: Priscos telluris vim vestam esse. Et terrę lapidosę ac montanę vim esse rheam. Feracis autem ac planę cererem: huiꝰ imago spicis coronatur: & papauera (quę sterilitatis simbolū sunt) circo eam ponunt. Eius filiam Proserpinā: quam a Plutone raptam: vis est seminis in terrā proiecti: quā sol cum hyemali tempore ima tenet: & propterea Pluto voca sub terris fouet. Vñ illam sub terra latentem queritat Ceres, donec fruges enascentes supra terram extent. Hinc est locus fabulę. Quia illa vis: id est Proserpina sex menses apud inferos. sic et totidem apud superos: quia hyeme sub terra est. ęstate supra terram. Verum has fabulas: etiam aliis modis interpretantur. de quibus fortasse alibi. Dicitur autem filia cęli & vestę: quia fertilitas frugum a sole & a terra est.
x Nequicq̄. SER. Non sine causa. Duę enim negationes affirmant. Male ergo quidam legunt in Therentio. Pater adest: caue ne te tristem sentiat. Si enim hoc est dicit. Vide ne te tristem esse sentiat: quod nō potest ꝓcedere. Sed intellige: caue te tristem esse sentiat. nam & ne & caue prohibentis est. y Olympo. A. cœlo.

Acrior: aut boreę penetrabile frigus adurat.
Multū adeo rastris glębas qui frangit inertes:
Vimineasq̧ trahit crates iuuat arua: neq̧ illū
Flaua ceres alto nequicq̄ spectat olympo:
Et qui proscisso quę suscitat ęquore terga
Rursus in obliquū verso proumpit aratro:
Exercetq̧ frequēs tellurē: atq̧ impat aruis.
Humida solsticia: atq̧ hyemes optate serenas
Agricolę: hyberno lętissima puluere farra.
Lętus ager: nullo tantum se Mœsia cultu

z Quę suscitat. S. id est terram quam arauerat.
a Equora terga. AN. Sulcorum culmina. b Rursus in obliquū. S. Rursus: scilicet: tempore autūnali quo iam cum seminibus aratur. nam nemo bis vno tempore arat. AN. Plinius libro. xviii. capīo. xxxii. inquit. Omne aruum rectis sulcis mox & in obliquis subigi debet. C. Arant agricolę quater campum. proscindūt enī. iterant. tertiantq̧: & quarto lirant. Lirare enim dicunt cū iacto iam semine terras in liras: id est in sulcos dirigunt. Nam sulcis muniūt porcos: et postremo sulcos aquarios quos nominant elices ex transuerso ducunt: per quos aquę ex agro in fossas extra agrum quas appellāt colloquias deriuentur. c Atq̧ imperat. S. vt tantum ferat: quantū ipse velit. iccirco supra dicit. Illa seges demum u. r. a. a. A. Tunc Aruis imperatur cum bene coluntur.
d Humida solsticia. S: Solsticia duo sunt. Alterum ęstiuum: qđ est. viii: kalendas Iulii: cum sol remeare ad inferiores circulos incipit. Alterum hyemale octauo kalē Ianuarii. Vnde contrarium videtur: cū dicit: hyemes serenas: quoniam solsticiū etiam hyemale est. Sed sciendum annū olim in duas partes diuisum. modo vero in quattuor partes. A. Humida solsticia atq̧ hyemes optate serenas. Sensus est ꝙ agricolę optent contraria: id est hyemem serenam & ęstatem humidā. Posuit enī solstitia ęstiua pro ipsa ęstate. Debent itaq; agricolę optare: orareq̧. O dii date nobis serenam hyemē: ęstatem vero humidā. ac si dicerent: Pluuia quę in hyeme ventura esset: reseruetur in ęstatem. Plinius autem libro. xvii. cap: secūdo ait hyemem aquiloniam esse omnibus satis vtilissimam: sed arboribus inutilissimū est. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas: non pro arboribus vota fecit: quoniā cibus earū imber. nec per solsticia imbres vitibus cōducūt. Solsticia prȩterea duo sunt: brumale et ęstiuum. de quibus legito in Aegloga septima. CRI. Humida solsticia. Multum laborat i hoc loco Seruius: vt ostendat per solsticia intelligi ętatem. Sed breuiter dicendum videtur. ꝙ q̄uis sit duplex solsticium: aliud hyemale: aliud ęstiuum: tamē cum simpliciter proferimus: solsticiū intelligimus ęstiuum. Nam hyemale: brumam a breuitate dierum nuncupare consueuerunt.
e Hyberno puluere. AN. Hyberna serenitate: qua quidem puluis habetur. Macrobius libro. v. satu. ait. Et vt liqueat Virgiliū nostrum vndiq; veterum sibi ornamēta traxisse. Vnde hoc dixerit: Hyberno lętissima puluere farra. In libro enim vetussimorū carminū: qui ante omnia quę a latinis scripta sunt compositus ferebat: inuenitur hoc rusticum vetus canticum: hyberno puluere: verno luto: grandia farra. Camille meres.
f Lętissima: scilicet: sunt: id est fertilissima.
g Lętus ager. SER. hyberno sereno. AN. Lętus ager id ē ferax est hyberno puluere. h Nullo se tantū Mysia. S. Mysia prouintia est. Mœsia vero ciuitas Phrygię. hand procul a Troia: de qua hic dicitur propter gargara montes Phrygię. Sententia est ꝙ Mœsia: q̄uis diligentissima sit circa cultū: tamē plus ei prodest cultus q̄ hyberna serenitas. Sensus est horū versuum talis. vt etiā Ma

Iactat:& ipsa suas mirantur gargara messes.
Quid dicam iacto qui semine:cominus arua
Insequit̄: cumulosq; ruit male pīguis harenę:
Deinde satis fluuiū inducit:riuosq; seq̄ntes.
Et quū exustus ager morientib⁹ ęstuat herbis:
Ecce supercilio cliuosi tramitis vndam
Elicit.illa cadens raucū per leuia murmur
Saxa ciet:scatebrisq; arentia temperat arua.
Quid:q ne grauidis procūbat culm⁹ aristis.
Luxuriē segetum tenera depascit in herba
Cum primū sulcos ęquāt sata:quiq; paludis
Collectū humorem bibula deducit harena.

crobius libro.v.Satu.scribit. Cum ea sit anni temperies: vt hyems serena sit. Solstitium vero imbricum fructus optime prouenīt. Hęc aūt adeo agris necessaria sunt: vt sine iis:nec illi natura fœcundissimi Mysię agri responsu ri sint opinioī fertilitatq;:quę de eis habet. Additq; Mysię nominatim gargara:q ea vrbs posita in imis radicibus Idę montis:defluentib⁹ inde humoribus irrigetur: possit q̄ videri solsticiales imbres non magnope desiderare.hęc Macrobius. Ego tamē aliter accipio:vt sit sensus & Mysię agri nullo cultu se iactent quātū hyberno puluere: nec de solsticio imbrici intelligat. Nam (vt supra ostendimus ibi humida solsticia:atq; hyemes optate serenas) est sensus talis:optate:vt pluuia quę in hyeme ventura esset: reseruet in ęstate:nō q optent reuera illud:vt ęstate pluat. est autem loquendi modus:vt cum dicit alicui: Obsequere i hoc mihi:in aliis vo esto me aduers⁹. Poeta etiā repetiit illud tantum de serena hyeme. hyberna lętissima pulue re farra: nec amplius de imbrico solstitio dixit. C. Hęc (vt refert Macrobi⁹) sunt in Mœsia Helispon ti puincia.sed significatio nominis et loci duplex ē. Nam & cacumē montis Idę: & oppidum sub ipso monte Gargara appel latur. atq; vtrūq; hoc ap paret apud Home. Ergo Virgi.nō de summo mō te. Nam constat omnem illam mœsyam feracē eē ab humore solis Erat eni gargara tanta in fertilita te:vt pro immensa multi tudine gargara ponatur: vt apparet apud Alcęū: & Aristopha.composuit nomen ex area & multi tudine. Ergo gargara op pidum positum in imis Idę montib⁹. Vnde deflu entibus humoribus irri getur: exquo solsticiales imbres non magnopere desiderat. Aschilus autem non solum Gargara:sed omnē Mœsiam fertilem esse scribit. Hęc Macrobius. Vt autem apud Strabonem apparet q Phrygia duplex est:ita etiam & Mysia. Ex quibus omnibus apparet Mysia et non Mœsia esse legendum. Et sententia Poetę q hęc regio non tantum cultura quantum suo honore fertilis est.

i Mirant̄ gargara. SER. Dat sensum rei insensatę. AN. Gargara. Macrobius dicto libro ait.q gargara hęc sunt in Mysia:quę ē Helesponti prouintia.sed significatio nominis & loci duplex est. Nam & cacumē montis Idę:et oppidum sub eodem monte:hoc nomine vocantur. & ciues gargares. Cum igitur constat:inquit idem: Gargara nunc pro montis cacumīe: nūc p oppido sub eodē monte posito:accipienda. Virgilius non de summo sed de oppido loquitur. Et Homerus humidū designat subiacentem monti agrum. Vnde hęc Gargara tanti frugum copia erant:vt qui magnū cuiusq; rei numerū vellet exprimere.pro multitudine immēsa gargara narraret.hęc ille. Sed vbi ait q Homerus humidum designat subiacētem monti agrum ostēdit:q hyemis serena ibi necessa:nec ad solsticium imbricum referēda agri illius fertilitas. sed vt dixit ad hybernū puluerem ad serenam hyemem:

k Cominus: S. Statim. A. E vicino illico. Nā cominus proprie significat quasi cum manibus. Eminus vero longe quasi e manibus. l Cumulosq;. AN. glębas. m Ruit. S. id est eruit: & est agentis. Aliter autem dicimus. Ruit alto a culmine Troia. A. Ruit dissipat. n Male pinguis. S. nō pinguis.i.sterilis. o Deinde satis fluuiū. S. Post generales agriculturas transit ad species & ad culturas venientes ex tempore. Nam & irrigare & siccare nō prouenit nisi ex magna siccitate aut nimio humore. A. Segetes irrigādę sunt:vbi nimia siccitas euenit. Nam rigua (vt Pli. scribit li.xvii.ca.xxv.) ęstiuis vaporibus vtilia hyemi inimica.autumno varia circa caīus ortum:rigua maxime psunt. C. Fluuiū in his scilicet regionibus quę non ita abundant humore:vt Mysia. p Riuosq; sequentes. S. Iuges. Aut epitheton est riuorū. A. q:pro id est.per Epexegesim.sequētes.i.defluentes vel decurrentes. q Exustus. A. calore nimio. r Morientibus. S. Secūdū pythagoricos qui volūt: quicqd crescit habere animā. Vnde est. interfice messes. A. Morientibus herbis.licet arbores & herbę tam rōne q sensu careāt.tñ (vt etiam Macro.li.primo de som. ait:) quia crescendi tantū modo vsus in his viget. hac sola parte viuere dicunt. Moriūtur itaq; vbi crescendi vis deest. s Aestuat. A. i. feruet. t Ecce. S. i. ex īprouiso. v Supcilio. S. altitudīe summitate terrarū. AN. fastigio summitate. x Cliuosi tramitis. A. inclinatę:cliuęq; vię. Trames dicitur trāsuersa via: vel āgusta a trāsmeādo. y Elicit. A. educit:euocat. z Raucū p leuia murmur. S. vt nō solum vtilitatem: verum etiam voluptatem afferat. a Leuia. S. lubrica. detrita:nitida. A. attrita. b Ciet. A. emittit:commouet. c Scatebrisq;. S. Ebulitionib⁹ quas fecit aqua incidēs in rimas. Vnde & vasa ęstuantia calore scaturire dicuntur. A. Scatebris ebulitionibus.quę fiunt cum aqua in aliquas rimas defluit. d Temperat. C. vt ariditatē summoueat:neq; tñ nimiū humorem inducat. e Quid. A. videlicet de illo dicendū. f Aristis. S. Periphrascos Pro spicis posuit. Dicim⁹ autem hic spicus & hoc spicū. Cic in aratro. Spicum illustre ferenę insigni corpore virgo sed in m. genere habet vtrunq; numerū:in.n. singularem tantum. g Luxuriem. S. Recte dicit vt ostendit rem superfluam et nocituram nisi amputet. A. Luxuriem segetum: id est vbertatem superfluitatem ue: & intempestiuam abundantiā:vt ait Nonius. Plinius autem libro xviii. de viciis frugum ait. Inter vicia, segetum & luxuria est:quum onerata fertilitate pcumbunt. Et Paulo inferi⁹ sequenti caplo ait. Luxuria segetū castigatur deme pecoris in herba dumtaxat:& depastę quidem vl̄ sępius nullam iniuriā in spica sentiunt. h Cum primū. SER. Cum herbę adhuc tenerę anteq; cogantur in culmos. Et est. Vir. hoc Hemestichium vnum de in vitis. i Sulcos ęquant. C. Nam maiusculis factis frugibus discernunt̄ sulci a porcis. k Bibula deducit. S. i. detrahit: hoc est siccat:vt riuos deducere.n.r.v.i. id est siccare.

Presertim incertis si mensibus amnis abūdās
Exit:& obducto late tenet omnia limo.
Vnde cauę tepido sudant humore lacunę.
Nec tñ (hęc cū sint hoīm cꝫ boum cꝫ labores
Versando terrā experti:) nihil improb⁹ anser:
Strymonię cꝫ grues:& amaris intyba fibris
Officiunt:aut vmbra nocet: pr ipse colendi
Haud facilē esse viam voluit:primus cꝫ ꝑ artē
Mouit agros:curis acuens mortalia corda:
Nec torpere graui passus sua regna veterno.
Ante Iouem nulli subigebant arua coloni:
Nec signare quidē aut partiri limite campū
Fas erat:in mediū quęrebant:ipsa cꝫ tellus

ANT. Bibula deducit.id est diminuit.remouet.siccat.paludis humorē collectū.Deducit autem humor:harena bibula supra iniecta.aut gracili bibulacꝫ super humidā: ac prępinguē. Sed dementię operari est.quid enī potest comparare qui talem colit.Bibula quę.humorē bibit:incertis mensibus:id est veris tempore ac autumni. Hyemis enī certum est frigus:ęstatis certus est calor. Veris vero et autumni tēpibus:nunc frigus nūc calor est. Hinc Naso lib.ii.de arte dixit de autumno. Quum modo frigorib⁹ premimur: mō soluimur ęstu. Aere nō certo corpora lāguor habet. Fiunt etiam pluuię maximę ac flumīa. Vñ Plini⁹ libro.ii.c.lii.ait. Vere autem et autumno crebriora fulmina.& Virgilius libro quarto Georgicorum. Vere madent terrę. l Incertis. SER. Inoportunis. sunt aūt hi veris & autumni. Nam & in hyeme frigus:& in ęsta te calor certi sunt. m Obducto. S. suplito: superfluo. AN. ꝑducto. contrario:circumfuso. n Tepido. S. noxio: inutili. A. Pl. li. xviii. c. xvii. de vitiis frugum ait. Nascuntur et vermiculi in radice:cum sementē imbribus secutis incluserit repētin⁹ calor hūorū:gignūtur & in grano:cum spicę in pluuiis calor inferuescit. o Lacunę. S. sunt fossę in quibus aqua collecta manet. A. Lacuna: (vt Fest⁹ ait) est aquę collectio:& a lacu deriuat. p Nec tamen. SER. Est ordo:nec tamen nihil officiunt. Sententia est ꝙ etiā post tot labores nocumenta inueniūtur nisi prouideris. A. Nec tamē. Ostendit autor vltra prędicta: curandū etiam ne aues et alia obsint aruis. q Improbus. S. Insatiabilis. nulli ꝓbandus. A. Improbus. nocēs:sęuus. r Strymonię cꝫ grues. ANT. Strymon amnis (vt Solinus docet) inter Macedoniam et Thraciam terminū facit. qui ab hemi iugis irrigat. Id quocꝫ asserit Plinius. li. iiii. Ibi autem grues maxime per ęstū moranī Virgilius & probus inquit. CRI. Strymonię. Thracenses a strymone amne. hic ab Emo mōte fluens Macedoniā a Thracia diuidit in. vii. autem lacus diffundit antecꝫ ripis coartatur. vt fluuius fiat. s Grues. C. (vt refert Aristoteles de animalibus) ex campis Scythicis ad paludes ęgypto superiore deuolant vnde nilus ꝓfluit: quo in loco pugnare cū pygmęis dicūtur: nec id fabula. sed certe genus tum hominū: tum quorum pusillum est: degūtcꝫ in cauernis: vnde nomen troglodytę a subeundis cauernis habent. Idem alibi scribit grues sui cōmodi causa lōginqua petunt. volant alte. vt procul prospiciant. insurgente tempestate: aut nubibus terram petunt: Ducem habent:& ii qui clament positi in extremo agmie: vt vox pcipi possit. Cum dormiūt cęterę: sub ala caput condūt alternis pedibus insistētes: dux detecto capite prospicit:& quod vide rit voce significat. t Amaris fibris. SER. Fibris aūt abusiue dixit: ꝙ radices intyborum hac atcꝫ illac decurrunt. vt fibrę per iecur. id est venę quędam & nerui. AN. Amaris fibris. Sunt enī intybi radices amarę gustu: aꝗs habent plurimas et profusas. Fibris: id est radicibus. antiqui: vt enim Varro ait: fibrum dicebunt extremum. v Intyba. S. Male quidam accipiūt autem esse intybam amari iecoris. Sunt enim cicorea: quorum radices multę segetes ambiūt & necant. AN. Intyba huius nominis variationem: late in spica docuimus. Intybum autem & cicoreum. pro eodem Plinius videtur accipere libro. xx. C. Intyba grecum est: latine dicit endiuia. Arabice hundebe. Plinius autē ait: Intybam erraticam: apud nos quidam ambulabā appellant: in ęgypto cicoreum.

Viam. S. Viā rationē & artem colendi. x Aut vmbra no. A. Plinius lib. xvii. c. x. de vmbris arborum nociuis & iucundis ait: iuglandiū grauis:& maxime etiam capiti humano: omibus iuxta satis: necat gramina. at pinus: ficorum leuis ꝗuis sparsa. ideocꝫ inter vines as seri n ō vetatur. Vlmorum leuis: etiam nutriens quęcuncꝫ opacat. iucūda et platani. Iuglandium si quidem pinorūcꝫ & piccearum & abietis venenum est. y Pater ipse. C. Recte ad summū ipm deum referri potest: ꝗ nō inuidia (quę abest a diuina mēte) sed amore vt humanum genus excultius redderet. & a segnicie ad actionē traduceret: nō nobis victum facilē vt reliquis animātib⁹ ꝓbuit. z Primus cꝫ ꝑ artē. S: Excusat ꝗ videtur posse damnari in Iouem ꝙ voluerit illis necessitatibus excitare ingenia hominū quę abundantia & otio torpescunt. ANT. Mouit agros. de aureo sęculo ꝗd sub saturno fuit. Ouidi⁹ li. primo Meth. ait. Mox etiā fruges tell⁹ inarata ferebat: Nec renouat⁹ ager grauidis canebat aristis. De argenteo vero sęculo quod sub Ioue fuit inqt: Iuppiter antiqui cōtraxit tempora veris. Semina tum primū longis cerealia sulcis obruta sunt: pressicꝫ iugo gemuere iuuenci. a Acuens. A. arcessens. excitans. b Torpere: A. Pigra esse & segnia. Ouid. enim ait de primo sęculo. Mollia secure peragebant otia gentes. c Veterno. S. Pigricia. Nam veternū est morbus intercus: id est hydropisis: quę homines reddit pigros. A. Veterno. i. somno. Nam (vt Festus inquit) Veternosus dicitur qui graui premit somno. Probus enī inquit: ꝙ veternū grauem somnū volunt intelligi spectātē ad interitum: quē medici lethargū vocāt. Plini⁹ item ait li. viii. de vrsis. Tam graui somno premūtur: vt vulneribus quidem excitari nequeant. Tunc mirū veterno pinguescunt. C. Veternū grauē significat somnū: vt refert probus: quem medici lethargum nomināt. Ponitur autē pro desidia & squalido situ. Hinc Therenti⁹. Veternosum eunuchū. i. desidem. Alii veternū volūt esse hydroposim. d Coloni. A. agrorum cultores. e Nec signare quidē. A. Iure cōmuni priuati ac separati agri nihil erat. Iure vero gentium agris termini positi: ꝗd ꝗdē notat in lege ex hoc iure gentiū. digestis de iusticia & iure. & in paragrapho Ius aūt gentium. Instituta de iure naturali: gentium & ciuili. Scribitur enim ibi. ex hoc iure gentiū introducta sunt bella: discretecꝫ gentes: regna condita: dominia distincta: agris termini positi ꝛc.

Omnia liberius nullo poscente ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris:
prędariq; lupos iussit: pontumq; moueri:
Mella que decussit folijs: ignemq; remouit:
Et passim riuis currentia vina repressit.
Vt varias vsus meditando extonderet artes
paulatim: & sulcis frumenti quęreret herbam.
Vt silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos fluuij primum sensere cauatas:
Nauita tum stellis numeros & nomia fecit.
pleiadas hyadas claramq; lycaonis arcton.

f In medium. S. id est in commune: g Quęrebant victum. ANT. de quo supra ibi Chaoniam pingui.
h Omnia liberius. S. supra enim dixit: atq; imperat ar. A. Ouidi⁹ li. primo meth. ait. ipa quoq; immunis rastro q; intacta: nec vllis Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus rc. i Malum virus. S. Na; & bonū virus quemadmodū bonum venenum. Dicitur autē avi: neq; nunc reperit̄ nisi in nominatiuo: accusatiuo: & vocatiuo: Apud priscos etiam in genitiuo. Lucretius. Tetri primordia viri. C. Virus. Non solū venenū significat: sed vehementē: grauemq; odorem & abominabilē. Quapropter Plinius in quibusdam herbis huiusmodi odorem virus dixit. Horatius etiam: sic horridus ille defluxit numerus Saturnius, et graue virus munditię pepulere. k Atris. AN. nigris. l Prędari. C. Nam & vi inuadit. & insidiis excipit.
m Pontumq; moueri. A. Ouidius ait de prima ętate. Nondū cęsa suis peregrinum vt viseret orbē Montibus in liquidas pinus descenderat vndas. Pontus autem dicitur a pontizo: id est mergo.
n Mellaq;: A. Naso libro primo meth. de etate aurea inquit. Flauaq; de viridi stillabant ilice mella. C. De his dicemus q̄rto. o Ignemq; remouit. S. occuluit & non penitus sustulit. A. Ignēq; remouit. Itaq; iuppiter cū a Prometheo decept⁹ esset in portione hostiarū mortalibus eripuit ignē: ne carnis vsus vtil' hominibus videretur: cum coqui nō posset. de quo latissime Igynius. Pyriodes autem cilicis filius ignem e silice inuenit: ac eundē obseruare in ferula Prometheus autor. Plinius libro. vii.
p Currentia vina.: AN. Ouidi⁹ etiam ait. Flumina iam lactis: iā flumina nectaris ibant. C. Fabulosum est: tamē aqua tradit̄ esse lyncestis: quę vocatur acyidula: quę vini modo temulentos facit. Itē in Paphlagonia: et in agro caleno & in Andro insula in templo liberi patris fons est: qui (vt ait Mutianus ter consul) singulis annis kalen̄ Ianuarii vinū profluit: ait Pli. q Vsus A. opus: vtilitas. C. Vt varias vsus. Nō odio aut liuore: qui (vt ait Plato) a diuino choro abest.: sed vt oēs in difficultatibus ita exerceret: vt meliores acrioresq; redderet:
r Meditando. A. i. excogitando. s Extonderet. A: Extorqueret: vel inueniret: autore Nonio.
t Paulatim. C. Nā nulla ars et inuēta simul & pfecta ē: sed per varia additamenta: a tenui principio ad summū vsq; producta est. v Sulcis quęreret. A. arando.
x Herbā. A. Segetē. C. Herbā. Nā primo nascit̄ herba a qua mox culmus erigitur: qui fert spicas. y Excuderet ignē. S. studiose reperiret. AN. Excuderet cudendo eliceret. Est eni cudere a cędendo dictū: vt Festus ait. CRI. Ignem. Non nulli ex ęgypti sacerdotib⁹: aiunt Vulcanū primo in ęgypto regnasse: qui cum ignis inuentor fuisset propter huiusmodi beneficiū principatū assumpsit. Nam cum in montibus habitaret: vidit arborem fulmine tactam cremari: & syluam inde accendi. accessit & vtilitatem ignis (nam hyemale tempus erat) sensit: & igni deficienti ligna addens: ignem nutrire didicit. Hęc Diod.

z Alnos cauatas. ANT. Periphrasis est nauium: Alnus enim pinus & picee: ad aquarū ductus in stobos cauantur: obrute terra plurimis durāt annis. Plini⁹ li. xvi.
a Primum. CRI. Cum antea nō nauigasset. Nauem primam in grეciam inuexit Danaus ex ęgypto. Ante ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro a rege Erythra. Sunt qui dicunt Mysios & Troianos pr⁹res excogitasse in Hellesponto cum transirēt aduersus Thracas. Longa naui Iasonem primū enauigasse Philostephan⁹ refert: At hegesias Parthalū. Ctesias Samiram. Saphanus Semiramin. Archimachus ęgonem. Biremem Erithreos fecisse refert. Damastenes triremem: Amodem corinthi⁹ inuenit teste Thucidide:
b Stellis nūeros. SER: Currendi modos: id est ortus et occasus: quod si est quasi rem philosophorum pretermisit. Na; tantum de nominibus dicit: ANT. Plinius libro. ii. c: xlii. scribit. Signa quę sūt rerum aut animantium effigies: i quas diuisere cęlum periti: in iis quidem mille sexcētas annotauere stellas insignes: videlicet effectu visu vę. Igyni⁹ autem scribit: q; Mercurius prim⁹ mēses instituit & prouidit siderū cursus. Euhemerus vero primā ait Venerem astra constituisse: & mercurio demōstrasse. Sed Manilius lib. primo ait. Tu princeps auctor sacri cylenie tanti: per te iam cęlum in terris iam sidera nota. Iosephus scribit: q; Adā duas columnas reliq: Vnā eneam: alterā lateritiam. in quibus siderū motus descripserat. Lactantius libro secūdo. cap. xiiii. docet ęgiptios omniū primos cursus siderum & defectus notasse. Diod. libro. iiii. Atlantem de sphera primum inter homines disputasse. Plinius etiam libro. vii. Atlantē lybię filiū astrologiam inuenisse scribit: vt alii dicūt Assirii: spheram in ea milesius Anaximander inuenit: siderum obseruationem in nauigando phoenices.
c Pleiades Hyades. S. Tantum de nominibus dicit: Nam Hypparchus scribēs de signis: cōmemorauit quot in quoq; signo clarę: quot secundę lucis: quot obscurę stellę sient. Pleiades signū ē ante genua tauri: q; ortu suo primum nauigatiōis tempus ostendat. dictę ab eo quod est πλεῖν id est nauigare. latine vergilię dicuntur a verni temporis significatione. A. Plinius libro. ii. caplo. xlii. scribit esse in cauda tauri stellas septē quas appellauere vergilias, inquit. In; frōte suculas. Idem vero Gellius quoq; libro duodecimo: capitulo nono. asserit dicens. Sicuti cęterę partes & reliqua imago tauri conformata: & quasi depicta est locis regionibusq; earum stellarū: quas gręci Pleiadas. nos Vergilias vocamus. Iginius etiam docet inter tauri frontem: & arctos cauda; stellas esse: quas Vergilias nostri: gręci antē Pleiadas appellauerunt. Dictas autē q; ex Pleione filia oceani & Atlante sint natę: hę numero septem dicūtur. sed nemo amplius q; sex videre potest: ęstimantq; choream ducere stellis: eas stellas Vergilias nostri dixere: q; post ver exoriuntur. Ex prędictis ergo patet Pleiades non esse signū ante genua tauri: vt ille dixit. de iis autem latius habet libro quarto Fastorum.
d Hyadasq;. SER. Hyadas sunt in fronte tauri: q; or

Tum laqueis captare feras:& fallere visco
Inuentũ: & magnos canibus circũdare saltus.
Atq; alius latũ funda trãsuerberat amnem
Alta petẽs:pelagoq; alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor:atq; argẽtẽ lamina serrę.
Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.
Tum varię venere artes:labor omnia vincit
Improbus. & duris vrgens in rebus egestas.
prima Ceres ferro mortales vertere terram

tu suo concitãt pluuias.latine suculę:ab eorum humore. AN. Scribit Igynius taurum habere in cornib⁹ singulas stellas vtrisq; oculis singlas: in fronte media vnam.ex q̃bus locis cornua nascuntur quę septẽ stellę nuncupãtur. Gellius autẽ libro.xii.ca.ix.docet q̃ Hyades a nobis primo Syades.deinde suculę appellatę. Hyadesq; ab hyo.id est pluo. Nam & cum oriuntur & cum occidunt largos imbres cient.Sed de eisdem lacius Gel. e Claram lycaonis arcton. SER .Elicem dicit vrsam maiorẽ cynosurã. Lycaon rex Archadię habuit filiam Calysto quã cum viciasset Iupiter:Iuno in vrsam conuertit.postea Iupiter miseratus in signum celeste cõuertit.AN. de arcto maiori loquitur.hanc autem Iginio teste Hesiodus ait Calysto nomine Lycaonis esse filiam :quę a Iunone in vrsę speciem conuersa fuit:cum autem Archada puerũ ex Ioue genuisset: ipsam cum filio Iuppiter iter sidera collocauit:eãq; Arcton:filiũ Arectophilaca nominauit.minorẽ vero Arcton Igynius idem Cynosurã esse vnam de Iouis nutricibus scribit. Sic etiaȝ Elicem : hinc pro beneficio in mundo collocatas : & vtrasq; arctos dictas: q̃s nostri septemtriones dixerunt. Omnes autem qui Peloponesum incolunt : maiori vtuntur arcto : Phoenices vero minori q̃ studiosius perspiciẽdo diligẽtius nauigare extimarentur. Hinc apud Ouid. fastorũ libr.iii.legit. Esse duas arctos:quarum cynosura notatur sydoniis Elicẽ graia carina notat. Claram arcton. Claram ait:quoniã maior arctos stellas habet vigintiviiũ.minor vero stellas habet tantumodo septem. f Fallere visco. SER .Non ad feras:sed ad aucupiũ referas. ANTO:Fallere:videlicet aues. Nam ferę visco non capiuntur. g Et magnis canibus. SER. Iterũ ad venationem. Male autem de aucupio respuentes totũ referunt ad venationẽ:cum dicunt fallere visco: pro viscc ratione:constat enim luparios carnibus tinctis veneno necare lupos.quod non procedit . Nã aliud est. hoc viscum visci:& aliud hoc viscus.ris.Ergo si de carne loqueretur viscere erat dicẽdum. h Funda. SER. Genus retis q̃d Boxos dicitur.AN.Funda iaculo rete. CRI. Funda gen⁹ retis:a fundendo dicta:quia a supiori loco a piscatoribus funditur:ita vt in circũitu se extendens.quicquid piscium intra se deprehendit captat.Dicitur & funda instrumentum quo fundũtur.id est extorquẽtur lapides:quę in balearibus insulis reperta est.
i Humida lina.S. Verriculum intelligit. A.retia ipsa. C. Describit aliud genus retis:quod per aquas trahitur. Lina autem pro retibus posuit:sc; materiã:pro eo quod ex materia fit. Hoc verriculum dicitur ab eo quod est verro id est traho:vt quippe ferant:secum rapidi.verrantq; per auras. k Rigor.SER. duricies.inde rigidus. A.Tum ferri rigor:scilicet inuentus est . Plinius libro.vii.ait. q̃ ferrum Hesiodus in creta eos inuenisse scribit : qui vocati dactili Idei.fabricã ferreã inuenere Cyclope. S.Rigor durities.Festus inquit rigidum prẽter modũ significare frigidum et durũ . CRI .Rigor duricies.Nam cęteris metallis rigidius est ferrum . De quo alibi.Sed ferrũ Hesiodus in Creta eos qui vocati sunt dactili idei ĩuenisse refert.fabricam ferream inuenere cyclopes:vt placet Pli.Duo igitur dicit inuentũ:fuisse ferrum;et deinde ex eo ferro inuen tam fuisse serram.Serram autem asciam perpendiculum terebrum:& glutinum:& Bithocolliam Dędalum inuenisse auctor est Plinius.Diod.vero scribit huiusmodi inuentum Talo eius ex sorore nepoti attribuit . Nam cum serpentis maxillam inuenisset:illaq; paruum lignum secuisset:eius dentium imitatione : Serram machinatus est secundũ Glaucus: Chius primus ferro glutinum excogitauit. l Argute. AN. Sonore. m Lamina . AN.ea dicitur lata portio ferrei ęris:plumbi:stanni:aurei : argentei. Bracthea vero poti⁹ auri argẽti ve ac orichalci. Est enĩ tenuis & sua sponte plicabilis.Lamina aũt crassior.
n Ferri . SER. Perdix sororis. Dędali filius Circinum et serram inuenisse dicitur. AN. Plini⁹ libro septimo scribit Dędalum fabricam materiam inuenisse:& in ea serram asciam : perpendiculum: glutinum . Normam aũt & libellum & tornũ & caluum:Theodorũ Samium . Ouidius tamen lib. viii.Meth.ostendit perdicem Dędali ex sorore nepotem Cyrcinũ & serrã inuenisse. Traxerat enĩ in exemplum spinas in medio pisce notatas.de quo etiam ibi:vt cui causa necis serra repta fuit. Diod. vero libro quinto scribit q̃ talus adolescens filius sororis Dędali:qui ab eo erudiebatur ingenii acumine inuenit rotam:qua singuli vtuntur . Deinde reperta serpentis maxilla paruulum cũ sensisset lignum:imitãs postea dentium serpentis spissitudinem :serram ferream fabricauit . reperit etiam & tornum.Inuidia motus Dędalus hunc puerum dolo interfecit. o Labor omnia vincit.AN. Hinc etiam Manilius lib.primo ait. Omnia conando docilis solercia vicit.Quantũ autem labor in agricultura valeat.legito exemplum Caii furet . Cerini apud Plinium libro.xviii.ca. vi. C.Labor industria:& exercitatio & experientia diligentissima:quę non fit sine summo labore.vnde dixit improbus:id est inexplebilis:vt sup improb⁹ Ser. An.vt sit sententia.nunq; tantum laboris adhiberi ab hominib⁹ circa rerum inuẽtiones:quin aliquid restet.
p Improbus.SER. Vel magnus:vel nulli probabilis: ANT:Improbus.sęuus:ingens:vltra modum.
q Duris vrgens in rebus egestas.SER.Persius. Magister artis ingeniiq; largitor venter negatas artifex sequi voces.A.Ouidius item libro secundo de arte ait.Ingeniũ mala sępe mouent ꝛc.Manilius item libro primo inquit. Et labor ingenium miseris dedit: & sua quęq; aduigilare sibi iussit fortuna p̃mendo. Diodorus quoq; libro primo ait.Necessitatem ipsam rerum magistrã singulorum periciam ingeniis subministrasse.
r Egestas.AN.indigentia. s Prima ceres ferro. S. Omne genus agriculture hominibus indicauit.Nam q̃uis vl Osyrum vel Triptolemũ aratrum inuenisse dicãt: illa tamen omnẽ agriculturam docuit. Nam ferro dicendo.omnia agriculturę ferramenta expressit. AN. Ouidius quoq; libro quinto Meth.ait.Prima ceres vnco glębã dimouit aratro.Prima dedit fruges alimonia mitia terris.Prima dedit leges:cereris sunt omnia munus.Diodo: autem libro.vi.in principio scribit q̃ siculi tradũt Siciliã cereri & proserpinę sacram esse.has simul deas primũ in Sicilia visas.inq; ea primũ frumentũ terrę bonitate ortũ. In agro autẽ leontino;multisq; preterea Sicilię locis : etiã

tempore ipsi⁹ Diodori (vt inquit) oriebat̄ agreste triticū: Quum autem raptam filiam Proserpinam quęreret: homines qui eam grate susceperant: frumēti vsum edocuit: Hęc eadem leges dedit: quibus iuste pieq; homīes viuere asuescerent: exquo & legiferam dixerunt. plura Diodo. & nos latius ibi. Liber & alma ceres. CRI. Prima Ceres. De hac dea in superioribus dictum est. Sunt qui dicant Cererē antiquissimam fuisse Sicilię reginam: & quoniā frumētū in ea insula primo propter soli fertilitatē natū est: potuit rationem frumenti serendi aliis ostendere. Nam & Diodorus siculus suo tempe frumentū agreste & in agro leontino & in mltis aliis locis nasci scripsit. Ideq; plura alia de Cerere scripsit. Illud vero in primis q etiam plurimas optimasq; leges ad humanā vitam optime instituendam tulit. Vnde Temosphora nomiata est: qbus rebus nihil maius esse potest: cum & viuere & bene viuere sit in illis.

t Sacrę. SER. Etiam sacrę. emphasis est. AN. Sacrę. Si sacrę: q̄nto mag: et alię. Est ergo emphasis id est demonstratio: de q̄ Fabius libro. viii.

v Victum. A. cibum a viuendo dicitur.

x Dodona. S. Est vrbs Epyri iuxta quam nem⁹ est Ioui sacrum: abūdās glandibus. Vnde per excellentiam illi⁹ meminit. A. Dodona: ab excellētia nemoris Dodonam posuit. Dodona ī Epyro Ioui sacra erat. Nā illic templum & oraculū ei fuerat constitutum quod latius aperuim⁹ ęgloga. ix Vtq; Plinius lib. ii. c. vi. docet. in Dodona: Iouis fons erat gelidus: qui immersas faces extinguebat. si tn̄ extinctę ad motę fuissent accendebantur. y Mox. AN. Deinde. z Frumentis labor. A. Labor erat homibus arandi: ferendi: & similiū. Deinde additus est etiam frumētis labor videlicet in syluis. carduoꝝ. ꝛc. g. Labor. calamitas. a Additus. SER. Vel datus: si nihil male ante habuerit. Vel additus. quia ante erat. sed non huiusmodi: b Esset. SER: consumeret: vt. Est mollis flāma medullas. AN. Esset. carperet: absumeret. c Rubigo. SER. Genus est vicii quo culmi pereūt. sed improprie dicit̄. Nā proprie rubigo ē (vt ait Varro) vicium obscenę libidinis: quod vlcus vocatur. A. Rubigo id vicium est: rodens ferrum vel segetes: quasi rodigo: vnde olim robigo dicebat̄. Plinius autem libro. xviii. de vitiis frugū ait: Scelestę frugum. vinearumq; malum: nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hęc in roscido tractu cōuallibusq;: ac perflatum non habentibus. ediuerso carent ea ventosa et excelsa. Festus autem ait: q rubigalia dies festus: vii. kal. maias. quoniā putabant rubiginem auertere colebāt: & Plini⁹ lib. xviii. inquit qd rubigalia festa numa instituit: q̄ agebantur septimo kaleñ Maias: quoniā tunc segetes rubigo occupat. d Segnis. S. Infœcundus. A. Segnis sterilis & segniciē prębens segeti. e Carduus. A. vide in Bucolicis. CRI. Carduus herba spinosa: quę dipsacos gręce dicitur. id est sitiens: q semper aquam habeat in foliis: Arabice vocatur conca. Carduus syluester (vt refert Plinius) dicitur scolimon: & foliis et caule spinosa: lanuginē fert. Florem purpureū mittit inter medios aculeos.

f Subit. A. Succedit. A g Aspera sylua. SER. Notandū etiā de herbis syluā dictā. Lappęq;. A. Plinius xviii. libro de vitiis frugum ait. Loliū & tribulum & carduū lappamq; non minus q̄ rubum inter frugum morbos. qui inter ipsius terrę pestes numerant̄. De tribulis autem latius Plinius libro. xxi. & xxii. C. Et maior inuenitur et minor lappa. Maior vocatur bardana. Plinius mirabile inquit in lappa q adhęrescit: q in ipsa flos nascitur: nō euidens sed intus occultus: & intra se seminat velut animalia quę in se pariunt. h Nitentia. A. culta splendentia & arata arua, i Infelix loliū. SER. i. fecūdū. cōtra. felicēq; trahit limū. Loliū. A. De hoc late diximus. ęgloga quinta. Steriles auenę. S. Ad distictionē earū q̄ serūtur: k Auenę. AN. De auenis etiā lati⁹ ęgloga quinta. CRI. Auenę. Hęc herba gręce dicit̄ egilops. serpit inter segetes cū foliis tritico similibus: simplicibus quidem: sed hirsutis: cū tenui calamo habenti in summitate semen tribus tegumentis opertū: ex quib⁹ aristę similes capillis extant. Arabice dicitur deuser. Et addit steriles. Nam est etiam frugifera auena. cui⁹ granis iumenta pascuntur. l Quod nisi. AN. PręDictorū epilogum facit. Dixerat enī: Multū adeo rastris ꝛc. Est autem sensus: q q̄uis ab agricola oīa fierent. nisi sequentia q̄ agerentur: frustra pdicta omnia forent. m Terrebis aues. AN. propter illud nihil improbus anser. ꝛc.

Instituit: cum iam glandes atq; arbuta sacrę
Deficerent sylue: & victū dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: vt mala culmos
Esset rubigo: segnisq; horreret ī aruis
Carduus: intereūt segetes: subit aspera sylua.
Lappęq; tribuliq;: interq; nitentia culta
Infelix loliū: & steriles dominantur auenę.
Quod nisi & assiduis terrā insectabere rastris:
Et sonitu terrebis aues: & ruris opaci
Falce p̄mes vmbras: votisq; vocaueris imbrē
Heu magnū alterius frustra spectabis aceruū:
Concussaq; famē in syluis solabere quercu.

n Premes. coartabis & inminues A. Exhibes: excindes Premes vmbras: propter illud: aut vmbra nocet.
o Votisq;. Nā: quę nō sunt in nostra potestate: illa deos rogare debemus. At in hoc loco monet esse religiosos.
p Duris. C. quorum corpora laboribus durata sunt.
q Arma. SER. Instrumenta: vt alibi Cerealiaq; arma AN. de quibus late Cato in lib. de re rustica. c. x. & Varro libro. i. c. xxii.
r Vomis. AN. Vomerū plura sunt genera. Culter vocatur prędensam terram secans prius q̄ proscindatur: futurisq; sulcis vestigia pręscribens incissuris: quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare rostratum vti vectis. Tertiū in solo facili: nec toto porrectum dentali. sed exigua cuspide in rostro. latius Plini⁹ libro. xviii. ꝛc. scribit. CRI. Vomis: quod terram vomat.
s Graue robur. propter sulcos altius imprimēdos. AN: id est graue lignū. Est itaq; roborper or: non p ur legēdū: quotiens pro ligno ponitur. Robor enim cuiuis arboris species sit: tamē pro omni lignoponi solet. vti & gramen pro omni herba: q̄uis propria species sit.
t Tarda. A. pro tarde. Eleusinę. S. Eleusin ciuitas est Atticę prouintię: non longe ab Athenis: in qua cum regnaret Celeus: & Cererem filiam quęrentem liberalissime hospitio suscepisset. illa pro munere ostendit ei omne genus agriculturę. Filium autem eius Triptholemū recens natum: per noctem igne fouit: per diem diuino lacte nutriuit. & eum alatis serpentibus superpositum per totū orbem misit ad vsum frumētorum hominibus indicandū: Ergo hoc dicit: Plaustra volubilia matris Eulusinę: id est

qualia ostendit Ceres apud Eulusin. aut certe q̄libus mater deum colitur. Nam ipsa etiā est Ceres. ANT. Eulusinę matris. Erat Eleusin oppidum Atticę regionis (vt Plinius scribit libro quarto) Ibi autē Eulusinę Cereris templū extabat: vt Strabo docet libro. ix. C. Eleusinę ma. Cereris quę apd̄ Eleusinā vrbem atticę regionis colitur. Vide Seruium. Sed & Diodorus ait Cererem quęritantem filiā: ab Atheniēsib⁹ benigno hospitio fuisse susceptā: ꝓptereaq; illā serere frumētū illos docuisse: eleusināq; ascendere illos: vbi primū hoc mun⁹ tradiderit. x Plaustra. AN. Sunt vehicula: quib⁹ opera deuehuntur: vt frumēta: legumina: lapides: asseres: tignum. Cereris autem Elusina plaustra: Poeta dixit. quoniam (auctore Iustino libro secūdo) sub Erichtheo Athenarum rege frumēti satio apud Euleusina Triptolemo reperta est: vbi & Cereris templum erat vt dixi.

Dicendū & q̄ sint duris agrestibus arma:
Quis sine nec potuere seri: nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primū graue robur aratri:
Tardaq; eleusinę matris voluentia plaustra.
Tribulaq; traheęq;: et iniquo pondere rastri

a Tribula. S. Genus vehiculi: quo teruntur in area fruges maturę. A. Tribula. Varro libro primo: capitulo quīquagesimo secūdo inquit. Tritura fit apud alios iumētis iunctis: & tribulo id fit e tabula lapidib⁹: aut ferro exasperata: quo imposito auriga: aut pondere grandi trahit iumētis iunctis. Aut discutit e spica grana. Aut ex assib⁹ dentatis cum orbiculis. in eo quis sedet: vt agitet quę trahant iumēta. Plinius quoq; lib. xviii. capitulo xliii. scribit. Messis ipa alibi tribul' in area: alibi eq̄rum gressibus exteritur: alibi perticis flagellatur. b Traheęq;. S. Epentesin fecit causa metri: sicut nauita. Trahę autem genus vehiculi: dictum a traahēdo. nam nō habet rotas. AN. Addet. pro eo autem quod est pluraliter trahę: traheę dixit. e littera m addens. c Iniquo pōdere rastri. S. pro iniqui ponderis: id est magni scilicet: vt sine labore rustici glębas possint infringere.

d Virgea preterea celei. S. id est vasa de vimine facta: qualia ceres aliquando mõstrauit: vt quales: corbos &c. Sane hec corbis dicendũ est fœminino genere secundũ Tulliũ qui ait: Messoria se corbe contexit. A. Virgea celei. Varro de his que inuenta dicunt ait. Traha ab eo quod trahitur per terram. Serpia que virgis serpatur: id est colligẽdo implicat: in qua stercus aliud ve quid vehitur. Itaq; poeta virgea proserpia dixisse videtur.
e Celei. AN. Celeus autem (vt scribit Eusebius) Eleusine regnauit: quo tempore TripthOlemus longa naui illuc accessit: distribuitq; frumenta. Ouidius libro quarto Fasto. Triptolemi patrem fuisse dicit. f Supellex. S. Sane supellex vsurpatũ. Nã artis est supellectilis. genitiuus enĩ aut par debet esse nominatiuo: aut maior: vt musa muse: doctor doctoris. Si duabus maiorẽ inuenerimus: contra artem id esse manifestum est: vt anceps. preceps & pauca alia. AN. Supellex. Varro libr. primo. cap. xxii. ait: Instrumentum et supellectilem rusticam oẽm oportet habere scriptam in vrbe & rure dominũ Villicũ contra ea ruri omia certo suo quecq; loco ad villam esse posita.
g Arbutee crates. AN. Pro vehẽdis messib9 aut stercore. Plinius lib. xviii capitulo. xxxix. sic ait. Reliqua opa nocturna maxime vigilia constãt. quales crates festinas texere. faces incidere: rudicas preparare. libro vero. xvi. c. xii. inquit. Cortex e fago. tilia. abiete. picea. in magno vsu agrestium. Vasa corbesq; ac patentiora q̃dam messibus cõuehendis vindemijsq; faciunt atq; pretexta tuguriorum.
h Et mystica vannus iachi. S. id est cribrum areale. Legimus autem & vallus secundũ Varronem: quod id nihilominus significat. Mystica aũt iachi ideo ait: quod liberi patris sacra ad purgationẽ anime pertinebant. & sic homines eis mysteriis purgabant: sicut vannis frumẽta purgantur. Hinc est quod dicit Osyridis membra a Typhone dilaniata: Isis cribro superposuisse. Nam idem est liber pater: in cuius mysteriis vãnus est: quia (vt diximus) animas purgar: Vnde & liber ab eo q̃d liberet dictus est: & quem Orpheus a gygantibus dicit esse discerptũ. C. Vannus enim purgat fruges. Et quoniã sacris Bacchi purabãt animas purgari. iccirco in illis vannum adhibebãt vt huiusmodi purgationẽ significarent. Est enim mysterium: cũ in sacris aliquid fit: non propter illud: sed vt illo aliquid significetur. A. Vannus cribrũ est: quo frumenta & legumina ventilant. vt scribit Marcellus. Hinc dictũ est vannat euannat vannatur: euannat: id est ventilat & ventilatur. Mystica vannus. id est occulta: & sine aperta significatione ipsorum sacrorũ: scilicet que proprie diuinis viris sacerdotibus tantũmodo cognita sunt: in quib9 vanno vtebant mystica & occulta ratione. Nam Bacchi sacra ad purgationẽ anime pertinere aiunt; sicq; eius mysteriis purgari homines: sicuti vãno frumenta. Mysticos autem grece: latine archanum significat.
i Iachi. AN. bacchi. Sed cur iachus vide in sileno.
k Manet. A. expectat: seu tibi futura ẽ. l Diuini. A. fertilis. m Gloria. A. Ille siquidẽ ruris gloriã habet: qui omĩa suo tempe in aruo colendo exercuerit. multoq; ante necessaria sibi parauerit. n In burim. SER. curuaturam. Nam buris est curuamẽtũ aratri: dictũ quasi βοὸς οὐρά q sit in similitudinem caude bouis. A. Bura: vt Nonius scribit dicit pars posterior aratri decuruata Hanc Virgilius burim vocauit. Dicitur autẽ bura quasi bouis vra. s. cauda: in cui9 similitudine formata est.
o Vlmus. A. Plinius li. xvi. scribit q rigorem fortissime seruat vlmus: ob id cardinibus crasametisq; portarũ vtilissima: q̃m minime torquet. Vlmus & fraxinus lente: sed facile panduntur. Flexibiles tamen lenteſq; a circumcisua siccate fideliores.
p A stirpe. A. a radice.
q Pedes. A: Pedis mẽsura est digitorũ. xvi.
r Temo. A. Varro scribit q dictus est a tenendo. Is enim ꝯtinet iugũ & plaustrum. s Bine aures. S. due q̃bus latior sulcus efficiat. A. sic enim sulci latiores fiunt.

Virgea prÆterea celei vilisq; supellex:
Arbutee crates: & mystica vannus Iachi.
Omĩa q̃ multo ante memor prouisa repones
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in syluis magna vi flexa domatur
In burim et curui formã accipit vlmus aratri.
Huic a stirpe pedes temo protẽtus in octo:
Bine aures: duplici aptant dentalia dorso.
Cæditur & tilia ante iugo leuis: altaq; fagus.
Stiuaq;: que currus a tergo torqueat imos.
Et suspensa focis exploret robora fumus.
Possum multa tibi veterũ precepta referre:
Ni refugis: tenuisq; piget cognoscere curas.

t Duplici dorso. S. Aut lato: vt atq; duplex agitat p lũbos spina. Aut re vera duplici cuius vtrunq; eminet lat9. Et fere hmõi sunt oẽs vomeres ĩ italia. A. Duplici dorso. Dẽtale em̃ q̃dratũ fit. ideo duplici dorso ait. v Dentalia. S. Dentale ẽ lignũ ad q̃d inducitur vomer. A. Dẽtale est aratri pars prima: in qua vomer inducit quasi deus. x Tilia. A. In tilia mas & fœmina differũt. Nanq; materies maris dura russiorq; ac nodosa & odoratior. nec semen fert. aut florẽ vt fœmina: materiã teredinẽ nõ sentit. Pli. li. xvi: C. Tilia arbor est: cui9 fructũ aĩal nullũ attingit: cũ folioꝝ & corticis dulcis fit succus. y Iugo. S. ad iugũ. A. Varro scribit Iugũ et iumentũ a iũctu dicta. z Leuis. S. ideo leuis ne boues laborent. a Stiua. S. Manica aratri q̃ vertit Cicero in scauriana: ab ipsa stiua mecũ homies loq̃bant. A. docet Varro: q stiua a stampo dicit Est aũt aratri manicula. dicta quidã manicula q manu bubulci tenetur.
a Currus. S. Currus dixit, ꝑpter morẽ ꝓuintie sue in q̃ aratra hñt rotas q̃bus iuuant. A. Curr9 &c. ait. q̃m (vt Plinius libro. xviii. c. xxxi. scribit) Gallici aratro duas addiderunt rotulas: quod genus vocant planaratrum.
b Suspensa focis exploret. S. Probate enĩ soliditatis sunt ligna. si fumo rimas minime effecerint. Totus autem hic locus de aratro Hesiodi est. AN. Exploret. probet vel siccet: vt Nonius q̃ ait. C. Nos per fumũ exploramus dum siccant ad futurũ an hiscant vl pandant. Hiscere enĩ est aperire. c Possum multa tibi. AN. Oratorie agit: reficit lectoris auditorisq; animũ: ac reparat noua pollicitando: & reddit attentum.

Area tum primū ingenti est equādo cylindro:
Et vertenda manu:& creta solidāda tenaci:
Ne subeant herbe:neu puluere victa fatiscat.
Tum varie illudūt pestes:sepe exiguus mus
Sub terris posuitq; domos:atq; horrea fecit:
Aut oculos capti fodere cubilia talpe.
Inuentusq; cauis buffo:& q̄ plurima terre
Monstra ferūt:populatq; igentē farris acervū
Curculio:atq; inopi metuēs formica senecte.
Contēplator itē quū se nux plurima syluis

d Area. ANT. Area vbi frumenta secta terantur: & arescant area dicit̄:vt Varro scribit. Catho autem caplo xci.sic ait. Aream sic facito. locum vbi facias confodito. postea amurca conspergito bene.finitoq; cōbibat:postea cōminuto bene glebas:deinde coequato & pāniculis verberato. Postea denuo amurca conspergito. Sinitoq; arescat.si ita feceris:neq; formica nocebit:neq; herbe nascentur. Plura etiam dicit in caplo. cxxviii. vbi iubet aream cylindro:aut panniculo coequādam. Varro autem libro primo:caplo quinquagesimoprimo. Aream esse oportet in agro sublimiori loco:quā perflare possit vētus. potissimū rotundā:& medio paulū extumidam: vt si pluerit nō consistat aqua. amurca solent pfundere. ea enī herbarum est inimica: & formicarū & talparū venenum. prope aream facienda vmbracula quo secedant homines tempore meridiano. C. Area ab ariditate dicitur locus coequatus stratusq; & vehementer cōsolidatus: in q̄ rustici triturā faciunt. de qua nūc intelligit poeta. In vrbibus aūt dicimus areas quas greci plateas nominant. Preterea loca illa coequata que edificio occupare volumus areas appellauerunt. in hortis etiam spacia q̄dam sulcis:aut limitib⁹ distincta in quibus olera serimus: areolas nuncupant:
e Tum. AN. Insuper. postea. Tum:id ē postq;. vel vbi area hyscere cepit: f Tum primū ingēti eq̄nda cylindro. Et vertenda manu:& creta solidanda tenaci. S. Hec per hysteron protheron. Nā primū est: vt terra vertat̄. deinde solidet̄ glarea. postmodū equet̄ cylindro. i. lapide tereti:in modū columne:qui a volubilitate nomē accepit. g Cylindro. A. Cylindrus dicit̄ a cylizo: quod est voluo. Est enim lapis teres in modū columne. C. Cylindro. Lapis terrestris est: quem per aream deoluunt. vt locus coequet̄ ac consolidet̄. ab eo quod est κυλίνδω id est. deuoluo. Cylindrus autem ornatus est mulieris. iuuena. Donāt arhana Celindros. h Et. vertēda manu. i. tractanda: et subiicienda. Dixit enī Catho aream sic facito. locū vbi facies confodito. postea cōminuito bñ glebas. Alio etiā loco dixit:confodiatur minute terra ꝛc.
i Creta tenaci. Plinius libro xviii. caplo. xlii scripsit aream ad messem creta preparādā Cathonis sentētia:amurca temperata. Maiore ex parte equant tantū:& fimo bubulo dilutiore illinunt. id satis ad pulueris remedium videtur. CRI. Creta quod nostri fimo bubulo assequunt̄:
k Solidanda. AN. roboranda. integranda.
l Ne subeant. A. succedāt. m Puluere. A:que fit calore & estu. n Fathiscat. A. fathiscere est aperire: vt scribit Nonius. Fatim vero abundāter dicimus. Vnde & affatim.. Neu puluere victa fathiscat. S. Hypallage ē pro ne victa fathiscat in puluerem.
o Varie illudunt pestes. S. Per ludum nocent. A. Illudunt:decipiunt per lusum quendam.
p Exiguus mus. S. Mustela:cui⁹ Cicero meminit in sextiana:& quia hic virg⁹ mētionē viliū animalium fecit. Ideo pmisit. Ni refugis:tenuesq; piget cognoscere curas. A. Mus grece mys dicitur. De muribus autem plurima legito in Plinio libro. viii. Item libro. xviii. & libro. x. Et in Aristotele de animalibus libro. vi.
q Aut oculos capti. S. Hoc est oculis debiles. A. oculos capti. id est orbati oculos. r Talpe. S. mutauit genus: Nam hec talpa dicit̄:sicut & de damis fecit. Vt cum canibus timidi venient ad pocula dame. ANT. Aristoteles libro primo de animalib⁹. talpam oculos omnino habere negat. hi autem semper terram effodiunt:& humū egerunt:& radices subter frugibus comedunt. Plini⁹ quoq; libro. xxx. c. iii. scribit:talpas cecitatis ppetue tenebris dānatas. C. Talpa sub terra degit. Nō dissimilis est a mure. nisi rostrum anserinū haberet. Refert Arestotiles in orcumenio boetie agro mltas eē talpas. at ī lebadico vicino illi nllas: et si aliūde illuc iportant̄ nolle fodere. Plini⁹ aūt (cū multa inuectus sit ī magorꝝ vanitatē. tamē ex eorū verbis refert.) Nullum religionis capatius eē animal: vt si quis cor talpe recens palpitāsq; deuorauerit: diuinationis et rerum efficiendarum euentus promittat. Dente talpe vino exēpto sanari dentium dolores alligato affirmāt. nec quicq; probabilius inuenit q̄ muris aranei morsibus aduersari:quoniam terram orbitis depressā; auersantur.
s Buffo. S. Rana terrestris nimie magnitudis. A. Maxima. C. rubeta.
t Monstra. S. id est alia purgamenta terrarum: v Populat. AN. destruit. predatur. x Curculio. SER. Varro ait hoc nomen per antistichon dictum quasi gurgulio: eo q̄ nihil in eo pene aliud q̄ guttur videtur. ANTO. Curculio frumenti vermis vel fabe. Plinius libro. xviii. scribit curculionē nō descendere infra quattuor digitos nec amplius periclitari. C. Curculio: hoc insertum ne frumento noceat: sic ait M. Catho. Caueri posse: lutum de amurca facito palearū parum addito. sinito marcescent bene:& subigito: eo granarium totū oblinito:crasso luto. postea aspergito amurca bene omne quod lutaueris: vbi aruerit eo frumentū refrigeratū condito: Curculio nō nocebit: mures nō tangent:
y Inopi metuens formica senecte. S. Que semp alienū querit auxiliū. Nam inopi nō tantū ad formicā pertinet. sed generale epitheton est senectutis.
z Formica. A. Plini⁹ libro: xviii. c: xlii. scribit formicam interlunio:id est lune coitu quiescere, plenilunio etiam noctibus operari. meminit etiam libro. xix. caplo. xlvii. Sed libro vndecimo: caplo. xxix. dixerat formicis esse publicā rationem: memoriā: curam. & q̄d semina arrosa condūt ne rursus in fruges exeant:& terra maiora ad introitum diuidūt. madefacta imbre proferunt ac siccant. operatur et noctu plena luna. silices itinere earum attritos videm⁹. & in opere semitā factam. CRI. De formica dicemus alio loco. a Contemplator. S. Pronosticatio est anni fertilis vel infoecundi. Contemplator autem modi imperatiui est futurum p p̄senti contemplare & cōtemplator aquas dulces. Therenti⁹ loquitor paucula p loquere. A. Contemplator: aspice. conspice. Nam templū & contemplare (vt Varro scribit) a tuor dicitur: id est conspicio. Et apud Eninū in Medea. Contempla et templū Cereris ad leuam aspice. dicebant autem veteres etiam contemplo.

b Nux plurima syluis: Induet in florem. Nux plurima: SER. longa: significat autem amigdalum: sed hoc grecum est· το αμυγαλον και τα αμυγδαλα AN. Plurima: id est longa. Est autē et nux greca que amygdala dicitur. Videto Macrobium libro satur. iiii. de nucibus. Hec aūt teste Plinio libro. xvi. capitulo xxxv. est ex arborib⁹ que prime germinant: et inter nouissimas nudantur. capitulo vero. xxxiii. eiusdē libro scribit: ꝙ ex his que hyeme concipiunt: floret prima enī amigdala mēse Ianuario. CRIS. Plurima: id est longa que est amigdala.

Induet in florem: & ramos curuabit olentes:
Magnaq; cum magno veniet tritura calore.
Si superant fœtus: pariter frumēta sequentur.
At si luxuria foliorum exuberat vmbra:
Nequicq; pinguis paleę teret area culmos.

c Induet in florem. SER. se effundet in florem: & bn̄ eligit arborem que foliis prima vestitur.

Si superant fœtus. SER. Superant: abundant.

d Magnaq; cū magno veniet tritura calore. SER. Aut ęstus nimios futuros significat cum abundantia frugū: aut certe per calorē festinationē operis significat. alibi feruet opus. redolentq; thymo fragrātia mella. A. Cū magno veniet tritura calore: id est tanta frugū copia erit: ꝙ tritura ipsa ad totius ęstatis calorem: & tēpus pducetur. Columella libro. xii. cap̄. primo ait. Tertio kalendas Augusti aquila occidit. his diebus locis temperatis & maritimis messis conficitur. Et libro primo capitulo vicesimoprimo inqt. Sed quum matura fuerit seges anteq; torreatur vaporibus ęstiui sideris (qui sunt vastissimi perortum caniculi celeriter) demetať. nā dispendiosa est cunctatio. Apparet autem canicula. vii. kaleñ. Augusti. hinc caligo ęstuosa. auctor est idem: libro. xii. capitulo secundo. De qua latius alibi.

e Tritura. A. ea est (Varrone teste) quũ frumentũ terit: f Superant. SER. abũdant. g Foetus. A. fruct⁹ ipsi: h Luxuria. A: abundantia. i Nec quicꝗ pigues: SER. non pingues. id est sine frugibus: vt alibi ne quicꝗ se ros ex. no. ca. i. non. k Paleę. S. Notandũ paleā dictam singulari numero contra artem. Nam quę ex pluribus constāt: numeri sunt tantũ pluralis ꝑm artem: vt cancelli: bigę: scopę: licet abutantur Poetę. AN. Paleę. Hoc vocabulo non culmi proprie, sed folliculi ipsi granulorũ comprehendunt. Vnde Plinius libro. xviii. ca. xliiii. inqt: Si palea desit & culmus teritur. Dicta autē a pala secundum Varronem libro primo: capitulo quinꝗgesimo. Pala enī ventilat: vt frumenta purgentur.

l Semina vidi equidem multos medicare. S. Incipit dicere de medicandis seminib⁹ leguminũ: quēadmodũ & maiora fiāt: et modico igni soluātur. Bene autem ait equidē: vt a preiudicio ĩchoaret: Nam hoc dicit: equidem hoc vidi fieri: sed hic quoꝗ legumina degenerant: nisi singulis quibusꝗ annis hoc fiat. Inde enim ē. sic omīa fatis ĩ peius ruere. Medicare autem antiquē dixit. Nam maiores medico & medicor dicebant: vt populo & populor: quę verba modo ab vtraꝗ significatione passiue sunt declināda. Sed vt medicare pro medicari diceret: metri necessitas fecit. Sane medicor accusatiuũ regit. vt medicor illam rem: medeor vero illi rei dicimus. medeor illa3 rem figuratum est. AN: Semina vidi equi. Docet hic poeta: quo pacto fruges validiores fiant. Plinius etiam libro. xviii. cap. xxvii: scribit. Vino semīa perfusa minus ęgrotare existimāt. Virgilius nitro & amurca ꝑfundere iubet fabā. sic etiā grandescere promittit. Quidam vero si triduo ante satum vrina & aqua maceretur: precipue adolescere putant. Reliq̄ semina cupressi foliis tusis: si misceant̄: non esse vermiculꝭ obnoxia: nec si interlunio serātur: quin & armo talpę cōtacta semina vberiora esse ꝛc.

m Et nitro. ANT. Nitri natura est (vt Plini⁹ libro. xxxi. capitulo. viii. docet) nō multum a sale distat: in medicina calefacit: extenuat: mordet: spissat: exulcerat. C. Nitrum: Ait Diascorides. Nitrum est eligendum leue. rubeũ. spongiosum. Album vero acre est: dicitur Baurach. Plinius ait Nitrum exiguum fit apud medos canescentibus siccitate conuallibus quod vocant almiragora. Minus autem in Thracia apud Philippos terra et appellant agrum. Optimum autem copiosumꝗ Macedonia: quod vocant calestricum. lacus est: nitrosus exiliente e medio dulci fonticulo ibi fit nitrũ circa canis ortũ nouenis dieb⁹: totidemꝗ cessat: ac rursus innatat: & deinde cessat. Mirum autem est scatebra fonticuli semper emicante: lacum nec augeri nec effluere. Sed hęc pauca de multis satis fuerint.

n Nigra ꝑfundere amurca. SER. olei sordibus. Sed his quę ꝓcedunt. Nam sordes q̄ oleum sequũtur: feces vocantur. Et amurca per c scribit: & p g pronunciat̄. vt C. Gaius: Cn. Gneus. AN. Amurca ea dicitur & quę ꝓcedit oleum et q̄ subsequit̄. Plini⁹ lib. xv. c. vi. de oleo quādo fit inquit. et e cortinis in labra fundendũ: vt feces & amurca liquant̄. Palladius in Nouembri c. xvii. Deinde cũ amurca subsederit oleum purum. xxx. diebus exactis in vitrea vasa transferri.

o Siliquis fallacibus. S. quę plerunꝗ fallere solent. Interdũ enim leguminũ folliculi maiores videntur: cũ inanes sint.

p Properata maderent. S. Festinanter coquerent̄ et cito. A. Et q̄uis exiguo properata maderent. Ordo est. Et q̄uis properata maderēt exiguo igni. i. ꝓpere et cito madesceret. tūc enī madere vident̄ cũ coq̄ndo mollificata fuerint.

q Spectata. S. probata: vt rebus spectata iuuentus.

r Degenerare. A. de suo genere exire. Hinc degeneres dicuntur ignobiles: & suo generi dissimiles. Degenerare dicunt̄ qui suorum maiorũ virtutib⁹ non respondēt: aut vicio. Macro. li. iiii. Degeneres. i. nati patri: vincūt ꝗ parentis.

s Ni vis hũana quot ānis. S. Aut possibilitas. Salust. S3 nostra omnis vis in animo et corpe sita est. Aut certe mltitudo. tñ veri⁹ vt vis q̄si violētia sit in rebus q̄ cōtra naturā vertũt̄ ĩ melius. Sic enī & Do. sensit dicens: nisi violentia fiat naturę: oīa ĩ deteri⁹ cadũt. A. vis hũana. violētia seu magꝭ prudētia.

t Manu legeret. S. Hinc qdam volunt dictũ legumē.

> ¶ Semīa vidi equidē mltos medicare serētes:
> Et nitro prius: & nigra perfundere amurca.
> Grandior vt foetus siliquis fallacibus esset.
> Et q̄uis igni exiguo properata maderent
> Vidi lecta diu: & multo spectata labore
> Degenerare tamen: ni uis humana quotannis
> Maxima queꝗ manu legeret: sic omnia fatis
> In peius ruere: ac rero sublapsa referri.
> Non aliter q̄ qui aduerso vix flumine lembũ
> Remigijs subigit: si brachia forte remisit:
> Atꝗ illũ in preceps prono rapit alueus amni.
> preterea tam sunt arcturi sidera nobis:

v Sic oīa fatis ĩ pei⁹ ru. ac sublapsa referri. Ser. ταὐτὸ Nam bis idē dixit. A. Fatis in pei⁹ ruere: Colũ. li. iiii. c. x. inqt. Cōpertũ habeo naturali q̄dā malignitate desciscere interdũ: q̄uis diligēter probata semina. Idꝗ nob̄ Poeta ostendit dicendo: Vidi lecta diu: qd nō tm̄ semib⁹ leguminũ. sed in totā agricolatiōis ratione dictũ eē intelligēdũ ē: sic q̄uis maxima q̄ꝗ lecta fuerint. vidi tñ oīa fatis in peius ruere ꝛc. Fatis. i. naturali quadā malignitate ꝛc. vt sup Columella dicit. Seu naturali ordine: vel morali lege. Ait enī Man. li. i. Omīa mortali mutāt̄ lege creata: De fato aũt latius in Pollione dictum est. C. Sic oīa f. in p. r. Nam q̄ constāt ex q̄tuor elemētis semꝑ in deterius ruũt.

x Vix. AN. cum labore.

y Lembũ. S. Nauicula admodũ breuē. A. Lemb⁹ nauicula breuis piscatoria: vt scribit Noni⁹.

z Remigiis A. remorũ ordine.

a Subigit. S. sursum agit: vt & corpora saltu subiiciũt ĩ eq̄s: aut certe subigit est vrget et impellit. vt. Et conto subigit.

b Remisit. A. Retraxit. ad ꝓpriũ locũ reduxit.

c At illum. Gell. li. ix. c. vlt: in hoc loco exponit atꝗ ꝓ statim: vbi etiam docet: atꝗ coniunctionē esse conexuiā. sed plerũꝗ ꝓ aduerbio valere. tñ dicimus aliter ego feci atꝗ tu. significat enī aliter q̄ tu. ꝛc. C. Atꝗ. q̄uis copulatiua sit: tñ bene statim in hoc loco significat: vt sit sensus eodem tpe & brachia remisit & in preceps fertur.

d In ꝓceps. A. in profundum & locũ periculosum.

e Prono. A. defluenti.

f Alueus. AN. fluminis fossa dicitur.

g Preterea tam sunt arcturi. SER. Iam dicit astrologiam ita rusticum vt nauigantem scire debere. Arcturus autem stella est in signo Boetę post septemtrio-

Hędorumq; dies seruandi:& lucidus anguis:
Quã quibus in patriã ventosa p equora vectis

nem cuius ortus & occasus tẽpestates grauissimas facit: Vnde sidera:id est tempestates: vt alibi dicitur. Scit triste Mineruę sidus. ANT. Preterea rc. Post multa pcepta addit etiam sidera seruanda agricolis sicut & nautis. Nam:vt scribit Plinius libro ii.de ęstatis tẽpestatibus) siderum propria est quibusq; vis:& ad suam cuiq; naturam fertilis. Alia sunt in liquorẽ soluti humoris fœcũda. alia concreti in pruinas : aut coacti in niues : aut glaciati in grandines:alia roris. Igitur in suo quoq; motu naturã suam exercẽt. Et Columella libro.xii.c.ii.ait. Q₂ debem⁹ temporibus accõmodare opera ruris : vt pmiserit status celi. Arcturi.sidera signa.de quib⁹ Pli.libro.ii.c.xxxix. ait. Arcturi vero sidus:non ferme sine pcellosa grandine emergit. Et Plaut⁹ in rudente introducit arcturũ sic loqn tem: Increpui hybernum moui marinos. Nam arcturus signum sum omnium acerrimũ : vehemẽs sum exoriens: quum occido vehementer. Columella autem libro.xii.c. ii.ait:kalẽdas.viii Marcii. arcturus prima nocte oritur. Frigidus dies aquilo ne:vel choro: interdũ pluuia. Iterum inquit ibidẽ iiii.kalendas nouembris arcturus in vespe occidit ventosus dies. Iterũ.xv. kalendas Octobris arcturus exoritur. Fauonius et Aphricus:interdum eurus:quẽ quidã vulturnium appellant. Item.xi.et.xii.kalẽ Iunias arcturus mane occidit: tempestatẽ significat. De arcturo etiam latius. vide ibi superius : Sub ipsum arcturum rc. C. Arcturus. Hic & bootes dicitur:de quo dictum est.

h Hędorumq; dies. S. Aurigę signũ est: haud longe a parte septentrionali.cuius pedẽ cũ cornu tauri vna stella cõiungit. Hic in manu sinistra fert hędos:in humeris capram quę aluisse dicitur Iouem. Hoc quoq; signum tam ortu q̃ occasu suo efficit tempestates. Bene autẽ ait dies: quia & magnitudine sui multis diebus oritur:& tempestas aut pręcedit signũ:aut sequitur:aut cũ eo est. Sane sciendũ:omnes astrologos pro ratione climatum dissentire in ortu siderũ:sed ipsa dissensio vltra septem dies nõ procedit. Septem enĩ sunt ipsa q̃ climata:hinc ẽ q solem ad vnũqdq; signũ alii.xv.kal. die dicũt venire. Alii.xiiii. & infra vsq; ad.viii.nec quisq; procedit vlterius. ANT. Hędorumq; dies. Heniochus quẽ nos latine aurigam dicimus.habet in manu duas stellas quę hędi appellantur: de quibus plurima legito apud Iginiũ. Colũ.autem lib. xii.c.ii.ait.v.kalẽ octobris:hędi exoriuntur Fauoni⁹ nõ nũq; auster cũ pluuia. Item pridie nonas Octobris hędi oriuntur vespere. Plinius quoq; libro.ii.scribit hędorum exortus tẽpestates inducere. Mani.etiam li.primo inqt: Tum subeunt hędi:claudẽtes sidere pontũ. C. Hędorumq;. Erichthoni⁹ Vulcani et Mineruę filius:quoniã prim⁹ currui equos iungere.primus panathanea sacra ĩstituit. primus arcem templumq; edificauit. a Ioue inter astra relat⁹ ẽ.hic caprã in humero portat:quę Iouem nutriuit. Item eius hedos in brachio. Hanc capram solis filiam dixit Museus:cuius aspectus ita atrox fuit:vt gygantes terreret. Itaq; rogarunt terrã matrẽ vt eam abderet:terra vero in antro clausam Amalthec tradidit custodiendam. Hęc Iouem cura Amaltheę nutriuit. Mox cum aduersus tytanas inermis pugnaturus exiret:eius pellem accepit q̃ illos terruit. Vnde illa pelle capram tectam vite restituit: & imortalitate donatam cęlo imposuit. Habet ergo in capite Erichthonius stellam vnã:in singulis humeris singulas.clariorẽ tamen in sinistro quę capra appellatur :in singulis genibus singulas:in dextra manu vnam :in sinistra duas.et hi hędi vocanẽ:sunt omnes octo. Sunt qui dicũt hunc non Erichthoniũ:sed Myrtholũ esse a mercurio patre astris illatum:huius caput:non multũ distat ab elice: genua geminis opponuntur.pedes vero cornibus tauri.

i Lucidus anguis:S. Tres sunt angues in cęlo. Vnus q̃ in septemtrione est:alter ophiuci:tertius australis in quo sunt crater & coruus:de quo nunc proprie ait anguis:nã dicitur grece. Et scimus angues aquarum esse: serpentes terrarum. Hęc autẽ signa generaliter posuit. Nõ enim hęc tria tantum:sed omnia pręcipit obseruanda. A: Lucidus anguis. Igi⁹ Inter sidera tris angues nominat Vnus vasto corpore ostenditur inter duas arctos collocatus :qui dicitur aurea mala Hesperidũ custodisse:& draco appellatur. Alterum anguem manibus tenet:medium corpus eius implicante Ophiucus:id est anguitenens: seu serpentarius dictus. Cui angui est omnino stellarum numerus tricesimustertius. Ophis autem serpens dicitur. & echo teneo:Tertius hydra dicitur:in qua coruus in sidere: & crater positus existimatur.occubans longitudinem trium signorum: Cancri: Leonis & Virginis.inter equinoctialem circulum et hyemalem collocatur. Habetq; in capite tres stellas.in prima capitis curuatura sex. sed earum maximam claram.in secunda curuatura tres : in tertia quatuor:in quarta duas: in quinta vsq; ad caudã octo.omes obscuras. ita sunt numero.xxvi. Occidit autem aquario & piscibus exortis:oriturq; cũ Cancro. Leone & virgĩe. Lucid⁹ anguis. Serui⁹ de hydra hoc loco intelligit. Ego vero de dracone. De quo etiam Man.lib.primo ait: diuidit(videlicet vrsas)et cingit stellis ardentib⁹ anguis: Draco enim (teste Iginio) habet in vtroq; tempore stellas singulas.in oculis singulas.in mento vnam:& toto corpe reliquo passim claras decem.ita vt omnino sit stellarũ quĩdecim. Ex illis autem decẽ:sex crassiores:vt aiunt alii in virgine & libra sunt : suntq; ex natura Saturni & martis inducentes tempestatẽ. Oriuntur autem circa medium Septembris : durantq; diebus pluribus. Anguifer autem qui a grecis ophiucos dicitur:auctore etiam Columella.xi.kal. Iulias mane occidit:tempestatẽ significat. CRIS. Anguis.tres sunt in cœlo serpentes. Primus inter vrsas fuit.hũc ait Pherecides a Iunone custodem positũ: Nam cum in suis nuptiis omnes dii mũera obtulissent: ipsa aurea mala q̃ terra obtulerat in hortis suis qui apud Atlantem sunt:inferi iussit. & Hesperides Atlantides filias custodes apposuit. Sed cũ illę mala subriperent :peruigilem draconem arbori applicuit. Hunc Hercules interemit. Iuno inter astra retulit. Habet stellas tres in capite splendidas:in reliquo corpore duodecim. Secũdus serpẽs est quem vtraq; manu Ophiucus:qui super scorpionem stat tenet. Hic fuit Esculapi⁹:quẽ interfectũ Iouis fulmĩe tamen ipse Iuppiter precibus Apollinis patris in astra retulit:cuius imago constat ex.xvii.stellis. Ipse autem serpens quem vtraq; manu tenet:habet stellas.xxv. Tertius serpens est hydra.sup cuius caudam coruus sedet:& in medio vrnã asserunt esse. Signum est in parte australi:caput ad cancrũ deflexum habet.corpus medietas cõnexa est cum leone.caudam extendit ad centaurum.

k Vectis. SER. His qui vehũtur.cuius significationis participium latinitas habet.

l Pontus. AN. de ponto supra patuit.

m Ostriferi. SER. Sane secundũ artem ostrea ostreę dicimus.nullum enim habet latinitas nomen animalis: quod nẽtri generis sit:sicut grece τοκντοι καὶ τακντν licet Horati⁹ dixerit Ostrea cyrceis:miseno oriũtur echinni. Iuuenal. Grandia quę mediis iã noctibus ostrea mordet : quos tamen possumus grece locutos accipere. ita enĩ dicũt. το ο στρεον καὶ τα οστρεα i Ostriferi. ANTO. MANT. Ostrea pisces sunt:quę silicea testa includũtur. De quibus late Pli.lib.ix.. Dicũtur autẽ ab ostrecon.qđ est testa. C. Ostriferi: Ostrearũ viuaria prim⁹ inuenit Sergi⁹ orat in baiano etate Crassi oratoris.primus optimũ saporem lucrinis ostreis adiudicauit. postea Brundusiũ in ostreis prestatũ est:nuper excogitatũ:vt illinc captas in lucrino pascerent. ait Pli. Teguñt aũt ostreę silicũ duritie.

pontus[l] & ostriferi[m] fauces[n] tentantur abydi[o].
Libra[p] die somniq;[q] pares vbi fecerit horas:
Et mediū[r] luci atq; vmbris[s] iam diuidit orbē:
Exercete viri tauros: serite hordea[t] campis:
Vsq;[v] sub extremū brumę ītractabilis imbrē.
Necnon & lini[x] segetem: &[y] cereale papauer
Tēp⁹ humo tegere: & iā dudū[z] īcūbere aratris.
Dum[a] sicca tellure licet: dum nubila pendent.

n Fauces. AN. dicuntur aditus angustorum locorum: CRI. Fauces. quia pontus angustus.
o Abidi. SER. Sestos & Abydos ciuitates sunt Hellesponti: quę angusto et periculoso mari segregantur. Vnde elegit locum periculosiorē quem ꝓ omni poneret pelago. A. Abydi. Plinius libro.v.capitulo.xxxii. scribit. Abydum oppidum esse in Hellesponto. vbi angustię septem stadiorum. Solinus etiam capitulo.xiiii.inquit. Omnis Hellespontus stringitur in stadia septem quibus ab Europa asiaticā plagā vindicat. Hic quoq; vrbes duę: Abydos Asię: & Sestos Europę. CRIST. Abydus ac Sestus ex aduerso ędificatę sunt ponto interiacente: distant inter se a portu in portū ad stadia.xxx. Hic autem nomiauit potius Abydam. quia vt ait Strabo. Sestus est interius propontidem versus: a dextra aň. qa ab ea fertur. Quapropter facili⁹ fluxus. enauigat e sesto: Si quis paulum deflectat atq; inde soluat: cū fluctus ibi ad transitum adminiculetur ex abydo vero transeuntibus in cōtraria: preternauigādum est circiter.viii.stadia ad turrim sesto oppositam. Postea in obliquū eundū est: & nequaq; aduersus fluxū enauigandū Thraces abydū post res troianas: deinde Mylesii habitauere.
p Libra die. S. Non est Apocope pro diei: sed regularis genitiuus. Nam (vt sępe diximus) obliqui casus singulari numero nō debent esse maiores nomiatiuo plurali: quod verum esse: Salustius probat. qui in prosa ait. Dubitauit acie pars: hinc est & illud: curruq; & abscisa duorum suspendit capita. AN. Libra die. Hoc loco serendi tempus ostendit. Gellius libro.viii.capitulo.xiiii.legit hunc versum Libra die somniq; pares: vbi fecerit horas. pro diei: dicebant enim veteres: hęc facies: huius facies & facii. & Dies: huius dies: dii. M. Tullius pro P. Sestio dies scripsit ꝓ diei. verba enim sunt hęc. Equites vero daturos illius dies pœnas. Dii autem pro diei scripsit Virgili⁹ in illo versu: Munera lętitiāq; dii: quod imperitiores dei legunt. Sed Caius cęsar in libro de Analogia secundo. huius die: & huius specie dicendum putat. Hęc Gellius. Prisci⁹ autem.vii.legit hunc versum Libra die: pro diei. CRI. Libra. Sol cum est in libra: cuius quidem primam partem ingredit̃ nr̃o tempore Idibus septembribus. Die id est lucis. Sed de hoc genitiuo dicemus in Aeneide.
q Somniq; ⁊c. SER. id est noctis. Nam ab officio tempus demonstrat. Dicit autem ęquinoctium autumnale: quod fit sole in libra posito. Vernale ęquinoctiū sol i ariete efficit. Dicit autem frumenta serenda esse autumnali tempe. Legumina vero vsq; ad veris initiū. AN. Somniq; pares hos. Scribit Fęstus: ꝙ maximus circulus in sphera ęquinoctialis est. quo sol cum peruenerit: vno anno cōficit ęquinoctium. hoc est in ariete & chelis: id est libra. Est autem ęquinoctium vernū octaua kaleň Aprilis: vt Plini⁹ libro.xviii.capitulo.xxxix. Et Columella libro.xii. scribit. Autumnale vero.viii.kaleň Octobris: Vtq; Plini⁹ libro decimooctauo. caplo.xxxviii.inquit. ęquinoctium dies raro non aliquos tempestatū significatus habent. C. Somni tenebrarum. Pares horas: nō modo numero: Nam per vniuersum annū singuli dies: singulęq; noctes duodecim habent horas: sed etiam spacio ipso temporis. nam preterq; in ęquinoctiis horę inęquales sunt: vt hyeme longiores sint in nocte: in ęstate vero in die.
r Et medium luci ⁊c. A. Mediū orbem. i. totam mundi machinā. ęquinoctiū naq; tp̃e.xii.horis: sol sup̃ terrā toti dē sub terra meat. De libra q; Manili⁹ libro.iii.inqt. Libra diē nocteq; pari cū fœdere ducit: Et libro qrto librantes noctē chele cū tp̃e lucis.
s Vmbris. A.i.noctibus. Pli.eni li.ii.c.x.ait. Neq; aliud esse noctē ꝙ terrę vmbrā.
t Hordea. S. Vsurpatiue. Et sciendū i his tm̃ tres casus vsurpari: hęc hordea: hęc hordea. o hordea. Sicut vina: vina: vina. & mella: mella: mella. A. Hordea. Pli.li.xviii.ait Primū ex oĩbus frumētis seritur hordeū: quod frugum omniū mollissimū est seri: nō valet nisi in sicca & soluta terra: ac nisi lęta.
v Vsq; sub extremū brumę. S. nō vsq; ad brumę finē: s; circa. Nā bruma finit̃.viii.kal. Ianuarii die. & iste nō vsq; ad ipsum diem dicit esse serendū. A. Brumę. Plin.li.xv.ca.xxviii. Brumā finiri.viii. kal. Ianuarii fere. Dicta aūt (Var. teste) q: breuissimus dies est. Idē aūt Pli. dicto li.xxxvii. sic ait inter omnes aūt cōuenit circa brumā serēdū: nō magno argumēto: qm̃ vberta semia: quū aň brumā sata sint: septē dies erumpāt. sed p⁹ brumā vix.xl.
x Lini segetē. A. Colū. li.ii.c.x.inqt. Lin⁹ ei pinguissimū locū & modice hūidū poscit. Serit a kal. viii. Octo. in ortū aqlę q̃ est.vii. Id⁹.x. Nonnullis placet macro solo & ꝙ spississimū semen eius cōmitti: q̃ tenue linū ꝓueniat. Idem iterū si lęto solo serat̃ mēse febru.x. modios in iugerū iaci oportere debēt. Pli. etiā li.xix.c.ii. de lino ait. Vere satū ęstate vellit̃. Et li. xviii.c.xxxvii. dixerat vere linū auena & papauera serenda. C. Omia q̃ serim⁹ segetē appellare possum⁹.
y Cereale papauer. S. Vel ꝙ est e sui sicut frumētū. Vel q̃ ceres vsa est ad obliuionē doloris: A. Papaueris satiui tria genera. sed candidi serāt tostū in scda mēsa cū melle apd antiquos edebat̃. Hoc et panis rustici crustę inspergebat̃ affuso ouo inherēs: vbi inferiorē crustam apio: gitq; cereali sapore condiebāt: Serit̃ aūt papauer cū brassica: portulaca & eruca: & cū lactuca. Pli. autor li.xix.c.xlii. Dixim⁹ & plura supius. ibi vrunt lethęo perfusa papauera somno Brassica aūt toto anno seritur: qm̃ & toto secat̃: vtilissime tñ ab eqnoctio autūni. Pli.li.xix. Prob⁹ aūt ait cereale papauer dici segete nascit̃. Ego tamen cereale dici existimo cādidū papauer ꝓpter supdictas causas. Nā cereri.i. pani rustico spargebat̃.
z Iamdudū. S. ꝙ primum. Et dicit esse serendū eo tp̃e nō q̃ iam sunt pluuię. sed quo imminēt pluuię.
a Dū sicca tellure licet. A. Dum nō pluit: tūc eni pendēt nubila: quū vero pluit: ꝯdescendere dicunt̃: nam in imbres vertunt̃.
b Vere fabis satio. S. Satio semētis. et declinat̃ sicut natio. A. Pli.li.xviii. de leguminū natura scri. de faba. Serit̃ aň vergiliaꝝ occasū leguminū. Prima vt aňcedat hyemē. Virgi. ꝓ ver eā seri iubet circūpadanę. Italię ritu. sed maior pars malūt fabalia maturę satiōis ꝙ trimestrē fructū ei⁹. aqs in flore maxie concupiscit: cū vero defloruit exiguas desiderat. solū in q̃ sata est lętificat stercoris vice. C. Fabe faba inter legumia p̃cipua ē. farina ex illa lomētū appellat̃. Vsus ei⁹ mltiplex oĩb⁹ q̃drupedib⁹ p̃cipue homi. Hebetare tñ sensus existimat: insōniaq; facere. et ob hoc a pythagora dānata. Vt̃ vt alii tradidere: qa mortuoꝝ aię sunt i ea. Vñ parentādo assumit̃. Var. Ob hoc foramie ea ñ vesci tradidit: qm̃ i flore ei⁹ lr̃ę lugubres repiant̃. Sola frūgū etiā exosa replętur crescente luna. Solū in q̃ satū ē: piguefacit. Ideo cū florere cepit inuertūt arua. Nascitur sua sponte in plerisq; locis: vt in septētrionalibus insulis; q̃s ob id fabarias appellāt.

nascitur in mauritania syluestris & predura: & q̃ prę coqui nō possit. Nascit̃ in ęgypto spinoso caule: vt a crocodylis longitudo scapo quattuor cubitorum in ea non supra triginta fabę: legumina in vasis oleariis oblita cinere perdiu incolumia seruantur: ait Varro.

c Cum te quoq; medica putres accipiunt sulci. SER: Apostrophā facit. Hęc autem herba a Medis trāslata est in gręciam: quo tempore eam inuaserunt: huius plena venetia est. Et (vt dicit Dionysius) trium foliorum est semp q; virens. quod autem ait putres sulci: naturā ipsius herbę respicit. Nam vno anno frequēter seritur: & postea aliquot annis sponte procreatur: quod etiam sequens indicat versus. Nam dicendo Et milio venit annua cura: ostēdit medice curam non esse annuam. Hęc autem herba vulgo dicitur sylla. d Medica. A. Columella libro. ii. ca. xi. ait: q; medica astrum stercorat: & locus in quo me dicam saturus ē: pro scindi debet circa kaleñ. octobris: & eum tota hyeme putrescere finito. Varro lib. primo. aliter medicam vocat. Plinius libro. xvii. c. xxv. scribit. Medicam a Medis aduectam fuisse: Vno q; satu amplius q̃ trecennis annis durat: similis est trifolio caulis: foliisq; geniculata. Solum in quo seratur elapidatum purgatumq; subigitur autumno. mox aratum & occatum integitur crate. iterū & tertio quin. is diebus interpositis & fimo addito ita pręparatum: seratur mense Maio alias pruinis obnoxia. Paulo inferi⁹ inquit. verno seri debet. CRI. Medica hanc herbam Auicenna vocat tot: & alisci tor: & ait esse eam cibum omniū animalium. Serapion vocat codab. Diascorides ait illam esse similem trifolio: quod inter fenum nascitur. folia habet angusta & virgā similem trifolio: semē vt lenticulam: quod multi pani admiscent pro odore & sale. Isido. Illam inter legumina scribit Palladius in li. de re agraria ait. Medica quę serit̃: decem annis perdurat. Ita vt quater aut sexies possit in anno recidi: agrum stercorat. Animalia macra pinguefacit: curat ęgrota. Plinius in naturali historia ait Medica peregrina est: & in gręciam per bella Persarum quę a Dario gesta sunt aduecta a Medis est tanta dos eius: vt vno satu amplius trecēnis annis duret: similis est trifolio caule foliisq; geniculata. Vnum de ea & cytiso volumē Amphidotus fecit. opus est cum seritur densitate seminis omnia occupare. Id p̄stant iugera modia vicena. Secatur incipiens florere: & quotiens refloruit: id sexies euenit per annos: aut cum minimū quater. Ad trimatū liberat̃ herbis: si matris a solo radatur. Nam ipsa ita alte radices agit: vt sine suo damno herbę intereant.

e Putres sulci. ANTO. Putres ait: Quomodo (vt diximus) tota hyeme fimo addito putrescere debet locus medicę serendę. f Et milio venit ānua cura. AN. Annua respectu medicę ait: quę semel sata: diutius durat: vt diximus ex Plinio. Milio Colū. libro. xii. cap. ii. ait. Milii & panici satio peragi debet circa Idus Aprilis. Plinius libro xviii. c. vii. scribit: q; milium & panicum & omnia ęstiua quadraginta diebus maturant̃. Capito. autem. xxxix ait. Extrema autem panici miliiq; satio est. Iustū est hoc seri maturato hordeo: atq; etiam in eodem aruo. CRI. Ex milio fit panis: Sed suo tempore (ait Plinius) ex India in Italiam inuectum miliū nigrum colore: amplum granum harundineum admo. adolescit ad pedes altitudine: septem pre gradibus culmis libas vocāt omniū frugum fertilissimum ex vno grano terni sextarii gignuntur.

g Candidus auratis ape. S. Quo tempore annū aperit candidus taurus: qui est cum auratis cornibus: nā aperit cornibus non p̄cedit. Non enī a capite sed a dorso orit̃ id est a medio suo vnde incipit apparere. Nam ea parte qua latus est oritur: non a fronte. Aperit autem ideo ait: aut quia aprili mensę sol in tauro est quo cūcta aperiunt̃: & aliud est aperire annum: & aliud inchoare. Nam nullus dubitat Martio mense (vt supra dixi) annum inchoari. & hoc est melius. Aut certe. Aperit annum dixit: quia & vnumquodq; signum potest inchoare annum & finire: vt aperit annum: dixerit scilicet suum. nam a tauro vsq; ad taurum: & a geminis vsq; ad geminos: annus est: ANT. Candid' au. a. c. c. a. Tau & aduer. cę. canis occi. astro. Candidū taurum appellat. quoniam candidum fuisse aiunt. Colū. libro. xii. c. ii. inquit: q; quīdecima kal. Maias sol in taurum transitū facit: & pridie kal. Maias canis se vespere cęlat. Ouidius autē libro. iiii. fastorum scribit: q; xi. kaleñ. maias sol exit arietē et ingredit̃ taurū. Macro. scribit lib. primo. de somno. q; ver hoc loco ñ vult intelligi tauro oriente cū sole mox in occasum ferri canem qui p̄ximus tauro est. Sed occidere eū dixit: tauro gestante solem: quia tunc incipit non videri sole vicino. Iohannes vero Tholophus noricus nostro ęuo summus astrologus: a me cōsultus: super hoc etiam loco asserit voluisse Virgiliū hr̄e agricolas respectū ad aurea: cornua tauri: q̃ suo tpe in signo tauri decimę sphere erāt; & ad canem syrium: in cuius ore stella primę magnitudinis sita est: vt ferant legumina quando occidant heliace: hoc est quando sole occidente: ipsa sidera proximo soli se & visui nostro abscondunt. Seu certe tempe occasus cosmici: id est quādo cum ipso sole quia tauri imaginē anteq; sol occupare incipiat canis ipse vesperi sole occidente vix apparet: & occidere heliace incipit: quod nr̄o ęuo fit a nono gradu tauri: in quo dum sol est: taurus cum pleiadibus cosmice occidere incipit: & canis heliace: quod est circa vicesimū diem Aprilis. Licet Virgilii tēpe plus q̃ xx. diebus ante id accidisset: totumq; occasui se taurus cōcessit: hodieq; sole. xix. gradum signi. x. sphere geminorum occupante. hoc est circa primum mensis Iunii diem Pleiades occasum cosmicū quattuor dierum interuallo perficiunt. hyades vero in fronte tauri occidunt cosmice a vicesimoquinto gradu vsq; in finem tauri: quinq; vero dierum interuallo. Vnste cum taurus incipit occidere cosmice: corona eiusdem tendūt ad occasum heliacum: & canis ipse cędens: hoc est decedens. cum astro aduerso: id est tauro occidit Heliace paulatim & cosmice. Siue cędēs id est locum dans astro aduerso: id est argo naui: quę similiter aduersę per mundum voluitur. occidente enim cane argo sibi propiqua: eidem cani succedit. Canis. scribit Ignius maiorem canem. habere in lingua stellam vnam quę canis appellatur. In capite autem alteram quam nō nulli Syrion appellant: Plinius autem libro. xviii. c. xlii. dicit: q; canis quarto kaleñ. maias occidit. sidus: & per se vehemens: & cui pręoccidere caniculā necesse sit: Astrologi taurū cū cornibus auratis fingūt: habereq; in cornib⁹ ipsis singulas stellas: sed in sinistro clariorem: vtrisq; oculis singulas in fronte media vnam: ex quibus cornua nascuntur singulas quę vri stellę Hiades nuncupantur. De quibus latius supra dicitur aperire annum. Non taurus aperit. verum sol existens ibi. Cornib⁹. Nam Ouidius fastorum libro. iiii. ait. Vacca sit an taurus: nō est cognoscere promptum. Pars prior apparet: posteriora latent. Et libro scd̃o Meth. inquit. Per tamen aduersi gradieris cornua tauri. Aperit tamen annum: intelligendum est: vt scribit Ouidius libro. iiii. fastoꝝ. quū ait: Nam quia ver aperit: tūc omnia densaq; cedit frigoris asperitas foetaq; terra patet. Aprilem memorent ab aperto tempore dictum. CRISS. Aperit. Nam relaxatur terra & tota germinat.

b Vere fabis satio: tum te q; c medica: d putres e
Accipiunt sulci: & f milio venit annua cura.
g Candidus auratis aperit cum cornibus annū

h Taurus. C. Hunc dicũt in astris positũ propter eã for mã q̃ Iuppiter Europã rapuit. Nigidius ait Iouem a Neptuno taurum per gratiã abduxisse: qui sensum humanum haberet: eũ sydonẽ vt Europã ad se duceret misisse: Erastothenes vero bouẽ pasiphaes hunc esse scribit. Hęc fabulose. Physce vero taurum ęgyptii ad solem referunt. Vel quia apud Heliopolim taurum quem neuton dicũt: soli hñt sacrũ. Et in Memphi bos apis solꝫ instar accipit: & in templo Hermunti: soli sacrum tauꝝ colũt bacin nominãtes. insignẽ miraculis naturę: solis ꝯueniẽtibus: nã singulꝫ horis imutat colores. et hirsutis setis in aduersũ nitentibꝰ cõtra naturã alioꝝ aĩaliũ: vñ habeť veluti imago solꝫ in aduersã mũdi pte nitẽtis. Taurꝰ ẽ signũ terreũ. frigidũ. fixũ. nocturnũ. prima domꝰ venerę. dñať collo & gutturi. Dat faciẽ amplã et curtã: nasum grauẽ et longũ: amplas nares: ocłos grauẽ iocundũ efficit hoiem honeste icedẽtẽ. et tñ vanũ:

i Aduerso cędens ca. occi. astro. SER. Duplex lectio est. Nam alii aduerso legunt. Cum cane enim nascitur Syrius qui est terris aduersus: de q̃ legimꝰ. Ille sitim morbosq; ferens mortalibꝰ ęgris nascitur: aut aduerso sit pęstifero & cõtrario mortalibꝰ. Si aũt aduerso legerimꝰ: cũ: subaudiamus nece sse est: vt Atq; Ixionii vento rota constitit orbis: id est cum vento: vt sit sensus. Quo tempore etiam canis cędens occidit cum aduerso astro: id est cum argo: quę et ipsa media est sic vt taurꝰ. & a puppi oriť: cui canẽ cõstat esse cõiunctũ. Et cędens canis nõ recedẽs: sꝫ incedẽs accipimus & se mouens. Tempore enim quo taurus cum sole est: etiam canis ad ortum festinat: Q; autẽ ait occidit: ad aspectum nostrum retulit. Nam ortus et occasus duo sunt: Vnus ηλιακοσ id est solis: Alter κοσμικοσ id est mũdanus. Vnde fit vt ea signa quę cum sole oriuntur: a nobis non possint videri. Et ea quę videmus quantum ad solis rationem pertinet videanť occidere. secundum ꝙ nunc ait: occidit canis: nam canis paranatęlon est cancri: id est cũ eo oritur. Cancer aũt quo tempore sol in cancro est. post horam quartam diei oritur: nam taurus & gemini binas horas tenent. Sic ergo fit vt canis nobis occidat: et quãtũ ad solis ptinet cursum in ortu eẽ videatur. Secundum hanc rationẽ etiam paulo post dicturus est. antecęę. Nã eoas in ortu Heliaco positas. Vnde & tibi ascenduntur, intulit.

k At si triticeam. ANT. Postq; serendorum leguminũ tempus poeta ostendit: ad frumenta iam redit. Columella autẽ libro secundo & octauo ait. Placet nostro poetę adoreum: atq; etiã triticum. non ante seminare q̃ occiderint Vergilię. Plinius vero libro. xviii. capło. xxxvii. scribit ꝙ Hesiodus qui princeps omniũ de agricultura pręcepit vnum tempus serendi tradidit ad vergiliarum occasum. Virgiꝰ triticũ & far ad vergiliarũ occasum seri iubet. Hordeum inter ęquinoctiũ autumni & brumã. Viciam vero faselos & lentem boote occidente: inter omnes autẽ cõuenit circa brumam serendum non esse: magno argumento: quoniã hyberna semina: cum ante brumam sata sint. septimo die erumpãt: si post brumam. xix. xl. Sunt qui properent atq; ita prõnũcient: festinatã semẽtem sępe decipere: serotinã semp ecõtrario alibi: vel fere potius serẽdũ q̃ male i autũno. Colũ. li. xii. c. ait. Vetus est agricolarũ q̃rela maturã sationẽ sępe decipe solere. seram nũq; q̃n mala sit. Itaq; in totũ pcipimꝰ vt quisq; natura locus frigidꝰ erit: Is primũ conserat: vt quisq; calidꝰ nouissime. Ibidẽ q; aut optimũ eẽ intra kał. decẽbris sementẽ cõfecisse. Varro etiã li. i. c. xxxiiii. ingt: vbi quisq; locus frigidissimꝰ aquosissimusq; erit: ibi primũ serito. in calidissimis locis sementẽ postremam fieri oportet. Quo aũt agro vel legumina quęq; vel frumẽta: serenda sint: legito Pli. li. xviii. c. xxviii. CRI. Triticeam i messem. Fruges dicunť omĩa ex quibus grana legimꝰ. Sed frugũ duo sunt genera. frumẽtũ: & legumen. Frumentũ est: vt triticũ: ordeũ: & siliã q̃ falce metimus: Legumẽ aũt vt est faba: cicer: et siliã: q̃ nõ metimꝰ sed manu legimus.

l Robustaq; farra. S. Frumenta q̃ plus hñt virium q̃ legumĩa: quo tpe atlantides nobis occidũt sunt serẽda. A. Robustaq; farra. Robusta dixit. qm̃ vt Pli. li. xviii. c. viii. scribit. ex omni genere durissimũ far et cõtra hyemes firmissimũ. patiť locos frigidos & minꝰ subactos vel ęstuosos sitientesq;. primis antiquis latio cibus. C. farra frumẽti genera in italia vulgatissima esse Plinꝰ. Far quod ordeũ veteres dixere. siligo et triticũ. populũ autẽ Romanũ farre tm̃ ex frumẽto trecẽtis ãnis vsum Vertius tradidit. Vnde a farre farina nomĩata est. Refert aũt Pliniꝰ populũ Romanũ longo tempore pulte & nõ pane vixisse. Quapropter Iuuenał illã vetustã cõsuetudinẽ ostẽdere volens ait. Grandes fumabãt pultibus ollę.

m Eoę atlãtides. SER: Atlantides aũt licet septẽ fuisse dicanť: sex tamen videntur in cęlo: quę Nouembri mense nobis incipiunt non videri. Hę autem vt alii volunt Iouis: vt alii liberi nutrices fuerunt. alii ipsas fuisse hesperides asserunt. ANT. Atlantides. i. pleiades seu Vergilię ex pleione & atlante genitę. de quibꝰ late supius. Pleiadasq; hyadas. Abscõduntur aũt (vt diď sup hoc loco li. ii. c. viii.) altero te tricesimo die post autũnale ęquinoctiũ: qđ fere ꝯficiť. ix. kał. octo. propter qđ intelligi debet tritici satio dierũ sex: &. xl. ab occasu Vergiliarũ q̃ fiet ante diem nonũ kaleñ. Nouemb. ad brumę tpa. Sic eñ seruant prudẽtes agricolę: vt. xv: diebus anteq; conficianť bruma: totideq; post eã confectam: neq; arent: neq; vitem aut arborẽ putẽt. Idẽ q; Colũ. li. xii. c. ii. ait. viii. &. xii. kaleñ. Nouẽbris solis ex ortu Vergilię incipiunt occidere: tempestatem significãt. xi. kał. nouembris. tauri cauda occidit auster interdũ pluuia. Item qnto kał. nouẽbris Vergilię occidunt hyemat cum frigore & gelicidiis. Item septimo Idus nouembris Vergilię mane occidũt: significat tempestatẽ. Eoę atlantides id est splendẽtes orientales vel matutinę. In aurora enĩ videnť: sed ex oriente postea scorpione cũ sole occidũt occasu cosmico seu mũdano respectu oppositiõis. Fit eñ q̃n sol oritur cum aliq̃ signo: cuius signũ oppositum occidit cosmice. Taurꝰ ergo in quo sunt pleiades oppositus scorpioni: in quo sol existit: in fine autũni occidit scorpione ex oriente cum sole. Hinc ait Colũ. c. xiii. &. xii. kaleñ. nouembris solis ex ortu Verglię occidere incipiunt. Plinius libro. xviii. c. xxviii. ait: ꝙ exortus occasusq; binis modis intelliguntꝰ. aut enim aduentu solis occultanť stellę: & cõspici desinunt. aut eiusdem abscessu pferũt se in emersum id est exortum: illo mõ quo incipiunt apparere: vel desinunt oriente sole: aut occidẽte. matutini: vespertini: ve cognomiari. Eoę Atlantides: nõ synaloepha. i. vocalis cõpressio vel coniũctio.

n Gnosiaq; ardentis. Quãdo liber pater Ariadnam Minois regis Crete filiam vxorem duceret: Vulcanus ei coronã obtulit: quam ille ad vxoris insigne inter sidera collocauit: & hic stellam poetica licentia dicit: Cęterum sex sunt: quibus in cęlo corona declaratur. AN. Gnosia stella coronę. Corona hęc (vt Iginius scribit) existimať Ariadne fuisse a libero patre inter sidera collocata. Diciť enĩ: cum Ariadna libero nuberet hanc primũ muneri accepisse ab Venere: cum oms dii in

h Taurus: & i aduerso cędens canis occidit astro.
k At si triticeam in messem: l robustaq; farra
Exercebis humum: solisq; instabis aristis:
Ante tibi m Eoę atlantides abscondantur.
n Gnosiaq; ardentis decędat stella o coronę:

eius nuptias dona couferrent .hunc humero sinistro prope contingere Arctophilax videtur. Habet autē stellas nouem in rotundo dispositas: sed ex his tres ceteris clarius lucēt. Gnosię id est Ariadnes cretēsis. CHRISTOFERVS: Gnosię coronę. In fabulis aiunt liberum ad minoa venisse vt Ariadnam vxorem duceret: & coronam puellę dono dedisse a Vulcano ex auro gemmisq́ confectam: eo quidem fulgore vt Thesea ex labyrintho liberarit. quę postea astris infixa est: tamē vtriq́ in Naxum insulam venissent. Habet stellas octo: quarum tres splendidę ad caput arcturi sunt o Stella coronę A: de stella fulgenti intelligitur. ait enim Manilius li. primo. A. parte ex alia claro micat orbe corona. Luce micans varia. nā stella vincitur vna. Colum. li. xii. c. ii. ait. viii. Idus octob. coronę clara stella exoritur. Postea inqt. iii. & pridie Idus octobris Corona tota mane exoritur. auster hibernus & nōnūq́ pluuia. p hos dies i frigidis regionibus frumenta matura seruntur: & precipue far adoreum. locis etiam opacis triticū nunc recte seritur. stella preterea clarior in corona ex radiis solis ortu heliaco decedit: quando pleiades occasum cronicū petunt. Decedit autem stella coronę e radiis solis nostro ęuo: sole ab nono gradu scorpii signi decime sphere pcedente. quod est a. xxiii. die octobris donec dicti signi scorpii limites excesserit. P Cōmittas: SER. quasi custodibus fidis q Inuitę. C. Dat sensum rei sensu carēti vt supra. Et ipsa suas miratur gargara messes. Inuitę ergo quia nollet alieno tempore recipere.

Debita quā sulcis cōmittas semina: quamq́
Inuitę properes anni spem credere terrę.
Multi ante occasum maię coepere: sed illos
Expectata seges vanis elusit auenis.
Si vero vitiamq́ seres: vilemq́ faselum:
Nec pelusiacę curam aspernabere lentis:
Haud obscura cadēs mittat tibi signa bootes.
Incipe: & ad medias semētem extēde pruinas.

r Ante occasum. SER. Anteq́ atlantides occidāt. nā maia vna est earum. AN. Ante occasum maię id est vergiliaruȝ. Maia enim e vergiliis vna est. de quibus late Ouidius li. iiii. fast. Pli. li. xlviii. ait. Q, vergilię priuatim attinent ad fructū: vt quarū exortu ęstas incipiat: occasu hyems. Capite vero. xlvi. ait. ꝙ. iii. Idus nouembris vergilię occidunt. Colū. aūt li. xii. kal. nouembris solis exortu vergilię incipiunt occidere: tempestatem significat. Item postea inquit quinto kal. nouembris. vergilię occidunt: hyemat cū frigore & gelicidiis: & paulo inferius scri. ꝙ sexto Idus nouembris vergilię mane occidunt quinto idus nouembris hyemis initium. s Vanis auenis. An. Vide superius ibi & steriles dominantur auenę. C. Auenis Non produxerūt grana. & pro tritico surrexerunt auenę. t Vitiam. A: Var. li. primo ca. xxxi. scribit sationis vitię tria tpa esse. prima circa occasum arcturi vt decembri mense pascat. Secūda satio mense Ianuarii est. nouissima martio. siccitateȝ ex omnibus quę seruntur maxime amat. Lacius vide superius ibi. aut tenuis foetus vitię. v Vilemq́. SER. abundantem. Nam omne quod abundat vile est. vt vilibus aut onerat pomis. A. Vilemq́ faselum ait. Colum. libro secūdo ca. decimo scribit ꝙ a kal. octobris recte faselus terrę mandabitur. Vilem autem faselum ait poeta. quoniam (vt scri. Serapio) faseli generāt multā ventositatē & inflant. generant humores flęgmaticos crassos. sunt mali stomacho. habent multum humiditatis. sunt grauis digestiōis. & (teste Auerroe) inducūt somnia mala: & faciunt vertiginem. vilescit igitur his viciis x Pelusiacę curam aspernabere lentis. SER. Pelusium vnum est de septē hostiis Nili: vbi optima lens nascitur: Vnde catexochen locutus est. AN. Pelusiacę lētis id est egyptiacę seu niliacę. a pelusio nili hostio. Hinc & ouidius libro quinto fast. ait: Et pereunt lentes aduena nile tuę. De septem nili hostiis legito Strab. libro. xvii. & Pliniuȝ libro quinto. capi. xi. y Curam lentis. A. Plinius libro. xviii. ca. xix. scribit: Ex leguminibus autē nouembri seruntur lens: & in grecia pisa. Lens amat solum tenue magis ꝙ pigue: celum vtiq́ siccum. Duo genera eius in ęgypto. alterum rotūdius nigriusq́: alterum sua figura: pisum in apricis seri debet. frigoris ipacientissimū est. Ideo in Italia & austeriore cęlo non nisi verno tempore: terra facili ac soluta. Colum. quoq́ libro secundo. c. decimo plura scribit: inter quę: Q, ad eius sationes seruam⁹ alteram maturā per mediam semētem. seriorem alteram mense februarii. z Cadens bootes. SERVIVS. occidens verno scilicet tempore: tunc enī bootes occidit. quod autem subdidit. Incipe & ad medias sementem extende pruinas. Omnia complexus est tempora. & vernum. s. quo legumen seritur: & autūnale quo frumētū. Et mltivolūt ita hāc partē astrologię librasse Virgiliū: vt in oib⁹ vtrumq́ significaret vernale & autūnale: vnde & supra bina signa memorauit: taurū: cū cane. Atlantides cum corona. Tamen quantū ad necessitatē loci hmōi ptinet: hęc dixisse sufficiat. Nā maioris prudētię est ad subtilē harū rerū sciētiā peruenire: adeo vt seqntē ratione zonarū Metrodorus philosophus vix quinq́ expresserit libris: insertis tam astronomię & Geometrię partibus: sine cuius lineis haud facile zonarum deprehēditur ratio. Idem etiā Metrodorus asserit frustra culpari a plerisq́ virgi. quasi ignarum astrologię: cum eum constet operis lege compulsum vt quędā excerperet quę obscura videntur. Ideo quia a naturali ordine remota sunt. vt autem omnia non diceret: rusticarum personarum habuit considerationem. & ipsius est operis breuitate compulsus. AN. Cadens bootes Occidit bootes tertia nonas martias vt scribit Ouidius libro tertio fast. loquitur ergo hic poeta de verno tempore. booteo autem aro significat. bootes bubulcus dicitur. Idem vero Arctophilax appellatur. Manilius libro primo ait. A tergo venit arctophilax idemq́ bootes. sequitur plaustrum id est maiorē arcton. in de arctiphilax dictus. id est vrsę custos.

a Ad medias pruinas. id est sereno & sicco tempore: quo quideȝ pruina cadit ex rore gelido: rores autem neq́ gelu neq́ ardoribus neq́ ventis nec nisi serream siccitatem ex omnibus quę seruntur maxime amat: Et lens tenue solū cęlūq́ vtiq́ siccum. Sed tamen intelligendum est id etiam de tempore autūnali: vt sereno tempore seratur quodcūq́ semen. hinc ait inferius. Nudus ara: sere nudus. Et hyemē aquiloniā esse omnib⁹ satis, vtilissimum inquit Plinius libro decimoseptimo.

b Pruinas AN. Pruina (vt scribit plinius libro secundo) ex rore gelido gignitur. Est enim matutino tempore roris gelidi aqua cōgelata, dicta vero (vt festus ait) ꝙ fruges ac virgulta perurat.

¶ Iccirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mūdi sol aureus astra.

c Iccirco. A. Vt tempa discernam⁹: sol enī dator est tēporū & horarū. Nā siderū cursus: recursusq;. (vt etiā Macro. libro. i. de som. scribit). moderatur certa diffinitōie. Nā spacij certa diffinitio est. d Certis partib⁹. A. De qnq; zonis intelligit. e Dimensum partib⁹ orbē. S. Annū diuisum in q̄tuor tpa: &. xii. signa et. xii. menses accipim⁹. f Duodena mūdi astra. A. Astra mūdi dixit: q; zodiacus circulus: & vn⁹: et insummo celo est: q vere mūd⁹ vocatur: quē signis diuisum vel distinctū videm⁹: q̄ infixa celo ferūt. Diuidit aūt mūdus p. xii. ptes equales q̄ dicūt signa vł duodena astra. De his ibi superius patuit. ibi. Qua loc⁹ Erigonē iter. g Regit orbē. A. Per duodēa astra: Sol em̄ (vt Plí. lib. ii. c: vi. docet) planetarū medi⁹ fert: amplissima magnitudine ac ptāte: nec tēporū mō terrarūq;: sed siderū etiā: ipsorumq; rector: hic lucē reb⁹ ministrat: aufertq; tenebras: hic & reliqua sidera occultat: hic vices tempor annūq; semp euanescentē ex via nature tēperat: hic celi tristiciā discutit: atq; etiā nubila hūani animi sere

Quinq; tenent cœlū zone: quarū vna corusco
Semp sole rubens: & torrida semp ab igni est:
Quā circum extreme dextra leuaq; trahuntur
Cerulea glatie concrete: atq; imbribus atris.
Has inter mediam q; due mortalibus egris
Munere concesse diuum: & via secta p ambas:
Obliquus qua se signorū verteret ordo.
Mundus vt ad scythiā ryphęasq; arduus arces

na Mac. etiā li. i. de som. inquit non. solum terrā sed ipsum quoq; cœlum (quod vere mundus vocatur) tempari sole certissimū est: adeo vt extremitates eius que longissime a via solis recesserūt: omni careant beneficio caloris: & vna frigoris ppetuitate torpescunt. Sol preterea (vt Iginius scribit) dies. xxx. vno quoq; signo vehitur. h Quinq; zone. A. Tul. de republica vi. terram quasi quibusdā redimitam & circundatam cingulis dicit. Virgi. quoq; eisdem quas greco nomine zonas vocat asserit coelū teneri. Strabo item li. iii. scribit q coelum quinq; constare zonis presupponendū est: quinq; etiā zonis terrā componi. Infestojaūt frigore vt dicit etiā Pli. li. ii. & eterno premitur gelū quicqd est subiectū duabus extremis vtrinq; circa vertices: hunc qui trionū septē vocatur qcūq; : aduersus illi austrinus apellatur: harū vtraq; habitationis impaciens est quia torpor ille glatialis nec animali nec frugi vitā ministrat Media zona & ideo maxima & terno afflatu cōtinui caloris vsta: nam super ea solis orbitā est inhabitabilis quoq;. Inter extremas vero & mediā duę maiores vicinis media minores ex vtriusq; vicinitatis in tēperie temperāt. Hęc ipsę iter se nō puię ppter incendiū siderū. Ita terre tris partes ab stulit coelū. De zonis aūt plura Macro. li. ii. & strabo. li. iii. C. Quinq; tenent coelū. Ex vera mathematicorū doctrina coelū in quinq; regiones distinguūt: quas greci (quia coelū circūcingūt) zonas nomināt. Eadēq; ratione orbē terrarū qui coelo subiacet diuidūt. In q re est animaduertendū q coelū in trecētos ac sexaginta gradus diuidatur. singuli coeli gradus sena ac qnquagena milia passuum terrę: ac insuper ex tribus ptibus duas de mille passibus. Itaq; cū nostra zona habitabilis que iacet inter torridam & zonam frigidā septētrionalē: quadraginta duob⁹ gradib⁹ & qnqginta minutis tegat: occupat i terra circiter duo milia qdraginta ac octo milia passuū. verū q̄uis ex priscorū mathematicorū doctrina: mediā ppter ardentissimos calores: ac extremas ppter nimiā vim frigoris inhabitabilē dicat tn̄ non ita absolute intelligendū est. Nam q̄uis ęgre ac difficulter torrida zona quia sol ab ea nūq; discedat: atq; duę extremę qm̄ ad illas nūq; accedat sol inhabitabiles videantur: tn̄ in partibus nobis ppinqoribus a multis magnisq; populis habitatur. Nam vt a torrida zona quę eqnoctialis linea dicit exordiū sumamus: scribit petrus de abano: q si sub tropicis habitabit sub equinoctiali q̄ est in medio tropicorū. s. cancri & capricorni qnquidē vt affirmat Aristo. mediū extremoꝝ naturā sapit. Sed sub cācro habitari demonstrat Ptholo. & Virgi. in buccolicis scribit Aethiopū versemus oues sub sidere cancri. Igitur & sub equinoctiali habitat. Preterea ratio quare sub tropicis sit difficilis habitatio duplex est. Prima pter longā solis morā sup caput ęthiopū. Secūda ppt solis directionē sup caput ipsoꝝ. In eqnoctiali aūt licet sol direct⁹ supra capita habitātiū sit: tn̄ nō diuti⁹ morat. cū ibi eqnoctiū pene semper sit: raroq; duodeci horas excedat dies. vt qd lux calefacit: tenebrę refrigerēt. Qua ppter aerem in eā parte tempatissimū q̄ in aliis zonis credidit idē Petrus: & fruges reliquosq; terrę fructus bis in anno maturescere. qm̄ qtuor anni tpa bis singulis annis apud illos sunt. Cōciliator in eqnoctiali ararim vrbem ponit. Et Ptho. Taprobanē insulā habitabilē ponit: q ex dimidia sua pte sit sub eqnoctiali: quod et zona frigida habitet: & Phtolome⁹ & q p⁹ ptho

lomeū cosmographiā scripserūt. sic pbant. primo eni zonā nostrā in septē distinguūt climata. verū cum vltimū clima diē qui illi maximus est ex sedecim horis & dimidia pte vnius hore conficiat: qcūq; regiões longiore diē q̄ ille sit hn̄t: nā extra nostrā zonā posite i zona frigida cōsistēt Sed scythę & sarmatę & britania isula: & nō nulle alie ibi finitimę eū diē hn̄t q plus q̄ decē & septē horaꝝ sit. cōstat iam nō in zona nostra esse sed in frigida vt magis minus septētrioni ppinquę sunt: vt in buccolicis distinctius demōstrauimus. i zonę A. zona grece: latine cingulus dicit zonion vero cingulū. zonisco vel zonio cingo. k Extreme. S. Bene extreme addit: ne eas intelligeremus que circa igneā sunt quas cōstat esse tpatas vicinitate solis: & frigoris: quarū vnā nos habitamus: alterā antipodes ad quos hinc torrente zonā: hinc frigidis ire phibemur. Antipodes aūt dicunt q contra nos positi sunt cōtrariis vestigiis: terrā eni dicūt vndiq; coelo & aere cingi. i obliquū fertur signifer circulus q solis cōtinet cursum vnde etiā fit: vt due zone frigidissime sint ad quas nūq; accedit. Vna ferues a qua pene nunq; recedit Duę tēperatę ad quas vicissim venit. l Peramba A. Mac. lib. ii: p ambas p inter ambas poetā voluisse intelligere scribit zodiac⁹ eni inter ambas tpatas voluit: nō p ambas. m Obliquus signorū ordo A. de zodiaco dicit qui circulus interfecat eqnoctialem & interfecat ab eodē in duas ptes equales. vna aūt ei⁹ medietas declinat in septētrionē versus: altera in austrū. Vnde ab Aristo. in libro de generatione & corruptione circulus obliquus appellat. Constāter autē solem per zodiacū circulū currentē neq; sursum vltra cancrū: neq; vltra capricornum deorsum meare. sed qūū ad tropicorū confinia venerit mox reuerti: vnde & solsticia vocantur. Macrobio etiā teste lib. ii. n Signorū A. horū noia ordo & numerus his patent versibus. Sunt aries tauri gemini cancer leo virgo Libraq; scorpius arcitēnens caper amphora piscis.
o Mund⁹ vt ad scythiā. S. posuit hic diffinitionē nostri climatis. i. nostre habitatiōis: q a septētrione incipiens in australi plaga desinit. A. Manilius lib. i. de terra inquit. Hac circū varię gētes hoim atq; ferarū Aerieq; colūt volucres ps ei⁹ ad arctos Eminet: austrinis ps est hitabilis oris. Sub pedibusq; iacet nr̄is supraq; videt. Ipsa sibi fallēte solo declíuia lōga. Et pariter surgēte via pariterq; cadēte. hic vbi ad occasus nr̄os sol aspicit ortus. Et cū luce refert operę vadimonia terris. Nos in nocte sumus somnosq; in mēbra locamus. Pontus vtrosq; suis distinguit & alligat vndis. Altera ps orbis sub aqs iacet. Inuia nobis Ignotęq; hoim gentes nec trāsita regna. Cōmune ex vno lumē ducētia sole. Nec minor est illis mūd⁹ nec lumie peior. Nec nūerosa minus nascunt sidera in orbe. p Mūdus vt ad scy. &c. A. Ordo est. vt mūdus cōsurgit arduus ad scythiā & arces rypheas: ita deuex⁹ pmit in austros lybię Quo pacto aūt mūdus nūc altus: nūc depssus sit. Licet Manili⁹ ad supiora carmia satis apperuerit. tn̄ aliqua ex Macro. addantur. Is eni lib. i. de som: inqt: q vti erigit mūdus in septētrionalē plagā ita vergit in australē ps eni hęc terre q̄ incolit ab vniuersis hoibus ad septētrionalē verticē surgit: & specialis cōnexitas australē nobis verticem in ima demergit. Cū vero semp circa terrā ab ortu in occasum coeli sphera voluat: vertex hic qui septētriones babet quoquouersum mūdana volubilitate vertat qm̄ sup nos est: sed a nobis

Consurgit: premitur libye deuexus in austros
Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus styx atra videt: manesq; pfundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis:
Circū perq; duas in morē fluminis arctos.
Arctos oceani metuētes equore tingi.
Illuc (vt phibent) aut intempesta silet nox
Semper: & obtenta densantur nocte tenebre.
Aut redit a nobis aurora: diemq; reducit.

videt: ac semp̄ ostēdit arctos oceani metuētes equore tingi. Australis contra quia diuersus ꝓ habitatiōis nr̄e positione. nec ipse nobis vnq; videt̄ nec sidera sua ostendit: hinc poeta dixit hic vertex nobis semp sublimis At illū sub pedibus ⁊c. q Scythiā A. Scythia regio est ad septētrionē: que qdē Iustino teste li. ii. adeo editior omnib⁹ terris est vt cūcta flumia ibi nata in meoticū: deindein ponticū & egyptiū mare decurrāt. Scythia aūt in orientē porrecta includit̄ ab vno latere ponto: ab altero montib⁹ ripheis: a tergo Asia et phasi flumie. r Ripheas arces S. Scythiā dicit cuius montes riphei A. A. Riphēū iugū regionē habet assiduis obsessam niuibus: quippe casus continuarū diuinarum: qdē ipsi exprimit poenarū sit̄e dānata pars mūdi & ab rerū natura in nubē eterne caliginis mersa. C. Riphei montes Scythie in extrema ꝑte germanie a ꝑpetuo ventorū iactu noiati ῥιπτειν enim iacere est. In his tanais fluui⁹ orit̄. vltra hos iacet ora assiduis demersa nebulis. s Lybie A: Aphrice regio egypto cōtermia vt scribit Pli. li. v. Strabo vero lib. xvii. ostēdit totā aphricā libyā appellatā. Plura etiā Solin⁹ cap. xxiiii. t Deuexus A. decliuis. v In austros A. Manili⁹ li. iiii. ait Asper ab axe ruit boreas fugit eurus ab ortu. Auster amat solē: zephyrusq; pfundū. De austro aūt multa Pli. li. ii. c. xix: v Vertex nobis semp sublimis. S. hec pars mūdi a nobis semp videtur. A. vertex. i. polus arcticus. Fab. li. viii. scribit q; vertex est contra in se aqua. vel quicqd aliud similiter vertit̄. Inde ꝓpter flexū capillorꝫ ps sūma capitis: ex hoc etiā in mōtibus eminētissimū. Idē quoq; fabius lib. i. dixerat Q; vorsus & vortices dixerūt antiqui: q̄ primo Scipio affricanus in e litterā secundā vertisse dicit̄. Caper aūt ait vertex capitis est vortex fluminis: vt aūt Pli. li. ii. ca. xv. scribit Poli etiam vertices appellant̄. C. Vertex a vertendo: quia circa illū vertit̄ coelū Grece polus eadē ratione dicit̄ nā πολεω vertere est. x Semp C. quia nūq; suo cursu discedit ita: qn nobis sit supra caput. y At illū sub pedibus styx atra videt. S. axē notion. i. australē qui a nobis nunq; videtur. sicut boreas. i. septētrionalis a nobis semp videtur Et sicut varie sunt philosophorꝫ opiniones. Ita & hic varie loquntur: nā alii dicūt a nobis abscedentē solē ire ad antipodas: Alii negāt. & volūt illic esse tenebras ꝑpetuas. Mire aūt ait styx atra videt manesq; pfūdi. vt ostēderet illud quod dicūt philosophi: recedētes hic aias illic alia corpa sortiri. Vnde & lucanus ait. Regit idē spirit⁹ artus orbe alio qd verisimile ē: quia dicit̄ aīa aut igni aut vēto: aut aq̄ purgari: qd vt fiat necesse est: dū aut ꝑ frigidas plagas aut igneā transeūt: Et lꝫ hoc alii a virgilio dictū ꝑ poeticā licētiā velint: tñ sciendū est eū poetice licētie inseruisse philosophiam. y Sub pedibus A. De habitātibus antarticū ab hyemali circulo loquit̄: qui nobis antipodes dicūt̄ vt Iginius scri. Cicero etiā in libro de somno: e gnq; terre circulis duos habitabiles: quorꝫ australis ille in quo q insistūt aduersa nobis vrgent vestigia: nihil ad nostrū genus. hic aūt alter subiect⁹ agloni: tenui nos pte cōtingit. Vult aūt Cicero intelligere (vt scri. Macro. li. ii.) terrā q̄ttuor habitari locis quū dixit hosq; q incolūt terrā nō mō interruptos ita esse vt nihil iter ipsos ab aliis ad alios manare possit: sed pti obliqs m trāsuersos pti oēs aduersus nobis stare. Interruptio aūt pti generū a se diuersorꝫ ita qdē a Macro. distinguit Hy

iqs sepat a nobis ꝑusta Similit̄ ab illis q̄ inferiorē zone sue incolūt ptem interiecta australi gelida sepant̄: Rursus illos a viuētibus ꝑ nr̄i cinguli inferiora interiectio ardētis sequestrat: & illi a nobis extremitatis rigore remouent̄. Quead modū aūt ceteri oēs vestigia sua figere ad nostra credant̄: ipse Cicero distinxit. & australes quidē apte ꝓnūciauit aduersus stare nobis dicēdo. quorū australis ille videlicet circulus ī quo q insunt aduersa nobis vrgēt vestigia. & ideo aduersa nobis sunt quia in pte sphere q̄ cōtra nos est morant̄. Trāsuersos vero stare nobis voluit intelligi inferiorē zone nostre partē tenētes. Obliq̄ aūt eos q australis circuli deuexa sortiti sūt Pli. q; li. ii. c. lxvi. pl̄a de antipodib⁹. z Styx. A. Stra. libro. x: de Arcadia inqt: apud pheneū sane stygis aque stant: sic eni vocant loetalis aque stillicidium: quā sacrā facit hoim opinio. Pli. etiā libro. xxi. ca. ii ait. In Arcadia ad phaeneum aqua ꝓfluit e saxis stix appellata q̄ illico necat. Hec ille. Poete tñ fabulose describūt infectorum paludem esse. deducitq; a stygnos quod est tristicia. C. Stix atra. loquit̄ de antipodibus tanq; de inferis. De stygevero in sexto Eneidos libro. a Manesq; A. profundi inferi: deos inferos tradunt. Apulei⁹ dedicit nā qdā manes de demonio socratis docet q; manes dicūt̄ aīe melioris meriti q̄ in corpe nrogeniti dicunt̄. b Maximus anguis S. Quia ipe ceteris est maior A. Maximus hic videlicet iuxta polū arcticū. c Anguis A. de dracone, dicit. de quo late Iginius & nos ibi supius. Et lucid⁹ anguis d Circū perq; duas S. Et circū̄eni est & ꝑ: nā per vtrāq; labit̄: maiorē cauda tangēs: aluo cōplectens minorē. A. perq; duas arctos. Macro. li. ii. docet hoc loco per ꝓ inter: positum esse: neq; eni anguis siderius arctos secat. sed circū eas & intereas & voluit̄ nō per eas. e In morē flumīs arctos. S. Hesiodus. ποτ χ μο ρεοντι εioκoσ
f Oceani metuētes equore tingi S. hoc referi ad fabulam Nā he due pellices Iunonis fuisse dicunt̄. quas postq; Iupiter in siderū numerū retulit Iuno rogauit thetim suā nutricem: ne vnq; eas pateret̄ occidere. vnde nūc metuētes dixit sꝫ nutricē iunonis A. scribit Iginius q; hoc signū vt plures dixerūt nō occidit: & qui volūt aliqua de causa esse institutū: negant Thetyn Oceani vxorem id recipere: cū reliqua sydera. eo perueniāt in occasum q; Thetis iunonis sit nutrix: cui Calisto succubuerit vt pellex: quod etiā latius docet Oui. li. iii. met. Reuera tñ non occidit quiā cū supra nos sit polus arcticus semp a nobis videt̄. g Equore tingui. A. poetice loquit̄. dicūt eni occidentia sidera subire equor: & hoc quia ita apparet cum sit aliter. h Illic A: Sub polo Antartico qui subest nobis. i Vt phibent S. Poetice: nā in rebus dubiis suā denegat fidem. k Intēpesta S. inactuosa. alta densa crassa. qualis est intempesta. Posse aūt hoc fieri in aliqua pte mūdi: vt pene totū sibi vēdicet nox: ꝓbat Britania que lucis diues: vix quoddā spaciū noctibus cedit. A. Intēpesta nox dicta est a tēpestate: Tempestas a tēpore. Intēpesta nox quo tēpore nihil agit̄: quod alii cōcubitū appellarūt: q; vere oēs tunc cubarent: Alii ab eo q; sileret silenciū noctis Plau. coticiniū vocat vt scribit Var. C. Intēpesta. i. talis qualis apud nos est q̄ intēpesta hora noctis dicit̄. hec est circiter mediā noctē q̄ nō habet idoneū tempus aliquid agendi. l Redit A. ad illos nobis inferiores sole occidente nobis. m Aurora A. est

Nosq̧ ibi primus equis [n] orieñs afflauit anhelis
[o] Illic sera rubens [p] ostēdit lumina vesper.
Hinc [q] tēpestates dubio [r] predicere cœlo
possumus, hinc messisq̧ [s] diē: tēpusq̧ serēdi.
Et quādo infidū remis impellere marmor [t]
Conueniat: quādo [v] armatas deducere classes.
Aut [x] tempestiuā syluis euertere pinum.

matutinus splendor ante solis ortū ab eo ꝙ ab igne solis vt auro aer aurescit. qq varro docuit. n Equis A. Solis eq phlegon piro⁹ Eous & ęthō Solis eq lucis dicūť q̄tuor horę: hęc rubet: hęc splēdet: tñ hęc calet: illa tepebit. de his oībus latius videto nr̄m carmē de florib⁹. o Illic A. sub pedib⁹ nr̄is manē tibus. p Rubēs. Pli. li. ii. c. xviii. inqt. Q, saturno color est candidus. Ioui clarus: Marti igne⁹: lucifero candēs: vespi refulgēs. mercurio radians ꝛc: idē quoq̧ libro. vi. c. viii. de venere ait. Preueniens quippe & ante matutinū exoriēs luciferi nomē accipit vt sol: aliter cōtra occasum refulgēs nuncupatur vesper, ꝓgās lucē viceq̧ lunę reddens. q Hinc S. id est ex ratiōe astrologię: & est cōclusio: nā hoc dicit. non sine causa intuemur siderū ortus & occasus. hinc enī vniuersa noscunť. A. hinc. a boreali polo vbi sidera sunt plurima. r Dubio cœlo S. i. etiā dubio cœlo A. Dubio cœlo. i. īcerto aeri: momento enī turbať. s Messisq̧ A. Var. li. i. c. l. Messis ꝓprio noīe diciť in his q̄ metunť: maxime in frumēto: cū vero est matura seges metēda ē. fieri aūt debet decrescēte potius q̧ crescente luna vt idē edocet capite xxvii. dicti li. Et Colū. li. ii. c. xxi. ait. S; cū matura fuerit seges anq̧ torreať vaporibus ęstiui sideris q sunt vastissimi ꝑ ortū caniculę celerit̄ demetať ꝛc. Plura etiā scri. Palladi⁹ de mēse iunii c. ii

t Marmor A. ęquor ipsum: mare enī marmor appellant ꝓpter albas spumas. sic & marmoreas man⁹ ꝓpter albedinē. vnde Oui. li. ii. met. de mar. ait. Nudaq̧ marmoreis ꝑcussit pectora palmis. Et Gel. li. ii. capite. xxvi. super illo Ennii versu Veneret ex templo placide mare marmore flauo: ait ꝙ nō videbať ei ceruleū mare cū marmore flauo cōuenire. Sed cū ita sit vt flauus color viridi de illo mixtus sit: pulcherrime prorsus spumas virētis maris flauo marmore appellauit. hęc ex illo Quare certū est mare marmor dici ꝓpter albas spumas. & dr̄ hic infidū. Hic Seneca epl'a. iiii. inqt: Noli huic trāqllitati confidere: momēto mare euertitur: eodē die vbi luserūt nauigia sorbenť. v Armatas classes. A. Scri. Plinius lib. vii. Q, classe primus depugnauit minos: pugnare aūt eq̄ tessali qui centauri appellati sunt inuenere. x Tempestiuā pinum. S. oportunā. Nā tp̄e nō oportuno cęsę arbores cito termites faciūt: ita enī ligni vermes vocanť. A. Tēpestiuā pinū Cato. c. xvii. inquit rebus materies vbi solsticiū fuerit ad brumā semp tempestiua est quę materies semen habet. quum maturū semen habet tū tempestiua est. quę materies semē nō habet quū globet tū tēpestiua est: eo ꝙ semē viride & maturū habet. Mac. etiā li. vi. sat. meminit. C. Tempestiuū omne quod sub tp̄e fit tēpestiue fit. Mar. Cato. sic scri. Ma

Nec frustra signor obit⁹ speculamur & ortus:
Temporibusq̧ parē diuersis quattuor annū.
Frigidus agricolā si quādo continet imber:
Multa forent quę mox cœlo ꝓperanda sereno
Maturare datur: durū procudit arator
Vomeris obtusi dentem: cauat arbore lintres.
Aut pecori signū: aut nūeros ipressit aceruis.
Exacuūt alii vallos: furcasq̧ bicornes:
Atq̧ amarina parant lentę retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges: nūc frāgite saxo.

teries itē ridica vbi solsticiū fuerit ad brumā ꝗ tēpestiua ē: Que materies semē habet: cū maturū semē hȝ tēpestiua ē: q̄ vero nō habet cū glubit.i.corticē detrahit & germinat. y Tpibusq̧ parē S.de reb⁹ ꝯtrariis fecit declamationē.dicendo parē ex diuersis. Reuera enī nihil est tam contrariū inter se ꝙ̄ ęstas & hyems. & tū de his annus efficitur A. Annus ęqualiter in quatuor diuiditur partes seu tempora Sunt autē ver. ęstas. autūn⁹. hyems. Vtq̧ Mac. inquit li. vii. Ver (deus omniū fabricator) calidū fecit & humectū: Sicca est ęstas & calida. Autūnus siccus & frigidus: hyems humida pariter et frigida ē. Varro aūt lib.i.c.viii. scribit. Q, ver habet.lxxxxi. Estas nonagintaqnq̧. Autūnus nonagintavnū. Hyems nonaginta nouē dies. Quō aūt hęc oīa iitiū hñt vide ibi: vere nouo gelidus ꝛc. C. Parē. Quāuis ex cōtrariis fiant anni.s.ex frigore & calore. sicco & humido: tñ eam seruāt parilitatē vt hyemes omnes frigidę: ęstates omnes calidę. z Quatuor. C. Incipit enī annus a vere quod facit introit⁹ solis in arietē. nō solū quia illa pars anni infancię puericięq̧ similis fit. Verū etiā qa ōndūt mathematici: incipiente die illo qui primus oīm illuxit (ꝓpterea q; iur̄ natal' mūdi vocāt:) aries in medio cœli fuit: Et q; mediū cœlū qsi mūdi vertex est: aries ꝓpterea ꝑmū signū inter oīa hitū est: q vt mūdi caput i exordio lucis appuit: Tūc aūt cācer lunā gestabat: Sol cū leōe oriebāt: mercuri⁹ cū virgine: Venus in libra: Mars in scorpione: Iupiter in sagittario: Saturnus in capicorno erat. a Frigidus. AN. Docebit iam agenda agricolis imbre cadente. Cato etiam c.xxxix.ait. Vbi tēpestates malę erūt qñ opus fieri nō poterit. stercus de sterqlinio egerito. bubile: ouile: cortē & villam bene purgato ꝛc. C. frigidus vel noxius humanis corporib⁹ noxiū (enī est perseuerare sub pluuiis) vel epithetū est aquaꝝ. sunt enī frigidę: vel frigidus discretiuū fit epithetū. Opant enī nōnulla aliqñ in pluuia q̄ nō afferat secū frigus. ꝙ̄ frigid⁹ iber: nō dicat qsi oīs imber: sed ille q ē frigid⁹: b Multa forēt ꝛc. Ordo est. multa datur maturare q̄ forent ꝓperanda sereno cœlo. i. in serenitate: Nā male quidā forent pñtis tpis esse volūt: vt sit sensus: multa sunt q̄ maturarę datur mox cœlo sereno ꝓperanda. i. in vsum sereni cęli. q̄d nō est idoneū: licet reuera fore tm̄ semp futuri temporis sit: nā foret & ꝑteritū & pñs & futurū cōplectit. Salustius. Ni virtus fidesq̧ vestra spectata mihi foret. i. esset Ordo est. multa maturare datur & celeriter facere: quęsiue lis cœlo sereno ꝓperāter facere: nō diligenter poteris facere dū f. stinas. c Mox S. i. statim vel deind. enā & post. legitur i antiquis. d Properāda C. aduertēda est vis notioq̧ verborū: est enī festinare. ꝓperare et maturare. festinatio igit & ꝓperatio habet in se vtrāq̧ tumultuariā celeritatē. ꝙ̄uisq festinat multa quidā inchoat: sed nihil perficit Qui aūt ꝓperat: inchoata quidē ad exitū pducit sed tñ vrgente celeritate multa necesse est nō oino absolute fieri. e Maturare. A. Id significat cū modo. studiū adhibere festinū: auctore Nonio & Gel. li. ix. c. xi. ait Q, Publius Nigidius maturare (inquit) est quod neq̧ citi⁹ est neq̧ serius sed mediū quiddā & tēpatū est. at iā quod nō segnius sed quod festinautius fit: id fieri mature: hęc & plura. Gellius & Macrobius libro.vi. CEISTOFE: Maturare medium tenet inter cito & sero. vnde poma matura sunt quę neq̧ acerba et immitia: neq̧ rursus caduca & nimium cocta. sed tēpore suo tēperate adulta. Hanc interptationē nigidianā sic Augu. explicauit. per quod monebat vt ad rem agendā adhiberet & industrię celebritas & diligētię tarditas. ex qbus ꝯtrariis fit maturitas. Poeta ergo in hoc loco ꝓperare & maturare tāq̧ cōtraria ponit: nā in pluuiis fiūt, eaq̧ q̄ p ociū sub tecto fieri pñt: ne mox sicco cœlo cogamur eodē tpe facere. et q̄ sub tecto fieri poterant ea nunc sub diuo facere vrgemur. Ergo tpibus vbi diuersis vtraq̧ maturari perbelle poterāt. nūc eodē tpe ꝓperare vrgemur: vñ ait Pli. Malū patrēfamilias esse: qsquis interdui faceret q̄d noctu posset: nisi intēpestate cœli. Peiorē qui pro festis diebus ageret q̄d feriatis deberet. Pessimū q sereno die poti⁹ sub tecto oparet ꝙ̄ in agro. Vides ergo q̄d sit maturare. Itaq̧ cū significam⁹ quid sit festināti⁹ factū: rectius ꝑ mature ꝙ̄ mature factū dicim⁹ Afrānius in togata. Appetis dñatū petēs ꝑcocē atq̧ imature. f Procudit S. cudēdo extenuat C. ꝓcudendo acuit q̄ iā a ratione hębes fact⁹ erat. g Vomeris obtusi dētē SER. Antiqui. n. ad debant: quod nos ꝓpter euphoniā in aliquibus detraxim⁹. vt obtusis: in aliquibus enī remansit vt tonsus. h Obtusi. A. hebetati seu hebetis. h Cauat. C. Si ex vna solida arbore facit lintrem: dicemus cauat lintrē in arbore. i. cauando arborem facit lintrē. i Lintres. S. fluuiales nauiculas. A. Linter gen⁹ est dolii rusticani: vt ōndit Catho priscus. sed hic ꝓ nauia accipi ꝑt. de q̄ Festus ait. Nauia lignū cauatū vt nauis: quo in vindemiis vti solēt. Marcel. ꝟo ait lintres naues fluuiales. Virg. li. i. Geor. Cauat arbore lintres. De nauia magis placet: vel de dolio rusticano. vt patuit. k Aut pecori signū: aut nūeros impssit aceruis. S. id est facit: aut caracteres quib⁹ pecora signant: aut thesseras q̄bus frumētorū nūerus designat. nā nūeros ꝓ lr̄is posuit: quibus numeri cōtinent. A Columella lib. xii. c. ii. loquēs de Ianuario circa finē ipsius ait. His etiam diebus maturi agni: & reliqui fœtus pecudū: nec min⁹ maiora qdrupedia caractere figuari debent. Idemq̧ loqns de fine Aprili ait eodē tēpore fœtus fœcundi peccoris signari oportet. l Numeros impssit ac. A. Numerus est mltitudo ex vnitatibus constituta. Solent aūt agricolę modioꝝ numeros aceruis ipsis frumentorū imprimere. i. designare: vel māu vel baculo aliquo illos imprimēdo. m Vallos. C. In masculino genere significat singulos palos. Vallū vero in neutro significat seriē ex mltis palis. n Amarina retinacula. S. Virgas: de quib⁹ vites religant: q̄ virgę abūdāt circa Amarinū oppidū Italię: cuius crebrā in Roscīana facit Cicero mentionē. A. Ameria (vt Stra. ait li. v.) vrbs est in vmbria. Retinacula autē intellige salices. Colū. em lib. v. de saliceto sic ait: Ameriam salix gracilē virgā & rutilā gerit. Meminit itē Pli. li. xvi. c. lii. C. Ab ameria q̄ vrbs sabinorū est. vt rubi in Cāpania oppida fuerē. o Rubea virga. S. q̄ abundat circa rubos Italię oppidū. Horatius: Inde rubos fessi puenim⁹. i: ea virga q̄ apud rubos plurima nascit. A. Rubea virga. Acro in Hora. lib. i. sermonū

Quippe etiam festis q̃dam exercere diebus
Fas & iura sinunt: riuos deducere nulla
Religio vetuit: segeti pretendere sepem:
Insidias auibus moliri: incendere vepres:
Balantumq; gregem fluuio mersare salubri.
Sepe oleo tardi costas agitatõr aselli
Vilibus aut onerat pomis: lapidẽq; reuertens

Inde rubos fessi ꝑuenimus: docet Rubos esse Italie vrbem: afferens quoq; hunc Virgilii locum. Ego tamẽ de virgulto sanguineo intelligo. potest etiam de rubo ipõ intelligi.

p Fascina. AN. a ferendo dicta nam comportantur fructus: ac res necesse Varro testis.

q Nunc torrete igni fruges. SER: Preparate panẽ quo vtamini in serenitate. ne ea res impedimento sit postea.

r Nunc frangite. ANT. Prouerbiũ dum pluit molendum esse. s Quippe etiam. S. Non mirũ est rusticum aliquas res facere debere per pluuias: quum sint quedam que facere possit etiam festis diebus.

t Etiã festis. ANT. Columella libro secundo: capitulo vltimo ait: ꝙ pontifices negant segetẽ feriis sepiri debere. Vetant quoq; lanarum causa lauari oues: nisi ꝓpter medicinam. Virgilius: ꝙ licet feriis flumie abluere gregẽ precepit: & iccirco adiicit: fluuio mersare salubri. id est salutari. sunt enim vitia: quorum causa pecꝰ vtile sit lauare. feriis autẽ ritus maiorũ: etiã illa permittit: far pinsere: faces incidere: candelas seruare: vineam cõductam colere: piscinas: lacus: fossas veteres tergere & purgare: stercora equare: caseum facere ꝛc. CRIST. Festis. Dierum diuisio est. Vt alii festi. alii intercisi dicantur. Festi diis dicati sunt: in qbus fiunt sacrificia: epule: ludi: ferie. Profesti hi sunt: in quibus rempublicã & priuatã gerere licet. hi continẽt fastos. comitiales: cõpendinos & ꝑliares. Intercisi vero deorum hominumq; cõmunes sunt. In his cum hostia cedi tur: fari nefas ẽ. Intercisa & porrecta fari licet. rursus cum adoletur non licet. De festis & ꝓfestis ita ait Plaut. Festo die si quid ꝓdegeris: profesto egerere liceat: nisi peperceris: Longe plura notãda sunt in diuisiõe dierum. Sed iis erit accommodatior locus. Consultus autem Sceuola: quid feriis agi liceret inquit. Qd̃ ꝑtermissum noceret. ita neq; qui bouem adhibitis operis ex specu quo delapsus esset: eduxisset. neq; qui fractã tecti trabem fulcisset: ferias polluebat. M. aũt Varro ait: quid negatur feriis & quid vetatur (vt supra) addens ad hec Prata sicilire: id est stercora equare. foenum in tabulata cõponere. fructus olueti conductos cogere. caseum facere: arbores serendi causa collo vel mulo clitellario afferre. Sed iuncto aduehere non permittit: neq; apportata serere: neq; terrã aperire: neq; arborem collocare: neq; sementẽ admĩstrare: nisi catulo feceris: Vuas et oliuas conditi legere licet. M. Catho. Mulis: equis asinis nullas ferias esse dixit. Idemq; iungere boues permittit lignorum et frumentorũ aduehendorum causa.

v Fas & iura sinunt. SER. Diuina humanaq; iura permittũt. nam fas ad religionem: iura pertinẽt ad homĩes. AN. Fas & iura. Fas a fando dicitur. auctore Festo: Fas igitur & iura sinunt. i. diuina: humanaq; iura ꝑmittunt. Nam fas lex diuina est: ius humana.

x Riuos dedu. nulla religio vetuit. SER. deducere. i. siccare. Nam irrigare inducere est: vt deinde satis fluuiũ inducit. Sane sciendum. ꝭm Varronẽ contra religionẽ esse. vel si irrigentur agri: vel lauentur animalia festis diebus. Nymphe enim sine piaculo nõ possunt moueri: sed scimus necessitati religionẽ cedere. Vñ perite Virgi. ait. Balantumq; gregem fluuio mersare salubri: id est salutifero. Nam dicturus est in tertio. Scabie tentari animalia nisi lauentur. de irrigatione vero nihil ad hunc pertinet locum. quia deducere (vt diximus) significat siccare. ANT. Riuos deducere: est attenuare vel detergere: teste Macro. libr. Satur. iii. Nam festis diebus riuos veteres sordidatos detergere licet: nouos fodere non licet. Et Plinius libro. xviii. inquit: Humiliorẽ agrum fossione concidi atq; siccari vtilissimũ est. fossas autem retusis locis apertas relinqui.

y Religio: ANT. Est deorũ cultura. vt Nonius inquit: Religio item metꝰ vel sollicitudo. Legito aũt plura in Gellio libro. iiii. cap̃. ix. ꝙ in Macro. libro. iii.

z Sepem. A. de septis et sepibꝰ. Varro multa libro primo. c. xiiii. & xv: CRI. sepes qua agrũ circũdamus. hinc sepire. de hoc sup̃ egloga prima:

a Insidias. AN. Insidere est dolose aliquem expectare. Vñ et insidie nominate sunt: Virgi. lib. x. Et syluis insedit iniquis.

b Vepres. A. spinas.

c Fluuio mersare salubri. A. Id iam patuit per Columellã. Sed Macro: etiam libro. iii. id quoq; declarat dicens: Cauetur em̃ iure põtificio: vt quoniã oues duabus ex causis lauari solent: aut vt curetur scabies: aut purget lana. Festis diebus purgande lane gratia oues lauari non liceat. liceat aũt si curatione scabies abluenda sit. Ideo hic inter concessa numerauit: balantumq; gregem ꝛc.

d Costas. SER. Aut reuera costas: aut clitellas: vt Hora. Hi muli capue clitellas tempore ponũt. ANT. Costas: dorsum.

e Agitator. SER: verberator: ab agendo dictus. AN: Agitator: ductor. Agaso alter. CRIS. Agitator. assiduus ac frequens impulsor. Nam cum asinus & sensu & corpore tardus sit: quia in eo atra bilis est: nisi assiduo verberetur: non mouet. Nam vt ait Albertus magnus: in quibus atra bilis predominatur: preduriores corporis sunt: vnde minus sentiunt. Quin etiam si ex corio asini quo onus portat: calcii fiunt. nullo (q̃uis longo & assiduo) itinere frangi possunt: sed adeo durescunt: vt pedes illud ferre nequeãt. Verũ adeo lubrici sunt huiusmõi calcii: vt gestãtes sepe ad casum impellant. Adeo frigidus est asinus: vt in frigidis locis nõ nascat. Sunt asini syluestres: quos onagros greci appellant: ex his igit mansuefactis et equa: veloces in cursu: mule gignũtur. duricia eximia pedũ: sed rugoso corpore. indomito animo: sed generoso. Onagro & asina genitus omes antecellit. Horum in Phrygia & Lycaonia greges mlti sunt: qui ad seminationes idonei sunt. Ex fero fit mansuetus facile: ex mansueto ferus nunq̃. Mansueti in Italia sunt omes: Sed Reatini reliquos antecellũt. Prestantissimi etiã in Archadia: Hinc Persius findor vt Archadie pecuaria rudere credas. Pullos asinorũ epulari Moecenas instituit: post eum interiit auctoritas saporis.

f Vilibus pomis. SER. abũdãtibus: vt vilẽ ꝙ fasellũ.

g Lapidẽq; icusum. S. Manualẽ: molã cudẽdo aspatã.

h Incusum. A. a cudẽdo dictũ: vt ait Festꝰ. Inde fit incudo icudi vł incusi icusũ ꝑ simplex. s. q̊d latiꝰ i spica oñdi.

i Massam picis vrbe reportat. SER. Aut qui oleum vł poma portauerat ad vrbem: aut certe ideo reportat: quia pix in agris nascitur: & in vrbẽ distracta: in agrũ a plerisq; reportatur. AN. Columella libro. xiii. scribit picem rusticos operari: & in vasis & in vinis condendis: sed plura

Plini⁹ li.xiiii.c.xxiiii.C.Massam picis:Nam antiq̄ agricolę & ad vina cōdenda:& ad varia quadrupedū:hoīmq̧ remedia:& ad multos alios vsus picem adhibebāt.Ergo emebant picem in vrbe quam in agro referant.

k Reportat.C.Quia e locis vbi enata est: in vrbem venalis importat̄:atq̧ ex vrbe a vvariis empta rursus ī agrū reportatur.

l Ipsa dies alios.SER.Plenissime de lunę diebus omnibus expressit Hesio.Quam rem breuiter iste p̄libat.

tis fugarent:habuereq̧ pedes anguinos.Sed de gigantū historia Macrobiū libro primo Satu.legito.Et Strabo libro.v.de campo phlegreo meminit. t Nefando.S.sacrilego. v Coeumq̧.SER.Per Coeum aūt et Iapetū & Tiphoeum:oīs gigantes intelligunt̄.A.Coeū:is Titani terręq̧ fili⁹:latonę pater extitit:vt asserit Ouid.lib.vi. x Iapetum.A.In antiquis textibus Iapetū & Iapitū legit. y Typhoea.A.Typhon vl̄ typhoeus triū syllabarū cū eu dyphtongon in fine:et non cū oe diuisa vel coniuncta:gygas fuit.de quo Seneca in Octauia.Non tā verū Typhona neglecto Ioue irata tell⁹ edidit quondā parēs.Hūc dicit Lactan.Iouē puocasse de regno:hinc ab irato Ioue fulmiatū.Et teste Ouid.lib.v.metha.Sycilię supposit⁹ est.Typhos autē supbia dr̄.typho incēdo.Typhoo.me inaniter iacto.supbio. y Frēs.Othum & Ephialtē dic.A.Othū & ephialtē intelligit qui fuere Neptuni filii ex Iphimedia vxore Aloei:filii Titani et terrę.Hinc Aloidę dicti.Virgi.li.vi.eneid.Hic & Aloidas geminos immania vidi Corpora:q māibus magnū rescindere cœlū Aggressi.supisq̧ Iouē detrudere regnis.Hi (vtaiunt) ix.digitis mēse q̄3 excrescebant.Dicit aūt Homer⁹ his iō tam magnū incrementū fuisse:eo q̧ a terra nutrirent̄:eosq̧ non ampli⁹ nouē ānis vixisse & eorū designās magnitudinē.dicit nouem brachiorū amplitudinē habuisse.lōgitudinē p̄o.ix.passuū. z Pelio ossā.S.O longa est:sed fit breuis seq̄nti vocali.vt sub Ilio alta.A.Pelion.ossa3.olymp⁹:Thessalię montes sūt:vt Solin⁹ etiā edocet.In hoc versu bis non fit Synaloepha.

m Luna.AN.Plinius libro decimooctauo:cap.xlvii.ait.q̧ Virgilius etiā innumeros lunę quędam digerenda putauit Democriti secutus ostētationem.Multa etiam Varro de lunarib⁹ diebus libro primo.c.xxxvii.

n Fœlices operū.SER.aptos fœlicibus opibus.

o Quintam fuge.SER.Dicitur eni hic numerus mineruę esse consecratus quā sterilem esse constat.Vnde etiā omnia sterilia quinta luna nasci dicunt̄:vt orcus:furię:gigantes.ANT.Veteri supstitione creditū est.quicqd quinta luna nasceret̄ sterile atq̧ damnosum fore.infantemq̧ tunc natum:iuuenem moriturum.

Incusum:aut atrę massam picis vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Fœlices operū:quintam fuge:pallidus orcus
Eumenidesq̧ satę:cum partu terra nefando
Coeumq̧ iapetumq̧ creat:sęuumq̧ typhoea.
Et coniuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere pelio ossam:
Scilic3 atq̧ ossę frondosū inuoluere olympū:
Ter pater extructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimā fęlix:& ponere vites:
Et prensos domitare boues:& litia telę
Addere:nona fuge melior:contraria furtis.

p Pallidus.SER.quia pallidos facit.

q Orcus.AN.i.pluto:Ait enim Cicero in Verrinis:vt alter orcus venisse ęthnam.& non proserpinam:sed ipsam Cererem rapuisse videat̄.Sunt qui velint orcū dictū ex eo q̧ dii iurabant per stygem.Est eni orcos Iusiurādū.Et orcoo ad Iusiurandū voco.Est orcus etiā apud Homerū li.ii.Iliados Thessalię fluuius:qui peneum olei instar supnatat.Sed breui spacio portatū abdicat.pęnales aquas dirisq̧ genitas:argenteis suis misceri recusat.autor est Plinius libro.iiii.cap.ix.

r Eumenides.S.vt sępe diximus.κατα ευφημισμον eumenides vocantur.ANT.Eumenides furię dicuntur.Alecto Tesiphone:Megera:ab eu & mane.quod vtrunq̧ bonum significat:cum ipsę omni bono careant.Sunt qui mites interp̄tentur:earum nomia in carmie de floribus sum interp̄tatus.Fuere autē noctis filię ꝑm Maronē.

s Tum partu.A.Titanus cœli filius vxorē habuit terram:ex q̄ plures suscępit filios.cū quib⁹ aduersus Iouē & deos reliquos bellū habuit:eisq̧ cœlū conātes eripe:montes mōtibus supimposuerunt:demū a diis cęsi:& fulmie interempti sunt:Ex eorū postea sanguie et terra nati sunt gigantes.qui etiam bellū mouere Ioui vt patres fecerant:atq̧ deos adeo terruere:vt in ęgyptū vsq̧ formis muta-

a Septima post decimā.S.Aut septimādecimā dicit:aut hoc dicit:Fœlix qdā est septima:s3 fœlitior decima.vt primū locū decimę relinquat:alii quartamdecimā accipiunt.vt sit fœlix est septima duplicata.i.cui⁹ nūerus post decimā inuenit̄:q̄ die reuera meli⁹ vites ponim⁹. b Lycia telę:C.Etiā q̄ fuimus vestes lyciū dicim⁹.Florentini a fuendo.refe.appellant ραπτω grece suo significat:cui⁹ p̄teritū perfectū est. ρεραφα hinc dicimus refe.

c Nona fugę mel.S.Non vt qbusdā imperitis videt̄ Virgilius:aut fugā seruis suadet:sed eis indicat dies:quib⁹ se a rapinis abstineant:Nam & fugam de profectione & cursu legimus.vt simul arua fuga:simul ęquora verrit:Etiā velocē equū fugacem dicimus.Et fuga pōt etiā honesta esse.vt si quis hostē:si quis iminentē tiranū.Si qs sęuū iudicem fugiat. d Contraria furtis.S.Illud spectat:vt domino sit spes inueniēdi:quod amisit.Et seruus rapere:aliquid aufugiens formidet.

e Multa: ANT. Docebit iam quę nocturno tēpore. quęq; diurno melius fiant.

f Adeo. SER. id est valde. Therentius. Adolescentē adeo nobilem: A: Adeo: certe. vel adeo melius: id est longe melius:

g Melius se nocte dedere. S. Melius nostro obsequuntur labori. Nocte nomen est: adeo vt ei Horatius iunxerit ꝑpositionem. vt iugulent homines surgunt de nocte latrones. Nam aduerbium noctu facit: sicut diu. Salustius. Diu noctuq; laborare: festinare:

Multa adeo melius gelida se nocte dedere,
Aut quū sole nouo terras irrorat eous:
Nocte leues melius stipulę: nocte arida prata

h Sole nouo. ANTO: Secundum illos loquitur qui dicebant: solem die quoq; nouum fieri.

i Irrorat: ANT. Hoc ideo dicit: quia circa auroram solet plus roris descēdere. solis videlicet vicinitate: quo quidē gelu soluitur. Hinc Ptolomeus libro quattuor partium ait. Stellę vero matutinales: exquo apparent sub radiis solis vsq; ad stationem primā: plus desiccant, a qua vsq; ad suam

occultatione magis infrigidat. k Eous. AN. Eoos: lucifer matutinus orientalis eous dicitur. Eos vero aurora oriens. l Tondentur. AN. secant.
m Noctis lentus nō defi. ANT. Causa est luna: cuius maior vis est humectare: vt Ptolomeus inquit in libro quattuor partium.
n Non deficit. SER. non deserit. Vnde & qui deserunt exercitū ad hostes transeuntes: defectores vocantur. o Faces inspicat: SER. incidit ad spicę & aristarum imaginem.

pam. Nam passum est vinū dulce quod fit ex vuis passis. Patiuntur enim vuę cum adhuc in vite pendentes tortis de industria pelliculis botrionis: cum iam eas succus: qui a vite prouenit deficiunt: languescunt: atq; in rugas contrahuntur. Faciebāt pręterea passum ex vua quā grgeci sticam vocant: nos apicinam. Vuę enim diutius in vite sole aduruntur: aut sole feruente. Alii siccant in sole vuas expāsas: donec paulo amplius dimidiū pondus supersit. Postea aridum acinum in dolium coniiciunt: inde mustum inferūt. vt grana submersa sint: quod vbi cōbiberint: seq; impleuerint prelo premuntur.

Tondent: noctis lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat: ferroq; faces inspicat acuto:
Interea longum cantu solata laborem
Arguto coniunx percurrit pectine telas.
Aut dulcis musti vulcano decoquit hūorem:
Et foliis vndam tepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur estu:
Et medio costas estu terit area fruges.
Nudus ara: sere nud⁹: hyems ignaua colono

p Dulcis musti vulcano decoquit humorem: SER. Hypermetrus versus est. Vnde et sequens a vocali inchoat. CRIS. Dulc, musti. Optime dulce dixit mustum: Nam (vt ostendit Macrobius) in musto sola dulcedo ē: suauitas nulla. Nam vinum ipsum in sua infantia dulce est. cū pro pubescit: magis suaue q̄ dulce est. Harum duarum rerum distantię Homerus testis est. Vocat enī mel dulce: vinum suaue. Mustum autem latini nō solum vinū: sed quidquid nouellum est nominauere. Hinc Neuius: vxorem ducere si musta est.
q Vulcano. A. i. igni. Vulcanus enī (vt Diodo. libro primo scribit) fuit ignis inuentor apd̄ egyptios: vbi primus regnauit. r Decoquit humorem. SER. id est rem superfluam, sicut supra posuit. Luxuriem segetum tenera depascit i herba. CRIST. Decoquit coquēdo minuit: Id enim est decoquere. Vnde decoquere dicuntur mercatores: quando rationes suas vehementer minuūt: vt fidem fallant. s Humorem. C. qui in vino aqueus est. Nam q; in musto sit aqua: sic probatur (vt ait Macrobi⁹) quia vetustate fit mensura min⁹: sed vi ac robore acrius: ex decoctione fit defrutum: ac si magis decoquat: transit in sapam.

t Aheni. AN. grei vasis: interponitur autem h. inter primas vocales. De q̄ lege Gellium libro secundo: capitulo tertio.
v Nudus ara &c. SER. Adeo sereno coelo vt amictum possis contēnere. Sane quidā post hoc Hemistichium dicitur subsecutus. Habebis frigore febres. A. Nudus ara. id est sereno aere: vt pallium deferas. x Hyems ignaua. S. quę ignauū reddit colonū. A. Hyems. id est pluuia: tempestas. vel ipsa bruma. y Ignaua. AN. id est inutilis: nō apta industrię: nam industrios gnauos dicimus. CRI. Ignaua ab effectu: id est quę colonos ignauos. i. pigros facit. Est eñ ignauus ab eo: qd̄ est nauus: etiā priuatiua dictiōe: et mutat n. in g. euphonię causa: Nauum eñ ppŕie dicim⁹ celerem & vehementē in rebus agendis. dictum a nauiū velocitate. Hinc dicimus nauare id est strennue perficere. Cicero in Verrem. Nauus & pudens & probus filius esset. Item in epistola ad Torquatum. Sed quia nemo ē adeo afflictus qui si nihil aliud studeat nisi id quod agit: posset nauare aliquid & efficere. Item pro M. Celio: Si me audiant nauēt aliam operam: aliam incant gratiam: in aliis se rebus ostentent:

z Pleruncꝫ.SER. Quia dicturus est aliqua quę rusticus etiam hyeme possit efficere.
a Mutua.ANT.reciproca.nunc hic nunc ibi inter se:
b Genialis hyems.SER. voluptuosa conuiualis. nam quotiens voluptati operã damus:indulgere dicimur Genio. Vnde econtrario habemus in Therentio. Suum defraudans genium. CRIS. Genialis:Recte a Seruio exponitur voluptuosus : a genio cui indulgere dicim⁹ quotiens voluptatẽ quęrimus. Ouidius. Enodis abies curuataqꝫ glandibus ilex. Et Platanus genialis acerqꝫ colorib⁹ impar. Alii a gignẽdo dictũ volunt. & apparatũ omnem nuptiarum genialẽ appellant:quia nuptię gignẽdi causa institutę sũt. Ouidius de arte amandi. Ducuntur raptę genialis turba puellę. Et potuit multas ipse decere timor.

Frigorib⁹ parto agricolę pleruncꝫ fruuntur
Mutuacꝫ inter se lęti conuiuia curant.
Inuitat genialis hyems:curasqꝫ resoluit.
Ceu pressę cum iam portum tetigere carinę:
pupibus & lęti nautę imposuere coronas.
Sed tñ & quernas glandes tũ stringere tẽpus
Et lauri baccas:oleamqꝫ:cruentaqꝫ myrta:
Tunc gruibus pedicas: & retia ponere ceruis:
Auritos qꝫ sequi lepores:tum figere dãmas.
Stuppea torquentem balearis verbera fundę
Cum nix alta iacet,glaciẽ cum flumĩa trudũt,

c Pressę carinę.S. id est onustę.
d Imposuere coronas: S. Aut reuera coronas: aut spiras funium accipimus. e Sed tñ et quernas glãdes: S. Sũt aliq̃ deriuationes ex vsu magis q̃ ex ratiõe venientes. Vt quernus. et ficulnus. ilignus. columus. a corylo. ilice: ficu: & quercu. CRI. Glandes in quercu: ilice: ęsculo: cerro: & robore. Nuces eorum sunt:quorum cortex durior & magis ligneus est:vt in iuglande:& amigdalo:& corylo. Baccę sunt oleę:lauri:corni:& huiusmõi. Acini vero vuę:ebuli:sambuci:malipunici:& similiũ dicuntur.poma postremo mala:pira:& talia.
f Stringere.ANTO.id est decerpere secundũ Nonium:
g Lauri baccas.ANT.Harum vim docet Plinius libro vigesimotertio:capitulo.xxviii.
h Cruẽtaqꝫ myrta.SER.Matura enim cruoris imitanẽ colorem.ANT. Cruenta ait.quia Pilnius libro.xxiii.capitulo:xxix.ait:qꝫ myrtus satura candida:min⁹ vtilis est medicinę q̃ nigra.semen eius medetur sanguinem excreantibus.Item contra fungos in vino potum: odorẽ oris commendat ⁊c̃.
i Pedicas:SER. Laqueos quibus pedes illaqueantur: ANTO.Manilius libro.v.ait.Curetisqꝫ feras pedicarum compede nectunt.
k Auritos lepores.S. maiores aures habentes.Horati⁹ aliter ait. Doctũ & auritas fidibus canoris ducere quercus sensum audiendi habentes.ANT.Auritus a magnis auribus dicit. alias ab audiẽdi facultate:vt scribit. Festus
l Lepores: C. Horũ plra sunt genera:nã & q̃s cuniculos appellant:inter hos scriptores reponũt.In alpib⁹ cãdidi gignunt:quib⁹ hibernis mẽsib⁹ ꝓ cibatu niuẽ esse crediderẽt: Certe liquescẽte ea rutilescunt annis oĩbus. Archelaus leporibus vtrancꝫ vim singulis inesse scribit: ac sine mare ęque gignere.Lepus solus omniũ (teste Aristotele) preter hominnem & Dasipodẽ superfoetat.aliũ educãs: alium in vtero pilis vestitum.alium implumẽ.alium inchoatũ gerens.
m Dãmas. ANT. De his videto Aegloga.viii: CRI. Dãmę mansuescũt raro cũ ferę iure dici non possunt: Complura sunt nec placida: necfera: sed medię inter vtruncꝫ naturę: vt hirundines: apes: & delphini.
n Balearis fundę.SER. Hispanicę: a balearibus insulis hispanię:vbi inuenta est funda. AN. Baleares insulę in hispania: a gręcis dictę a fundarũ iactu: quibus homies maxime vtebantur. auctor est Dionisius. Ballo aũt iacio denotat. Hinc balearis remoto.l.vnico. Florus autem libro.iii:de balearibus inq̃t: Certiusquisqꝫ fundis pliat̃:certos esse q̃ mirenẽ ictus:cũ hęc sola genti arma sint.id vnũ ab infantia studiũ: cibũ puer a mr̃e non accipit: nisi quẽ ipsa monstrãte pueri funda ꝑcussit. C. Baleares duę hispanici maris insulę sunt quas inter Tarraconis & Sutronis maritimam esse sitas contingit. De his Philętas scribit Hirta inq̃t vestis & sordida rarus limbus inuoluitur: & iunceum ornamentum.fundas vero habent aut iunceas: aut setis contextas: aut neruis. In his habenę sunt aut longiores:aut mediocres.aut breuiores: vt volunt ictus aut longiores esse aut ꝓpinquiores. pueri ita exercenẽ: vt alioquin ne panis quidẽ illis exhiberet: nisi funda prius quicqꝫ attigissent.

Quid tempestates autumni & sydera dicam:
Atq; vbi iam breuiorq; dies & mollior ęstas:
Quę vigilanda viris: vel cū ruit imbriferū ver.
Spícea iam cāpis quū messis inhorruit: & quū
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent.
Sępe ego quū flauis messorem induceret aruis
Agricola: & fragili iā stringeret hordea culmo
Omnia ventorum concurrere pręlia vidi:
Quę grauidam late segetē ab radicib⁹ imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hyems culmūq; leuē stipulasq; volātes.
Sępe etiā īmēsum cœlo venit agmen aquarū:
Et fœdam glomerāt tempestatē imbrib⁹ atris.

o Quid tempestates autūni. S. Verno & autūnali tpe fiunt tēpestates: qn̄ nec plena ęstas est: nec plena hyems. Vn̄ mediū & cōfine vtriusq; tpis ex cōiūctione ɔtrariarū rerū tēpestates efficit. Sane sciendū vltimas partes tā autumni q̄ veris significare: quib⁹ fiūt procellę: q̄d de autūno hic indicat versus. A. Quid tempesta. Ostendit qlibet anni parte fieri tēpestates: ppterea cognoscendas ne nimis obesse possint.
p Sydera. A. quę sc; tēpestatem pducunt vt delphin: sol in virgie: capra: argo: centaurus: hędi: corona: vergilię: cassiope: tauri caput ꝛc. De qb⁹ late apud Columellā: libro duodecimo: cap̄. secundo.
q Atq; vbi iam bre. S. de vere hic. A. De bruma intelligit. Est autē ordo. Et quid dicam vbi .i. quando dies breuior est et mollior ęstas. i. ipsius brumę calor remissior: quā scilicet fuerat in autūno. r Vigilanda. S. vigilāter puidēda. A. Vigilandū est brumę tpe ob paruos dies: lōgasq; noctes. Vn̄ Columella etiā li. xvii. c. xx. ait. Optimū est intra kal'. Decembris sementē confecisse. sed etiā longis noctib⁹ ad diurnū temp⁹ aliq̄d adiiciendū est. Nā multa sunt q̄ in lucubratione recte agunt. Inertisq; agricolę est expectare diei breuitatē. s Vel cū ruit. A. vel quid dicā. t Imbriferum ver. A. De vere modo latius superi⁹ dictū est. v Spicea messis. S. Spicos de maturibus frugib⁹ abusiue dicimus. nā pprie est spicus cū p culmi folliculū. i. extremū tumorē: aristę adhuc tenues in modū spiculi eminēt. x Quū messis. A. Vel q̄d dicā quū messis ꝛc. y Inhorruit. S. i. intremiscit. z Frumēta lactentia. S. adhuc tenula & lactis plēa. Sane sciendū Varronē in libro diuinarū rerū dicere. Lactantē deū esse q se infundit segetib⁹: & eas facit lactescere: Et sciēdū inter lactantē et lactentē hoc interesse: q̄d lactans est qui lac p̄bet. Lactēs cui lac p̄bet. A. Lactentia. lacte plena: dum adhuc mollescunt. lacte plena esse vident ipa grana. a Flauis aruis. A. ppter flaua frumēta dixit. b Stringeret. S. secaret: vt hic vbi densas agricolę stringunt frondes. c Oīa ventorū concurrere: S. Inter se: Vt mutati transuersa fremūt. A. Ventorū. ventus est fluctus aeris: teste Pli. libro. ii. d Quę grauidā. A. Ordo ē quę ventorum p̄lia: eruerēt ab imis radicib⁹ segetē late ḡuidā. C. Grauidā. cui⁹ spicę plenę sunt. e Sublime expulsam eruerent. S. id est per sublime portarent erutā segetē in altū expellunt. f Turbine nigro. S. Tempestate noxia. vn̄ Horati⁹. Hic niger est: hūc tu romane caueto. g Hyems. A. ventorū tempestas & violentia. nā de pluuia iam dicet. h Culmūq; leuem. SER. Culmus est ipse calamus. Stipulę vero folia quę ambiūt culmum. i Agmen aquarū. SER. impetus. vt Leni fluit agmine tybris. Est autem hic ecbasis poetica ad describendā tempestatem. CRIST. Agmen. magna vis cum impetu.
k Fœdam. CRI. non solum aspectu turpem; sed quę omnia prosternendo deturpat. Vel fœdam crudelem: vt sensum det rei sensu carenti.
l Collecte ex alto nubes. S. ab aquilone: qui vtiq; de alto stat. i. a septētrione. & tēpestates grauissimas facit. nā auster hūilis ē; vt; mūdus vt ad Scythiā ryphęasq; ardu

arces. A. Exhalatᷓ a terra. hūida caligo. alias vero propter vapores fumida. nubesq̧ liquore egresso in sublime: aut ex aere coacto in liquorē gignunᷓ: vt scri. Pli. li. ii. c. xliii. m Exalto. A. id dicit quia ascendunt (vt patuit) in aera nubes: & inde ex alto aquas emittūt. nec itelligas ab aq lone. Nā vt dicit Pli. li. ii c. xlix. Venti a septētrione reliqs compescūt: & nubes abigūt. n Ruit arduus ether. S. Tonitrubus pcrepat. vt celiq̧ ruina. A. Ruit: ruere videᷓ propter imbres: ignes & tonitrua. CRIS. Ruit arduus ether. Hec descriptio: & cōmirationem commouet & locum ipsis crebris preceptis horridiorē factum: poetico

tiões aquarū: et pluuias generātia. c Et sydera. i. octaue sphere imagines: ac earū stellas: a quib⁹ imaginib⁹ inequalib⁹: ſm Chaldeorꝝ sniam mēses tardi: breuesq̧ (vt s. meminim⁹) determīati sunt: q̄ sydera sīl'a opera ꝑducūt cū fulgorib⁹ tonitruis torrētib⁹: terremotib⁹: depopulatio nib⁹: ventorꝝ ac pluuiarꝝ tēpestatib⁹. seu trāquillitatib⁹ & aeris serenitate. d Frigida saturni quo se se stella receptet. i. nocens. Vt frigid⁹ o pueri fugite hinc latet anguis in herba. ideo aūt hoc dicit: qꝛ Saturn⁹ de⁹ pluuiarū est. Vn̄ etiā prim⁹ senex fingiᷓ: Nā senes nouim⁹ sp eē gelidos. hic aūt i capricorno facit grauissimas pluuias: et pcipue i

Collecte ex alto nubes: ruit arduus ether.
Et pluuia ingenti sata leta: boumq̧ labores
Diluit: implenᷓ fosse: & caua flumīa crescnut
Cum sonitu: feruetq̧ fretis spirantib⁹ equor:
Ipse pater: media nimborū in nocte corusca
Fulmīa molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere fere: & mortalia corda
Per gētes hūilis strauit pauor: ille flagranti
Aut Athō: aut Rhodopē: aut alta ceraunia te/
Deijcit: īgeināt austri: & dēsissim⁹ imber. (lo
Nūc nemora ingēti vento: nūc littora plāgūt.
Hec metuens celi menses & sydera serua.
Frigida Saturni quo se se stella receptet.

nitore exhilarat. Et quod in re maximū est: audito rē ad id quod pcipit: magnitudine vtilitatis ꝓposita: vehemēter accendit. Non eni tantū noscende astrologie laborē: nisi vt vitetur summū incōmodum: subire par esset. De turbine et fulmīe dicem⁹ in eneid. i. o Caua flumina. S. Profunda & alta. Luc. Rutabāq̧ cauū. p Spirantib⁹. S. i motu positis. alibi. Qua vada n̄ spirant: nec fracta remurmurat vnda. A. Spirantibus estibus insonātibus: q Nymborꝝ. A. Tempestatū. Sed cur Ioui fulmina assignēᷓ. Videto Pli. li. ij. c. xx. r Corusca fulmia. S. i. coruscātia. vt sibila lambebāt linguis vibrantibus ora. s Humilis pauor. S. qui hūiles reddit vt pallidus timor. t Aut athon: aut Rhodopen. S. Per transitū secūdū epicureos loquiᷓ. q dicūt fulmia nō iudicio deorū: sed ex nubib⁹ fieri: nā montes qd ncēe fuerit fulmīarī: Athon āt mōs ē grecie: Rhodope mōs Thracie: A. Athos macedonie mōs. vt scri. Pli. li. iiii. Solin⁹ aūt ait: q̧ athos est: sublimis adeo: vt altior estimetur q̧ vnde imbres cadūt. De Rhodope dixim⁹ i Buc. v Ceraunia. S. montes sunt Epiri a crebris fulmib⁹ dicti. Ceraunios em̄ fulmē dr. Cerauno fulmino. x Austri. A. Hūidus est auster & pcipue italie. Saluberrim⁹ oīm aqlo: noxius auster: noctu auster: inter diu aqlo vehementior. Pli. lib. ii. c. xlix. y Dēsissim⁹. A. quia ex cōdensato aere fit pluuia. z Plāgit. S. i. resonare facit. Alii legūt plāgūt: vt sit nemora & littora plangūt. i. resonāt. C. Plangere ꝓprie ē cū ex moerore mulieres corpus tundūt. illa aūt ventorū ꝑcusso i tēpestate: illū moerorē videᷓ imitari. z Hec metuēs celi. S. i. xii. signa: quib⁹ cognoscim⁹ sydera: aut vl' tēpestates vel planetarꝝ mot⁹. Sciendū aūt (vt diximus) de planetis quiq̧: duos semp eē noxios: martē & Saturnū. Duos bonos. Iouē & venerē. Mercuri⁹ vero tal' est: qualis ille cui iūgiᷓ: Vn̄ etiā fingiᷓ minister eē deorꝝ: q̧ eorꝝ obtēperat ptāti. Hinc ē q̄d dicit: In q̄s celi orbes erret Cyllleni⁹ ignis. i. vtrū in septētrionalē: aut in australē partē inclineᷓ: aut cui planetarū cohereat: ut qualitatē Mercurii ex illo possis agnoscere. a Celi mēses. A. i. primi mobil' signa. Vn̄ menses ſm Indorū Babyloniorūq̧ dogmata ex solis ambitu instituti sunt. A. Celi menses: q ex cursu celesti fiunt. b Serua. A. obserua. Quedā eni signorum hmōi ignea sunt: vt impssiōes calide: comete. fulmia. & depopulationes: quedā terrea: vt terre motus: sterilitates. et fertilitates: annone inopia. aut copia: quedam aerea vt nemorū rabiē: ac tranquillitatē. quedā aquea: vt inunda/

Italia. Vn̄ & Horati⁹ ait. Seu tyrann⁹ hesperie capricon⁹. Sic et in scorpiōe grandines. Itē in alio fulmina: in alio ventos. Vn̄ pcipit nos scire debere: in quod se signū recipiat sydus saturni. Frigida saturni. A. Frigida ait: qm̄ natura ipe frigidus ē: & accidental'r siccus: ac propter retrogradationē quā patiᷓ vti & cetere plenete & situs circa stellas hūidas qnq̧ hūid⁹ efficitur: grauissimas tēpestates ꝑducens. Saturni. CRI. Saturnū celi et veste (que terra est) filiū dixerūt: Iō aūt celi filium: qꝛ solem⁹ eos q̄rū ꝓtutē miramur. aut q̄ repente venīūt: e celo cecidisse dicere. Terre aūt: q̄d ignotis parētib⁹ natos: filios terre dicim⁹: sed veri⁹ alii putāt eē: qꝛ Saturn⁹ cū potentissim⁹ rex eēt ad mēoriā parētū retinēdā. noīa eorꝝ celo terreq̧ indidiss: vt etiam videm⁹ et mōtes & maria et flumina: a viris nomē sūpsisse. In historia pterea sacra scribiᷓ: q̧ saturn⁹ opē in vxorē duxit. Titan aūt cū regre vellet (erat eīn maior natu fr̄) tn̄ aniaduertēs matrē sororesq̧ suas satno fauere: q̧ forma pstantior eēt: cōcessit. Sed ea lege ne satn⁹ ꝓlē masculinā tolleret: vt regnū ad sobolē suā eēt rediturū. Ille tn̄ quatuor liberos clanculū sustulit. Iouē: Neptunū: Plutonē & Iunonē. Titan vbi hec cognouit: cū filiis (qui Titani dicūᷓ) aduersus saturnū bellū parat. illūq̧ et opē sororē bello captū muro iclud it: quod etiā affirmat Sybilla. Vn̄ Iuppiter Cretensiū manu collecta: parētes in libertatē restituit. Sed saturn⁹ ex oraculo noscēs fore: vt a filiis regno pelleretur. ob hocq̧ Ioui insidias tēderet. ab Ioue regno pulsus: in Italiā ꝓfugit: Et vbi postea Roma fuit latuit. Ex qua latiū illā regionem: (qm̄ ibi latuerit) appellauit. Recept⁹ ē aūt a Iano illius regionis rege. & cū agriculturā ab eo esset edoctus: regni illum sociū assumpsit. Et cū primū aera signasset: in altera (vt ait Macrobi⁹) Saturni effigiē: in altera naue q̄ vectus erat expssit. Verū cū inter hec Saturn⁹ subito n̄ cōparuisset: Ianus i ei⁹ honoris amplificationē: oēm terram sue ditōis: parentē saturniā appellauit: et aram et saturnalia illi instituit. Et simulacrū eius tāq̧ agriculture inuentorē falce' insigniuit. Et qm̄ hoc regnāte nemo seruiuit: nullūq̧ factū est bellū in saturnalib⁹ oīs licētia seruis permittiᷓ. et i ei⁹ ede erariū istitutū ē. veluti in illa tutius esse posset: Atq̧ hec i historia. Referūt pterea ad physicā rōnē: et dicūt illū tps eē. Vn̄ grece χρονοσ appellaᷓ remota aspiratōe ab eo quod est thronos: quod grece tps significat. Vn̄ volūt illū vorasse filios oēs pter Iouē: Iunonē: Neptunū et Plutonem, qnia tēpus oia cōsumit. q̄ corruptibilia sunt pter

Quos ignis cęli cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos: atq; annua magnę
Sacra refer Cereri: lętis operatus in herbis.
Extremę sub casu hyemis: iam vere sereno
Tunc agni pingues: et tunc mollissima vina:
Tum somni dulces: densęq; in mōtib⁹ vmbrę:
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret.
Cui tu lacte fauos: & miti dilue baccho:

quattuor elemēta. Iuppiter enī ignis est. Iuno aer. Neptunus aqua. & Pluto terra. Latine aūt dicitur saturnus a saturitate: qm̄ omnibus rebus corruptibilibus saturaṫ tempus. Alii dicūt a satu: cuius causa de cęlo est: Crediderūt enim Saturnū cęlum esse: & opem terram: cuius ope alimenta humanę vitę quęrunṫ. Vel ab opere quo fructus frugesq; nascuntur. huic deę & Saturno: Cecropem in actica primū aras inst tuisse: Philochorus refert: & illos Iouemq; ꝑ terra coluisse: instituissecq; vt patresfamilias frugibus ac fructibus iam perceptis passim cū seruis vescerentur: cum quib⁹ in rure colendo laborem tolerauerūt. Alii saturnū solem esse dicunt: quoniam ipse est auctor tēporum. In saturni templi fastigio Romani tritones cum tubis sculpere: caudis terrę insertis: significantes ꝙ a sua ętate ꝑ omīa deinceps tpa: historia quę prius obscura erat clara sit. patri suo Cęlio virilia amputasse referunt: & in mare proiecisse: quorꝫ agitatiōe spuma effecta Venerē genuit. quia vis cęlestis in terraꝫ defluens: causa est generationis. Sin ad stellam ipsam Saturnū referamus: ipse est supmus oīm planetarū. Et quoniā habet spheram amplioris circūferentię: omnium tardissimus in cursu est. In singulis enim signis trigita moratur menses. Est planeta omino maliuolus. Nā (vt demonstrat Ptolomeus in libro de harmonia) Vitam nostram pręcipue sol & luna moderaṫ. Deinde dicit Iouem & Venerē nobis propitios: Saturnū & Martem ea ratione aduersos: quia certi sunt numeri ꝑ q̄s omnia quę sibi cōuenieter iungūtur & aptanṫ fit iugalis competentia. Nec quicq; potest alteri: nisi per hos nūeros cōuenire. Post hęc longo ordine explicat hmōi numeros. ac ostendit Iouem & venerē interuentu numerorū illorū cum luminib⁹ bene iungi & consociari. alia nullius nūeri nexu applicari: Et Iouis stellam: soli per omēs numeros: lunę per plures. Venerem vero lunę per oēs. Soli autem per plures iungi: indeq; fieri. vt quāuis vtraq; propitia sit stella. propitior tamē sit Iuppiter. Saturnū: autem & aliqua extrema linea ad solem: martē ad lunam referri. Ideo ꝙ minus comodos esse planetas demōstrat. Est ergo maliuolus Saturn⁹. Est siccus & frigid⁹: quę duę qualitates mortiferę sunt. Est nocturnus: ponderosus. plus nocet retrogradus ꝙ rectus. Vnde fabulę illi falcem tribuūt: quę tunc maxime secat cum reducṫ. Colore plumbeo est. Secundū Ptolomeū: producit hominē fuscū: turpem: pigrū grauem ac tristē. corpore aspero: & qui amet turpia & fetida. Domus Saturni Capricornus et aquarius: dominiū habet in libra. significat edificium doctrinā & locū frigidū. Pingebaṫ aūt apud priscos. homo senex: can⁹. ꝓlixa barba: curuus: tristis. pallidus tecto capite: & q dextra falcē & in eadē serpentis imaginē caudā suā ore mordētis. Sinistra infantē filium ori deuoraturus admouebat. Iuxta hūc quattuor aderant filii. & vxor in forma matronę: q manu dextra se oibus opē laturā significaret. Sinistra panē paupibus porrigebat. e Quo se receptet. S. Sane perite ait. vt ex freq̄ntatiōe verbo nob oñderet saturnū bis ad vnūquodq; signum reuerti: quod alii planetę minime faciūt. solus enī est qui & longi⁹ a sole discedat: & bis ad vnūqdq; signū recurrat. A. An in signa ignea: terrea ue. ⁊c. an efficiaṫ septētrionalis. meridionalis ue: an ascendēs descendensue in ecentrico: vel in epicyclo: an directus retrogradusue: an circa imaginē octauę sphę-rę illam vel istā: an illā vl̄ hanc de sui natura stellam: an in applicatiōe corpali siue aspectuali ad illū vl̄ istā planetam existat: an oriaṫ aut occidat cosmice: cronice: seu heliace. an in hoc vel illud tēplū: siue domū cęli se recepet. C. Receptet. Vsus est frequētatiuo: quia velox est planeta. f Quo signis cęli. AN. Obserua itē sicuti de Saturno & cęteris erraticis: in quo cęli orbes erret. g Ignis cyllenius. S. propter stellam mercurialē dṙ. quia in cylleno mōte Archadię diciṫ natus esse mercurius. Ordo est in q̄s orbes cęli erret cyllenius ignis. A. Ignis cylleni⁹. i. stella Mercurius: qui iter cęteros tā in motu diuersus: ꝙ etiā in imp̄ssione varius est. qm̄ cōuertibilis est naturę: cui nanq; associatuṙ corpe vel aspectu: illi⁹ naturā assumit. Quare pręcepit Virgilius (totius astrologię peritiā complectens) p̄cipue mercuriū obseruādū esse: qui quidē nimbosas procellas: ventorum rabiem & p̄cipitātes demittit impressiones. demū per mēses cęli signa duodeci primi mobilis: introitusq; planetarū in principia earundē & situm. Et ꝑ sidera octauę sphęrę imagines: ac Saturni Mercurii ꝙ sydus oīm planetarū influentias obseruare hortatur: qm̄ ex eis perfectū reddit viaticiniū p̄fatas tempestates timentibus: hęc eadē a Tholopho suꝑiori accepimus. Plini⁹ autem libro secundo: cap viii. sic ait. Quod vocant Saturni sydus: summum est. ideoq; minimū videṫ & maxime ambit circulum: anno quoq;. xxx. ad pricipia suę sedis regrediṫ: naturę est gelidę & rigentis. Hęc ille. Et Phtolome⁹ li. quatuor partiū de Cyllenio inqt: ꝙ stellę Mercurii op⁹ ē in maiori parte desiccare: & ęquaṙ humectare. In quibusdā etenim oris desiccat hūores: eo ꝙ nusq; a calore solis nimis elongaṫ. In q̄busdā vero hūectat: eo ꝙ eius loc⁹ supest lunari sphęrę q̄ terrę propior existit. & in horū quidē vtroq; ei⁹ alteratio est festina. Ventorū & hic auctor existit: ob hoc ꝙ eius mot⁹ circa solē citus habeṫ. C. Cyllenius. de mercurio in quarto Eneid. libro dicemus. h Erret. S. Bene erret. Nam planetę vocantur απο τησ πλανησ id est ab errore: nam interdū ad austrū. interdū ad septētrionē. plerunq; contra mundū: nōnunq; cū mūdo ferunṫ. i In primis vene. deos. S. Post hęc cognita: da p̄cipue operā sacrificiis: q̄bus tēpestates & pluuię possint repelli. Et mire hoc stati subiūxit: q; occurrebat. qd ꝓdest tēpestates futuras videre. Et bene ait imprimis. i. p̄cipue & ante oīa. nā alia neglecta p̄nt hr̄e emēdatiōnē. Tempestas aduenies: nisi aute ꝓuideris: vniuersa subuertit. C. In primis venerare deos. Sapiēter admonet nō sufficere diligētiā atq; industriā hūanā: nisi diuinū accedat auxiliū. Et optim⁹ poeta hortaṫ ad religionē. k Annua sacra refer. S. Anniuersaria magna: sic in Eneid. Annua q̄ differre nefas. l Opat⁹. A. sacrificās. C. Operare: sacrificari significat. Propperti⁹. Cynthia iā noctes ē opata decē. Nulla em̄ oga excellētior est ꝙ sacrificiū. Hora. Vnico gaudēs mulier marito ꝓdeat iustis opata sacris. m In herbis lętis. SER. Aut dās operā cōuiuis: aut postq; opa cūcta cōpleueris. AN. In herbis lętis. i. in satis. n Mollissima vina. S. carentia aspitate et defecata. A. mollissima. dulcissima. iucūdissima. o Tibi. S. i. honorē tuū: et in tuā gratiā. A. Tibi ad tuū cōmodū. p Cui tu lacte fauos. SER. Cui tu liba de lacte: melle & vino. Nam superfluum est: quod quidam dicunt: contra religionem dixisse Virgilium: licere Cereri de vino sacrificari: pontificales nanq;

hoc non vetant libri: Qđ autē ait Plautus in Aulularia: (cuius ipsi vtuntur exemplo) Cereri nuptias facturi estis: quia temeti allatū nihil video: nō est huic loco contrariū. Nam aliud est sacrificiū: aliud nuptias cereri celebrare. in quibus reuera vinum adhiberi nefas erat: quę orci nuptię dicebant: quas pšentia sui pontifices ingēti solēnitate celebrabāt. Alii hūc locū aliter accipiūt: vt & miti baccho nō sit septimus casus: sed datiu⁹. & duo numina intelligim⁹ liberi & Cereris. Nā sup̄ quoq; ait: in primis venerare deos: vt sit sensus: cui Cereri & miti baccho fauos lacte dilue. i. eis sacrifica melle & vino pmixtis. C. Optime hic Seruius: adde etiā q̄ poeta (vt ait Macro.) Ita in reb⁹ doctrinę sectator: vt in verbis eloquētię exquisitor: legerat q̄ ad. xii. kalen̄ Ianuarias Herculi & Cereri sacrificabāt sue pręgnante: et panibus: et mulso. Iccirco dixit. et miti baccho: id est mulso. nā melle domitū vinū: mulsum fit. Vn̄ ipse alibi. Et durū bacchi domitura sapore. Diluere aūt est cum rem duriorē spissioremq; admixto hūore liq̄faciamus. vt: Diluis helleberū Ergo mella quę crassiora sunt vino diluimus.

q Miti baccho. AN. Vt q̄ Pli. scribit li. xiiii. Aristęus primus omniū mel miscuit vino suauitate pcipua. r Terq;. CRI. Ambarualem hostiā intelligit. de qua dixim⁹ in bucolicis. s Foelix hostia. S. id est foecunda. & dicit ambaruale sacrificium. quod sępe de porca foecunda vel grauida fieri consueuerat. ANT. Felix hostia: id est eximia. Horatius enim docet eximias dictas hostias quę ad sacrificium destinatę eximantur e grege. Vel q̄ eximia specie quasi offerēdę numinibus eligant. Ambarualis hostia est (vt ait Pompeius Fest⁹) quę rei diuinę causa circū arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Hęc et plura Macrobius libro. iii. de hostiarum generibus.

t Chorus. SER. Proprie est coetus: cant⁹ atq; saltatio. A. Chorus multitudo in sacris collecta. v Cererem clamore vocent. SER. Inuocent copiam frumētorū. ANT. Cererem. ipsa frumenta. x Quam cereri torta. AN. Cathonis pręceptum est: & ponit. c. xxxviii. vbi docet prius q̄ messem facias: Cereri sacrificandū esse porcā. y Torta redimitus tp̄a. S. habens in memoria victum priorē a quo Cereris reuocatus est benignitate: nā olim homines glandibus vescebantur.

z Quercu. C. Quoniā Cereris bn̄ficio hoīes fruges adepti: a quernis glandib⁹ q̄bus antea vescebant̄ abstinerēt a Det mot⁹ incompo. S. i. saltationē aptā religioni: nec ex vlla arte venientē. Salust. Saltare elegantius q̄ necesse est probę. b Carmia. S. hymnos. c Atq; hoc: vt certis. A. Macr. li. v. ait: q̄ poeta hęc serenitatis: tempestatisq; signa de arati sumpsit phenemone. d Menstrua lūa. S Vnde et mene dicit̄. A. Menstrua luna q̄ mense quoq; suū pficit cursum. Vn̄ et mensis a mene: i. luna dicit̄.

e Caderent austri. S. desinerent venti. Ex hoc etiā loco pronostica sunt translata de arato: & pauca de multis.

f Ventis surgentibus. S. Flare incipientib⁹. Vn̄ est ecōtrario cum venti posuere. i. flare desierunt. A. Pli. lib. xviii. c. vlt. inqnit: Mare si in tranquillo portu a cursu stabit & murmurauerit intra se: ventū pdicit. Si identidē: hyemē & imbrē. Idem de mari ait. Sępe et silentio intumescit: flatuq; altius solito: Iam intra se eē ventos fatetur.

g Aut freta pōti. S. Litora pelagi q̄ ferunt̄ a fluctib⁹. Duo āt dic̄ naturalia. Futura eī tēpestate et añ aduentū: fluct⁹ moueatur: & fragor audit̄ e syluis: archana quadā ratione naturę.

h Incipiunt agitata: C. Hic locus propter ambiguitatē pōt aliqd obscurū intellectibus nr̄is afferre. Itaq; nō sępe sunt hęc a scriptore adhibēda. Inuenies qd Quintilian⁹ sentiat. Pronosticorū vero hmōi rōnē diligēter explicat Pli. in libr. xvi. ait enī est aquarum significatio: Mare si ī trāquillo portu a cursu stabit & murmurauerit intra se: ventū pdicit. Si itidem & hyemem & imbrē. Littoris rippę q̄ si resonabūt trāquilla asperā tēpestatē. et paulo post: sępe & silentio intumescit. Flatuq; altius solito iā intra se esse vent⁹ fatetur. Verū et in hoc loco cetera omnia psequi. pnostica q̄ a Marone ponūt̄: Pli. ibi etiā hęc sūt verba. Equidē & mōtiū sonit⁹ nemorūq; mugit⁹ pdicūt tēpestatē. i Arid⁹ fragor. S. Sonit⁹ qual̄ solet fieri ex aridis dū frāgunt̄ arborib⁹. Ergo arid⁹: nimius. omne enī qđ aridū est cum frangit̄: nimium efficit sonum.

Terq; nouas circū foelix eat hostia fruges.
Omnis quā chorus: et socii comitent̄ ouātes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neq; ante
Falcem maturis quisq; supponat aristis:
Quam Cereri torta redimitus tēpora quercu
Det motus incōpositos: & carmina dicat.
Atq; hęc vt certis possimus noscere signis:
Aestusq; pluuiasq; & agentes frigora vētos:
Ipse pater statuit qd mēstrua luna moneret:
Quo signo caderent austri: quod sępe vidētes
Agricolę: propius stabulis armenta tenerent.
Continuo ventis surgētibus: aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere: & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut resonantia longe
Littora misceri: et nēorū īcrebescere murmur.
Iam sibi tū curuis male tēperat vnda carinis:
Quū medio celeres reuolāt ex ęquore mergi.

k Fragor. S. etiā a fractarū rerū crepitu nomiatus est. l Aut resonātia longe &c. S. ΤΟ ΑΥΤΟ id est bis idē dixit. Misceri āt pturbari. Vt miscet agēs telis. A. Idē Pli. q̄ littoris rippęq;: si resonabūt trāquilla. aspera tēpestatē pdicūt. C. Expolitio ē: eandē enī sn̄iam repetit. m Et ventorū increbescere. A. Pli. inqt. Equidē & mōtiū sonit⁹ nemorūq; mugit⁹ pdicūt s. vētos. C. Increbescere: ab eo q̄ est creber: fit increbesco. n Iā sibi tū. S. Scias inqt i pelago eē grauissimā tēpestatē. cū mergi ad littora ɔfugiūt. Poetice aūt ait. Sibi tū. curi⁹. m. t. vnda carinis. i. sibi nō parcit: sȝ crescit in pnicie suā. nā in carinā scindendā cōsurgit. o Male sibi tē &c. A. i. nō se continet: sed carinis illidit̄. p Tēperat. C. abstinet: nā q abstinet ab aliq̄ re: sibiipsi imponit tēperantiā. q Mergi. A. Pli. Mergi anatesq; pennas rostro purgantes ventū: cęterę q; aquaticę aues concursantes. grues in mediterranea festinātes. mergi maria aut stagna fugientes tempestatis sunt signa.

Clamoremq; ꝛc. S. scilit cū clamore reuertunť. Nam plura dicit signa e quibus vnū nō sufficit: sed oīa sunt animaduertēda. Vt cū cornix plena pluuiā vocat. improba voce. Et sola in s. s. spa. a. s Marine f. S. ad discretionem fluuialiū. t Fulicę. A. Pli. ꝙ fulicę matutino clāgore: ranę ꝗ; vltra solitū vocales tēpestatis signa sunt:

Veterem ꝗrelā: quomō latona cū Apolline & Diana Iunonis iram fugiens: vertit agrestes in ranas in lycię finibus: videto Ouidiū li. vi. Meth. Item videto Aesopi fabellam de ranis & hydris. v Ardea. S. dicta ē. ꝗsi ardua: fertur: illa intra aquas dimersa latent. d Legit. SER: id est colligit. e Nunq; imprudentibus. SER. Alii inuocare volunt: alii augent his habere significationē. vt sit nunq; imber valde prudentibus obfuit: que res satis non sunt idoneę. Vnde melius est intelligere: nunq; imber obfuit: nō ante prouisus. tam clara sui signa dat. vt imprudentibus ignauis accipiamus. Nam hoc dicit. nunq; nescienti nocet imber. quia se designat ante venturum: & scimus leuiora esse mala quę ex optione cōtingunt: f Imber. C. qui concitatior maior est ꝗ; pluuia.

Clamoremq; ferunt ad littora: cunq; marinę
In sicco ludunt fulicę: notasq; paludes
Deserit: atq; altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas vento impellente videbis
precipites cęlo labi: noctisq; per vmbras
Flāmarum longas a tergo albescere tractus:
Sæpe leuem paleā & frondes volitare caducas
Aut summa nantes ī aqua colludere plumas.
At boreę de parte trucis cū fulmīat: et cum
Euriq; et zephyriq; tonat domus: omīa plenis
Rura natant fossis: atq; omnis nauita ponto
Humida vela legit: nunq; imprudētib' imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Aereę fugere grues: aut bucula cęlum
Suspiciens: patulis captauit naribus auras.
Aut arguta lacus circūuolitauit hyrundo:

que cum altius volauerit tēpestatē significat. Luc: Qd signū ausa vo. ard. A. Ardea hec in mediis arenis tristis tempestatis signum ostendit. auctor est idem Plinius.

x Stellas ꝑcipites: S. Sequitur vulgi opinionem: Non enim omnia prudēter a poeta dicenda sunt: ꝙ autem videm' stellas quasi cęlo labi sunt ignis ętherei: ꝗ fiunt ex igne ętherco: cū vehementior vētus altiora cōscēdit. et inde quasi quasdam particulas trahere cępit: ꝗ simulant casum stellarū. Nā stellę cadere nō possunt: quarum natura est vt stent sp. Vn̄ & stellę vocanť. Et sciendū est ab illa parte ventū flaturum: in quem aeris ignis ceciderit. A. Pli. de stellis ait: discurrere hę videnť. vētiq; ꝑtin' sequunť. Idē. Si volitare plures stellę videbūtur quo feruntur albescentes: ventos ex iis partibus nunciant. Idem libro secūdo: cap. xxxvi. inquit. Fieri videtur: et discursus stellarū nunq; temere: vt non ex ea parte truces venti cooriantur: et. ex his tunc procellę in mari terrisq;. Tu vero cur ita fiat: probleuma legito apud Alexādrū Aphrodiseū. C. Labi ꝑcipites. labētes ꝑcipites. i. ad iferiora tēdere: y Longos tractus. C. Longos quasi sulcos. quos a tergo sibi relinquunt. z Et frondes volitare cadu. A. Plinius ait. ꝙ tempestatē ꝓdicunt sine aura ꝗ sentiať folia ludētia: lanugo populi: aut spinteavolitās aqs quia pluma innatans. a Colludere. S. moueri. Theren. Congruū istum maximū finito ludere: id est moueri. Virgilius. Ludere pendentes pueros. b Boreę trucis. S: cum fulminat. Hoc vult dicere: Vbiq; grauissimas & ingentes eiicit pluuias: tempestas ab his mota ventis: AN. Boreę trucis. terribilis. de cuius vi legito Ouidiū circa finē li. vi. meth. Flat aūt boreas inter septētrionē: et exortū solsticialē. vt scribit Pli. ii. Ab oriente vero brumali Vulturnus. quē gręci eurū appellant. Ab occasu ęquinoctiali Fauonius: qui zephyrus a gręcis. C. At boreę de parte. Cum eodē tempore a diuersis locis flant venti: magnę solent pluuię concitari. Nam boreas septemptionalis ventus est: Eurus orientalis: zephirus occidentalis. c Rura natant fossis. C. Aliter dicimus rura natāt: cum diluuio exūdant. Aliter homo natat. nam hic sup aquas

g Surgentē. A. venturū: h Aerei grues. Aut aerii coloris: aut in altū volantes. Dicit autem grues de vallibus fugere: nō pluuiam de vallibus surgere. ANT: Imprudentibus: id est incautis & insciis: Nam quisq; signa future tempestatis ꝓuidet. Vel imprudentib'. i. valde prudentib'. Vt apud. Cice. libro. v. tusc. Qui nihil metuant: nil agāt: nil concupiscāt: nulla impotentia efferanť: id est valida seu magna potentia.

Bucula. AN. Ait idē ꝙ boues cęlum olfactantes: seq; lambentes cōtra pilum presagiū aeris sentiunt. i Suspiciens patulis ꝛc. S. Hic locus omnis de Varrone est. Ille est sic. Tum liceat pelagi volucres: tardeq; paludes: Cernere: ī expleto studio certare ludendi. Et velut insolitū pēnis infundere rorem. Aut arguta lacus circū volitauit hyrundo: Et bos suspiciens cęlum mirabile visu Narib' aerīi patulis decerpsit odorem. Nec tenuis formica cauis non euehit oua. Et veterem in limo ranę. fabula duplex est. Nam & Ouidi' dicit Ceres cum proserpinā quęreret ad releuandā sitim accessit ad quendā fontē: tūc eā licq rustici a potu prohibere ceperunt: & conturbantes pedib' fontē cū contra eā mitteret turpem naribus sonū: illa irata eos conuertit in ranas: quę nunc quoq; ad illius soni comitationem coaxant. Sed hoc non est valde aptum. nam illud magis insultatio fuerat ꝙ querela: & poenam sacrilegii iuste pertulerant. Vnde magis Aesopus sequendus est q dicit: Cum Iuppiter reges omnib' animabus daret. Et ranis dedisset colendum breuissimum lignum: tūc illud aspernatę sunt. Tūc Iuppiter iratus hydrum eis dedit: q vescitur ranis. k Hyrundo. A. Ait idem Pli. ꝙ hyrundo tam iuxta aquam volitans: vt penna sępe percutiat: hyemem nūciat. CRIS. Hyrundo auis est. Irudo ꝓo sanguisuga. Est ergo hyrūdo ex his animalibus: quę neq; fera omino nec māsueta sunt. nidū luto construunt: stramēto corroborant. Si quando inopia est luti. pennis. multa aquę madefactis puluerē spargūt. In ęgypto heracleotico ostio mollē cōtinuatiō enidorū vaganti. Nido inexpugnabilem opponūt stadii vnius spacio: quod humano opere perfici non posset: vt latius narrat Plinius.

l Rane Ait Plinius q rane qq vltra solitum vocales: tempestatis signa sunt. m Formica A.ai Pli. q segniter & cõtra īdustriā suā formice abscondire concursantes: aut pferẽtes oua: tempestatē preīnūciant. n Et bibit ingens arcus. S. Sequitur rursus vulgi opinionē. A. Pli. Arcus cum sunt duplices pluuias nūciant. a pluuiis serenitatē: nō pinde certā: bibit autem humorē ideq; emittit. Sed de arcu plura idem Pli. lib. ii. ca. lxi. o Coruorū

ce tenui & purissima contra naturam suam: vt cum liquidas corui presso ter gutture voces. C. Cornix hec auis cū noctua graues inimicicias exercet ipsa enim interdui oua noctuę vorat. noctua contra illius noctu absorbet ait. Aristoteles. Nuces ab alto in saxa remittunt vt testam frangant. In templis & lucis Mineruę raro visuntur. Athenis nunq; sol e volantes: pullos aliquādiu pascunt. Possidoni9 ait. in hyspania cornices nigras esse.

A. Plin. Coruiq; singultu quodam latrantes: seq; concucientes: si continuabant ventos. Si vero carptim vocem resorbebūt: vētosum imbrem Et graculi sero a pabulis recedētes hyemem. p Exercitus S. multitudo. q Iam varias pela. & q asia cir. Dulcib9 ī stagnis rimantur pra. cay. S. Hęc est vera lectio & sensus talis est. Iam varias volucres pelagi: & eas q circū asia prata rimāt in dulci9 stagnis caystri: videas certati largas humeris īfūdere rores. Nā si iā varie legeris: sensus nulla rõnes pcedit A. ait Pli. Q; hyemē significat quū terrestres volucres contra aquā clāgores dabūt pfundentes sese. maxime cornix: Poeta autē id attribuit aquaticis etiam auibus. r Asia prata S. Asia palus. vnde fecit asia prata. Et de palude. asia. a: longa est: de prouīcia breuis vt europa atq; asia pulsus. Et est homericus versus. s Rimantur S. pascūtur in pratis: cibū per terrę rimas requirentes: Nam rimari tractum est a porcis qui glandes rimātur de rimis terrarum. t Caystri S. Fluuius est ANT. Vibius sequester scribit Q; Cayster decurrit pximus paludi asię. Et primus inquit asia p ducta prima littera dicitur in qua quoddam pratum asium iuxta caystrū flumē appellatur. Maro. lib. vii. Enei. de asia palude: & cygnis. & caystro etiā meminit. vbi ait. Ceu quondā niuei. Itē sonat anis & asia lōge pulsa pal9. Caystr9 autem fluuius est in Moeoma teste Dionisio. & teste Plinio libro. v. Caystro abluitur ephesus amazonū opus.

Et veterem in limo rane cecinere querelam.
Sepius & tectis penetralibus extulit oua
Angustū formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e pastu decedens agmine magno
Coruorū increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres: & quę asia circū
Dulcius in stagnis rimantur prata caystri:
Certatim largos humeris infundere rores:
Nūc caput obiectare fretis: nūc currere ī vndas
Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiā vocat improba voce
Et sola in sicca secum spaciatur harena.
Et caput obiectat querulū veniētibus vndis.
Nec nocturna quidē carpentes pensa puellę
Nesciuere hyemē: testa cum ardente viderēt
Scintillare oleum: & putris cōcrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles & aperta serena
prospicere: & certis poteris cognoscere signis.
Nam neq; tum stellis acies obtusa videtur.

z Carpentes. CRI. proprie dixit. nam carpere dicimus cum paulatim ab sumēdo minuimus. hinc dicimus carpere iter: carpere herbas: dicimus et carpere famam cum famam alicuius minuimus. a Pensa CRISTO. A pēdendo dicuntur: nam certo quodam pondere lanę nendę dabantur Vnde & familia illa quę certo pondere aliis diuidebat lanas libraria a libra dicebatur vt demonstrat iuue. Nā librarii non a libra dicuntur sed a libris quia libros ab aliis scriptos transscribūt. Dicit etiā pēsum circūspectio quędā & cautio. ne ab vtili honestoue temere aliquid agendo discedamus. quia rem illam pendimus id est diligentius existimamus. b Testa cum ardente S. propter vilitatem noluit dicere lucerna: sed nec lychnū. queadmodum in hieroico carmine. Dependēt lychni dixit: medius enim ī his stilus est libris: sicut diximus supra. c Putres concrescere fungos. SE. vt dicit Plinius Cum aer humidus esse coepit. fauillam quę cum fumo solet egredi prohibita aeris crassitate in lucernis residet & quasdam velut fungorū imitatur imagines. ANT. fungos. (ait Plini9) pluuias significari: si in lucernis fungi fuerint. Si flexuose volitat flāma: ventum. & lumina quum prese flammam elidunt aut vix accenduntur: item cum in eo pēdētes coaceruāt scintillę: vel cū tollētib9 ollā carbo adheserit: aut cum contēptus ignis e se fauillam discutit: scintillam ve emittit: vel cum cinis in foco concrescit: & cum carbo vehementer plucet. & est aquarū significatio.

g Studio gestire lauandi S. lęticiā suā habitu corporis significare: nā vt homines lęticiā suam verbis: ita aues corporis gesticulatione exprimūt. A. Lauādi. passiue dictum. Nam tondeo & lauo etiā passiue dicūtur de qbus lacius ibi in buc. Tondēti barba cadebat. x Incassum S. Ideo incassum: quia pluuiarū compositio aquam minime admittit ad corpus. y Tūc cornix plena. S. Rauca cōtra naturam suam. & vocat poetice: non enim vocat. sed denunciat pluuiam. Et notandum cornicem rauca vōce et solam pluuiam: predicere. Coruos vero & plures & vo

d Ex imbri soles SER. serenitates. & versa vice dat prognostica quibus agnoscam9 etiam tempestuoso coelo futuram serenitatem. AN. futurę hyemis hactenus signa docuit: nunc vero futurę serenitatis post imbrem. e Apta serena. S. Aer eni dēsat nubilo & rarescit sereno. vt dēsat erāt q rara mō: & q dēsa relaxat. f Acies obtusa A. Pli. Q; cū repēte stellaq; fulgor obūbraē graues: denūciāt. tēpestates. C. Non mutat in se aut materia aut forma stellaq; verq; ex aeris qlitate: q inter nos & illas iteriacet imitari videntē: nā cū dēsior est aer, hebetiores videnē cū. rarior

Nec fratris radijs obnoxia ſurgere luna:
Tenuia nec lanę per cœlum vellera ferri.
Non tepidũ ad ſolẽ pennas in littore pãdunt
Dilectę thetydi halcyones:non ore ſolutos
Immũdi meminere ſues iactare maniplos.
At nebulę magis ima petũt:cãpoq; recũbunt.
Solis & occaſum ſeruãs de culmine ſũmo
Ne qcq̃ ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aere Niſus:
Et pro purpureo pœnas dat ſcylla capillo.
Quacũq; illa leuẽ fugiẽs ſecat ęthera pennis.
Tum liquidas corui preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminãt:& ſępe cubilibus altis
(Neſcio qua prę ter ſolitũ dulcedine lęti)
Inter ſe in folijs ſtrepitãt:iuuat imbribns actis
progeniẽ partũ:dulciſq; reuiſere nidos.

acutiores: g Nec fratris radiis obnoxia ſurgere luna. S. ſubaudi a ſupioꝛib⁹ obtuſa luna:nã hoc dicit.nec luna vi deã obtuſa q̃ ẽ radiis ſolis obnoxia:nã vt dicũt phiſici ab eo accipit lumẽ A. Nec fr̃is ⁊c. Ordo ẽ:nec luna obnoxia radiis fr̃is videtur ſurgere obtuſa Obnoxius aũt ꝓprie pęnę obligat⁹ dicit̃ ob delictũ vt ſcri. feſt. luna vero obnoxia & obligata ẽ ſoli:q̃m ab eo illũinat̃ cũ ſit corp⁹ opacũ. C: Lũa ex ſe lumẽ nõ hẽt ſ; a ſole accipit vñ qcqd lũinis hẽt ſoli debet. h luna A. Pli. ait de lũa q̃rtã ei⁹ maxie obſuat ęgypt⁹: ſi ſplẽdẽs exorta puro nitore fulſerit:ſerenitatẽ: Si rubicunda:ventos. Si nigra pluuias portẽdere creditur. In q̃nta cornua ei⁹ obtuſa pluuiã: Erecta & infecta ſemp ventos ſignificant. quarta tamen maxime. demũ pleriq; obſeruabant lunę pręſagia in octo eius articulis. hoc eſt iii. vii. xi. xv. xix. xxiii. xxvii. & interlunia. auctor idem plinius. i Tenula S. Proceleuſmatic⁹ eſt pro dactylo:quã rẽ quotieſcũq; facit Virgilius: ſeruat locu; Synereſi:vt tenulalẽ vt genua labant. k Dilecte thetidi A. hoc ait ꝓpter eis cõceſſum mare tempore fortunę: quod etiã prob⁹ aſſerit. C. Diligit eas quia tranquillitatẽ in illaꝝ nidificatiõe parat mari. l Dilectę thetidi halcyones S. Ceyx filius luciferi habuit coniugem halcionẽ:a qua cum ꝓhibitus iuiſſet ad conſulendum Apollinẽ ſuper ſtatu regni ſui :naufragio periit:cuius corpus cum ad vxorem halcyonẽ delatũ fuiſſet:illa ſe pręcipitauit in pelagus. Poſtea Thetidis & luciferi miſeratione cõuerſi ſũt ambo in aues marinas q̃ halcyones vocantur. Et ſciendum quia cum de muliere dicit̃. hęc halcyone facit: Cũ de auibus:hic & hęc halcyone. hi & hę halcyones. Iſtę autem aues nidos faciunt in mari media hyeme. quibus diebus eſt tanta tranquillitas vt penitus nihil in mari poſſit moueri. Inde etiam dies halcyonii vocant̃. ANTO. hę aues paulo maiores paſſere ſunt. purpureis & candidis admixtis pẽnis. fœtificant bruma qui dies halcyonides vocãtur. placido mari per eos & nauigabili: ſiculo maxime: faciunt autem. vii. ante brumã diebus nidos: & totidem ſequẽtibus pariunt. Plura etiam Pli. li. x. ca. xxxvii. C. De his auibus ait Ariſtoteles in li. de animalibus: Halcyones in hyeme tm̃ coeũt. Sunt autem iſti dies qui halcyonei appellantur ſeptem ante brumã:totidem poſt brumã. Hinc ſimonides poeta: Per menſem hibernum iupiter bis ſeptẽ molitur dies q̃ tempore nutricem faciam. Tranquillum vero tãtiſper tempus efficit:ſi ita euenerit vt bruma auſtrina vergiliis aquiloneis fiat. Septem primis diebus nidificant reliquis ſeptem parere ac educare dicuntur. Halcyonios fieri circa brumã non ſemper in noſtris locis contingere conſtat. in ſiculo vero mari pene ſemper: omnium autẽ rariſſimũ eſt videre halcyonẽ: fere circa vergiliarũ occaſum brumaq; apparet. Et vbi non pluſq̃ ſemel nauem circũuolauerit ſtatim abit. vt nuſq̃ poſtea videat̃: Vt ait Steſichorus. s hęc Ariſ. Pli. aũt addit ipas aues paulo ampliores eſſe paſſerib⁹: colore cianeo: ex pte maiori tñ purpureis & candidis admixtis pẽnis: collo gracili & ꝓcero. Alteꝝ genus earũ magnitudie diſtigui & cantu. Minores in harũdinetis canere: nidi halcyonũ in piliformaꝫ: ferro intercidi nequunt valido ictu frãgunt̃. Albert⁹ vero mangn⁹ ſcribit cãm eſſe q; tropico hyemali nidificẽt: raritatẽ corpis quod vehemẽter terreũ eſt. itaq; in ęſtate vehemẽter exiccat: adeo vt ſemẽ habere nõ poſſit. In maxio frigore: clauſis vndiq; poris includit̃ humidũ ſcribit pterea nõ eẽ credibile vt poſſit viuere in regione q̃ excedat latitudinẽ q̃nti climatis ꝓpter nimiũ frigus m Nõ ore ſolutos S. ſcilicet manipulos quod ſeq̃tur. alii ſoluto ore accipiũt id ẽ nimiũ patẽti. o Immũdi ſues S. Luto gaudentes. hora. Et amica luto ſus A. Pli. Turpeſq; porci alienos ſibi manipulos fœni lacerãtes. ſ. oſtendũt aeris mala pſagia C. Verũ epithetũ ſuib⁹ quo nullũ aial imundius eſt. p Nebulę ma. pe. S. depmũtur ad valles A. Pli. ait: Nebulę e mõtib⁹ deſcẽdẽtes aut cœlo cadẽtes vel ĩ vallib⁹ ſedẽtes ſerenitatẽ ꝓmittũt C. nebulę magis ima. Quia cũ redeunt ad terrã vapores : purgatior relinq̃tur aer. q Neq̃cq̃ S. id eſt nõ. Perſius neq̃cq̃ fundo ſuſpiret nũmus in imo. Itẽ virgili⁹. Et ſummo clipei neq̃cq̃ vmbone pepẽdit. r Seros exercet noctua. S. noctua auis eſt lucifuga: quę ſignificat pluuiã ſi cecinerit poſt ſolis occaſum. De hac talis eſt fabula. Nyctiene poſtq̃ cũ patre concubuit & agnouit facinus: in ſyluis ſed abdidit & lucem refugit. vbi deoꝝ volũtate cõuerſa eſt in auẽ tãto ſcelere oĩb⁹ auib⁹ admirationi. A. Noctuas nouem voces habere tradit Nigidius: ſcribit Pli. li. x. Libro aũt. xviii. Q noctua in hymbre garrula ſerenitatẽ oſtendit: at ſereno tempeſtatẽ C. Hoc genere auiũ vehemẽter habundabãt athenę: vnde extat prouerbiũ: noctuas athenas portas: cũ rẽ aliq; eo portamus vbi maxie habũdat. noctua cõtra maiorũ auiũ multitudinem illã circũdantẽ collecta in arcũ roſtro & vnguibus tota tegitur: auxiliatur accipiter. Sexaginta illam noctibus cubare & nouẽ voces habere ait Nigidi⁹. s Liquido aere niſus. S. Niſus rex megarenſium in auẽ mutatus. de quo plenius dictũ eſt in bucolicis C. Niſus accipiter minor quem ſperueriũ eſſe affirmat Albertus. t Scylla A. Niſi filia in auẽ Cirim verſa eſt & niſus in halietum: vt patet libro. viii. met. apud Ouidiũ. Halietus aũt eſt aqlę generis de quo late Plini⁹ li. x. v Liqdas voces A. dictũ eſt ſuperius q; ſi corui carptim vocem reſorbebunt ventoſum imbrẽ ſignificãt. Hic vero oſtẽdit Maro p liqdas claraſq; voces ſerenitatẽ portẽdi. C. Liquidas cãdidas nõ raucas. x Aut quater ingeminat S. Pli. in naturali hiſtoria dicit coruos obliuioſos eſſe. pleriq; minie ad nidos ſuos reuer

ti sed quãdã ratione congerũt ad suos nidos quę vermes possint creare:ex quibns relicti eorum pulli aluntur interdum. Horum obliuionẽ probat etiam ex rebus quas cũ absconderint derelinquũt .quod etiam mustellę dicuntur efficere y Haud equidẽ credo. S. Proponit sibi quęstionem acerrimã & de intima philosophia.quã tamẽ tota facilitate dissoluit. Nã q̃rit cur homies (quos cõstat esse prudẽtiores) per se nõ sentiant qualitatẽ futurã aeris: Sꝫ eã magis ex aliis aĩalibus colligãt. Et hoc dicit.homines prudentiã habere naturalẽ:et suo iudicio lętos ẽe & tristes. q̃res in hęc aĩalia cadere ñ possit:q̃ nihil suũ hñtes: naturã aeris sequũtur:& ꝑ eius qualitate:aut lęta vident̃:aut tristia:nec prędicere aeris naturã videt̃: sed eã vel prosperã vel aduersam sequuntur. Nos vero & lęti esse inter nubila possumꝰ: & in serenitate soliciti. A. Haud eq̃dẽ credo. Prędicta scꝫ aĩalia futura quibusdam signis ostendere. aperit autẽ causas vnde id ꝓcędere possit. CRIST. Homo solus ex omnibus animalibus habet principiũ sui motus in se,i.suarum actionũ propter diuinitatẽ animorũ. Vñ plurima aduersante corpe sensibꝰ faciũt:q̃a sũt dñi suarũ actionũ. Et sępe euenit vt in corpe egrotanti animꝰ lętus sit.atq̃ econtra:bruta autem q̃m instinctu naturę mouent̃:lęticiam aut tristiciã reaccipiũt ex affectu corpis. Corpus aũt ex imutatiõe aeris summope immutat̃. Vñ redeunte serenitate: lęta illa esse: q̃ leuant̃ corpora. Aere aũt ex assurgentibus vaporibus crassanti grauant̃ corpora,vnde illa tristia efficiunt̃.non igitur prȩuident ista.sed homies sua prudentia:ex illorũ variis motibus ꝓuidere pñt:qđ multi ex propriis corpibꝰ adnotãt.

Haud[y] equidẽ credo quia sit diuinitus[z] illis
Ingeniũ[a]:aut rerũ fato[b] prudẽtia[c] maior.
Verũ vbi tempestas & cœli mobilis humor
Mutauere vias:& iupiter[d] humidus austris
Denset:erãt quę rara modo:& q̃ densa relaxat:
Vertuntur[e] spẽs[f] animorũ:& pectora motus
Nunc[g] alios:alios dũ nubila ventus agebat
Concipiũt,hinc ille auiũ[h] concẽtus in agris,
Et lętę[i] pecudes: & ouantes gutture corui[k]:

z Sit diuinitus illis. S. Non est illis diuinitꝰ concessum ingenium.
a Ingenium. AN. proprie dicitur naturalis sapientia teste Nonio.
b Fato. AN. deorũ voluntate. c Prudentia maior. SER. s. est rerũ fato Alibi: Mteꝰ omnis & inexorabile fatum Subiecit pedibꝰ strepitũq̃ acherontis auari. d Iupiter SER. id est aer. vt Hora. Manet sub ioue frigido venator id est aere.
e Vertunt̃. A. mutãtur.
f Species. A. q̃litates.
g Nunc. A. sereno tp̃e.
h Auiũ cõcentus. S. cõmixtus cantꝰ.i.symphonia. i Lętę pecudes. S. Aeris serenitate gaudẽtes. k Corui. CRIS. Isti pessimã significationẽ edunt: cũ glutiunt vocẽ veluti strangulati. Nam auis est q̃ expressius sermonẽ humanũ imitetur. Huius rei exempla plurima inuenies apud Pli. Coruos parere & coire ore: vulgꝰ credidit. Itaq̃ grauidas si ederint coruinũ ouũ ꝑ os partũ reddere:atq̃ i totũ difficulter:si tecto inferant̃ parere. Sed Aristo. hęc oĩa negat.

l Solem ad rapidum. S. id est velocem. Et notandũ:hec signa magis fida & subtiliora esse: q̃ ex sole et luna colligimꝰ. A. Rapidum ꝑpetuũ solis epitheton. Nam (vt sup̃ ostendimus) suo calore omnia fere rapit:& desiccat.

Si vero solem[l] ad rapidũ[m] lunasq̃ sequentes

m Lunasq̃ se. or. respi. S. Non ordinẽ respicies: sed ordine.i. ratiõabiliter ordinẽ sequentes. Luna enĩ:solis circulũ sequit̃.licet ipsa sit inferior. Donatus dicit lunas noctes accipiendas:sed

Ordine respicies: nunq̃ te crastina fallet
Hora: neq̃ insidijs noctis capiere serenę.
Luna reuertentes cum primum colligit ignis.
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu.
Maximus agricolis pelagoq̃ parabit̃ imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem:
Ventus erit: vento semp̃ rubet aurea phœbe.
Sin ortu quarto: (nanq̃ is certissimus auctor)
pura neq̃ obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus et ille dies: & qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem pluuia ventisq̃ carebũt:
Votaq̃ seruati soluent in littore naut
Glauco: et panopeę: et Inoo melicertę
Sol q̃q̃ et exoriens: & quũ se condet ĩ vndas

male: nõ enĩ signa q̃ dicturus est ex nocte. sed ex luna col
ligim⁹: AN. Lunas se. ordine. i. dies lunares. Luna p̃ sinco
pen dicta est a lucina. hui⁹ naturã prim⁹ Endimion adin
uenit: vt ait Pli. Vñ illi⁹ amore captũ eũ dicunt. Hęc. xxix.
diebus: & tertia insup p̃te diei cursum suũ pagẽs: ad ean
dem signi partẽ: a q̃ a sole discesserat: reuertit̃. Morat̃ eñ
in quoq̃ signo duob⁹ diebus: ac trib⁹ horis & besse. Nam
in reliquis vsq̃ ad. xxx. consequit̃ solem: qui de loco vbi
eũ reliquit iã discesserat. Inuenit enĩ solem aliud iã signũ
pene confecisse. Origo ei⁹
nũerus septenarius est. nã
si ab vno vsq̃ ad septem
quãtum singulari nũero
exprimũt. tantũ antecedẽ
tibus addendo p̃cedas: e
inuenies: xxviii. nata d
septem. Luna etiam septẽ
p̃mutatiõibus toto mẽse
distinguitur. Nam cũ na
scitur: est arcualis: siue cor
nicularis. diciť q̃ monoi
des. deind̃ circa octauam
diem est dicotomos: q̃si
p̃ mediũ secta: Circa ve
ro duodecimam diem fit
amphicircos. & dubia de
sua plenitudĩe. Postremo
lumine priuatur. facit au
tem eclipsim. Circa autẽ
quindecimã est panseli
nes: id est tota luna: cum
est in oppositiõe solis. Cũ
vero reuersus appropin
quare incipit: soli fit am
phicircos. deinde dicoto
mos. Postremo lumĩe pri
uatur solis. facit autẽ ecli
psim solis: quando illi est
cõiuncta: non tamen sem
per: sed cũ ipsa coniũctio
fit ĩ linea ecliptica. Vnde
Albumasar ait. Si lũa in
ter nos & solẽ se se iniicit
defectũ radiorũ solis ne
cesse facit in capite vel in
cauda draconis. nõ autẽ
sol cum deficit quicq̃ de proprio lumine amittit. Sed lu
na quę se se media interponit: radios quos ad nos descen
dere oportebat intercipit. Contra vero luna (cuius corpus
obscurũ est) cũ patitur eclipsim lumen amittit. Patitur
autem cũ penitus soli opposita est: & fit in linea ecliptica
propter interpositionem tunsionis terrę: intra se et solem.
In cęlesti harmonia lunę circulus habet sonũ grauissimũ:
sicut in sphera cęlesti est acutus. A. Lunę: ea p̃fecttio vis
est in gignẽdis: augendisq̃ corporibus. quã gręci phisicen
dicunt. Nam vt diuinis vltima est: sic in nostris corp̃ibus
prima. Luna etiã aerem purum facit. nam suo motu cõ
tinuo. rarificat atq̃ attenuat. Nam nisi esset motus sphe
rę lunaris: aer ex nocturna vaporũ eleuatione ita crassus
efficeretur: vt nõ modicã gigneret corruptionem. Hyppo
crates aũt & Galien⁹ mãdãt medicis. vt diligẽter spectẽt
lunã. nam coniunctio illius cũ stellis fortunatis fœlicem
exitum ęgrotis: cũ infortunatis vero infœlicẽ demõstrat:
Nam (vt ait Ptolomeus) luna cũ maliuolis maliuol⁹ est
planeta: Semp̃ luna dimidiã sui partem habet illustratã a
sole: sed quanto magis est subiecta soli: tanto magis il
lustratur pars superior quę a nobis non videtur. Quanto
vero magis discedit: tanto magis illustrat̃ pars inferior
quę a nobis videt̃: Vnde in oppositione tota nobis appa
ret. vt aũt lunę a terris interuallũ intelligas: est profecto (si
Alfragano credimus) trigesies: ac ter tantũ quantũ est
dimidiũ diametri terrę: ac insuper vigesima eius pars: Di
midium autem terrę diametrũ amplectitur: quadringen
ta ac duodecim miliaria sup̃ centũ ac septẽ miliariorum:
n Sequentes: futuras. n Nunq̃ te crastina fallet. S:
Hyperbole est. nec hora quidem te decipiet.
o Capiere. RER. decipieris. Et est Aphęresis. nam plerũ
q̃ scimus nos decipi serenitate. p Luna reuertẽtes: cũ
primũ colligit ignes. A. id est post nouiluniũ. hinc Varro
dicebat (vt scribit Pli. li. xviii.) nascens lũę si cornua supe
rior orbato surget. pluuias decrescens dabit: si inferiore
ante pleniluniũ. Si medio
nigri illa fuerit imbre in
plenilunio. Si in ortũ cor
nua crassiora fuerint: hor
ridam tempestatẽ: Si ni
grum obscu. dictum est
superius: q̃ si nigra appa
ruerit luna imbres p̃ten
dere credit̃. Si rubicunda
ventos.
q Maximus a ꝛc. SER:
id est si non habuerit pu
ra cornua: & intra eũ ni
grũ aerẽ videris: erit vbi
q̃ pluuia. sicut supra. om
nia plenis rura natãt fos
sis: atq̃ oĩs nauita pon
to. r Si virgineũ suf
fuderit o. ru. S. i. si rubo
rem forinsecus habuerit:
nam de interiori parte in
fuderit diceret. CRI. virgi
neum: qui familiari vir
ginibus est Non immu
taur color lunę: sed qñ
pluuię futurę sũt aer cras
sior effectus nigrescit. Vñ
luna q̃ p̃ aeris medium a
nobis videt̃ minus appa
ret. Qñ vero aer sicciorib⁹
vaporibus quibus venti
gignũtur rubescit: & ipã
luna rubea apparet. Hoc
faciũt etiam alia interme
dia. nam si trans vitrum
aliquam rem aspicimus:
talis in ea color apparet
qualis est color vitri: per quod aspicim⁹: Vapores autem
a terra eleuati: ex quibus pluuię fiunt futurę: qm̃ ex mul
to hũore cõdensant̃ nigrescũt. Hi aũt ex quib⁹ sũt venti:
qm̃ sicciores sunt rubescũt. s Aurea phœbe. SER. i.
pulchra. vt. At nõ venus aurea contra. Phœbe aũt venit
ab eo qđ est phœbus. Et sciendũ quędã p̃pria noĩa fœmi
ninũ ex se facere tm̃: non etiã neutrũ: vt Phœbus phœbe:
Iulius Iulia. Tullius tullia. non vt appellatiuũ doct⁹ do
cta doctũ. t Sin ortu quarto. S. Aratus tertiam dicit
animaduertendã esse lunam: hic quartam non illud im
probans. Sed hoc magis p̃bans: nam ad hoc pertinet. A:
Dictũ est q̃ q̃rtã lunã maxime obseruat ęgyptius: quę si
splendens exorta puro nitore fulserit: serenitatẽ portendit:
v Exactũ ad mensem. S. vsq̃ ad mensis vltimã p̃tẽ. Vñ
et exacti mẽses dicunt̃: q circa partũ sunt. Ipse in seq̃ntib⁹
exactis grauidę cũ mẽsibus errant. x Votaq̃ seruati:
C. Sensus moralis est. Oñdit eñ oportere pios homines
gr̃as diis immortalibus pro acceptis beneficiis agere.
y Glauco & panopeę ꝛc. S. Glauc⁹ piscator fuit de An
thedone ciuitate: q cũ captos pisces sup̃ herbã posuisset in
littore: & illi recepto spiritu rursus mare petissent: sensit
quandã herbarũ potentiã: quib⁹ esis cõuersus ẽ in numẽ
marinũ. Panopęa est nympha marina. Inoo aũt est pa
tronymicũ a mr̃e Ino. Sane Ino & Melicerta filius post
q̃ sunt in numina cõmutati: gręce Palemon & leucothe
sunt appellati: latine Portunus & mater Matuta. A. Hi

versus sic diuiditur: Glauco & panopeç et Inoo melicertç. Gellius libro.xii.c.xxv.scribit. Parthenii poetç grçci versum esse: Glauco nereiq: Atq; maris genio melicertç. Eũq; versum Virgiliũ emulatũ esse. Et fecisse duobus vocabulis venustç immutatis parem. Glaucus aũt piscator q herba q̃dã gustata mare subiit. Itaq; inter deos marinos receptus: de q̃ late hr̃ in fine libri.xiii.metha. Panopeç: de

a frigiditate aeris cõdensat̃.nã frigus fugiẽs calorem aeris in interiora nubis se recipit: & ex sua aggregatione virtus eius conualescit: Vnde vaporẽ quem in nube inuenit sua virtute ↄstringit. Hinc est q; minus in hyeme fiunt grandines: quia virtus quç in çstate vnitur: & in vna parte aeris congregat̃: in hyeme per aerem totum dispergit. Vnde debilior ad vaporem congelandũ redditur. Fit aũt minor

hac Macro.li.v. Leuate net Thetis: & melite panopeaq; virgo. Inoo melicertç: Learch⁹ & melicerta filii fuere athamãtis ex Ino Cadmi filia (vt testat̃ Ouid.li.iiii.met) Learch⁹ saxo illisus a patre obiit: Ino aũt cum Melicerta fugiens: se se in vndas dedit ipsa itaq; conuersa est in deam: quç leucothea dicitur: a nob vero Matuta. Melicerta autẽ palemon dictus est: latine portun⁹ Hinc Ouid.li.vi. fastorũ ait. Leucothoe grais matuta vocabere nostris. in Portunato ius erit omne tuum: quẽ nos portunũ: sua ligua palemona dicet τc. z Certissima. C. quia certiora q̃ lũç: & q̃ reliq̃ pgnostica. a Ille vbi nascẽtẽ. A. Pli. de sol presagiis li.xviii. inqt: q; quũ oriente radii non illustres emanebũt: quãuis circũdati nube non sint: pluuiam protendent. Si ante exortum nubes globabũtur hyemem asperã denũciabũt. Si nubes solẽ circũcludẽt: q̃to min⁹ lumis relinqnt: tanto turbidior tẽpestas erit. C. Ille vbi nascentem. expolitio est, nã eadẽ snĩa ẽ quã dixit: Et q̃ mane refert: et quç surgentibus astris. b Conditus in nubem. S. id est si orbis eius quasi concauus fuerit. qd ipse exprimit dicẽs. medioq; refulserit orbe. c Vrget. AN. scilicet imbres. d Ab alto. A. id est ab aere. e Notus. A. qui latine auster dicitur. f Sinister. S. noxius. A: nocens aduersus. g Aut vbi sub lucẽ. A. Pli. ait: Si in exortu longe radios p nubes porriget & medius erit inanis pluuiã significabit. h Pallida. A. Pli. ait: q; sol pallid⁹ oriẽs ybernã grãdinẽ nũciat. C. Pallida. et nõ rosea vt solet. i Titoni. A. sui viri. k Male defendet. SER. id est nõ defendet. nam decussis pampinis etiam vua vim grandinis patitur. l Grando. C. Secundũ Aristotelem est stilla pluuiç frigiditatis: & venti rigore in aere congelata. fit enim ex vapore frigido & humido ad interiora nubila fercato p dominium caloris circũstantis: qui calor in nube recipitur: et

Signa dabit: solem certissima signa sequentur:
Et que mane refert: et quç surgẽtibus astris.
Ille vbi nascentẽ maculis variauerit ortum:
Conditus in nubẽ: medioq; refulserit orbe:
Suspecti tibi sint imbres: nãq; vrget ab alto
Arboribusq; satis notus pecoriq; sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi rumpent radij: aut vbi pallida surgit:
Titoni croceum linquens aurora cubile:
Heu male tum mitis defendet pampin⁹ vuas.
Tum mlta in tectis crepitãs salit horrida grando.
Hoc etiã e menso: quũ iã decedit olympo.
Profuerit meminisse magis: nam sepe videm⁹
Ipsius in vultu varios errare colores:
Ceruleus pluuiam denunciat igneus euros:
Sin maculç incipient rutilo immiscerier igni
Omnia tum pariter vento nymbisq; videbis
Feruere: non illa quisq; me nocte per altum
Ire: neq; a terra moneat conuellere funem.
At si quũ referetq; diem, condetq; relatum
Lucidus orbis erit: frustra terrebere nymbis:
Et claro syluas cernes aquilone moueri:
Deniq; quid vesper serus vehat: vnde serenas

in nubib⁹ a terra lõginqs & magis orbiculata; qa longiusculo spacio p aerem rotata atteritur: atq; orbiculatur: nõ si contingat in loco terre propinquo gigni: & maior descedit: & minus orbiculat̃. m Profuerit meminisse magis. S. Ideo magis addidit: quia a sole veniẽtia vespertina signa meliora sunt. n Ceruleus pluuiam denunciat. S. Breuiter collecta cõclusio. A. Plinius. Si in occasu eius radii in se nubem trahent: asperã in proximũ diem significabũt tempestatẽ. C. Propter eam rationẽ quã in pronosticis lunç diximus Ceruleus pluuiã denunciat. o Igneus euros. A. Pli. Si circa occidentẽ candẽs ... sol: ventũ significat. p Me nocte. S. Gratiorem sensum fecit interposita suç personç commemoratione. nam hoc dic nulli se suadere illa nocte nauigare.

q Funem. A. i. anchorã funibus religatam. r At si quũ referetq;. S. Hoc ad futurç serenitatis ptinet signũ. nã si de ipso die dicas. de quo pmisit stultissimum est. s Lucidus orbis. A. Plinius ait: q; sol purus oriens: atq; non feruens: serenum diem nunciat. Si & occidit pridie serenus: et orit̃: tanto certior fides serenitatis. C. Lucidus orbis: Per quam luciditatẽ aer purus ostenditur: & sine vaporibus: & neq; pluuiç: neq; venti erũt q sunt a vaporibus.

t Et claro aquilone. S. serenifico. quia est & nubilus: sicut fere omnes venti. Horatius. Albus vt obscuro deterret nubila cœlo. Sępe notus: neq; parturit imbres perpetuos. A. Claro aquilone. Is eni teste Plinio serenus est Italię cum Affricę nubilus sit: estq; saluberrimus omnium aquilo. v Deniq; quid vesper serus vehat. S. Conclusio est: quç hoc continet. A. Vesper. De hoc late superius & lucifero.

x Quid cogitet hūidus auster. S.i.in quā partem se flectat: vtrū ad serenū[illegible]e: an ad pluuias: vt diximꝰ.s. y Sol tibi signa. S. Signa q̄ possumꝰ ex stellis vł ex vētis colligere: meliꝰ: ex sole colligimus. z Quis dicere fal. S.i. fallacem. Salustiꝰ in Catelinario. Ambitio mł'tos mortales falsos fieri coegit. C. Falsum. mendacē. a Cecos. C. Qui nondū videbant̄. nam hoiem nō videntē: & rem quę nō videtur: & locus in quo nō videmꝰ: cęcū dicimꝰ. b Tumultus. S. Coniurationes & latentes insidias: c Tumescere. A. crescere. d Ille etiā extincto zc. S. Bonum epilogi repetit locum: vt in Augusti grām defleat cęsaris mortē. Constat autē occiso cęsare in senatu pridie Idus Marcias solē fuisse defectū. ab hora. vi. vsq; ad noctē: q̄d quia multis protractū horis. dicit in sequētibus: Aeternam timuerūt secula noctem. C. Ille etiā extincto. Occasionē nactus deplorat mortē cęsaris. nā magnę eclipses solares maximorū virorū interitū p̄tendere vident̄. In morte aūt cęsaris: solis lumen caligine obsessum scribunt. toto enī illo anno pallens globus & sine splendore exoriens imbecillē ex se calorem emittebat. Quapropter grauis: et ob defectū caloris deficientis obscurius aer semicoctos edebat fructus immaturos et imꝑfecto flore collabētes. tm̄ aeri frigus inerat. e Cęsare. A. Conspiratum est in cęsarē a lx amplius: senatoriꝰ. Cas. Martioq; & decimo bruto pricipibꝰ conspirationis. Itaq; illum idibus Marciis in Pompei curia tribus & viginti plagis confoderūt. quod Suetonius edocet: Vtq; Plutarchus ait: Periit cęsar: sexto: & quinq̄gesimo ętatis suę anno post Pompeiū haud multo ampliꝰ quattuor superstes annis. Scribit etiā Suetonius: ꝙ cęsari futura cędes euidentibus ꝓdigiis enūciata est paucos añ mēses. Capuę enim tabula ęnea in monumēto in quo dicebat̄ Capis conditor Capuę sepultus: inuēta est ꝯscripta lr̄is verbisq; gręcis: hac sentētia. Qn̄cūq; ossa capis detecta essent. fore vt Iulo prognatus. manu cōsanguineorū necaret̄: magnisq; mox Italię cladibus vindicaret̄: Et īmolantē aruspex Spurina monuit: caueret periculum: quod nō vltra Martias Idus ꝓferret̄: Pridie aūt easdē Idus auē regaliolū cum laureo ramulo Pompeianę curię se inferentem. volucres varii generis ex ꝓximo nemore prosecutę ibidē discerpserūt. Ea vero nocte cui illuxit dies cędis: & ipse sibi visus est ꝑ quietē: interdū sup̄ nubes volitare: alias cū Ioue dexterā iungere. Et Calphurnia vxor imaginata est collabi fastigiū domꝰ: maritumq; in gremio suo confodi: ac subito cubili fores sponte patuerunt. Ob hęc simul & infirmā valitudinē diu cōctatꝰ an se domi cōtineret: & quę apud senatū agere ꝓposuerat: differret. Tandē decimo Bruto adhortante: quinta fere hora ꝓgressus est: Deinde pluribꝰ hostiis cęsis cum litare nō posset: introiit curiā. spreta religio ē: vbi (vt diximus) vulneribus. xxiii. confossus obiit. f Cum caput obscura. A. Plutarchꝰ. vbi de prodigiis post extinctū cęsarē meminit inq̄t. Solis preterea lumē caligine obsessum: toto nāq; illiꝰ anni spacio pallens globus & sine splendore oriens: imbecillē ac tenuē ex se calorem emittebat. quare grauis atq; disparentis imbecillitate caloris obscuros ac semicoctos edebat fructus imaturos: & in ꝑfecto flore collabentes: tantum aeri frigus inerat. Eusebius vero scribit post Cęsaris cędem Rome tres simul soles exortos: q paulatim in eundem orbem coierūt. Pli. item li. ii. c. xxx. ait. Fiunt ꝓdigiosi: et longiores solis defectꝰ: q̄lis occiso dictatore cęsare: & Anthoniano bello. totius pene anni pallore continuo. Ouid. item ait. Solis quoq; tristis imago Lurida sollicitis prębebat lumina terris. Id tamen Ouid. ante Cęsaris obitum fuisse dicit: Virgiliꝰ vero & alii auctores (vt Pliniꝰ) post eiusdem obitū. Appianꝰ quoq; lib. iiii. scribit: multa ꝓdigia signaq; perhorrenda Romę visa esse post Cęsaris cędem. Meminit & Horatius Ode secunda.

Ventus agat nubes: quid[x] cogitet hūidꝰ auster
Sol tibi[y] signa dabit: solem quis[z] dicere falsum
Audeat: ille etiā[a] cęcos[b] instare tumultus
Sepe monet fraudēq;: et op̄ta tumescere[c] bella.
Ille[d] etiam extincto miseratus cęsare[e] Romam:
Cum[f] caput obscura nitidū ferrugine[g] texit.
Impiaq;[h] ęternam[i] timuerunt secula noctem.
Tempore[k] quanq; illo tellus[l] q; et ęquora pōti
Obsceni[m] q; canes: importunęq;[n] volucres
Signa[o] dabāt: quotiēs cyclopū[p] efferuere ī[q] agros

g Ferrugine texit. SER Ferrugo est purpura nigrior hispana. alibi. et ferrugine clarus ibera. AN. Ferrugine. colore nigro. C. Ferrugine. Color ē purpureus ad nigrū tendēs. credo non esse dissimilem illi: quē Florentini pagonatiū appellant: & lugubrem esse idē testat̄ sexto. Et ferrugie subuectit corpora cymba. h Impia secula. SER: Quibus fuerat Cęsar occisus. i Aeternam noctem. Nā et duratio eclipsis multarū horaꝝ fuit: et totus insecutus annus nullū diem clarū habuit: k Tempore quāq; illo: A. Ostēdit nō solis tātū: sed etiā alia plurima fuisse ꝓdigia: De qbꝰ ample Appianus: vt diximus. l Equora ponti. SER. Non sine causa addidit ponti: quia sunt & campi ęquora: vt: Ac priꝰs ignotū ferro q̄ scindimus ęquor m Obscenique canes. A. i. abominabilia canentes. Appianus inquit: Canes luporū vice vlulatus edidere. C. Obscęni. multi. dicunt in auspiciis aues obscęnas dici. quę ore futura ꝑdicant. Prępetes vero quę volatu. Alii obscęnas ꝓprie q̄ infoelicia portēdūt. Afferūt q; illud: obscęnas pelagi foedare volucres. Sed et hoc loco possumus intelligere obscęnas: quę ore ꝑdixerint & non volatu. Q autem de canibus dicit: mirum. refert Augustinus in. iii. li. de ciuitate dei: ante bellū sociale euenisse. n Importunęq; volucres. S. in alienū tempus ruentes: vt stryges: aut bubones: nocte gaudentes ꝑ diem possent videri. A. Importunęq; volucres. Miscuit poeta: sicut etiā Ouidius. Illaq; ꝓdigia: q̄ ante etiā cęsaris obitū fuerant: de quibꝰ iam diximus. Plinius item scribit ante Cęsaris mortē solitarias in foro aues dilapsas. Et Suetonius: vt patuit de regaliolo aui. Ouidiꝰ itē ait: Tristia mille locis stygius dedit omina bubo. o Cyclopū in agros. A. Cyclopes appellarunt viros quosdā gigantes: qui in Sicilia iuxta ethnā morātes: vnicū lumē in frontis medio habebant phoebę lampadis instar. Cyclops itaq; dici p̄t circulatꝰ oculꝰ. p Efferuere in agros. C. Intellige: Vidimus ethnam vndantē. i. vndatim emittentē flāmas efferuere. i. cū feruore. et ęstu emittere. Refert āt Augustinꝰ. Ex ethneo vertice ad littꝰ ignibꝰ maximis defluētibꝰ adeo mare deferbuisse: vt rupes exurerent̄: et pices nauiū soluerent̄. eodēq; ęstu tanta vi fauillę cōpletam esse Siciliam: vt Catinensis vrbis tecta obruta ruerent: qua calamitate moti Romani tributū eius anni remiserunt. q In agros. C. Recte & nō in agris. Non eni efferuebat in agris tanq̄ in loco in quo esset: sed in agros tanq̄ ad locum ad quem

[r]Vidimus [s]vndantē [t]ruptis fornacibus ętnam:
[v]Flammarūq; globos [x]liq̄factaq; voluere saxa.
Armorum [y]sonitum toto germania cœlo
Audijt:[z]insolitis tremuerunt motibus [a]alpes.
[b]Vox quoq; p lucos vulgo exaudita [c]silentes:
Ingens:et [d]simulacra modis pallentia miris
[e]Visa sub obscurum noctis:pecudesq; locutę
Infandum:[g]sistunt amnes:terręq; dehiscunt:
Et mœstū illachrymās tēplis [h]ebur:ęraq; sudāt.
[i]Proluit [k]insano contorquens vortice syluas
[l]Fluuiorum [m]rex [m]eridanus:camposq; p omnes
Cum stabulis armenta tulit:nec tpe eodem

flammas iaceret: r Vidimus vndantē ₇c.SER. Malū eni omen quotiēs ęthna mons Sicilię nō fumū:sed flāmarum erigit globos..Et vt dicit Liuius: tanta flāma ante mortem Cęsaris ex ęthna monte defluxit: vt nō tantum vicinę vrbes:sed etiā Rhegina ciuitas afflaretur.
s Vndantē ęthnam. S.vndę mō flāmas euomentē. A: Ethnā.Strabo libro.vi.vbi de Sicilia meminit:scribit ęthnam montem a Catana abesse.lxxx.stadia.per noctē vero lucere e cacumine:interdiu autem fumo & caligine obsideri.sępeq; igniū riui in agrum Catanēsium proxime deferuntur. De hac Virgilius ait. Cui nomen facies dedit ipsa rotūda. Solinus scribit in ęthna monte hiatus duos esse: Crateres nominatos: per quos eructatus erumpit vapor:nec ante se flāmarum globi attollunt: quā interni strepitus antecedant. t Ruptis fornacibus. C.id est a fornacibus quę ex locis sub terraneis erumpebant.
v Flāmarumq; glob. C. Interp̄tatio est.nam quid aliud est q̄ ęthna efferuerat in agros propinquos: q̄; p feruorē euoluere globos flammarū:id est flāmas conglobatas:& saxa liq̄facta. x Liquefacta. S.igne soluta. A. Liq̄facta saxa pumices ītelligit.CRI. Liquefacta saxa:ex igne vt videmꝰ calcem.Hanc rem latius describit in tertio ęneidos: quo in loco rn̄dendū erit Macrobio ad ea quę Maroni obiicit.
y Sonitum toto ger. cœ.a.SES.Bene Germania quam vicerat Cęsar: vt eo occiso in rebellionem videretur exurgere. A. Armorū sonitꝰ. Hęc Ouidius fuisse añ cęsaris mortē scribit.ait eni.Arma ferūt inter nigras crepitātia nubes.Terribilesq; tubas:auditaq; cornua cœlo:Pręmonuisse nefas.Appianꝰ vero hęc post illiꝰ mortē fuisse scribit.Ait eni,q̄ hoim immanes voces armorum strepitus:ęquorū cursus inspectante nemine audiebātur. Pli.aūt li.secundo.c.lix.sic ait.Armoꝶ crepitus: & tubę sonitus:auditus e cœlo cymbricis bellis accepimꝰ:crebroq; prius & postea.Germania de hac videto in Tityro:C. Toto germauia cœlo.Nam legimus in morte cęsaris nocturnos strepitus per multosq; deferri lucos visos esse: & fulgores cœli. Item solitarias in forum aues delapsas. Nam Strabo phūs cōplures ignitos apparuisse homīes testat̄. z Insolitis.t.m.S.Aut nouis .i. nunq̄; antea in alpibus factis:aut magnis & maioribus solito.
a Alpes.A.Mōtes altissimi sunt qui italiā a germania submouent.Pli.libro.iii. b Vox quoq; p lucos. AN. Ouidiꝰ quoq; ait. Cantusq; ferunt̄ Auditi.sanctis et verba minantia lucis.Plutarchus itē inquit. Fulgoresq; cœli et nocturnos strepitꝰ p multa loca delatos: ante scʒ q̄; cęsar obiret.ꝯuenit eni cū Ouidio:Appianus post obitum cęsaris scribit hoim immanes voces auditas.
c Silentes. C. Eo tempe quo in illis silentium esset. Ergo certius meliusq; potuit audiri vox in tanto silentio.
d Simulacra. A. Ouidius ait. Vmbrasq; silentū Errauisse ferunt.motāq; tremoribus vrbē.Et Plinius ait: q̄ Strabo phūs scribit:complures ignitos apparuisse homīes: et hoc ante cędē fuisse. Docent tum Ouidiꝰ:tū Plutarchꝰ: C.Simulacra:fantasmata dicit & nocturna visa.
e Sub obscurū noctis.S circa noctis obscurū. f Pecudesq; locutę infandū. S.Aut infanda verba ꝓtulerunt. aut hoc ip̄m infandū fuit:quod sunt contra naturā locutę.A. Appianus post cęsaris obitū ait:q̄ bos vocem emisit humanā:q̄ infans recens genitus elocutus est.Eusebiꝰ quoq; post illius cędem ait q̄ inter cętera portēta quę toto orbe facta sunt.bos in suburbano romę ad arātem locutus est. frustra se vrgeri. Non eni frumēta sed homīes breui defuturos.C. Locutę infandū. id est res infandas .i. quę pessima portendent. Poeta aūt vt in honorē Cęsaris ostendat omen. Nam morte tanti viri cōmota fuisse plurima prodigia: quę diuersis tempibꝰ acciderunt in vnum cogit. Nam L.Quintio flāmeo & Cn.Domitio Enobarbo cōsulibus (vt ait Liuius)Romę bouem locutū esse constat. Caue tibi Roma.Et initio vltimi cōsolatus: quē gessit Marcellus:nunciatū est bouē humanā vocem emisisse.
g Sistunt amnes.A.De Tybri.Horatius Ode.ii. scribit.C.Sistunt amnes terręq; dehiscunt.Quę terręmotibꝰ euenire solent.
h Ebur ęraq; sudāt.S: Ebur.s.simulacrorum. Signa sunt laboris futuri.AN. Ebur.i.eburnea simulacra. Ouidiꝰ itē ait: Mille locis lachrymauit ebur:quod ante mortem fuisse scribit:Aeraq; sudāt. Appianꝰ post obitū ait: q̄ ex simulacris etiā nōnulla sudorem emisere.:alia sanguinē:
i Proluit. C.Nimia incremēta fluminū calamitatē ꝓtēdunt.Horatiꝰ. Vidimus fluuiū Tyberis retortis littore hetrusco violenter vndis ire.deiectū monumēta regis.Tēplaq; vestę. k Insano.S. magno.vt: Quid tantū insano iuuat indulgere labori. Et sciendū: Flumina cū sup̄ modū crescunt:nō tm̄ ad pn̄s inferre dānū:sed etiam alia futura significare. l Fluuiorū rex eridanꝰ.S.Padū dicit. Fluuiorū aūt rex. p Italiā:aut certe p totū orbem secundū q̄d dicit Lucanus:qui ait:cū de isto flumine loq̄retur.Non minor hic nilo:si nō p plana iacentis Aegypti lybicas:Nilus stagnaret arenas.Nō minor hic Istro:nisi q̄ dum pmeat orbem.Ister casuros in qualibet ęquora fontes Accipit.& scythicas exit nō solus in vndas:A.Fluuiorū.Anapestus est p dactylo.talis aūt versus:Acephalꝰ dicit̄:nā incipit a syllaba breui:cū longa eē debet.Ecōtra Procephalus dr̄:cū a breui debet incipe & longa ponit̄. C.Fluuioꝶ. Sunt mulieres apud Germanos q̄ fluuiorū cursum verticesq; a strepitu coniectātes futura p̄dicant.
m Eridanus.AN. Padus nulli animū claritate inferior:a gręcis dicit̄ Eridanus:augetur ad canis ortus liquatis niuibꝰ. Hęc & plura Pli.li.iii.c.xvii.Mela vero scribit q̄ Padus se per septem hostia effundit:quorū vnum magnū Padū appellant.scribit & plura. m Rex. Hoc iō ait:qm̄ inter sydera relatus:quia nulli amniū claritate inferior:vt diximus.Habet aūt in cœlo (teste Iginio) stellas

tredecim. CRI. Eridanus hunc regem appellat. vel quia trus imago relata sit inter astra. vel quia nullus maior sit en Italia. Vel quia nomen sumpsit ab Eridano rege in eũ ia Ioue flumie deiectũ. est enĩ Eridan⁹ et Phaeton idem: Quare aũt ab inferis ad superos transire dicatur: demonstrabim⁹ in. vi. eneidos li. n Extis. A. Exta dicta ꝙ ea diis ꝓsecentur que maxime extant. eminentq́: Auctor Festus. o Fibre minaces. AN. Plutarchus ait. Ipsi quoq́ Cesari im molati cor nusq́ compa ruisse victime: quod dirũ sane erat ꝓdigiũ. Quidi⁹ quoq́ inq̃t. Victima nul la litat: magnosq́ insta re tumultos fibra monet cesumq́ caput reperit̃ in extis. Fibre. antiqui (vt Varro ait.) fibrũ dicebãt extremũ. Vñ in sagis fim brie & in iecore extremũ fibra. põitur aũt nũc pro neruis quibusdam: nunc pro extremitatibus vel ie coris vel pulmonis & si miliũ. C. Fibre minaces: sub corde atq́ pulmone: (vt ait Corneli⁹) transuer sum ex valida mẽbrana septũ est. Hoc itaq́ a pte superiori habet cor atq́ pulmonẽ: que ꝓprie exta ab extando dicunt̃. A pte inferiori iecur & lien. Sed & hec exta etiã dicũtur: quia sup inferiora intesti na locant̃. Vnde antiqua religio caput extorũ iecur dixerũt. Aruspices igit̃ duas fibras: q̃ sunt duo capita in iecore ita diuide bant. vt alterã sacrificãti: alterã aduersario assigna rent. hinc viscera ꝓsecabant: q̃ ꝓsecta dicebant. Lucan⁹: Lauit calido ꝓsecta cerebro. Si qd ergo in extis appebat: futurorũ indicium putabatur. Hinc principatũ portendi Sylle respõsum est: ꝙ sacrificanti sibi apud Laurentũ in capite vitulini iecoris similitudo corone apparuit. p Puteis manare cruor. C. Hoc mõstrũ in gallico bello euenisse memorie ꝓditũ est. Nam fluui⁹ q̃ p agrũ picenũ fluit: sanguinẽ fluere visus est. q Lupis vlu. A. Appia nus scibit ꝙ lupi etiam per forum dicurrerent. C. ꝙ pro monstro prisci habuere. Vnde & Liui⁹ refert Consule L. Quito Flammieo formias duos lupos igressos: aliquot obuios laniasse. r Nõ alias coelo ce. plu. se. f. S. Omen est in eo et ꝙ a sereno coelo missa sunt fulgura. Et ꝙ plu ra missa sunt. s Diri comete. SER. Crinite stelle et pes sime: quia sunt bone: vt diximus in eneid. facte ex Ioue & venere: quã rem planissime Anienus exequit̃. A. Co mete diri. horrendi. Pli. li. ii. inq̃t. Cometas greci vocãt: no stri Crinitas: horrentes crine sanguineo: & comarũ modo in vertice hispidas. Fit candidus Cometes argenteo crine ita refulgens. vt vix cõtueri liceat. De comete aũt Lucan⁹ ait. Et terris mutantẽ regna cometẽ. Pli. itẽ ait. Terrificũ magna ex parte sydus esse: atq́ nõ leuiter piatũ: vt ciuili motu Octauio ꝯsule. C. Comete. Stella crinita: quẽ greci χομητεν appellant: in morte cesaris ad septẽ vsq́ noctes eximio fulgore apparuit. Postea nũq̃ visa. Vñ est epl'a Augusti. His ipsis ludorũ meorũ dieb⁹ sidus cri nitũ septẽ diebus ĩ coeli regi õe sub septẽtriõib⁹ ẽ ꝯspectũ. id oriebat̃ circa vndecimã horã diei: clarũq́ & oibus ter ris conspicuũ fuit: hoc signo putauit vulgus animã cesa ris inter deos relatam. Cometes (vt ait Pli.) in vno totius orbis loco colit̃ in tẽplo Rome. Sũt qui hec sydera ppetua esse credant: suoq́ ambitu ire: sed nõnisi relicta a sole cer ni: alii putant nasci humore fortuito & ignea vi: ideoq́ solui. breuissimũ quo cernit̃ spaciũ septẽ dierũ annotatũ est. Longissimũ vero octoginta: Mouent̃ aũt alii errantiũ modo. alii imobiles sunt. & oẽs ferme sub ipso septen trione vident̃. Ex quibus cunq́ aũt stellis comete nascant̃: siue ex planetis: siue ex stellis fixis: semp inflãmatio appet versus septẽtrionẽ. Quapropter stella que apparuit ĩ ortu christi: nõ fuit cometa: q: mouebat̃ ab oriente ad meridiẽ versus occasum quod non facit cometa: vt refert Crisostomus.

Tristibus aut extis fibre apparere minaces:
Aut puteis manare cruor cessauit: et alte
per noctẽ resonare lupis vlulantibus vrbes.
Non alias coelo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec diri totiens arsere comete
Ergo inter se se paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre philippi.
Nec fuit indignũ superis: bis sanguine nostro
Emathiam: et latos hemi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet quũ finibus illis
Agricola in curuo terram molitus aratro
Exesa inueniet scabra rubigine pila.
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes:
Grandiaq́ effossis mirabitur ossa sepulchris.

t Paribus cõcurrere tel. S. Lucanus. Atq́ pares aquilas et pila minantia pilis. C. Parib⁹. Nã vtri usq́ pila erant. v Iterũ videre phil. S. Ciuitas est Thessalie: in q̃ primo cesar et Pompei⁹: Postea Augustus: et Brutus cũ Cassio dimicaue runt A. Philippi. Ciuitas est in Macedonia q̃ Datos olim dicebat̃. Crenida ante dati nomen appellata. fontes qppe plurimi circa collẽ vberi⁹ scaturiunt aquis. Eum locũ Philippus vallo sepsit: & a se Philippos nuncupauit: condita enim ciuitas in prupto quodam colle. apud Philippos: demũ & Cassius & Brutus pugnantes contra Augustum & Antonium victi: sibiipsis mortẽ consciuere. De quibus oĩbus videto Appianũ libro. iiii. Prius aũt circa eadẽ fere loca pugnauerũt Cesar dictator & pompeius. Vñ Luci Florus sic ait. Sic pcipitantib⁹ fatis: plio sumpta Thessalia est: & Philippicis campis vrbis imperii generis hũani fata cõmissa sunt: nunq́ vllo loco tãtũ viriũ populi Romani: tãtũ dignitatis fortunã vidit. x Nec fuit indig. superis. S. quasi exclamatio est ad deos. y Emathia: S. Thessaliã dictã ab Emathio rege. A. Emathia (vt Pli. scribit libro. iiii: cap. xi.) antea dicta. Postea Macedonia. Auctor quoq́ Solin⁹ q addit ab Emathio primo rege di ctam. z Hemi. S. Hemus mõs est Thessalie. A. Hem⁹ mons est in Thratia vasto iugo procũbens in pontũ. Auctor Plini⁹ li. iiii. Thratia aũt (vt oñdit Pholome⁹ li. iiii.) iuncta est. Macedonie. Vñ & Lucan⁹ li. vi. ait: Qua iuga deuexus Pharsalica porrigit. Hemus. C. Hem⁹ mõs thra cie ab Hemo filio Boree & Orythie. a Scabra. S. aspera. Vñ & scabies dicit̃ a corporis asperitate. b Pila. A. Modestus scribit Pilum fuisse telũ mai⁹ ferro triangulo: vnciarũ nouẽ: hastile pedum quinq́ et semis: quod suo tpe spiculũ dicebat̃. ad cuius iactũ exercebant̃ precipue milites: quod arte & virtute directũ: & scutatos pedites. et loricatos equites sepe transuerberabat. c Galeas inanes. S. Concauas: vt: Galeam ante pedes proiecit inanem. d Grandia ossa. SER. Aut multa: aut ingentia: quasi antiquorũ Heroum. AN. Grandia ossa. Olim fuisse homines grandiores. & Homerus indicat & Virgilius: hinc Iuuenalis ait Satu. xv. Terra malos

homines nunc educat atq pusillos: e Dii patrii indige. & Ro. ve. ma. S. Patrii dii sunt qui psunt singulis ciuitatibus: vt Minerua Athenis. Iuno Carthagini. AN. Dii patrii. expositis ob Cesareā cedem pdigiis actis: nūc ipm Augustum Romanū imperium fouere optat. C. Dii patrii. De Iano: Fauno: Euandro. Aenea: Carmente. & ceteris qui ex hominib⁹ dii habiti sunt. f Indigetes. S. proprie sunt dii ex hominib⁹ facti: quasi in diis agentes. Abusiue autem omes dii possunt dici indigetes: tanq nullius rei egentes. A. Indigetes. Fest⁹ ait idigetes dii: quorū nomia ita vulgari nō licet: Et indiges Aeneas appellat⁹ est ab Ascanio post hūanū abscessum. Liui⁹ aūt scribit appellatū Iouē indigetem. Sunt & qui dicant Indigetes dici: qui ex hominib⁹ ad consecrationem veniunt ut eneas ꝛc. g Romule. A. Romul⁹ xviii. natus annos potit⁹ est Romano regno. auus autē. xxxvii. dominatus: quintū aūt & quinqgesimum vite agēs: a ciuib⁹ suis interfectus est. (licet varia de morte referatur) cum iam imperiū non regie sed tirānice exerceret. Post hec Iulius Procul⁹ in forum pcedēs. Romulum (inquit) ego ex agro adueniens vidi abeuntē ex vrbe armatū: qui vbi pxim⁹ mihi fuit ita eū dicere audiui. Nuncia Romanis Iuli. q me sortitus ab initio vite genius in coelum ducit: mortali expleto seculo: Sum autem Quirinus. succedens inde in regnū Numa pompilius: ipsum Romulū (vt naturā superantē mortalē templi) adornatiōe: & anniuersariis sacrificiis Quirinū vocatū statuit honorari. Hec ex lib. ii. Dionysii. h Vestaq mr. Que thus: ꝛc. SER. poetice. Nam verū nomē numinis q vrbi Rome preesset sciri sacrorum lege phibebat: q ausus qdā Tribun⁹ plebis enunciare: in crucē leuatus est. A: Vestaq mr. Erat vesta vrbis Rome custos: quā virgines seruabāt ppetuo igni. Cuius extinctionē sup grauia omnia Romani timebant: Interitū vrbis signū id assumētes: qcunq accideret causa. De quib⁹ oibus plura Dionysi⁹ li. ii. & Ouid. in fastis. C. De vesta & palacio: alio loco dicet. i Thuscū tyberim. A. Strabo li. ii. scribit: q ex Apoeninis montib⁹ tyberis effluit: plurib⁹ auctis amnib⁹: partim per ipsam excurrit Hetruriam: deinceps vero ipsam discriminans. primū quidē ab ea diuidit vmbriā: postea vero sabinos & latinos Rome ad littus vsq finitimos. Legito item plura in pli. li. iii. c. vi. k Romona palatia. A. Corneli⁹ tacit⁹ scribit: Vrbem Romam in palatino monte primū edificatam: in eoq reges: deinde consules: postea imperatores maiori ex parte sedem habuerūt. & in bello Macedonico Liuius ondit in palatio fuisse edem magne matris deum. a Iunio Bruto dedicatā. Fuit & ibidē edis victorie eodem teste li. viii. de secūdo bello punico. In eadem palatio (vt scribit Sueto.) Cesar Augustus, teplū apollini dedicauit. C. Palatia. pro tota vrbe. Nā palatiū fuit antiquissima sedes Rome: vt apparet vbi de Euandro narratur. l Hunc iuuenē. A. Cur Augustū intelligens iuuenē appellat. late iam dixim⁹ in Tityro: hic illū vidi iuuenē Meliboei. l Hūc saltē. C. q̄si dicat: Si rāpuistis cesarem maturū virum: & q optim⁹ eēt imperii defensor: saltē placeat seruare hunc iuuenē: q euerso morte cesaris imperio succurrere possit: m Ne prohibete. C. Tacite ostendit suis virib⁹ posse: (mō dii nō ipediāt) succurrere. Maxima ergo laus q solus et iuuenis valeat (non dico conseruare bene institutū seculū:) sed restaurare iam euersum. m Iā pridē mīti. A. mīti eteni Romanoꝝ ab hanibale: Mario: & Sylla: a cesare: & Pompeio: & aliis antea fuerant interempti. n Laumedontee. S. Excusat Augusti tempa. & cū dicit suis virib⁹ nō cōpensare dāna reipublice: qua ea maiorū viciis descendisse cōfirmat. Horatius: Negligis immeritis nocituram postremo te natis fraudē cōmittere. A. Laumedontea. Secūdū fabulas Apollo & Neptun⁹ Troiana mœnia struxere. Fictū est (vt aiūt) qm cū troianorū pecūia i sacro eorū deoꝝ seruaret: ab eis Laumedon petiit: reddi turū se iurās. Vñ mœnia instaurauit: postea tñ nō reddidit. hinc datus ē fabule locus: q deos decerperit. qs vult Maro hic: pterea etiā in romanos seuisse. C. Laomedōtee: Laumedoutis perfidia in Apollinē ac Neptunum vulgatissima est: Sed & aliam in Herculē meminit Diodorus siculus: ait enim Herculē cum Argonautis in Colchos enauigantē: in Phrigium mare peruenisse: & Hesionem filiā laumedontis in littore religatam: et monstris marinis iussu oraculi deuorandā expositam vidisse: eamq liberasse: & monstra interfecisse. Proptereaq pmiū sibi laumedontem obtulisse equos inuictos: aut Herculē eosdem equos apud ipsum laumedontē: donec ex Colchis rediret deposuisse. Reuerso deinde Herculi denegasse depositū laumedontem. Qua ex re ira parcitum herculem: & laumedōtem & reliquos filios qui secum senserat interfecisse. Soli autē Priamo qui fidem seruandam: & equos restituendos consuluisset Troianum regnū reliquisse. Remouet aūt culpam belli ciuilis a Cesare Iulio: & reiicit in peccata troianorum vnde Roma originem ducit. Que aut scelera nunc orbem premūt: dicit esse. quia dii hominibus Cesarē inuiderūt. o Iam pridem nobis. ANT. In Augusti gratiam Iuliū cesarem iam diu a diis desideratum asserit. p Atq hominū. S. quasi cum celestes possis mereri. q Vbi phas versum ꝛc. RER. apud homines. sed qui spernunt licita: appetentes illicita. r Facies. C. forme. s Aratro dignos honos. ANT. De agriculture honore videto in principio. s Abductis colonis. S. ad bella scilicet. vt. Et latos vastant cultoribus agros. t Et curue rigidum. C. Quid enim scelestius esse potest q ferramenta ad vsum agriculture instituta. vnde vita humana: & alitur. & assiduo labore pia castaq conseruat. ad bella (que & homines perdunt et oim scelerū semia pbent) transferre Magna ergo indignatio q non solum ab vsu rei sanctissime auertantur. sed etiam tur q̄ ssime attribuntur. v Confla ntur. ANT. fabricantur. conuertuntur. x Euphrates. S. orientis est fluui⁹. Euphrates. A. Hūc maior fundit Armena (vt scribit Solinus) longisq excursibus Babiloniam diuidit. Tandē in sinum Persicum defertur. Nouere autem Euphraten bellum ait pter Parthos. Hi enim clade Crassiane animos altius exerceāt: ciuilesq discordias populi Romani leti acceperant. Itaq vt

Dij patrij indigetes: et romule: vesta q mater
Que thuscū tyberim et romana palacia seruas
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere seclo
Ne prohibete: satis iam pridē sanguie nr̄o
Laumedontee luimus periuria troie.
Iam pridem nobis coeli te regia cesar
Inuidet: atq hominū querit curare triūphos.
Quippe vbi phas versū at nephas tot bella p
Tā multe scelerū facies: nō vll⁹ aratro (orbē:
Dignos honos: squallēt abductis arua colōis.
Et curue rigidū falces conflantur in ensem.

primum efulsit occasio non dubitauerūt erumpere: vltro quidem iuuare Labienū: q missus a Bruto Cassioq; fue rat: vt hostes in auxilium sollicitaret. Ventidius tamen Anthonii legatus: & la bieni copias & oēm Par thicum equitatum inter Orontem & Euphratem occidit. de quib⁹ plurima Luc⁹ Florus. G. Euphra tes. Parthos itelligit: q̄rū imperiū euphratē pertin gebat. Est aūt euphrates s̄m xp̄ianos vn⁹ ex quat tuor fluminib⁹ q ex deli ciarū paradiso effluunt. Prisci vero illum ex arme nia maiori nasci volunt. Et armeniā a Cappado cia distinguere.

cessu equorū: cursus augeť: Vt ea optim⁹ rector refrenare nō possit: sicut & auriga a ferueti cursu equos nō potest plerūq; reuocare. A. Carceres vocāť vnde mittūť equi. di cti q coherceť equi: ne in de exeāt āteq; magistrat⁹ signū misit. auctor Var ro. Quadrigę quattuor si mul equi iuncti. Quadri gę quasi quadriagę vocā tur: vt scribit Gel. li. xviii. c. viii. Auriga. aurigę pro prie sunt currū regentes. Dicit aūt auriga: q: splen dorem sibi agat auris: id est fauorib⁹ populi. hoc est clamoribus. Prisci. de xii: car. CRIS. Non vitio principis: sūr bella. sed im petus bellorū ante ipsum motus: nōdū reuocari pt:

Hinc mouet euphrates: illinc germania bellū:
Vicinę ruptis inter se legibus vrbes
Arma ferunt: seuit toto mars impius orbe.
Vt cum carceribus se se effudere quadrigę:
Addūt se in spacia: et frustra retinacula tendēs
Ferť equis auriga: nec audit currus habenas.

y Illinc germa. S. i. vndi q; mouet bellū. Germania āt occidētis puicia. A. Germa nia. hoc dicit ideo. quia post cęsaris cędem Germani ab Romanis desierant. Augustus tamē (vt Suetoni⁹ tradit) eos vltra Albin flumen submouit. z Ruptis. AN. propter cęsaris obitum. a Legibus. A. fœderibus. b Arma ferunt &c. S. Hoc est & externa & ciuilia bella desęuiunt. c Vt cū carcerib⁹. S. hoc vult dicere. Res q̄ dem publica habet impatorē: sed tanta vitia tēporū pte ritorum q̄ in dies singulos aucta sunt: queadmodū in p

Vt ipsi aurigę. iam pręcipiti cursu: arctos equos sistere nō possunt. d Addūt se in spacia. S. Currendo plus eorū cursus augetur. C. addunt se in spacia. i. per spacia curren di augent cursum. e Fertur equis. C. i. equorum ar bitrio agitatur. f Currus. SER. scq equi. Sane scien dum translationē hanc esse: non comparationē: quę si po natur in fine: vitiosum est. ANT. Currus ipsi quadrigę. Perid autem innuit Martem nullo obstante sęuire. obie rat enim cęsar populorum terror: & rector.

Finit primus liber Georgicorum

Ouidij poetae Tetrastichon in librum Secundum Georgicorum.

Hactenus aruorum cultus & sydera cœli:
Pampineas canit ille comas: collesq; virentes:
Descriptasq; loci vites & dona ligi:
Atq; oleę rames pomorum ex ordinē lętos.

Antho. Man. Argumentū secundi voluminis.

proponit: Bacchumq; vocat Maro rite secundo.
Arboribus diuersa datur natura creandis.
panditur & sitio vitis diuersa: notantur
Italię laudes: species telluris habentur.

Alud Argumentum.

Quo vitis ponēda modo: quo tempore: quid ver
Afferat: hinc viti qualis sit cultus habendus:
Cōmodo syluarum monstrat: laudantur agrestes.

Argumen. Se. Brant.

Alter habet vites: melioraq; vina reconset.
Arboribus monstrat quis labor atq; modus.
precipue italię laudes recinnuntur. agrestum
Quam fœlix fuerit vitaq; sancta: docet.

publii Virgilij Maronis
Geor, Liber Secundus,

Hactenus aruorum cultus: et sydera coeli:
Nunc te bacchę canam: nec non syluestria tecum

Hactenus aruorum ꝛc. S. Mire iterauit illum versū. Quid faciat lętas segetes: quo sydere terram: In hoc aūt libro exequitur culturam agri consiti: q oīm arborꝝ cōtinet genera. Et sciēdū ē Virgiliū, vites quoqꝫ arbores dicere: vt nec secꝰ omis in vnguē arboribꝰ positis secto via limite quadret. A. Huius quoqꝫ secundi voluminis argumentum carminibus patet. Sed cur poeta ab agrorum cultura incoeperit. postea vitium. de exordio scribens apparuit: vbi & vitium arborumqꝫ culturas Emolphum Atheniensem primū inuenisse: Plinio referente edocuit. CRI. Quoniā poetarū est curare: vt seqntes libri antecedentibus ānectant. Facit hoc Maro plurimū p cōiūctionem: vt: Te quoqꝫ magna pales. Et alibi. Postqꝫ res asię. Item. At regina graui iandudum saucia cura: & sic fatur lachrymans: Hic vero vt idem p̄stet vtit colore Rhetorico: quā transitionem appellant: quo facile his quę dicta sunt: ea quę dicenda restant adnectuntur. In p̄cedenti igitur libro. & aruorū cultu: & ea q̄ ad rationem syderum ptinerēt descripserat. Nunc quod secundo loco sibi proposuerat explicat: scilicet vlmisqꝫ adiungere vites ꝛc.

a Hactenꝰ. S. vt multi volūt est vna parsorōnis et est aduerbiū significās hucusqꝫ: alii duas ptes eē volūt. et aduerbiū: vt sit: tenus hac. sicut Crurū tenꝰ a mēto palearia pendēt: sed meliꝰ est vnā accipe pteoratōnis. hactenus. A. Hactenꝰ, cecini. s. est enim Mesozeugma.

b Sydera coeli. S. Pleonasmos. nec enim sunt alibi qꝫ in coelo sydera. A. Pleonasmus. est in dictiōe coeli: id est superabūdantia. de qua late Fabius libro. ix. c Te bacche. SER, Inuētorē p vitibꝰ posuit. de quibus catexochen

e f
Virgulta:et prolem tardę crescentis oliuę.
g h
Huc pater o lenęe tuis hic omnia plena
i k l
Muneribus:tibi pampineo grauidus autūno

in hoc libro loquitur.nam vites precipue sunt:licet et aliarum arborū faciat cōmemorationem. A. Te bacche.i.tua mūera:vt vites:De quo lati⁹:ibi. Poculaq; inuētis Acheloia miscuit vuis. Dicit aūt Bacchus a furore quē incutit cultorib⁹ suis: vt Probus asserit: C. Te bacche. Non solū Bacchū dicit ꝑpter vites:qr̄ū inuētor phibet̄.s;ꝑpter oēs arbores. Dionysiū em̄ posuerūt ꝑ ignea vi sol:q̄ poma ac fructus omnes arborū decoquit ac maturat. Nam vis seminalis:que a sole in terram descendit:Priapi nomīe honoratur.cuius quidē ad siccos ꝑtinet,fructus bona dea: quod vero ad plantaria Dionysius dicitur. Ergo quia ignea vis solis est Dionysius:iccirco egyptii Osirim (quē solem interpretantur) Dionisiū teste diodoro siculo appellauerunt. Vn̄ Eumolpus poeta Ignoculū radiis Dionisium dixit. Et Orphe⁹ eū splēdoris auctorē scribit.
Atq; hec ad Phisicen. Historia vero duplex ē. aliter enim greci:aliter ęgyptii sentiūt. Aegyptii eni dionysiū Osirim nominant.quem volunt diuinis virtutibus virum preditum fuisse: Aegyptiiq; regno:& Isidis (quā lunam & Cererem nominant) coniugio potitū:vniuersum orbē peragrasse. Et vt Isis tritici ordeiq; repertrix fuit. (antea enim inter alias herbas incognita oriebant) Sic Osiris Nisa (qui locus Arabię fœlicis ęgypto cōtermin⁹ est) enutritus propterea a Ioue & a loco illo Dionysi⁹ appellat⁹.vitis repertor fuit:homīesq; docuit & vitis cultū et vini vsum atq; conseruationē. Volunt preterea ęgyptii:oleam quoq; (nō aūt Mineruā vt greci dicūt) inuenisse. Hic ꝑ Arabiā et rubeū mare ad Indos. Et orbis terre termīos ꝑgressus ē. In Indis vero & alias vrbes & Nisam cōdidit. monumētū eius: ī qua nutritus fuerat.in q̄ hederā etiā seuit. Profect⁹ est:& in Asiā:& Helespontū:in Europā: & in Thratia sibi aduersantē lycurgū interemit. Maronēq; prefectū suū & vitis colende peritū in regione q̄ ab eo Maronea dicta est reliq̄t. Et Macedonē filiū in regno:qđ ab eo Macedonia appellata ē:atq; hęc de Dionysio apud ęgyptios. Greci vero varia referūt. Alii em̄ vnū.alii tres ponūt. Sūt etiā qui hu⁹ dei formā hūanā fuisse ꝑnegēt.sed vini datorem Dionysiū dicāt. Terrāq; sua sponte vites ꝑtulisse. Dimitora aūt a priscis noiatū: ꝙ sit ex duplici mr̄e. Primāq; genesim nūerant:qn̄ in terra posita planta incrementū accipit. Secundā qn̄ fructus maturescāt. Vn̄ altera ex terra: altera ex vite hui⁹ dei origo est. Q; vero dicunt ex Ioue et Cerere natū:& a gentib⁹ discerptū ac elixatū:ac rursus a Cerere cōpositis mēbris in iuuenē reductū: phisicū est. Nam ex terra & imbre incrementū sumit.vitis ad vuas creandas:q̄ ab agricolis calcando laniant̄: multiq; vinū decoquūt:vt meli⁹ fiat vinū. Ceres aūt rursus membra cōponit:qa terra singulis ānis succū vitib⁹ ad nouas vuas subministrat. Est etiā phisicū quod dicunt vi fulminis ex vtero Semeles abductū:& donec tēpus maturo fœtu datū cōpleret. Iouis fœmori assutū:nā ignea vi in vuis maturescit. verū cū iam ex vuis exp̄ssum est vinū:quia non dū satis concoctū est.iterū in lacubus ebulliat necesse est. Diodorus aūt ait terrā ātiquos Thionē a sacris q̄ sibi fiebant cum sacra ευοιασ dicant.et Semelem q̄si castā ab eo quod est σεμνυ Bis aūt eius genesim a Ioue esse: quia cū in Deucalionis diluuio periisset:rursus post pluuias ī terrā apparuit. Sed hęc phisice. Fabulose tn̄ dicūt tres fuisse Dionysios. Primū Indū:et vitibus sua sponte nascentibus calcandarū vuarum inuentor:& vini pomorumq; conditor fuit. Quoniā aūt barbatus est:& barbā Indi vsq; ad mortē nutriūt. Hic orbem peragrans calcationem vuarum in torcularibus adinuenit: a quibus Leneus appellatus est. Secūdus ex Ioue & Proserpina. Vel (vt alii dicunt) ex Cerere fuit:qui prim⁹ boues aratro iunxit:antea enī manibus terrā fodiebant mortales: propter quod immortales honores meruit: eiusq; simulacrū cornibus insignitur:vt inuentor aratri demōstretur. Tertius Iouis et Semeles filius fuit:qui post secundum ortum ex fœmore Iouis:in Nisam indię a Ioue delatus: & a nimphis eductus est.pulcherrimus:& mulieribus delitiis deditus.exercitum ex mulieribus confecit: thirsisq; illas armauit.i.hastis hedera implicitis cū ferrea cuspide:quo dolo:reges nihil tale de mulierib⁹ credētes interemit. Inter q̄s Penteus apđ grecos. Miran⁹ apud Indos Licurgus apud Thraces fuit. Qm̄ vero ex India elephante inuectus: orbē peragrauit. Greci illi Trieterida.id est triennalia sacra instituerūt. orbē peragrans docuit: sacra & mysteria certamina musica proposuit:cunctaq; in pace componebat. dicunt primum fuisse: qui multis congestis spoliis in patriam triumphans redierit. Probus ait Bacchari:id est furere. Vnde Bacchę dicuntur sacerdotes qui propter furorem sacra liberi celebrabāt. Et ipē Bacch⁹ dicitur a furore quem suis incutit cultoribus.

d Necnon syluestria tecum virgulta: SER.i.infœcundas arbores:quibus precipue in Italia vites coherent.

e Et prolem. CRIST. Nam a radice pullulat:& veluti filios producit. Vnde illę plantę alio transferuntur.

f Tarde crescentis oliuę. ANT O. Plinius libro.xvii.capitulo.xii.scribit. Natura tarde crescere omnia longo euo durantia:at quę cito occidunt velocia esse:vt ficus:malus pirus. Idem quoq; libro.xvi.caplo.lxi.scribit ad sua tempora durasse in linterno Aphricani prioris māu satas oliuas:et myrtus eodem loco conspicue magnitudinis.

g Huc pater o lenęe. SER. Pater licet generale sit omnium deorum:tamē proprie libero semper coheret. Nam liber pater vocatur. CRITT. Consueuerunt & Poetę & oratores cum clausulam formāt:vt plurima inteponāt: anteq; eam claudant repetere principium.sic in Buccolicis. Nam cum incœpisset: Pastorum musam Damonis & Alphesiboei.& anteq; adderit verbū:scil cet dicemus multa interposuisset repetiit:Pastorū musam Damonis & Alphesiboei. Sic & in hoc loco:cum dixisset huc pater o Lenęe. Post longam hyperbaton repetiit: Huc pater o lenęe Principio breuiter proposuerat se arborib⁹ dicturum:deinde inuocauerat Huc pater o lenęe: quod Proœmium est. Nam ex propositione comparat docilitatem: summam rei breuiter exponens. Item beniuolentiam a re:quia illam vtilem ostendit. Et a persona sua cū aliorum vtilitate se laboraturum proponit. Ex inuocatione autem (quia non adhibetur nisi magna proponantur) attentionem sibi conciliat.

h Lenęe. SER. Leneus autem a lacu. Nam quod Donatus dicit:ab eo quod mentem leniat nō procedit.neq; potest enim grecum nomen latinam ęthimologiam recipere. ANT. Lenęus Bacchi nomē. Lenos em̄ torcular dicitur. Lenęus torcularū:vt Probus ait.

i Tibi Floret ager. SER. In honorem tuum exultat:& lętus est. Nam autumnali tempore re vera florere nō potest ager.

k Pampineo. SER. Pampinoso:vt nemus frondeū pro frondosum.

l Grauidus. ANT. non grauidis in ablatiuo.sed grauidus in nominatiuo legendum est. Sic enim antiqui text⁹ habent. Est autem diascole figura.

m Vindemia. S. cum vindemiã nũero singulari dicim⁹ vni⁹ anni significam⁹: cũ plurali multorꝝ. Vt messem. messes: hyemẽ hyemes. Hęc enĩ semel tm̃ annis singulis contingũt: multi tñ volũt vindemiã esse totius orbis generaliter: vindemias singularũ partiũ: vt plus significet singularis ꝙ pluralis nũer⁹. Sicut plus ẽ cũ dicim⁹: Per terram pluit ꝙ p terras. Tunc enĩ oĩe elemẽtũ: nũc terras aliqs significam⁹. n Laboris. A. ahenis. o musco nouo. S. Mustũ numero singulari tm̃ dicim⁹: sicut & vinũ. licet Ouidius abusiue dixerit musta. sed hoc ille pl⁹ fec ꝙ & mustus dixit: cum (vt dixim⁹) de his noĩb⁹ tres casus tm̃ vsurpari cõsueuerĩt. A. Musco nouo: et hic pleonasm⁹ est. Epexegesis. Nã vt scribit Nonius. Mustũ non solũ vinum: verũ nouellũ quidquid est dicit̃ recte. Neui⁹ Vtrũ meli⁹ sit virginẽ an viduã ducere: virginẽ si musta est. p Cothurnis. A. videto ęglo. vii.

q Pricipio arborib⁹. S: Creandarũ arborũ naturaliter sunt tria genera. Aut enĩ sua sponte nascũtur: aut ex seminibus fortuite iacentib⁹ surgũt: aut ex radicibus pullulãt. Nã cetera vsus inuenit: faucẽte natura. A. Principio. Canam videlicet. Arboribus varia est natura creãdis. A. Maro i hac re Theophrastũ secut⁹ est. ille enim libro. ii. inqt: Arborũ et summatim plantarum generationes. aut sponte: aut semine: aut radice: aut auulsione. aut ramo: aut surculo: aut ipso trunco frutitant̃. Videto item paulo inferius: vbi videlicet Hos natura modos ⁊c. C. Plinius ait: Arbores q̃s naturę debeam⁹ tribus modis nascunt̃: sponte: semie: & radice. Columella vero scribit. Placet nobis sicut Virgilio duo genera surculorum quorꝝ alterũ sua sponte gignit̃: alterũ hũana cura pueniti Primũ materię magis aptum. Secundum vero fructibus Arboribus & frutices simul & vites intelligit. Verum ita plantas distinguũt: arbores appellant: q̃ magnitudine excellant: vt Oleę: mali: piri: quercus & similes. Frutices vero qui ad eã magnitudinẽ nõ pueniũt: & tñ herbas excedunt: vt sunt: rubi: sentes: virgę. Ouid. Et densi frutices & iuncto cortice virgę. Tertiũ genus est vitis: quę nec arbor nec frutex appellat̃: vt Plini⁹ Columellaq; ostendũt. r Sponte sua. S. sponte mõ nomẽ est: quia iunctũ est ei genus quo caret semp aduerbiũ. s Veniũt. S. crescũt: Alibi. Illic veniũt foelicius vuę. v Camposq; et flumina late curua tenẽt. S. Per trãsitũ oñdit quibus locis arbores sponte nascunt̃. s. in humidis: Nam terra est mr̃ rerũ oĩm et semnũ cunctorꝝ creatrix. C. Quia in solo pinguiori: vt campi sunt: & humidiori q̃le est iuxta flumen: facilius plantę pueniũt. x Vt molle Siler. S. arboris genus est: Et notãdũ genus neutrum de arbore: quod est admodũ rarum. A. Pli. li. xxiiii. c. xxviii. inquit. Silex folia illita fronti: capitis dolores sedant: serpentes & hunc fruticem refugiunt. baculũq; rustici ob id ex eo gerunt. C. Siler fusis faciendis accommodata est arbor.

y Genistę. A. Pli. li. xix. c. ii. inqt. Asia ex genista facit lina ad retia pcipua in piscando durantia frutice madefacto. x. diebus: & lib. xxiiii. c. xxxiii. ait. Genista ꝗ vinculi vsum pstat flores. apibus gratissimi: Genista itẽ tusa cũ axungia: genua dolentia sanat.. z Populus. A. legito Pliniũ li. xvi. c. xxvi.. a Glauca canen. fron. salicta. S. Locũ salicum, p ipsis arboribus posuit. Bñ aũt ait et glauca canẽtia. nã salix ab vna pte alba est: ab altera viridis. Sane cacephaton est. glauca canentia. ANT. Glaucus color viridis ceruleus dicit̃: vt in Gellio legit̃ lib. ii. c. xxvi. b Salicta. A. Pli. xvi. ca. ii. scribit de salice. ꝙ in Asia tria genera obseruant: nigrã vtiliorẽ vitibus. candidam agricolarum vsibus. Tertiam q̃ breuissima est quam Elicem vocant.

Floret ager: spumat plenis vindemia labris:
Huc pater o leneę veni: nudataq; musto
Tinge nouo mecũ direptis crura cothurnis.
Principio arborib⁹ varia est natura creandis.
Nanq; alię nullis hominũ cogentibus: ipsę
Sponte sua veniũt: camposq; et flumĩa late
Curua tenẽt: vt molle siler: lentęq; genistę.
Populus: et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: vt altę
Castaneę: nemorũq; Ioui q̃ maxima frondet
Aesculus: atq; habitę grais oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima sylua:
Vt cerasis: vlmisq;: etiam parnasia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit vmbra.

c Pars autem posito de semine surgũt. S. Quacũq; rõne, piecto: vł ab auibus: vel ab hoĩbus: ne industrię esse incipiant. d Surgunt de semie. S. pullulant e radicibus. e Castaneęq;. A: de his oĩbus Colũ. li. v. Et Pli. li. xv. f Aesculus. AN. Arbor est glandifera: ab edo. nã eius fructu olim hoĩes vescebãt̃. Et Pli. li. xvi. c. vi. inqt. Glãs optima in quercu atq; grandissima: mox ęsculus: g Atq; habitę graiis ⁊c. SER. Nam in dodoneo nemore arbores dãtes responsa fuisse dicũt̃. Habitę aũt graiis vł q̃si nõ credens dixit: vł quasi ital⁹: Qui loca illa nesciret. vel reuera quondã habitę: q; illo tpe iam silebant. h Oracula q̃rcus. AN. Existimãt in Dodonei Iouis oraculo quercũ vocalẽ fuisse: ex qua Minerua Argonautis futura pdixit. Probus auctor. Strabo vero libro. vii. inquit. Dodoneũ aũt oraculũ queadmodum relictum est. videto latius ęglo. ix.

i Pullulat ab radice. S. Mira i singul' est pprietas. Nam et sponte sua veniũt: surgũt de semine: pullulãt ab radicibus. k Vt cerasis vlmisq;: S. Hęc cerasus: his cerasis facit. Sane Cerasus ciuitas est ponti: ꝙ cum delesset lucullus. genus hoc pomi inde aduexit: & a ciuitate Cerasum appellauit. Nã arbor cerasus: pomũ cerasiũ dr̃. Hoc autẽ etiã ante lucullũ erat in Italia: sed durũ: & cornũ appellabat̃. quod postea mixto noĩe Cornocerasium dictum est. AN. Cerasi añ victoriã Mythridaticam. L. luculli nõ fuere in Italia. At vrbis anno sexcẽtesimo octogesimo: is primũ vexit e ponto: septẽtrione frigoreq; gaudẽt. Pli. li. xv. c. xxv. l Parnasia laurus. SER. A Parnaso monte apollini consecrato. ANT. Plinius libro xv. c. vlt. scribit: ꝙ duo ei⁹ genera tradit Cato: Delphicam & Cypriã. Delphicam esse ęquali colore viridiorẽ maximis baccisatq; e viridi rubentibus hac victores Delphis coronati. & triumphantes Romę: Cypriam esse filo breui nigro: p margines imbricato: crispam.
m Parua sub ingenti. CRI. Mirifice delectat oratio: quę a contrario declamat. vt hic paruum est & ingens.
n Subiicit. AN. Attollit.

Hos natura modos primũ dedit: his gen⁹ oẽ
Syluarũ fruticũq; viret: nemorũq; sacrorũ.
Sunt alij: quos ipse via sibi reperit vsus.
Hic plantas tenero abscindẽs de corpe matrũ
Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo.
Quadrifidasq; sudes: et acuto robore vallos.
Syluarumq; alię pressos propaginis artus
Expectant: et viua sua plantaria terra.
Nil radicis egent alię: summũq; putator
Haud dubitat terrę referens mãdare cacumẽ:
Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sępe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius: mutatamq; insita mala
Ferre pirũ: et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o ꝓprios generatim discite cul(tus.
Agricolę: fructusq; feros mollite colẽdo.

Hos natura mõs primũ de. S. Bñ primũ. Nã (vt. s. diximᵘ) fauor naturę fuit etiã ad alios inueniẽdos vsus: Cõtra naturã eni nihil hoim inuẽtũ valeret. A. Pli. li. xvi. c. xlv. inqt. Arbores q̃s naturę debeamᵘ: tribus modis nascunt̃ Sponte. aut semine: aut a radice Cura nũerosior extitit. Sed latius vide ibi: Principio arboribus ꝛc. p Syluarũ. A. Sylua ab hyle quod est materia dicit̃. Vł a xylon quod est lõgũ lignũ. Est aũt sylua generaliᵘ nomẽ q Fruticũq;. A frutex est qui ad iustã magnitudinẽ arboris nõ assurgit: & statura similis est multis herbis. sed nõ demoritur: neq; arescit vt herba. r Nemorũ. A. de nemore videto eglo: vi. s Via. S. ratione. vt Inueni germana viam. t Hic plantas tenero. S. Inter plantas & plãtaria hoc inter est: q plantę raptę sunt de arboribᵘ. Plãtaria vero q̃ ex seminibᵘ nata: cũ radicibᵘ & terra propria transferunt̃: vt. et viua sua plantaria terra. A. Pli. li. xvii. c. vii. inquit Auulsisq; arboribus stolones vixere. quo in genere: et cum parui sunt auelluntur: parteq; aliquã & matris quoq; corpe auferunt secũ. Hoc mõ plantãtur: puniti. Coryli. mali. sorbi. fici. inprimisq; vites.

v Tenero corpe. C. quia virgulta teneriora excerpunt̃: vt videmus in fico. & in salice. x Sulcis. S. fossis: vt. Ausim vel tenui vitẽ cõmittere sulco: y Hic stirpes obruit aruo. S. Altius deponit validiores cũ radicibus plãtas. AN. Stirpes. crassos truncos cum radicibus: z Quadrifidasq; sudes SER. Ita robustas: vt possit in quattuor partes diuidi. A. Quadrifidasq; sudes. Perticas vł surculos in quattuor partes fissas. Ait eni Theophrastᵘ li. primo. Oleas quoq; et ficos multifidas dimittere assolent. Pli. etiam lib. xvii c. vii: ait. ex eodẽ inuentũ est surculus abscisos serere. Hoc primo sepis causa factũ sambsucis cotoneo et rubis depactis: mox & culturę: vt populis alnis: salici. q̃ vel inuerso surculo seritur. a Acuto robore val. S. pro acutioribus accipimᵘ. Et bis idem dixit: nã valli & sudes idem sunt. A. Acuto robore vallos: i. palos acutos & surculos. Serunt̃ eni surculi quadrifidi acuti.
b Syluarumq; alię pressos propaginis. SER. Propago precipue vitibus cõgruit. Vnde apparet syluas eũ etiam de vitibus dicere. ANT. Propaginis artus Pinus bacca et propagine seritur. Citrea etiã grano & ꝓpagine. Auctor Plinius libro decimoseptimo: cap. vii.
c Et viua sua plãtaria terra. SER. Et alię syluarum expectant plantaria: cum sua terra viua: id est naturali. Vt [viuoq; sedilia saxo: Inde] est [mutata ignorent] [subito nemia matrẽ. C. Et viua. Quę cum radicibᵘ transferunt̃.

Nam vegetatiua quę nutrit & auget a radicibus est: quę oris stomachiq; officio funguntur. Humorem enim de propinqua terra assumunt atq; decoquunt. vnde decoctᵘ per arborem spargit̃. Ergo vita vegetatiua in his est: In his aũt quę radicibᵘ carent: nõ oĩno est. d Sua terra. A. nam vehementer pficiunt arbores: quarũ radicibᵘ sua terra hęret. Nam radices quę excussę sua terra transferuntur. non ita fœliciter coalescunt.

e Radicis egent alię. C. Arbor radices habet pro ore: stõachoq; atq; epate: his eni de ꝓxima terra humor attrahit̃: attractusq; in succũ quo arbor alitur decoquitur. surgit ab radice truncus. cuiᵘ pars interior medulla ꝓ esse est. Medulla ligno ambitur: qđ carnis vicem sustinet. Lignum ipm subtilis cartilago circũdat. q̃ arbori pro vena est. Nam per eã humor a radice decoctus & in nutrimentum conuersus: trahitur per oẽs partes. veluti membra arborum. Hinc rami frondes. flores fructusq; reparantur. Hęc circumcisa ergo: arescat oportet arbor. a libro. libros dicimus: quoniam in nonnullarũ arborũ libris: ante vsum cartharũ ãtiqui scribebãt Cortex postremo quę durior exteriorq; est: librum ita vestit.: vt pelles piliq; animalia tegũt: vt sit tan q̃ vestis contra frigora et calores. Trũcũ deniq; vñ rami exeunt codicem: & caudicem dixeruut. f Terrę mandare cacumen: AN. vti de salice dictum est.
g Quin & caudicibus sectis. SER. Caudicibus posuit pro codicibus. sicut caulem pro colem. sauricem ꝓ soricẽ dicimus. Fit autẽ quod nũc dicit de oliua & myrto: quarum sicci stipites secantur vsq; medullam: et terra infossi: ex se arbores gignunt: quod sine dubio mirum est. AN. Caudicibus. Caudex dicitur in arbore: quod supra terrã simplex assurgit. in herbis vero caulis appellat̃. vt Theophrasti interpretes ostendũt. h Trudit̃. S. Vrgente natura ꝓcreat̃. i E sicco. ligno. S. arido. k Radix oleagina. S. deriuatũ ab olea. A. Radix ẽ qđ subter telluri cohęret. Olea aũt (Theophrasto teste li. ii.) plurimis modis venire videt̃: nã ex trũco: ramo cõciso: radice: ligno: virga.
l Impune videmᵘ. S. sine damno. Et loquit̃ de insitiõe. m Vertere. A. supple se in alteriᵘ. s. ramos. C. De insitõe tractat: de q̃ paulo post. n Insita. S. Sane insitas arbores dicimᵘ. Insertas ꝓo causas aut fabulas. o Lapidosa corna. S: dura. alibi. lapidosaq; corna dant rami.
p Generatim. SER. ꝑ singula genera: generaliter autem simul omnia. γενικῶς καὶ κατὰ γένος.

Neu segnes iaceant terre: iuuat ismara baccho
Conserere: atq̧ olea magnũ vestire taburnũ.

q Segnes terrę. S. pigrę: infœcũdę. Et docet posse in dustria etiã loca asperrima: ad fertilitatẽ ꝓduci. CRIS. Segnes. quę desidiose nõ ferant fructus.

r Ismara. S. mons Thracię. A. Mons insignis oleo & vino. teste Vibio. C. hic mõs: (cuius ps aspera incultuq̧ est: Altera vero vinetis: oliuetisq̧ spectabilis) est in regione Maronea: in q̃ Diodorus ait. Bacchũ interfecto lycurgo reliquisse Maronẽ prefectũ ꝑmonstratoremq̧ vinearũ: et ab eo Maroneã dictam: Hac regione expugnata ait Homerus: Vlyssem vinũ exportasse. Pliniꝰ aũt antiquissimã claritatẽ vino maroneo dat. additq̧ Arysteũ primũ oĩm in hac gẽte mel miscuisse vino suauitate precipua vtriusq̧ nature sponte ꝓuenĩẽtis. Maroneũ vicies tantũ addito atq̧ miscẽdũ: Homerus ꝓdidit. Et Mutianus ter cõsul sextarios singulos octogenis aq̃ misceri cõperit: pñs in eo tractu. s Vestire. C. Trãslatio ab hũanis corpibꝰ. t Taburnũ. S. Taburnꝰ mõs Cãpanię. A. Taburnus mõs est Apulię regionis: q fertilis est oleę: vt Probus inquit. Poeta libro eneid. xii. meminit etiã dicens: Ac veluti ingenti syla summo ve taburno. quũ duo conuersis inimica in prelia tauri frontibus incurrunt ꝛc. CRI. Taburnus mons in Samnio oliuetis cõspicuus.

Tuq̧ ades inceptũq̧ vna decurre laborem
O decus o famę merito pars maxima nostrę
Mœcenas: pelagoq̧ volans da vela patenti.

v Tuq̧ ades mœcenas: S. adesto: & incœptũ fauorẽ omnibus libris impendito. nã vbiq̧ eũ inuocat. A. Primo volumine Augustũ cęsarẽ inuocauit. Hic vero Mœcenatem: cui & totũ opus dedicat. CRIS. Ades. faue. Nam tanq̧ deũ inuocat: Dĭi autem sua ꝑsentia iuuant. x Decurre laborem. C. Artificiosissime dixit. decurre Nã ostendit summam facilitatẽ adiuuãdi in Mœcenate. Per laborem aũt difficultatẽ in se ꝓpter ingenii inopiã significat. Petitio ergo hec continet honestatẽ. Honestũ enĩ est amico subuenire: in re: ꝑsertim inchoata: ne turpiter ab incœpto resiliat. cõtinet facilitatẽ: cum ipse suo stilo ac doctrina facile prestare possit. Continet vtilitatẽ: cũ magna ps decoris famę q̧ Virgilianę: in ipsum redundatura sit.

y O decus. o famę ꝛc. Horatius. O & ꝑsidiũ & dulce decus meum.

z Pelago q̧ volans ꝛc. SER. Simplici generi carminis ꝑsta fauorẽ: vt vela fauorem accipiamꝰ: patẽs pelagus: carminis facilitatem. Hoc autem carmen facile esse significat dicens: In manibus terrę: hoc est in facili & in promptu res posita est.

a Volans. A. citius & festinus: In antiquis textibus; & volans: & volens legitur: vtrunq̧ conuenit.

b Vela. AN. studium & auxilium.

[c]Non ego cuncta meis amplecti versib⁹ opto.
[d]Non mihi si lingue centũ sint:oraqꝫ centum:
[e]Ferrea vox:ades:et [f]primi lege littoris oram.
[g]In manibus terre:non [h]hic te carmine ficto
Atqꝫ [i]per ambages:et [k]longa exorsa tenebo.
[l]Sponte sua que se tollũt in luminis auras
[m]Infoecunda quidem:sed leta et fortia surgunt.
Quippe [n]solo natura subest:tñ hec q̃z si quis
Inserat:aut [o]scrobibus mãdet mutata subactis.
Exuerint [p]syluestrẽ animum:[q]cultuqꝫ frequenti
In quascunqꝫ [r]voces artes haud tarda seqntur.
Necnon et sterilis que stirpibus exit ab imis

c Non ego cuncta ꝛc. S. non sum vniuersa dicturus: nec posuit quare:& suã extenuat possibilitatẽ. et mœcenatis auribus ex sui carmis breuitate blandit. Alii aliter accipiunt. Constat Mœcenatẽ fuisse lrarũ peritum:et plura cõ posuisse carmina. Nam etiã Augusti cesaris gesta descripsit:qd testat Hora. dicens. Tuqꝫ pedestribus dices historiis p̃lia cesaris Mœcenas melius:ductaqꝫ p vias regum colla minantiũ. Vt hoc nunc dicat:incep tumqꝫ vna decurre laborem.i.adesto:& simul scribam⁹.licet enim que tu scribis eẽ cõstet ingentia: meum autem carmen et breue sit:& totũ id explicare nõ possim:.debes tñ fauere minorib⁹:vt pelagoqꝫ volans da vela patenti.scilicet ingentia scribe. C.Non ego cũcta meis ãplecti versibus opto. Ex hoc rem facilem facit quia nõ in oĩa sed in pauciora auxiliũ imploret.
d Non mihi si. A. Non optarem amplecti cũcta inquit. Si centũ ꝛc.
e Ferrea vox. A. firma: indeficiens. f Et primi lege lit.orã. S.i. faue minora scribenti. Non ego cuncta meis. Lucrecii versus. Sed ille, enea vox ait: hic ferrea. primi lege littoris orã. Lege:nau..c⁹ sermo est: qui nunc et ad nauigandũ & lectionẽ põt referri. Nã hoc dicit: Faue principio vel hũilitati carmis mei. A: Et primi lege littoris oram.nauiga extremitatem primi littoris:a principio huius voluminis:tuo mihi igenio: ac studio faue. C.Primi littoris. Quia nõ audeo pfundũ petere.i.grandiorẽ materiã aggredi. g In mãib⁹ terre. S.i.facili & in pmptu est terrarũ descriptio:qd προχειρον greci dicũt. C.In mãibus ter. Terre sunt ĩ manibus meis:ac si dicat: in pñti ope. Vel sunt omniũ: hoc ẽ in promptu:nã materia nõ est recondita:sed oib⁹ euidẽs.
h Non hic te carmie ficto: S.i.simplr vniuersa describã: neqꝫ vt In eneide aliquibus figmẽtis aut vllis vtar ambagibus. C.Non hic te car.ficto. Nõ sunt hic poetarũ fabule que plus voluptatis q̃ꝫ vtilitatis continẽt. i Per ambages. A. verborũ circũitus. C.Per ambages.quod poetarꝫ est;qui & altius repetunt.vt Enius qui a materia argonauis:exordit discessum Medee:altius enĩ repetũt ipi poete & lõgius psequũt. k Lõga exorsa. S.dicit poemata lõge repetita:q̃ constat eẽ vitiosa. A. Longa exorsa. Longa exordia. Vñ statim ad narrationẽ cõuertit. C. Lõga exorsa. Exprimit qd intelligit. l Sponte sua. S.ad aliud qd omiserat redit:& exequit q̃litatẽ triũ generꝫ(q̃ sup memorauit)arborum.s.sponte natarũ. pcreatarꝫ ex semie:& earum q̃ de radicibus pullulant. C.Sponte sua. Suapte.natura.& nõ hũano artificio. Est aũt sententia:ꝙ q̃uis terra oim rerũ semina in se cõtineat.tñ in diuersis locis semina diuersis arborib⁹accõmodatiora habet. Quapropter q̃ in ipsa natura pueniũt: fortius validiusqꝫ surgũt: tanq̃ꝫ a solo pprio ipsius semẽ continẽte generata.s.ppria illius arboris. m Infoecũda.i.foetu carẽtia.& p transitũ rem physicã tangit.nã semẽ esum salicis dr infœcũditatẽ mulierib⁹gignere. A.Infœcunda.i.sterilia. C.Infœcũda. Non enim pducit fructum.sed pro fructu abundãtissima materia est. Differt autem fœcundũ & facundũ; fœcundus id est fertilis a foetu:quasi plurimũ effundẽs foetũ. Facundus vero a fando.eloquẽs:& copiosus in orõne est.
n Leta & fortia: S. Quasi in hoc ipis arboribus ingens sit fœcunditas. A. Loca ampla: n Solo natura subest. S. Quia (vt sup dixim⁹) naturaliter rerũ omniũ mater est terra:vniuersa intra se cõtinens semina. Hinc est.quippe solo natura subest. Natura enim dicta ab eo qd nasci aliquid faciat. Mire autem ait subest:id est latenter.nã nõ apparet: Vñ Epicurei dicũt nihil eẽ quod nõ habeat originem sui.nam hoc est gigni de nihilo nihil.in nihilum nil posse reuerti. A: Solo natura subest. . De natura & terre seminib⁹: videto Aegloga.vi. Et libro primo Georg: ibi ima posuit natura locis:et ibi lati⁹. Quiqꝫ nouas alitis nonnullo semine fruges.
o Scrobib⁹ mãdet mutata subactis: SER. Nos scrobes genere dicim⁹ masculino.licet Lucanus dixerit contra artẽ. Exigua posuit scrobe. A. Mutata Plinius libro.xvii.capitulo.viii:inquit. Ante omia igitur in similẽ transferri terram:aut meliorẽ opor tet:prefodere scrobas añ si fieri posset tanto donec pingui cespite obducant: Mago ante annũ fieri iubet: vt solem pluuiasqꝫ combibant. arborem nec minorẽ bima:nec maiorem trima trãsferri quidã precipiunt. Alii cũ annũ impleat. Pleriqꝫ id demũ cauent:vt plaga deputati cacuminis meridiem spectet. Subactis:id est versatis. excultis:& effossis. CRIST. Scrobibus:id est fossis: Duplici enim via mitescunt syluatice arbores.inserendo. & in mitius solum transferendo. Scribit Columella. Ante annũ q̃ꝫ poma disponere voles:scrobes fodito: Ita sole pluuiaqꝫ macerabunt:quo & posueris cito comprehendet. Sed si eodem anno semen ponere voles: ante duos menses fodito:& stramentis eas completo:& incendito: q̃ latiores scrobes feceris.hoc erunt letiores:sapidioresqꝫ fructus. Dicim⁹ aũt scrobem & scobem: Scrobẽ enĩ appellamus fossam. Scobem vero minutia illa:que aut liminando:aut terebrando.aut aliquo modo terendo cadunt. sed etiam dum locum deuenerimus.quicquid immũdiciarum educitur.scobem dicim⁹. Iuuenalis. Et tamẽ vnus:semodio scobis:hec emundat seruulus vnus.
p Animum syluestrem. SER. naturalem asperitatem & infœcunditatem. CRI. Animũ syluestrem. Atqui animus rationalis est:& q̃ sapimus: Aĩa vero qua viuim⁹: ille proprius hoĩbus. hec nobis & cũ brutis et cũ plantis cõmunis est. Quomõ ergo deponũt animum cũ illo careant. Sed vsus est translatiõe ab homine. Nam vt homo si ex agresti incultaqꝫ vita:in ciuilem & bonis ciuibus excultã traducatur.ferina vita deposita mitescit. sic arbor ab inculta regione:in cultum agrum translata sumit mitiorem succum.
q Cultuqꝫ frequenti. A. Plinius libro.xvii.c.xli. Atqꝫ in totum omni cura fertilitatem adiiciunt. Fertitas senectam. r Voces artes. SER. Fœcunditates ex arte venientes. CRI. Artes:id est succos:quos per artificium induxerit.

[s]Hoc faciet:vacuos si sit digesta per agros.
Nunc alte frondes:& rami matris opacant:
Crescentiq; adimunt foetus:vruntq; [t]ferentē.
Nam [v]quę seminibus iactis se sustulit arbos
Tarda venit:seris factura nepotibus vmbrā.
[x]Pomaq; degenerant ccos oblita priores.
Et turpes auibus pdam fert [y]vua racemos.
Scilicet oībus est [z]labor impendēdus:& oēs
[a]Cogendę in sulcū:ac multa [b]mercede domādę.
Sed [c]truncis oleę:melius [d]propagine vites
[e]Respondent:[f]solido [g]paphię de robore [h]myrtus
[i]plantis e durę coryli nascuntur:& ingens
Fraxinus:[k]herculeęq; arbos vmbrosa coronę.
[l]Chaoniiq; patris glandes:etiam [m]ardua palma
Nascitur:et [n]casus abies visura marinos.
Inseritur uero ex [o]foetu nucis [p]arbutus horrida

s Hoc faciet.S.id est erit foecunda:si fuerit inde trāslata. t Ferentē.S.quę ferre pñt:si ei vmbra non noceat.AN. ferentem.i.foetus. v Nam q̄ seminib⁹.C.Dicit qdem arborem ex suis semibus progignere arbores. Sed in ea re duplex est incōmodū:& ꝙ tardius crescāt:& ꝙ degenerant.Nam & mali & pigri non referūt maternos succos:& vitis vuas rariores minutioresq; producunt. x Pomaq; dege. S. in peius vertunt̄:alias in melius.Poma autem arborum ex semine procreatarū dicit:quas cōstat (nisi insitę aut translatę fuerint)non rńdere q̄litati seminis sui. C.Recte dixit poma:Nam nuces:siue iuglandes sint:siue amigdalę:siue castaneę:siue auellanę:non ita degenerant.
y Fert vua racemos. S. Vuam ꝓ vite posuit.i.fructum pro arbore.Sane racemus botrionis est pars.Et botrio grecū est:et sic vuam pro vite posuit.sicut Horatius pro vino.Nā ait Cecubum & prelo domitam caleno tu bibes vuam.AN. Vua.id est vitis ipsa:nisi e seminario fuerit transposita:turpes racemos ꝓducet:Sationis omniū vitium duo genera (vt scribit Columella li.iiii.c.xiiii.)malleoli.vel viui radicis.qd̄ vtrūq; ab agricolis vsurpat̄.& in prouintiis magis malleoli.Nō enim seminariis student.nec vsū habent faciendę viui radicis: z Labor.C.laboriosus cultus.
a Cogendę in sulcum. SER.In ordinem componendę:aut certe arandę. b Mercede.SER.Multo labore:a sequentibus quod precedit intellige. c Sed truncis oleę.SER.quia supra ait.Truditur e sicco radix oleagina.redit ad eos modos quos inuenit industria:Dicendo autem melius:ostendit etiam alias arbores posse ex truncis procreari.Sane olea est arbor ipsa:vnde deriuatū est oleum.Oliua vero fructus ipse.vnde est oliuum.Legimus tamen & oliuam arborē.vt incumbens tereti damon sic coepit oliuę.ANT.Truncis oleę.De hoc lege Cathonem titulo.xlv. d Propagine.ANT.De hoc videto Columellā libro,tertio:capitulo.viii. e Respondent.CRI. Satisfaciant votis tuis. f Solido.S.pro sicu:& olea. g Paphię.SER.aut Venereę.a papho insula in qua venus colitur.Veneri autem myrtus est consecrata:Vel ꝙ hęc arbor gaudet littoribus.Et venus de mari dicit̄ procreata.Vel ꝙ (vt medicorum indicant libri) hęc arbor apta est mulierum necessitatibus plurimis.AN.Paphię myrtus.Paphos Cypri vrbs:portum habebat:et templa optime structa.Strabo libro.xv.auctor ē.Plini⁹ ꝗnto libro secundo ait:ꝙ celebre phanum habet veneris paphos:in cuius quadā area non pluit.Paphię ergo venereę.CRIS. Paphię.Veneri dedicatę.Nam venus paphi colitur:quę vrbs Cypri insulę est.Cicero.Omnes tibi Cyprioes commendo:Paphios presertim.Horatius.Venus regna gnidi paphiq;: h Myrtus.ANT.& ligno & ramo prouenit.Pli.li.xvii.c.xvi.scribit.ꝙ ramo seruntur:& punica palis laxato prius meatu.Item capit.viii.dicti libri ait:ꝙ myrti genera omnia in campania baccis.serunt̄ Romę propagine Tarentina. i Plantis.e durę Coryli.SER. Duras dixit:non ad lignum:sed ad fructum ipsarum referens.Alii edure legunt:quasi non durę:vt paulo post.Enodes trunci:id est sine nodis:vt e modo minuentis nō augentis habeat significationem.Sane Coryli proprie dicuntur.Nam auellanę ab auellano Campanię oppido:vbi abūdant nominatę sunt.ANT.Edurę:non durę.fragiles.De corylis plura in Tityro.
k Herculeęq; arbos.S. Ipse alibi.herculea bicolor cū populus vmbra. ANT.Herculeęq; arbos:id est populus Herculis tutelę subiecta:qui (vt aiunt) ad inferos accedens:populea fronde se coronauit. l Chaoniiq; patris.S.Iouis epirotici.A. Iouis Dodonei.vide latius libro primo Georgicorū:ibi:Chaoniā pigui glandē mutauit arista.
m Ardua palma.S. Aut alta:aut ad quā difficile peruenitur.AN.De palma videto primo Georgicorum.Palmas epiros aquarum.C.Ardua:quę sua natura.ardua:id est alta adeo annixe petit vt nullo pondere supimposita inflectatur.sed crescens omnem molem cōstanter efferat.semper aduersus difficultatē nitens:quod quoniam propriū fortitudinis est:causa est:vt palma victori premiū detur.
n Casus abies.S.Abies enī est species apta nauibus:quam supinū vulgo vocant.AN.Plinius libro.xvi.capitulo.xi:scribit:abietem expetitam nauigiis:situmq; habere in excelso montium:ceu maria fugerit.Idem libro xvi.cap.ix.ait:ꝙ abies admirationis precipue visa in naui.quę ex ęgypto Caii principis iussu Obeliscum in vaticano circa statutum quattuor trūcos lapidis eiusdem ad sustinendum eum abduxit.Qua naue nihil admirabilius visum in mari certum est.Longitudo spacium obtinuit magna ex parte Ostiensis portu latere lęuo:quę arboris crassitudo quattuor hominum vlnas complectentiū implebat. o Ex foetu arbutus horrida.SER.versus dactilicus.Nam male quidam horrens legunt:Horrida autem hispida.Et iam transit ad insitionem:quę duplex est:Nam aut insitio dicitur cum infisso trunco surculus foecundę arboris sterili inseritur:aut oculorū impositio:cum inciso cortice libro:alienę arboris germina inserimus.C. Foetu.ꝓto surculo posuit.
p Arbutus horrida.AN.Arbutus est arbor fructuosa:Pomum habet simile terrestribus fragis.Dicitur alio nomine Vnedo:argumenro vnum tantum edendi.Plura plinius libro.xv.capitulo.xxiiii.

[q]Et steriles [r]platani malos gessere valentes:
[s]Castaneę [t]fagos: [v]ornusq; incanuit albo
Flore piri: glandemq; sues fregere [x]sub vlmis.
[y]Nec modꝰ īserere atq; ocłos īponere simplex.
Nam qua se medio [z]trudūt de cortice gemmę
Et tenues rumpunt [a]tunicas: angustus in ipso
Fit nodo sinus. huc [b]aliena ex arbore germen
Includunt: vdoq; docent [c]inolescere libro.
Aut [d]rursum enodes trunci resecantur: & [e]alte
Finditur in solidū cuneis via: deinde feraces
Plantę immittunt: nec longū tēpus: & ingens
Exijt ad coelum ramis [f]foelicibus arbos.
[g]Miraturq; nouas frondes: & non sua poma.

q Et steriles platani. S. dicit: quid in quam arborem debeamꝰ inserere. In arbuto nucē. in platano malū. in orno pirum. Sed castaneę: fagos: eget expositiōe. Non enim in castanea fertili: foecunda fagus inseritur. Vnde aut Hypallage est: vt sit castaneę fagos pro fagi castaneas gessere. aut est mutāda distinctio: vt sit. Et steriles platani malos gessere valentes Castaneę. Hoc est infoecundę arbores platani fortes ramos castaneę portauerunt. r Platani. A. Hęc arbor lata folia habet vti vitis & ficus. Pli. li. xv. capͣ lxxvii. legito. C. Platani. Hęc arbor a frondiū latitudine nomē accepit. Hęc ex alieno orbe vmbrę cā expetita est. Et primo per mare Ioniū in Diomedis insulam deuecta. eiusdem tumuli grā. Inde in Siciliā: ac postremo in Italiā delata. Et deinde in Galliā: Dionysius tirānus primꝰ in regiā suā intra vrbem transtulit. Consueuere vino irrigare: qa cōpertū est id ꝓdesse radicibus. Celebratę primū sūt in deambulatiōe achademię. Celebrata & in Lycia iuxta fontem domicilii modo quę imaginē speluncę facit. intraq; Mutianus ter consul cū decem & octo comitibus epulatū copiose scribit: dēsitate frondiū omnē imbrē exudēs cū voluptatē crepitꝰ. Est in Creta platanus nunq; folia dimittēs. Vn̄ fabulant̄ gręci Iouē cū europa sub ea concubuisse. Veluti in Cypro alia eiusdem generis nō esset. Huiꝰ arboris vsus non est alius ꝙ solē ęstate arcere: hyeme admittere. Q. Hortēsius in quadā cā a Tullio ꝓcario postulauit: vt secū locum dicendi ꝓmutaret: cum sibi necesse esset in Tusculanum abire: vt platanum ꝙ posuerat: vino suffunderet. Sunt & chamoplatani coactę breuitatis. Nám de industria cogūt illas esse breues: & veluti inter proceras arbores pomiliones. fit autem & serendo & trudendo.

s Castaneę. AN. Castaneę fagos. s. gessere. Solebat em̄ castanea syluestris ex fago inseri quo glandes produceret. CR. Castanea. nux heracleotica vocatur. Oppius in libro de arboribus syluestribus: heracleotica nux ꝙ quidem castaneā vocant. Et vt a quercu dicimus querceta. Sic a castanea dicimus castanetā: subtracta ei syllaba. Sūt qui credunt dictum castaneam a castrando. Nam cum fructuosa sit nisi castretur: crepat in igne: non sine astantium periculo. Castel. vocant arabes nos imitātes. nā ipsi ea carēt.

t Fagos. S. Incipit esse ntīis casus gręcus singularis Nam pluralis noster est accusatiuus. Alii neutrū ꝓbant: & ita incipiunt. Castaneę flore fagos incanuit. piri flore ornus incanuit. vt similiter fagos nomiatiuus sit gręcus.

v Ornusq;. AN. arbor est sterilis: albo cortice.

x Sub vlmis. CRI. quia insita fuerit in vlmo quercus:

y Nec modus inserere. SER. Aut non simplex et fortuita ratio: sed ea quę ingenti labore colligitur. Aut hoc dicit non est idem inserere quod & oculos imponere: quarum rerum discretionē hoc loco memorat: sicut nos diximꝰ supra. ANT. Plinius libro. xvi. c. xiii. docet ꝙ semi a quoq; inserere natura docuit. quod quidē aues in mollibus arborum lectuis cgesserāt: aut ventus forte immiserat in aliquas corticum rimas. Vnde vidimꝰ (inquit) Cerasum in salice. Platanum in lauro: Laurū in ceraso. Ratio postea duplex. & prima inter corticem: lignumq; inserendi: mox truncum inforare medium pristi. ipsiq; medullę calamū vnum imprimere: neq; enī plures cupiebat medulla subtilior. Postea truncum leniter findere ceperunt: cuneoq; tenui fissura custodiente in ruinam decisum calamum inferebant. Sed obseruādum ne fissura in nodo fiat. Certum q; est ab humeris arborum orientē ęstiuum spectantibꝰ surculos petendos: & e feracibus & e germine nouello: nisi vetustę arbori inserantur. Hi enim robustiores esse debent. Preterea vt ꝓgnantes: id est germinatione turgentes: & quos parere illo sperauerint anno. inserūtur autē & inuersi: quum id agitur vt minor altitudo in latitudinē se fūdat calami exacutio medullā ne nudet. calamus ad corticē vsq; suum deprimatur: nec cortex explicetur in rugas. iō lachrymātes calami inseri non oportet: nec aridos quidem. Item etiam religionis seruāt: vt luna crescente calamus: vtraq; deprimatur manu: validiusq; demissi tardius ferunt: fortius durant: nō hiscat nimiū rima: nec compssū necet. Si crassior truncus inseratur: inter corticem & lignū inseri melius cuneo optime osseo: ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto findun tur. Hę solę & post brumam inserere aptissimū: ꝙ proximum terrę patiatur nodorū trunciq; ratio. eminere calami sex digitorum longitudine: nō amplius debent. Catho inseri pręcepit pira ac mala ꝑ ver tantū: luna sitiente: hoc est sicca. Preterea post meridiem ac sine vento austro. Et abunde arbitrantur paleato luto rimatu custodire duobus digitis insito optante. Inseritur autem oleaster calamo et inoculatione: vt idem ait capło xvii. De insitu vero & inoculatione: optime etiam Theophrastus meminit libro primo de causis plantarum. Meminit item optime Columella libro tertio. c. xxvi. CRIS. Nec modus inserere. Pro inserēdi. ponit hic duos modos. At Columella refert tres. Postremo addit quartū tanq; a se inuentū: oculos imponere. Hunc modū emplastrationem & inoculationē. (Columella teste) antiqui dixerunt.

z Trudunt de corti. SER. id est propellūt: eiiciunt. AN. Hę arbores recipiūt talem incisionem teste: quę humidū succosumq; & validum librum habent sicuti ficus: adde etiam castaneam & oliuam ꝛc.

a Tunicas. S. libros arboris interiores.

b Huc ex aliena. SER. quia ait ex aliena arbore: & est mutatio. Ideo non ait: hic includunt. sed huc. Sic Cicero includunt in carcerem condēnati vtriq;: quia illuc fuerant aliunde deducti.

c Inolescere. SER. concrescere. σvμφυειν

d Addunt rursum enodes trunci resecant̄. S. Rursus hic non habet significationē iterandi. sed abundat.

e Alte findit. A. Fissuram trium digitorū. Colū. docet.

f Foelcibus.. C. Aut mitibus: aut suauibꝰ.

g Miraturq; nouas frondes. S. Ingens phantasia. Sane miratq; legendū est vt stet versus. C. Miratur: mira suauitate &

poetica phantasia dat sensum rei sensu carenti.
h Preterea genus haud vnū.S.Docet nūc etiā in singu
lis arborū speciebus esse aliquā varietatē. i Fortibus.
C.Validis.Huius duo genera sunt.gallicū et vernaculū.
Gallicū atinam.Vernaculū nostratē dicūt.Ex atina fron
des pecori gratiores sunt. Semen vlmi amara : siue sa-
maria dicitur. k Vlmis. AN. Vlmi duo genera greci
nouere. Montosum quę sit amplior : campestrem quę
fruticosa. Sunt et alia genera (vt Pli.docet li.xvi.c.xxx.)
l Nec salici.AN.Videto paulo ante. Et glauca canētia
fronde salicta.

Preterea genus haud vnum nec fortibꝰ vlmis:
Nec salici: lothoq;: nec Idęis cyparissis.
Nec pingues vnā in faciem nascuntur oliuę.
Orchades et radij & amara pausia bacca:
Pomaq; et alcinoi syluę: nec surculus idem
Crustumijs syrijsq; piris: grauibꝰq; volemis.

m Lothoq;.SER. Lo-
thos nimpha quędā fuit
quam cum amatā Pria-
pus ꝑsequeretur.illa deo-
rum miseratione in arbo
rem conuersa est: quę vul
go faba Syriaca dicitur.
A.Lothoq;.Huic magni
tudo est quę piro: incissu-
rę in folio crebriores: alio-
quin ilicis viderētur diffe
rentię plures: hęcq; maxi-
me in fructibꝰ fiūt. Nasci
tur fructus densus in ra-
mis myrti modo : ligno
color niger.ad tybiarum
cantus expetitur. Plinius
libro. xiii.c.xix.CRI Lo-
thos arbor in Aphrica sed Italię familiaris. Verum cū ter
ra mutata magnitudo illi quę pyro: quamq̄ Cornelius
nepos breuem tradat. Frondes habet ilicis nisi incissurę
crebriores sint. Differentię plures maxime in fructibus:
magnitudo fabę.color croci: sed ante maturitatem alius
atq; alius: sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti
modo: tam dulcis vt nomē genti dederit.non dicunt sen
tire ventris morbū: qui eam mandunt. Vinum hinc ex-
primunt simile mulso: sed vltra denos dies nō durat.Bac
cas cū siliqua doliis ad cibū condiūt.e radice cultelli capu
los faciuut. Est & palustris herba in ęgypto eodē nomi-
ne: recedente nilo ꝓuenit similis fabę fructus: in capite pa
paueris similes: intus grana ceu miliū: ex his panē faciūt.
Sole occidente cōprimunt papauera: oriente aperiuntur.
n Idęis cyparissis. A. Cyparissi duo genera : fœmina
metam habet in fastigiū conuolutā. Mas spargit extra
se ramos.in Idęis montibꝰ cyparyssus plurima est. Pli.
libro decimosexto: ca.xlvii. CRIST. Idęis ab Ida monte
Cretę.Nam patriā Cretę fuisse : Pliniꝰ testatur.Cato the-
rentinā appellat. Sed credit Plinius.quia illinc prius adue
nerit: aitq; esse aduenā: & ex difficillime nascentium. Idē
Cato ait: hiatu esse morosam: fructu suꝑuacuam. Bacchi
toruam: foliis amarā: odore violentam: ac ne vmbra qui
dem gratiosam. Diti sacra est: et ideo funeri signo apposi
ta. Asclepiades scribit : Boream regem celtaram in tu-
mulo filię suę Cyparissę: cupressum sęuisse. & ob id ha-
bitam esse luctuosam arborem.
o Vnam in faciem.S.id est in eandē similitudinē. CRI.
Faciem: id est formā a faciendo. Nam nō materia sed for
ma rem facit: nō enim est Iouis statua: quod ex marmo
re ęre ve fit. sed quod eius formam habet: Iouis statua ē.
Vnam in faciem. Olearum genera sunt decem. Pausia
siue posia. Sergia. regia. picęna. sidichia. Maiorina. Trans-
marina. Radius a longitudine dictus Orchis: qm̄ testi
culorum formaꝫ habet. Orchis enim gręce testiculus est.
hęc ydonea est cibo. pausia aptim fundit oleum.
p Oliuę. AN. Oliuarum genera tria dixit Virgilius. in-
quit Plinius libro. vv. capitulo tertio.
q Orchades. S. Genꝰ oliuę a gręca ethymologia: sed ob
scęna: id est testiculis quę ουχεισ dicuntur. A. Orchades
& radios et posias. Posia plurimū carnis habet. orchades
olei. Probus aūt sic ait. Orchites a magnitudīe appellatę
ꝙ similes sint testiculis. Orchis enim testiculus dicitur.
r Radiis. S. Oliuę sunt ita a longinquitate nominati.
s Amara pausia bacca. S. Oliua a pauiendo dicta: id ē
a tondendo. aliter enim ex se oleum nō faciet. Amara au-
tem bacca : viridi : vt alibi. Floribus atq; apio crines or-
natus amaro. i. viridi. Nam de pausia viride oleum fit.
Vnde contra dicitur dulce quod nō est viride. AN: Pau-
sia oleę genus est acerbę: quam posiam vocant. In Vario-
ne item Posia & Pausia legitur. Columella libro. vi.
caplo. vi. scribit decē olea
rum genera in noticiam
suam ꝑuenisse. Sunt aūt:
pausia : algiana : licinia.
Sergia. Neuia. culminea.
orches. regionea. circites,
murtea. Ex quibus bac
ca iucundissima est. pau-
sia speciosissima est regia
etiam virga : quę potius
ęscę q̄ oleo ē ydonea. pau
się tamen oleum saporis
egregii dū viride est. Or-
ches quoq; & radius me
lius ad ęscam : cum in li-
quorem stringitur. Oleū
optimum licinia dat. plu
rimū sergia. omīsq; olea
& maior fere ad ęscam:
minor oleo est aptior: t Alcinoi syluę. SER. id est po
miferę arbores. Nam alcinous rex phæacum fuit : diligēs
cultor hortorū. Vnde per eius syluas arbores pomiferas
intelligimꝰ. De q̄ Homerꝰ ait: ꝙ haberet. μιλονεπι νιλω
ANT. Alcinoi syluę. Probus ait. alcinoi syluas dicit: quia
refert Homerus eum habuisse pomarium incredibili suꝑ
bia. Fuit aūt rex phęacū qui sunt ī insula Corcyra. Pliniꝰ
item scribit libro decimonono: ca. vii. ꝙ antiquitas nihil
prius mirata est: q̄ & hesperidū hortos. ac regum Ado-
nis ac alcinoi. C. Alcinoi. Ex Neptuno (vt est apud Ho-
merū) natus est Nausithous rex pheacū. ex Nausithoo
Rexenor gēitꝰ ē: q rlicta ariete filia ab apolline ꝑcussus pe
riit. Hęc mrer ex Alcinoo peperit Nausithoū: Nausithoi
filꝰ fuit Alcinous: q vlyssem honorifice suscepit. Nā Nau
sithoa eius filia cum ad fluuiū cum pedissequis vestes lo
tura accessisset. Vlissemq; nudum: & naufragum: et fron
dibus se tegentem : & cibum orantem ad patrem perdu
xit. Hic rex corcyrę habitauit: & pulcherrima habuit po-
maria. pira autem nobiliora sunt.
v Crustumiis.. SER. Crustumia pira sunt ex parte ru
bentia: ab oppido Crustumio nominata. A. Plinius lib-
xv. caplo. xv. de piris inquit. Cunctis autem Crustumia:
gratissima: proxima his phalerna a potu: quoniam tanta
vis succi abundat. Lactea hęc vocātur: in his quę alii co-
lore nigro donant, syrię. Propterea dixit volema Virgiliꝰ
a Catone sumpta: qui et sementina et muscea nomiauit.
Plinius libro. iii. de Italia loquens ait: Volaterani cogno
mine Hetrusi volsinenses in eadem parte oppidorum ve
terum nomīa retinent agri. Crustumius. Calatranus. Idē
libro tertio: capitulo. vi. scribit: Crustumium fuisse in la-
tio oppidum. CRIS. Crustumia: regia: Signia. Tarenti-
na: quę Syria dicuntur : Fauonia. Laterana. Dolobel-
lina: Volema. Crustumia: Syria sunt purpurea.
x Syriis volemis. S. id est nigris.
y Grauibusq; vole. S. id est magnis. Nam & volema
ab eo ꝙ volam impleant dicta sunt: Vola autem est me-
dietas palmę vel pedis: vnde & inuolare dicimus.
z Volemis. CRI. Volema. Virgilius a Catone sumpsit
quę dicuntur semētina & muscea: quia sero maturescūt.
Volema: quia volam manus implent : vnde dixit graui-
bus.

¶Non eadē arboribus pēdet vindemia nr̄is,
Quā methymnęo carpit de palmite lęsbos:
Sunt thasię vites: sunt et mareotides albę,
pinguibus hę terris abiles: leuioribus illę,
Et passo psythia vtilior: tenuisq; lageos:

a Non ęadem arborib⁹ pendet vindemia nostris: S.i. vites q̄; diuersę sunt. b Arboribus nr̄is. A. Italicis vitibus. Plini⁹ eīm libro. xiiii. ca. i. Vites iure apud priscos magnitudīe q̄; inter arbores numerabanẗ. Ioui simulacrū in vrbe Populonia. ex vna ꝯspicim⁹ vite: tot ęuis incorruptum. Item Massilię pateram. Metaponti templū Iunonis vitigineis columnis stetit: nec est ligno vlli ęternior natura.
c Pendet. S. bene pendet dixit: Nulla eñi vitis in Italia est q̄ nō pendeat. d Methymneo. c. d. pal. lesbos. S. Lesbos insula est in ęgeo mari: cuius ciuitas methymna: habens p̄ciosissimū vinū. A. Lęsbos. Probus sic ait. Lęsbos est insula Asię in sinu ęgeo conspicua Troadi & Thracię: in q̄ oppidum q̄d appellaẗ Methymna: ex q̄ fuit Arion cytharędus. C. Methymna vrbs lęsbi: patria Arionis musici: hinc vinū lęsbium.. e Thasię vites. S. a thaso insula noīatę. Mareotides albę. ęgyptię. Mareotis enim pars est ęgypti. Et dicēdo albę: ondit etiā esse purpureas vł alterius coloris. A. Pli. li. xiiii. c. iiii. inqt. Dixit Virgili⁹ Tasias & mareotidas & lageas: cōpluresq; externas: quę nō repiuntur in Italia. Thasos aūt insula erat libera: olim Eria vel Etria dicta: vt idem scribit li. iiii. ca. xiii. Herodotus scribit: ꝙ Thasos dicta ē a thaso filio Phoenicis: estq; insula in mari Aegeo. f Mareotides. docet Probus ꝙ ęgyptias intellexerit. a Mareotide palude q̄ est ī ęgypto. Id ꝗ; q̄; asserit Acron et Porphirio; Ode trigesimaseptima primi volumīs iuxta quā paludē vinū optimū esse aiunt. Mareoticū appellatū. g Pinguibus hę terris abiles: leuiorib⁹ illę. S. Pinguib⁹: Thasię. leuioribus: Mareotides. nā ordinem positū sequimur: cū apte aliqd nō cōmemoraẗ. A. Piguib⁹ terris. Columella li. iiii. c. primo scribit. Celsum censere optimū esse solū vitibus: nec densum nimis nec resolutum. soluto tñ ꝓpius: nec exile: nec lętissimū. proximū tñ vberi: nec siccum nec vliginosum: modice tñ roscidū: nec amarū: nec salsum: ne saporē vini corrūpat. h Passo psythia vtilior. S. Bñ vtilior: vt ostendat etiā de alia vua posse passum fieri. Sꝫ meli⁹ de psythia. Passum āt dr̄ a patiendo. Nā mustū decoquiẗ. et inde fit passum: hinc defrutū dictū: ꝙ defraudeẗ & q̄si fraudē paciaẗ. A. Passo. a patientia nomē acinis datur passis: vt scribit Pli. li. xiiii. ca. secundo: capło vero. xii. ait. Psythium passi genus: suū sa porem non vini referēs. Quo aūt pacto passum fiat. late docuit Colū. li. xiii. c. xxix. Passum inqt dr̄ liquoris gen⁹ quod ex vua passa cogiẗ. alibi dixerat. passum ē ꝓprie rugosum vel siccū. Vñ & vua dicta passa ē: ꝙ sit rugis implicita. Hinc Plaut⁹ ait ꝑ vita pensili passa. Et Lucillus rugosi passiq; senes. C. Passum sic fieri iubet Varro. Vuā pręcocem bene maturā legito. Acina maculata aut acida reijcito: palis suspendito: & sinas insolare. Et caueto ne moreẗ. Sic insolatā & passam p̄mito: & in doliū ponito. i Tenuesq; lageos. S. Lageos est q̄ latine leporaria dr̄.

tenuis autē penetrabilis:quęcito descendit in venam. A: Lageos hanc externā scribit esse Plini⁹:q̄ nō repit̄ in Italia. Lagos aūt lepus dr̄. Inde lageos leporaria dici potest. s Tentatura pedes. S. Therenti⁹. Nec pes nec mens suum satis officiū facit. t Olim. S. aduerbium est cuiuslibet tpis. A. Olim q̄ncunq̄ cū sit tenuis et penetrabilis. v Purpureę. S. purpurei coloris. x Precięq̄. S. Hę cito maturescūt. Vnde & p̄cię dictę sunt: q̄si p̄coquę, q̄ an̄ alias coquātur. A. Pli. li. xiiii. ca. xiii. inquit. Precię duo genera magnitudine discernūt̄. Dicūt̄ aūt p̄cię quasi precoces q̄ an̄ alias maturescūt. y Quo te carmine dicā Rhetica. S. Hanc vnā Cato p̄cipue laudat in librisq̄ scripsit ad filium. Econtra Catullus eā vituperat: & dicit nullę rei esse aptā: mirat̄ q̄ cur eā laudauerit Cato. Sciēs ergo vtrūq̄ Virgili⁹ mediū tenuit: dicēs quo te carmie dicā Rhetica. A. Quo te carmie. i. quibus laudib⁹. Rhetica: ante Tyberiū cęsarē (inquit Pli. li. xiiii. c. ii.) rheticis prior mensa erat. Hęc aūt locis tēperatis fœcundę bonitatis copiam, prestat. estq̄ breuis cute omniū tenuissima. conferta acino: degener vino. Rhętice autem vites dicuntur a Rhętia regione. CRI. De hac Plini⁹: in veronensi. itē Rhetica: phalernis tamen post habita a Virgilio nostro.

Tentatura pedes olim: vincturaq̄ linguam.
Purpureę preciæq̄: & quo te carmine dicam
Rhetica? nec cellis ideo contende phalernis.
Sunt & aminęę vites firmissima vina:
Timolus assurgit quib⁹ & rex ipse phaneus.
Argutisq̄ minor: cui non certauerit vlla
Aut tantū fluere: aut totidem durare p annos.
Non ego te dijs & mensis accepta secundis
Trāsierim rhodia: & tūidis bumaste racemis.
Sed neq̄ q̄ multę species: nec nomia q̄ sint

z Nec cellis ideo cōtende phalernis. S. licet sis a Catone laudata. tn̄ vino te Campano p̄ferre nō debes. Cellis aūt apothecis dicit. Nā cellas vinarias dicim⁹. Et phalernus mons est Cāpanię: in q̄ optima vina nascunt̄. AN. Cellis phalernis. Secunda vini nobilitas Phalerno agro erat: qui ager a ponte cāpano lęua petentibus vrbanā coloniam Syllanā: nup Capuę contributā incipit. auctor Plinius libro. xiii. c. ix. C Phalernis. Ager phalernus in Campania est iuxta setinos & cecubos: ibi sunt masici: gaurani & surrentini. Quę omnia loca olim vino nobilitata sunt: nec frugibus ignobilitata. Vnde teste Plinio: dixerunt veteres summū fuisse liberi patris cum Cerere certamen. Augustus setinum p̄tulit. Secunda nobilitas data ē phalerno. Ad tertiam palmā varie venere. Vinum ita distinguit̄ ab eodē Plinio: in austerū: dulce & tenue: q̄ etiā addit: Quidā ita distinguūt: summis collibus gauranum gigni: mediis Faustianum: imis phalernum.

a Sunt & aminęę vites. S. Amineū vinum dictum est quasi sine minio. i. rubore. Nam albū est. Sane aminęę dic versus p̄bat: q̄ stare nō pōt si amineū dixerim⁹. A. Macrobius li. iii. Satur. de oleis & vuis sic scribit. Sicut vuarum ista sunt genera: aminęa. s. ab regione. Nā aminei fuerunt: vbi nunc phalernum est. Et Plinius lib. xiiii. cap. iii. inquit: principatus datur aminęis propter firmitatem: senio quoq̄ p̄ficientē. vtriq̄ quinq̄ eius genera. Prima ex aminęis maturescit ocissime atq̄ putrescit. Idem ca. v. ait: Est & nigra aminęa: cui syriacę nomen. De aminęis autem etiam plura Columella li. iii. c. ix. C. Aminęarum vitium genera sunt q̄nq̄: quoꝝ principatū habet minor aminęa q̄ austro lędit: cęteris ventis alitur. Prima ex aminęis cito maturescit: & cito putrescit.

b Timolus assurgit. S. Duplex est hoc in loco expositio Nam alii volunt sine dubio in ↄsubauditiōe eē posita. quę aperte dicere nō possum⁹; vt sit: Quibus vinis assurgit: id est cędit: & Timolus & phaneus. quod si aperte dicatur est vtrunq̄ vitiosum: tn̄ vinis de gręco traxit. nam οἴνοις dicunt. Pleraq̄ autē subaudiri q̄ aperte dicere nō possumus. & ipse alibi docet: dicens de Alecto: nec dextrę erranti deus absfuit: Quod penit⁹ dicere nō possum⁹: cū alecto fœminiū sit. Et Salustius qui ait. Quia sertorio triplices insidię p idoneos saltus positę erāt. Prima (et subaudiendū reliquit) insidię. q̄d penitus dicere nō possum⁹. Alii aūt ad supiora referunt: Vt qb⁹ n̄ ad vina referat̄: sed ad vites: vt sit qb⁹ vitib⁹ cędit Timolus et phaneus montes vitib⁹ consiti. Et est figura q̄lis illa in eneide. Me puer Ascani⁹: capitisq̄ iniuria cari: Quē regno hesperię fraudo: scilicet Ascanium. nō quem caput. Timolus autem mons est Cilicię. Et phaneus mons in promontorio Chii. dictus a phano rege. Assurgit vero cędit significat: q̄d tractū est a sedentibus. Qui i honorē alicuius surgere consueuerūt. A. Tmolus. de hoc lati⁹ li. i. Geor: Croceos vt Timol⁹ odores. C. Tmolus mōs Licię aminęis vitibus consitus est. Sūt & aminęę optimę in Chio. Sꝫ de Tmolo mōte sic ait Stra. Tmol⁹ q̄dē satis coactus est. & ambitum mediocrē habens in ipsis partibus terminatū: Lydię quoq̄ montē esse Plini⁹ & Solin⁹ asserūt. Et etiā Ouidius de Aragne. Rigat ardu⁹ alto Timolus i asce isu cliuo q̄ extensus vtroq̄. Sardibus hinc. illinc paruis habitat̄ hypępis. Sardes aūt lydię vrbem ponit Herodotus.

c Assurgit. A. iactat se: vel eleuat̄: et crescit. Altior enim mōs ipse videt̄ vitib⁹ adultis. d Quib⁹. A. sup. vitib⁹. e Et rex ipse Phaneus. S. de lucillo tractū est qui sic ait. χῖος τε δυνάστα id est ιονος. ANT. Probus ait: q̄ phaneū portū vult esse insulę Chię: & significari inde Chiū amineū. Rex aūt ait: quoniā (vt aiunt) a phaneo rege portus ille appellatus est. C. Phaneus in Chio insula portus est. Vn̄ intelligit̄ vinū Chium amineū esse: quod & arnisium appellat̄. f Argitisq̄ minor: S. q̄ntū ad speciem solam pertinet. A. Prob⁹ ait: Argitis dicta est a candore: Argetos autē candid⁹ dr̄. C. Argitisq̄ minor duplici eam laude effert. & q̄d multū fluat: id est magnā vini copiā ex se mittat. & etiam q̄ illud vinum ad multos duret annos. g Diis. A. Eius enim vino libenter libabant.

h Et mēsis accepta secun. S. pomorū sc: ¶ Bumastę vua in mammę bouis similitudinē. A. Mensis secundis. Primę mensę carnis erāt. Secūdę vero pomoꝝ q̄ bellaria dicebantur. Vn̄ Macro. li. ii. satur. sic ait: Significat autem bellaria omne mensę secūdę genus: Vina quoq̄ dulciora est inuenire in Comędiis ātiquiorib⁹ hoc vocabulo: dicta q̄ ea liberi bellaria. C. Mensis secūdis: in q̄bus ponebant̄ poma: dicebātur q̄ bellaria. Consueuerāt etiā prisci vina preciosiora in secūdas mensas differre. Vn̄ vina p̄ciosiora bellaria bachi nūcupabāt. i Bumastę. A. Pli. li. xiiii. c. secundo ait: Tument vero māmarū mō bumastę. Componitur autē ex bu q̄d magnū quid enunciat: & mastos quod est. māma. k Quā multę species. S Scit enim Virgili⁹ apud diuersos lecta esse innumera vitiū genera: quib⁹ offensus ait: Colligere tanta vitium genera: nec vtile est: nec possibile. Qui enī conat̄ vniuersa cognoscere. debet etiā impossibilia scire: vt harenarū vl̄ fluctuū nūerū.

l Est numerus. Plinius. A. li:xiiii. ca. iii: inquit. Genera vuarum comprehendi numero posse vnus extimauit Democritus. Cuncta sibi in grecia cognita professus. Ceteri innumera atque infinita esse prodiderunt.
m Lybici æquoris. AN. Pomponi⁹ mela inquit mare quo Aphrica cingitur a septemptrione lybicum: ab meridie Aethiopicum: ab occidente atlanticum dicimus.
n zephyro. A. videto libro primo. Et putris zephyro.
o Ionii fluctus. AN. So lin⁹ scribit: quod greci tuscum mare Ionium. vel Tyrrhenum: Itali inferum vocant. & Strabo libro tertio scribit: Ionium sinum partem esse ei⁹ maris: quod adriaticum dicitur.
p Nec vero terre. S. aut generale est: sic ait in primo libro. Et quid queque ferat regio: aut ad superiora ptinet: vt talis sit sensus.: non pdest nosse cuncta vitium genera. non enim omnia procreantur in omnibus terris.
q Crassisque paludibus S. lutosis naturaliter.
r Alni. C. Alnus dicitur quasi amne alatur: quia gaudet locis aquosis. hec arbor ad aquarum ductus in tubos cauatur: obruta terra plurimos durat annos. si non integatur cito senescit. s Orni in saxosis montibus. CRI. Hec arbor montes amat.
t Littora myrtetis letissima. S. locum posuit pro ipsis arboribus: sicut salictum pro salicibus. Nam myrtetum est locus: ipsa arbor autem myrtis vocatur.
v Apertos Bacchus amat colles. S. hinc est quod vites amant montium laxiora. AN. Columella libro quarto: cap. xxi. scribit: esse proprietatem in vitium surculis: vt alii meridiano axe conualescant: quia sunt calidiores: alii septentrionem desiderent: quia contristentur estu: quidam temperamento letentur orientis et occidentis. Et Celsus (vt refert idem Columella libro. iiii. ca. primo) censebat solum vitium esse: nec campestre: nec preceps: simile tamen edito campo: Coelum porro neque niuale vinea: nec estuosum desiderat. calido tamen potiusque frigido: letatur imbribus magisque serenitatib⁹: offenditur & sicco: qua nimis pluuiosa est amitior. pflatu modico lenique gaudet. C. Apertos. Ad meridiem expositos. ex ea enim parte propter assiduum solem omnia apriciora & vmbris carentia sunt. Aquilonem & frigora: id est loca ad aquilonem vergentia que frigida sunt.
x Taxi. AN. De taxo videto Plinium libro. xvi. capit. xxi. C. Taxus arbor gracilis & tristis & minime virens: dura & nullum succum habens: Mas autem sola fert baccas: noxio ac letali fructu. In hispania precipue venenum inest. Vasa etiam maiora ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse compertum est. Sextius hanc a grecis similiacem dici refert: & esse in Archadia tam presentis veneni: vt si quis dormiat sub ea: cibumue capiat moriatur. Sunt qui toxica venena quib⁹ sagitte tinguntur: hinc dicta putent: repertum est innoxiam fieri: si in ipsa arbore clauus aeneus abdicatur. Hæc Plinius. Ceterum nostris tempibus naxum appellant: ex eaque scorpiones balistasque fabricant.
y Aspice & extremis. S. Intuerre & extremum orbem cum suis cultoribus domitum: nam subaudiamus. cum. Et per transitum maiestatem Romani laudat imperii. ANT: Aspice & extremis. Sicuti primo volumine ostendit: non quamlibet regionem omnia pducere. eodem modo hic diuersas esse arboribus patrias. & hoc quia dixerat. Nec vero terræ ferre oes &c. Et apertos amat bacchus colles &c. Extremis domitum cultoribus orbem: id est cum extremis cultoribus. In Augusti autem laudem id dicitur. ab Augusto enim (vt scribit Eusebius) Indi per legatos amicitiam postularunt. Et Horatius libro iiii. Ode. ix. Augusto scribens: Te cantaber non ante amabilis. Medusque et ind⁹ te profugus Scythes miratur. C. Aspice & extremis domitum cultorib⁹ orbem. A specie transit ad genus. Primo enim demonstrat: quod in singulis regionib⁹ diuersitas est. Vnde alie campestria ament: alie fluuios: alie palustria alie colles: alie editiores montes. Deinde ostendit non omnes regiones omia ferre. z Eoasque domos arabum. S. Arabia: Panchaia: & Sabeorum gens eadem est: apud quam thus nascitur. vt. solis est thurea virga sabeis. Item: Totaque thuriferis panchaia pinguis harenis. Plaut⁹. Arabico thure. A. Eoas orientales. Arabum. Arabie pars (vt Dionysi⁹ scribit) que ad orientem & austrum spectat: rubro alluitur mari: Vtque Solin⁹ ait: Arabia sacra interpretatur. Partem eius Eudemonem greci: nostri beatam noiauerunt: non frustra: nam pter odores quos creat plurimos: sola thus mittit: in eisdem saltibus myrrha puenit. a Pictosque gelonos. S. i. stigmata habentes. & sunt populi Scythie: vt pictique agathyrsi. AN. Geloni (vt Solinus scribit) populi sunt in Scythia: qui de hostium cutibus sibi indumenta faciunt: & equis suis tegmina. His propinqui sunt Agathyrsi: qui (vt illi) colorib⁹ se pingere consueuerunt. Agathyrsi autem (vt scribit Mela) ora artusque pingunt: vt quique maiorib⁹ pstant: ita magis vel min⁹: ceterum iisdem notis omes. & sic vt ablui nequeant. CRI: Gelonos in budinorum qui Scythie sunt regione ampla: lataque: vnica vrbs est quam Gelonum appellant: cui⁹ omnia edificia publica ac priuata: & ipsa mœnia lignea sunt. Fuerunt autem Geloni a principio greci: qui inter budinos: qui pastoriam vitam exercentes: nullas certas sedes habent. hanc vrbem condidere: nec linguam moresque Scyticos: sed grecos seruant. in eorum regione palustri castores oriuntur. vt plene psequitur Herodotus. Sunt autem qui dicunt Gelonos dictos esse a Gelono filio Herculis: & esse ruffos: & cesiis oculis: & dites: et pictos appellatos, ppter vestes versicolores. Solinus autem refert Gelonos de hostium cutibus sibi vestes & equis tegmia facere: ceruleo pingunt siccatis inter ceruleum crinibus: & quantoquisque nobilior tanto magis tingitur: vt sit indicium humilitatis min⁹ pingi. b Sola India nigrum fert hebenum. S. Atqui & in egypto nascitur. Sed Indiam omnem plagam ethiopie accipimus. Sane hec hebenus & hoc hebenum dicitur. hic neutro vsus est. Lucanus autem ait: Heben⁹ mareotica vastos non operit postes. Hebenus autem arbor est que cesa durescit in lapidem. AN. India: vide libro primo Georg. India mittitur ebur. Hebenum Plinius libro. xii. c. ii. scribit:

Est numer⁹: neque enim numero comprendere refert.
Quem qui scire velit: lybici velit equoris idem
Discere: quam multe zephyro turbentur harene.
Aut vbi nauigiis violentior incidit eurus
Nosse quot Ionij veniant ad littora fluctus.
Nec vero terre ferre omnes omia possunt.
Fluminibus salices: crassisque paludibus alni
Nascuntur: steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtetis letissima: denique apertos
Bacchus amat colles: aquilonem & frigora taxi.
Aspice: & extremis domitum cultorib⁹ orbem:
Eoasque domos arabum: pictosque gelonos:
Diuise arboribus patrie: sola india nigrum

inter Indię arborū magnitudinē vnam q̄ Virgili⁹ peculiarius celebrauit Hebenum nusq̄ alibi nasci ꝑfessus. Herodotus eam ęthiopię intelligere maluit: accendi eā Fabianus negat. vrit̄ tñ odore iucūdo: materia nigri splendoris vel sine arte ꝑtin⁹ iucundi. C. Hebenū. Pli. de hebeno addit. Eam ęthiopes pro tributo Persaꝝ regibus olim tradidisse. Atq̄ infra duo genera eius rarum: id q̄d meli⁹ arboreum trunco enodi materię nigri splendoris: ac sine arte protinus iucundi. Alterū fruticosum cytisi modo: & tota India dispersum. Alii tertium gen⁹ ponūt simile therebynto fructu amigdalis: in bactris abundat. ibiq̄ therebynt⁹ putatur: Romę eā magnus Pompeius in triumpho mithridatico ostendit. Arabes abnum vocant.
c Sabęis. A. Latius supra ibi: Molles sua thura Sabei.
d Balsamaq̄. S. Vacat. q̄. vt alibi dixitq̄: et pliā voce diremit. Sane balsamū est ipa arbor. Opobalsamū succus collectus ex arbore. nam οπος dicitur succus ξυλον lignum. Vnde xilobalsamum lignū ipsi⁹ arboris. Probatio aūt opobalsami est (vt dicit Pli.) Si contra solem ferat & corruptū non sit: manū ferentis exurit. A. Pli. li. xii. c. xxvi. Sed omnibus odoribus ꝑfertur balsamū: vni terrarū Iudęę concessum. Est aūt arbuscula viti similior q̄ myrto ꝑpetua coma. Semē eius est vino proximū gustu: colore ruffum nec sine pingui: Ramus inciditur vitro: lapide: osseisue cultellis: ferro ledit̄. vitalia odit: Succus e plaga manat quem opobalsamū vocant eximię suauitatis. lignū xilobalsamū vocat̄: & coquit̄ in vngētis ꝑ succo ipm substituere officinę. ꝑcipua aūt gr̄a lachrimę. Scd̄a semini. Tertia cortici: minima ligno ꝛc. C. Balsamū in sola iudea oritur in duob⁹ ortis vtroq̄ regio. Ostēdere arbusculā hāc vrbi impatores Vespasiani: viti similior est q̄ myrto: malleolis feritur. & vt vitis vineas implet. intra trienniū fructifera ē: īcidit̄ vitro ꝛc. vt s̄. i Antho. Cauet̄ ne vltra corticē incidat̄. Lachrymę ꝑbatio: vt sic tenuis pinguis: modice ruffa & infucando odorata: adulterat̄ pluribus modis: quos Pli. refert. Sed summa ꝑbatio est vt lac coagulet: et maculas in veste nō faciat. Sudantia. incidit̄ em̄ cortex: et liq̄r ille tenuiter exsudat: sed cauet̄ ne plaga vltra corticē ꝑcedat. Ligno. quod xilobalsamū appellant: nā opobalsamū balsami succus est. qui adeo tenui gutta manat: vt (referente Plinio) Alexandro magno ibi res gerente: tota die ęstiuo vnā cōcham impleri visum esset. Dyascorides vero belsson Arabice dicit vocari: & tantū succi dicit legi per annū: vt vix sex aut septē vrcei colligant̄. Plutarchus in vita Marci anthonii scripsit: Ipm Anthoniū eā partē Iudeę in q̄ balsamū nascitur. Cleopatrę emancipasse.
e Achanti. S. Achantus arbor est in ęgypto semp frondens: vt oliua laur⁹: & achantus dicta quasi spinis plena nā est spinosa arbor: abūdat hęc etiā arbor in cyrenaica: insula. A. Achātos est hic arboris sp̄es: alibi herba. videto lati⁹ Aeglo iii. C. Plini⁹ ait spinę albę similis est. Spina illa quā gręci achantē dicūt. minorib⁹ multo foliis & aculeatis p extremitates: & arenosa lanugine obductis: ex q̄ collecta vestes bombicinis similes faciūt in oriente. Idem Pli. Pyrachanti baccę contra serpentū ictum bibuntur. Pyrachant⁹ appellat̄ ꝑpter aculeū spinę et flamā. Vñ Arista pira appellatur: inde etiam Pyramides.
f Aethiopum. AN. ęthiopia ęgypto contermina: insignes arbores nō fere habet nisi liniferas. ꝑpior tamē huic natura lanę: maiorq̄ folliculus granati mō mali. Pli. li. xiii. c. xvi.
g Vellera. S. apud indos & seres sunt q̄das in arborib⁹ vermes q̄ bombices appellant̄: qui aranearū more fila tenuissima deducunt: Vñ est sericū: Nam lanā arboreā non possumus accipe q̄ vbiq̄ ꝑcreatur. C. Vellera. De his Pli. li. vi. Post scythię orientalis plagam inter deserta sunt.
h Depectant. S. decerpunt. Sed alii depectat legūt: quod si est seres posuit pro ser. sicut trabes ꝑ trabs. Sic Lucan⁹ Sub iuga iam seres iam barbarus isset araxes.
i Seres. A. Vt Pli. scribit li. vi. c. xvii. regionē inhabitāt q̄ spectat ęstiuū orientē: et primi sunt hoim qui noscant̄ lanificio syluarū nobiles: ꝑfusam aqua depectentes frōdium caniciē. Solinus addit q̄ lanuginis tenerā subtilitatē humore domāt ad obsequiū. & q̄ hoc illud est sericū i vsum publicū dāno seueritatis admissum: & q̄ ostentare poti⁹ corpa q̄ vestire: prio foeminis: nunc etiā viris persuasit luxurię libido. C. Seres lanitio syluarū nobiles: ꝑfusaꝫ aq̄ depectūt frondiū caniciē. Vnde gemin⁹ fęminis nr̄is labor redordiendi fila: rursusq̄ retexendi. tam multiplici opere: tam longinquo orbe petitur: vt in publico matrona transluceat. Ex his v̄bis multi putant huiusmodi vellera non a vermibus (vt apud nos fit) confici: sed sua sponte in frondibus illarū arborū nasci. Cui etiā opinioni suffragant̄ verba Solini: ait enim Seres aquarum aspergine inundatis frondibus vellera arborum adminiculo depectūt. Liquoris & lanuginis teneram subtilitatem humore domant. Hoc illud est sericum in vsum publicū damno seueritatis admissum. Ex quo ostendere potius corpora q̄ vestire. primo foeminis: nunc etiam viris luxurię persuasit libido. sed fortasse huiusmodi lanugo e visceribus vermiū est qui illas frondes ita vestiūt: vt egre. nec nisi sine aqua possunt illa exui frondes. Ego autem difficile crediderim inuecta illinc eē in nostrum orbem oua: quę illos nobis vermes pareret. ex quibus fit hoc nostrum sericum: vel fortasse sericum propter quandam lanuginis similitudinē appellam⁹ vellera bombicina. Nam Plinius libro. xi. cap. xxii. ostendit in Assyria ex bombicina fieri necydalū: & ex illo in sex mensib⁹ bombices: Telas araneorū modo texunt: ad vestem luxū q̄ foeminarū. quę bombicina appellatur. Prima eas retorqueri: rursusq̄ texere inuenit in insula Ceo mulier nomie Pamphila Platis filia: vt Aristoteles refert in libro de animalibus. Addit idem Plinius de bombice choa: refertq̄ nasci in ea insula cupressos: therebyntos fraxinos quercus: inde florem imbribus decussum: terrę alitu animari: fieri autem primo papiliones paruos nudosq̄: mox frigoris patientia villis inhorrescere: et aduersus hyemes tunicas sibi instaurare: densas pedū asperitate radente filorum lanuginem in vellera. Hanc ab his quoq̄ cogi subigiq̄ vnguiū carminatione. mox trahi inter ramos tenuari ceu pectine. postea apprehensam inuolui nido volubili: tunc ab hominib⁹ tolli fictilibusq̄ vasis tepore & furfurū ęsca nutriri: atq̄ ita subnasci sui generis plumas: quibus vestitos ad alia pensa demitti. Quę vero capta sunt lanificia humore lentescere: mox in fila tenuari iunceo fuso: Nec puduit has vestes etiam viros leuitate vsurpare: propter onera estiua. Assyriam autem bombicem adhuc foeminis cędimus. Est igitur aut id quod nos sericum dicimus: aut res nō dissimilis. Nam quod Florentini Hexamiton vocant: ab ea textura est quā sex filis ordiuntur: ἑξ enim grece sex est latine: & μιτος filum. Seres autem (vt ait Strabo) tam lōgę vitę sunt: vt ad ducentesimū annum pueniant: habentq̄ senatū ex quinq̄ milibus hoim: q̄ singuli singl'os elephantes reipub. nutriūt.
k Aut quos oceano ꝛc. S. Hęc enī habet arbores magnas quę est iuxta oceanum: hinc est extremi sinus orbis.

Fert hebenum: solis est thurea virga sabęis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno:
Balsamaq̄: & baccas semꝑ frondētis achanti.
Quid nemora ęthiopū molli canentia lana:
Velleraq̄ vt foliis depectant tenuia Seres:

Aut quos oceano propior gerit india lucos:
Extremi sinus orbis:vbi aera vincere summū
Arboris: haud vllę iactu potuere sagittę.
Et gēs illa quidē sumptis nō tarda pharetris:
Mędia fert tristes succos/tardumq; saporem
Fœlicis mali:quo nōn prę stantius vllum
(pocula si quando sęuę infecere nouercę
Miscueruntq; herbas & nō innoxia verba)
Auxilium venit:ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos:faciemq; simillima lauro.
Et si non alium late iactaret odorem

CRIST. Hoc dicit Virgilius propter insulas oceani lanigeras. Ait enim Dicearch⁹ teste Plinio: Insulā esse in ethiopico mari:vbi sacer mons est in sylua cū arboribus distillantibus odorē mirę suauitatis. Et Plinius in Tilo insula maris Persici sunt arbores quas ego sampinas vocant lanigerę. Folia habent infœcunda:ferūt cucurbitas amplitudine mali cotonei:quę maturitate aperte ostendunt laniginis pilas:ex quibus p̄ciosa lintea conficiant.

l India. AN: Plini⁹ libro.xii.c.x.inqt: Arabię aūt arbores ex quibus vestes faciant cynas vocari. Iuba tradit folio palmę simili. sic indos suę arbores vestiunt. Vtq; Dionysi⁹ ait ad orientem sita est India regio sane oīm extrema: iucūdissima tñ & in ip̄is oceani labris sita.

m Haud vllę iactu. A: Solinus etiā.c.xlv.ait: Indorum nemora in tā p̄cerā sublimant̄ excelsitatē: vt supari ne sagittis qdē possint. n Nō tarda. S.i. strenuissima: nam lyptore ē. o Mędia. S. di: sine sibilo p̄ferenda est. grecum cm̄ est nomē. Et Mędia p̄uintia est. AN. Strabo ait libro.xi. Mędia est in duas ptes diuisa: in maiorē & minorē. Maioris Metropolis sūt Ecbatana magna ciuitas: & medici imperii caput: qua pro regia vtebant̄. nam reges ibi ęstatem agebāt. Frigida em̄ est mędia: hyemem vero Seleucię:quę secus tigrim est: prope Babilonem. Altera pars est Mędia Atropacia:ab atropato duce nominata. Dicitur enim Mędus mędeę filius regioni nomine imposuisse. C. Plinius ait malū Syriam q̄ alii vocant mędicam venenis medeī. Foliū ei⁹ est Vnedonis intercurrentib⁹ spinis. pomū ipsum alias non mandit̄ odore p̄cellit. foliorū quoq; qui transit in vestes vna conditus:arcetq; animaliū noxia:arbor ip̄a omnib⁹ horis pomifera:aliis cadentib⁹, aliis maturescentib⁹, aliis subnascētib⁹: temptauere homīes transferre. sed nisi apd̄ mędos et in Perside nasci voluit. Item alibi de Parthis sic loquit̄: Parthorum popul⁹ graue animę viros propter indiscretos cibos. Nanq; & vino fetent ore nimio:sed sibi proceres medent̄ grano Assyrii mali: cui⁹ suauitas est pręcipua in ęsculentis addito. Eadem pene refert Solin⁹. Ait autem malū initium veneno, sapore asperum: & amaritudinis mirę:odoris fragrantia: plus q̄ iucundū: & longe sensibile. Alii addunt vtile esse cum quis potionem hauserit ad nares admoueri: vt nauseam comprimat.

p Tristes. S. Amaros. vt: Tristesq; lupini. AN. Tristes succos. Solinus capitulo.xli. scribit: pomum ip̄m de quo iam diximus esse sapore aspero & amaritudinis mirę.

q Tardumq; saporē fœlicis mali. SER. Apud Mędos nascitur quędā arbor ferens mala quę mędica vocatur: quam per periphrasim ostendit: eius opprimens nomen hanc plerią; citrum volunt. quod negat Appuleius in libris quos de arboribus scripsit: & docet longe esse aliud genus arboris. Tardū aūt saporem dicit: vix intelligibilē q̄ illi ad carnem mędiā citri referunt. nam prima & inferior facile suum ostendit saporem. AN. Tardūq; saporē: id est diutius immorantē gustanti propter miram amaritudinē. Vnde non p̄cedit vti ille ait: vix intelligibilē: amaritudo enim illico sentitur.

r Fœlicis mali. SER. Secundū eos qui dicunt citrū fœcundū. Nam hęc arbor citrum om̄i pene tempe plena est pomis: quę in ea partim matura: partim acerba: partim adhuc in flore sunt posita. aut certe fœlices salubris. nulla enim efficatior res est ad venena pellenda. AN. Plini⁹ libro.xii.c. secundo ait: Malus Assyria: quā alii vocant mędicā venenis medetur. Folium eius est vnedonis intercurrentibus spinis: vt sup̄. Nec alia arbor laudatur in Mędis. eius autē grana Parthorū proceres incoquebāt ęsculentis: cōmendandi halitus gratia. Macrobri⁹ vero libro.iii. Saturnalium capl̄o de nuce pinea sic ait. Qd̄ aūt ait idem Cloatius Citreū & ip̄m Persicum malum est secundū Virgiliū. Fœlicis mali q̄ non p̄stantius vllum: & reliqua. Et vt nemo dubitet hęc de Citreo dixisse Virgiliū: accipe quę Oppius in libro de syluestribus arboribus dicat. Citrea idem malus & Persica altera generatur in Italia: & in mędia altera. Et paulo post de Citreo loquēs ait. Est autem odoratissimū: ex quo interiectum vesti tineas necat. Fertur autem venenis cōtrarium: quod tritū cum vino purgatione virium suarum bibentes seruat. Generant̄ autem in Perside omni tempore mala. citrea: alia enī pręcoquū: tur. alia interim maturescunt. Vides hic & Citreum nominari: & omia signa poni quę de eo Virgilius dixit: Licet nomen Citrei ipse non dixerit: Hęc Macrobius.

s Pręsentibus. CRIS. Magis indubitatum. Nam de his quę p̄sentia sunt: non est dubitatio. Sic alibi. Pręsentem q; viris intentant omnia mortem.

t Sęuę nouercę. SER: Aut illę quę sęuę sunt: aut epitheton est omniū nouercarum. CRIS. Nouerca proprie est quę defuncta priore vxore noua accipitur vxor quę filio ex priore nato p̄sit: quasi νεα αρχι id est noua princeps. Victricus autem est: quem mulier defuncto marito nouum accipit maritum: qui pręsit filio ex defuncto suscepti dictus: quia victum illi prębeat.

v Membris agit atra venena. SER. Radices: nuces: lupini citrū prosunt contra futurum: non contra iam acceptum venenū. Vnde etiā ante alias epulas hęc solent mensis apponere. Apparet ergo eum de Citro loqui in pręsenti: cum dicit membris agit atra venena: iam dicta. A. Agit venena: id est expellit venena ip̄m malū: quod iam late superius patuit. CRI. Membris. quia venenum per omniū membrorum venas discurrit.

x Facieq; simillima lauro. SER. Figura Ciceronis: qui ait in Cęsarianis: sed simillimum deo iudico. Sane etiam hoc probat citrum non esse. nam citri arbor in altum nō potest crescere: & multo habet folia maiora q̄ laurus.

y Et si non alium late. S. et infinitū emittit suū odorē et longe alium q̄ laurus. C. Et si non alium: quasi dicat q; solo odore differt a lauro.

z Flos apprima tenax. S. Apprima. id est maxime: & est nomen p̄ aduerbio. Sicut & pede terreat⁹ crebra ferie pro crebro. AN. Apprima: id est valde.

a Animas. SER. δυσπνοια .i. pulmonis viciosum anhelitum: quod exprimit subdens senibus medicantur

anhelis. A: Animas.i.halitus. b Olentia ora. S. puteñ ia. λ ϭωλιανο oris. Notãdũ sane huic vni tm̃ arbori in cubuisse Virgilium: & expressisse: vbi: qualis sit: cui⁹ pote statis: sicut in quarto de herba amello. Quod qui de ar boribus aut herbis scripserunt: in omnibus exequuntur. c Sed neq̃ medorum. SER. iam incipit laus Italie: quã exequitur secundum p̃cepta rhetorica. nam dicit eam & habere bona omnia: & carere malis vniuersis. d Ditissima terra. ANT. De medorum diuitiis. videto Strabonẽ libro.xi.

h Bactra. S. regio iuxta Assyrios. Vñ & pp̃li bactriani: A. Stra. li. xi. scribit: q̃ in Scythia sunt bactra vrbs q̃ za riaspa appellata est. Plini⁹ tñ li. vi. c. xvi. ait: p̃cedẽdo ad Bactra oppidũ. q̃d appellant zariaspa. Postea inqt Ba ctri: quorũ oppidũ zariastes: quod postea bactrũ a flu mine appellatũ est. C. Bactra q̃ et zariaspa (teste Strabo ne) dicit: regio est sup̃ Persidẽ. Bactra vrbs est bactriane regionis caput: a bactro amne dicta. i Indi. A. scribit Dionysius q̃ in plerisq̃ Indie locis aurũ eruitur. quodq̃ multi ex eis inde quẽstũ aucupant. alii telas lineas contexunt: alii sectos ele phantũ dentes abradũt: alii p̃ fluminũ decursus incẽdentes: p̃quirũt beril los: adamãtes: iaspides ametisthos. Sunt & orti ibi et arua p̃pulchra et le ta q̃ vniuersum semp per annũ virent. C. Indi: Pri mus e Romanis: Traia nus bellum Indis itulit.

e Pulcher Ganges. S: Indie fluuius per quem p̃ uincia significatur. AN: Strabo libro xv. ait. q̃ a montibus ganges descen dit. quũq̃ in perniciẽ per uenit: ad orientẽ conuer sus. in mare progreditur. Vnum hostium habens quanq̃ omniũ Indicorũ fluminũ maximũ sit. Pul cher igit poeta ait ob eius magnitudinẽ. Plini⁹ autẽ libro. vi. c. xviii. plura de gange scribit.

Laurus erat: folia haud illis labentia ventis.
Flos apprima tenax: animas & olentia medi
Ora fouent illo: & senibus medicant anhelis.
Sed neq̃ medorum sylue ditissima terra:
Nec pulcher ganges: atq̃ auro turbid⁹ herm⁹:
Laudibus italie certent: nõ bactra: neq̃ Indi:
Totaq̃ turiferis panchaia pinguis harenis.
Hec loca non tauri spirãtes naribus ignem

k Panchaia. SER. Ara bia: vt supra diximus. ANT: Panchaia: Persi dis regio a rege Pancheo vt Probus inquit. CRI. Panchaia (ait Pli.) thus nõnisi in ista p̃te Arabie nasci: & in sylua cui⁹ lon gitudo. xx. chenos nõ ex cedat: cum chenus. xl. sta dia amplectat. i. q̃nq̃ mi lia passuum: & latitudo sit dimidio breuior. Colũ. autẽ dicit sua tempestate plantã thuris Rome coaluisse.

f Hermus. SER. Lydie fluui⁹ harenas aureas tra hens. ANT. Hermus flu uius est in Moeonia qui Smyrneos campos secat: & Phrigiam scindit a Caria. Hunc quoq̃ Hermũ flucti bus aureis estuasse antiquitas credidit: auctor est Solinus capitulo. xxxvii: g Laudibus Italie certent. S. Fi gurate. nam certo tecum dicim⁹. AN. Plinius libro tertio capitulo vi. de Italia inqt. Italia enim terrarũ alumna: ea dem & parens numine deũ electa: que coelum ip̃m cla rius faceret: sparsa congregaret: imperia ritusq̃ molliret: & tot populorũ discordes ferasq̃ linguas: sermonis cõ mertio contraheret ad colloquia: & humanitatem homi num claret. breuiterq̃ vna cũctarum gentiũ in toto orbe patria fieret. tanta nobilitas omnium locorum: tanta re rum singularum populorumq̃ claritas. Vrbs Roma vel sola in ea & digna etiam festa ceruice facies. Est & Cam panie ora: foelixq̃ illa ac beata amoenitas. Iam vero tota ea vitalis ac p̃hennis salubritas: coeli temperies: tã fertiles campi. tam aprici colles: tam innoxii saltus: tã opaca ne mora: tam munifica syluarum genera: tantã frugum & vitium olearumq̃ fertilitas: tam nobilia pecori vellera: tam optima tauris colla: tot lacus: tot amniũ fontiumq̃ vbertas totam eam p̃fundens: tot maria: portus: remigi umq̃: terrarum cõmertio patens vndiq̃: neq̃ moenia: ri tusq̃ ac viros & lingua: manuq̃ superatas cõmemoro gentes. Hec et plura ille. Multa etiam Strabo libro. vi. cõ memorat. CRI. Miro artificio prosequitur laudes Italie. Res autem posita est in genere demonstratiuo. Et quoniã vnaqueq̃ res laudes sumit a bonis animi: corporis: et for tune. Appellabimus hinc bona animi Italie: egregios vi ros: eorumq̃ immortales virtutes. Bona corpis conti nẽtur natura situq̃ regionis. bona fortune cõmode ap pellabimus vrbes edificiaq̃ reliqua & alia egregia opera: humano artificio confecta. Sumit autem laudes nõ solũ a bonis que assunt: sed etiam a pessimis que absunt. Nã ea res tum demũ perfecta absolutaq̃ est: que et omni vi tio exuta: & omni virtute ornata existit. Demonstrat igi tur honestatem ab excellentia frequentiaq̃ virorum. De monstrat virtutẽ facultatemq̃ ad res omnes cõsequẽdas ab eadem re: & a copia multarum maximarũq̃ rerum. Demõstrat deniq̃ ab effectu: q̃ tm̃ impiũ sibi pepererit:

l Hec loca nõ t. s. S. quales fuerũt in colchi ciuitate Scy thie. Nam hoc habet fabula: Iason Colchos p̃fectus ad tollendũ vellus aureũ q̃d dicarat Marti Phrixus: fretus Medee auxilio: & puigilẽ draconẽ occidit: & eius dẽtes se uit: iunctis tauris ignem flantib⁹. Vñ nati armati sunt: q̃ primũ fecerũt impetũ in Iasonẽ frustra. Postea mutuis vulneribus se conciderũt. Has aũt ei conditiões Oetes rex p̃posuerat. cui Apollo respondetat: tamdiu eũ esse regna turũ: q̃diu illud vellus fuisset in tẽplo. A: Hec loca. lau dat italiam q̃ expers est malorũ: bonorũq̃ ferax. C. Fa bula Iasonis atq̃ Medee nota est apud Nasonẽ. Sed q̃ de medea scribat Diodorus siculus: breuib⁹ p̃stringam. Soli duos fuisse filios refert: Oetem & Perseũ. & illũ Colcho rũ: hunc Taurice regionis regẽ: sed vtrunq̃ crudelitate in signẽ. Perseũ aũt Hecatem filiã habuisse: que patre crude lior extitit. Nã cũ venatiõe delectaret: hoies p̃ feris arcu interimebat: & venenis pestiferis operã dans: id q̃d aco nitũ dicũt adinuenit. Venena aũt expiebat: illa hospitũ cibis admiscẽs. Patrẽ ãt cũ veneno extinxisset: regnũ sibi vendicauit. Post hec cõdidit templũ Diane: cui hostie hu mane sacrificarent. ex Oete patruo Circen. & Medeam fi lias pepit & egialeũ filiũ. At Circe in veneficiis cũctos su perauit: oĩm herbarũ viribus cognitis: & alterũ pharma corũ gen⁹: q̃d ad beniuolẽtiã valet inuenit. Inde sarmatã rum regi (q̃d aliqui Scythen) vocarunt data: illum vene no interemit: et cũ iã occupato regno multã crudelia fe cisset: pulsa inde: Insulã desertã apud oceanũ occupauit: vel potius in italiam fugiens: p̃montoriũ ab ea deinceps Circeum dictũ tenuit. Medea easdẽ artes: & a matre & a sorore edocta: longe diuersã vita fuit: nam hospites q̃ ad potuit semp seruauit. illos mõ p̃cibus a p̃re liberãs: mõ p̃ se e vinculis emittens: at pater et sua credulitate et vxo ris suasu suspectã hñs: in liberã custodiã tradidit. Medea autẽ effugiẽs in solis lucũ q̃ iuxta mare est eo tp̃e q̃ argo naute ex taurica deuecti appulerũt pueñit. Noctu ergo ad lucum accedens: legem. de hospitibus mactandis ab ea

audiuerunt:sed freti virginis mãsuetudine:suum illi cõsiliũ aperuerunt:at illa et q̃ essent pericula adeunda exposuit:& se auxiliatricẽ futurã ꝑmisit. Et Iason iureiurãdo se illã vxorẽ ducturũ spopondit. Erat pellis arietis quam ex quodã oraculo phrixus nouercã fugiens:arietẽ sacrificãs in templo Martis suspendit. Post hęc regnanti Oetę datũ est oraculũ:tunc illũ moriturũ:cũ aduenę auferent. Hac ergo de cã:et ꝓpter simul innatã crudelitatẽ: morẽ mactãdorũ hospitũ induxit: q̃ illos ne in suũ regnũ venirent absterreret. Lucũ aũt ipm circũducto muro muniuit:custodesq3 ex taurica regiõe multos reduxit: hinc fabulę a gręcis fictę a tauris ignẽ spirantib⁹ custodiri lucum: Nã tauri dicti sunt.s. propter nomĩs similitudinẽ. et ꝓpter crudelitatẽ hũanarũ hostiarũ:ignis adhibitus est. per serpentẽ aũt monstruosam crudelitatem intellexerũt. Dixerũt autẽ ariete vectũ esse.q̃m eius nauis prora:arietem pictũ habuit. Alii dicunt Scytharũ qui Oetę gener erat eo tempore in Colchos deuenisse: quo contigit phryxum cum pedagogo captum:eumq3 cum adamaret.a socero dono accepisse. quem cũ pro filio habuisset:regnum sibi reliquit. Pedagogum aũt qui crios.i.aries noiabaẽ diis mactauit:pellẽq3 decoriati in tẽplo ex quadã lege suspẽdit:et cũ oraculũ extitisset:periturũ regẽ cũ ipa pellis ab aduenis diripetur. eã deaurauit:et diligẽter custodiendã tradidit. Medea aũt argonautas ad lucũ clam duxit:& veniens ad portas vrbis. quã Sybarym dicũt:in q̃ erat Colchorũ regia:quę nocturno tpe clausę erant. vigiles Taurice appellauit. At milites illi (vtpote regis filię) statim apuerunt:illi impetu facto: ac custodib⁹ partim cęsis ꝑtim fugatis; pellẽ arripuere. ac e vestigio ad naues rediere. Oetes argo autas insectatus. primo congressu Iphitũ: Euristhei filiũ occidit. mox vrgente Meleagro: & ipse rex interẽptus est:et multi Colchi reliqui in fugã versi. Iasoneãut et Cleartem Atalantamq3 & Thespiadas vulneratos: paucis diebus Medea radicibus herbarũ sanauit. Hęc Diod. Poeta aũt non historiã sed fabulã q̃ notissima ẽ; ꝓsequiẽ. m Non tauri. AN. Apud Colchos in ponto id euenisse Iasoni Ouid. scribit li.vii. metha. Quod itẽ Medea Iasoni scribẽs apud eundẽ poetã in heroidib⁹ sic ait. Martis erãt tauri plusq3 ꝑ cornua sęui:quorũ terribilis spũs ignis erat. Aeripedes soliti ꝑtentaq3 naribus ora. Nigra ꝑ afflat⁹: hec quoq3 facta suos. Semia ꝑterea ppłos genitura iuberis. Spargere deuota lata ꝑ arua manu. Qui peterẽt natis secũ tua corpora telis. Illa est agricolę messis iniq̃ suo. Diodorus autẽ libro:v.hęc oĩa latius: diximꝰ & nos aliqua Aegloga.iiii. n Seges horruit. S. non placuit. Seges autẽ q3 de semie. o Grauidę fru. S.large abundãtes. C. vt ondat nõ mõ esse fruges sed optimas & copiosas. p Massicus hũor. S.i.vinũ Campanũ:a massico monte campanię. A. Pli. de campãia loqns li.iii.c.xi: ait:his iungũtur phalerni. Caleni. deinde consurgũt massici. Gaurani. Surretiniq3 montes. Et li.xiii.c.ix.de vinis generosis Italię inquit. Certant massica ęque ex monte gaurano puteolos bruciosq3 prospectantia. C. Massicus mõs est Campanię: olim Mineruę sacer. cuius in radicibus surrentũ est: vbi sunt optima vina. Nam Strabo cũ de Cãpania scribat. addit hinc Romam optima vina aduehi phalerna. setina & calgna: qb⁹ surrentina contendũt. Facto enim nup eorũ periculo q̃m longam accipiũt vetustatem. q Bellator. C. Quãuis hoc epithetõ homini ꝓprie accõmodandũ sit; tñ equus quadã innata prudẽtia:equitẽ (veluti tõne vtens) mirifice in ꝓlio iuuat: r Se se ardu⁹ C.i. q̃si dicat de industria et nõ naturali motu magnanimitatẽ in ingressu oñdat: s Hinc albi clitũne. S. Clitumn⁹ aũt fluuius est in Meuania quę ps vmbrię partis Tuscię: de quo fluuio dicit: Plinius in historia na.q aimalia q̃ eũ potauerũt. albos fœtus creant. A. In phalysco Clitũni amnis aqua pota candidos facit boues. Facit in Boetia amnis Melas oues nigras. Plini⁹ li.ii.c.vi. Hinc albi clitũne. Ordo est. O Clitumne hinc. ex italia albi greges & taur⁹ maxima victima sępe tuo sacro flumine ꝑfusi duxere Romanos ad tẽpla deũ. Triumphãtes enĩ albis eq̃s curru inaurato. capite coronato lauro ꝑ vrbem vecti. Capitolium ascendebant ad tẽplũ Iouis optimi maximi. Vbi mactato albo tauro: domum postea repetebant. CRI. Clitũnus vmbrię fluuius est apud Meuaniã defluens: exq̃ si vacca ouis uel post conceptũ biberit albos parit. Idem scriptores probati de Cephyso Boetię flumine asserũt:cũ Melas eiusdem regionis fluuius nigros greges reddat. Vñ M. le dr̃: quia μελον grece nigrũ significet. xanthus gręce flauũ significat. Hinc xanthũ Troię fluuiũ dictũ volũt: quia lanas in gregib⁹ flauas ꝑducat: Neq3 credat quisq3 hęc incredibilia. Nã Aristo. in libro de aialib⁹ ait. aquas etiã ad colorẽ facere. Videm⁹ etiã ab oĩm rerũ optima pente terra: varios: & qui sapore et colore et virtute differãt hũores emergere. In Sicilia himera fluuius in duas ptes diuidiẽ: et in altera dulcẽ saporem retinet: in altera salsum assumit. Sũt et fontes q q̃m ꝑ venas pingues fluxerẽt oĩno vncti sunt. Hinc qui in Lipari Sicilię flumie natant: veluti oleo vngunẽ. Apud Hierapolim Phrigię vrbem: fontes ebuliũt: ex qbus aq̃ ꝑfossa deriuatę post annũ lapidescunt. In paphlagonia fons est e natura vini: exq̃ qui potãt temulẽti efficiũẽ. In Archadia Clitoris vrbs spelũcã habet: vnde fluẽs aq̃ abstemios potantes reddit: ad eũ fontẽ Melampũ scribũt rabiẽ filiarũ proeti sacrificiis purgasse: restituisseq3 virginũ mentes in pristinã sanitatẽ. Hæc aũt cur nõ fieri posse credam⁹: cum ex vno animalis corpusculo: quod eodẽ cibo potuq3 enutritũ sit: sanguis: pituita: bilis. atra bilis. ac postremo vrina: & sudor a colore sapore ac naturali vi multũ differẽtes hũores appareant. t Maxima victima. S. q̃a triũphãtes de albis tauris sacrificabãt. C. Maxima victima: Nam triũphãtes tauros auratis cornib⁹ insignes sacrificabãt qua nulla maior est victima. Italia adeo genus bubulũ adamauit. vt ab italis.i. vitulis nomẽ accepit. Capitale erat bouem interimere. reseruabaẽ hęc victima Ioui: hinc Paulus emilius in triũpho macedonico. cxxx. boues cum auratis cornibus sacrificauit. v Sępe tuo ꝑfusi flumie sacro. S. flumie fluẽto. Perfusi aũt tauri: q a ñ triũphantes vsq3 ad templa ducebantur: vt certe ꝑfusi greges intelligamus: quod ad equos triumphales potest referri: x Ad templa deum. ANTO. Erat in Capitolinia arce celeberrimum Iouis optimi maximi templum: de quo Tacitus li.xix. meminit. Erat et Iunonis monetę: & Mineruę delubrum. In capitolio deniq3 deorũ omniũ simulachra colebantur. vt Seruius libro secundo inquit. Ibi videlicet: Ecce aũt Panthus ꝛc.
y Duxere triumphos. SER. Si equi: duxerunt: Si boues: deduxerunt. z Hic ver assiduũ ꝛc. S. verna temperies: Nam ver assiduũ proprie esse nõ potest. seu lõgũ. AN. hic ver ass. ꝛc; hoc ait; quoniam (vt etiam Strabo li-

Inuertere: satis immanis dentibus hydri:
Nec galeis densisq3 virum seges[n] horruit hastis:
Sed grauidę[o] fruges: & bacchi massicus[p] humor
Impleuere: tenent olęę sarmentaq3 lęta.
Hinc bellator[q] equus campo se se ardu⁹[r] infert.
Hinc albi[s] clytumne greges: & maxima taur⁹[t]
Victima[v]: sępe tuo perfusi flumine sacro:

bro.vi.scribit)Italia subiacet vniuersi aeris temperiei. Solinus item inqt. inesse italię locorũ salubritatẽ & coeli temperiem. quod et Plinius scribit. CRI. Hic in ista Italia ver assiduũ. Sed quo pacto poterit esse assidua veris temperies: si etiam sint rabidi calores ęstatis. Sed dicit assiduũ: quia non intercedit frigus. sed quod hyems est occupat ver. Aestas autem occupat autumnum.

a Alienis mensibus ęstas: CRI. hoc dixit atq; intelligit de ea parte Italię q̃ ad Tirrhenũ mare & ad meridiẽ vergit. b Bis grauide pecudes. S. Verum est. Inde enĩ in bucolicis. Lac mihi nõ ęstate nouũ nõ frigore defit. c Bis pomis &c. S. Biferę sunt arbores. d Rabidę tygres absũt. SER. Malum Armenię. ANT. De tygribus vide to Aegloga quinta. e Et sęua leonum. S. malũ libyę. AN: De leonibus legito Pliniũ libro viii. capitulo. xv.

Romanos ad templa deum duxere triũphos.
Hic ver assiduum: atq; alienis mensib⁹ ęstas
Bis grauidę pecudes: bis pomis vtilis arbos.
At rabidę tygres absunt: & sęua leonum
Semina: nec miseros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immẽsos orbes p̃ humũ: neq; tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes: operũq; laborem.
Tot congesta manu preruptis oppida saxis.
Fluminaq; antiq̃s subter labentia muros.
An mare q̃d sup̃ memorẽ, quodq; alluit ĩfra:
An ne lacus tantos: te lari maxime: teq;

f Semina. SER. genera: et est Lucretii sermo. Nã q̃ ait sęua: aut cruenta accipimus: aut reuera sęua semia. Vt eñ ait Plinius Animalia quę sunt cum acutis vnguibus frequẽter parere nõ possunt: viciatur enĩ intrinsecus: se mouentibus pullis:

g Aconita. S. mira arte vsus est: vt excusaret rem quã negare nõ poterat: Nam aconita nascuntur in Italia: sed ea non obesse dicit: quia sunt omnibus nota. Aconita autẽ nata dicuntur de spumis cerberi quo tempe Hercules eũ ab inferis traxit. Quod quia in saxis et cotibus nascit̃ aconitum dicit̃ απο τῆς ἀκόνης. i. a cote & dicimus τοῦ κόντου καὶ τοῦ ἀκόνιτου. A. Aconita. Videto ęglog. viii. Priũautẽ. Hecate aconitũ inuẽit: De q̃ lati⁹ Diodo. lib. v. Plinius aũt libro. xxvii. ca. ii. plura de aconito scribit.
C: Aconitũ planta est q̃ ab Auicenna dicitur strangulator. Duę sunt species. Altera dicitur Lycothonos. id est strangulator lupi. Altera dicit̃ pardaliphontes. i. strangulator leopardi. prima specie abũdat Italia diuerso colore ab altera. Sed folia similia platano: nisi eẽnt miora & nigriora & magis incisam hastam habet: didomo similẽ: & leuem ad cubitũ altam. semen in folliculis oblongis. pardaliphõtes (teste Plinio) folia habet ciclamis non plura quattuor: aut cucumeris leuiter hirsuta: sed miora: & hasta duarũ palmarũ. radix similis est gamaro marino. alii dicunt caudę scorpionis: sed limpida: vt alabastris. Sunt qui myothonon appellarũt: quoniã procul ex longinquo odore mures necat: nascitur ĩ locis nudis: scilicet petrosis quos aconas vocant: vt ait Plinius. Alii dictũ volũt ab acone portu q̃ est in ponto. hanc herbam natã fabulãtur ex spuma cerberi ad supperos ab Hercule extracti.

h Nec rapit imen. or. p̃ hu. neq; tan. squa. C. Sũt quidẽ serpentes: sed non tanti quanti apud Asacheos ęthiopię populos: qui sunt viginti cubitorũ: aut quanti in India: qui secũdũ Megasthenem ceruos & tauros solidos haurire possunt. Regulus autẽ in punico bello: ad flumẽ Bagradam tormentis & balistis serpentem confecit centũ viginti pedũ. Nihilomin⁹ et in Italia Boię ita magnę efficiunt; vt sub Claudio imperatore q̃dã occisa sit: cu⁹ in aluo solid. is infans spectat⁹ sit. Ego aũt eo anno q̃ septuagesimus sup̃ mille ac q̃dringẽtos a salute nr̃a enũerat: in agro casentinati: et ĩ ea Apennini parte vbi Arno fluuio origo est nõ p̃cul ab eo castello quod castaneanũ vocãt. serpẽtẽ interfectũ vidi: cu⁹ magnitudo odorinseci canis magnitudine nõ vinceretur. Ille aũt qui occidit vel tetro serpentis odore: vl' alia occultiore cã: nullo vl'nere ab eo ictus. nullis verberibus percussus: post paucos dies e vita excessit. Verum hęc rarissima sunt.

i Neq; tanto squameus: Sunt quidem serpẽtes in Italia: sed nõ tales quales in ęgypto et in Aphrica. i In spiram. SER. Dicit in collectionẽ volubilitatis quod est a funib⁹ tractum. A. In spirã. reuolutionem. C. Quid spira sit: dicemus in secũdo eneid. k Anguis. ANTO. De his Plinius libro. viii. capitulo: xiii. l Adde tot egregias. S. Laudat Italiam a ciuitatib⁹ q̃s et plures habet: et maxias it opportũissime collocatas. m Fluminaq; &c. S. q̃d laudat etiã Cicero in republica.

n Antiq̃s subter mu. A. Hoc est sub ãtiq̃ oppida: multa siquidẽ Italię oppida p̃pe moenia: vel itra labentia flumina habẽt.

o Mare quod supra. S. Adriaticũ mare. A. Italia (vt scribit Pli. li. iii. c. vi.) sita est inter duo maria. Inferum & superum: Inferum a gręcis Tuscum & Tirrhenum vocatur: Superum vero Adriaticum appellant. ab Adria inclyta vrbe: vt Srabo ait. Probus etiam inquit: Cingit Italiam a septentrione Adriaticus sinus: ab meridie Tuscum mare. Adriaticum superum appellatur. Tuscum inferum. CRIS. Mare quod supra: mare superum quod vergit ad superiorem partẽ mundi: id est ad partem septẽtrionalẽ quę nobis sublimis est: vt hic vertex nobis semper sublimis. Dicitur autem Adriaticũ ab Adria colonia hetruscorũ. Incipit autem a pyrheneis mõtibus Epiri. & per Italiam supiorem extenditur vsq; ad Gallos. p Quodq; alluit iufra. S. Tirrhenum. C. Mare tirrhenum est quod aluit Italiam a meridie q̃ mũdi plaga infima est ac depressa. Vnde dixit in supioribus de polo meridionali. At illum sub pedibus styx [illegible] videt. Incipit autem ab hostio Vari (quod flumen Italiam a Gallia diuidit) & discurrit ad fretum vsq; siculũ. Quare autẽ dicatur Tirrhenum: id est Hetruscum: alio loco apparebit.

q Lacus tantos te lari. SERVIUS. Larius est lacus vicinus alpibus: qui (iuxta Catonem in originibus) per sexaginta tenditur milia. Et Larius lari vocatiuus facit: Sicut Iulius Iuli: Mercurius mercuri. ANTO. Larius (vt Strabo libro quinto meminit) in Gallia cisalpina prope Comũ vrbem lacus est: quem Adua fluuius auget. Inde amnem padum ingrediens. Est autem (vt idem scribit libro quarto) Larius longitudinis fore studiorũ trecentorum: Latitudinis triginta: qui amnẽ eiicit Tycinum sane grandem: CRIST. Larius lacus est piscium copia excellens in Gallia cisalpina propinquus Como vrbi: a qua etiam Cumanus appellatur ex hoc Abdua fluit.

Fluctibus & fremitu assurgẽs benace marino.
An memorẽ port⁹: lucrinoq; addita claustra:
Atq; indignatũ magnis stridoribus ęquor.
Iulia qua ponto longe sonat vnda refuso.
Tyrrhenusq; fretis immittitur ęstus auernis.
Hec eadem argenti riuos ęrisq; metalla
Ostendit venis: atq; auro plurima fluxit.
Nec gen⁹ acre virũ marsos: pubemq; sabellã:

r Assurgens benace. SER. Benacus lacus est Italię: qui magnitudine sui tempestates imitat̃ marinas. Assurgẽs autem est vocatiui casus: vt sit: Memorem & te o Benace assurgẽs .i. tumescẽs fremitu marino: aut certe antiptosis: id est casus p casu: assurgẽs p assurgẽte. A. Strabo in fine libri q̃rti ait: Lacus stadiorũ quingenũ longitudinẽ habet. latitudinẽ vero triginta: de quo Myntius amnis effluit. Est etiam lacus verbanus lõgitudinis quidẽ stadiorum. cccc. latitudo vero angustior est q̃ benaci: emittit fluuiũ Aduam. Omnes aũt tres dicti lacus in padũ influũt: oriũturq; ex alpibus. Lucrinoq; q̃ addita claustra: Lucrinus suus vsq; Baias latitudinem pandit: q ab exteriori pelago per aggerẽ longitudinis stadiorum octo: latitudinis aũt vni⁹ orbitę arcetur. Illum aũt ab Hercule traducẽdarũ Gerione boum causa aggeratũ fuisse phibeut: quẽ cum pedib⁹ pambulari. ppter ductus ingruentes per hyemes superne vix possz: Agrippa exornatũ melius construxit: leuioribus eni lembis p̃stat ingressum: Intra aũt lucrinum sinum auernus est: qui comprehensam Misenum vsq; tellurem manualem efficit insulã: a maris spacio inter ipsum atq; Cumas. Est autem auernus & fundo & hostio sinus cõmodus: & magnitudine & natura portã cõtinens: vsum tamẽ portus nequaq̃ prebens: quoniam ante illũ Lucrin⁹ portus iacet. Supercilia aũt ardua auernũ vndiq; circũcludunt: preter hostiũ suo quidem tepore amoenis culta modis inquit Strabo: Olim aũt agrestibus referta nemorib⁹: & proceris arboribus inuia. nã postea auerni lucũ succidit Agrippa locis p pulchra adornatis ędificia. Hęc Strabo. CRI. Benacus autem eiusdem Gallię lacus in montiũ faucibus locatus. Vnde vi ventorum insurgente veluti mare variis tempestatibus ęstuet. Benacus Myntium flumen emittit. Idem lacus aureas harenas habere dicitur. Sed profecto piscem gignit nusq̃ alio loco repertum quem incolę Caprionẽ vocant: sapore suauissimo. s An memorẽ. p. S. In Baiano sinu Campanię contra puteolanam ciuitatẽ duo lacus sunt. Auernus & Lucrin⁹ qui olim propter piscium multitudinem vectigalia magna p̃stabant. Sed cum maris impetus plerunq; irrumpẽs exinde pisces excluderet. & redemptores grauia damna paterentur. supplicauerunt senatui: & pfectus Caius Iulius cęsar dictus brachiis excludit partem maris quę ante infesta esse cõsueuerat: reliquit breue spacium per Auernum: qua & piscium copia posset intrare & fluctus nõ essent molesti: quod opus Iulii dictum est. Sed hoc ambitiose vndam Iuliam appellauit.

Frementẽ contra moles a Iulio oppositas. t Indignatum. S. a solita exclusum licentia: & indignationem suam stridoribus prodens. v Iulia vnda. A. Iulium portũ intelligit: de quo Suetonius in augusto sic ait. Donec nauibus exinde ęgre fabricatis: ac. xx. seruo℞ milib⁹ manumissis: & ad remũ datis portum Iulium apud baias immissio in Lucriuum & Auernum mari lacum effi cit: in quo cum hyeme tota exercuisset Pompeium inter Milas & Naulochum superauit.

x Aestus. A. id est maris accessus. i. inquietudo. Vñ & ęstuaria per q̃ mare vicissim tam accedit q̃ recedit. Fretũ autem appellatũ q̃ ibi semp mare ferueat. nam fretum ẽ angustũ; et quasi feruens mare ab vndarum feruore nominatum. y Metalla. AN. Metallum a metallo dicit̃: quod est scrutor: vel inquiro. Nam in omni fere maceria vna inuenta vena nõ procul inuenitur alia: quod et Plinius notauit libro. xxxiii. c. viii. C. Nomine metalli venit quicquid ex terra effoditur: in terręq; visceribus venisq; diligentius inquiritur. Vnde et lapidicinę metalla appellantur e greco verbo: nam μεταλλω inquiro significat. Argentum etiam a gręca appellatione est: illi eni ἀργυριον dicunt. Fit autem ex argento viuo et sulphure albo: plus tamen est de aereo aqueo q̃ argenti viui q̃ sulphure. Vnde minus ponderis in eo q̃ in auro. Duplex autẽ est argentũ: simplex et compositum. Simplex liquidũ est. et argentũ viuum appellatur: cui⁹ substantia aquea est: subtili terreno iuxta robũsta mixtione et indissolubili: et hoc inest sibi ex magna siccitate terrea qua non liq̃scit nisi siccitate plana. albedinẽ trahat ex subtili terrę albedine: & ex admixtione aeris. Argentũ aũt viuum cum sulphure sunt materia omnium metallorũ. Aes vero q̃d cuprum esse dicunt: ex sulfure & argento viuo: vt certa metalla componitur: sed plus est in eo sulfuris q̃ argenti. Sed sulfur est terreum nõ pure rubeum calorem habens adurentem. Argentum vero est mediocre: nec nimis subtile: vt ostendit Aristoteles. Aurum autem creatur ex sulfure subtili & rubeo & ex viuo argento subtili et albo. Plus tamen confert ad illud formãdum de soliditate sulfuris: q̃ de aereo aquoso viui argenti. Quapropter solidius ponderosiusq; est argentum.

z Auro plurima fluxit. S. i. Copiosus fuit in rem pręciosiorem. ANT. Aurum asturia plurimum gignit: neq; in alia parte terrarum tot sęculis hęc fertilitas Italięq; partitum est vetere interdicto parcitũ: alioquin nulla fœcundior metallorum erat tellus ꝛc. Plinius libro. xxiii. c. v.

a Acre virum. CRIS. de numerosis populis Itælię sic loquitur Plini⁹. Hęc est illa Italia quę Aemilio paulo: & C. attilio consulibus: nunciato Gallico tumultu: sola sine externis auxiliis: & sine transpadanis: equitum. xxx. milia peditum. lxx. milia armauit. et Diodorus libro. iii. scribit. Romanos quasi Hanibalis aduentum pręuidentes censum fecerunt & ciuium suorum & sociorũ decies centena milia hominũ qui essent bello apti descripserunt.

b Marsos. ANT. Marsi italię populi velocitate pedum plurimũ ad cursum p̃stant: vt Dionysius scribit. Solin⁹ autem ait. Marsorum gentem serpẽtib⁹ illęsam esse. Sed nihil mirum a circes filio hi gen⁹ ducunt: & auita potentia deberi sibi sciunt seruitium venenorum. Ideoq; venena contemnũt. Strabo vero libro quinto ait: q̃ alba Marsis finitima est in excelso locata saxo: prope fucin⁹ est lac⁹ longitudine par pelago. Is autem Marsis & vicinis maximo omnibus vsui fit. CRIS. Vltra picenum vescinini sũt. & Marsi. & Peligni: & marrhucini: et ferentani: samnitę populi. Natio exigua est: sed fortitudine conspicua: Nam & aduersus Romanos fortiter pugnauerũt. Idem pro illis socii fecerunt. Postremo libertatem & ciuitatis communionem consequi volentes repulsam passi bellũ Marsicum excitarunt: Ait Strabo de origine marsorum alibi dicetur.

c Sabellam. ANTO: Samnitas intelligit: qui (vt ait

d e f
Assuetumq; malo ligurẽ:volscosq; verutos
g h
Extulit: hęc decios: marios: magnosq; camil-
i k
Scypiadas duros bello:& te maxĩe cęsar: (los:
Qui nũn cextremis Asię iam victor in oris
l m
Imbellẽ auertis romanis arcibus Indum,
n o p
Salue magna parens frugum:saturnia tellus
q r
Magna virũ: tibi res antiquę laudis & artis

Festus)dicti sunt a colle samnio: vbi ex sabinis aduẽtan tes consederũt.Pli.vero li.iii.ca.xiii.ait: q Samnitici erãt Italię pplĩ qs sabellos & samnitas greci dixere. Ea gens (vt Florus li.i.ait)opulenta erat: fallax: rapida:ac furio sa atq; i exitiũ vrbis agitata.ptinax:sexies enĩ rupto foe dere.cladibusq; ipsis animosior erat.Hos tñ quinqginta annis p Fabios & papirios pres:eorũq; liberos:vrbs ro ma subegit atq; domuit.Sunt aũt samnites inter Capa niã & Apuliã(vt ostẽdit Stra.li.v.) regionẽ montanam possidentes.et mari nõ ad modum pximi.Hęc aũt natio exigua est quidẽ cęterorũ fortitudine cõspicua! ostẽ tata romanis eorũ sępissi me virtute.tandẽ cum li bertatem assequi vellent desciuerũt. Vñ Marsicũ exarsit bellũ. Marsicũ ãt ideo noiatũ:qm a marsis rebellandi suscitatum fue rat initiũ.C.Sabellã.sam niticam.hęc a sabinis est. d Assuetũq; malo. S. id est labori. e Ligurẽ. A.Liguria in ipis apenninis mõtib⁹ iter Galliã atq; Hetruriã ẽ:ni hil descriptõe dignũ hñs: nisi q vicatim vitã agũt: terram arantes asprimã: fatigãtesq; ligonib⁹: imo vero saxa: incidentes:vt Possidonius inquit:Ita Strabo li.v.Diod.etiã li.vi.ligu res patriã habitantes asperã:ac oĩno sterilẽ plurimo labo re cõtinuoq; vitã agere:venatõib⁹ cõtinuo vacare.captis q; feris fructuũ inopiã sustentare:in terra cubare:vt plu rimi:hocq; pacto prisco more absq; apparatu aliq viue re:deniq; mulieres virorũ:viros ferarũ robur et vires hr̃e. Feroces eẽ et acuti ingenii:nõ in bello solũ:sed in cõmuni vita &c. Propter supdicta igiť mala & labores: ait Maro: Asuetũq; malo.i.latrocinius:vt qdã volunt:ppter illud eneid. Vane ligur &c.Nam poeta hic eos laudat. & Diod. vitã purã agere eos scribit. C.Genua ligurũ Metropolis est. f Volscosq; verutos. S.Italię pplĩ sunt. A. Diony sius Alicarnaseus li.vi.inqt:Vrbs volscorũ insignis Veli tre:magna ipsa & populosa.hęc ille propter quod legẽdũ est apud Syllũ libro.viii. Setia & in celebri miserũt val le velitrę.i.freqnti valle.nã adhuc vestigia Appię i ei⁹ val le existũt distantis a mõtib⁹ stadia duodeci vel circa.Cele bratť etiã hodie cõtinue vrbs ipsa a peregrinis illac transeũ tibus:quũ ab vrbe Roma neapolim petuut:& ecõuerso: Fuit inde Augustus Octaui⁹ortũd⁹:de q late apud Tran quillũ:qui inter alia sic ait.Velitris antiquitus tacta de cę lo parte muri :responsum est eius oppidi ciuẽ qñq; rerũ potiturũ: Sero tñ documẽtis apparuit:ostentũ illud Au gusti potentiã portendisse.Distat aũt ab vrbe Roma vi ginti milib⁹passuũ:ab lauinio vero milib⁹passuũ tribus, Verutũ aũt est telum breue & angustũ.vt scribit Noni⁹. Probus vero inqt:Volsci veruti iõ dicunť:q dolonibus in plio soliti sunt vti. C. Verutos:q; telis q verub⁹simillĩ ma eẽnt vtebãť i bello. g Extulit hęc decios. S.extulit: creauit.Decii aũt duo fuerũt:quorũ vn⁹fuit septies consul. A.Decios.de his & reliqs late Plinius:de viris illustrib⁹: h Camillos.S.abusiue pluralẽ nũerũ p singlari. Nam Camillus vn⁹ fuit qui a Gallis sublata signa reuocauit. i Scipiadas duros bello. SER. Scipiadas p scipionib⁹ dixit:sicut Amazonidũ pro amazonũ.alibi posuit. Sci piones autem duo fuerũt auus & nepos : quorũ vnus leges victę Carthagini iposuit:alter eandẽ diruit .hęc aũt oia in.vi.dicem⁹. A. Scipiadas.vt.P. Scipionẽ et Cneum fratres:q in Hispania p Romano impio occubuerũt . Et Corneliũ scipionẽ Publii filium : qui deuicta Carthagine Aphricanus dictus est.Cuius frater.L.Scipio ob Asiam deuictam Asiaticus est appellatus.Et Cnei Scipionis.P. Corneliũ Nasicã filiũ:qui in tota vrbe vir optim⁹ iudica tus est.Adde & his Scipionẽ ęmilianũ Carthaginis exiti um.De Scipionib⁹ aũt hęc & plura Plutarchus. k Te maxime cęsar. A. Augustũ intelligit . Nã vt scribit Luci⁹ Florus;Scythę misere legatos Augusto & Sarmatę ami ticiam petentes. Seres etiã habitantes sub oriente sole.In di quoq; cũ gemmis & margaritis elephantesq; iter mu nera tranentes:nihil magis q longinquitatẽ vię imputa bant quã quadriennio impleuerãt.Parthii q; qsi victoria permaneret : rapta clade crassiana signa retulere: hęc ille. Meminit etiã Sue tonius. C. Te maxime cę sar. Magno artificio iã p uenit ad lau des Cęsaris quod maxime cupiebat. & item rem deduxit vt neq; a laudib⁹Italicis qs sibi pposuerat aberraret: Neq;(qua quidẽ re oĩs lause uanescit)quicq; per adulationẽ inserere videa tur. l Imbellẽ auertis Romanis arcib⁹. S.i.auer tendo reddis imbellẽ. Ro manis aũt arcibus: a Ro manis vrbib⁹:a Romano imperio. m Indũ. CRI.ad indos nunq; peruenit cęsar: sed blanditur sibi:quia pacato orbe terrarũ Indorũ legatio ad eũ Romã venit. Intelligit aũt de Arabia quã domuit.per C.Aquilium.& ęthiopiã quã supauit per Petronium. n Salue:CRI.Magna & breuissima conclusio . nã hac dictiõe Salue:colligit ex supioribus eã esse dignã venera tiõe. o Frugũ. C. per fruges infert copiã oĩm q ex terra gignũť:q dixim⁹ esse p bonis corpis. p Saturnia tel.A. Saturn⁹ ei i Italia regnauit:q tpe aureũ sęculũ fuisse aiũt: Construxitq; vrbem in mõte Capitolino quã Saturniã appellauit. Hinc Maro li.viii.ait.Hanc Ianus pater:hanc Saturnus condidit arcẽ. Ianiculũq; illi:fuit huic Saturnia nomen. Et Varro scribit Tarpeium montẽ Saturniũ a Sa turno appellatũ:& ab eo saturniam terrã. C.Saturnia:q si diceret:digna quę saturnia appelleť.digna q Saturnum auctorẽ pceptoremq;.tum morũ.tum agriculturę habue rit:Tum etiã pceptore dign⁹ est discipulus:cũ illi se se parẽ addiscendo reddidit. Saturnum veteres putabant largi torem omniũ foelicitatũ Hinc fertilia loca Saturno dedi cabant:Ergo saturnia id est fertilis. Dionysius autem Ali carnaseus ait in primo libro. Nullã terram fertilitate Ita lię comparabo.in quo loco demonstrat quicquid est quo carere vita nõ debeat:nusq; esse prestantius q in Italia. q Magna virum. SER. Virorum fortium. Et iam con cludit.laudãs eam a viris.a fertilitate.a Saturni imperio. AN:Magna virum. Ordo est. Magna parens virum: re petitur enim parens. CRIS. Per viros intelligit virtutes il lorum :et egregia facinora quę posuimus p bonis ani mi. Preterea opera humano artificio edita:vt vrbes :op pida:& quę his similia sunt:quę regioni erunt loco bono rum fortunę. r Tibi res ãtiquę laudis. S. Tibi in tuam vtilitatẽ scribo carmẽ Georgicũ. Antiq aũt laudis.i.magnę:vel q apud antiqs ingenti honore fuit agricultura. ANT . Antiquę laudis. Quanta agriculis laus esset olim : circa principiũ aperuimus. Preterea antiquorum multis in Italia vinea rum cultura laudi fuit. De quo videto Pliniũ libro . xiiii. capitulo.vi. Laudabatur item Italia ob generosa vina. De quibus item Plinius libro.xvii.cap.ix.CRIS. Tibi.id est in honorem tuum:artem ipsam describo agriculturę. ex qua tibi prouenerũt laudes quę antiquę fuerunt: vtpo te a Saturno profectę.

s Sanctos fontes. AN. musarum scilicet. t Ausus. C. Tanq̃ rem arduã: & pene supra meas vires: v Ascręũq̃ cano. SER. Hesiodicum: nam Hesiodus Ascreus de ciuitare Ascra fuit. ANTO. Ascręum carmen Hesiodi Ascrei intelligit: qui princeps omniũ de agricultura pręcepit: & carmie executus est. quem postea Maro hic in Georgicis imitatus est. De ascra aũt latius Aeglo. vi. CRI. Ascręum. Sententia est. Primus apud latinos de re agraria: versibus scribam imitatus Hesiodum. nam oratione soluta scripserãt ãte eum latine. M. Cato. Saserne duo pater & filius Tremelius scrofa. M. Therentius Varro. Imitatus ergo Hesiodum qui versibus grece de re agraria scripsit: q̃uis idem Menecrates Ephesius fecerit. Ascręum qui ex Ascra fuit: Hęc (vt ipse scribit) penes Heliconem est. Vituperatur autem ab eo suis versibus: appellat enim rus infoelix. & q̃ hyeme dirum sit: ęstu triste: et nullo tempore optabile.

Ingredior: sanctos ausus recludere fontes.
Ascręumq̃ cano Romana per oppida carmẽ:

Nunc locus aruorum ingenijs: q̃ robora cuiq̃:
Quis color: & q̃ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrę: collesq̃ maligni
Tenuis vbi argilla: et dumosis calculus aruis
palladia gaudent sylua viuacis oliuę.
Indicio est tractu surgens oleaster eodem
plurimus: & strati baccis syluestribus agri.

x Nũc locus aruorum. SER. nunc inquit temp⁹ est naturam agrorum describere. C. Nũc locus. ꝑpene propositionem restaurat. y Ingeniis. S. naturis. Multi culpant in hoc loco Virgilium. q̃ in vnũ coegit quatuor librorum propositiones: nam et de aruo: & de consito: & de pascuo: & florido isto loco commemorat: quod ideo non est rephendendum: quia nõ ea late exequit̃ sed carptim: & breuiter trãsit: quę latius explanat in singulis. AN. Ingeniis. naturis & qualitatibus. Ingeniũ nanq̃ dicit̃ sua sponte natura: quod hic etiam Nonius intellexit. C. Ingeniis translatio est ab homine. habet enĩ anim⁹ humanus duplicẽ vim: alteram qua ꝑcipiunt: alteram qua iam ꝑcepta retineant. & illam quidẽ docilitatem: hanc memoriã appellant. Vtrunq̃ autem cõplectunt̃ cum ingeniũ dixerunt. Ergo in hoc loco ingeniũ dixit innatã cõnaturalemq̃ vim: Quę quidem varia in variis terrarũ generibus reperitur. z Quę robora cuiq̃. S. quę sit vniuscuiusq̃ possibilitas. CRI. Quę robora cuiq̃: id est ad quid quęq̃ valeat: & interptatus est quod dixerat ingenia. a Quis color. S. quę species: sicut dicim⁹ Quo colore ille recitauit. i. specie. licet breuiter etiam sit dicturus de colore terrarũ. b Difficiles: S. pene steriles: & parum creantes. A. Difficiles &c. Sensus ẽ: q̃ terrę difficiles: colles maligni: id ẽ steriles. terra vbi est tenuis argilla: & arua calculis plena: oliuis gaudent. c Primũ. A. canam. scz. d Tenuis argilla. SER. sine hũore, quia est et pinguis. AN. Tenuis argilla. nõ pinguis creta. Plinius libro xviii. capitulo quinto scribit. Argillosam terram esse quę operi difficillima quęq̃ rastros ac vomeres ingentib⁹ glebis oneret. e Dumosis. S. spinosis et vepribus plenis. f Calculis. S. Calculus lapis breuis terrę admixt⁹. dictus calculus q̃ sine molestia sui breuitate calcetur. g Viuacis oliuę. SER. id est diu viuentis: hinc supra tarde crescentis oliuę. Res enim diu duratura: tarde crescat necesse est. h Tractu. S. Plaga: regione.

l At q̃ pinguis humus. A. Sensus est ꝙ humus pinguis & fertilis: dulci vligine & camp⁹ herbosus & fertilis vbere & abundantia: qualis campus in montis conualle esse solet. & ager qui expositus est austro: & qui filicem habꝫ vitibus conueniũt. & optima vina producunt.

k Dulciqꝫ vligine. SER. terrę. vligo proprię est naturalis eius humor ex ea nunq̃ recedens: Bene autem dulci addidit: ad discretionem amarę. Vliginosus ergo ager semꝑ humidus est. Nam humidus dicit̃ qui aliquando siccatur.

vt initio nouæ lunæ tuba clangerẽt. Tybias autẽ diu funeribus ferunt adhibitas: mox & sacris gentilium.

z Tyrrhen⁹. A. Tyrrhenus: Romãi Hetrustos appellãt. atqꝫ Tustos. Gręci vero eos hoc nomine nominauerunt a Tyrrheno Atis filio: quia ex lydia colonos hãc in regionem dimisit. Cęterum Tuscię longitudinem maximã a luna vsqꝫ Ostiam per littus stadiorum milibus duobus et quingẽtis. scribit Strabo libro quinto. Et Plinius libro tertio ait: ꝙ Tyrrheni a sacrifico ritu lingua grecorũ. Tusci sunt nominati.

l Montis conualle. A: Cato optimũ agrum iudicat ad radicem mõtiũ: planicie in meridiẽ excurrente: quę est totius italię situs. Plinius libro. xvii. capi̊o quinto.

m Fœlicem limum. S. id est fertileꝫ. Nam fluminum limus est noxius.

n Filicem. S. Filicis radices sibi inuicẽ nexę: etiã cum auulsę fuerint renascuntur. filicem inuisam aratris: id ait: q̃a ex vna radice exeunt q̃ꝫ plures filices: & radices ipsę longę sunt in obliquũ. quibus quidem sues pinguescũt: folia cimices necant: serpentem non recipiunt. Plinius libro. xiiii. c. xliiii: CRI. Filicis (teste Plinio) duo sunt genera: Alterũ nec florem habet: nec semen: φεριΥιαν vocant gręci: quaꝫ masculũ putant vltra bina cubita crescunt: nec graui odore sunt. ex vna radice plures exeũt. Alterũ genus philipteton dicũt: vel pterin: ẽ ñ fruticosa: breuior: mollior qꝫ ac dẽsior ad radicẽ cauliculata: Radices vtriqꝫ longę in obliquum nigrę: pręcipue cum inaruerit: difficile illa agri purgantur cum renascantur.

At quę pinguis humus dulciqꝫ vliginẽ lęta:
Quiqꝫ frequens herbis & fertil' vbere cãpus.
(Qualem sępe caua mõtis cõualle solemus:
Despicere) huc summis liquũt rupib⁹ amnes:
Fœlicemqꝫ trahunt limũ: quiqꝫ editus austro
Et filicem curuis inuisam pascit aratris.
Hic tibi ꝑualidas olim: multoqꝫ fluentes
Sufficiet baccho vites: hic fertilis vuę
Hic laticis: qualem pateris libamus & auro
Inflauit cũ pinguis ebur tyrrhenus ad aras.
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium: vituloſqꝫ tueri:
Aut fœtus ouium: aut vrentes culta capellas:
Saltus: & saturi petito longinqua Tarenti:

a Lancibus & pandis. S. Aut patulis: aut extorum pondere curuatis. A. Pandis: curuis.

b Fumantia reddimus exta. SER. Sacerdotum vsus est verbo. Reddi ẽm dicebantur exta: cum probara et elixa arę superponebantur.

c Magis studium. AN. s. est tibi.

d Aut fœtus ouiũ. A: s. cum sua vocali precedenti tollitur in scansiõe. Quidam vero textus antiqui foetum habent. quidam: aut foetus ouiũ: habẽt: & meli⁹ iudicio nr̃o:

o Preualidas. AN. id est amplas.

p Olim. SER. in est quouis tempore.

q Sufficiet. A. subministrabit. r Baccho. A. vino:

s Laticis. A. id est vini t Pateris & auro. S. Pateris aureis: endiaden facit. vt: Molemqꝫ & montis.

v Libamus. AN. scilicet ad aras.

x Pinguis tirrhenus. SER. victimarũ: scilicet carnib⁹: ANT. Pinguis tirrhenus: Tuscus tybicen significatur: vel ꝙ non sit subtilis musicę: vel ꝙ tumeant buccę inflantes tibias quę significant̃ ebore dicto. Probus scribit: Potius tamen pinguis victimarum carne.

y Ebur. SER. Tybiarum dicit quibus in auram sacerdotibus cani solebat. AN. Ebur tybiam intelligit: q̃uis tubam non tybiam Tirrheni inuenerunt. Vnde Virgilius Thirrhenus qꝫ tubę mugire per ęthera clangor. & Plinius libro septimo scribit. Aeneam tubam inuenisse. piseum Tirrhenum: obliquã tybiam. Midam: in Phrigia. geminas tybias. Marsiam in eadẽ gente: Lydios modulos Amphion: cũ tybiis canere voce Trozenius Dardan⁹ instituit: adhibebatur autẽ tuba nõ solum in pręliis: sed in oĩbus fęstis diebus: ꝑpter laudis vel gaudii claritatẽ. Vnde & in Plalterio dicitur: Canite initio mẽsis tuba in die insigni solennitatis vestrę. Præceptum enim fuerat iudeis

e Vrentes culta capellas: SER. Omne enim quod momorderint vrunt & exiccant: Vnde est. Et admorso signata in stirpe cicatrix. ANTO. Vrentes culta capellas: Hęc ideo. quia vt Plinius scribit libro. viii. capitulo. xlvii: Capris anima est q̃ꝫ ouibus ardentior. earumqꝫ morsus arbori exicialis: Oliuam lambendo quoqꝫ sterilem faciũt: eaqꝫ ex causa Mineruę immolant̃. CRIS. Capellas vrentes culta. Caprarum morsus arboribus exitialis est. Oliuam etiam lambendo sterilem reddit hoc animal. Sunt qui credant hoc prouenire ex illarum febricitanti adurentiqꝫ: & iccirco pestilenti anhelitu. Aiunt enim capras nunq̃ꝫ febre carere. Ob idqꝫ in venditiõibus a priscis nõ esse solitũ prestari de sanitate: satisqꝫ fuisse si venditor diceret. Aio has capras bene esse beneqꝫ bibere. Refert autem Archila⁹ nõ naribb⁹ sꝫ aurib⁹ spirare. Ferũt q̃nqꝫ mẽsib⁹ vt oues. Pariuntqꝫ etiã quaternos: raro senos. In pascendo semper ad altiora progrediũtur: pinguescunt pinguedine. sterilescunt quibus cornua sunt: annorum numerum per incrementa nodorum ostendunt: quę illis carent inutile dicuntur: tondentur in Sicilia caprę: vt alibi oues: In Syria auribus mensura palmari dodrantali. ac nõnullę demissis adeo: vt spectent ad terram: ait Aristoteles. vita ad octauum annum.

f Saturi. SER. Aut foecundi. aut ꝙ est iuxta oppidũ Saturum. tarentũ enim & Saturũ vicinę sunt sibi Calabrię

ciuitates. Horatius. Me satureiano vectari rura caballo: AN. Saturi tarenti. a satura palude ei vicina. Vel ob agri bonitatē. vt Probus ait. g Longinqua tarenti. A. Est enim Tarentū Calabrię proxima. vrbs extrema Italię. De q̄ late Strabo libro quinto. Florus scribit Tarentū Calabrię quondam & Apulię totiusq; lucanię caput positū in ipsis adriatici maris faucibus.

h Mantua cāpū. A. de amissis Mantuę aruis: late diximꝰ in argumēto Tityri. i In flumine. A. Myntio videlicet q̄ Mantuā pterfluit. k Liquidi fontes. S: Puri. sine pestilentia: l Et quantū longis &c. vt in eneid. diximus: hoc dicit Varrotē fuisse in rosulano agro. postq; velinus siccatꝰ ē lacus: vt ibi longam perticam magnitudo superaret herbarum.

m Exigua tm̄. A. Cęsar vopiscus cū cām apd censores ageret: Campos Rosulę dixit Italię summe esse. In quibꝰ perticas pridie relictas gramē operiret: sed nō nisi ad pabulū pbant. Pli. li. xviii. ca. iii.

n Nigra. A. Pulla terra est optima: & operi satiua q̄ tēperate vbertatis ē mollis facilisq; culturę: nec madida nec sitiens. et post vomerē nigrescens: et q̄ recentē exquirūt improbę alites vomerē comitantes: coruiq; aratoris vestigia ipa rodentes. Pli. lib. xvii. c. v. o Putre so. C. Nā hoc facile se radicibꝰ frumenti peruiū pbet. a radicibꝰ aūt omē alimentū accipit planta.

p Nāq; hoc imitamur. A. Sensus est: q; arādo fit solum putre: neq; eni (vt inquit Colū. lib. ii.) aliud est colere q̄ soluere. & fermentare terram. Ideoq; maximos questus ager prebet. q Tardis. C. quoniā pōderosiora grana insunt. r Plaustra. A. De his legito Geor. i. s Aut vnde iratus. S. s. infoecunditate diuturna.

Syluam deuexit. AN. noualē intelligit: cęsa vetere sylua. Videto in Tityro de nouali. C. Syluam. Hoc nostra tempestate vsu cōpertū est: eū inculta et syluosa nostri Appennini iā; coli cœpta sint: In quibus & singulis sextariis: supra vigesimoquinto reddidisse manifestum sit.

v Antiquasq; domos. SER. Aut reuera antiquas: aut caras. Salustius tantū antiquitatis curęq; maioribus p Italica gente fuit. Est autem Ecbasis in ista descriptione: CRI. Antiquas domos. Vtitur ecbasi: vt asperitatem preceptorum huiusmodi festiuitate exhilaret.

Et qualem infœlix amisit mantua campum:
pascentem niueos herboso in flumīe cygnos.
Nō liquidi gregibꝰ fontes: nō grāmīa desunt.
Et quantū longis carpent armenta diebus:
Exiguo tantū gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere & presso pinguis sub vomere terra:
Et cui putre solū (nāq; hoc imitamur arando)
Optima frumētis: nō vllo ex ęq̄re cernes
plura domū tardis decędere plaustra iuuēcis.
Aut vnde iratus syluam deuexit arator:
Et nemora euertit multos ignaua p annos:
Antiquasq; domos auiū cū stirpibus imis
Eruit: illę altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulso vomere campus:
Nam ieiuna quidem cliuosi glarea ruris.
Vix hūiles apibus casias, roremq; ministrat.
Et tophus scaber: & nigris exesa chelydris
Creta: negant alios ęque serpentibus agros
Dulcem ferre cibū: & curuas pbere latebras.
Quę tenuē exhalat nebulā fumosq; volucres
Et bibit hūorē: & quū vult ex se ipsa remittit.
Queq; suo viridi semper se gramine vestit.
Nec scabie & salsa lędit rubigine ferrum:
Illa tibi lętis intexet vitibus vlmos.
Illa ferax oleę est: illam experiere colendo.

x Aut rudis. AN. id est sterilis & macer.
y Enituit. A. incanuit: non ingruit vti pingui agro euenit.
z Ieiuna glarea. SER. sicca & sterilis terra. AN. Sicca macraq; terra minutissimis lapillis mixta. Glareosum oleis solum aptissimū in Venefrano. Plinius libro. xvii. c. iii.
a Humiles casias. SER. Casia & rosmarinus apibus aptę sunt herbę. A. De casia late Aegloga secunda. Plinius preterea libro. xxi. capitulo de cura et pabulo apium ait. Harum ergo causa oportet fore thymū:. rosam violas. lilium. fabam. casiā. et plura. Humiles autem id est candidę: nam casię magis se humi spargūt: suntq; odoratę.

b Roremq;. ANT. Rorem marinum intelligit. CRI. Rorem. Rosmarinꝰ appellatur: grece vero dicitur Labanothis.
c Tophus scaber. SER. Lapis asperrimus. vnde & scabies dicta ab asperitate. ANT. Pliniꝰ libro xviii. c. iiii. q; tophus scaber natura friabilis est: expetitq; quoq; ab auctoribus pro vitibus scilicet. Sequēti vero capitulo inquit. Fruges alit tophocea alba: q̄ si sit inter fontes reperta: est ad infinitum fertilis.
d Nigris chelydris. S. nocentibꝰ. AN. Calabria Chelydris frequētissima est: vt Solinus scribit titulo de Italia.
e Negant. S. scilicet Nicander et Solinus: qui de his rebus scripserunt.
f Dulcem ferre cibum: SER. Ordo est ęque dulcem: hoc est tam dulcem:

g Quę tenuem exhalat nebulam. S. Nunc dicit agrum omniū rerum feracem. Quattuor quippe imitatur genera agrorum: qui solus potest q̄ illi quattuor sicut sequentia indicant. h Fumosq; volucres. S. q̄si fumos scilicet ex humore. i Queq; suo semp. S. naturali. sc; non coacto. k Nec scabie salsa. rubigine ferrum, S. pprie. Nam rubigo quasi scabies ferri est.

Talem diues arat capua. SER. Ideo diues: quia talem larat. AN. Strabo lib. v. scribit. Capuam campanię caput esse. Campaniaq; campos omes fœlicitate supare. Et Plinius libro. xviii. inqt: φ quatũ vniuersas terras; campus ille campan⁹ antecedit: tm ipm pars eius quę laborię vocantur: quẽ phlegreũ gręci appellant. Fruiturq; laborię via: ab vtroq; latere consulari: quę a puteolis: et q̃ a cumis capuam ducit. m Vicina veseuo. S. Veseuus mons est ligurię sub alpib⁹ posit⁹. Nam campanię mõs quidem vesuius dicit̃. p quo multi veseuũ positũ volũt. A. Veseuo iugo. Veseu⁹: vesulus: et vesuuius dicit̃. Est aũt mons in Campania teste Solino: qui (vt scribit Strabo li. v.) amœnissimis habitabat̃ agris: excepto cacumine: Dicunt alii Neapoli ad quartũ lapidem pximũ esse. De hoc Plinius iunior: quomodo suo tempe arserit: late scribit libro. vi. ep̃la vero. xvi. & xx. C. Veseu⁹ & vesuui⁹ & vesulus dicit̃ iste mons. Vesuuius igit̃ Campanię est: cui ab oriente pompei sunt: nec pcul est Neapolis: & nola & Nuceria. de hoc scribit Strabo. Hisce locis incũbit mons vesuuius amœnissim⁹ habitatus agris: excepto cacumine fructũ nullũ ferente. Sed cineres in pspectu hñte: & cauernosa antra saxis ignibus arrosis. Ergo plagã istã prioribus ardere solitã coniecturis assequimur: restinctã aũt esse cessante materia: q̃ forte fertilitatis illi⁹ loci causa extitit. Excoctas enim glebas pingue aliquid hr̃e q̃d vberiores fructus afferat. Est aũt locus iste nobilitatus morte Plinii Nouocomensis: Nã dũ igniũ ex hoc mõte scatentiũ miraculũ visere cupiẽs incauti⁹ naui accedit: cinere ac fauilla oppssus: neq; aduersantibus vẽtis remeare valẽs: periit. Idẽ basso poetę euenisse dicunt. Montẽ autẽ vesuuium vterq; Plini⁹ & Sueto. de viris illustribus & Pompeius: Strabo et Eusebi⁹ de tẽpibus appellãt. Est pterea veseu⁹ alpiũ mõs: cuius radicibus effluit padus. Sed de huius fertilitate nemo extat auctor.

n Et vacuis Clanius: AN. Clanius campanię flumen est. Clanius iuxta acerras a nomine gigantis ita dictus: o Acerris. SER. Acerrę ciuitas est Campanię: haud longe a Neapoli: quam Clanius preterfluit fluuius: cu⁹ frequens inundatio eam exhaurit. Vnde ait vacuis. i. infreqntibus. A. Non autem ęquus acerris: ideo existimat̃ φ eas sępe inundet: quę vacue iccirco dicuntur: q; pene desertę sunt. Auctor est Probus.

Et facilem pecori et patientem vomeris vnci.
Talem diues arat capua: et vicina veseuo
Ora iugo: et vacuis clanius non ęquus acerris.

p Supra more. SER. abũdãter. plus ęquo. Isti aũt versus incompabiles sunt: tantã habẽt sine perissologia aliqua repetitionem. q Densa magis Cereri. S. Bene addit magis. Nã hoc vult oñdere quid vbi meli⁹ nascit̃. Potest enim frumentum in rara: et vinũ in densa: sed non fœliciter nasci.

r Lyęo. A. Lyęus bacchi nomẽ a lyo quod est soluo. eo φ mentẽ & mẽbra vinum dissoluat. Vnde sequitur paralysis.

Nũc quoquãq; mõ possis cognoscere dicã.
Rara sit: an supra morẽ si densa requiras.
Altera frumentis quoniã fauet: altera baccho.
Densa magis Cereri: rarissima quęq; lyęo.

s Ante locũ capies. S. eliges. vt aut capere: aut captas iam despectare videntur. t Insolido. S. ne ager sit cõcauus. v Aptius vber erit. S. Aptior vbertas & fertilitas. x Glebas cunctantes. S. validas. graues. & magnas. Vt auidusq; refringit cunctantẽ. y Expecta. S. proba. z Proscinde iuuencis. A. Ad frumenta serenda: scilicet. a Salsa tellus: A. Plini⁹ li. xvii. c. iiii. ait: Salseq; terrẽ: multo melius cedunt: tutiores a viciis innascentiũ aialiũ. b Amara. A. Pli. li. xvii. c. v. ait. terram amaram siue macrã. si quis ꝓbare velit: demonstrant eam atrẽ degeneresq; herbẽ.

c Nec mansuescit arando. S. dũ aratur: vt alibi de arborib⁹. Ita exuerint syluestrẽ animum b Nec baccho. C. eũ sapore q illi naturalis est. nõ ꝓuat ergo gen⁹: q̃a degenerat. c Sua noĩa. S. propriã generositatem vt. Et nos aliq̃d nomẽq; decusq; gessimus. d Tale specimen. S. talẽ ꝓbationẽ. A. specimen. documentũ. indicium: signũ. experimentũ. CRI. Specimen cognitionem ab eo quod est specio. verbum ab vsu remotũ: sed sunt in vsu composita: vt aspicio: despicio: respitio: et alia. e Qualos. A. calathos. f Colaq; prelorum. S. Prelorũ: id ẽ qualos p quos vinum defluit: qui & ipsi a colẽdo dicti sunt. Prela autẽ trabes dicti sunt: quib⁹ vua iam calcata ꝓmit. A. Cola prelorum. i. torculariũ vasa viminea seu crates illas virgeas quẽ viuaceis supponunt prelis. i. quibus calcata vua ꝓmitur. g Fumosis tectis. AN. Solent enim hmõi res in tecta seruari ne pluuia putrescant.

h Eluctabitur. SER. cum mora egredietur. A. exibit. i Amaror. S. amaritudo. & est sermo Lucretii. et vera lectio: nã multi amaro legũt: vt sit sensu amaro. AN. Amaror. Gellius li. primo. cap̃ xxi. scribit hoc loco legendum esse amaror: & nõ amaro. Atq; Poetam id a Lucretio sumpsisse: qui quidem li. iiii. dixit. quũ tuimur miseri absinthia tangit amaror. k Fathiscit. A. dissoluit. aperitur.

l Lentescit. S. cohẽret. m Habendo. S. dũ habet: n Humida. ANT. Plinius libro. xvii. capitulo. iiii. inq̃t. Nec semp aquosa est terra: cui proceritas herbarum: quẽ grauis est. idem libro. xviii. ca. iii. ait: nec grauis aut leuior iusto deꝑhenditur pondere. quod enim terrẽ pondus iustum intelligi potest. o Ah nimiũ ne sit mihi fer. illa: S. id est ne herbẽ plus q̃ oportet crescentes spem adimant frumentorum: Vnde ait ĩ primo. Luxuriem segetũ tenera depascit in herba. CRI. Ah nimiũ ne sit: oratio pathetica: quẽ vt plurimũ imperfectũ proferaẽ: aut ex indignatione: vt q̃s ego. Aut ex dolore: vt ah ne te frigora ledant. Ah tibi n. t. g. s. a. p. Ergo ex dolore est pathica oratio: ita q; subintelligendum est vereor. p Primis aristis. S. i. herbis surgentib⁹: quarum luxuries futuris frugibus nocet: quas culmi tenues ferre non possunt. q Et quisqs color. S. vera lectio est. quisquis color. Nam male quidã & quicuiq; legũt. excludentes: at. vt sit. Et quiscuiq; color sceleratũ exqrere frigusdifficile est. Aliĩ colos legũt: vt excluso s fiat. synalimpha. & scandam⁹. Et quisquis colat sceleratũ. vt sit quemadmodũ. inter se coiisse viros: & decernere ferro. q̃d ñ ꝓcedit tunc eni. r. in. s. mutaẽ cũ lõga opus est syllaba: vt labor labos. honor et honos. hic autem non solũ longã facit syllabam: sed etiam excludiẽ s. cũ superiori vocali. Vñ legendũ est. Et quisquis color. q̃d nec obscuritatẽ affert: nec fidem derogat lectioni.

r Sceleratum. S. nocens: omia exurens. s Piceẽ. A. Picea montes amat atq; frigora. hẽc plurimũ resinam fundit Idem li. xvi. c. xv. CRIS. Piceẽ. Arbor vnde ẽ pix: Hẽc in frigidis montibus oritur. Feralis arbor & funeri indicio ad fores posita: gemmã candidam gerit et thuri ita similem: vt admixta dinosci neq̃at. Asia picem Indicam probat. Grecia piericã. Virgilius Naritiam. t Taxiq; nocentes. A: Est eni venenosa arbor: de qua late idẽ libro. xvi. Etiã de ea in suꝑioribus dictum est.

Ante locum capies oculis: alteq; iubebis
Insolido puteum demitti: omnemq; repones
Rursus humũ: et pedib⁹ summas eq̃bis harenas:
Si deerit rarum: pecoriq; et vitibus almis
Aptius vber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca: et scrobibus superabit terra repletis
Spissus ager: glebas cnuctãtes: crassaq; terga
Expecta: et validis terram proscinde iuuẽcis:
Salsa autem tellus et quẽ perhibetur amara:
Frugibus infoelix: ea nec mansuescit arando.
Nec baccho gen⁹: aut pomis sua noĩa seruat.
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos
Colaq; prelorum fumosis diripe tectis.
Hoc ager ille malus: dulcesq; a fontibus vndẽ
Ad plenũ calcentur: aqua eluctabitur omnis:
Scilicet et grandes ibunt per vimina guttẽ.
At sapor indicium faciet manifestus: et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quẽ sit tellus, hoc deniq; pacto
Discimus: haud vnq̃ manib⁹ iactata fathiscit
Sed picis in morẽ ad digitos lentescit habẽdo.
Humida maiores herbas alit: ipsaq; iusto
Letior: ah nimium ne sit mihi fertilis illa:
Neu se ꝑualidam primis ostendat aristis.
Quẽ grauis est: ipso tacitã se pondere prodit:
Queq; leuis promptũ est oc̃lis ꝑdiscere nigrã
Et quisquis color, at sceleratũ exquirere frigus
Difficile est, piceẽ tantum taxiq; nocentes:

v Hederę nigrę S. Hederę indicāt frigus. Nam vestigia indicia dicit. Nigrę aūt dicit ad albarum discretionem. vt hedera formosior alba. AN. Plinius li. xvi. c. xxxv. scribit. hederam inimicā satis oib⁹: serpentū frigori gratissimaꝫ. Est aūt candida et nigra: de qua etiā lati⁹ eglo. vii. C. Hedera iam dicit̄ in Asia nasci: negauerat Theophrastus: nec in India nisi in mōte Mero. Harpalus vt In Medis sereret frustra multis modis laborauit. Alexāder autem ex India ob raritatē coronato exercitu rediit exemplo Bacchi. inimica arbor satis omnibus frigori serpentū gratissia: vt mirū sit illā in vllo hōore haberi. Mas inuenit̄ et foemina: mas maior corpe & folio duriore & pinguiore. Flore ad purpurā accedente. Vtriusq; aūt flos similis est rosę siluestri: nisi ꝙ caret odore herbaꝝ. teste Plīo: spēs tres sūt cādida: nigra: & helix: Hę species in alias diuidunt. Nā alia tm̄ fructu candida: alia ₇ folio. Fructū ꝟo cādidū ferentiū: aliis densus acinus et grandior racem⁹. Similimō in nigra. Alii semen nigrū: alii croceū. Ex his min⁹ nigra folia habentē quidā nysiā: alii bacchicā dicūt: maximis exīstētib⁹ inter nigras corymbis. Apud grecos quidam huius duo gēera faciūt. a colore acinorū erythranū: id est rubris acinis. & Chrysocarpum. id est aureis. Elicis tria genera: herbacea: altera cādido folio. Tertia versicolor: que thracia dicitur. Adolescit in longitudīe herbacea. Arbores autē necat candida: omnēq; succum aufert: tanta eni crassitudine augef: vt ipsa arbor fiat. Est & riuḡes hedera q̄ sie adminiculo stat. Ob idq; vocata cissos. ediuerso: quę nunq̄ nisi humi serpit chamecissus dicitur: Arabice vocat̄ affan siue Thalibech similis hederę. Simi lax densis geniculata cauib⁹. spinosa fruticosa ramis: folio hederaceo paruo: nō angulosos emittit pampinos: flore cādido olente liliū. Fert racemos labruscę modo: e colore rubro infausta omnibus sacris & coronis: qm̄ sit lugubris virgīe eiusdē nomīs: ꝓpter amorē pueri croci: mutata in hunc fruticem E simliace fiunt condicili. Hui⁹ materia auribus admota leuē sonun reddit. Si vas ex hedera fiat: & vinū infunditur trāsmittit vinū: aqua si q̄ fuerit admixra remaneute.

Interdū aut hederę pandūt vestigia ingrę.
His aīaduersis: terrā multo ante memento
Excoq̄re: & magnos scrobib⁹ cōcidere mōtes.
Ante supinatas aquiloni ostendere glebas.
Quam lętum infodias vitis gen⁹: optīa putri
Arua solo: id venti curant gelideq; pruinę:
Et labefacta mouens robustus iugera fossor.
At si quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locū similē exquirunt: vbi prima paret
Arboribus seges: & quo mox digesta feratur:
Mutata ignorent subito ne semina matrem.

x His animaduersis. SER. i. agri q̄litate dephensa: AN. His animaduersis id est terrarū natura ꝑcepta vel cognita. y Multo ante ₇c. S. Hoc dicit nō esse eo anno ponēdas vites quo fodiūtur scrobes: sed post annū. vt calore & frigore et labore rustici possit terra calefieri. AN. Multo ante scilicet ꝙ laetū in fodias vitis genus. z Excoquere. A. calore videlicet & frigore. a Scrobibus. A. Hoc dicit qm̄ vitiū etiā surculi (teste Plin. li. xvii. c. xxi.) ferunt: & in scrobe et in sulco lōgiori: sup q̄s tenerrima ingerit̄ terra: sed esse vitē in medio scrobe oportet. Et columella li. iii. c. iiii. ait. Item si scrobibus aut sulcis vineam positurі erimus. optimū erit ante annum scrobes vel sulcos facere. b Magnos mōtes. A. Hic iubet: qa cliuosa altiores poscunt scrobes: quod idem Pli. lib. xvii. c. xxi. docet. Et Maro supius ait. Apertos Bacchus amat colles. Columella etiā li. iii. c. iiii. ait: Curandū autem est vt locis arduis & cliuosis altius vitis deponatur: ꝙ si humidis et planis. C. Montes. i. saxa contra saxū ꝓ monte.

c Aquiloni. A N. vt eius scilicet frigore coquantur. d Laetum. C. Vel fertile: vt. Quid faciat laetas segetes. Vel ꝙ lętum reddāt hominē: vt dicit̄ mors pallida: & frigus iners. e Infodias. S: obruas. f Optima ₇c. A. Ordo est: arua putri solo optima sunt. putri: id est mollificato et solubili. g Id venti. A. vt arua sint putri solo. h Pruinę. A. de his iam dictum est.

i Et labefcā mo. S. Hypalage mouēs et labefaciens. A. Labefacta. i. conuulsa: effossa: subacta. k Iugera. A. Iugeri mensura ducentos et quadraginta longitudinis pedes continet: dimidiūq; in latitudine. De q̄ Fabius li. primo. Plini⁹ vero li. xviii c. iii. ait. Iugerū vocabat̄ ꝙ vno iugo boū exarari in die potuisset. actus in q̄ boues agerent: cū aratur vno ipetu iusto: hic erat centū viginti pedū duplicatusq; in longitudinem iugerū faciebat. Hęc ex Plinio. Et Varro iugerū ait dictū ꝙ iūctū est duobus actibus quadratis. C. Iugera ab eo q̄d est iuger. Sed et hoc iugerum etiam dicitur. l At si quos. A. Hoc est si qui sunt vigilantes. m Ante locum. similē exquirunt. SER. Dicitur in translatione arborum similem terram esse requirendam. ANTO. Locum similem. Theophrastus libro. iii. de causis plantarum ait Ex simili loco aut nō deteriori semen accipiendū. Columella libro tertio: ca. primo: ait optimū esse eodē agro q̄ vitem dispositurus es: vel certe vicino facere seminarium At si campestres et vliginosos agros possidebis: proderit quoq; semiariū simili loco facere: et vitem largo consuescere humore. Idem Columella libro. iiii. capl̄o. ix. sic ait. Sꝫ et qualitas soli plurimū iuuat: vt ex macro aut mediocri transducat̄ in melius: Nā assuetū q̄d' est pingui nullo modo maciem terrę patitur: nisi sępius stercores: de hoc latius idem libro quarto: capitulo quinto.
n Arboribus seges. SER. Quia de seminario loquitur arborum bene segetem appellauit. AN. Prima seges. i. seminariū vel arborum vel vitium. CRIST. Arboribus seges seminaria appellāt: antiqui loca in quibus bene subactis densę serantur arbores: quę deinde adultiores factę: sed adhuc nouellę per agrum: deinde in ordinē & debitis interuallis digerant̄. Hanc igitur segetem appellat: & semina ipsas arbores nuncupat. Duo autem pręcipit. Primum: aut vellens e seminario plantam eam transferas in terram similem: & non dissimilem: ne ignorent matrem id est terram vnde nutrimentū accepturę sunt: quā ignorent. si dissimilis illi in qua satę natęq; eēnt. Secundū vt partes arboris restēt respiciētes ad easpartes cœli ad quas vergebant in seminario.
o Digesta. SER. ordinata: vt digerit in numerum.
p Matrem. S. terram: vt antiquā exquirite matrem.
q Axi. SER. septemptrioni. AN. septemptrionali cœlo. De quo Festus. Adeo ml̄tū est. tantū prodest. Ouidi⁹ quoq; ait in arte. fac sed assuescat nihil assuetudie maius. Et Theophrastus libro. v. ait: ꝙ mos solitus plurimū valet. fit enim tanq̄ natura.
r In teneris ₇c Consuescere multū est. CRI. Sententia est color rhetoricus quę extenditur ad omnia ex quibus est aliqua anima: aut rōnalis: aut sensitiua: aut vegetatiua.

L

In his enim ipsa a teneris annis consuetudo: alterā pene naturā facit.
s Collibus an plano. S. At qui supra ait. Deniq; apertos bacch⁹ amat colles: sed etiā in vallib⁹ poni posse vites: supius indicauit. vt hic tibi prȩualidas olim multoq; fluentes. Sufficiet baccho vites. vñ mō vtrūq; cōplectit̄: & dicit: queādmodū in colle vites ponere debeam⁹. A. Collib⁹ an pla. De solo & cœlo vitib⁹ oportuno Videto latius ibi: Deniq; apertos bacchus amat colles.
t Metabere. S. eliges: & longe alia significatio est metor metaris. vñ Lucanus: Hesperios audax veniā metator in agros. & alia metior metiris. Illud aūt metat⁹ sum: hoc mensus sum facit. A. Metabere. parabis. Sic eni Noni⁹ hunc locum aperit.

v Densa fere. S. ꝓ dense. vt: Et pede terrā crebra ferit. pro crebro. AN. Columella li. iii. c. iiii. inquit Vineaq; angustissime cōserit̄ quoquo vectis qnq; pedū spacio interposito ponitur: intra septē vel octo pedes ꝙ rarissime. Vt etiā facile arari possit inter denos pedes constituitur. Plinius autem libro. xvii. c. xxi. ait. ꝙ inter binas vites interesse oportet pedes quinos: nimiū autem laeto solo pedes quaternos: tenui plurimū octenos. x Indulge ordinib⁹. S. id est da operā:

Quin etiam coeli regionem in cortice signant.
Vt quo queq; malo steterit: qua parte calores
Austrinos tulerit: que terga obuerterit [q] axi
Restituāt: adeo in [r] teneris cōsuescere multū est.
[s] Collibus an plano melius sit ponere vites
Quere prius: si pinguis agros [t] metabere cāpi
[v] Densa sere: in denso nō segnior vbere bachus.
Sin tumulis accliue solum collisq; supinos
[x] Indulge ordinibus: nec [y] secius omnis [z] inunguē
Arboribus positis [b] secto via limite [c] quadret.
Vt sępe ingenti bello quū longa cohortes
[d] Explicuit legio: & campo stetit agmen aperto:
Directęq; acies: & late [e] fluctuat omnis
Aere renitenti tellus: nec dum horrida miscēt
Prȩlia: sed dubius mediis mars errat in armis.
Omnia sint paribus [f] numeris dimēsa viarum:
Non animū modo [g] vti pascat ꝓspectus inanē:
Sed quia non aliter vires dabit omnib⁹ ęquas
Terra: neq; in vacuū poterint se extēdere rami.

et ordines effice largiores. Nam de plano ait. Dēsa sere. C. Indulge ordinib⁹. Vt certo spacio inter se distent: vt tell' q̄ min⁹ succi habet non habeat densiosiora ꝙ alere possit.
y Nec secius. A. Ordo ē. Nec setius arboribus positis in vnguem quadret omnis via secto limite. i. ducto tramite vel sulco. Nec setius. i. nec aliter ꝙ vitibus. solēt eni arbores inter vites seri. Vel nec setius. i. non aliter arborib⁹ id est vitib⁹ via quadret. ꝙ acies inter se ante inceptum prȩlium.
z In vnguē. i. ad ꝑfectionem: & est translatio a marmorariis: qui iuncturas vnguibus probant. Horati⁹. Ad vnguē fact⁹ homo. a Arborib⁹ positis. S. vitib⁹ ordinatis.

b Secto. S. ducto. vñ et sectę philosophoꝝ dicūt: id est ductus. c Quadret. S. cōsentiat: cōgruat: Translatio a q̄dratis lapidib⁹ qui sibi sępe cōueniunt. d Legio. ANT. In legione erant centurię lx. Manipuli. xxx. Cohortes decem. Vt Cithius libro. vi. notauit. Auctore Gellio libro. xv. c. iiii. Legio aūt dicta ꝙ leguntur milites in delectu: vt Varro docet. de legionibus autem & cohortibus videto Modestum. e Fluctuat S. splendet. f Numeris S. ordinatoribus. g Vti pascat. S. delectet nationibus. vt atq; animū pictura pascit inerti.

h Forsitan & scrobibus. S. vt etiã supra diximus. Scrobes masculini sunt generis. Nam & Cicero in oeconomicis sic dicit. Et Plautus ait. Sexagenos scrobes. Minor autem est Lucani gracchiq₃ auctoritas. Nã Lucanus ait. Exigua ꝓfuit scrobe Gracchus. Abunde fossa scrobis est quod exemplum in Therentiano est.

i Quę sint fastigia queras. S. Fastigiũ & summę: et infimę ꝑtis possumus dicere. sicut altum: & mare: et coelũ dicim⁹. Hinc est. Coelumq₃ ꝓfundum. cum et puteus sit ꝓfund⁹. CRI. Fastigia nomen mensurę est fastigiũ: mediũ. et ad inferiora: vt in hoc loco: et ad supera. vt summi ad fastigia tecti. Sed ad id quod erigit supra ędificiorum culmẽ ornatus gratia: et a tota latitudine surgere incipiens paulatim tollitur in acumen: qđ vulgus frontispitium vocat. hinc illã formã in quacunq₃ re fastigium dixere. Hinc Plini⁹: folia fastigiata dixit.

[h] Forsitan & scrobibus q̃ [i] sũt fastigia queras:
Ausim vel [k] tenui vitem cõmittere sulco.
Altius ac [l] penitus terrę defigitur arbos.
[m] Aescul⁹ imprimis: quę q̃ntũ vertice ad auras
Aethereas: tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam: nõ [n] flabra neq₃ imbres
Conuellunt: immota manet: [o] mltosq₃ ꝑ annos
Multa virũ voluens durando [p] secula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc: [q] media ipsa ingentẽ sustinet vmbrã.
Ne ve tibi ad solẽ [r] vergant vineta [s] cadentem.
Ne ve [t] inter vites corylũ sere: ne ve [v] flagella
Sũma pete: aut sũma defrĩge ex arbore plãtas.
[x] Tantus amor terrę: neu ferro lęde [y] retuso
[z] Semina: [a] ne ve oleę syluestris insere truncos.
Nam sępe incautis pastoribus excidit ignis:
Qui furtim pingui primũ sub cortice tectus.

k Tenui sulco. S. fossa. AN. Tenui sulco. Videto paulo supius: ibi: Et magnos scrobibus concideremontes.

l Penitus. A. maxime.

m Aesculus in primis. SER. Arbor est glandifera: quę licet ab ęsu habeat deriuationem: tamẽ ae scribitur. sicut et cælatũ: quod est principium. licꝫ a cęlo cęlas: sic dictũ. C. Aesculus. In describenda hac arbore insistit: vt huiuscemodi varietate iucũdius reddat poema.

n Flabra. SER. Hoc nomẽ tantum pluralem recipit numerũ. ab eo vero quod est flãmina flamẽ possum⁹ accipere: licet sit vitandũ propter aliam significatiõem. Nam dicitur flamẽ dialis: flamen martialis.

o Multosq₃ ꝑ annos. AN. Quidã antiqui textus habẽt etiam multosq₃ nepotes: quod magis placet: Erit autem ordo. Et durando volues multa virum sęcula vincit multos nepotes. Siue et voluens multa virum sęcula durãdo vincit multos nepotes. id est multam et longam posteritatem. p Sęcula. AN. Sęculum spacium annorũ centum vocarunt: dictum a senes quod longissimũ spacium senescendorum hominum id putant. Macro est auctor.

q Media ipsa. CRIST. Stipitem intelligit quod in medio ramorum positus est. r Vergant. A. inclinant.

s Solem cadentem. CRI. occidentem. AN. Ad solem cadentem. Plinius libro. xvii. cap. secundo ait: ꝙ Virgilius vites ad occasus seri dãnauit: aliqui sic maluere q̃₃ in exortu a pluribus meridię probari animaduerto: nec arbitror perpetuum in hoc pręcipi posse: ad soli naturam: ad loci ingenium: ad coeli cuiusq₃ mores dirigenda solertia est. In Aphrica meridiem vineas spectare: et si viti inutile: colono salubre est: quoniam ipsa meridianę subiacet plagę: quapropter ibi qui occasum aut septẽtriones conseret: optime miscebit solum coelo: cum Virgilius occasus improbet. nec de septẽtrione relinqui dubitatio videtur: atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis compertũ est: nullas foeliciores. Multum rationis obtinẽt venti. Hęc ex Plininio. t Ne ve inter vites Corylum. S. Radices enim eius nocent vitibus. AN. De corylo vide in Tityro. Est autem fruticosa arbor: de qua multa Theophrastus li. iii.

v Flagella summa: S. Flagella dicũtur summę arborum partes: ab eo ꝙ ventorũ crebros sustinet flatus. AN. Theophrast⁹ libro quĩto: de causis plãtarum scribit. Plantas petendas ab radice potissimũ: quod si minus consequi possint: a parte inferiore arboris: potius q̃₃ a superiore accipiunt. Hęc enim viuatiora intelligũtur: excepta vite et fico. et quicquid hũido sit: quippe humida parte superiore melius germinant. Columella libro. iii. c. iii. ait: ꝙ vitis semĩa optima habent a lumbis. Secunda ab humeris. Tertia summa in vite lecta quę celerrime comp̃hendunaur: & sunt viuaciora: Lacius autem eadem habẽtur libro quarto: capitulo decimo. Flagella. Summę arborũ partes dicunt a ventorum flatu. x Tantus amor terrę. S. id est sic diligenter a rusticis ager est colendus.

y Ferro retuso. S. obtuso: quo vites quassant potius q̃₃ potantur. AN. Retuso. hebeti Theophrest⁹ li. v. de causis plantarũ ait: q̃₃ ferro ꝙ leuissimę purgandę sunt arbores & vites etiã: periculum nanq₃ interitus ꝓpter vlcera imminet. quemadmodũ enim radicibus Vulneratis cũ foditur: arbores deteriorescũt: sic etiam vulnere partis superioris: noxam eandẽ his posse afferri credendũ ẽ: quũ nequeunt tollerare. z Semina. A. arborũ: vel vitiũ plãtulas. C. tenellas plantas. a Ne ve oleę syluestris. S: non ꝙ non prosit: sed (vt etiam ipse dicit) propter casum incendii. b Incautis pastoribus. S. negligentibus & circa alia occupatis.

Robora cōprendit: frondesq; elapsus in altas:
Ingentem cœlo sonitum dedit inde: secutus
Per ramos victor: perq; alta cacumina regnat.
Et totū inuoluit flāmis nemꝰ: & [c] ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem.
Presertim si [d] tempestas ab [e] vertice syluis
Incubuit: glomeratq; [f] ferens incendia ventus.
[g] Hoc vbi: non a stirpe valent cesęq; reuerti
Possunt: atq; ima similes reuirescere terra.
[h] Infœlix [i] superat folijs oleaster amaris.
[k] Nec tibi tā prudēs quisq; persuadeat auctor
[l] Tellurē borea rigidam spirante mouere.
Rura gelu tū claudit hyems: nec [m] semine iacto
[o] Concretam patitur radicem affigere terrę.
[p] Optima vinetis satio: quum vere [q] rubenti
[r] Candida venit auis longis inuisa colubris.
[s] Prima vel autumni sub frigora: [t] quū rapidꝰ sol
Nondū hyemē cōtingit equis: iā pterit [v] ęstas.
Ver adeo frondi nemorum: ver vtile syluis:
[x] Vere tument terrę: & [y] genitalia semīa poscunt.
[z] Tum pater oīpotens fœcūdis imbribꝰ ęther:

c Ruit atram nubem. SER. egerit: & emittit: & ruere facit. Nam mō ruere actiuam habet significationem. d Tempestas. A. ventorū furor. e Ab vertice. S. ab aquilone. vt hic. Vertex nobis semper sublimis. f Ferens. S. flans. vt: Fieret vento mora ne qua ferenti &c. g Hoc vbi. S. Subaudi contigerit. A. euenerit. h Infœlix. S. Infœcundus & sterilis. i Supat. S. supaest. vt: Quid puer Ascanius superat ne. k Nec tibi tam pru. S. Dicit quo tpe vites sunt ponendę: & pbat tolerabilius autūno: meliꝰ verno: nā dicturꝰ ē: Ver adeo frondi nemorū ver vtile syluis. l Borea spirante. A. cū solum flatibus aquilōis concrescat: atq; siccescat: austrinis cōtra labescat: atq; humescat: plantaq; pari ratiōe humidior: siccior ue seipsa reddat: hac decausa meliꝰ p austrum seritur: radicat enī: germīaturq; celerius: cū planta turgēs credit solo turgēti: cœlūq; adest emollitū atq; benignū: Aquilone autem aduersa oia veniūt: frigent eteni plantę: atq; laborāt: & solo gelato: neq; radicē ęque dimittere: neq; germen edere pñt. Hęc Theophrastꝰ li. v. de causis plantarum. m Semīa iacto. C. Imposito malleolo: nā semē non solū de granis segetū siue pomoꝝ dicimꝰ. sed etiā de virgultis: vñ arbores serūt: et ipsas nouellas arbores: q̄ e seminario transferunt semina appellant. o Concretam radicem. S. Ante enī quasi gutta quędā ex terra & hūore pcreatur: quę postea tondit in radicē. p Optima vinetis satio. A. Colū. li. iii. c. iii. ait Plantaria facito exoriente a decima luna: & a vicesima. hęc vel melior est vitibus satio. sed cū feres frigidos ventos vitato. Docet etiam ibidem Columella: quo pacto plantaria fieri debeāt. & libro iiii. c. xiiii. q̄ vitis Vere: autumnoq; tempestiue ponit. Vere melius: si aut pluuiꝰ: aut frigidus status cœli est: et ager pinguis: aut campestris: & vliginosa planicies. Rursus autumno si sicca si calida est aeris qualitas. si exilis aut aridus campus. si macer: pręruptusue collis. Vernęq; positiōis dies fere quadraginta sunt: ab Idibus februarii vsq; in ęquinocttiū. rursus autumnalis ab idibꝰ Octobris in kalen. Decembris. Sationis autē duo genera: malleoli: vel Viuiradicis. quod vtrūq; ab agricolis vsurpat. q Vere rubenti. SER. Floribus splendido. r Candida auis. S. Iuuenalis: Serpente ciconia pullos pascit. AN. Ciconiam intelligit: quā e longinquo venire non dubiū est: vti & grues. Illas hyemis: has ęstatis aduenas: nec venire sed venisse cernimus. honos his serpentium exitio tātus. vt in Thessalia capitale fuerit occidisse: eadem legimꝰ pœna quę in homicidas. Hęc & plura Plinius libro. x. c. xxii. s Prima. vel autumni. ANT. Theophrastus libro. iii. de causis planetarum ait. Turgescit solum cū humectum atq; tepidum est: statum q; temperatū aeris obtinet. tunc enim agile atq; lętum consistit: quod duobus fieri temporibꝰ maxime arborum generum solet. Vere ac autumno: et quidem his tēporibus arbores magis serimus: sed melius vere. tunc enī solum humidū est: & sol tepefaciens elicet germē: et cœlum placidum atq; rosidū constat: ita vt ex his omnibus & germīatio prospere sequi possit. tam satio cōmunior. omnium vl plurimorū tam fructuum q̄ plantarum: tempori verno attribuit. hęc ille. t Quū rapidus sol. A. Rapit enī ac attrahit ad se cuncta: torrens: et sorbēs calorē suo quo liquor siccatur. De q̄ etiam ante patuit.

v Aestas. A. autumni calorem ęstatem appellauit. x Vere tumēt terrę. S. Asper simpliciter accipit: vt terrę ntūs pluralē numeri sit. quę dicuntur verno tumere & semina poscere. Donatꝰ vero terrę genitiuū vult eē singularem: vt sit sensus mutata distinctione. Vere tument sylvę: scilicet a superioribus terrę: et genitalia semina referūt terrarum. Sed melius asperū sequimur: vt genitalia semina quę nos iacimꝰ intelligamus: nō quę sylvę ex terra suscipiunt. A. Tument turgescūt. C. Vere tumēt quasi diceret: facile concupiscunt ex natura sua calida & humida. y Genitalia. S. dicimus semina: quibus aliquid pcreatur & gignitur. A. Genitalia semina poscunt. Semper enī solo turgenti semīa mādare oportet. sic enim optime germinatio agitur: vt scribit Theophrastus li. iii. de causis plantarum. z Tum pater omīpotens. SER. Interdum pro aere Iuno: p ęthere Iuppiter accipitur. Aliquotiens & p aere: & p ęthere Iuppiter. Iuno vero p terra & aqua ponit: sicut hoc loco intelligimꝰ. nā ęther nō habet pluuias. vñ Iouē p ęthere accipimꝰ: cui attribuitur aer & ęther: q duo mixta terrę & hūori vniuersa pcreant. Dicit

autem verno tempore esse pluuias quibus cũcta nascũtꝛ: Vnde & foecundis imbribus dixit: quibꝰ terra foecundatꝛ. CRI. Tum pr̃ ꝛc. Iouem multis modis intelligi suo loco monstrauimus. Modo enĩ Iouem stellam illam salutarẽ q̃ in ordine secunda est: mõ ꝓ anima mũdi. Sępissime autem pro ipso summo deo: a quo omnia sunt intelligimꝰ. Nonnunq̃ vim ipsam duorum superiorũ elementorum: quę actiua est: per Iouem exprimimꝰ: quę dũ agit in hęc duo inferiora elementa: aquã terramq̃ intellexerũt phisici: q̃ passiua nũcupãt. Vñ quoniã pariter ad gignẽdũ ꝯcurrunt: fratrẽ ac sororẽ dixerunt: qm̃ vero illa agũt: illa patiuntur. Iouem maritũ qm̃ masculinã agentemq̃: Iunonẽ vxorẽ: qm̃ foemineã patientẽq̃ vim obtinet: appellarũt. Verno igitur tpe ꝓpter maximã elementorũ contẽperãtiã: cũ iam calor in humidũ agere icipiat: recta temperie dicimꝰ Iouẽ actiuã vim foecũdis imbribꝰ id est gẽitiuo humore descendere in gremiũ Iunonis. i. terrę: q̃ agentẽ vim tãq̃ foemina virile semẽ accipit:

a Aether. AN. Iuppiter quẽ summũ deũ mundi q̃ aiam voluere: Euripides ętherem coelum ipm ac Iouẽ voluit. vt scribit Tullius li. i. de natura deorum. b Coniugis in gremium. AN. Iuppiter (vt dixit Ennius) is est: quẽ greci vocant aerẽ: qui ventꝰ est & nubes. Imber postea dictus: quia mortalis atq̃ arbores: herbasq̃ omnis iuuat. Iuppiter item coelũ dicitur. Varro scribit alia. Iuppiter igitꝛ. i. aer q̃ ventus est & nubes: imber postea, descendit in gremiũ lętę cõiugis. i. Iunonis q̃ et terra est. Et phũs li. ethicorum viii. scribit Euripidẽ hęc dicere: qm̃ est sicca tellus: ipsa certe cũ imbrẽ amat: cũ turget ęther imbri: cũ coelũ tumet: affectat vt telluris in sinus cadat. c Laetę A. foecundę veris temperie. C. Laetę. passim: d Cõmixtus corpore. S. pro corpi: vt hęret pede pes. Item alibi. Et magno se corpore miscet. Licet possimus accipere: mixtus terrę magno suo corpe. i. ęthere. A. Magno corpe. s. terrę: subest. enim natura terrę: Vnde superiꝰ ait. Quippe solo natura subest: natura aũt res oẽs creat: auget: alitq̃: vt Lucretiꝰ inquit. e Auia ꝛc. C. Ex illa enĩ contemperie caloris in humidũ excitatꝛ natura: ita ducente desideriũ ad creandũ: quo desiderio & aues suauiter q̃runtꝛ: & aĩalia cuncta salire & inire cupiunt: & in terra ipsa plantę in quibꝰ nõ est sensitiua: sed vegetatiua vis parturiũt. f Resonant. AN. Ouidiꝰ itẽ li. i. fastoꝝ ait: Et tepidũ volucres concentibus aera mulcet: ludit & in pratis. luxuriatq̃ pecus. g Venerẽ. C. sic dictã: vel q̃d in oĩa veniat: vt inferius. Om̃e adeo genus interris hominũq̃ ferarum. Et genꝰ ęquoreũ. in furias. ignẽq̃ ruunt amor oĩbus idem. h Certis diebꝰ. S. Statutis legitimis a natura archana quadã ratione dispositis: vt tractat Lucretius: qui dicit rationẽ hanc ęthereo calore descendere. C. Certis diebus. vernali tempore quod singulis ãnis statuto tempe redit:

Coniugis [b] in gremiũ laetę [c] descendit: & om̃es
Magnus alit magno [d] cõmixtꝰ corpore foetus.
Auia [e] tunc [f] resonant auibus virgulta canoris:
Et [g] venerem certis [h] repetunt armenta diebus.
parturit almus [i] ager: [k] zephyriq̃ tepẽtibꝰ auris:
[l] Laxant arua sinꝰ: [m] superat [n] tener oĩbus humor.
[o] Inq̃ nouos soles audent se gramina tuto
Credere: nec [p] metuit surgẽtes pampinꝰ austros.
Aut actũ coelo magnis aquilonibus [q] imbrem.
Sed [r] trudit gẽmas & frondes explicat omnes.
[s] Non alios prima crescentis [t] origine mundi
Illuxisse dies: aliumue habuisse [v] tenorem
Crediderim: [x] ver illud erat: ver [y] magnꝰ agebat
Orbis: & hibernis parcebant flatibus euri.

Vel quia certo quodam tempore: & non omni foemina marẽ expetit. exceptis (vt ait Aristoteles.) muliere & equa q̃ omni tempore etiam foetę concubitum expetũt. Item his quę superfoetant: id est q̃ adhuc p̃gnantes aliũ foetum cõcipiunt: vt lepores. i Almus ager. S. ab eo q̃ nos alat. A. Almꝰ. quia suis fructibus nos alat. k zephyri. S. Fauonii. Alibi zephyro putris se glęba resoluit. Horatius. Soluitur acris hyems grata vice veris & fauoni. AN. de his late li. i. Georg. Et zephyro. p. s. g. r. C. zephiri venti sunt occidentales: q vere flantes sua cõtẽperãtia caloris & hũoris: terrã ad varios cõceptꝰ aptã reddunt. Dicitꝛ aũt ab eo q̃d est ζεω id est ferueo: quia illis terrę cõcalescentes grauidę reddunꝛ. l Laxant. C. quod caloris ẽ: vt frigoris ꝯdẽsare. m Supat. A. Ver enĩ calidũ fęcit et hũectũ deus oĩm fabricator. Sicca est ęstas et calida. Autũnꝰ siccus & frigidꝰ. hyems humida pariter & frigida: auctor est Macro. li. vii. C. Superat abũde est: q̃d nõ ita in reliq̃s annis tpibus accidit. n Tener. C. Quasi nouellꝰ propter anni principiũ: & quasi facile: ad quiduis gignendum verti possit.

o Nouos soles. S. vernales dies. A. Nouos soles: tũc eĩ est noua tẽporũ ętas. vt etiã Ouid. li. i. fastoꝝ inquit. C. Nouos. renouatos ꝓpter principiũ anni. p Nec metuit surgentes pampinus austros. S. Varie dicit. Nã supra ait: Audẽt se gramina tuto Credere. AN. Austros qui hũidi sunt: & nubila nutriunt. de quibus latius supra.

q Imbrẽ. A. i. grandinẽ. ait enĩ aquilo li. vi. methamorphoseon. Induroq̃ niues & terras grandine pulso.

r Trũdit gẽmas. S. ꝓpellit: effũdit in folia. A. Gemmas: vitium oculos: intelligimꝰ p metha phorã: vt latiꝰ patuit ęgloga. vii. C. Sed trudit gẽmas & frondes explicat oẽs. Alterum ab altero est. Primo enĩ turgent oculi in ramis: & hi gemmę dicunꝛ: prodeunt frondes. s Non alios prima. S. Hoc ꝓm licentiã poeticã dixit. Nã falsum ẽ. Cõstat enĩ post factũ mũdũ ex qualitate cursus solꝭ tpa esse diuisa. C. Nõ alios: verisiꝭe videtꝛ principiũ mundi a vere fuisse. Et ꝓm Macro. incipiente die illo q primũ oĩm illuxit: q̃ iõ iure natalis mũdi vocatꝛ. fuit aries in medio coeli. Et quia mediũ coelũ q̃si mũdi vertex est: iccirco aries vt mũdi caput in exordio lucis appuit. Sed de hoc dictũ est in alio loco. t Origĩe mũdi. A. Pli. scribit mũdũ: q̃d alio noĩe coelũ appellari libuit: neq̃ genitũ: neq̃ interiturũ vnq̃. Nostri theologi scribũt: decimoq̃rto kaꝭ. Aprilis mundũ creatũ fuisse die solis. Poeta enĩ id idẽ videtꝛ asserere. Ait enĩ. Ver illd̃ erat ꝛc. v Tenorẽ. S. ductũ. x Ver illud erat. S. Absoluta locutio. quicq̃d illud fuit: ver fuit. y Magnꝰ orbis. A. orbis dictus est mũdꝰ: qm̃ eiꝰ forma in spẽm orbis absoluti globata ẽ: vt Pli. docet. Magnꝰ ãt ait: qm̃ (vt testatꝛ etiã Pliiꝰ) immẽsus est & infinitus: ac finito similis. Furorq̃ est: mensurã eius animo quosdam

Cum primū lucem pecudes hausere:virūq;
Ferrea progenies:durum caput extulit aruis.
Immissęq; ferę syluis:& sydera coelo.
Nec res hunc tenerę: possent perferre laborē:
Si non tanta quies iret frigusq; caloremq;
Inter:& exciperet coeli:indulgentia terras.

agitasse:atq; prodere au/sos. y Hybernis.S. asperis:seuis.
z Pecudes.A.Quito et sexto die:volatilia & animalia cūcta genita sunt: deinde hō:q illis dn̄aret. In q̄ quidē Poeta ipē:nr̄e fidei sequit̄ opinionem.
a Ferrea ꝓgenies.S.procreata ex lapidibus ad laborē. Alibi. Vnde homines nati durū genus. A. Ferrea ꝓgenies. fabulas sequit̄:narrantes e lapidibus homines natos:de quo latius Ouidius.
b Immissę ferę syluis.S.Hunc ordinem propter archadas tenuit:qui se proselenos esse asserunt:id est añ lunam natos.quos et Cicero in fundaniana commemorat. & Statius qui ait: Archades astris luna q; priores.
c Et sydera coelo. AN: Quarto die(vt aiūt)facta sunt luminaria duo in firmamento coeli: vt lucerent super terram.
d Laborem.S.vel frigoris:vel caloris.
e Si non tanta q̄es iret: SER.tranquillitas:& est veris diffinitio. f Indulgentia coeli.A.id est aeris tranquillitas & temperies.

Quod supest:q̄cūq; p̄mes virgulta p̄ agros
Sparge fimo pīgui:& m̄lta mēor occule terra
Aut lapidē bibulū:aut squalentes infode con/
Inter enim labent̄ aq̄:tenuisq; subibit (chas

g Quod superest. SER. nō quod deest:sed quod sequit̄. A. Quod supest: quod restat docendum ē. supple vel aduertendum.
h Premes. S.id ē demerges:fodies.
i Quecunq; virgul. S. sicut de plantariis:siue de arboribus.
k Fimo.A. Theophrastus libro tertio de causis plantarum inq̄t:q; stercus agrū & solidū:et tepidum reddit:q; alii ꝑtinus terrę permixtū plantę aggregant. alii in terram supiorē medium disponūt. l Occule terra.A. Terra inferior alit vitem & arborem:superior custodit. Columella li.iii.c.iii.auctor. m Aut lapidē.S. qui arenarius vocat̄. A.Lapides subiiciūt:vt plantę et ꝑ hyemem hūore ꝑfrui : & ꝑ ęstatē possit refrigerari. Enimuero contra vtrunq; tempus ita preparasse oportet :vt lapides humorem contineant:& ęstate radicibus calorē propulsent. Alii sarmenta substernūt. Alii vas fictile plenum aquę apponunt. Theophrastus edocet libro.iii. Columella etiā lib.tertio cap.iiii.ait.In imo scrobe lapides circa pondo qnq; ponito ne vitē ꝑmat. sed iuxta radices sint. Theophrastus aūt pręd/cto libro ait.oportere esse calculos amne.aut faucibus torrentis petitos. nā si lapis latus atq; perpetuus sit:arbori est noxę:Si rotundus minutusq; subiiciat̄ refrigerat:& aquam transmittit:& locum radicibus peruium pręstat. Lapides preterea hyeme tepefacere:ęstate refrigerare posse affirmant.
n Aut squalentes infode conchas. SER. Cocleę propter admittenda spiramina infodiuntur.Lapis vero arenarius:aut propter spiramina:aut propter hauriendum humorem : si forte nimius fuerit. Squalentes:sordidas. ANT. Squalentes:squalentes a squamis dicitur splendens:a squalore vero sordidum.

o Animos tollent. S. Sument his rebꝰ magnanimitatẽ. p Iamq; reperti. S. s. sunt diligentiores. q Qui saxo super. A. Magonis p̃ceptum fuit: vt in scrobibus lapides disponerẽt. q singuli nõ excederẽt quinq; librarũ pondꝰ. Hi eni vident et aq̃s hyemis: & vapores ęstatis ppulsare radicibus. auctor est Columella: li. iiii. cap̃. xv.

gello ⁊c: h Per purũ. S. p̃ aerem. i Ipsa acies ⁊c. S. Si acies legerimꝰ: hic erit sensus. Teneris adhuc vitibus: non dũ & facilis acies necessaria. Si acie. subaudimꝰ virgulta. vt si ipsa virgulta nondũ facilis acie tentanda sunt. k Interq; legẽdę. C. vt rariora oĩa sint in arbore q̃ sol facilꝰ p oĩa penetret: q̃d interlucare et insolare dicũt: qui de re rustica scribunt.

r Effusos ad imbres. S. .i. cõtra nimias pluuias. s Munimen A. sc; est. t Hoc. A. sc;. munimẽ: v Hiulca siti. S. prę nimiis caloribꝰ scissa. AN. Hiulca siti .i. siccitate aperiente ea arua sc;: Ab hio hiulcus deducit. Catullꝰ etiã ait: Quũ grauis exustos ęstus hiulcat agros. x Canis ęstifer. A. Septimo kalen̄ Augusti: canicula apparet: estq; caligo ęstuosa: vt scribit Colũ. libro. xii. Et Pli. lib. ii. ait: Caniculę exortu accendi solꝰ vapores quis ignorat. y Ad capita. S. s. vitiũ positarũ. A. Capita vitiũ putata circũfodito: arare incipito: vltro: citroq;: sulcos ppetuos ducito. Ita p̃cipit Cato (teste Pli. libro xvii. ca. xxi.) Colũ. aũt li. v. c. v. ait: q sat plerisq; visum est ex kal. Marcii vsq; in octobrẽ. trigesimo quoq; die nouella vineta cõfodere: omnesq; herbas & p̃cipue gramina exstirpare ⁊c. z Et duros iactare biden. S. hoc ad cõmuniẽdas pertinet glębas. a Flectere luctantes inter vineta iuuẽcos. S. Cũ quadã moderatione ducere ne tenera adhuc virgulta concutiant. b Leues calamos. S. i. nitidos. c Et rasę hastilia virgę. S. pręcipit & cãnas i virgas radi oportere: ne videlicet ex cortice rubigo aduersa procreari possit. d Aptare. A. superest. e Tabulata. S. sunt rami effusiores & in plana tendẽtes: nõ ad altiora crescentes. A. Tabulata cacumina ipsa & arborũ casulas. f Parcẽdũ teneris. A. Pli. li. xvii. c. xxii. docet non esse festinandũ ad putatiõem nouellę vitis: sed primo i circulos materiã colligendã: nec nisi validę putationẽ admouẽdã. g Palmes.

Halitus: atq; [o] animos tollent sata: [p] iamq; repti
Qui [q] saxo super atq; ingentis pondere teste
Vrgerent: hoc [r] effusos [s] munimen ad imbres.
[t] Hoc vbi [v] hiulca siti findit [x] canis ęstifer arua.
Seminibus positis superest deducere terram
Sępius [y] ad capita: [z] & duros iactare bidentes:
Aut presso exercere solum cũ vomere: & ipsa
[a] Flectere luctantes inter vineta iuuencos.
Tum [b] leues calamos: & rasę [c] hastilia virgę:
Fraxineasq; [d] aptare sudes: furcasq; bicornes.
Viribus eniti quarum & contemnere ventos
Assuescãt: summasq; sequi tabulata p vlmos.
Ac dum prima nouis adolescit frondibꝰ ętas
[f] Parcendum teneris: & dum se lętus ad auras
[g] Palmes agit: laxis [h] per purũ inmissus habenis
[i] Ipsa acie nondũ falcis tentanda: sed vncis
Carpendę manibus: frondis [k] interq; legendę:
Inde vbi iam validis amplexę [l] stirpibꝰ vlmos
Exierint: tum stringe comas: tũ brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum deniq; dura
Exerce imperia: & ramos compesce fluentes.
[m] Texendę sepes etiam: & pecus omne tenendũ:
Pręcipue dũ [n] frons tenera imprudẽsq; laborũ.
Cui super [o] indignas hyemes: [p] solemq; potentẽ
[q] Syluestres vri assiduę [r] capręęq; sequaces
Illudunt: pascuntur oues: auidęq; iuuencę:

l Stirpibus. S. solidioribus palmitibꝰ .i. truncis. m Texendę sępes: SER. Etiã alii hic distinguũt: hic sepant. Texẽdę sępes etiã et pecus oẽ tenendũ. n Dũ frondis tenera. S. Vera lectio est frõdis. Lucretius. Frondiferasq; domos auium. Hodie vero & a fronte et a frõde vnꝰ est ntũs frons: vt frons frontis: & frons frondis. Sicut & lens a lente: & a lende capitis breuiore periculo. o Indignas hyemes. S. sęuas: p Solem potentẽ. S. intolerabilẽ. grauem.

q Syluestres vri. S. Boues agrestres qui in pyrheneo nascũt mõte. posito inter Gallias & Hispanias. Sũt aũt exceptis elephantis maiores cęteris animalibꝰ dicti vri ἀπὸ τῶν ὀρῶν id est a montibus. A. Vri. in sylua hercinia Germanię sunt magnitudine paulo intra elephantes specie & colore: et figura tauri. magna vis eorum & velocitas: neq; homini neq; ferę quã cõspexerunt parcunt. Hos studiose foueis captos interficiunt. Cornua studiose conquisita ab labris argẽto circũcludũt: atq; in amplissimis epulis p poculo vtuntur. Hęc ex lib. sexto cõment. Cęsaris de bello gallico. Macro. lib. vi. ait. q vri Gallica vox est. qua feri boues significantur. C. Vri. Solinꝰ ait: vbi post Scythias germania incipit esse velontes: qui boues feris similes. esse ibidẽ: vros quos imperitũ vulgus vocat bubulos: cum bubuli pene ad ceruinã faciẽ in Aphrica generent. Sed vris taurina cornua esse: q̃ intantum modũ ptendunt: vt inter regias mensas pocula gerula fiant.

AN. Vitis materia mollis. Qui per nouella brachia emissus: fructũ affert. propterea lętus palmes ait poeta. Dicitur aũt palmes (vt Fęstus ait) quod in modũ palmarum virgulas quasi dygitos edit. Et Colũ. ait li. iiii. c. vi. quod Malleolus nouellus est palmes innatus prioris anni fla-

r Capręęq; sequaces. S. psecutrices: vt: Mallęęq; sequacibus vndis. A. Capręę in plurimas similitudies trãsfigurantur. sunt caprę: sunt rupicaprę. sunt ibices pernicitatis mirandę. Sunt & dammę: multaq; alia haud dissimilia. Hęc Plinius libro. viii.

Frigora nec tantum cano concreta pruina:
Aut grauis incumbēs scopulis arentib⁹ estas:
Quantum illi nocuere greges: duriq; venenū
Dentis: & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliā ob culpā baccho caper omībus aris
Ceditur: et veteres ineunt proscenia ludi.
premiaq; ingentis pagos: et compita circum
Thesidę posuere: atq; inter pocula lęti
Mollibus in pratis vnctos saliere per vtres.
Necnon ausonij: troia gens missa: coloni
Versibus incomptis ludunt: risuq; soluto:
Oraq; corticibus sumūt horrenda cauatis.

s Incumbens scopulis. S. i. etiā saxa calore penetrans. t Admorso. S. participiū est. Ac si diceret abroso: A. Caprarū morsus arbori exitialis ē: oliuam lambēdo q̄ steri lem faciūt: eaq; ex causa Mineruę ī molant. Auctor Pli: li. viii. c. xlvii. v Non aliā ob culpā. S. victimę numinibus: aut p similitudinē: aut p contrarietatē immolātur. Per similitudinē: vt nigrū pecus Plutoni. Per cōtrarietatē vt porca (quę obest frugibus) Cereri: Et caper (q obest vitibus) Libero. Itē capra: Aesculapio: qui est deus salutis: cum capra nunq; sine f. bre sit. v Caper. A. Prima hostia fuisse putatur. Sus secunda. Illa quia rictu semina eruerat: hic quia vitem lęserat. Hinc Ouid. libro. xv. metha. loqntem Pythagoram scribit. Et prima putatur hostia sus meruisse necē: qa semina pādo: eruerit rostro. speciem interceperit anni. Vite caper morsa bacchi mactatus ad aras dicitur: vltoris nocuit sua culpa duobus. Asserit idem varro libro. ii. c. iiii.

x Omnib⁹ aris. S. Omībus non sine causa dixit: Nam cū numinibus cęteris varie p q̄litate regionū sacrificetur: vt veneri Paphię tantum de thure. Vn̄ est: Haud equidē tali me dignor honore. Genitrici vero veneri. i. Romanę: etiam de victimis. libero vbiq; caper īmolat̄. A. Omnibus aris. Nam cum aliis diis pro varia regionū consuetudine vario mō sacrificetur: baccho semp et vbiq; in liberalib⁹ mactat̄ caper. y Et veteres ineunt pscęnia ludi. S. Primi ludi theatrales ex liberalibus nati sunt: ideo veteres ait. A. Spectaculorū origo (teste Cassiodoro) ab grecis tracta est. nā cum agricultores feriatis diebus sacra diuersis numinib⁹ p lucos vicosq; celebrarent. Athenienses primū agreste principiū in vrbanū spectaculū collegerūt. Theatrū greco vocabulo appellantes. Vtq; Diomedes ait: Hircus pręmium cantus pponebat̄. Vn̄ et Horati⁹ in arte inqt: carmie qui tragico vilem certauit obhircum. Inde itaq; Tragœdia dicta est carminis genus. a trago: id ē hirco. Thespis autem gēere Atheniensis primus inuenit tragoediā. Ait eni Horatius in arte. Ignotum tragicę genus inuenisse camœnę Dicitur & plaustris vexisse poemata thespis. C. Et veteres &c. Initiū tragoedię significat: q a rebus diuinis est inchoatum: quibus pro fructib⁹ vota soluentib⁹ opabātur antiqui. Nanq; incensis iam altaribus & admoto hirco: id carmen qd̄ sacer Chorus Libero patri reddebat: tragedia dicebat̄. Hoc est ab hirco vinearū hoste: et a cantu: vt refert Donatus. vel q vter ex eius pelle vini plenus solenne pręmiū cantoribus fuerat: vt in hoc loco ostendit. Virgilius Vel q hirco donabat̄ eius carminis poeta. Veteres ludos dixit. quia vetustissimis tpibus ab Atheniensibus reperti fuerūt. z Ineunt. A. petunt: adeunt.
a Proscęnia. S. Sunt pulpita ante scęnā: in quib⁹ ludicra exercebant̄. C. Proscęnia dicim⁹ vt propylea. Est autē proscęniū pulpetū ante scęnā. Scenarum aūt tria genera sunt. Tragicę: formant̄ columnis & fastigiis & signis regalibus. Comicę ędificiorum priuatorū habent speciem. Satyricę arboribus speluncis & mōtib⁹ ornant̄.

v Ob aliam culpam: q̄ q vitibus noceat. c Pagos. SER. villas quę pagi ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΗΓΟΥ: id est a fontibus circa quos villę consueuerāt condi. Vnde & pagani dicti: quasi ex vno fonte potantes. ANTO. Pagos. i. vicos & cōuēticula rusticorū fm̄ Diomedē: dicti autem pagi a fontib⁹ ΠΗΓΗ eni aqua dicitur Doricę: auctor est Festus. C. Pagos & compita. i. circa cōpita pagorum Nam vetusto tpe Athenienses nōdū intra vrbem coacti: s; p pagos dispersi: constructis aris hos ludos exercebant. d Compita. S. quadruuia. compita appellant̄: eo q multę vię in vnum confluāt. Compita. vnde ludi compitalicii. A. Cōpita sunt triuiarū plateę. vel spacia. e Thesidę. S. Athenięses: qui prim ludos constituere liberales. A. Thesidę. Theseus eni (vt Eusebius scribit) Athenięses prius p regionem dispersos: in vnaz ciuitatē congregauit. f Posuere. A. sc; caprū: vt his esset premium. g Mollibus in pratis. S. vnctos. vel oleo vel lixiuio. In pratis aūt ideo ne lederentur cadentes. h Saliere. S. secundū artem dixit. Nam antiqui Salio saliui dicebant: nūc et salui. vn̄ dicit Cicero in Miloniana: cū hic de rheda reiecta penula desiluisset. Sic etiam ab eo quod est: cano nō cecini: sed canui dicebant. Vn̄ Salustius. Cornua occanuerunt. i Vtres. S. fiebant ad insultationē etiam mortuorū corporū: ne quid ex eis esset: qd̄ nō sentiret iniuriā. A. Vtres Icaro patri Erigones: liber pater vinū & vitem et vuam tradidit: qui cum seuisset vitem ipam. & hircus in vineā se coniecisset: & q̄ ibi tenerrima folia videret decerpsisset: ex pelle eius vtrem fecit: & vento plenū perligauit: & in medium mare proiecit: suosq; sodales circa eum saltare coegit. auctor est Hyginius. k Necnō ausonii Troia gens. S. id est etiā Romani hos ludos celebrant & canūt. A. Necnō ausonii &c. Prędictos atticorū ritus (vt Cassiodorus & Probus scribūt) Romani sicut & cętera externa ad suā rem traxerunt. Ausonii aūt Italię populi pometio agro vicini Cāpaniā tenebāt: & cum mare siculū: ne semel quidē incoluerint. Siculū tn̄ pelagus Ausoniū appellat̄: auctor est Strabo. li. v. Fest⁹ vero sic. Ausoniū appellauit. Auson Vlissis & Calipsus filius: eam primā Italię partē: in q̄ sunt vrbes: beneuentū & Cales: deinde paulatim tota q̄; italia quę apoennino finit̄ dicta est Ausonia ab eodē duce: a quo vrbem etiaz Aruncā conditā ferunt. l Versibus incoptis ludunt: S. i. carmibus saturnino metro cōpositis: qd̄ ad rhythmū solū vulgares cōponere consueuerūt. Horati⁹. Libertasq; recurrentes accepta p ānos lusit amabiliter. m Risuq; soluto. S. cachinno. n Oraq; &c. S. quia necesse erat p ratione sacrorū aliqua ludicra et turpia fieri: quib⁹ posset populo risus moueri: qui ea exercebant pter verecundię remediū adhibuerunt: vt psonas factas de arborū corticibus sumerēt: ne agnoscerent̄. A. Oraq;. pro personis posuit: vt Macro. etiam li. vi. ait. o Cauatis. C. Cōcauis & in formā psonarū recuruatis. p Et te bacche vocant. S. hymnos in tuam laudem canunt.

Et te bacche vocant p̄ carmina leta: tibiq;
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea foetu:
Complentur vallesq; caue: saltusq; ꝓfundi.
Et quocunq; deus circum caput egit honestū.
Ergo rite suum baccho dicemus honorem
Carminib⁹ patrijs: lancesq; & liba feremus:
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

q Per carmina leta: AN. per hymnos. r Tibiq; oscilla. SER. Mollia pensilia: vt pilentis matres in mollibus: Oscillorum aūt varie sunt opiniones. Nam alii hanc asserunt fabulā. Icarus Atheniensis pater Erigones: cum acceptum a libero patre vinū mortalibus indicaret: occisus ē a rusticis: qui cum plus equo potassent: & inebriati venenum se accepisse crediderant. Huius canis reuersus est ad Erigonē filiam: que cū eius comitata vestigia puenisset ad patris cadauer: laqueo vitā finiuit. Hec deorū voluntate inter astra relata ē: quā virginē vocant. Canis ille est inter sydera collocatus: Sed post aliq̄ntū tēpus: Atheniensib⁹ morbus īmissus est tal': vt eorum virgines quodā furore ad laqueū pellerent̄. Rn̄ditq; oraculū: sedari posse illam pestilentiā: si Erigones: & Icari cadauera requirent̄: q̄ cū diu quesita nusq; inuenirent̄: ad ostendendū deuotionem suā: Athenienses: vt etiā in alieno ea q̄rere viderent̄ elemento: suspēderūt de arboribus funem: ad quē se tenentes homines: hac atq; illac agitabantur. Vt etiā quasi in aere illorum cadauera q̄rere viderentur: sed cum inde pleriq; caderent: inuentum est vt formas vl' personas ad sui similitudinē facerent: vt eas pro se suspenderent: & mouerēt: vnde & oscilla dicta sunt: ab eo ꝙ in his cillantur: id est mouerentur ora. Nam cillere est mouere. Vnde & furcille dicte sunt: quibus frumenta cillentur. Alii dicunt oscilla esse membra virilia de floribus facta: que suspendebātur per intercolumnia: ita vt in ea hoīes acceptis clausis personis impingerent̄: & ea ore cillerent: id est mouerent: ad risum populo cōmouendū. Et hoc in Orpheo lectū est. Prudentioribus tn̄ aliud placet: qui dicunt sacra liberi patris ad purgationē anime ptinere: omnis aūt purgatio: aut p aq̄s: aut p ignē fit: aut p aerem. sicut in sexto ait. alie pandunt̄ inanes suspensi ad ventos: aliis sub gurgite vasto infectū eluitur scelus. aut exurit̄ igni. vt nunc p oscilla genus purgatiōis q̄d maximū ē intelligam⁹. Nā primū aq̄: secundū ignis: tertiū aeris. AN. Oscilla. Higynius sic ait: Cū in finib⁹ Atheniensiū multe virgines sine cā suspendio sibi mortē cōsciscerent: q̄d Erigone moriens erat precata: vt eodē laeto filie Atheniēsiū afficerent̄: quo ipsa foret obitura: nisi icari mortē psecuti: & eū forent vlti. Itaq; cū id euenisset: petentib⁹ eis Apollo dedit respōsum: si vellent euentu liberari. Erigoni satisfacerent: qui ꝙ ea se suspenderat: instituerūt: vti tabula interposita pendēte: funib⁹ se iactarent: vtq; pendētes vēto mouerent̄. q̄d sacrificiū solenne instituerūt: itaq; & priuatim & publice faciebant. Probus aūt scribit oscillorū ritū in Italia ab Atticis q̄z sumptū esse: q ritus celebrat̄ feriis sementinis. Dicte vero ferie sementine (auctore Varrone) a semente. Refert aūt probus eadē pene q̄ & Higinius de oscillis. Sic breuiter cōplecte fabulā: Mortu⁹ fuerat Icar⁹ bacchi munere: Inde Erigone filia se suspēderat: Inde etiā Atheniensiū virgines ob Erigones imp̄cationē. sed habito respōso: Postea (vt dictū ē) oscillorū sacra instituta sūt. Poeta dicit Baccho illa fieri solita vt placaret̄: scilicz ac si eiusdē irato numie suspēdia virgies exercuissent: hac rōne baccho oscillorū sacra potissimū tributa existimo: cum ꝓpter Icarū et Erigonē fuerint īstituta ad tollēda virginū suspendia. CRI. Oscilla hec a Seruio exponuntur. Cetum Herodotus scribit egyptios similia grecis sacro baccho facere: in quib⁹ ml'ieres cubitales statuas q̄s phallos vocant circūferunt. he penem maiorē reliquo corpe hn̄t: illumq; solū mouēt. Alie aūt mulieres phallos sequūtur Dionysiū canētes. Et Varro (teste Augustino) liberū esse dictū vult a liberamēto: q̄d mares in coeūdo p ei⁹ bn̄ficium emissis seminib⁹ liberent̄. Hoc idē in foeminis agere liberā quā venerē putant. Et ob hoc libero mēbri virilis: libere ml'iebris formā in templis ponebāt. ob eandē rem mulieres aiūt tributas libero: & vinū ꝓpter libidinem concitandā. Sicq; bacchanalia cōcitant̄. Colebant ergo (auctore eodē Augustino) in eius sacris virilia: Et per dies festos hoc membrū postellis positū primū rure in compitis. et vsq; in vrbē postea vectabāt. In oppido vero Lauino: vini libero tot⁹ mēsis tribuebat̄: cui⁹ diebus flagitiosis verb vtebant̄: donec illud mēbrū per forū trāsuectū suo in loco quiesceret: cui honestissima materfamilias īponebat. hec habui q̄ de huiuscemōi sacris referrē. Oscilla etiā ab ore diminutiuū esse videtur. Naz Columella. Oscilla lupinorum dixit.

s Mollia: ANTO. id est pensilia: vt apud Marcialem: Nec triuie templo molles laudentur honores: id est pensiles. Nā summa miracula inq̄t Plini⁹. li. xxxvi. c. xii. erāt ibi epistilia tante molis attolli potuisse: nec de re alia intelligendum est. Fit enī comparatio ad Amphitheatrū: ab edificio: non a statuis vel aliis.
t Hinc. S. id est post hec sacra celebrata. A. Hinc post bacchi sacra. C. Hinc. ab istis sacris: & hortatur ad religionē: quando tantū ex sacris proueniat commodum.
v Largo. S. abundanti & fertili. x Pubescit. A. A. germinat: crescit: floret. y Foetu: C. Quicquid concipitur: foetus appellat̄: siue ab animatis: siue ab inaīatis proueniat. Vn̄ & foeminas & arbores q̄ ꝯceperint: foetas dicimus. Hinc foetura est. Hinc etiam foenus quod pecunie foetus sit. z Et quocunq; deus circū caput. C. Ostendit quid nobis ꝓueniat ex p̄sentia numinis: cum quicq̄d circumspexerit: foetus vberes producat. Et tacite admonet: non minorē circa sacra q̄ circa culturā agrorū habendam esse diligentiam.
a Honestum. AN. pulchrum. b Ergo rite suū baccho dicemus honorem. SER. Iuste igitur liberi sacra celebrabimus. c Carminibus patriis. SER. id est Romana lingua. Pleraq; enim sacra pro gentiū qualitate: pleraq; secundū suū ritum colunt̄: Nam hymni Libero: apud grecos greca. apud latinos latina voce dicuntur. Hymni vero matris deū: vbiq; ꝓpriā. i. grecam linguā requirūt. A. Carmib⁹ patriis. i. latina lingua. Nā apud grecos etiā greca lingua hymni Libero dicebant̄. d Lancesq;. A. sacrificandi vascula. e Liba. AN. de his egloga. vii. legito. f Ductus cornu stabit. SER. Stabit: id est placebit. Tunc enim est aptum sacrificium cum animal dedicatum victime patiens inuenit̄. Vn̄ alibi sic ait. Et statuā ante aras aurata fronte iuuencū. i. placere faciam. Cōtra: Lucanus. Discussa taurus ab aura. Nam improbant aruspices hostiā que admota altaribus reluctat̄. AN. Stabit: id est nō fugiet. per quod aptū sacrificiū notant.
g Sacer. S. execrabilis: vt auri sacra fames. L v

h Pinguiaq̄. C. Nā pingues decet esse hostias q̄ sacrificant. i Verubus colurnis. S. i. de Corylo factis: & hoc propterea: quia sicut caper est inimicus vitibus: qui libero immolat. ita etiam eis nocent Coryli Unde & supra ait. Ne ve inter vites Corylum sere.

pinguiaq̄ in verub⁹ torrebim⁹ exta colurnis.

ANTO. Verubus colurnis. in passillis. Verubus autem ait: quoniam quedā exta in olla. quedam in veru coquebantur. Unde ait Varro. Hęc sunt quorum in sacrificiis exta in olla non in veru coquuntur.

Est etiam ille labor curādis vitibus alter
Cui nunq̄ exhausti satis est: nāq̄ om̄e q̄tānis
Terq̄ quaterq̄ solū scindendū: glebaq̄ versis
Aeternū frangenda bidentibus: om̄e leuandū
Frōde nemus: redit agricolis labor act⁹ in orbē:
Atq̄ in se sua per vestigia voluitur annus.
Ac iam olim seras posuit quū vinea frondes:

k Est etiā ille labor. S. Iam se paulatim tēdit ad vitiū vituperationē: dicēs: Et infinitū esse earū laborem: vt cui nunq̄ exhausti satis est. & incertū fructū. vt. Et iam maturis metuend⁹ Iuppiter vuis: Et q̄ ipm etiā fructū pniciosū. vt: Bacch⁹ et ad culpā causas dedit. l Exhausti. S. exhaustiōis: finitionis: qd q̄ asperū visū ē se ad figurā transtulit: dicens exhausti: vt: Seruātissim⁹ equi. p equitatis. A. Satis exhausti. Sufficiens finis vel pfectio: vt q̄ bella exhausta canebat. i. finita et perfecta. m Omne solū. S. s. vites. n Terq̄ q̄terq̄. A. Pli. li. xvii. c. xxii. scribit. Satis est vineam ter anno confodi: ab equinoctio verno: ad vergiliarū exortū: & canis ortū: & increscēte acino. Quidā ita determināt: veterē semel a vindemia an brumā: cū alii ablaqueare et stercorare satis putēt. Iterū ab idibus April' anteq̄ concipiat. hoc in sexto Id⁹ maii. Deinde priusq̄ florere incipiat. & quū defloruerit: & variante se vua. Peritiores affirmāt: si iusto sępi⁹ fodiaē: intātū tenerescere acinos: vt rūpanē que fodiunē: ante feruentes horas diei fodiendas cōuenit. o Versis. C. Nā capitib⁹ bidentium & marrarū assiduo fiant glebas. i. in minutissima tritula terendo frangūt: ex quo humescit soli supficies & refrigescit: frigefactaq̄: vitē opaco frigore contra caloris vim munitam reddit. p Aeternū. S. Absolute locutus est.

A. Aeternū. semp frāgenda gleba: id occare appellant ab occidēdo: q̄ grandes terrę cędit globos. vt Fęstus ait. q Omne nem⁹. S. dicit et arborum et vitiū. vñ paulo post dicturus est: bis vitibus ingruit vmbra. A. Om̄e nemus. vitiū scilicet. C. Nemus. i. opacitatem pampinorū: q̄ spēm nemoris prębet. Est igitur in terlucāda vitis: vt sol ad vuas maturādas facilius penetret.

r Leuandū. S. releuandū: spoliādū. s Redit agricolis la: act. in orbē. S. i' in anni circuitu labor seinuicē sequit rusticorū. A. Labor actus. i. in ipa hītus et effect⁹. C. Redit ag. &c. Sentētia ē. Toto anno laborat circa vites: Quo quidē finito: redit labor redeuntis anni. t Sua p vestigia. C. Nam ita p duodecim zodiaci signa circūuagatur sol a quo ānus est: vt nusq̄ ex suo trito cursu discedat. v Annus A. Solis annū: non solū a Kalendis Ianuariis vsq̄ ad easdem vocamus. sed etiā a sequenti post kalendas die. vsq̄ ad eundē diē: & a quocūq̄ cuiuslibet mensis die vsq̄ in diem eundē: reditus annus vocat. Macrobius auctor libro ii. de somno. Et li. primo sat. inquit Q. Athenis. Capito ānū a circuitu tempis putat dictū: quia veteres am p circū ponere solebāt. x Olim. S. qñ q̄. significat aūt finale tēpus autūni. y Seras fron. S. sero cadentes: tarde enim spolianē vites frondibus.

Frigidus[z] & syluis aquilo decussit honorem[a]:
Iam tum acer[b] curas[c] venientē extēdit in annū
Rusticus: &[d] curuo Saturni dente relictam
prosequit̄[e] vitem attondēs: fingitq;[f] putando[g].
primus humū[h] fodito: prim⁹ deuecta cremato
Sarmenta[i]: & vallos[k] primus subtecta referto:
postremus metito[l]. bis vitib⁹[m] ingruit vmbra:
Bis segetem[n] densis[o] obducent sentibus herbę.
Durus[p] vterq; labor: laudato[q] ingentia rura:
Exiguum colito: necnon etiam aspera rusci[r]
Vimina: per syluā: & ripis fluuialis arundo

z Frigidus & syluis &c. S. Varronis hic versus est. a Honorē. A. nam (vt aiunt) turpis sine frōdib⁹ arbor: & sine crine caput. b Acer rustic⁹. S. nō qlibet: sȝ acer & diligens. c Curas venien. exten. S qsi in tp̄e alieno p̄meditat̄ futurū laborē. d Curuo saturni dēte. S. i. falce q̄ est in eius tutela. Nam saturn⁹ dr̄ patri coelio falce virilia amputasse: q̄ in mari cadētia: Venerē creauerūt: qd iō fingitur: quia nisi humor de cœlo in terras descenderet: nihil crearet. Alii saturnū deū esse tēporū dicūt: q̄ sicut falx in se recurrūt. Alii ꝓo dicunt saturnū in ꝓgressu nihil nocere: cū retrogradus ē eē piculosum. Ideo ꝙ eū hr̄e falcem ī tutela: qd et ipsa ꝓtenta nihil valet. retro vero acta quicquid ei occurrit secat. A. Curuo dēte. falcē saturno putāt attributā: ꝙ tēp⁹ omnia metat. exercet. & incidat. Nā idē Chronos est. i. tēp⁹. auctor Macro. lib. i. satur. Falcis aūt vinatorię figuraa Columella li. v. c. xx. ample. CRI. Curuo dente. falcē putatoriā intelligit: quā inuenisse Saturnū ferunt. Vñ ei⁹ simulacrū illa insignit̄. e Prosequit̄ vitē relictā. S. a se pauloante desertā. q. d. Continuat laborem anni inseqūtis i vite: cui⁹ p̄teriti cultura reliq̄rat. f Fingit. S. cōponit. Vt fingitq; p̄medo. C. Componit: & i debitā formā reducit: supuacanea āputando. g Putādo. A. Theophrast⁹ li. iii. de causis plantaꝝ ait: ꝙ qñ bñ vitis putat̄: & germē & fructū meli⁹ affert: & viuere diutius pōt. Tēpus aūt amputandi alii locis tantūmō diuidūt. alii genera etiā tangūt. Iubēt mature illas recidere: q̄ solo sicco et calido cū primū sua demittere folia cessauere: q̄ in frigido: atq; pluuio positę sunt. has pauloante germinationē: quippe q̄ in solo sunt sitiente: humorē suū seruantes: ipse meliorescūt: et fructū vini suauioris ꝓgenerāt. Quę vero in frigido emisso humore: nec ipso deteriores quicq; reddunt̄: & fruct⁹ fit incorruptior. Mediū aūt ac temperatū obtinētib⁹ agrū: mediū tempus statuit̄. Pli. vero li. xvii. c. xxi. docet: quo maturius putant̄ aptis dieb⁹: eo plus materię fundunt: quo serius: eo fructū uberiorē: quare macras prius conuenit putare: validas nouissime. plagā oēm obliquā fieri: vt facile decidant imbres. Recidi aūt semp inter duas gēmas: ne sit vulnus oculis in recisa pte. Si macra vitis: ydoneos palmites nō habeat: ad terrā recidi eam: nouosq; elici vtilissimum. h Primus humū fodito. S. id est ad laborē primū te esse cōuenit. Vltimū ad fructus legendū: Vinū enim factū de vuis immaturis: cito acescit. Et in hoc loco est vitium vituperatio: quarū fructus aut immaturi collecti depereunt: aut si earū fuit expectata maturitas: nihilominus pereunt. Nam dicturus est: etiam maturis metuendus Iuppiter vuis. i Sarmēta. A. Sarpa vinea putata i. purefacta. Vñ & virgulę abscisę sarmenta dicunt̄. Sarpere enī antiqui ꝓ purgare ponebāt. Festus auctor. C. Sarmēta. omia q̄ supflua ex arborib⁹ amputam⁹ sarmēta dicunt̄. k Vallos. S. i. vitiū sustentacula q̄ in nōnullis locis subtecta portant̄: ne imbrib⁹ cito depereant. A. Vallos. i. palos. C. Vallos in masculino genere palos dicim⁹. His enī sustētant̄ vites: & alio vocabulo dicūtur pedamenta: l Metito. S. Vindemiato AN. fructus summito. m Bis vitib⁹. S. Ingruit vmbra. s. ipsi⁹ vitis et arboris q̄ amputāda est: vt dēptis foliis sol admittatur. q̄ p̄it vuę maturescere. A. Bis vitib⁹ ingruit. i. supuenit. Bis aūt ait: qm̄ post primā pampinationē iterum crescunt pampini: & q̄ntitate: et nūero. Vñ Pli. li. xvii. c. xxi. ait. Pampina verna in ꝯfesso ē ab Idib⁹ maiis inter dies decem vtiq; antēq; florere incipiat: de seq̄nte variant̄ sententię. Cum defloruerit aliq pampinādū ꝓtutāt. alii sub ipsa maturitate. His igit̄ patet nō ꝯuenire illd: Bis vitibus ingruit vmbra s. ipsius vitis & arboris. n Bis segetē &c. S. Semel autūnali: & semel verna li tp̄e. A. Bis segetē. Post primā inqt purgatiōem iterū opus est purgare: ac ꝙ euellere herbas: nec ꝓcedere pt bis. id est autūno & vere: quia hyemis initio vt plurimū seritur aut autūni fine.

o Densis sentib⁹. AN. id est propter carduos & tribulos ac lappas. Vnde Virgilius in libro primo inquit: Vt mala culmos esset rubigo: segnisq; horreret in aruis Carduus. intereunt segetes: subit aspera sylua: lappęq; tribuliq; &c. p Dur⁹ vterq; labor. S. & euellēdarū herbarū. et secandarū frōdiū. A. Vterq; labor. Vitium & segetū purgatio.

q Laudato ingentia rura exiguum colito. SER. Hoc etiam Catō in libris dicit ad filium de agricultura: quod ideo dictū est. Vel quia maiores: agros incultos rura dicebāt. i. syluas & pascua. Agrū vero dicebāt eū qui colitur: vt intelligam⁹: Laudato īgētes syluas colito agrū minorē: Vel qd meli⁹. qa ait ī prio. Alternis idē tōsas cessare nouales. Et segnē patiere situ durescere cāpū: qd fiere non pōt nisi fuerint spacia maiora terrarū. Nam & Cato (vt dixim⁹) & Cicero in œconomicos: ob hoc laudāt prędia latifunda. Vel qa vt Donat⁹ dicit: etiā nō culta p̄stant aliquid dominis. AN. Exiguū colito. Modū agri inprimis seruandū antiq putauere. quippe ita censebāt. Satius esse min⁹ serere: meli⁹ arare. q̄ in sētentia & Virgiliū fuisse videto. ait Pli. li. xviii. Colū. etiā refert li. v. c. iii. Proridiū quēdam duas filias & vineis cōsitū habuisse fundū: cui⁹ tertiā partē nubenti maiori filię dedisse in dotē: ac nihilominus ęq̄ magnos fruct⁹ ex duabus ptibus eiusdem fundi ꝑcipe solitū. Minorē filiā: deinde nuptui collocasse in dimidia parte reliqui agri: nec sic ex pristino redditu detraxisse. & cetera. In vltimo Valerii habetur de Rustico laudato a Phebo: qui nunq; exiuerat agellum suum: sed frequentibus exercitiis colebat.

r Rusci. SER. Ruscū virgultū est. vnde vites ligātur. et cōmēorat labores: q̄ licet circa alia: tñ ꝓ vitib⁹ exercent̄. A. Ruscū herba est sponte nascens: q̄ in cibis vtunt̄ plereq; gentes Plini⁹ li. xxi. c. xxviii. Maro tñ fruticis genus esse ostendere videtur: eo demū vites ligabant̄. C. Rusci: qui sentes alio nomie appellantur. nascunt̄ vbiq; in agris & sepibus. Est aūt ad vituperationē vitiū: ꝙ non solū ipse maxio studio colendę sunt. Sed & multi frutices propter vites colunt̄.

Cęditur:inculticq; exercet cura salicti.
Iam vinctę vites:iam falcē arbusta reponent:
Iam canit effoetos extremus vinitor antes:
Sollicitanda tamē tellus: puluisq; mouēdus:
Et iam maturis metuendus iuppiter vuis.
Contra non ulla est oleis cultura: necq; illę
procuruā expectant falcem:rastrosq; tenaces:
Quum semel hęserunt aruis:aurasq; tulerūt:
Ipsa satis tellus cum dentē recluditur vnco
Sufficit humorē:& grauidas quū vomere fru= ges.
Hoc pīguē & placidā paci nutritor oliuā.
poma quoq; vt primū trūcos censere valētes:

s Inculticq; exercet cura salicti. SER. Quasi cū indigna tione:aut causa vitiū.cura etiam nos sponte nascentium rerum fatigat. AN. Inculti salicti.. Hoc ideo:quia (vt Pli. libro.xvi.ca. lii.ait de salice) nullius quippe tutior reddi tus minorisue impendii:aut tempestatum securior.
s Exercet. A. agricolam scilicet.
t Iam falcem arbusta reponent. S.i.iam putatę sunt:nec falcem requirūt. v Arbusta. A. Arbores vitibus ma ritatę:de quibus ęgloga.ii.latius. Et Plinius libro xxvii: cap.xxii.ait. Nobilia vina nōnisi in arbustis gigni: & in hisq; laudatoria summis:sicut vberiora imis:adeo excel sitate proficitur: x Iam canit effoetos. S. Melius est effoetus legere q̄ effectos: vt quidā volunt. A. Quidā an tiqui textus habent effectos.quidā vero effoetus. Canit. laudat canendo. Effoetus: lassus: fatigatus:languidus.
y Vinitor. AN. vineę cu stos & fossor.
z Antes. S. Antes alii extremos vinearū ordies accipiunt. Alii macerias quibus vineta claudunt: quę macerię fiūt de assis id est de siccis lapidibus. vn̄ & assę tybię dicūtur: quibus canitur sine chori voce. Dicunt aūt antes a lapidibus eminētioribus q interponunt ad maceriem sustentādam: nā pro prie antes sunt eminētes lapides:vel columnę vlti mę:quibus fabrica susti net: & antes appellarūt: απο του αντισηκειν ad q; ethimologiā etiā extre mos ordines vinearum possumus trahere:q ante stant: Hoc autē dicit:iam canit rusticus labore fini to:tamen deesse nō pōt: quin circa culturā vitium exercere adhuc debeat.
AN. Antes dicunt extre mi ordines vinearum: vt fest9 ait: Antię ꝓo mulie bres capilli demissi i fron tem. a Puluisq; mo uēd9. S. Genus ipsum culturę pulueratio vocatur:quo im minutę glebę vitibus applicatur. A. Puluis. Plinius lib. xvii.c.xxi.scribit fossione puluerem excitatum: contra so lem nebulasq; viuis prodesse. Theophrastus li.tertio cau sarum docet:q pulueris exercitationem primis tempori bus cum nigrescere vuę incipiunt facere debemus. dam nari autem quousq; ad maturitatem perueniant. CRI. Puluisq; mouendus. Quod dixerat paulo supra.glębaq; versis Aeternū frangenda bidentibus.
b Maturis metuendus Iuppiter vuis. SER. Aer mo re suo:cuius varietas laborem:plerunq; decipit rusticorū. et tacide videtur admonere:quod in primo aperte dixit. In primis venerare deos:sacrificiis tempestates eē pellen das. c Inppiter. A. Aer.pluuia.qua nimia marcescūt vuę. d Vuis. C. Vua dicitur quasi vuida. Differt aūt vuidum ab humido. Vuidum enim internum habet hu morem:vt poma. Humidum vero externum: vt dicim9 tabulam humidam. e Non vlla. S.i.nulla. Alii nonnulla legunt: id est aliqua:non vt in vitibus nimias necq; procuruā expectant falcem vt putentur:quod tamē ad curam anniuersariā refert.naq; necesse est:licet tarde pu tari ANT. Non vlla.id est nulla: Nec aliquo pacto legen dum est:nonnulla:id est aliqua. Nam ipsemet poeta di cit oleas:vbi excreuerant non expectare. falcem:nec ligo-

nes. Nam satis humores recipiūt. Vel quum vinea effun ditur. Vel cum aratur ager ad segetes. Nō ergo Virgilius id quod nunc ait de primis annis intelligit: sed vbi exer cuerint:vt dixi. Nam in primis ānis adhibenda est cura: Vnde Cato capitulo.xliii.sic ait. Si voles vinea cito cre scat: & olea quam seueris:semel in mense: sarrito sulcos: et circūcapita oleagina:quot mensibus donec trimę erūt: fodito quoq; eodem modo ceteras arbores procurato. et capitulo.xliiii.ait. Oliuetum diebusquindecim ante ęqui noctium vernum incipito putare:ex eo die dies quadra gintaquinq; recte putabis &c. Columella libro quarto:ca pitulo.xvii.inquit. Si in olea vnus ramus.aliquādo cęte ris largitior est:nisi eū resciderls arbor tota fiet retorrida: Et Plinius libro.xvii.capitulo.xvii.scribit: q si quis quę rat quod tempus olęę serendę sit: Agro sicco per sementē: agro laeto p ver. Oliuetū dieb9 q̄ndecim &c. vt pau lo ante. Stirpes leues fact to certum oleas:aut au tumno ablaqueato: & stercus adiicito:radices si rursum abibunt crassio res fient: & in eo radices vires olęę abibunt. Ve tus oliuetum ab ęquino ctio verno intra vergilia rum exortū interradi al ternis annis melius inuē tum.circūfodi autē om nib9 annis a solstitio duū cubitorum scrobe pedali altitudine:stercorari tertio anno. His igit patet etiā vbi excreuerint oliuas re quirere aliquam culturā. Poeta tamē nec falce nec rastris vbi exercuerint in digere ait:quod absurdū non est. Vidi enim oliue ta omnino pene neglecta nihilominus baccis refe cta.

f Expectant: AN. anno quoq; videlicet sicut vitis:
g Rastros: SER. ad fodiendum scilicet. Negligentiam autem ferūt olęę cum iam ceperint esse valentiores. nam adhuc paruę nimiam curam referunt.
h Tenaces: ANT. superius ait. Et duros iactare biden tes. i Aurasq; tulerūt. SER. ferre auras proprie est as suescere aeris varietati:quę obest rebus teneris. CRI. Au rasq; tulerunt.id est passę sunt.aerem scilicet & frigus: & calorem:ita vt iam assueuerunt.
k Ipsa satis tellus. SER. hoc dicit aratum oliuetum & oleis prodest. & exinde frumenta gignuntur.
l Dente vnco. A. ligone vel rastris. m Sufficit hu morem. S. scilicet cū ministrat arboribus.
n Grauidas cum vomere fruges. S. Cum abundat. Nā hoc dicit subministrat fruges vomere:id est per vomerē: Ennius. Effundit voces proprio cū pectore sancto. id est proprio pectore:nā cū vacat. Vrbanus tamen sic accipit: Grauidas cum vomere:id est statim post arationem. AN. Cum vomere. Ordo est: & cum tellus recluditur vo mere sufficit:id est subministrat fruges grauidas.
o Hoc. S. hac re. p Nutritor. S. pro nutri:posuit im peratiui passiui futurum pro pręsenti actiui. A. Nutritor nutritor & nutricator pro nutrit & nutricat olim dixere: vt probat Nonius. q Pomaq;. A. Ostendit poma ria fieri debere:cum nulla fere cura indigeant.

r Et vires habuere suas: SER. Quia tenera virgulta solent religari validioribus fustib⁹. sicut supra ait de vitibus. Vitib⁹ enim ti quarũ & contemnere ventos. A. Vires suas. dũ enĩ nouellę sunt arbores sudib⁹ ligari solent.
s Nec min⁹ interea. A. Dum nr̃a ope nõ idiget: nec minus quasi nr̃a ope indigeret eacꝫ frueretur.
t Fœtu nem⁹ oẽ grauescit. S. Fœtu vtilitate. Nã omnis fœtus vtilitas est. Illuc autẽ tendit laus ista syluarũ. vt et ꝓbet nõ mirum esse si & poma et oliuę sine cultura ꝓbeanť. et crescat vituperatio vitiũ: in quas tantus impẽdiť labor. A. Oĩe nemus fœtu grauescit: omnia amoena sylua ꝓducit: Vt castaneas: corylos: nuces: mala: cerasia & huiusmõi.
v Sanguineiscꝫ baccis. S. accipimus poma syluestria. A. Sanguineis baccis: vt arbutis. cornis & similibus. C. Sanguineis bac. nam frutices quędam sunt quas virgas sanguineas nuncupant. x Inculta auiaria. S. secreta nemora q̃ aues freq̃ntant. A. Incultę siluę. auiũ statiões.

Et vires habuere suas: ad sydera raptim
Vi propria nituntur: opiscꝫ haud indiga nr̃ę:
Nec minus interea fœtu nem⁹ oĩe grauescit:
Sanguineiscꝫ inculta rubent auiaria baccis.
Tondentur cythisi: thędas sylua alta ministrat:
pascunturqꝫ ignes nocturni: et lumĩa fundũt:
Et dubitant homĩes serere: atcꝫ ĩpendere curã.

y Tondenť cythisi. S. Virgulta a Cytho insula vbi abundãt nominata. A. Tondentur. i. metunť ꝑ animalib⁹. De cythiso aũt et frutice lati⁹ videto in Tityro. Plini⁹ preterea li. xiii. ait: cꝫ nec aliud minoris impendii est. CRI. Tondenť cythisi. Nã (vt dixim⁹) sexies: aut ad minus quater in anno metunt cythisum.
z Thędas A. faces. nam thęda arbor est resinã ferens: flammis ac lumine sacrorũ etiam grata. Pli. libro. xvi. z Pascũturqꝫ. SER. scꝫ a thędis ꝓpter resinã: C. Pascunťcꝫ ignes. Aegyptii ignen animal putauere: & tã diu viuere: cꝫ diu illi alimentũ suppetit: a Et dubitãt. A. cum nulla fere cura sit opus. C. Et dubitant. Optima interrogatio: & quę magnã habet efficaciã: cũ re iam ita exagregata infertur: ut aliter cꝫ volum⁹ aduersari⁹ respondere nõ possit. b Serere. A. videlicꝫ q̃ in nemore & auiariis sine aliq̃ cura fœtus ꝓducũt. Itẽ serere cythisum & thędas: cũ: sine labore: sine cura: sine impẽdio multũ cõmodi afferãt.

c Quid maiora se. SER. maioris cõmodi cꝫ deqb⁹ iam dixi. et sic ait: etiã minora quocꝫ hominibus in multis ꝓdesse. C. Quid maiora se. Sententia. Si tanta vtilitas est in minoribus rebus: vt sunt salices & genistę: quanta erit in maioribus.
d Aut ille. SER. scilicet salices & genistę: multi tamen

Quid maiora sequar: salices hũilescꝫ geistę:
Aut illę pecori frondẽ: aut pastorib⁹ vmbras
Sufficiunt: sepemqꝫ satis et pabula melli

& tilię legunt: vt tria dixerit. scilicet salices: tilias et genistas.
e Pabula melli. ANT. Genista enĩ (vt Pli. inq̃t libro. xxiiii. c. xxiiii.) flores habet apibus gratissimos. Et in Tityro poeta dixit: Hiblęis apibus florem depasta salicti.

Et iuuat[e] vndantẽ buxo[f] spectare cytorum[g].
Naritięqꝫ[h] picis[i] lucos: iuuat arua videre:
Non rastris hominũ: non vlli[k] obnoxia curę.
Ipsę caucaseo[l] steriles[m] in vertice syluę[n]:
Quas animosi[o] euri assidue frangũtqꝫ ferũtqꝫ
Dant alios alię fœtus: dant vtile lignum
Nauigijs pinꝰ: domibꝰ cędrumqꝫ[p] cupſſosqꝫ.
Hinc[q] radios[r] triuere[s] rotis: hĩc tĩpana[t] plaustris[v]
Agricolę: & pandas[x] ratibus[y] posuere carinas[z].
Viminibus[a] salices fœcundę: frondibus vlmi.
Et myrtus[b] validis hastilibus: & bona bello[c]
Cornus: & itureos[d] taxi torquentur in arcus.

e Et iuuat vndantẽ. S. montẽ Macedonię: in quo abundat buxus. quę mota vento ęstus imitatᷓ vndarũ. A. Et iuuat ꝛc. Ostendit poeta oblectationẽ pbere syluestria loca. quanto magis igitᷓ culta. narrat inde syluestriũ arborꝫ cõmoda quibus quidẽ fruunᷓ homies. C. Vndãtẽ. Nam mota vento sylua: cuius virgulta flexibilia sunt: ęquor vndas faciens imitatur. f Buxo. AN. Buxi materies honorata est. est enĩ lenis & solida quadam duricia ac pallore cõmendabilis. C. Buxos. Buxus arbor est in opere topiario summopere cõmendata. Dicitur autem opus topiarium: id est locale. quotiens arbor suis radicibus adhęrens: ac viua ĩ suis sedibus manẽs: humano artificio in varias formas flectitᷓ. vt aut homĩs aut dracõis. Tria eiꝰ genera Gallica amplitudĩe procerior. Oleastrũ in omni vsu damnatum. nam grauẽ pręfert odorẽ. Tertium genus nostrate est. Buxus ĩpireneis ac cytoriis mõtibꝰ plurima ẽ. in berecynthio tractu crassissima. grece πυξοσ dicitur. vnde & pixides appellant vasa q̃ ex buxo fiunt. Iuuẽalᷓ. Cõdita pixide lydę. Nos qui aũt boxon hetrusce appellamꝰ. illa boxola dicimus.

g Cytorũ. C. Refert Strabo in aphlagonia esse cytorũ: qđ olim sinopensiũ emporiũ fuerit. Et vt ait Ephorus dictus est: a cytero Phryxi filio. Ait idẽ Stra. ĩ Amastriana regione plurimã atqꝫ optimã buxũ nasci psertim circa Cytorũ.

h Naritięqꝫ picis. S. a loco in quo abũdat pice. A. Naritię. Naritia Ithacę tellus optatissima: & ipsa olim vlissis patria: vt scribit Dionysius. Ithaca aũt insula est ĩ mari Ionio: vt Mela scribit. C. Naritię oppidũ est in locride. i Picis. A. Picea mõtes amat atqꝫ frigora. feralis arbor et funebri inditio ad fores posita. Hęc plurima resinã fundit: interueniẽte cãdida gẽma: tam simili thuri: vt mixta visciui discerni nõ queat: & inde fraus sępissime Asię. Plinius libro. xvi. c. xv. k Nõ ulli obnoxia curę. S. nõ debitricia: nihil labori nostro debentia. l Ipsę caucaseo. S. Caucasus mõs est Scythię. positus hic p quibuslibet asperrimis mõtibus. A. de caucaso vide ęgloga. vi. Eius aũt vertices hyeme sunt inaccessibiles: vt Strabo ait li. xi. m Steriles. S. Dicit cõparatione pomiferarũ arborũ. n Syluę. C. Loca arboribꝰ consita dicunᷓ. Sed q̃ cõstãt ex arboribus pomiferis: & pomaria et viridaria dicũtur. Syluarũ vero alię sunt glandiferę: quoniã suibꝰ ac reliqs quadrupedibus glandes subministrãt. Alię cedue q̃ certo quodam tẽpore cęsę: aut ędificiis: vinearumqꝫ pedamentis materiã prębent: aut ignem alunt.
o Animosi. C. vehementes. Est autem epitetum de nomine greco. ανεμοσ enĩ ventus. p Cędrũqꝫ cupssosqꝫ. AN. Mauris plurima arbor cędri & mensarũ insania. Sunt autem cuprẽsso fœminę etiam num syluestri similes folio: odore caudice: vt Pli. li. xiii. scribit. c. xvii. Theophrastus vero libro. iii. edocet: ꝙ Cędrus est iunipero non absimilis: sed folio maxime distat: eius materies putredinem nullam sentit. frutex odoratus. Idem Pliniꝰ libro. xvi. c. lii. ait: ꝙ Cędrus ĩ Creta: Aphrica: Syria laudatissima est. & cędri oleo pervncta materies: nec tineã: nec cariem sentit. Iuniperi eadẽ virtꝰ quę cędro. Ephesięqꝫ Dianę templi tectũ conuenit e cedrinis trabibus. ualuas esse e cupresso. Et vticę templũ Apollinis Cędrinas trabes habet. C. de Cędro dicemꝰ in. vii. ęneidos. De cupsso dictũ est. q Hinc. S. de syluis scilicet. Nam de cupresso aut cędro nullus vnqꝫ efficit rotas aut radios.
r Radios. AN. Corni lignum non alio pene ꝙ ad radios rotarum vtile: aut si quid cuneandum sit in ligno: clauis ve figendum ceu ferreis. Ilex itẽ et oleaster ac olea: q̃ cariem vetustatemqꝫ nõ sentiunt: Plinius libro. xvii. c. lxi.

s Triuere. S. tornauere: composuere de torno.
t Tympana. S. tecta vehiculorũ. ANT. Tympana dicunᷓ a tympaniso: qđ est extendo & verbero: sunt aũt vasa semisphęrica q̃ semp bina ferunᷓ: in qbus ab vno latere pellis extenditᷓ: et virgula pcutiunᷓ. His in sacris Cibeles vtebantur. Hic aũt p operimẽtis vehiculorũ methaphoricos ponunᷓ. v Plaustris. A. Vehiculis. de quibꝰ libro. i. Georg. Hic autem pro pilentis ponunᷓ. erat enĩ pilentũ cõtextũ rotis quatuor: quibus matronę olim vtebantur. Virgiliꝰ. Pilẽtis matres in mollibus.

x Et pãdas. S. curuas. ANT. Et pandas ratibꝰ posuere carinas. Larix in humore pręcipua: & alnus nigra: non improbatᷓ in aqua fagus. Plinius libro xvi. capitulo. lxi. y Ratibus. AN. Rates (vt inquit Fęstus) vocantur ligna colligata quę per aquam agunᷓ. quo vocabulo etiam interdũ naues significantur. z Carinas. A. Nautę carinam vocãt infimã trabem: vbi nauis fundaᷓ. Quod quidẽ Ouidius quoqꝫ videtur asserere: ait em̃ libro. iiii. de ponto. Dũ mea puppis erat valida fundata carina: Qui mecũ velles currere primꝰ eras. a Viminibꝰ salices fœcun. S. legitur & fœcundę frõdibus vlmi. C. Viminibus. Salicis octo genera ponit Plinius. Nam q̃dam in eam proceritatẽ exeunt vt perticas et pedamenta prębeãt vitibus. Item vimina corbibus et aliis vasis texendis: vnde tertiũ ruris salicĩ in extimatione dedit Cato. b Et myrtus validis hostilibus. S. Alias. Et pastoralem pfixa cuspide myrtũ.
c Et bona bello cornus. SER. Apta est enim cornꝰ hastilibus. d Itureos taxi torq̃nᷓ in arcus. S. hoc est in similitudinẽ arcuũ itureorũ. Itureos aũt dicũt parthicos. AN. Itureos. Id nomẽ sine. h. scribendũ est. Probus autem ait. Itureos nationẽ esse Scytarũ. Strabo vero lib. xvii. scribit Montanã regionẽ iturei et Arabes hñt: malefici omnes. Pliniꝰ libro. v. c. xxiiii. In parte Syrię quę cœle dicitur: scribit esse itureorũ gentẽ. Ab illis igitur ppłis itureos arcus poetam dixisse intelligendũ censeã. C. Iturei populi sunt: de quibus ita ait Strabo. Eius initium est Laodicea: quę apud libanũ est: mõtanã regionẽ iturei et Arabes habẽt. Idem auctor in confinibus picentinorũ: qui Italię populi sunt: Iturum ponit oppidũ: Ispello vicinum.

Nec tiliȩ leues: aut corno rasile buxum:
Non formam accipiũt: ferroq; cauant acuto.
Necnon & torrentẽ vndã leuis adnatat alnus
Missa pado: necnon & apes examina condũt:
Corticibusq; cauis vitiosȩq; ilicis aluo.
Quid memorãdũ ȩque baccheia dona tulerĩt:
Bacchus & ad culpã causas dedit: ille furẽtis
Centauros lȩto domuit rhȩtumq; pholumq;:
Et magnũ hyȩlum lapytis crathere minantẽ.
O fortunatos nimiũ bona si sua nôrint
Agricolas: quibꝰ ipsa procul discordibꝰ armis
Fundit humo facilem uictũ iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta supbis
Mane salutantũ totis vomit ȩdibus vndam:

e Nec tiliȩ S. Ordo est: nec non. hoc est etiam. A. de tilia videto li. i. Georg. f Rasile: A. Rasiles calathi dicunẽ quasi rasi. nihil extantis aut redũdantis plenitudinis. Virgilius tñ hoc loco ait rasile buxũ: q̃si rasibile. g Missa pado. SER. Species est pro genere. h Corticibus. A. suberis &c. i Viciosȩq; ilicis aluo. S. Cariosȩ. Vult aũt ꝓbare etiã putres arbores hr̃e aliquã vtilitatẽ. Sane hic pro aluco per Synerisim: aluo dicitur.

k Quid memorandum ȩque. S. quid similiter laudandũ. A. Quid memo. Quid vltra dicẽdũ de syluis et arboribus. Aeque. eodẽ mõ: sicut ex amina & alia commoda iam enũerata. Vel q̃d memorandũ ȩque: q̃d similiter laudandũ. C. Quid memorandũ ȩque. Artificio se ꝯcludit vituperationẽ: cũ maiori cultura indegeat. & ꝓpter illd̃ virgulta colant. ac deniq; homies furiosos reddat.

l Tulerũt dona. SER. Sicut syluȩ multa sponte ꝓcreantes. Alii. & quȩ legũt: vt sit sensus. quid dicendũ quȩ tulerũt. i. attulerũt: ipsa etiã dona Bacheia: vt hoc dicat: parũ est ꝙ vites tm̃ laborem requirunt cũ munera earꝝ causas p̃stant furoris. A. Tulerunt arbores ipsȩ in syluis. nanq; syuestres vites vt vuȩ in eis sunt q̃ sunt bacheia dona.

m Bachus. A. & ad superius vites: quibus nunq̃ satis opere est: dãnasse quodãmodo visus est. Nunc vero earũ fructus: quibus quidem furor hoibus ĩngruit. vl' potiꝰ nos hortat̃ facta ecbasi. i. excursu enũerãdo syluarũ cõmoda: vt vites nõ relinq̃mꝰ: q̃q̃ m̃lto labore indigeãt: cũ ꝓ earũ fructu patiẽdo centauri etiã mori nõ dubitarũt. n Ad culpã. A. Ad scelꝰ. eiꝰ enĩ odore ducti doliũ pholo rape voluerĩt. o Ille furentis cẽtauros. S. Atqui in ȩneid. ait. Mars perdere gentẽ ĩmanẽ lapytum valuit. Sed hoc soluit Horatiꝰ dicẽs. Nec Semeliꝰ cũ marte cõfundet p̃lia Thyoneus. Nã reuera licet irarum causas mars habuerit. Lapytȩ tñ & centauri in furorẽ sũt ebrietate cõpulsi. deinde hoc loco cẽtauros ait in furorẽ actos a libero. non lapytas. A. Centauros. historia est. vt Diod. libro. v. edocuit. Pholus centaurus quũ domi Herculem suscepisset. defossum aute vini dolium extulit. Verũ eius odor ingens ad propinquos Cẽtauros delatus ebrios reddidit. Vna igitur Pholi domũ magno impressi tumultu ad rapinam versi sunt. Pholus itaq; timens quũ se abscõdisset. solus Hercules illis obstitit: qui superior multos eorum peremptis: reliquos in fugam vertit. Verum Pholus vt cognatos sepeliret: sagitta a quodã euulsa seip̃m vulnerauit: quo vulnere cum curari nequiret: obiit. & ab Hercule magnifice sepultus: monti nomen dedit. Centauros. Centau stimulo nobis est. Inde centauri vt puto: nã vt scribit Strabo libro nono de Thessalia. Centaurorum natio dura sane agrestisq; erat: quos Homerus a perithoo fuisse expulsos a Pelio monte scribit: qui filius Ixionis Lapytharum regis erat. p Lapythis. C. Lapytha secundũ ysidorum Apollinis filia fuit: a q̃ lapythȩ ppl'i denomi-

nati sũt. hi in Thessalia sunt centauri (teste Plinio) ex q̃ro pugnare inuenerũt. vehi autẽ equo inuenit Bellerophontes. q O fortunatos nimiũ sua si bona norint agricolas. SER. Non est abruptus transitus ad laudem vitȩ rusticanȩ. Sed ad superiora pertinet. Post vituperationem quippe vini: ista quasi consolatio est: per quam ostendit quantas voluptates rusticis natura prȩstiterit. Q ait fortunatos nimium: non ad fortunam: sed fortunȩ ptinet quantitatem. Nam hoc dicit: Quantum in se est maximas eis natura prȩstitit voluptates: quas si nossent: essent nõ fortunati sicut nunc sunt: Sed nimium fortunati. AN. Tullius in Catone maiore Catonem ipsum illa dicere ĩtroducit. Venio nũc ad voluptates agricolarum: quibus ego incredibiliter delector: quȩ non nulla impediuntur senectute: & mihi ad sapientis vitam videntur accedere. habent enim rationem cum terra: quȩ nunq̃ recusat imperium: nec vnq̃ sine vsura reddit q̃d accepit. Sed alias minore: plerunq; maiore cum foenore. Et Seneca ep̃la pria libro tredecimo de Scipione maiore inquit. Abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se: terramq; (vt mos fuit priscis) ipse subigebat. Horatius quoq; secunda Ode carminis Epodon rusticȩ vitȩ laudes & cõmoda enũerat: vti & maro amplissime. O. nunc interiectio est admirantis: de q̃ latius in Tityro. CRI. Fortunatos: cũ iam multos in agricultura labores esse ostenderit: ita librũ concludit: vt nihilominus sunt ꝑferendi labores: quando inde summũ bonum consequimur propter animorũ quietem quam ibi inuenimus: cũ ab ea ambitio atq; auaricia quibus maxime premitur vita ciuilis: & vnde & ciuilia & externa excludunt bella omnino remota sint. r Procul disco. ar. S. Longe a ciuitatibꝰ plenis iurgio et rapinis. C. Procul discordibus armis: a quiꝰ extremȩ ꝓueniũt calamitates: s Facilẽ victũ. A. Facilẽ cibũ. Habent enĩ in agro parata oĩa ad victũ necessaria. t Iustissima. S. ꝓprie. Nã si iustꝰ est q̃ q̃d accipit reddit. terra vtiq; iustissima ẽ: q̃ maiore fȩnore accepta restituit. C. Iustissima. Vrbani q̃stus ꝑiculis laboribusq; pleni sunt. Nã impiger extremos currit mercator ad Indos: Per mare pauperiẽ fugiẽs ꝑ saxa ꝑ ignes. Et sȩpe: aut naufragiis: aut iacturis merces pereunt: aut vilescũt q̃ care emptȩ fuerãt. Tellus aũt sine vllo ꝑiculo semẽ acceptũ cũ maximo foenore reddit. v Si nõ ingẽtem. Non solũ vitã laudat rusticã. sed etiã cõtrariã. i. vrbanã vituperat. nã ista quȩ de vrbibꝰ dicit opinabilia sunt bona: nõ etiã vera: vt rustica sunt. Multum enĩ interest inter verum & opinatũ malũ seu bonũ. Vnde Iuuenal'. Pauci dinoscere pñt vera bona. x Mane salutantũ. A. Prima secundaq; hora potentes amicos salutabãt: q̃d Martialis libro. iiii. optime docet: ibi videlicet prima salutantes: atq; altera cõtinet hora: Exercet raucos tertia causidicos. Et Iuuenalis, Quid das vt collum aliq̃n salutes.

y Varios. A. ornatus vti solebat in supbis domibus apparere. z Inhiant. S. habere desiderat: & dicim⁹ inhio illam rem. A. Inhiant. i. concupiscũt. C. Inhiant. Hiare est os aperire. Sed quia qui aliqd admirant̃: aut vehemẽter cupiũt.. hiantes. i. apto ore id spectant. inhiare cõcupiscere dicim⁹. a Pulchra testudie. S. i. indica. Vñ postes ornantur: vel lectuli. Lucan⁹ foribus testudinis Indę. Terga sedent fuluo maculas distincta smaragdo. A. Testudie. i. testudineis laminis: quib⁹ etiã lectos et repositoria vestiebãt. Inde scribit Plinius lib. ix. c. x. ꝙ testudines tãtę magnitudinis indicũ mare emittit. ut singłarũ superficie habitabiles casas itegãt. atqꝫ inter insulas rubri ꝑcipue maris his nauigẽt cymbis. Testudinũqꝫ putamina secare in lamias: lectosqꝫ & repositoria his vestire Corbylius pollio instituit. C. Concordat cum Anthonio. Addens ad hoc ꝙ cum libertate spirandi insummo enatent: ita desiccant̃ dorsa: vt mergi nequeãt: vñ facilius capiunt. Troglodite cornigeras habẽt: vt in ſira adnexis cornibus latis: sed mobilibus: quorũ in natãdo se remigio adiuuant. Chelolphagi populi sunt q illis vescũtur. Troglodite autẽ ad quos adnatant: vt sacras adorant. Testudinum putamina in laminas secare: lectosqꝫ & repositoria illis vestire Corbilius pollio instituit. deinde lignarii fabri ex varietate colorum qui in lignis sunt testudineũ illud post imitari ceperunt. b Postes. ANT. postes dici videntur: ꝙ post fores stant. Priscianus auctor. c Illusasqꝫ auro vestes. S. id est in quibus artifex ludens auro aliqua depingit. male aũt quidam illusas legunt. AN. Inclusas. i. depictas. d Ephyreia ęra. S. Corinthia: q̃ laudat etiam Cicero. nam ephyrea est Corinthus. ANT. Ephyre ante: postea Corinth⁹ appellata est. Colonia colli applicata in ischmo scilicet. Videto Pliniũ lib. iiii. c. v. vbi de peloponneso loquitur De Corintho etiam Strabo libro. viii. plurima scribit. inẽ q̃ ꝙ ciuitas ipsa Corinthiorũ amplissima vsqꝫ fuit et opulentissima: seu viros innũerabiles ad ciuile regimẽ peritissimos: siue eximias opificũ artes aĩo vertis. erantqꝫ in ea plurima opera aere eaborata: Sunt q dicũt. i. causa metri ĩ Ephyreia ĩterpositũ: sed cum ephireios a gręcis dicatur: soluit ei diphtongum. vt etiam ibi Priameia virgo. CR. Ephyreia. Corinthia. corinthus a corintho Sisypho filio prius Ephiron nominata fuit. aiunt nõnulli. Eusebius aũt ponit hęc verba. Ephira quę nunc Corinthus vocatur a Sisypho condita est Anno mũdi. M. M. M. ccccccc. xii. regnãte Pelope. a quo est. Peloponnesus vocatus. et regnante Athenis Erichtheo Pandionis filio. Ephyreia soluitur dyphtongus vt stet versus, nam est εφυρειοσ grece. Dicebant̃ aũt vasa Corinthia: quoniam incensa Corintho: fecit casus: vt simul, liquefactis auro ee argento & aere: ex admixtione illorum colorum pulchrius appareret metallum. e Assyrio. S. Assyrii sunt populi adiacentes Syrię. apud quos primum inuẽtus est vsus purpurę. A. Assyrio. Persię iuncta est Assyrio ĩ qua babilon est. vt Strabo libro: xvi. scribit. CRI. Assyria. Tirio. nam Tiros phoenicis est: quę est in Assyria.

f Veneno: S. colore. A. intelligit autem purpureũ liquorem in Tito vrbe phoenice optimũ. Phoenicia enĩ pars est Syrię vt scribit Ptholome⁹ libro. v. Et Pli. li. v. c. xiii. C. Veneno colore. eo ꝙ vestem ita percurrat: vt venenũ corpus. Nam latini id venenũ vocãt: quod gręci pharmacon. carent ergo luxuriosis deliciis.

g Nec casia liquidi corrumpit̃ vsus oliui. SER. Casia herba est ex qua fit vngẽtum. M:re autem ait vsus oliui corrumpitur. uau oleum generalem vsum habet: quod cũ in vnguẽtum fuerit corruptũ vni rei tantũ esse aptũ ĩcipit. ANT. De casia videto in Alexi. i Secura quies. C. quib⁹ rebus nihil est in vita iucundius:

Nec varios inhiant pulchra testudine postes:
Illusasqꝫ auro vestes: ephyreiaqꝫ ęra:
Alba nec assyrio fucatur lana veneno:
Nec casia liquidi corrumpitur vsus oliui:
At secura quies: & nescia fallere vita:
Diues opum variarum: et latis otia fundis:
Speluncę: viuiqꝫ lacus: et frigida tempe:
Mugitusqꝫ boũ: mollesqꝫ sub arbore somni.
Non absunt illic saltus: ac lustra ferarum:
Et patiens operum paruoqꝫ assueta iuuentus.
Sacra deum sanctiqꝫ patres: extrema per illos

k Nescia fallere vita. S. aut quia innocẽtes sunt: aut quia imobilis est status vitę eorum. Vrbanorũ enĩ fortuna: aut insidias: aut ꝓscriptiõe variat̃. l Latis ocia fun. SER. Fundus dicit̃ ab eo ꝙ rerum omniũ sit fundamẽtum. A. Ocia voluptates fundus. ager. quod videbatur pecudũ ac pecunię esse fundamentũ. fundus est dictus. aut ꝙ fundat quotannis multa. Varro auctor.

k Speluncę viuiqꝫ lac⁹: SER. id est bona naturalia nõ sicut in vrbibus labore q̃sita. Vnde Iuuenał. Et spelũcas dissimiles veris. C. Viui lacus. ad differentiã stagnorũ: in qbus aquę mortuę dicũt̃. l Frigida. C. id est voluptuosa ꝑpter ęstiuam refrigerationem: etiam aquas & vndas. m Tempe. S. Sunt ꝓprie loca amoena thessalię. abusiue cuiusuis loci amoenitas. A. Tẽpe. loca amoena a coeli tẽperamẽto dicta. vt li. i. ingt Lactan. Sunt autẽ ꝓprie loca in Thessalia quiqꝫ miliũ passuũ longitudine: et ferme sex latitudie vltra visum homĩs attollentib⁹ se dextera lęuaqꝫ leniter cõnexis iugis intus sua luce viridante. allabit̃ peneus qui inter ossam & Olimpũ nemorosa cõualle defluit. Pli. libro. iiii. c. viii. C. Tẽpe sunt loca in thessalia circa ripas penei flumis: vt demõstrat Herobotus: a quibus reliq̃ loca ruris amoena tempe denominant̃. Tempe aũt neutri generis nũeri pluralis. & ẽ gręca ꝺcliatio ΙΙατευπεα κχιτεuπΗ sic dicẽ⁹ fere n Mollesqꝫ. S. μαλακοι λαπο λενλοετιΗυπνοι AN. Molles iucundi. o Illic saltus ac lustra ferarũ. S. i. venatiões q̃ penit⁹ ĩ vrbibus nõ sunt. Bñ aũt lustra ferarũ: qa sunt ĩ vrbib⁹ lustra meretricũ. A. Saltus. Sylue qꝫ dic̃ lustra ferarũ: p q̃ venatiões intelligit. p Patiens operũ. C. duo summope optanda: & ꝙ corpus facile labores toleret: et ꝙ anim⁹ naturę obediẽs paucis ꝯtent⁹ sit. q Paruoqꝫ assueta.. SER. i. non vt vrbana quę est segnis & ꝓdiga. r Sacra deũ sanctiqꝫ pr̃es. SER. duo dicit. Sacra deorum sancta apud illos sunt. sancti etiam parentes. ANTO. Sancta deum &c. figura est Sylepsis per genera. dicẽdo enĩ sacra & patres sancti etiã sacra sancta intelligim⁹. sacrũ aũt vocatur quicqd destinatũ est diis. Macrobius li. primo. Satur. C. Sacra deum. & religionẽ colunt: & senectutẽ venerant̃: quę duo maxima putanda sunt. s Extrema per illos iusticia &c. Hoc & Aratus dicit: iusticiam primo in vrbibus. postea tantum in agris fuisse. Vbi eam inducit loquentẽ: cur abscedat e terris.

Iusticia excedens terris vestigia fecit.
t
Me vero primum dulces ante omnia musę
v
(Quarũ sacra fero ingenti perculsus amore)
x y
Accipiant: cœliq; vias & sydera monstrent:
z a
Defectus solis varios: lunęq; labores:
b c
Vnde tremor terris: q̃ vi maria alta tumescãt
Obicibus ruptis: rursusq; in seipsa residant.
d e
Quid tãtũ oceano properent se tingere soles

AN. Iusticia. videto ęgloga. iiii. t Me vero primũ ꝛc. S. Diu q̃situ est. vtrũ philosophię: an rusticitatis vita eẽt fęlicior. Vñ nunc dicit primã esse phiam: post ipaz rusticã vitã. Suã aũt personã pro q̃cunq; põit: sicut paulo post. Rura mihi placeãt: mihi pro cuilibet posuit. Sic ĩ primo. Nõ illa quisq; me nocte p altum ire. In. iii. Ne mihi tunc molles sub diuo carpe somnos. Et hoc ẽ qd dic Horati⁹ in arte poetica. Hoc amet: hoc spernat: pmissi carmĩs au ctor. A. Me vero priũ. prepõit rusticę vitę philosophicã. Hinc illam optimã: ad quã si accedere nõ possit: rusticam degere vitã exoptat. Est aũt ordo. Vero. sed. primũ ante omia: me dulces musę ac cipiant ꝛc. C. Me vero pri mũ. Proponit vitã contẽ platiuã: q̃ vnica ẽ. deinde e vita actiua quę multi plex variaq; est: & circa plurima versat: eligit vi tam rusticanã tanq; oĩm reliquarum quietissimã. v Quarũ sacr. fe. C. nã poetę musarũ sũt sacerdo tes. x Cœli vias. S. aut artes: aut alibi inueni ger mana viã: aut certe circu los: quib⁹ sydera ɔtinent. A. Cœli vias. Motus. ra tiones: cursus. Vltimi coe li motus ẽ: vt dicũt astro logi sup duas axis extre mitates: Polũ sc; arcticũ & antarcticũ: ab oriente per occidẽtẽ. in orientẽ ite rum rediẽs: quẽ motum ęquinoxialis circulus p medium diuidit: & etiam alter in feriorũ spherarũ motus p obliquũ huic oppositus sup axes suos distãtes a primis. xxiii. gradibus: &. xxxiii. mi nutis: sed prim⁹ oẽs alias spheras secũ impetu suo rapit: intra diẽ & noctẽ: circa terrã semel: illis tñ contranitẽtib⁹ hunc aũt ẽm motũ diuidit per mediũ sub q̃ quilibet sep ptem planetarũ sphęrã habet ꝓpriã: in qua ꝓprio motu fertur contra cœli vltimĩ motũ. C. Cœli vias: reuolutio nes cœlorũ q̃ oĩs spacio vigintiq̃ttuor horarũ ab oriente totĩ vertũt. y Sydera. C. Pręter planetas reliq̃ stellę sũt in octaua sphera: quę q̃uis & ipę contra suũ celũ ferant: tñ ꝓpter summã motus tarditatẽ imobiles dicunt. Pla netę aũt cũ septẽ sint: singuli singulis spheris: & ipsis con tra cœlũ ferunt: dispari tñ motu. Saturn⁹ eñ trigita ãnis spaciũ. xii. signorũ peragit. Iuppiter. xii. Mars duob⁹. Ve nus in singulis signis vigenos ac nouenos dies morat. Mercuri⁹ in q̃libet signo cõsumit dies vigintiocto: ac ho ras. xvi. sol triginta. Luna duob⁹ dieb⁹: & trib⁹ horis: & besse morat in q̃libet signo. Hinc cursum zodiaci perficit viginti: ac octo dieb⁹. Stellę vero q̃ in octaua sphera sũt ꝓpter illius ĩmẽsam amplitudinẽ singl'os gradus cœli cen tenis annis transeũt. Quapropter cũ cœlũ in trecentos se xagintasex grad⁹ diuidat: nõ ante triginta et sex milia an norũ totũ ipm ambiũt. Hęc aũt de q̃bus nũc q̃rit expli cabunt in primo li. ęneidos. z Defectus sol' varios. S. Atqui vno mõ tñ sol nobis deficere videt. s. cũ prima lu na e regione eius obstiterit radiis: & eos nobis fecerit nõ videri. Vñ varios accipim⁹ defectus: nõ quia variatiõe cõ tingũt. nã rõ vna est. vt dixim⁹: sed q; vl' variis tpib⁹ fiũt. Vel varie. Nã interdũ duob⁹: interdũ q̃tuor: interdũ pluri bus deficit. A. Defectus solis varios. Quũ in plenilunio luna fuerit in capite vel cauda draconis: sub puncto dire cte opposito sol in firmamẽto: tũc terra interponit soli et lunę. Vnde cũ luna lumẽ nõ habeat nisi a sole deficit a lu mine. Estq; generalis eclipsis in omni terra: si fuerit in ca pite vel in cauda draconis directe. Particularis vero ecli psis si fuerit prope: vel infra metas determinatas eclipsis semp q; in plenilunio: vel circa cõtingit eclipsis. Quũ aũt fuerit luna in capite vel cauda draconis: vel prope metas sup̃dictas: & in cõiunctione cũ sole: tũc lunę corp⁹ inter ponit inter aspectũ nostrũ & corp⁹ solare. Vñ obumbra bit nobis claritatẽ solis: & ita sol patiet eclipsim. nõ quia deficiat lumine: sed deficit nobis ꝓpter interpositionẽ lu nę inter aspectũ nostrũ et solem. Eclipo autẽ defici signifi cat. inde eclipsis. i. defectio. Vario etiã mõ sol eclipsat: qd cõtingit ꝓpter diuersitatẽ respectus in diuersis climatib⁹. a Lunęq; labores. S. vel errores: quia non recta incedit. Vel defectus contingũt lunę quotiẽs terrę altitudo inter ueniẽs radiis solis eã illuminari nõ patit. a q̃bus dr̃ lumẽ accipere. A. Lunęq; labo res. i. defectus: Iuuenalis Sati. vi. de mlierib⁹. Vna laboranti poterit succur rere lunę. b Vñ tremor ꝛc. S. Va rie sunt opiniones. Nam alii dicũt ventũ eẽ in ɔca uis terrę: q̃ motus etiã ter ram mouet. Salusti⁹. Vẽti per caua terrę citati. Lu canus. Quęrentẽ erũpere ventũ credidit. Alii aquã dicunt genitalẽ sub terris moueri: & eas simul con cutere: vt vasa aq̃: vt dicit Lucretius. Alii οφουγγο εiδH terrã volunt: cuius plęrũq; latentes ruine su perapposita vniuersa cõ cutiunt. A. Babiloniorũ placita motus terrę hya tusq;: & cętera omnia in syderũ existimant fieri ventos in cã esse: nõ dubiũ reor: in quit Pli. li. ii. ca. lxxxi. Neq; eni vnq; intermiscẽt terrę nisi sopito mari: cœloq; adeo trãquillo: vt volatus auiũ non pendeãt subtracto omi spiritu q̃ vehit: nec vnq; nisi post ventos ɔditos. s. in venas & auernas ei⁹ occulto a flatu: neq; aliud est in terra tremor q̃ in nube tonitruum: nec hiatus aliud q̃ cũ fulmẽ erũpit incluso spũ luctante: & ad libertatẽ exire nitẽte. c Qua vi maria. S. alii sic acci piunt: q̃ ruptis obicib⁹. i. calpe & athlãte mõtib⁹ hispa nię & Mauritanię ocean⁹ erupit: & ista fecerit maria: qd nõ ꝓcedit. Si eni hoc esset: nõ diceret tumescãt: sed tumue runt: cũ eruperũt oceani maria. Vñ ęstuaria oceani acci pim⁹: q̃ p hispanias & gallias infinitũ erũpit: contẽpta le ge riparum: ad q̃s cursus recurrit. Cui⁹ rei opiniõis Luca nus in primo cõmẽorat dicens: Ventus ab extremo pela gus sic axe volutet. Destituatq; ferẽs: an sydere mota se cundo. Tethyos vnda vagę lunarib⁹ ęstuat horis: Flãmi ger an titan: vt alentes hauriat vndas. Erigat oceanũ flu ctusq; ad sydera tollit. A. Qua vi maria. Ocean⁹ (Solino teste) quẽ gręci sic noĩant a celeritate: ab occasu solis irrũ pẽs: leuo latere Europã radit: aphricã dextro: scissisq; Cal pe & abila montib⁹: q̃s dicunt calumnas Herculis inter mauros fundit et hispaniã. Et pli. li. ii. inq̃t. Sed ęstus ma ris accedere & reciprocare: maxie mirũ est plurib⁹: q̃bus modis accedit: verũ cã in sole lunaq;. Id aũt Macro. etiã li. i. de somno sentit: ait eni. Ocean⁹ q̃z incremẽto suo hũc nũerũ tenet. Nam prio nascẽtis lunę die fit copiosior: so lito minuit paulisper secundo minorẽ q̃ videt eũ tertius q̃ secundus. et ita decrescendo ad diẽ septimũ ꝑuenit. rur sus octau⁹ dies manet septimo par: & non⁹ fit simil' sex todecim⁹ quinto: & vndecim⁹ fit q̃rto par q̃z. xii. et. xiii. fit similis. ii. xiiii. primo. Solin⁹ ita ait: Dubitat etiã nũc q̃ bus ex causis intumescat ocean⁹: nec in obscuro est: plura ꝑ ingeniis differentiũ potius q̃ pro veritatis fide expsla. d Quid. S. i. ob quã cãm. e Oceano ꝑperent se tin gere soles hiberni. S. Circulorũ hoc efficit ratio. Vt etiã in eneid' diximus. A. Oceano ꝛc. Dierũ & noctiũ inequali tis causa est obliquitas signiferi (teste Pli. li. ii.) cũ ps ęqua

mūdi super subterq; terras:omnibus fiat momentis: sed que recta in exortu suo consurgūt signa.longiore tractu tenent lucē:q̄ vero obliq̄ otiori transeūt spacio. Alii sic in omibus circulis q sunt ab equinoctiali vsq; ad tropicon cancri:& in ipso tropico cancri:maior est arcus diei q̄ noctis.i.arcus sup orizontē q̄ sub orizonte. Vn̄ toto tp̄e q̄ sol mouet̄ a principio arietis p cancrū:vsq; ad finē virginis:crescūt dies sup̄ noctes :et tanto plus q̄to magis accedit sol ad cancrū:& tanto minus q̄nto magis recedit: Econuerso aūt diebus & noctibꝰ:dū sol est in signis australibus in oibus aliis circulis q̄s sol describit inter equinoctialem & tropicū capricorni maior est circulꝰ sub orizonte.et minor supra. Vn̄ arcus diei est minor q̄ arcus noctis.et ſm proportionē arcuū decrescunt dies sup̄ noctes : et q̄to circuli sunt ppinquores tropico hyemali eo magis decrescūt dies. f Tardis noctibꝰ.S:i.estiuis noctibus tarde veniētibus.A. Tardis noct.i. tarde veniētibꝰ. intelligit em̄ p id dies estiuos q lōgi sunt. g Sin has ne possim natu.acce.ptes.S.i.partes : philosophie : ex q̄ sunt illa q̄ dixit. A. nature partes .i.naturalē phiam. Sunt em̄ phie tres partes. Moral. naturalis.& rōnalis. Moralis est q̄ docet morū climatū pfectionē. Natural: q̄ de diuis corporibꝰ disputat. Rōnal vero quū de incorporeis sermo ē:que mens sola complectitur.

Hiberni:vel que tardis[f] mora noctibus obstet.
Sin has ne possim [g]nature accedere partes
Fri[h]gidus obstiterit circum [i]pcordia sanguis:
Rura mihi:& rigui placeāt in vallibꝰ amnes.
Flumina amē:syluasq; inglorius[k]:o vbi campi[l]
[m]Sperchiusq;:& virginibus bacchata [n]lacenis
[o]Taygeta:o qui me gelidis in vallibus [p]hemi
[q]Sistat:& ingenti ramorum protegat vmbra.
Foelix qui potuit [r]rerum cognoscere causas:
[s]Atq; metus omnis:& inexorabile [t]fatum
[v]Subiecit pedibꝰ:strepitūq; acherontis auari.

Macrobius ait libro secundo de somno. Cum itaq; Maro coeli vias:& sydera:solis & lune defectus:terrarū tremorē:& oceani estuaria:dierū & noctiū longitudinē & breuitatē cōplectit̄:phisice secreta cōmēorat. Est aūt philosophia (vt scribit Alcinous) affectio sapiētie q̄ soluit ac reducit ad itelligibilia:cōuertitq; nos ad ea q̄ sūt ſm varietatē. Sapientia aūt est scientia hūanarū diuinarūq; rerū cognitio: h Frigidus obstiterit. S.secundū phisicos dicit:qui dicūt stultos hoies frigidioris esse sanguis. prudētes vero calidi. Vn̄ et senes in qbus friget:et pueri qbꝰ necdū calet minus sapiūt. A. Frigidus sanguis.empedoclis sn̄ia loquit̄. Is em̄ (vt scribit Cicero lib.i.Tuscu.) animū esse sencīebat cordi diffusum sanguinē. Calidꝰ āt sanguis maiorē virtutē habet q̄ frigidus. Vn̄ et oēs dextre partes validiores sunt:& debiliores sinistre.quia has regit calor iecoris:q est cōcretus sanguis:hinc caloris domiciliū est. Ille vero cōtagiōe frigidi lienis hebetāt̄. Lege Macro.li.vii.et pliniꝰ li.xi.c.xlvi.scribit: q cordi inest p̄cipuus calor:q; ibi mēs habitat. Tulliꝰ etiā in li.de.n.d.ait: q omē qd est calidū et igneū cietur & alitur motu suo.quod aūt alitur et crescit:motu quodā ꝯtinēt certo et equabili;qui q̄diu remanet in nobis:tā diu sensus & vita remanēt. refrigerato aūt & extincto calore:occidimus ipi & extinguimur: C. Ex frigido sanguine crassiores hebetioresq; sp̄us efficiuntur. Ex huiuscemōi aūt spiritibꝰ ingeniū hebes tardūq; reddit̄.ergo frigidus sanguis tardū ingeniū denotat. i Precordia. A. exta hoim ab inferiori viscerum parte seperant̄ membranis q̄ p̄cordia appellant :cordi p̄tēdūt̄. Plinius li.xi. k Inglorius. S.comparatiōe scilicet phie sic in eneid. Et mutas agitare inglorius artes:nō q nulla gloria medicina esset.sed q minor q̄ diuinitatis et augurandi;q̄ ei obtulerat apollo munera. Vt auguriū cytharamq; dabat:celeresq; sagittas: l O vbi campi. A. optandi aduerbium. m Sperchiꝰ. S. fluuius thessalie. A. Thessalie fluuius:vt scribit Strabo.li.ix. Solinus autem.c.x.scribit. In sperchio promontorio Orpheū siue sacrorū siue cantuū secreta agitasse. C. Sperchius Thessalie fluuius est:cuiꝰ in faucibus thermopylarū sunt angustie.hinc si redisset suas comas deuouerat Achilles.preterfluit anticyrham vrbem. n Lacenis. A.i. laconitis: Nam teste etiam Probo Laconita lacenas facit. Est aūt lacon.g:m. Lacena vero.g.f. o Taygeta. S. mōs laconū libero et bacchis cōsecratus. A. Taygetus (vt Strabo scribit li.viii.) mons ē laconice que in Achaia ē: Est aūt mōs super mare nō grādis admodū; ceterum excelsus & erectus: cui subiicitur Spartha & amycle:in regione Mediterranea vbi Apollinis tēplū:liberi q̄q; pr̄is delubrū. Non ab re igit̄ Lacenis virginibꝰ bacchata: Maro ait. CRI. Taygeta mōs est inter Lacedemonem & mare positus. Libero olim pr̄i : & Apollini sacer. Hinc Poeta bacchata dixit. p Hemi. S. mōtis thessalie:in quo etiā sūt tēpe: A. Hemi Thracie mons est:cuiꝰ excelsitas sex milia passuū cōtinet. Vasto iugo pcūbens in pontū: Vt Pli.li.iiii.c.xi. scribit: De eodem libro.i. fastorum ait Ouid. Et qcunq; tuas accolit heme niues: Est fertilis Thracia (ait Pli.li.xvii.c.[illegible]ii.) frugū:frigore: estibus Aphrica & egyptus. C. Hemi mons hic Thessaliam a thracia diuidit:cuiꝰ in radicibꝰ eā volūt esse amoenitatē:q greci tempe noiant. Ex eius cacumie (qm̄ excellentissimū est) Adriaticū simul & Euxinū mare cerni crediderūt. Qua fama impulsus Philippus Demetrii filiꝰ:& Macedonie rex. triduo nō sine sūma difficultate ascendit:sed nebulis oia occupata erant. Vn̄ re infecta discessit : aris tn̄ duobus Ioui et Apollini cōsacratis: In huiꝰ radicibus ex parte Thracie Triballi sunt:apud q̄s poeta Ouidiꝰ exulauit. q Sistat. AN. rep̄sentet. Cicero ad atticū. Vt te an̄ kal. Ianuarias vbicūq; erimus sistas: r Rerum cognoscere causas. S. repetitio est superioris coloris. Nā hoc dicit:et rustici foelices sunt:et q tribuūt operam philosophie. A. Rerū cognoscere cās. Cōmentator libro.i.phisicorū ait: Scientiarū q̄dam est perfecta:& illa est que fit per cām. Quedā impfecta:& est illa q̄ est sine cā. C. Foelix q &c. Nimirū cum animus prima ac maxia pars sit homis.animi aūt perfectio sit ipa sciētia. foelix erit q summā sic phiam assecutus:ex qua cū nouerit excellētiam animi sui et imortalitatē:et metu mortis : & oibus q̄ in sapientē nō cadūt:pturbatiōibus liberat̄. Et quū causas rerū nouerit:nihil timebit. Post vitā aūt cōtēplatiuā:accedet pxima vita rusticana:q̄ in oibus partibꝰ actiue vite plus ocii et qetis assequit̄:et minꝰ a pturbatiōibꝰ vexat̄. s Atq; moetꝰ ois: A. Cice.li.iii.offi.scribit. Magnitudinis animi et fortitudis ppriū esse:nil extimescere.oia hūana despicere:nihil q̄d homi acciderit intolerandū putare: Et paulo inferiꝰ inqt fortitudiē eē dolorū laborūq; cōtēptionē. t Inexorabile fatū. S. Alibi fortuna oipotens: & ineluctabile fatū. A. Inexorabile fatū.i.ex fato venientia. De fato aūt latiꝰ eglo.iiii.videto. Item Maro li.vi.iqt: Desine fata deū flecti sperare p̄cando. v Subiecit pe

Fortunatus & ille: deos qui nouit agreſtes:
panaq́3: ſyluanūq́3 ſenē:nymphasq́3 ſorores.
Illum non populi faſces:non purpura regum

dibus. SER.i.calcauit.
x Acherontis auari. S:
omnē mūdū in mortem
trahētis.AN.Acherontis
auari ſtrepitū.hoc ē ipſa3
mortē qua mediante ani
mę immortalitas acqrit:
vt Cice.ait. Strepitū autē
dixit ꝓpter animarū oīm
illuc tēdentiū tymultū.Vñ poeta li vi.de hac eadē re ait:
Aeneas miratus eñ motuſq́3 tumultu. Dic ait o virgo:
qd vult cōcurſus ad amnē?Quid ve petūt animę:Vł ſtre
pitū dixit:qm̄ ibidē de Acheronte inferno fluuio ait. Nec
ripas daſ horrendas:nec rauca fluenta. Tranſportare pri
us ꝗ̄ ſedibus oſſa quierint.Acherōtis.i.acheron fluuius
in Calabria in peninſula quadā iuxta Coſentiā:a quo
oppidani Acherōtini:vt Pli.li.iii.ſcribit.Poetę vero dicūt
eſſe fluuiū infernū:coeno turbidū & ęſtuantē. Strabo āt
li.viii.docet:ꝙ Acheron ānis fluēs per pylū vrbē Achaię
Alpheū intrat:Acherontiq́3 ꝓpter inferni ꝓprietatē indi-
tum eſt vocabulū:qm̄ ea in ora:Cereris & proſerpinę ac
Plutonis tēpla magno in honore ſunt. y Auari.AN.
Serius aut citius ſedē properam⁹ad vnā.Omis eñ ache-
ron cymba recipit in alteram ripā:nec ſatiaſ vnꝗ̄.Nam
oẽs auet: z Deos q no.ag.S:qui abſtinet a cūctis
malis:& aut rura habitat:aut cū ſuis numinib⁹ rura d-
ſcripſit.A.De his li.i.Ge
orgicoꝝ.lare ia3 dictū ē:
quorū hic etiā aliqs poe-
ta noiat:Ille nouit deos
agreſtes q optim⁹ ē.hinc
fortunati haberi pñt. a
Nymphaſq́3 ſorores: S.
Nā panis ſorores:aut ſyl
uani:ſed inter ſe ſorores.
Vt gemeos fratres.īter ſe ſcilic3 b Populi faſces.S.i.ho-
nores q a populo ꝓſtanſ.ꝓprie aūt locut⁹ē:vt faſces po-
puli:regū purpurā diceret.A.Faſces ppli.Duodecim erāt
lictores.i.miniſtri:q cū faſcib⁹ virgarū ſecurim cuiq́3 con
ſulū ꝓferebant.vtq́3 conſulū inſignia erant duodecim fa
ſces:ita pręorū ac ꝓſidū ſex tm̄.Lictor aūt a ligando di
ctus.Q3 quum mgr̄at⁹ ppli Romani virgis quēpiam
verberari iuſſiſſent:crura eius & manus ligari vnicuiq́3 a
viatore ſolita ſunt.Iſq́3 qui ex collegio viatorū officium
ligandi hr̄et:lictor ſit appellatus.Ita Valgi⁹ dixit de licto
re:vt refert Gellius li.xi.c.iii.Tyro aūt Ciceronis libertus:
Lictorem vel a lino:vel a licio dictū ſcripſit.Licio enim
trāſuerſo qui mgr̄atib⁹ ꝓminiſtrabāt:cincti erant.Vt in
quit:auctor itē Gell.Populi faſces.populi ait:qm̄ in quē
populi ſuffragia conſularib⁹ habitis comitiis auſpiciiſq́3
rite peractis concurrebāt.Is erat conſul deſignatus.CRI.
Illū non populi faſces.Redit cām:quare fœliciores ruſti-

cani q̃ vrbani:quoniã neq; ambitõe laborant:neq; ciuilibus dissensionib⁹ vexant̃:nõ effœminant̃ deliciis. non miserrimi fiũt auaricia. Fasces cõsulatũ denotat. Cõsules enĩ duodecim ministri p̃ibant:& singuli singl̃os fasciculos virgarũ gerebãt:in quib⁹ incluse eẽnt secures. Et cũ de reo capitale sumẽdũ suppliciũ erat:minister illũ ad palum ligabat:qua re lictor nũcupabat̃.deinde virgis:q̃ in fasce erãt:verberabat. Postremo securi capite percusso interficiebant.fasciculos ergo illos fasces nominabant.

S. Aut inuidit habẽti. Cic. in Tusc. li.v:hoc tractat dicẽs. in quẽ cadit vna mẽtis ꝑturbatio:posse i eũ oẽs cadere:sicut p̃t omĩ virtute pollere:cui virtus vna cõtigerit. Vnde nunc Virgilius noluit dare rustico misericordiã:ne ei daret etiã ceteras animi passiões q̃s nouim⁹ a bõis et a mal̃ venire reb⁹:a bõis opinatis duas: Vnã p̃ñtis t̃pis:vt gaudiũ.vnã futuri vt spem. A malis simil̃r duas: Vnã p̃ñtis vt dolorẽ.& vnã futuri:vt metũ:quas passiões eẽ animi nõ dubiũ est. Vñ & ip̃e ait in sexto. Hinc metuũt cupiũtq; dolent gaudentq;. Salusti⁹ etiã in Catiline bello ait:oĩes hoies q de rebus dubiis consultãt:ab odio:amicitia:ira atq; misericordia vacuos esse decet.nã anim⁹ haud facile verũ ꝓuidet vbi illa officiunt. Ergo aut f̃m tractatũ Ciceronis hoc dicit: aut q̃ absolutius est intelligam⁹.i. rusticũ paupertatẽ non dolere:q̃ eã malum eẽ nõ credit. sed munus deorũ:Lucanus de pauptate Et mũera non dũ intellecta deũ. Et ẽ aliud quod possum⁹ accipere.iõ rusticũ nec bõis nec malis alienis moueri: q̃ a eius nõ interest.quippe q̃ ab vrbibus est remotus.

Flexit:[d] et infidos[e] agitans discordia fratres:
Aut coniurato[f] descendens dacus[g] ab istro.[h]
Non res romanę[i] perituraq; regna. nec ille:[k]
Aut doluit miserãs inopẽ: aut inuidit habẽti:
Quos rami fructus:quos ipsa valentia rura:
Sponte tulere sua carpsit: nec ferrea iura[l]
Insanumq;[m] forũ:[n] aut populi tabularia[o] vidit.
Sollicitant alii remis freta[p] ceca: ruuntq;
In ferrum:penetrãt[q] aulas & limina[r] regum.
Hic petit[s] excidiis vrbem: miserosq; penates:[t]
Vt gemma[v] bibat & sarrano[x] dormiat ostro.
Condit opes alius: defossoq; incubat auro:

c Non purpura reg. A. Trabeã intelligit.erat enĩ toga ex purpura et albo. Virgili⁹ lib.vii. de Pico rege. Paruaq; sedebat succinct⁹ trabea. C. Sẽp romę vsus fuit purpurę: vt ait Pli.. Sed Romulo in Trabea. Tullio hostilio in toga p̃texta:& latiore clauo. Tempore Cornelii nepotis violacea purpura viguit: dedie rubra tarentina. Inde cõsule Cicerone Dibapha tyria.

d Flexit. A. mouit:sollicitauit. e Infidos agitans discordia. S. posuit ꝓ auaricia.ab eo qd̃ ꝓcedit id qd̃ sequit̃. Infidos aũt frẽs .ideo ait: q̃ auaricię cã dissentiũt. A. Infidos. Alter enĩ alteri sublegit. f Coniurato descendẽs dacus ab istro. S. non eũ sollicitat coniuratio barbarorũ: Iste aũt fluui⁹ est Scythię. AN. Cõiurato: actiue dixit non passiue. vt ille docet. Cõiurato aũt q̃ñ ei⁹ ppl̃i oĩes quodãmõ in romanos cõiurauerãt. vt Dacii. Sarmatę. germani. Cõiurare aũt & conspirare fere in malũ accipiunt̃: quotiẽs in patriã aut principẽ cõiuratio fit atq; cõspiratio. Coniuratiõ sp̃ i alteri⁹ ꝑniciẽ grassari solet. g Dacus. A. Diuidunt̃ Daci a germãis danubio:vt scribit Tacitus. Lucius Florus inq̃t: q̃ daci mõtib⁹ inherẽt: quotiẽsq; concretus gelu. Danubi⁹ iunxerat ripas:discurrere solebant. & vicinia populari. Visum est Cęsari Augusto gentẽ aditu difficillimam submouere. misso igit̃ lentulo vltra:vlteriorem repulit ripã:citra p̃sidia constituit. sic tunc Dacia nõ victa sed submota atq; dilata est. Sarmatas q̃; per eũdẽ lentulũ danubio ꝓhibuit:quib⁹ tanta barbaries ẽ: vt pacem nõ intelligãt. Germania quoq; magis turpiter amissa q̃ gl̃iose acquisita. Hęc ex Floro. Trãquillus ꝟo scribit Augustũ germãos vltra Albim summouisse: ex quibus Sueuos & Sycambros dedentes se traduxit in galliam: C. Dacus populi isti in Thracia sunt bellicosi:q olim boios & Tauriscos superarũt:vt ait Strabo. Sũt q credant hanc regionẽ eã esse q̃ hodie Valachia dicit̃ vltra citraq; istrum. Et dicit̃ Italia:q̃m italica vtat̃ lingua. h Istro. A. Ister (vt Strabo ait li.ix.) oritur ab extremis germanię partib⁹. superiores aũt flumĩs partes in fontes versus: vsq; ad p̃cipites ei⁹ decursus quos cataractas noĩant. Danubiũ vocant:q̃ maxime ꝑ Dacorũ agrũ delabũt̃. Alias vero inferiores vsq; in pontũ per Getas. Istrũ vocitant. Cęterũ idẽ Dacorũ & Getarũ sermo ẽ. i Non res romãę perituraq; regna. S. s. barbarorũ. Nã duo dicit rusticũ & Romanũ iperiũ.i.ad ambitũ cogit:nec barbaroꝝ regna paritura:nõ eñ romano maledixit imperio:licet hoc alii dictũ velint ex generali sñia venire: q̃ oĩs imperii magnitudo periculis subiacet. Vñ etiã Iuue. ait. Ad generũ Cereris sine cede & sanguine pauci descendunt reges:& sicca morte Tiranni. k Nec ille aut doluit miserãs inopẽ.

l Nec ferrea iura. S. Dura:inexorabilia: immutabilia. A. dura:firma:imobilia. m Insanũ. S. litigiosum. A. clamorosũ: n Forũ. A. loc⁹ dr̃ in q̃ iudicia fieri solent: vt scribit Festus: o Populi tabularia. S. vbi actus publici cõtinent̃. Significat aũt templũ Saturni:i quo erariũ fuerat. & vbi reponebant̃ acta:q̃ susceptis liberis faciebãt parẽtes. Iuuenal̃. Tollis enĩ et titulis actorũ spargere gaudes Argumenta viri. A. Tabularia loca vbi tabulę.i. scripta publica:et litterę ponunt̃:greci grãmatophylacia appellabant. p Cęca freta. S.i. subito in tempestatẽ surgentia. A. Cęca freta.i. latentia:momẽto eñ vertunt̃:cũ tranquilla esse videant̃. q Penetrant aulas. S.i. ꝓfitent̃ satellicium. A. penetrãt aulas. Varia vrbanorũ vota indicat. aliqui eñ auaricia ducti nauigãt:aliq fastu colunt regia tecta:aliqui miliciã ₰c. Aulas. Aulę grece:latine atriũ: aulos vero tybia. r Limina. S. dicit interiorẽ familiaritatem:sic: Turn⁹. stirpẽ admisceri phrygiã:se limine pelli. A. Limĩa interiora scʒ. s Hic petit excidiis vrbem: S. incertã alienam an suã. t Penates. A. domos. v Gemma bibat. S. gemmeo poculo nõ gẽmato. AN. Marcialis etiã ait: Gemmatũ cythicis vt luciat ignib⁹ aurum. At quotiens digitos exuit iste calix. Iuuenal̃ Sati.v. Transfert ad pocula gemmas. Plini⁹. Nec hoc fuit satis turba gẽmarũ potam⁹:et smaragdis teximus calices: Gẽmę aũt p̃ciosi lapides dicunt̃:vt aiunt q̃ instar gũmi luceant. x Sarrano ostro. S.i. tyria purpura: q̃ enĩ nunc tyros dicit̃:olim sarra vocabat̃:a pisce q̃dã q illic abundat:quẽ lingua sua sar appellãt. Iuue. Aut pictę sarrana ferentẽ ex humeris aulea togę. AN. Sarrano ostro.i. tyria purpura. Tyros enĩ sarra q̃nq; dicta est: vt Homer⁹ docet:quẽ etiã Ennius sequit̃ auctorẽ. quũ dicit: Poenos sarra oriundos: vt scribit Probus Tyri aũt nobilitas omis conchilio atq; purpureo constat. vt Pli. li.v.c.xx. inquit. Strabo aũt li.xvi. ait: q̃ post Sydonẽ maxima atq; antiquissima phoenicũ est Tyrus:q̃ tota isula est: cõtinẽti tñ aggere coniũgit̃:quẽ Alexãder i obsidiõe cõgessit: apud Tyrum purpurarũ piscatus; hinc tyria purpura optima

bo minium phibetur. Distat Tyrus a Sydone: nõ plus q̃ ducen tis stadiis: post Tyrũ est antiq̃ Tyrus triginta distans sta diis. ostro purpura: ex ostreis enim piscibus etiã tingitur. de quibus li. i. Georg. y Stupet. C. Nam ex admiratõe ita pene suas vires amittunt sensus: vt corpe pariter ac ani mo torpescat. z Rostris. A. Erant rostra in foro loca ad palatinas radices. Vñ ad pp̃lm loqui p̃rimũ cõsuerãt. & a rostris nauiũ sic q̃s cognoiata. Ait enĩ Liuius. Naues antiatum partim in naualia subductæ: partim succensæ: rostrisq̃ earũ suggestum in foro extructũ exornari placuit. a Plausus hy autẽ ꝛc. S. Ordo ẽ. Corripuit em̃ hunc geminatus per cuneos plausus et plebis et patrũ. A. Hiantem. anhelantẽ certaminis: labore & palma. Est autẽ ordo. Hiantẽ corripuit. i. mouit: sollicitauit: & plebis et patrũ plausus. enĩ certe: sed vacat potius. per cuneos geminatus. i. sæpe redditus. nõ em̃ semel tãtũmodo plaudebat: sed iteratis vicibus. Potes etiã exponere hiantẽ. i. honoris cupidũ. & referre ad graues viros qui in theatris cũ plausu excipiebãt: ignaui cum sibilis. CRI. Plausus. nã plausus magnis viris dabat: et a populo & a senatu. Hinc Horatius. ad Mœcenatẽ vile potabis modicis sabinũ Cantharis: greca qd egoipse testa. Conditum leui datus in theatro: cũ tibi plausus: care Mœcenas eques. b Cuneis. A. cõfessus. C. Cunei. i. theatro: i quibus spectatores resident: ita diuidunt vtanguli trigonoꝝ: q cur runt circum curuaturam circinatiões dirigant ascẽsus. Ait Vitruuius: & paulo infra ibidem. Hi autẽ qui sunt i imo & dirigũt scalaria erunt numero septem. reliqui quinq̃ scenæ designabunt composiõnẽ. Et vnus medius contra se valua s regias habere debet. Et qui erant dextra & sinistra hospitaliorũ designabũt cõpositionẽ. Exrremi duo spectabãt itinera versurarũ: c Gaudẽt. AN. Alii scilicet. d Exilioq̃. S. volũtario scilicet propter auariciã. A. Exilio patria enim exulare cogunt. e Patriã. C. Nã cupiditate q̃stus loca a solo natali remotissimã sibi patriã facit. f Alio sub sole. S. sub alio climate. A. sub alia regione. C. Alio sub sole. Vnde idẽq̃ est sol: sed dicimus solẽ cadentẽ cũ occidentalẽ: & nascentẽ cũ orientalẽ plagam obtinet. g Iacentẽ. C. quia terræ imas ptes tenẽt in elemẽtis. ergo iacentes cõpatiõe alioꝝ elemẽtoꝝ. Cũ aũt dixit: cãpusq̃ iacentes: dixit cõparatõe montiũ q attollunt e campis. h Hinc anni labor. S. i. ex agricultura habet totius anni substantiã. A. ex agricultura est labor totius anni. toto si quidẽ anno p segete laborandũ est. Vñ & Ouid. li. i. metna. ait. Sternũt segetes. et deplorata colonis Vota iacent: longiq̃ perit labor irritus anni. i Hinc patriã. S. Donatus villã intelligit. nõ reuera patriã. k Armenta boũ. A. Varro. li. ii. c. v. In bubulo genere ætatis gradus dicunt quatuor. Prima vituloꝝ. secũda iumẽtoꝝ. tertia boũ nouelloꝝ. quarta vetuloꝝ. l Meritosq̃ iuuencos. S. laboris sui consortes. A. Meritos erga agricolã ipsum. iuuencus em̃ dr (vt Varro docet) ab iuuãdo: q a iã ad agrũ colendũ iuuare possit. Sustinet aũt armẽta boũ & iuuẽcos ex agricultura ferendo eruũ: viciam: medicã. & siliã. m Nec requies. S. i. nunq̃ põt rusticus omĩ ex parte destitui. A. Nec requies scilicet est agricolæ: quin. i. vt annus aut pomis exuberet: aut fœtu pecorũ ꝛc. Hic sensus melior q̃ si diceres. Nec reqes sc3 est vnq̃. q̃n. i. vt nõ annus aut pomis exuberet: aut ꝛc. Cui sensus aliqualr etiã cõueniret propter verba Theophrasti iãiam seq̃ntia. Q3 autem q̃n put: aliq̃n exponat. Gellius etiã li. xvi. c. xiii. edocet. Sed put nõn: apud Maronẽ lib. iii. ibi: Hic tibi ne qua moræ fuerint dispẽdia tanti: q̃n vatem insanam aspicias. n Cerealis mergite culmi. S. Manipulos spicarum mergites dicimus. A. Cerealis mergite culmi. manipulo triticei calami. o Prouẽtu onerat sul. A. Theophrastus li. viii. inqt. Ad incrementũ aũt alimẽtũq̃ p̃rimũ q̃dem cœli tẽperies. atq̃ in totũ anni cõditio iuuat imbribus enĩ serenitatibus oportune secutis oĩa feratia per multisq̃ fœcũda redduntur: q̃ obrẽ nõ ppera puerbio dr. Annus fructificat nõtellus. o Vincat. A. rumpat. Idem li. i. Georg. Ruperũt horrrea messes. q Sicyonia bacca. S. Oliua a ciuitate laconiæ Sicyone: vbi abũdant oleæ. AN. Sicyonia bacca. diuina dicit: vt etiã Probus ait: Sicyon aũt teste Plinio libro. iiii. Achaiæ oppidũ fuit. vtq̃ Stra. li. v. inqt: maxima agri Corinthi partẽ Sicyonii possessam occupaue re: preterq̃ agrum Sicyonũ Atopus profluit.

Hic stupet attonitus rostris: huc plausus hyantem
per cuneos gemiatus enĩ plebisq̃ patrũq̃ (tẽ:
Corripuit: gaudent pfusi sanguine fratrũ:
Exilioque domos: & dulcia limina mutant:
Atq̃ alio patriã quærũt sub sole iacentem.
Agricola in curuo terram dimouit aratro:
Hinc ãni labor. hinc patriã: paruosq̃ nepotes
Sustinet: hinc armẽta boũ: meritosq̃ iuuẽcos.
Nec requies: quĩ aut pomis exuberet annus:
Aut fœtu pecorũ: aut cerealis mergite culmi.
prouentuq̃ oneret sulcos: atq̃ horrea vincat.
Venit hyems: teritur sicyonia bacca trapetis.
Glande sues læti redeũt: dant arbuta syluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circũ oscula nati.

r Trapetis. S. molis oliuaribus. Et declinat trapetum: sicut templũ. Therentianus. Quo super insidens trapeto signa giris temperat: quod metrũ aptum est oliuam terentibus. AN. Trapetis. molis olearis. Trapeta autem a terendo dicta: nisi grecũ est: id Varro docet. Cato autem capitulo. cxlv. Trapetos ait. Varro vero li. i. c. lv. Trapetas. s Arbuta. S. poma syluestria. t Autũnus. A. dictus q tunc maxime augeant hominũ opes coactis agrorum fructibus. auctor est Festus. v Apricis. A. Soli expositis q̃si Aphricis. i. sine frigore. Phrice em̃ frigoris horror dr. x Pendẽt circũ oscula nati. S. i. nõ solũ aliis rebus: sed etiã filiorum aspectu & freq̃ntia gaudẽt. Contra illud: Exilioq̃ domos: & dulcia limina mutant. y Casta pudiciã. S. nõ vt in vrbibus ipudica. A. Iuuenalis tamẽ sat. vi. ait. Iamq̃ eadẽ summis pariter minimisq̃ libido. Nec melior pedibus silicẽ q̃ conterit atrũ. Q3 q̃ longorũ vehitur ceruice syroꝝ. C. Pudicicia est ab iiuria turpium libidinũ libera. Castitas vero & ab his cõtinens et remota. pterea & religiosa mũdicia & puritas. Hãc olim cõmendat auctoritate Sabinoꝝ. q ppẽ sanctissimi fuerunt & antiquissimi. Nam vt ait zonodorus troezenius. Vmbriæ gẽtis indigenæ habitarũt circa agrum reatinum. deinde pulsi a pelasgis: in eã terrã vbi nunc sunt venerũt:

Casta pudicitiã seruat domus: vbera vaccę
Lactea demittunt: pinguesq; in gramine lęto
Inter se aduersis luctantur cornibus hędi.
Ipse dies agitat fęstos: fususq; per herbam:
Ignis vbi in medio: & socii cratera coronant.
Te q; libans lenęę vocat: pecorisq; magistris:
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporaq; agresti nudant predura palestrę.
Hanc olim veteres vitam coluere sabini.
Hãc Remus & frater: sic fortis hetruria creuit:
Scilicet & rerũ facta est pulcherrima roma:
Septemque vna sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum dictęi regis: & ante
Impia quam cęsis gens est epulata iuuencis:
Aureus hanc vitam in terris saturnus agebat.
Necdum etiã audierant inflari classica: necdũ
Impositus duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immẽsum spaciis confecimus ęquor:
Et iam tempus equum fumantia soluere colla.

& pro vmbris Sabini vocati sunt. Cato aũt ait vocatos esse Sabinos a Sabino Sangi diui genitalis filio. q̃d videt et Virgili⁹ sequi: q alibi ait. Italusq; paterq; Sabin⁹. Varro aũt scribit virginẽ Rheatinã: dũ in Enialli dei templo saltat: furore diuio correptã: in aditũ dei irruisse: ex eoq; concepisse Modiũ Fabidiũ: virũ bello egregiũ: q Cures sabinorũ vrbẽ cõdidit: Fuerũt aũt Sabini: vt demõstrat Liuius austerioris disciplinę amatores. z Ipse dies agi. fęst. S: Hic est suspẽdendũ. et sic inferẽdũ fęstos. nã hoc dicit: oẽs dies sic habet vt festos putes. Alii dicunt festos dies cũ religione concelebrant. A. Ipse agricola scilicet. a Agitat. A. sępe agit & celebrat. b Te libans. A. Legitur etiã in antiqs delibans. c Et lenęę. A. Videto li. ii. Georg. in principio. d Mgr̃is. A. pastoribus. Magistrare est moderari. vt docet Fęstus. i. regere & gubernare. e Agresti palestra. S. Rustica luctatione: Palestra aũt dicta: vel απο τησ παλησ vel απο του παλλειν hoc est a motu. Nam ducti sorte luctãtur. A. Palestra: ludus & locus dr̃. Palę: lucta. paleo luctor. Palestrion locus vbi palestra exercet̃: Palestres luctator: Palęma lucta: certamẽ. Palestrę aũt repertor Mercurius fuit: vt scribit Diod. li. i. Q̃d Hora. li. i. odẽ decia etiã asserit. f Hanc vitã. A. Rusticã & agrestẽ. de q̃ latius vbi de laudibus agriculturę. g Sabini veteres. A. Sabini: vt qdã existimauere ab religione: & deorũ cultu Sauini appellati. Velinos accolunt lacus roscidis collibus. nã amnis exhaurit illos sulphureis aquis. infra Sabinos. Lacium est ab latere: Picenũ a tergo: vmbria. Apenninis nigris Sabinos vtrimq; vallantib⁹. Plini⁹ auctor lib. iii. c. xiii. Sabinorũ ager egregie oliuetis et vinetis ꝑdit⁹ ẽ: grandesq; passim ꝓducit: maxime gregib⁹ & armẽtis student. Est aũt gens antiqssima. de q̃ Stra. li. v. Hęc et pla: h Hanc remus & ff. C. Nam cõditores vrbis romanę agriculturã in maxĩo haberi ꝑcio voluerũt. Vñ et cõsules & dictatores: ex agro ad mgr̃atos accipiendos accersebãtur. i Sic fortis hetruria creuit. S. iuxta historiã. nã cõstat tuscos vsq; ad fretũ siculũ oĩa possedisse. A. Hetruria Pli. li. iii. c. vi. docet. ꝙ primũ Hetrurię oppidũ. lũa portu nobile. Colonia luna a mari recedens: ꝓpiorq; pisa. Hetrurię aũt finis ad Tybridis ripã (vt ait Strabo) extensi sunt: C. Sic fortis Hetruria creuit. Nam robur corporis ac laborum difficultatũq; tolerantia vehemẽter ex opere rustico: aut acquiritur: aut a natura acceptũ augetur. Hetruriam autem nomiat: quia Hetrusti toti Italię imperarũt: cuius rei indiciũ manifestũ est: ꝙ inferum mare ab illis Tyrrhenum. Superum a Colonia illorũ Adria Adriaticũ nomiarunt. Magna ergo laus agriculturę: ꝙ auctores habeant & sanctissimos Sabinos: & fortissimos hetruscos: & maximos omniũ Romanos. Sed maior quod a Saturno tanto deo adinuenta sit. k Septem arces. A. Roma e m̃ septẽ complexa est montes. Capitoliũ. Auentinũ. Coeliũ. Exquilinum. Viminalem. Quirinalẽ. Palatinum. Horũ autem ethimologiã Varro scribit: docet etiam ꝙ dies septimontiũ nominat⁹ est ab his septem montibus in quibus sita est.

l Ante sceptrum. S. id ẽ anteq; regnaret Iuppiter: qui est in Dictęo Cretę monte nutritus. m Dictęi regis. A. id est Iouis: cuius tẽplũ erat in dictęo mõte Cretę: qui mons ab Ida ad orientẽ solem mille abest stadiis: vt Strabo l. x. scribit. In eo mõte Iuppiter educatus creditur: vt ait Prob⁹. Id aũt Maro quoq; lib. quarto Geor. asseruit dicens: Dictęo coeli regem pauere sub antro. Successit demũ Saturno Iuppiter argenteo sęculo. n Ante. AN. Epanalepsis figura. i. replicatio vł repetitio. o Impia gẽs ꝛc. S. Arati est: qui hoc dicit: maiores boues comedere nephas putasse. Iuuenalis. Nescierãt primi gladios extendere fabri. Et iã tẽp⁹ equũ fumantia soluere colla. Allegoricę hoc dicit: debem⁹ fatigato ingenio parcere: & finem facere carmini. Sane non est cõparatio. sed translatio sic̃ et in fine primi libri legimus. Et multi volũt ideo dixisse cum hoc loco finẽ carmini georgico se esse facturũ. ꝙ duo seq̃ntes libri pastorales sunt: non Georgici. vt etiam in prima huiusmodi carminũ parte cõmemorauimus. ANT. Impia gens. Varro libro. ii. c. v. ait de boue loquens. Hic socius hoim̃ in rustico ope: & ceteris minister: ab eo antiqui man⁹ ita abstinere voluerũt: vt capite sanxerint: si qs occidisset. Plu. aũt li. vii. docꝫ. ꝙ aĩal occidit prim⁹ Hyperbi⁹ martis fili⁹: Promethe⁹ boue. p Aure⁹ saturn⁹. A. q: aurea ętate regnauit in Latio: vt sup̃ etiã patuit lati⁹: agriculturãq; ibi dẽ edocuit. de q̃ Maro li. viii. sic primus ab ęthereos venit Saturn⁹ olympi: Arma Iouis fugiẽs ꝛc. tu reliqua illic videto. Aliqua etiã diximus ęglo. iiii. & ęglo. vi. q̃ hic quoq; cõueniunt. q Classica tubarũ sonitus. A. inde nominat̃: quia classes equitũ ordines vocant: qui maxime vtunt̃ tubis. Prisc. aucto. Tubę etiam classica appellãt̃: vt hic: inflari classica. Ouidi⁹ q̃ꝫ li. i. meth. de aureo seculo: Nõ tuba directi: nõ ęris cornua flexi: Nõ galeę: nõ ensis erat: sine militis vsu mollia securę peragebant ocia gentes. r Confecimus ęquor. A. id est absoluim⁹ immensam naturã. Est eni Metaphora. i. translatio a currẽtib⁹ equis ad suũ scribendi tenorẽ. Fabius li. viii. oñdit esse cũ translatione. allegoriam. i. in versionẽ: vt aliud verbis: aliud sensu ostendat. Erit aũt sensus: quę tranctanda fuerãt: explicauimus: iam congruũ est carmen finire.

Finis Secundi Georgicon. Incipit Tertius.

Ouidii in tertium Georgicon: Tetrastichon.

Teq; pales: & pastorũ memorande per orbem:
Et pecorum cultus: & gramine pascua leta:
Quis habitent armẽta locis: stabulent & agni:
Omnia diuino monstrauit carmine vates.
Curat ouis: caprasq; simul: lactis quoq; lane et
Mentio: Cura canũ: serpentũ cura notatur.
Morborum quoq; te causas & signa docebit:
Communẽq; luem cunctis animalib⁹ olim.

ANT. M. Argumentum voluminis tertij.

pandit apta boũ: vel equũ tibi forma notãda.
post vitulũ curã monstrat: curamq; partẽtum.
Tradit equis aliã: vim postea pandit amoris.

Distichon Sebastiani Brant.

Tertius & pecudes docet educare: bouesq;:
Et quę cura/labor sit vel habendus equis.

P. Virgilij Maronis Georgicon Liber Tertius.

E quoq; magna
pales:& te mēorāde canem⁹
pastor ab amphryso: vos syl
uę: amnesq; lycęi.
Cętera quę vacuas tenuissent carmina mentes:
Omīa iam vulgata: quis aut Eurysthea durū:
Aut illaudati nescit busyridis aras?

E quoq; magna pales ꝛc. S. Inuocat deā pabuli dicturus de animalib⁹: sicut de frumentis: & de vitibus dicturus Cererem inuocauit: & liberū: Sane non est mirandum vsum esse eum procemio. sicut est vsus in primo. Nam nunc aliud quoddā inchoaturus est carmē pastorale: sc; post completum Georgicū. deinde etiam si vnū sit: scim⁹ concessum esse scribentibus: vt iteratione proemii legenti resiciant interdū laborē. Naz & Liuius freqnter innouat principia: vt incensa a gallis vrbe: & completis consulib⁹. et Cicero in in verrinis. Qui ī frumētaria cōciliauit auditorū animos: iteratione principii vtitur in omes: qui alterū iudicant. & reliqua. A. Cato maior in Cicerone de agricultura loquēs sic ait. Nec vero segetibus solum & pratis et vineis et arbustis res rusticę lętę sunt: sed pomeriis etiā & hortis: tum pecudum pastu & apum examinib⁹: florum oīm varietate. ita q; nō iniuria Poeta fecisse videt̄. si post segetes: atq; vineta & arbusta: de pecudū pastu & apibus scripsit. Te q̄z. sicut Cererem & Bacchū cecinnim⁹. C. Te quoq;: vt in frugib⁹ inuocauit Cererē: & in arborib⁹ Bacchum: Sic in pabulis Palem. Hęc dea pabuli est: puto eā esse q; Rheā noiant: q̄ montanę lapidosęq; terrę vim cōtinet. pabul' addicat̄: Huic sacra. xi. kl'. Maias faciebant: q̄ die positis in igne fœni manipulis: ludibūdi rustici saliebant: hoc enim se sacro lustrari putabant. De qbus Cicero ait in Philippicis: quę nunc parilia mutatis litteris dicimus. Hoc die cōdita est Romana vrbs a Romulo: duū de viginti nato annos: hora post secundā ante tertiā: vt scripsit L. Taruntius mathematicus insignis. Ioue in piscibus: Saturno: Marte: Venere. Mercurio in scorpiōe. Sole in tauro. Luna in libra constitutis. Ait Solinus: & obseruatū deinceps: ne qua hostia cęderet̄ parilibus: vt dies ille sanguine purus esset. Refert aūt Suetoni⁹: q; ex Se. C. decretum est. vt dies quo Caligula impiū sumpsit parilia appellarent̄. Velut argumētū rursus condite. M. aūt Varro ait parilia tam priuata sunt q; publica. Est enim gen⁹ hilaritatis: et lusus apud rusticos: vt congestis cū fœno stipulis: ignē transeant. q; pales expiari sic credat̄. b Pales. S. diximus: dea est pabuli: q; alii Vestam: Alii matrē deum volunt. Hanc aūt Virgili⁹ genere fœminino appellat. Alii (inter quos Varro) masculino. vt hic Pales. Huic sacra soluuntur. xii. kal'. Maias die qua palilia vocantur. A. Pales (vt Naso & fęstus aiunt) dicebatur pastorū dea cuius fęsta parilia dicebāt̄: q; ꝓ partu pecoris eidem sacra fiebant: qui dies (vt Prob⁹ ait) dies natalis est vrbis Romę: q̄ a pastoribus est cōdita: quo die et ignē trāsiliebāt. accensis stramētis more aggresti: & lactes libabant: q fructus ex pecore tollit̄: de his aūt Late Ouid. iiii. Fast. Pli. aūt li. xviii. ca. xxxix. scribit Romę natalē fuisse. xi. kaleñ. Maii. Sic etiā Solinus ait. Ouid. tamen li. iiii. fastoꝝ. xii. kaleñ. Maii fuisse scribit. sunt autem qui scribant: demū quo die condita fuerit incertum putare debem⁹: cum etiā et quo tēpore & a quo minime constet: quod quidē late ostēdit Dionisius libro primo antiquitatū: vbi maximā refert varietatem: c Pastor. A. Apollinem intelligit: quomō autem Admeti regis apud Amphrisium Thessalię fluuiū pauerit armenta: videto ęgloga. v. Macrobius vero libro. i. Satur. de diuisiōe dierum ait: Nomion Apollona cognominauerūt: nō ex officio pastorali: vt fabula: per quā fingit̄ Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omia q̄ terra ꝓgenerat. Vñ nō vni⁹ generis: sed oīm pecorū pastor canitur C. Pastor: Apollinē Nomion intelligit: de quo Serui⁹. Cęterū Cicero in libro de natura deorum quatuor scribit fuisse Apollines. primū ātiquissimū vulcani filium: custodem Athenarū. Alterum Corimbantis filium natū in Cręta: cui⁹ de illa insula cum Ioue fuisse certamen traditur. Tertium Ioue tertio natū & ex Latona: qui ex Hipboreis Delphos venire: q̄uis Eusebius illum antiquiorē describit. Quartū in Archadia: quē Archades q; illis leges iposuit Nomionem appellarūt. Deinde ꝓpter nimiā seueritatem: regno pulsus ad Admetū Thessalię regem cōfugit: & iuxta Amphrysiū fluuiū qbusdā populis īperauit: credūtq; multi pastoriam exercuisse: ob id q; pro pastorū deo fuisse cultum.

d Ab amphryso. SER: Amphrysus fluuius est Thessalię: circa quē spoliatus Apollo diuinitate ob occisos Ciclopas: Admeto regi pauisse armenta dicit̄. Vñ eum nunc inuocat: qui Nomi⁹ vocatur: vel απο τΗσ νομΗσ id est a pascuis: vel απο τωνομων id est a lege chordarum.

e Syluę amnesq; lycęi. S. κατεξοχΗν montē Archadię posuit. Vel quia pecorosa est. Vel quia pan illic est auspicū numen. AN. Lycęi. Archadię montis: In quo delubrū Iouis Lycęi quem pana volūt intelligi: vt etiam añ ostendimns. Strabo aūt libro. viii. scribit: in Archadia fertilia fuisse pecori pascua: p̄sertim equis: atq; asinis equarum suppositoribus. CRI. Lycęi Mons Archadię a lupis: quibus abundat dictus ꝛc.

f Cętera q̄ vacuas te. car. mētes. SER. Omnia iam vulgata. fabulę q̄ delectationi esse poterant: & occupare mētes curis solutas: iam descriptę a multis in omniū ore versantur. g Vacuas. C. ociosas a curis cessantes. Horatius. Poscimus si quid vacui sub vmbra lusim⁹ tecū. Captat aūt attentionē. cum demonstret non esse se de rebus tritis et vulgatis dicturū: sed de insolitis atq; inusitatis. Ex qua etiam re beniuolentiā cōciliat: cū nō fabulosa: sed fructuosa se dicturū polliceatur. Ipsa etiam veluti occupatione: qua fabulas nominat: duo efficit. Nam & ipsis fabellis principiū libri exornat: et illarū cōpatiōe rem suā extollit. h Quis aut Eurys. durū. S. Eurystheus rex fuit gręcię: Persei genus: q Iunonis instinctu impabat Herculi: vt varia monstra superaret: quib⁹ posset perire. Vñ eū durum appellauit: q potuit ad cōplendū odium nouercale sufficere. A. Eurysthe⁹ (vt Euseb. scribit) fuit Mycenarū Lacedęmoniorūq; rex: q teste Diodo. li. v. Herculi duodecim labores: seu certamīa mādauit. Propterea durū poeta dixit. i Aut illaudati nes. bus. aras. S. Busyris rex fuit ęgypti: qui cū susceptos hospites imolaret: ab Hercule interempt⁹ ē.: cū etiā eū voluisset occidere. Huius laudē scripsit Isocrates. Vñ illaudati participiū est pro nomine: vt sit illaudabilis. non qui laudat⁹ nō sit: sed q laudari non meruit: vt est illud in. vii. Diues in accessos: vbi solis filia lucos: ꝓ inaccessibiles: nō q̄s null⁹ accessit: sed ad quos accedere nullus debeat. ANTO. Illaudati Busyridis aras. Legitur etiam arces in antiquis. Macrobius lib. sat. vi. exponit illaudati ꝓ illaudabil'. i. nunq̄ nominādi: nā laudare significat prisca lingua noiare appellareq;: Stra. ꝓo li. xvii. Q; nullus Busyris nec rex fuit: nec tyrān⁹ in ęgypto

Cui non dictus hylas puer:& latonia delos:
Hippodameq́ꝫ:hūeroq́ꝫ pelops ī signis eburno
Acer equis:tentāda via est q̄ me quoq́ꝫ possim
Tollere humo:victorq́ꝫ virum volitare ꝑ ora.
primus ego in patriam mecū(mō vita supsit)
Aonio rediens deducam vertice musas.
primus Idumeas referam tibi mātua palmas:

Vnde fabula est.ꝙ de ipso dicit̄.Idem quoq́ꝫ Diodorus cō firmat:ait em̄ libro.ii.In Osiridis veluti frugū ac fructuū repertoris memoriā apud posteros imortalē:boues ruffos:(qm̄ videt̄ colore similes Typhōi q Osiridē necauit) imo lari pmissū:homīesq́ꝫ colore Typhōis antiq regis reges ad sepulchrū Osiridis mactabāt.q̄ ex eā pauci ruffi egy ptii repeiebāt̄:pl̄es externi.Hec res materiā fabulādi gre cis dedit:Busiridem hospites necasse.sed Osiridis sepul chrū ea crudelitate notatū est.Libro tn̄:v.scribit:ꝙ Hercu les Busiridē egyptiorū regē:in aegypto mactātē aduenas Ioui sacrificātē merito af fecit supplicio. Eusebius ait ꝙ busiris Neptuni & lybie epaphi filie fili⁹ apd vicina Nilo loca tyranni dē exercuit:trāseūtes ho spites crudeli scelere inter ficiens. k Cui nō dict⁹ hylas p.S.Cui aūt.i.a q: Horatius.Scriberis vario fortis & hostium. pro a vario. Hylas autē socius Herculis fuit: q aquatū ꝓfectus:raptus est a nym phis in Mysia.A. Hylas videto egloga sexta. l Latonia. S. Insula in qua latona enixa ē Apol linē & Dianā:quā insu lam añ vagā:Apollo (vt in tertio legim⁹) Mycone celsa gyaroq́ꝫ reuinxit (vbi fabulā eius plene diximus) stabilē fecit.A.Latonia: quia ibi pepit Dianā & Apollinē:& templū habet. Sed ꝑpterea in isula dicūt̄ nati (vt scribit Macro.li.i.sat.) ꝙ ex mari nobis oriri vident̄. m Delos.A.Hec īsula.iō de los vocat̄:q: ortus & quasi partus luminū oīa fecit de la.i.apta.clarescerēt ꝑterea delos māifest⁹ dr̄.deloo mani festo. declaro. Est aūt delos insula ī mari egeo sita:vrbē hn̄s in plano positā:& Apollinis templū atq́ꝫ latone: q ibi Dianā fil̄ & Apollinē pepit. Auctor Strabo libro.x. n Hyppodameq́ꝫ.S.Greca q in.H.exeūt:plerūq́ꝫ ipm H.in ia soluūt:vt Hyppodame:hyppodomia.Penolope penelopia.Fabula tal̄ ē.Hyppodame filia fuit Oenomai regis ciuitatū Elidis & Pise:Hic equos habuit velocissi mos:puta ventoꝝ flatu creatos:Qui procos filie multos necauit:sub hac ꝯditione ꝓuocatos ad currule certamen: vt aut victus traderet filiā:aut victos necaret: cū postea pelopem amaīsset hyppodamia:corrupit myrtholū lauri gam p̄ris:primi coitus pactione:qui factus cereis axibus cum victore penolope:a puella ꝓmissum.posceret ꝑmiū: ab eius marito est ꝑcipitatus ī mari:cui nomē imposuit: Nam ab eius noīe Myrtoum dr̄ pelagus.A. Hyppoda meq́ꝫ.In pysa peloponēsi ciuitate.Diodorus lib.v.edocet: Mars ex egina Asopi filia genuit Oenomaū. Is vnicā fi liam Hyppodamiā appellauit:finē vite ab oraculo sciscī tante. Responsum est:tunc in fata illum cessurū:quum filia nupsisset:decreuit igitur filiam ꝑpetua virginitate frui.Multis tandē vxorē sibi illā postulantib⁹:certamen ꝓposuit:quo q victus esset interficeret̄:victor virginē de spōderet.Equoꝝ itaq́ꝫ instituit cursum:a pisa ad Aram Neptuni:q erat apud Isthmum corinthi.Cursus erat eius modi:Oenomaus arietem Ioui sacrificabat:q virginē po stulabat:quattuor equorū ferebat̄ curru:Oenoma⁹ sacris pactis cursu seq̄bat̄ ꝑcedentē:auriga Myrthilo:assecutū hasta q̄ manu gestabat interficiebat:Hoc pacto cū plu res equoꝝ velocitate peremisset. Pelops Tantali fili⁹ visa Hyppodamia:corruptoq́ꝫ Myrthilo:illius opa victoria vsus est.Prius enim ad aram Neptuni peruenit:qua ex re.dolore actus Oenomaus:existimans aduenisse respōsi tempus:sibi mortē consciuit. Pelops aūt sumpta vxore Hyppodamia:Pise regnū tēuit.Hec ex Diodoro.Hyppo dame potest dici bellicosa.Hyppodamos em̄ bellicosus

dicit̄:vel equorū domitor. o Humeroq́ꝫ pelops.SER. Tantalus p̄r Pelopis volēs deoꝝ tentare diuinitatē:eis in uitatis filiū suū epulandū apposuit:a q̄ oēs dii abstinue runt:excepta Cerere:q̄ brachiū eius cōsumpsit.postea dii petente Tantalo:cū voluisset eius filiū reuocare ab infe ris:Ceres ei eburneum brachium restituit.Quod ideo fin gitur:quia Ceres ipsa ē terra:que corpa vniuersa cōsumit ossa tn̄ reseruans.A.Humeroq́ꝫ pelops.Ordo est.Et pe lops acer equis insignis eburno humero: quo pacto autē id euenerit sibi. videto libro.vi.meth. Serui⁹ āt fabulā interpͣtat̄. p Tentāda via.S.rō. C.Tētāda via: aliq̄ noua et n̄ vsitata. tri taq́ꝫ pagēda. q Meq́ꝫ. S.sic se alii sustulerūt car minis merito. r Tolle re humo.C.Nā humi ser pere dicunt̄:qrū & fama obscura ē:& scripta sūt ignobilia:sic contra erigi ad astra dicūt̄:quorū fa ma:scriptaq́ꝫ celeberrima sunt.Vn̄ ī supiorib⁹ Da phnin ad astra feremus: Et horati⁹.Multa Dyrce um leuat aura cygnum. s Victor.S.effector pro positi & voti.sicut pau lo post:Illi victor ego.A. victor voti compos. t Virū voli.p o. A. Pli ni⁹ iunior libro vi.epl̄a ad tacitū:equidē beatos puto:quib⁹ deoꝝ mūere datū est: aut facere scribēda:aut scribere legenda:beatissimos puto quib⁹ vtrūq́ꝫ. v Primus ego in patriā.S.Ideo prim⁹ Quia añ eū null⁹ Mātuanoꝝ poeta fuit:aut q: null⁹ inde tal̄ emersit: x Mō.S.tātūmodo. y Aonio vertice. S.Boetio.Aonia ipa ē boetia:in q̄ est mōs helicon,musis dicat⁹.A.In Aonia Boetie pte mōs ē helicon phocidi affi nis ex aqlōis ptib⁹:nō ꝓcul a Parnaso distās q in phoci de ē:Parnasso emulus ē:& altitudine & circuitu: vterq́ꝫ em̄ niuib⁹ pulsat̄:& rupes āborū saxea ē. Hoc āt in loco est musis cōsecrata edes.fonsq́ꝫ Caballin⁹:et libetridū spe lūca nympharū:auctor est Stra.li.ix.vtq́ꝫ Prob⁹ ait.Fons ille expss⁹ dr̄ vngula pegasi:quē alii Aganippē.Alii hyp pocrenē vocāt:Inde ergo se ducturū secum musas ait:ꝙ prim⁹ mātuanoꝝ carmīa scripsit. z Idumeas pal.S. abundātes qles sunt:& q̄nte apud Idumē ciuitatē phoe nicis.Lucan⁹.Et Arbusto palmarū diues Idume.A.Idu meas pal.i.laudē & gl̄iam.Palma enim ꝓ victorie ꝑmio poīt̄:ex q̄ laus redūdat.de q̄ pl̄a videto li.i.geor. Idumea aūt ps est Syrie(teste Pli.li.v.c.xiii)sup̄ q̄ Idumea longe lateq́ꝫ funditur.Dixit āt Idumeas palmas:qm̄ ibi copia maxia ē:nō ꝙ alibi etiā nō fuerit. Ptholome⁹ li.vi.scribit Idumeā regionē totā esse ab occasu Iordanis fluuii in pa lestina Syrie ꝓuintia. Stra.li.xvi.scribit in Hiericho cāpo palmetū eē spacio stadioꝝ centū:& totū irriguū et habi tationib⁹ plenū. vbi & regia ē:& balsani viridariū.Pli.qꝫ li.v.c.xv.scribit.Hiercuntē palmetis consitā.Fontib⁹ irri guā.Propterea igit̄ Idumeas palmas Maro ait. Hieric⁹ em̄ oppidum in Iudea ē:Palestineq́ꝫ regione sic Idumea est.itē Iudea ab occasu Iordāis fluuii:sicut et Idumea:vt ōndit Ptholome⁹ li:v. Et Pli.ait li.etiā.v.:ꝙ sup̄ Idumeā Iudea longe lateq́ꝫ fundit̄.ergo ob Hiercuntis cāpū Idu meas palmas ait:est eni ꝓpinqtas eis. C.Idumeas: extre ma occidentalia Casio ꝓxima idomei tenent.vt lati⁹ idu mei:nabathei sunt:q orta seditione inde egressi:ac iudeis inheretes eisdē legib⁹ cōmunicarūt:ait Strabo. Pli.āt mox Idumea incipit.& Palestina ab emersu Surbonis lacus. Herod.Casio mōti applicat.Iudea palmis inclyta est. Et in Europa:Vulgoq́ꝫ in Italia:sed steriles ferunt in mariti mis Hispanie fructū ferū.inmitē:Dulcem in Aphrica. sed cito euanescētē:in oriēte vina ex his:et ī aliqb⁹ panis.

Et viridi in campo templū de [a] marmore ponā
Propter aquā:tardis ingens vbi flexib⁹ errat
[b] Myntius:& tenera prętexit arundine ripas.
In [c] medio mihi cęsar erit:tēplumq̨ tenebit:
Illi victor ego:& [d] tyrio conspectus in ostro:
[e] Centū [f] quadriiugos [g] agitabo ad flumīa curr⁹.
[h] Cūcta mihi [i] alphęū linquēs:[k] lucosq̨ molorchi
Cursibus:& [l] crudo decertet gręcia cęstu
[m] Ipse caput tonsę folijs ornatus [n] oliuę
Dona ferā:iam nūc solennes ducere [o] pompas

a De marmore. C. laus a materia. b Myncius. C. ex benaco lacu fluit Myncius: Mantuā vsq̨ labit̄:ibi in circuitu vrbis altero lacu facto:breui cursu in padū euehit: de se quidē tenuis:sed imbrib⁹ adeo auget̄:vt nullus tam exiguo cursu tantū accipiat incrementū.

c In medio mihi cęsar ꝛc. S. Templū ipsi dabo. Et verbo vsus est pontificali. Nam q̄ tēplū dicabat: postem tenens: dare se dicebat numini:q̄ ab illo necesse fuerat iam teneri:& ab hūano iure discedere:Q̄ aūt dicit in medio: eius tēplū fore significat. Nam ei sp̄ sacrat⁹ numini loc⁹ est:cui⁹ simulacrū ī medio cōstruit̄.alia enī ad ornatū tantummodo p̄tinent.

d Tyrio ostro. S. in habitu pōtificis:cui⁹ se officiū dicit in templi consecratione sumpturum. A. de ostro latius in fine. ii. Georgicorum diximus.

e Centū quradriiugos. S. i. vnius diei exhibebo circenses ludos. Quia (vt Varro dicit in libris de rebus p̄pl̄i Romani) olim xxv. missi exhibebantur: sed vigesimusquintus dicebat̄ ęrarius:eo q̄ de collatiōe p̄pl̄i exhibebat̄. qui desiit esse postq̨ cōferendę pecūię ꝯsuetudo ē sublata. Vn̄ hodie permāsit: vt vltimo missus appellaretur ęrarius. Ergo centū currus secundū antiquitatē dixit:sicut etiā ad flumina. olim enī in littore flumīs circēses agitabāt̄: in altero latere positis gladiis:vt ab vtraq̨ p̄te eēt ignauię p̄n̄s periculū. Vn̄ & Circēses dicti sūt:q̄ ludi exhibebāt̄ in circuitu ensibus positis. Licet alii a circūeundo dicant Circenses vocari:

f Quadriiugos. A. h̄n̄tes q̄tuor equos in iugo. Pollicet̄ aūt currules ludos Augusto. g Agitabo. ANt. Sępe agā. C. Circenses ait Plini⁹ in plebeis circensibus excusso auriga:eq̄s:ita vt si staret in Capitoliū cucurrisse sedemq̨ ter lustrasse. Sed de h̄mōi ludis p̄l̄a dicem⁹ in ęneid. in raptu Sabinarū. h Cuncta mihi. S. s. ad honorē meū. et hoc dixit. ex aliis agonib⁹ ad me certatura gręcorū multitudo conueniet. i Alphęū. S. per Alphęū. Iouis olympici agonē significat. Nam alphęus fluui⁹ est Elidis: q̄ ciuitas iuxta Pysam est: in q̄ colit̄ olympius Iuppiter. A. de Alphęo & olimpicis ludis: videto li. i. Geor. ibi Eliadum palmas epyros equoꝝ. k Lucosq̨ Molorchi. S. i. syluā nemeęā in qua celebrat̄ agon ī honorē archemori cuiusdā pastoris. Molorchus aūt pastor fuit:q̄ herculem venientē ad occidēdū nemeęū leonē suscepit hospitio. Eos autem ludos accipim⁹ p̄ Alphęū qui olympici dicuntur. p̄ lucos Molorchi eos qui nemeęa vocāt̄. A. Lucosq̨ ꝛc. Eos ludos intelligit (auctore Probo.) qui in Archadia celebrabāt̄: dicebāt̄q̨ Nemeęa. Molorchus enī fuit Herculis hospes cum p̄ficisceret̄ ad leonē nemeęū necandū: quo quidē necato: Nemea instituta sunt: Postea Archemori māib⁹ sunt renouata a septē viris q̄ thebas petebāt. Molorchi aūt mentio est apud Callimachā. C. Molorchus hic pastor fuit ī sylua Nemeęa. et Herculē ad Nemeęū leonem occidendū missum hospicio suscepit. Erant autem quattuor pręcipua apud gręcos ludorum genera: quāuis essent et alia. Prma olimpia ī honorē Pelopis: quoꝝ corona ex oleastro eēt: agebant̄ in Archadia inter Pisam Elidēq̨ vrbes: Finito quarto quoq̨ anno & incipiente quīto: hos ludos consecrauit Hercules Ioui: in honorē (vt ait Lactantius) Pelopis eius consanguinei: nam Alcmena quę Herculem peperit fuit filia Laodices quę ex Pelope & Hipodamia orta est: Tanta aūt in auctoritate fuerūt apud gręcos: vt etiā in summis bellorū periculis huiuscemōi celebratio nō desereret̄. nam & cū vexaret xerxes gręciam: t̄n̄ (vt refert Herodotus) nō sunt intermissi. Deniq̨ t̄p̄a per Olympiadas enumerabāt. Fuit aūt prima Olympias (teste Affricāo: q̄d Eusebi⁹ quoq̨ affirmat) regnāte in Hierusalem Iohatan. Anno mūdi. xxiiii. supra quatuor milia ac quadringentos. Solinus t̄n̄ ait: Olympicū certamē q̄d Hercules in honorē Pelopis atavi materni ediderat intermissum: Iphitus fili⁹ eius instaurauit. post excidiū Troię. cccc. viii. anno. Ergo ab Iphito nūerat̄ Olympias prima. Secundū gen⁹ Ludorum: Pythia erant in honorem Apollinis: in quibus laurea corona victores donabantur. Erat hic honos apollini propter interfectū Phitonem: de quo plurima refert Macrobius. Post hęc Isthmia in honorem Palemōis apud Corithū celebrant̄ in Ihstmo: quorū corona e pinu est. Palemon autem portuum deus est: ac latine Portunus nominat̄. Quartum genus Nemeęa dixerūt in honorē Opheltę lycurgi filii: qui in bello Thebāo (vt est in sexto Statii) serpentis ictu: dū ab Isiphylo in herba relictus est periit. Proptereaq̨ puer Archemorus est dictus: quasi fati mortisq̨ principium: quia primus ex grecis periit ab Adastri partibus: Hęc ergo quatuor ludorum genera apud gręcos celebratissima erant: q̄uis essent & alia. Nam in Athica celebrabāt̄ Panathanęa. Herculea. Eleusynęa: quorum pręmiū erat aene⁹ clipeus. Apud argos agebantur Iunonia: quę dicebant̄ Hecatombea. In archadia celebrabant̄ Lycęa Ioui lycęo: vbi victores vasis ęneis honorabātur. Apud Thebanos erant Herculea & Iolensia: & victori tripos erat ex ęre. In Boetia plures erant ludi: Nam apud Thespiēses erāt Cupidini dedicati ludi. Apud Phlatęneses libertati: Oropi: Amphiarao. In aegina: aeaco. Palēes vero (quę in Achaia est) agebātur Theoxenia: & mercurialia: quibus pręmium erat vestis quam χλαινα dicunt. l Crudo cęstu. S. duro: vt. seu crudo fidens pugnam committere cęstu. AN. Crudo cęstu: Videto poetam libro. v. ęneid. Cęstus autem a cędēdo dicitur. m Ipse. AN. ego Maro.

n Tonsę foliis ornatus oliuę. S. minutis foliis composite. Vt tonsisq̨ ferūt mantilia villis. Habiturum autem se coronam tonsilem dicit. A: Ornatus: scilicet propter victoriam, scilicet foliis oliuę. Scribit Herodotus libro. viiii. Olympici certaminis fuisse pręmium propositum oleaginā coronam qua donarentur: non enim pecuniarum certamen agitabant: sed virtutis. Plinius item libro. xv. c. iiii. ait Oleę honorem Romana maiestas magnum prębuit: turmas equorū Idibus Iuliis ex ea coronando. Item a minoribus triumphis ouantes. Athenę quoq̨: victores olea coronant. Gręci vero Oleastro Olympię.

o Pompas. ANT. Dicitur pompa multitudo ipsa ad sacra collecta: & quę triumphū sequitur: quę item ad funus pergit; uox gręca est.

p Delubra. AN. templa: de quibus Seruius. ii. eneid.
n Vel scena: S. apud maiores theatri gradus tm̃ fuerũt. Nam scena de lignis ad tpus fiebat. Vñ hodieq; consuetudo pmãsit: vt cõponant pegmata a ludorũ theatralium editoribus. Scena aũt q̃ fiebat: aut versilis erat: aut ductil. Versilis tũc erat: cũ subito tota machinis quibusdã vertebat: & aliã picture faciẽ oñdebat. Ductilis ãt cũ tractis tabulatis: hac atq; illac spẽs picture nudabat interior. vñ perite vtrũq; tetigit dicens: Versis discedat frontibus. Singulas singulis cõplectens sermonib⁹. Qđ Varro & Suetonius cõmemorãt. A. Scena id dicit tentorium: tabernaculum. scenoo enim habito: contubernor: pono tentorium: Scenoma: habitaculum. Scia vmbra. Scena autẽ (Cassiodoro teste) ab rusticis primũ inumbratio nis cã comperta fuit: vbi prius carmina cõdita decãtabãt. Hinc q; anõnullis tabernaculũ traductũ fuit. Verũtamen postq̃ in vrbẽ deducta fuit Scena: relatũ est nomẽ ad eã theatri partẽ: que ab vno eius cornu ad alterũ cum coopertura ducebatur. fiebat eni Theatrũ in hemicycli formã. Vitruui⁹ aũt libro quarto ponit tria scenarum genera.
r Purpurea intexti tollant. S. hoc secundũ historiã est locutus. Nam Augusti⁹: postq̃ vicit Britãniam: pñmos de captiuis q̃s duxerat: donauit ad officia Thetralia. s Aulea. S. Aurea dicit. i. vela inimica in q̃b⁹ depinxerat victorias suas. Et queadmodũ Britanni ab eo donati eadem portarent vela: q̃ reuera portare incõsueuerãt. Quã rem et mira expressit ambiguitate dicens: intexti tollant: Nam in velis ipsi erant picti: qui ea portabãt. Aulea aũt dicta sunt ab aula Attali regis: in q̃ primũ inuẽta sunt vela ingẽtia: postq̃ is pplm Romanũ scripsit heredẽ. A. Aulea. i. picta velamẽta auleis victarũ gentiũ: plerũq; habitũ & figurã intexebãt: quo sepius reintegraret memoria virtutis: quã pplo ostendebãt. Britãnos aũt p q̃libet gente dixit: hec ait Probus. Q; aũt ait Seru⁹ Augustũ vicisse Britãniã: adduxisseq; pñmos captiuos secus est. Nã Iuli⁹ cesar id egit: vt iã ostendã. Strabo eni li. viii. scribit de Diuo cesare narrans sic. Duabus aũt victoriis cõtra Britãnos re bene gesta: cũ duos tm̃ militũ ordĩes traiecisset: acceptis obsidib⁹ magnũ seruorũ nũerũ ingentẽq; predam reportauit. hoc tñ tpe quidã ei⁹ loci pricipes legatiõib⁹ & obseruãtiis Augusti cesaris inimicitiã cõparantes: in Capitolio dona diis obtulerunt: & vniuersam fere insulam Roma. propriã familiaremq; instruxerunt: hec ille Plutarchus etiã scribit: Iuli⁹ Cesar ex cõtinẽti Gallie in Britanniã bis ad nauigasse: maioraq; hostib⁹ damna: q̃ suis emolimẽta cõtulisse ob regionis inopiam: At qualẽ aĩo concepat bello finẽ imposuisse: acceptis aũt a rege obsidib⁹ & tributis imperatis: ex insula remeasse: hec fere omĩa cũ Strabone cõueniũt. itaq; vt dixi q̃ Seruius Augusto tribuit diui Cesaris fuit. t Britanni. A. vide in Tityro de britannia. v Solidoq; elephanto. S. Ex ebore integro nõ sectili. A. Solidoq; ele. Virgili⁹ li. iii. georg. de equis. Et solido grauiter sonat vngula cornu. Et li. vi. eneid. Solidoq; adamãte colũne. i. duro. Itaq; Solido elephanto. i. ex ebore integro nõ conuenit: sed duro exponẽdũ. v Gangaridũ. S. Gangaride ppli sunt: inter Indos & Assirios: habitãtes circa Gangẽ fluuiũ. Vñ etiã Gangaride dicti sunt. Hos vicit Augustus. Vñ etiã imbellẽ auertis Romanis arcibus Indũ. Gangaridũ autẽ pro Gangaridarũ dixit: quia hic gangarida facit. A. Gangaridũ. Gangaride Indi dicũt a flumin e gange. Cingitur enim Cacauso Ind a: & flumine gange & oceano. Prob⁹ autor. De gange aũt videto libro. ii. Georg. Solin⁹ scribit Gangaridas extimũ indie pplm: cui⁹ rex inq̃t: equites mille elephãtes septingẽtos: peditũ. lx. milia in apparatu belli habet. August⁹ aũt reuera nũq̃ cũ Indis pugnauit. vt lati⁹ li. ii. Georg. ostendim⁹. Sed tñ illi eius amicitiam petentes: legatos cũ munerib⁹ misere poeta demũ cũ Indis pugnasse innuit. dixit enim li. ii. Georg. Et te maxime Cesar. Qui nunc extremis Asie iam victor in oris imbellem auertis rõanis. arcib⁹ Indũ. Sed intelligas id fuisse quãdo in Parthos & armenios bellũ gessit: vbi Tyberius tribunus militũ recepit signa: que M. crasso ademerãt Parthi.. tunc eni potuerũt cum Medis Armeniis & Parthis contra Augusti exercitũ pugnare gandaride.

Ad ᵖdelubra iuuat: cesosq; videre iuuencos:
Vel ᵠscena vt versis discedat frontibus: vtq;
ʳpurpurea intexti tollant ˢaulea ᵗbritanni.
In foribus pugnam ex auro ᵛsolidoq; elephãto
ᵛGangaridũ faciam: ˣvictorisq; arma Quirini.
Atq; hic ʸvndantẽ bello ᶻmagnumq; fluentem
Nilum: ᵃac nauali surgentes ere columnas.
Addã ᵇvrbes Asie domitas: ᶜpulsũq; nyphatẽ:

x Victoris arma Quirini. SER. Q; hoc ait non est contrariũ. Nã (vt etiã ĩ prin. eneid. dixim⁹) Suetoni⁹ Tranquill⁹ hoc de Augusto cõmemorat. q̃dam tpe tres ptes populi cõsentiẽte senatu obtulisse ei tria noia Quirini: Augusti: cesaris: ille ne vnũ eligendo alias offenderet partes. Primo Quirin⁹ est dict⁹: inde Cesar: post in nomine Augusti pmansit. Vnde eum Virgilius omibus his nominibus appellat. Nã hic Quirinũ Romulũ nõ possumus accipere: quia Gandaridas penit⁹ ignorauit. A. Quirini. i. Augusti. Nã Lucius flor⁹ scribit ob ingẽtia facta tractatũ fuisse ĩ senatu: an quia cõdidisset ĩperiũ Romulus vocaret. Sed sanctius & reuerẽti⁹ visum est nomẽ Augusti. Meminit itẽ Sueto. y Vndãtẽ bello nilũ. S. q̃si nõ vndas sed bella portãtẽ: pp̃ter Antõii & Cleopatre grauissimũ prelium q̃ Nilũ. A. Nil⁹ fluuius: incertis orit fontibus: ẽm quosdã imẽso lõgitudinis spacio ambulãs: demũ plib⁹ in locis & latẽs & exiẽs: Aphricã ab ethiopia diuidẽs medios ethiopes secat. Longo post iteruallo in egyptiũ mare se euomit: certis tñ diebus auctu magno p totam spaciat⁹ egyptũ foecũd⁹ innatat terre. Hec & pl̃a Pli. li. v. c. x. A. Vndãtẽ bello: pp̃ter bellũ Cleopatre & Antõii in Augustũ ait: q̃ quidẽ (vt scribit Plutarch⁹ in Antonii vita) duxere armatas naues q̃ngentas in Augustũ: tandẽ pugnãdo apud Actiũ in Epiro victi sunt. fugientesq;: Alexandriã petierũt: vbi postea ab Augusto oppssi: sibiipsis mortẽ ɔsciuere. z Magnũq; fluentẽ. S. p magne. nomen p aduerbio. vt: Toruũq; repẽte clamat: A. Magnũq; fluen. p valle fluentẽ. habet ẽm hostia septẽ: & exundat: vt dictũ ẽ. a Ac nauali surg. ꝛc. S. Augustus victor toti⁹ egypti: quã cesar p parte superauit: mľta de nauali certamĩe sustulit rostra erea: q̃bus cõflatis q̃tuor effecit colũnas: q̃ postea a Domiciano in Capitolio sũt posite: q̃s hodieq; cõspicim⁹. Vñ ait: Nauali surgentes ere colũnas. Nam rostratas Iulius cesar posuit victis poenis nauali certamĩe: e q̃bus vnã in rostris: alterã añ arcũ videm⁹ a parte ianuarũ. A. Sũt aũt nostro euo in Diui Ioannis lateranẽsis basilica. b Vrbes asie domitas. A. intelligit: medos: parthos & armenos. c Nyphatẽ. S. Nyphates et fluui⁹ ẽ et mõs. vt: & Cimini cũ mõte lacũ: Per eũ ãt pp̃los iuxta hitãtes accipim⁹. nã nec fluui⁹ vnq̃: nec mõs p̃t pelli. A. Nyphates mõs ẽ in armenia Masio mõti orientẽ vers⁹ iminẽs: vt Stra. li. xi. docuit: & est fluui⁹. Inde Lucan⁹ ait: Armenusq; tenẽs voluentẽ Saxa nyphatẽ. Et Iuue. sat. vi. Quosdã facit isse Nyphatem ĩ pp̃los ꝛc. Pulsumq; nyphatẽ: locũ p accolis posuit.

d Fidenteq; fuga parthu. S. Bn Fidente: tunc eni meli⁹ aculant sagittas. A. Fidente fu. Scribit Trogus li. xii. q Parthi cominus in acie prelianr: obsessas aut expugnare vrbes nesciut. pugnat itaq; vt pcurrentib⁹ equis aut terga dantib⁹: sepe etia fuga simulat: vt inc autiores aduersu vulnera inseqntes heant. plerunq; in ipo ardore certamis prelia deserut: ac paulo post: pugna ex fuga repetut.
e Rapta mau. S. Raptim z sine labore qsita. f Diuerso ex hoste. S. orientis et occidentis accipimus. Vn et ab vtroq; littore: orientis ppter Gangaridarum: occidentis propter Britannoru triuphu. A. Diuerso ex hoste. orientali et occidentali: vt ait Prob⁹. Melius tn meridiano & septetrioali accipimus. Na vt Luci⁹ florus ondit: sub meridiano Musulanos atq; Getulos accolas syrthiu. Cosso duce copescuit. Marmaridas & Gadamatas Curio subigendas dedit. Ad septetrione couersus copescuit Noricos. Illiricos. Pannonios. Dalmatas. Thraces. Dacos. Sarmatas. Germanos:
g Trophea. A. Tropheon greci dicut. Latini vero tropheu a tropi qd est couersio. Tropeo verto. Tropheo i fugam verto. Qui enim dux hoste converterat: tropheum merebat. Qui autem plenaz victoriam consequeretur triumphum. Sepe autem labor in qua hostium spolia affigebant: tropheu dicebantur. Vn Maro li. xi. eneid. de Aenea: qui Mezentiu occiderat: ait. Ingente quercu decisis vndiq; ramis constituit tumulo: fulgentiaq; induit arma Mezeti ducis exuuias: tibi magne tropheu Bellipotens: aptat rorantessanguie cristas: Telaq; trunca viri zc. Et paulo inferius ait. Indutosq; iubet trucos hostilib⁹ armis: Ipos ferre duces. inimicaq; nomina figi zc. h Vtroq; ab littore. A. orientali & occidentali. ergo vti supius appositu est: quadrat. Vult enim Maro ondere toti⁹ orbis ptes Augustu subegisse. Ide Florus scribit: q august⁹ ad oriente versus exercitu misit in Armenos: Medos: Parthos: qui postea oes cu Indis etia: Augusti & Romanoru ditioni paruerunt. Sub occasu autem Catabros & austeres zc. supauit. Vtq; scribit Suetoni⁹. alias natioes male quietas ad obsequiu redegit.
i Stabunt et parii lapi. spi. signa. S. Stabut. s. in templo cesaris. Statuas maioru eius dicit se esse positur: qs comendat & a pcioso marmore: & arte: dices: Spirantia signa. Sic alibi. Viuos ducent e marmore vult⁹. Ite: parius ue lapis circudat auro. A. Parii lapides. Paros insula est vna Cycladu: ab Delo. xxxviii. milia distans: vt docet Plinius li. iiii. c. xiii: Et Stra. li. x. inqt: Paros lapide pducit: que Parium appellant: ad marmoreas sculpturas aptissimu. Spiratia signa. Appositio est. Dicit at statuas Troiane gentis: a q August⁹ origine habuit: velle affigere.
k Assaraci ples. S: Pona iter eor statuas: q a Ioue vsq; ad Assaracu: & ab Assaraco vsq; ad Augustu originem ducunt. Assaracus aut au⁹ Anchise. pater Capis fuit. A. Assaraci proles. Dardan⁹ Iouis filius: Eriththoiu geuit. hinc natus est Tros: a quo Troia dicta: troi Assaracus: ei Capis: exquo Anchises: exq; eo & venere Aeneas romanoru clarissim⁹ auctor. Diod. li. v. Ex Aenea at Iulus: ex q Iulia gens: qd latius in Bucco. patuit. C. Assaraci. Optime assaraci. Na hinc facta e diuisio familiaru. Tres enigenuit: Ilione & assaracu. Ab ilione dom⁹ priameia pueit. Siquide Ilionis filius fuit Laomedon: & Laomedontis: Priamus. Assaracus aut genuit Capim. Capis Anchisen: Anchises Aenea: a q est Iulus: Iulior familie auctor.

k Demisse ab Ioue. na assarac⁹ ex Troe natus e: Tros ex Ericthonio: & ille ex Dardano filio Iouis ex Electra.
l Trosq; pares. S. Troianor rex: pr Ganymedis: a q & Troia noiata e. n Troie Cynthi⁹ auctor. S. Vel apolline dicit ppter muros Troie ab eo coditos. Vl Cynthiu rege Troie que i Troicis suis Nero comeorat. A. Cynthi⁹. i. Apollo. De q late eglo. vi. Troie auctor: fm fabulas loqt. Nos aut aperuim⁹ in fi. primi Georg. n Inuidia. infoelix. S. Que inuidetes efficit infoelices. Dic aut se talia scripturu vel facturu: que magnitudie sui mereantur inuidiam: ipam tn inuidiam nihil esse nocitura timore poenaru. A. Horu carminum sensus. teste probo. Quisqsiuiderit huic opi: debebit timere p⁹ vite excessu supplicia: q pati existimant defuncti: et furias. Inuidia aut tristicia e de alienis bonis fm Damascenu. Dicebatq; Socrates: Vtina inuidi in oibus ciuitatib⁹ oculos & aures hrent. Vn de oibus foelicitatib⁹ torqret: quot enim sunt hoim foeliciu gaudia: tot sunt inuidor gemit⁹. Et Hora. epla. ii. primi volumis ait. Inuidus alterius marcessit rebus opimis. Inuidia Siculi no inuenere tirani maius tormentu. Merito ergo inuidia ifoelix. Ouidi⁹ aut libro secundo meth: latissime de inuidia scribit. C. Inuidia infoe. i. q miseros reddit inuidetes. Na vt est apud Hora. Inuid⁹ iuidia coburit intus et extra. Inuidia siculi no in ve. tir. vts. Dicit ergo q carebit inuidia ppter magnitudine reru q inuidia supabut. Est em inuidia iter pares aut paulo supiores. Quapropter illi q egregiis suis virtutib⁹ logo iteruallo reliqs a tergo reliqrut: oim caret iuidia: & poti⁹ sunt in admiratioe: q ia despam⁹ nos illos coseq: hinc greci q pclarissia et maxia sut αφεονυι ανευφθονον. i. sine iuidia appellant. Quapropter recte Flacc⁹ i carmie. No vsitata nec tenui ferar penna biformi. p liqdu & cera vates: neq; in terris morabor logi⁹. Inuidiaq; maior vrbes relinquam.
o Amneq; seue: S. triste. Cotra Thereti⁹. Tristq; seueritas inest i vultu: atq; i verb fides. A. Seueru. triste. qd ppriu est morti: itelligitq; styge palude. C. Seueru am. zc. Que de iferis dicut: videbi⁹ i. vi. eneid. p Cocyti. A. Cocyt⁹ fluui⁹ e ifern⁹: iterptat luct⁹ et vlulat⁹. Cocyo et Cozizo ploro lametor. lugeo. Et Mac. li. i. de sono ait: q Cocytu aliud ee n asseruert q quicqd hoiez i luctu lachrymasq; copellit. q Tortosq; ixionis ang. S. qb⁹ videlicet Ixion est religat⁹ ad rota postq; illicitos Iunois petiuit aplexus. A. Ixio phlegie fili⁹: Iunone attetauerat: ea sibi nube i sua forma obiecit: cu q pcubes Cetauros geuit: ex q se iactas ab Ioue fulmiat⁹: apd iferos torqt sup rota serpetib⁹ circufusa ligat⁹ ppetua volutoe. vn Tibull⁹ ait. Illic Iunone tentari Ixionis ausi. versant celera noxia mebra rota. Et Ouid. li. iii. meth. Voluit Ixio et se seqturq; fugatq;. Mac. aut li. i. de som. scribit: q oia q apud inferos esse credidit fabulosa psuasio: in nobismetipsis: & in ipis huanis corporib⁹ assignare conati sut. Vn illos q radiis rotaru districti pendet: nihil aliud intelligi voluert: q q nihil consilio pruidetes: nihil roe moderates: nihil virtutib⁹ explicantes. seq; & act⁹ suos oes fortune pmittetes: casibusq; fortuitis sp rotant. r Non exupabile saxu. S. Quod cotra monte Sisyphus voluit. Et inexupabile dixit: non q exuperari no pot. Sed qd exupare no valet summu montis cacumen. A. Saxu inges voluere inefficacib⁹: laboriosisq; conatibus vita terere. Et Ouid. li. iiii. meth. ait. Aut petis aut vrges ruituru sisyphe saxum.

Fidentemq; fuga parthum versisq; sagittis:
Et duo rapta manu diuerso ex hoste trophea:
Bisq; triumphatas vtroq; ab littore gentes.
Stabunt & parii lapides spirantia signa:
Assaraci proles: demisseq; ab ioue gentis
Nomia: trosq; parens: & troie cynthi⁹ auctor.
Inuidia infoelix: furias amnemq; seuerum
Cocyti metuet: tortosq; ixionis angues.
Immaneq; rotam: & non exuperabile saxum.

Interea dryadum syluas saltusq; sequamur
Intactus: tua mœcenas haud mollia iussa.
Te sine nil altũ mens inchoat: en age segnes
Rũpe moras: vocat ingenti clamore cytherõ:
Taygetiq; canes: domitrixq; epidaurus eqrũ.
Et vox assensu nemorũ ingeminata remugit.
Mox tamẽ ardentis accingar dicere pugnas
Cęsaris: & nomen fama tot ferreq; per annos:
Tithoni prima quot abest ab origine cęsar.

a Interea dryadũ syl. S: id est donec laudandi Cęsaris tẽpus aduenerit. Interim Georgica scribimus. A. Interea. i. antecq; tẽplũ de marmore ponã. Dryadũ: videto li. i. Geor. Dryadesq; puellę. t Salt⁹. A. cãpos intactos ab latinis. s. poetis. Dicit autẽ scribam⁹ carmẽ agreste a Mœcenate imperatũ.

v Haud mollia. A. Sed ardua p lyptoten. x Te sine nil altũ mẽs inchoat. S. ac si diceret: non meo ingenio: sed tuo fretus iperio: ad hoc carmen accessi. y Segnes. A. inutiles: steriles: pigras. z Vocat ingẽti clamore cytheron. S. i. hortant̃ ad scribendũ nos illi mõtes: qui aĩalibus sunt referti. Cytheron aũt ps est Parnassi. A. Cytherõ saltus ẽ ppe thebas in Boetia. vt Solin⁹. Et Plini⁹ ait li. iiii. Mela inqt in phocidis delphi. Et mõs parnassus in Boetia Thebę: et cytheron fabulis carminibusq; celeberrim⁹. Probus sic ait: Cytheron mõs ẽ Boetię: vbi archana liberi pr̃is sacra celebrant̃: tertio quoq; ãno: q̃ trieterica dicunt̃. Existimat̃ ãt liber esse cũ musis. et iõ ex hederę fronde eius corona poetis datur. Ouidi⁹ itẽ li. iii. meth. ait Vadit vbi electus facienda ad sacra cytheron cautius: & clara bacchantũ voce sonabat. Strabo li. xix. scribit: q̃ Cytherõ prope Thebas finit penes q̃ Asopus currit: inferiora eius alluẽs: Videto item eglo. vi. Cytheron hũc nomiat: q̃a de bobus scripturus est. tũ Boetia dicta ẽ: in qua Cytheron habetur.

a Taygetiq; canes. S. i. lacones: nã Taygeta ciuitas Laconię. Et hoc ideo. quia dicturus est: Nec tibi cura canũ fuerit postrema. A. Taygetiq; . Videto in fine libri secundi Georgicor̃. b Domitrix Epidaur⁹ equor̃. S. Epiri ciuitas est: equis nobilissima. ANT. Epidaurus vrbs est Peloponensiũ. vt inquit Prob⁹: Vñ optimi & generosissimi equi exeunt. Ptholome⁹ etiã lib. iii. in peloponeso ponit Epidaurum: Strabo li. viii. videt̃ scribere Epidaurum esse inter Achaiã et Peloponesum: anteaq; Epidaurũ vocatam. Mela aũt scribit epidaurum oppidum esse littori appositum. Circa finem vero dicti. viii. Strabo sic ait. Equorum sane genus excellit Archadicũ quemadmodũ & Argolicum & Epidauricum: Etholorum preterea & Achatnanum sollitudo pascendis equis est accommodata: nõ minus q̃ Thessalia. Plini⁹ aũt lib. viii. scribit Epidaurũ oppidũ Aesculapii delubrũ esse in Achaia. Solin⁹ etiam. c. vii. scribit Epidaurũ esse in Achaia: eiq; decus eẽ Aesculapii sacellum: cui incubantes egritudinũ remedia capessunt monitis somniorũ. c Et vox. A: p̃dictorum: scilicet locorum. d Ingeminata. S. i. duplicata per eccho. Alibi nõ canim⁹: surdis respondent omia syluę. e Mox tamen ardentis &c. SER. mox id est postq; Georgica scripsero Ardẽtis dicere pugnas: Cęsaris. ardentis pugnas legendũ. nam male quidẽ ardentis Cęsaris accipiunt: vt is. cõmunis syllaba sit. A. Mox tamen arden. Pollicetur Cęsaris octaui: qui postea Augustus cognomiatus est: scripturũ victoriam: quod reuera fecit. In octauo enĩ libro ęneid. descripsit in clipeo eius pugnã: et Actiatũ bellũ qđ est gestũ cũ Anthonio Prob⁹. f Tithoni pria quot abest ab origie cęsar. S. i. facta cęsar.

tis tot annis celebrabunt: quot anni sunt ab eo vsqꝫ ad mundi principiū: et mō tithonū pro sole posuit ꝑ titane: Nam Tithonꝰ Laomedontis frater fuit: quē ꝑlīantē aurora dilexit et rapuit: a q̄ vsqꝫ ad Cęsarē nō valde multū tempꝰ est. A. Tithonꝰ (vt Diodorꝰ ait li. v.) filius fuit Laomedontis & priami frater: qui existimatr ab aurora adamatꝰ: eam vxorē habuisse: Priami aūt filia: Creusa: Aeneę vxor mater Ascanii: a quo secuta gēs q̄ ad Cęsarē ꝑuenit probus a prima origine Tithoni. i. ab ipso Dardano Iouis filio: a quo ad Augustum: fuere āni mille secuti. vel circa: vti ex Eusebio colligi pōt. Poeta tū finitū ꝑ infinito nūerꝝ posuit. g Seu qs olimpiacę. S. Dicturus est de armentis & gregibꝰ. Armenta aūt sunt equorꝝ et boum: ꝙ hęc aīlia apta sunt armis. vt scutis boū coria. equi pręlio. Greges capellarū & ouiū sunt. Ipē paulo post. Hoc satis armentis. superat pars altera curę Lanigeros agitare greges: hirtasqꝫ capellas. Hęc aūt armenta: scꝫ et greges: sciendū ꝙ plerū ꝯfūdit auctoritas. Olympiacę miratus p̄mia palmę: id est studiosus curulis certaminis: qđ geritur ad pisam in honorem Iouis olympiaci. A. Olympiacę palmę. Olympiaca certamia in Achaia ꝑpe Alpheū intelligit. De quibꝰ li. i. Georg. Eliadū palmos epiros equarū.

¶ Seu quis [g] olympiacę miratus pręmia palmæ
pascit equos: seu quis fortis ad aratra iuuēcos
[h] Corpora pręcipue matrū legat: [i] optima toruę
Forma bouis: cui [k] turpe caput: cui [l] plurima cer-
Et [m] crurū tenꝰ a mēto [n] palearia pendent. (uix:
Tum longo nullus lateri modꝰ: omīa magna:
pes etiam: & [o] cameris hirtę sub cornibꝰ aures.
Nec [p] mihi displiceat maculis insignis & albo:
Aut iuga [q] detractās: interdumqꝫ aspera cornu:
Et [r] faciem tauro propior: quęqꝫ ardua tota.
Et [s] gradiens: ima verrit vestigia cauda.
Aetas: [t] lucinam iustosqꝫ pati [v] hymenęos:

h Corpa p̄cipue matrū legat. SER. id est magis matrum. Per quod ostenditur etiam patrū corpora esse requirēda. C. Corpa matrum. Nam semen patrum pro artifice est. formāqꝫ p̄bet: & vitam inducit: Materiā aūt mater subministrat. Vñ oportet eā esse bñ materiosaꝫ: & hr̄e optimā corporaturam. i Optima toruę forma bouis. S. Paulo post. Et faciem tauro propior. i. tauro similis. toruę autem terribilis. k Turpe caput S. i. magnū. vt: Turpes pascit sub gurgite phocas. l Plurima ceruix. S. longa: vt ibi: Cum se nux plīma syluis induet in florē. m Crurū tenꝰ. S. vsqꝫ ad crura: & mō tenus est aduerbiū. nā si esset ꝑpositio ablatiō cohereret. n Palearia. S. Palearia āt sunt pelles depēdētes ex gutture. A. Pelles depēdētes sub collo. C. Palearia. Hęc Syricis bobꝰ nō sūt: sed in dorso gibbū (vt refert Pli.) habent. o Camuris cornibus. S. i. curuis. Vñ et camerę appellatę sunt. Pręcipit āt & aures magnas eē debere. A. Camuris. i. curuis. Inde camerę tecta recurua. p Nec mihi despli. S. Liptotes figura est. i. valde placeat. Vt munera nec sperno. q Detractans. AN. male tractans. r Et faciē tauro ꝑpior: S. Faciē. i. imaginem & similitudīe totā. A. Et faciē tau. ꝑpior. i. hñs faciē propiorē. i. similiorē tauro. Pli. aūt li. viii. inqt: Tauris in aspectu generositas torua fronte: auribꝰ setosis: quibꝰ minora q̄ꝫ bubus cornua tenuioraqꝫ. Varro vero li. ii. c. v. de bubis scribit. Q. qui gregē armentorū emere vult obseruare debet: vt sint vaccę bñ cōpositę: vt integris mēbris: pilosis: oblongę: amplę: nigrātibꝰ cornibus: latis frōtibus: ocl̄is magnis: et vnguibꝰ: pilosis auribꝰ: p̄ssis mal̄: aptis naribꝰ: labris subnigris. ceruicibꝰ crassis ac lōgis: a collo corpe amplo demisso: bñ costato: latis hūeris: bonis clunibus: caudā ꝑfusam vsqꝫ ad calces vt hēant in inferiorē partē freq̄ntibꝰ pilis subcrispis: curibꝰ potius miori bꝰ: rectis genubus. et cuiꝰ vngues sint leues & pares: corꝰ attractū nō asperū ac durū. colore potissimū nigro. deinde rubeo. tertio giluo. q̄rto albo: mollissimꝰ em̄ hic vt durissimꝰ primus: neqꝫ nō p̄terea vt mares semis boni sint: quorꝝ & forma ē spectanda ꝛc. Colū. etiā li. vii. c. i. scribit quō Mago carthaginēsis ꝑdidit ꝙ parandi sūt boues nouelli: quadrati. grandes mēbris: cornubꝰ ꝑceris ac nigrantibus et robustis: fronte lata & crispa: hirtis auribꝰ: ocul̄ & labris nigris: naribꝰ resupinis patulisqꝫ. ceruice lōga & torosa. palearibꝰ amplis: et pene ad gēua ꝑmissis: pectore magno: armis vastis: capaci & tanq̄ꝫ implente vtero: lateribꝰ porrectis: lumbis latis: dorso recto planoqꝫ: clunibꝰ rotūdis: cruribꝰ cōpactis ac rectis: sed breuioribus potiꝰ q̄ꝫ lōgis. nec genubus īprobis: vngul̄ magnis: caudis lōgissimis et setosis pilosisqꝫ: corpe dēso breuiqꝫ: colore rubeo vel fusco. tactu corporis mollissimo. Caplo vero xviii. de tauris idē ait. Se censere ꝑbandos tauros maxie mēbris amplissimis: moribus placidis: media ętate. Cętera fere omīa eadē seruabimꝰ: q̄ in bubul̄ eligēdis. Nec ei alio distat bonus taurꝰ a castrato: nisi ꝙ huic torua facies est. vegetior aspectꝰ: breuiora cornua: torosior ceruix. & ita vasta: vt sit maxīa portio corpis: ventre paulo sb̄ strictiore. Idē c. xix. de forma vaccę ait: Q. forma vaccę ꝑbāt altissimę formę. longęqꝫ maximis vteris. frontibꝰ latissimis. ocul̄ nigris et patētibꝰ. cornibꝰ venustis et lenibꝰ & nigrantibꝰ pilosis auribus. cōpressis mal̄. palearibꝰ et caudis āplissimis. vngul̄ modicis et cruribus. Cetera qꝫ fere eadē q̄ in maribꝰ desiderant. C. ꝑpior faciē. ꝑ Synecdochē. i. hñs faciē ꝑpiorē tauro. Vacca vniꝰ anni nō admiscet se mari. si admiscet. ꝑdigiū ē. s Ima cauda. A. huic aīali tm̄ oim: quibꝰ ꝑcerior nō statim cauda est cōsumatę: vt cęteris mēsurę: crescit donec ad vestigia ima ꝑueniat. t Lucinā iust. pa. S. Histeron ꝑteron: Ante em̄ est hymenęos pati: pꝰ lucina cōsequit. Itē histeron proteron ē. desinit an decē. post q̄tuor icipit ānos. añ em̄ incipit sic desinit. A. Ex lucina partꝰ, ex hymenęo cōcubitus accępimꝰ. Itaqꝫ hoc ait post annū q̄rtū & infra decimū ad concipiendū vtiles esse boues. Probꝰ lucina (vt Varro inqt) nascentiū dux est. hinc ab iuuādo & luce Iuno lucina dicta ab latinis. Ipsa em̄ mēsibꝰ actis in lucē ꝑducit infantes. C. Lucinā simplr̄ ꝑ partu posuit. nā bruta lucinę opē nō inuocāt. Vaccarū ętas (Alberto magno teste) est quīdecim annorꝝ. eadē est taurorū. Castrati vero ad vigesimū ꝑueniūt. Terminꝰ tauri ē q̄nqꝫ annorꝝ. inde incipit exiccari. Bñ ergo Homerus dixit. Taurus q̄nqꝫ annorū in robore suo ē. Magni sunt boues in Epiro: vt scribit Aristo. Pliniꝰ aūt indicos sua ꝑceritate camelos ęquare: & cornua quattuor pedes in longitudinē habere. Boues soli animalium retro ambulantes pascuntur.
v Hymenęus. A. (teste Marone capella) Veneris et bacchi filius. dictusqꝫ nuptiarum deus: cuius officium esse dixit: Psallere in nuptiis: cantare ad thalamos: & coronare limina sertis. pro coitu hic ponitur. Hymen vero secundum grecos et latinos: est quędam virginalis pellis quę primo coitu abrūpit: pōit & ꝑ hymenęo hypsiphilę

Desinit āte decē, post quattuor incipit ānos:
Cetera nec feture habilis: nec fortis aratris.
Interea superat gregibus dum leta iuuentus:
Solue mares: mitte in venerē pecuaria prim⁹.
Atq; aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima queq; dies miseris mortalibus eui
prima fugit: subeunt morbi: tristisq; senect⁹:
Et labor: & dure rapit' inclementia mortis.
Semp̄ erunt: quarū mutari corpora malis:
Semp̄ enim refice: ac ne post amissa requiras
Ante veni: & sobolem armēto sortire qtānis.
Necnon & pecori est idem delectus equino.
Tu mō q̄s in spem statuis submittere gentis:

Ouidiana ad Iasonem. Non ego sum furtim tibi cognita pronuba iuno. Affuit: & sertis tempora vinctus hymen: Dicunt alii hymeneū quendā fuisse apud Athenas: q in ter bella seuissima virgines liberauit: quā ob cām nuben tes eius numē inuocabāt: q̄si liberatoris virginitatis. Lu cinā pati. & hi: hysteron: proteron: hoc est vltimū prius: nam snīa ordine cōmutat̄. Varro li. ii. ca. v. ait: q̄ nō mino res oportet inire bimas vt trime parīant: eo me lius: si quadrime: plereq; pariunt in decimo anno: quedā etiā plures: Maxi me idoneū tēpus ad con cipiendū a Delphini exor tu vsq; ad dies quadra gita aut paulo plus: que enim ita conceperīt: tem poratissimo anni tpe pa riunt. Vacce enī mēsibus decē sunt p̄gnantes: mas an foemina sit concepta. significat taurus cū iniit. Siquidē si mas in dexte riorē partē abit: si foemia in sinisteriorē ptem. Plini us p̄o li. viii. c. xlii. scribit: q̄ suo tpe annicule ad foe cunditatē poscebant̄: to le rantius tñ bime: tauri ge nerationē quadrum im pleuit: & singulas denas eodem anno tradūt. Cō ceptio vnico inito pagit̄: q̄ si forte perrauerit: vice simo post die marem foe mina reperit. pariūt men se decimo: quicqd añ ge nitum: inutile est. Tauri nō sepius q̄ bis die ine unt: robur est tauris in quimatu. Vita foeminis quindecim annis longis sima: maribus viginti. ¶ Foeture. id est geniture & pro uentui. x Cetera. SER. etas scilicet que est vl' añ quartum vel post decimū annum. Bene ostendit p hec quoq; tpa posse qdam armētis sed inutiliter puenire foe tura. A. Cetera etas. Colū. li. vii. c. xix. ait: Quū vacce ex cesserūt annos. x. foetibus inutiles sunt: rursus minore nimis inire nō oportet: si añ tñ conceperint: partū earum remoueri placet: ac p triduū ne laborent vbera exprimi: postea mulctra phiberi. y Supat. S. Dum supperit. et dicit iuuenili eas etate debere concubere: q: cito meliora tpa depereunt. A. Supat. interest iminet. C. Interea supe rat. Optimū p̄ceptū. nam nō solū viuentiū corpa sanan da sunt. Sed q: singula pereūt: danda est opa successiōi. z Dum leta iuuētus. A. vel iuuenta. i. dū iuuenes sunt vacce concipiant. repit enī senecta cū morbis plurimis: a Solue mares. A. quo tpe vacce ineūde sint: iā diximus. Columella etiā li. vii. c. xxii. scribit q̄ mēse Iulio foemine marib⁹: plerūq; pmittēde: vt eo tpe cōceptas pximo vo adultis iā pabulis edant. nā decē mēsib⁹ ventrē pferunt Vnū q mare. xv. vaccis sufficere abūde ē. b Pecuaria. S. ab eo qd ē pecuare venit. nā pecua (vt ait in Pompeia na Cicero.) ab eo q̊d ē pecu venit: vt genu genua. A. Pe cuaria pecuare pecuaria facit· pecu pecua: pecus pecudes: pecus hec pecora. c Suffice ple. S. subministra. vñ & suffectos dici'. A. Colū. li. vii. c. xx. de vaccis ait. Sz & curandū ē oibus ānis eque atq; in reliq̄s gregib⁹ pecorū vt delectus habeat̄. Nā et nixe et vetustate q̄ gignere de sierunt summouende sunt. & vtiq; tauro q̄ lacū foecun darū occupāt ablegande: vel aratro domāde: q̄m laboris & opis nō min⁹ q̄ iuuēci ppter vteri sterilitatē patientes sunt. d Optima q̄q; dies. S. hec snīa nō solū ad aīa lia ptinet: sed generalr̄ ad oīa. A. Ouid. quoq; de arte. Ci to pede labit̄ etas. nec bona tā sequit̄ q̄ bōa prima fuit. e Subeūt &c. S. naturalē ordinē tenuit dicēs adueire mor bos. senectutē. mortē. f Inclemētia mor. S. inexorabi litas & duricies. AN. crudelitas. g Semp em̄ refice. S. vacat em̄. Sane dicit̄ anteueniendū esse: aut antequā pere aut: reparent̄ armēta. h Sobolē armēto sor. S. Substi tue. subministra. & ē ver bū iudiciorū. nā substitui dicunt̄ iudices q occupa torum funguntur officio. A. Sortire. elige id ē de lect⁹. fac. vt scilicet corpa precipue matrū legat. Itē vt quotannis soboles ar mēto eligat̄. i Pecori ē idem. S. i. vt habeant ma tres optimas. k Tu mō q̄s in spem: S. q̄s vis summissarios fieri. No tāda sane exquisita varie tas. nā vt in bobus ma tres añ describit: in equis admissarios añ cōmemo rat. A. in spem gentis. i. in foeturā: vt sint admis sarii. CR. Mira varietas: Nā in bubulo pecore a matrib⁹: in equino a prī bus icipit. Sūt āt hec tria pecorū genera oib⁹ preci pua. Bos em̄ nobis terrā colit: sine cui⁹ corpa agri cultura oīno difficil' esset: Equus et cōmode nos ve hit: & in bello auxiliatur egregie: & in multis reb⁹ comes est homi. Atq; in vecturis & veterinos ha bemus equos et iumen ta. Docilitas maxima est in equo. Amissos luget dominos. desideriis lachrymas mittit. interfecto Nicome de rege eius equus in edia vitā finiuit: Refert Philarchus Centaetriū e galatis occiso in pugna Antiocho: potitū equo eius illū ascendisse: at equū indignatione accensum precipitem in abrupta isse: ac se equitēq; perdidisse. Buce phalus Alexandri equus neminē ornatu regio insignitū preter ip̄m Alexandrū excipe voluit. In expugnatiōe the barum vulneratus: Alexandrū in aliū equū transire nō ē passus. Equus cesaris nullū nisi ip̄m cesarem dorso acci pere voluit. Hic anteriores pedes hūanos habebat. Semy ramis equum vsq; in coitū amauit. vt ait Iuba. Aristo teles autem in libro de animab⁹: Equum equamq; post hominem reliquis animalibus salatiorē esse dicit. Addit enim ip̄m quadragīta dentes habere: primores quattu or trigesimo mēse mutare: anno deinde post: binos vtrin q; superne & inferne. Item alio anno quattuor: comple tis annis quattuor & mensibus sex: non emittit. & tunc idoneum temp⁹ ad perficiendū habet. Refert p̄terea om nibus temporibus: & donec viuit coire. Idem facere foe minam. Dicit preterea etatem ad decimūoctauū annum protendi in equo. Sed ad longū ad trigesimū vsq; pduci: in nōnullis etiā ad qnq̄gesimū: sed minus viuere qui do mi alunt̄ q̄ gregarios. Albertus aūt cognomento ma gnus ait equū biennio inire incipe: sed meliorē esse foetū post trienniū: vsq; ad. xx. qui est arcus s̄m quē minori cō iunctione iungunt̄ Iuppiter: & Saturnus. inire aūt vsq; ad trigesimū annū: & equā concipe: quāuis debilitet vs q; ad quadragesimū: quod fere spaciū est sue vite: q̄uis olim inuentus sit equus. lxx. annorū. Ipse autem Albert⁹ refert vidisse se equū ex maiorib⁹ apud militē qui adhuc robustus: excesserit annum sexagesimum.

l Pullus. C. vt pueros dicimus in humano genere: ita in equo: mulo: asino atq; camelo dicim⁹ pullos. Itē in omni ouiū genere. In boue vero & elephāte vitulū: Qui etiam ex arborū radicibus gignunt: pulli appellant. hinc pullulare. m Altius ingredit. S. cū exultatiōe q̄dam incedit. n Mollia crura repo. S. Enni⁹ de gruibus. Percq; fabam repunt: & mollia crura reponūt: A. Et mollia crura repo: glomerat: apte reducit alterno crurū explicatu. Mollia crura: faciles tibias: Non eni inepte dure ve ambulat: vti plerisq; euenit. o Prim⁹ et ire viā. S. matris pire vestigia. A. Varro lib. ii. ca. vii. ait: Equi boni futuri signa sunt: si cū gregalib⁹ in pabulo cōtēdit: in currēdo: alia ve re vt potior sit: si quū flumen traiiciendū est gregi. in primis pgreditur: ac nō respectat alios. p Argutūq;. S. breue. A. Exiguū. Varro lib. secūdo. c. vii. inquit. Eqs debere esse clunib⁹ et ventribus latis. Equos ad admissurā quos velit habere legere oportet amplo corpore formosos: nulla parte corpis inter se non cōgruenti: caput habeant non magnum: nec mem bra cōfusa: sint oculis nigris: narib⁹ nō angustis: auribus applicatis: non angusta iuba: crebra: fusca: subcrispa: tenuibus setis implicata in dexteriorem partem ceruicis: pectus sit latum & plenum: humeri lati: vēter modic⁹: lumbi deorsum versum pressi: scapulę late: spina maxime duplex: si minus nō extans: cauda ampla sub crispa: crura recta: equalia. introuersa: genua rotūda nec magna: vngulę durę: toto corpe: vt habeant venas q̄ animaduerti possent. Hec ex Varrone. Colū. li. vii. c. xxvii. sic ait: Quū vero natus est pullus: cōfestim licet indolē existimare: si hilaris: si intrepidus: si neq; respectu nouęq; rei auditu terret. si añ gregē precurrit: Si lasciuia & alacritate: interdū & cursu certamis eqles exupat: si fossam sine cūctatiōe transilit: pontem flumenq; trāscendit. hęc erunt honesti animi documēta: corpis vero forma cōstabit exiguo capite: nigris oculis: narib⁹ aptis: breuib⁹ auriculis: & arrectis: ceruice molli: itaq; nec longa: densa iuba. & p dexterā partē pfusa: Lato & musculorū toris numeroso pectore: grandib⁹ armis & rectis: lateribus inflexis: vētre substricto: testib⁹ paribus et exiguis: cauda longa & secta crispaq;: mollib⁹ atq; altis rectisq; cruribus: tereti genu paruoq;: neq; introrsus spectandi: rotundis clunibus. fœmoribus torosis ac nūerosis. duris vngulis. & altis. et concauis rotūdisq;: quib⁹ coronę mediocres suppositę sunt: sic vniuersū corpus cōpositū: vt sit grande. sublime. erectū: ab aspectu q̄s agile. & ex longo (quantū figura permittit) rotundum. q Breuis aluus. A. Modica. subtracta. r Obesaq; terga. A. grandes. lati & pingues humeri. Obesus eni (vt Fest⁹ ait) pinguis dicit: quasi ob edendū factus. Horati⁹: Obeso nil melius turdo. s Luxuriatq; toris animosum pectus. S. nodosum & eminēs pulpis. A. Luxuriat toris. abundat pulpis. debet eni esse latū ac plenum: ac torosum. C. Abundat toris: id est modū excedit toris: quasi dicat vltra modū torosus est. Nam mēbra torosa: id est maiores toros: id est musculos et lacertos habentia validiora sunt. Vñ in Hercule: torosa brachia pingūt. Est enim torus siue musculus siue lacertus. t Spadices. S. phœniceatos vocant: i. professos myrtheos. A. Spadices. phœniceus color: seu puniceus: & spadix idem est: (teste Gellio li. ii. c. xxvi.) significat aūt exuberantiā splendoremq; ruboris. C. Spadices. Palladius. emilianus colores in equo refert badiū: aureū: albineū: roseum mureū: ceruinum: giluum: scutulatū: album: guttatū: candidissimum: nigrū. pressum. Sequentis meriti enumerat variū cum pulchritudine nigro vel albineo vł badio mixtum. Canum cū quouis colore. Spumeū miraculosum mucrinum obscuriorē: gilu⁹ color est cineritius: etatem quoq; ita signat. Nā bimo sex mēsiū dentes medii: supiores cadūt. Quadrimo canini mutantur. Infra sextum annū molares supiores cadūt. sexto anno quos primo mutauit exequat. Septimo anno oēs dentes explent: Latent ab hinc etatis note. Sed puectiorib⁹ tpa cauari icipiūt: supcilia canescere. dētes plerūq; pminere. Formam vero equi ita describit. Colū. vt sit capite exiguo: nigris oculis: aptis & breuib⁹ auriculis: et arrectis semp: ceruice molli: lataq; nec longa: dēsa iuba: & in dexteram partem profusa: lato et musculorū toris. numeroso pectore: grandib⁹ armis: & rectis lateribus inflexis: spīa duplici: vētre substricto: testiculis paribus & exiguis: latis lūbis: et subridentib⁹. i. pulchris & piguibus: cauda longa & secta crispaq;: mollib⁹ atq; altis: rectisq; cruib⁹ terete genu q̄s neq; torosum spectāt: rotūdis clunib⁹. fœmorib⁹ ac nūerosis: duris vngul: & altis et concauis: rotundisq;: quib⁹ coronę mediocres suppositę sunt: corpus ipm sit grande sublime erectum: aspectu quoq; agile: longitudo quantū natura permittit. cum vero natus est. confestim licet indolem existimare: si hilaris: si intrepidus: si aspectu nouę rei: auditu ve terret. si forsan sine cunctatōe transit flumen: pontē transcēdit. v Glauci. S. sunt felineis oculis. i. quodā splēdore pfusis. A. Glaucīq;. cerulei. Glaucus enim color viridis dr. quod Probus ōndit: & Gellius dicto loco. x Deterrim⁹ albis & giluo. S. At qui alibi ait: Qui candore niues anteirent. Sed aliud ē candidū esse: id est quadānitenti luce pfusum. aliud albū: qd pallori constat esse vicinū. Giluus aūt est melinus color. Multi ita legunt albis et giluo. vt nō albū vł giluum: sed albogiluū vituperet: q; si singuli colores vitupandi sint: quanto magis mixt⁹ vtroq;. i. albogilu⁹. A. Albis: nō candidis: sed albis. i. pallidulis. Giluus color est buxeus: ut q dam volunt vulgo gialus appellar. aliqui vero p giluū intelligunt flauū: qui ex viridi & ruffo & albo concretus est. Seruius melinū intelligit. Est aūt melinus color candidus: optimus in melo insula: in Samo quoq; nascit: auctor est Plinius li. xxxv. ca. vi. y Micat aurib⁹. A: arrigit ac deprimit aures. z Tremit artus. S. figurate pro auribus tremit. A. Tremit. i. concutit. a Collectum ignē. A. attractum. flatus vim atq; potentiam. b Fremens: A. Et fremens & premēs in antiquis legitur. Erit autem ordo. Et fremēs ignem collectum voluit sub naribus: Premēs autē. i. nō emittens: sed remittens interius: hinc sub naribus voluit 2c.

Precipuū iam idem a teneris impende laborē.
Continuo pecoris generosi pullus: in aruis
Altius ingreditur: et mollia crura reponit:
primus & ire viam: et fluuios tentare minaces
Audet: & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix:
Argutūq; caput: breuis aluus: obesaq; terga.
Luxuriatq; toris animosum pectus: honesti
Spadices: glaucīq;: color deterrimus albis:
Et giluo: tū si qua sonum pcul arma dedere:
Stare loco nescit: micat aurib⁹. & tremit artus:
Collectumq; fremens voluit sub narib⁹ ignē:

Densa iuba:& dextro iactata recubit in armo.
Atq; duplex agit̃ per lumbos spina: :cauatq;
Tellurē:& solido grauiter sonat vngl'a cornu.
Talis amyclei domitus pollucis habenis
Cyllarus:& quorum graii meminere poetę
Martis equi biiuges:& magni currus achillis.
Talis & ipse iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentū pernix saturnus:& altum
pelion himnitu fugiēs īpleuit acuto. (ānis:
Hunc q̃; vbi aut morbo grauis:aut iā segnior
Deficit:abde domo:nec turpi ignosce senectę:
Frigidus in venerem senior:frustraq; laborem
Ingratū trahit:et si qñ ad prelia ventum est:
Vt quōdā in stipulis magnus sine virib⁹ ignis
Incassum furit: ergo animos euūq; notabis
Precipue::hinc alias artes :prolemq; parentū.

c Voluit sub naribus ignē. S: flatu indicat magnanimitatem suā :A. Voluit sub narib⁹. Per quod eius vis apparet. est enī magniflatus; d Et duplex agit̃ ꝑ lūbos spina. S. Aut reuera duplex:aut lata: vt alibi·Duplicem gemmis auroq; coronā:Et duplici aptant̃ dentalia dorso.
e Solido. A.i.duro: f Tal'amyclei domitus. S. At q̃ castor domitor eq̃rū fuit:sed frēm ꝓ fratre posuit poetica licentia:vt. Quas ille philomenę dapes. Pro progne item reuocato a sanguine teucri: ꝓ Dardani. Aut certe ideo pollucē ꝓ castore posuit:qa ambo licenter & castores & polluces vocant̃. Nam et ludi et templū eius:& stellę castorū vocant̃. A. Pollux & castor lacedemonię nati sūt q existimant̃ equos accepisse ab Iunone muneris nomie:xanthum & Cyllarum:quos Neptun⁹ donauerat. Prob⁹. Amyclę oppidum est Laconię regionis Achaię : teste Pli. libro.iiii. Fuit aūt patria castoris et pollucis. Stra. libro.viii.ait: q̄ Taygeto mōti subiicitur sparta & Amyclę. Pli. libro.iii. scribit amyclas etiam fuisse prope Tarracinam a serpentibus delatos.
g Martis equi. Δειμος & φοβος A. Martis equi biiuges: Martꝭ equi tradūtur Dimus et Phobos Homero auctore: vt scribit Prob⁹. Achillis vero xanthus & Ethon: quidā quattuor putant. et eis adiiciunt Podargū & lampū. auctor idē Probus. h Et magni curr⁹. S. Balliarch⁹:et xāth⁹.
i Coniugis aduentum pernix Saturnus. S. Dū cum amica Phyllira Saturnus coiret : Ops eius vxor aduenit:cuius pręsentiam veritus:se in equum conuertit : qualem potuit numen imitari:Exinde natus est Chiron dimidia ꝑte homo:dimidia ꝑte equ⁹. Sane Ops cum de vxore Saturni dicimus:o corripit̃. vt Ops opis: cum vero nympha dicim⁹ opis longa est. vt Opis ad ęthereum pennis aufert̃ olympū. Pernix aūt ad equū refert̃. nam Saturni stella tardissima est. A. Saturn⁹. is cū Ionē quęreret:& in Thracia cū Phylira Oceani filia in equum versus dicit̃ cōcubuisse:et ex ea Chyronem Centaurū natū artis medicinę inuentorē. quia Phyllira phyllirides dr̃ a poetis:scribunt aratum de aduentu vxoris nil scribere: Virgilius tñ hic oñdit vxoris Opis adueutu in equū versum esse:dum cū illa coiret. Pernix velox:quia equus:
i Altum pelion. S. Montē Thessalię:in q̊ Chiron habitauit. A. Altū peliō. Thessalię montē altissimū. teste Pli. li. secundo:in q̊ (vt scribit Solin⁹) nuptiale cōuiuiū Thetidis et pelei celebratum fuit. k Hunc quoq;. S. Licet bonū et tot signis ꝓbatū. l Vbi aut morbo. S. Duo sunt quibus minuūtur corꝑis vires: senectus et morbus: Vñ mire vtrūq; cōplexus est. m Abde domo. S. in domo. nam si aduerbialiter vellet loqui:domi diceret. Tale est illud in quarto. Non libię:nō ante tiro.
n Nec turpi ignosce senectę. S. Cicero in Catone maiore. q̄ laudat et vituperat senectutē. Vñ dupl'r hūc locū intelligimus: aut ignosce nec turpi senectę:q̄ turpis nō est:quia per naturā venit. A. Nec turpi. Ordo est. Nec ignosce turpi senectę. q̄uis em̄ seniores equi sint: tñ oēm laborē tolerare valent. Est aūt sensus: q̄ vbi optimus equ⁹ vel morbo vel senecta deficit. remouēdus ab admissura: & in domo retinend⁹:nec parcendū. oñdit enī oīno fatigandū: cū modo tamē. Turpi senectę Iuuenalis etiā sat:x. ait . Sed q̄ continuis & quātis longa senectus plena malis: deformē et tetrū añ oīa vultū. Dissimilē q̄ sui : deformem ꝓ cute pellem : pēdētesq; genas: et tales aspice rugas ꝛc. Quāuis autē senecta sit a natura : omnino quin turpis sit:negari nō potest: Ergo nec ignosce turpi senectę dicendum.
o Frigidus in venerem senior. A. Hic locus asserit:quod dixi verū esse:vt scilicet ab admissura senior in domo teneatur : ibiq; fatiget̃ : cū modo :nec penitus fatiget̃: generat aūt mas ad ānos.xxxiii. & ad .xl. durasse tradūt adiutum modo in attollenda priori ꝑte corporis: sed ad generandū paucis animaliū mior fertilitas: qua de causa ꝑ interualla admissurę dantur. Nec tamen quindecim initus eiusdē āni valet tolerare. Equę gignūt ānis oībus ad q̃dragesimum vixisse equū lxx. ānis ꝓdit̃. Pli. auct. li.viii.c.xlii: Colū. vero libro.vii.c.xxvi. scribit: q̄ marem putaut minorem trimo nō esse ydoneū admissurę. posse vero vsq; in.xx. annū ꝓgenerare. fœminā bimam recte cōciperet:vt post tertium annum enixa fœtū educet : eandumq; post decimum nō esse vtilem.. Superiori aūt capite dixerat: q̄ nec minus q̄; quindecim:nec rursus plures q̄; viginti annos debet īplere: p Frustraq; laborē. A. Ordo. Et frustra trahit.i.ꝓducit:ingratū laborē.i.ingratū coitū. Nam calidissimus quisquis citius venerē perficit:& ei gratior illa fit:senes vero tardiores sunt:quia frigent.
q Et si qñ ad ꝑlia ventū. S. Alibi nocturnaq; bella.
r Quondā. A. quandoq;: s Animos euumq; notabis. S. pręcipue ante omia ętatem & magnanimitatē requires: post cętera parentes & studiū. A. Animos . vt sit hilaris equus & intrepidus ꝛc. vt supra ostendit. Colū. libro.vii.c.xxii. scribit: q̄ annorū notę cū corꝑe mutantur: Nam dū bimus & sex mensiū est:medii dentes & suꝑiores & inferiores cadunt:cum quartum agit: his qui canini appellant̃ deiectis:alios affert:intra sextum deinde annum molares superiores cadūt. Sexto anno quos primo mutauit exequat:septimo oēs explent̃ equal'r : & ex eo cauatos gerit:nec postea quot ānorꝫ sit maifesto compñendi pōt. decimo tñ anno temꝑa cauari incipiunt:& suꝑcilia nōnunq̄; canescere:et dentes prominere: Hęc ille.
t Alias artes. A. Equorꝫ enim alii sunt ad rem militarē idonei: alii ad vecturā :alii ad admissurā:alii ad cursurā: alii ad predam. Itaq; nō item sunt spectandi atq; habendi:hinc peritus belli alios eligit:atq; alit ac docet: Alios

Et quis cuiq; dolor victo: que gloria palme.
Nonne vides quũ precipiti certamine cãpũ
Corripuere: ruuntq; effusi carcere currus:
Quũ spes arrecte iuuenũ: exultãtiaq; haurit:
Corda pauor pulsans: illi instãt verbere torto:
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis:
Iamq; humiles: iamq; elati sublime videntur
Aera per vacuũ ferri: atq; assurgere in auras.
Nec mora nec requies: at fulue nymb⁹ arene
Tollitur: humescunt spumis: flatuq; seq̄ntũ:
Tantus amor laudum: tante est victoria cure.

quadrigarius. Plura Varro libro.iii.capitulo.vii. v Polemcq; parẽtũ. A. Varro pdicto loco sic ait De stirpe magis interest qua sint: q; genera sunt multa: itaq; ad hoc nobiles ab regionibus dicunt in grecia. Thessalici equi a terra[ ]Apuli: ab rosea roseani. x Et quis cuiq; dolor victo: que gl'ia palme. S. Vult pbare: moueri equos: vel amissiõe vl acquisitiõe victorie. nam eo tendit seq̄ns iste decursus: Vnde & paulo post. Tantus amor laudũ: tante victoria cure. Lucan⁹. Quantũ clamore iuuat Eleus sonipes. C. Dolor. Nam lachrymas victos emittere: & victores letitiam ostendere dixerunt. y Et q̃ gl'ia pal. A. Vt cursu certant eq̄les superare couentur zc. z Ruuntq; carcere. S. Vsurpatiõe p carceribus: qui ab arcendo dicti sunt: Nã carcer est custodia noxior. A. Carcere. repagulis. a Curr⁹. A. q̃drige. b Cum spes arecte. C. Ecbasis ornandi loci causa. c Iuuenum. AN. aurigarum: vel spectantium. d Exultantia, SER: salientia: trementiaq;.

e Haurit. S. i. ferit: vt latus haurit apertum; A. Haurit: id est eleuat. ferit: f Instãt. A. iminẽt eq̄s: CRI. id est nunq; cessant ab opere. g Verbere torto. S. freq̄nti: sc; iteratione: A. Verbere. scutica: C. Torto. Nam ex crebro motu contorquentur & inflectuntur lora.

h Et proni dant lora. S. lora habenas. C. Et proni. pinxit illorũ celeritatẽ

i Volat vi feruid⁹ ax. S. Alibi. Frenaq;: feruentesq; rotas. Nam tam rote q̃ axis cursu calescũt. A. Vi. id est violentia. k Iamq; humiles. C. Tota hec cursus descriptio picture q̃ scripture similior est. Ipse etiã concise breuesq; clausule faciunt vt celeritas narrantis: expressius demonstrat celeritatem currentiũ. Iamq; humiles: iamq; elati. quia saltu rem peragunt: vt propter eorũ leuitatẽ per aerem potius q̃ p terram ferri videant. l Nymbus: A. nubes. m Tantus amor. C. Iccirco accelerant: quia victorie cupidissimi sunt.

Primus erichthoni⁹ currus & quatuor ausus

n Prim⁹ Erichthõi⁹. S. Vulcan⁹ impetrato a Ioue Minerue coniugio: illa reluctante: effectũ libidinis piecit in terrã. inde natus est puer draconteis pedibus qui appellatus est Erichthoni⁹: quasi de terra: & lite procreatus. Nã ἐρισ est lis & χθων terra. Hic ad tegendã pedum foeditatem; iunctis equis vsus est curru; quo tegeret sui corporis turpitudinẽ. A. Erichthoni⁹. Fuit is Vulcani et Terre fili⁹ qui primis ducit quadrigis is vsus: quo decentius celaret pedes suos anguinos. Prob⁹ auctor. Et Pli. li. vii. inq̄t: q; Bigas primũ iunxit Phrygũ natio q̃drigas Erichthoni⁹: Eusebius itẽ sic ait: Erichthonius primus q̃drigas iunxit in grecia. Erat quippe apud

alias nationes .id aũt fuit Danao regnãte argis. C. Erichthonius. Auguſtinꝰ in li. de ciui. dei ait: hunc puerũ Athenis in vulcani Mineruęqꝫ tẽplo adinuẽtũ: ſerpente implicatũ. Et q: ſibi regnũ portendebat: diligẽter enutritũ horumqꝫ deorũ filiũ cũ parentes ignorarent iudicatũ. idem Auguſtinꝰ refert: hic vt placaret iratũ Apollinẽ: ꝙ eiꝰ templum a Danao rege incẽſũ fuerat: nec greci id ꝓhibuerãt: & ꝓpterea ſterilitate regionem oppreſſerat: ludos muſicos eidẽ Apollini inſtituit. Itidẽqꝫ mineruę: vbi victores oleo donabãt. Pli. aũt ſcribit Erichthoniũ quadrigas inueniſſe. Itẽ argẽtũ Athenis.

o .Rapidꝰ. S. id ẽ velox. p Victor. S. ꝓpoſiti ſui effector. q Frena pelethronii. A. Pelethronium oppidũ eſt Theſſalię: vbi primũ domãdorũ equorũ vſus inuẽtꝰ ẽ. Nã quũ q̃dã Theſſalꝰ rex bobꝰ Oeſtro exagitatis: ſatellites ſuos ad eos reuocandos ire iuſſiſſet: illiqꝫ curſu nõ ſufficerent. aſcẽderũt eq̃s & eorũ velocitate boues ſecuti: eos ſtimulis ad tecta reuocarũt. Sed hi viſi: aut cũ irent velociter. aut cũ eorũ equi circa flumen: Penon potarent capitibus inclinatis: locũ fabulę dederũt: vt centauri eſſe crederent: q dicti ſunt cẽtauri απο του κεντασαι τους ταυρους Alii dicunt centaurorum fabulam eſſe cõfictã ad exprimendã hũanę vitę velocitatẽ: quia equũ conſtat eſſe velociſſimũ. Bene autem ait Pelethronii: quia ſunt & alii Lapithę. A. Frena pelethronii. impoſiti dorſo: & inſultati ſolo ꝛc. Carmina ſunt Ennii in Alexãdro. vt docet Macrob. li. v: Frenos aũt & ſtrata equorũ pelethroniũ inueniſſe ſcribunt. Pugnare ex eq̃ Theſſalos q centauri appellati ſunt. habitantes ſm Peliũ montẽ: vt ſcribit pliniꝰ li. vii. Et probus ait: pelethroniũ eſſe ſubiectũ Pelio monti: Pelethronii lapithę. i. ex pelethronio oriundi. frena inuenere. Habebant enĩ Lapithę pl'a oppida in ipſa Theſſalia. q Equitẽ docuere. S. i. equũ. Nã ꝓ equo rectorẽ poſuit. A. Equitẽ. i. equũ portãtem hoĩem. Oẽs enĩ antiq ſcriptores vt hoĩem equo inſidentẽ: ita & equũ cũ portaret hoĩem equitẽ vocauerunt. Et equitare nõ hoĩem tm̃. ſed equũ q̃ꝫ dixerũt. auctor eſt Macrobiꝰ li. vi. in fi. r Greſſus glom. ſupbos. S. Vt cũ diſciplina incęderet. s vterqꝫ labor. A. ſ. docere equũ ſaltus & ingreſſus. Põt & ꝑ Epexegeſim legi: vt dicatqꝫ id eſt et. ęque magiſtri exquirũt iuuenẽ equũ: & calidum animis & curſibus acrem. s Quãuis ſępe fuga. S. Ordo eſt: q̃uis ſępe victor fuit. q̃uis nobili genere ꝓcreatus: cũ a mgr̃is ętas eſt magnanimitaſqꝫ regrenda: q̃ ſi nõ fuerit: illa nihil ꝓſunt. A. Quãuis: ſenſus eſt: eligẽdũ eẽ equũ iuuenẽ calidũqꝫ animis et curſibꝰ acrẽ: q̃uis ſępe curſu victor aliorũ fuerit: q̃uis optimã patriã referã & optimam. ſtirpẽ. t Egerit. A. fugauerit. v Epirum. A. de Epiro latius li. i. Georg. Palmaſqꝫ epiros equarum.

Iungere eq̃s: rapiduſqꝫ rotis inſiſtere victor.
Frena pelethronij lapithę: giroſqꝫ dedere:
Impoſiti dorſo: atqꝫ equitẽ docuere ſub armis
Inſultare ſolo: & greſſus glomerare ſupbos.
Aequus vterqꝫ labos: ęque iuuenẽqꝫ magiſtri
Exquirunt: calidumqꝫ animis & curſibꝰ acrẽ.
Quãuis ſępe fuga verſos ille egerit hoſtes:
Et patriam epirum referat: fortiſqꝫ mycenas:
Neptuniqꝫ ipſa deducat origine gentem:
His animaduerſis: inſtant ſub tẽpus: & omĩs
Impendunt curas: denſo diſtendere pingui
Quem legere ducẽ: & pecori dixere maritum:
Florentiſqꝫ ſecant herbas: fluuioſqꝫ miniſtrãt:
Farraqꝫ: ne blando nequeat ſupereſſe labori.
Inualidiqꝫ patrum referant ieiunia nati.
Ipſa autem nocte tenuant armenta volentes:
Atqꝫ ibi concubitus primos iã nota voluptas

x Fortiſqꝫ my. A. ad Agemẽnona reſpexit: qui grecorũ ductor exercitus: Troiã deleuit. Vnde alibi ait: Agamẽnoniaſqꝫ mycenas. Preterea docet Strabo li. viii. ꝙ argos a primordio magis extitit potẽtia primariũ: ſubinde Mycenę ampliora ſuſceperũt incremẽta: ꝓpter cõmigrãtes in illas pelopidas. Nã cũ oms ad Atrei filios cõſiſterẽt: Agamenon natu grandior regnũ adeptus: duce virtute ac pariter fortuna comite: regionis paternã poſſeſſionẽ ampliauit: & Myceno laconicũ adiecit impiũ. Verũ menelaus laconię regimẽ tenuit: ac agamẽnon Mycęnarũ vſqꝫ Corinthũ ac Sicyonẽ & Ionium & agialeonum. ſic em̃ ea vocabant ętate cũ poſteriꝰ Achęi dicti ſint regnũ ſuſcepit. Hęc et pl'a Strabo. y Neptuniqꝫ ipſa deducat ori. ge. S. id eſt ſi ſit ꝓcreatus ab equo Neptuni qui editus eſt tridenti ꝑcuſſione. A. Neptunus Cereri quum vim afferre vellet: ea ſe in equã vertit. Neptunꝰ vero eã ita compſſit. Vñ generoſi equi ꝓditi eẽ dicũtur. auctor Probus. Nos autẽ latius de Neptunni equis lib. i. Georg. ibi ſcꝫ Tuqꝫ o cui prima frementem. z His animaduerſis. S. Moribꝰ et ętate depẽhenſis. A. His videlicꝫ ętate & annis equi.

a Inſtãt ſub tp̃s. S. coeundi: q̃ eiꝰ cura maior adhibetur. A. Inſtãt. incumbũt: attendũt. Sub tẽpus prope tẽpus coeundi: ſcꝫ cui datur intantũ. (teſte Varrone li. ii. ca. vii.) ab ęquinoxio verno ad ſolſtitiũ. Admittere autem oportet: cũ tp̃s anni venerit bis die: mane & veſpere. Colu. etiã li. vi. c. xv. ſic ait. Vulgaribꝰ equis paſſim maribꝰ ac foeminis paſci ꝑmittit. nec admiſſura certa tp̃a ſeruent. Generoſis circa vernũ ęquinoctiũ mares iũgent: vt eodẽ tp̃e quo cõceperint: iã lętis & herbidis cãpis poſt anni menſem paruo cũ labore foetũ educẽt: Nã mẽſe. xii. partũ edũt. b Denſo diſtendere pingui. S. Nam ſaxo quod q̃buſdã potionibꝰ agazones ꝑ fraudẽ facere cõſueuerũt. Vñ ait. Denſo pingui. i. viribus pleno. Sane pingue eſt generis neutri. & ita in omnibꝰ idoneis inuenit. nã nec pinguedo nec pinguetudo latinũ eſt. A. Denſo. At ibidẽ Columella. Eoqꝫ tp̃e q̃ vocat a foemĩs equꝰ. ſ. roborãdꝰ eſt largo cibo: appropinq̃nte vere ordeo eruoqꝫ saginãdꝰ: vt veneri ſupſit: q̃toqꝫ fortior inierit: firmiora ſemina ꝑbeat futurę ſtirpi. Et Varro li. ii. c. v: de bobꝰ ſic ait. ꝓpter foeturã hoc obſeruare ſoleo ãn admiſſurã: menſem vnũ nec cibo nec potione ſe impleat: ꝙ exiſtimat facilꝰ macrã concipe. Contra tauros duobꝰ mẽſibꝰ ãn admiſſurã: herba & palea ac foeno facio pleniores: et a foeminis ſecerno. c Florentiſqꝫ ſecant herbas. S. Adultas maturiores: quibus robur acq̃rit. d Blando enĩ. ſ. labori. Periphraſis eſt coitus. A. blando labori. i. veneri. e Ieiunia nati. S. infirmitatẽ ex inedia veniẽtẽ. f Nota volup. S. Dicendo nota: ꝑ tranſitũ rẽ ab aliis diligenter expſſam tetigit.

Solicitat: frondesq́ʒ negant & fontibus arcent.
Sępe etiā cursu quatiunt: & sole fatigant.
Quū grauit' tonsis gemit aera frugib⁹: & quū
Surgentē ad zephyrū paleę iactātur inanes.
Hoc faciunt: nimio ne luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo: & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens venerē: interiusq́ʒ recondat.
Rursus cura patrū cadere & succedere matrū
Incipit: exactis grauidę quū mēsibus errant.
Nō illas grauib⁹ quisq́ʒ iuga ducere plaustris.
Non saltu superare viam sit passus: & acri
Carpere prata fuga: fluuiosq́ʒ innare rapaces.
Saltibus in uacuis pascant: & plena secundū
Flumīa musc⁹ vbi: & viridissima gramīe ripa.
Speluncęq́ʒ tegant: & saxea procubet vmbra.
Est lucos silari circa ilicibusq́ʒ virentem
plurimus alburnū volitans: cui nomen asilo
Romanum est: oestrū graij vertere vocantes
Asper: acerba sonās: quo tota exterrita syluis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus ęther
Concussus: syluęq́ʒ: & sicci ripa tanagri.
Hoc quondā monstro horribiles exercuit iras:
Inachię iuno pestem meditata iuuencę:

Nam equę puellę cū primū coeunt: si macrę sunt: & debilitant: et debiles gignūt. Post primū aūt partū tenues eē debent. A. Iā nota voluptas. De equab⁹ intelligit' alias enixis. g Frondesq́ʒ negāt. S. Contra illud: Florentesq́ʒ secant herbas: fluuiosq́ʒ ministrāt. h Quū grauiter tonsis: hoc est die medio. Hoc autem ad exprimendum diei tēp⁹ est positū: nōq́ʒ equę tempe ęstatis coeant. i Paleę. A. Quid ꝓprie palea sit: li. i. Ge. videto. k Hoc faciunt nimio ne luxu obtu.. S. nimio. pingui. et bñ rē turpē apte a Lucretio tractatam vitauit translatiōib⁹: q̄s oēs ab agricultura traxit: vt luxu ꝓpter luxuriē segetū. A. luxu. i. copia. abundātia. l Obtusior. A. Hebes. est ei grad⁹ ꝓ gradu. m Vsus. A. vtilitas. n Genitali aruo. S. pro muliebri folliculo quem vuluā vocāt. Vt etiā Plini⁹ docet. nā añ follicul⁹ dicebat̄. A. Gēitali aruo. id est vuluę et matrici. Ibi enī concipit̄: ibi educat̄: & crescit quicquid concipitur. CRI. Gēitali aruo. Translatio ab agricultura. Fit autē obscęnitatis vitandę cā. o Sulcos oblimet iertes. S. claudat meatus. Et hoc sīr p trāslationē dixit. Nā legim⁹ sup. Et obducto late tenet oīa limo. AN. Oblimet: obducat: cooperiat: claudat. limo repleat ꝓprie. Sulcos iertes: vuluę meat⁹ cōceptioni ineptos si repleti fuerint nimio luxu. p Sitiens. A. vulua ipsa macrior. q Venerē. A. equi semē. r Patrū. A. admissariorū: vbi enī equas ipleuerint: eorū cura hr̄ minima. s Exactis mensib⁹. S. vicinis partui. Tūc enī diligentius tractandę sunt ne abigant̄. A. Exactis mensib⁹. i. pfectis & partui vicinis. Vñ li. i. georgi. Exactū ad mēsem pluuia: ventisq́ʒ carebūt. Varro li. ii. c. vii. ait. Quū cōceperint equę: videndū ne aut laborent plusculū aut ne frigidis sint locis: ꝙ algor maxime pręgnantibus obest. Itaq́ʒ & in stabulis & ab hūore oportet ꝓhibere humū: clausa hr̄e hostia: ac fenestras: & inter singulas a ꝓsepibus palos interiicere lōgiores: q eas discernāt: ne inter se pugnare possint. Pręgnantē neq́ʒ implere cibo: neq́ʒ esurire oportet. Alternis ānis q admittūt diuturniores & meliores pullos fieri dicūt. t Grauib⁹ plau. A. Innuit anteq́ʒ partus vicinus fuerit: p̄gnātes equas etiā fatigari posse leui mō. De plaustris videto li. i. Geor. v Nō saltu supare. S. Qd solet fieri cū pascunt pedib⁹ impeditis. x Saltibus inuacuis. S. magnis. A. campis magnis & carentib⁹ saxis & arborib⁹ deiectus. y Et plēa secūdū. S. ne inclinent̄ ad potū. A. Secundū. ꝓpe ad potū ꝓcubāt.

z Muscus. A. vbi lanugo viridior q̄ locis hūidis: & sole carentibus fit muscus dicit̄. Hic ꝓ herba illa tenella: seu lanugine: q in aquaꝝ supficie nascit̄: accipit̄. a Est lucus silari. &c. S. Ordo tal' est. Circa lucos silari flumīs Lucanię et alburnū eius mōtē plurimū volitās: ac si diceret. est multa musca. A. Silarus fluui⁹ est: q veterē Cāpaniā diuidit a picentib⁹: cui q̄dā fluuio ꝓpriū illud iesse tradit̄: vt ī ei⁹ aq̄ dimissa virgulta saxificent̄. Forma tñ coloreq́ʒ seruato. auctor est Stra. li. v. Probus scribit: Silarū lucanię fluuiū eē. Sic etiā Ptholome⁹ li. iii. b Alburnū: A. Alburn⁹ lucanię portus: & eiusdē nois mons Teste Probo. c Volitans. S. mō nomē est: nō participiū. d Cui nomē asilo Romanū ē. S. vt cui Remulo cognōē erat. A. Asilo. Pli. li. xi. c. xvii. scribit: ꝙ nascūt̄ aliqñ ī extremis fauis apes grandiores q̄ ceteras fugāt. e Oestrū graii ver. vo. S Vertere ex ioni similitudie onomatopeiā fecere: nō ei possumus accipe ex latina lingua mutauere. cum constat linguam gręcam primam fuisse. Oestrū autē gręcum est: latine Asilus: vulgo Taban⁹ vocat̄. A. Oestrus vocat̄ hoc malū: Theodor⁹ aūt interpres Aristotel' li. v. de historia aīaliū ait: ꝙ Asilus latius culus qbusdā bestiolis: q̄ in fluuiis supnatant enascitur: ꝙ ob rem magna asiloꝝ copia circa aquas vbi id genus bestiarū est. Tabani vero ex ligno nascunt̄. Festus vero scribit oestrū gręco vocabulo furorē dici. Preterea oestreo insanio dicit̄: Oestrelateo me stimulor insanio. Sūt qui putēt Asilū a voce dictū a latinis. Oestrumq́ʒ a voce gręcis. Est tamen Oestrū dictū ab illis: puto a furore: & ita vertisse vocantes Oestrū. Latini enī ab voce Asilū: illi Oestrum a furore vocarunt. Vertit̄ aūt nomen q̄tiens ab ꝓprio in aliud trāsmutatur. Sic byrsa cum sit proprie corium: ab re ipsa quoq́ʒ dicta est Carthaginis arx. Sic & oestr⁹ cū sit furor: ab eodem effectu Oestrus dictū est illud aīal. f Sicci tanagri. S. nō multū fluentis. Tanager aūt fluui⁹ est Lucanię: Et hoc dicit armentorū mugitu cuncta resonare. A. Tanagr⁹ torrens est Lucanię: qui cū pluuię sunt: effusior est: & sequit. quū serenū siccus est. Idem Prob⁹. g Hoc q̄ndā monstro horribiles. S. Argumentat̄ ab exemplo dicēs Iunonē Oestro se contra pellicē defendisse. h Inachię Iuno. S. Nota aūt est fabula. Io Inachi filiam ab ipso q̄dam Ioue Iunonis aduentu cōuersam esse in vaccam: cui Iuno immisit oestrū: quo toto orbe fatigata: tandē aliqñ venit ad ęgyptū: & illic in Isim conuersa est. Transit aūt

k Hūc quocꝫ (l nā mediis feruorib⁹ acrior instat)
m Arcebis grauido pecori: armentacꝫ pasces
n Sole recens orto: aut noctem ducentib⁹ astris.
o post partū cura in vitulos traducitur omīs.
Continuocꝫ notas et nomina gentis inurunt:
Et q̊s aut pecori p malint submittere habendo.
Aut aris seruare sacris: aut scindere terram:
q Et campū horrentem fractis inuertere glębis.
r Cętera pascuntur virides armenta p herbas.

per mare angustū: quod Bosphoron ab ea appellatū est: nunc Helespontus nominat̃. A. Inachus apud Argos prim⁹ regnauit annis qnquagīta. Auctor Eusebius. Eius filia ab Ioue in vaccā Iunonis aduentu cōuersa est: quā postea Iuno dono accepit: tradiditcꝫ seruādam argo pastori suo: quo obtrūcato ab Mercurio: irata Iuno in Io Oestrū immisit: quo exterrita illa vscꝫ in egyptū fugit: Ibicꝫ Ioue agente: in hūanā rediit figurā. mutatocꝫ nomine Isis dicta est: & ab ęgyptiis p dea culta. Id aūt lati⁹ Ouid. narrat li. primo meth. C. Inachię. Ab eo qd est Inachus: fuit eni rex vigesimus prim⁹ Syciniorū: qui regnauit annos. xlii: cui successit Phęst⁹: et ipse Polybo successerat. Syconiorū prim⁹ rex ęgyaleus fuit: a quo ęgyalea dicta est: quę deinde Peloponesus est vocata. Incępit aūt regnū regnāte Nino apud assyrios āno mundi qnto ac octogesimo sup̄ mille ac centū: ac pductū ē vscꝫ ad mūdi annū septuagesimū sup̄ quattuor milia: fuit cꝫ vltimus rex zeusippus. i Pęstē meditata iuuencę: S. Vel quā pęstem añ excogitauerat: vel meditata inferēs & exercens accipiamus. Horatius. Horridacꝫ cultis diluuiū meditat̃ agris. i. infert: exercet. Nam ī ipsa meditatōe exercitiū est. k Hunc q̊ꝫ arcebis. S. i. etiā hoc malū remoue. A. Hūc q̊: vltra p̄dicta arcenda vitandacꝫ. l Nā mediis feruoribus acrior instat. S. tūc ē acrior. Et dicendo tp̄s: ōndit queadmodū possit euitari. m Grauido pecori. S. a grauido pecore. nam arceo a te dicim⁹. A. Pecori armenta. hic nulla ē Synaloepha. n Sole recens orto. S. Statim. Salustius. Coria recens detracta: veluti glutino adolescebant. o Post partū cura in vitulos. S. Modo & de equis & bobus accipim⁹ generalr. A. Varro libro: ii c. v. ait de vitulis. Lactentes cum matribus cubent. atteruntur enim quū creuerunt vituli: Leuādę matres pabulo viridi obiiciendo in p̄sepiis. Item his fere in omnib⁹ stabulis lapides sternendi: aut quid itē ne vngulę putrescāt. Ab ęquinoctio eni antūnali vna pascunt̃ cū mr̄ibus. Syluestrib⁹ vitulis obiiciūt furfures triticeos: & farinā ordeaceā: & tenerā herbam: & vt bibant mane & vespe curāt. Hęc ex Varrone. Palladi⁹ itē de Aprili ait: Hoc mense vituli nasci solēt: quoꝝ mr̄es abūdantia pabuli iuuentur: vt sufficere possint tributo laboris & lactis. C. In vitulos: vt pullos dicim⁹ iuniores in equo: asino: mulo ve: ac in oīm volatiliū genere. Sic in boue & elephante vitulos dicim⁹. Sed in hūana specie pullos dixerūt pueros obscęnę amatos. Vnde Fabi⁹ (qui ab cādore ebur

nus dicebatur ꝙ eius natus fulmine ict⁹ est) Iouis pullus est vocatus. Pullũ deniq; nigrũ dicimus: hinc pullã ficũ. Et Iuuenal. Pullatos ꝓceres dixit. Vitulosq; de maiorib⁹ piscib⁹: vt sint delphini & balenę. Quin & vitul⁹ marin⁹ piscis. hos phocas appellant. o Notas inurũt. S. caracteres. A. Colu. li. xii. c. ii. loqns de fine Aprilis ait: ꝙ eodẽ tpe foetus foecundi pecoris signari oportet. Sed de Ianuario scribẽs: circa eius finẽ inquit His etiã dieb⁹ maturi agni: & reliqui foetus pecudũ. nec min⁹ maiora quadrupedia caractere signari debent. Palladi⁹ q; de Aprili ait. Et serotini foetus hoc mẽse signenť. p Pecori summittere. S. admissarios facere. A. Et quos: aut pecori. Et oĩs cura traducit in illos q̊s ꝛc. intelligit aũt admissarios futuros. q Campũ horrentẽ. S. Ecbasis poetica. Suffecerat enim dicere: aut scindere terraꝫ. r Cętera pascunť. S. per hoc intelligim⁹ illa omĩa quę dixit aĩalia: domi eẽ seruãda. A. Varrone teste li. ii. Pascunť armenta cõmodissime in nemorib⁹: vbi uirgulta & frõs multa: hyeme cũ hibernant secundum mare: ęstu abigũtur ĩ mõtes frõdosos. s Tu q̊s ad studiũ. S. locus de bobus domãdis. t Hortare. A. asuefce. v Viãq; insiste domandi. A. Colu. li. vii. c. ii. ait: ꝙ vitulos oportet dum adhuc teneri sunt consuescere manu tractari: ad p̃sepia religari: vt exiguus in domitura labor eorũ & minus sit periculi. Verũ neq; añ tertiũ: neq; p⁹ quintũ annũ iuuẽcos domari placet: cum illa ętas adhuc tenera sit. Hęc iam perdura. Viam: rõem: consuetudinẽ. Insiste: statue: frequenta: exerce. x Circlos. S. Circus est principale vnde fit circulus: & ꝑ sincopã circlus: sicut periclum a periculo. y Ipsis e torquib⁹ ap. A. Ordo est. iuuẽcos aptos ipsis e torquib⁹. i. ab ipsis circulis iunge pares ꝛc. aptos autem e torquibus ait: quia seruitio assueti torquium: apti ad domandum effecti sũt: z Iunge pares. ANTO. Custodiendum ne statura vł viribus impar cũ valentiore iungať: nã vtraq; res inferiori celeriter affert exitium: verba sunt Columelli. a Coge gradũ cõferre. S. simul incedere. b Rotę ducãtur inanes. S. Sine pondere. c Trahat aereus. S. fortis: sic in quinto Aerea quem obliquũ rota transiit: Horatius. inclusã Danaem turris aerea. c Pubi ĩdomitę. S. hoc ad iuuencos tm̃ ꝑtinet. nã de equis paulo post dicturus est. Vt nanq; ante domandũ ingẽtes tollunt animos. A. Pubi indomitę. vitul' indomitis. d Non gramina tantũ. A. Colu. li. vii. c. iii. scribit: ꝙ si vbertas regionis viride pabulũ subministrat: nemo dubitat: q̃n id gen⁹ cibi cęteris anteponẽdũ sit. Ab idibus tñ mensis Aprilis vsq; in Idus Maias viride pabulũ recte secať. Põt eni in kalẽ. Iulias frigidiorib⁹ locis id p̃stare: a q̃ tpe in kal. Nouẽbris tota ęstate: & deinde autũno facient fronde: ꝓbať maxĩe vlmea: post fraxinea: & ab hac populnea vltima sunt iliginea: & quernea: & laurea. e Nec vescas salicum frõdes. SER. Siccas & teneras. nã vescũ: hoc est ꝓprie: vñ & aranearũ telę vescę vocanť. A. Vescas frondes. i. minutas. Vescũ enim (teste Nonio.) hunc etiã locũ afferente: minutũ & obscurũ notat. Festus inq̃t: ꝙ vescus fastidiosus dicit: & ꝓ pusillo vtebať. C. Vescas. hoc nomen (vt refert Gellius) ex ve & ęscas compositũ ẽ: Et cũ ve particula mõ augmentũ: mõ priuationẽ afferat. Nã dicimus vehementẽ a magnitudĩe mẽtis. Et contra dicit vecors quasi sine corde: poterit vescum vtrũq; significare. Ergo recte Gellius ait aliter Lucretiũ dicere: salem vescũ ab intẽtiõe edẽdi: aliter Luciliũ vescũ appellare. cum edendi fastidio. Quapropter vescas frondes: quibus auide vescunť iuuenci. Fęstus q̃q; scribit: vescũ fastidiosum significare: & Lucretium ꝓ edace posuisse. vt: Nec mare q̃ impẽdit vesco sale salsa pereso. Prisci vepriculã ꝓ re parua ponebant Varro oues vegrandes fiunt atq; imbecilles f Frumenta manu. S. i. etiam farraginem eis dabis. ANT. Frumenta farraginem. De qua latius iamiam. C. Frumẽta: vt ordeum: spelta.

[s] Tu q̊s ad studiũ: atq; vsum formabis agrestẽ
Iam vitulos [t] hortare: viã [v] quę insiste domandi
Dum faciles animi iuuenũ: dũ mobilis ętas.
Ac primũ laxos tenui de vimine circlos [x]
Ceruici subnecte: dehinc vbi libera colla
Seruitio assuerint: ipsis e torquibus [y] aptos
Iunge [z] pares & coge [a] gradũ conferre iuuencos.
Atq; illis iam sępe rotę [b] ducantur inanes
per terram: & summo vestigia puluere signẽt.
post valido nitens sub pondere faginus axis
Instrepat: et iunctos temo trahat [c] ęreus orbis.
Interea pubi indomitę: nõ [d] gramĩa tantum
Nec [e] vescas salicũ frondes: vluamq; palustrem
Sed [f] frumenta manu carpes sata: nec tibi foetę
More patrũ niuea implebũt mulctraria vaccę.
Sed tota in dulces consumant vbera natos.
Sin [g] ad bella magis studiũ: turmasq; [h] feroces:
Aut [i] alphea rotis prelabi flumina pisę:
Et iouis in luco currus agitare volantes.
prim⁹ equi labor est: animos atq; arma videre
Bellantum: lituosq; [k] pati: tractuq; gementem

g Sin ad bella mag. A. iam ad equos transit. C. Sin ad bella. Equinũ genus tripartito põit Colu. Est enim generosa materies q̃ circo sacrisq; certaminibus equos p̃bet: Est mularis quę p̃cio foetus sui cõparať generoso. Et vulgaris q̃ mediocres foeminas: maresq; ꝓgenerat. h Turmas. A. Acres. Est eni turma ꝓprie equitũ: habẽs equites. xxxii. huic qui p̃est Decurio noiať: vt scribit Modestus. i Aut alphea rotis p̃labi. S. qa vt sup̃ dixim⁹: circa ea flumĩa: maxime agitabať currule certamẽ. auctor est Strabo li. viii. Id aũt olympicũ certamen & equorũ & palestrę erat: quod Hercules Ioui patri dedicauerat: elegit aũt optimũ gręcię locũ ad statuenda certamina: campos. s. iuxta Alphęũ flumen sitos. Hęc ex Diodori lib. v. Diximus & plura ĩ principio hui⁹ tertii libri. Cũcta mihi Alphęũ linquens ꝛc. k Lituos. A. Erat lituus augurũ baculus aduncus sine nodo. De quo Liuius in princi. Acron ꝓo docet inter tubam & lituũ discrepare. Lituus

Ferre rotã:& stabulo frenos audire sonantis.
Tum magis atq₃ magis blandis gaudere mgr̄i
Laudibus:& plausę sonitũ ceruicis amare.
Atq₃ hęc iam primo depulsus ab vbere matris
Audiat:inq₃ vicem det mollib⁹ ora capistris.
Inualidus iã iamq₃ tremẽs:etiam inscius ęui.
At tribus exactis vbi quarta accesserit ętas:
Carpe mox girũ incipiat:gradibusq₃ sonare
Compositis sinuet alterna volumĩa crurum.
Sitq₃ laboranti similis:tunc cursibus auras
prouocet:ac per apta volãs ceu liber habenis:
Aequora vix summa vestigia ponat harena.
Qualˀ hyperboreis aquilo quũ densus ab oris
Incubuit:scythięq₃ hyemes atq₃ arida differt
Nubila:tum segetes altę:campiq₃ natantes
Lenibus horrescũt flabris:summęq₃ sonorem
Dant syluę:longiq₃ vrgent ad littora fluctus:
Ille volat simul arua fuga:simul ęquora verrẽs.
Hic vel ad elei metas:& maxima campi
Sudabit spacia:& spumas aget ore cruentas.
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demũ crassa magnum farragine corpus
Crescere iã domitis sinito:nanq₃ añ domãdũ
Ingentes tollent animos:prensiq₃ negabunt
Verbera lenta pati:& duris parere lupatis.

enim equitũ ẽ & incuruus. Tuba aũt peditũ et directa: Litui acutus sonus est:Tubę grauis. Virgili⁹ ait. Et lituo pugnas insignis obibat & hasta. Gellius li. quĩto scribit: q₃ tuba a sonitu litu⁹ appellata est. l Frenos audire. A. Varro lib. ii. c. vi. admonet pullos cũ stent cũ matribus interdũ tractandũ. ne cũ sint disiuncti exterreantˀ: eademq₃ cã ibi frenos suspendendũ:vt oculi consuescant:& videre eorˀ faciẽ & e motu audire crepit⁹. Quũ iã ad man⁹ accedere cõsueuerit. interdũ interponere his puerum: bis aut ter pronũ ⁊c. Et hoc cũ sit trimus. Sũt q dicãt post annum & sex menses equulũ domari posse. sed meli⁹ post trienniũ:a quo tpe farrago dari solet. Hęc em̃ purgatio maxime necessaria equino pecori:qđ dieb⁹. x. facere oportet. nec pati vllũ cibũ aliũ gustare ab vndecimo diei vsq₃ ad decimũ quartũ:dando ordeũ quotidie adiiciendo minutatim: qđ quarto die feceris ĩ eo decẽ dieb⁹ ꝓximis manẽdũ:ab eodem tpe mediocriter exercendum:et quum sudauerit: oleo pungendũ. Si frigus erit in equili faciẽd⁹ ignis. C. Frenos. ĩ singlˀari:frenũ est. In plˀali freni et frena. m Blandis gau. ma. C. vocib⁹. s. mãsuescat:et vocib⁹ et tactu mgr̄i. n Inq₃ vicẽ:⁊c. S. frenorˀ. s. ne adhuc tenera ora ledantˀ. o Inualidus iã iãq₃ tremens. AN. Legitˀ item inualidus:etiãq₃ tremens: qđ nõ est absurdũ:licȝ. us breuis sit: nam sępe ĩ hoc opę. & alibi poeta vtitur Diascole:qđ lati⁹ in versilogo oñdim⁹. p Inscius ęui. S. nõdũ habẽs ab annis fiduciã. A. Inscius ęui. i. anteq₃ vires hẽat. q Tribus exac. A. trãsactis et ꝑteritˀ trib⁹ ętatib⁹: i. trib⁹ ãnis. q aũt tpe Varro id iubeat: iã iã dixim⁹. r Vbi q̃rta access. ętas. S. quartus ann⁹:nã ętatẽ plerũq₃ generalˀr dicim⁹: & ꝓ anno. ꝓ. xxv. ꝓ centum: ꝓ quouis tempore. s Carpe gyrũ. C. vt facile in gyrum flecti assuescat. t Sinuet. CRI. incuruet. v Sitq₃ laboranti similis: SER. pręparetur ad futurũ laborẽ. x Aperta ęquora. campos amplos. y Hypboreis oris. S. Montes sunt Scythię:dicti q₃ supˀ eos flet boreas. Dicit aũt. equ⁹ sic curat: vt ventus. AN. Hyperborei habitant supˀ aquilonis flatũ. dicti q₃ hũanę vitę modũ excedant/viuẽdo vltra centesimũ annũ:vt scribit Fęstus: Solin⁹ etiã scri. q₃ Hypborei incolãt vltra aquilonẽ apud quos mũdi cardines esse credũtˀ. Domus sunt nemora vel luci:in diem victũ arbores subministrant. discordiã nesciũt:ęgritudine nõ inequietantˀ. ad innocentiã omnibus equale votũ. z Scythięq₃ hyemes. A. niues De Scythia late li. i. Geor. Mundus vt ad Scythiam. a Arida nubila. S. Sine pluuiis. b Differt. S. dissipat. A. Differt in aduersas fert ꝑtes ac pellit. c Nubila dũ. A. legitur itẽ tũ:et quũ in antiquis. d Campiq₃ natãtes. A. Exundãt em̃ sata ob vẽtorũ flat⁹. e Horrescũt: S. cõtremiscũt: Iuue. Scis comitẽ horridulum trita donare lacerna. i. tremẽtẽ. e Longiq₃ vrgent. A. legitur:longeq₃ vrgent. f Ille volat. S. s. ventus. g Verrens. S. trahens. h Hic. A. hic legitur & hinc in antiqˀs. i Ad elei metas. S. i. circi. Eleis nanq₃ ciuitas ẽ Archadię in qua agebatˀ currule certamen:& spẽs est ꝓ genere. A. Elei metas campi: Seneca in tyeste ait. Alpheus studio not⁹ olympico. id aũt iam iam apertũ est. Metas currendi terminos. k Spumas aget ore cru. S. qđ ẽ signũ equi fortissimi. Si velut rubras egerit spumas. l Belgica. S. esseda:gallicana vehicula. Nã belge ciuitas est Gallię: in ea huiusmodi vehiculi vsus repertus est. A. Belgida esseda melius feret: id est: aptior erit ad belli currus:qualibus quidam Belgici pugnacissimi vsi sunt. Transalpinã Galliã quidã tris in partes diuisere Aquitanos, Belgos: Celtasq₃:Belgas nomĩabant oceano confines vsq₃ ad hostia rheni:& nõnullos Rheni & alpium vicinos incolas. E Belgis vecti sunt qui aduersus Cęsarem nauali certamine cõtenderũt. & superati sunt. vniuersa ꝓ natio quã hęc ętas (ĩquit Strabo) suo ęuo Galliam vel gallaticã vocat. Martis studio & animorum videlicet impetu citandę pugnę alacritate impigra semꝑ spectantes in Boream:vt oceano propiores consecrandis pugnis audatiores:e quibus summos Belgas asserunt:per gentes quindecim diuisos:intra rhenũ ac Iygerin vergentes in oceanũ. Belgarũ fortissimos beloacos eẽ dicũt. post istos Vessiones. Hęc ex Strabonis libro. iiii. m Molli collo. S. domito. vt et mollia colla reflectit. A. Molli. domito:placido. n Farragine. A. De hoc paulo supi⁹ dictũ ẽ: ibi

¶ Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quã venerē & [q]cęci [r]stimulos auertere amoris,
Siue boum: siue est cui gratior vsus equorū,
Atq; ideo tauros procul atq; in sola [t]relegant
pascua:p⁹ mõtē oppositū:& trãs [v]flumĩa lata,
Aut intus clausos satura ad presepia seruant,
Carpit enĩ vires paulatim:vritq; [x]videndo
Fœmĩa:nec nemorū patit̄ memĩsse nec herbę,
Dulcibus illa quidē [y]illecebris:& sępe supbos
Cornibus inter se [z]subigit decernere amantes,
pascitur in [a] magna sylua formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prelia miscent:

scilicet:Frenos audire tonantis. o Lenta.AN. Flexibilia:mollia. Scutice enim & virgę lentes et molles sunt. p Duris parere lupatis . S.i.frenis asperrimis. Dicta autem lupata a lupinis dentib⁹: qui inequales sunt.Vnde & eorū morsus vehemēter obest. A.Duris lupatis.Lupus & lupatū frenū dicitur.Ouidi⁹ in Tri: Et placido duros accipit ore lupos.Et Marci.Mordent aurea & lupata cerui. q Cęci amoris. S.latentis cupidinis. A. Cęci amoris.Vis magna mentis:blandus atq; animi calor.Amor est(inqt Seneca in Octauia.) Est igitur amor mentis q̃dã passio ab exterioribus illata:& p sensus corpeos introducta. Cęcum vero amorē fingunt.vt aduertamus amantes ignorare quo tendant:nulla eorum esse iudicia: nullas rerum distinctiões:sed sola passiõe duci. Charinus autem in Mercatore Plauti. Amorē hęc cuncta vicia sectari solent:inqt. Cura:ęgritudo:nimia elegantia:in sumnia:erumna:error & fuga : ineptia : stulticia : temeritas : immodestia : petulantia;cupiditas; maliuolentia;desidia;iniuria;inopia:

contumelia:dispendium: multiloquiū: pauciloquium.hoc iõ fit: q2 q̃ nihil attingunt ad rē agit nec sumpt⁹ vidte. Amoris itē pathos latius ęgloga.viii. ostendimus.
r Stimulos.A. Colu: li.vii.c.xxv.scribit. Maxime curandū eē verno tpe anni:vt tam fœminis q̃ admissariis desiderantib⁹ coeundi fiat ptãs: qm̃ id precipue armentū si prohibeas libidinis extimulat furiis.Vñ etiã veneno inditum est nomen Hyppomanes: q equinę cupidini similem mortalibus amorem accēdat.Equos preciosos reliquo tpe ãni remouere oportz a fœminis:ne aut cum volent ineant:aut si id facere phibentur cupidine solicitati noxam trahant.Itaq; vel in longinqua spacia marem placet ablegari: vel ad presepia contineri. t Relegant.S.i:remouent.
v Transflumina lata.S.scilicet ne natatus sit facilis.
x Videndo.S.dum videtur.gerundii mod⁹ a passiuo:
y Illecebris.A.suasionibus voluptatib⁹:blandi ciis:sed in malam & bonã partē sunt.Tullius de republica:li.vi Suis te oportet illecebris:ipsa virtus trahat ad verum de

rus. Idem pro M. Cœlio. Erant apud illum illecebræ libidinũ multæ. Et pro Milone. Quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem.
z Subigit. A. impellit. cogit. a In magna sylua. S. Alii Sila legunt: vt sit mõs Lucaniæ: quod modo nulla necessitas cogit: vt in eneide. Ac velut ingenti sila summo ve taburno: vbi vtrunq; speciale est. AN: Sylua in ãtiquis semper legi. b Lauit. A: a luao lauis præsens est: lauit autem inficit. deturpat. CRIS. Lauit ꝑsentis temporis ẽ. Erat et apud priscos lauo lauas & lauo lauis. Plaut⁹ in Pseu: Gestans tabellas eas lachrymis lauis.

c Ater. CRIS. Quia ꝙ primũ uenas egreditur: contabescẽs nigrescit. Vel quia ĩ tauro sanguis melancolicus est. Descriptio autem huius certaminis: ac deinde fugæ: & postremo reuersionis ad vltionem: verbis a malicia humana translatis vehemẽter illustratur.

taret. Sup omnia autem intolerabilis videtur superbia victoris. k Aspectans. S. Cicero in Catil. Retorquet oculos profecto sæpe ad hanc vrbem: quã ex suis manibus ereptam luget. ANT. Expectans. ex patho. & affectiõe id est. CRI. Aspectans. ex qua re exprimitur desiderium.

Vulneribus crebris lauit ater corpa sanguis,
Versaq; in obnixos vrgentur cornua: vasto
Cũ gemitu: reboant: syluæq;: & magn⁹ olĩpus.
Nec mos bellantes vna stabulare: sed alter
Victus abit: longeq; ignotis exulat oris:
Multa gemẽs ignominiam: plagasq; superbi
Victoris: tum quos amisit in vltus amores.
Et stabula aspectans regnis abcessit auitis.
Ergo omni cura vires exercet: & inter
Dura iacet pernix instrato saxa cubili.
Frondibus hirsutis: & carice pastus acuta.
Et tentat se se: atq; irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit
Ictibus: & sparsa ad pugnã proludit harenam.
post vbi collectum robur: viresq; receptæ:
Signa mouet: præcepsq; oblitũ fert in hostem.
Fluct⁹ vti medio cœpit quũ albescere ponto
Longius: exaltoq; sinum trahit: vtq; volutus
Ad terras immane sonat per saxa: neq; ipso
Monte minor ꝓcumbit: at ima exæstuat vnda
Vorticibus: nigramq; alte subiectat harẽnã.

l Regnis auitis. C. Durũ est exulare: durius ex antiqua patria: durissimum inde pelli: vbi maiores sui nõ vinci: sed regnare consueuerunt: omnia autem quæ hic de certamine & fuga victi: & de corpore reficiẽdi: ac de reditu: ac de vltione dixit vera esse perhibẽt: qui de re pastoria scribunt. Magno autem ingenio Poeta naturam amantiũ exprimit: vt in secundis rebus obturbescant. In aduersis autem magis: magisq; excitent: vt sæpissime victores a victis vincantur. Cum alteri socordiæ: ignauiæq; sedebãt: & fortuæ successu elati a nullo: sibi noceri posse putẽt. Alteri vergentibus rebus asperis: nihil inausum: nihil intentatũ relinquat.
m Vires exercet. SER: Ab incultu robur acquirit.

d Obnixos. AN. cõtra positos: cõtra nitentes.
e Reboant syluæ. SER. resultant. remugiũt. Roboo autem græcum verbum est. nam apud latinos nullum verbum est quod ante o finalẽ o habeat: excepto inchoo. Qd tamen maiores aliter scribebant. tunc aspirationẽ interponẽtes duab⁹ vocalib⁹: et dicebant incoho. Tria enim tantum habebant nomina: in quibus c litterã sequeretur aspiratio: sepulchrum: orchus: pulcher: Ex quibus tantum pulcher hodie recipit aspirationẽ. A. Reboant: resultant. p echo sc;.
f Magnus olympus. AN. Mons est Thessaliæ: qui excellenti vertice tantus attollitur: vt tegmina eiuscelũ accolæ vocent: ara est in cacumine Ioui dicata: cuius altaribus siqua de extis inferuntur: nec difflantur ventosis spiritib⁹: nec pluuiis diluuntur: sed voluente altero anno: cuiusmodi relicta fuerint: eiusmodi reperiunt. Litteræ in cinere scriptæ ad alteram anni cerimoniã ꝑmanent. Hæc Solin⁹ cap. vi. g Exulat. SER. extra solũ suum habitat.
h Multa. AN. pro multum. i Ignominiam. A. Est enim hæc nominis nota atq; macula. C. Ingnominiã p. Magnum oportebat esse dolorẽ in eo: qui præter ignominiam ꝙ victus esset: etiam graue damnũ vulnerũ repor-

n Pernix. SER: Modo perseuerans. vñ Horati⁹: Pernicis vxor Apuli. Et est tractũ pernix a pernitendo: o Carice acuta. SER. herba durissima. AN. Herba palustris: teste Probo.
p Obnixus. AN. incũbens: oblectans.
q Lacessit. AN. prouocat: affligat: lacerat.
r Proludit. A. imaginẽ quandam veri ludi & certaminis agit. s Viresq; receptæ. A. Legitur & refertæ.
t Signa. A. pugnandi scilicet. Vnde a mari sumpsit metaphoram. nam cũ mare in medio albescit: spumas agẽs: ac paulatim vndas eleuat: Inde exæstuat maxime. Sic taurus paulatim signa bellandi mouens: in hostem postea irruit. v Oblitum. SER. Iam securum ex antacta victoria. x Fluctus vti medio. SER. Sic paulatim taurus mouetur ad prælia.
y Immane. S. ꝓ immaniter. Et nomẽ ꝓ aduerbio posuit.
z Procumbit. ANT. id est decidit. N v

Omne adeo genus in terris hoīmq; ferarūq;
Et genus ęquoreū: pecudes: pictęq; volucres
In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idē.
Tempore non alio catulorum oblita leęna
Sęuior errauit campis: nec funera vulgo
Iam multa informes vrsi: stragemq; dedere.

a Oīe adeo: C. Ostendit q; vehemens sit amoris pturbatio: Que quidē oīm amantiū generi cōmunis sit.
b Adeo. A. id est certe:
c Amor oibus idem. S. id est in vnoquoq; genere vnus est amor. i. similis: vt puta in lupis vnus est amor: id est similis: aliisq; omnibus pro qualitate generis sui: sicut alibi ait. Sopor suus occupat artus: id est ipsis aptus. Nam in omibus animalibus non est amor vnus atq; idem. sed in singulis generibus pro qualitate naturę: AN. Amor omnibus idem: id est eodem modo sęuus & vehemens. d Oblita leęna. S. causa. scilicet nimii amoris. Leęna aūt gręcum est sicut Dracena. Nā nos hic & hęc Leo dicimus. Lea naq; vsurpatū ē: quia in o exeuntia foemina ex se nō faciunt; vt fullo; latro; leo; ANT. Leęna. magna leęnis libido coitus: & ob hoc maribus ira. coitū sentit in adultera leo. totaq; vi surgit in poenam: cū p catulis foeta dimicat: oculorū aciē tradit defigere in terrā: ne venabula expauescat. Plinius li. viii. c. xvi.
e Vulgo. A. passim:
f Informes vrsi. S. Vel magni. vel quia tempore quo nascuntur carent forma. Dicitur etiam quędā caro nasci quę mater lambendo in membra cōponit. ANTO. Informes vrsi: corū coitus hyemis initio ambob9 cubantibus amplexisq;. pariunt tricesimo die. ac plurimū quinos. Hi sunt candida informisq; caro paulo murib9 maior: sine oculis: sine pilo: Vngues tantū prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Idem libro. viii.

g Tygris. A. de tygribus videto eglo. v. h Heu male tunc lybie solis erratur in aruis. S. Solis. i. desertis. A. Hoc aūt ꝑpter varias feras dixit poeta (vt scribit Stra. li. xvii) multa lybie loca que habitari possint: nō habitanť ꝑpter feras: maximaq; mediterranee pars: et regio circa oceanū deserta est: multū quoq; torrida zona occupat. i Lybie in aruis. S. serpentibus plenis. k Vt tota tremor pertēptet equorū corpa. S. Signatis sermōibus vtiť ad vim amoris exaggerandā: dicens et tota corpa: & ꝑtēptet id est penitus temptet: cū dicat leuē odorē equarū: C. vt tota tre. ꝑtē. equorū corpora. Ex vi. s. amoris. Aristoteles enim libro de aīalibus affirmat: equum salatiorē esse reliqs aīalibus. hoīe excepto: ipmq; inire omni tempe et dum viuit. Quin & eque sicut mulieres etiā foete coitū patiuntur. cetera marem fugiunt. nisi que superfoetant: vt lepores. Eque societate iuncte: si equa socia moriatur: pullū suū nutriunt. Sunt adeo prolis cupide: vt sepe steriles auferant pullos a mrib⁹ quos tueanť. sed lacte carentes deprauant q̄s diligunt. Ait Aristo. Eque potissimū ex feminis libidine accēdunť: equiūtq;. Vnde & mulieres libidinosiores equire dicimus. l Si tm̄ notas odor attulit auras. S. Hyppalage est: pro si aure notū odorem apportauerunt. m Frena virum. SER. virorū fortium. n Rupesq; caue. SER: ad illud respicit: quod supra posuit ibi. Post mōtē oppositū & flumia lata. o Torq̄ntia montes. A. voluentia ingentes lapides. propter quod ondit equorū furorē: cū flumia etiā rapidissima tranent. p Sabellicus sus. SER. Sabinus. & est species ꝓ genere. Dicit autem suem domesticū quē cicurem vocant. Nam de apris sup ait. Tunc seuus aper. Hoc em̄ vult ꝓbare: nō tm̄ feras: sed etiā mansueta animalia amore in furorem moueri. A. Sabellicus sus. De sabellis videto latius li. ii. Geor. Pubemq; sabellam. Suilli tn̄ pecoris admissura: a fauonio ad equinoctiū vernū: impleť vno coitu. Plinius libro. viii. Et Varro li. ii. c. iiii. plurima. q Et prosubigit. Ser. fodit: & pedibus impellit alternis: quod pugnaturi sues facere consuerunt ad acquirendum robur. Vn̄ etiā latera & costas terentes durāt ea in futura certamia. A. Prosubigit: effodit. r Hinc atq; illinc. S. Et ad pedū motum: & ad tritionem costarum. s Humeros durat. A. In luto volutaris suibus gratissima: vt scribit Plī. Et Columella li. viii. t Quid iuuenis. S. Ne forte occurrat illa aīalia rōne carere: Dicit em̄ grauius hoīes in amorē cōmoueri. Fabula talī ē. Leander Abyden⁹ & Hero sestias fuerē inuicē se amātes. S; Leander ad Hero noctu ire cōsueuerat ꝑ fretū Hellespōticum. Qd̄ Seston & Abydon ciuitates interfluit. Cū igiť iuuenis oppssi; cadauer ad puellā delatū fuisset: illa ꝑcipitauit se e turri. A. Quid iuuenis agit supple. C. Leandrū Abydenū intelligit. Hoc exēplo docet tantā eē vim amoris: vt etiā in q̄ rō est illi repugnare nō possit. Fabulā hāc describit Musęus grec⁹ poeta. v Nocte natat. A. Allusē o est ad Leādrū. is aūt apd̄ Ouidiū. ad Hero suā scribēs sic ait: Nox erat incipiēs nāq; & meminisse voluptas. Quū foribus patriis egrediebar amās. Nec mora deposito pariter cum veste timore. Iactabā liquido brachia lenta maris. x Freta. ANTO. Hellespontum intelligit. De quo Solinus. c. x. inq̄t. ille āt magnus hellespont⁹ stringiť in stadia septē: q̄b⁹ ab europa. asiaticā plagā vindicat. hic q̄q; vrbes due: Abydos Asię: & Sestos Europę. Leāder āt Abyda discedens Seston per Hellespontū ad Hero nauigabat: Hinc ait ipsa: Quid referā q̄tiens do vestib⁹ oscula: q̄s tu Hellespontiacas ponis iturus aquas? y Porta tonat coeli. S. aer nubib⁹ plen⁹: per quē iter est ad coelū. A. Porta tonat coeli. Ianū quidā solēdemōstrari voluit: vt scribit Macro: li. sat. i. & ideo geminum quasi vtriusq; ianue celestis potentē: q̄ exoriēs apēriat diē: occidēs claudat: Et apud Ouid. li. i. fasto: Ipse Ian⁹ ait. Presideo foribus celi cū mitibus horis. Et redit officio Iuppiter ipse meo. Porta itaq; coeli duplex ē. Oriēs: et occidens. de q̄bus li. i. geor sic ait Maro. At Borée de ꝑte trucis quū fulmīat: et cū euriq; zephyriq; tonat domus: oīa plenis Rura natāt fossis. z Illisa. A. impulsa. a Miseri parētes. S. amor parētū. b Moritura virgo. A. Hero Leādro scribēs ait: Si tibi non parcis: dilecte parce puelle: Que nunq̄ nisi te sospite sospes erit. c Quid lynces bacchi. A. videto eglo. v. in illo versu: Daphnis & armenias. Coeunt aūt lynces auersi: vt cameli leōes: elephātis: tygres. auctor est Solinus. CRI. Non idem sunt lynces et ceruarii lupi: vt mlti crediderē. Nā Pli. cū de lupis tractet ait. Sūt in eo genere q̄ ceruarii dicūť: quidam e Gallia in Pompei magni harena spectatū dixim⁹. Huic q̄uis in fame mandenti: si respexerit obliuionem cibi surripere aīūt: digressiq; q̄rere aliū. Lyncū aūt hūor ita redditur: vbi gignunť glaciať: arescit ve in gēmas carbunculis similes. & igneo colore fulgentes durescit. Norunt hoc Lynces: et inuidētes: vrinā terra tegūt: sed eo celerius solidať: Lynces vulgo freq̄ntes in ethiopia gigni ait Pli. et mlta alia monstrosa aīalia. d Gen⁹ acre lu: A. Coeūt lupi toto anno nō āpli⁹ dies. xii. vt Solin⁹ & Plini⁹ scribūt. e Atq; canū. A. Canū iusta ad pariēdū annua etas. gerūt in vtero sexagenis dieb⁹: gignūt cecos: nec vlli pter hoiem mēoria maior. Plinius li. viii. f Quidque imbelles. S. licet sint imbelles: tamē mouentur ad prelium. AN. Quid. Ordo est. Quid cerui imbelles que prelia dant. vł q; pro et. g Cerui. A. a conceptu separāt se cerue: at mares relicte

Per syluas: tū seuus aper: tū pessima tygris.
Heu male tunc lybie solis erratur in aruis.
Nonne vides vt tota tremor pertēptet equorū
Corpora: si tantū notas odor attulit auras.
Ac neq; eos iam frena virū: neq; verbera seua:
Nō scopuli rupesq; caue: atq; obiecta retardāt
Flumīa: correptosq; vnda torq̄ētia montes.
Ipse ruit dentesq; sabellicus exacuit sus.
Et pede prosubigit terrā: fricat arbore costas:
Atq; hinc atq; illinc hūeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis magnū cui versat in ossib⁹ ignē
Durus amor: nempe abruptis turbata ꝓcellis
Nocte natat ceca serus freta: quem sup ingens
porta tonat coeli: et scopulis illisa reclamant
Aequora: nec miseri pn̄t reuocare parentes.
Nec moritura super crudeli funere virgo
Quid lynces bacchi varie: et gen⁹ acre luporū
Atq; canū: quid que imbelles dāt ꝓlia cerui.

rabie libidinis ſequũt:animal eſt ſimplex:et omniũ rerum miraculo ſtupens:Pli.li.viii. h Furor eſt īſignis eq̄rũ: S.Notabil'eſt:p̄cipu⁹.A.Furor eq̄ꝝ.videto paulo ſupi⁹: ibi.ſtimulos auertere amoris q̄d ex Columella dixerim. i Mentē.A.voluptatē & appetitũ libidinis. k Potniades. S. Potnia ciuitas eſt:de q̄ fuit Glaucus:qui cũ ſacra veneris ſperneret: illa irata:equab⁹ eius īmiſit furorē: quibus vtebat̄ ad currũ:& eũ morſibus dilacerauerũt.Ordo autē tal'eſt. Quo tēpe Glauci mēbra malis aſſumpſerũt potniades q̄drigę. Hoc āt ideo fingit̄:ꝙ eis furorem venus immiſerit:quia dilaniatus eſt Glauc⁹: effrenatis nimia cupidie equabus: cum eas cohiberet a coitu:vt eēnt velociores. A.Potniades. Non lōge a Thebis in Boetia .ſ.eſt fons Dyrce .Et potnia in quib⁹ obuenere:q̄ de potniade Glauco fabulę vulgant:vt illũ potniades diſcerpſerint equę. Stra.ſcribit libro.ix.Probus vero inq̄t: ꝙ Potnia vrbs eſt Boetię: vbi Glauc⁹ Siſyphi filius Meropes (vt Aſclepiades li.i.ait) habuit equas:quas aſſueuerat hũana carne alere:quo cupidius in hoſtē irruerent: ip̄m aũt cum alimēta defeciſſent deuorauerunt:in ludis funebribus pelię. l Quadrigę. A. De his videto ī fine li.i.Geor.ibi m Trans gargara trāſq; ſonantē Aſcanium.S. Gargara pro quibuſlibet montibus:ſicut Aſcaniũ pro q̄buſlibet fluminib⁹ poſuit:q̄d & ſeq̄ntia indicant.A.Gargara. De his item videto lib.i.Georg. Mirant̄ gargara meſſes. Aſcaniũ Strabo lib.xiiii. ſcribit Aſcaniũ fluuium ex Aſcanio Myſię lacu defluere. n Supant montes et flu.tra.Ore omnis verſę in zephyrũ.S.Hoc etiā Varro dicit in Hiſpania vlteriore verno tp̄e eq̄s nimio ardore cōmotas:cōtra frigidiores ventos ora patefacere:ad ſedādũ calorē:& eas exinde concipe:& edere pullos:licȝ veloces: diu tñ minime duraturos.Nā breuis ad modũ vitę ſunt. o Verſę in zephyrũ.A.In fœtura res incredibil'ē in hiſpania:ſed & vera:ꝙ in Luſitania ad Oceanũ q̄dā e vento certo tp̄e concipiũt equę:vt hic gallinę ſolent : quarũ oua hiſpenenia appellāt:ſed ex his qui nati pulli nō plus triēnium viuunt. Hęc Varro libro ſecundo:ca.i.Columellaq; libro.vii.c.xxii.ait.Notiſſimũ etiam eē ſacro mōte Hiſpanię:qui procurrit in occidentē iuxta Oceanũ freq̄nter eq̄s ſine coitu parentũ parturiſſe:fœtumq; educaſſe:qui tamē inutil'eſt:ꝙ triennio priuſq; q̄ adoleſcat:morte abſumit̄. p Exceptant.S.freq̄nter accipiũt. q Vento grauidę. C.Conſtat in Luſitania circa Vliſſiponē vrbem et Tagũ amnē.equas Fauonio flante obuerſas: animalē concipe ſpiritũ:idq; partũ fieri:& gigni perniciſſimũ ita. Sed triēnium vitę non excedere:ait Plinius. r Caurumq;.

SER.pro corum. Sicut ſaurex p ſorex:caulis pro colis. A: Caurum Fauoni⁹:qui ab gręcis zephyrus dr̄. ab occaſu eq̄noctiali flat: Corus vero qui argeſtes: alitur ab occaſu ſolſticiali Plini⁹ li.ii.c.xlix. grandines ſeptemtrio importet & corus.ſiccus eſt corus p̄terq; deſinens:antea caurus dictus eſt:vt aiunt.

Scilicet ante om̄es furor eſt inſignis equarum
Et mentem venus ipſa dedit:quo tp̄e glauci
potniades malis mēbra abſumpſere q̄drigę.
Illas ducit amor trans gargara:tranſq; ſonantē
Aſcaniũ:ſuperant montes:& flumīa tranant.
Cōtinuoq; auidis:tibi ſubdita flāma medull'
Vere magis : quia vere calor redit oſſibus:illę
Ore om̄es verſę in zephyrũ ſtant rupib⁹ altis:
Exceptantq; leues auras:& ſępe ſine vllis
Coniugijs vento grauidę(mirabile dictu)
Saxa per & ſcopulos & dep̄ſſas conualles
Diffugiunt:non Eure tuos neq; ſolis ad ort⁹.
In boreā caurumq;:aut vnde nigerrim⁹ auſter
Naſcitur:& pluuio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demũ(hyppomanes vero q̄d noīe dicũt
paſtores)lentum diſtillat ab inguine virus:
Hyppomanes:quod ſępe malę legere nouercę:
Miſcueruntq; herbas:et nō innoxia verba.
Sed fugit interea:fugit irreparabile tempus:
Singula dum capti circũuectamur amore.

s Hũc.A.ex furore libidinis. t Hyppomanes.S. Scit lectũ eē apud Heſiodũ herbā eē quādā quę hyppomanes vocatur:quaſi ιππομανιαν ſi enim eam cōmederint equi:furorē patiunt̄. Vñ nunc adiecit:vero q̄d nomine dicũt:nā vult illam herbam abuſiue Hyppomanes dictā: ab equorũ furore & inſania:cũ poſſint equi furere. ex alia q̄cunq; ratione. Reuera autē Hyppomanes dicit eē vir⁹ natũ απο της μανιας του ιππου .A.Scribit Pli.lib.viii.equis amoris innaſci vēeficiũ.Hyppomanes in fronte:in carice magnitudie:colore nigro quod ſtatim edito deuorat fœta:aut partum ad vbera nō admittit : ſi q̄s pręreptũ habeat:dicit̄ autē ab hyppon:id eſt equorum:& mania furia inſania. Eſt item Hyppomanes virus ſtillans ab inguine equę libidinis furore exſtimulatę:vt hic etiā apparet. CRIST.Hyppomanes : ait Ariſtoteles. Equas cum equiunt relictis ſociis ex aduerſo aq̄lonis : aut auſtri currere: nec quenq; appropiquare ſibi pati : donec vel defatigatę conſiſtant: vel ad marem p̄ueniant: tũc q; aliquid demittere : ꝙ hyppomanes appellatur eodem quo illd̄ quod naſcitur nomine.tale autem hoc eſt : quale illud ſuis quod apriam vocant. Sed hoc pręcipue ad minoris beneficia petitur. Equarũ libido eodem Ariſtotile teſte tonſa iuba extinguitur.Plinius autem ſcribit:Et ſane equis amoris innaſci:& cętera vt ſupra.

v Lentum virus. SER. viſcidum glutile.

x Legere nouercę.AN. Iuuenalis item Satira.vi. Hyppomanes carmenq; loquar coctumq; venenum Priuignoq; datum.

y Miſcueruntq; herbas.SER. Exprimit augmentum malitię nouercarum:quę virus herbis & cantibus herbarum augmentant:aut venena.

y Fugit irreparabile tēpus.A.Ouidius quoq; libro tertio de arte inquit. Ludite:eunt anni more fluentis aquę: Nec quę pręteriit iterum reuocabitur vnda. Nec quę pręteriit hora redire poteſt. Et Seneca ad Lucillum epiſtola prima ait. Omnia mi Lucili aliena ſunt. Tempus tantum noſtrum eſt. z Singula dum capti amore. S. Dum ſpeciatim ſingula deſcribimus.

a Capti amore.AN.ducti voluptate & oblectatione.

¶ Hoc satis armentis: superat pars altera curę
Lanigeros agitare greges: [b] hirtasq́ capellas.
[c] Hinc labor: hinc laudē fortes sperare coloni.
Nec sum animi dubiꝰ: [d] verbis ea vīcere magnū
Quā sit: [e] & angustis hunc addere rebꝰ honorē
Sed me [f] parnassi deserta per ardua: dulcis
Raptat amor: iuuat ire [g] iugis: [h] qua nulla priorū
[i] Castaliam [k] molli diuertitur [l] orbita cliuo.
[m] Nūc venerāda pales magno [n] nūc ore sonādū:
Incipiēs: [o] stabulis edico in mobilibus herbam

b Hirtasq́.capel.S.Setosas: vt hirsutūq́ supcilium. c Hinc labor.S. ad tuēda imbeciliora aialia.A.Hinc labor: e gregibus subiit: ac sequit.
d Verbis vincere.AN. Laudibꝰ extollere.est enī difficile minima laudibꝰ ostēdere maxima: quod qui exequūtur probandi sunt. e Et angustis hunc addere rebus honorem.S.i.humilē materiā alto sermone decorare. Sic illud in quarto est. In tenui labor at tenuis nō gloria.
f Parnassi deserta per ardua.S.Parnassi ardua: Heliconē & Cytheronē montes musis dicatos significat. & hoc dic: scribendi amor rapit me ad opus arduum: & ante a nullo scriptum: quod per Peryphrasim & allegoriam poeticam indicat. AN. Parnassus mons est Phocidis: qui musis consecratus existit: Estq́ in eo rupes quędā prerupta: frondosam relinqns vallem: quę rupes Cyrphis vocatur: saxea est: et nubibus pulsatur. Strabo libro nono. ¶ Sed me parnassi. sensus est: q̃uis difficile sit angusta laudibus extollere: attamen iuuat me ductum amore glorię talia exequi: & Parnassum ascendere per aliam viam quam alii vates ascenderint: hoc est scribēdo: quę ab aliis nō ita tractata fuerāt.
g Iugis.SER. per iuga.A.i.cacumina Parnassi.
h Qua nulla priorum castaliam diuertitur.SER.id est disponere Castaliam per eam viam: per quam nullus añ egit orbitā suam. Ordo autem est. Qua nulla prior orbita Castiliam diuertitur.
i Castaliam.ANT. Castalia fons est in Parnasso. ad fines cuius fontis Delphi vrbs locata erat. Strabonis tempore: vt ipse docet libro.ix. Probꝰ ait ꝙ Castalius fons ē Delphis in Apollinis oraculo: qui abluit ipam arā dei. k Molli cliuo.S. Facili itinere & descensione. Hic autem locus totꝰ de Lucretio translatꝰ est.
l Orbita.A.Iter vel cursus. Est enim orbita proprie vestigiū rotę: ab orbe dicta.
m Nunc veneranda pales: SER.id est dea pabuli inuocanda nunc maxime. n Magno ore. AN. Res enim amplę extollendę sunt.
o Stabulis ī mollibus. SER. clementioribus & aeris temperati. Vel propter plagam australem: Vel propter suppositas herbas animalibus. ANT. Stabulis in mollibus: id est mitibus temperatis & non frigidis. Hinc Varro libro secundo: capitulo secūdo ait de ouibus. Primum prouidendū: vt totum annū recte pascantur intus & foris: stabula idoneo loco vt sint: nec ventosa: quę spectent magis ad orientē q̃ ad meridianū tempꝰ: vbi stent solum oportet eē eruderatū et procliuū: vt euerti facile possit: ac fieri purum: Non enim solum ea vligo lanam corrumpit ouium: sed etiam vngulas ac scabras fieri cogit: quum aliquot dies steterunt: subiicere oportet virgulta alia: quo mollius requiescant. purioresq́ sint. Libentius enim ita pascuntur: faciendumq́ septa secreta ab aliis: quo enitentes secludere possis. Item quoquo corpe ęgro: hęc magis ad villaticos greges animaduertenda. Contra illa quę in saltibus pascuntur: & a tectis absunt longe portant secum crates: aut rhetia quibꝰ curtes in solitudine faciant.

Carpe ouis: dū mox frondosa reducit ęstas:
Et multa duram stipula filicumq; maniplis
Sternere subter humū: glacies ne frigida lędat
Molle pecus: scabiēq; ferat: turpisq; podagras.
post hunc digressus iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere: & fluuios prębere recentes:
Et stabula a uentis hyberno opponere soli:
Ad mediū conuersa diem: quū frigidus olim
Iam cadit: extremoq; irrorat aquarius anno.
Hęc quoq; non cura nobis leuiore tuenda:
Nec minor vsus erit: q̄uis milesia magno
Vellera mutentur: tyrios incocta rubores:
Densior hinc soboles: hinc largi copia lactis:
Quā magis ex hausto spumauerit vbere mul(ctra:

p Frondosa reducit ęstas. S: i. donec vernū tp̄s adueniat. Nā (vt etiā in primo diximꝰ) ver et ęstas: sic hyems: et autūnus vnū fuerit: s̄m rōnē hemisperii. A. frōdosa ęstas. Nō ver intelligit. s; ęstatē ipam. Quę q̄dē incipit. vii. Idꝰ Maii. Ver aūt. vii. Idus Februarii: quo tp̄e etiā niues et frigora vigere solent. Vn̄ varro dicto lib. ait: q; sibi greges in Apulia hybernabāt: q in Rheatinis mōtibꝰ ęstuabant. q Molle. A. debile. r Turpesq; podagras: S. Respexit ad curā: q̄ sine pānis: & medicaminibꝰ sordidis nō fit. A Turpesq; podagras. turpes efficientes. Podagra aūt cōponit a podos id est pedis. et agra captura: aut pręda. agria vero dolor dr̄. Ponit itē podogra: q̄nq; p laqueo seu pedica. vel quia podas. i. pedes agremi. id est capit. s Post hinc. S. Cū hoc feceris: & hinc vnum vacat. sicut primꝰ. ibi ante omnes. t Frondētia capris. A. Arbuta. Caprę potius syluestribus delectant saltibus q̄ pratis: Studiose eni de agrestibꝰ fruticibus pascūt: atq; in locis cultis virgulta carpunt: itaq; a carpendo caprę nominatę. Sic Varro scribit li. ii. c. iii. Meminit & similia fere Columella li. vii. de capris. v Fluuios p̄bere recē. S. i. aquā statim haustā. nam si pigram potauerint: morbū statim contrahunt. x Stabula a ven. S. figurate scilicet: vento nō perferentia. A. Stabula a ventis: sc; remota. stabulatur caprinū pecus melius ad hybernos exortos. Caprile autem lapide: aut testa substerni oportz: quo minus sit vliginosū aut lutulentū: foris cum est pernoctandū substernimus virgultis: ne oblināt ur. Varro li. ii. y Hyberno soli. SER. id est contra plagam meridionalē per quam sol currit per hyemē: qd̄ explanat dicens. Ad mediū cōuersa diem. z Quū frigidus olim. A. Ordo est: quū olim frigidꝰ iā cadit: quū eni occidit: nō ita frigidus esse videtur. Est āt aquarius frigidus & hyemalis. vt etiā asserit Ptholomeꝰ libro primo q̄tuor p̄tiū: hinc Saturno assignatis. a Extremo anno. S. id est mense Ianuario: q est penultimus. Nam (vt etiā in primo diximꝰ) vt primus ex tēplo a mensibꝰ anni: Martio mense inchoabat annus apud maiores. Ergo extremo anno. dicit extrema p̄te anni. A. Extremo anno. Secundū illorū opinionē locutus est. qui annū a Martio incipiebant. Hoc eni pacto aquarius & pisces in extremo anni eē vident. olim vero aq̄rius et pisces vnū sydus erant: vt scorpius & libra. Vt aquariū vltimū ait: qa ver piscibꝰ incipit in primo mobili: De q̄ etiā Manilius: xii. kalen̄ Februarii sol in aq̄riū transit. Et ex. xv. kal. Februarii aquariꝰ incipit oriri. Ventus aphricus tēpestatē significat. Nonis februarii: medię p̄tes aq̄rii oriūtur. ventosa tēpestas. Quintodecimo kal. Martii sol in pisces transitū facit: hinc occidit aq̄rius. Auctor Colu. li. xii. c. ii. C. Extremo aq̄riꝰ anno. Nam si principiū anni est aries: aquariꝰ qui vndecimꝰ est in zodiaco. est pene in fine anni. b Hęc q; n̄ cura nobis leuiore tuēda. S. Sane perite: q̄m scit planā eē oīū vtilitatem; eam p̄terit. et exaggerat meritū capellarum: vt dictis in lucē promat rem p̄ se minus patentē. A. Hęc quoq;. Caprina videlicet pecora. C. Hęc. s. stabula caprarū: nō sunt miori cura tuenda q̄ ouiū: licet nō ferant lanas vt oues: sed tñ in Cilicia (vt refert Aristo) tōdent vt oues. c Vsus. A. vtilitas. d Milesia magno vellera mutent. S. Lanę p̄ciosissimę. Nā miletus ciuitas est Asię: vbi tingunt lanę optimę. Ipse in q̄rto Milesia vellera nymphę carpebant: Cicero in verrem. Quid a Milesiis lanę sustulerit. Magno aūt mutent. i. ingēti p̄cio cōparent. Nā apd̄ maiores omne mercimoniū p mutatiōe ↄstabat. qd̄ et Carꝰ Homerico confirmat exēplo. A. Miletos Ionię caput: Cadmi olim domꝰ: sed eius qui primus inuenit prosę orōnis disciplinā. Solinꝰ autor. c. xxvii. Strabo vero li. xiiii. scribit Miletū: a meleo conditū qui genere Pyliꝰ fuit: erat aūt optima vrbs atq; clarissima: ex q̄ oriundi fuere viri memoratu digni. Thales vnꝰ e septē sapiētibꝰ: q primꝰ philosophię: ac mathematicę auctor fuit: inter grecos. Anaximander eius discipulꝰ: & Anaximādri Anaximenes. Item Heccatęus q historiā scripsit Aeschines orator: qui assumpta nimia erga Pompeiū magnū licentia missus est in exiliū. Milesia vellera. tertium lanę locum Milesię oues obtinent: vt Pli. scribit li. viii. c. ix. C. Milesia vellera. Miletū Ionia condit Heleus: qui genere pylius fuit. Ephorus autem scribit Cretenses prius eā sup̄ mare condidisse: vbi nunc antiqua miletus ē: atq; habitatores ex Mileto Cretensi: a Sarpedone deductos: et vrbi nomē ipositū a Mileto: qui in Creta est: cum prius leges locū tenerent. Postea Neleū hāc nouā condidisse. e Tyrios icocta rubores. S. Figuratę. i. quę coq̄ndo tyriū traxit suborē. i. migrauit in purpurā. A. Tyrios rubo. Purpureū liquorē intelligit. De q̄ videto li. ii. Geor. Et Sarano dormiat ostro. f Densior hinc sob. S. Binos eni pariūt capellę plerūq;. A. Caprę pariūt & q̄ternos: sed raro admodū. ferūt q̄nq; mēsibꝰ: vt oues: caprę pinguedie sterilescūt: trimę minus vtiles generāt: & in senecta nō vltra q̄drienniū: incipiūt septimo mēse adhuc lactantes: concipiūt nouēbri mēse: vt Martio pariāt: vita lōgissima plurimū annis. viii. tradūt et noctu minꝰ cernere q̄ inter diu. Pli. li. viii. Colu. uero. li. viii. c. vi. de capris sic ait. Parit āt si est generosa, ples freq̄nter duos: nōnunq; trigeminos. g Copia lactis. C. Mulieri añ septimū mēsem pfusū lac inutile: ab eo mēse q̄ vitalis est partꝰ salubrę. plerisq; totis mām̄is: et inꝰ sinꝰ aliarum fluit. Cameli lac mulget: ne iterū grauescat: suauissimū hoc putat ad vnā mēsurā tribꝰ aquę additis. Bos añ partū nō habet. Ex prio sp a partu colustra fiūt. ne admisceat aq̄. in pumicis modū coeūt: genꝰ mali vocat colustratio. Caseꝰ nō fit ex vtrinq; dentatis: q̄m eorū lac non coit. Tenuissimū camel: Mox eq̄bꝰ. crassissimū asinis: vt coaguli vice vtāt. q̄ pl'es q̄ternas mām̄as hn̄t: caseo inutilia: meliora q̄ binas: coagulū inutile leporis. Hedi laudatum melius; dusipodis vnius; vtriūq; dentatorū.

h Leta vbera mammis: A. Hic locus oñdit vbera recte deduci ab humeo ꝑm aliq̃s: vt tubera a tumeo. m. lr̃a in b conuersa. Loca enĩ arida et infoecunda sunt: apparetq́ꝫ vbera dici interiora mãmarũ. Mammas vero vberi emi nẽtias. i Nec min⁹ interea. A. Dũ inq̃t capre & sobolem et copiã lactis ꝑbent. hirci etiam cõmoda hominib⁹ tribuũt: & in terra & in mari. k Barbas. S. sic de quadrupedib⁹: nã hoĩm barbam vocamus. AH. Barbas id pilos dicũt. mentũ vero pilorum locum. l Incana. S. nimiũ cana. m Cyniphei hirci. S. Lybies a fluuio Cyniphe. AN. Cyniphei hirci. Cynyps fluuius est in lybia per vberrima arua decidens: vt scribit Mela. poeta ꝓo oñdit illic eẽ hircos tonsili pilo. Et Pli. libro. viii. ait: q̃ in Cilicia circa q̃ꝫ Syriam capre tonsili vestiũtur villo. n Tondẽt. A. Pro tondent. hoc loco Priscian⁹ exponit li. viii. Videto latius in Tityro: ibi. Tondenti barba cadebat. Potest etiã dici: tondent: scilicet: pastores. & sic Cyniphei hirci cõmuniseft singularis. o Vsum in castrorũ. A. Varro li. ii. c. vltimo sic ait: Suscipit Cassinius: vt fructũ ouis e lana ad vestimẽtũ: sic capra pilos administrat ad vsum nauticũ: & ad bellica tormenta. & fabrilia vasa. Neq̃ non quasdã nationes harũ pellibus sunt vestite. vt i Getulia & Sardinia. Post inquit: q̃ magnis villis sunt in magna parte phrygie: vñ cilicia & cetera eius generis fieri solent. p Miseris nautis. S. quia frequẽtes patiuntur pericula. Et ideo dixit: in vsum castroꝝ. quia de Ciliciis: & poliunt lorice: et tegũtur tabulata turrium: ne iactis facibus ignis possit adherere. Et bene laudat capellas: dicens ciliciorũ vsum & in mari & in terra ꝓdesse mortalib⁹. Hoc est in duob⁹ elemẽtis cõcessis homib⁹. q Pascũt syluas. S. Et pasco & pascor illã rẽ dicimus: A. Pascũt. Videto paulo sup̃⁹ ibi. Frondẽtia 'arbuta. r Summa lycei. S. montis Archadie. & est species ꝑ genere. A. Pro quocunq́ꝫ monte posuit Lyceũ Archadie montẽ: Nam ibi ouiũ & caprarũ copia. C. Summa lycei allusit ad naturã caprarum: que est: vt pascendo ascendant & nõ descendãt. Vñ in zodiaco signũ in q̃ sol ab inferiorib⁹ ꝑtibus meridianis incipit ad septemtrionales: atq́ꝫ superiores partes ascendere: hac potissimũ ratiõe capricornũ dixerunt. Est autem magna laus: & q̃ lacte prole q́ꝫ vincant oues. Et q̃ loca inculta satis illi sint ad pascua: & custode non multũ indigeant: q̃ndo sua sponte pastę domũ redeant. Ergo cum nõ egeant auxilio humano: nisi in hyeme: non sun ispe deferende. s Dumos. AN. spinas. t Suosq́ꝫ ducunt. S. educũt foetus ꝓprios & nutriũt. vnde & educatos dicimus. A. Suosq́ꝫ ducunt. vel secum ducũt pascendo. vel ducũt pro educunt. i. nutriũt ac lactant: q̃ q̃uis sit: oĩno vbera plena domũ referunt Columella li. viii. c. vi. scribit: q̃ capella p̃cipue ꝓbatur simillima hirco. si etiã est vberis maximi et lactis abundãtissimi. v Glaciem. A. Colũmella lib. viii. de capris inq̃t: Huic pecudi nocet estus. sed magis frigus et p̃cipue foete: id est grauide: que ĩ gelicidio hyemis conceptũ fecit. De caprili vero supius videto ibi: Stabula a ventis. x Quo minor est ill' cu. mor. egest. SER. Ordo est. Omni studio auertas ab eis vẽtos & glaciem: quo egestas mortalis. i. necessitas mortalitatis minor est illis cure. Hoc est minus ꝑtinet ad ipsam curam: Nam hoc dicit: Quanto sibi adesse nõ p̃nt: tanto eis a te maior: ẽ impẽdenda diligentia. y Mortal' egestas. A. Ordo ẽ in hoc carmine. Quo egestas mortalis est minor cure illo. i. minori cure: hoc est: q̃nto mim⁹ curãt hũanã intelligentiã: necessitatẽ: auxiliũ: tanto magis eas curare debem⁹. z Virgea pabula. A. Arbustul' enĩ frutetisq́ꝫ maxime gaudent capre: ea sunt arbut⁹ cythisusq́ꝫ agrestis: nec minus ilignei querneiq́ꝫ frutices qui in altitudine nõ ꝓsiliũt. Colu. li. viii. a foenilia brũa. Idẽ eodẽ li. ca. vero. iii. ait de ouib⁹ q̃ penurie hyemis succurritur: obiectis intra tectũ per ꝑsepia cibis. Aluntur aũt cõmodissime repositis vlmeis: vel ex fraxino frondib⁹. vl' autũnali foeno: quod cordũ vocatur: nam id mollius. et ob id iucundius est q̃ꝫ maturũ. Cytiso quoq́ꝫ & satiua vicia pulcherrime pascuntur. hec ille. De ouib⁹ hyeme cibandis: q̃d q̃dẽ etiã de capris intelligẽdũ est. ait enim Varro libro iii. capitulo tertio. Nec multo aliter tuendũ eẽ hoc pecus in pastu: ac ouiũ. a At vero. A. ordo ẽ. Quũ estas leta sc; est: vel aduenit zephyris vocantib⁹ mites i salt⁹ &c. b Leta estas. S. Subaudi aduenerit. Dicit aũt ver q̃ flare zephyrus incipit. vt. Et zephyro. putris se gleba resoluit. A. Leta estas. Nõ de vere: sed deipsa estate loquit' Columella eñi li. xii c. ii. sic ait: Nonis Maiis Vergilie exoriũtur: mane fauoni⁹: vii. Idus Maii estatis initiũ. Fauoni⁹ aut corus interdũ: & pluuie. Ecce hic apparet quõ estatẽ zephyri vocant. Preterea Varro etiã li. ii. c. ii. id aptissime ostendit de estate nõ de vere intelligendũ: Ait eñi de ouibus: q̃ estate cũ prima luce exeũt pastũ. ꝓpterea q̃ tunc herba roscida: meridiãa (q̃ ẽ aridior) iocũditate ꝑstat: sole exortu puro ꝓpellũt: vt redintegrãtes rursus ad pastũ alacriores faciant. circiter meridianos estus: dũ deferuescat subũbriferas rupes: & arbores patulas subiiciũt: q̃ad refrigerato aere vespertino rursus pascãt ad sol' occasum. Ita pascere pecus oportet: vt aduerso sole agat. caput eĩ ouis molle maxĩe est: Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendũ appellũt: et rurs⁹ pascũt q̃ad cõtenebrauit. iterũ enim tum iucunditas in herba redintegrauit. hec ab vergiliarum exortu ad equinoctium autumnale maxime obseruant. Reliquę pastiones hyberno ac verno tempore hoc mutãt: q̃ pruina iam exualata propellunt in pabulum: & pascunt diem totũ. ac meridiano tempore semel agere potum satis habent. His igitur patet de estate intelligi non de vere: que omnia Varronis precepta Maro apposuit hoc loco. Columella item libro octauo capitulo tertio de estate intelligit. c Vtrunq́ꝫ gregem. AN. ouium & caprarum.

Leta magis pressis manabũt vbera mammis.
Nec minus interea barbas incanaq́ꝫ menta
Cyniphei tondent hirci: setasq́ꝫ comantis
Vsum in castrorũ: & miseris velamina nautis.
pascuntur vero syluas & summa lycei:
Horrẽtisq́ꝫ rubos: & amãtis ardua dumos.
Atq́ꝫ ipse memores redeunt in tecta: suosq́ꝫ
Ducunt: & grauido superant vix vbere limẽ:
Ergo omni studio glaciem ventosq́ꝫ niuales,
(Quo minor est illis cure mortalis egestas)
Auertes, victumq́ꝫ feres: et virgea letus
pabula: nec tota claudes foenilia bruma.
At vero zephyris quũ leta vocãtibus estas
In saltus vtrũq́ꝫ gregem: atq́ꝫ in pascua mittes.

d Luciferi. A: de hoc iā supra. e Carpamus: S. carpe cogamus aīalia. Et mane pasci precipit oues ſm more ſue puinzie. Nā in aliquibus locis morbū contrahūt: nisi iā siccato rore pascantur. f Dū gramia ca. S: Nocturnis & matutinis lucentes roribus herbe. A: Canēt ppter pruinā scz: g Et ros. A. de rore item superius. h Sitim coeli. A. Aeris estū. i Et cantu q̄rule rumpent arbusta cicade. S. querule canore. Hora. Sub cantu q̄rule despice tibie. Aut cert e q̄rule. ppter illā fabulā dicit. q Titon⁹ maritus aurore post optatā lōgissimā vitam: in cicadā dicit̄ cōuersus: A. Cicade: videto in Alexi. k Rūpent. S. nimio scz clamore. Iuuenal. Et assiduo rupte lectore colūne. Persius findor: vt archadie pecuaria rudere dicas. l Illignis canalibus. S. ex illice factis: Sane & canalib⁹ meli⁹ foeminini generis: q̄ masculini pferim⁹. A. Colū. li. viii. c. iii. ait. Nulla esse tā blāda pabula: aut etiā pascua: quorū gmia nō exilescāt vsu continuo: nisi pecudū fastidio occurreris prebito sale: qd veluti condimentū p estatē canalib⁹ ligneis impositū quū e pastu redeunt oues lambūt: atq̄ eo sapore cupidinē bibendi: pascendiq̄ cōcipiūt. m Sic vbi magna Iouis antiq̄ ro. quer. S. que est Ioui cōsecrata: n Nigrū: S. qd dicit Iouis quercus & ilicibus crebris sacra vmbra.

Luciferi primo cum sydere frigida rura
Carpamus: dū mane nouū: dū gramia canent:
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.
Inde vbi quarta sitim coeli collegerit hora:
Et cantu querule rumpent arbusta cicade
Ad puteos: aut alta greges ad stagna iubeto
Currentē illignis potare canalibus vndam.
Aestib⁹ at mediis vmbrosam exquirere vallē:
Sicvbi magna iouis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos: aut sic vbi nigrum
Illicibus crebris sacra nemus accubet vmbra.
Tum tenues dare rursus aq̄s: et pascere rursus
Solis ad occasum: quū frigidus aera vesper
Temperat: et saltus reficit iam rosida luna:
Littoraq̄ alcyonē resonāt: et achantida dūmi.

Non reuera cōsecratos lucos dicit nos petere debere: sed ita densos: vt sunt illi quos religio defendit: Vñ apparet quercum Iouis & sacrā vmbrā: generalia eē nō specilia epitheta: Nam vt diximus: & omnis quercus Ioui est consecrata: & omnis lucus Diane. o Tenues aq̄s. S. epitheton aquarū: Alibi. Aut in aq̄s tenuis dilapsus abibit. p Temperat. S. Refrigerat estatis calorem. q Reficit. S. i. recreat r Rosida lūa. S. nox. A: Humida ītelligit q̄ de vespertina luna: q̄ omīa (vt iam ostendi) Varro quoq̄ edocuit. C. Rosida luna. humectās luna. nā ab Astrologis dr̄: mater roris: & humoris ministra. hūidus eñ planeta est: s Littoraq̄ alcyonem: S. i. quo tp̄e resonat p littora Alcyon auis: cui⁹ fabulā in primo memorauimus. ibi. Dilecte Tethidi alcyones. t Achanthida dumi. S. p dumos Acanthis: quā alii luscíniam esse volunt. alii pro carduelū: q̄ spinis & carduis pascit̄: vt inde etiā apud grecos acanthis dicta sit: ab acanthis. i. spinis quibus pascitur. A. Achantida: Sic legendū est non aliter. Nam Theocrit⁹ in quodā carmine egloge: que inscribitur Thalysia acanthides ait: Est aūtē acanthis auis vario colore & stridula: que inter spinas viuit. Legatur igitur carmē sic. Littora que alcyonem resonāt: et acanthida dumi.

v Quid tibi pastores lybię. S. dicit pro qualitate ꝓuin tiarum: diuersa esse genera pastionum. A. Quid tibi ⁊c. Ostendit secundum varias regiones vario modo: & tem pore pasci. Pastores lybię: Numidas seu Nomadas intelli git: Scribit em̃ Solin⁹: ꝙ Numidę incolę q̃diu errabant pabulationib⁹ vagabūdis Nomades dicti sunt. Et Plini⁹ li. v. c. iiii. sic ait. Numidę ꝟo Nomades a permutādis pa pilionibus: mapalia sua: hoc est domos palustres circum ferentes. Nomas aūt numidia dr̃. & pastor. Nomeus pa stor. Nomeo pasco. No mę pabulū pastura. No mao aūt cū secunda litte ra omega diuido. mo ueo. CRI. Pastores lybię hos Nomadas appellāt. Nam in Numida q̃ pars lybię est: pastoriā exercēt.

x Raris habitata mapa lia tectis. A. Mapalia ca sę Punicę appellanť. vt i quit Festus: De his vero Salustius in iug. sic: Cę terum adhuc ędificia Nu midarū agrestiū q̃ mapa lia illi vocāt ob longa in curuis lateribus tecta: q̃si nauiū carinę sunt. Raris tectis. scribit Strabo libro xvii. Q̃ maxima medi terraneę lybię pars & re gio circa Oceanū deserta est: paruis ꝑterea habita tionibus & sparsis: et ex magna ꝑte pastoralibus distincta est. Ora autē q̃ ex aduersa nobis est: tota bene habitatur.

y Sine vllis hospitiis. S. sine vllis stabul'. z Ar mentari⁹. S. Apher agit: abusiue armentariū po suit: nā nunc de gregibus loquiť: A. Armētarius. Sūt em̃ ibi & armenta & greges. ꝓpterea armentarius ait.

a Tectū q̃ laremq̃. S. Tentoria militum more: ac si ca sam diceret. A. Tectum Mapalia id est domos palustres intelligit: vt ex Plinii verbis superioribus habeť. Laremq̃ hic intelligo ignē: q̃m tectum dixit. Et Colu. li. xij. de vil lico inquit. Consuescatq̃ rusticus circa larem domini fo cum familiarē semp epulari. Lar etiam q̃nq̃ ꝓ domo po nitur. Ouid. i. Trist. Quę nostro frustra iuncta fuere lari. poniť & ꝓ deo ipso familiari.. qui domi in ipso foco cole batur. nā focus deorum penatiū ara est. vt etiā Porphirio tradit. Hęc tū latius habenť Ode. ii. b Amyclęū. S. la conicū: & est species ꝓ genere. Amyclę aūt est ciuitas La conię. Vn̄ est. talis Amiclęi domit⁹ pollutis habenis Cyl larus. A. Superius de amyclis patuit. C Amyclę vrbs est laconię ꝓuintię. nā Laconia optimos canes habuit. Mar cus enim Varro duo genera canū ponit. Alios venaticos: alios ad custodem pecoris: Inter hos maxime laudat La conicos & epiroticos: & longo ordine describit quali fi gura eos esse: & quo colore deceat. Et quō emi; consueue rūt. dicit remediū esse. vt relicto venditore emptorē sequa tur: ranam coctā sibi obiici. Tertium genus addit. Colu. eorum qui ad villę custodiam comparanť: in quibus nō multum referre ait: ꝙ veloces non sint: sed oportere esse ampli corporis: & vasti latratus & canori: vt auditu & conspectu: terrorē furi inferat. sit colore niger: nam in lu ce terribilior apparet: in tenebris non aspicitur. Pastor ve ro album probat: quoniā est ferę dissimilis: neq̃ pro fera in nocte pulsabitur. Pecuarius autem villatico celerior. ve natico tardior sit. Nam sat est vt lupum ouem deportan tem assequatur. Duo ad custodiam vni⁹ gregis sat sunt.

Sit autem foemina & mas quo maiori concordia inter se degant. c Cressamq̃ pharetram. AN. In creta enim optimi calami pro sagittis fiunt apud Cydoniā vrbem: de qua in fine Bucco. d Patriis in armis. S. Generaliť sibi concessis: ac si diceret Martiis.

e Acer romanus. C. Nā refert Cicero in Tuscu. q̃stioni bus. Nostri exercitus primū vnde habeant nomen vides Deinde qui labor et quanti vides ferre plusq̃ dimidiati mensis cibaria: ferre si quid ad vsum velint: ferre vallum. Nam scutū: gladiū: gale am: pro onere nostri mili tes non plus numerant: q̃ humeros: lacertos: ma nus. f Iniusto sub fa sce. S. sub magno onere: Vt ego hoc te fasce leua bo. Magnum autē onus dicit propter arma: ali menta: vestitum. ANT. Iniusto sub fasce: id ē sub ingenti onere. Vegetius enim libro primo scribit: Q̃ pondus quoq̃ baiu lare vsq̃ ad sexaginta li bras & iter facere gradu militari frequētissime co gendi sunt iuniores. qui bus in arduis expeditiōi bus necessitas imminet annonam pariter & ar ma portandi. quam rem antiquos milites factitas se (Virgilio ipso teste) co gnosci potest: ex hoc lo co: vt idem ait.

Quid tibi pastores lybię: quid pascua versu
Prosequar? & raris habitata mapalia tectis.
Sępe diem noctemq̃: et totū ex ordine mēsem
Pascitur: itaq̃ pecus longa in deserta: sine vllis
Hospitiis: tantum campi iacet: omnia secum
Armentarius afer agit: tectumq̃ laremq̃:
Armaq̃: amyclęūq̃ canē: cressamq̃ pharetrā.
Nō secus ac patriis acer romanus in armis:
Iniusto sub fasce viam cum carpit: & hosti
Ante expectatum positis stat in agmīe castris.
At nō qua scythię gentes: meoticaq̃ vnda
Turbidus & torquēs flauentes ister harenas.

g Et hosti. AN. legiť & hostem in antiquis.

h Ante expectatum. S. Dicto citius anteq̃ eius expectetur aduentus. & est vna pars orationis: hoc est Aduerbium.

i Positis stat in agmīe castris. SER. Stat: id est obstat: nam Apheresis est. CRISTO. Positis castris. Nam castra munire: cum vallum tulerint paruo temporis momento possunt. k At non qua Scythię gentes. SER. subau di talis est passio. ANT. At non.: scilic; pecus id longa in deserta Scythię gentes. Hic Nomades alios pastores qui in Scythia sunt intelligit. De quibus Strabo libro secun do sic ait. Nomades etenim tentoriis vtuntur teutonum instar pilo contextis: in palustris vitam degentes: circum q̃ tentoria pecora comitantur: a quibus victum cap tant et aluntur lacte: caseo: carne. Pascua vero sectantur: loca semper herbosa permutantes: hybernis quidem tem poribus Męoticis versanť in paludibus. ęstiuis vero per campestria vagantur: & cętera. CIRST: At non qua Scy thię. Sub Scythia olim magna pars Germanię fuit & Boemię. Germania attingit amnem oderam: ab oriente Dacos: ab occidente Gallos: a meridie Italiam. Sarma thia incipit ab Odera flumine: vsq̃ ad Boristhenem. pro prie Sarmathę nunc sunt Lituani: Poloni. Sarmathia se ptem linguas habet. Scythia incipit ab Boristhene.

l Męoticaq̃ vnda. SER. Męotis palus est Scythię. fri gore congelescens. ANT. Męotis Scythię lacus: qui Ta naim recipit: vt Strabo docet libro duodecimo. Plinius quoq̃ libro sexto: lacum dicit. Item vero Strabo libro se ptimo. Męotidis paludis ostium inquit. CRIST. Męoti ca. Hęc palus maxima est: parte eius superiori infundiť ta nais. m Ister. SER. Fluuius est Scythię qui & Da nubius nominatur. AN. Ister De hoc videto libro secun do Georgicorum: ibi. Descendens Dacus ab istro.

O

Quaꝗ redit medium rhodope porrecta sub axem:
Illic clausa tenēt stabulꝰ armēta:neꝗ vllę
Aut herbę campo apparēt:aut arbore frōdes.
Sed iacet aggeribus niueis informis:& alto
Terra gelu late:septemꝗ assurgit in vlnas
Semper hyems:sēp spirantes frigora cauri.
Tum sol pallētes haud vnꝗ discutit vmbras:
Nec quū inuectꝰ eqs altū petit ethera:nec quū
Pręcipitē oceani rubro lauit ęquore currum.
Concrescunt subitę currenti in flumīe crustę:
Vndaꝗ iam tergo ferratos sustinet vrbes:
Puppibꝰ illa priꝰ patulꝰ:nūc hospita plaustris.
Aeraꝗ dissiliunt vulgo:vestesꝗ rigescunt
Indutę:cęduntꝗ securibus humida vina.
Et totę solidam in glaciem vertere lacunę.
Stiriaꝗ impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non setius aere ningit:
Intereunt pecudes:stant cirumfusa pruinis

n Rhodope. SER. Mons thracię protentus in orientalem plagam:in septemtriōalem reflectitur. nam ideo ait redit sub axem. Nam axis est septemptrio:quę grece αμαξα dicitur. AN. Rhodope Thracię mons tendens in septemtrionem vbi axis est. de quo supra. Strabo libro septimo Mysos:Thraces:& Getas:etiam nomadas vocatos innuit.i.pastores. o Informes. SER. niuis superfusione carens varietate formarū:nullisꝗ agnoscēda limitibus. ANT. Informis terra:sine forma propria:niue enī tecta est. p Gelu. A. Strabo dicto li. de Męotica regione ait: Aereę scindunṫ hydrię:quę vero inter illas sunt congelantur:& pisces in glacie destituti:ligonibus effodiuntur:alueos plaustris deambulāt. Meminit itē plura de glatie Męotidis libro secundo.

q Septemꝗ assurgit in vlnas. SER. assurgit:crescit. Vlna autem secundū alios vtriusꝗ manus extensio est:secundum alios cubitus:quod magis verum est:quia grece ωλενοσ dicitur cubitus: Vnde ē λευκωλενοσ Ηρη. ANTO. Septem vlnas in septem brachia. De vlna latius ęgloga tertia.

r Semper hyems: AN. De scythia regione multa:quę hic etiam conueniunt dicta sunt. libro primo Georgicoꝝ. ibi. Mundus vt ad Scythiam.

s Cauri. AN. In hoc libro iam de eis diximus.

t Pallentes haud vnꝗ. SER. nunꝗ nubes dissoluit:nam pallentes vmbras non ex nocte:sed ex nubibꝰ factas appellat.

v Altum ęthera. AN. id est nec cum tendit sol ad Cancrū:nec cum tendit ad Capricornum:nā tunc descendit.

x Rubro ęquore. AN. quod rubrum mare siue ęthiopicū appellant: ad austrum versus effunditur. ex ea maximo parte qua vasta quędam solitudo:& inhabitabilis terrę plaga conspicitur:ardentibus semper caloribus exusta. Auctor Dionysius. Videto item Plinium libro sexto:c.xxvii. & Solinum caplo.xlvii. y Concrescunt subitę currenti in flumine crustę. S. Aquę currentes repente coagulantur. Et notandū:quia cum crustam dicimus fœminino genere:lapidis aut ligni gelu ue partē significat. Cū vero crustū dicimus: ędulium aliquid significamꝰ partē panis vel placēte. Ipse in septimo inqt:Orbem fatalis crusti. Horatius. Dant crustula blandi doctores ⁊c. Iuuenalis. Nos colaphū incutimus lambenti crustula seruo.

z Ferratos orbes. A. Strabo li. secundo scribit ꝙ in ore paludis Męoticę. tāta glaciei vis ē:vt quo in loco missus a Mithridate imperator equestri pugna barbaros in glacie hyeme superauerat. Illos eosdem nauali prœlio soluto per ęstatem vicerit. a Hospita. SER. Facilis. Vnde & hospitalis homo dicitur:hospiti seruiens apte. A. Hospita:id est habilis. b Aeraꝗ dissiliunt. S. crepant. A. Diximus iamiam ꝙ ęreę scinduntur hydrię:quę intra illas sunt congelantur. CRI. Aera:id est vasa ęrea dissiliunt:franguntur. quia earum partes in diuersas saliunt. c Vulgo. S. Passim. nam tam nimio frigore ꝗ calore ęra rumpuntur. Persius findit infantes statuas: d Vestesꝗ rigescunt. SER. Durantur vt frangi potius ꝗ scindi posse videantur. A. Rigescunt:id est indurescūt ex gelu. e Cędūtꝗ securibꝰ:hūida vina. S. Et vina naturalr calida illic congelanṫ. Intelligimꝰ autem peregrina vina. Nā illic non nascuntur vina: ꝑpter nimiū frigus & continuum:sicut ipse paulo post docet:dicens fermento:atꝗ acidis imitatur vitea sorbis. Sane volūt Physici vinum non gelari. Vnde hoc loco:aut hiperbole est: Aut quia dixit hūida. aquę mixta intelligimus:ita enim gelare dicuntur. ANT. Vina Macrobiꝰ libro septimo scribit:ꝙ vina aut nunꝗ:aut raro cōgelescunt:quia vinum semina quędam in se caloris habet. An alia quępiam causa est:quā quia ignoro scire cupio inquit.

f Et totę solidam in glaciem vertere lacūę. SER. Fossę ad siccandos agros paratę:cum alibi tantum incrustētur:illic vsꝗ imū gelenṫ. ANT. Lacunę. Lacuna (vt Fęstus ait) est aquę collectio:& ab lacu deriuatur. CRIST. In solidam. Non enī crustę superficiem tegūt:sed tota aqua ad fundū vsꝗ congelascit.

g Styriaꝗ impexis induruit. SER. Styria:id ē gutta. Vnde fit diminutiuum: vt dicamus stilla. Vnde fit distillat & stillicidium. Sensus autem duplex est: Nam aut hoc dicit:De impexis barbis pecudū pendens gutta duratur. Aut certe de tectis & arboribus gutta horrida induruit in modum barbarum. ANT. Styria. gutta. stilla. Interrogatus autem Palemon grammaticus:quid inter stillam & guttam interesset. Gutta (inquit) stat:& stilla cadit. Eusebiꝰ scribit:impexis barbis:de brutis melius intelligendum.

h Interea. ANTO. dum congelascunt aquę.

i Non setius. SER. non segnius ꝗ incohauerat.

k Ningit. AN. Est in Scythia ryphęum iugum regio assiduis obsessa niuibus. Solinus.

l Pruinis. SES. abusiue pro niuibus:nā pruina est matutini tempis frigus. A Pruinis. quippe casus cōtinuarū pruinarū:quoddā ibi exprimit:simile pennarū:Solinꝰ.

m Confertoꝗ agmine cerui. SER. coniuncto. Cerui enim congregatione gratulantur.

Corpa magna boū: confertoq; agmine ceruí:
Torpēt mole noua:& sūmis vix cornib⁹ extāt.
Hos non immissis canibus:nō cassibus vllis:
puniceę ve agitant pauidos formidine pennę:
Sed frustra oppositū trudentes pectore mōtē
Cominus obtruncāt ferro:grauiterq; rudētes
Cędunt:& magno lęti clamore reportant:
Ipsi in defossis specubus:secura sub alta
Ocia agunt terra:congestaq; robora totas
Aduoluere focis vlmos:igniq; dedere.
Hic noctem ludo ducunt:& pocula lęti
Fermento atq; acidis imitantur vitea sorbis.
Talis hyperboreo septem subiecta trioni
Gens effrena virū riphęo tunditur euro.
Et pecudum fuluis velantur corpora setis.

n Mole noua. SER. nimia magnitudine.
o Cassibus. S. rhetibus: Hinc est ꝙ incassum dicitur sine causa: qͥ sine cassibus: sine quibus inutilis venatio est. A. Cassibus. pedicis: laqueis: rhetib⁹.
p Puniceę. A. rubrę. Est autē venantiū mos pennas tensis funibus affigere: quo cerui pauentes in casses decidant.
q Montem. A. niuis cumulū. r Grauiterq; rudentes cędunt. SER. Ru. more suo corripuit: Vt in septimo: ibi. Et feras sub nocte rudentū: Persius ꝑducit Findor vt archadię pecuaria rudere dicas.
s Ipsi in defossis specubus secura sub alta: S. Artis fuerat specieb⁹ dicere: vt fluctib⁹: q: qͣrta declinatio in datiuo et abltō pluralib⁹ u. in i. vertit: vt manū manib⁹. Sed quia pinguius sonat: & meli⁹ specubus dicim⁹. Vnū tn̄ nomē ē qd aliter nō dicim⁹ tribubus. t Hic noctem ludo ducūt. S. quasi ꝑpetuitate noctis sub terris locati ludos cōcelebrant AN. Hic noctē legit: & hunc noctē. v Fermēto atq; acidis. S. potionis genus est quod ceruisia nuncupatur: & ꝯseqns ē: vt vinū natura calidū in prouintia frigida nō possit creari. A. Fermentū a feruore dici volunt: ꝙ plus vna hora nō pōt contineri: crescendo enī excedit Plini⁹ libro. xviii. ait: ꝙ milii ꝓcipuus ad fermenta vsus & musco subacti in annuū tēpus: Hinc fermētū fit ex pila farina q̄ subigitur priusq; addat̄ sal ad pultis modū decocta: & relicta donec arescat. Dicunt alii ꝙ propter acorē cum sorbis etiam acidis mixtum fermētum vini quendā saporem reddit. Item Plinius libro. xiiii. scribit: ꝙ sit vinum fictitium e piris: malorumq; omnibus generib⁹ e cornis: mespilis: sorbis: moris: siccis nucleis: pineis et cętera. Et libro. xv. ait: ꝙ sorbis inest vini sapor. quibusdā vero acriodore & suauitate iocunda.
x Hyperboreo. ANT. de Hyperboreis videto superius. y Septem subiecta trioni. SER. Themesis pro septemtrioni. AN. Caue temesis dicas cum e. post. t. Sed latius videto in nr̄o carmine figurarū. y Gens effrena. SER. Sęua & rectorem recusans.

z Ryphęo euro. S. Scythico vento. Ryphęi autem montes sunt. vt iam diximus: a perpetuo ventorũ flatu nominati. nam ρΗπΗ gręce impetus: & dicit̃ απο του ρΗπτειν ANT. Ryphęo euro. i. vento: non vtiq̃ eo qui ab ortu flat: sed eo quẽ aquilonẽ vocam⁹. Probus. De Ryphęo iugo iã diximus.

Idem Varro ibidẽ ait: q̃ arietes sint fronte lata: vestiti: bene: intortis cornib⁹ pronis ad rostrũ: grauis oculis: lana apertis: auribus amplis: pectore et scapulis: et clunibus latis: cauda lata & longa. Animaduertendũ q̃ lingua ne nigra: aut varia sit: q̃ fere qui eã hñt: nigros aut varios procreant agnos.

a Et pecudũ fuluis velant corpa setis. S. rhenonibus: nã vt dicit Saluft. in historiis: Vestes de pellibus rhenones vocant̃. A. Fuluis setis. fuluus color rufo videtur: atq̃ viridi mixtus: inqt Gelli⁹ li. secũdo. capitulo. xxvi. in aliis plus viridis: in aliis plus ruffi habere. sic poeta fuluã aquilaꝫ dixit: & fuluum aurũ: & arenam fuluam: & fuluũ leonẽ. Scythę autem (vt Iustinus li. ii. docet) pellib⁹ tantum ferinis ac murinis vtunt̃. b Si tibi lanitiũ curę. S. Et hęc lana dicimus: & hoc lanicium: sicut fuga & effugium. Q. aũt dicit: Oues lanę cã nõ debere pinguescere: physicũ est. Omẽ enim pingue aĩal caret pilis: q̃d hirsutũ efficit macies. A. Lanicium. lana ipsa: vt vt effugiũ. p̃fuga. c Aspera sylua. A. Columella li. viii. c. iii. seq̃ris aũt noualia: nõ solũ herbida: sed q̃ plerunq̃ vidua sunt spinis: nã quotidie minuit̃ lana: quę q̃nto plixior in pecore crescit: tãto magis obnoxiũ est iubis: quib⁹ velut hamis inuncata a pascentium tergoribus auellitur. molle vero pec⁹ etiã velamen q̃ ptegit̃ amittit: atq̃ id nõ paruo sumptu reparat̃. Facit igit̃ (vt ait Varro) scabras oues. d Lappęq̃ tribuliq̃: S. a q̃bus rebus lana decerpit̃. A. de tribulis videto libro. i. Georg. e Pabula lęta. A. Pecora eni cũ pinguia sũt: plurimũ assumũt nutrimẽti. Hinc p̃res pilos hñt: et crassiores: quũ gracilia tenues ab exiguo nutrimento: siquidẽ pilus supfluitas est. auctor Alexãder Aphrodiseus. f Greges albos. A. Color eni albus (vt scribit Columel. li. viii.) tum optimus est: tũ etiã vtilissim⁹: q̃ ex eo plurimi fiunt: Varro ait li. ii. c. ii: q̃ ouẽ esse oport3 corpore amplo: quo lana multa sit: & molli villis altis: & densis toto corpe: maxĩe circũ ceruicẽ collũ: ventrẽ q̃3 vt habeant pilosum. itaq̃ q̃ id nõ hñt: maiores nr̃i apica appellãt. esse oportet crurib⁹ hũilib⁹: caudis obsuare: vt sint in Italia prolixis: In Syria breuib⁹: vt agnos pcreent formosos. g Villis lege mollib⁹. S. Lana eni alba pciosior est: quippe susceptura aliũ quẽlibet colorẽ. Q. aũt colorẽ hic per transitũ tangit: in aliis pleni⁹ legit̃. maritũ pecoris: et cornu & vngulis: & palato albũ esse debere. Alioqn licet aries sit candid⁹ lanis: constat ex eo pullos. i. nigros creari. h Aries sit cãdid⁹ ipse. S. Bñ addidit ipse: quasi aut dñs gregis est: aut quia antea p damno capitali dari consueuerat. Nã apd maiores homicidii pena noxius: arietis damno luebat: q̃d in regũ legibus legit̃. i Nigra subest. A.

Si tibi lanitium curę: primũ aspera sylua
Lappęq̃ tribuliq̃ absint: fuge pabula lęta.
Cõtinuoq̃ greges villis lege mollibus albos.
Illum autem q̃uis aries sit candidus ipse
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato
Reijce: ne maculis infuscet vellera pullis.
Nascentũ plenoq̃ alium circumspice campo.
Munere sic niueo lanę (si credere dignum est)
pan deus archadię captam te luna fefellit.
In nemora alta vocans: nec tu aspnata vocantẽ.
At cui lactis amor: cytisum: lotosq̃ freq̃ntes
Ille manu: salsasq̃ ferat pręsepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis: ac magis vbera tẽdũt.
Et salis occultũ referũt in lacte saporẽ.
Multi iam excretos phibent a matrib⁹ hędos:
primaq̃ ferratis pręfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisq̃ diurnis

k Vdo palato. S. scꝫ humido: Alibi. Vdę vocis iter. l Reiice. S. Rei aut quasi monosyllabũ: pduxit licenter: aut vt supra dixim⁹: quia cũ facit reiecit: i p duplici habet̃: & rei efficit lõgã: ideo & in aliis mõis p̃sumit sibi pductionẽ. m Munere sic niueo. S. Mutat fabulã. nam nõ Pan: sed Endimion lunã amasse dicit̃: qui spret⁹ pauit pecora candidissima. & sic eã i suos illexit ãplexus: Cui⁹ rei mystice volũt q̃ndam secretã esse rõnem. C. Mũere sic niueo lanę: dicunt lunã adamatã a pane: petiuisse mun⁹: & pana obtulisse gregẽ ouium. illam vero delectatã cãdore: arietẽ albũ cępisse sed cum non aduertisset maculas linguę: fuisse deceptã. n Lanę. A. Pan: Mercurii filius: cũ lanam concępisset: & hrẽt optimũ pecus: poscẽte ea: ptẽ pecorũ p concubitu dicit̃ pollicitus: et duas partes fecisse gregis: quarũ alteram candidiorẽ: Sed lanę crassioris: lunam accepta cãdidiore: deterius pecus abuxisse poeta significat. Probus auctor. Cũ itaq̃ luna albũ pecus elegerit: oñdit poeta mro pstantius albũ lanitiũ esse omnibus aliis. Potest etiam illud accipi: q̃ luna cãdore lanę ducta: arietẽ albũ elegerit: deceptaq̃ fuerit: cũ illi nigra lingua inesset: q̃ totũ postea gregẽ maculauit. De pane aũt latius in buc. & li. i. georg. o Si credere dignũ est. S. tñ de luna sacrilegiũ. p Cytisum. A. De q̃ lati⁹ in buc. Varro ãt li. ii. c. ii. ait: q̃ maxĩe Cytisus & medica pingues facit facillime: et generat lac. q Lotosq̃ freq̃ntes. A. de loto herba itelligit: q̃ faba gręca appellatur a nr̃is: vt Pli. docet libro. xxiiii. c. ii. r Salsasq̃ ferat pse̜pib⁹ herbas. S. vt multũ potantes: reddant plurimũ lactis: et ipm lac nõ sit fatuũ. sed hẽat salis occultũ saporẽ. i. vix intelligibilẽ: & nõ statim apparentẽ. CRI. Salsas herbas. Oues (vt ait Aristo.) ex potu pinguescunt: itaq̃ dant salẽ q̃nto q̃3 die. f. singulis centenis: singlos modios. sale subinde plus aquę hauriunt: & hinc etiã plus lactis puenit. s Fluuios. C. aquã: quã idẽ Aristo. in autumno aq̃loniã q̃ austrinã vtiliorẽ eẽ dicit. t Excretos. S. validiores. A. Excretos hędos: fere ad quatuor mẽses a mamma nõ disiungunt̃ agni: hędi tres: porci duos: Varro lib. secundo. C. Excretos: q̃ iam p ętatẽ crescere desinũt. v Prohibẽt. A. ne lac exhauriat̃ ab eis. Vñ Colu. li. viii. c. iii. ait: q̃ teneri agni dũ adhuc herbę sint expertes: lanio tradẽdi: q̃m & puo sumptu vehunt̃: & his summotis fructus lactis a mrib⁹ nõ minor pcipit̃. x Ferratis ca

Nocte p̄munt: q̄d iam tenebris & sole cadēte
Sub lucē exportāt calathis: adit oppida pastor:
Aut parco sale contingunt: hyemiq; reponūt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed vna
Veloces spartħe catulos: acremq; molossum
pasce sero pingui: nunquam custodibus illis
Nocturnū stabulis furem: incursusq; luporū:
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sepe etiam cursu timidos agitabis onagros.
Et canibus leporē: canibus venabere dammas.
Sepe volutabris pulsos syluestribus apros:
Latratu turbabis agens: montesq; per altos
Ingentē clamore premes ad rhetia ceruum.

pistris. S. duris. y Qd surgente die. A. Mulgent in vere ad caseū faciēdū mane.: aliis temporibus meridianis horis: tam et si ꝑpter loca: & pabulū disparile non vsq;quaq; idē fit: Varro libro. ii.

z Nocte premunt. S. cogunt in caseos. A. Quo pacto caseus p̄mēd⁹ est: & saliendus: Legito lati⁹ Colu. libro. viii. c. viii:
a Sub lucē. A. añ lucē.
b Calathis. S. vasis ereis: in quib⁹ lac vel recens caseus in vrbē distrahitur. A. Calathis. In fiscellas: aut calathos: aut formas: transfert caseus: q; maxie refert: primo q̄ꝫ tpe serū percolari: & a ꝯcreta materia separari. Idē Colu. auctor est. c Aut pco sale cōtingūt. S. aut mo dico sale: aut reuera pco. id est seruatorio: q; in q̄d mittitur seruat. Nā & hō frugi parcus vocatur: aut certe parco dixit ꝑ parce: vt sit nomē ꝑ aduerbio. AN. Parco sale. i. mediocri nec nimio. Scribit enī Colu. q; nimio sale case⁹ salsus fit: & vicio ascribit. Pōt dici etiam Parco sale. i. saluatorio: Nā vt scribit Macro. lib. satur. vii. Sal natura siccus est: calid⁹ est: et fluxū corporis calore con trahit: humorem vero siccitate vl' cohercet: vel exorbet. Et Varro p̄terea scribit li. ii. Q; qui aspergi solēt sales: melior est fossilis q̄ marin⁹. d Nec tibi cura canū fuerit po strema. S. Lyptotes figura: ꝑ magna tibi cura sit canū. Postrema vilis. A. Canes vel in primis mercari: tueriq; debet agricola: q; et villā & fructus familiamq; et pecora custodit. Nā quis hoīm clarius: aut tanta vociferatiōe bestiam vel furem p̄dicat: q̄ canis latratu. Quis famulus amantior d̄ni: quis fidelior comes: quis custo ꝫ incorruptior: q̄s excubitor pōt inueniri vigilantior: q̄s deniq; vltor aut vindex cōstātior: Hec ex Columella libro. viii.
e Veloces sparthe catulos acreq; molossū: S. Et in illis velocitas: in his āt fortitudo laudat. Sparta aūt Laconie est ciuitas: Molossia pars Epiri. A. Varro q̄ꝫ laudat Lacones & Epiroticos. De sparta vide supius: & de molossis. ibi: Epiri populis.
f Pasce sero pigui. S. aq̄ lactis: que pingues efficit canes. A. Colu. li. viii. scribit. Canes hordeacea farina: cū sero comode pasci sine farreo vl' triticeo pane: admixto tñ liq̄re cocte fabe sed tepido. nā feruens rabiem creat. C. Ex hordeacea farina sero diluta panē in canū cibū faciundos iubēt: q de re pecuaria scribūt: Iubent & cōtra rabiē fimū gallinaceum admisceri. g Nocturnū furē. S. noctis oportunitatem captantē. Fur āt a furuo dict⁹ est. i. nigro. nā noctis vtī tempe. Horati⁹. Quā pene vidim⁹ furu; regna ꝓserpine: aut certe a greco venit: nam fur φωρ vocatur.
h Iberos. S. abactores. fere enim hispani oīs acerrimi abactores sūt. A. Impacatos iberos. abigeos intelligit: & pecoris furis. posuit em Iberos ob siles mores. Vñ Cantabros & vicinas illis gētes: latrocinia exercentes: Cesar Augustus oppssit. & qui Rhomanoꝝ socioꝝ p̄dones erāt. postea ꝑ Romanis rei militari seruierūt. Coniaci videlicet: & qui liberi amnis fontes incolunt. Labit aūt Iberus a Cantabris: e meridie ortū hñs: ꝑ magnū campoꝝ spa

O iii

Disce & odoratã stabulis accendere cedrũ:
Galbaneoq; agitare graues nidore chelydros.
Sepe sub immotis presepibus: aut mala tactu
Vipera delituit: coelumq; exterrita fugit.
Aut tecto assuet' coluber succedere: & vmbre:
pestis acerba boum: pecoriq; aspergere virus
Fouit humũ: cape saxa manu: cape robora pa/
Tollenteq; minas: et sibilla colla tumẽtẽ (stor:
Deijce: iamq; fuga tumidũ caput abdidit alte.
Quũ medij nexus: extremeq; agmina caude
Soluũtur: tardosq; trahit sinus vltim' orbes.
Est etiam ille malus calabris ĩ saltibus anguis
Squamea conuoluens sublato pectore terga:
Atq; notis longam maculosus grãdib' aluũ.
Qui dũ amnes vlli rumpũtur fontibus: & dũ
Vere madent vdo terre: ac pluuialibus austris:
Stagna colit: ripisq; habitans: hic piscib' atram
Improbus in gluuiẽ: ranisq; loquacib' explet.

dum. Strabo auctor libro. iii. de Hispania: vbi etiã scribit q eandẽ & Iberiam & Hispaniã nominãt. C. Iberos ab actores. nam Iberi hoc vicio vehementer laborabant. posuit ergo speciẽ p genere. i Onagros. S. agrestes asinos. Et ẽ laus canũ. A. Onagros asinos syluestres. Onos ẽm asinus et asina dr. Agrios aũt agrestis immitis: ferox: Onagri in Phrygia et Laconia pcipui: pullis eorũ ceu prestantibus sapore Aphrica gloriat̃ q̃s lasiones appellat. Pli. libro. viii. C. de onagris dictum est.
k Sepe volutabris syluestrib'. S. volutabra loca sunt: in quibus se apri volutant. Syluestribus aũt dici iõ: quia circa casas esse: & in ciuitatibus possunt. A. Volutabris: lacunis cenosis: vbi se volutant. l Agens. AN. persequens:
m Disce & odoratam. S. p odoriferã. & loquit̃ de serpẽtũ remediis: qui ingressi tecta animalibus nocẽt. n Cedrũ. A. de cedro videto lib. ii. geor. Preterea Pli. li. xxiiij scribit: q Cedri scobe serpentes fugari certum est. Itẽ baccis tritis cum oleo si pungat̃. o Galbaneoq;. S. Galbanũ ẽ multis apta medicaminibus: A. Galbaneo nidore. Dat galbanũ syria ĩ Amano monte sincerũ: si vrat̃: fugat nidore serpentes: fugiunt & puncto galbão: serpentes oleo & spondilio mixto tactu necat. Plinius li. xii. & li. xxiiii. Columella aũt li. viii. ca. iiii. ait: q muliebriũ capillorũ aut ceruinorũ cornuũ sepius vstorũ odor nõ patitur stabulis serpentes cõsistere. C. Galbaneo. In Syria frutex est ferule simil̃: ex q̃ resina distillat. hoc galbanũ appellant. Vtile quod colorẽ thuris habz: & grana: vt faba: lympidũ & sine ligno: Arabice renech dicit̃. vim habet contra venena: hinc dr̃ bazard: quo noĩe oĩa contra venena dicunt̃. p Chelydros. S. Chelydri dicti sunt q̃si Chelydri: quia in aquis & in terris morant̃. nam χερσον dicimus terram υδωρ aut aquã. A. Chelydros serpẽtes: Chelydris aũt Chalabria freq̃ntissima ẽ: vt scribit Solinus: q Mala tactu vipa. S. Que etiã tactu nocet: & est pniciosa dũ tangit. Vipera aũt species est serpentis q̃ vi parit. nã corosis eius lateribus exeunt pulli cũ mr̃is interitu: Lucan'. Viperei coeũt abrupto corpe nodi. A. Vipera. Serpentiũ vipera sola terra dicitur condi: ceterę arborũ aut saxorum cauis: In coitu vipere: mas caput inserit in os: q illa abrodit voluptatis dulcedine. Auctor Pli. li. viii. Aristo. vero in li. de aĩalib' ait: q serpentes vini incontinẽtes sunt: perinde viperas aliqui vino cũ fictilib' ad sepes disposito venant̃. ebrię ẽm capiunt̃. C. Vipa gen' serpentis: q vi pariat. Ait eñi Herodotus: q in coitu mas caput in os foeminę immittit. At ipa in amissiõe seminis illud pcidit: foeta vero vipera nõ parturit: sed catuli lacerata matrice per ilia erũpunt. Echidna a grecis vocat̃. Et cum reliquę serpentes oua pariant: sola Echidna & alia serpens q̃ in Arabia pennata est: catulos edunt. Herodotus aũt est qui ea que diximus de partu vipere in Melpomene refert. Aristoteles aũt scribit viperam oua quidem intra se concipe: sed tamẽ non oua sed catulos parere. qui membranis obuoluti sint: sed illos tertia die dirumpi. Nõ nunq̃ tñ abruptis in vtero mẽbranis prodire. singul' quidem diebus singulos: esse q illos sup viginti. Albertus ãt ait: Vipere venenũ nõ esse frigidũ: q̃uis vulnerati extreme frigescãt: Id eñi iccirco euenire affirmat: q naturalis calor a venenoso calore vict' concedat. r Coelumq; exterrita fugit. S. id est tectis gaudz: vt sint αγαθοι δαιμονεσ quos latine genios vocant.
s Coluber. C. quia vmbram colat. Vnde dixit tecto & vmbre.
t Fouit humum. SER. Amplexa terram est: in q̃ posset latere. v Cape saxa. C. Magna exhortatio: & que aliqua ex pte increpationẽ sapiat. Exornatur aũt locus plurib' coloribus: in quib' insit efficatia: scilicet repetitione. dissoluto: apostrophe.
x Iamq; fuga. AN. Ordo est. Et iam. i. tũc: quũ medii nexus. i. motus impetus: & reuolutiões extremę caudę soluũtur. extenduntur: & vltimus sinus: id est curuatura trahit tardos: id est pigros orbes. i. spheras & reuolutiones: fuga. i. fuge loco alte abdididit timidum caput. Demũ sensus est: q percussus serpens: qñ dissoluit nodos: & elongatur: trahitq; egre vltimas curuaturas. loco fuge caput abscondit: Propter quod innuit Maro: vt caput ipsum opprimere debeamus.
y Timidũ caput: S. Cui timet. Nam (vt dicit Plinius) serpentis caput: etiam si cũ duobus euaserit digitis: nihilo minus viuit. z Extremeq; agmina caude. S. mot': es hoc dicit: Cede serpentẽ: donec caude volubilitas conquiescat. a Calabris. AN. Calabria Italię pars est in qua Brundusium: hydrus mons: tum salentini caput: vt Mela scribit: Greci (teste Plinio li. iii.) Mesapiam a duce appellauere: & ante Peucetiam a Peutio Oenotrii fratre.
b Anguis. A. de Chelydro intelligit: vt diximus.
c Conuoluens sublato pectore terga. S. erectis: qd ad expressionẽ serpentis generis posuit. Alii enim repũt toto corpe. Alii erigunt̃ corpis parte. Lucan'. Et contentus itẽ cauda sulcare parias. d Vere madet vdo terre. S. Alibi. cum ruit imbriferũ ver. A. Vere vdo. Hoc declaratũ est li. i. Geor. Ibi. Presertim incertis mẽsib' si amnis abundãs Exit ꝛc. e Atram. A. obscurã seu nigrã. vt Noni' ait.
f Improbus. S. insatiabilis. g Ingluuiem. S. ventris capacitatẽ. A. Ingluuiẽ. gulam. h Ranisq; loq̃cibus. SER. clamosis & loquacibus: ideo. quia ex homib' facte

postq̃ exhausta palus: terreq̃ ardore dehiscũt
Exilit in siccum: & flammantia lumĩa torqns
Seuit agris: asperq̃ siti: atq̃ exterritus estu.
Ne mihi tum mollis sub diuo carpe somnos:
Neu dorso nemoris libeat iacuisse p herbas:
Quũ positis nouus exuuiis nitidusq̃ iuuẽta
Voluitur: aut catulos tectis: aut oua relinquẽs
Arduus ad solem: & lĩguis micat ore trisulcis.

sunt: vt dicit Ouidius. C. Ranis. garrulum est aĩal: nam coaxat. Id enĩ nomẽ est earum voci: q̃uis in Macedonia teste Plinio. Ranę & apri mutę sint: & in Seripho: sed aliũde alatę canũt. Ranarũ plures spẽs. Sȝ que venenosa est dicitur rana rubeta. Elixatura ranaꝝ in aqua & aceto: si dentes abluãt sedant dolorem. i Asperq̃ siti. SE. q'ge nus siti magis q̃ alia re accendit. C. Asperq̃ sit. Nam vis veneni calore et siccitate augetur. Ostendunt physici mares q̃ foeminas: senes q̃ iuniores: arida q̃ humida: habitãtes: ieiunos q̃ saturos: iratos q̃ placatos: in calido & sicco tẽpe q̃ in aduerso magis nocere. k Ne mihi. S. p cuicũ q̃. Vt. Nõ illa quisquam me nocte p altũ ire. A. Ne mihi: Legitur & nec mihi in antiquis. l Sub diuo. A. Asconius sup li. iii. verrinarum ait. sub diuo. i. sub cœlo. Cœlũ greci Διὸς dicũt. His igit̃ patet errare illos q sub diuo dicũt C. Sub diuo. Diuũ enĩ Iouẽ intelligit: qui est aer. Hinc Horati⁹: Manet sub Ioue frigido tenerę cõiugis immemor venator. m Dorso. A. Neu libeat ingt resu pinũ iacuisse p herbas ne moris: caue dorso nemoris legas. CRI. Dorso p cliuo posuit & loco editiore. n Nitidusq̃ iuuenta. SER. pelle enĩ deposita redit ad priorẽ ętatem. o Catulos. S. Abusiue dixit: nam catuli pprie canũ sunt. CRI. Catulos e oua: quia alię serpẽtes catulos pariunt: alię oua. Vel dixit catulos: quia ex ouis pueniũt catuli: nam catulus dicim⁹: & i serpẽtibus et q̃drupedib⁹: quę nõ vngulas sed vngues hñt: vt canes: vrsi: leones: p Micat. ANTO. Micare est hoc loco p vices sine ordine mouere: vt docet Nonius. Alibi vero fulgere: vt micat ignib⁹ ęther. Qñq̃ etiã est sortiri digitis. Marc⁹ tull. libro iii. officioꝝ. Dignũ esse ducũt: qui cũ in tenebris mices ⁊c. q Trisulcis linguis. A. Lingue nõ omnibus eodem mõ: tenuissima serpẽtibus: & trisulca. Pli. libro. xi. C. Trisulcis in nostris libris de anima expressimus ratiõem: q̃re virga summa velocitate mota: non simplex: sed triplex videat̃. Idem igitur euenit in lingua serpẽtis: quę q̃uis vnica sit tamen sua crebra mobilitate triplex apparet.

Morborũ quoq̃ te causas & signa docebo.
Turpis ouis tentat scabies: vbi frigid⁹ imber

r Morborũ quoq̃ te causas ⁊c. S. Tria dicit. Signa morborũ: causas: remedia. sed nõ seruat ordinem legitimũ: nam post remedia morborũ signa commemorat. A. Animaduertẽdũ quoq̃ q̃ cuiusq̃ morbi sit causa: queq̃ signa causaꝝ earũ sint. & q̃ queq̃ morbũ curatio sequi debeat. Ingt Varro li. ii. c. i. Morbus ẽ habitus cuiusq̃ corporis contra naturam: qui vsum eius facit deteriorẽ. Gellius li. iiii. c. ii. Cicero libro. iiii. Tuscu. ait: q̃ morbum appellant totius corpis corruptionẽ. egrotationem membroꝝ cũ imbecillitate. Vitium cũ partes corporis inter se dissident: ex quo prauitas membroꝝ distortio. deformitas. s Turpis scabies: S. quę asperũ et turpe efficit corpus. A. Oues frequentius q̃ nullum aliud animal infestãtur scabie: q̃ fere nascit̃ ex his causis q̃s poeta refert. Pręcipue tñ exiguitas cibi maciẽ: Macies aũt scabiem facit. Hęc vbi cœperit irrepere: sic intelligit̃. Viciosum locũ pecudes: aut morsu scalpunt: aut comu: aut vngula tundũt: aut arbori affricant: parietibus ue detergent. Hinc primo q̃ȝ tpe occurrendũ: ne tota pgenies inficiatur: cum pcipue oues cõtagione vexent̃. Colu

media li.viii.c.v. ¶ Scabies est durior cutis rubicunda: ex qua pustulę oriuntur: quędā humidiores: q̄dam ficciores. Exit ex q̄busdā sanies q̄ asperior est: quoq; prurit magis: eo difficili⁹ tollit. Auctor est Cels⁹ li.v. ¶. A Dulcib⁹ fluuiis. Colu. Aestiuū sudorē mari vel flumine abluendum censet. C. Scabies sic dr̄. quia scabra: id est aspera est.
t Altius ad viuū p̄sedit. S. medullas & ossa penetrat.

rat scabiem & ęgritudinem: cū qua eleuatur cutis.
d Idęasq; pices. S. liquidas quę in Ida Phrigię monte nascuntur. A. Idęasq; pices. Circa Idam in Troade plurimę sunt: vt scribit Plinius. Picis aūt duo genera sunt. spissum: liquidumq;. Spissarum vtilissima medicine est brutia: quoniā pinguissima & resinossima vtraq; p̄bet vtilitatem: sed magis rutila q̄ cęterę. Picis natura excalefacit: explet: ad scabiem pecorum pręcipuū remediū. Idem lib.xxiiii. e Vnguine. AN. Viscositate quadā.
f Cęras. A. Cęra i medio est: ęqualiter calefacientium: & infrigidantiū & humectātiū: & siccantium. Auctore Galieno.

C. Quia penetrauit pellē: quę nō multū sensus habet. v Illotus adhęsit sudor. S. Lotus & latus dicimus. Inde est lautum eo. Nā illud ab Horatio satis licēter dictū est. Ast vbi me fessum sol acrior re lauatū Admonuit.
x Dulcib⁹ fluuiis. S. Sal a eni a qua magis pruriginē generat. y Vdisq; aries in gurgite villis mersat. S. Dicit ducē gregis: quem etiā Varro ita cōmemorat. Huic aūt aliquā ptem lanę pastores solent relinq̄re. Vnde ait vdis villis: nā oues semp tonsę lauant. A. Villis: lanas itelligit: q̄ in summa parte arietis tonsi reliqui solēt. z Secūdo amni. S. cum aqua scilicet. AN. Secūdo amni: auersus ei flumini non aduersus defluit. a Tristi amurca SER. amaris olei sordibus: hoc autē remedium est contra scabiē: et lęsum vepribus corpus. A. Tristi amara. Amurca scabiem tollit: si ad fecem et amurcā: succumq; decocti lupini: misceas portione ęqua detritū albū elleborū: eidē remedio est amurca duab⁹ ptibus decocta. Itē vet⁹ hois vrina testis candentibus inusta. Prodest etiā sulphuris triti et

Altius ad viuum pręsedit: & horrida canō
Bruma gelu: vel quū tonsis illotus adhęsit
Sudor: & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus iccirco fluuijs pecus omne magri
perfundunt: vdisq; aries in gurgite villis
Mersatur: missusq; secundo defluit amni.
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca:
Et spumas miscent argēti: ac sulphura viua:
Idęasq; pices: & pinguis vnguine cęras.
Syllāq;: elleborosq; graues: nigrūq; bitumē.
Non tn̄ vlla magis p̄sens fortuna laborū est.
Quam si quis ferro potuit rescindere summū
Vlceris os: alitur vitium viuitq; tegendo:
Dū medicas adhibere man⁹ ad vulnera pastor
Abnegat: et meliora deos sedet oīa poscens.

g Syllāq; elleborosq; graues. S. genera herbarū sunt. A. Syllarū in medicina alba ē: q̄ masculus: fœminę nigrę. Sylla quę candidissima fuerit: vtilissima erit: discutit furfures capitis: & vlcera manātia: illita ex oleo cocto: Pythagoras scyllam in limine q̄ ianuę suspēsam malorū medicamentorū introitum pellere tradit. Pli. libro.xx.c.xxix.

h Elleborosq; graues: AN. Ellebori duo prima genera. Cādidū et nigrū. Nigro equi: boues: sues necant. itaq; cauēt id cū candido vescant. Album nō facile colligitur. caput enim aggrauat maxime: nisi pręsumat allium: & subinde vinū sorbeatur. celeleriterq; fodiatur. Nigrum purgat p inferna. Candidū vomitione: causasq; morborum extrahit. quondam terribile: postea tamen promiscuum: vt plęriq; studiorū

picis liquide mod⁹ ęquat igne lento coct⁹. Auctor est Columella libro.viii. C. Amurca est humor in oliuis admixtus aquę: qui dum teruntur ante oleum effluit: q̄ coqui solet ad mellis spissitudinē: & sic vetustatē accipit. Nā fex est illa q̄ postrema residet: amurca decocta in vase ęneo: & mixta aceto: aut vino: aut ouo & melle: confert dolori bus dentiū: & apostematib⁹: & miscet in medicinis oculo. Clistere ex illo cōfert ano apostemato: et callo matricis. Mixta cū cameleonta: & cū aq̄: in q̄ dulcorati sūt lupini: sanat scabiē quadrupedū. Noua vero & sine decoctione sedat dolorem podagrę. illinitur corio: & extenditur sup ventrem ad minuendū tumorem hydropici.
b Et spumas. A. Argenti spuma distat a scoria: q̄ potest spuma a fece distare. alterum purgantis se materię: alterum purgate vitium est. Spumę vis est siccare: mollire: refrigerare: temperare: purgare: explere: vlcerum tumores lenire. Plinius libro.xxxiii. capitulo.iiii.
c Sulphura viua. SER. dactilicus versus. A. Sulphuris genera sunt qnattuor. Viuo solo ex omnibus generibus medici vtuntur: Viuum effoditur: translucetq; et viret. Plinius libro.xxxv. Dyascorides vero ait: q viuum sulphur tale est quale a terra producit. Sulphur aūt extinctū seu mortuū ē: quod artificiose parat: & in calamis ferreis funditur. Quando viuū sulphur miscet cum terebinthina: cu

gratia: ad prouidenda acrius: quę cōmētabant: sę pi⁹ sumptitauerint. Italia veratrū vocat: Nigrū: scabiem quadrupedū cum thure & cęra vel pice sanat. Pli. li.xxv.c.xii.
i Graues. A. aggrauat eni maxime caput. Potest etiam exponi noxios propter eorum naturam & vires.
k Nigrūq; bitumē. A. de hoc latissime videto ęglo.viii.
l Pn̄s fortuna: S. efficax: vtilis: p futura. Et dicit incidendū eē vulnus. si medicaminib⁹ emolliri minime potuerit: A. Magis pn̄s. i. p̄stantior. m Ferro rescindere sūmū vlceris os. S. Ergo tūc secandū est cū os habuerit. A. Resecandū ē vlcus & medicamētis curandū. Huic⁹ traxit aspirationē ab grēco: illi eni l olcos dicūt. Est aūt vlcus tecta & clausa malignitas. Vuln⁹ p̄o hiatus patens. Marcellus auctor. n Viuitq; tegendo. S. dū tegit. o Meliora deos omnia poscens. SER. Maiores em̄ expugnātes religionē totū in experientia collocabant. Salusti⁹. Nō votis neq; suppliciis mlierib⁹ deorū auxilia cōpant: vigilando & laborando: p spere oīa cędunt: vbi secordię tete atq; ignauię tradideris: nequicq; deos implores: irati infestiq; sunt. AN. Dei facientes adiuuāt. Inqt Varro lib.i. de re rustica. C. Et meliora deos. Moralis locus: q̄ ōndit diuinū auxilium: nō pigris desidibusq;: sed pudis & industriis puenire: nō eni negat: nō eē auxiliū a diis poscēdū: sed nō esse in secordia sperādū. p Sedet. C. q̄si penitus cesset.

Quin etiam ima dolor balantū lapsus ad ossa
Cum furit: atq; artus depascitur arida febris.
profuit incensos ęstus auertere: & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.
Bysaltę quo more solent: acerq; gelonus
Quū fugit in rhodopen: atq; ī deserta getarū.
Et lac concretū cum sanguine potat equino.
Quam ꝓcul aut molli succędere sępiꝰ vmbra
Videris: aut summas carpentē ignauiꝰ herbas
Extremāq; sequi: aut medio ꝓcumbere campō
pascentem: & serę solam decędere nocti:
Continuo culpam ferro compesce: priusq̄
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Nō tā creber agens hyemē ruit ęquore turbo:
Quā multę pecudū pęstes: nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota ęstiua repente
Spemq; gregēq; simul cūctāq; ab origīe gētē:
Tum sciat aerias alpes. & norica si quis
Castella in tumulis: et iapidis arua timaui:

q Omnia poscēs. C. Nam quę nobis ipsi prętare nostra opera possumꝰ: ea a diis nō sunt petēda: sed ea q̄ nostras vires excedunt. r Atq; artus depascitur. S. Et pasco et pascor illam rem dicimus. s Arida fębris. S. Quę arida efficit corpa. Tamen sciendū: fębrem licet a feruore dicta sit: esse etiā frigidam. Vnde mō ad dyascolē ait arida. A. Fębris dicitur a feruitate morbi vel mali: vt scribit Noniꝰ Est autem fębris genus morbi in toto corpore. De cuius generibus late Celsus libro tertio.

t Incensos ęstus. SER. fębrē. A. fębris feruores.

v Ima ferire pedis. A. Fębricitantibꝰ ouibus de talo. vł inter duas vngulas sanguinē mitti oportet: nos' etiā sub oculis: et de auribus sanguinē detrahimus. Verba sunt Columellę libro. viii.

x Salientē sanguine venam. S. i. mobilem. Dicit autem illam venā feriendam esse: quę sup vngula animalis est tam lata q̄ mobilis.

y Bysaltę: SER. Populi Scytharum: qui fugientes equorum sanguine aluntur lacte ꝑmixto: AN. Bysaltę. libera gens. Bysaltę in Macedonia: ut scribit Plinius lib. iiii: capitulo. xi. CR. Bysaltę populi in Tracia sunt.

z Gelonus. ANT. de Gelonis videto libro secundo Georgicorum: ibi Pictosq; Gelonos. CRI. Geloni: tartari dicuntur: quos corrupto vocabulo tartaros dicimus: Hi soluunt venas equorum: & sanguinem admiscent lacti & inde bibunt. A Quum fugit. SER. Vel reuera fugit: vel pergit celeriter.
b Rhodopen. AN. De hoc monte iam supiꝰ diximus:
c Atq;. ANT. Atq; legitur: & aut.
d Deserta Getarum. ANT. Getas gręci. Thraces optimati sunt. qui quidā vtrunq; Istri latus incolebant. Getę ad pontū in orientem vergunt. Interq; mare ponticum ab Istro ad Tyrā flumen Getarum: solitudo periacet. plana tota: & aquarum indiga. Strabo libro septimo.
e Carpentem ignauius. SER. negligentius & sine auiditate. f Culpam ferro compesce. SER. Atq; habere morbum. culpa non est: sed hoc dicit: occidendo eam tuam culpam compesce: id est vita crimen in quod potes incidere: si dum vni parcis: fuerit totus grex eius contagione corruptus. ANTO. Ferro: quo scilicet imam pedis venam ferias:
g Incautum vulgens. SER. quod se morbosi pecoris contagione abstinere non nouit.
h Hyemem ANT. Grandinē intelligit.
i Turbo. AN. Turbo dicitur ventus: qui repentinis flabris prosilit: atq; vniuersa perturbat. Vertex ille est: quum torquetur humus arida. & ab infimo erigitur ad summū. Auctor Apuleius in libro de mundo Meminit & Plinius: libro secundo: capitulo quinquagesimo.

k Tota ęstiua. S. Loca posuit pro animalibus. Aestiua autem sunt loca vmbrosa: in quibus per ęstatem pecora vitant solis calorem. Statius. Vmbrosi patuere ęstiua licei. A. Aestiua loca dicuntur vmbrosa: vbi & pecora: & milites solis ardorem vitant. Suetonius in Augusto. Reliquas in hyberna: et ęstiua circa finitima oppida dimittere assuerat, reliquas autē cohortes supplere. C. Aestiua appellant loca montana & frigidiora: in quibus pecora a caloribus defenduntur: vt hyeme in locis maritimis & Apricis defendunt a frigoribus: & hęc hyberna dicūtur: Quę vocabula etiam militibus tribuimus.

l Spemq; gregemq;. S. id est agnos: pariter cum matribus. A. Agnos & agnas et fœturam ipam.
m Tum sciat aerias alpes. SER. Sensus hic est. Si quis ē qui sciat ista loca qualia tunc fuerūt: cū pecoribus erant referta: nunc quoq; ea vacantia videat: licet plurimum a pęstilentia fluxerit tempus.. A. Tum: pręterea: Tum sciat. Huius pęstilentię color totus & liniamēta fere omia tracta sunt: de descriptione pęstilentię ex libro. vi. Lucretii. Describit etiam Manilius libro primo. Sed Ouidius libro sexto Meta. latissime.
n Aerias alpes. S. id est Galliam. Et dicendo aerias verbum expressit de verbo: Nam Gallorum lingua alti montes vocant alpes. A. Alpes: montes sunt altissimi: qui Italiam ab Germania summouent: teste Plinio libro tertio:
o Norica. S. Noricum pars Illyrici. A. Norica castella: Norici incolę sunt alpium: quōdā Taurisci appellati: his cōtermini Rheti: & vindelici omnes in multas ciuitates diuisi. Idem libro tertio. CRI. Norica. Tractus ille vniuersus: qui a Rheno vsq; ad ea loca quę Veronę et Como imminēt: rhetos continet. Huius nationis Lepuntii: Camuli: Vindelici ac Norici sunt.
o Iapidis arua timaui, SER, iapidis; id est Venetiam

Nam Iapida pars est Venetię: ab Iapido oppido dicta. Salustius. Primā mō iapidam ingressus. Huiꝰ est fluuiꝰ Timauus. Vn̄ male qdā Iapygis legūt: cū Iapygia sit Apulia. AN. Iapidę populi: & Timauꝰ amnis i venetia regione Italię sunt: vt scribit idē li. iii. De Timaui āt latiꝰ ęglo. viii. Strabo p̄terea li. vii. scribit: ꝙ Iapydes in Albio monte siti sunt: qui alpibus posterior est: excelso admodum. Hinc quidē ad Pannonios: Istrumq; pertinentes. hinc aūt ad Adriaticum mare: pugnaces quidem: cęterū ab Augusto Cęsare tandem expugnati ad vnū: secundū Iapides in liburnos est nauigatio. p Post tanto. A. tempe scilicet. Est aūt sensus: ꝙ tanta pęstilētia fuit. vt si quis videret illa loca: nūc quoq; deserta aspiceret: ꝙuis iā diu id fuerit &c. q Regna pastorū. CRI. Ambitiose dixit optima pascua. r Hic quodā morbo. S. Describit pestilentiā Venetię: Gallię: Illirici. Nā quodā tpe cū Nilus plus ęquo excreuisset & diu pmāsisset in campis: ex aqua flumīs: et ca calore puintię: diuersa & plurima i limo aialia sūt creata: q̄ recedente in alueos suos Nilo: & integra: & q̄ semiplena fuerāt putrefacta sunt: ex inde corrupto aere: nata pęstilētia est: quā auster flās primo ex ęgypto ad Atticā prouintiā pepulit: mox inde in tractū venetię & Illyrici vsq; q̄q; versum: vniuersa vastauit. Hanc aūt pęstilentiā ordine q̄ diximus: plenissime Lucretiꝰ executus est. s Morbo cœli. A. Aeris corruptōe: quę postea aut in aquas cadit: aut fruges persedit in ipsas: aut alios homīs pastus pecudumq; cibatus. aut etiā suspensa manet vis aere in ipso. Et quum spirantes mixtas hinc ducimꝰ auras. Illa q̄q; in corpꝰ piter sorbere necesse est. Lucretiꝰ li. vi. t Miseranda tempestas. SER. Pessima. inferens rem dignam miseratione. ANTO. Tempestas: pęstilentia. v Totoq; autūni incāduit ęstu. SER. Exarsit prima parte autumni: q̄ semp graue efficit pęstilētiam: Vt aūt autūnus abundet morbis facit cōfine frigoris & caloris: quod licet etiā vernū tempus habeat: caret tn̄ morbo: quia tūc corpa p̄cedenti durata sunt frigore q̄ autūnꝰ corrūpit laxiora inueniēs post ęstatis calorē. A. incāduit: ferbuit. autumni ęstu. tunc em̄ magis corpa languore afficiunt aere nō certo. Vt etiā Ouidiꝰ in arte ōndit. C. Aestu autūni. quia hūores contracti in ęstate: tūc rebulliūt & corrupti: pęstiferos lętalesq; morbos excitant. Pęstis enim nōnunq̄ ęstate desinit: sępiꝰ tn̄ in hyeme: In vere raro. in autūno pene nūq̄. x Pecudū. C. Nūc posuit p̄ cicurbꝰ quia sequit̄ ferarū. Cęterum etiā in feris pecudes dicimus: y Corrupitq; lacus infecit pabula tabo. S. Ordinē secutus ē: quē et Lucretiꝰ tenuit: & Salustiꝰ. Primo aerē inde aquā: pꝰ pabula esse corrupta. z Tabo. A. corruptōe. a Nec via mor. erat sim. S. nec moriebāt ex vsu. i. fm naturalē ordinē: nō tm̄ fuga aię: sʒ etiā corpis resolutiōe. Est aūt Salustiꝰ q̄ ait: Nec simplici quidē morte moriebant. b Oibus acta sitis. S. Feruidus calor. ab eo q̄d p̄cedit: id quod sequit̄. c Abduxerat. C. contraxerat. Sentētia est ꝙ desiccato succo naturali in sūmā maciē: iā arefacta cōtrahebant. Mox putrescēte toto corpe vniuersa mēbra q̄ arida exiccataq; restabāt sit̄: atq; etiā ossa liquescebāt: & tabita fluebant. d Fluidꝰ liquor. S. humor sordidus. e Ossa. S. per Hyperbolē totū hoiem significat.

Nūc quoq; post tanto videat: desertaq; regna
pastorum: & longe saltus lateq; vacantes.
Hic quondā morbo cœli miseranda cohorta ē
Tempestas: totoq; autumni incanduit ęstu.
Et genus ōme neci pecudū dedit: ōme ferarū:
Corrupitq; lacus: infecit pabula tabo:
Nec via mortꝭ erat simplex: sʒ vbi ignea venis
Omnibus acta sitis miseros adduxerat artus:
Rursus abūdabat fluidꝰ liquor: omniaq; in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
¶ Sępe ī honore deū medio stās hostia ad arā
Lanea: dum niuea circundatur infula vitta
Inter cunctātes cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactauerat añ sacerdos:
Inde neq; impositis ardent altaria fibris:
Nec responsa potest consultus reddere vates.
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri:
Summaq; ieiuna sanie infuscatur harena.
Hinc lętis vituli vulgo moriuntur in herbis:
Et dulcis animas plena ad pręsepia reddunt.
Hinc canibꝰ blādis rabies venit: & quatit ęgros

¶ f In honore deum: S. in sacrificiis: vt: Haud equidem tali me dignor honore. C. In honore deum. Locus plenꝰ cōmiseratione: cū ne religio quidem morbū arceret. g Lanea infula. S. Victima. nam nō constat versus: si lanea victima dixeris. A. Lanea ifula fascia in modū diadematis: a q̄ vittę ab vtraq; pte pendent. De hac libro. iii. de ponto legit̄. Ambiat vt fuluas infula longo comas. C. Infula: de qua dicemꝰ in ęneide. h Aut si quā. A. legit̄ item. Aut si quam. i Mactauerat ante sacerdos. S. eiꝰ mortē pręueniens: k Neq; impositis ardent. S. quia vt dicit Pliniꝰ. Morbosa caro non coquit̄. A. Neq; ardēt p̄pter corruptiōem id erat. l Fibris. A. Vide to libro. i. Georg. m Nec responsa pt̄ consultus reddere vates. S: Colligi eni nisi ex sana victima futura nō pñt. C. Nec responsa pt̄: quia corrupta erant exta ac fibrę. n Suppositi. S. sic & in sexto supponūt alii cultros. Dicendo aūt suppositi ferien di genus ōndit nam interdū ab inferiori pte: interdū desu p feriebant. o Sūmaq; ieiuna. s. infu. h. S. signatis vsus est verbis. nimiūq; libratis. A. Ieiuna sanie. i. sanguie corrupto & desiccato. p Hinc. A. ex ignea siti & fluido liquore: ac pęstilentia. q Vulgo. S. vbiq; passim & cateruatim. r Lętis in herbis. S. ideo ne eos fame periisse putaremus. A: Lętis in herbis. innuit nō penuria ciboꝝ id fuisse. s Canibus blandis. SERE. etiam blandis canibus ex pęstilentia rabies nascitur. t Rabies venit. CSIST. Ex pęstilentia oritur rabies: quā ne canes vexet mandat Columella. vt pane quo vescuntur gallinaceus fimus admisceatur. v Quatit

ęgros tuſſis. SER. proprie. Nam tuſſis cõmouet corpa:
x Tuſſis anhela ſues. C. Nã hic morbus illis domeſtic⁹ e:
Sues. antiquorũ ꝓuerbiũ fuit: Ignauũ et ſumptuoſuꝫ eũ
eſſe: q ſuccidiã in carnario ſuſpẽderit. Potiꝰ e lanario: ꝙ ex
domeſtico fundo ſues: vt ait Varro. Auertant a facie et ꝓ-
genie et regiõe cœli. Si formoſi ſunt verres et ſcrofa: ſi mul
tos pariũt: ſi in eo loco ampli ſunt/an exiles: Parari eñi ſic
ſolent: illaſce ſues ſanas eſſe: habereqꝫ recte licere.: noxiſqꝫ
pſtare: neqꝫ de pecore morboſo eẽ. Spondeſne? Quatuor
mẽſes fœtũ fert: Volutabrũ illis redes: vt lauatio hoim:
Sus grece dr̃ υσ, olim θυτΗσ: ab eo q̃d eſt θυειν. imo-
lare. A ſuillo enim pecore imolãdi initium ſumptũ videt:
veſtigia ſunt: ꝙ initiis Cereris porci imolant. Initiis pa-
cis: fœdus cũ ferit: porcus occidit. Nuptiarũ initio antiqui
reges: & ſublimes viri in Etruria: in ꝯiunctiõe nuptiarũ
noua nupta: & maritus porcũ imolabãt. Idẽ Priſci La-
tini & greci in Italia factitarũt. Noſtrę mulieres & maxi
me nutrices naturam qua fœminę ſunt in virginibus ap-
pellant porcum et gręci χοιρον ſignificantes eſſe dignum
inſigne nuptiarũ. Suillum pecus donatũ a natura edictũ
ad epulãdũ: et in his animã datam vt ſale ꝯſeruentur. Ex
his ſuccidias magnas: ac optimas Galli facere ꝯſueuerũt:
Signũ eſt q̃d etiã nunc quotãnis e Gallia apportant. Ro
mam Pernę: tomacinę: tomacę: et petaſones. In Archadia
Teſte Varrone ſus fuit adeo pinguis: vt conſurgere non
poſſet: vt mus in eius corpore exeſa cute nidum feciſſet

& mures peperiss. Vnaquęque scroffa sua hara suos alat porculos: Nā inter se dentib⁹ sauciant. In haris hostium pouitur. & limē inferius altū palmipedale: ne porci ex hara: cū matrē sequuntur: transilire possint. Porci a lacte depulsi: a quibusdam delicę vocantur: neq; iam lactētes dicuntur: quia partu decimo die habent puri: & ab eo appellant: ab antiquis sacres: q tū ad sacrificiū primū idonei dicunt. Plaut⁹ in menechmis: Cū insanū putet q vt pietur in oppido Epidano: interrogat q̄nti hic porci sunt sacres: Si fundus ministrat: dandi sunt vinacei ac scapi ex vuis: Amisso noie lactantis dicunt nefrendes: q nōdū fabā frendere id est frangere possint.

cta ceruice spiritus non attrahetur: orthopnea vocatur: i Obesas. SES. clausas. k Aspa lingua. S. scilicet ex nimia siccitate. l Profuit. S. non semper profuit sed aliquando. nam hoc solum est: quod aut morbo liberat aut commouet in furorem: AN. profuit: alias scilicet: tunc vero excitio erat. m Inserto SER. ori immisso. CRIST. Inserto cornu: id est immisso cornu. Nam intra os immittebant cornu: vt per illud tanq; per fistulam infunderent vinum in gulā. quod sua sponte absorbere nollent. n Latices lenęos. ANTQ. Vinum. De lenęo videto libro secundo Georgicorum.

Porcus gręcū nomē ē antiquū: sed obscuratū: quē nunc χοίρον dicunt. Tot parere oportet: quot māmas habet. si pautiores non est fructuaria. Si plures: portentū est. In q illud ē. q sus ęneę lauini: xxx. peperit. Nā portēdit factū trigesimū annū vt lauinienses condiderint Albā. Verres annicul' castrant. nec minores q̄ semestres. Castrati nō verres: sed maiales dicunt. y Faucibus obesis. S. tumescētibus. z Angit. S. bn̄ ait angit. Na; angina dicit: porcorū morb⁹: qui occupat fauces. Plau. Vellē me i āginā uerti: vt huic anniculę fauces pocuparē. A. Angit: strangulat. Vn̄ & faucium dolor angina vocat: vt scribit Festus. Eo autē morbo sues maxime crucianť: vt aiunt. C. Angit. hinc angina dr. qui morbus est gulę. a Studiorum. C. cupiditatū erga victoriā. Studiū est ppriē hoīe vehemēs applicatio animi ad aliqd pagēdū. Equos autē vehementer victoriā: et in bello & in cursu appetere videmus. Vn̄ victos lachrymis merorē ondere grauissimis. auctores tradidere. b Auertit. A rugit. c Crebra. S p crebro. nomen pro aduerbio. d Incertus sudor. S. irrationabilis sine labore: cuius causa nō apparet. e Moriturę frig. aret. S. Frigid⁹ sudor: mortis futurę signū est. Et morituris frigid⁹: pleonasmos ē. f Pellis du. resistit. S. rigida est: nec cohęret digitis. g Coepit crudelcere morbus. SER. validior fieri: vt: Deiecta crudescit pugna camilla. AN. Crudescere. magis crudus ac durus fieri: h Attractus ab alto. CRI. Difficultas spūs triplicem ponit speciem Cornelius celsus. na; cum modica difficultas est: neq; ex toto strangulat: dispnoea dicitur: cum vehementior est: vt spirare ęger sine sono & anhelatione non possit: Asma: cum postremo accessit id quoq; vt nisi re-

Tussis anhela sues: ac faucibus angit obesis:
Labitur infoelix studiorū atq; īmemor herbę
Victor equus: fontisq; auertit: & pede terram
Crebra ferit: demissę aures: incertus ibidem
Sudor: & ille quidē morituris frigidus aret,
Pellis & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitiū primis dant signa diebus.
Sin in processu coepit crudescere morbus:
Tū vero ardentes oculi: atq; attractus ab alto
Spiritus: interdū gemitu grauis: imaq; longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis: & obsessas fauces pmit aspera līgua.
profuit inserto latices infundere cornu
Lenęos. ea visa salus morientibus vna:
Mox erat hoc ipm exitio: furijsq; refecti
Ardebant: ipsisq; suos iam morte sub ęgra
(Dij meliora pijs: erroremq; hostibus illum)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit: & mixtū spumis vomit ore cruorē,
Extremosq; ciet gemitus: it tristis arator
Merentē abiungēs fraterna morte iuuencum,
Atq; opere in medio defixa reliquit aratra.

o Mox erat hoc ipsum. SER. quod saluti esse putabatur. & hoc est qd paulo post dicturus est. Quęsiteq; nocent artes.

p Furiisq; refecti. S: Quia languētia corpa in vires q̄dammodo excitat furor. & facit ea in excitium conualescere. C. Furiisq; refecti ardebant: id est recreatis viribus ex vino in maiores furias concitabātur. Ecce autē rem subito ex improuisoq; fieri ex hac dictione ostendunt. Ergo subitaneam mortem describit: vt maior morbi vis appareat: maiorq; commiseratio comitetur: quam absoluit ab omnibus partibus. Primo a sęuitia morbi: deide ab eo quod est pręter spem: cū artes quęsitę noceant: & q in eum furorem ruerent: vt suis se dentibus laniarēt. Q; ex morte iuuenci opus imperfectum relinquęretur. Q; omni oblectatione nemorum ac aquarum vi morbi priuarentur: moriebant ergo subito: moriebantur maximo cruciatu: moriebantur sine vllo solatio: nulla eorum culpa: & de agricultura bene meriti.

q Dii meliora piis: S: Per Parenthesim in execrationem hostiū: hanc torquet insaniam. r Fumans sub vomere taurus. SER. Per hoc ostendit etiam fortes tauros repente morbo concidere. Nemo enī pęstilentem ad aratra ducit iuuencum. s Extremosq; ciet gemitus. S. Vltimū hoc gemit. Sane & ciet modo dat significat. sicut in tertio de Andromache: lachrimasq; ciebat. Cum ciere pprie sit alteri aliqd cōmouere. t I. tristis arator. S. Morte, iuuēci tristē dicit agricolā. v Abiungens. A. separans. x Fraterna morte. S. consorti[illegible] ritu: & ex affectu dictū ē rustici. y Reliqt. S. L[illegible]tus

&relinquit: z Mouere aim. S. in sui desideriũ illicere: a Purior electro. S. campũ petit amnis. Nã sicut electrũ defecatius est metallis omnibus: ita & currens aqua purior. A. purior electro. Omi auro inest argentũ vario pondere: alibi dena: alibi nona. alibi octaua parte: vbicunq̧ quinta portio argenti est: electrũ vocat̃. Electri natura ẽ lucernarũ lumina clarius argento splendere: quod est natiuũ: et venena dep̃hẽdit.

hic crescit cõmiseratio: cũ ondunt̃ q̧ maxima incõmoda secuta sint. l Quesitas ad sacra boues. A. Herodotus quinto folio primi volumis sic ait: Cũ dies fest⁹ Iunonis apud Argiuos ess; oporteretq̧ oĩo matrẽ horũ (Cleobis. sc; & Bitonis) ad templũ ferri bobus iũctis. Hicq̧ boues ex agro eius ad horã p̃sto nõ essent: tũc iuuenes exclusi tp̃e: iugũ subeũtes: plaustrũ ptraxerũt: q̃ mr̃ vehebat̃: & quinq̧ ac quadraginta per stadia ferentes: ad templũ puenerũt.

Non vmbre altorum nemorũ: nõ mollia p̃nt
Prata mouere animũ: non qui p saxa volutus
[a] Purior helectro campum petit amnis: at im[a]
[b] Soluũt latera: atq; oculos stupor vrget inertes.
[c] Ad terramq̧ fluit deuexo pondere ceruix.
[d] Quid labor: aut bñfacta iuuãt: qd vomere terras
[e] Inuertisse graues: atqui nõ massica bacchi
[f] Munera: non illis epule nocuere reposte.
[g] Frondibus ex victu pascũtur simplicis herbe:
Pocula sunt fontes liquidi: atq̧ exercita cursu
[h] [i] Flumina: nec somnos abrũpit cura salubres.
[k] Tempore non alio dicunt regionibus illis
[l] Quesitas ad sacra boues Iunonis: & vris [m]
[n] Imparibus: ductos alta ad donaria currus.
[o] [p] Ergo egre rastris terram rimantur: & ipsis

nanq̧ discurrunt in caricibus arquus: celestib⁹ similes cũ igneo stridore. Pli. xxxiiii. cap. videto plura in Buc. b Inertes. A. immobiles. c Ad terrãq̧ fluit deuexo pon. ceruix. S. Lucanus. Lassumq̧ caput se ferre recusat. d Quid labor aut bene facta iuuãt. S. Si neutrũ mortẽ repellit: nec corpis exercitiũ: nec mentis religio. Nã si generalis ẽ sententia: secundũ Epicureos contra religionẽ est. Si autem ad bouẽ tm̃ refertur hoc dicit: Quid ei pdest labore suo aluisse mortales. AN. Quid labor &c. Ouidi⁹ amorũ li. iii. inqt:

Scilicet omne sacrũ mors importuna prophanat.
Omnib⁹ obscuras inicit illa man⁹.
Viue pius morière pius: cole sacra colentẽ.
Mors grauis a tẽplis in caua busta trahet.

e Atqui ñ massica bacchi munera. S: vina p̃ciosa: a Massico monte Cãpanie. Et pet transitum tangit illa q̃ dicũt Physici. morbos venire ex cibi & potus nimietate: vel mutatiõe: ex nimiis vigiliis: & multa sollicitudie. Dicit etiam sine his nasci egritudinẽ: Nã in animalibus cum nihil horum sit: tamen egritudines pati cernimus: A. At qui &c. Certe inquit nõ potentia vina illis. nec epule: id est sepius reposite: ac p id copiose: & varie nocuere: vti quidẽ hoĩbus accidere solet. nam clari fontes: & flumina viua potũ p̃bebant: frondes & herbe simplices pabulum ministrabãt. Est itaq̧ metaphora ab edacibus et ebriis sumpta. In pestilentia enĩ maxĩe obest edendi lux⁹: hinc iubẽt medici: eo tp̃e in eadẽ mensa diuersa cibaria eẽ nõ debere: nec edẽda eẽ: nã nõ equal'r digerunt̃: hinc ggenerant̃ hũores mali: egretudines facientes & puocãtes. vt etiã Auicẽna tradit. Seneca etiã ĩ ep̃ls inqt: q̧ vbi sunt diuersa cibaria: inquinãt: nõ alũt. Pestisq̧ tp̃e (vt medici aiunt) Vina potentia longe obsunt: dulcia itẽ et artificialia. f Epule reposte: S. aut abũdantes: aut varie. g Simplicis herbe. S. pp̃ter varietatẽ epularũ dixit simplicis herbe. h Nec somnos abrũ. cu. salubres. S. Ex cura enim nimie vigilie pcreant̃. A. Somnos salubres. Tẽperatus enĩ somn⁹. & q nõ ex crapula, & ebrietate venit: instaurat spiritus in vigiliis resolutos: mẽbra labore fessa reparat: calorem stomacho subministrat: mentẽ purgat: deniq; totũ corpus ad agenda oĩa renouat. Immoderatus vo somn⁹ corp⁹ desiccat & infrigidat: ac supfluitatib⁹ replet flegmaticis. Supflueq̧ vigilie calores incendũt: corpus desiccãt. i Nec abrũpit. A. vti etiam hoĩbus accidit. adhuc enim perstat in Metaphora. k Tempore nõ alio. G. &

Quib⁹ cũ hec fecissent: & ab omni cetu cõspecti fuissent: optim⁹ obtigit vite exit⁹: per quẽ deus indicauit: satius esse homini mori q̧ viuere. nã cũ circũstãtes argiui laudibus ptollerẽt: viri quidẽ cõsiliũ filiorũ: Foemine vo eorũ matrẽ q̧ talibus filiis p̃dita eẽt: Mater gaudio perfusa: tũ liberorũ facto: tũ fama: ante simulacrum stans: precata est deã: vt Cleobi & Bitoni filiis suis daret id quod optimũ esset homini cõtingere. Post hãc precationẽ vbi sacrificauerunt: epulatiq̧ sunt: qescentes in ipso delubro: nõ sunt amplius excitati: sed hoc vite exitu perfuncti: quoꝝ effigies (tãquã virorum qui optimi extitisset) Argiui factas apd delphos collocarunt. hec ille. Cicero vero libro primo Tuscu. sic ait: Primũ Argie sacerdotis Cleobis & Biton filii predicãtur.

Nota fabula est: Cum enim illã ad solẽne & statutum sacrificium curru vehi ius esset: satis longe ab oppido: ad fanũ: morarenturq̧ iumẽta: tunc iuuenes duos quos iam nominaui: veste posita: corpus deo perunxerũt: ad iugũ accesserũt: ita aduecta in fanũ: cum currus esset ductus a filiis: precata a dea dicit̃. vt illis p̃miũ daret de pietate: quod maximum homini dari posset a deo: post epulatos cũ matre adolescentes: somno se dedisse: mane inuentos mortuos esse. Hec Cicero. m Et vris impa. S. bobus agrestibus: & ipsis inequalib⁹. Nam vri: agrestes boues sunt: vt diximus sup̃. & hoc poetice dixit. Ceterũ veritas hoc est: Cũ mos esset sacerdotẽ Argiuã iunctis bobus ire ad templa Iunonis: & solenni die boues nõ inuenirẽt. Pestilentia enĩ q̃ p Atticam (vti dixim⁹) transierat: vniuersa consumpserat: duo sacerdotis filii: Cleobis: et Biton: matrẽ (subeuntes iugo) ad templa duxere: tunc Iuno probans eorũ religionẽ: obtulit matri id q̃d vellet posceret filiis: Illa pia responsione ait: vt quod sciret vtile dea mortalibus ipsa prestaret. Altero itaq̧ die: sacerdotis filii iuuenes repti sũt mortui. Ex quo pbatũ est: nihil esse morte p̃stantius: q̃d Herodotus apud grecos plenissime commemorat in prima historia. n Donaria. S. proprie sunt loca ĩ quibus dona reponunt̃ deorum. Abusiue aũt templa. Nam ita & puluinaria p templis ponimus: cũ sint proprie lectuli: qui sterni in quibusdã templis consueuerant. AN: Donaria templa ĩtelligit: Multa enĩ illic diis donabant̃. o Aegre. S. difficulter. A. duriter. p Terrã rimant̃. S. in rimas agũt. A. & sulcos faciunt homines ipsi.

q Vnguibus: SER. hyperbolice pro manibus. r Non lupus. CRIS. Magna vis morbi: cum ille cogatur naturam suam dediscere. s Explorat. A. exquirit: premeditatur. t Nec gregibus nocturnus. SER. Q, ait nocturnus: figurate rem temporis ad personam transtulit.

Phillyres filius. ANTO. Herbariam & medicamẽtariam a chirone Saturni: & phyllire filio inuentas scribit Plini⁹ libro septimo. Et medicinam ab egyptiis. Alii per Arabũ Babylonis: & Appollinis filium. CRIST. Phillyrides: ex Phillyra filius, Saturni fuit Chiron.

v Obambulat. SER: insidiatur. A. circũuolat. x Cura. SER. scilicet pestilentie. y Timidi dãme. SER. mutauit genus: vt vitaret ομοιοτελευτον Nam Horati⁹ in fœminino genere posuit dicẽdo. Et superiecto pauide natarũt equore damme. dicendo: Dammas & ceruos errare cum canibus: duo ostẽdit: & hos timoris: & illos ferocitatis oblitos. z Iam maris immensi: CRI. Nullum animaliũ genus immune euasisse vult ab hac peste. Sed descriptio potius poetica ẽ q̃ Physica. a Fugiunt in flumina: S. Quasi timẽtes marinã pestilentiam. AN. Fugiunt in flumina: tanquã hec salubriora essent.

b Phoce. A. Vituli marini. quos vocãt phocas: spirant ac dormiũt in terra: moreq; pecudũ in eadem pariũt: nunq̃ geminis plures educãt mammis: fœtum nõ ante duodecimum diem deducũt in mare: Ipsis i sono mugitus. Vnde nomen vituli acceperunt: nullum q̃ animal premit grauiore somno: pennis quibus in mari vtũtur: humi quoq; vice pedum serpunt. Hec Plinius libro. ix.

c Hydri. AN. serpentes aquatici: hydas enim: hydosq;: & hydor: aqua dicitur. d Ipsis est aer auibus non equ⁹. S. Suis quodammodo que alarum velocitate supergredi aerem poterant pestilentẽ. e Mutari pabula. AN. Columella libro vii. capitulo. v sic ait: q̃ si egrotat vniuersum pecus: est remediũ presens. & summum: pabula mutare: & aquationes totius regionis: alium querere statum cœli. Curemusq; si ex calore et estu concepta pestis inuasit: vt opaca rura: si inuasit frigore vt eligantur aprica. f Quesiteq; nocent artes. C. magis est q̃ si non iuuãt: g Cessere magistri. ANT. Non est in medico semper releuetur vt eger. Interdum docta plus valet arte malum. Ouidius libro primo de ponto. h Phillyrides chiron. S. Medicine inuẽtor. Saturni &

[q]Vnguibus infodiũt fruges: mõtesq; per altos
Contenta ceruice trahunt stridentia plaustra.
[r]Non lupus insidias [s]explorat ouilia circum:
Nec [t]gregib⁹ nocturn⁹ [v]obambulat: acrior illũ
[x]Cura domat: [y]timidi damme: ceruiq; fugaces:
Hunc interq; canes: & circum tecta vagãtur.
[z]Iam maris immẽsi prolẽ: & gen⁹ omẽ natantũ
Littore in extremo: ceu naufraga corpa fluctus
Proluit: insolite [a]fugiunt in flumina [b]phoce.
Interit & curuis: frustra defensa latebris
Vipera: & attoniti squamis astantibus [c]hydri.
[d]Ipsis est aer auibus non equus: at ille
Precipites: alta vitam sub nube relinquũt.
Preterea iam nec [e]mutari pabula refert.
[f]Quesiteq; nocent artes: [g]cessere magistri
[h]phillyrides chiron: [i]amithaoniusq; melamp⁹.
Seuit: & in lucem stigiis emissa tenebris
pallida [k]tysiphone morbos agit ante [l]metũq;:
[m]Inq; dies auidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum & crebris mugitib⁹ amnes

i Amithaoniusq; melampus SER. Amythaonis filius κοθαρτης id est purgator. Nam proetides ipse purgauit lustrationibus quas inuenit: Et hoc dicit: Conualescente morbo: nec medicina prodesse: nec religionẽ posse. AN. Melampus. is (teste Homero libro decimoquinto. Odiissee) fuit Amythaonis filius: patria argo: q (vt ait) mantis fuit: id est vates. Vtq; Lactantius scribit libro tertio. Proeti Abantis filius Arguorum regis insanas filias Melampus curauit: artis peritissimus. Latius autem egloga sexta. CRIS. Melampus. qui argiui Proeti filias a furore purgauit. Amythaonis filius fuit: & fratrem habuit Byantem.

k Tysiphone. A. Tysis pœna. vltio: punitio dicitur. Phone autem & Phonos cedes vel mors fertur. Alecto incessans dici potest. Megera vero a megero quod est odi. ac inuideo. He tres furie dicuntur. l Metumq;. AN. id est mortem. m Inq; dies. AN. quottidie magis: ARI. Aliud est indies: & aliud indiem. Indies eni quotidie cum incremento significat. Quapropter aut cum comparatione ponitur: aut cum verbo quod incrementum significet: vt magis magisq; indies homines admirabantur. Indiem vero cum dicitur: ita presentia temporis denotatur: vt nulla futuri ratio habeat. Vnde est illud more ferarum indiem viuentes.

n Arentesq; sonant ripe. S. Vult pestilentiam etiam elementa sentire: sicut in tertio Arebant herbe: & victum seges egra negabat: nam segetem pro terra posuit.
o Cateruatim. ANT. multipliciter: congregatim.
p Stragem. AN. corporum prostrationem et ruinam:
q Tabo. A. corrupto humore & sanguine. r Nam neq; erat coriis vsus. S. Quippe morbo putrefactis. CRI. Peste corrupta corpora ouina: & pelles & lanas corruptas habet. Quin etiam refert Aristoteles in eo libro quem de animalibus scripsit: pelles et vellera ouiū quas lupus occiderit: & vestes ex his factas: aptiores esse ad pediculos gignendos.

s Nec viscera quisquam: SER. nec lauari nec coqui poterant. Caro enim corrupta morbo: quedā habet mucorem qui non potest ablui: quoniā omne corpus possidet. Item igni supposita: aut putrescit: aut durescit. nam nō coquitur.
t Abolere. AN. purgare. ita corrupta erant.

Arentesq; sonant ripe: collesq; supini.
Iamq; cateruatim dat stragē: atq; aggerat ipsis
In stabulis turpi delapsa cadauera tabo.
Donec hūo tegere: ac foueis abscōdere discūt.
Nam neq; erat coriis vsus: nec viscera quisq;
Aut vndis abolere pōt: aut vincere flamma.
Nec tondere quidem morbo illuuieq; peresa
Vellera: nec telas possunt attingere putres.
Verū etiā inuisos siquis temptarat amictus:
Ardentes papule atq; imundus olentia sudor
Membra sequebat: nec longo deinde morāti
Tempore: contractos artus sacer ignis edebat.

v Illuuieq;. AN. squalore: immundicia: sorde.
x Vellera. AN. Varro libro secundo: capitulo vltimo scribit: q lanā demptam ouibus: scilicet: & cōglobatam: alii vellera: alii velumia appellant: ex quorum vocabulo animaduerti licet: prius lanam vulsuram quam tonsuram inuentam. Qui etiam vellunt ante triduum ieiunas habent: q languide minꝰ egre radices lane retinerent. Omnino tonsores in Italiam primum venisse ex Sicilia dicunt. Olim tonsores non fuisse assignificant antiquorum statue: q plereq; habent capillum: & barbam magnam. Hec ex Varrone.
y Attingere telas. AN. Peruenire ad telas:
z putres: ANT. solubiles: vt illud. Et zephyro putris se gleba resoluit. Vnde & penelope (vt Homerus scribit) quod interdiu texebat: noctu dissoluere solita est.
a Inuisos. ANT. Odiosos malis sequentibus.
b Ardentes pabule. SER. carbunculi. AN. Papularū duo sunt genera: Altera est in qua p minimas pustulas cutis exasperatur: & rubet leniterq; roditur: medium habet pauxillo leuius: tarde serpit. Idq; vicium maxime in rotundum incipit: eademq; ratione in orbē procedit. Altera autem est quā Agriam. id est feram greci appellant: qua similiter quidem; sed magis cutis exasperatur; exulceraturq;: ac vehementius: & roditur: & rubet. Interdū etiam pilos remittit: Hec Celsus libro quinto: vbi & curationes edocet. c Immundus. SER. supple morbus pedicularis φθειρίασις d Contractos. A. ereptos coinquinatos. e Sacer ignis. SER. quem greci ἱερὸν νόσον vocant. ANTO. Sacer ignis: id est execrandus. Igni autem sacro (vt Plinius docet libro trigesimo) medentur vermes terreni ex aceto illiti. Grillus contritus in manibus: adeps anseris: vipere caput asseruatum & combustū. deinde ex aceto impositū &c. Plura tamen Celsus medicamēta ibidem edocuit. Columella vero lib. octauo: capitulo qnto sic ait: Est etiam insanabilis sacer ignis: quam pustulam vocant pastores: ea nisi compescatur intra primam pecudem: que tali morbo correpta est: vniuersum gregem cōtagione prosternit &c. C. Sacer quoq; ignis. (vt ait Cornelius Celsus libro quinto) malꝰ vlceribꝰ annūerari debet. eiusq; duas spēs ponit. vt alter rubicūdus sit: & mixtus rubore: & pallore: exasperatusq; p pustulas continuas et exiguas: & in his semper fere pus: & sepe rubor cum calore. Serpitq; nōnunq; sanescente quod incœpit viciari: nonnunq; etiam exulcerato vsu abruptis pustulis vlcus continuatur: humorq; exit: qui esse inter saniem: & pus videri potest: fit maxime in pectore: aut lateribus: precipue in plantis. Alterum est in sūme cutis exvlceratione: sed sine altitudine latum subliuidum. Medium sanescit extremis procedentibus: ac sepe quod sanum videbatur: iterum exulcerabitur. Cutis que circa proxima vitiū receptura est: tumidior duriorq; est: coloremq; habet ex rubro subnigrū. Hoc fere seniora corpora tentantur: & que mali sunt habitus: sed in cruribus maxime. Non autem idem morbus est ignis sacer & carbuncblus: vt idem Celsus ostendit. Nam multo grauior morbus est carbunculus.

Finis Tertij Georgicon.

Tetrastichon Ouidij Nasonis in quartum Georgicorum.

Protinus aerij mellis redolentia regna:
Hybleas & apes: aluorum & cerea tecta:
Quidq3 albi flores: examina queq3 legenda
Indicat: humentisq3 fauos celestia dona.

ANT. M. Argumentum voluminis quarti.

Que sedes apibus: statio ve paranda reponit.
Languentum q3 signa docet: medicamq3 salutem.
Nascendiq3 modu: Nympharu nomina multa
Pandit: Aristei luctum: matrisq3 fauorem.
Tum vatis prothei patriam: mores: speciesq3.
Orpheus Euridicen stigia reuocarat ab unda.
Examenq3 apium tandem reparare docemur.

Distichon Sebastiani Brant.

Quartus apum foetus educit: mella ministrat:
Quoq3 modo reparet monstrat arator apes.
Aliud.
Quartus florileges foetus & hymetia mella.
Quoq3 modo reparet: monstrat: arator apes.

Rotinus aerii mellis cęlestia dona Exequar. SER. Rhetorice dicturus de rebꝰ minimis: magna ꝓmittit: vt & leuē materiā subleuet: & attentū faciat auditorē. Sane perite: qm̄ scit breue eē opus: hoc de apibꝰ: & intra paucos versus posse cōsumi. vsus est translationibus ad dilatandā materiā: dicens apes habere reges: pretoria: vrbes & populos. Sane sciendū (vt s. diximꝰ) vltimā ꝑtē huiꝰ libri esse mutatā: nam Galli laudes habuit locus ille: qui nunc orphei cōtinet fabulam: quę inserta est: postq̄ irato Augusto occisus est Gallus. a Protinꝰ. S. deinceps. exinde etiaz floridū agrū exequar: sicut sum cęteros executos. ANT. Aristęus: (de quo latiꝰ. i. libro Georg. hr̄) primꝰ & apium & mellis vsum: et lactꝭ ad coagula hominibus tradidit vt Iustinꝰ libro. iii. scribit. Diodorꝰ quoq; in fine libri quinti cū Iustino cōuenit. Dicit enim ꝙ Nymphis a mr̄e traditus est nutriendus: a quibus cū lac coagolare: mel atq; oleū conficere didicissz. primus ea in vsum hoīm traduxit: vn̄ a posteris (vt deus cultus est) Qn̄ vero & in q̄ regione primū natę sunt apes Videto Columellā li. x. c. ii. Est aūt apiū res p̄cipui quęstus quū fauis: vt testatur Piniꝰ li. xxi. ¶ Protinus. De protenus & ꝓtinꝰ videto latius in Tityro. C. Protinꝰ ꝛc. Cum de apibus: atq; de eo ꝙ ab his est melle narrandū sit: ex eorū qui hmōi interp̄tationē quęrunt: te futurū arbitror: vt semel: sed breuiter cuncta ꝑcurramus. de qbꝰ et diligentissime ab Iginio: ornatissime a Virgilio: & elegantissime a Celso dictū affirmat. Colu. Principio enī qui fabulose magis q̄ vere rem ꝓsequunt̄. Alii mulierē pulcherrimam fuisse Mellissam referunt: eam in hmōi insectam: (relicto tn̄ sibi suo vetusto nomīe) Iuppiter cōuertit. Apes em̄ grece μελισσαι dicūt̄. Homerꝰ aūt apes ex crabrōibꝰ et sole natas scribit: q̄s nymphę Phryxonides educauere. quę mox dictęo antro Iouis nutrices astitere: & dei munere pabula sortitę sunt: quibus ipsę paruulū aluerūt alumnū. Quęrunt p̄terea de regione: in qua primū natę sint. Vtrū in Thessalia ab Aristęo: an in insula Cęa: (vt scribit Homerus) An Ericthonii tēporibꝰ in mōte hymeto (vt refert Euthroniꝰ) an Crete Saturni tꝑibꝰ: qđ placet Nicandro. Refert p̄terea Aristo. ꝙ alii putarent apes: neq; coire: neq; parere: sed aliunde fœturas deportare existimāt. Alii ex flore callinthri. Alii ex flore harundinis Alii oleę. Alii dicūt fucorū fœturā ita deportari. Ortū aūt apū p̄stari a rege qui solus mas sit. Esse aūt huiꝰ rei augmentū: ꝙ nulla sine illo sit fœtura. alii putāt apes fœminas: fucos mares: atq; inde esse fœturā. Quęrūt q̄z vtrū euomāt liquorē mellis: an̄ alia ꝑte reddant: Genera apū pl̄a idē Arist. tradidit: Earūq; alias vastas: sz glomerosas easdēq; nigras & hirsutas: Alias miores quidē: sed ęquę rotūdas: et fusci coloris: horridiq; pili: alias magis exiguas: nec tā rotūdas sed obęsas tamē et latas et coloris mediusculi: nonnullas minimas gracilesq; & acuti alui: & aureolo varias atq; leues. Eiusq; auctoritatē sequns Maro. maxie ꝓbat ꝑuulas oblongas. leues. nitidas. ardentis auro paribꝰ lito corpa guttis: moribꝰ etiā placidis. nā q̄to grandior apis atq; rotundior: tanto peior. Si ꝟo sęuerior maxie: pessima. Sz tn̄ iracūdia notę melioris: facile delinit̄ assiduo interuentu eorū: qui curāt aluearia. Apes annū decimū n̄ excedūt: gaudent thymo: organo: thymbra: satureia: rore marino: cythiso. Tylia arbor ac taxus repudiat̄: crocus colerat: atq; odorat mella. Thymus sup̄ omnia p̄cipui saporis mella reddit: deinde serpillū: thymbrā & origanū: apes oderūt fraudulētū et immūdū cultorē. Aluearia optima sunt ex suberibus corticū: quia nec hyeme rigent: nec cālēt ęstate.

P. Virgilij Mar. Georgicoꝝ Liber Quartus.

Rotinꝰ aerij mellis cęlestia dona
Exequar: hanc etiam męcenas aspice partem

Ex ferulis etiā quibus cōmode vasa texunt̄. ex fictilibꝰ deterrima sunt: quia accendunt̄ caloribus: & rigescūt frigore. Emant̄ apes ex vicinia: quia solēt cœli nouitate lacessiri. Si longe vehant̄: curandū ne salebris sollicitentur: optime noctu collo portant̄. Diu requies danda est. reges sine spiculo sunt: nā plenior q̄si capillus: quē in ventre gerunt: spiculū nō ē. Qui errones sunt: illis alę sunt amputādę: ne exire possint: cū in examine nota sit pollicies: & apiū ꝯseqtur infrequētia: interimat̄ rex nouus. Vt nata proles facile remaneat cū matribꝰ. In ipso fere fine cęrarū velut papilla vberis apparet eminentior: & altioris fistulę: In hac semen regiorū pullorū est. Celsus affirmat in extremis fauis trāsuersas fistulas esse: q̄ cōtineāt regios pullos. Iginiꝰ vero scribit in circuitu fauorū maiora esse: & recta foramina repleta quasi sorde rubri coloris: ex qua protinus allatus rex fugeret̄. Apes e mortuę: si ꝑ hyemem in sicco loco seruent̄: et circa equinoctiū: verū cū clementia cœli ꝑsuasit post horam tertiā in solē proferantur: ficulneoq; cinere obruant̄: infra duas horas reuiuiscent: atq; in alueare intrabūt. Ex floribꝰ cęras fieri: & ex matutino rore mella: quę tanto meliorē qualitatē capiūt: quāto iocūdiore sit materia cęra cōfecta: ait Celsus. Fuci nihil pabulorū conferūt: sed q̄ ab apibꝰ congesta sunt: cōsumūt. Verūtn̄ ad ꝓcreationē sobilis conferunt aliqd insidentes seminibꝰ qbus apes figurant̄. Itaq; ad fouendā et educandā nouā prolem familiaribꝰ et apibus admittūt̄: Incubāt enī (veluti aues) semībꝰ apes: et fuci. & ex his vermes excudūt cādida mēbrana inclusos sine alis: hasq; nymphas nōināt. deīde disrupta mēbrana: absolutę allatęq; euolāt apes. Refert etiā Arist. Exclusis ergo pullꝭ extra tecta ꝑturbāt̄. Ergo vindēia mellis tūc matura ītelligit̄: cū fuci ab apibus pellūtur. Dicunt̄ aūt castrati aluearia: cū faui decidunt̄. Scribit pręterea idem Aristo. esse in ponto apes candidas: quę bis in mēse mellificēt. Et circa amysum vrbem apes in arboribꝰ sine fauo mellificare: melq; ip̄m candidū esse: et mirūimmodū crassum. Plin. aūt scribit non solū mel & cęras in aluearibꝰ reꝑiri: sed et ab illis congeri quę operi conducāt. Prima em̄ operis fundamēta metyn vocāt. Hęc prima crustra. est saporis amari. Secūda pyssoceros dicit̄: q̄ suꝑ metyn venit picantiū modo ceu dulcor cęrę initiū populorūq; mitiore gumi. Tertia ē ꝓpolis crassioribꝰ iam materię additis floribꝰ. nōdū tamē cęra: sed fauorū stabilimentū: quo oēs cœli iniuriarū aditus instruunt̄: odore etiā nūc graui: q̄ pleriq; ꝓ Galbano vtūt̄: preter hęc ꝯuehit̄ Rithacę: quā alii sandaracū: alii cęrantū vocant. Hic erit apum dū oꝑant̄ cibus q sępe inuenit̄ in fauorū inantibus sepositus: & ipse amari saporis: sed plenus hūoris cibus: gignit̄ aūt rore verno: & arborū succo gumi mō: affrico flante minor: austro nigrior: aquilo rubus: melior & rubens plurimū in gręcis nucibꝰ. Mel igit̄ ex aere est: siue sit cœli sudor: siue quędā siderū saluia: siue purgantis se aeris succus: siue aquę est & purꝰ & liquidus: & suę naturę qualis deffluit primo. nūc vero e tanta cadit altitudīe: multūq; dū venit sordescens: & obuio terrę anhelitu infectus. Pręterea a fronde ac pabulis potus: & in vterculos congestus apū ore enim vomūt. Ad hęc succo florū corruptus & alueis maceratus: totiensq; mutatus. magnā tn̄ cęlestis naturę voluptatem affert: Optimū est mel in hymeto actico: & in hybla Sycilię. Est aūt initio mel vt aqua dilutū: & primis diebꝰ feruet: seq; purgat: vigesimo die crassescit. Sorbet̄ optimū e quercꝰ tilię: & arundinū foliis. Ait p̄terea Isidorus: reperiri etiam nūc in India et Arabia mel ramis adhęrens in formam salis: quod ondit ip̄m ex rore esse. Cęras vero ex omniū herbarum ac arborum floribus faciunt: excepta rumice et che-

Admiranda tibi leuiū spectacula rerum:
Magnanimosq; duces: totiusq; ex ordīe gētis
Mores: & studia: & populos: & prœlia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria: siquem
Numina leua sinunt: auditq; vocatus apollo.
Principio sedes apibus statioq; petenda:
Quo neq; sit ventis aditus: nam pabula venti
Ferre domū ꝓhibēt: neq; oues hędiq; petulci

nopede. Refert tñ Aristo. ꝙ apes plura florum genera nō petunt: sed singulis tpibus singula. Verbi grā a viola ad violā aduolant: nec ad aliū florē transeūt: donec in alueū suū redeant. Operanē intra .lx. passuū: inde ꝯsumptis floribus: speculatores ad pabula vlteriora mittunt noctu in expeditione dephensę cubant supinę. vt alas a rore protegant: fures & inꝑiti mēses refugiūt. Ilyschus Thasi⁹ desertа hap amore incoluit. Ob idq; Agrius cognoiat⁹ est. Aristomachus Solensis duo de .lx. annis in solis apibus contēplandis versatus ē: ambo de his scripserunt.

b Aerii mellis. S. quia mel ex rore colligit: qui vtiq; ex aere defluit: vñ est. A. venit mel ex aere: & maxīe syderū exortu. Itaq; cum prima aurora: folia arborum melle rosida inueniuntur: at si q matutino sub dio: fuere vnctas liquere vestes: capillūq; cōcretū sentiūt: siue ille est cœli sudor: siue qdā syderū saliua: siue purgātis se aeris succ⁹: siue aquę est & purus: ac liquid⁹: ac suę naturę: qsi defluit. Pli. li. xi. C. Aerii. Quia ab aere cœloq; (vt dixim⁹) est: ex eadem etiā materia refert Albert⁹ cognomento magnus. Manna est quę: nō apparet nisi in calidis regionibus: quia ros in illis melius decoquit. c Cęlestia dona. S. i. mun⁹ deorū: Antea eni mel inueniebat ī foliis. vt: Mella q decussit foliis. c Hāc etiā. S. sic supiores. A. Hanc etiā. Attentū hic Mœcenatē reddit rogando: vt hęc q̄ȝ aspiciat. C. Hāc etiam ⁊c. Veluti numē Mœcenatē inuocat. Nā numina solo aspectu ꝓdesse pñt. Hinc illud ad Iouem aspice nos.

d Admirāda tibi. S. audies ex rebus leuibus digna stupore esse in apibus ꝓceres: & tanta certamina: A. Admiranda tibi. Attentū iterū reddit ꝓmittens se de rebus mirandis verba facturū: exponēsq; etiā nūero res, de quib⁹ dicturus est. C. Admirāda tibi. q. d. talia esse: vt etiaȝ maximi ingenii viris: qualem te esse volumus: admiratiōem incutere possint. e Leuiū. C. quid ergo maius esse pt: q̄ȝ ex rebus leuib⁹ ea ꝑuenire q admiratōem afferant. Magnū ergo ꝙ exoriatur admiratio. Maius ꝙ ex rebus leuib⁹: Maximū ꝙ ꝑueniat sapientib⁹ viris. Ergo qd magis quadrare potuit ad attentionē captandā. Maximū ergo poetę ingeniū: maximūq; consiliū. Nā in re depssa & humili sibi attentionē cōparat: & pollicet se. & dona cęlestia: et spectacula rerū (q̄ȝuis leuiū) tñ admirādarū relaturum. Rhetorū enim pceptū nobis cōparem⁹. deinde cum propriis, ac suis verbis res suapte natura humilis expelli nō posset. ipse crebris translationibus attollamus.

f Magnanimosq;. C. Duorū infectoꝝ genera videm⁹: q suo cœtu ꝓxime ad ciuilē: humanāq; vitā accedere videantur. formica atq; apis: verū formicę popularū statū. Apes aūt regiā ptātem imitāt: Quapropter cū apū sit naturam descripturus: a rebus: tum circa disciplinā militare: tū circa reipublicę administrationē translatiōibus crebris vtitur. Ostendit aūt reipsa: in tenui laborē esse: at non tenuē gloriā: quādoquidē rem tā depssam trāslationib⁹ similitudinibusq;: ac militis aliis variisq; tum figuris: tū verborū. ac sententiarū colorib⁹ ita rem exornat atq; erigit. vt nō apū naturā: aluearia ue: sed pstantissimorū ducū inuictoꝝ exercitū castra ac plia descr psisse putes: nec vero solū attentionē (vt demonstrauim⁹) captat. Verum et ab eodē loco beniuolentiam sibi conciliat: vtilitatē rei statim a principio ꝓponēs: & vt exordii vim penitus adimpleat breuiter: verū dilucide atq; absolute. quib⁹ de rebus dicturus sit ꝓponit. Magnanimos. translatio est ab imperatoribus. g Duces. A. apium reges: h Ex ordine. C. Ostendit se gradatim a primis illarū in cunabulis ad extremā senectutē omnia ꝓsecuturū. i Mores. S. mores. quia castę sunt: vt illū adeo placuisse apib⁹ mirabere morē. A. Mores. instituta & cōmunes omniū cōsensus. C. Mores et stu. Solus ex oibus animalib⁹ hō est: qui qm rōne insignit: suarū actionū principiū in se habeat. itaq; & mores et studia & cętera oia q a rōne sunt vere in homīe dicim⁹ esse. Reliq aūt aīalia nō rōne: sed naturę impulsu mouenē. Et tñ etiā (teste Aristotele ipso) in brutis q̄ȝ dephendit aliquo mō prudētia. Vñ et de apib⁹ nō incōgrue mores et studia dixit. Ex morib⁹ aūt id est ex cōsuetudie: in q sunt assidui actus: & ex studiis q hñt vehementē animi applicationem. ad aliqd pagendū ꝑueniūt virtutes: moralesq; hitus sunt ab assiduis actiōib⁹ ꝑfecti. Nec mirū hmōi ingeniū esse in apibus. Nā docet Albertus magnus Astuta esse genera serpentū: ꝑpter subtiliorem humorē qui in illis est. Frigida eni cum sint: carēt co calore q illoꝝ actiōes cōmiscere: cōfunderecq; possit. Inest aūt calor ille: quē complexionalē nūcupāt: quo cūcta et decoquant & recte digerāt. Hinc spiritus aīales ī illis lucidiores fiunt: & lucidior extimationis internus sensus q̄ȝ in q̄drupedib⁹: in qbus multū de terra supest. Hinc illud ē ingenii acumen in serpētib⁹: & eadē rōne insectis oibus: p̄terq; in mustis. k Et studia. S. tantus amor florū & generandi gloria mellis. A. Studia. occupatiōes. labores.

l Et populos. S. vt binę regū facies: ita corpa plebis. A. Populos ꝓgeniem. m Prœlia dicā S. vt Erūpūt portis concurrūt ęthere in alto. n In tenui labor at tenuis nō gl̄ia. S. Cōparatio est laboris quod magnā dat gl̄iaȝ: si fuerit materia exilis ornata. A. In tenui ⁊c. Est eni difficile mīma exornare atq; extollere: econtra maxima leue est. Sūt eni refecta bonis plurib⁹. o Numina leua. S. Prospera. vt alibi intonuit lęuū: auditq; vocat⁹ Apollo. aut qsi poeta Apollinē inuocat: aut qsi pastoralē deū. nā Apollo Nomius dr. AN. Numina lęua sinunt. i. aduersa. Nā deos q. osdā vt ꝓdessent celebrabant. qsdā vt ne obessēt placabāt. Propterea Virgiliū q̄ȝ aūt numia leua in Georgicis depcari: significantē qndā vim esse hmōi deoꝝ in lędendo magis q̄ȝ iuuando potentē. Gellius li. v. c. xii. C. Numina leua. Seru⁹: aut leua. i. ꝓspera. Hoc dici in augurtis placet. de q re alio loco dictū ē. Sed in cęteris reb⁹ nunq; legi leuū ꝓ prospero. Placet ergo qd refert Gellius eū dicere Numina leua: nō deos qs vt prodessent celebrabāt: sed eos qs cū nocendi ptātem hñt ne obessent placabant. p Principio sedes. S dicit vbi aluearia ponenda sint: in q re satis perite: & ea q abesse debeant. i. ne noceant apibus: et q debeant adesse. Virgilius optime cōmemorat. Sane sciendū: qm supra ait: Magnanimosq; duces. Ideo intulit mō sedes statioq;. quam translat onē diligenter reseruat. A. Sedes apibus collocanda est contra brumalē meridiē procul a tumulto et cœtu hoim ac pecudū: nec calido loco nec frigido: nā vtraq; infestā: hęc aūt ima parte sit vallis. sic em facilius apes ascendūt cū ꝓdeunt pabulatū: cū onere aūt ꝑ ꝓdiuia: nō ęgre deuolāt. Columella li. x. c. v. C. pricipio. Iure a principio eligit locum: & pparat materiā: ōndit qb⁹ in locis cōstituēda sint apiaria. q Hędiq; petulci. S. lasciui & exultantes: & petulci dicti a petendo. Vnde & meretrices petulcas vocam⁹. A. Hędiq; petulci. Hoc epitheto primus Lucreti⁹ vsus est

D'xit,em̃ libro secundo. Preterea teneri tremulis in voci/bus hedi Corniferas norũt matres: agniq; petulci. Macrobius li. vi. C. Petulci. lasciui. Nam petulcus a petendo ẽ. petit eni: aut vnde nõ oportet: aut plus q̃ oportet. r Insultent. A. Insiliant. s Buccula. A. diminutiuũ est a boue. t Decutiat rorẽ. C. Decutiat. Quatere. com mouere est: Inde quasso. Decutere aũt est quatiendo rem id quod in ea est diicere: Excutere idem pene est. Hinc dicim⁹ equũ equitẽ excussisse: qm̃ dũ se quaterit: illũ deiicit. Concutere est vndiq; quatere. Hinc dicim⁹ Cõcutere ciuitatẽ: cũ aut pauore aut grauiore quadã pturbatiõe vehemẽter cõmouet. Discutere postremo est: cũ rem ita vndiq; quatim⁹: vt si quid in ea latebat veniat in lucẽ. Vñ dicim⁹ litẽ esse discussã. ¶ Rorẽ. Vñ est mel futurũ. v Surgẽtes. A. crescentes. y Picti terga. S. terga picta hñtes. z Squalẽtia. A. splẽdida. C. Squalentia. nitentia variis maculis. De squalore aũt dr̃ in Eneide. a Lacerti. CRI. Stelliones inimicissimi codeis sunt: negãtur semestrem vitã excedere. In Arabia cubitales repiunt: in Niso vero indię mõte. xxiiii. pedũ: in longitudine conspiciunt colore fului: aut punicei: aut cęrulei. b Et mãibus progne. S. Progne nomẽ posuit p nomie. nã philomenã in hyrundinẽ versa est: p q̃ prognẽ. Vel q̃si sororẽ posuit. Vel q̃i eã q̃ fuerat illi⁹ sceleris causa. nã ipa miserat Tereũ ad ducendam sororẽ. A. Progne. In harundinẽ philomẽa fertur ab aliis nõ progne versa. Id autẽ Varro etiã asserit: dicit em̃: Lusciola q̃ luctuose cãere existimatur: atq; eẽ ex Actica progne in luctu facta auis. Latius tñ de progne videto libro. vi. meta.

C. Et manib⁹ progne. Pandionis Athenarũ regis filia fuit Progna. Hęc Tereo thracensi regis nupsit: Verũ cũ ille ei⁹ sorori Philomenę vim intulisset: ac mox linguã procidisset: ne illa scelus queri posset. Progne Itim cõmunẽ filium patri Tereo epulandũ posuit: parabat in mlieres vl vltionẽ re intellecta Tereus. At dii misericordia moti ipm in vpupã. Itim filiũ in fasianũ: Prognẽ in hyrundinẽ. Philomenã in Luscinã cõmutauere. Dicuntq; Prognem hr̃e purpureũ e sanguine interẽpti filii. c Pectus signata. A. occiderat em̃ Itim filiũ: Hinc ait etiã Ouidi⁹. Neq; adhuc de pectore cędis. Excessere notę: signataq; sãguie pluma est. d Piguib⁹ a stabul. S. Plenis. sic et inanes res tenues nominam ecõtrario. A. Pinguib⁹. Pinguia ppter mel ait. e Meropesq;. S. Ostendit meropes esse aues: Sũt aũt virides: & vocant apastrę: q? apes comedũt. A. Meropesq;. Hę aues cunabula ĩ terra faciũt: corpis grauitate phibitę sublime petere. genitores suos reconditos pascentes pallido int⁹ colore pennarũ supne cyaneo: priori subrutilo nidificãt ĩ specu sex pedũ defossa altitudie. Pli. li. x. c. xxxix. aliter gauli dicunt: vt aiũt vulgo etiã ieuoli. f Dulcẽ nidis immitib⁹ ęscã. S. i. crudelitatẽ pullis: qui apũ more nutriunt. C. Dulcem ĩmitib⁹. Iucundiorẽ reddunt orationẽ contraria verba: vt sunt dulce et immite. Preterea cõcitat cõmiseratio: q tã nobile infectũ ęsca sit inutilib⁹ penne auibus. g At liqui di fontes. A. Varro etiam libro. iii. c. xvi. docet. Prope apiariũ debere esse loca vbi pabulũ sit freq̃ns: et aqua pura. Si pabulũ naturale deest: serẽda sũt rosa: serpillũ: apiastrum: papauer: faba: lens: pysũ: ocymũ: medica: maxime cythisum: qd valentib⁹ vtilissimũ est. etenim ab ęquinoctio verno florere incipit: & pmanet ad alterũ ęqnoctiũ autũni: sz vt hoc aptissimũ ad sanitatẽ apium: sic ad mellificũ Tymũ. h Musco. A. viridi lanugine. i Et tenuis fugiens. S. Suspẽdendũ ẽ tenuis: ne incipiãt eẽ duo epitheta. quod apud latinos 9stat esse viciosum. k Vere suo. S. sibi grato & aptissimo. A. Vere suo. conuenienti. l Fauis. A. Fauis est quę fingũt mlti cauatũ e cera cum singula caua sena latera habeãt: singlis pedes dedit natura. Varro libro tertio. m Iuuẽtus. A. apiũ pgenies. n Vicina inuitet decędere ripa ca. S. vt est⁹ possint aquarũ vicinitate vitare. o Hospitiis: A. sedib⁹. p In mediũ. S. Ordo est. In mediũ transuersas salices: & grandia coniice saxa. A. In medium. apibus aquã liquidã vnde bibant: eẽ oportet. eamq; ppinquã quę preterfluat: ita ne altitudine ascẽdat duos aut tres digitos: in qua aq̃ iaceant testę: aut lapilli ita vt extent paulũ: vbi assidere et bibere possint: in q̃ diligenter habenda cura: vt aqua sit pura: qd ad mellificiũ bonum vehemẽter pdest. Varro li. iii. In medium. Ordo ẽ. In medium coniice ⁊c. q Iners. C. tanq̃ lacuna pfluat vt riuus. r Pontib⁹ vt crebris. S. velut pontibus. nam nõ sunt pontes. s Si forte morãtes. S. tarde remeãtes ex pascuis Neptuno immerserit. Deum p aquis posuit. A. Morantes dum pabulant scilicet. t Sparserit. C. torquẽdo aquã in eas merserit. quia illas in aquã deiecerit. v Neptuno. A. aq̃s ipsis. x Casię. A. De his videto in Alexi. Sic etiã de serpillo. y Serpilla. C. Latine piper erraticũ herba dicit: cui⁹ duę sunt spẽs: Vna hortularis siue vsualis: quę in cãpis sabulosis siue arenosis crescit: alia agrestis: q̃ etiã

Floribus insultent: aut errans buccula campo
Decutiat rorem: & surgentes atterat herbas.
Absint: & picti squalentia terga lacerti. †
Et manibus progne pectus signata cruentis.
† Piguibus a stabulis meropesq;: alięq; volu-
Omĩa nã late vastant: ipsasq; volantes. (cres.
Ore ferunt: dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes: & stagna virentia musco
Adsint: & tenuis fugiens per gramina riuus.
palmaq;: vestibulũ aut ĩgẽs oleaster obũbret.
Vt cum prima noui ducent examina reges.
Vere suo: ludetq; fauis emissa iuuentus:
Vicina inuitet decędere ripa calori.
Obuiaq; hospiciis teneat frondentib⁹ arbos.
In mediũ (seu stabit iners: seu pfluet humor)
Transuersas salices: & grandia coniice saxa.
pontibus vt crebris possint consistere: & alas
pandere ad ęstiuũ solem: si forte morantes
Sparserit: aut pceps neptuno ĩmerserit eurus.
Hęc circum casię virides: & olentia late
Serpilla & grauiter spirantis copia thymbrę

cor dr̄: quę nō serpit sed surgit cū ramis duorū palmorū altitudine. z Grauiter. S. modo bn̄ & mltū significat: alias male: vt aut vbi odor cœni grauis. Item graue olentis auerni. a Thymbrę. S. Genus est herbę abundantis in Phrigia. A: Thymbrę. Hęc alio vocabulo satureia dicitur. seritur mense februario. Pli. lib. xix. Colu. vero lib. x. c. iiii. sic ait: Aut etiā thymbrę vł nostratis. Cunelę: quam satureiam rustici vocant. In Plinio aūt li. secūdo. Cunila sp legitur. C. Thymbrę. hęc latine satureia dicitur a Saturis: qa vtētes in venerē pronos reddit. vt Satyri sunt: abundat in agro troiano: vbi templū est Apollinis: q. inde Tymbręus dicitur: b Violaria. S. loca vbi nascunt̄ violę. c Ipsa aūt aluearia. A. Aluearia sunt optima cortice: secūda ferula: tercia vimine. Pli. li. xxi. Varro aūt li. ii. ait: q alii faciūt aluos ex viminibꝰ: alii e ligno ac corticibus: alii ex arbore caua: alii fictiles: alii etiā ex ferulis q̄dratas lōgas. pedes circiter tres: lata spedem. Hęc omia vocant a mellis alimonio aluos. Aluearia. Hoc alueare: & hoc aluearium: hęc aluus: et hęc alueꝰ. Sic thymus & thymū. cytisus et cytisū legimus in Var. Colu. & Plinio. Sic etiā satureiā in singulari: & satureia iplurali reperimꝰ. d Angustos hēant aditus. A. Colu. docet li. x. aditum fore capacē vniꝰ tm̄modo: sed plures esse debere q̄ facilꝰ apes intrant, exeantq;: e Vtraq; vis apibꝰ pariter metuēda. S. tam caloris q̄ frigoris: q; licz vtrūq; equali mō metuēdum sit. tn̄ dissimilr nocet: nā calore liqfacta defluunt mella: q̄ si fuerint frigore condurata constrictas apes interimunt.

omnis frigoris aut iniurię aditus obstruuntur. odore &c. nō graui: vt qua pleriq; p Galbano vtuntur. Meminit et Varro li. iii. o Et visco et phrigię &c. A. Ordo est suāt glutē quod est lentius. & visco & phrigię idę pice. p Seruant. S. Seruant mire ait. Nam apes pilas q̄sdā aluearibꝰ faciūt: de qbꝰ postea cęrea tecta cōponūt. q Pice idę: A. de hac superius. r Si vera est fama. S. Si credēdum est apes posse terrā effodere. s Sub terra fodere larē. A. Circa Thermodoontē fluuiū duo apiū genera: Alię in arboribus mellificant: alię sub terra triplici cęrarū ordine vberrimi prouentus. Pli. li. xi. c. xvii. t Penitꝰq; cauis. A. Valde cauis. v Pumicibꝰ: A. lapidibꝰ. x Antro. A. cauerna: y Et leui: rimosa cubilia limo. S. Alii vt leui legunt. vnꝰ tn̄ sensus est: nā hoc dicit: q ille nimio labore pficiūt: Tū leui iūge rimosa cubilia circūfouens limo: etiā raras frōdes supinīice: qd ideo fit: ne vel limꝰ crepet: vel cauernę: aut sole penetrēt: aut frigore. A. Limo fimo: bubulo: ingt Pli. z Taxū. S. Veēnatā arborem ipse in Bucolicis: Sic tua cymeas fugiāt examina taxos: mel enim exinde pessimū gignitur. a Rubentes cancros. S. Odore eni ipo pereūt. Rubentes aūt cū vrunt̄: non qui p p naturā sint huiꝰ coloris: A. Cācros. grauis & tetri odoris: nō solum virentia: sed & q̄libet res phibeant̄: sicuti cancri nidor quū est in ignibꝰ adustus: aut odor palustris coeni. nec minꝰ vitentur cauę rupes: aut valles argutę: quas gręci Echus vocant. Colu. li. x. c. v. Cancrorū odore si quis iuxta coquat apes exanimātur.

Floreat: irriguumq; bibant [b] violaria fontem
Ipsa autem: seu corticibus tibi suta cauatis.
Seu lento fuerint [c] aluearia vimine texta.
[d] Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems: eadēq; calor liquefacta remittit
[e] Vtraq; vis apibus pariter metuenda: neq; illę
Ne quicq; in tectis [f] certatim [g] tenuia cęra
Spiramenta [h] linunt: [i] fucoq; & [k] floribus [l] oras
Explent: collectūq; [m] hęc ipsa ad mūera [n] gluten.
Et [o] visco & phrigię [p] seruant [q] pice lentius idę.
Sępe etiā effossis ([r] si vera est fama) latebris
Sub [s] terra fodere larem: [t] penitusq; repertę
[v] pumicibus q; cauis: exesęq; arboris [x] antro.
Tu tamen & [y] leui rimosa cubilia limo
Vnge foues circum: et aras supiniice frondes:
Neu propius tectis [z] taxū sine: neue [a] rubentes
Vre foco cancros: [b] altę neu crede paludi. (su:
Aut vbi odor coeni grauis: aut vbi cōcaua pul
Saxa sonant: [c] vocisq; offensa [d] resultat imago.
[e] Quod supest: vbi [f] pulsam hyemē sol aureꝰ egit

f Certatim. A. cum certamie. g Tenuia spiramenta. S. exitus. Alibi Seu spiracula ditis. A. Tenuia spiramēta: rimulas. C. Spiramēta linūt. vt paulo supra demōstratū est. Spiramēta tenues rimas: p quas saltē spūs īgredi possit. h Linūt: A. inūgunt. Circūlini aluearia fimo bubulo vtilissimū inqt Pliniꝰ li. xxi. i Fucoq;. S. Fucus genꝰ ē herbę: vñ tingunt̄ vestes: Fucū āt flores p cęra posuit: quā ex his colligūt rebus. A. Fucus est herba rubea qua vestes tingunt̄: Fucus eni color dr̄. C. Fucꝰ spēs herbę est: de q̄ lana inficit̄. Fucus eni dr̄ quo mulieres colorant̄: & p trāslationē oīe figmentū fucū dicūt. k Et floribus. A. Flores q; latiores a ditibꝰ circūstruūt apes: vt Pli. scribit. l Oras. S. fissuras. m Hęc ipsa ad mūera. S. ad officia coangustādarū cauernarū. n Gluten. A. confectionē quandā ea aūt (vt Pli. li. xi. c. vii. ostendit) Propolis dr̄. Ait eni sic. Propolis crassioris iam materię additis floribus: nō tn̄ cęra: sed fauorū stabilimentū: qua

Plinius libro vndecimo. CSIS. Cancri hyeme aprica litora secantur ęstate in opaca gurgitū recedunt: autumno & vere pinguescunt plenilunio magis: quia noctu sydꝰ tepido fulgora mitificat: vita his longa: pedes octeni fœminę primꝰ pes duplex: mari simplex: sole cancri signo trāseunte: cancri cadauer in sicco positū: in scorpionē transfigurari ferunt: ait Pli. b Altę paludis. ne facile merganī: A. Altę palu. Aqua em̄ nō debet ascēdere duos aut tres digitos: ut iam ōndimus c Vocisq; offensa. S. Resonat echo repcussa. quā apes vehementer horrere māifestū est. A. Vocis imago. Echo intelligit̄. Imago vero quasi imitago dicit̄. d Resultāt. A. Inimica apibꝰ echo est resultāti sono: qui pauidas alterno pulset ictu: Inimica & nebula. Pli. li. xi. e Quod supest. A. quod restat docebimus. f Pulsam hyemem. S: secundū Physicos: qui dicunt tpe quo hic hyems est: ęstatem esse sub terris: & versa uice: cū hic ęstas illic hyemē: qd etiā Lucretius exequit̄: & trahit in argumentū putealem aquā; quę ęstate frigidissima est:

hyeme vero calidissima. A. vbi pulsam hyemẽ. Alexãder Aphridisę⁹ ꝓbleumatũ sectiõe sexta sic ait: Cur putealis aq̃ ĩ hyeme calida est: in ęstate aũt frigida. Rñdẽdũ ꝙ contrariũ: semꝑ fugit: vtpote sibi infestũ cõtrariũ: Cũ ergo calidũ & frigidũ inuicẽ inter se contraria: atqꝫ coruptoria sint: nõ dubiũ quin ꝑ ęstatẽ calor aerẽ ambiat calidum: inqꝫ terrę sinus atqꝫ penetralia fuget frig⁹: et ob hoc aquã frigefaciat. Per hyemẽ vero frigore dominãte: in aere calor porro in terrę penitissima diffugiẽs calefacit. Nam ita natura sanxit. Vt contraria in eodẽ loco: ac per idem tẽpus simul manerent. Hęc illę. Tamẽ eadẽ fere Lucretius q̃z dixit: quũ ait frigidior: cur ĩ puteis ęstate sit humor: arescit: quia terra calore. ⁊c.
g Illę cõtinuo. A. Hyeme apes cõdunt̃: ante fabas florentes non exeunt ad opa et labores: nullusqꝫ cum ꝑ cœlũ licuit otio perit dies. Primũ itaqꝫ fauos cõstruũt: ceryntĩ fingunt. hoc est domos: collasqꝫ faciũt: deinde sobolem: postea mella. Pli. li. xi.
h Metuntqꝫ flores. S. secant. Vñ & messores dicti sunt. Sane meto metis: ꝓteritũ facit messui.
i Et flumĩa libant. A. sine aqua (inqt Colo. li. x.) neqꝫ faui neqꝫ mella: neqꝫ pulli deniqꝫ figurari queũt. Est igit̃ opus vt aqua sit apibus vicina.
k Hinc. S. ex florib⁹ scꝫ ex quib⁹ primo mel mox pullos efficiunt. A. Hinc. ex floribus & aquis.
l Nescio q̃ dulcedine. S. Quadã archana rõne naturę. A. dulcedine. dulcis enĩ est sobolis oĩbus fere.
m Ceras. A. Celsus ait vt inqt Colu. lib. v. ex floribus ceras fieri: ex matutino rore mella: quę tanto meliorẽ qualitatẽ capiũt: quanto iucũdiore sit materia cera confecta.
n Et mella tenacia fin. S. quia cũ inuersi sint faui. mel tamẽ inde nõ funditur: Vnde ait tenacia quę in resupinatis fauis coherent.
o Caueis. SER. aluearibus. AN. alueis. p Aestatem liquidã S per ver serenũ. A. ęstatem liquidã. Ver serenũ: ait enĩ inferius: Ergo vbi ver nacte sudum.
q Agmen. A. examẽ. Quippe talis ẽ apũ natura. vt pariter q̃qꝫ plebs genereť cũ regibus: qui vbi euolandi vires adepti sunt consorita dedignať vetusciorũ: multoqꝫ magis imperia. Itaqꝫ duces ꝓcedunt cũ sua iuuentute q̃ vno aut altero die in ip̃o domicilii vestibulo glomerata consistens egressu suo ꝓprię desideriũ sedis ostendit. & cętera. Colu. li. x. r Nare. C. volare. quia mutua est translatio a nauibus ad aues. vnde mare veliuolũ dixit: e remigio alarũ. s Contẽplator. S. pro intuere. Nam tempus futurũ pro p̃senti posuit ab impatiuo mõ. A. Contemplator: inspice: aduerte. t Aquas dulcis. S. propter hoc ait supra. Et tenuis fugiens per gramina riuus.

Sub terras: cœlumqꝫ ęstiua luce reclusit:
Illę [g]continuo saltus syluasqꝫ peragrant:
Purpureosqꝫ [h]metunt flores: & [i]flumina libant
Summa leues: [k]hinc nescio [l]qua dulcedine lętę
Progeniẽ nidosqꝫ fouent: hinc arte recentes
Excudunt [m]ceras: & [n]mella tenacia fingunt
Hinc vbi iam emissum [o]caueis ad sydera cœli
Nare ꝑ [p]ęstatem liquidam suspexeris [q]agmen:
Obscuramqꝫ trahi [r]vento mirabere nubem.
[s]Contẽplator: aquas dulces: & frondea semꝑ
Tecta petunt: huc tu iussos asperge sapores
[v]Trita melisphylla: et [x]ceryntę ignobile gramẽ
[y]Tinnitusqꝫ cie: et [z]m̃ris quate cymbala circũ:
Ipsę [a]considunt [b]medicatis sedibus: ipsę
Intima (more [c]suo) se se in cunabula condent.
¶ Sin aũt ad pugnã exierint (nã sępe duobus
Regibus [d]incessit magno discordia motu)
Cõtinuoqꝫ [e]animos vulgi: et [f]trepidantia bello
[g]Corda licet longe pręciscere: nanqꝫ [h]morantes

v Trita melisphylla. S. Varro hanc herbã apiastrũ dicit in tertio libro operis rustici. A. Pli. lib. xx. sic ait Apiastrũ Igini⁹ quidẽ: melisphyllon appellat. Hęc ille. Interp̃tať ãt ut aiũt alii mellises. i. apis. Phillon foliũ: herba enĩ est: cui⁹ folia mel sapiũt. Idem vero Pli. li. xxi. scribit. Melisphylo siue meliterna: si pungant̃ aluearia, nõ fugiẽt: apes nullo enĩ magis gaudẽt flore Copia isti⁹ examina facillime cõtinent̃. Item p̃sentissimũ est cõtra ictus earũ vesperarumqꝫ & araneorum: item scorpionũ ⁊c. C. Melisphylla apiastrũ est. Varro ait de apiastro: ꝙ alii melisphylon: alii mellimen appellant: Sunt etiã qui credãt melliloton eandẽ esse herbam: alii volũt differre.
x Ceryntę ignobile. S. vile vbiqꝫ nascẽs. A. Ceryntę herba ẽ folio candido incuruo: cubitať: capite cõcauo mellis succũ habente florum eius auidissimę sunt apes. atqꝫ etiã sinapis. Pli. lib. xxi. c. xxiiii. C. Cerĩthę magna est copia in Euboea: in q̃ eiusdẽ noĩs etiã opidum fuisse dicunt.

y Tinnit⁹qꝫ cie. A. Varro li. iii scribit: Qñ noua examina volant iaciũdo inter apes puluerẽ & circũtinniendo ęre ꝑterritas quo voluerint, perducet Mellarius. & Pli. li. xi. de apib⁹ inqt. Gaudẽt plausu atqꝫ tinnitu ęris: eoqꝫ conuocant̃. z Matris. cymbala. S. q̃ in eius tutela sunt: ideo ꝙ similia sunt hemiciclis cœli: quibus cingit̃ terra, q̃ est mater deoꝝ. A. Matris cymbala: Instrumenta erant: quibus vtebant̃ in sacris. Cybeles deoꝝ matris.

a Ipsę. C. sua sponte: sine tua opa.
b Medicatis sedibus. AN. Solent enim mellarii locum aliquem oblinire apiastro cęterisqꝫ reb⁹ quibus delectãt̃ apes: vt ibi considant: vbi cõsederunt, afferunt aluum prope easdem illiciis intus & prope apposita fumo leui circumdato cogunt eas intrare. Varro inquit libro tertio. CRI. Medicatis: aspersis odoribus: de q̃bus dictũ est. s̃.
c More suo. SER. Naturali ratione: cuius causa nõ redditur. Quis enim nouit: cur ęris sono redeant in aluearia: licet ipsę paulopost dicat. Crepitãtiaqꝫ ęra secutę. Dictęo cœli regem pauere sub antro. Sed & hoc poeticũ est.
d Incessit. SER. ingruit: inuasit. Alibi incessi muros ignes ad tecta volare: & incessit regibus figuratum est. Nã incessit reges dicimus.
e Animos. CRI. audaciã et tumorem illum ex ira. vt pone animos: & pulsus abi.
f Tripidantia bello. SER. Alacritate pugnandi: non timore: alibi, exultantiaqꝫ haurit. CRI. Trepidantia non timentia: sed; festinantia ad pugnã. g Corda. S. pauor pulsans. h Morantis. S. tarde intercędentis.

Martius ille ẹris rauci canor increpat: & vox
Auditur [i] fractos sonitus imitata tubarum.
Tum [k] trepidẹ inter se coeũt: pẽnisq; [l] coruscãt.
[m] Spiculaq; exacuũt rostris: ap[n]tãtq; lacertos.
[o] Et circa regem: atq; ipsa ad [p] prẹtoria densẹ
Miscentur: magnisq; [q] vocant clamorib⁹ hostẽ.
[r] Ergo vbi [s] ver nactẹ sudũ: [t] camposq; patentes:
[v] Erumpũt portis [x] concurritur ẹthere in alto.
Fit sonitus: magnũ mixtẹ glomerãtur in orbẽ:
Prẹcipitesq; cadunt: [z] non densior aere grando:
Nec de concussa tantum pluit [a] illice glandis.
Ipsi [b] per medias acies insignibus alis
[c] Ingentes animos angusto in pectore versant.
Vsq; adeo obnoxi: ñ cẹdere/dũ grauis aut hos
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorũ: atq; hẹc certamina tanta
[d] Pulueris exigui iactu compressa quiescent.

i Fractos. S. collisos. C. Audit fractos ꝛc. Dum vult exp̃mere ꝙ voce sua clãgorẽ tubaꝶ imitãt: ip̃e eundẽ sonitũ suoꝶ v̾boꝶ cõpositione exprimit: qđ mirũ est. Fractos: q̃a ñllo musico instrumẽto magꝭ fractus sonit⁹ gignit: nec min⁹ cõtinuat⁹. k Trepidẹ inter se coeũt. S. festinãt inter se in aluearib⁹. C. Trepidẹ. festinẹ: vt ne trepidate meas teucri defendere naues. l Pennisq; coruscant. S. quẽad modũ scuta milites commouẽt. C. Coruscant & crebrũ motũ sil' & splendorẽ: q ex pennarũ motu exoritur exp̃ssit. Sed q̃m splendor crebrã hab; mobilitatẽ: iccirco coruscare crebro moueri sẹpe dicit. m Spicula. C. Hoc ex fantasia sua. Cẹterũ aculei: q̃bus pũgũt ex posterioribus sunt. n Aptantq; lacertos. A. p̃stat in metaphoris. o Et circa regẽ. A. Mira apum circa regẽ obedientia: quũ procedit totũ examen circa eũ cõglobatur: cingit. p̃tegit. videri nõ patitur. Pli. li. xi. CRI. Circa regem. Prẹbet em̃ munus deuotorũ satellitum: vt parati sint: regis vitã sua morte defẽdere.

p Prẹtoria. ANTO. Dicta ꝙ ibi resideat prẹtor ad diffiniendum. CRI. Prẹtorium in vrbe dicimus: vbi prẹtor ius dicit. Verum militiẹ prẹtorium appellamus: vbi prẹfectus exercitus p̃sidet: siue p̃tor: siue consul: siue quicunq; alius sit. Nam & in classe p̃toriã nauem dicimus: quẹ exercit⁹ ĩpatorẽ gerit: in castris tabernaculũ eiusdẽ p̃toriã appellam⁹. q Vocant hostẽ. S. p̃uocant. r Ergo. C. hic p̃toriũ. q: regẽ: ducẽ. exercitũ. ponit. s Ver nactẹ sudũ. S. Serenũ post pluuias: vt per sudũ rutilare vident. A. nactẹ: inuenerũt. Ver sudum. i. siccũ sine hũo: vt ait Fẹstus. t Camposq; patentes. S. Aereũ: purũ et liquidũ: nõ nubibus clausum: & ita aer campus est apũ: vt mare nauiũ: hoĩm solum. Ipse iu q̃nto dicit. Subtrahitur q; solũ. v Erumpunt. C. vt feroces milites.

x Concurrit. C. fit sonitus: et cetera hmõi. Mirũ poetẹ ingeniũ demõstrat: vt in re leuissima: fortissimorũ viroꝶ pugnam exprimat. z Non densior aere grãdo. S. In aliis enim bellis victi tm̃ pereunt: In certamĩe vero apũ etiã victrices: Nã dictum est: Animasq; in vulnere ponũt. a Tantũ glandis. S. erit nomĩatiu⁹ h ẹc glans. b Ipsi. C. q̃si dicat: prẹter cẹteros nam emphasim hab; p̃nomẽ. c Ingentes aĩos ãgusto in pectore versant. SER. Statius. Maior ĩ exiguo regnabat corpore virtus. Homerus. μικρος μεν εην δεμας αλλα μαχητης d Pulueris exigui. S. Quia cum puluerem viderint: sperant tempestatem futuram: quẹ eis plurimũ nocet. A. Varro li. iii. sic ait: Quẹ crebrius inter se pugnabũt: aspergi eas oport; aqua mulsa: quo facto: nõ mõ nõ desinũt pugna: sed etiã confertiũt se lingentes ꝛc. e Deterior qui visus. S. peior a malo dr̃.

deterior a meliore. f Prodigus. S. nõ mella cõficiens: sed mella cõsumẽs: iõ regẽ solũ pcipit occidendũ: quia eo amisso: suus dissipat exercitus. Nã vt binę regũ facies ita corpora plebis. A. Prodigus ɔsumptor: Prodigere ẽm est cõsumere: vt docet Pest⁹. g Vacua. A. Altero. s. rege. h In aula. A. Aula: ea atriũ dr̃: aulizo aũt ĩ aula habito: C. In aula. quia vocauerat regẽ. i Alter erit macul. A.

SER: Aut in terram: aut reuera terrã propter puluerem: r Parib⁹ lita corpa guttis. S. similib⁹. i. aureis: habentes distincta corpa: nã lita ẽ illita. distincta. s Potior soboles. S. ad mella. s. pcreanda. t Cœli tpe certo. S. Et cũ oriũt Pleiades: & cũ occidũt. i. verno tẽpe & autũno. t Dulcia mella. S. Nõ est supfluũ epitheton. nam iõ dic dulcia: quia etiã sũt amara: vt corsicana sicut in Bucco. diximus.

Aristoteles lib. v. sic ait: Ducũ apum duo sunt genera. Alterũ fuluũ: quod pstanti⁹ est. alterũ nigrũ: magisq variũ. Magnitudo his dupla q̃ cęteris: nec vn⁹ in quoq examie dux, sed plures. Pli. vero li. xi. Sic apũ rex non vermiculus nascit vti alię: sz stati penniger. Reges plures inchoant nec desunt: P⁹ea ex his soboles: quũ adulta esse cœpit: concordi suffragio teterrimos necat: ne distrahant agmina. Duo ãt genera eorũ: melior niger: variusq omib⁹ forma semper egregia: & duplo q̃ cęteris maior pennę breuiores: crura recta: ingressus celsior: i frõte macula: quodã dyademate candicãs: mltũ etiã nitore a vulgo differunt. illud quod constat imperatorẽ aculeo nõ vti: si quis ei alam detrũcet nõ fugiet examen: quũ processere se quęq pximã cupit esse: & in officio conspici gaudet: fessum humeris subleuãt. Validius fatigatum ex toto portãt. Vbicunq ille cõsedit: ibi cũctarum castra sunt: tunc ostenta faciũt: priuata ac publica vna dependẽtes in domib⁹: templisue: sedere in ore infantis Platonis: tunc etiã suauitatẽ illã predulcis eloquii portendẽtes: semp duce prehenso totũ tenet agmen: amisso dilabitur: migrãt q ad alios: esse vti sine rege nõ pñt. Iuuitę autem interimunt eos quũ pl'es fuere: potiusq nascentiũ domos dirimũt. hec Pli. k Squalentib⁹. S. splendentib⁹ qd a squamis venit: vt Squamis auroq trilicẽ. nam a squalore sordidum significat: vt squalentẽ barbam. CR. de quo verbo dicitur in eneide: vbi melius cadit. l Ardens. AN. lucens. m Melior insignis et ore. Diascole est. n Ore. A. Aspectu et forma. o Facies. A. Est facies totius corpis forma. dicta facies a factura corpis: vt ait Noni⁹. p Alię turpes horrẽt. A. apes sunt et rusticę: syluestresq horridę: aspectu multũ iocũdiores: sed ope ac labore pstantes. vrbanarũ duo genera: optimę breues: varięq: & in rotũditatẽ cõpactibiles. Deteriores lõge. et qbus similitudo vesparum. Etiã deterrimę ex his pilosę. In ponto sũt q̃dam albę: q̃ bis in mẽse mella faciunt. Pli. lib. xi. q Terrã sicco spuit ore.

Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos:
Deterior qui visus: eũ ne prodigus obsit
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens.
Nã duo sũt genera: hic melior: insignis & ore
Et rutilus clarus squãmis: ille horridus alter
Desidia: latamq trahens inglorius aluum.
Vt binę regum facies ita corpora plębis:
Namq alię turpes horrẽt: ceu puluere ab alto
Cum venit: & terram sicco spuit ore viator
Aridus: elucent alię et fulgore choruscant
Ardentes auro: & paribus lita corpora guttis.
Nec potior soboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tm̃ dulcia: quantum
Et liquida: & durũ bacchi domitura saporem.
At quũ incerta volant: cœloq examĩa ludũt:
Contẽnũtq fauos: & frigida tecta relinquũt:
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus phibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quisq cunctantibus: altum
Ire iter: aut castris audebit vellere signa.
Inuitent croceis halentes floribus horti:

x Mella pmes. A. Mellis cõficiendi tpa duo sunt: ver atq autumn⁹ Sed vernũ suaui⁹. cãdidius enĩ pstanti⁹ autũnali est. auctor Aristo. li. ix. de aialib⁹. sicuti aũt duo conficiẽdi tpa ita eximẽdi. Colu. ãt li. x. scribit Q peracto solstitio vsq ad ortũ caniculę: qui fere dies triginta sunt: pariter frumẽta et faui demetũt a canicula fere post diẽ. L. arcturus orit. post arcturi exortũ circa ęquinoctium librę: fauorũ secũda ẽ exẽptio. Varro ꝑo libro. iii. scribit: tria tempora fauorũ eximendorũ. de quib⁹ inferius dicã: ibi. s. Duo tempora messis. y Et liquida. S. defecata sine sordibus: nã q̃ fluunt mala sunt C. Liqda: pura: defecata. z Durũ bacchi do. saporẽ. S: Bene aũt ait saporẽ: quia maiores vina asprima: mellis dulcedine tpabãt. A. Aristeus prim⁹ oim mel miscuit vino suauitate pcipua: fit aũt mulsũ a musto cũ quiq cõgiis austerimusti cõgio mellis: et salis cyatho subfervefactis. Pli. li. xiiii. C. Bacchi do. sapo. Nã vina durioris saporis melle cõcinant, fit q mulsũ: quod Aristei inuentũ esse dicũt. a Frigida tecta. S. melle vacua inoperosa: contra. feruet opus. Theren. Mirum hi hoies frigent. b Instabiles aios. S. suadẽs inanem vagandi licentiam. c Ludo iani. A. i. ab ludo phibebis inani. tunc ẽm nõ mellificãdi grã exeunt: d Quisq. S. et subaudi militũ: aut qsq de exercitu. ANT. Quisq̃: id est aliqua apum: Nam (vt scribit Plinius) si quis alam regis detruncet: nõ fugiat examen. Quisq pterea et masculino & fœio generi iungit. Ter. in Eu. Quãdoquidẽ illarũ neq te quisq nouit. Vbi nondũ Quisq p muliere dictum. e Altũ iter. S. Aut ludẽdo in altũ volare: aut in bella pcedere. f Inuitẽt croceis halen. flo. horti. S. Tã odoris optimi q̃ caloris: non ẽm dicit illic solũ crocũ esse debere. C. Croci: vt referũt: q de herbis scribũt duplex gen⁹ est. Ali⁹ cõis q orientał dr̃: ali⁹ hortulan⁹ infectiu⁹ vocatur: quia inde sericũ inficiũt. Carramiq flos est. Dicunt enim carramũ herbam q̃ habet folia longa, diuisa et spinosa: thyrsum aũt lõgũ & spinosum: in q sunt capita ro

Et custos furum: atq̧ auium cum falce ^g saligna
^h Hellespontiaci seruet tutela priapi.
^i Ipse thymum pinosq̧ ^k ferens de montib⁹ altis,
Tecta serat late circum: cui talia curę
^l Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas: & amicos ^m eriget ^n imbres.

tumida cum flore croceo semen albū/oblōgū & angulosum: q̄ psitacus auis pascitur: hūc gręce cinicū & gincum appellant, ait Diascorides. puto priorē illā spēm apd priscos: nō ita seri cōsueuisse: vt seqn tibus deinde tpibus satā eē videm⁹. Nā pauci qui de re agraria scripserūt: raro hui⁹ meminerūt. Corycium crocum Diascorides ceteris pponit. g Falce saligna. A. Pli. li. xix. c: vii. sic ait: Hortosq̧ & foros tm̄ contra inuidentiū fascinatiōes dicari videm⁹ i remedio saturnica signa: hęc ille. Cur aūt falx Saturno detur: libro. ii. Geor. ostendim⁹. Et Colu. li. xiii. de cultu hortorꝫ sic ait: Sed truncū forte dolatum arboris antiq̄ numē venerare Typhali terribilis mēbri medio: qui sp in ortu lugunibus puero: prędoni falce minetur. Diodorus aūt scribit li. v. q̄ hunc deū Typhalū alii typhonē noīant. dicit aūt ēesse hortis: vt ait Seruius propter eorꝫ fœcunditatē. hortꝫ ēm nūq̄ sine fructu sūt. h Hellespontiaci seruet tutela priapi. SER. Non dicit Priapū illic ēe debere: sed precipit tales esse hortos: vt mereantur deum habere custodem. Hic autem priapus fuit de Lampsaco ciuitate Hellesponti: de qua pulsus propter virilis membri magnitudinē: post in numerū deorū receptus: meruit numem esse hortorꝫ. De hoc Horatius. Nam fures extra cohercet: obscœnoq̧ rubet porrectus ab inguine palus. Ast īportunas volucres in vertice arando: Terret fixa. Dicitur aūt ēesse hortis: ppter eorum fœcūditatē: nā cū alia terrena semel creat aliquid sine fructu sūt. A Hellespontiaci pria. Fabulant̄ antiqui filium Dionysii ac veneris priapū fuisse. ducti vero satis simili coniectura: q̄ qui vino īdulgeāt: natura ad venerē pmptiores nō solū aūt in vrbiū templis: sed in agrestib⁹ q̄z locis tanq̄ vinearū atq̧ hortorꝫ custos colit̄: trutū: fures castigās huic deo sacra cū ludo & risu fiebant. Diodo. li. v. Priap⁹ item portus: & vrbs ad mare Hellesponti sita: nomē habens a Priapo: qui apud eos celebratur: hunc ab iunioribus in deū habitus est. Nam Hesiodus priapū nō nouit. Strabo li. xiii. C. Priapi. De hoc ita ait Strab. cū de Phrygia scribit. Priap⁹ port⁹ est et vrbs ad mare sita: siue a Milesiis: siue a ciziceneis condita: & nomen habent a Priapo: q̄ apud eos colit̄: siue ex horneis: qui apud Corinthum sunt/ nomen acceperit: siue liberi patris & nymphę fili⁹ dicatur: homies pfecti ad eū colēdum/ moti sunt: nam hęc regio et finitima pariana & lampsacena, vineis abundāt hinc a iunioribus deus habitus est. Nā Hesiodus Priapū nō nouit. Diodo. aūt siculus scribit Hircū ęgyptii deificarūt: vt gręci priapū: ppter eā corporum partē: a qua fit oīm ortus: nā pudēdis: nō solū ęgyptii: sꝫ alii pl̄es sacra faciūt: tāq̄ causę aīarꝫ generatōis: Alio aūt in loco idē ait: priapū Dionysii & veneris filiū fuisse volūt phylosophica quadā rōne: nā qui vino calēt in venerē proni efficiūt̄. Alii dicūt virile mēbrū priscos fabulose Priapū appellasse. nōnulli volūt hoc mēbrū. eo q̄ generandorꝫ hoim cā sit esse: imortalitate donatū. Hęc Diodo. Eusebi⁹ aūt Pāphilus ait vim feminalē: q̄ in terrā descendit priapū esse. Cui⁹ q̄d ad sacros ptinet fluctus bona dea: quod aūt ad arbores Diouysius appellant̄. Ego vero puto iccirco hortorū deū putari: quia nulla agrorū spēs hortis est feratior. i Thymū. A hortis maxime aluearia & apes cōueniūt res pcipui quęst⁹ quū fauit. harū ergo cā optet serere thymū apiastrū/ rosam/ violas/ lilium/ cytisim/ fabā/ papauer: Casiā melilotū/ melisophilū/ ceryi thym/ sinapim/ arbores item q̄ pxime seri ɔueit: quę et euolātiū examia inuitēt: nec lōgi⁹ abire patiant̄: & genistas circūseri aluearis gratissimū. Pli. li. xxi. ca. xxiiii: Thymi duo genera. Candidū: radice lignosa in collib⁹ nascens: q̄d et pfert̄: Alterū nigri⁹/ florisq̧ nigri pcordiis medetur ex aceto cū melle: q̄ potio dat̄: & in alienatōe mentis ac melācolicis Pli. li. xxi. Varro āt li. iii. scribit. Thymū aptissimū eē ad mellificiū: ppter hoc siculū mel inqt fert palmā: quod in Thymū bonū & freq̄ns ē. Et Colu. li. x. ait: q̄ saporis pcipui mella reddit thym⁹. Thymo deinde pxima Tymbra: serpillūq̧ et origanū. k Pinosq̧ ferēs: A. Ceras tm̄ ex oīm arboꝛū satorūq̧ florib⁹ cōfingūt apes: excepta rumice et clenopde. Herbarū hęc genera. Pli. lib. xi. l Ipse. S. s. diligens rusticus & cultor agrorū: m Irriget. S. id est infundat. n Imbres. SER. aquas. Iuuenal. In tenuis plantas facili diffundit̄ haustu.

[o]Atq; equidē extremo ni iam sub fine laborū
[p]Vela traham: & terris festinē aduertere prorā: [q]
Forsitan & pinguis hortos [r] quę cura colendi
Ornaret canerem: biferiq; rosaria pesti. [s]
Quoq; modo potis gauderent intiba riuis [t]
Et virides apio ripę: [v] tortusq; per herbam [x]
Cresceret in ventrē cucumis: nec sero comantē [y]
Narcissum aut flexi tacuissem vimen acanthi: [z]
pallentesq; hederas: [a] & amātes littora myrtus.
Nanq; sub oebalię memini me turrib⁹ altis [b]
Qua niger [c] humectat flauētia culta galesus [d]

o Atq; equidē. AN. Excusat se cū de hortis nō scribat: p Vela trahā. S. ꝑ traherē. A. Vela trahā. a nautis ducta metaphora: qui portui vicini aut littori vela contrahunt. q Et terris festinē aduer. prorā. S. Illā allegoriā respicit: q̄ ē vsus in primo. Ades & primi legis littoris orā. Itē pelagoq; volans da vela patenti. Festinem pro festinare. ad/uertere: appropinqre. r Pinguis hortos. S. i. foecūdos. s Biferiq; rosaria pesti. S Pestū oppidū est Calabrię: in quo vno āno bis nascūt rosę. A. In Lucania pestū oppidū ab grecis Possidonia appellatū a Dorensi/bus conditū: vt Pli. li. iii & Solin⁹ aiūt. Strabo itē lib. v. sic ait: Hoc vero tpē sinus ipse Pęstan⁹ nūcupaī. verum vrbs ipa pos/sidonia pestū vocaī med dio i sinu locata. Vtq; alii dicunt: tanta ibi cœli in/dulgentia viget: q̄ bis in anno fructus quo solam & rosas ipsas ꝑducit. qd qdem hic Maro oñdit. C. Pestū. de hoc Stra. ita scribit: vt ponat p⁹ Campaniā & terrā Samnitū in picentinis ait enim ad mare Tyrrhenū picenti/norū natio colit: eorū ps modica picentinorū: qui adriam habitant: q̄s Ro/mam posidoniatem in sinum colonos traduxe/re. Hoc vero tpe sin⁹ ipse pestan⁹ appellaī. Vrbs vero ipa posidonia pestū vocaī. Q. aut florida sit regio: plurimi poetę testanī: qui pestanas rosas/pestanosq; flores dicunt. Sic Propertius. Vidi ego odorati victura rosaria pesti: sub matutino cocta iacere noto. t Intiba. A. De his videto li. i. Geor. C. Intiba. gręcū nomen qdam putāt: q̄ Endiuia latine dicaī. Arabice hundebe. Plinius aūt ait: Intibam erraticā apud nos quidem ambulā appellāt: in ęgypto cycoriū vocant: qd syluestrę sit Sati/uū aut ferin. Et infra quidē ꝑpter singularē salubritatem chreston appellant. Alii pancracion: qd syluestre gen⁹: alii hedrimoda. Stephan⁹ aūt cycorion endebani intubā ap/pellāt. v Virides apio ripę. A. de apio ęgloga sexta. C. Virides apio ripę. Quia in locis hūidiorib⁹ viuatius surgit apiū: vt ait Macer. Est apiū dictū: qd apes hāc ferre sole/bāt. victorius veterū fieret: dum more triūphus: Arabice dicit Rophi: grece Selinon. Hui⁹ duo sūt genera: domesti/cū & agreste. agrestis quiq; sunt species. aquaticum: hy/droselinon: quod & Macedonicū dicitur: & latine olixa/trum: Et est montanū Oresolinon: & est quarta spēs dictū a patica petroselino. Quinta Smirnion. Et est apium a ranis dictū Batrachion. Coronabāī apio in cōuiuiis: quia herba hmōi ebrietatē arceri putabant: Huius herbę virtus prima calefacit: secunda attenuat & incidit: tertia prouocat vrinā: & menses muliebres. Valet ad tussim & venena. x Tortusq; ꝑ herbā cresceret in ven. cucu/mis. S. incuruatiuā. Id est aūt sic: quia ꝑ herbā: nā rectus crescit si pendeat. Sane hic cucumis: hui⁹ cucumis declinatur. sicut agilis. secundū idoneos. nam Neoterici h⁹ cucumeris dixerūt sicuti puluis pulueris. A. Tortus cucumis. Crescūt cucumes qua cogunī forma in Italia virides: & q̄ minimi. in ꝑuintiis maximi et citrini aut nigri. Si vas cū aqua subiiciaī a quatuor digitoꝝ interuallo descēdūt in posterū diē: at si oleū eodē mō sit: in hamos curuanī: quū magnitudinē excessere pepones. vocanī. Proueniunt & mali cotonei effigie: q̄s malepeponas vocant: nō pen/dent: hi humi retūdanī. pli. li. xix. vtq; etiā ex li. xx. coligi potest: Cucumeres torti dicunī pepones rotundi: malepepones: mellones. C. Cucumis. Si cucumeres seranī semie per biduū añ in lacte mulso macerato: dulcioris sūt saporis in italia virides: & q̄ minimi: in ꝑuintiis maximi & citrini: et nigri: oleū odeṙt. Nā curuāī poti⁹ q̄ ad illud crescant: aquā diligūt. Itaq; modice distinctos etiā secti ad eas adrepūt. Colu. docet quō toto anno nasci pñt. si semē cucumeris herba q̄ culix dr: trita maceraī: cucumeres idenati carēt semie: Quos āt Florentini mellones ap/pellāt: eos antiqa forma longa: atq; tenui sinuata cucumeres anguinos di/xerūt. y Nec sero comātē narciss. S. sero florē ha/bē. ē. A. Narcissus. videto latius in Alexi. Sera ꝑ se/ro ac diu. CR. Narcissus. Verū vt aliqd de fabula admisceam⁹: Aiūt Cephisi fluuii q ꝑ Boetiā labiī: & liriopes nymphę Narcissum filiū fuiss: eadole/scētulū om pulcherrimū: hic cū forte i fonte sui corporis imaginē conspicit: illa captus est: neq; vnq̄ a fonte illā intuēs discedere potuit: donec in florem sui nois cōuersus ē. Fabulę aūt isti huiuscemōi sensum ꝑfundiorē adhibet Orpheus. Sed de hoc dicemus in. iiii. li. ęneid. cū de amore aliqua describēda erunt. Pli. de liliis hęc ait. Liliū impositū etiā rosas decet: medio illarum prouentu incipiens: nec vllis florum excelsitas maior: languido semꝑ collo: & nō sufficiente capitis oneri candore fo/liis foris striatis: ab angustiis in latitudinē paulatim se laxātib⁹ effigie calathi resupinis ꝑ ambitū labris: tenuiq; filo & semine stantibus in medio crocis. Et flos nō dissi/milis illi herba quā concluolū vocant: nascēs per fruteta nullo odore: nec croceis intus candorē tm̄ referens: & ve/luti rudimentū naturę lilia facere condiscentis: nil fœcundius. Vna radice qngenos sępe emittēte bullos. Et ē rubēs liliū: qd gręci Crinon vocāt. alii florē ei⁹ cynorodon. sunt & purpurea lilia aliqñ gemino caule carnosiore tm̄ ra/dice: maiorisq; bulbi: sed vni⁹ Narcissum vocat. Hui⁹ alterū genus flore candido. caulice purpureo. Differētia liliis est & hęc. q̄ narcissis folia i radice sunt. Floret aūt narcissus post arcturi ortū in ipso autūno. Vñ dicit/sera comātem narcissum. Dixi igiī de lilio et narcisso. z Achanti. A. videto in Palęmone. a Hederas. A. dixim⁹ ęgl: vii. b Oebalię turrib⁹ altis. S. Oebalia ipa est lacōnia: Vñ de Castore & polluce ait Statius: Oebalidę frēs. Oe/balię aūt turres ait: q̄s condiderāt hi qui de Oebalia venerāt. Nā (vt etiā in. iii. ęneid diximꝰ) lacones diu bello attri/ti ab Atheniēsib⁹ et inopiā timētes viroꝝ. ꝑceperūt vt virgines cū qbuscūq; cōcūberēt. q̄ facto cū p⁹ victoriā iuue/nes de icertis pētib⁹ nati: erubescerēt originē suā: nā et partheniatę. i. de virgib⁹ nati appellabant duce: palāto octauo ab Hercule nauigiis ꝑfecti venerī ad oppidum Calabrię: qd Taras Neptuni fili⁹ condiderat: et id auctū habitauerāt. A. Oebalię turrib⁹: Tarenti intelligit: qd oppidū Lacedemonii ędificarī: duce phalāto Apollinis oraculo vt Stra. lib. vi. edocuit. Oebal⁹ aūt arguli fili⁹ laconicę rex de suo noie ꝑuinciā dixit: vt scribit dictis Cretēsis i Troiana historia. c Niger. A. cerule⁹. d Galesus S. fluuius Calabrię: q̄ iuxta ciuitatē labiī Tarētinā: in q̄ se hortos optios vidisse cōmēorat. A. Gales⁹. Is vt Liuius libro. v. de scūdo bello punico dixit: Calabrię flumē est: Tarēto ꝑximū ꝑ quinq; passuū milia.

Corycium vidisse senem: cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis:
Nec pecori oportuna seges: nec cōmoda bac(cho.
Hic rarū tn̄ in dumis holus: albaq; circū
Lilia: verbenasq; p̄mens: vescumq; papauer:
Regum ęquabat opes animis: seraq; reuertēs
Nocte domū: dapib⁹ mēsas onerabat inēptis.
Primus vere rosam: atq; autūno carpe poma:
Et cū tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet. & glacie cursus frenaret aquarum:
Ille comā mollis iam tum tondebat achanti.
Aestatē increpitās serā: zephyrosque morātes.
Ergo apibus foetis idem atq; examine multo
Primus abundare: & spumantia cogere p̄ssis
Mella fauis: illi tilię: atq; vberrima pinus:
Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat: totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit vlmos:
E duramq; pirum: & spinos iā pruna ferētes

e Corytium vidisse senem. S. cilica. Corycos em̄ ciuitas est Ciliciç: in qua antrū illud famosum pene ab oībus celebratū. Et hic p̄ transitū tangit historiā memoratam a Suetonio. Pompeius enī victis pyratis Cylicib⁹: partim ibidem: partim i grçcia: p̄tim in Calabria agros dedit. Vn̄ Lucan⁹. An melius fient pyratę magne coloni. Male aūt quidē Coryciū p̄priū esse asserūt: cū sit appellatiuū eius: qui more Corycio ortos excoluit: qd̄ etiā (Pli. teste) comprobat̃. Et hic ordo est. Memini vidisse Coryciū senē Et p̄prie memini vidisse: Dicimus autē & memini me videre. Terentius. Memini videre quo ęqui or sū Pamphilo: si sellam in somnis &c. A: Coryciū senē. Cilicē intelligi vult: vt Probus inqt. hoc est remigem pyratarum. Pompeius enim cū oppugnauit pyratas Remigib⁹ eorū p̄misit agros si vicisset eorū auxilio: q̄rum p̄ditione victor Tarētinorū agros diuisit. Est aūt corycos (Mela teste) oppidū in Cilicia: sup̄ qd̄ specus est nomie coryci⁹: sup̄ quā dici possit eximius. C. Coryciū: cylicē. In Cylicia eni est corycū p̄montoriū: vltra quod ad stadia viginti est antrum coryciū: in quo croc⁹ optimus nascit̃. Id aūt est ingens q̄dam cōcauitas in orbē ducta: cui labrū petrosum: ac satis altū circū adiacet. & cū descenderis solū est inęquale: & magna ex p̄te petrosum: materia semp̄ virenti plenū. Adiacens vero solum croco satū est: ait Strabo. f Relicti. S. desertiatq; cōtempti. Quis eni agrū nō sperneret: nulli rei aptum: nō vitibus: aut frumentis vł pascuis: C. Relicti. destituti ab aliis, p̄pter sterilitatē. facit ergo hortum quę est quarta spēs agriculturę: cū neq; aratorius essz ager ad fruges quod gen⁹ in: i. libro tractauit: Nec pascuis idoneus. neq; arboribus cōserend⁹: q̄ duo in scđo & tertio libro tractata sunt. g Seges. A. i. terra: h Baccho. A. vitibus. i Rarū holus. S. Plantatile. A. Rarū holus: quia raro trāsponit̃. Est aūt hol⁹ vnaq̄q; herba q̄ vescimur. Vtq; ait Varro: ab holla holera dicta: ibi enim decoq̄bant̃. k Verbenas. A. Videto in pharmaceutria ęgloga. l Vescūq; papauer. S. quo vescimur: nam ē aliud quo nō vtimur: nā vescas salicū frondes aliter dictū est. A. Vescūq; pa. De papauere latius in Alexi ęgloga. latissime tn̄ lib. i. Geor. ib: Et cereale papauer. Vescum id minutū significat: teste Nonio. Potest tn̄ hic etiā quo vescimur exponi. vescebant̃ eni papauere: vt super.⁹ ostendim⁹. m Regū ęquabat opes animis. S. nō potestate: quia regū more cibis nō cōparatis vtebat̃. A. Opes animis. Ait Seneca: In aio nō in patrimonio putem⁹ esse diuitias. Anim⁹ ē q diuites facit. C. Animis. Nā opes tantę nō erant quātę regibus sunt: sed ita illis paruis cōtentus degebat: vt reges suis magnis. Et per transitū ōndit naturā paucis: minimisq; cōtentā esse: & in illis vitā beatam inueniri: modo cupiditates nimias coerceamus. Et laudat vitā Pythagoream: qui ab omni animante abstinebat. Quod & Iuuenal' prosequit̃. Viue bidentis amās: et custos pauperis horti. Vn̄ epulū possis centū dare pythagoreis. n Carpe. A. carpebat. o Etiam nunc: AN. Hoc est adhuc. dicit̃ item etiam nunc. p Frigore saxa. S. Vnus enī est (vt dixim⁹) effect⁹ caloris & frigoris. q Glacie cursus frenaret aquarū. S. Mira varietas. Nam sup̄ ait. Concrescunt subitę currenti i flumine crustę. r Aestatē increpitās seram. S. tarde venientē: cū ille eius iam caperet fruct⁹: AN. Seram. tardius venientem. cum ipse i hyeme rosas carperet: & huiusmodi. s zephyrosq; morantes. AN. libro tertio Georgicorum: diximus zephiros in ęstatis pricipio flare: ibi videlicet. At vero zephiris: cum lęta vocantib⁹ ęstas. t Ergo apibus. S. Ne sine cā hortos descripsisse videretur. v Foetis. A. ac si diceret enixis. x Abundare. A. i. abūdabat. y Cogere. A. cogebat. z Illi tilię: atq; vberrima pinus. SER. illi scilicet vberrimę. Nam per naturam & tilię & pin⁹ steriles esse dicunt̃. A. Illi tilię scilicet erant vberrimę. foemina enim semen fert ac florem: teste Plinio. Sed de tilia latius libro primo Georgicorum ibi: Ceditur: & tilia ante iugo leuis. Colomella autem libro decimo: cap̄lo quarto scribit: Tilias esse apibus nocētes. Virgilius vero aliter sensisse videtur: cū hic apposuerit: cum ipsa pinus, cuius quidē floribus: vt cęterarum pomiferarū arborum vescant̃ apes. Et paulo inferius ait: Et pinguē tiliam: scilicet pascuntur. Et Plini⁹ li. xi. ca. xiii. scribit: quod sorbetur mel optimum: et minime fronde infectum: e quercus tilię arūdinū foliis. a Seras vlmos. S. maiores. qd̄ minime difficultatis est. A. Seras: diutinas, grandes, ingentes. b Inuersum. S. in ordinē: vt triplici pubes quā dardana versu impellūt. c Distulit. SER. transtulit. Nam p̄mutauit prepositionem. d Eduramq; pirum. S. Eduram nimiū duram: validum. AN. Eduram hoc loco robustam: & per id grandem. e Et spinos iam pruna ferentes. Prunorum arbor: spin⁹ vocatur genere masculino. Nam sentes has spinas dicimus. ANT. Iam pruna ferentes: per id agelli optimū ingenium ostendit: cum in eo transpositi ingentes trunci: non solum plantulę optime prouenirent ac crescerent.

[f] Iamq̄ ministrātē platanū potātib⁹ vmbras.
Verū hęc ipse equidē [g] spacijs exclusus iniquis
Pretereo: [h] atq̄ alijs post cōmemorāda relinquo.
Nunc age [i] naturas apibus: ꝗs [k] iuppiter ipse:
Addidit expediā: pro qua mercede canoros
[n] Curetum sonitus crepitantiaq̄ ęra secutę
[o] Dictęo coeli regem pauere sub antro.
[p] Solę [q] communis natos: [r] consortia: tecta:
Vrbis hn̄t: magnisq̄ agitant sub [q] legibus euū.
Et patriam solę: & certos [s] nouere penates:
Venturęq̄ hyemis memores: ęstate laborem
Experiuntur: et in [s] mediū quęsita reponunt.
Nanq̄ [t] alię victu inuigilant: et [v] foedere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
[x] Narcissi lachrymā: et lentum de cortice [y] gluten
[z] prima fauis ponūt fundamina: deinde [a] tenaces

f Platanū. C. hac arbore nr̄o tp̄e Italia caret. g Spaciis exclusus iniqs. S. Angustis: vt spacioq̄ subit Sergest⁹ iniq. Et dic̄ se carmis breuitate fuisse ꝯstrictū: hortos pleni⁹ nō posse describere. A. Iniquis augustis breuib⁹: hoc ē carmini breuitate compulsus ꝛc. h Atq̄ aliis post cōmemorāda relinq. S. Gargiliū: Martialē significat. A. Id aūt Columella execut⁹ est postea. vnde ait ipse li. xi. Hortorū quoq̄ te cult⁹ Siluine docebo: Atq̄ ea: quę quondā spaciis exclusus iniquis. Quū caneret lętas segetes & munera bacchi. Et te magna pales: necnon cęlestia mella. Virgilius: nobis post se memorāda reliqt. Floruit aūt Colu. Senecę tp̄e. ipse nanq̄ li. iii. c. iii. De vineis sic ait: ihis certe tp̄ibus: & nomentana regio celeberrima fama est illustris: & p̄cipue quā possidet Seneca vir excellētis ingenii atq̄ doctrinę: cuius in p̄diis vinearū iugera ꝛc. C. Aliis q̄ʒ. deinde dixit. Colu. & Pli. & Palladi⁹. i Naturas apib⁹ quas Iuppiter ipse addidit. S. Naturas ꝑ morib⁹ posuit: aut dedit significat: aut reuera addidit. Necesse est enim eas etiā añ habuisse aliquos mores proprios. k Iuppiter ip̄e. C. q̄uis ad fabulam hoc iure referri p̄t: tn̄ etiā veritatē sub fabula occultat. Si eī prolē vt dixim⁹ ꝑducunt. nemini dubiū est: ꝙ hoc illis a natura quā Iuppiter oīm rerum conditor imposuit: insitū est. l Addidit. C. insęruit hoc fabulę magis q̄ veritati. q. d. cū sua priori natura aliter rē p̄ficerent Iuppiter pro accepto bn̄ficio: hoc extra ordinem illis concessit: quod tamē naturę loco subiuit.
m Pro qua mercede. S. id est gratia vel labore. Ordo est. Expediā naturas apū: quę canoros curetū sonitus: crepitantiaq̄ ęra secutę. A. ꝑ qua mercede: q: Iuppiter eis tales naturas addiderat.
n Curetū. A. Curetes. vt Strabo docet lib. x. dicti sunt q̄si curatores: Hi em̄ infantē Iouē curarūt: pulsantes cymbala: & similia. :ne pariens mr̄ Rhea: eiusq̄ vagit⁹ a Saturno audiret: qui quidē natos filios illico deuorabat. hęc ex illo. Curetū aūt sonit⁹ apes secutę mella ītra Iouis ora inferebāt: q̄ illi grām referrent: naturę eis ab ipso tradite. Macro vero li. i. Saturnaliū: de Saturno inqt: hūc aiūt filios suos solitū deuorare: eosq̄ rursus euomere: ꝑ qd̄ similiter significat̄ eū tp̄s esse: a quo vicib⁹ cuncta gignantur: absumāturq̄: & ea denuo renascant̄. Eundē a filio pulsū quid aliud est. quā tp̄a senescentia ab eis q̄ post sunt nata depelli. o Dictęo antro. A. dictę vt Strabo scribit libro x. in Creta mons est: vbi Iouis dictęi tēplū. p Solę. A. ex cūctis oibus aialibus scʒ. q Cōmunis natos. S. Nā (vt dicit Donatus) tragicū est: & vltra carmē Georgicū: si accipiam⁹ ꝑ q̄nta mercede exclamationē eē: vt sit quāta hac mercede fecerūt: vt. s. Iouē alerent: quē ops Saturni vxor e curetibus conbātib⁹: & ideis dactilis custodiendū dedit in mōte Cretę dictęo. :ne eū Saturn⁹ consumeret: vt filios oēs solebat. Qd̄ iō fingit̄: qui Saturn⁹ (vt diximus) tempoꝝ deus est: q̄ in se reuoluunt̄ in ęternum. Tunc itaq̄ apes ęris sonū secutę: Iouē melle aluisse dicūt̄: pro q̄ re eis postea p̄stitit Iuppiter: vt hr̄ent liberos sine vllo concubitu. Solę cōmunis natos. Plato in libris quos περὶ πολιτείας id est de republica scripsit. dicit amori rei publicę nihil esse p̄ponendū. Oēs p̄terea & vxores & liberos: ita nos tanq̄ cōmunes hr̄e: vt caritas sit: nō libido confusa. Qd̄ p̄ceptū nullū dr̄ p̄ter apes seruare potuisse. A. Cōis natos. Nihil enim nouere: nisi cōmune: vt etiā Plinius scribit. CRI. Cōmunis natos. In qua re nō solū optime reipu. formam: qual̄ apud homies aliq̄n reperta ē. ab Arist. describit. Sed qual̄ etiā a Platone fingit̄ describit: in q̄ filios cōmunes esse vult. r Consortia tecta. A. Eiusdē sortis: Sūt enī cōmunia omnib⁹: tū vt ait Pli. Regias impatoribus futuris in vna p̄te aluei extruunt amplas: magnificas: separatas tuburculo eminentes.
r Magnisq̄ agitant sub legibus. S. i. ęternis. nūq̄ mutabilib⁹. Iisdem enim legibus sp̄ vtunt̄: nec eas vt hoies sępe cōuertant. C. Magnis: vt epithetum ęternū est legū. Sūt enim magnę: quia ex illarū obseruatione vita btā ꝑuenit. Vel magnis: q: in magna auctoritate & obseruatōe illas hn̄t: neq̄ vnq̄ immutant. s Nouere penates. S. carissimos habent: vt: hic inter flumīa nota. i. cara. A. Certos penates: Id qdē (ꝙ ait Pli. xxi.) poeta hic asserit: naʒ hostilia vic⁹ alluit̄ pado: hui⁹ inquilino pabulo circa deficiēte: īponūt nauibus aluearia: noctibusq̄ ad quiq̄ millia passuum contrario amne subeunt egressę luce apes pasteq̄ ad naues q̄tidie remeāt: mutātes q̄ locum donec pondere ipso p̄ssis nauib⁹ plena aluearia intelligant̄: euectisq̄ eximuntur mella. Et in Hispania mulis ꝑuehūt simili de cā. s Et ī mediū q̄sita repo. S. Quęsita et parta in cōmune cōseruāt. Ipse alibi in mediū quęrebāt. t Vt victu īuigilāt. S. ꝑ victui. A Nāq̄ alię victu: quū agmen ad opa ꝑcessit: alię flores aggerūt pedibus: alię aquā ore: guttasq̄ lanugine toti⁹ corpis: alię intus opant̄ Pli. li. xxi. v Foedere pacto. S. scilicet vt vicissim in aluearib⁹: vel in agris laborent. x Narcissi lachrymā. S. hūorē. Q, ait Narcissi lachrymā: allusit ad fabulā: quia vt dixim⁹ de puero: qui cōuersus ē in florē. A: Narcissi lachr. Colligūt etiā lachrymas arboꝝ: q̄ glutinū pariunt: vt Pli. docet. y Gluten. A. ꝑpolim intelligit: de q̄ supi⁹ ibi. collectūq̄ hęc ad mūera gluten. z Prima fauis ponūt fundamina. SE. Gręce προβολην locant duriore cera. q̄ vix ferro pōt frangi: quam colligunt de gūmi arborū: & de rasis lapidib⁹. Vn̄ paulo post dicet Sępe etiā duris errando in cotibus alas Atriuere.
a Tenaces ceras. S. mella retinētes. A. Ceras ex oīm arborū satorūq̄ floribus ꝯfingūt ceras: vt scribit Pli. Aristo. vero li. v. de aialib⁹: dicit eos cōstruere fauos e florib⁹: Cerā e lachryma arboꝝ fingere. Mella ex rote aeris: sydeꝝ ex (ortu potissimū

Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt foetus: aliæ purissima mella
Stipant: et liquido distendūt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem speculantur aquas: et nubila coeli:
Aut onera accipiūt venientū: aut agmīe facto
Ignauū fucos pecus a præsepibus arcent.
Feruet opus: redolētque thymo fragrātia mella:
Ac veluti lentis cyclopes fulmina massis
Quū properant: alij taurinis follibus auras
Accipiunt: redduntque: alij stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus ethna
Illi inter se se magna vt brachia tollunt
In numerū: versantque tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)
Cecropias in natus apes amor vrget habendi,
Munere quamque suo grandeuis oppida curæ
Et munire fauos: et dedala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte: minores

b Adultos educunt foetus. S. quos educendo adultos faciunt. A. Educūt. nutriūt hic enī foetus. Sensus ē poetæ: nam apes gallinarū mō incubāt: vt latius infra dicemus. C Educunt. nā cū paterna aluearia: nouā sobolē capere nō possint: educūt tanque in Coloniā. c Stipant. A: componūt: densant. d Liquido. A. mūdo puro. e Distendunt. A. implēt. f Nectare. A. Melle hoc loco. Sed qd proprie dicit. videto eglo. quinta. g Cecidit custodia sorti. S. ex sorte: nā aduerbium est qd traxit a malicia. Legimus eni: Paribus equabat iustis: aut sorte trahebat. A. Sorti. aduerbiū ē hoc loco. Nomina ei p diuersos casus loco aduerbiorū ponūt. p nominatiuū: vt fors pro forte: recens p recenter: p genitīm militiæ p militia: p datiuū: vt vesperi: ruri sorti. Prisci. li. xv. sorti per sortem. Custodia: More em castrorū inter diu stationē ad portas seruant. C. Cecidit. casu euenit. i. sorte quasi hoīm consilia imitent. h Aquas. A: id ait: qm prædiuināt ventos imbresque: & tūc se cōtinent tectis: vt ait Plinius. i Accipiūt. A. Quæ eni flores cōportant ab aliis exonerāt. k Fucos. A: Sunt fuci sine aculeo maiores apibus: nouissimeque a fessis: & iam e meritis inchoati. primos i opera expetunt: tardantes sine clemētia puniūt: neque in opetm: sed in foetu coadiuuāt eas: multū ad calorem cōferente turba: quū mella coeperint maturescere abigūt eos: mlt'que singulos aggressæ trucidant: nec id genus nisi vere cōspicit. fucus ademptis alis in alueū reiectus ipse cæteris adimit. Nigri sunt fuci: & lata aluo: fures maximi īter apes: ita appellati: q: furtim deuorēt mella. Pli. auctor libro. xi. l Ignauū pecus. A. aial immune sine doctrina: inutile: non aptū industriæ: nam industrios gnauos dicimus. m Præsepibus. A. aluearibus. psepia eni non tm qbus iumenta: cæteraque aniālia pabulantur: sed omnia loca clausa & tuta dicta præsepia. Auctor est Marcellus. n Feruet. A. frequentatur. o Ac veluti lētis. S. Comparatio ad festinatiōem ptinēs solā. C. Ac veluti lentis cyclopes. Mirū ingeniū que humiles apum naturas et translatōibus & cōpationibus tā mirifice extollat. p Cyclopes. A. Brontes. Steropes et pyragmon. Cyclopes insignes fuere. hos artificiosos fuisse cōstat: quos vulcano ignis deo attributos: sub eo Iouis conficere fulmina volūt: de quibus latius Maro ipse lib. viii. meminit. Brontesque steropesque. & nudus mēbra Pyragmon. Brontes aūt tonitrus dici pt. nam Bronti tonitruū significat. Steropes vero fulgur interptari valet. Astrape em choruscatio dicit. Pyragmon dicit quasi ignita incus.

Pyr. nauque ignis est. Acmon incus: Videto etiā de Cyclopibus libro pmo Georgicorū: circa finē. CSI: de cyclopibus aūt dicet in tertio Aeneidos libro. q Follibus. AN: Instrumenta sunt folles ex corio: quibus excitādo igni vtuntur fabri ferrarii. r Reddūtque. A. quū enim folles eleuant aerē cōcipiūt: quū vero pmuntur emittunt eūdē. s Aethna. A. de hoc monte videto li. i. Georgicorū circa finem. Diodorus scribit libro sexto. quod asserūt nonnulli meatus esse subterraneos ab Aethna ad Aeolias insulas. Sub Aeoliis autē Cyclopes esse vulcani ministros poetæ fabulantur. t In numerū. A. in ordinem & rationem. v Forceps. AN. dicitur que fornū: id est cadens capiat ferrum. Fornū enim calidum significat. Inde forceps fornus & fornax. Marcellus scribit. x Cecropias apes. SER: Athenienses a rege Cecrope Atticæ regiōis: vbi optima mella nascuntur: A. Cecrops ædificandæ vrbis Athenarū iniciū dedit. vt Strabo docet lib. ix. licet nō oēs id asserunt Euthronius autē scripsit apes Ericthonii tēpibus in monte hymeto primū natas. vt ingt Colu. li. x. c. ii. & Pli. libro. xi. scribit in Hymeto Atticæ monte: mel optimū esse: vti in Hybla siciliæ. C. Atheniēses ppter nobilitatē mellis hymetii. Nā in Hymeto monte Attico optima pducūt mella ppter thymi copiā. Nobilitat etiā iste mons specie quadam herbæ: in qua vis amatoria inesse putatur. Ergo illam brachiis alligatam gerunt mulieres: quo a viris ardentius appetant. y Vrget. SER: premit. z Grandeuis oppida curæ. SEVR. Sicut senes mures tuentur: nec in bella prorumpūt. CRIS. Grandeuis. imitant mores ciuitatum. in quibus senes muros custodiunt: minores in præliū aduersus hostes prodeunt: a Dedala tecta. SER. ingeniosa: vt dedala Circe. AN: Dedala ingeniosa. Dedalos enim ingeniosus dicitur Dedalo. orno. vario. b Fingere. ANTO. id est componere. c Minores. ANT. id est iuniores. Nam adolescentiores ad opera exeunt: seniores intus operantur: Aliæ enim struunt: aliæ segetant: aliæ cibum comparant: ex eo que allatū est: Neque enim separatim vescuntur: ne inequalitas operis: aut cibi fiat & temporis. Plinius libro. xxi.

d Crura thymo plenę. AN. Quę flores cōportant prioribus pedibus foemina onerant. ꝓpter id natura scabra pedes priores rostro totęq; honustę remeant sarcina pandatę. Plinius. e Glaucus salices. A. Glaucus color viridis ceruleus dr̄. vt Gellius ostēdit libro secundo. c. xxvi. f Crocumq; rubentē. S. Salustius in historiis ait: in qua crociū gignit': genere neutro fm artē vsus est. hic poetice masculino referens se ad puerū qui in hunc florē dr̄ eē cōuersus. g Tiliam. A. de hac lati' paulo supius: & etiā libro. ii. Georg. h Ferrugineos hyacinthos. S. Ferruginei. i. nigricoloris. A. Ferrugineū colorē ferri similē esse volūt. Verū tñ ferrugineus color: ceruleus est. Marcell' auctor etiā hūc locū afferens. C. Ferrugineos hyacin. Nā in illis ita rubet color: vt ad ferrugineū tendat. i Mane ruūt. A. Noctu quies in matutinum: donec vna excitet omnes gemino aut triplici bombo: vt buccino aliq: tunc vniuersę puolant: si dies mitis futurus est. Pli. k Vesp. A. videto lib. i. Geor. C. Vesper. Magna illarū vis: vt vniuersum diē in ope cōtexant: quietem nonnisi noctu accipiant. l Tum corpora curant. SER. id est se reficiūt. vt. Fessiq; equos & corpora curant. Sane curare corpus si de hominibus dicimus: & cibo et lauacro intelligimus: aut alterutro. Si de apib': tantum cibo accipimus. m Fit sonitus. A. Quū inuesperascit: in alueos strepunt minus ac min' donec vna circumuolet: eodemq; excitauit bombo: ceu quietē capere imperans: et hoc castrorum more: tunc repente oēs conticescunt. Hec Pli.

n Siletur in noctem. C. (Idem repetit. aliis tamē verbis) nā vno suo bombo veluti tuba alueare circuit quo veluti signo dato: omnes statim silent: & quietem capiunt. o Soporsu'. S. ipis apt'. p Nec vero a stabulis. CR. Ostenderat illarum tolerantiam in laborib': nunc vero describit caute iam in periculis vitandis: in quibus non tamē omnino ab opere cessant. q Haud credūt coelo. S. scilicet suos volatus. r Sub moenibus vrbis aquant'. S. aquā hauriūt ex vicino. C. Aquant'. militare elegit verbū: vt maneat in translatione. s Vrbis. AN. apiarii. t Lapillos tollunt. A. Gerulę secūdos flatus captant: si cooriatur procella: apphensis pedusculo lapillis se librant: quidam in humeros imponi tradūt: iuxta vero terram volāt. Pli v Cymbę. A. nauiculę. x Instabiles. S. fluctantes. z Saburram. A. arenam: grauem terram & onus: quo naues stabiles fiunt. Vñ Pli. lib. xvi. c. lvi. scribit. c. xx. modios lentis pro saburra fuisse naui: qua obeliscus in Vaticano circo statutus ex ęgypto: Caii principis iussu adductus. de abiete āt hmōi ē nauis: diximus: lib. ii. Georgico. circa pricipium: vbi est scriptū cap. lv. ꝑ capitulo. lvi.

Crura thymo plenę: pascunt' & arbuta passim:
Et glaucas salices: casiamq; crocumq; rubentē.
Et pinguē tiliam: & ferrugineos hyacinthos.
Omībus vna quies: operū labor oībus vnus.
Mane ruūt portis: nusq; mora: rursus easdē
Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit: tum tecta petunt: tū corpa curāt.
Fit sonitus: mussantq; oras: & limina circum.
post vbi iam thalamis se composuere: siletur
In noctem: fessosq; sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluuia impēdēte recedūt
Longius: aut credunt coelo aduentātib' euris
Sed circum tutę sub moenibus vrbis aquant'.
Excursusq; breues tentant: et sępe lapillos
Vt cymbę instabiles fluctu iactante saburrā
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem:
Q̄d nec cōcubitu indulgēt: nec corpa segnes
In venerem soluūt: haud foetus nixib' edūt:
Verum ipsę folijs natos: & suauibus herbis
Ore legunt: ipsę regem paruosq; quirites
Sufficiunt: aulasq; & cerea regna refigunt.
Sępe etiam errando duris in cotibus alas
Attriuere: vltroq; animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum: et generādi glīa mellis.
Ergo ipsas quamuis angusti terminus ęui
Excipiat (neq; enim plus septima ducit' ęstas)

a Concubitu indulgēt. S. pro concubitui. datiu' est. Nam indulgeo illi dicimus. C. Concubitu. In datiuo casu est: vt Curruq; volans dat lora secundo. Sequitur opinionē eorum qui negant illas ex concubitu concipe.

b Nec corpa segnes in venerē soluunt. S. i. in libidinē nō resoluūt': Persi'. Ille in venere putris est. c Nixibus. S. partubus: Vnde & enixa dicimus. A. Nixibus partubus: conatib'. d Ipse natos. A. Apes gallinarū modo incubāt: id qd exclusum est primū vermiculus videtur candidus iacēs trāsuersus: adhęrensq; ita vt pascere videatur. Rex statim mellei coloris: vt delecto flore ex oīni copia factus: neq; vermicul': sed statim penniger. e Quirites. A. ac si diceret: ciues & nobiles apud regem. est enim ab vrbibus sumpta metaphora.

f Sufficiunt. AN. id est suggerunt: subministrāt. g Regna refigunt. S. id est figunt. A. Non ꝑfigut. Ait eni Plinius li. xi. c. x. Ruentes ceras fulciūt pilarum instar: interi' a solo fornicatis: vt sit aditus ad sarciendum. g Attriuere. A. colligendo inde rorem. h Sub fasce. S. sub onere. vt. Iniusto sub fasce viam. i Tantus amor florum. S. Supra de eqs. Tantus amor laudū: tantę est victoria curę. k Septima ętas. AN. Aristoteles libro. v. de historia animalium scribit. Vitam apium ānos sex: nonnullas etiam septem posse complere.

l At gen⁹ imortale manet. S. scꝫ p successionem. C. At ge. im. manet. Hoc cõmune est cũ cęteris animantib⁹. Nam q̃uis singula ipsa: & particularia (quę in vnaquaqꝫ specie indiuidua vocant) immortalia non sint. tñ successione natorũ: et reliq̃rũ descẽdentiũ. species imortal reliquit. nã q̃uis null⁹ ex his q in superiorbus sęculis fuerũt nũc viuat. tñ qa alns alii assiduo succędunt humana species imortalis est.

At genus immortale manet: multosqꝫ p̃ ãnos
Stat fortuna domus: & aui nũerantur auorũ.

m Domus. SER. Familia. Vt: Da propriam thymbreę domum.

n Pręterea regẽ. C. Duo genera insectoꝶ sunt: quę vitam ciuilẽ: haud multũ dissimilẽ vitę hũanę degunt: formicę atqꝫ apes. Sed formicę statũ popularẽ adamãt. & tãqꝫ sub magistratib⁹ viuentes in cõmũe degũt: et reipublicę formã obseruãt. Apes aũt veluti monarchiã sequutę regẽ hñt. illumqꝫ humano pene ingenio obseruant. o Regẽ nõ sic ęgyptus. A. Aegyptii et ciuilẽ et mitẽ vitã degũt. Nã rege cõstituto: multitudinem trifariam diuiserũt. & alios quidẽ milites: alios sacerdotes vocauerũt: & alios sacrorũ curatores. alios eorum quę ad hominem perinent. alios quę ad bellum. alios quę ad pacem & terram: & artes spectant: ex quib⁹ regi ꝓuentus. affereban tur. Sacerdotes philosophiam & astronomiã exercebãt. et cũ regibus diuersabant. Strabo. li. xvii. p Aegytus et ingens. C. Meminit eoꝶ ppłorum apud q̃s ea tẽpestate reges pene pro diis colebant. Nec disputabo nũc id q̃d oms pene philosophi validissimis argumẽtatiõib⁹ ꝓbãt. ex oibus ciuitatũ statibus monarchiã cęterisp̃stare: quod si approbauerimus optime regi apes concedimus.
q Lydia. A. Ea cũ Phrigia. Caria. et Misia iungit. Qua propter earũ regionũ loca difficulter distingui p̃nt: cũ inter se se coeant. Lydia aũt & Mœonia eadẽ est. Sardis vrbs quidẽ magna Lydorũ caput fuit. Strabo lib. xiii.
r Nec populi Parthorũ aut medus hydaspes. S. Fluui⁹ Medeę. De his aũt gentib⁹ Salusti⁹ dic. Adeo illis ingenita est sanctitas regii noĩs: q̃s gẽtes tamẽ: apes dicit amore circa regem superare virgilius: A. Parthorum. De parthis videto in Tityro: Medus. Medęa (teste Plinio li. vi.) ab ortu Parthię iungitur. Tu vero latius videto lib. ii. georgicorum. Hydaspes is fluuius est amplissim⁹ & ad nauigandi vsum aptissim⁹ in India: vt scribunt Dionysius & Strabo libro decimosexto. Et Ptholomeus libro septimo. Poeta tamen Mędũ appellat. & id ꝑpter eius amplitudinem.

Pręterea regem: non sic ęgyptus & ingens
Lydia: nec ppłi parthorũ: aut medus hydaspes
Obseruãt: rege incolumi mẽs omĩb⁹ vna est:
Amisso rupere fidem: constructaqꝫ mella
Diripuere: ipse & crates soluere fauorum.
Ille operum custos: illum admiranĩ: & omnes
Circũstant fremitu denso: stipantqꝫ freq̃ntes:
Et sępe attollunt humeris: & corpora bello

s Obseruant. SER. Venerantur: alias obseruare est callide aduertere. Therentius. Obserues filiũ quid agat: quid cum illo consilii captat. ANT. Obseruant. i. custodiunt. Hinc ait rege incolumi mens omnibus vna est. Et superius ait. Et circa regẽ densę miscent ⁊c. Et Pli. item li. xi. inqt. Mira apũ circa regũ obedientia: quũ ꝓcedit totum agmẽ circa eũ conglobat. cingit. ꝓtegit. cerni non patit.
t Amisso rupe fidẽ. C. Omis eni turba dissoluit: et in discordias cadit peremte pricipe. v Cõstructaqꝫ mella diripuere ipse. S. quę etiã ipe aiaⁿ colligẽdo melli ipẽdere cõ sueuert. vt. Vtroqꝫ alam sub fasce dederũt. x Crates. A. Vñ dicant crates: videto li. i. Geor. nam hic conuenit
y Stipãtqꝫ freq̃n. S. quas q̃dã satellitio ambiũt. z Attollũt hũerũ. S. ⁊tate. f. fessum. A. Attolũt hu. fessum. Regẽ hũeris subleuãt: valid⁹ fatigatũ ex toto portãt se q̃qꝫ ꝓximã illi cupit eẽ; & in officio conspici gaudet. Plini⁹.

a Pulchrāq̃ petunt ꝑ vul.mor.S.Gl'iosam mortē quippe:que ꝑ rege suscipit. Traxit aūt hoc de Celtiberoꝝ more:qui vt in Salustio legim⁹:se regib⁹ deuouēt:et post eos vitā refutāt. A. Pulchrā mortē.vt illd Pulchrūq̃ mori succurrit in armis. Plini⁹ aūt scribit.q aculeū apibus natura dedit:ventri insertū:ad vnū ictū:hoc infixo:quidē eas statim emori putant. Aliq nō nisi in tm̄ adacto:vt intestinū sepe assequat. Sed fucos postea esse: nec mella facere: velut castratis viribus. b His qdā signis ꝛc.S. Sane locū hunc plenius est execut⁹ in sexto quē hoc loco breuiter colligit:vt ꝓbet etiā apes ptē hr̄e diuinitatis. nanq̃ oīa aīalia e quatuor elementis et diuino spiritu constare mãifestū ē: trahūt eñ a terra carnē. ab aqua hūorē. ab aere anhelitum. ab igne feruorē. a diuino spū ingeniū. Quod qz est in apibus/ sicut etiā in hoībus Nanq̃ metuūt cupiūtq̃: dolentq̃/ gaudentq̃. Que probant ex his q̃ faciūt. dimicant enim: colligūt flores. prouidēt pluuias. Fateamur necesse est etiā apes partē hr̄e diuinitatis. vt aūt hoc exemplis id est rebus similib⁹ comprobaret. Lucretiū secutus ē: q dicit: Ea q̃ ꝑ se ꝓbare nō possum⁹: a similibus cōprobanda. Ventūq̃ docet esse corpalem nō q eū tenere vl' cernere possim⁹. s; q̄d eius sitis a que effect⁹ est: q corpalē mãifestū ē. c Esse apib⁹ partē diuīg mētis. C. Ex philosophia locus grauissimus est. de quo explicatius scribem⁹ in. vi. eneidos libro. d Haustus ethereos. S. diuinos spiritus: Deū nanq̃ ire ꝑ omēs terrasq̃. tractatusq̃ maris. Ipse in sexto. Coelū ac terras: camposq̃ liquētes. Spūs intus alit. Lucanus. Iuppiter est quodcūq̃ vides: quocūq̃ mouer. e Deū nanq̃ ire ꝑ om. A. Deus (vt etiā Fabius inqt li. vii.) spiritus est oībus partibus immixtus. At Tull. li. primo tuscu. ait. Certe. & deū ipm̄: & diuinum animū corpore liberatū cogitatiōe complecti non possum⁹. Lact. vero li. primo sic Deus est mens quedā soluta libera: et segregata ab oī concretiōe mortali: omia sentiēs: et oīa mouens. Videto etiā pl'a eglo. iii. ibi: Ab Ioue principiū musę Iouis oia plena. f Coelumq̃ profundū. A. i. aera: quod latius declaratū est eglo. iiii. vbi est hoc idē carmē. g Hinc. S. id est ex deo & diuino spū sumunt omia: cū nasci coeperint vitā. Ceterū corpus ex quatuor elementis est: vt supra dixim⁹. A. Hinc pecudes. Deus qui prima cā est: & vocat (vt Macro ait primo li. de som.) vnus oīm queq̃ sunt: q̃q̃ vident: princeps & origo est. Hinc pecudes. Ordo est. Dixere hinc. i. a deo pecudes: armēta: viros: et cetera arcessere sibi tenues vitas. h Tenues vitas: A. id est spūs & animas. Hypocrates eni (Macrobio teste libro. i. de som.) Dixit animā spiritū esse tenuem ꝑ corpus omē dispersum. Epicurus vero speciē ex igne & aere et spiritu mixtam. i Scilicet huc reddi deinde. S. Sine dubio etiā cuncta dissolui incipiunt: et redire rursus in originē suam necesse est: nec esse locū morti. i. perditioni. Nihil enim est quod perire funditus possit: cum sit τοπαν id est omne: in qd redeunt vniuersa resoluta. Res aūt hec: que mors vocat; nō est mors; quippe q̃ nihil perire facit; sed resolutio. Vn̄ mors a pleriſq̃ interitus dicta est: quasi interueniens: et mixtarū rerum connexionē resoluens. Lucretius. Nā cōtinuo hoc mors ē illi⁹ qd fuit ante cōnexio. A. Scilicet huc reddi. ꝛc. Anime de coelo in terras meare: & de terris in coelū remeare credunt. vt etiā Macro. inqt & Manilius lib. iiii: An dubium est habitare deū sub pectore nr̄o. In coelumq̃ redire animas: coeloq̃ venire. k Nec morti esse locū. A. Sūt q discessum animi a corpore putent esse mortē: vnumq̃ erat insitū priscibus illis: quos castos appellant: Ennius esse in morte sensum: neq̃ excessu vitę sic deleri hoiem: vt funditus interiret. Ipsam eñ mortem quādā quasi migrationē: cōmutationemq̃ vitę credebat: q̃ in claris viris & foeminis dux in coelum soleret esse: in ceteris humi retineret: & permaneret tn̄. Ex hac opinione: Romulus in coelo cū diis agit eū et Hercules. & hmōi. Cicero auctor libro primo Tuscu.

Obiectant: pulchrāq̃ petunt ꝑ vulnera mortē.
His quidā signis: atq̃ hęc exempla secuti:
Esse apibus partem diuinę mentis: & haustus
Ethereos dixere: deum nanq̃ ire per omnes
Terrasq̃ tractusq̃ maris: coelūq̃ profundū.
Hinc pecudes: armenta: viros: gen⁹ omē ferarū
Quemq̃ sibi tenues nascentē arcessere vitas
Scilicet huc reddi: deinde ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum: sed viua volare
Syderis in numerū: atq̃ alto succędere coelo.
Si quando sedem augustā: seruataq̃ mella.
Thesauris relines: prius haust⁹ sparsus aq̃rū
Ore foue: fumosq̃ manu pretende sequaces.

l Syderis ĩ numerū. A. in ordinē & rationē. Vel inter sydera. Dicitur aūt sydus. Auctore Macrobio id quod in aliquod signū stellaꝝ pluriū compositiōe format: vt aries taurus piscis. vel corona. m Si qndo sedem augustā. S. id est aluearia. Et ꝓprie augustū est tectū augurio ꝯsecratū. Abusiue augustū nobile: quasi maiestatis plenū. A. Augustam. Seruius legit augustā per u. In antiquis ꝟo angustā legi ꝑ n. scilicet. Vtrūq̃ tn̄ conuenit. Tūc eñ angusta est: quum melle repleta fuerit. Vnde Columella scribit libro decimo. Semi pleni faui differendi sunt: sed etiam liquore completi: & suppositis ceris tanq̃ operculis obliti demetantur: quod etiā li. xii. c. ii. latius repetit. De augusto aūt loco videto Festum. C. Si qñ sedē augustā. Nobilē. Nā & in superiorib⁹ & aulā & regiam aluearia nominauit. n Thesauris. S. i. repositiōib⁹. ac si diceret apothecis. A. Thesauris. repositoriis. Thesaurso eñ significat colloco: repono. o Relines. A. eximes. rades. nam duob⁹ ferramētis in eximēdo melle opus est. altero eñ faui succidūt: altero eradūt. De quoꝝ figura legito Colu. li. x. c. xv. C. Relines. Est lino linis. leui & liui et lini: qd significat obturare: quemadmodū cum picatur aliquid liniri dicitur. Hinc relinire: aperire/quod ita picatū fuerat. p Prius haustus. A. Ordo est: Prius ore foue. i. continue haustus aq̃rum. q Sparsus. S. pro spargens ꝑticipiū est pro participio. AN. pro spargēs in alueos scilicet. atq̃ apes: sic eñ fugient: pluuiā putātes: fugiēt & fumis seq̄ntibus. r Ore foue. S. ipsos haustus scilicet. & dicit spargendo aquā imitabere pluuiā. Alii legunt ore faue. vt sit tace. vt etiā ipse in qnto Ore faueto oms. Hora. Fauete linguis. s Fumosq̃ ꝑtende sequaces. SER. Fumum etiam profer: scilicet: vt cum his rebus territę: ille discesserint: impune possis mella colligere. C. Pretende. profer. t Sequaces fumos. SER. Quippe apum ꝑsecutores: vt Malleeq̃ sequacibus vndis. C. Sequaces. vl' insecutores: vt: Malleeq̃ sequacib⁹ vndis: Vel sequaces qui vehementer: & cōtinuata serie: sine interruptiōe sequuntur.

[v] Bis grauidos cogūt fœtus: duo tem[x]pa messis.
[y] Taygetę simul os terris ostendit ho[z]nestum:
Pleias & [a]occeani spretos pede repulit amnes.
[b]Aut eadem sydus fugiens ubi piscis aquosi
[c]Tristior hybernas cœlo descendit in vndas:
Illis [d]ira modum supra est: lęsęq; venenum
Morsibus inspirant: & [e]spicula cęca relinquūt
Affixa inuenis: anima[f]sq; in vulnere ponunt.
Sin [g]durā metues hyemem: parcesq; futuro:
Contusosq; animos & res mi[h]serabere fractas:
Aut [i]suffire thymo: cęrasq; recidere inanes:
Quis dubitet: nā sępe fauos [l]ignotus a[m]dedit
[n]Stellio: lucifugis congesta cubilia bl[o]actis:

v Bis grauidos cogunt foetus. S.i.gemīa est fœcūditas mellis. A. Bis grauidos cogūt ꝛc. Bis inqt cogūt: stipant: conficiūt mella apes: bis etiā eximunt. De hoc autē lati⁹ sup̄ videto: ibi: Mella premes. C. Bis gra.f. Bis ī āno ꝓlē ꝓducūt. Et bis mella colligunt. x Duo tpa messis. S. fructus. Iuuenalis. Verā dephendere messem si libet. AN: Messis.i.vindemię & mellatiōis. C. Dixit aūt messis: vt esset translatio a pceptione frugū: nā in messe colliguntur fruges. y Taygetę simul os. SER. Taygetę vna est de pleiadibus septē. vt autem etiā sup̄ dixim⁹: Bis mel pcipit colligendum: orientib⁹ pleiadib⁹.i.verno tpe: & cū occidūt autumnali.s.tpe. A. Taygetę pleias. ex Pleione & Atlante genita. Est enim vna septem Pleiadū: de quibus late li.i.georg.ibi: Pleiadasq; hyadas. Exoriunt aūt Vergilię nonis Maiis mane: vt scribit Columella li.xii.c.ii. Et Pli.li.xi.c.xiiii.scribit.primā vindemiā mellis fere maio mense includi. Colu.etiā libro.xii.vbi dicit: Tertia kaleñ Iunias ventosa tēpestas ait: his diebus oportere castrare aluos: si sint pleni atq; operculati faui: aliter differat mellatio.
z Honestū. A. pulchrū.
a Oceani spretos pede repulit amnes. S. Homeri est. παρω κεανοι ροα ων. Amnes autem bene ait: quia in morē flumis fluenta redditura ꝓrumpunt. A. Pede repulit: cū eni oriūtē pleiades: videntur e mari exire: cum aliter sit. b Aut eadē sydus ꝛc. S. Australē piscē significat qui aquarii vndā ore suscipit. Vñ & aquosi addidit. tūc em piscis hic orit: quo tpe pleiades occidūt. nā ið ait fugiens. A. Aut eadē ꝛc. Ordo est. Aut vbi eadē Taygetę fugiens sydus aquosi piscis ꝛc. Virgilię aūt incipiūt occidere solis exortu.xiii. & .xii. kaleñ. Nouembris. vt scribit Colu.libro.xii. Sydus aquosi piscis. De pisce qui Notius dicit intelligit. Is eni inter hyemalē & antarcticū circulū media regiōe collocatus: spectare ad exortū videt. inter capricornū & aquariū: ore excipiēs aquā: q̄ ꝓfundit ab aquario: exorit aūt cū piscib⁹: auctor est Igini⁹. Varro vero li.iii. sic ait: Eximendorū fauorū primū putāt esse tps Vergiliarū exortū. Secundū ęstate exacta: anteq; tot⁹ exorit arctur⁹. Tertiū post virgiliarū occasum ꝛc. c Tristior. S. vel propter occasum: uel ꝓpter ꝓpinquā iam hyemis aspitatē.
d Illis ira modū sup̄ ē. S. excedūt ī irascēdo modū: nā cū suo irascūt iteritu. e Spicula cęca. S. breuia q̄ latere pñt. A. Spicula relinquūt. hoc latius dictū ē iamiam ibi: Pulchrāq; petunt ꝑ vulnera mortē. f Animasq; i vulnere ponūt. S. nō ī suo: sed a se illato. Et amphibologicos dictū est vt alibi: Cum turni iniuria matrē admouit: quā inferebat.s.nō quā patiebat. Itē Salusti⁹. Iniuria validiorum: scilicet quam inferebant validiores.
g Si durā metues hye. A. Est in eximēdis fauis necessaria dispensatio: qm̄ inopia cibi desperant: moriūturq; aut effugiunt: contra copia ignauiā affert: qui sunt diligentiores ex verna vindemia duodecimā partē apib⁹ relinquūt: ęstiua aūt mellatione decimā ptē Thasio Dionysio relinqui placet: si pleni fuerit aluei: si min⁹ ꝓ rata portione: aut inanes omnino nō attingi. In mellatiōe vero q̄ fine vindemię & vergiliarū occasu idibus nouēbris fere includit: reliqui ex ea duas ptes apibus ratio psuadet. Et semp eas partes fauorū q̄ hēant Erythracen: quā alii Sandaricam alii Cerinthrū vocāt. Hic erit apū dū operātur cibus: qui sępe inuenit in fauorū inanitatib⁹ sepositus: & ipse amari saporis: sed plen⁹ hūorū cibus. gignit aūt rore verno e arborū succu gummi modo. Hęc oia Pli.li.xi. In Varrone autē lib.iii. Rithacē legit. h Res miserabere fractas. S.i. afflictas. i Aut suffire thymo. S. Suffimigare: vt exinde inimica illis animalia fugant. A. Columella li.x. admonet vt cq̄ in autūni ęquinoctiū decimoq; die aluos aperiendas esse et fumigādas: qđ cū sit molestū examinibus: saluberrimū tñ ce ꝯuēit. suffitas deinde ęstuantis apes refrigerare oportet. conspartis vacuis partibus aluorū: & recentissimi rigoris aq̄ infusa. Pręterea vt tineę si apparuerint euertant: papiliōnesq; enecent: q pleriq; inter aluos morantes apibus exitio sunt. nā & cęras erodūt: et stercore suo vermes ꝓgenerant: quos aluorū tineas appellam⁹. Ergo vergiliarum occasu primo. statim conueniet aperire aluos: & depurgare quicqd immūdi est: diligentiusq; curare: qm̄ ꝑ tempa hyemis non expedit mouere: aut tepefacere vasa. Hęc ex Colu. Varro etiā libr.iii. sic ait: Verno tempore & ęstiuo fere ter in mense mellari⁹ inspicere debet fumigans leniter: & a spurcitiis purgare aluum: & vermiculos eiicere. k Cęrasq; recidere inanes. SER. Sine melle. Et sane hoc dicit: Si nihil habuerint in aluearibus: vel te tollente: vel excedētib⁹ prauis anni malib⁹ apibus minutatim incisam cęrā ministra. Stelliones ꝓo et cętera thymi fumo ab eis repelle. A. Cęrasq; recidere inanes. Igini⁹ scripsit Aristomachū existimasse succurrendū laborantibus hoc mō primū vt oms viciosi faui tollantur. & cibus ex integro recens ponat: deinde vt fumigent. Colu.li.x. vbi etiam dicit vacuas cerarū partes computrescere: & vitiis paulatim serpentib⁹ corrupto melle ipsa q̄z interire. l Ignotus stellio. S. ignobilis vel ex improuiso veniēs. A. Ignotus. Vñ eni venerit nō apparet. Vel poti⁹ ignotus: quia in aluis latet: & sic mellario ignotus est: Ergo ignotus.i.latens. C. Ignotus cū indignatiōe dictū.q.d. qđ animal auertissimā deuorēs apes quib⁹ nihil sit solertius. m Adedit. S. consumpsit. n Stellio. A. lacertę gen⁹ a colore dictus. Est eni corpe picto lucentibus guttis ī modū stellarū: teste etiā Ouidio: Ait eñi libro.v.meta. latebrasq; petit: aptūq; colori nomē habz variis stellatis guttis. Stellio apes pmorū animaliū iniuriis obnoxię impugnāt eas naturę eiusdē degeneres vespę atq; crabrones populant harundines: et qdā alię aues insidiant aquātibus ranę. Papilio etiā ęgras depascit & relinquit excrementa: quib⁹ teredines gignūtur. Nascunt et in ipso ligno teredines: q̄ cęras pcipue appetūt. Fili⁹ etiam araneus q̄cunq; incesserit alarū: maxime lanugines obtexit. Plinius li.xi. o Lucifugis blactis. S. Per noctem vagātib⁹. A. Lucifugis, blactas in aluearibus gigni aptū est

quę & ipsa pẽnatę sunt: inq̃t Arist. li. v. de aĩalibꝰ. Dicunt̃ aũt a blapto, quod est noceo: nec solũ ĩ alueariis gignũt̃. sed etiã extra. Vñ Hora. sat. iii. li. ii. ait: cui Stragula vestis blaptarũ ac tinearum epulę putrescit in archa. Et Pli. li. xx. c. liiii. de Cunilagine herba sic ait: Manipulo q̃; eius adiecto oẽs etiã a tota domo blaptas cõuenire ad eã tradũt. Idem q̃; li. xi. c. xxvii. ait: ꝙ alumnę blaptę: vitã lucẽ q; fugiũt in balneis: maxĩe humido vapore prognatę. C. Blaptis: et hoc insecti genꝰ est. Fucus, de quo diximus: nã cũ ipse non mellificet aliena cõsumit. i. mel ab apibus partũ. p Immunis. S. a labore. s. ventri tm̃ ĩdulgẽs. A. Immnnis expers sine labore & officio. q Crabro. C. nam cũ grandior ape sit. validiorem habꝫ aculeũ quo apes conficiat. Solẽt aũt crabrones apũ tergis insidere: atq; dũ misellę hostem fugere nitunt̃: illum ferre cogũt̃: illi iterim succũ oẽm ab eis h auriunt: & se pascentes illas conficiunt. r Imparibus armis. S. inęquali ꝯsilio: nã apes laborant: iste consumit. Alibi. Et q̃rere cõscius arma. i. consilium. A. Imparibꝰ armis. Crabrones maiori aculeo vtunt̃: vt Pli. li. xi. ictus eorum haud temere sine fębri ẽ. Actores ter nouenis punctis interfici hoĩem. C. Armis uiribꝰ. s Tineę. A paulo supius dictũ ẽ. t Inuisa mineruę aranea. S. Mineruę. ideo dicit ꝙ ab ea in hoc animal puella lyda cõmutata ẽ: cũ deã lanificio ꝓuocassꝫ inferior. Sane Virgi. quidẽ cõfundit. Tñ sciendũ maiores aĩal ipm̃ in masculino genere appellasse hic araneus. Rhetia vero q̃ faciunt fœmĩno genere. A. Aranea. inuisa minerue. Aragnę enim optima lanificii studio mineruę non edens: cũ ea certauit posita tela. Irata inde illius telam dilacerauerit: eiusq; frontẽ terq; quaterq; radio ꝑcussit. suspẽdit se dolore mota puella. Pallas vero eam tunc miserata leuauit. & ĩ vermem araneũ vertit: hinc stamen remittit: & exercet antiquas telas. Hęc aũt latius libro. vi. meta: Ouidiꝰ habet: Araneę vero telas obesse apibus iam dictũ est. C. Aranea. Araneꝰ insecti genꝰ est: qui ex interioribꝰ suis qbꝰ pro filo vtit̃: rhetia texit. in quibꝰ hęrentes apes inuadit: irretitatq; necat: ac depascit̃. Araneorũ genera pl'a sunt. v In foribꝰ. C. vt ingrediẽtes irretirẽt̃. x Casses. C. rhetia tęlas. z Exhaustę. A. ad illud potissimũ retulit. Cęrasq; recidere inanes. Nã si cęrę fuerint recisę: acrius incũbent vt resarciant̃. Retulit itẽ ad apũ pernicíẽ dicens. q̊ magis fuerint exhaustę et cõsumptę a p̈dictis; magis co-

[p] Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus:
Aut asper crabro [q] imparibus [r] se miscuit armis:
Aut durum tineę [s] genus: aut inuisa [t] mineruę
Laxos in foribus [v] suspendit aranea casses [x].
Quo magis exhaustę [z] fuerint: hoc acrius om̃es
Incumbunt: generis lapsi sarcire ruinas.
Complebuntq; foras [a]: & floribꝰ horrea [b] texẽt.
Si vero (quoniã casus [c] apibus quoq; nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
Qđ iam nõ dubijs poteris cognoscere signis:
Continuo [d] est ęgris alius color: horrida vultũ
Deformat macies: tum corpa luce carentum
Exportant tectis: & tristia [e] funera ducunt.
Aut illę [f] pedibus connexę ad limina pendent:
Aut intus clausis cunctantur in ędibꝰ omnes:
Ignaueq; fame: & contracto frigore pigrę.
Tum sonꝰ audit̃ grauior: tractimq; [g] susurrãt.
Frigidus [h] vt quõdã syluis immurmurat auster.
Vt mare sollicitũ stridet refluentibus vndis:
Aestuat vt clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic iã [i] galbaneos suadebo incendere odores:
Mellaq; arundineis inferre canalibus vltro.

nabunt̃ sarcire generis ruinas. a Foros. A. cellas. C. Loca ꝓprie in nauibꝰ vacua relicta: per quę ferant̃ hi: qui naui ministrãt. Sed hic p similitudinẽ foros dixit. b Horrea. A. fauos. c Casus apibꝰ nr̃os vita tulit. S. Vitę longitudo morboꝝ creatrix. Sic in Bucolicis. Olycida viui puenimꝰ. d Continuo est ęgris alius color. S. i. pallidus: quia dixit sup̃: ardentes auro et paribus lita corpa guttis. A. Est ęgris aliꝰ color. Minꝰ valentiũ signa: si sunt pilosę & horridę vt puluerulentę: nisi opificii eas vrgeat tempus: tunc etiam ꝓpter laborẽ aspernant̃: & macrescũt: Varro lib. iii. e Tristia funera ducunt. S. Cum ex ęquali. s. pompa. Et ducere ꝓprie funerũ est. Persius Nerio iam tertia ducitur vxor. f Aut ille pe. con. ad li. pendẽt. S. Hinc multi dictas apes esse volũt: ꝙ sine pedibꝰ primo eẽ dicũt̃: Vt Trunca pedũ primo. g Tractim. S. sine intermissione. iugiter. A. Tractim. continue. h Frigidꝰ vt quondam syluis &c. Tres cõpatiões singul' implerę versiculis: de Homero trãslatę sũt: quas ille trinis versibꝰ posuit. A. quondã. q̃nq;. i Hic iam Galbaneos suade. ĩcẽdere odores. S. i. cũ iã hic ꝓcesserit morbus: galbanus incẽdẽda est: nõ vt supra thymus: mel etiã in aluearia medicatũ. tñ est inferendũ: nõ vt sup̃ cęrę inanes. ANT. Hic iam galbaneos odores. Galbanus odor comitialibꝰ subuenit: & in stomachi defectu. Pli. lib. xxiiii. Latiꝰ tñ circa finẽ. iii. geor. videto. Colu. li. ix. sic ait. Necnõ etiã ille morbꝰ maxime ẽ conspicuꝰ q horridas cõtractasq; carpit: quũ frequenter alię mortuorũ corpa domicilibus suis efferũt. alię intra tecta: vt publico luctu mœsto silentio torpent: id cũ accidit arundineis infusi canalibus offerunt̃ cibi: maxĩe decocti mellis. & cũ galla vł arida rosa detritũ Galbanũ etiam: vt eius odore medicentur incendi cõuenit: passoq; & defruto vetere fessas substinere: optime tamen facit Amelli radix: cuius est frutex luteus: purpureus flos: ea cum vetere amineo vino decocta exprimitur: & ita liquatus eius succus dat̃. Hęc ille. CRI. Galbanum teste Diascoride lachryma est herbę: similis ferulę q̃ in Nicomedia & in Syia nascit̃. multi metoponon vocãt vtile. colorẽ thuris habet grana: vt faba Arabice kenoch dicitur. Verum propter ꝓprietatẽ quam habet aduersus venena bezard dicitur: qđ nomen cõmune est omnibus medicinis contra venenũ. Plinius vero ait: Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte: quod maxime lau

Hortantē: & fessas ad pabula nota vocantem:
k proderit et tonsum gallę admiscere saporem:
Arentesq; rosas: aut igni pinguia multo
m Defruta: vel psythię passos de vite racemos.
n Cęcropiumq; thymū: & graue olentia cētaurea. o
p Est etiam flos in pratis: cui nomen amello
Fecere agricolę: facilis querentibus herba.
Nanq; imo ingentē tollit de cespite syluam:
q Aureus ipse: sed in foliis quę plurima circum
r Fundūtur: violę sublucet purpura nigrę.
Sępe deum nexis ornatę torquibus arę:
s Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
t pastores: & curua legunt ppe flumina mellę.
Huius odorato radices incoque baccho:
pabulaq; in foribus plenis appone canistris.

dant Cartilaginosum pu rum ad similitudinem hammoniaci: minimeq; lignosum. Sic q; adulteratur: faba aut Sagapeno sincerū si vrat: fugat nidore serpentes. k Tonsū gallę. SE. multi pilas cypar ssi accipiunt. l Gallę saporem. AN. id est tonsę gallę. gallarū aūt sapor stipticus ē valde (Galieno teste) vniuersaliter quidē administrāde sunt ad stipticandū retinendū & desiccandū: & satis infrigidāt, fortificant mēbra fluxa: omnesq; ęgritudines phibent: q fiunt ex humorꝫ dissolutiōe: earūq; etiā flux9 phibet. m Defruta. A. defrutū dr: si mustū ex duab9 ptib9 ad tertiā ptē redigatur deferuere faciēdo. ad mediā vero ptē decoctū sapa vocat vti Marcellus scribit. Pli. lib. xiiii: oppositū scribit. Sapā nāq; appellat musto vsq; ad tertiā partē mēsurę decocto. defrutum vero ad dimidiā partem. li. etiam xxiii. inqt: Vino cognata res sapa est musto decocta: donec tertia pars superfit ex albo hoc melius. CRIST. Defruta. Quid sit defrutū: quid ue passum diximus in. ii. libro.
n Cęcropiumq; thymū. A. atticum: Est enī optimū in hymeto mōte: est autem species pro genere: o Centaurea. AN. Herba hęc maior & minor est: ambę tamen calidę & siccę complexionis in secundo gradu. Maior totum ventrem purgat: minoris elixatura bibita coleram & humores pingues deponit. Auctor Diascorides. Plinius etiā multa li. xxv. p Et etiā flos in pratis: cui no: Amello. S. Plene hanc herbam: ve etiam sup arbores felicis mali exequit: nā dic vbi creetur: qualis sit: qd possit. A. Amello. paulo ante de eius flore & frutice diximus. q Aure9. S. flos scilicet. r Violę sublucet purpura nigrę. S. Mire ait sublucet: vt ostēdat purpurei coloris folia: quodam nitore esse perfusa. A. Violę sublucet purpura nigrę. Purpurę florem illum tingēdis ex petitū vestib9 in mediis habēt faucibus: liquoris hic nimii est in cādida vena: vnde pciosus ille bibitur nigrantis rosę colore sublucens. Pli. li. bro. x. c. xxxv. s Tonsis. S. nō syluosis. Vn est cōtra. Intonsi montes. A. tonsi scilicet falce messis.
t Et ppe flumia mellę. S. Mella fluui9 Gallię est: iuxta quē herba hęc plurima nascit. Vn & Amello dicitur: sicut ppli habitantes iuxta Lemannū lacum alemanni dicunt. Vnde Lucan9. Deseruere cauo tentoria fixa lemanno. A. flumina mellę. Pomponius mellā scribit fluuium esse in Thracia et in ęgeum ingredi. Alibi etiā ait in Pamphilia est mela nauigabilis fluuius: est item alter in Sycilia: et est pluribus in locis. Ouidius dixit in Metha. Mygdoniusq; melas: Mellam vero Gallię fluuium dicunt.

v Sed si quē. S. miro vsus est ordine. Nā primo ait: quē admodū aīalia apibus inimica pellenda sint: deinde qb⁹ medicamibus morbo possint carere. Nunc dicit penitus amisse q̄ possint rōne reparari. A. Sed si quē ꝛc. Docebit reparandarū apum modū. Peracto autem solsticii vsq; ad ortū caniculę: tpe progenerari apes posse iuuenco perempto Democritus & mago: nec minus virgilius ꝓdiderunt. Mago quidem ventribus etiā bubulis idem fieri affirmat Colu. li. x. x Archadii ma. S. Aristei. A. Is enim in Archadia late regnauit: primusq; et apū & mellis vsum homib⁹ tradidit: vt lati⁹ in princi. quarti. CRI. Archadii. Optimū principium in q̄ summā captat attentionē. dicit enī se dicturū nō fabulas nec p̄cepta vulgaria sed memoranda. Nec indocti hoīs: sed magistri: & archadii. vt sit laus a natiōe: Nam Archades p̄ualuerunt in omī pecore colendo. Archadii. s. Aristei: q (vt meminit Iustinus) in Archadia regnauit: primusq; lactis coagulandi auctor fuit: melq; reperit. Et vt ait Plini⁹. Primus mel vino miscuit: mulsumq; inuenit. Diod. aūt ait Aristeum primū baccho contra Saturnū profecturo tanq; deo sacrificasse.

y Cęsis iuuēcis. S. occisis verberibus. Bono aūt sermōe vsus ē: nā cędi interdū occidi: interdū verberari significat. z Insincerus cruor. S. viciat⁹: corruptus. nā iō verberant vt ex putrefacto cruore vermes creent: vnde apes sint. a Alti⁹ omnē expediā: p. r. a. o. f. S. Cōtra in eneide. Sy summa seqr fastigia rerum. Sane sciendū Pli. dicere de bobus apes: de equis crabrones: de mulis fucos: de asinis vespas procreari. CSI. Altius omnem. Demonstrauerat se pręcepta narraturum: nunc sic narraturum pollicetur vt alti⁹ exponat. q. d. ita a principio repetā vt res facile int[illegible]gi possit. b Nam q̄ pellei canopi. S. Can[illegible]us ciuitas est iuxta Alexandriā: quā Alexander a[illegible] cā condidit instar clamidis suę qui fuit de ciuitate [illegible]donię q̄ pella vocat: Canopus aūt dicta est q̄si ca[illegible] a Canobo Menelai gubernatore illic sepulto. A. Canopus centū ac viginti stadiis distat ab Alexandria pedestri itinere vadentibus. dicta de nomine Canobi qui menelai classem gubernabat: et ibi mortu⁹ ē. In ea ꝓo erat Serapidis tēplū & cultu & religione excellens: e septē p̄terea Nili ostiis p̄cipue canopico ostio vtebanť ęgyptii tanq̄ emporio occlusis Alexandrię portub⁹. Strabo idē scribit li. xvii. Est aūt Canop⁹ in quadā Nili insula (teste Solino) quā vrbē aiunt ab Alexandro pelleo ędificatā. i. macedonico. Pella em̄ vrbs Macedonię est (teste Mela) quā maxime illustrē: alumni effecerunt: Philippus grecię domitor: Alexander etiam Asię. C. Pellei canopi. Non a pelleo rege conditi. Sed canopi ęgyptiaci: in q̄ua ęgypto rex Pelleus. i. Alexander sibi regnū cōstituit ędificata Alexandria rex cognominaťa pella vrbe Macedonię suę patrię. Vñ & Iuuenal. Vn⁹ Pelleo iuueni vix sufficit orbis. Canopum aūt vrbs ęgypti q̄si Canobū a canabo auriga Menelai illic sepulto. c Fortunata. A. Id dixit ꝓpter agri fertilitatē: vt ait Probus: Mela etiā scribit ęgyptū mirę fertilitatis esse: et hoīm aliorumq; aīaliū p fœcundam generationē. Dicit itē fortunatā Canopi: ꝓpter ip̄m Nilū: in quo sita est vrbs et Canopicū ostium quo ęgyptii tanq; emporio vtebāť. d Stāgnātē nilū. A. videto li. iii. georgicoꝝ. e Pictis phaselis. S. Breuib⁹ nauicul.: quib⁹ vtunť cū stagnauerit Nilus. A. Phaselis. nauiculis. Noni⁹ aūt ait: q phaselus ꝓprie ē nauigium campanū. Strabo li. xvii. scribit: q a septē Nili ostiis partes q̄dam obruptę: & in totā insulam diuisę: multos riuulos insulasq; fecerť. vt tota insula sit nauigabilis fossis in fossas diuisis: q̄ tanta facilitate nauigantur: vt nonnulli testaceas scaphas habeant. Illa aūt insula Delta nominatur: quā mare duoq; Nili flu[illegible]ta efficiunt. Delta vero dicit ꝓpter figuratę lrę si[illegible]tudiē h; Δ. q̄m triāgulū. f Pharetratę p̄sidis: A. Post Carmaniā Persia ē: Carmania autē ab indi ostio vltima. Venāť Persę: pila & sagittas ab equis mittentes: et funda vtentes. Strabo li. xv. g Viridē ęgyptū. A. propter sata & vineta et gramina ob Nili fœcunditatē: hinc ait nigra arena. C. Viridē: ꝓpter abūdantiam & copiā frugum. h Nigra fęcundat harena. S. nouū semp limum trah qui efficit fœcunditatem. Vnde & nilus dictus est quasi νεονιλην trahens: id est nouum limum. Nam antea Nilus latine Melo dicebatur. A. Nigra harena. i. nigro limo. & li. ii. Geor. dixim⁹ optimā esse nigrā terrā. i Coloratis indis. A. id est nigris. Nilus aūt originē: vt Iuba rex potuit exqrere in monte inferiori Mauritanię non procul Occeano: habȝ auctor Pli. li. v. c. x. k Deuexus. A. declinatus: pron⁹ demissus. l In hac certā ꝛc. S. Ponit apum reparandarum salutem Cicero lacta sūt fūdamēta defēsionis meę. m Ipsos contractus ad vsus eligiť ad sustinendū tm̄ & coartandū bouis cadauer. m Angustiq; imbricę tecti. S. Licet & hic imbrex lectū sit. melius tñ s̄m Plautum hęc imbrex dicimus: Nāq; ait: Fregisti imbrices meas: dum te dignam sectaris Simiam. A. Imbrices tegulę dicuntur q imbres capiant. n Obliqua lu. fenestras. S. que ex obliquo lumē infundūt: vt in horreis cernim⁹. o Multa reluctanti. S. pro multū. nomen ꝓ aduerbio. p Ramea fragmenta. S. de ramis fracta. i. ramorum fragmina. Dicimus aūt & hic ramus et hoc ramale Persius

v Sed siquem proles subito defecerit omīs:
Nec genus vnde noue stirpis reuocet' hēbit
x Tempus & arcadij memoranda inuenta mgr̄i
y Pandere: quoq; modo cęsis iam sępe iuuēcis:
z Insincerus apes tulerit cruor: altius omnem
a Expediam: prima repetens ab origine famam.
b Nam qua pellęi gens c fortunata canopi
d Accolit: effuso stagnantem flumine nilum:
Et circum e pictis vehitur sua rura phaselis.
Quaq; f pharetratę vicinia persidis vrget:
Et g viridem ęgyptū h nigra fœcundat harena.
Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsq; i coloratis amnis k deuexus ab Indis:
Omnis l in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primū: atq; ipsos m contractus in vsus
Eligitur locus: hūc m angustiq; imbrice tecti
Parietibusq; premūt arctis: & quatuor addūt
Quattuor a ventis n obliqua luce fenestras.
Tum vitulus bima cūruās iam cornua fronte

Quęritur: huic geminę nares & spiritus oris
Multa reluctanti obstruitur: plagisq; perempto
Tonsa per integram soluuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt: & ramea costis
Subijciunt fragmenta: thymum casiasq; recentes.
Hoc geritur zephyris primum impellentibus vndas:
Ante nouis rubeantq; prata coloribus: ante
Garrula qua tignis nidum suspendat hyrundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Aestuat: & visenda modis animalia miris
Trunca pedum primo: mox de stridentia pennis
Miscentur tenuemq; magis magis aera carpunt:
Donec (vt ęstiuis effusus nubibus imber)
Erupere: velut neruo pulsante sagittę:
prima leues ineunt: si quando prelia parthi.
Quis deus hanc musę: nobis quis excudit artem?
Vnde noua ingressus hominum experientia coepit?
pastor aristęus fugiens peneia tempe
Amissis (vt fama) apibus morboq; fameq;:
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis:
Multa querens: atq; hac affatus voce parentem.
Mater cyrene: mater quę gurgitis huius
Ima tenes: quid me preclara stirpe deorum
(Si modo quem perhibes pater est tymbręus apollo)
Inuisum fatis genuisti: aut quo tibi nostri
pulsus amor? quid me coelum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitę mortalis honorem:
Quem mihi vix frugum: & pecudum custodia solers
Omnia temptanti extuderat: te matre relinquo:
Quin age & ipsa manu foelices erue syluas:

Vtra male vetus: q Casiasq; recentes. S. statim carptas. r zephyris. A. hiflare incipiunt. vii. Idus Februarii. primo. s. die veris. vti latius. i. Georgico. s Hyrundo. A. De hac ouidius i fine. ii. li. Fast. ait Fallimur an veris venit prenuncia hyrundo. Et phus li. i. ethicorum ait: quod ver nec vna facit hyrundo: nec vnus dies &c. Colu. vero li. xii. c. ii. sic ait. decio kal. Martii leo desinit occidere: venti septemtrionales: qui vocantur orinthie per dies. xxx. esse solent: tum et hyrundo aduenit. t Teneris tepefactus in oss. humor. S. Vtpote bimi vituli: in quo plurimum feruentis est sanguinis. v Modis miris. S. Et quod ex cadauere nascuntur aialia. & quod apes ex vermibus procreantur. x Trunca pedum prio. S. i. sine pedibus. Et bene addidit primo. nam postea tam pennas quam pedes accipiunt. y Pennis miscentur. S. inter se pennarum leuitate conueniunt. z Quis deus. C. Captat attentionem ostendens magnitudinem rei cum sine musarum fauore exprimi non possit. a Extudit: S. studiose reperit. A. inuenit. b Noua. S. nullo docente ars per vsum reperta. c Ingressus. S. exordia: nam est accusatiuus pluralis. A. Ingressus. initia. d Pastor aristęus S. Aristęus filius fuit Apollinis: & Cyrenes filię. Penei fluminis Thessalię qui cum eurydicen nympham vxorem orphei viciare voluisset: et illa fugiens: a serpente fuit occisa. nympharum iracundia cunctis aialibus perditis funditus: et cunctis apibus matris implorauit auxilium. A. Aristęus. latissime de hoc circa principium primi lib. Georg. e Peneia tempe. S. Tempe sunt in Thessalia loca amoenissima. AN. vide to libro secundo Georgicorum. f Extremi. S. summi vnde nascitur. & sic dicimus proh. summe pater. g Amnis. A. Penei qui fluuius est in thessalia i Pindo monte ortum habens.

genies coeli: quibus annus arcem. Item: Quis te nate dea per tanta picula casus insequitur. l Tymbręus Apollo. A. Tymbra campus erat antiquus Ilio proximus: & Tymbręus fluuius qui per eum fluit in Scamandrum emittens: ab Apollinis tymbrei templo quinquaginta stadiis distabat: vt scribit Strab. li. x. CRI. Tymbra (vt ait Diascorides) herba est quę nascitur locis saxosis et aspe ris: folia habet similia thymo: sed molliora: & maiora: et stiptica & viridia. habet spicam plenam floribus: quorum color tendit ad citrinitatem. eadem herba dicitur Satureia a Satyris: qui luxuriosi salacesq; sunt: quoniam eos qui illa vtuntur: in venerem pronos reddat. Hinc dicitur Apollo tymbręus. Est autem oratio Pathetica: & ab aio perturbato proficiscens: Vnde habet principium vix ab iurgio abstinens: & querelis refertum: m Quid me coe. spe. iubebas. C. nam iniuria summa est: vt cui coelum promittatur is idem humanum honorem tueri non possit & eum quidem honorem quem ipse summa cum industria: & labore arando: pascendoq; sibi acquisierit. Est enim locus praeter spem vnde summitur citatur pathos: quod qui iubentem matre coelum sperat. is ab humano errore deciderit: quod eo etiam infoelicius accidit: quia deceptus esse videtur a matre: in qua sibi spem omnem posuerat: iure reprehendi non poterat: & ita deceptus: vt dum maiora promittat: ea quę suo sudore pepererat: eripiantur. n Vitę mortal. honorem. S. Bene honorem ait: quia arare bene: aialia pascere: apes etiam habere honor erat: nam ingenti fuit honore rusticitas. Alibi: Nonnullus aratro dignos honos. o Custodia solers. S. diligens et per. taidustria. A. Solers. in omni re prudens: vt scribit Festus. p Oia temptanti. A. de his late diximus li. i. Geor. ibi: Et cultor nemorum &c. C. Oia te. In quo et corpis extremus labor: & vt aiunt summa industria appet. q Extuderat. A. parauerat.

h Mater cy. mr. S. Inuidiosum est noie parentes vocare. Vnde et paulo post. Et te crudelem nomine dicit. Sic in. xii. in desperatione ait. Ruitq; implorans noie turnum. i Gurgitis huius. S. i. penei fluminis. k Quid me inuisum fa. ge. S. Natus ex diis inuisus est fatis. Sic in. i. eneide. Nos tua p

r Te matre relin. S. ac si diceret: sub ea perdo vsum laboris: sub qua augere debueram. C. Te ma. Ex duobus verbis duplex resultat argumentatio. Te scilicet dea. ex quo ostendit quid possit mater. Et hinc dolet quod officium maternum deserat: s Quin age. C. Concessio est color rhetoricus: qui fit cum

id concedimus: q̄d fieri nullo pacto vellemus: quo tpe sp aliqd addimus: quo a faciendo deterreamus: vt: Ise cq̄re taliā ventis: pete regna p vndas. nā deterret ipm ab agēdo quod cōcedit̄ ꝓposito metu tēpestatis. Sic hic ꝓposita calamitate in filium quā nō ē verisimile: vt mater vllo pacto euenire cupiat.

pharū ꝑpter mirā distictionē ac varietatē: q̄ nō sine cā est mō eñi distinguit epithetis: mō cōiunctōib⁹ enarrat: alias a forma. alias ab ętate. alias a vita et morib⁹. alias ab habitu: & laudat: vt tot noīa q̄ sine fastidio ꝓferri posse non videbant̄: summa cū audientis voluptate recenseat.

t Foelices. S. f. fertiles: v Erue syluas. CRI. vt anim⁹ in p̄ceps ex pturbatione ferebat̄. ita & ca q̄ animū exprimit oratio p̄cipitet̄: necesse ē hic abrupta & occisa & magna ex parte sine copulis fluctuat. x Fer. S: infer. y Interfice messes. S. Secundū pythagorā: q' animā habere dicit cuncta crescentia: Vnde & alibi. Aret ager vitio moriens. z Tanta meę si te coe. tedia laudis. S. Tedium est angor mētis et animi: nō corp̄is valitudo. a At mater sonitū. S. cur non etiā vocē audiuit. f. ꝗa in ima flumīs pte erat lanificiis occupata. b Milesia. S. pciosa. Cicero. Nā quid a milesiis lanę publice abstulit. AN. Milesia vellera. De his videto li. iii. Geor. C. Milesia. Miletū vrbem Heleus condidit (Strabone teste) nobilitata olim ē pulchritudīe lanę Ionię: caput est ꝑpe qua Meander fluuius in mare decurrit. Colu. ait: Oues generis eximii calabras apulasq̧ et milesias nostri existimabant. c Carpebant. A. diuellebāt: nebant. Vñ ait īferi⁹. Dū fusis mollia pensa deuoluūt. d Hyali sa. f. colore. S. pro hyalino colore vitreo vmdi nymphis apto. ANT. Hyali. id est vitri: Cuius color cum aqua conuenit. hyalos, vitrū dicit̄. Hyalinos vitreus: hyalurgos vitriarius: hyalurgion officina vitriaria. C. Hyali. Optimū nomen nymphę fluuialis. ὕαλος enim vitrū est.

[r] Fer stabul' inimicū ignē: atq; inter[s]fice messes.
Vre sata: & validam in uites molire bipēnem
[z] Tanta meę si te coeperunt tędia laudis.
[a] At mater sonitum thalamo sub flumīs alti
Sensit: eam circū [b] milesia vellera nymphę
[c] Carpebant: [d] hyali [e] saturo [f] fucata colore.
[g] Drymo q;: xanto q;: [h] lygeaq; philodoceq;.
Cęsariem effusę nitidam per candida colla.
[i] Nisęeq; & spio q; thaliaq;: [k] cymodoceq;.
Cydippeq;: & flaua lycorias: altera virgo:
Altera tum primū [l] lucinę experta labores.
Clioq;: & beroe soror: [m] oceanitides ambę.
[n] Ambę auro: pictis incinctę [o] pellibus ambę.
Atq; ephyre: atq; opis: & asia deopeia.
Et tandem [p] positis [q] velox arethusa sagittis.
Inter quas [r] curam clymene narrabat inanem.
[s] Vulcani [t] martisq; dolos & dulcia furta.
[v] Atq; chao densos diuū narrabat amores.
Carmine quo captę dum fusis mollia pensa
Deuoluunt: iterum maternas impulit aures
Luctus aristęi: [x] vitreisq; sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias arethusa: sorores

i Nisęeq; spioq; thalia: cymodoceq;. A. Hoc omnino legendū est carmē. Eustachi⁹ ei expōit: Spio a speon. i. specubus dictā ꝑpter maris cauernas: & q̧ gręca scriptura ē. Speio cum ei diphtongo: q̄ in i. lōgā vertit̄: est idē carmē in fi. libri q̄nti ęnei. Legit̄ etiā Nesęe. k Cymodoceq;. A: Ea dicta est q̄ vndas maris cū vētorū spū qescere faciat. l Lucinę labo. A. i. part⁹. De lucina lacius li. iii. Georg. m Oceanitides ābę. A: i. oceani filię: nec legēdū ē oceanides: q̧ oceanus añ penultimā & penultimā corripit⁹ variabit̄ āt singulariter oceanitis: oceanitidis. n Ambę auro pict. in. pel. ambę. S. id est nebridas hñtes: sed hic venatricū ē habit⁹: quę iō nymphis dat: quia multas ex eis legim⁹ ex venatricib⁹ factas: vt: Et tādē velox positis arethusa sagittis. Notanda aūt ē figura honestissima: facta ex repetione sermonis: vt oceanitides ambę. Ambę auro pictis incinctę pellib⁹ ambe. A. Ambę. Epanalepsis est. i. repetitio: q̄ quidē multū venustatis habet. & grauitatis. o Pellib⁹. A. nebridib⁹: sc̄z. i. dāmarū & hinnulorū. Nebros eñ hinnulus dr̄. p Positis sagittis. A Fuerat eñ ꝟgo venatrix Dianę comes: de qua late Ouidius li. v. metha. q Velox. A. Retulit id ad fugā ipsius: fugit eñ Alpheū. r Curā inanem. S: diffinitio amoris. A. Curā Vulcani inanē. Frustra eñ curiosus erat

est. e Saturo. SER. Largo: abundanti: aut certe Tarentino ab oppido satureo. iuxta Tarentum enim sunt baphia: in quib⁹ tingit̄ lana. f Fucata. A. depicta: tincta: colorata. Phycos eñ color dicit̄. g Drymoq; xanto. S. Hę sunt vt multi volūt: de quib⁹ ait Iuno. Sūt mihi bis septē pstanti corpe nymphę: sed magis poetice confictа nomia accipiam⁹. Sane mira varietate hic vsus est. nā ne cōtinuatio nominū posset creare fastidiū. in aliis cōmemorat virginitatē: in aliis pulchritudinē. A. Drymoq;. Figura ē hoc versu polysindeton. i. multipl'r ꝯiunctū: huic contraria est dyaliton: vel asyndeton. i. sine coniūctionib⁹. C. Drimo. a rubore. xanto a flauo colore. h Lygeaq;. C. a sono. Philodoce ab amico hospitio: Cydippe decus equestre: lycorias dulcedo mōtis: possetq; & in reliquis interpretatio dari: sed nō ē necesse. Mira āt narratio harū nym

in venerē: illa nanq; cū Marte sępissime concurrebat. Pōt etiā intelligi inanē curā. amorē ipsum. s Vulcani martisq;. S. sm Donatū hic est distinguēdū: & sic inferēdū vt dolos ad vulcanū. furta dulcia. i. adulteriū referamus ad martē. Scim⁹ eñ q̧ sole indicāte: Mars cū venere ꝑ artem vulcani est religatus cathenis. t Martis dolos. A. i. quos Mars a Vulcano recoepit. ęreis eñ cathenis rhetib⁹ et laqueis ab illo cū venere eodē lecto circundat⁹ fuit diis cunctis inde aspicientib⁹: vt li. iiii. metha. Ouidi⁹ edocet. v Atq; Chao narrabat crebros amores deorū. A. Atq; a chao. i. a mūdi initio de elemētorū segregatiōe. Nam vt Fest. ait: Chaos appellauit Hesiod⁹ ꝯfusā q̄ndā ab initio vnitatē hiantē: patentemq; in ꝓfundū. x Vitreis. A. vitreo colore: q̄ aq̄ sit̄is ē. y Sūma flauū c. ex. v. S. Mire ꝑ transitū veritatē tetigit: namq; arathusę fons dulcia

Proſpiciẽs: ſumma flauũ caput extulit vnda.
Et procul: o gemitu non fruſtra exterrita tãto
Cyrene ſoror: ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis ariſteus: penei genitoris ad vndam
Stat lachrymans: & te crudelẽ nomine dicit.
Hinc percuſſa noua mentẽ formidine mater:
Duc age: duc ad nos: fas illi limina diuum
Tangere ait: ſimul alta iubet diſcedere late
Flumina: qua iuuenis greſſus inferret: at illũ
Curuata in montis faciem circũſtetit vnda:
Accepitq́ ſinu vaſto: miſitq́ ſub amnem.
Iamq́ domũ mirãs genitricis: & hũida regna
Speluncisq́ lacus clauſos: lucoſq́ ſonantes:
Ibat: & ingenti motu ſtupefactus aquarum
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis: phaſynq́ lycumq́:
Et caput vnde altus primũ ſe erũpit enipeus.
Vnde pater thyberin⁹: & vnde aniena fluẽta:
Saxoſumq́ ſonans hyſpanis: myſuſq́ caycus.
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

aquę fluenta inter medios ſeruat fluctus. z Cyrene ſoror. S. ꝓpter ſimilitudinẽ ptãtis: ait ſoror: nam Cyrene Theſſalię. Arethuſa vero dea de elide. a Tua maxĩa cura. S. Quẽ plurimũ diligis. b Penei genitoris. S. Aut tui genitoris: aut honoris ẽ: vt Tybri pater. c Noua formi. S. magna: vt: Pollio & ipſe facit noua carmina. d Fas illi limina diuũ t. S. Vtroq́ parẽte deo nat⁹ erat. e Simul alta. C. Ex fantaſia poetica ea fingit: q̃ rẽ faciunt veriſimilẽ. f Speluncisq́ l. c. l. q́ ſonan. S. mirãs ꝑ oia ſubaudiem⁹. Lacus aũt dicit: fontium & fluuiorũ receptacula: q̃ Hęc aũt nõ ſũt ꝑ poeticã licẽtiã dicta: ſ; ex ęgyptiis tracta ſunt ſacris: nã certis dieb⁹ Nilides pueri de ſacris pentibus nati a ſacerdotib⁹ nymphis dabãt: qui cũ adoleuiſſẽt reddi ti: narrabãt lucos eẽ ſub terris: & immẽſam aquã omia continentẽ: ex qua cũcta ꝓcreant. Vñ et illd ſecundum Thaleta oceanumq́ patrem rerum. g Phaſynq́. S. Fluui⁹ Colchidis. AN. Phaſis: Aſię fluuius. c. ac. xx. pontib⁹ ꝑtranſitur: qui ꝓpter flexiões aſper ac violent⁹ in Colchidẽ defert: auct⁹ demũ exit in pontũ: ſec⁹ eum vrbs iacet eiuſdem nois: & lacus nõ procul: ipſa vrbs Colchorũ emporiũ: quod ex alia parte amni pcingit: ex alia lacu: ex alia mari. Strabo li. xi. Dionyſi⁹ ſcribit Phaſym oriri ex monte armeno labicq́ ex altiſſimis collib⁹ Caucaſi: cui mõti Colchi adhęrent. inde in Euxinũ deflectit. CR. Phaſym. Ingens fluui⁹ Colchicã regionẽ illabens orit ex armenia claucam & hyppã recipit: illi adiacet vrbs eiuſdem nois: cũ ꝑ Sarrapanorũ ãguſtias fluit ſtat: flexuoſus eſt: vt. cxx. pontibus tranſeatur: habet prope ſe Leucothoe templum a Phryxo conditũ: in quo aureum vellus dedicauit: naſcit in eo virga quam Leuſiphilon dicunt: Cuius hęc eſt vis vt thalamis illata mr̃imonia pudica cõſeruet. h Lycũq́. S. fluui⁹ aſię. A. Lycus fluui⁹: p⁹ea ryndac⁹ dict⁹ ẽ: oritur in ſtagno martinia: iuxta Miletopolim: recipit maceſtiõ plęroſq́ alios. Aſiã bithyniãq́ diſterminans. Pli. li. v. c. xxxiii. Mela ſcribit ĩ antiochia Syrię pte lycũ amnẽ eſſe. C. Lycus fluui⁹ eſt ꝓpe Cizicũ: alio noie Ryndac⁹ nominat⁹. Eſt et ali⁹: lyc⁹ q a ſummo mõte Celene vrbis defluit: ſed donec intra mœnia labit: nõ lyc⁹, ſed Marſia dr̃. i Enipeus. A. Eſt is Theſſalię fluui⁹ q ĩ apidanum labitur. Apidan⁹ ꝟo in peneũ. Stra. li. ix. edocuit. Altus autẽ Enipheus poeta ait: quia ex orthi mõte defluit vti aiunt. k Pr̃ter tyberin⁹. S. Tyberis et Annio Italię ſunt fluuii. A. Tyberis antea tybris appellatus, et pri⁹ Albula e media fere lõgitudine Apennini ꝓfluit: tenuis primo: inde. xlii. & xxx fluuiis auctus, pręcipuis aũt Nare & Aniene: qui & ipſe nauigalis in Tyrrhenum dilabit ęquor. Pli. lii. iii. l Aniena fluenta. A. Anio ex Alba currens ꝑter latinã Marſorũ vrbẽ: & ꝓpinquũ illi campũ Tyberim poſtea intrat. Stra. li. v. Deſcẽdit aũt ꝑ Tybur. m Saxoſum. S. Saxoſum legẽdũ eſt: non ſaxoſus, ne ſint duo epitheta: qđ apud latinos vitioſum eſt. n Hypanis S: ponti fluuius. ANT. Hypanis & megaros aurum ferũt ditiſſima oĩm flumina: ea eñ a monte Hemon primũ exorta in oceanũ tandẽ dilabunt. Solin⁹ q̃; de India ſcribit Hipanim nobiliſſimũ flumen: qui Alexandri magni iter terminauit: ſicuti arę in ripa eius poſitę ꝓbant. C. Hypanis fluuius eſt: q ex leucus Scytarũ palude orit: fluit dulcis dõec admiſceatur fõti: q exampeus dicitur: cuius aq̃ adeo amarę ſunt: vt deinceps totus fluuius amarus reddat. de hoc ſcribit Ariſto. ĩ li. de aĩalibus. Et ip̃m apđ Cymeriũ boſphorũ atq́ deferre veluti folliculos acinis maiores e quibus q̃drupedes volucres erũpunt viuũt q́;. poſt meridianũ tps & volant: ſole deſcendẽte marceſcunt & languent: occidente vero moriũt. hinc ephemeri dicunt. o Myſuſq́ ca. S. qui ꝑ myſiã labit. A. Myſuſq́ caicus. ſup̃ partem Troadis in mediterraneo eſt q̃ vocat Teutrania: quã myſi antiquit⁹ tenuere. ibi Caycus amnis orit. Pli. lib. v. p Auratus cornua. A. Geminas ripas intelligit: q̃ cũ torte ſit fluuiorũ cornua appellant: Auratus autẽ dicit Poeta: qui vt Pli. refert: Padus amnis eſt Italię ditiſſimus: et cãpos vbertate fœcundat. Vel poti⁹ auratus ait: qm̃ iter ſydera relatus fertur. habetq́ ſtellas. xiii. vt ſcribit Iginius. q Taurino vultu. Id ait. qm̃ Eridani ſonus: vt tauri mugit⁹ fit: & ripę flexuoſę vt cornua: Hęc Probus. r Eridanus S. fluuius Italię qui & padus vocat. A. Eridan⁹. padus nulli amniũ claritate ĩferior. a gręcis dr̃ Eridan⁹: vt ſcribit Plini⁹ li. iii. Et teſte Mela ab imis radicib⁹ Veſuli montis exortus: paruis ſe primũ fontib⁹ colligit: mox ita augetur aliis amnib⁹. ut ſe per ſeptẽ oſtia effũdat. Vnũ de his magnũ padũ appellant: inde tam citus proſilit: vt diſcuſſis fluctibus. diu q̃lẽ emiſit vndã agat: ſuumq́ etiã in mari alueũ ſeruet: donec eũ ex aduerſo littore Iſtrię eodẽ impetu ꝓfluens Iſter amnis accipiat. s Purpureũ. S. nigrũ ex altitudine accipim⁹: nam Padus non in rubrum mare: ſ; iuxta Rauennã in Adriaticum cadit: et purpureum gręcũ eſt epitheton, mare rubrũ etiã dixit Homerus:

¶ Poſtq; eſt thalami pendentia pumice tecta
Peruentū: & nati fletus cognouit inanes
Cyrene; manib⁹ liquidos dant ordine fontes
Germanę: tonſiſq; ferunt mantalia villis.
Pars epulis onerant mēſas: & plena reponūt
pocula; panchęis adoleſcunt ignibus arę.
Et mater: cape mœnii carcheſia bacchi:
Oceano libemus ait: ſimul ipſa precatur
Oceanumq; patrem rerū; nymphaſq; ſorores:
Centum queſyluas: centū q̄ flumina ſeruant.

πορφυρεαντε θαλασσο: Vnde apparet Victorinum hocloco erraſſe: qui purpureū mare: rubrū eē dixit. quod ē iuxta Indiā. A. Purpureū ma. Padus (vt Plini⁹ ſcribit) in mare adriaticū influit: in quod triginta flumina defert. Purpureū aūt cęruleū intelligimus. Vn̄ paulo ſupi⁹ poeta dixit. violę ſub lucet purpura nigrę: q̄d ſbi latius aptū eſt: Ariſtotiles aūt particula. xvi. ꝓbleumatū ſcribit. Perflante aquilōe mare ꝑſpecti⁹ atq; tranſlucidius fieri q̄ʒ auſtro: quo ſpirāte cęruleum mare fieri: purpureus color niger eſt rubore quodā admixto. De purpureis aūt colorib⁹ quō varii ſunt ſecundū ſolis temperiē in diuerſis locis videto latiſſime Vitruuiū in penultimo et vltimo capl'o libri ſeptimi. ¶ t Pumice. A. Saxo vndis corroſo. v Nati fletus cogno. inanes. S. Bene inanes: his enim mouebant̄ reb⁹: quarū erat facilis reparatio. x Dant ordīe fontes. S. ſm ordinē epularū. y Mantilia. S. quibus manus tergūt. z Plena reponūt pocula. S. iterāt ſępe offerunt. a Panchęis ignibus. thure. arabicis odoribus. A. Pancheis ignibus. i. thureis: thus ei in Panchea naſcit̄. Virgili⁹ li. ii. Geor. Totaq; thuriferis panchatia pinguis arenis: Et ſupi⁹ eodē libro dixerat. Solis ē thurea virga ſabęis: ꝑ quod ītelligit̄ Panchaiā in ſabęa regione eſſe. Prob⁹ vero perſidis regionē ſcribit eſſe ab rege Pancheo dictam: b Adoleſcunt arę. S. ꝓ incendunt̄. κατεφημισμον ponitur. & adoleſcunt: hic vim habet frequentationis: & pācheis adoleſcūt. i. pancheis odoribus incendunt̄ arę. A. Adoleſcunt: augent̄: honorant̄: incēdunt̄. c Męonii bacchi. S. Lidii vini. d Carcheſia. S. poculorū ſunt genera. A. Carcheſiū poculū: gręcis tantūmodo notū. procerū. & circa mediā partē compſſum: anſatum mediocriter: anſis a ſūmo ad infimū ꝑtingentib⁹. Macro. li. v. e Oceano libem⁹ ait. S. q̄i nympha oceano ſacrificat. f Oceanūq; prēm rerū. S. ꝙ ex eo oīa gignantur & originē ducunt ſecundū Thaleta: vt ſ. diximus: Diod. li. i. ait: ꝙ hūiditatē oceanū priſci vocitarūt: & gręcorū nōnulli oceanum generatorē deorum & matrē Thetim prius etiā dixerat: ꝙ in hūidis calore adhibito ſit generatio.. C. Oceanumq; patrē rerū. ſecundū Taletū mileſiū: qui aquā principiū rerum poſuit. hic fuit prim⁹ q apud gręcos hęc inquireret. Heſiodus vero poeta terrā. Anaximādri diſcipulus aeris ſubſtantiam infinitā ponūt. Diogenes apollimita Infinitū aerem ponit. Anaxagoras q̄tuor elemēta cōfuſa qualitates quā materiā primā appellant. Archela⁹ hui⁹ diſcipul⁹ duas pōit generatiōis cauſas: calidū q̄d agat: & frigidū. ꝙ tāq; materia patiat̄. Parmenides xenophanis & Anaxamādri diſcipulus ac pytagoreorū ſtudioſus duo ponit elementa: ignē vt artificē: & terrā vt materiā. Leucippus. democritus. & Epicurus materiā volunt eſſe atamos infinitas: q̄ ꝑ īfinitū volitēt: Empedocles Protagorę auditor quattuor ponit elemēta: ex quib⁹ amicitia & diſcordia mouēti confici omīa: & in hęc reſoluta referri. Heraclitus Epheſius ignē eē vult: cui⁹ tamē cōpreſſione: tum eliquatione omīa conſtent: & fluminis iſtar cūcta diffluere. Triſmegiſtus Pithagoras Plato & Ariſtoteles mundi materiam ponūt: non quatuor elementa: ſed aliud inuiſibile & inſenſibile: q̄d omnib⁹ q̄ vident̄ ſubiectū ſit: et omniū formarū receptaculū ſui natura informet: ſed omnes ab alio recipiens.
g Centūq̄ ſyluas. S. aut ducentas nymphas aſſerit: aut finitus eſt numerus pro infinito.

h Ter liquido ardentē ꝑfud.&c.SER.i.in ignem vinū purissimum fudit.per quod quia magis flamma cōualuit: bonum omen ostendit. i Ardentē vestam.AN.ignē ipm .Vnde ait Ouidius libro.vi.fastoꝝ. Nec tu aliud vestam q̄ꝫ viuam intellige flammā. Cicero aūt ī libro de.n: deorū.scribit vestam nomē a grecis esse. Ea enim ab illis Hestia dicitur. Vis autem eius ad aras & focos pertinet: Itaqꝫ in ea dea ꝙ est rerū custos intimarum:omnis & precatio & sacrificatio extrema ē. Dixerat autem paulo supiꝰ in omnibus rebus vim habere maximā: prima & extrema: & quod principē in sacrificando Ianum esse voluerunt:ꝙ ab eūdo nomen est ductum de vesta etiam plura diximus in fine libri primi Georg.

theus.deus marinꝰ Oceani & Thetydis filiꝰ fuit & vates qui ab Agamennone vi coactus (secundū Homerū) futura predixit. Sunt qui dicūt ex pallene fuisse. & apud egyptios regnasse: & ad eum post excidium Troianum tempestate compulsum deuenisse Agamēnona. Sed Herodotus scribit: Parim rapta Helena tempestate in egyptum apud canopicum Nili ostium delatū. Et a Thone ostii custode ad Protheum deductum eē. At Protheus cognita rapina, Helenam resqꝫ suas menaleo restituendam retinuit: ac triduo parim abire iussit. Menelaus deinde expugnata Troia helenaqꝫ in ea vrbe non inuenta: in egyptum venit: atqꝫ illā a Protheo recepit.

i Nectare. A.optimo vino. De nectare vero latꝰ supius est. k Est ī carpathio nep.gur.vates: S. Carpathos: insula est cōtra egyptū: a qua vicinū pelagus Carpathiū appellatum ē: Hic aliqñ regnauit Protheus relicta pallene ciuitate Thessalie: ad quā tñ postea reuersus ē: quod ostēdit hoc loco dicēs: Patriamqꝫ reuisit pallenē. A. Carpathꝰ insula excelsa.cc,stadia hñs.fuit qꝫ vrbibus q̄tuor pollēs: & nomen celebre consecuta est.a qua pelago q̄qꝫ nomine inditum est.

Ter [h]liquido ardentē perfudit [i]nectare vestam:
Ter flamma ad summū tecti subiecta reluxit,
Omine quo firmans animum: sic incipit ipa.
Est in [k]carpathio neptuni gurgite: vates
Ceruleus [l]protheus: magnū [m]qui piscibꝰ equor
Et iuncto [n]bipedum curru metitur equorum,
Hic nunc [o]Emathie portus: patriamqꝫ reuisit
pallenen: hūc & nymphe veneramur: et ipse
Grandeuus [q]nereus: nouit nanqꝫ omnia vates
[r]Que sunt: que fuerint: q̄ mox vētura trahūtur,
Quippe [s]ita neptuno visum est: [t]inmania cuiꝰ
Armēta: & [v]turpes pascit sub gurgite phocas.

m Magnum qui piscibus equor metitur. S: Equi eni marini: prima parte equi sūt: postrema resoluuntur in pisces.
n Bipedum equorum: AN. Marini equi prima parte equorum effigiem habent: postrema piscium: qua figura etiam in antiquis marmoribꝰ cernuntur: vt aiūt: Bipedum autem ait. quoniam vt scribit Plinius: Penne que pedum vice date sunt piscibus: nullis supra quattuor: quibusdam terne: quibusdam bine: aliquibus nulle &c.

Strabo scribit libro vndecimo de sporadibus: Et Pliniꝰ libro quinto: capitulo.xxxii.scribit vnam esse de insulis Rhodiorum. Idem Strabo libro tertio ait: Carpathium mare esse vsqꝫ Rhodum. Cretāqꝫ ac Cyprum. C. Carpathium mare.a carpatho insula: hec excelsa est: & circuitum ducentorū stadiorū habet &c. distat ab Alexandria stadia mille. l Protheus. AN. Diodorus libro secūdo sic ait: Defuncto rege post quintū genus: cū Aegyptus rege careret: ex dignioribus quidā in regem assumptus est: quem egyptii Cerea: greci Protheum appellant: qui iliaco tempore extitit: hunc artium peritum fuisse tradunt: & in varias se se formas vertere solitum: vt nūc animal: quādoqꝫ arbor: aut ignis: aut quid aliud videret: que eadem & sacerdotes de illo scribunt. harum rerum cognitionem cōtinuo ex astrologorum ac sacerdotum vsu rex est assecutus: Consuetudo autem regibus tradita grecis causam huiusmodi transmutationis fingendi prebuit: Nam egyptiis mos erat regibus aut leonis: aut tauri: aut draconis priorem partem in capite ferre insignia principatus: quandoqꝫ vero arborem: aliquando ignem: quandoqꝫ redolentia supra caput vngenta. Hec tamen ad decorem spectabant atqꝫ ornatum: tum stuporem ac superstitionem quandā aspiciētibus initiebant: Hec ille. Teste vero Hesiodo in Theogonia: oceani & Thetyos filius fuit, fuitqꝫ vates maximus. De quo quidem & Theocritus ait: ωσ προθευσ φοκασ κaιθεοσ ων ενεμε. hoc est vti Protheus phocas etiam deus existens pauit. C. Pro-

o Emathie portus. AN. De hac videto in fine libri primi Georgicorum. p Pallenem. AN. Pallene Archadie oppidum. Teste Plinio. Hic vero intelligit Maro de Pallene vrbe Thracie: quam habitauit (vt apud Lycophronē apparet) Protheus anteq̄ in egyptum transiret. Dicta autē Pallene a Pallene filia Sytonis: vt apud Eustachium habetur.
q Nereus. AN. Oceani & Thetios filius (teste Hesiodo) quem omniū antiquissimū dixit Orpheus in Argonautica. νεροσ autem aqua dicitur. r Que sint, que fuerit. S. Home. οσ ΗΔΗ τατεοντατεεσ ομενα προτεοντα
s Ita neptuno visū est. SE. vbi deest ratio: sic loquitur: Nam & in tertio dixit: Sic visum superis. cum ꝑmisisset immeritam: t Immania armenta. AN. humoris causa (vt scribit Plinius libro.nono) sunt in mari animalia maiora: etiam terrestribus. Plurima autem & maxima in Indico mari: ex quibus Balene quaternū iugerum. pristes ducenum cubitorum.
v Turpes phocas. SER. Magnas: vt. cui turpe caput: Phoce autem sunt marini boues. AN. i. Phocas. vitulos marinos intelligit: qui in terra pariunt pecudū more nunqꝫ geminis plures: educant mammis foetum: ipsis in somno mugitus. Vnde, nomen vituli acceperūt. Nullum animal ꝑmit grauiore somno: pennis quibꝰ in mari vtunt: humi quoqꝫ. vice pedum serpunt. vestiūtur autem pilis

vti prisci & balena. CRI. Phocę vituli marini dicuntur: spirant vt balenę & delphini: ac in terra dormiunt: et profundum accipiũt somnũ: presertim cum multa esca crapulantur: non squama: sed corio bubulo teguntur: pariter in littore & lac pbet: teste Aristotele. Quapropter ambiguum hoc animal esse: id est aquaticum & terrestre. idem phũs asserit.

Nam nihil vetustius veritate: ducitur autem a matre: id est ratione. Hominis enĩ verum inquirẽs mater ratio est. Ratio enim & non appetitus optima dux est ad veri inquisitionem. Dormit autem senex in antro: quia ipsa Veritas inobscuro latet. Sed cum ingenium nostrum ad acquirendum illud accedit: tunc concutit omnis res: & ex ipsa inquisitione variç formę insurgunt animo nostro: quę speciem veritatis pre se ferant: vt multa putemus vera esse ac bona. nam omne verum bonum: quę falsa mala sunt: & tunc conuertit in feras Protheus: quia deluditur ingenium nostrum imaginibus. putamus enim veram esse voluptatem corpoream: quã in sue fingit esse sũmũ bonum: aut satura re irã: vnde nascitur crudelitas quã exprimit in tigryde: Aut fallimur pulchritudine rerum terrenarum: & credimus illas esse sumũ bonum: quas per draconem terrestre animal intelligit: Nonnunquam reponimus foelicitatem in ambitione ac superbia: quod exprimit leo. Nam flamma ira est: verum quãto magis ille mutabitur in varias formas: id ẽ quãto plures falsę opiniones sese offerent: tanto acrius vrget: vt verum deprehendat.

x Vinclis capiendus. C. Nam ipsa veritas iter tot verisimilia nisi vi ipsius ingenii colliget. teneri nõ potest.

y Expediat morbi causam euentusq; secundet. SER. Duo ista requirunt in oraculis. causa mali. & remedium. z Nam sine vi non vlla dabit pcepta. SER. ne eũ speraret posse precibus flecti.

Hic tibi nate prius vinclis capiẽdꝰ: vt omnẽ
Expediat morbi causam: euentusq; secundet.
Nam sine vi non vlla dabit pręcepta: neq; illũ
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende: doli circũ hęc demũ frangent inanes.
Ipsa ego te medios cum sol accenderit ęstus:
Quũ sitiũt herbę: & pecori iã gratior vmbra ẽ
In secreta senis ducam: quo fessus abundis
Se recipit facile: vt somno aggrediare iacentẽ
Verũ vbi correptũ mãibus vinclisq; tenebis.
Tum varię eludunt species: atq; ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus: atraq; tigris:
Squamosusq; draco: & fulua ceruice leęna.
Aut acrem flãmę sonitũ dabit: atq; ita vinclis
Excidet: aut in aquas tenuis delapsus abibit.
Sed q̃nto ille magis formas se vertit in oẽs:
Tanto nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore: qualem
Videris: incępto tegeret quũ lumina somno.
Hęc ait: et liquidũ ambrosię diffudit odorem:
Quo totum corpus nati perduxit: at illi

a Doli circum hęc demũ frangẽt inanes. S. Circa vincula nouissime eius desinẽt doli: id ẽ formarum varietates: cuius figmentũ physicam volunt esse rationem. Nã q; homo habet in se libidinem: stultitiã: ferocitatem: dolum. quę dum inuicem i vno vrgent: pars illa quę vicina est diuinitati: id est prudentię non apparet: quę tunc potest suas vires tenere. cũ fuerint illa religata: id ẽ cum quis caruerit oibꝰ viciis. Vnde sacerdotẽ hũc dicit: tunc posse vaticinari & suscipere diuinitatẽ: cum religata in eo fuerit ignea cupiditas: syluestris asperitas: lapsusq; animi: aq̃rum mobilitati similis: C. Doli inanes. id est q̃s inaniter adhibebit: & reuera omnis fraus & deceptio res vana est. Nã omne quod est bonum est. fraus aũt nihil est: q; aũt se illum in secreta senis pducturam: eo tempe pollicetur quo sol meridiem facit: non est ab re. Nam verum in rebus nisi multa luce sapientię ac doctrinę discerni non potest. b Cum sol accenderit ęstus. SER. Fere enim numina tunc videntur. Lucanus & media cũ phoebe in axe est. Aut coelũ nox atra tenet. tunc ipse sacerdos accessum dominũq; timet deprendere luci. c In secreta senis ducam. SER. Fere omnes dii marini senes sunt: albent eorum capita spumis aquarum. CRI. in secreta senis. Veritas enim a natura occultatur senis.

d Atraq; tigris. SERVIVS. Sęua.
e Tanto nate magis &c. SER. Alii legunt tantũ nate magis.

f Liquidum ambrosiã diffudit odorem. SER. Ideo vnxit eũ quo possit vidẽdi numis capax esse. ANTONI. Ambrosia species est arthemesię simplici caule foliis minimis flores copiosi erumpunt: cum vna maturescit odore non iniucundo. Plinius libro vigesimoquinto. Ex hac autem dii pasti sunt crediti. Vnde ait Ouidius libro primo de ponto: Nectar & ambrosiam latices: epulasq; deorum. Det mihi formosa grata iuuenta manu. Idem autem est ambrosios quod diuinus & immortalis.
g Perduxit. ANTO. id est perunxit: affecit.

Q V

Dulcis compositis spirauit crinibus aura.
Atq; habilis mēbris venit vigor: est spec⁹ igēs
Exesi latere in montis: quo plurima vento
Cogit: inq; sinus scindit se se vnda reductos.
Deprensis olim statio tutissima nautis:
Intus se vasti protheus tegit obice saxi.
Hic iuuenē ī latebris auersū a lumīe nympha
Collocat: ipsa ꝓcul nebulis obscura resistit.
Iam rapidus torrens sitientis syrios Indos
Ardebat cęlo: & medium sol igneus orbem
Hauserat: arebant herbę: & caua flumina siccis
Faucibus ad limū radij tepefacta coquebant.
Cū protheus cōsueta petens e fluctib⁹ antra
Ibat: eum vasti circum gens humida ponti:
Exultans rorem late dispergit amarum.
Sternunt se somno diuersę in littore phocę.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim
Vesper vbi e pastu vitulos ad tecta reducit
Auditiq; lupos acuunt balatibus agni;)
Consedit scopulo medius: nūerūq; recenset.
Cuius aristęo quoniam est oblata facultas
Vix defessa senem passus componere mēbra:
Cum clamore ruit magno: manicisq; iacentē
Occupat: ille suę contra non immemor artis
Omnia transformat se se in miracula rerum.
Ignemq; horribilem feram: fluuiūq; liquentē.
Verum vbi nulla fugā reperit fallacia: victus
In se se redit: atq; homīs tandem ore locutus.
Nam quis te iuuenū confidentissime nrās
Iussit adire domos: qd ve hinc petis inqt: at il-
Scis protheu: scis ipe: neq; ē te fallere cuiq;. (le:
Sed tu desine velle: deum pręcepta secuti
Venimus: hinc lapsis quęsitū oracula rebus.

h Dulcis aura. A. id est ventus: Sic enim Nonius quoq; hūc locū expōit. Habilis S. vegetabil̄.

k Vigor. AN. fortitudo: firmitas. l Specus ingens. S. In singulari nūero hoc specus. in pl̄ali hi specus dicimus.
m Deprensis nautis. A a tempestate expressis.
n Olim. A, quandoq;.

o Tegit. S. Tegere consueuit. Nam tunc illic nō erat. p Obice. S. obiectione. Et meli⁹ hic obex q̄ hęc obex dicim⁹. AN. Obice. oppositione: obiectione. obices pessuli serę inquit Festus.
q Auersum. S. paulum obliquū a lumine. Et sciendū: Protheum temporalē accipere diuinitatē. alioquin potuit etiā Aristęū cognoscere latitantē

r Iam rapidus Syrius: S. Hic distinguēdū ꝓpter duo epitheta. Syrius aūt est stella in ore canis: per quā nimios ęstus accipimus. A. Rapidus syrius. Canis maior habet ī lingua stellā vnā quę canis appellat̄. In capite autem alteram quā Isis suo nomine statuisse existimat̄. Et Syrion appellasse: propter flāmę candorem: q̄ eiusmodi sit: vt pręter cęteras lucere videat̄. scribit ita Iginius. Syria o autē & luceo & sicco significat. Inde Syrius stella: qa aūt de natura Martis est. homines nimio solis ardore fatigat. Pli. scribit li. xviii. c xlii. Auem param oriente Syrio ipo die non apparere: & donec occidat. Et dicit rapidus: suo enim ardore cūcta rapiendo desiccat. Hac etiā rōne supius dixim⁹ rapidū solē appellari: quod hic locus aptissime indicat: ita esse. s Sitientis. S. in populos subsolanos.

t Caua flumina. S. alta Luca. Deferuere caua tētoria fixa lemanno.
v Rorem amarū. A. Marinū scilicet: qui amarus est. Plinius li. ix. c. xl. sic ait. Libanotis locis putridis & macris ac roscidis seritur: radicem habz holusatri: Nihil a thure differentē. Vsus eius post annū stomacho saluberrimus: quidā eam nomie alio rosmarinū appellāt. Hęc ille. x Ipse velut. A. Ordo est. Ipe consedit scopulo medius numerū q; recenset. Cętera per parenthesim claudantur.

y Olim. A: quandoq;.
z Auditi. A. legitur & auditis.
a Acuunt. A. instigēt.
b Recenset. A. retractat recognoscit. c Facultas. AN. copia: oportunitas. d Vix defessa senem &c. S. auiditatē exprimit tenere cupientis. Vū enim contra matris pręceptum cito in Protheū impetum fecisse dicit. per quod incōtinentes hominum animos docet poeta. e Manicis. A. vinculis. f Nulla fugam reperit fal. C. Postq̄ ita repertum est verum: vt nulla fallacia occultari queat: Protheus redit in formam humanā: in q̄ sola inest ratio qua verū discernitur: et dimittit formas ferinas: in quibus solus sensus est: in quo non est cognitio veri.

g Hominis ore. SER. humana scilicet voce:
h Nā quis. S. id est quisnam. Hodie enī nā particula postponitur: antea p̄ponebatur Therentius in Phormione. Naz quę est an⁹ a fratre egressā meo. CRIST. Nam quis. pro quisnam. Et est anastrophe: ī qua prępositio postponitur. vt: Transtra per et remos. i Confidentissime. CRI. Magna enī est cōfidentia accedere ad Protheum: id est ad difficultatem veri inueniēdi.
k Scis protheu. SER: Vocatiuus grecus: vt orpheu. CRI. Sola enim veritas seipam nouit: nec a quoq; decipitur.
l Neq; est te fallere cuiq;. SER. Alii quicq; legunt. Hoc autem dicit: cum omnia noueris: desine aduentus mei causam velle cognoscere. A. Est cuiq;. ꝓ datur. cuiq; velle: scilicet fallere.
m Deum pręcepta: SER. propter matrem.

¶Tantum effatus: ad hec vates vi denicß mlta

[n]Ardentes oculos intorsit lumine glauco,

Et [o]grauiter frendẽs: sic [p]fatis ora resoluit,

[q]Non te nullius exercent numinis ire:

[r]Magna lues cõmissa: [r]tibi has miserabil'[s]orph(eus

[t]Haud quacß ob meritũ penas (ni fata resistãt)

Suscitat: & rapta grauiter pro coniuge [v]seuit

Illa quidẽ dum te fugeret per flumĩa preceps:

Immanem ante pedes hydrũ [x]moritura puella

[y]Seruantem ripas: alta non vidit in herba,

At [z]chorus equalis dryadũ clamore [a]supremos

Implerunt montes: [b]flerunt rhodopeie arces:

Altacß [c]pangea: & rhesi mauortia tellus,

[d]Atcß gethe: atcß [e]hebrus: & actias [f]orithyia:

n Ardentes oculos ꝛc. C. Splẽdẽtes, ingenii em̃ acumẽ indicat splẽdor in oculis: Idem notat color glaucus in pupillis. Hinc est ꝙ pallas q̃ dea sapiẽ habetur, γλαυκοπις cognominetur. Est autem glaucus color quẽ latini veteres cesiũ dixerũt. Vñ cesiam glaucopiã appellarũt. Dicit̃ aut cesia teste Nigi. de colore coeli q̃si coelia. A. Glauco: ceruleo viridi: vt lati⁹ li. iii. Geor. ꝓbauim⁹. o Grauiter frẽdes. S. cũ ingẽti tumultu. A. Frendẽs. dentib⁹ insonãs. p Fatis. A. oraculis. Sũt em̃ fata que dii fant̃. de qb⁹ latius supra. q Nõ te nulli⁹. S. i. non humilis ſ; magni. r Magna lues. S. i. magnorũ scelerũ ẽ ista ꝓsolutio. Et alii ita distinguunt: vt sit a te cõmissa alii tibi etc̃. A. Luis ꝑ i. nõ ꝑ e. ĩ ãtiq̃s legit̃. luis ergo. i. purgas. vt ibi: Post mihi nõ simili poena cõmissa luetis: Luo ei a luce dicit̃: vt scribit Varro. r Tibi has mise. orpheus. SER. Non humile aũt numen dicit Tysiphone: id est mortis vltricẽ Nã iõ Tysiphone ẽ dicta q̃si cui cura sit τισις φονου. id ẽ. mortis vltio. s Orpheus. C. Fabula nota ẽ Orphea vxorẽ habuisse Eurydicẽ que dũ Aristeũ fugeret per loca: herbis floribuscß ornata: latentẽ serpentẽ calcauit: cu⁹ venenato morsu extincta ad inferos descendit. Est aũt Eurydice hũana aĩa q̃ dicit̃ Euri. i. altũ indiciũ hñs: ꝓpterea ꝙ rõnalis ẽ: hec nubit Orpheo, cũ corpori cõiũgit̃ et amat̃ ab Aristeo. i. ab optimo: illa ãt corpeis voluptatib⁹ irretita. id ẽnĩ sũt flores atcß herbe q̃ terre sũt pulchritudo: qđ optimũ est ꝑ illa fugit: atcß a serpẽte. i. a pctõ qđ iter voluptates latet interimit̃: & ad inferos demergit̃. Sed cõcedit̃ Orpheo: vt illã sono cythare. i. actionũ optĩa cõpositõe: q̃ maxima harmonia est. vnde virtus exorit̃ ab inferis reuocet. i. a viciis liberet: sed ea lege ne respiciat. i. ne in vitia relabat̃. Nã relapsa habitũ facit. t Haud q̃q̃ ob meritũ. S. nõ tales quales mereris. nam eius vxoris cã mortis fuisti. Inferret ãt digna supplicia nisi fata ꝓhiberent: q̄bus fauẽtib⁹ ita minimũ maiora infert: licz maiora nõ possit. A. Haud q̃q̃ ob meritũ ñ ꝺm meritũ maiores em̃ merit⁹ ecs. v Seuit. A. ordo ẽ: et ꝓ rapta cõiuge seuit ꝑ seuiret ni fata resistũt. x Moritura. ptr. S. Merito nõ vidit quippe moritura. y Seruãtẽ. S. tenentem. z At chorus eq̃lis drya. S. et euridice dryas: bono cõpẽdio ei⁹ ꝑtermisit interitũ. a Supmos mõtes: S. summos: vt Proh supme Iuppiter. b Flerũt Rhodopeie arces. S. Rhodope mõs est Thracie sic pachea. c Pangea. A. Thracie mõs ẽ (teste Pli: lib. iii.) cõponit̃ ãt a pan: qđ ẽ totũ: & gea terra.

c Rhesi m. t. S. quã postea rhesus tenuit. et est Prolepsis ex persona poete. quo ei tpe Orpheus fuit: Rhesus nec dũ regnauit ĩ thracia. A. Rhesi tell⁹. Thracie ꝑtẽ possedit Rhesus: vbi mars oĩm deus: vt Mela scribit. d Atcß gete: A. de his supi⁹. e Hebr⁹. fluui⁹ thracie gelidissim⁹. A. videto eglo. x. f Actias orithya. S. atheniẽsis nympha quã Boreas ĩ suũ mr̃imoniũ rapuit. A. Actias orythyia. i. Atheniensis. Nã vt Eusebi⁹ scribit. Erichthonii vulcãi filii filiã Orithyei Boreas aristei fili⁹ Thrax rapuit. quẽ fabula veñ fingit. lati⁹ etiã Ouidi⁹ li. vi. met. scribit in fine. s: Hebr⁹. et us: atcß et breues ꝑ longis more suo ꝑ diascolõ: Actis regio: in q erãt Athene. secũdũ t. h; aspiratũ. Inde Athias patronomicũ, i. Atheniẽsis. C. Actias. C. Actias Orythyas: Erichthonii Atheniensium regis filia a Borea rapta est: & in Thraciam translata ex qua zetum & Calami: allatos filios sustulit. g Ipse. S. Orpheus:

h Caua &c. S. Periphrasis cytharę: cuius usus repertus ē hoc mō. Cū regrediens Nilus in suos meatus: varia in terris reliquisset aīalia: relicta etiā testudo est. q̄ cū putrefacta capita concutiens sono regnū tuetur: sordidū tabo caput lambūt colubrę: viperis horrent iubę. lōgiusq̄ torta sibi lat cauda dracōis par ira formę &c. a Ixionei v. t. S.

esset: & nerui eius remansissent extenti intra coriū pcussa a Mercurio sonitū dedit: ex cuius imitatōe cythara est composita. i Aegrū. S. mœstū. decepttū. k Testudine. A. Cheli. l Te dul. cōiūx. A. Epanalepsis est. i. replicatio: seu anaphora. i. relatio vel repetitio. C. Te dulcis cō. Repetitio est color rhetoricus: q multū valet ad cōmiseratōem captandā. Vñ ipse in ęneid. Te nemus angitię vitrea te fucinus vnda. Te liqdi fleuere lacus. m Solo. S. in littore deserto: in quo sine vxore morabatur. n Tænarias etiā fau: S. Tęnarus Laconię pmontoriū est circa finē Maleę vbi inferorū dicit̄ esse descensus. A. Tenarus in laconia pmōtoriū aduersū Aphricę ripa erecta est: sacram Neptuni ędē continens. in luco ppinqua spelūca est: per quā Cerberū ab inferis superius reductū ab Herc. fabulę canūt. Solinus scri. & Stra. li. viii. CRI. Tęnarias. In laconia regione promontoriū est circa finem Mallei mōtis: in quo qa hiatus ē: & ex eo agente spū murmura audiūt: inferorū dixere fauces. o Fauces. A. Angustos aditus. p Manesq̄ adiit regēq̄ &c. S. hęc oīa ad laudē ptinēt cytharę: qua fretus ista supauit. p Nesciaq̄ h. p. m. c. S. Ad exitū futurę rei respexit: nā ad principiū prio meruit Eurydicen. q Herebi de se. imis. S. de interioribus tenebris inferorū. A. dicunt herebū esse terrę pfundissimū & absconditū locū: seu inferorū pfunditatē atq̄ recessum. Erebenos āt gręce: latine obscurū significat. y Cocyti. A. vide to li. iii. Geor. s Styx: latius. ē. t Amplexę. S. Inuolutę. iplicatę. ενπεπλεγμενοι v Eumēides: A. de his li. i. ge. x Tēuit

Ipse caua sonans ęgrum testudine amorem.
Te dulcis coniunx: te solo in littore secum
Te veniente die: te decędente canebat.
Tænarias etiam fauces: alta ostia ditis.
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus: manesq̄ adiit: regemq̄ tremendū:
Nesciaq̄ hūanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotę herebi de sedibus imis
Vmbrę ibāt tenues: simulacraq̄ luce carentū.
Quā multa in folijs auiū se milia condunt:
Vesper vbi aut hybernus agit de mōtibus imber.
Matres atq̄ viri defunctaq̄ corpora vita
Magnanimū heroum: pueri innuptęq̄ puellę:
Impositiq̄ rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circū limus niger: & deformis harūdo
Cocyti: tardaq̄ palus inamabilis vnda.
Alligat: & nouies styx interfusa coercet.
Quin etiā stupuere domus: atq̄ intima lęti
Tartara: cęruleosq̄ amplexę crinibus angues
Eumenides: tenuitq̄ inhians tria cerberus ora:
Atq̄ ixionei vento rota constitit orbis.
Iamq̄ pedem referens casus euaserat omnes:
Redditaq̄ eurydice superas veniebat ad auras.
pone seqns: nāq̄ hanc dederat pserpina legē:
Cum subita incautū dementia cœpit amātē:
Ignoscēda quidem: scirent si ignoscere manes.
Restitit: eurydicenq̄ suam iam luce sub ipsa
Immemor heu victusq̄ animi respexit: ibi oīs

deest cū. & dic̄ cū vēto suo rota cōstitit. i. cū cā volubilitatis deuit. A. Ixionei orbis. Videto li. iii. Geor. b Vēto. A. quo gdē mo ueri solebat: cū vēto sub ipsa luce ppe supas auras.

c Cōstitit. C. restitit. nō mota ē. d Iāq̄ pedē. C. maxima cōmiseratio q̄ veluti nauis: q̄ mlta seua serit tēpestates i portu perierit: & est pathos: ab eo quod est pter spem.

e Reddita. C: qi reddita: f Proserpina. A. hāc plutoni tribuerūt: qm terrena vis oīs atq̄ natura diti patri dedicata ē. dictus est apud gręcos Pluton: quia & recidāt oīa in terras: & oriant̄ e terris. Proserpina aūt ea ē gręce Persephone noīat̄: quam frugū semen eē volūt: absconditāq̄ q̄ri a mr̄e fingūt: vt ait Cicero in li. de. n. d: Varro tñ inqt: q̄ Epicharmus Ennii lunā pserpinā q̄s appellat: q̄ solet eē sub terris. nam hęc vt serpens: mō in dexterā: mō in sinistrā ptē late mouetur. Serpere & proserpere idē dicebāt. de hac etiā pīa. i. Geor. g Incautū amā. S. epithetō amātis ē. C. Incautū: nihil tā ppriū amāti. vnde pueris equiparant̄. Et pptereà Propertius ait: Quicūq̄ ille fuit puer: qui pinxit amorē. Nonne putas miras hūc habuisse manus: Is primū vidit sine sensu viuere amātes. Et leuibus curis magna perire bōa: h Demētia. A. Nā vis amoris demētia est. i Ignoscēda q. s. i. m. S: Participiū sine verbi origine. nō ei facit ignoscor: sicut nec triumphor: regnor. C. Ignoscēda. nam si cognosceremus q̄ misere cupiunt amātes visere rem amatam: & q̄ vehemēs sit hęc pturbatio. i hac reiudicaremus illis huiusmodi erratum cōdonandum. Sed manes ppter illorum crudelitatē nullā meruerūt hūanitatē. k Eurydicenq̄ suā iam. S. Alii legūt iam luce sub ipsa. l Victusq̄ a. S. Sic hoc loco dixit: vt: O pīetas āni iuuenis: m Respexit. S. i cōmisit in legē sibi datā. n Immitis C. Vnde nulla esset cōmiseratio speranda. o Terq̄ fragor stagnis au. auernis. S. quasi exultarent vmbrę reditu

. A. clausit vt illud: Intētiq̄ ora tenebāt: p claudebāt: nec est aliter exponēdū: qđ & hic locus indicat. y Inhiādū A. Intētus cōcupiscēs. z Cerberus. A. is dr̄ q̄i creoboros . i. carnē edens. nā creos caro est. Boros edens. de hoc Seneca in Hercule furente. Post hęc auari ditis apparet domus: hic sęuus vmbras territat: stygius canis: q terno vasto

eurydicis. Lucan⁹ dicit in orpheo strepitū factū redeunte eurydice ob hoc: quia gaudebāt luce relictā eurydicen. Iterū sperātes orphea manes. A. Auernis stagnis. i. auerno maiores nostri Homerica defunctorū vicinia fuisse fabulis edidere. Hanc enim locorū p̄tē Plutoni dicatā opinabant̄: placatisq; prius p̄ sacrificia diis mānib⁹ illuc intrabāt. aderant em̄ qui talib⁹ exponendis ductores eēnt locorū fruct⁹ percipiētes. Fons vero ibi fluuialib⁹ scatens aquis: excurrit in mare: ab eius vsu abstinebāt oēs. Stygias opinātes eē aquas: eo in loco cōstructū erat oraculum: ex aquarūq; feruore vicinarū Phlegetontē esse cōiecturā factitabant: & ex acherusia. Hęc et p̄l'a Stra. li. v. videto etiam latius. ii. Georg. p Illa q̄s & me inq̄t ꝛc. C. Oratio vehemēter Pathetica. nam & suū vehemens exprimit dolorē. demonstrat em̄ eo deuenisse amantes: vt culpa illius qui nihil min⁹ q̄ hoc voluisse infœlicissim⁹ ac ęterno dissidio seperarentur. q Iterū. c. r. f. v. S. Ouid. Bis rapit̄ vixitq; semel. r Natantia lu. S. in mortem reducta. s Inualidas p. S. in vmbrę tenuitatem redactas. t Heu non tua palmas. S. quia supra dixerat Eurydicen q̄ suam. C. Heu nō tua: q̄si diceret: quod vtrunq; miserrimum accidit. v Fugit diuersa. S. p̄ diuersa. x Pręterea. S. postea: vt: Quisq̄ numē Iunonis adorat pręterea. y Nec potitor orci. S. Mysticū est: Dicit̄ enim bis eandē vmbram euocari non licere. A. Potitor orci.. id est Charon. Virgilius libro sexto Eneidos Portitor. has horrendus aq̄s: & flumina seruat terribili squalore Charon ꝛc. Postea inquit: Ipse ratē conto subigit: velisq; ministrat. Et ferruginea subuectat corpa cymba. Orci: videto lib. i. Georgi. z Quid faceret. C. dubitatio est: quā gręci aporesin dicunt: quę vehemēter mouet: cū dolētis vł irascentis sit dubitare. sic Diod. En q̄d agā rursus ne p̄cos oblita priores ex. a Septem illum.. CRI. A tempe etiā vehemēter citatur pathos. Sic de palynuro Tris notus hybernas īmēsa p̄ ęquora noctes. Vexit me violent⁹ aq̄: vix lumīe q̄rto aspexi Italiā: Et achimenides tertia iā lūę se cornua lumīe cōplēt. Et septīa p⁹ Troię excidiū iā vertit̄ ęstas. Auget̄ āt hic loc⁹ q̄ dixit totos. i. itegros: et ex ordine. i. sine interruptiōe potuisse res geri. Verbi grā. ab Idib⁹ Martiis ad nonas Augusti: vt essent sex menses: sed non integri in martio et Augusto: & potuissent poni mēses intermedii sine mœrore. Vñ illa ęgritudo habuisset aliquod

Effusus labor: atq; immitis rupta tyranni
Fœdera: terq; fragor stagnis auditur auernis.
Illa q̄s & me inq̄t miserā & te p̄didit orpheu
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant: conditq; natātia lumīa somnus.
Iamq; vale: feror ingenti circumdata nocte:
Inualidasq; tibi tendēs (heu non tua) palmas
Dixit: & ex oculis subito: ceu fumus in auras
Commixtus tenues fugit diuersa: neq; illū
Prēsantē nequicq; vmbras: & multa volentē
Dicere pręterea vidit: nec potitor orci
Amplius obiectā passus transire paludem.
Quid faceret? quo se erepta bis cōiuge ferret?
Quo fletu manes? q̄ numina voce moueret?
Illa quidē stygia nabat iam frigida cymba:
Septem illum totos p̄hibēt ex ordine menses
Rupe sub aeria deserti ad strimonis vndam
Fleuisse: & gelidis hęc euoluisse sub antris:
Mulcentē tigres: & agentē carmine quercus.
Qualis populea mœrēs philomela sub vmbra
Amissos queritur fœtus: quos durus arator
Obseruās nido implumes detraxit: at illa
Flet noctē: ramoq; sedens miserabile carmen
Integrat: & mœstis late loca questibus implet.
Nulla venus: nulliq; animū flexere hymenęi.

interuallum: & pausam qua facili⁹ fieri posset. b Ex ordine. S. Sine intermissiōe. c Deserti. S. id est asperi inculti. d Strymōis. S. Strymō est fluui⁹ thratię circa quē ad extinguendū amoris calorē morabat̄. A. lib. i. Georg. dixim⁹. e Hęc euoluisse. S. talia q̄lia ipse cōmemorat. f Mulcētem tygres. A. Per id sua eloq̄ntia feros homīes et rapaces reuocasse in mā suetudinē: et humanitatē orphea intelligimus. g Et agentē car. querc⁹. A. p̄ id obstinatę opinionis hoīes intelligi⁹: q nisi p̄ eloq̄ntię vires nequeūt a sua p̄tinatia remoueri. h Qual' p. m. p. s. v. C. Parabola est. Vñ sępissime mouet̄ Pathos: q̄ aut in misericordia ē: aut i indignatiōe. In misericordia: vt hic. Itē. Qual' cōmotis excita sacris thyas. Et q̄lē virgīeo demessū pollice florē. In indignatiōe vt illud: Ac veluti pleno lupus in o. Cū fremit ad caulas. Et q̄ual' mugit⁹ fugit cū sau. aram taur⁹. i Philomela. S. p̄ q̄uis aue nā spēm p̄ genere posuit AN. Philomela. Lusciola s̄ loca. alibi hyrundo: vt latius. s̄. oñdim⁹. Philon aūt amans dicit̄. Mela vero mala: poma seu oues. k Durus. C. inexorabilis: & q materno affectu nō mouet̄. l Implūes. C. Cōmiseratio: ab ętate: et ab imbecillitate. y Oeagri⁹. refert Diod. siccul⁹. Bacchū insidias lycurgi Tharcensiū regis admonitu theropis viri Thracis vitasse: ac paulo p⁹ victor lycurgū regno spoliasse. Illudq; bñficii mēor theropi tradidisse: q moriēs oeagrū filiū: a q̄ et fluui⁹ denoīat⁹ est: heredē reliq̄t. Ex oeagro aūt nat⁹ ē Orphe⁹. dicit̄ eeiā oeagrū fuisse p̄nepotē Athlātis ex Alciade vna ex filiab⁹ athlātis. De orpheo p̄l'a alio loco dixim⁹. Addā hic: fuisse & eiusdē nois poetā in archadia: et ali⁹ crotonias: q cū pysistrato Athenēsiū tyrāno vixit. Sūt q etiā sex orpheos nominēt: hūc aūt quē p̄cio habem⁹ scribūt lybiā & egyptū pagrasse. et trismegisti Mercurii doctrinā imbibisse. Quāq; teste Cicero. Aristo. docet orpheū poetā nūq; fuisse: et hoc orphicū carmē Pythagorei ferūt cuiusdā fuisse cerconis. m Flet noctē. S. luget nocte cōtinuo fletu. n Miserabile carmē itegrat. Pli. li. x. scri. q̄ lusciniis dieb⁹ ac noctib⁹ q̄ndecim garrulus sine intermissu cant⁹: densante se frōdiū germine: in q̄ vna aue: p̄fecta musicę scīa modulatus editur son⁹: & nūc cōtinuo spiritu trahit̄ in longū: nūc variat̄ in flexo.: nūc distinguit̄ conciso: copulat̄ in torto: p̄mit̄ reuocat̄. P̄l'a tñ ibidem leges miranda quidem: o Nulli hymenęi. A. nulla cōiugia. vide in. iii. li. Geor.

Solus hyperboreas glacies: tanaimq́ niualē:
Aruaq́ ryphęis nunq̄ viduata pruinis
Lustrabat: raptam eurydicen: atq́ irrita ditis
Dona querens: sprete ciconū q̄ munere mr̄es
Inter sacra deum: nocturniq́ orgia bacchi
Discerptū latos iuuenē sparsere per agros.
Tunc quoq́ marmorea caput a ceruice reuulsum
Gurgite cū medio portans oeagrius hebrus
Volueret: eurydicen vox ipsa: & frigida lĩgua
Ah miserā eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripę.
Hęc protheus: & se iactu dedit ęquor in altū.
Quaq́ dedit spumātē vndā sub vertice torsit.
At non cyrene: nanq́ vltro affata timentem:
Nate licet tristis animo deponere curas:
Hęc oīs morbi causa: hinc miserabile nymphę
Cum quib⁹ illa choros lucis agitabat in altis
Exitium misere apibus: tu munera supplex
Tende petens pacē: & faciles venerare napęas.
Nanq́ dabunt veniā votis: irasq́ remittent.
Sed modus orandi qui sit: prius ordine dicā.
Quattuor eximios prestanti corpore tauros:
Qui tibi nūc viridis depascunt summa lycęi
Delige: & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue: & sacrū iugulis demitte cruorem.
Corporaq́ ipsa boum frondoso desere luco.
Post vbi nona suos aurora ostenderit ortus:
Inferias orphei lethęa papauera mittes.
Et nigram mactabis ouem: lucumq́ reuises:
Placatam eurydicen vitula venerabere cęsa.

p Hyperboreas. A. lib. iii. Georgi. q Tanaimq́ niualē. S. fluuiū Scythię: A. Tanais fluui⁹ europā ab asia disiūgit: atq́ amborū fines vtrinq́ perlabens: in boreā versus per Sauromatas in Scythiā vsq́: atq́ in meotidis paludē ptendit. Orit aūt ex Indię mōtib⁹. Diony. scribit: & Strabo li. vii. & li. xi. r Ryphęis. A. vide li. i. Geor. s Nunq́ vidu. pruinis. S. Semp niuib⁹ plena. t Sprete ciconū q̄ mu. mr̄es. S. nuptiali. s. Cicones āt sunt thraces mulieres: q̄ ab orpheo sprete discerpsere eū p liberi sacra simulata. AN. Ciconū mr̄es. Circa hebrū Thracię fluuiū Cicones habitāt (teste Mela) horū mulieres. teste q̄s Ouidio li. xi. metha. Orpheum: eo q̄ foemineum amorē in puerorū venerē transtulisset: & ꝑpterea eas sperneret: furialiter laniatūt. Post ꝓo lyrā et caput eius in hebrū iecerūt. v Orgia bacchi. A. In Rhodope Thracię mōte orphe⁹ sonare cantareq́ solitus erat: & ibi sacra liberi p̄ris orpheo p̄mū inīciante celebrabāt: vt scribit Mela. Stra. li. x. sic ait Plurimi igit̄ grecoꝝ totū cerimoniale negotiū q̄d orgia vocāt bacchanaleq́ & choricū et sacroꝝ mysteria: libero p̄ri attribuerunt. Et apollini & hecate: & musis, & Cereri ꝑpter hęc Strabonis verba optime Ser. dixisse videt lib. iiii. ęneid. vbi ait: Orgia apd̄ grecos sacra oīa dicunt: sicut apd̄ latinos cerimonię. Sed iā abusiue sacra liberi p̄ris Orgia vocant: p̄terea orge ira dicit. Orgao. concito. cōcupio. Orgiazo. orgia. celebro. Orgisone: irascor. x Marmorea. c. a. c. S. Pulchra sane alludit ad id q̄d dicit Ouid. Quia cū caput ei⁹ delatū ad ripas serpēs mordere voluisset est conuersus in lapidē. y Oeagrius hebr⁹. S. Oeagri⁹ fluui⁹ ē et p̄r Orphei: de q̄ hebr⁹ nascitur: vnde eū appellauit oagriū. AN. Oeagrius hebrus. Oeagrius vir siue fluuius Orphei pater: vt ipse in Argonātica ait. Diod. itē li. v. asserit Orpheū oeagri filiū & doctrina & melodia ac poesi excessisse oēs: q̄ui extet mēona. De hebro supi⁹ patuit. Ser. āt ait: ex oeagio fluuio natū hebrū. z Hęc ꝑtheus. S. subaudi dixit. a Se iactu de. ę. In altum. C. Nam veritas cū aliq̄ ex pte sese oñdit: refugit in ꝑfundū. i. in obscurū: et nūq̄ se totā oñdit. b Sub ṽtice. A. Est vertex contorta ī se aq̄: vel gc q̄d aliud simil'r vertit. Inde ꝑpter flexū capillorū ps summa capitis: ex hoc inq́ in mōtib⁹ eminētissimis recte dixeris hęc oia vertices: ꝑprie tn̄ vn̄ initiū. Et Fab. lib. viii. q etiā li. i. scribit vorsus et vortices dixert antiq: q̄ primo Scypio aphrican⁹ i e. lr̄as secūdā vertisse dr̄. Et Caper inqt. Vertex capitis ē & vortex fluminis. c At nō cyrene. S. deest: territa est: q̄d ex seq̄ntib⁹ dat itelligi. A. At nō cyrene. s. timuit. Refert cū ad illud. C. At nō cy. Quia ratio nūq́ a nobis fugit:

d Petens pacē. S. Pacē bn̄ficiū. & beniuolentiā: e Faciles napeas S. exorabiles nymphas: & ad ignoscendū paratas. Sanc sciendū easdē eē napeas: q̄ et dryades sunt. Nā sup ait. At chorus ęq̄lis dryadū. A. Faciles mites exorabiles napęas. nymphę sunt proprie quę virgultis & florib⁹ delectāt vt Oreades quę mōtib⁹: Lactan. li: theba. iiii.

e Intacta ceruice. S. i. indomita: & dicit ita aialium sacrificiū esse faciēdū vt nō tm̄ occident hostię s; cędāt. f Delubra. A. Varro li. viii. rerū diuinarū. Delubrū ait alios estimare: in quo p̄ter ędē sit area assumpta deū cā: vt est ī circo flaminio Iouis statoris: Alios: i quo loco dei simulachrū dedicatū sit. & adiecit: sicut locū in q̄ figeret candelam: Candelabrū appellatū: ita in quo deū ponerent nominatū delubrū. his a Varrone p̄scriptis possumus intelligere id potissimum ab eo ꝓbatū: q̄d ex sua cōsuetudie id vltimo posuit: vt a dei dedicato simulacro delubrum coeperit nūcupari. Hęc Macrobius libro. iii. Satu. g Orphi. S. Datiu⁹ grecus est. A. Orphi: melius legimus q̄ orphei: vt in Buco. Orphi caliopea. de quo ibi lati⁹. h Lethęa pa. S. i. agrestia. A. iam supius oñdim⁹. i Placatā eurydicē vit. venerabere cęsa. S. Hyppalage veneratā placabis. C. Placatam vel hyppalage est: vt ait Ser. Vel est ordo. venerabere eurydicen placatam ante a te cęsa vitula.

Haud mora continuo matris k pcepta facescit.
Ad delubra venit: monstratas excitat aras.
Quatuor eximios prestanti corpore tauros
Ducit: & intacta totidem ceruice iuuencas.
post vbi nona suos aurora induxerat ortus:
Inferias orphei mittit: lucumq reuisit.
l Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrū
Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
m Stridere apes vtero: & ruptis efferuere costis:
Immēsasq trahi nubes: iamq arbore summa
Confluere: & lentis n vuam demittere ramis.
o Hec sup aruorum cultu: pecorumq canebam:
Et super arboribus: cesar dum magn⁹ p ad altū
q Fulminat euphratem bello: r victorq volentes
per populos dat iura: s viāq affectat t olympo.
v Illo virgilium me tempore dulcis x alebat
parthenope: z studijs florentem ignobilis oci.

k Precepta facescit. S. facit: & est freqntatiuū, p princi pali: aut certe iā facescit: qa pl'es hostias imolauit. C. Ma tris pcepta. fa. Nam sp est rōni obtēperandū si verū inue nire cupim⁹. l Hic vero subitū ac dictu mi. mōstrū. S. Res. eīm hec ex improuiso venit: vt apes ex bobus erūpe rēt: nā pcepta cyrenes tm ad placanda numia ptinebāt. Notandū quia ex hoc inuētu illa ars inuēta est: quā sup memorauit: et melior facta per industriā. m Stridere ap. v: et. ru. ef. c. S. feruere Hec verba & secūde sūt coiuga tionis et tertie.: nunc tm tertie. n Lentis vuā de mit. ra. S. in modū vue. i. botrionis defluere: qd greci βοτρυδον dicūt. A. Vuā. Iuuenal' etiam ait: Examenq apum longa cōsederit vua. CRI. Vuā quia consistunt ita inter se haberēt: vt formā pendentis racemi faciant: refert aūt Pli. q in totum amissas apes reparātur ventrib⁹ bubulis recentibus cū fimo obrutis. Virgilius. Vt vides iuuenci corpe exanimato: sicut eqrū vespas atq crabrōes. azinorū scarabeos nasci putāt: sunt q mortuas si intra tectū hyeme seruēt: deinde sole verno torreāt: ac ficulneo cinere toto die foueāt putēt reuiuiscere. o Hec sup aruorū cultu. S. p aruorū cultū primū librū singnificat. p pecora aūt tertiū & quartum quia & apes pecora sūt: per arbores: secundum: et hoc dicit. Hec ego: id est Georgica scripsi: dū Cesar in oriēte pugnaret. A. Hec sup aruorū. poratio est: quā cumulū quidem conclusionem alii vocāt: quidā enumeratōem: breuiter enī repetit totā simi cām: atq materiā decurrendo per capita. De hac etiā Fabius li. vi. lati⁹ scribit. p Ad altū Euaphratē. A. Armoeniam maiorem itelligit: in qua Euphrates oritur: vt Strabo scribit libro sexto. atq. xvi. Cesar autem Augustus (vt florus scribit) ad oriētem versus exercitū misit in Armenios. Medos. Parthos: q post ea oēs cū Indis Augusti & romanorū ditioni paruerūt q Fulmiat. S. fortiter facit. r Victorq volen. p p. S. Vnū virtutis est: alterū iusticie. Nā vincere virtutis: volentibus nō inuitis ipare iusticie ē. s Viāq affec. oly. S. Prepat sibi diuīos honores. A. Viāq affectat olym. Ouidius quoq libro. Fastorum. ait: Sic petitur coelum. per labores. s. et virtutē: vitiorūq fugā. Affectare (inqt Festus) est pronū animū ad faciēdū aliqd hre. affectat ergo iam. i. preparat. t Olympo. A. ad diuīos honores. v Illo virgiliū. A. Virgilius Maro in pago q dicebatur Andes: haud pcul a Mantua nat⁹ ē: Pompeio et crasso cōsulibus. Cremonę studiis erudit⁹: sumpta toga Mediolanū transgressus ē: P⁹ breue tps romā prexit: vt scribit Eusebius. Alii vero scribunt Virgiliū ab Mediolano Neapolim iuisse: qd & ipe met hoc loco indicat. Vbi aū alios et grece et latine eruditior fact⁹: se in vrbē contulit. Onidit āt hic Georgica Neapoli scripsisse. In vita ipsius etiā legitur eū Georgica septēnio Neapoli. Aeneid a vero parti in Sicilia: partim in Campania. xi. annis confecisse: Bucolica āt trienio pfecisse aiūt. annos nat⁹ (vt Probus asserit) xxviii Inde inqt inferius: Audaxq iuuenta &c. x Dulcis parthenope. S. i. neapol: q primo ex corpe vni⁹ Syrenis illic sepulte Parthenope est appellata. AN. Parthenope dulcis. Neapol' olim parthenope ab tumulo syrenis appellata ē: vt scribit Pli. lib. iii. Hanc August⁹ postea Neapoli esse maluit: vt Solin⁹ ait: Neapolis vero idē est qd noua ciuitas: vt etiā Strabo docet in lib. v. Varro tamē scribit: q ab ea greca voce Neapol' noua polis ab antiquis nrīs vocitata ē. Stra. lib. v. ait: q Neapol' dicta ē. i. noua ciuitas: q p⁹ea Calcidēses incoluerūt: & ex Pithecusis: Athenisq venientes vbi Parthenopes vni⁹ e Syrenib⁹ sepulchrū ostendit. Neapoli aūt quinquēnnali sacer ille musicus: et gymnicus complures dies celebrat Agon: habet et Neapolis calidarū aqrū scatebras: & apparatissima balnea nulla ex parte Baionis inferiora: Plurimi pro e Roma Neapolim secessum facientes victū grecanico ritu pducebant: aut quietis et ocii gratia: psertim qui eruditioni dabant opam: aut remissiores vite desiderio maxime quos senectus affligebat: vel aduersa similitudo. Hec & pl'a Stra. y Alebat. CRI. Quia inde assequebar doctrinā: quo animi humani ita aluntur: vt corpora quattuor elementis. Animus enim immortalis doctrinę veritate. quę mmortalis est. pascit corpus ex elemētis: ex quibus est compositum Omnia' enī ex his alūtur ex quibus constāt. z Studiis florentem ignobilis oci. S. id est artis poeticę: quam ocium ignobile appellauit: ne quid de se. videretur arroganter dicere. ANTHO. Ignobilis oci. Litterarii laboris & studii. i. poetices. Hinc etiam Ouidius libro tertio de ponto ait de Dionysio. Ille Saracusie modo formidatus in vrbe. Vix humili duram depulit arte famem. Idem quoq libro quarto de tristibus inquit: Sepe pater dixit studium quid inutile tentas Meonides: nullas ipse reliquit opes. CRIST. Ignobilis oci. Ocium aliquando cessatio est omniū rerum: & hoc damnatur. Aliquando dicitur ocium: cum animus ab agendo ad contemplandum reuocatur: ita vt ocia studia significent: in illo primo ita cessamus a negociis: vt in pigricia contabescamus. In altero ita a reliquis actiōibus vocamur: vt mentem nostram ad eam ad quam nata est rerum humanarū & diuinarū contemplatiōem addicamus. Dixit aūt ignobile ex maioris hominū patris opinione; q auaritię

aut ambitioni dediti diuinū huiuscemodi ocium vitupe/rant: et sua stultitia ignobile putent: cū nihil sit nobilius. Vel poti⁹ dixit Ignobile .i. valde nobile. Volens ambiguo verbo: & verum ostendere: & stultorum falsam opinio/nem ludere: vt illi aliud putarent dici: cū ille aliud diceret. a Carmina q lusi pa/storum. S. qui etiam Bucolica scripsi. A. Carmīa qui lu. p. Bucolica intelligit: quod p Epexegesim sequenti carmine suo more apertius innuit. C. Carmina q lu. past. Cum eēnt ea tempestate/qui aliena subriperent: & pro suis pponerent: voluit ostendere vtrunq3 opus Virgilii fuisse. Quod etiam initio/quod i eneide scripsit: manifestū fecit. b Lusi. A. scripsi. De quo latius in Tityro ibi: ludere quę vellem. c Audaxq3 iuuenta. SER. ętate iuuenili: nam vt diximus supra. vigintiocto annorum erat/cum Bucolicam scripsit: & bene breuiter a se scriptarum rerum executus est titulum. AN. Audaxq3 iuuenta. Homerus in Odyssea inqt: Tu tamē intrato metuens: nihilominus audens: In reb⁹ melior. Turnus item libro. x. eneid. ad suos. Audaces fortuna iuuat. Audaxq3 iuuenta. Id ex calore procedit: calidus enim sanguis maiorem virtutem habet q3 frigidus: vt in senibus apparet De quo latius libro tertio Georgicorum. d Cecinit. AN. Cecini & cecinit in antiquis legimus: Vtrunq3 conuenit.

Carmina qui lusi pastorum: audaxq3 iuuenta
Tityre te patulę cecini sub tegmine fagi.

Laus deo.

publij Virgilij Maronis Bucolicorum/ac Georgicorum libri cum Cōmētarijsq3: Seruij Mauri honorati grāmatici/Anthonij: Mancinelli/Cristoferi landini: fœliciter expliciunt.

Quę contineāt duodecim Aeneidos libri

Primus habꝫ lybicā veniāt vt Troes in vrbē.
Edocet excidium troię: clademq3 secundus.
Tertius a troia vectos canit ęquore teucros.
Quart⁹ ite miserę duo vulnera narrat Elisę.
Manib⁹ ad tumulū qnto celebrāt honores.
Aeneam memorat visentem tartara sextus.
In phrygas Italiā bello iam septimus armat.
Dat simul enęę socios octauus: & arma.
Daunius expugnat nono noua mœnia troię.
Exponit decimus tuscorū in littore pugnas.
Vndecimo rutuli superantur morte camillę.
Vltimus imponit bello Turni nece finem.

Vel sic.

Aeneas odijs Iunonis pressus iniquę
Italiam quęrens: Siculis errauit in vndis
Iactatus tandem lybię peruenit ad oras.
Ignarusq3 loci: fido comitatus achate:
Indicio matris regnum cognouit Elyssę:
Quin etiā nebula septus peruenit ad vrbem
Arreptosq3 vndis socios cum classe recœpit.
Hospicio q3 vsus Didonis: cuncta benigne
(Excidium Troię iussus narrare) parabat.

Quę primo ęneidos libro contineantur.

Aeneas primo lybies appellitur oris:
vir magnus bello: nulli pietate secundus.

p. Virgilij maronis: ęneidos liber prim⁹.

Ille ego qui quondā gracili modulatus auena
Carmen: & egressus syluis: vicina coegi:
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratū opus agricolis: at nūc horrētia martis.

De operibus Virgilij Sebastianus brant

Vita magis nulli est sua cognita: docta Maronis
Quam mihi musa: canens pergama; rura: capras;

Tetrasticon eiusdem

post nemora atq; greges culturam ruris: & vuas:
disce & equos lector: mellificas q; feras.
Grandior oblectat si te hinc tuba parthenopea:
Diuigenum poteris perlegere arma ducum.

Rma SERVIVS. Omnes fatentur aliud fuisse principium hui⁹ operis: vt in vita ei⁹ demonstratũ est. Arma id est bellũ ꝑ meto nymiã: qm̃ illis ĩ bello vtimur: vt toga pro pace. Cicero: Cedant arma togę: id ẽ cedãt bella paci. Arma virumq;. Non respondet vt proponit. Nam primo virum. i. errores Aeneę. Deide arma. i. bella narrat. Hac figura etiã in prosa vtimur. Cice. in verrinis: Nã sine vllo sũptu nostro: coriis: tũicis: frumentoq; suppeditato: maximos exercitus nr̃os vestiuit: aluit: armauit. D. ꝓponit & diuidit: & sese cõmendat: q neq; ludicra. nec turpia: sed spectata elegerit. Arma scutũ et reliqua: quę Aeneę fabricauit vulcanus. C. Arma virũ. Etsi heroici poetę tã greci. q̃ latini. ꝓponãt: iuocent: & narrent: tamẽ greci eodẽ tempore ꝓponunt & inuocant: Homer⁹ enim in Iliade ait. μηνιν αειδε θεα πηληιαδεω αχιληος ουλομενην. & in odissea. ανδρα μοι εννεπε μουσα πολυτροπον ος μαλα πολλα πλαγχθη. Sic Hesiodus. μουσαι πιεριηθεν αοιδησι κλειουσαι. Latini vera ꝓponũt: deinde ĩuocãt: Hoc apud Nasonẽ lucanũ ac statiũ iuenies. ꝓponit primo ꝟgili⁹. verũ ĩ ipsa ꝓpositiõe nõ seruat ordinẽ. Nam cũ primo arma: deinde virũ se dicturũ polliceatur. prius virũ. i. errores a eneę: deinde arma. i. bella ꝓsequit. Peruertit aũt ordinem eius ꝓpõnis: quę vniuersalis est: & totũ opus: nõ aũt operis partẽ diuidit. Poetis quidẽ cõcedit. nã et eruditionibus & otiosis: & eadẽ sępe legentibus scribũt: quos puersio ordinis neq; fallere: neq; ꝑturbare potest. Oratori vero non concedit. orat em̃ ꝑsępe apud indoctos & occupatos: & qui rem semel audituri sint Qua ꝓpter monet Cic. vt in ea diuisione. quę tertia inter partes oratiõis totã causam cõtinet: quo ordine ꝓponim⁹ eodem narem⁹. in cęteris vero ꝓpositionib⁹ non totã causam: sed ꝑticulã aliquã cõtinentib⁹: nihil interest ꝑuertatur. obseruet ordo. Propositio aũt: & inuocatio in poetis proemii offitio fungũtur Huiuscemodi aũt exordiũ ẽ accõmodatũ causę turpi: habet eĩ causam turpẽ non natura rei. sed opinione. Laudandum em̃ sibi proponit aeneã: de quo erat inueterata opinio illũ patrię desertorẽ fuisse. Qua propter a validissimo aduersariorum argumento incipit: & q a patria discesserit: in fatũ transfert. Captat aũt beniuolentiã a persona sua quoniã se nõ in nugis: sed ĩ maximis reb⁹ occupatũ ostẽdit. Captat a ꝑsona Iunonis. cũ illã in odiũ ꝓpter iniquã in virum piũ crudelitatẽ: & inuidiam: propter abusiõem sue potẽtię trahit. Captat ꝑcipue ab Aenea. cũ tot erũnas illũ aliena iniuria incidisse: & tamẽ inuicto animo illas ꝑtulisse ostendat. Attẽtũ aũt auditorẽ reddit: tum quia nõ in nugis: sed in maximis reb⁹ se occupatũ ostendit: tamẽ quia aliter: q̃ mltarũ opinio ferat: se dicturũ pollicet. Ipsa ꝑterea inuocatio qm̃ nõ nisi in maximis rebus adhibetur: summã sibi audientiũ attẽtiõem conciliat. Reddit postremo eũ qui lectur⁹ sit docilem: quia & sũmã rei breuiter atq; distincte ꝓponit: & dilucide explicat. Arma. Sũt qui putẽt arma dicta a greco verbo. αρμοζειν id est conuenire & quadrare. Inutilia em̃ sũt arma: nisi ita quadrẽt corpi: vt neq; angustiora arctiora ue: neq; rursus ampliora: laxiora ue sint: vt neq; corp⁹ lędet: neq; cõtra se in illis traducat & fluctuet. vt de vlixe in armis Achillis scribit Iuu. Vnde cũ interogasset quendã Xenophon cur sua arma plur. q̃ cęteri venderet: quia (iquit) mea. omnib⁹ corporib⁹ meli⁹ quadrãt. Sunt qui velint arma ab armis. i. humeris dici. quia & inferiora inde pendẽt: & superiora eisdem sustentãtur b Virum. S. non dicit quem. sed circũstanciis ostendit eũ esse Aeneam: DO. Virũ nõ sex⁹: sed excellẽtię. Ergo virum qui talia arma & tam pulchra & habere & gerere potuerit: qui Romani impii auctor esse meruerit. qui Iunonis inimititias & reliquorũ deorum factiones supauerit. qui tot aduersa mari ꝑpessus tolerãdo transmiserit. nec errauit. si primo rem deinde ꝑsonã posuit: nam Salu. nulla metri necessitate coact⁹ primo rem deinde Po. Ro. ꝑsonã posuit. Virg. in ꝓpositione liberã orãdi habuit licentiã. Exequãdi vero aliũ ordinẽ tenuit. C. Virum id est hominẽ plurimis maximisq; virtutib⁹ preditũ Huiuscemodi em̃ homo ꝓprie vir dicit: ab ipsa scilicet vi id est ab excellentia animi: & a viro dicit virt⁹ Vnde i. iiii. dixit. multa viri virt⁹ animo: multusq; recusat Gẽtis honos: nonnũq; tamẽ ꝑ virũ marẽ simpliciter exprimimus nonnunq; maritum. Theren. Omi vir. o mea vxor c Cano. S. Sermo Polysem⁹: nã alias laudo: alias diuio: alias cano: vt hic. Nam canũtur carmina. D. Cano arma et virũ. Sed armorum descriptionem primo ꝓpositã: sequẽti disputacioni reseruabit: C: Cano. Nã canũt versus Poetarũ. Sic Homerus μηνιν αειδε θεα. Vnde a canendo dicũ carmẽ volunt: Sed quia (Cice. teste) clarorũ virorum laudes ad tybiã canebantur: canere laudare significat: vt ibant ęqti numero regẽq; canebãt Quia etiam priscę Sibillę oracula versibus edebãt: dicimus canere vaticinari. vt sola mihi tales casus cassãdra canebat d Troię. S. Hęc regio in Asia est: & ĩ ea Ilium ciuitas. Poetę tamẽ plerumq; & regionẽ & ꝓuinciam pro vrbe ponũt. Iuue. Flãmis Asiã ferro q; cadẽtẽ. D: Troię. altera cũ ꝓpositione diuisio. vt oñdat quid Aeneas fatali ratiõe cõpulsus: & quid extra fatũ ꝑpessus sit. fatũ em̃ fuit: vt relicta Troia Italiam peteret. Ergo crimine deserte patrię absoluitur. non potuit em̃ defẽdi: quę fato interitura erat: sed neq; poena fuit: q sit Asia pulsus sed gloria: nã minori detrimento affect⁹: maius est emolimentũ cõsecut⁹. s. vt Ro. iperium conderet: nõ ergo malo fatorũ patriam ꝑdidit: Sed ne ab ea detinet Aeneas qui imperio. Ro. cõstituendo dign⁹ auctor parabatur. C. Troię. Greca nomia nonnunq; ita mutãt latini vt diphthongũ vbi sit. littera dissoluant: & . i. in cõsonantem versũ: sequenti sillabę adiungant vt. αιας aiax μαια maia sic τροιη troia e Prim⁹. S. At qui paulo post Antenorẽ prius venisse ostẽdet: ꝑ cũ illi venerũt venetia: vbi Anteõr vrbẽ cõdidit: Italię pars nõ erat: sed Gallię cũ Italia rubiconẽ fluuiũ non dũ trãsiret. Qua ꝓpter Luca. Gallica cert⁹ limes ab Ausoniis disterminat arua colõis. Vel exclusit. Antenorẽ cũ addiderit lauina littera: Sed prima expositio melior f Italiam. S. ars exigit vt ciuitatũ nominib⁹ ꝑpositiõem nõ ꝑponam⁹. Reliquis aũt ponam⁹: Sed plerumq; vsurpant scriptores contrarium Nam & Cicero eo die verres ad mensianã veturus erat. dixit: Et hic Maro Italiã et nõ ad Italiã: Italia Europę pars ab Italo sicilię rege: qui iuxta Tyberim sedes posuit dicta est. Virgi. Siculi gentesq; sicanę Et alibi Et gentes venere sicanę. C. Italiam. Sunt qui dicant a bobus denominatã: quod grecorũ prisca lingua boues Italę dicebant. Quod aũt bobus abundaret: ex eo patet q mulcta quę supma dicebat instituta erat duarũ ouiũ: boũ vero triginta ꝓ copia boũ et ouiũ penuria ait Gelli⁹. S. aũt ab Italo rege Sicilię dictũ putat qui in eã regionẽ veniẽs in qua postea regnauit Turn⁹: Italiã de suo nomine illã appellauit. Fest⁹ aũt scripsit Italiã dici: q magnos Italos. i. boues habeat: qui vituli ab Italis sũt dicti itali g Fato. S. ad id quod fugit. & ad id q in Italiam venit: ne aut criminis causa patriã deseruisse: aut iperandi cupiditate ĩ italiã venisse videat. C. Fato. de fato qm̃ plurima dicenda sunt in aliũ locũ differem⁹ h Profugus. S. ꝓfugos eos esse certũ est: qui ꝓcul a sedib⁹ suis vagant quasi porro fugatos: falsũ vero quod multi dicũt: profu

Rma virũq; cano: troię qui prim⁹ ab oris Italiam fato profugus: lauinaq; venit

gos esse qui necessitate exclusi de suis sedib⁹ vagãtur:Exu
les vero qui iã sibi sedes inuenerũt Nã & Lucan⁹ profu-
gos appellat qui iam sibi sedes inuenerunt. vt profugi q̃ a
gẽte vetusta gallorũ celte miscẽtes nomẽ Iberis: & Salu
sti⁹ adhuc vagãtes exules nominat i Lauina. S. Tria
habꝫ noĩa hec vrbs: Prius eñ lauinũ dictũ ẽ. a lauino lati
ni fratre. Deinde Laurẽtum a lauro a latino inuenta dum
mortuo fratre vrbẽ augeret: Postrẽo lauiniũ a lauinia lati
ni filia: ergo lauina littora & nõ lauinia. DO. lauina litto
ra. cũ alii ante Aeneã in Italiã venerũt: ille tñ prim⁹ venit
ad eã partẽ vbi deinde fuerũt littora lauina: et prim⁹ fato
venit: cũ alii casu venisset: ergo fato perdidit patriã. fato
exclusus peruenit in littora lauina. C. lauina. Placent quę
dicunt a Seruio: Tamẽ si Dyonisiũ audiam⁹: cũ Aeneas
in Italiã venisset: auspicato: oppidũ in eo loco condere coe
pit: in quo sus pregnãs: & iã arę ab aenea destinata diffu
giens requieuerat. Verum latinus qui cum aduersus Ruti
losbellũ gerebat. peregrinos regnũ suũ intrasse: et vrbem
edificare coepisse audiẽs illuc cum exercitu cõuolauit: ferro
aduenas expulsurus: Verũ cũ deorum monitu vterq̃ ad
amicitiã verteret: adiuuãte latino: vrbem absoluit Aeneas
noiauit q̃ lauiniũ: vt Romani volunt a lauina Latini re-
gis filia. Vt autẽ quidẽ greci: fabulosę historię scriptores
ponũt a lauina Geloni regis filia. Deliorũ filia aeneę rogã
ti data a patre cũ fatidica
esset & sapiẽs. Euenit aũt
vt dũ lauiniũ conderetur
igne per se ex saltu accẽso
lup⁹ arida ligna ore ferẽs
super ligno ignẽ iecerit: ad
uolãsq̃ aquila motu ala
rũ flammas excitarit: Vul-
pes aũt cõtra caudã e flu-
uio madefactam ferens
ignẽ extiguere conaretur
Sed tandẽ victa discessit
vulpes. Quod mõstrum
hoc impiũ tandẽ superaturũ: quauis cũ difficultate ostẽdit
k Littera. S. Atqui lauiniũ octo milibus distat a mari:
Sed littus terra est quęcũq̃ mari vicina: Ipse eñ in. iiii.
Cui lit⁹ arandum. C. littora. terra quã mare tangit litt⁹ ẽ
dictũ secundũ Sceuolã q̃d ad id aqua alludat: vel q̃ aq̃
alluatur: Vel q̃ ibi aqua elidat: Sed & vicinę mari terrę lit
tora dicũtur vt hic l Ille. S. vacat: sed positũ: vt stet ver
sus: nã qui prim⁹: ad omĩa refert: Sic alibi Nũc dextera in
gemiat ict⁹: nũc ille sinistra. D. multũ ille et. t. i. et. a. Alia
cũ ꝓpositiõe diuisio. est Scribit eñ quę mari: quę terra sit
passus. C. Ille non modo nõ vacat verũ emphasin facit
Vt Ille quasi tant⁹ vir. et tam crudeliter vexat⁹ m Ter
ris. S. Vt in Thratia mõstruoso saguine e tumulo Polido-
ri. in creta pestilẽtia apud Strophadas harpiis o Alto.
S. modo pro mari, ꝓpter varias tẽpestates Ceterũ supio: ẽ
& inferiorẽ altitudinẽ significat: nã mẽsurę nomẽ est alti
tudo n Iactat⁹. S Iactari in mari dicit. Defatigari ve-
ro in terris. o Vi superũ. S. i. violẽtia: nam & Homer⁹
deos in Troianos a Iunone cõcitatos scribit: Defẽdit ergo
Troianos q̃ nõ suo merito: Sed Iunonis impulsu ꝑsecuti
eos sint dii. D. Vi superũ. Vis est cũ fit aliquid cõtra leges
id est cõtra fatũ, vt aũt ostẽdat nihil tale de supis meruisse
eneã addit. C. Vi vis vim in sigulari habet. Est aũt a gre-
co βία eñ apud illos dicit et significat robur vt fit via ui
Item virtutem. vt multa vi muniet albã. Item violentiã:
vnde dicim⁹ illatã vim virgini: significat copiam Vis ma
gna auri homini illi fuit: Vi ergo superum. i. nõ iusticia &
ęquitate: sed violẽtia a qua nõ abest crudelitas: Conciliat
ergo beniuolẽtiã ęneę: a ꝑsona aduersariorũ qui tam ini-
quę Aeneã insectarẽtur: Et a ꝑsona Aneę cõseruationem
excitat: q̃ nõ sua culpa sed aliorũ crudelitate in tãtas tam
q̃ graues erũnas iciderit. et tñ oĩa animi magnitudine et
sapiẽtiã tollerauerit & supauerit: Et cũ nõ verisile vide
ret: ꝙ supi dii ita inique fuerint hoiem piũ isectari ostẽ
dit illos studio Iunõis esse secutos: quã Home. etiã scribit

k l m n
Littora: multum ille et terris iactatus et alto
o p q
Vi superum: sęuę memorẽ iunonis ob iram.
r s t
Multa quoq̃ et bello passus: dũ cõderet vrbẽ
v
Inferret q̃ deos latio: genus vnde latinum:

deos in Troianos cõcitasse. p Sęuę. S. putant multi
epithetũ esse tẽporale: cũ a iuuando dicta sit: quia sęua es-
set in Troianos: Sed sęuus ꝓ magna ponit Enni⁹ Induta
fuit sęua stola. i. magna. Et ipse de Aenea quẽ piũ semp in
ducit maternis sęu⁹ in armis. i. magnis. D. Sęuę. m. I. o. i.
Ergo nõ ꝓpter culpã Aeneę fecerũt supi: sꝫ vt obseq̃rẽtur
Iunoni tanq̃ omnium regnię. Purgat igitur Aeneas: &
deformat iuno aduersaria. Sęuę. i. crudelis quę pro quã
innocẽtẽ: & qui deorũ oĩum: atq̃ ipsius cultor sit. Onerat
etiã eam q̃ inimicicias nulla Aeneę culpa susceptas diutis
sime tenaciterq̃ retineret: cũ ne id quidẽ etiam si iustę sint
inimiciciã facere ꝓbis cõueniat: hoc lati⁹ in. v. Iunõis gra-
uis ira: nec exalturabile pect⁹: quã nec lõga dies: nec pietas
mitigat vlla. C. Sęuę crudelis: quia iusta ira contra Troia
nos moueret. Ostẽdit ex hac re quãta fuerit Troiãorũ mi
seria: cũ dea quę a Iuuãdo nomẽ sortit: tam inique crudeli
tatem exercuerit Ergo & dea cũ minus ꝓpriũ dei sit iusti
cia vti: et de ea dea quę a Iuuãdo dicit ꝑ summã iniquitatẽ
in uictos crudelis fuit q Memorẽ Iunonis. S. Inuenies
sępe ꝓ actiuis passiua posita. vt pictis bellãtur Amazões
armis: aut cõtra. vt populatq̃ ingẽtẽ ferris aceruũ. Hęc va
rietas vel poci⁹ cõtrarietas reperit in aliis partibus oratiõis
vt sit nomẽ ꝑ aduerbio. vt. hic tunc ignipotẽs coelo. d. ab
a. ꝓ huc sic i ꝑcipio vt. Et q̃ vect⁹ abas. i. q̃ vehebat. et ĩ
noie vt hic mẽorẽ nõ quę
mẽinerit: sed quę mẽmo
ria erat: hęc nos imitãur
sed noua ad illorũ exem-
pla nõ formam⁹. C. Me-
morẽ. multa noĩa actiue
passiueq̃ ponunt: actiue
dicim⁹: sis foelix nostrum
q̃ leues quecunq̃ laborẽ
id est sis ꝓpitia ac da foeli
citatẽ: passiue aũt: viuite
foelices. nõ q̃ inferãt aliis
sed ipsi accipiãt. Sic formi
dulosus & qui infert & cui infert formido. Aliter ergo Te
rẽ. Nimis formidulosa es: Aliter Salust. Semp illis aliena
virt⁹ formidulosa est: Sic memor actiue ponit: vt dũ me-
mor ipse mei: dum spiritus hos regit artus: Passiue cũ
ait. Hora. siue puer furens impressit memorem dẽtib⁹ no
tã. i. de qua illa mẽinerit: sic nũc memorẽ irã. i. de qua me
minisset Iuno r Quoq̃ &. S. Duas cõiunctiones sępe-
ratas naturaliter non cõiugim⁹: nisi metri necessitate: ergo
vna vacat: sic Alibi Dixit q̃ & proelia voce diremit
s Bello. S. quod cõtra Turnũ gessit t Dum cõderet
vrbẽ. S. Aut Troiã intelligit quã in litore cõdidit: de qua
liui⁹ & Cato in origi mẽmit: aut laurũ lauinũ & tũc
est dũ. i. donec: q. d. donec Turn⁹ occũberet: et temp⁹ cõdẽ
dę ciuitatis veniret. Vł Romã intelligit: & est dũ. i. dũmõ
DO. dũ: c. v. Exaggerat q̃ Aeneã appetisset cũ cõderet vr
bẽ: & deos imperio publico ꝓfuturos inferret: quod si ob
tinuisset: nec latinũ gen⁹ nec Albani principe: nec Ro. ĩpe
riũ fuisset futurũ. nec Cesar impii. Ro. culmẽ habitatur⁹
indoluit eñ cũ meliori iã tecta iã fidere terrę: & bellũ per
furiã excitauit: ꝓpositiõe aũt ista nõ solũ quę dicturus sit
ostẽdit: sed multiformi ratiõne diuisionis vtitur. Cõmen
dat carmẽ Aeneã: a culpa liberat: Iunonẽ multa variaq̃
inuidia obruit. Caput carminis ab inuocatiõe musę ag-
gredi⁹ cui nisi lectoris instruẽdi causa thema ꝑmisisset: la
boris gratiã ꝑdidisset: cũ quid lectur⁹ esset nesciret. Quod
si cũcta non ĩpleuit: morti imature attribuẽdũ est: nã al-
baniq̃ pres atq̃ altę moenia Romę nõ scripsit v Latio
. S. Latiũ duplex ẽ vnũ a Tyberi vsq̃ ad fũdos: alterũ vsq̃
ad vulturnũ fluuiũ dictũ: q̃ in eo Saturn⁹ Iouẽ fugiẽs la-
tuerit: latio. i. i latiũ. datiu⁹ ẽ ꝓ actio cũ ꝑpositiõe. sic Alibi
It clamor coelo ħ frequẽter ipse facit. Gen⁹ vñ lati. Atqui
prius latiũ & latini: fuerãt. ergo a loco et nõ a ꝑsona erit:
Vnde i a quo latium vel dicas secundum. Cato in origi-
nibus. venisse ante Aeneã populos aborigenes: & deinde
aduẽtu Aeneę Phryges aborigenesq̃ vni nomĩe latinos

esse dictos: vel recti⁹. Victis latinis debebat nomē īponi eorū qui vicerūt: & appellari phryges: Sed dono Aeneę remāsit nomē priscū tam latinis q̄ phrigib⁹. Ergo dat Aeneę quod in ipo fuit vt piret. Hinc ī pcatiōe Iūonis dix t. Nec cū se sub leges pacis iniquę. nam iniqua ꝓpterea fuit: q̄ victorib⁹ nomē est ademptū: et victis reseruatū. Et ī libro. xii. rogat Iuno: ne pereat nomē latinū. C. latio. Pli. latiū antiquū a tyberis circeos vsq̄ ꝑducit: deinde ad lirim vsq̄ fluuiū miturnēsiū processisse scribit: Idē sētit Solin⁹: Vnde a quo Aenea: nā ipse auctor generis latini est. Ait em̄ Euse. de tēporib⁹ latinis. q̄ p⁹ea Romāi nūcupati sunt: post tertiū annū captiuitatꝫ Troię: seu vt qdē volūt post octauū regnauit Aeneas annis trib⁹: ante Aeneam Ian⁹: Saturn⁹: Pic⁹: Faun⁹ Latin⁹ in Italia regnauerūt: circiter annis centum quinquagita. Hec Euseb: verum hii populi qui sub iāo: saturno: pico: ac: fāno fuerūt: nō latini: sed ab origenes noiati sūt: Ipe em̄. Dyonisius Alycarnaseus antiquitatis diligētissimus scrutator: latinorū āte aduētū Aeneę nusq̄ memit. Et liui⁹ ait. Aeneas aduers⁹ tāti belli terrorē: vt aios aborigēū sibi ꝯciliaret: ne sub eodē iure solū: sed etiā nomie oēs essēt: latios vtrāq̄ gētē appellauit: Et strabo idē pene sētit: Iusti. aūt in libro. xx: Quid latinos populos qui ab Aenea cōditi videnī: Aeneas igiē vt exemplū suę clemētię ꝓ ꝑis nup victis preberet: vt q̄ ex duob⁹ populis vnū efficeret: vtrūq̄ nō ab auctore se: sed aut a latino: aut a latio deuicto: latios dixit. remittēs multū a iure suo: cui licebat: vel a patria Troianos: vel a se Aeneadas illos denoiare: instituit aūt hoc imperiū Aeneas anno post mūdū cōditū vigesimo sup q̄ttuor milia x Albani. S. Alba ab Ascanio cōdita: siue Creusę ille fuerit: siue lauineę fili⁹. Nam de hoc etiā Liui⁹ dubitat: Hac a Tullio hostilio euersa omēs nobiles familię Romā migrarūt: semp aūt seruat Vergili⁹: vt primo latinorū: deinde Albanorū: postremo Romanorū meminerit. Sic in. v. Priscos docuit celebrare latinos Albani docuere suos: nunc maxima potro accepit Roma. Itē in vii. Mos erat hesperio ī latio. quē ꝓtin⁹ vrbes albanę coluere sacrū: nūc maxima rerū Roma colit. C. Albani patres Nam Ascanius relicto lauinio: suę nouercę albā lōgā condidit: in q̄ ipi sui q̄ posteri sedem regiam habuerūt. vsq̄ ad Romulū Rome conditorē: iure igiē patres Romanorū Albani dicētur. Regnauerūt aūt isti reges annos circiter centū ac quinquaginta: Quo aūt tpe Roma cōdita sit: Et q̄re Roma vocata mira inter scriptores varietas apparet. frequēs tamē opinio ē illā cōditā a Romo et Remulo anno primo: vii olumpiadis aūt anno post captū Iliū secūdo atq̄ trigesimo supra trecētesimū regnāte Athenis Charopo. Cephalō aūt gergithius. i. vetutissim⁹ scriptor illā cōditā ponit: secūda etate post Troianū bellū: ab hiis qui exilo cum Aenea seruati. sūt a Romo Aeneę filio: Idē pene. Demagoras & Agathillus ponūt: alii asserūt Aeneam qui ex mollosis venit: post vlixē Romā cōdidisse: et eā ab vna Iliesiū mulierū quę Roma dicebaē Romā denoiasse. Hęc em̄ alias. Troianas mulieres: vt naues in cęderent hortata est: errores grauiter ferens Aristo. philosoph⁹ scribit. Achiuos quosdā a Troia reuectos tēpestate ī Italiā cōpulsos esse: & q̄uis exacta hyeme inde enauigare decreuissēt: tū cōbustis nauib⁹ ab hiis quas captiuas abduxerūt mlierib⁹: cōsiliū necessitate impellēte īmutasse: et Romam condidisse. Callias refert: Romā Troianā mulierē quę cū aliis Troianis venerat: nupsisse Latino aboriginū regi: ei⁹q̄ deinde filios vrbē cōdidisse: & a matre denominasse: Xenagoras histloricus refert. vlissi ex Circe tres filios fuisse: Romum. Antium & ardeā: qui tres vrbes cōdidere: & conditas a se denoiauere: Dyonisi⁹ chalcidēsis Romū qdē cōditorē ait fuisse: siue Ascanii siue Emathiōis fili⁹ fuerit. Alii volunt Romā cōditā fuisse a Romo Itali filio: hęc igiē greci scribūt. ex Rōanis aūt null⁹ scriptor vetust⁹ est: sed ex vetustꝫ sermonib⁹ seruatꝫ in sacris tabulis nonnulli sumūt Aeneę filios fuisse Romū & Reulū Romę cōditores: Alii ex Aeneę filia illos natos dicūt: et Latino obsides datos: atq̄ ab eo sine filiis decedēte heredes regni relictos. Alii dicūt Ascaniū successisse: & cū fratrib⁹ regnū diuisisse: Ipm q̄ Albā & alia oppida. Romū vero Capuā a pauo Capi. Anchisem ab Anchisę & Aeneā: quę p⁹ea Ianiculū est vocata a patre: a se vero Romā denoiasse. hęc quodā tēpore fuit deserta. sed sequētib⁹ deīde tēporib⁹ aduētātib⁹ colōis: quos Albani sub Romo & Reulo duce miserūt antiqua cōstitutiōe resūpsit. Vt duplex fuerit ꝯstitutio: alia paulo post res. Troianas: alia quidecim ętatib⁹ iterior. Anthioch⁹ Syracusan⁹ tertiā ponit: mullo antiquorē: regnāte in Italia Morgete: Solin⁹ aūt refert: Euādrū cū in Italiam venisset oppidū ibi in mōte iuenisse. quā valētiā latini appellauerāt: Ergo ipe hāc ne nomē immutaret Romā greco vocabuli dixit: Veri⁹ tū putāt a Reulo cōditā Romā eā: quę quadrata dicta est: eo q̄ equi libra foret posita: Incipit a Sylua quę ē in ara Apollinis: & ad Supcilīū scalarū Caci finitur: vbi tuguriū fuit fastuli ī quo mansit Romul⁹. Romul⁹ auspicato fūdamēta iecit: dum de viginti nat⁹ anos. xi. kal. maias hora post secūdā añ tertiā. vt ait. L. Tarūti⁹ mathematic⁹ nobilissimus: Ioue in piscibus. Saturno: venere: marte: et mercurio ī Scorpiōe. Sole ī tauro. Luna ī libra ꝯstitutꝫ. Dies illa parilia habꝫ. Obseruatūq̄ ē deīnceps: ne q̄ hostia cęderet parilib⁹: vt dies ille a sāguine pur⁹ esset y Altę. S. vel ꝓpter. gloriā: vel ꝓpter: edificia: vel q̄ ī mōtib⁹ ē collocata z Musa. S. ꝓponit: inuocāt: ac tertio loco narrāt poetę Luca tū puertit: nam ꝓponit deīde narrat postrēo īuocat: nō ē tū īuocandū nisi quippiā sup hūanas vires regrim⁹. Hinc Hora. ī arte poetica Nec de⁹ iter sit nisi dign⁹ vīdice nod⁹ inciderit. vt hic: nāpoterat per se irā Iunonis nosseré. Itē in. vii. q̄mō euasisset Turn⁹ nisi iuno vires animūq̄ ministrat. D. Musa ab īuocatōe musę: q̄d erat scriptur⁹ icoepit. quā cū dea sit nihil latere opꝫ: Interrogat g̃: vt cū nulla ī Aenea culpa ī ueīaē: ꝯfirmat Iunōis seuitiā. C. Musa ab eo q̄d ē. μηνυα: i. docere diciē. vel παρτουσο. i. iquiro: nā oim bonarū artiū illas iuētrices esse volūt. Hesiod. ī sua theogōia: musas a Ioue esse creatas ait. ex Menosinę. i. mēoria: Nouē ei noctes cū illa ī pierio mōte cōcubuisse ferē: hic nouem genitę sūt musę: quę a mōte ipo Pierides appellāē. vñ idē Hesiod⁹. μουσαι πιεριηθεν dixit. nomina aūt hiis versibus refert: κλιω τευτερπη τεθαλεια τε μελπομενη τε. τερψιχορη τερατω τεπολυμνια τουρανιη τε καλλιοπη θηδεπρο φερεστα την απασεων. Anaximāder lampascen⁹: & Xenophāes heraclipolites dicūt: poetas esse ī tutela Apollinis: q̄ lyra canit: et nouē musarū iq̄rū medio ipe residet: et ꝑ Apollinē hūanā vocē ītelligūt: quę nouē īstrumētis pficitur: Hęc aūt (Fulgētio teste) ītelligūt: q̄tuor āteriores dētequorū si qs desit sibil⁹: & nō vox ex ore ꝑuenit. Itē duo labia: septimū ē lingua: Octauū palatū: q̄d gręci vranion dicūt: qm̄ sit ad formā coeli q̄ vranos appellaē: q̄ ex re octaua musa diciē vrania Nonū ē gutturꝫ ꝓfūditas p quā spirit⁹ egrediē. Ego aūt Platoni libēter ad hęreo. ponit em̄ tātus philosoph⁹ diuini furoris genera q̄ttuor dequib⁹ alio fortasse ī loco dicem⁹: Inter eos ponit poeticū eūq̄ a musis ꝓuenire demōstrat: musas āt appellat celestiū sphęrarū cant⁹: Nā in li. de. r. p. singulis sphęris sigulas syrenas appositas dicit motū ipꝫ sphęrarū: ac sonū q̄ ide fit: significās q̄ ꝓpter ꝓ octo sphęras octo musas: ac p illarū ꝯcētū nonā pōit: quā qm̄ harmōia vna ē ex oib⁹ suauissime ꝯposita: excellētissimā reliquarū dixit Hesiod⁹. Ergo poesis a diuino furore: furor a musis: musę a Ioue (eodē Platōe teste) ꝓueniunt. Sed de hiis alio in loco lati⁹: Alcmeō ac nonnulli alii: eas coeli & terrę filias dicūt: Sed & de nūero nō omes idē sēciūt: cū sit q̄ tres tātū ponāt musas. sed nobiliores nouē dicūt. Ait ei Hōer⁹: μουσαι δ' εννεα πασαι αμειβομεναι ...

Albani q̄ patres: atq̄ altę moenia romę.
Musa mihi causas memora quo numine leso

οπη κλλη. Addit etiam Diodorus quod clio nõ dicit̃. quia κλεοσ. gloria est. & poetę ex laudibus quas alys tribuũt: & sibi & illis maximã gloriam vẽdicãt: Euterpe quomõ ex bonis quę exilla doctrina ꝑueniũt: nõ mediocrẽ voluptatẽ capiãt. Talia q̃d ad multũ tẽpꝰ floreãt Poetę. θαλλειν em̃ florere et germiare ẽ. Melpõenę a cãtꝰ suauitate ꝑ quã auditores delectant. μελπω enim canto est. Terpsicore ꝙ auditores voluptate capiãt ex hys bonis quę ex ea doctrina proueniant τερπομαι enim lętor significat. Errato ab amore nomẽ accepit: qꝛ amabiles suo carmie reddãt̃ poetę Polymnia: qꝛ ĩ diuturna mẽoria sint vrania quia fama ac animi magnitudine coelũ ascẽdũt. ουρανοσ em̃ coelũ est. Calliope; ꝙ pulchrã reddat vocẽ: quę cęterꝫ cãtibꝰ ãtecellat

in initio aduertat & Iunonꝭ sęuã: & deos malo studio Iunonis motos: & Aeneã nõ sua culpa hęc esse passum f Animis cęlestiꝰ. S. q oĩbꝰ ꝑturbatiõibꝰ carere cõsueuerũt: Nã apud inferos est ira: cũ assint furię. g Vrbs. S. Ab orbe qꝛ antiqtus in orbem fiebãt vrbes: Vel ad vruo parte aratri: nã sulco aratri designabãtur. D. Vrbs an. primã Iunõis odiorꝫ causã dicit. q̃ Aeneã ĩ sectat̃: qm̃ ab eo gens oritura erat: quę impium quod ipa Carthagini seruare cupiebat ꝑreptura esꝫ. volebat ergo si posset illũ extingui: Igitur hęc sola causa satis erat ad odia excitãda: verũ alię quoqꝫ enũerant̃: vt cũ sint ꝓcul a culpa Aeneę: & ipe purget̃: et Iunõis factio iniqssima cõgnoscat̃. Laudatur multipliciter Chartago: vt ostẽdat̃ illa Ro. impiũ opprimere potuisse maxime annitẽte Iunone. C. Vrbs an. laudat Carthaginẽ vt ostẽdat̃ nõ omino stultã rei ꝑficiẽdę sp̃ fuisse Iuonis Et sumũt loci de ꝓbabili quod ponit̃ ĩ cõstitutiõe cõiecturali: in hac ẽ signũ & signi ꝑtes sũt: locꝰ tẽpꝰ. spaciũ. occasio. spes ꝑficiẽdi: & spes cęlãdi. Locꝰ ergo idoneus dabit spẽ ꝙ esset ꝓpinqua Italię: & opposita Romę. Erat spes perficiendi: qm̃ & antiqua: & diues: & populosa: & bellicosa: Ergo q̃uis etiam accẽsa esset odio: nõ tñ pręceps consiliũ coepisset: nisi fuisset spes ꝑficiendi. h Antiqua. S. Nã ante septuaginta annos vrbis. Romę cõdita erat: quã Scipio deleuit. nã quę nũc est: a Romãis cõdita fuit. Ergo antiqua cõꝑatiõe eiꝰ quę nũc ẽ & Roma antiqor. D. Antiqua nõ magna. vt multi dicũt: sed ꝓlapsi tꝑis vt: annositate corroborata: ĩperiũ Ro. nascẽs lõgęuis viribꝰ ꝑmeret C. Antiqua ergo corroborata viribꝰ opponebat̃ nascenti Sic inferiꝰ dolet: ꝙ vrbs antiqua ruat multos domiata ꝑ ãnos. Vrbs hãc designabant sulco ea ducebat̃: qua moenia futura esset: et cũ illuc ꝑueniebat̃ vbi esset futura porta id spaciũ nõ signabat̃ sulco: sed portabat̃ aratrũ ne terrã tãgeret. Vnde a portãdo. portã dici volũt. Ipe alibi. iterea Aeneas vrbẽ designat aratro: Nã Cato ait cõditores vrbiũ: taurꝫ ĩ dexterã vaccã interiꝰ iũgebãt: ipe incincti ritu sabino. i. togę parte caput: velati tenebãt: stiuã icuruã vt glebę omes ĩtro ruerẽt. Vñ territoriũ quasi terribouiũ dictũ est. a tritu boũ & aratri: erãt boues albi: vt illo cãdore ostẽderet̃ ciues sine labe eã optere: glebę internę reiiciebant̃: qm̃ omis vertilitas in vrbẽ portãda sit: erãt ita boues iuncti: vt vacca interior taurꝰ exterior esset: qꝛ mulieris ẽ quę ĩtra domũ sũt curare: Viri vero quę extra. de hac re Ouid. in li. fastorꝫ Inde ꝑmẽs sciuã designat moenia sulco: alba iugũ niueo cũ boue vacca tulit. Sulcꝰ aũt ille q fit tũc ĩprimebatur (Teste Pompeio Festo) primigeniꝰ dicebat̃: Vomis aũt ęneus adhibebat̃. vt refert Macro i Tyrii: S. deest quã. Sic alibi Est locꝰ Italiã grai cõgnomine dicũt. i. quã dicũt k Coloni. S. cultores aduenę sũt. D. Coloni. vt ꝓpter incolas etiã aucta sit colonis. C. Coloni Noui & aliunde ꝑfecti habitatores vrbiũ: Sed & agrũ alienũ q ea cõditiõe erãt vt ꝑtẽ fructuũ capiãt colones appellãt. q de re rustica scribunt. l Carthago. C. cõdita ẽ vt q dẽ volũt a Carthedone Tyrio: vt vero alii a Didone: eiꝰ filia ãnis. cxliii. post Troianũ bellũ: Alii vero dicũt cõditã a Didone ãno mũdi. xc. ac cẽtesimo supra quattuor milia: postremo vero sunt q velint regnate Auẽtino in latio post q̃tuor milia & trecẽtos ac quinquaginta mũdi annos eã cõditam: Sed Poeta suo iure hęc fingit. ait Euse. m Italiã cõtra tyberniaqꝫ. SER Quoniã tria habet latera scilicet maris supi. inferi. et alpiũ. vt discerneret addidit tybernia littora. D. Italiã cõtra laus est a situ n Longe. S. valde. Salu. lõge alia mihi mẽs est o Diues opum. S. absolute antiqui dicebãt diuites: nũc iugũt causa rei vt diues equũ. diues pictai vestis & auri Do. Diues a fortuna p Studiis belli. S. Quod miraculũ est cũ otiosa sit semꝑ opulẽtia.

Quid ve dolens regina deũ: tot voluere casꝰ.
Insignem pietate virum: tot adire labores
Impulerit: tantę ne animis cęlestibus irę.
Vrbs antiqua fuit: tyrij tenuere coloni

a Causas. C. s. efficiẽtes tam grauẽ irã tanqꝫ seuũ odiũ. Cęterũ: causas Aristotiles quattuor ponit: efficiẽtẽ materialẽ. formalẽ ac finalẽ. Quod vt expressiꝰ ĩtelligat̃: ponamꝰ Iouis Olympiaci simulachrũ: et in eo regremꝰ causas: ĩuenïemusqꝫ efficiẽtẽ causam Phydiã esse Atheniensẽ q illud insculpsit. Materialẽ vero ębur ex quo factũ ẽ. Formalẽ aũt ĩaginẽ Iouis quę ĩ ebore sit expssa: ac postrẽo finalẽ: qꝛ nihil fit quod finis alicuiꝰ gratia nõ fiat. Ergo huiꝰ simulachri erit finis: vt appareat quod Ioui sint cõsecrati ludi olympyaci: Plato vero ꝑter has quattuor exẽplarẽ põit: & ĩstrumẽtalem. Dicit aũt causã id quod ex eo quod fit seqtur: vt aliud fiat. Verꝫ causa finalis dicit̃ causa causarꝫ. Nã ꝓpter finẽ reliquę tres sũt. Neqꝫ ẽ nũc quod ꝓsequar qd ĩter se causa. elemẽtũ. & ꝑcipiũ aut cõueniãt: aut differãt. nõ em̃ ad hũc locũ attinet talis ĩquisitio. b Quo numie lęso. S. inq. i. ĩ qua re: vel quo numie. i. potestate: nã multa habẽt numia Iuno: Est em̃ curetis quę vtit̃ curru et hasta vt: hic illiꝰ arma hic currus fuit. pręest parientibꝰ. hinc Terẽ. Iuno lucina fer opẽ. est regina deorꝫ. ergo dubitat quod numẽ ĩ ea lęserit. alii separãt vt nõ dubitet de odio Iunõis. Sed qꝛ aliud numẽ. i. deũ lęserit. C. Quo numie lęso quid ve dolẽs. Quasi stupeat cũ ignoret: aut quo numie lęsa sit: aut ꝓpter quã rẽ doleat: & cur dea cũ sit: substituerit ĩ tot calãitates iniicere virꝫ: nõ mõ piũ: sed pietate pręstãtẽ: cũ nulla virtus acceptior dys ĩmortalibꝰ esse debeat. Est em̃ pietas qua quo oportet amore ĩ patriã. ĩ parẽtes: ac ĩ reliquos sãguine cõiũctos affecti sumꝰ. Lęso lędere & offẽdere differunt Lędit em̃ q dãnũ. detrimẽtũ. doloreue affert. Offẽdit vero q ex dicto facto ue stomachũ idignationẽ qꝫ cõmouet: et si dãnũ nullũ ĩferat c Tot voluere casꝰ. S. Hyppallage ẽ: i. ꝑmutatio. i. volui a tot casibꝰ: ĩtelligunt̃ em̃ verba ꝑ cõtrariũ. vt alibi dare classibꝰ austros. i. dare austros classibꝰ C. fortasse nõ est Hyppalage: Nã q̃uis a Iuno ĩpulsus sit ad multos casꝰ: tñ sua sapiẽtia & animi magnitudine postꝰ voluit casꝰ: q̃ ab illis volueret̃. pręstãtissimi em̃ viri post fortunã regũt q̃ ab illa regant̃ d Insignẽ. p. S. nam patrẽ patriosqꝫ deos ab ĩcẽdio liberauit. Ostẽdit igit̃ merito ĩuocasse musã: nã si piꝰ: cur odio deorꝫ laborat. D. Insignẽ. p. v. i. deorꝫ cultorẽ: & spectatę vitę. Quid ergo delinquẽti fecisset: cũ ita ĩsectat̃ inoxiũ. Ergo collige: nã cũ irasci causa nõ sit: et nõ satiari ĩ nũerꝫ tormẽtis et grauissimis casibꝰ probat illã esse sęuã: his dictis ĩstruit homies ad bonũ viuẽdi rationẽ: Bonũ em̃ virũ iustꝰ dolor moueat: & tñ nõ sit ĩ vltiõe ĩmoderatꝰ: nec iustas iras diutiꝰ retineat: Vnde Salust. Et ĩiuria accepta ignoscere q̃ ꝑseq malebãt. e Tãtę ne. S. nõ de qualitate Sed de quãtitate q̃rit̃ Nimia em̃ ira ẽ: quę nõ habet pietatis rationẽ. Stoice aũt loqt̃: nã Epicurei dicũt: deos hũana nõ curare Et ẽ exclamatio admirãtꝫ. D. Tãtę ne. Admirat̃ hoc poeta cũ dii leues esse soleãt: et misericordes ꝙ repñẽdat̃ ĩ eis quod ĩ hoibus displicet post. ĩuocationem aũt nõ ĩ adiumẽtũ carmis: sed ĩ fauorẽ suscepti sui operis positã causas enũerat. q̃bus lector

Studiis & nō studio. Ter em̄ rebellauit cōtra Romanos: vult Iuno istius regna sortiri. D. Studiisq; a. natura & a moribꝰ ergo om̄is erat occasio Iunonis fauor. locoꝝ ꝓximitas. subā. rei familiaris. belloꝝ inūerꝰ fiducia naturalis: et innatū studiū dimicādi. q Fert. S. dicit & artificiose in rebꝰ fabulosis denegat suā fidē poeta r Post habita coluisse samo. S. nō neglecta: sed habita in secūdis partibꝰ amoris. Amabat em̄ samū genitale solū sed magis. Carthaginē. D. Post habita c f. Tāta obstiatiōe cōtra Ro. īperiū nitebaī ꝑ Carthaginis opibꝰ: vt o nib terris & ipsi solo genitali illā ꝑposuerit: et insignia sui numis: & q̄cquid potuit in ea collocauerit. C. Samo. Quā insulam vehementer amabat: q̄m ī ea adoleuit: & Ioui nupsit et vt scribit Varro parthenia priꝰ est appellata: itaq; antiq̄ssimum habet ibi tēplū ī simulachrū nubētis figuratū: & sacra eiꝰ anniuersaria nuptiarū ritu celebranī: ait Herodotus: templa samū habere pulcherria oim quę in grecia sūt. s Hic illiꝰ ar. S. hic ꝓ illic crebro in vsu. Arma: nā armatā alibi īducit: vt ferro accincta vocat. C. Hic illiꝰ. a. h. c. f. Repetitio est color Rhetoricꝰ s Currꝰ. S. aut vere currus q̄ ipa in coelo vtiī vel thensa q̄ue dicitur. θειος: i. a re diuina. Et est qua deoꝝ simulachra portantur t Fuit. S. Quociēs sūt diuersoꝝ nūeroꝝ nomīa verbū respondet vicinori. ergo si esset hic illius currꝰ hic arma dixisset fuerūt & nō fuit: Si sint noīa diuersoꝝ generꝝ adiectiuū respōdet vicinori: vt vir mulier q; magna & nō magnꝰ: nisi trāseat ad pluralē: nā tūc erit masculinū. Vt vir mulier q; magni v Dea tēdit. C. q. d. Icirco audet niti cōtra fata: quia dea est. x Qua. S. vacat metri causa: vt gētiū locoꝝ & tādē y Iam tū. S. i. ab ipo ędificatiōis pricipio z Tendit q; fouet q;. S. i. tēdit et fouet vt regnū esse possit. a Duci. S. ductū iri: vt sit ꝑsens tēpus pro futuro. b Audierat. S. a Ioue vel a fatis. nā nō omnes dii futura sciūt. Qua ꝓpter & Appollo q̄squā vates ē a Ioue accipit: vt Quę Phoebo pater oipotēs mihi phoebꝰ Appollo prędixit: & pte audierat: nā apud Enniū Iupiter Romanis ꝓmittit excidiū Carthaginis c Tyrias. S: Carthaginēses a tyriis cōditas d Olim. S. in futurū: sed & presēs: & ꝑteritū significat e Vertet. D. Quā habet significationē vt nihil. post excidiū supsit: vn̄ alibi: quę te genitor sententia vertit. i. penitꝰ ita imutauerit: vt nihil i illo pietatis relictū sit. Itē et omēs imo vertit neptunnia troia.. f Supbum. S. nobilē. g Excidio. S. ad excidiū nota figura. h Lybię. S. regionē ꝑ vrbe: dicta aūt est lybia. quia inde flat lybs ventus: Vel vt ait Varro q̄si λειπειν id est egens pluuiis. Hinc Salust. Cœlo terra penuria aq̄rū. C. Lybię. pars tertia terrarū ē: quā latini Affricā noīant greci dicūt lybiam denomīatā a lybia Epaphi filia: quę Busiridis mr̄ fuit. i Voluere. S. a filio dixit. Vna em̄ loquit: altera scribit: tertia filia deducit. dicunī parce per Anphrasim. i. contrariū sermonē: quia nemini parcant. Sic lucus cum nō luceat bellū: q; nulla res bella in eo sit. k Parcas. C. Q̄m vita humana initiū habet ꝓgressum & finem. Hęc tria ꝑ tres parcas antiqui noīauerūt: Nominaq; sunt apud grecos Cloto lachesis & Atropos. Cloto quę initiū vitę typū habet colum cū penso gestat: vt sit ortus nr̄: qui materiā viuēdi ꝓbet: Lachesis vero filū ex penso deducit. Id eni est tꝑus viuendi q; sortiti sumus: Vnde et ipsa a. λαγχανω quod est sortior dicit. Tertia vero filū a Lachesi iam deductū abrūpit.: et denotat mortē. Vnde dicit Atropes quasi ανευτροπου id est sine cōuersione: quia implacabilis est mors et nulli parcit. Gellius autem refert tribus fatis: tria noia eē latina: et primā dici parcam a pariendo. Secundā nonā: tertiam decimā: quia nono & decimo mense partus maturi sint. Cesellius vero vindex parcarum ponit tria noia latina. Nonā: decimā: mortam producitq; Liuii versum. Qn̄ dies adueniet quā ꝑfata ē morta: Has alii Demorgogonis ex Chao filias dicūt: alii noctꝭ: alii quibus assentitur Marcus Tullius in li. de na. de. Herebi & noctꝭ has ait: Hesiodꝰ bona & mala homibus sortiri. l Id metuens. S. de futuro timor est. Odium de pn̄ti. Metuebat ergo Carthagini. odiū aūt habebat ꝓpter causas sequētes: et est de vtroq; exemplū: Conueniūt quibꝰ aut odiū crudeli tyrāni: aut metꝰ acer erat. D. Id metuēs vt firmet patriā fuisse pricipalē cāz icipit dicere alias: Timet ergo ne Troiani ab excidio liberati: vel vires aduersus grecos reparent: vl̄ in Italia consistentes Carthagini efficiant. Artificiose deinde aliam causam addit iudiciū paridis: et vnā iniuriam facit duplicem scilicet quod offensa sit in eo iudicio: q; minori sit postposita: et q; sit spreta forma sua: quia ī pomo scriptū erat pulchriori detur: hoc maxime vexat mulieres. Hanc igitur pte faciat. Virgiliū cū dicit manet: alta mente repositū iudiciū paridis spretęq; iniuria formę: vt non tantū irascitur: q; victa ē: q̄tū q; forma sua sit spreta. C. Id metuens. Nam hęc est prima causa: reliquę sunt accessorię. m Veteris belli. S. Quātū ad Virgilium ptinet antiquis. Si ad Iunonē referas: diu gesti: Tūc aūt ad ꝑsonā referendum est cū ipsa loquitur. Q̄ si nulla persona sit: ad poetā refertur. Nunc ergo veteris ex persona poetę intelligendū est: sicut ipse alibi. Miranī dona Aeneę.: miranī iulū flagrātisq; vultū. dei ptē ad se retulit: partē ad tyros: qui deum esse nesciebant. C. Veteris: ac si diceret: impfecti opis: Hoc alibi ipse dolens ait: nō capti potuere capi: & paulo post. Me ne incœptis desistere victam. n Memor belli. S. id est iniuriarū ob quas bellū susceperat. o Saturnia. S. Antonomasia est: non epitheton: q̄ fit q̄tiens pro proprio nomine ponit: q̄d pōt esse cū proprio noīe et epitheton dici. C. Saturnia: quasi dicat crudeī: vt a Saturno esse oñdat: dicit aūt iuno a iuuando: sed quoniā in hoc loco Troianos nō iuuare: sed ledere conaī: optimus vates illam a Saturno stella noxia denomiare maluit: Cęterum poetę cū eā physica quadā rōne distribuit: terrā intelligūt: Hęc pulchre ostendit Dionysius ac Eusebius: Et Varro: Quapropter hac rōne ipsaꝫ deā regnorū nominant: quia hęc terrena sunt atq; homis contentio inter mortales: & terrarū possessione est. Capiī autē a Marone allegorice ꝓ ambitiōe: q̄ est cupiditas regnādi et imperādi. Huius deę simulachrū ligneū apud samos: vbi apprime colebaī fuisse refert Calimachus. Iunonem prisci voluerunt esse nuptialem viri ac foeminę cōiunctiōnē. Quapropter illi sacrificantes bilem ab ostia se mouebant: ac iuxta aram infu

Carthago: Italiam contra: tyberinaq; longe
Hostia: diues opum: studijsq; asperrima belli.
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnā
post habita coluisse samo: hic illius arma
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse
(Si qua fata sinant) iam tum tenditq; fouetq;
progeniem: sed enim troiano a sanguine duci
Audierat: tyrias olim que verteret arces.
Hinc populum late regem: bello q; superbum
Venturum: excidio lybię: sic voluere parcas.
Id metuens: veterisq; memor saturnia belli

dicebant. vt ostēdat sine ira & odio & amaritudine matrimoniū esse oportere. Iunonis aūt & latonę ptātem sic iūgunt: ꝙ iuno terra sit: latona nox. nā obliuio ex nocte per somnū fit Nox aūt est terrę vmbra: mrīmonii vero finis pcreatio est. i. a tenebris. ad solis lumia pgressio. D cūt aūt Ioui Iunōe irata. & ab eo discedēte moestū Ioue ab Alabeo mene indigna doctū: vt alterā ducere simularet. Quapropter ille ex quercu muliebre simulacrū cōposuit: nuptiasq̨ pparauit. ad quas tritonides nymphę: & vniuersa Boetia cōfluebat. Quare cōmota Iuno a Citherone descendit: & platēsiū mulierū turba sequente ad Ioue puenit: simulationeq̨ patefacta illi sūma cū letitia recōciliata est. Simulacri aūt quod dedalen appellarūt Iunonis grā festa dedaia instituta sunt. Iunoni pterea oīm mēsiū kalende dicatę sunt: vñ illi duodecim aras instituunt. p Prima. S. Atqui hercules prior contra troianos pugnauit. vñ mō prima priceps accipiendū est: nā pleruq̨ poeta significationē nominum dat participiis: vel ecōtra vt voluentibus annis: significat ei volubilib⁹. hac licentia & in noie vsus est: vt prima pro principe poneret. Ad Troiam. et ad & apud accusatiue sunt ppositiones: sed apud semp in loco significat: ad & in loco & ad locū: vt ad quē tū Iuno supplex his vocibus vsa ē. Cice. in ver. Dece fiscos ad senatorē quē dā relictos. Itē ad Marcū. leccā te habitare velle dixisti. q Caris argis. S. illic eñ ea coli oib⁹ notū ē: Argos aūt in numero singulari neutri generis ē: vt Hora. Aptū dicet eqs Argos. in plurali vero masculini: vt hi argi. Ceterū deriuatio nominis argiuos facit: nō argos. r Causę irarū. S. nūc de pteritis loquit. C. Causę irarū. iniurię: iniuria eñ irā gignit: q̄ est accēsio sanguinis ad vlciscēdū. s Dolores. C qui & ipsi ab iniuriis nascunt: ait Diod. mulieres diopolitanas siue thebanas quę in egypto sunt: nā diopolis thebe est pharmacū aduersus irā: & moerorē inuenisse.

t Aio. C. mente. s. memoria: vt manet alta mente repostū. v Manet alta mēte repostū iudiciū paridis S. In q̄ p venere. Alexāder cōtra Iuoōe Mineruāq̨ iudicauit. Alta mēte. Secreta recōdita. Repostū aūt sincopa ē. Vnā eñim e medio litterā vel sillabā tulit: sed cū oēs sermones: aut integri sint. aut pathos habeāt: hi qui pathos habēt. ita vt lecti sunt: debēt poni q̄d etiā Maro facit. Nā repostus: & porgite de ennio transtulit. Integris aūt & ipsis vtimur: & eoꝝ exēplo aliis. D. Manet ergo ad oīa ptinet. Repostū autē ad iudiciū paridis. Iudiciū. s. corruptū libidinis premio. Paridis. vt cōuitiū sit: nō hominis nomē. s. q̄si abiecti venalis vulgaris: & inhonesti. Fallūt aūt qui referūt iniuria formę ad Antigonē. Vñ addit. & genus inuisū: vt ad principalē causā gētis ꝗstus reduceret. C. Iudiciū Paridis. De paride Ganymede atq̨ aliis troianis dicem⁹ suo loco. Hic ad ea quę dicit. D. addā. ingeniosissime Poetā neam: cum causas quę Iunonē excitabant: poneret ita narrare voluisse: vt ipsa si adesset narraret. Nā vt ait ꝛc: A natura & vsu non est recedēdū: nō ergo rōnem habuit tēpoꝝ: sed si irrata Iuno loqueret: semp ea prima pferret. quib⁹ magis p̄meret. Et quia nihil graui⁹ accidit reginę ꝙ̄ postponi minorib⁹: nihilq̨ molestius foeminę ꝙ̄ i iudicio formę succūbere. Iudiciū in q̄ vtrūq̨ incōmodū est prius dixit. Deinde molestius in secūdo loco erat. Electram viro suo potitā quā ganymedē filię in munere succedere. v Spretęq̨ iniuria formę S. Epexegesis est. Hoc eñ fuit iudiciū Paridis: vtq̨ particula vacet: sicut alio loco. dixitq̨. et prelia voce diremit: licet nōnulli separent dicētes aliud esse: nusq̨ eñ cōiūctio ponit: nisi inter duas res. Et spretę formę referūnt ad Antigonē laomedōtis filiā quā a Iunōe pter formę arrogātiā i ciconiā cōstat eē cōuersā. Seqūt ē ✝ Iniuria ē ꝙ arceret italia. Mod⁹ aūt ꝙ arceret crudelissime illos p oīa maria iactādo: & vt magis illius odiū insatiabile ostēdat: dixit troianos nō integros. & florentes in patria: in q̄s posset citari aliqua inuidia: sed miseros: atq̨ infoelices: & qui ex grecoꝝ psertim Achillis crudelitate superfuerūt: qui non solū venia: sed etiā cōmiseratione digni essent: eoq̨ magis ꝙ iā diu i eos sęuierat: vt iā ois ira saciata esse potuisset. Forma a greco est per trāspositionē lraꝝ. Illi enim μορφην nos formā dicim⁹. Est aūt forma pter quā aliquid q̄d nō erat esse icipit: nā ebur Phidię Iouis simulacrum nō erat: sed postq̨ addita est ad materiā forma: coepit esse simulacrum. Ergo quia dat essētiā. & pulchritudinē: forma pro ipsa pulchritudine capit. x Et gen⁹ inuisū. S. pter Dardanū Electrę pellicis filiū. Electra pellex fuit Iouis. ex qua Dardan⁹ nat⁹ est: a q̄ troiani ducūt originē. y Et rapti. S. stuprati. vt ē. rapta garamātide nympha. Itē & ruptas sine more sabinas. ʒ Ganymedis honores. S. Trois regis Troianorū filii. Honores aūt dixit: pter ministerium poculorū ad q̄d receptus est remota Hebe Iunonis filia: quę Ioui bibere ministrabat. Vel ob hoc ꝙ inter sidera collocatus aquarii nomē accepit. D. Ganymedis: Qui turpiter amatus est a Ioue. Est aūt foedū hoc loco aliquid itelligere de zodiaco: in quo Ganymedes dicit collocatus: ne infames inter sācta sidera sint collocati. Et sentiamus id quod poeta nō dixit. Ostēdit oēs has causas esse alienas ab Aenea. Atq̨ vt posterius dicta ostēdere incidenter ait.

Prima quod ad troiā pro caris gesserat argis.
Nec dum etiā causę irarū: sęuiq̨ dolores
Exciderāt animo: manet alta mēte repostū
Iudicium paridis: spretęq̨ iniuria formę:
Et genus inuisū: et rapti ganymedis honores.
His accensa: super iactatos ęquore toto
Troas: relliquias danaū: atq̨ immitis achilli
Arcebat longe latio: multosq̨ per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantę molis erat romanā condere gentem.

a His accensa sup iac ę. t. S. Super his: aut de his: aut super metū carthaginis: his quoq̨ accēsa. D. His ac. sup. i. super illā quę fuit ob excidiū carthaginis. C. In hoc loco super aduerbiū est secūdū Priscianū. b Iactatos ęq̄re toto. D. Hęc oia ad exprimēdā Iunōis iniquitatē ptinet. vt ostēdat excidiū carthaginis solā causā fuisse: ne ipsa misereret: nec desereret intentionē suā quę cognoscēs nō posse expugnare fata: cupiebat saltē illos arcere: q̄s ad plenū supare non poterat. Nō miserebat igit vt iactatos toto ęq̄re: & eos q ex infinito numero ad paucos redacti essent: q̄s e manib⁹ sęuissimoꝝ hostiū fortuna seruauerat: insidiis assiduis obterreret. C. Iactatos ęquore arcebat: Oibus ex locis Iunonē inuidia oneratis: pathosq̨ comouet. In hoc aūt loco citat a modo vt ipse alibi. Altaria ad ipsa treentem traxit: & in multo lapsātē sanguie nati. Sic Demosthenes se pulsatū Cothurno querit: in quo erat cōtumelia: nā nō solū iniuria ex se spectat: sꝫ etiā mod⁹ inferēdę iniurię. Iniuria vt s̄ ibi ✝
c Et Relliquias danaū. S. vt stet versus geminauit L. nā in psa reliquias dicimus: D. Reliquias Danaū. magna crudelitas quę nullis cladibus satiari poterat: laus autē ęnęę magna: q̄d de solis reliquiis troianorū impiū Ro. cōdere potuerit. Ergo ni fato abstitissent patriā integris opib⁹ defēdisset: cū i aliena terra iperiū cōdiderit. C. Danaū grecoꝝ a Danao antiquissimo rege fratre Aegpti qui relicto ęgi

¶ Vix e conspectu Sicule telluris in altum
Vela dabāt leti: et spumas salis ære ruebat.
Cum Iuno eternū seruās sub pectore vuln⁹
Hec secum: me ne incœpto desistere victā.

pti regno fratri: ī greciā nauigauit argosq; venit: & nomen genti dedit. Ait autē Plinius hūc primū nauigasse: cū antea homines ratib⁹ ab Erithra in mari rubro īstitutis vterent. Eusebius ita scribit: egyptus que prius acrie dicebat ab egypto regnāte nomē accepit: cui datū est regnū eiecto Danao: qui in grecia argos occupauit: ac aquis abūdare fecit. d Atq; immitis achilli. S. Bñ secūdū Homerū segregauit ducē a populo. Sic Aeneas in secundo post omnē casū: priami separauit interitū. vt forsitan & priami fuerint que fata requiras. immitē aūt dixit: etiā circa exstinctū Hectorē crudelē. Achilli ꝓpter ομοιοτελευτον detraxit. s. litterā que plerūq; p sibylo habet: non solū necessitatis: sed etiā euphonie causa: vt Salu: A principio vrbis ad bellū psi Macedonicū: detrahit aūt s tertie declinationis genitiuo: C. Achilles dictus est quasi ανευ χιλου i. sine cocto. quō illū Chiron ita educasset herbis: baccisq;. poeta siluestribus: vt nullū cibū coctū gustaret. Vñ Euphorion ειθυθιηυχιλου καιηιε πομπαναγευσρος Ιονεκα μυρμιδονες μιναχιλλεα φημιξατνο e Errabant. C. a recto cursu vagabuntur, aliqñ peccare. Itē pasci, vt mille mee sicul;

erant in motib⁹ agite? f Acti fatis. S. Si odio Iunonis: quō acti fatis: sed hoc ipsum Iunonis odiū fatale est: laborat em̄ Virgi. Nil troianoꝝ meritis: sed oia fatis ascribere. Est & alter sensus: nā fatū volūtatē legimus. Vt fatis Iunonis iniquę: hic intelligimus agebant fatis Iunonis.i.voluntate. D. acti fatis: id est ipsi qui fatis agebantur: in italia errabant Iunonis inimiciciis. g Maria oia circū. S. In fine accentū ponim⁹ cōtra morem latinū: sed corruptio hoc facit. nāq̧ ppositio post posita corrupta est sine dubio. a Tante molis. S. difficultatis. D. Tantę mol. nō fiunt sine magno labore magna. Laudat aūt Aeneas qui nullo labore nulla diuturnitate erroris desistebat ab incoepto C. Tantę molis Epiphonema ē quę ē. rei enarratę vel pbatę sūma acclamatio. Sic Cicero facere enim probus adolescens periculose q̄ perpeti turpiter maluit.

p⁹ quā in oratōe debachata deuomerat irā: et se nō nihil collegerat. Ast Ego quę diuū incedo regina Iouisq̧: & soror: & cōiunx. i Incoepto desistere victā. S. Tolerabili⁹ est em̄ nō inchoare q̄ incoepta deserere. D. Incoeptoq̧ desistere victā. Incepta sunt aioꝝ destinationes. Salu. Nā talia incoepta nō cōsultoꝝ vertisset reꝝ pestem factura. Dolet igitur intentionē suā sine defectu defecisse: nec superesse nocēdi consiliū: vel tempus. Et quia bonoꝝ est incoepta deserere: si aut prece flectanē. aut sponte ignoscat: ostendit: vtranq̧ occasionē pdidisse: et incedisse in ludibriū. s. superata discederet. k Nec posse italia teucroꝝ auertere regē. S. Sic & in septimo vicor ab Aenea. Et detraxit more suo puintię ppoēꝝ: nō em̄ dixit de italia. sȝ italia. l Regē. D.i. Si pdere nō potui debui separare teucrorū regē. Italia.i.ab italia. Sic alibi bellū igens gerat italia q̄ si ñ poterat pdere saltē diiūgeret ab italia: et si oēs ñ piret: saltē id obtieret iuxta vnū gneā: cui⁹ stirpi deberi scribet ipsiū Romanū. m Quippe vetor fatis. S. Reuera inqt fata me phibēt: ergo Iuno ignorat vim fatorum. Sed hoc nonpossumus dicere: quia supius lectū est. Si qua fata sināt: & pgenie troiāo a sanguine duci. Audierat. hoc ergo est: oēs res hoim: aut ex nr̄a volūtate descēdunt: vtputa sedere surgere. Aut ex fati necessitate: vtputa nasci: mori: Aut ex deorū volūtate: vtpute nauigare. vł honorib⁹ frui. Nūc de nauigatione agit: & bene inuidiose: q̄si etiā hui⁹ rei ptātē ei possint fata detrahere. Est & alter latens sensus: vt speret reginā ɔtra exulē fata posse aliquid: si minerua numen inferi⁹ valuit cōtra fata victoꝝ. n Pallas ne. S. Minerua ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ.i. ab haste ɔcussiōe. vł q̄ pallātē gigātē occiderit. D. Pallas ne. quę nō essent tanti meriti: aut ptāt. o Classē. S. Ad inuidiā posuit: vt pro vna naui classē dicat. Sic vnus nauibus infandū missis cū orontis sola perisset. Aut reuera vnā nauē significat: vt Hora. Meu vł extremos numidarū in agros classe releget. Classis em̄ dicta est ἀπὸ τῶν κάλων.i.a lignis. Vñ & calores dicūt q̄ militib⁹ ligna portāt. & potuit καλοποδια ad illud referē qđ sup dixit. Nec posse. D. Exurere. Cōpatio poenarū. Minerua potuit naues grecoꝝ & ipsos exurrere. ergo vnū ab italia arcere nō potuit exurere. Vrere est aliqđ ledere incendio Exurere ē penit⁹ abolere icēdio. Cōfirmat aūt poeta soli gneę deberi ipsiū cū de ipso solo laboret Iuno. C. Pallas ne exurere cla. Hęc. latine Minerua dicit: quā ñ solū lanificii: ac multaꝝ muliebriū artiū deā esse volunt: sed ipsi⁹ q̄ȝ sapientię. Aiūtq̧ nō ex muliere cōcoeptā esse. Sed ex capite Iouis ortā. Est ergo fabula Iouē cū Iunonē sterilē videret: vt liberos haberet: sepi⁹ cōcusso capite. Mineruā edidisse p quod oñdūt nllā amixtiōe reꝝ humanaꝝ: aut corporaꝝ ab ipso deo nobis sapiētiā prouenire. Et reuera hñti oia ingenio ille erit q̄ sapiētiā: quę intellgētiā sciētiā amplectit ex corporꝝ cōmixtione nobis puenire opinet. Ipsa em̄ ex itellectu siue poti⁹ intelligētia: q̄ pura simplex: incorporeaq̧ est: puenit. Cic. i li. de. n. d. qñq̧ mieruas ponit: Prmā q̄ appollinis matre fuerit. Secūdā ortā Nilo: quā ęgiptii colūt. Tertiā quę fit ex Iouis capite. Quarta Iouis et Coryphes. Oceani filię filiā: quā arcades conā vocāt: et qdrigaꝝ iūtricē ferūt. Quitā ex pallāte natā: quę prēm suū pallātē dr̄ interemisse: q̄ virginitatē suā si violare vellet. huic penarū tallaria assignāt. Greci mieruā: athenā ducūt: a q̄ dictę sūt athenę vrbs de q̄ re in georgicis dictū est: minerua lanificiū et texturam appetit: & nūeros atq̧ illoꝝ figuras: hāc vulcanus adamauit vxoreq̧ petiit. Verū cū illa ɔcubitū refugeret: semē i terrā fluxit: nat⁹q̧ ide ē Erichtoni⁹: sic dict⁹ a terra ī q̄ nat⁹ q̄ χθὼν grece dr̄ & a ɔtētiōe q̄ itervulcanū & ipsā fuit q̄ grece epis dr̄. pallas pterea appellat. Vł a pallāte ei⁹ pēte iterfecto. vł a ɔcussiōe haste: nā πάλλειν ɔcutere ē. Appellat etiā tritonia: atritone affricę palude apud quā: vt scribit Augustin⁹: regnante. Ogygio apparuit. Fuit aūt cecrops q̄ regnāte ab ethena.i. minerua Athenę denoiatę sūt anno mūdi. 3650. quo tpe Moyses ex egypto pplm̄ eduxit Herodo. aūt ait i affrica machlyes eē pplos iuxta q̄s tritō sit fluu⁹: ex q̄ fit tritōis pal⁹: ex q̄ dicūt neptunnū mieruā suscepisse

k Nec posse italia teucrorū auertere regem l
m Quippe vetor fatis: pallas ne exurere classē n o

b Romanam cōdere gentē. S: latenter ostendit hinc odiū Iunonis Aeria pertulisse. i. q̄ Romāę gētis auctor extabat. c Vix e cōspectu. S. Vix. hoc loco mox significat. E cōspectu: vt adhuc de Sicilia posset videri. D. Vix lęti. Vtrunq̧ tēperet: Nam lęti erant: q̄ essent ppinqui italię: sed morte anchisę cōtristati vix erāt lęti. C. Vix e c. S. t. in a. v d lęti. Erat adeo intenta his rebus Iuno: vt vix nauigare incoeperint: cum aiaduertit. d Lęti. S. vł alacres veloces et Vt ē lęt⁹ eos eur⁹ eqs: Itē & virgea lętus pabula festinus. Et cū omni intentiōe: Vel reuera lęti. quāq̧ incongruū sit post anchisę mortē. Sed & interitus senum minus dolet. & magis lętos intelligēdū est. vt sit Iunoni causa maioris iracūdię. Sic em̄ & in septimo irascit vbi lętū Aeneā prospexit absq̧ pachynno. C. Lęti capiebant lętitiā ppter ppinquitatē italię: quę res magis Iunonē incēdebat. nā ex inimicoꝝ lętitia dolent inimici Caris. Sic et apd̄ Home. loqtur. ἤ τοι ἐμοὶ τρεῖς μὲν πολὺ φίλταταί εἰσι πόληες ἄργος τε σπάρτη τε καὶ εὐρυάγυια μυκήνη e Salis. S. maris secūdū Homeꝝ. Salē aūt q̄ vtimur singulari numero tm̄ dicimus: cū iocos significamus pluralē tm̄ ponimus numeꝝ secūdū Lucanū qui ait. Nō soliti lusere sales. Aliqñ autē & vrbanitatē p singularē numeꝝ significamus: vt Therentius qui habet sal quod in te est.i. quę res ī te est. Masculini em̄ generis est non neutri. & neutra triptota sunt. nec ab hoc accusatiuo nominatiuus esse potest: hoc sale. f Cum iuno ęternum seruans sub pectore vulnus. SER. de preterito delorē dixit: de futuro metum: ad vtrūq̧ vulnus retulit. D. Cū Iuno ae. ȝc̄. Aduertens Iuno Troianos de proximitate italię laborare. recrudescebat vulnus. Et excusat ab inuentione nocendi: & a loco & tēpore sic suos dolores intimis sensibus enumerat. C. Cū Iuno ęternū. De hac dea deq̧ Ioue alio loco dicet. Quare autē troianis inimica iplacabilis fingat: nos in nostris disputationibus chalmadulensib⁹: in quibus sex primos libros secūdū allegoriā interpretati sumus diligenter expressimus: nā cū Iuno dea regnoꝝ sit. iureq̧ possit pro cupiditate imperandi: & pro omni ambitione capi. Quid est q̄ egregiū virū ab italia.i.a cōtemplatiōe diuinaꝝ reꝝ: in qua est summū bonū magis amouere possit. Sed hęc & reliqua oia in eo loco intelliges. g. Hęc secū. S. subaudi: locuta est deest em̄ & hoc factū est: vt superius diximus. Vñ em̄ hoc sciret poeta. Bene aūt impaciētiā doloris ostendit: detrahendo ei solatia: vt in quarto solam inducit. Didonē. En quid ago: rursus ne procos irrisa priores. h Me ne. S. Ne nō vacat: significat em̄ ergo. Et est cōiūctio rationalis. DO. Me ne componit sūma arte quales habere debuerit cogitationes: carens inuentione ad nocendū. & iducto qualitatis statu per exēpla aliena inuenta cōsimilia enumerat & tēperat personā suā cū psone Mineruę: & troianoꝝ: & grecorū: & inimicitiaꝝ causas. Me ne. Emphasim habet pnomē & magnū dicēdi pondus: qđ infra apparuit: cū dicit. Ast ego quę diuū incedo regina Iouisq̧ & soror & cōiunx. C. Mene hoc iratoriū est. vt principia orationis habeant abrupta: & pcipitata clausulas breues: & verba subtrahant. & ab interrogatione incipiant: cui vix aliter q̄ qđ volunt: responderi possit: hęc oia in illa Therentiana deprehendunt. Ego ne illā? quę illū? q̄ me? q̄ ñ. Pręterea nō possūt explicare a pricipio id post q̄ in irā euomerūt facili⁹ exprimūt. Itaq̧ a pricipio dixit me: nec potuit explicare: quid onēris habeat me. Explicauit autē

Argiuū: atq͂ ipsos potuit submergere pōto:
Vnius ob noxam: et furias aiacis oilei:
Ipsa Iouis rapidū iaculata e nubibus ignē:
Disiecitq͂ rates: euertitq͂ ęquora ventis.
Illum expirantē trāsfixo pectore flāmas
Turbine corripuit: scopuloq͂ infixit acuto.

cū pater illi qn̄doq͂ succensuisset: se Ioui adoptādū dedit: hinc virgines singulis annis sacra facietes in duas acies diuidunt: ac lapidib⁹ fustibusq͂ inter se decertāt: & si qua in pugna occubuerit: ea pseudo parthenos. i. non vera virgo appellat. Ante aūt q̄ pugnā ieant: pl̄cherrimā oīm ex his Corinthia galea. & tota armatura gręca ornatā curru imponūt: illāq͂ paludē lustrantē sequunt. Cretenses tn̄ in creta Tritonē pluuiā esse dicunt: & apud illius fontē natā ab Ammōe coiuge Rheę aduers⁹ illā custodē positā filio: quē ex Amalthea susceprat: ipsāq͂ ꝑpetuā virginitatē seruasse: & ꝑpter animi solertiā multasq͂ artes inuenisse: & in bello plurimū valuisse. Atq͂ alcidā beluā q̄ ignē vomens oīa inflāmaret: ingenio ac viribus interemisse. Dicūt hanc beluā primo ī phrygia apparuisse: quę ex hoc cōbusta vocat deinde in tauꝝ mōtē couersā cūcta nemora ꝑpetuo tenore ad indos vsq͂ incendio cōsumpsisse. deinde ꝑ phoenitiā couersam: ac lybani sylujs exustis ꝑ egyptū in lybiā transiisse: vsq͂ ad hesperū. Ibiq͂ ī ceurantis syluis oīa cremātē oēs: mortales aut ꝑdidisse: aut ī fugā vertisse: donec pallas eā ꝑdiderit: Aegypti vero Mineruā ęthere esse interpretāt: & Iouis filiā volūt ac virginē. Quia ęther naturā semꝑ incorruptā habeat. Sed vt ad rē redeā: ex cōparatōe maxima crescit idignatō: ac dolor. Est aūt duplex cōparatio. & ad personā. & ad rē. Dolet enim primū: q̄ pallas minor dea nō ꝓhibita sit: quin se de hoste vlcisceret. Ipsa vero maior dea ꝓhibeat. Ad rē aūt pertinet q̄ multo minus flagitiū fuit qd̄ cōmisit Aiax in palladē: q̄ qd̄ troiani in se. p Vni⁹ ob noxā. S. in istis sermonibus vnius. illi⁹. ipsi⁹. naturaliter media producit̄ sillaba: Sed cū opus est corripit̄ hac excusatiōe. q̄ q̄tiens vocalem longā vocalis sequit̄: ei vires detrahit: vt est insulę Ionio in magno: Et sub Ilio alto: & ob hoc mutat accētū. In latino eīn sermone: cū penultima corripit̄: ante penultima habet accentū: ut hoc loco vni⁹ ob noxā. & cōtra. nauib⁹ infandū amissis vni⁹ ob irā ꝑdimur. Noxā ꝑ noxiā. Et hoc īter est īter noxā & noxiā: q̄ noxia culpa est. s. peccatū. Noxa aūt pena. C. Vni⁹ obnoxā. Nescio an Seruii sētētia vera sit Illud scio minime obseruari: nā noxa frequēter ꝑ poena ponit̄. Sed in iure ciuili. de verboꝝ significatione scriptū est noxę appellatione oē delictū cōtineri. Oui. Inuidiā noxe continet ille meę: & alibi: Nocte nocet pote sine noxa luce bibunt. Noxa adiectiuū poti⁹ est: nā noxios & innoxios dicimus. q Furias. C. Inualidat causā: quę n̄ fuerit grationē: sed ꝑ impulsionē. s. ꝑ vim amoris. Verū de furiis amorū lati⁹ in quarto disputabit̄. r Oilei. S. nō vacat. nā & duo fuerūt aiaces: & ambo furuerūt. S; d ira Telamonis: hic amore. Et est gręca figura si dicamus Aeneas Anchisę: & subaudiam⁹ filius. hac aūt figura vtimur circa patres: & circa maritos tm̄. Vt Virgil. Deiphobe glaud. i. filia. Itē Hectoris Andromache. i. vxor. C. Oilei. ꝑ eileo ꝑ synęresim. Et posuit datiuū grecū ꝑ genitiuo latino: Alibi ī datiuo dixit: vt orphi calliopea lino formosus Apollo: vbi est orphi ꝑ orpheo. Oilus rex locrorū fuit. s Ipsa. S. Bene: dulcis est eīn ꝓpria manu quęsita vidicta: Vn̄ plus dolet Iuno alienis viribus se vti: vt ęoli: vt inferiorū: sicut ipsa Flectere si nequeo supos acherōta mouebo. t Iouis ignē. C. Potuit vt se vlcisceret alienis vti armis. Ceterū fulmen s̄m phisicos est vapor ignit⁹ cōpactus & solid⁹ impetuose cadens: gignitur ex vapore grosso ex cōtrariis & diuersis cōposito vehemēti calore inflāmato: & ventoꝝ nubiūq͂ concussiōe impulso: & quasi lapis igneus fit de cōcauitate nubis deorsū ꝑ violentiā pulsus. raro cadit ī frigidissima hyeme: quia ꝑpter frig⁹ vapor in aere n̄ gignit̄. Raro et̄ ī vehemēti ęstate quia ꝑpter siccitatē & subtilitatē aeris vapores inubib⁹ nō aggregant̄: sed calore cōsumūtur. Eadē rōne in ꝑtib⁹ orbis: aut calidissimis: aut frigidissim͂s rariora cadūt: & in ea ꝑte italię: q̄ a septētrione ad meridiē discedit: crebriora aparēt. Ergo in vere & autūno vapores multi eleuant̄: & cōdēsantur: & ignescūt: Prisci fulmē: quibusdā sacris eliciebāt: nō sine piculo. Nā hostilius rex cū eliceret: cū oī regia crematus est. Etruscoꝝ lr̄e (teste Plinio) nouē dies deos fulmīa emittere dicūt. eaq͂ eevndeci geneꝝ: Sed Iouē tria emitter̄. Romani duo tm̄ statuerūt: diurna q̄ Ioui: & nocturna quę Sumano tribuunt. De Sumano meminit Plautus Refert Aristotiles tria esse genera fulminū. Vnū q̄ adurit. Alteꝝ qd̄ quia humidū est nō vrit: sed q̄ tāgit nigra reddit. Tertiū est claꝝ & mirę naturę: nā vinū effundit intactis vasis. Aliqn̄ fracto vase ita obstupescit vinū: vt ꝑ tres dies nō fluat. Aurū in saccis: & vasa argentea in capsulis: ita liquefacit: vt sacci capsuleq͂ integrę maneāt. cōburūt corpora ī tactis vestib⁹ Martia Romāa mulier grauida icta fulmīe ꝑtu exanimato illęsa ꝑmansit. ꝑpter hanc triplicē naturā trisulcū fingit̄ a poetis fulmē: vt refert Acron: cęteroꝝ deoꝝ māubias albas nigrasq͂ eē. Iouis vero rubras. Hui⁹ rei haud ignar⁹ Hor. de Ioue dixit Et rubenti dextra sacras iaculat⁹ arces: v Rapidū. S. velocē vt est cū rapidus sol mūdū hyemē: cōtingit equis iam preterit ęstas. Itē rapidi ve potentia solis. x Iaculata. S. in libris Etruscoꝝ lectū est. iactus fulminū manubias dici: & certa eē numina possidētia fulminū iactus: vt Iouē: Vulcanū. i Mineruā. Vn̄ cauendū est: ne aliis hec numinib⁹ demus. y Enubib⁹. S. s̄m phisicos q̄ dicūt collisione nubiū fulmē creari. z Disiecitq͂ rates. S. Rates abusiue naues: Nā ꝓprie rates sunt cōnexę inuicē trabes. D. Disiecit: Ne si alicui contigisset euadere haberet nauigandi subsidiū. C. Disiecitq͂ rates: euertitq͂ ęquora ventis. Exaggerat rē: q̄ illa ꝓpter vni⁹ scelus multos vlta est. Exornat aūt locū colore rethorico: qui est similiter desinēs. s. euertere. exurere. submergere.

a Euertitq͂ ęquora ventis. D. Alieno est vsa impio. Nā Iouis fulmē arripuit: & Neptūni ipiū: habuit eīn potestatē in vētos qui alieno subiecti sunt imperio.

b Illū. S. auctorē. s. criminis. DO. Illū emphasim ꝓnomen habet quasi temerarium. inconsideratū. sacrilogum. ꝓphanū qui in templo deę vrginis ante aras in conspectu numinis regiam sacerdotē intactā violauit.

c Expirantem flammas. SERVIVS. non animam dicit flammas: sed cum anima fulminis flammam euomētem: vt superius. Pleno nemini adiecit opum: idest diues opum. Sic hic verbo cum plenū sit expirat: addit flāmas: vt alio loco confixi expirant aīas. D. Illū expirātē. Illa ꝑpter vnū plurimos ꝑdidit. Ego a plurimis offēsa vnū ab italia arcere nō possum. Et qd̄ auget dolorē ostēdit Mineruā minorē deā Iouis fulmine vti potuisse. Et in poena delicti defēdat auctorē. Si ergo ille iniuste grauissimū ꝑtulit suppliciū: multo magis eius socii. defēdit autem culpā in amorē reiciens: & vtitur veniali statu: Factū eīn quod manifestū est non purgatur: nisi dicatur nō erat suę mētis: nec sui consilii Aiax. sed furore amoris trahebatur. Nā quicquid fit per pathos nō ascribit̄ homini. d Pectore. D. quo vuln⁹ oīno lętale esset. e Turbine. S volubilitate vētoꝝ. D. Turbine corripuit: nā aliter infigi nō poterat: & ostēdit vim irę in tanto impulsu. C. Turbine corripuit. Vi ventoꝝ in circuitum se motante: queq͂ prosternente. Plinius autem ponit repētinos flatus qui exhalante terra cooriūtur: & nubium cute obducta: multiplices ex stunt: inter hos enumerat Typhonem: ac turbinem cum dicit: qui maiore depressę nubis specu erumpit: sed minus lato q̄ procella: nec sine fragore prox ma queq͂ prosternit. Si idem ardentior fuerit prester vocatur: amburens cuncta pariter: ac proterens: ab hac circulari reuolutione: turbinem dicunt latini ludum puerorum: quem gręci trochon nuncupant: Ipse alibi. Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo.

f Scopulo. SERVI. eminenti. Scopulus autem a speculando

dictus est:aut a tegmento nauium. ὑπὸ τοῦ σκεπάζειν Cōgigerūt aūt ista circa caphareū mōtē euboeę. D. Voluit infigi scopulo.ne ad littus deueniēs saltē sepulturā acquireret. C. Scopulo.s. saxo euboico. g Ast ego. S. nunc cōparat singula:nec leue esse q̄d dixerat:ergo addidit deorū regina. Sic Salust. Nos aūt.h̄ ē ppl's Ro. D. Ast ego tc. Declarat quid illud sit: Ast ego.s. q̄ oīm genere rerū Mineruā supero: Sum eni regina:sum soror:et cōiunx Iouis: Vnde debere ab eo qui frater est et maritus oīa impetrare.

gerat apud Enniū furentibus ventis:sed quasi asperū fugit:et posuit austris ꝓ ventis. s Aeoliā. S. noue insulę quę sunt post fretū Sycilię appellant̄. Aeolię ab Aeolo rege Hyppote filii:licet & hēant ꝓpria noīa. Vñ Virgi. ait: Aeoliā liparum. Poetę quidā fingunt hunc esse regē ventorū. Sed vt Varro dixit:Rex fuit insularū:ex quarū nebulis:& fumo Vulcanię insulę:pdicēs futura flabra ventorū ab imperitis visus est vētos sua ptāte retinere. C. Aeoliam. Aeolię inter Sycilā & Italiā insulę sunt. Hę in commētariis Seruii nouē eē dicūt:in q̄ numero librariorū errorē esse putat̄. Nam Plini⁹ atq; Strabo optimi geographi septem ponunt. Has greci a Vulcano:qui ab illis ἥφαιστος vocat̄ ephestiades dicūt. Latini ab eodē deo vulcanias noīant:noīa singl'a etiā extant: Nā prima dicta est Lypora a lyparo Ausonii filio:q Italia a fratrib⁹ pulsus illuc vēit: eius filiā ęolus vxorē duxit:et regno successit. Lypara olim longina noīata est: Hiera secunda est olim therasia dicta. Collem habet nocturnas euomentem flammas. Tertia Strongile apprime ignita:si futurus est auster caliginem euomit:si zephirus fumū mixtū igni. Quarta Dydime: Quita Ericussa. Sexta Phenicussa: Septima Euonymos. Ptholome⁹ Circa sycilā ponit has īsulas dydimę:īcesię: Ericodes:phoenicodes vulcani īsula lypara Euonymos. Strongile:Vstia: osteodes:Phorbantia: ęgusa:et hierapa conia:ęoli insula. t Hic. S:vt supius. Hic currus fuit. v Vasto antro. SER. Physica ratione: Hoc fingit poeta. Naturale eni est:vt loca concaua plena sint ventis. x Rex Aeolus. C. aeolo. Deucallionis Hellenis frater. Mimas filius fuit. Ex hoc & Menalippa natus est hyppotes. Hic aliū Aeolum genuit:qui arnem susceptit:ex qua Neptunnus Boetum genuit. Verum pater illam ex Neptunno grauidam non credens:hospiti Metaponto abducēda tradidit. At illa Aeolum & Boetiū peperit:quos Metapontius ex oraculo adoptauit. Ipsi autē viri facti Metaponti tyrannidē occuparūt Metapontii q; vxorem antolidem:quia Arnę matri eorum aduersabatur:interemerūt. Quod cū ęgreferet Metapōtius sumpta Arna matre abierunt. Et ęolus quidā ad eas insulas Tyrrheni maris:quas a se ęolias nominauit:emigrauit: Hęc Diodorus. Alii scribunt hunc Aeolum regem ventorum fuisse filium Iouis ex Sergesta Hyppote troiani filia: Et habuit secundum Homerū. vi. filios:totidemq; filias: quos matrimonio illos copulauit. Hoc interpretantur: quia duodecim venti sunt:quorū sex terram disponūt:vt vires suas emittat:Et sex illam ad suscipiendā preparant. y Luctantes. SER. elaborantes egredi. z Ventos. CRI. Est autem (vt placet Aristoteli in Metheororū)vapor siccus a terra resolutus cū aliqua virtute cęlesti compositus: Auerrois ait:ventum vaporē esse frigidum & siccū ex terris & aquis per calorem resolutū: qui aerem vehementer impellit. Dictus est autem vent⁹ a veniendo:quia non statt sed venit:Vel a vehementia: q̄ in illo est qua terram ac coelum conturbat:maria concitat. Sunt aūt quattuor venti a quattuor mūdi partibus: Sed singuli in ternas diuidūt. Ergo ab oriēte ęquinoctiali subsolanus est. Sed ad septemtrionē habet Vulturnum a voluendis nubibus dictū: Ad meridiē eurum sic dictū: quia late flat:hi sunt calidi et sicci:q; sub sole diu morant̄:et vt placet Auerroi in ortū diei sunt salubres:qa veniunt ab aere tēperato:hinc flumina ad orientem labentia salubriora sunt:quia orientalium ventorum occursu:& solis orientalis reuerberatu purgantur: et tenuiores fiunt. Ab occasu ęquinoctiali. Fauonius est dictus q; foueat quę

Ast ego que diuū incedo regina:Iouisq;
Et soror & coniunx:vna cum gente tot annos
Bella gero:& quisq; numen Iunonis adoret
Preterea:aut supplex aris imponit honorem:
Talia flammato secum dea corde volutās
Nymborū ī patriā:loca foeta furētibus austris
Aeoliam venit: hic vasto rex Aeolus antro

h Incedo. S. Incedere ꝓprie ē nobiliū psonarū. i Iouisq; et soror & c. S. Physici Iouē etherē:id est ignē volūt intelligi. Iunonem vero aerē. Et qm̄ tenuitate hec elemēta paria sūt: dixerūt eē germana: Sed qm̄ Iuno hoc est aer subiectus est igni.i. Ioui iure supposito elemento mariti traditū nomē est. Iouē aūt a iuuando dixerūt. nulla em̄ res sic fouet oīa queadmodū calor. k Tot annos. S. licenter in istis locutionib⁹:et accusatiuo vtimur:et ablatiuo. dicimus em̄ et tota nocte legi:et totam noctem legi. Honestior autem locutio per accusatiuū. DO. Vnacum gente tot annos.cū Minerua vno ictu potuerit. l Et quisq;. S. non Troianorū:sed oīm generalr. C. Quisq; adoret. Interrogatio q̄ simplex qnq; est:vt: Sed vos qui tandē? Aliqñ figurata: vt Nō sciscitādi:sed instādi gr̄a fit. Cicero. Quid em̄ tuus ille tubero districtus gladi⁹ in acie pharsalica agebat? Itē quousq; Catilina abuteris patiētia nr̄a.i.nā magis ardet:q; si dicamus diuti⁹ abuteris. Interrogam⁹ etiā q̄d negari nō possit. Cice. dixit:ne tandē. C. Figulanus iacula? Itē vbi difficilis est responsio:vt vulgo dicimus:quō p̄t hoc fieri? Itē inuidię gr̄a:vt Medea. Quas peti terras vrbes? Aut miserationis:vt Virgi. Hem q̄ me inquit tellus? q̄ me ęq̄ra pn̄t accipe? Cōuenit itidē indignationi:vt hic: Quisq; nomen Iunonis adoret. Itē admirationi:vt: Quid non mortalia pectora cogis improbe amor. m Preterea. S. Postea vt preterea vidit:nec potitor orci amplius abiectam passus transire paludem. DONA. Preterea in medio posuit et bis est repetenda. n Talia flammato. SER. quod superius intermiserat:nūc reddit:nā dixerat superi⁹. Hęc secum:et mō ait. D. Flāmato. supius dicit accensa:sed plus est flāmato ꝑ. Vt oñdat q̄tum accreuerit ira ex cōpatiōe Mineruę:nocendi aūt consiliū de mineruę exēplo coepit:p̄sertim cū troianos videret nauigātes. o Volutās. S.i. cogitans. p Nymborū. S. Nymbi nunc ventos significāt. plerunq; nubes et pluuias. Ergo ꝓut locus fuerit intelligēdū est:ꝓprie tn̄ dicunt̄ nymbi repentinę et p̄cipites pluuię. Nam pluuias vocamus lentas et iuges. D: Nymborū in patriam: Habet rōem psone non reginę. Sed iratę:q̄ occasionē nolit omittere loci et tpis:nā si rōem reginę haberet:mitteret aliquē qui Aeolo iuberet. Sed quia mandata nisi ipsa adesset poterant aut negligentius agi: aut differri:et sic p̄teriret nocēdi occasio:omisit personam reginę: Et sic mouet poeta per nos ipsos agēdū:q̄s recti⁹ curare volumus:& inferiori personę exhibendū honorē: si illa indigem⁹. nam gratat̄ sibi a potiore esse delatū. Cętera significāt vētos cauis terrę oriri. q Loca foeta. S. nunc plena:vt alio loco. foeta armis. Sciendū ē aūt dici foetam et grauidā:et partu liberatā:vt fecerat. & viridi foetā mauortis in antro. Enixā aūt eam fuisse lac:quod pueris prestabat oñdit. Item foetā in illo loco grauidā oñdit: Nō insueta grauis tentabūt pabula foeta. Ergo quia foeta medius sermo est:bene hoc loco epitheto discernit:dicēs grauis foeta:vt bonū facinus:& malū facinus:dicimus & bonum venenū:& malū venenū. r Austris. S. Figura est celebrata apud Virgiliū:vt est spēs ꝓ genere. Lęs

Luctantes ventos tempestatesq; sonoras:
Imperio premit: ac vinclis: & carcere frenat.
Illi indignantes: magno cum murmure mõtis
Circum claustra fremunt: celsa sedet aeol⁹ arce
Sceptra tenens: mollitq; animos: et tẽpat iras.
Ni faciat: maria ac terras coelũ q; profundum
Quippe ferant rapidi: secũ verrant q; p auras.
Sed pater omnipotẽs speluncis abdidit atris
Hoc metuens: molem q; & mõtes insup altos
Imposuit: regemq; dedit: qui foedere certo:
Et premere: & laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum iuno supplex his vocib⁹ vsa est.
Aeole (namq; tibi diuũ pater atq; homĩm rex

nascuntur: Hinc circi⁹ est ad septẽtrionẽ. zephir⁹ ad austrũ Sũt isti tempati frigidi & hũidi: quia sol paruã facit morã in occidẽte: ppterea q; nec multũ calefacit illos: nec multũ desiccat: In fine diei salubres sũt: quia a sole tũc subtiliores reddãtur: A meridie auster est dict⁹ q; hauriat aquas. Hinc ad orientẽ not⁹ est: q grece sic dicit ab hũore: affric⁹ ad occidẽtẽ: calidi hũidiq; nubes pluuiasq; inducũt: aerẽ dẽsum fulmineũ q; reddũt Citãt tẽpestates marinas: impediũt virtutes aĩales: & grauitatẽ corpi afferũt. Ait em̃. Hyppocrates q; garuãt auditũ. & caput humores dissoluunt & ad exteriora trahunt sensus grauitatem faciunt bilem corrumpunt & in recidiuã morbos trahũt. aperiũt tamẽ poros terre: et germina pducũt. A septẽtriõe boreas est. Hinc ad orientẽ aqlo surgit: ad occasũ chor⁹: Hii vẽti frigidi sunt & sicci: Vnde corpa ĩdurãt: poros cõstringũt: hũores purificãt: Spiritus subtiliores reddunt: vim decoqñdi et. retinẽdi corroborant: Mastulos (teste Arestotile) pducũt quẽ ad modum austri foeminas: Hec me fugit priscos quattuor dũtaxat vẽtos. a qttuor mũdi partib⁹ flantes nomĩasse. vnde plures nõ mẽminit. Hom. deĩde additos fuisse singulis singulos vt essent octo postremo alios quattuor. vt sit duodecim. Preterea idẽ vẽti diuersis nomĩb⁹ vocant: Nã eurũ vulturnũ appellãt. et subsolanum emphelioten Affricum: Lybin nominant Poetice tñ ipi vẽti astrei et aurore filie dicunt: quia a Iunone ppter natũ Epaphum. vt ait Lactantius Cõcitati a Ioue repressi sunt Theodõtius ait illos a furiis cõmotos: sed a Ioue hortatu litigii coelo pulsos: Et cũ oĩa in diuersa traherẽt Ioue aeolo subiectos fuisse a Sonoras. S. graui sonãs, Et est tẽpestatis epitheton Ordo aũt talis ẽ Aeolus luctãtes vẽtos et tempestates sonoras vasto antro premit b Ac vinclis & carcere frenat. S. Translatio est per poeticã licẽtiã facta c Carcere. S. Carcer est vnde cũq; phibemur exire. dict⁹ qsi arcer ab arcẽdo: Locũ aũt ĩ quo seruãtur noxii carcerẽ dicim⁹: nũero tantũ singulari. vñ vero erũpunt quadrige: carceres dicim⁹ nũero tantũ plurali licet plerũq; vsurpet poeta. vt est. Ruunt q; effusi carcere currus. d Illi indignãtes: S. Hic aperte õstẽdit quid sit luctãtes e Magno cũ murmure mõtis. S. Nõ circum mõtis claustra: sed cũ magno mõtis murmure fremebãt sic fremebãt: vt etiã antra possẽt formare f Celsa arce. Secũdũ q; superi⁹ dixim⁹: venti em̃ melius dephendũtur ex alto g Sedet. S. nõ otiatur: sed curat: Apud ãtiquos em̃ sedet cõsiderat significabat: vt alio loco ait. Turn⁹ secreta valle sedebat. h Mollit q; animos. S. id est ventos. ἀπὸ τῶν ἀνέμων vt albi Quãtum ignis aĩeq; valẽt: Et Horati⁹. Impellũt aĩe lintea Thracie. Mollit aũt ideo dixit vt p trãsitũ õnderet vitia nature nulla ratiõe mutari: sz mitigari aliqten⁹ posse. i Tẽpat. C. Nã peit⁹ tollit que naturalia sũt Cice. ad Qu. fratrẽ. neq; ego hac cõtẽdo qd fortasse tũ in oĩ natura: tũ ĩ nr̃a etate difficile ẽ mutare aĩm: & si quid est penitus insitum subito euellere. k Maria ac terras coelum q; pfundũ. SER. At q quattuor elemẽta sũt. terra. mare. aer. et ether: Sed hoc loco rite ptermisit etherẽ: quia vẽti nõ turbãt supiora. vt ait Lucanus Pacẽ sũma tenent: sed. aut terras: aut maria. aut aerem Nã coelũ hoc loco p aere posuit. vt lucreti⁹ ĩ hoc coelo qui dicit aer l Ferant. S. i. auferãt: & ẽ aphęresis m Rapidi. S. veloces vt sup. n Verrãt q;. S. verrere ẽ trahere a rete quod verriculũ dicit: Est aũt pricipalitas verbi verto verris pteritũ versi. vnde fit pticipiũ versus. Hinc alibi: Et versa puluis iscribit hasta. i. tracta o Atris. C. obscuris p Hoc metuẽs. S. timẽs: ergo Iupiter timet nõ sibi: sed elemẽtis: ne turbẽtur eruptione ventorũ: Vt si dicas bellorum tempore virũ fortem timere non sibi: sed liberis suis q Molemq; & mõtis S. i. molẽ mõtis et est figura. vt vna res in duas diuidat metri causa: interposita cõiũctiõe. vt alibi. Pateris libam⁹ & auro. i. pateris aureis r Foedere. S. modo lege: alias pace inter dimicãtes: foed⁹ aũt dictũ. vl a fecialib⁹. i. sacerdotib⁹: p quos fiũt foedera. vl a porca foede lacerta. i. lapidib⁹ cesa: vt ipi alibi Et cesa iungebat foedera porca s Et premere et laxas sciret dare iussus habenas. S. pmãsit ĩ trãslatione. Iussus aũt ob hoc posuit: quia suo nihil facit ĩperio: nã tolle hoc etiã maior est omnibus diis: si ad ei⁹ volũtatẽ possint elemẽta cõfundi vt Ipse aeol⁹ mihi iussa capessere fas ẽ: simul & ventorũ ostẽdit vis: quib⁹ parum fuerat mõtẽ superi poni: nisi & regem acciperẽt q ipse q̊z alieno parerẽt ĩperio: C. laxas remissas p. x. scribitur lassus aũt deffessus: Sed laps⁹ a laboris ẽ t Habenas C. lora sũt frẽo alligata q̃ mãibus hẽm⁹: vt equũ regam⁹ ergo ab habẽdo. v Ad quẽ. S. papud quẽ vt ẽ. x Supplex. D. nõ q supplicãtis vba sit locuta: sz q venit y Aeole. S. rhetoricũ ẽ ĩ oĩ petitiõe hoc obseruare: vt possit pstare qd petitur. i. vt sit possibilitas: et sit res iusta: vt habeat modũ petitio. vt seqtur remũeratio. Et sciẽdũ secũdũ hũc ordinem oẽs petitiões formare Virg. vt ĩ hoc loco possibilitas est Et mulcere dedit fluct⁹. & tollere vẽto. iusta petitio ẽ. Gẽs inimica mihi oĩe em̃ qd ꝯtra inimicos petim⁹ iustũ est: Modus petitionis. Et disice corpora ponto. Remũeratio. Sunt mihi bis septẽ. Ordo est. Aeole incute vim ventis: Et est figura pẽthesis. Inter pẽthesim & eclypsim hoc interest. Quia penthesis: ẽ qtiẽs remota de medio sentẽtia integer sermo pdurat. plenũ nãq; ẽ Aeole icute vĩ vẽtis. Itẽ Aeneas rapidũ ad naues pmittit Achatẽ. Echasis aũt ẽ qtiẽs remotis ĩterpositis deest aliqd: vt Quos ego deest affligã. Diuũ pater atq; hoĩm rex Peryphrasis ẽ. i. circũ locutio. D. Aeole Oĩa ĩ hac oratiõe satiata sũt sũmo artifitio Incipit a noie qd nec Iunõẽ hũilẽ facit: et eolo gratũ ẽ: Ostẽdit em̃ se illi beniuolã: cũ norit nomẽ Et ipe letat se potiori notũ: pide q; acceptũ: atq; carũ: ergo captat beniuolẽtiã Iuno facit itẽ attẽtũ cũ ide cõiciat aeolis offitiũ suũ Iunoni esse necessariũ: cũ subtilit ĩtellexit habere. i. vẽtos plenissimã potestatẽ z Diuũ pater. D. Ne arrogãte faceret Iũonẽ: si dixisset marit⁹ et frater vt sp cũ locuta ẽ secũ: ergo hic sati⁹ fuit: id ĩtelligi posse q; dici. Ne aũt plixior esset futura oratio: ipa occulte sibi pponit: que excusatiõis causa potuisset eol⁹ opponere: & illis respõdet vlteri⁹ accedi possit: et ne negaret aeol⁹ vẽtes esse ĩ potestate sua puenit ostendit plenam illum a Ioue in eos habere potestatem.

a Et mulce. de: S. Alter ex altero pēdet: nā q mulcere valet: valet & erigere b Gens. S. potes ad nationē Troianorum & familiā Aeneę referre: Nā vtrunq significat. D. Gens ini. Hic nō noīauit Aeneā ne respōderet eolus non audeo ī nepote Iouis: a q̄ īperiū suspsi. Speciale igitur subtraxit: generale posuit. C. Gēs. ita ad nationē refert vt etiā ī brutis dicam⁹ gētē: vñ Alibi de apib⁹. Cū gētis adultos educūt foet⁹. Imitat⁹ Homerum: q de musis gētes dixit: vt illud ... c Inimica: D. Nō dicit se gēti inimicā: sʒ gētē sibi: q̄si īferiores potiores puocēt: que res etiā eolo īdignatiōē moueat: vt Iunōi auxiliaret. d Mihi. D q. d. reginę: & Iouis sorori & cōiugi: q̄d ne arrogās videret subtraxit e Tyrrhenū. S. vl' q: tyrrheniā. i. tusciā abluit. vl' a nautis tyrrhenis q ī h̄ mare se pcipites dedert. hi ei Bachū ī littore dormiētē ī naue sustulerūt: Mox illi expgefcto et q naugarēt itero gāti respōderūt. q velletAt ille naxū tēdite: iqt. verū cū alio vela tēderēt iratus tygrides sibi sacras eorū visib⁹ obiecit: qb⁹ pterrefacti sese ī mari pcipitarūt: D. Tyrrhenū. q̄d facili⁹ cōcitat: & Italię vicinius est: C. Tyrrhenum nauigat equor. Figurata locutio vt ostēdit Quintilianus Dicimus enim nauigo ī eqre: Est aūt hęc oratio eoli & supior Iunonis ī genere deliberatiuo: cui⁹ finis ē vtilitas: que habet honestū & tutū. i. vtile. & i eo querit q̄d facile fieri potest. Captat igit bñiuolētiā Iuno a noīe pprio. q: illo oñdit notā familiaritatē. Itē ex eo q ex tollit illi⁹ īperiū: atq ex eadē re captat attētionē: q: nō nisi ppt aliq̄d magnū id memorare videt Preterid facile fieri posse q̄d petit esse vtile pter primū: quod ponit est honestū: q: vlcisceret inimicicias tātę deę. Obseruat aūt h̄ Maro. vt antequā petitionē ponat: id facile & honestū ostēdat. Erat igit ordo Aeole incute vim vētis: sed iterposuit facilitatē dicēs Nāq tibi di. p. r. Itē honestatē cū addit. Gēs. i. m. t. n. e. f Aequor. S. i. p equor. greca locutio: sic alibi Terrā mare sydera iuro. i. p sidera: Cū āt Tyrrhenū dixit: oñdit ī illos Italię vicios esse: g Iliū. S. Inuidiose q̄si ipam vrbē aspexerit cū troia nos aspicit. D. Iliū. q. d. oēs opes suas si amisisset nō esset facultas recupādi. Ne aūt excusaret eol⁹: deorū causam addidit. C. Iliū. q. d. sacra & pfana ita ī Italiā trāsfert: vt ītegrā ciuitatē restauratur⁹ sit: h Victos. S. Ergo q̄s cōtēnas. D. Victos q penates: Nam q̄uis dii sint: tñ q: victi cōtēnendi. C. Penates De his diis varia apud antiq̄s opinio fuit: nā Nigidius reqrit an sint troianorum. s. Apollo & Neptun⁹: q moenia illis edificarūt: & nō ī Italiā eos Aeneas vexerit. Idē affirmat Corneli⁹ labeo. Hāc opiōnē tangit poeta ibi. Taurum Neptūo: thaurum tibi pulcher appollo. varro aūt refert pēates dardanū ex Samothrarcia sacris ī Phrygiā: ex phrygia vero ī Italiam eneā portasse. Sed cū eos q sit nō dicat sunt qui affirmēt pēates esse p q̄s penit⁹ spiram⁹: p q̄s hēm⁹ corpus: p q̄s rationē animi: Erit ergo. medi⁹ ether. i. Iupiter: & supm⁹. i. Minerua: & im⁹: aer cū terra. i. Iuno. Hui⁹ indiciū ē q Tarquin⁹ prisc⁹ Samothracū sacris imbut⁹: hęc tria noīa sub eodē tecto tēplo q posuit. Crass' Enima dicit: hos esse q̄s appellāt magnos. Vnde poeta alibi: cū focys nato q penatib⁹ & magnis diis Higinib⁹ addit: eos esse deos patrios: hinc poeta patrii q penates i Incute vim vētis. S. Incute. iniice: & vētis erit datiui cas⁹. vl' īcute. i. fac. vētis. i. cū vētis. D. Incute. v. v. ex pisit pathos: pter q̄d nō explicat rē ordie. dixit ergo que cupiebat: sʒ pter pturbatiōē sine ordine: q erat. icute vim vētis & submersa obrue pupes: & disiice corpa pōto: q̄d necesse erat fieri nauib⁹ submersis: deide ponit: Aut age diuersas: vt si nō possit puenire primū: pueniat secūdū: qm sparsi nec quicquā audere: nec ad Italiā puenire poterant.

Et mulcere dedit fluctus. & tollere vento.
Gens inimica mihi tyrrhenū nauigat equor:
Ilium in Italiam portans victosq penates:
Incute vim vētis: submersasq obrue puppes
Aut age diuersas: & disiice corpora ponto.
Sunt mihi bis septē prestāti corpore nymphę:

C. Incute vim. Et recte icute. Nā vis vētorum ē ipa icussio et cōmotio k Submersasq. S. ordo est cōfus⁹: āte em vt obruanē: deide merganē l Corpa. S. non virorum solum sed nauiū Alibi de nauib⁹: Et toto descēdit corpe pestis: Est aūt ex arte. vt minora cupiēs: maiora postat: Ergo cū sciat nō posse obstare fatis: vult arcere ab Italia m Sūt mihi bis septē. S. Iure habet Nymphas in potestate Iuno: Aer em ē de quo nubes creātur. vñ atq ī nubes cogit aer & ex nubib⁹ aquę: que nymphę sūt. Pollicetur aūt nymphas aeolo: q: vētorum rex ē: p motū aeris creat. Bene ergo illi iūgit origo vētorum. Notāt aūt Cretici virgil. q marito iūgit vxorē: sed excusat regū licētia: nā ait Salustius denas alys: aly plures habēt: sed reges eo amplius. D. Sunt mihi Addit munus vt expliceē ardor cupiditatis ei⁹: Et ex obliq pulsat venerismun⁹ ī paridē: que dedit muliere que nō erat ī potestate sua: vñ cōtra Iuno dicit: sūt mihi. Nec poterat Helēa esse ppria vxor. nec īde creari legitima soboles: ergo acute dixit sūt mihi. Et cōnubio. iū. Ita p. q. d. O. v. t. m. p. a. Ex e. p. f. c. p. p. quarum rerum nulla fuit in Helena. Nō enim erat veneris ergo nō potuit: dare stabilē nec legitīe collocare. C. Bis sep. De hiis meminit ī Geor. vt multi putāt: Sed nos ī nr̄is disputatiōib⁹ ī qb⁹ allegoricū sēsū hui⁹ poetę expssim⁹: hūc locū physice iterpretati sum⁹: nā phoebi auroreq filias. xiiii. fuisse dicunt. easq Iunoni nymphas attributas Iuno aer est Aeri aūt septem attribuūtur: septem itidē gignunt: que omnia ipsolis opera dū in nostro hemisperio ē pueiūt. Est igit aeris vt leuis sit. vt mobil. vt calid⁹: vt hūid⁹ Seren⁹ q tacitus spirabilis. Ista ergo septē aeri attribuūt: In aere aūt gignunt in primis iris: cui tres adsunt: ministrę: pluuia. grādo: nix. In hac contingitur nubes soli opponuntur: sed vmbriū corpus ita ē. vt alia sui parte densū alia dēsi⁹ alia dēsissimū sit. a prima subrubens: a secunda ceruleus: a tertia niger est color. Contra vero partes que in eo pure sunt croceum. quę priores. viridem. quę purissimę. album producunt Hec ergo prima ex aliis septē nympha est: post eam pythiō: cometa: fulmen: exhalatio: tonitruum: ac terremotus. Verum hęc vt dixi in nostris Chamaldulensibus disputatiōibus latius inuenies n Prestanti corpore nymphę. SER. laudat ceteras: vt maior appareat in Deiopeia pulchritudo: cum supet laudatas: Sic alibi laudat Turnum victum ad gloriam victoris aeneę: harum autem nomina in geor. inueniuntur. o Connubio iungam. SERVI. i. ius legitimi matrimonii: ergo connubio: vt ab aliis sepereтur: que a regib⁹ sine lege habentur Ipsi enim inter plures vni dant precipue nomē vxoris. In connubio nu sillaba corripuit per sistolem. cum innubo vnde est producatur. Alibi vero legem secutos dixit: pyrrhi cōnubia suas. Itē Cuiq loci leges dedim⁹ cōnubia nr̄a reppulit. Sciēdū tñ q ī cōpositiōe vl' deriuatiōe pricipalitatis iterdū nata corripiūt. Ergo p cōnubiū legitimā oñdit p Stabili. S. cū ait stabili diuturnā cōcordiā: & que diuortio careat pmittit. q Propriā. S. remouз adulterii suspitiōē r Dicabo. S. Obseqntē futurā demōstrat: nā dicat⁹ deo sacerdos illi obseqūs ē s Meritis. S. prestitis: sic alibi. Nec te regnia negabo pmeritā: Alterū em ē ex altero: Meritū em ex prestātis bñficio manat. t Pulchra. S. posit⁹ ē p figurā septim⁹ cas⁹ p gtio. i. pulchre plis: nec dixit pter. Caacē et Macareū turpissios iter se frēs. nā illi alteri⁹ aeoli filii fuert v Faciat te ple. D. nā ex legiptio et stabili cōnubio hęc ples erat sperāda. Extollit etiā mun⁹ primū a nūero: bis septē. Deide aqlitate prestāti corpore Oēs pulchrę sūt quod difficile ē. Ipsa aūt oīm pulcherri

Quarum que forma pulcherrima deiopeiam
Connubio iungam stabili: propriā q; dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat: & pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus hec contra: tuus o regina: quid optes
Explorare labor: michi iussa capessere fas est.
Tu mihi q̄dcūq; hoc regni: tu sceptra iouemq;
Concilias: tu das epulis accumbere diuum:
Nimborū q; facis: tempestatum q; potentē
Hec vbi dicta: cauum cōuersa cuspide mōtem
Impulit in latus: ac venti velut agmine facto.
Qua data porta ruunt: & terras turbine pflāt.
Incubuere mari: totumq; a sedibus imis.
Vna eurusq; notusq; ruunt: creberq; pcellis
Aphricus: et vastos voluūt ad littora fluctus.
Insequitur clamorq; virum: stridorq; rudētū.
Eripiunt subito nubes celum q; diem q;
Teucrorū ex oculis: ponto nox ībubat atra:

ma. In paride aūt non erant talia: quia ex adultero non potest dici pater: nec legitima est proles: ergo non pulchra: Nā pulchritudinē hāc nō in corpore ponit: Sed in honestate nataliū: sic alibi: Nascetur pulchra troianus origine Cesar. Ostēdit autem poeta: debere nos dare ea que magna sūt apud nos vt voto potiamur x Aeolus. S. Hec. s. dixit. x Regina inferior maiorē nō pprio: s; dignitatis noie appellat. Ecōtra vero superior: nisi ire aut indignitationis causa vt in. xii. Rutsq; implorās nomie turnum. Et de aristeo. Et te crudelem noie dicit. D. Aeol⁹ hec cōtra non cōtra volūtatē Iunonis: sed contra verba: non enim ad pmia respondet: ne videat moueri libidine vt paris. Reddit beniuolā cum dicit discernēdo officia: Tuū est iubere. meum cōplere iussa y Explorare. S. tuū est deliberare que velis: mihi est fas obsequi. C. Explorare. Vide in georgicis Explorat rubora fumo z Capessere. C. pprie ē suscipere. vt tu teris aut proficias. Salusti⁹. Expgiscimini & capescite rem publicam a Fas est. SER. liptotes est: nā min⁹ dicit q; intelligit: ergo fas est capessere. i. nefas esset nō capessere. sic alibi. Munera nec sperno id est libenter accipio. D. Fas est. licebit facere etiā si illicita iussers. Respōdet ɔtra: veluti si dicat: etiā si victi nō sint penates: licebit facere: nam cū qui potestatē habet: iubet illicita sūt licita īferiori. Vt dixit cōtra. quia Iuno dixit illū habere iperiū a Ioue. hic respondet habere ab ipsa Iunone: et vt videatur memor beneficiorum addit.

Tu sceptra Iouemq; b Tu mihi quodcūq;. S. physice exprimit motū aeris. i. Iunonis vētos creare. Quodcūq; vel vt vitet arrogantiā: sua exteuat. vel latenter iocatur poeta. Quis em posset ventos rem inanē tenere. D. Tu mihi: Vult esse iunonis quod iuno illum a ioue accepisse memorat c Sceptra. C. Sceptrum grecum est: baculus quo vtebantur reges Home. σκηπτρον βασιλοιη. Inde σκηπτροvoi. reges dicūtur d Iouemq; Concilias. SERVIVS. Histeron proteron in sensu: Nā non Iupiter sibi: sed ipse ioui: quia superior est cōciliat. Cōciliamur aūt nouis. Reconciliamur antiquis e Tu das epulis. S. tu me deum facis: nā & dearū cōnubio: & deorū conuiuio dii efficiunt: vnde in Buco. Nec de⁹ hunc mensa: dea nec dignata cubili est. D. Das epulis. superi⁹ beneficiū hūanitatis accumulatur: si cōuiuiū cū potiore misceatur. Tertio si cū pociorib⁹ plurimis. Quarto si inferior persona nō sedeat vt fieri solet: sed accumbat. posuit in fine. hoc quod desideras tuū est. personarū igitur in vtraq; oratiōe rationem habuit: scilicet iunonis. Aeoli. Troianorū. penatum victorū. Veneris: Helene. Paridis. & Deiopeie. Itē loci. ppter mobilitatem tyrrheni maris: & pximitatē Italie. Item

temporis: nā & iuno breuiter orauit: & Aeolus breuiter respōdit: ne longitudine tempus nocendi subtraheret. C. Epulis: pro dapib⁹. si vera est differētia: q; epule priuatorum sint: dapes regū & deorum. Illud aūt verissimum est epulum ī singulari neutri generis esse: significare cōuiuiū: quod publice populo da f Hec vbi. D. post vtriusq; orationē: coepit Aeolus iussa complere. Emisit plrimos ac graues vētos: vt cōsurgentib⁹ inter se fluctib⁹ regendis nauibus consilium nō suppeteret: et deficiente īdustria facil⁹ mergerent: & mersis nauib⁹ corpora dissicerent: Et vt cōplerent iussa Iunonis: accessit ad violētiā maris: aliorū q; que elemētorū perturbationē. nā nox eripuit coelū ac lucē: vt esset eadē facies maris et terre: ne e cōtra mala cōsiliū suscipi posset: neue scirent gubernatores in quā partem niterentur. Mittebant tonitrua & fulgura vt multiplici metu Troiani desperātes: nihil aliud q; mortem expectarent. g In latus. S. q. d. in rē que facile cedat ictui. Sic alibi In lat⁹ in q; feri curuam compagibus aluū h Agmine. S. impetu: vt illi agmine facto laocoonta petūt: vel multitudine. vt. vocat agmina seua sororū. q̄m et exercitū incedente agmen vocam⁹. i Porta. S. om̄is exit⁹ ē dicta qua ī portari. vel ex portari aliquid potest k Eur⁹. S. quatuor cardinales vētos ponit. nūc tres: paulo post quartum qui aquilo ē l Procell. S. Hec vis ventorū est cū pluuia q; om̄ia pcellat. C. pcellis. plinii. verba sūt. esse vētos repētinos exhalā

te terra editos: q; vagi ruētes torrētiū more tonitrua et fulgura edant: maiori q; illatos pōdere cursu q; si siccā rapiūt nubē pcellam gignūt. Hanc aūt tempestatē et querelam veneris ad ioue: et que Iupiter respondet: ex Neuio de primo bello punico cœpit m Vastos. C. pprie vastum est q̄d adeo excreuit: vt forma q̄ ē vl'ut pierit aliud esse videat Hinc dicim⁹ vastū hominē: cui⁹ gest⁹: nō appareāt hois et vastā vocē: que formā hūane vocis amisit. hic vastare agros dicim⁹: Ergo vastos fluct⁹ adeo magnos vt mōtes aut aliquid huiusmodi potius q; fluctus viderentur. n Insequit. S. s. pcedētē vētorū sonū: quē etiā clamorē possum⁹ appellare o Stridor. S. q. pprie ī funib⁹ dicitur p Die. S. ad vidētiū oclos retulit nō ad naturā q Teucrorū ex. o. S. q; nū q; totū coelū nubib⁹ oppleat: sed q̄ vēti flāt r Exocul. C. oculi ab oculēdo dicti: nā ī ɔcauis latēt vt eminētia vndiq; eos defēdāt: ppterea meli⁹ cernūt ex obscuriori loco. s Nox. S. dicit q̄ ocłis noceat t Incubat. S. quia alienū tempus in uasit: Incubare cū est p vim aliena obtinere v Poli. S. extreme ptes coeli C. poli extremitates phere sūt due q̄ terra axem virtuntur sic dicti. Quia πολεω vertto seruat. Vn alibi ipe a vertice:

Intonuere poli:& crebris micat ignib⁹ ether:
presentemq́ viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aenee soluuntur frigore membra.
Ingemit & duplices tendens ad sidera palmas:
Talia voce refert:o terq́ quaterq́ beati,
Quis ante ora patrū,troie sub mœnib⁹ altis
Contigit opetere:o Danaū fortissime gentis
Tytide:me ne iliacis occumbere campis
Nō potuisse:tua q́ aīam hāc effudere dextra.
Seuus vbi Aecide telo iacet hector:vbi ingēs
Sarpedon:vbi tot simois correpta sub vndis

vertices polos appellat:vt hic vertex nobis semper sublimis at illū subpedib⁹ styx atra videt. Staci⁹: atq; omnia mūdi Claustra tonant multosq; polos inclinat orion x Et crebris mi. CRI. Recte quia eodem tempore sunt fulgetrę & tonitrua y Aether. S. pro aere posuit in q̄ nubes & fulmina creanť. poeta autem sepe ista duo confundit z Presentemq́. C. ineuitabilem. nam quę presētia sunt iam venere: ergo vitari non possūt: Aliquando fauens: vt idem in Buco. Nec tam presentes alibi congnoscere diuos: nam sola presentia sua fauēt dii: Aliquando potens. Hora. O diua q̄ gratum regis antium presens. vel imo tollere de gradu mortale corpus a Viris. C. Ita horrenda erāt vt etiam fortes homines mortē timere cogerentur b Intētāt. S. Minanť c Extemplo. SERVI. Statim: nam templū ē loc⁹ quem augures in aere signāt, q̄ facto illico capiūt auguria d Aeneę SERVI. seruat τοπρεπον vt vltimū ęneā territū ponat D. Extēplo Aeneę. Exprimit quale & animi & corpis senserit pathos e Frigore. S. id est timore & est mutua translatio. Contra Teren. Vxorē tuā pauitare aiunt id est frigescere Vrūq; eīm ī vnū exitū cadit. vt de calore et frigore vrere dicim⁹. vt. aut boreę penetrabile frigus adurat. D. Frigore nō pro timore posuit: nā derogaretur eius virtuti. ergo frigus dixit ꝓprie quod oriebatur non ex casu euidentissime mortis: sed ex tot aduersis: quę corporis calorē extinxerunt: quia cruciabatur anim⁹ viri fortis qui maluisset gloriosi in campo occūbere: q̄ ignobiliter in fluctibus interire. C. Frigore cum aliquid horrēdū venit in mētē. timet ī teritum natura. et cum diffidat totū corpus veluti ipsā vrbē tueri posse: saltem conatur cor. i: toti⁹ vitę arcem tutari: atq; omnē sanguinem & spirit⁹ vbi calor est vt mūimen sit illuc cogit: Hinc membra externa a calore deserta frigescunt: & absentia sanguis in quo calor ē pallescunt: et nerui amisso calore debilitati dissoluunť & tremiscūt f Ingemit. S. Non ꝓpter mortem sed ꝓpter mortis gen⁹ Nā secundū Home. graue ē perire naufragio: nā anima ignea extingui videť vt Igneus est ollis vigor. C. Ingemit. recte: Nā legerat apud Cice. ī secūda Tusc. Ingemiscere nōnūq; viro ꝯcessum est: idq; raro. eiulat⁹ aūt ne mulieri quidem g Duplices. S. duas. antiqui eīm duplices & binos duos dicebant h Terq; quaterq; SERVI id est sep⁹. finitus eīm nūerus est pro infinito. D. Oterq; q̄terq;. i. multifariā C. O ter. ait Macrobi⁹ aīam ꝯstare ex symphoniis musicę & primū hemiolū ternarium: & primū epitritum quaternariū esse dicit: & ex his duob⁹ cōstare dyatesserō & dyapēte: ex quib⁹ dyapason synphonia generatur. Vnde vir nulli⁹ doctrinę expers. plene & p omnia beatos exprimere volēs: ait. Oterq; quaterq; beati i Quis. S. & quib⁹ in datiuo est. nā ab eo quod est qui. quibus mittit: & ab eo quod est a quo in is: sed a tertia declinatione inusu sunt. datiui & ablatiui pluralis: licet antiqui oib⁹ vsi sūt casib⁹ Cato in Originibus Ques: sūt Po. R. Dixit eīm ques quium: & pupes pupiū. D. Quis ante. o. p. de polyte ex his quę in secundo dicitur intelligem⁹: qui cęde pyrrhi in cōspectu patris occubuit k Ante ora. p. C. nā pulchrū fuit & suaue pugnantes pro patria spectantib⁹ patribus

satis facere l Altis SERVI. ꝓpter pergama quę altissima fuerunt. Ex quib⁹ (teste Aesthilo) omnia alta ędificia pgama vocant. D. Altis. q: d. integra ad huc ciuitate: ipse em aeneas non troiam altam: sed campos vbi Troia fuit reliquit: & in fluctib⁹ piclitaturus est m Oppetere. S: ore terram petere id est mori. ergo dicim⁹ oppetit & mortem oppetit Vt expirat: & animā expirat. C. Oppetere ore terrā petere: nam qui viriliter occumbebant: ne quā vocē in dignam viro forti emitterēt: mordicus terram petebāt Quod sic expressit Home. πρηνυς ἐσευκονιησιν ὀδαυλαξ ζοιατο γαιαν n O danaū. D. fortissime gētis Ex illo ad aliud rapt⁹ est: existimās se īfoelicē qui & hunc exitū vitę sortiať & ignobili morte pitur⁹ o Gēt;. S. Atqui suplatiuū exigit pl'alē: s; gēs collectiuū nomē p l'alitatē cōtinet Sic. Salust. Romāi generis disertissimus: sed quare fortissimum dixit (cū tertius sit post Achillem: & Aiacem) ergo fortissimū quia venerem vulnerauit & Martem: vel ad genus referas: Nam Achilles Thessal⁹ fuit. Aiax grę c⁹. Dyomedes Danaus. Alii ad excusationē aeneę dictū volūt: nā ipse ab alio vulneratus est o Tytide. S. Vocatiu⁹ grecus: nā cū patronymica in. a. primę declinatiōis sint: apud latinos esset O tytida p Me ne iliacis. D. ex his se fœlicem existimās: qui hunc exitū vitę nō habuerit: sed vir fortis in pelago esset moritur⁹: non potuit aūt explere orationē interueniente fluctu. Esset aūt vitiū poetę: si finit; querelis fluct⁹ interuenisset: sēper ergo ipsectas reliquit querelas. vt Hec dū Dardanio Aeneę miranda videntur. Et alibi Talia fundabat lachrymās q Non potuisse: C. cū nunq; pugnare destiteri. et sęp me piculis obiecerim r Tua q́ animā. C. q. d. adeo forti s Hanc SER. cū dolore profert. q. d. quę ad laborē nata est. C. hāc q̄i ī fœlicē; pnoia ei efficatiā sūmā habēt. q̄ mirū q́ a tam forti: tā miser nō pierit: nisi ad maiorē miseriā reseruabatur t Effūdere. SERVIVS. secūdū eos q aīaz sāguinē dicūt esse. vt alibi ipse. purpureā vomit ille animā. Alibi sequitur eos qui animam spiritum ponūt: vt. atq; in uentos vita recessit v Seuus. S. magnus. optime autem deligit cum quibus periret: ipse enim fortis & deorum proles x Hector. C. Si periit Hector fortissimus Troianorum: Ego quoq; periissem: nisi fortuna ad maiorem miseriam me reseruasset y Vbi. C. vt ostēdat se in eadem atie vbi ille pugnabat pugnasse z Sarpedon. S. si Sarpedontę facit: habebit circumflexū in vltima. Si sarpedonis: habebit accentum in penultima: Sed sarpedontis. vsurpauit: naturalis enim declinatio Sarpedonis. vt mēnonis sindonis Genitiu⁹ autem in dontis a nominatiuo circūflexo est vt demophon demophontis. Sarpedon fili⁹ fuit Iouis: & Laodomię: cęsus a patroclo a Vbi. C. repetionem facit: ex qua oratio vehemētior ē b Simois. S. ītegrū ad nos trāsit: vñ suo accētu ē ꝓferendū: nā si latinū esset ī antepenultima haberet accētū q: secūda a fine breuis ē. C. Simois fluit ex Ida sub Ilio currēs: et ꝓpe mare xantho mixt⁹: facta palude apud sigeū ꝓmōtoriū ī mare cadit. vnus ē ex fluib⁹ q̄ (teste Hero) defecerūt potāte xersis exercitu. Apud hūc ex Anchisa ven⁹ aeneā cōcepit t Sub vndis. S. si voluit. legiť et sub vndas: & tūc erit correpta sub vndas

d Scuta. CRI. equitū dicunt: quia minora. Clipeos vero peditū: et maiores. a greco vocabulo: quia totū corpus furetur clipeus. id est. abscondat: κλεπτω em furari est e Fortia corpora. S. i. virorū fortiū. Nam ī cadauere nulla est fortitudo. f Iactanti. S inaniter loquenti. Sic alibi Voces dū iactat inanes. DONATVS Iactanti. Adhuc loquenti interuenit vis fluctus: Nec permisit explicare fœlices qui in Troia perierūt: Se infœlicem qui in fluctibus sit periturus. C. Iactanti. inaniter loquēti. Iacto a iaceo: est freqntatiū. & qui iacit amittit: ergo inaiter loquitur qui verba amittit. Itē iactat: gloriat: quia multa frustra loquitur. Iuuenal. Ipse lacernatę cū se iactaret amicę. Hinc iactura ē detrimentū ꝓprie: quod accipimus cū tempestate e naui res in mare ꝓiicimus: vt exonerata nauis facilius fluctibus resistat. Sed per translationē ꝓ oi damno capitur.

riuntur ostendūt. Item apire vulnerare qꝫ vuln⁹ quod latebat ostēdit luue Fuste aperire caput candelā apponere valuis. Item detegere. Stati⁹ Sic fat⁹ apto ense vocat socios v Harenis: S. i. ab harenis. i. ab imo: Vel cū harenis vt i tempestate solet x Tris. S. Quotiens genitiu⁹ in iū facit: accusatiu⁹ in is exit vt pupiū pupis Si vero in vm: ī es: vt patrū patres y Saxa latētia. S. ꝑpter tempestatem Hec saxa inter affricā & Sardiniam sunt Et ī itali aras appellant. qꝫ ibi affri & Romani fœdus inierunt quę arę a Sisenna ꝑitię dicuntur. Est aūt ordo quę saxa in mediis fluctib⁹ Itali atas vocāt

Scuta virū: galeasqꝫ: & fortia corpora voluit.
Talia iactanti stridens aquilone procella
Velum aduersa ferit: fluctusqꝫ ad sydera tollit.
Franguntur remi: tū prora auertit: & vndis
Dat latus: insequit cumulo ꝑruptus aq̄ mōs.
Hi summo in fluctu pendēt: his vnda dehiscēs
Terrā inter fluctus aperit: furit estus harenis.
Tris notus abreptas in saxa latentia torquet:
Saxa vocant itali mediisque quę in fluctibus aras:
Dorsum īmane mari summo: tris eur⁹ ab alto
In breuia & syrtes vrget (miserabile visu)
Illiditqꝫ vadis: atqꝫ aggere cingit harene.
Vnam ꝑ lytios fidumqꝫ vehebat orontem.
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus

g Aquilone. S. ab aquilone. C. Ab aqlone: qui ab alto. i. a septētrione veniat. h Aduersa. S: cōtraria. Est em̄ in Italiam nauiganti contrari⁹ aqlo. i Fluctusqꝫ ad sy. C. Hyperbole: quā latini suplationem nomināt. Hęc nō fit vt id credat quod dicimus: sꝫ vt ex eo quod ē incredibile credat aliqd pene incredibile. Non postulat ergo vt credat fluctū sydera tetigisse: sed ad incredibilē pene altitudinē se erexisse. In hac virtus ē augendi et minuendi. Fit aūt cum & plus facto dicimus: vt hic. & Cicero: Veniens frustis esculentis gremiū suum & totū tribunal impleuit. Aut per similitudinē: vt credas innare reuulsas Cycladas: Aut per comparationē: vt: Et fulminis ocior alis: Aut signis quibusdam: vt illa vel intactę segetis per summa volaret gramina. nec teneras pedibus lesisset aristas. k Remi. S. vel gubernacula: vel reuera remi: quia antiqui remis velisqꝫ nauigabant. l Prora. C. prior pars nauis: qꝫ proruat aq̄s: Hui⁹ extrema acuta: & ferro munita pars rostrū dicit. m Auertit. S. pro auertit: vt: Et nox humida cœlo ꝑcipitat. Hęc aūt verba inuicem ponunt: quę actiua & passiua esse pñt: vt auerto & auertor: et pręcipito et ꝑcipitor. n Dat latus. S inclinatur. o Cumulo. S. altitudine. p pręruptus. SER. in altum eleuatus. q Hi summo i fluctu. DO. Fluctibus vario motu venietibus alii erigebant tumore fluctuū: alii deprimebāt. r Pendēt. C. suspensi sunt. Pendere enim ponderare est. Et quia antiquitus pecunia quę Enea erat ponderabat et nō numerabat. pendere et expendere pecunias dicūt Item pendere penas qꝫ omnes penę pecuniarię erant. Dicim⁹ pēdere corpora quę supne alligata nullo i feriori fundamēto hęrent. Item animo pendere dicim⁹ cum ita ambigui sumus vt nulli certe rei hęream⁹: Vnde infra suspensi euripilū citatum oracula phoebi mittimus s Dehiscens. S. valde hiscens. de enim auget Vt deamo te Syre: t Aperit. s. ostēdit Salust. Caput apire solitus i. denudare & ostēdere. C. aperit Ostēdit quę res prius clausę si ape

z Dorsum immane. S. Dorsum eminēs altū secūdum Homerū A Summo. S. vel in sūmo b Ab alio. D. peritus locorū eorum dixit ducere Syrtes ab alto. i. apelago. Aliter enī non potest cū fluctus habeat ab orientis partib⁹ ī quib⁹ sūt Syrtes eo nauigia cogere vnde potuit reuocare Sex igit naues alienatę sunt a cęteris. vna turba premitur vbi erat Aeneas. nūc casus octauę describitur c In breuia & Syrtes SER. breuia Syrtiū Vt molē qꝫ & mōtes ī sup altos. Breuia: vadosa: per quę possumus nauigare. Sirtium aūt Sinus duo sunt. pares natura: impares magnitudīe vt ait Salustius C Sirthes duo sūt sinus Affricani maris dispari magnitudine: sed pari periculo dictę sūt πο ρατοσυρα ω. i. ab alto vēto em̄ trahunt harenę. vnde idem loc⁹ modo vadosus fit. accedente tumulo harenarū: modo profūdior ill⁹ alio depulsis. Est autē et minor syrtę et maior: Minor lothū cibum suauē ꝑducit Inde lothophagitę appellatur de his Salust: Nam ꝑpe duo sunt sin⁹ in extrema affrica: ipares magnitudine pari natura quorū loca proxima terra peralta sunt Cetera iteriora vbi fors tulit alta alia in tempestate vadosa. nam in tempestate fluctus quasi limū & harenam & saxa trahunt. & hinc facies locorū mutatur d Lytios S. hi sub pandaro troianis auxilio fuerāt: sed eo mortuo Aeneam secuti sunt Vnde in secūdo ait comitum affluxisse nouorū e Fidū. S. idem & fidelem f Ipsius ante oculos. SER. ad maiorem dolorem vnde Alibi Quęqꝫ ipse miserrima vidi C. Sciat pathos grauiorā enim quę vidētur qꝫ quę audiūt. Cicero ad. Brutū: Nā etsi quocunqꝫ in loco quisqꝫ sit: idē est ei sensus. & eadem acerbitas interitu rerū suarum & publicarū: oculi tamē augent dolorē: Mouet ergo pathos attestatio rei visę vt Ipse caput niuei vultū pallātis et ora. Vt vidit. leuiter qꝫ patens in pectore vulnus g Ingens penitus. S. magna pars ponti. Est Synecdoche h Auertice. S a pupi quę vertex nauis est: Vel ab aquilone qui flat a mūdi vertice septemtrione vnde in Georg. Hic vertex nobis semper sublimis. i In pupim Ferit. S. Magister leucaspis vocatur sic infra Leucaspim & Lytię ductorem classis orontem. D. In pupim ferit. hos specialiter cū eorum nominib⁹ ponit quia ī his potiores nauigabant & vno casu ferebantur k Ferit. C. Hoc verbū preterito caret teste pristiāo: Sed a

In puppim ferit: excutitur: pnusq; magister
Voluitur in caput: ast illam ter fluctib⁹ ibidẽ
Torquet agẽs circū: & rapidus vorat ęqre vortex.
Apparet rari nantes in gurgite vasto
Arma virum tabuleq;: & troia gaza ꝑ vndas.
Iam validam Ilionei nauẽ: iam fortis Achatę:
Et qua vectus abas: & qua grandęuus alethes
Vicit hyems: laxis laterum cõpagibus: amnes
Accipiūt inimicū imbrẽ: rimisq; fathiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum
Emissamq; hyemẽ sensit Neptunnus: & imis
Stagna refusa vadis grauiter cõmot⁹: & alto.
Prospiciẽs: summa placidū caput extulit vnda.
Disiectā Aeneę toto videt equore classem:
Fluctibus oppressos Troas: cœliq; ruina:
Nec latuere doli fratrem Iunonis & irę:

ꝑcutio mutuať: & faciť ꝑcussi. Sic in mixtis. nā sisto statui habuit. a statuo ꝑo tuli. nā antiqui dicebant tulo. Cerno creui a cresco. l Excutiť. C. Eiicitur dicimus em̄ excutere dum cū aliquid quatitur id qđ inest vł supest deiiciť. Vnde equitem ab equo excuti dicimus. l Voluitur in caput. C. nā caput qđ stante illo superi⁹ erat cadendo: quia voluit hō: fit inferius. m Ter. S. sepius. crebrius. Salusti⁹. Crebritate fluctuum: vt aquilo solet. n Torqt. C. in girū vertit: hinc torques ornam̄ta militaria: quia circuli sunt. Item torquere. i. iaculari. quia vt mixtus sit torquem⁹ rem priusq; emittamus. Inde tormenta machinę: quibus missilia iacim⁹. Item cruciari: vñ tormenta cruciatus quoq; dicimus. o Vortex. C. Fit cū aq̄ in gyrū acta absorbetur.

p Apparent. S. videnť. Appet liquido sublimis in aere nisus. Parere aūt obedire: vt paret amor dictis. DO. Apparent: vt compleať id: submersasq; obrue. p. periit ergo amicus & fidus: et in ei⁹ conspectu excusat Orontem qui nō imprudētia: sed vi tempestatq; perierit. q Rari. S. vel ꝑpter maris magnitudinẽ. Vel qa vna perierat nauis. r Nantes. S. ab eo quod est no nas: vt nare pestatem liquidā. habetq; primā longā. Inde nato as. are. & corripit primam: s Gurgite. SER. omnem congeriem aquarum significat. ergo tapinosis est: id est humilitas in sermone.: sed auget epitheto: cum dicat vasto. t Vasto. CRIST. immenso. Proprie eni vastū dicimus id quod ita modum excedit: vt destruat formā suam. Hinc vastam vocem dicimus quę nimia sit et non seruet decorum. Inde vastare agros: id est populari: quia formā suam amittant. v Arma. S. instrumenta sunt cuiuscunq; artis. x Troia. S. possessiuū est. Troius a. um. id est troiana: et habet primam longam. Troia primitiuū duarum syllabarum est. y Gaza. SER. Persicus sermo est: & significat diuitias: id est omne quod possidemus. Frustra ergo queritur quomodo aurum natare potuerit. z Ilioni. S. pro ilionei: Antiptosis est. Vt hęret pede pes: pro pedi. Et posuit datiuum grecum pro genitiuo tino. Sic orphi Caliopea
a Vectus. SER. qua vehebatur: nam nos a ꝑsenti passiuo: participio caremus. b Hyems. S. hybernum tempus significat. sed etiam ponitur ꝑ vi ventoꝝ: vt hic.
c Omes accipiunt inimicū. DO. id est vna omniū causa: ac similis fortuna. Sed Neptuni datur occasio: ne penitus Iunonis iussa implerentur. d Inimicum. C. temporaneum epitheton & nō perpetuum. Non enim absolute ita dicitur inimicus imber. & palidi morbi: et turpis egestas: quia potest esse amicus. e Imbrem. S. omnẽ humorem dicimus. Lucretius. Ex igne terra atq; aqua nascuntur & imbri. f Rimis. C. Rimę hiatus sunt angustiores: & fissurę in re quę rumpi incipit. Inde rimari inquirere. Tractum a suis qui pascentes intra rimas terrę sibi cibum quęrunt. Est autem ab eo quod est ρυγνυω id est scindo. g Fatiscunt. S. Fatim: abūdanter. Vnde affatim: & hiscunt aperiūtur. C. Fatiscunt. hio est: & nō deberet dici hiasco: sed fit hysco. id est fatisco valde hysco. nā statim & affatim valde est.

h Pontum. C. grecū est pontus. Dionysius: ποντωκεανου περοωι τοι ρταρα γαιησ.
i Hyemem. CRIST. & prolixe & cõstanti ordine ita exprimimus allegorias: siue morales sensus huius poetę. vt quod semel in vna significatiõe positum sit: in eadem deinceps semꝑ ponať. Tendit igiť Aeneas in italiā: id est laude dign⁹ vir: tendit ad summū bonum: quod est positum in contemplatione rerū diuinarum: teste Platone: quem ipse sequitur: huic implacabilis inimica est Iuno: Nam dea regnorū fingiť ab antiquis: ergo erit cupiditas regendi & ministrādiq; in vita ciuili rem publi. Hęc enim virū excellentẽ ab italia Carthaginem. i. a vita contęplatiua ad actiuā traducere conatur. sed cū ille a ꝑposito non flectatur: ipse ꝑ Aeolum tẽpestatẽ citat: id est per rõem inferiorẽ: quę cum circa particularia versetur facile fallitur: quia perturbatiõibus cõmouet. Sed neptunus: id est ratio superior & intellectus non corrumpitur a Iunõne. Sed sedat tempestatem quę omĩa (quęso te lector) vt diligenter in illis libris nr̄is Chamaldulensibus legas: puto enim fore vt te minime peniteat. k Imis. S. Propterea q; non cognouit nisi post factam tempestatem. l Stagna. S. aquę stantes sunt: sed hic pro ipso fundo: quod nisi magna tempestate non moueť. Ergo stagna & imis vadis refusa aliud pendet ex alio: quia immobilis aqua in imo maris tantummodo est. m Commotus. C. contra ventos.
n Alto ꝑspiciens. S. e mari caput tollens ꝑspicit. Vel alto. id est ipsi mari ꝑspicit. i. consulit. o Placidū. SER. scilicet troianis: q̄uis ventis sit iratus. Vno aūt epitheto suo more habitū futurę orõnis significat. C. Placidū erga troianos. p Ruina. S. tonitribus: quorū sonus similis est ruinę. q Nec latuere. D. Frẽm sororis studia nō latebant. Ergo vocatis ventis. i. orõnẽ habuit Patheticā vtpote cõmoti animi abscisam. i. nec cõtinuā: nec cõpositā. Fuit breuis: quia subueniẽtis in hoc casu nō erat multa loqui. r Iunonis. S. aut doli Iunonis: aut fratrẽ Iunonis. C. Fratrẽ iunonis. Saturni filios fabulanť antiqui Iouẽ minorẽ. vel grece subtracta aspiratiõe cronos diciť a Chrono q̄d est tempus. Tempus em̄ omnia creat: atq; creata: adultaq; consumit: ꝑter quattuor elementa: ea em̄ sunt Iuppiter. i. ignis: Iuno: aer. Neptūnus aqua & pluto terra. Ergo frater Iunonis est Neptunnus: hic cū aqua sic a nando Neptūnus dr̄: grece aūt appellať: ποσιδαω

S

Eurum ad se zephirūq̧ vocat: dehinc talia fat̄.
Tanta ne vos generis tenuit fiducia vestri:
Iam cœlum terrāq̧ meo sine numine: venti
Miscere: & tantas audentis tollere moles.
Quos ego: sed motos p̄stat cōponere fluctus.
Post mihi nō simili pœna commissa lueris:
Maturate fugam: regiq̧ hęc dicite vestro.
Non illi imperium pelagi sęuum q̧ tridentē
Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa
Vestras eure domos: illa se iactat in aula
Aeolus: & clauso ventorum carcere regnet.

quia potum prębet ποσισ eni potus est. & λιλουιλο Ipse quandoq̧ amphitrites dicit̄. aquarum dulciū particularis vis Naiades sunt. Marinarū vero nereides: Sed vt aliis videt̄: amphitritę vxori sue nomē est. fundamenta illi sacra sūnt: quia ei⁹ opera terra mouet̄. ob idq̧ enosigeus id est terram quatiens dicitur. Physici aquarum effectiuā vim oceanū ponunt. Simbolū aūt thetyn. Vis aq̄ potabilis Achelous est marię Neptunnus: quę inquantum gignere potest: Amphitrites dr̄. Mouet terrā: quia aq̄ terręmotus causa videt̄. Cōsolidat terrā illam a se excludendo hinc illū ασφαλιονα: i. terram stabilientem appellāt. s Eurum ad se. S. p has reliq̄s intelligit. t Tanta ne. D. Hoc genus vectionis nō habet principiū: & crimen exaggerat: ōndens illas nō tm̄ suā: sed hereditariā sectari temeritatem q̄d vinū: q̄ naturale est: nō pōt emendari. Sūt em̄ venti a gigantibus: q bellum diis inferre ausi sunt: sed pœnas reddere. Ostēdit igit̄ eorū eē crimē q̄d amiserant: esse etiam originale sanguis. C. Tanta ne. Optimū orōis Pathęticę genus: quia abruptū & concisum est. & ab interrogatiōe īcipit: & quū propriū gigātū fuerit aduersus deos bellū gerere. Vnde venti in regnū Neptunni irrūpe nisi a temeritate paterna ausi eēnt:
v Generis. SER. Quia ex titanibus qui aduersus deos arma sumpserunt: et aurora nati sunt venti. D. Generis: nō maculāt filios paterna scelera: pollunt̄ tn̄ si illa sectantur. x Fiducia. S. pro confidētia: nā fiducia ī bonis: cōfidentia in malis dicitur. y Iam cœlū. S. Cur de cœlo & terris quęrit̄: et nō de sola aq̄: qm̄ hęc tria numīa licet hēant impia diuisa: tn̄ totius regni vident̄ hr̄e ptātē: nā et ipsa tria elementa physica quadā rōne iungunt̄: vt & ipsorū numinū scępta significāt. Iouis em̄ fulmē tricuspe est. Neptunnus tridente vtit̄: Et Pluto tricipiti cerbero. D. Iam cœlū. Obscura breuisq̧ oratio: & quia iratus erat: et ad succurrēdū pperabat: deniq̧ transit ad aliorū elementorū iniuriā: a quib⁹ erat alienū et venit ad ppriā: C. Iā cœlū. Conq̄rit̄ prius de alienis elemētis: ne si de suo tantū min⁹ credibile: et nimis sibi indulgere videat̄: Auxesis est. Naʒ maius quidā est moles q̧ fluctus: et mira variatio: vt mō fluctus ad sydera tollūt: mō pręruptus aq̄ mōs: mō tantas moles dicat. z Meo. D. q. d. me contempto. a Venti. S. Abiecte pnunciandū: vt conuicium sit: nō nomen. b Tantas moles. D. mira pbatio criminis: vt nō solū afferat verbis: sed ipsis aspectib⁹ subdat. c Quos ego. S. Mens turbata verbū reliq̄t. s. puniam. Sic supra Me ne inceptā desistere victā. Et Terēti⁹. Quē quidē ego si sensero. DO. Quos ego. Duo pnoīa cū pondere maximo. q̄s scʒ sceleratos et ex pessimis ortos: et quę simil'r ītelligi pn̄t. Ego. s. impator loci: et de potiorib⁹ diis: nō vlcisci: sed nō dimittit eos sine metu futurę pœnę: ne se inualidū demonstraret. C. Quos ego. mouet Pathos Aposiopesis: quā Cicero reiicentiā. Celsus obticentiam: nōnulli: vt Quintiliano placet: interruptōem nomināt. Sic alibi: Quāq̧ o. sed superēt quibus hoc Neptunne dedisti. Et. Nouim et qui te transuersa tuentibus hircis. d Sed motos. S. Prudentis em̄ est potius innocētib⁹ succurre q̧ nocētes punire. D. Sed motos. p. Addit cām dilatę pœnę. C. Sʒ motos. Obseruat ppon. Naʒ sapientē decū rōne duci: poti⁹ q̧ ira rapi oportebat. Ergo prius periclitātibus subueniat q̧ noxios puniat. e Prestat. S. meli⁹ ē: Est āt plenū: et tum accusatio: cū septimo iūgit̄: vt p̄stat illū et p̄stat illi. C. Prestat: deest ante stat: ergo meli⁹ ē: Nā cū plura se offerūt: illud ante stat: q̄d prius est eligēdum: id est q̄d est meli⁹. Sic alibi: Prestat trinacrii metas supare pachynni: Eadē rōe dicim⁹ p̄stare: q̄si promptos paratosq̧ eē: vt q̄ tenemur faciam⁹ Cicero pueris albini oīa recepi: et p̄stabo. Vn̄ et p̄sto nomē q̄si pmpt⁹ & paratus: Hinc dicim⁹ seruos p̄stolari dominos. i. promptos paratosq̧ se p̄bere: ne in mora sint: cū illi eorū opa vti volūt Teren: Quē pręstolare. Est enim pręstare an̄ stare. i. excellere. Cice. in Rheto. contra Hermagorā: At mihi vident̄ hoies: cū m'tis reb⁹ hūiliores et inferiores sint hac re maxime bestiis p̄stare q̧ loq possint.

f Cōponere: C. simil'r ponere: ne ali⁹ aliū excedat: ergo placare et adequare: sic dicim⁹ cōponere lites. Nā q̄d Marcellus ait: recreare & reficere: vt: Vix defessa feris passus componere mēbra ab eadem rōne ē. Sic q̧ significet cōparare & disponere et ornare & colligere: & reliq̄ huiuscemodi hinc originē hn̄t. g Post mihi. D Siquidē deinceps ausi fueritis re non verbis puniam. C. Post. deinceps cū vacauero a componendis fluctibus. h Non simili pœna. S. Non ea q̄ Troianos affecistis: vl' mihi nō simili. i. vehementer irato. C. Nō simili pœna. nam erit tūc re q̄ nūc est minis: vl' nō similis mihi: q̧ tunc ero ociosus: vt possim vlcisci: nō aūt impedit⁹ negociis: vt nūc cōmissa pctā. Sic alibi. Quid meus Aeneas in te cōmittere tm̄. i Luetis. S. Soluetis: nam apud priscos oēs pœnę pecuniarię erāt. k Maturatę. S. cū maturitate discedite. pniosum em̄ esset Troianis si accelerarent. Dicim⁹ em̄ matura iracundiam tuam: DO. Maturate: celeri⁹ remeate. C. Maturare: s'm Nigidiū est: cū neq̧ citius neq̧ seri⁹: sed cōueniēti tpe fit: Vn̄: Poma matura dicim⁹: q̄ neq̧ acerba & immitia sunt: neq̧ nimis caduca & decocta: sed tēperate adulta. Hāc tēperationē Augustus sic gręce exprimebat σπευδε βραδεως Sic igit̄ monebat: vt ad rē agendā & industrię celeritas: et diligentię tarditas adhiberet̄: ex quib⁹ contrariis fit maturitas. Vn̄ nr̄ poeta alibi maturare & pperare: vt cōtraria ponit frigidus agricola: si q̄n continet imber. Multa forēt quę mox cœlo pperanda sereno Maturare dat̄. l Regi: D. Mittit et regi cōuicia: deformās regni ipsius ptātem et personā: asserens nō hr̄e regnū: sʒ saxa nō aulā: sed esse custodē carceris. m Vestro. C. Ignominiose dixit: q̄si dicat vilissime rei regē. n Non illi impiū pelagi. C. q̄ res magna ac lata est. o Sęuūq̧. S. Magnū: vel sęuū in ventos. p Sorte: S. ac si diceret: potuisset etiā cœlum tenere. Aeolum aūt bn̄ficio carceris regnum tenere.
q Immania: S. aspera. Magnū em̄ bonū antiq dicebant hinc mane. Quid em̄ meli⁹ & p Antiphrasim manes inferi: quia nō sunt boni: r Eure. S. Irascentis ē ppri o vti nomīe. Sic Teren. Ego in pistrinā te Daue dedā. Vel cōtra Eurū solū irascit̄: q̧ prim⁹ egressus ē: q̧ aūt dixit vestrā domū deplauti pseudo est: nisi carcerē effregeritis vr̄am domū. s Aula. S. p irrisionē. Nam nihil tam cōtrariū

Sic ait: & dicto citius: tumida equora placat:
Collectas quia fugat nubes: solemq; reducit.
Cymothoe: simul & triton adnixus acuto
Detrudut naues scopulo: leuat ipse tridenti
Et vastas aperit syrtes: & temperat equor.
Atq; rotis summas leuibus perlabitur vndas.
Ac veluti magno in populo cu sepe cohorta e
Seditio: seuitq; animis ignobile vulgus.
Iamq; faces & saxa volat: furor arma mistrat.
Tum pietate graue: ac meritis si forte viru que
Conspexere: silent: arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: eqra postq;
Prospiciens genitor: cœloq; inuectus aperto
Flectit equos: curru volans dat lora secundo.

est aule q̃ carcer. t Clauso. S. q: nõ ipsi⁹ s; iubẽtis ẽ emit tere ventos. v Carcere reg. S. ex affectu possidentis: carcere regnu dixit: Sic alibi de rure post aliquot mea regna vides mirabor aristas. x Dicto citi⁹. S. Citi⁹ q̃ dici poss;. D. Dicto citius. effect⁹ statim appet obiurationis et dilatepoene. Et dicto citi⁹ placidu fiat mare: et oim elemeto ru remouet iniuria. y Placat. S. Physice Nã Neptun⁹ mare est: hoc dixit como tu: nuc inducit placatu. z Collectas. S. aut colligit: dein de fugat: aut añ a ventis collectas fugat & dissoluit. a Cymothoe. S. coueniẽs nomen nymphe. κῦμα enim fluctus est: & θεῖν currere quasi fluctus currens: Elementa eni antiqui deos esse voluere. b Triton. S. deus marinus Neptuni: et salace a salsa aq dict; Nymphe filius. C. De tritone dr in sexto. c Adnixus: S. atiquu est Iuniores annisus et innisus dicunt: sed & alia vsus cotra antiquitaté induxit: Illi enĩ parsi nos peperci. Illi succepi nos suscepi: vt succepitq; igne. c Leuat. S. Leues et nauigabiles facit: accomodat aut tepori orõem: nã hic quia piclitantib⁹ subueniẽdu erat: breui loqẽ in quinto aũt vbi nullu est piculũ: latius placat mare neptunnius. d Perlabit. S. id ẽ labitur per vndas: Antiqui em prepositiõẽ m̃ nomini subtractã pbo addebãt: vt pcurro ferru. e Ac veluti. S. Hic populu cõmotu comparat tempestati. Cicero autem populo tempestatẽ: vt pro milone: Et quidẽ ceteras tempestates & pcellas ĩ illis dumtaxat fluctib⁹ contionu. D. Ac veluti. Hac copatõe dat occasio: vt ostendat cui⁹ meriti & grauitatis debet esse: q in ciuitate sua princeps est. Nã cu ventu est ad furorẽ. si viru pstantẽ meritis audiunt: eius dictis acquiescunt. C. Ac veluti. Cõparat tempestatẽ pplo. Contra. Statius populu tẽpesta; ti: vt Sic vbi diuersis maria euertere pcellis. Hinc boreas eurusq;: illinc niger imbribus auster pulsa: dies regnatq; hyemes vẽit equoris alti. Rex sublimis equis geminusq; ad spumea triton: frena natãs late pelago dat signa cadẽti. f Magno. S. quia vbi freques est ppls ibi crebra seditio. g Seditio. D. Vt ppls furens motus grauitate viri quiescit: sic mare auctoritate rectoris quieuit. C. Seditio ciuilis discordia a seorsum eundo. h Animis. C. Animus est q̃ sapim⁹: anima q̃ viuim⁹. Ergo bruta aĩam hñt. Iuuenal. Pricipio indulsit cõmunis cõditor illis: Tantum animas: animu q;. verũ animos in plurali etiã accipimus pro vehementia & pturbatione ipsius animi: sic illud: Pone aĩos & pulsus abi. Et Iuuenal. Nos animoꝝ impulsu: & ceca magnaq; cupidine ducti. Ergo animis furoribus & pturbationibus. Item animos dicim⁹ vehementi aĩo pditos. i Ignobile. S. stu tum: Vt nobilẽ animũ prudentẽ dicim⁹. Vñ paulo post arrectis aurib⁹ sumpsit translationẽ a brutis. Sic Teren. Arrige aures pamphile. k Vulgus. S. neutri generis est. Inuenit etiã masculini: vt spargere voces in vulgu ambiguas: Regula est vt sit masculini. Nã nomẽ in us secund; declinatiõis masculini generis ẽ: sed vsurpatu est ad formã nois greci Pelagus. q̃d in secũda declinatiõe neutru est. C. Vulgus. Nã imperita mltitudo pturbatõe poti⁹ rapitur q̃ rõne ducit. l Iamq; faces &. C. ponit rem ante oculos vt pingere eam videas. m Furor arma miuistrat. S. Sic alibi rimanti telu ira facit. C. Furor. Explicat quid sit seuit animis. n Tum pietate. C Pietas iusticie pars est: quã diligens officium tribuimus patrie: et his qui nobis ppinquitate piuncti sũt: hmõi partes sũt amicitia et liberalitas. pietate ergo hui⁹ viri cogũtur reliqui: vt eos pudeat furoris: a grauitate vero vt pudeat leuitatis. o Graue. S. Venerabilẽ vt contra leuem contemnendu: dat autem sibi iusticiam et peritiã dicẽdi. p Virum. C. hominẽ his virtutibus excellentẽ. q Conspexere. C. Cũ orator sit vir bon⁹ dicendi perit⁹: ex ipa bonitate fidẽ sibi conciliat: et ex ea silentium. Ergo silent & attentiõnẽ prebent. Vnde arrectis aurib⁹ astãt. r Dictis. SERV. sua eloquentia. s Regit animos: qui sine rectore in omne facinus cadũt. Et profecto (vt ait Cicero) Oratoris est posse dicendo genus humanu tenere: mentes allicere: volũtates impellere: quo velit. Vnde autẽ velit deducere. C. Regit. Ne tunc ruãt. t Mulcet. CRIST. vt discedat a proposito. v Genitor. SER. venerationis est: vt tybri pater. Est autem vectus per maria coelo iam existente aperto: id est sereno. CRIS. Prospiciens genitor. Grauis est in hoc loco et digna: que a bonis viris audiantur allegoria: sed hanc vide in disputatiõibus nostris Camaldulensibus. x Cœlo. DO. quia dixit eripiunt subito nubes cœlu. Liberauit igitur a tempestate Troianos Neptunnus: euentus aliquid attulit. Nam illos in lybiam terram inimice Iunonis detulit: ergo in casum deteriorẽ defecti sunt. y Curru. SER. non est pro currui per Apocopen. Sed ars antiqua volebat: q nomiatiuus pluralis regat genitiuum singularem. vt he muse: huius muse. hi docti. huius docti. Et datiuus singularis regitur a genitiuo singulari: vt huius docti: huic docto. Et hi currus: huius curr⁹ facit & hui⁹ huic curru. z Secundo. S. Troianis obsequenti. Tractus sermo a sequentibus seruis: id est pedissequis. Hinc secunda fortuna: quia secundum nos; id est prope nos sit.

¶ Defessi aeneadę quę proxima littora cursu
Contendūt petere: & lybię vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum

a Defessi. D. Licet fessi: nitebant̄ ꝓximā terram attingere: ne interea aliquis casus emergeret. b Aeneadę. S. Aeneadę: nunc troiani: aliqñ romani: vt Aeneadę in ferrū ꝓ libertate ruebant. CR. quasi dicat. tales qui a tanto heroe cognominādi sint: Nam ꝗuis defessi nō ꝓpterea dimiserunt: quin strenue aliquē portū tenerent. c Cursu. S: Datiui est pro cursui: vt sit ꝓxima cursui: vel contēdunt cum cursu. d Contendunt. D. ostendit cursus difficultatē: quem fessi complere nitebātur: maxime quia in aqua difficilior gressus est ꝓperantib⁹ cursu. Cōtendunt: omnib⁹ viribus incūbūt. e Vertunt̄. S: ab Italia. Est enī topothesia. i. ficta loci descriptio. Hic enim locus in Affrica nusq̄ est sed apud aliam Carthaginem: quę est in hispania: Ergo similitudo nominis fa. rem congruam. Topographia aūt est vera loci descriptio. f Secessu. S. sinu secreto. D. Est in secessu loci. hęc descriptio negocii necessaria est: Placiditas enim fuerat pelagi procuranda propter corruptas naues. Hanc pręvebat

obiectus laterum. Secretũ vero pficiebat: quia cauendũ erat ,ppter regiones incognitas: hoc dabat lõgitudo secessus. nympharũ dom⁹ aquarũ copiam pstat. Sunt et defensacula aduersus solẽ antrũ & nemus. tantaqȝ erat oportunitas loci: vt naues anchoris nõ essent retinendę. C. Est in secessu. Descriptio istius portus a poeta conficta est: in q̃ nõnulla sumit a portu hispanicę Carthaginis. Imitaẽ aũt Homerũ: qui Itacensum portũ describens: eũ aliter q̃ sit ponat. Syllius quoqȝ sic scribit Carthago impẽso naturę ad uta fauore excelsos tollit pelago circumflua muros: arctatas põit fauces modica insula claudit: q̃ Titan ortu terras aspexit eodem. g Locus. S. subaudi quem. Cum autem ,pnomẽ est in medio duorũ nominũ cũ vnum ,ppriũ sit id ,pnomẽ se quit genus ,pprii nomis. Sic Salust. Est locus i carcere: q̃d Tullianũ appellatur. Si aũt vtrũqȝ nomen appellatiuũ sit: licenter cui volumus respondemus. h Ab alto. D. a mari. mira igitur breuitas q̃ contineat oĩa necessaria. Cũ aũt locus cõtineaẽ q̃tuor partib⁹: ponit duo latera et ingressũ. Quartã deinde partẽm posuit Fro. sub x i Inqȝ sinus. S. diuidit se vnda i sinus. k Reductos. S. replicabiles. l Rupes. C. abrupta mõtiũ sunt. Ripę ṗo margines fluuiorũ: vt littora sunt maris. m Gemini. S. pares similes: aliqñ duo. n Minãtur. S. eminẽt. o Sub vertice. S. circa radices: q̃ ad rectã lineã suscipiũt verticem. p Syluis coruscis. S. i. syluarũ corusca rum: casus eñi septimus est ,p genitiuo.

tur Oreades: quia ορος mons est. syluarũ Dryades. Δρυμος enim grece sylua est. Hamadriades dicunẽ: q̃ cũ arboribus & nascunẽ: & intereũt. Napeę florum & valliũ sunt: νάπη eñi cõuallis est. Naiades postremo fontium dicuntur: vt multi tradiderunt. a Vnco morsu. C. vnco dente: quo terrã mordet. b Anchora. SER. a greco est: & cũ ibi non aspireẽ: nos aspiramus: cum in ceteris potius aspiratione remoueamus vbi adest: quam addamus vbi non est. C. Anchora grece ἄγκυρα dicitur. c Morsu. SERVIVS Sic alibi: Tum dente tenaci ancora fũdabat naues. d Septem. D. vna in q̃ ipse erat: tres de saxis tres de fitib⁹ erepte.

Efficit obiectu laterum: quibus omĩs ab alto
Frãgitur: inqȝ sin⁹ scindit sese vnda reductos.
Hinc atqȝ hinc vastę rupes: geminiqȝ minãtur
In coelum scopuli: quorum sub vertice late
Aequora tuta silent: tum syluis scena coruscis
Desup horrentiqȝ atrũ nemus ĩminet vmbra:
Fronte sub aduersa scopul' pendentib⁹ antrũ:
Intus aquę dulces: viuoqȝ sedilia saxo.
Nympharũ domus: hic fessas nõ vincla naues
Vlla tenent: vnco non alligat anchora morsu.
Huc septem Aeneas collectis nauibus omni
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi: optata troes potiuntur harena.
Et sale tabentes artus in littore ponunt.
Ac primum silicis scintillam excudit achates:

e Telluris. C. deos terrę: habuerũt antiqui tellurẽ dictã a vi fœminina qua femina recipit. Itẽ tellumonem a vi masculina qua semina terra emittit Appellãt etiaȝ altorem: q̃ omnia ex terra alũtur. Item rursorem q̃ rursus eodem cuncta reuoluũẽ: Ergo ista sũt nomĩa deorum terrę. terra aũt est ipsum elementum.

f Amore. S. Nam omnes in tempestate amãt terram: vnde paulo post Optata potiuntur Troes harena: posuit autẽ tellurem q̃ dea terrę est ,p ipa terra: quę est elmentum: vt vulcanus pro igne.

g Optata. D. quia contrarium in conturbatiõe pelagi viderant: cum nauigia ad imũ vsqȝ deprĩmerentur. h Harena. SER. Si ab aridita te nõ aspiratur. Si ab hęrendo aspiratur ait Varro: melior tamen prima sententia. i Sale. S. Aspgine. k Sale tabẽtes. D. a contrario: Sal enim conseruat: sed inuẽtus est casus: vt tabescat sale quod seruari cõuenit: Aqua enim maris q̃uis salsa admittit corruptionẽ. CR. Sale tabentes. Pathos mouet hęc declamatio a contrario: nam miserũ est membra ea re tabescere q̃ carnes seruari solent. l In littore ponunt. C. tanq̃ effœti omnibus viribus.

m Silicis. C. Pli. de silice sic scribit. Nigri silices optimi: quibusdã in locis & rubẽtes: nõ nusq̃ & albi sicut i tarquinensi & antianis lapidicinis: circa locũ volsinensem: & in stroniensi sunt quib⁹ nec ignis nocet Idem & in monumenta sculpti contra vetustatẽ incorrupti permaent: ex his formę fiunt: in quibus ęra funduntur.

n Scintillam. C. recte nam scintilla ardens est: Fauilla vero extincta. Vñ in vi. reliq̃as vino et nigrã lauere fauillã. o Excudit. S. Feriendo elicit: nam cudere est ferire: Inde incus: quia illic aliquid cudamus. C. Excudit: ṡm Diomed. Carisiũ. et focã: pręsentis tẽpis est. dicũt eñ cusi. Alii tamen volunt esse p̃teriti: quod melius videtur quia sequitur succepit. p Achates. S. Allusit ad nomen lapidis eñi species est Achates: facit illum Aeneę comitẽ: quia vt refert Pli. Hic lapis si anulo geratur: gratiosior ille videaẽ. D. Achates: ignẽ fieri curabat: vt madidas fruges torreret: vt sic siccatę frãgi possẽt. Nõ ergo ẽ postera ordinatio: Neqȝ dixit coquere: sed torrere. Nam meminerat dixisse: Omnes accipiunt inimicũ imbrem. Reliqui igitur

q Scena. S. vmbratio dicta ἀπὸ τῆς σκιᾶς antiquitus eñ theatralis scena parietes nõ habebat: sed de frondib⁹ vmbracula q̃rebant. Postea tabulata cõposuerũt i modũ parietis. r Coruscis. S. i. crispantib⁹. Iuuenal. Lõga coruscat sarraco veniẽte abies. C. Coruscare ,ppŕe splendor est. Et q̃m splendor crispaẽ: & tremulo motu moueẽ. Iccirco pro crispare capiẽ. queadmodũ micare. s Horrenti. S. q̃leqȝ ad odiũ ptinet: pleruqȝ ad vẽeratõẽ: vt hic. Sic Lucanus. Arboribus suus horror inest. t Et atrũ. S. Tropus est p atrũ nigrũ: p nigrũ vmbrosum: p vmbrosum frondibus densum. v Nemus. C. dicit ab eo q̃d νέμειν id est pascere: hoc etrusci appellant bostũ ab eadẽ rõe: nam βόσκω pasco est Theocritus. βόσκε τὰς αἶγας. in illo eñ armẽta pascũẽ. x Fronte sub aduersa. D. Semper aũt loca sic poeta describit vt ingrediẽs. Sic faẽ Salust: quę oĩa mutabunẽ: si vt recedens scribat. Addit autem descriptioni duos altos scopulos: vt sit: vnde latius prospectus in pelagus appareat ad inquirẽdas naues ab Aenea separatas. Opacitas autẽ vt minus ab externis conspicia tur facit. y Viuo: S. naturali: vt viuo preteruehor hostia saxo. z Nympharũ domus. S. Aut verũ dicit: vt sit historia: aut pertinet ad laudem loci: vt talis sit vt nympharũ domus credi possit. C. Nympharum. aquarũ dulcium particulares vires Nymphę symbolum sunt: marinarũ Nereides: verũ etiam montiũ: Nymphę dicun

ſ ipſos curabant. Aeneas autem anxius de ſalute ſociorũ labori non pepercit: ſed altitudinẽ ſcopuli aſcendit. Non ergo tantũ ꝑtinet ad ꝓſpectũ deſcripta altitudo ſcopuli: quantũ ad laudẽ Aeneę: Qui aũt non ꝓſpexit vim pelagi: aut de refectione corpis nõ curauit: & vt ſalutẽ ſociorum procuraret nullo victus labore tantã altitudinẽ aſcendit. C. Achates. Species lapidis ẽ olim (teſte Plinio) in magna fuit auctoritate: nunc nulla reperta. primũ in Sicilia iuxta Achatem fluuiũ poſtea in pluribus locis excedens ampli tudine: & varietatib⁹ di uerſis mutãtibus cogno mina eius ſpẽs quedã eſt in ipſis: quę cõtra araneo rum & ſcorpionũ ictus valeat: hęc in Creta repe ritur: ſed idẽ ſiculas eẽ cre diderim: qm̃ primo affla tu illius ꝓuincię ſcorpio nũ peſtis extiguit. In In dia inuẽtę: q̃ idẽ faciũt et aliis miracl'is pollẽt. Red dunt eñ ſpẽs nemorum fluuiũ & iumentorũ: & hederę & equorum orna menta. Spectaſſe enim ꝓdeſt oculis. Sitim ſedãt in os additę: ſunt et in ip ſis: quarũ ſuffitu tẽpeſta tes auertũt & fulmia ſi ſtant. Argumẽtũ eſt: ſi in feruẽs ahenum coniectę refrigerent. Eſt & q̃dam vni⁹ coloris: q̃ inuictos athletas illam geſtãtes fa cit. Argumentũ ꝙ in olla olei plena co cta cũ diuer ſis pigmentis: & intra duas horas ſubuerbefacta vnum calorem ex omnib⁹ facit mi ni. Hęc pauca e multis quę apud Pliniũ ſcripta ſunt excerpſi. Nuſq̃ tñ illic eſt ꝙ ge ſtata fauorẽ concilięt. Sed vl' geſtabat vt eſſet inuinabi lis. Vel potius referamus achatem ad id quod eſt αχος id eſt cura & ſollicitudo q̃ ſemp comitaẽ principes.

ait: At pius Aeneas arcem quibus altus Apollo ꝓ̃ſidet: niſi pia ſit cauſa: vt ad humandũ ſocium. Nam tunc pius Aeneas opera inter talia primus hortatur ſocios.

a Late petit. SER. inquantum poteſt.

b Pelago. SER. in pelagus. c Antea: Ordo eſt aſcendit ſcopulũ requiſiturus antea Capyn caycum ſi quẽ videat. Sic Terentius. Quod plerię omnes faciunt adole ſcentuli. Ordo eſt: quod omnes faciunt adoleſcentuli: vt animũ ad aliquod ſtudium adiungant: plerię equos ale re: &c. Vel quẽ vacat: vt alibi. Rhebe. diu res ſi q̃ diu mortalibus vlla eſt: Nemo enim dicit: ſi qua vlla. d Byremes. S. naues quę duplicem ha bent ordinem remorũ.

q Succepitq́ ignem folijs: atq́ arida circum
r Nutrimenta dedit: rapuitq́ in fomite flãmã,
s Tum cererem correptã vndis, cerealiaq́ arma
t v x Expediunt feſſi rerum: fruges q́ receptas
y Et torrere parant flammis: & frangere ſaxo:
z Aeneas ſcopulũ interea conſcendit: & omnẽ
a b c Proſpectum late pelago petit: antea ſi quem
d Iactatum vento videat: phrygiaſq́ biremes:
e Aut capyn: aut celſis in pupib⁹ arma Cayci.
f Nauem in conſpectu nullã: tris littore ceruos

e Puppibus arma. SER. Milites enim nauigantes pupibus arma religabãt. Sic alibi pacem orare ma nu & figere pupibus arma.

q Succepit. S. pro ſuſcepit. r Rapuit in fomite. S. poene Solecophanes eſt: nam verbo cõmutationẽ ſignifi canti dat ablatiuũ: Sed fuit antiqua circa cõmunes ꝓpo ſitiones licentia: vt eſt conditus in nubẽ. Contra vero no ta conduntẽ in aluo. Item ſęua ſedens ſuper arma. Cicero: Quod ille in capite ab hoſtiũ duce accepat: Aut rapuit ra ptim fecit in fomite. s Cerealia. S. vt vilia fugiat: ad generalia tranſit. Rem ergo vilem auget honeſtate ſermo nis: Sic alibi ne lucernã diceret ſcripſit. Teſta cum ardẽte videret: ſci. nt. olẽ. Iudice aũt euphonia dicimus cerealia: et cerialia cęſareus & cęſarius: et typhoea & typhoa.

t Feſſi rerum. S. penuria fatigati. Dicitẽ feſſus animo: vt ter feſſus ualle reſedit. Item corpore quod magis eſt pro prium. Item rebus fortunę. v Fruges. S. Errant qui fru menta a frugibus diſcernũt. Cicero. olei & frugum minu tarum. de leguminibus intelligens: ergo frumenta & fru ges vocantur: Fruges autẽ frumine: quę pars eſt eminens gutturis ſub mento. x Receptas. SER. liberã tas: vt medioq́ ex hoſte recepi:

y Et torrere. SER. Non eſt hiſteron proteron. Nam ho die videmus ante ſiccari fruges: deinde frangi ſaxo. Nam apud priſcos molarum vſus non erat: fruges ante tore bant: & eas in pilas miſſas pinſebant: & hoc erat genus molendi. vnde pinſores dicti ſunt: qui nunc piſtores vo cantur. Pinſere enim (teſte Perſio) dicitur: vt: O Iane a ter go quem nulla ciconia pinſit:

z Aeneas. SER. Aeneam autem & in hoc loco & vbi q́: & maxime in ſexto a vilioribus officiis ſegregat: vbi

f Ceruos. CRIST. Animal timidum: ſed longiſſimę vi tę: Scribit Ariſtoteles: ꝙ prudentia reliqua bruta anteit: Et iuxta vias parit metu hominũ. vt feras ab inuadẽdis natis arceat: In volucrum partus excedit: inde herbam ſe ſellium petit: mox redit ad prolem: mulum ducens ad lu ſtrum aſuefacit quo fugere diſcat: vno aditu eſt luſtrum quem a feris tuetur mas: fructuum tempore pinguior fa ctus ſecedit ſentiẽs ſe facilius poſſe cupi. Cornua in loco vbi difficilius inueniri poſſunt: deponit. Vnde eſt prouer bium: qua cerui cornua. Non vult enim inermis reperiri: Siniſtrum cornu a nemine adhuc repertum eſt. Id enim medicamento prẽditũ eſt Bimis cornua oriunẽ ſimplicia & recta ad ſubularũ ſimilitudinẽ. Vnde & ipſi ſubulones dicunẽ. Singulis annis menſe Aprili cornua amittũt: & donec renaſcãtur: noctu paſcuntur. Auenenata fera mor ſi cancros edunt: quod et homini prodeſſe creditur. Sibi lo & cantu demulcentur a venatoribus quo allecti facile capiuntur: Ita vnus venator cantat, alter ſibilat: tertius a tergo ferit: ſed ſi aures arrectas habeat: ita ſentit vt inſidię illum non lateant. Hęc Ariſtoteles. Plinius autem ait. Cer uus herba cinarę venenãtis pabulis reſiſtit. vi canum vr gente vltro ad hominẽ confugit: Ceruę fetus curſu fugã meditari docet: ad ꝓcipitia ducit: & ſaltũ oſtendit ſemper in fuga acquieſcunt: ſtanteſq́ reſpiciũt: cum prope ventũ eſt rurſus fugam repetunt: hoc inteſtini dolore adeo in firmi: vt ictu leui intus rũpãtur. Simplex animal & om nium rerum miraculo ſtupet adeo: vt equo vel boue ac cedente procul hominẽ iuxta venantẽ nõ videat: aut ſi vi deat arcum ipſum ſagittaſq́ miretur. Cornua mares ha bent: ſoliq́ animalium ſingulis annis deponunt: ſed ita inuident: vt dextrum cornu negent inueniri ceu medica mento aliq̃ prẽditũ. Hoc q̃ȝ mirabilius eſt: cũ in viuariis mutent omnibus, annis ſingulis annis adiiciunt ramo,

usq; ad sextũ annũ: deinceps similia renascũtur, Singulare remedium advenena est odor adusto cornu ceruino: nam his est cum serpentibus pugna: nam illos e cauernis etiam renitentes narium spiritu extrahunt. Vita lõnga: nam post centum annos capti sunt cum torquib⁹ aureis quos. Alexander. ita reliquerat. febrium morbum non sentit hoc animal: quãdo & medetur huic timori. Nos scimus quasdam fœminas principes omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas: et longo ęuo caruisse febribus. Tragelaphus in nllã re distat a ceruo: nisi q̃ barbatus est: & armorum villis armatus. Placet autem q̃ ait Seruius: q̃ nõ sũt in prouintia aphricę. Nã ait Herodot⁹ ceruis & apris omnis lybia caret: cum habeat leones: elephãtes: vrsos serpẽtes: & asinos cornua habentes. Item capite canino. Item sine capite oculos in pectore habentes.

g Prospicit. DO. Bis ac ope vt nauem nullã prospicit: sed tamen prospicit ceruos. g Errãtes ceruos. SER. Errantes pascẽtes. Sic in buco Mille meę siculis errant in montibus agnę. Ceruos hi dicti. sunt παρὰ τῶν κεράτων id est a cornibus. Nam et latina nomina aliquando a grecis sunt: sed q̃uis in prouinc a consulari in quã venit cerui nõ sunt: tamẽ aut fixit more poetico: vel quia heroicis temporibus vbiq; oĩa nascebant: vt ipe. Omnis feret omnia tellus.

i Tota armenta. SER. differt ab omni. Totum est vnius temporis plenitudo: vt totum auditoriũ: idest integrum auditoriũ. Omne de vniuersis dicimus. Vt omne auditoriũ. i. vniuersa auditoria. Ergo hic tota: idest omnia. Alibi contra: vt omnemq; reuersi per troiam. k Agmen. SER. Proprie est ordinata multitudo: vt est ambulantis exercitus: non ergo stans dicitur. nisi vsurpatiue: vnde longum: vt incedens illud ostenderet. CRI. Agmen ab age do dicitur: & quia grece impellere est: nõnũq; significat impetum: vt ibi agmĩe facto. laocoõta petunt. Item ducere. hinc exercitum ordine ductum agmẽ dixerunt. Et quia ad impetum faciendum omnes in vnũ coeunt: agmẽ pro multitudie capimus. l Gerebat. SER. aut tunc: aut quę gerere cõsueuerat. Dona. Gerebat. Vel tũc presens vel portabat eneas tela: quę achates intẽtus igni excudendo reliquerat. nõ vidit naues: sed euentus ostendit ceruos quę resnon ad venandi voluptatem: sed ad victus necessitatem recepta est. Septem ergo maiores strauit. In quibus alimonię maior est copia. Multos deinde paruulos interemit. Reprehendunt autem temerarii quod poeta dixit a tergo sequuntur. Error est interpretantiũ. nam tres ceruos errantes in littore sequebantur. Alij per valles a tergo pascebantur. Ita ergo legitur. prospicit tres ceruos & hos sequuntur tota armenta: a tergo vero totum agmẽ pascitur. Ergo illi errabant hi pascebantur. Neq; enim omnes errabant: aut omnes pascebantur. Sed alii erant subiecti oculis eius: alii fuerant post ipsum. Similis autem versus est. Thestil s & rapido fessis messoribus æstu. hoc ẽ & thestilis. Itẽ pupib⁹ et leanue i cor. i. et pupib⁹. Ipi quoq; numeri gregũ diuersitatem significant. De errantibus enim pluraliter dixit. De pascentibus vero ait a tergo: & longũ per valles pascitur agmen. Ergo in littore positos pluraliter dixit in vallibus vero pascitur agmen. Huc accedit q̃ qui pascitur non errat: & qui errat non pascitur

m Cornibus. SER. aut sit p̃ cornuũ: aut intellige cũ ait Atq; ixionii vento rota cõstitit: idest cum vento. & hoc melius. n Vulgus. SER. Nam ductores interempti erant o Miscet. SER. perturbat: circũuehit: insequitur. p Frondea. SER. pro frondosa. frondeũ eñ totum est de frondib⁹: vt torus frondeus. frondosum frondib⁹ ornatũ. q Septem. SER. finiuit numerũ: nã necessitatis erat hec venatio non voluptatis. r Victor. SER. propositi compos. vt atq; rotis insistere victor. s Humi. SER. p humũ aduerbialiter: vt pssit humi nitens. t Cũ nauibus. SER. Cacephatõ in sermone: nã post m sequit n. v Hinc. SER. pro inde. x Hinc portum petit. D. pacta ceruorum strage: quę troianis satis sit: remeat ad naues. y Partitur. S. & partit inuenitur in eadẽ significatione. Salust. Prouincias iter se partiuerant: vt punio punior: fabrico fabricor. Sunt ergo verba in actiua & passiua voce actionem significãtia. Sunt itidẽ quę in actiua voce passionem significent: vt vapulo. Rursus q̃ i passiua actionẽ. vt loquor. z Bonus. DO. ciuis: & largitor bonus. a Cadis. D. p̃termisso cadorum numero ostẽditur vini copia. b Onerarat. DO. ostẽdit. non quantũ voluerit largitor datũ: sed quantum troiani ferre potuerunt. CRI. cadis onerarat: potius q̃ quibus onerarat cados: nã cũ vinum sit ex illis nominibus: quę in plurali carẽt tribus casibus: si dixisset quibus subintelligendum erat vinum contra vsum c Acestes. CRISTOFERVS. hic crynisii flumĩs filius fuit: ex egesta Hyppotę troiani filia. d Trinario. SER. siculo. Trinaria enim dicitur sicilia propter tria. ἄκρη. i. promontoria. lylibeũ pachinũ. & pelorum. latine autẽ triquetra dicitur. e Abeuntibus. DO. quasi dicat: preter id quod manentibus dederat. f Heros. SER. vir fortis semideus plus ab homĩe habẽs. CRI. Heros dicitur ab eo quod est ἀρετή virtus q̃ maxima in illis fuit. Hinc Aresti. excellentissimã virtutem heroicam vocat. Vel ab eo quod est ἀήρ quod post mortẽ nubibus inuolut a Ioue hominibus prepositi dicãtur. Vel ab ἔρα idest terra quia eorũ bella de imperiis fuerunt. Augusti autem hoc nomen a Iunone dicit tiaccũ: quę grece hera dicitur: qui etiam refert filiũ illi fuisse. Heroa nũcupatum hoc misticum significante fabula: q̃ aer iunoni deputetur: Vbi volũt cum demonibus heroas habitare: quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorũ. Item ait alibi gyrum & nymborũ & ventorum cacumia aerias esse animas: que animo non oculis cernantur: & vocari heroas: & genios et lares. Trimegi. auctor est Heroas habitare iter aeris purissimam partã supra nos: & terrã vbi nulle sunt nebulę. g Dictis. D. non poterant in maximo merore cibum capere: ergo adhibẽda consolatio erat. Verum a persona aliena a merore: sed hec in solitudine non reperiebatur. Hanc igitur subit æneas qui animi prestantia merorẽ vincere poterat: hic ita se gerit: vt neq; se satis tristem ostenderet. ne a consolatione illos deiceret: neq; omnino a dolori

g Prospicit errantes: hos tota armenta sequũtur
h A tergo: & longũ per valles pascitur agmẽ.
Cõstitit hic: arcũq; manu: celeresq; sagittas
l Corripuit: fidus quę tela gerebat achates.
Ductoresq; ipsos primũ capita alta ferẽtes
m Cornibus arboreis sternit: tũ n vulgus, & omnẽ
o Miscet agens telis nemora inter p frõdea turbã.
Nec prius absistit: q̃ q septẽ ingentia r victor
Corpa s fũdat humi: & numerũ t cũ nauib⁹ equet.
v Hic x portũ petit: & socios y partitur in omnes
Vina: z bonus quę deinde a cadis b onerarat c acestes
d Littore trinacrio: dederatq; e abeuntibus f heros:

Diuidit:& dictis moerentia pectora mulcet.
O sotii (neqꝫ enim ignari sumus añ malorũ)
O passi grauiora: dabit deus his quoqꝫ finẽ.
Vos et scylleã rabiem, penitusqꝫ sonantis
Accestis scopulos: vos et cyclopea saxa
Experti: reuocate animos: moestũqꝫ timorẽ
Mittite: forsan et hec olim meminisse iuuabit,
per uarios casus: per tot discrimina rerum
Tendimus in latiũ: sedes vbi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere troie.
Durate: et vosmet rebus seruate secundis.
Talia voce refert: curisqꝫ ingentibus eger
Spẽ vultu simulat: premit altũ corde dolorẽ.

bus immanẽ: ne in sua causa oĩno alienus videretur. h Mulcet. D. Nĩ grauissime inflictus moeror penitus re moueri nõ poterat. Sumpto autẽ cibo & vino more hu mani ingenii speratur animoꝝ futura relaxatio. Si autem hec consolatio ab alieno sit posset responderi Therentianũ illud. Tu si hic sis aliter sentias: cũ autem sotio maloꝝ põt attẽte audiri. i O sotii. SER. reuocate animos dixit au tem sotios: vt se illis equaret. D. O socii. s. laborũ. Mira ar te loquitur: notat em̃ odiosum illud esse laborãtib⁹. vt po te cuius causa vniuersi tra hebãtur per tot & tã diu turnas calamitates. ponit ergo premiũ. O socii labo rũ: quasi dicat qui nil sine me passi estis: ergo debe tis audire que dicã. C. socii Orõ est in genere deliberatiuo. Suadet em̃ esse deponendũ timorem & more suo anteqꝫ ponat quod petit. interponit ea quibus illud vtile honestũ & facile esse ostenditur. Est em̃ ordo. O socii mit tite moestũ timorẽ. Osten dit aũt facile fieri posse: & debere: quoniã asuetis ac cidat: & que grauiora pas si sint: & pollicetur deum: vt aliis preteritis malis: sic huic presẽnti finẽ daturũ. Ponit autẽ honestũ & vti le hoc: ne succũbãt malis: sed magno aĩo patiant̃: q̃ niã sic assecuturi sint non mõ sedes: sꝫ trãqllas sedes nec trãqllas solũ verũ etiã in qb⁹ cõstituãt iperiũ. De niqꝫ addit id q̃d i deliberã do plurimũ valet. s. necessi tatem: quando fata quib⁹ obsisti non põt: ita velint. O socii exeqt se ill̃. Et sic captat beniuolentiã: nam socius par dignitate: & re liquis rebus est. Comes vim sequitur: vt si seruus non sit: tamen priori par non extat. Ergo Cice. pro Marcello dixit: illũ sotiũ et comitẽ. Sotiũ quidẽ quia in repu. par sibi erat. Comitẽ aũt: quia cũ non esset sibi collega in consolatu in eo non erat sotius: sed suffragator. k Signari. SER. im memores. Acyrologia est: ignar⁹ em̃ est qui ignorat. Imme mor q oblitus est. D. Ignari. Mira cõsolatio: nã cũ odiosa sit infortuniorũ dura cõmemoratio exulcerans eoꝝ corda: qui passi sunt: adiungit Poeta commemorationi cõparati onẽ: vt dicta ipsa potius medicine sint ꝙ exulcerationi. Nã enumeratio preteritorũ malorũ ac grauiorũ ostendit ferẽ da esse presentia. Addit & sustinẽdi consuetudinẽ nutrisse pacientiam. CRI. Ignari proprie potest poni: nam qui con scii sunt maloꝝ ex consuetudine iam sunt in eã specie forti tudinis de qua dicit Aristotiles. Veteranos esse fortiores tyronibus. l Ante malorũ. SERVI. υφεν est vt cœli sub ter labentia signa: ante enim hic ad solã pertinet coniũctio nẽ: & plenitudinẽ versus. m O passi grauiora. SER. Artificiose demonstrat preterita grauiora: vt presentia faci lius tolerent. D. Grauiora vt incomodorũ nouitas graui⁹ peruertit: sic ferendi cõsuetudo quicquid acciderit facilius tolerat. CRI. O passi grauiora. captat beniuolentiã. Vel a commiseratione. Vel quia laudatur eorum animorum ro bur. Et simul arguit a maiori: nam qui sunt passi grauio ra: multo magis paciẽtur minora: & tacite innuit turpe fu turũ: si passi grauiora nunc deficiant. Verum quia potuis sent obiicere: grauia ad certum tempus fieri possunt: semp

autẽ non possunt. Addit dabit deus his quoqꝫ finẽ ꝛc. n Dabit deus finẽ. D. Vltro respondit: si quereret quan do hec mala inueniet finẽ, & post cõperationẽ grauat pre terita: & leuat presentia: & a generali ad speciale rationem venit. C. Dabit deus his quoqꝫ finẽ. Hoc probat cõiectura reliquarũ calamitatũ: que tũ finẽ habuerũt. o Scylleã: SER. Exempla pro negocii qualitate ponenda sunt: ergo in marinis periculis ponit tempestatis exempla. D. Scylle am: in mari siculo est locus horrendis saxis obsessus: non autem mulier vsqꝫ ad pu bem humani corporis: in ferius vero canibus arma ta. p Penit⁹. S. valde. q Accestis. S. pro accessi stis. aut valde sonantes: aut valde accessistis: quia non passi sunt hec: sed his fuerunt vicini. D. accestis. Ostẽdit fortune suffragio ex intima saxorũ parte li beratos. r Cyclopea. S. Aut que Cyclops in vlissẽ fecit. aut syciliã: in qua cy clopes fuere: vel ethnã in telligit: nam ipse in tertio ait: noctem illã tecti siluis immania monstra perferi mus. s Animos. C. Vehemẽtiã animorũ: qua si fortitudinẽ: que i calami tate occubuerat. t Moestũ. S. q moestos facit: vt mors pallida. v Mittite. S. omittite: Et est apheresis: vt tẽnite pro contemnite. x Forsan. S. fortasse for tassis & fors idem signifi cãt. D. Forsan. Et hoc de lectabit nos cũ ad prospe ra venerimus. y Et hec D. inter mala enumerare: z Olim. S. in futurũ. D. olim tria tempora significat: pteritũ presens: & fu turũ. a Meminisse. S. & accusatiuũ & genitiuũ regit: nã obliuiscor quod ill⁹ cõtrariũ est idẽ facit. b Iuuabit SER. Anormalũ verbũ est: nã cũ prima cõiugatio: aut in aui vt amaui: aut in ui vt sonui: hoc facit in ui vt iuui. c Per varios casus. S. Argumentũ a cõpositione. C. p va rios casus duo facit. Primo ostẽdit non esse refugiẽda ma la: per que venitur ad tantũ bonũ: deinde non esse dubitã dum de eo bono quod promittunt fata. Fatis ergo paren dũ est: nã illis resisti nõ potest. d Quietas. S. nã habu erũt sedes in tracia & in Creta: sed non quietas. e Illic fas. S. Ergo alibi nefas. Occurrit aũt cogitationi bus sotioꝝ: ne fatigati malis quascũqꝫ reqrerẽt sedes: hoc idẽ facit in qnto incẽsis nauib⁹. D. Illic fas. Et euadẽdi & p ueniẽdi spẽ pollicet̃: & asserit italiã solã esse que digna sit: in qua troie imperiũ resurgat. f Durate. S. duri estote. D. Durate. qñ per mala ad bona trãseundũ est: spe bono rũ toleranda sunt aduersa: presertim vbi spondet̃ per bre uissimũ tẽpus otiũ sempiternũ. g Vosmet. S. παρέλκον He em̃ particule met: piã: pte: vt egomet quispiã sua pte: ornatus causa ponuntur. aduerbia autẽ sunt: nã quic quid ab illis septem partibus recesserit fit aduerbiũ. h Rebus secũdis. C. quasi indubitate ostendit euasionẽ. i Voce refert. S. Pleonasmos est: fit aũt q̃tiẽs addũtur sup flua: vt alibi. Voceqꝫ his aurib⁹ hausi Terẽ. hisce ocul' ego met vidi. k Curis. S. Cura dicta ꝙ cor vrat: D. Curisqꝫ psuasoris erat: vt metũ dissimularet: cũ spem psuadere tẽ ptaret: & regis erat afferre cõsolationẽ: vtrũqꝫ ergo pstitit

Illi se prede accingunt: dapibusq̃ futuris:
Tergora diripiunt costis: et viscera nudant.
Pars in frusta secāt, verubusq̃ tremētia figūt.
Littora ahena locant alii: flāmasq̃ ministrāt.
Tum victu reuocāt vires: fusiq̃ per herbā,
Implentur veteris bacchi: pinguisq̃ ferine.

neq̃ oportebat illū in sua causa sine cura esse.

l Aeger. S. Et tristis & male valens significat. Aegrotus: aut egrotans maleualens tantū. C: Aeger Magna sapientia qua poterat vim afferre perturbationibus. Et ita coercere ne apparerent. m Spē. S. letitiā. Significat aūt ab eo quod precedit id quod sequit: hac figura crebro vtitur Poeta. letitia ei spē sequtur: & in vultu videtur. spes vero nō videt. Cōtra aliqñ significatur id quod precedit ab eo quod sequitur: vt meriteq̃ expectent p̄mia palme: palmā em̄ pro virtute posuit que primū meretur: & palmā post accipit. C. Spem quomodo pro leticia ponitur: que est de presenti bono quod nullū hic est. Ergo in p̄pria significatione dixit spem: que ita vultu demōstrari poterat: vt letitia. nam vtraq̃ res hilaritatē habet. verū de spe ac reliquis animorū motibus alio in loco distinctius dicetur. n Illi. D. ostenditur quid potuerit consolatio: nam nisi mœror sublatus fuisset: refectionē aliquā nō quesissent. o Prede. S. ad predam. p Accingunt. SER. Studiose se parat. Sic Alibi Accingunt operi. Accictos em̄ industrios dicimus. Hora. Altius ac nos precincti. Cōtra Negligentes discinctos vocamus: vt discinctos mulciber afros. q Dapibus. SER. Ambiciose de ceruis dixit dapibus. CRI. dapibusq̃ fut. ex affectu illorum loquitur qui in tāta egestate vilia p̄ciosissima putabāt, vt illud post aliquot mea regna videns mirabor aristas.

r Tergora. S. Tergus tergoris coriū. Tergū est dorsum. D Tergora. Diuidit per officia procuratio epularū: neq̃ delitiose dapes: aut irritamēta gule erant: hisparāda qui naufragio: inedia laborauerunt. Tergora eodem tempore alii detrahebāt coria. Alii anteq̃ tota corpora apparerent resecabant partes: & vt plenā p̄parationē ostēdat: addit verubus &c.

s Viscera. S. nō intestina tantum: sed omnis caro sub tergore est. Vnde in albano latinis visceratio dabatur: idest caro. nominatiu^9 est hoc viscus. Lucrecius. Viscus gigni sanguenq̃ creati. Sanguen autem dixit: vnde fit sanguinis in genitiuo: nam a nominatiuo sanguis fit huius sanguis

t Verubus. SER. Ex his est que in singulari indeclinabilia sunt: vt cornu & genu: DONA. Verubus hoc est in quibus adhuc aliquid sp ritus teneretur.

v Trementia. SER. palpitantia adhuc.

x Ahena. SERVIVS. Quibus lauabant carnes: non elixabant: nam heroicis temporibus non vescebantur elixis. Antiqui ahenam sic aspirabant. DONATVS. Ahena aquam imponebant igni: vt elixam faceret carnem. hec coquendis visceribus celeritatē prestāt. Deniq̃ epulis paratis vires labore et fame p̄ditas reuocāt. C. Ahena ab eo quod

Postꝗ̃ exempta fames epulis: mēſeq́ꝫ remote
Amiſſos longo ſotios ſermone requirunt.
Spemq́ꝫ metuq́ꝫ inter dubii: ſeu viuere credāt
Siue extrema pati: nec iā exaudire vocatos.
Precipue pius Aeneas: nūc acris oronti:
Nūc amyci caſum gemit & crudelia ſecū
Fata lyci: forteq́ꝫ gyan: forteq́ꝫ cloanthum.
Et iam finis erat: cū iupiter ethere ſummo
Deſpiciens mare veliuolū terraſq́ꝫ iacentes
Littoraq́ꝫ: & latos populos: ſic vertice coeli
Conſtitit, & libye defixit lumina regnis.

ęs fit erus: atq́ꝫ eneus: & ſubſtantiuum per diſſolutionem dyphthongi: & interpoſitionem .h. aheuum vas ex ęre quo aqua calefacit. Si autem capacius ſit: vt id quo vtuntur infectores ad veſtes tingendas: & huiuſmodi artifices cortina dicitur: vt inuenies apud P. y Flāmaſq́ꝫ. C. Qua flando excitant. z Victu. SER. cibo inde cōuictor. Hor. Non quia ſum tibi Moecenas cōuictor. a Fuſi. SER. diſcumbētes: alias autem fugati & occiſi. D. Fuſiq́ꝫ adeo aduerſariorū obliti erant: vt fuſi per herbam plus ſibi ingererent ꝙ refectio poſtulabat: hoc autem preſtitit perſuaſio conſulti regis. b Veteris bacchi: huic verbo genitiuum damus vt. Squaloris plenus ac pulueris. Et Therē. Plenus ſū rimarū. & abla iuo Iuue. Lectica matōis plena ipo. CRI. Bacchi .i. vini. Et eſt denoīatio color rhetoric⁹ q trahit orationē a rebus ꝓpinquis: vt intelligat res quę ſuo non ſit appellata nomine. Vt ab inuentore: vt ſi Tharpeia capitoliū vocam⁹. vt ab inuento: vt ſi pro libero vinū ponat. Aut ab inſtrumento: vt ſi Satyſſas pro macedonib⁹ ponas. Aut quod ſit ꝓ eo quod facit: vt cū dicimus Mars hoc fecit .i. bellum: aut quod facit pro eo qđ fit: vt pigrū frigus: quia pigros facit. Item cū pōitur cōtinens pro cōtento: aut cōtra. c Ferinæ. SER. Ferę dicūtur: vel ꝙ omni corpore ferantur: vel ꝙ naturali vtuntur libertate. et pro deſiderio ſuo feruntur. D. Ferinę ꝑ ſe ſuauis caro eſt hęc: ſed addit pinguēdo: vt ſuauior animos appetentiū irritet. Vino autem acceſſerat gratia a tēpore qualitate & quantitate: nam & vetus & optimū & abundans fuerat: hinc dixit implentur veteris bacchi.

d Poſtq́ꝫ exempta. SER. i. fugata: vt ſufficientia: nō aūt affluentia quęſita ſit. D poſtq́ꝫ exēpta ⁊c̄. Fame & laſſitudine oppreſſos nullius cura tangebat. refectis vero venit in mentē recordatio ſociorū: quorū cū de morte incerti eſſent: erant inter ſpem vitę & metū mortis. e Menſeq́ꝫ remotę. SER. mēſę duę apponebant vna carnis: altera pomorꝫ. f Amiſſos. SER. nō reuera: ſed quos putabāt amiſſos. g Spemq́ꝫ metū. CRI. Anaſtrophe ē: quia ꝑpoſitio poſt ponitur: vt tranſtra per & remos .i. per tranſtra. Poſuit aūt hic duas perturbationes: ambas de futuro: nam metus eſt opinio impendētis mali: ſpes eſt impendētis boni. Sed poſuit ſpem pro libidine: nam ſpes fidatus eſt motus in bono quod expectat: & cadit in ſapientē. quattuor em̄ ſunt ꝑturbatiōes: hę aūt in ſapientē nō cadūt: quia expellūt tranquillitatē ex aīo. in qua ſemꝑ eſt ſapiens. excitantur em̄ non a natura: ſed falſa noſtra opinione: & habet motū aduerſantē ratiōi: nā cū de bono preſente ſupra modū lętatur dicitur lętitia geſtiens: ſi aūt ex futuro bono nimis pendet: dicitur libido. quę eſt opinio recens mali preſentis in quo demitti cōtrahi quod aīo rectū eſſe videt. Si aūt eſt impēdēs: ac futurū malū: dicitur metus qui eſt opinio impendētis mali: quod intolerabile eſſe videbatur. Verum vt perturbatio omnis motus eſt: aduerſans rationi: ſic inuenitur apetitus qui rationi obtemperet: & cōſtanter ſedateq́ꝫ inſurgat. Ergo in bono futuro eſt voluntas. ea aūt eſt: q̄ qđē cū ratione deſiderat: in preſenti aūt eſt gaudiū: quod placide conſtāterq́ꝫ mouet. Si naūt ſit: de futuro malo appellat cautio. Preſentis aūt mali nlła bona affectio eſt: ergo poſuit ſpem pro libidine: & nimia cupiditate. h Vocatos. SER. Vel ſubaudi deos. vt ſit conqueſtio illos precibus: non flecti: vł intellige non ſolū periſſe: nec ſepulturā habere ad quā vocetur: vnde eſt: maneſq́ꝫ vocabat hectoreū ad tumulum. Et eſt figura ab eo quod procedit id quod ſequit: quia poſt facta ſepulchra manes vocantur. i Precipue. SER. quia pius. C. precipue. ſemper in officiis iuſtitię pietatis: ac fortitudinis hunc precipuū facit. k Aeneas. D. Aenee autē maior ponitur virtus: qui nec cibū ſumpſit: nec diſſimulare a perditis potuit: nec eorū curā poſuit: q nec ſupeſſe poterant. l Oronti SER. ꝓ orōtis: vt m mitis achilli m Secum. S. Quia aliter apud ſotios ſimulabat. D. Secum nam apud alios ſpem vultu aſſimulat. n Gemit. C. optime dixit: vt ſupra īgemit: variat aūt hunc locū: ne latitudo faſtidiū afferat Non em̄ dixit gemit caſū orontis. lyci. gyę: & cloāti. Sed diſtinxit & inſuꝑ exornauit repetitione.

o Finis. SER. vł fabularū vel diei. Sequitur em̄ ꝑ noctē plurima voluēs: n ō em̄ ſemper ortū vel occaſū ponit: ſed vel intellectui reliquit: vt hic. Vel negociis tēporis ſignificat. Eſt autē poeticę pulchritudinis non om̄ia exponere. Homerus aūt iſta cōtēnens tꝑa omnia deſcribit. Cum Iupiter Oeconomia: ſʒm Matheſim ordinauit. nam Ioue in altitudine ſua cum venere poſita ſignificatur fęlicitas per mulierē ventura. & Aeneas a D. done in ptē regni receptus eſt: per venerē vero triſtē: exitū vxoris infęlicē futurū notat. Mercurius vero a ioue ad occaſū .i. ad ima terrarū defluens: ſignificat amicitiā futurā: ſed nō diuturnā: addūt etiā matematheci venere in virgine poſita miſericordē naſci foeminam. huic maro ī habitu virginis venatricis venerē illi occurrentē facit quod & miſericordē reginā inuenit: & illi in venatione admixtus eſt. D. Finis epularū. vel. fabularū vel lucis. p Aethere ſūmo. SER. nā oībus elementis ſuperius eſt. q Deſpiciens. S. deorſum aſpiciēs. Deſpiciens aūt diligēter inquirens. Sic deduco deorſum duco: diduco vero diuido. D. Deſpiciens Iupiter ex alto actus hominū conſiderabat. Venus autē arrepta occaſione eū alloquit. r Veliuolū. S. Quod velis volat. alias quod velis volet. Ennius naues veliuolas. Eſt aūt reciproca tranſlatio nauiū: & auiū. Vnde & velorꝫ pandimus alas. & de apibus. Nare per ęſtatē liquidam: nam nare nauiū: volatus auiū. Tranſlatio ergo aut reciproca eſt aut ꝑtis vnius. s Iacentes. S. vel in longū expoſitas vel ſtabiles: hoc em̄ terrę eſt cū reliqua elementa mobilia ſint: vn̄ & bruta dicit: vł inferi⁹ poſita: nā elementorꝫ īfimū eſt terra. t Sic. S. i. vt iſta conſpiceret. v Vertice coeli. C. eū locū ſignificat quē mathematici appellāt decimā domū. Et eſt in medio coeli. Que domus ē decima ī ordīe duodecim domorꝫ celi q̄ ſignificat reges: ſublimitatē: exultationē. dignitates & laudē. x Et lybie. S. ꝓ oeconomia .i. diſpoſitio carminis: vituperabile em̄ fuerat: ſi ex abrupto tranſitū faceret: vt ī nono. Atq́ꝫ ea diuerſa penitus dū ꝑte gerūt. Sed excuſatur vno ſermōe. Atq́ꝫ ea .i. eodē tēpore: nūc vero bn̄ trāſit: quia inducit Iouē. & de rebus humanis cogitantē. & africā intuentem. Vn̄ honeſtus color eſt: vt venus timens ne Iupiter romana fata Carthagini cōcedat: eū adeat: nā foelix euentus eſt locis: q̄ iupiter conſpicit. Vnde in ſecundo

Atq; illum tales iactantem pectore curas:
Tristior: & lachrymis oculos suffusa nitentes
Alloquit' ven9: O qui res hominuq; deoruq;
Aeternis regis imperijs: & fulmine terres.
Quid meus eneas in te cõmittere tantum:
Quid troes potuere: quibus tot funera passis
Cũctus ob italiam terrarum clauditur orbis.
Certe hinc romanos olim voluentibus annis
Hinc fore ductores: reuocato a sanguĩe teucri:
Qui mare qui terras omni ditione tenerent
Pollicitus: quę te genitor sententia vertit?

Aspice nos hoc tm̃. Contra alibi: Atq; oculos ruti'orũ reij cit aruis. y Tales. S. de rebus hũanis. D. Tales: res plena subtili arte: vbi nõ psona ꝝ solũ: sed rerũ habet ratio: loquit' ven9 ad Iouẽ. si puata filia ad patrẽ: si publica ĩferior dea apd̃ summũ deoꝝ: Vicit ãt q̃d publicũ fuit: concitat subtilẽ inuidiam: quod Iuppiter cuius sit iuste curare: q̃d dii: quid homĩes agant omiserit. Verum in Aeneã iudicium: & innoxiũ tot tormentis dissimilans vexari sinat: pponit' ergo publica persona: & subnectit' priuata: apud enĩ patrẽ non potuit cõqueri de diis: Sed apud deorũ regẽ. Diis ãt applicauit ętemis regis imperiis. Et hoibus: fulmine terres. z Tristior. S. Comparatm̃ p positiuo. Qñ enim tristis ẽ venus: vt nunc tristior dicat'. D. Tristior q̃; antea: C. Tristior subtristis. Significat em̃ compatiuũ aliqñ minus q̃; positiuũ vt crudior fuit hodie rostius. a Lachrymis. D. Ille est maxim9 dolor quia ante vocis exortum lachrymis p̄cedentib9 nũciatur. CRI. Lachrymis. Sunt q a lacerãdo lachrymas dici putant: sua em̃ salsedine genas lacerant: vt enĩ e naribus pituita & aurib9 bilis: sic ex oculis atra bilis emittit': hic autem humor: quia terram refert salsus est: propterea q; corrodit. Alii dicũt lachrymas dici a gręco verbo: Nam illi Δάκρυα dicunt lachrymas ab eo quod est Δακρύω mordeo: quia oculos mordent: Antiqui aũt lachryma sepulchrum: & pulcher aspirauert. b Oculos suff.. S. Oculos suffusos hñs. dicendo autem nitẽtes: exp̄ssit nimiã ĩ lachrymis pulcritudinẽ sic in Eurialo lachrymęq; decorę. c O qui. C. O vocãtis est. Itẽ admirãtis: vt o q̃lis facies: & q̃ is digna tabella. ĩdignantis: vt o tẽpora: o mores: optãtis: vt q̃nq; o: sed superet q̃bus hoc Neptũne dedisti: Est aũt orõ in genere deliberatiuo. Suadet em̃ Ioui vt liberet Troianos a p̄iculis: deducat in Italiã: ponit rẽ facilẽ: cũ ille oĩa possit: põit honestã cũ pollicitus fuerit: Ponit vtilẽ: quia det filio & posteris Captat beniuolẽtiã: cũ appellat regẽ hoim et deoꝝ. Est sermo patheticus: Nã statim a principio latenter conq̃ritur q̊d cũ oĩa possit: pmissa nõ obseruz: prũpit ĩ interrogatõꝫ quę tũc grauissima est. cũ aliter q̃; velit interrogator r̄ñderi nõ possit: vt hic: Nã cũ dicat: q̃d meus Aeneas cõmisit: nõ p̄t r̄ñderi nisi nihil. Agit aũt tanq; apud deorum regẽ de iure: tãq; aũt apud p̄rem de cõmiseratõe: quib9 duob9 coniũctis oportet cãm cõuinci. O q res ho. Hoc p̄ricipio et beniuolẽtiã sib' captati: & facultatẽ inesse ĩ Ioue oñdit: vt det q̊d petit: cũ multo maiora possit. d Aeternis. D. ergo nõ sunt cõtẽnẽda: veluti ea q̃ ad tẽpus sunt: q. d. nõ veniũt dii cõtra fata. C. Aeternis. Ergo nec defuit adhuc nec de futura ẽ sibi facultas. e Regis. C. in q̃ re includit' iusticia: quã in eo laudat cũ iusta in eo ĩpetrare contendat. f Imperiis & fulmie. S. Errãt qui primũ ad deos: secundũ ad hoies referũt: sed maioris p̄tãtis ẽ idem posse circa deos q̊d circa hoies. g Terret. S. Nã fulmina alia terrent: alia afflant: vt fulminis afflauit vẽtis: alia puniũt: Vt vel p̄r omipotens adigat me fulmine ad vmbras: alia p̄sagiũt: Vt de cœlo tactas memĩ p̄dicere quercus. CRIS. Terres ergo & aduersarios nr̃os: ne iniuste in

nos agant terrore cõtinebis. h Quid meus. S. subaudi filius: vt Aiacis oeli. D. Quid. freta innocẽtia Troianoꝝ q̄rit nomẽ delicti: q̃ nõ inuẽto cõstet eos ĩmeritos pati. C. Quid? Aeneas. & q̃d troes: vt cũ res & pp̄ls extra noxam sint: nusq; crimẽ relinq̃tur.: magna aũt misericordię motio est: vt post tot calamitates: etiã regno excludãtur: vt nusq; consistere liceat: & latẽter Iunonẽ ingẽti inuidia onerat. i Aeneas. DO. Speciale ponit nomẽ: atq; inde trãsit ad gen9. k In te. S. contra te: alias pro: vt benignum accepit in teucros animũ. D. In te regẽ deorũ & hoim: qui omnia habes in p̄tãte: Auũ suũ: pmissorẽ noui ĩperii p̄z omnes dii suspiciunt: et hoĩes fulmĩe territi venerãt'. l Tantũ. D. Bis repete: Quid tm̃ Aeneas: quid tm̃ Troes: Tãtum. tam magnũ: tã immane. m Quid. S. argumẽtũ ab impossibili: & pl9 valet non posse q̃; nolle. n Troes. S. cuius ntũs tros: vt Tros trois: et troẽos. pan panis & panos. o Cũctus ob italiã. S. nẽ ad Italiã pueniũt nusq; consistere pmittũt': nã etiam in affrica hospitio p̄hibent' harenę. D. Cunctus: ad id redigit': vt nec alibi stare nec in Italiam venire possit. Ergo restat vt in fluctibus semp exagitet'. p Certe hinc r. S. Et si hoc nusq; legim9: tamen per silentiũ intelligimus: vel a Ioue superius audiuit. C. Certe hinc assentio primi aduerbii: & repetitio alterius maximũ affert pond9 orationi: maximũ aũt exaggeratio pollicitatiõis cũ alia repetitõe cũ dicit qui mare: q terras. q Voluentib9. S. i. volubilib9. voluẽs em̃ voluit: volubilis voluit': anni aũt voluũt': vt atq; in se sua p vestigia voluit' ann9. Dicendo aũt reuocato: oñdit Italiã: vñ Dardanus fuit. r Teucri. S pro Dardano posuit. Ille em̃ venit de Italia. Teucer de Creta. Mutant em̃ poetę nomia ppinq: vt domitus pollucis habẽis. i. Castoris. Itẽ: Et mãib9 Progne p. s. c. p philomela. s Qui mare q t̃ras o. d. t. q̃ t. g. C. Quis adeo potẽs apd̃ te: vt deducat te: et penit9 seducat. Id enim est vertit de via recta: pręsertim cõtra filiã et nepotẽ: id em̃ est genitor. t Ditiõe. S. p̄tãte idest pace legib9 bello. v Pollicit9. S. pollicemur spõte pmittim9 rogati. D. Pollicit9. cõuẽit ex veteris pmissi ymo pollicitatiõis fide. Turpe em̃ est decedere de fide. Turpissimũ ei9 mutare sñiam. Quid ergo tãto deo: p̄serti vbi filię nepotisq; vertat' incõmodũ. x Genitor. D. ponit p9 publicã psonã p̄rẽm: vt appeat neutrã illaꝝ decere pfidia traduci. Gẽitor. mltũ valet hęc psõa ĩ pmissis: quę nõ liberis solũ veꝝ et posteris sit pfutura. y Quę sñia. S. verecũde agit. nec ei cõuẽiebat: vt apte cõtra vxorẽ ageret apd̃ maritũ. Sic etiã r̄ñdet Iuppiter: nec me sñia vertit: q. d. quis te potior est: q te possit vertere. z Vertit. D. Cũ vas p̄tit: oĩe q̊d habet effundit'. Ergo oñdit q; Iuppiter inimica persuasiõe ita sit versus: vt nihil pietatis sit in eo relictum q̃; integram filię prestare debuit.
a Hoc. S. hac re. b Hoc equidẽ. D. dissimilandũ est damnũ: si q̊d admissum est. alterius cõmodi rõne pensat' Vñ cõpensatio d̄r veluti si in altera lance damno posito: in altera cõmodũ: par aut mai9 ponat'. C. Hoc equidẽ. A duplici loco mouet pathos: et q; in calamitatib9 maximis diutius fuerit: nã diuturnitas hoc facit: vt illud: Septẽ illũ

ꝑhibent totos ex ordine mẽses. Et ꝙ ꝑter spem cõsolatoꝝ amiserit: vt illud. O lycida viui puenius aduena nr̃i. Qđ nunq̄ veriti sum⁹. b Occasum troię. D. oñdit rē maximā periisse. Casus eni paruę rei est: vel ꝑsonę inferioris: occasus diuię rei: vl' ꝑsonę supioris: nā solē lunāq̄ occidere: & viros ꝑclaros occidisse dicim⁹. c Rependēs. S. recōpensans. Translatio a pecunia: q̄ antea pēdebat. D. Repēdens: cōparās: & exequans mala fata bonis.

d Nunc eadē. SER. qualis antea: vt longitudo temporum nihil troianis ꝓdesse videat̄. D. Nūc eadē. nō solū nō veniūt bona. ſʒ manēt mala. e Finē. S. nō regnū sed laboꝝ finē. D. Quē das fi. Quia iuppiter postulata complere: et potuit efficere ne aliquādo accideret. ꝑt & sic intelligi: Quē das finē. i. q̄ndo troiani veniēt in Italiam: aut qñ carebunt his mal'. f Antenor. S. Cur hunc solū nominat cū a Troia Capys Capaniā: Helen⁹ Macedoniā: alii sardiniā: ſm Salustiū occupauerīt: q: si ꝓditiōis argueret̄ poneret̄ simil' ꝑsona. Antenor eni et ęneas (teste Liuio) patriā ꝑdidisse dicū: quod Virg. tangit: ibi: Se quoq̄ principib⁹ ꝑmixtū a. a. Horati⁹ tñ excusans ait: ardēte sic fraude troiā. i. sic ꝑditiōe: nemo aūt excusat: nisi rē plenā suspitiōe: Sisenna tñ dicit solū Antenorē ꝓdidisse: Quod arguit: quia legatos Helena n repetentes: hospitio accepit: et vlisse sub mendici habitu cognitū nō ꝓdidit: et si sic est: augem⁹ exemplū. Si ꝓditior regnat: cur non pius. D. Antenor pot. par cōparatio a minore ad maius exaggerat mœrorē: Antenor ergo alien⁹ a necessitudie tua: homo hūilis: & depssus: manus hostiū potuit effugere. CR. Antenor. Admiror dicere Seruiū (teste Liuio) Antenorem & Aeneā ꝓditores patrię dictos fuisse. Quę eni scribit Liuius: Hęc ad verbū sunt: Satis constat Troia capta in ceteros sęuitū esse troianos: duob⁹ Aenea Antenoreq̄ et vetusti iure hospitii: & quia pacis reddendeq̄ Helenę semp auctores fuerant: omē ius belli achiuos abstinuisse. Duo ergo dicit Liuius: et antiq̄s gręcoꝝ hospites hos duos fuisse: & pacis reddendeq̄ Helenę semp auctores extitisse. in horum vtro proditionis accusant̄: An quia hospites fuerint añ bellū: nā in bello nō potuerūt: atqui hoc nō ē patriam ꝑdere: sed potius illius maiestatē ꝓpagare: an quia pacis ac reddendę Helenę ꝑ summā iniuriā ereptę auctores fuerint: cū id fuerit patriā ab his q̄ secutę sunt calamitatibus liberare: illāq̄ iusticia illustrare: cum ius fasq̄ postulent: vt raptus ac raptores repetētibus tradant̄: neq̄ verisimile est voluisse poetā eū virū: quē omni laudū genere ad diuitatē vsq̄ extollere cōtendat. vl' minimia infamię suspitione deturpare: Neq̄ cū dixit: se q̄q̄ principib⁹ ꝑmixtū agnouit Achiuis: Ostēdit illū aduersus patriā pugnasse: quod neq̄ Home. neq̄ alius scriptor vnq̄ pōit: sed amore in patriā adeo flagrasse: vt dū illā tutaret̄: vl' iter confertissimos hostes ferri nō dubitauerit. Dixit ergo: Antenor potuit: vt a maiori argumentū faceret: noīauit aūt potius Antenorē q̄ ceteros troianos: quia illi in Italiā nō puenerant: excepto Capii: qui vn⁹: vtpoto e comitib⁹ Aeneę fuerat. Quā ob rē ego is sum q libēter his assentio: q ciuē optimū eū fuisse dicūt: et de recōciliatōe inter priamū & gręcos egisse: suasoreq̄ sp reddendę Helenę se pbuisse. Glaucum filiū: quia seq̄bat̄ Paridē abdicauisse: eūdē ab Agamennone cęsum nō fleuisse. Hic capto Ilio cum nūciaretur in eū conspirari: mare cū suis cōscendit. Henetis q sub Philomene fuerant eū secutis. Itaq̄ superato ęgeo: ac Ionio: Adriaticum peruenit. ac hinc Dalmatos: Illyricos: liburnosq̄ linquens: Hinc apulos & picetos in Euganiā vēit: pulsisq̄ inde euganeis patauiū condidit: Prouintia ipa ab Heneto qa sub eo erat Henetia primū post Venetia ē appellata: nec vident̄ huic sententię contraria esse: q̄ ab Eusebio ponunt̄: q̄uis scribat Hectoris filios adiuuāte Heleno Iliū recuperasse: pulsis inde Antenoris posteris: nā potuerūt illi & fortunę auxilio: & hospitalita te Antenoꝝ intercedēte: ita sine vlla fraude patriā recuperare: vt Helen⁹ inter inimicos gręcos regnare potuit. Quapropter nō hęc scripsit Poeta: vt duos huiuscemōi viros ꝑditionis argueret: qua re nihil magis a suo cōsilio (quo auctorē romani generis illustrādū sibi ꝓposuerat) alienū esse potuit: sed vt oñderet: si antenor tanta fœlicitate in Italia sedes regnumq̄ occupauit: nullo sanguine Ioui cōiunctus: non debere ab eadē Italia Aeneā nepotē suū arceri. g Illyricos pe. S. Antenor nō Illyricū nec lyburniam venit: sed veneciam Sed inī venit qdā Henet⁹ a q̄ denomiata ē henetia q̄ deide venetia. D. Illyricos pe. Voluit demōstrare difficultatē pueniendi & ad hostiles partes penetrādi: q̄ oīa facit dictis posteri⁹ annexis. Penetrare eīn ē penitus intrare. Et sinus sunt recessus terrarū penitus remotarū: qbus causis nō potuisset euadere: si pericula extitissent: & miro verbo vsus ē transire q̄d: est sine molestia: vel impedimēto q̄ vis puenire. Et quia fontē supare difficultatē nō demōstrat: addit. Vñ ꝑ ora nouē ꝛc. Et cōmeorat tantę illū fontē virtutis eē: vt ꝑ nouē illius ora tutus transiret. C. Henetos aūt (de qbus meminit Seruius) in Paphlagonia Asiatica regione fuisse: a quib⁹ Italici oriundi sunt. Liuius et Pli. scribunt. Strabo tñ venetos Italicos a venetis Colonię populis coloniā eē censet. Alii dicūt henetos venisse in Italiam cū Antenore. Illyricos. Illyrici tenent q̄ istro sunt alpibusq̄ continua: interq̄ Italiā & Germaniā iacentia: inchoant aūt a lacu vindelicorū: & rhetorū: & roeniorū: ipsius ore ptē occuparūt Daci: q Boios & thauriscos deleuerūt. Est aūt dicta Illyria ab Illyro Poliphemi filio. h Intima. C. suplatīm ab eo q̄d est intus. i Tutus. S. Cū lyburni sint rhet: vindelici sęuissimi ppli ab Amazonib⁹ originē (teste Hora.) ducētes. Hos supauit Drusus: est ergo ad argumētū: ꝙ tutus etiam inter sęuos fuerit. k Lyburnorū. Sinus Ionicus Adriatici pars est: huius a dextra latus facit Illyriā: Sinistrū vero Italiā vsq̄ Aquileię recessus. Ad terrā illyricā insulę sunt Absyrtides: cerictica: lyburnicę. item ista tragurium: mellina corcii aquileię recessus. l Fontem timaui. SER. Circuitione vtuntur sępe poetę.: vt dicāt arcē butroti ꝓ butroto: sic hic fontem tymaui ꝓ tymauo: & paulo post: vrbē pataui ꝓ patauio. C. Tymauus fluui⁹ est Venetoꝝ: concordię atq̄ Trigestę oppidis vicin⁹: ex mōte grādi ꝑ nouē ora effusus: amplissimū añ alia fontē facit: ex q̄ tandē vno alueo fluēs in Adriaticū exit mare in sinū trigestinū ait. Florēti⁹ boccati⁹: Strabo vero nō ꝓcul Aquileia: q̄ Venetias regionē terminat. Dyomedis tēplū est port⁹. Tymau⁹ et luc⁹ miro decore: Septē assunt fluuiatilis aq̄ fōtes mare irrūpentes: lato & ꝓfundo sane fluuio: Reliq̄s vno accepto: salsas hr̄e aq̄s: Polybius scribit: Locūq̄ ipm maris fontē et matrē ab incolis vocari. Tymauus. vt ait Posidonius: et mōtibus delatus decidit in ꝓfundū: deīn intra terrā absorptus stadiis circiter. cxxx. decidit in mare. m Nouē. S. multi septem dicūt: Qđ si incerta fides ē: erit nūer⁹ termiat⁹ ꝓ indeterminato. n Vasto cū mur. mon. S. nā tāta vi exit in mare: vt vicin⁹ mōs resonet. D. Vasto cū murmure m. it ma. ꝑ.

Hoc equidem occasum troię: tristisq̄ ruinas
Solabar: fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur: quē das finem rex magne laborū?
Antenor potuit mediis elapsus achiuis
Illyricos penetrare sinus: atq̄ intima tutus
Regnā lyburnorū: & fontem supare timaui.
Vnde per ora nouē vasto cū murmure mōtis

It mare proruptū:& pelago p̄mit arua sonāti.
Hic tamen ille vrbem pataui:sedesq3 locauit
Teucrorū:& genti nomen dedit:armaq3 fixit
Troia:nūc placida compostus pace quiescit:
Nos tua ꝓgenies:cœli quibus annuis arcem.
Nauibus (infandum) amissis vnius ob iram
prodimur:atq3 Italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos:sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum fator:atq3 deorū:
Vultu quo cœlum tempestatesq3 serenat
Oscula libauit natę:dehinc talia fatur.

Vt fons solo vocabulo reuera sui abundātia in terris pelagi faciē ostēderet. Repete ergo:potuit hostes euadere:potuit penetrare sin⁹ illiri:potuit superare.fi.ty. o Mare.S. Historiam tangit. Nam fluuius hic ab incolis mare vocat̄:vt ait Varro. p Proruptū. S.i.effusum fluēs:et melius est q̄3 pręruptū. Bene aūt diffiniuit:ꝙ largus fons sit solutum mare. q Pelago.S.aquarum abundantia. r Premit.S.populat̄. s Hic.S.in difficili loco.D. Hic sc3 in regionibus hostilibus:& per om̄s difficultates Ergo vnū aduerbium et ꝓnomen graue pond⁹ doloris adiecit: ille minoris dignitatis:cur tantū fœlicitatis adeptus est:vt tutus transierit: tutus ꝑuenerit:tut⁹ vrbē suis condiderit tut⁹ nomīe troiano vocitari indigenas fecerit:tutus arma troiana id est victa in eorū ꝑtib⁹ fixerit:q̄s nō cōstat victores fuisse. t Pataui.S. Patauiū vł a padi vicinitate:quasi padauiū vel a greco πετεσθαι id est volare:quia capto augurio sit conditū:vel ꝙ vrbem ibi condiderit:vbi auem telo petiuerit. v Sedesq3 locauit.S.Ex votis suis mouet īuidiā:ꝙ id sit cōcessum Antenori quod ipse desiderat.

x Et genti nomē.S.q̄d victori Aenee nō cōcedit̄ ꝓhibente Iunone:contra quā oblique loquit̄ respectu mariti. Hi autem prīmis tēporibus a duce Antenoridę dicti sunt.
y Armaq3 fixit.S.Nā finita milicia siue gladiatura tēplis arma suspendebāt Horatius.Veranius armis hercul' ad postē fixis. z Compostus.S. cōpositus ꝑ sincopē. a Nos.S.tanq̄3 vna de troianis loquit̄.D.Nos.transit ad comparationē. b Tua ꝓgenies S.Epexegesis est:vt ast ego que diuū in.re.D.Tua ꝓgenies.interpretatio est. Tua:quia deus:homīes in ꝑtāte habes:Apud quē priuilegium primi gradus habere debem⁹:dū spe ꝓmissoꝝ ducimur:naues amisim⁹:et ꝓmissam Italiā tenere nō possumus. C.Nos tua ꝓge.Per cōtētionē qui color rhetoric⁹ summā vim orationi affert: Est enī huiuscemodi:Antenor vir nulla cognitiōe aut affinitate tibi cōiūctus:in Italiam incolumis venit: & sine difficultate vrbē condidit: in qua cū suis in summa trāquillitate degit:Nos autem qui tua ꝓgenies sum⁹:post diuturnos grauissimosq3 errores & multa pericula:in ea terra quā fata concesserūt consistere nō possumus.Nos : admiscet ꝑsonā suam:nā cum filius ex mr̄is visceribus sit:nihil euenit nato:quin idē & matri nō eueniat:quinetiā dolentius ī filio q̄3 in se damna sentiunt mr̄es. Maximopere igitur mouet Iouē cū ostendat se Iouis filiā iisdem calamitatib⁹:quib⁹ Aeneas p̄mi. c Cœli.C.Quid grauius accidere pōt:q̄3 illis qui iubēte Ioue tanto deo cœlū sperabāt:nūc terras denegari:Est autem maximū pathos cū aliquid p̄ter spem euenit:vt alibi demonstrauim⁹. d Annuis.S.quia nutu ꝓmittit. e Infandum.S.pro infande:vt miserū septena quot annis:& toruum repente clamat.figura hęc in qua nomen pro aduerbio ponitur Poetica est. Oratores tn̄ nō vtunt̄. Infandum tamē hic potest esse interiectio. dolentis.
f Vnius ob iram.DONA.Optime ad finem oratiōīs reseruauit:ne si inter initia dixisset:offensus Iuppiter sororis & coniugis iniuria alienaretur:nec etiā nomē Iunonis posuit:vt sine offensa ad iniuriaꝝ numerum perueniret.

CRIS.Vnius quasi diceret:Etiam si plures irati nobis essent:nedum vna:tamen contra tua iussa nullum efficacem conatum habere deberent. g Prodimur.S. Porro damur:Alias multa significat. Ergo vt quid prodimur hic significet explanaret:addit:Disiungimur Italis oris. h Disiungimur.CRI. miserum non tenere Italiam:sed miserius adeo longe remoueri:vt omnis spes potiundi eripiatur i Hic.SER.id est talis:vt. Hunc te euryale aspicio. C.Hic pietatis.h.Cum validis iam argumentis occupauerit mentem Iouis. ad postrema grauissima interrogatione vehementer vrget: vt nō solum personam deę ad deū agat: sed licentius filię ad patrē:& ea interrogat:ad quę aliter q̄3 ipsa velit Iuppiter responderc non possit.
k Honos.S. Secūdum artem est honor:arbor:lepor:& est or breuis. Poetę autē mutant in os longam:Hoc quidē h3 ratio:sed in hoc loco absq3 metri necessitate honos dixit Salustius. etiam pene vbiq3 labos posuit: melius est seruire regulę.
Sic.SER. Hoc est per naufragia.
m In sceptra repo.S. ad imperia reseruas: aut antiqua licentia est communiū prępositionum.
n Olli.S.modo tunc: Pronomē em̄ nō ponitur cum nomine,sed pro ipso nomīe:alias olli ꝓ illi:vt Olli dura quies o &.f.u.somn⁹.
o Subridēs.SER.Lętus erat & qualis solet esse cum facit serenum:dant enim Poetę elementorum habitum numinibus:vt supra de Neptunno dictū est. DO. Olli subridens:vt ven⁹ lachrymis anteq̄3 loqueretur:significauit dolorem internum:& quid dictura esset. Sic Iuppiter statim debuit hilaritate vultus & osculo & prima parte orationis demere angorem filię: nec oportuit eam circuitione deferri. Subrisit risu vtitur vt eam exhilaret:sed subrisit:vt maiestatem seruaret ex modestia. Nam satori hominum:& deorum turpis erat plenus risus. Subrisit vt partem daret Troianorū casibus:partem reseruaret illis: quę erat promissurus. CRIS. Subridens.optimum temperamentum:non solum quia tantę maiestatis non erat profusius ridere:verum quia vt hac modesta exhilaratiōe spem auxilii pręstabat:sic solutiori risu contēptum ostendisset: p Vultu quo cœlum .D.talem qualem habet cum elementa tranquillat
q Serenat.S.caret prīa ꝑsona:vt fulmīo:pluo et sim̄ia:nisi loquat̄ tal' qui p̄t:vt si Iuppiter dicat:ego sereno.
r Oscula.D.Signū optimū cum beniuolentiā suā osculo publicat:Dehinc ondit signa ista:nō frustra fuisse pręmissa:q̄ veneris metū leuarent. s Libauit.S. Leuiter tetigit. Est aūt osculū dare:religiōis:suauiū voluptatis. Teren. O thais meum suauiū. t Parce metu.SER. Cum arguimur in causis primo nos purgari oportet:& sic ad actionem descendere: Ergo ante obiecta purgat Iuppiter deinde ꝓmittit. Parce metu.dimitte metum:vt parce verbis. DO. Parce si solum hoc dixisset:abūde suffecerat ad demulcendum animum:reddit enim securam & nihil immutatum esse demonstrat. Dat autem huic Poeta personam regis:non patris: de futuris enim non nisi deus loquitur: Ergo cytherea dixit:& non filia & tuorum & non nostrorum.

v Cytherea. S. quę grece ei dipthongon hñt latine in e. ꝓductum couertuntur. Ergo κυθερεια Cytherea ὡς Μηδεια Medea Quę aūt dicit Iuppiter ad absolutióe3 antedicto rum ptinet. Ergo qm̄ dixerat tristior: nūc dic̄ parce metu. C. Cytherea. Venus a cytheris insula dicta est. Est autē Cythera īsula e regione Lacędemonis: locus cōtra spartē bellū gerētibus apprime aptus: de q̄ insula dixit Chilon Spartanus vir sapiens p̄stare lacedemoībus illā demergi q̄ꝫ extare. Venus prima coeli & diei filia fuit ex Ioue seu li bero amorē geminū: et grās genuit. Filia coeli: qa suo coe lo affixa est: & diei quia lucid⁹ est planeta. Geminū amo rem. s. castū & lasciuum. Grās q̄ sine amore non sunt. Ven⁹ secūda ex virili lib⁹ coeli nata ē. Saturn⁹ em̄ (vt ait Hesio.) accepta falce a m̄re: q̄ illū vlcisci cupiebat ex īsidiis virilia amputauit coelio: ex eoꝶ sanguineis guttis terra gi gantes erynes & nym phas melias genuit. Viri lia aūt in mare ꝓiecta: & fluctibus agitata spumā fecerūt: ex q̄ venus creata est. Vn̄ et a virilibus quę μηδεα dicuntur philome dea: a spuma vero quę αφρος appellatur aphro dite dicit̄: & quia e mari primo cytharis insulę ad hęsit ac mox in Cyprum ꝓfecta est: cytherea ac cy progenia dr̄. Tertia autē ven⁹ Iouis et Dianę filia ex q̄ est Aeneas. antiquis simū aūt illi templū asca lonę vrbis Syrię fuit. nā quod in Cypro est: hinc venisse Cyprii volūt: q̄d autem in Cytheris Phoenices: qui ex hac sunt ędificarūt: Hoc Scythę qui Syriam inuaserunt cum rapuissent. Ve nus i eos foemineū morbū immisit: vocat̄ ab assyriis mi litia. arabes alitam. Persę mitram noiant: ait Herodotus. Venus latine dicit̄: vel q̄ꝫ ad omia animalia veniat: vel q̄ꝫ per eam omia veniant: id est oriant̄. Venerē giginēdi vim dicunt. Si autem ad historiam referas: dicunt Cretensis Iouis illā filiā fuisse: et qua ętate: & quibus sacris nuptię sint celebrandę inuenisse: ac primū in Sycilia iuxta Ericē nauigasse: deinde in Paphum cypri: et in īsulā Cythereā: & in Asiā et syriā: ait Diodor⁹. Est p̄terea stella venus in tertio coelo amoris reconciliatrix: et apprime salutaris: ꝓ pter optimū in ea ꝯtēperamentū hūoris et caloris. Solus planetarū excedit zodiacū duob⁹ gradibus. Nunq̄ꝫ a sole discedit vltra. xlvi. gradus: qm̄ illū subsequit̄ motu natu rali: antecedit aūt motu ꝓprio planetarū q̄ est ab occiden te in orientē contra motū firmamēti: appet in occidente post occasum solis. Et dr̄ hesperus: siue vesper: qn̄ aūt cō tra apparet i oriente an̄ ortū solis: et dr̄ Lucifer: et iubar. Plinius aūt apud gręcos Pythagora auctore Parmeni des dep̄hendit eūdē esse Luciferū et hesperū inducit amo res musicę: et versuū domicilia sua sunt libra et taur⁹ ma net in vnoq̄ꝫ signo. xxxix. dies: et p̄ficit cursum trecētis et quadragintaocto dieb⁹. x Manent tibi fata. D. hoc sat erat: sed vt satiaret quod afferebat: addidit immota. Deinde enumerat specialr̄ q̄d generalr̄ clauserat. Rn̄det em̄ querimoniis veneris. Nam cū illa dixiss. Cunctus ob Italiā terraꝶ claudit̄ orbis: hic dicit: cernes vrbem. Et ad id coeli: q. a. a. y Immota. S: quia dixerat q̄ te sen tentia vertit. Et stoyce p̄transitū ponit nō mutari fata: nā fati īmobil̄ ratio est. z Tuorū. S. Troianoꝶ. a Ti bi. S. non ꝓpter te: sed vacat: vel tibi quasi q̄ tua sunt. b Vrbem. S. aut moenia Lauini: aut Romam: quia cū

proprietatē detrahimus q̄d magnum est intelligimus: vt si dicā lego oratorē: intelligo Ciceronem. Et ne sit lōga expe ctatio adiicit: et. por. l. m. aut subtrahat: & atq̄ꝫ p exege sim erit vrbē. i. ꝓmissa. l. m. c Sublimē. S: ad sydera coe li. ꝓpter illud Coeli. q. a. a. Aeneas em̄ f̄m q̄sdam in Nu micū flumē cecidit. Ouid. aūt in coelū raptū asserit. Estq̄ꝫ Iuppiter indiges dictus. d Magnanimū Aeneā feres ad sydera coeli. D. Vt aūt aptiorē faceret: generalitatē ad dit fatorū dispositionē. Tangit aūt gesta ab Aenea ad Cę sarē et tēpora cęsaris: q̄ scribenda cū ꝓposuisset morte p̄ uentus: nō impleuit. Breui igit̄ orōne securā facit venerē: longo deinde ordine futu ra explicat. nō eni ociose audisset venus q̄ ptineret ad gaudiū: nisi pri⁹ amo tus esset metus. Sic Terē: vbi inueniā Pamphilum vt metū in q̄ nūc ē adi mā atq̄ꝫ expleā animū gaudio. e Hic. S: Or do est. Hic gerit ingēs. b. in. i. f Fabor. S. Excu cusat q̄stionē futurā. Et quasi dolenti veneri vera dicit. Sed aliter loquit̄ cę teris diis p̄ntibus in deci mo. Abnuerā bello Ita liā concurrere teucris. D. Fabor em̄ Archana fato rū quę nulli fas est nosse cōmēdat sensib⁹ filię: et se illicite facere demōstrat: vt cognoscat illa beniuo lū studiū patris: Et dicit Tibi: quia filia es: quia sol licita es: quia nolo te ve xari angoribus: Tu do cta tuorū fata letaberis: g Remordet. S. Sollici tat. Teren. Parpari refer to quod illam remordeat. h Arcana. SER. secre ta: Vnde arca et arx: quasi secreta. i Bellum. DO. Pro ponit curam belli: sed bona ventura ꝓmittit. Mortē aūt Aeneę q̄d erat triste subticet. k Italia. S. in Italia. Sic nō ante Tyro despectus iarbas. i. in thyro. nam si aduer bialiter dixisset: posuisset tyri. l Contēdet. S. incōgrue consolabat̄ bella prędicens nisi in victoriā poneret. m Mores et moenia. S. Hysteron: protheron. Primo em̄ ciuitas: deide mores ponūt̄ ¶ Mores: leges. n Tertia dū. S. Rhetorice ne breuę esset si trienniū diceret tp̄a diui sit in spēm. o At puer. S. Prudēter exitū Aeneę osten dit: et tacuit: dicēdo filiū p⁹ea regnaturū. ¶ Cui nūc co. ait Cato Aeneā cum patre ad Italiam venisse. et propter inuasos agros contra Latinū et Turnū pugnasse: et in eo bello peperisse latinum. Turnum aūt auxilio Mezencii bellū renouasse: in q̄ Aeneas Turnusq̄ꝫ pariter rapti sunt: migrassecq̄ꝫ in Ascanium & Mezentium. eosq̄ꝫ singulari certamine concurrisse: victoq̄ꝫ Mezentio Ascanium esse coeptū: Iulum uocari a prima barbę lanugine: quę victo rię tempore illi nascebatur. Nam Ascanius ab ascanio Phrygię flumine dictus est: deinde Ilus ab Ilo rege. Ergo nunc dum gerit bellum ab hac historia ita discedit Poe ta: vt sępe ostendat poetice: & non per ignorātiam disce dere. Sic & cum dicit: de Anchise quo magis Italia mecū lętare reperta: Nam amphiboloice ostendit Anchisen ad Italiam venisse. Eodem pacto etiam fingit Aeneā condi disse Carthaginem: cum sexaginta annos ante vrbem Romam condita sit. Et inter excidium Troię et ortum Romę. ccc. lx anni interfuerūt. D. At puer. Ostēdit quod optabile est Aeneę: non externū: sed filios successuros eo fęliciorem: vt non triennio: vt ipse: sed triginta annos sit regnaturus.

p Cognomen. S. magis ꝓprię dixisset agnomen: S3 ad

Parce metu cytherea: manent immota tuorū
Fata tibi: cernes vrbem: & promissa lauini
Moenia: sublimemq̄ꝫ feres ad sydera coeli
Magnanimū Aeneā: neq̄ꝫ me sententia vertit.
Hic (tibi fabor enim: qn̄ hęc te cura remordet
Longius & voluens fatorū arcana monebo)
Bellum ingens geret italia: populosq̄ꝫ feroces
Contondet: moresq̄ꝫ viris: & moenia ponet:
Tertia dum latio regnantem viderit ęstas,
Ternaq̄ꝫ transierint rutylis hyberna subactis,
At puer Ascanius cui nunc cognomen Iulo

Additur: Ilus erat dum res stetit Ilia regno.
Triginta magnos voluendis mẽsibus orbes
Imperio explebit: regnumq́ȝ a sede lauini
Transferet: & longam multa vi muniet albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub hectorea: donec regina sacerdos

familiã que inde Iulia dicta ẽ respexit. D'cim' autem: nomẽ est mihi. Cice. Ter. Ecyra nomẽ ẽ huic fabulę. et Cice: Salust. cui nomẽ obliuionis cõdiderãt et Ciceroni: vt cui Remulo conomẽ erat: & Ciceronẽ Aeneadasq́ȝ meo nomen denomĩe fingo. Rectius tñ vtimur datiuo.

q Magnos o. S. Tres sunt anni: lunaris trigĩta dierum. Solaris duodecim mensiũ. Et magnus q̃ ſm Ciceronem in Hortensio. xii. milia annorũ: & quingẽtos qnq̃ginta q̃tuor cõtinet. Sed hoc loco dicet magnũ cõpatiõe lunaris: vt alibi. Interea magnũ sol circũuoluit annũ. Annus dicit̃ quasi anus. i. annulus: q̃a in se redeat: vt: Atq́ȝ in se sua p̃ vestigia vertit̃ anus. Vel ab ανανεουσθαι. id est ab innocatiõe. r Voluendis. S. volubilibus.

s A sede lauini. S. Vitãs eñ nouercalẽ inuidiã deserto lauino albã lõgã condidit: ab alba porca & situ longo dictam.

t Vi. S. Nũc virtute alias multa significat.

v Hic iã trecẽtũ. S. vsq́ȝ ad ortũ vrbis romę. Nã ipsa quadringẽtos regnauit. Hinc dixit: donec regina sacerdos: ip̃a aũt ad regnũ hostili p̃ueñit a q̃ ẽ diruta. D Hic iã trecen. Post triẽniũ Aeneę. xxx. Ascanio: & ccc: hectoreę genti dantur.

x Totos. S. sine intermissione: y Regnabit̃. C. Refert Liui' albã longã nomẽ sumpsisse: & ab alba porca: cui' nomĩe condita est: & a situ vrbis: q̃m in montis iugo in lõgitudinẽ porrecta sit: & condita esse ab Ascanio Aeneę filio: Sȝ vtrũ ab eo quẽ ex Creusa ĩ phrygia an ab alio quẽ ex lauina in Italia generat ambigit̃. Tñ ita sequit̃. Is Ascanius q̃cunq́ȝ sit matre natus abundãte lauini m̃ltitudĩe albã condidit: atq́ȝ inter Lauinũ et albã triginta interfuere anni. Sylui' deinde narrat Ascanii filius casu q̃dã in syluis natus. Is Aeneã syluiũ creat: inde latinũ Syluiũ: a q̃ aliquod Colonię deducta: prisci latini sunt appellati. Mansit deinceps Syluius oĩbus cognomẽ alba ex latino ortus: et ex alba atis & Atę. Capis ex Capii: Capet' ex capeto. Tyberinus q̃ in traiectu fabulę submersus nomẽ suũ flumini reliq̃t. Et tyberino oritur Agryppa. & ex Agryppa Romulus: q̃ fulmĩe ictus periit: ex q̃ est Auentin': a q̃ mons auentinus: quia in illo sepult' est nom̃ sumpsit. Auẽtini filius Porcas est: qui munitorẽ creat & amuliũ. Amulius Numitorẽ: cui regnũ legatũ erat: q̃m grãdior esset natu pellit: filiũq́ȝ interemit: & filiã vestalem virginẽ facit: quę grauida facta matrẽ: siue q̃ ita crederet: siue vt quia deus auctor culpę honestior eẽt: patrẽ nũcupat. Eius partu natus est Romulus & remus. Hęc L. i. Dionysius aũt Halicarnaseus refert Ascaneũ Creusę filiũ: q̃ antea Eurilõ vocabat̃ Albã condisse. Erat Aeneę & alter filius: sed ex lauinia: Hic Sylui' vocabat̃ q̃m m̃r Ilia metuẽs p̃uignum: illũ clanculũ in syluis alendũ curauerat: tradens illũ Tyrrheno pastori: quẽ latino sciebat fuisse acceptũ. Mortuo ãt Ascanio certabãt de regno: Hic Syluius: & Iulus ascanii filius: sed p̃p̃lus litẽ diremit: Syluiũq́ȝ regnare iussit. Iulo aũt regni loco sacrã q̃ndã p̃tãtem attribuit: honorẽ p̃icul' imperii vacantẽ: Quẽ idem Diony. scribit in domo Iuliorum: ad suã vsq́ȝ ętatẽ durasse: in q̃ Cęsar mirifice floruit. Regnauit aũt Sylui': vnũ de triginta ãnis: syluius Aeneas filius, xxxi. Latinus. li. Alba. xl. Capis. xxviii. Post hũc ponit Dionysius regnasse Calpetũ annos tredecim Tyberiũ octo. Agryppã triginta tres. Post hunc loco Romuli ponit Alladiũ tyrãnica violentia virũ: qui deos cõtemnens fulminũ & tonitruũ imitatiõib' se deũ credi cupiebat. Verum Imbribus & fluminib' in eius domũ cadentib': & lacu: iuxta quẽ hitabat in eius domũ exũdãte: cũ tota domo absorptus est. Auẽtin' regnauit ãnos. xxxvii. Porcas vigintitres. Amulius q̃ fratri regnũ eripuit duos: & q̃draginta regnauit annos. Eusebius ait Ascaniũ Albam condidisse: anno mũdi vigesimoseptimo sup̃ quatuor milia: & regnasse annos. xxxviii. Capim. xxviii. Calpetũ. xiii: Tyberiũ. viii. Agryppã. xl. Aremulũ quẽ alibi Remulum vel Romulũ. xxxix. Auentum. xxxvii. Porcã. xxiii. Amuliũ xliiii.

z Annos. S. ãni certus mod' apd̃ solos ęgyptios semp̃ fuit: alię gentes dispari nũero pari errore nutabãt. Archades eñ triũ mensiũ habebãt ãnũ. Arcanes sex. Reliq̃ gręci. cccliiii. dierũ Romul' roman' ex decẽ mensib' instituit ãnũ a: Martio initiũ sumentẽ. confectũ ex. ccciiii: diebus: Numa deinde Pompilius addidit q̃nq̃ginta mox etiã vnũ diem ad honorẽ imparis numeri addidit: Verũ cum sol. ccc. & sexaginta q̃nq́ȝ dieb': ac quadrante zodiacũ cõficiens annũ faciat: sicq́ȝ deessent xi. dies anno: ac q̃drans: grecorũ q̃dã ĩstituerũt: vt octauo q̃ȝ ãno nonaginta dies ĩtercalcarent̃: diesq́ȝ illos υπερβαινοντας et mẽses εμβολισμους appellarẽt. Romãi ãt alternis ãnis binos & vigẽos alternis ternos et vigẽos intercalabãt. Vñ octauo ãno q̃tuor actis intercallatiõib' p̃pter illũ quẽ addiderat. Numa octo dies superãt. Itaq́ȝ errore cognito ĩstituerẽt: vt tertio q̃ȝ octennio nõ nonaginta: sed sexagĩta sex intercalarentur remotis vigintiq̃tuor dieb': q̃ totidẽ annis affluebant. Intercalatio aũt fiebat post vigintitres diẽ februarii interminalib' sacris pactis: deinde reliqui: q̃ erãt quiq́ȝ religiõis causa post intercalares ponebant̃: ne Martius a Februario disiungeret̃. Fuit etiã tp̃us in q̃ intercalario religionis cã sublata sit. Quin & sacerdotes ĩ fauorem publicanorũ nũerũ dierũ modo augebãt: mõ diminuebãt. Cęsar aũt ad verũ cursum solis annũ redegit: consumpt's his diebus quib' cõfusionẽ facerent. Itaq́ȝ fuit ille annus. ccc. xliiii. dierũ. Voluitq́ȝ eẽ ex. ccc. lxv. diebus: & q̃rto q̃ȝ ãno p̃pter q̃drantẽ sup̃abũdantẽ diẽ intercalari iussit. Annum romãi a bruma: Hebręi ab equinoctio verno. Gręci a solstitio. Aegyptii ab autũno incipiũt: ait Isidorus: atq́ȝ hęc de solari ãno. Est et ãnus lunaris triginta fere dierũ: Est & ann' magn': qui ĩplet̃ q̃tienscũq́ȝ oẽs planetę ac oẽs octauę sphere stell' eodẽ redierint: vñ a principio mũdi motũ incoeperũt. De hoc spacio varię apud priscos fuerẽt opiniones. Tñ Andalo & Paulus florenti' eũ ex. xxxvi. milibus annorũ c̃stare dixerẽt: q̃m grad' in coelo. ccc. ac. lx. sunt & stellę fixę: nõnisi centẽnis ãnis singlos grad' cõficiũt: quap̃pter totũ coeli spaciũ minori tp̃e p̃agrare minime p̃nt.

a Regia. S. regis filia. Sic de pasiphe Magnũ reginę. s. n. m. a. DO. Regina. Quę q̃uis geminos pariat: ad vnũ Romulũ ĩperiũ p̃uenturũ ostendit: & parricidũ occultat: & Romãos a romo appellatũ iri: qui tanta sint foelicitate regnaturi: vt nullis alterorũ regum temporũ terminis claudantur. b Sacerdos. SER. Amulius & Numitor fratres fuerunt: sed Amulius fratrem regno repulit. Filium interfecit: filiam vero illã veste sacerdotem fecit. Ex hac mars geminos Romũ et Remum suscepit. Amulius eos cũ matre in Tyberim deiici iussit: et illa fluminis vxor facta ẽ. Hinc Oratius. Vxorius amnis dixit. pueros Fastulus pastor sustulit. & Accatę laurentię nutriendos dedit. Sed cum hęc meretrix esset: fingitur alupa nutriri. Quia ille lupę vocantur: & loca illarum lupanaria. Vel quia lupa Marti consecrata est, Vnde martius a stabulis rapuit lupos. Hi cęso Amulio regnum auo restituerunt: ac Romam: condiderunt a Romo: qui deinde blandimenti causa Romulus dictus est, nominatam. Viderat prior Remus sex vultures: Romus autem posterior: sed duodecim: quę res bellum creauit: & Romus extinctus est.

c Grauis. S. grauida: vt non insueta graues tem. pa. fe. d Fuluo tegmine. S. vtebat̃ pelle lupe: more pastorũ. cur aũt nutricis pelle vtebat̃: vel ad imitationẽ Iouis: q amal theę capræ nutricis suę pelle vtebat̃. vł excusat̃ falsitate fa bulę. e Excipiet gentẽ. S. cœso remo cuius cęde cum pe stilentia exorta esset: fuit oraculum placandos esse suos manes. Ergo agenti aliquid Romulo: semper sella currulis vacua cũ reliqs insignibus regiis iuxta ponebant̃: vt pari ter imperare viderent̃. f Romanosq;. S. non Romam.

saris tempora facta. Et cęsarem ita amplificaturũ Roma num imperiũ: vt nihil relinqret q̃d nõ se subactũ fateret̃. q Phthian. S. Achillis est patria. C. Pars Thessalię au stralis est: in qua Thetidis fanũ prope Pharsalum veterẽ & nouũ est iuxta magnesium pelagus. Strabo. r Clarasq;: S. ꝓpter agamennonẽ: cuiᵘ fuit patria. s Mycenas. C. Peloponeso est vrbs condita a Perseo Io uis & Danę filio. t Nascetur. S. cõtra illud. Certe hinc Ro. Et omnis intẽtio poetę ad Augusti laudem tendit: vt in sexti Cathalogo & in clipeo appet. Iuppiter au tem et obiecta purgat et aliquid pollicetur. v Pulchra. S. allusit ad venerem. D. pulchra opti ma & honesta: vt nõ cor poris sit: sed originis.

vrbis eñ illius verum no men: nemo vel in sacris enunciat. Vñ Tribu. ple: vt ait Varro: id ausus no minare in crucẽ sublatᵘẽ. Hoc nec Higiniᵘ de situ vrbis loqns exprimit. g Metas. S. ad terras metas. Ad tpa aũt ãnos retulit: nam sine lauino et albę fato: romanis ęterni tatẽ tribuit. C. Metas sic dicta est meta: vel quia sit posita in dimenso spa cio. Vel quia illã metiant̃ quadrigę. Est autẽ termi nus ad quẽ curritur: et cũ illuc ꝑuentũ sit: necesse est vt circa ipam flectantur. Hinc Iuuenał. Per quem magnus equos atucę fle xit alumnus. Et Statius. Flectere si posset circum compendia metę. Et Vir gilius in. v. Hic viridem Aeneas frondente ex ilice metã. Constituit signum nautis pater vñ reuerti. Scirent & longos vbi cir cumflectere cursus. ponit tamen pro omni termio. h Quin. S. minᵘ est etiã. Planum autem q̃n etiã. i Aspera Iuno: S. Tole rabilius maritus vxorem criminatur q̃ alius. DO. Aspera iuno. Apte ponit quod venus vnius ob irã dixit. ergo tantã fœlicita tem pollicet̃: vt acerrima inimica posito odio futu ra sit. k Terras. SER.

Marte grauis: geminã partu dabit ilia prolẽ.
Inde lupę fuluo nutricis tegmine lętus
Romulus excipiet gentẽ: & mauortia condet
Mœnia: romanosq; suo de nomiẽ dicet.
His ego nec metas rerum: nec tempora pono:
Imperiũ sine fine dedi. quin aspera Iuno
Quę mare nũc: terrasq; metu: cœlũq; fatigat
Consilia in melius referet: mecumq; fouebit
Romanos rerum dominos: gentemq; togatã.
Sic placitũ: veniet lustris labentibus ętas:
Cũ domus assaraci: phthian: clarasq; mycenas
Seruitio premet: ac victis dominabitur argis.
Nascetur pulchra troianus origine cesar:
Imperium oceano: famã qui terminat astris.
Iulius a magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo spoliis orientis honustũ

x Cęsar. S. C. Iulius Cę sar. Et cęsar dicit̃ q̃ cœso matris ventre natus est. Vel q: anus eiᵘ manu sua in Aphrica elephantem: qui punica lingua Cęsar appellat̃ cecidit. C. Cęsar: Non hic primus Cęsar co gnominatus est. Nam et in Iuliorum familia plę n te hunc: Cęsares fuerũt. Et Plinius libro vii. ait. Auspicatius ene cta parente gignuntur: si cut Scipio Affricanus pri or natus est: primusq; cę sar a Cęso matris vtero di ctus. Helius autem Spar tianus scribit: primũ qui Cęsar appellatus sit: no mẽ accepisse ab elephan te: qui maurica lingua cę sar dicitur in prælio a se cę so. Vel quia mortua mr̃e cęso ventre sit natus. Vel quia magnis crinibᵘ vte ro materno sit effusus. Vel q̃ oculos cęsios habue rit: Habuit aũt originem Iuliorum domus a regi bus albanis: qui a Iulo Ascanio sunt. Nam Are mulus siue Remulus filium habuit Iulium: vt placet Eu sebio: qui fuit proauus Iuli proculi: qui cum Romulo Ro mam commigrans Iuliam gentem fundauit.

Sic alibi. Absumptę in teucros vires cœli. q. m: l Metu: SER. Nam supra: Id metuens: m Consilia. S. Quia bello punico secundo romanis placata fauere cœ pit. n Gentemq; togatã. S. Bene: quia omnis sexus et conditio toga vtebat̃. Nam illã fœmias habuisse cicladũ & ricini vsus oñdit. Ricinus ex eo dicitur: eo q̃ post terga reiicit̃. vulgo mauorte appellat̃. ¶ placitũ vł fa tis vł mi hi. C. Togatam. sic Laberiᵘ poeta licentiã & libidinem vt tollam petis: togatę stirpis. o Lustris. S. q̃nqnnariis. Nũerat aũt ab olympiadibᵘ: quia nõdũ erat Roma et cõ sules. Lustrum aũt dictũ est: q̃ post qnquenniũ vnaquę q; vrbs lustrabat̃. p Domus assarici. S. familia troia na. Assaracus eni Capym. Capis Anchisen: & ille Aeneã genuit. Vñ romani. ex qbus Mumius Achaiã vicit. D. Cũ domᵘ assa. Extremus cumulus letitię: vt q ad tpus vi ctores erant: his q̃s vicerant: seruituri essent. quod est plus q̃ Antenorẽ inter victores populos consedisse: & ꝑ me dios Achiuos prolapsus esse. Verum quia hęc in honorẽ Cęsaris scribebat: aperuit quod in posterioribᵘ fuisset scri ꝑ turus. nisi mors ꝑuenisset. Nam post mortem Turni se quebat̃. xxx. ac. ccc. annorũ gesta: ac deinceps vsq; ad Cę

y Imperium. S. ad laudem q̃ixit. Vel historia est. Nam & Britanos qui in oceano sunt vicit. Et cum post mortẽ ludi funebres ab Augusto adoptiuo filio celebrarentur: stella medio die visa est. Vnde ecce dionei processit cęsaris astrum: z Iulius a magno. S. Sicut Alexãder. Et pom peius. DO. Iulius cęsar trahens nomen demissum: in tan tum autem domiturũ omnes gẽtes vt existentibus triũ phis eiᵘ: pax dehinc & fides ꝑpetua ꝑmaneret. a No men. C. In cęsare nomẽ fuit. in Ascanio vero cognomẽ fuit: nam a lanugine qua primũ eius genę vestiri cœperant: di ctus est Iulus. Est autem Iulus dissyllabum nomen. Sed metri ratione fit dieresis in prima syllaba: & efficitur tris syllabum. b Cœlo. S. id est in cœlum. c Spoliis ori tis. S. victo pharnacę mytridatis filio. Hic in oriente est: Nam ægyptus in qua vicit Ptholomeũ me ridiana est regio. d Honustũ. S. Oneratus est quocũ q̃ pondere pressus ab onere. Honustus autem is cui onᵘ honori ab honore dictus.

e Accipies.S.Nam post mortē Cęsar meruit arā fastigium:flaminē. f Secura.C.Pollicef:nō solū fugā periculorū: verū etiā vacatiōem curarū. g Hic q̄q̃.S.vel sic Romulus v l melius sicut Aeneas. Quoq̃ em ad similitudinem ponit.Vt tu quoq̃ littoribus nr̄is æn.
h Votis.S.ad vota vel in votis. i Tum.S.cesare consecrato regnante Augusto. k Cana fides.S.vel q̄ ī canis hominib⁹ inuenit.Vel q̄ manu albo pāno inuoluta illi sacrificat:vt oñdat fidem debere esse secretā.Hora.Et albo rara fides colitur velata pāno.C.Cana fides. Cana:quia q̄ fidē seruat: non mutaf:sed constāter in amicitia perseuerās: in eaq̃ sine aliqua nouitate cōsenescit. Fides hęc duplex est. Alia ei dr̄ a fidendo:quia per eā cōfidim⁹ aliquid futurū.Hęc autē vna est ex trib⁹ illis theologicis virtutib⁹.Alia autem quam Cicero fundamentū iusticię nuncupat: diciturq̃ fides: q̄ fiat q̄d dictū est.Iusticię em̄ partes sunt:Religio: innocentia:pax:cōcordia: pietas: integritas:& vindicatio. Integritas aūt est iusticia quę rerū constātiā dictorumq̃ veritatē inuiolabiliter conseruat.Fides est integritas q̄ dictorū conuentorū cōmuniter vl̄ specialiter cōstitutorū intemerata veritas custodit.Verū de iusticia latius paulopost. l Et vesta.S. Vesta religio est:quia nullū sacrificiū fit sine igne.Vnde et ipsa & Ianus omnib⁹ sacrificiis inuocanf.Vesta aūt dr̄ vl̄ ἀπὸ τῆς ἑστίας addito digamma : vt Enetus.venetus: vel q̄ variis sit vestita florib⁹.Est em̄ terra quā ignē hr̄e nō dubiū est. m Remo cū fratre.S.multi intelligunt id q̄d dixim⁹:Romulū post cęsum frēm omibus gemis visum esse . Vnde est:Vident vt gemię stent vertice criste. Sed esset aut iteratio sup̄ dictorū:aut ordo p̄poster⁹ . sip⁹ Cęsarē Romulū repetit . Constat p̄terea Iani templū pa tuisse sub Romulo: Alii volūt p hos Romanos intelligi: sed si Quirin⁹ Augustus:pro Remo erit Agryppa.qui sororē Augusti duxit vxorē:& cū eo pariter bella tractauit: Vnde est:Parte alia vētis & diis Agrippa secundis: Nam per adulationē tria noīa Octauiano obtulit populus Ro. Quirinū.cęsarem Augustū.Ille aūt ne vno accepto partē quę aliud afferret:lederet:omnib⁹ diuerso tēpore vsus est: vt ait Suetoni⁹:& Virg.in Georgicis.cum de Gangaridis populis iuxta gangē ab Augusto victis ītelligeret dixit.Victorisq̃ arma Quirini.Nam Remū p Agrippa ponens poetico vsus est more:vt nomē ex vicino sumeret.Dicit ergo cū cœperit Iuli⁹ Cęsar cœlū tenere patratis oībus bellis Iura dabūt August⁹ et Agrippa.Roul⁹ āt Quirin⁹ dict⁹ est q̄ hasta vtebat:q̄ lingua sabina curis dr̄:& est telū longum.Vn̄ est securis: q̄si semicuris : Vel quia grece κοίρανος rex dicitur:Constat aūt grecos fuisse Romanos :vel p̄pter generis nobilitatē.Mars em̄ cū sęuit gradiuus:cum tranquillus Quirin⁹ dicit:vnde duo habet templa:alterū ī vrbe:q̄d Quirini est:aliud extra vrbē in apia via p̄pe portam q̄si bellatoris & gradiui. n Iura dabūt. D.i.leges Romuli perdurabūt:Et deniq̃ cessura omia mala fœlicitate Cęsaris dixit:furorē.s.& bellandi necessitatem.
o Dirę.S.cum apertę sint. p Cōpagibus.S.Compages & ambages antiq⁹ē in usu:Vn̄ gtūs ambagis & cōpagis.nā cōpago & ambago vsurpat.vnde nō dr̄ ambiguis & cōpaginis.C.Cōpagem & cōpaginē dixerit Ouidius.Atq̃ ita depositis calamis compagine terrę.Et Seneca in ep̄lis compaginē dixit. q Claudenf belli portę: S.Templū āt hoc ter est clausum:primū regnāte Numa: secūdū post bellū punicū secūdū. Tertiū p⁹ bella Actiaca ab Augusto gesta:q̄ tū tēpore flagrauerant bella ciuilia: Vn̄ ait furor impi⁹ intus:Aperiendi aūt vel claudēdi ratio fuit hęc:Romulo cōtra Sabinos pugnāte:cū iā vincerētur Romani calidā aquā ex eo loco scaturisse dicūt:q̄ Sabini fugati sunt. Hinc ergo mos deductus:vt pugnaturi tēplū aperirent in eo loco cōstitutū ad spem pristini auxilii. Alii dicūt Romulū & Tacium hoc tunc icto iā fodere edificasse:Propterea q̃ Ianū duas habere facies:Quasi oñdat duorum regū coitionem : Vel q̄ ad bellū ituri debent de pace cogitare:vel q̄ meli⁹ est: q̄ ad p̄lium ituri optent reuersionē.C.Belli portę. Scribit Piso in annalib⁹: edificatū tēplū a Numa pompilio inter Romanū boariūq̃ forū Iano:fuisse etab eo istitutū:vt ei⁹ porta clausa pacē :apta bellū significaret. Clausa est ter primo suo tpore.Secūdo in primo bello punico a luctatio finito. Tertio sb̄ Augusto finitis bellis ciuilibus : Ian⁹ vt refert Macrobius:siue sol:siue mūdus puteť ab eundo dicif quia mūd⁹ sp est in motu: appellaf q̃ Ianus.Itē p̄gemin⁹.Itē Iunoni⁹:qa kalendarū est princeps q̄ Iunoni dicatę sūt. Vnde illi vt ait Varro duodecim arę pro.xii. mensibus dicatę erant.Dicif consiuus a conserendo:scilicet propaginē generis hūani.Item Quirin⁹:quia belli sit portus. dr̄ patultuis & clausini⁹:quia bello salus eius pateant:& pace claudātur.Volebāt Romani in bello Sabino q̄d raptis virginib⁹ gestū est portā q̄ erat ī radicib⁹ collis viminalis:deinde ab euētu Ianualē vocatā claudere:sed cū ter clausissent:et totidem sua sponte pateret:armati ingressum custodiebāt: Mox cum audirēt ab alia parte suos a Tatio fugatos: fuga arrepta custodiā deseruerūt:Erant irrupturi Sabini:cū ex templo p hanc portā magna vis torrentiū scatētibus vndis erupit:& multas cateruas hostiū:aut feruētib⁹ aq̃s vstas aut vasta voragine deuoratas ferūt.Hinc mos mā sit Iani ianuā in bello ad auxiliū patere. r Furor impius.S.p̄pter bella ciuilia contra brutum & Cassiū in philippicis:& contra sex.Pompeiū in Sicilia. s Superarma.S.s̄m antiquā licentiā:hodie tamen in & sub cōmunes sunt : subter vero & super accusatiue sunt:Sic clam & post prius cōmunes naturā mutarunt. t Nodis.S. non centū nodis:sed cathenis:quia circūlocutōe significāuit.nam cathenę pl̄s nodi sunt.

Accipies secura:vocabitur hic quoq̃ votis.
Aspera tum positis mitescent secula bellis.
Cana fides:& vesta:remo cū fratre quirinus
Iura dabunt:dirę ferro:& compagibus arctis
Claudentur belli portę: furor impius intus:
Sęua sedēs sup arma:& centū vinctus ahenis
Post tergū nodis:fremet horrid⁹ ore cruento.

v Et maię.S. Mercuriū p circūlocutionē. Cic.ī li.de natura deorū plēs ponit Mercurios:Sed in deorū ratiōe fabulę seq̄ndę sunt:nā veritas ignoraf:Simr̄ etiā allusit poeta:quia p caducttatores.i. internuncios pax fieri solet. D. Hęc ait & Maię. Exposita futurorū p̄missiōe:puideri securitas debuit:ne naufragi ī terris alienis:& in q̄bus inimica regnabat.Iuno aliquā violentiā paterenf. Procuratur aūt Troianis securitas: p duos:quorum alter auus. alter affinis est. Nam Maia Mercurii mr̄ Troianorū generi nectebatur.Debuit ergo ad effectus implendos talis mitti persona.q̄ p̄ceptorū auctoritate duplici rōne ducta:celeri⁹ maturaret alarū iuuante subsidio.C.Maia fuit filia Athlantis:Sed de ipso eiusq̃ natis ī Georgi.dixim⁹.Ex Maia & Ioue natus est Mercurius:cū ex eodē Ioue:atq̃ electra natus etiam Dardanus:ergo vtraq̃ ab origine coniunctus erat Troianis Mercurius.Et quia ex Ioue nat⁹ esset et Aeneas Iouē auū habebat:Et quia ex Maia q̄ Electrę soror esset: ex q̄ erat Dardan⁹. Itaq̃ nō solum:quia nuncius est deorū mittendus erat Mercuri⁹. verū etiā quia cognatus Troianis pro illorum salute laboraturus esset. De Mercurio autem dicemus in quarto huius voluminis.

¶ Hęc ait: & maię genitum demittit ab alto:
Vt terrę: vtq̧ nouę pateant carthaginis arces
Hospitio teucris: ne fati nescia dido
Finibus arceret: volat ille per aera magnum

x Vt terrę. S. propter illud: Hospitio ꝓhibemur harenę. y Vtq̧ nouę. D. quia nouitas regni cū cta habet suspecta: vt ipse res dura & regni nouitas m. t. c. m. Vel lege vt terrę carthaginis & nouitas ędificiorum pateat teucris: solus autem Iuppiter ministro Mercurio potuit prestare: vt inimicos suos Carthago susciperet: sed omia cū celeritate erant agenda: q̄ breui sermone est amplexus. Terras aūt dixit: ne in regionib⁹ Carthaginis: aut in littoribus a gentibus vexarentur. Nouas arces. Etiam sic accipimus: ne Carthaginem incogniti venientes aduersa paterent. z Pateāt: S. ꝓpter illud. Cunct⁹ ob italiā terrarū clauditur orbis. C. Pateant: vt q̄si vrbe penorū ꝓ sua vtantur teucri. a Carthaginis: C. cū stupore ꝓnūciatur: q̄i dicat vrbis oīno inimicę: & ꝓpter naturalē crudelitatē: & ꝓpter aduersariā Iunonē. b Hospitio. S. ad hospitium. c Fati nescia. S. non sui. Si enim exitū suū sciret magis vetaret. Sed fati. i. volūtatis Iouis. Vt fati Iunōis iniquę. Vł fati Troianorū: q nō sponte sed necessitate affricam tenuerīt. ergo vt discat Dido troianos ad Italiā tendere, Sed q̄re se Aeneę iunxit. Verū illud fuit

Remigio alarum: ac lybię citus astitit oris:
Etiam iussa facit: ponuntq; ferotia poeni
Corda volente deo: in primis regina quietum
Accipit in teucros animũ: mentemq; benignã.
At pius Aeneas per noctem plurima voluens
Vt primum lux alma data est: exire: locosq;
Explorare nouos: quas vento accesserit oras:
Qui tenãt (nã inculta videt) hoĩes ne ferę ne.
Quęrere constituit: sociisq; exacta referre.
Classem in conuexo nemorũ sub rupe cauata
Arboribus clausã circũ: atq; horrẽtibus vmbris
Occulit: ipse vno graditur comitatus achate:
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obuia sylua:
Virginis os habitũq; gerens: & virginis arma
Spartanę: vel qualis equos Treissa fatigat

furoris: non consilii: nam nec sacerdotibus hęc dicentibus credidit: Vñ est: Quid vota furentẽ: Quid delubra iuuant: d Remigio alarũ. D. Aliter eni volare non potuisset. e Citus. S. nam velox est in cursu Mercurius. f Etiã iussa. D. fructũ executiõis ĩpletę posuit. g Ponũtq; ferotia corda. D. Natura ferox in lenitatẽ mutat̃. h Poeni. S. q̃ phoenices p antistichon. i Volente deo. S. Mercurio vel Ioue. D. Volẽte deo: nã nisi dei. i. Iouis vł Mercurii iussus interesset: natura ferox imutari nõ potuit: et qa reginę partes in secundo loco posuit: correxit dicẽdo in primis. nam ipã fuit lenienda: q̃ vel incitare illos posset: vel violentiã comprimere. Et quõ fieri nõ poterat: vt eodẽ tp̃is puncto ferocitatẽ ponerent et amarẽt librauit verba: et nõ dixit amãt: sed ponũt corda ferotia. k At pius Aeneas. D. Interposita narratiõi fuerãt verba Veneris & Iouis in luctu Troianorũ: nũc ad narrationẽ redit eo vnde digressus fuerat: s. Etiam finis erat. C. At prius Aeneas: Describit pincipẽ oĩm virtutũ genere accumulatissimũ. Est em̃ & sũma diligentia: & sũma in suos caritate prẽditus: q ne noctu quidã salutis inuestigãdę curã omittat. Est et sũma prudẽtia: q et socios optĩe occultat: & cautissime ad exploratiõem rerum accedat: nec defuit magnus anim⁹: & in rebus periculosis tentãdis: exclusa temeritate fortitudo. Denicq; magna in illo apparet castitas: qui aspectu pulcherrimę virginis minime motus sit. l Per noctem: S. Decq; enim p cunctis regẽ sollicitũ esse. C per noctẽ: vt quietẽ mortalib⁹ a natura datam sibi subtrahens publicę curę inuigilet: quod Iouis apud Homerũ prẽceptũ est. ου χρη παννυχιον ευδειν βουληφορον ανδρα Nõ enim decet totã noctẽ dormire populi consultorẽ virũ. m Plurima. C. Nã nunq̃ recte consulit̃: nisi pri⁹ oẽs q̃ in cãm cadere pñt rõnes in vnũ ꝯferam⁹: ac qbusq;: vł falsis: vł ineptiorib⁹ eiectis solidas: ferasq; teneam⁹: n Vt primũ. C. optim⁹ pgressus: nã & prius consulto: & vbi cõsulueris mature facto op⁹ ẽ. Cõsuluit ergo prudẽter p noctẽ: deinde pria luce decreuit: fortiter aggredit̃. o Alma. S. q; alat. sic et alma cęres. Nã dicũt physici omĩa per diẽ crescere. Nã q̃d alibi dicit: tm̃ gelid⁹ ros nocte reponit: p miraclo dixit: vt etiã Plinius sentit. p Locosq;. S. Locos in plurali. m. et. n. generis est in singulari masculini tm̃. Sic etiam iocus iocos & ioca facit. p Accesserit. S. Prẽpositio detracta nomini dat̃ verbo: et est historologia: vt hic accesserit oras. Cũ aũt mutat̃: figura est: vt: Camarũ ad labit̃ oris p oras. q Qui teneat. S. iure dubitat: nã cernit inculta. r Exacta. S. acq̃sita. D. Exacta. pposuerat pl̃a in masculino & foeminino: Hęc aũt vt cõplecteret̃ posuit neutrũ. s In conuexo. S. Pro oeconomia: vt non terreatur veluti classis Ilionei. Conuexo: concauo. Vnde conuexũ dicim⁹ coelum: & intellige loco: vt castrorũ & campi medio: sc̃;

hospitio. DO. Classem in conuexo. Exiturus cum solo Achate: nec omnino inermis fuit: vt temerarius: nec oĩno armatus: vt timidus. vt solis igitur inquit hastilibus: & vno socio in solitudinẽ enim iturus debebat esse expedit⁹ ppter requisitiõnẽ celerem: & maturũ reditũ. Ad oĩa circumspectus socios omni cautela occultat: cui rei inseruit descriptio portus. ❡ Classem in ꝯuexo nemorũ. Quinta ergo diligentia fuit: qui nõ antea profectus q̃ sociorũ saluti cõsuluisset: Et cũ vno ad incertũ perget. Addit aliud ad laudem: a loco: tempore: & psona: Nam cũ se se foemina ad fallendũ composita sola in sylua obtulisset: mot⁹ libidine non est: q̃uis virginitas pulchritudo & vestit⁹ accenderet: accedebat ad castitatem cõgeries calamitatum: q̃ etiã libidinosos coercet. Vñ Teren. Nulla adeo ex re istud fit. nisi ex nimio otio. t Rupe cauata. S. speluñca per Periphrasim. v Arborib⁹ vm. S. i. vmbris arborũ. x Achates. S. Multi dicunt: q̃re comes sit Achates: meli⁹ tñ est vt sit a gręca Ethymologia αχος eni cura est q̃ sp comes ẽ regũ: y Bina: S. si ad vtrũq; referes: bñ dictũ est bina: si ad Aeneã bina. i. duo: sicuti duplices palmas. z Lato ferro. S. i. lati ferri. a Mater. C. Quare venus in excidio Troiano se vt deam filio ostendit: & quare hic: vt venatricẽ in nostris Chalmadulensibus expressimus: qui locus nõ te fugiat: obsecro lector: Videbis q̃ altos: quanq; pfundos sensus diuin⁹ poeta sub huiusmodi fabularũ figmẽtis abscondat.

b Sylua. S. i. υλην gręci dicunt elementorũ cõgeriem. vnde omnia creant̃: Multi volunt Aeneam in Heroscopo virginem habuisse. Bene igitur in media sylua virginis habitu venerẽ facit occurrere: quia venere in virgine constituta misericordes pcreant̃ foeminę: & viri per illas foelicitatem consequunt̃. c Os habitũq;. S. faciem & amictum. d Spartanę. S. Nam sparta habet venatrices virgines. C. Spartanę. Ex legibus lycurgi cogebãtur spartanę mulieres virilib⁹ officiis exerceri: vnde & mons in lachonia Parthenos esta virginib⁹ dictus: q in eo virgines venarent̃: Et propertius sic: huius rei meminit. Multa tuę spartę miramur iura palestrę: Sed magę virginei tot bona gymnasii. Et infra. Et modo taygeti crines aspersa pruina: Sectatur patrios per iuga longa canes. Et Plato in repubica sua ostendit: Quod si in cęteris animantib⁹ foemineus sex⁹ par virib⁹ est masc̃lino: ita & m̃lieres virilia munera obire possunt. e Threissa. S. Thracia: & est solutio: nam tressa facit sicut cressa: vt: Cressa gen⁹ pholoe: Sunt autem ab eo quod est thres & cres: Sed threyssa: qa per ei dyphthongon scribit̃: habet dissolutiõem. Chressa vero: quia scribitur per h: non habet dissolutionem. f Harpalice. S. Hęc collecta multitudine patrem suum a getis captũ celerius liberauit: q̃ de foemĩa posset credi.

Vnde fluuiū dr̄ celeritate transisse. C. Harpalice. Fabulā narrat Seruiꝰ. Sȝ etiā legit Boreę filiā fuisse Harpalicen: in qua par est rapidissimi p̄ris fuisse velocitatē. Hęc Phineo regi nupsit priuignisq; infensa fuit. g Preuertit. SER. transit et puertit dicit. h Arcum. S. vt credat venatrix ❡ Habilem. aptum sexui: Vnusquisq; em̄ habet arcū pro viribus suis. i Diffundere. S. vt diffunderet. & est greca figura: sic & magnū dat ferre talentū: inde da bibere vsus obtinuit: q̄d facere nō debemus: vt duo verba iungant nisi in poemate. D.

seriem extimatiōis quam de ea habuit. v Nāq; haud tibi vultus. CRI. Sic ait. Diua patens nemorū: nā te vultusq;: pudorq;. mortali de stirpe negant.
x O dea. S. Conclusio silogismi: qui constat ex ꝓpositiōe assumptiōe: & conclusione: nam si nec vox nec vultꝰ mortalis est: restat vt dea sit. D. O dea: cum hoc ꝓnūciatū sit: sequatur certe: an Phoebi soror. y An phoebi soror. SER. a loco & ab habitu putat esse Dianam quę syluis venatur. C. Phoebi. s. Diana quę venatrix est. Vn: Qualis in eurotę ripis: aut ꝑ iuga cynthi. Exercȝ diana choros. z Nympharū. C. ſm Aristo. moriūt tādē nymphę: sed ad plurima secula durāt. De his vero & faunis & panibꝰ idem inuenies apud Eusebiū Pamphilū.

Harpalice: volucremq; fuga p̄uertitur hebrū.
Nanq; hūeris de more habilē suspēderat arcū
Venatrix: dederatq; comas diffundere vētis:
Nuda genu: nodoq; sinus collecta fluentis.
Ac prior: heus inqt: iuuenes mōstrate mearū
Vidistis si quam hic errantem forte sororum:
Succinctā pharetra: & maculosę tegmīe lyncis:
Aut spumātis apri cursum clamore p̄mentē.
Sic venus. & veneris contra sic filius orsus.
Nulla tuarum audita mihi: neq; visa sororum.
O q̄ te memorē virgo: nāq; haud tibi vultus
Mortalis: nec vox hominē sonat: o dea certę.
An phoebi soror: an nympharū sanguis vna:
Sis foelix: nostrūq; leues (quęcunq;) laborē:
Et quo sub coelo tandem: quibus orbis ī oris
Iactemur doceas: ignari hominūq; locorumq;
Erramus: vento huc vastis & fluctibus acti.
Multa tibi an̄ aras nostra cadet hostia dextra.

Debuit venus offerre loquendi fidutiā: ne improbum videt̄ q̄d cū virgine cū sola tunc esse putaret: misceret̄ colloquiū: sed et ad fallendū quoq; ptinebat: vt nō solū specie: sed etiā sermōe imprudentes traduceret: vt ad interrogandi necessitatē venire potuissent. k Sinus collecta. S. oculos diffusa. l Heus. S. vocātis est aduerbiū. alias interiectio dolētis: vt heus etiā cōsumimus: inqt Iulus. m Monstrate. D. Interrogatio est breuissima: q̄ tn̄ necessaria ad fallendū continet: dixit: et signa: vestitus: & habitū exposuit. Breuius aūt r̄ndet Aeneas: nec tn̄ a ꝓpositis aberrat. n Errantē. SER. inuestigantē. o Succinctam pharetrā. S. Succinctam instructā: Vel secundū alios in cingulo hn̄tē pharetrā & pellē. C. Succinctā pha. & m. t lyn. Copulat diuersos casus contra consuetudinē: sed melius in aliquibꝰ codicibus legitur pharetra i ablatiuo. Eandē q̄stionē hȝ quod scelus: aut lapithis aut calidona merentem: sed & lapithas inuenitur & calidone. Item iusticia ne prior mirer belli ne laborū: sed et iusticię legit̄. ait Pristianꝰ. p Lyncis. SER. Fuit rex thracię lynx. Hic Triptolemum vt hoībus frumēta monstraret a Cerere missum suscepit hospitio: ac mox aut gloria in se migraret occidere tentauit. At Ceres irata illū in lyncē ferā varię pellis ꝯuertit: vt ipse varię mētis fuerat.
q Apri. C. a greco est remota littera. κάπρος enim dicitur. Apri semel in anno gignūt. Plurima feritas eo tp̄e in maribꝰ. Nā inter se dimicant durantes costas attritu arborum: In india cubitales dentiū flexus genuū ex rostro: totidem a fronte: ceu vituli cornua. In Arabia nullum est suilli genus. hedera apri sibi in morbis medent̄: & cancros vescendo maxime mari eiectos: ait Plinius.
r Cursum clamore p̄mentē. S. plerunq; duo diuersa in vnum exitum cadunt: vt hic vidisti: Etiam ad vocem refertur: quod ex Aeneę responsione patet.
s Orsus. S. Nunc incoepit: alias finiuit. vt sit Iuppiter orsus: & ꝓprię posuit: hic vero vsurpatū est: preteritum em̄ participiū est. t O q̄ȝ te. SER. Non dubitauit esse deā: sed quę dea sit. D. O quā te. Completo responso explicat

a Sanguinis. S. i. generis: b Foelix. S. propitia. nāȝ et qui dat: & q recipit foelicitatē: foelix dicit̄. Sic i Bucolicis. Sis bonꝰ o foelixq; tuis. Et ī septimo q̄ potui infoelix. i. aduersa Troianis.
c Leues. S. leuē facies.
d Quęcunq;. S. seu diana seu nympha. D. Quęcūq;. siue diana siue nympha: Hęc aūt Aeneę dat scientia religionū: nō enī posset aliqd diuinum intelligere in homis forma nisi quia pollebat omni scientia sacrorum.
e Quo sub coelo. SER. qua sub parte coeli. Vl̄ secūdū Epicurum qui plures posuit mundos.
f Tandē. S. vacat. Ad ornatum enim ponūtur tandem: quidē: puta: enim. dum. gentiū. locoꝝ. terrarum.
g Hominūq; locorū. S. Hypermetrus versꝰ: vna enim syllaba abundat: q quotiens fit debet seq̄ns a vocali incipe: vt hic. Sic etiam Oīa Mercurio similis vocemq; coloremq; & crines: nisi in fine fiat synerisis: vt nec cura peculii pro peculii. h Hostia. S. sacrificium quod fit cū itur in hostes: Victima aūt quod fit post victoriam: tamē licēter hęc cōfundit auctoritas. D. Multa hostia. Cogebat non ad interrogata r̄ndere: quia & ip̄a ignorantes cupiebat instruere: sed primo nō primis: sed nouissimis occurrit. Nam si oblationem sacrificii in extremo positam tacendo accessisset: cōfirmasset se deā: q̄d cōfutare festinat. C Hostia quid a victima differat: sic ponit Ouidius: Victima quę dextra cecidit victrice vocatur. Hostibꝰ a domitis hostia nomen habet. i Honore. S. id est sacrificio: & aut vult probare se nō esse numen: sed hominē: aut quia Paphię Veneri: quę in Cypro colit̄: thure tantum & floribꝰ sacrificatur. D. Tali. Nam si honorificentiā mereor tal' erit quę hominū prestanda non deo exhibenda sit..
k Dignor. S. dignam iudico: vt coniugio Anchisa veneris dignate superbo: id est dignę habitę.
l Virginibus tyriis. D. Quia venꝰ suspicari poterat; quis

bus signis illi dea se putabat. Iccirco illa conat avertere: habitus em inquit quo me deã suspicamini: nõ meus est inqt: sed oim tyriarũ virginũ: q̃ in his regionib⁹ sunt: Ergo patrius mos pharetrã et cothurnos pbet: Hoc aũt facile poterat illa persuadere: quia Aeneas se regiones: ac homines ignorare dixerat. m Purpureo. S. Pulchro: aut rosei coloris. n Cothurno. S. Calcei species est venatorii: q̃ etiam sura vincit: & aptus vtriq; pedi. vnde singulari vsus est: o Punica regna vides: S. attentũ facit. D. Pu

sectaretur: CRIST. Germanũ fugiens. Nam nisi magna iniuria coacta: patria pudicam mulierẽ relinq̃re nõ decet: Iudicant eni turpioris vite: q̃ patriã mutãt. Hinc Parmeno Terentian⁹ se facere posse dicit: cũ Thais narrat Samiã sibi matrẽ fuisse & habitasse Rhodi: quasi ex patrię mutatione impudicitię illa argueret. Hoc idem & Symo in Andria cũ exclamat. Adeo est demẽs ex peregrina. Et Cicero ad trebatium: ex Medea versus profert idem ostendentes. ait enim qbus illa psuasit: ne sibi vitio verterent. q᷑ abesst a patria.

reg. vi. breuis et concinna narratio: nõ enim debuit Aeneas sub incerto diutius teneri: & ipsa idem volebat. Respondet aũt eo ord ne q̃ interrogatur: Ille em̃. quo sub cœlo: & q. o. in. o. Hec punica regna vides: & designato loco dicit psonas tyrios inquit: & addit supioris conditoris nomen.

p Agenoris. S. quam fecerunt agenoridę. Agenor rex Phœnicum: sic illud Euboicis: cu. al. oris id est cumas: q̃s edificarunt hi q de Calcide eubo e venerunt. C: Agenoris vrbem. Poetę auctorẽ generis pro ipa gente ponunt: vt sup: Reuocato a sanguie teucri: Gen⁹ istorum sic se habet: Ex Ioue primo natus est Epaph⁹: ex hoc Belus Priscus: ex belo Aegenor: hic Phœnicẽ genuit: ex Phœnice secund⁹ Belus natus est: qui methres appellat⁹ ẽ: Huius filii sunt pygmalion. & Dido. & Anna: Eiusdem autem Phœnicis filius fuit Plisthenes:

Tũ venus: haud equidẽ tali me dignor hono (re.
Virginib⁹ tyriis mos ẽ gestare pharetrã:
purpureoq; alte suras vincire cothurno.
punica regna vides: tyrios & agenoris vrbẽ.
Sed fines lybici: genus intractabile bello:
Imperium dido tyria regit vrbe profecta:
Germanũ fugiens: longa est iniuria: longe
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sycheus erat ditissimus agris
phœnicum: & magno miserę dilectus amore.
Cui pater intactam dederat: primisq; iugarat
Ominibus: sed regna tyri germanus habebat
pygmaleon: scelere ante alios immanior omĩs

t Longa est iniuria. S. a causa ab eo quod sequit id quod pcedit. D. Longa est in. Hoc addit: quia incredibile fuerat tantã interuenisse cãm q̃ cogeret germanã dura sectare: relinquentẽ eum quẽ amare debebat.
v Ambages. S. circuit⁹.
x Sed summa se. DO. Artificiosa narratio: Nã multa ptermissurã se simulat: vt spe breuitatis attentius audiretur.
y Fastigia. S. primordia. Scit em̃ historiã Carthaginis longã. Sic Salustius. de. Carthagine silere melius puto q᷑ parum dicere. z Cui coniunx. S. Cum nomina a versibus abhorrẽtia inuenit poeta: aut ea mutatt aut aliqd inde mutilat: Nã hic sicharbas dictus est Belus Didonis pater dictus est Methres. Carthago a cartha lectũ ẽ in historia pœnorũ. D. Huic coniũx: Amoris inter cõiuges hõestas inserit causas: amabat ingt hoiem diuitem & probum: secuta iudicium patris: et

ex quo natus sicharbas: qui patri in sacerdotio successit: et Elyssam q̃ Dido a Mar o ne appellat: vxorẽ cœpit. Est ab eodem Belo Prisco alia successio: fuert em̃ sibi filii Dana⁹ & Aegyptus: Aegyptus Lynceũ genuit: qui pulso siue cę so patruo suo Danao argis regnauit: reliquitq; Abantem filiũ: q̃uis sunt qui hũc a prisco belo genitũ scribant. Ab bas genuit Iasium. Et hic Amphionẽ qui orcomeni & pili regnauit. Item Taleonem ex q̃ natus est Adrastus: ex eodem Belo Agenor est: hui⁹ filius fuit Cilix: & ex Cilice pigmaliõ orit: q Cilicona mãu Ciprũ occupauit. Et paphũ genuit: qui oppidũ de suo noie: & in eo tẽplũ veneris condidit: Cinaraq; filiũ reliqt. Hic ex Myrrha filia ab ea tñ deceptus Adonem genuit. Hec oĩa iccirco adiũxi: q̃niã multi incidẽt loci: in qbus hec nosse ex vsu erit.
q Lybici. S. Dubia dicta apit: Nã et Tyrii alibi eẽ potuerũt. D. Fines lybici. Illic em̃ occurrente pelago Affricę termini claudunt. r Intractabile. S. insuparabile: asperũ: seuum. D. Intractabile. Insupabile. meminerit ex persona sua dixisse: Studiũq; asperrima belli. Hęc est hic repetitio eiusdem rei: q̃m & dici necesse fuit: & ex alterius psona dictum est. r Imperiũ dido. D. mira breuitas: sed q̃ multa cõplectat. Preteritũ em̃ & pñs ponit. & q̃ vocaret: & quid ageret q̃ illic impabat. Cõpendii vero cã fuit: ne interrogando: respõdendoq; longũ fieret: qd mature debuit fieri. s Germanũ fugiens. S. Hoc stupuit Aeneas: Vñ sua auiditate pscribit Venus dicẽs: Longa ẽ iniuria: longe ambages D. Germanũ fugiens. Potuit eni queri q̃ cã impulsa fuerit: vt relicta patria mlier qd difficile est lõginq̃

diuitem & probum: a Sycheus. S. primã natura corripit: Sed hic ecbasim facit: licentia q̃ in ppriis nomib⁹ ẽ: in quib⁹ licet in quauis parte syllabę mutare naturã: idẽ euenit in appellatiuis si a ppriis sunt: vt Sicanio ptentã sinu que a Sicano rege est. b Miserę. S. datiui est.
c Intactã. D. Multũ enim differt inter affectũ virginis: & eius q̃ secundo nupsit. d Primis. D. nullis aliis: sed aliis. C. Primis. i. optimis: nã quę bono omine fiũt: maiorem hñt efficaciã. Vñ in Didonis cõiugio: q̃m diuortium futurũ erat: mala ponit auguria. primis optimis. Stati⁹ aduenisse ducis genero: primisq; hymeneis: Egregiã argiam: nec formę laude secundam Deiphilem.
e Ominib⁹. S. Anguriis: secundũ Romanos qui nihil sine auguriis agebant. Lucan⁹. Duce bruto & auspice bruto. f Tyri. S. aduerbiũ. D Sed regina tyri. ex q̃ intelligit habuisse spem faciendi: & factũ defen dẽdi: quia rex.
g Alios q̃s intermedius ve. fu. S. q̃si dicat: atreo & Thyeste. vel Etheode: & polynice. h Immanior scelere. DO. Non em̃ est intelligendũ: q᷑ furor medius inter Sycheum et pigmaleonẽ venit: Nam sic defendi posset Pigmaleonis factũ: si nõ voluntate sed furore peccauit: et furens fuisset Sycheus: ergo pares: quapropter pnũciandũ: vt Sycheus fuerit innoxi⁹. Pigmaleõ vero oibus aliis sceleratior: quos in facin⁹ impulit furor. Ergo aliis q i crimia inciderũt furor causa fuit aut insania: aut animi dolor: & pñt hre veniam facti. Pigmaleõ vero aliorũ cõpatiõe sceleratior ostẽditur: quia voluntate: non casu aut necessitate scelus admiserit.

Quos inter medius venit furor: ille sycheum
Impius: ante aras: atq̧ auri cęcus amore
Clam ferro incautum superat: securus amorū
Germanę: factum q̧ diu celauit: & ęgram
Multa malus simulans: vana spe lusit amātē.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis: ora modis attollens pallida miris:
Crudelis aras: traiectaq̧ pectora ferro
Nudauit: cęcūq̧ domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugā: patriaq̧ excedere suadet:
Auxiliumq̧ vię: veteres tellure recludit
Thesauros: ignotum argenti pondus: & auri.
His commota: fugam dido sociosq̧ parabat.
Conueniunt: quibus aut odiū crudele tyrāni
Aut metus acer erat: naues quę forte paratę
Corripiunt: onerantq̧ auro: portantur auari
pigmaleonis opes pelago: dux fœmina facti.
Deuenere locos: vbi nunc ingentia cernes
Mœnia: surgentemq̧ noue carthaginis arcem.

i Ille Sycheū. S. si hoc loco fm naturā ē. D. Ille. de q̄ nihil tale sperabat: ille quē nulla vrgebat inopia: qui germanā viro priuare nō debebat: q affinē seruare debuit: qui cōtra nature religionē faceret: ɔtra iudiciū patris rupto. hūanitatis & affinitatis vinculo. k Ante aras. S. pbat cur impius: quia añ aras. D. Ante aras. occidit ppter solā auariciam: cum rex nulla inopia vrgeretur: occidit innoxiū incautū sororis virū. Ergo virtute oratoria vnū admissum: quantis criminū generib⁹ aggrauat poeta: & ptes cōmunis loci ingressus: q̄ late discussit non omissa breuitate q̄ Aeneę necessaria erat: ppter tot calamitates festinanti. Ante aras: vt sceleri sacrilegiū adderet. Añ aras. id est diis spectantib⁹ qs hūana cede funestare nō debuit. C. Ante aras. Pathos a loco. sic de orpheo inter sacra deum nocturnaq̧ orgya bacchi. l Auri cęcus amore. D. vnam cām ponit a vitio nature pfectam: sed cui alia crimina adnectūtur: Nam Salust. ait: Auaricia fidem: pbitatē: cęterasq̧ bonas artes subuertit. Pro his supbiā crudelitatem: deos negligere: oīa venalia hre docuit. Auaricię ergo crudelitas comes pfidiaq̧ coniūcta: Non em pōt voto potiri nisi ad id p scel⁹ venerit: Habem⁹ exempla apud poetā: hic pigmaleōis. in tertio polymnestoris. In sexto: Qui auro patriam prodiderat: nihil autē in prima narrationis parte frustra positū est. Auri cęcus: A cupiditate eni impeditus nō considerauit: vbi: quid: cur: in quē faceret. m Clam. D. grauat factum. nullus enim clam facit nisi illicitū esse sciat. Vel clam. Ne si palā innocēs defendi possz. Ergo clam vt lateret auctor: Quis ei crederet sororis virū innoxiū amabilē: nullis īteruenietib⁹ inimicitiis ab eo cesū. n Securus amorū. S. cōtēnens: vt securi pelagi: atq̧ mei id est ɔtemptoris: vt securus erat de amore germanę erga maritū: ob quē post mortē Sychei intemptatā se putabat. Nā nisi & ipsa periret: auro ille potiri ñ poterat. Amores in pr̄ali nūero ad voluptatē: in singulari ad religionem ptinēt. C. Securus: ɔtemptor. Persi⁹. Hic ego secur⁹ pelagi: et qd pparet auster. Nā qui secur⁹ ē nō timet: q nō timet ɔtēnit. o Factum cela. D. duplici de cā. Prima ne manifesta cęde ad auctorē aliq̄ via iret. Secunda ne re patefacta potiendi viri occasione priuaret. C. Celauit. Nā facile fratri soror credere poterat. p Aegrā. S. molestam. p Multa mal⁹ simu. S. Sed quō hoc? cū alibi sit: qs fallere possit amantē: Sed oñdit nimia illius malicia: qui etiā amantē fefellerit. q Vana spe. S. dicebat enim illū reuersurū. r Amantem. C. Et pptetea reditū viri cupientē: facile aūt credūt qd cupiunt miseri. s Ipsa sed in. D. quoniā neq̧ suspitio in pigmaleonē duci ppter affinitatem poterat: neq̧ testis excitabat: posita ē imago. C. Ipsa sz in. Tragediā excitat. Mire autē & tpis et psoīis accōmodat narratio: qa cū nihil breui⁹ sit: tñ oia verisilia et apta ponūt. t Sed in somnis. S. Si ab insomnio est: erit synerisis: vt peculi. Si a sōno erit isomnis. i. dū sōnps caperet. v Inhumati. D. Vñ augeť crudelitas: q̧ cęsum sepultura priuauerit. x Pallida. D. pallentia: vt iā illū cęsum intelligat auditor. y Crudeles. S. Epitheton de causa est: nam arę pięsūt. D. Crudeles aras. hoc per verba. z Traiecta. D. hoc p visum nudat. a Cęcūq̧ dom⁹. D. Strictim ponit: q̄ sup diffusi⁹ dicta fuerat: suadet aūt fugā: qm neq̧ vlcisci valz: necee apd scelera tūtuta nō pt. b Retexit. S. oñdit qd sit nudauit. c Suadet. S. fm naturā duę sunt syllabę: mlti vero trissyllabū putant: qd si inueniať: dissolutio est: vt dicimus Aeea et Ahena. Hoc āt solū hmōi verbū in latino inuenit. d Auxiliūq̧ vię ve. D. Proposita fuga addit facilitatē in tāta thesauroꝝ copia. e Recludit. C. Nā si in pmptu fuissent: iam rapuissz illos pigmaleon: nec etiā tuti fuissēt: si ita latuissent vt tñ noti didōi fuissēt Facile enī nihil de frē suspicās illos sibi idicasset. f Igōtū. S. Aut qd ignorabat Dido. Vel tātū q̄ntū vllus vnq̧ nouit. C. Ignotū. ergo Didoni. g Quib⁹ aut odiū. S. oderant lesi: metuebāt lędendi: nō ergo volūtatē: sed odio & metu abibāt. ppter hoc in q̄rto di xit: Quos ego Sydonia vix vrbe refelli. D. Odiū: eorū q nōnullis viribus potuissent resistere. h Crudele. S. i. crudelť tyrāni p Hyppalagen. nā in tyrānū: iustū est odiū. i Aut metus. D. eorū qui aliquid crudelitatis expectarent. Ergo alii fauebāt Didoni: ne ille occupato auro fieret fortior: Alii ppter metū: qbus ferebāt occasio vt carerent feuissimi hoīs dñatione. k Paratę. DO. Si eni aliquid innouassent in nauigiis: dabatur aperta suspitio. l Onerantq̧ auro. DO. Aurū oīe & argentū iusserat tolli Sycheus: sed isti quia maior nauiū copia cū ad oīe tollendū onus fuisset: id tulerunt quod naues capere possent. Ergo relicto argento: ne totum quidem aurum naues ferre possent. m Portanť auari. CRIST. exprobratio in auariciā quę sepe impellit nos ppter questū ad scelus: ex q̄ ab euētu decepti nullū cōmodū consequimur. n Auari pigmaleōis. D. Omne illuc tendit: vt pbet q̄d dictū est. Sed quō pigmaleonis? Quia ille suas futuras cōceperat: ppter q̄d sibi ereptas iniq̄ ferret. o Pigmaleonis. S. i. qs suas esse putabat. Hinc in q̄rto. Vlta virū &c. Nā q̄ maior potuit eē pœna: q̧ aurū ppť q̄d peccauerat pdere: aliter falsū est vlta virū. ¶ Paratę. S. Nā phoenices a rege pecuniā acipiebāt: vt de peregrinis frumēta coemerēt:

Mercatiq; solum: facti de nomine: byrsam
Taurino quātum possent circumdare terga.
S; vos qui tandem: quib⁹ aut venistis ab oris:
Quo ve tenetis iter: querenti talibus: ille
Suspirans: imoq; trahens a pectore vocem:
O dea: si prima repetens ab origine pergam:
Et uacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.
Nos Troia antiqua: (si vestras forte per aures
Troie nomen iit) diuersa p̄ equora vectos
Forte sua lybicis tempestas appulit oris.
Sū pius Aeneas: raptos qui ex hoste penates
Classe veho mecum: fama sup̄ ethera notus.

naues igit̄ ad hoc paratas accipit Dido: quā cum a fratrē missi insequerēt: illa aurū in mare deiicit: q̊d illi videntes reuersi sunt. p Dux foemia. D. ad insultationē pigmaleonis dictum: vt ea duce perdiderit: qua assecuturū putabat. q Surgentē. S. erigentem se. r Noue. S. Carthago ligua poenorū noua est ciuitas: vt docet Liui⁹. r Mercatiq; solū. S ab Iarba. s. pellebat lybia Dido: itaq; callide emit tm̄ solū: q̄ntū posset bubilo corio teneri. Verū corium in tenuissimas corrigias sectum tetendit: occupauitq; stadia. xxii. Hoc breuiter tāgit cū dicit nō tegere: sed circūdare. DO. Repete. D. euenere locos: & sic ordina: Deuenere locos mercatiq; solū zc. nā edificiū institui nō potuit nisi prius empto solo. s Solū. C. Non solum terra est solū, verū quicqd aliqd sustinet aīal. Vñ et de mari solum dixit: vt: Subtrahiturq; solum. t Facti de n. S. de causē q̄litate. v Nomīe: C. aliqñ famā significat vt infra. Et nos aliquod nomenq; decusq;. x Taurino q. D. Alii dicunt pecuniam: tūc ex corio bubulo fuisse: et pecuniam dictā q ex pecore originē duceret: tantūq; fuisse in p̄cio loci: q̄ntū bouis coriū conficere potuisset: alii fraudē emptoris ponunt: qui tantū mercatus sit quantū corio bouis possit circūdari: at venditor nihil tale suspicans: arbitratus est tm̄ dedisse: q̄ntū integrum corium posset occupare. Emptores vero in tenuē corrigiā illō secantes: pl⁹ q̄ deberent occupantes: sed fabulosa sunt omīa: Nam si attendat̄ magnitudo vrbis: & quanta a Virgilio describit̄: nō poterat nisi latiorib⁹ locis condi: licet poeta hoc credibile faciat: dicendo: facti de noīe byrsa: q̊d & ligua greca. vñ fuit Dido: & punica. i. ipsi⁹ regiōis: in q̄ res est gesta: coriū significat. C. Taurino. Taur⁹ est bos nō castratus: & armenti maritus. Iuuēcus aūt q in iuniore sit etate. Vitul⁹ q adhuc nō sit p̄fectus tanq̄ puer in hoīe: sed i elephāte vitulū dicim⁹. y Circūdare. C. dupliciter dixim⁹: vt circūdo solū corio: vt hic. et circūdo coriū solo: Marcialis: q recitatur⁹ circūdat vellera collo. Hic se posse loqui: posse tacere negat. z Sed vos. D. mira breuitas interrogantis: nec fraude caret: nam conat̄ ōndere: se non esse deā: sed ñ fallit Aeneā. Nā cū magna animi laceratōe rñdet. a Tandē. S. vacat. Est em̄ natural̄ interrogatio quid: vnde: & quo. sicut in octauo. Quo tenditis: et, qui genus: vnde domo. C. Tandē nō vacat: sed significat affectū loq̄ntis: q q̄uis breuissime p̄orauerit: tñ plus q̄ vellet tēporis ɔsumpsisse dolet: Dixit ergo tādē: quia sibi nimiū tp̄s: q̄uis breue fuerit ɔsumpsisse videt̄.: nā aīo ꝓperanti nihil satis festinat̄.. b Trahēs a p. v. S. Subaudi dixit. nam q̊tiens longe rñdet: parenthesis est. q̊tiens nusq̄ eclypsis: c O dea. S. Ita p̄seuerat in sua opinione suā: vt illiq̄ñq; cōcedat: Si vestras forte p. au. t. ij. n. Vel illud est quod supiusdixit: an nympharū. s. u. Que non oīa sciunt & moriunt̄: s̄m Aristo. vt fauni & panes. D. O dea: duo dicit impedire: Vnū quia nō vacat: alteꝝ qa breuitas tp̄is narrationē expleri nō patitur: ꝓperat redire ad suos a qb⁹ in locis desertis noctu separari nō debuit: Beniuolā aūt facit & honorificā: cū deā appellat. Et attentā: cū multitudinem calamitatū suarum ꝓponit: et tñ oīnes se dicturum: rum Rñdet ad oīa: sed nō ordine: Prio em̄ rñdet secūde: Quib⁹ aūt venistis ab oris: Et q̄uis narratōe totius diei nō posse expleri calamitates dixerit: tñ breuitate mirāda labores oīm cōclusit annoꝝ. Nam dicendo nos Troia antiq: primā tp̄is partē posuit: dū aūt diuersa per equora vectos: tangit mediā. Et forte sua lybicis: ponit postremam & simil̄ ōndit: q violentia fluctuū illic appulerit: et qa cū dea putabat se loqui: cōmēdat p̄sonā suam dicendo. Raptos q. e. h. p. c. u. m. Fama medie posuit. nec dixit qua fama: nam & multi mala fama noti sunt: sed q̄ fama intelligat: ponit: cū illū religione in deos fama super ethera notos dicit: Cū em̄ laborib⁹ meis essem not⁹ toti orbi: fama nois mei sine fine decurrens ad coelum venit. d Ab origie. S. a raptu helene. e Pergā. S: p̄seuerē. i. vniuersa dicaꝫ. C. Pergere est suo ordine ꝓcedere. Ergo est: ac si dicat: ita narrem, vt nihil omittā: hinc dicim⁹ p̄gere: p̄seuerare. f Vacet: C. otium sit. Vacare em̄ ē vacuū esse: Vñ dicimus vacare imperiū: q̊d imperatore caret: & qm̄ q curis vacui sūt: ociosi sūt: dicim⁹ vacare otiosū esse: et qm̄ q̊d otiosum est: nihil q̄ agit superabūdat: dicimus vacare supfluū esse. Preterea qa quib⁹ nullū negotiū est: hi attentius aliqd aduertūt: dicimus vacare attente incūbere. quia q diligēti⁹ intendūt: vacuos se ab omī alia cura p̄ebent. Erit igit̄ sñia: Si ego ordine cūcta narrem: et tu attente audias. erit prius diei q̄ narratōis finis. g Annales. S. historia est eoꝝ tēpoꝝ q̄ vidimus: aut videre potuim⁹ dicta ab ἱστορεῖν id est videre. Annales sunt eorū annoꝝ et tēporū: q̄ nr̄a etas nō vidit. Sed cōfundunt̄: vt hic vbi annales ꝓ historia ponunt̄. C. Annales. Pontificē facit Aeneā s̄m Maronē: Nā pontificib⁹ p̄missa est ptās: memoriā rerū gestarū in tabulis conferēdi: et hoc annales maximos vocāt: q̄ a pōtificib⁹ maximis factos. Differūt aūt annales ab historia: Historia em̄ nō solū res gestas longo ordine explicat: sed etiā consilia quib⁹ geste sunt ponit: & contiones facit: & acies instruit: & situs locorū describit. Annales aūt singulorū ānoꝝ gesta indeq; ac breuissime notāt. Vñ ānales Pisonis & pictoris dicimus. Liuii aūt & Salustii historias has cronicas greci nuncupāt. Pi⁹ est eni pietas et gratū: et diligēs officiū: q̊d tribuim⁹: his q ꝓpinquitate nobis cōiūcti sunt: et patrie etiā deuotos. h Claso. S. Secundū poetas qui dicūt nocte claudi: die aperiri coelū. i Componet: S. finiet. k Olympo. C. coelo q̄si olympos. i. totū splendens. k Antiq. i. nobili: vt terra antiq. i. nobil̄: nec em̄ poterat esse noua. l Forte sua: S. casu. s. quo solet. est autē nomen a noiatiuo fors. Teren. Fors fiat. C. Forte nomiatiuū habet fors. Sponte aūt solū habet ablatiuum. m Tempestas. C. q̄litas est tp̄is: & q̄uis ꝓ tp̄is seuitiā sepius ponat̄: tñ verbū mediū ē: vt ꝓ bono capiat̄. Vt: vñ hec tā clara repente tēpestas: capit̄ etiā ꝓ ip̄o tp̄e absolute: vt sepe apud Salust. inuenies. n Oris. S. datiuus est ꝓ

accusatiuo:vt supra. o Pius.S.nō arrogātis:sed indicā um est.nō em̄ scientibus:sed nescientibus de re loquit̄:vel vt Heroes loquit̄.quibus q̄ mētiri turpe erat:tam vera re ticere.Deniq̄ vlysses quoq̄ in Home.ait suā famā vsq̄ ad cœlū venisse. p Hoste.S.optima elocutio.plusq̄ signifi cat:de plurali ad singularem transire:Hora.Et hinc multa cane apros ī obstātis plagas trudit. q Italiā quero.D. ad illud.quo ve teneris iter?Et ornaturus genus addit:q̄d non quesitū fu:rat. r Patriā.S.distinguit ab italia:nā prouintia non patria est.sed ciuitas:licet Salust.scri bat hyspaniā antiquam si bi patriā ee:sed illic ad lau dē pertinet:non ad verita tem.Tria ergo querit:pro uītiā.s.italiā:patriā: corin thū.Vñ Dardan⁹ fuit.Ge⁹ :quia ex Ioue: & Electra Dardan⁹ nat⁹:troianę gē tis auctor. t Bis denis. D.Ostēdit magnū nume rū.Sunt aūt ī dolētis ani mi excutere volumus:sepe ratim singula cogitanda. v Phrygiū S: Hellespon tum. x Conscendi.S. bene dictū.quia terra: vt aiunt physici: inferius est elementū aqua.nā conti nēs supra cōtentum est.

y Matre dea.S.Tāgit hi storiā quā poetice scribēs: non potest aperte ponere. pptēerea Luca.nō meruit esse in numero poetarum: quia hysto riā:& non poe na videt̄ componere.Nā Varro i secūdo rerū diuina rum ait.Ex quo a troia est profectus Aeneas vene ris per diē stellā semper vi disse:donec in laurentum agrū veniret.Vbi non est amplius visa:quare cogno uit terras esse fatales.Er go & alibi.Nusq̄ abero. Et iamq̄ iugis sūmę sur gebat lucifer Idę.D.Ma tre dea.libenter auditur q̄ gratias agat matri:quasi absenti. z Data fata.S.a Io ue.D.Data fata.ergo nō volūtarie a patria discesserat.Sic preterita strictim tāgit:& in presenti inmorat̄: vt maiorē moueat misericordiā. a Vix.D.ostendit quanta diffi cultate euasit.C.Vix septē.Vnus est ex locis ad captandā misericordiā cū ex ampla fortuna incolumitatē incedisse ostendimus.Sic infra.Hic finis priami.

b Cōuulsę.S.aut supersūt:vndis euroq̄ ꝯuulsę aut con uulsę vndis et euro quia supra est:laxis laterū cōpagibus: c Ignot⁹.S.deest:quasi.Nā cōtrariū dicit.fama sup ęthe ra notus.Subtrahit em̄ aīs hanc dictionē:vt medias in tererexul:at amason:Nā volsca fuit.C.Ignotus egens.sum ma in humanis miseria:in alienis terris nullius habere no titiā.Auget̄ aūt si sit egens:nā si nō augeret:non esset ei cu iusq̄ notitia necessaria ad hec duo mala ignotus:& egēs: addit̄ tertiū solitudo:cū nihil ad victū supeteret:nec inue niret̄ qui daret. d Lybię deserta.C.Pathos a loco:vt Cū vitā ī siluis īter deserta ferarū.ItēAt nos hic alii sitiētes ibimus afros. e Europa atq̄ asia.S.Aut orbē in tres partes diuisit.& absolutū est.Aut si Europā tm̄:& asiam intelligimus inuidiose loquit̄.vt venus.Cūctus ob.i.t c o quasi dicat per troiā asia careo per italiā europa.D.Euro

pa atq̄ Asia.tacuit de Affrica:quia in ipsa erat.Venus au tē sermonē interrupit:vł q̄ nouit cūcta:vel quia nō libēter audiebat:vel quia maturandū q̄m ante noctē:via mon strāda erat.C.I:Europa.Agenoris filia quā Iu piter sub forma tauri rapuit:& per mare trāsuexit.Hor.Vxor inui cti Iouis esse nescis.Mitte singultus bene ferre ma gnā disce fortunā tua sectus orbis noīa ducet. f Passa v.SER. vel propter suū:vel propter filii dolorē. g Quisquis es. S.audierat.Sum.p.Ae Sed quisquis es.q.d.etiam si hec in te non sit.sic infra.Quisq̄s es.amissos.i.n.o.g.Hoc est quacunq̄ rōne contra nos pugnaueris.D.Quis quis es.adhuc veluti cum ignoto loquit̄.

h Haud inuisus.S.Lypte te est.i.carus.D.Haud eq dē.oportet te diis cam esse: q̄m carthaginem veneris: hec em̄ verba spondebāt effectū:de quibus cōque stus erat.Nam & notitiā sui.& celebritatē:& hūa nitatem pollicet̄.

i Celestibus.S.Secūdū Pythagorā:& Plato.qui affirmant viuos superis: mortuos vero inferis ca ros esse.Vñ de pallante: Nil iam mortalibus vllis debentē.Cōtra vero Vos o mihi manes este boni,q̄ s.auersa voluntas.

k Vitales.S.quib⁹ viui mus.nā reciprocus spirit⁹ vita est:hinc Iupiter:q̄ cō stant omnia dicit̄ απο ΤΗΣ ΖΩΗΣ idest a vita:

l Tyriā.S.a colonis: m Adueneris vrbē.S. Hystorologia.C.Qui ad ueneris:p sepe relatiuū: & vim suā retinet:& quia si gnificat:sed tunc subiun ctio iūgitur:vt hic qui ad ueneris.i.quia adueneris: Sic Plautus:Aut qui con fidentior iuuētutis mores qui sciat.qui hoc noctis so lus ambulem.

Italiā quero patriā:& genus ab ioue summo:
Bis denis phrygiū conscendi nauibus equor:
Matre dea mōstrante viam:data fata secutus:
Vix septē conuulsę vndis:euroq̄ supersunt:
Ipse ignotus egens:libyę deserta peragro:
Europa:atq̄ asia pulsus:nec plura querentē
Passa venus:medio sic interfata dolore est:
Quisq̄s es haud credo inuisus celestibus auras
Vitales carpis:tyriam q̄ adveneris vrbem.
Perge mō:atq̄ hinc te reginę ad limina perfer.
Nanq̄ tibi reduces sotios:classemq̄ relatā
Nuntio:& in tutū versis aquilonibus actā:
Ni frustra auguriū vani docuere parentes:
Aspice bis senos letantes agmine cygnos
Aetherea quos lapsa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo:nunc terras ordine longo

n Perge modo.S:quasi dicat.Hec tibi sola sit cura.nā na ues liberatę sunt.D.Perge.Hortat̄:ne redeat ad suos vt.p posuerat.sed eat carthaginē. o Nanq̄ tibi.D.demit so licitudinē de sotiis:salutē ęthereo augurio nuntians:

p Reduces.S.hi sunt qui pericula euadunt.

q Versis.S.Nā qui italiā tendentibus aduersi erant:na uigantibus in Affricā fiunt prosperi.

r Ni frustra.S:vt confirmaret Aeneę errorē:ne diuinādo dea crederet̄.D:Ni frustra au.v.d.p.ordia sic.ni vani fuere parentes.i.maiores nostri:& frustra nos docuerunt.

s Auguriū vani parentes.S.Est aūt Hyppalagen.s.va nū auguriū.Vel vani parentes:qui res falsas:& vanas do cent:& sic ostendit multos decipere auguria.Alii dicūt ad nimiū affectū parentū pertinere:quo etiā vana docent filii os.C.Vani:non qui sint vani:sed qui essent:si frustra do cuissent.Sic Hor.At tu nauta vage no parce malignus ha renę.O &.m p.d,idest:qui esses malignus si parceres.

t Bis senos.D.numero nauiū coequantur.:q̄s Aeneas putabat oppressas.C.Bis senos.poetice:nā oratores non ponūt hec noīa p numerabilibus:nisi cū nominib⁹ caren tibus singulari:vt senas lrās:binas nuptias.

v Cygnos.S.Hos nauib⁹,aqlam tēpestati cōparat.In au

guriis aūt nō solū aues cōsiderantur: sed volatus in ꝑpetibus: & cantus in oscinibus: quia non omes: nec omnibus dant auguria. Columbe nō nisi regib⁹: quia nūq̄ singule volant: vt reges nunq̄ soli sunt. Vnde in sexto posuit regis auguriū. Cygni dant solū nautis. vt apparet in ornithogonia Cygnus in auguriis nautis grauissim⁹ ales. Hāc optāt semper: quia nunq̄ mergitur vndis. Et sunt letantes post pericula. Agmine impetu. s. volandi. C. Cygnos. grecum est nomē. Latine dicit olor: de hoc in bucc. x Aetherea. DONAT. vt cygni post perturbationem illatam ab aquila liberati suo ordine leti volantes terrā rapti petunt: sic tui atq̄ tempestate erepti tuti sunt. y Iouis ales. S. aquila: q̄ dr̄ dimicanti illi cōtra gigātes fulmīa ministrasse. hoc fingit: quia natura nimii est caloris: vt oua quib⁹ incūbat possit coquere: nisi admoueat gagatū lapidem frigidissimū. Hinc Luca. foeta tepefacta sub alite saxa. C. Iouis ales. Ideo Aqla Iouis armiger dicit (teste Acrone): quia cū tytanibus pugnaturus bonū augurium ab ea accoepit Iuppit. Alii dicūt eā aqlā invexillo habuisse: q̄ psuetudo apud Cretēses mansit: & inde ad troianos h̄ signū transtulisse teucrū: Inde in italiā iduxisse Aeneā: Propterea q̄ Romanos aquilam in vexillis habuisse. Refert ꝑterea Plini. aquilā solā ex auibus fulmine quod a Ioue mitti fingunt poete non tangi sicut ex piscibus solus vitulus marinus: & ex arboribus sola Laurus fulmine non tanguntur. Quapropter & tyberium imperatorem: qm̄ fulmina vehemēter timebat: semper turbatiore coelo laureā corona in capite gestabat. Alii dicūt aquilā ideo ī tutela Iouis esse: qui ether est: quoniam nulla auis altitudine volatus propinquior aetheri accedit. Ales secundum Lact. in foeminino genere pro malo augurio ponit. Hora Mala soluta naue exit alite. in masculino vero p bono. Virgi. Namq̄ volās fidus Iouis ales ab ethere. De auguriis autem & ceteris diuinandi generibus dicemus in secūdo: Loquitur aūt more Romano apud quos in maximo p̄tio erāt auspitia. Cic. de Oratore: Quid leges veteres moresq̄ maiorū quid auspitia: quibus ego: & tu cū magna salute rei publice p̄fuim⁹.
z Capere. S. eligere.
a Vt reduces illi ludunt stridentibus alis. S. Signum augurii est. b Coetu. S. aues colli longioris (teste Plinio) aut recto ordine volant. vt sequens pōdus capitis cauda p cedentis sustētet. Vñ sepe prima laborans relicto loco efficitur postrema: aut in coetu se omnes inuicē sustinent. hoc volatu litteras quasdā imitātur. Luca. Et turbata perit disp̄sis littera pennis. c Cantus. S. allusit ad nautas.
d Pupesq̄. S. naues per sinecdochen. C. Pupesq̄. Color rhetoricus traductio: vt est illud: in hac calamitosa fama: quā in aliqua pernitiosa flamma. Item intellectio. Nam posuit puppes partem nauis, p totis nauib⁹. Ceterū pubes pili sunt: q in humano corpore nascunt. hoc fit circiter quatuordecimū annū. q̄ etas pubertas dicat: hinc ipuberes: qui nondum pilis vestiunt: & puberes q iā vestiti. Et qm̄ pubes maxime circa pudebūda orit: illā p pudibūdis capim⁹. Ouid. Ipsa ven⁹ pubes quoties velamina ponit. Protegit leua semi reducta manu. e Hostia. S. p portu posuit

Aut capere: aut captas iam despectare videntur.
Vt reduces illi ludunt stridentibus alis:
Et coetu cinxere polum: cantusq̄ dedere:
Haud aliter pupesq̄ tue: pubesq̄ tuorum
Aut portū tenet: aut pleno subit hostia velo.
Perge mō: et qua te ducit tua dirige gressum.
Dixit: et auertens rosea ceruice refulsit:
Ambrosieq̄ come diuinum vertice odorem
Spirauere: pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea: ille vbi matrem
Agnouit: tali fugientem est voce secutus.
Quid natum totiens crudelis quoq̄: falsis
Ludis imaginibus: cur dextre iungere dextrā
Non datur: ac veras audire: & reddere voces:
Talibus incusat: gressumq̄ ad moenia tendit.

sed ꝑprie exit⁹ fluuiorū sunt. f Et quate ducit. DO. ne ille diceret ī noui iter. g Auertēs se. S. cū auerteret: vt. Tū prora auertit. h Rosea. S. pulchra. i Ceruice. C. Ceruix posterior ps colli est: dicta: q̄ p eā ptē cerebrū ad medullam spine dirigit: q̄si cerebri via. supbiā significat. Cic. in Verrinis ptorē tuas frangere ceruices. Hortensius prim⁹ hoc nomie in singulari vsus est ait quinti. k Ambrosie. S. aut diuine: aut ambrosia oblite. D. Ambrosieq̄ to. Sic ei⁹ come se effuderant: vt putarent ambrosia: q̄ mulieres in vngētis admiscent ꝑfuse. C. Ambrosia. apud medicos herba est. de q̄ Diastori. Ambrosia quā multi brotum: aut artemisiā vocāt: frutex est multas virgas hn̄s lōgas palmis trib⁹: et folia initio similima rute: virge sunt plene semie: vt sint q̄si acini odorē vini habentes. Nascit in Capadotia. q̄ circa se habuerit amplectit. Figūt tn̄ Poete ambrosiā eē cibū deoꝝ suauissimū: vt nectar ē potō ipoꝝ. Plato āt pōit Ambrosiā p cognitiōe reꝝ celestiū. Nectar ꝑo pgaudio: q̄d iñ pcipi⁹. l Spirauere. S. exalauere. m Defluxit. S. q̄a dixerat. Sinus collecta fluētis. n Et ve. in. S. vera optie de q̄ dubitabat. D. Et ve. Cōpletq̄ voluit. dimisit letū: et istructū: et pr̄is signs se māifestauit: et splēdore: et odore et d̄fluxu vestꝫ. C. iccesu. Deoꝝ & nobiliū est sic sup. Ast ego q diuū icedo regina. o Fugiēte: S. celeriter discedētē. p Voce. D. Qn̄ gradiēdo vel currēdo nō potuit:
q Quid. D. incusatio cōtumeliosa: sed ex affectu & religione pcedēs. Ergo mr̄ nomē tuū cōfiteri noluisti: & q̄si aliena locuta mecū: maternis verbis miserias meas nō leuasti, nec semel hoc fecisti: sed sepe. Constabat em̄ inter ipos multa & varia fuisse colloquia: in qb⁹ ille vultu: hitu: & colloq̄o mr̄is falsus est. Debuit aūt incusatio ad abeūtē nō eē lōgior: q̄ vt celeriter ad fugiētē aures puenire posse. r Totiens. S. aut κατατοσιωπωμενον, intelligim⁹ sepe eū esse delusū: vel secūdū ipm poetā q ait in secūdo. Cū mihi se nō aū oculis tā clara vidēdā. Multi tn̄ dicūt sepe in hoc loco vt in hitu: in interrogatiōe: in rn̄sione: & in auguriis.
s Tu q̄z. S. Sic Iuno: & ceteri dii nobis inimici. C. Tu q̄z. q. d. Sat est q̄ ludar ab hostib⁹. t Cur dextrā. S. Maiorꝫ fuit hec salutatio. cu⁹, cām⁹ dicit Varro Callimachū secut⁹: asserēs oēm eoꝝ honorē dexterarū cōstitisse virtute: ob quā rem hac se venerabant corpis pte. C. Dextrā. Hoc mēbrū antiqui fortitudini: & fidei cōsecrarūt: queadmodū frontē genio: digitos Minerue: Genua misericordie: aures memorie. Ergo in congressione iungunt dextre: q̄si sit pign⁹ fidei: & beniuolētie. v veras audire: & reddere voces. S. Sūt multe reciproce locutiōes: vt hic. Multe vni⁹ ptis vtriq̄ sufficiētes: vt tenemur ridiculum supfluū q̄ est dicere maturis: nā amicitiis vtrūq̄ significat: vt Frōto testatur. Alie sunt quarū vna ps plena est: at cōuerse habent aliquid supfluū: Salust. In tugurio mulieris ancille: nā si dicis ancille mulieris: supfluū est mulieris: q̄a ancilla sexū & cōditionē ponit.
v Incusat. SER. Redarguit. Incusare ꝑprie est superiorem arguere vt in Terentio. pater ad filium. Quid me incusas Clitipho. Accusare est: vel parē: vel inferiorē: vt in eodē loco vxor: quā ob cām accuser nescio. ꝑprietate aūt Terē. oībus preponitur comicis, licet in ceteris sit inferior.

HECTOR
PALLAS
ACHELLES
HECTOR

VLISSES.
TROILVS
DIOMED
RHESVS
ACHILLES
PATISILEA
MENNON
ACHATES.
ENEAS.

At venus obscuro gradientis aere sepsit:
Et multo nebulę circum dea fudit amictu.
Cernere ne quis eos:neu quis cōtingere possit:
Moliriue morā:aut veniendi exquirere causas:
Ipsa paphum sublimis abit:sedesq reuisit
Lęta suas:vbi templum illi:centumq sabeo
Ture calent arę:sertisq recentibus halant.
Corripuere viam interea:qua semita mōstrat.
Iamq ascendebant collem:qui plurimus vrbi
Imminet:aduersasq aspectat desuper arces:
Miratur molem ęneas:magnalia quondam:
Miratur portas:strepitumq:& strata viarum.
Instant ardentes tyrii:pars ducere muros:
Moliriq arcem:& manibus subvoluere saxa:
pars optare locum tecto:& concludere sulco

x At ven⁹.C.Tot⁹ locus vsq ad moliri ve morā.ex Homero est: y Obscuro aere.S.nebula:cuius diffinitio est. DONATVS.Obscuro aere.Non satis fuit verbis instruxisse filium:licet sciret omnia iam composuisse Mercurium:sed quattuor de causis texit.ne viderentur:ne tangerentur:nec interrogationibus variis detinerentur:vel veniendi causas querētes:eos qui ante noctē venire debebāt detinerent. ȝ Circum dea fudit amictu.S. Themesis est: cum secto verbo aliquid interponim⁹:vt septem subiecta trioni:sed in cōposito recte In simplicibus nimis est asperum:antiquitas tamē fecit.vt saxo cere cōminuit brum.

a Aut veniendi exquirere causas.S.Ne sępe narrando crebro paciat dolorē.

b Paphū.S.Cypri est ciuitas.C. Paphū vrbs in cypro. Cicero ad lentuliū Omnes tibi cōmendo Cyprios:sed magis paphios. Paphus cylicis a quo Cylicia denominata est fili⁹ & successor fuit.& in Cypro vrbem condidit paphon a se denominatam: & in eā templum veneri consecratum.

c Sublimis.SER. diuino incessu.

d Sedes suas.CRI.in Cypro enim colitur. Illucq primū ex mari appulisse non nulli affirmant:vnde κυπριδάρειω dicit Theocritus. & Cyprogenia etiam appellatur:Libido autem:et lasciui mores eius gentis illā sibi asciuerunt:nam virgines Cyprię non ante nubebant: q apud portum aduenas excipientes:cōcubitibus dotes lucrarentur:scriptū autem est in ea hystoria:quā prisci laciam appellant venerem artē meretriceam inuenisse:auctoremq mulieribus in Cypro fuisse:vt vulgato corpore quęstum facerēt:ne sola impudica:& virorū appetens videretur.

e Lęta.S.Veneris proprium epitheton. f Templum. C.Antiquissimū omniū quę veneri ędificata sunt tēpla fuit Ascalone:quę vrbs est Syrię.Hinc autem aiūt Cypri profectos eos esse:qui in cypro hoc templū condiderūt.Quod vero in Cytheris insula est:condiderunt Phoenices: qui & ipsi ex eadem Syria sunt:Hęc Hero. Corne.autem.Tacitus scribit templum veneris:quod paphi est cōditorem veneri anum vetus memoria tradit:fama recentior tradidit a Cynara sacratū templū:deāq ipsam cōceptam mari hic apulsam. Sed scientia aruspicū huc accitam:& paulo infra Cynarides sacerdos consulitur. Certissima fides hędorę fibris habetur:sanguinem arę effundere vetitum precibus:& igne puro altaria adolentur.Nec vllis imbribus:q q in aperto madescunt symulacrum deę non effigies humana:sed continu⁹ orbis latiore initio:tenue in ambitu metę modo exurgens:& raro in obscuro:

g Sabęo.SER.Arabico:Tres sunt Arabię.Inferior petrodes:& Eudemon in qua sunt sabei apud quos nascitur th⁹ dicti. απο του σεβεσθαι ; id est venerari ; q dii eorum thure venerentur.

h Thure calent arę:sertisq recentibus halant.SER. ppter quod dixit:haud equidē t.m.d.h.CRISTOF.Ture calent arę:sertisq recentibus halant.Thura non nisi in parte vna arabię nascuntur in monte excelso:hęc regio turifera sabai appellatur:quod misterium significat: nec arboribus ipsique sit facies constat:cum alii folia piri minora: & herbid⁹ coloris habere dicant:alii lentisco similem arborem dicunt rutilo folio:Quidam therebinthum esse:& sic putauit Antigonus allata frutice.Prima vindemia circa ortum canis est:quę maxime pregnans videtur:inciditur cortex:& exit spumam tegere palma excipiente.quod ī arbore hęret:ferro deciditur. Vnde corticosum est: legitur ex autūno:ex ęstiuo partu: hoc candidum est. Altera vindemia est:i vere ex cortice in hyeme inciso .Rursum hoc non priori comparandum.Illud carphiatum:hoc dariacū vocant: q ex eo rotunditate guttę masculum vocatur religioni tributum.Ergo sabeum tus a saba dicitur.

i Sertisq recentibus halant.SER.Sertum in neutro simpliciter ponitur. Si autem sertam dicimus intelligimus coronam:si sertos flores:vt pistinalis locus et pistinale. Recētib⁹: Laus loci qui semper flore vestitur.

k Corripuere viam interea:qua semita monstrat. SER.id est officium eundi nō enim via corripitur.

l Qui plurimus vrbi.S: id.est longus:vt cū se nux plurima syluis.

m Aspectat desuper arces.SER.dat sēsum rei insensatę:

n Miratur.DONA.ponit generaliter q omnes vię & portę feruebant: & strepitus agentium personabant:

o Molem.SER:ad ipsum refertur.

p Magalia quondam.SER.ad poetam.nam hoc non notat Aeneas.Est autem antistichon pro magaria.Magar enim lingua punica villam significat.

q Et strata viarum.C.vias lapidibus strata.

r Instant.DONATVS.itur iam per species .laudantur aūt q non inuiti agebant.

s Ardentes.S.multū festinantes:vel ingeniosi:vnde p cōtrarium dicimus segnem:quasi sine igni. Vnde cautus ingeniosus est. t Pars ducere muros. DONA.ducere ędificare.DONA.pars ducere .primo curabant:quę aduersus hostes fuerant necessaria.

v Moliriq arcem.S.molibus factis extollere:

x Et manibus subuoluere saxa.CRI.Nam in sua magnitudine fieri non poterat.

y Optare.S.eligere:vt tuus o regina quid optes.

ȝ Locum tecto:& concludere sulco.DONA.priuata ędificia curabantur.

a Sulco.SER.Fossa.ciuitas enim non domus circundatē sulco:vt alibi. Ausim vel tenui vitem committere sulco.

b Iura magistratusq legunt.S.fodiunt.D.Iura.disponit leges & honores curiales.C.Iura mgratusq optime:nam primū iura cōdēda sunt:deinde magistratus creandi q iur

Iura magiſtratuſq; legunt: ſanctuq; ſenatū:
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatri
Fundamenta locāt, alii immaneſq; colūnas
Rupibus excidūt: ſcęnis decora alta futuris
Quales apes eſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor: cum gentis adultos
Educunt fœtus: aut cum liquentia mella
Stipant: & dulci diſtēdunt nectare cellas:
Aut onera accipiūt veniētū: aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a preſepibus arcent
Feruet opus: redolentq; thymo fragrātia mella.
O fortunati quorum iam mœnia ſurgunt.

pręſint. Ius autem triplex eſt. ſ. ius naturale: ius gentiū: ius
ciuile. Naturale duce natura prouenit. Nam ꝙ vim vi repel
lere liceat: ꝙ filii alanť impulſu naturæ fit. Ius gētiū dr̄ q̊d
tacito quodā hominū omniū cōſēſu approbať: quo parē
tes: maioreſq; natu venerantur: & legatos incolumes eſſe
volumus. Ciuile vero eſt: quod ſibi vna quecq; ciuitas ſan
ciuit: vt ius ciuile Atheniēſiū: Spartanorū. romanorū. Sed
vt iuris ciuilis Romanorū originē proſequar Romulus cū
in triginta curias populum diuiſiſſet: leges tulit: quas curi
atas appellauit: tulerūt &
ſequentes reges: quas om
nes (quoniā a Sexto papi
rio ſuo ordine in vnū vo
lumē redactę ſunt) ius pa
pirianū appellarunt. Verū
vt de multis pauca dicam
Lex fuit a Romolo lata ꝗ
omnem poteſtatem ꝑ oē
tempus vitę patri filiū cō
ceſſit ſiue coercere: ſiue ver
berare: ſiue vinctū ruſtico
opę detinere: ſiue mallet ēt
occidere. Lex autem Nu
mę ita fuit. Si pater filio ꝑ
miſit vxorem ducere: ſacro
rumq;: & pecuniarum le
gib⁹ futurā ampli⁹ nō po
teſtatem eſſe vendendi fili
um patri: quod nō ſcripſiſ
ſet: niſi prioribus legibus
filios vēdere patri licuiſſet:
Inuenies & alias regū Ro
manorū leges: apud Dio
niſiū alicarnaſeū. Exactis
vero regibus lege a tribu
nis lata omnes leges exo
lueręt: ac deinde ad multos
annos conſuetudine poti⁹
ꝙ lege v.xit. Po. Ro. Inde
creati ſunt decem viri an
no vrbis altero & trecenteſimo: qui conquirerent leges a
gręcis ciuitatibus: quas in decē tabulas eburneas perſcri
ptas in roſtris poſuerunt: fuitq; illis ius ſine prouocatione
eo anno: vt leges corrigerent: & ſi quid videretur adderent.
Vnde ſequenti anno alias duas addiderunt tabulas. pro
ptereaq; fuit duodecim tabularū liber. Harum ferendarū
auctorem dicunt fuiſſe Hermodorum quendam epheſiū
in italia exulantem. Hinc autem exorta eſt prudentium in
terpretatio: & diſputatio fori: hęc interpretatio ſine ſcriptis
proprium nomen non habens: ius ciuile diciť. Inde ex his
legibus eodem fere tempore actiones compoſitę ſunt: qui
bus inter ſe homines diſcreparēt: quas ne pro ſuo arbitrio
homines inſtituerent: certas: & ſolennes eſſe voluerūt: hęc
autem pars iuris: legis actiones appellantur. Scientia tam
interpretandi: & actiones apud collegiū pontificum erat:
ex quibus conſtituebatur quis quoq; anno pręeſſet. hęc
conſuetudo annis fere centum durauit. poſtea cū Appius
Claudius propoſuiſſet: & ad formas redigiſſet has actio
nes. C. Flaui⁹ ſcriba ei⁹ & libertini filii ſubreptum librum
populo tradidit. vnde meruit Tri. ple. ędilis ac ſenator fieri:
hoc quoq; ius flauianum dixerūt. Inde ſext⁹. Helius alias
actiōes compoſuit. & hoc ius Helianum dictum eſt: Inter
cedente deinde diſcordia ſeceſſit populus: & ſibi iura con
ſtituit: quę plebiſcita dicuntur. Inde cum tātum populū
coire difficile eſſet: cura ad ſenatum reiecta: ſenatus conſul
ta facta ſunt. c Senatum: C. ſecūdę declinationis anti
quitus fuit Plau. in caſſina ſede eccū ſenati colūnę pręſidi
um populi. Senatus ab eo quod eſt ſenex: & natu. vt pla
cet Ciceroni: nam maiores natu in eum ordinem eligebā
tur. d Portus effodiunt. S. i. cothona faciūt. D. port⁹
& hoc ad ſalutis ſubſidiū. e Alta theatri. S. hinc futu
ra magnitudo oſtendiť. D. Alta theatri poſt ea quę ad ſalu
tē: & honorem pertinent proſpicit voluptatibus ꝓpter ſcę
nas: quod non fit niſi in otio ciuitatū: quod Aeneę erat ne
ceſſariū. C. Theatri. de hoc dictum eſt in geor.
f Colūnas. D. vt non ſolū theatri geſta: verū aſpect⁹ opis
iuuaret. g Scęnis. C. ꝗuis gręcū nomen ſit: & apud il
los ꝑ H ſcribatur: tamen latini per œ diphtongon ſcribūt.
g Apes. S. Tertię declinatōīs genitiu⁹ plīs ī iū: & um exit.
Sed tū pro noſtro arbitrio cū nominatiuus ſingularis fit
in n & s: vt amans amantiū dicimus. Si aūt fuerit in er: &
ur: vt pater: et murmur tā
tum in um. Cętera nomīa
auctoritate firmamus: vt
apis apiū: vl' apū. D. apes
Ponit apum comparatio
nē: quę & induſtria: & la
bore: & ęquitate operis: et
cōcordia excellentes ſunt:
& quę fucos animal non
ſolū iners: verū etiā vorax
a ſedibus pellant. C. Qua
lis apes. Duę ſunt compa
tiones apud Homerū: alte
ra apiū: altera muſcarum.
Elegantiſſimus aūt poeta
muſcarū cōparationē tan
ꝙ ſordidiorem nuſq; po
nit. Apiū vero veluti ele
gantiorem elegit: eamq; ex
actius proſecutus eſt. Ho
merus em̄ vagas apes po
nit. Maro vero vt rem pe
nitus exprimat induſtrio
ſas laborioſaſq; effigit. ne
q; potuit ex brutis eligere
animal quod magis rem
exprimeret. Duo em̄ ſunt
genera inſectorū: quę ad
humanā induſtriam: atq;
ad rempub. proximę acce
dūt: formicę: atq; apes: ſz
formicę ſtatum popularē imitanť. Apes autē regiū: et mo
narchicū: nam regē habent: cuius iuſſu omnia agūt. Qua
propter optime pœni ſub didone regina ſe ſūma cū indu
ſtria exercentes: apibus comparantur: de his abunde dixi
mus in georg. h Noua. S: quia etiā adulta: & p̄ceps in
ueniť. i Florea. S. pro florida. k Rura S. a gręco per
apherisin. Illi em̄ αρουρα. l Exercet. S. fatigat.
m Sub ſole. S. in ſole: vt infra. ſub ingenti templo.
n Gentis fœtus. S. Ad laudem apiū pertinet: vt latius pa
tet in georg. o Liquentia. S. defęcata: & pura. nā durio
ra meliora ſunt. p Stipant. S. denſant. Tranſlatio eſt a
nauibus. in quibus ſtupa interponitur vaſis quā ſtipā di
cunt. q Diſtendunt. S. implent vt dēſo. d. p.
r Nectare. S. melle propter ſuauitatis ſimilitudinem abu
ſio facta eſt. s Cellas. S. pro fauorum cauernis. Traxit
a reponendi ſimilitudine: vel a cęlando. Vnde cellā appella
runt. t Ignauū. S. Sine induſtria. Nā gnauū induſtriū
appellamus. v Fucos. S. Secūdū Pliniū apū ſunt mul
ta genera. Apes tn̄ oriunť de bob⁹: fuci de equis: crabones
de mulis. veſpæ de aſinis: fucus ſecūdū Marcū Aemilium
maior eſt ape. C. fuci maiores ſunt apib⁹ ſed ab illis nouiſ
ſime tāq; a ſectis: ipfectę veluti apes ſine aculeo ꝓducūť ſe
rotinus fœtus: & quaſi ſeruitia verarꝫ apū: adiuuant tn̄ cir
ca fœtū multū ad calorē adiuuāte turba: verꝫ cū mella ma
tureſcere cœpunt: abigūt eos apes: m'tęq; ſingulos aggreſ
ſę interimūt. x Pec⁹. S. oīe aīal eſt q̊d hūana lingua:
& effigie caret. Hor. Oīe cū ꝓthe⁹ pec⁹ agit altos. vi. mō
y Preſepib⁹. S. aluearиis. z Feruet. S. cū celebrať. Cōtra fri
get cū ceſſat dicim⁹. a Fragrātia. S. cū īcēdiū ſignificat ꝑ
l ſcribiť: q: ē a flatu l' a flāma: cū odorē: q: fracta re maior
eſt ꝑ r: pœnorꝫ ꝗ labor: opi apū: cuſtodia littorꝫ expulſiōi
fucorꝫ ꝯpāť. b O fortūati. S. q iā faciūt q̊d ipe deſiderat.

D. O fortunati:nõ inuidet alienę fœlicitati:ſʒ ꝓſequitur laude quaſi diceret. Qñ ego ad hãc fœlicitatẽ pueniã: an vrbe: an vmbra nihil refert. c Suſpicit. S. miratur:vt deſpicit contẽnit:vel alta aſpicit. d Per medios. S. figura eſt: nam planũ fuerat:mediis ſe infert. e Lucus. S. vbicũ ꝗ lucũ ponit Virgi. ſeqꝛ cõſecratio. ſic In. vi. Nulli certa do mus lu. h. o dicitur lucus ꝙ nõ luceat:& nõ ꝙ ibi ſint lu mina cauſa religionis. f Vmbra: S. Vł ſextus caſus eſt: vel ſm Probum genitiu⁹:ſicut Saluſt. frugũ pabuli lętus ager. g Quo primũ. S. quo ſimł. nam ſecũdo ad affricã nõ venerẽt. D. Quo primũ:vt ſup ꝑ cygnos demõſtrata fuerat fœlicitas:ſic nũc per pœnos qui tẽpeſtate vexati. huc incolumes venerunt: & fũdamẽta fodiẽtes ca put equi iuenerãt: ſignũ habuerũt:vt i bellicis co piis eẽnt futuri copioſi. g Effodere. S. Hiſtoriã per trãſitũ tangit. Dido ꝑ inſulã quandam Iunonis tranſiens:accepit oraculum. & ſacerdotẽ ſecũ abduxit:parũ illi credẽs Carthaginem ꝓmittẽti: quo cũ veniſſet:ſacerdos effoſſo. laco caput bouis inuenit hoc diſplicuit:qa ſp ſubiugat⁹ ẽ:alio loco effoſſo:caput eq̃ inueĩt q̃d placuit:nã q̃uis ſubiugẽt tñ bellicoſũ aĩal eſt. ita vt quia concordes iugũ ſubeũt:ſit ſpes pacis:illic igiẽ tẽplũ Iunonis factũ: ergo fertilis ꝓpter bouis omen: & bellicoſa ꝓpter equum futura erat. h Monſtrarat. S. Monſtro dederat. i Facilẽ victu. S. Per bouem. k Hic. D. Oportuit enĩ deam in eo loco habere honeſtiſſimã ſedem:in q̃ virtutem ſuę maieſtatis oſtenderat. Et cum nõdũ ꝑfectũ eſſet:tanta reuerentia colebatur:vt & donis copioſum eſſet:et dea ipſa pñs eẽ crederetur. l Templũ. C. quaſi tectũ amplũ. Varro autẽ dixit a tuendo. Hinc cõtẽplor:& addit triplex eſſe tẽplũ: a natura vt in cœlo:vt:Contremuit templũ magnum Iouis altitonãtis Ab auſpiciis in terra. A ſimitudine ſubterra:ut Se. in Andromacha. acheruſia tẽpla alta ora ſaluete: infra templũ illud quod in aere ab augurib⁹ deſignatur: quattuor habet partes:Siniſtrã ab oriente:dextrã ab occaſu:anticam a meridie:poſticã a ſeptẽtrione: Et quia ꝙ primũ aues templũ ingrediebanẽ:auguriũ captabãt:dictum eſt extemplo. i. ſtatim. hoc igiẽ ſecundũ eſt templũ. Tertio quod homines deo conſtruũt. m Sydonia. S. Tyria: n Numine diuę. SER. aut numen pro ſimulacro: q̃d aureum velit fuiſſe:Vel oſtẽdit plenum fuiſſe preſentia numinis templum. o Aerea. SER. Vel quod ęs magis in vſu haberent veteres: vel ꝙ religioni magis eſſet aptum. Nam flamen duobus ęreis cultris tondebatur. Vel ſignificat ſecula aerea:qui hoc tempe:vt ait Heſiod. fuerunt. CRI. Aerea. ęs primũ metallorũ in vſum veniſſe: multis cõiecturis facile crediderim:naturã habet ſtipticã: Vnde ſquamas eius medici adhibent remedio contra putredinem:Qui vero in metallo ęris morantur. ſemper ſanitate oculorum pollent:vt ait Macrobius. Aura enim quę ex ęre procedit in os incidens haurit:& exſiccat quod male influit. Ariſtoteles autem ait:Vulnera ex ęre minus eſſe noxia:ꝗ quę ex ferro:Poeta vero aerea hic dixit:q: ad rem diuinã pleraq̃ aerea adhibenẽ:pręcipue in ſacris lunę:quibus aut deuouere:aut pellere aliquos morbos volebant. Vnde Plautus mecũ habet pagu s morbum ęs:et Sophocles. Medeam inducit q̃ herbas nocuas:auerſa ſecat:et ſuccum i cados æneos fundit. Et Virgiliꝫ. Curetum ſonitũ crepitantiaq̃ ęrea. Et carmini⁹ ait:Tuſcos aereis aratris ad condendas vrbes: vt in ſacris tageticis apparet eſſe vſos: Sabinoſq̃ ęneos cultros ad tõdendos ſacerdotes facere. Aes dicitur etiam cuprum. Et ſecundum Ariſtotilẽ cõponitur ex ſulphure et argento viuo vt alia metalla:Sed tunc fit ęs:cũ plus eſt ibi de ſulphure: ꝗ de argento viuo. Et ſulphur eſt terreum:non purerubeum habens colorem ſadvrentem: Argentum autem viuũ eſt mediocre:nec minus ſubtile: Eſt autem hic traductio color Rhethoricus aerea aere ahenis.

Aeneas ait:& faſtigia ſuſpicit vrbis:
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios:miſcetq̃ viris:neq̃ cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media lætiſſimus vmbra:
Quo primũ iactati vndis:& turbine pœni
Effodere loco ſignum:quod regia Iuno
Monſtrarat:caput acris equi:ſic nã fore bello
Egregiã:& facilem victu per ſecula gentem.
Hic templum Iunoni ingens ſydonia dido
Condebat:donis opulẽtum:& numine diuę
Aerea cui gradibus ſurgebant limina:nexeq̃
Aere trabes:foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco noua res oblata:timorem
Leniit:hic primum æneas ſperare ſalutem
Auſus. & afflictis melius confidere rebus.

p Nexeq̃ aere. CRI. Architecti enim antiqui in magnis ędificiis non ferreis: ſed æreis clauis vtebantur.

q Foribus. SER. Fores ſunt quę foris aperiũtur: vt erat olim:Valuę (vt ait Varro) quę reuoluuntur & velant. Ianua eſt primus domus ingreſſus:q̃niã Iano oĩe principiũ cõſecratum eſt. Cetera intra ianuam hoſtia vocãtur. generaliter:ſiue valuę ſint:ſiue fores:vſus tamen corrumpit. r Cardo. S quaſi cor ianuę quo mouetẽ. s Stridebat ahenis. S. ad ſua retulit tempora:Nam poſt proditum a Tarpeia capitolium:ęrei cardines inſtituti ſunt:vt ſtridore aperta hoſtia indicarentur. t Primum. SER. Nam & alia ſecuta ſunt quę detraxerunt formidinẽ. DO. Hoc primum:Propoſitionis genus eſt:dicturus eſt eñ quid viderit:vñ aliq̃d ſeperauit. Vnde ſit lenitus metus:nam totus eradi non potuit. v Noua. D. vel contra ſpem:cum paulo ante vidiſſet omnia deſerta. Vł noua:quia videbat Troiana certamina depicta. CRI. Noua. i. inſolita fortunę Troianorũ. Et auget lęticiam ſpes improuiſa. Ex eiuſdem enim locis diuerſa argumẽta reducũtur:Vt enim ille magis eſt redolitur ex eo quod poniẽ. Et nunc ille quidẽ ſpe multum captus inani:Ita magis gauiſus:ꝙ ait via primũ ſalutis:q̃d mihi me reris graia pandeẽ ab vrbe. x Timorem. S. Cur poſt viſam matrẽ timuit? Quia non penitus putarat matrem:cuius nulla verba ſecuta ſunt:Sed ſic verius: ꝙ Venus nil de Afrorum moribus vnde nũc formidat dixerat. tñ in Virgi. aliq̃n validiora ſunt obiecta purgatis:vt hic. y Auſus. S. qa inter incerta fatis audacter ſalus ſperatẽ: z Afflictis. S. id ẽ de afflictis. nõ eñ ꝑt eẽ ſeptim⁹ caſ⁹.

Nanq sub ingenti lustrat dum singula tēplo
Reginam opperiēs: dum quę fortuna sit vrbi:
Artificumq manus inter se: operūq labores
Miratur: videt iliacas ex ordine pugnas,
Bellaq iam fama totum vulgata per orbem,
Atridas priamūq & seuum ambobus achillē:
Cōstitit & lachrymās: quis iā loc⁹ ingt achate:
Quę regio in terris nostri non plena laboris:
En priamus: sunt hic etiā sua pręmia laudi,
Sunt lachrymę rerū: & mentē mortalia tangūt.
Solue metus: feret hęc aliquā tibi fama salutē:
Sic ait: atq animum pictura pascit inani,
Multa gemēs: largoq humectat flumīe vultū,
Nanq videbat vti bellantes pergama circum
Hac fugerent Graii: ꝑmeret troiana iuuentus,
Hac phryges: instaret curru cristatus achilles,
Nec procul hinc rhesi niueis tentoria velis:
Agnoscit lachrymans: primo q̄ prodita somno
Tytides multa vastabat cęde cruentus,

a Nanq. D. reddit rōnē q̄d sit: q lentiebat metū et spem inopinā ꝓmittebat. b Sub templo. S. id est i templo: vt exercet sub sole labor. CRI. Sub ingenti: id est in Sta pri meq occiduęq domus effusa sub omni terra die. Sic greci ὑπὸ ꝑ ευ Hesi. in theogonia ... Sub qñ ad locū significat: accusatio iūgit: & ponit ꝑ ante: aut p. vt posteaq sub ipsos. Item si nō fuerit tellus foecunda sub ipm arcturū. Item sub lucē exportāt calathis. i. ante lucē. Itē & sub noctē cura recursat. i. per noctem: Qñ vero in loco significat: ablatiuo iungit: vt arma sub aduersa posuit radiantia quercu. In compositione mō localis est: vt subduco: Aliqñdo minuit: vt subtristis: ait Prisci: Est color rhetoric⁹ repetitio dū singula tēplo & dū quę fortuna sit vrbi. c Reginā o. D. nō lentibus picturis tenebat: sed q̄d necessariū erat reginā operiebat. Ergo ad sui excusationē hec dixit. Circumspectabat etiam veluti & ipse nouā vrbē cōditur⁹: vt aduerteret q̄nto id labore constaret; d Oppiēs. S expectās. vel ex ꝑperatiōe artificū: venturā concipiebat. Vel inde reginę occasiōem requirens. e Fortuna. S. foelicitas. f Artificū q manus. D. Ita omnes pariter vna grā: & vna subtilitate certabant: vt intuens nullā aliis ꝑferre potuisset. Descripta autē magnitudie & fortitudie trāsit ad ornatū picturę. g Inter se. S. habebat artificum comparationē. h Ex ordine: SERVI: Omis ergo pugna picta erat: sꝫ ea tm̄ dicit q̄ achilles vel Diomedes gesserat: vt excuset Aeneas: si est a fortib⁹ victus: C. Ex ordie: Ergo & oēs pugnę et suo quęq loco erant. Quę eni res ostendit accuratam inquisitionem aphrorum eius belli. Pugna autem a bello differt: Bellum enim cōtinet vniuersum illud spacium discordiarū: & qcqd in eo gestū dictū ve est. Pugna aūt est cū man⁹ hostiliter cōseruntur: ergo vnū bellū plurimas habet pugnas. i Totū or. S. quia Europa intulit: Asia passa est: Affrica pinxit. k Atridas. S. Vsurpatū est: nam Philestenis filii fuerūt Agamenon et Menela⁹ l Seuū. D. Cōparatiōis spēs: vt sit: Seuior fuit Achilles Agamenone & Menelao. m Ambob⁹. S. sc Atridis quos ꝑ vna parte capit: et priamo. n Constitit: D. mente dolebat de aduersis suis imperiiq Troiani calamitatibus: & suoꝝ interitu factas eē fabulas q̄s loqrent: & oblectatiōis cā pingerent: Sic tñ ita dolenda ꝑtulit: vt ptes etiā consolatiōis interret. o Plena laboris. S. meli⁹ gtio iūgitur. Teren. Plenus rimarū sum. p En priamis. S. laus picturę: per quā nō imago: sed ipse ostenditur, D. En, non tantū demōstrantis est: verū etiā dolentis. q̄si diceret: ecce ad quā foelicitatē ꝑductus est. Priamus. Exponit iam suos dolores: q̄s ex persona potentissimi regis senis & soceri sumebat. q Sua premia. S. Omnis Aeneę sollicitudo de moribus Afrorum fuerat. quā nunc deponit propter picturā: namq pingūt virtutē diligunt & miserentur. DO. Sua pręmia lau. sunt la. rerū. Et hec ꝑpositio: dicturus est em quę laudāda: & q dolenda. r Laudi. SER. virtutis: vt primā merui: q laude coronam. s Mortalia. S. aduersa quib⁹ mortales subiacēt. D. Mortalia. quecūq aduersa mortalibus acciderint.

t Feret. S. afferret. D: Feret hęc aliquā &c. nam calamitas citat conmiserationem. v Inani. S: Epitheton picturę. Vel q: caret corpore: q̄d imitatur. Vl quia nulli⁹ē vtilitatis. x Multa gemens a.p.p.i. DO. propositio mōstrat: quę res in pictura animū reficiat: & quę dolorē afferat. vtrūq tñ animū cōsiderantis ducebat ad lachrymas. y Humectat. S: tanosis est. Nam largo flumine est fluore. i. fluxu ipso. z Nanq videbat. D. Ostendit vnde letitiam caperet. s. hac fugerent Grai. & vnde dolorem. s. hac phryges.

a Pergama. S. abusiue: non enim circa pergama sed circa Troiam pugnabant. b Troiana iuuentus. S. diffinitio Hectoris: vt: Catillus acerq corax argiua iuuētus. Nam Homerus pene vbiq exercitū Achilli & Hectori cędentem scribit.

c Et phryges. S. Dat Troianis nomen ꝑ qualitate rei. Cum eni timidos inducit: Phryges appellat: vt hic. et alibi. O uere phrygię: neq enim phryges: Cum generosos Dardanidas dicunt: vt: Dardanidę magni genus a.a.s.d. Laomedontiadas perfidos: vt Laomedonteę sentis periuria gentis. Troas: Hectoreosq fortes. d Cristatus. SER. Nā Homerus in eius cristis quiddam terribile scribit fuisse.
e Rhesi. S. Rhesus rex Thracię in auxilium venit Troianis: & clausis iam portis in littore tetendit: ꝑdenteq Dolone, Troiano speculatore misso: ab Vlisse & Diomede interfectus est: Nam et ipsi speculatū venerant: abductiq sunt eius equi: quibus pendebant fata Troiana.
f Tentoria. DO. Vt ostendat plures fuisse mactatos: nō enim solus in tentoriis fuisset.
g Primo somno. SER. prima parte noctis: vt libra die somni q. pu. f. h Tytides. S. Diomedes. celat aūt Vlissem ꝑpter Aeneā: vt iam dixim⁹: aut quia fm Homerū occidente Diomede: cadauera Vlisses trahebat.

i Ardentes.S. Candidos & veloces:vt:pernicibus ignea plantis:id est velox.C. Ardentes.q.d.vehementes:Nã q9. bus calidior ẽ sanguis:ii vehemẽtiores sũt. Sic etiã Hom ουαρισβιθзν φαίρον ιππιαιθωνεσ μεγυ λοιποτωμου απο σελнεντοσ Ardere etiaз cupere significat:Vt ardet abire fuga.d.q.r.t.Item vehementer amare: Vt Ardet amãs: Dido.Item splendere:vt Tyrioq; ardebat murice lena. Itẽ irasci:Iuuenalis.Quid referã quanta siccũ iecur ardeat ira. k Prius q̃ pabula gust.t.x.q.bi.D.voluit oñdere celerẽ exitum & finẽ eius.

quia plerunq; eñ quod in presenti fuit:non est in participio preteriti:de qua re iudicat Euphonia:at tondo tonsus est & tusus:q̃uis autẽ reliqua mutent:Nactus tñ & passus nunq; n.accipiunt. C Passis.A tribus verbis est: hoc participiũ:a pando:patior:& pateo.

b Peplum.S.palla picta fœminea Mineruę consecrata Plaut9.Nunq; ad ciuitatẽ vẽio:nisi cũ ĩfeꝛ ĩpeplũ:hodie tñ abutunẽ hoc nomine D.Peplum.genus vestis pertinentis ad ritum secretorum Mineruę:Alii scutũ modicũ dicunt: C.Peplum:secundũ Lactantium in Stacium peplum est vestis candida aureis clauis picta sine manicis.quod simulacris fiebat:sed hoc peplũ primum ab Atheniensibus institutum est:quod matronę suis manibus faciebant:& intra triennium numinibus offerebant: Recte ergo peplũ:quoniã Athenienses maxime Mineruę:quam p̃cipue colebant offerre consueuere: Homerus refert Hecubã ex consilio Heleni vatis ex vestibus suis p̃ciosissimum peplum comitãte cœtu matronarũ ad templum Palladis tulisse Vxorem autem Antenoris:cui esset nomen theano obtulisse:Verum huiusmodi dono minime placatã fuisse Mineruã.

Ardentesq; auertit equos in castra:priusquã
pabula gustassẽt troię:xanthumq; bibissent.
Parte alia fugiens amissis troylus armis
Infœlix puer:atq; impar congressus achilli.
Fertur equis:curruq; heret resupinus inani:
Lora tenẽs tñ:huic ceruixq; comeq; trahũtur
Per terram:& versa puluis inscribitur hasta.
Interea ad templum nõ eque pallidis ibant
Crinibus iliades passis:peplumq; ferebant
Suppliciter tristes:& tonsę pectora palmis.
Diua solo fixos oculos auersa tenebat.
Ter circum iliacos raptauerat hectora muros:
Exanimumq; auro corpus vendebat achilles.

l Fugiens.S.fugere volens. m Troylus,S. Achilles Troyli amore captus palũbes qb9 ille delectabatur ei obiecit: q̃s cum vellet tenere captus ab Achille in eius amplexibus periit.Sed veluti indignum mutauit poeta. CRISTO. Troilus. Alii dicũt Troilũ cum captus esset ab Achille iugulare iussum fuisse:eius pueri casum miserandũ Troia fleuit:Et quia immatura ętate perierat: & qa pulcherrim9 erat:alii dicunt q̃ refert Seruius. n Infœlix pu.D. Quia puer & impar ei cõgressus est quẽ iuuenis superare non potuisset. Est aũt descriptio eius q supinus ferebaẽ. CRI. Puer: Pathos ab ętate:vt paruumq; patri tendebat Iulum: Vt non minus mirabile sit periculũ in p̃re q̃ in filio:& superet coniunx ne Creusa Ascani9ve puer. o Atq; impar. S.q.d.: etiam si puer non esset. p Achilli.S.congredior tibi & pugno tibi:antiqui dixerũt:hodie tecum dicimus: q Curruq;.S.currib9 falcatis vsos antiquos.& Liui9 et Salusti9 docent. C.Curru.Antiqui enĩ in curru pugnabãt Duo enim erãt:alter qui equos auriga regeret.Vnde illud Martis equi biiuges:& magni currus achillis:Alter q soli pugnę intentus esset:proptereaq; hmõi currum διφρον ꝙ duos ferret nomiabant. r Lora tenens tñ.C. Amphibologia.i.dubius sermo est.Nã dubitaẽ:vtrũ ꝙ teneat tñ lora:an q̃uis teneat:tñ trahaẽ:amphibologię aut in singulis verbis sunt:vt gall9.in q̊ querit̃ sit ne gentile nomen an propriũ:aut in coniunctis:vt cũ id q̊d mediũ est: vtrimq; possit trahi:vt hic:aut cũ id q̊d vltimũ est:dubiũ sit::vtri referatur:vt heres vxori dato q̊dcũq; volet. Nam querit̃ q̊d volet vxor an heres.Quintilian9. s Tamen. S.quanq; mortuus. t Comeq;:C.Coma grecũ verbum est:Sunt enĩ proprie ornati & nõ cęsi capilli.Vñ est comere.i.ornare. Quapropter ꝓprie mulierꝫ dici possunt. Ouid.Sint procul a nobis iuuenes:vt fœmia compti: Cęsaries aũt:quia a cędendo dr̃:videẽ esse virorũ.Crines vero dicunẽ a cernendo.i.diuidẽdo:quia ducta ꝑ mediũ caput diuisiõe:vtrimq; pro sua portione pendent.Capilli ãt dicunẽ quasi capitis pili. v Versa.S.Tracta ab eo q̊d est verro. x Inscribit̃.S.dilaceratur.Plautus.Corp9 tuũ virgis inscribam. y Hasta.S.hostili quam transfixus trahebat. z Non eque:S.inique:Liptote est: vt:Et vacuis clanius:non equus acerris.

a Passis.S.ab eo quod ẽ pandor;nonr aũt facit pansus:

c Suppliciter.S. Bene ad ditũ:quia & ꝑ iracundiam & grauitatẽ etiam tristes sumus.

d Oculos auersa.DO: Quod faciunt irati: ne videãt quod oderĩt.Achillis autem actio:non solum dolorem considerantis:sed etiam crudelitatẽ agentis exprimit et auariciam.Non eñ odium vltra mortẽ procedere debet. e Auersa.SER.irata:nec enim poterat conuertere se se simulacrũ.sic talia dicentem Iam dudum auersa tuetur:quomodo auersa nisi iratã intelligas. ¶ Ter:ad sensum referas.Nam in pictura tertiũ tractũ inspicere nõ possum9.Sic illud: Mulcere alterno & c.f.l. f Ter ꝛc.D.augeẽ crudelitas ꝙ nõ semel: et ꝙ circa eos muros q̊s defenderat.Gemuit ergo primo fortunã tanti viri.deiñ ꝙ de eo triũph9 actus ẽ:& q̊d peius ẽ:erat sub ipsis mœnib9:vt ciuitas defensorẽ suũ in ea calamitate cerneret.Trahebaẽ ergo extinct9 ante eos muros:quos tanta fortitudine defenderat:& totiens circũducebaẽ: ne quis ab ea cognitione traheret̃:tanta immanitas: vt patris orbitatem suũ venderet:Est aũt ꝓ dolore in pronunciando extollendũ Hectoris nomen:& achillis deprimendũ: g Raptauerat.S.Frequentationẽ oñdit:q̊d numero dixerat. h Hectora.CRIS.ab eo quod est εχω id est habeo & defendo:qm̃ ipse defẽsor vrbis fuit sed vtrũ ab Achille cęsus fuerit:an Achilles ab ipso in seq̃ntib9 disputabitur: i Exanimũq;.S.Exanimis & exanimus dr̃:et significat mortuũ:exanimatus vero timidũ: k Vendebat.S:Summo artificio vt̃ẽ:Nam q̊d pingi potuit: vendebat: dixit: q̊d nõ potuit:in p̃terito dixit raptauerat:& nõ raptabat: D.Quis enim mortuum vendidit:nisi impius:Quis in regno positus: ideoq; diues:aurum desiderat:nisi auarus: Ergo impius:& auarus Achilles.

l Tum vero. S. Lachrymauerat superius. Nunc viso Hectore grauiter gemuit. DO. Tum vero. Ex hoc osten dit aliq̃t animi dolorib⁹ pgressis hũc maiorẽ eẽ: nã dixerat Constitit et lachrymans. Item multa gemens: Item agno scit lachrymãs: Hic aũt addit ingẽtẽ.g.d.p. multiplici acer bitate percussus. Vidit eñ spolia erepta viro forti: & ciui optimo. CRI. Tum vero. Coniungunt istę duę particulę cum rem reliquis maiorem ostendere volum⁹: ergo osten dit hic: q̃ q̃uis in aliis doluisset: Sic infra: Tum ꝓo ingen tem pugnam: ceu cetera nusq̃ bella forent.

Tũ vero ingentẽ gemitũ dat pectore ab imo:
Vt spolia: vt currus: vtq̃ ipsum corpus amyci.
Tendentẽq̃ manus priamũ cõspexit inermes
Se q̃q; principibus permixtũ agnouit achiuis.
Aeoasq̃ acies: & nigri memnonis arma.
Ducit amazonidũ lunatis agmina peltis
Penthesilea furens: mediisq̃ i milibus ardet.
Aurea subnectens exertę cingula mammę
Bellatrix: audetq̃ viris concurrere virgo.

m Vt spolia. C. Auxe sis est. Doluit spoliis Hectoris: Magis aũt curru: maxime tandẽ corpore. Turpissimũ enim erat ca dauere hostẽ potiri. Cum enim in dignitatem tanti regis cerneret: accumulati sunt omnes dolores.

n Vt currus. S. Currũ quo tractus est.

o Amici. S. plus est q̃ Hectoris. D. amici. etiã corpus: En Priamus in eius nomine latissimum dedit itelligendi tractũ: scilicet qui fuerit grauior ris ętatis: potestatis regię: & diu fœlix: Dolebat in eo Socerum suum. et tot perditorũ partẽ: atq̃ auũ eo redactũ: vt in summa vrbitate hostem roga re cogeretur sine regis in signibus. Nam qui roga tum venerat omnibus inferiorẽ se monstrare debebat:

p Inermes. S. aut sine sceptro: aut duplices: vt dextras tendamus inermes: nam cum victi se dedunt inermes sup plicãt: aut tunc inermis: quia contra Pyrrhum processit armatus. Constat autem Priamum tentorium Achillis ingressum: quoniã dormientẽ inuenerat excitasse: vt pro filii corpore ꝓcaretur: cum eum posset occidere. Homerus hoc propter Achillis turpitudinem supprimit.

q Se quoq̃. S. aut latenter proditionem tangit: aut for titudinem qua inter hostium tela versabatur. Sic Salusti us. Catilina lõge a suis inter hostilium cadauera repertus est. D. Se quoq̃: honorificum fuerat confertos hostes nõ timuisse. r Aeoasq̃. S. prima naturaliter longa ẽ: potest tamen corripi: quia sequitur vocalis: vt primo suf gebat ꝏo. s Memnonis. S. Tithonus Priami frater rapt⁹ ab aurora: Memnonem quẽ ex illa genuit: Troianis misit auxilium. CRIST. Memnonis. fabula est Titonum Laomedontis filium ab Europa ob pulchritudinem in Aethiopiam raptum: & inde natum esse Memnonẽ: quę eum maxio exercitu in auxilium Priami venit: & tandẽ ab Achille cęsus: cum corpus eius cremaretur precib⁹ Au rorę in auem mutatus est. Ex eademq̃ pyra multę alię aues euolarunt: quas Memnonias vocant. In Solini autẽ Geographia scriptum ita est: iuxta Ilium Memnonis stat sepulcrum: ad quod sempiterno ex ęthiopia aues volant: quas Mẽnonias dicunt. Crenuncius auctor est: has easdẽ anno quinto in Aethiopia cateruatim coire: inde ad Regi am Mẽnonis conuenire. Diodorus autem ex testimonio Ctesię historici refert Teutamum Syriorum regem: cum sibi societas esset cum Troianis Memnonem Tytani filiũ cum decem millibus ethiopum: totidemq̃ sosiarũ et cum ducentis curribus in auxiliũ Priami misisse: Qui cũ egre gia facinora edidisset: tãdem insidiis Thessalorũ circũuen tus periit. Cadauer autem a suis crematum est: & ad Ti tonum ossa delata: hic susis Regia ędificauit: quę vsq̃ ad tempa Persarũ durauit: & dicunt Memnones nigri: quia ęthiopes. t Amazonidum: S. pro amazonum: vt Scypiades duros bello: id est Scypiones: Homerus hęc omnia tacuit: quę sunt facta post mortem Hectoris Ama zones dictę sunt. vel quia simul viuant sine viris quasi ἀμαζοσιν Vel quia vnam mammam exust am hñt q̃si ἀνευμαζου Has autem iam non esse constat. Sed extinctas partim ab Her cule: partim ab Achille: CRIST. Amazones. Hoc genus mulierũ apud Thermodontẽ fluuiũ fu isse testatur Diodorus: q̃ simꝰ cũ virĩ bellicas artes tractabant: Itaq̃ quędã ex hiis regia potestate po tita: robore autẽ insignis exercitũ mulierũ instru xit: & multas gentes de bellauit: quia fortuna ela ta sese Marte genitam dixit: legemq̃ tulit: vt vi ri muliebria: mulieres viri lia exercerent: ipsosq̃ vi ros vt imbelles red deret cruribusq̃ brachiisq̃ inu tiles reddidit. Mulierib⁹ autem dextram mãmil lam: vt impugna expedi tiores essẽt inuri iussit. A q̃ re Amazones appellatę sunt. Vrbem quoq̃ The miscyram iuxta Thermo dontis hostia condide runt. Fuitq̃ florentissimũ illarum imperium: donec tan dem Hercules ab Heristeo missus: & vt baltheum illa rum reginę referret iussus illas collatis signis superauit: Hyppolitemq̃ reginam abduxit captiuam: Quo confli ctu ita extenuatę sunt earum vires: vt a vicinis: deinde po pulis vexatę pene ad nihilum redierint: Paucis tamen an nis post victoriã Herculis Penthesilea earũ quę reliquię erant regina consanguinea cęde poluta exulans pro Troia nis pugnans ab Achille interfecta est. Hęc Diodorus. He rodotus autem scribit victas Amazonas nauibus a grę cis impositas: verum illas cum altum tenuissent viros a quibus ducebantur interfecisse: & iusticia nauigandi ad fontes vsq̃ Meotidis delatas: primum ad Scythas libe ros: deinde ad Mangones peruenisse: cum quib⁹ post prę lia coire: & cum maritis Tanaym transire: atq̃ inde na tos fuisse Sauromatas: quorum mulieres ex istituto paren tum bellica exercent. Amazones autem a Scythis dictę sunt torpatę: id est viridicę Nã eorũ lingua ꝏr virũ et pata interficere significat. Lõgũ ãt eẽt scribere: quę a Strabone di cuntur: Qui aũt gesta Alexandri scribunt: illum cum Ta lestria Amazonum regina concubuisse volunt.

v Peltis. SER. scutis breuissimis in modum lunę iam medię.

x Furens. SERVIVS. Per transitum tangit: q̃ sororẽ in venatione confixit simulãs se ceruam videre: Cũ furor bellicus intelligatur.

y Aurea. SER. amphibologia: vel ipsa vel cingula:

z Exertę. S. nudatę: quia adulta erat.

a Cingula. CRISTOFERVS. Balthеũ intelligit: quo pẽdebant arma: quę ventrem & propinquas illi partes te gerent.

b Virgo. SER. etatem & sexum ostendit.

¶ Hęc dū Dardanio Aenee miranda videtur:
Dum stupet:obtutuq; heret defixus in vno:
Regina ad templū forma pulcherrima Dido
Incessit:magna iuuenū stipante caterua.
Qualis in eurotę ripis:aut per iuga cynthi
Exercet diana choros:quam mille secutę:
Hinc atq; hinc glomerant oreades: illa pharetrā

¶ c Hęc dum. DONA. Non solum hęc fuerat picta: Sed aduētus Reginę interrupit: ne reliqua considerare posset. Est āt vna res q̄drupartito posita breuissime dicta: Nam vt est summū Oratoris res breues late differere: ita et latitudinē coercere. d Dardanio. C. quasi magnanimo: & qui vera posteritas Dardani esset. e Obtutu. S. aspectu. C. cōspectu obtutu a tueor tueris. Est eñi tueor & tuor. Lucreti⁹. Nec calidos ęstus tuimur: nec frigora q̄ quimus vsurpare oculis: f In vno. S. In vnoquoq;: id est singula admirabatur. g Regina ad templū. D. Et quia regina id est procuratrix negocii publici: & quia ad tēplū accedebat mereš excusationē: quod publice mulier iuuenis se viris admisceret. Religio ergo & necessitas impulit: vt tēpli opera inspiceret: et ad maturandum artifices cogeret. h Stipante caterua. S. Ad hoc eni sequēs pertinet comparatio. Nā compatiões parabolę: et exempla: non semp vsq; quaq; congruūt: sed mō p oia mō q aliquā partē. i Eurotę. SER. in laconia fluuius est. k Cynthi. SES. Mons in Delo: in q̄ nata est diana. CRIST. Cynthus: Deli mons adeo excelsus vt vmbra sua omnem egei maris ambitum tegat. l Exercet diana choros. SER. Euagatio est poetica. Nam ad comparationem non pertinet. m Mille. S. finitus nūerus pro infinito:. Nam de nympharū nūero nō ꝯstat. n Oreades. S. Nymphę mōtiū sunt: vt Dryades syluarū. Quę vero cū syluis nascuntur amadryades: fontiū Napeę vel Naiades: maris Nereides:

Fert humero: gradiensq; deas supereminet oēs.
Latonę tacitū pertentant gaudia pectus.
Talis erat dido: talem se lęta ferebat
per medios: instans operi: regnisq; futuris.
Tum foribus diuę media testudine templi
Septa armis: solioq; alte subnixa resedit:
Iura dabat: legesq; viris: operumq; laborem
partibus ęquabat iustis: aut sorte trahebat.
Cū subito Aeneas concursu accedere magno
Antea: sergestumq; videt: fortemq; cloanthū:
Teucrorumq; alios: ater quos ęquore turbo
Dispulerat: penitusq; alias aduexerat oras.
Obstupuit simul ipse: simul perculsus achates.
Leticiaq; metuq; auidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant: & nube caua speculant amicti.
Quę fortuna viris: classem quo littore linquāt:
Quid veniant: cuncti nā lecti nauibus ibant.
Orantes veniam: & templū clamore petebāt

o Latonę tacitū. S. Maior taciturnitas ē affectus: Teren: Vt mecū tacita gaudeā. D. Latonę tacitū: occasione cōparationis exp̄ssit poeta q̄ lęti sint parentes successib⁹ filiorꝝ. C. Latonę ta. Tam grata mulieri est puchritudo: vt illā reliquis bōis p̄ferat. Voluit ergo exprimere poeta q̄ laten ter mulieres pulchritudine filiarū gaudeāt. Hinc Iuuenal: Formā optat modico pueris: maiore puellis Murmure cū venerit fanū videt anxia mr̄: vsq; ad delicias votorum.
p Per tentant. S. vehemēter tētant. alibi leniter: vt blanda vicissim gaudia ptentāt mentē. Multa enī p locis intelligūt Satius minus.
q Lęta. D. ex successu rerū. C. Lęta. Ōndit q bn̄ volēs et cū sūma diligentia cūcta pcurabat. Lęt⁹ enim bn̄ volēs est: vt Volens lętus ego hūc cadentē in littore taurū. Contra tristis inuitus est Terē. inuitat tristis. r Instans opi. S. zeugma ē adsequētia ptinēs. D. Instans. Vna cura testabat rel g'nē psiciendi tēpli. Altera īperātis iusticiā ostendebat.
s Regnisq; futuris. S: regnaturę Carthagini.
t Tum forib⁹. S. Tum: quasi diceret p̄cipue. Magno enim studio & labore fores templi fiebāt: q̄s quibusdā historiis īsigni bant. vt infra in foribus lętū androgeo. Et in Georgicis: in foribus pugnā ex auro. Aliqui legūt foribus diuę media testitudine templi: vt vnū intelligas tectū templi: & fores: et sic sub medio tecto sunt fores: sed primū melius. DO. Tum forib⁹ diuę septa armis med. test: templi: solioq; alte subnixa resedit. Sic ergo ordinamus: quoniā nisi ordinato sensu quęrat intellect⁹ non poterit comp̄hendi: erit satis incertū: q̄d poeta descripserit: nec sciret quippe vbi sederit Dido: & vbi armis septa sit. Quomodo est iudiciorū omniū consuetudo. ducūtur iudices vsq; ad forū secretarii: ibidemq; officium remanet. Illi vero ingressi soliū ascēdūt ac sedent. Oēs igit q pgredientē comitabant reginā: erant vt armati añ fores remāserūt: illa īgressa: vbi ad mediā testudinē. i. ad mediā aram peruenit: ascendit soliū: & alte sedit.
v Testudine. S: camara icurua. Hoc secūdū eos: qui de rōne temploꝝ scribūt: fit Vt coeli imago reddat: quod cōnexū est. x Armis. S. satellitū. y Solio. S. Soliū est armariū vno ligno factū: in q̄ reges tutelę cā sedebant: dictū q̄si solidū abusiue sella regia dr̄. z Alte. S: q̄si diceret: in tribunali. a Iura. S. generale est. D. iura dabat: meritū reginę: non em̄ tot viri foemminę paruissent: nisi quia ęgregię in ea virtutes essent: sed specialiter ponit Iura dabat legesq; viris Qđ nō est exponēdū imperat: sed constituebat iura. Pręcipua ergo laus cū scriberet leges et iura: quia acquiescebant viri iussis foeminę. Cū aūt a publicis consultis ad operā veniebat: ostendebat ęquitatem suam: & in consulendo prudentiā: C. Iura dabat legesq;. Interp̄tatio. Nam cū ius genus sit: addidit leges q̄ ps sunt iuris: Ius em̄ triplex est: Naturale: Gentiū: et Ciuile. Et rursus ciuile: aliud scriptū est: aliud non scriptū. Scriptū vero leges continet. b Legesq;. S. Speciale est ad Didonis aūt pertinet laudē. c Partib⁹ ęq̄bat iustis: aut sorte trahebat. D. quę estimatiōe iusticię ęquari poterāt distribuebat. Quę aūt natura sua ad plenū ęquari ñ poterant: sortis iuditio dabat vt qui graui⁹ onus subiret: Fortunā suā nō reginam acusaret.
d Trahebat. S. educebat:
e Concursu. S. s. Afrorū: Quod formidat Aeneas: incertus qua mente veniāt. f Antea sergestum. D. Est ad impletū q mater de saluis sociis dixerat. g Penitus. S. longe a regina remotos: quę res etiā insolentes custodes littorum facit.
h Lęticia. S. propter socios liberatos.
i Metu. S: propter concursum. k Ardebāt. S. cupiebant & regit accusatiuum et ablatiuum.
l Res. S. in q̄ affectione eēnt poeni. m Dissimulāt. S. Dissimulamus nota: simulam⁹ ignota. Salustius. Cuiuslibet rei simulator et dissimlator: D. Dissimulāt: consilium prudētię: vt euentū rei expectarent:
n Quę fortuna. DO: quam euaserat: & quam essent accepturi.
o Cuncti. D. non absolute: nam cum venissent lecti: non oīs venerant: sed cuncti qui venerant:
p Lecti. SER. ne penitus omnes intelligeremus. Si autem lectis nauibus legatur Hyppalage erit.
q Orantes veniam. SER. Pacem propter incendiū nauium: & pprie est verbū pontificale: Vnde est. Tu modo posce deos veniā. Et paulo post: Pacemq; p aras exquirunt. Dicta autē venia ad eliciendā misericordiam: nam si licet innocens veniam petat: meretur beniuolētiam numinum. D. Orantes veniam & templum clamore petebant: non conueniūt. Nam orare est precibus petere. Clamare est inuerecundo strepitu vocem maciem emittere: Conicicbant igitur clamoribus magna illos vrgeri necessitate. Hos effundebāt: antea q̄ Didonem orare possent. Ergo iusta causa: & nō seditione clamabant. Nam cum nullus nunciaret Didoni quę intus erat non poterat: nisi clamore rem percipe Dido. Sed postq̄ intus fuere: sed seruātum est decorꝫ in verbis: cum facta sit copia Didonis.

Postq̃ introgressi: & coram data copia fandi:
Maximus ilioneus placido sic pectore cœpit.
O regina nouã cui condere Iuppiter vrbem:
Iusticiaq̃ dedit gentes frenare superbas:
Troes te miseri ventis maria omnia vecti
Oramus: prohibe infandos a nauibus ignes:
parce pio generi: & propius res aspice nrãs.

r Maximus. S. Rebus omnib⁹: nã nihil addit: dat aũt ei eloq̃ntiã: Quia Homerus Mercuriũ fauentem in pugna Phorbanti patri inducit. s Ilioneus. C. Phorbas Priami fili⁹ fuit ex Epithesia: quę mygdonii Scasapi filia fuit. Hic ĩ bello Troiano: aduersante Samo in preliũ descẽdit. Et cũ multa egregia facinora edidisset: tandẽ a Menelao gladio saucius periit. Erat aũt belli tpe ita grandis natu. vt Priamo frater potiusq̃ fili⁹ videret̃: Dixit p̃terea Homerus illũ in p̃lio semp a Mercurio adiutũ: in q̃ eloq̃ntia eius iudicat̃: hinc igit̃ Macrobius eius filiũ Ilioneũ tanq̃ eloq̃ntię paternę heredem: & regio genere illustrẽ principẽ legationis facit: & maximũ appellat: Nã quid maius est in homiẽ q̃ eloquẽtia: cui sapientia coniũcta sit. t Placido pectore. S. more suo vno sermõe hitũ futurę orõnis exprimit. v O regia. S. Oratorie id ei dat quod ĩpetrare desiderat: Nã eã p laudẽ beniuolã reddit. D. O regina. Magna oĩno arte scribit primo principia summa breuitate subiungit: q̃ tñ plurima necessaria continẽt. Primo personã Didonis laudat: Subtilẽ ob iurgatõẽ nõ omittit: & in ipsa obiurgatiõe beniuolã reddit. inhũanitatẽ & superbiã recitit in alios. Ipsam iustam dicit: ne eã ledat: a qua auxiliũ postulat. Veniebat ĩcognitus ad incognitã. Vnde ignarus oĩm coniectura rimatur: quomõ alia laude illã sibi beniuolã faciat. Suspitione aũt debuit duci cũ homies impii essent: ipsam quoq̃ quę imperaret eiusdẽ morib⁹ esse: sed de illis aperte dixit. Partẽ vero hui⁹ meliore rõne argumentãdi correxit: tñ illã oblique tangit ex aliena. i. suorũ rephensione confusam. Collectis igit̃ cõtrariis omib⁹: cõponit̃ duob⁹ versibus plena laudatio. O regina a difficultate laus. Difficile est eñi fœminã regnare. C. O regia. Oratio in genere deliberatiuo: in q̃ petit vt recipiãt̃ hospitio harenę: dũ naues r̃ficiãt ac abeãt: Captat beniuolentiã: cum appellet nomie dignitatis. Magna aũt laus vt vrbem condere potuerit: maior vt condiderat nouam. i. magnã: nã nisi magnã significet: supuacanee diceret nouam: cũ omnia quę condunt̃ noua sint: ergo nouã magnã: vt: Polio & ipse facit noua carmia. Magnũ ergo vt cõderet vrbẽ: mai⁹ vt conderet magnã: Maximũ vt vrbe condita possit iusticia gentes supbas frenare. x Nouam cui cõdere. D. Alia magna laus q̃d fœmia faciat: q̃d difficulter viris euenire solet: duo ergo miracula: primum regnat mulier: Secundũ condit vrbem. Addit tertiũ vt regat homies quib⁹ natura parendi studiũ denegauit. Et sic ostendit plenã Afrorum ferocitatem. Mali aũt homines non paribus: sed contrariis superant̃: hũanitate. s. regentis & voluntate: q̃s in Didone fuisse colligit Ilioneus: q̃ vitu perando incolas ĩmanitatis: laudat eã: quã ostẽdit hũanitate compellere: id ad q̃d alii impositis fratres impellũt. y Iusticia. SER. Considerauit sexum: Nec enim virtutem dicere poterãt. C. Iusticia Maxima laus in fœmina vt iusticia quod in seipsa est: & nõ vi armorũ: q̃ nõ põt sine mltis exerceri cohibebat efferatas gẽtes: quę nõ sua sponte obtẽperent: sed vi sint cogendę. Est aũt iusticia ppetua quędã cõstansq̃ voluntas ius suũ vnicuiq̃ tribuens: Sed illã triplici rõe colim⁹. Est em̃ quã erga deos quã erga alios hoies quã postremo erga nosipos gerim⁹. Erga deũ est religio: qua diligentissimũ cultũ deũ exhibem⁹. Erga nos & q̃ rõni appetituiq̃ q̃d vtriq̃ ppriũ ẽ cõcedim⁹. s. vt rõ preẽt: appetitus obtẽperet. Est eñi iustus ordo naturę vt aĩa subdat̃ deo: aĩę caro: ac p hoc aĩma & caro deo. Eius iusticię q̃ in alios vtimur ptes sunt innocẽtia: pax: concordia: pietas: integritas: & vindicatio: Innocẽtia iusticia est nullã alicui lesionẽ violentiã vel cõtumeliã inferẽs sine rõnabili cã. Hui⁹ ptes sunt hũilitas q̃ est ĩnocẽtia a suo iure submittẽs: & a ppria gl̃ia excellentiaq̃ rõnabili volũtate refrenãs: & mãsuetudo q̃ ita dulcedie q̃dã gratificat aĩm & benignitatẽ cõformat: vt sp acceptabilis videat̃. Pacis sp̃s ẽ trãquillitas: q̃ sincera placabilitate aĩm pfũdẽs: fun ditus remouet pturbationẽ. Cõcordia volũtates rõnabilr copulat: vel ad aliq̃d honestũ fortiter iũgit. Pietas est gra: quę diligens officium tribuit ppinq̃tate nob̃ cõiũctis et patrię deuotis Sub pietate amicitia ẽ: & liberalitas: Integritas h̃ fidẽ quę intemerata custos est cõuentorũ: pmissorũq̃ oĩm publice priuatimq̃ factorũ: habet veriloquũ quod sine animi fallacia: vt se se res habet: ita illã pnũciat: Habet simplicitatẽ q̃ nihil aliter q̃ in corde concepit: simulat intentione fallẽdi. Sed vt rẽ lati⁹ amplectar: queadmodũ lex & regula ordinis in diuino intellectu: ita iusticia est regula ordinis in diuĩa volũtate: & quia intellectus pręcedit volũtatẽ: prior erit lex q̃ iusticia. Et q̃a deus est regula totius ordinis: necesse est legẽ & iusticiã eẽ in deo. Hinc Orpheus iusticiã occulũ amoreq̃ Iouis dicit Pytagoras arythmeticã: musicã: et geometriã: dei dixit iustitiã deũ penetrãtẽ et disponẽtẽ cũcta. Deniq̃ cõcludẽus iusticiã q̃druplicẽ esse. diuinã: naturalẽ: domesticã & ciuilẽ: Diuina respicit cœlos: sp̃us et elementa. Natural' continet pportiõnẽ in rebus naturalib⁹: sine q̃ illa nõ durarẽt. Nullũ em̃ corpus duraret nisi calori & frigori humori et sicco quantũ illa singl'a merent̃ distribueret. Domestica seipam et familiã tutatur. Ciuilis vniuersã rõnẽ pollitica respicit. z Frenare. S. Sic contra: & numidę infrenes cingunt. a Troes te miseri. S. Miseri ne ad populationẽ venisse celeri more latrocinandi: qui tunc vrgebat. D. Troes miseri. Collecta ratione princip: orũ quibus mores incolarum vituperat: & reginam laudat: purgat Troianos: ne violẽtiã iuste passi esse videãt̃. Ergo q̃ cito et q̃ euidenter expssit personã & fortunã. Miseri Per hoc oñdit miseros nihil audere posse vel potuisse cõtra Didonẽ. C. Troes Captat beniuolentiã p cõmiseratiõem: q̃ locus efficacissim⁹ ẽ. quis em̃ dignior misericordia est q̃ is qui tam diuturna iactatus tẽpestate a littore phibeat̃. verũ q̃m eo maxime iungebant̃: quia putabant̃ ex cõsuetudine pyratarũ venisse ad abigendas pdas. In primis hoc erat confutandum. Quo nõ cõfricato nihil oĩno quod sperare possent relinq̃bat̃: Ergo p⁹ hoc exordiũ adh bet hanc ptẽ confutatõis: sine q̃ vniuersa cã ruat: necesse est queadmodũ & Cicero pro milone: post exordiũ confutat: q̃ nisi confutasset equis auribus a iudice audiri non poterat. b Ventis vecti. SER. vt ostendat non sponte venisse. DO Ventis vecti. ergo nõ sponte venerant: c Maria. S. per maria. d Prohibe. D. Simili breuitate summam petitionis ponit iustam: & sine pręstantis detrimento: quibus vel durissimus flectatur. Posita autem sunt tria ne incenderentur naues. voluntatem & necessitatem abeundi: & casu venisse. e Pio generi. SER Rhetoricum est vt quotiens pręsentes personę sint. ad alias confugiatur. DO. Pio generi. Reus erit: qui pio nocebit: & maior nostra est pietas: quod illam natura sanguinis ducti non instructi lege ser uamus. f Propius. SER. vicinius: vt tanquã v cti conside emur: nõ vt veluti paris qui iuit raptum Helenam: sic enim veritas historia est: propterea q̃ a marito recipi meruit. Vñ Virgil⁹ alibi: Me duce Dar

Nõ vos:aut ferro libycos populare penates
Venimus:aut raptas ad littora vertere predas:
Nõ ea vis animo:nec tãta superbia victis:
Est locus:hesperiã grai cognomine dicũt:
Terra antiq̃:potens armis:atq̃ vbere glebæ:
Oenotrii coluere viri:nunc fama minores
Italiam dixisse:ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit:
Cum subito assurgẽs fluctu nimbosus orion.
In vada ceca tulit:penitusq̃ p̃cacibus austris
Perq̃ vndas superante salo:perq̃ invia saxa
Dispulit:huc pauci vestris adnauimus oris.

danius spartham expugnauit adulter.D.Propi⁹ aspice res nr̃as.Tertia petitio generalis:vt quicquid ad cõmodum nostrũ spectat prestes.Quã rẽ honesti⁹ nũc ponẽdo p species amplexus est. g Populare.S.populo & populor antiqui dixerũt:vt populatq; ingẽtem farris aceruũ. Nũc deponenti vtimur. h Non ea vis.S.i.possibilitas.Argumentũ ab impossibili.C.Nõ ea vis animo.probat necessitate. i Est loc⁹ h.S.cõparatõe orbis toti⁹:italia loc⁹ est.D.Est locus & locorũ & hominũ carthaginis plena deformatio:sed nõ apta.dicit ergo.Tendebamus in italiã fertilẽ terrã:potẽtem fortibus viris:& bonis:ita q̃ nõ venissemus ad solitudines has:& ad feros homines:nisi tẽpestate coacti:ergo nõ est studiũ in nobis violẽtię inferẽdę.Descriptio aũt naufragii mouet misericordiã:& cũ os violentię q̃ obiici posset purgati:retorquet inuidiã in calumniantes:vsus antica tegoria.Dicit em̃ nõ nos fecimus:sed tui in innoxius violẽti fuerũt. k Hesperiam.S.Hesperię duę sũt:vna hyspania.altera italia.Cum aũt simpliciter dicitur hesperia Italia est.si addit vltima:est hispania.quę in occidẽtis fine est.Hora.Qui nũc hesperia sospes ab vltima: Et est dicta hec ab hespo stella occidentali.Italia vero dicit hesperia ab hespo fratre Atlantis qui pulsus a germano Italiã tenuit:eiq̃ nõen pristinę regionis imposuit.Ait Hyginius: l Antiqua.S.nobilis. m Vbere.S.vbertate.laudat fertilitatẽ:& potentiã Italię ne affricã petisse videantur. ¶ Oenotrii coluere.S.deest quã.Oenotria autẽ v⁹a vino optimo quod in italia nascitur dicta est:vel vt placet varroni ab Oenotro rege sabinorũ.C.Oenotrii coluere viri.ex Arcadia decẽ & septẽ ętatibus ante Troiã obsessam nauigauit Oenotrus licaonis filius:qui quĩtus erat ab ęgeo & phoroneo qui primi in peloponeso regnarũt:& venit cum suis in italiã non satisfaciente sibi in grętia portione sua: nam cũ essent licaonii.xxii.filii in tot partes diuisa erat arcadia.Venit & cũ eo peucetius vnus ex fratribus.Sed peucetius sedes supra montes iapigios constituit:ab eaq; peucetii sunt noiati.Oenotrus maiori exercitu in sinũ qui ex accolis ausoniis Auso dicebatur enauigans:oram multam occupauit:eãq; œnotriã vocauit.& populos œnotrios vt apparet in sophoclis tragedia triptolemo.Si aũt ab originibus populis gręca origo fuit sicuti Catoni & Sempronio placet:œnotrorũ p̃geniẽ fuisse arbitror.Hec ait Diod. alicarnaseus.Qui œnetri p̃geniẽ sic ponit.Aegeus & phoronius primi in peloponeso regnarunt.Phoroneo filia fuit Niobe:hęc ex Ioue pelasgum pepit.Aegeo aũt fili⁹ fuit lycaõ:& lycaonis illa deianira:ex ea vero & pelasgo alter lycaõ qui Oenotrũ genuit.Solũ aũt oenotri:vt ait Strabo italia appellata est o Italia.S.Ital⁹ rex Sicilię ad eã ptẽ vẽit vbi regnauit.Turn⁹.q̃ a suo noie appellauit Italiã.Vñ ẽ fines sup vsq; sicanos. p Orion.S.Oenopi⁹ filiis carẽs a Ioue Neptũno & Mercurio quos hospicio acceperat petiit vt filios ibi concederent.Illi vrina infra coriũ bouis sibi immolati iusserunt vt obrutũ terra cõpletis maternis mẽsibus solueret.Inuentusq; puer qui ab vrina ουριον appellatus.et dorica lingua factum est:vt ου diphtongus in o verteret.Et q̃uis o naturaliter sit lõga:inuenit aliquãdo breuis vt hic:q̃ detrahit̃ et o breuis remanet.Orion igit̃ venator factus dũ vellet cũ Diana concũbere eius sagittis secũdũ Horat.secũdũ vero Lucanum immisso scorpione periit.Verisimilius est a Scorpiõe interemptum quo oriente occidit.Et quia sua magnitudĩe pluribus diebus oritur: proptereaq; etiã apud peritos incerta ei⁹ tempestas ẽ vnde dictũ est.cum subito assurgẽs vt excuset nõ pulsa tempestas:frustra autem queritur cur cõmemoret Orion:cum a Iunone sit mota tempestas.Nam Ilioneus illa non nouit: que poeta per musã cognouit.Et constat numina nisi mutata occasione nocere non posse.quod Vergili⁹ vbiq; obseruat.C.Orion.De hoc audiuisti Seruiũ.Alii tamẽ dicũt cum Diane se comitẽ in venatiõe dedissʒ:et cũ omnẽ ferã supare dicere auderet:terra ineũ scorpiõe misso interemit Diana i sidus celeste transtulit:& canem suum syrũ.Serui⁹ alibi ait hunc Oenopionis filium habitum virum immensę staturę:& venatorẽ.Verũ cũ Oenopionis filiã violare vellet ab eo luminibus priuatũ.qui inde ab oraculo accepit.si lumina recuperare vellet per mare ita ad orientem tẽderent:vt sin⁹ oculorum soli semper opponeret.Sic ergo duce sene ad Ciclopas accessit:& ab vno eorũ humeris impositus iussa oraculi peregit et lumia reccuperauit. Teodontius ait eum Oenopionis Sicilię regis fuisse filium.& a venere per quitem admonitum.vt ei que sibi prius obuiã fieret mulieris cõcubitum peteret:surrexisse ex antro ac sororem Cãdiopeiã que et ipsa venatrix esset obuiam factam compressisse:ex ipsaq; hypologum genuisse.Hic idem mox ob hoc exul factus:iubente oraculo vt in orientem tenderet:cum candiope:& filio in Tratiam enauigauit:ibiq; subactis incolis Neptunni filius habitus est.Hygi:aũt de cõfiguratione syderũ ait.illũ ab inundatione aquarum grece Orionem dicit:q̃ eius tempore hyems habeat ortum:& mare ac terras tempestatibus turbet.Latini eum iugulam dicunt q̃ sit vt gladius armatorum fulgore stellarum terribilis:qui si fulget serenitatem.si obscuratur tempestatẽ protendit. Hesio.illum Neptunni filium ait.a quo accoepit:vt mare ita vt terrã perambulare posset.Hũc Oenopius ob uitiatã filiam Meropem excecauit:ille in lemnum profectus:& a vulcano caballo accepto ad ortus solis porrexit:ac ab eo lumen recoepit:voluit vlcisci Oenopionem:sed cum ille a ciuibus suis occultaretur:in Cretam profectus est:verum cũ nullã se ferã relicturũ minaretur:tellus indignata Scorpionem extulit qui eum interemit.Sed a Ioue ob virtutẽ suã in astra relatus est:habet autem has stellas in capite tres: sed media est splẽdidior.in singulis humeris singulas claras:in dextro cubito obscurã vnã:in eadẽ manu vnam.in zona tres.in gladio quẽ manu tenet tres:in singulis genibus singulas. q Ceca.S.incognita latentia.

Procacibus.S.perseuerantibus:Procax petax est.Procare enim petere.Vnde proci. s Superante.S.f.eleuato & in vndas diuiso. t Salo.S.est enim salum sali.
v Inuia.S.aspera & imania.Vnde & Dido.Que uis in manibus a o:Nam non suos:sed naturã littoris culpat.
x pauci.D.& misericordiã captat.& suspitionem violentie remouet; y Quod genus.S.Rhetorice mores vi

Q̄d gen⁹ hoc hoim: q̄ ue hūc tā barbara morē
permittit patria: hospitio ꝓhibemur harenę.
Bella cient: primaq; vetant cōsistere terra.
Si genus humanū et mortalia temnitis arma.
At sperate deos memores fandi atq; nefandi.
Rex erat æneas nobis: quo iustior alter
Nec pietate fuit: nec bello maior et armis:
Quem si fata virum seruant: si vescit aura
Aetherea: nec adhuc crudelib⁹ occubat vmbris
Non metus: officio nec te certasse priorē
pœniteat. sunt & siculis regionibus vrbes

cuperaturus non ad Didonem loquitur: sed ad tertiam se confert personam. D. Quod genus. sub querelis & accusatiōe tyriorum suam tenent laudem: nā qui alienos mores grauiter reprehendit ab his se alienum demonstrat: adeo autem displacent mores: vt nomen non inueniat: omnes enim feros immanitate vicerunt tirii. C. Quod genus: hoc ho. corroborata causa sua. tū deniq; audet prorumpere in grauissimā querelā. Habet autem tantam vim hęc interrogatio: vt aliter q̄ ille postulet responderi non possit.

ß Quę ve h. D. Cuius regionis est tam sęua barbaries: q̄ est tuę: nomen ergo quo eos appellaret non inuenit: exemplum nō reperit: quod erat grau⁹: potuissent eñ defendi si militudine alterius gentis

a Hospitio harenę. SE: Vt alibi. Litt⁹ q; rogam⁹. Occupantis est em possessio littoris Vnde ostendūt crudeles: qui etiam a communib⁹ prohibent. DO. Hospitio harenę. Quid ergo facerēt si humano more tectorum peteremus hospitiū. CRISTO. Hospitio harenę. cū stupore: cūq; dolore est pronunciandum: quare manifeste demōstrat barbaros mores: cum paucos egenos inermes ac naufragos q̄s alii itra tecta misericordia moti susciperent: ipsi a terra sterili & inutili arceāt.

b Bella cient. DONA: non paciūtur: sed inferūt: nec leniter prohibent: sed bellantium more vtuntur armis.

c Primaq;. S. idest in littore. Tuq; o cui prima fe rētē f e t. D. pria terra vel quę prima naufragos coeperat post naufragiū. Et capta misericordia. Vel prima: idest littus quę terra prima est e mari egressis. vt illud hospitio prohibentur harenę. Cum autem de Thiriis conqueritur: etiam de Didone quę illos regit: deinde relicta hac subtilitate aperte Didonem taxat: cum dicit. Temnitis ac spernate: & non temnunt: & spernāt. d Mortalia SERVIVS. mortalem possibilitatem. e Arma. SERVIVS. etiam consilia significant. f Sperate. SER. abusiue timete.

g Memores. SER. nam si non statim puniūt: sunt tamen memores. Hora. Raro antecedentem scelestium deseruit pede pœna claudo. h Rex erat Aeneas n. quo iustior &c. S. Pietas pars iustitię sed naturalis. Nūc ergo dicit qua parte sit iust⁹. idest pietate. Bene autem laudat & pietatem quam a Didone impetrare intendit: & virtutē qua vult timeri. D. Rex. in hoc virtutes animi laudat: scilicet iustitiam: & pietatē: et corporis: scilicet fortitudinē: quę est in exercitatione belli. Vult eñ pro benefactis consimilē vocem promittere: quę est a iustitia: & pietate: & pro iniuria vltionem quę est a fortitudine. C. Rex erat. Cum pondere verborum legenda sunt: & suspirio: vt quantus fuerit: & quāto damno inde affecti sint appareat: laudat autem a iusticia & fortitudie. Nā & si omnes maximas virtutes in reges esse oporteat: tamen quia regium est. & populū suum in tranquillitate per summā concordiā regere: & ab omni ex terna vriutum prestare. Neq; illud primū sine iustitia: neq; hoc secūdum sine fortitudine vnq̄ potest fieri: iccirco has preter ceteras optimus rex habere curabit. i Bello & armis. S. Non est iteratio. Nam bellū & consilium habet. Arma tantum in actu sunt.

k Quem si fata virum. D. Quā pulchre vriando Idem id est si viuit tripliciter profert Magna autem arte parua petit. & magnam remunerationem promittit: & audientem terret: nam cum demonstramus posse multū prodesse: intelligitur asserere posse. & mltum nocere: si res exigat: hoc modo: si Aeneas viuit: nihil nobis est metuendum sin contra habemus Acestem regem magnum & opulentum viris armis diuitiis: his ergo proposuit spem & ingerit metum. C. quem virum. Et hoc cum eleuatione proferēdum

l Seruāt. si vescitur: nec occubat. CRI. Expolitio est color rhetoricus: quę tunc fit cum eodem in loco manemus. & aliud atq; aliud dicere videmur. Ea fit dupliciter: si autē eandem rem plane dicemus: aut de eadem re. Eandem dicemus non eodem modo: sed cōmutabimus tripliciter verbis pronunciando: & tractādo. De eadem re cum dicem⁹: pluribus vtemur cōmutatiōibus. Nā rei rationem afferre poterimus: cum illam simpliciter pronunciauerimus: deide dupliciter efferrem⁹. vel cū ratione: vel sine. De inde cōtrarium afferrem⁹: huic simile. et exemplum: & post hęc conclusione.

m Vescitur. CRISTO: Cur de aere dixit vesci. cū vesci & comedere idē sint: referaturq; ad alimentum quia secūdum Albertum: in libro de animalib⁹. Aer quē pulmones veluti folles attribuunt: non solum cor refrigerat: verū etiā vt nutriat: & restauret: spiritum vitalē in corde gignit ex substantia aerea decocta: atq; digesta. Nam talis substantia exuberat in substantia spiritus vitalis licet sit mixtus ex plurib⁹ elementorum substantiis: non enim solus aer conuersus fit spiritus: nec solus nutrit ipsum: sicut nec sola aqua nutrit membrum: sed aerea est maior pars substantię.

n Crudelibus. C. inexorabilibus: & quę nullis precibus placātur: vnde ipsa alibi ignoscenda quidē scirent se ignoscere manes. o Non metus. SER. Vult eam non timere: ne hęc inaniter prestet.

p Officio. CRISTO. Est autem officium actus ꝯgruus vnicuiq;. Vnde id ad q̄d natura impellit: officium dicitur. Itaq; est officium hominis prestare beneficium aliis cum potest: quia homo non sibi soli (vt inquit Plato) natus est: sed omnibus. q Peniteat. SER. Non purum videatur: prima beneficia prestitisse: cum possis maiora recipere.

r Troiano a sanguine. SER. Cū laomedon promissam murorum mercedem Neptunno: & Appollini denegasset. Neptunnus iratus cętos Troiam immisit quo eam vastaret. Appollo autem consultus: & ipse iratus perperam respondit: obiiciendas bestię nobiles puellas: Quod cū fieret timens Hippotes quidē nobilis filię segestę cum laomedontis regis Hesiona iam orta seditione esset monstro exposita imposuit eā naui: ac amisit quo sors ferret. Hęc ad Siciliam delata a Crinosio fluuio quem Crinisum Virgilius licentia poetica vocat conuerso in vrsum: vel in canem compressa edidit acestem: qui ex matris nomie Segestam vrbem condidit. s Quassatam ventis. DONATVS: Ingerit summam petitionis non onerosam danti: s. vt liceat in siluis resarcire cōuulsas naues: vt possit si viuit Aeneas in italiā tendere. Sin autem non viuit in Siciliam.

t subducere. S. i. i terrā trahere. Deducere aūt i mare mittere. vt deducūt naues sotii. v Aptare. S. apta legere.

x Stringere. S. aut defrōdare: vt agricolę stringūt frōdes: aut fractos stringere remos. i. ligare. y Rhemos. C. dr̄ fortasse rem⁹ a greco vbo ρεω φ facile per aquā fluat: ide remigare. f. remis nauigiū agere. ide remiges q remos agūt. Inde remigiū nō solū rem g. m act⁹. verūetiā ipsa remigū turba. vt seruitiū dicitur & officium ipsum: & turba seruorum. Inde remulcū: quod est cum aliud dū nostrorum remis impellimus alligatū trahimus. Cesar in cōme: Post φ relictam in littore nauē conspexit. hanc remulco abstraxit: q iod Etrusci dicunt rimorchiare.

z sociis & rege recepto. S. Sylepsis per numeros: vt hic il lius arma hic cur. fu. a leti. C. propter receptum regem

dissimis est inchoandum: vt hic & arguit a neccessario. D. Soluite. paucis secures reddit: vt cętera libentius audiant. C. Soluite. Beniuolentiam: & attentionē mirifice captat. Statim enim eos a timore liberet: neφ solum id iubet verbis. Verum etiam affert rationem: & quare coacta sit talia facere: & quare debeat in illos esse mitis.

l Secludite. S. Iteratio ad augmentum beniuolētię. Secludite pro excludite: quod fit: aut propter hiatū: aut propter suauitatē: vt ab silice in vada connixa reliquit, p enixa.

m Res dura. S. Vicinos barbaros: & fratrē formidat.

n Regni no. S. semper habet timorem. D. Regni nouitas: errant qui rem durā & nouitatem regni vnum putant.

Armaφ: troianoφ a sanguine clarus acestes:
Quassatam ventis liceat subducere classem:
Et siluis aptare trabes et stringere remos.
Si datur italiam sociis et rege recepto
Tendere: vt italiam læti: latiumφ petam⁹:
Sin assumpta salus: et te pater optime teucrū:
Pontus habet libyæ: nec spes iam restat Iuli
At freta sicaniæ saltem: sedesφ paratas
Vnde huc aduecti regemφ petamus acestē.
Talibus ilioneus. cuncti simul ore fremebāt
Dardanidę et sceleris testes pia numia poscūt.
Tū breuiter dido vultum demissa profatur:
Soluite corde metū teucri: secludite curas:
Res dura: et regni nouitas me talia cogunt
Moliri: et late fines custode tueri.
Quis gen⁹ Aeneadū: quis troię nesciat vrbē
Virtutesφ: viresφ: aut tanti incendia belli:
Non obtusa adeo gestamus pectora pœni:

vel veloces propter auiditatem veniendi.

b Salus S. Aeneas qui nostra salus est.

c Et te pater. D. Ex apostrophe captat cōmiserationem Didonis. C. pater optime. cū eadem cura sit in ciuitate administranda regis: quę est patris in sua domo a similitudine rex. pater appellatur: & ē maxima laus regis: φ pater habeatur: idest omnes ciues. veluti filios amore paterno curet.

d Spes. S. Recte propter ętatē.

e Sedesφ paratas. S. ꝓpter Acestis cognationē. C. Sedesφ paratas. facit discessum verisimilem vt maluit illuc ire: vbi sedes sint paratę φ in lybia vbi essent parandę imorari.

f Regem: S. qui nobis est futur rex: aut qui rex est.

g Ore. S. nā & arm s fit fremit⁹: ore φ ꝯgnoscebat

h Breuiter. S. At qui nō breuiter loquitur: sed longum & breue. Magnum & paruū: ꝑfectū nihil habēt: sed per comparationē intelliguntur. Ergo breuiter minusφ Ilioneus. Notandū autem regum esse breui loquium fœminarū vericūdiam. Quapropter vtrunφ dat Didoni. DONA. Breuiter: ꝑōt intelligi pr pter ꝑsonā locuturę mulieris. & sermonē factu rę ad viros incognitos.

i Vultum. D. non solū ꝑ pter verecundiā muliebrē. verum etiā propter obiecta: & eo magis erubescant φ nec barbara fuit. Artificiose autē non negat quę manifesta sunt: sed purgat. CRISTOFERVS. Vultū demissa: propter pudorē quę laus in muliere maxima est. Ham vt ait Cicero. Custos vero virtutum omniū dedicus fugiens: laudisφ maxime consequēs verecūdia est: hęc igitur efficit: vt apud alienos neφ diuti⁹ loqueretur: neφ lasciuius intuereē. Quo vtroφ vitio maxime onerat eas quas vituperat mulieres Iuue. Audax eñ inquit & cętus quę possit ferre virorū. Cunφ paludatis ducibus presēt marito ipsa loqui recta facie strictisφ mamillis. vtitur aūt ꝑa statu assumptiuo in cōcessione criminis per purgationē. Nam affert necessitatē.

k Soluite. S. Sicut supra iouis oratio obiecta purgat: & petita permittit: Cum petuntur; aut promittuntur: a vali

Nam rem durā interitum mariti: & metum fratris intelligit. ne regnū adhuc infirmū inuaderet: sed nec expressit: ne narrādoφ teucros latebat: vulnus antiquū refricaret: & scel⁹ domus detegeret: Cōsulit etiam Poeta negotio suo: ne quod per venerem narrauerat: iterum ponat.

o Cogunt D. Exprimit quę fecisset esse a sua natura aliena: vt custodia littorum non ad inferendā iniuriā. quod conquerit Ilioneus: sed ad propulsandū posita videatur.

p Moliri. S. bene moliri: & nō facere vt terroris sit: & non crudelitatis.

q Quis genus. D. Ostendit beniuolentiam: vt credatur vera dixisse: vt turbatos congruę honorificętię ratione componeret: nouimus inquit virtutes vestras: & aduersam troię fortunam: quę cum dicit humanitatis spem prębet: facile enim iis succurritur: quorum aduersa nota sunt.

r Aeneadū. S. Satis proprie: sed in opere inemendato non mirandum.

s Troię. n. SER. aut Ilium quod in Troia ꝓuincia est: aut Troię vrbē: vt vrbem pataui.

t Incendia b. S. idest vim Semper enim diluuio: & incendio comparat bellū: vt In segetem veluti cum flāma furētib⁹ austris Incidit. aut rapid⁹ mōtano flumie torrēs:

v Nō obtusa adeo. S. i. multū. Ter. Adolescentem adeo nobilem. vel intantum vt dicis. Obtusa nō stulta: sed crudelia. DONA. Non obtusa adeo. Non sunt corda nr̄a ab humāitate aliena: nec sic viui⁹: vt solis equtas a nobis auertat cursus suos propter facinus quod videat. CRI. Non obtusa. idest crudelia: & causam pro effectu posuit. Obtusum enim dicimus ingenium cum tardum est. Et est translatio a ferro: quod amittendo aciem efficit obtusum. Ex tarditate autem ingenii: atφ inscitia amittimus humanitatem.

x Nec tā auersus equos rc. S. Fabula est Atreū: & Tyestem germanos cum omni dissentione sibi nocere nō possent in simulatam gratiam rediisse: hac occasione Tyestes cum fartris vxore concubuit. Atreus vero sibi filios epulā

dos apposuit:que sol ne pollueretur effugit .s; veritas est A treũ apud Micenẽses primũ eclypsim solis inuenisse:cui in uidens frater ex vrbe discessit tempore q̃ eius probata sũt di ta. C. Nec tã a. Sta. Quid nota recõdis. Scim⁹ ait nec sic ad e sũ sol fama miceis vertit iter. Sol aduersus . Placet fa bula atrei. Sed physici ostẽdũt regiõ s frigidiores efferat o res hoĩes producere consueuisse. y Seu vos hesperiã. S: μεγάλη em̃ ἑλλάς appellata est:q: a tarento vsq; cumas omnes vrbes condiderũt greci. D. Seu vos. h. prosequit̃ sũ mã beneficiorũ suorũ:& ,p positis respondet vt quocũq; ire voluerint auxilio ,p sequat. ʒ Magnã. C. Hoc epitheto dis creuit italiã ab hispania.

los apud se futuros. f Vrbem. S. pro vrbs per antipto sim:vt multi volunt melius tamen vultis:bis repetendũ vt vultis considere mecũ:& vultis vrbẽ quam statuo: vt eruet ille agros a .q.my. Ipsũq; aeaci:subaudis ille.nam al ter Mycenas expugnauit:alter vicit Pyrrũ. C. Vrbẽ quam statuo.et que dicta sunt placẽt. Et fortasse morẽ imitat⁹ est grecorũ qui antecedens in casu in quo sit relatiuũ sepius q̃ in eo quẽ requirit verbũ reponere malunt. Sic Therentius fabulas quas fecisset placerent populo.
g Vestra est. D. Auget studiũ beniuolẽtię: offerens plenã facultatẽ possidendę vrbis:lege autẽ ne sit error. Quã sta tuo vrbẽ vestra est.

a Saturniaq; arua. CRI: Nõ solũ ponit italiã. Sed eam partem italię quam petunt.s.latiũ.quo a filiis fugatus Saturn⁹ cõfugit: idq; latiũ vocari voluerit: qm̃ tutus in eo latuisset. b Erycis. S. Erix veneris & Butę filius fuit:qui occi sus ab Hercule monti ex sepultura nomen dedit:in quo matri fecerat templũ quod Aeneę ascribit Poe ta:in hoc mõte dicitur eti am Anchises sepult⁹:licet Catho ĩ italiã venisse scri bit. C. Erycis. Hic mons drepano vicinus ẽ: deno minatus ab Erice cui⁹ ge nus ita dicitur. Neptunn⁹ amycũ genuit ex muliere nympha. Hic a poluce ar te pugili superatus: cęsusq; est relicto filio q Butes vo cat⁹ ẽ:fuit aũt rex bebricię quę post Bityniã est. Bu tes aũt post mortẽ patris ab argonautis domo pul sus:drepanũ in Siciliam venit:vbi a lycaste nobili meretrice :quia formosus corpore esset adamat⁹:ex ea Erycẽ genuit.verum cũ lycaste propter pulchritu dinẽ venus appellaret̃ :ve neris filium Erycẽ dixerũt Hic & diuiciis m̃ris & viri bus patris insolentior fa ctus:ab Hercule ex hyspa nia reuertente occisus:et in monte propinquo qui ab eo Eryx dicit̃ sepultus est. Diod: aũt siculus ait Butem regem Sicilię fuisse:& ex venere ery cem sustulisse:qui ob genus maternũ ĩ maxima gloria ha bitus est:vrbẽq; in alto loco a se denominatã condidit:at q; in arce templũ matri posuit: Cuius famã nõ vt alia ple raq; vetustas minuit:sed indies auxit: Vnde & Aeneas in italiã veniens vehementer honerauit. Idẽ fecerunt Cartha ginenses:magna parte insulę potiti. Multo aũt magis Ro mani. Nã .xvii. ex fidelissimis vrbibus huic templo aurũ pẽ dere iusserunt:& milites:qui illud custodirent posuerunt.
c Auxilio tutos d.o.q; iu. C. Duo magna pollicet̃. Et q̃ tãtũ militũ dabit:vt q̃uis pauci relicti sint:tamẽ tuti suo exercitu ad suos peruenire possint. Et q̃ insuper his mune ribus ab ea donabantur:vt vbicũq; cõsederint:ibi cõmo de:& sine inopia esse possint.
d Vultis. D. Ecce plena beniuolentia: vt in societatẽ re gni eos vocet qui omnia desperarint.
e Pariter. C. vno aduerbio adimpleuit quod tamen in se quentibus apertius interpretatur. Nam pollicet̃ illis:& pos sessionẽ vrbis cõmunẽ cũ suis:& eodẽ iure quo sui sunt:il

Nec tã auersus equos tyria sol iungit ab vrbe:
Seu vos hesperiã magnam: saturniaq; arua:
Siue erycis fines, regẽq; optatis acestem:
Auxilio tutos dimittã:opibusq; iuuabo,
Vultis et his mecũ pariter cõsidere regnis:
Vrbem quã statuo vestra est:subducite naues.
Tros tyriusq; mihi nullo discrimine agetur.
Atq; vtinã rex ipse notho compulsus eodem
Afforet æneas: equidẽ per littora certos
Dimittã:& lybiæ lustrare extrema iubebo,
Si quibus eiectus syluis aut vrbibus errat.
His animũ arrecti dictis:& fortis achates:
Et pater Aeneas iamdudũ erumpere nubẽ:
Ardebant: prior Aeneam compellat achates:
Nate dea: que nunc animæ sententia surgit:
Omnia tuta vides : classem sociosq; receptos.

h Tros ty. D. Mire tem perauit dicẽs troianos cũ icolis vno futuros affectu vt honorifica iuxta hospi tes non illos postponeret: ne ve rursus deiiciẽs suos: qui ex tyro illã secuti erãt inter populos inimicitias excitarent. i Agẽt. S. regetur. k Atq; vtinã D. Quia viderat troianos anxios de rege:optat aduẽ tũ:& refert inquisitionis auxiliũ:& vt saciaret obl lati benificii gratiã addit: Et libię ꝛc. l Noto. S. aut simpliciter ,p vẽto:aut vere noto:qui de syrtibus carthaginẽ impellit.
m Afforet. S. Aduenia tẽporis futurę.
n Equidem. S. Semper apud Virgi.ego quidem. Alibi etiam quidem .tãtũ Persius nõ equidẽ hoc du bites amborũ fœderꝰ.c.c.d: o Certos. S. Vel veloces vel fideles: Vtrũq; em̃ hoc loco significat. Itẽ firmos: Salust. Apud latera certos locauerat. Itẽ & deliberati iudicii vt cert⁹ iter. C. Cer tos Id certũ ẽ:de q̃ ita explo ratũ sit.vt nulla penit⁹ re stet dubitatio. Vnde & for tem & fidum dicimus cer tum:quoniã nulla:aut de fide:aut de fortitudine ei⁹ dubitatio sit.
p Et lybię ꝛc. DO. Et in hoc loco ostendit Virgi.non solũ Carthaginẽ: sed multas ciuitates alias esse sub Didone.
q Eiectus. S. naufragus. vt eiectũ:& littore egentẽ.
r His animũ. D. Cum iam omnia tuta esse explorassent statuunt se offerre:ne illa inquerendi negociũ assumat.
s Iamdudũ. S. olim:aliquando cito. vt iam dudũ sũ mite pœnas. t Prior. C. quia animi cupiditatẽ nõ po tuit ita comprimere:vt Aeneas comprimebat. Et pariter sapientiorem consulere placebat.
v Nate dea. D. Quia inferior non proprio nomine appel lat:sed honorifico. Et q̃uis prior loquatur nihil iubet: aut consulit. Sic em̃ Aeneę prudentia inferior fuisset:& ille ar rogans:sed interrogat tanq; prudentiorem.
x Surgit. S. oritur. Et est translatio corporũ ad animũ. vt alibi. Stat.conferre manum.
y Omnia tuta vides. D. Ne prolixitate morã afferret: quã breuiter omnia transit. ʒ Vidimus. S. q̃d añ doloris fue rat:nũc est cõsolatiõis:quia ceteros incolumes cernit.
a Respondent. S. cõsentiunt. Nam illa dixerat. Nãq; tibi reduces socios.

Vnus abest medio in fluctu quē vidimꝰ ipsi
Submersum: dictis respondēt cetera matris.

b Vix ea fatus erat. C. ex sapientia erat Aeneę cū se diuio maternoqꝫ fauore ocultatum cerneret: omnia deę matri integra relinquere: nec quicquam illiꝰ iniussu decernere. Ergo nō erupit de nube: sed illa iubente dea scindit se.

Vix ea fatus erat: cum circumfusa repente
Scindit se nubes: & in ęthera purgat apertū.
Restitit ęneas: claraqꝫ in luce refulsit
Os humerosqꝫ deo similis: nāqꝫ ipsa decorā

Cōparat deo: quia nepos Iouis est: & veneris filius Et Cęsaris perinde affinis quem omni occasione poeta laudat: Virorū autem forma: & splendor corporis iungitur fortitudini: Pulchritudo em̄ sola plurimorum obsuit famę.

c Nubes. S. Nubes tātū diciꝰ nō etiā nubes: q̄uis trabs dicat: & trabes stirpes: & stirps p̄ce et prex: plebs & plebes. Sunt enim ponendę quę legimus. nam non sunt artis. Sed vsurpationis: qua Poetę metri causa vtūtur augēdo: vł minuēdo noīatiuū. Inde est supellex: & supellectilis. DO. Scindit se nubes. Non ipsi ex nube progressi sunt· sed nubes discesset: vt ostendatur natura rerū cōmodis Aeneę inseruire. Ergo tam diu fuit tectꝰ q̄ diu opus fuit. deinde discessit nubes.

d Restitit. D. vt dictum est: sed pulchrior q̄ fuit: hoc curauit mater propter Iunonia auspitia. Comparat auro: & argento: quę cum per se splendeant: arte tamen meliora fiūt.

e Claraqꝫ in luce refulsit: S· laus pulchritudinis cui ne lucis quidē claritas derogauit. DO. Clara. dicit Aeneam splendore suo lucem diei fecisse meliorem. f Os humerosqꝫ ꝛc̄. C. habebat simile os deo: quia in ore: idest in facie apparebat diuinus aspectꝰ: Os em̄ latini nō solum appellabāt: hiatum ipsum: in quo dētes linguaqꝫ latet. sed totum illud a principio frōtis mētum: facies autem cuiuscūqꝫ rei forma est: vt: quibus aspera dudum visa maris facies: sed qꝛ in hoīe ea pars alium ab alio distinguit: iccirco faciem dicimꝰ: quia sit forma hominis: & dicitur a faciendo quia nō materia: sed forma rē facit. g Nāqꝫ ipsa decor. ad pulchritudinē ꝑtinet Ho-

mer⁹ ad fortitudinē: tunc sic debuit loqui prior: vt & exse iudicaret et ageret gratias: & vt ostēderet se affuisse: Hec. D.
g Ipsa S. aut genitrix: aut pulchritudinis dea.
h Decorā. S. vt ostēdat etiam naturalē pulchritudinem fuisse in ea. Ergo pars Aenee relinquit: pars fauori matris tribuitur: hoc sequens iudicat comparatio. vt Hor. fortes creantur fortibus. Nam artificiose: nec eruditiōi nec natalib⁹ derogat. i Lumēq3. C. Donum em̄ ē iuuentutis vt in formoso corpore appareat inter ex candido simul: & sub rubenti colore suauissimo quodam temperamēto ꝑmixtus.
k Iuuētē. S. Iuuētus multitudo iuuenū. Iuuēt⁹ dei: vt libertas. Iuuenta ętas: sed hęc confundunt̄ a poetis.
l Purpureū. S. pulchrū: & floridū. Hora. Purpureus ales oloribus.
m Letos. S. non terribiles: vt solent esse in virib⁹ fortib⁹. C. Honores lętos. Gramatici pulchritudinē interp̄tant̄: vt apud. Stati. Quātus honos, quātusq3 pudor: ne credite patri. Et super hesterna licuit cognoscere bella. Ego credo honores esse aspectum illum in facie: quo honore digni putamur: hoc in muliere dicitur venustas: in viro dignitas: hanc igit dignitatem ita fuisse ostendit in Aenea: vt grauitati quę propria viri est admixta: tamen esset iocūditas: ergo erāt honores propter dignitatem aspectus: sed erant lęti: propter admixtam iocunditatem: nā summopere laudatur in viro summa grauitas: summę iocunditati cōiuncta.
n Ebori. S. Ebur a barrho: id ē elephāto. Hora. Quid tibi vis mulier nigris dignissima barrhis. Nō seruat autē naturam nominis: nec obliq casus: nec deriuatio eboris ei & ebrun⁹ facit: nō eboris sicut murmuris. C. Ebur a barrho dicitur: et elephantis dens est: vt multis in locis iuēies. Barrhus autem idest elephas ē. per onomatopiam: quia vox ei⁹ sonum huius nominis imitatur. Ait tamen Theoph. Ebur fossile nigro: & candido colore inueniri: & ossa e terra nasci: inueniriq3 osseos lapides.
o Paryus. S. i. candidissi⁹ est lapis lygidius noīe: & nascit̄ paro insula. Sic sua gratia: & matris auxilio prepotēs. C. Pary⁹. paros vna est e cycladibus isulis a paro Iasonis ne pote sic dicto: cum antea minoia diceretur: gignit marmor candidissimum: quo quidem primi sculptores Dipelus: & scilus in sculpēdo vsi sūt: & deide Melas: & Mictiades ei⁹ fili: & butalis: Et quoniā huiuscemodi lapis in cuniculis ad lucernam cedebatur lichnix appellatus est.
p Coram quem queritis. SER. distinguendum: nam si vnum esset diceret adest. DONA. Coram. vno versu omnibus respondet: vt properaret ad gratias agendas.
q O sola. SER. propter polymnestorem: qui fidem violauit. DOM. O sola. infā. Summa arte loquitur: et habet rationem loci: temporis: & personę: loquebatur Carthagine vrbe inimica propter Iunonē: & in templo ipsius apud eam quę summā teneret imperii: & eo tempore quo post naufragiū terras cupiebat. Ergo nihil de Iunonis factiōe ꝯquest⁹ est: gratias agit nullum culpās. Sola laudat factū q sit sine exemp'o: & occulte miratur iuuenta ibi requiem Vnde periculum fuisset timendum Causas aduētus: quia Ilioneus dixerat preterit.
r Miserata. SER. Idem est miseror: & misereor: sed alterū genitiuū regit: alterum accusatiuū.
s Relliquias danaum. SER. Vel Troianos dicit simpliciter: vl' se. q3 auxilio Neptūni euasit Achilles. D. Quę nos. s. relliquias danaū: relliquias terrę: relliqasmaris: demū: quia infiniti perierant: & vrbs ciciderat.
t Terrę. S. propter cretensem pestem: qua multa ꝑierant.
v Maris. SER. propter Orontis casum: qui naufragio perierat.
x Casibus. DONA. ostendit inopiam nō esse origīalem: quasi abiectę ꝑsonę: sed fortunę violentia prouenisse. docet quę sint curāda in laudibus: nam imparē se in reciprocis bn̄ficis: vt debuit demōstrare. Inuenit tamē in hoc occasiō: ē a laudis officio nō alienam qua multitudinē quoq3 Troianorū laudaret: qui per orbē sparsi exigui in numero Carthagine erant.
y Egenos. SER. Honestius genitiuo q̄ ablatiuo iūgitur egeo.
z Vrbe domo. S. idest publico: & priuato hospitio recipis operis possibilitatis. DONA. Vrbe domo: Currit per amplificationē extollens prestitum in maius: vt non solum in hospitium suscepti sint: sed etiam in societatis fœdera vocati.
a Vbiq3 est. SER. Multi em̄ post excidium Troię vrbis diuersa tenuerunt. Helenus epyrum. Antenor Venetiam. Alii Sardiniam, secundū Salust. Alii syrtibus vicina loca: secūdū Luca. vt portusq3 quietos: ostendit libyę phrygio placuisse magistro.
b Dii tibi. DONA. quoniam beneficiis tuis singularibus: & inęternum pręferendus humana vox respōdere nō potest. Dii pro nobis quę mereris exoluant. DO. Dii ti. Ne oīē recipcā vicē referēdę gratię ammittat deos rogat. vt q ille non pōt: illi prestēt: quod aūt ipse potest nō tacebit.
c Si qua. SER. siquidem Hora. Si tamen impie non tangenda rates transiliunt vada. Nec enim cōgruit optare dubitantem: aut ad se retulit: qui pius tamen laborat: CRI. Si qua pios: Nā in tantis calamitatibus constitutus non dubitat numina pios despicere: sed hęc veluti si dubitaret cōqueritur. d Si quid v iu. S. Si valet apud homines iustitia. e Mens sibi conscia recti. S. Stoice hi enim dicunt virtutem esse pro premio: & si nulla sint pręmia.
f Tam lęta. S. alibi nati melioribus annis: Fœlicitas em̄ temporum ex nascentiū meritis comprobatur. DO: Tam lęta secula. Si quis dicat. cur tu sola talis: et nō aliis similes his seculis nati sunt: vt supra, O sola infādos, et occulte in

Cesariem nato genitrix: lumenq3 iuuentę
Purpureum: et letos oculis afflarat honores.
Quale man⁹ addūt ebori decus: aut vbi flauo
Argentū: paryus ve lapis circundat auro.
Tunc sic reginā alloquitur: cunctisq3 repēte
Improuisus ait: corā quem queritis adsum
Troius æneas libycis ereptus ab vndis.
O sola infandos troię miserata labores:
Quę nos relliquias danaū: terręq3: marisq3
Omnibus exhaustos iam casibus: oīm egenos
Vrbe domo socias: grates persoluere dignas
Nō opis est nōstrę dido: nec qcquid vbiq3 est
Gentis dardanię: magnū quę sparsa per orbē:
Dii tibi si qua pios respectant numina: si qd
Vsquā iustitię est: et mens sibi conscia recti:

Premia digna ferant: que te tam leta tulerũt
Secula: qui tanti talem genuere parentes?
In freta dũ fluuii current: dũ montibus vmbre
Lustrabant: cõuexa polus: dũ sidera pascet.
Semp honos: nomẽq; tuũ: laudesq; manebũt.
Quem me cũq; vocant terre: sic fatus amicũ
Ilionea petit dextra: leuaq; serestum:
post alios: fortemq; gian: fortemq; cloanthũ:
Obstupuit primo aspectu sidonia dido.
Casu deinde viri tanto: & sic ore locuta est.
Quis te nate dea per tanta pericula casus
Insequitur? que vis imanibus applicat oris?
Tu ne ille eneas quem dardanio anchise
Alma venꝰ phrygii genuit simoẽtis ad vndã?
Atq; equidem teucrum memini sidona venire

nuit seculorũ esse: vt aut boni: aut mali nascãtur. querit igitur secula quibus Dido talis potuit nasci. quia per totum orbem iactati troiani solã beniuolã: & liberalẽ illã inuenerunt. C. Leta secula idest foelitia sydera: quorũ cursu secula constant. Nam & si animi humani suapte natura pares sint: neq; astris subiecti: tamen cũ inclusi sint corporibus: sortiũtur inde multas inclinationes: & procliuitates: vt a stellis habeãt: & acumen ingenii: & hebetudinem: & proni sint ad virtutem: & ad vitia. Hinc Sta. Dic age quãdo tuis alacres assistimus vndis. Que domꝰ aut tellus animã quibus hauseris astris.

g Qui tãti. D. quia nascẽndi rõ per parẽtes puenit hoc est foelicitas: si pcipuos suscipiãt libero. Querũtur secula. quęruntur parẽtes. Dido sola in toto orbe iustissima memoratur: vt quod summũ est: etiã totum suum sit: nec habeat parẽ. C. Qui tanti Stat. Dic quis & ille pater: nec eñ tibi numia lõge. Trãsierit fortuna licet: laudatio eñ in tria tempora diuidi tur: scilicet q ante eos fuit vt patria parentes: & maiores. Qui ipse vixerit: & quid boni: aut mali eorũ. causa post mortem sit secutũ. h Parentes. S. Rethorice parẽtes quos ignorat laudat ex liberis. Seruata autem sunt omnia laudis precepta. Nam ab ipa laudauit: & a parẽtibus. i In freta. S. in maria: nã proprie fretũ mare est: naturaliter mobile ab vndarum feruore. D. In freta: Ostendit enim rex finem futurũ: cum illius honos nõ stabit. Simile illud. Dũ domus Aeneę capitolii immobile saxũ. Accolet imperiumq; pater Romanꝰ habebit. k Conuexa. S. alii intelligunt inclinata mõtis latera: ergo vmbrę lustrabunt: idest flexibus circuibunt cõuexa latera: vt lustrat auẽtini montẽ: aut lustrabunt: inumbrabũt. Vnde lustra ferarũ & lupanaria per contrarium dicimus: quia parũ lustrãtur. Alii cõuexa sidera: idest pendẽtia planetasq; intelligunt: qui non sunt fixi pasci autẽ aquis marinis cęlestes ignes physici dicũt Luca: Atq; vnde plusquã quod digerat aer.

l Sidera pascet. C. quod semper est secũdũ Platonicos: qui dicunt sidera animata esse. & humore qui a sole attrahitur pasci. m Me cunq;. DO. Subtiliter se nec cessaturum dixit: nec est pollicitus habiturũ: ne Didouem lęderet vrbis societatem offerentem.

n Am cum. DONA. quod probauit amici absentis causam defendendo.

o Obstupuit. SER: quod signum est futuri amoris. D. Obstupuit. visa est forma. & cum casum eius vehemẽter

miraretur: quomodo liberari: & ad ipsam nulli visus peruenire. p Aspectu. SER. pulchritudine.

q Casu. SERVIVS. miseratione. r Ore. SER. pe pleonasmus est. s Quis te nate. SER. Quis qualis. & est admirantis: & non interrogantis: vt quis globus o ciues. non enim interrogat qui nuntiat. Norat autem hec Dido ex teucro: vt postea dicet. DO. Quis te nate dea. Ex his verbis ostendit aliquam sui generis notitiam habere: & quãuis hoc apud Aeneam posset esse mirabile: ait indigne illum pati: vt dea genitus tempestate ad regiones suas delatus sit. t Per tanta pericula. DO. Mirat pericula in eo quẽ potentia nũmis tueri debuit.

v Que. SERVIVS. qualis.

x Immanibus. SER. Sic Salusti. Mare sęuũ: & importuosum.

y Applicat. SER. Nunc per d prima sillaba scribit Antiquitus autem prepositio vltimam litteram in vicinam mutabat. Secundũ vero euphoniam per a tãtum. Prepositio enim in compositiõe: aut suã vim retinet: vt induco: aut mutat vltimam: vt sufficio: aut perdit: vt coeo:

z Tũc ille Aeneas. CRISTO. habet emphasim ille: quasi dicat tantus vir:

a Dardanio. CRI. quasi generoso: & cum quo venerẽ concubuisse non puderet. Nã a Dardano Iouis filio originem ducit.

b Anchisę. SER Bñ addidit Anchisę. Nam cum multis concubuit. Venꝰ: fit autem pastor Anchises & cum eo amato concubuit Venus. Vnde Aeneas circa Simoim fluuiũ natus est. Deę enim: vt nymphę enitũtur iuxta flumina vel nemora: quod cum iactaret Anchises afflatus fulmine: oculisq; priuatus est.

c Ad vndã. CRISTO. Consueuere Poetę. vt deos genitos iuxta flumina genitos dicerent. Sic Sta. Nã q; vt passa deum Nemei ad fluminis vndam. Bis q nos plena cum fronte resumeret orbe cinthya.

d Atq; equidem. DONATVS. Exponit quomõ hec scierit: quare. supple cum videatis vos non esse incognitos: & morem esse familię meę: vt venientes excipiat: vt Teucer a patre susceptus est. e Sidona. SER. Hercules in colchos proficiscẽs perdito. Hyla post peragratam Mysiam nauibus Troiam venit: a cuius portu cum ipsum Laomedon prohiberet occisus est. & eius filia Hesiona Thelamoni qui primus ascẽderat murũ tradita est: Inde natus teucer: nam Aiax ex alia fuit. Hercules autem Priamum redemptum a vicinis hostibus in regno collocauit. Vnde Priamus dictus. απο του πριασθαι quod emo significat. Quę autem deliberata Hesio

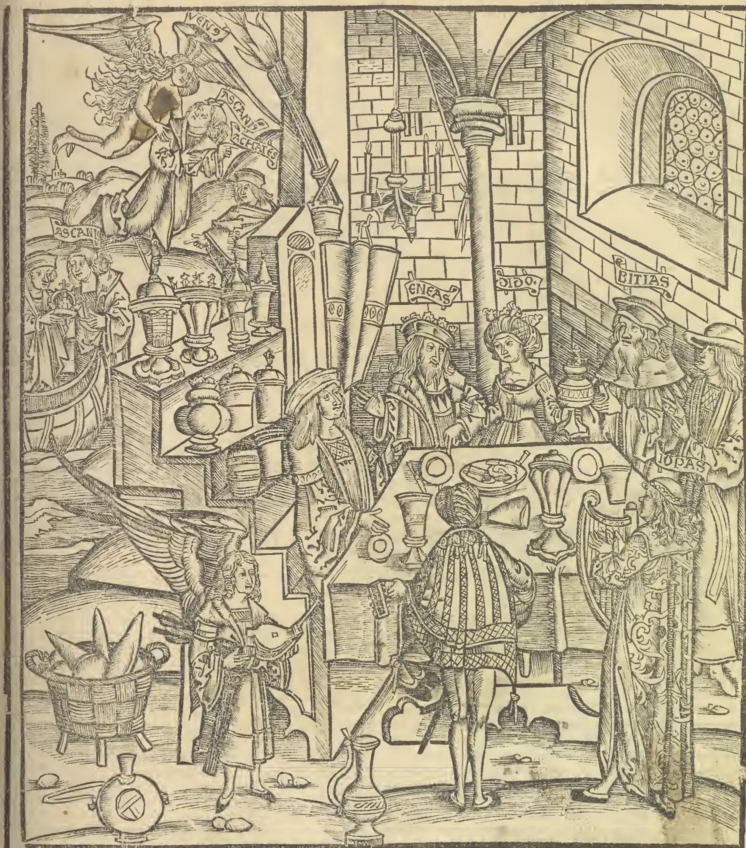
na dicunt̄:fabulosa sunt. Teucer autem sine fratre:qui ꝑ fu
rorem propter perdita Achilis arma se interemerat Salami
na reuersus:a patre pulsus. Sidona venit. ex quo hec cun
cta D do cognouit. Aiax autem achilis patruelis fuit:quia
Telamon & Peleus fratres fuerunt Aeaci filii. CRI. Vrbs
Phoenitie est Sidon. f Auxilio bel. CRI. patris mei de
quo diximus de Teucro Hora. Teucer salamina patreq̄ cū
fugeret:& reliqua: g Vastabat cyprum. CRI. quam
subactam teucro concessit:

sca:paupertas ex collatiōe sacrificabat de bonis dānatorū:
Vnde supplicia dicuntur supplicationes. quia sunt de bo
nis supplitia passorū. Salust. In suppliciis deorū magnifi
ci hinc sacrum:& venerabile:& execrādum dicimus:quia
sacre res de bonis execrādorum fiebant. C. Indicit honores. i.
sacrificia:& ostendit ferias fuisse imperatiuas: Feriarum enim
alie erant statiue:que omnes cōmunes:& certis mensibus
& diebus in fastis annotate erant:vt Agonalia: Carmēta
lia:cōpitalia. Alie conceptiue:que quotannis a sacerdoti
bus:vel magistratibus con
cipiuntur in dies certos:
vel incertos. vt erāt latine:
semētine:paganalia. Alie
imparatiue: quas consu
les: vel pretores ꝑ arbitrio
indicebant. Alie nundine
dicuntur paganorū:& ru
sticorū:quibus conueniūt
negociis propriis:& merca
bus emendis vēdendisue:
poluunt ferie:si in his op
fit. Regi autem sacrorum:
& flamini in ipsis feriis op
fieri:videre non licet. Etiā
per preconē nunciabant:
ne quid tale fieret:& i. ob
temperantē mulctabant.
Sed de feriis latius in geor
gicis:vbi est. Festis quedā
exercere diebus:fas:& iu
ra sinunt. Ergo in hoc lo
co notat ferias indictas:
t Ad littora. DONA. s.
ad illos q̄s reliquerat Ae
neas:& ad illos quos Ilio
neus.
v Pingues. DONA. Et
ergo pingues erant:& du
centa ostendit capita.

h Casus. S. ruine:& nō
fortune.
i Pelasgi. C. populi sunt
qui prius Samothratiā co
luerunt. Deinde cū Athe
nienses totum suum agrū
colere non possent:hos su
os vicinos receperunt:&
partem illis agri habitan
dam dederunt vt sibi mu
rū:qui est circa arcē edifi
carent. Hic greci vocari pe
lasgi coepti sunt ait Hero
do. Sunt autē pelasgi secū
dum Dyonisiū Alycarna
seum dicti a pelago eorū
rege:quem ex Ioue:& Ni
obe Phoronei filia:cui pri
me mortalium cōmixtus
est natum dicunt.
k Ipse hostis. S. Magna
laus que ab hoste venit.
C. Ipse hostis. Ipse quasi tā
tus vir:Hostis. cuius esset
hostis.
l Teucrorū. a.s. S. ꝓpter
genus maternū m Vole
bat. S. plus ē q̄ si materno
gaudens paternum refutā
ret genus. C. Volebat. q̄si
hoc importat: vt se Tro
ianū:q̄ grecū esse mallet.
n Tectis: S. ad conuiuiū
vocat.
o Me quoq̄. D. Quam
nunc videtis foelicem:ali
quādo fortuna depressit:
vt nō pudeat calamitatū:
que sunt equo animo ferē
de. Et quoniam non pre
sentibus solum consulen
dū erat mittit ad absentes
munera: laudat a magni
tudine:q̄ tauri. laudat a
numero:q̄ viginti. Si em̄
boues dixisset imminuis
set gratiam.
p Similis for. C. ne cre
dant se cōtemni ab ea:q̄
deiecti sint.
q Hac demum. C. Dat
spem:& illos inuenturos
sedes. r Non ignara:
S. Quare non disco:quia
non sum ignara:bis enim
intelligimus non. C. Non ignara possumus legere simpli
citer. Ergo cum animaduerto calamitatem vestram:disco
succurrere:quia non ignara mali. i. quia experta sum in me
hec mala. s Indicit honorē. S. Iussit fieri supplicatiōes
& bene Indicit: quia troiani in opinato venerant. Ferie
aūt:aut legiptime sunt:aut Indicte. Indici vero dicunt̄:q̄ pri

Finibus expulsum patriis noua regna petentē:
Auxilio Beli:genitor tum Belus opimam
Vastabat cyprum:et victor ditiōe tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus vrbis
Troiane:nomenq̄ tuum:regesq̄ pelasgi.
Ipse hostis teucros insigni laude ferebat.
Seq̄ ortū antiqua teucrorum a stirpe volebat.
Quare agite o tectis iuuenes succedite nostris:
Me quoq̄ per multos similis fortuna labores
Iactatam:hac demū voluit consistere terra.
Non ignara mali miseris succurrere disco:
Sic memorat:simul aeneam in regia ducit
Tecta:simul diuum templis indicit honorē.
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros magnorū horrentia centum
Terga suū:pingues cētum cū matribus agnos:
Munera letitiamq̄ dei.

x Dei. SES. idest vinūs
Vt legas die. i. diei:vt sup
dicta sufficiāt multorū dierū
vsui. Intelligamus & aliq̄
missa etiam ad vsum diei
DONA. Munera letitiā
q̄ dei. vinū quod sufficee
ret omibus. C. letitiāq̄ dei.
Apronianus diei legit: ea
ratione:q̄ non tantū iter
diu:sed noctu bibatur. Er
go munera:& letitiā bac
chi. Sed Gellius dii legen
dum ait. quia antiqua de
clinatio erat dies huius dii
pnicies pnicii:Lucilius Ru
gosum. atq̄ fami plenum
Et Sisena libro septio Rō
nos inferende pernicii cau
sa venisse:& Cato pueri
& mulieres extrudebātur
famii causa. Cn. Magius in
Iliade Altera pars acii vitasset:& fluminis vndas. Itē an
maneant specii simulacra in morte silentum. Tullius pro
Roscio pernicii scriptum reliquit. Dixerunt aliqui hic dies
huius dies. Nā Aulus Gellius. Ideo graphū virgilii in geo
orgicis dicit habuisse libera dies somniq̄ pares vbi fecerit
horas. Dixerūt:& huius die & huius acie:vt ostendit Cesar

y At domus. D. Oñdit ꝙ cũ hospites recipimus: dom9 ꝓ eoꝝ meritis est cõponẽda. Ergo cũ accipiendus esset Aeneas tant9 vir domũ regali luxu ꝑ se splẽdidã: tñ additis multis repẽtinis ornauit. Ergo legẽdũ dom9 splẽdida regali luxu: et iteriecta mora dicamus instruit. ʒ Interior. D. Quia interim in exteriorẽ partẽ troianos ĩduxerat: interior melius solito ornabat. a luxu. S. abũdãtia hic. Alibi luxuria. Dat aũt semper poeta abũdãtiã exteris gẽtib9. Rõnis vero frugalitatẽ: qui duob9 btm̃ cibis vtebant: & in atriis ędebant se dentes. Iuue. Quis fercula septẽ secreto cenauit auus. Et virgi. Perpetuis soliti dapib9 cõsidere

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur: mediisq́ parant cõuiuia tectis.
Arte laboratę vestes: ostroq́ superbo.
Ingens argentum mensis: celataq́ in auro

mẽsis. C. Regali luxu. i. tãto quãto reginã decebat. Luxus aũt nõ vituperat ĩ ditissimis: qm̃ id opes fuerũt suę. Vituperat ĩ tenui cẽsu. Qua ꝓpter recte Iuue. Attic9 eximie si cœnat laut9 habet. Si rutilus demẽs: qd ei maiore cachinno. Excipit vulgi ꝙ miser b Mediisq́ parãt tectis. D. Nã cũ m̃lta turba esset accipiẽda: alibi tot triclinio sterni nõ poterant. Omnia couiuia vehementer spendebant: sed fuit in apparatu diuersitas: ꝓpter distãtiã ꝑsonarũ. Nã hospites cũ regina recepti sunt in ostro supbo. Tyrii vero tanq̃ minoris dignitatis in vestibus pictis: vt in textu videbis. c Laboratę. S. labore perfectę: vt laboratasq́ ꝓ

munt ad pectora ceras. Et est sermo in compendium coactus: vt Rapuitqꝫ in fomite flammã: idest raptim fecit. d Ingens argentum mensis. S. Vel subaudi exponunt: vel mensas argenteas intellige. D. Argentũ mẽsis. Adiecit mensis: vt ostenderet escariũ argentũ: ne putaret in ea specie esse quę longe esset ab vsu mensarũ. Est multiplex argẽti laudatio. Nam fuit magnum insignitum auro: & miro artificio: vt ars cũ ipsius precio certaret: Sculptura autẽ gesta maiorum cõtinebat: quorum contẽplatione meruit lõgissimum tempus conseruari. C. Ingens argẽtum. Hoc metallum post aurũ preciosissimũ est: videtur autẽ a greca esse dictione Illi em̃ ἀργύριον dicunt. Habet hoc ꝙ cũ albũ sit: lineas ducit nigras. Gignitur ex argẽto viuo: & sulfure albo: vnde album & lucidum sonorum purũ. & excepto auro: magis q̃ cetera metalla: ductile balsamũ potissime cõseruat. Itẽ iaspidis lapidꝭ vim vehemẽter conseruat: vt pollentior in argẽto q̃ in auro sit: valet argentũ: & ad plurima remedia. Nã eius spuma vulnera sanat: neqꝫ sinit superfluas carnes excrescere: sordes cordis mũdificat. Adustionẽ in corpore factã: ne putrescat tutatur. Fluxibilia membra corroborat.

e Celata. S. sculpta. Coelum enim ferrum est: quo operantur argentarii: & ꝑducitur. In deriuatione autem mutat dyphthõg⁹.

apud grecos. p Erepta ruinis. S. cõmendat a difficultate: vt nec tuta in valle reperti. Item ex persona. Ornat⁹ argiuę helenę: sic hoc Priami gestamen erat. Cõmendat & a longitudine. vt Theren. Ex Ethyopia est vsqꝫ hęc erepta. Conatur defendere nõ esse ab Aenea proditam patriam: quam cum Antenore prodidisse manifestũ est. Si ornatus Helenę ex incendio abstulit: non p̃mium proditionis accepit. q Signis auroqꝫ. S. signis aureis. C. Signis. quicquid sculptura: picturaue: aut arte fusile statuarum est: signũ dicimus: vt pictura dicitur tabula. Item signa militaria vexilla appellamus Luc. Signa pares aquilas: & pila minantia pilis. r Rigẽtẽ. S. inflexibilẽ: ꝓpter aurũ significat tunicę paliũ: q̃d ꝑm Varro. palla dicta ẽ: ab irrigatõe et mobilitate q̃ ẽ circa finẽ hmõi vestiũ. ἀπὸ τοῦ πάλλειν s Velamen. S. Cycladẽ. t Acantho. S. Virgultũ flexuosum herba canthũ vulgo dictum. Cui⁹ imitatione vestis ornatur. v Ornatus argiuę helenę. S. vicinitate: sic enĩ mycenis: Nam spartana fuit. Est autem omẽ futurę infœlicitatis: Cũ Dido adulterę suscipit munera. D. Argiuę Helenę. Hãc adeo formosam fuisse dicũt: vt eius forma redacto maximo peritissimorum pictorũ in vnũ numero: propositis etiã formosissimarũ mulierum nudis corporibus pingi nequierit: ergo quecũqꝫ erat formosa ab ea appellabat Helena. Sed Virgi. Argiuę dixit: vt de illa sola itelligeret. C. Ornatus argiuę Helenę. Non laudat ab auctore: vt est sceptrũ Ilione quod gesserat olim. Sed ostẽdit magnitudinem ornatus. cũ tam pulchrę mulieri ornamẽto esset: potest: presertim cũ adultero placere studeret: quo tempore se solito vehementius comat. Hinc Iuue. Moechis foliata parant. x Incõcessosqꝫ hymeneos. S. fato & legibus. y Hymeneos. S. Est hymeneus deus nuptiarũ: Vel quidem iuuenis fuit: qui die nuptiarum oppressus est ruina. Vnde expiatiõis causa nominatur in nuptiis: sed falsum est. Nam vitari debuit nomẽ extincti. Ergo hymeneus vir fuit Atheniensis: qui inter bella seuissima virgines liberauit: propterea nomen eius in nuptiis inuocatur. q̃si liberatoris virginitatis sic Talas apud Romanos. Nam cũ plebeius in raptu Sabinarũ virginem pulchram duceret: ne ei auferretur ab aliis Talassionis eã ducis esse simulauit: cuius nomine fuit puellę tuta virginitas.

z Extulerat. D. nã cũ esset regis vxor: & locupletissima: & iret ad Troiã: has precipuas secum abstulit non redituram se sperans: propter admissum adulterium: propterea addidit inconcessos Hymeneos.

a Ledę. S. Vel ꝙ ipsa filię. Vel ꝙ ei Iupiter dedit. D. Ledę mirabile: vt tam pulchra: nisi a matre donari non potuissent: & cum donarentur miratos esse: qui videret. Adduxit autem vt his vteretur quotiens adulterio formosior videri volebat. Ergo superabant formam: quę pingi non potuit: pulchrioremqꝫ reddebant.

b Sceptrum Ilione. SER. Munera offert apta personę: sicut latino in septimo. c Maxima. SER. Antiquit⁹ etiã fœminę regnabãt: p̃sertim primogenitę. Vnde ait: maxima: Hęc vxor Palymnestoris fuit. D. Maxima. Solent enĩ religiosi parẽtes: quę habent optima filiis deferre maioribus.

Fortia facta patrũ: series longissima rerum
per tot ducta viros: antiquę ab origine gẽtis.
Aeneas: (neqꝫ em̃ patrius consistere mentem
passus amor) rapidũ ad naues p̃mittit achatẽ:
Ascanio ferat hęc: ipsumqꝫ ad mœnia ducat:
Omnis in ascanio cari stat cura parentis.
Munera preterea iliacis erepta ruinis.
Ferre iubet: pallã signis auroqꝫ rigentem
Et circum textũ croceo velamen acantho
Ornatus argiuę helenę: quos illa mycenis
pergama cũ peteret: inconcessosqꝫ hymeneos
Extulerat: matris ledę mirabile donum.

f Series. S. ordo cõnexus. C. Series dicit̃ a serendo: quasi ordo in quo res connexę sint: cũ elatione pronũciandum: quasi dicat: per tot fortes principes. g Per tot ducta viros. SER. a Belo primo Assyriorum rege: vt ab antiquo durãtia cynnama Belo: vsqꝫ ad Belũ patrẽ Didonis: nec caret ratione hoc nomen. Nam omnes in illis partibus solem colunt: qui ipsorum lingua hel dicitur. Vnde est Helios ergo addita digamma: & in fine facta detractione belum dicunt. h Amor patrius. C. ꝙ oĩm efficacissim⁹ est. Nã in se ipm diffundit: cũ in filiũ diffundit: qui viscera pris est. i Rapidum premittit. SER. non premittit: nam ipse sequitur: sed prerapidum mittit: quod ex affectu patris potius q̃ ex Achate velocitate intellige. Dixit prerapidũ: vt Theren. Per pol. nam pol iurantis est: cui prepositio sepparata nunqꝫ coheret. D. premittit. Non quia esset securus. Nec intelligitur prerapidũ mittit: sed premittit: idest ante prandium mittit: vt maturius videret filium: & vt afferentur munera: quę Didoni dare volens: inter epulandũ cõmodissime dabatur. Maior enim erat futura conuiuii voluptas: & presentia Ascanii & oblatione munerum.

k Achatem. C. Alligorice. Nam si curam significat: cura est: que pertingit filium. l Ferat. S. afferat: nunciet.

m Omnis in ascanio: DO. Nã reliquę curę iã semotę erãt. C. Omnis in ascanio. Sublato nomine proprio erit sententia. n Stat. S. Est. Alibi horret. vt Stãt lumina flãma: & stabit acuta silex plenũ esse. Iam puluere cœlum stare vident. Item positũ esse: Stant manibus arę. Item placet: stat conferre manus. o Munera. D. Hęc conuiuiũ gratius factura erant: & poterant ostẽdere quanta vrbis fuerit foelicitas.. C. Munera & dona significat: vt hic: & officia. vnde immunes dicuntur: qui a munere. i. officio publico prestando liberati sunt: hęc eadem significat. δῶρον

d Monile. S. quod & segmētum dicit Iuuenalis. Segmē ta: & longus habitus: licet segmētatas vestes dicamus: vt ipse. Et segmētatis dormisset paruula cunis. e Baccatum. S. ornatum margaritis. Dicitur aūt hoc margaritū: & hęc margarita: & hęc margaris: vt hęc nais: Sūt qui se parant gēmas: & margaritas. Cice. Nullā gēmā: aut margaritā. Et gēmas dicunt diuersi coloris: Margaritas vero albas: vel gēmas integras. Margaritas ꝑtusas. DO. Baccatum. Neq; hęc dissimilia esse debebāt: quę optimus pater & ditissim⁹: maxime filię dederat. C. Bachatū. baccatum cū aspiratione Bacchi sacerdos est. Et ē grę cum nomen. Latine autē bacca sine aspiratione fructus est lauri: Myrthi oleę hędere: & similiarū. Verū a similitudine rotundi corporis baccas appellant: & vniones: qs gręci Margaritas nominant: nascūtē mari Indico fertilissima ē Taproabāę insula: & Perimula ꝓmōtoriū Indię. Precipue laudantur circa Arabiā i Persico sinu maris rubri. Sunt em̄ conchę: q̄vbi genitalis anni stimulauit hora: prudentes sese quadam oscitatione implent: roscido conceptu tradūtur: grauidasq; postea eniti. Partumq; esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit candorem conspici. Si turbidus contra pallet: si coelo minante cōspicitur: nā coeli maior ē sibi societas: q̄ maris. Inde ergo trahunt colorem: aut nubilum: aut serenū: vt fuerit aer. Qua propter orientales margaritę ꝑpter assiduā aeris serenitatē lucidę sunt: sed minores ꝑpter paucitatem roris. Sed septentrionales contra: qm̄ magis habūdat ros: sed coelum turbulentum est maiores sunt: sed colore turdido. f Duplicem. S. Vel latam: vel duplicē gēmis & auro. g Hęc celerans. S. celeriter facere cupiens. D. Hęc celerans. laudat hominis diligentiā.

h At cytherea: S. cytherea ab insula: quę tātum in pluralī declinatur: vt sint alta cythera: D. Cytherea. i. dum hęc gererentur. Necessaria metuentis veneris deliberatio: cuius ęstus augebat cōsideratio loci: temporis: & personę. Erāt ab Achate perficienda iussa. Et periculosum credere nepotem eidem periculo: in quo erat Aeneas: ne tota simul progenies interiret. Nam q̄uis Troiani essēt humane suscepti metuebatur fallax natura tyriorꝫ: & stimulus Iunonis. ne ipsa oportunitatē loci: & occasionē temporis: nacta terra opprimeret: quos mari extinguere non poterat.

i Artes. S. mediū vocabulū est. Nam & bonas artes: & malas dicimus. D. Artes. ergo nouę. i. cōsilia elaborata exquiruntur. Vt Ascanius nō pergeret: & tamē Achates iussa faceret: fallit ergo omnes: & profert Aeneę amorem sibi concilians Didonem: nam neq; Aeneas iratę resistere potuisset exigua substantia: neq; conuulsis nauibus: & in hyeme effugere. C. Artes. Ars & prudentia in vita actiua versantur: quemadmodum intelligentia: scientia: & sapiētia in contemplatiua est. Igitur Ars recta ratio rerum faciendarum & artis remanet opus: vt phydię aras remanet statua Iouis. Prudentia vero est actio: quemadmodum videmus in administratore rei: aut publicę: aut priuatę. Tamen ars aliquando capitur pro scientia: quę est rerum vniuersaliū. Item pro astutia quadam; & trāsit ad prudētiam siue in virtute sit vt in hoc loco: siue in vitio: vt instructus ex arte pelasga. Ergo nouas artes inauditam: & mirā astutiā in consultando. Ars autem quę est pro disciplina secūdū Varronē duplex est: Extrinsecus: & Intrinsecus. Ars extrinsecus scientiā solam demonstrat: vt cū scio quid sit eloquentia: & quid sit finis: & officium eius: & quid oratio: & in quot partes diuidatur: quibus cognitis: non tamen scio loqui ex arte: Intrinsecus est cum artē ipsam cōsequor: ita vt ex hac arte loqui sciā: vt cū doceor: quomodo exordium faciam: quomodo narrationē: diuisionem: ac confirmationē: et reliqua. Intrinsecus igitur ita dat scientiam: vt quibus rationibus id quod scientiā dat asseq possim. Augu. autem in q̄rto de ciuitate dei inquit Ars bene recteq; viuendi. virtus: a veteribus diffinita ē. vnde ab eo quod grece dicitur. αρεϲη nomen artis latinos tradidisse putauerunt.

k Noua consilia. C. Exponit qd sit nouas artes: Cōsiliū autem est (vt placet Aristoteli) eorum: q ad finem sunt inquisitio: cuius tria sunt officia: primū si quę sunt: quę ad finem ducant vię perquirere. Secundum si sint quot sint. Tertium si vna plres ve sint: quoniā modo illis vti valeamus.

Pretere a sceptrum Ilione: quod gesserat olim
Maxima natarū priami: colloq; monile,
Baccatum et duplicē gemis: auroq; coronā,
Hęc celerans iter ad naues tendebat achates,
At cytherea nouas artes: noua pectore versat
Consilia: vt faciem mutatus et ora: cupido
Pro dulci Ascanio veniat: donisq; furentē
Incēdat reginam: atq; ossibus implicet ignem,
Quippe domū timet ābiguā: tyriosq; bilingues
Vrit atrox Iuno: et sub noctem cura recursat,
Ergo his aligerū dictis affatur amorem,

l Faciē et ora. S. Perissologia est. C. Faciem & ora. expressit quam faciem diceret. Nā facies dicitur de cuiusq; rei forma. vt quibus aspera quondam visa maris facies. Os aūt hominis ē: vt os humerosq; deo similes. m Dulci. C. sibi quia nepos. n Furentem incēdat. S. furere faciat. o Ossibus. C. in ipis medullis quę intra ossa sunt.

p Ignem. C. amorem.

q Domū. C. Didonē & oēs domesticos: qrū cōsilio ipsa mutari poterat. r Ambiguā. S. i. quam habitat mutabilis foemina: vt suspectas habuisse domo Carthaginis altę. s Bilingues. S. fallaces: Ad mentem: & non ad linguam retulit. t Sub noctem. S. Sub id est Circa. Et cum tempus significat accusatiuo seruit: vt. Aut vbi sub lucem q̄densa inter nubila sede diuersi rumpunt radii.

v Amorem. SERVIUS. latini deum cupit ad nē appellant: eo quod facit amorem. Sed hic imutatur grecos q eodem nomine vtrunq; vocāt: distinxit epitheto: pingitur puer quia turpitudinis est stulta cupiditas: vt iter quas curā Climene narrabat inanē. i. amorē Itē qa iperfectus ē in amantibus sermo: vt incipit affari mediaq; in voce resistit: Item alatus: quia nihil amātius leuius: vel mutabilius: vt ipsa ostendit Dido. Sagittę dantur: vel quia ipse incerte veloces q; sint. Et hoc ratio in reliquis numinibus pro potestatum qualitate format. CRI. Amorem. idest, cupidinē: Cice. in li. de natura deorꝫ tres ponit cupidines horꝫ primū Mercurio Dianaq; prima natū tulit. Alterum Mercurio: & Venere secunda. Tertiū, qui Anteros nominatur ex Venere: Et profecto triplex est amor. diuinarum rerum: & naturalium. ac postremo lasciuię. Primū concipit Diana: q dea casta: puraq; est ex Mercurio. Nam cum mens nostra omni labe pura ad deum conuertitur ex Mercurio: idest sapientia: atq; doctrina amorem diuinarum rerum cōcipit. Secūd⁹ aūt ex eodē Mercurio: sed ex venere orit: q: ea doctrina nō incorporeis: vt in diuinis: sed corpreis ad misteē Terti⁹ aūt ex secūda venere: q: lasciuia tota corporea ē & nihil

egregiū suspicit: vnde recte petrarcha noster. illū ex otio lasciuiaq; natum asserit. Hic optime a Propertio describitur in ea eleg a cuius est initiū. Quicūq; ille fuit puerū qui pinxit amorē. Nonne putas miras hunc habuisse manus. Hesiodus aūt ī theogōia ait. Chaos ante oia fuit. Terra post chaon pauimentū deorū. Itē tartara: itē amor. Alii dicūt primū cupidinē secundi Mercurii: & primę Dianę filiū fuisse secūdū: vt placet Simonidi ex sola venere. Tertium ex Venere: & Marte. Alii dicūt Venerē fuisse vnā ex cupidinibus reliquis antiquiorē. Refert aūt Ausonius. Cupidinē quandoq; in Myrteta herebi deuolasse: atq; ibi ab heroidibus: quę propter illū multos labores: ac demū mortē passę fuerunt captū fuisse: & ī alta myrto cruci affixum: ipse tñ mox interuentu Veneris: quę illi cathenas a vulcano fabricatas minitabatur nō solū liberauerunt: verū etiā a Venere: vt illi veniā daret impetrauerunt.

x Natę. D. Breuiter omnia consilia sua exprimit: & quomō fieri posset ostēdit: & honestū facile: & necessariū demōstrat. CRI. Natę. Oratio in genere deliberatiuo versatur. Quanto autem artificio conscripta sit: Donatus demonstrat. Captat eñ beniuolētiā: attentionē: & docilitatem: & ostendit quod petit: facile: vtile: honestū: & necessariū.

y Meę vires. D. vendicat sibi necessitudo parentū: quicquid liberi possunt: Et docet inter filios: & parentes tale debere esse volendi: & nolendi studiū: vt in multis. licet corporibus voluntas vna: & necessitudinis vinculum indistinctum integrumq; perduret.

z Mea magna. S. Quia venerea voluptas exerceri sine amore non potest. Vel secūdū Simonidē: qui dicit. Cupidinem ex sola venere natū. Alii tamen ex ipsa & marte. Alii ex Vulcano. Alii Chay: & primę rerū naturę filiū dicūt.

a Patris summi. S. i. Iouis. C Summi ad omnipotentiā refert Sic Cicero: p domo sua. Quo circa capitolinę Iupiter quē populus Roman⁹ propter beneficia optimū: propter vim maximū nominauit.

b Typhoea. S Multi Typhoya legūt: vt Cerealia: & Cerialia. Nō autē dicit qb⁹ Thyphoeus vs⁹ ē. Sed quibus Iupiter in Typhoeū: a spoliis: & virtute. vt Scipio aphrican⁹. Hoc autem agit facile eū posse contemnere Iunonē: qui cōtemnit Iouem. D. Tela ty. Facile ostendit esse quod petit: q enim potuit Iouis fulmen contemnere: facilius poterit fœminę mentem possidere. Ergo ita dixit: ne ille excusaret propter Iunonē: fecit ergo beniuolū filiū: dicendo nate. Item q potior esset Ioue: & q esset pœna sua. CRI. Typhoea. E p ei dyphthongon posuit: sed alibi longam posuit. Stirpis achillęę fastus: iuuenēq; supbū: hic breuem. Ait priscianus Typhoea. i. q̄si dicat maxima: quia maioribus in corpus gigantheū vsum fuisse Iouem credimus. Vel Typhoea: id eit ętnensia: q ibi sit Typhoeus: & in illius antris fulmina fabricat Vulcanus. fuit autem Typhoeus Titanis: & terrę filius. Et in bello Titanū a Ioue fulmine pcussus: sub ęthna vt placet Ouid. vt vero Maroni sub inarime relegatus est. Fuit & alius Typhon vir omniū crudelissimus: & qui fratrem Osyrim de humano genere optime meritū iteremit: eiusq; corp⁹ in viginti & sex partes discerpsit: singulisq; cōiuratis singulas dedit: Mox ab Iside: vt Osyrim maritū vlcisceret interempt⁹ est.

c Ad te confugio. D. quasi diceret: non est alter qui tantum: aut debeat: aut possit.

d Supplex. D. Admonuit pietatis: aut filiū rogauit: vt deum: quid igitur accessit oneris: cū ab ea quę auctoritate parentis iubere poterat.

e Numina. S. possibilitatem: vn⁹ autem deus plura habet numina.

f Frater. SER. conciliatio a qualitate personę. D. Frater vt æ. Fecit beniuolū & attētū. Nunc facit docilem subiuncta narratione totius negotii: dixit frater tuus vt appareat operā non in extraneo ponendam: sed in fratre eē necessariā. Ergo honestū pium. vt frater pro fratre laboret p̄sertim in causa salutis. Adiungit labores vt moueat cōmiserationem: & oñdit iniuste pati: et deformat personam aduersarię: quę psequitur innoxium. C. Frater dicit quasi fere alter.

Nate meę vires: mea magna potentia: solus
Nate patris summi: qui tela typhoea temnis:
Ad te confugio: et supplex tua numina posco
Frater vt æneas pelago tuus omnia circum
Littora: iactetur q; odiis Iunonis iniquę:
Nota tibi: et nostro doluisti sępe dolore.
Hunc phœnissa tenet dido: blandisq; moratur
Vocibus: et vereor quo se iunonia vertant
Hospitia haud tanto cessabit cardine rerum.
Quo circa: capere ante dolis et cingere flāma
Reginam meditor: ne quo se numīe mutet:
Sed magno Aenee mecum teneatur amore.

g Iacteturq;. S. vacat q;.

h Odiis. S. Iusta causa petitiōis ostendit. Odium primā corripit. Odi vero verbum producit: Sic liquor: & liquitur.

i Nota tibi. D. Hoc ad laudem cupidinis ptinet: Maximū omniū crimē esset eius: si fratris periculū nesciret.

k Nostro doluisti sępe dolore. S. Aut eo q̄ et ego: aut doluisti: quia me dolere vidisti. D. Doluisti. Si p̄terea doluit: debet cauere ne rurs⁹ dolēda succedāt.

l Dido tenet. D. ostēdit facilitatem petitionis: nā si iam Aeneę affecta est: non est opus initio amoris: in quo magna est difficultas: sed augmento: desideratur aūt augmentum: quia timetur. Iuno a qua amor talis possit abrūpi: ergo opus erat tali amore qui non posset abrumpi a Iunone.

m Quo. S. i. in quam partem.

n Iunonia. SER. Carthaginensia: vbi colitur Iuno: aut verius: q Aeneę Carthago in hospitiū patuit. Vt est Timeo Danaos: & dona ferentes.

o Hospitia. C. Hospitalitas amicitia est: quę cōtrahitur inter eos: qui non sunt eiusdem patrię: sed alter cum alteri⁹ patriā venit: illius domo: vt sua vtitur. diciturq; illud hospitiū: & illi hospites. Que autē non beniuolentia: sed pecunia nos recipiunt: non hospitia dicuntur: sed diuersoria: aut Cauponę.

p Tanto. SER. aut ne intātum quidē idest breui occasione cessabit: aut non poterit in tāta rer̄ oportunitate cessare: vt sit notū prouerbium, res in cardine est: idest in articulo.

q Cardine. DONA. Hic fidē facit cū fores clauduntur: & tribuit firmitatem. Ergo dixit. Tāto cessabit. c. r. Erat eñ in potestate absoluere amorē: quem voluntate susceperat: sed diuinitus impactus non posset humano arbitrio summoueri: asserit ergo necessariū remedium: quo omnis illa factio succumbat.

r Quo. SER. Vel vacat: vel pronomen est. Supprimit autem recte nomen Iunonis: ne illius frequenti cōmemoratione cupidinē terreat. Vel sit aduerbium quo. i. in aliquā partem.

s Capere ante. DONA. Ostendit melius esse ventura propulsare: q̄ his quę venerunt remedia q̄rere.

t Flamma. CRISTO. amore. quod vinculum oīm tenacissimum indissolubile est.

v Mecū. SER. idest officio venereo: nec pōt intelligi quē admodū ego. Nam aliter a matre: aliter a Didone amatur

Aeneas. DONA. Mecum tanto amore amet: quanto mater amet filium: cuius amor nullius violentia numinis valet abrumpi. x Qua facere. SER. i. quo modo.
y Accipe. SER. audi vt econtra. da: idest dic: vt da tytire nobis: da non indebita posco.
z Mentem. SERVI. dispositionem cōsilium. CRISTO: Mentem: animum & voluntatem. Anima enim teste Augu. Est spiritus intellectualis: rationalis: semper viuens: semper in motu: bone maleq; voluntatis capax: secundum benignitatem creatoris: ac secundū sui operis officium: variis nominibus dicitur: scilicet anima: dum vegetat. Spiritus: dum contemplatur. Sensus: dū sentit. Animus: dū q sapit. Mens: dū intelligit. Ratio dū discernit. Memoria dum recordatur. Voluntas dū vult. Differunt ista: non substātia: sed nominibus. Vna anima est: proprietates diuerse: in spiritu tamen: & anima potest esse differentia: nam omis anima spiritus: non omnis spiritus aia.
a Accitu. SER. euocatione: & est quarte declinationis.
b Vrbē. S. Sydoniam: quam tenēt Sydonii. CRISTO. Sydoniā. Carthaginem quam condiderunt qui de Sydonis partibus venerant. Est em in Phoenitia post Orthosiā: et Eleutherū Tripolis q nomē a re ipsa accepit. Tres em vrbes habet. Tyrum. Sydonē: & Aradum.

Qua facere id possis: nostrā nūc accipe mentē:
Regius accitu cari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat: mea maxima cura:
Dona ferens pelago: & flāmis restātia Troie.
Hunc ego sopitū somno super alta cythera:
Aut super idaliū sacrata sede recondam,
Ne qua scire dolos, medius ve occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus,
Vt cum te gremio accipiet letissima Dido
Regales inter mensas laticemq; lieum:
Et dabit amplexus: atq; oscula dultia figet:
Occultū inspires ignem: fallasq; veneno,
Paret amor dictis care genitricis: et alas
Exuit: et gressu gaudens incedit Iuli.
At venus Ascanio placidā per membra quietē
Irrigat: et fotū gremio dea tollit in altos

d Mea maxima c. SERVI. Aeneas cura est. Sed Ascanius maxima: cui regnū Italie, Romanaq; tellus debent: & vbiq; Ascanius maxima cura Veneris introducitur: vt veneris iustissima cura. Item nunc tegere: & dire valeā subducere pugne. DONA. Maxima. cum nolebat mittere Ascanium: ne duorum solicitudinem frāgeret: vel is mitteretur: qui exoriente tumultu sibi p pietatē cauere non posset.
e Hunc ego. DONA. ne diceret cupido. Quid fiet de Ascanio si ibo.
f Sopitum sōno. SER. Vnum quidem est sopor: & somnus: sed modo sopitum irrigatum intelligimus. DONA. Sopitum. Nam illa etas multum profundeq; dormit: ergo erit sat temporis ad capiendos mulieris animos. Designat etiam tempus & locum amoribus aptum.

g Idalium. SES. Cypri nemus est: in quo oppidum breue: vt paulo post Idalie lucos. Item Idaliumq; nemus. C. Idalius mons veneri sacer in Cypro est insula: in sinu Issico: & pamphilio posita: que pelago continua est egyptio.
h Sacrata sede. SES. Vel templi: vel oppidi.
i Ne qua. TES. qua vacat.
k Medius. SES. importunus incongruus.
l Faciem. SES. faciem p vultu posuit: nullus enim potest accipere faciem alterius: sed vultū: qui p mentis qualitate formatur.
m Noctem. DO. Erat spatium breue: sed erat properandum: ne longi temporis opa esset necessaria: quia Ascanius. lōgiori sōno teneri non potuit.
n Non amplius. SES. Artis est non omnia dicere: nec em dicturus est discessum cupidinis: neq; accessum Ascanii. o Pueri puer. S. Arguit a facili. D. Pueri puer. Ostēdit ī cōmutatiōe forme etatis cōmutatiōe nō fore difficilē.
p Regales. SER. Nā in illa intemperantia facilis amoris est aditus. Hic Theren. Sine Cerere & baccho friget venus.
q Laticem. SER. Latex aqua est proprie que ītra venas lateat: sed hic p vino quod latet ītra vuam.
r Lyeū. SER. pro lieū dixit. CRITSO. Lyeum. vnū est ex nominibus bacchi ab eo quod est λύειν idest soluere: quia homīes a curis liberet. De his nominibus scribit Ouidius. Thuraq; dāt: bacchumq; vocant: bromūq; lyeum: Ignigenamq;: satūq; iterū solūq; bimatrē. Additur q his: niseusq;: indomitusq; thionus. Et cū leneo gēnialis consitor vue. Nictelequ; eleus parius & iachus: & euan. Sed de baccho alibi.
s Occultū. S. Diffinitio amoris. est ignis occultus. C Occultū inspires ignē: idest occulte: & dissimulāter immitas.
t Veneno. C. Venenū: qua pestifera resē amor: et cito transcurrēs occupat vēas.
v Paret amor. S. vt sup. p cupidine amorē posuit. D. Paret. non respōderet qd enim persone matris: vel maxime in tali causa respōderet. & tempus facta non fabulas exigebat: ergo se officiosum matri prestabat x Alas exuit. S. laus magna Ascanii p transitum. Sic cupido alis tātum depositis Ascanius fuit.
y Gaudēs. D. Vel vt filium exprimeret ad patiē euntē: vel quia plena voluntate iussa matris implebat.
z At venus. D. natura puerorum tangit: q securius & diu

dormiunt: si etiam accedebant alia oblectamenta. vt secessus flores: & odores: & mollicies: opacitasq; vmbrarum:
a Placidā. S. Epitheton eius est. Vel ad discretionē eius quietis. que in somniis perturbatur.
b Fotum. SES. sublatum a fouēdo. CRI. Fotum ab eo quod est foueo. Dicūtur enim aues: pullos suos fouere cū alarum amplexu incubant.
c Amaracus. S: Hic puer regius vnguētarius fuit: qui casu lapsus dū ferret vnguenta maiorem cōfusione odorē creauit: vnde optima vnguenta amaracina dicuntur. Hic postea in herbam sampsucū conuersus est: quā nunc amaracū dixit. C. Amaracus: Recte exponitur a Seruio: hāc herbam Tusci persam appellant. Sāpsuc⁹ vt ait Diascorides a siculis amaracus dicit: ramosa herba multas virgas sup terrā spargit foliis paruis: & rotundis: non dissimilibus nepite: tota herba odorata est. Simon illā maioronā: & persam vocat amara est. Cynare regis Cipri filium in hanc herbā mutatum fabulantur.
d Iāq; ibat. S. Cum vix venus ista dixisset. Sane nec festinantib⁹ personis: neq; minoribus est respōdēdi facultas. vt hoc loco cupidini: vt Mercurio supra: idem in quarto: vt in septimo furie.
e Duce achate. DO. ergo hunc fallebat: & let⁹ portabat dona. Quia nō frangebatur onere numerum: nec tedio viarū.
f Cum venit: S: aut ꝓ cū veniret: aut cum sit aduerbium temporis pro dum. Nec em̄ potest coniunctiui modi particula iungi indicatiuo. Sane sciendum: cum & dū malo errore a Romanis esse confusa. D. Cum venit. Executus est iussa mature: quia preuenit conuiuiū: & venit cū iam discumberent in aptissimo tempore.
g Auleis S. Velis pictis: Que ideo aulea dicta sūt: ꝙ primum in aula Attali regis Asie. Qui populū Romanū scripsit heredem inuenta sunt. Ideo etiam in domibus tendebantur aulea: vt imitatio tentoriorum fieret: sub quib⁹ bellantes semper habitare maiores: vnde & in thalamis hoc fieri hodie conspicimus. Varro tamen dicit. vela solere suspendi ad excipiendum puluerē: quia vsus camere ignorabatur. Hora. interea suspēsa grauis aulea ruias. In patinā facere trahētia pulueres atri. Quātū nō aqlo cāpanis excitat agris. Cū vero a noie greco desinēte in η fiat: deriuatio cōuertit in æ: vt αὐλη aulea: ἰδη idea: γυνη genea.
h Superbis. SERVI. nobilibus.
i Aurea: S. Si Dido pulchrā significat & noīatiu⁹. Si spōda est septimus casus. fit synerisis: & est spondeus.
k Spōda. S. Sponda. Stipadia antiqui nō habebant: sed stratis tribus lectis epulabantur. vnde tridinium sternī dicitur. Cice: Sterni tridinia: & in foro sterni iubebat. Errant ergo qui tricliniū dicunt ipsam Basilicā: vel cœnationē. C. Sponda exterior pars lecti est: vt Pluteus interior.
l Mediam. SERVI. Qui maioris loc⁹ est: Salustius. igitur discubuere: Sertorius inferior in medio super eum Titus fabi⁹ Hispaneasis senator. Ex proscriptis in sūmo Anthonius. Et infra scriba sertorii versus: & alter scriba Mœcenas in imo. Medius inter Tarquinum. & Deatium perpenam. DONATVS. Mediam. nā bis locus potior apud veteres fuit. Nam Salustius ita Sertorii conuiuiū describit vt ipsum: quia potior fuit: collocasset in medio

Idalie lucos: vbi mollis Amaracus illum
Floribus & dulci aspirans cōplectit vmbra.
Iamq; ibat dicto parens: & dona cupido
Regia portabat tyriis duce letus Achate.
Cū venit: auleis iam se regina superbis
Aurea: cōposuit sponda: mediamq; locauit.
Iam pater Aeneas: & iam troiana iuuentus
Cōueniunt: stratoq; super discumbit ostro.
Dāt manib⁹ famuli lymphas: cereremq; canistris.

m Iam pater. S. Religiosus: Quia pater omnium deorū: epitheton est: vt ostēdit Virgili⁹ vbiq;. DO. Iam pater Aeneas. Discernitur ipse: & Troiani sedib⁹ purpureis.
n Ostro. SER. Vnde tingitur purpura: & ꝓ purpura posuit. o Dāt famuli. SER. Humilis caracter: qui ἰσχνὸς dicitur. DONA. Dant describit familie ordinem.
p Lymphas. CRISTO. aquas que grece dicūtur a nymphis. Vulgo autē (teste Pōpeio) memorie ꝓditū est: quicūq; speciem quandam e fonte id est imaginem nymphe viderint furere cœperūt q̊s greci Lympholeptos: latini lymphatos appellant. q Cererem. C i. panē: & denoīatio: quoniam capitur auctor pro re: cuius est auctor Teren. Sine cerere & bacho friget venus. Cererem deam frugum fabulantur Coeli: et veste filiam. Alii Iouis dicunt. Ferunt preterea cū frater Saturnus cui fauebat pulsus esset metu Titani in antro latuisse. Presertim autem pudore ductam: quia cresceret sibi vterus: Nam cōcœperat iam acherontem qui & ipse: cum natus esset: eodem pudore affectus delituit: & ad in ferosidefluxit concœpit acherōtē ex captiuitate fratris: i. mœrore: ex q̊ solitudine gaudebat ad idem impellit mœror. Quirem ad hystoriam referūt aiūt illā Sicani antiquissimi sic lie regis filiam fuisse: & ab ea siculos vsum frumenti colendi cœpisse: Diodorus vero Siculus: q̊ ex hac insula oriundus rē diligentius prosequitur Siciliā cereri: et filie eius sacratam incolas a maioribus suis per successiones semp accepisse affirmat. Addūt etiā Poete ī nuptiis platōis & Proserpnie hāc isulā spōse a Ioue donodatā: ipsasq; deas primo hic apparuisse grauissimi scriptores tradidere. Primoq; hic frumentum esse natum propter loci fertilitatem. Vnde etiam nunc in agro leontino: & aliis in locis: q̊d agreste frumentum nuncupant nascitur. Ergo hanc deam volūt non mō serendi fruges precepta dedisse: sed & leges ad iuste viuendum tulisse. Vnde Themosphora dicit. Quapropter: & viuēdi: & bene viuendi auctor fuit. Sunt quoq; qui dicant: Cererem Saturni: & Rhee filiam fuisse: & frugum culturam inuenisse. & quidem ante Proserpinam natam: & a Plutone raptam. Nam in rapina ipsa omnes segetes incēdit: tum propter inimicitias: quas cōtra Iouem suscepit: tum propter filie mœrorem. inuenta autem filia & Ioui reconsiliata est: & Triptolemmū misit: qui fruges serere doceret. Multi deniq; populi de hac dea cōtendunt: Aegyptii em̄ dicūt Cererē: ac Isim eādem deam esse: & in egiptum semen intulisse. Quo tempore Nilo stagnante Regio optime semen exciperet Athenienses in Attica eleusina ostendunt. Vbi primū hoc minus dea dederit. Hec omnia Diodor⁹. Eusebi⁹ aūt pāphil⁹ ita rē partit: vt telluris vim vestam apellet. cuius virginale simulacrum in foco ignis statuit: que virtus quondam ferax est muliebri specie fungitur. Rhea quedam opem dicunt lapidose montaneq; terre vis est. Ceres feracis: & plene Hec bona que Proserpina est. Ioui peperit. At ideo hanc spicis coronamus. & Papauera iuxta ponimus: quoniam fertilitatis simbolum sunt proserpina: vis est proiecti seminis in terram: quā Pluto: idest sol: qui in hyeme remotiorem partem lustrat ad inferas rapit. r Canistris. D. Mos apud veteres fertur fuisse: vt panis non argēteis: sed vimineis vasculis inferret:

Expediunt: tonsisq; ferunt mantilia villis.
Quinquaginta itus famule, quibus ordine longo
Cura penu struere: et flammis adolere penates.
Centum alie: totidemq; pares etate ministri
Qui dapibus onerent mensas: et pocula ponant.
Necnon et tyrii per limina leta frequentes
Conuenere: toris iussi discumbere pictis.
Mirantur dona Aenee: mirantur iulum
Flagrantisq; dei vultus: simulataq; verba:
pallamq;: et pictu croceo velamen achanto.
Precipue infoelix pesti deuota future
Expleri mentem nequit: ardescitq; tuendo
Phoenissa, et puero pariter donisq; mouetur.
Ille vbi complexu aenee colloq; pependit,
Et magnum falsi impleuit genitoris amorem,
Reginam petit: hec oculis: hec pectore toto
Heret: et interdum gremio fouet: inscia dido
Insidiat quantus misere deus: at memor ille

CRISTO. Canistris a capiendo dicunt: aliqui a greco esse credunt illi enim. κανηστα dicunt.
s Tonsisq;. S. minutis vel villosis. Maiores enim mappas habuere villosas. t Mantilia. S. a manibus ante lotis dicta. Vt torale a tero. Nam Horati. per apocopen dixit: Ne turpe toral. C. Mantilia a manu: et tergeo volunt quod illis manus lete abstergantur. Vnde mantilia pleriq; dicunt.
v Villis. C. Generis masculini: & secunde declinationis: Vellus autem generis neutri: & tertie declinationis.
x Famule. C. Ancille ab oscis origo est huius nominis: apud quos seru⁹ famel dicitur.
y Ordine. S. dispositione, nam Cicero. in oeconomicis. Quid vbi ponendum sit. nec ei debet vniuersa confundi. D. Longo ordine: Vbi fuerant quinquaginta ad quarum curam pertinebat procuratio cellarii: & deorum poenatum cult⁹: illas sine dubio vicissitudo longo ordine agebat.
z Penum. S. differt a cellario Cellarium paucorum dierum est. Vnde & in cellam imparatum frumentum dicunt. Penum vero longi temporis. Penus in masculino: & foeminino inuenitur quarte declinationis in neutro tertie Veluti pec⁹ pecorum. Hora. Portet frumenta: poenusq;. Et Plautus in masculino dixit. Nisi mihi annu⁹ penus dat. Et lucilius in feminino vt Et vxori legata penus. Persius autem ostendit quarte esse declinationis: vt in locuplete penum defessis piguib⁹ imbris. C. Cura poenum. Et longum: & longam legitur. vt sit longo ordine: vel longum penum Penus est omne quo vescuntur homines. vt ait Cicero in libro secundo. de natura deorum. Et Fest⁹ scribit poenaria res esse necessarias ad victum quotidianum: Et Sceuola ait. Penus est quod esculentum poculentum ve est. Gellius vero refert: que longe visionis gratia contrahuntur: & recondu ntur: quia non in promptu sint: seruitus: & penitus habeantur. poenus dicta sunt. Est preterea apud iurisconsultos titulus. de poeni legata: in quo penus appellatione venire demonstrant: que esui potuiq; sunt. Neq; solum quod: vt panis: caro: caseus: vinum. Sed & quo vt sunt condimenta: sal: piper: garum: crocum. Et in quo. vt vasa in quibus esculenta poculentaq; tenentur. Penarium autem: vt etiam cellarium non penum esse dicemus. Sed cellam ipsam: & repositorium: in quo penus seruatur. vt granarium vbi grana conduntur. Cellari⁹ est qui preest penori: qui vt notari potest apud Plautum a promendo: & condendo nomen etiam accipit. Sum pronus condus procurator peni.
a Statuere. SER. componere. vnde structores epularum dicuntur. CRI. Struere. ordine: & in recta figura res diuersas componere: hinc dicimus struere orationem: hinc struem lignorum: hinc destruo: cum composita disiiciuntur: hinc instruere aciem: et mentem per translationem instruere dicim⁹.

b Adolere. S. colere: Sed adolere proprie est augere. In sacris autem adolere per bonum omen dicitur. Nam in aris non adoletur quicq;: sed crematur. C. Adolere: qa vredo odor elicitur: hic Hoc. καλλείσευ θακκωσευο λεικησευτι. i. arceti hoc est doleti. c Centum a. D. Eleganter: atq; breuiter diuitias expressit laudauitq;. Voluit enim demonstrare ducentos: et sexum & etatem discernere. Numerus autem non est res magna in rege. Sed parilitas etatis: que ostendit quanta sibi seruorum esset multitudo. Ex qua ducenti pari etate eligi potuerint digni qui curarent supradicta. nec non supra hostium troiani qui magis essent honorandi sederunt. Tirii vero in vestibus pictis.
d Pares. S. non in numero: sed in etatis parilitate est admiratio.
e Dapib⁹. S. he regum sunt Epule priuatorum.
f Ponant: S. secundum antiquum loquitur morem.
g Mirantur. D. per hoc ostendit regina quod quam ditissima viri vxor fuisset: talia numquam habuisse: cum hec ipsa: & sui tirii mirentur. Ali⁹ intellectus est mirantur dona aenee. i. mirantur talia Aeneam: Vel habere vel: donare potuisse. Mirantur ergo substantiam animi.
h Iulum. S. ad conuiuias refert. i Dei. S. ad poetam.
k Simulata. S. Composita in astanii similitudinem
l Infoelix. S. propter casum futurum. D. Infoelix: quia benignum aim exhibebat: quem deberet inimicum exhibere: cum ex eo paret sibi mors.
m Tuendo. S. dum intuetur. Omnis autem gerundii modus: siue ab actiuo: siue a passiuo sit: similiter profertur: vt cantando tu illum. i. dum cantas. Et frigidus in bratis cantando rumpitur anguis: idest dum cantatur. D. Ardescitq; tuendo. Contrarium posuit: nam considerationi intenta fastidium incurrere debuit.
n Vbi. S. postq;: Interdum quando: interdum in quo loco.
o Magnum. S. arduum. difficile est enim imitari filii affectum. p Falsi. D. magna res: vt etiam pater deceptus sit: q Heret. C. affixa manet. Est autem hic repetitio hec o. he p. t. r Fouet. S. Substinet. s Insidiat. S. legitur etiam insideat. t Matris. S. ei⁹ preceptorum. v Acidalie. S. Ven⁹ iniicit. curas. αχος ei cura: Vel ab acidalio fonte: qui est in orcomeno Boetie vrbe. In quo se glacie lauant. que veneri sacra sunt: ipsius enim: & liberi filie sunt: & iure: nam gratie fere per horum numinum munera conciliantur: Sunt autem nude: quia gratie sine fuco esse debent: ideo connexe: quia insolubiles esse oportet. Hora. Segnesq; nodum resoluere gre. Quod vero vna auersa pingitur due autem nos respicientes: est quia profecta a nobis gratia duplex solet reuerti. Vnde illud. Nec te certasse priorem peniteat.
x Abolere. SERVI. Ordo est naturalis: vt primo vellamus harentia: deinde inferamus noua. Sic Teren. Vt merum in quo nunc est adimam: atq; expleam animum gaudio. DO. Obolere. Prius enim debebat remouere amorem pristini viri: & paulatim: quia cum vehementer hereret; non po

terat vno impulsu dimouere. Iccirco aūt Didonē castā: diuitē: pulchrā: deceptā inducit per cupiditatē: vt non solum Didonis verum etiā Aeneę estimationē ostenderet. Ne illū ignobilis fœmina proiecti pudoris sponte amasse: aut prouocata muneribus videat̃. Aut ille malis submersus in numeris de amorib⁹ illicitis cogitasse. C. Abolere: qꝫ vrēdo odor elicit̃. Hic Hom. καλλεισενθακαλω ευω δεικηωεντι idest ardenti: hoc est dolenti: Abolere remouere. Sunt autē exoleo: & aboleo ꝯposita nō cū soleo: sed cū oleo: vt placet Prisciano.

tionem lacunariū: & per antisticon laqueariū. C. laquearibus Lucreti⁹. Nec cytharā reboāt laqueata aurataq; tecta. m funalia. S. a funibus quę intra cerā sunt. Hos ante vsū papyri cęra circundatos habebāt. Vnde funera dicta: quia funes incensi illa precedebāt. DO. Funalia. faces ex funib⁹ procreatę. n Grauem. D. Laudat a pondere: & a materia: Deinde ꝙ maiores Didonis vsi sint: & durante merito transierit ad Didonem.
o Pateram: CRI. patera autem poculum: teste Macro. latinum est planum: & patens a petendo dictū. Carchesiū autem ꝓcerum: & circa mediam partem cōpressum ansatum mediocriter Ansis ad summum ac infimū pertingentibus. Verum Plaut⁹ cum apud phereciadē legisset. Alchemene a Ioue Carchesium dono datū: insuetū nomē: & grecis dūtaxat notū relinquēs: paterā cuius figura longe diuersa est dixit.

y Viuo. S. aut viui hominis: aut vehemēti. z Prȩuertere. S. preoccupare propter Iunonē. a Resides. S. pigros ad amandū: iurauerat. em̄ nulli esse nupturā. Cōtra vero qui instāt industrios dicimus. b Postq; prima quies. S. propter regalem affluentiā. Contra supra: postq; exēpta f. D. Postq; prima quies. Cōuiuii ꝓlixi mos describitur. Nam confectis epulis studiū bibendi prosequunt̃.
c Mensę. S. Sub externa persona morē ponit Romanorū: apud quos duę mensę erāt: altera epularū: altera pomorū.
d Crateras S. Est hic crater grecum nomen: latine hęc cratera dicitur. Persius si tibi crateras.
e Vina coronāt. S. Vina: p poculis per sinecdochē. Coronāt: aut implēt vsq; ad marginē: aut quia antiqui pocula coronabāt: vn̄ est: & magnū cratera corona induit. C. Vina cor. sic Hōe. πινοντεσ κρατηρασ επιστεφεασ τονοιο
f Fit strepitus. C. nō em̄ sine strepitu poutit esse lętū & numerosū cōuiuiū.

Matris acidalię: paulatim abolere sychęum
Incipit: & viuo tentat preuertere amore:
Iam pridē resides animos desuetaq; corda.
Postq; prima quies epulis mensęq; remotę.
Crateras magnos statuūt: & vina coronant:
Fit strepitus tectis: vocēq; per ampla volutāt
Atria: dependent lichni laquearibus aureis
Incensi: & noctē flāmis funalia vincunt.
Hic regina grauē gemmis auroq; poposcit
Impleuitq; mero paterā: quā belus & omnes
A belo soliti: tum facta silentia tectis.
Iupiter hospitib⁹ nā te dare iura loquūtur:
Hūc lętum tyriis q; diē: troiaq; profectis
Esse velis: nostrosq; huius meminisse miores:

o Belus. S. primus Assyriorum rex: quem constat saturnū: quem & solē dicunt: Iunonemq; coluisse: quę nomina postea apud Afros culta sunt: Vnde lingua punica hal dicitur de⁹ apud Assyrios hel: quadā sacrorum ratiōe: & Saturnus & sol.
p Facta silētia. DO. Rē enim diuinam actura silētium induxit. CRISTO. Tum facta. scilicet nam factura silentiū induxit more Romanorum. Apud q̊s ne omen malum sequeret̃. Aiebat sacerdos: fauete linguis: idest tacete. Iuue. Ite igit̃ pueri linguis: animisq; fauentes.

g Tectis. S. Ad tecta legit̃ etiā fit strepitus tecti.
h Volutāt. C. vndatim em̄ effluit vox p camerata loca:
i Atria. S. Romani duabus tantū epulis in atrio vescebantur. Vnde per contrariū Iuue. Quis fercula septem secreto cœnauit auus: & ibi pecunias habebant: vnde ꝗ honoratiores serui erant: liminum custodes adhibebantur. Hinc. Qui Dardanio Anchisę armiger ante fuit fidusq; ad limina custos. Ibi etiā et culina. Vnde atrium quia esset ater ex fumo. CRISTO. Atrium genus edificii est: quod mediā aream continet. In quā collecta ex omni tecto pluuia descēdit. dictum atrium: vel quia id genus ędificii primū atrię: q̄ est vrbs ętrurię inuentum ē. vel ꝙ a terra oriat̃: quasi atteritum. ait Pompeius festus.
k Lichni. SER. Gręco verbo vtitur: ne vile aliquid afferret. a lychno autem lucerna dicta est. vnde lu; corripitur. Hor. Non quo fraudatis immūdus nacta lucernis. Si em̄ a luce non staret versus. CRISTOFERVS. Lichni λυχνο idest omne quod lucet. Lucernam autem non hinc esse puto. sed a luceo. Nam quamuis primā corripiat quam luceo producit: non caret exemplo: nam a dico dicacem: & a duco ducem. et a vito vitium: quę oīa nomina a verbis primā producentibus deriuata corripiunt̃.
l Laquearib⁹. SER. Lacus principale est: Lucilius. Resultant: ędesq; lacusq;: per diminutionem lucanar facit. Hora. Nec mea renitet in ęde lucanar. Inde per aliam diminu

q Iupiter. DONATVS Rogat Iouem: & eius virtutem narrat: vt ostendat pleno voto Troianos excepisse: cum initam societatem testimonio hospitalis Iouis cōfirmet. Cum autem ipsa esset Sidonia: quasi mortis suę pręsagio Tyriorum solū: & Troianorum meminit: & merito diei meminit: quo cōfirmabat societatem per sacra: & conuiuiū. Triste autem fuit tenebras nominare vel noctem. Vel maxime: quia continuationem diei nocti coniunxerat: & nondum itum erat ad requiem. CRISTOFERVS. Iupiter. Iouem autem hospitibus iura dare dixerūt: nō solū propter fabulam lycaonis: sed magis quia ab eo planeta maxima est iustitia: & religio: atq; humāitas oīs. Hinc apud Homer; Menelaus violati a Paride hospiti pœnas Iouem poscit. Et Sta. eadem de re ait: Non gentibus equum fas: Aut cura Iouis: melius legatus addissem Sauromatos auidos.
r Hospitibus. SERVIVS. Exemplo iouis: qui a lycaone susceptus. ipsum: quia hospitem mactarat in lupum cōuertit.
s Profectis. S. noluit profugis dicere.
t Velis. SERVIVS: ex etrusta disciplina: qui dicunt volēs propitiusq; sis.
v Nostrosq; huius meminisse minores. DONATVS: & sic factum. vt etiam nunc duret de actibus Didonis fabula.

x Adsit letitię bacchꝰ dator. S. Alii adsis legūt. Secūdū q̃s Bacchus. aut per antiptosim est: aut antiquꝰ est vocatiuꝰ vt socer arma latinus habeto. Bene autem addidit: dator letitię: quia est & dator furoris. D. Bacchus. vinum sine quo leticia in conuiuiis esse non potest. Nā alibi est. bacchus & ad culpam causas dedit. id non vini viciū est: sed hominis vino vti nescientis. C. Letitię bacchus dator. Nā vinū letitiā inferre: testis est Salomō. Hora. autē. O fortes peiora q̃ passi sępe viri mecū nunc vino pellite curas. Et Homerus. ...

y Bona iuno S. Vel propitia & nō irata troianis. Vel bona. i. celestis. Est em̄ & infernal: aut Iunōi infernę dictus facer. D. Bona Iuno. Nam norat illā inimicam Troianis: Ergo vt sit bōa & beniuola. C Bona benigna. Est em̄ religio in deos: pietas in patriā: parentes: et in sanguine iunctos: bonitas in vulgus.

z Tyrii. D. Ne esset aliq̃ incolarū aduersus peregrinos simulatio. a In mēsa. S. tāgit morē. Romanorū: q̃ paniceas sacratasq̃ mēsas habebant: in quibus libabant. vt Heus etiā mēsas cōsumimus inquit Iulus D. In mensa. in conuiuiis em̄ cū hmōi honorificentia numinibꝰ exhibet: p̄ ara mensa succedit. C In mēsa. nūq̃ a more Romāorū descēdit poeta Ergo q̃uis nō nisi in ara libet: tū legerat in papyriano iure: vice arę p̄stare mēsam dicatā: vt in tēplo iunonis populonię augusta mēsa est. Ergo in mensa libat. Euāder: quoniam sacrata erat Hic aūt quoniam conuiuium erat regiū non sacrum: apud humanam mensam in Triclinio non in templo: quia nō erat religiosa: sed vsurpata libatio: sola libat regina. in qua non obseruationis necessitas est: sed vsurpationis licentia ait. Macrobius.

Adsit letitię bacchus dator: & bona Iuno:
Et vos o coetū tyrii celebrate fauentes:
Dixit: & in mensa laticū libauit honorem:
Primaq̃ libato summo tenus attigit ore.
Tū bitię dedit increpitans: ille impiger hausit.
Spumantē paterā: & pleno se proluit auro.
Post alii proceres. cythara crinitus Iopas.

b Prima. DO. Vel quia ipsa libabat: vel quia potior omnibus fuit: vtpote Regina.

c Summotenus: SERVI. Et verecundiam reginę: & mores Romanorū tangit: nā apud antiq̃s nr̄os: foeminę nō vtebantur vino: nisi sacrorum causa certis diebus. Deniq̃ foemina quę sub Romulo vinū bibit occisa est a marito. Mecętius autem maritus absolutus est: sic Granius lucianus ... DONA. Summotenus. Summis labris: vt religionis: & non vini cupidam demonstraret.

d Bitię. SERVI. per transitum poenorum ducum nomina introduxit: nam Bitias classis punicę fuit prefectus ait lilius. CRISTO. Bitię dedit: recte de Bitia Serui. Verum legitur etiam Didonem fratrem fugientem primum in Cyprum nauigasse. Ibiq̃ bitiam veneris sacerdotem in magna puellarum manu quę ad sacra venerant: Didoni sese dedicasse ipsamq̃ inde in Aphricā nauigasse. Ergo dedit Bitię veneris sacerdoti: qui vt verisimile est cōuiuio intererat

e Increpitans. SERVI. inclamans: vt ęstatem increpitās: aut familiariter arguens segnitiem tarde capiētis pateram: cū esset auidus in bibendo. DO. Increpitans. clara voce exhortans: hunc aūt elegit: quia sciebat vini esse amatorem: vnde sequitur ille impiger hausit.

f Hausit. SERVI. Modo accoepit: vt intelligas bibit. Cū sequat. g Et pleno se p̄luit auro. S. Alias vidit: vt hausit coelū: mētemq̃ recepit. Alibi audiuit: vt vocemq̃ his auribus hausi. Alibi vulnerat. vt latus hausit apertū. & multa alia pro loco significat. DONA. Et pleno se proluit auro. Et pateram inquit vacuam fecit: & cum auide biberet. & tantum infunderet. q̃tum fauces transmittere non posset: perfudit etiam se.

h Post. D. itelligēdū executi sunt post acta cōuiuia: post consecrationem foederū. ludorū aūt fit descriptio: quibus reges per voluptatem ad producendam petitionē vtuntur: Ludi aūt Didonis nihil turpe factu: nihil obscenum dictu habuerunt. Nā cytharę artē inter honestas numerari constat: per hanc Orpheus plurimū potuit: hanc graues & prudentes amant: hanc diligunt musę: quibus tradentibus in vsum hominū venit: hęc in agonibus. i. in sacris certaminibꝰ coronāt. Ars ergo honesta conuiuiū quoq̃ nō dissimile. i Proceres. S. Ergo & Bitias vnus erat de proceribus: hoc aūt nomē noitiuū p̄ceres in vsu non habet. Sic vt nec ditōe q̃uis in compositiōe dicatur cōditio. proceres aūt teste varrone principes ciui tatis dicūtur: quia eminent in ea: sicut in ędificiis mutuli quidā: hoc est capita trabiū: quę p̄ceres nominantur.

k Cythara. C Inuentū Apollinis dicit: alii volunt reptā esse a Mercurio: qui cū p̄ ęgyptū iter ageret: offendit cadauer testudinis: cuiꝰ in testa cū neruos extensos pulsaret: ab eo sonitu admonitus cytharam reperit: eamq̃ dono Apollini dedit. Hebrei Tubal ex stirpe Cayn ante diluuiū eam reperisse volunt: fecit q̃ a principio tricordē imitatus tria anni tempora. Nam ab ęstate acutā: ab hyeme grauē: a vere mediā sumpsit. fuit autem eius forma initio similis pectori humano: quod vt vox ex pectore: sic ex ea sonitus exit. vn̄ nomem sumpsit. Nā lingua Dorica cythara pectus significat. Pau latini deinde plures fuerūt eiꝰ formę: vt psalteria: lyrę: barbite. phenices: pectides: indicę: quę ferūtur a duobus simul

l Crinitus. SER. Vel quia imitabat Apollinis formā. Cuius etiā artis erat imitator. m Iopas. S. Rex aphrorum vnꝰ de p̄cis Didonis: vt est punica hystoria. n Personat aurata docuit q̃. S. Nō q̃ docuit: nec em̄ potuit docere hūc: qui tempore Didonis fuit. Sed quę docuit Herculem Vn̄ dicit̄ coelū ab atlāte susceptū sustinuisse p̄pter coeli sciētiā traditā. Cōstat em̄ Herculē fuisse philosophū. Et est rō cur oīa illa monstra vicisse dicat̄. o Docuit q̃. C musica de hac q̃intilianꝰ. Quis ignoret musicē: tū iā ill' tp̄ibꝰ nō studii solū: verū etiā tm̄ veneratōis habuisse vt iidē musici & vates & sapiētes iudicarent̄: & paulo infra. Timagenes auctor est omniū in lr̄is studiorū antiquissimā musicē extitisse: & testimonio sunt clarissimi poetę: apud q̃s inter regalia cōuiuia laudes herorū ad cytharā canebant: multa nos colligimꝰ de musica in p̄emio interpretationū nr̄arū in Horatiū: Est aūt musica adeo naturalis: vt omnes sexꝰ: atq̃ oīs ętas illa demulcetur. Est adeo potēs: vt penitꝰ hominē immutet. Pythagoras em̄ furorē tauromunitani ebrii iuuenis: ędes in quibus amica cū riuali erat incendere volētis demulsit: Eodem pacto alios qui accensi cantu tybiarum: pudicę mulieris fores effringere parabant Aristoteles in libro p̄pleumatū ait: & qui dolent: & qui lętantur fistulis vti hi vt magis lętentur: illi vt minus doleant. Verū vt grauis musica optime instituit: ita lasciua deprauat. Quapropter Plato non omni musica instituendos pueros. sed simplici & mascula: quali. lacedęmōii & Romani vsi sunt. Atanasius ad vitandum lasciuiam a nostris sacris amouit. Ambrosius ad mutādam pietatem induxit. Augustinus in vtranq̃ partē disputat. & tandē grauem adiungendum putat. lasciuam abiiciendam.

o Atlas. S. Sane Atlas grecum est: sicut & Nilus quem Nilum Ennius Melonem vocat. Atlantē vero Talamonē Recte autem in conuiuio reginę adhuc castę inducitur car

men philosophicū. Inter nymphas vero vulcani: Martisq
dolos & dulcia furta. C. Atlas. Paulo post annū sexcentū
supra tria milia a mundi principio. Eriaso argis Satro As
syriis: & ortopole sicyōis regnantibus viuēte Moyse floru
it. Atlas astrolog⁹ Promethei physici frater hūc maternus
auus maior s Mercurii. it Euse. atq augusti. Diod. aūt sicu
lus scribit fuisse fratres duos gloria excellentes Hesperū &
atlantem: & hos gregē pecudum possedi sse pulchritudine
insignē: colore vero fuluo: & auro simili: qua de causa Po
etę pecudes μηλα vocātes aurea mala illos habuisse di
xerunt Hesperū aūt filiā suā Hesperidē vocatā: fratri in vx
orem dedisse: & ex ea regionē hesperitū nominatā. Ex hac
vero Atlātē septē filias sub
stulisse: quę a patre Atlan
tides: a matre vero Hesperi
des appellatę sunt. Harū
pulchritudine captus busi
ris rex ægypti: misit latro
nes qui illas ex orto quo
dā surripuere. Verū cū inte
rim hercles a busiride quē
iussu Euristei interfecerat.
rediret: latrones quos in q
dā littore deprehēderat in
teremit: puellasq liberatas
ad parentes reduxit. Ob
quod meritum astrologi
am Herculem docuit At
las: ex eo cœlū sustinuisse
humeris credit⁹ est Atlas.
quod rationem sphęrę pri
mus docuerit. eodēq &

Personat aurata: docuit quę maximus atlas.
Hic canit errantē lunā: solisq labores:
Vn̄ hoīm gen⁹: et pecudes vn̄ imber: et ignes:
Arcturū: pluuiasq hyadas: gemiosq triones:
Quid tantū oceano properēt se tingere soles
Hiberni: vel q̄ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum tyrii: troesq sequūtur:

Hercules Sphericā rationem in gretiam importans: maxi
mā gloriā consecutus est: tanq qui Atlantticū mundū su
scepisset. Hec diod: vt dixi. p Errantē. S. q: ελικοειδης
obliquo incedit cursu nō recto vt sol: ne incidat in centrū
terrę: & freqnter patiat̃ eclypsim. C. Errātē lunā. luna em̄
inter oēs planetas ē magis īcerto & vago motu ī cursu p
cessiuo. Nā ppter breuitatē sui cursus: nūc sub sole: nūc an̄:
nūc retro sp vagat̃. Et cū sol circuit p circulos australes in
feriores: & luna peragit circulos boreales superiores tū lu
na est supina velut nauicula sursum habens cornua cum
ipsa sit versus terrā inclinata: quando vero decrescit est ere
cta: preterea est aliqn̄ recto diametro: inter nos & solē in
terposita quo tempore facit eclipsim. p Solisq labores.
S. Planetę septē sunt: ex quib⁹ quinq ferunt̃ cōtra mūdū.
Sed & cū mūdo. qn̄ sunt retrogradi: sol vero & luna sem
p contra mundum. Ideo dixit labores solis intentis con
tra volubilitatem sphęrę. Nā q homerus eum appellat
ηλιον ακαμαντα non dixit non loborantē: sed labores nō
sentientem. r Hominū genus. S. Si fabulose a Prome
theo vel Deucalione & pyrra. Si phisice: varia est opinio.
Alii em̄ de humore. Alii de igne: alii de attomis: alii de q̄t
tuor elementis homines natos dicunt. C. Vnde hominum
genus. de quo latius in. vi..
s Imber. S. De nubibus quę secūdū Lucretiū nascuntur
de terrę anhelitu. A quo sunt nebulę quę altius eleuatę: &
aut sol' calore resolute: aut vi vētoꝝ cōpressę mittunt pluui
as: C. Imber Pluuię. Est aut pluuia secūdū Aristotilē im
pressio aeris quę fit ex plurimo vapore qui frigidus hume
ctusq in aere sit aggregatus: siue enim ex terra: & aqua re
soluti hi vapores caloris celestis vi ad insimā partem mēdii
interstitio attracti regionis illius frigore condensati tandē
q calore ita dissoluti: vt nō tn̄ penit⁹ absumpti sint gutta
tim in imbres resoluuntur. Id preterea non est silentio pre
tereūdū. Nā quāto nubes vn̄ pluuia manat a terra lōgius
ab est: tāto terrā suaui⁹ tenuiusq petit. Si aūt de ppīq cadat
crassior ipetuosiorq ruit. cū āt mltū ī ē de pluuiali matā ī
nube: & nubes ipsa dēsa vehemēti solariū radioꝝ vi ver
beret: fit vt ex illoꝝ cōfractiōe vehemēs augeat̃ calor: atq
illi⁹ vi in vehementē pluuiā soluat̃ nubes. Quapꝑter post
intēsos ęst⁹ vehementes imbres sępe videam⁹. Nōnūq ex

hmōi additamēto caloris vrit̃ nubes. & rubeū cōcipit co
lorē humorq sic adust⁹ a nube stillās speciē ignaris hoīb⁹
sanguinolētę pluuię p̄bet: hic etiā ignes: fulmina & fulgu
ra de quib⁹ alibi dictū est. Appellāt aūt fulmē si pompeio
credim⁹ a fulgore flāme Alii ītelligūt imber & ignes p aq̄
ętherisq elemētis. t Arcturꝝ. S. Stella ē p⁹ caudā maioris
vrse posita ī signo poetę: & dr̄ arctur⁹. i. αρκτουουρα .i.
vrsę cauda. CRI. Arcturꝝ. Est miōr vrsa: a nōnllis cynosura
appellat̃: ab qua sidones nauigāt. Ideo ī cœlo a Ioue trās
lata ē. vt duplex helice honor esset. A gathostenes vero ait
Cynosurā vnā fuisse ex ydeis nymphis: q̄ Iouem nutrit: a
q̄ in creta regio quedā Cynosura ē appellata. Cretenses &
Diod. sicul⁹: & hāc & he
lice fuisse Iouis nutrices fu
isse dicūt: Alii volūt archa
dē fuisse. a qua arcadia sit
dicta Calistos: & Iouis fi
lius de q̄ fabula est apud
Ouidi. hic secundū Iginiū
a Licaone pelasgi filio Ioui
epuland⁹ apposit⁹ est. At
Iupiter domo lycaōis ful
mię in cēsa: vbi trapetos de
inde vrbs fuit hui⁹ mēbra
r̄stituit: et cuidā caprario
nutriēdū dedit. Mox cum
adolescēs factus vim mr̄i
insci⁹ īferre vellet. incolęq
lycei vtrūq īterficere para
rēt: Iupit̃ ābos astrꝭ intulit:
hūc Homer. boetē appellat:
v Hyadas. S. Stellę sūt ī
frōte tauri: q̄ꝝ ort⁹ pluuias īducit siue hyades. vn̄ hyadas
λυειν απο του q̄d pluere ē dici credūt̃. latie succulę a succo Alii
dicūt dictas ab ylr̄a: l' ab απο του υος. i. a suę in c⁹ formatę
sūt faciē: fuerūt vl' atlātis filię: vl' liberi nutrices. x Gemi
nosq triōes. S. septē triones sunt boues aratorii. Recte ḡ di
xit. q: a nōnullis appellāt̃ plaustra. C. Triōes. Hęc helice. i.
vrsa maior ad quā gręci: latiniq nauigant: vt fœnices ad
Cynosurā filia fuit Lycaonis Arcadię regis: quę a Diana
siue vt aliis placet a Iunone: quia ex Ioue pregnās esset in
vrsā cōuersa est. & bestia facta arctū quē arcadē appellāt
pepit. Amphis Comic⁹ poeta addit illā ad lycaonē cū filio
pductā. ꝑ mox cū ī tēplo lycei q̄ sibi intrare nō liceret sequē
te filio fugere vellet a pastorib⁹ cū nato occisa. & a Ioue ī si
gnū celeste translata est. Geminos triōes. & septē triōes di
cūt. Septē q̄dē a nūero: nā q̄tuor stellas habet plaustrꝝ: tres
vero sūt an̄ plaustrū & has septētriōes appellāt ea ratiōe
q̄ dicit. S. Gemīos itidē triōes: q: duplici linea ꝯficiūt plau
strū ipse q̄ttuor stellę: Nō tn̄ solæ hę septē stellę faciūt vrsā
maiorē: v eꝝ septē caput faciūt in singulis humeris singulę
obscurę sūt: in armo duę: in sūma cauda vna clara: in ven
tre itidē vna clara: in spina vna: in crure posteriore duę: ī ex
tremo pede duę. sup caudā tres. y Quid 2c̄. S. Rō hoc fa
cit hemispii: q: hyeme breuiore sol vtit̃ circulo. C. Dieꝝ aūt
breuitate & lōgitudi e facilis ē q̄stio. Nā cū sol p signa au
strea fert̃: quoꝝ potissimū est capricorn⁹: qm̄ breuissimū il
li ē iter p nr̄m hemisperiū cursū facit breuiorē. Cōtra vero
euenit. Cū p signa septētrionalia in q̄ pte maxime est cācer
fert̃. Sed de his latius in bucolis. z Tingere. S. demergere.
a Soles S. i. dies. vt Tris adeo erram⁹ cęca caligie soles.
b Tard s. S. ęstiuis tarde veniētib⁹. Vl' em̄ disiūctiua ē. Nec
patit̃ bis eandē rē dici. Ergo dicit quę causa est lōgoꝝ dieꝝ
sed & hic rō hemisperii est. t Ingeminant. S. Nō ei pe
grini auderēt: nisi incepissent ciues. D. Ingemināt. Troiani
em̄ nescientes regnę cōsuetudinē nihil debuerūt priores ef
ficere: Ne in aliq̄ displicerent: Sed seq eos q ex more faciebāt
nō fuit temerariū vniuersi: interea occupati fuerāt. cātādo:
plaudēdo: bibēdo. Regia aūt quę Aeneę ꝯspectu satiari nō
poterat maiorē tpis morē desiderabat. Et aliis potātib⁹ vi
nū ipsa bibebat amorē. Et superflue q̄rebat q̄ vel a theu
cro audierat vel picta viderat: sed morē vt dixi q̄rebat.

Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infoelix dido: longumq; bibebat amorem
Multa sup priamo rogitās; sup hectore multa;
Nunc quibus aurore venisset filius armis:
Nūc qles diomedis eq: nūc quātus achilles:
Imo age: et a prima dic hospes origine nobis:
Insidias (inquit) danaū: casusq; tuorum,
Erroresq; tuos: nā te iam septima portat,
Omnibus errantem terris et fluctibus estas,

d Trahebat. C. iccirco trahebat: quia inuitus pene aliis nox in somniis peragebatur. e Bibebat SER. allusit ad cõuiuiū. f Multa super. S. pro de C. Auidissima mulier fruendi Aeneę colloquio cūcta circunspiciebat: quib9 illum diutius detineret. g Quibus. S. Quia vulcani vsus fuerat armis. h Quales Diomedis equi S. qs Rheso sustulit. Quales: an si feroces: vt hi a qbus habuerunt originem Diomedes em̄ rex tracū habuit equos qui humanis carnibus vescebantur: hos hercules occiso crudeli tyrāno abduxisse se phibet a quib9 hi originē ducunt. i Imo age. S. Cū speciali cito finiri possent: contulit se ad generalitatem DONATVS. Imo age, Breuis ꝑpositio: sed quę non breuem narrationem esset habitura. Respondetur ergo primis duabus propositionibus in secundo libro. Quę sūt erroresq; tuos: casusq; tuorum. In tertio erroribus suis: quanq; : & quędā de suis etiam ibi. k A prima, S. s. a raptu Helenę: sed hoc Aeneas excusat. Dicit Ruinam Troię breuiter esse dicturū. l Insidias. S. ne Troiani virtute superati videant: m Casusq;. S. vt euētu: non fati necessitate: Troia ruisse videatur. n Erroresq; tuos. S. eodē ordine rn̄det Aeneas. Nā primo dicit Ruinā Troię postea suos errores: o Septima estas. S. septē annos itellige, Septem autem annos. Dido cognouit ex teucro.

Finis primi:

Argumētū primi libri eneidos cōditū a Virgilio

Aeolos inmittit ventos iunone precante:
Troianosq; vagos lybicas expellit in oras
Solatur Venerem dictis pater ipse dolentē,
Aeneam recipit pulchra carthagine dido,
Cui venus ascanii sub imagine mittit amorē,

finis primi libri

Argumentū virgilii super secundo eneidos

Funera dardanię narrat fletusq; secundo,
Vel sic
Conuiuis oseries narratur troica belli,
Vel sic
Cogitur eneas bellorum exponere causas:
Graiorūq; dolos: et equitū fraudēq; Sinonis
Excisamq; vrbem: priamiq; miserrima fata,
Vtq; patrem impositū forti ceruice ꝑ ignes
Extulerat: carāq; amiserit ipse creusam,

Que secūdo eneidos libro cōtineāt. ouidi⁹.
¶ Cōticuere omnes: tūc sic fortissimus heros,
Fata recensebat troie, casusq; suorum:
Fallaces graios: simulataq; dona minerue
Lacontis poenā, et laxantem claustra sinone:
Somnū quo monit⁹ acceperat hectoris atrū:
Iam flāmas coeli: troum patrieq; ruinas,
Et regis priami fatum miserabile semper:
Impositūq; patre collo: dextraq; prehensū
Ascanium: frustra tergum comitante creusa,
Ereptā hanc fato, sociosq; in monte reptos.

Onticuere. SER. pro conticuerunt: Nec est dualis numeri: quia apud latinos non inuenit. DO. Conticuere: quia dixerat: Fit strepitus tectis & cyth. c. I. personat aurata: & ingeminant plaustrũ tyrii. Conticuere: partim ꝓpter eius honorificẽtiam: partim quia mens hoim cupida est audiendi nouas res: & regina indixerat silentium. b Intentiq; ora tenebãt. S. Aut intuebãt ora loquentis: aut immobiles vultus habebant: vt tenuitq; inhians tria cerberus ora: id est immobilia habuit: Aut tenebant: id est hẽbant. p figurã. i. ora intẽta hẽbant. Teren. Nã illi Andrię nomẽ erat: teneo. Et hoc iccirco addidit: quia pot qs tacere et nõ aduertere. D. Intenti. desiderio ducebãtur audiendi. c Inde. S. deinde: & est Aphęresis. d Toro ab alto. SER. Summ⁹ ei semp est pontificalis loc⁹. Et ęneas vbiq; quasi sacratus inducit. Torus aũt a tortis herbis est dict⁹. C. Toro ab alto: Nam et ibi discuberat: & idẽ veluti ex loco supiori ab oibus audiri poterat.

m Pars magna. SER. ꝓpter amissam coniugẽ: & hoc se cõmendat. vt infra: Aut quid in euersa vid. c. v. D. Pars magna: quia pdidit regnum. vidit miserandam Priami et polytę mortẽ. Amisit vxorẽ: et deniq; prẽm. Certe Dido nõ deberet audire q mala sua fleret. C. Pars magna fui. Et hoc auget vehementer. q. d. vidi in me & in meis. n Quis talia fando. S. dum dico: Alibi dũ dr: vt: Fando aliqd: si forte. t. p. ad. au. D. Quis talia: queris me narrare quę etiã hostis si audiret: non abstineret a lachrymis: Ibi enim fuit vnus ex gręcis Achimẽides: quẽ fleturũ dicit. C. Quis talia fãdo: Maxim⁹ profecto dolor: quẽ ne sęuissimi qdẽ hostes sine lacrimis audiãt: meminit aũt Achillis & Vlissis: Qm̃ vterq; pter cęteros alter vi: alter dolis Troianis nocuerant.

P. Virgilij Maronis Aeneidos liber secundus.

a Conticuere oẽs. b intentiq; ora tenebant.
c Inde d toro pater ęneas sic orsus ab alto.
e Infandum regina f iubes g renouare dolorem:
h Troianas vt opes: i & lamentabile regnum
k Eruerint danai: queq; ipse miserrima l vidi:
Et quorum m pars magna fui: n quis talia fando
o Mirmidonũ: p dolopũ ve aut q duri miles vlyssi
Temperet a lachrymis: & iã nox humida cœlo
r Pręcipitat: suadẽtq; s cadentia sydera somnos.

e Infandũ. S. Dolor enim & pudor est viro forti victum se dicere. D. Infandũ. Qm̃ grauissima erant in cõuiuio lętissimo narranda: & nõ aliena mala: sed sua narrabat. CR. Infandũ: optimũ exordium: & huic loco accõmodatissimum: & ex visceribus causę eductũ: nõ em̃ poterant abire Troiani q̃uiete hyeme: et nauib⁹ fractis: Neq; omnino fidendum videbatur mulieri. Nam varium & mutabile semper foemina. Et Ouidius. Fallite fallentes: Nam magna ex parte prophanum est genus: in laqueos quos posuere cadant. Omnis ergo oratio ad misericordiam conuertenda erat. Captat ergo beniuolẽtiam per misericordiã: tum a re ipsa: tũ a persona sua: Maxime autem a virtute Troianoꝝ: nam maxime mouet: cũ videmus virtutẽ a fortuna superari. Vnde dixit infandũ dolorem: & quoniã tempus alienũ huiusmodi narrationi videbat: reddit auditores attentos a magnitudine rei.

f Iubes. S. Vis. Aliter enĩ hoc verbum Aeneę personã nõ recipit. C. Iubes. Captat beniuolentiã: ex eo q se inferiorẽ ostendit: Dixit enim iubes: quasi inferat: q omis supioris postulatio pro iussis apud inferiorẽ haberi debet: et simul excusat apud alios suã in tempore incongruo narrationẽ.

g Renouare. C. Nam quemadmodũ refricando exacerbatur vulnus: et si pene coierit. Sic et iam inueteratus dolor: cum narrando redit ad memoriã exasperatur.

h Troianas vt o. S. Sic Horatius. Aut pinguis phrygię: aut mygdonias opes. D. Troianas opes. q. d. magnas.

i Lamentabile regnũ. S. qđ dignũ multa lamentatione: vt hi mẽtũ fleti ad superbos. k Danai. S. argiui a Danao rege: Nam greci ꝓprie sunt Thessali a Thessalo greco rege. D. Danai. Abiectę legendũ quasi imbelles:

l Vidi. C. Pathos a sensu videndi: vt Vidi egomet duo de nũero: cũ corpa nostro: Nam vt oñdit Cice. in epistol: Eadem calamitas grauior fit si videat: q si eadẽ audiat.

o Myrmidonũ. S. Isti Achillis sunt socii. Dolopes pyrrhi: qui eũ de scyro secuti sunt. Myrmidones aũt dicti sũt a formicis q̃ appellãt. μυρμηκας m. Nam Aeacus cũ ob pestẽ ppl'm amisisset: Orauit Ioue prẽm: vt tot sibi socii adessent: quot in arbore fici formicas vidisset: Et statim formicę sũt in hoies versę. Hoc fabulę. Erathosthenes aũt ait: Myrmidonas a Myrmidone rege dictos. C. Myrmidonum fabulã de formicis ponit Ser. Strabo aũt ait dictos Myrmidonas ęginenses: quia vt petrosam regionẽ incollere possent: formicarũ more terram fodientes ad petras transportabant: vt materiam agricolẽdi haberent fossas quoq; habitarent: ne lateritium opus illis ad ędifitia esset exercendum. Eratosthenes eos ait appellatos a rege myrmidone: qui ante Aeacũ fuit: militauerũt isti sub Achille: Nam Homer⁹ inducit Pyrrhũ: cũ post mortẽ patris in Troiã peruenisset: illos morte Achillis mœstos consolantem.

p Dolopũ. C. Dolopes teste Strabõe ad extrema Phthię pertingunt. Pindus enim mons ad septentrionem Macedonem partẽ habet: ad occasum parebos homines nugatores: ad meridiem Dolopas. Alii dicunt dolopas antiquitus fuisse etholorum populos: & inde venisse in Magnesiam Thessalię & lapithis auxilio fuisse contra Centauros: isti sub Pyrrho militarunt. q Duri. S. crudelis. Virgili⁹ enim pro negocioꝝ qualitate epitheta ponit. Cũ Homer⁹ eadem eise in contrariis obseruet. Quod aũt Asinius pollio de achimenide socio Vlissis dictum refert: caret ratõe. Myrmidones vero & Dolopas psentes esse acceptos ab Heleno: sed vt tanq de ipsis Aeneam intelligamus dixisse: ne eos quidem posse calamitates Troię sine lachrymis referre: Sed si sic intelligamus: frangit dicti dignitas.

r Pręcipitat. S. pro pcipitat. DO. Nox hũida cœlo pręcipitat. Non pcipitat, p pręcipitat. Sed lege nox hũida cœlo pcipitat somnos suadetq; cadẽtia sydera. Nox hũida cęlo pręcipitat. Hoc voluit dicere: Iam media nox affluit. pta est: siquidem aura humida iam cœpit: et sydera in occasum labuntur. Hęc enim non sunt nisi maxima parte noctis transacta. S Cadentia: S. Epitheton syderum est; quę semp cadunt et oriunt: aut maiorẽ noctis partem

vult esse transactã. C. Cadentia. Vel sit Epitheton sydeꝝ: vel ostendit multũ noctis processisse: cum ea sydera: que in principio noctis surgebant a nostro orizonte nũc a medio coelo iam cadant. t Casus cognosc. S. casuum cognoscendorum: Et est greca figura.
v Et breuiter. SER. prescribit: quia Dido dixerat: Prima dic hosp. or. n. Quanq̃ melius presenti tempori iungitur: vt quamq̃ scio. x Meminisse horret. SER. propter defectum verborum non potuit dicere, meminere.

prospectu prouidentia nuncupatur eadem: deinde ratio ac ordo siue series in rebus mobilibus ac temporibus explicata fatum dicunt: Sed de hoc latius in sexto: vbi est: Si te fata vocant. secundum Aurelium augustinum.
d Ductores. S. Sonantius est q̃ duces: sic alibi. Regnatorẽ Asie pro rege. e Tot iam labentibus annis. S. labentibus: id est celeribus: Nam cursu velocior est lapsus. DO. a tẽpore tot iã labentibus annis: Nã tam diu resistimus q̃ diu fata imperiũ stare consenserunt.

Hec autem odi: noui: coepi: & memini ad omnia tempora que inueniũtur & suo: & aliorũ funguntur officio. Terẽtius. Memini videre quo equior sum Pamphile: vbi preteritũ presens significat. Item memini me turrib⁹ altis Corytium vidisse senem: hoc quandoq̃ fit ĩ integris verbis: vt iuuat euasisse tot vrbes: ergo magis incorruptis.
y Refugit. SER. propter metrum: Preteritũ pro presenti.
z Luctuq̃ refugit. C. Sic Cicero in Tusculanis Aegritudo quasi morsũ aliquem doloris affert. Alia littera habet metu: Metus recessum quendã animi & fugam: leticia perfusam hilaritatem: Libido effrenatam appetentiam.
a Incipiam frac. bel. S. Duplex in hoc libro intentio est: ne vel Troie q̃ victa est: Vel Aenee turpe videatur q̃ confugit.

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breuiter Troie supremum audire laborem:
Quamq̃ anim⁹ meminisse horret: luctuq̃ refugit.
Incipiam: fracti bello fatisq̃ repulsi
Ductores danaũ: tot iam labẽtib⁹ annis:
Instar montis equum diuina palladis arte
Aedificant: sectaq̃ intexunt abiete costas.
Votum pro reditu simulãt: ea fama vagatur.
Huc delecta virum sortiti corpora: furtim

f Instar: SER: indeclinabile: licet Probus instaris dixerit & caret ꝑpositione: vt peregre: quãuis Serui⁹ lyricus ad instar dixerit: Instar ad similitudinem. Vnde nõ restaurata: sed instaurata dicũtur edificia: ad antiquam similitudinẽ facta: vt ergo instauramus Polydoro funus. DO. Instar montis equũ. Fracti bello se ad insidias conuerterunt. C. Instar. potius ad equipationem q̃ ad similitudinẽ significare videt̃ Cicero de finibus. Idq̃ si accidat mortis ĩstar putem⁹. Lucretius in. vi. Tum facit vim plage mactabilis instar: ergo instar mõtis ad altitudinẽ montis: nõ aũt ad figurã: non em̃ de forma: sed de quanto fit comparatio:
g Equum. S. secundum Higinium machinamentũ fuit bellicum: Vñ est: Aut hec ĩ nr̃os fabricata ẽ machia muros: Alii portam quã illis aperuit Antenor equum pictum habuisse: vel antenoris domũ quo posset agnosci: Vl̃ equestri prelio victa ẽ troia: aut abscondiderunt se post montem Hyppium. Vel fuit quod Virgilius sequitur Palladis arte.

DONATVS. Incipiam. In hoc principio narrationis loci: tpis: & personarũ memor est Aeneas: ergo ꝓposita retinet: sed ostendit esse prolixa & multa: nec tempori: nec loco. nec personis congrua: Sed quia cupiebat id regina: cui⁹ voluntas pro ratione esset recurrit ad breuitatem: vt neq̃ ipsa multa dura narrando in dolores incurreret: nec Didonem multum vigilare cogeret: Hoc loco docet: q̃ quãuis omnis narratio breuis esse debeat: tamen illa breuissima cum propria mala narrantur: nisi necessitas cogat. Ergo contra erit cum narrantur bona. Nam prospera & referre iuuat: & exigunt audientẽ. Subtilis narratio homis victi: & eius qui patriae adesse nequierit: Cuius auxilium Didoni omnia metuenti videri debeat necessariũ. Q. in spem certam venire nõ potuit: nisi Aeneas prius personã suam iusta defensione purgaret. Qd ab occasiõe temporis et ꝑsone sumit. Non nos strenui: sed imbelles vicerunt. Argumentum. ergo a persona.
b Fracti bello. DO. Nullus bello frangitur nisi imbellis: & nisi fortis sit qui resistit.
c Fatis: S. que tria fuerũt secundũ Plautum. Vita Troili: Palladii cõseruatio: Laomedontis sepulchrũ integrũ: quod in scea porta fuit: vt in bacchidibus lectum est. Secundũ alios plura: Vtq̃ de Aeaci gente aliquis interesset. Vnde Pyrrhus adhuc puer vocatus ad bellum est. Vnde Neoptolem⁹ dictus: vt Rhesi equi tollerent̃: vt Hercul' interessent sagitte: quas misit Philoctetes: cum ipse morte preuentus non potuisset afferre. CRIS. Fatum in rerum ordine: id est secundum Platonicos: id est quod in mente dei prouidentia. Nam vt Apuleius ac Boetius volunt: ratio & ordo rerum singularium in diuine mentis adunata

h Palladis arte. S. aut ingeniose: aut dolose. q. d. consilio irate dee. DO. Palladis. quo possent ab insidiarum suspitione abduci equũ: maxime insidie. Nam q̃d abscondere non potuerũt spe religionis contexerunt.
i Aedificant. SER. Translatio a nauib⁹: Cicero. Nauem tibi edificatam esse Messane. k Intexũt. SER. vt. Bis denas italo texamus robore naues. l Abiete: SER. Ponit abietẽ: Nam fulmĩata abies interitũ domine significat: et Troia per foeminã periit. Acer vero in tutela stuporis ẽ. et viso equo stupuere Troiãi: vt pars stupet innupte. donũ exitiale. Pin⁹ in tutela ẽ Martis deũ: sed & fraudis: quia eius poma cadentia per fraudẽ interierũt: & hic equ⁹ plen⁹ insidiarum ẽ: Abiete solutio spondei: nunc in proceleusmaticũ alias in dactylũ: vt: Arma virum tabuleq̃ & Troia gaza p vndas: Alias in Anapestum: vt fluuiorum rex Eridanus Virgilius tamẽ in hac solutione sempͤ seruat sibi excusationẽ Synaliphe: quod alii contemnunt. C. Abiete. In europa sex genera cognatarũ arborũ sunt. (vt placet Plinio) Pinus: pinaster: pix: abies: larix & teda. Abies maxima arbor efficit̃: sed nulla visa maior q̃ que in naui fuit: que Caii principis iussu ex egypto obeliscum in vaticano statutum vexit. c xx. modios lentis pro saburra habuit. m Votum: C. Participiũ: id est simulãt equum esse votum. n Fama. SER. Excusat: Ne reus sit conscientie. C. Fama. a fando dicit̃: vel a greco. φωμη Differt aũt a rumore: nam fama est eius rei: cuius certi

restant auctores. Rumores illius: cui⁹ nullus certus extat auctor: sed de fama in q̄rto libro explicatius.
o Delecta. D. Non ergo plebea: & est ad excusationem Troianorū: Elegerunt ex ducibus plurimos: & q̄m periculosa nō possunt spōte appeti: sors dedit ex pluribus fortibus quos equus caperet. Ostendit autem poeta paucorum p̄iculo p̄uidendū omnib⁹: neq̄ debere homies refugere mortē p̄ salute patrię. p Sortiti. S. Contraria sunt sortiri & eligere: Sed elegerūt plures: ac deinde de illis sortiti sunt quos includerent. CRIST. Sortiti. Sortimur rem: cum illam: quia forte euenit accipimus. Hinc dicim⁹: Scypio consul sortitus est aphrycam.
q Cęco. S. obscuro et in quo nō videt̄. Cęcū autē hominē dicimus non videntem. r Cauernas. D. Loca quę preter vterū caua essent: vt circa armos & collum & ilia.
s Ingentes. S. Epitheto leuauit tapinosim.
t Vterū. S. vter⁹ est mulierum: quē mō dixit: qa dictur⁹ erat fœta armis. Aluus est q̄ro defluunt sordes. Salusti⁹. Simulās aluū purgare. Venter vero qui videt̄: Iuue. Monstani quoq̄ venter adest ab domine tardus.
v Armato milite. C. Intellectio est. x Est in cōspectu. D. Locus est qui hostiles insidias faci le celarūt conspectu erat: sed insula q̄ nō facilis eēt transitus & mare interiectū occultabit insidias.
y Tenedos. S. Tenes q̄dem infamatus: q̄ cum nouerca cōcubuisset hāc insulā vacuam cultorib⁹ tenuit. Inde tenedos dicta: Hinc dixit notissima fama Cicero in Verrinis. Tenem ip̄m: cuius ex nomie tenedos nominat̄. C. Tenedos. a Strabōe. opōit̄ distare a cōtinēti ad stadia. xl. & hr̄e ambitū stadio℞. lxxx. & vrbem æolicam & portus duos: & Apollinis Sminthei delubrū: vt etiam Home. testat̄ Leucrophr's olim hec insula dicta est: sed tenus cygni filius: cū nouis colonis illam occupans a se denomiauit. Tenedii vero dicunt Tenū calumia nouerce inclusum: a patre in arca: & in mare p̄iectū huc appulisse: et p̄ deo habitū: quē aliq̄ Apollinē credidere. Tēplū Tybicines nō intrāt: quia nouerce fauerūt Aristo. putat: cū tenedis teneates: qui in grecia sunt affinitatē hr̄e: & certe apd̄ vtrosq̄ Apollo colit̄ Tenedi portus paucas naues capit: teste Q̄tiliāo. z Statio. S. in q̄ ad tp̄s stāt naues: Portus āt vbi hyemāt. C. Statio. nō port⁹ ē. vbi naues ī tuto stare pn̄t: sed q̄ ad tp̄ is se se recipiunt quā plagiam appellant. Dicim' em̄ statione loca in mœnibus illorum custodibus destinata. Liuius in septimo de bello punico. Q̄d vbi animaduertit scypio duab⁹ simul p̄tibus vrbē est aggressus: q̄ res tm̄ terroris adiecit: vt opidani mœnia relinquerent: & primū presidiū relictis statiōibus in vnū se se colligerēt. Item quę in castris: aut pro castris eiusdē custodię causa sunt: & in cœlo planetarū statiōe dicimus.
a Malefida. S. aut min⁹ fida p̄pter periculū nauiū: quā plagā dicunt: aut fida grecis male: id est in nostrā perniciē. Lucanus de furtib⁹. Sic male deseruit. Sed hec significatio raro inuenit̄ Malefidus: minus fid'. male eñi minuit nō negat. DO. Malefida. ergo credendū illos enauigasse.
b Nos abiisse. D. cum & littus reliquissent: & malefida esset statio: nō mirū si crediderūt abiisse. c Omis teucria. SER. subaudi gens: & est absoluta locutio. D. Ergo omnis. mortalitas plena monstrat̄: vbi em̄ creditum est bellum amotū solutus est ei longi temp's luctus.
d Dorica castra. S. Mala est cōpositio ab ea syllaba incipere: qua superior finitus est sermo: nā plerūq̄ et cacephaton facit: vt hic dori a doro sunt Neptunni filio.
e Hic. CRIST. Repetitio est: item dissolutum: quia quartuor clausulę sunt sine copula.
f Seu⁹. S. propter hectorem tractū. g Tendebat. S. Tentoria habebat vt et latis tendebat in aruis. h Classib⁹. SER. Ad equites magis debemus referre: vt ordie classes: vn̄ et classica dicunt̄: i Acies. S. legit̄ acie. k Stupet. C. ita admiratur vt stupeat. l Innuptę. S. quę nunq̄ nubit. m Exciale. S. quan. ū ad Troianos.

Includunt cęco lateri: penitusq̄ cauernas
Ingentes: vterumq̄ armato milite cōplent.
Est in conspectu tenedos notissima fama
Insula: diues opū: priami dū regna manebāt:
Nunc tantū sinus: & statio malefida carinis:
Huc se profecti deserto in littore condunt:
Nos abiisse rati: & vento petiisse mycenas.
Ergo omnis longo soluit se teucria luctu.
panduntur portę: iuuat ire: & dorica castra
Desertosq̄ videre locos: littusq̄ relictum.
Hic dolopū man⁹: hic seuus tendebat achilles:
Classibus hic locus: hic acies certare solebant.
pars stupet innuptę donū exiciale mineruę:

n Mineruę. CRISTO. Mineruam quam Iouis filiam esse dicunt sine cōmixtiōe muliebri ex suo capite orta ostēdit: nulla admixtione rerū humanarū: & corporearū ab ipso deo nobis intellectū prouenire. Cice. quinq̄ Mineruas ponit. Primā quam Apollinis matrē dicit. Secundam ortā ex Nilo: Tertiam ex Ioue: Quartā Ioue natam ex Coryphę nympha Oceani filia: quam Arcades Corian vocant: & quadrigarū inuentricem dicunt. Quintā pallantis filiam: quę prēm virginitatē suam violare conantē interimit. Cum igitur Iupiter Iunonē sterilem videret: vt liberos haberet: sępe concusso capite Mineruā edidit. Hęc lanificum et texturā reperit: & numeros atq̄ illorum figuras. Hanc vulcan⁹ adamauit. Sed illa concubitū refugiente: semen in terrā fluxit: natusq̄ deinde Ericthonius: sic ab illa contentōe & terra nominatus: dicit Pallas a pallante interfecto. Vel poti⁹ a concussione hastę: q̄ in bello vtitur. Est enim bellorum pacisq̄ dea: Nam sapientia q̄ ab intellectu p̄uenit potius q̄ corpori viribus bella ita administrantur: vt ad pacem deueniatur. Appellatur Tritonia ab Aphrycę palude Tritonidę: apud quam (vt Augusti. scribit) regnante Ogygio apparuit. Herodotus autem refert in Aphryca Maclyes esse populos: Iuxta quos Triton sit fluuius: ex eo q̄ efficiatur Tritonis palus: ex qua dicunt Neptunnum Mineruā genuisse: Verum cū illi q̄nq̄ pater succensuisset. Illa se Ioui tradidit: et ab eo per adoptionē sibi filiā factā: huic singulis annis virgines sacra faciunt. Nā in duas acies diuisę lapidibus: fustibusq̄ decertant: & si qua in pugna occubuerit: ea pseudo parthenos. i. non vera virgo creditur. Ante autem q̄ pugnā ineāt omniū pulcherrimā virginem corynthia galea: & tota armatura greca ornatā in curru ponunt. Illaq̄ paludē circūeuntem omnes sequūtur. Hęc Herod. Diod. autem siculus addit Mineruā paulo ante in Tritonio flumine natā ab Hamōe cōiuge Rheę

custodem positam esse cõtra ipsam Rheam pro tutela filii: quẽ ex Almathea susceperat: ipsam q̃ ppetuam virginitatẽ seruasse: & ꝓpter animi solertiã multas artes inuenisse. & in bello plurimũ valuisse: & alcidam belluam q̃ ignẽ ore vomẽs omĩa inflãmare: ingenio & viribus interemisse Cretenses in sua insula Tritonẽ flumen dicunt: et apud illius fontẽ ex Ioue natam Mineruã affirmant: ibiq̃ eius templũ ostẽdunt. Dicãtq̃ alcidam belluuã hãc primum apparuisse ĩ phrygia: q̃ ꝓpter hoc cõbusta vocat. Deinde in taurum conuersa cuncta nemora perpetuo tenore in indos vsq̃ incẽdio consũpsisse: inde ꝑ phoeniciã cõuersaq̃ Lybani syluis exustis ꝑ egyptũ in lybiã transisse vsq̃ ad Hesperum: ibiq̃ omĩa exurentẽ ĩpĩos mortales: aut ꝑdidisse: aut in fugam vertisse donec illã pallas perdidit. Augustinus autem cũ de Mercurio ac hercle dixisset: addidit: Mineruã longe. His antiquiorem fuisse eam temporibus Ogygis ad lacũ Tritonis virginali facie apparuisse. Vnde Tritonia sit nuncupata. multorum operũ inuentrix. Et tanto magis dea credita: quãto minꝰ eius origo innotuit: Dicitur ΑΘΗΝΗ ab eo quod est ΑΘΡΩ id est video: qnoniam dea sapientiẽ est: q̃ omia cernit: Vel ab α priuatiua: & ΘΩ quod significat lac sugo: nam cum ex capite Iouis maiuscula nata sit: lacte non eguit. Ab ea ergo dictẽ sũt athenẽ. Nã cũ certaret cũ Neptũno ab vtro eorũ denõĩata eẽt vrbs. Neptunnꝰ terram tridente ꝑcussit: atq̃ inde natꝰ est equus. Ipsa vero cũ hasta terram ꝑcussisset: nata est oliua. Cunq̃ per equũ bellũ: ꝑ oliuã pacem: q̃ bello anteponẽda sit intelligamꝰ: Iudiciũ fuit: vt Athenẽ. i. Minerua nomen vrbi daret. Varro ꝓo refert cum Cecrops Vel conderet: vel restauraret vrbem: apparuisse: repente oliuam arborem: Et alibi erupuisse aquas: ac per delphicum oraculum accepisse regem. per oleam Mineruã: per aquam Neptunnum intelligi: & posse ciues ab vtro illorum deorum vellent vrbem nomiare. Coegit ergo ciues vtriusq̃ sexus: nam etiã mulieres tunc suffragiis publicis intereant. Mares ergo ꝓ neptunno: Fœminẽ pro Minerua sentẽtias tulere. Et qñiã vna plus fœminẽ fuere Athenẽ nomẽ vrbi fuit: iratus Neptunnus proiectis fluctibus Athenĩensium agros populatus est. Ergo ad eum placãdum triplici supplicio mulieres affectẽ sunt: ne deinceps suffragia ferrent: Ne quis nascens nomen matris ferret: ne quis eas Athenas nuncuparet. o Thymoetes. SER. ait Euphorion Priamꝰ ex Arisba filium fatem suscepit: Qui cum dixisset quadã die nasci puerum: per quem Troia euerteret: pepierũt simꝰ Thymoete vxor & Hecuba: ac Priamꝰ filiũ vxoreq̃ Thymoete iussit occidi. Ergo sine dolo: quia iustam causam proditionis habuisse videtur. Alii dolo volunt quo omnes decepti sunt. p Fata ferebant. SER. Vt etiam ciues contra patriam sentirent. q At capys. SER. nõ pater Anchisẽ. Bene autem nec se nec patrem huic consilio admiscet: q̃ patria euersa est: quanq̃ Aeneas tanq̃ obtrectator Priami non assit: vt ait Homerus. Anchises vero propter cęcitatem: vt ait Theocritus. DONA. At capys. Sententia Thymoetẽ suspiciose tracta est: Capiis autem sententia non nunc melior: sed postq̃ factũ cognita est. C. Subiectisq̃. S. q̃ pro vel: vt saxum ingens uoluunt: alii radiisq̃ rotarum q̃. pro vel posuit: tanq̃ sonãtius.

¶ s Scinditur incertũ. SER. instabile. DO. Scinditur Nam cũ totũ suspitiõibꝰ ageret: nil potuit recte fir mari. CR. Statius a contrario imitat: ne variis fremor. aut studia ĩcõtraria rapti dissensus: vt plebe solet furor omibꝰ idẽ.

Et molem mirantẽ equi: primusq̃ thymœtes
Duci intra muros hortatur: & arce locari.
Siue dolo seu iam troię sic fata ferebant.
At capys et quorũ melior sententia menti:
Aut pelago danaum insidias: speciaq̃ dona
Precipitare iubent: subiectisq̃ vrere flãmis.
Aut terebrare cauas vteri & tentare latebras.
¶ Scinditur incertũ studia in cõtraria vulgus
Primus ibi ante oĩs magna comitãte caterua
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
Et procul o miseri quę tanta insania ciues:
Creditis auectos hostes: aut vlla putatis
Dona carere dolis danaum: sic notus vlysses.
Aut hoc inclusi ligno occultantur achiui:

v Vulgus: SER. meliꝰ masculini generis est: q̃ neutri: quia in us exeũtia neutra ĩ ris gtim mittũt vt Funus funeris. Excepto pelagus: quod ĩ hoc creauit errorem.

x Primus. D. Ibi nõ erat Laocoon inter ambigentes s; descẽdit ab arce exitꝰ contrarietate sententiarũ & cupiebat ꝑuenire: ne quid in pernicẽ reipublicę decerneretur.

y Ante omnis. S: Aut Perissologia ẽ primus: et ante omnis. Aut añ omnis: videntibus omibus:

z Magna comitãte caterua. CR. nam & hi sibi aderãt sententię fautores:

a Laocoon. S. oĩa in on exeũtia tertię sunt declinatiõis. C. Laocoõ frater Priami fuit: & phoebi sacerdos: dicitur etiam Laocoon ꝑ synerisim. b Ardens. D. vel ingenio vigilans: aut vehementer pro statu publico cõmotus. c Et ꝑcul. D. nisi arderet: verba donec aduẽtaret distulisset. d O miseri. D. Inuectio ardentis animi nõ cõtumeliosa in ciues: sed ꝑ statu publico necessaria: Miseri q ea q̃runt: qbus efficiunt miseri. e Insania. S. Insanorũ est contra se sentire. C. Insania semꝑ mala est & stulta. Furor aũt etiã diuinꝰ est: Sed insanũ tñ aliqñ dicimus: qui diuino sit parcitus furore: vt insanũ vatem aspicies. De diuino furore suo loco dicetur. f Ciues. CR. Inuectiua plena tamen amore: Et huiusmodi interrogatio multaq̃ affert vehementiã: & maximũ exprimit ardorem dicentis. Pronunciãdum ergo est vno spiritu velocissime & ardẽtissime. Deinde cũ ait: Aut hoc inclusi ꝛc. Profertur cũ mora & asseueratiõe: g Auectos. DO. qui per tot annos bellum gesserunt. h Aut vlla. D. q̃si diceret: creditis id tutũ q̃ reliq̃rint hostes: aut aliud quippiã: q̃d beniuolentię simulatiõem afferant. i Danaum. D. quasi collidorũ & versutorum. k Sic notꝰ vly. S. Quia vt ait Home. volũtate verberatꝰ: & sub habitu mendici Troiam ingressus explorauit vniuersa. D. Vlysses: q̃si si nõ esset dolosi. ab hoc mgr̃o addiscere potuerũt. Hoc oportebat ostẽdere si in contraria iam raptas auertere a proposito volebat: Ergo notissima fraude vnius vniuersam gentẽ vituperat. l In ligno. S. q̃si dissuasor: & nõ simulacro. In suadendo. n. & dissuadẽdo non sensus solum: sed verba attenduntur.

Aut hec in nr̃os fabricata est machina muros:
Inspectura domos venturaq; desuper vrbi.
Aut aliquis latet error: equo ne credite teucri.
Quicq̃d id est: timeo danaos: & dona ferentes.
Sic fatus validis ingentem viribus hastam

m Error. SER. dolus: vt inextricabilis error. Et figura est.

n Equo ne credite teucri. D. qa originẽ ducit a fraudulentis hostib⁹: qui tūc maxime timẽdi sunt: cum beniuolẽtiam simulant. CRIST. Equo ne cre. teucri. Elatiori voce: et cum eadẽ asseueratione. Est enim Asseueratio quotiens nõ solum verbis: sed etiam ipsa actione et gestu rem affirmamus: et inter argumentandum admiscemus vim motūq; animorū. Quintilianus. Altera ex asseueratiõe probatio est: vt ego hoc feci. Tu mihi hoc dixisti: O facin⁹ indignū. Et Cicero in bruto. Magni interest coram videre quẽadmodū aduersari⁹ de q̃libet re asseueret. maxime autem vt queq; res audiatur.

o Sic fatus. DO. non verbis solum: sed re voluit affirmare sententiam.

p Validis v. C. vt non esset minor vehementia in actiõe q̃ in oratione.

q Feri. S. quadrupedis: eo ꝙ toto corpe se ferat. r Aluū. S. Plau⁹ in masculino posuit: quo nō vtimur. Percussus aūt est inter ventrē & latus. s Recusso. S. ꝑ concusso. t Caue. S. figura greca: vt viuere vitam. v Gemitū. C. Omnē sonū: q pre angustia emit̄ gemitū dicimus. In hoc aūt loco dixit gemitū: vt q̄si eēt omen future calamitatꝫ. x Fatas. S. participiū ē. i. q̄ dii loquunt̄.

k Fidens animi. S. Sic O p̄stās animi iuuenis: & est nomē: & desinit esse participiū: quia gtō casui coheret: & potest recipe cōpationē. Participiū autem accusatio coheret: & nō recipit cōpatiōnē. l In. S. ad. m Versare. S. id est euertere: & subaudi troiāos: aut dolos versare. i. exercere. o Vndiqꝫ. D. exp̄ssit hominū morem. q̄a enī non cupiat hostē suū captū videre: & viso illudere.

In latus inqꝫ feri: curuā compagibus aluum
Contorsit: stetit illa tremēs: vteroqꝫ recusso
Insonuere caue: gemitumqꝫ dedere cauerne.
Et si fata deum: si mens non leua fuisset.
Impulerat ferro argolicas fœdare latebras.
Troiaqꝫ nūc stares priamiqꝫ arx alta maneres.
Ecce man⁹ iuuenem interea post terga reuinctū,
pastores magno ad regē clamore trahebant
Dardanide: qui se ignotū venientibus vltro
Hoc ip̄m vt strueret: troiamqꝫ aperiret achiuis
Obtulerat: fidens animi: atqꝫ in vtrūqꝫ parat⁹:
Seu versare dolos: seu certe occumbere morti.
Vndiqꝫ visendi studio troiana iuuentus
Circumfusa ruit: certantqꝫ illudere capto.
Accipe nunc danaū insidias: & crimīe ab vno
Disce omnes.
Nanqꝫ vt cōspectu in medio turbat⁹ i ermis
Cōstitit: atqꝫ ocul' phrygia agmīa circūspexit:
Heu que nūc tellus inqt: q̄ me equora pn̄t.
Accipe: aut quid iā misero mihi deniqꝫ restat:

Statius. Et vocē fata sequunt̄. D. Fata. deoꝝ voluntatē accipe debemus: q̄i dicat: nisi dii auertissēt intentionē nr̄ām: statim insidias has cognouissemus. C. Et si fata. Cū suspirio ꝓnunciāda. & sic Troiaqꝫ nūc stares Priamiqꝫ a ꝛc. y Leua. S. ꝯtraria. Nā de hūanis rebus id significat. De diuinis vero ꝓsperū: vt intonuit leuū: quia sinistra numinū intuētib⁹ dextra sunt: z Fœdare. S. lacerare. Nā fœdū taꝫ apud hūc q̄ apud Salustiū: nō turpe sed crudele significat. vt: Sanguie fœdantē: q̄s ip̄e sacrauerat ignes. Salust. fœdi ocīi. a Nūc. D. sicuti stetisset añ has isidias. b Stares. SER. Apostropha ē: Nā si staret legeris maneres seqt̄ ꝓpter ομοιοτελευτον c Ecce. D. Semper ponit ecce Virgi. Vbi significat aliqd malum repentinū. Dū igit̄ illa disputant aliud interuenit ꝙ ab equi tentatu auerteret. Primus aūt aduētus effecit: vt res in p̄sentia omitteret̄. Simulata deinde oratio penit⁹ religione nos astrinxit: ne Mineruę dona fœdarem⁹: accedēte maximē eo violatoris morte. Ecce rem improuisam exoriri ōndit: quę magis mouet p̄sertim cū assint signa nocentis. d Pastores. C. Nam cū deuia colant: illū facile in deuiis inuenere. e Magno cla. C. Et conuitus in eum: & congratulatione turbe concurrentis. f Trahebāt. S. cū festinatiōe adducebāt. Et ꝑtinet ad desiderium ducentiū: & Synonis simulationē. g Quis. S. Qui in noīatiuo. Vel quis ꝓ quib⁹. D. Qui se. Consilium Synonis fuit ꝑuenire: ne equi fraudes auerterent̄. C. Ignotum: ignoratū: Nā nō vidissēt: nisi se vltro obtulisset. Vel ignotū. Nam si eum nouissēt. non potuisset decipe. Vel ignobilē: & deest quasi. Nam se nobilē ostendere: sine maxima suspicione nō poterat. h Hoc ip̄m. D. Parat⁹ etiā mortē subire. Nā non fit facinus magnū sine magno periculo. C. Hoc ip̄m. nō audisset tantū piculū: nisi fuisset fidenti animo: & nisi ꝓponeret̄ ingens p̄miū periculo. scꝫ aperire Troiam suis: & nisi esset paratus etiam obire mortē. Hęc igitur omnia rē incredibilem verisimilē faciunt: & ostenditur qualem esse oporteat ciuem ꝓ salute patrię. i Strueret. S. confirmaret hęc ꝑiuria & dolorū semia: & respexit ad superiora.

p Visendi. S. Viso frequentatiū verbū est: vt verso & facesso: licꝫ rarū sit. nam in to exit frequētatiuum. q Crcūfusa. S. i. ruit: et circūfusa est ꝑ Hyppalagē. r Capto. S. nā illud tibi Dicim⁹: vt hic et te: vt: Verbis virtutē illude superbis. s Accipe. C. cū indignatiōe in grecos ꝓtulit. Nanqꝫ mirifice describit hoiem simulantē metū: vt maior. deinde sibi fides adhibeat. t Crimīe. S. i. causa: vt: Crimen amor vestrū: & est seqns ꝓ antecedenti. Si eni intelligas simpliciter de negotio ad ꝑsonā vitiosam transitū facis. Alii legunt Danaū insidias & crimen. v Turbatus. S. q̄si turbatus: vt exultat Amazon: quasi amazon. C. Turbatus. qui turbatiōnē simulās. x Atqꝫ oculis Phrygia ꝛc. C. Quod fit ab his qui vehementer timent. y Heu. S. Vna syllaba est: aliquando fiunt due: metri causa: vt: Heu q̄ pingui macer est mihi taurus i aruo: sicut prendit et ꝑhendit. Et secūdū Pli. multa sunt alia. CR. Heu q̄ nūc tel. ꝛc. Quadem re quid potest esse miserius. Diximus de interrogatione: alio in loco plura. Hic autem cōmiserationem auget.

z Tellus equora. S. Bene cōciliat miseratione de cōmunibus duobus exclusis elementis. Tellus. nomina in us q̄ producūt penultimā genitiui: habent us longam: vt senectus: iuuētus: salus: virtus: seruitus: incus: thus: rus: mus: pus. Si in genitiuo tis vl' ris est. Nam palus que est in dis: breuis nonnunqꝫ inuenitur. Horatius. Sterilisqꝫ diu palus aptaqꝫ remis. a Aequora. S. ab equalitate: et modo campos: modo maria: quia equalia sunt: significant. b Accipere. DO. Destruxit grecorum personam omni occasione: & defendit suam. Nam totam rem in deorum aduersum studium reuo at: vt ostendat grecos: tum insidiis: tum deorum in iusto fauore victoriam obtinuisse. c Deniqꝫ. SER. vel vacat: vel nouissima significat. d Ipsi. SER. quibus fum p̄stiturus salutem. e Infensi. S. Infensus est plus q̄ inimicus. f Pœnas cum sanguine. SER. tormenta & mortem. g Quo gemitu. DO. Bonitatem Troianorum ostendit.

qui pro supplicio vltimo quod sperabat solo gemitu eius pro pœna contenti sunt. C. Quo gemitu . quantũ verbis & actiõe simulata potuerit: facile appet: cũ infensos ad mi sericordiã solo gemitu pduxerit. h Hortamur fari. D. Vim ppositiõis habet: & tria pponit: ad q̃ Synonẽ rñde re cõueniret. i Sanguine. S. Parentib⁹. nã grẽcũ esse cõ stabat: k Memoret q. s. f. c. S. Aut dicat q̃ tãta sit in ca ptiuo fiducia. Aut audeat dicere insup ipsi: aut memoret: id est meminerit in captiuo veriloquiũ fiduciã esse vi tẽ. Vñ rñdet: fatebor ve ra.. Alii memorẽ legũt. i. hortabamur ad loqndũ memorẽ. i. q suẽ fictiõis meminerat. l Deposi ta for. C. & hoc etiã fin xit. m Cuncta. D. p mittit oĩa vera dicturũ qui nulla in parte fuerat veritatem detracturus. n Tibi rex. D. Assumit fiduciã cõfitendi apd eũ: qui et cogñscendi et agno scendi facultatẽ hr̃et. Cõ mẽdat aũt se φ vera pol licet. Et φ regẽ appellat: captat beniuolentiam. o Quodcũq;. S. Quicũ φ casus sequatur me. p Fatebor. D. Aliud ẽ q̃ referã. Referim⁹ cũ dici mus aliqd simplex: et ṗt pferri sine tormẽtorũ me tu. Fatemur aũt cũ pdi mus id q̃d sit ɔtrariũ cõ fitenti: & possint tormẽ tis exprimi se pectore ne gãtis: & repente bis fate bor cũcta: et fatebor q̃d cũq; erit. C. Fatebor: coa ct⁹ pferã. Nã fingit se nisi coactũ nolle dicere q̃ si milat timere ne noceant. q Argolica de gẽte. D. ad id q̃ sanguie Cretus: Grẽcus sum: ac si dicat: hostis sum. r Primũ. S. maximũ apud me ve rum dicere.

factum & fieri potuit. Fictum ergo totũ est sine vero: sed verisimile falsum loqui mendacis est: Fictum callidi: va num stulti. Falsum loqui culpẽ est: fictum virtus: vanum vecordia. Falsis decipimur: fictis delectamur: vana cõtem nimus. ¶ Mendacẽ. Mentiri differt ab eo q̃d ẽ mẽdaciũ dicere: vt ait P. Nigidius: quem Cice. Ingenii & doctrinarũ nomie summe reueritus est. Nã qui mentit̃: non fallit̃. sed alterũ fallere tentat. Qui mẽdaciũ dicit: ipse nõ fallit q̃ntũ in se est: Itaq; vir bon⁹ nõ mentit̃. Prudens autem non dicit mendaciũ: ait Aulus Gelli.

Cui neq; apud Danaos vsq̃ locus: insup ipsi
Dardanidẽ infensi pœnas cũ sanguie poscũt.
Quo gemitu cõuersi animi: cõpressus & oĩs
Impetus: hortamur fari quo sanguine cretus:
Quidve ferat: memoret quẽ sit fiducia capto.
Ille hẽc deposita tandem formidine fatur.
Cũcta equidẽ tibi rex (fuerit q̃dcũq;) fatebor
Vera, inquit: neq; me argolica de gẽte negabo.
Hoc primum: nec si miserũ fortuna sinonem
Finxit: vanum etiã mendaceq; ĩproba finget.
Fando aliqd: si forte tuas peruenit ad aures
Belide nomen palamedis: & inclyta fama
Gloria: quem falsa sub proditione pelasgi
Insontẽ infando inditio: quia bella vetabat
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem & cõsanguinitate ppinquũ.

y Fando ali. S. Artifi ciose pmittit vera vt sub iungat falsa. Verũ eni de Palamede dicit: De se au tem falsũ. Ex hac histo ria partem dicit: ptem sup primit: partem intelligen tibus relinq. Palamedes enim: vt ait Apollo septi mus a Belo: cũ delectũ militũ p grẽciã ageret si mulãtẽ insaniã vlyssem duxit inuitũ. Serebat ille salẽ iũctis diuersẽ naturẽ animalibus. At Palame des obiecit sibi filiũ: Su stulit aratrũ Vlysses: ne eũ lẽderet. Hoc argumen to illũ nõ insanũ õndit: Et ad bellũ duct⁹ habuit iustã cãm dolorũ. Missus deinde i Thraciã Vlysses nihil aduexit frumẽti. In crepitantiq; Palamedi re spondit: nõ sua negligen tia id euenisse: neq; illum si illuc pficiscatur: quicq; aduecturũ. pfectus Pala medes plurimũ frumẽti aduexit. Vlysses inuidia motus adulterinã Pria mi noĩe epistolã scripsit: in qua agebat Palamedi proditionis grãm: & cõ memorabat secretũ auri pondus esse transmissum: deditq; captiuo ferendã: eoq; cẽso epistola ad regem est portata: corruptisq; seruis aurũ intentoriũ inuexit. Citatus est Palamedes ep̃la in ɔspectu principũ lecta simulabat reo adesse. Vlysses suadebãtq; vt aurũ in tentorio si esset inquireret. Repto aũt auro Pa lamedes lapidib⁹ obrupt⁹ ẽ: hic prudẽs fuit. Nã et tabulã lusoriã ad cõprimẽdas ociosi exercitus seditões (teste Var rone) inuenit secundũ q̃sdã litteras. Certũ aũt constat eũ inuenisse φ θ χ aspiratas. z Aures. C. qa vocem au diant: vt vocẽ his auribus hausi. Vel a grẽco illi eni ωρα dicũt. a Palamedis. DO. Eadẽ dicit de. q̃ Serui⁹ Palamede. b Inclyta. CRI: nobilis. Nam κλεος apud grẽcos gloria dicit̃. c Gloria. S. propter delectũ et fru menta. C. Glĩa: q̃ diffinit̃ a Cice. vt gloria sit consentiens laus bonorũ incorrupta vox bene iudicantiũ de excellẽte virtute: vt ait in Tusc. d Falsa. S. pro falso crimine pditionis et rẽ notã p transitũ dicit. Sciendũ sane factũ hoc & Troianos scisse. Sed Synon calidẽ q̃si ignorãtib⁹ q̃ vera sunt dicit: vt fidẽ seq̃ntibus faciat. e In fando. S. pter aurũ lam suppositũ. f Quia bella. C. Ne pathos a causa. Inde eni malũ pueniit vñ bo num puenire debuit. Nã cã rẽ miserabilẽ facit: vt de Alcso

s Nec si miserũ for. syno. finxit: va. e. m: q. i. p. DONA. Potuit eripere mihi fortuna priorem fœlicitatẽ. At nõ po terit me mendacẽ fingere: hoc argumẽto psuasit: vt Troia ni crederent reliq: & ne videat̃ incredibile: φ ipse solus ex omib⁹ grẽcis remãserit: ad hanc ptẽ ducit ex alto pricipiũ: & narrat rem oĩbus notã: & magna ex pte verã qua e x posita subiũgit falsa. C. Nec si mise. Optima sententia. Nisi sit in ore fraudulenti fortunẽ vis nulla est ɔtra virtutẽ põt auferre q̃ intemerate sua posita sũt: sed nõ q̃ i nr̃o aĩo sũt: t Synõ. S. Auctolyc⁹ q̃dẽ fur fuit: q se varias formabat in spẽs. Habuit aũt filios Sysiphũ. vñ nat⁹ ẽ Synõ & au ctoliã. Inde vlysses: cõsobrini ergo sunt: nec immerito illi dat & fallatiã: & pditionis officiũ: ne multũ decedat a fa bula. Nam secundũ Euphorionẽ vlysses hoc fecit. v Finxit. S composuit. Est aũt oĩs eius oratio dyasyr tica. Nam & negociũ exprimit. & Troianorũ insultat stul ticiẽ: vt hic finxit. x Vanũ etiã mendaceq;. S. Fanũ fal lacem: & vanũ etiã qui sine vtilitate mentitur. Mendax q tm ad decipiendũ. Vanus apud idoneos stultus inuenit̃. Iuuenalis. Sic libitum vano: qui nos distinxit othoni. C. Vanum: differt a falso et ficto. Falsum est q̃ tegit̃ id q̃d fa ctum est. Vanũ quod fieri nõ potest: Fictum q̃d non est

dum sese mediū paci offert. Itē qui sanguine nobis hanc patriā pepetere suo. Item indignatio a causa: vt: At tu dictis a'bane maneres. g Vetabat. S Hoc falsū: Sed ad cōmēdationē Synonis. h Cassum. S. Priuatū: vacuū. i Lumine. C Nā vitā lumē vocamus: sicut mortē tenebras & noctē: vt in ęternā claudūt lumina noctem. k Comitē. C. Is est q principalē sequit. l Pauper. S. Hęc fuerat cā militandi. Teren. Cū hic egens ꝓfugiet aliq militatū. m Regnū. SER. Nam vnus de regibus fuit. n Et nos. S. ꝓ ego ad euitandā iactantiā dixit: D Et nos aliqd. De pterita eius florenti fortūa: & de pn̄ti miseria sibi cōparat beniuolentiā. Cōmendat etiā Palamedis mēoriā dicēdo: quia bella vitabat: vt amico viuenti pstarent: qd defuncto non poterant. o Nomen. S. gloriam. p Decus. C. a greco est per antistichon: illi enim kλoσ dicūt. q Inuidia. S. Propter aduectū frumentū. r Pellacis. S. p blāditias decipiētis. Pellicere enim blandiendo elicere ē. s Supis cō. ab or. D. non dixit mortuus est: ne eius mēoria digna pᵒ hoim finē viuere moraret. t Vitā in D: vt illi q cupiunt mori: & non viuere. v Trahebam: C. q̄si inuitus viuebam. x Mecum in di. S. Intelligo a prīcipio tacuisse. postea in patientia doloris erupisse. y Amici: CR. Mouet vehementer amicitiā: sed etiā si nō eēt amicus: tn̄ qr insons moueret. z Fors si q̄. S. ga est bona & mala. a Promisi. S. p cōtrariū id est minatus sum. Minamur mala: ꝓmittimᵒ bona. Contra Hora. At qui vultus erat multa & pręclara minātis. C Promisi. Quamuis promittamus bona: & minemur mala: tamen quia promittere est veluti se debitorem astringere: iccirco dixit promisi: vt nō ex ira minitaret: sed etiā fidem astringeret se facturū. Minari aūt pfert sui q̄ndā fiduciā se facturū. Vn̄ Horatiᵒ. Multa ac pclara minaris. Qm̄ ergo minari videtur: Polliceri de se q̄ndā inuitā supeminentiā dicimus minas murorū: & dicimus ędificia minari ruinā. b Hinc. C. Repetitio est q̄ sępe cōmiserationē mouet. c Prima. SER. Nam secuta sunt oracula: & Calchantis ascita factio. d Labes. S. ruina a lapsu. e Criminibᵒ: S. causis: vt supra. f Spargere voces. S. Cicero Spargere venena didicerunt. g Ambiguas. S. ne si apte ageret accusatio videret. h Cōscius. S. aut peracti sceleris: aut dolorum: vt in tertio: oblitus ne sui est Ithacus. i Arma. S. Fraudes. Sunt enim arma instrumenta cuiuslibet rei. Ergo insidiantis arma fraudes sunt. k Enim. S.

l Paup in arma pater primis: huc misit ab annis
m Dustabat a regno icolumis: regnūq; vigebat
n Consilijs: & nos aliquod nomenq; decusq;
o p q r Gessimus: inuidia postq; pellacis vlyssi.
s (Haud ignota loqr) superis concessit ab oris
t v Afflictus vitā in tenebris luctuq; trahebam:
x y Et casum insontis mecum indignabar amici.
z Nec tacui demens: & me fors si qua tulisset:
Si patrios vnq; remeassem victor ad argos.
a promisi vltorē: & verbis odia aspera moui.
b c d Hinc mihi prima mali labes: hinc sp vlysses
e f Criminibus terrere nouis: hinc spargere voces
g h i In vulgum ambiguas: & q̄rere conscius arma.
k Nec requieuit eni: donec calchante ministro.
l m S; qd ego hęc aūt: nequicq; ingrata reuoluo?
n o Quidue moror? si oēs vno ordie habetis achi
p q r Idq; audire sat ē: iā dudū sumite poenas.
s (uos.
t Hoc ithacus velit: & magno mercent attride.
v Tum vero ardemus scitari: & querere causas.

aut vacat: aut pendet sensus ex posteriorib᷑. l Donec Calchante ministro. S. Arte vtitur semiplena dicendo: Vt cogat interrogare audidᵒ audire Troianos: & intelligitur destinat ære p Aposiopesim. m Ingrata. S. nec nobis placitura: nec mihi gratiā conciliatura. n Oms. S q. d: etiā eos q nobis ꝓdesse disponūt. o Vno ordie. S. vno reatu ex antiq tractū scientia: quia in ordine dicebant cau sę ꝓpter multitudinē vel tumultū: cū erat annus litium. Iuuenalis. Expectandus erit: qui littes inchoet annus. CR. Vno ordine. q̄si pari gradu. Nā ordies dicūt in theatro illa ascēsio graduum: & qui in eodē ordie sunt pares sunt: nec alter altero superior: aut inferior: o Habetis. C. iudicatis: ęstimetis. p Idq; audire sat est. D. vbi ad cardinē venit: in quo mendaciorū cōsistit affectᵒ: negauit se dictu rū: ne vltro oīa referendo daret suspitionē falsitatis: Ait igit cum sciat se periturū melius esse: ne secreta grecorū prodat. Neq; eni ꝓpter vnū hoiem debeo oms meos prodere. Quid ne moror cum differo poenas post relatōis beneficiū continuo mori tutus. Vlysses enim omne malū videbitur intulisse: qui me q̄libet peccato q̄rebat occidere. q Iam dudū. S. q̄ primum. C. Iādudū. iādiu significat. Et quia vehemter properantibᵒ etiā velocissima vident longissima dicimus. Iandudum: cū volumus exprimere q̄ prīmū: vt ondamus q̄uis otius fiat: nobis sero videri. r Poenas. C. pœna scribitur: quia est a greco ποινη per oi. s Ithaco. S. pro Ithacēsis principale pro deriuatiuo. C. Ithacᵒ Ithaca & cyphaleuia & zacynthus ante Sinum corynthiacum insulę sunt Ithaca: in q̄ regnat vlysses: aspera mōtuosa: q̄ ē: de q̄ Cicero. At si nos id quod maxie debet nostra patria delectat: Cuius rei tanta est vis & tanta natura: vt Ithacā illam in aspertimis saxulis tanq̄ nidulum affixam sapientissimus vir imortalitati anteponeret. t Mercent. C. nō solū cupiūt: sed ita cupiūt: vt sint ꝓ eo daturi pciū: nec soū pciū: sed magnū pcium. v Tum vero. D. Hoc consiliū nrām cupiditate audiendi accendit. C. Tū vero istę duę dictiones auctoritate hoc significant: vt si alias tn̄ nunc maxime. x Ardemus. S. festinemus. y Causas. S. propter q̄s eius interitus a gręcis expectat. CRI. Causa est p quā res fit. Sunt aūt q̄uor causę. s. Efficiens: materialis: finalis: & formalis: vt in hoc equo causa efficiens fuit is faber qui ędificauit. Materialis: lignū ex quo fabricatus est. Formalis: ea forma & imago equina: quam faber in materiā induxit. Finalis: vt scilicet p eum fallerentur Troiani.

a Ignari. D. Nam nostra simplici natura pendentes grecos illũ vera dicere putabam⁹: Sed illi omẽs sunt dolosi. Vnde satiauit illud & crimine ab vno disce omnes.
a Pelasge. S. quia artis mediũ est. b Pauitans. S. q̃si pauitãs. D aut pauorẽ simulans: aut putãs ne lĩgua titubante in cursũ insidiarũ detectio nasceret̃: quã iam videbãt in tuto esse. C. Pauitans: pauere tundere est. Vñ pauimentũ quod pedibus tundatur. Hinc dicimus pauere hominẽ: cum ex magno timore tundunt̃ pectora crebro magnoq̃ motu pulmonum: & tremitu: q est a frigore totũ concutit̃ corpus: Ex timore refugit sanguis ad cor: & partes externe ab eo relicte frigescunt. Vñ pauitare est frigescere et timescere. Ergo q̃d tremit timor: q̃d pauit pauor dr̃. Metus aũt a quodã motu animi dr̃ cũ illud q̃d casurũ putat: refugit mens. Cũ aũt ita vehementer se moueat: vt abeat foras formido dicit̃. Pauitãs igit̃ q̃si pauorẽ simlãs nõ ei pauebat ex tiore s̃ simlabat.
c Ficto pec. S. Fictis verbis: Nã nunq̃ fingit̃ pectus. C Ficto pect. tingebat aliud hr̃e in mẽte q̃ habebat. d Sepe fugi. S. Hoc scdm Home. verũ est. D. Sepe fu. cum hoc falsũ esset: parat causam q̃ sit credibile. s. bello fessi. e Moliri. CR. tanq̃ rẽ arduã. f Fessi. S. fauorẽ conciliat cũ dicit illos fessos virtute troianorũ. g Fecissent vtinã. DO. Recte optare simulat: nam troianos placebat: & sibi cõmiserationem capiebat. h Sepe illos asp. D. nõ consiliũ facto: sed euẽtus voluntas defuit.

Ignari scelerum tantorum: artisq̃ pelasge.
Prosequitur pauitans: & ficto pectore fatur.
Sepe fugam danai troia cupiere relicta
Moliri: & longo fessi discedere bello
(Fecissentq̃ vtinã) sæpe illos aspera ponti
Interdusit hyems: & terruit auster euntes.
Precipue cũ iã hic trabibus cõtextus acernis
Staret equus: toto sonuerunt ethere nymbi:
Suspensi euripylum scitatum oracula phœbi
Mittim⁹: isq̃ adytis hec tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos: et virgine cesa
Cum primum illiacas danai venistis ad oras:
Sanguine querendi reditus: animaq̃ litandũ
Argolica: vulgi que vox vt venit ad aures
Obstupuere animi: gelidusq̃ p̃ ima cucurrit

de quibus danẽ oracula: s Adytis. S. Adytum est locus templi secretior: ad quẽ nulli est adytus nisi sacerdoti. CRI. Adytũ neutri gñis est: & grecũ nomen. Et dr̃ ab α. priuatiua. & δύω. i. subeo. quia illum locũ nemini nisi sacerdoti subire licet. Adytus aũt ab adeo adis: verbale est: & significat ingressum: vt sola viri moles adytus & tempora noras. t Sanguine placastis ventos & virg. cesas: Cum primũ. S. Hic distinguendũ: quia & semel ad Troiam ventũ est: & anteq̃ ad eam veniret̃: de Iphigenia est sacrificatũ. Cũ em̃ greci ad Aulidẽ venissẽt: Agamẽnon Diane ceruũ ignar⁹ occidit. Dea vero irata flatũ ventoꝝ remouit. Cum igit̃ nec nauigare possent: & pestilentiã sustinerẽt oracula ↄsulta deã Agamẽnonio sãguine placandã dixerẽt. ergo cũ ab vlysse p̃ nuptiarũ simulatõez adducta Iphigenia in eo esset: vt imolaret̃: numis miseratione subrepta ẽ. & cerua ipsa in tauricã regionẽ ad regem Thoantẽ trãslata: sacerdosq̃ Diane Dryne facta: cũ deã scdm morẽ sanguie hũano placaret: agnouit Orestẽ frẽm: qui carẽdi furoris cã cũ amico pylade Colchos petierat: & cũ his occiso Thoante simulacꝝ substulit: absconditũ fasce lignoꝝ. Vñ et fascellis dr̃: non tm̃ a facie: cũ q̃ pingit̃ p̃pter q̃d et lucifera dr̃: et aritiã detulit. Sedcum postea Rõanis sacroꝝ crudelitas displiceret: quãq̃ serui imolaret̃ ad Laconas est Diana translata: vbi sacrificiorum cõsuetudo adolescẽtuloꝝ verberib⁹ seruatur: q appellant̃ Bonomice: q̃ aris suppositi ↄtẽdebãt: q plã possent verbera sustinere Orestis ossa: ab Aritia Romã trãslata sunt: et cõdita añ tẽplũ Saturni q̃d est añ cliuũ Capitoliũ iuxta concordie tẽplũ. D. Sanguine. Verũ dicit de Iphigenia. Falsum addit de p̃cepto Apollinis: miscet ergo vera: vt credant̃ falsa. v Virgine cesa. S. nõ vere: sed vt videbat̃. Et sciendũ in sacris simulata p̃ veris accipi. Vñ cũ de aialib⁹ q̃ difficile iueniunt̃: ẽ sacrificãdũ: de pane: vl̃ de cera fiunt. & p̃ veris accipiuntur. Hinc est etiam illud Sparserat: & latices simulatos fontis Auerni: Nã & in tẽplo Isidis aqua sparsa de Nilo esse dicebatur.

i Ponti. SER. recte: Nam hyems etiam temporis est. k Euntes. S. ire cupientes: vt: Cũ canere reges. Habent̃ em̃ statuisse aliq̃d p̃ inchoatõe. l Precipue. S. contra illud ne dicerent numina esse placata. m Acernis. C. ex acere. est em̃ acer ope elegantia: ac subtilitate cedro secunda plura et⁹ genera. Albũ q̃d p̃cipui candoris gallicũ vocatur. Alterũ gen⁹ crispũ macularũ discursu: q cũ excellentior fuit a similitudine caude pauonis nomẽ accepit in histria Venetiaq̃ p̃cipuũ. Euiliori genere crassiueniũ vocat̃. Tertiũ gen⁹ zygiã rubet: et fixili ligno est: sed hoc alii p̃prii generis voluẽ: & caprinũ latinũ appellant. n Aethere. S. p̃ aere. C. Aethere. i. aere. Nã p̃turbatiões iste: vt sunt venti: pluuie grãdines: nubes: & silia: quoꝝ motus Aristo. in Metheoroꝝ exequit̃: nõ solũ nõ transcẽdũt ad etherẽ: sed ne i aere quidẽ supra octo stadia. i. q̃nq̃ milia inueniunt̃: Nam cacumina: nõnullorũ mõtiũ: quia hanc altitudinẽ supant: vt ẽ olymp⁹ immunia harũ p̃turbationũ ẽe multi scribũt. o Suspensi. S. sollicitĩ. vt nostroq̃ in limine pendens: quia nec tẽpestas post dona mutabat: aut ad nymbos refertur distinctiõe mutata. p Euripylũ. C. hic Euemonis fili⁹ Orthomeni: q̃ vrbs Boetie est regnauit: De q̃ nũc intelligit. Alter fuit Euripylus filius. Terti⁹ fuit filius Telephi ex Atho le. q Scitantem. S. pro sciscitaturũ: alii scitatum legunt. r Oracula. S. templa:

x Argolica. S. quia occurrebat occidi potuisse captiuũ. DO. Argolica. ne credat̃ potuisse litari alienigena: nec querẽda erat virgo cũ exercit⁹ fœmis careret. y Vulgi vox. D Cũ ei generalitatẽ p̃posuit: qa res ĩcerta erat vnusq̃sq̃ timebat sibi. Excusat at Calchãtẽ q falsa dixerit: nã ondit vi ẽe passũ. Remouet a se odiũ: qa nõ greci assẽ fere de eo: q̃m odissent: sed vt ipsi interitu: q incert⁹ erat liberarentur. z Gelidus. C. qui a gelu est. Nerui em̃ & ligamenta vñ motus & firmamẽtum calore roborant̃: Frigore aũt debilitantur: atq̃ inde facillant: et inde fit tremor.
a Cui fata parent. SER. cui preparent mortem.
b Magno tumultu: RER. ad factionem tegendam
c Calcuanta. C. Hic fates fuit Testoris filius sic dict⁹: vt greci grammatici volunt, ἀπὸ τῆς κάλχης. Id autem

Ossa tremor: cui fata parēt: quē poscat apollo.
Hic ithacus vatē magno Calchanta tumultu
protrahit in medios: que sint ea numīa diuū:
Flagitat: & mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus: & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies: tectusq; recusat
Prodere voce sua quēq;: aut opponere morti.
Vix tandē magnis Ithaci clamoribus actus
Cōposito rumpit vocem: & me destinat are.
Assensere omnes: & que sibi quisq; timebat:
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamq; dies infanda aderat mihi sacra parari:
Et salse fruges: & circum tempora vitte:
Eripui fateor leto me: & vincula rupi:
Limosoq; lacu ꝑ noctem obscurus in vlua

est: πορφυρα: πορφυρειν autem est περιμυειν id est accurare: excogitare Quoniam hic accurate futura excogitaret. Hic apud Troiam ex numero passerū a serpente voratorum: quot annorum obsidio Troię futura esset predixit. Post vero Troianum bellum aiunt illum cum Amphilocho Amphiarai filio terrestri itinere Colophonē que vrbs Carię est peruenisse. Et cū apud fanū clarii Apollinis: quod antea eam vrbem est in Mopsum augurem prestantissimum incidisse p̄ moerore mortuum. Hesiodus scribit Calchantē Mopso proposuisse: vt diceret: Quot fic⁹ ea que aderat caprificus ferret: ac Mopsum dixisse decies mille vnaq; amplius: ac cum vera de numero dixisset cōtinuo Calcantē e vita migrasse. Pherecides autem scribit preguante sue oblata Chalcanem interrogasse. Mopsum quot ille porculos: quos illa in vtero gereret: & Mopsū respōdisse: Tres Atq; ex illis vna foemina: Et cū ita dixisset. Illū pre dolore mortuum. Sūt q dicūt Calchātē sue proposuisse: et Mopsum caprificum ac Mopsum vera dixisse: Calchātem vero minime: & pre moerore mortuū. Et Sophocles in quodā loco scribit cum Helena reposceretur: tunc Calchanti fata mortem decreuerūt: cum prestantiorem augurē offendisset. Sed hic Calchātis mortē transfert in Ciliciam. Refert preterea Strabo in agro Saunio: q nō procul siponte est circa tumulum: quem Dryon vocant Basilicę duę monstrantur. Vna quidem Calchantis in summo vertice: cui petentes oracula nigrātem significāt arietem: & strata in pelle dormiūt. Altera Podalirii in infima montis radice posita. d Numina diuum. S. Pro oraculis posuit: et querit mō non quod dicat: nam planū est: sed quid debeat imolari. e Multi crudel canebant. S. Multi bis intelligendū: id est multi videbāt taciti: Multi etiā dicebant: ne sit cōtrariū canebant taciti. f Bis quinos dies. S. Bis quinis diebus silet dicimus. CR. Bis quinos poetice. Nam orator non ponit hoc nomen pro numerali: nisi sit bis: vt singulis dieb⁹ terni veniebāt: & nisi sit nomē quod careat singulari: nam tūc semper ponit pro nūerali: vt binas litteras & trinas nuptias. g Tectusq;. S. aut multitudini se subtrahēs aut tegēs consilium suum. h Prodere. CR. Simpliciter manifestare significat & est ex pro et dare. Pro enim in compositione demonstrat rem in promptu & aperto poni: vt promo: promulgo: Sed quoniā qui sibi commissa manifestāt fidem frangūt: dicimus prodere: fidē frangere. i Morti. C. Mors est omnis separatio animi a corpore. Cedē aūt & necē dicim⁹ cū vi aīa pellit. k Vix tādē. SER. Aut iunge: & vacat tandē: aut separa: & est aggeratio a synonimis: vt abiit excessit. l Composito. S. ex pacto. m Rūpit vocē. S. Erūpit in vocē dictū per cōtrariū. Nā rumpe silentium est loqui:

vt quid me alta silentia cogis. Rumpere enim vocem est tacere. n Are. CR. de qua vide in Bucolicis. o Assensere. S. Ergo non quia mihi essent inuisi. p Timebat sibi. C. Timeo te: vel a te cum formido. ne damnū vis: ne a te inferat. Timeo aūt tibi ne tibi noceat. q Tulere. CR. equo animo passi sunt: nō em̄ letati sunt: in quo ostenderet ip̄m esse suis odiū: Sed tulere tanq; rem molestā morti misericordia tulere: tū q̄nīa ipsi se extra periculū videbant. r Infanda. C. Nam nō ex religione: sed ex crudelitate parabantur sacra. s Parari. S. Infinitus modus ꝓ indicatiuo: & est figura ꝓpria historicorum: vt Salustius. equitari: iaculari: vt poetarū ē. Vuda genu: & toruū clamat. Nam quod ait Cicero. Bellicum canit non est figura; nam est soni nomen. t Salsę fru. SER. Salustius. Est far quod dicit mola salsa. qua & frons victimę & foci aspergebant & cultri. Fit aūt ex horna fruge & horno sale. Horatius. Et horna fruge. CR. Salsę fruges. Sine sale vita humana elegantior esse nequit. Et in animo sales appellant. Varro. Pulmentarii vice vsos sale antiquos refert. Maxima tamē in sacris patet auctoritas: quoniā nulla conficiunt sine mole salsa: ait Plinius. Salse ergo fruges: id est moles salsa Faciebāt enim molem id est pultem ex sale & farina horna: id est huius anni. v Vitte. SES. quibus victimę coronant. x Eripui. Donatus: Non culpam criminis: sed innocens crudelissimam mortem: ne ea gauderet inimic⁹: & ne quis querat quomodo potuerit fugere: addit vincla rupi. y Laeto. SER. Non sacrificio: inuidiose locut⁹ ē. z Vincula rupi. SER. Atqui solute sunt hostie cum piaculum sit aliquid in sacrificio esse ligatum. Vnde vnū exuta pedem: vinclisq; in veste recinctis. Ergo vincla religionis ītellige: vt: Et vinclis innaret cloelia ruptis. s. foederis. Sed dices. Vnde iste ligatus fuerit: Non enim Troiani ligauerunt. cum vltro se obtulerit. Vnde intelligēdum est a grecis magis ligatum. Quia & consuetudo illa: quam supra diximus erat in ipso tempore sacrificiorum. Antea enim ligabantur Iuuenalis. Sed procul extensum petulans quatit hostia funem. a Limosoq; lacu. SER. Vtitur circumstātiis quibus fuga verisimilis fiat. Sepe autem sub aliorum personis poeta causas exequitur nobilium. Vt hic Marii: infra autem Pompeii: Vt iacet ingens in littore truncus. DO. Limosoq; lacu. Liuius enim & lacus suffragabantur ne possent in sequentes intrare: Posuit & noctem. Nam & tenebre adiuuabant. b Per noctem. S. Rem tp̄is ad p̄sonā transfert: vt matutinus venit: & est honesta locutio. c In vlua. DONA. Timiditatem maximam simulat:

vt cum in loco esset: ad quē nulli esset aditus: tñ in eo que reret latebras. Vluam dicūt rem: quā vulgus budā vocat: sed nihil interest q̄ spēcies sit herbe: mō illum occultare posset. d Vela darēt: D. vt ostendat suos plusq̄ Troia nos timuisse. e Si forte dedissent. S. Nec negat: nec affirmat eos nauigasse: ne aut eis det securitatē: aut ne falsū sit: quod dixerat nō posse nauigare Grecos: nisi homie immolato: vt illorū sit: quicquid elegerint. Et artis est: in Angustiis argumentoꝝ vti in ceteris sermonibus.

qua significatiōe poneret. t Quisqs es. S. Licet hostis sis et sunt (vt habem⁹ in Liuio) verba impatoris trāsfugā recipientis in fidem. Quisqs es: noster eris. Item vigilias ne deū gens: verba sunt: quibus pontifex maxim⁹ vtitur in puluinarib⁹: quia variam sententiā suo inserit carmini. v Hinc iam. S. aut ex hoc tpe: aut ex hac orōne: aut ex eo q̄ te dicis vlissis factione laborasse. x Noster eris. D. Aperta beniuolentia: cum recipiat eum pro ciue. y Mihi. D. scʒ Regi: qui possem tormētis inquirere veritatem: & simpliciter quero: Mihi. qui te seruaui: & in eorum numerū recepi. z Edíscere vera: SER. Hic distinguendū: vera enim audire desiderat. a Quo? S. qua causa? quę in cōiecturalii sepe queritur: Cui respondet ne reciprocis. DON. Quo molem. Breuissima ppositio: sed pfecta. Quesitū ē: cur equ⁹ esset fact⁹? Cur tante magnitudinis? CR. Quo molē. ex cursu et celeritate inter rogatiōis exprimitur cupiditas rem intelligendi in priamo. Nā & breues clausule sunt: & sine copula: et paucis verb̄ multa complectitur.

f Nec mihi iam. D. Ponit consultationē quā in lacu habuit. Hinc em̄ nisi nauigarent: erat piculū vite: si nauigassent priuabar. g Antiquā. S. caram. Cōmemorat aūt liberos et parentes: vt ostēdat nō se deseruisse: vt vilē: sed mortis fugisse terrore. DO. Antiquā. i. magnam patriam. Vel antiquā: id est cui⁹ affectum diuturnitas tēporis accumulauerat: & filiis & parente: & singula singulis dedit patriam dixit antiquam natos dulces expectatū patrē: in quibus rebus occurrūt peiora: q̄d greci illos essēt occisuri ppter suam fugā piandā: quod erat necessariū: hec aūt oīa dicta sūt vt faceret verisiīlia q̄ fingebat. h Quos illi forsad poe. S. Forte et poena Aliī iū gūt fore: et vt sit forsan: Elicit miseri cordiā oñdēs nō hre cām redeūdi post mortē suorū. i Effugia. S. Nā fugā et efugiū dicim⁹: sic lana & lāitiū: vt sit tibi lanitiū curę. k Piabūt. SER. Expiabūt. Et τουλσον est. Nā plerūq ipiare significat. l Per superos. D. quos non latet veritas.

m Per si qua. S. Dyasyrtice irridet. D. Per si q̄ est q̄ rest. Sciebat apd̄ se nō esse fidem: vnde arbitrabat apd̄ nullos esse: et cū psona sua eēt odiosa: quia hostis mouet misericordiā a suis calamitatibus. Priamus aūt vt oīa

Delitui: dū vela darent: si forte dedissent.
Nec mihi iam patriā ãtiquā spes vlla videndi:
Nec dulces natos: exoptatumq parentem:
Quos illi fors ad pœnas ad nostra reposcent
Effugia: & culpā hanc miseroꝝ morte piabūt.
Quod te per superos: & conscia numina veri:
Per: si qua ē que restat adhuc mortalibus vsq
Intemerata fides: oro: miserere laborum
Tantorum: miserere animi nō digna ferentis.
His lachrymis vitā dam⁹: & miserescim⁹ vltro:
Ipse viro prim⁹ manicas atq arcta leuari
Vincla iubet priam⁹: dictisq ita fatur amicis:
Quisqs es: amissos hinc iā obliuiscere graios:
Noster eris: mihiq hec edissere: vera roganti.
Quo molē hāc imanis eq statuere? qs auctor?
Quid ne petūt? q relligio? aut q machina belli?
Dixerat: ille dolis instructus & arte pelasga:
Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas:
Vos eterni ignes: & non violabile vestrum

b Molem hanc imanis. CR. exprimit magnitudinem immensam. c Hanc. CRI. quasi tantam & tam mirabilem. d Statuere. C. Vero firmitatē ostendit.

e Quis auctor. S. respondet Calchas attolle re iussit. D. Quo auctore? Verū religionis? an belli causa. C. Quis auctor? Cum stupore profer: q̄si diceret. nō potuit nō esse magno ingenio. Auctor autem cōmunis generis est. f Quid ve petunt. SER. vt placeet Minerua.

vera eliceret: deposita regia anctoritate: vt amicus cum hoste locutus est. n Non digna. SER. indigno luctu affecta. o His. CR. quasi diceret. adeo calide: vt queuis decipere potuissent. Et cōmendat Troianos a clemētia. Nā artis est nos semp ab ea virtute auditores cōmendare: q̄ cupim⁹ illos in nos vti. p Miserescim⁹: SER. Aut per seplenū est: aut coheret seqntibus: quia nō pōt primis: dicim⁹ em̄ illā rem te illi⁹ rei misereor: nō autē illa. q Vltro. S. nō sponte. Nā iā rogauerat: sed insup ab vltra: quia plusq̄ rogauerat pstiterūt. r Manicas a. a. l. S. Aut epexegesis est: arctas manicas: aut vtrūq̄ h buit. CRI. Manicas. Vincula manuū: alias ornamētū vestiū circa manus. vt: Et tunice manicas: et hn̄t ridimicula mitrę. s Arcta vincla. C. Interptatus est manicas: in

g Ille dolis. DO. quasi diceret. natura sua & arte pelasga mandatis suorū: & ostēdit nullum grecum carere dolis. CR. Dolus est mentis calliditas ab eo q̄ deludat. Teste autem Festo in malis solū nunc vtimur: apud antiquos vero etiam in bonis: Vnde adhuc dicimus sine dolo malo. h Ignes. SER. aut ararum quas fugit: vt sit execratio propter posteriora. DONA. Vos eterni ignes. Iurauit: sed subtiliter. nam Troianos fallit: & nō prodit archana suorum adhibuit iusiurandum: quia non videbatur verisimile illum suorum secreta: non sine tormentis prodere. Testatus est igitur: non propter narratōis veritatem: Sed propter licentiam quasi proditionis. CRIST Vos eterni ignes. Apostrophe vt vides vtit: cum in hoc loco. Apostrophe autem maiorē habet vehementiam q̄ si dixisset: Testor ignes & aras.

i Testor. S. modo iuro: Alibi testificor: vt Testor in occasu vr̃o. C. Testor: in testimoniũ voco. vt testor. vtrunq; caput. alias testificor: al as testamẽtũ condo. k Numẽ vestrũ. SER. Sydera enĩ ſm Philosophos dicunt elemẽta: et habere ꝓprias ptãtes.

Testor numen ait: vos are enseſq; nephandi:
Quos fugi: vitteq; deum quas hostia gessi:
Fas mihi graiorum sacrata resoluere iura:

o Vitte. S. Vel que habent i honorẽ deorũ: au que hñt ipsa simulacra: vt virgineas ausi diræ cõtigeret vittas.
p Gessi. S. Pene gessi.
q Fas. S. Petit veniam a diis: ne videat ꝓditor:

l Vos are S. aut solẽ et lunã significat. Execratio autẽ est aduersorum depcatio: Iusiurandum vero prospera.
m Enseſq;. S. Insidiose ad pluralẽ transtulit. Terentius. Non perpeti meretricum contumelias.
n Quos fugi. CR. Cum horrore periculi pronunciat.

Tacuit aũt hec anteq; audiret noster eris. Si enĩ voluntate proditor esset. occurrebat illud Ciceronis. Nemo vnq; sapiens ꝓditori credendũ putauit. D. Fas mihi graiorum. Quasi iam ipse grecus nõ eẽt. vel illi eius socii nõ fuissent: Et liceat eos odisse: qui ciues mei esse voluerunt.
r Sacrata re. iu. SER. Ne incidat in sacramenti pœnam:

Sunt enim tria militię genera: plerunq; enī euocati dicun tur: et nō sunt milites: sed p milite: Saluſt. Neu quis miles siue p milite. Itē ipſe ab his oēs euocatos et Centuriōes: plerunq; tumultuarii: hoc eſt qui ad vnū militant bellū: Plerunq; sacramento rogati: quia post electiōem in rem publicam iurāt. Et hi sunt q hnt plenā militiā. Nam qn q; & viginti annis tenent. Hec tria genera tangit Virgil' sacramenti in hoc loco: Tumultuarii: vt simul ome tumul tu cōiurat trepido latium euocatiōis: Mittit & magni venulus Diomedis ad vrbem.

sis custodib' sustulerūt simulacrū. datur aūt his hoc negociū quia fuerūt cultores Minerue: hoc deinde habēs diomedes: vt Virgi. tangit: Et Varro describit. credens sibi nō eē aptū ppter sua picula transeunti Aeneæ offerre conat': sed cū se ille velato capite sacrificās cōuertisset: nautes qdē simulacrū accepit. Vñ nō Iuliorum sed nauticorū familia sacra Minerue habuit. Vnde in quinto vnum Tritonia Palas quem docuit. Alii dicunt hoc simulacrum a Troianis eē absconditū intra extructum parietm: postq; Troiam pariturā agnouerunt & deinde in bello Mitridatico a Fimbria quidā Romanus inuentū indicasse: quod cōstat Romā aduectū esse: & cū responsum eēt ibi impiū futurū vbi & paladiū adhibito mamurio fabro multa similia facta sunt. Sed verū agnoscit haste oculorūq; mobilitate. Vñ & arsere corusce luminib' flāme: sed ab vno tm sacerdote agnoscit. Luca. Troianā soli cui fas vidisse Mineruā Dicūt alii vnū simulacrū coelo lapsum apud Athenas. Alii duo volunt hoc de q dixim': et illud Atheniense D. Auellere: vt cū sacrilegio esset crimē violentię. i Palladiū. D. Cū pōdere pnūciadū: In ipo em noie magnitudo numinis exprimit. Qd vero de Mamurio dicit Seruius nusq; in Palladio legit: sed in ancili coelit' delapso: de quo suo loco dicemus. k Cesis. D. Ad sacrilegiū accedit homicidiū: cū illi hūanitatis cā: et numis veneratiōe: ne leui qdē iniuria ptingi debebāt: auget hōicidiū ex merito psonarū: q: custodes: neq; eēnt electi custodes: nisi pbate vite: Vide āt exaggeratiōem crimis: aggressi sunt tēplū sacratū: qd ingredi nnq; sine veneratiōe nefas eēt. Custodes cesi: et vsq; ad ipm simulacrū gdatim ventū visū nefariorū oculis et polutis hūano sāguie manib' tactū: neq; solū corp': sed vultus: et virginales vittas qs in capite gestabat incestare sunt ausi. l Sacrā effig. S. quasi coelo lapsam. m Ex illo. S. facto vl tpe. D. Ex illo fluere. Nā ē. dixerat Palladis auxiliisq; stetit: cū ergo irata eēt coepit fluere. n Fluere. S. τους τον ē. Ideo ait retro. Alibi cōtra. Saluſt. Reb' sup votū fluctib'. o Retro sublap. C. Retro et sub & re interitū significāt. Cū em res aut retrocedit: aut deicit ad interitū tēdit. p Fracte vi. C. nā vt ipse erigit anim': & q dāmō augent vires. sic contra desperatione deprimūt & minuūt vires. q Auersa. S. ppter illud. Manibusq; cru. D. Auersa. D. ob sceleratorū cōmissio oib' irata ē. C. Auersa d. m. Causa qre amissa sit spes. r Nec dubiis. C. nō fuit difficile agnoscere iratā deā: q: signa dedit māifesta: Quo tpe Ilus Trois fili' Iliū cōdidit: qd fuit āno fere septiō sup tria milia: et octigētos p' mūdi initiū. aiūt breuescutū de coelo lapsū i tēplū qd i arce cōdebat: idq; palladiū eē vocatū z elegisse sibi locū in media ede: cuiadhuc supidicte regle n erāt: id signū ligneū fuisse mri tradiderūt. Hoc igit allecto p illecebras Theano custodē Antenorē accepisse volūt: et grecis tradidisse. Callistrat' āt e samothratia scribēs et Satyr': vt refert Diōisi' dicūt Crisātē pallātis filiā cū nuberet dardano attulisse palladii mūera: hęc āt fuisse palladiū et magnū deorū simlacra

Fas odisse viros: atq; omnia ferre sub auras
Si qua tegunt teneor patrię: nec legibus vllis.
Tu modo promissis maneas: seruataq; serues
Troia fidem: si vera feram: si magna rependā.
Omnis spes Danaum & cœpti fiducia belli
palladis auxiliis semp stetit: impius ex quo
Tytides sed enim: scelerumq; inuētor vlysses
Fatale aggressi sacrato auellere templo
palladium: cęsis summę custodibus arcis
Corripuere sacram effigiē: mãibusq; cruentis
Virgineas ausi diuę contingere vittas.
Ex illo fluere ac retro sub lapsa referri
Spes Danaum: fractæ vires: auersa deæ mēs.
Nec dubiis ea signa dedit tritonia monstris

s Fas. C. repetitio & dissolutio. Et hec tota testificatio attētos facit ex magnitudine inuocationis: & beniuolos ex demonstratiōe sui periculi quia citatur cōmiseratio. Habet et summam vim apostrophe: pserim si ad res mutas cōuertat' smo: vt dulces exuuias dū fata deusq; sinebāt. Et Turnus: Tuq; optima ferrū Terra tene. Fas odisse. Fas diuina lex est: vt ius humana. Auxesis ergo: est: q nō solum lege hūana: sed qd plus est diuia: liceat nō solū deserere sed odio hre. t Odisse viros: S. & hoc dyasyrtice: Nam et ad grecos: et ad Troianos potest referri.

v Si qua. S. ppter ea q latent in equo. x Teneor patrię: D. pl' est voluntate: q legibus retineri: alterū est ex studio pure mentis: alterū ex necessitate. y Legibus vllis. SER. Si grecorum: propter illud noster eris: Si Troianorū quia grecus. z Tu modo. DO. pro tu Troia cōseruatori tuo fidem serua. a Troia. S. Nā quod rex pmittit: videt' respectu pmittere. CRI. Troia: Troiane popule: vt iam nūc intelligat: qd sibi pmissum ē a rege: q psonā ppli sustinet pmissum esse a populo. b Rependā. D. q. d. tantū recipiet: qntū dederat: id est vt salutem mœreret salutis auctor. c Omnis spes. SER. A veris incipit more suo: Nam fauit grecis Minerua: & ereptum erat palladium. D. Omnis spes. Respondet vltimę parti: vt fallendi promptior pateret occasio. Nā & primo var' criminis inuidiā plibus criminibus maculat: in vlysse: & ostendit Mineruam grauiter iratam sacrilegis. CR. Omnis spes. Ergo hoc sublato nulla alia species relinquebatur. d Stetit. C. qsi diceret. veluti fundamētum penitus hesit. e Tytides sed eni. S. Hysteron: Proteron. Sed eni exq impi' Tytides. Nam histerologia vni' est sermōis: vt Transtra p et remos. Et tydides impi': propter vulnerata numia. f Inuētor scel. S. ppter palamedem occisum sua factione: D. Inuētor sce. qui nūq; inuenit qd pbari potuisset. g Fatale ag. s. &c. D. In singlis singula sūt genera sacrilegii. Fatale: in q staret fatū grecorū. Dixerat em palladis auxiliis. h Auellere. S. inuitū ostedit esse sublatū. Helen' apud Arisbam capt' a grecis: indicauit p vim fata Troiana: in qbus erat Palladiū. Vñ dr a pyrrho regna meruisse. Quanq; pstiterit pyrrho: vt rediret per terrā pdicens grecorū naufragiū. Tunc Dyomedes & Vlysses seu cuniculis: seu cloacis ascenderūt arcem: & occi

Deinde Dardanum diluuiū fugiente: Arcadia pfectum tulisse in Samothraciā: ibiq; illis templū struxisse. Mox cū maiore parte ppli transuexisset in Asiam: sacrificia: ac cerimonias samothracib⁹ reliquisse. Palladia vero & deorū imagines secū aduexisse: & ex oraculo accepisse: vrbē illā duraturam: in qua hęc p manerēt: ac ppterea vrbē cōdidisse: & a se denominasse: & in ea collocasse. Condito deinde ab eius posteris ilio eo eē trāslata. Postea vero capta vrbe inferiore: Sicam dominū arcis factū sustulisse ex aditis sacra: & q̄d supat Palladiū: Nam alterum vlysses & Diomedes furtim vrbem ingressi abstulerant. Arentinus (eodem Dionisio teste) scribit palladium a Ioue Dardano datum: & locatū in loco inaccessibili Sed fabricatum: aliud ad eius similitudinem: & positum palam: & hoc eripuisse gręcos: illud accepisse Aeneam. Alii scribunt: Palladiū absconsum ab Ilionē sibus in cauernis: ne hostes eriperent: Et p⁹ multas ętates a Fymbria q̄store: cum Iliū expugnasset: ablatum: ac Romam prouectum. Seruabatur autē in templo Vestę: q̄d erat īter Capitoliū et palatiū: quo incenso L. Celius Metellus illud liberauit: ipse ignis ardore cęcus euasit. Sylui⁹ aūt scribit: cum Diomedes in vrbe q̄ in Appulia condebat: Palladium collocare vellet: monitū esse a dea nocturna quiete: vt in latinum: vbi vera erat numinis sedes: illud deportaret.

s Dedit. CRIS. detulit Diomedes & Palladiū tradidit.

t Tritonia. SEP. quasi terribilis. απο του τρειν id est timere. Vel secundum Lucanum. Et se dilecta tritonida dixit ab vnda. Est aūt Antonomasia: quia propriū est Mineruą. C. Tritonia: de hac dea in superiorib⁹ dictum est.

v Vix. S. mox. DO. Vix positum, signa sunt quibus ostendit irā. primum flāmę in oculis inanimatę. x Salsus. S. Ne forte aliter nisi i simulacro intelligeretur.

y Sudor. S. significat laborē futurū. D. Sudor: Secundū signū non pōt ex simulacro fluere: nisi portendit malū. Idem dicas de motu simulacri. C. Sudor quod calamitates portendere etiam in Georg. ośdit. Et mœstū illachrymat templis ebur: eraq; sudant. c Emicuit. S. q̄si q̄ inuita consistebat. a Parmāq; fe. hastāq; tre. DO. manifestū signū se hostē pfiteri deā. b Tentāda. C. q. d. q̄uis alias nō successisset: vt sup. Sepe fugam Danai Troia cupiere relicta. Et sepe illos aspera ponti interclusit hyems. c Repetant. S. ex more Romano: qui si male expugnassent: redibant vt rursus captarent auguria. d Argis. S. aduectū in loco. e Numē: C. Prescientiā & fauorē.

Vix positum castris simulacrū: arsere coruscę
Luminibus flāmę arrectis: salsusq; per artus
Sudor iit: terq; ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit: parmamq; ferens: hastāq; trementē.
Extemplo tentāda fuga canit ęquora calchas
Nec posse argolicis excindi pergama telis:
Omina ni repetant argis: numenq; reducant
Quod pelago & curuis secū aduexere carinis.
Et nunc q̄ patrias vento petiere mycenas
Arma deosq; parāt comites: pelagoq; remenso
Improuisi aderunt: ita degerit oīa calchas:
Hanc pro palladia moniti pro numine lęso
Effigiem statuere: nefas quę triste piaret.
Hanc tamē in mēsam calchas attollere molem
Roborib⁹ textis: cœloq; educere iussit:
Neu recipi portis: aut duci in mœnia possit:
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona mineruę
Tum magnū exitiū (q̄d dij prius omen ī ipm
Couertāt) priami imperio phrygibusq; futurū.
Sin manibus vestris vestram ascendisset ī vrbē
Vltro asiam magno pelopeia ad mœnia bello
Venturam: & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidijs: piuriq; arte synonis
Credita res: captiq; dolis: lachrymisq; coacti
Quos neq; tytides: nec laryssęus achilles:
Non anni domuere decem: nō mille carinę.

f Reducant. S. reconcilient. g Arma. S. Artificiose inijcit de futuro metum: vt pñtem firmet securitatē. D. Arma. q. d. Hoc contra Traianos: vt reliq̄ faceret verisimilia. h Impr uisi aderūt. S. sicut factum est.

i Digerit om. S. interptat numinis cōmotōem. k Antiqua religiōe. S. fauore pristino.

l Nam si vr̄a ma. S. occurrebat em̄ exurendum equū si itro īferi nō possz.

m Asiam. S. Asiaticos. n Pelopeia. S. argiua a pelope.

o Nostros. S. quasi troianis loquit̄ & dyasyrtice tamen. p Periuriq;. S. In verbo r. remouetur Peiero em̄ dicimus.

q Credita r. S. aut fide habita: aut ei commissa res. p. r Captiq; dolis. SER. Fuit ergo turp⁹ gręcis vicisse dolis: q̄ troianis vinci. D. Captiq; do. Non poterat obiici Troianis: cur ita creduli fuissent: quia iurauit: & q̄a lachrymas veras credidimus esse. Ergo non virtute: non numero hominum: non diuturnitate belli: sed insidiis victi sumus.

s Lachrymisq; coactis. S. Sic Terenti⁹. Vna me Hercle falsa lachrymula: quam oculos terendo misere vix vi expresserit.

t Laryssęus achilles. SER. a vicinitate: nā plithius fuit: Vtraq; tamen in Thessalia est ciuitas.

Hic aliud maius miseris multoq; tremendum
Obijcit: magis atq; īprouida pectora turbat.
Laocoon ductus neptunno sorte sacerdos
Solennes taurū ingentē mactabat ad aras:
Ecce aūt gemini a tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbib⁹ angues
Incumbūt pelago: paritercq; ad littora tendūt:
Pectora quorū inter fluctus arrecta: iubecq;
Sanguinee supant vndas: pars cetera pontum
pone legit: sinuatq; immensa volumīe terga.
Fit sonitus spumante salo: iāq; arua tenebant:
Ardentesq; oculos suffecti sanguine & igni:
Sibila lambebant: linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exangues: illi agmīe certo
Laocoonta petunt: et primum parua duorum
Corpora natorum serpens amplexus vterq;
Implicat: & miseros morsu depascitur artus.
post ipsum auxilio subeuntē: ac tela ferentem
Corripiunt: spirisq; ligant ingentibus: & iam
Bis mediū amplexi: bis collo squamea circum
Terga dati: superant capite: & ceruicib⁹ altis.
Ille simul manibus tendit diuellere nodos:
Perfusus sanie vittas atroq; veneno:
Clamores simul horrendos ad sydera tollit:

v Hic. S. tunc. x Maius miseris multoq;. S. Nā apud antiqs ab eisdem incipe viciosum nō erat: vt & sale salsa sonabāt: et casus cassandri canebat. D. Hic aliud ma. Nā vehemēter dolos poterat confirmare hoc mōstrū. C. Hic aliud ma. Ostenderat hacten⁹ virtutē nō potuisse supari Troianos: deīceps neq; prudētia qdē victos fuisse demōstrat. Nō em̄ a sinone decipi potuissent: Nā nō temere illi credidissent: aut decepti fuissent: nisi deorū studium contra illos niteretur. obiicit̃ percussoris laocoontis interitus. y Improuida. C. Improuida dixit: Quia omia repētia maiorē pturbationem afferunt. Cice. in Tusc. Sed diligēter: cum nec opinatorum naturā consideres nihil aliud repies: nisi oīa subdita videri maiora: et qdē ob duas causas primū: q̄ q̄nta sint que accidunt cōsiderandi spaciū non dat̃. Deinde cū videantur p̄caueri potuisse: si puisum esset q̄si culpa cōtractū malū ęgritudinē acriorē facit. Quod ita esse dies declarat: que pcedens ita mitigat: vt iisdē malis manētibus nō mō leniat̃ ęgritudo: sed ī plerisq; tollat̃. z Laocoon. S. vt ait Ephorion p⁹ aduentū grecorum: sacerdos Neptunni lapidibus occisus est: quia sacrificiis nō p̄dixit eorū aduentū: Postea discedentib⁹ grecis: cū vellent sacrificare Neptūno. Laocoon tymbrei Apollinis sacerdos sorte ductus est: vt solet fieri cum certus deest. Hic piaculū cōmisit añ simulacrum numinis cū vxore coeundo: & ob hoc immissis draconib⁹ cū filiis interemptus est. Sed poeta hanc rem interp̄tat̃ ad Troianorū excusationē.

a Sorte. D. in q̄ fuerat arbitriū diuinū: Ergò debuit nisi fuisset futurum excitiū publicū seruare sacerdotem: diuina voluntate dictū: & nō arbitrio humano mactantem. b Solēnes aras. S. anniuersario sacrificio religiosas. Dicimus sacrificium solenne: & aras solennes vt apricū: & hoiem: et locum. Persi⁹: Apricos meminisse senes. Hora. Cur apricum oderit campū. c Taurū ingentē. S. vt alio in loco iā cornu petat: in sacrificiis em̄ certis numinib⁹ certe ętatis aīalia mactant̃. D. Taurū ingentē. i. excellentē hostiam. d Mactabat. C. mactare est magis augere. Vnde quia sacra rem augēt hostię: nō cędi sed mactari dicuntur. Inde in abusu est mactare: p interficere. e Ecce āt. D. p hoc significabat̃ hostes venturos a Tenedo, Ecce sp ponit̃ vbi res horrenda & repentina significat̃. Festinatio aūt & oculi ardentes: & lingue mobilitas demōstrabant alicui illos laturos interitū. f Gemini. S. duo vel similes. g Angues. S. Aquarū sunt. Serpentes terrarū: dracones templorū: vt in hoc loco apparet: sed nō obseruat̃ semp. h Iube. S. criste aut barbe. i Sanguinee. S. sanguinei coloris. k Pone. CRIST. a tergo: vt pone subit coniunx. describit̃ aūt aduentus draconū: vt horrorē incutere possit. l Legit. S. transit: vt littora Epyri legimus. m Sinuatq;. S. in sinum curuat. n Suffecti. S. p infect: vt cōnixa p enixa. o Sanguie et igni. C. micanti & ardenti rubore: p Sibila. S. Sibilantia & pticipiū est. Nā nomē sibilus dicit̃. q Vibrātibus. S. mobilib⁹. nullū em̄ aimal tanta celeritate linguā mouet: vt triplicē hr̄e videat̃. C. Vibrātib⁹ crebro mobilibus. r Diffugim⁹. C. magn⁹ effect⁹ horroris. i. in diuersas partes fugimus. Nā in summa trepidatione fusq; sibi consulit: & eo fugit q̄ commodi⁹ putat: possit fugere non habita reliq̊rū rōe. s Exāgues. C. & hoc a metu est: non quia sint sine sanguie: vt importat vocabulū: sed quoꝝ sanguis relictus exterioribus ptibus ad cor confugerit. t Illi. C. Hinc maxima fides velle deos vulneratū equū vlcisci: cū ex oī turba solum vulneratorē peterēt.

v Agmine. D. Agmen dr̃ act⁹ serpētū. Curs⁹ enī et iter pedū est qb⁹ carent serpētes. x Laocoonta. D. Exprimit̃ deoꝝ īpietas. Sacerdos eī in ipso sacrificio petit̃: sed primo in ei⁹ cōspectu filii crudelissime interficiūt̃ puuli: & insontes. Cetera serpentū descriptio crudelitatē designat. y Spiris. S. nodis. vñ et bases colūnarū spirulas dicūt. Spira proprie volubilitas funium. C. Spira. basis colūnę est vni⁹ tori aut duoꝝ. Itē genus opis pistorii. Item funis nautic⁹ ī orbē cōuolutus: Enni⁹ vero hoim similitudinē spirā vocauit: ait Fest⁹: Spirulā appellant catellā: siue aliquid hmōi: q̊d circa collū ponūt mlieres: vt ē apd̄ Diuū Hieronymū: deniq; spira ē cū lōgior res: ita in Girū cōplicat̃: vt in ples fiāt circuli: S; differt a circul: qa circuli ī seip̄os redeūt: spira cū ip̄e orb ad pricipiū suū redit: ñ desinit ī eo: sed fūit pricipiū alteri⁹ orb. z Squamea. S. p squamosa. a Circū ter. d. C. i. circūdati. b Nodos. C. nex⁹. c Atro. S. vt pallida mors; tristisq; senect⁹. d Tollit. D. bis accipe; tollit Laocoon; tollit taurus.

e Qualis mugitus. S.i. tollit: Facta aũt cõpatio est ppter sacerdotis psonã. D. Qual mu. Allusit ad taurũ: q sacrificabat taurus. C. Qualis. simile

Qualis mugitus fugit cum saucius aram
Taurus: & incertam excussit ceruice securim.

foetus. Et hic: Qual mugitus. Indignatio autem Vt: Ac veluti pleno lupus insidiatur ouili: cum fremit ad caulas. Imago autẽ misericordiã. cum aut

est. Simile autem habet exemplũ: parabolam: et imaginẽ. Ab omnibus his indignatio elicitur: & misericordia. In exemplo misericordia. sic: Antenor potuit mediis. elapsus achiuis illyricos penetrare sinus. Item si potuit manes arcessere coniũgis orpheus. Indignatio. sic: Pallas ne exurere classem argiuũ. In parabola est misericordia. vt: Qual populea moerens philomena sub vmbra. Amissos querit forma corporis absentis describitur. vt est: Sic oculus: sic ille manus: sic ora gerebat: aut illa quę nulla est: fingitur. vt Quam fama secuta est. Candida subcinctam latrantibus inguina monstris: Dulichias vexasse rates. Et abscisa vadit discordia palla: Et consanguineo gaudens bellona flagello. f Incertam. SER. Dubie illisam quę non haberet mortis effectum.

g At gemini. D. Non inertia sua decepti sunt a Sinone: sed iniquo deorum studio presertim Minerue petitus est laocoon qui equum vulnerauerat: & dracones ad simulacrum dee refugerant.
h Lapsu. SERVIVS labi proprie serpentum est.
i Delubra. S. Delubrum dicitur quod vno tectu plura amplectitur numina: quia vno tectu diluitur: Vt Capitolium in quo est Iupiter: Iuno & Minerua. Alii dicũt Delubrum esse locum ante templum. vbi aqua currit a diluendo Est aũt sinecdoche. i. a parte totum. C. Delubrum Varro in octauo diuinarum rerum alios ait extimare: locum in quo preter edẽ sit area assumpta deorũ causa: vt ẽ in circo Flamminio Iouis pistoris. Alios: locum ĩ quo dei simulacrum dedicatũ sit: sicuti in quo candela ponitur cã delabrum dicimus. et hoc ille affirmare videtur: & hoc hic tãgit Poeta: nam dicit subpedibusq; dee: illud superi⁹ tangit inquarto. vt Principio delubra adeunt: pacemq; per aras exquirunt: & vt aram ibi deorũ causa assumptã esse ostẽdat: vt paulo infra. Aut ante ora deum pingues spatiat ad aras: Hec ex Macrobio: Festus aũt ait. Delubrum fustẽ esse delibratum. i. decorticatũ quasi sine libro. i. cortice: quem venerabãtur p deo Plinius. ait mirum videri q cum statuarum origo ita vetusta sit. simulacra tamen deorum Ligna poti⁹ aut fictilia in templis vsq; ad deuictam Asiam dicata fuisse. Eusebius autẽ pãphilus scribit idẽ additq;: ex ligno Apollini primam in delo statuam fuisse. ex ligno palladi. qd deinde apud Athenieses fuit. Itẽ Iunoni apud Samios vt refert Callimachus. petas qui prius Iunonis argolice templum cõdidit: ex piri trunco ipsius dee simulacrũ finxit: Plato in legib⁹ vetat simulacra deorum ex terra fieri: quoniam deorum sit pauimentum. Vetat ebur: q2 animã deposuit. Vnde ad deorum simulacrum inept tum est. Aes & ferrũ belli sunt instrumenta Aurũ & argentum etiam inuria: quia infoecũde terre colores putabãt. Vel q2 inuidiosa possessio est. k Subpedibusq;. S. Maioris simulachri quod ab omnib⁹ videtur: nam quod colitur et breue est: et latet: sicut palladium fuerat. l Clipei q; sub orbe. S. Vt maxima pars in spiram collecta sit ante pedes: Colla vero cum capitib⁹: erectis post clipeum. i. inter scutũ & simulacrum habebant. ut est in templo vrbis Rome.
m Tum vero. D. tum magis: nã supra dixerat horresco referens n Nouus. S. magnus Vt. pollio & c. i. f. n. c.
o Insinuat. S. pro isinuatur. p Scelus. S. supplicium: antecedens pro consequenti. D. Scelus: nam ex hac coniectura argumentum ducebant q Expendisse. S. tractũ a pecunia: Nam apud antiquos omnes poene pecunia rigerant r Ducendum ad sedes. D. eadẽ omni ex corde laocoontis fuit sententia & concordi voce cõ clamabãt
s Sedes. S. per hoc ostendit domum Minerue.
t Oranda. S. placãda v Conclamant. C. non enim vt supra diuise sunt sententie: sed omniũ vna est.
x Diuidimus muros. D. Plena describitur Troianorum dementia: nam quo tempore bellum nec positum fuerat: nec sopitum muros diuidebant. C. Diuidim⁹ plena amẽtia Troianorum: sed que deorum ira proueniret: vt nec fatorum sepulchri non frangendi meminerint. nec aduerterint non esse propter hostilem metum moenia diuidenda. Vnde exprimit quod dixit Et si fata deum et si mens non leua fuisset. y Muros. S. suppositos porte scee.
z Moenia. p. S. patefacta porta: vel diruta: interiora vrbis sunt nudata a Accingunt operi. S. preparant se ad opus b Omnes. DO. ne quis a nefario opere abesset c Pedib⁹ q; rot. D. Querebat celeritas vt q; primum immitteretur interitus d Intendunt. S ligãt vt Intẽdunt q; locũ fertis e Sacra canunt. S. hymnos dicunt.
f Medieq;. mi. ill. vr. C. Atqui nondum ingressa erat sed illabitur: & nõ dũ igressa: medie vrbi minari videbat g Minans: S. eminens vel minitans.

g At gemini lapsu delubra ad sũma dracones
Effugiunt: seue q; petunt tritonidis arcem:
k Sub pedib⁹ q; dee: clipei q; sub orbe teguntur.
m Tum vero tremefacta nouus p pectora cũctis
Insinuat pauor: & scelus expendisse merentẽ:
Laocoonta ferunt: sacrum qui cuspide robur
Leserit: & tergo sceleratam intorserit hastam:
Ducendũ ad sedes simulacrũ: oranda q; diue
Numina conclamant.
Diuidimus muros: & moenia pãdim⁹ vrbis:
Accingũt omnes operi: pedibusq; rotarum
Subiiciunt lapsus: & stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros
Foeta armis: pueri circũ: innupte q; puelle
Sacra canũt: funẽ q; manu cõtingere gaudent:
Illa subit: medie q; minans illabitur vrbi.
O patria: o diuũ dom⁹ ilium: & inclyta bello
Moenia dardanidũ: q̃ter ipo in limine porte

h O patria. S. exclamatio. q; tanta fuerit vis cõsecrationis vt etiam post prophanationem hostes ab ingressu vetaret: Nam sepulchro laomedontis supra portam sceam collocato tuta erant fata Troiana. C. O patria Cum quatuor sint genera dicẽdi: copiosum: breue: siccum: & floridum: noster Maro diuinitate ingenii sui singula tria p loci: tẽporis: rei: ac p rsonarum ratione adhibet: ergo hic breui vtitur vt ibi venit summa dies. & alibi. Et campos vbi troia fuit O Patria. O aliquando vocatis est: vt O socii neq; enim ignari sumus ante malorũ. Et semper iũgitur vocatiuo: nisi per antiptosim ponatur p illo nominatiu⁹. vt Persius Vos o pompilius sãguis. Quando autem nõ vocat: sed affectum: vl ad mirationis vl ex clamationis exprimit: et accusatiuo et vocatio iungitur Accusatiuo Cic. O variam volucremq; fortunam. Itẽ O me miserũ o te infoelicẽ. Vocatiuo vt O None ille decembris que me consule fuistis: sic & in hoc loco admiratur: & indignatur & exclamat tam nobilem patriam ita infoeliciter periisse. O litteram aliqui populi Italie & maxime vmbri & tusci Teste plinio. nõ habebant: sed ei⁹ loco. v. ponebant: ait priscianus i Inclita bello. S. Quia Mysiam totam superauerat. C. Inclyta a greco est κλεος enim famam & gloriã significat Ergo eum inclitum dicimus: cuius fama perspicua illustrisq; est. k Quater. S. sepius. C. Quater ait. Lactantius in statium numerum imparem prospera significare & diis prosperis ascribi: Vñ illud Numero deus impare gaudet: Parem vero mortuis dari. Et statium cũ

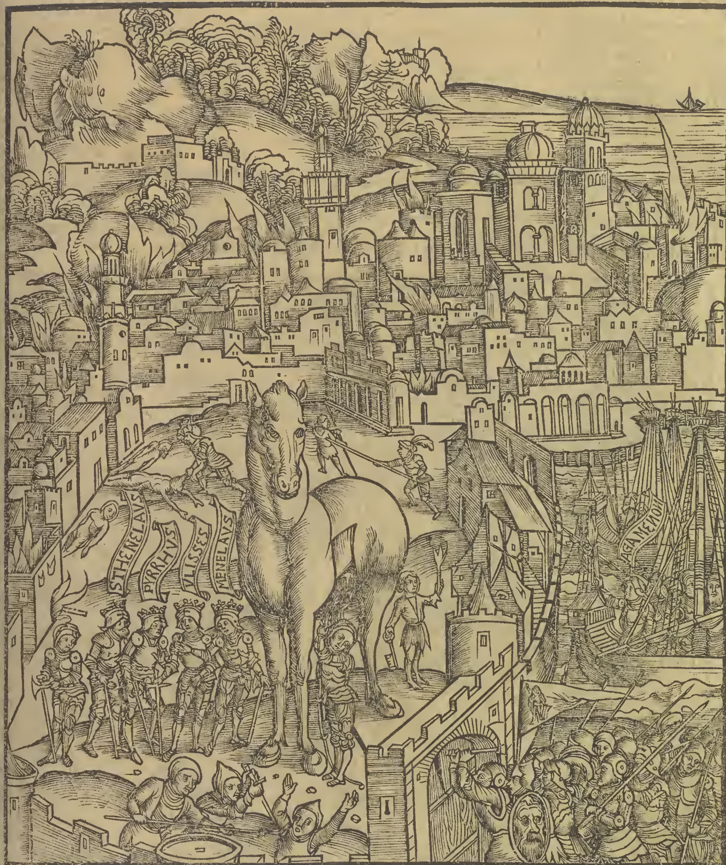
aduerſum auguriū ſignificaret: dixiſſe: Quare axeſereno intonuit: Sic & in hocloco virg. Quater poſuiſſe: Addit pᷓterea idē Lactanti⁹. Imparem numerū a Pythagora repetitum eſſe maſculinę virtutis: & deorum ſuperum propter trinā regulam diuinę rationis. l Atqꝫ vtero ſonitum q̄ arma de: C. ex hac cōpoſitione verborū citat ſonū quē deſcribit. Nam ſi recta pronuncietur ſonitū quater arma dedere. Ipſe verborū textus pronunciandus. imitatur ſonitū armorū. m Quater. C. repetitio eſt quę ſemꝑ orationis pondus affert.

Subſtitit: atqꝫ vtero ſonitū q̄ter arma dedere.
Inſtamus tamen immemores: cęciqꝫ furore:
Et monſtrū infœlix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiā fatis aperit Caſſandra futuris
Ora dei iuſſu: non unqꝫ credita teucris.
Nos delubra deum miſeri: quibus vltim⁹ eſſet
Ille dies: feſta velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cœlū: et ruit oceano nox:
Inuoluēs vmbra magna terrāqꝫ polumqꝫ:
Myrmidonūqꝫ dolos: fuſi per mœnia teucri
Coticuere: ſopor feſſos complectitur artus.
Et iā argiua phalanx inſtructis nauibus: ibat
A Tenedo: tacite per amica ſilentia lunę:
Littora nota petēs: flāmas cū regia puppis

n Immemores. S. īprouidi: aut non memores oraculorꝫ. CRISTOFERVS Immemores ignari. Memoria em̄ pro intelligētia ponitur. Ter. in And. Miſis nūc opus eſt tua mihi ad hanc rē exprompta memoria: atqꝫ aſtutia. o Cęciqꝫ furore. C. excuſat. quare immemores fuerint. nā furor mētē euertit p Tūc etiā. S. ſic añ hac ſępius Nam Helena venienté predixerat. q Caſſandra. C. de qua in ſequentibus. r Dei. S. Apollinis qui ſub ſpe coitus diuinitatē dedit: deinde deceptus fidē vera dicenti ſuſtulit. s Nos delubra deū. D. tanta amentia fuit. vt q̄ exitiū iminebat: lętis frondibus templa nō coronaremus ſolū: ſed tegeremus deorū: qui vna nobiſcum perituri erant. t Feſta. S. quę feſtos inducat dies: vt laur⁹: oliua: hedera. C. Feſta. Diem feſtū dicim⁹: hoiem vero feſtiuū: Dicitur aūt feſtus a feria: in his em̄ feriantur. i. otiātur homines. Dies igitur: aut feſti: aut profeſti: aut interciſi ſunt: Feſti ergo dicati ſunt: in quibus inſunt ſacrificia: epulę: ludi: ferię. In profeſtis rempu. & priuatā gerere licet: & faſtos comiciales: comperēdinos: & pręliares in ſe continent: vtrūqꝫ ſic exprimit Plautus feſto die ſi quod prodigeris: profeſto agere licet: niſi peperceris. Interciſi hominum deorꝫqꝫ cōmunes ſunt: in his cum hoſtia ceditur fari nefas eſt. Interciſa vero cum fuerit: porrecta fari licet. Rurſus cum adoletur non licet. Ergo feſti ſunt: cum eſt ſacra celebritas: in q̄ aut ſacrificia fiūnt: aut diuinę epulationes: vel ludi in honorē deorū: Vel ferię: Et de feriis dictum eſt. Sunt preterea in profeſtis dies faſti: in quibus pᷓtori licet fari tria verba: do: dico: addico: Nefaſti his cōtrarii ſunt. Atri dies ſunt infœlices: qui erant poſtride omēs idus. v Velamus. SER. vt victori velatum auro victiſqꝫ iuuencum.

x Vertitur. SER. in aliam ſpeciem cōmutatur: alias ſemper vertitur cœlum. D. Vertitur: verſa re aliqua fundūtur: quod in ea erat. Ergo verſato cœlo quod prebebat lucem tenebrę ex eo ceciderunt. C. vertitur interea: Locus ex Homero. Ennius tamen: vertitur interea cœlum cum ingentibus ſignis: legendum puto ſimpliciter. Vertitur cœlum id eſt ex conuerſione cœli fit nox: cū ſignum illud in quo erat ſol ex vertigine cœli occideret: ſecūqꝫ ſolem traheret. Nam ridiculum: quod dicunt longo itinere laſſatum ſolem cū ad vltimū cœli ſpaciū venerit: elangueſcere: ac tabefactū efflare ſuos ignes. y Ruit oceano. SER. naſcitur de oceano Ideo ruit: quia altius eſt mare qꝫ terra. CRI Ruit oceano nox. vt ſupra oſtendimus poetā cōtextu verborū excitaſſe pronunciando ſonitū armorum quem deſcribebat: ſic nunc monaſillaba dictione verſum ruere facit: & verſu rē imitatur. Sic alibi procumbit humi: bos facit autē rem veriſimilem. Nam laſſitudo: nox curarū ſolutio: & vinū: profundū ſomnum inducere poterant. z Inuoluens. DO. Nam que inuoluta ſunt: nō vident. a Vmbra. SERVI. ſ. terrę. Et eſt diffinitio noctis. b Myrmidonū: S. a generalibus ad ſpecialia venire vicioſum eſt: niſi redeat ad cauſam: vt hic: per mœnia: per domos. vt & mœnia pandimus vrbis. c Fuſi per mœnia teucri conticuere. D. Labore trahendi equi. & tempore nocturno inciderūt in ſomnum. d Phalanx. SER. Lingua macedonū legio eſt: & eſt aperte totum: id eſt ſynecdochen. CRI. Phalanx acies eſt Macedonica quę vt ait Liuius: niſi pręlongis haſtis: velut vallū ante clypeos abiiciat: ad quam rem libero campo op⁹ eſt al's iutilis eſt. Curcius autem ait. Macedones phalangē: vocāt pedi tum ſtabile agmē: Et Cęſar in cōmētariis ait. Heluetios feciſſe phalangem: hoc eſt clypeorum cōnexionem: quę etiam teſtudo nuncupatur. Qua propter & Iuuenalis per tranſlationem: dixit. Iunctoqꝫ vmbone phalanges. Ait pręterea Pli. phalanges ſignificare fuſtes: quibus aphri proelium cōtra ægyptios primi fecerunt. Nonius vero phalangas eſſe fuſtes teretes: qui nauibus ſubiiciuntur. Poſuit autem ſpeciem pro genere. e Ibat. SER. veniebat. DONA. Ibat improprie dixit de nauigatione: ſed adiunixt nauibus.

f Tacite per amica ſilentia lunę. SER. Septima luna capta eſt Troia: cuius ſimulacrū apud argos eſt conſtitutū: Hinc ē ꝙ dicit oblati per lunā: & alibi per cęcam noctē: Tacitę lunę: Aut noctis: aut phyſice: q cū ſeptē ſint circuli: & ſuprem⁹: ſcilicet ſaturni vehemēter ſonet: reliqui ſecūdū ordinem: luna quę vltima eſt minus ſonat. Hoc idem videmus in chordis cytharę. DONA. Tacitę per amica ſilētia lunę. Nullū eſt ſcriptoris vitiū: ꝙ nūc dicat ſilentia lunę: & ſupra meminerit tenebrarū. Nam elegerūt eam noctē: quę partim tenebroſa occultaret inſidias: partim aduenīte luna illuſtris eſſet: vt ſine errore veniret. Ergo & notitia littoris: & luna ſuffragabatur. CRISTO. Silētia lunę. Cato de re ruſtica. Ficos: oleas: mala: pira: vites iſeri oportꝫ luna ſilenti: poſt meridiem ſine vento auſtro. Item prata primo vere ſtercorabis luna ſilenti. g Flammas. DONASVS. quo ſigno aduentum grecorum cognoſces ſi non rem pageret. h Fatiſqꝫ deum defenſus iniquis. SER. voluntate nominum nobis iniqua.

h
Extulerat: fatisq; deum defensus iniquis
Inclusos vtero danaos: et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactos ad auras
i
Reddit equus: letiq; cauo se robore promunt.
k l m
Thersandr⁹ stheneluscq; duces: et dyrus vlisses:
n
Demissum lapsi per funē: athamasq; thoasq;

i Reddit. S. Quasi debitor: vt redditus his terris. Et Hora. Nauis que ibi creditū Virgiliū debes finibus atticis reddas . in columē precar. DONATVS. Reddit. vs⁹ ē bono verbo. Nā quos occultādos tenebris accœpat reddat aeri. k Tersandr⁹. S. Polynicis: & Argie fili⁹.

l Sthēelus. S. Capanei: et Euadnes filius.
m Vlysses. S. Laertis: & Anthicne DONA. Vlysses & ipse dux intelligit.
n Toas. C. fili⁹ Adremonis ex aetholia.

pelidesq; neoptolemus: primusq; machaon:
Et menelaus: et ipse doli fabricator epeus.
Inuadunt vrbem somno vinoq; sepultam.
Ceduntur vigiles: portisq; patentibus omnes
Accipiunt socios: atq; agmina conscia iungũt.

o Neoptolemꝰ. SER. sic vocatus: quia ad bellum ductus est puer. Dictus prius Pyrrhus a qualitate capillorum Achillis: et Deidãie filiꝰ Pelei. et Thetidis nepos ex patre. Ex matre vero Lycomedis regis scyrię insulę.
p Primusq; machaon: S. Aut princeps: aut nũeri sui. Nam per numeros distinxit. CRISTO: Machaon & podalirius æsculapii filii: propter peritiã medicinę ad bellum Troianum sunt vocati.
q Vrbem. SESVIVS ciues. r Ceduntur vigiles: S. non actus: sed officii nomen est. Vigiles enim capitolii significat. Nã paulopost vix prima prœlia tentãt portarum vigiles: DONA. Ordo est ceduntur vigiles: portusq; patentibus omes accipiũt s. a. a. c. iũg. Et deinde inuadũt vrbẽ. s. v. q. s. Ne situ ium: vt primũ inuadunt vrbẽ: & postea recipiãt socios p portã. Prio ẽm patefactꝰ est equꝰ: deinde vigiles occisi: & postremo p vrbem sparsi sũt & potuerũt ciues latere q duplici malo essent affecti vnio & pfundo somno. s Cõscia. S. secreta.

t Tempus erat quo prima qes mortalibꝰ ęgris

t Tempus erat. ESR describit noctis initium: Alibi totã noctem: vt in quarto. Nox erat & placidam carpebant cuncta quietẽ. Corpora per terras. Descriptiones autem pro rerum qualitate: vel tenduntur vel corripiuntur. Illo ẽm loco protentio ad inuidiam Didonis ptinet: vt vigiliarum: Sunt autẽ noctis partes. secundũ Varronem. Vespera: conticiniũ: intẽpestũ: gallicinium: Lucifer. Diei. mane: ortus meridies: occasus de crepusculo vero: quod est dubia lux. Nam creperum dubiũ significat: queritur: & licet vtriq; tempori possit iungi: vsus tamen obtinuit vt matutino iungatur. Licet Luca. dixerit: longa repercusso ĩtuere crepuscula phœbo. Mane vero

Incipit:et dono diuū gratissima serpit.
In somnis ecce añ oculos mœstissimus hector
Visus adesse mihi:largosq̧ effundere fletus.
Raptatus bigis.vt quondā:aterq̧ cruento
puluere:pq̧ pedes traiectus lora tumentes.
Heu mihi qualis erat:quantū mutatus ab illo
Hectore:qui rediit exuuias indutus achilli.
Vel danaū phrygios iaculatus pupibus ignes!
Squallentē barbā:et cōcretos sanguine crines:
Vulneraq̧ illa gerens:q̄ circū plurima muros

a māno est. Nam manum veteres bonum dixerunt. C T I. Tempus erat. Peryphrasis est:nā teste Quintiliano. Quicquid singularibus breuius potest:& cum ornatu lati᷒ ostēditur. Peryphrasis ē:latine circūlocutio dicit̄. verū vt decorum habet peryphrasis:ita cum in vitium incidit perisologia dicitur Quintilianus ait. Est preterea Chronographia: idest tēporis descriptio:sed vt semel rē totā exponā reuolutio totius cœli vigintiquattuor horis absoluit. Duodecim em̄ signa sunt in zodiaco:ac singula si ortum semel:& occasum consideremus:binas horas occupant hoc spaciū dies nuncupatur:qui diuiditur in lucē:& i tenebras: Sed tenebris nox nomen est. Lux autem ꝓprie dies dicitur. Marcus igitur Varro in secundo rerū humanarū libro diem ait:q ex media nocte:ad proximā mediam noctem nati sunt vno die nati dicūtur. Item dicitur ab occasu ad occasum solis Athenienses diem finiri. Babylonios ab ortu ad ortum. Vmbrosos meridie ad meridiē. Ergo Tribun᷒ Ple. cui diem integrū ab vrbe nō licebat abesse:si post mediam noctem egressus:ante aliam mediā noctem reuertetur:diem integrū nō abfuerat. A media autem nocte incipere ostēdit noster poeta in quinto. Torquet medios nox humida cursus. Et sęuus equis oriens afflauit habenis. Idem in septimo initiū noctis ostēdit. Hac vice sermonū roseis.a.q. Iam mediū ęthereo cursu traiecerat axem:mox addit:nox ruit Aeneas. Diei igit̄ prima pars est medię noctis inclinatio. Inde gallicinū:inde conticiniū cum galli tacent:& homines etiā tunc quiescūt Diluculum cū dies agnosci cœpit. Mane dictū ꝙ ab inferis locis.i.a manibus veniat:aut verius a nomine boni hominis. Nā lanubini manū bonum dicūt. cuius contrariū est immanis Hinc meridies a quo cęterū tempus occiduū dicitur. Nox suprema tempestas. Vnde & In duodecim tabulis suprema tempestas solis occasus est. Deinde vespa a stella hespero. Inde prima fax:deinde cōcubię:deinde intempestas:quę nō habet ydoneū tempus aliquid agendi. Noctu nomē posuerunt prisca Ennius in annalibus. Hac noctu filio pendebit eutruria tota. Et Claudi᷒ quadrigari᷒ senatus de noctu conuenire. Noctu multa domū demitti: Et nox pro noctu posuerūt in duodecim tabulis:vt si nox furtū factū sit:Si im occisit iure cęsus esto:vbi est im per eū die quinti:& die quintę dicebant antiqui:& quia vna ps est:secūda sillaba naturaliter ꝓducta corripitur. Nā indifferēter e & i īponebant in fine:vt here & heri. Die quarte de futuro die:die q̄rto de pręterito dicebāt. v Prima q̄es. D. Excusat̄ Aeneas:si somnū ea hora capiebat:q̄ omnia animātia reficit somnus:cuius initia tm̄ pōderis habēt:& tanta vi mentes opprimūt:vt omni cura submota altius soporent̄:& cū munus deorū sit ad refectionē nobis datū crimen non est:si cōcesso tēpore dormiatur. x Mortalibus. C. Substantiue positū.i.hominibus. y Gratissima. C. Suauis em̄ somnus est:et membra laboribus fessa mire restaurat. z Serpit. S. latēter membris infunditur. a In somnis. S. p sonos:aut pro insomniis persinerisim. b Ecce. S. ponitur hec dictio cū aliquid repentinū significatur. Ecce manus iuuinem interea post terga reuiuictū: c Mœstissimus hector. C. Somniādi species quinq̧ sūt. Somniū:visio;oraculum:insomniū:aut phātasma .quod Cice. visum appellat:sed ista duo vltima interpretatiōe nō egent:quia nihil diuinationis apportant Est em̄ quotiens oppressi animi:corporisue:aut fortunę incōmodis :qualis vigilantē fatigauerat:talē se ingerit dormienti animus:let᷒ em̄ animus lęta videt:mœstus mœsta:aut deceptus in sōno contraria:sic corporis qualitatibus. Nā cū cibo temeto ue grauati sum᷒:aut suffocari:aut exonerari videmur:si inanes cibo potuue simus:aut desiderare:aut inuenisse videmur. Fortunę etiā potentia:aut minui:aut augeri putam᷒ Dicit̄ aūt insomniū non quia accidat per somnū :sed quia in ipso somno tantū est. Cū aūt corporis humorū quies est: vt neq̧ bilis in nobis:neq̧ atrabilis non pituita:non sanguis exuperet :aut degrauet: Neq̧ rursus:aut crapula:aut vino opprimat̄. neq̧ rursus cibo potuue egeat natura:aut postremo nulla perturbatione prematur animus:nulla re angat̄ :nulla lętitia exultet. nihil timeat:nihil cōcupiscat. Tunc mens ipsa nostra:quę diuina est ab omni contagione corporis soluta: & ꝓ somniū libera in suā naturā reuersa potest ex diuinitate sua futura pręuidere:et aut a parte pręuidet: aut cū pte aliq̄ aliqs loquens vera nobis pdicit: & hoc oraculū appellat̄. Aut i sōnis aliqd videm᷒: & eodem modo quo apparuerat euenit:& hęc visio appellat̄:aut non nunq̧ videmus quidem futura in somno:sed quibusdā figuris inuoluta:atq̧ contecta:quęadmodum filia Polycratis Samii quę per quietē viderat patrē Polycratē a Ioue lauari:& a phœbo vngi. Quod ita euenit. Nā cruci a pfecto xerxis affixus:& in patibulo relictus est. ac mox eius cadauer pluuia lautū :deinde a sole pigui resoluto.p vnctū est. Predixit ergo vera somniū:sed ea obscura:atq̧ abdita fuerunt: Ergo quinq̧ sunt visionū species:quarū duę in somniū: & fantasma falsę sunt. Oracula aūt visio: & somniū verę in hoc autem loco & visio simul:& oraculū fuit. d Visus. S. Nā somnia videntur:& nō sunt. Quod paulopost dicit: Effert penetralibus ignē. Confirmātis est. Nā illū fuisse verū cōtēdit. D. Vis᷒ adeē Ostēdit poeta nō vera: sed verisimiles imagines videri cū dormiētibus afferunt̄. Ex mœrore autē:& squalore imaginis:etiā si nihil verbis nunciasset:cōiectura colligeret:funesta portendere: e Raptatus. S. frequentatiuo vtitur:vt supra. Ter circū iliacos r.h.m. f Bigis. S. Secūdū artē locutus. Nā q̄ de pluribus cōstant pluraliter ꝓferuntur:vt bigę mappę. Hora. tn̄ dixit. Ne sordida mappa. Itē statius Rorifera gladiū tenuerat aera biga. C. Bigę. duo sūt eq̄ simᵗ iūcti:itaq̧ neq̧ hoc neq̧ ille hoc noīe appellātur:sed ambo simul. Sic & q̄drigę quattuor sunt equi simul iuncti. g Traiectus lora. S. Traiecta lora hn̄s. h Heu mihi. S. Versus Ennii. i Ab illo hectore. C. Vn᷒ est hector nec mutat̄ essentia. sed dicimus aliū hectorē:cū ita immutata sunt, accidētia: & qualitates:vt alius appareat: k Phrygios ignes. S. quibus prothesilai nauis incensa est. C. Ignes. Nā primum appellantibus grecis obuiā armatus factus Hecto nauē Prothesilai quę prima littus tetigerat exussit et victoria lętus ad suos rediit. l Barbam. S. In singulari numero barba homiū est:i plurali brutorū Vnde dubitat̄:de quib᷒ dixerit Styriaq̧ impexis induruit horrida barbis. C. Squalentem barb. ex auli Gel. Sententia. Squalere dictū est: a

squamarũ crebritate, asperitateq̃: quę in serpẽtũ: & piscitũ coriis visuntur. Quicquid igiť nimis incultatũ: atq̃ obsitũ aliqua re est: & incutere facie noua horrorem visentib⁹ potest id squalere dicebatur: ita in relucida: vt sordida: in lucida posuit poeta in sequentibus per tunicam squalentẽ auro latus haurit apertum; sic & Acri⁹ in pelopidis. Eius serpẽtis squamę. squalido auro: & purpura cõtextę inserẽda. Hic ergo squalentẽ bar. i. sordibus nimis incultatã ei obsitã: sed eodem teste Gelio multo assiduoq̃ vsu ita cõtaminatum est: hoc verbũ: vt iam squalor de inquinamẽtis dũtaxat dici cœpit: m Cõcretos. C. Cõcerni dr̃ res q̃ añ fluxilis: vł sua sponte cõdẽsať: et coheret: vt sãguis postq̃ de venis egress⁹ ẽ: vł alia accidente materia. Nam crines natura fluxiles ĩplici sanguĩe cõdẽsanť: & coherẽt. n Plurima. S. ait Home. Inextinctũ hectorẽ omes tela iacere morte maiorę: Vnde est & bis sex thoraca petitũ perfessumq̃ locis propter duodecim populos tuscię. Duodecim eñ lucumones: qui ligua etrusca reges sunt tuscim habebãt. Vñ ẽ gensilli triplex populi sb gẽte q̃terni. o Vltro: S. nã rõ postu abat: vtloq̃reť q vẽe rat. p Videbat. D. hic ostẽdit iagies nõ ẽe ṗas. q O lux. S. iõ Dardanię spes. DONA. errorem describit dormientis: vel q̃d optime norat: quasi nesciꝰus interrogaret: C. O lux: Ex ennio ẽ: ille em. O lux Troię germanę Hector: Quid ita cum tuo lacerato corpore miser. Lux ergo ad preteritũ: & ṗsens: Spes vero ad futurum refert: vt enim lux luce restauratur: sic egregiis hui⁹ viri facinorib⁹ troianũ impiũ illustre reddebatur & ex his meritis omis de futuro spes ĩ eo repõebať.

Accœpit patrios: vltro flens ipse videbar
compellare virũ: et mœstas exprimere võces.
O lux dardanię: spes o fidissima teucrum:
Quę tantę tenuere morę: q̃bus hector ab oris
Expectate venis: vt te post multa tuorum
Funera: post varios hominũq̃ vrbisq̃ labores
Defessi aspicimus: quę causa indigna serenos
Fœdauit vultus: aut cur hęc vulnera cerno:
Ille nihil: nec me quęrentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducẽs:
Heu fuge nate dea: teq̃ his ait eripe flãmis.
Hostis habet muros: ruit alto a culmĩe troia.
Sat patrię priamoq̃ datũ: si ṗgama dextra
Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosq̃ tibi cõmendat troia penates.
Hos cape fatorũ comites: his mœnia quęre.
Magna pererrato statues quę deniq̃ ponto.

debebat hortari ad auxiliũ fugã suaderet viro forti. Et q̃ sic iterierat tota res: vt nihil supesset. q̃d auxilio fulciri posset. d His eripe. S. vtile. e Hostis habet m. D. Secunda desperatio. f Muros. D. quibus se tutari potuissent. g Ruit alto a culmine troia. D. Tertia desperatio. i. concidit iam cui potestas subuenerat. h Sat patrię. S. honestũ: Nam nemo potest cõtra fata. D. Sat patrię priamoq̃ datũ. vt primũ venisse interitum denotaret. i Si ṗgama dex. DO. quasi dicat contra tantã vim nihil valere humanã virtutẽ: & probat q̃ si possẽt defẽdi d̃fẽsa fuisset hac. s. mea. k Etiam. CR. ad huc: vt placido, ne etiã pugnabis amori: l Hac. S.. s. tua. vt & participẽ glorię faciat Aeneã: & ipe vitat superbiã: C. Hac. s. mea. q. d. adhuc viuerem: si fata troiam defendi voluissent. Vel dicamus & hac. q. d. hac quoq̃ tua dextra: quãuis ego spes fiducissima occubuissem. m Sacra suosq̃ tibi cõmendat troia penates. S. Necessariũ: sacrilegium em̃ est nõ liberare cõmendatos deos. DO. Sacra. q. d. non est ergo flagitiũ q̃ fugiat: cũ patria suos deos fuga liberãdos velit. Nimium etiã religiosum probare voluit: cum ipsis religionibus cõseruãdis sit aptissimus: aut etiã dis potiorem: nullus em̃ cõmendať inferiori: de his dis meminit in themate: Inferretq̃ deos latio: Omni culpa vacat fugiturus. si fugã suadet imago viri fortis: & patria concedit fugam & deorũ sacrorũq̃ societas.

n Suos. CRI. recte suos: Nam illos ex Simothratia in phrigiã transportauit Dardanus. o Penates C. vt addã aliq̃d ad ea: quę in superioribus dixi de penatib⁹. Refert Dyonisius penates: qui ĩ grecã linguam transferunt: alios patrios: alios genethilos: alios ethesios: alios michios: quasi arcanos: alios ertios: fortasse q̃ in occulto conclusi essent appellasse. De figura autẽ & forma eorum refert Thymeus hystoricus lituos ferreos & ęneos: & troianũ vas quoddã fictile esse: ea quę in occultis: et recõditis lauinii iacent sacra. Dyoni. autem scribit se Romę vidisse templũ apprime tenebrosum: neq̃ tamẽ magnũ in quo sita sunt deorũ troianorũ simulacra: quę inscriptionẽ habent d. penates. Sunt autẽ duo adolesscentes qui sedeant pila tenentes militari habitu. Refert idem Dyonisius cõstructa cum alba trãslatos fuisse Lauinio albam deos ipsos: q̃s Aeneas ex Troia ad uectos illic collocarat. Verum sequenti nocte: q̃uis clauso templo ad suas lauinias sedes redisse: atq̃ secũdo albã reportatos: secũdo q̃q̃ lauinium redisse. Quapropter eos illic reliqui placuit: missis alba sexcentis cũ duce Egesto q̃ lauini habitantes sacra curarent. p Fatorum comites. S. possibile quia occurrebat Hostis habet muros: et ideo dat comites deos. D. Fatorum comites. Adiuuabant tua fata: cum tui comites fu

r Spes o fidissima. S. Spes semper infida. Sed in hectore fidissima. s Quę tantę tenuere morę. C. Ostendit naturam somnioꝝ. Nã somnians non meminerat Aeneas Hectorẽ occubuisse: nec ab Achille cõfessum. Nã q̃ supra ait: Vulneraq̃ illa gerens & cętera huiusmodi ex vigilãtis memoria ad presens narrat. t Expectate. S. ṗ expectatus antiptosis ẽ. v vt. C. admirãtis ẽ: vt ĩ bucco expſſim⁹. x Indignã. C. Nam digne non poterãt fœdari optimi viri vult⁹. Estq̃ vniuersa hęc interrogatio ṗnũciãda cũ summo dolore: ac stupore. y Fœdauit. S. cruẽtauit: vt sanguine fœdantem: & mansit in translatione: nã supra dixerat. O lux. ideo & serenos: & Salu. de nubibus fœdantem lumen: z Ille nihil. S. scilicet ad interrogata. a Vana. S. falsa. b Gemitus. S. nec em̃ paruus dolor ẽ viro forti fortẽ virũ fugã suadere. Sũt aũt omnes hic partes suasorię. c Fuge. S. ṗpositõ ẽ. D. Heu fuge. Viro forti fugã suadet q̃ñ nõ suaderet si super esset aliquid cui possꝫ sub veniri. Mox subnectit cãꝫ q̃ oẽꝫ vĩ desṗatõꝫ ꝯtinet. Hue fuge. Incipit recte a dolorꝫ signo dolebat em̃: q̃ q̃

Sic ait:& manibus vittas: vestāq; potentem:
Aeternūq; adytis effert penetralibus ignem.
Diuerso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis atq; magis (quamquā secreta parētis
Anchese domus arboribusq; obtecta recessit)
Clarescunt sonitus: armorūq; ingruit horror.
Excutior somno: & summi fastigia tecti
Ascensu supero: atq; arrectis auribus asto.
In segetem veluti cum flāma furentibus austris

erint. Quid em̄ potuit Aeneas: si dii ipsi nō potuerunt: q Magna. D. Quia magni sunt dii: & proponit spem futuri temporis: vt sit toleratio presentis calamitatis. r Pererrato: S. hoc verbo ostendit erroris lōginquitatem. D. per errato ponto. vt ostēderet se vera insinuare predixit prospera: & his laboriosa addidit s Vestam. S. deam ignis que terra est. C. vestam. Per currā semel rem totam: ne iterum de ea narrandum sit. Eā igitur Saturni: & Opis filiam fabulantur. Oui. Semie saturni tertia vesta fuit. hoc nom̄ troianū fuit: et vestā vnā c penatibus putāt: vt saltem illorum comitem: Hinc consules (Macrobio teste) & dictatores cū magistratu inibant: veste: & penatibus sacrificabant: ꝓpterea q; hic poeta cū de penatibus meminisset addidit vestā. Cice. in libro de natura deoꝝ ag t vestā dici ab hestia greco ꝟbo: vimq; eius ad aras focosq; pertinere: & qm̄ custos sit rerum intimarū: omnē illius precationē: et sacrificationē extremā esse. Oui dius illā mō ignem ponit: vt nil aliud vestam ꝙ meram itellige flammā. Modo terrā: vt sic Incesta perit: quia quā volauit in illā conditur est tellus vestaq; nomē. Idem Diod. Siculus scribit vestā domoꝝ constructricē fuisse: ꝓpterea q; institutum: vt in omnibus domibus colat. Plato autē in phedro per enigma ita loquitur Magnus rex citans allatū currū incedit: exornans cūcta ac disponēs: ac postremo demōstrat: ꝙ ceteri dii currū sequuntur: sola aūt vesta domi manet: per quod intellige vestam terrā esse: que immobilis est: & ignem inclusum terre: Quapropter veste simulacrū nullum erat: sed in media templi testudine pendebat terra: Putant multi dici vestā a greco verbo hestia: mutata aspiratione in digāma eolicū: vel a vestiendo ꝙ terra herbis: ac arborib9 festiatur. ferunt aūt illā adamatā a Priapo fuisse: qui vim seminalem significat: quia nihil ꝓductura sit terra sine vi seminali: Volūt preterea vestā nutricem Iouis fuisse: amq; illū suo gremio sustentasse. Exprimebant autē illā huiusmodi picturā: templū pingebant latū ac spatiosū cū ara in medio: & ea vtrinq; ignem habebat: qui perpetuus seruabat. cū eū extingui nullo pacto fas esset. Cui ministerio vestales virgines preerant: sicq; ibi depicte ignē fouere videbantur. Supra vero pinnaculū templi depicta erat ipsa vesta in formā virginis: infantem ipsum Iouē in suo sinu fouēs. Sacra veste ex troia in italiā vexit Aeneas. Tēplum illi Albe erexit Ascani9: Rome vero: an romulus: an Numa erexerit dubitat: Positū aūt erat inter capitoliū: & palatium: vt est apud Dyonisiū. Illud etiam scribit apud eundē Dyonisiū: preter hec cōmunia sacra singulas etiam curias: que. xxxvi. erāt vestam priuatā habuisse: esseq; plerosq;: qui querentibus custoditus ignis quid sit: & quare virginibus seruandus mādetur: Respondeant ꝙ ignis res est imaculata: & virgines incorrupte: ꝓpterea q; castissimo diuinorū purissimū mortaliū amicū esse. Veste autē proponi ignem: quia tellus cū sit: mediūq; mundi teneat locū inflāmationes excelsi facit ex se ipa. verū etiam preter ignē Arcana quedā esse in templo dee sacra multi crediderunt. quorū neq; virgines: neq; ipsi pontifices cognitionem habeant. Quod nisi esset: nūq; tāto se periculo exposuisset flagrāte templo. L. Cecilius Metellus. Refert preterea Aulus Gellius prime: q huiuscemodi sit adhibita ministerio amate nomē fuisse: ac propterea reliquas deinceps omnes amatas appellatas fuisse: diciq; non electas: neq; creatas vestales: sed captas eo ꝙ capiebatur a pontifice de manu patris vestalis virgo: & tanq; bello capta de p̄ris potestate egrediebat: non licebat autē capi: aut sex annis minorē: aut decem maiorē: Neq; capi poterat: que lingua debilis esset: sensuue auriū diminuta: aut aliqua corporis labe īsignita. Neq; rursus cui9 parentes alter: amboue seruituti seruissēt: aut fuissent in negociis sordidis versati: addūt nonnulli nō esse fas eam capi: que in italia non haberet domiciliū Virgo vestalis simul capta: & in atriū veste deducta: & pontificibus tradita patria potestate exibat: et testamenti cōdendi ius habebat: erāt pontificis verba in capiendo. vt sacerdotē vestalē: que sacra faciat & qua iussi: & sacerdotē vestalē facere ꝓ populo: quiritibusue: que optima lege fiunt: ita te amata capio Fuerāt aūt a principio vestales q̄ttuor a Numa cōstitute: postea vero ꝓpter sacrorum ministeriorum multitudinē sex facte. vbi sunt: ingredi īterdiu nulli ex maribus interdicebat. noctu autem nemini immorari fas erat. Triginta vero ānos necesse erat eas manere innuptas: & castas: q̊ tēpore primis decē annis sacra addicebāt: aliis decē ꝑficiebāt. vltimis vero decē alias docebant. Expleto trigesimo anno licebat illis impune nubere: depositis vittis: ac reliqs sacerdotii insignib9 Pleraq; tn̄ ad mortē manebant deterrite maxime earū: q nupsissent in fœlicibus exitib9 in quos plerūq; incidebāt. Multi autem: & pulchri vestalibus a ciuitate honores reddebantur. Contra vero in minoribus criminibus dānate verberabātur. Corruptas aūt huiuscemodi morte multabāt. Viue em̄ freto: vt mortui soluēt efferebant cum luctu eas amicis: & cognatis prosequentibus: ferebāturq; vsq; ad portā collinā. erat em̄ vt etiā plutarch9 ostēdit ibi intra muros tumult9: & dom9 sub terranea a Numa instituta: in q lectus erat stratus: & lucerna ardens erat: panis: aq: & lacte virgo sacrata fame ad mortem compelli videret. Pontifex igit arcana: q̄dā p̄cat9 i scal in domū descēdēt: h9 illā ponebat: statiq; sese auertebat: ac presta aderant q humū iniicerent. Hinc Iuue. Cū quo nuꝑ intacta iacebat Sanguine adhuc viuo terrā subitura sacerdos. t Aeternū. C. In tēplo em̄ veste ignis ꝑpetu9 seruabat. Sed q̄ttannis kalēdis marciis renouabat. v Penetralib9. C. adiectiuū est in hoc loco: q̄si penit9 remotis: Als substātiuū: & significat secretiores domi partes a penit9 & intrādo dictū. Penitus aūt etsi aduerbiū sit: vt penitusq; repostas: tn̄ & nomē iuenitur. Plau. Excrea vsq; penitus faucib9. x Diuerso. S. Proœconomia q demōstret Aeneā ꝓditorē nō fuisse: sed lōginquitate domus: & tardi9 bella cōmouisse: & facili9 euitasse discrimē: y Miscēt. C. cōturbant cōfundunt. & cōmixtiōe clamātiū: & vlulantiū. z Magis atq; magis: S. Augmētū q̄si maxime: sic minus atq; min9. i. minime: Et vt pro vtcūq;. a Anchise. S. Nā vbicūq; dū viuit Anchises sibi vniuersa cōcedit Religiose ergo. b Arboribus. q. o: S. laus dom9. C. Arboribus. Viridariis arborib9 refertis. c Recessit. S. a freq̄ntia se remouit. Est aūt pl'chra trāslatio q̄tiēs rei mobilis ad īmobile: vel cōtra transfert officiū. C. Recessit. in recessu vrbis posita. d Clarescūt. C. Nam iā vrbi potiti apte cūcta inuadebāt. e Ingruit. S. inuadit: vt ingruit Aeneas italis. C. Ingruit iminet. f Horror. C. Hostilia em̄ arma horrorē incutiūt: et quia obstrepe

bant:& quia flāmis mi-
cabant. g Excutior sō-
no. S. vt appeat terroris
esse & nō societatis. DO.
Excutior. nō dixit expergi
scor: quod esset aut ex sa-
cietate somni: aut ex ani-
mi trāqllitate: quies ergo
dormientis abrupta est.
h Et summi fa. te. as. su
per. D. vt posset: vel vidē-
do p flāmas: vel audiēdo
cuncta percipere.

i Arrectis aurib⁹. S. trās
latio a brutis. Sic Terē. Ar
rige aures Pamphile.
k In segetē velu. C. pulch
errime cōparatiōes, quib⁹
& diripientiū cuncta gre
corū impetus: & vrbis ru

Incidit: aut rapidus montano flumine torrēs
Sternit agros: sternit sata leta: boum labores:
Precipitesq; trahit syluas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides: danaumq; patescunt
Insidie: iam deiphobi dedit ampla ruinam
Vulcano superante domus: iā proximus ardet
Vcalegon: sygea igni freta lata relucent.

det: Sed q̄ nō valde sit, cāp
pitus id ē simplex. o Sa
xi. S. mōtis. Cōtra i sexto
Prensātēq; vncis manib⁹
capita aspera mōtis. i. sa
xi. p Manifesta fides.
S. nō sōnii sed fraudis gre
corū. Vn̄ danaumq; pa. in.
q Deiphobi. S. q post
mortē Paridis Helenā du
xit vxorē. D. Iam deipho-
bi. Narratis que audierat
ponit q̄ videbat. r Vul
cano. C: Igni etiā est itelle
ctio.. s Vcalegō S. Re
dom⁹ ad hōiē trāstulit.
et ē τοωτιον mātuaue mi
sere nimiū vicina cremōe

t Sygea. SER. duo sūt
Troie pmōtoria: Rheteū

ina añ oculos ponit. & ipsius Aeneas animi corporisq; stu
por exprimit. l Flumie. S. fluxu. vt Humectat flumnie
vultū. m Torrēs. S. Fluui⁹. q estate siccat a torrēdo dict⁹
cōtra greci a tempore q̄ crescit χοιμαρρον appellant sicut eq
noctium. ισημερια. n Inscius. SER. nō ignarus. nā vi-

& Sygeū: quod dictū est: quia Hercules hospitio prohi-
bitus simulauit discessum: & hinc contra Troiam venit
cum silentio. quod σιγη dicitur. v Lata. SER. Iō
dixit. Quia illic ponti Cioris angustie: se dilatant.
x Relucent. SERVIVS. Magnitudinē incēdii denotat.

y Exorit cla. q;. v. D. Eo
ptinet: quia dixit. Tū ve-
ro manifesta fidēs d. q. p.
Insi. Quātus aūt affectus
fuit Aenee: q nec sōno He
ctoris admonit⁹: neq; ma

Exorit clamorq; virūm: clangorq; tubarū.
Arma amēs capio: nec sat rationis in armis:

exppūgnātiū: q: vrbes ple
rūq; a sono tubarū diruūt
Sic albā Hostili⁹. Tul. ius
sit euerti. C. Clāgor est so
nitus refract⁹ & crepitās
qualē in tubis aeneis

nifesta captiuitate vrbis deterrit⁹ arma cœpit. z Clan-
gor. S. grecū est; illi em̄ κλαγγη dicunt. Tangit āt morē

q; dephēdim⁹: & ē onomatopeia. Tube ait (teste lactā.)
repertor fuit Malet⁹ etruscorū rex; hic pyrathicam exercuit

& pmōtoriū Laconicę puincię insedit: & Maleā de suo nomine appellauit. a Amens. S: quia nec sonio: nec rebus aspectis credidi. D: Omībꝰ aduersis mēte turbata nō infugā: sed in arma cōuertit: & quęrit manū sotiorꝫ: quibꝰ arcē amissis iā mœnibꝰ defendat. b Furor ira q.mē.p.S. ꝑt spāliter accipi. quia furore: atqꝫ ira pceps ferebat. Vel generaliter: Nā furor: & ira mētes humanas pcipitāt. vñ nō mirū: si arma cœpit. D. Furor iraqꝫ. Optime posuit. Quicquid em̄ pcipitanter vrgetur: nō q̃ animꝰ voluerit: sed in eā ꝑartē cadit: in q̃ ruinæ pondus abduxit.

gruit. D: Quā prē. ar. Arx est secūda defēsio: vt euictis muris ipa succedat. Recte ergo q̃situ quā ꝑndimꝰ arcē. itelligebat em̄ ex fuga Penthei arcē captā: neqꝫ aliā ꝑterea esse. q Vix ea fa. D. ꝑdicāda artificio a subtilitas poetę i rñdēdo. Hisdē em̄ verbis: et eadē breuitate: & istruxit insciū: & q̃ sūma esset rerū pdocuit. Ille em̄. Quo re s. p. Hic venit sūma dies ineluctabile q̄d lucttādo superari nō potest. r Dardanię. SER. aut a Dardano Iouis: et electrę filio

Sed glomerare manū bello: & cōcurrere in arcē
Cum sotiis ardēt animi: furor: iraqꝫ mentē,
precipitant: pulchrūqꝫ mori succurrit in armis.
Ecce autē telis panthus elapsus achiuum:
panthus othriades arcis phœbiqꝫ sacerdos:
Sacra manu: victosqꝫ deos: paruūqꝫ nepotē
Ipse trahit: cursuqꝫ amens ad limina tendit.
Quo res sūma loco panthu, quā prēdimꝰ arcē:
Vix ea fatus eram, gemitu cū talia reddit.
Venit sūma dies: & ineluctabile tempus
Dardanię: fuimus troes: fuit Iliū et ingēs
Gloria teucrorū: ferus omnia iupiter argos
Transtulit: incensa danai dominantur in vrbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus astans
Fundit equus: victorqꝫ Sinō incendia miscet
Insultans: portis alii bipatentibus adsunt:
Milia quot magnis nūqꝫ venere mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositis: stat ferri acies mucrone corusco.
Stricta parata neci: vix primi prelia tentant

c Pulchrūqꝫ. D. nō erat spes victorię: sed armatꝰ quā iermis pl̄chrā mortē ignominiosę vitę ꝑponebatꝰ. d Ecce aūt &c. D. Aduentu penthei spē cōceptā arcis defendendę amittit: at ille nō metu hostili deterritus erat: vt non ferret secū quicquid deorꝫ in arce colebat. Portabat em̄ sacra: & deos victos: vt ōnderet humanū auxiliū aduersus eāvim nō fuisse necessariū. Cui ipsi q̄z dii resistere p se nō potuerant e Elapsus. C. Tū noctis: tū deorꝫ: q̄s ab incendio liberabat auxilio. f arcis ph.q.s. S: Aut q̄z subrogatꝰ esset: aut ex more romāo. In capitolio em̄ oīm deorꝫ simulacra colebanť. g Sacra victos qꝫ deos. S. Hoc est ꝑpter q̄d supra ait. Sacra suosqꝫ t.c.t.p. h victosqꝫ. S. qui egebant sacerdotis auxilio: & simul excusať discessus Aeneę. i Ipse trahit. S. Septia sylepsis. Nā q̄uis: ad nepotē solū spectet: tñ ad oia supiora refertur. C. Ipse trahit. Nōnunqꝫ eidē verbo q̄ nō cōueniūt cōiunguť: vti ge orgi. ōndimꝰ. Trahebat em̄ puer qui paternos passus: æqre nō poterat. Deos aūt portabat potiꝰ q̄ꝫ trahebat. Vel dixit de omnibus trahebat: vt ōndat longe plura fabstul sse q̄ꝫ ferre posset. k Cursu. S. cursu & cursum legit. l Amens. D. tutis exclusus ad ituta fugiēs ostēdebat plenā amentiā. CRISTO. amens. ꝑpter subitū maximūqꝫ timorē: et manifestū interitū. m ad limina. S. Aeneę & religio & virtus laudať. C. ad limina. s. Aeneę: & magna laus est ipsiꝰ: vt ad eū potiꝰ q̄ꝫ ad alios cōfugeret: veluti in fortiori viro spē aliquā reponeret. n Quo res sū. S. admirātis est nō īterrogātis. n Res sū. S. res publica. † D. Quo res sū. Interrogatio breuis p rōne tpis sūpta: Quęsita etiā p psona fugientis: & p eiꝰ q licet aduersa mature tñ scir cupiebat. ¶ Sūma rerꝫ ē bonorꝫ: et malorꝫ. Cōciña diffinitio: q̄ celerius exprimi possit aduersavl' pspa. C. Quo res. Auxiliū solitūqꝫ animū ōndit: q non expectaret donec ille loquereť. o Panthu. S. vocatiuꝰ est. p Quā pren. ar: S: Cū tu hāc relinq̄s: nō em̄ plres erāt arces: vñ admirantis, Et notāda simul orōnis breuitas q̄ in piculis cō

Aut secūdū Salu. a Mida dardanorꝫ rege q phrygiā tenuit. D. Dardanię fu. perriit q̄cq̄d apud nos erat. s Fuit iliū. C. modus loquēdi. q.d. ad interitū venit. nec ampliꝰ est Sic Cic. Cū suppliciū iā de coniuratis sumptū esset: cōuersus ad ppl'm dixit: vixerunt. t Ingens gloria teu. D. Periit q̄cq̄d apud nos floruit. v Ferꝰ. S. sūme necessitatis est cum etiā sacerdos conuitia ī deos iacit. Ferꝰ ergo q̄ equꝰ oībus esse solet: vt rex Iupiter oībꝰ idē. D. Ferꝰ. nā in aduersis etiā deos male tractamus ferus: quia oībꝰ ad grēcos traductis nihil nobis reliq̄ fecit. C. Ferꝰ Iupiter: q.d. nō potuisset dirui tanta vrbs: nisi Iouis potētia. Nec religio sa ciuitas fuisset pdita: nisi feritate deorꝫ. x Argos. D. nō ad agros. i. grecos: sed in eāvrbē. z Domināť. D. nō pugnāť: sed ardente vrbe securi de victoria dñantur. a Astans. S. ꝑstās pthesis est. C. Astās. ita stās: vt multo supior sit. b Fūdit. D. Nā q̄uis iā fudisset: tñ ex pturbatiōe animi adhuc equū fundere armatos putabat. c Incēdia mi. C. s. plus armatorū.

d Insultās. D. refert grās: Nā interuētu eiꝰ troiani certabant illudere capto. e Bipatētibus. S. duę em̄ sunt. D. Portis bipatētibꝰ ōndit vnā prē: q̄ ingrediētibus: atqꝫ regrediētibꝰ in muris ꝑparata fuerat: altera q̄ dirutis muris fuerat patefctā: vt eq moles īmēsa posset induci. Per has portas dixerat poeta immissos hoste: vt oēs accipiūt soc. a. a. c. iū. Verꝫ pethēꝰ eadē rōne ad huc imitti dicit. C. Bipatētibꝰ: q̄si in totū patētibꝰ: nā duę sūt ptes: q̄b portę claudūť. f Milia. S. Subaudi tot. Est em̄ ἀνακόλουθον dixit em̄ q̄t cū nō pmiserit tot. C. Milia. Pl'res putabāt eē q̄ꝫ oēs q a pricipio e gretia venerāt. Nā timor: & nocturnū tps oia picula maiora pponit. g Obsedere. D. causa ponit cur Aeneas & Pāthꝰ fugere nō possent. h Angusta viarū. S. vicos h Acies. C. In quacūqꝫ re esse potest. i Cęco. SERVIVS. vel nocturno: vel epithetō est martis cuiꝰ exitꝰ incertus est. i Stricta: S. nuda C. Stricta nudata: nō qꝫ stringere nudare significet sed quia non nudantur gladii: neqꝫ euagina eripiuntur: nisi manubria manibus stringamus.

k Numine diuū.S.Numine.s.tali.q.d.iniiciēte mala desideria. D.Numine diuū.Nā sic sum accēsus verbis Pāthi. quasi deorū numine sim afflatus. l Erynnis.S. impatientia an mi hic:alibi significat furia. m Clamor.D. Ergo ibi maior erat sedes:vnde mors facilior.

n addūt se sotios.D.Ne narratio multorū nominū ex similitudine fiat odiosa mirifice distinguit interpositiōe verborū. Sed ordina. Addunt se so:et lat:agglo.nro oblati per lunā rhiph.Iphi.Hypa.dy.& chorebus p lunā.Nā principium huius noctis.luna caruit. Sequentia habuerūt.

le qui vrbis huius populiq; tutealm recepisti precor:veneror:veniāq; a vobis peto.vt vos populū ciuitatemq; Carthaginēsē deseratis Loca:templa:sacra: vrbemq; eorū relinquatis :atq; ab his abeatis eiq; populo ciuitati q; metū:formidinem:obliuionēq; iniiciatis: proditiq; Romam ad me nosq; veniatis. Nraq; vobis loca tēpla sacra vrbs acceptior probatiorq; sit. Mihiq; populo Romano militibusq; meis prepositi s.tis:vt sciamus:itelligamusq;. Si ita fecentis vouero vobis templum ludosq; facturū.

Portarū vigiles:et ceco marte resistunt.
Talibus othriade dictis:et numine diuum
In flāmas:& inarma feror:quo tristis erynnis:
Quo fremitus vocat:et sublatus ad ethera clamor.
Addūt se sotios rhypheus:& maximus armis,
Iphitus oblati per lunā:hypanisq;:dymasq;:
Et lateri agglomerāt nostro:Iuuenisq; chorebus
Mygdonides:illis qui ad troiā forte diebus
Venerat:insano cassandre incensus amore:
Et gener auxiliū priamo:phrigibusq; ferebat,
Infoelix:qui nō sponse precepta furentis
Audierat,
Quos vbi confertos audere inproelia vidi:
Incipio super his:iuuenes fortissima frustra
pectora (si vobis audentē extrema cupido est
Certa sequi:que sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis,arisq; relictis
Dij quibus imperiū hoc steterat) succurritis vrbi
Incense:moriamur:& in media arma ruamus,
Vna salus victis nullam sperare salutem.
Sic animus iuuenū furor additus:inde (lupi ceu
Raptores:atra in nebula quos improbra vētris
Exegit cecos rabies) catuliq; relicti
Faucibus expectant siccis:per tela per hostes
Vadimus:haud dubiā i mortē:mediq; tenemus
Vrbis iter:nox atra caua circuuolat vmbra,

o Oblati per lu. D.Nā luna iam exorta erat :sed quomō:paulo infra dicet.

o Agglomerant. S E.agglomerātur.

t Iuuenes. DONA.Ordo est iuuenes fortissia pectora q.s.r.f.v.Ex omes ady.ar.q; r dii q.i.hoc ste fru.suc.v. in. Si uobis audēdi e.c.mori.et i m.ar.r.

p Mygdōides.S.Patronimicū est.Nā si gentis esset Mygdonius diceret hūc Euphorion stultū iducit Vnde Virgi.Sibi dat dolus an virtus:quis in hoste requiret:cū sit turpissima dolo:q̄sita victoria.

q Gener.S.Non qui esset:sz q eē cupiebat. Sic et alibi.Quos ego sū totiēs iā dedignata maritos.

r Furētis.S.Vaticinātis.

s Incipio sup his.S.i.his incipio s super.S.Insup quia iā audebāt,Est autē ordo .O iuuenes fortissima pectora frustra succurritis vrbi incēse:quia excesserunt dii. vnde si vobis certa cupido est me sequi audentē extrema moriamur:& in media arma ruamus. Obscuritatē āt facit Synthesis.i.hypbati:cōfusio et falsa lectō.Nā multi audēdi multi audēti legūt sz audentē legendū est:

v Audentē.C. Audētē legit.Szuius.D.pro audēdi.

x Excessere omnes.S. Quia ante expugnationē euocabitur ab hostibus propter euitādi sacrilegia .C. Excessere omnes . Cōsueuere prisci antea q; vrbē expugnarent omnes illos deos i quorū tutela ea vrbs esset euocare: aliter enim vrbē capi posse desperabāt Carmem autem:quo dii euocantur est in libro Sāmonici Sereni in v rerum reconditarum: qd ipse ait . in cuiusdam furii vetustissimo libro reperisse huiusmodi. Si deus si dea est cui populus ciuitasq; Carthaginensis est in tutela. Teq; maxime il

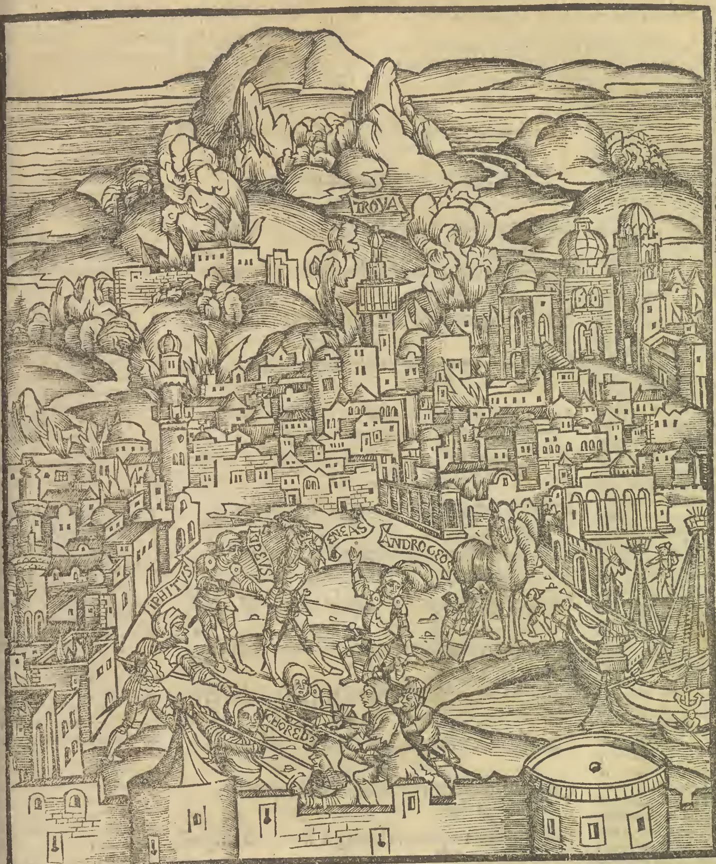
y Vna salus v.n.s.S. Plerūq; ei despatiōe augeī robur. Sta. Est vbi dat vires nimius timor. Et captiuitatis remedium est mors: ergo aut desperatione vincant. aut vitetur morte captiuitas. Salus Nūc remediū. D.Vna salus 2c. Ergo iuuenes fortes estis.& pmpti:sed auxiliū vestrū incense vrbi quid proderit:sed vna est salus victis si salutē quā tueri nō possent desperando cōtēnant.

z Sic animus. C. locus ex Homero.

a Lupi. SER.ad ferocitatē pertinet. Nebula ad noctem . Catuli ad liberos referantur D Inde lupi c. Mira cōpatio. Lupus eni improbus:& seuus est:et in predam intētus. Presertim cū catulos habet: cui quidem aptissime tenebre sint ad complendas insidias. Sic & nos auxilio vnico noctis i hostes ferebātur. CRISTO. Lupi ceu ra. Similitudo est q̄modo pcedit:vt hic mō subseqt: vt in georgici. vt cum carceribus sese efundere quadrige. Addunt se in spe:et fr.r.tendens f.e.a. n.audit currus habenas Quintilianus ait. De lupis diximus in buc. Hoc addam ex Plinio lupi rostrum inueteratum veneficiis resistere aiunt:ob idq; portis prefigunt. Vestigia eius calcata equum torpescere faciunt lardum is q argentum vinum biberint remedio est In excrementis eius inueuiuntur ossa. Hec omnia alligata dētium sedant dolores. Lupi nocturni raptores sunt feroces esuriētes ruunt in omnia: deniq; terram edūt. Neq; Creta insula: neq; olympus mons lupos habet.

b Exegit SERV. exclusit de latebris. Teren:Spectande an exigēde nobis sint.

c Cauavmbra.S.Nam

ome cōcauū obscurū est: D. Nox atra caua circū uolat vmbra. Intellige debere conuenire in luporū cōparatione: etiam noctis similitudinē: sed hic accipiamus perseuerare lunā: sed fumo ex incēdio prouenīēte obscure tū ei⁹ lumē eē.

d ❡ Quis cladem illius noctis: qs funera fando
e Explicet: aut possit lachrymis equare labores:
f Vrbs antiqua ruit multos domīata per annos. g

ximi meriti veteres posuerūt. Cōpat ergo tp̄s ꝙ foelicitas tot annorꝫ vni⁹ noctis spatio assumpta est. Ergo cū pdita gemeret vehemēter mouebat tā longū spaciū absumptū. Adiecit miserāda alia significabāt indignitatem rerū:

d ❡ Quis. S. etiam grecorꝫ: vt: quis talia fādo. C. Quis. Interrogatio & repetitio grauitatē affert: & efficatiā.
e Lachrymis equare labores. S. i. lachrymas laborib⁹ p hyppalagen. f Antiqua. S. Vel nobilis: vł quia duob⁹ milibus: & octingentis annis regnasse dr̄. DONA. Vrbs antiq. Dolet ꝙ periit patria, Antiquam, nobilem & ma

alia crudelitatem hostium. Alia sacrilegia in deos in dignitatemq̄ꝫ cesi opplerent vias ꝙ propriꝫ domos: ꝙ per templa: quod pertinet ad sacrilegium. Ergo eo pcesserūt Troianorꝫ mala: vt qui hostiarum sanguine deos placare cōsuerāt: ii suo cruore eorum templa foedarēt: CRISTO: Vrbs antiqua. Nobilis, nam nobilia diutius conseruātur.

g Multos do. ẜa. C. Nã nõ ſolum diuturnitate tempo/ris ſed etiã maieſtate imperii nobilis erat.

g Inertia. SERVI. aut non repugnantia: aut inertia peco/ra. Vel inertia dum occidũtur: vt imbellem auertis Roma/nis arcibus indũ: ideſt auertendo reddis imbellem.

m Victores. SERVIVS: generaliter dictum.

n Plurima. SER. ima vel diffinitio mortis eſt: vel varie/tas mortis oſtenditur.

o Androgeos. SERVI. Et greca: & attica declinatio. Vn/de eſt. In forib⁹ lætũ androgeo Facit enim. O ανδρογεω του ανδρογεω

h Perq; domos. CRIS. Pathos a loco. Nã idignũ eſt aliquem occidi in viis publicis: idigni⁹ domi ſuę indigniſſiũ in templis deorum. Sic alibi: Mœnib⁹ in patriis: atq; intra tuta domorũ. Et alibi inter ſacra deũ nocturnaq; orgya bacchi. i Religioſa. SER gradatim aſcẽdit. religio autẽ metri cauſa geminat' l.

k Nec ſoli pœ. DONA. Excuſantur Troiani: hoc tamen ad victoriam non poterat eſſe: ſed erat ad ſolatium.

l Redit imprecordia: virtus. SERVIVS. non obſtat: quod Horatius contra dicat: Nec vera virtus cum ſemel excidit: curat reponi deterioribus. Nã ſententię mutãtur pro negotiorum: & temporum q̃litate. C. Pręcordia. Alibi conicit inq; ſuũ pcordia ad intima ſubdit. Sũt enim cordi vicina: quib⁹ ſenſus percipitur. Plinius autem ait Extra hominũ ab iferiori viſcerũ pte ſeparantur menbrana: quã pręcordia appellat: quia cordi prętenditur que greci. φρενασ dicunt. Poſita autem eſt propter vicinitatẽ alii ne cibis ſupprĩeret animus. Hinc certe referẽ accepta ſubtilitas mentis. Ideo nulla eſt ei caro: ſed neruoſa exilitas. in eadem pręcipua hilaritatis ſedes quod titilatu alarũ intelligitur. Ob hoc ingladiatorum ſpectaculis mortem cum riſu traiecta pręcordia attulerunt. Homerus autem: quia ineſt mentis ſubtilitas dixit. αλλο δε τ οι φρεσιν ευ φρεσι βολ λεοσ ηισ. Plato pręterea vult eam animi partem q̃ iraſcibilis eſt in pręcordiis ſedẽ habere: quę ſibili inficiũtur maxima exoritur ira. Hinc Home. cum agamnonnẽ Achilli iratum oſtẽderet ait. αχνυμενοσ μενεοσ δε μεγα φρενεσ αμφιμελαιναι. Ergo ẜm Perypatheticos locut⁹ eſt poeta: qui dicũt irã tanq̃ cotem eſſe ad acuendam fortitudinem.

plurima perq; vias ſternuntur inertia paſſim

Corpora: perq; domos: et religioſa deorũ

Limĩa: nec ſoli pœnas dant ſanguine teucri.

Quondã etiã victis redit in pręcordia virtus:

Victoreſq; cadunt danai: crudelis vbiq;

Luctus: vbiq; pauor: et plurima mortis imago.

Primus ſe danaũ magna comitante caterua.

Androgeos offert nobis: ſotia agmina credẽs

Inſcius: atq; vltro verbis cõpellat amicis.

Feſtinate viri: nam quę tam ſera moratur

Segnities: alij rapiunt incenſa: feruntq;

pergama: vos celſis nũc primũ a nauibus itis.

Dixit: et exemplo: (neq; enĩ reſpõſa dabant

Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes:

Obſtupuit: retroq; pedẽ cũ voce repreſſit.

Improuiſum aſpris: veluti qui ſentibus anguẽ

preſſit humi nitens: trepiduſq; repẽte refugit:

Attolentem iras: et cerula colla tumentem:

Haud ſecus androgeos viſu tremefact⁹ abibat.

Irruimus: denſis et circunfundimur armis:

Ignaroſq; loci paſſim: et formidine captos:

Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.

p Viri. SERVIVS. increpantis eſt.

q Sera. SESVIVS. quę ſeros facit.

r Alii rapiunt incenſa: DONA. obſeruat militarem diſciplinam: quę eſt vt primum victoria gloriaq; obtineat. Deinde in predam eatur. Ait igiẽ Androgeos non bellum confecimus: nos qui prędã egimus de hoſtibus victis.

s Pergama. SERVIVS. ευφατικοσ: vt: Ilium in italiam portãs.

t Itis. SERVI. Venitis: Contra Theren. Niſi ego ad mercatum venio: ideſt eo.

v Fida. SERVIVS. vt oſtendat ſimbolum: q̃ vtebantur in bello.

x Medios. SERVI. maniſeſtos vt medioq; ex hoſte recœpi.

y Aſpris. SERVI. pro aſpiris per ſyneriſim.

z Abibat. SERVIVS. recte imperfecto vſus: & non abiit.

a Irruimus. CRISTO. ponit multa. quę veriſimile faciãt a paucis multos eſſe victos. Nam non poterat nocturno tempore aduerti paucitas: error viarũ: & fortuna: ac armorũ immutatio.

b Ignaros. SERVI. his circunſtantiis. facit credibile plures a paucis cęſos.

c Aſpirat. SER. fauet: vt aſpirant aurę in nocte: vñ aura fauor eſt: vt gaudens popularibus auris ſucceſſus fœlicitate.

d Exultans. C. quod stulti est. Nam sapiens: sicut aduersis non frangitur, sic minime rebus secūdis effertur: quoniam autē a principio stultū hūc īduxerat obseruat illud Horatianū. Si quis inexpertum scenę comitis: & audes personā formare nouā seruetur ad īmū. Qualis ab incoepto processerit: & sibi constat. e Insignia. S. arma omnia.
f Arma. S. subdistingue: vt sit interrogantis.
g Comātem. S. aut cristatum: quia de caudis animaliū habebāt cristas: vt: Crista q; hirsutus equina: aut comas habentem Sta. Non ego in terga comātes abātiadas.
h Insigne. SERVI. ornamentum: & decorū adiectiuū est: ne sint duo epitheta: quod apud latinos vitiosum est. fecit tamen Virgilius paucis versibus qui tamen emēdati sunt: Vt Lęta quib⁹ torno facili superaddita vitis. Nā prius erat facilis.
i Induitur. SER. multa sunt in scuto lora: quibus manum inserebāt: vt Clypeoq; sinistram insertabā aptans.
k Hoc ipse. S. multi distinguūt: vt sit hoc ipe Aeneas.
l Recentibus. DO. quia nup erāt detracta mactatis.
m Immixti. S. inuocat.
n Numine. S. numine em̄ vł diis cōtrariis vł: qa in scutis grecorū Neptunnus: in troianorū Minerua erat depicta.
o Diffugiunt. D. alii ad naues: qui non penit⁹ turbati erant: fugiebāt ad littora: qui aūt erant amentes timore scandebant rursus equum.
p Fida. S. s. sibi.
q Formidie. C. Est metus formido: & pauor. Metus dicit a motu animi: cū id quod' casurū est refugit mens. Cum autē vehementior est in mouēdo: vt a se abeat foras formido dicitur. Sin autē ex horrore venturę rei vehemēter tundatur pectus. Pauor dicitur a pauendo: pauere enim tondere est. Inde pauimentum quod pedibus paueatur: idest tundatur: & quia hac perturbatione frigescimus a frigendo dicitur timor. Tremor autem dictum a similitudine vocis: quę tunc maxime fit ait Varro. Nam cum vehementer contraria sit fortitudini: qua virtute nihil pulchrius est in homine iure turpis habetur: quin etiam ipsum corpus dedecorat formido. Cū illi: & colorem: & omnem gratiam adimat.
r Turpi. SERVIVS. Epitheton est timoris. Salu. Carbo turpi formidine italiam: atq; exercitum deseruit.
s In aluo. SER. non dum eunt: sed cum venerint: iccirco in aluo: et non in aluum dixit: vt, est conditus innubem.
t ¶ Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. SER. Sequitur em̄ Cassandrę captiuitas sacerdotio fidētis: et armorum patefactio. DO. Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. Fauebat noster dolus: sed inefficax reddit quicquid humana industria aduersus dei volūtatem molitur: quod ostēditur in Cassandra. Sed singula notātur verba: CRISTOFERVS. Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. Grauissima sententia: nullum enim humanum remedium quicquam valet versus dei voluntatem Stati⁹. Quid numina contra tendere has homini.
v Ecce. D. dum bene ac pspere nostra certamina pcederent repente apparuit: qd multiplici indignate et scelere nostros actos turbaret. CRISTO. Ecce trahebatur. Loc⁹ plenus est cōmiseratione: primo a modo: non enim ducebatur: sed trahebatur crinib⁹: nō collectis: sed sparsis: et manibus ab ipsorum deorū veneratione arcebātur. Simile illud de Orpheo: Et latos iuuenem sparsere p agros: deinde a genere priameia. Postremo a loco: adytisq; Mineruę.

Atq; hic successu exultans animisq; chorebus
O socii qua prima inquit fortuna salutis
Mōstrat iter: quaq; ostēdit se dextra sequāur.
Mutemus clypeos: danauq; insignia nobis
Aptemus: dolus an virtus qs in hoste requirat:
Arma dabunt ipsi: sic fatus deinde comantem
Androgei galeam: clypeiq; insigne decorū
Induitur: lateriq; argiuum accomodat ensem.
Hoc rhipheus: hoc ipe dymas, omnisq; iuuētus
Leta facit: spoliisq; se quisq; recentibus armat.
Vadimus immixti danais haud numie nostro:
Multaq; per cecam congressi prelia noctem
Conserimus: multos danaū dimittimus orco.
Diffugiunt alii ad naues: et littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandūt rursus equū: et nota cōdūtur in aluo:
¶ Heu nihil inuitis fas quenquā fidere diuis.
Ecce trahebatur passis priameia virgo
Crinibus a tēplo cassandra: adytisq; mineruę:

x Trahebatur. DONATVS. Per publicū: quę paterno merito at suo: ne cū honestis quidem officiis multorum decuit offerri.
y Passis. CRISTOFERVS: sparsis. non a patior: sed a pando.
z Priameia. SER. Patronimicū: sed species possessiui Priamis vero tantum patronimicū est: sicut Priamides.
a Crinibus. DONATVS. scilicet q fuit virginalis verecundię factum inimicum: trahebatur virgo virorum plurimorum manibus: trahebatur sacerdos manibus impiorum: trahebatur a templo: & ab ipsius deę penetralib⁹ rapta: & manib⁹ post terga cōstrictis: et q̄uis hęc pferret tēdebat ad coelū oculos cū non posset manus quod faciebat frustra: querebat enim in coelo vltores deos: quibus aduersantibus imperiū ceciderat: et eos quoq; eum domos esset Iliū tēplis suis pdesse voluerūt: aut nō potuerunt. Collige ergo i Cassandra crimia q regalis: q virgo: q passis: qs habuit ad ornatū: q per publicū: q vi acta: q a plrimis, In

Ad cœlum tendēs ardentia lumina frustra.
Lumina; nam teneras arcebāt vincula palmas.
Non tulit hanc speciē furiata mēte chorebus;
Et sese mediū iniecit moriturus in agmen.

deos vero ꝙ a templo: ꝙ sacerdos: ꝙ a cō spectibus deę. Horū alterū affinitatis causa: alterum religionis: quia antistes esset deorū: mouere debebat Aeneā.

b Lumina. C. Cōgeminatio est: vt addidit se sociam: timidisꝗ superuenit Aegla Aeglę naidū pulcherrima. c Frustra. S. secūdū epicurū. d vincula. C. Nā hęc duo verba citāt cōmiserationē: nā si tenerę magis lędebant. e Palmas. C. a gręco illi em̄ παλαμη dicunt. At palmis septū magis in brutis dicimus: vt sunt anseres: f Nō tulit. D. etiā Chorebus: & reliqui illi morituro succurrūt: hic error armorū: qui añ iuuabat nocere cepit. Nā a suis putati grecis telis. i. lapidibus: & similib⁹ cedebāt: g Hāc speciē. C. hanc. tā seuā. Speciē: formā rei: & spectaculū. h Furiata: S. Furiosus a quo furor nunꝗ recedit: furiatus qui furit ex causa. C. Furiata. m. Et erat furor ex amore puellę & ex crudelitate hostium;
i Moriturus. S. meli⁹ vt ad effectū eius referatur sicut de Tarconte. Et medius fertur. moritur⁹ in hostis ꝗuis vicerit;

C. Morturus. Nulla spe salutis:sed cupidine vlciscendi ad quod impellebat furiata mens. k Consequimur. C.simul sequimur.quasi diceret nihilo tardiores.
l Culmine. S.tecto:quod ante culmis tegebatur.
m Nostrorū obruimur, C.Hoc eñ solum videbatur ad miseriam restare : vt inde veniret cędes : vnde sperabatur auxiliū. n Miserrima. SER.quia inter ciues.

Magna indignatio:sed nihil sacrilegū ęneę daē. D.Visum/vbi ponit:hoc non iustū iudiciū:sed praue voluntatis studiū:& libido significatur. l Confixi.D.s.augeē cōmiseratio. Interfici eñ durū est:sed durius a suis interfici. Et exaggeratur:quod dixerat. Heu nihil inuitis.f q v d.
m Nec te tua plurima panthu.D. Seruauit in fine deos tantum fuisse a Troianis alienos:vt etiā Panthus occumberet vir pius:grauis:religiosus:cū ipsis insignibus sacerdotis.

o TumDanai.DO.Cōpendium adhibet:vt non tātum ereptā virginē diceret: verum etiam multos hostes ob eā rem occisos: & cōnexuit precipuorum nomina : & aliorum numerum generaliter posuit
p Gemini.SER.duo. Et excusatur quia fratres.Nā proprie gemini sunt codē partu nati.
q Exercitus omnis.S.excusatio victi.
r Aduersi.S. econtrario flantes.
s Eois.S. Corripuit eā: quę longa est:quia sequiē vocalis:hoc raro fit: quia nec propriū:vt Diana.nec compositū:vt sudibus vepręustis. t Stridūt syluę.S.Excursus poetę: qui vltra tres versus procedere ñ debet:ne sit vitiosus.
v Spumeus. S.spumosus. x Nereus. C.pro Neptunno quoniā est tridens: y Illi etiā. DO: Alia calamitas:vt ab hostibus cognoscerentur:qui acrius etiam q̄ hostes mouebātur:quia se deceptos viderāt.
z Obscura nocte p vmbrā.S.i.per vmbram obscurę noctis.
a Fudim⁹.S.fugauim⁹ alibi interemimus.
b Mētita.S.quę nos grecos esse mentiebantur:& sensum rei inanimatę dedit. c Discordia. CRI: Vel diuersitate linguę: vel quia non reddebant symbolū Troiani.
d Signant.S.designant: aut per vocē:aut per symbolū : q̄ vtebaē exercit⁹.
e Ilicet .D. vbicūq; ponitur ilicet extrema omia occidere:vel occidisse significatur. f Choreb⁹.D. Deniq; primus insidiarū auctor prius interficiē:& ante ipsius Mineruę aram occubuit:propter cuius sacerdotē defendendā erain⁹ collecti. g Iustissimus vnus. D. Perierunt innoxii:& sceleratis ius vincēdi datū est.
h Vnus.S.precipuus.
i Aequi.S.equitatis.
k Diis aliter visum,S.

Cōsequimur cūcti,& densis incurrim⁹ armis:
Hic primū exalto delubri culmine:telis
Nostrorū obruimur:oritq; miserrima cedes
Armorū facie:& graiarum errore iubarum,
Tum danai:gemitu atq; erepte virginis ira
Vndiq; collecti inuadūt:acerrimus Aiax:
Et gemini attride:dolopūq; exercitus omis,
Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt:zephirusq;:notusq;:et letus eois
Eurus equis:stridunt sylue,seuitq; tridenti
Spumeus atq; imo nereus ciet equora fundo:
Illi etiam si quos obscura nocte per vmbram,
Fudimus insidiis:totaq; agitauimus vrbe:
Apparent primi:clypeos mentitaq; tela
Agnoscunt:atq; ora sono discordia signant,
Ilicet obruimur numero,primusq; chorebus
penelei dextra diue armipotentis ad aram
procubit:cadit & ripheus iustissimus vnus
Qui fuit in teucris:& seruantissimus equi,
Diis aliter visum:pereūt hypanisq; dymasq;
Confixi a sociis:nec te tua plurima panthu
Labentē pietas:nec appollinis infula texit,
Iliaci cineres:& flamma extrema meorum
Testor:in occasu vestro:nec tela nec vllas
Vitauisse vices danaum:et si fata fuiessent
Vt caderem:meruisse manu:diuellimur inde
Iphitus et pelias mecū:quorū Iphitus euo
Iam grauior:pelyas et vulnere tardus vlyssi,

n Infula.C.fascia est in modū diadematis:a qua vittę vtrinq; dependent: quę plerunq; tortilis est:et de albo:et de croceo facta: vt ait Luctantius.
o Illiaci.D.quia videbat vel crimini: vel esse posse dedecori:q̄ tot tātisq; cadentibus euaserit:iurandi religionem vltro ante obiectu quod metuebat opposuit:habet eñ maiorē fidē:q̄ anteq̄ exigaē offerē. habet:& bonę constantię firmū testimoniū:nō extorta:sed oblata purgatio.
p Testor.S.testificor:& deest vos:
q Vices.S.pugnas:quia per vicissitudines pugnabatur:vt docet Salu.Item poenas.Hora. Vicesq; superbę te maneant ipsum:
r Et si fata fuissent vt caderem.D.quasi diceret:si fata permisissent interitū meum. s Meruisse m: S.i.fortiter dimicasse: hii eñ mereē occidi.Bene autem vatis imputat:q̄ euaserit:cū tam senex:q̄ debilis occisis iuuenibus.secū euaserant.D. Meruisse m: idest ita sine aliquo respectu meę salutis pugnasse: vt meruerim ab hostibus interimi.

t Diuellimur. DO. Inuiti necessitate adacti impellimur abire:ostendit autem meruisse manu mori:cum prius cū paucis:nūc vero solus pugnaret.
v Iphitus & pelias. CRI. Est genus quodam repetendi:quā regressionē vocāt:quod semel posita iterat:& diuidit ait Quintilianus.

x Protinus. C. deinde.
y Clamore. D. Nõ speci aliter ab aliq: sed clamore pugnantium: quo iudica bat esse opus auxilio ad defendendã regiã. Apud quã acrius pugnabat pro pter gloriã: & predã.
z Ingẽtẽ pugnã. S. Quia in domo regia maior spes prede erat.
a Acta. S. applicata.
b Testudine. C. testudo anial est a tegendo dictũ.

¶ protinus ad sedes priami clamore vocati:
Hic vero ingentem pugnã: ceu cetera nusq̃
Bella forent: nulli tota morerentur in vrbe:
Sic martẽ indomitũ: danaosq̃ ad tecta ruẽtes
Cernimus: obsessumq̃ acta testudine limẽ.
Herent parietibus scale postesq̃ sub ipsos

Tegitur em̃ osseo tegmĩe: cui natura datũ est: teste Plinio: vt pastu cunicule quam bubulam vocãt se cõtra: serpentes infoueat. In idico marĩ ita magne sunt: vt singularum super ficies habitabiles casas te gant. Inter insulas vero ru bri marꝫ his nauigãt cym bis. Capiũtur meridiano tẽpore: cũ in trãquillo dor so extantes enatant ociose que voluptas libere spirã

dī intantū fallit vt vapore sol: exiccato cortice neğant mer gi. Inuenit aūt Mercuri⁹ i ęgypto cadauer testudis: in q̄ cō sumpta carne: nerui exiccati atq̧ ptensi: forte pulsi sonitū reddidere. Q̄uare admonit⁹ in h⁹ form̄ i cytharā cōposuit. Vñ & poętę illā testudinē appellāt Horā. O decus phoe bi & dapibus supremi grata testudo Iouis. Milites etiam moenia hostilia dirutūri ita accedunt: vt ex ligno tegmen tum sibi pparent: q̄ saxa & reliq̄ supne a defensori bus deuoluta euitēt: idq̧ testudinē appellant. Hāc primū Artemonē Clazo meniū adinuenisse tradit Plini⁹. c Parietib⁹ scalę. D. nō solū: quia in pī declinat: sed quia plures erāt. C. Parietibus scalę. Procelleumaticus est pes ex q̄ttuor syllabis breui bus. Si parieti p dactylo ponit: vt pectūt tenuia se ra. d Postesq̧ sub ipos. S. Si circa portā in postib⁹: si circa fenestras sub postes. C. Postesq̧ sub ip. sub. i. ante secūdū Priscianū. e Ad tela. S. cōtra tela. d Tecta cul. S. Participiū ē. aut eā dē rebus dixit e His. S. propter quę pugnabāt. Luca. In pugnā fregere rates. DO. His se. ad ex cusatōem quare pulchra destruerēt. C. His. Cum maxima cōmiseratōe di ctū: vt illā eruere cogerēt: p cui⁹ incolumitate pu gnabāt. Sic Lucan⁹ Atq̧ impugnam frangere na ues. f Auratas. C. Alia commiseratio a materia. Iuuenal. Fundi te quę mea sunt dicebat cuncta catullus pcipitare volēs etiam pulcherrima Vestem purpurā teneris q̄q̧ moecenatibus aptā. g Decora. SER. ab eo quod est decus. h Obsedere. S. mō p psi dio tenebāt i Leuare. S. iuuare. k Vim. S. virtutē. l Victis. S. q̄

Nituntur gradibus: clypeosq̧ ad tela sinistris.
Protecti obiiciunt: prensant fastigia dextris.
Dardanidę contra turres ac tecta domorum
Culmina conuellūt: his se q̄n vltima cernunt
Extrema iam in morte parant defendere telis.
Auratasq̧ trabes: veterum decora alta parentū
Deuoluunt: alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has seruant agmine denso.
Instaurati animi: regis succurrere tectis:
Auxilioq̧ leuare viros: vimq̧ addere victis.
Limen erat: cęcęq̧ fores: & peruius vsus
Tectorum inter se priami: postesq̧ relicti
A tergo: infoelix qua sę dum regna manebant
Sępius andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros: & auo puerū astyanacta trahebat.
Euado ad sūmi fastigia culminis: vnde
Tela manu miseri iactabant irrita teucri.
Turrim in pcipiti stantem: sūmisq̧ sub astra
Eductam tectis. vnde omnis troia videri.
Et danaum solitę naues: & achaica castra:

est ius eundi ambulādis homis agēdi iumētū vł vehiculū Itaq̧ q habet iter: actū nō habet: sed qui habet actū iter habet. eo q̧ vti potest etiā sine iumento. Via est ius eundi & agendi & ambulādi hominis: nā iter & actū via in se cōtinet. Aquęductus est ius aquę ducēdę p fundū alienū. Prediorū vrbanorū sunt seruitutes: quę ędificiis in hęrent Nā oīa ędificia etiā si in villa edificata sint vrbana predia dicūt: Hę sūt vt vicin⁹ one ra vicini sustieat. vt i parie tē eius liceat vicino tignū immittere: aut stilicidiū vel flumen recipiat quis in ędes suas: vel in areā: in cloacā: & ne altius ęs tollat ędes suas: ne lumi nib⁹ vicini officiant. hęc ergo i iure. Nūc videam⁹ q̄ id sibi velit Virgi. ait em limē erat cęci q̧ fores. id est erant fores postici: Vñ addit. postesq̧ relicti a tergo. Et istorū postici qui erāt singulorū tectorū erat vsus puius. i. erat via p quā eēt vsus ambulan di. i. qua poterant habita tores illorū tectorū vti do nec irēt in ędes Priami: et queadmodū i re rustica dicitur. vsus in predio vr bano: in q̄ licet oleribus pomis floribus. feno: stra mētis lignis adusum q̄ti tidianum vti: et in eo fun do hactenus licet morari vt neq̧ dño fundi mole stus sit: neq̧ his p quos opa fiunt impedimento: nec vlli alii ius q̄d habet locare aut vēdere: aut gra tis donare potest. sic hac via poterāt ad trāsitū vti sine aliorū molestia: nō tñ alii huiuscemōi transitū prebere. q Dum. S. donec. r Androma che. C. Filia Ethionis The barum quę in lycia sunt regis. Hanc vrbem greci eruerunt: Hinc Achilles apud Homerū ait: ὤχοντ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος τὴν δ' ἐπράθομέν τε καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.

invehebāt vt qua vectus abas. v Limem. SER. pemrposti cum ingressus est: nam fores anteriores obsessę erant: Est autem posticum neu. generis. Hora Atria seruantem pos stico falle clientē. Nā attica et postica ī foemino genere au gurale ē. n Cęcę. S. nō oibus notę. o Vsus. S. verbū iurisconsultiū via: act⁹: vsus. p Relicti. C. q. d. Cōmu nes: ergo relicti: q̄ nemo sibi pprios assumpserat. Ego q̄ dē iudico fuisse plures domos: quę singulę a singulis Pria mi filiis hrēnt iure priuato: esse q̧ eas cōtiguas: atq̧ a ter go fuisse angiportū: quę in nulli⁹ p̄rietatē veniret: sed pbe ret commune trāsitum omnib⁹ ipsarū domorū habitatori bus: pñt q̧ illo oēs vti dū eunt: redeuntq̧ & in regiā pria mi quę omnib⁹ eius filiis: nuribus: atq̧ nepotib⁹ pateret: Verū vt breuiter rem ex iuris disciplina intelligam⁹: pdia ipa: siue rusticana sint: siue vrbana seruitutē hre pñt: scilicet vt non possit: dom⁹ predii vetare vicinū transitum: & ru sticorū pdio ęiura sunt hęc: Iter act⁹ via: aquęduct⁹. Iter ē ius eūdi: ābulādi hois nō iumētū agēdi vł vehiculū. Act⁹

s Astyanacta. CRISTO. interpretat vr bis regem Nam ἄστυ vrbs est et ἄναξ rex hic capta. Troia ex turri precipitatus est: vel vt alii volunt ad saxum illisus: ne quis ex priamo genere supresset: ait aūt Home rus. q̧ a patre hectore vocabatur Scamander t Trahe bat. S. quia puer. vt puū q̧ nepotem ipse trahit v Eua do. S. id est vado: & e vacat. vt emortuus. C. Euado cum difficultate puenio: Euadere enim est: cum par difficultatē: aut labores: aut pericula quo volum⁹ peruenim⁹. hinc di cim⁹ euadere mortem: euadere ad cōsulatū. E. nāq̧ prepo sitio extra significat. qua ostēdit nō posse in huiuscemodi rebus puenire q̄ volumus nisi p egressum periculorū et la borū: ergo nō vacat E prepositio. x Iactabāt. S. quasi spargebāt nihil pfutura. y Precipiti. S. alto: vñ quis preceps dari pōt. z Tectis. C. tabulatis vt s. dixim⁹. a Vnde omis troia videri. C. Nā Homer⁹ Priamū cum senorib⁹ et cū Helena e turri hāc pugnā spectare solitos dicit. b Castra. S. vbi exercitus sit ibi castra dicūtur: vñ

& nos castra monemus? c Circum. C. q. d. in circuitu & est aduerbiū et nō ꝓpositio. d Sūma. S extrema. vt supmū summū dicimus. C. Sūma tabulata. vltimę et superiores contiguatiōes. e Labantes. S. Faciles ad resolutionē. Et est ordo turrim cōuellim⁹ impulimusq̄.
e Iuncturas dabant: CRI. Sententia est ꝙ euerterūt turrim ab illo loco vbi paries erat inualidior: propter crebra foramia q̄ admittebant capita tignoꝝ: et trabium vltimi tabulati. Ibi enī erat iūctura trabiū & parietis. Iuncturas ergo labātes. i. q̄ parietē labantem reddebant.

Aggressi ferro circum: qua summa labantes
Iuncturas tabulata dabāt: conuellimus altis
Sedibus: īpulimus q̄: ea lapsa repēte ruinam
Cū sonitu trahit: & danaū super agmina late
Incidit: ast alij subeunt: nec saxa nec vllum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum an̄ ipm̄ primoq̄ ī limīe pyrrhus
Exultat telis: & luce chorus cus ahena:
Qualis vbi ī lucē coluber mala gramīa pastus
Frigida sub terra tumidū quē bruma tegebat:
Nunc positus nouꝰ exuuijs nitidusq̄ iuuēta
Lubrica conuoluit sublato pectore terga:
Arduus ad solem: & linguis micat ore trisulcis
Vna ingēs periphas: & equoꝝ agitator achill'
Armiger automedo: vna om̄is Scyria pubes:
Succedunt tecto: & flammas ad culmina iactāt

f Cōuellimus. C. Nam pars superior turris ab inferiori facilius cōuulsa est in illis iūcturis: & postq̄ est cōuulsa impulerūt.
g Altis. C q: in vltimo tabulato. h lapsa repente ruinā. CRI. Sonitus cōpositionis istoꝝ verborū: ponit an̄ oculos illam ruinam. i Repente. C. magna enī res ī mltos simul obruere potuit.
k Ast alii subeunt. C. obstinatio ostenditur: & oppugnātiū et repugnantium l Telorum g. S. Telum enī dicitur grece: τελοθεν quicquid longe iaci potest: q̄q̄ legim⁹ de gladio: at non hoc telū in ea q̄d vi dextera versat. Et sequitur: Cōsurgit in ensem. dicitur autē a longitudine. vnde & mustelam dicim⁹. h Vestibulum. S. Dicitur prima ianuę pars: dictum autē vel ꝙ ianuam vestiat: vt videmus cameram duabus sustentatā columnis: vel quoniam Vestę consecratū est: vn̄ nubentes puellę limen nō tangūt: ne numini dicatum locū calcantes sacrilegiū committāt. Luca. Translata q̄ vetat contingere limia plantā. Singula enī domus sacrata sunt diis: vt culmina diis penatibus. Maceries quę ambit domū herceo Ioui: C. Vestibulum. secundū Gallū de significatiōib⁹ verborū quę pertinent ad ius ciuile: nō est in ędibus: neq̄ ędium pars: se locus ante ianuam vacuus: p quem a via ad ędes aditus est. Ipsa enim ianua procul a via fiebat: & area interfecta quę vacaret. Est aūt vestibulum dictū a ve & stabulum. Ve aūt dictio est aliqn̄ intensiua. Nam vetus ab ętatis magnitudine dicit: sed elisum est. Vehemēs aūt ab animi impetu aliqn̄ priuat: vt vecors & vesanus. Ergo qui salutatū ędium veniebāt: ibi expectabat donec admitterent. Quapropter ab ea quasi constabulatione vestibulum nōnulli dici volunt. Alii referunt ad eos: qui in domo manent: & quoniam isti illic nunq̄ consistunt: sed solius transitus causa: ad hunc locū perueniūt: exeundo siue redeundo volunt vestibulū dictum esse a ve particula priuata. i Primoq̄ in limine pyrrhus. DO. Ferocem naturam huius ostendit: & qui plenę victorię fiduciam cerneret. k Pyrrhus. SERVIVS. Pyrrh⁹ dictus a colore comę: qui latine Byrrus dicitur a colore quo tingebatur. l Exultat. CRI. Pręconcepta victoria.
m Luce ahena. C. quę ex Aeneis armis ꝓueniebat ex repercussione luminū: dixit autem ęs & non ferrum: quia prius inuentū est ęs q̄ ferrum: & ex eo arma fiebant: Vnde & Homerus χαλκεοτευχη dixit.
n Qualis vbi. DO. Descripturus hostem: natura ferūt ętate insolentē: successu superbum: & ipse Aeneas hostilē animum in aduersariū gerens: huic animali illum comparādū putauit: sęuiebat vt serpens: qui vomit venena: q nescit aliquādo misereri: qui captat tempora: quibus procedat aut lateat. Hac igit cōpatiōe Pyrrhū deformat: nā vt serpens nō virtute: sed veneno confidit: ita huic non arma sed insidię ad victoriam profuerunt: nec vnq̄ in prel iis visus est: nisi cum alienis dolis ꝓcurata est victoria.
o Gramina pastus. SER. Legimus et sylua pastus arundinea. Nam aliud est pascuntur: vero syluas. Sed sciendum est Q: licet hoc in vsu sit: rarum tamen est apud antiquos: Pastus autem est pro qui pascebatur: quia vtq̄ diximus in hoc latinitas defecit.
p Bruma. SERVI. id est hyems dicta: quasi βραχειονημερα id est breuis dies. Est autē vt hic indicat locus generis fœminini: numeri singularis. CRISTO. Bruma. quasi βραχημερα id ē breuis dies. Et est initium hyemis quę fit: sole primam partem capricorni ingrediente: quo tempore dies habet octo horas: et quadragintavnum minuta. Nox vero habet quindecim horas & minuta decem & nouem. Neq̄ toto anno breuior est dies. Hoc tamen ad situm nostri clymatis referas. Nā et lōgitudinē et breuitatē dierū scim⁹ ꝓ varietate clymatū variari. vt ondim⁹ i Geo.
q Lubrica terg. SER. Lubricum dicitur. & quod labitur dū tenet: vt piscis: serpens: & locus: in quo labimur: vt se se opposuit salio per lubrica surgens.
r Trisulcis. CRI. Vnicam linguam habet serpens: sed tā velociter mouet: vt tres appareant: veluti virga velociter mota non simplex: sed triplex apparet. Cuius rei ratiōem in libris nostris de anima ex opinione antiqrū reddimus.
s Periphas. S. Nec vltima accentū hz: ne fœmininū sit: nec prima: quia vltima longa est. Ergo media habebit accentum. t Agitator. CRIS. Auriga achillis armiger pyrrhi. t Armiger automedo. S. Pirh. Nā Achillis auriga fuit v Scyria pubes. SER. Scyros vna est ex cycladibus: in qua Lycomedes pater Deidamię regnauit. CRI. Scyria. Insula est: de qua Strabo contra magnesios frequentes incumbunt insulę: nobiliores sunt scyathus peparethus: Icus: alonesus: & scyrus cum eisdē nomīs vrbibus. Clarissima vero scyrus: propter lycomedis cum Achille affinitatem: & Achillis filiū Neoptolemū: Ergo scyria pubes quę pyrrhum in bellū troianū secuta erat.
x Dura limina. D. quę facile superari nō possent: pōt tamen videri dixisse dura bipenne. i. ydoneā: quę frangere

poteuerit firmitatē eratorū postium. Allusit aūt de hostio ad fenestram: sed debuit dicere cauernā factam in ostio: per quam non ingrederetur: sed videret interiora. Ergo videbantur intus armati. Intercœpta autem spe: clausa ante domus patuit. Plangebāt fœminę: & summis vlulatibus prodebāt hostibꝰ suā formidinē: q̄ augebat̄ illis spes: Ergo instat vi patria p. Quis em̄ nō ꝓuocaret̄ audiendo talia. Descriptio aūt regię auget mobilitatē & amplitudinem: fœlicitatēq; Priami.

y Vellit. SER. non deiecit. Nā sequit̄ paulo post labat ariete crebro: sed mouet: vt Cynthius aurem vellit et admouit.

z Cauauit. C. id est in cauernā pforauit: quod declarat dicens: fenestrā dedit. a Ingentem lato dedit ore fenestram. S. Epitheto auget tapinosim: vt solet.

b Lato ore. C. Hiatu: Idemq; est os & fenestra in hoc loco.

c Apparēt. CRIS. aspicientibus per fenestram. Est autem repetitio: qua auget̄ Pathos: quod mirifice hac narratione citat poeta penetralia priami: & veterum regumꝰ: quę aspicere hostes summa erat in miseria Troianis.

d Veterū regum. DO. vt ostenderet regnū Priamo a maioribus suis ꝓuenisse. Quantus autem dolor: vt vna nocte conciderit: quod per īfinitos reges: multis etiā sęculis seruatum fuerat.

e Armatosq; vident stātes. S. vt sup̄. Strictis mucronibus imas obsidere fores. CRISTO. Armatos. distributio est. nā & viris prelium: & mulieribus vlulatū tribuit. Ergo et illi ex sua fortitudine: & illę ex lachrymis sibi misericordiā cōcitāt.

f Stantes. CRIST. pugnantes. Nam non deserunt locum in acie qui viriliter pugnant.

g At domus īterior. S: De albano excidio locutus est. h Gemitu. C. Referas ad animos viriles. i Misero. S. Bene additum: quia est etiam terribilis. k Tumultu. S quasi timor multꝰ dicitur. C. Tumultu. ad effœmīatos. Plāgores ꝓo: & vlulatꝰ ad mulierculas. Est aūt Plāgere cū ex dolore pectora ꝑcutiūt. Vlulare ē clamorē mœstū extollere. vt faciūt ml̄eres. q̄uis ꝓprie luporꝝ sit. l Miscetur. SER. perturbatur. m Cauę ędes. S. tecta camerata: ī singulari tēplū tātū significat. In plurali tēplū et domū. C. Aedes. cauę. i. cōcauę. n vlulāt. C. i. ꝑ reboatū q facile fit in locis cōcauis. & cāeratis. vlulatū mulierꝝ ingenant.

o Ferit. S. secūdū phō. qui dicūt vocē corpꝰ esse. C. Ferit sydera. Hyperbole est: quā latini superlationem vocant. Ferio autem p̄terito carens: percussi a percutio mutuatur vt sisto: statui a statuo. fero tuli. Nam antiqui tulo dixerunt: ait Priscianus. p Aurea syde. S. multi ad laquaria lreferunt: quod stultum est. CRI. Aurea. pulchra: vt infra aurea. Circe. Vel aureo fulgore nitentia.

q Tum pauidę. S. Propauētes. Pauidus enim qui semper timet. Pauens qui ex causa. C. Tum pauidę. Ponit quid vsu euenire solet in tanta calamitate.

r Errant. C quasi oīs partes nouissime salutaturę: cū paulo post in captiuitatē abductū iri se videat. s Amplexęq; te. p. S. Ex Apollonio qui inducit Medeam patrem salutasse dū domū relinquit. t Oscula figunt. C. vehementer imprimūt. v Vi patria. SER. Est testimonium generis sui: vt de Hercule Salue vera Iouis proles. CRI. Vi patria. Nulla in parte minor patre. Nam nisi esset et claustra & custodes & sustinuissent.

x Nec ipsi custodes. D. vigiles. de q̄bus dixerat: imas obsidere fores. Possumꝰ etiā custodes ipsas postes intelligere: qm̄ custodes a custodiendo appellant̄: Cū igit̄ oīa deficerent: fit via vi ꝛc.

y Ariete crebra. C. Crebra repcussiōe arietꝭ: arietis aūt nomē spēs dedit. nā impetu murū impingit pugnantiū arietū forma: validę em̄ ac nodosę arboris caput vestit̄ ferro: eaq; suspensa funibꝰ multorū manu in murū pellit̄. Deinde retrorsum ducta maiori impetu destinat̄. Contra hoc remediū est saccus pileis plenus: & in eū locū demissus q̊ aries impellit̄. Laxo em̄ sacrorū sinu ictus arietis mollit̄: Dura enim mollioribus facile cędūt huius inuentionē: vt refert Pliniꝰ epio ad Troianum tribuerūt antiqui.

z Fit via vi. D. Vis inquit ianuā patefacit: vis aditū ad interiora tenenda reclusit. n Nō sic. S. grauiꝰ vastata ē Troia q̄; agri fluuiorum eruptione vastent̄. C. Nō sic aggeribꝰ. Quadrās cōparatio. Nā & trāslatio etiā diluuio ad bellū fit: vt infra: diluuio ex illo tot fastus ꝑ ęq̊ra vecti. Et parabola mouꝫ misericordiā: vt ac veluti plenꝰ lupꝰ insidiatꝰ ouili. Cū fremit ad caulas. b Cumulo. S. augmento.

c Vidi. S. vt queq; ipse miserrima vidi. d Geminos:

Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit: postesq; a cardine vellit
Aeratos: iamq; excisa trabe firma cauauit
Robora: & ingentē lato dedit ore fenestram.
Apparet domꝰ intus: & atria longa patescunt.
Apparent priami: & veterū penetralia regum:
Armatosq; vident stantes in limine primo.
At domus interiorꝰ gemitu: miseroq; tumultu
Miscetur: penitusq; cauę plangoribus ędes
Fœmineis vlulant: ferit aurea sydera clamor.
Tum pauidę tectis: matres ingentibꝰ errant.
Amplexęq; tenēt postes: atq; osculo figunt.
Instat vi patria pyrrhus: nec claustra: nec ipsi
Custodes sufferre valent: labat ariete crebro.
Ianua: & emoti procūbunt cardine postes.
Fit via vi: rūpunt aditus: primosq; trucidāt
Immissi Danai: & late loca milite complent.
Non sic aggeribus ruptis cum spumeꝰ amnis
Exijt: oppositasq; euicit gurgite moles.
Fertur in arua furēs cumulo: camposq; ꝑ oēs
Cū stabulis armenta trahit: vidi ipse furentē
Cęde neoptolemū geminosq; in limine attri(das.

Vidi hecubã centũq; nurus: priamũq; p aras.
Sanguine fędantẽ: quos ipse sacrauerat ignes.
Quinq̃ginta illi thalami: spes tanta nepotũ.
Barbarico postes auro spoliisq; superbi
procubuere: tenent danai qua deficit ignis.

SER. duos. Nam eodem partu nati ꝓprie gemini sunt.
e Vidi hecubam centũ q;. SER. Aut numerus pro numero est: aut quia barbari nõ singulas: sed plures hẽbant vxores.
DO. Vidi hecubã: & reliqua. Rñdet ad id. Queq; ipse miserrima vidi. Fuit ergo cędis eorum hominũ spectator: quos venerat defensurus. CRI. Vidi hecu. Attestatio rei visę mouet Pathos: vt dictũ est:
f Nurꝰ. S. idest fœmĩas. Luca. Cultꝰ gestare decoros. Vix nuribus rapuere mares. C. Nurꝰ anubẽdo sũptũ ẽ verbũ
g Quos ipse sacrauerat ignes. SER. Latenter ostendit nil prodesse religionem. CR. Quos ipse sacrauerat ignes: Mouetur summa cõmiseratio. Quid enim indignꝰ est q̃ eũ qui ignes ad sacrificium parauerit ita interfeci: vt illos suo sanguine extinguat.

h Quinquaginta illi thalami. SER. illi celebrati ab Home. Et bene de thalamis verũ expressit numerũ. Potest eni vnus thalamus plures habere coniuges. CRI. Thalami grecum verbum est. Homer. κειτοιλευθοχλαμω
i Spes tanta nepotũ: CR. Et locus qui est ab his quę pręter spem sunt: & vehemẽter mouet Pathos: vt: O Lycida viui ꝑuenimus aduena nostri: quod nunq̃ veriti sumus: possessor. a. d. h. m. s. v. m. c.
k Barbarico. S aut multo: aut vere barbarico. Barbarorum eñ est copia. C. Barbarico: multo. vt est apud barbaros. l Spoliisq; superbi. S. Hic enim erat antiquorum mos. Vnde ait in septimo: Captiui pendent currus: curuęq; secures. m Superbi. DO. ornatu artis et materia.

¶ Forsitan & priami fuerint quę fata requiras.
Vrbis vbi captę casum: conuulsaq; vidit
Limīa tectorū: & mediū in penetralib⁹ hostē:
Arma diu senior desueta trementibus ęuo
Circundat: nequicq; humeris: & inutile ferrū
Cingit: ac densos fertur moriturus in hostes.
Aedibus in mediis: nudoq; sub ętheris axe
Ingens ara fuit: iuxtaq; veterrima laurus
Incūbens arę: atq; vmbra complexa penates:
Hic hecuba: & natę: ne quicq; altaria circū:
(precipites atra ceu tempestate columbę)
Cōdensę et diuū cōplexę simulacra tenebāt.
Ipsum aūt sumptis priamū iuuenilib⁹ armis
Vt vidit: quę mēs tā dira miserrime coniunx
Impulit his cingi telis: aut quo ruis inquit:
Non tali auxilio: nec defensoribus istis
Tēp⁹ eget: nō si ipē meus nūc afforet hector.
Huc tandē concęde: hęc ara tuebitur omnes:
Aut moriere simul: sic ore effata: recepit
Ad sese: & sacra longęuū in sede locauit:
Ecce autem elapsus pyrrhi de cęde polytes:
Vnus natorum priami: per tela per hostes
porticibus longis fugit: & vacua atria lustrat.
Saucius: illū ardens infesto vulnere pyrrhus
Insequit: iamiamq; māu tenet & premit hasta.
Vt tandem ante oculos euasit: & ora parentum
Concidit: ac vitam multo cum sanguīe fudit.

n Forsitan et Pria. S. Bono vsus est ordine: vt primo rei publ. Deinde regis: postremo priuati. i. sua narraret fata: De morte aūt Priami varia tradunt. Alii enim dicūt: q a Pyrrho in domo capt⁹: sed inde in sigeū tractus: ad tumulū Achillis cesus ē. Nam in rheteo sepult⁹ est Ayax. Tunc eius caput conto affixū Pyrrhus circumtulit: alii iuxta arā hercei Iouis extinctū tradūt. Hinc Lucan⁹: Herceas monstrator ait: nō respicis aras: Hanc opinionē psequit poeta. sed et illā prelibat: vt suo loco dicet. D. Forsitan et priami. Bono cōpendio vtit: vt vltro suggerat: qd interrogari poterat. Debebat ei eo tpe qd omnib⁹ quietē destinauerat: vti breuitate. Exponit igit quomō sāguine aras foedauerat. o Vrbis vbi captę. D. Cū iā nihil eēt reliquū de vrbe regiaq; sua: nullaq; animo spes restaret: statuit sapiens: & forti animo ex qcunq; morte captiuitatem fugere. p Mediū hostē. S. Hypallage. i. in mediis ędib⁹. Nam si mediis legeris: nō stat versus nisi elisio. s. vt inter se coisse viros: et decernere ferro. Recte aūt non armat priamū: nisi in extremis periculis. q Arma c. D. nō vt peteret victoriam: sed vt in armis positus viriliter accūberet. Ponit autē & hominē & arma inutilia: qniam ipse senex iam diu arma nō sumpserat. Vñ illa rubigine cōtabuerāt & inutilia erant. r Aeuo. S. non timore. s Circūdat. S. nō enim apte coherēt: sz onerī sūt. t Humeris. C. Optime meminit hui⁹ mēbri. Nā superiora vt galea illis sustinent: iferiora: vt lorica & sicaab illis pendēt. v Inutile. S. ipse inutil. Nam ferrū de his est q a coiūctis sumit epitheta: vt venenū. x Moriturus. C. eo cōsilio: vt morte seruitutem fugeret. y Sub axe. S. sub diuo quod impluuiū dicitur. Axis aūt est plaustrū septemtionale: aut pars septemtrionis: aut spūs q mūdus mouet: vt docet Lucā⁹. C. Sub n. a. id est sub diuo. Tunc eñ sub diuo sumus. i. sub Ioue: hoc est sub aere: qñ nulla re tegimur: in domib⁹ autem sunt impluuia: id est loca quedā detecta: p quę & pluuię: & reliqua huiuscemodi descendūt: Ibi igitur erat laur⁹. Axis proprie in cœlo est linea imaginata: q ab vno ad alterū polum per mediū cœlū dirigitur: ad similitudinē axis: qui est in curru: qui per ipm mediū a rota ad rotā ptingit. Diuidit aūt cœlū in coum: axem: cradines conuexa: polos: clymata & hemispheria. z Veterrima. S. Vsurpatū est. Ergo hoc tantū vti licet: si necesse sit. a Penates arę. C. in q erant penates. b Hecuba. C. Priami vxor fuit: & filia Aetionis Thebani regis: vt supra ostendimus. c Ne quicq. S. aut fm epicureos: aut ppter vim bellicam. d Altaria. S. Superum sunt: arę ifero rum: Ara αποτησαρχα grece dicit: id est a precibus. Vnde contra impcatio καταρα dicit. e Columbę. C. optime comparat huic animali: quod timidissimū ē: et velociter cōgregatimq; volat foeminas in vnū ex timore velociter congregatas: quę cū diu p ędes errassent: huc tandem cōuenere. f Iuuenilib⁹. S. Atqui sua erant & vetusta: sed iuuenilibus. i. q iuuenib⁹: et non senibus cōueniunt. Vnde paulo p⁹ ait. His telis: qsi diceret: q nō tibi: sed iuuenib⁹ quadrant. g Dira. S. modo pprie dira enim est deorū ira: ergo q mens dira. i. infusa ex deorū ira. h His telis. D. armis. Auctorē mortis qrit: nō amentiā: sz sapientia: vt morte captiuitatē fugiat. Ergo sapientissim⁹ poeta decorū in hoc rege suauit: dedit & conuenientē naturam merito et reginę & vxori. i Ruis. S. aut festinas: aut incedis seniliter. C. Ruis: sine ratiōe pperas. k Meus. C. Nō sine ingenti dolore hui⁹ memit. l Hęc ara. C. Complexio est. nā quicquid euenerit meli⁹ ē q sic ruere. Arā hanc dicūt fuisse Iouis Hercei: q erat in pluuio domus: p vndiq septum esset parietib⁹ a grca significatione. Nam ἕρκος septum significa: Vnde ara Hercea dicta sit: siue Iouis fuerit: siue qm sub lauro erat potius Apollinis. m Ore. S. abundat. n Recepit. D. Quā imbecillis esset. ex eo appetet q mulier anus eū ab icoepto se vocauit. o Ecce āt elap. D. Voluit mori Priam⁹. Vetuit vxor: at casus attulit sibi qd cupiebat. p Vulnere. S. bonū Schema vuln' pro telo. q Cū sanguine. S. ex opinione eoꝝ: q san

guinē sedem vitę voluīt: Alibí eos q̄ ip̄m sanguinē vitā volunt: vt purpureā vomit ille aīam. r Hic. S. tūc. D. Hic priam⁹ voluit fortūa: vt mors polytę eēt in ɔſpectu ſuo: vt inde ſua mors orietur. s Media. S. manifeſta.
t Nō tñ ab. C. Oſtendit q̄ntū poſſit amor natorꝝ: cū tm̄ poſſit mœror mortis illius: vt ſuę ſalutis oino obliuiſcat̄.
v Nec voci irę q̄. C. declarat modū futurę orationis.
x At tibi p ſce. C. Oratio pathetica initium ſemp habet abrupta. Et vt plurimū multa animo voluit ꝑturbatus: & tandē ad cōcluſionem intra ſe puenire: tum demū in exclamationē prūpit. Sic Terentianus Phędria: cū multa tacitus de amica aio voluiſſet a cōcluſione prūpit. Quid nā igit̄ faciam? Sic Iuno. Me ne incœpto deſiſtere victam. ergo & Priam⁹ abrupte. y Si q̄ eſt. S. Epicureę: Vł deſpat: quia apud arā reſpicit cędem. DO. Dii ſi qua. Pn̄tes ad quorū ſe ſuffragiū cōtulerat: & ſi eſt in cœlo aliq̄ pietas: q̄ nefaria cōmiſſa vindicet. z Curet. S. vlciſcatur.
a Grates. S. mediū eſt vt p̄miū. b Qui nati. D. Non culpat pyrrhum q̄ occiderit: ſed q̄ cędem in cōſpectu paternū reſeruauerit. Nam ſtulte erpꝛhenderet: q̄ iure belli licebat. c Cernere. S. de ſpectaculo: non de morte conq̄rit̄. d Funere. S. cadauere. Funus enī iā eſt ardēs cadauer: q̄d dū portat̄ exeq̄s dicim⁹. Crematū reliquias & buſtū. Conditū iam ſepultum. e In hoſte. SER. aut Archaiſmos ē pro in hoſtem aut in hoſte: cū hoſtem gereret: cū ipſe hoſtis eſſet.
e At non ille ſatū. D. Conat̄ priuare eum omi gloria et nobili genere: q̄ non ſit filius Achillis: q̄d probat: q̄ in ſe non ſeruauerat iura que ſeruauerat Achilles. C. At non ille. Exemplū a contrario: f Iura fidem q̄. S. quia quod Homer⁹ mutat et celat ꝑpter turpitudinem Achillis: dicitur Priamus duce Mercurio ingreſſus Achillis tentorium eum excitatū rogaſſe: quem dormientē poſſꝫ occidere: Iura vero quod a rege rogabatur. g Reddidit. corpus. DO. Quod iniuſte retinuiſſet. Sola enim anima debet̄ hoſti: Corpus autem: quoniā in nullius eſt poteſtate dimittit̄ ſepulturę. Reddidit ergo: quoniam contra humanitatis iura id tenebat. h Hectoreum. CRI. quaſi diceret: q̄uis hoſtis illi fuiſſet potentiſſimus: et mihi excellentior filius q̄ polytes. i Remiſit. SER. quia comitatus vſq̄ ad Troiā eſt. k Sic fatus. DO. Eſt deſiderium manifeſtū morꝭ tis: q̄ poſt contumeliā eſſet armis iuuenē ſenex ꝑuocet.

Hic priam⁹ (quanq̄ in media iā morte tenet̄)
Non tamen abſtinuit: nec voci irę q̄ pepercit.
At tibi pro ſcelere exclamat: pro talibus auſis
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas: quę talia curet)
Perſoluant grates dignas: & premia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Feciſti: & patrios fedaſti funere vultus.
At non ille ſatum: quo te mentiris Achilles
Talis in hoſte fuit priamo: ſed iura fidem q̄
Supplicis erubuit: corpus q̄ exangue ſepulcro
Reddidit hectoreū: me q̄ in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior: telum q̄ imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ęre repulſum:
Et ſummo clipei nequicq̄ā vmbōne pepēdit.
Cui pyrrhus referens ergo hęc: & nūcius ibis
pelide genitori: illi mea triſtia facta:
Degenerem q̄ neoptolemum narrare memēto.
Nunc morere: hoc dicēs altaria ad ip̄a tremētē
Traxit: & in multō lapſantē ſanguine nati:
Implicuit q̄ comam lęua: dextra q̄ coruſcum
Extulit: ac latri capulo tenus abdidit enſem.

l Tellū q̄ imbelle. D. Confirmat quod dixit inutile ferrū: ſcilicet nō ictu. probat hūeris tremētib⁹ euo. m Nequicq̄: SERVI. non. n Vmbone. CRISTOFE. Hęc pars medio in ſcuto eſt: quę turgeſcit: atq̄ eminet: ſic dicta: q̄ vmbilicus: id eſt medium ſit ſcuti. Stat acceleres vaſto metuenda vmbone ferarum. Excutiēs ſtabula.
o Pependit. DO. Stulte dicunt non poſſe pendere quod repellitur. p Cui Pyrrhus. CR. Duo ſunt genera dicendi a moribus potius q̄ ab arte prouenientia. Maturum vnum & graue: in quo omnia cum conſilio & ſedatę: & nil ex concitatione animi: aut perturbatione efferim⁹: quale: Cicero. Craſſo tribuit. Alterum ardēs et erectū: & infenſum cui ardor & impetus animi potius q̄ conſiliū imperat q̄ſi Anthonium vſum dicunt. At Virgilius. cui⁹ ingeniū diuinū: & ad omnia ita flectitur: vt pro qualitate perſonarum rerum: & temporum ſtilum variet. modo hoc: mō illo: vt naturā hoim exprimat: vt ē Aeneę ergo & latino ex ceteris: quos ſapientes in ducit graue attribuit: vt ibi. O pręſtans animi iuuenis: quantum ipſe feroci virtute exuperās: tāto me impenſius equū eſt cōſulere: ipſe tibi. Titano & Pyrrho: et ſi q alii ſunt qui furore potius q̄ ratione dicātur inſenſum attribuit: vt hic. Sic alibi haud talia dudum dicta dabas morere: & fratrē ne deſere frater. Item En agros: & quā bello troiā ne petiſti heſperiā metire iacens:
q Referēs. SERVIVS. Sacraiſmos ē: Iocus cū amaritudie: vt: En agros ꝛc. Aſtiſmos autem eſt vrbanitas ſine iracuudia vt Atq̄ idem iūgat vulpes & mulgeat hyrcos.
r Altaria. SER. Vnde ſpectabat auxilium.
s Traxit. CRI. Pathos a modo non em̄ duxit. Et miram facit auxeſim. Crudele enim fuit regem per comam trahere: crudelius in nati ſanguine prouoluere: crudeliſſimum necare.
t Coruſcum. SER. Si ornatum gemmis caput regis accipis. Senſus eſt. Sublato capite gladium in vagina recondit: quę lateri ſemp cohęret. Si vero coruſcū gladiū lateri Priami infixū: accipe & per ſilentiū caput poſtea eſſe ſublatum. v Finis. S. Omnia nomina inania ſimplicia a verbo nō venientia in nis. ſyllaba terminata maſculina ſunt. In anima propter canis. Simplicia propter bipennis: a verbo nō venientia ꝑpter finis dictum eſt. Ergo

recte Iuuenal: ad terram tremulo descendūt clune puellę. Horati⁹: nō recte: Quod pulchredunes. x Sorte. S. fatali necessitate. y Troiam incensam. S. propter Ilium. u Videntē. C. locus tractus e Tusculanis Tullii. Et ex Tragedia vetusti poetę. Hec oia vidi inflāmari. Priamo vt vitā euitari: Iouis aram sanguine turpari.

Hec finis priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit: troiam incensam & plapsa videntē
Pergama: tot quondā populis terrisq superbū
Regnatorem asię: iacet ingens littore truncus:
Au ulsūq humeris caput: & sie nomine corp⁹.

Ita narrat mortem Priami: vt modo tangat opinionē illoq qui volunt illum casuz ad hercēā arā: mō illoq: qui aiunt ipm a Pyrrho tractū ad sygeum: vbi erat sepulchrum Achillis: Et ibi in littore amputato capite. interfectum. d littore trun. SER. Pompei⁹ tangit historiam. Q. dixit littore: tangit id qd in Pacuuii tragedia continetur: nec recte sensit Donatus littus eē locum ante aram a littando dictum. Nam litto primam breuem habet. littus vero longam. e Sine nomine. SER. sine agnitiōe.

a Pergama. S. que Troianę arces sunt Sed κατ᾽ ἐξοχὴν omes arces pgama dicunt: vt cum poetam dicim⁹: intelligimus Virgiliū. b Asię. S. quia imperauerat Phrygię et Mydonię. c Iacet in. lit. truc⁹ C

f Seuus.SER. quia eſt bon⁹:vt lętuſq́ꝫ parctus horror ſit. CRI. Sęuus: Inuictu Aneeę animum oſtendit:ſed et pium:qui ſuo periculo nunq́ꝫ mot⁹ omnia extrema pro patrię defenſione adiit.
g Exalantem. S. ſecundum eos qui animā ventum volunt:vt: Atq́ꝫ in ventos vita receſſit. CRI. Exalantem. Secundum Anaximenem : qui dicebat vitam ſpiritu contineri.
h Direpta. S. pro diripienda. pticipiū p pticipio.
i Copia. S. Notadū de exercitu numero dixiſſe ſingulari : quum copias de exercitu numero plurali dicamus. Vt: Saluſtius Memorare poſſē qui h⁹ in locis maximas hoſtiū copias po. Ro. parua manu fuderit. Copia vero aliarum rerum eſt.
k Ad terram miſere. C. CR. Nam qui validiores erāt ſaltu ſe dimiſere: qui vero vulneribus confecti igni ſe aduoluebāt. Omnia autem ſunt ad laudē Aneeę: qui non prius pugnare deſtitit: q̄ꝫ ſe ab oībus relictū animaduertit.
l Cum mihi ſe non SERVIVS. Ordo eſt: Cum michi ſe vidēdam oculis otulit: nō ante tā clara. CRISTOFERVS Cum mihi ſe non ante ꝛc̄ In noſtris allegoriis oſtēdimus: Quęre in hoc loco de habitu diuino: et q̄lis eſt apparet Aneeę. Alibi vero ſub habitu mortali. Eſtq́ꝫ hui⁹ rei ſenſus pfundus: quē ibi repies
m In luce refulſit. SERVIVS. In nymbo: qui cum numinibus ſemper eſt.

Ꝙ At me tū primū ſeuus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubijt chari genitoris imago:
Vt regem equeuum crudeli vulnere vidi
g Vitam exalantē: ſubiit deſerta Creuſa:
Et direpta domus: & parui caſus Iuli
Reſpitio: & quę ſit me circum copia luſtro:
Deſeruere omnes defeſſi: & corpora ſaltu
k Ad terram miſere: aut ignibus ęgra dedere.
Iamq́ꝫ adeo ſup vnus eram: cum limina veſtę
Seruantē: & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti: paſſimq́ꝫ oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob pergama teucros:
Et Danaum pœnas: & deſerti coniugis iras
Permetuēs: troię: & patrię cōmunis erynnis:
Abdiderat ſe ſe: atq́ꝫ aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam: & ſceleratas ſumere pœnas:
Scilicet hęc ſparthā incoluis: patriaſq́ꝫ mycenas
Aſpiciet: partoq́ꝫ ibit regina triumpho:
Coniugiumq́ꝫ: domūq́ꝫ. patres: natoſq́ꝫ videbit.
Iliadum turba: & phrygiis comitata miniſtris:
Occiderit ferro priamus: troia arſerit igni:
Dardanium toties ſudarit ſanguine littus:
Nō ita: nanq́ꝫ: & ſi nullū memorabile nomē
Fœminea in pœna eſt: nec h̄ꝫ victoria laudē:
Extinxiſſe nephas: tn̄ & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas: animūq́ꝫ expleſſe iuuabit.
Vltricis famę: & cineres ſaciaſſe meorum.
Talia iactabam: & furiata mente ferebar:
l Cum mihi ſe: nō an̄ oculis tam clara: videdā
Obtulit: & pura per noctē in luce refulſit
m Alma parens: confeſſa deam: qualiſq́ꝫ videri
n Cęlicolis: & quanta ſolet dextraq́ꝫ prehenſum

m Alma. CRI. Epithēton conuenientiſſimum Veneri cuncta animātia: gignendo omnia genera alit. Sic Lucretius. Aeneadum genitrix hominū diuumq́ꝫ voluptas alma venus.
n Dextera: q́ꝫ prehenſum SERVIVS Ea corporis parte qua helenę ictum minabar: quę in templo veſtę ſtabat ornata: Vt enim in primo diximus: aliquos hinc verſus conſtat eſſe ſublatos: nec imerito: Nam & turpe eſt viro forti contra fœminam iraſci. & contrarium eſt Helenam in domo Priami fuiſſe hilarē quę in ſexto dicit: quia in domo in venta eſt Deiphobi: poſtq́ꝫ e ſumma arce vocauerat argiuos: Hinc autem verſus eſſe ſudlatos. Veneris verba declarant dicentis. Non tibi tyndaridis facies inuiſa. o Roſeo SERVIVS. pulchro: perpetuum epitheton veneris.

Continuit: roseoq; hęc insuper addidit ore.
Nate quis indomitas tãtus furor excitat iras?
Quid furis? aut q̊ nã nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies: vbi fessum etate parentẽ
Liqueris anchisen: superet cõiunx ne Creusa?
Ascaniusq; puer? quos oms vndiq; graię
Circum errant acies: & ni mea cura resistat:
Iam flammę tulerint: inimic⁹ et hauserit ensis.
Non tibi tyndaridis facies inuisa lacęnę.
Culpatus ve paris: verum inclementia diuum
Has euertit opes: sternitq; a culmine troiam.
Aspice: nanq; omnẽ que nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi & humida circũ
Caligat nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iussa time: neu preceptis parere recusa.
Hic vbi disiectas moles, auulsaq; saxis,
Saxa vides: mixtoq; vndantẽ puluere fumum
Neptunus muros: magnoq; emota tridenti

o Insuꝑ. SER. Super quod continuerat. p Indomitas. S. Magnas. q Quid furis. S. Furor enim est: virum fortem ruere in mulierem.
r Nostri. SER. Genitiuus pluralis est. Facit autẽ se vnã de familia Aeneę: s Puer. S. filius. Horatius. Dicam et lauden puerosq; ledę. t Hauserit. S. percusserit: vt. lat⁹ haurit apertum aut vorauerit. v Non tibi tindaridis. S. declarant hęc verba versus illos esse sublatos. Tyndarides: Ita de Helẽa dicit: vt de hercule Amphitryonides. Nã de Leda et Ioue nati sũt Helẽa et pollux: De Tyndaro & Clytemnestra Castor q solus mortalis fuit Sed Pollux secũ partitus est immortalitatẽ de Helenę aũt immediate appa ret: Nam frẽs cum argonautis profecti sunt: quorum filii cum Thebanis dimicauerunt. deinde nepotes cum troianis. ergo nõ durasset Helena ꝑ tot secula nisi immortal' fuisset. Non est error prius a Theseo rapta in ęgypto protheo cõmendata est.
x Lacęna. S. a laconia ꝓuintia. Ee est minor deriuatio ꝓricipalitate: q̊d rarum est. y Aspice: S. de Homero tractũ qui inducit Mineruã ꝑstantẽ ista Diomedi. C. Aspice. Simile est in quarto Homeri: vbi pallas ait Diomedi. αχλυν δ'αυτοι απο οφθαλμων ελον η πριν επηεν οφρ ευ γινωσκης ημεν θεον ηδε και ανδρα
z Obducta. S. suꝑ i ducta. a Oẽs nu eri. S: Ordo ẽ Oẽs ti. nubẽ eripiã quę humida circum caligat: & hebetat mortales vis⁹ tuẽti: dr̃ ãt nebula orta de terris obesse nr̃is obtutib⁹ Vnde aquila: qa supra nebulas est: plus videt. Vel quia ignorantes visum venereũ dicuntur videre nũina. vñ nũc merito p⁹ veneris abscessum numĩa vidisse dr̃ Aeneas C. Oẽs nubẽ eripiã. Est sententia Platonici Porphirii: qui ĩquit latet omne venenum: Tamen anima: cum ab officiis corporis paululum libera ẽ. Interdũ aspicit. nõnunq; intendit aciem. nec tamen ꝑuenit: & cũ aspicit: tamen non libero: sed directo lumine videt: sed interiecto velamie: quod nexus naturę caligantis obducit. Hoc in natura esse: Virgili⁹ (teste Macrobio) his versib⁹ asserit hoc velamen cũ in quiete ad veram vsq; aciem animę: vt introspiciat admittet de cornu credit. Cuius natura est: vt tenuatũ visui sit peruium. Cum aũt a vero hębetat ac repellit obtutum: tunc ebur putatur: cuius corpus ob densitatem ne tenuatum quidẽ visum admittit. Hoc Maro per geminas somni portas exprimit:
b Ne. S. ꝓhibentis est & imperatiuuo iungitur:
c Neptunnum. SER. Aiunt Neptunnũ cum Apolline Troię fabricatũ esse muros: verũ constat Laomedontẽ his diis certam voluisse pecuniã ad sacra facienda: q̃ deinde transtulit ad fabricam murorũ. Vnde dii fecisse muros: & offensi esse dicunt. Facit autem eos opera sua euertere. Nam Iuno portarũ dea ẽ. Portã eni lumĩs na scẽtibus prębet: Minerua arces ꝯdidi, tvt: Pallas q̃s condidit arces ipsa colat: Neptunno autem fundamenta sunt consecrata: cui⁹ arbitrio mouentur: Vnde ενοσιχθων. dicitur: id est terram mouens aquę concussione: vt terremotus ꝯtinet opiniones.
DONATVS. Neptunnus. cum deos inimicos Troianis enũerasset: ponit Iouem.

CRISTOFE. Neptunnus a nando dicitur latine: quia vis aquea est: Et quoniam ab aqua nobis potus prouenit apud grecos: ποσιδαων quia potũ det appellatur. Venus est e filiis Saturni. Fingitur enim Saturnus omes filios vorasse: excoeptis his quattuor Ioue Neptunno: Iunone & Plutone: Hi quattuor sunt elementa: Iuppiter. ęther. Iuno. aer. Neptunnus aqua. Pluto terra. Ergo Saturnus: id est tempus: qui cętera omĩa apud nos generata: consumit ipsa elementa: ex q̄bus reliqua componuntur. non ꝯsumit. Sed ipã assidua mutuaq; trãsmutatione: vt nihil tñ inde pereat: alia in aliud immutantur.

Hec physice ſm. vero hiſtoriam Saturni regis filius fuit:et quoniã in diuiſione regni ſibi inſule obuenerunt: deus maris puta tur. Diodorus ait: Neptunnũ primum ea que ad nauigandũ pertinẽt inueniſſe: a Saturno huiuſmõi rebus prefectum. Et primũ equum domuiſſe: & precepta equeſtris artis prebuiſſe: ex eoqꝫ hyppum eſſe nomiatum. Appellatur ꝑterea Ennoſigeus et Ennoſichthon: quoniã terram quatiat mare ϛυνοτισ enim concuſſio eſt: terra aũt χθον & γχιχ dicit. Credĩt enim terremotus: aquis gigni: qua propter Theſſali: vt ait Herodot⁹: dicũt olim flumina: que in Theſſaliã cadunt exitũ non habuiſſe: proptereaqꝫ regionem omnem illam ſtagnũ fuiſſe: ſed deinde Neptunnum illis viam aperuiſſe. Hoc iccirco fingũt q̃niam terremotu montes qui hactenus ſibiinuicẽ coniuncti ex:tum fluminis denegabãt: diuulſi viam aquis ꝑbuerũt. Fundamenta autẽ quatere inducitur a poeta. Quia illi ſacra ſunt: nec id temere: Nam architecti cum ſolidũ in iacendis fundamentis non reperiant: ad quam vſqꝫ illa dimittũt.
d Tridenti. S. omnia in ns. exeuntia: aut ꝑcipia ſunt: aut noia: Sed ꝑcipia ſi ſint: ablm̃: & in e: & in i mittũt pro noſtro arbitrio. Iuuenal. Nec ardenti decoxit aheno. Cõtra: Sempqꝫ ardẽte camino. Si vero noia fuerint in e. tantũmõ exeunt. Si aũt eadẽ ſint & noia & ꝑcipia: vt amãs: quum noia fuerint omimõ i emittũt: quũ ꝑcipia licenter vtimur: q̃ qꝫ tridẽsẽ nomẽ: tridẽte dꝫ dicere. Sꝫ nouitatẽ affectauit: nulla cogente neceſſitate. Sane in noibus q̃ et ꝑpria eſſe pñt. E i appellatiua: vt liberalis. fœlix. Iuuenalis: gentilis: a ꝑprio in e exit ab appellatiuo in i.
e Iuno. C. eſt hec dea portis iccirco ꝑpoſita: q: ipa Lucina eſt: que infantib⁹ exitum in lucem prebet. Quia autem portis per quas eſt ingreſſus ꝑerat: kalende qꝫ menſium illi erãt ſacre: quia ingreſſus ſunt menſium.
f Furens. S. iraſcens.
g Tritonia pallas. S: Duo anthonomaſia ſine noie ꝑprio. C. Pallas: q: nata ẽ e vertice Iouis: arcib⁹ ꝑeſt. q̃ vrbis ſunt vertices: vel quia bellicoſa dea eſt. Vł potius quia ſapiẽtia potiusqꝫ corpis vires tutelam prebet vrbi.
h Nymbo. S. nube diuina. Alii ſimbo legũt: Et eſt pars veſtis extrema: que inſtita dicitur. Horatius. Quarum ſub ſita talos tegit inſtita veſte.
i Ipſe pater. SER. qui omnibus vnus eſſe conſueuit: rex Iuppiter omibus idẽ. Ergo honeſta cauſa fugiendi eſt Aenee. DO. Ipſe pater. quaſi qui nos contra alios: cũ maioris ſit poteſtatis: defendere debuit: ergo hoc deſtituti auxilio cum ſimus: cedendum eſt nobis. CRIST. Ipſe. Emphaſis: quaſi qui omnibus equus eſſe debet: & tunc eſt pater. ſcilicet hominũ et deorum. Vel quia pater: ſcꝫ meus quod oſtendit preter omnia eſſe dolendum.
k Secundas. SER: Nam et in Troianis fuerunt: ſed nõ proſpere. l Eripe. SER. Raptum fac. DO. Eripe nate fugã. quia ſciebat nõ facile poſſe ſuaderi fugã Aeneę: iccirco dixerat: tu ne qua parentis iuſſa time: neu preceptis parere recuſa. Quapropter cedẽdum erat cum quo poteſt omnia: & fauere debebat cõtrarius eſſet. CRI. Eripe fugam. Non enim fugã viro forti perſuaſiſſet: niſi prius omnem defendendi ſpem excluſiſſet. Quis enim audeat cõtra tales deos? Verum ex his verſibus grauiſſima elicitur per allegoriam ſententia.

Fundamẽta quatit: totãqꝫ a ſedibus vrbem
Eruit: hic Iuno ſceas ſeuiſſima portas
prima tenet: ſociumqꝫ furens a nauibus agmẽ
Ferro accincta vocat.
Iam ſummas arces tritonia reſpice pallas
Inſedit nymbo effulgens: & gorgone ſeua.
Ipſe pater Danais animos vireſqꝫ ſecundas
Sufficit: ipſe deos in dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam: finemqꝫ impone labori.
Nuſqꝫ abero: & tutũ patrio te limine ſiſtam.
Dixerat & ſpiſſis noctis ſe condidit vmbris.
Apparent dire facies: inimicaqꝫ troie
Numina magna deum.
Tum vero omẽ mihi viſum conſulere in ignes
Ilium: & ex imo verti neptunia troia
Ac veluti ſummis antiquã in montibus ornũ
Cum ferro acciſam crebriſqꝫ bipennib⁹ inſtãt
Eruere agricole certatim: illa vſqꝫ minatur:
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim euicta ſupremũ
Congemuit: traxitqꝫ iugis auulſa ruinam.

m Nuſqꝫ abero. SER: Neceſſariũ erat illi numinis auxilium: ſi tenent danai quia defigit ignis. DO Nuſqꝫ abero. Nam ſine ſuo auxilio cum eſſet flãmis teliſqꝫ hoſtilibus circũdatus: quomodo fugere potuiſſet.
n Limine. SER. in limine. o Siſtam. C. plus eſt q̃ ſi dicat ponã. Nam ſiſtere eſt ita collocare: vt non facile inde detrudari queat.
p Apparent dire facies SER. Secundum Matheſim poſt abſcenſum Veneris dira dicuntur apparuiſſe numina: cuius preſentes radii interuenientes ante reticos temperans. q Tum vero. SER. Nam antea & ab hectore audierat: & pſe viderat euerti troiam ſed non omnẽ. CR. Tum vero. Nã & ſi ante in ſummo periculo rem eſſe putarem: tamen cũ tunc cõtra nos alia numĩa ſtare viderem iudicaui ita eſſe in igne Troia: vt nulla vi eripi poſſet: ex comparatione autem circumciſe arboris nititur oſtendere: niſi undiqꝫ & a diis & ab hominibus oppugnata fuiſſet illam expugnari non potuiſſet.
r Ferro & bipen. SER. Tantologia eſt. r Eruere SER. pro deiicere. Et eſt acyrologia.
s Minatur. SER. Aut eminet: aut mouetur.
t Ruinam. SER. aliarum arborum.

❡Descendo: ac ducēte deo flāmā int̄ & hostes
Expedior: dant tela locum: flāmęq; recedunt.
Ast ubi iam patrię puentū ad limīa sedis
Antiqsq; domos: genitor quē tollere in altos

y Deo. SER. secundū eos qui dicūt vtriusq; sexus participationis habere numina. Caluus: Pollentemq; deū Venerē. Itē Virgi. Nec dextrę erranti deus abfuit: cum aut Iuno: aut a lecto fuerit. Est etiam in Cypro Barbatę Veneris simulacrum. GRIST. Ducente deo: Recte Seruius. Adde etiā ex Macrobio q simulacrum illud barbatum veste tamē muliebrē habebat. Et sceptrum virile qua eandem marem ac foeminam putarent. Aristophanes quoq; Poeta Aphroditon illam in masculino genere appellat: Et Leuinus ait; Venerē igit̄ almū adorans siue foemina: siue mas est: ita vti alma nocticula. Philochorus eandē putat esse lunam: Illiq; sacrificare viros veste muliebri. Et mulieres veste virili: q & mas estimetur & foemina. Varro autem affirmat sub regibus apud Romanos nullum venerę neq; grecum: neq; latinum nomen fuisse.

x Flammam inter & hostes expedior. DONATVS. Debuit hoc pręstare Venus: & quia mater: & quia dixerat: Nusq; abero.

y Antiquas domos. SER. Caras. aliud pendet ex alio:

Optabam primū montes: primumq; petebā:
Abnegat excisa vitam producere troia,
Exiliumq; pati: vos o quibus integer eui
Sanguis ait: solideq; suo stant robore vires:
Vos agitate fugam.
Me si celicolę voluissent ducere vitam:
Has mihi seruassent sedes: satis vna superq;
Vidimus excidia: & captę superauimus vrbi.
Sic o sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortē inveniam: miserebit hostis.
Exuuiasq; petet: facilis iactura sepulcri est.
Iam pridem inuisus diuis et inutilis annos
Demoror: ex quo me diuū pr̄ atq; hoīm rex
Fulminis afflauit uentis: & contigit igni.
Talia perstabat memorans: fixusq; manebat.
Nos contra effusi lachrymis: cōiunxq; creusa

Nihil enim interest carum dicas: an caritatis causam: Domos autem ambitiose dixit.

z Primum. SER. id est precipuum:

a Exiliumq;. CRIS. quod apud mortales ita durum videtur: vt mors illi videatur p̄ferenda: presertim seni: qui omīa meliora desperat. b Vos o. SER. Obliqua oratio est: Nam aperte quidem hoc agit: vt relinquatur: latenter vero aliud per quod nimia Aeneę ostēditur pietas: q̄ nec iustis causis mouetur: vt patrem relinq̄nt.

c Integer eui sanguis SER. plenam ętatem significat ex sanguine: qui non est integer: nisi in iuuenibus. Naȝ dicūt Physici minui sanguinē p ętatem. Vnde in senibus tremor est. CR. Integer sanguis alit. Quoniā inanimatū corporibus calor semp agit i humore: ipm q; veluti suū pabulū absumit: percat aial necesse est nisi assiduo alimēto restaurent corpora. Hoc igitur q̄d sumimus alimentum: quarto intra nos decoquitur. Primo ī stomacho. Secūdo ī epate. Tertia autē decoctio fit cordis: epatisq; opera: ac postremo perficitur. quarto invenis. Appellant q; in huiusmōi totū decoctū tum chilum: tū chimū: quod per venas discurrēs in id membrū conuertit: cui adheret & restaurat: quod inde ex calore perierat. Et quāuis vniuersa hęc res ex quattuor constat humoribus sanguie: pituita: bili: & atrabili: tamē quia sanguis in illa maior nobiliorq; pars extitit: sanguis appellatur. Hic quia pollentior calidiorq; in iuuenili ętate est reddit iuuenum corpora robustiora. Nam vires sunt ex neruis: q nisi calore iuuent debiliores redduntur. Est igit in ea ętate integer: nec dū p ętatē imminut⁹: In senib⁹ vero contra.

d Solidę: CRISTO: nulla ex pte diminuto.

e Suo roborę. S. i. proprie sine alterius auxilio quo eget Anchises. f Cęlicolę. S ad q̊s nr̄a ptinet vita: vt haud credo iuisus cęlestib⁹ aras: Vital carpis: et nos iuuenē exanimū: et nil iā cęlestib⁹ vllis Debētē. Et igne⁹ ē ollis vigor & cęlestib⁹ origo. Anima em̄ coeli pars est vmbra inferorum. Ideo ergo nō posuit generale deorū nomen: & addidit coelestibus: ne crederent inferni dii. qui datores vitę nō sunt. D. Me si cęlicolę. Aperta coniectura me inuisum superis. C. Me si cęlicolę: quasi nō videant velle eos viuere: quib⁹ adunāt ea qbus cōmode viuere possint. Est āt oro que nō caret indignatione: & ex obliq̊ imputat mortē suā diis: q̊d nō ex rōne: sed ex pturbatōe facit. g Satis superq;. S. ad augmentū supq; addit. Est autem Temesis. Sane sciendū est esse aliqua que augmentū non recipiunt: ne minus significent: vt satis perfectus. Nam querit: vtrū perfectius possit facere: ne incipiat pfectus minus significare. DO. Satis vna. Scęlus est patriā vidisse: & dolor immensus: q adhuc post eius interitū viuim⁹: et adhuc de viuendo cogitam⁹ h Vna excidia. S. Sub laomedonte vnū excidiū viderat: sȝ emphaticos dixit excidia. C. Vna excidia. Ex licentia poetica vtitur plurali ī ea significatiōe quā singularem esse vult: cum & vnū dicat: & in singlari inueniat excidium: sed redditur nescio: quomō maior ipsa oratio.

i Sic o sic positū affati dis. corp⁹ ꝛc. S. Sēsus talis est. p̄state vos mihi funebre soatiū: id est affamini me vt dici mortuis solet: Vale: vale: vale: Vnde. Et magna supmū voce ciemus. mortē aūt ego manu hostis inueniā. Nam hic ordo ē. Ego inueniā māu hostis mortē ille miserebit & petet exuuias:

k Corpus. D. Non dixit viuū hominē: sed corpus scilicet eius. qui non viuendi: sed moriendi cupidus esset.

l Ipse manu mortē. D: Rn̄det omnib⁹ que pn̄t obiici. m Miserebit S. dixit affectu eius: qui cupiebat interimi: vt eū hostis q̄i miserat⁹ occideret: Sic in octauo mr̄ Euryali: Aut tu sūme pr̄ diuū miserere tuo q̄ inuisū hoc detrude caput sb̄ tartara tello. n Exuuiasq; pe. S. quasi obiectio: sȝ expoliatū linq̄t cadauer: & responsio. o Facil iact. sepul. S. Aut fm epicureos: qui dicūt nil sup esse p⁹ mortē: aut facil sepulturę natura ē: quā pt ruina p̄stare. p Annos demoror. S. q̄si festinātes diu viuendo detineo.

q Fulmīs affl. vē. et. c. i. S. Tria sunt fulminū genera. Est q̊d afflat: q̊d incēdit: q̊d scīdit. De hoc āt siluit: fulmīat⁹ ē anchises qa se cū venere cōcubuisse iactabat. C. Ventis fulmis. Nā si ict⁹ fuisset fulmine perisset ptin⁹. Verū vēto fuit pcussus. De q̄ re et de oī genere fulmīe alio loco scripsim⁹. r Fix⁹. D. Immobil sentētia. s Nos cōtra: S. Prepositiōes l aduerbia ī a exeūtia nō pducūt vltimā lr̄am: excepto puta et ita. Quia apud Enniū et Pacuuim breuia sūt. Hic ē q etiā nūero₂ noīa īdecliabilia a pducūt vt trigita magnos voluēdis mēsib⁹ orbes. Alia vero q̄ declinant: breuia sunt secūdū rōnem noīm in a exeūtiū. D: Nos ꝯtra. q; fuga eēt sola petēda: & sine ipa fuga nō erat. orabam⁹: ne vniuersā domū dū negat se fugiturū pderet: Ergo oīa ex illi⁹ volūtate pēdebāt. C. Nos cōtra: Nihil ex his p̄termissnm: a qb⁹ ad fugā capiendā psuaderi potuit: Nā nō debuit ęneas ī eā despatōeȝ deduci: vt reiecto fugę pposito īdūbitatā mortē rueret: nisi pri⁹ oīa tentasset: qb⁹ prēm quē relinq̄re nephas putabat ī sniam suā traducere (posset.

t Omnisq domus. S. modo familia: vel domicilium interdum reuera domus. v Mortem opto. SER. Contra fatorum vim: & matris auxilium. x Mene. SER. probate pietatis filium. Nam pronomia habet vi sua nonnunquam & emphasim: vt cantando tu illum. D. Mene Inuidiosa dictio: sed que plena esset pietatis: & ex affatu religioso perfecta. Habet autem grauissimum pondus in pronominibus me & te: me scilicet filium tuum: cuius pietatem officia: & religionemque optime comprobasti. Te. qui sis pater meus: et probe nostri quid patres liberis ac patribus liberi debeant. Te qui senectute & morbo grauis sit: & quem ita relinquere sit scelus hoc tempore: & hoc loco: vbi hostes sint & flamma. potuisti ergo loqui quod me faceret parricidam. CRIS. Mene efferre. Obiurgatio in parentem asperrima est. sed tamen ita circumspecta: vt non sit impia. Efferre pedem. Plus est quam si dicat discedere. Nam possumus e domo pedem proferre. & tamen non alio migrare. Habet autem vim maximam me et te. Me scilicet filium parenti deditissimum: Et te scilicet talem tantumque patrem: & cui omnia debeo: ergo nephas est quod dixisti. Vos agitate fugam. Conuincit igitur parentem: sed non tamen omni excusatione priuare illum debuit. Ita que non dixit tantum nephas extulisti: quod potuit fuisse premeditati hominis: sed dixit: excidit: quod non a ratione: sed a casu est. Nam dicimus: excidere verbo: cum impremeditata ex ore profluunt. Vt sit sententia non hoc dixisses: si rem diligentius considerasses. y Posse. SER. Plus est quam velle. z Excidit. S. Beneexcusat patrem dicendo excidit: & non potest: quia non precedit nomen: a Si nihil. DONA. Artificiosa oratio: Nam causa interitus oim & exemplo ostendit affuturum: qui filium nepotemque in suo conspectu interimat: cum iam ea crudelitate vsus in polyte sit: qui nunquam patrem intereperturus sit nisi prius ceso filio. Hoc erat alma parens: ostendit materna beneficia couertit in perniciem. CRIS. Si nihil ex tanta. cum non possit: illum proprio suo periculo conatur mouebat periculo totius familie: Nam senum est magis suorum po

Ascaniusque omnisque domus: neuertere secum.
Cuncta pater: fatoque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat: inceptoque & sedibus heret in iisdem.
Rursus in arma feror: mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium: aut que iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem genitor te posse relicto
Sperasti? tantumque nephas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet vrbe relinqui:
Et sedet hoc animo: perituraeque addere troie
Teque tuosque iuuat: patet isti ianua leto.
Iamque aderit multo priami de sanguine pyrrhus:
Natum ante ora patris: patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat alma parens: quod me per tela per ignes
Eripis: vt mediis hostem in penetralibus: vtque
Ascaniumque patremque meum: iuxtaque creusam:
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam.
Arma viri ferte arma: vocat lux vltima victos
Reddite me danais: sinite instaurata reuisam
Prelia: nunque omnes hodie moriemur inulti:
Hinc ferro accingor rursus: clypeoque sinistram
Insertabam aptans: meque extra tecta ferebam.

steritati quam sibiipsis consulere. b Natum ante ora pa. SER. his rebus terret eum qui non potest mortem timere. c Obtruncat. SER. obtruncare consueuit. d Cernam. DO. Ad omnia pertinet: et propterea non semel accipiendum est. e Arma viri ferte ar. S. Notant hoc critici quia sepius armari aliquis dicit: cum exarmatos nusquam ostendat: qui nesciunt non omia a poeta. vt supra diximus dici debere: Nam & diem describit nocte non premissa. Superflue enim dicuntur ea que necesse est fieri. Quis ei domum ingressus non arma depoat. D. Arma &c. Coabatur flectere patrem in suam sententiam: cum filii periculum cerneret. e Vocat lux &c. Do. vt intelligat non sumi arma ad salutem: sed ad mortem. Nec inde aliud sperari quam aliquis vltionem. f Reddite me Danais. SER. Quibus me subtrahit mater. g Instaurata. CRS. pro restaurata: vel que greci iam deficientibus nobis restaurunt: vel instaurata: i. instaurabilia: que ego meo aduentu restaurabo. h Moriemur. C. Ostendit se proficisci ad certam mortem: vt incuteret terrorem patri: sed tamen ostendit fortitudinem animi cum non morietur inultus. i Hinc ferro &c. D. Quoniam ne his qui dictus mortuus erat. C. Hinc ferro. non enim deposuerat arma quibus corpus tegebat: vt est lorica. et similia: sed quam facile esset & deponere et resumere. k Insertabam. CR. Vehementer inferebam: nam plura lora sunt in scuto: in quibus manus brachiumque inseritur. l Ferebam. CRRISTO. ferre volebam Sed ipsa coniunx se mihi in limine opponens: pedes amplectens detinebat: & herebat mihi: id est non discedebat me: Et quoniam non potuisset vincere: viribus voluit flectere misericordia: ostendendo filium: cuius salutem prodere videbatur. Captat autem misericordiam ab etate: Nam ducitur Pathos ab infantia: vt infantumque anime flentes in limine primo. A pueritia: vt Infoelix puer: atque impar congressus achilli. A iuuentute: vt Impositique rogo iuuenes ante ora parentum. A senecta: vt: Danai miserere senecte. Et hic: Cui pater. Item a sexu foeminco.

m Patri. D. non dixit mihi: sed patri: vt si maritũ non flecteret saltem patrium affectum moueret. n Tendebat. S. offerebat. o Si periturus. S. Argumentũ dilemma i. il est complexio q̃ aduersariũ ab vtraq; pte cõcludit: p Cui paruus. S. Et interrogat et epitheto cõmẽdat ętatẽ. q Quondã tua dicta. S. quõdã aut aliqñ: & quasi nunc nõ sit q̃ relinquit: vel qndã. i. semp. Sic in Georg. Vt quondã in stipulis magnus sine virib⁹ ignis: Et ẽ sensus: quã semp cõiugẽ nõ nominasti. habet em̃ quęuis noĩari nõ nisi nobilis. C. Quõdã dicta q̃si dicat priuabor hoc honore: ne dicar ampli⁹ tua cõiunx r Vociferãs. D. Non solũ verbis: verum etiã gẽitu oñdẽs. C. Vociferare ẽ elata voce nõ mõ indignitiõem: sed etiã dolorẽ: vt hic oñdere: aliqñ etiã vehemẽter clamare.

s Cum subitum. D. Talis est locus iste qualis ẽ. Talia iactanti stridẽs aqlone procella. Item. Hęc dũ Dardanio Aeneę mirãda vident zc. Item Talia fundebat lachrymãs lõgoq; sciebat incassum fletus. Nam incerta & insperata innectit: non expectans verbosum finẽ.

Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Herebat: paruumq; patri tendebat iulum.
Si periturus abis: & nos rape in omnia tecũ.
Sin aliquã expert⁹ sumptis spem ponis in armis:
Hãc primũ tutare domũ: cui pu⁹ iulus:
Cui pater & cõiunx quõdã tua dicta relinqr:
Talia vociferãs gemitu tectũ omne replebat.
Tum subitũ dictuq; oritur mirabile mõstrũ.
Nanq; man⁹ inter mœstorũ q; ora parentũ
Ecce leuis summo de vertice visus iuli
Fundere lumen apex: tactuq; innoxia molli
Lambere flamma comas: & circũ tẽpa pasci.
Nos pauidi trepidare metu crinẽq; flagrantẽ
Excutere: & sanctos restringere fontib⁹ ignes.
At pater anchises oculos ad sydera letus
Extulit: & coelo palmas cum voce tetendit
Iuppiter omnipotens pcibus si flecteris vllis:
Aspice nos: hoc tantũ & si pietate meremur.

t Mirabile. D. Nam fiebant multa contra naturam: vt flamma quę tangebat ea non vreret.
t Monstrum. SERVI. τουεσον est a mõstrãdo dictũ: & refertur ad pręsens eius significatio: Prodigium autem est: quod in longum tempus prodigit significationem.

v Inter. S: mutauit accẽtũ cum sit postposita. Significat aũt aliqñ per: Fuit inter manus parentum: id est inter complexus. nõ enim portatum dicemus eo tempore: qui post septem annos: & venatus est: & pugnauit. x Fundere lumen apex zc. SER. Proprie dicitur in summo fluminis pileo virga lanata: id est cuius extrẽitati modica lana ẽ: q̃ primũ cõstat apud Albã Ascaniũ constituisse: modo p sũmitate pilei intelligim⁹. Tangit autẽ latenter historiam: hocq; de igne ad Seruiũ Tullum pertinet. Nam cũ otriculanam vrbem cœpisset: Tarquinius prisc⁹ ex serua domi natus est Serui⁹ tullus: cui dormienti flamma caput corripuit: quam cum vellet restringere Tanaquil regis: vxor augurium perita, phibuit. flãma p̃o puerũ cũ somno deseruit: vñ intellexit eũ clarum fore. Lucem: Perite dixit & non vt in septimo: Tum fumida lumine fulno: nam & illic splendor cum fumo est: qui sp causa lachymarũ est. In Ascanio autẽ solus ostendit splendor.
y Flamma. CRI. Ex historia Seruii Tullii sexti regis Romanorum eduxit: de qua Plinius in historia naturali sic ait: Tarquino prisco regnante tradũt repente in foco apparuisse genitale: ex cinere masculini sexus: eamq; quę ibi insederat: Tanaquillis reginę ancillam Ocrestam captiuam consurrexisse grauidam: vnde Seruius Tullus natus est: cui deinde in regia accubanti caput ardere visum est: creditusq; laris familiaris filius. ob id Compitalia ludos laribus primus instituit.

z Pasci. SER: crescere. Vt sacrũ tibi pascere crinen. Ponit autem historice infinita pro indicatiuis. CSIS. Pasci. Voluit naturã ignis exprimere: Solet enim flamma vbi nutrimentũ deficit in aliam partem more pascentium pecudum desilire. Vel dixit ex opinione egyptiorum & Persarũ: qui ignem aĩal existimant: quod quacunq; re pasca tur: atq; saturũ vna cum depasta re interire. Quapropter cum Cambises Persarũ rex cadauer amasię regis e mõumẽtis eductum vri iussisset: & per sas offendit: qui ignem deum cum putent inquinare cadaueribus lege vetentur: & ęgyptios qui cadauera ita nephas ab animali attingi putẽt: vt ea cõdiant ne a vermib⁹ corrodantur.

a Sanctos. SER: non quos tunc sciebant sctõs sed postea pbarunt: CR: Sanctus secundum Trebatium: aliquãdo sacrũ & religiosum est: aliquãdo castum & purum: ergo hic sanctos quia cęlitus sunt. sacros dicemus sic ibi. Tu quoq; o sanctissima vates pręsia venturi: Nã & vates & deo plena et sacerdos. In secũda significatiõe ẽ ibi: Sancta ad vos anima atq; istius inscia culpę. Item tu q; o sanctissima conunix felix morte tua: id est incorrupta & casta.
b Pater anchises. DO. apud quem celestiũ rerum scientia erat. CR. Anchises vates habitus est. Hinc Ennius doctusq; Anchisesq; ven⁹ quẽ pulchra dearum fari donauit diuinũ pectus habere. Et Neuius in libro tertio belli punici. Sic postq; auem aspexit in templo Anchisa sacra im mẽsa pẽatiũ ordie ponũtur imolabat aureã victimã. pulchram. c Oculos ad. S. Cõtra opinionẽ Theocriti: qui cęcatum eum fuisse commemorat
d Si flecteris. S. Aut secundum Stoicos qui fati asserũt necessitatem: aut secundũ Epicureos: qui dicunt deos nõ curare humana. CRIST. Si flecteris. addubitat: an flectatur: quoniam parentũ ciuium p̃cibus non sit hacten⁹ flexus. Vel expone vt Seruius.
e Aspice. SERVIVS. Nam intuentes dii iuuant. Vnde est atq; oculos rutilorum reiicit aruis. & contra, Diua solo fixos oculos auersa tenebat.

Da deinde auxiliū pater: atq̄ hęc omīa firma.
Vix ea fatus erat senior; subitoq̄ fragore
Intonuit leuū: & de cœlo lapsa per vmbras:
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam summa super labente culmina tecti
Cernimus idęa clarā se condere sylua.
Signantemq̄ vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem: & late circū loca sulphure fumāt.

f Omīa firma. S. nā nō sufficit Romano more vnum vidisse augurium nisi firmet ex simili. Nā ex dissimilib⁹ posterioribus dissoluuntur priora: vnde est: Quantū chaonias aquila veniente colūbas: nam ea illis plus pt. C. Firma: petebant enim augures: cū nō esset satis vnū vidisse: vt alio augurio confirmarent: aspiciebant enī orientē: & q̄ videbant a septētriōe: quę pars mundi supior est, psoera e: fausta putabāt. At illa pseua est ait Dionysius g Vix ea fatus erat. DONATVS Ostendit ex hoc magnū Anchisę meritum. h Intonuit leuū. SER. Leuū prosperum est: quia cęleste. Sinistrū aūt q̄ntū ad auguria a sinendo est: qd vos agere aliqd sinat. C. Leuū ergo psperum quia septētriōale Si flecteris addubitat anflectat. qm̄ pectiū ciuiū pcib⁹ nō sit hacten⁹ flexus. vl' expone. vt Serui⁹ Intonuit leuum. Etrusci cœlum insedecim partes diuiserūt. ex quib⁹ octo ab exortu: sinistras totidē econtrario dexteras nuncupauere. Hinc oīa flumina lęua apud latinos habentur pspera: quoniā leua mūdi pars est ortus: vt Plinius oñdit. Et Cice. in libro de diuinatiōe secundo. Optimum auspitium habebat apud Romāos sinistrū: Gręcis autē & barbaris dextra videbant auspicatiora: vt Ayax apud Hōerū ait. Prospera Iuppit his dextris fulgoribus dedit. i Stella. C. non stella sed vapor ignitus. k Facem. S. lumen quod vtiq̄ ex facib⁹ nascitur. l Multa cum luce. S. secundū theologicam rōem q̄ asserit flammarū tract⁹ nymbū esse descēdentis nūinis. Alibi secūdū Physicā: vt vento impendēte videb flāmarū lōgas a tergo albescere tractus.

m Cum luce. SER Ostendit claros scyntillę relictę: significant in variis locis remansuros.

n Idęa. S. Per quod significat Troianos apud Aeneam congregatos peritur⁹ idam. CRISTFRVS. Ida mons in Phrygia est sic appellata a teucro qui de Creta venit: quoniam in ea insula mons Ida est.

o Longo limite. SES Errorem per sulcum longū maris ęquor arandum pręsignificat. C. Longo limite. Limes vię sunt: quę ex transuerso per agros ferunt: nā limis transuersus est. Hinc Terentius. Limis oculis dixit: q ex obliq aspiceret: Hinc limites agrorū termini dicunt: hinc est limen: q ex transuerso in rama ponatur.

p Sulphure fu. SER. diuini ignis odor est: ex fumo mors Anchisę ostendit. CRI. Sulphuris ignem diuinum putabant: Hinc greci sulphur θειον vocant.

Hic vero victus genitor se tollit in auras.
Affaturq; deos:& sanctum sydus adorat.
Iamiã nulla mora ẽ:sequor:& q̃ ducitis adsum.
Dij patrij seruate domum:seruate nepotem.
Vestrũ hoc auguriũ:vestroq; in numĩe troia ẽ.
Cedo equidẽ:nec nate tibi comes ire recuso.
Dixerat ille:& iam per mœnia clarior ignis
Auditur:propiusq; estus incendia voluũt.
Ergo age care pater ceruici imponere nostre.
Ipse sub ibo humeris:nec me labor iste grauabit:
Quo res cunq; cadẽt:vnũ & cõe periclũ.
Vna salus ambobus erit:mihi paruus Iulus
Sit comes:& longe seruet vestigia coniunx.
Vos famuli que dicam animis aduertite vr̃is.
Est vrbe egressis tumulus:templũq; vetustũ
Deserte cereris:iuxtaq; antiqua cupressus:
Religione patrum mltos seruata per annos
Hanc ex diuerso sedem veniemus in vnam.
Tu genitor cape sacra mãu:patriosq; penates.

q Victus. S. a suo ꝓposito discedens. r Se tollit. S. Augurũ verbũ:qui viso augurio surgebant ex templo. s Sequor et q̃ ducitis ad sum. D. primũ ẽ ducere: secũdũ sequi: sed ordinato sensu corrigit̃:vt sit: Qua me ducitis sequor. t Seruate nepotẽ. CRI. Nam veluti vates ad hunc ꝑuenturũ imperiũ prenouerat. v Vestrum hoc augurium. D. Quia vestrũ est auguriũ: vestrum est tueri, quod agimus. x Vestroq; i numĩe. S. in vobis habeo Troiam. y Cedo quidẽ. S. q. d. & si mortuus sim. D. Cedo. s. potioribus. z Comes. S. tm̃ ad solatiũ itineris. Nã moriturus erat. C Comes differt a socio. Socius em̃ dicit̃ a socco: qui calceus est vtriq; pedi aptus: Socii autẽ in aliqua re dicunt̃ q̃ ita pares sunt: vt in eo in q̃ sũt socii: alter altero maior miorue nõ sit. Comes aũt in eo in q̃ est comes minor est: etiam si dignitate: aut fortuna in ceteris maior sit. quapropter Cicero in orõne ad Cesarem ꝓ restituto Marcello: Marcellũ ip̃m socium sibi: et comitẽ appellat socium: quia mlta pariter in repub. egerãt. Comitẽ: q: consul cũ dignitate p̃iret: multa ab illo adiumẽta assecutus est: itaq; cum Anchises ducatũ hui⁹ exercitus relinquat Aenee. Proptereaq; ille ĩ hoc maior sit: non dat se socium sed comitem. a Etiam. SER. s. dũ negat: dum ostenduntur auspicia. b Propiusq;. C. a prope ꝓpior & ꝓpi⁹ est: ita vt in secũda syllaba non sit. r qñ ãt ẽ. nõ comparatm̃ sed positiuũ proprius a. um. habet u. et in secunda. c Aestus. C. proprie est exundatio aq̃: cũ feruet in Aheno: propterea capitur pro calore: hinc estas: quia calida sit. Sic etiam cum vento impulsa in mari exultat aqua: dicitur ille fluctus estus: q̃uis feruor absit. Et q̃niam ita in aere fluctuãt: voluũturq; flamme vt in mari aque: ꝓpterea dixit estus: id est ille flãmarũ fluctuatiões voluũt ꝑ aerẽ incendia: id est ignes ab ipsis incensis edifitijs. d Ergo age. S. Age aduerbium hortantis ẽ: adeo vt sepe plurali iũgat̃: vt Age facite hoc. D. Ergo age. Nã cũ impetrassem paternũ assensum ꝙ difficillimũ fuit: arripui subitam occasionem: & omibus difficultatibus q̃s obiicere potuisset Anchises: occurrit.: Nam se illũ senẽ: & impeditũ laturũ pollicet̃: et omia cõia ipsi⁹ futura oñdit: q̃a nusq̃ illũ deseret: Et ne q̃rat: q̃d de filio: et de vxore faciat. Iuuabo (inquit) filiũ auxilio dextre: & vxor vestigia mea sectabitur. Q̃d ꝟo ait: Solus Iulus sit comes: & lõge seruet ve. con. Fuit cõsiliũ: vt tutior fieret fuga. Nã si p̃res fuissent cõgregati: nõ facile latuisset. e Ceruici. S. Ceruix in singulari nũero collũ: in p̃lali superbiã significat. CRI. Ceruix. Posterior pars colli: vt anterior gula incipit ab occipitio: estq; ex septẽ ossibus orbiculatim vertebratis: vt caput: quacunq; velit facile se vertat: Vñ qui inflexibili animo sunt: dure ceruicis dicunt̃. dicta est ceruix: q̃ ꝑ eã cerebrũ ad medullã spine dirigit̃ quasi cerebri via. Ceruicẽ vt ait: Quĩtilian⁹: prim⁹ Hortẽsi⁹ ĩ singulari dixit: ĩ vtroq; tñ nũero & ꝑ mẽbro & ꝑ superbia ponit̃. Cicero in vatiniũ. Inflato collo tumidis ceruicibus intulisti. Et Cato: Si caput aut ceruices dolent: locio caldo lauatio. Et Cornelius: Septem vertebre in cerebro sunt. f Et lõge seruet vesti. S. valde. vt tybernia que lõge hostia. Nã lõge nõ põt q: seq̃t̃. Pone subit cõiũx Et bene ire singulos facit. scit em̃ m̃ltitudinẽ facile posse comprehendi. f Seruet. SER Autẽ custodiat: vt. Et tantas seruabat filia sedes: vel seruantem ripas. g Vrbe. S. Ablatiuũ dat: Sic Horatius: Egressum magna me excepit aritia Roma. Salust: Accusatiuum dat. Rure egressa suos fines. gati. h Tumulus. SER. Nũc terra tumens: alias sepulcrum. Recte autem turbatis dat p̃la precepta. Scit enim esse timoris comitẽ obliuionem. i Deserte cereris. S. Optime ponit̃ hui⁹ dee tẽplũ ante vrbem: Nam ẽ dea rusticorum: Librate aũt cereris templum & vetustũ dixit. Nã illuc vt putabãt hostes nõ erat virg aditus. et Aeneas sciebat esse prophanatũ: nec prg de spe duci hostes poterant. Deserte. an a sacerdote: qui ĩ sexto iducitur: extinctus vt cererisq; sacrũ polibetẽ. An ꝓpt̃ decẽnalẽ obsidionẽ: An a filia deserte: vt. Nec reperita se qui curet ꝓserpina matrẽ k Religione. S. timore. Sic Teren. Nam mihi nihil esse religio est dicere. i. timor: & est reciprocum. Vnde Virgili. cõtra: Multosq; metu seruata per annos. connexa enim sunt timor et religio. Statius. Primus in orbe deos fecit timor. l Tu genitor cape. SER. Non dat: sed hortat̃. Nam ipse ait: sibi nephas esse tangere: cũ sit cede pollutus. Scit e igrecos ex pollutione Palladii piaculum cõmisisse. C. Tu genitor. Cũ essẽt sacrificaturi. suꝑ his vno flũine abluebat̃: Persi⁹. Hec sancte vt poscas tyberino gurgite mergas. Mane c. bis, terq;: & noc. f. l. p. Obseruat vbiq; Virgi. vt hic. Itẽ post caiete sepulturã ad eam partem appellit: per quã fluuius Tyberinus ameno verticibus rapidis: &. m. f. harena in mare prorumpit Euandrumq; per Tybrim petit: vt Herculis sacris ablutus interesse possit. Et Iuno nõ tm̃ in Italiã venisse dolet: q̃ ꝙ optato potiũt̃ tybridis aluo: q̃ flumine purificatus posset etiam illam placare: quod numine volebat. Cum autem sacrificabant inferis aspergi fac erat. Ergo Dido. Dic corpus properet f. sp. l. Item Sparserat & latices. s. f. a. Item idem. Ter soc. p. c. vn. spargens rore leui. Item occupat Aeneas aditum corpusq; recenti spargit aqua.

Me bello ex tanto digressum et cede recẽti
Attrectare nephas: donec me flumine viuo
Abluero.
Hec fatus latos humeros: subiectaq; colla:
Veste super fuluiq; insternor pelle leonis.
Succedoq; oneri. dextre se paruus iulus
Implicuit: sequiturq; patrẽ nõ passibus equis.
pone subit cõiunx: ferimur per opaca locorũ:
Et me quem dudũ nõ vlla iniecta mouebant
Tela: neq; aduerso glomerati ex agmine grai.
Nunc omnes terrent aure: sonus excitat omis.
Suspensũ et pariter comitiq; onerique timentẽ.
Iamq; propinquabã portis: omnẽq; videbar
Euasisse viam: subito cum creber ad aures
Visus adesse pedũ sonitus: genitorq; p vmbrã,
prospiciẽs: nate exclamat: fuge nate propiqnt.
Ardentes clypeos: atq; æra micantia cerno.
Hic mihi nescio qd trepido male numẽ amicũ
Confusam eripuit mentẽ: nanque auia cursu
Dum sequor: & nota excedo regione viarum:
Heu misero coniunx fato ne erepta creusa
Substitit. errauit ne uia: seu lassa resedit
Incertum: nec post oculis est reddita nostris
Nec prius amissam respexi: animũq; reflexi:
Quã tumulũ antique cereris: sedẽq; sacratã
Venimus: hic demũ collectis omnibus vna
Defuit: et comites natumq; virumq; fefellit.

m Viuo. S. Semper fluẽti. i. naturali: vt. viuoq; sedilia saxo. Est autẽ augurale verbũ. n Latos. S. Aut more heroum se laudat. Aut sternendo latos facit. o Pelle. C. in brutis pellis dicitur: in homie cutis. vnde Iuue. Et durã p cute pellẽ. Et Hora. Incu re curãda pl⁹ e. o. i. patriosq; penates. ex illorum opinioe: qui penates deos putabant patrios. Hinc paulo supra diq; patrii seruate domũ p Succedo oneri. S. figura est. q Implicuit. S. Puerilem expressit timorem. C. Nam pueri timẽtes non solũ manibus apprehendunt. sed toti adhęrent. D. Implicuit. Exprimit causã & factũ: nã puer patris fugientis equare passus nõ poterat. Exprimit etiam laborem suum: q in tãta celeritate patrem ferret filiũ trahẽret. r Ferimur. C. ex hoc loco celerior ĩgressus ostenditur. s Opaca: S. nã dixerat Arborib⁹q; obtecta recessit. Est aũt: hęc elocutio vt Strata via rũ. CR. Opaca. vł ppter vmbras arborũ: q̃ essẽt ĩ viridariis: vł ppter vmbrã nocturnã: facit autem rẽ verisimilem: nam quomodo hostes: qb⁹ plena vrbs erat fefellisset: nisi iter faceret per loca nuda ędificiis ex quo cessabant ignes: & omnia erant opaca. Nec hostes versebãtur: vbi nõ essent ędificia. quia ibi nulla esset spes predę: dũ sui ipsius solũ curã haberet. t Et me. S. naturalia pl⁹ timet vir fortis: & nõ bellica arma. vñ sequit. Comitiq; onerique timentem. v Excitat. S. cõsternat subito.

x Suspensum. C. anxiũ de salute aliorũ.
y Comitiq; onerique tinẽtẽ. C. pathos a causa.
ʒ Iamq; pro. C. ad excusationẽ suã hęc pertinẽt. nam non oportuit eũ ita esse anxiũ de vxore: cũ ad tutiora loca peruenisset: diligentissime autem apud mulierem mortem vxoris excusat: ne ĩ illi⁹ odiũ ex hoc incurreret a Crebre/ad aures. SER. hysterologia est.
b Genitor. CRI. quia & minus occupatus: & in editiori loco erat. c Nate. SER. Singula pronuncianda sunt: quia perturbatis non datur iugis oratio.
d Propinquant. SER. non dicit qui propter sequentem decoribantibus œconomina.
e Ardẽtes clypeos. C. ex hoc fallebat Anchises: vt hostes crederet ĩseq. & ñ eẽ corybãtes figmẽtũ poetę ẽ mrem deorũ Cybellã miseratã exiliũ Creusę misisse corybantes ministros suos: q mulierem ad se traherent suã ministrã futurã. Sunt autem non nulli inter q̃s Lactantius est: qui dicant Corybãtes eosdẽ eẽ: & curetes. Et latine. lares familiares esse: dicũt etiã azanes apd archades a mõte azania. Serui⁹ scribit. Corybantes demones eẽ matris deũ mistros: Curetas aũt affirmat primos cultores cretę fuisse. Eusebi⁹ de pparatiõe euangelica: ponit hec noĩa: corybãtũ Baubõ: dyasaub: tripthalemũ Eumolpũ: & eubolcũ. Dio autẽ Sicul⁹ refert: Amazanas dixisse in Samotratia: corybantes a cybelle habitatores cõstitutos esse: et eos esse ei⁹ filios: ex quo autẽ patre sint in arcanis tradi alii dicunt curetas terra genitos Creatã post ydęos dactilos habitasse: dictosq; a cure. i. tonsura eosq; Iouẽ nutrisse: & a saltatione corybãtes nominatos r. Alii ab heroe: vł a monte curo curetas appellatos dicũt: aut a lõga veste: & oli ętholię habibitatores fuisse: nec desũt q scribant corybãtes mynerue: & solis filios fuisse: alii Saturni. Alii Iouis: & alopes: Alii ex Cabera Promethei filia ortos dicũt: & caberos dictos. Alii postremo eosdẽ putãt fuisse dactilos idęos: & centum a principio extitisse: vt Diod: & Stabo scribit. f Cerno. S. qui altius intuentur ęneę dãt. g Male amicũ. S. nã nõ cũ mea vtilitate fauerunt vxori illam in ministrã deorũ matris ad ducẽtes. D. Male amicũ. Amicũ nõ pt dici: quia nõ fuauit vniuersos. Nec rursus inimicũ: q: pstitit inimicũ. h Mentẽ. S. memoriã: vt paulopost: nec prius amissa respexit. C: Mẽtem. c. e. i. consuetudo eripuit i Auia. C. sine via. Auiaria aũt loca refertaauib⁹. k Fato ne erepta. S. ordo est fato erepta creusa substitit ne: erreauit neviã: nõ eĩ dubitat fato ne esset sublata: cũ audierit nõ hęc sine noie diuũ euentunt.
k Reddita. S. Nã postea vmbrã vidit nõ ipsã. l Nec prius respexit amissam. C. i. respiciẽdo aĩaduerto esse amissam: eratq; dignus venia: si nõ pri⁹ hęc cogitauit: q ad locũ tutũ veniret: quia in tanta properatiõe: & in tãtis periculis: etiã sui ipsius obliuisci posse videbat. m Vna de

fuit. C hoc arguit de industria a dea iussam rapi fuisse. Comites. quos cum tot essent difficile erat fallere. n Natū. S. qui maxime illam per ętatem debebat desiderare. CRI. natum: Nam filioli semper in matrem respicere solent.
o Virum. CRISTO. qui vnice diligebat: ergo vis quędā

Quem nō incusaui amēs: hominūq̄ deorūq̄:
Aut quid in euersa vidi crudelius vrbe:

superior contra quā irę hominis non possunt: eripuit.
p Amens. CRISTO. ex desiderio amisse coniugis excusat deorum incusationem: quoniam amens.
q Deorumq̄. SERVI. hypermeter versus. r Vidi crudelius. S. Bene se his versibus commendat futurus maritus.

s Valle recondo. SER. Ostenditur iā nimia multitudo.
t Ipse vrbem. DONA. ostēdit affectū primi matrimonii.
v Stat. SER. placet.

Ascaniū anchisēmq̄ patrē teucrosq̄ penates
Commendo sociis: et curua valle recondo.
Ipse vrbē repeto: et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renouare omnes: omnēq̄ reuerti
per troiam: & rursus caput obiectare periclis:
principio muros obscuraq̄ limina portę:
Qua gressum extulerā: repeto: et vestigia retro

x Obscura. SER. aut pro obscurā noctem: aut posticū intellige.
y Retro obseruata. S. scilicet relego mea vestigia.

z Lumine lustro. S. i. oculos circunfero. a Ipsa. S. que terrere nō debent: precipue inter hostes: sed vt dixi naturalibus tm̄ cedit. b Si forte. S. iteratio auget dubitationē. c Irruerant. S. quos venus cohibuerat. d Ilicet. S. cō festim: & ilico: sed metri necessitate variatur. C. Ilicet. Tractum autem inde est: nā sacerdos cū iā peractis sacris populum dimitteret: ad illū cōuersus dicebat. Ilicet. i. abire licet: statim popul⁹ abibat. e Fastigia. S. mō de summitate: alibi de imo: vt. Forsitan et scrobib⁹: qua sint fastigia queras. f Vēto. S. qui auget flāmas. g Priami. S. patris ei⁹. h Arcē. S. ne vel illuc confugisset. i Vacuis. S. Magnis. Nā illic erant oīa. k Asylo. S. templo: vn̄ nullus posset extrahi, dictū asylū q̄si asyrū: hoc nō erat i omnibus templis: in quibus cōsecrationis lege id esse concessum ē. Primo aūt apud Athenienses statutū ē ab Her. filiis: quos insequantur hi qui erant a patre oppressi: sicut docet i vii. Sta. Fama ē defessos atie post busta paterni nun isherculeos sedē fund. ie nepotes. Hoc Romulus imitat⁹ est. Vn̄ ē Quē Romulus acer, asylus retulit: & nō statuit. C. Asylo. Placet que dixit Seru⁹. Diod. siculus tm̄ scribit. Theseū seditione athenis pulsum apud hospitē mortuū esse athenienses: inde penitētia ducti: eius ossa retulerunt, & semideorū honores ei decreuerunt: tēplūq; Asylū cōstituerunt: atq; illud Theseū denominauerūt. Strabo Ephesi quoq; tēplum Asylum fuisse scribit: cui⁹ libertatis termini sepe sunt mutati. Alexander ad stadiū extendit Mithridati dimissa ab angulo cerami sagitta visū est paululū ipsum stadiū trāscedere. Antonius huic, p̄xime accessit: & cū eo termino vrbis partem cōprehendit. Postea Cesar. Augu. cū id dānosum existimaret: et multis malefaciē di causam esse putaret: id irritum fecit: nunc tm̄ intelligit de Asylo: quod Ilus troianus rex edificauerat. Dicit̄ aūt asylū quasi asyrū συρω em̄ grece significat traho. & a priuatiua ē: quia qui ad hunc locū cōfugerat: eū inde abstrahi nefas erat. l Phoenix. S. Achillis magistes. CRIS. huic cōsilia potius: q̄ vires semp tribuit Homer⁹ secut⁹: qui tāto plus cōsilio q̄ corporis robori tribuit. vt eū: & nō achillē. πτολιπορθον id est euersorē vrbis noiet. m Huc. S. p illuc. n Gaza. S. census liugua p̄sica. & caret p. n⁹ o Captiua ve. S. i. captiuorū. p Longo ordine. S. i. lōga multitudie. sic i. vii. vn̄ oēs longo or. poss̄. quū ordinē linquit q Voces iactare. S. nā in tenebris visus nō valebat: sed cōtrarie erāt latere cupienti. r Tectis. S. p tecta: antiptosis ē. s Infoelix. S. mihi & nō sibi. t Siulacrū: S. p̄simīa crū apotheosin oñdit: simlacra em̄ deo⁊ sūt. Vmbre iferorū: sic vlysses apud Homerū vmbrā herculis cernit. C. Simulacrū. Constat homo ex animo: & corpore: & vmbra. Anim⁹ supernus coelū repetit: in terrā cadit corpus: vmbra aūt: q̄ vt ait Lucreci⁹: est supra spoliatus luminis aer corpus insequitur. Quid ergo inferos petet: sed deprehēderunt philosophi esse simulacrū: quod ad nostri corporis effigiē factū inferos petat: id aūt species est corporea: que tāgi nō potest: sicut vetus hanc rē: & Homerus requirit viso Herculis simulacro apud iferos. v Maior. S. quia vmbra maior est corpore. C. maior: quia diuina potius q̄ humana esset. x Steterunt. C. correptiōe penultime sillabe per systolem: q̄ longa esse debuit celeritatem horroris expressit. y Hesit: C. retēta est. Sed de hoc verbo alibi.

Quid tm̄. S. Cōsolatio est: sequit̄ & diuinatio: q̄ animis a corpore liberatis datur. a Insano. S. magno: vt. Insani feriant sine littora fluctus. b Nō hec sine numine diuū. S: fati necessitatē: Nā vt ait Sta. Fata sunt: q̄ dii fantur: vel que indubitanter eueniunt. C. Nō hec sine numine diuū. Nihil validius ad consolationē obiicere potuit q̄ necessitatem: que cū omnē adimet spem, nos q̄ primū obdurare suadet. Est enim ipsa spes ingens tormētū mortalibus. Itaq; iure querit̄ a doctis mali ne an boni plus afferat hominibus spes: c Nec te hic comitem asportare creusā. S. carer scāsiōe. vnde multi demunt hinc: multi as. Si autem vis fide seruata scādere fit conuersio: vt eueniūt: nec te hic comitem: & scāditur per synalyphā aliter eclypsim: nec synalyphā. nec hyatum recipit. d Lōga tibi exilia. CRI. Iure illi diuinationem tribuit, que omnem mortalitatem exuta, immortalis sit effecta.

Obseruata sequor: per noctē et lumine lustro
Horror vbiq; animos simul ipsa silētia terrēt:
Inde domū si forte pedem si forte tulisset:
Me refero, irruerāt danai: & tectū oē tenebant:
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Voluitur: exuperant flāme: furit estus ad auras.
procedo ad priami sedes: arcemq; reuiso,
Et iam porticibus vacuis iunonis asylo
Custodes lecti phoenix & dyrus vlisses
predam adseruabāt, huc vndiq; troia gaza:
Incensis erepta adytis: mensęq; deorum:
Crateresq; auro solidi, captiua q̄ vestis,
Congeritur, pueri & pauide lōgo ordie matres
Stant circū: & tacitis implēt mugitibus aures,
Ausus quinetiam voces iactare per vmbrā
Impleui clamore vias: mœstusq; creusam
Nequicquā ingeminās iterūq; iterūq; vocaui,
Querenti & tectis vrbis sine fine furenti,
Infœlix simulacrū: atq; ipsius vmbra creuse
Visa mihi ante oculos: & nota maior imago
Obstupui: steterūtq; come & vox faucib⁹ hesit.
Quid tantum insano iuuat indulgere labori
O dulcis coniunx: non hec sine numine diuū
Eueniunt: nec te hinc comitē asportare creusam
Fas: haud ille sinit superi regnator olympi,
Longa tibi exilia: & vastū maris equor arādū,

Tum sic affari et curas his demere dictis:

Ad terrã hesperiã venies: vbi lydius arua
Inter opima uirũ leni fluit agmine tybris.
Illic res lętę: regnumq;: et regia coniunx
Parta tibi: lachrymas dilectę pelle creusę.
Nõ ego myrmidonũ sedes: dolopũue supbas
Aspitiam: aut graiis seruitũ matribus ibo
Dardanis: & diuę veneris nurus:
Sed me magna deũ genitrix his detinet oris.
Iamq; vale et nati serua cõmunis amorem.
Hec vbi dicta dedit: lachrymantẽ et multa volẽtẽ

e Arandum. S. Hoc dixit quia legimus: subtrahiturq; so lum. f Hesperiam. S. quia hic hyspania hesperia dicit Epitheto sequẽti italiã oñdit. g Lydi⁹. S. Tusc⁹. Nã Lydius et Tyrrhenus duo fratres fuerunt: q cũ ambos prouintia non ferret sortibus cõmiserunt. vt alter cum parte populi ad nouas sedes quęrendas exiret: euenit ergo Tyrrheno: q de suo nomine Thuscos tyrrhenos vocauit: lydia autem dicta est in qua frater remansit: vnde nunc lydius dixit. Tusci autẽ dicti sunt propter frequentiã sacrificiorum ab eo quod est. θυειν Ibi em̃ a tage est aurispicina reperta: Hinc Lucanus. Sed conditor artis finxerit ista tages. C. Lydi⁹ Tyrrhenos intelligit: quia a lydiis sũt horum ita meminit. Herodo Cũ qñq; Lydi famę opprimerent curauit eorũ rex Manus. vt altera die cibũ caperent: altera ludis q bus sunt obiectarentur intenti sine cibo degerent: sz cũ iã ad decimũ octauũ annũ i hac calamitate versarentur: constaretq; tãtã turbã a regione ali nõ posse bifariã diuisit populos rex. & illã partẽ: cui sorte: vt exiret euenit cũ Thyrrheno eius filio ad nouas sedes occupandas emisit. Venerũt ergo i italiam: & pulsis vmbris: vbi nũc sũt regnauere. Et se a nomine ducis Tyrrhenos appellauere. Lydia autẽ ipsas glebas habet. vnde aurũ dicitur. fuerũt priami. Lydi qui numismata aurea & argentea cuderũt: primiq; ludos talorũ: & pila in ea quam duxi difficultate inuenerunt virgines lydorũ vulgo prẽstantes dotes lucrantur. Hęc Herodo: Dyonisius vero halycarnaseus plures de Tyrrhenis refert opiniones. & ab aliis eos indigẽas putatos scribit: ab aliis aduenas: & qui indigenas putant aiũt Tyrrhenos dictos fuisse a Tyrrhis. Id em̃ eorum lingua ędes constructas: atq; densas: sic em̃ habitant significare volunt: q aduenas uolunt a Tyrrheno duce denominatos asserunt: hic ex ea lydia fuit: quę mœnia vocitata. Quitus a Ioue. nam hic deus rex ex tellure genuit. Mesuẽ primũ lydię regem: q ex Calliore Oceani filia Cotym suscœpit: ex Coty Asia: & Atis sũt. Atis autẽ Lydũ genuit. & Tyrrhenũ. Tyrrheno vero duce a lydis in italiam ventum: & imperiũ partum: & illi a ducis noĩe Tyrrheni dicti sunt. Alii dixerunt Herculis filiũ fuisse hunc Tyrrhenũ ex Omphale lyda: qui pulsis pelasgis ex parte septentrionali italię circa tybrim sedes posuerũt: Alii Telaphi filiũ fuisse Tyrrhenũ scribũt: pfectũq; in italiã post Troiam captã. Xanth⁹ autem lydius veteris hystorię scriptor: neq; huius in Italiã profectionis: neq; tyrrhenię: tanq; lydorum Colonię meminit: cũ humiliora multa cõmemorat. Sed dicit Atifilios fuisse lydũ: & Corebiũ: et ab altero lydos: & ab altero corebos populos esse nominatos. Hęc omnia apud Dyonisiũ sunt: qui thyrrhenos minime putat fuisse lydorũ colonos: cũ neq; eodẽ sermone: neq; iisdem diis: aut sacris vterẽt: Nec rursus iisdem studiis: aut legibus: sed cedit vocatos a grecis Tyrrhenos: siue ex habitatõe in thyrsibus: siue ab eorũ duce. Strabo autem assentitur his qui dicunt. Atii Herculis: & Omphales filio ifilios fuisse lydũ: et Tyrrhenũ: & ipsũ Tyrrhenum propter eã causam quã scribit Herodotus cũ parte populi in italiã venisse h Leni agmine. C. sic Ennius qui per amoenã vrbem leni fluit agmine tybris. i Partha. C. nã cum a fatis destinata sint parta iam dici possunt. k Lachrymas. S. quia captiua nõ sum: nõ au

tem quia habeas vxorem paratã. l Dilectę. C. q. d. q̃s uis me diligas: tñ pellendę sunt lachryme. m Serui tũ: S. vt seruiã: modus gerũdiuus est. n Dardanis. S. laus a maioribus. D. Dardanis laus cõmunis a genere. o Nurus. S. laus a cognatiõe. D. Veneris nurus. Laus ppria ipsius: Sum ergo liberata ab hominũ infirmorũ seruitute: & ei deę collocata: ex qua se ortos oẽs dii gloriant: & habitatio in locis originalibus. Magna ergo cõsolatio: qui vxorem neq; captiuã: neq; occisam inuenit: sed detentam voluntatẽ eius deę qua nulla est potior. p Magna: CRISTO. Nam μεγαλη a grecis dicitur. appellatur aũt ops Rhea berecinthia Cybele bonadea. Matrẽ Saturni eã fabulantur greci: hanc ginesiam vocant Phrygesillam mydę regis parentem asserunt: Romani Dryadem puellam fauni vxorem: nõnulli grecorum illã ex matribus liberi esse volũt: quã nec fari licet: vnde mulieres eius sacra colẽtes tabernacula virgineis intexunt ramis. Sacris nefas est viris adesse. Itaq; cũ istãt sacra ipe vir: siue ptor: siue cõsul sit: cunctiq; mores vna cõmigrant vxor magnifice domũ instruit: magna sacrorũ pars ibi noctu conficit ait Plutarchus in vita Cęsaris. Augu. aũt in libro secundo de ciuitate dei ait: Oblectabãur cœlestivirgini berecinthi. ante cuius lecticam die solenni lauatione eius talia p publicũ cantabãtur a nequissimis scenicis: qualia nec matrem ipsorũ scenicorum diceret audire: spectante & audiente vtriusq; sexus multitudine. De hac etiã ita refert. Diod. apud athlantios coelum quem ουρανον greci appellant olim regnasse hominesq; hactenus solivagos errantes invnum coegisse: & moribus: ac legibus informasse. frugumq;: & aliarũ vtiliũ rerum inuentorem fuisse: & q̃m syderum diligẽtissimus scrutator eẽt multa futura hominibus prędixisse: & annũ ad solis & mẽsem lunę reuolutionẽ instituisse: Quapropter cum e vita migrasset illum et diuinis honoribus prosecuti sunt: et perpetuũ regem putarunt: cœluq; de suo nomine appellarũt. Hic ex titea vxore quindecim filios creauit: quos a matre titanos appellant: habuit & filias quarum exellentes fuerunt Basylea. i. regina: & Rhea. Sed Basilea maior natu: quoniã fratres affectu materno educauit magna mater est nominata: & Cybele & Diudimene vocatur. Traditur tamen huius deę: & alia in phrygiam origo: dicitur em̃ vetustũ et lydię: & phrygię. Meonẽ ex Diudime vxore filiã suscœpisse: quam nutrire nolens exponendam in syluis curauit: quę diuinitus a pardis: & huiusce modi feris nutrita: a muliere pastoris inuẽta: domũq; ad ducta Cybele appellata est: mox iam adulta forma: modestia: ac prudentia excelluit. Nam ex pluribus calamis fistulam prima inuenit: & cymbala: & tympana ad ludos: & choreas: & contra pecudum: ac puerorum morbos salutaria remedia. Hęc fratris saturni vxor Iuuẽ Iunonem Neptũnum & Platonem genuit: dicta est deorũ mater: et datus currus et leões ad illum vincti: & corona turrita in capite. q His. S. in quibus colitur. r Iãq; vale. S. recedentis significatio est. Vnde de mortuis dicitur: vt salue maxime palla. Aeternũq; vale. s Nati cõmunis. D. Nã & illo potitur leuare vxoris amissionẽ: & etiã admonet propter nouercę suspitionẽ: vt magis indulgeat filio: ac propterea hoc nouissimũ collocauit: vt magis pectori infixũ relinqueret:

nõ tamẽ apertius hoc dixit:ne si aliter sentire videretur:re cessuri animũ lederet. t Serua. S. ꝓpter futurã nouercã: v Hecubi dicta. D. Ingratũ faciꝫ fuisset:nisi demõstrasset:& plura se fuisse dicturũ:& ad illius dicta responsurũ: ac diutius eam retenturũ nisi ipsa decessisset.

x Ter conatus. D. demonstrat proprie volentẽ amplecti:quod corporale non fuerat. Conatus ibi enim ponitur conatus:vbi effectus non sequitur. C. Ter conatus:locus ex Homero est. In Ide montibus vrbem Scepsim fuisse dicunt. in qua Aeneas regiam habuit:huc ex Troia fugiens venit cũ familia:& ad eũ breui conuenit ingens turba:at greci misso caduceatore iusserũt:vt cum omnibus prouincia cederet.

eos facile fallatũ ire. Si nõ possetꝫ illiꝫ sapiẽtia:& fortitudine exilii miserias facile posse mitigari. e Exilio. S. ad exiliũ: Nã. Dõatꝫ cõtra metrũ fecit dicẽs exilio. Nã ilion hꝫ primã lõgã. e Miserabile vulgꝫ. S. magnũ ẽ qd addidit vulgus. f Vndiqꝫ. C. ex omni ordine ciuitatis:& ex omni loco propter quod ostenditur magnã fuisse Aeneę auctoritatẽ:cũ oẽs in eo omnẽ spem reposuissent. g Parati. C. Nõ ergo venerãt cõsulaturi:sed illius cõsiliũ. veluti potioris accepturi: nec se solũ. sed opes suas comitebant:quod nõ fecissent:nisi probũ forte:ac sapientẽ ciuẽ cognouissent. Ideo dicit:collectã exilio:ostẽdẽs omnẽ spẽ defendendę vrbis deposuisse.

Dicere:deseruit:tenuesqꝫ recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum.
Ter frustra cõprensa manus:effugit imago
Par leuibus ventis:volucriqꝫ simillima sono.
Sic demum socios consumpta nocte reuiso.
Atqꝫ hic ingentem comitũ affluxisse nouorũ
Inuenio admirans numerũ.matresqꝫ:virosqꝫ
Collectam exilio pubẽ: miserabile vulgus:
Vndiqꝫ conuenere animis opibusqꝫ parati
In quascunqꝫ velim pelago deducere terras.
Iamqꝫ iugis summę surgebat lucifer idę.
Ducebatqꝫ diem:danaiqꝫ obsessa tenebant
Limina portarũ:nec spes opis vlla dabatur.
Cessi:et sublato mõtem genitore petiui.

y Effugit imago. S. teneri eñ nõ põt imago. Nam qd in sexto dixit. Da dexterã misero. auxiliũ significat. z Somno. S. Sic & Cice. Similimũ deo iudico:nam somni debuit dicere. a Demũ. S. nouissime. C. Sic demũ. s. Sic scilicet in multo mœrore: in multa anxietate:vel & patri exiliũ suaderet:& ꝑsuasum vna cum filio: & vxore: & reliqs comitibꝫ intutũ ꝑ tot ꝑicula educere:vt animaduersa coniugis amissiõe tamdiu:tam diligenter:cũ tanto periculo eã vbiqꝫ inquireret: Demũ. Ostẽdit cũ multa fecisset ꝑ eã noctẽ potuisse eã videri longã. Vel demũ q. d. post multos labores: tandẽ omĩs res in cassum rediit. b Cõsumpta. C. iccirco cõsumpta. quia nihil in ea perfecisset.

i Idę. S. Nam sic Troianis videt:sic alibi. Tibi deserit hesperꝫ oetã. Inde eñ vel oriri:vł occidere sydera dicimus:vnde vel videri:aut incipiũt: aut desinũt. D. Lucifer idę Noua descriptiõe vsus est diẽ nascẽtis: nã añ ipsum exoritur lucifer:hũc sequitur lux que diẽ plenũ confirmat. ergo nõ tanqꝫ nuntius venientis diei est: sed fidus certusqꝫ ꝑductor. C. Lucifer. Stella veneris lucidissima ẽ oĩm planetarꝫ: vt diximꝫ cũ de venere verba fecimus.

k Ducebatqꝫ diẽ S. qa lucis est preuius.

l Danaiqꝫ obsessa ꝛc. D. Hoc signũ erat illos potiꝫ tos esse victoria:& lux cõtraria saluti suę:& suorũ erat:ergo spoliatus omni spe. m Cessi. deest igitur DONATVS. Cessi veluti necessitate coactus per laocoõtis exitium:per diligentiam michi:que

c Ingentẽ numerũ. D. ꝑter eos:quos dimiserat inuenit aduenisse multos alios:hoc aũt dictũ ẽ:ne solus patriã deseruisse videatur. d Comitẽ afflu. C. nã ad eũ tanqꝫ ad fortissimũ sapiẽtissimũqꝫ ducẽ:et patrię amatorẽ cõfugerãt: vel ut tẽperãtes:si aliquod remediũ patrię afferri posset:ab

deos potius qꝫ grecos inimicos ostendit per incendium ex filii mei vertice per hortationẽ patris:& religiosas voces vxoris. Cessi. potioribus:neqꝫ debui nisi:qui totiens repugnantibus diis frustra certaui. n Montem. S. Idã. vt apparet in nono.

Finis secundi libri

Argumentum Virgilii in tertium Eneidos librum.

¶ post casum troię fabricata clade superstes
Vela dat Aeneas:vrbemqꝫ in littore thraces.
Mox aliam pulsus cretęis condidit oris.
Cedit et hinc. Helenũqꝫ videt:ꝑceptaqꝫ sumit
Aetneũ cyclopa fuit:sepelitqꝫ parentem.

Vel sic

Tertius et complet narrantis ordine gesta.

Que tertio eneidos libro cõtineantur.

¶ post euersa phrygũ regna fuga cœpta moueri
Vtqꝫ sit in thrace primo deuectus:ibiqꝫ

Mœnia condiderit: polydori cede piata:
Regis et hospitiũ: vt phœbi respõsa canebant:
Cœptũ iter in creten: rursus noua fata reperta.
Naufrag⁹ vt fuerit strophadas cõpulsus ad vn/
Inde fugam atq; iterũ enarrat precepta celenos
Liquerit vtq; helenũ pceptis ordine fatis (das
Supplicẽ achimeide polyphemo vrgẽti recepit:
Amissuq; patrẽ drepani: atq; hic deĩde qeuit.

Postquam res asiae SER. secundum interrogationē Didonis post insidias grecorum: & casus suorum. proprios errores narrat: quos pertulit an-teq; ad Affricam perueniret fuga sua hęc est relinquens Iliū idam tēdit: inde Antandrū: vrbē iuxta quā conditis nauigiis Thratiā tenuit: vbi Aenū condidit: hinc in Delū prodigiis ter ritus venit: a Delo autem errore patris circa auguria venit in Cretam: atq; inde peste fatigat⁹ ex respōso penatū venit ad Stropha-das. Inde peruectus ma-ritima gretię in epirū profe & Heleni hospitio susci-pit ab Epiro venit in Ca-labriam: illincq; aduentu Diomedis territus nauiga uit ad Scylā et carabdym quę Aetnę vicinę sūt: atq; circuita magna Sicilię par te: Drepanū venit: vbi secū dū poetā perdidit patrē. Inde venit ad Didonem. Postq;: Hac dictiōe sequē tia dictis cōnectuntur: vt postq; altos tetigit fluct⁹. Sic em dictis sequentia co pulantur. D. Narraturus errores suos optime incoepit recedendi de Troia necessita te: non tñ omittit excusationē suā: qua vult esse firmatū: nō tam grecis: sed diis aduersantibus ob nullā culpam pe riisse imperiū troię. Postq; res asię. Ponit quattuor diuersa preterita: quibus affligebatur: & totidem futura: vt spes acerba futurorum augeret mala preterita. Preterita sunt interitū iliensis imperii. Euersio familię Priami: quod ma xime dolet propter vxorē: quę filia priami fuit. CRISTO. Postq; res asię. Optimo artificio cōstitutū est: hoc principi um: Nam cum in longo sermone defessos esse oporteret auditores: ita incipit: vt omnia magna proponat. Nam & regnum Asię: & gentem priami: & superbū Ilium: veluti quędam magna pronunciat. Vnde captetur atentio. ex eo autē q ostendit de presentia misera esse. & spem futurorū multo miseriorem sibi sumā ex cōmiseratione beniuolen-tiam conciliat: Nā in terra aliena: & inimicę Iunoni ad di cta cōstitut⁹: & omniū rerū egenus se omi misericordia di gnū exhibere debebat. b Res. S. Imperia: vt res Aga-menonias. c Asię. S. q. d. tertię ptis orbis: Nā phrygia in Asia est: & ilia in phrygia minore. d Priamiq;. S. non est iteratio: Nā potuit alterū esse sine altero: vt: Vel to-ta phrygia euerteretur: vel solum Ilium. e Immeritam. Nā Laomedōtis. Paridisq; culpa tota gens perire nō de-buit. f superis. SER. Laus Ilii q nō nisi dii subuertere potuerunt. Quotiens autem non apparet ratio sic visum interponitur. Hora. sic visum Veneri: cum amorem osten-deret non esse pulchritudinis. Et actio in deos habeat aliquā venerationem: aliter sacrilegium esset. DONA. Visum superis. cū hoc dicit ostendit: nō meritis Troianorū: sed de orum intolerabili prauitate euenisse. vt regnum funditus interiret. C. Visum superis. magis placet Serui⁹ in hoc lo co q Donatus. g Superbum Iliū. S. nobile. Virgi. in neutro ponit. Hora. in foeminino: vt: Non semel Ilius vexa ta. Est autē ciuitas: Troia vero prouintia: in q̄ ē Ilion: sed ponitur pro vrbe. vt Et campos vbi Troia fuit: D. Super-bū nobile: vt Nō leuis res videretur cuius interitum dole-bat. h Omnis. D. Esset em solatiū si aliquid semiustū & semidirutū relinqueret. i Humo fumat. S. ab humo. Et significat solū quoq; patrię arsisse. Quomō aūt dixit fūat & cecidit. Quia aut Poetice tēp⁹ p tēpore posuit Ve

Pu. Virgilij Maronis Aeneidos Liber Terti⁹.

Postquā res asiae priamiq; euertere gentem
Immeritā: visum superis: cecid
itq; superbum
Ilium: et omnis humo fumat
neptunia troia.
Diuersa exilia, et desertas quęrere terras

mem: nisse horret: luctuq; refugit: aut certe naturā rerū ex pressit: Nā ruia i breui fit. Fum⁹ vero lōgo pmāet tēpore Nā quod ait Prob⁹ circūflectēdā sillabā: vt sit fumat. p fu mauit nō pcedit: quia pone tm̄ verbū i vltima habet accē tum: vt significet retro. D. fumat Ostēdit oīa fuisse cōsūp ta nā oīb⁹ incēdio assumptis solū fumū respirat terra. Er go repete sic: postq; res Asię: postq; visū supis: postq; ceci dit supbū Iliū. Postq; oīs hūo fumat nep. tro. Atq; habet q̄ttuor pterita: futura aūt sūt alia q̄ttuor: & q auel larer a patrio solo. q quęre rēt desertas terras: & q esset icerti q̄ irēt: & vbi possēt sistere. Nā hoc ipm icertū poena est cū laborū siis nus q apparet. C. Fūat recte expōit a Seruio. Priscian⁹ tamen fumat agimur: & mollimur. Presentia tem pora pro preteritis posita dicit fumat Pathos a mō.

k Diuersa exilia. SER. Non refertur ad id q gēs Troiana sit sparsa p diuer sum orbem: sed ad diuer-sa loca quę actus auguriis adiit Aeneas. C. Diuersa exilia. s. Chersonesum Ma cedoniā Arcadiam Cretā Epyrū Sycíliā Affricam Si ergo durissimū est vnū exilium: quod erit quęrere nō vnū: sed plura: & ea diuersa. Diuersa exilia. Iudicaui ope precium esse: vt preter ipsum Poetę figmentum ea quoq; breuib⁹ adderem: quę veteres scriptores de Aeneę exilio tradidere: in qua re Dyonisium halycarnaseū maxime sequar. Capto igitur ab Achiuis Ilio: siue equi lignei dolo: siue antenoridarum proditiōe. cę tera quidem multitudo in cubilibus dephensa cęsa est. Ae neas vero: & qui cum eo Troiani erant. Iliensibus auxilia res ex vrbe Dardano: & Aphremo super tuta pergami cō fugientes arcē capiunt: in qua & sacra patrię erant: & teu sauri magni: ad eumq; locum dilapsa quoq; multitudo angiportorum peritia confluxit: vt maior fugientium: q captiuorum numerus fuerit: verum cum neq; arcem iam vrbe capta seruari posse speraret Aeneas: statuit vrbe cede re: & sequentibus cunctis sacra: ac opes: quas posset effer-re. Itaq; in belli turba cum aliquo presidio vis in Idam fe-rentibus egredi prius iussa: ipse cū armatis subsecutus est: cum diu circa oppugnationem hostibus tamen restitisset. Patrem aūt: & sacra: & vxorem: & liberos curribus impo sitos secū eduxit. atq; tutissima Idę occupat: accesserūt eti am & hi qui Dardanum incolebant: & Ophryniū: & ali as Troianas vrbes. Itaq; his fretus copiis Aeneas in vrbē reuerti posse sperabat. Sed cum oīa diripuissent greci tā dem in pactionem transcendunt: vt Aeneae cū suis abire liceat. Itaq; ipse natorum maximū Ascaniū cum parte so ciorum in Dasylitem agrū mittit: vbi etiam lac⁹ est, Asca-nius: Regnauitq; ibi Ascanius: donec Scamandro rum: & alios Hectoris filios e grecia a Neoptolemo damissos ad patriū imperium reducens in Troiam rediit. Ipse autem. Aeneas in Thratiam enauigauit. Hęc ait Hellanicus. So phacles autem in tragedia Laocoōte ait iussu Anchisę cū recordaretur eorū: quibus a venere in stuporem duct⁹ est Aeneam in Idam venisse: & humeris patrē portasse. Nau cerathes autem Xantius ait illum vrbem Achiuis prodij disse: propter inimicitias quas cum Alexandra gerebat: q-niam ab eo a dignioribus sacris prohibitus esset: hoc igit beneficio Achiui domū illi seruarunt. Alii dicunt contigis-se tunc eum in pro portu troiano fuisse. Alii Priamo mili-taris rei causa in phrygiam missum Cephalon gergithi⁹: &

Auguriis agimur diuū: claſſemq́ʒ ſub ipſa
Antandro: et phrygię molimur montibus idę:
Incerti quo fata ferant: vbi ſiſtere detur.
Contrahimuſq́ʒ viros: vix prima incępat ęſtas:
Et pater anchiſes dare fatis vela videbat.
Littora cū patrię lachrymās: portuſq́ʒ relinquo:
Et campos vbi troia fuit: feror exul in altū:
Cum ſociis: natoq́ʒ: penatibus: et magnis diis.

Egiſippus qui de pallena ſcripſit Aeneam in Thratia pe-riiſſe dicunt. Alii in Horcomenum Arcadię veniſſe volunt vt Ariethas: q de Arcadia ſcribit. ait Agatill⁹ Poeta arcas ſcribit illū ex Arcadia in Italiam veniſſe & Romulū genuiſſe. Sed de aduentu iſtius in italiā: alibi ſcriptū a nobis eſt.
l Deſertas. SER. a dardano intellige: Nam vbiq́ʒ fertiles demonſtrantur. m Auguriis. SER. vt fuit flāma ī capite Aſcanii: ſtella currēs: & creuſę verba quę dixit adheſperiam venies. CRI. Auguriis agimur nam noſtra ſpōte quieuimus in patria. Auguriis. Placet ſemel totū diuinationē perſcribere. Diuinandi igiť (teſte Cicerōe) duo ſūt genera. Naturę vnū. Alterum artis. Natura autem furorem habet & ſomnū. Furor eſt quo pciti: aut ſacerdotes: aut alii futura p̄dicunt. Hic autem diuin⁹ eſt: veluti is quo afflati pphetę vera predicunt: hic autē nunq́ʒ fallit quia ſpiritu paraclito eſt. Aut a demonibus prouenit qualia fuerunt oracula apollinis: aut Ammonis: aut reliquorū in quib⁹ nōnūq́ʒ luduntur homines. Somniandi ſpecies quinq́ʒ ſunt: ex quibus tres verę ſunt. Sed de his dictū ē. Ars aūt apud priſcos habuit arruſpicinā auguria. aſtrologiam: & ſortes Arruſpicina inuēta eſt apud Etruſcos: nā aranti cuidam in agro tarquinenſi: & ſulcum profūdius imprimenti ſubito e terra extitit quidem: q Tages appellatus eſt: facie quidem puerili: ſed ſenili prudētia: ab hoc igitur vniuerſa Etruria aruſpicinā edocta eſt. Aruſpicina autem ab ara. et inſpiciendo dicitur. Continet autem hęc in ſe exta: fulgura: & oſtēta. Nam mactata hoſtia apud aram eaq́ʒ aperta: quomodo cor epar: & reliqua exta ſe habent inſpiciunt: ex eorumq́ʒ habitu: diſpoſitione & colore futura coniectabant: vt quo die primum in ſella aurea ſedit. Cęſar in boue quem immolauit: cor non apparuit: ex quo futuram infœlicitatem prędixerunt aruſpices. Oſtenta ſunt quę preter naturam euenientia futurum aliquid ſignificant. Nam cum in exercitu Xerxis: equa animal bellicoſum leporem timodiſſimam feram pepeſſet: portendebatur tantum exercitum: & tantis opib⁹ ſuffultum turpem eſſe fugam molitur. vt autem inquit Cicero hęc quia aliquid futurum oſtentant: portendunt: mōſtrāt: & prędicunt: oſtenta: portenta: prodigia: & mōſtra appellantur. quibus priſtorum hyſtorię refertiſſimę ſunt. Tertia pars Aruſpicinę in fulmine & fulgure: & tonitru cōſiſtit. Vnde eſt illud. De cœlo tactas memini p̄dicere q̄rcus: huc ſub aruſpicina reponi oſtendit. Cicero his verbis: ait enim ſed quoniam de extis: et de vulgoribus ſatis eſt diſputatum oſtenta reſtant. vt tota auruſpicina ſit ptractata. hęc eſt igitur auruſpicina: et qui eam exercēt: tū auriſpices: tū extiſpices dicuntur. in ſecunda autem parte eius diuinationis: quę artis eſt: auſpitia ponūtur: ſiue auguria. Auſpitia ab auibus inſpiciendis. Auguria ab auium guſtu vel garritu dicūtur. Erant autem apud antiquos tria diuinandi genera in auibus: Nam alię volatu: alię cantu: alię guſtatu futura indicabant. Quę vero volatu prępetes: quę cantu: oſcinę vocabantur. Gellius vero refert inferas aues ab auguribus dici: quę his contrarię ſunt: quę prępetes dicuntur. Tertium genus ex tripudio ſoliſtimo vētura notabat. Vnde dānatur Mantin⁹. Qui cum ē cauea producti pulli eſcā capere nollent: ſiue iratus ea re: ſiue artem irridens iuſſit in aquas proiici addens: vt biberent poſtq́ʒ eſſe nollent. Cicero ait in libro de diuinatiōe. Quid de auguriis loquar tuę partes ſunt. Tum inquam auſpitiorum patrocinium eſſe debet. Augures igitur: et auſpices hęc conſiderabant: atq́ʒ etiam omnia: dicuntur autem omnia quę cum ob aliā cauſam ab aliis dicta ſunt: nos tamen ea ad noſtrum negotium transferimus cuius exemplum hoc ſit. L Paulus ęmilius conſul contra Perſem macedonum regem creatus domū e ſenatu rediens: offendit filiam nomine Tertiā lachrymantem: et cū interrogaſſet cur triſtis eēt. Mi pater inquit illa Perſa piit. Erat autē perſa nomen catellę: quam illa in deliciis habebat. Sed Paulus ex his verbis. Perſis regis mortē futurā animo concepit. Hęc iccirco omnia dicuntur eo q̄ hominum ore prolata ſūt. Sortium autē originē huiuſcemodi referunt. Numerius quidē fuſcus apud prgneſtinos per ſomnium admonitus certo in loco ſilicem perforauit: atq́ʒ forato ſaxo ſortes ī robore ſculptas priſcarū litterarū notis īuenit: quę habitę ī maxima veneratōe fortūę monitu māu puer miſcebāť: atq́ʒ educebantur: habens igitur omniū iſtorū generum nomia: Nam aſtrologia ita late patʒ: vt ne volumine quidem non dicam explicari: ſed notari poſſit: non tamē Marcelli me differentię fugiunt: ait eñi monſtra: et oſtenta eſſe deorum p̄digia iras vel minas. Portenta quę aliquid imminere ſignificant. Seruius autē monſtrum ad preſens vult referri. Prodigiū ad id quod in longum tempus dirigit ſignificationē ſed mihi placent quę dixi ex ſentētia Ciceronis.
n Sub ipſa Antandro. S. iuxta antandrū: eſt autem ciuitas phrygię dicta antandros: vel q̄ de antandro inſula eam condiderunt coloni quaſi αντιανδρου vel quia gerci venientes per Thratiam cœpere polydorum: pro cuius precio hanc a Priamo vrbem accœperunt: quę ex facto nomen accepit: quamuis huic opinioni non aſſentiať. Virgi: Fertur tamen q̄ poſt acceptū pretiū gręci eum lapidib⁹ occiderunt. Alii ſcribūt illum a Polymneſtore occiſū poſt dirrutam Troiā: & in mari precipitatum: cuius viſo cadauere mater dum captiua adducitur. flendo in canē conuerſa eſt. Hoc fingitur q̄ nimio dolore gręcis inaniter conuiciebatur. o Phrygię idę. SER. ad diſcretionem cretenſis.
p Molimur. SERVIAS. paramus: & bene petit loca: in quibus & lateret & nauigia p̄pararet.
q Incerti quo fata ferant: S. quia nihil incertius eſt nauigatione: q̄uis nobis locū certū proponamus. C. Incerti q̄ fata ferāt. Vide hoc in alegoriis: quid ſibi velit.
r Contrahimus. SERVIVS. congregamus ex aduerſis populis: qui auxilio venerant. CRISTOFERVS. Contrahimus. In vnum cogimus. Contrahere tamen exercitum cum dicunt hyſtorici potius paucitatem militum q̄ copiā ſignificare videntur: quod quadrat huic loco: nam cum ad nouas ſedes parandas maiori eſſet opus exercitu: erāt ita congregandę copię: vt ne miles quidem vnus relinqueret.
s Vix. SER. mox. vt vix conſpectu ſyculę telluris in altū vela dab. DO. Vix. Nā fugitiui maturū temp⁹ expectare

THRACIA
ENEAS

non possunt: & quia diffinita loca non habuimus: nauigabamus: quo fata ducebant.
t Prima ę. SER. Vernum tempus: aut quia est etiã adulta & prę ceps. CR. Prima ętas. In quattuor tempora distinguitur annus. Nam ingrediẽte sole in arietẽ incipit ver: cum autem tangit cancrum. initium tangit ęstatis: A libra autem exoritur autumnus: bruma demum siue hyems: tunc incipit cũ sol capricornũ ascendere incipit. Sũt ergo singula tempora externis mensibus. Ergo in primo mense dicit primum ver. In secundo adultũ ver. In tertio prę ceps ver.
v Anchises. S. vt diximus το τοεπον serυat: ut pater iubeat.
x Littora. DO. Nam patria perierat: & cõmitto terram locum stabilẽ & certum: & sequor incerta maris. CR. Littora cum pa. Pathos a loco: vt: Nos patrię fines & dulcia linquimus arua.
y Et campos. DONA. Non sine sommo dolore videt latitudinẽ camporum: in qua mœnia diruta iacebãt: Et tria posuit quę per naturã suam nõ potuerunt perire: littus: portum: campum. CR. Et campos v. t. f. Quę narratio hac breuius esse potuit: Nam integrũ totius vrbis & ędificiorum quę vrbi adiacebant solum sic ostendit.

Terra procul vastis colit mauortia campis,
Thraces arant: acri quõdam regnata lycurgo
Hospitium antiquum troię: sociiq; penates
Dum fortuna fuit: feror huc: & littore curuo:
Mœnia prima loco fatis ingressus iniquis:
Aeneadasq; meo nomen de nomine fingo.
Sacra dionęę matri: diuisq; ferebam
Auspicibus cœptorũ operum: supoq; nitentẽ:

z Exul in altum. CR. Nã si miserũ est exulare a patria: multo erit miserius exulare p loca incerta: & periculosa: vt est mare. a Cum sociis. S. Duo diuina posuit: & duo humana. Non meminit patris: quia secundum Virgiliũ non venit in Italiam. D. Cum sociis n. q. p. Tacuit patrẽ quia iam eum nominauerat.
b Penatibus & magnis diis. S. Varro. Eosdem dicit penates & magnos deos: Nam in basi scribebatur magnis diis: vel honoris causa dixit. Nã dii magni sunt Iuppiter. Minerua et Mercurius: qui Romanę colebantur. Penates autem apud Lauro lauinium: vnde apparet nõ esse vnũ.
c Terra pro: D. Optime ignoranti Didoni terram exponit: in qua situs loci & incolarũ persona et oportunitas: cum propter propinquitatem laborem longioris itineris leuiaret: & propter fertilitatem indigentibus posset opitulari. Quoniam autem Thraces amiserãt Lycurgum regẽ: videbat q nullus aduersarios venientes prohibere posset: firmabat autẽ spem religio fœderis diuturnitate temporis roborata. d Procul. S. Porro ab oculis: et potest satis longe significare: & nõ valde: vt in quinto. Est pcul in pelago saxum: quod non erat longe. Sed et hic eadem potest esse significatio breuis. est enĩ Hellesponti transitus. C. Procul. q. d. in cõspectu: hoc est prę oculis: vt: Serta procul tantum capiti delapsa iacebat.
e Vastis. S. vastatis vel magnis. f Mauortia. CR. Marti cõsecrata: Hoc propter belli studia finxerũt. Statius in ea templũ Martis & syluam ponit: vt hic steriles delubra notant mauortia sylue. Dicunt fabulę: Martem fuisse filium Iunonis sine viri admixtione: quod ideo fingunt quia bella a sola Iunone: id est a terrenis rebus: non autẽ a Ioue: id est a cęlestibus sunt. Eius auriga atq; soror Bellona est Lupus & picus illi sacrati sunt. Nam lupus animal rapax est, & insidiosum. Picus aũt duritię rostri dura robora cauat. g Acri. S. sęuo vel cruento. Hic dũ bacchũ contẽnens: vites amputare parat: sibi crura amputauit. Sed constat Abstenium fuisse: & hi sũt fortioris naturę: vt de Demosthene legitur. h Lycurgo. C. Orion: vt in eius fabula dictum est in Thraciam vectus domitis populis ibi regnauit: ac Hyppolagum filium successorem reliquit: ex hyppolago natus est Dryas: & ex dryante Lycurgus. Hinc ait Homerus a diis luminibus priuatum esse: q bacchi nutrices in Nysa latentes persecutus est: ob idq; timens Bacchus in mare profugit. Seruius autem dicit: Q cum in cõtẽptu bacchi vites cęderet sibi crura amputauit. Lactantius ait in mare illum pręcipitatum fuisse: quia aquã vino tanq; veneno inficerit.
i Antiquum. SER. Vetustum. vel carum Ilione enĩ Priami filia Polymnestori nupserat: & ille Priamus Polydorum paruũ filiũ dederat alendum.
k Dum fortnua. S. supple bona. Nam si absolute ponit: intelligit fœlix: Inde fortunatos: id est fœlices.
l Feror. D. Nam non suo consilio venit.
m Littore curuo. S. Curuo perpetuũ est littorum epitheton. Nã quod dixit in sexto Tũ se ad caiete: recto feret litore portũ significat eũ, ita nauigasse: vt nõ relinqret littus.
n Prima. S. Nã in Creta alia locauit. Intelligit aũt Aenũ. Salust. Aenum marmoream q; et viam militarẽ: quam q; Homerus dicat: inde auxilia ad Troiã venisse Euphorion et Callimachus a socio vlissis dictũ volunt illic sepulto: q tempore missus fuerat ad frumenta portanda.
o Fatis iniquis. S. quia sit futurũ poccupat. D. Fatis iniquis. D. Hoc exitus rerum non initia docuerunt.
p Aeneadas. S. Nec Virgilius Aenum dicit. q Sacra: D. Primo inuocabã auxilium maternũ. Deinde aliorum deorum: qui auspicio nouorũ fundamẽtorũ essent necessarii. CR. Sacrum. secundum Trebatium est quicqd deorũ habet. Ergo Virgi. vbicunq; sacrũ dicit: deorũ meminit: vt hic: Item sacra Ioui stygio: quę. r. m. cœpta paraui.
r Dionęę. S. a matre Veneris. Bene autẽ dispensat: vt si sequantur aduersa Dioneam venerẽ dicat. Si pspera erit nauigatio illam e mari ortam dicat: nõ tamen semper obseruat. s Auspicibus. S. Ioui q aeris deus est. et Apollini propter auguria. Libero causa libertatis. Sin vero alii dii inuocent: ad priuatã ptinet causam. Vñ de Didone Iunõi ante alios: cui vincula iugalia curę nã quãuis causa publica simularetur: erat tamen propria Didonis. Sic Aeneas sacrificat Veneri: vt placeat matri. Liberũ dixit: vt fi signum liberę ciuitatis. Nam apud maiores aut stipendarię erant: aut cõfœderatę: aut liberę. Sed ĩ liberis ciuitatibus simulacrũ erat Marsię: qui in tutela liberi patris est.

t Mactabã. S. Co͂tra ratiõe taurũ mactat Ioui. Vnde putant hic subsecutũ prodigium. Ioui eñ iuuencus vbiq; mactatur: vt statuã ante aras aurata fronte iuuencũ. Iã cornu petat: et pedib⁹ q spergt aarenã. Et Iuue. Qui vexat nascenti robora cornu. Nam in victimis etas est conside/randa. CR. Mactare ppr e magis augere est: Vnde macte puer: id est magis aucte. Et quanq; deo sacrificantur non petunt: sed magis crescunt: Iõ fugiebant verba mali omi/nis: neq; dicebant interficio aut iugulo: sed potius macto.

d Quatit gelidusq;. SER. Causa pedet ex cã. timor eñ sanguinem gelat: qui coactus gignit frigus.

e Lentum. SER. molle & flexuosum: vnde et victos curuos dicimus per senectutem.

f Multa mouens. SER. Que illa sint indicat ex sequen/tibus: Nam putabat esse hamadriadas: que cum arbori/bus nascunt̃ & intereunt: quod demonstrat Ouidius: cũ eresicthon arborem incurrit. Vnde sanguis primo: deinde vlulatus exiit: & Statius. Nec amplexe dimittũt robora nymphe.

& tamen quoniã que sa crificabãtur interficieban tur: aliqñdo mactare po nit simpliciter. i. iterficere.

v Tumulus. SER. & collem et sepulchrum fu isse significat. C. Tumu/lus. terra tumens. Itaq; potest eẽ collis naturalis: vt & tumulũ capit: Vñ & omnis troia videri. Et etiam terra opera huma na coarceruata tumul⁹ di citur. Et quia sepulchra ornabantur huiusmodi aceruis. Tumulus pro se pultura ponitur: & sic in hoc loco. Cumulus autẽ nõ natura est: sed manu hominũ factus: hic autẽ locus appellat⁹ est Poly/dori tumulus etiã seqñ/tibus temporibus vt ap/paret i Plinii geographia iuxta Aenon vrbem.

x Cornea & myrtea. S. nam he apte hostilib⁹ sunt: vt & bono bello cornus. Item & pastora/lem prefixit cuspide myr tum. Cornus autem de arbore dicit̃: vt ficus. Nã de animali indeclinabile est cornu. Lucanus tamẽ vsurpauit genitiuum: vt cornus tibi cura sinistre. Et Cicero in arato huius genus pro genu dixit.

y Accessi. S. Nõ ad cor/nũ: s; ad myrtũ q̃ iter/ptẽ as c. Et bñ matri sacrifica tur⁹ aras corõas ex myrto

y Myrtus. C. de hac ar bore alio loco dixi: hic ad dam q̃ in sepulchris libẽ ter nasci videtur. Nam in Italia primum visa fuit in Alpinoris tumulo: quod Cir/ceis est.

z Syluam. SES. Bene variat: modo syl/uam: modo virgulta: modo vimina dicens.

a Monstrum. S. recte. Nam statim appatuit quid id esset: & hoc proprie: quãuis alias abutantur.

b Liquuntur. S. in verbo prima syllaba longa est Sic alibi. Canis cum montibus humor liquitur: liquor autẽ nomen: primam breuem habet.

c Frigidus horror. CRI. tremitus. Horror proprie est: cum res contrahitur: et ipso contractu asper fit: pilosq; & fila erigit: & quoniã timore sanguis ad cor refugit: & extreme partes relinquũ tur frigide et ex frigore horrescunt: Dicim⁹ horrere frigesce re. Vnde est. Scis comitem horridulum tria domare lacer/na. Item timere: vide paulo supra. Horrendum q̃uis mar cellus exponat nouum & mirabile.

Celicolum regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus: quo cornea summo
Virgulta: & densis hastilibus horrida myrtus
Accessi: viridemq; ab humo co͂uellere syluam
Conatus: ramis tegerem vt frondẽtibus aras:
Horrendum & dictu video mirabile monstrũ:
Nãque prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur: huic atro liquuntur sanguine gutte.
Et terram tabo maculãt: mihi frigidus horror
Membra quatit: gelidusq; coit formidine san(guis.
Rursus & alteri⁹ lentũ co͂uellere vimen.
Insequor: & causas penitus tentare latentes.
Alter & alterius sequit̃ de cortice sanguis:
Multa mouens aĩo nymphas venerabar agre(stes:
Gradiuũq; prẽm geticis q̃ psidet aruis:
Rite secundarent visus: omenq; leuarent.
Tertia sed postq̃; maiore hastilia nixu
Aggredior: gẽibusq; aduerse obluctor harene

g Venerabar CRI. Ve niam petebam. Id enim pprie est venerari.

h Gradiuum patrẽ. SE RVIVS. ἀπὸ τοῦ κραδαίνειν id est exiliente in prelia. q̃d in bellatorib⁹ sit necesse.

i Geticis. S. Thratiis: Gete enim populi sunt Misie: Que quia lata sit: multas continet gentes. C. Geticis. Thracensib⁹: et est ps p toto. Thratia autem inter validissime Europe gentes late patẽs: quippe que in quinqua/gita strategeas sit diuisa: In planis autem Thra/tie Scytharum gẽtes sũt varie quidem. sed littori opposita tenuerũt Gete a Romanis Daci nomia ti. hec Plinius. Strabo au tem diuidit & Getas di cit esse: qui ad pontũ in orientem vergũt. Dacos autem qui in oppositam in Germaniam ad histri fontẽ: hos putat Dauos olim nominatos: ex quo apud Athenienses Geta rum & Dauorum nomi na seruilia sũt. Propter ãt gentis ferocitatem & ro/bur militarẽ: hec terra mar ti sacra dicitur: & ibi eũ suũ templũ habere. De q̃ Statius. Hic steriles delu bra notat mauortia syl/uas. Horrescitq; tuẽs vbi mille furoribus illi fingit̃ aduerso dom⁹ immãsue/ta sub emo ferrea cõpa go laterũ ferro atra terunt̃: Limina ferratis incũbunt tecta columnis. Ledit̃ aduersum Phoebi iubar: ipsaq; sedem. Lux timet: et durus contristat sydera fulgor. Digna loco statio.

k Secundarẽt: S. psperos facerent. C Secun darẽt. pspa facerẽt. Sic Luc. Dii visa secundẽt atq; extis sit nulla fides.

l Visus. S. p visa posuit: Nã visus est q̃ videm⁹. Visa sunt q̃ videm⁹: Similia sunt nũci⁹ et nũciũ. auditus & auditum.

m Omen. C Pro monstro & prodigio posuit.

n Leuarent. S. Bonum ac leue fa cerent.

o Hastilia. C. Variat nomina: ne indicat vastĩ dium: Nã modo virgulta: mõ hastilia: mõ vimen dicit.

p Obluctor harene. C. Luctari enim contra tendere: & niti significat. Vñ lucta ludus est: in quo alter cõtra alterũ nititur: ergo obluctabat̃ harene: veluti illa niteret̃ ne dimis teret: ille autem vt ad se attraheret.

q Eloquar aut sileam SERVIUS. ad miraculū posita parenthesis. CRISTOFERUS. Eloquar an sileam. Nam magnitudo rei: vt loqueret̄ impellebat. Incredibilitas autem dehortabatur: recte autem & attentum reddit auditorem & per fidem sibi comparat cū depcat̄ incredibilitatē r Gemitus. SER. & lachrymabilis potest esse: & irascentis. DONATVS. Gemitus mortaliter primo gemitus deinde voces auditę sunt. s Reddita. SER. pro data: Redditur quicquid ad nos per alterum transit. Sed & hic possumus intelligere ꝙ ad eum vox missa per tumulum est. t Quid miserum Aenea. DONA. Artificiosa res: si em̄ Aeneas loqueretur: diceret feci: & absoluta q̄litate sese defenderet: quia nescius faceret. Sed Poeta cum inducit defensorem: quia accusator esse debuit: Ideoq; acerbitatem latiꝰ extēdit ex vno crimie multa posse exorire euidenter ostendit: sed instruit: & nō arguit. Primum crimē est sepulchrum violatum: & hoc ratione loci: temporis: & personarum. Addit miseriam. quę subleuatione & non oppressione digna est.

v Aenea. DONATVS. ex nomine proprio apparet notum cum noto loq. x Sepulto. SERVIVS. iacenti: vt inuadunt vrbem somno vinoq; sepultam: quasi sine pulsu: nā sepultus non erat cum sepultura nō esset rite facta:

(Eloquar: an sileā) gemitus lachrymabilis imo.
Auditur tumulo: et vox reddita fertur ad aures:
Quid miserū ęnea laceras? iam parce sepulto:
parce pias scelerare manus: nō me tibi troia
Externū tulit: haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras: fuge littus auarū.
Nam polydorus ego: hic cōfixū ferrea texit
Telorum seges: et iaculis increuit acutis.
Tum vero ancipiti mētem formidine pressus.

y Parce pias. SERVI. Etiam qui lędit excusat Aeneā: quod pietatis magnū testimoniū est. DONATVS. Parce pias ma. Cur parce: si iā patrata res fuerat. Quia q̄d ignorans fecerat merebatur veniam: non autem mereretur q̄d deinde esset facturus. Sic si mihi parces te crimine solues. CRISTOFERUS. Pias. magna laus Aeneę: cum etiam ab eo qui lacerabatur: ita appellaret. etiam magnum ꝙ adhortaretur fugeret periculum.

z Scelerare. SERVIVS. polluere. Plautinus sermo: hodie non in vsu.

a Non me tibi troia extrenum: SERVIVS. Nam ciuis erat & cognatus. DONATVS. Nō me tibi troia extremū tulit. Peccares enim in hominem: in miserum: in defunctū: in ciuem: in tuum. Ergo non vult me tibi troia extrenum: idest nō solum ciuem: sed affinem frater enim creusę erat.

b De stipite manat. DONATVS: Personarum & temporis posuerat partes: nunc ponit loci. c Crudeles terras. S. i. crudeliū et auaroꝝ. D. Crudeles terras. Demōstrat hoc eē vitiū terrę parentis. vt per hoc oēs eodē vitio laborare significaret. Ergo & ab aliis poterat eadem iniuriā expectare: atq; etiam non decebat: etiam si tutus permansisset pium inter impios versari. CRISTOFERUS. auarum. Quod crudeles: & auarum dixit. demonstrat auaritiam parentum esse crudelitatis.

d Fuge fuge. DONA. Ex duplicatione verbi necessitatem ostendit fugiendi.

e Nā polydorus ego. S. Siue ergo distinguas: siue ego hic subaudias sū: necesse est. f Seges. C. Quia ad similitudinē segetis: & hęrebant: & crescebant hastę.

g Increuit. SERVIVS. reuiruit: Tractum ex hystoria: Nam Romulus captato augurio hastam ex auentino colle in palatium iecit: quę fixa fronduit: & arborem fecit. Vituperabile enim est Poetam aliquid fingere: quod penitus descendat a veritate. Deniq; obiicitur Virgilio ꝙ in nymphas naues mutasset: & ꝙ per aureum ramū descensum ad iferos: & per iris Didoni comam secuerit. Sed hoc purgatur exemplo. Euripidis: qui de Alceste hoc dixit. cum subiret fatum mariti.

h Tum vero. DONATVS. qui supra dixerat: mihi frigidus horror membra quatit: Nam ad illū horrorem: q̄ fuit ex sanguine accedens vox lamentabilis Polydori mētem in hebitudinem conuenit: & vox in silentium transit.

n Hūc D. ea ratiōe misit. Priamꝰ: vt cū se nō summis periculis cerneret saltem posteritas sua in hoc filio remaneret: & auri vim magnam dedit: vt esset quo viuerent: & ex se naturam Polymnestoris coniectans tutum filium apud veterē amicum credidit. Infoelix ergo qui dū filium in tuto collocare putat: eum perdidit. Ergo Priamꝰ nec incautus: nec imprudens: nec in filii causa indiligēs fuisse demonstratur. Dederat em̄ vicino affini amico veteri dederat cū diuitiis: dederat regi. s Ille D. q. s. speraret humanꝰ: cuius fidei cōmissus fuerat: qui diues: qui ex plurimis perlectus: qui susceperat innocentem amici filium: Notatur hic persona. s auara. Item locus: nam mari interpositum erat inter se: & Troiam. Item tempꝰ. s. in quo perierat imperiū: vt non timeret vltionem. Ostendit preterea Poeta in rebus aduersis: ne amicis quidem fidendū. Damnat auaritiam tanq; quę ad omnia scelera impellat.

i mētem formidine pressus. CRI. habens mētē pressam per sinecdochen.

k Formidine. CRI. quę plus est q̄ metus: aut timor: vt iam in superioribus demonstratum est.

l Steterunt. CRI. Systole est: nam corripuit mediam sil-

labi quę produci debet vt: breuitate dictionis notaret subitaniam erectionem comarum. m Hęsit. CRI. Constitit non egressa est: quod euenit timentibus. Hęrere autē est: cum res consistit: neq; mouetur: & quoniam qui cogitantes in dubium incidūt: consistunt in cogitatione: neq; vlterius procedunt: dicitur hęrere dubitare: dicimus eadē ratione: feras aues q; captę retibus hęrere illis: quoniā neque unt discedere. Item id quod alii rei initur. quia nō demouetur illinc hęrere dicitur. Vñ hęrent parietibus scalę: hinc

nibus: vt in eū inciderent oīa mala ciuitatis: & sic piicebatur. Hoc aūt in petronio lectū est: latenter aūt tentat Aeneas ex similitudine calamitatis troianos Didoni cōmendare: nā & eius marito causa auri frater intulit necem.

a Ad proceres primūq; pa. D. Qui iudicare de monstris posset. Et ad pceres: qa quod facto op⁹ esset: debuit ei diffiniri sentētia. C. pceres proprie in cōtiguatiōibus multi sūt e parietibus pminentes: qui capita trabiū sustētāt: hinc primores vrbis pceres dicūtur: qa rēpub. fulciūt. Primūq; p. v. det em̄ facere eum pricipē senat⁹. Consul em̄ quē vellet sētētiā rogabat: Cōsuetudo erat: vt in primo consules designati: si ii ad erat regerent. Deīde is q a cēsoribus princips senatus electus esset: fuerūt tñ qui p suo arbitrio: quē vellent rogabant: in q̊ obseruatū est: vt is qui rogobatur esset ex cōsularibus.

Obstupui: steterūq; comę: & vox faucib⁹ hęsit.
Hūc polidorū auri quondā cū pōdere magno
Infœlix priam⁹: furtim mādarat alendum
Threicio regi: cum iam diffideret armis
Dardanię: cingiq; vrbem obsidione videret.
Ille vt opes fractę teucrū: & fortuna recessit.
Res agamēnonias: victriciaq; arma secutus.
Fas omne abrūpit polydorū obtrūcat et auro
Vi potitur: quid non mortalia pectora cogis.
Auri sacra fames: postq; pauor ossa reliquit.
Delectos populi ad proceres primūq; parētē
Monstra deū refero: et quę sit sentētia posco
Omnibus idē animus scelerata excidere terra:
Liq pollutū hospitiū: et dare classib⁹ austros.
Ergo instauramus polydoro funus: et ingens.
Aggerit tumulo tellus: stant manibus arę
Ceruleis mœstę vittis atraq; cupresso.
Et circū iliades crinem de more solutę
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte:
Sanguinis & sacri pateras: animaq; sepulchro

hęredes: quia adhęrēt bonis testatoris. n polydorū 2c. C. nomē cōueniens homini: qui secū multa attulerit: nā m'torꝫ donorꝫ significat. y Quid ecphonesis est latie dicitur exclamatio: quę fit a scriptore: cū aliquid aut summopere detestatur: aut vehementer admiratur: hęc figura sūmā affert rei cognitionē: vt dii talē terris auertite pestē. Est aūt grauis poetę: ita auctoritatē suā admiscere: vt & bonos amare: & malos odisse: indignos inuidere: errāte: rephendere: & miseros m[i]serari videat. Hinc Hora. Ille bonis foueat: & cōsilietr amicę: et regat iratos et amet peccare timētes: Ille dapes laudet mēsę breuis ille salubrem Iustitiā leges q;: et aptis otia portis. o Infœlix priam⁹. S. l'qa iā esse cœperat: vl' cui etiā Prouisa nocuerit. C. Infœlix priam⁹: Nō ei īprudēter sibi consuluerat: sed infœliciter successit: vt crimē nō homīs: sed fortunę sit: ex q̄ re maiorē sibi cōmiserationē cōperat. p Mādarat. SER. cōmendarat: vel emēdarat: Aphęresis est. q Threicio. S. a loco auget crudelitatē: ex qua Dyomedes Lycurgus: & Tere⁹ sūt. Threitio p thraitio vt sup Thraissa: nā solutio est Iōicę linguę. Cū em̄ sit θρᾳξ Iōes dicūt. θρεῖξ Et eius solutio facit threicius vel threissa.
r Cingiq; vrbē obsidiōe videret. S. apparari obsidionē. nā post obsessam vrbem non potuisset.
s Fortuna. SER. s. melior. t Victricia. S. verbalia in trix fœminina sūt: & tamen in plurali neutrū habent: C. Victritia arma: vt nō hominē: sed fortunā secutus esse demonstret. Est aūt ex locis ex quib⁹ probet auaritiā scelerū parentum esse. v Fas omne. S. & affinitatis: & hospitalitatis. x Obtrūcat. S. cędit: proprie tñ significat caput amputare. y Potitur. S. ex his verbis est: quę miscēt cōiugationē: nam tertię licet sit: facit tñ potiri. Sic & fio pro firi fecit fieri. ȝ Sacra. S. execrabilis. Tractū ex more Gallorū. Nā cū masiliēses peste laborabant: vnus se ex pauperibus offerebat alendum anno integro: duplicis: & puriorib⁹ cibis postea verbenis. vestibusq; sacris ornat⁹ circūducebat p vrbē cū execratio

b Refero. C. Recte ex more romano: nā cōsules res magnas: ac dubias ad senatum referebant.
c Idem. S plus q̄ si dīceret similis. D. Idē solet decerni: q̊d maior: parti placet: sed hic tā manifestum scelus fuit: vt oēs fugiēdū censerēt. Inde vbi p scelus fuerat soluta amicitia: q̄ fœdere deuicta erat. Non ergo vtile illic morari: nec religiosum: cū sanguinis pueri pollutus esset locus. d Scelarata. S. i. scelorꝫ: vt captiuaq; vestis i. captiuorū. e Classibus austro. SERVIVS.. hypalage est. f Funus. SER. mō sepulcrū q̊d virgulta a vellēdo diruerat. Nā funus proprie incensum est cadauer.

f Stant. SERVIVS. positę sunt. h Manibus. S. Manes. animę sūt quę egressę corporibus: nōdū alia intrant corpora. Sunt autem noxię: & dicuntur per antiphrasim: nam manū bonū. Vñ & mane dictū: vt Eumenides parcas: bellū: lucū. Alii māes dicunt a manēdo: nā animabus plena sunt loca inter lunarem circulum: & terram inde defluunt.
Alii manes deos infernales putant. i Ceruleis. C. varro & Cato dicit consuesse antiquos in funeribus nigro: & ceruleo colore vti: nā in adolescētis morte nō nigrū: sed cęruleū adhibebāt. Est autem cęruleus viridis cū nigro mixtus: vt est illud cœperat humenti phœbū subtexere palla: Nox et cęruleā terris īfuderat vmbrā. k Atra. S. q atros hoīes significat. l De more. S. s. gentis: vel de more plāgentū. m Tepidoi. S. statim mulcto.
n Cymbia. S. Pocula in modum cymbę. CRISTOFERVS: Cymbia. Species poculi ē. Sed & de cymbis: & ceteris poculis dictum est in bucolicis: o Sacri. SESVIVS. de victimis sumpti. Bene autē lacte; & sanguie anima

p Condimus: & magna supremum voce ciemus.
s Inde vbi prima fides pelago: placataq; venti
Dāt maria: & lenis crepitās t vocat auster v in altū
x Deducunt socii naues: & littora complent.
prouehimur portu: terreq; vrbesq; y recedūt.

ad sepulchrū elicit. Lacte enī corpus nutrit: post aīe cōiūctionē: & aīa sine sāguine nūq; est. Nā illo effuso recedit. Et quia insepultorū aię vagę sunt: & hic nō fuerat legitime sepult⁹ rite reddita legitima sepultura redit aīa ad quietē sepulchri: quā Stoici mediū sequētes: tā diu aīaȝ durare dicunt: q; diu durat & corp⁹. Vñ ęgyptii condita cadauera diucius seruāt: vt multum duret anima: & corpori sit obnoxia: ne cito ad alia trāseat. Romani contra comburāt corpora: vt statim in suā naturā rediret aīa. Ergo hic obnoxiā facit aīam corpori: quod antea horrebat: q̄si p vim extorta. Plato ppetuā dicit aīam: & ad diuersa corpora statim trāsire pro meritis vitę prioris: Pythagoras vero non. μετεμψυχωσιν: Sed; παλιγγηνεσιαν id est. redire: sed post tempus dicit. p Condim⁹. DONATVS. Erant placandi manus lęsi: presertim illius: qui ciuis: & affinis: & regis filius erat. & qui recte monuerat Troianos: vt sceleratam terram relinquerent. Docet autem Poeta: quę possint curare q; male sint gesta eē curanda. q Supremū. S: aduerbium: vt toruū clamat. r Ciem⁹. S. dicebāt ei. Vale: nos te oēs ordine quo natura pmiserit cūcti sequimur. C. Ciem⁹ a cieo es ere secūdę ɔiugatōis: vt bella ciēt primaq; vetāt cōsistere terra: inuenit etiā in q̄rta: vñ Regius accitu cari genitoris ad vrbem Sidoniā puer ire parat.

s Inde vbi prima fides. CRI. pulchra narratio: & quę foelicitatē et celeritatē nauigādi ostēdat. t Lenis crepitans. S. duo epitheta posuit vitiose: fecit aūt hoc prope in decem versibus.
v Auster. S. p oī vento: x Deducūt. DO. Quā miseri subduxerāt: Occurrit magna beniuolētia: vt rex & sacerdos nō expectauerint pigrinos ad se venire: sed vltra occurrerint. y Recedūt. S. Nā videt nauigātibus q; nō ipse a terris: sed ab ipsis terrę recedunt.
ȝ Mari. RER ordina. In medio mari ęgeo: a Tellus CRI. Delon insulam intelligit. De qua Plinius: Ipa quoq;

clarissima Cycladū media:& templo Apollinis & merca tu celebrata:quę diu fluctuata :vt proditur :sola motum terrę non sensit. Ad M. Varronis ętatē. Mutianus prodi ditbis cōcussam. Hanc Aristoteles ita appellatam putat: quoniā repente apparuerit enata. Eglatosthōes Scynthiā. Alii Orthygiam asteriam postlagiam . Mydiam: Cyne tum: Pyrpilem igne ibi primum reperto . Herodotus autē ita scribit. ferunt autem Delii discessum: Dectis Xerxis prę fecti Delō se mouisse prio:atq; postrēo vsq; i mea tēpora Strabo ait: In ægeo mari magis delos emiet:& circūstātes illi Ciclades : & ipsi incū bentes sporades .i. sparsę. Delos vrbē habet, & Apollinis Latōęq; teplū: & cynthus mōs sublimis ei asper incubit vrbi. Pindarus quoq; illā olim erra bundam fuisse. Sed aduē tante partu Latonę quat tuor terrestribus e truncis colūnę dura ī petra solido ex adamāte continuerūt. b Nereidum matri. S.i. Doridi. Fabula est. Iupiter viriata latona etiam Asteriem sororem vitiare voluit. Illa autem rogās a diis: vt in auem verteretur :coturnix effecta est. Sed cū mare transfretaret afflata a Ioue in saxum cōuersa: sub aquis versa est . Inde supplicante Ioui Latona supernatauit. ac primo neptunno:ac Doridi consecrata est. Deinde cum Iuno Latonā immisso Phithone insectaretur littori adhęsit ; sororēq; :excluso serpente intra mare recepit in hac insula ipsa Dyanā: a Apollinem peperit, Sed Diana iam nata pro obstetrice se matri phœbum parienti prębuit: vnde q̄squis virgo a parentibus inuocaf Apollo: vt primū natus est: Phitone sagittis interempto matrē est vltus . Et terram ī quo duo numīa sint nata: errare nō sūt passi isti dii: sed duab⁹ insulis religauerunt. Veritas est q̄ cū īsula terręmotu laboraret: consuluerūt oraculū Apollinis :cuius responsū fuit: ne mortuos ibi sepelirēt: et sacra q̄dā a cerēt. P'ea egyaro mycōe q; vicinis īsu ł ppli venerīt q eā habitarēt. Dicūt Dianā primo natā :quia nox primū fuit. Dicta est insula primo ortygia: q̄a grece ορθυξ dicitur cothurnix: & quia postea emergens apparuit delos. Nam ΔΗλον manifestum dicunt. Vel quia Apollinis oracula : quę alibi obscura sunt: illic manifesta dantur . Delos: & ciuitas: & insula . vnde interdum recipit prepositionē. c Pius arcitenens S. quia vltus est matrem. C. Pius quia in iurias maternas Phytone necando vltus est: Arcitenēs: Ex Neuio q in secūdo libro belli punici ait. Deo ide pollēs sagittis īdut⁹ arcitenēs Et ab Hōero ēa q̄ Apollo dicif αργυροτοξος d Coli. SER. a vicinis.

Sacra mari colitur medio gratissima tellus.
Nereidum matri: et neptuno egeo:
Quam pius arcitenens oras: et littora circū
Errantem: mycone celsa gyaroq; reuinxit
Immotāq; coli dedit: et contemnere vētos.
Huc feror: hęc fessos tuto placidissima portu
Accipit :egressi veneramur apollinis vrbem.
Rex anius: rex idē hominū phœbiq; sacerdos:
Vittis et sacra redimitus tempora lauro.
Occurrit: veterem anchisen agnoscit amicum.
Iungimus hospicio dextras: et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto.
Da propriā tymbreę domū: da mœnia fessis:
Et genus: et mansurā vrbem: serua altera troię
pergama: reliquias danaū: atq; īmitis achilli:
Quē seqmur: q ue ire iubes: vbi pōere sedes

e Ventos. S. propter terręmotū. f Sacerdos. SER. Nam apud maiores rex erat sacerdos: & pontifex . Sic hodie imperatores pontifices dicimus . CRIS. Ille rex Anius Apollinis filius fuit: qui filium Andrū habuit. g Sacra. D. vt ostenderet victis: & laurum non esse signa lęticię: quę tristitię Troianorum nō conueniebat: sed sacerdoti. Magna autem exempla posuit malę bonęq; amicitię Polymnestorem: & aniū. qui nos ad bonū hortebantur: & a malo reuocent. h Amicū. S. per silentiū intelligimus. D. Veterem amicū: quasi diceret illū talem tūc habuit amicū: qualem habebat stante Troianorū fœlicitate: neq; secutus ē fortunam: vt Polymnestor: & tm̄ habuit amicū q̄t⁹ fuit: nō quāt⁹ veniebat. i Hospitio. S. i. iure hospitalitatis: nā ad hospitiū nō p̄t itelligi: cū iāesset amic⁹: k Saxo vetusto C. Credunt aliqui dictū: quia in sula saxū sit in quod Asteria iā cothurnix versa est. Cloacius autem verius referēte Macrobio scribit in Delo aram esse Apolinis genitoris: ī qua nullū animal sacrificaf: qua Pithagoram: veruti inuiolatam adorauisse ferūt: hanc igit Virgi. ab Aenea adoratā: demōstrat siquidem nullo acto sacrificio preces inchoat: & vt genitoris arā demōstraret dixit. Da pater: at mox cū taurū mactat apud aliam aram intelligimus: vnde hic patrē quod sibi propriū est: ibi Apollinem nominat. Cato de liberis educandis ita ait. Nutrix hęc omnia faciebat in verbenis: & tubis sine hostia. vt deli est ara Apollinis genitoris :quod ait saxo vetusto dicit epaphus delphis quondā euenisse: vt templū ante religiosum: & intactū spoliatum incēsumq; sit: & ad dit multas circa coryntiū vrbes insulasq; proximis terręmotu haustas . Delō neq; ātea neq; postea: hoc incōmodo vexatā: sz semp eodē manere saxo. Thucydides aūt i tertio hystoriarū scribit. Nō mirū ergo si p̄sidio religionis tutā insulā semp ostēderit: & reuerētiā locorū sibi accessisse dicit ꝯtiua saxi eiusdē. i. insulę firmitate. l Propriā. S. Perpetua. Sic propriāq; dicabo: nā q̄ cōsiderat nō fuerat ꝑpria. D. propriā. Nā īcerti hacten⁹ vagabanf :vt incerti quo facta ferāt vbi sistere detur. Est āt ꝑcatio breuis : & q̄ oīa cōtieat. Nā petit & mouet cōmiserationē. m Tymbręę domū S. ab agro troię vicino. q tymbra plen⁹ fuit :ī q̄ ei⁹ ē & nem⁹: & tēplū: in q̄ Achilles a Paride fuit interfect⁹ θυμβρη grece vn̄ η in æ diphthōgon vt Διρκη dirceus. m Domū. S. familiā. n Māsurā . S. duo petit. vrbē & perpetuitatē ad hoc: vel propter Troiam: vel propter eā quā in Thratia cōdidit:

Da pater auguriu:atq; aīs illabere noſtris:
Vix ea fatus eram:tremere omnia viſa repente
Liminaq;:lauruſq; dei:totuſq; moueri
Mons circū:et mugire adytis cortina recluſis.
Summiſſi petimus terrā:et vox fert ad aures.
Dardanide duri quę vos a ſtirpe parentum
Prima tulit tellus:eadem vos vbere lęto
Accipiet reduces antiquā exquirite matrem.
Hic domus Aeneę cūctis dominabitur oris:
Et nati natorū:et qui naſcentur ab illis.
Hęc phœbus mixtoq; ingens exorta tumultu
Lętitia:et cuncti quę ſint ea mœnia querunt.
Quo phœbus vocet errantes iubeat ve reuerti
Tū genitor veterū voluens monumēta viroꝝ:

o Da pater. SER. Pater venerat̄ ōisē:vnde & diis datur. Quid ve pater neptunne paras:Et montibus:vt pater Appēninus. Et fluuiis:vt tiberi pater. D. Da.i.oſtende. Da pater augurīū. Pater animo infunde animis noſtris aperta et perſpicula oracula. Vſus eſt autem imparatiuo da. & illa bare:q̄d eſt dep̄cātis ex fidutia in Apollinē:qui Troianis fauebat. p Augurīū. S. Pro oraculo poſuit q Illabere. S. Nam q̄uis obſcura ſint tamē ſemper vera ſunt Apollinis oracula. Ergo poſtulat illud oraculū intelligere: r Vix ea fatus. D. Motio earū rerum preſentiā dei oſtendit: s Viſa. S. Stoicę & Achademice qui dicunt q̄ ſunt contra naturā non fieri:ſʒ fieri videri: vñ magica oīs excluſa ē:vtait Pli. t Liminaq;. S. breuis p longa poſita eſt: defendit autem:vł quia monoſillaba ad artem nō pertinēt: vel particula:quę ſui ſubſtātiā non habet: mēbrū putat̄ ſuperioris oratiōīs: vnde liminaq; vna erit dictio:& q finalitatis gratia produci:& corripi pt. v Mōs. S. Cynthi⁹. x Cortīa. S. Cortia loc⁹ vñ oraculū exiit. ł ꝗa Apollinis Tripos corio pythōis tect⁹ eſt:ł ꝗa ibi ſint certa reſponſa quaſi certina:vel quod eſt ver.us quia illic cor vatis tenetur: nam cauerna in tēplo fuit ad quā phœb⁹ raptavat ciabat̄ C Tripos ſup̄ q̄ phœb⁹ vaticinabat̄. vide ſeruiū Cortinare apud antiquos erat meditari. hinc cortinionē meditationem dixerunt. y Summiſſi. S. inclinati:pro qualitate em̄ nimiū orātes iterdū ſūma iterdū ima reſpiciebant:cū ptātes alie cœleſtes ſint:alie terrenę: Alię permixtę. terram nunc petunt. Quia Appollo & Sol & liber pater eſt: qui inferos petit. Vnde Horati. Te vidit inſons cerberus petunt terram. vnde ad eos reſponſa perueniunt. Et quia Appollo eſt inferis notus. D. Sūmiſſi. Pauore nimio veſtigiis firmis ſtare non potuimus:ſed ad terram demiſſi ſumus.

a Dardanidę duri quę vos aſtir. SERVIVS. Obſcura ſunt:ſed tamen vera. Nam Dardanus ab Italia venit. nā ſi Cretam ſignificaret teucriade diceret. CRI. Dardanidę reſponſum verum eſt:ſed nō intellectum ab Anchiſe. Quia vt in allegoriis noſtris demonſtrauimus appetitus illi⁹ q ſenſum:non autem rationem ſequitur:typum tenet Anchiſes. Inde igitur promes:quę hunc locum aperte interpręteur. Dardanidę indicat quid Italiā itelligat:dequa Dardan⁹ venerat ex deo nat⁹. Nā de Creta ꝓo oportuit intelligi vñ venerat Teucer. Nō Iouis:ſʒ Scamādri mortał virifili⁹ b Duri. S. Vł propter futurū laborem:vel eorum arguit inſipientiam. CRISTOFE. Duri. Nō ergo reformidandę difficultates longioris itineris:cum durare in laborib⁹ poſitis:qui in decenali bello ſumma pacientia duraſtis. Oſtēdit igitur rem facilem. Nā facile eſt duriorib⁹ aduerſa pati. c A ſtirpe. SERVI. In genere. f. gen⁹ ſignificat:vt heu ſtirpem inuiſam. In maſculino arborem:Sed ſtirpē teucri nullo diſcrimine ſacrum. Horatius contra regulam dixit. Stirpeſq; raptas:& pecus & domus. DONATVS. Quę vos a ſtirpe. Nihil breuius:aut eminentius hoc reſponſo:nā &

in fine verborum conſulentis ꝓlatum eſt:& incertos ſecuros reddidit. oſtendit em̄ Troianos apud illū perigrinos fuiſſe:nūc originalib⁹ terris:& ſuis parētibus reddi quod beneficium:& non iniuria eſt preſertim cum vrbem ꝑpetuam promittat:& Troianos maxima incrementa ſumpturos. d Prima. S. Italia:vñ Dardan⁹ vēit. Nā Teucer poſtea de Creta. C. Prima tellus ⁊c. Hęc duo Italiā oſtendunt. Nam prior Dardanus de Italia:q̄ Teucer de Creta venit. Et de Italię vbertate multi ſcribunt.

e Matrem. SER, terram Tractum de hiſtoria Bruti. Nam cum filii Tarquini ab Apollie accepiſſēt: qui primus terram oſcularetur:eum imperio potiturum, Brutus e naui egreſſus:fingens cauſam:terrā oſculatus eſt.

f Domus. SERVI. ad illud. Da ꝓpriam tymbręę domum.

g Nati natorum. SER. Ad illud & māſuram vrbem. hic verſus ex Homero eſt quem ille ex orpheo ſubſtilit. & Orpheus ex oraculo Appollinis hyperborei. Mire hoc oſtendit Poeta:dicendo hęc phœbus. CSISTOFERVS. Et nati natorum. ab Homero ſunt hii verſus. Ait enim Aeneam tenuiſſe imperium cum eius ſucceſſoribus in ilio. Iā Priami genus eſt miſerat⁹ IupPiter: Vnde imperium Troię Aeneas manifeſtus habebit: Et nati natorum:& q naſcentur ab illis:& rurſus: At genus Aeneę cunctis dominabit̄ oris. Nā hoc carmen Homerus ab Orpheo ſumpſit. & Orphe⁹ ab oraculo Apollinis.

h Mixtoq; ingens exorta tumultu. DONA. lęti omnes erant:ſed quęrebant nomen loci:Nā antiqua memoria ignorabatur. ſed Anchiſes omnium vetuſtiſſimus rem aggreſſus eſt:fuit autem pulchrum:ac religioſum his terris reddi: quę parētes ab origine retulerunt:& ne timerent ne a melioribus ad deteriora pergerent:addidit vbere lęto. Et per hoc q dixit vbere alluſit ad id quod terram lętā appellauit. Reduces vero ne timeat ſe futuros oneri his terris quę non aduenas:ſed ſuos reciperent. CRISTO. Mixtoq; Oſtendit quanta ſit errantium cupiditas:firmam ſedē acquirendi. i Tumultu. SERVI. Quia dixit exquirite. CRISTO. Dicitur tumult⁹:timor multus, vel timor multorum:Nam lętitia illa quę erat ex promiſſiōe extrenitatis imperii corrumpebatur:cum diffiderent poſſe intelligere: quas terras phœbus ſignificaret. Erat igit̄ & lętitia:& tumultus pariter in om̄ibus:quia populariter omnes ea res tangebat. k Voluens CRISTOFERVS. voluit ſed non valuit diſtinguere.

l Veſtras. SERVIVS. vt ſenex loquitur:aut̄. quia ſcit ſe eſſe moriturum.

m Creta. SER. Dardanus Iouis filius:& electrę profectus de corito vrbe Thuſcię primus venit ad Troiam:& illic parua ędificia collocauit poſt cuius obitum Teucer venit:& arces & mœnia conſtituit. Errat Anchiſes arguens ab Ida quę mons etiam in Creta eſt. Creta Iouis ibi nat⁹ fingitur: qui cretenſes teſte Saluſtio primo religionem in

uenerunt dicunt autem Saturnū cū a Themide accepisset se a filio pulsum iri regno vorabat omnes filios: quos de Rhea vxore timeret. Sed nati Iouis pulchritudine delectata clam illum sustulit: & nymphis in monte dicteo commendauit: qui ab apibus nutritus est: & adhibiti curetes: & coribātes qui tynitu eris phiberent audituri pueri vagitum. Vnde ipsi sunt matris deū ministri. fingitur hoc quia Saturnus aeternitatis: & seculorum deus est. Secula annos in se reuoluunt. Vnde grece κρονος quasi χρονος id est tempus dicit. D. Creta iouis magni. Dixit & nomen: & ad quē deum ipsa maxime pertineret. qui cū magnus sit magnū posse in celis prestare fauorē.

n Medio ponto. S. Vel secundū Salustiū Procul a continenti: vel si pateretur latinitas in medio pontorum. Cosmographi enim dubitant: in quo mari Creta sit. Nam partim lybicū ptim Ioniū. partim Aegyptiū: partim achaicū respexit. D. Medio pōto. vt vndiq; fluctibus clausa ab eius hostes esset tuta.

n Iacet. D. Per hoc eius immensam magnitudinē ostendit. o Mons ideus. D. ponit signa specialia.

p Cunabula. SER. origenes: Nam in cunabulis iacēt infantes. Laterēter dat gloriam troianis dicens: se a diis originem ducere: vnde est a Ioue principiū generis: vbi & de Dardano & de teucro intelligit.

q Centum vrbes. D. Exponit quod dixit: iacet & ostendit magnitudinē: & vbertatē pcipuū regnū vt & itim; qd dixit gētis ni. n. ponit teucrū. C. Centū vrbes. Strabo. qui de hac insula diligētissime scripsit Troianis tēporibus Cretam nonaginta vrbes habuisse tradidit: nititurq; Homeri testimonio: qui in Odyssea Vlyssem iducit: qui Cretā ait habere nonaginta vrbes. Sed post tēpora troiana decem pterea cōditus esse ab Altemene arguo illuc comitantibus Doriensibus profecto. Quapropter idem Homerus ex persona sua loquens Hecatopolim eam dicit nō Troiana: sed sua tempora inspiciens versus est. ἀλλοι δοι κρητην ἑκατομπολιν νεμοντο. Hec a septentrione egeo: & cretico mari alluitur ab austro Affricano: egyptum attingente pelagus Creta secūdū Pli. a Creta nympha Hesperidis filia. Anaximāder a rege curetū nominatā eē vult: Philistides autē moletes: & Crates olim aeriā dictam esse volunt: deinde posterescuretē appellauisse. Sunt q macharō a temperie coeli dictā affirmēt Cretenses primi religionē instituerunt. ideo putati sunt nutrisse Iouem. vt Salustius ait r Habitant. S. subintellige Cretenses. Vel habitant pro habitātur: vt insinuat pauor pro insinuatur. Creta primo habuit centū ciuitates. inde viginti quattuor: inde duas. s. Gnoson. & Hierapidinam. s Vberrima. SER: re decipitur: qui audiuit vbere glebę: t Maximus. SER. Fallitur. Nam prior Dardanus venit. D. Maximus vbi de est nomen cōsanguinitatis dicimus maiores & patres. Ergo maximus est pater ipsorū maiorū: hinc mater Cybele ab obseruatione sacrorū arguit eos esse maiores suos.

v Rite. SER. dubitatione excusatur error.

x Teucros. C. Nomina greca in ros exeuntia: & in us: & iuer faciunt apud latinos. Vt Euander Euandrus sic Teucer Tencrus Teucer cretenses moniti ab oraculo Apollinis: vt ibi sedes ponerent: vbi a terrigenis vexarentur. duce teucro venerūt in montē Phrygie: quam a nomine mentis patrii Idam appellauerunt: vbi cū mures arma abrosissent intellexerunt eas sedes sibi ab oraculo predictas. Sūt tamen qui Teucrum dicant: nō ex Creta: sed ex vrbe Attici soli coo: quā deinde exipeton noīauerūt profectū esse. Ideq; argumentū esse volūt q & troiani: & Attici eundē sibi Ericthoniū auctorem esse proponūt: & vtriq; palada venerātur: illi peplū ferūt. Teucrū ait Scamādri fluuii: & Ide Nymphę filiū fuisse: filiā habuit Batheā: quā Dardano vxorē dedit. propter quā affinitatē meruit illi i regno succedere. y Rhoeteas. S. ei in lōgā mutauit e: nam ροιτειον est grece Sic. μηδειος et αἰνειος Medea & Aeneas. C. Rhoeteas a rheteo promōtorio iuxta troiam. z Optauit. S. elegit. C. Optauit elegit: vnde dicimus dare adoptionē. i. dare eligendi ptātē.

a Habitabant. S. hi sunt qui cū dardano venerant.

b vallibus imis. C. propterea magis credidit de Teucro. quia qui cū Dardano venerant: habitabāt in imis vallibus. Ipse autē videtur fundasse imperiū. Vallē dicimus angustam planiciē montibus vtrinq; arctatā. Cōuallē vero penē vndiq; clausam: & sit locorum sic se habet: vt sit aut mōtanus: aut collinus: aut campestris: aut vallis. mater cultrix cybelę:

Audite o proceres ait: et spes discite vestras.
Creta iouis magni medio iacet insula ponto.
Mons idæus vbi: et gentis cunabula nostre.
Centū vrbes habitāt magnas vberrima regna.
Maximus vnde pater (si rite audita recordor).
Teucrus rhoeteas primū est aduectus in oras:
Optauitq; locū regno: nōdū ilium: et arces:
pergameę steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix cybele corybantia era:
Ideūq; nemus: hinc fida silentia sacris:
Et iuncti currum dominę subiere leones.
Ergo agite: et diuū ducunt quā iussa seqmur.
placemus uentos: et gnosia regna petamus.

c Hinc mater cultrix. S. montis phrygię a quo dicta est Alii dicunt cybellem fuisse primum eius sacerdotem. vnde nomē ipsa sumpsit. Alii cultrix cybele legunt vt sit quasi cybeleia. Alii cybelem απο του κυβισθαι την κεφαλην: i. a capitis rotatiōe. qd ppriū ē eius sacerdotū. D. Hic mater cybele: ad obseruationē sacrorum arguit eos eē maiores suos d Corybātia. S. Corybantes ministri cybeles demones. i. δαημονες .i. totū sciētes. e Fida silentia. S. Hinc inquit inuentū est seruare sacris fidele silētiū. C. fida silentia. Nefas erat paucis tm nota erat. Nam si iussit ipsa Cybele cū erudiret ydeos dactilos. & doceret iniciandi mores, Diodo. ait. morem iniciandi quē Dardanus accepit a Ioue: nefas erat aperire nisi initianti. Ideo ergo fida dixit silentia. f Dominę. S. dñas deas dicūt: vt hi dñam ditis thalamo deducere adorti. Fabula est. schoeno vrbe. Atlanta fuit: adeo ppotēs cursu: vt sponsos prouocaret: victosq; occideret. Hyppomaēs āt venerē: vt sibi adesset rogauit: a q vt accoepisset cū de hortis hesperidū tria mala aurea prouocauit puellā. et singula coepit iacere: at illa cupiditate legēdorū malorū retēta superata est. At Hyppomanes: cū illa in loco matris deū concubuit: vñ irata dea eos in leones cōuertit. & suo currui subiugauit: pręcepitq; vt nunq; inter se coirent: Nā Pli. ait Leonē cū pardali: & pardū cū leena cōcūbere. ideo autem vehi: mater deū curru dicitur. quia terra est: quę in aere pēdet Sustinet rotis: quia mūdus rotatur: & volubilis est. Leões sibi subiiciūtur: quia materna pietas oia pōt separare. Corybantes sui ministri cū gladiis esse finguntur: quia omnes pro terra sua debent pugnare. turrita corona ostendit oppida superposita terris.

g Diuū q̄ra iussa se.D.Nā non amplius sunt incerti:q̄ fata ferant. h Placemus ventos.D.Nō quia tūc essent asperi:sed vt deinceps illis prosperis vtantur: facit autem rem facilem a breuitate nauigatōis. i Gnosia.S.a gnoso oppido Cretę. k Nec longo dis.C Arguit a facilitate nauigationis. l Iupiter.S.aer.q'd.mō sit serenū. Hora. Manet sub Ioue frigido venator.Vel Iupiter qui preest insulę quā petunt.D.Iupiter,Temerariū enim est pollicer i aliquid de futuro cuius sumus incerti:nisi deus faueat.

quia vt heroes in ea culti sunt: nominauere. Hinc Catullus.Nāq̄ fluentisone ꝓ spectans littora die Thesia cedēte celeri cū classe tuet. Siue dicta est dia a Ioue: quia in hac insula impetū aduersus Titanas fecit. Cares etiā alipñ hanc insulā duce Naxo Palemonis filio tenuerūt:& Naxū appellauerūt. Dicūt Naxi bachū apud eos nutritū:acpp̄terea eā Dionisā appellauerūt. Alii a fertilitate Siciliā minorē dixerūt:ei⁹ ambit⁹ est septuagintaquinq̄ miliū passuū distat a Delo.xviii.mill a.pas. t Viridemq̄ do.SER. colore marmoris lacedēonii. C.Viridē.Habet ei viride marmor:quod Plini⁹ lacedemonium vocat cunctisq̄ hylarius est. v Olearon .S.nō adiecit epitheton causa varietatis. x Niueaq̄.S.propter marmor cādidum vt Puaruisue lapis circūdatur auro. y Paron.C.a paro nepote Iasonis hęc insula dicta est. Parus enim est philomeso Iasonis filio natus:& oppidū in hac insula condidit.& eā a se Parō nomiauit:cū antea minoia appellaret. z Sparsasq̄ per ęquor.S. quia nullo ordine continētur:nō autem dictę sunt Cyclades:q? i circuitu sine sed q̄ longo ordine eas circuire necesse ē:vel propter promontoria:vel quia naturale ē:vt cōcitatiora sint maria vicinitate terrarum q̄ anhelitū ex se emittunt: vnde in quinto nauigaturus Eryci sacrificat.DO: Sparsasq̄ per ęquor.Post specialia transit ad generalitatē:nā cum dixisset nomina aliquarum insularū addit. Crebris legim⁹. &c. a Cyclades.C.circa Delō teste Plinio in orbē sitę sūt b Crebris legimus. S.

m Creteis.SER.Quia. κρητη n Meritos.D. cōuenientes Neptunno ꝓpter in gruentem nauigationē. Apollini propter acceptū oraculū. o Taurū. S.Taurū em hostię imolatur: aut ꝓ q̄litate nūmis. vt nigra pec⁹ hyemi:& zephiris felicib⁹ albam Aut per cōtrariū vt porc⁹ cereri:quia nocet frugibus. Caper baccho:quia nocet vitibus thaurū Neptūno: propter futurā nauigationē . Apollini propter oraculū. C.Thaurū:victimā his diis cōuenientē:Nā vt cornu petit taurus:sic Neptūn⁹ littora ferit. Et phoebus cornua habet.i. radios. o Fama.D.opportunitatē conuenientē oblatā oñdit.fauebat ergo troianis locus:quia secundū Anchisen fata Cretā portēdebant. Itē tempus : quia regnū vacabat:erantq̄ domus paratę:ne essent cum magno labore ędificandę. C.Fama volat.est narratio quę incurrit fidei faciēdę causa. Nā & apud oratores preter narrationem qua cōtinet causa :incidūt & alię:aut criminationis: aut laudationis :aut cōfirmationis:aut fidei faciendę causa.

Nec longo distant cursu:modo Iupiter adsit.
Tertia lux classem creteis sistit in oris.
Sic fatus meritos aris mactauit honores.
Thaurū neptunno:thaurū tibi pulcher apollo.
Nigrā hyemi pecudē:zephyris foelicibus albā.
¶ Fama volat pulsum regnis cessisse paternis.
Idomenea ducem desertaq̄ littora crete.
Hoste vacare domos:sedesq̄ astare relictas.
Linqmus ortygie portus:pelagoq̄ volamus.
Bacchatamq̄ iugis naxon:viridemq̄ donysam.
Olearon:niueamq̄ paron sparsasq̄ per equor
Cycladas: et crebris legim⁹ freta concita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortatur sotii cretam proauosq̄ petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes:

p Idomenea.SER.Idomeneus troia rediēs vouit in tempestate sacrificiorū de re quę prius occurrisset:cū ergo fili⁹ illi occurrisset:& illū aut imolasset:aut imolare voluisset pulsus a ciuib⁹ pelago salentinū.Calabrię ꝓmontoriū tenuit:& ciuitatē condidit:vt & salentinos obsedit milite campos Lyctius Idomene⁹. Hęc ratio troianos impulit:nā aliter ad hostis regnū ire non potuerūt Idomenea. Qnq̄ sunt Cretę linguę:aeolica:ionica:dorica:attica: cōis vnde fit in eodē nomine variatio.C.Idomenea.Nam ex minoe Cretēsiū rege nat⁹ est Deucalion:ex Deucalione aūt Idomeni⁹:q cretēses cōtra troiāos duxit:vna cū reliqs grecis: De hoc Home.in catalagō. κρητων δ'ιδομενευς δουρικλυτος ηγεμονευεν. q Volam⁹.D.oñdit ex p̄spera nauigatiōe q̄tū voluerint obsequia sacrificiorū.C.Volam⁹: et q̄a celeberrima fuit nauigatio:et q̄a mutua translatio est a volatu ad remigationē. r Bacchatāq̄ iugis naxō. S.aut vitib⁹ cōsitā:aut celebratā Bacchę:aut vbi bach⁹ ex diis egit triūphū:vt.ē.dixim⁹ ipsi cōsecrata ē:q̄ & dia dr̄. s Naxō. C.Naxū inter Cyclades insulas enumerat orthygia :nax⁹: dyonisa:& paros Naxos (teste plinio) strongyle dicebatur Butes boree filius a lycurgo fratre pulsus:in hāc insulā venit rapta ex thessalico littore :Coronide vna ex bacchātib⁹ quo furto a Baccho in furorē versus est:ob quā rem se in puteū iecit. Deinde Ephialtes & Otus raptā matrem et sororē Pancratidē inquirentes in Strongilē venere eāq̄ diā:

preterimus tractum a nautis qui funes legendo : idest colligendo aspera loca pretereunt. DONA. Crebris legimus freta concita terris . Quia nec cognitionem habere Aeneas omniū vocabolorum potuit.& odiosum fuit relationem ipsam facere longiorem. Legere autem est nauticū verbū: cum colligunt funes cum pelagi prolixa transmittunt. Et pertinet ad omnes insulas etiam ad freta pertinet. c Vario certamine.D.Nam varia officia sunt:& omnia cum certamine:& labore. d Clamor.DO.Vel morem nautorum expressit:vel eorum gaudium:qui suffragantibus ventis prospera sperabant.CRI Clamor. Celeuma dicitur clamor:quo inter se nautę hortant:& quo qui preest naui iperat illis quę facieda sint. κελευω enim impero & adhortor: e Hortant.S.celeuma ē. & bene vtit metro celeumatico.i.anapestico trimetro hypercatalectico:celeuma est quasi preceptum. Vnde Salustius impediebant iussa nautarum. f Surgentes.SER.Flantes contra non flans ponens dicitur:vt cum venti posuere:omnisq̄ repente resedit flatus. g Tandem DONA.non prolixę nauigationis fuit:sed cupiditatis nauigantium:nam cupienti omnia tarda sunt:et si summopere prosperentur. h Curetum.SER.Curetes sunt primi cultores. Cretę.C. Curetum.hi priscis temporibus in Creta regnarunt:dicunturq̄ ante lumen fuisse Diodo.autē ex secūdo Ioue olympo refert decem filios natos:qui curetes dicti sunt.

i antiquis oris. C. dixit ꝑpter antiquitatē curetū.
k Auidus. D. nō auar⁹: sed quasi ocii cupidus. C. Auidus Nā errātiū deside riū est sedes sibi ponere.
l Molior. C. recte: Nā ipsi duces sulcū fundamentorum aratro faciebāt: vt in terea Aeneas vrbem desig nat aratro.

Et tandem antiquis curetum allabimur oris:
Ergo auidus muros optatę molior vrbis:
Pergameamq; voco: et lętam cognoīe gentem
Hortor amare focos: arcemq; attollere tectis.

tissimi viri. Prio em̄ illos religiōe ībuit. Deinde qa non suppliciis solū: (vt inquit Salu). Sed recte agendo auxilia deorū cōparat: admonet vt arcē parent: qua se tutari possit. Ergo qm̄ hec presentibus cōsulūt. ꝑspicit et in futurū: vt ex agricultura cōparet victus: et ex cōnubiis ꝑpagetur soboles qua ciuitas duret.

m Pergama. S. zeugma a superioribus hoc est vrbem.
n Lętā. S. ꝑpter pergama restituta.
o Gentē. S. propter sociorum multitudinē.
p Amare focos. S. sacrificia celebrare. C. Hortor amare focos. Optimū institutū sapiētissimi viri. ...

q Focos. C. locus vbi ignis fit. Sedes autē est diis larib⁹ sacra: vñ florētini focolarem dicūt: quasi focū ipsoꝝ lariū. Optim⁹ igit̄ legū lator q primo populū religiōe imbuit: deinde remedia cōtra hosti-

lem impetuū docet. Postremo: vñ alimenta sibi requirat: & quomodo per successionē populosa perpetuaq̧ fiat ciuitas demonstrat. r Arcemq̧ at. t. S. periphrasis est. i. domos ędificare. Nam arx est in ciuitate munit⁹ locus. D. arcemq̧. Quę pręcipue amauit in Troia hęc reparare cupiebat. s Sicco. D. nam vdū etiā est littus: t Iā subductę. C. Ostēdit iā se esse persuasos inuenisse sedes perpetuas: & ppterea ī siccū duxisse naues. Deceptio aūt Anchise ī oraculo īterprętando: & pestis in creta: et mōita penatē pulcherrimū sensū habēt. & ex intima philosophia deductū: vt nos in nostris alligoriis ostendimus. Videbis em̄ illic Anchisen sensus & non rationis typū habere. Quapropter cum dei pręceptum esset: vt redirent in originem suam: quę cœlestis est. Et significat p Dardanū Iouis filium: sensus qui nihil supra corpus videt. Intellexit de origie corporis: quę p teucrū mortalis hominis fi. exprimitur.

debantur: cum Syrius exurendo om̄ia sterilia redderet. Ca Syrium dictū putant propter stellę candorem: alii a longo tractu. Nam sua magnitudine trium signorum spatiū occupare videtur. Latini caniculā appellant: Est in medio cētro cœli. ad quem cū sol ascendit corpora humana lāguore afficiuntur. per se noxia est & morbos creat: Canem eē dicūt: quę cum Dracone Europę custos data est: eandem postea Procridi dono datam: quā Cephalus procridis maritus thebas adduxit contra vulpem. quę thebanos agros vastabat. Sed cū & vulpi & cani fatum esset: ne possent interfici Iupiter vulpē in saxum vertit. Canē in astra retulit: Alii dicunt Neeram canem esse quę Icarum a pastorib⁹ cęsum Erigone filię suę in sepultum ostēdit. Inde cū Erygon p⁹ hūatū patrē se in hymetro laqueo suspēdisset. Liber Iouem orauit: vt Icarus in arcturum Erygone in virginē verterent: Canis autē quę ad pedes pēdētis dñę mortuus est: κύων astrum facta est Home. aūt canem Oriōis dicit esse hoc versu. Οντεκ υνωρίωνος επίκλησιν καλέουσι λαμπρότατος μεν ο γ' εστι κακον δε τε σημα τέτυκται και τε φέρει πολλον πυρετον δειλοῖσι βροτοῖσι. Habet hęc imago in capite stellā vnam clarā: quę Isis dicitur. In lingua vnam: quā Syrium & caniculam vocant magnam: & splendidam. In collo duas: in singulis humeris singulas: in pectore duas. In anteriore pede sinistro tres ī dextro vnā clarā. In extremo dorso tres: in ventre duas. In sinistro fœmore vnam. in posteriore pede sinistro vnā in sumitate caudę vnā:

Iamq̧ fere sicco subductę littore puppes:
Cōnubiis aruisq̧ nouis operata iuuentus.
Iura domosq̧ dabā: subito cū tabida mēbris
Corrupto cœli tractu: miserandaq̧ venit:
Arboribusq̧ satisq̧ lues et lętifer annus
Linquebant dulces animas: aut ęgra trahebāt
Corpora: tū steriles exurere Syrius agros.
Arebant herbę: et victū seges ęgra negabat.
Rursus ad oraculū orthygię phœbiq̧ remenso
Hortatur pater ire mari: veniamq̧ precari:
Quem fessis finem rebus ferat: vnde laborū
Tentare auxiliū iubeat: quo vertere cursus.
Nox erat: et terris animalia somnus habebat.
Effigies sacrę diuū: phrygiiq̧ penates:
Quos mecū a troia mediisq̧ ex ignibus vrbis
Extuleram: visi ante oculos astare iacentis
In somnis multo manifesto lumine: qua se

v Cōnubiis aruisq̧. D. quę res ostendebat magnā fiduciam manendi.
x Opata. SER. perficit sacrificia propter cōnubia & nouas sedes. Quia neq̧ coniunx dici: neq̧ ager coli sine sacrificiis poterat: Operari sacrificare: vt lętis operatus in herbis.
y Iura domos. D. leges viuendi & domos: aut ipasrum domorū iura. i. dominos a legibus deputant.
z Subito cū tabida mēbris. D. securis: ac dispositis omnibus subita pestilētia coorta est ex aeris corruptione: non hominibus solum: sed arborib⁹: & satis: vict⁹ causa. supra em̄ dixerat aruis operata iuuentus. languore autē corporis lętū effugere non poterat. a Corrupto coeli tractu. S. Ordo hic est pestilentię: vt docet Lucre. Primo aeris corruptio: post aquarū: & terrarū mox animalium Apolline autem offenso creatur pestilētia. Hoc ostēdit Home. cū eum armatum sagittis describit. vnde Apollo dicitur. απο του απολλυειν. Contra si cytharā tenet mitis est. Hora. Condito mitis: placidusq̧ telo supplices audi pueros Apollo. b Lętifer annus. C. Pathos a tempore q̄d si non esset vnius diei. c Liquebant dulces animas: S: Nā anima (secundū eos qui dicunt illam immortalē) relinquitur: & non relinquit: & ad diuersa corpora trāsit: vt Et cū frigida mors anima seduxerit art⁹. Sic em̄ nos relinquit: quorum nihil pręter corpus est. Vnde palinurus: Nunc me fluctus habent: hoc est corpus quod solum meum ē. D. Linquebāt. Ex principali malo hęc proueniebāt: aut moriebantur homines: aut corporibus tabe dissolutis trahebant miserabilem vitam. d Syrius. S. Stella ī ore canis: quę orit circa octauas kalendas Iulii: quę orta plerūq̧ pestilentiā toto anno facit: plerūq̧ paucis diebus: interdum innoxia nascitur: Creat pestilentiam: si in hanc rem etiam cęterorū consentiat astrorum cursus. D. Exurere Syrius. Ergo qui spem euadendi habebant. fame perituri vi-

e Seges: S. terra.
f Rursus. DONA. Pater qui prudentia alios pībat primus sensit aliquid factum contra pręcepta Apollinis:
g Nox erat. DONATVS. Virtutes animi sui: & meritū gratia deorum cōmendat. Et ostendit q̧ cęteris dormientibus ipē acriter rebus publicis invigilabat CRI. Nox erat Duo notantur pręcipua. Primum semper esse incumbēdū religioni. Nam tutantur dii eos a quibus coluntur. Secūdum oportere administratorem reipub. etiam nocturno tempore vigilare rebus sibi commissis. Ergo & penates a culti ab Aenea sibi vigilanti: quo pacto peste euitet: & sedem inueniat ostendunt.
h Visi astare. S. non astabant: sed videbātur:
i Insomnis. SER. idest vigilantis. vt vna sit pars: vel in somnis pro in somnis per apochopen: vt peculi pro peculii. CRISTO. in somnis: idest vigilantis. hoc enim decet administratorem.
k Multo lumine. S. cum nimbo suo:
l Manifesto. CRISTOFE. adeo claro: vt cuncta faceret manifesta:
m Qua se plena. DONA. Voluit demonstrare. quomō in nocte videre potuit. scilicet p radios lunę. C. Plena in plenilunio em̄ maius lumen reddit: & per noctem est luna.

n Insertas. S. aut datratas: aut nō seratas, vt sit ꝑ iseratas vt asprosq; molares ꝑ asperos. C. insertas. i. luna iserta. o Tunc sic. D. Ne vlterius recurrētibus curis frangeret. p Quod tibi de. D. ne geminet labor redeūdo Apollo facit: vt hęc referentibus nobis hic audias: quę apud eū eē auditurus. Magn⁹ ergo numinis fauor: nō rogat & fauet: nō nauigas: neq; domo egrederis: & dei iussa famulantibus diis ad tuas aures veniunt. q Orthygiā. S. i. ad orthygiā. r Hic canit. C. cū nō sit penatū diuinare cōparat sibi fidē: dū se ab Apolline hęc accepisse referūt. Item beniuolentiā: dū magna pollicetur: sed & hoc ad fidē faciendā pertinet. s En. S. demonstrantis est: vt fidē faciat: ne sōniū videat. t Nos te. D. ad hominē errore iā a patre ibut⁹ debuit mitti persona: cuius auctoritate: ac meritis: et incredibilia credi possint: dii ergo penates huiusce modi erāt: qui p̄terita memorando: futura meliora pollicerentur. Artis est igitur excludere añ solicitudinem primam. et liberato angoribus animo alteri⁹ nauigatiōis labores ingerere. Ac mōstrarit nō eas sedes ostendisse Apollinē describit: nec eū monstrasse locū. v Dardania. S. deriuatiuū ab auctore. x Tua ar. S. q. d. Tuas partes. y Nos. C. Repetitio est: et dissolutio: q duo colores grauitatē: atq; inde fidem afferūt orationi. ȝ Sub te. CRISTOFE. magna Aeneę laus. Oportuit eñ magnū esse ducē: quē dii nō dedignerētur. a Idem vēturos. C. magna eñ ꝓmittēda erant si fessos nouos errores: & noua pericula subire ꝑsuaderevolebat. Promitit eñ fęlicitatē posteris: in qb⁹ nos imortales q̄dāmodo futuros esse speramus: & tñ sibi iperiū nō denegat. b Nepotes. S. significat. C. cęsarem qui primus inter deos relatus est: & cuius sidus apparuit: vt ecce dionei ꝓcessit Cęsaris astrū. c Magna. C. nā pro magnis magna etiā pericula subeunda sunt. d Delius. C. vel ab insula in q̄ natus est. Vel quia ei⁹ oracula p̄ cęteris certa manifesta sint Nā ΔΗΛΟΣ manifest certūq; significat. Hinc Hora. Cert⁹ eñ promisit Apollo. e Oenotrii. S. Vł a rege: vł a vino: nā vitē serere Italis ōndit Saturnus. f Proprię. S. ꝑpetuę. Dardanus & Lasius fratres fuerunt. Electrę illii. S. d Dardanus de Ioue: Lasius de Corito: a quo mōs & vrbs nomē accoepit. Postea Dardan⁹ dr̄ lasiū occidisse. g Hinc Dardan⁹ ortus. D. Oñdit cū Apollo dixit. Quę nos a stirpe parentū. Prima tulit tellus: nō de Creta. & de Teucro: sed de italia: & Dardano esse intelligendū. h A quo. S. s. Dardano. i Nostrū. S. Ergo deos penates: q̄si troiāos itelligas, Potest & ad ritū referri. Nā Labeo in libro de diis aīalibus ait esse quedā sacra: qbus humanę aīę vertunt in deos: qui dicunt aīales q de aīalibus fiant: & sunt dii penates: & vitales. k Surge age. D. ostēdit ꝑ somnū hoc vidisse. q̄uis aliqui exponēt insomnis. i. vigilantis. C. Gen⁹ nr̄m qd in hoc loco de diis aīalib⁹ refert. S. Possumus secūdū Platonicos dicere dęmonas esse ministros deorū custodesq; hominū: & interpretes: si qd a diis velint: & qui melior͛s meriti in corpore nostro sunt. genii dicunt: corpori vero renūciātes lemures. Tū si domos incursiōib⁹ infestāt laruę. Cōtra si boni fuerit lares familiares dicūt. l Lōgeuo. D. occulte corripuit ipm senē de origine suorū nō debuisse falli. C. Lōgeuo parēti. Facit fidē cū non dubitent. & parenti: quamuis cōtraria senserint hec placitura. Quid aūt sēserit ex diuītate sui ingenii: et ex ꝓfunda platonicorū doctrina nūc Poeta expssim⁹ i Chamaldulēsibus disputationibus. m Haud dubitanda. S. quia aut dubitaret de consilio anchisę: aut ne ꝓpter somniū nō crederet. n Dictęę. S. est mōs Cretę dictus a dicte nympha in q̄ nutrit⁹ dr̄ Iuppiter. o Iuppiter. S. quia ipse Cretēsibus pręest. D. Iuppiter q͛ Cretę peculiaris amator est. CR. Negat ti. iu. ar. Arguerat ab vtili. & ab honesto eē nauigandū: qm̄ & quietē et fertile ampliū & duraturū īperiū essent acq̄situri. Validissimū aūt argumentū necessitatis i postremis reseruauit. Est ei necessariū discedere inde vbi deus loci te esse nolit. Est loc⁹: fertilitate. & pulchritudine regionis eos inuitat. Hinc Lasius. Posui in alio loco troianorū originē. Verū q̄ nō oēs scriptores idē sentiūt. Ponā et aliā q̄ de cęlest opinionē. Iuppiter ex electra filia ex ōesfilię danai gēuit Dardanū. Dardan⁹ ex Bathea teucri filia Erychthoniū Erychthoni⁹ Troē a q̄ troiani tros iliū assaracū & ganimedē. Ilus iliū cōdidit: & genuit Laomedontē Titonū: et Priamū. Assarac⁹ capim: Capis anchisen: Anchises ex venere Aeneā. Scilus Tragic⁹ ait Erychthoniū fuisse filiū Iouis: et Electrę. Home. illū fuisse hominē ditissimū. Iupiter igit͛ ex Electra in samothratia genuit Dardanū: & Iasiū Dardanus q̄sdā cerimonias a patre didicit: q̄s erat nefas aperire: nisi initiatis. Primus aūt initiandi mores instituit: et vxorē duxit Cybelē: ex q̄ genuit Coribantū defuncto Lasio Dardanus. & Corybant⁹ petiere phrygiā secūq; asportauerūt mistica sacra. & penates Coribanthus a se initiatos appellauit corybantas. Is thēbē Cilicis filiā duxit ex Lasio: et Cererę volūt natū Plutonē his sacris initiati fortunati fiebāt vt de Argonātis dicūt Lasiū patrē dixit ꝓpter cerimonias: quia Corybanthus ei⁹ fili⁹ princeps sacrorū in phrygia fu

Plena per insertas fundebat luna fenestras.
Tunc sic affari: & curas his demere dictis.
Quod tibi delato orthygiā dictur⁹ apollo est
Hic canit: et tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te dardania incensa: tuaq; arma secuti:
Nos tumidū sub te permensi classibus equor.
Idem venturos tollemus in astra nepotes:
Imperiūq; vrbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para: longūq; fuge ne linque laborē
Mutandę sedes: non hęc tibi littora suasit
Delius: aut cretæ iussit considere apollo
Est locus: hesperiam graii cognomine dicūt.
Terra antiqua: potens armis. atq; vbere glebę
Oenotrii coluere viri: nunc fama minores
Italiā dixisse: ducis de nomine gentem.
Hę nobis ꝓprię sedes: hinc dardanus ortus:
Lasiusq; pater: genus a quo principe nostrū
Surge age: et hęc lętus longęuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: coritū terrasq; require
Ausonias: dictea negat tibi iuppiter arua.
Talibus attonitus visis: ac voce deorum
Nec sopor illud erat: sed corā agnoscere vultus

Fuit Iasi⁹ antiquissim⁹ argorū rex pater Talaonis. Et au⁹ reg's Adrasti: & ab eo argos Iasiū nominatū.
p Attonitus S. Stupefactus. ꝓprie is attonitus dicit: cui casus vicini fulminis & sonitus tonitruū dāt stuporē. D. Attonitus. duo erant miranda: & deos videre: & optata loquētes audire. q Visis. S. deorū vultibus. r Nec sopor. D. Non em̄ pleno somno viderat aut audiuerat: nā nec plene vigilabat: nec plene dormiebat. s Velatas. S. Vittatas. vt victori velatū auro vittis iuuencū. Nā dii qui erant apud laurū lauiniū nō habebāt caputvelatū. t Gelidus sudor. DO. Et hoc cōfirmat deos vidisse Aeneā. v Corripio. S. Ne facietate videat reliquisse somnū. quotiēs aūt ex abrupto somn⁹ aufugerit omen infœlix significat: nā hic tēpestas sequit: & in secūdo. Excutior somno. Et sequit exicidiū vrbis: nec sine rōne: nā si somn⁹ mun⁹ deorū est: vt dono diuū gratissima serpit: nō sine infœlicitate mun⁹ deorū discedit. DO. Corripio e stratis. Ostēdit ꝓpe vigilātē. Nā posuisset expgefactus sū: si dormisset. exprimit aūt festinantē. x Tendoq̧ su. S. Honesta locutio. Cū vno sermone rñdem⁹ duobus: vt interea fessos vētus cū sole relinquit.

y Intemerata. S. rite facta: vt si leniter vinū infūdendū sit: & mola iniiciēda sic fiant: vt rō sacrificii exigit. Aliter temerata sūt sacra vñ Helen⁹. Neq̧ inter sanctos ignes in honore deorum. Hostilis facies occurrat: et oīa turbet. D. Munera que sunt vinū et thus. ʒ Focis. S. & nō aris: qa penatib⁹ sacrificabāt. a Certū. D. q: prie interp̄tatōis vitio reddebatur incert⁹. Oñdit aūt poeta diuinas admonitiōes reuerendas nō esse: nisi primo patri sacrorū: & precis obsequia sunt: vt ꝓsperent que bona sunt. q̄ autē mala vertant in meli⁹: deceptus aūt fuerat Anchises: quia memoria Dardani antiquior erat q̧ teucri: & ꝓpterea obscurior. Apollo aūt cū dixisset anteq̧ oñdit fuisse recētiorē: Norat em̄ et primā eē & secūdā. b Agnouit. C. Agnoscēdo approbauit. c Ambiguā. S. duplicē et nō incertā. C. Ambiguā duplicē. Hora. Certos em̄ ꝓmisit apollo ambiguā tellure noua salamīa futurā. d Geminos. S. duos. e Nouo. S. aut per cōtrarietatē sermonū dedamauit: aut nouū. i. magnū. f Iliacis fatis. DO. nō ꝓprio fato laborabat. Excusat igitur & laborē irrite nauigatiōis ad Cretā fatis adnectit: vt inuidiā qua afficiebat q̧ illi frustra laborasset: purget excusatione: cū factū negari nō possit. g Exercite. S. defatigate: exercitat⁹ aūt peritus. h Sola mihi. D. vni em̄ Cassandre credendū nō fuit: deinde nō videbat verisimile tam longinquas sedes esse petendas. i Casus. Cassandra canebat. S. Hec cōpositio antiquis placuit: q̄ iā vitiosa est: vt Anchisen agnouit amicū. k Portēdere. S. debere. l Crederet. S. propter longitudinē spacii. m Dictis. D. vl' Apollinis. vl' anchise. n Ouantes. D. Et ꝓpter ereptum laborē iterū in doliū enauigandi: & ꝓpter magnam spem ꝓpositā. Est aūt hec descriptio nauigatōis: in q̄ eadē res sepi⁹ dr̄ diuersa & splendida: cōpositiōe verborū. Tempestas aūt egregie descripta est: cū vno oīa pulsu sil' elementa turbāt. In hoc & initiū posuit: vt Cerule⁹ supra caput a. i. Et augmentū: vt noctē hyemēq̧ ferēs: & que solēt cōsequi ex hmōi reb⁹: vt inhorruit vmbra tenebris: Et cōtinua voluūt fluct⁹ mare: & reliqua: que maximā ostēdūt violētiam: vt q̧uis multum laborarent: tñ a cursu detorti: q̄ volebant nō ꝓuenirēt. C. Ouantes. Letantes. Ouatio em̄ minor est triūpho: Dabat aūt teste Pōpeio: Ouatio cū bella ñ erāt i dicta aut sine sāguie ꝯfecta. Impator igit ouās vrbē ingress⁹ ex mirto coronabat. Hāc M. Crassus fugitiuorū bello cōfecto aspnat⁹. S. C. p grām fieri curauit q̄ nō ex myrto: sed ex lauro coronaret. Gelius autē ait Ouabat ipator cū aut bella nō rite indicta: neq̧ cū iusto hoste gesta erant: aut hostiū nomē humile paruūq̧ erat: vt seruoꝝ et piratarū: aut cū deditio repente fiebat. eratq̧ victoria incruēta: cui fœlicitati Venerē q̧ martē aptiorē putātes coronā ex myrto dabāt: nōnulli dicūt ouātes vrbē equo vectos īgredi cōsuesse M. Massurius aūt Sabinus pedibus ingressos ait comitāte non militibus: s; senatu vniuerso. Putant alii ouationem dictā: quia nō bos: vt in triumpho: sed ouis mactabat. Alii vero a clamore quē faciunt milites ex victoria redeūtes geminantes o lrām. o Hāc quoq̧. S. vt troiā: & thraciā: & cū dolore dixit.

Velatasq̧ comas presentiaq̧ ora videbar.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor:
Corripio e stratis corpus: tendoq̧ supinas
Ad cœlum cū voce manus: & munera libo
Intemerata focis: perfecto letus honore.
Anchisen facio certum: remq̧ ordine pando.
Agnouit plem ambiguā: geminosq̧ parētes:
Seq̧ nouo veterū deceptū errore locorum.
Tum memorat, nate Iliacis exercite fatis.
Sola mihi tales casus cassandra canebat:
Nūc repeto hec generi portēdere debita nostro
Et sepe hesperiā: sepe itala regna vocare:
Sed quis ad hesperie vēturos littora teucros
Crederet: aut quē tū fates cassandra moueret?
Cedamus phoebo: & moniti meliora sequmur:
Sic ait, & cuncti dictis paremus ouantes.
Hanc quoq̧ deserimus sedē: paucisq̧ relictis
Vela damus: vastuq̧ caua trabe currimus eq̄r:
Postq̧ altum tenuere rates: nec iā amplius vlle
Apparent terre, cœlū vndiq̧: & vndiq̧ pontus
Tū mihi ceruleus supra caput astitit imber

p Vastū equor trabe. C. Abominatio nauigatōis: q̧ tā amplum mare caua trabe. q d. tātillo nauigio: si ad maris magnitudinē cōparet curramus: vñ excellens philosoph⁹ in numero mortuoꝝ nauigātes habēdas cēsuit: & Anacharsis scytha cū crassitudinē nauis quattuor esse digitorū didicisset: tm̄ dixit a morte discamus. Hinc Iuue. Digitis a morte remalsus quattuor aut septē: si sit longissima teda. Est em̄ Pathos ac si dicat: iterū nos morti exponim⁹. q Caua trabe. S. piphrasis. i. naue. r Postq̧ altū tenuere. C. imitatio huius tēpestatis ex Home. est in vlisse. s Ceruleus. C. quasi densus & niger. Ceruleus em̄ color viridis est nigro admix⁹: qualē se ostēdit maris ꝓfunditas. t Supra caput. S. perinitiosus. v Imber. C. Violētior concitatiorq̧ est q̧ pluuia. x Noctē hye. S. pluuiā cum obscuritate. y Inhorruit vnda tenebris. C. Erat em̄ terribilis aspectus vndarū: sed accedentibus tenebris magis inhorrebat: Nā nox oīa pericula terribiliora facit.

ʒ Continuo venti. C. pulcherrima narratio: singulis enim clausulis iisdē ꝗ breuibus celeritatē venientis tempestatis ita exprimit: vt pingere illā videatur. a Voluūt mare mag. sur. C. Qui fluctꝰ cū istis cōparare possunt: nam totū pene mare voluitur a ventis: & totū in fluctus surgit.
b Dispersi iactamur. C. Magna miseria: ꝙ iactatur: maior ꝙ dispersi: cū consilio auxilioꝗ alter alterius careat.
c Vasto. S. epitheto auxit tapinosim. C. Maxia autē miseria in vasto gurgite. q. d. procul a littore: in qua naufragium cum aliquorū salute ꝑpter terrę propinquitatem futurū esset. Quid autē miserꝰ est ꝙ ꝙ Palinurꝰ: in quo erat omnis spes oblitꝰ esset vię non prope portum: sed in medio mari.

Noctē hyemēꝗ ferēs: et ĩhorruit vnda tenebris
Cōtinuo venti voluūt mare magnaꝗ surgunt
Aequora dispsi: iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nymbi: et nox humida cœlum
Abstulit: ingeminãt abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu: et cęcis erramus in vndis:
Ipse diem: noctemꝗ negat discernere cœlo:
Nec meminisse vię media palinurus in vnda.
Tris adeo incertos cęca caligine soles

d Nox. S. nube caliginosa. e Cęcis. S. incertis quia sydera non apparebant. f Ipse. S. nauigãdi peritus. emphasis hoc significat. DO. Ipse. maximū habet ĩtellectū. i. qui peritissimꝰ esset gubernator. qui nauigãdi arte pollebat: qui viam in fluctibus obseruatione sydeū norat. Descriptis autē omnibꝰ: quę orta tempestas: & cuncta perfecerat: vt finem ostendat. addit vela cadunt. g Tris. C. Pathos a diuturnitate tēporis: vt septem illū totos ꝑhibent ex ordine menses. h Incertos soles, S. bene incertos: quia ꝗuis sit obscuritas: tamen noctis est mãifesta discretio: frustra ergo quęrunt cur tres dies cognoscere potuerint.
i Cęca caligine. S. cacephaton est.

tk Attollere. S. nam cum appropinquamus surgere videtur terra: & fumum emittere. l Vela cadunt. D. verum contraria videntur: quod cum dixerit ipse diem noctemque negat discernere coelo: deinde addit Tris adeo incertos ceca caligine soles. Quomõ enim hec scire potuit: si nulla erat distinctio noctis: & diei. Sed responde, noluisse poetam obscuritatem aeris nimis satiare: Nam qui fieri potuit sic accidere tenebras: vt inter ipsas: & verã noctem nihil interesset. Vel intellige dierum & noctium numerũ distinxisse crebris coruscationibus: que vel stellas vel solem ostẽdere potuerunt. m Seruatum ex. S. Ac si diceret ex periculis in grauiora pericula incidisse. D. Seruatum ex vndis. non pseuerauit mala fortuna. Sed nec in totum prospera puenit: nã in littus fertile venerunt quod fuisset foelicissimũ: nisi harpyis occupatum.

n Strophadũ. S. phyneus rex Arcadie liberis nouercam supinduxit: eosque illius instinctu excecauit: ob quã rem irati dii ei oculos sustulerũt: & immiserũt Harpyias: que illi diu cibũ arriperẽt. Hic Iasonẽ cum argonautis vellus aureũ petentem suscoepit hospitio: & ductorẽ dedit. Hoc bñficio illecti argonaute zetũ: & Calaim Boree filios: & Orytyie alatos iuuenes ad pellendas harpyias miserunt: Ille ex arcadia armatos iuuenes fugientes: ad insulas plotias peruenerunt. Et cũ vltra tendere vellẽt ab Iride admoniti: vt a Iouis canibus abstinerent conuerterunt suos volatus. Hec conuersio .i. strophe. nomen insulis dedit: quod Apolonius late exequit. dicũtur canes Iouis: quia furie habentur: vnde epulas dicũtur arripere: quod est furiarũ: vt & manibus prohibẽt contingere mensas: vñ & auari finguntur furias pati. Item furias esse: idem paulopost testat: dicens. Vobis furiarũ ego maxima pando. Furias autẽ canes dici: (Lucanus testatur) vt. stygeasque canes in luce superna. Destituũt. Et in sexto Virg. Visẽque canes vlulare per vmbram aduentante dea. Sane apud inferos furie dicũtur & canes. apud superos dire & manes: vt ipse i duodecimo ostendit: In medio vero Harpyie dicuntur: vnde duplex in his effigies inuenitur. Has Virgilius tres dicit Aello Ocypite & Celeno. Apolonius duas: quem Virgilius in duodecimo sequitur: vt sunt gemine pestes.

o Insule. CRISTO. Strophades due sunt insule non lõge ab Asteria. q Ionio. SER. Nam sinus Ionius magnus est ab ionia ad Siciliam: huius partes sunt Adriaticũ Achaicum. & Epyroticum. CRySTO. Ionium hoc mare duplex est: nam aliud pars est maris Asiatici ab Ionia cui subiacet denominatũ. Aliud a pmõtorio malee sumit initiũ.

q In magno. SER. In quo & alia maria sunt.

r Celeno. CRISTO. Harpyie grece dicũtur παρα το αρπαζω. idest rapio: nam quemadmodũ pro auaritia hoc in loco a poeta ponat: & quid sibi de hac vniuersa re velit abunde in nostris allegoriis expressimus. Hesiodus & Apolonius duas tãtum ponunt. Aelo & Ocypitem: aitque Hesiodus illas filias fuisse Taumãtis ex Electra Oceani filia. Alii tres ponunt: & filias Neptunni: & terre dicũt; Aello: Ocypite: & Celeno. Homerus autem ex Harpyia: & zephiro Achillis equos natos scribit: quos nominat xanthum: & Balium. Ait enim. ξανθον και βαλιον τω αμα πνοιῃσι πετεσθην τους ετεκε ζεφυρω ανεμω αρπυια ποδαργη. De phineo autem Arcadie rege ita sentit Collucius Florentinus vir multa doctrina insignis. ponit enim Phineum: quasi phileum: id est boni amatorem ex priore coniuge: quam rationem esse vult: filios bene videntes procreare: idest bonos affectus: extinguitur deinde prima vxor: id est extinguitur lumen rationis: ac ille secundam ducit: que sensualitas est: cuius blanditiis illectus: priores filios luminibus priuat: Nã hec pro vero bono: falsum persuadet: & quicunque boni affectus a ratione iam extincta fuerant: eos penitus ab homine excecãdos curat: Irascitur deus homini non aprehendẽti disciplinam: & perit de via iusta. efficitur cecus: quia amisit lumen rationis. Et Harpyie sibi epulas eripiunt. i. maxima auaritia infestatur. verum vbi argonautas: id est virtutes recoepit: fugantur Harpyie per zetum: id est inquisitionem: et calaym probitatem.

Erramus pelago: totidem sine sydere noctes.
Quarto terra die primũ se attollere tandem
Visa aperire procul montes: ac voluere fumũ
Vela cadũt remis insurgimus: haud mora naute
Adnixi torquent spumas: & cerula verrunt:
Seruatũ ex vndis: strophadũ me littora primũ
Accipiunt: strophades graio stant nomine dicte
Insule ionio in magno: quas dira celeno.
Harpyieque colunt alie: phineia postque
Clausa domus: mẽsasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrũ: nec seuior vlla
pestis: & ira deum stigiis sese extulit vndis:
Virginei volucrũ vultus: foedissima ventris

s Tristius haud. DONA. non potest ab inferis tristius quicquam excitari: quod sint Harpyie.

t Stygiis. SERVI. non dicit has apud inferos natas: sed peiores esse omnibus inde procreatis.

v Virgine. DONA. nõ esset hoc monstruosum: si cetera essent similia.

x Proluuies. SER. sordiũ effusio. DONA. Proluuies. Nihil in testinis morari patiuntur: sed statim effundunt: ergo non solum non satiebantur: sed semper famescebant. Indeque erat pallor.

y Vncique. SES. pro vnguibus posuit.

z Fame. SER. quam non inopia: sed auaritia inferebat:

a Delati. SERVI. necessitate: nam voluntate non deferimur: sed venimus.

b Leta. S. pinguia. C. Leta boum. quomõ hec pertineãt ad auaritiam videbis in nostris alegoriis. c Ecce leta boum passim campis armenta videmus &c. DONATVS. Omnia conuenerant: quibus illa inuadere cuperemus: diuersitas generis: habundantia: pinguedo ex copia herbarũ.

d Caprigenum. SER. satis noue & affectate dixit. CRISTO. Caprigenum. Non a se fictum nomẽ est: vt dicit Seruius. Sed legerat apud Actium in philothete Caprigenum trita vngulis.

e Per herbas. SERVIVS. per campos in herbis.

f Et diuos. DONATVS. vt quod fiebat illicitũ: esset nobis commune cum dis.

g Ipsumque vocamus. SER. deorum regem: aut predatorem: vt est cui de preda debetur aliquid: nam Romani bella gesturi de parte prede aliquid numinibus pollicebantur: vnde Rome templum fuit Iouis predatoris: non quod psit prede: sed quod ex preda aliquid ei dabatur.

h In predam partemque. SER. id est in partem prede.

i Tum littore cur. DONA. Tacuit de apparatu epularũ: quem descripsit in primo de ceruis. Ibi enim nulla necessitas

Proluuies: uncęq; manus: & pallida semper
Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus: ecce
Leta boum passim campis armenta videmus:
Caprigenumq; pecus nullo custode p herbas:
Irruimus ferro: & diuos: ipsumq; vocamus
In partem: predãq; Ioue: tũc littore curuo:
Extruiusq; toros: dapibusq; epulãur opimis:
At subito horrifico lapsu de mõtibus adsunt
Harpyię: & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiũtq; dapes: contactuq; omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem:
Rursum in secessu longo subrupe cauata
Arboribus clausi circũ: atq; horrẽtibus vmbris
Instruimus mensas: arisq; reponimus ignẽ.
Rursum ex diuerso coeli: cecisq; latebris
Turba sonans predã pedibus circũuolat vncis
polluit ore dapes. sociis tũc arma capessant
Edico: & dira bellum cum gente gerendum,
Haud secus ac iussi faciunt: tectosq; p herbã
Disponunt enses: & scuta latentia condunt.
Ergo vbi delapsę sonitum per curua dedere
Littora: dat signum specula misenus ab alta

exigebat breuitatem: hic autem quia proposuerat: Et breuiter troię s.a.l. & propter noctis tempus in quo auditores querebant quietẽ: erat properandũ.
k Extruimus. DONA. In primo dixit: fusiq; per herbam: quia lassitudine: & fame naufragii vrgebãtur. Hinc dicit extruimusq; toros: quia in magna copia herbarum non fuit magnum congeries cespitum struere: quibus discũbi posset: & nõ magna pperandi ad epulas necessitas vrgebat.
l Dapibus. SER. Dapes deorum: epulę hominum sunt. ergo recte vtrũq; posuit: nam & sacrificio: & conuiuio indulgebant.
m At subito. DONA. Res omnino abominabiles: insultus improuisus: sonitus alarum: vnde metus. contactus fdus odor teter: fugiẽdas faciebat.
n Harpyię. SER. yi gręca dyphthongus est: Nã latine y non habemus.
o Clangoribus. SER. i. cum clangoribus: vt atq; ixionii vento rota cõstitit orbis. i. cum vento. Aliter acyrologia est: si clangorẽ dixit strepitum alarum.
p Tum. SER. preterea & deest erat.
q Rursum. S. Ad idsolũ qercinet instruimus mensas. Nam ante in speluncis nõ fuerant. Interdum autẽ sic ponitur hęc particula vt iteratum aliquid significet: vt veni ad te mane: rursus venio: Interdũ sine iteratiõe: vt fugio rursus veniã etiã. Non ideo dicis rursum: quia etiam primo venisti: sed qa illic fuisti. DO. Rursum. antra & rami volatum Harpyiarum impedire poterãt. Ibi igitũ securiores dapes: et sacrificiũ restaurarunt: Sed frustra nam per insperatas coeli partes: et occultas latebras venerunt: & cibum rapuerũt: & quicquid relinquerãt ore polluebãt: ergo deficiente industria fuit necessitas: vt ad vim recurreremus.
r Reponimus ignem. S. fit autem iteratio hęc secũdum rationem sacrorum: nam displicuisse prima ex prodigiis iudicatur. Sunt

autem hę animalis hostię quę tantum imolant. Alibi: Sanguinem tantum in aram fundi significat: vt sanguinis: et sacri pateras Alibi partem corporis: vt extaq; salsas porricia in fluctꝰ. Alibi integram victimam: vt. Et solida imponit taurorũ viscera flãmis.
s Ex diuerso coeli. SER. ex secreto montis & subaudi loco.
t Turba. SERVIVS. at tres sunt: sed p emphasim retulit. ad sęuitiam earũ: et turbam: propterea dicit: & allusit ad furias de quibus alib: vocat agmĩa sęua sororum.
v Prędam. SER. aut circum prędam volat vncis pedibus: aut infra volam amplectitur prędam: vnde & inuolare dicimus intra volam gerere vnde et pira quędam volema dicuntur.
x Cum dira gente. DONA. Excusat crimen violentię: quam Celęno faciens: pro causa sua plenissime exequitur.
y Iussi. DONATVS. verbum est non participium.
z Tectosq; herbã disponunt. SER. disponunt & tectos faciunt. Sic & scuta condẽdo latere facĩũt. DONA. disponũt enses. Breuissima fuit narratio: in qua solum videt: & bellum esse congerandum: et propterea arma capiunt: At illi quamquã non iusserat: industria sua capta arma occultarunt. Sapiẽtibus enim locutꝰ fuerat.
a Dat signũ. CRISTOFE. q̃si diceret canit classicum. Classicum eñ canere dicebantur cum signũ dabant: quo milites pugnam inirẽt. Cum autem reuocabantur tunc canere receptui dicebant.
b Specula. CRISTOFERVS. ex loco eminentiori: vnde latus sit prospectus. Hinc fenestrę speculę dicuntur.

c Misenus: SERVIVS. optime tybicen, dicitur: nam Aeoli filius est.

vt Misenum Aeolidem:& sonus omnis ex vento est. d Noua. S. mira: vt Pollio et ipse fac noua carmia .i. mira: Nouum enim non est cuius extat exemplum: nam Hercules in Stymphalo mõte vicit Stymphalidas: vel ideo noua: quia vulnerari nõ poterant. e Obscenas. S. eas aues dicunt que cantu aduersa predicũt. f Pelagi. S. quia dicuntur ponti & terre filie: vnde insulas colunt. partem maris & partem terre tenentes. Alii dicunt Neptunni filias: qui pater prodigiorum est. Nam secundum Thaletem Milesium omnia sunt ex humore. Inde: Oceanũq; patrem rerum: Ergo quotiens parentes deiunt. redimus ad illam tanq; ad genus. Alii dicũt Harpyias filias Taumantis & Electre.

loco: vt. Nos patriã fugim⁹. Et a causa: vt periit iustissimus q fuit in teucris. q Accipite. S. vt futuram famẽ nunc timere possitis. r Figite. D. que infixa vos vulnerent: Dat autem orationi auctoritatem: cũ veluti ex pcepto Iouis illa dicere demonstrat. Et Apollinis iussu. s Que phoebo pater. S. addit auctoritatem: & simul ostendit que dicit Apollo a Ioue accipere. phoebus purus & impolutus: & solius Apollinis epitheton ẽ. C. Que phoebo pa. Imitat⁹ ẽ Aeschilũ q refert oia vaticinia ee a Ioue ait Mac. t Furiarũ maxia. S. Iõ sunt furie: & ide epitheton habẽt. Nam & de Tisiphõe ait. Furiarũ maxima accubat: & manib⁹ p. c. m. quod et iste faciũt inferentes troianis famẽ: & pronunciantes. D. Cũ dicit furiarũ maxima: sibi aliquã tribuit ptãtem: nã pter hoc digna videt pro pter quã tristia nũciarent. v Italiã pe. S. ex his que norũt fidẽ dicendis accommodat. D. Italiã. Hec posuit: vt faceret fidẽ sequentib⁹. C. Sz ñ añ datam ostendit: q necessitate famis nõ licito remedio: sed sacrilegio esset subuerturi nã mẽsas dic: q exfrumẽto pfecte diis pẽatib⁹ sacrãt: Et ne hoc gen⁹ poene abvltõe Harpiarũ discretũ videat Addit nrẽq; iniuria cedis. C. Ibitis italiã. amara oino orõ: pronosticat ẽm in eo qd cupiũt eos inuenturos calamitatẽ: nascit ei maxim⁹ moeror: cũ in eo qd tãto pe q̃siuim⁹: & cõcupiuim⁹ euenit pter spẽ: Predicendo autẽ incipit a veris: vt illis sibi fidẽ comparans: que infert deinde falsa verisimilia reddat. x Quã vos di. fa: SER. Hoc oraculũ (teste Varrone in secundo diuinarũ) i Dodõe a Ioue accepeiũt: Quapropter colorate tangit hystoriã: cũ dicit. Que phoebo. y Nostreq;. S. mẽtitur. Fatalis ẽm est

g Vim plumis. S. Naturale est: vt eludat ictus plumarũ leuitas: nam nõ probatur Donati sententia. q fuerint inuulnerabiles: quia sunt nate de Styge. h Precelsa rupe. DO. Quia viderat parari vehementia belli. i Infoelix va. S. Nuntia infoelicitatis Home. μαντικακῶν. k Rupit vocem. S. Cũ indignatione loquitur: vt quid me alta silẽtia cogis rumpere. C. Rupit vocem Quod irascentis signum erat. n Bellum. D. Inuectio quam nõ oportuit habere pricipia: fuit ẽm irascentis: fuit breuis inuectio: sed oia cõtinet: Nam asseruit personam suam innoxiã. Deformauit aduersariũ appellando Laomedontiadas. dicit causã: iuuencos stratos: & ppo suit inuasionis crimen. dixi tcriminis augmẽtum: vt post violentiam in armenta. addit q de expugnatiõe dñarum cogitauerunt. dixit insontes: dixit factum: non tamẽ factũ fuit: sed pro facto tenet: quod facere cogitarunt. nam inuadere greges: armarĩ iuuentutem: eo tendit: vt eriperent alienũ imperium: non male q̃ situm: sed relictum a parentibus: vltio autem est q diu expectant quod metuant. C. Bellum. Optimũ principiũ pathetice orationis: quoniam abruptum est: & a criminatione cum interrogatione incipit. m Pro cede boũ. C. q. d. petitis penas pro ea re: pro qua dare deberetis.

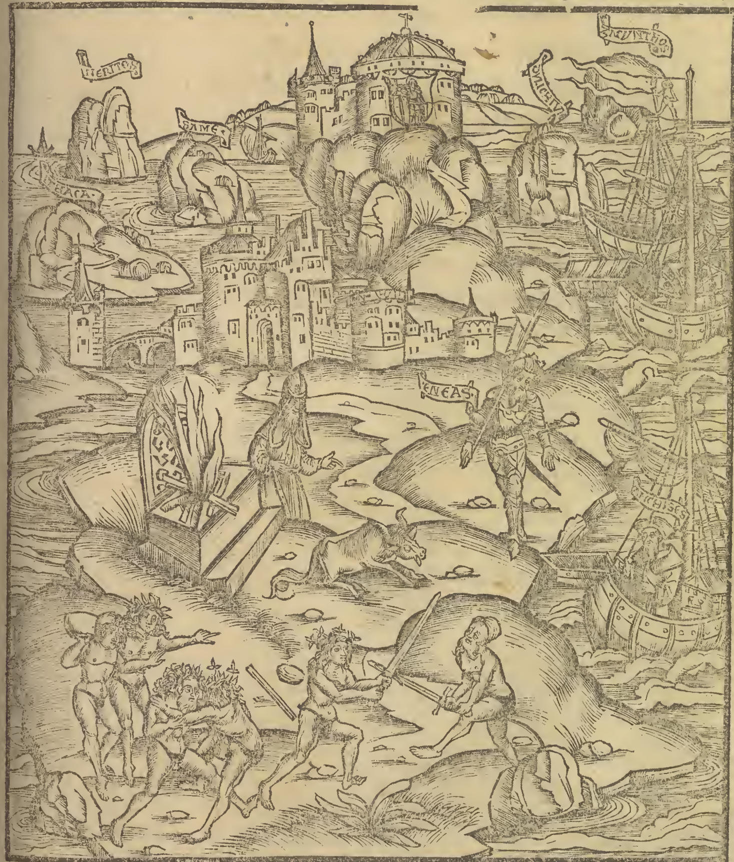
n Laomodontiade. S. Nati ex rege qui deos fefellit: C. Laomedontiade. vituperat a nomine: vel a genere: que sunt de attributis personis. Laomedontiade. ergo. i. impii infideles q; in deos: vt Laomedon fuit: hic ẽm pater priamo extitit: de quo fabula est ipsum ad moenia vrbis. que ab Hercule diruta fuerant restauranda Apollinẽ & Neptunnum conuocasse: et pretiũ ingens pollicitum fuisse. sed perfecto opere non soluisse. Hinc in Georgi. Satis iam sanguine nostro Laomedonteę luimus periuria troię. o Bellum. C. cognominatio est: qua summopere exprimitur inuehẽtis indignatio: & ardor. p Patrio regno. S. Neptunio. C. Patrio a

Aere cauo: inuadũt socii & noua proelia tẽtant
Obscenas pelagi ferro foedare volucres.
Sed neq; vim plumis vllã: nec vulnera tergo
Aspiciunt: celeriq; fuga sub sydera lapse:
Semesam predam: et vestigia foeda relinquũt.
Vna in precelsa consedit rupe celeno
Infoelix vates: rupitq; hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cede boum stratisq; iuuẽcis
Laomedontiade: bellum ne inferre paratis?
Et patrio harpyias insontes pellere regno:
Accipite ergo animis: atq; hec mea figite dicta.
Que phoebo pr̃oĩpotens: mihi phoeb⁹ apollo
predixit: vobis furiarũ ego maxima pando.
Italiam cursu petitis: ventisq; vocatis:
Ibitis italiam: portusq; intrare licebit.
Sed nõ ante datam cingetis moenibus vrbem:
Quam vos dira fames: nostreq; iniuria cedis
Ambesas subigat malis absummere mensas.
Dixit: & in syluas pennis ablata refugit

troianis fames. z Ambesas. SERVIVS. Vndiq; esas. i. rotundas. Maiores ẽm has habebant in honore deorũ paniceas. C. Ambesas circũ esas Am ẽm (teste Pris) circũ significat. Sunt aũt qui dicant consuesse priscos orbiculas paniceas mensas adhibere: in quibus carnes inciderent: vt qñ q; faciũt reges. a Subigat. C. cogat vt castigat: auditq; dolos subigitq; fateri. Itẽ excolere vt añ Iouẽ nlli subigebãt arua coloni. Hic ẽt bñ subactũ igeniũ dicim⁹. i. bñ exultũ. Ergo p quãdã translationẽ dicim⁹ acuere ferrũ. vt subigũt in cote securi. b Malis. C. maxillis antiq ẽm maxillas axillas: & vexillas dixerũt: Iuniores aũt vt pastoris lrẽ sonitum effugerent: p his mala ala: & vela dixerũt. Cũ aũt mala in hac significatiõe est. aut arborẽ fructũue et: quẽ in naui arborẽ q3 dicim⁹ natare volum⁹ pria pducta pfertur. d Refugit. S. nõ metu: nã minãtib⁹ nõ cõgruit: sed ne posſit placari. e Cecidere. DONATVS. Qui spe psperorũ fuerant in sublime producti. f Arma. SER. scilicet

At sotiis subita gelidus formidine sanguis
Diriguit:cecidere animi:nec iā amplius armis:
g Sed votis precibusq; h iubent exposcere pacem,
i Siue deę:seu sint dire obscęneq; volucres,

vsi sunt.Nec pōt esse zeuma.sed plerūq; aliqd subintelligit:vt illud disce puer vir.utē ex me:et tollerare labores.fortūā ex aliis. Subaudi opta:Nā fortūa nō discit. g Votis pcibusq;.S.Nā duob⁹ placātur noīa:votis:et precib⁹. vñ est Iunonis magnę primū pce numen adora.Itē Iunoni:cane vota libens. h Iubent.S.volūt vt infandū regina iubes renouare dolorē. i Deę.S.quia diuināt.D.Siue deę.q.d.nō erat rspiciēdū an deę essent:an mōstruose volucres.dum mō fierēt ea:qb⁹ immnētia mala remoueri possent.
k Obscęnę.D. alii qui putāt dici obscœnū ex ob et scęnō.Et cœnum dici a greco vbo. koi.ω.i.fordidū reddo:vñ nos dicimus inqnro.q̄ p œ diphthōgō scribēdū esset. Alii volunt ex ob & cano. & tūc careret dyphthongo .Varro tñ ait ex obscœna:& sic haberet diphthōgon æ:Alii dicūt obscęnos dici ab oscis:q essent populi malis moribus.

l Volucres.S.quia in illis ventris cernebāt proluuiē.Etiā si aues erāt placādę ꝑpter pessima omina. m At pater an.D.Huic ſp dat partes cōſiliorū & ſciam ſacrorū.Sic in fl ima Aſcanii.Sic in piaculo polidori Ergo & hic omiſſo errore alio℞:non rogat harpyā quā cōſtat eſſe mōſtruoſā: & quę aliorū iuſſiones pertuliſſe ꝓſitet.ſed magna numia Ipſa eñi placanda fuerant:quib⁹ diri nuncii eſſet origo. n Paſſis.S.ſolutis. o Magna.S.Iouē:mineruam.& Mercuriū ſecūdū Samothracas. p Meritos.S.cōgruos ideſt expiatorios.Vñ ſequit̃.Dii prohibete minas.D.Meritos.ꝑ magnitudine petitionis cōuenientis.Vel meritos ſecūdū iteriorē ſacro℞ ſciam.

cū Vliſſis matrē:a nō̃ laerti coiūgeret̃ Siſipho Aeoli filio nupſiſſe:& vlyſſē concepiſſe.Leōti⁹ vero addit illā cū ad oraculū cōſultura accederet a Siſipho captā:& grauidā factā diſceſſiſſe. d Altricē.C.nutricē:alo em̄ in ſupino altū facit: e leucate.S.Leucas aūt mōs ē altiſſim⁹ i ꝓmōtorio epiri iuxta ambrachiā.quā Auguſt⁹ Nicopolim appellauit:victis illinc anthonio & cleopatra:& tēplū apollini in ꝓmontorio Actiaco cōdidit:& ludos inſtituit actiaticos.Poeta aūt in honorē Auguſti ea ꝙ fecit dat ei⁹ origini dicit em̄ æneā ibi ludos celebraſſe:& alibi inducit illū ꝓmittētē tēplū apollini ꝙd fecit Auguſt⁹.Vt Tū phœbo: et triuię ſolido de marmore tēplū cōſtituā.C. Leucate ꝓmōtoriū Epiri ē de ꝙ ſcribūt.Si qs nimio aſſect⁹ amore ex eo in mare ſubiectū ſe deiecerit liberari ab amore hinc Sapho: Cur nūc ñ ignib⁹ eqs .Veris ābrachię terra petēda tibi eſt phœbus ab excelſo ꝙtum patet aſpicit ęqr Acteū populi Leucatheū ꝙ vocāt.Hinc ſe Deucalion.Pyrrhę ſucceſſus amore Miſit et illeſo corpe pſſit aqs.Nec mora iuſſus amor tetigit lętiſſima pyrrhę.Pectora decalion igne leuatus erat.Appellatur aūt a colore petrę candidantis .Nam λευκον album eſt. f Formidat⁹.S:Vel qa ibi loca ſaxoſa erant:vel vt qdam putāt.quia moris erat aliquē de nautis ei ĩmolarę. D.Formidat⁹: non fugerūt:q; feſſi indigebāt refectiōe:& fuit occaſio:vt ludus celebrarēt in honorē eius dei cui tm̄ debebant.Ergo non luxus fuit cauſa ludorum egentibus:& peregrinātibus.ſed gratulatio ſeruatę ſalutis. g Apollo.CRI. Sinus Ambracius eſt:cuius hoſtium paulo maius eſt ꝙ ſtadia .iiij. Circuitus vero amplectit̃ ſtadia.ccc.igredientibus hoſtiū a dextra Apollinis:actu templum quoddā in tumulo ad hoſtiū emineñs.ait Strabo ꝙ cūuoluit:Hic Hom.de anno.ηωιγλειγχτοσιοτιπερ ιτροτεσονεγζιατοσ.

At pater anchiſes paſſis de littore palmis
Numia magna vocat.meritoſq; idicit hō ores:
Dii prohibete minas:dii talē auertite caſū:
Et placidi ſeruate pios:tum littore funem
Diripere:excuſſoſq; iubet laxare rudentes.
Tendūt vela noti:fugimus ſpumātibus vndis.
Qua curſum ventuſq; gubernatorq; vocabāt.
Iā medio apparet fluctu nemoroſa zacinthos:
Dulichiuq;:Sameq;:et neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithace :laertia regna:
Et terrā altricem ſeui execramur vlyſſis:
Mox et leucate nimboſa cacumina montis.
Et formidatus nautis aperitur apollo.
Nunc petimus feſſi:et parue ſuccedimus vrbi.
Anchora de prora iacitur:ſtant littore puppes.
Ergo inſperata tandem telluri potiti.
Luſtramurq; ioui:votiſq; incendimus aras:
Actiaq; iliacis celebramus littora ludis:
Exercent patrias oleo labente paleſtras

q Dii ꝓhibete.D Poterant hęc eſſe vera:& non vera:hocq; cognoſcebat Anchiſes:quod ex verbis ſuis apparet.Nā cū dicit dii ꝓhibete minas.Oñdit nihil fuiſſe diſpoſitū:ſed ꝓhibete inqt minas:ne oriret̃ fauor diuin⁹. r Caſum.S.Bene etiā ſi cōtingat caſum eſſe credit non vltionē. D.Auertite caſū vtiq;vere eēt caſ⁹eiuſmōi q potuiſſet exiſtere auerteretur.Ergo ſingula ſingulis dedit.q̃.dixit ꝓhibete:hic auertite. vt prohiberetur naſci:quod nō erat. Auerteret̃ aūt ꝙd credebat̃ ingruere: s Pios.S.ꝑpter facta ab eis ſacrificia. t Tū lit.fu.C.quo eſſent religatę naues. v Excuſſos laxare.C.Nā excutiendo velebant̃ anchorę atq; inde rudentes pri⁹ extēſi laxabant̃.Oñdit autē ex his verſibus ꝙ ꝓperanter enauigauerint. x Qua cur.S.Nullū ſibi locū ꝓponit:ſed ſequitur ventū:& gubernatorē:q vēto obtēperat. x Gubernator.C.grecum eſt: illi enim .κυβερνήτην dicunt κ in g:& υ in υ.Nā g media eſt inter c & ch. Vñ fit crebra mutatio.vt κωβιος. gobius. αχυηaragneeſt autē gubernator proprie nauis rector: ſed ꝑ tranſlationē refertur ad multa:et maxime ad rempu. y Vocabant. S.Poterat et in ſingulari.poni ſed honeſtior in plu. eſt locutio. t zacynthos.S.Inſulę gręcię ſunt. C.zacinthos.de hac inſula Home.Οιτ᾽ ακυλιονεχον ηλοι σαμο υχα φινεμοντο. Sūt āt iſte iſulę e regione Corynthiaci ſin⁹ vbi etiā ſunt Echidnades e nūero q̄rū eſt dulichiū de qbus Hō .Οιοιδαληυειχονκαινηριτον ειvος φιυλλον.ex oībꝰ his inſulis milites ad bellū troianū duxit vlyſſes. a Sameq;.S. Samę Cephalenię eſt:Nā Samos in Aſia eſt. b Ardua ſaxis.C Mōtuoſā oñdit:quod etiā demōſtrat Home.cum eam appellet ειvοσιφυλλον.id eſt frondes quacientē.Nā in mōtuoſis locis magis vigēt vēti .q frōdes :arboreſq; dimouēt. c Laertia regna.S. Irriſorie:cū p̄miſerit ſcopulos:vt imania ſaxa vr̃as eure domos.C. Laertia a laerte patre Vliſſis .Nā ex Ioue natus eſt Archiſius:ex archiſio laertes :qui vliſſē genuit.Theodūti⁹ aūt refert Anti

h Feſſi.S.propter hoc ergo formidatum petimus. i Parue ſuccedimus vrbi.S.Ambracię. k Potiti.S.Ablatiuus ei datur:ſed figurate etiā genitiu⁹ Teren.aūt in accuſatiuo dixit.Patria potit̃ cōmoda. l Luſtrantq; io.S.purgamur:vt Ioui ſacrificemus v̄l ex periamur.Piaculū em̄ cōmiſſum fuerat in thratia imolato tauro.Nā ꝙuis multa eſſent ſecuta ſacrificia:tñ ĩtelligebatur iratū numē nō ceſſantibus malis.Piaculo aūt cōmiſſo celebrabāt ludi.Nā cū iracūdia matris deum Romani laborarēt:et eā nec ſacris:nec ludis placare poſſint.qdē ſenex ſtatutis ludis Circēſib⁹ ſaltauit:ꝙ ſola fuit cā placatōis Vñ ꝓuerbiū ē ad oīa ſecūda ſaltat ſenex. m Actia.S.ꝓpter Auguſtū dicit:q vt dixi illic ludos ſtatuit agonales. n Pr̃ias paleſt S.Paleſtra.maxime apud athenienſes celebr

bratur. Sed Troiani ꝓter Dardanum: & teucrum etiam ab Athēīēsibus originem trahunt: propterea q; Mineruam colunt. Hic dixit Neu pplm antiq̄ sub religione tueri. antiq̄: idest ab atheniensibus tradita.
o Fugam te. S. Foeliciter enauigasse. Tenere ē iplere vt Ni teneant cursus. i. impleant: & potest intelligi secundū cōmunē sensum ob hoc eos lustratos. i. expiatos sacrificasse: & ludos celebrasse quia hostiles terras: prospera nauigatione transissent.

Nudati socij: iuuat euasisse tot vrbes
Argolicas: mediosq; fugam tenuisse ꝑ hostes.
Interea magnum sol circūuoluitur annum:
Et glatialis hyems aquilonibus asperat vndas.
Aere cauo clypeū magni gestamen abantis.
postibus aduersis figo: et rem carmine signo.
Aeneas hęc de danais victoribus arma.

ribus: et in ipsorum sedib' ostentationis causa posuisse: addidisse q; epigrama quod & suam gloriā testaretur. Et illorum: qui victores recesserant ludibria fecitq; fortunę beneficio: vt apud victores arma ipsis erepta publice locaret. r Victorib'. S. irrisio est. vt victoresq; cadunt Danai. s Arma. SER. Subaudi consecrauit.

p Magnū sol. SER. Erat annus triginta dierum scilicet lunaris: vñ inuenit in aliquib' vita noningentoꝝ annorū scilicet lunarium. Postea repertus est annus solaris: qui est duodecim mensium. post annum magnum esse voluerūt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum: qui secundū Cice. Hortensium continet duodecim milia noningentos quinquaginta quatuor annos: sed de hoc varia est est opinio: et Mentoris: et Eudoxii: & Ptolomei. Quin idē Cice. in libro de natura deorum eum putat esse trium milium annorum. Hic ergo dixit magnū: vt excluderet lunarem: et solis: vt excluderet magnum. D. Magnū. i. per.
p Abantis. S. Hunc cū androgeo occisum intelligam'.
q Aeneas hęc. DO. Breuis titulus vberem continet: laudinē Aeneas posuit. Aeneas scripsit. Nam fuit memorabile ad illa eū loca, venire potuisset: tutumq; fuisse: vbi erat periculum manifestum habuisse arma sublata victoribus: et in ipsorum sedib' ...

t Pheacū. S. Corcyram insulā dicit sitā inter Epyrum: & labriā vbi regnauit Alcino'. CRI. Pheacum Apud hos regnauit Alcinous qui vlissem naufragum hospitio suscœpit. v Abscondimus. S. Nauticus sermo. & mira est vsus celeritate: vt ante absconditam q; visam dicat
x Epiri. CRI. Erat hęc regio ea tempestate vrbib' populisq; frequentissima: sed deinde sub romano imperio propter crebras defectiones ad solitudinem pene a Romanis redacta est. Nam paulus Aemilius subacta macedonia superato per se septuaginta epirotaurum vrbes euertit: & cētum: atq; quinquaginta hominum milia in seruitutē redegit. Ait Polybius Molossia dicta est a Molosso filio Pyrrhi: & Hermiones filię Menelia: & Helenę. Alii filium Pyrrhi: & Andromaches volunt esse Molossum Buthroti. Hęc vrbs sequentibus temporibus romanorum Colonia facta est.

Linq̄re tū portus iubeo: et cōsidere trāstris.
Certatim socii feriunt mare: et equora vertunt.
Protinus aerias phæacum abscondimus arces.
Littoraq; epyri legimus: portuq; subimus
Chaonio: et celsam buthroti ascēdimus vrbē:
Hic incredibilis rerum fama occupat aures
Priamidem helenum graias regnare per vrbes.
Coniugio æacydę pyrrhi: sceptrisq; potitū.
Et patrio andromachen iterū cessisse marito.
Obstupui: miroq; incensum pectus amore:
Compellare virum: et casus cognoscere tantos,
Progredior portu classes: et littora linquens
Solennes: tū forte dapes: et tristitia dona
Ante vrbem in luco falsi simoentis ad vndā,
Libabat cineri andromache manesq; vocabat
Hectoreū ad tumulū: viridi quē cespite inanē
Et geminas causam lachrymis sacrauerat aras.
Vt me conspexit venientē: et troia circum:
Arma amens vidit: magnis exterrita mōstris.
Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit.
Labitur et longo vix tandem tēpore fatur.
Verane te facies: verus mihi nuncius affers

y Legimus. C. transimus. Neq; solum in mari dicimus Sed etiā in terris. Statius. Talis opaca legens nemorū cadmeius heros. z Chaonio. S: vt subeunt muro. nam si Chaonios legeris: difficilis est stansio: nō excuso. s. a vrbem b. S. Vt fōtem tymaui. Est hęc vrbs in Epiro cuius pars est Chaonia ante Molosia appellata. b Incredibilis fama. S. rerū incredibiliū. C incredibilis. Quis enī credat victos inter victores regnare. c Priamidē helenū. D. Mira res a persona q frater paridis vict⁹ regnaret inter victores. A loco: vt troianis in gretia. A numero nō p vnā vrbem: sed per plures A fortuna: vt regnaret potius pyrrhi cōiugio ac sceptro. Ergo incredibilē vxorem Pirrhi euersoris Troię hominē ex priami genere habere: et cū Pyrrhus vita cessisset Andromachē iterū patrio marito cessisse. Ergo obstupuit Aeneas potius q̄ marit⁹ sit. C. Priamidē. q. d. filiū eius in q̄ euertendo decē annos vniuersa gretia loborauit. Priamidem ergo: et Paridis raptoris fratrē eius: in quā Paridis q dolo (si Homerum sequimur) Pyrrhi patrē Achillē interemit Priamidē per graias. victū p victores.

d Cōiugio æacydę pyr. C. Auget q nō mō regnauerit. Sed et cōiugio Pyrrhi victoris superbissimi: et a q̄ in seruitutē abduct⁹ fuerat sit potitus: et Andromache ex captiua se ad patrias nuptias. et ad regiā familiā reuocauerit: nō ergo mirū si obstupuit Aeneas hęc audiēs.

e Patrio marito. S. Atq; theba fuit: Sed aut posuit prouintiā p patria: vt italiam quęro patriā. Et Salu. Hyspaniam sibi patriam esse: vel secūdū ius loquitur. Nam vxor domicilium viri sequit̄. Nam et cessisse de iure verbū est. Credi enim hereditas dicitur: fuit autem mos regū legitimam vxorem nō habentium: vt aliquā captiuā pro vxore haberēt. Sic & Pyrrhus hāc habuit: et ex ea molosum substulit Deīde cū Hermenionē Menelai et Helenę filiā Horesti desponsatā ducere vxorem vellet: in tēplo Delphyci Apollinis occisus est. Sed moriens pręcepit vt Andromache Heleno daretur propter su pradictū beneficiū. Molosa autē hęc deinde ab Heleno: Chaonia dicta est a Chaone fratre suo quē ipse imprudēs in veneratiōe interemit. f Obstupui. C. Obstupere proprie est cū corpus: aut aliquod i corpore membrū: aut sensum: aut motum amittit. Sed ad animū trāsferimus: et eū dicimus stupere cū aliqua magna re: aut horrenda: aut sūmopere mirabili omne aliū sensum amisit. et in ea sola attonitus est. g Cōpellare. C. familiariter aloqui. Interpellare vero est molestū sermonem inferre. Appellare vero est cum a iuditio quod iniquum putamus ad aliū iudicē confugim⁹: Quod et prouocare dicimus. Sed dicim⁹ Appello populum et produco ad populū. h Linquens. S. Finitus est versus participio: quod raro fit apud latinos: apud grecos vero est vitiosissimū. i Solennes. S. Legitimas anniuersarias. k Tristitia dona. S. tale est illud quem semper acerbū semp honoratur: sic dii voluistis habebo:

l In loco. S. nunq̄ ponit sine religiōe. nā in ipsis habitant manes piorū: qui lares viales sunt: sic in vi. Nulli certa domus lucis habitamus opacis.

m Falsi. S. Simulati: C: Falsi. Nā cū fuisset huic aliud nomē a Symoente sue patrię. flumīe sic illud appellabat. n Ad tumulum. S. ad cenotaphion:

o Viridi. S. herboso:

p Geminas. S. vnā marito: alteram filio. Aut geminas: quia inferi pari gaudent numero.

q Monstris. S. rebus insperatis. D. Monstrū fuit: vt quo tempore manibus parentaret Aeneas appareret. vt et ipse mortu⁹ putari posset.

r Diriguit visu in medio. S. dū me cernit obstupuit CRI. Diriguit. ex subita ac maximi animi pturbatiōe timet sibi vita: & omnis sanguis ad tutandum cor: quod arx vitę ē recurrit: vn̄ corp⁹ destitutum a sanguine: in q̄ vita calorq; est: frigescit: et palescit. hic nerui quib⁹ mēbra flectūtur ex frigore suū officiū p̄stare n̄ pn̄t: ac ppterea corpus riget: idest inflexibile manet. Trāsfertur ad animū: et dicimus iudicē rigidū. i. inflexibilē. s Calor ossa re. S. extimuit: vt soluunt̄ frigore membra. D. calor os. re. Nā turbata mente recedit calor. Est aūt sapiens consiliū Poetę tractātis personā mulieris soluētis īferias mortuo et illi⁹ amorē retinētis. Ex cōfusiōe aūt mētis: quia pfecte videre nō potuit: incidit in errorē: ne esset mortu⁹. prior vidit mulier. prior loquit̄ Aeneę verecūdia intemerata reseruatur.

t Labit̄. C. Ex superioribus hoc sequit̄: vt et cadamus. et nō nisi cū se anim⁹ cōsternatus recœpit loqui possumus: hęc pturbatio maxime apparet in fœminis q̄rū anim⁹ imbecillior est. v Vera ne te f. D. Et quia armat⁹: et quia in die in q̄ nō solēt videri mortui apparuit: existimauit viuū: ex occasione aūt loci: & parentatōis causa perturbat mortuū. C. Vera ne te f. Sunt hę clausulę submissa: et deficienti voce difficulter: et longiusculis interuallis pnūciādę. Vera Non enī sum phantasma: aut vmbra: sed vnum corpus

x viuis ne. S. Ex affectu muliebri loquit̃: & bene inferis sacrificans: & in luco vbi manes habitant addubitare vi detur. y Hector vbi est. S. ad Aeneę pertinet gloriã: q ab Hectore nunq̃ discessisse videat̃. Si igitur in sacris vide tur vmbre: cur nõ magis eorũ quibus sacrificat̃.

ʒ Lachrymasq̃ effudit. D. hec omnia puenerũt ex mari ti recordatione: nec debuit de alio q̃ de marito in tãto do lore querere. C. Lachrymas effudit. Ordinẽ nature fuauit in muliere: prima em̃ cõsternatio cogit sanguinẽ ad cor: quo confugiunt & spũs: hinc frigescit corp⁹ & de bilitatur. vnde cadit & a mittit vocẽ. Ergo nec flet nec lacrimat: donec paula tim ad se redeat anim⁹: et spũs ad sua offitia: ac deũ & vociferare. & clamare vallet a Pauca. D. Vl' ga plura turbatus nõ posse: vel quia ipsa ex dolore nõ fuisset plura auditura. C. Vix pauca fureñti. Tãto ei furore ex desiderio pristi ni mariti ferebat̃: vt nõ re linqueret vices respondan di Aeneę. vel quod meli⁹ est: adeo turbat⁹ erat: vt vix pauca respondere pos sem. b Furenti. S. incõ solabiliter dolenti.

c Hisco. S. hio nec loqui possum. C. Hio hias are aperio hinc debet esse hiag sco: sed p sincopã hisco fit:

d Viuo. SER. ac si di cat. Si vita est ĩfoeliciter vi uere. e Heu. D. Et ipse incoepit a gemitu propter Hectoris recordationem.

f Excipit. S. signate loq⁹ tur quia deiecta dixerat: excipiunt̃ em̃ que cadunt.

g Digna. S. congrua & priori conueniens.

h Andromache. S. Si an dromache sequentibus iũ gẽ. Si andromacha: supio ribus. C. Hectoris andro mache: Cũ laude hec. duo nõia extollenda sunt.

i Pirrhi. D. cũ depssione qm̃ hostis erat: & patris achillis: qui Hectorẽ occi derat memoria fuerat odiosa.

Achilles circa troiana moenia cõspiciens adamauit: & cõ ditione pacis in matrimoniũ postulauit. Sub dolo autẽ pmiserunt troiani. Quapropter cũ ad feud⁹ Achilles in tẽ plũ apollinis tymbrei venisset. paris post simulachrũ dei latẽs sagitta vulnerauit. Itaq̃ moriẽs Achilles iussit: vt po lyxena diruta Troia ad suũ sepulchrũ immolaret̃: qd Pyr rhus perfecit. p Virgo. C. pathos ab ętate: nã virgo di citur a viridiori ętate Priameia a fortuna. q Hostilem ad tumulũ. S. nam magnũ mortis solatiũ est pmissus hostis interitus. D. Ad tu mulũ: & nõ ad cubile: vñ nulla voluptas potuit per uenire ad mortuũ. C. Ho stilem ad tumulũ. A loco durissimũ em̃ est iuuencu lam mulierem: & in tam ampla fortuna collocatã mori presertim ad t. h.

r Heri. S. Parũ erat nisi victoris adderet fastum. D. Heri vt q inimicus fue rat est dñs. s Tetigit. S. & non ostendit. C. Teti git. tanq̃ cõstupranda: & nõ vxor ducẽda. t Ca ptiua cubile. S. Nec genia lẽ lectũ dixit. ʒ cubile. D. Captiua cubile. Nouissia posuit: q̃ maxĩe pmebat̃ causa. Heri. vt: q inimicus fuerat esse dñs. t Cubi le. D. Nõ ad hõestatẽ: sed ad ludibriũ est inuita pdu cta. v Nos patria. D. Cõclusa cõparatiõis pte: q̃ se purgauit redit ad se: & opponit sua his q̃ eue nerant Cassandrę. illa em̃ incolumẽ patriã reliquit. nos incensam: illius funus solũ patriã tenet: nos per diuersa maria sumus tra ctę: ptulim⁹ natũ ex Achil le: qui nulla miseratõe mo uebat̃. x Fastus. S. Qñ supbiã significat quar tę declinatiõis est. Qñ ve librũ in quo est computa tio dierũ est secũdę declina tiõis: ergo abusus est Lu ca. cũ dixit. Nec me⁹ eudo si. vincet̃ faustibus annis

Nate dea: viuis ne: aut si lux alma recessit:
Hector vbi ẽ: dixit: lachrymasq̃ effudit et oẽm
Impleuit clamore locum. vix pauca furenti
Subjitio: et raris turbatus vocibus hisco.
Viuo equidem: et vitã extrema p omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus deiectam cõniuge tanto
Excipit: aut que digna satis fortuna reuisit:
Hectoris andromache pirrhin cõnubia seruas:
Deiecit vultũ et demissa voce locuta est.
O foelix vna ante alias priameia virgo
Hostilem ad tumulum troię sub moenib⁹ altis
Iussa mori: quę sortitus nõ pertulit vllos:
Nec victoris heri tetigit captiua cubile:
Nos patria incensa diuersa p equora vectę:
Stirpis achilleę fastus iuuenemq̃ superbum:
Seruitio enixę tulimus: qui deinde secutus.
Ledęam hermionẽ lacedemoniosq̃ hymeneos

k Seruas. S. tenes. Vt & nũc seruat honos sedẽ tuus ossaq̃ nomẽ. l Deiecit vul tũ. D. Mota pudore. & qm̃ factũ negare nõ poterat sub missę vocis purgatiõe defendit. m Demissa. S. humili.

n O foelix. S. Recte virginitatẽ laudat & mortẽ: vt se in uitã pirrhi cõiugẽ fuisse ostendat. D. O fœlix. ex cõpatõe ostẽdit miserrimã esse se foelicẽ cõparatiõẽ sui: q̃ pudorẽ ami serit: quãdo mors in illa exclusit violẽtiã pudoris: & cũ il lã solã foelicẽ dicit: nõ se solã oñdit in causa turpi. Virgo er go pijt salua castitate. C. O foelix. ex hoc maxĩe patet quã maluisset nõ corrũpi: cũ foelicẽ appellet Polyxenã: ex hoc soloq̃ incorrupta fuerit: q̃uis & in prima ętate: & in regia prãte cõstituta: quib⁹ duob⁹ priuari miserũ videt̃ foelix di cẽda est. Mouet aũt hoc pathos a minori: cũ ppone qd p se magnũ est: deinde minus ostendim⁹: q̃ illud qd vo.u mus augere: ergo auget a loco q dixit: hostilem ad tumu lum. A modo iussa mori Ergo q̃uis hostilem adumu lum Quamuis mori, tamen sortitus non pertulit vllos. Si mile est illud. O ter quaterq̃ beati: & illud Proetules iple runt falsis mug. agr. o Priameia. S. polyxena Hanc.

CRI. Fastus nõ multum a vero aberrare puto Seruium. q̃uis sint qui velint q fast⁹ in q̃rta declinatiõe etiã de li bris intelligat̃: afferũtq̃ auctoritatẽ nõ solũ Lucani: se etiã Varrõis: qui ait. Cęsar fast⁹ correxit. Et Colu. Sequor nũc eudoxi fastus Tamẽ. Ouidi⁹. nõ de fast b⁹: sed de fastis di xit. Neq̃ supbiã fastos: ʒ fast⁹ appellatã: vsq̃ iueni verũ: vt notio fast⁹ appareat. Fastus est ea supbia q̃ quępiã nõ dignãur. y Supbũ. D. Supb⁹ ex victoria. ʒ Serui io Enixe tu. S. ptulim⁹. donec in seruitio eniteremur. vtit̃ plu rali ad excusãdũ pudorẽ. D. Seruitio eni. t. Seruitiũ autẽ nimis põderosũ fuisse ex eo oñdit q dixit tulim⁹ enixe.

a Qui deinde. D. Oñdit necessitate Pyrrho: necessitate ẽt Heleno fuisse cõiũctã: b Secut⁹ ledã. C. Purgat suspiti o ĩẽ amoris nã si amor itercessisset nõ iã relipsset. b Le dã. S. ledã neptẽ. C ledã. q. d. ei⁹ mlieris ptũ cui⁹ nuptię solent eẽ infoelices: qd explanat cũ dic't. Lac. hy. fuit ei Her miõe mẽelai: et helẽę filia et horesti nupsit. verũ deide occiso Agamenone: & fugato horeste: illã rapuit pyrrh⁹: mox in trefecto pyrrho priori marito redita eit. c Lacedomõis. S Cũ ĩgẽti felle: ac si diceret: ĩfoelices mariq̃: vt pidi & des

Me famulo famulã𝔮ꝫ heleno trãſmiſit habẽdã.
Aſt illũ erepte magno inflãmatus amore
Coniugis: et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes
Excipit incautũ: patriaſ𝔮ꝫ obtruncat ad aras.
Morte neoptolemi regnorum reddita ceſſit.
Pars heleno: qui chaonios cognomine cãpos.
Chaoniam𝔮ꝫ omnẽ troiano a chaone dixit.
Pergama𝔮ꝫ iliacã𝔮ꝫ iugis hanc addidit arcẽ.
Sed tibi qui curſũ venti: que fata dedere:
Aut quis te ignarũ noſtris deus appulit oris:
Quid puer aſcanius: ſupat ne: et veſcit aura:
Quem tibi iam troia.
Et que nã puero eſt amiſſe cura parentis:
Et quid in antiquã virtutẽ: animoſ𝔮ꝫ viriles:
Et pater æneas: et auunculus excitat hector:
Talia fundebat lachrymans: longoſ𝔮ꝫ ciebat
In caſſum fletus. cũ ſe ſe a mœnibus heros
Priamides multis helen⁹ comitantibus affert:
Agnoſcit𝔮ꝫ ſuos: letuſ𝔮ꝫ ad limina ducit.
Et multũ lachrymas v̄ba inter ſingula fundit.
Procedo: et paruam troiã: ſimulata𝔮ꝫ magnis.
Pergam: et arentem xanti cognomine riuũ
Agnoſco: ſcee𝔮ꝫ complector limina porte.
Nec nõ et teucri ſocia ſimul vrbe fruuntur

phœbo: d Trãſmiſit. S. Heri voluntate: et nõ cõiugi: vñ et habẽdã dixit. e Scelerũ. S matricidii. f Excipit. S. intercipit. g Patrias. S. Achilleas: Nã Pyrrhus in patriam reuerſus: quia pater in tẽplo Apollinis tymbrei ceſus erat ĩ inſultatiõe dei in templo illius delphico aras patri inſtituit. & illi ſacrificare cœpit. Alii patrias. i. apollineas a patris achaie ciuitate: vbi Apollo colitur: nec queras cũ dixerit Delphicas: quia epitheta in alieno negotio pleru𝔮ꝫ alia ponuntur: vt in quarto Grygneus Apollo: & lycie ſortes: cũ a delo accœperit oracula: C. Patrias. quia: vt ſupra diximus in delo erat ara Apollinis genitoris: h Reddita. C: vt debita data: nã id mandarat ex teſtamento pyrrhus. i Ceſſit. SER. Per priuignũ. C. Ceſſit vt inferiora & ſibi ſubiecta: Nã cedit maior minori. k Chaoniã. C. Hec gens nobiliſſima eſt reliquarũ epyroticarũ: ẽ ei ex genere Aeacidarũ: et qñ toti Epiro imperitauit: maxime autẽ nobilitatur oraculo Iouis Dodonei: quod antiquiſſimũ omniũ: que in gretia ſunt Herodat⁹ aſſerit hãc𝔮ꝫ refert originẽ: due em̃ ſacerdotes thebani Iouis ab egypto a phœnicibus abacte. ita diſceſſerunt vt altera in lybiã: altera huc venerit: & vtra𝔮ꝫ in his locis oraculum conſtituerũt vt teſtantur ſacerdotes Iouis. Verum in loco oraculi Dodonei notandũ eſt duas columbas nigras ex egyptiaca thebe euolaſſe: & alterã in lybea Hamonis templũ edificari iuſſiſſe: alterã in Dodona ſylua ſuper fagũ conſediſſe voce𝔮ꝫ humana locutam dixiſſe: Iouis illico oraculũ cõſtituẽdũ. Sacerdotũ aũt earũ: que in Dodona fuerunt vetuſtiſſima pmẽia vocitata eſt: que vero fuit poſt hãc Tyniaria: Nouiſſima Nicandris. Sed idem Herod. putat has non columbas: ſed mulieres fuiſſe: verũ cũ apud grecos antiqua lingua Pelaſgica peliades. i. columbe mlieres dicerent creditas fuiſſe columbas: & iccirco nigras: qm̃ fuſci ſunt hoies in thebaica regione. l Pergama. S. & nõ pgameã. m Qui. S. admiratione: quaſi tã pſperi. C. Qui venti: & que fata. Sententia eſt. ſi veniſti certo q̃dam conſilio ſecũdos: profecto habuiſti ventos: & ſecũda fata: nã pro miraculo eſt poſuiſſe te per tot victores hoſtes in columem euadere: ergo qui venti cũ admiratione. i. q̃ proſperi. Et que fata: q̃ fœlicia. Nam ſine ſummo illorum auxilio tm̃ periculum non effugiſſes. Si nautẽ tibi huc enauigare nõ pposueras: quis deus hãc fœlicitatẽ cõceſſit: vt ad tuos nihil tale expectãs venires: n Quis deus. S. qui preſtitit nobis: vt te videre poſſemus. Tale eſt illud Aenee. Ad Didonẽ adulatoriũ. Hinc me digreſſũ veſtris deus appulit oris. o Ignarũ. S. aliud diſponẽte. p Aſcanius. C. Interrogat de eo quẽ amare pcipue oportuit: qm̃ mariti ex ſorore fuiſſet nepos: & in q̃ magna eſſet ſpes future fortitudinis: ac pbitatis ponẽda: & q: Aeneas filius: & Hectoris nepos eſſet prudens: ergo Poeta qui & affectũ mulieris ſaciauerit. & Aenee Aſcanii𝔮ꝫ laudandi ſibi occaſionẽ cõparauit. q Superat. S. viuit Sane noue dictũ: et caret exẽplo. vt pauca in Virgi. Alii dicunt ſuperat. i. ſupſtes eſt. Sed ſuperſtes preſentem ſignificat. Cic. in mureniana. Suis vtriuſ𝔮ꝫ ſuperſtitibus. i. preſentib⁹. r Que tibi iam troia. S. Hemyſtichõ nec ſenſu plenum. Et ſunt duo talia. Vt hoc & conceſſere deũ: quẽ quidẽ ita cõpleuit Cõceſſere deũ profugis noua mœnia teucris. s Amiſſe parentis. S. Sed vñ ſciebat hoc Andromache: Rñde. Vel ab Heleno diuinante: vel Aenea querẽte p troiam. ſed vtrũ𝔮ꝫ inualidũ: ergo parẽtis. i. patrie Tullius. Si tibi pria que ꝯmũis oim parẽs eſt. t Antiquã. C. q. d. ſemp aſſuetã illi familie: ergo iã ppriã. v Paruã ſimulata𝔮ꝫ magnis & arẽtẽ. C. Hec oia Pathos habent qd citatur cũ pximis reb⁹ nimia nobis cõpenſata videntur. DONATVS Paruã troiã. In oibus iſtis verſib⁹ ne minuat magnitudinẽ troie patrie oñdit hãc nõ tm̃ eſſe: ſed ſimilẽ. Nã dixit paruã troiã: & ſimulata pergama: arentẽ𝔮ꝫ riuũ Xãti: nec nõ & teucris Aeneã: Anchiſem: & Aſcaniũ duxit in ſuã domum: Reliquos hoſpitia p ciuitatẽ accœperũt. x Agnoſco. S. Aut cognoie agnoſco: aut certe: q: repatã audierat Troiã: vt hic incredibilis rerũ fama. C. Agnoſco. Hacten⁹ muliebrẽ orõnẽ muliebri conceſſit: nũc virũ vt virũ inducit. y Scee𝔮ꝫ porte. SERVI. Scea porta non eſt dicta a pugnis. ſceuis. i. malẽ ante feſfactis. Nã & antea ſic vocabat: nec ab itinere ingreſſus ſceuo. i. ſiniſtro: q: ingreſſi nõ recto eũt itinere: ſed ſiniſtro. ſed a cadauere laomedontis: hoc eſt ſcenomate qd in eius fuit ſuplimino. C. Scee𝔮ꝫ amplecto. l. p. Ex amp

lexu ostendit sibi carā esse: et esse caram ꝓpter nomīa que ferebat ex veteri Troia. z Teucri. S. pro Teucride. a Fruītur. C. nō mō em̄ inde capiebāt sua cōmoda: sed etiā voluptuose tractabant̄. Nam fruimur re de q̄ summā capim⁹ voluptatē. b Accipiebat. S. Pascebat: Terentius. Accipit nemo meli⁹ nec ꝓlixius. DO. Accipiebat: pascebat aliter em̄ nō in amplis porticibus: sed in amplas porticus: dicendū fuerat. CR. Accipiebat. pascebat. Teren. Accipit nemo latius. Aliqñ accipe est intelligere vl̄ audire.

S. Per laurū oracula intelligimus. m Sydera. S. qui es peritus astrologię. CRI. Sydera ꝓpter astrologum. n Volucrum linguas. SER. quia agur. CRIST. Volucrū ꝓpter auguria. o Prepetis. SER. Aues oscinę sunt aut prepetes. Oscinę ab os: & cano dictę ore futura prędicunt. Prępetes vero volatu. Sed p̄petes aut supiora tenēt: et p̄petes dicunt̄: aut inferiora: & infere appellant̄. Prepetes aūt quia oēs aues supiora tenēt volātes. CR. Prepetes aues dicunt̄ ab Au. Gellio: q̄ oportune p̄uolant: aut ydoneas sedes capiūt: qbus (vt ait Nigidi⁹ figulus) cōtrarię q̄ sunt inferę appellantur. Apollinaris vero Sulpiti⁹ eas dicit p̄petes: quas Homerus. οἰωνοὺς appellat: quoniā iste maxie ab auguribus spectant̄: q̄ in gentib⁹ alis patulę et porrectę p̄uolant: Enni⁹ etiā prepes pro veloci posuit in aialibus Brundusiū pulchro precinctū prępete portu.

Accipe nunc Danaū insidias: & crimē ab vno disce oēs. c Aulai. S. ꝓ aulę: est ei dierisis e gręca scripta r̄soluta dyphthōgo. C. Aulai. æ dyphthōgus apud nos est: q̄ apd grecos est ai. Sed nos in dissolutiōe nō dicim⁹ au lę: vt est dyphthōgus latina. sed aulai: vt est αι gręca. Sic Lucre. Nunc que mobilitas sic reddita materiei.

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula bacchi.
Impositis auro dapibus: paterasq; tenebant.
Iamq; dies alterq; dies ꝓcessit: & aurę
Vela vocāt: tumidoq; īflatur carbasus austro
His vatem aggredior dictis ac talia quęso.
Troiugena interpres diuū: qui numīa phoebi:
Qui tripodas clarij lauros: qui sydera sentis:
Et volucrū linguas: & prępetis omīa pennę:
Fare age (nanq; omnē cursum mihi ꝓspa dixit
Relligio: & cuncti suaserunt numine diui,
Italiam petere: & terras tentare repostas,
Sola nouum dictuq; nephas harpyia celeno,
Prodigiū canit: & tristis denunciat iras:
Obscenamq; famem) que prima pericla vito,
Quid ve seqns tantos possim supare labores.

d Iamq; dies. D. Argumētū benignitatis: cum nō vni⁹: sed plurimū dierū sit hospitiū. e Carbasus. S. lini est gen⁹: q̄d plerunq; abusiue ꝓ velo ponit̄: & in singulari est hec carbasus: in p̄rali hec carbasa. f Troiugena S. ac si diceret generose: vt alibi. Dardanidę magni gen⁹ alto a sanguine diuū. D. Troiugena. plurimū dat ei generi: exq fuit etiam ipe q laudabat. g Interpres. S. vaticinator: qui mortalib⁹ deorū mētē publicas: sed qa interpres nomē generale ē: currit p spēs. Omnis em̄ diuinatio (teste Cicerōe) in duas ptes diuidit̄. Nā aut furor est: vt in vaticinantib⁹: aut ars: vt in auruspicibus: fulguratorib⁹ et augurib⁹. Oīa aūt ista ex se pendent: licet propriis finibus contineantur. Ergo Virgilius omnia ei dat quem vult prefectū intelligi: vt hoc loco Heleno & in decimo: asylę Cui pecudum fibrę coeli cui sydera parent. Et linguę volucrū: & p̄sagi fulminis ignes. DO. Interpres: Quid foelici⁹ q̄ƺ nossere: quid velint dii: & dignū eē p quē loqmur in hominib⁹. h Diuū q nu. S. Pōt et interpres diuū distingui: sane p omnia zeuma ē: ab iferiorib⁹ sētis. h Qui numina sentis. S. qui suscipis nūen: & futura prędicis. C. Numina Phoebi. Id vaticinii gen⁹ intelligit: quod ex diuino fauore ꝓuenit: sed de tota diuinatiōe dictum est. i Qui tripodas. S. Tripodes mensę fuerūt i templo Apollinis Delphici in qbus positę Phoebades futura p̄dicebāt. DO. Tripodas: trium pedū sunt: alio nomine cortina appellatur. Est aūt laus plena: nam cū sint diuersa vatū genera: & vix singula vaticinatiōis in singulis reperiant̄: ipe erat in omibus versatus. Est color rhetoricus repetitio. k Clarii. S. Clarū oppidū in finibus colophoniorū. Est autē Clarii duplici ii. vt cla breue sit: sic em̄ ꝓfert̄. Statius. Nec clarias: hac luce fores Dydimeaq; quisq;. C Clarii. Apollinis a Claria vrbe: in q̄ colit̄. In hac aūt Iuppiter Neptunnus: & Pluto: vt ait Lactan. in Statiū regnū diuiserunt. Laudat aūt cōuiuiū: & a copia vini: et ab aureis vasis: & a splēdore epularū: cum dicat dapes. l Lauros.

p Fare. S. age: Ordo ē troiugena fare age: q̄ prima pericula vito. cetera sunt per Parēthesim. D. Fare age: nō iubet: ƺ hortatur. q Omnē cursum religio. S. i. omis religio per Hyppalagē. C. Nanq; omnē. Ostendit necesse eē sibi accipe oraculū: quo certior reddat̄: q̄ƺ ex his q̄ hacten⁹ accepit: quia inter se aliqd cōtrariū habeant: incertus relinquat̄. r Cuncti diui. S. quia quicqd audiuit a diuersis ad Ioue recurrit: vnde supra. Quę phoebo pater omnipotēs mihi phoebus Apollo p̄dixit. s Numine: SER. oraculo. t Repositas. S. Pathos: id est longe positas. v Prodigiū. S. Prodigiū aūt mōstrū & portentū modico fine discernūtur: sed confusę plerunq; ponuntur. y Tristis denuntiat iras SERVIVS. Deorum supplē ꝓpter in iuriā suā. x Obscenā. S. aut q̄ homies ad obscęna compellit: vt male suada fames: aut quę obscęna auis prędixit. y Quę prima ꝑicula. S. duo petit: aut quō pericl̄is careat: aut qbus consiliis par esse possit laborib⁹: C. Prima ꝑicula. i. maxima. Nā in nulla re magis ē elaborandū administratori reipub. q̄ƺ vt a populo famē ꝓpulset. Illa enī ad omnē seditionē: & id om̄e iniustū: ac nefas impelit̄. nam nescit plebs ieiuna timere. ergo q̄ prima pericula vito. i. q̄ ego veluti maxima omnium ꝑicula vitare cupio. z Tantos. SER. quantos Harpyia predixit. a Cęsis iuuēcis. C. vt eo sacrificio placatus Apollo vera in suū pectus infundat. b De more. S. s. sacrificātiū: aut vt est mos sacrificantū requirit an esset tp̄s consulendi. Vñ ait in sexto. Tū virgo poscere fata tēpus ait: aut certe q̄d est melius de sacrificātū more ante nefas expiat ab Harpyia p̄dictū: & sic venit ad vaticinationē. Seqns vero locus declarat famē hic esse expiatā. s. aderitq; vocat⁹ Apollo. Nam nisi in hoc loco intellexeris: nusq; inuocandum est Apollinis numen famis causa. c Exorat. S. Dubitationē in hoc loco exorat facit. Nā orare est petere

¶ Hic helenus cęsis primū de more iuuencis
Exorat pacem diuum: vittasq̧ resoluit.
Sacrati capitis: meq̧ ad tua limina phœbe
Ipse manu multo suspensum numine ducit.
Atq̧ hęc deinde canit diuino ex ore sacerdos:
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspicijs manifesta fides: sic fata deum rex
Sortitur: voluitq̧ vices: hic vertitur ordo)
pauca tibi ex multis q̊ tutior hospita lustres.

Exorare impetrare. Ergo impetrat pacē: aut ad inquirendū tp̄us: aut ad mitigādū famis piculū. d Resoluit. S. In sacris par est corpus et aię cā: nā q̄ nō pñt circa animā fieri: fiūt circa corpus: vt soluere vel ligare q̊ possit anima: q̊d p se nō pōt ex cognatōe sentire. Inde ē: Vnū exuta pedē vinclis ī veste recīcta. Ergo Helenꝰ cuncta corpis r̄soluit: ne qua parte aio religato ad numen accederet. C. Vitasq̧ re: Volebāt antiqui in sacris corpꝰ solutum esse: vt p id significaret animū ab oī cura solutum: debere ad sacra accedere. Sic Pytagoras simbolis corporeis indicabat ea quę essent animi. e Sacrati ca. C. id ē ipsius q Apollini sacer erat. f Manu. D. Quod est aptū signū beniuolentię. g Suspensum. S. Sollicitū & attentū: si suspensus ipse plenus numinis. DO. Suspēsum aut numinis veneratiōe turbatū: aut inde suspēsum: ne ꝯtraria quā optet audiret. h Deinde. S. peractis sacris. i Diuino. DO. quia diuina canit. k Nate. SER. Ordo est: Nate dea tibi expediā dictis: phibent nā cętera pauca parcę scire Helenū fariq̧ vetat saturnia Iuno. Omia inquit vates nouit: sed non pmittit dicere fatis: et etiā ex his quę nouit: multa phibet dicere Iuno. l Nam. D. cum sit cōiunctio rōnal: non debet prima constitui. ergo lege nate dea te maioribus ire p altum. m Maioribꝰ. S. Cęlestibus ppt syderis cursum, cuius fuit explanatio per Creusā. n Per altū: S. p limitē supioris fortūę. n Auspicijs manife. D. Nam sic fata deū rex sortitur. o Manifesta fides. C. Adeo video oia māifesta: vt fides indubitata adhibenda sit.

p Sortit. S. disponit: ordinat. allusit autem ad id quod sortibꝰ Apollo dat responsa. q Voluitq̧. S. Diffinitio fati: Ait em̄ Tullius: q est connexio rerū p ęternitatem se īuicē tenēs: q̄ suo ordīe et lege variat̄ Ita tñ vt ipsa varietas hēat ęternitatē. C. Voluitq̧ vi. Nā ip̄m fatū reuolutōe cœlorum fit. r Ordo. C. Syderū & cœli. s Pauca. S. Duo dicit & quomodo tute possit nauigare: & quibus signis Italiā cognoscat. D. Pauca. Multa instructiōis causa fuerant referenda: sed ne id fieret: dii phibēt me scire: & Iuno aliqua referre non patitur. Tamen dicā: Quę possunt esse in mea potestate? Deinde narrat q̧ q̄uis italia proxima sit; tamē longo circuitu ambigenda est Sycilia. t Hospita. C. q̄ cingunt Italiā: cuꝰ hospitio recipieris. v Prohibēt ꝛc. S. lege: cętera te scire phibēt fata. Helenū vero prohibet Iuno dicere: ea etiā quę audire poteras: & q̄ vacat. Male aūt legūt phibent scire Helenum: cū sit ī L

cano. Venit etas omnis in vnam congeriem: Miserumqꝫ premũt tot secula pectus. Et alibi: Nec tantũ prodere nati: quantũ scire licet: Ergo non perhibẽt scire Helenũ. Quo modo enim vetaret Iuno dicere qd nesciret. Sũt aũt mors patris ad augendũ inopinatum dolorem. Tempestas ab Aeolo immissa: amor Didonis: i quo gaudium esset. Sed quod ante prouisum est: vile creditur: et sciret de Affrica se exiturũ nõ facile assentiret Didonis amoribus. At Iuno cupiebat illũ remanere: quo regnũ Italię lybicas aduerterit oras: Et ipse rem inopinatam conqritur: nec vates Helenus: cũ multa horrẽda canerer: hos mihi prędixit. C. Prohibẽt. Nam cetera ostendit Macrobiꝰ ex intima disciplinę ꝓfundita te hoc positũ a poeta: sed quia res breuibus explicari nõ põt: nõ est visum hic inserere.

x Ignare. S. ꝓ ignarus. y Longa. S. nõ situ sed necessitate fatali & tardiore nauigatione. z Via inuia. S. Aeneę scilicꝫ. a Lentãdus. S. Aut lente tibi nauigandum ẽ. Nam totã circuiuit Siciliam: aut lentandꝰ id est flectendꝰ. lentũ eni flexibile est. b Infernicꝫ lacus. S. Lacus lucrinus & auernꝰ: inť q̃s spelunca ẽ ad inferos tendẽs vnde eos infernos dixit. c Aeęe. S. Sic dicta ab spernãtiũ voce: ꝓpter cõmutatiões corporum illic celebratas. d Circes. SER. Qui nunc mõs Circeꝰ ẽ: olim (vt ait Varro) insula fuit: nõdũ siccatis paludibꝰ: quibꝰ diuidebatur a continenti. e Tuta. S. ꝓpter Thratię & Cretę discrimina. f Signa tibi di. S. deest ergo: et puertit ordinẽ: aũ enim de vrbe condenda q̃s de nauigatiõe dicit. D. Signa ti. dicã. Cõmendat quod fuerat dicturus: vt ostẽderet id magnũ esse: & verũ. Deiñ dat signũ fluminis: dat porcę. dat numerũ fœtus: dat colorem: q̃d si est preternaturam porcam edere. xxx. mlta per sepe quę bonũ aut malũ portẽderẽt: eueuerũt preter naturam: vt ignis ex capite Ascanii mitis & innoxius: vt in Polydori sepulchro sanguis ex viminibus: vt vox hũana ex pecudibus. C. Signa ti. di. Ex Homero. Ile eñ σήματά τοι ἐρέω. g Fluminis. S. Tyberis. h Littoreis. S. littus est quicqd iuxta aquã est. Hic igiť pro ripa posuit. i Sus. S. naturaľr longa est: licet in gtõ breuis sit: vt bos: pes: res: spes. Hanc sue alii dicunt: vt Virgiliꝰ

Aequora: & ausonio possis considere portu.
Expediam dictis: prohibent nam cetera parcę.
Scire: helenum faricꝫ vetat saturnia Iuno.
principio italiam quã tu iam rere propinquã:
Vicinosqꝫ ignare paras inuadere portus.
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante & trinacria lentandus remus in vnda:
Et salis ausonij lustrandũ nauibus equor:
Infernicꝫ lacus aeęeqꝫ insula circes:
Quam tuta possis vrbem componere terra:
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis vndã.
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus:
Triginta capitum fœtus enixa iacebit.
Alba solo recubans albi circum vbera nati:
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam inuenient: aderitqꝫ vocatus apollo.
Has autem terras: italiqꝫ hanc littoris oram
proxima que nostri ꝑfunditur equoris estu
Effuge: cuncta malis habitanť mœnia graijs:
Hic & naritij posuerunt mœnia locri.
Et salentinos obsedit milite campos
Lictius idomeneus. hic illa ducis meliboei

In Italia inuentã fuisse: Alii secũ importasse troianos nauigantiũ more & oraculo cognouisse: ut vrbs eẽt cõdenda. Diciť aũt in Campania fugisse: & inuẽta in Lauro lauinio a qua Ascanius deinde nomen albę imposuit. k Triginta. S. Prodigiale est hoc: & ꝓpter q̃d significať xxx. annos regnaturꝰ Ascaniꝰ. l Certa. C. Nam requiẽ & in Thratia et in Creta sperasti: sed illa incerta fuerunt. m Nec tu mensarum. D. Ostendit futurã famẽ sed nõ nociturã. n Viã. S. rationẽ: & nõ diť quã: quia etiã ꝑfutura est fames: vt hęc illa fames: hec nos supma mãebat. Exitiis positura modũ. o Vocatus. S. nũc vocatus: qꝫ vt dixi expiatoriũ fecit sacrificium. p Has aũt terras. S. q̃s ostendẽtis est. Nõ eñ ab Epiro longe abest Calabria. q Nostri ęqris. S. Epirotici. r Malis. D. vt Aeneã absterreat: q per multas vrbes grecas transierit. Et etiã ipse qui captiuꝰ fuisset hostium: personã deformare debebat. s Naritii locri. S. Socii Ayacis oylei fuert Epizephirii & Ozelei. Sed post tempestatẽ mõtis Caphareí: Epyzephirii tenuerunt Brutios: & hos nũc dicit: ozoli vero pentapoli: Vel lybiã. Vñ est lybico uehitantes littore locros. Legitur et de Ozoleis: q delati lineã vlterius accesserint: & ciuitatẽ cõdiderint: q̃ nũc Ozalis dr. Naritii autẽ sunt dicti a loco ꝓuintię suę. Ozolei vero a putore paludis vicinę. C. Locri. Hi populi iuxta phocidem sunt. Locritis eñi regio (teste Strabõe) in duas plagas diuidiť vna locorũ est in Euboea vergentiũ: qui ad vtrũqꝫ Daphnuntis vrbis latus discindũť. Hoꝝ alteri opũtii ab vrbe metropoli: alteri Epicnemedii a Cnemede monte vocabãtur. Qui aũt ad occidentẽ spectãt occidui locri: et Ozelę dicũť. Diuidũt aũt hos ab opũtiis: Epicnemidꝰ: et Parnasꝰ mõte: Ozali aũt dicunť: qm in eoꝝ regiõe taphosis est collis. i quo & Nesi: & alioꝝ centaurorũ tumulꝰ locatꝰ ẽ. e quorũ tabo teterrimus odor funditur: & humor crassioribꝰ guttis manat. Unde illi Ozali. i. odoris mali appellanť. Verum ab Epicnemediis dicta Colonia: et ab his locri epizepheriiqꝫ deriuati: Est eni zephirũ ꝓmotoriũ in Italia post Herculeũ ꝓmontorium. t Lyctius ido. S. a lyctio Cretę vrbe: de q̃ supdiximꝰ. v Meliboei philoctetę. S. a Meliboea ciuitate

Thessalię: de qua fuit: & est promeliboensis. CR. Meliboea. Quib9 aũt vrbib9 Philoctetes impauerit. Home. sic exponit: Οἱ δ᾽ ἄρα μιθονιν καὶ ταυμακιην ἐνέμοντο καὶ Μελιβοιαν ἔχον καὶ Ὀλιζῶνα τρηχειαν τῶν δὲ Φιλοκτήτης ἤρχε τόξων εὖ εἰδώς. x Subnixa. S. Cincta muro modico: vt crinē q madētē subnix9. y Petilia. S. aut dicta: ὑπὸ τοῦ πέτεσθαι. i. volare: qa augurio condita est. Vel quia pt relictũ iliũ quo ducebāt a grecis eā petiuit ciuitatē Philoctes fuit penatis filius. Herculis comes: quē Hercules cũ i oeta hoiem exueret: petiuit ne alicui sui corpis reliquias indicaret: iurareq coegit: & suas sagittas hydrę felle tinctas dedit. Et cũ rñsum fuisset Herculis sagittis opus eē ad expugnãdũ Troiã inuentus est Philoctetes. & de Hercule interrogat9 negauit se scire. Dein cũ cogeret: cõfessus est mortuũ: Sepulchrũq ne iusiurandũ frangeret: nõ voce sed pede ostēdit. Post hęc cũ duceret ad bellũ: casu in eũ pedē q sepulchrũ ostēdit: sagitta cecidit: vlnere q imedicabili affect9 ē. Ac demũ cũ vulneris fetor a gręcis ferri nõ possz: in lemno relictus: & pudore: ne in patriã rediret impeditus i Calabriã venit: & petiliã condidit. C. Petilia. De hac strabo ait. Petilia Lucanorũ metropolis putat'. Hãc Phyloctes e Meliboea p seditionē pfugus ędificauit: egregiis monumētis validam: Samnites eni qñq castellis ex ędificatq e corroborarunt. z Solues. C. tanq debitor: Nã q facto voto accepit qd petierat: debitor voti fact9 est. Vnde ĩ bucolicis: ibi. Dãnabis tu qz votis. a Purpureo

Parua philoctetę subnixa petilia muro.
Quin vbi trãsmisse steterint trãs ęqra classes:
Et positis aris iam vota in littore solues:
Purpureo velare comas adopertusq amictu:
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat: & omnia turbet.
Hunc socii morem sacrorũ: hunc ipse teneto.
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast vbi digressum siculę te admouerit orę
Ventus: & angusti rarescent claustra pelori:
Leua tibi tellus: & longo leua petantur
Aequora circuitu: dextrũ fuge littus: & vndas
Hęc loca vi quondã: & vasta cõuulsa ruina
(Tantũ eui longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt: cum protinus vtraq tellus:
Vna foret: venit medio vi pontus, & vndis
Hesperiũ siculo latus abscidit: aruaq & vrbes
Littore diductas angusto interluit ęstu.

velare co. ado. a. SER: Subaudi cura: aut memento: aut certe: quod melius est velare impatiuus sit: non infinitiu9. b Sanctos. C. quia sacrificiis parati esset. c Honore. C. Sacrificio vt's. aut supplexaris imponit honores. c Omia turbet. S. Sacrificii ordinē rũpat qd est piaculũ: Significat aũt Diomedē: qa cũ multis casib9 affligeret Palladiũ ex oraculo Troianis iussus est reddere: Inuenit autē Aeneã sacrificantē: qui cũ sacrificiũ nollet rũpe Palladiũ suscepit Nautes. Vñ nautiorũ familia sacra. Mineruę seruabat. Sane sacrificãtes oib9 diis soliti sunt caput velare: ne se inter religionē vagis aliqd offerret ob tutib9 excepto solũ saturno: ne numis imitatio eē videret'. C. Turbet o. i. turbãdo sacrificia inferat malũ omen. d Casti. SE. Pii: vt nulli fas casto sceleratũ insistere limen. e Angusti. S. Quia a continēti. i. a colũna vsq ad Pharaon tribus milib9 distant: f Rarescent. S. quia venientib9 de Ionio in Calabriã ppter curuaturã littorũ clausę vident' angustię: q paulatim ppinquãtib9 apiri vident'. g Pelori. S. Promõtoriũ Sycilię: secũdũ Salu. dictũ a Gubernatore Hanibalis illic sepulto: q fuerat occis9 p ignorãtiam regis: cũ se eius dolo crederet eē deceptũ: quanq le gam9 ante pelorũ dictũ. C. Pelorus (ait Strabo) Est Sycilia tribus formata angul. Figurã vero eius tria terminãt promõtoria. Ora quidē Pelori ad faucē: & Columellã & Rheginos agros angustũ facit Euripũ Pachinus siculo alluitur pelago in Peloponensum Cretensemq cursum Prospectãs. Lilibeus in Lybiã respicit hãc insulã: teste Solino ac Diodo. Sican9 cũ Hyberorũ mãu añ troiana bella coluit. Deinde Siculus Neptunni filius: Vñ & Sicania & Sicilia est denomiata. Dicit' triquetra ppter triangularem formã. Dicit' idē trinacria ppter tria promõtoria. Nam ἄκρον grece promontoriũ est. Est autem ambitus insulę stadiorũ triũ miliũ vt placq Solino. h Leua ti. S. Venētis psonã respexit: Nã si de Ionio nauigantes fretũ petũt: dextrũ teneant litt9 necesse est. Sin alias sinistrũ. D. Leua tibi. a duertēdũ ē: q tendētibus ad Italiã dicit' leuũ latus et dextrũ: cęterũ redeuntib9 sinistrũ fit: qd fuerat dextrum. i Circuitu. S. Totã eni pene Syciliã circuitur9 est. k Hec loca. S. Etiã Salustius: Sycilią Italię fuisse coniunctã dicit: sed medium spaciũ aut humilitate fuisse obruptum: aut ppt ãgustiã scissum: vt aũt tam curuũ sit: facit natura mollioris Italię: in quã asperitas & altitudo Sycilię ęstũ relidit. D. Hęc loca. Hu9 loci descriptionē cũ omni cautela psequit'. Dicit enim veterũ sequi opinionē: facitq verisimile: quia vetustate temporis multi sit9 locorũ mutati sunt. l Quondam. SER. Tria habet tempora sicut olim. m Dissiluisse. S. Hinc apparet bñ dictũ vnctos saliere p vtres: nam et dissoluti sic salui. Cicero p Milone. Cũ hic de Rheda reiecta penula dissiluisset. C. Dissiluisse ferũt. Credit antiqtas Syciliã iũctam Italię fuisse: et Pelorũ Sicilię partem esse apennini: sed cum ea pte vehementer depsa esset Italia terremotu: vel alia vi: cũ locus scinderet' mare irrupisse: & Syciliã a cõtinēti dimisisse. Dissiluisse diuisam eē. Dissilire eni est in diuisas ptes salire: et q in diuersas ptes saliũt diuidũt'. Vñ Aeraq dissiliunt vulgo vestesq rigescũt. n Protinus. S. Continue aduerbiũ mõ loci est: Alibi tpis: vt ptin9 acreas Pheacũ abscondim9 arces: o Foret. S. ab infinito ē. sed mõ pteritũ significat tps: qd rarũ ē: sępius eni futurũ significat. p Medio. S. in mediũ: vt It clamor coelo. q Vi. C. Nam vi terręmotus scissus est locus: et mare intrauit. r Hesperiũ sicu. S. Hyppalage. Nam minora a maioribus separantur. s Abscidit. S. metri cã ei syllabã corripuit. t Angusto. C. freto. v Interluit. S. interlabitur. x Dextrũ scylla. S. de Ionio venietib9 Scylla ei in Italia est. Charibdis in Sycilia. Scylla phorci

& Creteidos Nymphe filia fuit. Hanc amabat Glaucos: quē Circe diligat: sed qm̄ in scyllā: pronior erat irata. Circe fontē: in q̄ illa lauabat venenis infecit: in quē cū illa descē disset pubeten⁹ in varias mutata est formas. Horrens ita cꝫ suā deformitatē se in mari ꝓcipitauit. Homerus dicit:

i Commissa. S. cōiuncta & coagmentata ipsa scilicet et figuratę locutus ē: vt. Oculos suffusa. Est aūt hęc locutio postrema: id est τα εσχατα Commissio erat vtero luporū caudas delphinum. i. cōmissas habebat.

m Quā semel in fo. C. Si omnē moram ne semel videas

Hāc imortālē mōstrū fuisse. Salusti⁹ dicit saxū eē sile formę celebrate ꝓcul visentib⁹. Canes ꝓo et lupi ex ea nati iccirco finguntur: quia ipsa loca plena sunt mōstris marinis: & saxorū asperitas illic imitatur canū latratus. Legimus etiā nūc nemora ingenti vēto: nūc littora plangūt ꝗ et latrare nō īcongrue dicūt. C. Scylla. Qd de his monstris intelligāt poetę in nr̄is allegoriis dixim⁹. Homerus hanc latrantē more canis nuper geniti inducit: & xii. pedes: & vi capita hr̄e affirmat: q̄ ex speluca emittens balenas: et hmōi pisces rapit.

y Charybdis. S. Fœmina fuit voracissima: q̄ qa boues Herculis rapuit a Ioue fulminata est & i mare pręcipitata: vbi seruat naturā: nā sorbet vniuersa. Et secundū Salust. Ea circa taurominitanū egerit litt⁹. Cic: i philippicis charybdis: q̄ si fuit aīal: fuit vnū.

z Obsidet. S. ad transeuntiū insidias. C. Obsidet. Trāslatio ab obsidione vrbium: vel cꝫ tancꝫ insidias venientib⁹ nauibus ponat.

a Barathri. S. est īmēse altitudinis nomē: grecū enī est. βαραθρον

b Ter gurgite vastos sorbet. D. Vtrūcꝫ pnitio sum nauiganub⁹: aut cū sorbet naugia: aut cum eructat et excutit. C. Ter. Numerus ternari⁹: vt etiā affirmat Aristo: complet omnē dimensionem. Et ideo a poetis ponit̄ ꝓ oī nūero.

c Scyllā. D. Hāc vt monstrū more poetarum describit: scꝫ pubetenus. i. vscꝫ ad inguina facie hūana est ꝓ pedib⁹ autem habere sęuorum animalium genus: luporum fœditate armatum. Eligit autem animaliū natura: quę insatiabilia sint: Cęterū locus est in mari saxa hn̄s latentia: cui⁹ natura sit: vt de longinquis partib⁹ nauigia trahat: & cōtineat aspitate saxorū: & retenta cōminuat.

d Cohibet. S. Hyppalage in sensu. nā ipa se in spelūca cohibet.

e Naues. C. Allusit ad veritatē rei. Nā videnē illis inundationib⁹ attrahi naues.

f Prima. S. i. primę partes. CRI. Prima ho. fa. & hoc ex pressum est in allegoriis.

g Pubetenus. S. Tenus ꝓpositio gaudet postpositōe: & aliqñ seruit gtō: vt. Crurum tenus a mento palearia pendēt.

h Pistrix. S. Si bellua pistrix pistricis: Si nauis hęc pistris: hui⁹ pistris dicatur.

Dextrū scylla latus: leuū implicata charybdis
Obsidet: atcꝫ imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptū fluctus: rursuscꝫ sub auras
Erigit alternos: & sidera verberat vnda.
At scyllam cecis cohibet spelunca latebris.
Ora exertantem: & naues in saxa trahentem.
Prima homīs facies: & pulchro pectore virgo.
Pubetenus: postrema immani corpe pistrix
Delphinū caudas vtero cōmissa luporum.
Prestat trinacrij metas lustrare pachynni
Cessantem: longos & circumflectere cursus:
Quā semel in formē vasto vidisse sub antro
Scyllam: & ceruleis canibus resonantia saxa.
Preterea si qua est heleno prudentia vati.
Si qua fides: animū si veris implet apollo:
Vnum illud tibi nate dea: precꝫ omnibus vnū
Predicam: & repetēs iterūcꝫ: iterūcꝫ monebo.
Iunonis magnę primū ꝓce numen adora:
Iunoni cane vota libens: dominamcꝫ potentē
Supplicibus supera donis: sic denicꝫ victor
Trinacria fines italos mittere relicta.
Huc vbi delatus cumęam accesseris vrbem.

ferre prestat: quid patieris ne te absorbeat. Est igit̄ optima adhortatio.

n Semel. D. Quia iterū videri cum perieris non potes.

k Prestet metas. DONA. Proponit vtriuscꝫ lateris malis indicat eūdē q̄ charybdis est malū: leuius & labores subire lōgioris cursus cꝫ compendio nauigare per scyllam.

l Cessantē. S. imorantem.

o Preterea. S. Hic ondit cūcta scire Helenū: et infensā Iunonē: sꝫ phibere dicere. D. Preterea dicturus rem magnā & ad Aeneę salutē in primis pertinentem: cōmendat altis sensibus tenaciter retinendam. C. Preterea sicq̄ est. Reintegrat exordiū: & captat attentionē cū interponit fidem: quia vates: & prudentiā quia homo. His enim rebus videt̄ hāc vehementer affirmare: tācꝫ primū maximūcꝫ: et in q̄ sūma salutis Aeneę consistat.

p Heleno prudentia. S. In homine enī prudentia est: in vatibus fides.

q Prudentia: D. Qd ad eū ptinet: cū nōdum numine parcitus sit.

r Fides. D. Hoc ptinet ad personā vatis.

s Si veris. S. i. oraculis: vt Lucanus. Atcꝫ hominem toto sibi cedere iussit pectore.

t Precꝫ omnibus. D. pro cōmodo omnium desideriorum.

v Iunonis magnę. D. Ostendit poeta maioris potentię inimicos obsequēdo: potius cꝫ resistendo posse superari. Quapropter precibus & donis placandam admonet Iunonē: vt possit in Italiam venire:

x Magnę. S superiginam in sexto Est Iunoni infernę dictus sacer. Delectatur aūt Iuno hiis duobus hymnis & ꝓce.

y Victor. S. ꝓpositi sui effector.

z Cumeā. SER. Euboia insula est: & in illa Chalcis vrbs. Vnde profecti sunt ad nouas sedes quęrendas: qui nō procul bays: Qui locus a bayo vlyssis socio illic sepulto nomē accepit: inueneīt vacuū littus: vbi visa muliere grauida ab augurio fertilitatis vrbē condiderūt: & eam Cumas vocauerunt: siue ab ἀπὸ τῆς κυούσης id est pregnante: siue ἀπὸ τῶν κυμάτων id est ab vndis quę κυματα appellantur v autem latini in v sepius vertunt. CR. Cumeā vrbē. De hac vrbe ita ait Stra. Post has Cu

me: Fit vetustissimū Calcidensiū: et cumeorū edifitiū: antiquitate em̄ cūctas: & Sicilie et Italie vrbes an̄ cellit: ipsi⁹ aūt Classis ductores Hyppocles Cume⁹: et Megasthenes Calcidensis inter se pepigerūt: vt hoꝝ qdē Colonia fieret: hoꝝ aūt appellatiōe noiaret: vn̄ Cume nūcupat̄: a Calcidensibus tn̄ cōditū putatur oppidū. a Diuinos. S. consecratos auernum & lucrinū: Auern⁹ antea syluaꝝ dēsitate sic ambiebat̄: vt exhalans p angustias aq̄ sulphuree odor grauissimus supuolantes aues necaret. Vnde Auernus dictus est quasi αορνυσ Hoc Augustus intelligens deiectus ex syluis pestilentibus amoena reddit loca.
b Auerna. C. Strabo. i: Contiguus bais lucrin⁹ adest sin⁹ intra quē Auernus est. Sed de hoc in. vi. latius dicemus.
c Insanā. S. magnā: sed melius est deo plenā. D: Insanā: plenā numīs. C: Insanā. furore diuino plenam. Sed & de eo furore quo parcita mēs hūana futura preuidet: & de Sybillis latius ī. vi. dicem⁹.
d Rupe. C. Rupes p̄cipitia latera montis sunt. Ripe vero fluuiorū extremitates. e Sub ima: S. in ima: vt exercet sub sole labor: f Fata canit. S. tribus modis futura p̄dicit: aut voce: aut scriptura: aut signis. i. qbusdam notis: vt in obelisco Rome videm⁹: Vel notis litterarū: vt p vnā lr̄am significet aliquid: in foliis autē palmarū Sybillam scribere solitā: scribit Varro. g Mandat. C. cōmittit. q. d. rei instabili credit. h Quecūq; ꝛc. DO. Morē dixit. Sybille & in q̄ loco sit: & q̄ ordine singulorū desideriis respondeat. i In foliis descripsit. DONA. scribit in foliis ordinat: & dimittit homines in illis futura legūt. Sed si vēto pturbat̄ ordo folioꝝ pereunt ꝯsulta: et dubii remanēt: qui venerāt ꝯsulturi. k Carmīa: S. qa ei⁹ rn̄sa ꝓsib⁹ scribebāt. l Virgo. S. Hec virgo Phemonoe dicta est: nā sybilla nomē est oīm vaticinātium. Aeoli enim σιοισ deos dicunt: & βουλη consilium est: Vn̄ dixerūt σιβυλλασ quasi σιουβουλασ.
m Digerit. S. ordinat: disponit. n In nūeꝝ. C. in ordinem. Aliqn̄ numeros rhithmos: et modulatōes ī musica dici⁹: vt nūeros memī: si sepe verba tenerēt. o Seclusa. S. pclusa. p Relinqt. C. qi nō curet. maneāt an dissipentur: Nā relinqm⁹ ea que pauci facimus. q Ordine. C. Exprimit q̄d dixit: Digerit īnūerū. r Tenuis. C. Cū velit damnare hūc modū rn̄dendi: on̄dit q̄ntū in-

Diuinosq; lacus: & auerna sonantia syluis:
Insanam vatem aspicies: que rupe sub ima
Fata canit: foliisq; notas: & nomina mandat.
Quecunq; in foliis descripsit carmina virgo:
Digerit in numerū: atq; antro seclusa relinqt.
Illa manent imota locis: neq; ab ordine cedūt.
Verum eadem verso tenuis cū cardine vētus
Impulit: et teneras turbauit ianua frondes:
Nunq; deinde cauo volitantia prendere saxo
Nec reuocare situs: aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt: sedemq; odere sybille.
Hic tibi ne qua more fuerint dispendia tanti.
Quāuis increpitēt socii: et vi cursus in altum
Vela vocent: possisq; sinus implere secundos:
Quin adeas vatem p̄cibusq; oracula poscas.
Ipsa canat: vocemq; volens: atq; ora resoluat.
Illa tibi italie populos: venturaq; bella:
Et quo queq; modo: fugiasq; ferasq; laborem
Expediet: cursusq; dabit venerata sacerdos.
Hec sunt: que nostra liceat te voce moneri.
Vade age: et ingentē fatis fer ad ethera troiam.
¶ Que postq; vates: sic ore effatus amico est:
Dona dehinc auro: grauia: sectoq; elephanto.

sit periculi cū mandet̄ responsum foliis: i. rei leuissime: & cū deferat̄ extra suā custodiā: & cū tenui vēto turbari res possit: & cū Sybilla q̄ semel turbata sint in ordinē reuocari negligat: q̄ periculo suadere pōt: vt Aeneas oēm morā perferat: donec rn̄sum sibi ore reddi impetret.
s Cardine verso. SER: aperta ianua. t Ianua. S. i. vētus q p ianuā venit. v Inconsulti. S. sine consilio. Consult⁹ est qui ꝯsulit̄ incōsult⁹: q nō recipit cōsiliū. x Volens. S. q̄ velle hꝫ: Nā volitura ppt̄ aspitatē noluit dicere. y Illa tibi. D. edicet illa: q̄ ego phibeor aperire q̄ bella sint ventura: & quō singulos labores vel tolerando trāseas: vel supando compescas. C. Illa que poterit: q̄ ego nō possū. z Hec sūt. S. Bene cū circūscriptōne ne postea falsidicus: aut min⁹ peritus putaretur.
a Vade age et ingentē: D. Quedā p̄dicit vt vates: quedā admonuit: vt amic⁹ cessantib⁹ ptibus vatis. b Grauia. S. finalitatis rōne pducit̄. sed satis aspere: Nā in nullā desinit cōsonantē: vt oīa vincit amor: & nos cedamus amori. Et: At tibi tymbree caput euādrius abstulit ensis. c Elephanto. C. Elephas (vt apud Plinium) est maximū oīm aīaliū: pximūq; hūanis sensib⁹: intelligit sermonē patrium: habet obedientiā officiorū: amoris: & glorie voluptatē: probitatē: memoriam: prudentiā: religionē. Nā in mauritania nitescente luna ad Milon flumē veniūt: aquaq; lustrant̄: atq; salutato sydere in syluas redeūt. Regē adorant: genua submittunt. Rome primū currū Pompeii in Affricano triumpho comitati sunt. vt prius de Baccho fert̄ deuicta India. Sed in triumpho iuncti portas ingredi: vt refert Protillius nō potuerunt: aliquis ductus lr̄aꝝ grecarū didicit: scripsitq; illa lingua. Ipse ego hec scripsi: & celtica spolia dicaui: vt ait Mutian⁹: qui ter cōsul fuit: Predam ꝓ q̄ de his petat̄: sciūt esse sua arma: q̄ iuba cornua Herod. ꝓ tāto antidq; dentes appellat: Hos vel casu aliq̄: vel senecta deciduos defodiūt: Hocq; solū ebur est: cui⁹ candore intelligit̄ iuuēta. Ipsi horū dentiū alterius mucrōi parcunt: ne sit preliis hebes: Alterius vero mucrone radices operario vsu fodiunt homini simpliciter erranti in solitudine mitis est: viāq; demonstrat: gregati incedunt: ducūt agmen seniores: cogit pxim⁹ etate. Domitis nomina imponebāt. In exercitu Anthiochi cū Ayax ductor agminis fluuium transire

Imperat ad naues ferri: stipatq; carinis.

Ingens argentum: dodoneosq; lebetes.

Loricam consertam hamis: auroq; trilicem.

Et conum insignis galeę: cristas q; comantes.

Arma neoptolemi, sunt & sua dona parenti.

Addit equos, additq; duces.

denegaret: pnūciauit rex principatū fore eius qui trāsiret. alī⁹ Patroclus nomine trāsiuit. Quapropt̄ faleris argenteis ab Ayace detractis donat⁹ ē. Ipse aūt Ayax ex ignominia mœrore cōfectus: inedia seipm̄ extinxit: Primū in Italia visi sunt in bello Pyrrhi in Lucanis. Vnde illos boues Lucas appellarunt: anno vrbis. cccc. lxxii. Itē post septē annos Romę in triūpho. Iñ anno. clii. in victoria. L. Metelli pontificis capti sunt in Sicilia. c. xlii. victis pœnis & vectiratibus: q̄s doliorū structis ordinib⁹ imposuere. Verrius illos pugnasse in circeo confectosq; iaculis pœnuria cōsilii: qm̄ neq; ali: neq; regib⁹ donari placuit. Oriunt̄ in Affrica vltra syrticas solitudines: & in Mauritania. Item apud ęthiopas & traglodytas: sed maximos oīm fert India. Eos. Aphri pauent: nec intueri audent. Decem ānos vtero gestari credidit vulgus. Aresto. scribit bienniū: nec ampli⁹ q̄; singulos semel gignere. p̄les. cc. ānos viuere: quidam. ccc. Latini a sonitu vocis eos barros appellant: eosq; barrire dicunt: vt boues mugire. Hinc ebur ęorū dentem dicunt: q̄ e barro sit. Hora. Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris Greci & animal & dentem elephantē appellant: qui latine & in secūda elephātus elephāti: et i tertia elephas elephātis dicit. Hic igitur poeta elephāto pro ebore grece dixit. d Stipat. S. densat. Hinc stipatores: qui aliqd in nauib⁹ cōponūt a stipa. DO. Stipat. Largitorē p̄cipuū indicat: q tm̄ donasset argēti: q̄ntū naues nisi stipate capere nō possent. e Dodoneo. S. a Dodona vrbe epirotica: & laudauit a loco: vt vasa corinthia.

f Lebetes. S. ollas ęreas. g Loricā. D. & dona q̄ augeant suas opes dat: & ea q̄bus se ab hoste tutet̄: & om̄ia cū decore: & dicit arma fuisse illius q Troiā vicerat: vt sit insultatio arma victū ferre victoris. C. Loricā. quidā dictā putāt: q̄ sine loris ita conserat̄: vt ham⁹ hamū capiat. h Hamis auroq;. S. i. hamis aureis per Endyadin. i Trilicē. C. i. triplici hamorū ordine cōsertā: ergo densior est. Et propterea minus penetrabilis. k Conū. S. curuatura est q̄ prominet sup quā cristę sunt. C. Conū figura orbiculata est: sed i altitudinē extenuata: ab hac formę similitudine: & trochū q̄ pueri ludūt: & curuaturā in galea p̄minētē: supra quā cristę iponūt: et cupssi baccā conū dixert. l Sua. S. cōgrua ętati. D. ętati cōueniētia. m Ad

dᶜt equos. C Nā ii in Epiro optimi sunt: vt in Georgicis. Eliadū palmas epiros equarū. n Supplet. S. Bene supplemētū dixit: q̄d verbū est militare: nā mīltos ī creta amisērat. o Socios. D. nullū indonatū relq̄t: dans q̄ cōpetebant viris fortibus. p Ferenti. S. flanti. q Anchisa. S. grecus vtūs est:

Est āt a greco v̄bo chlena. Vn̄ Hom. de Vlysse. πηλαφεσιν απο λαχλωι χαυβολε. l Nec cedit honori. S. dat tanta mū̄era: q̄nta merebat Ascani⁹. Nā nō cedere honori ē esse parē meritis accipientis. DO. Nec cedit ho. Duo notat in chlamyde: & q̄ esset sibi solatio: quia esset de originalibus terris: & q̄ cōueniret

nā si latin⁹ breuis eēt. Sec q̄rit quē admodū exeat: Nā Tydides tyclide fac. Atrides atrida. Hora. Ne quis humasse velit Ayacem atrida vetas cur:. apud latinos hoꝝ noīm cā est māifesta. Nā ntm īpm in a mittūt: et latinā recipiūt decliatōꝫ vt atrides atrida fac: et scythes Scytha. r Dignate. S. digne habite in passiua significatōe. In p̄io aliter Haud equidē tali me dignor honore. D. Digna te: q̄si qui dignus sit inuētus: q̄ filię Iouis iūgeret. s Cura. S. amoꝛ: vt: Veneris iustissima cura. t Bis perga. S. oratoriū est: vt q̄d sup̄⁹ Anchisesꝫ īfœlicitatꝫ putauit: vt sat vna supq̄ vi. exci. & captę s. v. Hoc nūc conuertit in laudē. Bis. nā prius Hercules: nūc greci expugnarunt. D. Bis p̄gameis Ostēdit q̄ sit cura deum: qui cū debil' eēt: liberatus tn̄ sit p̄iculis patrię: in q̄ perierunt viri fortes. v Ecce tibi. C. q̄si ī manu hr̄et. x Tibi. S. Vel vacat: vt Cice. Qui mihi accubātes ī cōuiuio. Aut dixit: quia ipse hāc solam Italię p̄tē visur⁹ eēt: & nō quā fata Aeneę p̄mittūt. y Ausonię. S. Italię a rege Ausono. z Arripe. S. inuade. Illic em̄ est sacrificatur⁹. a Et tn̄ SER. ανακολουθον est. Non em̄ p̄misit quanq̄ vicina sit. b Pandit apollo. S Lauro lauinii agrū intelligit. c Vade ait. S Bis hoc mō repetit Virgili⁹ hic: Nā cū supra cōpellat dixerit: mō intulit: Ait itē in quito cū p̄miserit Fidam sic fat ad aurē: subiicit rurs⁹: Et sese oñdat in armis dic ait.:

Remigiū supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare iubebat
Anchises: fieret vento mora ne qua ferenti.
Quē phœbi interpres mlto cōpellat honore
Coniugio anchisa veneris dignate superbo.
Cura deum: bis pergameis erepte ruinis
Ecce tibi ausonię tellus: hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago preter labare necesse est.
Ausonię pars illa procul: quā pandit apollo.
Vade ait o fœlix nati pietate: quid vltra
Prouehor: et fādo surgētes demoror austros:
Nec min⁹ andrōache digressu mœsta sup̄mo
Fert picturatas auri sub tegmine vestes:
Et phrygiā ascanio chlamydē: nec cedit honori:
Textilibusq̄ onerat donis: ac talia fatur. (rū.
Accipe & hęc: manuū tibi q̄ monumēta mea-
Sint puer: & lōgū andromaches testētˀ amorē.
Coniugis hectoreę cape dona extrema tuorū.
O mihi sola mei sup̄ astyanactis imago
Sic oculos: sic ille manus: sic ora ferebat.
Et nunc equali tecum pubesceret euo.
Hos ego digrediēs: lachrymis affabar abortis.
Viuite fœlices: quibus est fortuna peracta:

honori Ascanii: nā digna fuit q̄ vtereť: tali etiā dignus Ascani⁹: q̄ tātā rem applicaret vsib⁹ suis. Sūt em̄ quidā abiecti: q̄ vtuntur vestibus sibi nō conuenientibus. Sunt rursus adeo excellētes: vt cū suis vestib⁹ pari honore cōtendāt. Laudauit aūt solaꝫ Chlamydē. Cętera generaliter dixit. m Textilibus. S. q̄d mun⁹ decebat mulierē. n Onerat. D. vt in Heleno dixit: stipat q̄ carnis. Ille vir fortꝫ donat aurū: argentū: arma viro forti. Hęc mulier dona puero textilia. Ergo habuit rōnē p̄sonaꝝ. o Et hęc: S. intelligim⁹ & alia prius data: Vel iure hereditario data Aeneę & Anchisę ad se spectātia. D. Et hęc. etiā duo genera mūerū ponit Chlamydē auri sub tegmie variatā: q̄ esset ex antiqs. Item alia mūera q̄ non eēnt tanti p̄ecii: sed suis maīb⁹. Vn̄ cū hęc offerret: dixit: accipe: Et hęc. p̄ter chlamydē et p̄dicta: vt alterū haberet p̄ciū: alterū amoris religionē: & dātis affinis affectū. Ergo si non valent dona: valeat persona Andromaches tui auunculi vxoris. p Monumēta. S. memoria: & a mentis admonitione sunt dicta. q Longū amorē. S. Et de p̄terito: & de futuro: vt cognoscas q̄ntū te vel amauerim: vel amatura sim. r Hectoreę. S. Habuit rōnē p̄sonę cū q̄ loq̄bat. q. d. auunculi tui. C. Coniugis hectoreę. Non solū dixit, p̄pter affinitatē: s; p̄pter fortitudineꝫ: cui⁹ illū imitatorē esse cupiebat. Vn̄ alibi: Et pater

d O fœlix nati pie. S. Latenter oñdit mortē futurā. Non em̄ dixit vitę longinq̄tate: vl' aduentu in Italiā: sed nati pietate: q̄ poterit exeqas celebrare. e Prouehor. S. s. sermōe. f Digressu mœsta sup̄mo. S. vltimo: postq̄ eoꝝ desp̄abat aspectū. g Picturatas. S. participiū sine origine verbi. h Sub tegmine: S. filū est quod inter stamen currit: q̄d persius tramā dixit. Mihi trama figurę sit reliq̄. Nō ergo p̄ stamīe ponendū est: cū stamen de auro eē nō possit. i Phrygiā. S. acu pictā: nam has artifices phrygiones appellam⁹: s̄m Plau. Phrygiā: in q̄ sit patrię memoria. k Chlamydē. C. puerili seruit ętati: cū dat purpura distinctas vestes veluti si p̄textū designet: et tn̄ natū ad fortitudinē oñdit cū p̄beat chlamydē: Ea enim vestis militaris est; vt & Plau⁹ et Teren. oñdūt.

Aeneas: et auūculus excitat hector.
s O mihi. CRI. Locus ex Homero est. Est autem exclamatio: cum stupeat tantā in duobus pueris similitudinē: & etiam dolorē indicat: quē capiebat p̄ defuncto filio. s Sup. S. i. valde C. Sup. p̄ superes s̄cdm Priscianū. Nā & gręci p̄positiōem p̄ verbo ponūt. Vel sup. i. valde. Ouidius in fastꝫ. Extulit & velox ausa sup alta fenestra. Se iacit audacē fecerit ipse timor. v ymago. S. Valde vehemēter. & exp̄sse mihi es imago: Quo sermōe etiā Homerus vtitur in simili significatōe. x Sic oculos. C. imago est: de q̄ alibi dixim⁹: & vñ gignit Pathos. Itē repetitio et dissolutio q colores apti sunt cōmiserationi: vt: Te nem⁹ angitię vitrea te fuscin⁹ vnda. Te liquidi fluere lac⁹. y Lachrymis affabar. D. Non poterat ab his q & ciues; & in

Iam sua:nos alia ex alijs in fata vocamur.
Vobis parta quies:nullū maris equor arādū ē.
Arua neq; Ausonie semper cedentia retro
Querenda:effigie xanthi troiamq; videtis:
Quam vestre fecere manus : melioribꝰ opto
Auspicijs:& que fuerit minus obuia graijs:
Si quando tybrim vicinaq; tybridis arua.
Intrato:gentiq; mee data moenia cernam:
Cognatasq; vrbes olim:populosq; ppinqs:
Epiro:hesperia:quibus idem dardanꝰ auctor:
Atq; idem casus:vnam faciemus vtranq;
Troiā animis:maneat nrōs ea cura nepotes

se liberales essent sine lachrymis discedere.
z Viuite foelices..S.mō bñ optātis ē:nō vt in Bucolic; male dicētis:vt:Viuite syluę.i.perite. Silr est & valete.Teren. Valeant q iter nos dissydiū qrūt: Videt aūt meliꝰ dici p optatiuū:q; p ipatiuū:quia pñt optari:nō impari.p/spera vl aduersa:q vsurpatur impatm̄. D.Viuite foe.Foeliciter viuere dic̄ manere otiosum in eodē loco et aduersa fortūę:vlterius nō timere.Sibi aūt oia ɔtraria esse oñdit.C. Viuite foe. Affectū:& ex affectu desideriū suoꝝ exprimit:& ex foelicitate illorū auget suas calamitates.& tñ nulla mouet inuidia:Nā et foelices dixit:& melioribꝰ opto auspitiis. a Sua.S.q.d.dura & ppria troianoꝝ:vt hac troiana tenꝰ fuerit fortuna secuta. b Nos alia.CRI.Pathos a desperatione pueniendi. c Parta.S. parata: d Cedentia retro.S.vt iam tandē Italię fugientis prendimꝰ oras. D.Cedētia re.ipossibilia dic:sed p illa suū tedium exprimit:q tot ānos laboriose:piculoseq; nauigās nōdū veniebat q̊ puenire cupiebat. e Vr̄e manꝰ. S.q̊d ē dulciꝰ.C. Quā vestrę fe.manꝰ.mlto iucundiora sūt:q̄ p nosipsos q̄ que p alios cōficimꝰ. Vn̄ ad cōsolādā venerē:Sublimēq; feres ad sydera coeli.Magnanimū Aeneā.

f Minꝰ obuia S.i.que nullū patiant excidium. g Tybrim.S.a rege q in eū cecidit:naz ante Albula dicebatur. Alii tyberinum Albanorū regem in eū cecidisse volūt Alii dicunt quōdā Syracusani victores coepisse magnam vim Atheniensium.& eam cęsis montibus fecerūt addere muni mēta ciuitati:tūc auctis muris:etiā fossa itrinsecꝰ facta est.

que flumine admisso repleta munitiorẽ reddidit vrbem. Hanc fossã p iniuriã hostiũet poenã factã tybri. απο τηϲ υβρεωϲ. appellarunt. Inde cũ siculi loca iuxta Romam occupassent: vñ est fines vsq ad Sicanos Albulã ad ima ginẽ fossę patrię tybrim vocarũt. De tybri vero Syracusa na fossa Theocrit⁹ meminit. h Gẽticq mec. S. & nõ sibi: Nam scit Ascanio regna deberi.

eñ venti veniũt ea parte auris frigidior est. y Cuncta. S. Nã i ,pnosticis legit nõ sufficere vnũ ad explorãdã serenitatẽ. z Notat. C. diligẽti⁹ cõsiderat. a Tacito coelo. S. aut nocturno: p qd tacet: aut ipse tacitus: aut ad homies retulit Nam licet ęternus sit axium sonus: non tamen auditur a nobis.

¶ Prouehimur pelago vicina ceraunia iuxta.
Vñ iter Italiã: cursusq breuissimus vndis.
Sol ruit interea & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatę gremio telluris ad vndã
Sortiti remos: passimq in littore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus
Nec dũ orbẽ mediũ: nox horis acta subibat.
Haud segnis strato surgit palinurus: & omes.
Explorat ventos: atq auribus aera captat.
Sydera cuncta notat: tacito labentia coelo.
Arcturũ: pluuiasq hyadas geminosq triones:
Armatumq auro: circumspicit oriona.
Postq cuncta videt: coelo constare sereno:
Dat clarũ e puppi signũ: nos castra mouem⁹.
Tentamusq viam: & velorũ pandimus alas.
Iamq rubescebat stellis aurora fugatis:
Cum procul obscuros colles: hũileq videmus
Italiam: italiam primus conclamat achates.
Italiam lęto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnũ cratera corona
Induit: impleuitq mero: diuosq vocauit
Stans celsa in puppi.
Dii maris & terrę: tempestatumq potentes:
Ferte viam vento facilem: & spirate secundi.
Crebrescunt optatę aurę: portusq patescit.

i Data moenia cernam Cognatasq vrbes olim. S. Qñq & p omia cernã subaudis. Sensus aũt talis est. Si potero ad Italiã puenire: et regna cõstituere et videre et vrbes: et populos tibi cognatos: Nã Aeneas & Helen⁹ a Dardano originẽ ducunt. Ergo hoc dicit: qñiaz & ab vno originẽ ducimus: & iisdem casibus subiacuimus. l Hesperia. S. id est quibus populis auctor est Dardanus Hesperia hoc ẽ εσπεροθεν. Nam grece dixit. Et est de loco aduerbium Dardanus εσπεροθεν. Figura enim nonunq pulchra est: si elocutio impfecta sit: vt Cicero in Verrinis. Qui verrem romulea non addidit tribu. m Vtranq Troiam. S. Et quã tu fecisti: et ego factur⁹ sum: iũgam⁹ & faciam⁹ vnã. n Animis. S. hoc est foedere & affectione: qm reuera eas natura iungi nõ sinit. Sane qm occurrebat humane breuitas vitę: bñ subiunxit: maneat nros ea. c. n. Distinguendũ populosq ppinqs Epiro: Et ex seqntibus ostendit quõ.

¶ o Prouehimur pela. S: Buthroto derelicto. p Ceraunia. S. Promõtoria Epiri a crebrį fulminibus ppter altitudinem nominata: q Breuissimus. S. Nam medio noctis spacio transitur. r Optatę tellurį. S. Semper eñ a nauigantibus optatur. s Sortiti re. SER. Per sorte diuisi ad officiũ remigãdi qs esset proreta: quis pedem teneret. C. Sortiti re: In qs eñ sortes ceciderãt hi remos seruabãt. Oñdit eñ diligentiam ducis: Nam quuis in terram descendissent: tamen custodes intra naues linqbant: Et qui descẽderãt ad vndã. i. iuxta mare i sicco corpa curabãt. Ipe aũt Palinur⁹ et cura et diligẽtia maxia vsus ẽ. t Littore sicco. S. Nã ẽ et q aq alluit. v Horis acta. S. per horas decurrẽtes. C. Horis acta. Lunę solis equos horę: vt poetis placet administrant. Ouid. Iungere equos tytan velocibus impat horis. x Aurib⁹. S. qua

b Armatũq auro cir: oriona. S. sic Luc. Ensiferi nimiũ fulget lat⁹ orionis. Intuet hęc: nõ vt cernat: Nã omib⁹ patet: sed vt exploret stellarũ vigorem: q futura serenitas indicat in Georg. Nam neq tũ stellis acies obtusa videt. nõ eñ qrit qsi nõ orta: nã septẽtrio sp appa ret. d Constare. S. suppetere. Iuue. Quis ferat vxorẽ: cui constet omia. e Clarũ. S. f. faculã eleuauit: vt flãmas cũ regia puppis extulit. f Castra mo. S. Castra oia loca sunt vbi milites steterint. Dicta aũt castra qsi casta: Vel q illic castraretur libido. Nam nũq his intererat mulier. g Tentã⁹ viã. S. i. naues pducim⁹. h Pandim⁹ alas. S. contos intẽdim⁹. i Hũileq videm⁹ Italiã. S. aut naturã oñdit prouitię: vt Salust. Italia plana ac mollis: aut rẽ physicã exprimit. Nã oẽ qd continet hũili⁹ est: eo qd cõtinet: aut quia pcul viscentib⁹ terra hũilis semper videt Luca. Et dubios cernit vãescere mõtes. D. nil refert nisi quod ait. Nõ eẽ Italiã hũilẽ: sed qz etiã alta nauigantib⁹: cũ lõge apparet vident hũilia: k Italiã. S. tautologia vsus ẽ ad exprimẽdũ affectũ nauigantiũ. l Corona Indu. S. vsq ad summũ ipleuit: aut reuera coronauit. m Stãs celsa i pup. C. Nam altior ps nauis ẽ. n Maris. S. per qd nauĩgo. o Terrę. S. ad quã vado. p Tempestatũ q po. S. ventorũ aurarũ tẽporũ serenitatis: vt vñ hęc tã clara repente tẽpestas: nã mlta significat. q Ferte viam fa. D. prebete facilem viam. r Spirate. S. Et ad vẽtũ pertinet: & ad fauorem. s Crebrescunt. S. Ostendit magnũ Anchisę meritum. D. Crebrescũt f. Apparet petitionis fructus. t Aurę. D. natural'r dixit. Aura eñ nascit: cũ primũ exorit lux quã sup induxit nascentem. v Portus. D. ab oriente q fluctibus portus infestari poterat magn⁹ natura obiecit cautes. Ergo latet port⁹: quia fluctus illum reperie nequeunt. x Patescit. S. Propinquantibus: vt Augusti rarescunt claustra pelori.

Iam ꝑpior: templūq; apparet in arce mineruę.
Vela legunt socij: & proras ad littora torquent.
portus ab eoo fluctu curuatus in arcum
Obiectę salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet: gemino dimittunt brachia muro
Turriti scopuli: refugitq; a littore templum.
Quattuor hic primū omen eq̄s i grāmie vidi
Tondentes campum late candore niuali.
Et pr̄ Anchises bellum: o terra hospita portas.
Bello armant equi: bellū hęc armēta minantur:
Sed tamē iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes: & frena iugo concordia ferre.
Spes est pacis ait: tu numina sancta ꝑcamur.
palladis armisonę: quę prima accepit ouātes:
Et capita ante aras phrygio velamus amictu:
Preceptisq; heleni dederat: quę maxima rite
Iunoni argiuę iussos adolemus honores.
Haud mora: cōtinuo perfectis ordine votis.
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graiugenūq; domos: suspectaq; linqm⁹ arua
Hinc sinus herculei (si vera est fama) tarenti

y In arce. DO. in altitudine. z Legunt. D. Verbum nautis familiare. Nam funes et vela cum colligunt: vel aliqua loca cum transeunt legere appellant.
a In arcū. S. in arcus similitudinē vt: Excisum euboicę latus ingens rupis in antrum: id est in antri similitudinē.
b Spumāt. C. Spuma in aqua. c Cautes. D sūt aūt in formā brachiorū. d Latet. S. longe intuenti: Nam late patet secundū Donatū non stat versus. e Refugitq; a littore tem. S. Nam ꝑcul intuētib⁹ in mari videtur: & appropinqntibus paulatim discedere: Vel q; situ est in colle: qui sensim crescit a littore. iō dixit refugit. DO. Refugit. Constitutis in portu non apparet templū: quia obstant scopuli. f Quattuor. C Dixim⁹ numerū parē infoelicē eē: Vñ fuit Quater ipse in limīe portę substitit. Ergo portendunt pericula cędes et labores circa bella futuros: Vel quia exitus ipē foelix fuit Troianis dixit: quattuor respiciens omen in equis tantū & nō in numero: sed p nūerū expssit quadrigas: Q; aūt qdrigę fuissent indicat cū dic: sed tamen idem olim curru succedere sueti.
g Primum. SER. Aut quale nunq; viderat ante: aut quia sequitur portę albę omen. Vel primū id est primā partē campi. D. Hic primū ᷓc. Honesta elocutō pascētes campum: et nō pascentes herbam in campo. Et cum dicit: quibus herbis pascerentur ostēdit sola gramina illic fuisse.
h Candore. S. Hoc ad victorię omen. Habet āt Anchises diuinandi peritiam: vnde diuiniq; ossa parentis. D. Candore niuali. Ostendit & equos: & niueos: & cōstitutos in magna vbertate.
i Hospita. S. Vsurpatū est. Nam quę in eā exeūt cōmunia sunt: & foeminīa mittunt. Lucanus. Hospes in extremis audiuit curia tectis. Sed Plautus: cum paup commune sit: vt pauperq; senatus: & pauperq; domus: nec nota potentum munera paupera tamen dixit. k Bello armantur equi. DO. Non quia equo Troia perierit: vt quidā ridicule dicunt: sed doctrina sua equos ostendere bella dixit.
l Armenta. SER dicunt quasi armis apta: Nam equi intersunt pręliis: boues armant ex coriis. Sed tamen anacolutō est. nam quanq; non premisit.
m Concordia. C. quibus concordes equi redduntur ab effectu: vt dicitur mors pallida. n Spes pacis. SER. Ait latenter posse vincere Troianos: dicendo curru succedere sueti: o Palladis. S. Post belli omen deā belli pcat: sed & hoc templū visum ad omen ptinet. D. Palladis armisonę: ad alia signa belli accedit templū armatę palladis: quā merito orat: vt psperū faceret: si qd aduersi immineret: & ouantes dimitteret quos ouātes acceperant.
p Ouantes. C. lętos. Ceterū ouatio et ipsa honor est pręmiūq; virtutis: qd victorib⁹ ducibus exhibebant. Minor tñ q̄ triūphus: sed de triūpho & de ouatione iā dixim⁹.
q Añ aras. D. vt oñdit pter pretes etiā munera fuisse dicit aras fuisse in naui: quę non erant vt demōstret aram dici posse vbicūq; sacrificat. r Rite. S. ꝭm ritū. Vñ sequit pfectę ordine notis. s Argiuę. S. i. magnę. t Haud mora. cō. S. vnū vacat.
v Graiugenū. S. vt troiugenas. Sacrorū aūt tm̄ cā hanc tetigit calabriā: vbi dicit Palladiū a Diomede accepisse. vel ab vlysse; nā ambo rapuerūt.
x Herculei. SER. Deficienti populo lacunib⁹ propter assiduum cum Atheniēsibus bellū: iusserūt vt virgines vulgo prostarēt: Hinc icerta nata soboles cum sibi & patrię eēt opprobrio: Naꝫ parthenię appellabātur: accepto duce Thalanto octauo ab Hercule nauigantes ad breue Calabri: oppidum deuenerunt: quod Taras Neptunni filius fabricauerat: id auxerūt: sed prisco nomine Tarentum appellarunt. Bene ergo Herculei Tarenti (si vera est fama) q Taras cōdiderat & auxerat Phalantus. CRISTOFE. Herculei. Sunt qui dicāt: q cum Lacedemonij iam decē ānos in Messeniorū obsidione occupati fuissent: & viderent domi prolē deficere: remiserunt spartā eos iuuenes: qui ad bellum nō iurati venerant vt operam liberis cum spartanis virginibus promiscue darent: et reliqua: vt narrat Seru⁹: Antiochus autem de huius vrbis origine sic scribit: q conflato inter Lacędemonios ac Missenios bello: qui Lacedæmoniorum in illud vocati nō sunt: pro seruis habebantur: quos Elotes nominabant: Et quicūq; ea durāte militia nati sūt infames: ignobilesq; putabāt: Quapropter oēs hi duce Phalanto in populares coniurarunt: vt illos perderent. sed patefactis insidiis: cum Phalantus oraculum tale ab Apolline accepisset: Satyreum: & pingue populum tibi trado Tarenti cum suis profectus Tarentum venit: Incolebant enim ea loca Cretenses; qui post lætum Minois in Gamicis apud co

Cernitur: attollit se diua lacinia contra.
Caulonisq; arces: & naufragum scylaceum
Tum procul e fluctu trinacria cernitur etna:
Et gemitum ingentem pelagi: pulsataq; saxa.
Audimus longe: fractasq; ad littora voces:
Exultantq; vada: atq; estu miscentur harene:
Et pater Anchises nimirũ hec illa charybdis.
Hos helen⁹ scopulos: hec saxa horrenda cane/
Eripite o socij: piterq; insurgite remis. (bat.
Haud minus ac iussu faciũt: primusq; rudẽtẽ
Contorsit leuas proram palinurus ad vndas
Leuam cuncta cohors remis ventisq; petiuit:
Tollimur in cœlum curuato gurgite: & ijdem
Subducta ad manes imos descẽdimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumã elisam: & rorantia vidimus astra:

culũ huc nauigarant. & regionẽ omnem Lapygiam a lapyge Mino's: & Cretensis mulieris filio appellarunt. Tarentum aũt a tarento heroe quodã dixerunt. At Ephorus scribit Messenios regem Lacedemoniorũ Teleclũ illuc sacrorũ cã ꝓfectũ interemisse. Lacedonios aũt iuratos: nũq; nisi vrbe capta discessuros Messeniã obsedisse: et cũ iã annus decimus esset: admoniti ab vxoribus ꝓlẽ deficere eos remiserũt: Qui quia pueri venerãt iniurati erant: iusserũt q; vt passim cũ virginib⁹ coirent: et q inde nati sunt Parthenię noiabantur. Decimonono anno expugnata Messena spartani domũ reuersi in nullo honore q iusto mr̃imonio nõ essent nati hẽbant: ac mox in cõiuratiõe cõtra se dephẽsos ad nouas sedes ingrẽdas emiserunt. At parthenię Achiuos cõtra barbaros bellãtes inuenere: & in ptẽ piculorũ assumpti Tarentũ condiderũt. Hęc apud Diony. Halicar. inuenies. Fuerũt aliqñ maxĩe Tarentinorum opes. Nam & classe maxima insignes fuerũt: et peditũ. xxx. milia: equitũ tria milia: & ductores equitũ mille ĩ expeditõe miserũt. Pollebant disciplia pythagorica et architam habuerũt. y Attollit. S. qa ꝓpinqntibus aut recedere mõtes videntur. aut surgere. z Lacinia. S. templũ Iunonis Lacinę: a rege conditore: vt quibusdã placet dicĩt. Vł secũdũ alios a latrõ e: Lainio quẽ illic Hercules ĩteremit: et ĩ hoc expiato loco tẽplũ Iunoni condidit. a Caulonisq;. S. Caulon ẽ mõs Calabrię: Vt: Hora Et amicus caulon fertił baccho. In q̊ oppidũ fuit: q scd̃m Higinium: qui scripsit de situ vrbiũ Italicarꝫ olim nõ est. C. Caulõis mõs est: vt dicit Serui⁹: Sed vt vrbs est Caulonia post Sagrã fluuiũ: teste Strabone: q̃ prius Aulonia dicta ẽ: q̃si Vallonia a vicina ꝯualle denoiata. Hanc Achiui cõdidisse idẽ Stra. auctor est. Addit etiã suo tpe vacuã fuisse: q eĩ eã hĩtabãt e Sycilia a barbaris eiecti: illam ędificauere Coloniã.
b Naufragũ scylla. S. piculosum nauib⁹. Dictũ scylaceũ vel a tractu: vł a piculi siłitudine. Nã inde scylla lõge est. C. Scylaceũ. scribit Stra. post cauloniã scylletiũ eẽ Atheniensiũ Coloniã: qui Mnestei comites fuere. Sed suo tpe Scyllaceũ vocari scribit. c Aethna C. Mons ĩ media Sycilia est. & cum sublimis plurimum sit: e celso culmine globos olim ignis emittebat. nostro vero tempore deficiente fortasse sub terraneo sulfure fumos solũ emittit. Loca supiora (vt scribit Stra) Nuda cinerosaq; sũt: & per hyemem niuibus operta. Inferiora vero aquis arboribusq; amoena. Ipsa vero montis cacumina multas recipiunt mutatões vescentibus incendiis: Nunc quidẽ vnũ in craterem collabente igne: nunc diuiso effluente. Nũc igniti emitt̃ũtur riui: nũc flammę fumosę ue fuligines. Nũc ardentes exalat lapides. Nã necesse ẽ meatus subterraneos cum his accidentibus pariter variari. Horrificis iuxta sonat ętna ruinis. In hoc loco Macrobius mentem suam quã multis in locis dissimulauerat: tandem aperuit: Virgilius eñ alioqn egregius et multiplici: ac varia doctrina insignis: sed dum Homerũ Maroni longe tentat ꝑponere nimis ni fallor: inuide poetę nostro detrahit. Sꝫ de aliis alio fortasse in loco dicẽ⁹. Interĩ videã⁹: q̊b in Aetnę descriptione Virgilio obiiciat. Primo enim a Pyndaro hũc locum sumpsisse demõstrat. Nam est in hoc nimis curiosus: vt nihil vnq̃ a scriptore vllo siue grecus is fuerit: siue latin⁹ in suũ opus transtulerit: quin ille statim secũ furti agat: Quanq̃ hec admirationẽ potius excitant: q̃ excusationem requirant. Sed redeo ad Aetnam: vbi Pyndarum extollit: qui tanq̃ veritati obsecutus dixerit interdiu fumare Aetnã: & noctu flãmigare: veluti natura edicto suo Aetnam prohibuerit: aut in luce ignem: aut in tenebris fumum euomere. Rephendis ergo Pyndarum [mo laudo: q cũ vtrũq; vtroq; tẽpore euomi non neget: Tamẽ & fumũ diei: & ignẽ nocti dedit: quoniam neq; flammę interdiu multum apparent et fum⁹ difficile nocturno tempore dinoscitur. Cõsulit ergo visibus nostris Pyndarus: at Maro naturam exequẽs quod sępe eodem tempe fit. Ipse q̊q; simul ponit: Nã raro sine fumo flãmę exeunt: Sed ita alternati: vt modo exuperet fumus: modo vincant flammę: Nõ ergo cõfundit tempora: sed quę simul fiunt: simł enarrat. Neq; absonum est appellare densissimũ fumum. & in alta surgentem atram nubem: presertim cum illam fumantem appellet: Et vt fumi illam contortam: et nigram reuolutionem exprimat addidit Turbine piceo. Nec est inenarrabile: q nubẽ atram fumare dixit turbine piceo: & fauilla candente. Quis enim non vidit vel sępissime spissum atrumq; fumum: ita e fornace ab igne pelli: vt illi nigredini admixtę sint plurimę scintillę. Ipse enim hoc loco fauillã ꝓ scintilla posuit: Propterea q candentẽ dixit a candore ignis. Ad id eni quod dicit omnium: quę mõstra sunt monstruosissimũ esse: q̊d Maro ait: Scopulos eructari et erigi eosdẽq; ipsos statim liquefieri: Neq; vsq; a Pyndaro scriptum: primũ ita respondeo: nõ videre qua ratione vteret Maro aliquid scribere: quod non scripserit Pyndarus: presertim cum poetarum sit de magnis maiora loqui: & multa supra fidem proferre: & veris ficta sępe addere. Deinde obsecro: quid hoc tã absonũ est. An q̃d dicit scopulos auulsaq; viscera montis erigit? Ad hoc ex ipsa natura fit: vt ex humore et calore in arcto conclusis his ventus gignatur: vt maximas moles vi pellat: quod videre licet in lapidibus: qui eadem causa maximo impetu e bombardis pelluntur: Sed sit aliquod fictum: nonne licet poetę fingere: cum si figmẽtum a poeta remoueris iam ipse poeta non erit: Sed videamus q̃ contra naturã hęc sint. Emittit nõnunq̃ fumum in siłitudinẽ nubis qui veluti turbo circũuol/

¶Interea fessos ventus cum sole reliquit.
Ignariq; vie cyclopum allabimur oris.
portus ab accessu ventorū immotus: & ingēs.

uatur: & cui scyntille ad/ mixte sint. Nam fauilla candēs hoc exprimit: et interdū accendit locus: vt globi flāmarū ad cœlū extollant. Quis hic error est: an q; fumus interdiu flamme noctu solū emittant: Ridiculū est hoc credere: Cū vtraq; hec vtroq; tpe accidere possint: q̄uis fum⁹ interdiu: flāma vo noctu meli⁹ cōspiciat. Nōnūq; vo pter fumū flammāq; etiā ingentia saxa assiduo igne liqfacta eo vēto: q in āgustis cauernarū calore in hūore agente cōficit maxio impetu contorqri: que qdē oīa si qs extra nature vim posita esse putauerit: is fortasse naturā recte nō tenet. d Et gemitū in p. S. videt delat⁹ primo ad fretū post ad Aethnā reuersus. e Fractasq;. S. nimias: Vt fractos sonitus imitata tubarum. f Aestu miscent ha,

S. Describit loca charibdi vicina q̄ esse credit ex periculi magnitudine. g Saxa hor. S. retulit se ad hystoriā: Nā ,p scylla dic horrēda saxa. h Eripite. S. de periculis deest vos. i O socii. D. Nā i cōmuni vbi piculū ē oīb⁹ laborandū est. k Leuas vn. S. de Ionio venietib⁹ aliter non procedit. l Cuncta cohors. S. Quia supius dixit: Nos castra monemus. m Ad manes imos. SER. Poetica Hyperbole. n Scopuli cla. S. de hystoria vt sup̄ dixim⁹ hoc traxit. Vn̄ em̄ illise concauis saxis cauum imitant latratus: o Elisam exclusam. S. vt Elisos oculos: et siccū sanguie guttur. p Rorantia astra. S. ,p irrorata q̄ irrorabant: a q̄ significatōe nō ē apd latinos pticipiū: Sane hypbole ē. ¶ q Ventus cū so, S. Ventorū em̄

mutationē necesse est fieri. vel oriente die vel occidente.
r Ignariq; vię cyclopū alla. oris. S. vt seruatū ex vndis strophadū me littora primū accipiant. Similis enī ē somnus. s Cyclopū. S. clo habet accētū: quia latina declinatio. In accusatio quia grece posuit Cyclopas cy habet accentū: sic Cyclopes clo habebit. s Tonat ętna ruinis. S. Causa hui⁹ incendii secundū Virg. ętnę est hęc. Sūt terrę desudantes sulphur: vt pene totus tractus Campanię: vbi est Veseuus et Gaurus mōtes: quod indicat aquarū odor calentiū. Item nouim⁹ ex aquę motu ventū creari: esse etiā concauas terras ętnā constat: et ab ea pte qua Eurus vel Affricus flant habere speluncas: & plenas sulphuris: & vsq; ad mare deductas. Hę speluncę recipientes in se fluctus ventū creant: qui agitatus ignem gignit ex sulphure. Vn̄ est q̄ videt incendiū: hoc aūt eē verū illa comprobat ratio: q̄a et aliis flantib⁹ ventis nihil ex se emittit: et p mō flantū Euri vel Affrici interdū fumū: iterdū fauillas: nōnunq̄ vomit incēdia: q̄d & hoc loco ostendit: nam effectū indicās supprimit causas.

t Prorumpit nu. S. Poetica descriptio. Nā nō dicimus prumpo illam re. v Cadente fa. S. Scintillis: & ē bona peryphrasis. Nā fauilla est scintilla ab igne deserta. x Viscera. S. i. ptes sic dixit vt ossa terrę dicim⁹. y Eructans. S. Cice. Eructans sermōibus suis cędē bonorū. Hora. vsurpauit: Hic dū sublimis versus ructatur. z Liq̄facta. S. Putrida decocta ī modū calcis.
a Cum gemitu. C. cū sonitu illo maximo: qui ex angustis cauernę ita prouenit: vt is qui ex cauo boardarum exoritur. Nam & Strabo: non poeta: sed hystoric⁹ de Aetna ait. Nunc igniti emittunt riui: nunc flammę fumosę ve fuligines: nunc ardentes exalat lapides. Quid ergo mirū ē si Virgilius hęc oīa exaggerat: & quod poetarum propriū est: verborū strepitu grandiora facit.
b Glomerat. C. quasi rotat p aerem. c Imo. S. ab imo & reddit cām latentē. Inde enim vētus ex aqua nat⁹ erumpit. C. Fundoq; ex imo: q̄si ponit cām efficientē. Vn̄ hęc ad exteriora pueniant: In q̄ quidē descriptiōe: & doctrinam simł: & ingeniū poetę quis summa admiratōe dignū nō putabit. d Fama est. S: excusat fabulam dicturus. Nam in Phlegia loco Thessalię pugnarunt gigantes quō Enceladus in Sycilia Othus in Creta: secundum Salustiū. Vnde Othii campi dicunt Typhoeus ī Campania: vt inerme Iouis imperiis imposita typhoeo. Sed Varro dicit in diluuio aliq̄s confugisse montes: q bello postea lacessiti ab his q de aliis veniebant montib⁹ facile ex locis superiorib⁹ vicerūt: Inde fictū est vt dii supiores dicerent: Inferiores p̄o terrigenę. Et quia de humilimis ad summā reputabāt: dicti sunt pro pedib⁹ habuisse serpentes. DO.

Ipse: sed horrificis iuxta tonat ętna ruinis:
Interdumq; atram prorumpit ad ęthera nubē:
Turbine fumantē piceo et cādente fauilla.
Attollitq; globos flammarū: & sydera lambit.
Interdum scopulos: auulsaq; viscera montis
Erigit eructans: liquefactaq; saxa sub auras
Cū gemitu glomerat: fundoq; exęstuat imo.
Fama est enceladi semustū fulmine corpus
Vrgeri mole hac. ingentemq; insuper ętnam
Impositā: ruptis flammam expirare caminis.
Et fessū quoties motat latus: intremere omnē
Murmure trinacriā: & coelū subtexere fumo.
Noctem illam tecti in syluis imania monstra
perferimus: nec quę sonitū det causa videm⁹.
Nā neq; erant astrorū ignes: nec lucidus ęthra
Sydera polus: obscuro sed nubila coelo:
Et lunā in nymbo nox intempesta tenebat.

Fama est. Recte inducit Aeneā: in his quę fabulosa erat dicentē: fama est: ne se actorem rerū impossibiliū faciat. C. Fama ē enceladi. Fabula hęc a Cicerone optime iterpretat. Nihil enim aliud est contra deos gygantes pugnare: q̄ homines naturę repugnare: Nā cum nr̄o ingenio volumus ip̄m deū: & res altas speculari: cū paulo quodāmodo altius erecti sumus ab ipsa fulminamur. Nam recte apud nr̄os mouemur. Q; scrutator maiestatis reiicietur a deo: e Semustum. S. pro semi vstum. Sic aūt ponitur veluti semiāimis sit Encelad⁹: Vnde est. Motat latus: et est quasi ex fulmine natū sit illic incendium.

f Caminis. SER. gręcū est latine fornax.
g Motat. SERVIVS: freq̄ter mouet: Nam si mutat dixeris das refectionem labori.

h Subtexere. C. Recte Nam fumus ex parte inferiori sese opponebat coelo. i Noctem. SER. melius per accusatiuum dixit.
k Videmus. SER. vel mente: vel oculis.

l Aethra. SER. Splendorem ętheris. Sane Homerus Aetherem & aerē cōmunis generis posuit: Ergo potest esse ęthra p aethere.
m Intempestate. S. media hoc est nimiū obscura: Intempesta est dicta nox media: inactuosa carens actibus: per quos tempora cognoscimus. Ait enim Lucreti⁹. Tempus non intelligi nisi per actus humanos. Medium autem noctis tempus caret actu: ergo intēpesta inactuosa quasi sine tempore: hoc est sine actu: per quem dinoscit tempus. Vnde est intempestiue venisti: id est. ακαιρως Ergo intempesta dicitur: quia caret tempe.
¶ n Aurora polo dimouerat vmbram. SER. Hysteron proteron in sensu: ante enim aurora est q̄ dies.
o Ignoti noua forma. DO. non idem ignoti & noua forma: Nam noua forma pertinet ad id quod infra de cultu & eius sordibus dicentur. Ignoti autem quem reuera nescissent. CRI. Noua forma. Inaudita: incognita: & qualē nunq̄ videramus: non ergo vir esse apparebat: quia forma adeo degenerauerat a forma humana: vt vix tenue vestigium in ea relictū hominis esset. Ignoti. Multi exponunt ignobilis: vt ea miseria confectus esset. vt nō nisi ignobilis appareret: sed verius ignoti p ignoscibilis: vt alibi: Aut illaudati nescit Busyridis aras pro illaudabilis. Discesserat enī adeo a forma humana: vt vix homo esset agnosceretur.

p Forma. S. Bñ dixit formã & nõ hominem. q Respicimus. D. quia nõ audiebat vox rogãtis.

r Illuuies. SER. fordes. s Immissa. D. vltra modum grandis. t Consertum spinis. S. ligatum spinis. Teren. Video quendam sentũ. D. Consertũ Cõcinatũ spinis: nõ eñi textũ erat spinis, sed spinis frustra pannorũ continentibus consertũ illius fuerat tegmen. v Grauis. S. Habet eñi vnaquęq; gens incessum & vocem ppriã. x Ad troiam. S. aut ex confessione subsequenti hoc dicit: aut grecum esse cognoscit ex trepidatione. vt Terenti9: Nescis quid peccati portat hęc purgatio. D. Ad Troiam. gratũ troianis q talem viderent inimicum. y Conteritus hesit. C. Primo aspectu exhorruit troianos. Dein de cũ consideraret quãta in miseria versaret: statuit prestare sibi manifestissimis hostibus se credere q̃ apud monstra viuere.

Postera iamq; dies: primo surgebat eoo:
Humentemq; aurora polo dimouerat vmbrã:
Cum subito e syluis macie confecta suprema
Ignoti noua forma viri: miserandaq; cultu
Procedit: supplexq; manus ad littora tendit:
Respicimus: dira illuuies: immissaq; barba.
Consertum tegmen spinis: ac cetera grajus:
Et quondã patrijs ad troiam missus in armis.
Isq; vbi dardanios habitus: & Troia vidit
Arma procul: paulum aspectu cõteritus hesit.
Continuitq; gradũ: mox sese ad littora pceps
Cum fletu precibusq; tulit: per sydera testor:
Per superos: atq; hoc coeli spirabile lumen:
Tollite me teucri: quascunq; abducite terras.
Hoc sat erit: scio me danais e classibus vnum:
Et bello iliacos fateor petijsse penates:

z Mox. D Vbi metum vidit necessitas. a Preceps. S. sine respectu salutis. b Per sydera tes. D. cum procul esset se gestu suplicem exhibuit: mox ppinqu9 fact9 preceps adhibuit & lachrymas. Confitet originem: vt misericordiam captet. c Testor. S. obtestor. d Spirabile. SER. Vitale quo spiramus. Cicero vero in libro de natu deorũ. Spiritabile dixit.

e Tollite me. C. Veluti nõ depcetur seruitutem: nec quãuis durã sortẽ perpeti non recuset: ac deinde mori apud homĩes malit: q̃ ita apud feras degere. Qualis ergo vita sibi erat: cũ vt illam fugiat ita auide mortẽ petat. f Quascunq;. S. comparatione eorum: quę fugit non cogitat quo eat. g Hoc sat erit. S. vitasse Cyclopas. h Classibus. S. ex equitibus: vt & ortine classes. i Petiisse. SER. causa metri addidit syllabã: vt nos abiisse rati & vento petiisse mycenas.

Pro quo: si sceleris tanta est iniuria nostri:
Spargite me ī fluctus: vastoq̧ īmergite pōto:
Si pereo manibus hominū periȷ̄sse iuuabit.
Dixerat: & genua āplexus: genibusq̧ volutās
Herebat: qui sit fari: quo sanguine cretus:
Hortamur: quę deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pr̄ dextrā Anchises haud m̄lta moratus.
Dat iuuēi: atq̧ animū p̄senti pignore firmat.
Ille hęc deposita tandem formidine fatur.
Sum patria ex ithaca comes infœlicis vlyssi:
Nomīe achemenides: troiā genitore adamasco
paupere (māsissetq̧ vtinā fortuna) profectus:
Hic me dum trepidi crudelia limina linquūt
Immemores socij: vasto cyclopis in antro
Deseruere. domus sanie: dapibusq̧ cruentis
Intus opaca: ingēs: ipse arduus: altaq̧ pulsat
Sydera: dij talem terris auertite pestem.
Nec visu facilis: nec dictu affabilis vlli.
Visceribus miserorū: & sanguīe vescit atro.
Vidi egomet duo de numero cū corpora nr̄o:
prensa manu magna: medio resupin⁹ in antro
Frangeret ad saxū: sanieq̧ aspersa natarent

k Tanta. S. vt nō possit fortunę presentꝫ q̄litate moliori.
l Spargite. S. Hoc ē dilacerate: et noua breuitate vs⁹ ē. D. Spargite. In partes. s. diuisim. q̊d ne fieret crudelitas facti descripta est. C. Spargite. Concessio est: p̄ quā etiam apud crudelissimos hoīes misericordiā captare possit. Nā caute dicit eā mortē: q̄ cū ipsi eā sępe timuerīt: possit facile illos ad misericordiā flectere: nā nō temere eo supplicio alios afficim⁹: quod nobis diu horrori fuerit. Vtit̄ itaq̧ insinuatione: vt nō an̄ ad venię petionē descendat: q̄ huiuscemodi p̄missiōe aīos hostium mitigauerit.
m Si pereo. D. Ostēdit male viuere: Nā si pereo dixit: et nō cū periero.
n Manib⁹ hoim. S. oblique loquit̄. vult em̄ ostēdere hāc hoīs nō esse crudelitatē. o Genua. S. phisice gēua misericordię ꝯsecrata volūt: vt aures memorię: frontē genio: dextrā fidei. D. Et genua amplexus. Ad p̄ces adhibet obsequiū corporis.
p Quis. S. cuius filius: nam se grecū iā dixerat: & ipse sic r̄ndet. q Fari. D. Fari & fateri differūt. Nam fari est simp̄r aliq̄d referre. Fateri aūt ex necessitate: q̄ secreto cōtingūt publicare.
r Agitet fortūa. S. Hortātur fateri: q̄ cū fortuna vexit: vt agitata numina Troię. s Haud multa moratus. S. nimię benignitatis est non expectare p̄limas p̄ces.
t P̄nti pignore. S. manuū coniūctione: qua firmatur amicitia: vt iungimus hospitio dextras ac tecta subimus.
v Sum patria ex Ithaca. S. & circūstantias omnes exequit̄ loci: p̄sonę tēporū. C. Sū pa. ex Ithaca: quę iram moliat.
x Infœlicis. S. Querit fauorem vitupatōe eius quē scit odio eē troianis: CRI. Infœlicis. Hoc dicto gratificatur is: qui illum oderamt. y Paupere. SER. Paupertas em̄ apud antiq̄s milicię cā fuit: vt de Synone diximus: vtitur veniali statu per excusationem. C. Paupe. Non ergo volūtaria: aut Troianoꝝ odio: sed vrgente necessitate suscepta eius militia fuit. Paup a puo dr̄. Ergo habet se parū. Mendicus aūt min⁹ q̄ dicit habet: ergo nihil mansisset ex p̄nti miseria paupertatē quā calamitatē putabat: nunc putat fœlicitatē. s Trepidi. S. Ergo pp̄t timorē: & nō p̄pter cōtemptū & cām timorꝫ ostēdit fuisse Poliphemi descriptiōeꝫ. C. Trepidi: nō ergo q̄ me neglexerint aut oderint: sed quia sibi timerēt: me reliq̄runt: eadē excusatione vtitur Synon: cum dicit & q̄ sibi quisq̧ timebat vnius immiseri exitiū cōuersa tulere vlys-

-ses ex lotophagis in Syciliaꝫ delatus: in eā p̄tem venit: ibi duo frēs erāt Cyclops & Lestrigon: q̄ inhumane eū exceperunt: et ni fuisset filioꝝ benignitas cum sociis perisset vlysses. Cyclopis filius erat Antiphates: Lestrigonis Poliphemus. Scopuli tres Cyclopum sunt: iuxta est portus vlyssis. a Cyclopis CR. Cyclopes vnicū oculū in fronte circularē habuisse ferunt. Vnde cyclopes a greco verbo nomen habuerūt. Quapropter & latini Oratium illum: qui Romam absciso pōte sublicio ab Etruscis defendit: quoniā altero oculo caret: cū Cyclopē appellare vellēt ex lingue inscitia p̄ Cyclope coclitem dixerūt Nam eadem inscitia pyrrhum et Byrrhum et Burrhū dixerunt.
b Dom⁹ Sanie. C. Color rhetoricus demōstratio. Est eī demōstratio cū ita verbis res exprimit̄: vt geri negocium: & res ante oculos esse videat̄.
c Dii talem ⁊c. CR. Exclamatio est q̄ habet Pathos: vt q̄d nō mortalia pectora cogis auri sacra fāes: Et dii talia grais instaurate pio si poenas ore reposco. Fit aliquādo ex p̄sona poetę: vt Mantua ve miserę nimiū vicina cremone: & infœlix vtrūq̧ ferāt ea fata minores: Dicit̄ grece Ecphonesis.
d Nec visu facil'. S. Nā etiam aspectu infert formidinē. CR. Nec visu facilis. Quid ergo immanius: si ne aspectus quidē eius sustineri poterat.
e Nec dictu affabil' vlli. SER. Sermōe non explicabilis: & mirę exaggerauit post descriptōeꝫ. C. Nec dictu affabilis vlli. Admiratiōem in mentibus auditorū relinquimus: cum oñdimus rem ob magnitudinē dictis exquari nō posse. Sic alibi: Simulacra modis pallentia miris.
f Visceribus. SER. Viscera proprie carnes sunt. C: Visceribus miseroꝝ Pathos a re ipsa. g Atro. S. hoc est sanie.
h Duo. S. Home. dicit quatuor: Qui etiā scribit Aeneā priusq̧ vlyssem ad Syciliam venisse. Ergo vel dissētit: vel dicit d uos vidisse: sed quot occiderit nescio.
i Resupinus: SER. Magnitudo virtutis ostenditur.
k Frangeret ad saxū. C. Pathos a modo interficiendi & ab instrumēto. l Exspersa. S. i. madefacta. Si aūt aspersa dicatur: tapinosis & hyperbolę iungentur.
m Māderet. C. Pathos e modo quod dentib⁹ conficeret anteq̧ diglutiret. Mandere em̄ est cibum intra os dentibus: malisq̧ anteq̧ in stomachum trudat̄ conficere. Vorare autem est ip̄m integrum deglutire. Vn̄ et Cicero dixit

Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Māderet: & tepidi tremerēt sub dentib' artus.
Haud impune quidē: nec talia passus vlysses.
Oblitus ve sui est ithacus discrimine tanto:
Nam siml' expletus dapibus: vinoq; sepult'
Ceruicem inflexam posuit: iacuitq; p antrum.
Immensum: saniem eructans: & frusta cruēto
Per somnū cōmixta mero: nos magna p̄cati
Numina: sortitiq; vices: vna vndiq; circum
Fundimur: & telo lumen terebramus acuto
Ingens: quod torua solum sub fronte latebat.
Argolici clypei: aut phœbeę lampadis instar:
Et tandē lęti: sociorū vlciscimur vmbras
Sed fugite o miseri fugite: atq; ab littore funē
Rumpite.
Nā qualis q̄ntusue cauo polyphemus ī antro
Lanigeras claudit pecudes: atq; vbera pressat.
Centū alij curua hęc hītant ad littora vulgo
Infandi cyclopes: atq; altis mōtibus errant.
Tertia iam lunę se cornua lumine complent:
Cum vitam in syluis inter deserta ferarum:
Lustra domosq; traho: vastosq; ab rupe cyclo(pas.

partim vorant: partim mandunt. n Vlysses. SER: Solo nomine Emphasim fecit. Vnde est Oblitusue sui est. C. Vlysses. Apud Home. in li. ix. cū in patriā ferret' tempestate nouē dies iactatū fuisse: decimo ad lotophagos venisse: emisi duos socios cū p̄cone exploraturos: hii gustato loco redire nō curabāt: ego vi redire coegi. Hinc venim' ad Cyclopas: vbi oīa sua sponte pueniunt ex eorū grege aliq̄t oues mactatas sociis diuisi: horū in littus cū duodecim sociis descendi: vtremq; suauissimi vini: quod Maro Ismari accola et Apollinis sacerdos dederat: mecū aduexi antrū intrauim' caseo agnis: hędisq; refertū: volebāt socii illis onusti ad naues redire: at ego vetui: expectās an iure hospitii aliquid donare vellet. interim caseo vescimur: venit custos & saxum ingēs hostio apposuit: dicim' hospites esse: & aliq̄d vt det supplicam': ac qm̄ hospites in tutela sunt Iouis: tū ille: Dii nō sunt Cyclopib' curę: atq; duos e nobis eripuit: & more leonis integros depastus est. Post tridie profect' ī pascua nos antro obiecto saxo inclusit: vespere rediēs duas ī cœna capras vorauit. Ego igit' paterā sibi acutissimi vini porrexi: at ille cū suaue videret: petiit secundā: ac itidē tertiam: Inde aūt illi ebrio facto: & dormiēti oculū p̄usto cōto terebrauim'. Inde ego me ac socios sub villosis aretib' alligaui: vt tangenti oues viderentur: & q̄drupedes p̄cedentes inter ei' crura elapsi fugim': Interrogauerat pri' q̄ noīe Vlysses vocaret. at ille dixit Vtis. Vtis em̄ nemo gręce: dicitur ergo acclamante illo accurrerēt cęteri cyclopes: atq; interrogauerēt qs illū ita male affecisset: & cū r̄ndeī vtis: at illi dicebāt: si tibi nemo nocuit: certe Iouis mala vitare nequis. o Oblitus ne sui. D: Oīs nos vehemēter turbati sum': sol' vlysses natura callid'. & vsu & ingenio instructus tantę crudelitatis visu deteritus nō est.: nec ē oblitus sui. i. nō pdit suā industriā. p Itacus. S. Itacensis. q Nā sil' expletus. D. Oīa signa ponit bellug occasionē ad cedē p̄bētis. Dederat aūt ɔsiliū Vlysses: vt vnicū illi oculū excęcarēt: sed hoc piculosum fuit q̄uis dormiret vnio sepultus. Ergo pręcati sunt numina: & qm̄ nō idē piculū erat oībus varias corpis partes tenentibus eas inter se sortiti sunt. CR. Expletus dapib': Facit rem verisimilē: Nam ex crapula validiores fumi a stomacho ad caput euaporāt: ac cerebro refrigerati crassioresq; ppterea facti meatus: p q̄s spūs a corde ad caput ascendūt obdurāt: ex q̄ re somn' orit: vt Physici oñdunt. r Sepult'. S. stratus iacuit. s Immēsum. S. ad polyphemi magnitudinē refert q̄si toto antro iacuerit. t Nos magna p̄cati Numi. C. Oñdit em̄ p trāsitū aū oīa a deo auxiliū petendū: Vt alibi in primis venerare deos. Pręcabāt ergo deos: sed qm̄ nō desidib' ignauisq; opē dii ferūt: sed bene consulentibus: & recte agentibus. iccirco illos: & prudenter: & fortiter oīa tentare inducit: q̄d exprimit Salust. Nō votis neq; supplicib' mulierib' auxilia deorū parant: sed agendo et bn̄ consulēdo: nō igit imitādę sunt mulierculę: q̄ in pręces effusę nihil ex se tēptāt: neq; rursus adeo nobis videndū est: vt sine diuino ope q̄cq̄ cōsequi posse putem': Sed vtrūq; adhibēdū ē. v Fundimur. S. Scd̄m Homerū: q dicit alios eū tenuisse: alios cęcasse oculū acuto fuste et obusto. Nā scd̄m istum sensum multi terebramus accipiunt: alii tenebram' legūt. Illud primū sequit' verba Homeri. x Telo acuto. S. pōt z simpl'r accipi. y Solū sub fronte latebat. S. M'lti polyphemū dicunt vnū habuisse oculū: alii duos: alii tres. Sed totū fabulosum est. Nā hic vir prudētissim' fuit: & ob hoc oculū ī capite habuisse dicit'. i. iuxta cerebrū: q prudentia pl' videbat. Verū Vlysses eū prudentia supauit: et ob hoc tingit eum obcęcasse. z Latebat. S. dormiētis ē. Nā male sentit Donat' dicēs: Late patebat: qa cōtra metrū ē: aut latebat corpis cōpatiōe: Sz prior sens': absolut' ē. C. Latebat. Nā dormiens illū claudebat. a Argolici cly. aut phoe. la. ins. S. Vnū magnitudis ē: aliud splendoris. Phœbę: & a luna et a sole eē pōt. b Sed fu. o miseri fugite. SE. Nam et si hic cęc' sit: plures alii assunt miseri. Aut blandientis est: vt in Teren. O misera. Aut miseri: quia ad Cyclopas sint delati. CRIST. Sed fugite o miseri. Optima abruptio: & qua dum horrorem suū exprimit: sibi beniuolentiam cōciliat: & eos: vt se sublato aufugiant suadet. c Qualis. S. Qualis ad mores: Quantus ad corpus. C: Nā qualis. Mira breuitas q̄ valeat p̄cipitē fugā ostendere necessaria erat: nā cū esset dicturus illos esse magnos et crudeles & vnioculos: & pastores & reliq̄: q̄ de Polyphemo dixerat vnico versu p hanc cōpatiōnē re expediuit. d Curua hęc habi. ad lit. vulgo. S. Ne tm̄ in mōtib' eē putentur. ¶ Vulgo. passim. e Tertia iā lunę. S. Bene in desertis locis ex lunę rōne colligit tpa. f Se cōplent. S: quia nō ex se lumē habet: sed a sole accipit. g Inter deserta. C. Non ergo in his syluis: in quib' Cyclopes pascebāt oues: Nā fuisset ab illis dephensus: sed in asperiorib' remotioribusq; quę a solis feris habitabant. Quid ergo

infoelicius illi esse potuit: q̃ nõ posse nisi cũ feris habitare: Quid aũt crudeli⁹ Cyclopibus: quib⁹ immanissimę ferę mitiores dephenderent. h Lustra. S. Cubilia: hinc lupanaria etiã lustra dicunt: vbi hitant lupę. i. meretrices. dictę ab obscœnitatis et odoris simitudine. i Traho. C. Difficultatẽ viuẽdi oñdit: nõ enĩ duco dixit: sed traho. k Baccas. S. Bacca ẽ generale nomẽ arborũ agrestiũ. C. Bacca est & bacha. Nã cũ aspiratiõe sacerdos est bacchi. Sine aspiratiõe fructus arborũ: vt p̃mũ syluestris. Sed de bacca acino: nuce: & pomo: dictũ ẽ in Geor. l Lapidosa. C. nã plus ossulorũ hñt q̃ carnium. m Corna. S. hec corn⁹ arbor ipsa est: hoc cornũ fructus. C. Cornũ enim bacca est eius arbor q̃ cornus dr̃. Cornu aũt in q̃rta decliatõe q̃drupedũ ẽ: Neq̃ solũ. i. nõ multum dissimile ab osse: q̃d in frõte quadrupedũ extat: Sed pedũ q̃z vngulas eodem nomie appellant. n Addixi. S. Signato verbo exprimit. D. Addixi. Hoc cõsilio ad vos veni: melius esse manib⁹ hoim perire q̃ Cyclopũ. o Animã. C. vitã. Iuue. Summũ crede nefas animã pferre pudori. Itẽ ventum Hora. Impellũt animę lintea Thratię. Et ipse alibi. Quantũ ignes aięq̃ valent. Itẽ anhelitum idẽ in Geor. aias et olentia medi ora fouẽt illo: et senib⁹ medicant anhelis. Est igit aĩa pprie in hoĩe qua viuim⁹ ꝛ sentim⁹: ita vt cõtineat vim vegetandi: mouẽdi: et sentiendi: q̃ omia cõia sunt nobis cũ ceteris animãtib⁹: nã ipa alunt: crescũt: & gignũt: Mouẽt pterea ac sentiũt: Anim⁹ aũt est. q̃ homĩes sum⁹: q̃ sapim⁹: & intelligimus: q̃ vis nõ est educta de potẽtia materię: s; a deo immortal' de nihilo creat eodẽ tpe: & infundi tur ĩ corp⁹ nr̃m. Ergo aĩa cõmunis est nobis cum brutis: anim⁹ pprius est homis. Principio inclusit cõmunis conditor illis: Tantũ animas nobis animum quoq̃. Ergo animę partes sunt vegetandi: mouendi: & sentiẽdi. Animi aũt rõ: intellectus: intelligẽtia: mẽs: spũs. Sed hęc oĩa ĩ hoĩe vna eẽntia sunt. p Loeto. C. morte: ab eo q̃d ẽ leo les. Vñ deleo. nã oĩa delet mors. q Vasta mole. C. oñdit pceritatẽ: nã nõ videbat hũanũ corp⁹ moueri. Sed immẽsa q̃dã machina & moles hũano artificio confecta: & hũano ingenio ptracta. r Nota. S. ante oculi amissionẽ. Stat. Sequit tñ improbus hostem q̃ meminit. D. Nota: exponẽdũ fuit quõ cęc⁹ venire potuit: quia nouerat anteq̃ occęcaret. s Informę. C. adeo magnũ: vt supet oẽm cõsuetã formã. t Truca pinus. C. Inaudita res: vt baculũ: nõ ex ramis: sed ex trũco arboris faciat: & ipam arborẽ nõ ferro incidat: sed vna manu obtrũcet. Quid ergo: aut maius aut robusti⁹ fingi potuit: cui pro baculo ĩtegra arbor: Itẽ et ea quidẽ pinus quę aliis arborib⁹ pcerior est: & etiã ipse mãu truncare possit v Ea sola voluptas. D. Voluptatẽ ex aialib⁹ hũit: cũ videbat. Cęcus aũt solamẽ cupiebat. x Postq̃. S. Histeron pterõ ĩ sensu: vt pgressi subeunt: luco fluuiũq̃ relinquũt. y Fluidum: S. profluentẽ: vt euitaret omioteleuton: Non fluit ex defosso oclo sanies: sed sup te monstratũ est: nõ defossum: sed cerebratũ. z Lauit cruorẽ. D. Ad huc enĩ inflicta cęcitas noua putabat: cũ adhuc fũderet sãguinẽ. a Inde S. Aut de fluctib⁹: aut de spacio oculi. b Infrendens. CR. pprie infrẽdũt sues: qñ fabas dentib⁹ frãgũt. Vñ nefrendes: hi sũt porcelli: q p ętatẽ adhuc frendere nõ pñt. ergo infrendes. i. vocẽ inter dentes refrendẽs q̃dirati est. c Gemitu. S. cũ gemitu. d Graditurq̃ per ęq̃r. DO. Immensę proceritatis expssio. gradiebat in medio mari: vt in terra: nec pfũdi maris lat⁹ eius vnda tangebat. e Mediũ. S. Sic altũ vt mediũ putares: vt Mediũ ænęas iam classe tenebat. f Fluctus. S Legit etiã et fluctus. g Trepidi. S. festini. vt: Ne trepidate meas teucri defendere naues. h Sic merito. S. Quia oĩa eius pbauerat dicta: ac si diceret: nõ fallacem: vt Synonem. i Taciti q̃. DO. Cessantes remorum strepitu: & cantilena nautarũ: sine q̃ remi opari non possunt. k Sensit: D. Quod non videbat: auribus pcepit. Nam q̃uis silentiũ adhiberetur: nõ potuit penit⁹ vacua strepitu esse nauigatio. l Vocis. SER. remorum sonitum vocem dixit. Est enim vox omne quod sonat: vt fractasq̃ ad littora voces. m Affectare. S. intendere: vt nauẽ tenere posset. Terẽtius: ad dñam qui affectãt viam: Nã si legas dextrã affectare: id est cõtingere: caret exemplo. n Potis S. Nomen indeclinabile vnde potissimus: & q̃uis difficile inueniatur in obl. puis: Inueniuntur composita impotis pro compositis: & impotem & compotem. o Exterrita tellus. S. Poetica hypbole. C. Exterrita tel. ita. Nec ipse ita accidisse ex horrendę vocis magnitudine putauit.

Prospicio: sonitum q̃ pedũ: vocem q̃ tremisco.
Victum infoelicem baccas: lapidosaq̃ corna
Dant rami: & vulsis pascũt radicibus herbę.
Omnia collustrãs: hãc primũ ad littora classe
Conspexi venientẽ: huic me quęcunq̃ fuisset
Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animã hanc potius q̃cuq̃ absumit loeto.
Vix ea fatus erat: summo cũ monte videmus
Ipm inter pecudes vasta se mole mouentem
pastorem polyphemũ: & littora nota petentẽ.
Mõstrũ horrẽdũ iforme igẽs cui lumẽ adeptũ:
Trunca manũ pinus regit & vestigia firmat:
Lanigere comitant oues: ea sola voluptas
Solamen q̃ mali: de collo fistula pendet.
Q̃ postq̃ altos tetigit fluct⁹: & ad ęqra venit.
Luminis effossi fluidũ lauit inde cruorem,
Dentib⁹ infrendẽs gemitu: graditurq̃ p ęqr:
Iã mediũ: necdũ fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugã trepidi celerare: recepto
Supplice: sic merito: taciti q̃ incidere funem:
Verrimus & proni certantibus ęquora remis.
Sensit: & ad sonitum vocis vestigia torsit.
Verũ vbi nulla dat dextrã affectare potestas.
Nec potis ionios fluctus ęquare sequendo,

p Curuisq; cauer. S. Ibi enim echo est. q Nec quicq;. S. quia nocere nō poterāt. r Frēs. S. aut similes: aut feritate germanos. Nā Polyphemi nō sunt frēs: quē Homer⁹ Neptunni filiū dicit. Vn̄ eo cęcato Vlysses tēpestatem ꝑtulit: quia ad eū venerat relicta calypso: cū qua fuerat decē ānis. vn̄ Virgilii dictis dissentit tēporū ratio. C. Frēs: inter se non Polyphemi: vt: Oceanūq; patrē rerum nymphasq; sorores. Nō em̄ sorores oceani: sed sorores inter se. s Coniferę. S Con⁹ dr̄ fructus cupressi. Ipsa enim χονοειδης est. Nam a rotunditate in acumen leuat. CR. Coniferę ferentes conos. i. suas baccas. Con⁹ enim ꝓpria est forma rotunda: surgens in acutū: Et qa bacca cupressi huiuscemodi formā habet conus dicit. Ornatus etiā galeę conus dicitur.

Clamorē immensum tollit: quo pontus: & oēs
Intremuere vndę: penitusq; exterrita tellus
Italię: curuisq; immugit ętna cauernis.
At genus e syluis: cyclopū: & montibus altis
Excitum ruit ad portum: & littora complent:
Cernimus astantes nequicq; lumine toruo
Aetneos fratres: cœlo capita alta ferentes:
Conciliū horrendū: quales cū vertice celso
Aerię quercus: aut coniferę cyparissi:
Constiterant sylua alta iouis: lucusue Dianę.
Pręcipites metus acer agit quocunq; rudentes
Excutere: & ventis intendere vela secundis.

t Cyparissus. S. Telephi filius fuit amatus ab Apolline: Vl' vt alii dicūt a Syluano: qui cū ceruū quē in deliciis hēbat per ignorantiā occidisset: flendo numinū misericordiā meruit: atq; i cupressum arborē luctibus aptam conuersus est. CR. Cyparissus nomen pueri est in arborē conuersi. Arbor aūt ipsa etiā cyparissus appellatur: & p sincopen Cypressus: & mutatione y in u: fit cupressus.
v Sylua alta. S. Iouis ꝓpter quercū: Dianę ꝓpter cupssum Ipsa eni est etiā proserpina: cui dicat cupressus: ꝓpter luct⁹ morientiū. Alta aūt q manet in celso vertice: et lucus: ꝓpter religionē diu pmanet. x Ventis secun-

Cōtra iussa monēt Heleni scyllā atq; charybdī:
Inter vtranq; viam leti discrimine paruo,
Ni teneant cursus: certū est dare lintea retro.

tis. D. id est sequi quocūq; venti ferrent. Naz omnes venti secundi sunt: si quo impellāt eamus. Est ergo sensus: mō Cyclopas fugerem⁹: nō curabamus: quocūq; nauigarem⁹ quod erat cōtra iussa Heleni: qui vetabat illos temere nauigare. Sed diligēter vitare charybdim: et scyllam. sed istoꝝ maloꝝ metu turbati decreuimus: vt vel transirem⁹. CR. Secundis. Sententia est: Tantus erat terror: vt mō inde abirent omnes venti sibi essent secundi. Ergo & in Scyllam et charybdim nauigassent: si venti illuc tulissent. Sed Helenus contra monuerat: quaproter cupiebāt vitare hoc periculum.

y Ni teneāt. S. antiq ni pro ne ponebāt. Plaut⁹. Ni malus ni stulta sis. Sensus igit est. timor cogebat: vt quocunq; nauigaremus: et ventum sequeremur: non iuditium. Sed Helenus volebat vitari Scyllam & charybdim. Quare placuit: ne cursus teneāt: id est agantur & impleantur inter vtranq; viam modico mortꝭ interstitio: id ē & scyllę charybdis retro dare lintea: quod dū cogitamus, ꝓsperior nobis flare cœpit boreas.

¶ Ecce autem boreas angusta a sede pelori
Missus adest: viuo preteruehor hostia saxo.
Pantagię megarosq; sinus: tapsumq; iacentē.
Talia mōstrabat relegens errata retrorsum.

¶ z Ecce. CRI. quasi non expectatus: Nā subito dei fauore venit.

a Missus. SER. Fauore numinū: quem Anchises optauerat. Adesse autem est ad fauorem: vel patrocinium venire.

b Pantagię. S. Pantagias fluuius est: qui cū plenus incederet: sonitu implebat pene totam Syciliam: Hinc Pantagias dictus: q̄si vbiq; sonās. Sed a Cerere filiā q̄rente tacere iussus est. C. CRISTO. Pantagię quod ad fabulę tegmentū attinet: est q incolę offensi tanto strepitu qui erat ex multis saxis: quib⁹ vndę fluminis illidebāt: ea aut sustulerunt: aut fregerūt.

c Megaros. S. Megara oppidū est: nō procul Syracusis. d Tapsum. S. Tapsum insula est ꝓpe Syracusas: Pene fluctibus par. CR. Tapsum insula est decem stadia a Sycilia distās plana & penit⁹ iacēs vt vndis

mersa videaṫ. dicta πυρρότο λάπτω id est sepelio.
e Errata. S. Principiū sine uerbo. Non enī iuenit error.
f Infelicis. C. Voluit explere versum ex verbis achimenide. Vel infoelix: ꝑpter errores: & captat misericordiā a similitudie fortunę. g Vndosum. S. expressit gręcum:

gręcie mittebanṫ. Legimus etiā cū in Cappodocia equorum greges perissent: adductis oraculo Apollinis ex agrigento gregib⁹: meliores reparant. x Palmosa selinis. SER. Vrbs iuxta lilybeum abundās palmis & Apio.
y Saxis cę. D. quę nautę sub aqua cęca appellant.

Littora achemenides comes infoelicis vlyssi:
Sycanio pretenta sinū iacet insula: contra
Plemmyriū vndosum nomen dixere priores
Orthygiā: alpheū fama est huc elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare: qui nunc
Ore arethusa tuo siculis confunditur vndis.
Numīa magna loci iussi veneramur: & inde
Exupero prępingue solū stagnantis helori:
Hinc altas cautes: proiectaq; saxa pachynni
Radimus: & fatis nunq̄ concessa moueri
Apparet camerina procul: campiq; geloi:
Immanisq; gela fluuij cognomine dicta.
Arduus inde agragas ostentat maxima longe
Moenia: magnanimū quondā generator eq̄rū.
Teq; datis linquo ventis palmosa selinis:
Et vada dura lego saxis lilybeia cęcis.
Hinc drepani me portus: & illetabilis ora
Accipit: hic pelagi tot tempestatibus actis
Heu genitorem omnis curę: casusq; leuamen
Amitto anchisē: hic me pater optime fessum:
Deseris heu tantis: ne quicq̄ erepte periclis:
Nec vates helen⁹: cū m̄lta horrenda moneret:
Hos mihi predixit luctus: non dira celeno:
Hic labor extremus: longarū hęc meta viarū.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.

Nam idē est plemmyriū q̄d vndosum. h Orthygia. S. Hęc alia est a delo: q̄ & ipsa orthygia appellaṫ. i Elidis. S. Elis & pysa in Archadia vrbes sunt: i quib⁹ ē fons ingens: qui ex se duos alueos creat: Alueum et arethusam: vñ fit vt fingaṫ cōiungi i exitu q̄s origo nō cōiūxit. k Arethusa. S. Arethusam in elide esse testaṫ Virgi. Sic tibi cū fluctus subterlabere sicanos doris ama. s. n. in. v. Hęc venatrix diciṫ fuisse: quę cū fessa se in alueo ablueret: ab eo adamata est: & cū fugeret: in fontē mutata ad Sycyliā per secretos venit meat⁹ alpheū gręce αλφειος vt αιγειος Aeneas μηδεια Medea. CRI. Arethusa. de q̄ diximus in Buco.
l Stagnantis. S. qui ad silitudinē Nili supfundiṫ campis. m Helori. C. helorus flumen ex Pachyno monte fluit. n Proiecta. C. i. in mari extāta. o Pachynni. S. Promontoriū austrū spectās dictum ab aeris crassitudine παχυς enim pinguis ē et crassus. p Camerina. S. Palus ē iuxta oppidū q̄ cū olim siccata pestilentiā creasset: consuluerunt oraculū an penitus eā desiccare p̄staret: vetuit. at illi exsiccarunt: et cessauit quidē pestilentia: sȝ p eā ingressus hostibus poenas dedere. CRI. Camerina: q̄ deinde Romanorū Colonia fuit.
q Campi geloi. C. Hic stagnū geloū est: q̄d retro odore abigit ꝓximātes. Ibi fontes duo alterū si sterilis bibat concipit. Alterū si foecunda sterilis fit. r Immanisq; gela. S. vrbs a fluuio sic dicta. s Agragas. S. mons est muro cinctus: cuius in summa parte oppidum est: Vnde & Cicero ait: ad mare intra moenia ante oppidū expectabat. Refert aūt hęc poeta ꝑm sua tpa. Nā tpib⁹ Aeneę palus hęc exsiccata nō fuerat: nec gelas aut agrigentum condite: hoc fac t frequēter: sed nūc viciosum: q̄a ex ꝑsona facit Aeneę. C. Agragas: Sal agrigentin⁹ vstiōe liquescit humore admixtus: crepitat cōtra naturā reliq̄ salis. t Longe. D. quia excelsus est mōs. v Generator equorū. S. Nam (Pindaro teste) hi equi ad Agones

z Drepani. S. Drepanō ciuitas est: non longe ab eryce: dicta: vel ꝑpter curuaturā littoris: in q̄ posita est. Vl' q, Saturn post amputata virili: celo patri illuc ꝓiecit falcem quę drepanos diciṫ. Quod verisimile putaṫ ꝑpter vicinitatē erycis Veneri consecrati. quę diciṫ nata ex coeli cruore & spuma marꝫ.
a Illetabilis. S. ꝑpter parentis amissionē. D. Illętabilis. exp̄ssit plenā mortalitatē. Nā si q̄n aliq̄ infortunia acciduñt: nos in dolore positi locꝫ attribuimus: quasi nobis aliq̄d inflexerint: ergo hic Drepani tanto loco applicat: quod fato acciderat.
b Amitto anchisen. D. Dolet perisse in portu: q tot maris ꝑicula euasissꝫ. nec dixit mortuū: sed desiruisse filiū. Veteres enim egregios viros nō mortuos: sed p cōmutationē locorū translatos putabāt.
c Fessum deseris. S. Sic ipse Cato aūt ad Italiam venisse dicit: vñ & in. vi. illud Amphibolon est. Quo magis Italia mecū letere reperta. d Heu tātis. D. Tantus fuit dolor: vt etiā apud Didonē positus q̄si cū eo p̄ñte loquereṫ. Tantis. ad generalitē transit: ne si specialiter enumeraret: lōgior fieret. Dolebat aūt vehemēter: q, infinitis casib⁹ liberat⁹ ad Italiā ꝑuenire nō potuisset. Diffinit ergo poeta: quā vim habeat apd filiū incolumitas patris. cū dicit omnis curę: casusq; leuāen. ¶ Nec Helen⁹: cū m̄lta horrēda p̄diceret: nec Celeno cū multa optaret maledicta. Ergo nec amicus p̄dixit: nec inimica. Tacuit aūt de tēpestate Sycilie . . . : ne bis repeteret: q̄d dictū fuerat ab Ilione. e Nec vates hele. SER. Quia dixerat. prohibent nā cętera parcę. CR. Nec vates he. Pathos ab eo q̄d est preter spem: nam quę ꝓuidim⁹: solent leuiora accidere. Sic alibi: Et nūc ille quidē spe multū capt⁹ inani: fors et vota facit. f Celęno S. Quę vel irata debuit aduersa p̄dicere: & bona pietate morte p̄ris grauiorē dicit q̄ famē. g Hic labor. C. dissolutio & admonitio. h Deus S. comēdat se Didoni dicens ad eam deorū voluntate venisse. C. Deus conci

Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus:
Fata renarrabat diuum: cursusq; docebat.
Conticuit tandem: factoq; hic fine quieuit.

liat sibi fauorem reginę: lū deorū esse munus pu-tet: q ad sua littora venerit: Sic & Anna. Diis q'dē auspitiis reor: et Iunone secunda huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas. i Intētis oib⁹. D. Adhuc intētis: vt oñ deret Aeneã libēter auditū. Intēti fuerant: cū incœpit: intēti cū finiret. Omibus. Oñdit nullū illic fuisse: q uō adhuc desiderat audire. k Fata di. S. q dii hoibus tribuūt. C. Fata. quātū ad euersionē vrbis. vñ ipse. sic visum supis: & hęc in scdo li. l Renarrabat. S. re vacat: vt confieri possit. Sane in principio secundi duo sunt versus: ex persona poetę: sicut hic tres: et similis est finis initio. m Cursus. C. ad errores suos referas: q̊s narrauit in tertio. n Conticuit tandem. S. vt conticuere omnes. o Tandem. S. diuturnitatem narrandi exp̄ssit. Epilogos autem sex istis prioribus libris more cōtrouersiarū dedit: quos etiam pathoticos voluit esse: Nam singulis rebus singulas dedit. Primo omnia. Secundo pathos. Tertio errores. Quarto ethos. i. amores. Quinto festiuitatē. Sexto scientiam. Epilogus autem sic variauit: vt in primo esset miseratio Didonis. In secundo mors Creusę. In tertio Anchisę. In quarto Didonis. In qnto Palinuri. In sexto immaturū deflet interitū Marcelli. D. Tandē. Ad ipm ptinet q casus suos narrabat inuitus: Nam auditores adhuc intenti fuerant.

Finit liber Tertius.

Argumentū Virgilij in quartum Aeneidos librum.

Ardet amore graui Dido: soror Anna suadet
Nubere. iunguntur nymbo cogente sub antro.
Incusat precibus patrem contemptus hiarbas.
Nauigat Aeneas iussu Iouis: illa dolore
Impatiens: & amore necem sibi protinus infert.

Vel sic.

Ardet amans Dido: fatum sortita supremum.

Quę quarto Aeneidos libro contineantur.

Vritur in Quarto Dido flammasq; fatetur.
At regina graui veneris iam carpitur igne.
Consulitur soror Anna: placet succumbere amori:
Fiunt sacra deis: onerantur numina donis.
Itur venatum: Veneris clam fœdera iungunt.
Facti fama volat: monitus tunc numine diuum
Aeneas: classemq; fugę: sociosq; parabat.
Sensit amans dido: precibus conata morari:
postq; fata iubent: nec iam datur vlla facultas
Conscenditq; pyram, dixitq; nouissima verba.
Et vitam infoelix multo cum sanguine fudit.

P. Virgilij Maronis Aeneidos: liber Quartus.

At regina graui
iam dudum saucia cura.

At regina graui iã dudũ sautia cura: SER. Apollinus Argonautica scripsit: vbi ĩducit amantẽ Medeam: Inde totus hic liber translatus est de tertio Apollonii. Est aũt pene totus in affectiõe: licꝫ in fine pathos hab at vbi abscessus Aenea gignit dolorem: Sane totus in consiliis & subtilitatib⁹. Nam pene comic⁹ stilus est: nec mirum vbi de amore tractatur. lũctus q̊ꝫ supioꝛib⁹ est: q̊d artis esse videt̃: vt freq̃nt̃ dixim⁹. Nã ex abrupto vitiosus est trãsit⁹. Licet stulte quidã dicant hunc tertio nõ esse coniũctũ. In illo enĩ nauigationẽ et pericula. in hoc amores exequit̃: nõ videntes optimã cõiũctionẽ. Cũ em̃ tertiũ sic clauserit. Factoqꝫ hic fine quieuit: subsecutus est. At regina gui iã du. sau. cura. Item paulo post Nec placidũ mẽbris dat cura quietẽ. Nam cũ Aeneã quieuisse dixerit: satis cõgrue subiunxit: vt somno amãs careret. DO. At regina ꝛc. Enarratis omib⁹: ad quietẽ secessit Aeneas. Dido aũt intolerabili cura mota recordatõe loq̃ntis. & secreto incẽdio torq̃bat̃. CRIST. At regina. Cum mecũ sepe: multũqꝫ animo: totaqꝫ mente Maronis ingeniũ repeto: nihil mihi omnẽ doctrinã: ac omne dicendi genus poetarũ diligentius circũspicienti se se offert: q̊d si cum huiuscemõi vate comparare voluero: nõ pene euanescat. Itaqꝫ & si multa apud nõnullos pbem: laudemqꝫ: hunc tñ solũ admiror: atqꝫ stupesco: Verũ de ceteris qui in eo diuini loci dep̃hendũt̃: & dixim⁹ sepe: ac deinceps dicemus Pñti aũt tpe: cũ eius sit q̃rtus liber interp̃tand⁹: qs satis p magnitudine: ac diuinitate rei illum admirabitur? Nouerat em̃ ex omibus pturbationib⁹ q̃ animos humanos cruciãt: atqꝫ excedũt amoris vim. Amoris inqꝫ illius q in nr̃is pectorib⁹ deprauatus: adulteratusqꝫ penitus: a vero degenerat: esse animo maximũ: ac maximarũ calamitatum: quib⁹ mortale genus p̃mit̃ semina: cãmqꝫ p̃bere. hunc igit̃ sapientissimus poeta ita psecutus ẽ: vt nihil mai⁹ nõ dicã verbis exprimi: sed ne mẽte quidẽ: atqꝫ aĩo sup̃ hoc cõcipi possit. Et quoniã optimi vatis id ppriũ est: vt nõ solũ nr̃as aures dicendi suauitate demulceat: verꝫ mltõ magis. vt grauitate rerũ ac optimis p̃ceptis hũana pectora a vicis purget: & virtutib⁹ informet: ita miserias oms: q̃ maxime in amore sunt: psequit̃: vt nos q̃ntũ in se est. inde penit⁹ ab

strahat. Verum ne quis sibi ꝑsuaserit: me adeo impium: vt scelestissie in amorē inuehar: nō ab re eē iudicaui: vt de ipso distinctius nō ꝓ magnitudine ac dignitate sua: sed ꝓ tempis angustiis differere. Nam cū innumerę pene res a nobis cōplectēdę sint: ita in singul' tēperādū est: ne dū vnā alterā ve nimis longe lateq; ꝓseqmur: reliquis in ꝓscripto spatio: aut nullū aut oino exiguū locū relinqm⁹. Dicā igitur: Nihil amore maius: excellētiusq; apud mortales esse: Dicā rursus: nihil miseri⁹: nihil infœlitius excogitari posse. Qđ ne cui incredibile putari possit: Et quid sit amor ver⁹: & qđ adulterin⁹ breuib⁹ ꝑcurram⁹. Est igit̃ amor desiderium pulchri. Pulchritudo aūt ipsa est gr̄a q̄dā viuax & spiritalis: dei radio illustrāte inprimis angelo infusa: inde animis hoim: corporūq; figuris & vocib⁹: q̄ rōnē visum et auditū mouet: atq; delectat: delectando rapit: rapiēdo ardenti inflāmat amore. Pulchritudo triplex est. In aīmo q̄ orit̃ ex cōtinuitate virtutū. In corpe: q̄ est ex pluriū colore lineamentorumq; cōcordia. Gratia itidē maxima in sonis: q̄ ex vocū diuersarū cōsonātia nasc̄t. Pulchritudo ergo animoꝝ mēte: corporū oculis: vocū auribus ꝑcipit̃.

Vulnus alit venis: & ceco carpitur igni.

Cum igit̃ amor sit feruēdę pulchritudinis desideriū: semꝑ mente: oculisatq; aurib⁹ erit cōtētus: qm̄ istis solis percipit̃ pulchritudo. Olfactum autē gustum ac tactū negliget: quia istoꝝ sensuū appetitio nō amor est: sed furiosa libido: rabiesq; vocat̃. Adde etiā ad hęc si ꝙ amor erga hoiē pulchritudinē desiderat. humani aūt corporū pulchritudo in quadā cōcinnitate ꝯsisti: ipa ꝙ cōcinnitas tēꝑātia q̄dā est: sola ea exigit amor q̄ tēperata: quę modesta: q̄ decora sūt: Quapropter voluptates quę ad tactū: gustumq; sunt: qm̄ adeo vehemētes foriosę ꝙ existunt: vt mentē ex suo statu deiiciant: hoīemq; penitus ꝑturbent: amor oīno refugiet: veluti eas q̄ ꝓpter intēperantiā pulchritudini sint aduersę. Etenī furor venere⁹ ad intēꝑantiā trahit. Ergo ad inꝯcinitatē: ergo ad deformitatē trahit. Amor ꝟo ad pulchritudinē rapit̃. At deformitas et pulchritudo ꝯtrarię sūt: nō ergo deformia appetet amor cū solā pulchritudinē spectet: Quapꝑt̃ nō solū veteres illi theologi: & q añ christū natū floruerunt. verū nostri q̊q;: amorē diuinitatis nomē esse voluerūt. Nā & tertiā in trinitate ꝑsonā amorē nuncuparūt: et ī angelorū hierarchiis primū ordinē amoris noīe insignē reddiderūt. Seraphin enim ardens vel incendēs est: vel ardentes vel incendētes. Hęc igit̃ & plęraq; alia his cōgruētia apud Platonē disputat Phœdrus: ac veris argumētationib⁹ ꝓbat: & nobilissimū: & maximū: et vtilissimū eē amorē: & cū duo sint apprime vtilia generi hūano: pudor atq; studiū: qm̄ pudore ab oī turpitudie abstinem⁹: studio aūt ad maxīa q̄q; atq; honestissima accēdimur: vtrunq; ab amore ꝑfectū demōstrat. Longior ꝑfecto sim: si illa quoq; quę eodē in cōuiuio a Pausania de amore differunt referā: & qb⁹ rōnib⁹ bonū simul ac pulchrū: illū demonstret: ꝯscribā. Quapropter nō solū hui⁹ de amore sentētias ꝑteribo: sed etiā q̄ Eriximachus: quę Aristophanes: q̄ Agathō posuerīt: omittā: Est em̄ prę cęteris oib⁹ ipse amor & benefic⁹: et curator et medicus est. Nā nō q꞉ cognoscim⁹: sed qa amam⁹ deū ab illo amamur. Quapꝑter ñ cognitio dei: s; amor ī deū: nos cœlo restituit. Itaq; & quia pulcherrim⁹: amād⁹ est: q꞉ optimus imitād⁹: quia btīssimus venerād⁹. Socratis aūt ratio multo ꝓfundior altiorq; est. Verū nos de multis pauca: et ea quidē quę nobis in hocloco quadrent. Cū igit̃ corporis alicuius figura talis est maxime: qualē in eius idea diuina mēs cōtinet: oculis se se obuiā offert: ac ꝑ oculos in spiritū penetrat: animo statim placet: nec iniuria: Nā illa his cōsonat rationib⁹: q̄s veluti rei ipsi⁹ exēplaria tum mēs nr̄a: tū gignēdi vis olim diuitus accepta ꝯseruat. Quapꝑter huic triplex subrepit amor Nā huiuscemōi pulchritudo quę ab oculis ꝑ spm̄ et aīam vsq; ꝑuenit: ita nos affectos inueīt. vt vel ad rerū supnarū speculationē erigi. vl' in reb⁹ agendis manere: vel postremo ad voluptatē deprimi prompti paratiq; simus. Si igit̃ primū fuerit: statim a formę illi⁹ corporalis aspectu: ad eā quę spiritual' diuinaq; est formā contēplandā erigimur. Sin secūdū erit: ita nos aspiciēdo oblectabim⁹: vt nihil altius q̄ram⁹. Sin tertiū: statim ex eo mediocri statu in turpissimā cupiditatē tangendi attrectandiq; rē amatā dilabit̃. Primo igit̃ amore nihil sublimi⁹. Inter hos aūt hi q medii sunt: & si ad diuīa cęlestiaq; ñ ascēdunt: de hūano tñ gradu nō ꝑturbant̃. Est igit̃ ois amor ab aspectu: sed amor eius q magnaꝝ diuinarūq; rerū cognitiōi dedit⁹ ē ab aspectu ad mentē ascēdit. Voluptuosi in turpē tactū descēdit. Eius aūt q in vitę ciuilis actiōib⁹ versat̃ ab aspectu nō descendit. Hoꝝ igit̃ q tres sunt amores: is q speculationē sequit̃ diuin⁹: Qui in aspectu solo ꝯsistit hūan⁹ appellat̃: Qui demū ī tactū ꝓlabit̃: ita ab hoie degenerat: vt ferin⁹ noiet̃. Quapꝑter cū in rerū oīm ordine ita collocet̃ hō: vt in cōfinio positus sit īmortaliū: mortaliumq; oīm: in mãu sua ē: vt prio illo amore sup̄ suā se cōditionē erigat: ac se deo cōiūgat. Est itidē & in mãu sua: vt lasciuo & turpi amore qđ hois ē exuat: ac in ferā Circeis poculis. i. turpissimarū voluptatū illecebris penit⁹ ꝯuertat̃. Quapropter cū amorē pulchri desideriū eē diffiniuerim⁹. Cūq; homīs forma nō sit quę ī aīo est: nec quicq; ꝑter animum vere hō dici possit. amor ipē ver⁹: hominē a corporea pulchritudine ad animū reuocat: atq; deiñ ab aīo in angelū traducit: & ab angelo postremo in deū transfert. Qua quidē re nihil homini excellenti⁹ accidere p̄t. Contra vero amor qui corpis formā sectat̃ nos ī oīm ꝑturbationū erumnas cōiicit. Non em̄ verā pulchritudinē: q̄ sola animi est: et in veritate et iusticia consistit: desiderat: sed illi⁹ oblitus: corpis formā q̄ impulchritudinis vmbra est exq̄rit. Negligit igit̃ veram pulchritudinē: sectat̃ vmbrā: q̄ ad extremā ꝑniciē nos deducit: Quā qdē rē apud Orpheum ex Narcissi fabula pulcherrimis (vt poetā decet) integumētis expl'sā videm⁹: Narcissus em̄ pulcherrim⁹ adolescēs: sui vultū nō aspicit: sed eius vmbrā in aq̄ ꝓsequit̃: atq; eā amplecti conat̃: Suam igit̃ figurā deserit: vmbrā aūt nunq; assequit̃. vñ in lachrymas resolut⁹ consumit̃. Per Narcissum em̄ adolescētē temerarii ac impiti animi intelligim⁹: q sui vultū nō aspicit. Id em̄ est verā ac ꝓpriā suā eēntiā nequaq; animaduertit: sed suę eēntię vmbrā ī aq̄ ꝓsequit̃: atq; eā amplecti conat̃. Hoc quidnā aliud ē: nisi ꝙ pulchritudinē in corpore: (qđ quidē & fragile est et caducū: & ad similitudinem aq̄ ꝓfluit) q̄ ipsi⁹ aīę vmbra est admirat̃. Suam ergo figurā deserit: vmbrā nunq; assequit̃: qm̄ anim⁹ corpus sectando: se negligit: & vsu corpis nō implet̃: neq; saciat̃. Nō em̄ ipm reuera appetit corp⁹: sed sui ipius spēm a corporea formā quę spēi suę imago est illect⁹: tanq; Narcissus affectat: cū ꝙ id minime aduertat: dū aliud qdē cupit: atq; aliud sequitur: desideriū suū explere nunq; pōt. Qua de cā in lachrymas resolut⁹ ꝯsumit̃: qđ iccirco ita euenit: qa extra se posit⁹ anim⁹: et in corp⁹ delapsus: perniciosis ꝑturbatiōib⁹ cruciatur: atq; corpis infectus sordib⁹: q̄i morit̃: cū iā corp⁹ poti⁹ q̄ anim⁹ eē videat̃. Vides ergo tres eē amores: ex qb⁹ diuinus nos sup̄ hoiem erigens deo ꝯiūgit: atq; vt illo veluti nr̄o summo bono fruamur efficit: nosq; ex hoc btōs reddit. Hūan⁹ aūt si nos ad diuītatē nō ꝑducit: ītra hoiem ita tñ continet vt in deteriora nō labamur. At is q vltim⁹ est: quēq; ego iā totiens ferinū appello: nō mō btōs ñ reddit: Verū ita nos in nr̄ę naturę obliuionē inducit: vt ꝓ homie bestiā faciat: et qm̄ nihil in nob̄ ꝑter corpus cognoscim⁹: nihil ꝑfecto aliud q̄ corpus eē putam⁹: atq; ad solas corporis voluptates nos natos eē cēsentes illius: penit⁹: vt immunda sus luto demergi delectamur. Hic innumerę miserię: ac grauissimę calamitates nos vexāt: ex quibus dūtaxat: vt verissime explamur Propertianū illud. durius in terris nihil est: quod viuat amāte. Tantā igit̃ ꝑniciē: tāq; grauē pestē humano generi cōsulere cupiēs Poeta: ita eas in Didone exprimit: vt nos ꝓ virib⁹ ab huiusce mōi insania auocare conet̃. Dixi de amore: nūc (vt ad Maronē redeā) imitat apes nr̄ poeta: quę ex diuersis floribus id excerpunt: quod

operi suo conducit. Nam vt in Buco. Theocritũ. in Geor. Hesiodũ. Sic in Eneide Homerũ imitat᷑. Veꝝ ita tñ imitatus: vt ex aliis poetis: tã grecis ꝗ latinis: mlta ĩ rẽ suam transtulerit. vt sẽ. ostendim⁹: Nunc cũ maxime varietati studuerit: ĩ hoc q̃rto didonis amorẽ exprimẽs: grecũ apollõiũ imitat᷑: q de Argonautis scribẽs amores Medeę exprimit: quẽ poeta doctissimoꝝ viroꝝ iuditio longe superauit.
b Iam dudũ. S. aut nimiũ: vt Teren. Iã dudũ te amat. Iã dudũ illi facile sit q̃d doleat: Aut iãdudũ a q̃ tpe vidit Aeneã: Legius ei: Obstupuit prio aspectu sydonia Dido.
c Sautia. S. Hic subiũgit: vuln⁹ alit ꝛ bñ alludit ad cupidis tela vt paulop⁹ ad faculã cęco carp. ĩ igni. nã sagitta ꝛ vuln⁹ ẽfac icẽdiũ d Cura. S. amore ab eo ꝙ corrat: vt: Venerẽ iustissia cura. Itẽ maxia cura. C. Vuln⁹. Nã amor figit sagittꝫ corda trãsfodeẽ. hic Propti⁹. ꝛ man⁹ hãat ꝫ ñ frustra armata sagittis. Et Pharetra ex humeris gnosia vtraq; iacet. Sed illaꝝ alias aurea: alias plũbea cuspide esse dicit Ouid. Et aurea cũ ferit cogit amare: cũ vero plũbea percutit: fugat amorẽ. versus sunt. Atq; sagittifera prompsit duo tela pharetra. Diuersoꝝ operũ: fugat hoc fac illud amorem: q̃d facit auratũ est:
& cuspide fulget acuta: Q̃d fugat obtusum ẽ: & habꝫ sub arũdine plũbũ. Differũt aũt vuln⁹ & vlcus. Nam vuln⁹ est quicq̃d externa vi aut pulsu corpori infigit. Vlcus aũt est ex interni hũoris corruptõe. e Alit. C. Nã amorẽ ipm diuturna cogitatõe augem⁹. Quid ergo infelici⁹ amãte: q ipsi suas nutriat miserias. f Venis. S. q. p venas amor currit sicut venenũ: Iñ dictũ: fallasq; veneno. Item longum bibebat amorem. g Et cęco carpitur igni. SERVIVS. Ita agit Virgilius. Vt inuectas frangat declamatões: vt hoc loco rẽ dixit sine declamatiõe. Ouid. Quoq; magis tegit᷑: tanto magis ęstuat ignis. Cęco igit᷑ igni. i. validiore: cui⁹ hęc natura ẽ: vt ꝯpssus magis cõualescat. C. Et cęco igni. i. occulto. Nã q̃nto occultior ẽ: tãto vehemẽtior. Vl᷑ qa amor cęc⁹ pingit᷑: q̃m lumie rõnꝭ puat eos: q̃s afficit. h Carpit. C. Recte posuit. Proprie ei carpe dicim⁹ ea q̃ paulatim capiẽdo minuim⁹: Vñ carpe iter & carpe herbas. Vtrũq; em̃ capiendo minuitur: Sic etiã carpe famã: cũ veris vel falsis criminib⁹ illatis: illam minuim⁹. Prisc. aũt in hoc loco alit & carpit᷑: p alebat et carpebat᷑ positũ dicit. Carpit᷑ ergo. i. minuit᷑ amãtis corpus: & macilẽtũ aridũq; reddit᷑. Nam cum vis ipa naturę duab⁹ sil᷑ actiõibus sufficere penitus nõ possit: animi amãtis intẽtio in assidua amtai cogitatiõe tota se versat illic & naturalis cõplexiõis vis omĩs intẽta est. Ideoq; nec cibus in stomacho pfecte concoquit᷑: q̃ fit vt maior pars in supflua excrementa abeat: sed id etiã q̃d in nutrimentũ reseruatũ est crudius ad epar trahit᷑: ab eoq; etiã secũda de coctione male decoquit᷑. Q̃ fit: vt et paucus animo sanguis: et is q̃de crudior per venas trahatur. Vñ necesse est: vt mẽbra oĩa tum inopia: tũ cruditate alimenti: extenuentur ac pallescãt. Pręterea q̃ anim⁹ intendit. illuc & spũs aduolãt: At anim⁹ in amati imaginẽ phantasię infixã: in ipmq; amatũ rapit᷑ ꝗ spũs q̃ꝫ illuc ferũt᷑: ibiq; resoluũt᷑. Et cũ spũs ex subtilissima sanguinis parte ĩ corde creent᷑: opus est ad ꝯsumptos spũs restaurãdos: puri sanguis frequentissimo alimẽto. Quã obrem cũ subtiliores q̃q; ac lucidiores sanguis partes: in spũs restauratiõe exalent: maculosus crassusq; atq; ater restat sanguis. Hinc macilentus squalidusq; efficitur amans: & melancolicus redditur. Nam ex sicco atroq; ac crasso sanguie: atra bilis efficitur. Vides ergo: quare cęco igni tecto carpatur amans.
i Igni. C. Nam p̃ter sagittas etiã faces gerere d᷑ amor.
k Multa viri virtus animo. SERV. bñ mediã se facit pbere Didonẽ inter regalẽ pudorẽ & amoris impulsum. Simulat em̃ se virtutẽ mirari: cui⁹ pulchritudiẽ mouebat᷑: Multa aũt virtus figurate dixit. Nã ad nũerũ transtulit: quod est q̃ntitatis. D. Multa vi. vir. Erãt eni et corporis: quia multos labores ptulerat: erant animi: ꝙ erat deoꝝ cultor: amator patrię: gentis: vxoris: Quapropter etiã sublato amore conflato a cupidine: cur nõ amaret virum domi forisq; pstantẽ: bello strenuũ: in pace religiosum: necessariũ sibi viduę destitutę: condenti ciuitatẽ: necessariũ contra pigmaleonẽ. forma aũt corpis cęteris animi virtutib⁹ afferebat dec⁹: accedebat nobilitas generis. Erat em̃ veneris filius: cupidini frater: nepos Iouis. CR. Multa v. ri vir. Decorũ seruat poeta. Nã cũ castissimã: & ex oib⁹ ptibus temperatã finxisset Didonẽ: non fiebat verisimil᷑ illã nisi grauissimis causis in amorem impelli potuisse. Neq; nisi amorẽ penit⁹ lasciuũ & fermũ: sed humanũ: q aliq mõ diuinũ q̃ꝫ sapet. Nõ ergo capta est a principio forma speciei ve corpis: sed multa virtute viri ꝗ admirata ẽ: & admirãdo amare coepit. Incoepit igit᷑ irrepere vitiũ in eã sub virtutis specie. Aliter em̃ capi mulier temperata nõ poterat: cũ aũt patefacta iam eẽt amori via: p virtutẽ incoepit admiscere aliq̃d deteri⁹: sed nõ tñ malũ: Nã obtulit homis nobilitatẽ generis: q̃ illã vehemẽti⁹ colligaret: ac demũ illã iã istis rebus occupatã: ipsa corpis specie ac pulcritudine aggredit᷑: vt tandẽ a pudico in ipudicũ trahat. Nã cũ veluti in nr̃is allegoriis oñdim⁹: per Didonẽ vitã actiuã ciuilem intelligamus: est quidem ipsa vita ciuil᷑ a principio ita instituta: vt ad virtutis finẽ dirigat᷑. Veꝝ cum in reb⁹ corporeis & mortalibus versetur: illarum illecebris delinita: a virtute ad lasciuiã deflectit: ac degenerat. Sꝫ redeo ad Didonẽ: quaꝫ cũ a principio temperatã induxisset: nõ vult illã intẽpantiã: nisi p ꝯtinentiã. ad incõtinẽtiã deduci. Nõ ẽi ab extremo ad extremũ nisi p mediũ itur. Quapropter vt hęc oĩa videamus. Virt᷑ est q̃dã q̃ facit ne in aliquã turpẽ libidinẽ deferamur. Hãc ãt tpantiã appellãt: quã ita diffiniũt: ẽe firmũ: modestũq; rõnis dominũ: libidinẽ: cęterosq; iportunos animi mot⁹ q̃dã vigore coercẽs. hui⁹ ꝯtrariũ est intẽperãtia. Vtraq; istaꝝ hitus ẽ: Ergo illa virtus: hęc vitium Cognoscim⁹ ãt habitũ factũ eẽ: aut ĩ virtute aut ĩ vitio: cũ id agim⁹ & libẽter: et cũ voluptate: nulla in pte repugnãte aio. Ergo q tpatus ẽ: sine labore aliq̃: sine aliqua molestia volẽs libensq;: & cũ voluptate ab oĩ libidie ita abstinet: vt gaudeat cũ id agit. Intẽpatus aũt & ipe libẽs: et cũ voluptate in oẽ gen⁹ libidinũ fluit. Inter aũt tpantiã et intemperantiã cõtinẽtia est & incõtinẽtia: in q̃b⁹ q̃m nõ adhuc factus: est hitus: pugna appet et difficultas. Ergo cõtinẽs abstinet q̃dẽ a libidinosa voluptate: sed pugnat ĩ eo sens⁹ aduersus rõem. inuitusq; cogit᷑. Incõtinẽs vero & ipse pugnat: sed tãdẽ vincit᷑ rõ & appetit⁹ inobediẽs: et tanq̃ pugnax supat: in hoc appetit⁹ turpiter cupit & trahit rõnem. Ergo nec sistit᷑: nec paret rõni: in eo vero q est cõtinens appetitus sistit᷑. Nã a rõne ita cohibet᷑: vt ꝗuis efferri cupiat: tamen firmet vestigia: nec vlteri⁹ dilabat᷑: nõ tñ paret. Si quidẽ parere est: q̃d iubet libenter exequi. Appetitio hoĩs cõtinẽtis: nõ oẽ q̃d rõ iubet exequit᷑. Nã illa duo ratio pcipit: & ne appetat: & ne agat turpiter. Appetitus primũ pręceptũ intelligit: secundũ seruat: sed nõ pfecte. Nã ꝗuis abstinet a voluptate quã cupit: coactus abstinet. Coacte aũt facere: cogi poti⁹ ẽ ꝗ obtẽperare. Tẽperat⁹ ãt vtrunq; pceptũ libẽter exequit᷑. Quapropter cũ Plato de incõtinẽte loquit᷑: ait illũ deniq; cũ errata sua cognosceret poenitere Et quia vt ait Seneca. Principiũ salutis est penitentia. Idcirco ait Pla. Deiñ illũ frena iponere cupiditati. Habes igitur quid sit tpantia: quid cõtinentia: q̃d incõtinentia: q̃d deniq; intẽperãtia. Quo aũt pacto Didonẽ ex tẽperata cõtinentẽ reddat: atq; ex cõtinente incõtinentẽ. postremoq; intemperatã: paulo infer⁹ exprimem⁹. Neq; tñ q̃rat aliqs quõ posset mulier in hitu virtutis constituta inde dimoueri: Nã & si summa sit difficultas tollere habitũ: tñ non est de rebus impossibilib⁹: psertim in virtutib⁹ ciuilib⁹. Nã in purgatoriis: & in his q̃ sunt animi iã purgati: lõge alia rõ est: quin et ipse Poeta illã ab hitu dimotã oñdit: nõ facile. sed adhibita vi cupidinis. quẽ deũ ĩ reliq̃s deos posse nõ fabulose fabulant᷑.
l Recursat. S. Bene frequẽtatiuo vsus est verbo in frequẽti amãtis cogitatiõe.

Multa viri virtus animo: multusq; recursat.

Gentis honos: herent infixi pectore vultus.
Verbaq; nec placidā membris dat cura quietē.
Postera phoebea lustrabat lampade terras:
Humētemq; aurora polo dimouerat vmbrā.
Cum sic vnanimē alloqtur malesana sororē.
Anna soror q̄ me suspēsam insomnia terrent:
Quis nouus huc nr̄is successit sedibus hospes:
Quē se se ore ferēs: quā forti pectore & armis:
Credo quidē: nec vana fides: genus esse deorū:
Degeneres animos timor arguit: heu qb' ille
Iactatus fatis: quę bella exhausta canebat.
Si mihi nō animo fixum immotūq; sederet:

m Gentis. S. non Aeneę: vt sit velut excusatio. sed Dardani a numinib': aut veneris. n Infixi p. v. S. Tale & illd ē illū absens absentē auditq; videtq;. D. Fixi: figi ea dicunt: q̄ facile auelli nō pn̄t: et heret q̄d non pōt reparari. C. Infixi p. Nā quę vehemēter cupim' e mēte nūq̄ amouentur. o Vultus. D. ad corpis laudē. p Verba. D. ad animū referas. q Nec placidā m. d. c. S. aut penit' grte caruit: vt placida epitheton quietis sit: aut hūit q̄dē quietē sed nō placidā. i. turbatā somniis. Vn̄ ipsa paulo p': Quę me suspensam insomnia terrent. D. Quietē diuersa res est somn' & amor: ergo Aeneas qescebat: Dido inquieta erat. r Postera phoebea lus. l. ter. S. Circūlocutio oriētis diei. Secundū enī: & tertiū librū Aeneas p noctē in cōuiuiis Didonis narrauerat: licq; vt s. diximus. Virg. ista quę per naturam necesse est fieri plerūq; cōtērnat. s Lustrabat. S. aut illustrabat: Aut reuera lustrabat. i. purgabat: Nā nox q̄dāmō polluit mundū. t Humentē vmbrā. S. Quia nox ois hūida est: vt noctis lent' non deficit humor: Et nihil interest: vtrū vmbrā an noctē dicat: Nox em̄ vmbra terrę est: vt supra: Inuoluēs vmbra magna terrāq; polumq;. Est etiam hysteron Protherō in sensu: Aurora em̄ pcedit solem. C. Humentē vmbram: noctem q̄ vmbra terrę est et humescit: nam humore p diē a sole attracto: neq; ab eo assumpto humescit. v Cū sic vnanimē. S. de re pudenda locuta parū fuerat sororē eligere: nisi etiā vnanimē: Dicim' aūt vnanimus sicut inermus & inermis. x Male sana. SERVI. Non plene sana. i. amore viciata. Male eni plerumq; minus significat: sic ut ve: vt vecors vesan' quāq; male & pnitiosus significat. Luca. Sic male deseruit. C. Male sana: Nos ob amore dehortat: cū isanos reddat. y Anna soror. D. Elegit sororē: & vnanimē: cui turpiorē amorē confitetur. Neq; tn̄ aperte: sed per insinuationē lōgo circulo verborum confessa est. CR. Anna soror. Optimū initium pathetice orationis. Nam nomine proprio incipit: vt ōndat q̄ amice & familiariter apud sororē conqrat. Sic Terēti'. O mea Gliceriū: quo te is perditū: & crebris interrogatōibus: ac dissoluto rē auget. z Insomnia terrēt. S. et terret & terrent legimus: Nam hęc insomnia īsomnię vigilię: et hoc insomniū insomnii: id quod p somniū apparet: vt Falsa ad cœlū mittūt insomnia manes. Nam insomnia in singulari Pacuuius & Ennius frequenter dixerūt. Plinius tn̄ de vsu remouet: sed ambiguitatem lectionis hęc res facit q̄ nō ex aperto vigilasse se dixit. Sed abusiue quietē implacidā. i. somniis interruptā. Ergo z insomniis territa: & pter terrorē vigilias passa est. D. Insomnia terrent. Patior insomnia: dū considero nihil esse in hospite: q̄d pferri non debeat. CRI. Terrent. Nam visis nocturnis horrescit animus: vel terret insomnia. i. vigilias propter varias cogitationes quę animo adueniūt. a Quis nouus. SER. magnus. vt pollio et ipse facit noua carmina. D. Quis nouus: noua in illo sunt omīa: tam in corpore q̄ in animo: neq; vnq̄ in alio visa: Et hęc dicunt p amātis animo. C. Quis nouus. q̄si diceret. Cui nullus vnq̄ similis inuēt' sit: ergo nouus sine exemplo. b Successit sedibus. S. vt succedoq; oneri: & succedūt tecto. c Quē se sese ore ferēs. S. vt: Obstupuit primo aspectu sydonia dido. D. Quē se se o. fe. q̄ gratū q̄ iucundū est: q̄ viro forti ꝯueniēs: q̄ tacet qui loquit q̄ mouet. Laudat etiā Aeneas hic q̄ nō amauit: vt vulgaris & turpis: sed amatus est: nō tn̄ ab ea quę esset pudoris abiecti: sed etiā petita consilio veneris & Cupidinis fraude. d Forti pectore. S. hoc ab Ilione audierat: & fortitudinis cōmeoratiōe: excusat pulchritudis laudem. e Credo equidē ge. eē deorū. S. Nec em̄ vana fides est. i. falsa. Nā degeneres animos timor arguit. i. reprobat. C. Credo eq. ex nimio amore ē: q̄ nō solū hęc credat: sed rōnē q̄s cur credat afferat.

f Heu. S. ipulsum amoris significat. DO. Heu: Incipit sensim confiteri q̄ amet: q̄ dolꝫ casus ei'. C. Heu. vis amoris exprimitur cum doleat pteritis: & quę iam euaserit eius malis: ex hac admiratōe illius fortitudinis: innuit illum indignū tam iniq̄ fortuna fuisse.

g Iactatus fatis. SER. vt: Quis te nate dea per tāta pericula casus iactauit.

h Exhausta. SER: terminata: quod maxie virtutis est: Nam inchoare bella: cuiuscunq; est: vincere paucorum.

i Si mihi nō. D: Adeo illum probat: vt illum iudicet dignum matrimonio suo: nisi priori cōiugio sit decepta. CRI. Si mihi non animo fixū. Sapientissimus poeta: Didonē cū in ipsa pudicitia temperantię habitu confirmatam ostendisset: recte nunc antea q̄ intemperatā inducat: primo illam ex temperata continentē. deinde ex continēti incontinentē fieri demonstrat: Ac postremo in vitii habitū deducit. Fuerat enim a principio temperata: vbi ait: Tum breuiter Dido vultū demissa profatur. Nūc vero veneris consilio: & Cupidinis viribus: ac postremo virtutibus ac pulchritudie Aeneę impulsa labascit: & de habitu temperantię: in quo bene valens: & sine difficultate opabat deiecta: nō a bono adhuc discedit: sed pugnat ratio aduersus appetitum: qui olim obtēperans fuerat: nunc ab ea deficit: vicit tn̄ adhuc ratio. Et idē agit nūc Dido: q̄d agebat dū erat temperata: sed cū difficultate. In ipsa eni temperantia nulla erat pugna. Nam appetit' ita obtēperans erat rōni: vt pene illi cōsuctus cūcta pillius imperio exequeretur: nunc vero in contrariū vtitur. Insurgit eni appetit' cū vulnus alit venis: cū ceco carpit igni: cū hęrent infixi pectore vultus: Et cū huic vni pōt succūbere culpę: cū sentit veteris vestigia flāmę. Sed tn̄ in hoc acerrimo certamine tandē succumbit: cū ita decernitura rōne. Sed mihi vel tell' optē prius ima dehiscat. Paulo vero postea cum ad tot acerrimos hostes: blandę sororis psuasiones accederēt: supior euasit appetitus: et rationē q̄uis inuitam traxit. factaq; est mulier ex continēti incōtinēs. Vnde est illud his dictis incensum animū inflāmauit amore. Spemq; dedit dubię menti: soluitq; pudorē. At demū incontinentia obduxit habitū intēperantię: q̄d ōnditur cū ait. Nec iam furtiuum Dido meditat amorē. Coniugium vocat: hoc pretexit nomine culpam. k Fixum immotumq;. SER. Cogi se se optat quę nō negat.

l Sederet. S. placeret: vt: Et ſedet hoc aĩo. m Iugali. S. Propter iugũ qđ iponebaẽ mr̃imonio cõiungendis: vñ & Iuno iugalis dr̃. n Primus amor. S. i. maritus. o Deceptã m f. S. Decepit me morte ſua: & fefellit. p Perteſum. S. participiũ ſine origine verbi: & gtm̃ regit & actm̃ Nam gt̃is ſinglaris eſt: & accuſatm̃ vt perteſus ignauiã ſuam. C. Perteſum. Tedet eĩ in voce actiua: ptеritum habȝ perteſum eſt: in voce paſſiua. q Tede. C. pro face poniẽ. Ceterũ tęda arbor eſt: de q̃ diximꝰ in Georgicis. r Huic vnĩ f. p. ſ. c. S. Singula pronuncianda ſunt: Ingenti enĩ dicta ſunt libra & moderatiõe qbus confeſſiõibꝰ deſiderii ſui quãdã iniicit refrenatiõȝ. C. Huic tam graui tã vehemẽti. s Vni. C. q. d. tali vt exemplo careat. t Culpę. S. Nam antiq repellebant a ſacerdotio bis nuptas: v Fatebor ei. S. vno ſermõe culpam exprimit et neceſſitatem. Fateri enĩ & coactorum eſt & culpabilium. x Miſeri poſt f. ſy. SER: aut muliebriter dixit: aut mortui: ſcđm Cice. Qui i Tuſculanis miſeros mortuos vocat: aut cuius iã obliuiſcit: aut ſic occiſi. y Sparſos. S. Si Sychei ſparſos. i. pollutos. Si Didonis ſparſos. i. diſperſos propter fugam. z Inflexit. SER. a rigido propoſito: quia ſupra dixit: Infixũ in mo:ũq; ſederet. C. Inflexit ſenſus. Mouit appetitũ: & repugnantẽ ratiõi fecit: & deduxit a via recta. a Labantẽ impulit. S. Impulit: & labare fecit. Non eĩ lababat: q añ immobilis fuerat. Cauendũ ſane ne labentem contra metrum legamus. Nam la longo eſt, labere nympha polo. b Veteris veſtigia flã. S. Rem turpẽ ſub honeſta fateẽ ſpecie dicẽs ſe agnoſcere maritalẽ coniugii ardorem. CR. Veteris veſt. flam. Oſtendit quantus ſit amor: cum circa hęc principia notet eum eſſe ſimilẽ illi qui fuerat maximꝰ. c Sed mihi. S. Callide. ac ſi diceret: poſſe ſe cõiungi Aeneę: ſi mors ſecuta nõ fuerit. DO. Sed mihi vl' tel. Confeſſa de amore: meliꝰ pvenire ſibi mortẽ dicit. d Tellus ima. C. Imę terrę ptes: vt eo hiatu deuoluat vſq; in centrũ. e Dehiſcat. C. valde hiſcat: vt nulla ſit retentio tuenti. Viget aũt hęc rõ: ſed cũ appetitu certamẽ init. f Vel pater ops. C. Nã minor poena eſt per hiatũ ad iferos deduci: q̃ Iouis fulmĩe pcuſſum eodẽ trudi. g Pallentes vm. h. n. q; p. C. excludit eliſiorum cãporũ lu... s: vbi beate degũt: & ĩ mãifeſta luce & amoena verſanẽ: vñ eſt: Solẽq; ſuũ ſua ſydera norũt. h Herebi. S. in herebo. Alii herebi legũt C. Et exprimit vbi nocẽtes puniũtur. i Aut tua iura reſol S. propter vinculum iugale. k Ille primus. DO. Oñdit ſorori viam neceſſarię perſuaſionis: vt quod erat amoris impulſu factu ita: hortatu alieno magis facere videretur: Ait em̃ ſemel nupſi: habeat ille cuius mortuꝰ pudoris mei pignus qui mihi florem virginitatis eripuit: et ſecũ hẽat: ac ſuo ſepulchro conſeruet: q sic obliq̃ dicit: Quid dubitẽ nubere cũ alteriꝰ nuptias ſepultus ille nõ videat: nec ſentire poſſit: Sufficiat illi qđ pcipuũ hũit virginitatis męę decꝰ tuliſſe: relinq̃t viduã neceſſitatibꝰ ſuis inſeruire: Et ſi ſentit fidem debitã: illi ſubſtulit mors quę nouitatẽ q̃ndã pcurauit. Vis maior vrget: et intolerabilis cogit: impune ſecundi cõiugii fortũa ſuſcipiẽ. & ſi aliqd manes ſentire pñt: impune pcat. l Abſtulit. S. cũ illo conſumpta ſunt deſideria & voluptates. m Sic effata. C. quia repugnat appetitꝰ rõni: & coactus obtemperat. n Sinus. S. Nos dicimꝰ orbes oculorum. i. palpebras: q̃ a palpatiõe dictę ſunt: q: ſemp mouentur. o Lachrymis. S. Bene pręmiſit excuſationẽ his lachrymis cõmemoratõe prioris mariti. D. Lachrymas q̃s effundebat: vl' recordatiõe veteris mariti. Vel q cogaẽ id facere: qđ aĩo reſpuente dãnauerat. p Abortis. D. Subito cohortis: ſic em̃ fit qñ dolore animi fundũẽ. Cõtra Synone lachrymiſq; coactis. q Anna refert. S. Suaſoria eſt oĩ pte plena: nam & purgat obiecta: & oñdit vtilitatẽ: & a timore pſuadet. r O luce ma. d. lec. S. i. dilectior: Nam antiq frequẽter p cõparatiuo iũgebãt pticulã magis: tale & illud ẽ: Nata mihi quondã dũ vita manebat. Cara magis. D. O luce m. d. Oñdit cãm meti conſilii fuiſſe: cũ ex amore loq̃tur: & deinde aggreditur deſtruere cauſas: pp̃ter q̃s ipſa negauerat ſecũdas nuptias. C. O luce m. d. ſo. Oratio eſt in genere deliberatiuo: & arguit a tuto et honeſto. Captat beniuolẽtiã et attẽtionẽ: cũ oñdit tm̃ illũ amare: in primis ãt demõſtrat: qbꝰ bonis caritura ſit: ſi voluptate et liberis: ſi amori illi repugnet: & confutat q̃ illa dixit de Syhęo. s Sola ne moe. S. in oĩ carpe iuuẽta. C. Moerẽs. Eſt moeror ſcđm ſtoicos ęgritudo flebilis. t Dulcis na. S: pp̃ter liberos q ſũt cã ſcđi mr̃imonii. Alii male iungũt natos veneri cupidinẽ & Aeneã. D. Nec dulcis na. Honeſtã cãm pponit: ne libidis: ſed liberorũ creãdorũ cã illã hortari videaẽ. v Veneris pmia. S. voluptates Hõe. τῦτε λαορχοαφροδιτης. x Id cinerẽ aut ma. S. pp̃t illđ: Nec ſeruata fides cineri pmiſſa Sychęo: Bñ ãt extenuat ñ aĩam dicẽs: ſed cinerẽ ⁊ manes ſepultos Et ẽ ſnĩa epicuri: q dicẽ aiaȝ cũ corpe interire. D. In cinerẽ. i. hic cui deferre ɔtendis. neſcit honorificẽtiã tuã: Cũ aia em̃ ſenſus morientis extinguiẽ: totũ interit: pditq; obſequium: quiſquis illud nõ homi: ſed cineri progare contendit. y Sepultos. C. q. d. ſenſu carentes. Loquiẽ ex ſnĩa Ariſtotelis: qui ait: Mortuos parũ de ſuperis curare

m
Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali:
n o
Poſtq̃ primus amor deceptam morte fefellit.
p q
Si non pertæſum thalami: tedęq; fuiſſet.
r s t
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpę.
v x
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sychei
y
Coniugis: & ſparſos fraterna cęde penates:
z a
Solus hic inflexit ſenſus: animũq; labantem
b
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammę.
c d e
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat:
f
Vel pr̃ omĩpotẽs adigat me fulmĩe ad vmbras:
g h
Pallẽtes vmbras herebi: noctemq; pfundam:
i
Ante pudor quã te violẽ: aut tua iura reſoluã:
k
Ille meos primus: qui me ſibi iunxit amores
l
Abſtulit: ille habeat ſecũ: ſeruetq; ſepulchro.
m n o p
Sic effata: ſinus lachrymis impleuit abortis.
q r
Anna refert o luce magis dilecta ſorori:
s
Sola ne perpetua moerens carpere iuuenta:
t v
Nec dulcis natos: veneris nec premia noris:
x y
Id cinerem: aut manes credis curare ſepultos:

z Esto. SER. aduerbiū concedentis est & grecū. DO. Esto egram. i. cū adhuc esses egra ex recenti dolore nulli flexerunt te: nunc non repugnabis placido amori.

a Mariti. S. nō qui essent: sed qui esse cupent. Alii legūt egram mariti: vt sit nūeri singłaris. i. tristis ppter maritū.

b Non ante tyro. SER. aut in tyro: ac si diceret tyri: aut e ꝓposito: id est de tyro: vt Dardanus hesperia. c Hiarbas. S. rex lybie: qui secundū hystoriā Didonē petiit: et cū illa recusaret: Carthagini intulit bellū. cuius tiore cū cogeret a ciuibus: petiit vt ante placaret manes mariti: et edificata pyra se i eā pcipitauit.

mo diximus. s Diis equidē. DO. poterat timere Dido. Iunon: hoc nō placere: sʒ cōiecturaliter hoc remouet Anna: ait em̄ si nollent dii nobis ꝯiungi Troianos: nunq̄ꝫ illi nostra littora tetigissent: & credit Iunonem ꝓcreasse: vt Troiani a patria pellerent: vt huic regno fauerent.

t Auspicib9. S. Nuptie captatis auguriis fiebāt: vt Luca. Contentiqꝫ auspice bruto. v Secunda. S. ꝓspera que pest coniugiis. x Tenuisse. S. ꝑfecisse. i. implesse.

y Quam tu vr. D. Si sola tm̄ regnū parasti: quid facies Troianis adiuta. Ergo fauorē deorꝫ sacrificiis concilia. C.

Vn̄ Dido. i. virago est appellata. Nam elisa ꝓprie dicebat. d Ductores alii. S. Ergo hiarbas ductor. e Aphrica. S. deriuatōes freq̄nter sunt maiores pricipalitate. Interdū pares inueniūt. Raro miores: vn̄ sup de Lacena notandū diximus.

f Triūphis. S. i. bellicosa. g Pugnabis amori. S. grecū est: Nam nos dicim9: pugno tecū: et nō pugno tibi.

h Hinc getule vr. D. Exprimit q̄d obscure dixit: quorum cōsederis aruis: Post aūt m̄lta necessaria que prius posuit: addidit faciendi necessitatē: singula cū metu discurrens: dic ergo nō consideras te peregrinā: et in locis peregrinis te imperiū velle fundare: & oīa initi ꝑsertim imperii hr̄e laborem durū. ꝙ foemīa: & soia para vrbē fundare cū innumere gentes possint te magno nūero vrbiū infestare: q̄ virib9 & ferocitate valent. i Vrbes. S ad terrorē dixit. Nam in mapalibus habitabant. k Insupabile. D. inuincibiles ondit. l In freni. S. Segui. vel qui equo sine freno vtūt. m Cingunt. D. Hocp̄m cingūt habet magnā vim: Nam cingere est ambire: vt infiniti monstrentur inimici undiqꝫ: ne p illos: neue p deserta fugere possis.

n Inhospita. S. Barbara aspera. DO. Inhospita

Esto egram nulli quondam flexere mariti:
Non lybie: non ante tyro despectus hiarbas:
Ductoresqꝫ alii: q̄s aphrica terra triumphis
Diues alit: placido ne etiā pugnabis amori:
Non venit in mente: quorū consederis aruis:
Hinc getule vrbes genus insuperabile bello:
Et numide infreni cingūt: & inhospita syrtis.
Hinc deserta siti regio: lateqꝫ furentes
Barchei: quid bella tyro surgentia dicam:
Germaniqꝫ minas:
Diis equidē auspicib9 reor: & Iunone secūda
Huc cursum iliacas vento tenuisse carinas.
Quā tu vrbē soror hāc cernes: q̄ surgere regna
Coniugio tali teucrum comitantibus armis:
Punica se quantis attollet gloria rebus:
Tu modo posce deos veniam: sacrisqꝫ litatis
Indulge hospitio: causasqꝫ innecte morandi,
Dum pelago deseuit hyems: & aquosus orion:
Quassateqꝫ rates: dum nō tractabile coelum,
His dictis incēsum animū inflāmauit amore:

Quā tu vrbē: q̄ꝫ egregiā: q̄ꝫ nobilem: q̄ꝫ potētē: cū duplicate erūt vires: cū Troianos tuis adiūxeris. erit ergo voluptuosa ex cōiugio tanti & tam pulchri viri. Augebit impe rii maiestas aucto populo: & pulso eo: in q̄ nunc es timore viues: nacta tātas Troianorum vires.

z Tali. SER. tam fortis viri: hoc sciebat a Didone dictum.

a Punica se. C. q. d. augebitur impiū tuū virib9 Troianorū: & tn̄ omnis gloria in tuos redūdabit. Nam punica & Troiana regna dicent. Mira ergo auxesis: ut nō solū tutat verū etiā in summa vtilitate viuere possit. Recte autem hoc collocat post approbationem.

b Tu modo pos. CRI. Ostendit rem voluptate: hōestate: & vtilitate plenam. Nunc facilem facit: si dii inuocabūt: si indulgentiorē se in hospitē prebebit: si occasionem hyemis: que illos nauigare prohibet: nō obmittet.

c Veniā. S. beneficium: aut reuera veniam piurii: scilicet vt: Non cineri seruata fides promissa Sychęio.

d Sacrisqꝫ litatꝫ SER: Diis litatis dicere debuit. Non enim sacra. sed deos sacris litamus: id est placamus. ergo noue dixit.

non ꝙ nō suscipiat hospites: sed quā inhumanitatis causa omnis formidet adueniens: vel oderit peregrinos.

o Deserta siti re. S. inhabitabil: & intelligit xerolybien: q̄ est inter tripolim: & pentapolim: terret ergo cū iuxta sint aut bellicose gentes: aut deserta: vn̄ nō speret auxilium.

p Barchei. S. Hi longe sūt a Carthagie. Vn̄ dixit: lateqꝫ furētes. Et scd̄m Titanū in Chorographia phoenices quōdā nauali pugna superauere. Barche aūt ciuitas ē Pētapoleos: q̄ hodie ptolomais dr̄. Nam Cyrene & Barce regine fuert: a quib9 cyrene & barce vrbes dicunt. q Germani minas. D Hoc vt validissimū posuit: q̄si istꝫ addet: qui mare obsidebit ne fugere possis. Postremo illi hunc cogitandū ꝓponit: cui impiū sit relictura si careat liberis.

e Minas. S. propter aurū quod dolet sibi ereptū: vt in primo

e Indulge. SER. Da operam: vt indulgent vino: & vertūt crateras ahenos. DO. Indulge hospicio. i. illorum peregrinatione vberius faue: ne deficientibus rebus Troiani recedere cogantur. f Causasqꝫ innecte moran. DO. Pretende causas que illos a nauigatione arceant.

g Aquosus orion. S. Corripuit o ratione supradicta:

h Non tractabile. SER. Asperum: intractabile.

i His animū zc. CR. Terentiana sententia est: Ait em̄ Symon: quia demonstrat q̄ꝫ noxia sit res animo egroto si improbū assumeret magistrū. k Incensum inflā. S. Hora. Oleū adde camino. D. Incensum inflā. Bis repete. scilicꝫ animū incensum amore: inflāmauit amore: Nam data spe cōmodi ex his que ꝓrogatura dicebat: adeo dubitationem remouit: vt omnis verecundia et pudor cesserit.

l Dubię menti. CRI. Nam cũ anim⁹ in dubio est paulo momento huc vel illuc impellitur.

Spemq́ꝫ dedit dubię menti soluitq́ꝫ pudorẽ.

m Soluitq́ꝫ pudorẽ. S. ꝓpter vincta castitatis C. Soluitq́ꝫ pudorẽ. Atqui contra Platonis: quem semꝑ obseruat: sententiam dici videtur: q̃ illa ex amore pudorem soluat: Ait enim Plato. Pudorem & studiũ ab amore oriri: Hic aũt ab amore extingui: sed Plato intelligit de diuino amore q̃ nos ab omĩ turpitudine remouet: iniecto pudore: & ad omnes egregias res impellit: addens studium: quod est vehemens animi applicatio ad aliquid peragendum: sed Plato de diuino amore loquitur. Poeta ferinum describit.

n Delubra. S. Delubrũ dictũ: vt sup̃ ꝓpter lacũ in q̃ man⁹ abluunt. Vel ꝓpter tectũ ꝯiunctũ aut ligneũ simulacrũ dicim⁹ a libro. i. raso ligno factũ: q̃d grece ξοανον dicit. CR. Delubra. Dicim⁹ ea tẽpla eẽ: i q̃b⁹ essent simulacra deorũ delibrata decorticata. Naꝫ (vt est apud Pli.) q̃uis statuaria ars apud Italos vetusta fuerit: vt apparet in Hercule ab Euandro sacrato i foro boario: qui triumphalis dicit: & ꝑ triũphũ triumphali habitu vestitur. Item in Iano gemino: qui a numa dicatus est: digitis ita figuratis: vt. ccclxv. notet: q̃ro & anni. & temporum esse deum indicet: tamen vsq́ꝫ ad deuictam Asiam

Principio delubra adeunt: pacẽq́ꝫ per aras

simulacra deorũ potius lignea fuerunt: Vnde legitur in vrbe populonia simulacrum Iouis ex vna vite fuisse. Nam ita magnę ac crasse vites repertę sunt: vt in Metaponto templũ Iunonis columnas ex vite habuerit. Q̃uanq̃ꝫ apud priscos nulla fuerit dei imago. Clemẽs enĩ ait Numam regẽ (mosaica vsum disciplina) instituisse: nullam imaginem deo tribuere. Vnde annis. clxx. nulla imago: neq́ꝫ facta: neq́ꝫ picta in tẽplis deorũ visa fuit. Ita occulte significauit: nullo mõ nisi mẽte ad dei similitudinem hoim venire posse: ait Euse. de ꝑparatõe euãg. Plutar aũt ait: Ex ligno: prisca deorum simulacra fieri solita. Ex hoc

enim prima Apollini in delo statua ē. ex q̃ Palladii: q̃ suo etiā tpe apud Athenienses fuisse scribit. Itē Iunonis apud Samios: vt Callimachus asserit. Peras etiā q primus Argolicę Iunonis templū condidit: & p Galythiā filiā suam aristi lem cōsecrauit: ex pyri trunco illi simulacrum fixit: Lapidē em̄ rē durā & inanimē: in deorum effigiem celare nolebāt. Aurum vero et argentū infoecūdę terrę colores putabant. Hęc Plutarchus. Plato vero in legibus ait: Terra & vesta deorum est habitatio. Nemo igit̃ ex ea cęteris diis simulacra faciat. Aurū vero & argentū inuidiosa possessio est. Ebur aīam deposuit: ideoq̃ ad simulacra deorū ineptum est. Aes & ferrū belli sunt instrumenta. o Pacem. SER. Beniuolentiā. CR. Pacem propitiationē: secundum Marcellum. p Per aras. S. Auspicia lem artem ondit. Hinc ē: Et spirantia cōsulit exta. q Exquirunt. S. Sacrificando explorāt: an dii velint huic rei assentire. r Mactant. S. verbum sacrorum p Emphemismum dictū: vt adolere. Nā mactare propriē est magis augere. s Lectas. S. ad sacrificia eni eligebantur oues: quibus nil deesset: vt in secto. Nūc grege de intacto septem mactare iuuencos: t Bidentis. S. aut dictę quasi biennes: quia neq̃ maiores neq̃ minores licebat hostias dare. Sunt enī in ouibus: duo eminentiores dentes inter octo: qui nonnisi circa bimatū apparent: nec in omnibus sed in his quę apte sacrificio inueniūtur. CRIST. Bidentis. pro bidentes: secundum Priscianum. Refert autem Marcellus: Qui existimāt bidētes oues a Virgilio dictas: q̃ duos habeat dentes: pessime intelligunt. Nam hoc monstri genus est. Sed melius intelligi potest: si biennes dixerint: auctoritate Pomponii. Mars tibi voueo facturum: si vnq̃ redierit bidenti verre. Et Nigidius figulus ait: Bidental vocari: q̃d bymę pecudes imolētur. Macrobius autē refert in libris pontificalibus legi bidētes primo dictas d. littera ad hiatū duarū vocaliū interiectā: vt est redamare: & redire. p reamare & reire: et redarguere pro rearguere. Higinius tñ qui ius pontificiū ignorauit: dixit: bidentes esse hostias quę per ętatem duos dentes altiores habent: per quos ex minore in maiorem transcendisse constat ętatem. Seruii aūt sententiā scripsimus in eo. Pompeius vero refert bidental templū quoddam dici: q̃ in eo bidentibus hostiis sacrificaret. Bidētes aūt esse oues dentes duos longiores cęteris habētes. v Legiferę. S. Leges enim dicit̃ inuenisse. vnde sua sacra Thesmophoria appellantur. Fingitur aūt hoc: quia añ inuentū a Cerere frumentū passim homies vagabant̃: quę feritas rupta est inuento frumēto: Propter q̃d ex diuisiōe nata sunt iura. DO. Legiferę: qui pplorum consensus: nisi legibus retineri non possit. CR. Legiferę. Ouid. Prima ceres vnco glebam dimouit aratro. Prima dedit fruges alimētaq̃ mitia terris. Prima dedit leges Cereris sunt omia munus. Sūt qui dicāt eandē esse quę Isis quę egyptiis leges dedit. Fuit aūt Ceres Saturni et opis filia. Ouid. Ex ope Iunonē mēorat: Cereremq̃ creatā. Semina Saturni tertia vesta fuit. Ops enim terra est. Saturnus vero tempus interp̃tatur. Cererem igitur quę fruges sunt terra: ac tēporū qualitates pducit. Sed de hac in Geor. latius dictū ē. x Phoebo. S. Qui pręest auspitiis: quibus vrbes regunt̃. D. Phoebo: vt in futurum prosperiora pficeret quę optabantur.
y Patriq̃ lyeo. S. Quia vrbibus apte libertatis est deus. Vn

Exquirunt: mactant lectas de more bidentis:
Legiferę cereri: phoeboq̃: patriq̃ lyeo.
Iunoni ante omnes: cui vincla iugalia curę.
Ipsa tenens dextra paterā pulcherrima Dido:
Candentis vaccę media inter cornua fundit.
Aut ante ora deum pingues spaciat ad aras.
Instauratq̃ diem donis: pecudumq̃ reclusis
pectoribus inhians: spirantia consulit exta:

Marsias eius minister in ciuitatibus libertatis est indiciū. Sacrif cabat ergo primo diis: qui vrbibus pręsunt quasi nupta pro vtilitate reipubl. Deinde Iunoni: cui curę sunt nuptię. Est etiam sensus altior: Nam facturi aliquid: ante aduersos placamus: et sic propitios inuocamus: vt Nigrā hyemi pecudē zephyris foelitibus albam. Ergo nuptura placat Cererem: qui propter raptum filię nuptias execrat̃ Apollinem: qui expers vxoris est: Liberū qui nisi raptam coniugem habere non potuit: & sic Iunonem conciliat.
z Lyeo. DO. libero: vt pręstaret lęticiam sempiternam.
a Iunoni. DO. Quia coniugiorum tenet plenissimam potestatem.
b Cui vincla. SER quia est curetis et matrona & regina.
c Ipsa tenens. DONA: Alii alia faciebāt. ipsa sacerdotis munere fungebatur.
d Pateram. CRI. Poculum est dictum q̃ patens sit. est ergo latinū nomen. Crater vero grecū: Sed de poculis in Bucolicis dictum est.
e Candentis. S. candidę: pticipiū est p nomie. CRI. Candentis vaccę. Ostendit q̃ ex magno affectu parauit hostias maiores. Sed de his in Georgicis. Hinc albi Clitumne greges. Elegit autē vaccam: maxime propter Iunonem: cui vaccam sacrificabant: refert autem Plinius q̃ apud antiquos deorū honori in sacris nihil aliud excogitatum erat: q̃ vt auratis cornibus hostię dumtaxat maiores immolarent̃. Hinc Iuuenalis. Et auratam Iunonı cęde iuuencam. f Media inter cornua. S. Non sacrificium est: sed exploratio hostię vtrum apta sit.
g Ora deum. SER. ante simulacra. h Pingues. D.O. pecorum corpibus oneratas. i Spaciatur. SER. Matronę em̄ sacrificaturę circa aras faculas tenentes: ferebantur quasi cum quodā gestu. Vnde Salustius. Saltare elegantius: q̃ necesse est probę. DO. Spaciatur. eundi & redeundi vices crebras pcurabat. CR. Spaciat̃: Tangit illorū opinionē: q̃ delubra ea tēpla dicūt. q̃ ante se aream hñt. k Instauratq̃ diē do. S. mūeribus: q̃ aut diis offerebat: aut donabat Tyriis vl̃ Troianis. Instaurat aūt ideo: q̃ iā sup̃ sacrificauerat: Vt sit Aeneā in regia ducit. Tecta sil̃ d. t. ind: h. D. Instaurat: Sepius hoc faciebat vt pduceret diē volens diutius hr̃e pñtem quē amabat.
l Inhians. SER. intenta per sollicitudinē. CRI. Inhians: cum aliquid vehementer cupim' animus relictis cęteris actionibus illi vni heret. Vnde apertis oculis: patentibusq̃ auribus: neq̃ videmus quicq̃ neq̃ audimus: quin etiā vis illa qua membra cōtinentur ab orfitio auertit̃. Vnde omnia stupent: hinc os apertum remanet: quod hiare dicimus. Quapropter poetę potentes subsequens pro antecedenti hiare: & inhiare: id est vehementer cupere dicunt. Sic in Georgicis. Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem. Per cuneos geminatus em̄ populiq̃ patrū q̃ corripuit. m Spirantia cōsulit exta. S. palpitantia quasi adhuc viua. C. Spirātia. Et hic impatię expectandi: ex nimio amore ondit̃: vt hostias adhuc semiuiuas aperiret. Sūt aūt duo hostiarū genera: alterū: in q̃ tm̄ aīa deo dicat̃: vt Animaq̃ litādū argolica: Alterū in q aruspices futura puidēt: vt hic. dicebat̃ aūt hęc aruspitia ab ara: et inspiciēdo: qa in ipsa ara aptā hostiā insp ciebāt. aruspices eni duas fibras. i. duo i iecore capita ita diuidebant:

vt alterū sacrificanti: alterū parti ad uersę darent: Inde viscera psectabātur: hinc psecta dicunt Luca. Et laui calido psecta cerebro. Pro re aūt maxia hēbant: si qd in extis nō cōsuetū appereret. Vn cū sacrificanti apd Laurentū Syllę in capite vituli ni iecoris silitudo coronę appareret: regnū illi portendi auruspices dixerūt: Sed et color futura ostēdebat: Luc. Terruit ipse color vatē: Circa mortē Marcelli iecur in extis defuit. Tristia exta piacularia erāt. Itē si hostia ab ara pfugisset: aut pcussa mugitū dedisset: aut alia pars qꝫ peteretur cederet. Exta dicta sunt qꝫ extent .i. emineāt: & sunt pprie cor & pulmo: qꝫ i pte supiore locātur: sed etiā lien & iecur exta dicunt: quia sup iferiora intestina locant: hec oia cōplexa ē antiqrū religio & caput extorū iecur dixerūt. n Heu vatū ig. men. S. Non sacerdotes vitupat: qsi nescios futurorū: sed vim amantis exprimit: & ide vitupat sacerdotes qui admonuerūt nō crediturā. Nā oia futura a sacerdotib⁹ pdicta eē seqns idicat loc⁹: vt multaqꝫ pterea vatū pdicta priorum. D. Heu. i. fiebāt ab iprudentib⁹ sacra nullis amorꝫ necessitatib⁹ pfutura: fiebāt ab his: qui sibi veluti vaticinandi scientiam vendicabant: & cum aliud agerent: non intelligebant Didonis ardorē pfuturos se arbitrabant his qui interueniēte ignorati ōe nescirent: Qui em quę soluebāt diis vota pdesse poterāt amāti: cum ardor iam immoderata incendia dedisset. CRIST. Heu vatū ig. m. Fortasse repħendit vates: q putāt amorē aliqbus sacris pelli posse. Hęc āt exclamatio adiūcta repetitioni ac interrogationi: vim et pathos affert oratiōi.

Heu vatū ignarę mentes: quid vota furentem?
Quid delubra iuuāt? est mollis flāma medullas
Interea: & tacitū viuit sub pectore vuln⁹.
Vritur infoelix dido: totaqꝫ vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua sagitta:
Quā pcul incautā nemora inter cressia fixit
pastor agens telis: liquitqꝫ volatile ferrum
Nescius: illa fuga syluas: saltusqꝫ peragrat
Dicteos: heret lateri letalis harundo.
Nunc media Aeneā secū per moenia ducit:
Sydoniasqꝫ ostentat opes: vrbemqꝫ paratam.
Incipit effari: mediaqꝫ in voce resistit.

o Est. S. Verbū indeclinabile ē. Nā freqnter deficit. Est aūt hui⁹ positio edo: es: est: inuenim⁹ sed qꝫ abolitū ē edo edis edit. Vn est edere. i. comedere: qd hodie dicim⁹. Nam ab eo qd eē est: & comesse facit: q tpe etiam pñti vtimur: vt volo eē: nā in defectiuis tpa p tpibus ponim⁹: vt odi: noui: memi: odisse: nouisse: meminisse etiā p pñti ponūt: nō odire: nouire: meminire: nec em possumus dicere.
p Medullas. C. vt ōndat vehemēter internū amorem.
q Tacitū. C. Cecū et occultū. mutuat āt ab auditu id qd est visus. r Totaqꝫ vagat vr. fu. DO. Cū oia frustra agerent ex nimio amore: nullo in loco consistere poterat: & vaganti toti⁹ ciuitatis spaciū nō sufficiebat. s Vrbe furens. S. Furor ei est amor. in q nil stabile. Vn et cupido puer inducit: qi instabil' & infans q nō pt fari. Vn et paulo post: incipit effari mediaqꝫ in voce resistit. t Qualis coniecta cerua sagit. S. Satis congrua cōpatio. D. Qualis ꝛc. Didonē cerue: syluas ciuitati: mobilitatē cerue. Didonis discursib⁹. sagittā pastoris sagittę cupidis cōparat. C. Qual' con. Comparatio ex Home. sed loco maxie qdrās: Cretenses em venenatis sagittis petunt ceruos. At illi ad dictamū currentes: illo gustato venenū ferrūqꝫ e vulneribus pellūt. Dictamū siue diptamum: Nam vtroqꝫ mō scriptū inuenio apd medicos scdm Diascoridē dicit puleglū syluestre. & bathin: folia habet maiora & lanosa sup omnē fruticē. velut lana inest illi: sꝫ nec florē habet nec semen. Est et aliud gen⁹ diptami: folia hñs similia sisimbiro: sed virgam maiorem supra qui florem omino agrestem habet similē & maiorē & nigrū et mollem. cui⁹ folia odorem hñt sisimbrii. Plini⁹ aūt ait a vulneratis aīalibus Diptamum comestū statim de vulnere tela deiicit. Et post multa dicit qꝫ species sit pulegii: Antiqui pulegiū Martis dixerūt: habet eandē virtutē quā pulegiū: sed vehemētiorem: Ait aūt Serapio. Defert ex insula: Creta alia spēs Diptami: cui⁹ folia foliis sisimbrii similia sūt. sed virgas habꝫ maiores: et i sumitatib⁹ sunt folia sil'ia foliis origani agrestis nigri coloris et pulchra. odor aūt in eo tenet medium inter sisimbriū: & saluiam: Diptamum etiam suffitu educit abortus: & cōbustū fugat venenosa. v Cressia. S. Cretensia Nam grece cres facit. Vn est cres & cressa: facit latine cretensis. x Agens telis: S. vrgens: psequēs.
y Nescius. S. Ignorat⁹: latēs: nō q ceruā nesciret: & rara fuiit verba q contrariū significāt. Nam vector: cū sit pprie q vehit: inuenim⁹ etiā eum vectorē dici q vehit: vt Luca. Vectoris patiēs tumidū supnatat omnē. et venia est: hęc sola pauorꝫ vectorē non nosse tuū. Tale est formidolos⁹ cū sit timid⁹ & timēdū significat. Cū eni exigit rō: vt noia verbalia agentis hēant significationē: p passiua significatiōe plerūqꝫ ponūt. C Nesci⁹: nescit⁹. sicut vector q vehit & vehit. Sic foelix et q dat: et q accipit foelicitatē. vel dixit nesci⁹ vt ostenderet licuisse fere vulneratę diuti⁹ euagari: quoniam nō insectabat illam venator. quippe qui illam vulnerasse nesciret. Nā si sciuisset: cito illā fuisset assecutus ceruā. ¶ Ceru⁹ mulcet fistula pastorali: si cernit arcū et sagittas mirat. z Fuga pagrat. S. Vt sil' arua fuga. simul eqra vertit. Nā itelligere nō possum⁹ fuga cū dicat pagrat: Peragrare em est circuire ingrēdo. a Dicteos. S. Cretenses. cerue vulneratę dictamū qrūt: vt in. xii. legim⁹. Nō illa feris incognita capris gramina. b Heret. S. Sic & Didonis vuln⁹ qꝫuis tota vrbe vaget herebat. c Loetalis harūdo. S. ppter futurū omē Didonis. d Harūdo. C. Calamus. calami subtiliores canę sūt. Et vt refert Pli. Calamis orientis ppl'i bella cōficiūt. Calamis spicula addunt: q irreuocabili hamo noxia mortē accelerant. His armis solē ipm obūbrāt: ppter qd serenos dies optāt. odere ventos & imbres: qui inter illos pacē eē cogūt. Aegyptii igit ęthiopes: Arabes. Indi: Scythę: Bactri: Parthi: his armis vtunt: Nullus tñ sagittis (eodem Plinio teste) calam⁹ aptior est: qꝫ in rheno Bononiensi amne oritur: cui plīma est medulla pondusqꝫ volucre. & contra flatus peruicax: sed libris nō eadē gr̄a. e Per moenia duc Sydo. ost. o. C. Duo ponit quib⁹ maxime gaudēt amātes: Nā & rem amatā libenter apud se hñt. Et si q pulchriora hñt. non sine vanitate ostentāt. Nam ōndere ē simpl'r demōstrare: Ostentare vero est ad pompā gloriamqꝫ ōndere. f Sydoniasqꝫ. S. Pygmaleonis vl' Sychei. D. Sidoniasqꝫ opes: ne sua pñtia supflua videret. g Vrbē patā. S. Paratā ad illud ptinet: quid Aeneas ppter ciuitatē nauigat: Sed alii mouēt qstiōē: quō paratā: cū paulo p⁹ inferat. Pendēt opa interrupta: minęqꝫ murorū: Sed patū: pt dici cui paululū etiā supest. Vn est minęqꝫ murorꝫ igētes. C. Paratā a q ope turpius erat desistere. h Incipit effa. ꝛc. S. Hora.

Cur facūda parū decoro inter verba cedit lingua silentio. D. Incipit affari. Precidebat cōtextū verborū: vt loqndi spacia pferret in longū. C. Incipit affari. Signū maximi amoris: cū orōne integra non pōt vti amās: sed vt puer interrūpit. Hanc rē mire ostēdit Florēti⁹ petrarcha in eo lyrico Benchio tabbia guardato: de mensogna: iuxta mia possa: & honorato assai ingrata lingua non pogia inhai Renduto honore: ma factomi uergogna. Che quāto piu il tuo aiuto mi bisogna p domādare mercede allhor tistai semp piu fredda: & se parole fa sono impfecte & come dhuom che sogna. Sed dicet aliquis: cum amor cautus: callidusq; sit: etiam eloquens erit: Vnde est illd: Disertū faciebat amor: Est quidē disertus amās: sed sepe vel subito interuētu: vel vehemēti aliqua cogitatione ita consternatur: vt omina e memoria

Nunc eadem labente die conuiuia querit,
Iliacosq; iterum demens audire labores
Exposcit: pendetq; iterum narrantis ab ore.

excidant: subitoq; mutescant. i Labēte die. S quia in vsu nō erāt prandia: vt Iuuenal. Exul ab octaua marius bibit. C. Labente die. Ex more romano: qui sel in die & id p⁹ solis occasum cibū capiebant: Eamq; cœnam appellabant: . Deinde cœptum est: vt bis in die epularent. primamq; epulationē prādiū dixerunt. sed de hoc raro meminerunt scriptores: nisi in vita lassiuiori: vt sepe in Comitis videmus.
k Illiacosq;. D. consumptis omnibus inuentionibus redibat ad ea q̄ prius erant narrata: misere illū detinere cupiebat. l Demens. S. quę ea quę nouerat cupiebat audire. m Pendet narrantis ab ore. S. vt eū intueretur. et hoc loco per omnia amantis affectus exprimitur. CRI. Pendet ab ore. Nā amantes omnia quę ab amato dicuntur: qualiacunq; sunt admirantur.

n Obscura lūa. S. i. nox: Nā nihil tā cōtrariū est lunę q̄ obscuritas.
o Sola. S. sine eo quem amabat. Nā regina sola esse nō poterat. Est autē Plauti: q inducit amatorē: inter multos positū dicentē q̄ solus sit.
p Mœret. S. p dyphthōgon est tristis: aliter signi

¶ Post vbi digressi: lumēq; obscura vicissim
Luna premit: suadētq; cadētia sydera somnos,
Sola domo mœret vacua: stratisq; relictis
Incubat: illum absens absentē auditq; videtq;:
Aut gremio Ascaniū genitoris imagine capta

ficat militat: vt aere mœret paruo. Sane mœreor aliud est. q Absens ab sentē. S. Teren. Pñs, psentē: eripi abduci ab oculis. D. Illū absens. tm fallebat amātis anim⁹: vt ab sentē videri & audire sibi videret. r Imagine cap. S. amātis silitudine. s Si fallere pos. a. C. q̄si

dicat: conabat impossibilia. Nam amor falli non potest. t Nō cœpte. D. Mirifice mortalitas expssa ē. Nā cū mlta mala in amore insint: illud pcipuū q negociorū oīm obliuionē inducit. Eadē eni Dido q instabat opi regnisq futuris: nūc oia omittit: & cū pmiserit. Tyrii quoq stabant ardētes. oia nunc deserūt. Vñ oñdit rectorē cōplere omia cū insistit: cū vero cōtra agit omia frigescere. C. Nō cœptę as. Miserabilis cōquestio ex psōa poetę. Et q velit ostendere qs vires hēat amor: quamq perniciosus mortaliū generi: cū demōstret eā reginā q paulo ante sapientissima fuerat: et incōdenda vrbe solertissima: amoris veneficiis ita imutatā esse: vt etiā maximarū rerum curam negligat. Augetq pterea cōquestiōis grauitatē repetitio. Non cœptę. Turpissimū enim est rē incœptam deserere. v Turres. C. q ptinent ad salutem coseruandā. x Nō arma. CR. vnde est corruptio morum. y Portusue. C. qui si negligant: nō sit fertilitas. z Propugnacula. C. qbus tuti esse possint: ergo magna facta est oīm in deteri⁹ imutatio: cū supra scriptū sit. Stabāt ardentes tirii. a Minę. S. eminentię murorū: qs pinnas dicunt. b Quā simul aggredit. D. Per hoc oñdit aliqd iuidiose se eē dicturā. Tractatus veneris magn⁹ atq astut⁹ cernitur. c Tali. C. q. d. q oim maxima pniciosissimaq oīm sit. d Famā. S. f. honestam: Nam τομεσον est. e Furori. S. nam nō amori. f Aggredit. S. cū callidi tate loqt. g Saturnia. C. Ex sideris malignitate facile fraudulenta mens ostendit. h Egregiā. S. Ironia est. inter quā et cōfessionē sola p mœrādo interest: Ironia est in q aliud verba: aliud sensus cōtinet. CR. Egregiam.

Detinet: infandū si fallere possit amorem.
Non cœpte assurgūt turres: nō arma iuuetus
Exercet: portusue: haud propugnacula bello
Tuta parant: pendēt opa interrupta: minęq
Murorū ingētes: equataq machina cœlo.
Quā simul ac tali persensit peste teneri
Cara iouis cōiunx: nec famā obstare furori:
Talibus aggredit venerem Saturnia dictis.
Egregiā vero laudē: & spolia ampla refertis
Tuq: puerq tu⁹: magnū & mēorabile nomē:
Vna dolo diuū si fœmina victa duorum est:
Nec me adeo fallit veritam te mœnia nostra:
Suspectas habuisse domos carthaginis altę:
Sed qs erit mod⁹: aut q nūc certamine tanto:
Quin poti⁹ pacē ęternā pactosq hymeneos
Exercemus: habes quod tota mente petisti.
Ardet amans Dido: traxitq p ossa furorem.
Communē hūc ergo pplm: paribusq regam⁹
Auspiciis: liceat phrygio seruire marito:
Dotalesq tuę tyrios permittere dextrę.
Olli (sensit enim simulata mente locutam
Quō regnū Italię lybicas aduerteret oras)

Oratio est in genere deliberatiuo: quo suadere cupit Veneri: vt omissis dolis apertam cōstituat pacem. Estq eius initiū a validissima argumentatōe: vt sit statim vehementissima a turpi: cū nihil turpius esse possit q duos duces fraude mortalē supare. Vtit aūt ironia quę est cū aliud verba indicant. alius aūt sensus inest. vt egregia interea coniunx. Hanc nisi grauitas pnunciationis: & pspicuitas rei adiuuerit: videbit fateri qd negat. Quid āt differat Ironia quę est schema: ab illa q est tropos: oñdit Quintilian⁹. i Puer. SERVI. filius παισ enim gręce dixit: CRI. Tuq puer tu⁹. cū ambo magna numina estis. k Magnū & me. nu. C. Ironia: nō ad naturā ipsoꝝ deorū: Nam ipsos poetę maxios fingūt: sed ad pns factū: nā sequenti versu pbat Ignominiosum illis esse: si fœmina & vna fœmina: vbi numer⁹ et natura impar est: si supata nō ab vna neq ab vno: sed a duob⁹: nō hoib⁹: sed diuis: & nō apto marte sed dolo: ergo singula verba hu⁹ versus vehemēter opant. l Vna dolo diuū si foe. vic. &c. C. Sile est illud Teren. Vna lachrymula quā oculis vix vi expsserit. m Nec me. C. No iui te tiere nr̄am vrbē ppē eas q intercedūt inimicitias. n Veritā te m. n. S. Legim⁹ eīn q se Iunonia vertāt hospitia. ppter illud. Haud tāto cessabit cardine reꝝ. Mœnia nr̄a. Iunonis hospitium. o Modus. S. finis. Iuuenal. Nullo qppe mō millesima pgama surgit. C. Sed qs erit mod⁹. q. d. hic pgressus in infinitū vtiq pniciosus erit. p Quo nunc certamine tanto. S. quid opus est certamine. q Qui poti⁹ pa. ęternā. C. Optima pponit. Quis eīn pacem ęternā p bello non malit: cū bella nulla alia cā sint suscipienda nisi vt in pace degatur. r Aeternā. S. Non inducias tpales. s Pactos hyme. C. Nā spes ē duratę pacis cū ipm cōiugiū pactos hymeneos: pacificamur & exerceamus. t Habes totā qd mēte pe. S. ppter illud nostrā nūc accipe mentē. C. Habes cū victoria sis nacta quęre hāc pacē quā tuis honorificis conditiōibus ppono: cū regina i suo regno florens Aeneę exuli seruire sustineat. v Parib⁹ auspitiis. S. ęquali ptāte: & ab eo qd pcedit id qd sequit: & dictū a comitiis in quibus iisdem auspiciis creati (licet simul nō crearent) parem tñ habebāt honorē ppter eadē auspitia. Vñ & cōsules pares sunt: cū necesse esset vt vn⁹ prior crearet. x Phrygio. S. Emphaticos. qi dicat exuli. y Dotalesq tuę Tyrios. S. Regalē spectauit personā. D. Tuę. qsi idignū. Tyrii. Inuidiose quasi potentissimi. z Permittere dextrę. S. qsi p manuū coniunctionē: sm ius locutus est. a Olli. S. illi vl tūc. cętera per penthesim dicta sunt. C. Olli. Ostendit poeta prudentis eē: quis dolos intelligat: tñ dissimulare: cū id in rē suā sit. b Simulata mēte. S. hoc est. talibus aggreditur. c Quo reg. D. Sensit nō potuisse fieri. vt tam graues: tāq diuturnas inimicitias: sic subito deponeret. Nouerat ei quid Aenecę deberet: q magis nitebat id auertere. d Lybicas aduerteret oras. S. Hęc absolutior est elocutio: sed verior & magis figurata lybicas auerteret oras. Nam plerūq trahit schema: vt aliquo ituri loco: nō ad locū: sed de loco significationē ponamus: vt si dicas de Cā

Sic contra est ingressa venus: quis talia demēs
Abnuat: aut tecum malit contendere bello:
Si modo q̄d memoras factū fortuna sequat.
Sed fatis incerta feror: si iuppiter vnam
Esse velit tyriis vrbem, troiaq; profectis:
Misceri ve probet populos: aut fœdera iungi:
Tu coniux: tibi phas animum tentare p̄cando:
Perge: sequar: tum sic excepit regia Iuno:
Mecū erit iste labor: nūc qua rōe: quod instat
Confieri possit paucis (aduerte) docebo:
Venatum Aeneas vnaq; miserrima dido
In nemus ire parat: vbi primos crastin⁹ ortus
Extulerit titan: radijsq; retexerit orbem.
His ego nigrantē cōmixta grandine nymbū
Dum trepidant alę: saltusq; indagine cingūt:
Desup infundā: & tonitru cœlū omne ciebo:
Diffugient comites: & nocte tegentur opaca:
Speluncam dido: dux & troianus eandem
Deuenient: adero: & tua si mihi certa volūtas
Connubio iungam stabili, p̄priamq; dicabo.
Hic hymeneus erit: non aduersata petenti
Annuit: atq; dolis risit cytherea repertis.
Oceanum interea surgens aurora relinquit:
It portis iubare exorto delecta iuuentus:
Rhetia rara plagę: lato venabula ferro:
Massyliq; ruunt equites: & odora canū uis:
Reginā thalamo cunctantē ad limina: primi
pœnorum expectāt: ostroq; insignis: & auro
Stat sonipes: ac frena ferox spumātia mādit

pania. abeo in Thusciam honestius ē: q̄ si dicas de Campania eo in Thusciam: hinc est ripā ve in iussus abibis.
e Sic contra. D. Melius visum est dolos dolis excludere: veluti approbatq; per dissimulationē p̄senti bus: ne deteriorē viam inquireret atrox inimica: si contrariā se oñderet venus. f Ingressa ve. S. Calliditatis est: vt supra. g Quis talia de. D. Hec vox q̄si consentientis est. h Tecum: C. quę diuū incedis regina: Iouisq; & soror & cōiunx. i Fortuna. S. ad casum ptinet. k Fatis. SER. omnia tangit: quib⁹ res hūanę regunt. casum. fata. & volūtates deoꝝ. D. Sed fatis incerta feror. Nā fuit īcerta: sed ita posuit: vt neq; reniti videret: & tamē posse fieri subdole demonstraret.
l Si Iuppiter. D. Sciebat non posse fieri: sed noluit oñdere se nolle: sed ad Iouem eā dimisit: vt a deo sciret nō posse fieri. Nam virorū secreta facile intelligunt vxores. m Foedera. S. absolutū ē. Si foedere ad populos ptinet. n Tibi phas aīm tentare p̄can. S. Sic. Aeolus. Tuus o regina: qd optes explorare labor. o Perge sequar. S: aliud agit: aliud oñdit. Antea est em̄ Iunonis officiū in m̄rimonio. Deinde vsus venere⁹. Vñ paulop⁹. adero: et tua si mihi certa volutas. p Excepit. S. subsecuta est. q Iste la. S. s. exploratiuus a Ioue. r Cōfieri. S. con abundat.
s Miserrima. C. Nā oēs q amāt: miseri sūt: vt ait Teren. Et Properti⁹. Durius ī terris nihil est q̄d uiuat amāte: Nec mō si sapias q̄d min⁹ esse velis.
t Retexerit orbē. S. quē nox tegebat. C. Retexerit Nā si recte d̄r: Nox opit terrā: & inuoluēs umbra magna cœlū poluq;: ita contra: sol aperit: rectissime dicit. v Nigrantē. SER. nigrum participiū pro nomine. x Trepidant. S: festinant: vt. hic me dū trepidi crudelia limia linquūt. y Alę. S. equites ob hoc alę dicti: quia pedites tegūtur alarū vice. C. Alę. sūt turmę equitū: quę vt alę auiū: ita iste legionū in atie pugnantiū latera tegant. z Indagine. SER. Ferarū inquisitiōe.

a Desup infundā. S. q̄a aer est Iuno: Bñ hic se facturā dicit q̄d hʒ i ptāte. b Omē ciebo. S. p totū: Omē em̄ numerī ē. totū quantitatis. c Nocte opaca. S. Recte opaca nubiū caligie. C. Nocte op. adeo ob icura nube: vt opaca nox videatur. d Tua si mihi cer. volūtas. S. Hoc est si tuū etiā subseq̄t officiū e Cōnubio. S. Nu naturalr lōga est: ab eo q̄d ē nubere: vt Cōnubia nr̄a repulit: sed mō metri cā corripuit. f Non aduersata. S. Legitur & auersata. g Iubare exorto. S. nato Lucifero. Nam iubar p̄prie lucifer ē: q̄ lucis iubas effundat: sed trāslatiue splendor gemmarū et auri & similiū iubar d̄r. Lucifer interdū Iouis: interdū Veneris stella d̄r. Est aūt hysteron ptheron in sensu. ante em̄ orit iubar: deinde aurora. h Rhetia rara pla. S. Multi distigūt vt sint rhetia rara maiora: et plagę minora: Alii plagas p diffini: ōēs accipiūt: vt plagę sint rara rhetia. Plagę tñ p̄prie sunt funes: q̄b⁹ rhetia tenduntur circa imā & summam partē. i Venabula. SER. q̄ sint apta venatui. k Lato ferro. SER. pro lati ferri.
l Massyliq;. S. Gens est nō longe a Mauritania: et massyli per vnum l legendū est: Nam si. longa est. Massylia icipit statī post Mauritaniā: & est pars Getulię ⁊ numidię. m Odora. SER. Odorū est quod ex se odorem emittit. Sta. Et odore vulnere pin⁹: sic est. inter odoratum lauri nemus pro odorum. Nam odoratū est q̄ aliunde recipit odorem: vt odoratū templum. ergo odorū q̄d per se olet: Odoratū q̄d aliūde odorem recipit. Odor insequū q̄ odorē seq̄: vt mō de canib⁹ dicere debuit. n Vis. S. plus est q̄ si dixerit m̄ltitudo. Salusti⁹. Qua tempestate ex ponto vis piscīū erūpit. o Cūctantē. S. At quę amatrix debu festinitare: sed pathos natura vic: Teren. Dū moliūtur: dū comā annus est. Deiñ hęc morabat studio placēdi. p Ad. S. ante vl apđ. q Ostro. C. purpura r Stat. S. s. adest: p̄ns est. Nā si simpl̄r vitupatio ē. Legit̄ eñi stare loco nescit: Sed seq̄ntia hoc explanāt: s Ac fre

Tandem progreditur: magna stipante caterua
Sidoniam picto chlamidē circūdata limbo:
Cui pharetra ex humero: crines nodant in aurū:
Aurea purpureā subnectit fibula vestem.
Necnon & phrygij comites: & lętus Iulus
Incedunt: ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Aeneas: atq; agmina iungit:
Qualis vbi hibernā lyciam: xantiq; fluenta
Deserit: ac delon maternā inuisit apollo:

na ferox spu. mā. S. Spumantia: spumā vomētia vt mare naufragū q̄d naufragos faciat. t Limbo. S. Limb' fastia q̄ ambit extremitatē vestiū: secundū antiquū ritum: vt victori clamidē auratum q̄ plurima circū purpura. D. Limbus. regib⁹ deputat̄: et diis q eoꝝ caput cādido orbe circūdat. C. Limbus alio vocabulo instita appellatur.

v Cui pharetra. D. Totum q̄d habuit aut aurū fuit: aut purpura: vt placeret. x Crines n. in. a. S. Veluti reciolū q̄d colligit comas. κοσϖβυλη

y Ipse. SER. qa amat̄: dat ei pulchritudinē. z Qualis. D. Aut Aeneę pulchritudo p̄ferri cęteris posset: deficiētibus hū anis ad diuinā cōpationē accessit: & qa Didonē Dianę cōparauerat: hunc compat Apollini. C. Qual' vbi: Ad inferendā rebus lucē repertę sunt similitudines: quarū alię ꝓbationis grā inter argumenta ponunt̄: alię ad exprimendū rerū imaginē: vt illud: Inde lupi ceu raptores atra in nebula, Obseruandū tñ est: ne id q̄d similitud nis grā sumitur: aut obscurum: aut ignotum sit: ergo q̄uis Apollinem nemo viderit: tamen adeo iam insedit opinionibus hominum hęc fabula: vt omnibus notissimus eē videatur.

a Hibernam. SER. nō asperam: sed aptam hyemare cupiētib⁹: sic enī est regio illa: Et aliud agens aliud ostendit. Nā Apollo sex mēsib⁹ hyemal' apd patarам Lycę vrbem: & sex estiuis apud delum dat responsa. Comparat autem illi Aeneam: vel ꝓpter sagittas: quibus vtebatur in venatione: vel ꝓpter futurum infoelix matrimonium: nam nuptiis hoc nomen infensum est.

b Xanthiq;. C. R. Xanthus hunc fluuiū (ait Homerus) a diis xanthum: ab hominib⁹ vero Scamandrum vocari: Scribit enī. Ον ξαν θον κα λεουσι θεοι αν δρεσ τε παντεσ σκαμανδρον. Fluit ex Ida monte: et symoenti iūgit̄: Vn⁹ est ex fluuiis: qui exercitu xerxis potante defecerūt: ait Herodotus.

c Cretesq;. S: ab eo q̄d i ē cres. d Dryopes. S. ppl'i iuxta Parnasum: vt Dryopūq; trahēs Erasmusaristas. C. Dryopes. Hi ppl'i e puintia (q̄ doris nūc dr̄) ab Hercule educti sunt. e Agathyrsi. S. ppl'i sunt Scythie co'ētes Apollinē hyperboreū: picti nō stigmata hn̄tes: s; pulchri .i. cygnea coma placentes. C. Agathyrsi. iuxta Scythas sunt oīm hoīm mollissimi: auro ornāt. vñ eos χρυσοφορους appellat. Hero. Cōiuges cōmunes hn̄t: Et quia oms fr̄s existi

Instauratq; choros: mixtiq; altaria circum

Cretesq;: dryopesq; fremūt: pictiq; agathyrsi.

Ipse iugis cynthi gradit: molliq; fluentem

Fronde p̄mit crinē figēs: atq; implicat auro:

Tela sonant humeris: haud illo segnior ibat

Aeneas: tantum egregio decus enitet ore.

māt: neq; inimicitias: neq; inuidiā inter se exercēt: in reliqs reb9 scythicas leges obseruant: Ait Hero. Scythis petētib9 negauerūt auxilia contra Dariū q nollēt in eū bellū gerere: a q̄ nulla essent iniuria puocati. Marcellian9 scribit: hos ceruleo colore pictos esse. Plini9 ait: ipsos ceruleis crinibus esse. At Pomponi9 Agathyrsos refert ora artusq; pingere adeo: vt ablui nequeant: ac quantoquisq; excellentior est: tanto magis pingit: aiunt bacchū ab Indis victorē

releuntem primũ Agathyrsos pinxisse. Apollinẽ hi vehementer colunt. f Fluentẽ S. vnguẽtis. g Fronde. C. scʒ lauri. h Fingens. S. cõponẽs. i Tela so. hu. S. Sic in octauo: Pharetrã᷑ fuga sensere sonantẽ. C Tela so. h. Sic Home. εκλαγξαν δ᾽ ἄρ᾽ ὀϊστοὶ ἐπ᾽ ὤμων χωομένοιο.

k Segnior. S. pulchrior Nã ꝑrusq pulchritudo ꝑ se iuice ponũt̃. Sic Satus Hercule pulchro pulcher auentin⁹. Sic Plat⁹ i pyrgo de muliere polynice: quid fortis est. i. pulchra. C. Segnior: non puto referri ad formã membrorũ: sed ad corpis agilitatẽ leuitatẽ ac dexteritatem.

l Tm̃ dec⁹. C. cũ admonitiõe. ¶ m Ferę cap. S. h̃ ẽ caprę. Optime ãt ceruis cãpos capreis saxa ꝑmi͛tit. CRI: Caprę. Ex licentia poetica videt̃ dictũ: vt sup̃ de ceruis. Nã Aristo i li. de aiali. capras syluestres & ceruos in Aphrica esse negat.

n Decurrere. S. Preterito vsus ẽ ad exprimẽdaʒ celeritatẽ. o Transmittũt. S. celerrime trãseunt. C. Transmittũt. celeriter trãseunt. Lucre. in ii. Et circũuolitãt equites medios ꝙ repente. Trãsmittũt valido quatiẽtes impetę campos. p Acri. C. veloci. q Gaudet eq. C. Naturã exprimit adolescẽtis. Sic Hora. Imberbis iuuenis tandẽ custode remoto. Gaudet eqs canibusꝙ et aprici gramine cãpi. r Iam. S. mõ vt. Iã eadẽ digitis iã pectine pulsat eburno. Et puerilem oñdit aĩm: q ꝑ mobilitatẽ freq̃ntẽ optat timẽda. s Leonẽ. S. tangit hystoriã. Nã Ascani⁹ Iulus: & Leodamas & Dardanus est dictus; & Aeneas etiã Dardan⁹ est dictus: Vñ. Hauriat hũc oculis ignẽ crudelis ab alto Dardan⁹. Itẽ Ilioneus occulte dixit. Hic Dardanus ortus huc repetit.

¶ Postq̃ altos ventũ in mõtes: atq̃ inuia lustra:
Ecce ferę saxi deiectę vertice capręe
Decurrere iugis: alia de parte patentes
Transmittũt cursu campos: atq̃ agmia cerui
Puluerulẽta fuga glomerãt: mõtesq̃ relinquũt.
At puer Ascanius medijs in vallibus acri
Gaudet equo: iamq̃ hos cursu: iã ꝑterit illos
Spumantẽq̃ dari pecora inter inertia votis
Optat aprũ: aut fuluũ descendere mõte leonẽ.
Interea magnam misceri murmure cœlum
Incipit: insequit̃ cõmixta grandine nymbus:
Et tirij comites passim: & troiana iuuentus:
Dardaniusq̃ nepos veneris: diuersa ꝑ agros
Tecta metu petiere: ruunt de montib⁹ amnes:
Speluncã Dido: dux & troianus eandem
Deueniunt: prima & tellus: & ꝑnuba Iuno
Dat signũ: fulsere ignes: & conscius ether
Cõnubij: summoq̃ vlularũt vertice nymphę:
Ille dies primus leti: primusq̃ malorum
Causa fuit: neq̃ enim specie: fama ue mouet̃:
Nec iam furtiuũ Dido meditat̃ amorem:
Coniugium vocat: hoc pretexit nomine culpã.

z Deueniũt. S. supprimit pudenda. Teren Quid tum satuę? a Prima te᷑lus. S. Nam secundũ Etruscã disciplinam nil tam incõgruũ nubentib⁹ q̃ motus terrę & cœli. b Iuno. S. Hęc signa ꝑ tẽpestatẽ dedit: & pluuias quę de aere fiunt. c Ignes. S. Varro dicit aq̃ & igni mariti vxores accipiebãt: vñ hodie fasces prelucent: & aqua de puro fonte interest nuptiis. C. Fulsere ignes: qui vt ait Varro in cõnubiis adhibebat̃ ignis et aq̃. Nã ẽm Taletẽ ignis & aq̃ omĩa gignũt. Hinc Ouidi⁹. Quippe vbi tempetiẽ sumpsere humorq̃ calorq̃ Concipiunt: & ab his generant̃ cuncta duob⁹. d Vlularũt. S. mediũ elegit sermonẽ Lucan⁹. Nã lętus vlulare triumphis. In luctu ãt vlulari nõ dubiũ est.

e Specie fa. S. rerũ ꝑsentium est. q̃ q̃si aspicit̃. Fama aũt rerũ absentiũ nõ ergo mouebat̃ pñti deformitate: q̃ i spelũca cõueniret: nec futura mox fama. C. Nec specie fa. Iam ab incõtinentia transit ad intẽperantiã: Nõ em̃ iam ampli⁹ luctat̃ aduersus libidinẽ: nec pudet aut dolet facti: nec latebras q̃rit peccato. Quę omĩa sunt incõtinẽti q̃uis tandem succumbat. Specie. q. d. qualitate rei. Fama. Vel a fando vel a grɶco. Nam φημη dicitur. Differunt aũt fama et rumor: vt dictũ est in Buc. Impudẽs ergo cũ iã nõ moueat̃ fama: cũ in ꝑuerbiis philosophantiũ ꝑcipuũ locũ teneat curandum fama. Mouet ergo cauendã intemperantiã: in quaʒ qui labunt̃: nihil famã faciãt.

f Meditatur. S. exercet. Nec incõgrue: actus inest eni in ipa meditatiõe. Nã exercitiũ est ipsa meditatio: hoc tñ in vsu hodie ñ est. g Famã malũ. S. Diffinitio est: vt quo ex ꝑcedenti pendẽt nomine. alii tñ q legunt: Quo certe nisi diffinitio sit: legi nõ põt: nec em̃ ꝑcedit vt ordo sit: Fama q̃ nõ aliud malũ veloci⁹. C. Fama malũ. imago ẽ. Est aũt imago: cũ aut forma absentis corpis describit̃: vt. Sic oculos: sic ille man⁹: sic ora gerebat. Aut illa quę nulla est fingit̃. Sunt hęc omĩa q̃ hic de fama describit. & alibi. Quid loquar: an scyllã: nisi q̃ fama secuta ẽ: Candida suc cinctis latrantib⁹ inguina mõstris. D. u. &. g. in alto. Ah timidos nautas. c. l. m. Est aũt locu⁹ ex Homero: Et q̃d hic de fama: ille de cõtentiõe refert? Optime aũt describit fama ab Ouidio. h Velotius. C. Nam dissipat̃ fama ꝑsertim maloꝝ. i Mobilitate. S. dat ei onomatopeiam: & laudat a contrario. Nã cũ omĩa labore minuant̃ hęc crescit. k Viresq̃ acqrit eũdo. C. Sic et Ouidius: Censuraq̃ facti crescit: & auditis aliquid nouus addidit

CRIST. Leonem: Seneca ex s̃nia Plotini demonstrat esse quattuor genera virtutũ: & affirmat voluisse poetam demõstrare illud tertiũ gen⁹ virtutũ q̃ dicũt̃ animi iã purgatiũ: tãtę vitę ꝑfectio nõ videt̃ adolescẽti q̃drare: et nos to tã hãc rẽ lati⁹ i. vi. explicabim⁹. t Misceri. C. Nã in sere nitate vnus est color: & vna res. In tempestate vero plura eodem tpe cõmiscent̃. v Grandine. S. Nam nymbus simplex poterat cõtemni. x Ruunt. CR. cum impetu in planũ descendũt. Exprimit aũt torrentiũ naturã: qui in serenitate torrent. i. exsiccant̃: In pluuiis subito crescũt. Et quia ꝑ abrupta descendit magno ferunt̃ impetu. Ergo latine dicunt̃ ab eo q̃ illis euenit in siccitate. Grɶce autẽ ab ipsa tẽpestuosa pluuia χείμαρρος dicitur.
y Amnes. SER. ne possent Tyrii inuestigare reginam

Ex templo lybię magnas it fama per vrbes:
Fama malum: quo non aliud velocius vllum
Mobilitate viget: viresq; acquirit eundo:
parua metu primo: mox se se attollit in auras:
Ingrediturq; solo: & caput inter nubila condit:
Illam terra parens: ira irritata deorum
Extremam (vt phibent) cęo enceladoq; sororē
progenuit: pedibus celerem: & pnicibus alis:
Mōstrū horrēdū ingēs: cui qt sunt corpe plu/
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu) (mę
Tot ligue: totidē ora sonāt: tot surrigit aures:
Nocte volat cœli medio: terreq; p vmbram
Stridens: nec dulci declinat lumina somno:

auctor. l Se se attol. i auras. S. Ostendit neq; hūilioribꝰ: neq; maioribꝰ illā parcere. m Ingrediturq; solo. S. nec hūili parcit fortunę: nec supiori. n Parēs. S. genera tr. oīm rerū. o Irritata. S. Amphibolon est: vtrū sua ira ppter extinctos gigantes: an ira deorū q extinxerāt gigantes.

p Extremā. S. Post oēs gigantes: Nā ad illorū vltionē nata ē. Vl extremā. pessimā. Nam qui de medicina tractant: dicūt inutiliores esse q nascūt vltimi. q Vt phibēt. S. cum fabulosum aliquid refert: dicit vt fama est: nunc de fama loqns mire dixit. vt perhibent. r Pedibus ce. S. Conuertit epitheta: nā pedū est pernix: vt pnicibus ignea plantis. Celeritas penna rū. vt. Celeriq; fuga sub sydera lapsę. s Corpore plu. S. Non ipsiꝰ: sed omniū: Est enim exaggeratio: ac si diceret: qt sunt arenę. t Oculi subter. S. aduerbiū: ac si diceret: Non sub plumis: sed sub ipsa. v Tot linguę. S. Quotquot sunt homies in quibꝰ fama est. tot ora habet quę sunt hominum. x Surrigit. C. Nā bruta cū attente audiunt: aures erigunt. y Nocte vo. cœli. S. Nam qnto magis celatum: tanto magis cōquerit: et certe incipiēs fama semp obscura est: q deuulgata ꝯquiescit: vnde luce sedet. z Custos. S. Speculatrix. a Summi culmie tecti: S. per domos nobilium. b Turribꝰ. S. p domos regū. c Magnas vr. S. Magnos pplos: & dicit plebeios. d Ficti prauiq;. C. Nam multa sunt ficta q nō sunt praua: vt. Poemata ficta sūt

Luce sedet custos: aut summi culmine tecti:
Turribus aut altis: & magnas territat vrbes.
Tam ficti: prauiq; tenax: quam nuncia veri.
Hec tum multiplici populos sermõe replebat
Gaudẽs: & pariter facta: atq; infecta canebat.
Venisse Aeneam troiano sanguine cretum:
Cui se pulchra viro dignetur iũgere dido.
Nunc hyemem inter se luxu q̃ longa fouere
Regnorũ imemores: turpiq; cupidine captos.
Hec passim dea foeda: virũ diffundit in ora:
protinus ad regẽ cursus detorquet hiarbam:
Incenditq; animũ dictis: atq; aggerat iras:
Hic hãmone sat⁹: rapta garamãtide nympha:
Templa Ioui centum latis immania regnis:
Centũ aras posuit: vigilemq; sacrauerat ignẽ
Excubias diuũ eternas: pecudumq; cruore
pingue solum: & varijs florentia limina sertis.
Isq; amens animi: & rumore accensus amaro:
Dicitur ante aras media inter numina diuum
Multa Iouẽ manibus supplex orasse supinis:
Iuppiter omnipotẽs: cui nũc maurusia pictis
Gens epulata toris: lenęum libat honorem:
Aspicis hec: an te genitor cũ fulmĩa torques
Nequicq; horremus: cecicq; in nubibus ignes
Terrificãt animos: & inania murmura miscẽt:

q; nõ praua. e Tenax. S. in oĩbus pseuerãs. f Facta at. infecta. S. vt seq̃ntia indicãt. g Dignet. S. librauit sermonẽ q̃si sit psonę superiori. C. Dignet. q.d. illa q̃ toto reges dedignata est. h Q̃z longa. S. i. q̃ lõga ẽ ipsa hyems: Sic alibi tybris ea fluuiũ: q̃ lõga ẽ nocte tumẽtẽ leniit. i Regnorũ im. S. Hoc fingit: Nam huic Carthago. & illi Italia cura ẽ. k Foeda. S. crudelis. l Hiarbã. S. Hiarbas fili⁹ Iouis. Hamonis liber cũ Indos peteret & p lybiam exercitũ ducẽs: siti affectus auxiliũ a pr̃e petiit: & statim viso ariete fons secut⁹ ẽ. vñ factũ est Iouis hãmonis ab arenis dicti simulacrũ cũ capite arentino. q̃d fingitur: quia satis inuoluta sunt eius rñsa. CR. Hãmone. Scribit Dido. sicul⁹ Osyrim egyptũ instituisse loqui duo tẽpla aurea: alterũ mai⁹ celesti Ioui. alterum min⁹ parenti q̃ Hãmonẽ vocãt: q̃uis alia sit fabula. Naz dicũt cũ liber pater p arydam lybiã exercitũ duceret: ac siti laboraret: opẽ a Ioue pr̃e petiisse & in mediis harenis arietẽ apparuisse cornib⁹ terrã effodiẽtẽ: fontẽ q; inde emanasse: institutũq; eẽ Iouis tẽplũ: quẽ hammonẽ vocarũt. i. arenarũ. Nã hamos arena grece dicit. De hoc multa Curti⁹. habitant aũt loca hec amonii: q̃bus vicina sunt garamãtes. hiarbas hui⁹ Hammonis filius fuit. n Rapta. S. stuprata: vt rapti ganymedis honores. o Garamantide. S. Vel nomẽ ppriũ est: vl' gentile. Nam garamãtes iuxta lybiã sunt. C. Garamãtide. aut ppriũ nomen est: aut patronymicũ positũ p gentili: vt sit garamãtide. p garamãte. De garamantib⁹ ita scribit Strabo: A maiorũ syrtis recessu: dieb⁹ quatuor ad hyemales ort⁹: dicũt puenire etiã q placide otiosęq; incedũt. Hic loc⁹ est Hãmoni similis palmifer & aquosus: iminet ãt cyrena: ęq ad meridiẽ vergenti vsq; ad centum stadia: & arbores fert. vsq; ad alia centũ. Seritur solũmodo hec terra etiam orizam gignit: vltra hãc est regio q̃ sylphium fert: & postea inhabitata: & garamantum terra quę Sylphiũ fert: angusta est.: & longa: & arida. Longitudo ad orientem solem circiter mille stadia: Latitudo. cc. quę quidẽ cognita sit. p Excubias di. ęter. S. Diffinitio ẽ eterni ignis qd ẽ ignis puigil: excubię deorũ: nec vacat rõne: vt ĩ aliq̃b⁹ templis sit ignis puigil. Nã p̃tates aut terrenę sunt: aut aereę: aut ethereę: in ethereis ignis est: quia illi ignes sunt. Est igitur in templo Iouis qui ęther est: & Mineruę: quia sup etherem est: vnde ex capite pr̃is pcreata dr̃. q Isq; amẽs: S. et amator: et barbar'. Sane amẽs ondit nom̃ cũ habeat genitiuũ. r Amaro. S. aspero: vt hostis amare qd increpitas. C. Amaro. aspero. transtulit id q̃d torquet gustum ad tormentũ animi. sic alibi Hora. Confidẽs tumid⁹ adeo sermonis amari. s Media inter numina. S. ac si dicat: diis testibus. Salust. Quã mediusfidius veram licet recognoscas. Mediusfidi⁹ id est Διος υιος. t Supplex orasse. SER. Oratio. Hęc partim hab; precationẽ: quia supplex: partim conquestionem: vñ ait orasse. Orasse autẽ dixisse: vnde oratores dicti: Nam rogare non pcedit quia q̃rit magis. v Maurusia. S. mauritania: nam protensio est. C. Maurusia. Gręca declinatio. Diony. i. cosmographia αγυνο Δεστη λαο ναα υρουσιλοσιεγεα γαιη. Maurisei i lybia ppli sũt. Et Stra de his ait: a ptibus occidentalib⁹ habitant: q a grecis maurusij appellant. Romani vero & indigenę Mauros vocant lybicũ gen⁹ magnũ & opulentũ. hispanię sũt oppositi: & iuxta est colũnarũ fretũ. pcedenti ad sinistrã mõs est in lybia: quẽ greci Atlantẽ vocãt: Barbari vero dyrim. x Gens epulata. SER. dum in epulis est: et est pteritũ p pñti. Et bñ nũc dixit: Nam q̃uis officia in deos hẽant ęternã gratiam: & spectẽt tam pteritũ q̃ futurũ: tñ in pñti plus valẽt. Semp aũt Ioui ppter hospitalitatẽ libant: quem xenion dicimus. Et q̃rit q; hũanas res: ne tũc quidẽ curat cũ ci tribuit honos sacrificij. y Lenęũ. SER. Lene⁹ bacchus dicitur: q; pręest lacubus: απο τηο ληνοσ. Nam si grecum a mentis delinimento nõ potest accipi. z Aspicis hęc. CRI. Oratio plena indignatiõis: et in deũ nimis aspera: nõ immerito dixit amens animi. Naz quis amẽtior est: q̃ q'in deos sęuit. a Nequicq̃. S. q̃ ñ iudicio hoc facias. C. Nequicq̃ horrem⁹. Secundũ Epicurũ qui deos negat humana curare. Vnde Iuuenal'. Sunt q in fortunę iã casibus oĩa ponãt: Et nullo credant mundũ rectore moueri Nã voluẽte vices & lucis et anni. atq; iõ intrepidi q̃cũq; altaria iurant. b Cęci. SER. quorũ origo nõ apparet. Alii enĩ de ventis fieri dicũt: alii de nubibus: alii de aere. c In nubibus. S. quasi diceret: non ex te fiunt;

Foemina que nostris errans in finibus vrbem
Exiguam precio posuit: cui littus arandum:
Cuicq; loci leges dedimus: connubia nostra
Reppulit: ac dominū Aeneā in regna recepit:
Et nunc ille paris: cū semiuiro comitatu
Mœonia mentum mitra: crinemq; madentē
Subnixus: rapto potitꝰ: nos munera templis
Quippe tuis ferimus: famāq; fouemꝰ inanē.
Talibus orantē dictis: arasq; tenentem
Audiit omnipotēs: oculosq; ad mœnia torsit
Regia: & oblitos fame melioris amantes.
Tum sic mercuriū alloquitꝰ: ac talia mandat.
Vade age nate: voca zephyros: & labere pēnis:
Dardaniūq; ducem: tyria carthagine q nunc
Expectat: fatisq; datas non respicit vrbes:
Alloquere: & celeres defer mea dicta per auras:
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit: graiumq; ideo bis vindicat armis:
Sed fore q grauidā imperijs: belloq; frementē
Italiam regeret: genus alto a sanguine teucri
Proderet: ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum:

d Foemina. S. Inuidia a sexu: & iā incipit q̄stio specialis. D. Foemina. q̄si abiecti sexꝰ: vñ magꝰ dolēdū. Sic Terē. Tu ique mlier q me oīno lapidē ñ hoīe; putas. C. Foemina. idig natō a sexu. e Errās. D. Exul peregria & sine vrbe. C. Errans. q. d. exul & pfuga. Indignatio a fortūa: nā cū durum sit iniuria affici. durissimū tñ est id a foēina et exule pati. f Nostris ī finibꝰ. C. Indignatio a loco. vt in regnis hoc ausa tuis. g Exiguū. C. nam sup Taurino q̄ntū posset circūdare tergo. h Precio. S. Ergo non p grām meruit: nec p virtutē inuasit. Sed si vendidit qd conquirit: q defraudatus sit p corīū: vel ex nuptiaꝝ pmissione. C. Precio & nō virtute. i Littus. S. ergo infertilē terrā. k Loci. S. Vel vt tributaria esset: vt in nr̄m veniret matrimoniū. l Leges. C. ergo tributaria est. m Connubia nr̄a. D. a facto et psona facit cōparationē. n Nr̄a. S. q. d. tanti viri: & dolet q suū cōnubiū repulit. i. se maritū: & accepit Aeneam exulem: nō maritum. o Dominū. S. vt supꝰ Phrygio seruire marito. Est aūt de iure q̄si p coemptionē: q certis solennitatibꝰ apd Priscos spagebat in cōtrahendo matrimōio: et se se coemēdo inicē vir et vxor iterrogabāt: vir ita a muliere an mlier sibi mr̄familias eē vellet: Illa rñdebat velle. Itē mlier iterrogabat virū. vtrꝫ vir sibi pr̄familias eē vellet: Ille rñdebat velle. Itaq; mlier in viri matrimoniū cōueniebat: et vocabant̄ he nuptie p coemptionē: & erat mulier materfamilias viro loco filie. D. Dñm. quem deinde ab hitu vitupat. CR. Dñm. Indignatōis exaggeratio: q nō solū in maritū: vbi equalia pene iura sunt: sed in dñm accepit. Habet aūt magnam vi: nr̄a: et Aeneā: ac si diceret: cōtēpsit regē: accepit exulē. Collige igit̄ vt sit plenissima conq̄stio: neglectus sum: qd durū est. nā durū est despici: vt suaue amari: & neglectꝰ a foemia: et ab ea q exul.: & q emit littus exiguū: in q vrbē ampliorē nisi decepisset me edificare nō poterat: & q mihi obnoxia eēt: & neglectꝰ ī meo regno: & ita neglectus: vt postpositus sim deteriori. Nam cōparatione augeī̄ idignatio. p Paris. S. sīlis paridꝭ. Iniuria a psona. Et bñ paris: qꝛ q sustulit pactum. C. Paris, vitupatio a noīe. q. d. sīlis paridi viro effoemīato: & q alienas mlieres rapiat. Est aūt pmutatio p sīlitudinē. q Semiuiro. D. duos pferūt sexꝰ: sꝫ dimidiatos: vt neq; viri: neq; foemīe sint: q cōiectura pbet ifames esse. r Mœonia. S. Lydiaa. Nā phryges et lydii vtebāt̄. s Mitra. S. i. incuruo pileo: de q pēdebat bucarū tegmē. C. Mitra. tegmē capitis incuruū: Ponit etiā apd grecos p fascia in lorice modū contextum ad latera defendenda. t Crinemq; ma. subnixꝰ. S. Crinē vnguētatū subnixū hñs. C. Subnixū: p enixū: fm Marcell. q̄si sursum crispatū & calam. stratā comam. v Rapto. S. stupro: nam raptꝰ est illicitꝰ: coitus: nec eñ hic rapuerat. x Nos mu. D. q. d. incassum sacrificamus: cū nō tuis cultoribꝰ: sed alienigenis prodes. y Templis quippe. S. ac si diceret: non mirū sit hec patimur te colētes: Sic sup ad irrisionē dictū Iuppiter omipotens: ac si diceret tu es: q oīa potes. z Fouemꝰ. S. q̄si rē p se infirmā. C. Fouemꝰ. nutrimꝰ et augemus. a Inanē. S. Aut quia frustra mundi te credimꝰ eē rectorē: aut quia me tuū filiū esse confido. b Aras. CRI. litare sola orōne nō posse antiq credebāt: nisi aras manibus teneret: vt varro ait: Aras primo ansas dictas: q esset necesse illas māu tenere: vt vase ansis tenent̄. Cōmutatōe deinde lr̄aꝝ aras dici coeptū: vt Valerii & Furii q olim Valesii & fusii dicebant̄. Ergo cū audiedꝰ eēt, hiarbas: dixit: Arasq; tenentē: vt alibi. Tango aras medios ignes et numina testor.

c Ad mœnia. S. vt inde qllat Aeneā: ne videat̄ eē contrariū: q oīa pturbēt Ioue Aphricā respiciente: Nā vtrūq; a turpi liberat fama. d Voca zephy. S. vel quibꝰ Aeneas nauigat. vel q vehāt Mercuriū: vt ventosq; secabat. e Carthagīe. S. p Carthagini: p aduerbio in loco de loco posuit. Sic Hora. Romē tybur amem vēto sus tybure romā. f Expectat. S. terit tēpꝰ. C. Expectat. i. morat̄. g Nō illū. S. p silentiū itellige. h Pulcherrima. S. Epitheton ppetuū nec ad p̄sens negotiū pertinens. i Bis. S. Semel sꝫ in singulari certamine cū dyomede: in quo a Dyomede saxo percussus est Iuuenal. Vel quo Titydes percussit pondere costam aeneg. Itē in excidio: sic legimus Descēdo ac ducēte deo. Alii dicūt, ppt̄ dyomedis et Achillis singlaria certamīa. Sed qñ cū Achille dimicauit: a Neptūno liberatꝰ ē. Pōt tñ qd p Venere factū sit ab ea factū videri: sic Iuno īputat veneri qd p ea factū ē: vt: Tu potes in totidē classes cōuertere nymphas. Vel itelligimꝰ Aeneā iam tūc natū: cū Hercules Troiā diruit. Nā cōstat priamo tūc ab Hercule imperiū traditū. k Grauidā im. S. Vñ mlti impatores possent creari. Iungimꝰ aūt ablatio: qa et grauis: vñ est: ablatio iungit̄. l Belloq; fre. S. Exceptis tpibus: qbꝰ a latino regebat̄. m Regeret. S. Qd nō solū potentis: sed magis prudētis est. Nā rex is est: q iuste prudēterq; gubernat. n Teucri. C. i. dardani. nā Dardanꝰ a Ioue est. o Proderet. S. ptēderet. i. ppagaret: ppago. i. genꝰ. Pro breuis ē: vt sit Romana potēs itala virtute ppa

Nec super ipse sua molitur laude laborem:
Ascanio ne pater romanas inuidet arces?
Quid struit? aut q̄ spe inimica ī gēte moratur?
Nec prolem ausoniā: & lauinia respicit arua:
Nauiget: hęc summa est: hic nostri nūti⁹ esto.

go. Pro arbore ꝓducitur: vt flexos ꝓpaginis arc⁹. Alias decipet: vt vni⁹ ob irā ꝑdimur. p Sub leges. C. Nā optimi reges nō suę libidini (q̄d tyrannorū est) sed iuri & legibus quos subiectos hn̄t parere volūt. q Gloria. C. Nā q̄zuis hoīes ipa virtute sola moueri debeant. tn̄ honos gloriaq͛ : egregia facta: vt vmbra corpus sequit̄: et oēs accēdunt̄ ad studia glīa Et aūt glīa cōsentiēs laus bonorum: incorrupta vox bn̄ iudicātiū de excellēte virtute: vt est in Tusc. Cice. r Sup sua lau. S. i. ꝓ sua: et grecū est schema. Sic em̄ Demosthenes. υπερ του στεφανου ꝓ corona περ εκεινου ꝓ illo. s Molit̄. S. p̄pa rat: exercet. t Ascanio. S. cui īperiū debet̄. Hoc aūt asserit poeta: vt laudādo Iulū: cęsarē laudet q ab eo originē ducit: vt Iuli⁹ a magno demissum nomē Iulo. C. Ascanio ne pr̄. Nā mł̄ta liberorū cā facim⁹: q̄ nr̄a nō facerem⁹: Arguit ergo ab vtili: et ab honesto: q͛ negligit regnū et opes. Vn̄ etiā glīa magna ꝑuētura: & arguit n̄ solū a se: sꝫ etiā a filio. v Romanas arces. S. Honestior elocutio: si addamus: quā rē inuidem⁹: vt liber pāpineas inuidit collibus vmbras. C. Romanas ar. Ac si dicat: id impiū q̄d oia superet impia. x Quid struit. C. Magna auxesis. & hec sit snia: amittit īperiū: & id magnū & glīa plenū: nec solū sibi: sed & filio amittit. Sed q̄d magis dolendū est: nihil est q͛ recompensare huic detrimēto possit: cū nihil debeat in gēte inimica cōstitut⁹ sperare. y Inimica. S. p̄occupat q̄si p̄ sci⁹. z Nec ple auso. S. sicut in. vi. Nūc age Dardaniā prolē q̄ deiñ seq̄tur glīa.

a Nauiget. C. Bn̄ quadrat & ꝑsonę & rei hoc īperatiuū: Nā & Iuppiter & q̄a summ⁹ deus: & q̄a auus: iure suo īperat: pręsertim cū id agi mādet: q̄d sit ex sūma obseq̄ntis vtilitate b Sūma. S. mei p̄cepti collectio Iuue: Ad summā nec maurus erat C. Hęc sūma ē. q. d. etiā si nullū argumentū vtilitatis et honestatis intulissē: tn̄ volo obtēperet mādatis. c Hic. C. q̄si hac re: vt ōndat hoc a se decretū esse. ¶ d Parere. S. nō rn̄det vt numen inferi⁹: sꝫ obtēperat. e Talaria. S. Dant̄ Mercurio penę: quia citius oib⁹ planetis in suū ortū recurrit: vn̄ et velox et errans inducitur: vt: Quos ignes coeli cyllen⁹ erret in orbes. C. Talaria. Exigit locus: vt paulo altius de Mercurio repetam⁹. Ait ergo Cicero i li. de nāa deoꝝ. Mercuriū primū coelo p̄re: die m̄re natū fuisse: cui⁹ obsceni⁹ excitata natura: tradit̄ q͛ aspectu Proserpinę cōmotus sit: Alterū valentis & phoenoridis filiū qui sub terris habet̄: Idem Triphonius. Tertiū ponit ex Ioue tertio: & Maia natū: ex q̄ & Penelopę Pana natū dicunt. Quartū Nilo patre: quē ęgyptii nephas habent.

nominare:qui Argū interemit:ob idq̧ in ęgyptū fugiēs:
leges ac lr̄as illis tradidit:Sunt q ex hoc quintū natū Mer
curiū velint. eum q ex die & cœlo nat⁹ est: aiūt ex Proser
pina filiā.quā nudā cernēs turpiter amauit Philonē archa
dē genuisse:ac ignominia territū exponere illū voluisse. S;
cū esset oraculo admonit⁹ illū diuinū interp̄tem futurū:
et nutriri iussit:et Hermē appellari voluit. Hinc obignomi
niā patriā fugiens in ęgyptum venit:ibiq̧ in om̄i mathe
matica claruit Diod. Siculus in suis mythol igis tres maxi
me noīat. Primū ęgyptiū:quē m̄lta adiumēta vitę hūanę
adinuenisse scribit. Inuenit enī Palestrā & lyrā quā trycor
dem fecit:imitatus tria anni tp̄a. Nam ab ęstate acutā:ab
hyeme grauē:a vere mediā assumpsit vocē: Inuenit lr̄as
& deoꝝ sacra: Et qa grę
cos ea q̄ ad interp̄tationē
pertinēt edo cuit ab illis
Hermes.i.interp̄s noīat⁹
est. Scd̄m in Creta natū
scribit ex Ioue:et caducia
toriā:indutias ac fœdera
quę in bello adhibent inuenisse: p̂sertim vt vbiq̧ inuio
labiles eēnt caduceatores. Qd̄ iccirco obseruabāt:qm̄ mer
curius medi⁹ vtriq̧ hosti putabat̄. Sed nr̄is tp̄ib⁹ tubicines
caduceatorū loco habent̄. Dicūt inuenisse etiā pondera:et
& mēsuras:& mercaturę q̄stus:& in furtis faciēdis p̄stri
giatorē fuisse maximū. Tertiū eū ponit.quē atlantici fu
um esse dicūt:natūq̧ ex Ioue et Maia:cui quę de Cretensi
et ęgyptio dicūt:ferę oīa tribuūt. Eusebi⁹ de p̄para. Euāg.
Sanchumathōis:qui an̄ Troiana tp̄a in phœnitia floruit
testimonio fretus:ait Mercuriū apud phœnices taurum:
apud ęgyptios:coyth:apud Alexandrenses thoth vocari.
Et primū lr̄as inuenisse. Et ea q̄ de diis fabulose dici vide
antur:vel allegorice ad naturā:vel tropologice ad mores
reducere studuisse:Et fabulas fabularūq̧ allegorias exco
gitasse:q̄ tantā mysteriis obscuritatē afferūt:vt difficile sit
verū inuenire. Alio aūt loco:orōis & facultatis interp̄tan
di simbolū:Mercuriū priscos posuisse scribit:& filiū cupi
dinis Mercuriū dici:qa amādi virtus orōni q̊ꝫ attribuat̄.
Sed hęc fabulose ac mystice potiusq̧ hystorice scribūtur.
Aurelius aūt Augu.refert:q̊ tp̄e Moyses est natus floruis
se Atlantē astrologū Promethei Physici frēm:ac mater
num auum maioris Mercurii:cui nepos fuit is Mercuri⁹:
qui grece.ερμησ τρισμεγιστοσ id est Mercurius trimegi
stus.id est ter maximus dicitur. Priorem ergo illum puto
quē Nili filiū fabulant̄:hūc tn̄ secundū asserunt occidisse
argū:ęgyptiisq̧ p̄fuisse:& leges ac lr̄as tradidisse: sed lr̄aꝝ
caracteres aīaliū arborūq̧ figuras habuisse:hūc in deorū
numero retulerunt. Nec erat phas eius nomen temere vul
go proferre:Primūq̧ anni mensem ab eo cognomiauert̄.
Condidit vrbē:quā a se Hermopolim noiauit:nūcupaue
rūt aūt illū Trimegistū.i.ter maximū:qꝛ Ph̄us maxim⁹
& sacerdos maxim⁹:et maxim⁹ deniq̧ rex fuisset. Cōsue
uerāt em̄ ęgyptii (vt apd̄ Platonē legit̄) ex oī phōꝝ nūero
sacerdotes:ac rursus ex sacerdotib⁹ reges eligere:Hic āt vt
ph̄us sapientia:ita religione sacerdos excelluit:& mox in
imperio administrādo:supiores oēs reges supauit. Hic pri
mus a Phisicis mathematicisq̧ ad diuinoꝝ speculationē
se erexit:Primusq̧ de maiestate dei:de demonū ordīe:ani
marūq̧ mutatiōib⁹ sapiētissime disputauit.ex q̄ re prim⁹
theologię auctor hr̄. Hūc sectatus diuin⁹ vates Orpheus
secūdas philosophię assecut⁹ ē p̱tes:cuius sacris initiat⁹ ē
Aglaophenus: Aglaopheno in philosophia pythagoras.
Pythagorę successit Philolaus diuini Platonis preceptor.
Quę oīa indicāt priscam theologiā a Mercurio inuētam:
& a Platone absolutā fuisse. Verū Mercuri⁹ pl̄ima scripsit
quib⁹ diuinaꝝ rerū cognitiōem traderet:qb⁹ archana my
steria & stupenda oracula pandūtur. Nō enī vt ph̄us so
lū loquit̄:sed vt ꝓpheta futura sępe p̄dicit; Ruinā hic pri
scę religionis vidit:Ortū nouę fidei:aduentū christi: futu
rū iudiciū:Resurrectionē:Renouationē seculi: Bonoꝝ glo
riam:Tormēta nocentū p̄dixit. Quapropter dubitat Au
gustin⁹:an obseruatione syderū:an reuelatōe demonum.

Dixerat:ille patris magni parere parabat
Imperio:& primum pedibus talaria nectit

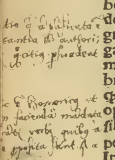
hęc ille p̄uiderit. Lactantius illū Sybillis ꝓphetisq̧ annu
merat. Ex hui⁹ viri libris duo p̄cipui ferunt̄:alter de volū
tate diuīa:alter de volūtate & sapīa dei. Et ille qdē Ascle
pius inscribit̄:quē Apulei⁹ platonicus sup̱orib⁹ tp̄ibus la
tinū fecit. Hic Pimander:sed et hūc p̱ nr̄m Marsiliū ficinū
ex eadē familia ph̄m nobilissimū nup̱ ad latinū migrasse
videm⁹:atq̧ hęc siue de fabulosis diis ingramus : siue de
tanto viro inuestigam⁹ nos hoc tp̱e nō mirādo (nā id rei
lociq̧ rō minime patiebat̄) sed ex pl̄ib⁹ libris in vnū locū
coartāda duxim⁹. Deinceps aūt q̊d ad Mercurii sydus p̱ti
net.eadē breuitate p̱stringem⁹:Mercurius quē stilbon vo
cāt:planeta ē tēp̱atus.nocturn⁹.mō masculin⁹:mō fœmi
ninus:et ꝓpter suū tēperamentū:cito se vertit ad eius cui
adheserit naturā:itaq̧ cū
fœlicibus fœlicitatē.cum
infœlicib⁹ infœlicitatē p̄
bet:Auctore aūt Ptholę
meo sapiam sil' & eloq̄n
tiā mortalib⁹ p̄bet. Hinc
eloq̄ntię de⁹ a poetis dr̄.
Inducit ad Arithmeticā:& ad mercaturā: facit Palestri
tas:ac p̄stigiatores:acsi in genesi malignus est:fraudulen
tos ꝓducit & fures, Raro videt̄:qm̄ plęrūq̧ tp̱is sub sola
ribus radiis occultat̄. Neq̧ em̄ ab illo vltra trigīta gradus
abest:qua ex re ꝓpter Phœbi ardoris vim:fuscus pingitur
Exustio tn̄ a sole q̄ omibus planetꝭ nocet:illi (qm̄ ex freq̄n
tia facti assuet⁹ ē) min⁹ incōmoda est. Habet̄ nunci⁹ deo
rum:quia nihil ex sua:sed eoꝝ qb⁹ adhęret natura agit:
Nā nūti⁹ nō ex sua:sed ex alioꝝ sentētia verba refert. Eius
domicilia:gemini ac virgo sunt. Morat̄ ī singul' signis vi
genis & octenis dieb⁹:ac senis horis:ergo trecētis ac trigin
ta octo dieb⁹:totū zodiacū p̱currit. Pingit̄ aūt in huiusce
modi formā:vt in capite ac tal' alas gerat: quibus & pla
netę & eloq̄ntię indicat̄ celeritas In lęua virgā serpentib⁹
inuolutā. Hęc illi⁹ ad oīa:nō tn̄ sine prudētia impulsum
denotāt:in dextra harpem ensē incurū tenet. Syringa aūt
sibi ad os fistulā ex calamis factam admouet: ille eā in
flat:Ex harpe vim ac vehementiā eloq̄ntię. Ex fistula ve
ro eiusdē suauitatē significāt. Caput Galero ornat̄: q̊ se a
solaribus radiis tuet̄. Sed idē ex albo nigroq̧ ꝯfectus est:
quia eloq̄ntia.et alba nigra:& nigra alba reddere p̄t. Ar
gus auulso a collo capite:eo q̧ ocul' pleno:e regiōe pingi
tur:vt ōndat̄ eloq̄ntia:cui sapiētia sit adiūcta:oēm callidi
tatē supare: Corā ipso gallus pingit̄:vt mercatorū:quorū
deus est:astuta notetur garrulitas: Atq̧ huiuscemodi est
forma: Tenet autem cœlum secūdum:q̊d supra lunā est:
q̧uis multi ex ęgyptiis illud soli attribuerint:corpus eius
minimum est omnium: exceptis corruptibilibus : Nam
maximus omnium est sol:qui centies ac sexagies ac sexi
es tantus est:quanta est terra. Post solem maiores sunt
quīdecim stellę primi ordinis: quarum singulę continent
terram septuagies:ac bis: Post has sunt stellę quarti ordi
nis:quarum singulę continent terram quinquagies qua
ter. Post has sunt stellę quinti ordinis. Harum vnaquęq̧
terram continet trigesies & septies. Inde sunt stellę sexti
ordinis:quarū quę minorē decies atq̧ octies terrā ꝯtinet.
Post has maius corpus est Mars. Post Martem terra.
Post terram venus. Post venerem luna. Post lunam Mer
curius. Vidimus quanta sint hęc corpora: Nunc quātum
distent:animaduerte. Luna enim quāuis omniū proxi
ma sit terrę:distat tamē ab ea trigesies ter tantum:quan
tum est dimidium dyametri terrę:Et vigesima pars eius:
Eritq̧ hoc centesies cētena milia septē milia q̄dringēta &
duocim miliaria:Nam dimidiū dyametri terrę:vt osten
ditur:est 3245.miliariorum:& quinq̧ insuper partes ex
duodecim partib⁹ vnius miliarii. Mercuri⁹ a terra distat
542750.miliaria. Ven⁹ a terra distat 3640000 miliarioꝝ:
Sol autem 3965000. Post quē Mars sequit̄:& hic a terra
2884700o. Iouis aūt interuallū apparet esse 4681625o:
Longitudo Saturni est 65357500. Hoc autem duplica
tum facit interuallum : quod est terra ad octauā sphērā:
Hoc aūt erit 150713000. Et cum multiplicatū fuerit hoc

Aurea: que sublimem alis siue equora supra
Seu terrã: rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgã capit: hac animas ille euocat orco
pallentes: alias sub tristia tartara mittit.
Dat somnos, adimitq; & lumina morte resignat.
Illa fretus agit vẽtos: & turbida tranat
Nubila: iamq; volans apicẽ: & latera ardua cernit
Atlantis duri: cœlũ qui vertice fulcit:
Atlantis cinctum assidue cui nubibus atris
piniferum caput: & vento pulsatur & imbri.
Nix humeros infusa tegit: tum flumĩa mẽto
precipitant senis: & glacie riget horrida barba:
Hic primũ paribus nitens Cyllenius alis
Cõstitit: hinc toto p̃ceps se corpore ad vndas
Misit: aũt similis que circũ littora: circum
piscosos scopulos humilis volat equora iuxta.
Haud aliter terras inter cœlumq; volabat:
Littus harenosum lybie: ventosq; secabat
Materno veniẽs ab auo cyllenia proles:
Vt primum alatis tetigit magalia plantis.
Aeneam fundantem arces: ac tecta nouantem
Conspicit: atq; illi stellatus iaspide fulua
Ensis erat: tyrioq; ardebat murice lena
Demissa ex humeris: diues que munera dido
Fecerat: & tenui telas discreuerat auro.
Continuo inuadit: tu nunc Carthaginis altę

ꝑ tertiã et septiaʒ vni⁹ ꝑueniet q̃ntitas circũferẽt. ę circuli signoꝝ: vel cuiuscũq; circuli maioris descripti in octaua sphera: q̃ est 4108 18570. miliarioꝝ. Eritq; mẽsura vniuscuiusq; gradus circl'i maioꝝ ii 4 ii 60: miliariorũ. singl'a aũt miliaria: tria milia cubitorũ cõtinẽt. f Tũ virgã capit. S. i. caduceũ: q̊d prio apollo habuit: et donauit Mercurio: accepta ab eo lyra. Hora. Fraternamq; hũero lyrã. Mercuri⁹ fert virgã: q: deus orõnis ẽ: et deoꝝ iterp̃s: vñ virga bellãtes diuidit. i. bellũe Naʒ bellantes & interpr. tum orõne sedãt. Vñ scd̃m Liuiũ: legati pacis caduceatores dicunt. Sicut em̃ p̃ fceiales bella indicebãt: ita pax per caduceatores fiebat. ερμιοσ aũt grece dicit̃ απο τησ ερμηνειασ. i. interpres. g Animas. S. vmbras. Aĩe eni in cœlo sunt. h Resignat. S. cladit ꝑturbat: Et ẽ quia dicũt Physici morituros pupillas in oculis añ triduũ nõ hr̃e: qb⁹ nõ visis est summa despatio: resignat ergo. i. aufert signa lumib⁹. i Tranat. S. trãsuolat: vt. Nare ꝑ ęstatẽ liquida suspexeris agmẽ. k Latera. S. dat mõti q̃ sũt hoĩs: Nã rex fuit q cũ Persea hospitio nõ iusciperet: q̃m ab oraculo admonit⁹ fuerat: vt a Iouis filiis caueret: a ꝑseo ĩ mõtẽ cõuersus ẽ. viso Gorgõis capite. latine telamon dr̃. sic Nilus melon. l Atlantis. CRI. de hoc mõte Strabo sic scribit. Extra colũnarũ fretũ ꝓcedenti ad sinistrã mons est in lybia: quẽ Atlantẽ vocant: barbari ꝟo dyrim: mons est supra nubes excelsus: qua mare a se dominatũ spectat: squalidus & incultus: quę vero Aphricã respicit arboribus vestit̃. & fluminib⁹ irrigat̃: omĩ genere fructuũ abundãs: interdiu ex miro silentio stuporẽ inducit: Noctu crebris lucet luminib⁹: resonareq; dicũt cãtib⁹ ac tinnitibus cymbalorum: atq; tybiarũ ęgypanorũ & Satyrorũ. m Fulcit. S. sustinet: nam altus est nimis. n Nix. S. niuis facit. Sed verbũ ningit nũc hinc venit: sed ab eo q̊d est ningis. Lucre. Albas effũdere mingues. Ningit ãt pria et scd̃a ꝑsona caret: nã ñ ẽ ĩ nr̃o arbitrio: sʒ ad deũ ꝑtinet. o Precipitãt. S. ꝓ p̃cipitãt. p Senis. S. ꝓpter ętatẽ: vel allusit ad niues: vt. Geliduscanis cũ mõ h. liquitur q Paribus. S. a leui volatu: vt dixit. Et ĩ cœlũ parib⁹ se sustulit alis. r Cyllenius. S. ab auia: vñ paulo post Cyllenia ꝓles: aut a cylleno monte arcadię: vbi nutritus est. s Toto corꝑe. S. vno impetu excussus. Sic Lucanus. Ne te tellure cadauer paulatim ꝑ membra leuat: terraq; repulsum. t Aui sitis. S. Incongruũ heroico carmini erat: si mergũ diceret. Sic alibi ꝑ periphrasim citoniã dixit Cãdida veit auis lõgis inuisa colubris. Sic est testa cũ ardente videbis scintillare oleũ: n diceret lucernã nimis teenuiter. v Piscosos. C. piscibus abũdãs. x Inter cœlũ. C. Ita inter infimã partẽ aeris: vt pene in harenosa: Mauritania eñ est aspera & syluosa. z Materno auo. S. per Maiam Atlantis filiam. D. Auo mr̃no. ab Atlante monte: in quẽ Atlantẽ prẽm Maię cõuertit Perses. C. Materno auo. Atlante qui Maiã genuit: ex qua cõceptus ipse est.

a Magalia. S. Aphroꝝ casas: & mapalia idẽ significant. Sʒ magalia ma producit: mapalia vero corripit: vt. Et raris habitata mapalia tectis.

b Fundantẽ. C. ędificantem. Nã iaʒ fundatę erãt. c Nouantẽ. S. i. facientẽ quę noua essent. d Stellatus: C. ornatus: vt illa splendida vt stella fulgeret. e Fulua. S. viridi: vt fuluaq; caput innectit oliua. Sed Plini⁹ inter spẽs iaspidũ vnam ponit fuluã. Et multi volũt iaspidẽ ad ꝯtrariũ ꝑtinere. f Ensis. S. pro vagina posuit. g Murice. CR. pisces sunt similes purpurę. Nã vt ait Plini⁹: purpurę latent: sicut murices circa canis ortum: Et paulo ĩfra: Purpurę congregant̃ verno tempore mutuoq; attritu lentorem cuiusdam cerę saliuãt: simili modo vt murices: sed ĩ hoc loco muricẽ pro purpura posuit. h Lęna. S. genus est vestis. Est autem ꝓprie toga duplex: amictus angularis. i Diues quę mũera Dido. CR. pulcherrima propter diuitias quas habebat: Nã pauper sumptum nõ fecisset. k Inuadit. SER. habitũ futurę orõnis ostendit. Et notandũ non tantũ eũ nuncii: sed etiam caduceatoris: id est oratoris officio fungi. Nam & persuadet et nũciat. Inuectiuã futurã esse hoc verbum oñdit. Et ex hoc auri habitu Mercurii: oñdit quali habitu debuit esse Iuppiter. l Tu nunc. DO. obiurgatio est potius q̃ inuectio. Nam cõmune sibi facit hoc damnum. et dolet decipi spem ipsius & filii: quod nõ faceret: si accusationis animũ gereret. m Carthaginis. CRI. quasi diceret terrę alienę: & quę tuis nocitura sint. Vehemens ergo dissuasio: vt nocitura faciat: & profutura deserat.

Fundamenta locas: pulchraq; vxorius vrbem
Extruis: heu regni rerumq; oblite tuarum.
Ipse deum tibi me claro demittit olympo
Regnator: coelũ & terras qui numie torquet.
Ipse hec ferre iubet celeres mandata per auras:
Quid struis? aut q̃ spe lybicis teris otia terris?

n Vxorius. SE. vxori seruiens. Sic Hora. Vxorius amnis. D. Pulchraq; vxorius vr. Stulti ẽ aliena curare sua negligere.
o Ipse. S. Dat dictis auctoritatem: vt. Que phoebo pr̃ omĩpotẽs. D. Ipse deũ. Hu⁹ persone aucte grauiorẽ facit suaʒ obiurgationẽ: & vt maior sit met⁹ ptãtem ipsi⁹ describit. Vtrũq; aũt dãnat: et q̄ subleuet inimicorum opes: et q̄ ĩ re agẽda otiũ sibi pponat: qm̃ negligentis est: & incauti. Addit ne p eũ pereat: q̃d Ascanio debet· q̃d nisi p ip̃m p̃stari nõ p̃t. CR. Ipse deũ. Dat auctẽ orationi sue. o Olympo. S. Olympus: quasi ololampos: id est totum splendens: siue mons sit Macedonie: qui dicit̃ etiã diuersorꝝ deorũ: siue coelũ: Vnde addidit claro: vt plemmyriũ vndosum: Accẽtus sane grecus: tũc põt esse si sit greca declinatio: vt Ολυμπος ολυμπους. Nã latine olympi facit.
q Numĩe torq̃t. S. agit. sustinet. vt: Cũcta tuo q; bella pater sub numĩe torques. Numine aũt est: aut nutu: aut potestate.
r Hec. SER. que dicturus est. Nam supradicta ex se dixerat. s Teris. S per negligentiã cõsummis.

Si te nulla mouet tantarū gloria rerum:
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem: & spes heredis Iuli
Respice: cui regnum Italię romanaq; tellus
Debentur: tali cyllenius ore locutus:
Mortales visus medio sermone reliquit:
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
¶ At vero Aeneas aspectu obmutuit amens:
Arrectęq; horrore comę: & vox faucibus hęsit.
Ardet abire fuga: dulcesq; relinquere terras:
Attonitus tanto monitu imperioq; deorum.
Heu quid agat? q̄ nunc reginā ambire furentē
Audeat affatu: & quę prima exordia sumat?
Atq; animū nunc huc celerē: nūc diuidit illuc:
In partesq; rapit varias: perq; omnia versat:
Hec alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea: sergestūq; vocat: fortēq; cloanthū:
Classem aptet taciti: sociosq; ad littora cogāt:
Arma parent: & quę sit rebus causa nouandis
Dissimulent: se se interea q̄n optima Dido
Nesciat: & tantos rumpi non speret amores:
Tentaturum aditus: & quę mollissima fandi
Tempora: quis rebus dexter mod⁹: ocius oms
Imperio lęti parent: ac iussa facessunt:
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Pręsensit: motusq; excœpit prima futuros:
Omnia tuta timens: eadē impia fama furenti
Detulit armari classem: cursumq; parari.

t Surgentē. S. crescentē: vt surgentē in cornua ceruum. Item surgentēq; noue Carthaginis arcem. v Debent. S. Honestius plurali nūero respondit. x Cyllenius. S. Antonomasiuū est pro ꝓprio. y Ore. S. orōne. z Mortales vis⁹. S. aut oculis Aeneę se substulit: aut hūanā reliquit effigiē quā sumpserat: vt ab Aenea possit videri. C. Mortales vi. Nam spūs incorporei aerē: ex q̄ corp⁹ sibi conficiunt ita condēsant: vt inuisum cadant: vt videm⁹ nubes q̄ aer densatus sunt. z Medio ser. S. Atqui executus ē oīa quę Iuppiter dixerat: sed sermo est cōsertio orōnis duoꝝ vel pluriū. Medius ergo est: cū persona: cum qua q̄s loquiť: nō rn̄det. D. Medio sermone. quia nō expectauit rn̄sum q̄d erat dimidiū sermōis qui oritur inter duos.

a Obmutuit. C. Nam tanto stupore effectus ē: vt vocem emittere nō potuerit: Nā et maxima animi cōsternatio fari nos ꝓhibet: & cōtra verissimā accusationē nullā excusationem quā ꝓferret inueniebat. b Dulces. S. minus ē: sed ne videať ingratus: deorū excusať imperio: Sic in sexto. Sed me iussa deū. C. Dulcesq; re. terras. Quō relinquere si dulces? Ōndit sibi vehementer curam esse Didonem. Sed tn̄ male deo obtēperare. In pugna ergo q̄ erat inter appetitū et rationē supabat ipsa ratio.

c Ambire. S. Blāditiis circūuenire: vt nec cōnubiis ambire latinū. d Exordia. S. orationē: sicut ī rhetoricis legim⁹. C. Quę exordia. Nam cā apd̄ Didonē turpissimā hr̄e videbať: in qua diffidebat cōueniens exordiū reperire posse: maxime cū eēt habendū p insinuationē. in qua maiori artifitio opus erat. e Atq; animū nunc huc. DO. In tā ambigua consolatōe pręualuit in religioso viro diuinum pręceptum. f In partesq; rapit varias. CR. Cum modo traheret libidine: modo duceret ratiōe. g Alternanti. S. Varia mēte tractanti: Et p hoc oñditur cogitasse eū etiā amorē: sed ptulisse voluntatē deorū. h Taciti. S. sine strepitu celantes cōsilia. i Arma. S. Forte contra impiū irate reginę.

k Dissimulent. CRIS. Dissimulamus: cū ostendimus id non esse q̄d est: Simulamus cū ostendimus id esse q̄d nō ē. q igitur doctus nō vult haberi doct⁹ dissimulat doctrinā. Qui contra indoctus cupit doctus hr̄i: simulat doctrinā. l Quādo. S. nō est hoc loco tp̄is: sed significat siq̄dem. Et est cōiunctio ratiocinātis. Sane qn̄ do breuis est naturaliter: sic seren⁹. Qn̄ flagella ligas. Virgili⁹ vsurpat. Si q̄ndo tybri vicinaq; tybridis arua. m Speret. C. Timeat: Nā spes de bonis est. n Mollissima. C. q̄ tactus sunt retulit ad occasionem. Ergo mollissima tpa ꝓ occasione posuit: vt si q̄sit diffinitio occasionē eē tp̄s mollissimū id est: q̄d p̄bet facilitatē rei agendę. Molle em̄ in tactu dicim⁹: q̄d facile cedit: cui contrariū est durum. Ergo tp̄us fandi molle est: cū his q auditur⁹ est: facile nobis cōcedit.

o Quis reb⁹ dex. S. q sit rebus optim⁹ euentus. p Lęti. S. Alacres festini. q Facessunt. S. freq̄ntatiuū est: vt in Geor. Matris p̄cepta facessit. aliqn̄ discedere significat. Terentius. Hęc hinc facessat: tu molestus ne fias.

r Quis fallere pos. a. C. Adeo eni suspitiosi anxiiq; sūt: vt nihil inexploratū relinq̄nt. s Pręsensit. S. ac si diceret: āteq; ille molireť. & nimia ī hoc vis amātis exprimitur.

t Motusq; fu. CRI. id est motus: nondum p̄sentes: sed quoniam non fit verisimile: vt ea q̄ nondū sunt sentiamus. reddit verisimile ex amantium natura: Nam amātes etiam timent tuta. Quapropter facile miserrimi sint necesse est. Qui enim est ī metu: miser est: & qui etiam tuta timet: semper est in metu: vt ait Socrates. v Omnia tuta. SER. deest etiam: & est exaggeratio. x Eadem. S. quę Iarbę nunciauerat. y Cursum S. nauigationē. z Inops animi. SER. sine animo. sine consilio. CR. Sequit inops ai. Quoniā in mœrore erat. Nam vt rebus lętis animi extolluntur: Vnde iure possumus dici diuites animi: sic in mœrore deprimūtur: vnde sumus inopes animi. Vr animi: id est mentis & consilij.

Seuit inops animi: totamq; incēsa per vrbem
Bacchatur: qualis cōmotis excita sacris
Thyas: vbi audito stimulāt trieterica baccho
Orgia: nocturnusq; vocat clamore citheron:
Tandē his Aeneam compellat vocibus vltro:
Dissimulare etiam sperasti perfidē tantum
Posse nephas: tacitusq; mea decedere terra:
Nec te noster amor: nec te data dextera quōdā:
Nec moritura tenet crudeli funere Dido:
Quin etiā hiberno moliris sydere classem:
Et medijs properas aquilonibus ire per altum
Crudelis: quid si nō arua aliena: domosq;
Ignotas peteres: & troia antiqua maneret
Troia p vndosum peteret classibus equor:
Mene fugis: p ego has lachrymas dextrāq; tuā
Qñ aliud mihi iā miserę nihil ipsa reliqui (te
Per connubia nr̄a: per inceptos hymeneos:
Si bene quid de te merui: fuit aut tibi quicq;
Dulce meum: miserere domus labentis: & istā
Oro: si quis adhuc pcibus locus exue mentē:
Te propter libycę gentes numaduq; tyranni
Odere: infensi tyrij: te propter eundem
Extinctus pudor: & qua sola sydera adibam
Fama prior: cui me moribūdā deseris hospes:
Hoc solum nomen quoniā de coniuge restat.

a Totāq; incen. p vr. C. Quid ergo infelicius est amāte: Nam dū illi assunt res fœlices: ita tñ anxi⁹ est. vt etiā tuta timeat. Cū aūt imutant: adeo tota mente cōcutit: vt ī maxima pturbatōe cōstitutus mentē: consiliūq; amittat: Et furiis ita agitat: vt obliuiscat pudoris & modestię & publicę debacchetur. b Bacchat. S. vt bacchātes furit: Et vno sermōe pōccupat futurā orōnē. c Cōmotis. S. quia in sacrorē renouatōe cū cōmouebant simulacra. Hora: Non ego te candide bassareu inuitū quatiam. d Thyas. S. baccha: Naz vt a baccho bacchæ: sic a Thyaneō thyades dicunt. C. Tyades āt sacerdotes: bacchi dicūt ab eo quod est θυειν. i. furē. Sic etiam menades. το μαινεσθαι, insanio: & Bassarides: & ipse Bassareus appellatur a veste vl' a pelle lyncū: sed de hoc in comētariis Horatii diximus. e Trieterica. S. triennalia. Nā liberi sacra tertio quoq; anno innouabant: CR. Trieterica ab eo qd est τρις: id est tres & ετος annus. Nam triennalia erant sacra bacchi. f Orgia. S. apud grecos omia sunt sacra: vt apud latinos ceremonia: Sed iā abusiue sacra liberi orgia vocant: vel απο της οργης id ē a furore vl' απο των ορων. CRISTOF. Nam apud Herodotū de sacris Dianę inuenies. g Nocturnusq; vocat. SER. Quia noctu celebratur. Vnde eius sacra nyctelia appellant: q̄ populus Romanus exclusit causa turpitudinis: h Citheron. S. mons ē ex q̄ clamor numinis veluti bacchas vocabant. C. Cthiçron mōs est Thebis: iminens: in quo nocturna sacra bacchi colebatur: q̄ nyctelia dicebantur, Et ipse bacchus nyctileus. i Compellat vltro. C. Et quia amantes more impatiētes sunt: & quia quoad poss3 a principio rem puenire cupiebat: & malo antecq; veniret occurrere. k Dissimulare. SER. artificiosa allocutio: Nam sibi cōsulit sub facie vtilitatis Aeneę. Dissimulare: q. d. ita pudēdā rē aggrederis: vt eā fateri nolis. C. Dissimulare. Oratio oīno Pathetica: & ab aīo extuanti quippe q amore: indignatiōeq; sil' impulsus pficiscat. Et qm̄ in deliberatiuo genere est: pmit Aeneā a turpi: qm̄ fidem frangat: ingratusq; in eā sit: a q̄ tm̄ amet: & cui sit futurę mortis cā: si eā relinq̄t. Auget. hāc rē q relinq̄t eā: petitur⁹ loca sibi incognita: et cū magno suo piculo sit nauigatur⁹ cū in tanto piculo ne in patriā qdē nauigare deberet. Quę omia nō modo neglectū illius; verū etiam crudelitatē in eā oñdere vident. Quapropter & a turpi & a dānoso premit. l Tm̄ nephas. C. Nam amās nihil maius nephas putat q̄ deseri. m Tacitus. C. quasi dicat: furtim. n Noster. C. qi dicat: tā magnus. o Data dextera. S. fœd⁹ amicitiarū. CR. Data dex. pfidię arguit. p Moritura. C. ostendit q̄ntū peccet: siqdem sue mortis cā futurus sit. q Dido. C. emphasim facit ī noie. q. d. ea a qua tot bñficia acceperis. r Quin etiā. C. Magnū scelus pdere q̄ēq;. Mai⁹ eam q̄ de te bñ merita sit maximū prodere cū tuo periculo. s Hiberno sydere. S nō hyeme: s3 hyemali sydere: aut pprie q̄d ait sup: dum pelago desęuit hyems: et aq̄sus oriō. Ergo aut tpe: vt q̄ sydere terrā ptere mœcenas: aut reuera sydere: ppter Orionem. t Crudel'. S. etiā in te odio mei. v Quid si nō arua C. nō deberes etiam si patriam peteres: & sine piculo sic deserere: quāto min⁹: cū aliena petas et cum periculo. x Domosq; ignotas. S. ac si dicat: Carthago iam tibi nota est: licet etiā hic aliena sint arua. y Et Troia antiq maneret. S. deest si. z Mene fugis. S. Adhuc non vult apte exprobrare bñficia: sicut paulo post irata. C. Me ne. Mīra cōplectit illud me. Me. q̄ ignotū liberali suscepi hospitio. Me: quę tantū amo: q̄ pudicitiam tui causa abieci. a Per ego h. la. C. Postq̄ vsa ē ɔstitutiōe iuridicali absoluta: q̄d nephas sit deserere: quę tot causis mereat amari; descendit ad cōcessionē p depcatione: Ita tñ vt a priore non discedat: Nihil aliud q̄ ergo mereē ab illo nō deseri: ppter q̄ ipsa sibi nihil reliquit. Nā et cęteros hoīes et pudorē et pudicitiā & famā ppter illū contempsit. b Per connubia nostra. C. Arguit a voluptuoso. c Inceptos. S. q ipsa nouitate sūt dulces: d Dulce meū. S. Tetigit rē inhonestā. Teren. Seu tibi morigera fui in omnib⁹ reb⁹. e Te ppter lybicę. C. Oñdit q̄s cōtēpserit ppter illū: et in quę picula cadat si ab eo deserat. f Tyranni. S. Nihil interest apud maiores inter regem & tyrānū: vt pars mihi pacis erit: dextram te tetigisse tyranni. g Fama prior. S. quę melior fuit sine dubio. h Hospes. S. Aeneas et hospes fuerat et marit⁹. sed maritū se negat: et hospitē confitet: vt nūc Dido dicit: Cui me deseris hospes, i Qm̄ h solū nomē de coiu. restat. S. i. superest

Alii restat.i.resistit.i. contrarium tibi est. Alii dicūt hoc solum nomē:qm̄ superest vt te cōiungem dicā. Dicitur autem ingenti affectu hos versus Virgilium priuatim cū pauci adessent Augusto recitasse. Nā recitauit voce optima pri mū tertium & quartū. k Saltē.S.Vel hoc.Est aūt tractum a captiuis:qui.cū tenerent̄ ab hostib⁹:dicebāt.sublatis omnib⁹ salutē concede. Hinc p̄ synerisim nat⁹ est sermo:vt in contēptu rerum multarū petituri aliquid saltem dicamus.

esse beneficiorū.futurum mē diu dū viuet:nec orōem sumere:vt contra hec dicat:sed vt defendat factum.

y Nunc̄ regina negabo promeri. DO. Palam habet beneficia accepta:sed necessitate impulsum:& non voluntate ostendit se illi non obsequi:breuiter autem purgauit que obiciebantur:ne multiloquio tempus tereret: & ingratitudinis vitium primo confutat:vt secundum artem incipiat a validiorib⁹ aduersariorum obiectis.

l Ante fugā sobo.S. Et amatorie & amare loqt̄: Nā hanc fugā dicit: quā ille p̄fessionem nomiat. Amor autē ex filii deside rio comprobat̄. D. Añ fugam. Nam nō vult honestare rē si dicat discessum. ❡ Ille Iouis cōfundebat pudore:vtpote q̄ ingrati:q̄ fallacis :q̄ fugitiui infamiā subiret ɔtra institutum suū:sed solū Iouem sibi añ oculos ponebat: q̄d efficiebat:vt vir aliqñ mitis et humanus :c̄ quis moueret̄ officiis Didōis: nō tñ a p̄posito ñ discederet: Recte aūt dixit :monitis potius q̄ iussis:quia nō solū ip̄eriū eū mouebat: sed ea q̄ īperabat:que ad regnū Italicū acquirēdū p̄tinebāt:& ne Carthaginem suo imperio inimicam futuram foueret.

Quid moror? an mea pygmalion dū mœnia frater
Destruat:aut captam ducat getulus hiarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset:
Ante fugā soboles:si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas:qui te tantū ore referret:
Non equidē omīno capta : aut deserta viderer
Dixerat:ille Iouis monitis immota tenebat
Lumia:& obnixus curam sub corde p̄mebat.
Tandem pauca refert : ego te que plurima fando
Enumerare vales:nunc̄ regina negabo
promeritam:nec me meminisse pigebit elisse:
Dū memor ipse mei:dū sp̄us hos reget artus:
pro re pauca loqr:nec̄ ego hāc abscōdere furto
Speraui(ne finge)fugā:nec coiugis vnc̄
Pretendi thedas:aut hec in fœdera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam

z Promeritam. SER. prestitisse beneficia: et est sermo de his que per contrarium magis lucet. Terēti⁹. Ita me velim ames promerētem pater: id est bene agentem: Cōtra alibi : Quid commerui aut peccaui pater:id est male egi. a Meminisse pigebit elisse. SER. Memini & illius rei dicim⁹: vt hoc loco:& memini illā rē: vt et nūeros mēini si v̄ba tenerē. ❡ Dū mēor ipse mei. de futuro dixit: Piget autē ad futurū spectat:pudet ad preteritū. Et licet pene vna sit significatio:tamen dicimus. piget me illud facere: & pudet me fecisse :vnde interdum precipue a Salustio simul ponuntur.

m Si qs mihi. S.de iure loquit̄. Nam liberi (vbi nō est iustū m̄rimoniū) matrem sequuntur.

n Qui te tm̄ ore referret. S.aut sic dixit q̄si amatrix:vt q̄.de Ascanio. Infandum si fallere posset amorem: Aut illud dicit: Optarem filium similem vultu:& nō moribus tuis.

o Ore C.. forma corporis. p Referret. CRIS. esset tibi similis. q Iouis monitis. S. Et hec monita dicimus:vt Carmentis Nymphe monita: Et hos monitus Persius. Hos pueri monit⁹ patres infundere lippos. r Immota lu. S. Physicū em̄ est:vt q̄litatē animi ex oculor̄ aut corpor̄ mobilitate ostēdam⁹. ergo mō vult vult oñdere Aeneā a p̄posito nō eē deuiaturū. s Obnix⁹. C. afficiebat̄ amore Didōis: sed cū mallet deo:id est rōni potius q̄ libidini obtēperare obnitebat̄.i.nitebat̄ cōtra libidis ardores. t Premebat. C.reprimebat:quod est cōtinētis potius q̄ tēperantis:vt freno rōnis coerceret libidines. v Tandē. C.alternātib⁹ in eo libidie et rōne et amore in Didonē:& iussis eorū dubius erat in cōsultatione. x Ego te q̄.p.f.S. Controuersia est plena in qua & purgat obiecta remouens a se crimen ingrati:& veniali vtitur statu:profectionem suā retorquens in voluntatem deorum. Habet etiam finem. nam purgat obiectam fugam nomine profectionis. CRIST. Ego te que. Oratio est in genere deliberatiuo in constitutiōe iuridiciali absumptiua:& in concessione criminis per purgationē. Nam oñdit se hoc nō consulto facere: Sed reiicit crimen in necessitatem. Necesse enim est deo obtemperare in principio : Ergo conciliat sibi fauorem a persona Didonis:cum illum affirmat optime de se meritam esse. Item a persona sua; Ostendit enim se memorem

b Pro re pauca loquar. SER. remoto ingrati crimine descendit ad cām. CRI. Pro re. pro defensione rei. Pro enim aliquando defensiōem significat: vt stabat pro templo. Aliquando ante :vt habuit orationem pro rostris . Aliquando vicem & locū :vt:nos vt etiam pro fratre respondeas vehementer cupimus:& missus ē pro consule . Est etiā temporalis:vt prospicio: prouideo. Item pro super vt prominet. Item pro ad:vel secundum:vt nitar pro virib⁹. Est autem interiectio:sed tūc circumflectitur:vt proh deum fidem. c Hanc. SER. profectionem DON. Nec̄ hanc abscon. furto. Probat q̄ nō fugam:sed nauigationē parauit:quia non venerat:vt matrimoniū conficeret : q̄d probat q̄ nullis solitis Cerimoniis cōiugiū celebratū sit. d Pretendi. SER . probat nō esse matrimonium. e In fœdera. SER. Aut matrimoniū:vel adiunge sequentibus:et dicet non veni. vt hic morarer:sicut nunc probat. f Me si fata meis paterent̄ ducere vitā Auspiciis. SER. Dixit in primo:Que me cunc̄ vocant terre:vbi significauit nolle apud Carthaginem perpetuo manere:sed velle querere sedes fatis concessas. Ergo veni: consensi:hoc est nō ad hec consensi fœdera:vt cum vellem discedere nō liceret. ❡ Auspiciis dispositōib⁹:qa maiores omnia auspicato gerebant. CRISTO. Me si fata meis paterent̄ ducere vitam. Diximus in allegoriis Italiam pro speculatiōe: Carthaginem pro actione:& vita ciuili poni . Ergo nisi fata me ad speculationem vocarent: in vita ciuili libentius degerem apud meos Troie:quam Carthagine. Sed hec ibi latius.

g Sponte mea. S. Nomen est: cū & casus et genus imponitur. Sic & mane: vt. Dū mane nouū: dum gramina canent. Sic est & forte. alias aduerbia sūt: nō dixit autē vere sua sponte: Nā supra dictū est: hos cape fatorū comites. Item diuersas querere terras auguriis agimur diuum.

in quo somnus capit. s Insomniis. S. p insomnis more suo. t Turbida. S. terribilis: qd & vmbre conuenit: & parentis auctoritati. v Capitis iniuria cari. C. Interpretatio. Interptat quō Ascani⁹ admoneat vt iniuria q illum afficit dū fraudat regno a fatis dato: eum stimular.

g Auspiciis: & sponte mea componere curas:
Vrbem Troianam primū: dulcesqȝ meorum
Relliquias colerē: & priami tecta alta manerēt:
h Et recidiua manu posuissem pergama victis:
i Sed nunc Italiam magnā k gryneus apollo:
l Italiam lycię iussere capessere sortes:
m Hic amor: hęc patria est: n si te carthaginis arces:
phoenissam: libycęqȝ aspectus detinet vrbis.
Quę tandē ausonia teucros considere terra
o Inuidia est: & nos phas extera querere regna.
p Me patris anchisę: q̊tiens humentib⁹ vmbris
q Nox operit terras: r quotiēs astra ignea surgūt:
s Admonet in somnis: t & turbida terret imago:
Me puer Ascanius: v capitis qȝ iniuria cari:
Quē regno hesperię fraudo: & fatalib⁹ aruis.
x Nunc etiā interpres diuū Ioue missus ab ipso
(y Testor vtrūqȝ caput) z celeres mādata p auras
Detulit: ipse deum a manifesto in lumine vidi
Intrantē muros: b vocemqȝ c his auribus hausi.
d Desine meqȝ tuis incendere: teqȝ querelis:
Italiam non sponte sequor.
e Talia dicentem iam dudum f auersa tuetur:
g Huc illuc voluens oculos: h totumqȝ pererrat
i Luminibus tacitis: & sic accensa profatur.
k Nec tibi diua parēs: generis: nec Dardan⁹ auctor

h Et recidiua. S. post casum restituta. i Sed nunc Italiā. D. facit rē verisimilē. Nā null⁹ ab otio ad negotiū: nisi inuit⁹ accedit. k Gryneus. S. iuxta clazomenas vrbem Asie nemus est gryneū: vbi Apollo colit: Inde igitur sumit epithetō: licet in delo sumpserit oraculum. C. Grineus. De hoc ita refert Strabo. in freto quod est inter Asiam: ac Lesbum insule sunt: vel viginti. vel vt placet Tymostheni qdraginta. que cōposito vocabulo Ecatonensi gemiat o.n. vocant ab eo qd ē ecatos. i. Apollo: & Nesos insula. Nam per totam hāc orā Apollo colitur vsqȝ in tenedū: vocaturqȝ Smyntheus: aut Cylleus: aut gryne⁹ alio nomine. Alii dicunt clazomenem: qua vrbs Ionię est: olim Gryneam vocatam vicinam colophoni: & in his locis fuisse oraculum Apollinis grynei: idqȝ idem esse & clarium. l Lycię sor. S. Nec hinc accepit responsum. Sed hic dicit lycię: hoc ē apollineę. m Hic amor. SER. eo dicit desiderio p voluntatē deorum circa Italiam teneor: quo si possem circa troiam. Et ad illud respicit Troia per vndosum peteref classibus equor. DON. Hic amor. hęc patria ē: si te cœpit amor noue patrię: nō egre feras: qp ego quoqȝ noue patrię amore capiar. n Si te. CR. Si cū phoenissa sis: tamen detineris amore Carthaginis alieni soli: nō sit inuidia nos querere Italiam. o Et nos phas. S. Dicit: mihi phas est. & non me. Sed lege etiam nos fas est extera querere regna. DO. Et nos queādmodū et te. p Me patris. C. Argumenta sunt que grçci appellāt atechna: id est inartificiosa: qa qꝰuis artificiose tractentur: tñ nō sunt ab arte. S. d natura cause secū illa affert: & nō oratoris industria: & rem verisimilē achronographia facit. q Nox operit. S. a verisimili id temp⁹ posuit. r Quotiēs astra. S. Per vnāquāqȝ noctem. D. Astra ignea. Facit verisimile ex illo tempore:

x Interps. S. Hermes expressit ab ipso. i. magno: vt sup. Ipse deū tibi m. c. d. o. C. Interps: Nam hermes grece interptē significat: y Vtrūqȝ. S. meū & tuū: aut Iouis & Mercurii: aut meū et Ascanii. z Celeres. C. Respicit ad naturam planetę. a Māifesto in lū. S. aut claro. aut in nymbo: qd lumen maius est. vt Lucanus. Postqȝ se lumine vero. D. Manifesto: cōfirmatio rei: ne credat eē deceptū: et interponit iusiurandū vtrunqȝ. s. Iouis q misit: & Mercurii q missus est. b His aurib⁹. S. Pleonasmos est. c Hausi. SER. accepi. d Desine. DO. quia cognouisti iustas discessus causas. CR. Desine. Nam & mihi molesta es sine vtilitate. Ostēdit ergo se cōmotū: & necitatē excusat. Nā frustra conaris persuadere eū qui ñ sponte agit. e Iam dudū. S. ab initio orōnis. D. Iā dudum. Ex q incœpit loqui: q sibi nō placeret: q cōsideratōe incesa fuerat. f Auersa. S. irata vt diua solo fixos o. a. tenebat. g Huc illuc. CRIST. Hec omia signa sūt animi ex ira ęstuātis. Nā ex crebro motu ani fit oculorū mot⁹. h Totūqȝ p errat: D. irascētis signū: vt cū totū nolit vsum totū tñ ocul errātib⁹ ce. nat. i Lumib⁹ ta. S. Ipsa tacita: vt: Tacitāqȝ obsedit limen amatę. Sequit āt inuectio: q sp statu caret. k Nec tibi. S Nō solū in æneā est vitupatio. sȝ etiā ī se obiurgatio. Nā dixerat: Credo gen⁹ esse deorū vñ nūc ñ credit eē Dardanum. D. Nec tibi. d. p. Vidit illū ñ flecti pcib⁹ vertit se ad conuicia: vt saltē aio suo morē gerat. Est aūt aio maxia cōmutatō: Nā cū amaret dixit credo eqdē gen⁹: eē deorū. C. Nec tibi d. p. Pricipiū abruptū. qd cōuenit aio ex ira pręcipitanti. & amantis est: cū ardet amore nimium laudare: & rem amatam diuinam: putare. Vnde dixit: Credo equidem genus esse deorū. Et rursus: cum irascit. r palinodiā canere: & cōtraria his q dixerat dicere: vt hic: Nec tibi diua parens. Preserum est ho

foemine cõueniens: q̃ aut amat: aut odit nihil q̧ hȝ mediũ.

l Perfide: S. more amantiũ obiurgat. C. Perfide. hoc primũ maximũq̧ iurgiũ est ab amante: nec est q̃ magis doleat q̃ sibi fidē non obseruari: & prodi: etiam cũ non prodatur conqueritur. m Duris cautibus caucasus. DO. quia asper es: et ab humanitate alienus. C. Duris vituperatio a natura. Est aũt locus ex Homero. n Caucasus. S. mõs scythię inhospitalis. C. Caucasus, ait Strabo. Altissime veri Caucasi partes albaniā: et iberiā: et colchos et heniolchos versus sunt australes. Sed de his prolixius scribit Boccatius florentinus. o Hircanę. S. arabicę. Ab hircania arabię sylua. Relictis aũt mediis cõparatoĩbus augmenta fecit. Nā post deos non homines, sed saxa intulit. C. Hircanę tygres. Vituperatio ab educatione. Hircani: vt placet Solino ostia oxi fluminis habent, gens syluis aspa: immanibusq̧ foeta feris foeta tygridibus: quibus insignis maculis notę: & pnicitas inest. fuluo nitet. hoc fuluũ nigrantib9 segmētis: iterũdatā varietatē decētē facit: nihil tā lõgũ: quo non breui penetrent nihil adeo antecedit: q̃d non illico assequātur. Pāntherę quoq̧ sunt in hircania minutis orbiculis suppictę: itavt oculatis ex fuluo circulis: vel cęrula: vl' alba distinguat tergi supellex. ferunt odorē earũ ad contemplationē armēta mire affici: atq̧ vbi eas p̄sentiscant: properato conuenire: nec terreri nisi sola oris toruitate. Ergo pantherę absc̃oditis capitib9: reliq̃ spectãda prebēt: v t greges stupidos inobtutũ populent. Hircani carnes aconito illitas illis passim obiiciũt. at Pāntherę aduersus hoc vir9 excremēta hũana deuorāt: lenta illis viuacitas est: adeo vt eiectis iteraneis mortē diu differant. In his locis & pardi sunt. Pli. vero ait Hircani: & inde ferũt tygrim animal foelocitatis tremēdę: & maxime cognitę: dũ capitur totus eius foetus: qui semper numerosus est. ab insidiante rapitur equo quā maxime pnici: atq̧ in recentem subinde transfertur: at vbi vacuũ cubile inuenit: foeta (maribus eñ nõ est cura sobolis (fert preceps odore vestigans. Raptor vero appropinquante fremitu abiicit vnũ ex catulis. Tollit illa morsu: & deposito etiam otior remeat: iterũq̧ cõsequitur: iacit ille aliũ: inde aliũ donec nauem regresso: irrita feritas sęuit in littore.

p Vbera tyg. D. Propter quod hominũ mansuetudinē nescis: ostendit autem per alimoniā lactis mores pueris infundi: quod & Cicer. placet: qui in educatione oratoris iubet precipuas adhiberi mulieres: cũ per obsequia vberum natura ex alia in aliā mutetur q Nam quid dis. S. Quasi diceret: non est sperandũ posse illũ mitigari precibus: & iccirco non esse exasperandũ iurgiis. r Num fletu in. no. nũ. lu. fle. D. Oñdit non esse in Aenea: quę in bono viro esse solent. Tria autem hęc sunt: per quę homo miserationē motus esse videtur: gemitus: lachrymę: oculorũ flexio. C. Num fle. Repetitio: & dissolutio colores sunt indignationi: & vehementię orationis accomodati.

s Miseratus. SER. miseror accusatiuũ regit: misereor vero genitiuũ. vt miserere animi non digna ferentis.

Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus: hircanęq̧ admorũt vbera tygres.
Nā q̃d dissimulo: aut q̃ me ad maiora reseruo?
Num fletu ingemuit nostro? nũ lumina flexit?
Nũ lachrymas victus dedit? aut miserat9 amā(tē est?
Quę qb9 añ ferā? iamiā nec maxia iuno:
Nec saturnius hęc oculis pater aspicit ęquis.
Nusq̧ tuta fides: eiectũ littore egentem
Excoepi: et regni demens in parte locaui.
Amissam classem: sotiosq̧ a morte reduxi.
Heu furiis incensa feror: nũc augur apollo:
Nunc lityę sortes: nũc et ioue missus ab ipso
Interpres diuũ: fert horrida iussa p̄ auras:
Scilicet his supis labor est: ea cura quietos:

t Quę quibus anteferā. S. Amphibologia est: id est quid prius: quid posterius dicam. C. Quę quibus ante feram. Dubitatio est color rhetoricus: qui pathos mouet. Est eñ dolentis: vel irascentis dubitare quid agas: vt hic. Item illud: En quid agam rursus ne procos irrisa priores. Experiar. Alii legunt quę: id est quas res: quibus. s. diis ante ferā narrem: & in cõspectu proferam. v Iamiam nec maxima iuno. C. Maxia commotio animi cum religiosa olim mulier in deos inuehitur: x Maxima. S. aut cõuiuiũ in Iunonē q̃ eā dicat non esse maximā: vt in Ioue quē dicit Saturnũ q̃si nocētē. Aut iungit: vt nec Iuno: nec Iuppiter aspicit. y Iuno. D. Quę vl' quia deorũ sit regina: vl' a se colatur prima vlcisci debebat: vel quia inimica esset troianis.

z Nusq̧ tuta fides. SER. Nec apud rem: nec apud hominē. Teren. Quid credas: aut cui cred. Aut declamauit per contrarium Nam omis fides tuta est. CRIS. Nusq̧ tuta fides. Neminē iuenies apd̃ quē fidem tuā tuto colloces: & amantis est vt doleat quod nõ est: sic Teren. facit. Sic Acci9 in antigonia Iamiam nec diũ regũ t. nec pfecto deũ sũmus ex omnib9 curat: Et nimis amatorie queritur nusq̧ esse quod in vno nõ inuenit. Sic Terent. Nulla in re esse cuiq̧ hominũ fidē. Queritur autē de Iunone: q̃m ab ea vehemēter culta hãc iniuriam propulsare debeat: & dea matrimonii mrĩmonii destrorẽ vlcisci. a Eiectũ. S. naufragũ. C. Eiectũ. Neq̧ beneficiorũ exprobratio apud modestā: nisi ex ingenii pturbatione. b Littore egentē: vt hospitio phibemur harenę. c Et regni de. S. sic queritur iarbas. Et dominũ Aeneā in regna recoepit. d Amissam clas. S. subaudi renouaui. D. Amissam clas. quasi cõtra me feci: Nã sine illa nauigare non posset. e Reduxi. D. de classe dicamus solũ reduxi classem: de sotiis vero reduxi sotios a morte.

f Heu furiis. S. quia multa erat in deos oblocuta. Nã credere deos non curare mortalia: & ab ipsis non sperare auxiliũ furoris est. Pręmittit ergo excusatio: si quid pia numina possunt: g Nunc lyię. S. irrisio honesta satis cum his verbis fit: quibus laus pręcessit: vt & nobis idem alchimedon duo pocula fecit. Nec dũ illis labra admoui: sed condita seruo. D. Nunc. q. d. nũc cũ vult abire: sed cur non antea cũ opera mea egeret. C. nũc ly. Ea quę aliter cõfutari non potest: per irrisionē tanq̧ quę falso abiecta sint refert. h Scilicet. C. Ironia est: vt non sit credendũ deos qui in ęterna tranquillitate degũt: in hac re (quę si rerũ naturā inspicias) illis minima est) tñ laborare. Neq̧ loquitur epicureę: cũ paulopost dicat si quid pia numina possunt. Sic Teren. Id populus curat scilicet. i Quietos sollicitat: S. Cice in libris de natura deorũ triplicem ponit opinionē: non esse deos. cui9 rei auctor apud Athenas exstit9 est. Esse & nihil curare: vt epicurei. Esse & curare: vt stoici. Ergo hic epicureę paulopost Stoicę. Si quid pia numina possunt.

k Refello. SER. Redarguo.

l I sequere italiã. S. Artificiosa prohibitio: quę fit ꝑ concessionē: et tñ intelligatur persuasio. miscētur quędam quę nocent: vt ventis & per vndas. Teren. Profundat: perdat: pereat nihil ad me attinet. C. I sequere. Italiã ven. Artificiosa concessio: quę habet aliquã correctionē. Nam si per vndas non debet sequi Statius. Moue pharetras arcusq intēde sonores. Insignēq animã lęto dimittit. Nam si insignis non meret mori. Est aũt hęc ironia (teste Quintiliano) quę cũ fit cũ similes permittentibus vbi impantibus sumus: & cũ ea quę volumus aduersariis esse concedimus. Id acrius fit cũ in nobis sunt: in illis non sunt. Vt: Meq timoris argue tu drances. qñ tot cędis aceruos teucrorũ tua dextra dedit. Aut cũ ea q a nobis absunt in aduersarios esse redarguimus vt me duce Dardãi⁹ spartam expugnauit adulter m Mediis. S. Manifesti. Vel illa saxa dixit: q inter Affricã Sardiniã Siciliãq media sunt. n Hausurũ: S. Luiturũ: daturũ.

ret. Nam furente ex amore foemina nihil sęuius: vnde sęuus amor docuit natorũ sanguīe matrem cõmaculare man⁹. a Cunctantem & multa parantē dicere. C. Nõ multa quibus posset causã defendere: qm̃ illã irrita esset omittebat: multa rursus quibus illa placaret dicere preparabat. b Suscipiunt. famulę. C. Ostendit q vehemens sit animi perturbatio amor: cũ corpus ex ea in tantã cadat imbecillitatē. c Quanq lenire. C. Nã semp ita illũ Poeta deo obsequentem inducit: vt tñ gratum quoq ostendat in Didonē. d Tum vero: S. regis presentia. C. Tũ vero. q. d. qd presentia ducis omnia diligentius: & ardentius curant. e Remos. S. qui essent futuri: vt. Quos ego sum totiēs iam dedignata maritos. f Fuge: S. celeri profectione: vt ille volans simul arua fuga simul ęquora verrit. g Migrãtes cernas. S Honesta locutio: vt rē tertię personę ad secũdam referas. C. Migrãtes cernas. Ad maiorē Didonis dolorem. Nam migrare est eo animo abire e loco: vt nõ sis reuersurus.

Solicitat: neq te teneo: neq dicta refello:
I sequere italiã ventis: pete regna per undas.
Spero equidē mediis (si quid pia numia pñt)
Supplicia hausurũ scopulis: et nomine dido
Sępe vocaturũ. sequar atris ignibus absens:
Et cũ frigida mors anima seduxerit artus:
Oib⁹ vmbra locis adero: dabis ĩprobe pœnas:
Audiã & hęc manes venit mihi fama sub imos.
His mediũ dictis sermonē abrumpit: & auras
Aegra fugit: seq ex oculis auertit: & aufert:
Linquēs multa metu cunctãtē: et multa parãtē
Dicere suscipiunt famulę: collapsaq membra
Marmoreo referunt thalamo: stratisq reponũt
At pius ęneas quanq lenire dolentem
Solando cupit: et dictis auertere curas:
Multa gemēs: magnoq animũ labefact⁹ amore
Iussa tamen diuũ exequit: classemq reuisit.
Tum vero teucri incũbũt: et littore cellas
Deducunt toto naues: natat vncta carina:
Frondentesq ferũt remos: et robora syluis
Infabricata fugę studio.
Migrantes cernas: totaq ex vrbe ruentes.
At veluti ingentē formicę farris aceruũ
Cũ populãt: hoies memores: tectoq reponũt:

o Dido. S. Et vocatiu⁹ esse potest: & accusatiu⁹: p Atris ignibus. S. inuocatas tibi inmittã furias quę faces habēt. Alii dicunt atris ignibus. s. sotiorũ. vt paulopost. Ite ferte citi flãmas. Melius est vt secũdũ Vrbanũ dicamus atris. i. rogalibus: qui visi tempestatem significant. vt Aeneę in quinto euenit. ergo est: Occidam me: & rogalib⁹ te ꝑsequar flãmis. Atris mali ominis Horatius. Nigrorũq memor dũ licet igniũ.

q Absens. S. quasi mortua. r Anima art⁹. S. animã artub⁹. s Vmbra. SERVIVS. biotanathorũ animas dicũt phisici non recipi in sedes suas nisi vagantes legitimũ tēpus expleuerint: quod poetę ad sepulturã trãsferũt. Ergo extincta ante diem vagãs te prosequar. Si autem fuero recepta in originem pœnas tuas audiã: ergo sensus totus est. si visis rogalibus flãmis euaseris tempestatē: vmbra mea te prosequet: si hanc euaseris: vel recepta audiã famã tuorũ suppliciorũ. t Mediũ. S. s. propter id quod sequit. v Auras ęgra fugit. C. Nam qui in mœrore incidunt ex atra bili quę in eo redundat: tenebras adamant: & lucē fugiũt. x Auertit. C. quia dat sibi terga. y Aufert. C. remouet se e conspectu. z Metu. C. Nam cũ furentem videret metuebat: ne aut sibi Aeneę: aut sibi ipsi Didoni noceret.

h Ruentes tota vr: C qd. sine vlla dissimulatiõe: populariter ex omnibus vrbis partibus eodē tempore simul abeuntes. Ergo cognoscebat: quo aio discederent, & quia aperta: & popularis discessio quędam insultatio videbat: maiorem cõcipiebat dolorem. i Formicę. S. ad studiũ fit cõparatio & cautela exprimitur per formicas. Hora. Paruula nam exemplũ est magni formica laboris. Iuue. Formica tandē quidã expauere magistra. formica dicta est quod ferat micas. C. Formicę origani: & sulphuris ĩiecto caueruas suas relinquũt ait Aristote. Optima cõparatio. Nã laboriosum: & idustria plenũ est animal: & veluti in populari reipub. degũt: semina arrosa condũt: ne in fruges exeant: madefacta imbre ꝑferũt: & exsiccãt. operantur et noctu plena luna: & qm̃ ex diuersis coeunt altera alterius ignora: certi dies ad cognitionē mutuã nundinis dantur tunc inuicem: veluti quędam elocutio: & percunctatio. Solę viuctiũ: veluti homines inter se sepeliũtur. In Sicilia nõ sũt pēnatę. vt ait Pli. in regiõe septentionaliũ indorũ e cauernis aurũ egerũt. ipsis color fœd⁹ magnitudinē egyptii lupi: Erutũ tpe hiberno Indi furãtur ęstati cõditis ipsis in cuniculis: propter calorē. Quę tñ odorē excitę: q̃uis in velocibus camelis

fugiētes cōsequunť: & Ia/cerant. Pli. hęc & Hero. k Farris. S. nom ē solū q̄d. r. gemiat i genitio Mo nodicon ergo est sicut sol. Itē cor cordis solū in dis mittit genitiuū. Itē s gemi nāt as assis: & hęc carent exemplis. l Populāt. S. antique dixit: Nā hoc verbū apud veteres acti/uū fuit nūc est deponēs. m Hyemis me. S. Hora. Quę simul inuersum contristat aquarius annū, nō vsq̄ prepit.

It nigrū campis agmen: p̄dāq̄ per herbas,
Conuectant calle augusto: ps grādia trudūt
Obnixe frumenta humeris: pars agmina cogūt
Castigātq̄ moras: opere omnis semita feruet.

n It nigrū cāpis agmē. S. hemistichium Ennii de elephantis. Quo ante a Acti⁹ est vsus de Indis. o Calle. S. Callē semita tenuior callo pedū pecu/dū predurata. p Trudūt. S. q̄ portare nō p̄nt. q Moras. S. tardas. morantes r Semita. S. est semis via vñ semita dicta est. Via est actus dimidius qua potest ire vehiculū: Nā act⁹ duos capit, ppter eūtiū et veniētiū vehiculorum occursū.

s Quis tibi tunc di. C. Ex hac interrogatiōe: & apostrophe mouet pathos

¶ Quis tibi tunc dido cernenti talia sensus?

auditoribus. Adducit eñ pene añ oculos dolorem ei⁹ miseris. t Cernēti.

C.Et eo magis dolenti:Nã multo magis mouẽt:quę videmus q̃ quę audimus:vt iã dictũ est. v Feruere late.S. Infinitus hic ẽ a tertia cõiugatõe.i.feruo is.Na secũdę coniugatiõis verba pdita e q̊d habẽt añ o in tertiã migrãt:vt ferueo feruo.fulgeo fulgo:Hinc est feruere leucatẽ auroq; effulgere fluctus.Sic Hora.Vade:vale:caue:ne titubes mãdataq; franges.Nã caue ve lõga est:nec vocalis sequit̃:vt in Bucolicis.Vale vale inquit iola.Sed dicimus a tertia cõiugatione esse ĩperatiui.vt cauo is.Hinc cauere etiã Catullus dixit.

hoc nõ euenisset: g Anna vides.C.Oratio est,quę propterato opus esse iudicet:& propterea breuis.Sed quę etiã annę ostẽdat esse properãdũ:cũ iã ita cõuenerint Troiani.vt paulo post sint abituri.Cũ & omnes cõuenerint ad portũ:& venti sint prosperi. h Properari.S.impersonale est. i Littore circũ.S.i.circũ littora.sed pposítio postposita mutauit accẽtũ & perdidit vires. k Vocat car.au.C.i.aurę vocãt carbasũ.i.vela:Nã carbasus lini species est:Carbasina aũt vela primus in theatrũ trãstulit lentul⁹ spinter apollinaribus ludis.

x Arce.S.Nã in arcibus tutelę cã habitarũt reges.Deniq; valerius.publicola cũ ĩ Esquiliis loco alto haberet ędes:inuidię causa illas diruit:& in plano ędificauit.Itẽ August⁹ p⁹ Actiacũ bellũ pallatium ex suo pcepto ędificatum cũ esset dom⁹ priuata rei publi.donauit. y Totũq; videres.C.Exaggerat dolorẽ.Nã in his singulis videndis:singulos vt ita loquar dolores sentiebat. ʒ Improbe am.S.Exclamatio cõtra amorẽ:& hoc ait Horati.Hoc amƺ hoc spñat pmis.car.au.q̃ q̃ de ordie artificiali:& naturali ibi dictũ sit.Tale.& illud Auri sac fames.Nã illic amoris est increpatio:q̃ secũdũ philosophos omniũ gñalis est rerũ:Hinc Eryphile apud inferos ĩter amãtes numeratur.q̃ monile concupierat.CRIS.Improbe.nulli probande:sseruat autem τοπρεπον poeta:vt exclamatiõe hac detestet̃ amorem:vel insatiabilis:vt nihil improbus anser.Strimoniq; grues.& amaris in tiba fibris.Insaciabilem aũt alibi ostendit:vt nec lachrymis crudelis amor nec gramie ripę:nec cytiso saturant̃ apes. a Ire in lachrymas.S.amoris improbitas:quę lachrymis cogit rogare dudũ supbã. b Precãdo.S.vt cãtãdo do breuiatur naturaliter.hoc mõ Terẽtianus:vt vitę dubius varios renouando dolores.plerũq; tñ a Virgi.pducitur:vt cantando tu illũ.Itẽ Cantando rumpit̃ anguis. c Cogit̃.C.Nã indignatio aliẽabat eã a p̃cib⁹ et animi magnitudo:at amor cõtra cogebat.

Quot ve dabas gemitus:cũ littora feruere late
prospiceres arce ex summa:totumq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus ęquor?
Improbe amor:qd nõ mortalia pectora cogis:
Ire iterũ in lachrymas:iterum tẽtare precando
Cogitur:et supplex animos sũmittere amori:
Ne quid inexpertũ frustra moritura relinquat.
Anna vides toto properarę littore circu:
Vndiq; cõuenere:vocat iam carbasus auras:
puppibus et lęti nautę imposuerę coronas:
Hunc ego si potui tantũ sperare dolorem:
Et perferre soror potero.miserę:hoc tñ vnũ
Exequere anna mihi:solã nam perfidus ille
Te colere:archanos etiã tibi credere sensus.
Sola viri molles aditus:et tempora noras.
I soror:atq; hostem supplex affare superbũ.
Nõ ego cũ danais troianã excindere gentem
Aulide iuraui:classemue ad pergama misi:
Nec patris anchisę cineres:manesue reuelli.
Cur mea dicta negat duras dimittere in aures?
Quo ruit?extremũ hoc miserę det mun⁹ amãti:
Expectet facilemq; fugam ventosq; ferẽtes.
Non iã coniugiũ antiquũ(quod prodidit)oro.
Nec pulchro vt latio careat:regnũq; relinquat:

Lęti.S.minĩe timẽtes: m Potui.S.pro potuissem:& sic est dictũ vtoia pcepi:atq; aio mecũ añ peregi.ac si diceret:nihil mihi nouũ cõtinget.CR.Si potui.Sed quia nõ potui timere nõ potero pferre:Nã q̃ prẽmeditati fuerimus ea min⁹ offendunt. n Sperare.SER.i.timere:& est acyrologia.dicit aũt si scirem abiturũ Aeneã nõ tñ diligerẽ:si non dilexissem minus dolerẽ. o Exeqre mihi.S.p me exequere. p Colere.S.p colebat. q Molles.S.faciles:vt & quę mollissima fandi tẽpora. r Hostẽ su:S.postq̃ denegauerat Carthagini se mansurũ.C.Hostẽ.Nimis indignãter dictũ:nã nec satis anio suo fecit.sed addidit superbũ. s Nõ ego cũ da.C.Pathos ab eo qd ẽ pter spem.Quintilia.aũt ait:illa quoq; vocat̃ auersio:q̃ a pposita questione abduc.t audiẽtẽ:quale est illud:nõ ego cum danais troianã excidere gẽtẽ. t Auliđe iuraui.S.Aul portus in q̃ cõiurarũt gręci nõ añ reuersuros q̃ troia caperet̃.Aulide aũt:vel in aulide:vel p aulide.C.Aulide iura.Aulis in sensu eboice port⁹ est quinquaginta nauiũ capax:ora sane lapidosa.huc cõiurati in troianos gręci conuenerũt. v Cineres re.S.quod ex oraculo dr̃ fecisse Diomedes.et secũ ei⁹ ossa portasse:q̃ postea reddidit cũ mẽta ad ꝗsa pferret.Hic ste.iterũ salutẽ receptine quicq̃ cineres.hoc ait Varro.Cato aũt ꝓ in italiã venit Anchises.C.Cineres hos Varro dixit Diomedẽ ex Sycilia abstulisse & ob hoc multa passũ restituisse cũ palladio Aeneę.

d Submittere animos.C.ĩdignationẽ.q̃ prouenit ex magnitudie animi:vt pone animos & pulsos abi.Et in ista significatione pluralis adhibet̃:& nõ singularis. e Amori.S.q.d.& nõ Aeneę.vł ęneã amorẽ vocauit. f Ne qd inexpertum.S.nõ sperabat ĩpetrare:sed ne quid sibi imputaret̃ si nõ rogasset:et(frustra)ex psona poetę dictũ ẽ.Sic Salusti.Falso quęritur de natura sui genus humanũ:vt supra Hoc amet:hoc spnat pro c.au.C.Inexpertũ:nõ quia quicq̃ speret:sed ne remordeat̃ inde cõscientia:vt si ita fecissem:

x Reuelli.S.nõ reuulsi:vulsus aũt & reuulsus vsurpatum est tñ in participiis cõtra naturã. y Quo ruit.S.sine respectu salutis.Nã q̊d peto sibi etiã pdest. ʒ Ferentes.S.bñ flantes,ppitios. a Prodidit.S.Decepit et recte:Nã ad diruptiõne cõiugii ĩmutata volũtas sufficit. b Pulchro.S.q̊d illi pulchrũ videt̃ sic dictũ et illud.O tñ libeat mecũ tibi sordida rura.i.q̃ sic tibi vident̃. c Tps.C.quod etiã st ultis mederi vt ait C ce.solet. d Inane.S.

sine officio coeūdi. Nā sine bñficio nō ꝑcedit cū: spatiū petit: et requiē. e Mea. S. aduersa: vt hac troiana ten⁹ fuerit. f. se. Ex eo statu in quo est: fortunā dixit. f Doceat dolere. S. illud est: quia non habet in aduersis patientiā: nisi qui dolere cōsueuit. Petit ergo sibi ꝓstari tempus: per q̊d discat aduersa perferre. f Veniā. S. beneficiū. vt orātes veniam. g Miserere sororis. S. genitiuū tm̄ regit.

Gallorū alpes alti montes vocantur. o Hinc et illinc. S. vt Aeneas ab Anna et Didone. p Stridor. S. Ad Aeneę dolorem ptinet: vnde et magnos ꝑsentit pectore curas. q Alte. S. iugiter diu. r Consternūt. S. implent: vt strata iacēt passim s. q. sub arbo. po. s Frondes. S. vt lachrymę Aeneę. t Hęret. S. vt ille in cōsilio perseuerat. v Tantū. S. dicūt physici parē eē radicū: et arborꝝ altitudinē. x Inanes. C. q̄a nō ꝑficiūt y Tū. S. post despatōē z Exterrita. S. ꝑcipitata: turbata.

h Quā mi. cū de. S. i. q̊d bñficiū: cū mihi cumulatum dederis sola morte relinquā: et hic intellectus melior ē: q̄ mihi cū dederis cumulatā: quā lectionē Tucca: et varrus ꝓbāt. Nā male qdā legūt. Quā mihi cum dederit. i. Aeneas: cumulata m. r. & intelligūt accœptū ab eo beneficiū morte cumulabo: & sic reliquā: vt amantes dicere solent: vt aerei specula demōtis in vndas Deferar extremū hoc mun⁹ moriētis habeto. Nā si illū oderit: ei⁹ morte lętabitur. sed non procedit. Nemo eī dicit veniā cumulata: sed cumulatam.

i Cumulatā. C. oibus partibus absolutā: & a q̄ nihil desit. Trāslatio a cumulo: cū eī ex oibus vndiq̄ congestis factus est cumulus: nihil abest.

k Fertq̄ refertq̄. S. non ab Aenea q nihil dicit: sed a Didone: fert: & refert. i. iterū portat. C. Fert & refert. Nā noie Didonis orabat Aeneā: & ab Aenea referebat Didoni nō posse illū desistere ab icœpto.

l Tractabilis. C. quāuis tractabilis non mouetur: nō ergo ingenii duritię: sic eī eū excusat: sed dei. i. Iouis volūtate nō mouetur ac veluti cōparatio: in q̄ constantiā Aeneę ęquipat durissimę quercui. Nam vt illa nullis ventis a suis sedibus mouet̄. sic & Aeneas nullis animi perturbatiōibus: nō amore: nō misericordia: quibus vehementer in Didonē afficiebatur: nō cupiditate illius regni: non metu: ne irata mulier aliquid in eum moliretur ab recte suscœpto ꝓposito pellebatur.

l Deus. S. Iuppiter. s. vñ & supra Dido ait Saturnius. m Annosā. C. vetustate eī magis magisq̄ durescit mlťa secula durat. Nā refert Pli. suo tempore fuisse quercū iuxta Iliū vrbē in rumulo. Ilii. tūc satā cū cœpit Iliū vocari. Et ī pōto duas iuxta Heracleā ab Hercule satas. n Alpini. S. lingua

Tempus inane peto: requiem spaciūq̄ furori.
Dum mea me victam doceat fortuna dolere:
Extremam hanc oro veniam: miserere sororis.
Quā mihi cū dederis cumulatā morte relinq̄:
Talibus orabat: talesq̄ miserrima fletus
Fertq̄: refertq̄ soror: sed nullis ille mouetur
Fletibus/aūt: voces vllas tractabilis audit.
Fata obstāt: placidasq̄ viri deus obstruit aures:
Ac veluti annosam valido cū robore quercum
Alpini boreę: nūc hinc: nūc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor et alte
Consternunt terras cōcusso stipite frondes:
Ipsa heret scopulis: & quantū vertice ad auras
Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Haud sec⁹ assiduis: hinc atq̄ hīc vocib⁹ heros
Tunditur: & magno persentit pectore curas.
Mēs īmota manet, lachrymę voluūtur inanes.
Tum vero infœlix fatis exterrita dido
Mortem orat: tędet cœli conuexa tueri.
Quo magis incœptū peragat: lucemq̄ relinq̄t
Vidit thuricremis cum dona imponeret aris
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros:
Fusaq̄ in obscenū se vertere vina cruorem:
Hoc visum nulli: non ipsi effata sorori:
Preterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui: miro quod honore colebat,
Velleribus niueis, & festa fronde reuinctum:
Hinc exaudiri voces: & verba vocantis
Visa viri; nox cū terras obscura teneret.

a Orat. S. desiderat vel quia cōsecrata nō poterat mori: nisi acōsecratiōe soluerer. b Tędet cœ. cō: tu. C. ex egritudine enim ita exūdabat atra bili: vt illā tenebras amare cogeret & oderat lucem.

c Thuricremis. S. Cremantibus thura. C. Thuricremis ab Ennio añ deum vitulus thuricremas mactat ad aures. d Nigrescere. C. q̊d mortē portēdit. e Cruorē. C. q̄m vulnere se ipsa perditura erat. f Visū S. q̊d viderat. g Nō ipsi. C. Cui oīa credere solita erat. Hoc aūt vł q̄a pudebat se ita eē inuisā diis: vel quia nolebat ab ea quā iā aio cōcœperat morti ꝓhiberi: et in ea diligētius obseruari. h Antiqui. S. prioris: aut cari. i Miro ho. S. exhibēdo ea que circa viuos exhiberi solent. Nubentes eī puellę simul venissent ad limen mariti postes anteq̄ ingrederentur ornabāt laneis vittis. vñ ait. k Velleribus niueis: & oleo vngebāt. vñ vxores quasi vnxores: dicebātur l Festa. S. Diuina: veluti numē colerent. Tāgit autē latēter hystoriā quā supra dixi. Nā si amasset æneā nō coleret extinctum maritū. m Nox cū ter. S. verisilitudo. n Sola bubo. S. abutitur genere. Nā masculinū est. Luca. Et lęte iurantur aues bubone sinistro. Itē Ouidi⁹. infandus bubo. Sed Virgi. mutauit referēs ad auē sed bene mutamus gen⁹ referentes ad generalitatē vt si dicam⁹. Bona turd⁹ referendo ad auē: vt si dicam⁹ pria est a. referendo ad lrām cū a sit neutri generis. C. Bubo funebris ē: & maxīe abominat⁹ publicis ꝑcipue auspiciis. deserta icolit: nec tm̄ desolata. s; dira etiā et in accessa noctis mōstꝝ: nec cātu aliq̄ vocali: sed gemitu. ita

Solaq; culminibus ferali carmine bubo
Sepe queri: et longas in fletum ducere voces:
Multaq; preterea vatum predicta priorum
Terribili monitu horrificant: agit ipse furentē
In somnis ferus æneas: semperq; relinqui
Sola sibi: semper longā incomitata videtur
Ire viam: et tyrios deserta querere terra:
Eumenidū veluti demēs videt agmīa pētheus
Et solē geminū: et duplicis se ostendere thebas
Aut agamemnoni⁹ scenis agitatus orestes:
Armatā facibus matrē: et serpentibus atris
Cum fugit: vltricesq; sedent in limine dire.
Ergo vbi concepit furias euicta dolore:
Decreuitq; mori: tempus secū ipsa: modūq;
Exigit. et mœstam dictis aggressa sororem
Consiliū vultu tegit: ac spem fronte serenat.
Inueni germana viam: gratare sorori:
Que mihi reddat eū. vel eo me soluat amantē
Oceani finem iuxta solemq; cadentem.
Vltim⁹ æthiopum locus est: vbi maxim⁹ atlas
Axem humero corpus: stellis ardētibus aptū.

In vrbibus haud oīno in luce visus: dirū ostentū est priuatorū domibus insidentē plurimū scio non fuisse ferale. Nūq; vo a quolibet. sed transuersus aufertur. Capitolii cellam intrauit. S. Papellio istro: et L. Pedano consulibus propter quod nonis Marcii vrbs lustrata est eo anno ait Plinius. Gufus est. Aristo. in lib. de animalibus ait. Nocturnas aues que vnguibus aduncis sunt esse noctuā et vlulā: et bubonē: qui spetie similis noctue non minor est aqla et alucone quē Pli. ab auribus quas plumeas habet: otum dicit appellari et maior est gallinaceo: et Asione qui minor q̄ noctua est. Oēs aūt carniuore aues sunt. Scribit preterea Pli. Si cor bubonis sinistre māme dormientis mulieris iponatur: efficere vt illa oia secreta promat: et eos qui illud in pugnā ferunt fortiores effici.

o Ferali carmine. S. Nā non est mali ominis semper bubo sed dū canit. Cātus em̄ gemitū imitatur et fletum: tacens ostendit fœlicitatem. Omnes em̄ aues oscines bone: ꝑpetes male sunt et contra. p Priorū. S. Priorū & piorum legitur: sed illud spectat. Heu vatum ignore mē. q In somnis. S. pro isomniis. i. vigiliis: et declinatur hec insomnia nie. r Sempq;. S. Omnes noctes nauigare videbatur Aeneas. quasi eam semper deseret. s Incomitata. S. q fera le. i. mortiferū omen est: & ꝑcipue regi. C. Incomitata: hoc insomnium regibus mortem prenunciare dicunt. Priuatis aūt si se frumētū metere somniāt ¶ Sēpq; relinqui. Omnib⁹ noctib⁹ sese ab Aenea relinqui somniabat. t Eumenidū. C. Furias tres ponunt poete Alecto Tisiphonē: & Megerā. easq; dicūt filias Acherōtis. & noctis: quia ex nocte id est ignoratione rerū oritur perturbatio mētis: q̄ non absq; cecitate iudicii perseuerat: & perseueratione fit maior: donec erūpat in furorē. Ergo Acherō. i. priuatio gaudii: & nox. i. rerū ignorantia gignit furias. Hesiodus tn̄ in Theogonia scribit terrā sanguinē: qui ex amputatis cœli virilib⁹ fluxerat excoepisse. & post congruū tempus erinas. i. furias: & gigantes & nymphas: quas melias dicūt peperisse. Dicunt ergo Erines a contentione ερυσ enim contentio est: apud superos dicūtur dire: quia furor superiorū crudelitatem exercet i iferiores. Apud inferos canes: quia iferiors solo latratu. i. iurgiis vlciscuntur superiorum iniurias. apud littorales harpie vocanē: qm̄ magno furore in ꝑdas vertunē. Sed vt ad textū redeā: non verisimile videbat: vt se ex amore interemisset Dido: nisi grauissime exagitata furore. ergo cōparatione ponit: & ait. Cōcepit furias euicta dolore. v Agmina. S. vel impetus: vel agmina serpentū. x Pētheus. S. scdm pacuuii Tragediā fuit etiā ipe. C. Pētheus. hic Echionis: & agaues filius fuit: & qm̄ bacchū deū esse negabat: matremq;: & materteras illi sacra facere prohibebat: ab ipso in furorē cōuersus est. Sunt qui ad hystoriā fabulā referāt: & dicūt illū Abstem. ū fuisse: & quia mulieres illas a temulētia coherceret: ab illis ebriis fuisse laniatū. Apud Pacuuiū furens inducitur: qui videt duos soles: & duas thebas. y Agitat⁹. S. Quia multe de eo scripte sunt tragedie, quasi frequēter actus: et quia furiis percitus est. z Orestes. S. inducitur Pyladis admonitu propter vitādas furias ingressus Apollinis templū: & cū inde vellet exire inuadebatur a furiis. Hinc ergo est. sedēt in limine dire. C. Orestus: quasi montan⁹ ορος enim mons qa fuerit montanis. i. efferatis morib⁹: vt ait Pla. i Crati. sic Agamenon a valde manēdo: quia constanter perseuerauerit. fuit orestes Agamenonis fili⁹. & Clitimnestrā matrē: qm̄ illa vna cū ægysto Agamenonē interemerat interfecit: & egystū simul: et cū in furias incidisset comite Pylade astrophali filio in Tauricā regionē ad Dianā accessit: et liberatus furiis. Inde cū sorore rediit: et fraude Macarei sacerdotis Pyrrhū in templo Apollinis interemit. Et eodem pacto Hermionem sibi olim puero desponsatā recupauit: Serui⁹ ait huius ossa Aritiam quo diane simulacrū attulerat Romā trāslata et sepulta ante tēplū Saturni. Solinus autē scribit a spartanis inuenta in tegea vrbe olympiade quinqgintanouē tāta magnitudie. vt ipleret longitudinē septē cubitorū. a Armata ma. S. causam furoris oñdit. b Sederit. S. a Pacunio: Exigit. C. cōstituit. d Spem. serenat fronte. C. Hyppalage ē. i. serenat frontē ipe. e Gratare. S. Gratulare. Suscipe gaudiū pro sorore: dicim⁹ em̄ grator tibi honorem. f Eū. S. Aeneā quē ve notū noluit dicere: quasi eius fastidio nomen abhorreat: g Oceani finē. S. Nemo nouit Oceani finē: sed ꝑ principio ponit aliunde sumpto initio. C. Oceani finem ad rem verisimilem faciendā narratio. h Solēq; cadentē. C. Ostendit in qua Oceani parte. cū Oceanus in omnibus terre finibus inueniat. i Ethiopū. S. Duo sunt Ethiopie: vna circa ortū solis. Altera circa occasum in Mauritania: quā nunc dicit. dicta est ethiopia a colore populorū: quos solis vicinitas torret. C. Ethiopia. Duplex ē ethiopia. Alia sub egypto hec aborea habet egiptū. Et marmaridē lybiā. ab ortu Arabicū sinū: ab occasu lybiā desertā. Et par ē Cyrena cergionis: a meridie aliā ethiopiā: q̄ iterior dicit: hec āt habebat ab ortu barbaricū sinū: ab occasu hesperiū: a meridie terrā incognitā: ab septētriōe ethiopiā sub egypto: et lybiam interiorem ait Ptholomeus. k Atlas. S. nullū nomē grecū in his termis

Hinc mihi massylę gentis monstrata sacerdos
Hesperidum templi custos: epulasqꝫ draconi
Quę dabat: & sacros seruabat in arbore ramos

natur. l Torquet. S. Sustinet. m Stellis. aptū· S. i. coniūctū: ab eo q̊d est. απο του απτεσθαι non autē insignitū stellis axis ei nō habet stellas q est medius inter septentriones: vñ eos non occidere axis vicinitas facit: nō qa in axe sunt. C. Aptū. Sic Ennius qui cœlū versat stellis fulgentibus aptū. n Massilę. C. Hęc vrbs post Mauritaniā est, regio ista a molochath flumie initiū sumit. Facit rē verisimilem ex eo ꝙ mulieres maiorem fidē peregrinis prestent. o Monstrata. S. prędicta: quę est oriunda Massyla a qua non longe absunt horti hesperidū. sacerdos nūc venit de locis: quę sunt circa Atlantem: Nam aliter non procedit. Massyla enim mediterraneę est ciuitas Beronicę Lybię: vñ haud longe horti hesperidū sunt: Atlas vero maximus in mauritania ē mō. p Hesperidum. S. Hesperides Atlātis filię nymphę hortum secūdum fabulas habuerunt: in quo erant aurea mala Veneri cōsecrata: q̄ Hercules missus ab Euristeo Argiuorum rege occiso peruigili dracone substulit. Reuera fuerūt nobiles puellę: quarum greges abegit Hercules: occiso eorum custode: vnde fingitur mala substulisse. id est oues. Nam grece., μηλα & mala: & oues significant: vnde μηλονομος ouium pastor. CRIS. Hesperides. Exquesito atlantico mari vsqꝫ ad occasum Gorgadū insularū meminit Iuba. Sed de his dicetur in sexto, Hesperidū autem insulę: vt ait Sebesus vls

tra Gorgades dierũ quadraginta nauigatione in vltimos sinus recesserunt ait Solinus. In harum hortis aurea mala alii fuisse dicũt: eaq; a terribili serpente obseruari solita. Alii dicũt pulcherrimis ouiũ greges hesperidas puellas habuisse: aureas aũt pecudes: ob pulcbritudinẽ poetice dictas: vt venus propter decus aurea appellatur. Nonnulli affirmãt ꝙ colorem aureũ illę pecudes habuerit. Draconẽ aũt vocatur pastorem: qui corporis robore excellentiss.mus latrões abigebat: atq; interimebat ait Diod. qui etiã addit hesperidũ genus huiusmodi: fuisse fratres gloria excellẽtes: Hesperũ: & atlantẽ: eosq; habuisse insignes ouium greges colore fuluo: & auro simili. Hacq; de causa poetę pecudes τα μηλα vocãtes quod nomẽ etiã mala significat aurea mala habuisse dixerunt. Hesperũ autẽ filiã Hesperam fratri matrimonio copulasse: vnde natę sunt puellę septem. Et a patre Atlãtides. Et a matre Hesperides nominatę. has etiam a Busiride adamatas: et ab eo missos q rapent. Verũ Herculẽ illos in littore offendẽtem interemisse. Et puellas parẽtibus restituisse. Scripsit eorũ noĩa ita ponũtur Arato. αλκυονη μεροπη τε κελαινω ηλεκτρη και τε στεροπη και ταυγετη και ποτνια μαια Hę in coelo Pleiades sũt: sz de Peiadi⁹ alibi. Noĩa etiã ab Oui. in fast s ponũtur. ita Pliades incipient humeros releuare paternos Quę septẽ dici: sex tamẽ esse solent. Seu quod in amplexus sex hic venere deorũ Nã sterope marti cõcubuisse ferũt Neptunno alcyone & te formosa cyleno Maiã: & electrã taygetã q; Ioui. Septima mortali meropẽ tiby sysiphe nupsit. Penitet: & facto sola pudore latet.

q Soporiferũ. S. quõ soporiferũ: vt vigilaret. Sed dicimus variã vim prebe revictũ variis animalib⁹: Nã salices hominibus amarę sunt: dulces capellis: vñ salices carpetis amaras. s. omnibus. Itẽ Cicutę secũdũ Lucretiũ hominibus sunt venenosę: cũ pingues reddãt capellas. Sic forsan papauer: qd dat hominibus somnũ: adimit serpentibus: vel construe quod seruabat in arbore ramos plenũ sit. Deinde sequantur. Hęc se ꝑmittit carminibus curas soluere spargetis humida mella soporiferumq; papauer. i. miscens. vt Cice. Spergere venena didicerunt: nec incõgrue ad amaritudinem amoris mel adhibet: & ad obliuionẽ papauer: r Carminibus. C. incantationibus. S. Sistere. aquã fluuiis: si hęc poterit: multomagis poterit ænẽã ab amore reuocare. t Mugire vi. S. videbit quis: vt migrãtes cernas. C. Mugire vi. solet eñ contingere in necromantia: vt terra mugeat. inde manes emergunt. v Testor. ca. de. S. quia cũ multa sacra Romani susciperent: magica semp dãnarũt. x Magicas. C. apulei⁹ accusat⁹ ꝙ magicã exerceret pulcherrimã habuit orationẽ de hac arte: & tñ dãnatus est. y Accingier. S. additur er metri causa. & i quę in vltima longa erat breuiatur. 3 Secreta. S. sine arbitris: & ẽ bona elocutio: rẽ ori loci vel tempus ad personã transferre: vt nocturnus venit: secretus fecit. a Pyrã. S. sub specie sacrificii ꝑparabat mortis exequias.

b Arma. S. gladiũ abusiue. Arma proprie sunt quę armos tegunt. c Impius. S. qui gladium furenti reliquit. ex Home. ẽ q dic gladiũ Aiaci datũ ab hectore: et hectori baltheũ ab Aiace q̃ eis exitio fuerit: nã alter beltheo tract⁹ ẽ: alter gladio incubuit. CRIS. Verisiẽ facit narrationẽ: Nã oĩa monumẽta remouenda ex ocul sũt eius rei cuius obliuisse cupimus. d Exuuias. S. Vestẽ Aeneę quẽ hostẽ dixerat. C. Exuuiis: qm̃ Aeneã ꝑ hoste iã habet. e Quo perii. S. propter extinctũ pudorem. C. Quo perii: nam tũ demũ deuicta est extremo amore. amantes autẽ perire dicũtur. Nec iniuria. seipsum eñ perdit homo in ipsa perturbatiõe amoris. & si in suo mortu⁹ in amati corpore viuit. vt ꝑbe ostendit Pla. in s. mposio. & quidẽ poeta. την χοκην του ερω τος εν αλλω τριοσο μαστιζην vel quo perii: quia tũc actũ est de pudicitia sua: sine qua iure mulier periisse dici põt. Hicoptie petrar. hal noster Et chise lascia del suo hon o: e priuare ne dõna e piu ne viua. f Abolere. C. Nã ph losophoꝝ ꝑceptũ est vt cũ ab amore discedere cupim⁹ oĩa rei amatę monumenta a nobis remoueamus. g Iubet monstratq;. C. pcipit neq; solũ precipit. sed monstrat. i. rões quoq; ostẽdit cur ita faciendũ s. t.

h Pallor oc. ora. C. vim maximã ostendit perturbationis: nam & si a principio dissimlare potuit: in finę nõ potuit. Vel ostẽdit ꝙ q̃uis mortẽ sibi decreuisset tñ ipsa natura q̃ sui ipsius cõseruatiões quęrit & interitum exhorrescit: pallere coacta est. i Non tñ anna pretexere. C. excusat annã. ex incredibilib⁹ ẽ nã ꝙ aliquis se perdere velit: presertim cum in morte Sichei: quem tãtũ amabat se occidere non tentauerit. ꝙ ꝑtexere: abscondere ꝑuertere. k Tantos furores. S. quãtos cogitabat Dido. l At regina pyra. S. notatus est versus: viciosa est eñ elocutio: quę habet exit⁹ similes: licet sit casuũ dissimilitudo. m Penetrali in sede su. C. impluuiũ describit: dicũtur eñ impluuia: loca quę intra domũ sub diuo sunt: quę in villis coortes dicũtur: qm̃ intro pluat aqua circũstantiũ tectoꝝ. n Tedis atq; ilice. C. De teda atq; ilice dictũ est in Geor. o Intenditq; locum sertis. S. i. ligat. vt stupea vincula collo intendunt. Et est hyppalage. intendit serta per locum. p Funetea. S. cupresso. nam & superiora ligna ad funus pertinent: vt procumbunt picee sonat icta securibus ilex. q Effigiem. SER. exprimit affectum amantis: quo etiã in morte amici imaginii vult coniungi.

Spargens humida mella: soporiferũq; papauer.
Hec se carminibus promittit soluere mentes
Quas velit: ast aliis duras immittere curas.
Sistere aquã fluuiis: & vertere sydera retro:
Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terrã: descẽdere montib⁹ ornos.
Testor cara deos: & te germana: tuũq;
Dulce caput: magicas inuitam accingier artes.
Tu secreta piram tecto interiore sub auras
Erige: & arma viri thalamo quę fixa reliquit
Impius: exuuiasq; omnes: lectumq; iugalem
Quo perii superimponas: abolere nefandi
Cũcta viri mõumẽta iubet: mõstratq; sacerdos
Hec effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tñ anna nouis pretexere funera sacris
Germanã credit: nec tantos mente furores
Concipit: aut grauiora timet quã morte sichei.
Ergo iussa parat:

r Ignara futu. S. Immemor suę dispositionis.
s Ter centum deos. S.i. ter centum nomina: vnde Hecate dicta est: quia cētum habet potestates. C. Ter centū tonat idest ter tonat centum potestates lunę: vnde & ipsa hecate: qm̄ ecaton.i. cētum habet dicitur. Ter dixit: quia hic numerus sacris aptissimus est. Vnde in Buco Terna tibi hęc primum triplici diuersa colore Lycia circundo: terq; hęc altaria circū. Effigiē duco.

dū florē ętatis: e Nigri lacte. S. nigri noxii: vł quia nigri sunt homines post venenū: vel sūt herbę nigrę lactis.i. succi. Et periphrasi dicunt significari agreste papauer. C. Nigri cū lacte. pulchre vsurpauit: vt sępe cū verba pro verbis posuit: vt ora corticibus sumūt horrēda cauatis pro personis. Et discolor vñ auri ꝑ ramos aura refulsit: Quid eīm est auro aurieergo etiā pulchrę fecit cum opponit nigrę lacti. dicimꝰ aūt lac lactis: vt lac mihi nō ęstate nouū nec frigore desit. Plau. tñ lacte in nominatiuo posuit: vt nec aqua aquę: nec lacte lacti. In plurali aūt nūero hę lactes: licet pro pingui sumantur: tñ proprie sūt crassius & tenue intestinū propter molliciē: vel cādorem sic dictę. Prisci. ait hę lactes ptes sūt intestinorū a greco. γαλαχηλδες Persius cum lactibus vnctis. f Et matri prere. amor. S. refert Pli. pullos equinos habere in fronte quandam carnem quam statim his natis adimit mater: quam si quis preripuerit pullum odit: & lac ei denegat Iuue. Cui totū tremuli frontē c.sonia pulli infudit: merito ergo credunt amorē creari ex carne sine qua mater nō alit ex se creatum. C. Et matri prereptus amor. Plinius ait. Equa stans parit: preter ceteras diligit fœtus: & sane equis amorꝫ innascitur veneficium hyppormanes appellatur. Est eñt carnicula in pulli fronte nigro colore carice magnitudine quā statim edito partu vorat: sed si eripiat̄ fœtum non amat.
g Mola. SERVI. Farre & sale. q̄ ipa Dido mola et piis manibus deos testat̄.
h Vnum exuta pedem SERVI. Id eīm agitur: vt ista soluatur: & innectatur Aeneas.
i In veste recincta. SERVIVS. quia supra dximꝰ in sacris nihil solere esse ligatum precipue eius qui amore vult solui.

t Tonat. S. perite dixit: Nam in aliquibus sacris imitabant̄ tonitrua.
v Herebū. S. inferoꝝ ꝑ funditate. x Ter geminā. C. quasi triformē. Triformis eīm est eiꝰ virtꝰ: nouilunii eīm eius vīm cādidis & aureis vestibus: & ardente face exprimūt. Cista vero cū iā media sit q̄nā crescente lumine frugges maturat. Plenilunium aūt ferūginio colore notarūt: ait Eusebius de prepa euan. y Tria virginis ora di. S. iteratio est lunę dianę proserpinę. C. Tria virg. ora. idem dicit: vel exprimit tria noīa luna diana: & ꝓserpina. Chaos. i. oīm elementorū confusio fundo quā sotiā demogorgōis poetę fingūt: & ex eius tumultuante vtero eundem Demogorgonē forti manu adiuuantem tres parcas: e pugna eduxisse ferūt
z Simulatos. S. nā q̄ in sacris haberi nō poterāt simulabant̄. & habebātur proveris. a Auerni. S. ꝑ auernū descensus est ad inferos. b Ad lunā. S. Nam herbę ꝑ lunę ratiōe tollunt̄: nec oēs eodē mō. c Ahenis. S. ꝑite dixit: nā alię velluntur: alii incidun tur: & hęc ad lunā. i. ad lunę obseruationē. C. Ahenis: ab eo q̄d est æs fit æneus æreus: & per dissolutōē dyphtōgi ahenus. imitatur aūt sophoclum: qui inducit medeā herbas noxias: sed auersam: ne se lędant secare: & succos ī cados æneos infūdere: oīno autē ad rē diuinā pleraq;

At regina pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti: tedis: atq; ilice secta,
Intenditq; locū sertis: et fronde coronat
Funerea: super exuuias: ensemq; relictum:
Effigiemq; toro locat haud ignara futuri.
Stant arę circum: & crines effusa sacerdos
Ter cētū tonat ore deos: herebūq;: chaosq;:
Ter gemināq; hecaten: tria virginis ora dianę.
Sparserat et latices simulatos fontis auerni:
Falcibus et messę ad lunā querūtur ahenis
pubentes herbę: nigri cum lacte veneni:
Queritur et nascentis equi de fronte reuulsus
Et matri prereptus amor:
Ipsa mola manibusq; piis altaria iuxta
Vnum exuta pedē: vinclisq; in ueste recincta
Testatur moritura deos: et conscia fati
Sydera. tū si quod non equo fœdere amantes
Curę numē habet: iustūq; memorq; precatur,
Nox erat: et placidum carpebant fessa sopore
Corpora per terras: syluęq; & sęua quierant
Aequora: cū medio voluūtur sydera lapsu:

ænea adhibebant̄: ꝑcipue in sacris lunę. quibus aut deuouere: aut pellere aliquos morbos volebant. Hinc Plau. Mecū habet pagus. morbū. æs. Carminibꝰ ait æneis aratris ad cōdēdas vrbes esse vsos: vt in sacris targeticis apparet. & Sabinos æneos cultros ad tundendos sacerdotes facere. Aes naturā habet stipticam: vnde medici squamas eiꝰ adhibēt remediis: q̄ cōtra putredīnē auocant̄ Preterea qui in metallo aeris morant̄ semꝑ sanitate oculorū pallent: & q̄bus antea nudatę palpebrę fuerant: illic coueestiunt̄ Aura eīm q̄ ex ære ꝑcedit in oculis incidens: haurit & exsiccat quod male influit. Aristo. ait vulnera ex ære minus esse noxia: & facilius curari: q̄ quę ex ferro. d Pubentes. S. quia alię siccę: alię viridiores legūt: & īter hoies: & herbas reciproce sūt translationes. sic eīm pubentes herbas dicimus queadmo

k Conscia fati. SERVIVS. planetas quibus fatorum ratio continetur.
l Si quod non equo fœdere amantes. SERV. cōpone. tū numen precatūr si quod curę habet amantes non ęquo fœdere. Si quod: Bene dubitat: vtrum super res male positas habeat potestates: Inuocant autem contrarium cupidini: qui amorem resoluit: aut certe cui curę est iniquus amor: scilicet vt implicet non amantem.
m Iustum memorq; precatur. SERVIVS. vt expugnetur: qui est causa discordię.
n Nox erat. SERVIVS. protenditur hęc descriptio ad exaggerationem vigiliarum Didonis.
o Syluę. S. Ex opinione eorū: qui dicunt oīa quę crescūt animalia esse. p Aequora. S. elementa etiā animalia eē

voluerũt: vñ in septio Aequora mulcebãt cantu. q Tacet ager. S. ea quę in agris sunt. C. Cum tacet omnis ager. Sũma excitatur in D donẽ cõmiseratio ex hac Chronographia: & longiuscula narratione: cũ ostendatur nullũ eẽ animaliũ genus: quod nocturno tẽpore somnũ nõ capiat. Solã autẽ Didonẽ ex nimio amore nõ posse dormire. r Oculis aut pecto. S. nam potest aliquis somnum sensibus capere & mente turbari. s Noctem. C. somnũ. t Ingeminant. C. duplicãtur: nã p tenebras spiritus obscuriores reddũt. Vñ omnia quę nobis tristia obueniunt: tunc tristiora efficiuntur. amor item crescit: nam in die multis negociis occupatus anim⁹ amori se subtrahit: noctu vero cũ ab his cessemus: solus amor mentẽ occupat. hinc insomnem noctem ducunt amantes: et ante lucem surgũt: quod per Damonem in bucolicis significauit. v Resurgens. S. grauior est cum resurgit. x Irarum. C. Et ad amorem referas: & ad mortẽ. Nam & si amabat: tamẽ amori irata erat: tanq̃ ab eo male affecta. Cõtra etiam q̃uis mori decreuisset: tamen repugnabat natura: quę cõseruationem sui exoptat.

y Fluctuat ęstu. C. Similimus est mari appetitus. Nam mare ventis nõ agitatum tranquillũ est: si rursus ab illis vexetur in maximas tempestates erigitur. sic & appetitus: si nulla perturbatione moueatur: pacatus manet. Sin vero i eo vna plures ve perturbationes citãtur: nihil illo turbulenti⁹ efficitur. Recte ergo fluctuat ęstu: vt sit a mari translatio. y Insistit. C. quia nõ discedit a turbulentissima ratiocinatione. ʒ Secũ. C. quod durũ est qa caret eo qui consulat: & q cõsulet. a En qd ago. S. demõstrãtis pticula et pq multa cogitasse demonstrat. & sic prupisse. En quid actura sum. Est autem communis cũ principiũ & cõgrue amatrici datũ. Sic Teren: Quid igit faciã. Nã hęc cõiũctio multa eã cogitasse significat. b Rursus. S. duo significat: frequẽter iterũ: raro vicissim .i. mutuo .i. denuo: vt hic. C. Rursus ne. pro. Consultatio erat cũ amore periret: quid potissimũ faceret. vtrũ amori ne mederet. quod maxime fit: si nouũ amorẽ ineamus. Nã amor amore velut clauus clauo truditur. Et vt ait Naso Successore nouo tollitur omnis amans: an pristinũ retinens Aeneã seq̃ret: an morte dolores exueret? Cõcludit aũt cũ non possit mederi nouo successore: qa in aliis iã a se irrisis nulla esset spes hñda. cũq̃ rursus Aeneã seq nõ valeat p̃pter rõnes quas affert: solũ hoc restare: vt moriat: cũ ęneę desideriũ ferre nequeat. c Numadas pe. S. Inuidia a psonis petã mulier: & regina nomados .i. vagos. d Maritos. S. s. futuros. Est aũt locutio dedignor illã rẽ: & illa re. e Vltia iuss. S. aut ĩtelligim⁹ ęneã obtulisse nauigãdi facultatẽ. aut Teucrorũ iussa nõ q̃ ipi iussẽrãt sʒ ea q̃ iussa sũt a Ioue vt nauiget hęc sũma est.

Cũ tacet omnis ager. pecudes pictęq̃ volucres.
Quęq̃ lacus late liquidos: quęq̃ aspa dumis
Rura tenent: somno positę sub nocte silenti:
Lenibant curas: & corda oblita laborum.
At nõ in foelix animi phoenissa: nec vnq̃
Soluit in somnos: oculis ue: aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curę: rursusq̃ resurgens
Sęuit amor: magnoq̃ irarũ fluctuat ęstu:
Sic adeo insistit: secũq̃ ita corde volutat.
En quid ago: rursus ne procos irrisa priores
Experiar: numadũq̃ petã cõnubia supplex:
Quos ego sum totiens iã dedignata maritos.
Iliacas igit classes: atq̃ vltima teucrum
Iussa sequar: quiane auxilio iuuat ante leuatos:
Et bene apud memores veteris stat gratia facti.
Quis me aũt fac velle sinet: ratibusq̃ supbis
Irrisam accipiet. nescis heu perdita: nec dum
Laomedonteę sentis periuria troię.
Quid tũ: sola fuga nautas comitabor ouantes:
An tiriis omniq̃ manu stipata meorum
Inferar: & quos sydonia vix vrbe reuelli:
Rursus agã pelago: & ventis dare vela iubebo.
Quĩ morere vt merita es: ferroq̃ auerte dolorẽ.

f Quiane. S. reuera & est vna ps. C. Quiane au. iu. an. le. Ironia ẽ: q̃ rẽcte fctã grauitatẽ sũmã orationi affert psertim in cõfutatiõe. g Veteris. C. Nã qui veterũ bñficiorũ immemor est. in eũ noua nõ sunt cõferẽda. h Stat. S. manet. C. Stat collocata est. i Quis me. C. demõstrauerat nec vtile sibi: nec honestũ esse q̃ relicta vrbe iã ędificata: & ipo constituto: exulẽ: & ad incerta pficiscẽtẽ sequat: psertim cũ iã ludibrio habita a nemine sit recipienda: cũ ẽt gens illa perfida sit: & ab laomedõte q nõ in hoies solũ: sed in deos qʒ pfid⁹ fuerit originẽ ducat.

k Perdita. C. s. ex amore. & se ipsa increpat. q̃ nisi amore pdita esset in cõsultatiõe de sequẽdo Aenea nõ veniret. l Nec dũ se. C. q. d. ea ex ptees: ex quibus iãdudũ sentire debebas. nõdũ sentis: qz id verũ ẽ q̃ q pdite amat nihil i amato vitiũ recognoscit: m Quid tũ. C. nũc ostñdit eẽ ĩpossibile. Ergo ait: sʒ fac illos me recepturos: fac nos eẽ pfidos: nec ingratos erga me possũ ne regina ire sola: aut tentabo abducere mecũ tyrios: q cũ me ex tyro vix secuti sunt: nullo pacto cõpositis iã sedib⁹ secundũ exiliũ pati volẽt: nã discesserũt tyro vt fugerent tyrannũ. Nũc vero vt tyrãnũ sequant patriã suam: & suis manib⁹ facta nõ desererẽt: ergo cũ neq̃ alii sint mariti: neq̃ Aeneã sequi possim: moriẽdũ est. Quę quidẽ cõsolatio nõ solũ incõtinẽtis. sed oĩo in tẽperate est: cũ sit adeo pdita vt sine amore viuere posse desperet. Ex quibus oibus oñdit Poeta eẽ a principio resistendũ. Nã cũ in tãtũ furorẽ plapsi fuerim⁹: nullũ inuenit remediũ qd nõ fecisse illa sibi ipsi exprobat: cũ dicit morere: vt merita es. n Nautas. S. inuidiose. q. d. asuetos laboribus. o Ouãtes. S. abusiue lętãtes: sed pprie ouatio est minor triũphus q ouat. & vno equo vtit: & a plebeis: vel equitib⁹ ro. deducitur ad capitolium: & de ouibus sacrificabat: triũphãs albis equis vtit q̃ttuor: & Senatu peunte de thauro sacrificat. p Vix. SER. aut mox. i. paulo añ: aut vere vix. nã nulla rõne dimisissent patriã: nisi aut odio aut metu regis vrgẽte: vt in primo dictũ est. q Quin morere. S. qnimo. & hñ ois eius intẽtio tẽdit ad mortẽ: nã si pcos rogare turpe est solũ sequi: & inhonestum: tyrios trahere difficile sola mors sup est.

r Tu lachry.S.totum ei imputat:sed cũ excusatiõe. s Tu parma fur.S.Sic diuidit vrban⁹.Tu persuasisti vt nuberem victa lachrymis meis.tu nunc his oneras malis. Nã me olim occidissem :nisi te deserere formidarem. t Obiicis.S.ob naturaliter corripit:sed positiõe longatur: Nã prima i est consonãs ex ob et iacco fit obiitio. v Crimine.S.vt supra potui succunbere culpę. x More ferę. S.Pli.asserit lyncas p⁹ amissos cõiuges aliis ñ cõiungi.Alii fere adverbiũ volunt .vt sit sensus:more quo iã ad viduitatẽ fere consueuerat. C. More ferę.i.more ferarũ :quę si ne certo cõiugio viuunt: hoc dixit coacta dolore: quę tñ sentiebat:vt poti⁹ impudice viuere voluisset q̃ hęc sentire· q.d.si vixissem more ferarũ explesẽ libidinẽ.Neq̃ hunc poti⁹ q̃ aliũ amassem. Cogit ergo dolore impulsa in tã turpem sententiã deuenire.Sed magis placet: quę de lynce profertur. y Non seruata fi.C.q.d. ad alia mala hoc quoq̃ additur:vt ego promissã fidem fregerim:nõ vt voluptatem consequerer:sed dolorem. hęc igitur illi ꝓpter insaniã amoris eueniebant.At Aeneas tãta cura liber dormiebat. ȝ Sicheo.S.pro sycheio. a Certus eundi.S.indubitabiliter profecturus. b Carpebat somnos.S. hoc accusat paulo post Mercurius:sed excusatur his rebus:Nam & certus eũdi erat:& cũcta rite ꝑparauerat:aut prœconomia est:vt possit videre Mercurium. c Forma dei.S.non deus:sed forma dei. Nã raro se videnda prebent numina. d Eodem.S.o semp lõgum est:quia eodẽ ablatiuus est semper.Eodẽ autem & producit & corripit.Nã et nominatiu⁹ est. & eadẽ mulier fecit:& eadem muliere faciente. e Visa monere:S.Bñ visa.non eñ reuera est. f Omnia Mercurio vocẽq̃ coloremq̃. C.Nam & eloquentię fuit:& palestre reptor. Hera. Mercurii facũde nepos atlantis. Qui feros cultus hominũ recentũ voce formasti Catus & decore more palestrę.Te canã magni Iouis et deorum nũciũ:curueq̃ lyrę parẽtẽ callidũ quicqd placuit iocoso cõdere furto.. g Similis.S.aliud est idẽ esse:aliud sĩlis esse.

Ergo nũc certus est Aeneas: h Vocẽ.S.qa orõnis est de⁹: Hora.Mercurii facũde nepos atlantis. i Flauos.S. & pustus: & flauus mercuri⁹ fingit.quia satis vicinus est soli preter ceteras stellas. k Et mẽ.de.iu.S:quia deus palastrę est l Iuuentę S.ętatis.cũ iuuentus sit ꝑsonarũ:vt et reb⁹ spectata iuuent⁹.Fgura vero est sĩlis vocẽ mẽbra & colorẽ. m Nate dea.C.Optimũ principiũ arguẽtis. q.d.cũ sit natus dea.et ꝓpterea oporteat te eẽ magni et inuicti animi:et mirificę solertię:põt ne cadere in te tãta segnities:vt in tanto periculo dormias:ꝓsertim cũ summã enauigãdi nactus sis occasionem argumentatur igit ab honesto vtili et facili. n zephiros.S ventos.Nã zephiris flãtib⁹ de Aphrica nauigare nõ poterat.

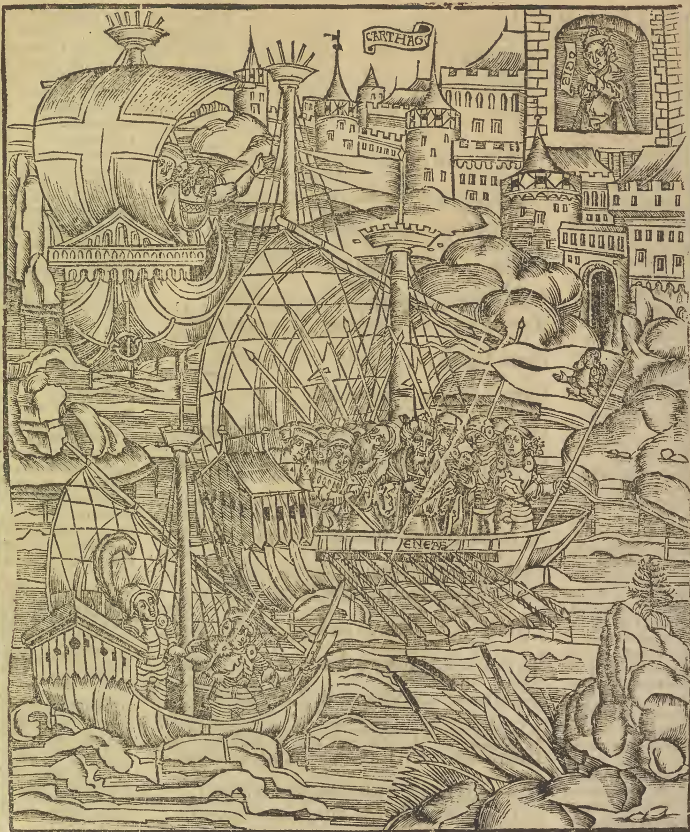
Tu lachrymis euicta magis: tu pria furẽtẽ
His germana malis oneras :atq̃ obiicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitã
Degere more ferę:tales nec tangere curas.
Non seruata fides cineri promissa sicheo:
Tantos illa suo rumpebat pectore questus:
Aeneas cælsa in puppi iam certus eundi
Carpebat somnos rebus iam rite paratis:
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis:rursusq̃ ita visa monere:
Omnia merurtio similis:vocemq̃ coloreq̃:
Et crines flauos:& membra decora iuuentę:
Nate dea potes hoc sub casu ducere somnos:
Nec quę circustent te dein de pericula cernis?
Dẽmẽs:nec zephyros audis spirare secundos:
Illa dolos:dirumq̃ nephas in pectore versat:
Certa mori:varioq̃ irarum fluctuat estu:
Non fugis hic preceps:dũ precipitare ꝑtãs?
Iam mare turbari trabibus seuasq̃ videbis
Collucere faces.iam feruere littora flãmis.
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eia age rupe moras:variũ & mutabile semper
Fœmina:sic fatus nocti se immiscuit atre.
Tum vero æneas subitis exterritus vmbris
Corripit e somno corpus:sociosq̃ fatigat.
Præcipites vigilate viri:et conscendite trãstris:
Soluite vela citi:deus æthere missus ab alto
Festinare fugam:tortosq̃ incidere funes:
Ecce iterũ stimulat:sequimur te sancte deorũ.

o Dirum nefas in pectore versat. SERVIV.ne nõ timeret amatricẽ bene addidit certa mori. Itẽ variũ et mutabile sꝫ fœmina. q Irarũ estu. C.admonet aũt ne idẽ sibi veniat de Ascanio:quod et Iasoni et Tereo euenit·Confutat amorem:neq̃ illi credendũ ostendit:cũ et ꝑcita sit maximo irarũ furore:et mortẽ sibi decreuerit. r Preceps.S.festin⁹. s Collucere fa.S.ꝓpter illud ferte citi flãmas.

t Variũ et mu.C.Sic Catullus Ah crudele genus: nec fidũ fœmina nomen: Et Ouid.Fallite fallentes ex magna parte ꝓfanum Sunt gen⁹.in laqueos q̃s posuere cadant.

v Nocti se.C.Nã cũ dissoluerint corpus quod ex cõdensato aere eos visibiles fecerat:relinquunt,inuisibiles:est autem oratio et mercurii:et Aeneę preceps et velocissima : vt imitetẽ agẽdi ꝑcipitẽ celeritatem :

x Vmbris,S.sicut supra forma dei. y Corripit. S.omen futurę tẽpestatis. ȝ Tortos.C.qui ex torta stupa: vel canabe fiunt. a Sancte deorũ.S.aut distinguit sancte.aut secũdum Enniũ respondit: Iuno saturnia. sancta deorũ. b Quisquis es.S.at dixerat.omnia Mercurio similis.Sed teste Cice. in libro de n.d.Tres sũt Mercurii supern⁹ terren⁹ et inferni⁹.Ergo quisq̃s de trib⁹ Aut referas ad Iouẽ.i. q̃si

quis es q p̄cipis: vt in nono. Quisquis in arma vocas: cū iam vidisset. i. quicūq; iam misisti. Plane illud occurrit q̊d' ait. Deus ethere missus ab alto. vbi et Iouē: et sup̄mū complectit̄ Mercuriū. p̄t etiā q̄si phātasiā facere ꝑpter socios Et qsqs es: iō dicere: quia licet viderit; nō tn̄ reuera nouit esse mercuriū. vn̄ ait supra. Et formā: et vultū visa mouere.

c Iterū paremus. S. Nā iā paruerat p̄paratiōe nauigioꝝ. d Et sy. cœ. de:

Quisquis es: imperioq; iterū paremus ouantes
Adsis o placidusq; iuues: & sidera cœlo
Dextra feras: dixit: vaginaq; eripit ensem
Fulmineū: strictoq; ferit retinacula ferro.
Idē omnes simul ardor habet: rapiūtq;: ruūtq;:
Littora deseruere: latet sub classibus æquor:
Annixi torquēt spumas: et cerula verrunt:

fe. S. hoc est vētos q ex ortu sydeꝝ: aut ꝓspi: aut aduersi sunt. Sic i Geor: Preterea tā sunt sacturi sydera nobis. Nec em̄ sydera dicit reuera: cū arcturus vna sit stella. Ergo dextra dixit sydera: ventos vl' tēpora. e Fulmineū. C. actū vt fulmē. f Ferit. C Nā more ipatiēs. id: ip̄e facit q̊d aliis faciendū iusserat. g Rapiūt. ruūt. C. Ponit an̄ aculos mirā illā celeritatē. h Littora deseruere. C. ponit p̄teritū: vt melius celeritatē notet

i Et iā prima. C. Lucretius Cū primū aurora respergit lumīe terras. k Prima aurora. S. designatio tpis est nō diei descriptio: vt infert: vt prīo albescere lucē vidit. Sic in duodecimo. Cū primū crastina coelo puniceis ī uecta rosis aurora rubebit. Et bñ hanc primū inducit vidisse crepusculū, quę quasi amatrix totā vigilauerat noctē. Sic in Buco. de amatore Nascere pręcq̄ diē veniēs age lucifer almum.
l Nouo lumīe. S. Epicureos imitat̄: qui aiūt solē de athomis cōstare: & cū die nasci: & cū illo perire. m Tithoni cubile. S. Tithon⁹ laomedontis frater fuit: hunc aurora amatū in coelū leuauit: quē longinquitas vitę ī cycadā cōuertit. Hora. lōga thitonū minuit senectus. n Albescere lucē. S. hypallage est: lucē em̄ albescūt oīa: nō lux albescit. o Aequatis velis. S. foeliciter plenis sine motu aliquo.
p Proh. S. irascentis exclamatio. Theren. Proh suprēme iuppiter. Aut testatur Iouē: quē in aduentu Aeneę īuocauerat. Iuppiter hospit bus: nā te dare iura loquuntur. CRI. Proh Necesse ē: vt oratio pathetica. i. perturbationibus plena: principiū habeat vehemēs: & abruptū: qm̄ indignātibus leuiter ex oratiōe incipere nō dat̄ nō em̄ mēte dicūt̄. sed appetitu agūtur: ac vehunt̄. Sic Iuno. Quid me alta silentia cogis rūpere & obductū verbis vulgare dolorē. Et heu stirpem inuisam. q Ibit & illuserit. S. ibit: & illudet. tps p tpe. sc dixit v certāt q̄ illudere capto. r Et nr̄s il. ad. C. Indignatō a fortūa: nā & mīsericordia a fortūa eliciī. cum demonstramus quępiā ex sublimi gradu sine vlla sua culpa in calamitates maxīas deiectū: vt tot quōdā populis regnisq̄ supbū regnatorē asię. Et indignatio cū dolemus ab his: qui aut aduersa: aut humili fortuna premuntur superari: vt hic dolet q̄ tanta regina ab homīe aduena. & a p̄ria extorre illudat̄. Et illud. exulib⁹ ne dat̄ ducēda lauinia cōiūx: dolet em̄ ab exule ænea vinci Turnū qui florēti ī regno cōstitut⁹ sit. s Illuserit. C. recte dixit. Et nō illud t: vt sit sensus. iste mihi illuserit: & deinde nulla data pœna tut⁹ abire poterit. Ergo ponēdo tps magis p̄teritum oñdit nō solū illusurū. sed post illusionē incolumē futurū: cū nemo ex suis illū īsectat⁹ fuerit: cū deberēt insectari ex tota vrbe. i. oēs ciues pp̄ pariter ex ipsa vrbe. Auget̄ aūt res ab ipsa interrogatōe. t Nō ar. ex. S. Furētis verba: vt paulo post: q̄ mēte insania mutat. Nā sana ñ īpat absentib⁹ cū sola sit. v Diripiētq̄ ra. C. auget indignationē a facili. Illudor ab aduena: nec tñ mei ciues: ad q̄s ne q̄ vltio ptinet insectabūt̄. cū facile sit illoꝝ naues diripe. Itē oñdit q̄ vehemēti furore correpta sit: cū absentib⁹ nihilq̄ tale audiētib⁹ īpet. x Naualibus. S. Loca sunt in qb⁹ stant naues. y Date vela. im. re. breues clausulę & sine copula irati animi festināionē exp̄mūt. z Quid loquar, C. alternatim: mō pt

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni crocum linquens aurora cubile:
Regina e speculis vt primū albescere lucem
Vidit: et æquatis classem procedere velis:
Littoraq̄: & vacuos sensit sine remige portus:
Terq̄ q̄terq̄ manu pectus percussa decorum:
Flauentesq̄ abscissa comas: proh iupiter ibit.
Hic ait: et nostris illuserit aduena regnis:
Nō arma expedient: totaq̄ ex vrbe sequentur
Diripientq̄ rates: alii naualibus: ite:
Ferte citi flāmas: date tela: impellite remos.
Quid loquor: aut vbi sū: q̄ mēte insania mutat
Infœlix dido: nūc te fata impia tangunt.
Tū decuit cū scœptra dabas: en dextra fidesq̄
Quē secū patrios aiunt portare penates.
Quē subiisse humeris confectū ętate parentem.
Non potui abreptū diuellere corpus: & vndis
Spargere: nō socios nō ipsum absumere ferro
Ascaniū: patriisq̄ epulandū aponere mensis.
Verū anceps pugnę fuerat fortuna: fuisset:

turbatio: mō rō p̄ualebat. Qui em̄ p̄cœpisset vltionē absētibus: nisi furiis ageret̄. nūc aūt se colligens stultitiā suā recognoscit: ergo q̄d loquor. q. d. Cur hęc p̄cipio nō audiētib⁹. a Vbi. S. q. d. an in coetu sum. C Aut vbi sum. Nōne video abesse me ab his quib⁹ frustra cū absint impero b Quę insania. C. quā magna insania mutat & perdidit mētē. c Tū de. cū sce. da. S. vt At dūm Aeneā ī sceptra recepit. C. Tū de. cū sce. da. Tūc oportuit me impare cū cū Aeneas ad huc erat in mea potestate. Vel referamus ad occultiorem sensum: vt oñdim⁹ in allegoriis. Et sit sentētia: nūc demū cū habitū culpę abduxerim: ita vt nō sim ampli⁹ mei iuris: nec possim me ab huiuscemodi furorib⁹ explicare: ista volumus: sed debebā velle cum sceptra dabā. i. cū iperabā: nā cū ī nobis rō appetitusq̄ insunt: & rō naturę ipsa pręsit: & veluti regina cūcta ex eius īperio agat. appetitū aūt veluti seruū illū obtpare oporteat: tūc dicimur dare sceptra. i. impera re: cū oīa ex ipsa rōne. q̄ sola hoīes sumus agim⁹. nā si hō rō est: cū rō sit forma hominis: tunc hō agere dr̄: cū rō agit: cū aūt viciis inuoluti sumus: et appetitus victa rōne in nobis regnat: seruire dicimr: & nō īparare. vñ est illud padoxon. Oēs sapientes liberos esse: & oēs stultos seruos. Ergo anteaq̄ cōtrahamus habitū vitiorū cū adhuc rō vitę nr̄a habenas tenea: tdam⁹ sceptra. Sed hęc lati⁹ in allegoriis nostris dixim⁹.
d En dextra. C. non tot fluctibus agitat̄ mare cōtrariis vētis vexatū: quot exagitat̄ mulieris: & amātis: & furore iraq̄ pcitus anim⁹: Ergo nē dolet illū īpune abire nunc vltionē suis mādat: nūc se ipsam stultitię suę arguit: nūc Aeneā illis virtutib⁹ priuata q̄s a principio maximas in eo esse dixerat. En dextra Ironica oratio: Dicit em̄ ex hoc suo facto indicatur: & fides & pietas sua: & comprobat̄ eē nō verū q̄d dicūt eū & penates deos: & patrē ab incēdio liberasse: vt sit sententia ex plenti crudelitate: & pfidia: oīa quę de illo recte facta dicunt̄: falsa esse demonstrant̄. e Fidesq̄. S subaudi en etiā in sequētib⁹: aut certe hic est quē dicūt portare deos. Sane en noīatiuo meli⁹ iunget̄. vt En priam⁹. f Nō potui. C. ex ratiotinatōe recādescit ira: & dolet nō potuisse id q̄d si p̄uidisset poterat: & ex hoc quod cupit: muliebre oñdit odiū. Et pbat illd̄ Senecę. ipsā mlierē a maxīo amore ī maximū odiū ferri. Cōcluditq̄ fuisse incundam hāc pugnā. q̄d pbat cōplexiōe. Nā si supasset: expleuisset animū suū cede: quā sitiebat: si superata fuisset: iuenisset mortē q̄ etiā nūc sibi decreuit. Est autem iratis aliqua voluptas cum narrant re q̄ cupiūt eo ordīe eoq̄ mō q̄ exeq voluissēt. g Ipm Asca. S aut qa ē cā nauigatōis: vt quē regno hespię fraudo: aut ad p̄ris dolorē. vt. Qui nati corā me cernere lœtū fecisti.
h Epu. a. S q̄d fecit pgne occiso Ithi filio ppt̄ sororis stupꝝ

i In castra. S. in classes: vt nos castra mouem⁹. k Foros. S. tabulata nauiū ab eo q̄ incessus ferant: & est generis masculini: numeri tantū pluralis: vt hi fori fororum. l Cū genere extinxem. S: pro extinxisse morte Aeneę: & Ascanii. & est sincope. m Sup ipsa. S. Satis amatorie. n Sol q ter. flā. S. Iā vti͂t imp̄catōib⁹: et deuotōib⁹. vñ deuotor & deuotrix: qui imp̄cator dicitur: non autē terrarū flāmis: sed opera terrarū. Recte aūt inuocat solē: vt supra per nomen liberi significauit. C. Sol. factura imprecationē admittit a diis exaudiri. o Interpres cu. S. aut q̄s patior: aut generaliter curarū cōiugaliū interpres: hoc est media: & consiliatrix. Cic. Quiq̄ interpretes corrūpendi iudicii esse solent. p Conscia Iuno. S. Siluit rē turpē: sic supra Et pronuba Iuno. q Nocturnis. S. non triuiis. sed p̄ nocturnū tp̄s. r Vlulata per. vr. S. p̄ serpinā raptā a Dite p̄re Ceres cū per vrbē incensis tabulis quereret per triuia: & q̄druuia vocabat. Hic in eius sacris a matronis per triuia exercet̄ vlulatus sicuti i s dis sacris: vbi est imitatio inuenti Osiridis: quē dilaniatū a Typhōe fratre vxor Isis per totū orbem quęsiuit. Iuue. Plāgentis populi currit derisor anubis. Hecatē aūt inuocat causa vltiōis: vnde & furias inuocat. s Dirę. S. Vsurpatiue dixit diras. Nam dirę in coelo. furię in terris: eumenides ad inferos. Vñ & tres esse dicūtur. Sed hęc noia confūdūt poetę. t Vltrices. S. Vltrix. i. Tisiphone. Grece em̄ τίσις est vltio. v Dii morientis. S. aut manes dicit. vnde ē. Vos o mihi manes esto boni: q̄m superis auersa voluntas. aut anereticos dicit. i. martē & saturnū: qui intercidunt vitę rōnem si radius ortum geniturę pulsauerint. Hora. Te Iouis impio tutela saturno refulgēs eripuit: volucrisq̄ fati tardauit alas. Et tn̄ tardauit. Nam necessitas fati tardari pōt nō penit⁹ tolli. Virgi. Nec fata vetabāt Stare decemq̄ alios pria mū superesse per annos.

qñ Euādri & Tarcon tispetiuit auxiliū. C. Finibus extor. morieti nō imerito vt oñdit Cice. dat diuinationē. f Indigna suorū funera. SER. Pallantis dicit & ceterorum. g Pacis inique. S. p̄pter perditā linguā. habitū. & nomē q̄ oīa solet victor iponere victis: sicut postulat Iuno. h Optata luce. C. i. vita. i Fruat. C. Infoelicissimū est multos labores tulisse. m̄ltaq̄ adisse picula vt aliqd assequmur: q̄ acq̄sito morte itercoepti frui n̄ possū⁹: vt frustra oīa illa duraq̄ atq̄ aspa ppessi videamur. k Sed cadat. S. Cato dic̄ iuxta laurolauiniū cū eneę socii p̄ das ageret: bellū esse cōmissū: i q̄ latin⁹ occisus est: Turn⁹ fugit: & auxilio mezēti cōpato: vict⁹ qdē est. Sed i eo p̄lio æneas nō cōpuit. Ascani⁹ postea mezētiū interemit. alii dicūt q̄ victor æneas cū sacrificaret sup numitiū fluuiū lapsus ē & ei⁹ cadauer nū q̄ appuit: Vnde ipa dicit: Mediaq̄ ihūa⁹ harena: Postea dixerūt iter diuos receptū. & Ioue ind getē appellatū. l Añ die. S. añ fati necessitatē. & hū q̄d passura est optat Aeneę. C. Añ di. q. d. cū vita adhuc durare posset. Longo aūt ordie narrat hęc: tā q̄ sibi illa ipare possit: Nā hec dicēs videt̄ aliq mō saturare irā: et explere aim. m Mediaq̄ inh. ha. C. Cetera hoc ex hystoria ē: Nā æneas cū rutul. & cū mezētio pugnās supueniēte nocte nusq̄ appuit: alii putant in deos relatū alii submersum in numitio fluuio: et iō tēplū illi dicatū est cū hoc titulo p̄ris diui terrestris: q fluuii numici aq̄s gubernat ait Dyoni. Optat aūt et vitā breuē: & mortē in honoratā. n Cū. S. q̄si ip̄catōes ip̄as suo sāguie cōsecret. o Tyrii. S. nō sūt mādata: s ip̄catōes. Nā si mādata sūt quō gen⁹ futurū. C. O Tyrii Apostrophe ad absentes: vt ingēs animi affect⁹ demōstret. p Exercete od. D. q̄d factū est tribus bell. punicis. C. Exercete: q. d. p̄seuerate in odiis. Nā exercere nō ē semel īfesta re: sed diuturno tp̄e in laborib⁹ defatigare. q Sunto. S. Vrban⁹ ait. Verbo eā iuris vsā: pp ter odai hereditaria. r Exoriare. S. exoriar. Et oñdit hanibalē. C. ex ossib⁹ s̄cūdū

Quē metui moritura: faces in castra tulissem:
Implessemq̄ foros flāmis: natūq̄ patremq̄:
Cū genere extinxem: memet super ipa dedissē.
Sol qui terrarū flāmis opera omnia lustras:
Tuq̄ harū interpres curarū & conscia Iuno:
Nocturnisq̄ hecate triuiis vlulata per vrbes:
Et dire vltrices: et dii morientis elisse
Accipite hec: meritumq̄ malis auertite numē:
Et nostras audite preces: si tangere portus
Infandū caput: ac terris ad nare necesse est.
Et si fata iouis poscunt: hic terminus heret:
At bello audacis populi vexatus: et armis
Finibus extorris: complexu auulsus iuli
Auxiliū imploret: videatq̄ indigna suorum
Funera: nec cum se sub leges pacis inique
Tradiderit: regno aut optata luce fruatur.
Sed cadat ante diē: mediaq̄ inhumat⁹ harena:
Hec precor: hāc vocē extrema cū sanguie fūdo.
Tum vos o tyrii stirpem: et genus omne futurū
Exercete odiis: cineriq̄ hec mittite nostro
Munera: nullus amor pplis: nec foedera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor.
Qui face dardanios ferroq̄ sequare colonos:
Nunc olim quocūq̄ dabūt se tempore vires

x Meritūq̄ malis auertite numē. S. q̄d mali merentur. y Preces. S. impcationes: vt paulo post. Imprecor arma armis pugnēt. z Adnare. S. vt i primo. Huc pauci vr s adnauimus oris. i. p̄ tēpestatē veniem⁹: & bono calore fura p̄dicit. a Si necesse est. C. q̄d minime vellē. b Fata iouis. S. participiū est nō nomē. c Terminus heret. S. Si hoc est imutabile. d Audacis populi. S. rutilorū quos sp̄ inducit audaces. e Finibus extorris: S. Extra suas terras remot⁹: significat.

anaxagorā q hō comeriā dic̄. i. oim mēbrorū s̄litudiē eē i reb⁹ creādis: q̄ sic ex ossib⁹ sic ex sanguie & medull. nā oia p̄ pte sui trāseūt i p̄creationē Lucreti⁹. nūc ad anaxagoreę niam⁹ homo comeriā. D. Exoriare aliqs. Aliq de hanibale volunt intelligere. Sed melius est. vt sit hoc pturbatę p̄sonę q̄ nesciat se ipossibilia postulare. q̄d seq̄ntia indicāt cū postulet: & littora: & vndas inter se discordare. C Exoriare p hos aliquot versus quanto odio feratur ostendit.

s Fluctib⁹ vndas. S. ppter illud q̄d in fœdere sanctū est: vt corsica media esset iter Romanos: & carthaginenses.

Littora littoribus cōtraria: fluctibus vndas
Imprecor: arma armis pugnēt: ipsiq; nepotes.

t Pugnent: ipsiq; ne. S: potest ad ciuile bellū referri. D. pugnēt ip. Hoc dixit possibile: nā & furētes q̄nq; q̄d rectū est sentiūt.

v Versabat in omnes partes. CRISTO. Eodē enim tempore cuncta animo complectebatur: Ex quibus in eādem sententiā trahebat vtq; primū moreret. Nil em̄ re amata cariturę q̄d dignum vita videretur occurrebat.

Hęc ait: et partes animū versabat in om̄es.
Inuisam quęrens quā primū obrumpere lucē.
Tum breuiter barcen, nutricem affata sichei

causam morarū: & sibi & sorori. DONA. Tum breuiter: Nam hoc contenebatque ei q̄ primū mori cuperet.

x Tum breuiter. SER. Festinatiōe mortis simul nectit

y Nutricem sichei. CRISTOFE. Hac vtitur ministra: vt per illā magis recordēt prisci mariti: atq; inde magis ex animo pellatur Aeneas.

g Cara. D. Blanditur: vt imperet per blandimẽta: quod illa propter ingrauescentẽ ętatẽ poterat recusare. Elegit per sonã: quę tarde pergeret: & cũ mora remearet: vt sibi longiusculũ ad mortẽ patrandã spacium daretur. & propter hoc dixit siste: & non mitte. a Huc siste. S. huc adduc: vt & cũ grege sistit ad aram. hinc & sistatur. i. abducatur: nã stare aliud est: nec aliter possumus dicere q̃ sta hic: et siste huc. Fallit enĩ plerunq̃ verbi similitudo: quia dicim⁹ sto et sisto: cum diuersa significent pro eodem.

bre: & oculorum sinus alternãtibus furore simul: & timore mortis maculis inficiuntur. Nam & si mortem ex impetu appetamus: tamen natura ab ea abhorret. r Pallida morte futura. SER. Vel pallidor q̃ soleãt esse hoies p⁹ mortẽ: aut omĩe pallida mortis future. s Furibunda. S. furenti similis. t Quęsitũ munus in vsus. S: quẽ Aeneas nõ ad hũc vsũ reliquerat: vt supra diximus secũdũ Home. vertitur mun⁹ in perniciẽ. tale est in Buc. Hos illi quod nec bene vertat mittimus hędos.

b Dic corpus. D. et hoc ad morã innectandam ptinet. c Properet. C. nõ quia illã cuperet properare. sed vt magis dissimilet consilium mortis. Ergo quãuis imperet festinationẽ: tamen multa adnectit: quibus morari illam cogat.
d Spargere lympha. S: nam inferis sacrificantes aspergebantur: vt spargẽs roro leui: & ramo fœlicis oliuę: Superis abluebãt: vt donec me flumine viuo abluero: modo inferis sacrificabãt: vt sacra Ioui stygio. e Et pecudes. S. i. et hoc similiter.
f Piacula. S. purgatiões: alias sacrilegia.
g Sic veniat. S. ne p̃mitteret: aut precederet.
h Tege. S. corona vt ipsa tardaret. i Ioui stygio. S. hoc est Plutoni: dicunt stoici vnum esse deũ: cui nomina variantur pro artibus. & officiis. vnde etiam duplicis sexus numia esse dicunt. vt in agendo mares: in paciẽdo fœmię sint natura. vñ est Coniugis in gremiũ lętę descendit. Ab actibus aũt vocãtur: vt Iuppiter iuuãs pater. Mercurius q̃ p̄est mercibus. Liber a libertate. Sic modo Iouem stygiũ dicit inferis sacrificatura: vt iunoni infernę dictus sacer. Hic est Iouis oratio. Cœlicolę mea mẽbra dei: quos nr̃a potestas officiis diuisa facit.
k Que rite incœpta parauI. SER. Ordo est incœpta quę paraui anim⁹ est rite perficere.
l Finemq̃ imponere curis. C. ex his verbis simulat consiliũ vitę. m Dardaniiq̃ rogũ capitis. S. in quo eius imago fuerat. n Studio anili. SER. aut pro ętatis possibilitate: aut pro industria qua vtuntur aniculę.
o At trepida. S. Festina. nã moritura nil timebat. p Cœptis effera S. Efferata. i. furiata sęuis cogitatiõib⁹. C. Efferata: ponit ante oculos quomõ affecti sint: qui sibi mortẽ iam decreuerunt. q Sanguineam. C. Furore accensam. Nã oculi ex furore: veluti sanguine rubebant. Nã ex vehementi furoris impetu sanguis ad exteriora pellitur: & spiritus veluti ardentes in oculis apparent: et tñ genę: idest palpe

(Nanq̃ suã patriã antiqua cinis ater habebat)
Annã cara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus pperet fluuiali spargere lympha:
Et pecudes secũ: et monstrata piacula ducat:
Sic veniat. tuq̃ ipsa pia tege tempora vitta:
Sacra ioui stygio: quę rite incœpta paraui
Perficere est animus: finemq̃ imponere curis.
Dardaniiq̃ rogum capitis permittere flãmę.
Sic ait: illa gradum studio celebrabat anili:
At trepida et cœptis immanibus effera dido
Sanguineã voluens aciem: maculisq̃ tremẽtes
Interfusa genas, et pallida morte futura
Interiora domus irrumpit limina: et altos
Conscẽdit furibunda rogos: ensemq̃ recludit
Dardaniũ: non hos quęsitũ munus in usus
Hic postquã Iliacas vestes: notumq̃ cubile
Conspexit: paulũ lachrymis: et mente morata
Incubuitq̃ toro: dixitq̃ nouissima verba:
Dulces exuuię dum fata deusq̃ sinebant:
Accipite hanc animã, meq̃ his exoluite curis.
Vixi, et quẽ dederat cursum fortuna peregi:

v Hic postq̃. C. q̃m alternatim in ea ęstuabant modo odiũ: mõ amor: cũ reliquias videret: non potuit non detineri aliquantulũ. x Mente. S. consilio. y Dulces exuuię: C. Exuuias dicim⁹ quas hostẽ exuimus. ergo nec olim exuuias: nec nũc dulces: sed o, reliquę q̃ fuistis dulces. nunc estis exuuię: Sic & i Buc. Has olim exuuias mihi perfid⁹ ille reliquit. Vel simpliciter dulces exuuias: quia hoc odium non exclusẽrat omnino amorem. Nec põt auditor huiuscemodi apostrophen sine summa cõmiseratiõe audire: nam citaĩ inde maxima presertim si fit ad mutã rem.
z Dum fata deusq̃ sinebant. S. Aut Iuppiter qui Aeneã discedere iubebat: Aut amor: aut necessitas fati. C. dũ fata de⁹q̃ sinẽt: Ex amore ita videĩ aliq̃ mõ excusare Aeneã & rẽ in fata & deũ reiicere.
a Accipite hanc anĩ. C: q. d. Si morte tantis curis soluor: cupio incerta vos bibscũ esse. b Vixi. S: excusat vite abruptionẽ. Nã ait Plato magna poena affici animas eorũ q vitam: añ tempus relinquunt. C. Vixi honesta locutio: vt quos periisse significare volumus: dicam⁹ vixerunt. sic Cice. de his de quibus suppliciũ iam sumpserat dixit vixerunt.
c Et quem dederat cursum fortuna per. S. nõ natura: nec fatũ: tribus enim vita humana cõtineĩ. Natura cui vltra nõ. cxx. solares annos cõceditur. Fato cui nonaginta anni. i. tres saturni cursus exĩ: nisi aliarũ stella benignitas tertiũ superet cursum. d Fortuna. S. i. casu. qui ad omia pertinet. quę extrinsecus sunt: vt ad ruinã: naufragia: & huiuscemodi. Bene ergo fortuna. Sic Cice. in philipp'cis. Multa mihi iminere videbant preter naturam pręterq̃ fatũ. i: gladii anthonii ex casu. e Peregi. C. penitus absolui: atq̃ expleui. Per enĩ in cõpositione aliq̃ vim retinet: vñ dicimus totũ percurrere campũ. currere per totũ campũ. Aliq̃ significat actus perfectiõi. Hinc Cicero. Qm̃ hęc nos non solũ ferre: sed etiã perferre decreuimus. f Magna

mei sub terras ibit imago. SER. valde queritur quid illud sit: quod inferos petat: nam tribus cõstamus: anima q̃ supernam originem suã petit. Corpore: quod in terram deficit. Vmbra quã Lucretius sic diffinit. Supra spoliatus luminis aer: q̃ si ex corpore creatv na secũ perit: neq; est q̃cq̃ reliquũ ex homine q̇ inferos petat. Sed deprehenderũt esse quoddã simulacrũ: quod ad nostri corporis effigiẽ factũ inferos petat: & est species corporea: que nõ potest tangi sicut ventus. Hinc in sexto. Corpora viua nefas stygia vectare carina. Hoc et Home. regrit simulacro Herculis apud inferos viso. Et sciendum simulacra eẽ hec etiã eorũ que per apotheosin dii facti sũt: vnde aut visi esse apd iferos: aut illic descendisse dicuntur. Hora. de libero. Te vidit insons cerberus aureo cornu decorum. Sciendum tamen abuti poetas: & confuse vel simulacrũ: vel vmbrã dicere. C. Magna imago: Dixit magna: q̃si dolens tantã foeminã sic perire. f. sine vlla vltione: vnde est moriemur inultę: & ostẽdit q̇ etiã in extermo tẽpis pũcto alternatim mõ huc modo illuc fluctuãs mouebatur animus. Et ꝓpterea dixit sic: quasi non placeret. Deinde affirmauit: vt cũ dixit sic?

g Vrbem preclaram. SERV. non est contrariũ illi. Pendent opera interrupta. Nã ꝫ si paulũ superesset tamen quantũ ad ipsam pertinet fecerat: & reuera quid superest ciuitati factis muris templo portu & theatro. h Mea moenia vidi. S. a me facta: & pertinet ad affectũ: vt quã vestrę facere manus.

i Vlta viꝝ. S. puniendo eius interfectorem. Nam ideo addidit poenas inimico a fratre recoepi. Et reuera nulla auaro maior poena q̃ amittere pecuniã ꝓpter quã admiserat scelus.

k Recoepi. S. tanq̃ debitas: ergo: hoc dic feci istud & illud: foelix fuisse: si tm̃ Aeneas carthaginẽ nõ venisset. Alii per interrogationem legi volunt: vt nihil dicat esse perfectũ: vt nunquid vrbem statui: nũqd vlta sum virum. & tamẽ foelix fuissem, si tm̃ Aeneas non fuisset. Et hanc varietatem gignit hoc verbum tantum: nam vtrũq; admittit. Superior tamen sensus melior: quem nõnullli sic exponunt pẽdẽt opera: vt sit ordo: vrbem preclarã. & moenia vidi statui. i. dũ statuerẽtur l Nunquã Dardanię. C. Sic Varius. Iuppiter omnipotẽs: vtinã non tempore primo. Gnosia cecropię tetigissent littora puppes. m Os ipressa toro. SER. Applicato ore ad lectulum quasi amatrix: vt stratisq; relictis incubat: vel insensibili rei dans sensum: lectulũ alloqtur. vt hastã Turnus: & mezentius equũ. Rebe diu res si

Et nũc magna mei sub terras ibit imago:
Vrbem preclarã statui: mea moenia vidi:
Vlta viru: poenas inimico a fratre recoepi.
Foelix heu nimiũ foelix si littora tantum
Nunquam dardanię tetigissent nostra carinę
Dixit: et os impressa toro: moriemur inultę:
Sed moriamur ait, sic sic iuuat ire sub vmbras,
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus: & nostrę secũ ferat omina mortis.
Dixerat: atq; illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites: ensemq; cruore
Spumantem: sparsasq; manus: it clamor ad alta
Atria: cõcussam bacchatur fama per vrbem:
Lamentis gemituq;: & foemineo vlulatu
Tecta fremũt: resonat magnis plãgorib⁹ æther
Non aliter q̃ si immissis ruat hostibus omnis
Carthago: aut antiqua tyrus: flãmęq; furentes
Culmina perq; hominũ voluũtur. perq; deorũ
Audiit exanimis trepidoq; exterrita cursu
Vnguibus ora soror foedans: et pectora pugnis
per medios ruit: ac morientem noie clamat.
Hoc illud germana fuit: me fraude petebas

qua diu mortalibus vlla est. n Moriemur inultę. D. In plurali dixit. vel quia sic sepe vsurpamus: vt de vno dicimus nos. vel quia & reliquię erant periturę. C. Moriemur inultę: non potuit excellentius scribere poeta ęstuationẽ illã animi modo in amorem: mõ in odium insurgentis: nam que paulo añ dixerat ex nimio amore Accipite hãc animã: nunc ex odio conqueritur q̇ moriatur anteq̃ illũ vlta sit. o Sic sic. S. interrogatõ et respõsio: & placet eã sic mori. Et in hoc loco se percussisse intelligim⁹. p Hauriat. SER. vel capiat. hęc omina tempestatis venturę. vel satisfaciat suę crudelitati. D. Hauriat. ꝑs vltiõis erit si hostis abiẽs rogi flãmas aspiciat: et trist b⁹ oib⁹ nauiget. q Atq; illũ. D. ostendit celeritatem in Didone: vt nemo ictũ viderit: sed illam cadẽtem aspexerũt. r Media inter talia. C. Appronian⁹ legit mediã: nam qui se transfodit medius videt esse gladii. Sic Syllius concidit exactũ medius per viscera teli. s Inter talia. S. per talia: Vt hunc inter fluuio tyberinus amoeno. t Collapsam aspiciũt. C. ita callide rẽ peregit: vt non animaduertere illę poterat eã collabentẽ dum ensi incũberet: sed viderũt iam ꝓlapsam. v Sparsas. S. aut perfusas sanguine aut morte resolutas. x It clamor. C: Facit rem verisimilem ex eo quod solet fieri. y Cõcussã Bacchatur fama per vrbem. C. Fama statim per vrbẽ sparsa: tam subito dolore vniuersa vrbs concussa est furentibus omnibus pre dolore. z Foemineo. S. nã proprie foeminaꝝ est. Hora. Et illa non virilis eiulatio. a Nõ aliter. C. Pathos a maiori. dicit eñ nõ minorẽ fuisse luctum ex morte vnius q̃ si morte vrbs periisset. b Antiqua. S. vel. nobilem: dicit: vel illud oñdit. Quia Cartago ante byrsa: post tyros dicta ẽ: post Carthago. at Carta oppido inter tyron. & Byrseon. vñ fuit dido. c Audiit ex. S. Territa. nã supra dixim⁹ ex anim⁹ mortuus significat. d Ora soror. S. cruentãs sanguine. e Nomine da. S. Didonẽ vocat: q̃ viraginẽ significat lingua punica. Nam ellisa dicta est: sed virago appellata cũ se in ignẽ precipitauit: vel noie clamat. i. noiauit vt homerus dixit. εκrαvo uωεv Aut certe vero nomine: vt solent dolentes. vt Hunc te Euryale aspitio: & mater Cyrene mater: Sed quõ clamat nomine: cum nũquã seq̃tur. sed cũ plures nõ haberet sorores, ꝓ noie germana itelligitur. Sic de iure: cũ vnicũ habeat qs, filiũ: nihil interest: vt qs dicat fili heres esto an titi heres esto: & tanq̃ cõturbata integrum sermonẽ non edidit. D. Noie at qui nõ dixit dido

Hoc rogus iste mihi: hoc ignes: areq; parabant.
Quid primū deserta querar? comiteq; sororē.
Spreuisti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idē ambas ferro dolor: atq; eadē hora tulisset.
His etiam struxi manibus: patriosq; vocaui
Voce deos: sic te vt posita crudelis abessem
Extinxi te: meq; soror: populūq;: patresq;.
Sidonios: vrbēq; tuā: date vulnera lymphis
Abluam: et extremus si quis super halitus errat
Ore legam: sic fata gradus euaserat altos:
Semianimēq; sinu germanā amplexa fouebat
Cum gemitu: atq; atros siccabat veste cruores
Illa graues oculos conata attollere: rursus
Deficit: infixū stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens: cubitoq; annixa leuauit:
Ter reuoluta toro est, oculisq; errātibusq;: alto
Quesiuit coelo lucem: ingemuitq; reperta.
Tum iuno oīpotēs longum miserata dolorē:
Difficilesq; obitus: irim demisit olympo:
Que luctantē animā: nexosq; resolueret artus.
Nam quia nec fato: merita nec morte peribat.
Sed misera ante diem subitoq; accensa furore:
Nōn dū illi flauū proserpina vertice crinē
Abstulerat: stygioq; caput damnauerat orcho
Ergo iris croceis per coelum rosida pennis

sed germana. Sed duplex est nobis nomen alterum nature & sanguinis: quo coniūcte persone appellāt: vt mater: frater: pater: soror: & similia. Alterum quod imponitur ab extraneis: ergo soror sororē nomine sanguinis appellare debuit vnde dixit germana. f Hoc illud. CRI. hoc scilicet qd te interficeres. Illd qd sacra simlares. Ergo illd fuit hoc. i. ea iccirco simulasti: vt mortē tibi ꝯscires: q̄ petebas me fraude. g Me petebas fraude. C. i. faudulenter egisti mecum: nam petere ex se hoc significat. vt Reginam petit hec oculis: hec pectore toto heret. Repetitio autē vehementiam orationi prebet: ac deniq; sibi commiserationem citat: q per errorem: dum sacra se sorori parare credit mortem illi parauit. h Hoc rogus. S. Refert ad hystoriā i Quid primū deser. querar. S. dolet non esse vocatam ad par suppliciū. k Comitemq; sororem spreuisti. S. i. illud ne quod spreuisti comitem sororē. & semiplene loquitur: qd afflictis conuenit. C. Comitem ne. q̄ infoelix sit ostendit: cū pro beneficio habitura fuisset: si comitē se ad mortē vocasset. l Struxi manibus. SERVI. Subaudi rogos. m Patrios. S. Saturnū: et Iunonē. n Posita. S. Exaniata; Sta. positusq; beata morte pater. o Extinxi. C. Durū est incidere in calamitatē: sed durius in eā q̄ sua oīa pdiderit: durissimū āt cū id sit sua tristitia contractū. Quid aūt erit: si illud annixe conficere tentauerit. tamē si summopere profuturum fuerit. Deinde vniuersa illa sedula executio officii: qd aquā ad abluendū petiuerit. Qd extremū spiritū ore legere tentauerit. Quod celerrime ascēdens germanā amplexa sit: & q dido eā aspicere conata sit. Et q pnie signa tribuerit: q mortē sibi cōstisset cōmiserationē summā excitat. p Date. S. scilicet aquā: vel date. i. pmittite. Lauare autem cadauera dabat proximis: vnde mater Euryali. Nec vulnera laui veste tegens. q Ore legam. S. Cice. in verrinis. vt extremū filiorꝫ spiritum ore excipere liceret. C. Ore legam. Nam ppinquorum erat hoc officiū: sic Cice. de pretura vrbana. Ait em̄ vt extremū filiorū spiritū ore excipere liceret. r Gradus euaserat altos. S. ascenderat rogū. s. que pro qualitate fortunarum fiebat: vnde in vi. Coeloq; educere certant. s Siccabat, S; exprimebat. t Cruores. S. vsurpauit. Nā nec sanguines nec cruores in plurali dicimus. v Sub pectore. SER: Nunc per transitum dicit vulneris locū. x Ter. SER. vt numerus pro numero. Vel promathesis. i. prediuinatio: qa tria fuerant bella punica. y Ingemuitq; rep. S. Atqui dixerat inuisam querens abrumpere lucem: sed ostēdit morientes sua īprobare desideria vt i. vi. Quā vellēt ethere in alto: nunc & pauperiem: et duros perferre labores: z Iuno. SER. aut p nuba vt inferna. a Difficiles. S. quia superat vitam: quia nō fato: aut fortuna perierat: sed casu: vt: nam quia nec fato merita nec morte peribat. i. naturalis. b Irim demisit ol. S. Traxit de Alceste Euripidis: qui induxit Mercuriū ei comā secantem: quia fato peribat mariti: hoc ideo nunc fit: quia certis consecrationibus solebant homines facere: vt muniti aduersus fortune impetus non possent mori: nisi ex auctorata illa consecratione. Ergo dicit ista circa Didonem obseruanda: quia misera añ diem peribat. Nec est cōtrarium illud quod ait in. x. Stat sua cuiq; dies. Nam loquitur mō secūdū hāc modo secūdū illā sectam Quāquā gramatice possit responderi. Omnia vincit amor: et nos cedamus amori. C. Irim demisit o: Quāuis cornutus dicat: q more poetico sicut de ramo aureo: hoc finxit poeta. Tamē de alceste euripidis tragedia traxit. Alceste enim pelei Iosonis patrui filia admeti regi Thassalo nupsit. et cū Admeto esset moriendū adeo illa virum dilexit: vt pro illo mortem subire voluerit: In hac tregedia inducit Euripides orcū gladium gestantem: quo crinem incidat Alceste. Ergo quemadmodū cū illi de vita superesset: & tamen pro viro obedire eligeret finxit opus esse Euripides: vt crinis secaretur. sic cū Didoni superesset de vita: & tn̄ eligeret mori: vt amoris vitaret dolores, Idem Virgi. figere placuit: c Illi flauū. S. Matrone nunq; datur flauus crinis. sed niger: vnde Iuue. Et nigros flauū crinem abscondēte galero: illi ergo dat quasi turpi. C. Nōdū illi flauū: nō placet qd Seruius scribit mulieres pudicas nō esse vsas flauo crine: Nā Oui. in lib. de fastis. sic ait de Lucretia cui palma pudicitie tribuit. Forma placet niueusq; color: flauiq; capilli, Quodq; aderat vlla factus ab

arte color. d Caput damnauerat. S. nec etiã morti destinauerat. e Iris croceis per. CRI. alatam deam hanc fingunt: & filiam Thaumantis ex Ponto et Terra geniti: et ex vxore Electra oceani filia: q̃d iccirco fingunt: q illam homines admirantur. Nam θαυμαζω admiror significat. ẽ filia Electrę Oceani: quoniã ex humore nascitur. Verũ philosophos de hac re audiamus. illi eñ aiunt: irim eẽ impressionẽ generatam ex nube concaua simul & rosida ad pluuiam p̃paratã stillicidiis infinitis: tanq̃ in speculo relucẽtẽ: habentẽq̃ figurã arcualẽ: & colores varios a radiis solis: siue lunę generatam. Sed Aristo. ait non generari a luna: nisi bis in quinq̃ginta annis. Erit ergo iris nubes aquosa per oẽs sui partes a radiis penetrata Forma ẽ arcualis & duobus capitibus terrę affixit in figuram circuli ad coelum eleuatur Colores trahit: vt placet nonnullis ex q̃tuor elementis. Ex igne eñ rubeus est in sũmo: ex terra viridis in infimo: ex aere lacteus: ex aqua ceruleus. Sed Arist. in metheoricis ait. q color rube⁹: vel vniosus fit ex radio tangente superficiem rotunditatis nubis post quẽ sequitur color mixtus ex albo & ceruleo secũdũ qualitatẽ dominantem in medio nubis: tamẽ apparet in vno color viridis: vbi vapor magis est terrestris: & hi colores sunt aliis principaliores: quia multos habet colores: quos pictor nullus exprimeret. Est igitur eodem Aristotile auctore Iris repercussio radii redũdãtis ad vaporẽ sibi oppositę nubis: sic splẽdor in aqua refulgens: in pariete refulget rediens ad ipsum sua interpositiõe feruorẽ solis temperat: resolutiõe in pluuias inferiora fœcũdat. Spetie sua sup̃iora pulchra reddit dominiũ humiditatis in aere esse ostendit. vnde infra quadraginta annos a mundi fine apparebit: quod elementorũ desiccationẽ indicabit: pacẽ inter deũ & mundũ denũtiat. Semper ex opposito solis est. Ergo nũq̃ apparet in meridie: quia sol nunq̃ est in septentrione. Plinius tamen ait: q post autumni equinoctiũ appareat quacũq̃ hora: nec nunq̃ p̃res simul q̃ duo f Rosida. S. quia cũ nubibus est quę nõ carent rore. g Aduerso. S. naturalẽ rẽ expressit. Iris eñ nisi e regione solis non fit cui varios colores illa dat res: quia aqua tenuis aer lucidus: et nubes caligãtes irradiatę varios creant colores.

Mille trahens varios aduerso sole colores
Deuolat: et supra caput astitit: hunc ego diti
Sacrum iussa fero: teq̃ isto corpore soluo.
Sic ait, et dextra crinem secat: omnis et vna
Dilapsus calor: atq̃ in ventos vita recessit.

g Corpore soluo. S. Nã supra dixit. Nexosq̃ resolueret artus. D. Soluo Omnia quibus vita constat: isti bi inuicem nexa sunt. sed cũ resoluta fuerint: atq̃ a se recesserint: tũc mors sequitur: Nec fato nec morte merita: nõ secũdũ institutũ naturę: quod fatis attribuit. difficilis eñ mors est: cũ nõ cõsensu naturę: sp̃us reddit: sed vi extorquetur añ die. i. añ tp̃s quod natura potuit afferre. C. Soluo. Quia secũdũ Plautonicos homo anima est: quę in corpore veluti molestissimo in carcere includit. Ergo soluto tanq̃ a corporeis vinculis. & ipse in sexto. Nec auras respiciũt clausę tenebris et carcere cęco. h Omnis & vna. S. vno impetu effusa est vita. i. anima: i Calor. S. secũdum eos qui dicunt animam calorem esse qua discedente friget corpus. k In ventos vita recessit. SERVIVS. anima vt in sexto. Quę sibi tenuis nascentem accersere vitas. Et dicendo in uentos: aut eos sequit qui animam aerem dicũt. hoc est in materiam suam redit: aut certe eos: qui dicunt animã perire cum corpore: vt intelligam⁹ euanuit in ventos. i. recessit: vt in nono. Sed aurę omnia discerpunt: id est euanescunt.

Finit quartus liber æneidos

P. Virgilij M. Argumentũ
in quintum Aeneidos librum.

¶ In siculas iterum terras fortuna reducit
Aeneam: tumuloq̃ patris persoluit honorem:
Tum cogit naues incendere troadas iris:
Troes ibi liquunt sotios: venus anxia placat
Neptunũ: somnus palynurũ mergit in vndas.

Vel sic

Quintus habet tumuli varia spectacula patris.

Descriptio quinti libri

¶ Quintus habet ludos: et classe corripit ignis
Nauigat æneas: siculas defertur ad oras:
Ludos ad tumulũ faciunt: certamina ponunt.
Prodigio: et cunctis ardens allapsa sagitta.
Iris nutricem habitu mentita senili
Incendit naues: subitus quas vindicat imber:
In somnis pater anchises: quę bella gerenda:
Quoq̃ duce ad manes possit descẽdere narrat.
Transcribit matres vrbi: populumq̃ volentẽ.
Et placidũ æneas palynurũ quęrit in vndis.

P. Virgilii Maronis æneidos liber quintus

INterea medium æneas iã classe tenebat:
Certus iter: fluctusq́ atros aquilone secabat

INtea mediũ Aeneas iã. S. i. dum flet aut sepelitur Dido. & hoc sermone librũ (vt solet) supioribus iungit. cuius pars maior ex Humero est de funere patrocli sumpta: nisi q hic certamen est nauale: illic currule: nõ potuit aũt vna die in Siciliã nauigare. Ergo intellige q enauigauit prima luce: sed leniter spirantibus vẽtis: dũ Dido se interfecit: & dũ flet tota die parũ pfecit: & flãmã rogi circa vesperã vidit: q tpe p naturã ignẽ videre potuit. & etiã in consuetudine erat: q cadauera p diem non vrerentur. Deinde tota nauigans nocte: et sequentis diei pte ad Siciliã venit b Certꝰ. S. indubitabiliter pergẽs: aut certus Aeneas, i. solers: & strenuꝰ: vt equidẽ per littora certa dimittam. c Fluctusq atros aquilone. S. quos aquilo

Mœnia respiciens:que iã infœlicis elisse
Collucent flãmis:que tantã accenderit ignẽ
Causa latet:duri magno sed amore dolores
Polluto:notũq; furens quid fœmina possit:
Triste per augurium teucrorũ pectora ducunt:
Vt pelagus tenuere rates:nec iã amplius vlla
Occurrit tellus:maria vndiq;:et vndiq; cœlũ
Olli ceruleus supra caput astit imber
Noctẽ hyemẽq; ferẽs:et ĩhorruit vnda tẽebris.
Ipse gubernator puppi palinurus ab alta
Heu quia nã tanti cinxerũt ethera nymbi:
Quidve pater neptune paras:sic deĩde locutus
Colligere arma iubet:validisq; incũbere remis:
Obliquatq; sinus in uentũ:ac talia fatur:
Magnanime Aenea nõ si mihi iuppiter auctor
Spondeat:hoc sperem italiã contingere cœlo:
Mutati transuersa fremũt:et vespere ab atro
Consurgunt venti:atq; in nubẽ cogitur aer:
Nec nos obniti contra:nec tendere tantũ
Sufficimus:supat quoniã fortuna sequamur.
Queq; vocat vertamus iter:nec littora longe.

nuper flans atros fecerat.tempestatis eñi hec est natura vt rel.quias venti teneat.eã in alteri⁹ flatu. ❡ Atros. Ait Pli. non esse maris certũ colorem.sed pro vẽtorũ qualitate mutari:& aut flauũ esse:aut luculentũ:aut atrũ. D. Atros aqlone:at qui nõ est aptus aquilo ex affrica in italiã nauigantibus:sed vel posuit spetiẽ pro genere.vel naui gabat aquilone.quia ex secũdo Iouis p̃cepto statuerat Carthaginẽ relinquere quocũq; illũ ferrent venti:vt etiã aquilone flante enauigarent quo illi ferrent. C. Fluctusq; atros. Varii enim venti:varios mari colores afferunt:vt aparet apud Home. d Respiciens. C. Ex amore q̃q̃uis italiã vt deo obseq̃ertur peteret: tñ nõ poterat nõ moueri amore quẽ erga Didonẽ gerebat. Discedere eñi Aeneã a Didone nihil aliud est (vt in alligoriis ostẽdimus) q̃ virũ egregiũ a Ioue p Mercuriũ monitũ.i. a deo p doctrinã eruditũ a vita actiua ad cõtẽplatiuã trãsire. Sed cũ nõdũ in eo virtutũ genere q̃ animi iã purgati dicunt̃ cõsistat sed in virtutibus purgatoriis cõstitutus sit: q̃q̃uis diuina p̃cepta (q̃bus celestia cõtẽplari:& terrena despicere iubemur) seq decreuerit:tñ nõ p̃t nõ cõmoueri cupiditate rerũ terrenarũ p̃sertim earũ in quib⁹ virtutes ciuiles versant̃: nã bene regere se: domũq; suam ac etiã rẽpubli. nõ minima virtus:neq; damnatur vita actiua. q̃ a iustitia non discedit:nã si legit̃ Maria optimã pt̃ẽ elegit: sequit̃ q & Marta bonã potuerit eligere:sed de his plenius disputauim⁹ ĩ primo libro Chamaldulẽsiũ questionũ. e Collucẽ. S. in honorẽ eñi regis cũ faculis p̃cedebat̃ a pp̃lo: Hinc de pallante:lucet via lõgo ordine flãmarũ. Postea etiã funebres lectos p̃ferre ceperũt:vñ in sexto: vel que Tyberine videbis funera cũ tumulũ preter labere recentẽ. f Que tãtũ. S. ait varro. Aeneã ab Anna eẽ adamatũ: q̃q̃uis eñi plurimũ intersit tẽp⁹ tñ lectũ est. g Causa latet. C. Nesiebat quidẽ sed vis polluti amoris:& furor fœmine⁹ cõiecturã faciebat ignes esse regales. q̃ Dido se interfecisset q̃d eos tristitia afficiebat:q̃ñi illud esset malũ auguriũ. h Duri magno. S. Nesciebat cãs:sed cõiecturis illuc ferebãt̃. i Ducũt. S. m̃lti dicũt diducũt.i.lacerãt.vt ad dictas duas cãs tertia accedat:p̃cedebat inquit animos troianorũ q̃ nascebant̃ duri dolores amore polluto q notus erat fœmine furor:q ignẽ rogi videbant.i.omẽ nauigantibus triste vt per triste valde triste:sed sic intellexerimus tertio dicto congruit tm̃ nõ etiã superioribus. Nec eñi troiani nauigãtes poterãt:aut de amore:aut de furore Didonis eẽ solliciti. k Rates. S. p̃ nauib⁹ abusiue ponit̃. l Olli. S. tunc aut illi. m Supra caput. S.i. ineuitabilis mortifer.nec simpliciter dictũ; cũ oĩs hymber supra caput sit. C. Caput a capiendo dicit̃:q̃a omnes sensus capiat.quod aĩo mẽbro nõ cõtingit. Inde capilli:capitis pili. n Imber. C qui maiori impetu fert̃. Nã pluuia lentior est:& magis iugis. o Tenebris noctis & nubiũ. p Ipse. S. Qui debuit esse solatio. C. Ipse.q.d.cui credendũ erat propter rei scientiã. q Ab alta. C. e loco q̃ cũcta recte prospicere posset. r Quia nã. S. cur. aduerbium est interrogãtis quo vsus est bis.hic:& in decimo. Cœlicole magni:quia nã sententia vobis versa retro. s Colligere S. cõtrahere: nõ penitus deponere. Nã dicit obliquatq; sinus in uentũ. t Arma. S. vela v Validis remis. C: id est ip̃os validos incumbere remis. x Auctor. SER. nostre nauigationis: vl̃ loquit̃ secũdũ vsum:nec si hui⁹ rei auctorẽ se iuppiter faciat. Sed cur hoc dicit cũ Apollini hoc det scribens. Tot maria intraui duce te. Sed legimus. Que phœbo pater oĩpotens:& specialiter nauigatiõis ex Affrica auctor est iuppiter. y Hoc cœlũ. C. hac q̃litate cœli.i. aeris. Optime aũt Iouẽ noĩat.& q̃a dis oĩbus preest:& quia aer interp̃tatur. Oñdit aũt nõ vanũ fuisse triste augurium:q̃ñi secuta sit atra tẽpestas. ȝ Transuersa. S. aduerbiũ factũ de noĩe: vt rauca sonant. Nã nomẽ & aduerbiũ sepe trãseũt in se:vt Toruũq; repente clamat. Itẽ aduerbium in nomẽ:vt dũ mane nouũ. Et Persi Iã cras hesternũ cõsumpsimus:ecce aliud cras Sed nomẽ in aduerbium transiens fit indeclinabile. Plau. a mani ad vesperum. Mane aũt propter tetraptotẽ ñ dixit. Nã cũ in alienũ i⁹ transeũt he p̃tes nõ suis:sed earũ ad quas transeũt vtunt̃ p̃tatib⁹ dũtaxat in declinatiõe. Nã tẽporũ rõne suã seruãt vt hic Nã cũ aduerbia a in vltimis p̃ducũt:vt frustra. Inde & frustra cerno te tẽdere cõtra. tñ hic trãsuersa secũdũ rõnẽ noĩs corripuit. a Et vespere ab atro. S. s. quo tendim⁹. nec sine ratiõe post gñalitatẽ addidit speciẽ. b In nubẽ cogit̃ aer. S. nã aeris dẽsitas facit nubẽ vt densat erãt q̃ rara mõ:& q̃ densa relaxat. C. In nubẽ. Ex vaporibus eñi a terra ascendentibus cõdensatur aer:& partes in illo densiores vertunt̃ in aquã. hec eñi mutua est elementorũ cõuersio:vt etheris crassiores p̃tes in aerẽ:et aeris in aquã:& aq̃ in terrã vertant̃ & rursus subtiliores terrarũ in aquã:& aque in aerẽ:& aeris in etherẽ vertant̃:nihilq; ex ip̃s deperit. sed mutua fit cõuersio. c Superat q̃ñi for. se. C. ostẽdit prudẽtis esse fortune cedere:& inseruiẽdũ tẽpori. Quare aũt prius esset parentãdũ Anchise:q̃ eundũ in italiã:in allegoriis dictũ est. d Nec littora longe. S. suadet a facili. e Fida. S. p̃pter Acestis affinitatẽ. f Fraterna erycis. S. p̃pter ericẽ bute

& Veneris filium. secundum alios Neptuni & veneris. C. Eryx quartus fuit a neptunno. Neptũni eñ filius fuit amycus. Amyci aũt butes. Butes aũt ex venere genuit Erycem qui (teste Diodoro eiusdẽ insule viro) rex Sicilie fuit: qui ob maternũ genus in maxima gloria fuit: & in eo monte: quẽ a se denoĩauit: vrbẽ cõdidit: & in arce templũ matri posuit multis donariis ornatũ: quod vetustate ipsa creuit. Nã & Aeneas in italiã veniens: illud vehemẽter excoluit. Deinde multis seculis illud siculi celebrarunt. Post et ã Carthaginenses coluerunt: postremi Romani in eo: oẽs superarunt. Quisquis eñ cũ imperio in insulam veniebat: donis templũ ornabat: & ludis & mulierũ cõsuetudine: oĩ abiecta tristitia: hilare sacra faciebãt. Sed q̃d maximũ fuit. xvii ex Sicilie vrbib⁹ huic templo aurũ pendere iusserũt additis militibus qui tẽplũ custodirent. hec Diodorus. Strabo autẽ etiam scribit illud singulari veneratiõe coli: & antiquit⁹ mulierũ frequentia refert illius ministeriũ dicatum quas & ex Sicilia & ex externis regionibus multi locarãt: Hac tẽpestate et ipsa Colonia: & templũ pene desolatum est: Sed & Rome est añ portã collinã tẽplũ: q̃d appellant Ericine veneris: cui cũ ede sacra in signis adiacet porticus: Cęterũ mons ipse Drepano propinquus est.

Fida reor fraterna erycis: portusq; sicanos,
Si modo rite memor seruata remetior astra,
Tum pius Aeneas: equidẽ sic poscere ventos
Iamdudũ: et frustra cerno te tendere contra:
Flecte viã velis: an sit mihi gratior vlla:
Quoue magis fessas optem dimittere naues:
Quã que dardaniũ tellus mihi seruat acestem:
Et patris anchise gremio complectitur ossa:
Hec vbi dicta: petunt portus: et vela secundi
Intendunt zephyri: fertur cita gurgite classis:
Et tandem leti note aduertuntur harene.
At procul excelso miratus vertice montis
Aduentũ: sotiasq; rates: occurrit acestes
Horridus in iaculis: et pelle libistydis vrse:
Troia criniso conceptum flumine mater
Quẽ genuit: veterũ non immemor ille parentũ
Gratatur reduces: et gaza letus agresti
Excipit: ac fessos opibus solatur amicis:
Postera cũ primo stellas oriẽte fugarat
Clara dies: sotios in coetum littore ab omni

g Sicanos. S. corripuit si. alibi producit: vt Sicanio ptenta sinu. h Rite. SER. i. si rite remetior astra coelo añ seruata. s. añ tẽpestatẽ. Colligit aũt vicinitatem ex ratione cursus: q a peritis his horis colligit: quas indicant sydera. i Iãdudũ. S. ñ in hetoicũ est q̃d dat Aenee peritiã gubernandi: sed etiã ad pãoeconomiã pertinet: dicturus eñ est: Et ipse ratẽ nocturnis rexit in vndis. k Flecte viã. s. interra nos flectim⁹ de uia. in mari ipam viã flectim⁹. l Fessas naues. S. i nos fessos. m Dardaniũ acestẽ. S. vt supra diximus: Hipotes filiam suã Egestã ne ad cetos relegaret: nauiculę superposuit. et misit quo sors tulisset. Hãc ad Siciliã delatã. Crinisius fluuius amplexus est. cõuersus in canem. vñ Acestes est natus. n Seruat. S. tenet: vt: & tantas seruabat filia sedes. o Petunt. C. Petimus cũ ratione. Appetimus cũ affectu: Expetimus honesta. p Secũdi. S. iã secũdi post cõuersionẽ. q Fertur cita gurgida. C. Ipsa cõpositio verborũ celeritatẽ fugientis nauis & sonitũ quẽ odit: nobis añ oculos ponit. r Tandẽ. S. vacat. Vt & quo sub coelo tandẽ: nã cur tandẽ: cũ dicat: fert cita gra. clas. C. tãdẽ. potius ad desideriũ. Nã animo cupienti nihil satis festinat: quã ad longitudinẽ tpis refert. Nã nauigatio breuis: & celerrima fuit.

s Miratus. S. qui mirabat aut certe miratus occurrit. t Horrid⁹. S. horribil. v Lybistidis v. S. Aut reuera vrse: aut fere africane. C. Lybistidis. Puto significari fabulã Ibisca eñ Sisiphi filius condidit in sycilia vrbẽ de suo nomine appellatam Silli⁹. Sed decus haud: vllum pulchri⁹ oris: quã q̃ formauit nomẽ Ibiscę. x Gratat et occurrit: D. impatiẽtiã cupiẽtis gratulari: significat Et paternũ pelle refert hitũ. erat ei nat⁹ ex fluu oct fluuii pene nudi sine ambitione vestiũ pingũt. C. Gratatur. grator te: & gratulor tibi dicimus. i. letum me p tua re prospa prebeo. Gratificari aũt rẽ gratã facere. & habet nescio quid cõiunctiuũ cum adulatiõe. Sal in iugurta: nisi forte quẽ inhonesta et pniciosa libido tenet paucorum potentie dec⁹: atq; libertatẽ suã gratificari. y Gaza. S. opib⁹ rusticãis. nã gaza aois fruct⁹ est. z Letus. C. liberalis. Nã liberales leti dicũt. Sic cõtra Teren. dixit inuitat tristis: quasi inuitus: nã isti nõ dãt leti. a Solat. Nã ꝑteritas angustias rerũ pse tũ copia solari poterant. a Agresti. DO. Agrestes sunt epulę de quibus ait ĩ bucc. Sũt nob; mitia poma: castaneęq; molles et pssi copia lactis. his adde repossum⁹ oua: et herbas. b Stellas. C. stellę q̃ oẽs dicuntur fixę octauo coelo: nõ qui ipę q̃z cõtra suum coelũ nõ eãt: sed adeo tardo sunt motu. vt moueri nõ videãt. Nam cẽtesimo fere anno gradũ vnũ qui est trigesima pars vni⁹ signi: q̃ duodecim sunt cõficiũt. Vñ totus zodaicus pagit sex & triginta milibus annorũ. Stellarũ numerus incognitus est astronimis. Milie eñ et sex centũ sunt solũ illę quarũ cognitiõe; hñt: q̃ qdẽ. lxxii. signa cõficiũt. Vt si exẽpli causa dicam⁹ cignũ i coelo esse vnũ: & arietẽ aliud signũ. Et cygnũ quidẽ habere stellas. xiii. Arietẽ. xvii. Ergo stellas dicimus illas singulas. Cõfigurationẽ aũt ex multis stellis appellamus signa. q̃uis iuniores astrologi signa solũ dicant illa. xii. q̃ sunt in zodiaco. s. arietẽ tauũ geminos cãcrũ: leonẽ: virginẽ: librã: scorpionẽ: sagitariũ capricornũ: aquariũ pisces. Reliquas aũt cõfiguratiões: imagines: & nõ signa noiant. Sed apud scriptores promiscue: & signa & imagines inuenimus. Preter aũt has omnes stellas: septẽ alię sunt nõ in octauo coelo: vt illę. s. d singulę in singulis septẽ coelis inferioribus. vt in septimo sit Saturnus. in sexto Iuppiter: in quinto mars: in quarto sol: in tertio venus: in secũdo mercuri⁹: in prima luna. Et hę stellę planetę dicunt. i. erratiles. Nam. πλανω greçe erro significat. quia manifesto cernũt cõtra suũ coelũ ferri: inde retrogardi sunt. c Fugarat. S. poetice dixit. Nã stellę alĩ: ex coelo sũr: ꝑter planetas: & a stãdo dicũt. d Coetũ. C. Co

Aduocat æneas: tumuliq; ex aggere fatur:
Dardanidę magni: gen⁹ alto a sanguine diuū:
Annuus exactis completur mensibus orbis:
Ex quo relliquias diuiniq; ossa parentis

ciliū. Vt & cœtu cinxere polū. e Exaggere. C: Nā qui verba habent ad populū ex loco superiore fāt. f Dardanidę magni. S. frequenter (vt diximus ad opus suū Virgilius) aliqua ex hystoria deriuat. Nā sic omnia inducit q̄si diuini honores soluātur Anchisę: quos constat Iulio Cęsari fecisse augustū. C. Dardanidę magni. Captat beniuolentiā a nobilitate: quā cū cōmemorat: ostendit esse causam: ne desererent honores Anchisę: & facit rem verisimilem. facile em̄ potest credi: ex genere a deis profecto oriri aliquē deū. g Genus alto a sa. di. S. bene sic dicit. Nam per tacitā œconomiā ostendit: debere Anchisen generis sui honorem mereri: vnde est. Diis genite & geniture deos. h A sanguine diuū. S. diuū aūt: & deorū sępe indifferenter ponit: quāq; sit discretio: vt deos perpetuos dicam⁹. Diuos aūt ex homine factos: quasi qui diem obierint: vñ diuos & imperatores dicimus. Sed Varro & Atteius contra: dicentes diuos perpetuos. Deos qui propter sui consecrationem timentur: vt sunt dii manes: quod tangit in. xii. Turni sic est affata sororē: diua deā stagnis quę fluminibusq; sonoris presidet. i Annuus orbis. S. quia menses in se currunt: & annū faciūt: vñ annulus quasi & annuus. Sic alibi. Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. C. Annuus Apud antiquos annus. quia ex reuolutione syderum ē: triplex notatur. Minor em̄ est ex reuolutione lunę: q̄ cum terrę proxima sit: vehemē·er in corpora agit. Constat autē ex diebus viginti & octo. Celerrima est propter breuitatē suę sphęrę: & quoniā proxima terrę: videt̄ maior reliquis syderibus excœpto sole: & tn̄ minima est omniū excepto Mercurio. Post hunc est ann⁹ solaris: qui vere ann⁹ dici potest: quia cursu suo omnia tempora distinguunt: efficit tenebras: mane: meridiē: vesperū: efficit: ver: estatē: autumnū: hyemē: totum deniq; zodaicum trecentis & sexaginta quinq; diebus: & besse & semisse peragit: ac pręterea centussę. i. cētesima parte vnius diei. Ergo vt omittā annū priscorum Romanorum: de quo explicatissime dicit̄ apud Macrobiū: Iulius cęsar dictator primus ad rationē mathematicorū: vt etiā ęgyptii faciebant: Romę annū redegit: qui cōstaret ex trecētis et sexaginta q̄nq; dieb⁹: & q̄drante: & q̄m singulis annis quadrantis ratio haberi nō poterat: instituit: vt quarto quoq; anno dies vnus intercaleretur post vigesimū quartum diē februarii. i. kalendis marcii. & q̄m is dies bis repetebatur: bisextilis dictus est. k Diuum. S. aut laus est: vt diuini opus Alchimedontis: aut Vaticinātis: vnde est. nunc repeto Anchisen fatorū archana reliquit. l Aras. SER. medium se prebet. Nam & hominem fuisse nouit: & vult eū ex consecratione numen effectū. Nam

moestas aras ad hominem pertinet.i.diis manibus cōsecratas ꝙ paulo post dicit. Altaria liquit: pertinet ad diuinitatē post apothosin: vnde est adytis: quę sunt templorū.& successit tumulo: quod est hominum.

l Nisi fallor. S non quasi nescius dixit: sed ꝓpter anni confusionem: nam ante cęsarem (cuius rationem de anno nūc sequimur) intercalcabant dies: vt in verrinis legimus. Sunc non congruente ratione. Annum autem primo Eudoxus deinde Hypparcus: deinde ptolomeus: ad vltimū cęsar deprehendit. m Acerbū: S. propter perditum patrem.

n Honoratū. S. quia de us sit effectus.

o Sic dii voluistis. S. de diis semper salua veneratione loquitur: sicut inter tio. sic visum superis.

p Agerē. S. essem.& bene aut desertos: aut hostiles memorat locos.

q Argolico. S. Ionico: & adriatico.

r Deprensus. S. occupatus.& ꝓprie nauigantiū est. vt deprēsis olim statio gratissima nautis.

s Micenę. SER. vt vrbē patauī: & grece vsus ē singulari: vt Iuuena. Atꝙ vetus thebę cētum iacet obruta portis. et ab eo quod est Mycene mycenes dixit mycena mycenę. Vel ē mycene in ablatiuo.

t Annua vota & pompas. SER. Hęc quasi numini.

v Suis donis. SER. congruis: sunt tm̄ tantum superiorū. Munera sunt inferiorum: vt in Buc. Phoebo sua semper apud me. Munera sunt lauri.

x Nunc vltro. SER. Argumentum a minore ad maius. vltro. i. vltra. i. insuper vel sponte sua non volentibus nobis. Quasi velit tempestatem ortā: non vt ab italia arcerētur: sed vt sacra renouarentur Anchise.

y Honorem. SER. non dixit exequias. Nam & vētos quasi a numine vult petere.

z Posita. SER. constituta. vt Et posuere in mōtibus vrbem: dicit autem petamus etiam hoc: vt velit nos etiam in vrbe constituta singulis quibusꝙ annis sibi sacra persoluere.

Condidimus terre: moestasꝙ sacrauimus aras:
Iamꝙ dies: (nisi fallor) adest: quē semper acerbū
Semper honoratū: (sic dii voluistis) habebo.
Hunc ego getulis agerem si syrtibus exul:
Argolico ve mari deprensus: et vrbe micenę:
Annua vota tamen: solēnisꝙ ordine pompas
Exequerer: struueremꝙ suis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres ipsius: et ossa parentis
(Haud equidē sine mēte reor: sine numīe diuū)
Ad sumus: et portus delati intramus amicos:
Ergo agite: et cuncti letū celebremus honorem:
poscamus vētos: atꝙ hęc mea sacra quot annis
Vrbe velit posita templi sibi ferre dicatis.
Bina boū vobis troia generatus Acestes
Dat numero capita in naues: adhibete penates
Et patrios epulis: et quos colit hospes acestes.
preterea si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit: radiisꝙ retexerit orbem:
prima citę teucris ponā certamina classis:

a Incapita. C. vt digerit in numerū. i. per ordinē: aliquando significat similitudinē vt curuat⁹ī arcū. i. ī similitudīe arc⁹.

b In naues. SER. per naues. Multa enim significat vt supra diximus. c Si nona diem. S. non de die qui certus est dubitat: sed de serenitate: vnde paulo post Serena iam luce: & est sciendum: quia apud maiores vbicunꝙ quis fuisset extinctus: ad domum suam referebatur: & illic septem reseruabatur diebus: octaua die incendebatur: nono sepeliebatur: vnde & Horatius Nouendiales dissipare pulueres: nam & ludi: qui in mortuorum honorem celebrant: Nouendiales dicūtur. Sciēdum quia etiam domi suę sepeliebatur: vnde est orta consuetudo: vt dii penates in domibus colantur. DONA. Nona diem. pręscripsit tempus ludorum: si tantum aeris temperies esset.& id ipsum nec nimis propinquum: vt possit pręparari celeritas: nec nimis lōginquum: ne haberēt diutinę expectationis tedium.

d Almum. DON. Tranquillum debemus accipere. Edixit aūt ludos nō impudicos: vt mimi sunt sed fortes: & quibus virtutes in homine accenduntur.

e Aurora. CRIST. prima pars lucis nondum sole apparente, dicta ab auri colore quo oriens vestitur cū apparet: appellat̄ & matuta: hinc dicimus matutinum tempus.

f Prima. SER. reuera prima: Nā cętera nō ea q̄ dicit editurus est ordine.

g Certamia. CRISTO. mos fuit apud priscos: vt in honorem maximorū virorū: presertim eorū q in bello oppetissēt: funebres ludi exhiberent. Fuerūtꝙ primę inferię: vt ex captiuis nōnulli ad tumulum mactarentur. hinc gladiatorum manus originem sumpsit. Primi autē ludi funebres: quorum memoria extet instituti sunt ab Hercule in honorem Pelopis eius ataui: & Ioui cōsecrati, dictiꝙ sunt olympici: quia apud olympū Archadię mōtem celebrātur in pisęis finibus. hos intermissos Iphitus eius filius instaurauit. hinc initiū habuit prima Olympias. Hi ludi iā expleto q̄rto anno: quinto incipiente agebantur. Primus in illis ipse Hercules coronat⁹ est. Qui cum a bello ad sacra conuersus esset. etiam a diis secundum Diodo. munera accepit. a Mynerua peplum: a vulcano clauum, & thoracem. Dedit Neptunnus equum. Mercurius ensem. Apollo arcū & illo vti docuit. Ceres pua mysteria ad purgandum centaurorū cędem illi ostendit: In his ludis victores oleastro coronabātur. Secundi fuere phocenses p⁹ phytonē serpētē in ab apolliē cęsum apollis honorē cōstituti. Eratꝙ victorib⁹ corona ex lauro Tertii achei ī Isthmo ob id Isthmii dicti ī honorē Palemōis: quē latini portunnū nominant: qui ex Me licerta homine deus marinus effectus est: In his corona ex pinu victoribus decernitur. Quarti argolici: q̄ nemeia a nemea sylua nominātur in Archemori honorem instituti sunt. Hic enim puer lycurgi filius fuit: & Opheltes appellatus. verū a nutrice dū fontē argiuis ī thebanū bellū ꝓficiscentib⁹ oñderat: temere humi relict⁹ a dracone ictus periit. Argiui autem in patris solatium: illi ludos instituerunt: & quia principium fati in de cœptum est: pro Ophelto archemorem appellarūt. Est illis corona ex Apio. vt ex herbę humilitate: ętas infantilis exprimeretur: vel quia in Apio iacens extinctus sit: hęc igiē

erant precipua genera ludorũ in gretia: quibus & plerique alii extarent: vt in actica: vbi celebrabant ludos Mineruę. in ægina Aeaco: in archadia lyceo Ioui. Tespiis amori. Oropi amphiarao. Argis Iunoni. & alibi aliis. h Aut iaculo incedit melior leuibus ve sagittis. S: idest iactu velotiũ sagittarum: vt vacet ve. Sic ista iunxit in nono. insidiis iaculo: & longe fallente sagitta: hoc est in iactu longe fallentis sagittę: Nam non exhibuit iaculatores. i Crudo cęstu SER. crudeli: vel duro: & dyphthongatur cęstus: quando pugillum arma significat: & pluralẽ habet numerũ: & est quarte formę. Cestus autem cesti sine dyphthongo tantum singularis numeri est & significat cingulum veneris.

s Rite. SER. secundũ ritum sacrificii: quod exigebat: vt libaret de mero Baccho: idest puro vino. t Carchesia. S. genus poculorum. v Humi. SER. terre. x Nouo. SER. vel statim mulcto: vel post fœtum: quod colustrum dicitur neutro genere. y Sanguine sacro. S. scilicet victimarum. Sacrificat autẽ partim quasi mortuo numero pari: partim quasi deo numero impari. vt cędunt quinas de more bidentes. Nã deus numero impare gaudet. z Purpureos. SER. ad sanguinis imitationem in quo est sedes animę Sic in sexto. Purpureos spargam flores. Item pupureasque sup vestes velamina nota, s. vt sedis suę cognoscat imitationẽ.

k Merite. DONA: per monet quod recto iudicio attribuetur palma. l Expectent. DONA. vel videãt vel sperẽt. m Palmę. SERVI. virtutis consequens pro precedenti positum. CRISTOFORVS. Palma hac arbore donantur victores: non solũ quia semper vireat: quod sibi cõmune cũ multis est: sed quod adeo per seuerãti motu erigitur: vt etiam omnia grauissima sufferat. Sunt quidem palmę in Europa vulgoque in italia: sed steriles. in maritimis hyspanię fructum ferunt: sed inuitem. dulcẽ in Affrica: sed cito euanescentem. In oriẽte vero plurimi ex hoc fructu vina faciũt. Alii etiam panem: Alii ex eo pecudes saginãt nulla sponte sua nascitur nisi in calida terra: nulla frugifera: nisi in feruida: mas est & fœmina. plurimę que feminę vni mari circũsistunt: que remoto sterilescunt. In cypro: quibus non maturescat: dulcis tamen est. Asyria. et persis syluas palmarum cęduas habet & ad lautiora vtitur: nouelli fructus intus lignũ nõ habent: vnde a spadonibus nomen sumpserũt: differunt colore: vt fici cãdidi: tamen gratiores.

h Aut iaculo incedit melior: leuibus ve sagittis:
Quique pedũ cursu valet: et qui viribus audax:
i Seu crudo fidit pugnã cõmittere cestu,
Cuncti adsint: meritque k expectẽt l pmia m palmę.
n Ore fauete omnes: et o cingite tempora ramis:
Sic fatus: velat p materna tempora myrto,
q Hoc helymus facit, hoc r eui maturus Acestes:
Hoc puer ascanius: sequitur quos cętera pubes.
Ille e cõsilio multis cum milibus ibat
Ad tumulũ: magna medius comitante caterua,
Hic duo s rite mero libans t carchesia baccho
v Fũdit humi: duo lacte x nouo: duo y sãguie sacro,
z purpureosque iacit flores, ac talia fatur,
a Salue b sancte parens: iterum saluete c recepti

a Salue. SER. Salue & vale secundum Varro. in logistoricis synonima sũt vnde his insultationibus & execrationibus vtimur Teren. Valeãt qui inter nos dissidiũ volunt. Vnde hęc etiam mortuis dicimus: non quod eis optemus salutem: in quibus nulla esse potest. sed vt significemus nos ita digredi: vt ostẽdamus illos nunque in nrãm cõmunionem esse venturos. distingue etiam. nam quo tempore sepeliit dixit salue & vale.

b Sancte. DONA: vt significet iter deos receptũ: Nã in secundo libro: quia viuus erat: et ab eo minime diuelli volebat: non sancte dixit: sed care.

c Recepti necquicque cineres. SERVIVS. Cinere. pro ipso patre posuit. ac si diceret. Salue pater de troia liberate sine causa: propter quod seqr. Nõ licuit fines italos fataliaque arua. ❧ Recepti iterum. Alii hystoriam referunt supradicta distinctiõe mutata: vt dicãt. Recepti iterum cineres: semel ex troia: semel a Diomede: qui dicitur ossa eius eruta: cum Palladio reddidisse. ❧ Neccquã aũt secũdum epicureos qui dicunt omnia perire cum corpore. CRISTO. Cineres. Hic mos apud Romanos fuerat vt cadauera cõ

n Ore fauete. SER. apto sermone: & sacris ludis vtitur. Nam in sacris taciturnitas: in ludis necessarius est fauor: fauet quis ore etiam per taciturnitatem. Hora. Fauete liguis carmina non prius audita musarum sacerdos. DONA: Ore fauete: in sacris significat indicere silentium: hic vero admonet: vt lętis clamoribus fauorem accomodent.
o Cingite tempora ramis. SER. Ex more romano: vbi omnis ętas coronata ludos spectabat: quod ostendit per Aeneam: acestem & ascaniũ. per quos omes ostẽdit ętates.
p Materna. SER. vel quia filius: vel quia Veneris sacrificaturus marito. q Helymus. S. Princeps troianorum: qui dicitur tres in Sicilia condidisse ciuitates. DONA. Hoc hely. Acestes & ascanius. quia omni ętati cõgruebat. ❧ Iterũ. nam primo salutauerat tamen sepeliit.
r Aeui maturus. SER. Honestius quam si euo maturus diceret.

burerent: quam consuetudinẽ ostendit in Mysenj funere. fuit etiã & apud alios. Nam cũ Pli. ponat esse speciẽ lini: quo non vtatur: addit regum funebres tunicas: ex hoc lino corporis cineres a reliquo separare cinere: non tamẽ apud omnes cõburebant. Neque semper Romę cõbusta sunt. Aegyptii vero tãto artificio cadauera cõdebãt: vt ne pili quidẽ inde deffluerent. Quapropter multi ita suos domi habent: vt multarũ ętatũ pgenitores suos conspicere possint quãtitatẽ: & habitu corporis, ac forma & liniamẽtis integris ait Hero. & Diod. Idẽ Diod. refert quosdã eẽ in ethyopia: qui cadauera in flumen iaciant: id optimũ sepulchrũ putantes: aut vitro circũlitos domi seruant: alii fictilibus condũt ac infodiunt. Idem refert in Balearibus insulis cadauera in funere fustibus cõfringi solere: ac mox fictilibus cõdita multo lapide obruere. Herod. scribit Aethiopas: quos a lõga vita macrobios

appellant cadauera desiccare. deinde pingendo ad pristinā figurā reducere. Deinde columnos adnixos ad annum dom: retinēt quo exacto magna pompa per vrbē circūferunt. Nasamones mortuos sedentes in sepulchro collocāt: Cauent etiā ne quis aliter q̄ sedens animā emittat. Massagete eos qui morbo pereunt: vt impios & dignos qui a feris lanientur abiiciunt. Caspii eū qui septuagesimū annum excesserit in solitudinē exponunt: qui si ab auibus lanieē foelix creditur: si a feris vel canibus nequaq̄: si a nullo infoelix. Quidā in iudea vulturib⁹ mortuos exponūt. Assiry ī melle condunt: & cera obliuunt. Sabei pro stercore cadauera habent: & sterquiliniis etiā reges sepeliunt. Magi nō humāt corpora: nisi antea a canib⁹ lanieē. In hyrcania plebs cōes alit canes opinantes domesticos: vt ab eis lanientur. Plutonē aiunt primū funera instituisse.

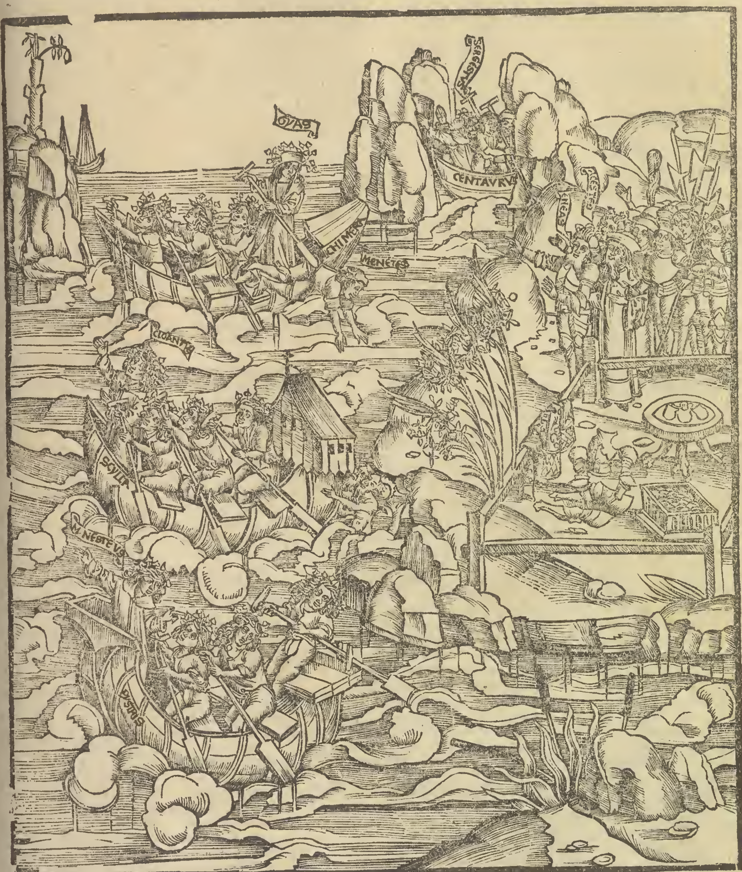
d Animeq̄ vmbreq̄. S. Plato & aristo. Et omes periti dicūt in homine q̄tuor esse aīas: Aliam vitalem: vt in vermibus: q tm̄ mouenē: aliā sensualē: vt in multis animalibus: in quibus est sensus timoris & gaudii. Tertiā itellectualem: vt in hoībus: qui et cogitare: & iudicare possunt. Est quarta infra omnes que phisice dicit ī herbis & arboribus que mo tu carentes oriuntur: cre scūt: & occidunt. Homo horū oīm pticeps est: vñ Salusti. Alterū nobis cū dis: alterū cū beluis cōe est. Si aūt quattuor sunt aie totidē erūt et vmbre: vt si qs inter geminas stet lucernas: geminā vmbrā creat. hoc de animis etiā Lucretius tradit. Sed non tātum veritati studet: quantum secte epicuree. Alii tñ dicūt vmbre esse gtm̄ singlarē: vt sit: cineres anime & vmbre paterne: q̄d nō valde pbandū: cū i ecvmbra: nec aia cineres hēat. D. aieq̄ vm. Cas⁹ geniti ē in singlari. ¶ s Rurs⁹. quia inimicorū manibus fuerant effossi: & iterū sua opa cōditi: q̄d bn̄ficiū cū nō reserit mortu⁹ dixit nec quicq̄: & bn̄ dictū est ex psona filii q viuo q̄ mortuo bn̄fitiū pstare maluisset. e Non licuit. D. ppter q̄d in tertio dixit. Heu tantis nec q̄cq̄ erepte piclis. f Quicū q̄ est. S. tedio lōge nauigationis hoc dicit. g Lubricus. S. labilis. alias locū dicit: vt p lubrica surgens. h Septē iū. S. p magnitudinē loci geniū vult pbare: nullus eñ locus caret genio. q p anguē plerūq̄ ondit. Persi. Pinge duos augues pueri sacer est locus: extrameite discedo. Locus ex Home. q inducit grecos apud Aulidē omē decēnalis belli ex serpente colligisse. q etiā matrē cōsumpsit nouē pullis comesis. Sic & nunc gyris finem errorū Aenee ostendit qui septē annos durarūt: et est optimū figmētū. Annus eñ ante inuētas lr̄as: indicabaē picto serpente ore caudā tenente: qa annus in se recurrit. i Gyros. S. nomē legimus verbū ex inde nō inuenim⁹. k Septena. C. nō solū septē: sed q̄ dū traherent semp essent septē: nā retinet nō solū numeralē significationē: sed etiā ppriā. l Volumina. C. plicas. m Note. C. q̄uis vt plurimū notam id dicamus q̄ corp⁹ amnis ue aliq̄ labe polluiē: tñ etiā & ad honorē pulchritudinē q̄ referē. vt Oui. in fastis. Quiq̄ numātina duxit ab vrbe notā. Sic & in hoc loco dixit notas illa interpuncta cerulea: q̄q̄ fuluū aureūq̄ colorē variabāt. n Maculos⁹ fulgor. C. i. ille colorfulu⁹: vñ splēdor tāq̄ ex auro mica bat distinctus maculis cerulcis. o Squama in. C. de squama & squalore dictū est ī secūdo. p Incendebat. S. illustrabat. q Agmine lō. C. tādem post illos gyros tādē longo repe cepit. Agmine ipetu. D. Agmie. Dixit agm̄ q̄ naturaliter impelliē serpens: pulchritudo: & innocentiā serpentis rē celestē: et nō noxiū aīal significat ppter q̄d magis honores restaurauit. r Libauit. S. leniter tetigit. s Dapes. S. Superpositas q̄ silicerniū dicunē: q̄si siliceniū supra silicē positū. t Depasta. S. nō a se: nā ipse libauit: sed tā diu mā sit: donec flāma oia aris imposita cōsūmeret.

Nec q̄cq̄ cineres: animeq̄: vmbreq̄ paterne.
Non licuit fines italos: fataliaq̄ arua:
Nec tecū ausoniū (quicūq̄ est) querere tybrim:
Dixerat hec: adytis cū lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulū: lapsusq̄ p aras:
Ceruleo cui terga note: maculosus et auro
Squamā incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerso sole colores.
Obstupuit visu æneas: ille agmine longo
Tandē inter pateras: et leuia pocula serpens:
Libauitq̄ dapes: rursusq̄ innoxius imo
Successit tumulo: et depasta altaria liquit:
Hoc magis īcœptos genitori īstaurat honores:
Incertus genium ne loci famulū ne parentis
Esse putet: cedit quinas de more bidentes:
Vinaq̄ fundebat pateris: aīamq̄ vocabat
Anchise magni: manesq̄ acheronte remissos:
Necnon et socii: que cuiq̄ est copia: leti
Dona ferunt: onerātq̄ aras: mactātq̄ iuuencos:
Ordine ahena locant alii: fusiq̄ per herbam

v Geniū ne lo. S. Quia vt sup̄ dixim⁹ null⁹ loc⁹ est sine genio. C. Genios. ait Cēsorinus dictos eē: quia vt gignamur curēt: vl̄ ga genitos curēt. Credebātq̄ vnicuiq̄ duos esse Alterū bonū: alterū malū: vt nos christiani q̄ duos angelos bonū maluq̄ in custodiā singulorū hominū eē volūt Apuleius aūt in lib. de demonio socratis scribit. Demonas q̄s genios et lares possum⁹ appellare ministros deorū arbitrant custodesq̄ hominū: interptes sí q̄d a diis venit. Ergo qui melioris meriti in corpore sunt nr̄o: genii dicūē: Corpori renūciātes lemures. Tū si domos incursionibus infestarēt larue appellebanē: cōtra si boni fuerint lares familiares dicūtur. x Famulū ne. S. Consueuerāt prisci (vt hodie apd̄ Indos) vt q̄tiēs reges moriebanē: cū his dilecti equi: vel serui & vna ex vxorib⁹ carior incēdebāē. Inter q̄sdē hoc magna erat cōtentio. possum⁹ igitur intelligere seruū sepultum cū anchise vel p Apotheosim deū vulteē effectū: vñ dat famulū q̄si ministrū. singula eñ numia habēt inferiores ptātes ministras: vt ven⁹ Adonim. Diana Virbiū. Aut ex sētētia pythagore dic q prim⁹ dephendit de medulla hominis: q̄ est in spina anguē creari Quod Oui. in. xv. meth. dicit loquēte pytagora. y Acheronte re. S. aduenīētes de acheronte. Aut acherōte remissos qui iā in acheronte non essent post apotheosim factam.

3 Prunas. CRISTO. A perurēdo dictas volunt.

Subijciunt verubus prunas: et viscera torrent.

¶ Expectata dies aderat: nonamq; serena

Aurorā phaetontis equi iam luce vehebant:

Famaq; finitimos: et clari nomen Aceste

Excierat: leto complerant littora cetu:

a ¶ Expectata. D. quasi tardius desiderantib9 venisset. b Phaetontis. S. Solis. ἀπο του φαεινειν. C. Phaetontis. i. solis qui phaeton: quasi splendens dicitur. vel appellāt eq̄s solis: equos phaetōtis: quia phaeton solis ex clymene fili9: eos male rexit. fingūt aūt poetę solem habere q̄drigas: idest currus: cui quattuor sunt iuncti equi. Eorum nomina sic ponit Ouidius. Interea volucres pyrous eous: & ethon Solis equi quartusq; phlegon hinnitibus aruas flāmiferis implent.

c Visuri æne. D. Expressit plenissimā laudem troianorū: cū Siculi nō solū causa ludorū cōuenirent. sed & ad videndum troianos.

d Circo. SERVIVS. Spacioso ludorum loco. D. Circo. non q; esset circus: sed locus in formā circi. C. Circo loc9 est spatiosus: & capax tur

hę hominū ad ludos spectandos: dictus vel a circe solis filia quę prima ludos quos sibi patri instituerat edidit. Romę erat circus maximus inter palatinū & auentinū. e In medio. S. vt ab omnibus spectari possit. f Sacri tripodes. S. Sic pulchri vt sacros putares: nec eñ sacrilegus erat: vt sacra donaret: & sic dictū est: vt Dodoneosq̧ lebetes. i. quales sunt in Dodona. & palmę zeugma ex vtroq̧ latere. Nam victori⁹ precium: & ad supradicta: & ad dicenda pertinet. g Armaq̧ & ostro perfusę vestes. DO Transit ad generalitatem: ne speciatim diceret.

Visuri æneadas: et pars certare parati
Munera principio ante oculos: circoq̧ locant
In medio sacri tripodes: viridesq̧ coronę:
Et palmę precium victoribus: armaq̧ et ostro
perfusę vestes: argenti auriq̧ talenta:

h Argenti auriq̧ talenta. S. Talentum secundum varias gentes varii est ponderis: apud Romanos talentum est s ptuaginta librę sicut Plau. ostēdit in mustellaria: qui ait duo talēta esse centū q̄draginta libras: legim⁹ etiā talentū eē paululū qdā. Nam home. in ludis funebrib⁹ Patrocli: vltima pręmia ponit esse duo talēta: quod nos cogit aliqd minimū intelligere. Nā si prior victor bouē accepit: consequens non est q̄ dicamus vltimū tam magnū accepisse pręmiū: vnde apparet talentum etiā minimū quiddā significare. C. Talenta. talentum grecū est. apud quos acticū inuenitur: & euboicū ac rursus acticū magnū ac paruum. Nec credo pecuniam percussam: ponderis certi nomen est: Nam magnū: vt notabis apud liuium. li. xxxiii. habet libras lxxxiii. & vncias quattuor. ergo prisciano teste sexmilia continet denariorū romanorū. Verū vt de ponderibus latius prosequamur. minutissimū quidem. latini siliquā nomināt. Est eñ siliqua quam greci κερατιον dicunt. i. granum ex siliqua quam vulgo fabam grecam nominant. Hęc aūt cētesimam ac quadragesimā quartam partē vncię habet. Obulus deinde est qui tres cōtinet siliquas. Est eñ pars octaua atq̧ quadragesima vntię. Inde scrupulus siue dragma vigesima quarta pars vntię duos cōtinet obulos: siliquas sex. Dragma pars vntię octaua: continet scrupulos tres: obolos sex: siliquas duodeviginti Sextula vntię pars: sexta habet scrupulos quattuor: obolos octo: siliquas viginti quattuor Siliqu⁹ siue siliquū quarta vntię pars habet scrupolos sex: obulos duodecim: siliqs triginta sex. Duella tertia pars vntię: habet sextulas duas: scrupulos octo. obulos sexdecē: siliquas quadraginta octo Semiuntia habet dragmas quatuor: scrupulos duodecim: obulos viginti quattuor siliquas: septuaginta duas. Vntia pars duodecima assis. As aūt: & libra: & pondo idem est: & duodecim continet vntias: est & mna et semiūtia maior nostra lytra: q̄uis libra apud acticos minor esset nra libra vna & viginti dragmis. Sextans pars sexta assis: duas habet vntias. Deinde ex ordine est quadrans siue teruntium: Triens quincūx: semis: septunx: bes: dodrans: siue nuntiū dextans deunx. Dipōdiū duę sunt librę. Sextertí⁹: siue sestertiū q̄si semis tertiū in q̄ duę integrę sūt: et tertia est dimidia. Sunt igit᷑ duę asses & dimidiū: vn veteres his notis. cxv. sestertiū significabāt: est triassis: q̄drassis: nonussis: decussis: siue denar⁹. est etiā vigessis trigessis vsq̧ ad cētusse q̄ maius aeris ꝓpriū vocabulū nō est. Talentū igit᷑ duplex est. Acticū & euboicū. Acticū aūt ipm duplex est: magnū: & paruū: est aūt pōderis nom: Magnū teste liuio. li. xxxiii. habet lxxxiii. libras. & q̄ttuor vncias. Habet aūt secūdū prisci. sex milia romanorū denariorū. sed (vt dixi) mna videt᷑ maior q̄ libra nostra: nā ait Pli. de thure. Inueniūt guttę q̄ tertiā p tē mnę. i. xxxiii. denariū pōd⁹ ęquēt. Hic Romę: vt ait Liui. institutū est ne talentū min⁹ pōdo. lxxx. romanis pōderib⁹ pōderet: & alio loco decreuit senat⁹: vt nō plus q̄ ternę librę & q̄ternę vntię singulis desint talētis. Paruū talentū libras habet. lx. vt ait Dardan⁹, et Seneca ad Nouatiū. xxiiii. sextertia. i. talētū acticū puū talētū, Talētū euboicū erat q̄tuor miliū romāorū denariū. Denari⁹ aūt (teste Prisc.) ex. xx

iiii. siliquis constabat. Sed Gelli. Pli. & Pōpei⁹ ex. xviii. i. ex dragma argentea: siue aurea dicit᷑. Idē ait Remi⁹ fauin⁹. ergo cōtinebit: xli. asses: & bessem. Ponit p̄terea Home. Talētū p re parua. Nā in patrocli funerib⁹ ludis cū victori pręmiū bouē faciat: & alteri duo talenta tāq̧ minoris sint q̄ bos dat. Nō est aūt visū abre ponere versus Remi fauini de pōderibus ac mēsuris. Ea sūt hmōi. Pōdera pęonis veterq̧ memorata libell. Nosse iuuat pōd⁹ reb⁹ natura locauit. Corporeis elemēta suum regit oīa pondus Pondere terra manet vacuusq̧ ponderis ęquor Indefessa rapit voluentis sydera mundi. Ordiar a minimis: post hęc maiora sequent᷑. Nā maius nihil est aliud q̄ mixta minuta. Semiobulo duplū ē obul⁹: quē pondere duplo. Grāma vocant: scrupulū nri dixere priores. Semina sex alii siliqs latitātia curuis. Attribuūt: scrupulo lentis ve. gantue vt octo. Aut totidē speltas numerant tristes ve lupinos. Bis duo: ꝫ si par gnatim his pōd⁹ inesset. Seruarēt eadē diuerse pondera gētes. Hūc variant: & eñ cūcta nō foedere certo Naturę: sed lege valent hoīmq̧ reptis. Scrupula nanq̧ tria dragmā quę pōdere doctis. Argēti facil signat nūm⁹ aenis. Olt ę q̄ a dragma nrę: sed noie differt. Dragmā si gemies aderit: quē dicier audis. Sicilic⁹ dragmę scrupulū si ad secero fiet Sextula q̄ fert: nā sex his vntia cōstat. Sextula cū dupla est veteres dixere duellā. Vntia fit dragmis bis quattuor vn putādū Grāmata dicta: qa hęc. xxiiii. in se vntia habet. Tot eñ formis vox nra notat. Horisq̧ mūd⁹ pagit nocteq̧ dieq̧. vntiaq̧ in libras ps est q̄ mēsis i anno. Hęc magno latio libra ē gētiq̧ togatę. Actica. nā mior est ter qnq̧ hāc deniq̧ dragmis: & tervigenis tradūt expelier vnā. Accipe p̄terea paruo quā noie grai. Mnā vocitāt nri: minā dixere priores. Cētū hę sūt dragma. q̄ si decerpseris ill' q̄ttuor efficies hāc nram deniq̧ librā. Actica q̄ fiet si q̄rtā deupseris e mnā C. ciopiū supest p⁹ hęc docuisse talētū Sexagita minas: seu bis sex milia dragmas. Quod sūmū doctis phibet pōd⁹ aenis. Nā nihil his obulove min⁹ maiusve talētū. Nū dicā solidę q̄ sit diuisio librę Seu assis nā sic legū dixere pitī. Ex q̄ q̄ soli capim⁹ phibemur hre. Dicim⁹ aut ptis dñi p ptib⁹ hui⁹ Vntia nā librę: si deest dixere deuncē. At si sextā te retrahas erit ille deuncis: Sed nullū reliq̄ nomen semuntia certū Dēpta dabit: neq̧ eñ est hui⁹ secuntia triplex. Dodrātē rel. quū vocitāt q̄drāte retracto. Cūq̧ triēs desit bessē dixere priores. Idē septuncē dēpto qncūce vocarūt. Post hęc semissis solidi ps maxia fert. Nā q̄ dimidiū supat ps eē negat. vt docuit tenui scribēs in puluere musa. Certa dicta prius qb⁹. est semuntia maior. Hęc de pōderib⁹ supat ps altera nobis. Humida seu frugū semia mai⁹ pes lōgo spatio latoq̄ notat. Angulus et sparsit quē claudat linea triplex. Quattuor & q̄dris mediū cingat inane Amphora: sit cui vs q̄ue violare liceret. Sacrauere Ioui tarpeio in mōte qrites hui⁹ dimidiū fert velut ipsa medimni Amphora terq̧ capit modiū sextari⁹ vnū. Sedecies haurit q̄d soluit indigitos pes At q̄tilas: q̄s si placeat dixisse licebit Eminas recipit gemias sextari⁹ vn⁹. Qui q̄ter assūpt⁹ fit gio nomnie chenix. Adde duos chius fit vulgo q est cōgius idē. A q̄ sextarii nri fecisse priores. Crediderim: qa eos capit sex cōgius vn⁹. At q̄til. tatos his ternos vna receptat. De ciato nobis pōd⁹: sed sępe notat. Bisq̧ hūc faciūt dragmę si appēdere vel Oxibatū facient si qnq̧ addant ad istas. Amistrq̧ ciati q̄rta est atterita mistri. Quā vocitāt ciamē capit hęc coclar a binaQ, si mēsure pōd⁹ cōponere phas ē. Sextarii ciat⁹ ps ē q̄. ę vntia librę Necñ oxibati sibs secuntia fiet. Siciliciūq̧ tib mistro sparc licebit. t Et tuba. S. Romāo more sicut hodieq̧ videm⁹ oībus ludis funebribus: vt sunt diuorum: nā si ta cri sunt idest votiui illustrant saculis. Ante etiā hymnis incip ebāt. k Prima certamina. S. primo bello punico naumachiam

ad exercitū instituendū Romani cœperūt postq̄ probarūt gentes etiā nauali certamine plurimū posse ad q̄ rē i hoc certamine plurimū alludit poeta. l Pares. S. diuersis cōparabiles rebus: vt sequentia indicant. m Grauibus remis: SE. Fortibus: vt ferit ense grauem tymbræus osyrim. Nam graues inferunt tarditatē.

Et tuba cōmissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quattuor ex omni delectę classe carinę
Velocem mnestheus agit acri remige pistrin
Mox italus mnestheus: genus a q̄ noīe memni:
Ingentemq; gyas: ingenti mole chimeram
Vrbis opus triplici pubes: quā dardana versu
Impellunt: terno consurgunt ordine remi
Sergestusq; domus tenet a quo sergia nomen.
Centauro inuehitur magnas: scyllaq; cloāthus
Cęrulea: genus vnde tibi romane cloanthi.
Est procul in pelago saxum spumātia contra
Littora quod tumidis submersū tōditur olim
Fluctibus: hyberni condunt vbi sydera chori:
Tranquillo silet: immotaq; attollitur vnda
Campus: et apricis statio gratissima mergis.
Hic viridē æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signū nautis pater: vnde reuerti
Scirent: et longos vbi circunflectere cursus
Tum loca sorte legunt: ipsiq; in pupibus auro.

n Remige. S. erit nominatiuus remex Serenus semiremex Hercules.

o Pistrin. S. vel a tutela depicta: vel ἀπο του πριζειν τα κυματα. i. a secādis fluctib⁹. C. Pistrin. Cū aq̄tilia maiora: propter copiam humoris cęteris animalibus sint: tamen in indico mari maxime reperiuntur: et inter ipā magnitudine excedunt balena & pistris: itaq; balenę quaternorū iugerū sunt: pistres ducentorū cubitorū vestitur pilo pistris: et animal nō ouū parit: sed hoc est cōmune oibus aquatilib⁹ pilo vestitis: vt aīal & nō ouū pariant: vt balenę pistres hyppotami et vituli marini.

p Mox italus. S. subaudi futurus: Nam memiorū familiā constituit. Bñ aūt laudat familias nobiliū: nā a sergesto sergia familia fuit: & cloante cluētia: et a gya gyania. Nobiles autē fuisse familias a troianis testat̄ Iuuena. Iubet a pcone vocari ipsos troiugenas. q a q̄ noīe. S. s. mnesthei et mnestheus sic est vt Thyde⁹. nā diphthōgus gręca est. r Ingētē mole. S. motu vt magna se mole mouentem.

s Chimeram. C. hoc mōstrū ex Typhaone: & Echidna natū fingūt poetę. Idq; dicunt ignē expirare vñ in sexto. Et flāmis armata chimera. Itē tria capita habere vnū leonis: alterū dracōis: tertiū chimerę. i. caprę. Dicit em̄ Hesio. in theogōia. προσ θελεων οπισθε δρακων μεσση δε χιμαιρα Hanc pegasus et Bellerophō deuicit: quę tñ exortho cane Gerionis spingē et leonē Nemęū pepit. t Vrbis op⁹. S. Tā magna vt vrbē putares: v Triplici versu. S. oēs em̄ triremes fuerūt versu: aūt ordie: vt ille etiā feras in versum distulit vlmos: aut versu tracto a verēdo: vt ęquora ferrebāt caudis æstūq; secabāt: Sane vn⁹ ē sensus. x Pubes impellūt. S. figura est. Et ps in frustra secant. Sane sciēdū inter barbarismū: & lexin hoc est latinā elocutionē: & pfectū metaplasmū: esse qui vno sermone fit rōne vitiosus. Itē inter solœcismū: & schema. i. perfectā sermonū ɔnexionē figura est: quę fit cōtextu sermonū rōne viciosa. Ergo methaplasm⁹ & figura media sunt: & discernunt̄ pitia: & īperitia: Fiūt aūt ad ornatū.
y Dom⁹ sergya. S. familia. vt da ppriā tymbrę domū.
z Centauro ma. S. feminini generis est: cū de naui dicitur Teren. in Eunuchū suā cū Comediā diceret. Iuue cōtra sensit: vt scriptus & in tergo: nec dū finitus Orestes. Sed cōfundit gen⁹; aut metri: aut hiat⁹ cā. Sic Hor. Nec cupido fordid⁹ aufert: cū cupido p cupiditate generis sit fœminini. Et Virgi. ait: timidi dāmę ceruiq; fugaces: cū ipē fm fidem dixerit cū canib⁹ timidi veniēt ad pocula damę. C. Centauro. Horū fabula in sexto enarrabitur. a Scylla. C. de hac dictum in tertio. Singulę ergo hę quattuor naues singula hęc monstra in se picta habebant: & ab illis noiabātur.

b Cęrulea. S. aut nigra aut alta carina: omne em̄ altū nigrū est: vt scrupea tuta lacu nigro nemorūq; tenebris. C. Cęrulea. nam marino monstro marinū colorem esse oportuit. Cōsueuerunt aūt latini. Si a noie appellatiuo nomen ppriū alicui rei faciāt mutare gen⁹ masculinū in fœmininū. vt hic centauro magno. Sin autē deducatur a nomine proprio viri reseruat gen⁹: vt script⁹ & in tergo: nec dū finitus horestes. c Cloāthi. S. ad ipsum apostropha est.

d Procul. S. aut non nimis longe fuit. vt. Serta pcul tantū capiti delapsa iacebāt: interdū ꝛ sat longe significat. e Chori. C. Nomen venti septentrionalis a parte occidētis. Cōsueuerūt aūt latini o lōgā in au aliqñ ɔuertere. vñ p choro & chore chaurū & cautē dicūt. Hic cū florus grāmatic⁹ hoc doceret deinceps flaurus est appellat⁹. f Trāquillo. S. meli⁹ septim⁹ casus ē q̄ datiu⁹. g Camp⁹. S. saxi lattudo. h Apricis. S. apricū locū sole gaudētē dicim⁹: cui cōtrari⁹ est opacus & abdit⁹. Virgi. duceret apricis in collibus vua colorē. Itē apricū hominē q sole gaudet. Persi. Vt nostra floralia possint Aprici meminisse senes Apricū quasi ανευ ψυχους sine frigore. i Mergis. SER. Esacus filius Priami fuit hic se precipitauit a muro nec periit: & cū sępi⁹ hoc faceret deorū miseratōe in auē cōuers⁹ ē. q ad imitatiōē hoc fac. C. Mergi fabulā narrat fui⁹. Dr̄ aūt merg⁹. quia freqnter aqs imergit̄. Auis aquatilis & tñ in arborib⁹ (teste Pli) nidificat. k Metā. C. Meta terminus est ipsi⁹ cursus: ad quē nō satis est peruenisse: nisi etiā circueat̄: in q̄ industria laborq; requirit̄. Nā si lōgo spatio ipsam vitam⁹ subit inter illā nosq; alius. & minori gyro currens puertet. Sin contra: vt hoc fugiamus nimis adhęrem⁹: piculū est ne in illā illudamur dicta aūt meta: vl̄ q in diuerso spatio posita sit: vel q illā metiat̄ quadrigę circūcurrentes. Hinc Iuue. per quē magn⁹ equ⁹ aruncę flexit alūnus. Et Cice. in libris de oratore. Si infinitus rerū forensiū labor: & ambitiōis occupatio deflexo honorū: & ętatis cursu cōstitisset. & Statius flectere si posset circū cōpēdia metę. Et Persi. Ordo qs rerū aut metę quā mollis flex⁹ & vñ. l Circūflectere. S. vno sermōe: & pfectionē & reuersionē cōplex⁹ est. m Sorti legūt. C. Nā cū difficultas rei cōmoda et incōmoda ęque ptiri nō pmittit ad sortes recurrim⁹ ne quis iure cōqri possit.

Ductores longe effulgent:ostroq; decori.
Cetera populea vestitur fronde iuuentus:
Nudatosq; humeros oleo perfusa nitescit.
Considũt transtris:intentaq; brachia remis:
Intenti expectant signũ:exultantiaq; haurit
Corda pauor pulsans:laudũq; arrecta cupido.
Inde vbi clara dedit sonitũ tuba: finibus oẽs
Haud mora prosiluere suis:ferit ethera clamor
Nauticus:adductis spumãt freta versa lacertis.
Infundunt pariter sulcos:totumq; dehiscit:
Cõuulsum remis rostrisq; stridentibus equor.
Non tam p̃cipites biiugo certamine campũ
Corripuere:ruuntq; effusi carcere currus.
Non sic immissis aurige vndantia lora
Concussere iugis:proniq; in verbera pendẽt.
Tum plausu fremituq; virũ:studiisq; fauẽtum
Cõsonat omne nemus:vocẽq; inclusa volutãt
Littora:pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios:primusq; elabitur vndis
Turbã inter fremitũq; gyas:quẽ deinde cloãth⁹
Consequitur:melior remis:sed pondere pinus
Tarda tenet:post hos æquo discrimine pistris
Centaurusq;:locum tẽdunt superare priorem.
Et nunc pistris abit:nunc victa preterit ingens
Centaurus:nũc vna ambe iunctisq; feruntur
Frontibus:et longe sulcant vada salsa carine.
Iamq; propinquabãt scopulo:metãq; tenebãt:
Cũ princeps:medioq; gyas ingurgite victor
Rectorem nauis compellat voce menetem
Quo tantũ mihi dexter abis,huc dirige cursũ:
Littus ama:et leuas strĩgat sine palmula cautes.

n Ductores. S.s.dñi nauiumnon gubernatores.
o Populea vestitur fronde iuuẽtus. S. Hebę est iuuẽtus vxor Herculis. Nũc ergo aut propter hoc iuuẽtus vtitur populeis coronis. aut ad imitationẽ virtutis. Populus em̃ arbor Herculi sacra est. vt populus alcidę gratissima.
p Nudatos. S. bene nudatos qui tecti esse cõsueuerunt. Nam nudũ est nũq̃ tectũ: vt nuda facies.
q Oleo perfusa. CRI. vt brachiis & totum reliquo corpore in remigatiõe agilius vterent̃. Id em̃ prestat oleum. nã ex illo robustiores: magisq; flexibiles reddunt̃. r Trãstris. S. trãstris & trãstra dicũt̃: & iuga: vt in sexto. Inde alias animas: quę per iuga longa sedebant.
s Intenti. S. eodẽ sermone in diuersis rebus vtit̃. aliter enim brachia aliter mentem tendimus. D. Intenti expectantes signum
t Exultantiaq; haurit corda pauor pul. S. Hypalage est omni parte pulsans pauor corda haurit: idest ferit: vt latus haurit apertum: & exultare facit. D. Exultãtia corda ꝓpter sollicitudinem victorię q̃ erat incerta.
v Pauor. C. non timor: sed percussio: nam pauere percutere est. Inde pausia oliua dicta: quia antea q̃ trapetibus demoliat̃ pauetur: id est percutitur. Inde pauimentũ: quia pedibus percutiatur. Inde ipullaria aurusp[i]cina tripudiũ quasi terri pauiũ dicit̃: q pulli dum escam sumũt rostro terrã pauent. i. tondunt. x Laudũq;. S. ne esset turpe quod ait pauor. Sane hę sunt bellorũ prolusiones: vnde etiã ad tubã geruntur: sed sciẽdũ maioris ętatis funera ad tubã soluere proferri. Persi. Hinc tuba candelę. Minorꝭ ꝟo ad tybias. vt Stã. de Archemoro Tibi cui teneros solitũ deducere manes. y Sonitũ. C. erat signũ q̊ erumpere debebãt.
ʒ Tuba. C. Inuenta est a maleo siue maleto rege ethrurię: vñ ipe alibi Tyrrhenusq; tubę mugire p ęthera clangor.
a Finibus omnes. S. Secũdũ naturã ante generali vsus descriptione venturus ad specialitatem.
b Clamor. C. quo se inuicẽ: qui eiusdẽ nauis sunt hortant̃. c Freta versa. C. oñdit maximũ studiũ maximasq; vires: cũ vndas nõ dicat versas: sed totũ fretum in qua sentẽtia ꝑsistit: cũ dicit totũq; dehiscit. Conuulsum remis, rostri. equor.
d Nõ tã. C. Cõpatio a certamine curruli: q̃ vehemẽter quadrat: nã & trãslatio fieri potuisset.
e Precipites. S. veloces: vt precipites vigilate viri.
f Biiugo: S. & hoc celeritatis est: plures em̃ se impediunt. g Ruunt. C. magno impetu feruntur.
h Carcere. S. pro carceribus. Nam in singulari significat custodiã noxiorũ: in plurali aũt repagulũ: q̊ equi arcentur: vnde carceres: quasi arceres: secũdũ Varronẽ. C. Carcere: non obseruat̃: quod a Seruio dicitur. Nam & Cicero in oratiõe soluta vsus est singulari numero ꝓ repagulo: quo arcentur cursores ne añ lignũ erumpant ait em̃ a calce ad carcerem reuocari. i Vndantia. S. valde effusa. k Iugis. S. iugalibus. l Consonat. S. propter echon: quę est nostrę vocis ęmula: vnde & resultata.
m Elabitur. S. celeriter percurrit. vt Labere nympha polo n Turbã inter. S. in ipso principio.
o Discrimie. S. iterstitio. Sane variat: & nunc naues: nunc ductores cõmemorans.
p Priorẽ. S. inter sese hoc est tertium.
q Metamq; tenebat. S. nauticũ verbum.
r Princeps. SE. mõ ordinis. s Mihi. S. vacat: vt solet frequenter. C. Mihi nonvacat: vt ait Serui⁹ sed vehemẽter q̃drat: Nã qcq̃d agebat gubernator siue recte siue contra: non sibi sed Gyę agebat.
t Huc C. Digito em̃ ostẽdebat nauigationẽ: q̃ mete propinquior esset.
v Littus: S. litt⁹ est omne quod aqua alluit̃. vñ saxũ litt⁹ vocauit.
x Strigat. S. radat. q d. hoc nolo q̊d times. y Palmula. S. extrema pars remi i modũ palmę ꝑtẽta.

Altum alii teneant dixit:ſed ceca menetes
Saxa timēs:proram pelage detorquet ad vndas
Quó diuerſus abis:iterum pete ſaxa menete
Cū clamore gyas reuocabat:et ecce cloanthū
Reſpicit inſtantem a tergo & propiora tenentē.
Ille inter nauēq̄ gye:ſcopuloſq̄ ſonantes
Radit iter leuū interior:ſubitoq̄ priorem
Preterit:et metis tenet equora tuta relictis.
Tum vero exarſit inueni dolor oſſibus ingēs.
Nec lachrymis caruere genę:ſegneq̄ menetem
Oblitus decoriſq̄ ſui:ſotiuq̄ ſalutis
In mare precipitē puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit:ipſe magiſter
Hortaturq̄ viros:clauūq̄ ad littora torquet.
At grauis:vt fundo vix tādē redditus imo eſt
Iam ſenior:madidaq̄ fluens in veſte menetes
Summa petit ſcopuli:ſiccaq̄ in rupe reſedit.
Illum et labentē teucri et riſere natantem
Et ſalſos rident reuomentē pectore fluctus.
Hic leta extremis ſpes eſt accenſa duobus
Sergeſto mneſtheoq̄:gyam ſuperare morātem:
Sergeſtus capit ante locū:ſcopuloq̄ propinq̄t
Nec tota tamen ille prior preeunte carina,
parte prior:partem roſtro premit emula piſtris.
At media ſotios incedens naue per ipſos
Hortaturq̄ mneſtheus:nūc nūc inſurgite remis
Hectorei ſotii:troie quos ſorte ſuprema
Delegi comites:nunc illos promite vires:
Nunc animos quibus in getulis ſyrtibus vſi
Ionioq̄ mari:maleeq̄ ſequacibus vndis.
Nō iā pria peto mneſtheus:neq̄ vincere certo

ʒ Altum alii teneant. C. quaſi diceret: id facis q̄d ego cupio facere aduerſarios.

a Saxa timens. C. tanta fuit timoris pturbatio:vt iuſſa ſuperaret imperātis Gyę. b Iterū.S.Hoc verbū & a poeta pōt dici q̄d iterum vocabat. & a Gya.vt quo abis iterum nō iterꝝ pete. c Ecce.C q.d.ꝙ nō ꝓuiderat:q̄d nō putauerat. d Propiora. C.Magis propinquā mete q̄ nauis Gyę. Eſt autē a prope propior:pōtq̄ retinere vim ꝓpoſitionis a q̄ eſt:vt dicamus tenētē propiora metā q̄ Gyas.

e Nauēq̄.S.q̄ vacat.

f Exarſit inueni. S. Cauſa ex cauſa pendet. Hora. Non ego ferrem calid⁹ inuenta conſule Planco.

g Nec lachrymis.S.Nimis iraſcentis eſt. Cice.de Verre cū iraſcereẽ lachrymas interdū vix tenere.

h Oblituſq̄ decoris ſui. S.Inhoneſtū em̄ eſt iraſci duci:ꝑſertim. C. Oblit⁹. Et quia vt muliercula lachrymauit.& quia ſupra modū ſęuiuit. i Sotiūq̄ ſalutis. S.poſſumus & ſotiū ſalutis ſuę oblitus intelligere:& ſotiū ſalutis ꝑ ſotiorū precipitato .ſ. gubernatore. k Ipſe gubernaculo.S. Vt oñderet nihil eſſe quod ipſe non poſſet efficere. l Hortaturq̄ viros.S. aut ipſe dicit celeuma:nā oratores dicūtur:aut quia cōſternati fuerant ꝑdito gubernatore. m Clauū:S .Fuſtem gubernaculi.

n Iam ſenior madidaq̄ S.Cōtra illud:quia occurrebat gubernatorem natādi peritū fuiſſe debere addidit ſeniorem. o Fluēs in veſte.S.cui veſtes fluebant:honeſte locutus eſt. Sic Iuue.Et mł̄to ſtillaret penula nymbo. p Riſere natātem.S.in ludis voluptas queritur. q Reuenicētē S.ſępius vomētē.

r Aemula piſtris.S.Eiuſdem rei ſtudioſa.vt Cice. ꝓ M.Marcello illo ęmulo atq̄ imitatore ſtudiorum meorū.al's inimicū ſignificat.C.Aemula. Eſt æmulus:qui alios aliq̄ re ęgregia ſuperare nitit̄:hoc ſi facimus:ne in virtute vincamur res laude digna ē.Nō em̄ hoc facim⁹:vt cuiq̄ gc q̄ detraham⁹:ſed vt nos ip̄os excellētes in ea re reddamus.Sin aūt non quia virtutē diligamus:ſed qa aliū florere doleamus vincere:ſupioreſq̄ euadere nitimur inuidia.i.& propterea vitiū ē.Menętę aūt:et Sergeſti exemplo mouet nos poeta:ne aut nimia q̄dā timiditate nō audeamus in his in quibus audiēdū eſt:aut cōtra ita parū cauti res aggrediamur:vt nimia audacia ꝑ temeritatē in periculo īcidam⁹:vtrūq̄ em̄ vitiū vitandū eſt. s Inſurgite.S .Cōtra Luca :atq̄ in tranſtra cadūt. t Hectorei.S. aut fortiſſimi:aut reuera quondam. C.Hectorei ſotii.Oratio in genere deliberatiuo.Hortatur a victoria & arguit a facili.Eſt eī facile ſuperare his:q eius ſotii fuerūt:qui ſemper ſupauit:& ſimul eos ſibi beniuolos reddit cum appellet ſotios hectoreos:& eū oñdit ſe illos plurimi facere:cū non caſu ſibi ſotios illos ſumpſerit:ſed elegerit etiā eo tēpore in quo pręter metū hoſtilem:et fugiendi cupiditatem:tñ non quos ſors daret acceperit:ſed ip̄e elegerit:debet ergo eos pudore non vincere.q & hectorei ſotii fuerint:& a ſe electi.Ergo eodem tēpore illos ſibi beniuolos facit:& ne in rem pudendā incidant danculū mouet:et a facili arguit.Deinde a maiori probat hoc illos optīe poſſe:qui difficiliora:& in ſyrtibus :& in Ionio mari potuerunt pręſertim cū non primas habere partes ſed fugere extremas contendat.

v Getulis ſyrtibus.S.africanis a ꝑte totum:nā getulia mediterrānea ē.Syrtes vero iuxta lybiā ſunt:ſic de ſyrtibus Hora.vbi maura ſemper ęſtuat vnda.fuiſſe autē troianos in ſyrtibus ille indicat locus: In breuia & ſyrtes vrget miſerabile viſu.

x Ionioq̄.S .quādo iuxta carybdim nauigarunt.

y Maleęq̄.S.Malea promontorium eſt laconię ꝓuincię.vbi vnde ſunt ſeq̄ces:ideſt perſecutrices:vt caprę q̄ ſequaces illudūt.

ʒ Prima.SER.quaſi diceret:quę ſoleo Mneſteus ſemper ille victor.

Quãq; o sed supent: qbus hoc neptune dedisti
Extremos pudeat rediisse: hoc vincite ciues.
Et prohibete nephas. olli certamine summo
procubũt: vastis tremit ictibus ærea puppis
Subtrahiturq; solũ: tũ creber anhelitus artus
Aridaq; ora quatit: sudor fluit vndiq; riuis.
Attulit ipse viris optatũ casus honorem:
Nãq; furẽs animi dũ prorã ad saxa suburget
Interior: spatioq; subit sergestus iniquo
Infoelix saxis in procurrentibus hesit.
Concussę cautes: et acuto in murice remi
Obnixi crepuere: illisaq; prora pependit
Consurgunt nautę: et magno clamore morant̃.
Ferratasq; trudes: et acuta cuspide contus
Expediunt: fractosq; legunt in gurgite remos
At lętus mnestheus: successuq; acrior ipso
Agmine remorũ celeri: ventisq; vocatis
prona petit maria: et pelago decurrit aperto.
Qualis spelunca subito cõmota columba
Cui dom⁹: et dulces latebroso in pumice nidi
Fertur in arua volãs. plausumq; exterrita penis
Dat tecto ingentem: mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidũ: celeres neq; cõmouet alas.
Sic mnestheus: sic ipsa fuga secat vltima pistris
Aequora: sic illã fert impetus ipse volantem.
At primũ in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum: breuibusq; vadis: frustraq; vocãtẽ
Auxilia: et fractis discentẽ currere remis.
Inde gyan: ipsamq; ingenti mole chymeram
Consequitur: cedit qm̃ spoliata magistro est
Solus iamq; ipso superest in fine cloanthus:

a Quanq; o. C. O. aliqñ vocatis est: vt. pcul o miseri quę tãta insania ciues Aliquando exclamantis: vt hic. & illud. O mihi pteritos referat si Iuppiter annos. Aliquando optãtis est: vt hic: vł solum ponitur: vł coniungitur huic dictioni: si. vt Persius O si ebuliat patrui pręclarũ funus. Aliquando est vtinam Ouid. O vtinã tunc cũ lacedęmona classe petebat. Obrutus insanis esset adulter aquis O litterã populi italię: psertim vmbri. & Tusci teste Prisc. nõ habebant

b Neptũne. C. Apostrophen facit: vñ est pathos. & simul ostendit non desperare victoriã quia diffidat illł: sed quia maris de⁹ illam aliis decreuerit. Optima ergo ratio: quam cũ in temporis articulo breuissima esset habenda: tñ & beniuolentiã captat: et a facili multis modis arguit. & pudorem incutit: & sibi quod sua natura puum videbatur. gratissimũ ostendit: & ita de deo queritur. quod indicat ipsa apostrophe. vt omnẽ impietatem effugiat.

c Hoc vinci: e. S. loco victorię sit postremos non redire. C. Hoc vincite & phibete a me. Res igit̃ facilis ꝙ non sunt extremi: & tamen ipsa & duci deside rium complebũt: & ignominiã euitabunt.

d Nefas. S. mõ obprobrium.

e Procumbũt. C. & breuiter: & tamen absolutissime: ita describit illorum studiũ: vt non solum aurib⁹ exponat: sed ipsis etiam oculis subiitiat.

f Aerea. S. Fortis: vt & iunctos remo trahat aereus orbis: nã ærea nõn est puppis: sed prora.

g Subtrahiturq; solum. S. vnicuiq; rei: quod subiacet solum est ei cui subiacet. vnde est nauis solum mare: & aer auiũ: & ẽ verbum cuius perlucida significatio per naturã nõ inuenit̃. h Riuis. S. more riuorũ: ac si riuatim diceret. i Furens ani S. figurate dixit: vt pręstãs animi iuuenis.

k Interior. S. Sinisterior Cice. in quẽ intus oia cauere dicebant. Salu. Legit̃ introrsus prima Asyę bythinia est. l Iniquo. S. angusto: vt syluis insedit iniquis. m Procurrentibus. S. prominẽtib⁹ & veluti obuiã veniẽtib⁹. n Murice. S. Saxi acumen eminens. p tranquillitatem. o Morantur. S. retroagunt.

p Trudes. C. partice sũt sic dictę. quia illis naues trudantur. q Legũt S. Alii pretereunt: sed melius legunt. i. colligunt: nã sequit̃. & fractis discentẽ currere remis.

r Prona. SERVIVS: vicina littoribus: vnde altum est longe positum.

s Columba. S. vbiq; de his domesticis columba Virgilius dicit. Persius vero ait. Teneroq; columboes similis. Nã agrestes palumbes vocantur.

t Exterrita. pennis. S. pennarum cõcussione. terrorem significans. vt Timuitq; exterrita pennis. Ales em̃ nõ pennis timet: sed timorem indicat.

v Radit. S. secat purum aerem. x Celeres nec cõ. CRI. Nã imobilibus alis aerem scidit: qui volatus celerior est ꝙ is in quo alę quatiuntur. y Sic mne. sic. C. imago & repetitio colores rhetorici.

z Frustra. S. Quis em̃ d relicta victoria subueniret: a Discentem. S. tentantem: & experiẽtem: vt ait Marcellus: nã id agebat. quod nusq; hactenus egerat: experiendo ergo id tẽtabat. & aliquid assequebatur: quod prius non norat: egestas em̃ ingeniosũ faciebat. Mirifice autẽ variat hos ludos: vt ex variatione pariat auditoribus voluptatẽ: & simul ostendit ꝙ varii qñq; inexpectati sint rerum euentus: & sępe euenire: vt victores victi: & victi victores fortune fauore reddant̃. Est pterea color rethoric⁹ similiter cadens.

b Quoniã spoliata magistro est. CRI. quasi diceret sua stultitia: quia magistrum precipit auerit: accedere vt vnicatur.

c Propriū d cus. SER. quasi iam partam victoriam: & honorē ni teneāt indignant. CRI. Hi ꝓpriū de. Nullū em̄ laborē recusant homies: omia ꝓferūt: ne id q̊d iam partū est amittāt: Cōtra vero hi q̄bus fortuna fauet: sępe supra vires suas: multa sperant. d Successus. S. Fœlicitas.

e Possunt: quia posse videnť. S. Sperabant victoriam spectantiū opiniōe: vt: Cunctiq; seq̄ntē instigant studiis. C. P̄nt quia pos. videnť. Nam cū spectātes suaderēt eos posse vincere: ideo posse credebant.. f Palmas. S. vt diximus. s̄. antiquū hoc esse. Caspius tn̄ dicit per naturā vitiosam hanc eē elocutionē: siue vtramq; palmaȝ: siue vtrasq; palmas dixerim⁹ esse in aliq̄ vsurpationē. g Imperiū pela. S. i. in pelago: vt dii quib⁹ impiū est aīarū id est in animabus.

h Lętus vict. S. a p̄cedēte illud q̄d sequiť. C. Lętus. quia ero. i Ante aras. S. De q̄bus paulo p⁹: Pars spoliant aras. k Votireus. S. debitor: vnde & vota soluētes dicimus absolutos. C. Votireus. i. quia assecutus a vobis id ꝓpter q̊d votū conceperā: ero debitor ipsius voti: q̄d mihi lęticiā afferat: Vn̄ alibi. vt baccho cererīq; tibi sic vota quotānis. Agricolę facient: dānabis tu q̊ȝ votis. Nā ex pontificio iure verba ī sacris elegit. Reū em̄ dicut illū sacerdotes: q suscepto voto se numinib⁹ obligat: dānatus q ꝓmissa vota iam soluit.

l Porritiā. S. exta porriciuntur. i. porrigunť: nisi forte dicam⁹ & fluctibus maris offerri: q̊d si ē porriciam. i. porro iaciā legendū est. C. Porritiam & nō proiitiam: & hoc verbū sacrorū est: vt Veranius ex primo libro Fabii pictoris executus est: Exta porriciunto diis ī altaria aram ve focū ue. q̄ exta dari debebāt: nunc pro ara & foco mare accipit: cuius diis sacrificaturus est: ait Macrobius.

Quem petit: & summis annix⁹ viribus vrget.
Tum vero ingeminat clamor: cunctiq; seq̄nte
Instigant studiis: resonat fragoribus ether.
Hi ꝓprium decus: & partū indignant honorē:
Ni teneant: vitamq; volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit: possunt quia posse videnť.
Et fors equatis cœpissent premia rostris
Ni palmas ponto tendēs vtrasq; cloanthus:
Fudissetq; preces: diuosq; in vota vocasset.
Dii quibus imperiū pelagi: quorū ęq̊ra curro
Vobis lętus: ego hoc cādentē in littore taurū
Constituā ante aras voti reus: exta salsos
Porritiam in fluctus: & vina liquentia fundā:
Dixit: eumq; imis sub fluctibus audiit om̄is
Nereidū phorciq; chorus: panopeiaq; virgo:
Et pater ipse manu magna portunus euntem
Impulit: illa notho citius: volucriq; sagitta
Ad terram fugit: & portu se condidit alto.
¶ Tum satus Anchisa: cūctis ex more vocatis
Victorem magna pręconis voce cloanthum
Declarat: viridiq; aduelat tempora lauro.
Muneraq; in naues ternos aptare iuuencos:
Vinaq; & argenti magnū dat ferre talentum.
Ipsis pręcipuos ductoribus addit honores.
Victori clamidē auratam: quā plurima circū

m Nereidum: CRIST: Nymphę sunt Nerei marini dei filię: quas ex Doride filia Oceani vxore sua genuit. has Hesiod⁹ in theogonia enūerat quinq̄ginta: ac earū noīa ponit. n Phorci. S. latine hic phorcus: hui⁹ phorci dicim⁹. Nam apud nos gręca lingua hui⁹ nomīs nō est declinatio. Est aūt deus marinus. CR. Phorcus fili⁹ fuit Neptunni ex Thoossa nympha: & imperauit Chorsicę & Sardinię: & secūdū Varronem ab Atlante victus bello nauali mari obrutus est: & a superstitibus sociis diuinos honores meruit. o Panopeia virgo. S. vna de nereidibus: quam ideo separatim dixit: vt illas non virgines intelligamus. p Portunnus. S. Deus marinus: qui portub⁹ p̄est: & bene impulit eū: ipse iā vicinum portui. Nota aūt est fabula. Athamas post furorem a Iunone immissum cū occiso Learcho: Melicertam alterū filium cū Ino vxore sua ꝓsequereť: cū se illi in mare pręcipitassent: voluntate numinū in deos versi sūt Melicerta in portunnum qui Palęmon dicitur: Ino in matrē Matutā: quę gręce dr̄ Leucothoe. C. Portunn⁹. Stati⁹. Cur sumpserit arcus infœlix Atamas: cur nō expauerit ingens Ioniū socio casura Palemōe mater. Fabula late explicata ē apd̄ Ouidiū n̄ ꝓcul Athenis saxa scyronia sūt: quia illic scyronem Theseus iterfecit. Hinc se Ino p̄cipitauit cū filio: ait Solinus.

q Portu se condidit alto. S. id est vsq; ad īteriora ꝓuenit. r Ex more. S. Ludorū. s. per p̄conē. s Victorē. S. priū sthaudi. Nā illi duo victores sūt. Sergestū hinc paulo p⁹. Quē mn nauali mnestheus certamine victor. t Ternos. C. in singl'as tres naues. vel singl'os in tres naues. v Dat ferre. S. gręcum est duo verba coniungere: vt paulo post: donat habere viro Sed hoc datur poetis. C. Ferre. hr̄e ſm Marcellū. x Maguū talentū. S. vt diximus breue quidem: sed magnū alterius comparatiōe. y Victori clamidem. D. Laudat chlamidē ꝓpter honorē dātis: & meritū victoris. CRI. Chlamidē: viro egregio cōueniēs donū: Nā chlamis vestis est militaris: et nomen gręcum. χλαμυς vt Teren. de milite gl'ioso. & Plautus ōndit. Sūt qui dicūt vestē q̄ sup alias vestes induitur.

z Auratam. D. laudat materiā: aurū. s. et purpurā. laudat artificiū et spēȝ rei. C. Auratā ꝛc̄. Laudat hanc a materia ꝙ ex auro & purpura. Laudat artificio: ꝙ in textura illa res viua videreť. Vn̄ dic̄: Fatigat ceruos ꝛc̄. a Circum. S. in parte extrema: vt dixim⁹. b Meandro duplici. S. flexuoso. & hoc dicit: Erat in chlamide flexuosa: & in se remeabilis purpura: ī modū meādri flūinis Carię ꝓuitię. C. Meāder fluui⁹ ē: q ex Alotrine lacu q ē ī alotino mōre minoris Asię fluit: & adeo sinuos⁹ circūcingiť flexib⁹: vt nonnunq; in suos ortus redire videať. Ouidius. Quiq; recuruatis ludit meandr⁹ in vndis: & Apameę primum irrigat regionē: postea hirgaleticos campos: et nouissime cariam omnes fertilissimo limo fœcundās effluit in mare Icareum. aiunt ī eo nasci lapidem: quē p Antiphrasin Eu

b c
Purpura meandro duplici meliboea cucurrit:
d
Intextusq; puer frondosa regius ida
e
Veloces iaculo ceruos: cursuq; fatigat
f
Acer anhelanti similis quē prępes ab ida
g
Sublimē pedib⁹ rapuit Iouis armiger vncis.
h
Longeui palmas nequicq̄ ad sydera tendunt
Custodes: seuitq; canum latratus in auras.
i
At qui deinde locum tenuit virtute secundū
k l m
Leuibus huic hamis consertā: auroq; trilicem

phrona vocant: qui alic⁹ pectori alligatus tantam subito illi insaniam concitet: vt aliquem ex ppinquis interficiat. Solinus scribit iuxta Celenas: que deinde Apamea dicta ē. Vallem aulocrenam: & fontē eiusdē nominis eē: & ex eo fluere Meandrū qui iter cariam: & Ioniā in sinū exit: qui miletum & Prienam diuidit.

c Et Meliboea. S. p melibœnsis: Est autem thessalię ciuitas Meliboea. CRI. Meliboea: in Thessalia est. Vnde Philoctetes iuxta magnesiam.

d Regius. S. Trois regis Phrygię filius.

e Fatigat. S. Laus picturę: quasi gerat: & nō gerere videat. C. Ceruos fatigat. Nam ita intextus est: vt fatigare videat: & anhelanti similis & prępes armiger rapuit et: tendunt palmas: & seuit canum latratus: Nā hęc omnia geri videbantur.

f Prępes. S. mō volans.

g Sublimē. S. in altum.

h Palmas ne quicq̄ ad syera tendunt. S. aut admirantes: aut increpātes deos.

i Virtute. SER. qa ille fauore vicerat numinū: vnde et pmia dantur congrua: illi chlamis deorum continens fabubulam: illi lorica virtutis insignę.

k Leuibus. DO. minutis: & omni subtilitate perfectis: ostendit illam fortem & pulchrā. Deinde accedit tertia laus ab auctore. CR. Leuibus politis. Hinc leuigare: id est expolire.

l Hamis au. S. hamis aureis.

m Trilicem. C. ex triplici ordine hamorum scilicet in q̄ singuli hami. i. maculę ternos capiebant: vt validior esset lorica. Ergo quia aurea pulchra erat: qa trilix

Loricam: quam demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum simoenta sub Ilio alto
Donat habere viro decus: & tutum in armis,
Vix illam famuli phegeus: sagarisque ferebant
Multiplicem connixi humeris: indutus at olim
Demoleus cursu palantes troas agebat,
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas:
Cymbiaque argento perfecta: atque aspera signis,
Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
puniceis ibant euincti tempora tenis,
Cum seuo e scopulo multa vix arte reuulsus
Amissis remis atque ordine debilis vno,
Irrisam sine honore ratem sergestus agebat.
Qualis sepe vie deprensus in aggere serpens
Aerea quem obliquum rota transiit: aut grauis ictu:
Seminecem liquit saxo lacerumque viator
Nequicquam longos fugiens: dat corpore tortus:
parte ferox: ardensque oculis: & sybilla colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat:
Nexantem nodis: seque in sua membra plicantem:
Tali remigio nauis se tarda mouebat:
Vela facit tamen: & plenis subit hostia velis:
Sergestum Aeneas promisso munere donat
Seruatam ob nauem letus: sociosque reductos.
Olli serua datur operum haud ignara mineruę:
Cressa genus pholoe geminique sub vbere nati.
¶ Hoc pius Aeneas misso certamine tendit
Gramineum in campum: quem collibus vndique curuis,
Cingebant sylue: mediaque in valle theatri
Circus erat: quo se multis cum milibus heros

robusta & infrangibilis: n Demoleo. C. viro illi forti. 2 dũ laudat loricã: laudat demoleũ: sʒ magis Aeneã: q talẽ virũ supauit. o Simoenta. S. a noĩatiuo est grȩco: non in is: sed in sis exeunte. p Ilio alto. S. o breuis fit sequente vocali. q Decus. S quia aurea. D. Decus. ꝓpter aurum. r Tu tñ. S. qa triplex. D. Tu tñ. ꝓpter texturam trilicem laudat Demoleum. quia illa armatꝰ agebat hostes. Laudat magis Aeneã: qui illũ vicerit ac spoliauerit & portauerit. Laudat eũ cui donat: quia & ipse portare optime posset: ꝓptereaque eẽt dignus dono. s Phegeus sagarisque. S. noĩatiuui dicendo addidit laudem. C. Phegeus et sag. Hęc noĩa vim hñt. q. d. valentes: robustique serui. ergo cõnixi humeris. i. cũ ambo hũeros sil' intẽdo supponerẽt: vix ferebant: vt sit sentẽtia: duo valentes etiã vehemẽter intẽdo fugabat: & fugatos cursu cõseqbat: ita vt & vires inauditę: et animꝰ maximꝰ in eo oñderet. Qualis igitur: quãtasque Aeneas: qui talia arma tali viro detraxerat: ergo ex hoc fortissimꝰ: et quia et pcio sa & maxime tuta & ꝓpterea: cp hosti cũ sũma gloria detraxerat: sibi gratissima donabat: liberalissimus apparebat. v Cursu palãtes troas agebat. S. Ad ænee q eũ vicit ptinet laudem. x Geminos. C. a numero laus. y Cymbiaque S. pocula in formã cymbę. z Argento: CRI. a materia. a Aspera signis. SERVIVS. ανάγλυφα CR. Aspa signis: ab artificiõ. b Omnes. S. qui vicerant. c Puniceis t. SER. vittis roseis: & significat lenniscatas coronas: quę sunt de frondibus & discoloribꝰ fasciis. Et vt ait Varro: Magni honoris sunt. Tęnis ãt mõ vittis: alias extremitates vittarum dicit: vt sit lõge tęnia vittę. DONA. Puniceis tenis. vittis roseis. d Cum seuo. CRIST. Contraria contrariis opponit: Vnde spectantibus ex varietate oritur voluptas: & occultus hũanę conditionis sortem dolet.

e Atque ordi. debil' vno Sergestus. S. et bñ ex mutatiõe sensuũ q̃siuit ornatũ: Nã irrideri & sine honore esse hoĩs est. & remis carere nauis. f Vię in aggere. S. Agger est media vię eminẽtia coaggeratis lapidibus strata: vñ vię aggere dixit. g Aerea. S. fortis vt ærea puppis. h Grauis. S. fortis: Vt grauibꝰ certamina remis. i Tortus. S. hos tortus. i. sine cã tentat incessus. k Parte ferox. C. Nã insecta q̃ nostrorum tẽporum philosophi annulosa appellãt etiã: i mẽbris abscisis viuũt. l Clauda. S. ab homĩe trãstulit: Cicero. Mancã ac debilẽ fore preturã suam. m Membra. S. etiã hoc ab hoĩe transtulit. n Tali remig. C. Nã ab eo latere: cuiꝰ remi fracti erant tarda omĩno ab eo cuiꝰ integri velox apparebat. o Vela facit tñ. SE. ανακόλουθον Nam nõ pmisit: quisque remigare non posset. p Plenis velis. D. Facit cõtra nauticã cõsuetudinẽ. Nã subituri portũ dimittũt vela sed necessitas coegerat: qr carebãt remis. q Subit hostia. S. Portꝰ: vt sepe diximꝰ. Iõ qa exitus fluminũ freqnter portꝰ efficiunt. r Promissio ꝛc. S. aut magno aut an pmisso: vt intelligamꝰ ĩ oĩbus ludis illud eẽ seruatũ. Nemo ex hoc nũero mihi nõ donaꝰt abibit: quod etiã in pictali certamine victori velatũ auro vittisque iuuencũ Ensẽ atque insignẽ galeã solatiã victo: Aut certe pmisisse eũ intelligamꝰ: qñ vidit nauem pidit ante. s Donat. C. Erat eñ clemẽtis principis fortunę vulneribus mederi: & sil' non decebat in ludis quẽque moestissimũ sine aliq̃ solatio dimittere. t Operum haud ig miner. S. perita lanificii. v Crassa genꝰ S. figura grȩca: vt q genꝰ vnde domo. D. Crassa genus. Plena laus seruę: quę est ab artificio. a genere et fœcunditate. x Pholoe. S. nomẽ proprium: erat aũt lactãs: Nã infantes lactẽtes dicimꝰ.

¶ y Gramineũ: S. gramiosũ. Cicero de hastis. Bñ etiã ne gramineas hastas. z Collibus vn. curuis. S. muta

uit nō enī sylua colles hʒ: sed est in collib⁹ sylua: debuit ergo dicere: quē colles cingebant syluis. CR: Quē collib⁹. Elegit locū quē natura pene theatrū effecerat. a Mediaq; rē S. media in valle erat circ⁹ theatri. i. spaciū spectacl̄i: et theatri grece dixit αοο τησ θεωριασ ñ ei est speciale. b Concessu me. tulit. S: Ordo est q̄ se Aeneas mediū tulit cū multis militibus: et extructo concessu resedit. c Aīos. S. subaudi eorū: d Premia po. C. Nā vt ait Cic. Honos alit artes: omesq; accendunt ad studia: gloria. pars ait: Et certare parati.

b
Concessu medium tulit: extructoq; resedit.
Hic qui forte velint rapido contendere cursu
Inuitat pręcijs animos: & pręmia ponit.
Vndiq; conueniunt teucri: mixtiq; sicani:
Nisus & euryalus primi.
Eurialus forma insignis viridiq; iuuenta.
Nisus amore pio pueri quos deinde secutus:
Regius egregia priami de stirpe diores.

e Mixtiq; sicani. S. Quod
f Primivn. C: verisimile est ad cursum pedestrē multos cōuenisse: nam & extra periculum est cursus: neq; sumptu opus erat huic certamini; nā

alter propter iuuentā ardens erat ad certamē. Alter amore pio impellebat: ne sociū vsq; desereret: g Viridiq; iuuenta. S: Aetates omnes. Varro sic diuidit īfātiā: pueritiā: adolescētiā: iuuētā senectā: Hęc] ñ sic etiā de tpib⁹ supra diximus: singulę trifariam diuidunt: vt sic prima viridis & adulta & pręceps hinc est. Et Viridi iuuenta Et Cruda deo viridisq; senectus. Itē Salustius. Sed Mitridates extrema pueritia regnū ingressus mre suo veneno interfecta. h Nisus amore pio pu. S. Aut gtūs est: & dicit eū ob hoc venisse: ne amicū relinqret: aut distinguēdū p se: & erit ntūs pħs: vs Puer nō referas ad etatē: sed ad agonale studiū: in q̄ fun. virorū & puerorū separata certamina; Nā αγ λ...

πλ̃ζ dicuntur. Licet confusio sit gratum; i Regius. CRIS. Non enũerat illos scd̃m ordinẽ dignitatũ: sed cupiditatũ. k Acarnã. S. epirota A-carnania ei ẽ ps Epyri. C. Acarnania ẽ ab Acheloo fluuio ad ǫuenum iuxta ætholiã. l Tegee de. S. Si deriuatm̃ fuerit de nõ sequit. Si tegeę legerimus nõ stat versus: nisi addi-ta de syllaba: deriuatiuũ aũt ille indicat locus. Tũ lateri atq humeris tergum subligat ensem. Et iterũ oppidũ est Archadię. C. Tegea penulti. correpta. vrbs est: quã argiui nouẽ ppl̃is (vt ait Strabo) ha-bitandã dedert. A tegea aũt fit tegeę: vt tegea te-geum deriuatm̃: & in pe nũltia pducit: quia habet diphthongõ: vt Nemęa: a qua ẽ nemęus nemęa ne-męũ. m Syluis. C. quasi in venatiõib⁹: qb⁹ cursus exercet. n Multi preterea. C. Sic Enni⁹ in Alexandro: Multi alii ad uẽtãt pauptas: quorũ ob scurat noia. o Quos fa ma re. S. per contrariũ il los supiores oms̃ esse no biles indicauit.

p Gnosia. S. Cretensia. Gnosos ciuitas Cretę: & bene sicut etiã in manib⁹ generalia dat et specialia: q Leuato. S. Nitido: vt At leuẽ clypeũ sublatis cornibus Io. r Primi. S. aliorũ cõpatiõe: Nam vn⁹ est primus. s Flaua. S. viridi: vt supra la-spide fulua. t Phaleris. S. equorũ ornamentis sermo grecus est: v Habeto. S. habeat ter tia psona est a futuro im peratiui: q in hoc mõ nũe ro singularis similis est se cundę. x Amazoniam. S. q̃si amazonĩ: vt sacri tripodes. y Baltheum. S Baltheus dicit non tantũ quo cingitur: sed etiam a quo arma de pendent. z Gemma. C. Vulpianus iurisconsultus ait: inter se gẽmas & lapillos & margaritas de ferere: & gẽmas esse plu cidę materię: vt smaragdi et chrysoliti: & hmõi. Lapillos aũt cõtrarię na turę: vt Absiani Margari tas: nec in gẽmis: nec i la-pillis esse vult Sabi. Sed hanc differentiam: nec ratio nec mos approbare videt. a Contentus abito. S. quasi de

Hunc salius: simul & patron: quorũ alter acarnã:
Alter ab archadia tegee de sanguĩe gentis:
Tũ duo trinacrij iuuenes helymus panopesq;
Assueti syluis comites seniores aceste.
Multi preterea quos fama obscura recondit:
Aeneas quibus in medijs: sic inde locutus
Accipite hec animis: lętasq; aduertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi nõ donat⁹ abibit
Gnosia bina dabo leuato lucida ferro
Spicula: celatamq; argento ferre bipennem.
Omibus hic erit vn⁹ honos: tres pmia primi
Accipient. flauaq; caput nectentur oliua.
Primus equũ phaleris insigne victor habeto:
Alter amazoniam pharetrã plenamq; sagittis
Threicijs. lato quam circumplectitur auro
Baltheus: & tereti subnectit fibula gemma
Tertius argolica hac galea contentus abito.
Hec vbi dicta locum capiunt signoq; repente.
Corripiunt spatia audito: limenq; reliquunt
Effusi nymbo similes: simul vltima signant.
Primus abit: longeq; ante omĩa corpa Nisus
Emicat: & ventis: & fulminis ocior alis.
Proximus huic longo: sed pximus interuallo
Insequitur salius: spacio post deinde relicto
Tertius euryalus
Euryalumq; helymus sequit: q̃ deinde sub ipo
Ecce volat: calcemq; terit iam calce diores
Incumbens humero: spacia & si plura supsint.
Transeat elapsus prior: ambiguumq; relinquat.
Iamq; fere spacio extremo: fessiq; sub ipm
Finem aduentabãt: leui cum sanguine Nisus
Labitur infoelix (cesis vt forte iuuencis)

paruo munere. b Corripiũt spacia. S. Raptim eunt: vt corripit Aeneas extemplo auidusq; refringit. c Limenq; re'i. S. Aut regulã: aut signũ de creta factũ. d Simul vltĩa signãt. S. intuentur vltima spacia auiditate vincendi: & notat et designat oculis: aut signãt vltima: id ẽ cumulorũ summitatẽ signant vestigiis: vt alibi vix summa fasti gia signat harena.

d Primus abit. S. sicut de nauib⁹. post generalitatẽ trãsit ad specialitatẽ: Et bñ quia tribus statuta sunt pmia qñq; cõmemorat duob⁹ casuris.

e Alis. S. velocitate: qa rã ventos q̃ flumina fingunt alata poetę: vt alitis austri. f Proximus huic. S. Scd̃m hunc locũ proximũ dicim⁹: etiã longe positũ nullo interueniente. C. Proxim⁹ huic: sz longo pxim⁹ interuallo. Ex Cicerõe. In bruto duobus igit sũms Crasso & Antonio L. Philipp⁹ proximus accedebat: sed longo interuallo tñ pxi-mus. Sta. a contrario imitat Triodamãta volunt: qui cũ ipse archana deorũ partiri: & visas vni sociare solebat Amphiaraus aues tanteq; haud inuid⁹ artis: gaudebat similem iuxtaq; secundum.

g Quo deinde sub ipo: SER. id est post ipm.

h Calcẽq; terit calce. S. Calcẽ dicim⁹: unde et terrã calcam⁹: Ergo ñ pprie dixit calcẽ calce terit: Planta eñi calcem potuit terrere. Vnde a parte totum accipiendum: id est calcẽ pede terreat.

i Iucumbens humero. S. aut Helymi hũero: aut currentis est gestus.

k Elapsus prior. SER. Ideo labitur: id est celeriter currit: vt prior fiat: & satis licenter est dictum.

l Ambiguũq; reliqt. S. minus firmũ ad celeritatem. CR. Ambiguũ magis placet: ut dicam⁹ mẽte dubiũ: nam vix credebat se esse supatũ: qui hactenus superasset.

m Sub ipm finẽ. S. Bis subaudi finẽ: sub ipsam finẽ fessi aduẽtabãt ad finem. n Labit infoelix. S. quia parata victoria caruit. o Cęsis vt for. iu. S. Bene rem notam p transitũ tetigit.

Fusus humũ:viridesq́ʒ sup̄ madefecerat herbas
Hic iuuenis iam victor ouans vestigia presso:
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit in mundoq́ʒ fimo:sacroq́ʒ cruore.
Non tamen euryali:nō ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit salio p̄ lubrica surgens.
Ille autem spissa iacuit reuolutus harena.
Emicat Euryalus:& munere victor amici
prima tenet:plausuq́ʒ volat fremituq́ʒ secūdo.
post helymus subit nunc tertia palma diores:
Hic totum caueę concessum ingentis:& ora
prima patru:magnus salius clamorib⁹ implet:
Ereptumq́ʒ dolo reddi sibi poscit honorem:
Tutatur fauor euryalū:lachrymeq́ʒ decorę
Gratior:& pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat:& magna ꝓclamat voce diores:
Qui subijt palmę:frustraq́ʒ ad premia venit.
Vltima si primi salio reddātur honores.
Tum pius æneas:vestra inquit munera vobis
Certa manēt pueri:& palmā mouet ordie ne/
Me liceat casū miserari insontis amici. (mo.
Sic fatus tergum getuli immane leonis
Dat salio:villis onerosuʒ:atq́ʒ vnguib⁹ aureis.
Hic Nisus si tanta sunt premia victis
Et te lapsorum miseret:quę munera niso
Digna dabis:primam merui q̄ laude coronā
Ni me quę salium fortuna inimica tulisset:
Et simul his dictis faciem ostēdebat:& vdo
Turpia membra fimo:risit pater optimus:olli:
Et clypeum efferri iussit didymaonis artes:
Neptunni sacro danais de poste refixum
Hoc iuuenē egregiū prestanti munere donat.

Agonalis ei moris fuerat p⁹ sacrificia ad certamē venire.. p Fusus hu. S. Ordo est sup̄fusus. q Titubata. S. ꝑticipiū sine verbi origine. r In ipso concidit. S .ablatiuū posuit:qa nō ē mutatio. s Oblit⁹ amorꝶ. S. amoris:nec supradictis cōgruit. Ait eni amore pio pueri:nūc amorū:qa pluralr nō nisi turpitudinē significat. DO. Non ille oblitus amorū. ꝓpter hanc cām posuit in supiorib⁹ tm̄ inter illos amorē. C. Amorꝶ. Nō puto amores in plurali dici solū impudicos. Nam Cice. in li. de officiis. Formā quidā ipsam:& tanq́ʒ honesti faciē vides: Quę si ocul' decerneret :mirabiles amores (vt ait Plato) excitaret sapientię. t Lubrica. C. Et q̄d nō potest teneri vt anguilla est: lubricum dicit:& simil'r locus in q̄ consistere non possumus appellat lubricus. Et per translationē referim⁹ ad res icorporeas. Et dicim⁹ lubricū id p̄ q̄d facile labimur ī errorem aut vitiū. v Spissa harena. S. tenui. Quanto enim quid minuti⁹:tanto est densi⁹. x Iacuit. C. Ita lapsus ē: vt penitus humi ꝓstaret: nec posset surgere. y Prima tenet. S. τὰ πρῶτα. z Plausuq́ʒ. CRI. strepitu & pulsatione: cuiuscunq́ʒ rei fit plausus: id est sonitus: q̄ alicuius factum: dictū ve. probam⁹: id ei est plaudere. Contra explodere est cū eodē sonitu & pulsu improbamus: q̄d. factū dictūue sit. Inde dicem⁹ explodere per te:& cū irrisione cōfutare. Cic. in primo officiorum. Qm̄ Aristonis Pyronis & Erylli iam pridē explosa sententia est. a Fremituq́ʒ secundo. SER. Secūdo ad dit: quia est et iratorum. C. Fremere āt est confusā ore vocē emittere: & qa hoc non solū plaudentis: sed irascentis quoq́ʒ: indignātisq́ʒ est. Iccirco dixit secundo quasi fauente. b Caueę. S. p̄ caueā plebem significat: Nā cauea confessus est populi. DO. Iccirco theatrū cauea dicit': q̄ inclusos continet spectatores. C. Caueę. Omnē locū in q̄ feras includim⁹: ne effugiant: siue aues sint: siue q̄drupedes. vt sūt vrsi: et leones caueam appellam⁹. Est etiam cauea in theatro locus: vbi ppl's spectat q̄ diuidit in suos cuneos. Caueā posuit alibi: Consensu caueę magnis Circensibus actis: & de cuneis in Geor. dictū est. Hi q̄ pacto sese i theatro hr̄e debeāt optime describit Vitruuius. c Ora prima pa. S. Hoc est q̄d Iuuenal' dixit. Oībus ad podiū spectantibus. C. Primaq́ʒ ora patrū. Podiū intelligit: in q̄ nobiliores ludos. De hoc Vitruuius podii altitudo ab libramēto pulpiti: cū corona: Supra podiū colūnę cū capitul' et spiris. d Reddi. C. Veluti rem sibi debitā dari: e Lachrymęq́ʒ decorę. S. Naʒ ipse fletus hēbat aliq̄d venustatis ortus a gaudio. Teren. Lachrymo p̄ gaudio: q̄d puero cōuenit ꝓpter victoriā inopinatā. Aut etiā ꝑtinet ad cōmiserationē cōmouendā cōtra eū q se victorē assere bat. C. Lachrymęq́ʒ decorę. Sic Sta. Ipse re gesta Parthenope⁹ humo vultūq́ʒ oculosq́ʒ madentes obruit: Accessitq́ʒ lachrymarū gr̄a formę. Decore. Qanta ergo erat pulchritudo cū lęt⁹ eēt: sic et venerē laudauit. Tristior & lachrymis oculos suffusa nitētes. f Gratior. C. Nam vulgo sic euēit: vt virtutes i pulchritudine corpis sint maioris p̄cii. Et Aristo. ait. Puchritudinem plus oib⁹ ep'lis ad cōmendationē valere Et in æthicis nō eē abs'ē ad fœlicitatē capessendā hoiē: penitus deformē. Recte tamē Augustinus asserit non oportere esse gratiosiore virtutem in vno q́ʒ in alio corpore. Sed poeta nō q̄rit q̄d sit secundū verū: sed q̄d appareat homib⁹ non rectā habentibus opinionem. g Veniēs. S. crescēs: vt hic Segetes illic veniunt fœlici⁹ vuę. h Pueri. S. Quia vt supra diximus: παῖδας dicunt. i Me liceat inson. S. i. liceat me miserari: Nā non me licet: sed mihi dicim⁹. k Casum. S. allusit a cadendo. l Tergū. S. pro tergus posuit. m Onerosum. S. Plus est q́ʒ oneratum: sicut scelerosum plus est q́ʒ sceleratū. n Laude. S. virtute consequens ꝓ antecedēte. Ex virtute eni sequit' laus. o Fortuna. S. ex. usat dolum. p Olli. S. Illi. ꝑ arrisit

vel iussit afferri. Recte autem arma dat iuueni: & laudat illa ab artifice: vt diuinum opus Alchimedontis. q Neptunni sacro. S. intelligimus ad Aeneã trãsisse p Helenũ: ne videaẽ ex sacrilegio q̃ situ. r Anim⁹ pñs. S. Fortis plenus animo. C. Anim⁹ pñs. fortis: Nã cõtra :is qui metuũt aĩm refugere dicim⁹: vñ qb⁹ anim⁹ nõ refugit: sed pñs est fortes sunt.
s Euinctis. C. Cęstuũ certamen durum erat raroq̧ sine cęde committebaẽ. Nã ex ferro erant: et vt habili⁹. faciliusq̧ manibus gerẽtur: pendebãt ab illis lora: quib⁹ non solum manus: sed brachia humerosq̧ alligabãẽ: vt etiam remissis digitis palmę tñ hęrerent. Cęstus a cędẽdo dictus est. Cęstum aũt sine diphthongo cingulũ illud Veneris appellabãt: quo in legitimis solum nuptiis vterentur. Hinc incestũ appellam⁹ omnẽ cõcubitũ: iure nõ licitum:

Q postvbi confecti cursus: & dona peregit.
Nunc si cui virtus animusq̧ in pectore pñs
Adsit: & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait: & geminum pugnę proponit honorẽ
Victori velatum auro: vittisq̧ iuuencum:
Ensem: atq̧ insignem galeam solatia victo.
Nec mora continuo vastis cum viribus effert
Ora dares: magnoq̧ virum se murmure tollit.
Solus qui paridem solitus cõtendere contra.
Idemq̧ ad tumulũ: q̃ maxim⁹ occubat hector
Victorem Butem immani corpore: qui se

quasi sine cestu.
t Auro. SER. Quia solent lamias quasdã hr̃e: vt. Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.
v Virum murmure. S. suffragio virorum.
x Solus qui pa. S. Verba sunt murmurãtis populi.
y Paridem. SER. ab eo q̃d est paridis vel paridos. q̃d ãt legim⁹ pari venit. ἀπὸ τοῦ πάρισ τοῦ πάριοσ τῷ πάριτον πάρινε volũt si ppriũ sit in dos exire: Si appellatiuũ ĩnos. Sane hic parisseũ dũ troica Nerõis fortissi⁹ fuit adeo vt ĩ troia Agonali certãine supet oẽs: etiã ipm Hectorem: qui cum iratus ĩ se stringeret gladiũ: dixit se esse germanũ: q̃d allatis crepũdiis probauit. Nam sub habitu rustici adhuc latebat. Hos autem ludos trãsfert Virgilius ad Hectoris tumulũ: qui sunt facti cũ debuisset Hector occidi: cũ ludi funebres celebrarenẽ cadaueri Hectoris ab Achille occisi.

z Bebritia. S. Bithynia est. Salustius igitur introrsus Asie: Prima bithynia. est mltis ante nominibus appellata: Ipsa eni est maior Phrygia. a Amyci. S. Neptunni Hic rex filius fuit ex Melie nympha: qui a polluce victus est in pictali certamine. C. Amyci: Bebrytiorũ rex. Bebritia: eni Bithynia est Sonus. Bithynia in ponti exordio Thratiã ab oriente tangit: prius Bebritia. Inde mygdonia: postrẽo a rege Bithynio Bithynia dicta. Hic aduenis in nemore Bebritio insidiabatur: & cęstius interficiebat. Ergo cum pollux: qui illuc cũ argonautis accesserat: ab eodẽ ꝓuocaret: vicit eũ: et interfecit. De hoc Plinius in eodẽ tractatu. Portus amyci est Bebritię rege interfecto clarus. Eius tumulꝰ lauro tegitur: quã insanã vocãt: quoniã si quid ex ea decerptũ mãibus referatur iurgia fiunt: donec abiiciatur hęc de amyco. Butes vero occiso patre Amyco Drepanum confugit in Syciliam: & a lycaste nobili meretrice ob pulchritudinẽ adamatus est: ex ea ꝙ Erycem sustulit: Hec mulier ob admirabilem formã Venus dicta ab incolis est. Quapropter Eryx filius veneris est putatus.

b Moribundũ. S. morienti similem. c Talis. S. qualẽ multitudo loquebatur. d Ostendit. S. Melius dixisset: ostentat. e Alacris. S. Quũ acer dicat semp: tamen nusꝙ dicit alacer: sed alacris ꝙuis inde nascat. Inde ẽ ꝙ Pãpinius supprimit genꝰ quia dubitatur. C. Ergo alacris. Admonet neminẽ oportere tantum sibi arrogare: vt nullum sibi parem esse cõfidat: quãuis fortissimus sit: vt hic. Qui leua sola taurum validissimum tenere posset. Ostendit autem ꝙ sine negotio illum teneret: cũ etiam quiete eum tenens loqueretur.

f Putans. DO. Iam ex hoc significat emersurũ alium qui vincat.

i Reddi. CRI. Tanꝙ rem debitam dari: vt & horrenti tunicam non reddere seruo. k Grauis. SER. Aetate vel obiurgatione. l Castigat. S. obiurgat. m Toro herbę. SER. Verbum de verbo. Nam ab herbis tortis dictus est torus. n Entelle heroum. D. Obiurgatio non iniuriosa: cui sit admixta laus.

o Frustra. S. Ordo est. Tanta ne dona frustra tolli sines tam patiẽs. Secundum autem Ignium qui de familiis Troianis scripsit: vnus fuit ex troianis. de quo poeta mutat hystoriam. D. Frustra: sine laboris merito. CRI. Fortissime frustra. Nam omnia egregie gesta sua: in hoc extremo actu deturbantur: vt videret illa frustra fecisse: & optime eum incitat: & a ꝑceptore quem habuit: & a rebus gestis quibus gloriabatur: & a phama quę omnia ostendit euanescere. Si nũc sic cedat: Ille autem excusat senectutem quę a natura est.

Bebritia veniens amyci de gente ferebat
Pertulit: & fulua moribundũ extendit harena
Talis prima dares caput altũ in prelia tollit:
Ostenditꝙ humeros latos: alternaꝙ iactat
Brachia protendẽs: & verberat ictibus auras.
Queritur huic alius: nec quisꝙ ex agmine tanto
Audet adire virũ: mãibusꝙ inducere cęstus.
Ergo alacris: cunctosꝙ putãs excedere pugna
Aeneę stetit ante pedes: nec plura moratus.
Tum leua taurũ cornu tenet: atꝙ ita fatur.
Nate dea: si nemo audet se credere pugnę
Quę finis standi: quo me decet vsꝙ teneri
Ducere dona iube: cuncti simꝰ ore fremebãt
Dardanidę: reddiꝙ viro ꝓmissa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes
proximus vt viridante toro consederat herbę.
Entelle heroum quondã fortissime frustra
Tanta ne tam patiens nullo certamine tolli:
Dona sines: vbi nũc nobis deus ille magister
Neꝙ ꝗcꝙ memoratꝰ eryx: vbi famaꝙ ꝑ oẽm
Trinacriã: & spolia illa tuis pendentia tectis:
Illę sub hec: non laudis amor: nec gloria cessit
pulsa metu: sed enĩ gelidus tardante senecta.
Sanguis hebet: frigẽtꝙ effoetę in corpe vires.
Si mihi ꝗ ꝗndã fuerat: quaꝙ improbus iste.

p Tanta. DON. Tam preciosa: tam pulcra sine gloria vincendi tolli dona patieris. est aũt sententia: quoniam in superioribꝰ ille dixerat: si nemo audet: videberis tu etiaꝫ timuisse.

q Nobis. S. non vacat vt ibi: qui mihi accubantes in cõuiuiis: sed nobis pro noster positũ est causa vitandi omoeoteleuton causa ne dicat. Noster deus ille magister. r Sub hęc. SERVIVS. Stat m: vel post hęc.

s Gelidus. S. Aliud ex alio pendet: Quare enim hebet: quia gelidus. et ꝗre gelidus: quia senis est.

t Effoetę. S. exhaustę. Translatio a munenbꝰ: quas partus debiles reddit quasi post foetum. v Improbus. S. nimis auidus: qui sine certamine postulat premium. x Illa. S. magna: aut quę quondam fuerat.

g Quo me decet vsꝙ. C. ꝗusꝙ ꝑ Themesim: id est vsꝙ ad tempus: & recte hęc impatientia arrogantiã exprimit. h Cuncti. DO. vt pro victore ab omnibus haberi ostendat: & simul est testimonium suorum meritorum. CRI. Cuncti Dardanidę. Nam populis iudicium sepe labitur.

y Moror. S. expecto: Nam supiora dixerat se nõ moueri premiis: Et paulo post victor bouem interemit.

Exultat fidens:ſi nunc foret illa iuuenta:
Haud equidē precio īduct⁹: pulchroq; iuuēco
Veniſſem:nec dona moror:ſi deinde locutus
In medium geminos immani pondere cęſtus,
Proiecit:quibus acer Erijx in prelia ſuetus.
Ferre manum: duroq; intēdere brachia tergo.
Obſtupuere animi tantorū:ingentia ſeptem
Terga boū plumbo inſuto: ferroq; rigebant:
Ante om̄es ſtupet ipſe Dares :lōgeq; recuſat:
Magnanimuſq; anchiſiades:& pondus:& ip̄a
Huc illuc vinculorū immēſa volumina verſat:
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid? ſi quis cęſtus ipſius:& herculis arma
Vidiſſet:triſtemq; hoc ipſo in littore pugnā:
Hęc germanus Eryx qndā tuus arma gerebat.
Sāguīe cernis adhuc:ſparſoq; infecta cerebro.
His magnū Alciden cōtra ſtetit:his ego ſuetus
Dū melior vires ſanguis dabat:ęmula nec dū
Temporibus gemīs canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hęc troius arma recuſat.
Idq; pia ſedet Aenee:probat auctor Aceſtes
Aequemus pugnas:Erycis tibi tergo remitto.
Solue metus : & tu troianos exue cęſtus.
Hæc fatus duplicē:ex humeris reiecit amictū.
Et magnos mēbrorū artus: magna oſſa:lacer(toſq;
Exuit:atq; ingēs media cōſiſtit harena.

z Quibus.S.quorum inſtructu. a Fere manum. SER.Pugnare:contendere:Nam vtraq; manus armat. b Intendere.S.ligare:vt intendit q locum ſertis. c Tantorum.S.virorū. d Immenſa volumina CRIS. Nam cum eſſent cęſtus immanis ponderis oportebat ab illis eſſe longiſſima lora quę totū ambirent corpus:vt facilius manibus tenerent.

e Verſat.S.Conſiderat Saluſtius. Exercitū vertere.CR. Verſat. Ad laudem Aeneę. Nam dum reliqui ſtupebant ipſe manibus ſine negotio huc et illuc vertebat. f Tum ſenior.S.Iunior. & ſenior per diminutionem ſunt hęc comparatiua:vt.Iam ſenior:ſed cruda deo viridiſq; ſenect⁹. g Tales.CR. Oſtendit magnanimam orationē futuram. h Pectore.CRI.vt diceret quę ſentiret:& non quę fingeret.

i Cęſtus et arma.SER. per endyadim arma:id ē cęſtus. k Triſtem q hoc ipo in littore pugnā. SER.Aut in quo magiſter occiſus eſt.aut in triſti littore:id eſt infœcundo.Varro enim dicit ſub Eryce mōte eē infœcundum campum fere in tribus iugeribus:in q Eryx & Hercules dimicarunt. l Hec germanus Eryx. SER. Germanus ſecundum Varronem in libris de gradibus:ex eadem genitrice nat⁹ eſt nō:vt multi dicunt de eodem germine:quos ille tantum fratres vocat.ſecūdum quē bene nunc Erycem Veneris:& Bute filium Aeneę dicit fuiſſe germanum k Sanguie.S.non Herculis.qui victor euaſerat:ſed ipſius Erycis qui infecerat ſe tegendo. l Cerebro.CR Hoc mēbrum frigidum eſt & humidum:Nam niſi ſic eēt ex aſſiduis ſuis motib⁹:& iis q ſenſibus in ſe recipiunt nimis inflammaretur. Preterea cū ſpiritus in illum duplici arteria calid⁹ a corde perueniat ex nimio calore nimis confuſas ſuas actiones redderet. Itaq; oportuit:vt ſuo ſibi innato frigore ſpiritū temperaret. Humidum autem illud efficient natura;ne motus ipſum deſiccent:& vt facile in illum imprimant figurę virtutum animalium. Humor autem huiuſmodi pugnę habet: vt ſua viſcoſitate formas cōmodius retineat : & vt nerui q ab ipſo ſunt : ſua viſcoſitate facilius p varias corporis curuaturas flectantur et extendant. Triplex in eo eſt ſubſtantia chartilago : medulla & ventres:Oportuit enī eſſe velamen qd os contineret: vbi radices ſunt neruorū.Poſt hoc Lacuna eſt: in quā venę ab epate ſanguinē fundūt:ibiq; decoquitur:& de calore remittit:mox a venis nutrientibus cerebrū ſugitur. Deinde duę ſūt cartilagines quę cerebrū tangunt. Superior durior reſiſtit : craneo et noxia a cerebro arcet. Vnde propter duritiē & maternā cuſtodiā dura mater dicitur. Inferior tenuis cerebro adhęrens quę extenditur & contrahitur :pſertim in clamore et cantu:& dicitur pia mater:& eſt ligamentū arteriarum:& venarum ad cerebrū venientium. m Stetit. CRI. Pugnauit:non ceſſit. n Melior ſanguine. CRI. Iunior .Et ſi quatuor conſtemus humorib⁹: ſanguie qui calidus atq; hūidus eſt.pituita (quę grece flegma dicit) frigida atq; humida. Bili (quę colera dicitur grece) & eſt calida & ſicca:et atra bili ea enim eſt melancolia. Tamen q ex his oibus melior maiorq; pars ſanguis eſt: et eo maxime alimur. Capimus ſanguinem pro tota illa humorū compoſitiōe. Nā eius calore atq; hūore inualeſcunt nerui: in qbus conſiſtit robur corpis.& qm ſanguis:q viuatior :validiorq; fuerat & ī iuuēta,pter vehementiorē calorē: et depuratū humorē ī ſenectute reddit frigidior:et amittit de ſucco naturali vires minuūt. n Canebat: C. Canities ē ex defectu natural hūoris. p Pugnas.S i.arma :ſequēs p ancedenti. q Tibi.S. p te:vt tibi deſerit Heſperus oetam. r Duplicē amictū.S .i. abollā : quę duplex ē:ſic chlamis. Horatius. Contra quē duplici panno patiētia velat: s Oſſa. C.oſſa q magna ſunt: meli⁹ pōdus omne:& oēm īpetū :incōmodūq; perferūt. t Lacertos. C.lacerti qs etiā totos muſculoſq; appellā⁹:

carnes sunt vehementer neruose: et neruorum carthilagie inuolute: quibus corpus veluti quibusdā machinis īcedit et remittit: His & aduersus pondera contra nitimur: & oms impetus mouem⁹: Quapropter qui lacertos ossaq; magna habēt eos fortiores: valētioresq; eē constat.

v Consistit arectus ī digitos. S. Locus trāslatus est de Apollonio.

x Abduxere c. C. Nam artis erat: n̄ solū in aduersariū inferre ictū. Sed etiā se p̄tectum caput custodire ab ictu hostili.

y Pugnāq; l. C. i. alter alterū ad pugnā irritat.

z Lacessunt. S. puocāt potiusq; gerūt. z Mēbris & mole. S. Endyadis. i. mole membrorū.

a Genua la. S. proceleumaticus est: quē iste ita ponit vt possit reduci ad dactylum. b Labāt. C. vacillant: quia nerui et ligamēta illius iuncture ex defectu sanguis inualidiora sunt. c Eger an. C. quasi difficilis. Nā ppter multū motū vehementer accēdit cor: & in nimio calore op⁹ ē maiore refrigeratiōe. ergo maiorē aeris haustū: et attrahunt: & emittūt pulmones. vñ tantus anhelitus difficultatē pbet anhelanti. d Necquicq;. S. nō. e Vulnera. S. iactant ictus. f Male. C. Antiquitas fugiens vastioris littere sonum malas & alas p maxillis & axillis dixerunt. g Tela. S. ictus. h Exit. S. vitat: declinat. Vñ de Tarconte Vim uirib⁹ exit: Et bis h̄ tantū vsus est. CR. Exit Vitat (ait Serui⁹) Sed vt rem intelligas nō recedit ꝯ sua notiōe. Nam ille q̄ ictū venientē vitare vult exit eā lineā: p quā vēturum videt telū: et sic exeundo vitat.

i Qui mollib⁹ vrbē. S. Amphibologia est: aut celsa molibus: aut q̄ molibus oppugnabatur.

k Sedet circumcastella. SER. Temesis est: id est circum sedet.

l Ostendit dextram S. Aut fiducia fortitudinis est ostendere quo minat:

Tum satus Anchisa cestus pater extulit eq̄s:
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit: in digitos ex templo arrectus vterq;
Brachiaq; ad superas: intentus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu
Immiscētq; man⁹ manib⁹: pugnāq; lacessunt:
Ille pedum melior motu: fretusq; iuuenta.
Hic mēbris & mole valens: sed tarda trementi
Genua labāt: vastos q̄tit eger anhelitus artus.
Multa viri: nequicq; inter se vulnera iactant.
Multa cauo lateri ingemināt: & pectore vastos
Dant sonitus: erratq; aures: & tēpora circum
Crebra man⁹: duro crepitāt sub vulnere male:
Stat grauis entellus: nisuq; immotus eodem:
Corpe tela modo atq; oculis vigilātibus exit
Ille (velut celsam oppugnat q̄ molibus vrbem
Aut montana sedet circū castella sub armis)
Nunc hos nunc illos aditus: omnēq; pererrat
Arte locū: & varijs assultibus irritus vrget:
Ostendit dextram insurgēs entellus: & alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Preuidit: celeriq; elapsus corpe cessit.
Entellus vires inuentum effudit: & vltro
Ipse grauis: grauiterq; ad terrā pondere vasto
Concidit: vt q̄ndā caua cōcidit: aut erymātho:
Aut ida in magna radicitus eruta pinus.
Consurgunt studijs teucri: & trinacria pubes.
It clamor coelo: primusq; accurrit acestes:
Aequeuūq; ab humo miserans attollit amicū.
Acrior ad pugnā redit: & vim suscitat ira
Tum pudor incendit vires: & conscia virtus.
Precipitemq; daren ardens agit equore toto
Nunc dextra ingeminās ictus nūc ille sinistra:

aut certe prouectus etatis ostenditur: Que enim ex improuiso ferire nō sinit. CR. Ostendit dextram: erigit. Consequens pantecedente: Nam quod in altum extollitur: ab omibus videtur. Vel ostendit scilicet ne dolo: sed apto marte agat. Vel denotat tarditatem senilē. vel librat ictum: vt destinatū locum assequatur.

m Velox. SER. velociter nomen pro aduerbio:

n Vltro. S. econtrario: ille eni cadere debuerat.

o Grauis grauiter. S. a similitudine figura.

p Caua pin⁹. S. bene respexit ad etatē. C. Caua: carie: corrosa. q Erymantho. S. Erymanth⁹ mons est Archadie.

r Ida in magna. S. Modo non Crete: sed phrygie propter pinus.

s Consurgunt studiis. SER. in studiis.

t Vim suscitat ira. CR. Secundū perypateticos: qui aiunt: Vti ferrū cote acuitur: sic fortitudo ira.

v Tum pudor. CR. Ponit Aristo. quicq; species fortitudinis: que proprie fortitudo nō sunt: sed cū idem operantur: Inter q̄s est cum pudore impellimur: vt forti animo rem aggrediamur: & hec ciuilis appellatur. Affert q; auctoritatē ex Homero de Hectore: qui pudore cogebatur: ne hostibus cederet. Dicebat em̄ Polydamas: Me primus redarguet. Pugnabat ergo poti⁹ pudore: q; recta ratione mot⁹. Quapropter erit (teste ipso Aristotele) tertia species nō vere fortitudinis. x Et cōscia virtus. C. Nam cum conscius sit: q̄ virtute hactenus fuerit: nō vult ab ea degenerare. y Precipitemq; darē. S. celerem: vt Precipites vigilate viri.

z Nunc ille sinistra. S. Vacat ille additū ppter metrū. De ipso em dicit Creber vtraq; mau pulsat versatq; dareta.

C. Nunc ille. Non vacat ille meo iudicio: sed potius emphasim facit. Idq; mirū in poeta q; strepitu & tumultu: vt ita loqr: & vehemēter verborum celeritate vehementiā huius viri exprimit.

a Quã multa grandine nymbi. SE. Hypallage: Nã debuit dicere q̃ mul to nymbo grando pcipi taẽ. b Versatq; dareta S. Dares daris. Vnde da ren & dares daretis. Vñ dareta: sic Chremes chre mis: & chremetis. Vnde chremen & chremeta.

c Infoelix. S. Cõsolatio vt fortunę videaẽ: quod victus sit. D. Infoelix. qui audeas contra numina. Est ãt optima cõsolatio cũ oñdit nõ ab hoie: sed a numie vinci. d Alias D. Quã hois eẽ cõsueue rit. e Cõuersa. C. mu tata in fauorẽ suum So laturus em conaẽ osten dere nõ ab illo: sed a diis esse victũ: ergo cede deo. f Cede deo. D. Errant q putant Entellũ deum ab Aenea vocari: sed deũ di cit: Fauẽsilli numen.

g Dixitq;. S. quę vacat metri causa: et maluit Pe rissologiã facere q̃ vti cõ muni syllaba: q̃ frequens vitiosa est. Hinc Terentia nus: Nec tãta immeritis venia conceditur vti. h Ast illũ fidi ęquales: SERVI. Homerus. φιλ οι ἑταῖροι. i Regia. D. Quib⁹ paulo ante tan topere videbat. k Iactantẽq; reiectantẽ. C. Color est sitr cadẽs.

l Vtroq;. S. Aduerbiũ est. i. in vtranq; partem. m Caput. DO. Quod paulo añ in coelũ ꝑpter superbiam. n Vocati. S. Oñdit eorꝫ pudorẽ: ꝑterea circa ami cũ erant occupati. o Palmã tau. relinquũt. D. Exprimit q̃nto cũ do lore hęc facerent. p Teucri. S. & nõ sicu i. quia illi eius virtutem norant.

q Librauit. CRI. quasi diceret collineauit: ꝑprie dicimus librare rem cum illam ingenio et artificio nostro ita collocam⁹: vt vi sua spõte sine vinculis stet: vel cum volumus & quo volumus suo pondere nullo impel lente declinet: quod Florenti dicunt congregare: vt maxi me apparet in instrumentis horologii. Dicimus etiam li brare: cum id quod percussuri sumus; ita collineamus: vt

Nec mora nec reqes: quã mlta grandĩe nymbi
Culminibus crepitãt: sic densis ictibus heros.
Creber vtraq; manu pulsat: versatq; dareta.
Tum pater æneas procedere longius iras:
Et seuire animis entellum haud passus acerbis:
Sed finem impo suit pugnę: fessumq; dareta
Eripuit mulcens dictis: ac talia fatur.
Infoelix que tanta animũ dementia coepit?
Non vires alias: conuersaq; numina sentis?
Cede deo: dixitq; prelia voce diremit:
Ast illum fidi ęquales genua egra trahẽtem
Iactantemq; vtroq; caput: crassumq; cruorem
Ore reiectantem: mixtosq; in sanguine dentes.
Ducunt ad naues: galeamq;: ensemq; vocati.
Accipiunt: palmã entello: taurũq; relinquunt
Hic victor superans animis: tauroq; superbus.
Nate dea: vosq; hec (inquit) cognoscite teucri:
Et mihi q̃ fuerint iuuenili in corpere vires:
Et quã seruetis reuocatum a morte dareta.
Dixit: & aduersi contra stetit ora iuuenci:
Qui donũ astabat pugnę: durosq; reducta.
Librauit dextra media inter cornua cestus
Arduus effractoq; illisit in ossa cerebro:
Sternit exanimisq; tremẽs: pcũbit humi bos:
Ipse super tales effundit pectore voces.
Hanc tibi Erix meliorem pro morte daretis
persoluo: hic victor cestus artemq; repono.
¶ protinus Aeneas celeri certare sagitta
Inuitat qui forte velint: & premia ponit.
Ingentiq; manu malum de naue Seresti
Erigit: & volucrem traiecto in fune columbã:

nõ nisi ꝑpositũ nobis lo cũ feriat. Et dicit a libra: quoniã maxima ratione ingenii tota res ponderaẽ tur: id est diligenter ꝑeco gitatur. Ergo librauit: id est collineauit: vt mediũ inter cornua ferirent. Di cimus etiam librare cum aliqua moles ita consti tuatur: Vt vel pueri ma nu facile: vel circũagaẽ: vel quouis inflectatur. Nos autem dicim⁹ bibli care. Plinius. Quarũ in officina turbinesita libra ti pependerunt: vt puero circumagente tornarentur. r Effractoq;. SER. Hypallage. Nam fregit os: & illisit in cere brum.

s Humi bos. SER. Pes simus versus in monasyl labis desinens. CRI. Hu mi bos. Male desinũt ver sus in monasyllabis: sed hic de industria posuit: vt casu bouis: casu car minis ante oculos pone ret. t Meliorem. SER. aptiorem. Nam animalẽ hostiam dant. CRI. Me liorem. non excellentiorẽ: Nã melior est anima hu mana: quę rationalis est q̃ ferina quę caret rõne: Sed aptiorem. vt. Et bo na bello cornus. i. apta.

v Cęstus artemq; repo no. S. Et arma dicit se re ponere: & arti renuntia re. ¶ x Ingentiq; ma nu. S. ingenti multitudi ne.

y Malum. SER. Mal⁹ arbor est nauis: generis masculini. Horati⁹. Nec malus & celeri sautius Aphrico. Et dict⁹ est ma lus: vel quia habet instar mali in summitate: Vel quia quasi quibuldã cin gitur malis ligatis: quo rum volubilitate facilius eleuantur.

z Traiecto. SER: ex tento. Vnde transenna di citur extẽsus funis. Salustius. Transenna dimissum victo rię simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coro nam capiti imponebat.

Quo tendat ferrum malo suspendit ab alto.
Conuenere viri: deiectamq; ęrea sortem
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacide ante oẽs exit locus hyppocoontis.
Quẽ modo nauali mnestheus certamĩe victor
Cõsequitur: viridi mnestheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion: tuus o clarissime frater
pandare: q quondã iussus confundere fœdus
In medios telum torsisti primus achiuos.
Extremus galeaq; ima subsedit acestes.
Ausus & ipse manu iuuenũ tentare laborem.
Tunc validis flexos: incuruant viribus arcus:

a Quo. SER. inquam Nam ponit aduerbia p nominibus. Gen⁹ vñ latinum.
b Clamore secũdo. S. vt supra dixit: Magnoq; virũ se murmure tollit.
c Quẽ modo. S. nuper. Nam vt sup dixim⁹.
d Victor. SER. fuit duorum. Vrban⁹ vero dicit mõ propemodũ: pene: nam secundus deus fuit. Alii victor. i. compos voti: vt rapid. scq; rotis insistere victor: optauerat ei ne rediret extremus.
e Clarissime. S. notissime: qui fuit Licaontis filius. Pandarus aũt scdm Homerũ Mineruę iussu turbauit certamen singłare Paridis & Menelai.
f Pandare. C. Iure in vota vocauit. Nã (Strabone teste) apud pinarã maximam & Lycię ciuitatibus pandarus colitur. Hic Licaonis filius fuit: & emissa sagitta vulnerauit Menelaum congressum paridi.
g Subsedit. S. Remansit, neq; eni proferebatur sors; aut delicuit: vnde subsessores dicũtur: qui occisuri aliquẽ delitescunt. Sed hoc delucidius ibi: deuicta Asia subsedit adulter.
h Flexus incuruant. S: curuos inflectunt: debuit dicere: Est ergo vsus imitatione.

Pro se quisq; viri: & depromūt tela p harctris.
Primaq; per coelum neruo stridente sagitta
Hyrtacide iuuenis volucres diuerberat auras:
Et venit: aduersiq; infigitur arbore mali.
Intremuit malus: timuitq; exterrita pennis
Ales: & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens: pariterq; oculos telūq; tetendit.
Ast ipsam miserandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit.
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos: atq; atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudū arcu cōtenta parato
Tela tenens: fratrē Eurytion in vota vocauit:
Iam vacuo letam coelo speculatus: & alis
Plaudentē: nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis: vitamq; reliquit in astris
Aerijs: fixamq; refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat acestes:
Qui tamen ethereas telum contorsit in auras
Ostentās artem pariterq; arcūq; sonantem.
Hinc oculis subito obijcitur: magnoq; futurū
Augurio monstrū: docuit post exitus ingēs:
Seraq; terrifici cecinerunt omnia vates:
Nanq; volās liquidis in nubib⁹ arsit arundo,
Signauitq; viam flammis: tenuesq; recessit
Consumpta in uentos: coelo ceu sepe refixa
Transcurrūt crinemq; volantia sydera ducūt.
Attonitis hesere animis: superosq; precati
Trinacij teucriq; viri: nec maximus omen
Abnuit æneas: sed letum amplexus acestem

i Pro se quisq;. SER. p sui roboris qualitate. k Depromunt. C. Promere est rē reconditā ita educere: vt ad manū parata sit: vñ promptū paratū dicim⁹. l Neruo. C. Chorda q̄ ex neruis qñq; fit. m Volucres. C. q̄ tactū celerrime effugiūt. n Arbore mali. SE. sic dixit. vt: Lustrat auentini montē. C. Arbore mali. in malo qui arbor dicit̄.

o Intremuit malus. C. suo ordie pōit. Prio mali tremore. i. tremulā cōcussionē: & ex ea re timorem auis: atq; ex his duobus plausus spectantium.

p Exterrita pēnis. S. timorē pēnis significans. Singula eni aïalia signa hñt qbus indicant timorē hinc de lupo. Caudāq; remulcens subiecit pauitantē vtero. Oculi aūt in homie primi indicant timorē. Vñ de Caco. Turbatumq; oculis. q Plausu. S. Plausū alii pennarū dicūt: sed meli⁹ est spectantiū fauore. r Acer. C. acuto īgenio: s Adducto arcu. SER. Hyppalage est. nā telum adducit̄: & arc⁹ ī tendit̄. t Constitit. C. Nam dū ita tendim⁹ arcū: vt nulla sit manuū vacillatio certissimus ictus est. v Oculos telūq;. C. Sic eni collineamus sagittas: vt oculo p lineā illā: q̄ ad signū fert sagittā dirigamus. x Miserand⁹. S. q pfecta re difficiliore caruit victoria. y Tum. S. deinde: ordinis aduerbium. z Arcu cōtenta parato. S. ptento arcu tela tenens parata. a In vota. S. Nam pandarus veluti heros apud lycios colit̄. b Nigra. S. alta. c In astris. S. vñ assumpserat. vt Hinc hominū pecudūq; gen⁹: vitęq; volantū. Et loc⁹ est ex Homero: vnde inanis est vituperatio Aeneę q̄ suspēderit auē maternā: nā & res trāslata est simpliciter: & quācunq; auē suspēdisset i eādē icidisset vitupatiōē: cū quęcunq; auis alicui deo sacra sit. Vrbanus autem dicit matrem citius potuisse placare. d Superabat. CRI. superat. Et neutrum in hac significatione est. Qñ aūt transit: vincere significat.

e Artem. S. culpat locū Virgili⁹. Mastyx cū in vacuo aere artē non posset oñdere: q̄mq; dicāt periti ex ipso sagittariorū gestu artis periciā indicari. f Augurio. S. Dicit̄ augeriū quasi auigeriū: q̄ aues gerūt. Et bene de sagitta dixit: q̄ habet pēnas quāq; oïa ad vnū congesserit locum: monstrū: augurium: auspitiū: oraculum.

g Docuit post exit⁹. C. Nam oñdit infoelix fuisse: quod foelix eē æneas putauit: Et p trāsitū ostēdit poeta: q̄ difficile futura auguriis mōstrisue cōiectari possum⁹: cū sæpe etiā prudentissimi viri fallantur: vt in hoc loco Aeneas: qui putauit foelicia portendi: cum infoelicia portenderentur.

h Seraq;. S. Serum. graue. Salust. Serum bellū in angustiis cōmittit̄: & q̄ improbat vates Aeneas complectit̄ deceptus augurii similitudine: qd apud Troiam pbauerat pater; vt stella facēducēs.

i Liquidis. S. at nō pñt esse liquidę nubes: sed ī p aere posuit. k Refixa. S. ex vulgari opiniōe. Nā secundū Lucre. Ventus altiora petens ęthereum ignem secū torquet: qui imitatur stellam cadentem. CRIST. Sydera refixa. Nam cum affixa coelo sint sydera refigi putātur ab imperitis: secundū quos nūc vt Poeta loquitur. Illi enim credunt vapores ignitos: qui sępe p aerem ferūtur stellas esse e coelo cadētes. Vnde etiā Ouidius. Quę si non cecidit: potuit cęcidisse videri. Si autem quod etiam puerile cogitatu est caderet: terram vniuersam tegeret: cum singulę stellę magnitudine terram superent. l Crinem. CRIS. Idem est quod dixit: Signauitq; viam flammis. m Attonitis. SER: stupefactis per tonitrua: quę celestibus ignibus semper cohęrent. n Omen. SERVIVS. non abnuit Aeneas: sed probauit

non secundum auguriū disciplinā dixit ad se non pertinere: Nam nostri arbitrii est visa omnia: vel improbare vel recipere.

o Summe pater. SER. percipe. nam est verbum quo vtunt iuriscōsulti: qñ tiens legatū non ab herede datur: sed excipiētis arbitrio.

p Exortē. S. ακληρον. CRI. Exortem. qui tibi esset proprius: neq; eum cum aliis sortireris.

q Anchisę munus. S. quod accepit a Cysseo rege Thracię patre Hecubę.

Muneribus cumulat magnis: ac talia fatur.
Summe pater: nā te voluit rex magnus olympi
Talibus auspiciis exortem ducere honorem.
Ipsius Anchisę longeui hoc munus habebis
Cratera impressum signis: quē thratius olim
Anchisę genitori in magno munere cysseus
Ferre sui dederat monumētū: & pign⁹ amoris.
Sic fatus: cingit viridanti tempora lauro.
Et primū ante oēs victorem appellat acestē.
Nec bonus Eurytion prelato inuidit honori:
Quāuis solus auem cœlo deiecit ab alto.
proximus ingreditur donis: qui vincula rupit:
Extremus volucri: qui fixit arundine malum.

r Impressum signis. S. impressa signa habentē: id est emblemata.

s Primum ante oēs. SER. vnum vacat. CRI. Et primū ante omnes. Possunt esse duo: vt primum referatur ad tempus: primum id est ꝙ primū & statim vt res ita tum factę sint: & añ omnes ad ordinem.

t Donis. SER. ad dona. v Extremus. SER. ostendit hos sua munera percepisse. Acestem vero sumpsisse precipua.

At pater Aeneas nondum certamine misso
Custodem ad se: comitemq; impubis Iuli
Epitidem vocat: & fidam sic fatur ad aurem.
Vade age: et Ascanio si iam puerile paratum
Agmen habet secu: cursusq; instruxit equoru
Ducat auo turmas: & sese ostēdat in armis.
Sic ait: ipse omnem longo decedere circo
Infusum pplm: & campos iubet esse patentes.
Incedunt pueri: pariterq; ante ora parentum
Frenatis lucent in equis: q̄s omnis euntes
Trinacrie mirata fremit: troicq; iuuentus.
Omnibus in more tonsa coma pressa corona.
Cornea bina ferunt prefixa hastilia ferro:
pars leues humero pharetras: it pectore summo
Flexibilis ob torti per collum it circulus auri.
Tres equitum numero turme: terniq; vagātur
Ductores: pueri bisseni quemq; secuti:
Agmine partito fulgent: paribusq; magistris.
Vna acies iuuenū: ducit quā paruus ouante
Nomen aui referens priamus: tua clara polite
Progenies: auctura italos: quē thracius albis
portat equus bicolor maculis: vestigia primi
Alba pedis: frontemq; ostentās arduus albam.
Alter atys: genus vnde atij dixere latini.
paruus atijs: pueroq; puer dilectus Iulo
Extremus formaq; ante omnes pulcher Iulus
Sydonio est inuectus equo: quē candida dido
Esse sui dederat monumentū: & pign⁹ amoris
Cętera trinacrię pubes seniorum aceste
Fertur equis.
Excipiūt plausu pauidos: gaudētq; tuētes

x Custodem. SER. ſm Tulliū: q̄ dicit ad miliciā euntib⁹ ſolitū eē dari custodes: qb⁹ prio āno regant. Vñ ait de Pallāte sub te tolerare mgro: miliciā & graue martis op⁹ y Impub. S. ab eo q̄d ē hic pubis. Naz q̄d ait Salustius. Puberes omnes interfici iubet. Vēit ab eo q̄d est puber: & sunt generis cōis: si referant ad singulos: si aūt ad multitudinē. Hęc pubes. z Fatur ad aurē. S. sequit: & sic ait: Vñ sicut et in tertio diximus vnum vacet necesse ē. Campos iubet esse patentes. Discessu populi. s. iubet fieri campos patentes. a Infusum. C. confuse & nullo ordine in gestū. b Incedūt pueri. S. aut poetica licentia cōfundit ętates: vt mō pueros iuuenes dicat. Nā ait: Vna acies iuuenum: aut certe ſm quosdā seqnti distinctiōe mutata: mgros pueros dicit: sequentes vero maturioris ętatis. c Ante ora parentū. C. que res magnā illis voluptatē prębebat. d Frenatis. C. Nam et in frenes aliqñ ī bello adhibebant. e Lucent. CR. ꝑpter arma: & nihil memorat: q̄d horrorē ab armis auferat: vt in bello solet: sed omīa oñdit voluptuo sa: q̄lia in ludis eē dicebat. f Quos omis euntes. S. Quos euntes omnis turba fremit. i. cū fauore prosequitur. g Mirata fremit. CRI. Nā illorū indoles spem futurę fortitudinis afferebat. h Tonsa coma. S. id est composita. i Pressa corona: S. id est galea & sermone Homeri vsus est. Nam galea στεφανην. dixit: nam ꝓprie come nō tonsi capilli: Et reuera corona non pōt esse: cū sequat galeā ante pedes ꝓiecit inanē. Alii dicunt potuisse eos hre galeas coronatas. Bebius tamē Macer dic a cęsare Augusto pueris: qui luserunt Troiam donatas esse galeas: et bina hastilia. Ad q̄d Virg. constat alludere. k It pectore sū. S. Sic legendū est: ne sit solœcismus: & rei inanimatę dedit motū dicendo it: Summū aūt pectus ait pastoris & colli cōfiniū. l Tres equitū numero turme. S. rem Romanę militię suo inserit carmini. Nam cōstat primo tres fuisse partes populi Romani. Vna Tatiensium a Tito Tatio duce Sabinorum iam amico post fœdera: Altera Ramnetū a Romulo. Tertiā lucerū: q̄rū secundū Liuiū & nomē & causa in occulto sunt. Varro tñ dicit Romulū dimicantē ꝯtra Titū tacitum a lucomonib⁹: Hoc est Tuscis auxilia postulasse: Vñ quidā venit cū exercitu: cui recepto iam Tatio pars vrbis ē data: vñ in vrbe Tusc⁹: dictus est vic⁹. Hora. At thusci turba impia vici: q̄ a lucumōe luceres dicti sunt. Ergo in tres ꝑtes diuisus erat ppl'us. adeo: vt qui etiā vni p̄erat pti: tribun⁹ dicebat. Vñ etiā sumpt⁹ dati pplo tributa noīat. m Terniq; ductores. S. more suo: hoc ē tres. n Ductores pueri. SE. Hic quidā distinguūt: vt diximus supra. o Paribusq; mgris. S. Et hic alludit: Nā hodie equitūq; magistri dicūt. p Priamus. C. fili⁹ fuit Polite: q̄ in ꝯspectu pris a Pyrrho cęsum scripsit poeta: q̄uis Cato illū in Italiā venisse: et politorū vrbē cōdidisse dicat. Alii dicūt Priamū ędificasse: et illā a patre denōīasse. q Politę ꝓgenies. S. Illū dicit: quē supra a pyrrho introducit occisū: de quo Cato in originibus dicit: q̄ ad Italiā veniret. & segregatus ab Aenea condiderit oppidū Politorium a suo nomine. r Quē Thraci⁹ al. S. Cū tres dixerit duces: quorū eq̄s cōmemorat: sed aut ꝑtermisit, q̄ vt cōseq̄renē necesse erat: nec eni vnus pedes eē poterat: aut illo reddidit loco: vt cętera pubes senioris Acestę fert equis. Quāq; m'ti distinctiōe mutata tres eq̄s cōmemorāt: vt sit plane primus equ⁹ bicolor maculis: & de alio dicat. s Vestigia primi alba pe. S. i. primorū pedū vestigia: & frontē albū oñdebat alter. t Atii dix. latini. S. propter Actiam matrem Octauiani dixit: de q̄ dixit Anthoni⁹: Acya latini mater: vult eni eius etiā maternū genus esse antiquissimum. v Cętera trinacrię. S. Cętera pubes equis acestę fertur. x Pauidos. SER. glorię cupiditate sollicitos. y Gaudentq; tuentes Dardanidę. CR. Fit eñ natura vt puerili ętate: ī q̄ aliq̄ sit idoles: gaudeā⁹ et ip̄a silitudine formę p̄rn̄ę illos a morib⁹ ipoꝝ nō degeneraturos putē⁹.

z Flagello. SER. virga quę sonat in modum flagelli. a Choris. S. aciebus. C. Choris. maluit q̄ acies dicere: qa ludus & nō hostile certamē erat. b Et nunc terga. S. Tria cōmemorat: q̄ in bello gerunt: pugnā: fugā. & pacē. c Labyrinthus. S. locus apd Cretā factus: a Dedalo p̄plexis parietibus: vbi minotaurus inclusus est. C. Labyrinthus. Hoc ędificii gen⁹ portentosissimū iure appellat Plini⁹: Est em̄ īgentissimi dispendii: & nulli vsui necessariū. Pōit aūt quatuor fuisse. Primū in heracleopolite: quē Herodotus. xii. regū: q egypto sir imperarunt op⁹ fuisse refert: Et tria milia habitacula habuisse: mille qngenta supra terrā: & totidē sub terranea. Demoteles regiā Mochrudis fuisse dic. Lycias sepulchrū Meridis. plures Sol sacrū eē extructū. Hinc Dedalus exemplar ī eo quē in Creta ędificauit: sūpsit: s̄ illi⁹ cētesimā p̄tē vix imitatus est: q̄ itinerū ambages occursusq; ac recurs⁹ inexplicabiles cōtinet: crebris forib⁹ inditis ad fallendū occursus: redeūdūq; in errores eosdē. Terti⁹ fuit ī Lemno: similis illis. colūnis tm̄ centū qnqginta memorabilior: qrū ī officina turbines ita librati pepēderūt: vt puero circūagente tornarēt. Quartū porsena Clusii rex sibi facit sepulchri cā sub vrbe Clusio. De q̄ Varro. sepultus est sub vrbe Clusio: ī quo loco monumentum reliqt lapide q̄drato: Singula latera pedū lata tricenum: alta qnqgenū: in qua basi q̄drata intus labyrinthū inextricabilē: q̄ si quis īpperet: sine globo lini: exitū inuenire neqat. Sup ad q̄dratū pyramides qnq; sūt. q̄tuor in angulis: ī medio vna: ī imo latę pedum septuagenū quinū: altę centum quinquagenū: ita fastigiatę: vt in summo: orbis Aeneus: & Pegasus vnus omnibus sit impositus: ex q̄ pendeant excepta catenis tintinnabula: quę vento agitata: longe resonant. Supra quem orbem alię quattuor pyramides extant: altę pedes centenum supra quas vno solo quinq; pyramides: quarum altitudinem Varronem puduit ponere. Fabulę Etruscę eādem dicunt: quam totius operis Diodorus siculus scribit de labyrintho egyptio esse: qui illum a Mena rege ędificatum: volūt: esse itidem alios qui a Barone positū referant. d Parietibus intextū cęcis. S. i. cęcum intextis parietibus. e Ancipitēq; dolū. S. perplexū errorē eundi ac redeūdi. C. Ancipitem dolū. Errorem ex ambiguitate. f Frangeret. S. deciperet. falleret. Est enī Catulli versus. Errabunda regens tenui vestigia filo: Ne labyrintheis e flexib⁹ egredientē tecti frustraret inexplicabilis error. g Indephensus. CR. pro indeph̄ensibilis. h Impediūt. S. Implicant: intexūt: q̄d a vestibus tractum. i Texuntq; fugas. C. Ita fugiunt: vt inexplicabiles cōnectendo cursus reddant. k Delphinū. S. aut vento ab eo q̄d est Delphin delphinis a Delphine: aut delphinū pro delphinorū posuit. CRI. Delphinū. delphinus delphini: & delphin delphinis: velocissimus omniū aīaliū delphinus est ocior volucre: acrior telo. tardatur tū in feriēdo: quia nō resupinus: atq; inuersus feriri potest: quoniā multū infra rostrū os illi est medio pene in ventre: cū diutius spiritū p̄tinuerit veluti arcu emissus ad respirandū emicat. Parit catulos decē: nutrit vberib⁹. fœtus infantia infirmos gestāt: adultos diu comitat: viuit trigīta annis: lingua illi contra naturam aquatiliū mobilis & suilli similis, p̄voce gemitus hūano similis: dorsum repandū. rostrū symum: qua de cā nomen Symonis miro mō agnoscūt: malūtq; ita appellari homini amicissimi sūt: & musica delectāt. Hu⁹ rei & Arionis: & multorum alioꝝ exempla narrat Plinius. corio vestiuntur: sed non cum pilis: vt vituli marini & hyppotami. l Maria hu. S. Homerus. υγρα κελευθα m Carpathiū. S. inter egyptū & rhodū: ab Carpatho insula: nec vitādū cum duas posuisse cōparationes. cum & in secūdo hoc fecerit in segetem veluti &c. vt in Geor. tres ponat frigidus: vt q̄ndā syluis immurmurat auster: vt mare sollicitū stridet refluentibus vndis: Aestuat vt clausis rapid⁹ fornacibus igni.

Dardanidę: veterumq; agnoscāt ora parentū.
postq; omnē lęti cōsessum: oculosq; suorum
Lustrauere in equis: signum clamore paratis
Epitides longo dedit insonuitq; flagello.
Olli discurrere pares: atq; agmina terni
Diductis soluere choris: rursusq; vocati
Conuertere vias: infestaq; tela tulere.
Inde alios ineunt cursus: aliosq; recursus
Aduersis spacijs: alternisq; orbibus orbes
Impediūt: pugnęq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugę nudāt: nūc spicula vertūt
Infensi: facta pariter nunc pace feruntur.
Vt quondā Creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cęcis iter: ancipitemq;
Mille viis habuisse dolum: qua signa sequēdi
Frangeret indephensus: & irremeabilis error.
Haud aliter teucrum nati vestigia cursu
Impediunt: texuntq; fugas: & prelia: ludo
Delphinū similes: qui p maria hūida nando
Carpathiū lybicumq; secāt: ludūtq; p vndas.
Hunc morem cursus: atq; hęc certamia: prim⁹
Ascanius longam muris cum cingeret Albam
Rettulit: & priscos docuit celebrare latinos.
Quo puer ipse modo secū: quo troia pubes:
Albani docuere suos: hinc maxima porro
Accepit roma: & patrium seruauit honorem.
Troiaq; nunc pueri troianum dicitur agmen.

n Primus Ascanius: SER. generis ordinē docet: vt in primo diximus. o Retulit. SER. innouauit: quod iam fecerat. p Priscos. S. Qui tenuerant loca: vbi alba est condita. q Porro. S. Post longū interuallum: & est aduerbium temporis. r Troiaq; nunc pueri. SER. vt ait Suetonius: Tranquillus ludus ipse quē vulgo pyrricā appellāt: Troia vocatur: cuius originē exp̄ssit in libro de puerorum lusibus.

Hac celebrata tenus sancto certamina patri:
Hic primũ fortuna fidem mutata nouauit.
Dum varijs tumulo referunt solennia ludis:
Irim de coelo misit saturnia Iuno
Iliacam ad classem: ventosq; aspirat eunti.
Multa mouẽs:nec dũ antiquũ saturata dolore.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli visa cito decurrit tramite virgo.
Cõspicit:ingentẽ cõcursum:& littora lustrat:
Desertosq; videt portus:classemq; relictam:

s Hac celebrata ten⁹. SER. Temesis est hactenus: & hic sermo quantũ ad artẽ spectat.duas continet partes orationis: vt hac pnomẽ sit: tenus prępositio: sic pubeten⁹: & currũten⁹:sed iã vsus obtinuit:vt p vna parte habeaẽ:ergo aduerbiũ ẽ. Omis eni pars orõnis cũ desierit esse qd ẽ:in aduerbiũ migrat: ꝛ est tẽporis: nam hucusq; significat. t Hic primũ.S. Sequeẽ enim Palinuri vel Miseni mors:ideo mutata fortuna est. C. Fortuna mutata.i.fortuna innouata: id est alia facta mutauit fidẽ: In q loco docet Poeta nullã fidẽ habendã eẽ fortũę:qa mobilis instabilisq; semp est: & semp infida vt recte monere videaẽ Seneca:Nemo confidat nimiũ secundis.Nemo desperet meliora lapsis.Fortuna mutata nouauit fidẽ.i.mutauit fidẽ innouata.q̃i alia effecta. v Irim de coelo ꝛc.S.Ex magna parte seruatur: vt Mercurius ad concordiam Iris ad discordiam mittaẽ. Vñ et Iris dicta ẽ quasi ἐρισ: Falsum est autem quod dicitur ministra esse tantũ dearũ: cum & a Ioue plerũq; mittaẽ: vt Aerea coelo:cum Iuppiter irim. Demittit germane haud mollia iussa ferentem:Et bene irim mittit: quę fit de nubibus:quarum dea est Iuno. x Ventosq; aspirat eunti.S.vt de Mercurio. Voca zephyros. CR. Aspirat. spirando immittit. Nam venti spũs sunt: et simul fauorem significat: vt aspirat primo fortuna labori. y Mille coloribus .S.scilicet factum. Vel mille colorum:p Antiptosim.

z Nulli visa.S.scilicet ipsa dea.Nam arcus videẽ:quem non irim:sed viam iridis dicit. Alii celeratis esse voluñt nulli visa:de iride arcũ in genere masculino dixit Virgili⁹. Catullus & alii in foeminino referentes ad originem.
a Desertos.S.a viris. b In solo.S.deserta. Terentius.

venit meditatus ex solo loco. c Acta. S: ακτη grecū ē. d Pontū aspectabant. C. tanq̄ exose nauigationē: & q̄ dolerent: & tantū nauigasse: & tm̄ adhuc esse nauigādū. e Flentes heu. S. i. miserabiliter flentes: & a psona poetę dicit: Vel sit ipsarū mulierū. f Vox oib⁹ vna. C. Optimā captauit occasionem classis incēdendę: cū oēs a nauigatiōe abhorrerēt. g Haud ignara. C. Arguit a possibili. h Facieq̄ deę vestēq̄ reponit. C. Nō em̄ poterat induere formā Beroes: nisi prius suā reponeret. i. seorsum poneret. In eā aūt mulierē se vertit: quę et pter viri auctoritatē: & pter etatē: & pp̄ter natos fidem haberet. i Reponit. S. Duo diuersa vno v̄bo cōdudit. k Ismarii. S. thracis: Ismar⁹ mōs Thratię: & bn̄ suadet ab auctoritate ¶ Sicaut mutato hitu: aut ista dictura. l O miserę. S. magna arte: nō ex abrupto q̄d vult persuadere dicit: sed vtitur circumstantiis. C. O miserę. idem loc⁹ est qui fuit sup̄ in tertio ęn. o Foelix ante oēs priameia virgo hostilē ad tumulū iussa mori: Quāta ergo ē pn̄s ifoelicitas: cū fuissēt future foelices: si cęsęi patria fuissēt. Est āt pœmiū per insinuatōez. Hoc em̄ id agere velle videt: vt earum miserias deploret. Neq̄ antea demonstrat quid vellet: q̄ ni faciant: illas infoelicissimas futuras demōstret. m Exitio. S. Exitio dixit et non regno. C. Cui exitio. q̄si dicat: nullū eē tam seuū: q̄ illi satisfacere videat. n Septima. S. Atqui et Dido etiā septima dixit: Vn̄ quidā dicunt Aeneā paucis diebus fuisse Carthagine: nam dixit: Cum subito assurgens fluctu nymbosus orion: qui secūdū Salustiū orit̄ iuxta solis ęstiui pulsum. Itē ait dum pelago desęuit hyems et aquosus orion: vt hyemem p tēpestate posuerit: sed illud occurrit. Nūc hyemem inter se luxu q̄ longa fouere. Sed quidā ita purgāt: vt itra anni metas: et ad Aphricam venerit: et inde decesserit. Sed in primo ait septima ęstas. Vnde apparet hanc octauam fuisse. quod & ab Anchisę morte indicat impletus annis. Ergo insolubilis est locus: & quem Virgilius emendasset. C. Septima. Pathos a longitudine tempis: vt septem illū phibēt totos ex ordine menses. Item a difficultatibus & periculis: quę diutius perpessę sunt.

At procul in sola secretę troades acta
Amissum Anchisen flebant: cunctęq̄ pfundū
pontū aspectabāt flentes: heu tot vada fessis:
Et tantū superesse maris: vox omnibus vna:
Vrbem orant: tędet pelagi pferre laborem.
Ergo inter medias sese haud ignara nocendi
Conijcit: & faciemq̄ deę vestemq̄ reponit.
Fit beroe: Ismarij coniunx longęua doricli:
Cui genus & quondā nomem natiq̄ fuissent.
Ac sic Dardanidū mediā se matribus infert.
O miserę: quas nō manus (inqt) achaica bello
Traxerit ad lœtū: patrię sub mœnibus: o gens
Infœlix: cui te exitio fortuna reseruat:
Septima post troię excidiū iam vertitur ęstas:
Cū freta: cū terras omnes: tot inhospita saxa:
Syderaq̄ emensę ferimur: dū per mare magnū
Italiā sequimur fugientē: & voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni: atq̄ hostes acestes:
Quis phibz muros iacere: & dare ciuib⁹ vrbē:
O patria: & rapti necquicq̄ ex hoste penates:
Nulla ne iam troię dicent mœnia: nusq̄
Hectoreos amnes: xanthū & Simoēta videbo:
Quin agite & mecū īfaustas exurite puppes.
Nam mihi cassandrę p somnū vatis imago
Ardentes dare visa faces: hic quęrite troiam:
Hic domus est (inqt) vobis: nūc tēpus agi res:
Nec tantis mora prodigijs: en quatuor arę

o Cum terras omnes. SER. quia peragrauerat multa: p Syderaq̄ emensę ferimur. S. Aut tempestates: aut puintias: q̄ syderibus subiacēt: vt in Bucco. Aethiopū versem⁹ oues sub sydere cācri. ¶ Per mare mag. S. pcellosū: Lucretius. Suaui mari magno. q Italiam sequimur fu. S. vt iam tandē Italię fugiētis prendim⁹ oras. Et reuera nullus sequit̄: nisi quod fugit. C. Fugiētem: Pathos a desperatiōe futuri: ex quib⁹ recte concluditur debere eas q̄rere sedes. ergo & incendere naues. r Voluimur. S nō nauigamus. s Hic erycis fi. S. Argumentū a facili. C. Erycis fines: nō satis erat demōstrasse nō esse nauigādū: nisi etiam pbaret cōmode illic consistere licere. t O patria. C. quā reliquimus: vt noua restauraremus. Concitat maximam cōmiseratiōnē huiuscemodi interposita exclamatiōe. v Necquicq̄. S. qui nō pderant: cū essent fatorū comites. C. Necq̄cq̄. Si nobis sedes paramus. x Quin agite. C. quod hactenus occultauerat: nūc demū et confutatis q̄ contra dici poterant: & cōfirmatis q̄ in rem faciebant audēti⁹ profert: animis iam ex superiori oratiōe: ad id sua sponte inclinatis. y Infaustas. SER: mali ominis. y Nā mihi cassandrę. S. nō cui credere non debebant: sed cui cum sua pernitie non crediderāt. CR. Nam mihi. Confirmat ea q̄ pponit: vatis auctoritate: cui⁹ vaticinia neglecta calamitatum causa fuerūt. a Hic. C. vbi summa adest facultas. b Nunc tēpus agi res: SER. Troiam fieri. CRI. Nec abest occasio temporis. c Mora prodigiis. S. Ecce pdigiū de bono: et argument aē ad incendium nauium. d En q̄tuor arę. S. Aras Neptunni ardere: quas ideo quatuor dicit: qa singuli duces singulas posuerant. Nā contrarium est: Numero deus impare gaudet. Alii dicunt a Cloantho positas quas promiserat se daturum. CRIST. En quatuor arę. vt nō solū ex hoc facultas ostendat̄: sed etiam deorū iudicet̄ voluntate fieri posse. e Neptunno deus. S. cuius sunt naues. f Prima. C. Non enim orōne solū: sed et exemplo illas mouere voluit. g Infensū. SER. i. ipa infensa; h Tot. S. aut multorum: aut supra

Neptūno: deus ipse faces: animūq; ministrat.
Hęc memorās: prima infensū vi corripit ignē:
Sublataq; procul dextra: cōnixa coruscat
Et iacit: arrectę mentes: stupefactaq; corda
Iliadum: hic vna e multis quę maxima natu
pirgo: tot priami natorum regia nutrix:
Non beroe vobis: nō hæc rhœteia matres
Est: doricli coniunx: diuini signa decoris:
Ardentesq; notate oculos: qui spiritus illi:
Qui vultus: vocisue sonus: vel gressus eunti.
Ipsa egomet dudum beroen digressa: reliqui
Aegram: indignantem tali quod sola careret
Munere: nec meritos anchisæ inferret honores.
Hæc effata. At matres primo ancipites: oculisq; malignis
Ambiguę spectare rates: miserū inter amorē
præsentis terrę: fatisq; vocantia regna.
Cum dea se paribus per cœlum sustulit alis:
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitę monstris: actęq; furore
Conclamāt: rapiūtq; focis penetralib⁹ ignes:
pars spoliant aras: frondē: ac virgulta: facesq;
Coniiciunt: furit immissis vulcanus habenis
Transtra p & remos: & pictas abiete puppes.
Nūcius anchisæ ad tumulū: cuneosq; theatri:
Incensas perfert naues Eumelus: & ipsi
Respiciūt atram in nymbo volitare fauillam.
primus & ascanius: cursusq; vt lætus eqstres
Ducebat: sic acer equo turbata petiuit
Castra: nec exanimes pn̄t retinere magistri.
Quis furor iste nouus? q̄ nunc q̄ tēditis inqt.
Heu miseræ ciues: non hostē inimicaq; castra
Argiuum: vestras spes vritis: en ego vester
Ascanius: galeam ante pedes proiecit inanem:
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul æneas: simul agmina teucrum.
Ast illę diuersa metu: p littora passim

dictorum: vt quinquaginta illi thalami. i Nō beroe. S. hortatur numinis auctoritate. k Diuini signa. S. diuia collegit signa: qb⁹ dii cognoscunt: vt Nāq; haud tibi vllus mortalis: nec vox hoiem sonat. l Ardentes. C. Non ex ira: sed diuīo splē dore. m Spiritus. S. odor: vt comę diuinum vertice odorē. Spirauere. CRI. Qui spūs. quę animi vehementia. n Qui vult⁹. C. Nā isa cie illi appebat nescio qd diuinū. o Vł gressus. S. vt. et vera incessu patuit dea. p Reliqui ęgrā. C. Recte eius formā sumpsit iris: quę morbo absfutura: illā simulationis arguere nō poterat. q Primo. S. anteq̄ numen agnosceret. C. Prio ancipites. Nā a principio q̄uis suasę essent: tñ magnitudo facinoris absterrebat: atq; etiā desideriū fatalis terrę extinguebat ardentē q̄ cupiditatē in Sycilia quiescendi. r Miserū. SER. aut magnū. Teren. Eam misere amabat: aut q̄ efficerent miseriores. s Focis ig. C. Recte: Nam focus est vbi ignis fit. t Trāstra p. C: Anastrophe. i. ptrāstra. v Pictas. S. vel q̄ essent picte & de abiete. x Abiete. S. i. in abiete. y Eumel⁹. C. accōmodatū rei nomē: nā Eumel⁹ pōt iterptari q recte curret. z Let⁹. C velox Et recte prim⁹ Ascani⁹: nam & in equo erat: & ad eū preter ceteros ea res ptinebat. a Magistri. S. custodes. Teren. Me filiis reliquit quasi magistrum. b Furor. S. q̄si ad furentes loquitur: & veluti: ne nunc quidē agnit⁹: cū dicat: En ego vr̄ Ascanius galeā piecit in anem. c Nouus. SER. aut magnus: aut inopinatus. C. Nouus. magn⁹. vel sine exemplo: q̄ in mulieres tanta venerit amentia: vt suas naues vrāt. d Quo nunc tenditis? S. id est: quid habetis intentiōis? e Vr̄as spes vritis. S. Nauibus enī ad regna tendebāt. f Inanem. S. cōcauā sine capite. g Ludo. S. p ludū. h Illę diuer. C. Nō discedit ab ingenio muliebri:

quasi per furorē in audatiam proruperint deprehense fuga sibi consulūt: et latibula nullo delectu habito: metu et pudore sibi omino queritant. i Mutatę. C. Nā relictę a furore in sanam mentē redierant. k Excussa q̄; pect. Iu. est. S. Furoris causa nō furor. ¶ Iccirco q̄a furor desierat. l Sed nō iccirco. C. admonet diligēter animaduertendū antea quā quicq̄ agere incipiam⁹. Nam quę facta sunt: pœnitentia infecta reddere nō possumus. m Vdo. S. sub robore vicino aquis. n Stuppa. S. fm antiquā orthographiā. Nam stuppa dicta est a stipando: Abusiue etiā linum dicim⁹. o Tardum. S. densum: crassum. Nam ignē solet fumus preire. Vnde tardum addidit. p Est. CR. Consumit: vt. Est mollis flāma medullas. q Corpore. S: nauiū. Vt disiice corpora pōto. r Descendit pestis. S. incēdiū more suo: & declamauit p contrarium. Nā ignis supiora semp petit. s Vires heroū infu. flu. C. i. tanta vis aquę quanta heroica virtute infundi posset: q̄ instar fluminis erant. t Flumia psunt: S. vis aquę. v Humeris abscindere vestem. S. Notāt quidā q̄ æneas damnum q̄tuor nauiū impatienter doleat: Sed magis illud cōsiderandū est: qd ait supra Ascanius: vr̄as spes vritis: vt damnū nō doleat: sed spem nauigatiōis ereptam. C. Hūeris abscindere vestem. Ergo animi desperatiōe agebatur: sed nō mirādū. nam cū constitutus esset in eo genere virtutū: q̄ purgatorię sunt: nōdū ad id robur puenerat: vt taş fęuę posset obsistere fortunę: quod earū est virtutū q̄ animi sunt iam purgati: vt nos latius in disputationib⁹ nostris Chamaldulensibus dixim⁹. x Iuppiter omnipotēs. SER. Figuratis hoc agit coloribus: nec vt pereat: sed vt restringuat̄ incēdiū. ¶ Si. optimus duct⁹ est: q agentis voluntatē latenter ondit. D. Iuppiter omipotens: amplexus

est omnia, que f.p. malorum necessitate uerat postulanda. ¶ Iuppiter. hoc solum satis est ad auxiliandum. Omipotens. vt nō solum pstādi habeat potentiam: sed etiam difficilia possit remouere: sed qm non satis est posse: nisi etiam velit: addit: si nō omnes ad vnū odisti · id est nisi me quoqꝫ odisti. Addit etiā cōmiserationem ponens egestatis angustias. Postremo ponit meritū postulantis: et plenum auxiliū dantis. C. Iuppiter omnipotēs. Oratio est in genere deliberatiuo: in qua cum petat: primo ōndit facilitatem rei: nam omipotenti Ioui nihil difficile fit. Deīn ostendit rem honestā. pertinet em̄ ad diuinā clementiā: cū res ample in angustias redacte sunt illatū misereri: qui locus non solū honestatē ōndit: sed summam quoqꝫ concitat cōmiseratione. y Non dum ꝛc. C. qsi dicat: nisi das euadere flammam: videberis exosus omnes Troianos: & nō videbitur esse pietas hūanis laboribus: qd nō est diuine clementie. z Exosus. SER. Antiq dicebāt odi: & osus sum: hinc exosus nunc nomen in vsu est: verbo nō vtimur.
a Ad vnū. S. nullo excepto. b Si qd pietas. S. aut si tibi pietas pstat aliquid hūanis laboribus: aut si quid meremur: propter pietatis cultū: vt Parce pio generi: hoc ipsa remunera. Vel si respicit res hūanas pietas: que de terris olim recessit.
c Pater. C. q.d. omibus cōmunis: & ad quē oim cura ptinet. d Tenues CR. q.d. ex quibus si aliquid demit: nihil iam superesse videbit. Satis enī iam punist i: si ex tam magnis. ita tenues reddite sunt. Ergo ne seui: quia nō meruimus puniri: vt si meruimus satis āplas iam poenas dedimus ad huiuscemodi tenuitatem redacti.
e Res eripe letos. SER. Acyrologia ē: id est in ppriet as sermonis: nō em̄ letum dicit: nisi de viuentibus animalibus.

Diffugiunt: syluasqꝫ: & sicubi concaua furtim
Saxa petunt: piget incoepti: lucisqꝫ: suosqꝫ
Mutate agnoscūt: excussaqꝫ pectore: Iuno est.
Sed nō iccirco flamme atqꝫ incendia vires
Indomitas posuere: vdo sub robore viuit
Stuppa vomēs tardū fumū: lentusqꝫ carinas
Est vapor: & toto descendit corpore pestis.
Nec vires heroum: infusaqꝫ flumina prosunt.
Tum pius æneas humeris abscindere vestem:
Auxilioqꝫ vocare deos: & tendere palmas:
Iuppiter omnipotēs: si non dū exosus ad vnū
Troianos: si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos: da flammā euadere classi
Nunc pater: & tenues teucrū res eripe leto.
Vel tu quod superest infesto fulmine morti
(Si mereor) demitte: tuaqꝫ hic obrue dextra.
Vix hec ediderat: cum effusis imbribus atra
Tēpestas sine more furit: tonitruqꝫ tremiscūt
Ardua terrarum: & campi: ruit ethere toto
Turbidus imber aq: densisqꝫ nigerrimus austris.
Implenturqꝫ sup puppes: semiusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis: & omnes
Quatuor amissis seruate a peste carine.
¶ At pater æneas casu concussus acerbo:
Nunc huc ingentes: nunc illuc pectore curas
Mutabat versans: siculis ne resideret aruis
Oblitus fatorum: italas ne capesseret oras.
Tum senior Nautes: vnum tritonia pallas
Quem docuit: multaqꝫ insignē reddidit artē:
Hec responsa dabat: vel que portenderit ira
Magna deum: vel que fatorum posceret ordo.
Isqꝫ his æneam solatus vocibus: infit.

f Vel tu. CRI. Nam auctor poene: eam leuiorē faciet. g Quod superest. S: id est qd cōgrue sequit. C. Qd supest. qsi dicat: illud exiguū quod restat. h Vix hec edide C. Ostendit qꝫ acceptus diis esset: cū tā subito eius sint exaudite preces.
i Effusis imbribus. CRI. Imbres em̄ vehemētiores sunt qꝫ pluuie. preterea erāt effusi. k Sine more. S. i. sine exemplo.
l Tonitruqꝫ tremiscunt: S. ablatiuus hic incertus est: vtrum a neutro indeclinabili veniat hoc Tonitru: vt hoc cornu. Nam inde est fracteqꝫ tonitrua nubis: vt cornua: an masculinū sm qrtam declinatōnem. Hinc em̄ est. tonitrus agis: et mea fulmina torques. m Ardua terrarū. S. Periphrasis mōtium. n Ethere toto. S. pro aere posuit.
o Madescunt robora: S. aut humectant: aut resoluunt in cinerē: qd naturale est post incendiū.
p Fatorū. S. oraculorum.
p Tum senior nautes. S. bene daturum cōsiliū & ab etate: et a prudētia: & religione cōmēdat. D. Tū senior. Et arte & etate a pallade accepta meruerat audiri. Est autem sue sententie consona illa Terētiana. Qn id fieri potest qd vis: id velis quod possis. r Vnū. S. precipuum. s Tritonia pallas. SER. p vno proprio duo Antonomasia posuit. t Pallas. S. Q dixit Pallas quē docuit: propter illud qd supra diximus fingit. quia ipse Romā Palladiū detulit: Vnā nautiorū familia Minerue sacra retinebat: quod etiā Varro dicit i libris qui de familiis Troianis scripsit. v Reddidit arte. SER: virtute αΠΟ ΤΗΣ αρεΤΗΣ. x Rñsa dabat S. Laus consilii.
y Vel que portenderit ira magna deum. S. i. Iuno. vt alibi. Celestū vis magna iubet. z Solatus vocibus infit. S. solatus & infit. Nam solans debuit dicere: sicur sequens indicat consolatio.

Nate dea: quo fata trahũt: retrahũtq; seqmur:
Quicqd erit: superãda oĩs fortũa ferendo est:
Est tibi Dardanius diuinę stirpis acestes:
Hunc cape: consiliis sociũ: & cõiunge volentẽ.
Huic trade amissis superãt q nauibus: & quos
Pertęsum magni incœpti: rerum q; tuarũ est.
Longeuosq; senes: ac fessas æquore matres,

a Quo fata trahũt. C. Nam q̃ mutari non pñt si illis cędendo ęq̊ a͞o feramus: min⁹ nos affligũt. Nam vt est apud Hora. leuius fit patientia qcqd corrigere est nefas. b Quicqd erit. S. vt alibi: fuerit q̊dcũq; fatebor. c Ferendo est. S. dũ ferẽ: mod⁹ gerundii a passiuo. d Est tibi. S. Iã hoc consiliũ est. C. Est tibi. Arguit a facili: & ab honesto. a tuto. Facile ei est condere vrbem in regiõe vbi & cognat⁹: et liberal' prĩceps regnat: honesteq; ac tuto illi hi q reliquũt: credũt. Fit etiã sine suo dãno: cũ illis exoneret: q aut senectute debiles sũt: aut naturali ignauia oĩ virilitate careãt. e Diuinę stirpis. S. ꝓpter Dardanũ. f Volentẽ. S. voliturũ. Nã velle hẽbit: ñ iã vult. g Supant. S. supsũt. supfluũt. dicit aũt: nõ tm̃ debiles: sꝫ etiã valẽtes iuue-

Et quicqd tecū inualidū: metuēsq; pericli est
Delige: & his habeant terris sine mœnia fessi:
Vrbem appellabunt pmisso nomie acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum vero in curas animū deducitur omnis:
Et nox atra polum bigis subuecta tenebat.
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisę: subito tales effundere voces:
Nate mihi vita (quōndā dum vita manebat)
Care magis: nate iliacis exercite fatis:
Imperio Iouis huc venio: qui classibus ignē
Depulit: & cœlo tandē miseratus ab alto est:
Consilijs pare: quę nūc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuuenes fortissima corda
Defer in italiam: gens dura atq; aspera cultu
Debellanda tibi latio est: ditis tamen ante
Infernas accede domos: & auerna per alta
Congressus pete nate meos: nō me impia nāq;
Tartara hn̄t: tristesq; vmbrę: s; amœna piorū
Concilia: elysiumq; colo: huc casta sybilla
Nigrantū multo pecudum te sanguie ducet.
Tum gen⁹ ome tuū: & q̄ dent mœnia disces.
Iamq; vale: torquet medios nox hūida cursus.
Et me sęuus equis oriens afflauit anhelis.
Dixerat: & tenuis fugit ceu fumus in auras.
Aeneas quo deide ruis: quo proripis inquit:

nes: vnde sequitur Lon. h Longęuosq; senes. S. Nec eni addere .q; nisi supra iuuenes dixisset. Item expressius sequitur. i Et quicqd tecū inua. &c. C. Inualidū ad corp⁹ referas. k Metuēs. C. Ad animū hoc spectat. Ergo reliq̄ illos qb⁹ neq; corpis neq; animi vires sufficiunt. l Permisso noie. S. ab Aceste scilicet: dict a aūt Acesta: deinde Segesta. m Tū vero. S. Nam & ante cogitauerat: vt: pectore curas mutabat versans. C. Tum ve. Nam q̄uis hæc ita essent: vt dicebat nautes. tn̄ magnanim⁹ vir nihil mag cupiebat. q̄ oēs suos incolumes in Italiā transire. Ergo hinc necessitas: illīc excellentia rei illum distrahebāt. Fuit ergo opus ad cōsiliū dandū eo: in q̊ maior esset auctoritas. n Animum deducitur. S. gręca figura vt mentem lęsus. o Et nox atra polum. S. quasi maior causa cogitationis. vt. Et sub noctem cura recursat. p Bigis. S. proprio modo. Bigis ei melius pl'ali vtimur q̄ singl'ari. Ideo rorifera gelidū tentauerat aera biga: abusiue dixit Statius. q Visa dehic cœlo facies delap. pa. S. Aut scd̄m q̃d. s̄. dixim⁹: quia animę cœlū tenent: Simulacra vero apud inferos sunt: aut ad errorē ptinet somnii: Nā et visa ait: Aut certe a Ioue missam ptātem aliquā: quę se in Anchisę conuerteret vultū: Nam & ipse dicit impio Iouis huc venio: Et infert: Elysiūq; colo. ¶ Facies. C. Prima ex trib⁹ Seruii expositiōibus magis placȝ. & Elysiū intelligas in circulo lunari. r Dū vita manebat. S. Bene addidit: dum vita manebat. nulla em̄ est vita p⁹ mortē. s Impio Iouis. S. Ab aucte: vt. Ipse deum tibi me claro demittit olympo regnator. t Nautes, dat senior. S. vt solȝ iisdē vsus ē sermōib⁹. Nā ait: Tūc senior nautes. v Fortissima corda: gens dura. C. Propterea oñdit eē relinq̄ndos imbelles: qm̄ nō sine magnis bellis in Italia consistere liceat. x Atq; aspa cul. S. q̊d in nono latius exequit̄: natos ad flumia primū deferim⁹. y Debellāda ti. S. Bn̄ victoriā n̄ bella sola p̄dicit: i qb⁹ esse poterat terror: z Auerna p al. S. vt gargarus gargara: et tartar⁹ tartara. a Non me iperia nanq;. S. propter facilitatē. b Amœna. S. loca sunt solius voluptatis plena: quasi amunia: vnde nullus fructus exsoluitur: Vn̄ nil p̄stantes immunes vocamus. c Piorū consilia elysiumq; colo. S. Elysium est vbi piorū animę habitant post corporis animęq; discretionē. Vn̄ & interit⁹ dr̄ res inter aīam & corpus veniens. Ergo Elysium ἀπὸ τῆς ἐλύσεως. quod secundum Poetas in medio inferoꝝ est: suis fœlicitatibus plenum: vt Solemq; suū sua sydera norūt: Secundū Philosophos sūt īsulę fortunatę: quas ait Salusti⁹. inclytas esse Homeri carmīb⁹: quarū descriptiōem pius cōmētator dicit eē sublatā: Scd̄m theologos circa lunarē circulū: vbi aer purior est. vn̄ ait ipse Virgi. Aeris in campis. Itē Lucan⁹. Non illuc auro positi: nec thure sepulti perueniunt. d Nigrātū. C. quia inferis nigra hostia cōuenit: vt superis alba. e Tum genus oē tuū et quę dēt mœnia disces. S. Hę sūt causę ꝓpter quas Aeneas ad inferos descēdit. Generis agnitio: & ciuitatis nomē: q̊d ei nullus vnq̄ p̄dixerat: sed solus indicat pr̄. Latet em̄ vt supra diximus: verū vrbis nomen: vnde ei pr̄ quasi pro mysterio & affectiōe: ait illa inclyta Roma.

f Torq̄t med. nox hu. curs⁹: Et me sęu⁹ e. ori. af. anhel'. S. Dies est plenus: qui habet horas viginti quatuor: nam & nox pars diei est. Dicim⁹ aūt diem a parte meliore: vn̄ vsus est: vt sine cōmemoratōe noctis numerū dicamus dierū. Hic aūt dies scd̄m ęgyptios inchoat ab occasu solis. Scd̄m Persas ab ortu sol'. Scd̄m Ethruscos et Athenieses a sexta hora diei: Secundum Romanos a media nocte: et hos nunc secutus ait: medios cursus. Et me sęuus equis oriens afflauit anhelis. Hęc aūt plene exequit̄ & Cicero in auguralibus: & Aulus Gelius in libris noctium acticarum. Hoc etiam illa res iuris indicat: q̄ cū tribunū plebis abnoctare ab vrbe nō liceret: licebat tamē exire p⁹ noctem mediā: & an̄ mediā reuerti. g Sęu⁹ oriens. S. Sol cui⁹ lux est vmbris inimica. Vn̄ Luca. Et medio fert axe diem. Est āt physicū: nā pereūt vmbrę solis aduētu. h Fumus in au. C. Nā fumus in aerē ascendens euanescit. i Aeneas quo deinde ruis: SER. Ordo est: Aeneas deinde quo ruis.

k Quem fugis? S. Quasi ignorãs rõne qua fugeret. CRI. Quē fugis: q.d. nõ decet patrē filiū fugere. l Aut qs. C. q.d. tam crudelis. m Canę. S. antiquę. Aut ꝓpter ignis fauillas. C. Canę, antiq. Vel allusit ad extinctū cinerē. n Farre p.o. S. vel quia exinde sacrificabant: vel qa mos fuit apud maiores: vt diuinū ignē farre seruarēt: quia si durasset in alterū diē: eū aptū agendis reb⁹ sacrificabant. o Acerra. S. id est arca thuralis: id q̃d conuenit pro eo q̃d continetur. C. Acerra in singularis arcula thuraria ē: in plurali nomē vrbis: vt Et vacuis nõ ęquus acerris.

p Socios C. scd̃m morem Romanū Nam consules om̄ia referebant ad senatū. q Primū: S. Principem. r Et Iouis impiū. CR. In primis fert illud eē impiū Iouis: vt fidem ex auctoritate faciat. s Haud mora. S. hoc est q̃d ait: Et cõiū ge volentē. C. Haud mora. Quis em̄ recto cõsilio & a Ioue ꝓficiscenti aduersaret? Sed de consilio altius repetam. Mens hominis triplex est: qua cõtemplamur: qua agim⁹: & qua efficim⁹. A prima si diuina ꝑscrutãur: nãciscimur sapientiā: quę est diuinarū rerū cognitio: Sin aūt ea quę sunt secūdū naturę ordinē inquirimus: euentuū ac principiorum naturaliū consequimur cognitionē: & illam scientiā: hanc intelligentiā nominãt. Ab altera vero: id est ab ea q̃ agit (quoniā curam capit rerum agendarum) acquirimus prudentiā: quā & Plato et Aristoteles habitum diffiniunt rerum rationabiliter agendarū. Hinc Aristoteles in sexto de moribus q̃tuor adiūgit virtutes: bonā consultatiõnē: solertiam: sagacitatē & sententiā. Nam vt hic idem ph̃us in septimo eius libri: quē de repub. scripsit duo sunt: quib⁹ consultatio recte agendi consistit. Nā et finē quo oĩa referam⁹: ꝓuidere nos oportet. vt om̄es q̃ ad illū ferūt rationes recte inueniam⁹. Quapropter et his qui circa finem versanť. & his quę ad finē ducunt: indiget prudentia. Ergo inprimis consultationē: iudiciū: & electionē desiderat. Consilium aūt est eorū quę ad finem ferunt inquisitio. Huius triplex est officium. Primum em̄ perquirendum est: an aliquę vię sint quę ad eum quē nobis iam proposuimus finem ducãt. Deinde si sint? quot illę sint? Postremo si vna pluresue inuentę fuerint: quo pacto illis vti valeamus. Atq; hoc totum deliberationis esse volũt. His autem ita conquisitis: disceptandū erit: vtra potius si duę sint? an si plures: quę potissimum ex illis aptior: honestiorue: aut vtilior sit: quod iudicii est. Post hec autem iam aptissima inuenta insurgit electio: quę est eorum quę ad finem faciunt cõsulta appetitio. Nec illud ꝓtereundū. nā quia huiuscemodi & bona et mala esse possunt: oportet quosdā esse habitus: qui omnia ad bonum honestumq; dirigant. Consultatio itaq; dirigitur bona consultatõe & solertia. Bene consulere est honesta via ad finem rectū commode ꝑducere. Solertia est earum viarū promptissima adinuentio. Iudicium rectū absolutūq; redditur sagacitate ac scientia. Sagacitas est rectum promptūq; iudicium. Sententia aūt est iudicium boni & equi. Et sagacitas quidem in his quę a legibus instituta sunt versatur: & summa vtitur celeritate & acumine in iudicando. Sagire enim ē acute calideq; sentire. Hic odorinsecos canes sagaces appellamus. Sētentia aūt illa est virtus qua & sapimus & volumus in his quę ad equitatem & scientiam pertinent. Hęc paulo explicati⁹ posui: vt cui⁹ virtutis pars sit consiliū: intelligeres. t Nec iussa. S. voluntatem: vt supra Infandum regina iubes renouare dolorem: Aut certe quę Iuppiter iusserat.

Quē fugis? aut quis te nr̃is cõplexibus arcet?
Hec memorãs: cinerē & sopitos suscitat ignes:
pergameumq; larem: & canę penetralia vestę.
Farre pio & plena supplex veneratur acerra.
Extemplo sotios: primūq; arcessit acestem:
Et Iouis imperiū: & cari præcepta parentis
Edocet: & quę nunc animo sententia constet.
Haud mora consilijs: nec iussa recusat acestes.
Transcribūt vrbi matres: populumq; volentē
Deponūt aĩos nil magnę laudis egentes.
Ipsi transtra nouãt: flammisq; ambesa reponūt
Robora nauigijs: aptant remosq; rudentesq;.
Exigui numero: sed bello viuida virtus.
Interea Æneas vrbem designat aratro.
Sortiturq; domos: hoc Ilium: & hęc loca troię
Esse iubet: gaudet regno troianus Acestes

v Trãscribunt vrbi matres. S. Romani moris verbū est. Transcripti enī in colonias deducebãtur C. Transcribunt. Trium viri enim creabanť apđ Romanos: qui ciues: qui transcripti eēnt in colonias deducerent.

x Vrbi. S. ad vrbem. y Deponūt. S. q̃i de manib⁹. z Animos nil magnę laudis egentes. S. Aut æneas deponit eos: qui nulla glorię cupiditate tanguntur. Aut hi qui erãt transcripti. i. matres & volentiū multitudo: deponunt animos: id est submittunt inertię.

a Transtra nouant. CRI. Nam quãuis quatuor dumtaxat exustę essent naues, tamen plurimę ex aliis restabant viciatę.

b Reponunt aptant remosq;. CRIST. Vel iterum ponunt robora: quę sunt ambesorum loco: vł dolant ambesa: & deinde rursus ponunt.

c Robora nauigiis. SER. melius sic distinguitur. CRI. nauigiis. Nauem cū dicimus speciem ponimus. Nauigiū autem genus est: nam omne quo nauigamus: nauigium est. d Exigui numero: sed bello viuida virtus. SER. Transit ad rem a numero.

e Vrbem designat aratro. SER. quem Cato in originibus dicit morem fuisse. Conditores enim ciuitatis taurū in dextram: vaccam intrinsecus iungebãt: & incincti ritu sabino: id est togę parte caput velati: parte succincti: tenebant stiuam incuruā: vt glebę om̄es intrinsecus euaderēt: & ita sulco ducto loca murorum designabant: & aratrū suspendētes circa loca portarū: vnde territorium dictum est quasi terribouiū tritum bobus & aratro.

f Sortiturq;. CR. nunc sorte distribuit. alias sortiri est. per sortem accipere: vt est. Scipio sortitus est Aphrycam.

g Regno troianus acestes. SERVI. Suo nomine enim fuerat ciuitas appellata;

Indicitq; forum: & patribus dat iura vocatis
Tunc vicina astris: Erycino in vertice sedes
Fundatur veneri Idaliȩ: tumuloq; sacerdos
Ac lucus late sacer: additur anchiseo.

h Indicitq; forum. S. i. tempus: & locū designat agendorū negotiorū: qui conuentus vocatur. Indicit autem verbū iuris est. & per hoc potentē vult significare ciuitatem. C. Indicitq; fo. Indicit dies: quibus foro vtantur: id est ius dicatur.

i Et patribus dat iu. vocatis. S. dat cōdendi iuris potestatē: his quos appellauerat p̄res: aut certe vocatis p̄rib⁹ iura distribuit. Hi aūt vt Salust. dicit: vel ętate: vel curȩ similitudine patres appellati sunt: Senatores aūt: vt alii a senecta ętate: alii a sinendo dictos accipiūt. Ipsi eni agendi facultatē dabant p senat⁹ consultū. DO. P̄ribus dat iura vocatis. Hoc ad Aneā refert: ad quē redit post expletam Acestę beniuolentiam

k Idaliȩ. SER. Cyprię:

l Sacerdos. SER. Alii ad tumulum: alii verso ordine ad templū referūt: vt luc⁹ tm̄ tumulo def Anchisę: vt inducite fontib⁹ vmbras pastores. Nemora eñ aptabāt sepulchris

Iamq; dies epulata nouē gens omis: & aris
Factus honos: placidi strauerūt ęq̄ra venti:
Creber & aspirans rursus vocat auster in altū:
Exoritur procurua ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctemq; diemq; morant.
Ipsę iam matres: ipsi quibus aspera quondā

m Placidi strauerūt ęquora venti. C. Ita placidi flabant: vt nō in fluctus ęquor erigerent: sed stratum ęquatūq; redderent.

n Aspirans:. C. Ita spirans: vt fauorem non incommodum afferret.

o Exoritur: CR. Nam & si nauigationem exosi in Sycilia relinqui paterentur: tamen durissimū erat a suis disiungi. Ergo & qui ituri: & qui mãsuri erant diuortiū hoc grauiter ferebant.

p Visa maris facies. SER. vt me ne salis placidi vultũ: Vult aũt istos aspectũ q̃ maris horrere. q Fugę. S. ꝑfectionis. r Tris. C. Nam nũero deus impare gaudet s Eryci & tẽpestatib⁹. S. bene iunxit. Procellę eñi aut de fluminib⁹. aut de montib⁹: quasi περιπνοιχσ dicuntur:

& Iouis imperiũ audere: Postremo: q̃ diruta vrbe et genere Troianoꝝ magna ex parte deleta adhuc in reliqas sęuiat. c Preces descendere in oẽs. S. Si qd inuidię est in humillimis p̃cibus imputãdũ est Iunoni. Nam omes dicendo: etiã humiles significat: Vñ ait etiam descendere.

t Soluitq; ex ordine fu. S. Ordo est iubet cedere ex ordine. i. rite peragi sacrificiũ: et sic solui funẽ. Sic in vij. Phrygiãq; ex ordine matrẽ inuocat. i. rite. y Tõsę oliuę. S. cõte minutis foliis. CRIS. Oliua aũt coronat⁹ erat quoniã Mineruę sacra ẽ arbor: sine qua dea. q̃niã sapientia est: in Italiã. i. ad vitam cõtemplatiuã accedere nõ licet. Propterea pacis signũ ẽ hęc arbor: & nisi animũ pacatũ extinctis ꝑturbationib⁹ gerimus: nũq̃ res altas speculabimur. Sacrificãtem aũt ꝓsper ventus ꝓsequebat. i. comitabatur: quia propitiati dii auxilium ferunt: sine q̃ ad tantã vitę sublimitatẽ nunq̃ erigemur. x Procul in ꝓra. S. i. in parte extrema. y Certatim socii. C. Nã ꝑueniente diuino fauore oẽs animi vires vtuntur. z At venus. CRI. id est ipse amor rerũ diuinarũ excitat Neptunnũ: id est rõnẽ supiorẽ: qui curet ne mare tẽpestatib⁹ insurgat. i. ne appetitus ꝑturbatiõib⁹ supra modũ cõcitetur. Est aũt ventus in puppi prosper. nam impellit nauẽ quo volum⁹: quo significaẽ appetitus rationi obtẽperans: q̃ facile in Italiã. i. in contemplationẽ ferimur. Inuehitur aũt i Iunonẽ. i. in ambitionẽ: qa nullũ vitium est q̃d tm̃ aduersẽ volẽtibus ad cõtẽplationẽ ꝓficisci. Sed hęc lati⁹ in nr̃is allegoriis inuenies.

a Effudit pectore. S. hĩ est cum dolore. Vt funditq; p̃ces rex pectore ab imo. b Iunonis gra. i. DO. Magnũ artificium: nam in ipso principio & suã ꝑsonã cõmẽdat: et aduersarię deturpat: & incipit a nomine: et addit

Visa maris facies: & non tolerabile numen:
Ire volunt: omnemq; fugę perferre laborem.
Quos bonus aeneas dictis solatur amicis.
Et cõsanguineo lachrymãs cõmendat acestę.
Tris Eryci vitulos: & tempestatibus agnam
Cedere deinde iubet: soluitq; ex ordĩe funes.
Ipse caput tonsę folijs euinctus oliuę:
Stans ꝓcul in prora paterã tenet: extaq; salsos
Proijcit in fluctus: ac vina liquentia fundit.
Prosequit surgẽs a puppi ventus euntes.
Certatim socij feriunt mare: & ęqra verrunt.
At venus interea Neptunnũ exercita curis
Alloquit: talesq; effundit pectore questus.
Iunonis grauis ira: nec exaturabile pectus
Cogũt me Neptunne p̃ces descendere in oẽs:
Quã nec longa dies: pietas: nec mitigat vlla:
Nec Iouis imperio: fatisue infracta quiescit.
Nõ media de gente phrygũ exedisse nefandis
Vrbem odiis satis est: poenã traxisse ꝑ omnẽ
Relliquias troię cineres: atq; ossa peremptę
Insequitur: causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper libycis: tu testis in vndis:
Quã molem subito excierit: maria oĩa coelo
Miscuit: aeolijs nequicq; freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.

d Quã nec longa dies S. id est temp⁹: de q̃ licet melius foemínino genere dicam⁹: tñ etiã masclino dicimus. Nã de certo die tm̃ masculinũ vtendũ ẽ:

e Pietas nec mitigat vlla. S. aut Troianorũ: quí pii sunt: Aut certe ꝑpter illã: Iunoni argiuę iussos adolem⁹ honores: quasi quę nec sacrificiis placaret. f Infracta. S. valde fracta: vt. Turnus vt infractos aduerso marte latinos. g Media de gẽte. S: id est toti⁹ gentis potentem. h Exedisse. S. muliebriter dictum: Nã inde ẽ quod sequit. Cineres atq; ossa peremptę. Sane edo habet & rectã: sed antiquã declinationẽ: vt edo edis edit: & anomalam: vt Edo es est: quaꝝ secunda & tertia personę longę sunt: ꝑpter differentiam hui⁹ verbi Sum es est. Edit autem in pręterito ꝑducit e: vt legit.

i Traxisse. CRIR. quasi inuitam. Nam poena inuita sequi videẽ cũ excedit modũ: cum infertur quo non est inferenda. k Reliquias troię &c. C. Nã vt damnatur illa crudelitas: quę sęuit in mortuos: sic & illa quę sęuit i eos: quorum iam patria diruta est.

l Causas tanti sciat illa furoris. SER. Bene suppꝛimit. Contra ipam eñi sunt quę Iuno exequitur in decimo: vt. Me duce Dardanius spartam expugnauit adulter. m Quam molem. S. vt tantas audetis tollere moles. CRI. Quam molem. Vnico verbo multa

grauis ira: & exaggerat q̃ pectus eius dicat insaturabile. Quã aũt crudelis in Troianꝯ sit: ipsi⁹ Neptũni testimonio. ꝓbat. CR. Iunonis gra. ira. Vehemẽs principiũ: & q̃d ꝑuenit ab inuectiua. Captat beniuolentiam ab aduersaria: quã onerat inuidia: cũ abutaẽ potentia sua: feraturq; animi ꝑturbatiõe. i. grauissima ira. Et cũ etiã crudelissimi soleant: aut tempis diuturnitate: quę oĩbus ꝑturbatiõibus solet mederi: aut aduersariorũ pietate molliri: ipsa imota manet: Onerat et superbia: cũ ostendat illã aduersus fata:

menti auditorũ subiicit: quasi diceret: q̃ immensam: q̃ ponderosam tempestatẽ: q̃ exurgentem: quantũ cuncta obruentem. n Subito. CRIST. Ergo ex improuiso. ergo magis ineuitabilem.
o Maria omia coelo miscuit. C. Ergo quid maius excogitari potest. p Nequicq;. S. aut sine causa: & nulla extante rõne: Aut nequicq;: ad eius ꝑtinet mentem. Vnam eñi nauem ex omibus vertit. q In regnis hoc au. tuis. SER. vt. Non illi imperium pelagi; sęuumq; tridentem:

Proh scelus: ecce etiã troianis matribus actis
Exussit fœde puppes: & classe subegit
Amissa: socios ignotę linquere terræ.
Quod superest: oro: liceat dare tuta per vndas
Vela tibi: liceat laurentẽ attingere tybrim.
Si concessa peto: si dant ea mœnia parcę.
Tum saturnius hec domitor maris edidit alti.
Fas omne est cytherea meis te fidere regnis.
Vnde genus ducis: merui quoq; sepe furores
Compressi: & rabiem tantã cœliq; marisq;:
Nec minor ĩ terris: xanthũ simoentaq; testor:
Aeneę mihi cura tui: cum troia Achilles
Exanimata sequẽs impingeret agmina muris:
Milia multa daret leto: gemerentq; repleti
Amnes: nec reperire viam: atq; euoluere posset
In mare se xanthus: pelidę tunc ego forti
Congressum æneã: nec dijs nec virib⁹ equis
Nube caua eripui: cuperẽ cũ vertere ab imo
Structa meis manibus periurę mœnia troiæ.
Nuc q; mens eadẽ mihi perstat: pelle timores
Tutus quos optas portus accedet auerni.
Vnus erit tantũ: amissum quẽ gurgite queres.
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulsit pectora dictis:
Iungit equos curru genitor: spumãtiaq; addit
Frena feris: mãibusq; omes effundit habenas.
Ceruleo p summa leuis volat æquora curru.
Subsidunt vndæ: tumidũq; sub axe tonanti
Sternit æquor aqs: fugiut vasto ęthere nymbi.
Tum variæ comitũ facies: immania cæte:

C. In regnis hoc a. t. Omnibus ex locis auget res: quia sine cã: quia inextinguibilis ira fuerit. quia in miseros excitata tẽpestas. quia ita magna: vt ñ possit exprimi: quia deniq; in regnis alienis.

r Proh scelus. C. ab exclamatiõe auget

s Ecce. C. ex ĩprouiso: q. d. q̃d nemo vnq; credidisset. c Actis. S. furore cõpulsis: vt reginã allecto stimulis agit vndiq; bacchi. C. Troianis mrĩbus actis. nã quid potuit esse crudelius q̃ Troianis a Troianis mulierib⁹ tantã cladem inferri?

v Ignotę. S. Ignobili: vt Nã sepe fauos ignotus adedit stellio. Et dixit ignotę: ad Italię cõpatione. nam ignota non erat: ad quã Troiani bis venerũt. x Quod superest. C. Non sine magnę conditiõe misericordię petit auxilium his paucis qui de multis supsunt. Neq; petitur res magna. sed quę cuicũq; concedi soleat: vt liceat enauigare: & ad ea loca quę a fatis conceduntur. y Tibi. S. p tuũ regnũ.

z Si concessa. S. Siquidem: Nã si. nõ confirmantis est. arguit aũt a possibili. a Fas omne est. S. Possibile est.

b Meis te fidere regnis. S. Nam fido datiuũ tãtũ regit. C. Fas omne est meis te fidere regnis. Cõponeest omne fas te fidere: id est ita iustum est tę fidere: vt nihil sit in hac fiducia quod nõ sit iustũ.

c Vnde g. d. S. Nam Saturnus Cœlio pr̃i falce virilia amputauit: q̃ lapsa in mare sunt de quorum cruore & maris spuma nata est Venus. vnde αφροδιτη dicit̃. Nam αφρος spuma est: ratio est q̃ omnes vires vsu venereo debilitãt̃: qui sine corporis damno nõ geritur: Ergo de damno orta est venus: & ex mari: quia sudor salsus est qui semp elicit coitũ. Hinc myrtus ei sacratur: que litorib⁹ oritur. CRIST. Vnde. i. ex quibus. d Merui. SER etiam prestiti: vt nec te regina negabo prome. Alii dicunt militaui: vt aere meruit paruo. C. Merui. Quod fideres: nam ea feci quę te facile persuadere possint: vt fidas. Nam si extra mea regna: et vbi sine fraude id officiũ negligere potui: & cuperem Troiam perire: ego tamen Aeneã a morte eri

pui: quanto magis quod ad meã fidem ptinere videt: vt nauigãtes p mea regna tuti sint: ipm incolumẽ esse operã dabo.

e Rabiẽ tãtã cœliq; marisq;. S. vt in primo legimus. f In terris. S. etiam in terr: nam augmentum est. g In mare. SER. Omnia hec Homeri sunt. h Nec diis nec viribus equis. S. id est aduersis. Lyptote est figura: aut non equali fauore: P̃es eni dii grecis fauebãt. De matrib⁹ aũt intelligere non possumus: quia Thetide melior est Venus. & ei p̃senti derogare nollet.

i Vertere ab imo. S. q̃d ppriũ eius ẽ. vt: Magno q; emota tridenti fundamẽta quatit. Hinc vt supra diximus ενοσιχθων dictus est. & fecit argumentũ cũ se p̃stitisse dicit iratũ. k Portus accedet. S. Hic distinguendũ: ne sit contrariũ Veneris petitioni: q̃ ait: Liceat laurẽtẽ attigere tybrim. l Amissum quẽ gurgite queres. SER. Misenum dicit: de q̃ legim⁹: Inter saxa virũ spumosa emerserat vndę.

m Vnũ p m̃ltis dabit. S. Palinurũ intelligit: Nã falsum erit: si vnũ voluerimus accipe. Duo enim perierunt Palinur⁹ & Misenus. n Lęta permulsit. S. aut permulsit: et lętã fecit: vt animũ q; labantẽ impulit. Aut epithetũ ęternũ est Veneris. o Spumantia. S. spumas vomentia.

p Feris. S. equis: vt. In q; feri curuam compagibus.

p Tum varię comitum facies. SER. aut beluas dicit marinas secundum naturas: vt poetę deos marinos.

q Immania cęte. SER. Gręca decliatio τοκητος κητη vt βελος βελη. Nullum enim apud nos animal neutri generis est: nisi forte hic cętus huiusmodi cęti dicamus: quod nusq; lectum est: Nam dicunt canes marini. CRIST. Cęte. quę adeo magna inueniũtur in Indico mari: vt quattuor iugerũ sint: ergo immania: id est vltra modum magna.

Et senior glauci chorus. Inousq; palemon:
Tritonesq; citi: phorciq; exercitus omnis.
Leua tenent thetis: & melite: panopeaq; virgo:
Nisee: spioq; thaliaq;: cymodoceq;.
¶ Hic pris Aenee suspensam blanda vicissim
Gaudia ptentant mente: iubet otius omes
Attolli malos: intendi brachia velis:
Vna omnes fecere pedem: pariterq; sinistros
Nuc dextros soluere sinus: vna ardua torqnt
Cornua detorquetq;: ferut sua flamia classem.
Princeps ante omes desum palinurus agebat
Agmen: adhuc alij cursum contendere iussi.
Iamq; fere mediam coeli nox huida metam
Contigerat: placida laxarunt membra quiete:
Sub remis fusi per dura sedilia naute.
Cu leuis ethereis delapsus somnus ab astris:
Aera dimouit tenebrosu: & dispulit vmbras:
Te palinure petens: tibi tristia somnia portas
Insonti: puppiq; deus consedit in alta
Phorbanti similis: funditq; has ore loquelas.
Iaside palinure: ferunt ipsa equora classem:
Aequate spirant aure: datur hora quieti:
Pone caput: fessosq; oculos furare labori:
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens palinurus lumina fatur:
Me ne salis placidi vultu: fluctusq; quietos
Ignorare iubes? me ne huic cofidere monstro?
Aeneam credam: quid em fallacibus austris

r Et senior glauci cho. S. Hic piscator fuit: & cum exanimes pisces in herbā abiecisset: & ea illos vitā recipere vidisset: ipse eadē herba gustata in deū marinū mutat⁹ est. Et senior glauci cho. Quia glauc⁹ senex fuerat: vl' ꝓpter spumarū colorē: s Inousq; palemon. S. Melicerta Inonis fili⁹. Et notandū patronymicū a mr̄e ī auctore idoneo. t Tritonesq;. CRI. Tyberio principi nūciauit Olisiponēsium legatio: ob id missa: visum auditumq; in quodā specu cōcha canentē Tritonē qua nasci tur forma. Et nereidum nympharū falsa opinio nō est. Sūt em̄ hūano corpore: verū squamis hyspido. Nam et harū vna in eodē littore spectata ē: cuius morientis gemitū tristem: etiam accolę longe audiuere. Et diuo Augusto legatus Gallię cōplures in littore apparere exanimes Nereidas scripsit. v Phorciq;. S. Hic Neptūni ex Thoose nympha fi. fuit. Varro ait: q; fuit rex Corsicę & Sardanię: q cū ab Atlante rege bello nauali cū magna pte exercitus victus fuisset et demersus: finxerūt socii eū ī deū marinū esse ꝯuersum. C. Phorc⁹. Neptūni et Thoose nymphę filius Varro ait illum impasse Chorsicę & Sardinię. Alii insulis Oceani Aphryci: & victum ab Atlante: postea ꝓ numine marino habitū. Pater fuit Medusę: et cęterarū gorgonū. Prob⁹ ait fuisse duos Phorcos: Alterum deū maris: alterū regē in Aphryca. x Leua tenet. S. perite sexū debiliorem lęuę applicat parti. y Melyte. CR. μελιτα eni ab hesiodo: qui has oēs nymphas enumerat in theogonia: filias Nerei ex Doride: & q̄nq̄ginta esse dicit. z Nisęe. S. media diphthongus est.

a Vicissim. S. quia reliq̄rat sotios: sed fœliciter petebat Italiā. b Malos. S. i. vela ꝑ maloꝝ volubilitatē leuari: nam cū nauigarēt: nō est dubiū: q; olim erexerāt arbores. c Pedem. S. i. podiam. i. funē q̄ tendit̄ velū. d Pariter. CRI. i. in eodē tpe oīm nauiū nautę hęc vicissim faciebāt: Sed ita vt sp Palinurū tanq; doctiorē imitarēt̄. Neq; minus elegāter in hoc loco tranquillitatē describit q̄ alibi tempestatē. e Sinistros n. d. S. pro aurę mobilitate. f Cornua. S. extremitatē. g Sua flamina. Pro sphęra & a puppi venietia. h Princeps an̄ oēs. S. vnū vacat.

i Mediam metā. S. perite. Nā medium cœli meta est ἀναβιβάζοντος id est ascendentis circuli. hic meridianus dr̄. et medi⁹ est inter ortū et occasum. A medio em̄ cœlo: et finitur ortus: et occasus incipit siderū. Alter ē orizontis: q sepat aspectū hui⁹ cœli ab alio' inuisibili nobis. CRIST. Mediā metā. Meridianū circulū intelligit: quē mathematici equatorē appellant. k Sub remis. SER. requierāt paululū: sic remos tenentes.

l Leuis. SER. vel aduētu: vel discessu: in vtroq; eni leuis ē. m Dispulit. S. Na; sp deos ambit nimbus. n Te Palinure petens. C. ꝑ mortē Palinuri ītelligat̄ q̄d expsli⁹ enarrauimus in nostris allegoriis. o Petens. S. Factiose appetēs aggredi ēs. Et more poetico ī maius celebrat fun⁹ Palinuri: quē dormientē cecidisse constat. p Somnia. S. soporē: Bn̄ hec distinguit: vt somnū ipm deū dicat' Somniū quod dormimus. Insomnium quod dormientes vide⁊ m⁹: vt sed falsa ad cœlū mittūt insomnia manes.

q Iaside palinure. C. Conciliat beniuolentiā: q; deus hominē proprio nomine alloquatur. r Pulinure. CR. Neq; solū ꝑprio no:e conciliat beniuolentiam: sed etiam paterno. s Ferūt ipsa equora classē. S. i. ęstu et aura nostra vtimur. C. Ipsa eq̄ra classem. Arguit a facili. t Datur hora quieti. C. Ponit occasiōem temporis. v Pone caput. SER. particulatim ad id venit: quod aperte dictum cōfutaretur.

x Labori. S. ex intuendis syderibus. y Attollens lumina. S. aut a syderibus remouens: aut ꝑ sentia numinis degrauatus: quod est melius: Nam & sequens eius oro turbata est: q̄d & semiplenę indicāt elocutiones. z Vultū. S. mutabilitatē q̄ fit ꝑ q̄litate vētorū. a Iubes. S. vis. vt: Infandū regina iubes renouare dolorem. b Me ne huic confidere monstro? SER. Subaudi vis. c Aeneam credam: quid enim. S. ꝑ contrarium: Cur Aeneam committam cœlo: & austris fallacibus: qui sum totiens serenitatis fraude deceptus.
¶ Quid enim: quid ni: cur non.

Et cœli totiens deceptus fraude sereni:
Talia dicta dabat: clauumq; affixus: & hærens
Nusq; amittebat: oculosq; sub astra tenebat.
Ecce deus ramum letheo rore madentem
Viq; soporatum stygia: sup vtraq; quassat
Tempora: cunctantiq; natātia lumina soluit
Vix primos inopina quies laxauerat artus.
Et sup incubens: cum puppis parte reuulsa
Cumq; gubernaculo liquidas piecit in vndas.
Precipitem: ac socios: nequicq; sepe vocantē.
Ipse volans tenues se sustulit ales in auras.
Currit iter tutum nō secius equore classis.
Promissisq; patris Neptunni interrita fertur.
Iamq; adeo scopulos syrenū aduecta subibat
Difficiles quondam: multorūq; ossib⁹ albos:
Tunc rauca assiduo longe sale saxa sonabant:
Cum pater amisso fluitātem errare magistro
Sensit: et ipse ratem nocturnis rexit in vndis;
Multa gemens: casuq; animū cōcussus amyci.
O nimiū cœlo & pelago confise sereno:
Nudus & ignota palinure iacebis harena.

d Sereni. S. serenitatis: vt seruātissim⁹ equi pro equitatis. e Viq; soporatum stygia. S. morte plenū. C. Vi: virtute alicuius rei. Soporatū. vim saporē inferendi habentē.
f Vtraq; tpa. S. p vtrūq; tempus. g Cunctanti. S. quasi reluctāti. h Natantia. S. errantia somni vicinitate: C. natātia expssit fluctuatōem illam q̄ oculi somno grauati pmunt. i Inopina. C. Nam naturali via nō venerat somn⁹. Ergo nō antea illum psensit.
k Laxauerat. CR. Nam resoluuntur somno.
l Cū pupis parte. S. p Oeconomia: vt triduo natare potuerit.
m Currit iter. S. vt Cicero pro murena: ite viā: redite viam. n Tutum. S. psidio Neptūni: o Syrenū. S. Syrenes secundū fabulā tres i parte virgines fuerunt: i parte volucres Acheloi fluminis: & Calliopes muse filie: Harū vna voce: altera tybiis. Alia lyra canebat. Et prio iuxta pelorum post in Capreis insula hitauerūt: que illectos suo cantu i naufragia deducebāt fm veritatē meretrices fuerūt: Que transeūtes: qm deducebāt ad egestatē: his ficte sunt inferre naufragia: has Vlyxes contēnendo deduxit ad mortē. Syrenū aūt genitiu⁹ est: veniens ab hac Syrene. C. Syrenū. Sunt qui dicant harū noīa esse Parthenopen: Leucosiam & Lygiam. Dicunt autem ab eo q̄d est εἰρειν q̄d significat connectere & retinere: & aspiratio cōuertit in s. vt cum dicimus ἓξ sex & ἑπτα septem: & ει in i longā. A Parthenope vna ex syrenibus dicta est Parthenope vrbs: quam deinde Augustus Neapolim nuncupari voluit. Plato tamen in libro de republica: cum de spherarum cœlestium volubilitate tractaret: singulas dixit: Syrenas singulis orbibus: insidere motū spherarū significans. Nam syren grece deo canens recte exprimitur. Vt etiam Macrobius ostendit Poete cum capiunt Syrenas p sensuū voluptatib⁹: que virilem etiā animū effœminare possunt: nisi assit sapiētia que mentē nostram ab illarum illecebris auertat. Vnde fingūt Vlissem aures sibi: suisq; cera obturasse: ne cantus syrenum audiret. Nam sapientum precepta sunt: ne illas audiamus. Nō enim facile est deinde abstinere. Q; vero Palinurus decept⁹ a somno periret: & Aeneas temoni regendo subierit: nō caret rōne. Sed hec in allegoriis dilucie inuenies. p Tūc rau. S: ac si i diceret: āte hac delectabili voce resonabant. Tūc fluctib⁹ solis: Et bn̄ imitatus est maris stridorem. q Sale salsa sonaabt: Cū pr̄ amis. fluiter. mgr̄o. S. Naturale em̄ est vt fluctuet nauis sine gubernatore. r Nocturnis rexit i vn. S. dat ei hoc. Et in decimo. Vt ipse sedēs clauumq; regit velisq; ministrat.. s Multa gemēs. S. nomē p aduerbio p multū. t Casu amy. S. pp̄ter ruinam allusit ad nomē. v Pelago ɔfise. S. hoc ē q̄d supra Palinurus excusat.

x Nudus. S. Insepultus mortuus: vt. Et freta destituant nudos in littore pisces. y Ignota. S: peregrina: ante nō visa. Nam in sexto dicturus est paulatim ad nabam terre: iamq; arua tenebam. Sciendū sane Tuccam et Varrū hunc finē quinti esse voluisse: Nam a Virgilio duo versus sequentes huic iūcti fuerunt. Vnde in nōnullis antiquis Codicibus sexti initiū est Obuertūt pelago pras &c.

Finis Quinti libri.

P. Virgilij in Sextum
Aeneidos librum Argumentum.

Sacratam phœbo cumarum fertur in vrbē
Rex phrygius: vatisq; petit responsa sibylle.
Misenum sepelit: post hec adit īfera regna:
Congressusq; patri: discit genus om̄e suorū.
Quoq; modo casus: valeat supare futuros.

Vel sic

¶ Infernos ditis manes & regna per errat.

¶ Queruntur sexto naues: & tartara ditis:
Cumas dein venit: fert hinc responsa sibylle.
Misenū sepelit: mons seruat nomē humati.
Ramū etiā ante deū placato numine portat.
At vates longeua vna descendit auernum.
Agnoscit palinurū: & ibi solatur Elissam.
Deiphobumq; videt lacerū crudeliter ora.
Vmbrarum pœnas discit narrante sibylla.
Cōuenit Anchisen: penitusq; in valle vireti:
Agnoscitq; suam prolem monstrāte parente:
Hec vbi percepit graditur: sociosq; reuisit.

Descriptio Sexti libri.

TEMPLV·APOLLINIS
ENEAS·
ATHENE
ICARVS
PASIPHE
ATHENE

Sic fatur. S. Totus Virgilius plenus est scientia in qua hic liber tenet principatum. cuius ex Home. pars maior sumpta est. & dicunt aliqua simpliciter: multa per hystoriã multa per altã scientiã egyptiorũ: adeo vt plericꝙ de his singulis: hui⁹ libri integras scripserũt pragramatias: licet autem Prob⁹ & alii primos duos versus reliquerint in fine quinti tamen prudenter sunt ad initium sexti translati: nam & coniunctio poematis melior est. Et Homerus. etiam incipit ωσφατο δακρυχεων.

Pub Virgilii Maronis Aeneidos liber sextus.

Sic fatur lachrymans: classiqꝫ immittit habenas
Et tandem euboicis cumarũ allabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Anchora fundabat naues: et littora curue
Pretexunt puppes: iuuenũ man⁹ emicat ardens
Littus in hesperiũ: querit pars semina flãme
Abstrusa in venis silicis: pars densa ferarũ
Tecta rapit syluas: inuentaqꝫ flumina mõstrat.

C. Sic fat lachrymans Cũ ea rõe ex troia discessisset aeneas: vt in italiã. i. ad sũmũ bonũ pueniret. Oportuit eũ variis errorib⁹ versatũ cognoscere: id quod querebat summũ bonũ in nulla alia re: nisi in diuinarũ rerũ cognitione consistere Discessit ergo ex troia. i. corporea voluptate: quam venus confessa deã & qualis coelicolis videri solet. i. verus amor rerum diuinarum demonstrauit nulli deo placere. Discessit ex thratia atqꝫ strophadibus: cũ cognosceret diuitias sine dolo sine vi partas non habere sũmũ bonũ. Discessit ex creta: que vitę ciuilis: et que magis corp⁹ q̃ aĩam spectet symbolũ habet: cũ dephenderet originẽ nostrã: non a corpore re caduca: et momẽtanea sed ab aĩo esse. Que om̃ia nos diligentius cũ huiuscemodi profundiores census figmentis poeticis abstrusos eruere: & in lucẽ ꝓferre conaremur pro virib⁹ aperuim⁹. Nec absonum fuit ꝙ petẽtes italiã Iuno. i. ambitio illũ Carthaginẽ. i. ad vitã ciuilẽ recinderet: Nunc vero cũ tandẽ e Sicilia: loco ominio italię vicino enauigaret: non prius tñ portũ tangere potuit q̃ Neptunnus quem nos rõnem superiorem esse ostendimus maria. i. partẽ animi concupiscibilẽ penitus placuerit. Et Palinurus. i. appetitus rationi repugnans. a Temone. i. vitę administratiõe remotus sit: & ipse Aeneas. i. ipse intellect⁹ gubernaculo subiret: nũqꝫ em̃ in tranquillũ portũ: (in quo cognitioni inuigilemus) venire poterimus: nisi prius mare a tempestatibus sedetur. i. appetitus omnibus turbationibus vacet. Et nisi appetus: qui ratiõi aduersatur ab ipso Temone. i. a vitę administratione dimoueatur. Hic Palinurus iure appellatur: nam παλιν retro significat & ουρος ventus: quasi ventus cõtrarius. Et nisi Aeneas Canonẽ suscipiat. i. vir laude dignus. αινος enim laudem. Laus em̃ nõ est nisi in virtute: rebus itaqꝫ sic dispositis. portũ tandem intrat: hoc em̃ non nisi post longũ tempus: & multa cũ difficultate nobis euenit. Sed huiuscemodi rebus profundioris sensus omissis redeamus ad hystoriã. Sic fatur lachrymãs ꝑponi. i. decorũ in aenea seruat poeta. lachrymas ergo amittit tribuens hoc amicitię: nec tñ ita ex moerore torpet: quin ea que agenda sunt. strenue agat. b Classi. S nauib⁹ vł sue naui. Et dicit classis: quia fiet de fustibus. Calas em̃ dixerunt prisci fustes quos portabant serui sequentes dominum ad prœliũ. vnde & Calones dicebantur: vnde cõsuetudo erat militis Romani: vt arma sibi portaret: & vallum id dicebãt calam. Lucilius: Scinde puer calam: vt caleas. i. frange fustem: & fac focũ: hinc classem dictã volunt. Alii sic dictã credunt: quia olim in terrestri prœlio: stipendium pedes dabat: in nauali eques. Et quia ab equitibus dabat stipendium dicta est classis: ꝓprie enim classes equitũ dicimus. Ergo classi: aut sue naui: vt dicatur απο των κωλων idest a lignis Hinc Hora. Me vel extremos numidarum in agros classe releget. Aut omniũ qui ei⁹ cursum sequũt. Palinurus em̃ implet officiũ de quo dictũ est. Ad hũc alii cursum cõtendere iussi. C. Classi. Preter eã significationẽ: quã dat Seruius: Classes etiã dixerunt distinctiones ciuitatis: & p opuli secũdũ census diuisionẽ. Itaqꝫ prima erat classis eorũ: qui centũ milibus aeris: aut maiorẽ censũ haberent. Et hebat. lxxx. centurias quadragenas iuniorũ: & totidem seniorũ. & iuniores quidẽ vt foris bellũ gererent seniores vrbis custodiam haberẽt addite due fabrũ centurie: q̃ sine armis stipendia facerent: munus datũ: vt machinas in bello ferrent. Secũda classis infra centũ vsqꝫ ad. lxxv. milia: ex his seniorib⁹ iunioribusqꝫ. xx: conscripte centurie. Tertia classis quinquaginta miliũ cẽsus fuit. Quarta classis: xxv. miliũ: Quĩta classis. xxx. centurias habuit: fundas lapidesqꝫ inuisibiles hy gerebant. in his cornices: ac tibicines ĩ tres cẽturias distribuit. c Habenas. S. aut funes per methaphorã dicit: aut secũdum Home. qui ait. στρεπτοισι βοευσι. id est loris retortis. his em̃ vtebantur antiqui. d Tandem. S. ad Aeneę desideriũ: ad italiã venire cupientis refertur: nã mora non congruit de Capreis cumarũ vsqꝫ ad ciuitatem tam longã fuisse: presertim accedente fauore Neptunni. C. Et tandem non refertur ad breuẽ hanc ex Sicilia nauigationẽ: sed ad id tempus ex quo e Troia nauigauit. ergo tãdẽ post errores septẽnales: e Euboicis: S. a Colonia cumas appellauit. Nã Euboea insula est in q̃ Chalcis ciuitas e de q̃ venerũt. qui in Campania ciuitatem condiderunt. quam Comas vocarũt vł απο των κυματων a fluctib⁹: erat ei iuxta mare: vł ab augurio grauidę mulierũ εγκυος dr. C. Euboicis. D. cumis diximus in tertio. f Allabit. S. venit celeriter: vt labere nympha polo. g Obuertũt. S. recte nã aliis dat viliora officia Aeneę aũt artẽ gubernãdi. h Pelago. S. in pelagus: vt It clamor coelo. i Dẽte tenaci. S. vt in primo. Vllo nõ alligat anchora morsu. Grece nõ aspiratur, αγκυρα vnde apud antiqs nõ aspirabat anchora. Cõtra thus & orchus & lurcho. i. vorax dicebãt: quib⁹ sequẽs ętas detrahit aspirationẽ. k Pretexunt. C. operiũt: abscondunt: vt hocqꝫ ꝑtexit noie culpã. & est hypbole. l Iuuenũ. S. Nã p⁹ vrbẽ in Sicilia conditã: aut nlla: aut rara fit senũ mentio. m Ardens. S. festinãs. n Hespiũ. S. oñdit oẽm italiã maiorẽ Hespiã dictã: vel a rege vł a stella. o Semia flamę. S. Sic Hoẽ. σπερμα πυρος p Abstrusa. S. Sic in Georgi. sylicis venis abstrusũ exc. ig. C. Abstrusũ. Sic in Geor. Mellaqꝫ decussit foliis ignẽqꝫ remouit. Et paulo infra. Abstrusũ in venis sylicis excuderet ignem. q Ferarũ tect. S. Epexegesis syluę: mõstrauit aũt flãmã Aeneę ad expiandũ ꝑpter mortẽ Palinuri: nõ ꝙ eũ videri: sed

q fun⁹ agnouerat:& doluerat:in eo em̄ est pollutio :quod ait casuq; animi concussus amici. nā ipsa incipiant:q̄ cognoscimus.vñ cū Hora.puluillus apud Liuiū capitolium dedicaret et audiret ab inimico mortuū filium:ne pollut⁹ dedicaret:respondit:cadauer sit. Hanc autem purgationem polluto Aeneę:vbiq; dat:vt hic & paulo post. Corpusq; recenti sp.a. r At pius Aeneas. C. Obseruauit id in suo loco poeta:quod in vita humana omniū maximū.ac omniū prestantissimū dicitur:& quod ab omnib⁹ philosophis tā tis laudibus decantatur:quod greci prepon :nostri decorū appellant. Reliqui igit̄ humilioribus reb⁹ inten erāt: qm̄ & humili⁹ in illis erat ingeniū & animus. Aeneas autē qui oīa humana inferiora se esse putaret:nihilq; non altū mente tractaret:his omissis:religiōi & diuinis rebus operā dabat:possumus & altiorē sensum afferre:nam cū reliqui quorū ratio perturbationibus obsistere neqt semīa flāmę.i.materiam: & iracundię & reliquis ardentioribus cupiditatib⁹ querant:cum obscuritatē nemorū.i. oīm rerū iustitiā vnde vitia sunt subeant.cū tecta ferarū.i. vitiorum habitacula quę habitus appellātur petant. vir alti & magni ingenii terrena omnia despitiens templū apollinis petit:vt fœlicitatem consequi possit. Quā quidē partim nostra sapiētia:partim diuino furore acquirere possumus. Addit ergo templū Apollinis. Nā vt etiā nostri theologi testanť initiū sapientię est timor dñi. s Arces. S. Cū vbiq; Ioui dentur arces Cumis in arce Apollinis templū est. t Altus. S. magn⁹:vt iacet alt⁹ orodes :& alibi. Sic pater ille deū f sic al apollo:vel ad simlacri altitudinē ṙtulit: q̄d cōstat eē altissimū. C. Alt⁹ nānihil excelsius ipsa diuitate. Et mōtē etiā nr̄ę litterę p speculatione ponunt:vnde illud. Quis ascendit in montē dñi: aut quis scribit in loco sancto eius. Altus cuius templum in alto.i.in monte positus esset. Vel altus propter proceritatem simulacri:nam apud antiquos plerq; ex maiorib⁹ statuis quos colleseos appellant Apollini erant dedicatę. Nā in capitolio vna erat translata a Lucullo ex Apolonia pōti vrbe.xxx.cubitorū. Cares aut Lydius Lysippi discipulus solus colossū Rhodi fecit.lxx.cubitorū:quę statua post.lvi. annos terremotu diruta est.& in plurimas partes disrupta. Cuius pollicē (vt ait Pl.) pauci amplecti valebant. Erat Apollo in Bibliotheca Augusti.l. pedum.xenodorus Romę statuā.cxx.pedū Neroni erexit:quę post illius mortem damnatis eius moribus soli est dedicata. v Presidet. S. preest defendit. x Horrēdeq;. S. venerandę:vt horrēdū syluis:& re.p. y Procul. S. aut quod prę oculis est: aut porro.i.longe:significat ergo iuxta:& longe. z Antrū. S. epexegesis est domus sybillę. a Mentē animūq;: S. perissologia. Nam secundū Lucretiū. Vnū est mens:& animus. C. mentem animūq;. Perissologia. Sic Terenti. Mala mens malus animus. Et Lucretius: Primū animū dico mētem quē sępe vocamus. Et alibi iidem cōsilium: quod nos animū mentēq; vocamus. b Delius in.va. S. Sic ait:vt nūc lytię sortes.i.apolineę. Expressit autem:quid sit sibylla:magnā cui mentē animūq; delius in.v. Nā vt diximus Sybilla est quasi σιου βολη .i. dei sententia Aeolici.em̄ σιο ιο.i.deos dicunt. c Triuię lu. S. cōgrue Apollini:& Dianę iūcta sūt tēpla:vt paulop⁹ phœbi triuięq; sacerdos:& bn̄ fit lucorū Dianę cōmoratio: quia petiturus est inferos. d Auria tecta. S. Apollinis. C. Aurea tecta. idest aurata:vel pulchra:vt picus equū domitor quē capta cupidine coniunx:Aurea percussum virga versumq; venenis fecit auē cyrce. Item dicimus aureā quā multi facimus & carā habemus. Tibul. non ego te propter parco tibi sed tua mater. Me mouet atq; iras aurea vincit anus. e Dedal⁹ (vt fama ē) figiēs mi. re. S. Indicato a sole adlterio matris:& veneris. Vulcanus minutissimis cathenis lectulū cinxit quibus Venus & Mars ignorantes implicati sunt. et cū ingenti turpitudine resoluti sub testimonio cūctorum deorum: hoc dolens Venus omnem solis stirpem infandis amoribus prosecuta est. Vnde Pasiphæ solis filia Minois Cretēsis regis vxor tauri amore arsit & artē dędali inclusa in ligneā vaccā:septam corio iuuencę:cū eo cōcubuit: hic natus minotaurus :q labyrintho inclus⁹ carnib⁹ humanis vescebatur. Sed Minos de Pasiphæ plures suscepit filios Androgeū: ariadnē:phędrā:&. Androge⁹ quū eēt athleta:inuict⁹ cū cūctos in agonibus superaret ab Atheniensibus & vicinis megarensibus occisus est. ac Minos bello Athenienses vicit: coegitq; in singulis annis septē filios:septēq; filias edēdos miotauro darēt. Tertio anno These⁹ Aegei regis filio sorte euenit. Hunc Ariadna Minois filia adamauit:& consilio Dędali minotaurū interfecit. filiāq; sequēs ex labyrintho egress⁹ cū ariadna aufugit. At Minos Dędalū cū Icaro in labyrintho inclusit. Dedalus corruptis custodibus sub faciendi numeris spetie quo simulabat posse regē placari:cera: et pēnis alas sibi & filio fabricauit:& aufugit volando. Sed Icarus altiora petens solutis ex calore solis pēnis:mari in quod cecidit nomen imposuit. Dędalus primo i Sardiniā: (vt ait salustius) Deinde cumas delatus est Et tēplo Apollini condito:hec oīa in foribus pinxit. Dicendo autem Virgilius vt fama est:ostendit requirendam esse veritatē. Nam taurus seu notari⁹:seu magister militum Minois fuit:cum q̄ Pasiphæ in domo Dędali cōcubuit. & qm̄ geminos pepit. Vnū de Minoe alterū de tauro:fingit̄ minotaurū pepisse: q̄d ipe paulo post exprimit dicēs. Mixtūq; genus prolemq; biformē Dędalus aūt nō per aerē volans:sed p mare nauigans aufugit:vñ ait remigio alarū. Alę em̄ & volucrū sunt & nauiū. vñ est volucrū pandimus alas. C. Dędalus. hic Atheniensis fuit ab Erichtheo genus ducēs. Nam Erithei fili⁹ fuit Athieneus Athienei Eupalmus. Eupalmi hymetion hymetionis. Dędalus. Hic longe superiores excellēs in architectura:ac statuaria floruit. primusq; oculos aspicientes. & manus prentas fecit:cū in priscis statuis oculi clausi & manus lateribus apppositę essent. Abiit aūt ex patria tali causa:erat ei nepos ex sorore:quē D od. Talū noiat. Alii autē perditā apud eū instructus puer adhuc. sed qui ingenio & solertia magistrū superaret. hic rotā figuli & serrā ex serpētinorū dentiū imitatione adinuenit. Itē Tornū:& alia multa. Itaq; motus inuidia Dedalus eū interfecit. vñ ab Ariopagitis dānatus in Cretā decessit:& ob industriā regi amicus factus est. Sed cū ille singulis annis Neptunno pulcherrimū taurorū sacrificare solitus esset: tunc aūt pulcherrimo relicto pximū illi sacrificasset. Iratus deus Pasiphen in ei⁹ tauri amorē impulit. Itaq; Dędalus ligneam vaccam fabricauit:in qua inclusa Pasiphæ cū tauro concubuit. Mox re patefacta in Siciliā ad reges Cōcalū fugit Pasyphæ subministrante nauigio Ibi multa miranda edificia regi edificauit. Et in Eryce petrā circūcidendo imensam altitudinem erexit. & in cacumine templū posuit. f Prepetibus pen. S. fœlicibus: prepetes em̄ sunt aues boni augurii. q̄d huic dat:quia peruenit. g Ausus se cre.coe. S. quasi alienis sedibus. Hora. Expert⁹ vacuū Dędalus aera pēnis nō ho

At pius æneas: arces quibus altus apollo
Presidet:horrendeq; procul secreta sybillę
Antrū immane petit:magnā cui mētē animūq;
Delius inspirat vates:aperitq; futura:
Iam subeunt triuię lucos:atq; aurea tecta.
Dædalus (vt fama est) fugiēs minoia regna:
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo:
Insuetum per iter gelidas enauit ad arctos:

Chalcidicaq; leuis tandem super astitit arce.
Redditus his primũ terris: tibi phœbe sacrauit
Remigiũ alarũ: posuitq; immania templa.
In foribus lætum androgeo: tũ pendere pœnas
Cecropidę iussi (miserũ) septena quotannis
Corpora natorum: stat ductis sortibus vrna.
Contra elata mari respondet Gnosia tellus:
Hic crudelis amor tauri: suppostaq; furto
Pasiphae: mixtumq; genus prolesq; biformis
Minotaur⁹ inest: veneris monumẽta nephãdę.
Hic labor ille domus: et inextricabilis error.
Magnũ reginę sed enĩ miseratus amorem.
Dędalus: ipe dolos tecti: ambagesq; resoluit
Cęca regens filo vestigia: tuq; q; magnam
partẽ opere in tanto: sineret dolor: Icare haberes
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patrię cecidere manus: quĩn protinus oẽm
Perlegerent oculis: ni iam pręmissus achates

mini datis. C. Ausus. Hoc verbũ: aut ꝑiculũ notat. vt Ausus quinetiã voces iactare ꝑ vmbras. Hora. Audax oĩa ꝑpeti gens hũana ruit ꝑ vetitũ nefas: aut scelus: vt in regnis hoc ausa tuis. h Insuetũ S. s. hoib⁹. i Enauit ad ar. S. vtrũq; miscet: nã nõ solũ nauiũ est. sed & auiũ. Vt nare ꝑ ęstatẽ liquidũ suspexeris agmẽ. k Ad arctos. S Si ad fabulã respicias cõtra septẽtrionẽ. Si ad hystoriã ad septentrionis obseruationẽ. l Chalcidica: S. quã ciuitatẽ Chalcidenses condiderũt. vt supra ab insula: nũc a ciuitate epitheton dedit. m Leuis. C. Quia ꝑ aerẽ volauit.
n Redditus his. S. quasi de alieno elemento Horati. Finib⁹ atticis reddas incolumen precor C. Reddit⁹ restitutus illi elemento cui debebat. Aer eñ elemẽtũ hominis nõ est. Sic Hora. Nauis q̃ tibi creditum debes Virgiliũ finib⁹ atticis reddas incolumẽ precor.
o Sacrauit. C. antiq eñ cũ ab aliquo artificio discederent: artificia illius ei deo sacrificabant in cuius tutela esset ars. Ergo cum gladiatoria Herculi attribuatur. dixit Hora. Veianı⁹ armis Herculis ad postes fixis latet abdit⁹ agris Ne pplm extrema toties exoret harena. Et alibi. Vixi puellis nuper idoneus. Et militaui nõ sine gloria nũc arma defunctũ q̃ bello barbitõ hic paries habebit leuũ marinę qveneris latus custodit. Et saphos inde chelim phœbo cõia munera ponã. Et sub ea versus vnus & alter erit. Grata lyram posuit tibi phœbe poetica saphos. Cõuenit illa mihi: cõuenit illa tibi. p Remigium ala. S. artẽ volãdi.
q Posuit. S. ędificauit.
r Inforibus lę. C. Nõ sine ꝓfunda scientia: & mystica theologia hęc figurantur. Tria eñ vitia ostẽdit æneã fugisse. Supbiã: ꝓpter Icarũ: qa alta petẽs in mare decidit: luxuriã ꝓpter pasiphẽ. Inuidiã ꝓpter vltõez Androgei. s Androgeo. S. secũdũ Atticã liguã genitiu⁹ singularis est. t Pẽdere. S. soluere q̊d est tractũ a pecuniaria dãnatione. v Cecropidę. S. Athenienses a Cecropę rege. vt Romani a Romulo Romulidę. C. Cecropidę. a Cecrope eoꝝ rege fuit eñ Cerops prim⁹ qui dypheis. i duab⁹ naturis est dictus: siue ob lõgitudinẽ corporis: siue ꝙ cum esset ęgyptus duas linguas: ęgyptiacã. s. & gręcã teneret incœpit regnare: vt placet Eusebio: ãno a mũdi origine quarto supra tria milia: ac sexcẽtos & .xl. annos. Regnauitq; annos .l. primusq; bouẽ immolãs Iouẽ appellauit. & Cecropia regia ab eo nũcupata est. hic vrbẽ vel cõdidit: vł restaurauit: & athenas a Mynerua denoĩauit: vt alio in loco demonstratũ est. hoc regnãte: Moyses pplm ex ęgypto eduxit. Ariopagũ: hoc regnãte cõstitutũ Athenis ferũt. Fuit & alius Cecrons Atheniensiũ rex septimus ab hoc.
x Iussi. C. Qm̃ victi cõditiones acceperãt. y Miserũ. S. dolentis interiectio: ac si diceret nefas. z Septena. C. D: hoc Pla: in phędõe ait. hęc est illa nauis: vt aiũt Athenienses: in q̃ Theseus olim his septẽ illos tulit i Cretã seruauitq; eos: & ipse seruatus est. a Corpora. S. quę adẽpta vita cõsumebant. b Stat. S. horrẽt vt stãt lumia flãmata. Aut stat reuera post ductas sortes. Vel ad picturã respexit: nã volui in pictura non poterat. Sed si stat. i. horret itelligamus. dicemus ductis de q̃ ducebant. c Elata. S. ꝑire situ expręssit. Nã Sal. ait Creta altior est qua parte spectat orientẽ. d Respondet. S. aspicit. Nã contra Athenas est posita. e crudelis. C. ex cupidinis venerisq; siue Neptũni crudelitate proueniens: Crudele eñ fuit vt virgo culpa vacãs intã mõstruosũ amorẽ: siue a venere: vt iniuriã solis patris vlcisceretur siue a Neptũno: quia Minos optimũ tauꝝ non imolasset: impelleret.
f Furto. S. adulterio vt Vulcani Martisq; dolos: & dultia furta: vel advaccam refert: g Mixtum q; ge. S. secũdũ varietatẽ: nã duos peperit vnum ex tauro alterũ ex minoe. C. Mixtũ genus. Nõ abhorrẽt a natura quę refert. Seru⁹. Nam Aristo. in eo quẽ de aialibus scribit: mulierẽ & equã: solas ex aialibus fœtas: coitũ pati asserit: reliqua vero marẽ fugere: pręter ea q̃ superfœtãt: vt lepores. ac paulo post addit accidere nõ nunq;: sed raro: vt mulier post cõceptũ fœtũ etiã aliũ concipiat: sed posteriorẽ partum non perficit. verum cũ maturo in maturũ cadit: nisi proxime a primo factus sit. tunc eñ incolumen edi posse: vt de hercule & Iphicle fabulant: Affirmatq; euenisse adulterę vt superfœtata geminos pareret: alterũ marito: alterum adultero similem.
h Prolesq; bifor. S. ad fabulã refertur.
i Veneris monumenta nefãdę. S. aut mẽoria turpissimi coitus: aut vltio veneris proditę:
k Labor ille domus. C. Laborynthũ intelligit: de quo diximus in quarto. l Inextricablis. S. insolubilis: indeprehensibilis. Hora. Si purgat extricata dẽsis cerua plagis. Extricata: soluta inextricata g̃ isoluta. m Reginę. S. regis filię Ariadnes. n Opere in tanto. S in sortibus fabrifactis. o Bis patrię cęcidere manus. S. Quia patrię.
p Quin protinus omnẽ. S. Ostẽdit plura fuisse q̃ dixerit:
q Perlegerent. S. s. picturã: nec incongrus legi picturam dixit cum gręce γραφαι & pingere dicatur: & scribere. Hoc est quod ait Hora. in arte poetica. Et noua fictaq; nuper habebant verba fidẽ si gręco fonte cadãt parce detorta
r Pręmissus achates. S E. κατατοπικο πομενον. Intelligimus. C. Pręmissus achates. Demonstrauimus achatẽ pro cura poni: quę semper magnos viros comitatur: recte ergo pręmissus: nã sapientes oĩa sua cura ꝑueniunt. Quod nisi esset etiã ipsi qñq; variis voluptatũ illecebris allecti laberentur: nisi achates. i. cura & sollicitudo: & ipsi⁹ (vt ita loquar) cõscientię stimulus: ad moneret paululũ: illud vitę a. tem poris: quod humanę sorti cõcessum est: non nisi in magni

excelsisq; rebus esse ponendā. Nam hoc inter stultos sapientesq; interest. Stulti em̄ si semel e vita recta labantur: nunq; ad eā reuertunt. Sapientes aūt etiā si (qm̄ hoies nati sūt) qn̄q; paululū e recta via diflexerit: statim adest illorum Achates: qui eos ad rectum reducat. s Atq; vna phœbi. C. Nā ipsa cura excitat mentē: que excitata ad suā sapientiā & sciētiā reuertitur. hec em̄ sibylla est que nos ita alloquit. t Deiphœbe glauci. S. Subaudi filia. Et est propriū nomē sibylle: multi em̄ fuerunt: vt supra diximus in tertio: quas oēs Varro cōmemorat: & requirit a qua sint fata romana conscripta: & multi sequētes Virgilium ab hac Cumana dicunt: que licet longeua dicantur: no tamē valde congruit eam vsq; ad torquinii tempopora durasse: cui libros Sybillinos ꝯstat oblatos. Dicit tn̄ Varro Erythræā credam scripsisse: quia post incensum Apollinis templū in quo fuerant apud Erythræā insulā ipsa inuenta sunt carmina.

Afforet: atq; vna phœbi triuieq; sacerdos
Deiphœbe glauci: fatur que talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septē mactare iuuencos
Prestiterit: totidē lectas de more bidentes.
Talibus affata æneā: nec sacra morantur
Iussa viri: teucros vocat alta in tēpla sacerdos.
Excisum euboice latus ingens rupis in antrum
Quo lati ducunt aditus centum: ostia centum:
Vnde ruunt totidē voces: respōsa sibylle.

v Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit. S. Et supra diximus Apollinem sex mēsibus apud lycros: & sex apud Delū dedisse responsa. Itē lectum est deos aliquotiēs tantū idib⁹ vaticinari. Nōnunq; diei: vel prima: vel postrema parte: vn̄ est in iure fissus dies. i. nō totus religiosus: quē nunc ostendit dicēs. Nō oportere Aeneā religiosam diei partē perdere. i. oraculo congruā: sane sciendū poscit lectionē meliorē. Tempus em̄ poscit spectacula: nō a spectaculis poscitur. C. Non hoc ista sibi. Nā tempus quod breue est semper labitur: nō poscit: vt in rebus futilibus: & vanis conterat: vnde em̄ ait Cice. Hore quidem cedunt: & dies & mēses: & anni: nec tempus preteritū vnq; reuertitur. Verū si illud non huiōi spectaculis cōteramus: sed maioribus quibusdā rebus impediamus nō erit breue: (teste eodē Cicerone) cuius sententia est omne breue, tempus satis est longū ad bn̄ beateq; viuendū. Nam & Salu. Sed dux atq; imperator vite mortaliū animus est qui oia ad gloriā virtutis via crassatur abunde pollens potensq; & clarus est: neq; fortune eget: que virtutes: neq; dare: neq; eripere pōt. Sin captus prauis cupidinibus ad inertiā. & voluptates pessundatur perniciosa libidie paulisper vs⁹ vbi per secordiā: vires: etas: tēpus: ingeniū defluxerunt. nature infirmitas accusat: suā quiq; culpā auctores ad negotia trāsferunt. Tempus igitur ꝙ recte illo vtentibus satis longū. Ab vtentibus at nimis etiam breue nō poscit hec spectacula. x Nunc gre. de inta. S. gregē pro armēto posuit. nā de iuuencis dicturus est: que per poeticā licētiā sepe confundit: illo loco ꝓprie posuit. Qn̄q; greges illi balatū quina redibant: Armenta. Intacto autē indomito: vt intacta totidem ceruice iuuencas. C. de intacto. Quoniā hostie ab antiquis adhibebantur indomite: et iniuges appellabātur. y Septem. C. Secundū pythagoricos hic numerus omniū est perfectissimus & tribuitur sapientie: vn̄ & virgo: & pallas apellatur. Ergo septē quia sapientiā optat. z Iuuencos. C. Quantum ad contēplatiuā vitā: in qua: & maiora queruntur: & maiores sunt tentationes quib⁹ animus impeditur. Oues aūt q̄ ad actiuā in qua vtrūq; min⁹ a Lectas de more bidentes. S. de more antiquo. s. quē pretermisit: quasi tūc omnibus notū. i. ne habeant caudam aculeatam: nec linguā nigram: nec aurem fissam: quod docet aliud esse intactum: aliud lectum. Bidentes autem vt diximus oues sunt circa bimatum habētes duos dentes emi

nentiores: que erant apte sacrificiis. b Euboice ruppis: S. latus, hoc est montis cumani: quem Euboici habitauerunt. Est autem acyrologia. Colonie em̄ epithetō rei dedit immobili. c In antrū. S. in antri similitudinē vt port⁹ ab ꝯfluctu curuatus in arcum. C. Antrum. ponit pro fœlicitate. Nam vt Aristo. ipsa in centro est: & vndiq; ad eam sunt aditus. d Quo lati ducūt aditus centū rc. S. Non sine causa aditus dixit & ostia. Nam Vitruuius qui de Architectonia. scripsit ait. Cum ab aliquo arcemur ingressu id ostium dici ab obstādo: cū ingredimur aditum ab adeundo. e Ostia centū. S. finitus. numerus pro infinito: licet possit: & rōnabiliter dictū esse: responsa enim Sibylle in hoc loco plus minus centū sermonū sunt: inueniūt tn̄ Apollinis eulogia: & viginti & quinq; & triū sermonū. Vnde melius est finitū ꝓ infinito accipi. C. Centū multe em̄ sunt res vieq; qbus fœlicitatibus conseq possumus: dūmodo recte viuamus: Vnde & in euāgelio in domo patris mei mansiones multe sunt. f Totidē voces. S. ac si diceret tot sermones. g Sibylle. C. Sibylle (teste M. Varrone in libris rerū diuinarū ad Cesarem pōtificē maximū) appellate sunt omes vates feminie: vel ab vnius Delphidis nomine: vel a diuinis consiliis enūciatis veteres greci Aeolici deos συο ισ dixerunt. βολη consilium est. ergo Sibylla est: ac si dicatur. συο ιβλη Ait aūt idem Varro Sibyllas decem fuisse. Primā de persis cuius meminit Nicanor: qui gesta Alexandri scripsit. Secundam lybicam ab Euripide in lamie prologo nominatam. Tertiam Delphicam de qua Chrysippus in libro de diuinatione meminit. Quartā Cumena in italia, de qua et Neuius in libro de bello punico: & Piso in annalibus scribit Quintā Erythreā: quam Erythreus Appollodor⁹ suam ciue affirmat. Eāq; vaticinatā Grais Iliū petentibus. & Troiam peiturā. Et Homerū mendatia scripturum. Sextā Samiam: de qua Eratosthenes in antiquis annalibus Samiorum repperisse se scriptū ait. Septimā cumanā noīe amaltheā que ab aliis Erophile nomiatur que libros ad Tarquiniū: vt Liuius narrat detulit: quorum numerū auxerunt restituto capitolio ꝙ ex omnibus gretie italieq; precipue erythreis coacti: allatiq; sunt cuiuscūq; Sibylle nomine fuerit. Octauam Helespontiā in agro Troiano Solonis & cyri: vt ait. Heraclides pōticus temporibus. Nonam phrygiam: q̄ Ancyre vaticinata sit. Decimā tyburtem nomine. & Albuneam: que tyburi colitur: vt dea iuxta ripam Anienis: cuius in gurgite simulacrum eius inuentum dicitur tenens manu librum: cuius sortes senatus in Capitolium abstulerit. Harq; em̄ Sibyllarum carmina habentur: preter q̄ Cumee: cuius libri a Romanis occultantur: nec nisi a quindecim viris inspici fas est. Sunt autem singularum singuli libri: q: quia Sibylle nomine scribuntur: veluti vnius esse creduntur: et ita confusi: vt suus cuiq; assignari non possit: nisi Erythree: q̄ nomē sui carminis inseruit: que nobilior ceteris habet. Si quidem Fenestella de quindecimviris ait: restituto capitolio retulisse ad senatum. C. curionem consulem: vt legati erictheas mitterentur: qui carmina Sibylle conquisita Romam deportarent. Ita P Gabinus M Octalitius L valerius legati missi descr ptos a priuatis versus circa mille Romā retulerunt. Extant illarum versu. αλλαθεοσμορου
h Deus ecce deus. S. vicinitate templi iam afflata est nu

mine: nam furentis verba sunt deum velle ondere. que ipsi tantum videtur. Sane cauti esse debemus: qn plena sit numine: & qn deum deponat. Non em post vaticinationem dictura est. i Non vultus non color vnus. S. Ite Luca. Stat nusq facies. CRI. no vultus non color. Pathos ab habitu. Nam habit9 plerosq ostendit affectus: vt est illud pauitante: & dura tegente supplicia: Luctu vt Excussi manibus radii reuolutaq pensa. Admirationem defixa obtutu tenet ora Ven9 rogatura. Tristor & lachrymis o. s. n. Statius autem etia de vate in sano ait. Sera q mixta comis sparsa ceruice flagellat. i Compte come. S. ante hac. s. Nam per sacra resoluta sunt. vt vitasq resoluit sacrati capitis. k Anhelum. C. Sic Statii9 Quin et cornigeri vatis nem9 atq molossi Quercus anhela Iouis Troianaq tymbra placebit. l Maiorq videri. S. videbat sicut solebat in vaticinatioibus apparere numinis presentia qd humanis illudebat aspectibus Vnde ait Maiorq videri non em est re vera. m Nec mortale sonas. S. Alia em vox nuinu est vt i prio Nec vox hoiem sonat. Item vocis ue sonus. Afflata e nodu deo plena: s afflata vicinitate numinis. n Quado. S. si quidem: nam coniunctio est non aduerbiu. o Cessas in vota. S. Tardus es ad vota facieda: na si dixeris cessas in votis: hoc significat: tard9 es du vota facis: aliud em est cessas in illa rem: & aliud cessas in illa re: tard9 es ad faciendam rem: et tardus es in facienda re. Figurate autem dixit cessas circa vota promitteda numinib9. C. Cessas. No em per otium in quo omnia vitia sedent: vnde Otia si tollas perire cupidis arcus. Sed in vigilado agedo cuncta circuspiciendo. et labores sudoresq tolerando sapientia acquiritur. Hinc Horati9 Qui studet optatam cursu contingere meta. Multa tulit fecitq puer sudauit: & alsit. p Tros. S. principale p diriuatiuo. i. p Trois. Neq em ante dehiscent: tractu est de matris deum templo: q non manibus: sed pcibus aperiebat. q Attonite. S. stupende non stupentis. Ergo attonite facientis attonitos: vt mors palida. tristis senectus. r Ora domus. S. Quia supra ait: vnde ruunt totidem voces. s Perdura cucurrit Ossa tremor. S. religionis est: & diuine reuerentie: alibi ipse manum multo suspensum numine ducit. t Pectore ab imo. S. a mentis intimo. Nec immerito: nam illa re diuinitas flectitur: que est nobiscum diuinitate comunis. i. sensu. C. Pectore imo. Ostendit quales preces esse debeant. v Phoebe graues. S. Secundum Homerum qui eum dicit semper propungnatore fuisse troie. C. Phoebe. Captat beniuolentiam comemoratione beneficiorum: eademq illa ad alia inferenda pmptu reddit.

Ventum erat ad limen: cu virgo poscere fata
Tempus ait: deus ecce deus: cui talia fanti
Ante fores: subito non vultus: no color vnus:
No compte mansere come: sed pectus anhelu:
Et rabie fera corda tument: maiorq videri:
Nec mortale sonans: afflata est numine quado
Iam propiore dei: cessas in vota precesq
Tros ait aenea: cessas: neq em ante dehyscent
Attonite magna ora domus: et talia fata
Conticuit: gelidus teucris per dura cucurrit
Ossa tremor: funditq pces rex pectore ab imo.
Phoebe graues troie semper miserate labores:
Dardana qui paridis direxti tela manusq
Corpus in eacide: magnas obeuntia terras
Tot maria intraui: duce te: penitusq repostas
Massylum gentes: pretentaq syrtibus arua,
Iam tandem italie fugientis prendimus oras,
Hac troiana tenus fuerit fortuna secuta,
Vos quoq pergamee iam fas est parcere genti

x Miserate. S. bene miserate. Quia Troia defendi non potuit. Ideo non dixit defendisti. sed miseratus es. y Dardana q paridis. S. Achilles a matre tinctus in Stygem paludem toto corpore inuulnerabilis fuit excoepta pte: qua tentus est manu matris. vn Statius Si te stygiis amne seuero. armaui totuq vtinam. Qui cum amatam polyxenam in templo accipere statuisset insidiis paridis post simulacru latentis occisus est vnde fingitur: q tenente arcu Apolline. Paris direxit tela. z Direxti. S. Bene direxti q si ad solum vulnerabilem locum Dardana autem ideo: vt non adulterio. sed genti i prestitisse videatur. a Tela manusq. S. vel quia aliud sine alio ee no potest: vel hoc dicit & artem pro tela vt posset qd feriret: & virtute per manus dedisti: vt ei9 fata copleret. b Magnas obeutia ter. S. Cingetia terras tot maria. Oceanus em omnes ambit terras: et licet iste p ea maria nauigauerit que terris cinguntur: tame no dixit improprie cu de oceano ista nascantur. & tot dicendo maria. partem cu maris nauigasse significat n totu mare. Mare em elemetum est totum: maria vero ptes maris: sicut terre partes sunt. terra vero totum elementum. c Duce te. C. Duce te. Et certe maris fluctus. i. animi perturbationes duce Apolline. i. sapientia toleramus. d Penitusq repostas. S. longe semotas auias. e Massylum gentes. S. Massyli sut mauri. vnde spetiem p genere posuit. Nam Aeneas ad Africa venit. cui9 partem constat esse massyliam. f Pretenta. S. circususa: Incerta em illic maria: & terre: vnde Luca. Aequora fracta vadis: abrupta q terra profundo. g Fugientis. C. Ipa em humana foelicitas semp fugere videtur: aliqua assiduo superueniente molestia vnde fuit illud Solonis. Sed. s. vltima semper expectanda dies homini est: diciq beatus. Ante obitum nemo: postremaq funera debet. h Prendimus. S. Quippe fugientem italiam. i Hac troiana tenus. S. i. hactenus hucusq. i. hic sit finis. Nam tenus proprie est extrema pars arcus: vt Plau. ondit. vnde tractum est: vt hactenus hucusq significet. k Troiana fortua. S. a preiuditio. i. mala. Et dicit iniquu esse: vt Troianam fortunam patiantur in italia l Fas est parcere genti. S. Quia se fictam fatetur. m Dii deeq. SERVI. & dearum tantum repetimus exepla non est miru: cum supra dixerimus. αρσενοθηλυς omnes deos. Possum9 ergo per vna rem vtruq intelligere: licet dicatur etia Neptunno obfuisse Troiam in denegatoe mercedum. Nouimus preterea esse morem poeticu. vt duabus prepositis rebus vni respondeant. vt nauita tum stellis

numeros:& nomina fecit:plyadas hyadas claraq; licaõis arcton. Nam supresso numero dixit nomia. n Quib⁹ obstitit iliõ.S. Ganymedes em̄ obfuit Hebe. Par; Miner. ue.& Iunoni. o Prescia venturi.S. Absolutum est rerū venturarum. p Da.S.dic vt Qui sit da. Titere nobis. vnde est contra. Accipe nūc Danaū insidias. Non em̄ pre stare aliquid poterat:sed indicare futura. q Non indebita po.S.deest si Est autem. ὑπέρβατον .i.longissimum hyperbaton:Phoebe:& vos dii deeq;:& tu o vates da.i.dic.

ludos vouendos faciendosq;.In q; eam duodecim milia aeris pretori:& duas hostias maiores dari:deceq; viris prece ceptū:vt Apollini facerent aurato tauro:& duabus capris albis auratis:Latonę boue foemina aurata. Ludos iccirco pp̄l'us coronat⁹spectare iussus est. y Te quoq; magna manent regnis penetralia nostris.S.i.coleris vt numen. z Manent.S.expectant in futurum. a Penetralia.SER. Sacrata templorum. b Tuas sortes.SER. Sibyllina responsa:quę vt supra diximus incertum:est cuius Sibyllę fuerint:quāq; Cumanę Virgi.dicat. Varro Erythreę. Sed constat Seruio Tullo regnante Tarquinio quādā mulierem:nomine Amaltheā obtulisse ei nouem libros:in quib⁹ erāt fata:& remedia Romana:& p his poposcisse tercentum philippieos qui auri tunc p̄ciosi erant quę cōtempta alio die tribus incensis reuersa est:et tātum poposcit. Itē tertio aliis tribus incensis cū tribus reuersa est:et accoepit pro tribus tercētum quātum postulauerat pro nouem:hac ipa re:rege commoto: quod pretium nō mutabat:quia libri in tēplo Apollinis seruabant: nec ipsi tantū: sed & martiorum:& Begoes nymphę:quę artem scripserat fulguritarū apud iustos. vn̄ addidit: Tuas sortes: archanaq; fata:et hoc ide trahit poeta:Aeneā tamē inducit:quasi de pręsenti dicente oraculo.

r Latio cōsi. teu.S.i.vt possumus considere. Verecunde autem dictū est Si tn̄ indebita posco .cū certum esset:quia debebātur eis regna.

s Errantesq; deos.S. Vt dis sedē exiguā patris.

t Agitataq; nu.tro.S. Aut mecū vexata:aut certe. ξόανα dicit.i.simulacra breuia q̄ portabantur in lecticis:& ab ipsis mota infundebāt vaticinationē quod fuit apud egyptios:& Carthaginē ses. v Tum phoebo et tri. SER. vt solet miscet hystoriā.nā hoc templū in palatio ab Augusto factum est:sed quia Augustus coheret Iulo:qui ab Aenea originē ducit: vult Augustū patrū vota saluisse. v Templa.C. Templum hoc August⁹ in palatio condidit: post pugnā Acticā:in qua se ab Apolline adiutū putauit Augustus. Vn̄ in octauo Actius hęc cernens arcum tēdebat Apollo. Desup ois eo terrore egypt⁹

Diiq; deeq; oēs:quibus obstitit iliō:et ingens
Gloria dardanię:tuq; o sanctissima vates
Pręscia venturi:da(non indebita posco
Regna meis fatis)latio considere teucros.
Errantesq; deos:agitataq; numina troię.
Tū phoebo et triuię solido de marmore tēpla
Instituam:festosq; dies de nomine phoebi.
Te quoq; magna manēt regnis penetralia nr̄is.
Hic ego nanq; tuas sortes:arcanaq; fata
Dicta meę genti ponam:lectosq; sacrabo
Alma viros:foliis tantum ne nomina manda:
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas oro:finem dedit ore loquendi.

& indus. Omnis arabs oēs veterūt terga sabei. Et Proper. Musa palatim referamus Apollinis ędem Rex est calliope digna fauore tuo. Et paulo infra. Festosq; dies.

x Festosq; di.de uo.phoe.S. Ludos apollinares:qui secūdū quosdam bello punico secūdo instituti sunt. Sed secundū alios tempore Syllano ex responso martiriorū fratrum quibus Sibylla p̄phetauerat:quo⁊ extabant:vt sibyllinia respōsa.C. Festosq; dies. In Macrobii Saturnalib⁹ sic scriptū est Rome cū ex vaticinio Marcii vatis carmineq; sibyllino ludi celebrarētur. Apollini repentino aduentu hostis plebs Romana ad arma excitata occurrit hosti.q̄ tempore nubes sagittarū in aduersos ferri visa hostes fugauit:& victores Romāos ad spectacl'a dei sospitalis reduxit:& paulo infra:sed inuenio in litteris hos ludos victorię:non valitudinis causa:vt quidā putāt institutos. Bello em̄ punico hi ludi ex libris Sibyllinis primo sunt instituti (suadēte Cornelio rufo deceuiro) Qui propterea Sibylla cognominatus est:& postea corruptiōe primus coepit Sylla vocari: fertur etiam in carminibus Marcii vatis:cuius duo volumina illata sunt in senatū:inuētū eē ita scriptum:hostē romani si ex agro expellere vult;:Vomicā quę gentiū venit lōge Apollini censeo vouendos ludos:qui quot annis comiter Apollini fiant. his faciendis pręsit is pretor:qui ius populo phoebiq; dabit summū:Decē viri greco ritu hostiis sacra faciāt hoc.s.recte facietis gaudebitis semper:fietq; respu.melior. Nā iis diu⁹ extinguet per duellos vestros:qui vestros campos pascūt:placide ex hoc carmine dies vnus p̄curādi causa rebus diuinis impensus est. Postea senatus consultū factum:vt decem viri libros Sibyllinos adirent:in quib⁹ cū eadem aperta nunciatum esset censuerunt partes Apollini

c Lectosq; sacrabo viros.S Quia nisi patricii non fiebant. Sane sciendū. Primo duos librorū fuisse custodes. Inde decem. Inde quindecim vsq; ad tempora Syllana post creuit numerus:nā sexaginta fuerūt: Sed remansit quindecim virorū vocabulū.C. Lectosq; sa. Nam a principio duo lecti sunt ex patritio ordine custodes librorū Sibyllinorū:& dicti sunt duūuiri. Deinde cū plebs istius quoq; magistratus participes reddi adnixe contenderet. pro duobus decemviri creati sunt: quinq; ex patriciis:totidemq; ex plebeis. Et sunt appellati decē viri:quod nomen etiam deinceps mansit: quāuis numer⁹ auctus esset. d Foliis tantū ne no.man.S. vt Varro dicit in foliis palmę interdū notis:interdū sermonib⁹ scribebāt:vt i tertio supra diximus.C. Foliis tantū. Nā in tertio admonitus ab Heleno fuerat:vt peteret sibi oracula sermone Sibyllę dari:non aūt mandari:Nā quicūq; in foliis descripsit carmina virgo:Degerint in numerū:atq; in antro seclusa reliquit. Illa manent imota locis:neq; ab ordie cedūt Verū eadem verso tenuis cū cardine vētus impulit.& teneras turbauit ianua frondes. Nunq; deinde cauo volitātia prēdere saxo. Nec reuocare situs:aut iūgere carmina curat. Inconsulti abeunt:sedemq; odere sybillę. Hic ubi ne q̄ morę fuerint dispendia tanti. Quin adeas vatē:precibusq; oracula poscas. Ipsa canat vocemq; voluēs:atq; ora resoluat. Foliis.folia Frondes sunt. Sunt qui putent frondes foliū arbo⁊ ee. Folia vero arborū:& herba⁊. Itē folia dicim⁹ i qb⁹ scribim⁹. Et ē genus:cui⁹ species sunt mēbranę ⁊ chartę. mēbranę ex pellib⁹. Et chartę ex papyro. e Ipa canas oro. S. Ipsa pro tu. Et pronomē posuit eius personę qua loquimur:Est aūt grecū nam dicunt. αὐτὴ εἰπέ .i.tu dic. f Finē dedit ore lo.S. hoc est diffiniuit ei:vt ore loqueret.

nec in foliis scriberet: g Nondum paciens. S. aut q̃ nondum posset implere oraculorum sermones: aut dum vacat: & est impaciens. C Phoebi nondum patiens. Non em̃ valet mens humana: ea que adeo excellũt: vt supra nostras vires sint: suscipere: donec Apollo .i. sapiẽtia nos componat: adeo vt omnia nobis facilia esse videant. h Bacchatũ vates. S. bene bacchatur. Idem em̃ est Apollo: qui liber pater: q sol: Vnde ait Luca. Cui nomine mixto. Delphica thebane referunt trieterica bacche. Vnde in eo℞ sacris erat phoebadum baccharumq̧ cõuentus. CRI. Bacchatur. Quod sol liberq̧ idem sit numen: & ipse ostẽdit in Georgi. Vt vos o clarissima mũdi lumina. Labentem coelo que ducitis annum liber & alma ceres. Et macrobi. multis argumentis ostendit. Et Orpheus hoc versu exprimit ηλιος ο Διονυσον επιχλησιν καλεουσιν.

i Excussisse deũ. SER: Excuti proprie de equis dicimus: quod iõ traxit: quia phoebus .i. sol equis vtitur: & nunc Sibyllam quasi equum Apollinem quasi equitem: inducit: in ea permanens translatione excussisse ait: vt excussus a conteus. Itẽ fera corda domans: quod ꝓprie equorum est: & frena: & stimulos pati: vt ea frena furenti concutit: & stimulos sub pectore vertit. Q autem dicit magnum deum non reuera ait: sed retulit ad affectum colẽtis: vt summe deũ sancti custos soractis. Apollo em̃ vnicuiq̧ deus ipse: quem colit magnus videtur. Excussisse deum pro excutere: tempus pro tempore. Est aũt attica figura: qua nos vti nõ conuenit: hac licenter vtuntur poetę. C. Excussisse. Sępe em̃ i mẽtem venit aliquid magnũ quod nostrum ingeniolũ superet: vnde conamur illud a nobis abiicere.

At phoebi non dum patiens immanis: in antro
Bacchatur vates; magnũ si pectore possit
Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidũ: fera corda domãs: fingitq̧ ꝑmedo.
Ostia iamq̧ domus patuere ingentia centum
Sponte sua: vatisq̧ ferũt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis
Sed terrę grauiora manent: in regna lauini
Dardanidę venient: mitte hanc de pectore curã.
Sed nõ et venisse volent: bella horrida bella:
Et tybrim multo spumantem sanguine cerno:
Nõ simois tibi: nec xanth⁹ nec dorica castra
Defuerint: alius latio iam parthus achilles:
Natus et ipse dea: nec teucris addita Iuno
Vsq̧ abierit: cum tu supplex in rebus egenis.
Quas gentes italum: aut quas nõ oraueris vrbes
Causa tanti mali cõiunx iterũ hospita teucris:
Externiq̧ iterum thalami.

k Fingitq̧ premẽdo. S. Componit vt & corpora fingere lingua. Componit etiã ad moderationem certam dicendi: vt em̃ supra diximus. Omnia quidem vident: sed non omnia indicant: sacerdotes vt supra Lucanus. Nec tm̃ prodere vati: quantum scire licet.

l Ostia iãq̧ domos patuere. SER. Precibus .s. & quę ante ostia erant patefacta aditus esse coeperunt.

m Ferunt responsa. SER. Quia supra ait. Ora domus.

n Pelagi defuncte periclis. SER. non liberate pelago: sed marinis periculis. nam adhuc nauigaturus est: sed sine vllo discrimine. Defunctę aũt liberatę: nam dicimus fũctos officio: qui officia debita compleuerunt. vñ & honoribus functi: & hinc defunctus mortuos dicimus: qui compleuerunt vitę officia. vnde est. nil iam celestibus vllis debẽtem.

o Sed terrę. SER. Terrę legitur: & terra vnum tamẽ est.

p In regna lauini. SE. Alii latini legũt: cu⁹ tũc erant: sed quia diuina loquitur futura pręoccupat. postea enim lauinium dicitur: licet possit ad Lauinum latini fratrem referri: qui illic ante regnauit.

q Sed non & venisse volent. CRISTOFERVS. Iure dixit Aristotiles eos qui in solitudine seorsum ab aliis viuũt: aut bestias esse: aut plus q̃ homines: adeo enim supra hominem est relinquere ciuilem societatem: vt id non fiat: nisi aut ex sensuum perturbatiõe: & ex ipsa atrabili: vt videmus quosdam furiosos: q̃s mysanthropos gręci appellãt. aut cum mẽs nostra adoriginẽ suam redire cupiens omnia humana (quippe quę caduca corruptibiliaq̧ sint) contẽnit. solaq̧ diuina respicit. Verum anteq̃ his virtutib⁹ corrobata sit: quę animi iam purgati appellantur: sępe vacillat in cõsilio: quia multo maiora sese vndiq̧ offerũt impedimenta. in hoc viuẽdi genere: q̃ in ciuili iure: ergo dixit grauiora bella nobis excitari terra .i. in hac solida vita cõtemplandi: q̃ in mari: idest in vita ciuili: in qua appetitus perturbationibus excitatur. Sed postq̃ his virtutib⁹ quę animi iã purgati vocãt corroborata est mẽs: hostes omnes cedunt: & veluti in naturã suã reuersus: & etiã animus in corpore nulla corporis incõtagione impeditus summa cum voluptate diuinis perfruitur: ergo in primis istis difficultatib⁹ nõ est cedendum: sed audatius contra eundum.

r Horrida bella. S. quę cõtra hospitem cognatũ q̃ suscepta sunt. vt latin⁹ dictur⁹ est. Arma inpia sumpsi: promissa eripui.

s Spumantem sanguinem cerno. S. quasi nõ ꝑuideat: sed videat quę facturus est Turnus: vt redoleant tyberina: fluente sanguine adhuc.

t Nõ simois tibi nec xãthus. S. Tyberin⁹: & Numicus in quẽ cecidit.

v Nec dorica castra. S: gręca & reuera. Nã Turnus grecus fuit: vt & turno si prima dom⁹ reputatur origo Inachus acrisiusq̧ pares medięq̧ mycenę v Part⁹ach illes. S. Turnũ significat: & sic hoc dictũ ẽ: vt in buco. Alter erit tunc typhis: et altera quę vehat argo Heroas: & hoc est quod dicit: Obscuris vera inuoluens: nam licet vera sint latent: vnde. Apollo λοξιας dicitur .i. obliquus.

x Natus & ipse dea. S. de venilia sorore Amatę: vt cui diua venilia mater: nec debet mirũ esse amatã fuisse mortalem: cũ & Turnus Luturnę frater mortalis fuerit: nam hęc fuerant diuina beneficia.

y Addita Iuno. SER. Inimica: est autem verbum Lucilii: & antiquorum: vt plaut⁹ additus Ioui argus.

ʒ In rebus egenis. SER. per transitũ ostendit famen.

a Coniunx iterum hospita. SER. Nã & Paris ab Helena fuerat susceptus hospitio. Hospita aũt more suo dixit: & bene: ne aliquid imputetur Aenee: qui aff hoc fatorũ esse predixit.

b Tu ne terre. S. ne cedas. Sed esto audentior q̃ tua te fortuna permittit: & bene aduersa

Tunecede malis:Sed contra audentior ito:
Quã tua te fortuna sinet:via prima salutis
(Quod minime reris) graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumea sibylla
Horrendas canit ambages:antroq; remugit:
Obscuris vera inuoluens:ea frena furenti
Concutit:& stimulos sub pectore vertit apollo.

fortunam edocet virtute:aut vitari:aut minui:aut patiẽter
sustineri. c Via. SER. ratio oportunitas. d Graia pan
detur ab vrbe. SER. propter Euãdrum:qui eum in Thusci
am missurus ad Tarcontem est. e Ex adito. SER. locũ
vaticinatiõis ostendit. f Cumea sibylla. SER. Cumea
bene addidit propter discretionẽ. g Antroq; remugit.
SER. quia in antro:vt pulsati colles clamore resultant.
h Obscuris vera inuoluens. SER. vera & obscura cõfun
dens. Est autẽ hyppalage veris obscurũ inferens.
i Frena. CRI. In singulari tãtum neutri generis est. In plu
rali vero masculini et neu
tri. k Furenti. CRI
STO. eo scilicet furore:q̃
parcita vaticinari possit.
Furor enim duplex est:al
ter bonus alter malus:Nã
quia ex humoris pturba
tione nascitur is hominẽ
a ratione deiicit. & in in
saniã aducit:qui vero di
uinitus infunditur hoĩem
supra hoĩe erigit:et deo p
ximum:dum illo afflatur
reddit. Quapropter apud
Platonẽ quattuor diuini
furoris speties ponuntur:
ait eñ animos nr̃os ante
quam rerum terrenarum
desiderio grauarẽtur: eter
nis sedes habitasse: & in
deo speculo:in quo oĩes
Idee elucescũt vidisse iustitiam:sapiẽtiã:harmoniã. & diui
ne nature pulchritudinem:quas ideas diuinas essentias:pri
mas naturas:que in eternitate dei sint nominant:quarum
perfecta cognitione animi illic nutriuntur:ad corpora inde
terrenorũ cognitione:appetioneq; delati:qui prius ambro
sia: & nectare. i. cognitione dei: & gaudio fruebantur. Le
teũ. i. obliuionẽ in descensu hauriũt:nec prius ad supera re
uolant:q̃ cognitionem illam recuperent:hoc duabus vir
tutibus. i. morali: & contemplatiua assequũtur. Moralẽq;
iustitiã: & sapientiã nuncupãt:his ergo tãq̃ gẽinis alis nos
ad superos reuolare in phedone demonstrat: & in phedro
sola philosophi mẽs ait: recuperat alas. In qua recuperatio
ne abstrahitur a corpore:deoq; plen⁹ ad coelũ trahitur ani
mus. que abstractio furor est:qui in quattuor partes diui
ditur:neq; diuinorũ reminiscimur:nisi quibusdam vmbris
ac imaginibus:que corporis sensibus percipiunt. Hec pau
lus. Et Paulũ sectatur Dyonisius inuisibilia:per ea que hic
facta sunt:aiunt. Diuine igitur sapientie imago est nostra
sapientia. Harmonie ea que instrumẽtis musicis: & vocib⁹
humanis orit harmonia. Pulchritudinis autẽ ea que ex p
tiũ membrorumq; corporis:que aptissima compositione
conficitur conuenientia:venustasq; imago est:sed cum sa
pientia nullus:aut paucis percipiatur:neq; corporeis sensi
bus cõprehendatur:diuine sapientie pauce apud nos extãt
imagines: & hec quidẽ sensibus incognite sunt:itaq; in phe
dro dicit:simulacrũ sapientie oculis cerni nõ põt:q̃ si cerna
tur mirabiles amores diuine illius cuius est simulacrũ no
bis excitaturũ sit. Pulchritudinis autem imago oculis har
monie auribus percipitur:qui reliquorũ sensuũ (teste eodẽ
Platone) sunt acerrimi:Quapropter his simulacris:qui cor
poribus insunt in animũ per corporis sensus penitrantib⁹
reminiscũtur eorũ q̃ extra corpus constituti videramus:q̃
recordatiõe alas recupamus: & a contagione corporis pau
latim purgati diuino furore afficimur. Pulchritudinis autẽ
spetie:quã oculi porrigũt illius:que diuina est pulchritudo
recordari ardentissima cupiditate illã desideramus:qui fu
ror diuinus est. Et a Platone amor appellat: atq; diffinit.
Amor est corporee pulchritudinis desideriũ:ad cõtemplan
dum rursus diuinam pulchritudinem redeundi:atq; is qui
sic afficitur:non modo diuinam pulcrhitudinem desiderat:
sed ea que oculis patet;delectatur. Nam amantes non so
lum re amata:verũ etiã illius simulacris delectãtur. Sed cras
sioris ingenii est huiuscemodi solum:vt ita loquar vmbras
sectari:verã aũt illã pulchritudinẽ negligere:huius aũt stul
ti amoris petulantia lasciuiaq; comes est. Isq; diffinit:irra
tionalis insolensq; eius que percipit circa corporis formã
voluptatis cupiditas:vel est ardor animi in proprio corpo
re mortui in alieno viuentis:vñ Epicurei credũt amorẽ eẽ
nixũ atomorũ sese ei a quo simulacra pulchritudinis hau
sta sunt penitus infundendi hunc Plato ab humanis mor
bis natum solicitudine plenũ esse vult: & in illos peruenis
re: quorũ mens tenebris
adeo circũfusa sit. vt nihil
altũ suspiciens solam fra
gilis cerpusculi imaginẽ
adimeretur:q aũt huius
cemodi tenebris liberi sũt
hi obiecta corpa forma il
la. prio⁹ vt diue pulchritu
dinis simulacro delectan
tur:ac statim ex hac in di
uinorũ memoriã rediens
ardẽtissimo desiderio ad
superos feruntur:atq; fu
ror qui p oculos percipit:
huiuscemodi est:p aures
vero musice nũeros ani
mus percipit: quib⁹ ima
ginib⁹ admouetur. vt di
uinam Harmoniam acti
oris quodam animi inti
mo sensu cõsideret. Diui
na autem Harmonia eodem Platõe auctore duplex est. Al
tera enim in eterna dei mente perdurat. Altera in coelorũ or
dine:ac motibus qua mirabilem coeli concentum faciunt:
Ergo animus qui ante corporis ingressum illam audiebat:
nunc per aures imagines illius percipiẽs desiderio vere har
monie percipiende afficitur: & id ad superos sedes reuolare
contendit:interim in carcere corporis clausus:illam nititur
imitari. sed alii:vt illam imitentur:aut vocibus:aut huma
nis instrumentis vtunt:quos leues vulgaresq; musicos di
cim⁹ nõnulli grauiori iudicio intime rõis sensũ:pfundasseq;
notiores versibus nũerisq; illustrãt. Hiq; sũt q diuino furo
re Parciti grauissima q̃dã:ac plenissima carm a ingenti ore
effũdũt. Hec aũt poesis appellat:q̃ vocũ:ac motuũ nũeris
grauissimos q̃sdã: & delphicos sensus sũmo ardore expri
mit:vñ nõ solũ cõcẽtu vocũ aurib⁹ blãdit. verũ etiã ambro
sie coelesti sil̃imũ mẽti pabulũ affert:Iõq; pxime ad diuini
tatẽ accedit:oririq; poeticũ hũc furorẽ a musis existimat:q
aũt sine musarũ instinctu poeticas ad fores accedit: sperans
q̃si arte q̃dã i poetã bonũ euasurũ:Inanis q̃dẽ ipe:ac ei⁹ po
esis efficit. q aũt coelesti vi inspirant:adeo diuinos sepe mu
sis afflatos sensus exprimũt:vt ipemet deĩde a furore dereli
cti vix illos intelligant. Musas aũt Plato celestes cãt⁹ intel
ligit:vñ a cãtu etiã camenas illas latini appellant:Quapro
pter musis. i. coelestib⁹ numinibus:ac cãtib⁹ incitati ad eorũ
imitationẽ poeticos modos:ac nũeros medicant. Itaq; i li
bro de repub. vbi de sperarũ motu scribit Plato singulis or
bib⁹ singl'as insidere syrenas refert:motũ sperarũ significãs.
Nã syrẽ deo canere est. Theologi q̃z veteres octo musas o
cto sperarũ cãt⁹: & nonã maximã:q̃ ex oĩbus cõficit Har
moniã eã eẽ dixere:ergo poesis a diuĩo furore:furor a musis
Muse a Ioui pficiscũt. Iouẽ ei mũdi toti⁹ animũ platõici in
teligũt: vt in sequentib⁹ apparebit: & in buccolicis. A Ioue
principiũ muse iouis oĩa plena. ai⁹ ergo iste q̃ñ vbiq; viget
& coelũ q̃si cytherã quãdã:vt alexãder milesius pythagori
cus inqt:exagitãs coelestẽ pficit harmoniã. Atq; orphe⁹ Iup
piter iqt prio genit⁹:Iuppiter nouissim⁹:Iuppiter caput:iup
piter mediũ:iuppiter fundũ terre:ac coeli stelliferi. Iuppiter
pdiit mascul⁹:iuppiter icorruptibil' spõsus: & pl'a alia diẽ
ex qb⁹ itelligit illũ oĩb⁹ infusũ corpib⁹ cõtiert:atq; alere cũcta.
Vñ Lu. Iuppit ẽ q̃dcũq; vides q̃dcũq; moueris. Sũt pterea
due alie furorũ spẽs:alia circa mysteria:alia circa vaticinia. Pri⁹

¶Vt primũ cessit furor:et rabida ora quierunt:
Incipit æneas heros:non vlla laborum
O virgo noua mi facies:inopinaue surgit:

furor est vehementior animi concitatio in his quę ad eorum cultum:ac religionem pertinent perficiẽdis. Affectus vero mentis qui talẽ furorẽ falso imitatur.superstitio dicitur. Vaticiniũ autem est diuino afflatu inspirata p̄sensio. Ergo n uaticinio furor est:si animus acrius exarserit:cũ mens a corpore abstracta diuino instinctu concitatur. Nã si figura q̃dã humana sagacitate prequidẽtur: nõ vaticiniũ: sed prudentia:& cõiectatio appellatur:ergo amori diuino libidinosus amor. Poesi.leuior musica. Misterio: supstitio: Vaticinio:prudẽtia opponitur Amori venus. Poesi musa: Misterio bachus. Vaticinio Appollo:prçest. habes ex platonica disciplina quatuor diuinos furores. Quapropter recte dixit Poeta. Et frena furenti :quia vaticinii furore parcita esset. l Concutit. C. Ex eo quod est quatio fit excutio q̊d significat quatiendo eiicere:& in cutio quatiendo imittere. Nam quę non sedate:sed cum impetu subeunt incuti dicuntur. Discutere quatiendo in diuersas partes deiicere: & per similitudinem dicimus discutere rem quam diligenter rimamur:& eius omnes partes inquirim⁹. Hinc discussum dicimus negocium:cũ per omnes suas partes diligenter est cognitum. Nam vt ex discussa veste omnia quę intus latebant:prodeunt:& apparẽt. sic ex discussa re:de qua ambigitur:ꝙ latebat:verũ appar. Petercutio verbero: Recutere aũt ñ ẽ a quatio:nec in p̄terito recussi ẽ:sed recutiui recutitur. Est aũt acute:vnde recutiores dicimus iudeos :qui circuncisione cutẽ:quę preputiũ est deponunt:q̃uis sunt q velin hoc participium esse sine origine verbi. m Stimulos. C. Stimulus est omne quo pungimus:& est a greco illi em̃ στίγω pungo:et verbero dicũt. hinc σΤΗΥΜΑ. ¶Hinc Aeneas heros. C. Quasi dicat propterea fuit tanti animi: vt hec petere non formidaret quãdo esset heros Heroici em̃ virtutes opus sunt:siquis hanc speculandi difficultatẽ tolerare vult. De his loquitur Aristoteles in ethicis.

n Cessit furor. SER. nõ penitus recessit:sed paulatim cœpit imminui. nam et paulo post est de mysceni morte dictura:q̊d non procedit:si nunc uumen recessit.

o Nõ vlla laborꝝ virgo: S. O licet sit naturalr̃ breuis in sermonibus latinis:apud Virgiliũ tamen pro longa habetur:vt in hoc loco O virgo. Item alibi Quis te magne Cato in tacitũ exceptis ego:vt Ast ego quę diuũ et duo:vt si duo preterea:& scio:vt nunc scio quid sit amor:& nescio vt Nescio quis teneros oculos mihi festinat agnos. Apud alios:o nisi in grçcis nominibus non producit quod & nũc sequi debemus. Dicunt tamẽ quidã.o tunc produci in nominatiuo:quãdo & ĩ genitiuo fuerit p̄ducta q̊d falsum est. Nam & Virgi. produxit virgo cũ virginis faciat & Luca. Cato corripuit:vt Nos Cato da veniam cũ catonis faciat. Item Iuno cũ p̄ducat Virgilius. Stati⁹ tñ corripit. Sane sciẽdum allocutionem hanc esse persuasoriã cũ partibus suis:nam honestũ est querer̃ patrem. Vtile quod ab eo patrię origẽ in discat: Necessariũ qa iusserat pater. Possibile:qa hic inferni ianua ditis. p Mi. S: nõ profert. Sed p Synerismi ne sit blandientis aduerbium:neq; nitendũ est hoc exẽplo: & quia vnicũ est:& quia blandientis potest esse:nihil vero pro metri necessitate ponitur:nam si sequens sillaba incipit a vocali nihil dicimus. vt Heu nihil inuitis fas quenq̃ fidere diuis. Sin aũt a cõsonãte ponim⁹ vt nil iuuenal:nil tale expectes emit sibi. q Facies. S. spẽs. C Noua. Oñdit ex grauissioꝝ phioꝝ snia q̃cũq; ex iprouiso accidãt:solere ẽẽ grauiora:pp̄ter q̊d ait se pri⁹ excogitasse q̃ res maxime videt̃ p̄turbationib⁹. vt ait Cice. Nihil est q̊d tã obtũdat eleuetq; ęgritudinẽ q̃ p̄petua in omni vita cogitatio nihil ẽẽ q̊d nõ accidere possit:q̃ meditatio cõditõis hũane quã vitę lex cõmeentatioq; parẽdi: q̃ nõ hoc affert:vt sp̄ mereamur:sed vt nũq̃ ei q rerꝝ natã q neq; vitę veritatẽ: q ĩbecillitatẽ generis hũai cogitat meret cũ hoc cogitat Sȝ tũ maxi ę sapiẽtię fũgit

Omnia percœpi: atq; animo mecum ante pegi.
Vnum oro (quando hic inferni ianua regis
Dicitur: et tenebrosa palus acheronte refuso)
Ire ad conspectum chari genitoris: et ora
Contingat: doceas iter: et sacra ostia pandas.
Illum ego per flāmas: et mille sequentia tela
Eripui his humeris: medioq; ex hoste recœpi.
Ille meum comitatus iter: maria omnia mecū:
Atq; omnes pelagiq; minas cœliq; ferebat.
Inualidus vires vltra sortemq; senectę.
Quin vt te supplex peterē: et tua limina adire
Idem orans mandata dabat: natiq; patrisq;
Alma precor miserere: potes nanq; omnia: nec te
Nequicq; lucis heccate prefecit auernis.
Si potuit manes arcessere coniugis orpheus
Threitia fretus cythara: fidibusq; canoris:

munere: Vtrūq; em̄ consequetur: vt & consideret rebus humanis propria fingatur philosophię officio. & aduersis casibus triplici consolatione sanetur. Primū q posse accidere diu cogitauerit: quę cogitatio vna maxime molestias omnes extenuat: ac diluit. Deinde q humana fereda intelligit: postremo q videt malum nullum esse nisi culpam.

r Inopia. S. nomen est: & non participiū. Nā inopinata diceret: quod non procederet. Nā nō inuenitur inopinor vt opinor: ergo nocens a noceo participiū est. innocens vero non: quia non inuenit innoceo. nullum em̄ participiū quod a verbo nō trahitur: licet a sui verbi forma non veniat: vt placita licet placeor nō inueniat: tñ placeo inuenitur sic cœnatus & pransus: & regnata: & triumphata vñ gelatus: & tunicatus nomina sunt: quia nullum extat verbum.

s Percœpi. S. ab heleno vel a patre. Dicit autē futura partim audisse: partim mēte percœpisse. Sed si nouit omnia: cur consulit numen nosse se omnia quantū ad labores pertinet dic et ɔcedit totā petitionem: vt ad illud veniat: vt possit patrem videre. Nam cum dicit vnum oro: nō solum id dicit: sed præcipuum: vt Vnā posthabita coluisse samo.

t Tenebrosa. S. nigra. Et nigra p alta: vt nigra figit sub nube columba: idest alta.

v Palus. S. pro laco: Nā Auernū significat: quem vult nasci de acherontis ęstuariis. Palus. bene produxit lus: qa paludē facit. Hora. corripuit: vt sterilisq diu palus aptaq; remis.

x Acheronte. S. Acherō fluuius est infernorū: q̄si sine gaudio. Sed locus nō procul est bais montibus ita septus. vt neq; orientem neq; occidentē solē aspiciat: sed tm̄ mediū diem: Dicitur ignibus plenus: quia circunstantia loca sulphuratis: & calidis aquis scaturiunt dicitur sine gaudio: quod nisi necromātia ñ potest effici (vt aiunt) hęc sine ceso homine nō fiebat: vñ Aeneas Misenum: & vlyxes Elpenorem pro sacris faciēdis occiderunt: quamq; fingatur in extrema parte oceani Vlyxes fuisse: quod & ipse Home. falsum esse ostendit ex qualilitate locorum: quę cōmemorat: & tempore nauigatiōis dicit enim circa vnam noctem nauigasse: & ad locum venisse: vbi sacra perfecit: quod de oceano non procedit: de Cāpania manifestū est: preterea a Baio eius socio illic mortuo baias dictas esse cōstat: dicitur etiam vidisse Herculem: qa illis sunt baulię: quasi boaulia: vbi boues tenuit: quas Gerioni detractos ex hyspania abduxerat.

y Sacra. S. aut venerabilia: aut execranda: vt de tartaro sacrę panduntur portę. z Illum ego. S. meritum probat patris: vt iustum videatur esse desiderium.

a Sequentia tela. SER. vt ardentis clypeos:

b Ex hoste: S. Plus est q si ex hostibus dicat. Ex hoste em̄ generaliter dicitur, ex hostibus partem ostendit: vt terrā cū dicimus: significamus elementū. Terras vero singulas partes. c Recœpi. CRISTO. locus est ab honesto.

d Comitatus iter. SER. omnino spe salutis: sed mei causa: vt Cedo nec tibi nate comes ire recuso: vnde addidit tibi. i. tui causa non mei. e Cœliq; ferebat. SERVI. vt ante mortem preuentus sit, quam ferre desierit. Et mire imperfecto vsus est tempore. ac si diceret: etiam si adhuc viueret ferret. f Vires vltra sortēq;. S. s. quia senectę sors est quies & ocium: sicut pueritię ludus: amor: adolescentia: ambitus iuuenilis etatis: ergo aliud ferebat pater quā sors exigebat senectę. g Orans mandata dabat. S. sic dictum est: vt Et supplex tua numia posco. maior em̄ ad imperandum vis est cum rogare cui possis iubere: CRI. Orans mandata dabat. a necessitate: non em̄ spernāda sunt parentum iussa: est etiam a possibili: nam cum post mortem hęc impasset minime credibile est illam impossibilia impetrasse.

h Mandata dabat. S: vt huc casta sibylla nigrarum multo pecudū te sanguine ducet.

i Potes nāq;. C. arguit a facili.

k Nec te. CRISTOFE: probat illam esse: quę frustra pposita esset illi loco a dea harum rerum potētissima. nisi data simul facultas fuisset.

l Lucis hecate prefecit auernis. S. Hecatę triū potestatum numen est. Ipsa em̄ ē: Diana: luna: proserpina. Sed solam proserpinam dicere non potuit ppter lucos qui Dianę sūt. Item Diana: quia auernis ait. Bene elegit nomen in quo vtrūq; cōstabat. vñ Luca. de proserpina ait. nostręq; hecates pars vltima.

m Si potuit manes arcessere. SER. vtit exemplis: quę inferiora sunt per cōparationem. vt ipse videatur iustius velle descendere. Nam Orpheus conatus est reuocare vxorem. hinc vult tantum patrem videre. Orpheus autem voluit quibusdam carminibus reducere animam coniugis. quod quia implere non potuit a poetis fingitur receptam iam coniugem perdidisse dura lege Plutonis. quod etiam Virgilius ostendit dicendo arcessere. quod euocantis est proprium. CRISTO. Si potuit manes. Probat exemplo illā posse. Orphei autem fabulam sic interpretatur Boetius: Erydicen qui interpretatur lata iustitia. i. omnem virtutem amat vir excellens. quam si quis amittat cythera. i. bonis artibus: & actionibus recuperat: quod si iterū ab eo labatur difficile est reuocare. Sed de Orpheo in Georgi. dictum est.

n Fidibusq; canoris. SER. bene sonantibus chordis. Fidibus autem est a nominatiuo hęc fidis: vt sit pyrrichius: nā fides iambus est.

o Si fratrem pollux alterna morte redemit. SERVI. vt supra diximus, Helena & Pollux de Ioue nate imortales fuerunt. Nam Castor Tindari filius fuit: cuius mortem suo interitu fraterna pietas redemit: quod ideo fingitur: quia horū stellę ita se habent vt occidente vna altera oriatur: et iterū exemplū post cōparationē: quod quia pium est se ad frequentiā contulit dicendo. Itaq; redit &c. C. Si fratrē pol

Si fratrē pollux alterna morte redemit:
Itq₃ reditq₃ viā totiens: quid thesea: magnum
Quid memorē alcidē: et mi gen⁹ a Ioue sūmo.
Talibus orabat dictis: arasq₃ tenebat.
Tum sic orsa loqui vates: satis sanguine diuū
Tros anchisiade. facilis discensus auerni.
Noctes atq₃ dies patet atri ianua ditis.

lux. fabula est Iouē captū amore ledę cū ea sub forma cygni cōcubuisse: atq₃ inde duo oua nata. et ex altero pollucē & Helenam: & ex altero castorem & clytemnestram prouenisse. Alii dicūt primū ouū solūmodo Iouis fuisse ꝓpterea q₃ Pollucem et Helenā immortales extitisse. et secundū ex pindaro Castorē: & clitemnestrā ꝓduxisse mortales. Addit Higinius hos fratres maxima cōcordia regnasse. & mare pyratis infestatum sua opera pacauisse. verum cū Castor in pugna aduersus Athenienses cecidisset Pollux suam mortalitatē cū illo cōmunicauit: & impetrauit a Ioue: vt alternatim viuerent. Sūtq₃ a Ioue ingeminos celeste signū conuersi quod adeo amplū est: vt cū alter iam oriatur alter adhuc lateat hinc alternatim viuere dicant. Iccirco a periclitantibus nautis in tempestate inuocatur: quoniā dum in terris essent illos a Pyratis seruarent. Diod. autē refert Orpheū. in argonautarū grauissima tempestate sacra pegisse: quę apud ęgyptios didicerat: ac deinde Samothracas docuerat paulo post duos igniculos supra capita Pollucis & Castoris apparuisse: statimq₃ tēpestatē cessasse: q̄ sacra deinde a nauigantibus obseruata sunt: & igniculi illi dioscuroꝝ numē esse putant. Hęc Diodo. Pli. aūt: verba de hac re ponā: Inquit ergo. vidi ī nocturnis militū vigiliis inherere pilis pro vallo fulgurū effigies Eę et antēnis nauigantiū aliisq₃ nauiū ptib⁹ ceu vocali q̄dā sono insistunt vt volucres sedē ex sede mutātes graues cū solitaria venere mergentesq₃ nauigia. & si in carine ima deciderint exurētes geminę autem salutares. & prosperi cursus prouincię quarū aduētu fugari diram illā: ac minacē appellatā Helenā. ferūt & ob id Polluci & Castori nomen assignant: eosq₃ in mari deos inuocant: Hoꝝ celeste signū Gemini vocant. Is qui proximus cancro est tres claras stellas habet: vnam in capite: & in singulis humeris singulas: deinde in dextro cubito vnā: In vtroq₃ genu singl'as: Alr ī capite vnā. in singulis humeris singl'as. in singul' manib⁹ singl'as. In singul' genib⁹ singulas. In singulis pedibus singulas infra sinistrū pedē vnā. Sunt itaq₃ stellę: quę hoc signū faciunt. xviii. Est autem domiciliū. Mercurii. Disponit hominē ad litteraturam: & scripturam in corpore dominat humeris brachiis & manib⁹: efficit mediocrem staturam & hominem pulchrum.

p Itq₃ reditq₃ viā totiēs. S. ꝓpter stellas inter se orientes: & occidētes Castoris & Pollucis. q Quid thesea. S. durum exemplū. vnde nec immoratus est. in eo dicit autem inferos debere patere pietati: q patuerūt infanda cupiēti: nā hic ad capiendū proserpinam ierat cum pyrithoo: & ibi retentus luit poenas: vt sedet ęternumq₃ sedebit infoelix theseus. r Magnū quid me. al. S. melius sic distinguit. licet quidem legant. Quid thesea magnū: vt epitheton ei dent: q per se non est magnus. Nā Herculē sine epitheto etiam magnū intelligimus. Sed melius est magnū dare Herculi q̄₃ sacrilego. r Et mi ge. a io. sum. S. Occurrit tacite quęstiōi tanq₃ Sibylla dixerit. Ii. em̄ qui descenderūt a diis ducebāt originē. s Arasq₃ te. S. rogabant em̄ deos ararū ansas tenentes. t Satis san. di. S. vn̄ Aeneas desiit. inde hęc sūpsit exordium. v Facilis dis. auer. S. legit & auerno. i. ad auernum: sed si auerni inferorū significat: & lacum pro inferis ponit. C. Facilis dis. auer. infernū prisci illi mortales qui anteq₃ studiū philosophię ad tantum vigoris adolesceret fuerunt nihil aliud esse voluerunt q̄₃ ipsa corpora quib⁹: vel inclusę animę carcerē foedū ferunt. Et corpori infernos fluuios: & supplitia: quę apud inferos sunt attribuerūt platonici aūt de inferni finib⁹ non idem sentiunt. Alii em̄ in duas partes mundū diuidunt: & alterā quę faciat quam aplanen dicunt. vsq₃ ad globū lunę pertingere voluerunt: quę

sit immobilis. Alterā quę patiatur: & mutabilis sit a globo lunę ad terram vsq₃ producunt. Et viuere animā asserunt: dum est in parte immutabili. Mori aūt cū ad partem cecidit: quę inter lunam & terram est. et eam mortis & inferorum locum posuerunt: vt lunę globus vitę mortisq₃ cōfinium sit: a luna em̄ deorsum natura incipit caducorum. Alii mundum in in triplicem ordinē elemētorum distinxerūt. vt primus sit terra aqua: aer: ignis. Secūdus sit luna pro terra. Mercurius pro aqua Venus pro aere. Sol pro igne. Tertius autē ordo vniuersus sit: vt Mars sit ignis: Iuppiter aer. Saturn⁹ aqua. Aplanes terra: & in ea sint cāpi elisii puris animis deputati. Ex his campis cum animę emittunt per tres elementorum ordines in corpus descēdūt. vt primi in duas ptes diuidūt: sed solā aplanē vnā ptē posuūt reliq̄ oia. s. septē sperę: & quattuor elementa alterā ptē faciunt: & is locus inferorū dr̄. Christiani autem in centro terrę. nam ibi sunt tenebrę exteriores. i. a luce distantes fletus & stridor dentiū: & sic ait propheta. Eripuit dn̄s aīaꝫ meā de inferno inferiori. Nihil est cētro inferius. Et domin⁹ dixit q̄ filius hominis esset futurus in corde terrę tribus diebus & tribus noctibus. Centrum em̄ ita nouimus esse in medio terrę: vt cor est in medio corporis. Nec obstat q̄ terrę soliditas cōcauitates n̄ paciat: nā sic spiritib⁹ aut cęlestib⁹ aut malis: sic aīab⁹ nr̄is oia peruia sunt. Vt eāt q̄ volūt nisi deus vetet: q̄₃uis etiā ꝓfundę speluncę in mōtibus testēt: q̄ illic possint eē cōcaua. Iob ait in ꝓfundissimū infernū descendent oia mea. Si aūt cōsideremus ea quę dicuntur a diuino. Grego. Infernus erit ab aere hoc caliginoso: et repleto illis spiritib⁹. q nec deo nec lucifero: asse nserūt vsq₃ ad cētꝝ terrę: sed de inferno hacten⁹: nā noia quib⁹ vocātur suis in locis explicabunt. Descensus aūt ad inferos q̄nq₃ sunt. Primus cū secūdū platonicos aīus in corpus descendit: & hęc mors animi dr̄: nā cū a corpore inde dissoluit: dr̄ mors aīalis: de q̄ discēsu pluria p̄claraq₃ apud Macro. phūm platonicū reperies. Secūdus descensus est cū animi suis scelerib⁹ dānati ad terrena supplitia descendūt. Terti⁹ est cū sacris quibusdā necromātia aīas inde euocamus: vt lati⁹ patet apud Luca. Quart⁹ cū in vitia labimur. Quīt⁹ cū in cōtēplatōe vitiorū descendim⁹: vt illoꝝ pnitie cognita ab eis abstineamus q̄ rōe: & Virgi. Nūc æneā descēdisse fingit duce Sibylla: & nr̄ diuinus poeta. Dathes se ipsū descēdere duce Virgilio cōminiscit. Ponit em̄ ille ex diuina xp̄ianoꝝ sapientia sūmū hoīm bonū eē frui deo. ergo mēte cōtēplatōeq₃ cęlū ascēdat oportet: se qm̄ nēo ascēdit ī mōtē dn̄i. i. istiushmōi cōtēplationē: nisi innocēs manib⁹ & mūdo corde. i. nisi mēte actiōesq₃ a viciis mūdas gerat: iccirco oꝫ vt prīo ī infernū i. cōtēplationē vitiorū descēdat: deinde illoꝝ pnitie cognita in purgatoriū assurgat. i. purgatoriis virtutib⁹ aīm ab oī labe mūdū reddat: atq₃ inde in ipsos coelos penitret. i. eaꝝ virtutū q̄ animi iā purgati dicunt alis ad diuinas res cōtēplandas eleuet: eadē ergo rōe q̄ ad licet hoī xp̄iana veritate nō ībuto rē tractat Virg. sed ita vt mō descēsū aīę ad corp⁹ sceleratorū in vitia: mō eoꝝ q ad illa cōtemplāda descēdāt ꝓseq̄t ergo facil' descēsus: si descēs⁹ aīę ad corp⁹ ītelligas nihil ē veloci⁹ Si discensū rōnis in sensualitatē: qm̄ primi motus in ptāte nr̄a nō sunt: q̄d est celerius: quia labi in vitia q̄niā a stultia id ꝓuenit facile est: stultorū aūt infinita est copia. Quapropter est snīa phī clausis etiā oculis posse ad inferos descēder. Hic Hes. την μεντοι κακοτητα και ιλαδον εστιν ελεσθαι Aīt āt ipā virtutē sudorē et laborē eē dixit. της αρετης ιδρωτα θεοι προπαροιθεν εθηκαν αθανατοι.

x Noctes atq₃ dies patet atri ianua di. S. oī tēpore hoīes ī fata cedūt & hoc poetice: nā et Lucre. ex maiori pte: & alii ītegre

Sed reuocare gradū: superasq́ʒ euadere ad auras:
Hoc opus hic labor est: pauci q̄s ęquus amauit
Iuppiter: aut ardens euexit ad ęthera virtus.
Diis geniti potuere: tenēt media omnia syluę,
Cocytusq́ʒ sinu labens circumuenit atro.
Quod si tantus amor menti: si tanta cupido est

docēt inferorū regna: nec esse quidem posse nam locū ipsorum quē possumus dicere: cū sub terris dicātur esse antipodes: in media vero terra eos esse nec solidatas patit̄: nec cētrum terrę: quę terra si in medio mundi est tanta eius esse ꝓfunditas non potest: vt in medio sui habeat inferos: in quibus est tartarus: de quibus legitur. Bis patet in pręceps tantū tēditq́ʒ sub vmbras. Quātus ad ęthereum coeli suspectus olympū. Ergo hanc terrā in qua viuim⁹ īferos esse voluerūt: quia est omnium circulorum infima planetarum. scilicʒ: s. ꝑtem Saturni Iouis Martis Solis. Veneris Mercurii Lunę & duorꝫ magnorꝫ. Hic est q̊d habem⁹. Et nouies styx interfusa coercet: nā nouē circulis cingitur terra. Ergo omnia quę de inferis fingunt̄ suis locis hic eē ꝯprobabim⁹. Quod autē dicit pr̄ atri ianua ditis

Sed reuocare gradū superasq́ʒ euadere ad auras. Hoc opus hic labor est: Aut poetice dictū est: aut secūdū philosophorum altam sciētiā: qui deprehenderunt bene viuentiū animas ad superiores circulos. i. ad originem suā redire: quod dat Lucre. Pomp: vt. vidit quanta sub nocte iaceret nostra dies: maleviuentiū vero diutius in his permorari corporib⁹ permutatiōe diuersa: & apud inferos semper. C. Noctes atq́ʒ. peccat̄ noctu. i. per ignorantiā peccat̄ diu. i. ꝑ malitiā: y Euadere. C. Hoc verbo vtimur in rebus difficilimis: & laboriosis: videt̄ et verbū esse a vado aquarū e q̊ nō egredimur: sine difficultate: vnde dicimus: euasit ad consulatum Euasit in summū virū: quę quidē nō fiunt sine difficultatibus & laboribus magnis. y Sed reuocare. C. Nā cū exitu vitiorꝫ in ipo īfimo apperit⁹ fūdo iaceat rō. difficile est illi redire ad supos. i. ad virtutē. ʒ Hoc op⁹. C. hęc ē difficultas: hoc est necesse. a Pauci quos ęquus amauit. S. Tria hominū genera possunt remeare ad superos quos diligit Iuppiter. i. hos quos in ortu benignus syderū aspect⁹ irradiat Iuuena. Distat em̄ q̄ sydera te excipiant modo primos incipientē edere vagitus. Quos prudētia sublevat: nā hoc est. Quos ardēs euexit ad ęthera virtus. Itē religiosos: quos a diis genitos dixit. Consequēs em̄ est vt deorꝫ soboles regionibus vacet. C. Pauci q̄s ęq. ama. Iuppiter: Ex profunda Platonis sentētia hęc sunt. refert em̄ Pla. aīos nr̄os: dum in coelis degunt ambrosia ac nectare pasci. i. deo frui. ac inde sūmū gaudiū ꝑcipere. Verꝫ cū hō in cōfinio rōalis creaturę possit ꝑ virtutē deo fauēte supꝛ se emergere. sic vitiis infra se infernū ruit ista demersio: qm̄ de cōfinio nr̄e cōditionis labimur iure discēsio ad inferos dr̄. quapropter cū in inferno simus demersi nō possum⁹: nisi duab⁹ alis recupatis ad supos redire: hęc aūt sūt iustitia: & religio ꝑ iustitiā ītelligit Pla. oēs virtutes q̄bus a vitiis ita purgam⁹: vt facile ad cognitiōē rerꝫ cęlestiū valeam⁹ erigi. Nā q̄ vitiis inqnati sūt diuina cōtēplari nō p̄nt q̄propter & apud Socra. est q̄ impuro purū attingere nefas est: & sacrorꝫ carmini poeta, ꝓphetaq́ʒ cū interrogauerit. Quis ascēdit in mōtē dn̄i: aut q̄s stabit in loco sācto ei⁹. i. q̄s ꝑuenire ad diuinarū rerꝫ speculationē valebit: Rn̄det Innocēs manib⁹ & mūdo corde. i. q̄ neq́ʒ faciat: neq́ʒ cogitet vitia: Et ipsa veritas in euāgelio dicat Beati mūdo corde: qm̄ ipi deū videbūt. ergo prima ala iustitia est. i. virtutes morales. Secūda vera religio. i. virtutes intellectiue q̄ sunt intelligētia: scia: sapiētia: & prudentia: nā purgati a vitiis: & ꝓpterea idonei ad cōtēplādū effecti ꝑ has virtutes: p̄cipue aūt ꝑ sapiētiā in diuinarū rerꝫ cognitionē deuenim⁹. Quaꝓpter Maro dixit: Pauci q̄s ardēs virtus ad ęthera vexit: primā alā intellexit. cū vero diis geniti adiūxit: secundū alā notauit. neq́ʒ frustra positum est. Quos ęqu⁹ amauit Iuppiter. Nā q̄uis aīorꝫ nr̄orꝫ sol⁹ de⁹ creator extiterit: ꝓptereaq́ʒ nullis sunt syderib⁹ subiecti: tn̄ ex cōtagiōe corporꝫ q̄b⁹ includunt̄: q̄ syderib⁹ subiecta sūt: trahūt cōcupiscibilē & irascibilē vim: & irrōnalē appetitū,

etq́ʒ inde varias & ad virtutē: affectiōes: & ad vitiū inclinatiōes. Quapropter ꝑmulti interest: q̄ quisq́ʒ sydere natus sit: neq́ʒ solū hęc res circa morales virtutes agnoscit̄: sed & ad veri cognitionē ꝑtinet: nā q̄uis omniū aīorꝫ eadē natura sit: vn̄ nisi a corpore erit: q̊d alii ingenio memoria mirifice excellāt: alii ꝯtra hebetissimi sint: Quapropter si benigno syderꝫ aspectu nascat̄: & ad bonū simł & adverꝫ excitabit̄: sin contra & ad vitia ꝓclivis erit: & ingenio hr̄i existet. Quare aūt Iouē poti⁹ q̄ aliū planetā noiauerit: facile est rn̄dere. Nā refert Ptholome⁹ in libro de harmonia certos q̊sdā nūeros esse q̄s nūc omittā ꝑ q̄s in oībus q̄ sibi cōueniēter iūgunt̄: sol & luna moderet̄ Ondit Iouē o. bus illis numeris soli: plurib⁹ aūt lunę assotiari. Venerē vero oībus lunę plurib⁹ soli adiūgi. ac ꝓpterea cōcludit Iouē primum. deinde venerem eē bonoorum. & animi & corporis. Pręterea ostēdūt mathematici optimos mores: atq́ʒ oīm iustitiā a Iouis influxu hoīb⁹ ꝓuenire. b Diis gen. S quia corporib⁹ se infundebāt ꝑtātes supꝛnę vnde heroes ꝓcreabāt̄. c Syluę. S. i. oīa polluta: & inq̄ntata sūt: syluę em̄ tenebras & lustra habēt: q̄b⁹ feritas & libido dn̄at̄. C: Syluę ꝑ inscitia: & stultitia optīe ponit̄ sylua. vn̄ oīa vitia q̄ reditū nobis ad supos intercludūt. Sed & syluā ꝓ materia ponūt platōici. a materia aūt. i. a corpore oīa vitia hominib⁹ ꝓueniūt. Quapropter pythag. & pla. syluā malā et pestiferā nūcupāt: & vt de⁹ fōs est & cā bonorꝫ oīm. sic syluā cāʒ omniū malorū ponūt, ꝓlixū oīno etiā: si syluę noia oīa q̄ illi a philosophis dāt̄ nūc recēseā. Ex nouē autē q̄ ille Trimegistus dat noīb⁹ tria spectāt ad essentiā ꝓpriā. s. natura: mater: sylua. Tria inchoationē. i. vim recipiēdi: foecūditas: sin⁹ receptaculū. Tria ad defectū: malignitas: inuidia: fraus. Pla ꝟo deū appellat pr̄eʒ: qm̄ oīa gignit Syluā m̄reʒ q̄a materiā p̄ber. Aīam mūdi semē: formas genitas ꝓlem. Et quia vt faber lignarius ex sylua q̄ habet deformia ligna & incurua & rudia materiā tn̄ illā rudē reducit in q̄cunq́ʒ vult formā. sic de⁹ ex materia prima informi elicit oēs formas: iccirco syluā illā philosophi nūcupāt. d Cocyt⁹. S. flumē inferni dict⁹ ab eo quod est. κωκύειν. i. lugere. Est aūt loc⁹ vicin⁹ acherōti fingit̄ luctuosus: quia ex sacra morte hominis fiebant. C. Cocyt⁹ cū multa alia de sylua dixisset. Pla. dedit postremo nouē noia q̄b⁹ illi⁹ prauitatē exprimit: cōfusionē: errorē. malitiā: inuidiā: fraudē: lętheū acherōtē cocytū: stygē: & ꝑfecto vt sapiētissīe idē philosoph⁹ ondit h⁹ lubticę rei nullā spēm formā ve ꝓpriā inueniemus: & tn̄ oēs hr̄e videt̄. cū intra gremiū ei⁹ cōuersiōe ad aliud ex alio formę trāsfiguret̄. Sed de cęteris alias vt aūt q̄cq̄d de fluminib⁹ sentias intelligam⁹. aī aduerte platonicos totā materiā in duas regiōes distribuere. Priaʒ q́ʒ faciūt coelū ipm primū q̄s btōrū insulas appellat: et cęlestē terrā secūdā: reliq̄ oīa q̄ sub coelo continet̄ q̄s dicūt inferos: & hāc rē totā: qm̄ varię fluitet ęstuetq́ʒ: & nūq́ʒ eodē statu ꝑmanet. flumen vocant primā q̄ʒ ꝑtē nectar noiant potū. s. q̄ dii alāt̄. hāc aūt, secūdā potū aīarꝫ: nā vt musca potu mellis īmergit̄. Ita anim⁹ harꝫ rerꝫ ꝑniciosa dulcedīe delinitus in syluę viscerib⁹ idemergitur: atq́ʒ ita ebri⁹ efficit̄: vt neq́ʒ facile reuiuiscat: neq́ʒ expꝛgiscat̄: nec veri gaudii pabulū q̊d ex cōtēplatiōe ē valeat degustare. Cū eī aī⁹ nr̄ exactissima diuinitatis cōtēplatiōe frueret̄ i cęlo cōsistēs. tāq́ʒ terrenarꝫ rerꝫ cōtagiōe ac desiderio infect⁹ ipa cogitatōis mole ī corpis crassitudinē descēdere coepit. ac nouē syluę ebrietatē haurire. & ī ea veluti flumine emergi: q̊d ī q̄ttuor distrubutū ē flumīa. lętheū. i. obliuionē Acheronta: idest priuationem gaudii. Stigem: idest tristitiā: Cocytum luctum Acheron ex lętheo fluit. Nam vt anim⁹ ex cognitione dei purus inuiolatusq́ʒ existēs ineffabile percipiebat gaudiū ita ex obliuione gaudio illo priuat̄ ex priuatione gaudi tristitia pascitur: ex tristitia luctus orit̄ vn

ea igitur materia apud inferos flumen igitur vnum: sed quia quattuor malo℞ causa est: & quattuor habet proprietates: quattuor fluminum nominibus appellat. Sed hęc in phedro diligentius. Hęc ergo sentiūt platonici euenire mala animis nostris: cū ex celestib⁹ sedibus delapsi: atq͡ȝ in hunc infimū mundū deuoluti corporeo sunt carcere īclusi. Addūt etiā aliū fluuiū phlegethōta dictū ab ardore. Nā demersa in corp⁹ aīa obliuiscit maiestatis prioris vitę q̄ fluui⁹ lęthe⁹ ē: deinde p̄ phlegethōtē ardores irarū. p̄ acherontē q̄cq̄d nos fecisse vsq͡ȝ ad tristitiā penitet: p̄ cocytū lachrymas: p̄ stygē. q̄cquid inter nos odiū parit: possum⁹ etiā Cocytū et phlegetontē alio mō diuidere. Cū em̄ ex obliuiōe rerum coelestiū: & ex contagione rerū terrenarū in p̄turbationes incidamus: et ille aut ab opinione boni q̄lis de presenti letitia gestiēs aut de futuro libido. Aut ab opiniōe mali Cocytus: idest luctus prouenit. nā ex altero lachrymę emanant. ex altero ardentissimę cupiditates accenduntur. e Bis. S. mō & post mortem. Nam q̄uis Ouid. dicat inter deos relatum fuisse Aeneā: tñ necesse est etiam istorum apud inferos esse simulacra: vt Hercu. liberi patris Cast. & Pol. Alii ad sibyllā referūt: vt dicat: vis me bis cernere: mō & cū me lucis hecate p̄fec auernis. Sed nō bis erit: sed ter: nā & ipa moritura est. Ergo dicimus vt supra etiam post apotheosim apud inferos remāer simlacra: f Stygios. SERVIVS. Styx pal⁹ apud īferos de qua dr̄ Dii cui⁹ iurare tīment: & fallere numē Hoc āt est: quis Victoria stygis filia bello gigātū Ioui fuisse dicit: pro cuius remuneratiōe Iuppiter. tribuit vt dii intrantes p̄ eius matrē nō audeant fallere: ratio aūt est Styx moerorem significat. vnde ἀπο του στυγερου. i. a tristitia styx dicitur. Dii autē semp̄ leti: vnde & imortales. Ergo iurant per rem suę natu rę ęternę cōtrariū. i. per tristitiā ergo per execrationem. g Tartara locus inferoꝝ profundus Luca. ad inferos ait: Cui⁹ vos estis superi. C. Tartara. Proprie loca sunt infima inferorū dicta ἀπο του ταρταρίζειν quod est a frigore tremere. est enim locus adeo remotus a coelo: vt ibi sint tenebrę: & stridor dentiū. h Insano. S. magno. i Accipe. S. audi: & sub fabularum p̄textu docet rectam vitam: per quā datur animabus ad supos regressus. k Latet arbore opaca. S. in syluis: quia in huius vitę confusione ex maiori p̄te vitiorū virtutis integritas latet. Alii dicunt aureo ramo inferos peti: quia mortales facile diuitiis intereunt. Tyberianus. Aurū quo pretio reseratur limina ditis. C. Latet. Nam vt Cicero dicit. Democritus veritatem natura in profundo abstrusit. per ramū aūt essentiā per frondes accidentia intelligamus. l Lento. S. flexibili: vt lento quibus torno facili super addita viris. m Ramus. S. licet q̄ de sacris Proserpinę scribunt: dicant aliquod nesse mysticū publica tamen opinio hęc est Orestes postq͡ȝ Thoantem regem in taurica regione occiderat cū iphigenia sorore: & simlacro dianę aufugit. Idq͡ȝ non procul ab aricia collocauit in hoc tēplo post m u tatum ritum sacrorum: fuit arbor de qua ramū infringi nō licebat: dabatur autem fugitiuo: vt si ex ea arbore ramū effringere potuisset cū fugitiuo eius templi sacerdote monomachia pugnaret. Nā fugitiuus ille erat sacerdotes ad pristine fugę imaginē dimicandi vero dabatur facultas quasi ad pristini sacrificii reparationē. Hunc ergo inde sumpsit calorem. Ramus em̄ necesse erat vt vnicus causa esset interitus: vnde statim subiungit mortem Miseni: & ad sacra dianę accedere: nisi sublato ramo nō poterat. inferos aūt subire est sacra celebrare Proserpinę de reditu aīę: hoc dicit Pythagoras vitam humanā diuisit in modum y literę. quarū prima ętas incerta sit: quoniam nondum se aut virtuti: aut vitio dederit dubium y literę a iuuētute incipe: quo tempore: aut vitia in sinistrā: aut virtutes ī dexterā parte seq̄mur. Hinc Persius Traducit trepidas ramosa incōpita mentes. Ergo per ramos virtutes dic sectādas. C. Ram⁹ au. Sapientia est: quę est rerū omniū humanaꝝ diuinarūq͡ȝ scientia: sine hac non est contemplatio: quę est fugiendarū eligendarūq͡ȝ rerum iudex: vnde sapiēs aurū: & multitudo gēmarū: & vas p̄ciosum labia scientię. Aurū em̄ intp̄tatur nitor sapientię. Multitudo vero gemmarū varietas virtutū: & Gregori⁹ in Iob. per aurum sapientiam intelligit. n Iunoni infernę. S. Proserpinę: vt sacra Ioui stygio. i. plutoni. o Dictus. SERVIVS: dicatus. p Lucus & vmbrę. CRISTOFE. per lucum quę sylua est intellige contagionem corporis qua oppressi nihil recte sentim⁹. Per vmbras vero inanes appetitus cupiditates: nā & ipse a veritate dinoscenda arcent. sed non daī nobis subire operta: idest dep̄hendere ipsam veritatem: quę a nostra mole corporea opressa latet. nisi hunc ramum idest hanc sapientiam assecuti fuerimus. q Obscuris vmbrę. SERVI. Reuera enim nemus aricinū dēsū est. ¶ Sed non ante daī. S. siue iustis siue iniustis: & sic intelligētes remouemus questionē. Hinc enim dicit longa post tempore visum: ex eo em̄ quod dicit descendisse aliquos ramum quoq͡ȝ depositum esse significat. r Telluris operta. SERVIVS. secundum eos qui dicunt inferos esse in medio terrarum: quos Iuuenalis dicit putari esse sub terris. vt esse aliquos manes: & sub terranea regna s Pulchra. SER. quę rapi meruit a Plutone. t suum. SERVIVS. sibi carum. v Primo auulsū non deficit alter. SER. Ne diceret ab illis qui primo descenderunt esse sublatum. CRISTOFERVS Primo auulso non deficit alter. Quia veritatem veritas aperit. nec vetamur idem illud intelligere: quod alter intellexerat prius. x Frondescit. SER. in naturam redit: & honeste locutus est, dicens: habes frondes sui metalli. y Altę vesti. ocu. S. Reqre oi itentōe. C. vestigia diligēter iq̄re. Trāslatō a venatorib⁹ q̄ seq̄ntes vest̄gia aīalia q̄rt. ȝ Rite reptum car. S. rite carpe: & non rite repertū. a Si te fata vocāt SERVIVS. Nūc em̄ quē fata vocant: facile sequitur. C. Si te fatat vocant. Si datū est a superis.

e Bis stygios f innare lacus: bis nigra videre
g Tartara: et h insano iuuat indulgere labori
i Accipe quę peragenda prius: k latet arbore opaca
Aureus et l foliis: et lento vimine m ramus.
n Iunoni infernę o dictus sacer: hunc tegit omnis
p Lucus: et q obscuris claudunt cōuallibus vmbrę.
Sed non ante datur r telluris operta subire:
Auricomos quā quis decerpserit arbore foetus.
Hoc sibi s pulchra t suum ferri proserpina munus
Instituit: v primo auulsum non deficit alter
Aureus: et simili x frondescit virga metallo.
Ergo y alte vestiga oculis: et ȝ rite repertum
Carpe manu: nāq͡ȝ ipse volēs facilisq͡ȝ sequetur:
a Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere: nec duro poteris conuellere ferro.

b Aliter. CRI. Nã diui/na prouidentia cõtraria di/sponente nihil ꝑficere pos/sumus: nec ingenii vis: nec corporis robur ꝗcq̃ valz.

c Poteris. SERV. pote/rit quis. Tertię ei ꝑsonę si/gnificatõez ad secũdã trãs/tulit: et gñaľr loqť nã vt de ænea dicat: ñ ꝓcedit si em̃ dubitat caret deo nec po/test de Miseno vaticinari:

Preterea iacet exanimũ tibi corpus amici
Heu nescis: totãq; incestat funere classem.
Dũ consulta petis: nostroq; in limĩe pendes:
Sedibus huc refer ante suis: et cõde sepulchro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demũ lucos stygios: et regna inuia viuis
Aspities: dixit: pressoq; obmutuit õre.

d Duro ferro: S. Et gen' esse potest & species.

e Preterea. S. quasi dice/ret. Est alia oportunitas descendendi ad inferos. i: proserpinę sacra peragen/di. Duo enim horum ge/nera sacrorũ fuisse dicunt: Vnũ necyromãtię quod Lucanus exsequit. Aliud scyomantię: quod in Ho/mo. quem Virgilius sequi/tur lectum est. Sed secun/cundũ Luca. ad eleuãdũ

Aeneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens atrū:cęcosq volutat:
Euentus animo secū:cui fidus achates
It comes:et paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant:
Quē sotiū exanimū vates:q̄d corpus humādū
Diceret:atq illi Misenū in littore sicco
Vt venere vident:indigna morte peremptum,
Misenū eoliden:quo non prestantior alter
Aere ciere viros:martemq accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes:hectora circū

cadauer sanguis est necessarius:vt pectora cum primo feruenti sanguine supplet. In sciomantia:quia vmbrę tantum est euacuatio:sufficit tm̄ solis interitus:vnde inducitur Misenus est in fluctibus occisus. f Tibi.S.ideo addidit:ne amici posset etiā ad Sybillā referri. g Incestat.S.polluit.incest⁹ em̄ ē quecūq pollutio. h Pendes.S.Sollicitus es:vt ipse manu multo suspensum numine ducit. i Suis.S.apud priscos(vt supra diximus)omnes in suis domibus sepeliebantur:hinc ortū:vt lares in domib⁹ colerentur:vnde vmbras laruas vocamus. Nā dii penates alii sūt:propter hoc Dido cœnotaphium fecit marito:sed quō ille secundū hunc morē loquit̄: cū Troiani nondum haberēt domos:ergo aut secūdū istum locutus est morem quāuis troiani adhuc domos nō haberent. Aut dicit. refer hunc naturalib⁹ sedibus terrę: nā in aqua perierat. Verū tm̄ illud est: vt intelligamus eam dicere:sepeli eum:nā sepulchrū sedes vocat̄. Hora. Nulla certior tamen rapacis orci fine destinata diuitē manet herū. Itē Virgi:& nūc seruat honos sedem tuus ossaq nomē. psuadet autem sepulturā:vt possit recentis cadaueris vti aīa: Vt ait Luca. Non in tartareo latitantia poscim⁹ antro. Asuetāq diu tenebris mō luce fugata Descēdentem aīam primo pallentis hiatu. Heret adhuc orci. k Prima piacula sunto. S.ppter pollutionē ex more miseni. l Lucos stygios. S.Seneca de sacris ęgyptiorū scribens refert iuxta Syenem in extremo ęgypti:locū esse quas philas.i.amicas vocēt:quia illic placata est Isis irata q͏ mēbra Osiridis mariti non inueniebat:quę inuenta:cū sepelire vellet:elegit vicinas paludis tutissimū locū:quē ad transitum constat esse difficilem. Limosa em̄ est palus:& papyris referta:vltra hanc breuis insula inaccessa hominib⁹: dicta ob hoc. αβατος Hinc Lucanus. Hinc abatos quod vocat veneranda vetustas. hęc palus styx vocat̄:quod tristitiam transeuntibus affert. Sane ad illam insulam ab his qui sacris imbuti sūt:certis transitur diebus. Vicini autē populi cadauera suorum ad alterā regionē transferunt. Sed si quis in fluuio pereat:nec eius inueniatur cadauer. post cētū ei annos persoluunt officia. hinc tractū est. Centum errant annos:volitantq hęc littora circū. m Inuia.S.Quę cōtra naturam sunt non afferunt pręiudicium generalitati:vnde ait:inuia. licet Hercules:& alii transierint. & sic Aeneas transiturus. Sic dictum:& illud. Euaditq celer ripā irremeabilis vndę. C.Regna inuia v. Nā qui vitiis non sunt extincti:sꝫ suis virtutibus viuunt:non descendunt ad inferos sic. Et Dauid dixit. Nō mortui laudabunt te domine:neq omnes qui descendunt in infernū. Sed nos qui viuimus:recte autem ignorat. Aeneas quē sotiū humādū prędicat Sibylla:nam ante sapientiam quā adhuc non acquisiuerat vitia non recte cognoscit. Laudes autē Myseni non ad allegoriā:sed ad hystoriā referas. vel dicas in bellis nihil pręstātius esse inani gloria:vbi cupiditas glorię plus q̄ virtus valet. Nā vt ait Iuue. Quis em̄ virtutem amplectit̄ ipsam pmia si tollas. ¶ n Mœsto vultu. S.ppter mortē amici:& rami inquisitionē. o Defixus lumina. S.quod mœstitiā significat. p Ingreditur. S.pro gradit̄:vacat pposítio:vt ingreditur solo et caput inter nubila condit. q Et paribus curis vestigia figit. S.aut simili solicitudine incedit. Aut figit vestigia:idest stat ex improuiso:quod rogitātes solēt. r Serebant. SER. Hinc proprie dictus sermo q͏ inter duos seratur. s Indigna. S.miserabili non cōgrua eius meritis. vel propter anime extinctionē elementi contrarietate. t Morte peremptum Misenū. C.Per mortuum autē Misenum:inanem gloriam extinctā intellige. Nam qui scientiam querit:nunq proficit:si inani gloria intumescit. Sunt qui addiscunt:vt ex sua doctrina gloriam aucupentur. Sūt itidem:qui vt instruantur. Sed quorū gloria finis est:hi nunq meliores ex sua doctrina redduntur:sed potius vanitate deteriores. Quapropter qui summū bonū ex diuinarum rerū cognitione assecuturi sunt:addiscant:vt sciant:& vt se ad eorū quę didicerint normā dirigāt:& cū inde suā originem diuinam esse cognouerit:se omi corporea contagione purgantes:velut dii in terris degāt. Neq iccirco discant:vt deinde suam sapientiā tractēt:& nihil recte agentes tumidi inflatiq reddant̄: a qua quidem re nos vehementer Paulus deterret: Est et tertiū quoq genus eorū qui discunt:vt inde q̄stum faciant:& hi improbant̄ tanq auari. Iure igit̄ Aeneas cum hanc vitam sibi proposuisset. dū pendet in limine Sibylle:idest dum sibi quid agendū sit consultat. intererit Misenus .i. euanescit ab eo omnis inanis gloria:nam qui recta ingreditur via:nihil agat propter vanitatem:& inanē gloriā:sed cuncta eo referat:vt se ipsum optime instituat. dicit̄ em̄ Misenus odiosa laus. Quid em̄ apud mortales odiosius est vanis inflatisq hominibus. datur autē comes Hectori:quoniam ille ab Homer. non vera virtute pugnasse: sed ne gloriā existimationem ue amitteret apud suos. Quapropter etiā ab Aristo:exemplo ponitur in quadam spetie non vere fortitudinis. Quoniā ergo res tota ventosa est:æoli regis ventorū filius dicitur. Est tubicen quo artifice nihil inflatius reperit̄:nihilq vētū pter pręstat. Hic ergo polluit totam classem. Nam omnem virtutem deturpat huiuscemodi vanitas. Ergo non solum extinguatur in nobis:sed penitus sepeliat̄: v Quo non prestantior alter. D.Enumerat quę in tali viro essent dolendum. Primo quia nobili genere. Secundo q͏ summus artifex in sono tubę. x Aere ciere vi. C.Apud em̄ mortales:nullus est stimul⁹: quo vehementi⁹ homines agant̄. quā ipsa nimia cupiditas glorię. ipsa enim tuba ænea est: quia mars accenditur. i. ad omnia grauia:ac difficilia excitamur. Recte ergo Ci. honos alit artes omnesq accendimur ad studia gloria. y Viros. D.Homines fortes:quia imbelles nullis exhortationibus citari possunt. ȝ Martemq accen. can. S.Hemistichium .i. dimidium versum:hoc dicitur addidisse: dū Augusto hunc sextum librū recitaret:nam ante fecerat hemistichium dicēdo Aere ciere viros. postea in psentia Augusti ex habūdātia intellect⁹ addidit subito:mar. ēq accendere cantu. C. Martē p bello. posuit em̄ auctorē rei pro ipsa re:& est denoīatio color rethoricus. a Hectoris hic comes. D.Maxima laus q͏ nunq nisi pręcipuis comes esset. b Hectora circū. Anastropha est vbi pposítio postponit̄:vt trāstra per remos. Omnes aūt in quibus animus excelsus est:neq adhuc verę virtutis habitū abduxerunt magis gloria q̄ virtutis amore mouent̄:quod & ænee cōtingit anq in italia. i. in virtutis habitu consisteret:quę qdē

Et lituo pugnas insignis obibat: et hasta.
Postq̄ illū vita victor spoliauit achilles:
Dardanio æneę sese fortissimus heros
Addiderat sotiū: non inferiora secutus.
Sed tum forte caua dū personat ęquora concha
Demens: & cantu vocat in certamina diuos
Aemulus exceptū triton (si credere dignū est)
Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebāt:
Precipue pius æneas: tum iussa sibylle
Haud mora festinant flentes: aramq̄ sepulchri
Congerere arboribus: cœloq̄ educere certant.
Itur in antiquā syluam stabula alta ferarum.
Procumbunt piceę: sonat icta securibus ilex.
Fraxineęq̄ trabes: cuneis & fissile robur
Scinditur: ac uoluūt ingentes mōtibus ornos:
Nec non æneas opera inter talia primus
Hortatur sotios: paribusq̄ accingitur armis.

res magnis olim rebuspu. calamitatē: extremūq̄ exitiū attulerunt: dū em̄ ingentes honores sūmaq̄ imperia assequi volunt huiuscemodi viri reipub. suę libertatē ademerunt: vt de sylla Mario Cęsare. at Pōpeio legim⁹. Hinc Iuuena. Populos tantū obruit olim gloria paucorū: laudūq̄ imēsa cupido. c Et lituo pugnas & ha. D. Non solum tuba alios accēdere poterat: sed & ipsa pugnabat: d Vita spoliauit. S. ad bellū retulit: in quo victis tollunt exuuię. C. Spoliauit. vitā em̄ veluti exuuias hostis ab hoste petit. Et Hōe. ait. ευαριζεν e Non inferiora secutus S. s. Vbiq̄ Aeneā Hectori cōparat: vt ambo animis ambo insignies prestantibus armis. f Caua dū personat ęq̄ra. S. aut personare facit. Aut hysterologia est: dū per caua equora sonat. g Demēs. S. improuidus: qui non considerauit: etiā deos in emulatiōe posse defendere. h Aemulus: S. modo eiusdem rei studiosus: alias inimicus inuenitur. C. Aemulus. inuidus teste Nonio. i Exceptum. S. oppressum insidiis: vt fuerit tātę virtutis: vt ne adeo quidē sine insidiis opprimi posset. D. Excœptum. vt venabulo feram: quę dum sua feritate plurimū posse credat incauta ruens: in ferrū temeritatis pœnas dat. k Triton S. in penultima accētum habet: nam si in vltima tritonis faceret: vt demophoō demophoontis. l Si credere dignū est. D. quasi incredibile sit ꝙ homo deū ꝓuocauerit. m Inter saxa &c. D. Indigna morte: quę non conuenit viro forti: ergo non tantus dolor fuisset: si in bello cecidisset. n Ergo. S. Vel quia talis interierat: vel sic perierat. o Pręcipue. S. Semper illum super alios amicorū mortem inducit dolere: vt nunc amyci casum gemit. Itē casuq̄ animū cōcussus amyci hinc ei dat circa sepulturā sordida officia: quę in aliis denegat locis: nam primū locū pietati in sepultura tribuunt: ergo cum nefas esset pontificibus cadauer videre: magis tamen nefas erat visum in sepultū relinquere: gen⁹ autem sepulturę fuerat iniectio pulueris: vnde est. Aut tu mihi terrā iniice. Hora. Non est mora longa iniecto ter puluere curas. p Aramq̄ sepulchri. S. Pyram dicit: quę in modum arę lignis construebant: vnde sequitur. Congerere arboribus certant: Nam aram: quę ante sepulchrum constitui᷑ intelligere nō possumus: vt Stāt manibus arę. Cum nondum facta sit funeratio: quę precedit sepulchrū. Probus tamē & Donatus de hoc loco requirendū adhuc indixerunt. D. Arāq̄ sepulchri. Meritū defuncti preter lachrymas postulabat exequias. q Certant. SER. s. mente pertractando: nam adhuc in syluas erāt ituri. r Itur. S. eo: e breuem habet. Itur i producit: quia igitur verbum hoc breue est origine: & declinatione fit longum: ideo eius certa natura: nec in temporibus: nec in participiis aparet: nam itur longa: iturus breuis est. vt superūq̄ in lumen ituras. Multi tamen tentant dicentes: itur ꝓpter eo ꝙ prima verbi origo est per dyphthōgon scribi debere: quod non procedit: quia dyphthongus semꝑ longa est: i aūt produci potest: & corripi. Hinc est ꝙ fortuito: et producit. i. & corripit. Iuue. Nō quasi fortuitus: nec ventorū rabię: sed iratus cadet in terras. Et vindicet ignis. Cōtra Hora. Nec fortuitum spernere cespitem leges sinebant. Fortuitus a fortuna: & eundo cōponitur. C. Itur in an. syl. Quotiēs volumus. demonstrare rē populariter ab omnibus fieri impersonali vtimur. Sic et Teren. Et qm̄ nemi obtrudi pōt ad me itur: extrema aūt mortuorum quosq̄ mouēs Sic & Teren. venimus ad sepulchrū: in ignem posita est: fletur interea. s Antiquā. D. In q̄ essēt arbores multis sęculis auctę. C. antiquā. ideo dixit: quoniā inde ingentes arbores essent adducturi. Syluā aūt posuit: quę ramū aureū occuparet: vt ostēderet ab hyle nobis omnia prouenire vitia: quę obsunt: ne sapientiā assequi possum⁹: vnde est. In animā maliuolam non introibit spiritus sapiētię: propterea addidit stabula alta ferarū: t Stabula ferarū. D. ergo maiores ferę stare consueuerant: quarū met⁹ arcebat homines: ne irēt cęsum ligua. Laus Troianorum: qui non sunt deterriti stabulis ferarū: vbi multarū esset cōgeries: & magnarū. nam de minorib⁹ cubilia diceret. C. Ferarū. vitia ei nos ex hoīe feras reddunt. v Piceę. S: Quinta species cedri est vt ait Pli. Nam cędria dicta est quasi. καιομενησ λρ ο σ υγρον. id ē arboris humor ardētis. C. Piceę. Sex sunt genera cognatarū arborum. Pinus: pinaster: pix: abies: Larix: et Tęda. Pix montes: & frigora amat: feralis arbor: & funebri inditio ad fores posita: Gemmā candidā: & tauri ita similem: vt illi admixta nō dinoscatur. x Ilex. C. species est quercus. Hinc pontē subliciū dicimus. i. ligneum: quoniā ex ilico sit ad multa sęcula durat. Nā sua tempestate refert Pli. Ilicem in vaticano fuisse: ante vrbem conditā. In qua titulis cereis litteris etruscis religione iā tū dignā arborem fuisse significat. Plinius. Aut fuit anno ab vrbe condita. y Fraxineę. C. Fraxinus celebratissima ab Homero in hasta achillis: quę in Ida troadis nascitur. adeo cędro similis est: vt dempto cortice emptores fallat. Folia eius iumētis mortifera: ruminantibus autē innoxia greci scripserunt. In italia nec iumētis quidem nocet: succus ad potū expressus contra serpentes valet: arborē ipsam ita fugiunt: vt ne vmbram quidem vnq̄ attingant. Expertū se dicit Pli. si necessitas sit in igne potius q̄ in fraxinū effugere serpentem. z Robur. C. inter species quercus reponit. Est arbor du

rissima: vnde nomen sumpsit. a Nechon. S. Bona oeconomia venitur ad arborem. b Accingitur. S. instruitur officiis. c Tristi. D. Quã uis de morte amici tristis esset: nõ omittebat curã rami inuestigandi. d Aspectans syluã immẽsam. C: propterea tristis q2 immẽsa sylua prębeat difficultatẽ inueniendi: vel est tristis propter amissum amicũ. e Forte. S. vacat. & est de versibus: qui tybicenes appellant: quibus addit aliquid ad solam metri sustentationem nec possumus intelligere eũ forte rogasse. f Precat. D. Nam auxilio diuino sciebat opus esse: vt in tanta sylua ramus inueniatur.

Atq3 hęc ipse suo tristi cum corde volutat:
Aspectans syluã immẽsam: et sic forte pcatur,
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendit: nemore in tanto: qñ omnia vere
(Heu nimiũ de te vates misene) locuta est,
Vix ea fatus erat: geminę cum forte columbę,
Ipsa sub ora viri: coelo venere volantes,
Et viridi sedere solo: tum maximus heros
Maternas agnouit aues: lętusq3 precatur,
Este duces o si qua via est: cursumq3 per auras
Dirigite in lucos: vbi pinguem diues opacat
Ramus humũ: tuq3 o dubiis ne desice rebus
Alma parens: sic affatus: vestigia pressit:
Obseruans quę signa ferant: quo tendere pgãt:
pascentes: ille tantum prodire volando:
Quantũ acie possent oculi seruare sequentum,
Inde vbi venere ad fauces graue olentis auerni:
Tollunt se celeres: liquidũq3 per aera lapsę
Sedibus optatis: gemina super arbore sidunt:
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit,

g Si. S. rogãtis & optãtis est per se plenũ: sicut o. licet neoterici hęc iungant & pro vna ponant Prisc.: O si ebuliat patrui pclarũ funus: & o si. h Quãdo: S. siquidem. i Vere nimiũ. S. cũ affectu dixit: quasi mors pdicta falsa esse debuerit. k Cum forte columbę: S. Auguria: aut oblatiua sunt: quę nõ poscunt: aut impetratiua: quę optata veniũt: quia ergo hoc oblatiuũ est. dixit forte. Benc aũt dant auguria a columbis: & Veneris filio: & regi: nã pertinet ad regem. quia columbę nũq3 solę sunt: sicut nec reges quidem. l Ipa sub ora. S. nam si longius volarent: ad ipsum pertinere nõ viderentur. nã captantes auguria certa sibi spatia designabant: quibus volebãt vidẽda ad se ptinere. m Coelo. C. Venerũt ex alto: & sederũt virenti solo: quia erat auguriũ ipsã sapientiã: quę cęlestis ẽ: daturã sibi cognitõe3 viciorũ q terrena sũt. Estq3 optĩ pgress9 vt primũ vitiis exuamur deinde coelestibus virtutibus oppleamur: Nã virtus est vitiũ fugere: & sapientia prima stultitia caruisse: vt ait Hora: n Heros. C. Nã nisi heroicis virtutibus: vt ostẽdit Aristo. sũmi boni participes esse nõ possumus. dixit aũt geminas colũbas quia secundũ Euripidem duę sũt veneres cęlestis: & humana. i. amor rerũ coelestiũ: in quibus est contẽplatiua: & humanarum: in quibus est actiua: vnde recte sapientiam dicunt rerum diuinarũ & humanarũ scientiã. nõ aũt temere Orphe9 vnã tm̃ argonautis tribuit: nã ipsã solã humanã sapientiã secuti sunt. o Maternas. sunt em̃ veneri sacrę propter foetũ frequentẽ: & coitũ. q Esto duces. C. nã frustra ducimur: nisi ardentissim9 amor nos ducat. q O si. D. posuit cũ loqueretur cum colũbis O cũ preces torsisset ad matrem: illic em̃ ponitur: vbi simplex hortatio est: & blanda. r Via. S: i. ratio: et incipit esse impetratiuũ: q̃d oblatiuum fuerat. C. Si qua via. Recte addubitat in rebus difficilimis. s Cursum. S. Impetũ. nã & nauiũ cursum dicimus. t Pinguẽ. C, cum sũmũ bonũ pducit. v Dubiis. C. facile em̃ in ambiguis: propter difficultatẽ torpescerem9: nisi adesset ardor amoris. x Ne desice rebus. S. ne desere in reb9 incertis. Et bñ in syluis inuocat matrem quã iam scit sibi visam esse habitu venatricis: vt in primo legimus. y Affat9. S. proprie affatę sunt augurũ preces: vnde ager post pomeria vocabatur affatus vbi captabant auguria. z Vestigia pressit. S. quia ad captanda auguria post pces immobiles: vel stabant: vel sedebant. Pascentes. optimum augurium: quod pascerent. Nam Romani in bellis agẽdis: aut in conuiuiis habendis pullaria captabant auguria. vnde est in liuio: q cũ quidã cupidus belli gerẽdi a tribuno phiberetur ne iret: pullos iussit afferri: qui cũ missas fruges nõ ederent: irridens consul augurium ait. vel bibant: & eos proiecit in tyberim. Inde nauibus victor: ex Aphrica reuertens: in mari cũ omnib9 quos ducebat extinctus est. D. Vestigia pressit. Obseruabat diligentius: quia sciebat posse illas pręter aduentum suũ aliquid propriis motib9 nũciare. C. Pressit: nam non nisi pedetentim procedendũ est: neq3 prius ad subsequentia procedendũ: q3 antecedentia recte nouerimus: si veritatẽ cõsequi cupim9: nec quicq3 est inexploratum omittẽdũ: hoc est cuius noster Danthes expssit: cũ in mõtis ascensu diceret. Si chel pie fermo sempre era el piu basso. Apprime ei ardua est via & sudoris plena: quę ducit ad virtutem. a Pascentes. S. Alii distinguunt: & absolut9 est sensus: alii pascentes volãdo: & referunt ad naturã columbarũ: quę exiliẽtes pascere consueuerũt. Alii volando ambulando dicunt. Vola em̃ media ps pedis vel manus dicit. C. Pascentes. Pabulum em̃ aiorũ est ipsa veri inuestigatio. b Prodire volãdo. D. Prodire pedũ est. volare alarũ: sed quõ ambulabant: & volabant intellige volam eẽ: mediam partem plãtę: & manus. Ergo ambulabant per volã: vnde inuolare dicimus cũ aliquid furtim volę manus subtrahim9. Itẽ inuolare cũ violẽter man9 in aliquẽ dirigũtur. Terẽ. in faciẽ inuolẽ venefico: ergo hic ambulare intelligit. Nã cũ alarũ motũ exprimere voluit dixit Coelo venere volantes: cũ autẽ demõstrasset ambulationẽ in eo q̃d est prodire volando: & deinde volatũ exprimere vellet dixit. Tollunt se celeres liquidũq3 per a l. Ergo vsq3 ad auernũ ambulauerant. C. Prodire volando. nõ em̃ debet amor inuestigãdi longius procedere q3 ingenii acies cõseq possit. c Graue olentis auer. S. male olentis. Alibi bñ olentis: ve & grauiter spirantis copia thymbrę floreat. C. Auerni. de quo videbis apud Seruiũ: vitat aũt odorẽ auerni. i. fugiũt rerũ terrenarũ corruptelas; & ab his eleuatę per liquidũ et

Quale solet sylvis brumali frigore viscū
Frōde virere noua:qd nō sua seminat arbos:
Et croceo fœtu teretes circūdare truncos:
Talis erit species auri frondentis:opaca
Ilice:sic leni crepitabat brachtea vento.
Corripit æneas extemplo:auidusq; refringit
Cunctātem:et vatis portat subtecta sibyllę:
Nec minus interea misenū in littore teucri
Flebant:et cineri ingrata suprema ferebant.
Principio pinguem tędis et robore secto
Ingentem struxere pyram:cui frōdibus atris
Intexunt latera:et ferales ante cupressos
Cōstituūt:decorātq; super fulgentibus armis:
Pars calidos latices:et ahena vndantia flāmis
Expediunt:corpusq; lauant frigētis:et vngūt.
Fit gemitus:tū mēbra thoro defleta reponūt.
Purpureasq; super vestes:velamina nota
Coniiciunt:pars ingenti subiere feretro

purū aerē:i.p superniū rerū affectū deueniūt ad ipsā sapiētiā:nā quotienscūq; nos incitant res terrenę debemus illis opponere diuinarū rerū excellentiā. d Liquidūq; per aera. S. Non est aeris perpetuū epitheton:sed purum:aut erni cōparatione:dicit autē eas alte volasse ad vitandū auerni odorem e Super arbore. S. secūdū antiquā licentiā sup iungit ablatiuo. f Discolor. D. Nam per arborē viridē fulsit color aureus. g Auri aura. S. splendor auri. Hora. Tua ne retardet aura maritas.i.splendor. Hinc & aurū dicitur a splēdore:qui est in eo metallo hic & aurarii dicti:quorū fauor splendidos reddit. h Brumali frigore viscū. S. bñ brumali addit. tunc em̄ maturū est:& auri imitatur colorē:nā noua fronde viret. quod vt ait Pli. de fimo turdelarū in certis arboribus nascit:vñ plau. Ipsa sibi auis mortē creat. C. Viscū. neutri generis. est:& secūdę declinatōis. Nā viscus visceris carnē dicimus. Quicquid em̄ intra cutē pellēue animalis est:viscus appellat. Viscū aūt i q̄rcu robore. bruma Ilice syluestri terebinto nascitur nullo semine:nisi in aluo auiū maturo:palū bi maxime:& turdi. hu minūq; nascitur Druidę: qui magi gallarū sunt:nihil sacratius habēt visco: & arbore qua gignit:mō robur sit:nā roborū eligūt lucos:nec vlla sacra sine roboris fronde faciunt. In de greca interpretatione ἀπὸ τοῦ δρυὸς Druidę appellari possunt. Certe em̄ quicquid illi adnascitur: e coelo missum putant et id electę arboris signum putant:hoc rarū maxia relig.ōe petitur:& añ oia sexta luna quę mensium annorūq; principiū his facit sacrificio epulisq; rite sub arbore paratis duos admouent candidos tauros. sacerdos candida veste cultus arborē scandit. falce aurea demetit:cādido id accipit sago. Tum demū victimas imolāt p̄cantes:vt suū donū deus p̄sperū facit his quibus decernit. fœcūditatē eo dari cuicūq; sterili aīali arbitrantur:cōtraq; venena oia remedio esse ait Plinius. i Teretis. SER. Teres est rotundū aliquid cum proceritate:vt incumbens tereti Damon sic cœpit oliuę. Horati⁹. Brachiaq; & vultū teretesq; suras. l Brachtea. CRI. subtilis lamina. m Corripit. DONA. ne plixior esset narratio nō dixit quō ad ipsam arborē æneas venerit: sed p aliā viā intellige peruenit. C. Corripit. nam vir alio ingenio aīaduersa sapientia illā capit. n Exēplo. S. bñ verbo vsus est augurdū:vt diximus supra. o Cunctātem. S. Aliud pendet ex alio. quia auidus:vt ōndat tantā fuisse auellendi cupiditatē:vt nulla ei satisfacere posset celeritas:nā tardantē dicere nō possumus eū qui fataliter sequebatur. Alii cunctantem ad auri naturā referunt.i. mollem q paulatim frangit.i. lentescit. Alii cunctātē grauē dicūt:vt Glebas cunctantes:crassaq; terga expecta. C. cūctantē. Vide Seruiū:sed ad mores refertur:nam virtus circa difficilia consistit:neq; de repente sapientiā in mentē nostrā asciscere valemus. p Nec minus. S. nihilominus iste deflebatur. q Interea. S. dū itur ad syluas: r Cineri. D. nondum cinis erat. sed mox cōbusto cadauere erat futurus. s Ingrato. S. tristi:vt gratum aliqd lętū dicimus:alii ingrato dicūt gratiā non sentienti C. Ingrato. non quia esset ingratus:sed qui nō sentiret officia funeris:quod ingratitudinis esse videtur. t Pinguem. S. aut de gręco trāstulit λιπαρὰν :aut hypalage est:hoc est de pinguibus tędis. DONA. Princip o pi gñ. Ea adhibuerunt:quę nō solum pyrā instruerēt:sed eam facile incenderent. v Robore. C. Nulla arbor durior est robore:rob urvere cęsum teredinem facit. bruma autem neq; vitiatur neq; finditur:alias obnoxium:vt etiam torqueat se findatq;. lignū decorticatū cādidū est & iocundi aspectus. x Frondibus at. S. aptis ad funera Cupressus adhibetur ad funera:vel q cęsa nō repullulat. vł q p eā funestata oñditur domus:sicut lęta frondes indicant festę. Varro tñ dicit pyras iō cupresso circūdari p̄pter grauē vstrinę odorē:ne eo offendat populi circūstantiū corona: quę tam diu stabat respōdens fletibus p̄fice.i. plan ctuū princ:pi. q̄diu consumpto cadauere:& collectis cineribus dicebat nouissimū verbum:licet:q̄d ire ilicet signat. vnde est dixitq; nouissima verba. y Armis. D. Nā virorū fortiū arma:et cętera quę charissima h̄rent:cū ipsis ɔsumebant. z Pars calidos. S. Pli. i naturali hystoria dicit hanc esse causam:ut mortui:& calida a qua abluantur et per interualla conclamātur:q̄d solet plerūq; vitalis spiritus exclusus putari:& homies fallere. Deniq; refert quēdā suppositū pyrę adhibitis ignibus erectū esse:nec posse liberari. Vñ & seruabātur cadauera septē diebus:& calida abluebantur aqua:& post vltimā ɔclamationē cōburebāt:vñ traxit Terē. Desine iam conclamatū est. a Ahena vn. flam. S. hoc est p flāmas. alibi. Nec se iam capit vnda volat vapor ater ad auras. b Expediunt. C. In promptu ponūt:vt sint parata vti volentibus. Quod aūt refert Seruius:de his q mortui videntur nec sunt:pat·t. et plinium inducit:verū videtur. Nā pli. ait Auiolā quendā consularē in rogo reuixisse: sed qm̄ pręualente flamma subueniri nō potuit:viu⁹ crematus est. Idem dicit euenisse L. lamię pretorio viro. Celius aūt Tubero:& ipse p̄torius a rogo relatus est. vt Messala:Ruffus:& alii testant. Nos aūt florentię vidimus muliercula īfectoris vxorē pro mortua relatā cū ad remigū tēplū iam portata esset in feretro assurrexisse:et ad mřtos annos vixisse:hoc malo laborant fœminę:cū vulua peruersione spiritus precludit:quę si corrigit:redditur spiritus. Hoc mō ait Heraclitus ephesius:feminā quę septē dieb⁹ exanimis iacuerit:ad vitam reuocasse. Sed multa in hystoria au

dent gręci. dicūt aūt Hermitini claz menii a amrelicto corpore errare solitā: & elonginquo multa initiare, corpore interim semianimi iacēte: donec cremato eo inimici ei⁹: q cantaride dicebātur: remeāti anime veluti vaginam ad emerit. c Lauant frigētis & vn. S. Versus Ennii q ait Tarquini corpus bona fœmīa lauit: & vnxit. d Defleta. S. Participiū ab eo q̊d est fleor. si tn̄ inueniat̄. alias sine verbi origine esse dicemus.
e Purpureas. S. ad imitationē sanguinis: in quo est aīa: vt supra diximus: purpureā vomit ille aīaȝ. D. Purpureas. Ex pretio vestiū meritū mortui vult ōndere has vestas illum amasse ex eo demōstrat: qa freq̄nter illis vs⁹ ē. & pterea multis erāt notę.
f Vela no. S. vel ipsi cara: vel aīę. Ex notitia em̄ gignit̄ caritas: vt hic iter flumina nota g Fere

Triste ministeriū: et subiectā more ᵇ parentū
Auersi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona: dapes fuso crateres oliuo.
Postq̄ȝ collapsi cineres: & flamma quieuit.
Relliquias vino, et bibulam lauere fauillam.
Ossaq̄ȝ lecta cado texit chorynus aheno:
Idem ter sotios pura circumtulit vnda:
Spargens rore leui: et ramo fœlicis oliue:
Lustrauitq̄ȝ viros: dixitq̄ȝ nouissima verba.
At pius æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit: suaq̄ȝ arma viro: remūq̄ȝ tubamq̄ȝ:
Monte sub aerio: qui nūc misenus ab illo
Dicitur: eternūq̄ȝ tenet per secula nomen.
His actis pro pere exequitur pcepta sibyllę.

tro. S. gręce dixit: nam capulus dr̄ a capiēdo. Vnde ait Plau. Capularis senex i. capulo vicinus. Subire feretro. vt subeunt muro. h More parentū. S. propinquioribus em̄ virilis sexus hoc dabat̄ officiū. i Auersi. C. nā de more erat cū rogum esset incensuri: faciē auertere: ne id volēres: sed officio astricti facere viderent̄.
k Facē. S: de fune. vt varro dicit: vn̄ & fun⁹ dictū est. Per noctē aūt vrebat̄. vn̄ pmāsit: vt et mortuos faces antecedāt. l Cōgesta. D. Copiose tradita. C. Cōgesta. ōndit cū magna rerum copia oia gesta fuisse. m Thurea dona cōgesta. D. Meritū viri ostēdit ex multitudine specierum: & cū nō dicat quāta: etiā plura intelligātur.
n Fuso cra. oli. S. diis superis tm̄ libabāt: inferis vero sacrificātes. etiā vasa in ignē mittebāt: vn̄ ait crateres. Quod etiā Sta i arche

Spelunca alta fuit: vastoq̃ȝ immanis hiatu
Scrupea: tuta lacu nigro: nemorũq̃ȝ tenebris:
Quã super haud vllę poterant impune volãtes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens: supera ad cõuexa ferebat.
Vnde locũ graii dixerunt nomine auernum.
Quattuor hic primũ nigrantes terga iuuencos
Constituit: frontiq̃ȝ inuergit vina sacerdos:
Et summas carpens media inter cornua setas:
Ignibus imposuit sacris: libamina prima:

mori sepultura cõmemorat. Oliuũ autẽ ab oliua dixit: nã oleũ ab olea dicit. D. Fuso crateres. nõ paulatim. sed semel cecidi. o Collapsi. C. Nã omnibus concrematis cineres collabuntur: & resident. p Flãma quieuit. S. Quasi pyrę ingentis: quia (vt in quarto diximus) pro qualitate personę pyrę fiebant: sepulchra etiam vel maiora: vel minora fiebant. C. Quieuit. Consumpto eñ omni humore discedit flãma: cũ pabulũ quo alebatur amiserit. q Reliquias. D. Ossa quę restabant ex cadauere cõbusto. r Bibulã. C. Quicq̃d humorẽ fugit id bibulum dicimus: hoc ex cineribus euenit. s Fauillam. C. Fauillã dicim⁹ rem extinctã. Accensam aũt scintillã. t Ossa q̃ȝ lecta. SER. aut collecta: aut lecta ideo: quia vt supra dixim⁹: nobiles nũ q̃ȝ soli cõburebant: sed cũ dilectis equis: vel canib⁹: vel famulo. lecta. ex cineribus lignorũ. v Aheno. C. Aes enim prẹter cętera metalla ad sacra adhibebant. x Ter socios. S. Aut sępius: aut reuera ter. Licet eñ a furore contraxerit pollutionẽ: tñ omnis purgatio ad superos pertinet. vnde & ait imparem numerũ. Aut q̃ȝ hoc ratio exigit lustrationis. y Circũtulit. S. purgauit. antiquũ verbũ Plau. Pro larua te circũferam. i. purgabo: nã lustratio a circũlatiõe dicta est: vel tędę: vel victimę in quibusdã: vel sulphurę. Iuue. Cuperẽt lustrari: si qua darentur sulphura. cũ tędis: aut si foret humida laurus. C. Circũtulit. lustrauit. Sic Plau. Oportet hanc circũferri proceritã. z Spargens. S. Quia res agunẽ inferne. In secũdo vero Aeneas deos portaturus ait: donec me flumine viuo abluero. Hic eñ erat mos vt diximus supra. a Rore leui. C. aqua minuta vt ros esse solet. b Rore et ramo. C. rore prouenięnte a ramo madefacto. c Foelicis oliuę. S. arboris festę. Sed moris fuerat: vt de lauro fieret quod ꝓpter Augustũ mutauit: vt dicit Donatus: nã nata erat laurus eo die quo natus est Augustus in palatio: vnde triumphantes coronari consueuerãt. propter quã rem noluit laurũ dicere ad officiũ lugubre pertinere. d Lustrauitq̃ȝ viros. D. Quia totius classis pollutionẽ pòsuerat: iccirco omnes hic lustrat. e Nouissima verba. S. i. ilicet: nã vale dicebatur post tumuli peracta solẽnia. f At pius Aeneas ⁊c. D. Superiora cęteri cõpleuerant: sepulchrũ vero icciro curauit Aeneas: vt magna mole fieret: quia contemplabatur eius meritũ. Arma etiã posuit: vt quibus in vita floruit: illis in morte ornaretur. g Ingẽti mole. C. nam aut cõgestis lapidib⁹: & terra: aut magno ędificio magnã molẽ super imponebant sepulturę: vñ & moles dicebãtur sepulchra. Hinc moles Adriani. i. sepulchrũ dicta: q̃ nostris temporib⁹ sancti angeli arx noiatur: quã duplici peruioq̃ȝ muro palatio pontificali quod in vaticano est iunxit Nicolaus quintus põtifex maximus. h Suaq̃ȝ arma vi. S. Ipsi cara sculpsit in saxo: nã supra: ea iã legimus cõcremata. i Remuq̃ȝ tubamq̃ȝ. S. Quia & bellator: et remex fuerat: licet possu.n⁹ etiã solã tubã accipere. Remus eñ dicit lorũ. quod continet tubã. k Monte sub aereo. S. in aereo: nã supra est positus. Aereũ aũt alii altum dicũt: alii nomẽ antiquũ montis intelligunt: vnde est qui nũc Misenus ab illo dicit. D. Aereo. hoc nomẽ monti illi apud priscos fuerat: Ergo mira breuitate: & vetus: & nouũ ponit nomen. l Aeternũ per sęcula. D. Et ꝓpter meritũ defuncti: & propter auctoritatẽ Aenęę: qui hoc voluit: Neq̃ȝ placet q̃ aereũ nõ sit nomẽ ꝓpriũ. sed significet altũ: nã q̃ vetustũ illud nomen fuerit, ostẽdit Maro cũ de miseno dicat qui nũc quasi inferat: dicit nunc Misenus qui olim dictus est aereus. m His actis. C. Nã nõ solũ extincta. sed magna etiã mole obruta inani gloria: quia virtutẽ propter se: nõ ꝓpter gloriã amamus: sibyllę. i. diuino cõsilio obtẽperauit. n Pręcepta sibyllę. S. vt duc nigras pecudes ea prima piacula sũto. o Spelunca alta fuit. S. Qua ad inferos descẽdebatur: nõ vbi sibylla fuerat vaticinata. C. Spelunca. nã ingressus ad inferos obscur⁹ est: ex rationis eñ cecitate in vitia labũtur. p Scrupea. S. lapillosa: nam scrupus est ꝓprie lapillus breuis: qui pressus sollicitudinem creat: vñ etiã scrupulus dictus est: vñ Teren. inieci scrupulũ. q Tuta lacu. D. Hoc facit natura loci: & non humanũ artificiũ q̃ tuta sit. r Lacu nigro. S. Aut alto: aut vere nigro inferorũ vicinitate. Tuta aũt: quia hinc lacu: hinc gignit syluis. Dicit aũt locũ: quem nunc doliola vocãt apud cumas. s Volãtes. S. volantes participiũ ꝓ nomine posuit: vt plurimus alburnũ volitans: cui nomen asylo est. Sane sciendũ Lucretiũ: & aliquos alios phisicos dicere aerẽ corporeũ esse. vnde aues sustinet. Sed hunc cędere vapori sulphureo. Vnde aues in in illis locis desertę aere: quo portari solent cõcidũt: non errore: sed pondere: quod potest esse verisimile: qui altius in eodem loco possunt volare: vt tollunt se celeres liquidum per aera lapsę. t Talis sese halitus. D. refert causam: non possent volare. s. propter vim vaporis inde surgentis: q̃ statim necabant. v Ad cõuexa. S. ad coeli curuitatem. x Quattuor. D. Procurabat sibylla remediũ ad transitũ: nã si aues per altitudinẽ coeli citę transire nõ poterant: q̃ homo efficeret per deterrimũ locũ: & tenebras transiturũ tardo gressu. Numer⁹ aũt & color. & reliqua quę adhibentur perinent ad rationẽ sacrificii. y Quattuor. C. Qm̃ diis inferis numerũ parem dam⁹: vñ apud antiquos februario mense. xxxii. dies dederunt: cui cũ inferis sacer esset diuinit⁹ & par numerus conueniebat. y Cõstituit frontiq̃ȝ inuergit. S. in quarto ait. Media inter cornua fudit: et fundere est supina manu libare: quod fit in sacris supernis. Vergere aũt est conuersa in sinistrã manũ ita funderevt patera cõuertatur: quod in infernis fit: hęc pertinent ad victimarũ explorationẽ: vt si non stupuerint apte probẽtur. a Inuergit. C. vergere verti etiã exponere dicim⁹. Hinc aliquã regionem ad meridiem: vel occasum vergere dicim⁹: id est verti & exponi: & inclinari: Hinc inuergere est ita fundere: vt vas in quo res est conuertatur. b Summas. C. quę in sũmo capite sunt. c Media inter cornua. C. i. in eo medio: quod est inter cornua. d Setas. C. meliores lanam dicimus: vt est in ouibus: duriores setas vt est in sue: mediocres pilos: vt sunt in homine. e Libamina. CRISTOFE. de vino recte: de setis improprie: nam libare de rebus liquidis est. f Voce vocans. SER. non verbo: sed certis ministricis sanis: nam varie numina inuocabantur: quod aperte Luca. expressit: vt libratus habet ille canũ gemitusq̃ȝ luporumq̃ȝ: quod stridẽt vlulãtq̃ȝ ferę: q̃ sibilat anguis. Exprimit & planctus fractęq̃ȝ tonitrua nubis. Tot rerum vox vna fuit. g Coeloq̃ȝ hereboq̃ȝ potentẽ. S. Hoc est: q̃ ait Hecatẽ: vt plenum lumẽ ostenderet. C. Herebo. Inferno: dicitur eñ herebus. a. terra. &

f
Voce vocans hecatē cœloꝗ hereboꝗ potentē,
g h i
Supponunt alii cultros: tepiduꝗ cruorem
k l
Succipiunt pateris: ipse atri velleris agnā:
m n
Aeneas: matri eumenidum: magneꝗ sorori
o p q
Ense ferit: sterilemꝗ tibi proserpina vaccam.
r s
Tum stygio regi nocturnas inchoat aras:
t
Et solida imponit taurorum viscera flammis.
v
Pingue superꝗ oleum fundēs ardētibus extis.
x y z
Ecce autē primi sub lumine solis: et ortus
a
Sub pedib⁹ mugire solū: et iuga cœpta moueri
b c
Syluarum: visiꝗ canes vlulare per vmbram
d e
Aduentante dea: procul o procul este ꝓphani
f
Conclamat vates: totoꝗ absistite luco:
g
Tuꝗ inuade viam: vaginaꝗ eripe ferrum:
Nunc animis opus ænea: nunc pectore firmo:
h i
Tantū effata furens: antro se immisit aperto.
k l
Ille ducē haud timidis vadentē passib⁹ equat.

id est clamo: quia querelis damnatorum. ibi terra reboet. Secundū autem Hesiodū Herebus & nox ex chao sunt.
h Supponūt. S. Victimas cedūt. Est autem sacrorum in quibus mali ominis verba vitamus. Hinc mactare dicim⁹ id est magis augere. i Cultros. S. dicit hic culter: nam cultellus diminutiuū est: hoc cultellū latinum non est.
k Succipiunt. S. antiquū est modo suscipiunt dicimus: vt supra succepitꝗ ignem foliis. D. Suscipiunt. Ne iam sacratus in terrā cadat. l Ipse atri. D. Omnia nigra inferis mactat. m Matri eumenidū. S. i. nocti: vt hūc mihi da propriū virgo sata nocte laborem. Eumenides dicuntur per contrarium cū sint immites. C. Matri eumenidū. i. nocti. furie enī Eumenides dicūtur. & sunt filie noctis & acherontis.
n Sorori. S. i. terre. Nox enī vmbra terrarum est.
o Ense ferit. SER. vt eū contra vmbras haberet consecratum: vnde infra. Vaginaꝗ eripe ferrū. Itē strictaꝗ atiē venientibus offert. p Sterilemꝗ. S. congruam dee nunꝗ enitēti. D. Sterilem vaccam. quia nihil ab inferis nascit. demōstrat quattuor: colorē, genus animalis cū primo vellere intactū: ergo non attonsum. & Veneris immune. C. vaccā. De vaca: boue: vitula iuuenco: & tauro dixim⁹ in bucco. q Proserpina. C. a greco est mutatione litterarū. Illi enī περσεφόνη dicunt: ponūt aūt proserpinā ꝓ ea vi q est in semine in terram ꝓiecto: hāc rape Plutonē dixerūt. i. solem qui hyemali tempore remotiorē quādam mundi partē perlustrat: hanc igitur raptam ab eo proserpinā dicunt: quā sub terrā latētem Ceres queritat: Ceres autem symbolū est feracis: & cāpestris terre. hec proserpinā sub terra latentem querit. Est aūt fertilis nō sterilis hec vis: sed in hoc loco allusit ad naturam inferni: vbi nihil gignitur.
r Nocturnas. S. tota nocte ardentes. D. Nocturnas. nam & tēpus tenebrosum inferis conuenit. s Inchoat. S. ꝑficit. Et est verbū sacrorū. t Solida viscera. S. non exta dicit: sed carnes: viscus enī est quicquid inter ossa & cutem Hinc visceratio: conuiuiū: quod fit de carne. Solida ergo viscera: i. holocaustū: quod detractis extis are superimponebatur: vnde infert: fundens ardentibus extis: quāꝗ alii pro parte totū velint: vt per exta totum animal intelligat.
v Oleū. D. vt validius vrerentur: ostendit igitur quo more: vel quibus: & qualibus. & quantis animalibus cesis inferorum numinū fauor acquirit. x Ecce. D. vbicunꝗ ponitur ecce: necesse sequit aliquid quod metū afferat: vel admirationē. y Primi sub lu. so. S. Atꝗ hec sacra ꝓ noctem fiebant. Sed locutus est secundū Romanū morem q dies a medio noct' icipit: nā vbi dicit nox ruit: nō venit: sed finitur significat. Quāꝗ alii dicunt hec sacra incipere a medio die & produci ad mediā noctē. C. Primi solis. i. subortu quem primum solem dicimus. z Ortus. DO. ne incertum esset. quid sit sub lumine solis: addidit ortus:
a Iuga. CRI. Magna vis: vt non solum campestria verū etiam montes tremāt. b Canes vlulare. S. ita numinis ostendebatur aduētus: canes autem furias dicit. Luca. Stygieꝗ canes i luce superna: vlulare & canū & furiarū diximus. c Per vmbram. D. ad omnia pertinet que descripsit. d Dea. S. s. proserpina. e Prophani. S. non iniciati sacris. C. Prophani duplicē habet significationē. Nā simpliciter prophanum habetur: quod non est sacris addictum: aut initiatū: & qd deniꝗ non est inter sacra: vnde est illa hystoricorū diuisio publica: & priuata: sacra: et prophana. Est itidem ꝓphanum quod ex religione in vsū humanū peruenit: vnde est faune precor miserere inquit: tuꝗ optia ferrum: terra tene: colui vestros si semꝑ honores: quos contra Aeneade bello fecere prophanos: Item impiū & sceleratum. Nā isti procul sūt a fano. i. ab omni religione. Stati⁹. Fraternas acies alternaꝗ bella prophanis decertata odiis.
f Toto luco. S. non tantum a luco: sed ab omni vicinitate luci. D. Toto luco. vt penit⁹ totum lucū relinqueret. g Inuade. S. viam igredere. C. Inuade. cum audatia et fortitudine tanꝗ rem difficilem ingredere. Nam hostes inuadere dicimus: quod nō fit sine labore: & periculo: & euadere cum labore & difficultate peruenire significant. Res enī difficilis est descēdere: & i infernū ea ratione: vt a cognitis vitiis abstineas. Nam si i ea precipitaris facilis descensus auerni: vnde opus est vt ensem strictum teneat: idest adhibeat animi prestantiam: qua perturbationibus resistat: nam in ea re opus est. h Furens. S. deo plena vel similis furenti.
i Aperto. DO. ꝙ semper patebat. k Ducem passibus equat. C. non timidis. quia diuinū consilium ita seq debemus: vt prestanti animo omnia exequamur:
l Vadentem passibus equat. D. Magnam fiduciam Aenee ostendit. m Dii quibus im pium. S. plenus locus alta sapientia: de qua varie dixerunt philosophi. Nam dicūt per alios animas ad inferos duci: vt hac animas ille euocat arco pallētes: alias subtartara tristi. Item per alios transferri: vt nauita: sed tristis. per alios purgari. vt alie panduntur inanes suspense ad ventos per alios ad supera reuocari: vt letheum ad flumem deus euocat agmine magno: sciēs enī de deorum imperio varias esse opiniones: prudentissime tenuit generalitatem: ex maiori autem parte Sironem Epicurum magistrum suum imitatur. Que secta superficiem tractat rerum: altiora non disquirit. D. Dii quibus imperium. Dicturus quales esse sedes asserantur: & que illic gerūtur. que sunt incognita viuentib⁹ ne temerari⁹ videat. veniam a diis petit asserens nō se auctore: sed aliis profitentibus illa dicere: ne sibi incognita: & in vulgus non proferenda videatur retegere. n Vmbreꝗ silentes. S. secreta inferorū

ENEAS
SYBILLA
CHYMERA
GORGONES
GERIONES·ERYLVS
HYDRA
HARPYIE
DISCORDIA
BRYAREVS
EVMENIDES

Dii qb⁹ iperiũ est animarũ: vmbreq̃ silẽtes:
Et chaos: et phlegethon: loca nocte silentia late:
Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
Pandere res alta terra: et caligine mersas.
Ibant obscuri sola sub nocte per vmbras:
Perq̃ domos ditis vacuas: et inania regna,
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in syluis: vbi coelum condidit vmbra
Iuppiter: et rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulũ ante ipsum primisq̃ in faucib⁹ orci:
Luctus: et vltrices posuere cubilia cure:
Pallentesq̃ habitant morbi: tristisq̃ senectus:

semper silentia: Nam hominũ vmbre loquuntur hinc est: Que sacra silentia norũt: inuocat aũt numen bonũ: quod in silentio constare certum est. o Chaos. S. elementorum confusio. Inuocat autem rerum primordia: que in elemẽtorum fuerant confusione: per phlegetonta fluuiũ inferorum ignem significat. Nam φλοξ grece ignis est: a quo secundũ Heraclitum cũcta sunt: nam de frigore nihil nascit: vt de septentriõe dicat: sterili nõ q̃cq̃ frigore gigni. CRIS. Chaos παρα το χεω. id est, misceo: omnium elementorum inmixta & confusa materia dicit. Hãc vna cũ eternitate sociã demogorgõis primi dei fuisse Archades volunt: & ex ea natũ esse litigiũ dicũt: nã inde sunt quattuor elemẽta inter q̃ assidua ẽ discordia, cũ humida siccis: & calida frigidis pugnent. Ex chao igit que est materia pria quã hilen. i. syluam appellant omnia elemẽta orta sunt: p Loca nocte silẽtia. la. S. Aut hoc est: quod dixit vmbreq̃ silẽtes: Aut ostẽdit esse partem mundi in qua perpetue sũt tenebre: nam si verum est. Et minima cõtentos nocte Britãnos: Sphere exigit ratio: vt econtrario sit regio noctibus vacans.

q Sit mihi fas audi. lo. S. De alta dicturus prudentia: miscet poeticam licentiã. C Sit mihi fas au. loqui. Dicturus de descensu animorum ad infernũ id est ad vitia: quia res hec questionem habet variam & multiplicem: & propterea iure dici potest: esse mersam terra & caligine. i. summa obscuritate: iccirco excusat difficultatẽ: & petit veniã si referat audita r Sit numine ve. S. concedatur a numine vestro.

s Caligine. S. Bene iũxit, ex terra eñ gignitur caligo: scilicet vmbra obscurior. t Obscuri. S. Aut hypallage sub nocte obscura soli ibant. Aut sub sola nocte. i. vbi nihil est preter noctem. C. Ibant obscu[...] in vitia labuntur eunt in obscurum: qm̃ omnia vitia ex cecitate mentis: & ex sola stultitia sũt. v Sola sub nocte. D. Sola nox est: cui lux nulla succedit. x Domos vacuas. S. nostri mundi comparatione. simulacra eñ que illic sunt inania sunt. D. Vacuas. in quibus nihil videri potest: neq̃ illi occurri. C. vacuas domos. non solũ alludit ad animas: que in corpore nullũ locũ occupant. verum ostendit ipsa vitia nihil esse. qm̃ priuatõis sunt. Quapropter optime Persius O curas hominũ o quantũ est in rebus inane. Nec mihi placet: q̃d multi putant voluisse poetã sectã Epicureã tãgere: q̃ iccirco sint inania regna: qm̃ cũ anime mortales sint: nihil sit apud iferos: nã minime quadrat tam humilis sententia: tam profunde doctrine: quã huic libro inserit. y Inania regna. S. inaniũ per quod ostenditur vacuũ. z Incertam. S. alii incertum legunt: sed idem est. Nam incertum incipientẽ. i. minorem significat. D. Incertã. In ipsis initiis positã. C. Quale per incertã. Exprimit ingressũ ad vitia. Nã in principio: & si mẽtis cecitate in vitiũ descendimus: tñ adhuc rõis lumẽ q̃uis exiguũ retinem⁹ nõdũ scõ habitu. Maligna. S. obscura. Malignũ proprie angustũ est: vt aditusq̃ maligni. i. minores: & obscuri: vult aũt ostendere fuisse aliquid lucis. Nã aliter q̃ dictur⁹ est videre nõ poterat. C. Maligna: que se diminute & illiberaliter p̃beat: vt cõtra. Liberalẽ: & copiosũ benignum dicim⁹. vt: accipit in teucros animum mẽtẽq̃ benignã. b In syluis, DO. Que etiã illud exiguũ lucis sua diuersitate possunt eripere. C. In syluis: nã accedente opacitate syluarũ ad lucis diminutionẽ: vix luminis relinquitur vestigiũ. Nec temere meminit syluarũ: quia vt iam diximus omnia vitia nobis a sylua. i. a materia & corpore sunt. c Vbi. S. qñ. Nam nõ est loci: sed temporis. n Nox abstulit colorem. S. dicũt eñ Epicurei: noctẽ auferre varietatẽ colorum. Contra Achademici repugnant: nam squame p scũ p noctẽ lucẽt. C. Nox abstulit colorem. Etiam si non secũdũ epicureos loquatur: sat auferũtur colores tenebris: cũ nulli in illis appareat.

e Vestibulum. S. Ethimologie non habet ppriet atem: vt ait Varro. sed fit pro captu ingenii. dicitur eñ q̃ vestiat ianuã. Alii a vesta dictũ volũt: nam illi ianua cõsecrata ẽ. Alii q̃ nemo ibi stet. In limine eñ solus est transitus: vt eñ vesanũ nõ sanũ: sic vestibulũ nõ stabulum. D. Vestibulũ ante ipsum. In hoc erant omnia: que cruciãt viuos: aut defunctos affligunt. C. Vestibulum: C. melius Gallus in libro de verborũ significatione. Vestibulũ dicit esse nõ in edibus: neq̃ in ediũ parte sed locũ añ ianuã dom⁹ per quem de uia aditus accessusq̃ ad fores ediũ sit. Ianua eñ procul a via fiebat aerea: tum intersita: q̃ vacaret. Putant aũt dictũ a ve & stando: Ve aũt aliqñ intendit: vt vetus quasi magne etatis: & vehemens. i. magne mentis: et impetus. Aliqñ minuit: vt vecors: vesan⁹. Ergo si ve auget in hoc vocabulo dicit a magna statione quã illic habebant qui veniebant: & dñm ediũ expectabant: vt illũ deducerẽt & reducerent. Si aũt priuat: dicitur a domesticis: qui frequẽter ingredientes egredientesq̃ domũ: ibi nunq̃ consistunt. Ergo vestibulũ ↄstat aream dici: que a via domũ diuidit. f Faucibus. C. fauces: iter angustũ est: per quod ad vestibulũ de via flectitur. Ergo Aeneas cũ vidit fauces: atq̃ vestibulũ domus impiorum: non est intra domũ: sed de via videt loca inter viã & edes locata. hec Macro. Sunt tñ q vestibulũ esse a vesta: cui prime dom⁹ partes sacrate sunt. Alii quia domũ vestiant. g Orci. S. deũ posuit pro loco: vt Ioue pro ethere Hora. manet sub Ioue frigido venator. Orcũ igitur Plutonẽ dicũt Cice. in verinis: vt alter orc⁹ venisse etnã: & nõ proserpinam: sed ipsam cererem rapuisse videatur h Luctus &. S. ea dicit esse in aditu inferorũ: que vicina sunt morti. D. Luctus: quorũ sordidus: & miserabilis circuitus est. C. Luctus: sequitur eñ vitia luctus ex poenitentia scelerũ. i Vltrices. S. conscientie que puniunt semp nocẽtes C. Vltrices. nã post cõmissum scelus exagitamur a cõsciẽtia: q̃ nos assiduo torquet. Hinc Iuue. Exemplo quodcũq̃ malo cõmittit: idẽ displicet auctori. Pria hec est vltio: quod se iudice nemo nocens absoluitur. Et alibi Nocte dieq̃ suũ gestare in pectore: testem Spartano cuidam respondit Pythia vates. k Cure. D. Que q̃cunq̃ possideant torquent. l Pallentes. C. ab effectu l Morbi. C. vel quia ex descẽsu animorũ in corpora nascũtur morbi & egestas: nam a corpore hec sunt nõ ab aĩo: & vehementer illa exhorrere mortales: vel morbos more Stoicorum: pro vitiis: & egestatẽ pro auaritia: a qua omnia pene insit mala ponit. Soli aũt sapientes (vt ostendũt stoici) diuites sũt m Senect⁹. S. ad seniũ vergit ipe aĩ⁹ cũ vergit ad vitia. Puto tñ ex platonicorum sentẽtia poetã immersionẽ

animi in corpus appellare infernũ: atq; ex ipso corpore oĩa ibi hęc mala prouenire ostēditur. Nam & per quattuor flumina. etiã quattuor corporis humores Platonem expressisse nonnulli volunt. Sunt mala mentis gaudia: qñ letatur: stultus q̃ male fecerit. Bellũ aũt: & discordia: & furiarũ thalami in hac mũdi parte facile deprehēdũtur. m Tristis. S. seuera quę gignit seueritatem. Cice. Iudex tristis: & integer. n Turpis egestas. S: quę turpes facit: & quasi horũ imagines facit: quas dic t esse apud inferos: ideo quia in quem ista concurrunt: fit mortalis necesse est. vnde deos immortales dicunt: quia ista non sentiunt quib⁹ mors creatur. D. Turpis ege. nã & macie deturpat faciem & necessitate sord: dum relinquit victũ & vestitũ. a. Mala men. gau. S. generaliter omniũ scelerum dicit. ac si diceret malę mētis gaudia. D. Mala mentis gaudia hęc sunt quę in scelera ducunt: adulter em̃ & latro luctu & sceleris⁹ voluptatem capiunt: mala ergo. quia apud inferos puniuntur. b In lumīe aduerso. C. quia semper aduersat: & cõtrariũ est. c Eumenidũ thalami. S. furię nũq̃ nupserunt: vnde thalam⁹. i. ĩ quibus natę sunt. Alii thalamos dicunt: qui facti sunt auctoribus furiis sed nõ procedit: quia ait. Terribiles visu formę: & vt non videatur esse cõtrariũ. quia paulopost furias alibi dicit esse. nã possunt hic: & alibi manere: & alibi officium exercere pœnarũ. d Discordia de. D. i quã ex demētia ĩcidimus. Neq; iniuria dat sanguinem: & serpentes. C. Discordia de. quia a stultitia hominũ prouenit: cũ natura nos ad societatem: concordiamq; creauerit. e In medio. SERVIVS. aut vestibulo: aut absolutũ est: & intelligimus hãc esse eburneã portã per quã exiturus est: quę res hęc omnia indicat esse simulata: si & ingressus & exitus similis est. D. In medio ramos. Post vestibulũ ponit interiorem partē: q̃ non esset sub tecto. f Vlmus opa. in. S. distinguēda sũt ista ꝑpter duo epitheta. Do. posuit vlmũ annosam: et quia nõ omnes annosę sunt mentes] & opacę frondibus: iccirco hęc addit. C. Vlmus. cũ somnia vana exprimat: & nullum fructũ producentia: optime vlmũ posuit: quę arbor sterilis est: g Vulgo tenere. S. passim cateruatim. h Vana sõ. D. Vult hęc esse errores: qui ꝑ necessariis inaniter occurrunt. i Foliisq; sub om. S. Qui de somniis scripserũt dicũt: q̃ tēpore folia de arboribus cadũt vana esse somnia: q̃d per trãsitũ tetigit. Vana autē sõ: quia inferis. Nã vera supi ab mittunt. Home. κ χι γαρ τ' ονα ρ εκ διος εστιν. k Centauri in foribus sta. S. Bene in foribus quia ea q̃ cõtra naturã possunt creari statim pereunt. Stabulant aũt habitant: & vsurpatiue dixit. vt populat: luctat. Nam stabulor dicimus: & bñ allusit. quia ex parte equi sunt. Centauri aũt Ixiõis: & nubis filii sunt. Ixion em̃ amatã Iunonē de stupro iterpellauit. Illa cõfessa Ioui: ē ex ei⁹ volũtate nubē: i suã formã cõuersam ei obtulit: vñ ferunt nati esse cētauri. CRIS. Centauri. Ixion cum Iunone cõcũbere credens cũ eius simulacro ex nube facto cõcubuit: vnde nati sunt centauri: quorũ supernę partes humanę: infernę equinę erant: in q̃ exprimit euētus nimię ambitionis: nã qui terranidi & nimię imperandi cupiditati incũbunt: putant se Iunone. i. maximis regnis potiri posse: et homīes deę nuptias petũt: i. euētus sibi supra humanã facultatē proponũt: vñ & pro rebus solidis nubē. i. res inanes assequũt: vñ non humana quędam: sed monstruosa: & efferata enascunt: quib⁹ ex alto ab ima ꝑcipitantur. l Centum geminus briareus. S. Centies duplex secũdũ fabulas ipse est Aegeon: m Briareus. C. Cottus. Briareus. & Gyges frēs fuerũt ſm Hesio. coeli et terrę filii: & titanes dicti: decennale bellũ cũ filiis Saturni gesserunt. et illi quidē ab Othri: hi ab olympo monte impetum faciebant. Tandem a diis victi in tartara deiecti sunt. Habebãt autem singuli quinquaginta capita: & centum manus: & omniũ fortissimi: & pulcherrimi fuerũt. Briareũ autem dicit Home. egiona ab hominibus appellatum eg. ον βριαρεω κλεω ιθεοι αν δρεσ δε τε παντεσ αιγαιων α. Additq; q̃ cũ quãdoq; Iuno Neptunnus & Pallas Iouem in vincula cõiecissēt: neq; esset qui auxiliũ ferret: q̃ thetis Achillis mater coelum ascendit: & secũ adduxit Centimanum Briareum: eiusq; auxilio Ioue soluit. Hesio scribit Neptunnũ hunc sibi generũ adsciuisse tradita sibi Opya filia: vnde & Oui. Balenarũq; ꝑmentē Aegaeona suis immania terga lacertis. n Ac belua lerne. S. Hydram dicit: quę fuit in lerna argiuorũ palude: sed latine excetra dicitur: quod vno ceso tria capta excrescebant. Sed cõstat hydrã locũ fuisse euomentē aq̃s vastantes vicinas ciuitates: in quo vno meatu clauso: multi erupebant: quod Hercules videns loca: ipsa exussit: & sic aquę clausit meatus: nã hydra ab aqua dicta est. id est. απο του υδατοσ Potuisse autem hoc fieri ille indicat locus. Excoquitur vitiũ: atq; exudat inutilis humor. C. Belua ler. Hydrã dicit Hãc (auctore Hesio). peperit Echidna ex typhaone. Iuno autem illã in lerna palude nutriendã curauit contra Herculem. Sed illã Hercules cũ Iolao flammis interemit: consiliis Mineruę adiutus. dicitur excetra latine: quia vna cœso tria oriuntur capita. Hydrã Plato refert fuisse callidissimũ sophistã: quē Hercules doctus philosophus flãmis. i. feruore ingenii supauit. Est aũt sophistica ratio cauillosa: et vno sublato capita plura nascũtur. Est em̃ logices duplex disputandi ratio: & per veras & sophisticas rões. o Horrendũ stri. C. Si ad fabulã referas. expressit naturã serpentis. Si ad sophisticã ratione: notauit huiuscemodi disputatõis rabiē. p Flãmisq; ar. chy. S. ore leo postremis ꝑtibus draco: media capra: secũdũ fabulas fuit: Reuera aũt est mons Lycię cuius hodieq; ardet cacumen iuxta quod sunt Leones: media autem pascua sunt: ima vero montis serpentibus plena. hunc Bellerophon habitabilem fecit: vnde chymeram dicit occidisse. C. Chymerã. Hanc etiã ignem expirantem iisdem parentibus qb⁹ hydrã ortã ait. Hesiod⁹. habuit secũdũ hũc poetã tria capita Primũ leonis. vltimũ draconis mediũ capræ ait em̃. προσθε λεων οπιθεν δε δρακων μεσση δε χιμαιρα. Hanc Pegasus. & Bellerophontes deuicit: quę tamen ex orco cane Gerionis pri⁹ pepit Spingem: leonē nemeũ: et draconem q̃ mala aurea custodiuit. Item peperit Ceto ex phorco de hac enim Ouidius. Queq; Chymera iugo mediis in partibus ignem: pectus: & ora leę caudam serpentis habe

Et met⁹: et malesuada fames: ac turpis egestas:
Terribiles visu formę: lœtumq; laborq;:
Tum consanguineus leti sopor: & mala mētis
Gaudia: mortiferũq; aduerso in limine bellũ.
Ferreiq; eumenidum thalami: & discordia demens:
Vipereũ crinem vittis innexa cruentis:
In medio ramos annosaq; brachia pandit
Vlmus opaca ingens: quã sedē somnia vulgo
Vana tenere ferũt: foliisq; sub omnibus hęret.
Multaq; pręterea variarum monstra ferarũ.
Cētauri in foribus stabulãt: scyllęq; biformes:
Et centũ geminus Briareus: ac belua lernę
Horrēdũ stridens: flammisq; armata chymera:

Gorgones harpieq;:et forma tricorpis vmbrę.
Corripit hic subita trepidus formidine ferrū
Aeneas:strictāq; atiem venientibus offert:
Et ni docta comes tenuis sine corpore vittas
Admoneat volitare caua sub imagine formę:
Irruat:& frustra ferro diuerberet vmbras:

bat. Reuera mōs in lycia est Carię cōterminus de q̄ vide Seruium.
q Gorgones. SER. Gorgones tres fuerūt in extrema aphrica circa Atlantē montē:quę om̄es vnum oculū habebāt:q̊ inuicem vtebant̄ Sthenio Euriale Medusa. Serenus tñ dicit puellas fuisse vni⁹ pulchritudinis:q̄s cum vidissent adolescētes stupore torpebant:vnde fingitur quod si quis eas vidisset vertebatur in lapidem. C. Gorgones Phorci. & Ceto filię fūt: Sthenio Euryale: et Medusa. Harum primę duę immortales fuerunt Medusa mortalis. q̄ quia in templo Palladis cum Neptunno concubuit: irata dea crines suos q̊rꝫ splēdore capt⁹ fuerat neptūn⁹ in serpētes cōuertit: Quo pacto autem a Persio ie̵r fecta sit describit Oui. Ex

eius morientis vtero emicuere duo foetus Chrisaor sic dict⁹: quia cũ aureo ense natus ẽ:& hic ad deos ascendit Ioui fulmen:et tonitruum ferens. Et equus alatus:qui pegasus est appellatus ἀπὸ τῶν πηγῶν .i.a fontibus Oceani iuxta quos sit natus. De Harpiis dictũ est in tertio. Oĩa hęc monstruosa sunt. Omnis aũt monstruositas vitiosa:quoniam aut excedunt:aut deficiunt. Ergo in vestibulo inferni defect⁹:& excessus sunt. Quapropter inde via est ad tartara.i.ad habitus vitiorum:vnde est charon: id est priuatio gaudii.

te secures. f Stant lumina flãma. DO.inflexibi'es oculi quasi flammam emittebant. CRI. Duo lumina flammę. Quia liberum arbitrium advtrũq; tendere potest:ad lumẽ rationis:& ad ardorem cupiditatis:quod autem hic d: charone dicimus:idem & Sene.in descensu Herculis intelligere videtur. It eñ ad eum Hercules cedente turba:quoniã erat in tertio genere virtutum animi iam purgati:vbi non diuinasolũ in electione preferimus:sed tanq̃ nihil aliud sit intuemur:hocq; pacto liberũ arbitrium absolutum est:& cedit ei turba perturbationum. Exclamat charon: quo pergis audax:quia liberũ arbitriũ vellet discutere qd esset agendum:aut virt⁹ ipsa heroica:quoniã iam electionem fecit:pellit moras:& nautam conto domitat.i.cogitat liberũ arbitrium in suum habitũ: sua electione consumata eñ virtus amplius nõ deliberat. Charõ ob receptũ Herculem:anno in cõpedibus fuit:quia arbitriũ in habitu virtutis heroicę non amplius liberum est: in vitia fluere:actu scilicet non potentia potest.

r Harpięq;. S. Aut iam occisas intelligit:aut secũdum Platonem & alios: simulacra licet viuarũ illic fuisse. Nam dicunt omnium rerum quasdã: ibi eẽ imagines:ad quarũ similitudinem procreãtur vniuersa. Hinc est q̃ in Statio Thyodomas Plutõi dicit. Omnibus finitor esse videris:mihi vero & sator. Harum autem simulacra bene apud inferos sunt:q̃ esse dicuntur & furię.
s Tricorporis vmbrę. S. Eryli & Gerionis.
t Offert. S. non ad feriendum:sed ad repellendas vmbras:vnde et offert dixit:sacerdos aũt ferire phibet. v Tartarei acherõtis. S. Acherõta vult quasi de imo nasci tartaro. huius estuaria stygem creari.de styge autẽ nasci cocytõ. Et est ethimologia: nam physiologia hoc habet. qui caret gaudio :sine dubio tristis ẽ:tristitia autem sine dubio vicina luctui est:qui procreatur ex morte: vñ hęc esse apud inferos dicit.

Hinc via tartarei quę fert acherontis advndas.
Turbidus hic cęno:vastaq; voragine gurges
Aestuat:atq; omnem cocyto eructat harenam.
Portitor has horrẽd⁹ aquas et flumina seruat
Terribili squalore charon:cui plurima mento
Canities inculta iacet:stãt lumina flamma:
Sordidus exhumeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit:velisq; ministrat:
Et ferruginea subuectat corpora cymba.
Iam senior:sed cruda deo viridisq; senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat
Matres atq; viri:defunctaq; corpora vita
Magnanimũ heroũ:pueri innuptęq; puellę:
Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quã multi in syluis autumni frigore primo

g Sordidus amictus: DONAT. Sordidum erat velamen:neq; tantum vt totum tegeret corpus: & nõ fibula.sed nodo nectebatur.
h Ipse ratem. DONA: non agendi potestatem: sed pœnam habebat: qa multa simul officia implebat. Nam dabat vela:vectabat corpora:subigebat idest non sine labore agebat. i Velisq; ministrat. S. aut per vela:& est septimus:aut velis obsequitur:& est datiu⁹. k Ferruginea. S. nigra tristi. Nam lugubrẽ esse hunc colorem ostẽdit dicens. Cũ caput obscura nitidũ ferrugie texit. C. Ferruginea.a ferro et ferrugo Color est purpureus ad nigrũ tendens:vt lugubris sit. Sta. Et ferrugineũ nemo astupet ipsaq; tellus miratur potuisse retro.
l Corpora cymba. S. omne quod potest videri corpus dicitur. Nam paulopost discretionem fecit dicẽs. Corpora viua nefas stygia vectare carina. m Iam senior. S. aut cõparatiuũ pro positiuo posuit. Aut vt diximus senior est: virens senex:vt Iunior inter iuuenẽ est.quã rem a Varrõe tractam confirmat etiam Plinius. n Cruda deo viridisq; senectus. S.f. ἀκμαῖον quia in deo. DO. Viridis non ppter colorem:sed quę adhuc non parum de pristinis tẽporibus retinent. Cruda & viridis:quia nõndum tendebat ad maturitatem. o Pueri & virgines. DO. quos in spem posteritatis seruandę conuenerat in longum senium perduci:distinguit sexus & ętates. vt ostendat mortem omnibus esse cõmunẽ:nec moriendi esse ordinem. o Iuuenes. D. Qui adhuc suis cõmodis in seruire patrię potuissent.
q Autumni frigore primo. SER. Extremitatẽ vult ostẽdere:quod ait Iuuena. Iam lętifero cędant pruinis autumno. Nam et⁹ prima pars feruet:vt totoq; autumni incãduit ęstu. Sane sciendum secũdum Pliniũ. Folia autumnali tẽpore ideo cadere:quia omnis tũc in arboribus humor:ęstatis colore inuenitur exhaustus. Ergo cadunt:non quia siccari incipiant;sed quia tunc eis iam deest humori.

x Turbidus hic coeno. D. p qualitate inferni fuit natura aquę turbida:cenosa odoris pessimi:vt pote quę ructaretur a coeno. y Cocyto eructat harenam. S. in cocytum.s.per stygem. ʒ Portitor. S. portitor proprie qui portat:abusiue etiam qui portatur portitor dicit̃ sicut vector. D. Is proprie est q portũ obseruat:vt nullus ei⁹ iniussu in alienas regiones trãseat:his igitur aquis tam male olentibus:tam horridi aspectus erat par custos:nec dissimilis loco & religioni. C. Portitor charon. Si nauis voluptatis typum habet:pro libertatis arbitrio capitur charõ. Ergo charon agit nauem.i. voluntatem conto.i. electione qua arbitrium se dirigit. Dicit̃ eñ cõtus quasi conitus. Nam ex tereti in acutum tẽdit qua figura conus appellatur. Ministramus igitur nauem.i. voluntatem velis.i. pręparam⁹ coelesti voluntati:quoniã quod influit coelum libenter vult:nisi sese ratio opponat:cuius est syderib⁹ dominari. Senex fingitur:quia nihil antiqui⁹ anima in qua liberum arbitrium semper fuit. Sed viridis senectus:quia nũq; deficit. Per amictum solidum intellige corpus:qd putre corruptibileq; est.
a Has horrendus aquas. S. ppter tria flumina.
b Terribili squalore. SER. terribilis squaloris.
c Charon. SER. Per antiphrasim:quasi acharon.
d Mento canities. SER. veteres eñ non solum comas ornabant:sed etiam barbam.vt i nõnullis vidimus statuas. e Stant. SER. horrent.& est polysemus sermo:vt diximus sup. Cõto subigit pro impellit sursum agit regitq; ẽ polysem⁹ sermo:nã & acuit significat vt subigũtq; in cute secures.

r Quam multę.DO.Ex hac comparatione quanta fuerit turba ostenditur. s Glomerantur aues.S.Bene rebus volitantibus comparauit animas:quia & ipsę volant. t Immittit apricis.S i.sine frigore.vt diximus supra:vñ & nonnulli aphricam dictam volunt. v Stabant.C. astabant illi:vel stabant quasi non descendebant:sed perse uerabant in orando:& ita vt vnusquisq; primus esse con tenderet. x Primi trãsmittere.S.Figura greca est:vt pri mi transirent. y Transmittere cursum.CRI. emittere cursũ trans fluuiũ.i.vel o ci nauigatione transire.

Lapsa cadũt folia:aut ad terrã gurgite ab alto
Quã multę glomerant aues:vbi frigidus ann⁹
Trans pontũ fugat:& terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum:
Tendebantq; manus ripę vlterioris amore.
Nauita sed tristis:nunc hos:nunc accipit illos:
Ast alios longe summotos arcet harena.
Aeneas.(miratus em motusq; tumulum)
Dic ait o virgo:quid vult concursus ad amnẽ:
Quidue petũt animę:vel quo discrimĩe ripas
Helinquunt:illę remis vada liuida verrunt:
Olli sic breuiter fata est longęua sacerdos.
Anchisa generate:deum certissima proles:
Cocyti stagna alta vides:stygiamq; paludem:
Dii cuius iurare timent & fallere numen:
Hęc omis quã cernis inops ĩhũataq; turba est.
Portitor ille charon:hi quos vehit vnda sepulti.
Nec ripas datur horrendas:nec rauca fluẽta
Transportare prius:quã sedibus ossa quierut.
Centum errant annos:volitãt hęc littora circũ.
Tum demũ admissi stagna exoptata reuisunt.

z Tendebant.C. Prote sis palmis orabant. a Nauita.C. pro nauta per epẽthesim. b Tristis.S.asper & mi rabilis.D.Tristis.dur⁹ & nunq; affabilis. C.Tristis.seuerus:qui nõ ex cupiditate illorum.sed ex iusto ordine eos admit tebat: hoc autem signifi cat q; ex ardore perturba tionum omnes in vitium ruere cupiũt.Id em est ad inferos descendere:verum non transuehuntur:nisi q̃ rũ corpora sepulta sunt: idest qui ex habitu viciis penitus sunt obruti:inse pulti autẽ:idest hi qui nõ iacent in habitu demersi: errãt circum littora:id est peccãt frequẽtib⁹actib⁹:& post centum annos:id est post diuturnum tempus admittuntur:quia ex illis efficitur habitus.

c Nunc hos.DO.Nã omnes simul nõ poterat. d Aeneas.S.ordo est ae neas ait dic o virgo.Cęte tera per parẽthesim sunt. e Cõcursus.C.Nã aboi bus pari studio curritur. f Discrimie.S.differẽtia. g Linquunt.SER.rede untes non transeuntes. h Liuida.SER. nigra. Nam liuidum :id est in ui dum : non nisi apud ne otericos inuenies.Lucan⁹ Liuor edax tibi cuncta negat.LicetOuidius dixe rit.Liuor edax viciũ mo res non exit in altos.CRI STO.Liuida.Nam om nia coelestia candida sunt sic inferna nigra.possum⁹ & ad descensum illum q̃ speculationem vitiorum exprimimus ita rem referre.cõcur runt ad nautam :q; omnes natura scire cupimus.Sed libe rum mentis arbitrium non omnes admittit ad speculati onem:Quod autem non admittantur inhumatis:qui cor poribus sunt: notat per corpora perturbationes animor um:quę a contagione corporis sunt:quę nisi penitus hu mentur : nos ad speculationem proficisci non sinunt.Nã quod de centum annis refert:id ex egyptiorum consuetudi ne poetice admiscet.Et de qua Seru⁹ & Sene.referunt.sed Hora.ex hac egyptiorũ cõsuetudine ait:Orpheum inferorũ fabulam scripsisse. i Breuiter.D.Ne qua fieret rebus ne cessariis mora. k Longęua.SER.Apollo Sibyllam pie

dilexit:& poscere iussit quod vellet arbitrium dedit:illa hausit harenam manibus:& tam longã vitam poposcit:id Apol lo posse fieri respondit si Erythream insulam relinqueret il lam nunq; reuisura.Venit ergo Cumas vbi corporis virib⁹ deserta:vitã in sola voce retinuit:hoc intelligentes eius ciues siue inuidia:siue cõmiseratione moti:epistolam miserũt:cre ta antiquo more signatã.At illa visa terra patria in mortẽ resoluta est:vnde sunt:qui dicũt hanc esse:quę Romana fa ta scripsit :quod incenso Apollinis templo : inde Romã illa ti sunt ab libi:vñ hęc fue rat. l Certissima pro les.S.cũ subire inferos po tuerit.Multi em ad gloriã sibi genus fingunt.vt Ro mulus ex Marte Alexan der ex Ioue Hamone:sic de Hercule Salue vera Io uis proles.D. Certissima proles.Natus ex homine non immerito paues:sed nihil debes metuere: quia a diis principiũ ducis. m Cocyti stagna.D.Nõ auget moram:quia respõ det ad id quod non inter rogat:sed minuit:nam cu rat ne postea interroget. Stagnũ igitur inquit cocy ti habet nomen. n Paludem.DO.Pau lus:q̃ ex superfusiõe aquę efficitur styx appellat.Nec indiget probatiõe q; inse pulti non transportentur. quoniam cernit ibi quos sepelire non potuit. o Fallere numen.S.pro pter victorię fauorẽ Sty gis filię.nam statuit Iup piter si quis fefellisset eius numen:vno anno & no uem diebus ambrosia:& nectare priuaretur.Sed iõ est q; ideo per stygem dii iurant:quia tristitia cõtra ria est ęternitati.

p Inops inhumata.S: duo dicit:q; neq; legitimã habet:nec imaginariã se pulturã.inopem em dicit sine pulueris iactu:nã op⁹ terra est: inops sine terra: sine humatione:Vult aũt ostendere tantũ valere in anem :quantum plenam sepulturã.Nã & deipho bi vmbra transuecta est: cui Aeneas coeno aphi um fecit vt tunc egomet tumulum rhetęo in litto re inanem constitui.Bene autem sepultos .i fletos.Nam si ne fletu sepultura non est.Vnde legimus inhumata infletã q; turba facit supradicta flumina transire :quibus luctus nomen imposuit.Centũ autem annos ideo dicit:quia illi sunt legitimi vitę humanę:quib⁹ completis potest anima transire ripas.i.ad locũ purgationis venire:vt redeat reuer sus in corpora.Sane sciẽdum:quia cũ terrã dicim⁹ hęc ops facit.Si nymphã dicim⁹ hęc opis.si diuitias hę opes nume ro tm plurali. q Rauca fluẽta.S.aut remota .i.ęstuaria dicit:aut bñ pluraliter:quia de tribus loquit. r Sedib⁹ os.qui.S.i.prius q̃ corp⁹ in naturã suam redeat.i.in terrã. Stagna exoptata reuisunt.S.lethei.s.flum inis.

Cõstitit anchisa satus: et vestigia pressit:
Multa putãs: sorteq́ꝫ animo miseratus iniquã.
Cernit ibi mœstos: & mortis honore carentes:
Leucaspim: & licię ductorem classis orontem.
Quos simul a troia ventosa per ęquora vectos
Obruit auster: aqua inuoluens nauemq́ꝫ virosq́ꝫ.
Ecce gubernator sese palinurus agebat.
Qui lybico nuper cursu dũ sydera seruat.
Exciderat puppi: mediis effusus in vndis.
Huncvbi vix multa mœstũ cognouit ĩ vmbra.
Sic prior alloquitur: quis te palinure deorum
Eripuit nobis: medioq́ꝫ sub ęquore mersit:
Dic age: namq́ꝫ mihi fallax haud ante repertus.
Hoc vno responso animũ delusit apollo.
Qui fore te ponto incolumẽ: finesq́ꝫ canebat
Venturũ ausonios: en hęc promissa fides est.
Ille autem: neq́ꝫ te phœbi cortina fefellit
Dux anchisiade: nec me deus ęquore mersit:
Namq́ꝫ gubernaclũ multa vi forte reuulsum:
Cui datus herebã custos cursusq́ꝫ regebam:
Precipitans traxi mecũ: maria aspera iuro:
Nõ vllũ pro me tantum cœpisse timorem
Quã tua ne spoliata armis: excussa magistro:
Deficeret tantis nauis surgentibus vndis:
Tris nothus hibernas ĩmẽsa per ęquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto

t Vestigia pres. S. cogitatiõe. s. v Putãs. S. reputans: cũ aĩo pertractas. x Sorteq́ꝫ aĩo mi. ini. S. iniqua em̃ sors est puniri propter alteri⁹ negligentiã: nec em̃ quis culpa sua caret sepulchro. Bene aũt oĩs: quasi represago: vt alibi. Pręsaga mali mens. Ipse em̃ Aeneas insepultus iacebit: vt mediusq́ꝫ inhumatus harena. y Mortis honore. S sepultura. vt quisquis honor tumuli.

ʒ Leucaspim. C. id enĩ nomen erat magistro nauis orõtis: quod ille in primo libello omiserat: dixit em̃ excutitur pronusq́ꝫ magister. a Ductorẽ clas. S. apertũ exemplum classem etiam dici vnam nauem. Nã legimus vnã: q̃ lycios fidũq́ꝫ vehebat orontẽ. b Quos simul a troia. D. Reuocat in memoriã legenti q isti essent: & vbi: & qñ. & qua vi periissent. et simul ne qs daret vitio Aeneę: ne suos sepelisset: qm̃ sepelire nõ potuit. c Auster. S. Hic distinguendũ. d Sese agebat. S. Sese agere est sine negocio incedere.

e Qui ly. nu. cur. S. Bñ lybico. Nauigatio em̃ nõ a diuerticulo: sed ab intentione accipit nomen.

f Effusus in vndis. S. sarchaismos est Quãq́ꝫ Donatus esse ordinem velit: dũ seruat sydera in vndis mediis. D. In vndis. Non effusus in vndis: ne sit vitiũ in casu: sed effusus cũ in vndis esset. g Multa mœ. co. in vm. S. Prudentiores dicunt animas recentes a corporibus sordidiores esse donec purgentur: quę purgatę incipiunt essent clariores: vnde paulopost: donec longa dies pfecto tẽpis orbe cõcretã exemit labẽ purũq́ꝫ reliqt: æthereũ sẽsũ atq́ꝫ auri simplicis ignẽ. i. nõ vrentẽ: vt ẽ sol. Inde ẽ ꝙ alię aĩę lunarẽ cirulũ: alię solstitialẽ retinere dicuntur pro modo purgatiõis. Recte ergo Palinurũ obscura vmbra circũdatum dicit. & vix agnitum: qa nec ad loca qdẽ venerat purgatõꝝ. Sic et de Didone. agnouitq́ꝫ p vmbrã obscurã. DO. Multa vm. hoc excusat ꝙ amicũ non statim agnouerit.

h Prior. C. hoc pertinet ad clementiam ducis.

Quis deorũ. S grece τις θεων. CRIS. Quis deorũ admiratur aliquẽ deũ vsum esse tanta crudelitate:

k Eripuit. C. vt ostendat & vim illatã: & damnũ: nec putabat hoc euenisse nisi a deo: cũ Apollo illũ incolumẽ in italiã venturum pręd̃ixisset. At ille respondet venisse quidẽ in italiã: sed ibi cęsum fuisse. Cõpone aũt. Nec cortina phœbi fefellit te nec me. l Nobis. S. Nã gubernator cõi perit periculo. m Sub ęquore mersit. S. Temere s submersit ęquore. n Qui fore ponto. D. nihil dixerat de Palinuro Apollo: sed tacẽdo de suis aduersis: boni aliquid p̄misisse videt̃. o Ventu turum. S. κατα τὸ σεσημαινόμενον ĩtelligim⁹. ❡ Cortinã: vl' quod cor teneat: Vel ꝙ tripos septus erat coria serpentis: vel quia ὅτι τὴν κόρην τείνει. i. extẽdit puellã: vt maiorq́ꝫ videri. p Nec me. S. Hic distinguendũ ne sit cõtrariũ: nã eũ somnũ decit: q̃q́ꝫ alii frustra dicãt: qd credebat phorbantẽ: cum extinctis diuinãdi sit concessa licentia: vt iam nunc sciat somnum fuisse.

q Deus. DO. Cognouit vim illã eẽ diuinã. sed qs deus fuerit ignorat. quia nõ vidit: nisi phorbantẽ.

r Gubernaclũ. S. vt sit verisimile ꝙ venerit ad italiã. C. Gubernaclũ. temonẽ. Et facit narrationem verisimilẽ: nã sine temone nõ erat credendũ illũ tam diu natare potuisse.

s Vi reuulsũ. D. oñdit p virib⁹ pugnasse vt excuset factũ. t Pręcipitãs. S. dũ p̄cipitarer. v Aspa. C. Ex affectu natantis: vl' epithetõ est ęternũ maris: nã tẽpestas nulla fuerat fauẽte neptũno. x Iuro. S. aut execratio. aut quasi nauta iurat p maria.

y Nõ vllũ. C. Exprimit q̃ sit vera amicitia: & q̃les ĩ amicos eẽ debeam⁹. Simul ẽt Palinur⁹ beniuolẽtiã captat. vt facili⁹ possit q̊d petit ĩpetrare. ʒ Spoliata ar. S. p̄dita gubernaculo. a Excussa ma. S. Noue dictũ: de q̃ fuerat excuss⁹ mgr̃. ❡ Surgẽtibus vndis. signat fuisse pelagus tumẽs: nã tẽpestas fauẽte neptũno non erat: nec de æneę p̄itia dubitauit: sed p̄pter p̄ditũ gubernaculũ. b Tãtis s. C. Atqui trãqlla fuerat nauigatio. sed loquit̃ ex ea q̃ sibi erat solicitudie: & ex eo q̊d sępe id sibi acciderat: aut qa sic natãti videri potuit: nã et mediocres: vnde videri ingẽtes natãti possunt. c Hibernas. S. aspas: & retulit ad affectũ nauigãtis. d Vix lu. C. q̃si pathos. a diuturnitate tp̄is vẽ septẽ illũ p̄hibẽt totos ex ordine mẽses. Et septia p⁹ troię excidiũ iã p̄rit̃ estas. e Sũma. C. docẽt mathematici reliq́ꝫ

elementorũ ita aquę corpus sphęricũ esse: ac ppterea mare non planũ esse: sed turgescere: vnde est q̃ propter interpositũ hunc tumorem maris aliquis positus in naui non videbit montẽ e regione positũ: quẽ tñ videbit: qui est in summitate mali eiusdẽ nauis. f Adnabã. S. & hic distingui potest adnabã terrę. C. Paulatim adnabã. Oñdit difficultatẽ. & fessitudinẽ. g Terrę iã tuta. C. Pathos ab eo q̃d est p̃ter spem. Nam vbi tutus esse credidit ibi crudelissime occisus est. h Gens crudelis. S. lucanorũ: & dicit eũ a veliensibus interemptũ: vt portusq̧ require velinos: Sed velia quo tempore Aeneas in italiam venit nondũ erat: q̃ anticipatio si a poetę persona fit: est tollerabilis. Si per alium: est viciosa. Sed q̧ Palinuri diuinãdi scientiam dant. quasi ab vmbra sit dictũ. Velia autem dicta est a paludibus quibus cingitur quas grę cũ ἑλη dicũt. fuit ergo helia: sed accepit digamon: vt enetus venet⁹. C. Crudelis. Et quia in naufragum nulla iniuria puocati fuissent: & quia spoliati sepulturã neglexissent. i Madida cũ ve. gra. C. Et quę sequentur huiusmodi sunt: vt etiam in immanissimis cõmiseratiões cõmouere potuerint: ergo crudelis gens. k Prensãtẽ. C. ponit rẽ añ oculos: nã sępe p̃hẽdebat. quia sępe a fluctibus illinc remouebat̃. l Capita asp. D. aspa saxorũ: q̃ ex montibus radicib⁹ veluti capita in mare extãt. m Montis. S. saxi. alibi contra. Saxi de vertice pastor. i. montis. Item fertur in abruptũ magno mõs improbus actu. pro saxo: nam ista reciproca sunt. n Ferro inuasisset. C. pathos a mõ & a materia. o Prędamq̧ ig. C. rẽ verisimilem facit. Qui em̃ inuasissent vuisi, questũ inde sperarẽt: Sed nõ propter hoc minuitur crudelitas.

p Me flu. ha: S. Quia secũdũ philosophos corp⁹ solum nostrũ est: quod nobiscũ oritur: nobiscũ morit̃. Anima generalitatis est: et adeo nõ est nostra: vt etiã in alia corpora trãseat plerũq;. q Versant in lit. ven. D. ne in profũdo esse videretur. r Per iocũ. D. quia apud inferos non est iocũdũ. q. d. per id quod cupis remouere. C. Iocũdũ. ex affectu inferorũ: vita em̃ nostra huiuscemodi est: vt si illam inferis cõpares: iucũdissima esse videat̃. Sin aũt superis calamitosa fit. s Per genitorẽ. D. cuius causa tot subis labores. t Eripe me. S. corp⁹ meũ: quod est hominis proprũ. Est aũt Homer. αὐτὸν δ' ἐλκομένων [illegible] ℭ Coeli iocũdũ: bñ iocũdũ addidit. Est em̃ etiã apud inferos: sed nõ iocũdũ. v His inuicte malis. S. qui iferos subire potuisti. his aũt. ac si diceret quę cernis. C. Inuicte. ergo potes. x Malis his. D. Captat hinc cõmiserationẽ. y Terram inice. S. Bene aũt maius petit: vt vł hoc impetraret. Terrę aũt iniectio secundũ pontificalem r. tam potest fieri & circa cadauer: & circa absentiũ corpora quibusdam solennibus sacris. D. Inice terram. Ostendit facultatẽ. C. Terram inice. Fac coenothaphiũ. sic alibi. Tunc egomet rhetęo in littore inanem constitui. z Nãq̧ potes. S. vbi q̧ eum rerum diuinarum inducit peritum. C. Nãq̧ potes: Sic Horatius. Qua inq̧ festinas nõ est mora longa licebit, iniecto tertio puluere curras. a Portus requirevelinos. D. Remouet laborem querẽdi. b Si qua via est. S. Si est vlla ratio. D. Si qua est. Ostendit illum posse: & quia tãto vir est corporis robore: & animi ingenio: qa nat⁹ ex diis: quia venerem matrẽ habz: quia sibi maiora dii concesserunt. qñ viuenti hunc descensum permiserũt. c Diua creatrix. S. Rerũ omniũ generaliter. C. Creatrix. Sic lucret. Aeneadũ genitrix hominũ: diuumq̧ voluptas. Quę mare nauigerũ quę terras frugiferentes concelebras p̃ te q̃m gen⁹ oẽ a antũ cõcipit: visitq̧ exortũ lumina solis. vł poti⁹ creatrix tua ex q̃ facili⁹ ẽt posse illum oñdit. d Innare. S. nauigare more suo. e Da dextrã. S. da auxiliũ. Vmbra ei nũq̧ tenet: vt ter frustra cõpressa manus effugit imago. f Misero. C. Si miseri q̃ iferno mergũt̃ q̃d miseri⁹ eo q̃ nec hoc q̃dẽ asseq̧ pt. g Saltem in morte quiescã. S. nam nautę semper vagantur. C. Saltem. Pathos q̧ nunq̧ inuita quieuerit: & nunc etiã in morte nulla quietis spes dat̃. h Talia fat⁹ erat. C. Orõ indignatiõe plena: quę nõ solũ verbis oñditur. verũ etiã festinatioẽ respõsionis cũ vix expectauerit: vt ille finiret. i Coepit cũ talia vates. D. rñdit sibylla: cui leges inferorũ notiores essent. k Vnde. C. Ad dubitatio auget indignationẽ: cũ videat̃. q̃d ne suspicari q̃dẽ possit: vñ hęc cupido illi veniat. l Tã di. cu. S. ex deo ũ ira veniẽs. aut magna: vt sua cuiq̧ de⁹ fit dira cupido: m Tu sty. in. C. Grauissima interrogatio: cũ ita vrgem⁹ aduersariũ: vt nõ possit: nisi id q̃d nobis placet rñdere. Habẽt aũt hęc singula verba magnũ pond⁹. Tu. q. d. cui nullũ tale meritũ est vt supra fata q̃cq̧ sit tribuẽdũ: stygias q̃s in tãta dii venerãtõe hñt. Inhumat⁹. cũ magno põdere. q. d. q̃d nũq̧ factitatũ est. n Seuerũ. S. tristẽ. & sũt reciproca. C. Seuerũ. q. d. vis q̃cq̧ i eo flumie aduers⁹ ius facere. i q̃ sũma sp̃ obseruata sit seueritas. o Eumenidũ. S circa quẽ hĩtat Eumẽides. C. Eumenidũ q̃ oim scelerũ vltrices sũt. p Aspicies &c. C. si tm̃ admirat̃ si aspiciat: q̃d erat si transeat. Repete ergo. Tu q̃ nihil extra sorte a diis mereris: nulloq̧ ill' sãguie cõiũct⁹ es: inhũat⁹: q̃d sp̃ nefas fuit. talẽ fluuiũ: et q̃ tales h3 vltrices: nõ dicã trãsib: sed aspicies. Aut abibis ripã: vt oñdat maximũ nefas eẽ: ipm̃ trãsire etiã si p⁹ trãsitũ a ripa nõ discedẽs: vlteri⁹ n̄ p̄gredias̃. q Ripã abi. S. vt abeo in thuscos: alii hñt adibis.

prospexi italiam sũma sublimis ab vnda.
paulatim adnabam terrę: et iã tuta tenebam:
Ni gens crudelis madida cũ veste grauatũ
prensantẽq̧ vncis manibus capita aspa mõtis
Ferro inuasisset: prędãq̧ ignarã putasset.
Nũc me fluctus habet: versantq̧ in littore vẽti.
Quod te per coeli iocundũ lumen: & auras:
Per genitorem oro: per spes surgentis Iuli
Eripe me his inuicte malis: aut tu mihi terram
Iniice: nãq̧ potes: portusq̧ require velinos.
Aut tu si qua via est: si quã tibi diua creatrix
Ostendit: (neq̧ em̃ credo sine numine diuũ
Flumina tanta paras stygiãq̧ innare paludem)
Da dextrã misero: et tecũ me tolle per vndas:
Sedibus vt saltẽ placidis in morte quiescã.
Talia fatus erat: coepit cũ talia vates.
Vnde hęc o palinure tibi tam dira cupido?
Tu stygias inhumatus aquas: amnemq̧ seuerũ
Eumenidũ aspicies. ripãue iniussus abibis?

r Fata. S. quę ſemul dii decreuerũt: & locutus ẽ ſecũdum Epicureos: qui dicunt: nec bene pro meritis capitur: nec tangitur ira. D. Fata. fatum dixit iudicatũ: cuius firmitas moueri non poſſit. C. Deſine fata deũ flecti ſperate precã. Oſtẽdit ꝙ tranſire fluuiũ aliquem inhumatũ: ſit velle flectere fata: quę ſecũdum Stoicos ne a Ioue quidem frãgi poſſunt. De fato ita ſcribit Auguſtinus in quinto eius voluminis ꝙ inſcribitur de ciuitate dei. Qui non aſtrorũ conſtitutionẽ ſicuti eſt cum quodꝗ concipitur: vel naſcitur: vel inchoatur: ſed omnem cõnexionem ſeriemꝗ cauſarũ: qua fit omne quod fit: fati nomine appellant: non multũ cum his de vi verbi eſt laborandũ: qm̃ hanc ſeriẽ: dei voluntati: et poteſtati ſubiiciunt: qui cũcta ſcit anteꝗ fiant: & nihil inordinatum relinquit: a quo ſunt omniũ ptãtes ꝗuis ab illo ſunt omniũ volũtates. Hęc Auguſtinus. Seneca autem his verſib⁹ oſtendit: dei volũtatem: cuius ptãs per cũcta porrigit: fatũ illos dicere duc me ſũme pater: altiꝗ dñator poli quocũꝗ placuit. nulla parẽdi mora eſt: aſſum impiger: fac nolle comitabor gemẽs: maluſꝗ patior facere: q̃d licuit bono. ducũt volentẽ fata nolẽtem trahunt. Poſtremo addit Auguſtinus: ordinẽ cauſarũ vbi dei voluntas plurimũ valet: nec negam⁹: nec fati vocabulo nũcupam⁹: niſi forte a fãdo fatũ dicam⁹. Nã ſcriptũ eſt in libris ſanctis ſemel locutus eſt deus: q̃m ptãs dei eſt: & tibi dñe miſericordia. Semel. i. in cõmutabiliter oĩa factur⁹ ẽ. Hac ergo rõe fatũ appellare poſſum⁹ a fando: ſed qm̃ in alia re intelligi ſolet: corda hominũ nolu[i]us inclinare. Plato ſcribit. Fatũ eſſe diuinã legẽ per quã i[ne]uitabiles cogitationes dei: ac incœpta complentur. Hanc aũt legem in mũdi animo inſitã: ingenitã ab ipſa dei prouidentia putat: vt idem ſit hic fatũ quod in mente dei eſt puidentia. Anim⁹ eñ mũdi: miniſter eſt dei: quia ea quę puidentia ſanxit: & nouit diligenter exequit: ac cõplet: ac omnis exequẽda miniſtris ſuis. i. ſyderibus: ac demonibus mandat. Quo fit vt lex adminiſtrandi mundi: ſit & in principe deo: & in mundi ſpiritu: ac ſyderibus: hoc omne exprimit Plato: ineuitabiles primo dixit cogitatiões dei. Secũdo legẽ per quã illę cõplentur: & alibi dicit fatũ eẽ ſyderꝝ legẽ: vt onderet puidẽtiã i deo eẽ: fatũ vero in mũdi ſpũ: ac ſyderib⁹. Sępe etiã vniuerſi mẽtẽ fato nuncupãt. Sępe & ipſi⁹ legis executionẽ: ergo apud platonicos ꝗtuor ſignãt fatũ: Mentẽ ipſã cœli: legẽ: ꝗ illi ingenita eſt. Legẽ ꝗ cęteris diis attribuit. Ac deniꝗ executionẽ: quã ſanxit de⁹ prim⁹: quas adminiſtrandas accœperũt ſecũdi. Hęc de Platone. Trimegeſt⁹ aũt primo dedit diffinitionẽ. ꝗ ad ipſius legis tẽporalẽ executionẽ pertinet: dicẽs fatũ eẽ neceſſitatẽ oim ꝗ gerunt: ſemp ſibi catenatis nexib⁹ iunctã. Secũdo appellauit mũdi animũ fati noĩe. & ſimul aliã diffinitionẽ poſuit: ꝗ fatũ: & in mũdi mẽte. & in ceteris diis poſuit: dicit em̃ fatum eſt: aut ſecũdus deus. i. vniuerſitatis animus: aut oim cęleſtiũ terrenoꝝꝗ firmata diuĩs legib⁹ diſciplĩa. i. rõ: & ordo reꝝ adminiſtrãdaꝝ in diis in ſũma dei puidẽtia. Ac idẽ Trimegeſt⁹ tria putat in reb⁹ adminiſtrãdis principatũ tenere his verbis. hęc tria fatũ: neceſſitas: ordo nutu dei effecta ſunt. Prima igit eſt puidẽtia diuina gubernans mundum: a qua gubernanda: mũdi rõ: ſimilis mũdi menti tradita eſt: quã hic fatũ nominat: ab hoc neceſſitatẽ vult oriri. i. rationis huius ineuitabilem executionem. A neceſſitate cenſet ordinem emanare. Hęc autẽ ſunt eius verba. Fatũ: & neceſſitas ambo ſibi inuicẽ indiuiduo nexę ſunt glutino. Fatũ rerũ initia parit: neceſſitas cogit effectũ: ꝗ ex illius primordiis pendet. has ordo cõſequitur. i. textus & diſpoſitio tp̃is rerũ perficiendaꝝ. Nihil eñ eſt ſine ordinis diſpoſitiõe. Eſt igit (eodẽ Trymegeſto teſte) prouidentia reꝝ agẽdarũ in ſũmo principe conſtituta. ab hoc fluit fatũ: lex. ſ. puidentię ſimilis: ſed in mundi ſpiritu inſita: hinc neceſſitas: deindi ordo. Cęteri philoſophi nõ integrã hãc Trymegiſti ſentẽtiã acceperunt: preter Platonẽ. Pythagoras em̃ prouidẽtia mũdũ admiſtrari dixit. Fatũ ãt diffiniẽs: idq̃d ad legẽ et ad legis executioneordinẽ explicuit: ſcribẽs fatũ eẽ eoꝝ quę ſunt per ptes adminiſtrãdo cũ cauſam. Ad idẽ quoꝗ reſpiciens Ariſtotiles: fatũ inqt eſt decretũ cauſaꝝ an tractu ſe inuicem cõtinẽtiũ: Stoici. idẽ pene exprimũt cũ dicũt fatũ eſſe connexã rerũ ſeriẽ: ſiue rõnẽ: per quã mundus adminiſtratur. Democritus autẽ Heraclit⁹ Empedocles xenophanes: & Melliſſus ſolã neceſſitatẽ in fati diffinitione poſuerũt: dicũt enim fatũ eſſe euentũ ineuitabilem: ac neceſſariũ. Boetius autẽ ſolã executiõis cõnexionẽ poſuit. Fatum em̃ ait: Eſt inhęrens reb⁹ mobilibus diſpoſitio: per quã diuina prouidẽtia ſuis queꝗ nectit ordinibus. hęc fortaſſe dum breuitati ſtudeo: obſcuri⁹ ꝗ par erat reuli. Sed inuenies apud Marſilium noſtrum vicinũ: & hęc & plurima alia enodatius explicatiuſꝗ ſcripta:

Deſine fata deum flecti ſperare precando:
Sed cape dicta memor: duri ſolatia caſus:
Nam tua finitimi longe lateꝗ per vrbes
Prodigiis acti cœleſtibus oſſa piabunt:
Et ſtatuent tumulũ: & tumulo ſolẽnia mittẽt:
Aeternũmꝗ locus palinuri nomen habebit.
His dictis curę emotę: pulſuſꝗ parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
¶ Ergo iter inceptũ pagũt: fluuioꝗ ppinqnt.
Nauita ꝗs iã inde vt ſtygia pſpexit ab vnda

s Memor. C. quaſi diceret: quę te nõ fallent: nam qui narrat: non iubet memorię mandari: quę non credat futura: ne aliqñ mendatio argui poſſit. t Duri. S. impoſſibilis ad mutationẽ. v Longe lateꝗ. S. de hyſtoria eſt Lucanis em̃ peſte laborantibus reſpondit oraculũ: manes palinuri eſſe placandos: quãobrem haud procul a velia: & nemus ei dederũt: & cœnotaphiũ. x Prodigiis cœleſtib⁹. S. & peſtilentiã & oraculũ cõpẽdioſe tangit. C. Cœleſtib⁹. q. d. quę a te nõ ſũt cõtemnẽda: ergo nõ eſt dubitandũ qui exequatur. y Piabunt. S. expiabunt placabunt.

z Aeternũ. S. inęternũ: & ad aduerbiũ. a Palinuri. S. pluſeſt ꝗ ſi tuũ dixiſſet. C. Palinurus. diximus de eliã ſiue velia. Palinurus aũt promontoriũ eſt nõ procul ab hac vrbe. b His dictis. C. non potuit venire in italiã. i. ad contemplatiõẽ Aeneas: niſi Palinurus quẽ appetitũ ratiõi repugnantẽ interpretati ſum⁹: qui nimꝫ vehemẽs nimis concitatus a ſomno. i. a ſũma animi & placida quiete: de temone. i. de vitę adminiſtratione deiiceretur. Nũc aũt cũ inferno. i. in vitiorũ ſpeculatione iterꝫ ſeſe offerat: iterũ repellitur: quia non poſſumus vitia cõtemplari: vt ab eis liberemur niſi pri⁹ relicto hoc appetitu. c Parũp. S. paulatim lętari cœpit: ſpes ei ſola nõdũ bñficiũ accœpat pñs. alii parũp valde parũ volũt. C. Parump. Statim ſecũdũ marcellũ. Sed magis Seruio aſſentior. d Gaudet cognomine terra. SER. eſt enim hic & hęc cognominis. In Plauto em̃ vna de bacchadib⁹ dicit: illa mea cognominis eſt. Metti autem neceſſitate a cõmuni genere in e miſit ablatiuum.

e Nauita. S. Epentheſi: vt mars p mauors. C. Nauita de Charonte. abunde dictũ eſt. & ꝙ vi nolit pati: etiã demõſtratũ eſt. f Inde vt ſtygia proſpexit ab vnda. S. vt Siculo proſpexit abuſꝗ pachynno: & ſic intelligimus hęc tria iuncta eſſe Acherontẽ ſtygem & cocyton: de his em̃ naſcẽtur alia. hinc eſt nouies ſtyx interfuſa cohercet.

g Tacitũ. SERVI. aut ſolum: aut ipſi taciti. h Ag-

grediť. SER. Hoc sermo- ne ostendit eum iratum.
i Armatus. S. ac si diceret nihil pium molitur armatus. k Qui. SER. cur. l Istinc. S. a loco in quo es. m Somni noctisq;. C. vt ostendat omnia: cũ iam sit amissa ratio: quasi dormire: aut in rerũ omniũ tenebris: et cecitate versari.
n Viua. S. Nã sũt corpa etiã mortuorũ: q̃ tm̃ videnť id est vmbre.

per tacitũ nem⁹ ire: pedẽq; aduertere ripe:
h Sic prior aggreditur dictis: itaq; increpat vltro:
i Quisqs es armatus: k q nostra ad flumina tẽdis
Fare age q̃d venias: l iã istinc & cõprime gressus:
Vmbrarũ hic locus est: m somni noctisq; sopore:
n Corpora viua nefas stygia vectare carina.
o Nec vero alciden p me sum letatus eũtem

o Nec vero alcidem. S. Volunt qdem dictũ απο του αλκη. i. virtute. Quod non pcedit: quia a prima etate sic dict⁹ est: ergo ab Alceo patre amphytrionis. D Nec vero alcidem: dat exempla eorum: qui apud inferos illicita commisissent sub occasiõe q̃ deorum originẽ ducerẽt.
p Me sum letat⁹. SER. lectũ enim in Orpheo: q̃ qñ Hercules ad iferos descendit. Charon territ⁹ eũ

Accepisse lacu: nec thesea: pirothoumq;:
Dijs quanq; geniti: atq; inuicti viribus eēnt:
Tartareum ille mãu custodē in vincla petiuit:
Ipsius a solio regis traxitq; trementem.
Hi dominā ditis thalamo deducere adorti
Quę cōtra breuiter fata est amphrysia vates:
Nullę hic insidię tales: absiste moueri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens ianitor antro
Aeternum latrans exangues terreat vmbras:
Casta licet patrui seruet proserpina limen:
Troius æneas pietate insignis & armis
Ad genitorē imas herebi descēdit ad vmbras:
Si te nulla mouet tantę pietatis imago:
At ramum hūc (aperit ramū qui veste latebat)
Agnoscas: rabida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his: ille admirans venerabile donū
Fatalis virgę: longo post tempore visum:
Cęruleā aduertit puppim: ripeq; propinqt.
Inde alias animas q̃ per iuga longa sedebant
Deturbat: laxatq; foros: simul accipit alueo:

statim suscepit: propter quod anno integro in cōpedibus fuit. q Quanq̃. S. ac si dicat: hoc in te nōdum probaui: sed p simulationē: nam norat. t Tartareū. D. Vna iniuria priuare oēs inferos sua custode. s In vincla. S. Hercules a prudētioribꝰ mente magisq̃ corpe fortis dicit. Ergo cū pła fecerit: duodecim ei labores danť, ꝑpter duodecim signa. Q; igiť ab iferis cerberū traxerit: notať q̃ oēs cupiditates: et oīa vitia terrena cōtempsit. Nā cerberus est terra: q̃ est consumptrix corporū. Vnde cerberus: quasi κρεωβορος. id est carniuorus dr. Vñ est: Ossa super recubans. Nam ossa nō cito terra consumit. t Petiuit. C. adduxit: secundū Marcellū. v Ipsius a solio regis. S. Atq; cerberꝰ statim post flumina est: vbi est quasi aditꝰ inferorū. Soliū aūt Plutonis interius est. Ergo vł ad naturā canū referas: q; territi ad dominū refugiunt. Aut soliū ꝑ impio accipias: vt alibi arces ꝑ imperio: vt imbellē auertis romāis arcibꝰ Indū: cū indi vsq; ad primos venerint fines. i. vsq; ad arces. D. Ipsius a solio. Alia ipsiꝰ regis iniuria. x Trementem. DO. iniecit timorē Hercules illi qui neminē timuit. y Dominam S. vel a grēco est q̃ vxorē δέσποιναν dicunt. Aut ditis thalamo: vt dominā Charon ad se retulerit. D. Hi dñā ditis. peius conati sunt. Q; hic loca sunt accusationes. Facere vim vxori alienę: vxori regis & ꝑsentis. Ipsi quoq; reginę: & hæc a persona. A loco vero de ipso thalamo: quē nosse pter maritum nemini licuit. A facto. abstrahi: quem honeste tāgere nō licuit. z Breuiter. D. quia quę iusta sunt longo sermone nō egent. a Amphrysia vates. S. Apollinea: et est longe repetitū epitheton. Nam Amphrysus est Thessalię fluuius: iuxta quem Apollo priuatus diuinitate ab Ioue nato Admeti regis pauit armenta: quia occiderat Cyclopas fabricatores fulminū: quibꝰ Aesculapius Apollinis filius extinctꝰ est: qa Hyppolytū ab inferis potentia herbarum reuocauerat. b Nullę insidiæ. D. Loquiť ergo contra: vt dixit: Nā loquiť cōtra illa q̃ suspicabať. C. Nullæ hic isidiæ Purgat q̃ ille timebat: & ondit q̃ alienus sit a fraude & a rapina. Post hæc ondit ramū. Hęc oīa huc tēdūt: vt qui ad speculationē tendūt, primo vacent & dolo: & vi hoc est omni vitio. Nam ille ascendet in montē dñi: & stabit in loco sancto eius: qui est innocēs māibus: & mūdo corde: non accepit in uanū aīam suam. Sed neq; hoc satis: vt vitio careas: vt in speculationē recipiaris: sed opus est vt ramū aperias. i. preferas ipam sapiam: quā sine dei dispositione nemo assequiť. Vnde dixit donū fatalis virgę mirabile: quia nil sapientia mirabilius est. c Nec vim tela ferūt. S. ac si diceret tm̄ repellūt. D. Nec vim tela fe. Confutat q̃d ille vehementer timebat. Fertur enī ferrū plerumq; nō vt inferať: sed vt repellať iniuria. d Licet. S. Fas est: et est concedentis aduerbiū. sicut esto. e Aeternum. S. aduerbiū est: vt supra: & subaudiť bis æternum latrans ęternū terreat. f Patrui. S. quia Iouis est filia ex Cerere. g Seruet. S. custodiat: vt castas seruabat filia sedes. h Troius. S. q. d. a diis originē ducens. i Pietate insignis & ar. S. propter illud: pauci q̃s ęquus amauit Iuppiter. Aut ar. ad æ. v. DO. Pietate et armis. Nam ꝑpter pietatem descēdit ad patrem: propter vero fortitudinē nō reformidauit pericula quę sunt apud inferos. k Herebi. S. ꝑprie pars inferorū: in q̃ qui bñ vixerunt: morant. Nā ad Elysiū nonnisi purgati veniunt. Vnde est. Et pauci lęta arua tenemus. Hinc deprēsum est animas de Elysio ad corpa nō redire: quia per purgatiōes carent cupiditate. l Si te nulla mouet. S: necessitate vult psuadere: quia scit manes nulla reflecti vt sciret si ignoscere manes. m Pietatis imago. S. i. pietas: vt vis herculea. i. hercłes p piphrasi. n Aperit. S. nudat: vt apit ꝑcul mōtes ac voluere fumū. o Fatalis virge. S. Nā ē: Si te fata vocāt. p Longo pꝰ. SE. Aut aduerbium est: aut prepositio antiquę posita. CR. Longo post tēpe visum. Nihil enī rarius videre contingit. Mirať ergo ramū aureū: nam quāuis nolit cogi liberū arbitriū: tñ concedit sapientiā. q Cęruleam aduertit puppim. C. aduertit voluntatē: quę vidēda discutiat. Hęc habet ꝑprium: id est impetū in obiectum: habet in puppi clauum: id est rationem: qua cuncta ponderat & regat. Nam in malo eligendo adhibet rationē. licet falsam. Charon igiť: id est liberum arbitriū viso ramo. i. sapiētia libenter ad illum se vertit. Nauis cęrulea est. Cęruleus aūt color ex albo constat & nigro: quia animus per speculatiōem ad inferna tendens: nigrū. i. vitium: & albū. i. virtutē cogitat: vel per nigrum inscitiam: per album cognitionē intellige. Speculator enī nisi videret aliquid nō moueret ad speculādū. Si vero oia videret: cessaret ipsa speculatio. Remouet Charon cęteras animas. i. cęteros oēs animi affectꝰ & pturbatioes: & recipit Aeneā cum Sybilla. i. animꝰ cum solo intellectu. r Inde alias a. as. D. quo facilius Aeneam ferret. s Iuga S. gręce dixit. ζυγά quę transtra vocaus. t Laxat. S. vacuat: vt supra. v Foros. S. tabulata: multitudine eni remota q̃si laxanť spatia. x Alueo. S. fluminis. Et per Synęresim aluo.

y Ingentē æneam. S. vt ostendat per purgatõem animi corpora fieri leuiora: q̃d de Sybilla vult accipi. D. Ingētē. Aut q̃d reuera esset magn⁹: aut cõparatiõe exiguę nauis: quę ad incorporeas aĩas vehendas inuēta esset.
z Sutilis. S. Intexta ergo fragilis. C. Cymba sutilis est: quia scitis scīenda annectit. a Rimosa. C. Est rimosa ꝓpterea: ꝙ in eadē re scibiliũ scitoꝝ aduersitas nulla est: distantq̃ longe inter se: ac differũt: & pugnare sępe videt. Gemuit Cymba ex ãgustia: quę ꝑmit ꝓpter speculatiõis difficultatē. Et q̃a rimosa est: accipit multã paludē: nam sępe inter speculãdũ corporearũ rerum illecebrę subeunt.

sũt naturales. Tertia vero illarũ quę naturales necessarięq̃ sunt. Itaq̃ prima tanq̃ animo perniciosam refugiendã cēset. Secunda vero specie facile caremus. Tertiã postremo (q̃uis ea continet sine quibus esse nõ possum⁹) facile tamen parari illa posse: quia natura paucis minimisq̃ cõtenta sit adnimaduertit ista: ergo facile sine m[u]lta impensa & paruo labore sibi cõparat: ac deinceps reliquũ tēpus maximarũ rerum cõtemplationi impēdit: Qua quidem laute abundeq̃ alitur animus: eaq̃ viget: ac beate degit: vt ipsa inuestigatio pabulũ sit: ac vera ambrosia: gaudiũ eñ quod ex illarum rerũ cognitione puenit: suauissimũ nectar p̄bet. Dat igit Cerbero: id est necessitati corporis offam. i. vilem ac facile parabilem cibum: in quo sit etiã potus: et ex quo gignatur somn⁹: vt ad plenum satisfaciat necessitati corporeę: Naz cibo: potu: ac somno indiget vita animal: vnde trifauci latratu illũ ꝑsonare dicit.

Ingentem æneã: gemuit sub pondere cymba
Sutilis: & multã accepit rimosã paludem.
Tandē trans fluuiũ: icolumes: vatemq̃ viruq̃
Informi limo: glaucaq̃ exponit in vlua.
Cerberus hec ingens lattratu regna trifauci
Personat: aduerso recubãs immanis in antro.
Cui vates horrere videñs iam colla colubris:
Melle soporatã: & medicatis frugibus offam
Obncit: ille fame rabida tria guttura pandēs:
Corripit obiectam: atq̃ imania terga resoluit:
Fusus humi: totoq̃ ingens extenditur antro.
Occupat æneas aditum custode sepulto:
Euaditq̃ celer ripam irremeabilis vndę.

b Tandē. S. ꝓpter paludis magnitudinē: aut q̃d melius est ꝓpter pondus æneę: & ꝓpter coeni densitatem. D. Tandem: aut mora fuit: quia nauis p̄ter solitũ esset onusta. Vt ex affectu Aeneę: q. ꝓperabat ad patrē. d Informi. S. sine forma.

e Cerberus. S. quia de animis dictur⁹ est: bñ facit ante Cerberi mentionē consumptoris corporũ. C. Cerberus. Hic secũdũ Hesiodũ nat⁹ ē ex Echidna & Typhaone simĩ cũ orco cane Gerionis et hydra: & Chymera. Et vt idem poeta scribit: habet centum capita: ianitor est Plutonis. Et cuicũq̃ venienti: cauda atq̃ aurib⁹ blandit: sed exire neminē patit. Siquidē in insidiis collocatus q̃cũq̃ extra ianuam offendit: deuorat. Alii non centum sibi capita: sed tria dant. Verũ ꝙ magis absonum iudicari posit: contraria sentire Hesiodus ac Virgilius videtur. Siquidem Hesiodus ait illum intrantibus blandiri: egredientibus aduersari. Contra Virgilius ip̄m venientib⁹ obstare: & ne ingrediant̄ eos impedire inducit: Quoꝝ cõtrouersiã vt facilius tollam⁹ meminisse oportet: descensũ ad inferos esse: tum eoꝝ qui i vitia labunt̄: tũ eoꝝ q̄ descendũt in cõtemplationē vitioꝝ: vt cũ illorũ perniciosam pestē cognouerint: ab illis se purgent. Cerberũ aũt ꝓ eo ponit: q̃d ĩ nobis terrenũ: ac ꝓpterea caducũ est. Si igit intelligam⁹ nos ad inferos descendere: cũ in vitia labimur: erit id quod scribit Hesiodus. Nam labentib⁹ ita ad inferos blandit Cerberus. i. corporei sensus: nam illi nos in vitia p̄cipites agũt & ad oĩs voluptates inuitãt: q̃ animũ effœminant: contraq̃ ab omni rerũ cęlestiũ inuestigatõe remouēt. & quia nihil nisi corporeum nobis se se offert: nos nihil nisi corp⁹ esse putamus. Sin aũt hinc abire tentam⁹: repugnãt oino eędem voluptates: itaq̃ hortant̄ ad ingressum: dehortantum ab egressu. Sin autem eum descensum ad inferos intelligam⁹: per q̄ contemplationē vitiorũ: vt ab illis descendamus significam⁹: cõtra est de Cerbero. Nã repugnat aduersaturq̃ ingredi volentibus. Impediũt eñ nos ea oĩa quę q̃uis caduca momētaneaq̃ sint. tamē sensus demulcent. Presertim aũt impedit nos timor: ne ea quib⁹ corpus indiget nos deficiat. Itaq̃ sapiens qui est: cõsiderat tria genera esse earum rerum: quę ad corpus ꝑtinet voluptatũ. Primę illarũ rerum sunt: quę nec necessarię nec naturales sunt. Altera earum rerum: quę & si non sint necessarię: tũ

f Personat. S. aut ꝑsonare facit: aut p regna sonat. g Colubris. S. fingit pro pilis habere serpentes: & est Hyppallage: quia in collo eī⁹ hęrebant colubre.
h Soporatam. C. Nam (vt diximus) somnus necessarius est vitę corporę.
i Offam. S. hinc diminutiuũ ofella: q̃ nõ gemĩnat f. Q̃d ait melle allusit ad corpora: quę cũ melle obruuntur.
k Ille fame rabida. C. ostendit per transitũ nullum obsonium melius esse q̄ fames: cum tunc etiam vilissima suauissima sint: & illud simul docet fame ipsa oĩa latrare: & in omnē rabiem verti. Hinc etiã alibi. Et malesuada fames. l Toto antro. S. Per hoc eius magnitudo oñdit: vt de Polyphemo. Iacuitq̃ p antrũ immēsum. m Occupat. S. raptim ingredit. C. Occupat æneas. adi. custode sepulto. Nam cũ ita curatũ ē corpus: vt neq̃ nimio luxu cõtumax sit: neq̃ rursus rebus necessariis laboret: iacet obtemperãs: nec animo cõtemplari volēti aduersat. Ergo valet æneas. i. vir sapiēs occupare ingressum ad cõtemplationē. n Sepulto. S. sine pulsu: id est sine motu dormiente. o Irremeabilis. S. epitheton ęternũ: & etiã ipsi Aeneę irremeabilis: quia p aliam portã egressurus est. ¶ p Continuo auditę vo. S. nouē circulis inferi cincti dicunt̄: quos nunc exequit. Primus animas infantiũ tenet: Secũd⁹ eorũ: qui p simplicitatē sibi adesse nequierunt. Tertius eorũ qui euitantes erumnas se interemerunt. Quartus eorũ q̄ amauerũt. Quintus virorũ fortiũ. Sextus nocentũ qui puniũtur a iudicibus. In septimo animę purgantur. In octauo sunt animę ita purgatę vt redeant. In nono: vt iam non redeant in campo Elysio.
q Vagitus. SER. Poetice dixit: Ploratus tantũ lachrymarum: Planctus tantũ vocum. Fletus ad vtrunq̃ ꝑtinet: Sed confundũtur plerunq̃. C. Vagitus. Vagire infantium est: quoniã pueri simĩ atq̃ parti sunt: eam primam vocem edunt: quę prima syllaba in dictione est. Vnde eo Vaticanus deus is: penes quem vocis hũanę initia sunt: a quo acer Vaticanus est dictus: vt ait Varro. Quamuis

Continuo audite voces: vagitus & ingēs

alii hunc deum a vaticiniis nominatū velint: & agrū vaticanū: ꝙ a vaticiniis q vi atq; instictu eius dei ī eo agro fieret solita essent. r Infantū. C. Infantia aūt ſm doctiores phōs septimo anno finit: q̄ est prima etas. Scda vero pueritia nuncupat̄ vsq; ad pubertatē. scdo septēnario: id est quartodecimo anno finit̄. Tertia ē adolescētia ad. xxi. annū extendit̄. Deinde septēnario geminato ad. xxxv. annū ꝓducit̄ iuuētus: qua etate ꝑfectaeuxorē ducere. Arist. iubet: Rursus septēnario geminato vsq; ad. xlix. vel l. annum est etas virilis matura ac ꝑfecta. Senectus demū triplicato septennario constituat̄. Ait enim Arist. i lib. de repub. qui ebdomadibus diuidunt etates: plurimū bene dicūt. Seqnda ei est nature ditio.

s Flentes. CRIST: Flere est tm̄ lachrymis. Gemere cū preangustia in somnū protrupim⁹. Iō & iumēta sub nimio pondere gemūt: & inanimata ea rōne gemere dicunt̄ vt: Gemuit sub pondere cymba. Plorare est voce flebili dolorem ostēdere: Vñ ē implorare: Plāgere est pcussiōe mēbrorū dolorē ondere: et ꝑ pcutere capit̄. Eiulare est acutiori & mag; sublata voce flere: q̄d est mulierū: & pene idē q̄d vlulare: q̄uis hoc luporū canumq; sit: Nam vociferant: qui nō mō dolorē: sed idignatione voce effrenata demonstrant: q̄d & vehementer clamare aliqñ significat. Nam lamentare est voce querula: & tristi oratiōe calamitatem testari. t In limine primo. SER. Qui de prima ipsi subrepti sunt vita. v Dulcis vite exortes. D. Quos dulcis vita cito deseruit: & fecit exortes .i. extra sortē viuēdi maiorē. x Exortes. S. exptes sine pte αγληροσ grece. y Ab vbere raptos. D. ad augmētū miseratiōis: ꝙ insontes a mr̄is vberibus rapti ante extinguerent̄: quā loqui cœpissent. C. ab vbere raptos. Pathos a breuitate vite: & ab etate. z Acerbo. S. immaturo translatio a pomis. CR. Acerbo. ab eo q̄d est acer: nā que acerba sunt acriorē hn̄t saporē. a Falso dānati cri. C. Iure post infantilē innocentiā: ponunt̄ qui innocentes mortē subiere. b Sine sor. S. sine iuditio. Nā antiq nō audiebant causas: nisi forte ordinatas: nā tpe q̄ agebātur causę: cōueniebāt omes. Vñ & conciliū ait. Et ex sorte dierum ordinē capiebant: quo post diem trigesimū suas causas exeq̄bāt̄. Vñ & vrnā mouet Iuuenal̄. Gratia fallacis ꝑtoris viceris vrnā. C. Sorte. Vide Seruiū. Sed & Quintilian⁹ ait: ꝙ in foro vel atrocitate formularū: vel mō petitionū: vel nouissime sorte iudicat̄. c Quesitor minos. S. Quęsitor ꝓprie is est: qui exercendis quęstiōibus preest. Inducit aūt minoa tanq; crudelē: q̄d Epitheton Plato & Homer⁹ ei dant. Nam Aeacus & Rhadamāthus frēs minois sunt. D. Quęsitor mi. Et inquirēdi & vrne agitādę habet ptātem. C. Minos. Scripserūt multa plurimos deos in Creta fuisse. ac deinde multis etatibus post deos heroas eandē insulā habuisse: quoꝝ clariores teste Hero. Minos & Rhadamātus fuerūt Europes & Iouis filii. Minos ꝙ maiorē natu regnū accepisse: ac plures vrbes cōdidisse. Sed ex his tres nobiliores Gnosum: quod Asiam spectat Phestum vero ad meridiem positum: & Cydon ad occasum vergēs. Dedit leges Cretensibus: quas a p̄re accepit: qui in spelunca sibi eas dabat: ac bello nauali multas insulas cœpit. Prim⁹ grecoꝝ mari imperauit: Magnoq; in honore ꝓpter iustitiā & fortitudinē fuit. Classe primus (teste Plinio) pugnauit. Ephorus aūt scribit: Minoa cuiusdam atiquissimi Rhadamāthi imitatorē extitisse: viri iustitia: & etate celeberrimi: qua appellatiōe Minois frater fuit. Hūc igit̄ sectatus Minos ꝑ nouē annos Iouis antrū conscendebat: ac postea dein de discedens: leges q̄ mādata Iouis dicebat hominibus ferebat. Vñ poeta dixit: Hūc quondā Minos nonū regnauerat ānum. Excelsa mandata Iouis captans: ait Strabo.

r Infantumq; anime flentes in limine primo
Quos dulcis vite exortes: & ab vbere raptos
Abstulit atra dies: & funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero he sine sorte date: sine iudice sedes.
Quesitor minos vrnam mouet: ille silentum
Conciliumq; vocat: vitasq; & crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca: q sibi letum
Insontes peperere manu: lucemq; perosi
Proiecere animas: quā vellent ethere in alto
Nunc & pauperiem: & duros perferre labores:
Fata obstant: tristiq; palus inamabilis vnda
Alligat: & nouies styx interfusa coercet:
Nec procul hinc partē fusi monstrant in omnē.

d Mœsti. S. Quia secundū Platonē grauiter puniunt̄ eoꝝ anime qui sibi inserūt mortē. C. Mœsti: qm̄ contra impiū deorū fecerūt. Erat em̄ in arcanis antiq̄rū nō licere cuiq; seipsum interimere: cuius rei hāc rōne Socrates apud Platonem refert homines in quadā culto dia esse: nec oportet quem ꝙ seipm dissoluere: neq; fugere: dicitq; deos nostri curam habere: nos vero homies in rebus esse deorum. Ergo queadmodū si quis ex nr̄is seruis se occideret: cum hoc nō mandarem⁹: grauiter ferem⁹: atq; si possemus punire mus. Ita & deus facit: si quis custodiam effugiat prius ꝙ sibi deus aliquā necessitatem imposuerit. vt tunc Socrati fecit. e Insontes. DON. dicitur causa facti: Nihil enim fit nisi quod faciendi habet necessitatem. f Lucemq; perosi. SER: Figurate. Nā perosum illius dicimus. g Proiecere. S. quasi rem vilē. h Aethere. SER. nostrū habitaculū Aetherem vocauit inferorum cōparatione. i Duros perferre labores. S. Homerus Achillis vmbram inducit dicētem: libentius se omnia aduersa apud superos tolerare: ꝙ apud inferos imperare. k Fata. S. iura naturę. l Nouies styx interfusa. S. qui altius de mundi rōne quę fierunt: dicunt intra mundi hos nouem circulos inclusos: esse virtutes: in quibus & iracundię sunt: & cupiditates: De quibus tristicia: id est styx. Vnde dicit nouem esse circulos stygis: quę inferos cingit: id est vt supra dixim⁹ terram. Nam dicunt alias esse purgatiores extra hos mundi circulos potestates. CR. Nouies. quia octo cœloꝝ sphęris & corpore inclusa est anima i inferis esse dr̄. Alii dicūt nouem circuitos stygis nouem esse complexiones ex qualitatibus quatuor humorū: quib⁹ anima diuinitate sequestratur: quaꝝ quatuor sunt simplices. Nam bili calor: sanguini humor: pituitę frigiditas: atrę bili siccitas. Quatuor coniūctę: Nam siccitas mixta frigori terrestrem corporaturam facit calori igneam. Humiditas cū frigore aquaticam cum calore aeream facit: nonā velut equalē. in qua quia secundū iustitiam omes operentur qualitates nulla superet. m Partem fusi mōstrant in om. SES. Plures vult ostendere eos: in quibus libido dominat̄. D. Fusi in omnem partem: quocunq; oculos tendere poterant. n Lugentes campi. S. quasi lucis egentes: quod etiam

n Lugentes campi: sic illos nomine dicunt,
o p Hic quos durus amor crudeli tabe peredit.
q r Secreti celant calles: & myrtea circum
s Sylua tegit: cure non ipa in morte relinquunt.
t His phedrã: pcrinq; locis: moestamq; eryphi-
v x Crudelis nati mõstrantẽ vulnera cernit. (len,
y z a Euadnemq;: & pasiphaen his laodomia
b It comes: & iuuenis qndã nũc foemĩa ceneus,
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.
c Inter quas phoenissa recens a vulnere Dido
d Errabat sylua in magna: quam troius heros
e f Vt primũ iuxta stetit: agnouitq; per vmbrã
Obscuram: qualem primo quis surgere mense:
Aut videt: aut vidisse putat per nubila lunã,:
g Demisit lachrymas: dulciq; affatus amore est:
h i Infoelix Dido: verus mihi nuntius, ergo,

a maiorib⁹ congruit. CSI. Lugentes: Nam luctus maxime amantũ est. Vñ ĩ Buco. Nec lachrymis crudel' amor: nec gramũ ripe, nec cithiso saturãt apes: nec frõde capelle. o Durus amor. S. immitis: inexorabilis. p Tabe p. S. corpore paulatim defluẽte. q Secreti celãt valles. S. Amantibus congruit. D. Secretos. aut in abdito constitutos aut separatos. r Myrtea syl. S. que est Veneri cõsecrata. s Cure nõ ipse in morte reliquũt. S. Hoc est: Etiam illic amant: & hñt peractorũ imaginẽ criminũ: sicut etiã de piis dicturus est: vt que grã currũ armorũq; fuit viuis: que cura nitentes Pascere eqs eadẽ sequit' tellure repostos. Sane sciendũ (vt sup̃ dixim⁹) loqui eũ de amore generali: sic etiã Plato in Symposio tractat. Nihil enim interest qd quis amet: dũmodo amore teneat'. Notandũ etiã est: nam rarũ ẽ: quia cũ masculino genere supra vsus fuerit: vt hi qs durus amor. Nũc tñ foeminarũ ponit exẽpla: nõ q̃ desint viri: sed elegit sexũ impatientẽ ad amandũ. tamẽ paulo post etiã Sichei facturus est cõmemorationẽ. DON. Cure non in morte relinquũt. Tanta fuit vis amoris: vt post mortem ab iisdẽ curis nõ deserentur.

t His phedram. S. Hec fuit filia Minois & Pasiphaes et vxor Thesei: q priuignũ Hyppolitum amore capta de stupro interpellauit: & despecta apud maritũ eũ falsi criminis detulit: qui irat⁹ inuocauit Aegeũ patrẽ: vt Hyppolito currum agitanti immitteret phocã. quo facto: Hyppolito interẽpto Phedra amoris ĩpatientia laqueo vitã finiuit.

v Procrin. S. Hec vxor Cephali fuit: q cũ venãdi studio teneret'. labore fessus locũ qndã adire cõsueuerat: & illic ad se recreandũ auram vocare: Qd cũ sepe faceret: amorẽ in se mouit Aurore: q ei carnẽ velocissimã Lelapa nomie donauit: & duo hastilia ineuitabilia: eumq; in amplexus rogauit: ille ait iusiurandũ se habere cũ cõiuge mutue castitatis. Quo audito: aurora rñdit: vt probes igit' coniugis castitatẽ: muta te in mercatorẽ: Quo facto: ille ruit ad procrin: & oblatis munerib⁹: ĩpetratoq; coitu: cõfessus ẽ se eẽ maritũ: Qd illa dolens: cũ a rustico amare eũ Aurorã audiss; quã iuocare cõsueuerat: ad syluas pfecta est: & ĩ frutetis latuit ad dep̃hendẽdum maritũ: qui cũ amore solito Auroram vocaret: Procris egredi cupiens: fruteta cõmouit: sperans Cephalus feram: hastam ineuitabilẽ iecit: & ignarus interemit vxorem. x Moestamq; eryphilẽ. SER. Hec amphiarai auguris Argiui vxor fuit: que latentem bello Thebano maritũ polynici prodidit: monili accepto: quod ante vxori dederat: qui duct⁹ ad prelium hiatu terre periit. Cuius filius alcmeon postea matrem necauit. Et vt etiã Horestes furore correptus. Vituperat' sane Virgi. Q moestam dixerit: quam Stygerem legit apud Homerum: id est nocentẽ Nam moesta est. στυγερην.

y Euadnem. SER. Hec vxor Capanei fuit: que se in ardentem mariti rogum precipitauit. C. Euadnẽ. Hec martis ex Thebe Asopi fluminis vxore filia fuit. & Capaneo coniũcta illi Stelenum genuit. Tanto aũt amore in virum affecta est: vt in eundẽ rogum se p̃cipitans arserit. z Phasiphaen. S. Hec aũt (vt supra diximus) tauri amore flagrauit. CRI. Phasiphaen. Solis filia fuit: & Minois regis vxor: occupatoq; marito in bello Atheniensi: tauri amore affecta est. Venere: qm̃ sol cum Marte adulteriũ omnib⁹ diis palam fecerat: hoc pacto iniurias suas vlciscente. Alii dicũt Minoẽ quandoq; dignã: quã sibi sacrificaret hostiã a Ioue petentẽ: taurũ ab illo pulcherrimũ accepisse: captũq; auaritia: tauro ad armenta misso alium deteriorem sacrificasse: obidq; Iouem iratum effecisse: Vt vxor tam nephario ꝯcubitu se iquinaret. a Laodomia. S. Vxor Prothesilai fuit: q cũ maritũ in bello troiano periisse cognouisset optauit vt ei⁹ vmbrã videret: qre cõcessa: nõ deserens eam ĩ eius complexib⁹ periit. b Nũc foeminã ceneus. S. Ceneus virgo fuit a neptunno pro stupri p̃cio meruit sexus mutatõem. fuit etiam inuulnerabil': qui pugnando pro lapythis a Centauris crebris ictibus fustiũ paulatim fixus ĩ terra est: post mortem tamẽ in sexũ rediit. Hoc aũt dictum ostẽdit Platonicũ illud animas per μετεμψυχωσιν. sexũ plerunq; mutare.

c Recens a vulnere. C. De recenti ad inferos propter vulnus missa. d Errabat. S. vagabatur. Et bene allusit: quia & amauerat. & se interimerat: vt quasi incertum eẽt quem circulum posset tenere.

e Vmbram obscuram. S. Recenti morte: vt supra dixi⁹. DO. Vmbrã obscu. Cum dicit vmbram obscurã: habuit aliquid luminis: id enim est obscurũ: quod oñdit aliquã lucem: sed & maximas habet mixtas tenebras.

f Primo mense. C. Prima parte mensis: hoc est in nouilunio. Nam cũ mẽsis: quia ex cursu lune conficit' a mene: id est a luna dicat': ab eadem luna initium accipiet: vt tũc incipiat mensis, cum incipiet noua luna.

g Demisit lachry. D nõ cogitauit flere. Nam dolor verus repentinos fletus nõ coactus excludit.

h Infoelix Dido. SER. Veniali vtitur statu: & excusat se per necessitatem: ne mortis causa fuisse videatur. D. Infoelix dido. Personarũ & causarũ ratio habet'. Dido fuit aspera propter recentis facti cãm. cui⁹ quãtus dolor fuerit: ostẽdit exitus: acerbitas etiam vulneris: & aspectus auctoris dolorem duplicabat. Aeneas aũt se reum agnoscit: & interposita purgatione factũ fatetur. Infoelix Dido. Ostendit dolorem: q̃ miserabiliter ferat: Et addit' q̃ ferro perierit. CR. Infoelix dido. Oratio causis & psonis accõmodata. Erat enim Dido reddita infensa Aenee: quoniã suo as

bitu mortē sibi consciuerat: Tanta aūt acerbitas agebatur conspectu ipsius. ergo erat ex re: vt statu veniali vteret: ex quo maximopere nobis misericordiā cōparam⁹. Infoelix. quia nō sua: sed aliena culpa sibi mortē cōsciuerat: Infoelix: cum tm̄ in eā seuerit amor: vt ad mortē cōpulerit: ergo

DO. Nec credere quiui. Mendacio verisimili tutatur causam. Ipsa primo silendo: et se auertendo: Et postremo fugiendo oñdit iram. t Siste gradū. S. Discedere eam datur intellige. v Extremū fato quod te alloquor hoc ē. SER. Aut quia deus futurus est: aut quod melius est: qa post mortē tenebit alterū circulum: viris fortib⁹ scz nō amantib⁹ datum.

illā culpā absoluit: se aūt dānat: sed mox articiose rē vniuersam in necessitatē reiicit. Ergo oro Pathetica sępe a ɔclusiōe erūpit. Sic Teren. Quidnam igit faciā? Et Propertius: Ergo sollicitę tu causa pecunia vitę. per te immaturū mortis adimus iter.

i Verus mihi nūtius. S. κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligendum ꝙ sit nūtiatus Didoni interitus. Alii ad ignē referunt visum. Alii ad Mercuriū: Qui ait: certa mori: sed in neutro etiā ei gen⁹ mortis significatū ē. Et hic dic̄ ferroq̄ʒ extrema secutā: Sane qui nuntiat genere tm̄ dr̄ masculino: quod aūt nūciat: licet neutro dicat̄: inuenit̄ etiam masculino.

k Funeris heu ti. cā fui. S. acsi diceret: qui fuerā ante causa voluptatis. C. Funeris heu tibi. Cōfitetur peccasse: vt placet iratā: vnde crimē in necessitatem refert: vt sit cōstitutio iudicialis absumptiua. l Per sydera. D. Firmamentū ponit purgatiōis: quia apud illam fide carebat: & qa hoīm testimoniū adhiberi non poterat: adhibet deorum C. Per sydera. Affert iusiurandū: cū testes animi sui apud inferos hr̄e non posset. m Si q̄ fides tel. ꝛc. S. vbi ꝓmissa exitū nō hn̄t. Respexit autē ad Orpheū. qui receptā perdidit coniugē. D. Et si qua fides: quia nesciebat quod gen⁹ iuirsiurandi apud inferos esset: posuit generalē iurationē. CR. Si qua fides: nā nesciebat: q̊d iusiurandum illic haberet. n Inuitus. D. nō te fugi: sed potiorū iussis cessi. o De tuo littore. D. q. d. mutaui locum. sed te animo retinui: p Sed me iussa. C. Augmētū ex tp̄e & cā sumptū. Dicit ergo coactus sum quia iusserūt dii: quorū imperio nefas repugnare est. Ex q̊ etiā adii loca hęc tenebrosa. Non igit̄ mirū est: si illis iubentib⁹ a te mihi charissima discesserim: cū eorundē impio tantū laborē inferorū petendorū subierim: Quę tn̄ om̄ia et si iustā faciant cām non te reliquissem: nec diis obtēperassem: si tm̄ te in̄ dolorem suscepturā putassem. q Quę nūc has ire per vm. S. Argumētat̄ ex eo q̊d ē inferos subire cōpulsus: inuitū se reliquisse carthaginē. r Senta S. squalida. Et est translatio a terra inculta. Situs aūt ꝓprie est lanugo q̄dā ex humero ꝓcreata: fit autem in locis carentibus sole.
s Nec crederequiui. S. Ad augmentationē tendit: ac si diceret: si credidissem forte etiam deorum iussa cōtemnerē.

Venerat extinctam: ferroq̄ʒ extrema secutam.
Funeris heu tibi causa fui: per sydera iuro:
Per superos: & si q̄ fides tellure sub ima est.
Inuitus regina tuo de littore cessi.
Sed me iussa deū: quę nunc has ire p̄ vmbras:
Per loca senta situ cogunt: noctemq̄ʒ ꝓfundā:
Imperiis egere suis, nec credere quiui.
Hūc tantum tibi me discessu ferre dolorem:
Siste gradū: teq̄ʒ aspectu ne subtrahe nostro:
Quem fugis? extremū fato q̊d te alloq̊r hoc est:
Talibus æneas ardentem: & torua tuentē
Lenibat dictis animum: lachrymasq̄ʒ ciebat:
Illa solo fixos oculos auersa tenebat:
Nec magis incœpto vultu sermone mouetur:
Quam si dura silex: aut stat marpesia cautes.
Tandem corripuit sese: atq̄ʒ inimica refugit
In nemus vmbriferū: coniunx vbi pristin⁹ illi
Respondet curis: ęquatq̄ʒ sichęus amorem:
Nec minus æneas casu percussus iniquo
Prosequit̄ lachrymās: longe et miserat⁹ euntē:

x Torua. S. pro torue: id est terribiliter.
y Leniebat. S. pro leniebat: & antique dixit: vt Squamis auroq̄ʒ poliebat: pro poliebat. Maiores enim in oībus coniugationib⁹ impatio bam addebant: & faciebāt imperfectum indicatiui: q̊d adhuc in tribus obseruatur. In q̄rta etiam e additur: vt nutri nutriebat.

z Lachrymasq̄ʒ ciebat. SER. Sibi aut certe illud dicit: Sermo quidem eius lachrymas exciebat: Sed illa immobilis mansit. Nam ciere proprie est alteri fletū mouere. Tractū est autem hoc de Homero. Qui inducit Aiacis vmbram Vlixis colloquia fugientē: qui ei fuerat causa mortis.

a Fixos. CRIS. ex quo illa in proposito perseuerare ostenditur.
b Auersa. CRI. remota a conspectu Aeneę.
c Incœpto sermone. S. a principio orationis.

d Dura silex. SER. Saxi est species: Generalitas enim esse nō potest: seq̄nte specialitate. Nam cautē marsepiā: parium lapidem dicit.
e Marpesia. S. Marsepos enim mons est parię insulę: hn̄s durissimos lapides. CR. Stat marsepia cautes. Ita obstinate hęrebat: imobilisq̄ʒ manebat: vt saxa marsepi montis: qui in paro est.
f Tandem. S. quasi diu deliberauerit.
g Vmbriferū. SER. frondosum. h Pristinus. SER. prior. quod difficile inuenitur. Nam de hoc sermone quęrit: & Probus & alii. i Respondet curis. SER. Aut pari eam diligit affectione: quod in Aenea non fuit: ut expressio rei supradictę sit. Aut certe respōdet curis id est par est mortis similitudine. ferro enim vterq̄ʒ consumptus est.
l Prosequitur lachrymans. SERVIVS. id est longe oculis eam sequebatur humentibus;
¶ m Inde datum. SER. aut ratione facti: aut oblatam fortuito quod τυχὸν dicunt.
n Vltima. SER. at qui mlta supersunt: sed dixit quantum ad litterā y pertinet. In his autem quę sequūtur poenas nocentiū a meritis piorum segregat: nam inferi aīam in corpore constitutam continent. Hic omnia mixta. Licet enim laudet̄ in viris virtus: tamen vituperatur in illis alienū imperium cędibus occupare. Item amare priuignū

m ¶ Inde datum molit iter: iamq; arua tenebant
n o
Vltima: quę bello clari secreta frequentant:
p q
Hic illi occurrit tydeus: hic inclytus armis
s t
parthenopeus: & adrasti pallentis imago

crimen est: virtus maritū. Alii legūt: tenebant arua quę vltima viri fortes frequentāt. i. possident vltima. o Secreta. C. a superiorib⁹. p hic. S. illic. q Tydeus. S. Oenei & Alteę filius a Menalyppo ī bello thebano extinctus. C. Tydeus fili⁹ Oenei Calidonis regis fuit: corpore fuit exiguo: viribus vero excellens. Hinc Statius. Maior in exiguo regnabat corpe virtus: Hic cū Alcatū & Lycotetū patrueles interemisset Argū; ad Adrastum exulauit: ab eoq; filiā Deiphilen vxorem accepit: cum Argya aliam filiā Polynici tradidisset.

r Hic. CR. Repetitio est quę locū honestat grauitatem addens. s Parthenopeus. S. Menalyppe & Martis siue Menalionis filius rex arcadum: qui puer ad modū bella Thebana petiit. CR. Parthenopeus sic dict⁹: quoniā virgīalē haberet faciē. Meleagri filius fuit ex Atalanta Iasii regis Archadię filia: quę diu aspernata maritū: tandē virtuti Meleagri cessit. Seruius tñ hunc Melanipis & Martis siue Menalionis filium fuisse scribit. t Adrasti pallentis imago. SER. Rex Sytionis: deinde Arguorū Tydei et Polynicis socer.

C I. Adrasti. Hic rex argiuorū fuit: ad quē & Polynices: a fratre Etheocle regno contra foedus exclusus confugit septemque ducibus in auxiliū Polynicis generi bellum thebanū gessit: Reliquisque extinctis solus aufugit Talonis & Eurynomes filius fuit. Cumque Argyam & Deyphilem filias haberet: per quietē visus est alterā leoni: alteram apro vxorem dare. Cumque Tydeus & Polynices eodem tempore sorte quadam ad eius regiam appulissent: atque de porticu sub qua imbres euitarēt contenderent: descendit senex vt eos placaret: & cum Polynicem Leonina pelle tectū inuenisset: quod Thebani Herculis insigne eēt: Tydeum vero aprino corio ornatum propter aprum a patre interemptū: eos sibi generos asciuit.

dit virtutem Troianorum. cum plurimi ex grecis proceribus ceciderint. & simul timidos fuisse grecos: & dolo nō virtute fecisse. ergo & post mortem in eodem fuisse timore. DO. Proceres: non tm̄ ordine: sed meritis.

i Phalanges. DO. ac si tota grecia ad inferos migrasse videretur: Ostendit igitur quanti Aeneā hostes fecissent in bello: ostendit etiā non sine multa sua cede vicisse grecos.

Hic multū fleti ad superos belloque caduci
Dardanide: quos ille omēs longo ordine cernēs
Ingemuit: glaucumque: medontaque: thersilochumque
Tris antenoridas: cererique sacrum polibetem:
Ideumque etiam currus: etiā arma tenentem.
Circumstant anime dextra leuaque frequentes:
Nec vidisse semel satis est: iuuat vsque morari:
Et conferre gradum: et veniendi discere causas.
At danaū proceres: agamemnoniaeque phalanges:
Vt videre virum: fulgentiaque arma per vmbras:
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga.
Ceu quondā petiere rates: pars tollere vocem.
Exiguamque: inceptus clamor frustratur hiantes.
Atque hic priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit lacerum crudeliter ora.
Ora manusque ambas: populataque tpa raptis
Auribus: & truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeo agnouit pauitantē: & dira tegentem
Supplicia: & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotēs genus alto a sanguie teu
Quis tā crudelis optauit sumere poenas: (cri,
Cum tantum de te licuit: mihi fama suprem.
Nocte tulit fessum vasta te cede pelasgum:
procubuisse super confuse stragis aceruum.

v Pallentis. S. Aut epitheton est vmbrarū: aut quia extinctis sex aliis solus aufugit: fuge aūt comes est pallor. CRIST. Pallentis. Nam et Statius de eo scribit. Hic hosti implicitus pariter ruit hūc fuga retro voluit agens sociēque linquentem fata cauerunt. x Fleti. S. nobiles quorum mortē magna sequē lamentatio. DONA. Multum fleti: quia propter suas virtutes magnum reliquerant luctum.

y Ad. S. apud.

z Caduci. S. mortui a cadendo: hinc cadauer.

a Longo ordine. S. ingenti multitudine.

b Tris antenoridas: S. multi supradictos accipiunt: sed falsum est. Nā Homerus alios esse ostendit. CRISTO. Tris an: preter tres commemoratos: Hi enim Antennoris non fuerunt filii: cum Homerus duos ipsorum in cathalago nominauit: sic ωιατωγελ υωων τηνορ ος ιεαρχελοχοσ τοχωωα στε. Et i tertio li. ponit tertiū: Aitei. ΤΗΝΩΝΤΗΝΟΡΙΔ ΗΘΕΙΧΕΚΡΕΩΝΗΣ ΛΗΚΑΩΝ. Sūt q Archeloch9 Acamas et Elicaon filii Antenoris.

Sacrum Polybetem: DONA. Ostendit numina suis in morte iuuare non posse.

d Idęum. SER. Priami aurigam legimus fuisse:

e Etiam: SER. adhuc. f Circumstant. CRIST: Tanquam ciuem optime de sua patria meritum: & quē propter preclaras virtutes & amarent & tollerent: & eius viuentis adhuc aduentum admirarentur.

g Vsque: S. diu: h Danaum proceres. CR. Osten

k Pars vertere terga. CR. vt cum viuerent. vt alii turpi formidine capti. Scandunt rursus equum & nota conduntur in aluo.

l Ceu quondam petiere rates. S. Ostendit vitia nec morte finiri.

m Hiantes. S. clamare cupientes: dat aliis vmbris verba: his silentiū: vt exprimat metū quo viuis quod adimit vocem: vt Obstupui steteruntque comae: & vox faucibus hesit: CRI. Frustratur hiantes: Causa quod vox deficit timentes: est fuga spirituū a reliquo corpore ad cor.

n Atque hic priami. CR. Quantis in detrimentis fuerit: ex hoc intelligitur: quod affinis amicus vix cognosceretur.

n Deiphobum. SES. Hic Helenam duxerat mortuo Paride: ad cuius domū prius ire necesse erat:

o Lacerū ora S. habentē ora lacerata. p Populata. S. vastata: deformia sublatis auribus.

q Truncas. SER. Truncatas. r Inhonesto. S. turpi Terentius, Illum ne obsecro inhonestū senē.

s Pauitantē. S. timentē ne agnosceret. t Tegentē. S. tegere volentē: nam trūcatis manibus qui tegebat. D. Tegentē. nō quia posset māibus: sed quia toto se corpe subtrahere conabatur: aut totū auertere.

v Notis. S. amicabilibus.

x Deiphobe. CR. Optimū initiū ad mitigandū dolorē. Cupiebat ei se occultareque timebat ne ob accepta vulnera imbellis videret in bello fuisse: remouet ergo huiuscemodi suspitionē: cū eū appellet & armipotentē: & cū ita admirabunde loquatur.

y Quis. D. nō tā interrogantis hec sunt quā admirātis & dolentis. Admiratur prio cogitare quempiā potuisse tot aduersa supplicia i viro tā forti. Deinde quod ausus esset implere: deinde quod totū corpus supplitio insectatus eēt. C. Quis: sic adeo potēs te fortissimū. Arguit deiñ a fama quod relatū sibi fuerit: nōnisi multis prius cęsis eū occubuisse. z Opta

uit sumere. S. elegit vt sumeret. a De te. SER. in te. b Fessum pcu. sup acer. D. Magna laude afficit. Nō eñ dixit occisum: sꝫ pcubuisse laudat. c Egomet. D. q. d: nō aliis cōmisi. d Rheteo. S. vbi erat Asylū Aiacis: sicut in Sygeo Achillis: Et bñ illic qsi vbi tut⁹ eē potuerā. Sane rethеiū dr: et retheū facit: sicut cytheria & citherea. e Inanē. D. qa inter hostes confossus iacens repiri nō potuisti. C. Inanē: quia tuū cadauer tot hostib⁹ admixtū inuenire ñ potui. f Arma. S. depicta scꝫ. g Te. S. tuū corp⁹: vt nūc me fluct⁹ habet. D. Te a. n. Feci qd potui ñ qd volui: qꝛ te repirē n potui. h Oia. S. q pstituto tumulo manes vocauit. i Soluisti. C. qm̄ mortuis ea pstare tenemur. k Funeris. S. Fū⁹ eē ñ potuit: vbi ne cadauer quidē fuerat. l Fata. S. secūdū mathematicos q dicunt inimicitias: etiā ex fato descēdere. Vñ piūxit fatū & scelus Helenę: p q̄ sibi mors venit. C. Fata mea. Prio rñdet vltimis: ne acceptorū bñficiorꝫ videat ingratus. Deiñ rñdit: nec sua ignauia: neq; aliorū culpa in eas calamitates incidisse: sed suo malo fato & scelere Helenę. Est hęc oratio absoluta. pricipio eni comparat sibi beniuolentiā a psona Aeneę ꝙ offitiū pstiterit: ñ solū vt officiosus: sed vt amicus: Deinde a sua: & ꝙ gratū se bñficiorꝫ ostēdat: et ꝙ nō sua culpa i eā miseriā inciderit. Hinc enim cōcitat misericordia qua nihil vehemēti⁹ est ad beniuolentiā pciliandā. Deinde ita narrat: vt ōndit quō hęc gesta sint: q̄ Aeneas nosse nō poterat eo tpe q̄ sunt gesta: ea q̄ ip̄e nouerat obtruncat. Nouerat enim: nanq; vt supręma: & reliq: Nō nouerat aūt hęc: illa chorū: & q̄ sequūtur. m Illa. D. ꝓpter odiū nomē nō posuit: sicut sup lacenę dixit. n Monumenta. SER. quod mentes moneat & medium est: Vnde hic de malis: Contra vero i tertio: Manuum tibi quę monumēta mearum sint puer. o Nāq; vt supremā. CRIST. cum magno animi dolore hęc pnūciāda sunt. p Egerim⁹. S metri cā corripuit. q Et nimiū meminisse. C. Nā et si miseriarꝫ obliuisci cupiam⁹: tñ qm̄ vehemēter infixa memorię sunt: ꝓpter illarū magnitudinē necesse est etiā si nolimus vt recordemur. r Meminisse ne. ē. S. Sic Cice. Cui placet obliuiscit: cui dolet meminit. s Cū fatalis equ⁹. C. narratio hęc et breuis ē: quia neq; altius quicq; repetit: neq; lōgius q̄ oportꝫ psequit: neq; supuacaneū qcq; addit. Est dilucida: quia & suo ordine narrat: & verbis apertis et pspicuis. Est verisimilis: qa neq; a natura rerū et psonarū: neq; cōsuetudine discedit. Et qm̄ accusatoris oro dispersa est variis accusationū seminib⁹. t Sup ardua S. Aut qa in arce collocat⁹ ē: aut quia fractis muris supra tractus est. v Grauis. SER. Grauis: grauidus: vt. Nec graues tentabūt pabula foetas. x Chorū. S. mltitudinem ad sacra collectam. y Euātis. S. Bachantes. f. phrygias. aliter nō stat versus. Euā em̄ bacch⁹. C. Euātis. dicūt em̄ euātes bachantes: qa bachus Euā dicit. fuit āt duplex occasio: & ꝙ sub specie sacrorꝫ danaos euocare: Et ꝙ dormiēte marito sine negotio intra domū admittere potuit. z Circū ducebat. S. in duos diuisit ꝓsus cōpositā dictionē, nam lyrici etiam simplicē diuidūt. a Tunc me. C. excusat suā somnolētiā: ne iners fuisse videat. b Confectū cu. S. Nā z si gaudiis vacuauerat: tñ ondit illd Statii. Stant veteres ante ora metus. vt ñ discederēt curę preteriti belli. Alii dicūt curas: qa hret cōiugē ꝑnitiosā maritis. Vnde sequit. interea egregia cōiunx. c Infoelix tha. D. vl qa in eo talē habuit vxorē. Vl qa ibi tot suppliciis sū affect⁹. C. Infoelix. actiue posuit. Naz ex mrimonio hęc omia sibi mala euenerāt. Pōt et absolute pferri ifoelix thalamus. Nā oi b⁹ ifoelix fuit helenę thalam⁹. d Egregia. C. ꝗuissima ironia. e Interea: C. D. i. pfūde dormiebā: fuerat circūspectus ꝙ arma reliqrat. sed dolo vxoris illis exspo iatus est. f Cōiūx. D. Ex hoc noīe detestabili⁹ scel⁹ facit: ꝙ violatū sit coniugiū: qd sacrū eē oportet. Coniūx. Non dixit mea: sed q̄ mltorꝫ fuisset: neq; se amaret. g Intra tecta vo. me. C. quō ergo se defēdere potuit: si astutia & dolo mulieris & armis exut⁹ & hostib⁹ circūuentus est. h Vocat et pandit. S. i. pandit et vocat. i Menelaū. C. ad quē vltio i pmis ptinebat. k Scilicꝫ. C. Demōstrat fuisse cām cur ei expediret Deiphobū pdere: q̄ est in ptib⁹ pbabilis. Sperabat em̄ tāto bñficio et maritū sibi recōciliare: in cuius man⁹ oino ventura erat: et infamiā sui egregie discessus purgare. Nam si Troianos nō amaret: nō volens secuta videbat Paridem: sed inuita abducta. l Aeolides. S. Vlysses. Quia vbiq; sic inducitur: Nam anticlia mater ante Laertis nuptias clam cum Sisypho eoli filio cōcubuit: Alii ilidem legunt: de q̄ nō legimus. m Dii talia graiis. D. Pulchra Apostrophe et multa cōtinēs. Ostendit autem tanti sceleris solos deos vltores esse posse.

Tunc egomet tumulū rheteo in littore inanē
Constitui: & magna manes ter voce vocaui:
Nomē & arma locū seruant: te amice nequiui
Conspicere: & patriam decedens ponere terra.
Atq; hic priamides: nihil tibi amice relictū est:
Omnia deiphobo soluisti: & funeris vmbris.
Sꝫ me fata mea: et scelus exitiale lacenę:
His mersere malis: illa hęc monumēta reliqt.
Nanq; vt supremā falsa inter gaudia noctem
Egerimus nosti: & nimiū meminisse necesse ē:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama: & armatū peditē grauis attulit aluo.
Illa chorum simulās: Euantis orgia circum
Ducebat phrygias: flāmā media ipsa tenebat
Ingentē: & summa danaos ex arce vocabat.
Tunc me confectum curis somnoq; grauatū.
Infoelix habuit thalamus: pressitq; iacentem
Dulcis et alta qes: placidaq; simillima morti.
Egregia interea coniunx arma omnia tectis
Emouet: et fidum capiti subduxerat ensem.
Intra tecta vocat menelaum: et limina pandit.
Scilicet id magnū sperans fore munus amāti:
Et famam extingui veterum sic posse malorū:
Quid moror: irrupūt thalamo comes addit
Hortator scelerū Aeolides: dij talia graiis (vna:

n Age fare. D. Querit optime deiphobus: Sed poeta optimo consilio abscindit responsionē: ne dicta iterū dicenda sint. o Actus. S. nō ad inferos: sed ad locū in q̄ inferorū descensus ē: nā sub terra sunt inferi. Vel altius intellige secundū corographos: qui volūt terrā sphericā esse & vndiq; aqua et aere sustentari: q̄d si est: ad Antipodes potest navigatione pueniri: qui nobis inferi sunt: vt nos

flectitur: tunc bonos a malis diuidit: vt ostendat quo viā pergant soli boni: & qua [...] soli mali. Vñ Persius, Deducit trepidas ramosa [...] pita mentes. a Elysium. S. ad Elysium. b Malorū. S. impiorū. c Impia. S. vbi impii puniūtur. d Ne seui. S. antiqui dictū. i. ne seuias. Nec impatm̄ iungim⁹ aduerbio imperantis. e Explebo. S. vt dixim⁹ explebo est minuam

illis. hinc ē q̄ nos sub terra inferos dicimus. Tyberianus etiā dicit epistolā esse ab Antipodibus ad nos vēto allatā: q̄ habui: superi inferis salutē: qua occasiōe tractat hoc rec iprocū: q̄d dixim⁹ sup. & prudētiores dicunt aīas μετεμψυχωσιν ad alteri⁹ terre partis corpora trāsitū facere: id est nō in eodē climate versari. Hinc Lucanus. Regit idē spūs artus: Orbe alio longe canities si cognita vite. Est aūt Homericū: nā & illic Vlyssem Elpenor similr̄ interrogauit. p Sine sole. S. Nā q̄d dixit: Solēq; suū sua sydera norūt. de Elysiis itelligit. q Hac vice zc. S. Hec sacra p̄ter vni⁹ diei spacium nō tenebāt: Vñ timet Sybilla: ne datū. i. cōstitutū tp̄s: inanib⁹ fabul' terat. Q̄ aūt dicit aurora mediū axem traiecerat: Ostēdit q̄ scd̄m Tuscos diei ortus ē a sexta diei hora: Ortus em̄ diei habet aurorā. Donat⁹ tñ dicit aurorā cū quadrigis: solē significare. r Sed comes. D. Que illi ppterea iuncta fuit: vt i omib⁹ instrueret ignorantem. s Breuiter. S. q̄d cōgruit morā obiurganti. D. Breuiter: ne lōgitudīe sermonis tp̄us tererent: cū ipa breuitatis admoneret. t Nox ruit. SER. id est

Instaurate pio: si pœnas ore reposco.
Sed te qui viuum casus (age fare vicissim)
Attulerint: pelagi ne venis erroribus actus:
An monitis diuum: an que te fortuna fatigat:
Vt tristes sine sole domos loca turbida adires:
Hac vice sermonū roseis aurora quadrigis,
Iam medium ethereo cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent p̄ talia tempus:
S; comes admonuit: breuiterq; affata sybilla ē:
Nox ruit Aenea: nos flendo ducimus horas:
Hic locus est: partes vbi se via findit i ambas.
Dextera que ditis magni: sub mœnia tendit.
Hac iter elysium nobis: at leua malorum
Exercet pœnas: & ad impia tartara mittit:
Deiphobus contra: ne seui magna sacerdos:
Discedā: explebo numerū: reddarq; tenebris:
I decus: i nostrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus: & in verbo vestigia torsit.

Enni⁹. Nauib⁹ explebāt sese terramq; replebant. Quē Caper secutus: cum de p̄positiōe ex tractaret: hoc exēplū posuit. Ergo minuā vestrū numerū: et reddar tenebris. Nā circa Aeneā & Sybillā aliqd lucis fuisse itelligam⁹. Alii explebo male putant cōplebo esse: vmbrarum scilicet qb⁹ excesserat numerū. Alii explebo nūerū dicunt esse finitū tp̄s statutū purgationi: & in corp⁹ reuertar: vt hoc sit: Reddarq; tenebris: vt illud clause tenebris et carc. vt sit sensus: irascer(mihi quasi homo: nonne & ego homo factur⁹ sum? Alii legūt. Cur irasceris: i his locis sum: q̄ diu vite per vim erepte expleā tēpus: post tenebras. id: est meis sedib⁹ reddar. Sed hec nō congruūt: nō eni intelligere possum⁹ Deiphobum respondisse ad alia q̄ Sybillia voluerit, s. illum abscedere. CR. Explebo. Recte Seruius: vel audiamus Macrobium qui ait: Animā corpori quadā certa nūerorū ratione sociari: qui cū defecerint: illa archana vis solūit: qua societas vite constabat: quo in loco adducit auctoritatē huius carminis. f I decus: i nostrū melio: vte. fa. S. Vel I decus nr̄m & vtere melioribus fatis: inferorum

imminet. si per diem sacra celebrabantur: Si per noctem finitur. CRIST. Nox ruit Aenea: nos flen. du. horas. Grauissima increpatio: quasi dicat: nos tempus ip̄m: q̄d non nisi in rebus seriis adhiberi cōuenit: in vanis futilibusq; et nihil pfuturis terimus: v Flendo. S. pprie. Nā & lachryme & gemitus fuerāt. x Partis. CR. p partes. ait Priscianus. y In ambas. S. Cōpendiosius q̄ si duas diceret: poterā⁹ ei etiā tertiā sperare. Sic Salust. Inter secūdū atq; vltimū bellū Carthaginense & nō tertiū. D. In ambas: Honesta locutio in ambas potius q̄ in duas. Intellige enī q̄ ambas vias dixerit: q̄ eēnt nate ex vna. C. In ambas. Compendiose loquit̄ ne in id incidat vitiū: cui⁹ Aeneam damnabat: posuerat autē hactenus eos in qb⁹ vitia & virtutes promiscue esse possent: nūc aliā dicit esse viā q̄ ducit ad bonos: aliā q̄ ad malos. z Dextera. C. Nam omīa dextera bona: queadmodū oīa sinistra mala. Ergo recte ad btōs deducit dextra via. Q̄d etiā famī⁹ Pythagoras expressit i lr̄a y. cui⁹ ip̄e auctor extitit. Nā cū vnica linea ad alici⁹ spaciū ferat: indicat eā vite p̄te: q̄ nec virtuti nec vitio pp̄ter tenerā etatē mācipat̄. Cū uero puētū est ad biuiū: & alter ramus in dextram surgit: alter i sinistrā

comparatione: quia ait supra: An que te fortuna fatigat: vt tristis sine sole domos. Vel vtere melioribus fatis nostrum: id est quam aut ego aut tu habuerimus. DO. Melioribus vtere fatis. Placauit Sybillam: & Aenee fœlicia ominatus est:

Q g Mœnia lata videt. SER: Tartarum exprimit quem vult esse carcerem nocentiū. DO. Mœnia lata videt. Describit locum ydoneum coercendis reis. Primo triplici muro claudit: ne facile euadere possint. Porte ita sūt robuste: vt neq; vi diuia neq; humana possint frangi. Postrema omnia fluuius claudit: qui & saxis & flamminis transitum prohibet.
h Lata. S. vt ostendat numerum malorum.
i Triplici muro. SER. valde munitum explicat locum. CR. Ambitus murorum ostendit ambitū contractus in vitiis: a quibus ita complexi sum⁹: vt inde abire nō liceat. Triplici. Quia mēte: verb: & actiōe peccatur. Vel notat q̄ initium peccati a mala mente est: a qua secundo loco surgunt actiones: ex quibus frequentatis tertio in loco contrahitur habitus: Huiuscemōi in peccatis progressum ita explicat sacrorum carminum Poeta: Beatus vir:

qui non abiit in consilio impiorum id est qui non vertit auimū ad deprauatas cogitatões; Et in via pctõꝝ non ste

tit id est nõ frequentauit actiones ƀm ma s cogitatões Et in cathedra pestilentię ñ sedit. i. nõ obduxit in illis hitū.

k Torquet.S.trahit. l Porta aduersa ingens.S. Distinctione tollit̄ vitiū duorū epithetorū. C. Porta ingens Nā late patet via q̄ ducit ad vitia. m Solideq;.S.duro.Nihil est em̄ adamante durius, CR. Adamas grece dictus est:quia nulla vidomet ab α priuatiua: & a δαμάω domo.Nā neq; ferro neq; igni vincitur.Nā in incudibus positus ita ictus respuit: vt ferrū vtrunq; dissultet. Igni um aūt adeo victrix est eius durities: vt igni imposita nunq; incalescat. Verū vt appareat concordia:discordiaq; rerū natu rę: quam συμπάθειαν ἀντιπάθειαν greci vocant:Hec vis ferri:ignisq; cōtemptrix:sanguie hircino frāgit̄:ac nō aliter q̄ recenti calidoq; macerata. Dissidet cū magnete lapide in tantū:vt iuxta posit⁹ ferrū non sinat trahi: venena facit irrita:timorē pellit.Ponit aūt locū & edifitiis et materia qua sunt edifitia & situ et custodibus inexpugabilē: quia ex hitu vitiorū impossibile pene ad virtutē gaudiū reuocare:Nec tn̄ excusat̄: quia in eo est: Nā q̄uis nō videat̄ volūtariū peccare ab habitu cogitat̄: tn̄ quia actus ex quibus ipse cognoscebat se in habitū labi voluntarii:et in sua ptāte erāt volūtariū dicit̄ peccatū. Quapropter queadmodū qui lapidē contorturus erat:poterat nō torqre:q̄uis deide capiat cum iecerit: reuocare tn̄ dicit̄ voluntario ferire: quia principiū torqndi in eius arbitrio fuerat. Sic et ille q hitu iam contrario peccat:iure dr̄ volūtario peccare: q̄nia; viderat ex actis a qb⁹ abstinere faci le poterat se venturū in il lam necessitatem.

totiens principia cum eius laude variauit.

x Casto. SER. pio. Ostenditur Aeneam ingredi voluisse: Sed quasi pium esse prohibitum.CRISTO. Nulli casto. Impolluto a vitiis non licet esse inter vitia:ergo illa ratione:nec vitia norit ratio : nec quę supplitia sint vitiis. Sed intelligimus noster is eni Sybilla : cum ab īmortali deo prefect⁹ sit inferna:id est appetitui : quę pars inferior est:et in qua vitia versantur : illa diuino adiutus fauore cognoscere valet. y Insistere. S.Insisto illā rē dicim⁹ & insisto illi rei. z Sed me..SER. Ne forte queratur vnde illa cognouerat.

Respicit Aeneas subito: & sub rupe sinistra
Moenia lata videt: triplici circūdata muro.
Que rapidus flāmis ambit torrentibus amnis
Tarthare⁹ phlegethō: torquetq; sonātia saxa.
Porta aduersa ingēs solideq; adamāte colūne:
Vis vt nulla virum: non ipsi excindere ferro
Celicole valeant: stat ferrea turris ad auras:
Tisiphoneq; sedens palla succincta cruenta:
Vestibulū insomnis seruat noctesq; dieq;.
Hinc exaudiri gemitus: & seua sonare
Verbera: tum stridor ferri: tracteq; cathene.
Constitit Aeneas. strepitūq; exterritus hausit.
Que scelerū facies o virgo effare: quibusue
Vrgent poenis: quis tātus plangor ad auras:
Tum vates sic orsa loqui: dux inclyte teucrū:
Nulli fas casto sceleratū insistere limen:
Sed me cū lucis hecate prefecit auernis:
Ipsa deū poenas docuit: perq; omnia duxit.
Gnosius hec rhadamātus h; durissima regna:
Castigatq; auditq; dolos: subigitq; fateri:
Quequis apud superos furto letatus inani

a Poenas deū docuit. SER. Quas dii statuerant:aut titanū:q̄s deos legimus. Vel vere poencs deorum:quia ait Orpheus: q̄ dii iurantes per Stygem nouem milibus annorum in tartaro puniuntur. Vnde ait Stati⁹. Et Styx periuria diuū arguit.

b Gnosius. CRIST. Cretensis a gnoso vrbe: Nam quāuis plurimas vrbes haberet Creta:tres tamen omnium reliquarum (teste Strabōe) in eadem insula nate excellentissime fuerunt Gnosos: Gortina: & Cydonia. Est Gnosus in insula a parte aquiloanari e regione Peloponensi:si qua sequentibus temporibus Romāorum Colonia facta est.

c Rhadamāthus. SERVIVS. Hic & Minos & Aeacus filii Iouis: & Europe fuerūt:q postea facti sunt apd Inferos iudices. CRIS. Rhadamanthus: Vide Seruiū. Strabo tn̄ dicit auctore Ephoro Rhadamanthum antiquissimum Cretę regem fuisse:& primum legibus Cretenses instituisse:cuius imitator deinde Minos extitit: Fratremq; habuit ex huius imitatione Rhadamanthū appellatum: Diodorus tamen Siculus ait Iouem e Phoenitia in Cretā Europam rapuisse: & ex ea Minoem Rhadamanthum et Sarpedonem genuisse:ac deinde Europem Asterio re: Cretensi vxorem dedisse : Qui cum filiis careret:ill os in successionem regni adoptauit . Et Minos regnum suscepit:Rhadamanthus leges Cretensibus tulit:

d Durissima. CRI. Quia ibi iudices inexorabiles grauissima supplicia inferunt.

e Subigitq; fateri. SER. compellit ad confessionem CRIST. Subigit.cogit.

f Furto lętatus inani. SER. Latebra:non valde profutura:quippe que fuerant publicanda post mortem.

n Virum. S.virorū fortiū. Cicero . Virū res illa q̄rebat. Per hoc ostendit nullū de tartaro posse ad superos egredi : ne deorū quidem fauore. o Coelicolę. CR.Nam etiam vis illa rationis:que in nobis celestis diuinaq; est:vix habitū tollere potest. p Stat.S.eminet.C.Erecta est. q Auras. S autem inferis congruas intelligamus. Et Statius de Mercurio ait:Pigrę aurę eius impediebant volatum. De illo enim loco multi querunt: Quis tant⁹ plangor ad auras dicit Aeneę: & Sybillę quę secum traxerant illi:cum esse constet illic auras. r Tisiphone. CRI.Recte pro conscientia nostra ponit̄.Nam illa: semp crutiamur. s Strepitumq; exterritus hausit SER. Hausit & exterritus est per Hyppalagen. t Que scelerum facies.SER. Facies:species.CR. Que scelerum facies. Iure miratur vir bonus:vnde sint animi tormenta. interrogauitq; Sybillā id est rationem. Illa autem docet quę diuino furore didicerat. v Dux inclyte teucrum. DONA. Magna poetę copia, Quotiens Sybillam loquentem inducit cū Aenea:

g Distulit i serā: S. In grauē: Sal. serū bellum iangustiis futurū. D. Distulit. Nam q̄uis homies latuerint sceleratit nō poenas euaserūt: sed in aliud tēp⁹ distulerūt. h Piacula cōmissa. S. ꝓpter quę expiatio adhibet̄. i Accincta flagello. S. Aut hoc dixit q̄d videm⁹: quia q longo flagello vtit̄: vt is post ictū in se reuoluat: necesse est. Aut accincta: est instructa ad verbera sc₃: id est nocētes flagello quatit ipa ꝑpata. C. Flagello Flagra sūt ꝓprie ꝟgę sub tiliores in arborib⁹: dictę quia ventorū flatu facile cōmoueant̄. His aptissime ꝟbera incutiūtur. A flagro vero fit flagellum. Iuuenal̄. Mittentur bracę frena flagellū. Est aūt ex more Romano tractū q prius verberabāt: deinde capite mulctabant.

k Vocat ag. sę. sororꝝ. S. Aut impetus: aut de Harpiis dix. t: aut serpentum agmia: q̄s ꝓ comis hñt. C. Vocat ag. Sic Statius. Stridor ibi & gemit⁹ poenarū atrocq̄ tumultu feruet: ager sępe eumenidū vocesq̄ man⁹ q₃: In medium sonuere diem.

l Tū demū horrisono: S. Mittunt̄ ingt post verbera ad ęternū suppliciū: & est secut⁹ ordinē iuris antiquū. Nā post habitā questionē ad Tullianum ad vltimū suppliciū mittebant̄. Alii hoc a poeta dictū volūt: vt illa loqnte intelligam⁹ portā esse patefactā. Alii cōtinuāt narrationē. m Sacrę. S. execrabiles. n Cernis cust. q̄l. S. Custodia ē quę custodit: non quę custoditur. Vsurpatū āt est sicut hospita: sic neptis. Nā hic & hęc custos fac̄: hęc ei q̄ finiūt̄ i o vt fullo: in os: vt nepos: in es vt hospes: foeminia ex se nō faciūt: q̄ āt inuenim⁹: vsurpata sūt: Vñ et dissimilia inueniunt̄. Nā custos custodis facit: & nepos neptis. DO. Custodia qual̄. Non exp̄ssit q̄ esset: vt quicq̄d tetrū horrēdū: ac detestabile esset: cōtuens colligeret estimatio. Ergo suppressit specialitatē: ne sola putaret̄ q forte posuisset. C. Custodia. Custodia etiā gręce ꝓ eo q custodit ponit̄: vt in iure ciuili. Si custodia se interf. cerit: vel pcipitauerit: militis culpę ascribit̄. Et Suetoni⁹ de Domitiano. Nec nisi secreto: & solū duras q̄ custodias receptis in mãu cathenis audiebat. Hic aūt ꝓ custode ponit̄. o Qual̄. C. Nihil aūt diffiniuit: sed ita locutus est vt quicq̄d terribile & horrendū inueniri possit cogitatio auditoris colligere queat.

p Vestibulo sedeat. S. significat Megerā. hoc aūt dic̄ cernis hanc q̄ sęua sit: sun: & intus alię. D. Sedeat: vt ostendat assiduitatē & continuationē facti. q Atris ima: hiatib⁹. S. quę sęuior q̄ hydra fuit. Multi ipsam hydram fuisse dicūt: q̄ nō ꝓcedit. Nā eā in aditu legim⁹ inferorū vt ac belua lernę: quam alii tria volunt habuisse capita. alii nouē: vt Simonides dicit quinq̄ginta. CR. Hydra. de hac dictū est in supioribus. r Tartarus. S. Vel quia omnia illic turbata sunt. ἀπὸ τοῦ ταραχῆς. Aut quod est melius. ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν id est a tremore frigoris. Sole enim caret. s Bis patet in pceps. S. Iō in pręceps addidit: quia pōt quid etiā sursum patere. Videt̄ aūt hoc a prudētiorib⁹ ideo dictū: quia ꝟm rōnē sphere sol cū in vnā concesserit partē: duę q̄si tartarū faciūt: Vna a qua discessit: et altera ad quā nunq̄ accedit: q̄d melius sphęrę indicat rō. Hoc aūt dicit tartarus ipse bis tm̄ in pceps patet: & tendit sub vmbras: q̄tus est suspectus. i. altitudo ad olympū ęthereū. D. Bis p₃ in pceps. Vt si coeli altitudo sit centū: profunditas iferni sit. cc. Nec aloidę qui manib⁹ coelū tangerēt ex infimo iferno fastigiū possent tangere: & inde abire. C. Bis pat₃ in pceps. Demōstrat esse equales descēsum & ascēsum: q̄a inter vitia & virtutes est posit⁹. Alii dicūt q̄ tāta ē ista imersio: q̄nta esse pt sensibil̄ affect⁹ emersio: si rectum desideret. Et tñ bis patet tartarus: Quia cū virtutū sit vnica rō ñ vnq̄ discedūt a mediocritate: sed circa illā sēp versāt̄. Vitiorꝫ cōtra duplex est pcipitiū: alterū quod i excessū: alterū q̄d in defectū ꝓlabitur.

Distulit in seram cōmissa piacula mortem.
Continuo sontes vltrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans: toruosq₃ sinistra
Intentans angues: vocat agmina sęua sororū.
Tum demū horrisono stridētes cardine sacrę
Panduntur portę: cernis custodia qualis
Vestibulo sedeat: facies: quę limina seruet:
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sęuior intus habet sedē: tum tartarus ipse
Bis patet in pceps tantū: tenditq₃ sub vmbras
Quantus ad ęthereū coeli suspectus olympū.
Hic genus antiquum terrę: titania pubes
Fulmine deiecti: fundo voluūtur in imo.
Hic & aloidas geminos: immania vidi
Corpora: qui māibus magnū rescindere coelū
Aggressi: superisq₃ Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem salmonea poenas:
Dum flāmas Iouis: & sonitus imitat̄ olympi.

t Hic gen⁹ anti terrę &c. S. id est primū. Titanas eni contra Saturnum genuit: Gigantes postea cōtra Ioue: & ferūt fabulę Titanas ab irata contra deos terra in eı⁹ vltionem creatos: vñ & titanes dicti sunt. ἀπὸ τῆς τίσεως ab vltiōe. De his aūt sol abstinuisse narrat̄ ab iniuria numinū: Vnde & coelū meruit. C. Genus antiquū terrę. Iure optimo tanq̄ maximū oim vitiorū supbiā i imo fundo collocat. Nam omnē vitiū tanto magis distat a coelo. quāto ipsum maius est. Bene autem Titanas & gigantes pro superbia ponūtur. Quid eni superbius q̄ naturę repugnare. Necq₃ aliud est: si Ciceronē audiam⁹ bellū more titanū et gigātū aduersus deos gerere: q̄ naturę repugnare: q̄re nihil alteri⁹ est ab hūanitate. v Voluūt. q. C. humi ꝓstrau̅t: q̄ poena cōueniētissima ē supbis: vt q sup̄ cęteros se se extollere tentāt. hi ifra cęteros iaceant. Vñ illud. Deposuit potentes de sede: & exaltauit hūiles. Eadē rōne & Aloidę et Salmoneus ꝓ supbis ponunt̄. x Hic. C repetitio est color rhetoricus. y Aloidas gemios. S. Aloeus ıphimedīā vxorē hūit: q̄ cōpressa a Neptūno duos pepit Othū & ephialtem: q̄ digitis nouē ꝑ singl̄os mēses crescebant. Freti itaq₃ altitudine coelū voluere subuertere: sed confixi sunt Dianę & Apollinis telis. Aloidas aūt sic dixit: vt de Hercule amphtrioniades dixius. z Geminos. S. sui similes. a Crudelis poenas. SER. sęuas. nimias: nam non dicit indignas ferentē: qui sacrilegus fuit.

b Salmonea. S. Salmoneus Aeoli fili⁹ fuit: nō regis ventorum: sed cuiusdā apud Elidem vbi regnauit: qui fabricato ponte ęreo sup eum agitabat currus ad imitanda tonitrua: Et in quem fuiset iaculatus facem eum iubebat occidi: hic postea verum expertus est fulmen.

c Medieq̃ p elidis vr. S. Hinc est indignatio q̃ i ea ciuitate Iouē imitabať: in qua speciaľr Iuppiter coliť. C. Elidis vrbē. Nā cū summū sit scelus Iouē cōtemnere: qd dicemus de eo q illū in ea cōtēnebat vrbe: in q̃ ipse preerat: vt sit sim: Phec q̃rela: illi loco. In regnis hoc cā tuis. Geneologia aūt est. Q. ex Deucalione natus sit Aeolus: ex Aeolo Salmoneus. ex Salmoneo Tyro puella: Vlisses apud Homerū ait: Inter quas Tyro nobili patre genita. fortis enim Salmonei filia erat. Hec Cretego Aeoli filio nupsit. Hec Enipeum fluuiorū pulcherrimū adamauit. Igiť Tyro filia fuit Salmonei: & Alcides filię Elei ex Neptunno ꝯuerso in Enipeū Pelian et Heleum genuit: ex Creteo vero amythaonem Pheretum: & Esonem patrē Iasonis.

d Dēsa inter nu. S. ostēdit fulminis cām & originem. e Contorsit. S. piecit cū impetu.

f Fumea lumia. S. i. terrena. Nā ethereꝰ ignis caret fumo. solo em splendore viget. g Adegit. S. inpegit. h Necnon & tytion. S. Tytius fm aliqs filius terrę fuit. Secundū alios a terra nutritus. Vñ elegit sermonem quo vtrūq̃ significaret: Nam alumnū dixit: hic amauit Latonā: propter quod Apollinis telis cōfixus est: Dānatus est autē hac lege apud inferos: vt eius iecur vultur exedat. Quanq̃ Home. vicissim dicat duos vultures sibi in eius poenā succedere: sane in vsu est vultur: licet Cicero vulturis dixerit. Et Plautus in Curculione: Iacit vulturis quatuor quod quidem potest esse etiam deriuatiuū. Enniꝰ: vultur in syluis miserū mandebat homonem. Declinatur aūt hic Tytios: huius Tytii. vt delos deli. DO. Tytion. Monoptoton declinatur. Nam tytionē diceret: si per casus variari potuisset. CRIS. Necnon & tytion terrę omnipo. al. De his fabulis hec est Macrobii sententia: Vulturem esse tormentū cōsciēntię obnoxia flagitio intestina rimantis: & ipsa vitalia admonitionis sceleris lacerantis: Et semp curas: si requiescere tentes excitantis: nec vlla sibi miseratiōe parcentis: Nam e iudice nemo nocens absoluiť: illos autem quibus epulę ante ora parate sunt: auaros esse itelligit. Est enim auaritię semp q̃rere: & ab acquisitis abstinere: Qui radiis rotarū districti pendent: sunt qui nihil rōne & consilio prouidentes: nihil virtutibus explicantes se fortunę cōmittunt: cuiꝰ casibus semper rotanť. Saxū ingens voluunt. q inefficacibus: laboriosisq̃ conatibꝰ: vitā terūt. Quos super atra silex: hi sunt q nimias potestates: & infaustas tyrannides ambiūt: nunq̃ sine timore victuri. Lucretiꝰ aūt p Tytio intelligit eos qui amorū aut reliquarū turpidinū curis lanianť. Vñ ait Sed Tytius nobis est ipse in amore: iacentē Quē volucres lacerēt: atq̃ ex est anxius angor. Aut quauis alia scindunt turpidine curę. Vlysses apud Home. de Tytio ait. Inde Tityon almę terrę indytū filiū. per nouē iugera humi porrectum vidi: Griphes vtrunsq̃ eius epar exedunt. Neq̃ ip se eos abigit. Latonę enī pulchrę vim inferre tentauit.

i Per tota no. cui iug. corpꝰ porrigiť. S. quantū ad publicam faciē: magnitudinē ondit corpis: sed illud significat. q̃ quia de amore loquiť. libidinē late patere: vt ait sup. Nec procul hic fusi partem mōstrant in omnē lugētes cāpi. Sane de his oibus rebꝰ mire reddidit rōnē Lucre. & cōfirmat in nostra esse vita omnia: q̃ finguntť de inferis. Dicit enim tytion amorē esse: hoc est libidinem: quę fm phisicos et medicos in iecore est: vt risus in splene: & iracūdia in felle. Vñ etiam exesum a vulture diciť in poenam renasci: nam libidini nō satis fit re semel pacta: sed recrudescit semp: vt ait Horatius: incōtinentis aut titii iecur. Ipse em Lucretius dicit: per eos su per quos casurus imminet lapis supstitiosos significari: qui inaniter semper verentur: et de diis & coelo & locis supioribus male opinarent. Nam religiosi sunt q p reuerētiā timent. Per hos autē qui saxum voluunt: ambitū vult & repulsam significari. quia semel repulsi petitores ambire ñ desinūt. Per rotam aūt ostēdit negotiatores: quia semp tēpestatibus turbinibusq̃ voluuntur. CR. Nouē iugera. Sic inde Lucretius: Qui non sola nouem dispersis iugera mēbris obtineat. De iugere autem diximus in Georgicis.

Quattuor hic inuectus equis: & lampada quassans
Per graiū ppłos: medieq̃ p elidis vrbē
Ibat ouans: diuumq̃ sibi poscebat honorem
Demens: qui nymbos: & nō imitabile fulmē
Aere: & cornipedum cursu simularat equorum.
At pater omnipotens densa int nubila telum
Contorsit: non ille faces: nec fumea thedis
Lumina: pcipitemq̃ immani turbine adegit.
Necnon & tytion terrę omipotentis alumnū
Cernere erat: per tota nouē cui iugera corpus
Porrigitur: rostroq̃ immanis vultur adunco
Immortale iecur tondens: foecundaq̃ poenis
Viscera rimaturq̃ epulis: habitatq̃ sub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis

k Vultur. CRIS. Vulturis nidū (teste Plinio) nemo attigit. Nidificat enim in excelsissimis rupibus: foetus quidem sępe cernunť fere bini. Refert idem Plinius vmbritium in suo euo aruspicem peritissimū tradere: q̃ vultures pariunt oua tredecim: & vno ex his reliqua oua et nidum lustrant: mox illud abiitiunt. Triduo aūt ante aut biduo eo aduolant: vbi cadauera futura sunt.

l Foecundaq̃ poenis. S. foecunda in poenam.

m Rimatur. S. pascitur: vt rimanť prata caystri. CRI: Rimaturq̃ epulis. Rimari proprie est diligenter inquirere: Translatio ab his qui in rimis aliquid inuestigant: & dicimus rimari pasci: vt sunt aues & sues: qui in rimis escā querunt. n Habitatq̃ sub alto pectore. C. Ostendit firmā ibi auis esse sedem: tanq̃ nusq̃ alibi pascatur.

o Nec fibris. S. Fibrę sunt eminētię iecoris. C. Nec fibris reges datur vlla renatis. Nā iecoris duo sunt capita quas fibras appellant. Hęc aurufpices ita diuidebant: vt alterū sacrificanti: alterum eius aduersario assignarent. Erat autem maximi momenti si quid in extis appareret: Vnde sacrificanti apud Laurentū syllę in capite vitulini iecoris similitudo coronę apparuit: quod sibi regnum portendit. Est autem iecur amoris sedes: quare recte fingiť iecur in homine libidinoso depasci.

p Quid memorē lapythas. S. Hi populi Thessalię: qbꝰ impabat Ixon amicissimꝰ: vt supra diximus Ioui Phlegyę filius: q pꝰ nubis coitū fictę i formā Iunōis: cū se de eius stupro iactaret ab irato Ioue ad iferos trusus: et illic religatꝰ ad rotā circūfusam serpentibꝰ. D. Quid mēorē lapythas. Genꝰ est transitꝰ p omissionē: & ponit ne cōtinuatio narratiōis horrescat. C. Quid mēorē lapythas. Lapythę populi sunt Thessalię: quorū sedes in Otri mōte fuit.

q Ixiona. CR. Hic ex Phlegya martis filio fuit natus: Iouis secretariꝰ factus: Iunonē de stupro compellauit: ac Iupiter simulacrū Iunonis ex nube fabricatū sibi obiecit: In quā cū semē emitteret centauros genuit. Hac fabella denotant̄ tyranni: qui ad alta cogitatiōe rapiuntur: Iunonemq̄ interpellāt deā regnoꝝ: quia regna nullo iusto titulo inuadere audēt. Ex nube gignūt centauros: qa eoꝝ monstruosa optata instabilia sunt. Fuit aūt Ixion primꝰ q apud grecos tyrannidē aggressus est: & cū ab aliq̄ humanitate incœperint: i feritatē postremo deuenirēt: Iure igitur Centauri geniti sunt: qui primas partes hoīs. postremas ferę haberent.

lebat vsq̄ ad ima vada diffugiebat. Alte sup̄ caput arbores piri: punicei mali: ficus dulces q̄tiens legere volebat seuus vētꝰ p nubes auferebat. Petroniꝰ etiā poeta dixit. Nec bibit iter aq̄s: nec poma pudēda carpit Tantalus infœlix: quē sua vota premūt. x Genialibꝰ. S. veluti genialibꝰ: Nā geniales ꝓprie sunt: q sternūt puellis nubētibꝰ: dicti a generādis liberis. C. Genialibꝰ. Notionē huiꝰ dictiōis expssimꝰ in Georgicis in versu illo: Inuitat genialis hyems.
y Aurea fulcra tho. S. quibꝰ fulcimur. i. sustinemur.

Quid memorē lapythas: ixiona: pyrithoumq̄.
Quos sup̄ atra silex: iamiam lapsura cadenti
Imminet ad similis: lucent genialibus altis.
Aurea fulcra thoris: epulęq̄ ante ora paratę
Regifico luxu: furiarum maxima iuxta
Accubat: & manibꝰ prohibet cōtingere mēsas
Exurgitq̄ facem attollens: atq̄ intonat ore.
Hic quibus inuisi fratres: dum vita manebat:
pulsatusue parens: & fraus innexa clienti:
Aut qui diuitijs soli incubuere repertis:
Nec partem posuere suis: quę maxīa turba est:
Quiq̄ ob adulteriū cęsi: quiq̄ arma secuti

r Pyrithoumq̄. S. Hic vnꝰ de lapythis fuit: q descendit cū Theseo ad rapiendā ꝓserpinā. C. Pyrithoumq̄. Pyrithous filiꝰ fuit Ixionis: nō ex nube: sed ex cōiuge: qui cū esset Theseo amicitia iunctꝰ: & Hyppodamię nuptias celebraret: et in sacris martem inhonoratū reliquisset: centauri Marte instimulante rape Hyppodamiā conati sunt. Deinde mortua Hyppodamia: relicto polypote filio coniurarunt ipse & Theseꝰ nullam ducturos vxorē: nisi Iouis filiā. Et cū Helenā rapuissent q̄ omniū pulcherrima annū decimū tunc agebat: euenit forte: vt ait Diodorꝰ siculus: vt Theseo illa contingeret: Itaq̄ ad inferos: vt raperent Proserpinam descenderēt: vbi Pyrithous a Cerbero interemptus: & Theseus retentꝰ est. Hystoria est: hos Molossorum regi vxorē subripe tētasse: sed canē regis Pyrithoū interemisse. Theseū vero captū in vinculis fuisse retentū: donec ab Hercule liberatus fuit.
s Quos sup atra silex. C. Pœnā supstitiōsoꝝ exprimi p huiuscemōi volūt: q deorū irā atq̄ pœnas sibi sp̄ iminere putant: nunq̄ q̄ anxietate carēt: tanq̄ illa iamiam super eos lapsura sit. t Ad similis. S. ad vacat: & a maioribꝰ ad ornatū adhibet̄. Hora. Qua ppl's adsit a certis limitibus vicina refurgit iurgia. v Lucēt ge. S. Aliud est Tantalꝰ rex Corinthioꝝ amicꝰ numinibꝰ fuit: q cū freq̄nter eos susciperet. Et q̄dā tp̄e defuissent epulę: filiū Pelopē occidit: & diis epulandū apposuit: Tunc abstinētibꝰ cunctis Ceres hūerū eius exedit: & cū eū dii p Mercuriū reuocare ad supos vellēt eburneꝰ est ei hūerus restitutꝰ: sic sup Humeroq̄ Pelops isignis eburno. Iō aūt sola Ceres dr̄ comesse: quia ipsa est terra q̄ corpꝰ soluit: Per Mercuriū aūt ob hoc fingit̄ esse reuocatꝰ: q̄ ipse est deꝰ prudētię: p quā Philosophi d'phēderūt. πολιγγενεσιαν. vel μετεμψυχοσην. Tātalꝰ aūt hac lege apud inferos dicit̄ esse dānatus: vt i Eridano inferorū stans: nec vndis pōtibꝰ; nec vicinis eis pomariis pfruat̄: p hoc aūt auaritia significat̄: vt etiā Hora. Tantalꝰ a labris sitiens fugiētia captat flumina. Quid rides; mutato noīe de te fabula narrat̄. C. Lucēt genialibꝰ altis. Notat auaritiā: in q̄ tanto furore afficiunt̄: vt cū indies magis q̄ diuitias augeant: nihil tñ inde in vsus etiā necessarios assumere audēt. Huiuscemōi hoīes p Tantalū exprimūt: qui cū in aq̄s ad mentū vsq̄ sit: & ad os pene descēdant arborū rami pulcherrimis optimisq̄ pomis onusti: tñ neq̄ cū sitiat bibere; neq̄ cū esuriat esse aliqd valet: aquis pomisq̄: cū cape cupiat recedentibꝰ. De Tantalo Vlysses Homericus ait: vidi Tantalū grauiter in palude laborantem; Aquaq̄ vsq̄ ad mentū erat: q̄tiens vero bibere vo-

z Regifico luxu. S. regio ambitu. a Furiaꝝ maxima iux. S: Vñ & famē pnūciat: vt hāc eē furiaꝝ maximā doceat. b Et maībꝰ phi. S. eorū. s. non suis. c Facē attolliēs. S. initiens ignē auaritię: vt abstineant. C. Exurgitq̄ facē attol. atq̄ into. ore. Nā cū hō voluptate fruēdi rebꝰ ptis trahit̄: vt aliquid absumat. subito cōtra insurgit furor ille habendi & pcendi partis: q vetat absumere. Attollēs facē. i. excitās in ardentissimā cupiditatē habendi. recte ergo facem: quia ois vehemēter cupiditas flagrans ardensq̄ est.
d Quibꝰ inuisi frēs dū vita ma. S. Hęc q̄dē constat eē dicta generalr̄. Pñt tñ & ad ꝓpēm trahi: vt Aegistū ⁊ Danaū. Atreū simlr̄ & Thyestē Ethoclē & Polinicem significare videant̄. Bñ aūt dicendo inuisi: per id q̄d leue ē: maiora amplexꝰ ē. e Pulsatusue parēs. S. Itē q̄d leuiꝰ ē dixit paricidii cōparatiōe: possumus aūt Oedippū accipere Laii extinctorē. f Et fraus innexa cli. S. ex lege duodecī tabulaꝝ venit: in q̄bꝰ scriptū est. patronꝰ si clienti fraudē fecerit: sacer esto. si eñ clientes quasi colētes sunt: patroni q̄si prēs. tantumq̄ est clientem: quātū filiū fallere: & hoc posse fieri ex Horatii dictis itelligimꝰ: q cū loq̄ret̄ de auaris potētibꝰ ait de vicino cliente: Pellit̄ pr̄nos in sinu ferens deos. Vrbano tñ hoc displicet. Et dicit rarū eē hoc: magisq̄ cōtrariū: cū magis patronos decipiant freq̄nter cliētes. Vult āt intelligi p̄uaricatores: q patroni sunt clientū: q̄s nūc susceptos vocamꝰ. g Aut q diuitiis soli incu. reptis. C. Oibꝰ modis dānat auaritiā quę caput ē oim maloꝝ: & corruptrix trāquillitatis hūanę vitę: Huiꝰ duę species sunt. Altera qua rapimus vñ nō oportꝫ. Altera q̄ nō damꝰ: vbi dandū liꝑalitas docꝫ. Hos ergo primo stix: mo ait hic puniri. h Nec partē po. suis. S. q̄ maxīa turba ē. Bñ addidit suis. i. cognatis affinibus. Hęc eñ fuerat apud maiores donādi rō: nō pfusa passim. Nā h̄ est velle inaniter pdere. Vñ Cice. ī librꝭ legū: Stipem ꝓhibeo: nā auget supstitionē: exhaurit domos. Dignis igit̄ largiendū ē. Vñ ait Hora. Cur eget idignꝰ quisq̄ te diuite id est idignꝰ pauptate. i Quiq̄ ob adul. cęsi. S. si occisi: Aegistū significat Tyestę filiū: Si reuera cęsi. Salustiū quē Milo dephensu sub serui hitu verberauit in adulterio suę vxoris filię Syllę. k Quiq̄ ar. secuti Impia nec ve. dños fal. dextras. S. Hoc loco videt̄ blandiri Augusto: qa cōtra cesarem prēm eius multi q̄bꝰ ignouit: arma susceperant: est nāq̄ eꝰ dictū: dare q̄dē se veniā Pōpeianis: sꝫ ab ipis q̄n q̄ eē piturū: vt arma ipia ciuilia dixerit bella. Vl' ea q̄ mouerūt Pōpeiani cōtra accepte venię fidē: sed ñ pcedit: Nā si arma ipia dixit: bellū ciuile tāgit: et Augustū et Cęsarē: q & ipsi bella ciuilia tractarūt. Ite si culpat eos q contra fidē datę venię dimicauerūt: tangit Augustū. Nā trāsierūt ad eū

ab Antonio duo milia equitũ:ꝑ quos est victoriā cõsecut⁹ Vñ Hora. Adhuc fremẽtes verterunt bis mille eq̃s Galli canentes Cęsarẽ. fecit preterea iniuriā Augusto vł Cęsari: si eos dominos dixit:q̃d apud maiores insidiosũ fuerat: nam prẽs patrię dicebant. Iuuenał. Roma patrem patrię Ciceronẽ libera dixit. Meli⁹ ergo est vt bellũ a Sexto Pompeio Pompei filio in siculo freto gestũ accipiamus. Nam occiso patre Syciliam tenuit:& collectis inde seruitiis: vastauit sex annis vltro citroq; Syciliam. Postea victus est ab Augusto & Agrippa. Vñ Hora. Minatus vrbi vincula q̃ detraxerat seruis amicus ꝑfidis. et hoc sensu tā arma impia q̃ dñorũ cõgruit cõmemoratio. l Poenas expectant. S. Quod grauı⁹ est. Nā in expectatõe. et pñs met⁹ est & dolor futur⁹: In ipsa solus est dolor. m Forma viros. S. regula. Singulis eñ sceleribus statuta sunt supplicia:nā morẽ Romanũ sequitur. n Saxũ ingẽs vol. S. Sisyphũ dicit:qui deorꝝ consilia hominibus publicauit. o Radiisq; rotarũ. S. Ixionem dicit:vt alibi ostendit: atq; Ixionii vento rota constitit orbis:licet supra dixerit. Quos sup atra silex iā iam lapsura cadenti. Nā de his fabulis varię sunt opiniones in ipsis auctoribus. p Aeternũq; sedebit infoelix theseus. S. Cõtra opinionẽ. Nā fert ab Hercule esse liberat⁹: quo tpe eũ ita abstraxit: vt illi corpis ei⁹ relinq̃ret partẽ. Freq̃nter enī variant fabulas poetę. Hippolitũ ab iferis liberatum Virgilius dicit. Horatius contra. neq; enim Diana pudicum liberat Hyppolitum. q Phlegyasq; miserrimus omnes admonet. SER. Si noīatiuus est singularis hoc dicit Phlegyas omnes admonet apud iferos poenas ferentes. Si aũt accusatũs pł̃alis est: Theseũ oẽs Phlegyas admonentẽ debemus accipe. Hi nanq; secundũ Euphorionẽ populi insulani fuerũt satis i deos impii:& sacrilegi. Vnde iratus Neptũnus ꝑcussit tridente eā partẽ insulę q̃ phlegyę tenebāt. Phlegyas āt pr̃ Ixionis habuit Coronidẽ filiā quā Apollo viciauit. Vñ suscepit Aesculapiũ: quo pr̃ dolens:incendit Apollinis templũ: & ei⁹ sagittis est ad inferos trusus. Statius. Phlegyā subter caua saxa iacentẽ: Aeterno p̃mit accubitu. r Discite iusticiā mõiti: & ñ tem. diuos. S. vel tunc in poenis locati. s Vendidit hic au. pa. S. Et hęc licet generalr̃ dicant:hñt tñ specialitatẽ: Nam lasthenes Olyntũ Philippo vendidit. Curio cęsari vigintiseptẽ milibus aureis Romam. De q̃ Lucanus Gallorũ captus spoliis:& Cęsaris auro: & illud: Emere oĩes hic vẽdidit vrbẽ. C. Vendidit hic au. patriā:redegit in seruitutẽ:quasi dicat⁹ fama qua liber ꝑductus est in seruam esse voluit:idq; nulla alia cā ductus nisi auaritia.
t Patriam. C. cum indignatiõe ꝓferendũ:q̃i dicat: Eam qua nihil carius hr̃e debuit. v Dñm. C. nõ isti vendidit. q eā ꝑ filia gubernatur⁹ esset:sed q seruitutis iugo p̃mu rus. Nam dño seru⁹ corrñdet. Ergo tyrann⁹ ē. Nā antiqui in publicis rebus nunq; aliter dñm susceperũt q̃ tyrãnũ.

Impia, nec veriti dominorum fallere dextras.
Inclusi poenas expectant: ne q̃re doceri
Quam poenā: aut quę forma viros fortunaue mersit
Saxum ingens voluunt alii: radiisq; rotarum
Districti pendent. sedet: eternumq; sedebit
Infoelix theseus: phlegyasq; miserrimus omnes
Admonet: & magna testatur voce ꝑ vmbras.
Discite iusticiā moniti: & nõ temnere diuos:
Vendidit hic auro patriā: dominũq; potentẽ
Imposuit: fixit leges pretio: atq; refixit:
Hic thalamũ inuasit natę: vetitosq; hymenęos:
Ausi omnes immane nefas: ausoq; potiti:
Non mihi si linguę centũ sint: oraq; centum
Ferrea vox: omnes scelerũ cõprendere formas:
Omnia poenarum percurrere nomĩa possem.

x Potentẽ. C. Auget scelus. q. d. Eum a q̃ nõ facile se liberare possit. y Fixit leges p̃cio atq; refixit. S. Possumus Antoniũ scd̃m Ciceronẽ in Philippicis accipe. Fixit aũt ideo quia incisę in ęreis tabulis leges affigebant parietibus. DO. Fixit leges p̃tio. Omnia hæc scelera posuit Maro: vt viuẽtes ad bonos mores metu poenę reduceret. C. Fixit le. p̃cio. Nam cũ leges ad ęquitatẽ & cõmunẽ vtilitatẽ fieri debeāt. et ita latas firmas stabiles esse oporteat: iste qui omĩa venalia haberet: oblato p̃mio:& ponebat & remouebat. Est autẽ indignatio a cā. Fixit. Vide Seruiũ. Hic Ouidius. Nec verba minātia fixo Aere ligabantur:nec supplex turba timebat iudicis ora sui. Sunt aũt versus a vario Poeta:ait enī Vendidit latiũ populis agrosq; quiritũ. Eripuit fixit leges precioq; refixit. Video Seruiũ vehemẽter laborare: vt oñdat poetā voluisse in singuł sceleribus singulos cape hoies: Verũ ego puto voluisse illũ species scelerũ ꝓsequi nõ singulos sceleratos insectari.
z Hic thalamũ inuasit natę. S. Thyestes: Pelopeę filię: vnde & Aegistus natus est. Item Cynaras filię Myrrę: de qua nat⁹ ē Adonis. Nam q̃d Donatus dicit: Nefas est credi dictũ esse de Tullio. CR. Inuasit. tāq; raptor et hostis. Est eñ iuadere in aliena hostiliter irrũpe cum patris sit tutari filiarũ pudicitiā nõ expugnare. a Vetitosq; hymenęos. S. legib⁹ scʒ. Nā dicendo vetitos ostendit fuisse non vetitos velut est apud Persas hodie. vnde Donat⁹ male ait natura & legibus vetitos. b Ausi omnes immane nefas ausoq; potiti. S. Illi sunt & qui fecerũt:ac qui conati sunt. Dic autem secundũ ritum Romanũ:in quo non tantũ exitus punitur:sed etiam volũtas. C. Ausi. Bis peccarunt. Et q̃ ausi sunt:nam scelus intra se quicunq; cogitat vllum facti crimen habet. Et q̃ executi sunt:quod ausi fuerant.
c Potiti. C. auget inuidiā. Quasi diceret:q̃d malis artib⁹ pepererant:etiam retinere potuerũt:ergo cogitauerũt. Executi sunt cogitata:ac postremo in scelere ꝑseuerauerunt.
d Non mihi si linguę centum sint:oraq; centum:ferrea vox. SER. Lucretii versus sublatus de Homero: sed ille aerea dicit. DO. Nõ mihi. Necessario generalitas iniecta est:ne cuncta descripsisse videretur:quoniā fuit impossibile latitudinem tantam complecti plene:vł ne contemptui haberẽt poenę propositę ex quotidiana meditatiõe. Plus q̃ etiam metus iniicitur:cum infinita formido est. CRI. Linguę centũ. a Lucretio est. Et Lucretius Homerũ imitatus est: Ait eī Home. Ο ιΔειμοιΔεκαμενγ ϖσσα Δεκα Δεστομαιτειεν. e Ferrea vox. C. Homer⁹ nõ ferream: sed infrangibilẽ dixit. Lucretius autem aeream dixit.
f Scelerũ formas. S. Quę forma viros fortũa ue mersit.
g Percurrere. C. id est non solum non possem abundanter narrare:sed ne etiam breuiter perstringere.
h Nomina. C. Nam breuius ꝑcurrimus noīa scelerũ:q̃ demonstramus illorũ variā multipliceq; malignitatẽ.

¶i Perfice mun⁹.hoc eſt ramũ redde.Nã ſupra ait.Hoc ſibi pulchra ſuũ ferri Proſerpina mun⁹ inſtituit. k Cyclopum educta caminis.S.hocẽ magna:ita em̃ cuiuſlibet rei magnitudinẽ ſignificant.adeo vt Statius:Argiuorũ muros ab ipĩs dicat eſſe perfectos. C. Cyclopum.Omnia em̃ quę magna ſunt a cyclopib⁹ fabricata fingunt poetę. Sic Statius etiã ponit. de

¶Hec vbi dicta dedit:phoebi lõgęua ſacerdos:
Sed iam age carpe viã & ſuſceptũ pfice mun⁹:
Acceleremus ait:cyclopum educta caminis
Moenia conſpitio:atq₃ aduerſo fornice portas:
Hec vbi nos pcepta iubent deponere dona.
Dixerat:& pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpaciũ mediũ:foribuſq₃ ppinqnt:

Cyclopibus dicendũ erit in ſeqntib⁹. l Camis. C.grçcũ verbũ eſt latine fornax dr̃. m Fornice. S.arcu. Cicero. Vidit ad ipm fornicẽ fabianũ. D. Fornice.ea em̃ eſt camera in arcũ ducta.C.Fornice.camera ſeu teſtudĩe. n Per opaca.C.Nã ipſa ſapientia:q̃ paucis patet: intra multã ignorãtiam latet. o Recẽti.SER. Semp fluenti. Dixit aũt hoc pter paludẽ ſtygẽ.

Spargit aqua. S. i. purgat se: Nam inquinatus fuerat aspectu tartari: & spargit: quia se inferis purgat. nam superis imolari corpus abluut: vt supra: donec me flumine viuo abluero. p Deuenere locos letos. D. vt metu poenarū malos deterruit: ita spe foelicitatis ad virtutes hortatur. Primo ergo regionū bona psequit: Deinde q̄ ex his locis capiant commoda. & qui sint hi qui huiuscemodi bonis pfruant. q Amoena vireta. S. virentia: & est satis vsurpatū. Amoena aūt qui solū amorē pstant: velut supra dixim⁹ quasi amunia: hoc ē sine fructu: vt Varro & Carminius docent. alludit aūt ad insulas fortunatas: Nā & frequenti hoc indicat versu. r Largior hic campos ęther & lu. vestit pur. S. non nostro largior: sed q̄ est in cętera inferorū pte. aut reuera largior: si lunarem ītelligam⁹ circulum. Nā vt supra dixim⁹ campi Elysii: aut apd inferos sunt: aut ī insulis fortūatis: aut in lunari circulo. Lucanus. Illuc postq̄ se lumine vero induit. DO. Largior. Hic ostēdit nihil deesse ex his q̄ sunt apd superos: adeo vt fortunati: et beati appellari meruerint. s Solēq; suū. S. sibi congruū. Gręce dixit vt fessosq; sopor suus occupat artus. CRI. Solēq; suum. sua sydera Ex media Philosophia res inserit figmento poetico. Credidit eñ antiquitas eas aīas q̄ eluuie corpea pollutę in morē ferinum immutant: resolutionem corpis exhorrescere: &. si q̄n mori necesse sit: nō nisi cum gemitu fugit indignata sub vmbras: nec post mortem facile corp⁹ relinqt: quia nō dum illis corporeę excedūt pestes: sed aut suam oberrant cadauer: aut noui corpis habitaculū ambiunt: nec hūanū solū: sed ferinū etiam: electo genere cōgruo moribus: q̄s in homīe exercuerūt: volūtq; oīa pferre vt cœlū quod vel ignorādo vl' dissimulādo: vl' postponēdo neglexerunt fugiāt. Sapientū vero & bonoꝝ aīę: q̄ semp cœlū nulla corpis inquinatiōe pollutę suspexerunt illud petūt. Quapropter & Plato & Cicero in libro de repub. rectoribus ciuitatū & cęteris sapientibus sedes in cœlo paratas esse scripserunt. Et multos claros viros in deos retulit antiquitas. Et Hesiod⁹ priscos reges diis annūerat. Hoc igit non ignorauit Virgilius: qui licet argumēto sui interuies heroes i inferis religauerit: nō tñ illos separat a cœlo: vt geminę doctrinæ obseruatōe: nec poetices figmentū reliqrit: nec philosophię veritatē omiserit. Recte ergo solem suum id est bonis reseruatū: peccatoribus denegatum. t Sua sydera norūt. C. Quę inferis incognita sunt. v Pars in gramineis. D. ostendit quāta animi sęcuritate in voluptatibus honestis viuant. x Palæstris. S. luctatiōibus: gręce dixit. C. Palęstris. Ludi apud priscos reperti fuerunt: vt corpis exercitatione valitudinē conseruarent: & robur augerent: agilitatēq; acqrent: & animū consumarent: vt in periculis cum rōne susceptis pstentiores existerent. Fuerunt q; quinq; apud priscos πυγμη. qua pugiles exercebant. δισκος. qui erat lapidum iactus. διαυλος. in quo cursu &. αλμα. In quo saltu contenderent. Erat postremo quā nos palęstrā & luctam nuncupamus. His ergo et legibus pbabātur & liberales habebant. Alea aut et tali & q̄s charitas appellant pniciosissimę fuīt pestes: & res oīno et seruiles quę vitā deturpāt: infamēq; reddunt. Mores deprauāt: et omne flagitium impellunt. y Contēdunt ludo. S. iter se ludo nō odio. z Choreas. S. Re corripuit propter metrum. Alibi ait secundū naturā: vt iuuat īdulgere choreis. Ergo aut sistolen fecit: aut antiptosin e p ei ponēs. Nam gręcum est nomen.

Occupat Aeneas aditum: corpusq; recenti
Spargit aqua: ramūq; aduerso in limine figit.
His demū exactis perfecto munere diuę:
Deuenere locos letos: & amœna vireta
Fortunatorum nemorum: sedesq; beatas.
Largior hic campos ęther: et lumine vestit
purpureo: solemq; suū sua sydera norunt.
pars in gramineis exercent membra palęstris.
Contendunt ludo: & fulua luctantur harena.
pars pedibus claudūt choreas: & carmīa dicūt.
Necnon threitius longa cum veste sacerdos:
Obloquitur numeris septem discrimīa vocū.
Iamq; eadē digitis: iam pectīe pulsat eburno.
Hic genus antiquū teucri pulcherrima proles.

a Necnō threitius lōga cū veste sacerdos. S. Orpheus Caliopes musę et Oeagri fluminis fili⁹ fuit qui primus Orgia instituit. Primus etiam dephēdit Harmoniā .i. circuloꝝ mundanoꝝ sonū: q̄s noue esse nouim⁹ e qb⁹ sūm⁹: quę ἀναστροφος dē sine astris dicunt sono caret. Item vltimus q terrenus est: reliqui septē sunt quoꝝ sonum dephendit Orpheus. Vñ septem fingitur vti chordis. DONA. Necnon threitius. Ostendit cytheram inter honestas enumerari artes. Est eñ musica: b Longa cum veste. S. Longā vestē: aut Cytharœdi habitum dicunt: aut longam barbā. Nā ecōtrario imberbes inuestes vocamus. c Sacerdos. S: Sacerdos quia theologus fuit: et orgia primus instituit. Ipe etiam homies de feris & duris mites composuit. Vnde dr̄ arbores et saxa mouisse vt deus. d Obloquit numeris. SER. Dicendo obloquit chordarum expressit laudem: quas dicit verbis locutas. Obliqui eñ nō est nisi contra loquentē loqui. C Oblogt: Obloqui contra loqui significat: vt opponere cōtraponere. ergo nōnunq; obloqui dicimus detrahere: quia q con tra quempiā loquit ei detrahit. Hic aūt obloquit: qa quę voce cecinerat illis cytharę sonū opponit. e Numeris. S. Rythmis sonis: vt. Numeros memini si verba tenerem. f Septem discri. S. quia oēs chordę dissimilr̄ sonant. C. Septem discri. vo. Orpheum cytharā inuenisse. Bene autē septem chordaꝝ meminit: nam octauā addidit Simonides. Nonā postremo Tymotheus. Verum de huiusmodi rebus nos multa dixim⁹ in interptatiōibus nr̄is in Horatium. De Orpheo autē plīma diximus in Georgicis. g Iam. S. nunc. h Pectine. S. Hoc autē pecten decliat vt hoc carmen. i Hic genus anti. S. q̄d non oms viros fortes in Elysio visos eē ꝯmēorat: hæc ē rō: qa isti diuios meruerunt honores: q̄d Tydeo vl' his quos supra memorauit: nō contigit. ideo antiquū addidit: quasi et illis Elysii cōtingeret campi: si eis honorē nō derogaret vetustas. C. Genus antiquum teu. Diodorus ait teucrum primum in Troade filium Scamandri fluuii: et ydę nymphę. venit autē ex Creta: suscepit filiā Bateam noie: q̄ Dardano nupsit. Dardanus scdm mtos natus est in Italia ex Ioue: atq; electra Atlantis filia: & Choriti regis vxore: ex Coritho natus est Iasius: Sed mortuo Coritho exorta est seditio inter Dardanum & Iasium. Quapropter Dardanus cum parte ppl'i primo in Samothraciā: inde in Troada

exulans peruenit: quod Eusebio auctore fuit anno septuagentesimo ac vigesimo primo supra tria milia. Iste Dardaniam vrbē condidit: & Bateā Teucri filiā in vxorē accepta: illi in regno successit. ex hoc nat⁹ est Erichthonius: qui diuitiis cūctos supauit: vt affirmat Home. Hui⁹ filius Tros a se Troas noīauit: sed Tros Ilū Assaracū et Ganymedē filios genuit. k Nati meliorib⁹ ānis. S. Plerūq; em̄ virtus decolorat̄ tpis infœlicitate. Cicero. Vt illa laus temporū: nō hoīm fuisse videat̄. l Ilusq; assarac⁹. S. Troiani reges fuerunt. C. Ilus. vrbē totius Troadis pulcherrimā cōdidit: Iliūq; noīauit: et filios habuit Titonum & Laomedontē: qui Priamū genuit. ex Assaraco capis. ex Capi Anchises: ex Anchisa Aeneas filii sunt. m Troię dar. au. S. Hūc i septimo inter deos dicit esse relatū: vt & nūerū diuorū altarib⁹ addit: sed vt supra dixim⁹ Homerū sequit̄: qui inducit simulacrū Hercul̄ apd inferos visum.

n Inanes. C. vel nō onustos viros: Vl' q a nō currus essent: sed simulacra curruū. o Defixe haste. S. subaudi inanes: & quidē equos inanes: p Que gr̄a curr. S. Detraxit vnū u licentia q latinitas grecos secuta: genitiuo p̄rali syllabā aut addit aut detrahit: vt hoc loco detraxit: sicut arma virum. Contra addidit u vt Alituū: pecudūq; genus: pro alitū sicut greci ωκυσχονελικωνιλον. q Nitentes. SERVIVS. pingues: Ab eo quod sequitur id quod p̄cedit intelligas. Per ea aut q dictur⁹ est intelligēdū hoc q: gr̄a fuit viuis: eadē sequit̄ tellure repo. r Vescentes. C. queadmodū discūbere: q̄d iacere est: pro vesci ponit̄: quia cibū discūbentes capiebāt: sic et contra uescentes p discūbentes posuit. s Peana. S. proprie Apollinis laudes. q̄d nunc intelligem⁹ propter lauri nemus. abusiue oīm deo₄: sicut Orgia proprie liberi. CR. Peana: hymnū appellabāt pprie: q i honorē Apollinis canebāt: sed et de ceteris diis dr̄. Stati⁹. Herculeū Peana canunt. t Odoratū. S. p odorū: vt sup. v Vn̄ supne plurim⁹ eridani p syl. vol. ānis. S. Eridanū Aratus esse in cœlo dixit: aut longe a cœlo: hic & in terris est: q in Italia padus vocat̄: quem etiā alii ad inferos volunt tendere. Alii nasci apud inferos: & exire interras. Iō aūt ista fingunt̄: qa de Apennini parte orit̄ q spectat inferū mare: & tendit vsq; ad superū. ergo hic sensus ē: Canebāt i locis vn̄ supne .i. supos ad p̄lim⁹ Eridani amnis p syluā voluit̄. Nāq; et verisile est: qm̄ legimus de Aristeo: Omia sub magna labentia flumia terra spectabat diuersa locis. et cōgrue nā omis humor ex terrę nascit̄ venis. Alii Eridanū pro qcūq; accipiunt & dicūt: κατεξοχην. dictū. Nā legim⁹ Huuiorū rex Eridan⁹: & amāt poete pro appellatōe magne rei proprietatē ponere: vt alibi: Poculaq; inuētis Acheloia miscuit vuis. Melius tn̄ est si distinguam⁹: vnde superne plurimus. i. magn⁹ voluit̄ p syluā Eridani. i. pp̄ris. Fabula nāq; hec est: Eridan⁹ solis filius fuit: hic a pr̄e impetratū currū agitarē nō potuit: et cū p errores mūdus arderet: fulminatus in Italię fluuiūcecidit: & tūc a luce ardoris sui Phaeton appellat⁹ ē: & pristinū nomē fluuio dedit. Vnde mixta: hec duo noīa inter solis filiū & fluuiū inuenimus. Postea eius sorores flendo versę sunt in ppl̄os: vt in decimo: populeas inter frōdes vmbrāq; sororū. Et hoc Virg. Nā alii alias arbores dicunt. x Hic man⁹ ob pa. pugn. vul. passi. S. Man⁹. i. multitudo eorū: qui ob patriam passi sunt vulnera: et est figurate dictum. Sane aniaduertendū illud q̄d ait Hora. in arte poetica: Et simul & iucunda & idonea dicere vitę. Nullā eni maiores nostri artē eē voluerūt: q non aliqd rei publicę cōmodaret. Vn̄ Virgi. hoc p trāsitū facit: Nā dicendo punire patrię venditores: contra p̄mia defensoribus solui. Nihil vtiq; aliud nisi fugienda vitia: & sectandas docet esse virtutes. C. Ob patriam. Cū disciplina militaris in p̄cio sp̄ fuerit. nō tn̄ ea laudat̄: q iniuriā ifert: sed q propulsat. Nam cū hō viribus et rōne p̄stet: duo (vt Ciceroni placet) sūt genera decertādi: vnū per disceptatiōem: alterū p vi. cūq; vnū ppriū sit homis: alteq; beluarū: cōfugiendū ē ad posteri⁹: si vti nō licet supiore. Quare suscipienda sunt bella: vt sine iniuria in pace viuatur. Optime ergo dixit ob patriā: vt ostēdat eos laude dignos esse: nō qui inferūt: s; qui propulsāt iniuriā. Ob patriā. Cui omia debem⁹: & pro cuius salute nullum mortis genus recusandum est. Ergo si in imis tartaris crutiātur qui patriā prodiderūt iure: in elysiis collocātur: qui illi⁹ libertatē vulnera subeundo tutati sunt. Optimus aūt Poeta: huiuscemodi narratiōibus hoīes & a vitiis absterret: & ad virtutes allicit. y Sacerdotes casti dū vita ma. S. quasi quis castus possit esse post mortē. Sed aliud dicit id est q fuerūt casti: dū in cōmunione vitę versarent̄. Nā hi qui maxima sacra accipiebāt: renūciabāt oībus rebus: nec vlla in his nisi numinū cura remanebat. Herbis etiā quibusdā emasculabant̄: vnde etiā coire nō poterant. Dicit ergo eos sacerdotes: q casti fuerūt: etiā añ suscepta sacra: z Pii vates. S. vaticinantes. a Phœbo dig. locuti. S. veridici qui talia loquebant̄: qualia decebāt Apollinē: multi em̄ mentiebant̄. sicut in Lucano Phœbas: ad quā Appius claudi⁹. Et nobis dabis improba pœnas. Et superis q̄d fingis ait. C. Digna phœbo: qui in edendis oraculis non sunt mentiti: vt Hammonis Iouis sacerdos: vt Alexandro magno assentaret̄. b Aut qui vitā excoluere p artes. S. qui erudierūt. i. ornauerūt vitam p inuēta artificia. Significat aūt philosophos. C. Per artes inuentas. vitam contēplatiuā intelligit: in q excellentia ingenia multas doctrinas: atq; artes excogitarūt: quibus vita hūana ita vitiis purgat̄: & virtutib⁹ illustrat̄: vt ager cultura: purgatur sentib⁹ ac vepribus: & reddit̄ frugibus fertilis. c Quiq; sui memo. ali. fe. merēdo. S. Et qui aliqs sui memores fecere p̄stando: vt. nunq; regina negabo promeritā

Magnanimi heroes: nati melioribus annis.
Ilusq; assaracusq; : & Troię dardanus auctor.
Arma procul: currusq; virū mirantur inanes:
Stant terre defixe hastę: passimq; soluti
Per campum pascūtur equi: que gratia currū
Armorumq; fuit viuis: que cura nitentis
Pascere equos: eadem sequit̄ tellure repostos.
Conspicit ecce alios dextra: leuaq; p herbam
Vescentes: letumq; choro peana canentes
Inter odoratū lauri nemus: vnde superne
Plurimus eridani p syluam voluitur amnis.
Hic manus ob patriā pugnādo vulnera passi.
Quiq; sacerdotes casti dum vita manebat:
Quiq; pii vates: & phœbo digna locuti:
Inuentas aut qui vitam excoluere per artes:
Quiq; sui memores alios fecere merendo:

id est prestitisse. Terenti⁹. Ego carine neutiq̄ liberi esse homis officium puto: cū nihil promereat̄ postulare id grē apponi sibi. C. Memores alios fecere merēdo. Et hic actiuam vitā ōndit: in q̄ & reipublicę: & ciuibus nostris: & quibuscūq̄ aliis possum⁹: bn̄ficia p̄stādo: optimā de nobis memoriā apud posteros relinqm⁹. Vt eñi contēplatio circa veri. Ita et actio circa iusti

Omnibus his niuea cingūtur tempora vitta:
Quos circumfusos sic est affata sybilla:
Museum ante omnes: mediū nā ꝑlima turba
Huc habet: atq̄ humeris extantē suspicit altis:
Dicite fœlices animę: tuq̄ optime vates:
Que regio Anchisen: q̄s habet locus: illi⁹ ergo
Venim⁹: & magnos herebi tranauim⁹ amnes.

inuentionem versatur: d Omnib⁹ his niuea e. t. v. S. Per q̄d eos ostēdit meruisse diuios honores vt dixim⁹ sup̄. D. Oibus his. Omia cōmoda cōsequūt̄ honestatis cultores. locū: sydera: lucē: prata: nemora: cibos: delitias: studia artiū: vt nō priuati vita: s; ad aliud viuendi gen⁹ transisse videant̄. CRI. Niuea. quasi intelligat diuinos honores. Nā cui mores et vita cādida

fuit: eidem candida vitta debet. e Museū añ oms. S. Theologus fuit iste post Orpheū. Et sunt varię de hoc opiniones. Nam eū alii Lini filiū. Alii Orphei volunt: cuius eū constat fuisse discipulū. Nā ad ipm primū carmē scripsit: qd Cratera appellauit. C. Musęū Eumolpidis filius fuit: primus qui apud Athenienses philosophatus ē scdm Laertium: a quo etiā Athenienses Eumolpidi appellati sunt. Primus deorū generationē tradidit & sphęram. Et ex vno fieri omia: & in idē reuerti dixit: Scripsit versibus fabulam heros & Leandri. Phalaris obiit: vbi humatus est: cum hoc epitaphio εὐμολπου φιλον υον εχει το φαληρικον ουδας μουσαιον φθιμενον σωμυποδεταφω. Huic sunt instituti diuini honores: & ipse oracula reddidit. Vñ scribit Herodotus Onomacritum atheniēsem exulē Musęi oraculorū fatidicū: xerxi prędixisse Hellespontum a viro Persa ponte cōiunctum iri. Alii volunt Lini. Alii Orphei filiū fuisse: cui⁹ cōstat discipulum extitisse. Ponit āt Musęū poetam & theologū pro omibus disciplinis: verū vt precipue notet platonicam scientiā: cuius se professorem esse multis locis indicat: dixit hūeris altis: vt proceritate corpis Platonē significet. Qui cum prius Aristocles aui nomine nuncuparet. ab Aristone argiuo palestrita: apud quē se exercuit propter egregiū corpis habitum Plato est cognoīat⁹.

Atq; huic rñsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis:
Riparumq; toros: & prata recentia riuis
Incolimus: sed si vos fert ita corde voluptas:
Hoc superate iugū: & facili iam tramite sistā.
Dixit & ante tulit gressum: cāposq; nitentes
Desup ostentat: dehinc summa cacumina linquūt.
At pr anchises penit⁹ cōualle virenti.
Inclusas animas: superumq; ad lumen ituras
Lustrabat studio recolens: oēmq; suorum
Forte recensebat numerū: carosq; nepotes:
Fataq; fortunasq; virum: moresq; manusq;.
Isq; vbi tendentē aduersum per gramina vidit.
Aeneam: alacris palmas vtrasq; tetendit:
Effusęq; genis lachrymę: & vox excidit ore:

f Humeris extantē suspicit altis. S. quasi philosophum: ac si diceret Platonē: Nam Plato ab humerorum dictus est latitudine: Athleta eni fuit q post oīm victoriā se philosophię dedit. g Foelices. D. vtpote q post depositā vitā tal a loca; ac delitias sint assecute. C. Dicit foelices. Moralis sensus est: vt qui verū scire cupiūt: interrogēt doctores: neq; idoctis se cōmittāt. Doctiorū aūt postulat hūanitas: vt errantes in viam ducant: & sua doctrina alios meliores reddant. Nam cū ppriū homis sit: & q nescis addiscere: et quę scis alios docere: vtrūq; in hoc loco describit optimus poeta. Q; aūt fingit Musęū collē ascendentē: aperte docet non debere nos vt alios istruam⁹ vllū laborē recusare. postq; auctore suo Platone: Non nobis solū nati sumus: sed cęteris etiā homib⁹. qd in Catone optime exprimit Lucanus: Nō sibi sed toti genitū se credere mūdo. h Tuq; optime vates. S. Quia theologus fuit. Est sciendum hoc loco Sibyllam iam a numine derelictam. Vnde & interrogat: quod alias non faceret.
i Quę regio anchisen: quis habet locus. SER. Bene et generalitatē requirit & spem: vt possit facilius inueniri. nā locus in regiōe est. k Illius ergo. S. propter illū: Ergo autem coniūctio fuit: Sed per accentus mutatiōnē in aduerbium transit: & est sola particula: quę habet in fine circumflexum. Multi male putāt nomen esse indeclinabile: & dicunt positū esse pro causa. Causa aūt nomen. CRI. Ergo, gratia et causa. Hinc Liuius ait: ludos apollinares victorię non pęstilentię ergo fuisse. Et Marcus Cato de re rustica: Tibi ius est porco piaculo facere illiusce sacri coercendi ergo: et alibi. Cui⁹ rei ergo agrum terram fundūq; meum soli taurilia circumagi iussi. l Magnos amnes. SER. Aut magna fluenta: aut quia nouē sunt q odiosum fuerat: si singula cōmemoraret. m Nulli certa domus. S. i. habitatō: q; anię tā diucertā hñt q̄ diu in corpb; sunt: post quorū absolutionē vagant̄ p vitę merito in circulis. C. Nulli cer. dom⁹. Notat celeritatē animorū: q vincul̄ corporeis soluti: & in suam diuinitatē absoluti nulli certę rei adiecti sunt: sed per omnia facile discurruut.

u Lucis habitamus o. S. Varia dicit: quę p vitę uarietate cōtingūt. In his aūt locis heroum animę colunt̄. o Recentia riuis. S. Virentia riuorum: scilicet causa. p Iugū. S. Ita em̄ diuidunt̄ montes: i radices: latera: iuga: vertices p qualitate locorū. C. Hoc supate iugū. Nā volēti virtutē acquirere: plurimę difficultates opponunt̄. q Dehinc summa cacu. linquūt. S. Nōlinquit. hoc em̄ dicit: Aeneas & Sibylla pducti ad summū in plana descēdūt. r Penitus cōualle virenti. S. valde virenti: vt. Penitusq; sonantis. s Inclusas aīas. Non reuera inclusos: sed separatas a multitudine quo facili⁹ agnoscerent̄. Inclusas autem aut segregatas: aut secundū ritum antiquū. multitudinem enim si numerare nō poterant. eam in certum locū p partes includebant: & ita q̄nta esset videbāt: Qd & xerxes desuo fecit exercitu. t Lustrabat stu. reco.. S. circūībat studiose tractās. D. Lustrabat oculis. v Recolens. DO. animi intentione.
x Forte recen.. C. Non forte hoc fatiebat Anchises: qd p sūmā industriā faciebat: sed forte euenit: vt dū hęc ageret: æneas veniret. y Carosq; nepo. S. posteros. Sic p nur⁹ foemias dicūt: z Fataq; fortunasq; virum moresq; manusq;. S. Foelicitas enim: aut fatalis est: aut fortuita: aut ex virtute descendit. D. Fata fortuna mores manus. Propositio est orō: q; udeinde psequit̄. C. Fataq; fortunasq;. De fato diximus: de fortuna dicemus alio loco. a Mores. C. virtutes morales: quę neq; a fato neq; a fortuna sunt: sed ex nostra electione. b Manus. C. ad robur corporis refertur. c Isq; vbi. CRI. decorū: pulcherrime seruat. Nam & parenti quod parētū est: & filio quod est filiorum optime tribuit. d Alacris. SER. Ipse alacris. Et sciendū secundū antiquos: & alacris et alacer. tam de masculino q̄ de foeminino genere dixisse: nunc masculino vtrunq; damus. de foeminino alacer nunq; dicimus: licet Ennius dixerit. Aestatem: autumn⁹ post acer hyems sit. Nam inde est alacer. e Genis. SER. palpebris. Ennius de dormiente: Imprimitq; genę genam.
f Excidit ore. SER. quasi senis: quod circa Anchisen reseruat: Vt tantumq; nephas patrio excidit ore.
g Venisti tandem. S. Hoc ad effectū pertinet considerantis: alias oritur questio: q; dicit: equidem ducebā animo.
h Expectata. S. probata nūc etiam: vt. Et rebus spectata iuuentus. Hoc autem dicit: Tua pietas mihi semp probata: nunc etiā iter durū vicit: scilicet inferorum.

i Et notas audire & reddere voces. S. familiariter loqui. k Rebarque futurum. S. arbitrabar: ratiocinabar esse venturum: Et per hoc intelligimus fataliter Aeneam ad inferos descendisse. Non enim nisi fatalia deprehenduntur. l Nec me mea cura fefellit. S. nec decepit me dulcissimus filius: Nam vocatiuus est mea cura: id est tu. et dictum est sicut: Veneris iustissima cura. m Quas ego te terras: & quanta per equora vectum. SER. pietatis magnitudo ostendit: cum pater eius ingemit casibus. C. Quas ego te terras: & quanta per equora vectum. Et profecto antea quam e vita ciuili in portum contemplationis sese recipiat homo: multis conflictatur perturbationibus: que nos a summo bono ita abstrahunt: vt multi adeo illis opprimant: vt nunquam summum bonum assequi possint. Vide recte: is qui tota rectitudo est Christus: de Martha que vita actiua interpretatur: Martha martha sollicita es: & versaris circa plurima. Nam animus qui circa plurima (vt fit in vita ciuili) distrahitur: ad rerum celestium contemplationem ineptus redditur. n Lybie tibi regna nocerent. S. aut quia de Iunone. ait Venus. Haud tanto cessabit cardine rerum: Aut quod est melius. Illud dicit: ne dum apud regna Carthaginis voluptatibus vacabas: imperium fatale derelinqueres: vnde per transitum insinuat: quod intelligat Aeneam in Aphryca apud Didonem diuertisse: cum vtrunque constet diuersis etatibus fuisse. C. Regna libye. Ea enim sunt cure ciuiles. Nam nos in superioribus Carthaginem pro vita ciuili posuimus. o Tristis imago. SER. Seuera terribilis: vt supra: Et turbida terret imago. C. Tristis. seuera: Nam maiorum nostrorum precepta nobis grauissima sunt. p Sepius. SER. κατα τοσ ισοπτομενον. sepius ei dictum intelligimus: aut certe: egit mea tua imago ad hec tendere limina: quam sepe videre consueui. q Stant sale tyrrheno classes. S. affectionis est filii etiam ea indicare: de quibus non interrogatur. r Largo fletu. S. nato ex gaudio. s Ter. S. Sepius. finitus pro infinito. t Interea videt Aeneas. S. Hirmos est hoc loco. i. vnus sermo protentus per multos versus: in quo tractat de Platonis dogmate: quod in Phoedone positum est. περὶ ψυχῆς. De quo in Georgicis stricte hic latius loquitur. De qua re etiam Varro in libro diuinarum plenissime tractauit. Hoc autem continet: Aeneas dum per inferos pergeret: respexit fluuium quendam loci remotioris: ad quem innumera multitudo tendebat animarum: Interrogauit patrem qui esset fluuius: et qua ratione ad eum pergerent anime. pater ait. Letheus est: Pergunt autem vt potent: & obliuionem patiantur: vt incipiant in corpora velle remeare. Stupefactus aeneas iterrogat: dic pater: anime que per preteritam vitam tot supplitia pertulerunt: possunt habere votum reuertendi in corpora: non est verisimile liberatas de corporis carcere ad eius nexum reuerti: Suscepta narratione hoc Anchises exequitur: primo debere fieri vt redeant: deinde posse: deinde velle: que quoniam obscura sunt: aliis diuisionibus innotescunt. Quid est debere? cuncta animalia a deo originem ducunt: que quia nasci cernimus: reuertuntur sine dubio vnum cuncta procreatur. Deinde posse sic probat: Quia immortales sunt anime: & sunt que possunt reuerti. Tertium est: vt velint: quod dicit fieri per Letheum fluuium: & hoc est quod dictum est: sed incidentes questiones faciunt obscuritatem:

v Virgulta sonantia syluis. S. que est iuxta propria fluminis. x Letheum amnem. C. Ostendimus egregium poetam: dum figmento poetico inferuit de campis Elysiis: Platonis tamen dogma sub illo tegere: vt campi Elisii: coelum sint: a quo cum cupiditate rerum terrenarum degrauati animi delabuntur: relinquunt nectar deorum poculum: et pro illo letheum potant: a quo accipiunt obliuionem rerum celestium: nam illo iam ebrii facti cupiunt terrena corpora subire. Sed hec latius apud Macrobium inuenies:

y Domos placidas. S. campos Elysios.

z Prenatat. SER. preterfluit: et contrarie dictum est: nam non natant aque: sed in ipsis nos natamus Ennium igitur secutus est qui ait: fluctusque natantes: Sane de hoc fluuio queritur a prudentioribus. Vtrum de illis nouem sit qui ambiunt inferos: an preter nouem? Et datur intelligi quod ab illis separatus est. Nam quod volunt eum esse senectutis imaginem: nam anime nostre vigent: & alacres sunt: plene que memoria a pueritia vsque aduirentem senectam: postea in nimia senectute omnis memoria labitur: qua lapsa mors interuenit: & anime in aliud corpus recurrunt: vnde fingunt poete animas letheo hausto in corpus redire. Ergo et Letheus est obliuio: mortis semper vicina. a Gentes populique. SES: innumerarum gentium & populorum anime. b Floribus insidunt. SE. Insido illi rei: vt insidat quantus miserere deus. Insisto autem illam rem: vt Nulli fas casto sceleratum insistere limen. c Lilia funduntur. SER. Circa flores speciem pro genere posuit. d Causasque. C. Nam appetitus rationi iam obtemperans: non audet sese alicui opinioni que falsa esse potest temere credere; sed iuditiis

Venisti tandem tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas: datur ora tueri
Nate tua: & notas audire & reddere voces.
Sic equidem ducebam animo: rebarque futurum:
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit:
Quas ego te terras: & quanta per aequora vectum
Accipio: quantis iactatum nate periclis.
Quam metui: ne quid lybie tibi regna nocerent.
Ille autem tua me genitor tua tristis imago
Sepius occurrens hec limina tendere adegit.
Stant sale tyrrheno classes: da iungere dextras:
Da genitor: teque amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprehensa manus effugit imago:
par leuibus ventis: volucrique simillima somno:
Interea videt Aeneas in valle reducta
Seclusum nemus: & virgulta sonantia syluis:
Letheumque domos placidas qui pronatat amnem:
Hunc circum innumere gentes: populique volabant.

rationis expectat: quod est a licentia que nouit causas.
e Flumina porro. S. longe remota: et est grecũ aduerbiũ. Bene aũt Aeneã longe a Letheo facit: quia adhuc viuẽs ẽ:
f Viri. C. Virorũ anime: & viros ꝓ hominibus posuit. nam complectitur vtrunq; sexum. g Agmine. S. cursu impetu: per quod ondit cito iri ad senectam: quia tota celeritate vsus labit vite. h Tum pr. DO. Interro-

desiderium: que res faciunt perturbationem animab⁹ propriis. l Securos latices. S. qui securos faciũt. vt pallida mors. CR. Securos latices: id est potant latices letheos ꝗbus deueniũt in tantã obliuionẽ earum calamitatũ: quas passi fuerant in corpore: vt nullam curam: id est sollicitudinem & timorem ob id capiant. Nam differt securus a tuto. Tutus enim est: qui extra omne periculũ modo sit.

gat Aeneas qu's fluui⁹: & quare ani e illũ petãt: Ad vtrunq; breuiter rñdet: Esse animasq; in alia corpora reuerti volunt: et fluuiũ eẽ letheũ. C. Tum pater. Rñdet interrogatus anchises. Nam nũq; deest intellect⁹ appetitui modo is se illi obtẽperantem pbeat. i Anime quibus altera fato Corpora debent. S. Sciendũ nõ omes animas ad corpora reuerti. Aliquę eni propter vite merita non redeunt: Aliquę redeunt propter malã vitam: aliquę ꝓpter fati necessitatẽ. CR. Altera corp. Pythagoreũ est: Ille eñ credebat animas hoim ex corpore in aliud corpus migrare: Refertq; Heraclit⁹ ponticus hũc de se dicere solitũ: quandoq; Aethalidem Mercurii filiũ putatũ: & a Mercurii accepisse: vt quicquid vellet preter immortalitatẽ peteret: petisseq;: vt viu⁹ et defunctus oim cõtingentiũ meminisſ. Idq; ei cõtigisse. Longoq; post tẽpe in Euphorbum venisse: & a Menelao fuisse vulneratũ. Euphorbus autẽ dixit se aliqndo ethalidẽ fuisse: et a Mercurio hoc ꝓ munere accepisse: vt aia eius iugi circũitione vagaretur: & in quas vellet arbores: aut animãtes migraret: mortuo Euphor-

Ac veluti in pratis: vbi apes estate serena
Floribus insidunt varijs: & candida circum
Lilia fundunt: strepit omis murmure cãpus:
Horrescit visu subito: causasq; requirit
Inscius eneas: que sint ea flumina porro:
Qui ue viri tanto cõplerint: agmine ripas:
Tum pater Anchises: anime qbus altera fato
Corpora debentur: lethei ad fluminis vndam
Securos latices: & longa obliuia potant.
Has equidẽ memorare tibi atq; ostẽdere corã
Iam pridem hãc prolẽ cupio enũerare meorũ:
Quo magis Italia mecum letere reperta.
O pater: an ne aliqs ad coelũ hic ire putadũ est
Sblimes animas: iterumq; ad tarda reuerti
Corpora: que lucis miseris tã dira cupido ẽ:
Dicam equidẽ: nec te suspensum nate tenebo.
Suscipit anchises: atq; ordine singula pandit.

m Iã pridẽ. S. exq ait: Tum genus omẽ tuum: & que dentur moenia dices. n Quo magis italia. D. Ex hoc ostẽdit se magna dicturum. o O pater. S. Nota breuitas: Nã dicendo pater: cui loquit ostendit. DO. O pater an ne. Non poterat non mirari: q; ad tanta incommoda vite redire vellent. p Ad coelũ hic ire putandum ẽ. SER. Miscet philosophie: figmenta poetica: & ostendit rem quod est vulgare: q; quod continet veritas et ratio naturalis. Nam scdm Poetas hoc dicit: Credendũ ẽ animas corpis cõtagiõe pollutas ad coelũ reuerti. C. Ad coelum. Non ad coelum qd stellis ornatum supra nos est. sed nostrũ hunc orbem: qui comparatione inferorũ coelum dici potest: vt supra etiaz dixit: Quam vellent ethere in alto. Nunc & pauperiem & duros pferre labores: nam apud nos nõ est ether alt⁹: nisi comparetur inferis.
q Sublimes animas. S. non omnes: sed sublimium. CR. Sublimes. Que quidem sublimes fiunt dum ad supera volant.
r Ad tarda reuerti corpora. S. anime comparatione: qua velotius nihil

bo migrasse in Hermotinũ eius animam: cui⁹ ipse cũ fidem vellet facere: branchidas petiit. Ingressusq; Apollinis Fanum ostẽdit clypeum iam putrefactum: solamq; perdurare eburneã faciem: mortuo Hermotino rursus in Pyrhum Delium piscatorẽ migrasse: illumq; memorasse: vt ethalides: Euphorbus & Hermotinus ante fuisset: ac postremum factũ fuisse Pythagoram: atq; oĩm⁹ meminisse.
k Lethei ad flumis vndam. SER. Si anima eterna est: & summi spiritus pars: qua ratione in corpore nõ totum videt: nec est tante prudentie: tanteq; viuacitatis: vt omia possit cognoscere: quia cum coeperit in corpus descendere: portat stultitiam & obliuionẽ: vnde non potest implere vim numinis sui post nature sue obliuionẽ. Obliuiscit autem secundum Poetas preteritorũ. Secundũ philosophos futuri. Vnde medium tenuit dicendo obliuia. Docent aũt philosophi: Anima ad ima descendens: q; p singulos circulos pergat. Vnde etiã disputantes de ratione mathematici fingant: q; singulorũ numinũ potestatibus: corpus & anima nostra cõnexa sunt: ea ratione: quia cum descẽdũt anime: trahunt secum torporẽ Saturni: Martis iracundiã: libidinem Veneris: Mercurii lucri cupiditatem: Iouis regni

est. Vno enim momento cuncta discurrit. CRIST. Ad tarda corpora: quasi diceret: ad eam molestiã: vt subeant corpus: cuius grauitate tardiores efficiantur: & q; illis pro carcere sit & vinculis: vnde λεσμα. corpus dicunt greci: qa vinculum sit animę. s Que lucis miseris tam dira cupido. SER. vt id desiderent: ꝓpter quod sentiunt se poenas dedisse: scilicet vitam. CRI. Lucis: vite: vt. Et luce carẽtum. t Suspensum. S. sollicitum: incertum: vt. Multo suspensum numine ducit.
v Suscipit anchises: atq; ordine singl'a pan. SER. Hysteron protherõ. Post hunc enim versum sequi debuit Dicam equidem: nec te suspensum nate tenebo.
x Principio coelum ac terras: camposq; liquentes. SER. VI. Interrogatus Anchises: quare animę velint reuerti ad corpa: quasi aliud dicit: tamen illuc recurrit: quod grece τοπαν. dicit id omẽ quod est. Quatuor sunt elem ta terra. aqua. aer. ether. Et deus. ꝓter hec nihil est: aliud: & hoc mũdũ nõ possum⁹ dicere. Nam mũdus nõ est totum. Ergo deus est quidam diuinus spiritus: qui per quatuor infusus elementa gignit vniuersa. Igitur si de elemẽtis et deo nascũtoia vnã originẽ habent: & par est natura omniũ: &

Principio cœlum ac terras: camposq̃ liq̃ntes.
Lucentemq̃ globum lunę: titaniaq̃ astra
Spiritus intus alit: totaq̃ infusa per artus
Mens agitat molē: & magno se corpe miscet.
Inde hominū: pecudūq̃ gen⁹: vitęq̃ volātū.
Et quę marmoreo fert monstra sub ęqre pōt⁹.
Igneus est ollis vigor: & cęlestis origo

videamus quid in nobis a deo est: & q̄d a q̄tuor elemētis: quantū daī intelligi: ab elemētis hēm⁹ corpus: a deo aīm. Qđ iō pbaī: quia est in corpe: terra. hūor. anhelit⁹: calor: q̄ o. a videnī: sicut etiā elementa. Anim⁹ inuisibil' est: sicut et deus vñ originē ducit: deinde elemēta mutanī: quoꝝ perire mutari est.: sicut etiā corpus q̄d inde originē ducit. Contra: Deū nō perire: māifestū est: Ergo nec anim⁹ perit: q̄ in de originē ducit: nā pars sp gen⁹ sequit̄. Huc igit̄ tetendit primā intentionē suā: vt aīas imortales doceret: sed occurrit illud. Si em̄ imortales sūt: et vnū hñt principiū: qua rōne nō oīa sentiūt: & dicit nō eē in animis dissimilitudinē: sed ī corporib⁹ q̄ put fuerīt vł viuatia: vel torpentia: ita et aīos faciūt: q̄d pt etiā in vno eodēq̃ corpe cōprobari. In sano em̄ corpore alia viuacitas est mētis. in ęgro ē pigrior: in sanis valitudo etiā rōne carēs: vt in phreneticis cernim⁹ adeo: vt cū ad corpus venerit: nō natura sua vtit̄: sed ex ei⁹ q̄litate mutat̄: Inde Aphros versipelles: Grecos leues: Gallos pigriores videmus ingenii: quod natura climatum facit: sicut Ptholomeus deprehendit: qui dicit translatum ad aliud clima hominē: naturā ex parte mutare. De toto em̄ non potest: quia in principio accepit sortē corpis sui. ergo aīa p q̄litate est corpis: et qua rōne res melior est ptāte deterioris: Atqui diuin⁹ animus debuit corp⁹ in ptāte hr̄e: nō corp⁹ naturā aī corrūpe. Sed hoc ideo fit: quia plus est q̄d continet: q̄ q̄d cōtinet: vt si leonē includas in caueā: impeditus vim suā nō perdit: sed exercere nō pōt: Ita anim⁹ nō transit in vitia corpis: sed ei⁹ cōiunctiōe impedit⁹ nō exercet vim suam: et occurrit illud. Oīe q̄d corrūpit̄ ęternū nō est. Si anim⁹ irascit̄: desiderat: timet: caret ęternitate: cui sunt ista cōtraria. Nā passio ęternitatē resoluit. q̄d iō falsum eē dicim⁹: quia anim⁹ p se nihil patitur: sed laborat ex corpis cōiunctōe: Et aliud est p naturā suā corrūpi: aliud p contactū rei alteri⁹. videm⁹ enim tale aliq̄d: vt in lucerna q̄ p se clara est: & locū in q̄ est sine dubio illūinat: Sed si q̄ re tracta fuerit & inclusa: non pdit splendorē ppriū q̄ in ea est. Remoto nanq̃ impedimento apparet: nec tñ quia impeditus est eius vigor: iō etiā corruptus. Ita ergo anim⁹: q̄ diu est in corpe: parit̄ ei⁹ cōtagionē. Postq̄ vero deposuerit corpus: recipit suū vigorē: et natura vtitur ppria. Si ergo ppriam recipit naturā: quare poenas apud inferos patit̄: Ideo q̄a simil' diu fuit: nō potest deposita ipa re: statim ad suū nitorē reuerti: vt si ipēm candidā missam in lutū polluas: & eā statim auferas: nō iccirco sordibus caret: sed ablutionē requirit: vt in pristinū nitorē possit redire. Sic anima ex eo q̄ daī corpori: ingnata ē. Vt etiam si corp⁹ deponat: necesse habet purgari. Si ergo purganī et recipiūt naturā suam: cur volūt reuerti: q̄a potant (inquit) obliuia. Etiā est illđ ambiguū: nam aut pteritarū obliuiscanī poenarū: aut certe: vt ignarę futuri habeant desideriū redeundi in corpora: quod sine passione non fit: & anim⁹ i quo ē passio meret̄ reuerti. C: Principio. Principiū simpliciter ponit̄ pro initio alicuius rei. Vnde est illud: debile principiū melior fortuna sequet̄. Philosophi aūt principiū cām: et elemētū esse oñdūt: & in q̄ differāt: et in q̄ cōueniāt demonstrāt. Principiū etiā theologi capiunt p deo: qui apud hoīes hr̄ primū principiū necessariū oīm rerum. Vñ est illud: In principio erat verbū. i. in deo erat verbum. Quapropter in Phoedro dixit Plato: Principiū nec gigni posse: nec destrui. nec eē aliq̄d ex q̄ principiū oriat̄: aliogn̄ ñ eēt principiū: nec a se gigni posset: nec ab alio destrui: nihil em̄ valentius est principio: a q̄ ipm destrui possit: Item dicunt principiū tpis & pductōis: vt. In principio creauit deus celum & terram. Et in hac notione hic quadrare videt̄. Ergo, in principio in rerū pductiōe. Iudico aūt Platonici poetę sniam ad Platonis dogma referēdū. y Cœlū. S. pro aere & ęthere posuit: vt duo significet elemēta: vt. Iā cœlū terrāq̃ meo sine numine. CR. Cœlū ac terras cāposq̃ liquen. Trib⁹ nomibus cōplectit̄ q̄tuor elemēta. Nā cœlū pro aere capit̄. Lucreti⁹. In hoc cœlo q̄ dr̄ aer. Item p ipso ęthere. Campos aūt linq̄ntes maria itelligim⁹. Oñdit aūt Plato i Thymęo. Q̄ diuini decori ratio postulauit talē fieri mundū: q̄ visum pateret & tactū: sed nihil tangi sine terra: q̄ sola est solida. nihil videre sine igne pōt. Vñ de igne & terra mūdū incipiēs fabricare deus: vidit duo cōuenire sine medio colligāte non posse. Quare aūt nō vno nexu: sed duobus. s. aq̄ & aere. opus eēt. docet Macrobius: z Cāposq̃ linquentes. S. i. maria:

a Lucentēq̃ globū. S. Iō vsus est participio: vt oñdat eā suū lumē ñ hr̄e: Nā lucēs est: q̄d aliūde illumiat̄. Lucibile: q̄d p se lucet: vt patulū et patēs. Patulum est quod per se patet. Patens est quod aperit̄ et claudit̄. Globū autē ideo: quia dicitur luna σφαιροειδης esse: b Titaniaq̃ astra. S. aut stellas dicit: aut solē quē supra vnū fuisse de Titanibus dixim⁹. CR. Sūt q̄ velint Titania astra p igne eē posita: q̄nq̄uidē Anaxagoras Clazomenius solē dicat esse lumen igni pmixtū: & ipse alibi: Axem hūero torq̄t stellis ardentib⁹ aptū: Et alibi. Quotiēs astra ignea surgunt. Sic etiā Cice. in li. de nafa deoꝝ. Sūma pars cœli q̄ ętherea dr̄: & summū retinet ardorē. ergo aūt et lunā. et titania astra p oībus cœlis posita puto. Et multi credūt Titania eē epitheton oīm astrorū. Quia (vt refert Diodorus) hiperiō qui fuit vn⁹ ex titanibus prim⁹ lunę solisq̃. ac reliq̄rū astrorū cursum naturāq̃ demōstrauit: ppterea q̃ syderū pr̄ creditus est. c Spūs. S. diuin⁹. s. Et eū vnū siu mētē dicat siue animū: siue spiritū. C. Spūs. Per spm̄ aīam mūdi ponit: q̄ scđm Platonē oīa administrat. Putauit em̄ Plato. Cū deus pulcherrimū opus fieri decreuisset: atq̃ in ordinē materię partes: cōmotionesq̃ reduci excogitasse aīam quandā: mentēq̃ rōnabilē: & sapientē: cui vt vicario syluestris prouintię curā mandaret: subiiceretq̃ eius malignitatē frenos: & oīa in ordine reduceret: & in q̄eto collocaret. d Int⁹ alit. S. Vegetat et in ęternitate custodit: quia mixt⁹ ē: et nulla pars elemēti est sine deo. C. Int⁹ alit. Coniūctus mūdo: vt forma. e Per artus. S. p elemēta: q̄ sunt mēbra mūdi corpalia. Corpa nanq̃ sunt q̄ possunt videri.

f Mens agitat molē. S. magnitudinē mūdi mēs agitat: Et sicut Cicero dicit in Tusc. Aeternū ē quicq̄d in æterno motu est: sine dubio etiā anim⁹ ętern⁹ ē. Semp em̄ i motu est: adeo vt ne nobis quidē q̄escentib⁹ cōquiescat. C. Mēs diuina ipsi⁹ boni filia segregata a mūdo. g Agitat molē. C. tanq̄ motor sepat⁹. h Magno se corpe miscet. S: Aut antiptosis est pro corpori: vt hęret pede pes densusq̃ viro vir: q̄d pori⁹ credēdū est. Aut certe scđm eos locut⁹ ē: q̄ dicūt deū corpalē eēt: et eū ita diffiniūt πυρ νοερον ... i. ignē sensualē. Qđ si verum est: corpus est: nec p antiptosim dixit: sed p diffinitōez. Magno corpe: id est rō omni. CR. Magno se corp. mis. Mēs alia tanq̄ motor cōiūctus a mēte diuia aię mūdanę tributa. Hinc ex aīa mūdana: eiusq̃ mēte vitā corpeaꝫ sortiunī oīa. i Inde hominū pe. ge. S. ex quatuor elemētis et deo. k Igne⁹ vi. C. In oīb⁹ aīantib⁹ inest vita corpea a vita cęlesti: et calor naturał. hui⁹ vitę pabulū sumit ex calore cęlesti: atq̃ hactenus locut⁹ est de oībus aīantib⁹: in q̄b⁹ iā oñdit igneū eē vigorē. Deīn sepat aīos nr̄os a reliq̄rum brutoꝝ aīa. Atq̃

ait: q cũ illis sit igneus vigor. At seminib⁹.i.animis nr̃is ẽ origo cęlestis. Recte aũt Platonis sectator vates nr̃os animos semina vocat. Legerat eĩ in Thymęo rõnales aĩas cõcreatas a mẽte diuĩa in mũdo sup̃iori ex semĩb⁹ oĩm rerũ musica rõne cõmixtis in patera. Preterea ait deũ opificem mũdi demisisse infra lunã rõnales aĩas tanq̃ semĩa hoĩm: celestes vero deos subiũxisse rõnalẽ vitã omĩb⁹ cõmunẽ. Quib⁹ Plotin⁹ etiã addidit rõnales aĩas eẽ hoĩm semina: q̃a ex ip̃is pullulãt vitę q̃dã p̃prię irrationales in corpora.

l Et cęlestis origo. S. q̃d supra diximus.

m Quantũ. S. Intantũ inq̃t in oĩb⁹ viget pars diuinitatis: inq̃tũ sunt corporũ qualitas. n Terreniq; hebetãt ar. S. inquãtũ hebetãt art⁹. o Moribũdaq; mem. S. moriẽti similia. hoc ẽ sp̃ moriẽtia. Nunq̃ eñ in eodẽ statu sunt: sed aut minuũtur: aut crescũt. ḡ anim⁹ idẽ ẽ: sed vti virib⁹ suis nõ põt p̃pter corp̃is cõiũctionẽ: C. Moribunda. qm̃ sola hęc corp̃a impediũt intelligentiã: nõ aũt corpora ętherea: q̃b⁹ ab ęuo indutę sunt. p Hic metuũt cup. do. gau. S. Ex corporũ ɔiunctiõe et animi hebetudine: Varro & omẽs philosophi dicunt q̃tuor eẽ passiões: Duas a bõis. duas a mal' opinatis rebus. Nam dolere & timere duę opiniões male sũt: vna p̃ñtis: alia futuri. Itẽ gaudere & cup̃e sunt opiniones bonę: vna p̃ñtis: alia futuri. Hęc ergo nascunt̃ ex ip̃sa cõiũctõe: nã neq; animi sunt: neq; corp̃is p̃pria. pereũt eñ facta segregatõe. C. Hic metuũt ⁊c. Quatuor p̃turbatiões põit: q̃ ex q̃tuor humoribus p̃ueniũt. Sunt eñ duę ex opiniõe boni: q̃rũ altera voluptas gestiẽs ẽ. i. p̃ter modũ elata lętitia: q̃ p̃uenit ex opiniõe p̃ñtis magni alic⁹ boni: rõni nõ obtp̃ans. Hanc ergo volũt nobis e sãguie p̃uenire. Altera cupiditas dr̃: q̃ recte vł libido dici p̃t. Est eñ imoderata appetitio opinati magni boni rõni nõ obtp̃ans: Hęc ãt e bili originẽ sumit. Duę itidẽ sunt ex opiniõe malorũ: met⁹ & ęgritudo. Nam met⁹ ẽ opinio magni mali ĩpendẽtis: q̃ sẽ ex atra bili p̃uenire volũt. Aegritudo ãt est opinio magni mali p̃ñtis: & quidẽ recẽs: hancq; dicũt a pituita originẽ ducere: q̃ affert mollitiẽ q̃ndã eneruatã: q̃ fracti cũ sup̃iores ĩ reb⁹ duris eẽ nõ possum⁹: facile succũbimus. q Nec auras respiciũt. S. Nã quia cohęrẽt corpori: obliuiscũt̃ naturę suę: q̃s auras vocauit. r Clausę tenebris ⁊ car. cęco. S: diffinitiões sũt corp̃is. C. Clausę tene. mũdo corporeo. r Quin et sup̃: S. Quia (vt dixim⁹) occurrit debere eas statim post corpus depositũ in suũ vigorẽ reuerti: & dic̃ ñ posse: Quęeñ diu cõiuncta sunt: inuicẽ se tenẽt: et trahũt reliquias sordiũ antiq̃rũ. ¶ Nõ tñ oĩe malũ. cedit: sȝ ñ oĩe: nã remanet q̃d vt purget̃ necesse est. Inde est q̃d dicit eadẽ sequit̃ tellure reposcos. s Miseris. S. Bñ miseris: q̃a etiã post corp⁹ hñt corp̃is sordes. Vnde est: nec funditus oĩes corporeę excedunt pestes. t Diu concreta. S. cõiũcta et cõglutinata. v Inolescere. S. crescere: vt vdoq; docẽt inollescere libro x Miris modis. C. Mirũ est habitum p̃cliuem ad corpora: qui quasi corporea quędã qualitas est imprimi ex corpore ĩ aĩam incorporeã. Ergo nõ sicut ex sigillo transit in ceram. Verum anima ita contrahit sibi huiuscemodi qualitatem in corpore: sicut lumẽ in nube pallorẽ. Hinc illud:

m
Seminibus: quantũ non noxia corp̃a tardant:
n o
Terreniq; hebetãt artus: moribũdaq; mẽbra.
p q
Hinc metuũt: cupiũtq;: dolẽt: gaudẽtq;: nec auras
r
Suspiciũt clausę tenebris: & carcere cęco.
r
Quin & sup̃mo cum lumine vita reliquit:
s
Non tñ omne malũ miseris: nec fundit⁹ oĩs
Corporeę excedunt pestes: penitusq; necesse ẽ:
t v x
Multa diu concreta: modis inolescere miris.
y
Ergo exercentur pœnis: veterumq; malorum
z a
Supplicia expẽdũt: alię pandũtur inanes
Suspensę ad uentos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus: aut exuritur igni.
b c d
Quisq; suos patimur manes: exinde p̃ amplũ

Simulacra modis pallentia miris. y Ergo exercent̃ pœnis. SER. quia deposito corp̃e sordes sup̃sunt. pœnas aũt nõ perferũt animę. sed illius cõiunctiõis reliquię q̃ fuit inter animã & corpus: Nam licet illa duo p̃ se pœnas p̃ferre nõ possint: homo tñ p̃fert qui de his duob⁹ est factus.

z Supplitia expẽdũt. S. nõ agũt supplitia: ñ vt animas puniant: sed vt eas peccatis exuant pristinis.

a Alię pãdunt̃ manes suspensę ad ventos. SER. Loquit̃ quidẽ poetice de purgatõe animarũ: tangit tñ q̃d & philosophi dicunt. Nã triplex est oĩs purgatio. Aut ĩ terra purgãt: q̃ nimis op̃p̃ssę sordib⁹ fuerũt: deditęq; corp̃alib⁹ blandimentis: i: transeũt in corp̃a terrena. & hęc igne dicunt̃ purgari. Ignis enim ex terra oritur q̃ exurũtur oĩa. nam cęlestis nihil purit. Aut in aq̃. i. trãseũt ĩ corpora marina: si paulo melius vixerint. Aut certe in aera transeũdo. s in aeria corpora: si satis bñ vixerint: q̃d & in Statio legimus: vbi de auguriis tractat. seu quia mutatę nostraq; ab origie versis corporib⁹ subiere notos. Vñ etiam in sacris omnibus tres sunt istę purgatiões. Nam aut theda purgant̃ & sulphure: aut aqua abluunt̃: aut aere ventilant̃: quod erat in sacris liberi. Hoc est enim quod dicit in secundo Georgicorũ. Tibiq; oscilla ex alta suspendit mollia pinu. Nã genus erat purgatõis. Id aũt q̃d apud Iuuenalẽ tãgit̃. Quotiẽs hinc tal' ad illos vmbra venit: cuperẽt lustrari si qua darent̃ sulphura cum tędis: & si foret hũida laurus: & in ipsis purgatiõibus bonũ meritoriũ secut⁹ est ordinẽ: vt ante aereã: inde aq̃. post ignis diceret purgationem. CRIST. Alię panduntur inanes: Quę habitũ ex bili ɔcretũ ferũt: patiũt̃ in igne: Quę ex sanguine in aere: quę ex pituita in aqua: quę ex atra bili in terra. Patiuntur autem corpore aereo in aere crasso: q̃d appellatur animę. Vel imago magna dicitur: quia crassior. b Quisq; suos patimur manes: S. Supplitia varia reliquit: intellige q̃ sunt apud manes. i. vt si quis dicat iudicium patimur. et significat ea quę in iudicio continẽtur. Est & aliud verius: nam cum nascimur duos genios sortimur vnus est qui hortatur ad bona: alter qui deprauat ad mala. Nec ĩɔgrue dicũt genii: Quia cum vnusquisq; genitus fuerit: ei statim obseruatores deputantur: quibus assistentibus post mortem: aut asserimur in meliorem vitam: aut condemnamur in deteriorem: per quos aut vocationem meremur: aut reditum in corpora: ergo manes Genios dicit: quos cum vita sortimur. DONA. Quisq; suos patimur manes. Nam si bon⁹ ad inferos venit: bonos patitur manes. Si malus: malos.

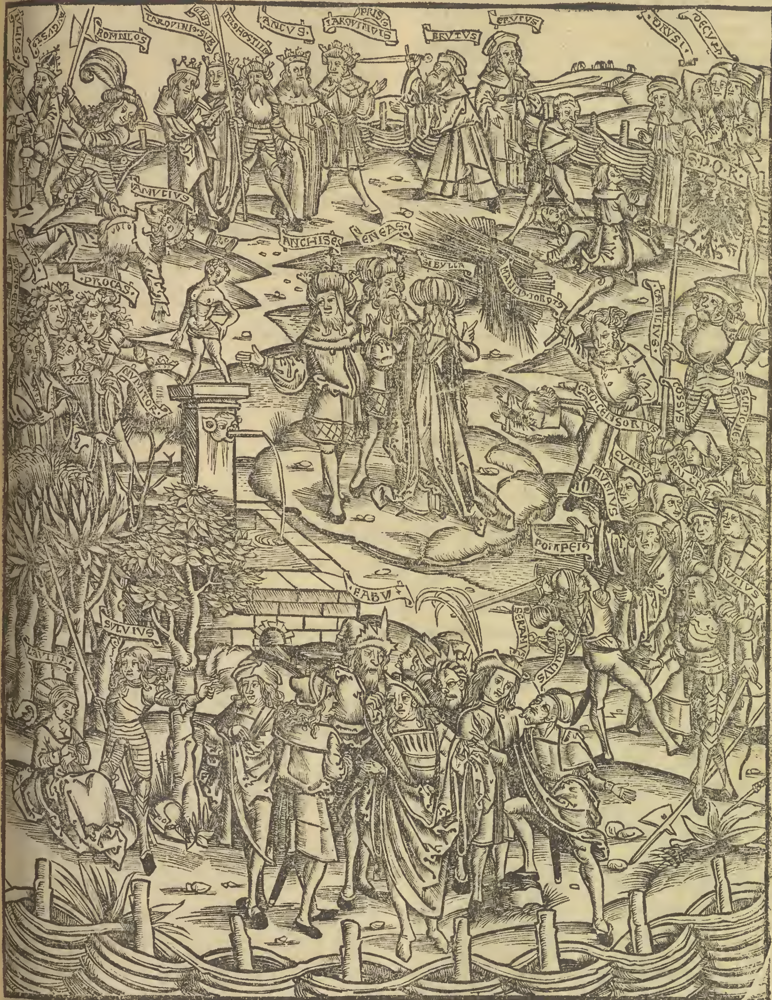
c Exinde. SER. Vna pars orationis est. et in tertia a fine accentum habet: licet penultima sit: quod ideo factũ est: vt ostenderetur vna pars esse orationis: ne prepositio iungeretur aduerbio: quod vitiosum esse non dubium est. DONATVS. Exinde post examinationem.

d Amplum. DONA. Vt ostendat nõ illis paucis paratam esse latitudinẽ: sed pluribus: modo ita viuant: vt illuc venire mereantur. Sed quia pauci merentur: pauci diffusam latitudinẽ merent̃. CR. Per amplũ Elysium. In regionẽ cęlestem, alii ad alias spheras post purgationem.

Mittimur elysium: & pauci leta arua tenem⁹.
Donec longa dies perfecto temporis orbe.
Concretam exemit labem: purumq́ reliquit
Aethereum sensum: atq́ aurai simplicis ignē.
Has omnes vbi mille rotam voluere p̄ annos:
Letheū ad fluuiū deus euocat agmie magno:
Scilicet īmemores supera vt cōuexa reuisant:
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.
Dixerat Anchises: natumq́ vnaq́ Sibyllā
Conuentus trahit ī medios: turbaq́ sonantē:
Et tumulū capit: vnde oēs lōgo ordine posset
Aduersos legere: & venientū discere vultus.
Nunc age dardaniā prolem: q̄ deinde sequeē
Gloria: qui maneant itala de gente nepotes
Illustres animas: nostrūq́ in nomen ituras

e Pauci leta arua tenemus. S. Non omēs: Qui em̄ minus purganē: statim redeūt ī corpa. C. Pauci le. ar. tenem⁹. Nō quia pauci reuertanē ad coelū: sed vl' quia pauci reuertātur ad firmamētū. Vel qa pauci cū egrediūē e corpe statim p̄fi ciscunē ad coelū. Sed postq́ longo tpe purgati fuerint: qm̄ habitus difficile amoueē. f Donec longa dies p̄fecto tē poris orbe. S. Sed quia etiam post purgationem opus est tempore: vt perseueret in purgatione: & sic redeat: et queritur vtrum anime per Apotheosim: de quibus ait. Et pauci leta arua tenemus: possint mereri p̄petuā purgationē: quod nō potest fieri: Merentur in temporis multi: non pepertuitatis: et que male vixerūt: statim redeunt: que melius tardius: que optime diutissimo tēpore sunt cum numinibus. pauce tamen sūt q̄ et ipse exigente ratiōe (licet tarde) coguntur reuerti. DON. Longa dies. Longo tempore est opus: vt fiat talis purgatio. qualis anteq́ in corpus peruenirēt. g Perfecto tē poris orbe. SER. Finito legitimo tempore. CRI. Perfecto temporis orbe. quia circūitum agunt in purgatorio ab elemento ad elementum vicissim: vt alternis vicissī purgentur habitus varii cōcreti ex quatuor hūoribus vicissim: q̄i q̄tuor elemētis. h Concretam S. affixam & inherentem. i Aethereum sensum. S. syderum. πυρώστητου CRISTOFERV. Aethereum sensum atq́ aurai simplicis ignem. Aether. ignis. aura. sunt tria corpora tenuia: quibus animus inuolutus in terrenum corpus delabitur: Neq́ solum animus ipse anteq́ redeat in coelū purgandus est a corporea labe. sed etiā hec tria eius velamina purganda sunt a nebula contracta a corporibus crassioribus. Dicitur autem ethereus sensus: quia corpus ethereum totū est sensus totus. k Aurai simplicis ig. S. Non vrentis. Simplicis autem nostri cōparatiōe: qui constat de ligno & aere. Ille em̄ per se semp plenus est et æternus: quia simplex. Omnia enim. συνθετα. id est composita exitum sortiuntur. Vnde & atomos perpetuos dicunt: quia simplices sunt: nec recipiunt sectionem. l Ignem. S. sensualem. i. deū: per quod qd sit aīa ostendit. m Has omnes. SER. Ac si diceret: etiam has omēs. Nam supra nō omēs dixit: sed anime quibus altera fato corpa debentur. n Mille. C. non certus est hic numerus. Ergo multa secula: Nā anime longe diuturniorē vitam agunt in coelo beate: q́ infoelices: vel in terra peccantes: vel in aereo corpore purgāde. o Rotam voluere p̄ an. SER. peregerunt. exegerunt statutū tempus per annorū volubilitatem. Est aūt sermo Ennii. CRIST. Rotam voluere: in coelis cōsenserūt cum anima mundi ad celestium motiones: & contēplando a formis in formas vicissim discurrent: Sed quoniam post vitam celestem rediture sunt ad terrenam: deus Neptunnus generationi rerum fauens allicit eas ad geniturā certis temporibus: qn̄ ad idem officiū vis genitalis in eis p̄

se iam iam excitatur. Nam vices agūt anime ex intelligentia in genituram certis seculis atq́ vicissim. p Letheum. CR. Obliuiscunē em̄ diuioꝝ occupate mortalibus. q Deus euocat. S. non dicit quis: sicut sup̄: Dii quib⁹ imperiū ē animaꝝ: sed alii Mercuriū volūt: propter hoc: Hac animas ille euocat orco pallētes: & est ratio. Nā νοτο. dicitur. id est. sensus: quo philosophiam que hec indicat intelligimus: qa ipse etiam inuenerit litteras. r Agmie magno. S. Impetu: & dictū est impariue. Non em̄ blandiciis inducte redeūt: sed necessitate q̄dam coguntē: vt potantes velint reuerti. s Immemores. S. vel p̄teritorū vel futurorum. t Supera vt cōuexa reuisant. C. oculis caducis: prius videbant ea velut inferiora oculis despicientes ethereis: rursus incipiant velle: nō em̄ cōpellūtē: sed pro nature p̄cliuitate tpibus certis alliciūē. Huiuscemodi igiē rōne: putant hos vers⁹ interp̄tandos. nō q2 hec crederē. an illis assentirer. Nā de animis nr̄is: sine vlla hesitatione eadē oino sentio: q̄ christiana p̄hibet religio: eas eē exnihilo a deo creatas: & corpibus infusas: & pleraq́ alia: q̄ nos in nr̄is de anima dialogis p̄lixius scripsimus. Sꝫ marōeꝫ nostrum: qm̄ nostre religionis ignarus fuerit: & platonicus oino extiterit: ad Platonicū dogma eius sententias traducendas censui. v Dixerat anchises. S. ante dicta de reuersione animarum probatio huc tendit: vt celebret Romanos: & precipue Augustum: Nanq́ qui bene considerant: inuenient omnem Romanam hystoriam ab ænee aduentu: vsq́ ad sua tpa sūmatiī celebrasse Virgiliū Quod ideo latet: quia cōfusus est ordo. nam euersio ilii & Aenee errores. aduētus bellumq́ manifesta sunt. Albanos reges: Romāos etiā consules Brutos: Catonē: Cesarē: & Augustū: & multa ad hystoriā Romanā pertinētia hic indicat locus. Cetera que hic intermissa sunt in: ἀσπιδο ποιια. commemorat. Vnde & in antiquis inuenimus opus hoc appellatum esse non eneiden: sed gesta populi Romani: Quod ideo mutatū est: quia nomen nō a parte: sed a toto debet dari. x Turbamq́ sonantē. S. Aut que tunc propter festinationem sonabat: aut turbe perpetuū est epitheton. y Longo ordine. Non quo nati sunt: sed quo apud inferos stabant. Non enim eo quo regnauerūt dicturus est ordine. z Aduersus legere. S. relegere: considerare. a Nunc age. DO. proponit se dicturum prolem Troianam: & nepotes inde ex Italo sanguine commixtos: & fata sua: ergo exequitur specialiter: quod generaliter in primo tetigit. b Dardaniam prolem. SER. Albanos reges: qui tredecim fuerunt de Aeneæ & lauinie genere. Vnde ait: Itala de gente. c Illustres. SER. Hoc nomen notitie fuit non meriti. Vnde etiam in meretricib⁹ inueniē. Nam et nobiles & illustres vocanē. d In nomē ituras. S. In gen

Expediam dictis: & te tua fata docebo.

rem: vt ipse. nomẽ Echioniũ: matrisq; genus peri dig. e Ille vides pura iuuẽis qui nitit̃ hasta. S. Aeneas vt dicit Cato: simul ac venit ad Italiam: Lauiniam accepit vxorẽ. ꝓpter quod Turnus irat⁹: tã in latinũ q̃ in Aeneã bella cõmouit: a Mezentio ĩpetratis auxiliis

quod e iã ipse oñdit: dicens se satis ambob⁹ teucrisq; ve nire latinisq;. sed (vt supra dixim⁹) primo periit Latin⁹: se cundo pariter Turnus et Aeneas postea. Mezentiũ interemit: Ascanius. & Laurolauinum tenuit. Cum Lauinia timens insidias grauida cõfugit in syluas: & latuit in casa pastorali Tyri: Ad qđ alludẽs: Tyrusq; pr: cui regia parẽt Armẽta. Et illa enixa est filiũ. Sed cũ Ascãi⁹: flagraret inuidia vocauit nouercã: et ei cõcessit Laurolauinium: sibi vero albã constituit: qui qm̃ sine liberis periit: Syluio: q & ipse Ascani⁹ dict⁹ ẽ: suũ reliqt impiũ. Vñ apud Liuiũ error est: q Ascain⁹: Albã cõdidit. p⁹ea Albãi oẽs reges dicti sunt Syluii ab hui⁹ noĩe: sicut hodieq; Romani ĩ patores Augusti vocãt. Aegyptii: Ptholomei: Persę Arsadicę. Latini: Murani: vt Muranũ hic atauos: et auoꝝ antiqua sonantẽ Nomĩa: p reges q; actũ gen⁹ome latinũ.

f Pura iuuenis nitit hasta. S. sine ferro. Nã hoc fuit p̃miũ apđ maiores: qui tũc primũ vicisset in prelio: sicut ferẽ in libris de gente ppłi Romãi. D. Pura sine ferro: qđ est signũ pacis & non belli.

g Italo cõmixtus sang. sur. C. Optime dictũ: nã pater materiã nõ prębet: ex qua fætus conficiat. Nã semẽ viri spũs sunt: qui veluti artifices fœtum in materno vtero formãt ex sanguine materno. Ita q; semen artifex ẽ sanguĩs materna. Vñ et mater dr̃ q̃si materiã tradens: q qa ex viro Troiano: et ex matre Itala orituri erãt: Italo sanguine dixit.

niat: longeuũ & posthuma proles. Nam si post mortem patris natus est: vt est in oibus hystoriis: Cur addidit longeuo. Sed Cesellius ait sententiã esse hoꝝ verboꝝ: q viuo patre natus sit: aitq; eũ esse posthumũ: qui postremo loco patre iam senescit natus. Sed hui⁹ hystorię nullũ idoneum auctorẽ noiat. Sulpitius vero apollinaris ait longeuũ pro immortali poni. Nã oñdit Anchises filiũ hunc natũ iri: Aenea iam immortali effecto: sed aliud est lõgeuum: aliud perpetuũ. Nec dii longeui: sed immortales dicunt. Hęc gellius. Possumus tñ dicere q; posthuma proles nascitur longeuo: cũ nascit post mortẽ: qa longeuus fuit.

l Vnde. S. a quo vt: genus vñ latinũ. Nã posteri ei⁹ fuerũt: q postea apud albam regnauerũt ciuitatem.

Ille vides pura iuuenis qui nititur hasta:
proxima sorte tenet lucis loca: prim⁹ ad auras
Aethereas italo cõmixtus sanguine surget:
Syluius albanum nomen: tua posthuma ples:
Quem tibi longeuo serum lauinia coniunx
Educet syluis regem: regumq; parentem:
Vnde genus longa nostrũ dominabit alba.
Proximus ille procas troianę gloria gentis
Et capys: & numitor: & qui te nomĩe reddet
Syluius Aeneas: pariter pietate vł armis
Egregius: si vnq; regnandã acceperit albam:
Qui iuuenes quãtas ostentant aspice vires.
At qui vmbrata gerunt ciuili tẽpora quercu.
Hi tibi nomentũ & gabios: vrbemq; fidenã
Hi collatinas imponent montibus arces.
pometios: castrũq; inui: bolamq;: coramq;

m Proximus ille procas. S. Standi non ascendendi ordine. Nam duodecimus fuit: & Capys sextus est rex Albanorũ: Item Numitor tertiusdecimus fuit.

n Si vnq; regnandã acceperit albam. S. Aeneas syluius. Et hic ostẽdit omnes albanos reges syluios dictos.

o Acceperit. S. a tutore qui eius inuasit imperiũ: quod ego vix anno. lii. restituit: & rem hystorię plenam per transitũ tetigit.

p Ciuili tempora quercu. S. Ciuica debuit dicere: sed mutauit: vt cõtra Hora: Motum ex metello consule ciuicum: pro ciuile. Querceam autem coronã accipiebant: qui in bello ciuem seruassent. Ideo quia añ a causa vitę in hac arbore hominibus fuit: qui glandibus vescebanẽ. Alię eni murales erant: alię agonales. i. lemniscatę. D. Ciuili quercu. Ciuilẽ dixit festam. pacificam: vt est laurus: & oliua.

q Hi tibi momentũ & gabios. SER. Hę ciuitates sunt priscorum latinorũ ab albanis regibus constitutę: quamq; collatinã Tarquinus constituisse dicatur: qui vt erat superbus: eam ex collata pecunia constituit. Vnde collata dicta est. Potest tamen etiã fieri vt ab Albanis fundata sit: aucta a Tarquino: sicut supra de Tarento diximus: quod Taras fecit: auxit Phalantus. Romã etiã Romulus fecisse dicitur: quam ante Euãder condidit: vt tunc pater Euandrus Romanę conditor arcis.

r Vrbemq; fidenã. S. Fidenę dicunẽ sicut thebę. sed dixit vt Iuuenał. Atq; vetus thebę cẽtũ iacet obruta portis: nã varietati studet: vt etiã pometios ait: cum dicat numero singulari poemetia.

s Castrũq; inui. S. Vna est Italię ciuitas castrũ nouũ dicit: De hac aũt ait Castrum inui: id est panos quia illic colit. Inuus autẽ latine appellat. grece παν. Itẽ εφιαλτης Grece. latine incub⁹: id est faunus. Item fatuus fatuellus. dicitur aũt ab ieũdo passim: cũ omnibus aĩalib⁹: vñ & incub⁹ dr̃. Castrũ aũt ciuitas ẽ. Nã castra nũero pł̃ali dicim⁹: licet legerim⁹ in Plauto. Castrũ poenarum: quod est diminutio oñdit: Nam castellũ dicimus.

h Syluius. SER. Albanum nomen: Quia omnes Syluii ab eo dicti sunt. CRI. Syluius: Ascanius ex Aenea & Lauinia vxore natus est: Nã lauina post obitũ Aeneę verita Ascaniũ ex Creusa natũ ĩ syluis delitescẽs: Ascaniũ filiũ: quẽ ĩ illis peperit: Syluiũ noiauit. Hic Ascanio maiori qui Albã condiderat: & sine liberis decesserat: in regno successit: & ab eo reliq albani reges Siluii denoiati sunt: ex hoc natus est Aeneas syluius: q latinũ Syluiũ genuit: a quo nõ nullę colonię deductę sunt: & Prisci latini appellati ex latino Alba est ortus: ex alba atis: ex Ati Capys: ex capy Capetus: ex capeto: Tyberin⁹: a quo Albula flumen: in quo submersus ẽ Tyberin⁹ ẽ appellatus. Tyberinus genuit agrippã: Agrippa romulũ syluiũ: qui ictus flumine reliqt filiũ Auentinũ: a q Auentinus collis Romanus est noiatus: cũ in eo sepultus esset. Huic successit Dorca: q Numitorẽ & Amuliũ genuit. Sed Amuli⁹ Numitorẽ regno pepulit: & filiũ iteremit: et Rheã Syluiã virginẽ Vestalẽ instituit: ex qđ Rom⁹ et Remus nati sunt.

i Tua posthuma p. S. Posthumus ẽ post humatione parentis creatus. Per hoc aũt Aeneã cito oñdit esse periturũ: & statim infert consolationẽ dicẽs: Quẽ tibi ⁊c.

k Quẽ tibi longeuo. S. id est deo. Aeuum enim proprie ęternitatis est. quę nõ nisi in deos venit: Enni⁹ Romulus in cœlo: cum diis genitalibus ęuũ degit. Male autẽ vindicauit vsus: p quẽ dixit longeuos senes. CRIS. Longeuo ait Gellius Virgiliũ apud antiquos rephendi: q nõ cõue

t Nunc sunt sine nomine terre. SERVIVS. Atqui in Cathalago hinc est dicturus aliquas ciuitates: sed ex persona sua pocuparat. v Quin & auo comitē se se mauorti⁹ add. Romu.. S. Amulius & Numitor frēs fuerūt: sed Numitorē regno Amulius pepulit: etiā Iliam eius filiā sacerdotē Veste fecit: De hac et Marte nati Rem⁹ & Romulus: q cū adoleuissent: occiso Amulio: auū Numitorē in regnū reuocarūt: et cū eo vno āno regnauerūt: postea ꝓpter āgustias īperii: Romā captatis auguriis cōdiderunt: ergo auo se comitē: aut auito se iunget imperio: aut ſm Enniū refertur inter deos cū Aenea. Dicit nāq; Iliā fuisse filiā Aenee: quod si ē: Aeneas auus ē Romuli. Vñ & assaraci quē sauguis: Nam hoc epitheton non sine cā introductū est: q̄d est propriū Aenee. Nam Assaracus pr̄ ē Capys: Capys Anchise: Anchises Aenee. x Auo. C. Numitori patri Rhee: quem pulsum a pr̄e Amulio ipse industria & virib⁹ suis in regnū reduxit

y Mauortius. C. Et q̄a Martis filius: & quia vir bellicosus. z Romul⁹. CR. quis Romulus fuerit apd̄ scriptores magna ꝯtrauersia est. Nosq; multoꝝ opiniones in eodē loco retulim⁹: Sed vt ea sequmur q̄ de Rhea et Marte scribunt: qm̄ vulgatiora sūt: & a Liuio magis illustrant: Romulus ex Marte & Rhea genit⁹: a rumine lupe noiat⁹ ē: qm̄ lacte lupe nutritus sit: & antiqui mammā rumen appellarūt. Hinc & ruminalis ficus: sub q̄ expositi sunt dicta est: quoniam sub ea lupe rumen sumpserunt.

ꝙ referendus sit inter deos. g Illa. SER. quam tibi fata sepe promiserūt. C. Illa. Emphasim habet. laudat aūt a fortūa: a virtute: a situ. a sobole. h Inclyta. S. Grecū. nam. κλυτον. gloriosum dicūt. i Imperiū terris. S. In q̄ntū tenditur terra. k Animos equabit olympo: SER. id est magnanimitate equabitur coelo. De hoc autē loco & Probus & Trogus querunt.

Hec tum noīa erunt: nunc sunt sine noīe terre.
Quin & auo comitem se se mauortius addet
Romulus: assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet: viden vt gemine stent vertice criste.
Et pater ipse suo superum iam signet honore.
En huius nate auspitiis illa inclyta roma
Imperium terris: animos equabit olympo:
Septemq; vna sibi muro circumdabit arces.
Foelix prole virum: qualis berecynthia mater
Inuehitur curru phrygias turrita per vrbes:
Leta deum partu: centum complexa nepotes:
Omnis celicolas: omnis supera alta tenentes.
Huc geminas: nūc flecte acies: hāc aspice gentē:
Romanosq; tuos: hic cesar: & omnis Iuli
progenies: magnum coeli ventura sub axem.
Hic vir hic est: tibi quem promitti sepi⁹ audis
Augustus cesar: diuum genus: aurea condet

l Septēq; vna sibi muro. SER. Bene dicit vrbē Romanā septē inclusisse montes: & medium tenuit: nam grandis est inde dubitatio. Et alii dicunt breues septē colliculos a Romulo inclusos. i. Palatinum. Quirinalē. Auentinū. Coeliū. Viminalem. Aesquilinum: & Ianicularē. Alii vero volūt hos quidē fuisse: aliis tamē nominib⁹ appellatos. que mutata sunt postea: vt de omib⁹ rebus legimus fieri: sicut etiā de multis locis et fluminib⁹ legimus: vt sepius & nomē posuit saturnia tell⁹. CRIS. Septem. Non q̄a vrbs a Romulo edificata amplectaretur tūc septē colles: sed que deinde sua magnitudine esset complexura.

m Prole virum. SER. pro virorū fortium. D. Virū. Vir hic ad similitudinem Saturni regnabit: ex quo illud videt astruere ꝙ foelicitas regnādi generi ei⁹ attributa videat.

n Qualis berecynthia mater. S. Phrygia. Nam berecynthos castellū est Phrygie: iuxta sangariū fluuiū: vbi mater deū colitur. Per hanc autem cōparationem nihil aliud ostendit: nisi Romanoꝝ duces inter deos eē referēdos. C Berecynthia. De hac dea dictū est alibi. o Turrita. SER. Quia ipse est terra: q̄ vrbes sustinet. Ideo designat ei corona cum turribus in capite. p Huc geminas nūc flecte acies. S. Totum visum tuum huc dirige: & huc specialiter intuere. C. Huc gemīas ꝛc̄. Captat attentionē. quasi dicat: sunt digni: vt aspiciant.

a Assaraci. CR. Aeneadarum: nam ex Assaraco natus est Capys. ex Capy Anchises pater Aenee. b Viden. S. Den naturaliter longa est: breuē tn̄ posuit secutus Ennium: et adeo est ei⁹ imutata natura: vt ea vbiq; breuis inueniat. C. viden. vides ne: Comicū ē: vt a ne dictiōe interrogatiua remoueat e: & dictioni antecedenti adiūgat n. hinc est Pyrrhin connubia. pro pyrrhi ne. c Gemine stent vertice criste. S. Omnino in oibus hoc egit Romulus: vt cū fratre regnare videret: ne se reū patricidii indicaret. Vñ oīa noia duplicia habuit: q̄si cū fratre cōmunia. Etem̄ ad captanda auguria Palatinū Romulus tenuit. Auentinū remus: qui prior sex vultures vidit: post Romulus. xii. & cū ille tpe: ille numero de cōdenda vbe certarent: orta contētiōe de vrbis noīe inter exercitū: a Romuli militib⁹ Rem⁹ occisus est. Fabulosum aūt est ꝙ a frē propter muros dicit interemptus.
d Criste. C Galloꝝ gallinaceorū dicūt: & deinde a similitudine ornat⁹: qui imminet galeis crista dicitur. vt. Cristaq; insignis est. e Et pater ipe suo superum iā signet hono. SER. Merito virtutis. Mars Romulum deum esse significat. Superum enim actū est singularis ab eo quod est superus superi. C. Suo honore. excellentia rei militaris; qui honor proprius est Martis. Alii suo: id est diuino

q Hic cesar & om. S. id est progenies: vt Iuli⁹ a magno demissum. r Iuli. CR. Dieresis est: vt sint tres syllabe: Augustus hic ī domū Iuliorū nō natura: sed adoptiōe venit. Fuit eni nepos. C. Cesaris ex octauia sorore.
s Coeli ventura sub axē. S. Nam cū augustus prī Cesari ludos funebres exhiberet: stella crinita per diē apparuit: q̄z ꝑsuasione Augusti: Cesaris aīaz populus esse credidit. Hinc est ecce diongi processit c.a.
t Sub axem. SER id est ad diuinos honores.
v Hic vir hic est tibi. S. C. littera pro duplici non nisi in monasyllabis habetur: vt. Hoc erat alma parens. Nam si hoc esset: etiam in dissyllabis pro duab⁹ haberi debuerat: quod nusq̄ inuenim⁹. Littere enim naturam seruari etiā in syllabis conuenit. x Diuum genus: S. Cesaris: qui fact⁹ est de⁹. Dicit aūt non solū iure adoptionis: sed etiam consanguinitatis. Nam Actie fuit filia que erat soror Cesaris. Hic aūt Augustus Cesar hoc nomē accepit a pa

tre adoptiuo. Nã añ Octauius dictus est a pr̃e Octauio post Augustus cesar. y Secula q̃ rur. la. S. sub Saturno dicit secula aurea fuisse ĩ orbe terrarũ: sub Augusto tm̃ in Italia. CR. Aurea secula. Nã neq; tranquillior: neq; ad longius tẽpus durãs pax fuit: q̃ illa q̃ sub Augusto extitit. z Garamantas. S inter Lybiã & Aphrycã: iuxta i κεκαυμενην id est zonam torridam. DONATVS. Garmantas & indos. faciet id qd̃ Saturnus in Italia. Atq; insup pacabit ipm orbẽ. CR. Garamantas. Extremi sũt ppl̃i Aphrycę sup̃ psyllos ad austrũ vergentes: solitudibus a reliquorum mortalium cõmertio discreti. armis carent. aspectũ hoim refugiũt. Romanis nunq; subditi: nec bello tentati vsq; ad vespasianũ. Mira aũt auxesis. Nã si Saturnus in maxima fama est: quia in Latio regnauit: in quãta erit hic: qui omnẽ sibi terrã adiunxit. Nam legatio q̃q; Indoȝ ad Octauianũ venit: amicitiã petiit. a Indos. S. ppl̃i orientis: extremi.

b Iacet extra sy. tellus. S. Nulla est tell⁹ q̃ nõ sub iaceat syderib⁹: vñ perite addidit: Extra anni solisq; &c. c Extra anni solisq; vias. S. vt ostẽderet xii. signa: in qbus est circulus solis: significat aũt Maurorũ Aethiopiã: vbi est Athlas: de qua ait Lucanus: Aethiopũq; solũ: quod nõ p̃meret ab vlla signiferi regiõe poli nisi poplite lapso vltia curuati p̃cederet vngula tauri. D. Anni et solis. Annũ p̃ nocte: solẽ pro luce posuit. Vult ergo aliquid vlterius Saturnus qui etiam Poeta: qd̃ sol nesciat & mũd⁹ excludat. Ergo meli⁹ Cęsar: qui ad tm̃ spacium imperium proferet q̃ in sola regnauit italia. CRISTO. Extra anni solisq;. i. extra zodiaci circulũ: p quẽ est via solis: a q̃ cõficit ann⁹: sed nulla ps terrę est q̃ exrra zodiacũ sit. Ergo extra. i. pene extra qd̃ euenit ęthiopię Maurorũ: vt docet Ser. d Torquet. S. sustinet. e Aptũ. S. vicinũ: vt dixim⁹. s. f Iã nunc et cas. reg. S. fines Assyriorũ in qbus sunt portę caspię. Q; autẽ dicit: verũ est. Nã & Suetoni⁹ ait in vita cęsaris: respõsa esse data p totũ orbẽ: nasci inuictũ imperatorẽ. g Responsis. C. Nã et qntiliã⁹ ĩ tertio lib. in de laudib⁹ hoim: etiã oracula põit. h Meotica tel. SE. Scythica tellus: cui⁹ palus est meotis. C. Meotica. Scythia a meoti palude. i Septem ge. S. septemflui. C. Septẽ ge. nili. Qui erumpit in mare p septẽ hostia. Nilus mediũ ęgyptum secans vsq; ad cercasorũ vrbẽ vnus fluit. Deĩn in tres ptes diuidit: quaȝ vna versus aurorã fert: quod os Pelusiũ vocat. Altera ad Hesperum vergens: os canopicũ dr̃. Media vero q̃ recto cursu fluit eã ęgypti partẽ intersecat: quã deltam vocant. Dicit autẽ os sebeniticum: hoc aũt ñ natura: sed regũ opa ĩ pl̃a ora diuisum est. Nã hoc saiticicum: illud mendesiũ: aliud molbitinum & bucolitum dicitur.

k Turbant. S. turbant. l Nec vero alcides. D. Nunc cõparat illũ Herculi: deĩn libero pr̃i: qui ambo pl̃ima loca superarũt: Laudat ergo alios: vt potiorẽ Cęsarẽ faciat. Sic assentator ille Terentian⁹ Gnato: cum dictũ esset. Magnas vero gr̃as Thais mihi: R̃ndit: Ingentes: vt cõfirmatiõe audentius assentatiõe superaret: nã si magnas rñdisset ñ p̃merebat patronũ. ¶ Alcides. Optime cõparatõe illum extollit. Nã ait Cice. Est & cum cęteris p̃stantib⁹ viris compatio in laudatione pręclara.

Secula: quę rursus latio regnata per arua
Saturno q̃ndã: superet garamãtas ad indos:
proferet imperiũ: iacet extra sydera tellus:
Extra anni: solisq; vias: vbi celifer atlas
Axem humero torquet stellis ardentib⁹ aptũ.
Huius in aduentũ iam nunc & caspia regna
Responsis horrent diuũ: et meotica tellus:
Et septem gemini turbant trepida hostia nili.
Nec vero alcides tantum telluris obiuit:
Fixerit æripedem ceruã licet: aut erymanthi
placarit nemora: & lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis
Liber: agens celso Nysę de vertice tygres.
Et dubitamus adhuc virtutẽ extendere factis.
Aut metus ausonia prohibet consistere terra.
Quis procul ille autem ramis insignis oliuę

m Fixerit aeripedem ceruam. SER. Pro aeripedẽ vicit autẽ cerintim ceruã dictã a loco. Fixerit autẽ strauerit: delassauerit. C. Ceruam. Hęc in menalo monte fuit ęreis pedibus & aureis cornib⁹: et oĩno velocissima: quã tñ cursu supauit hercules. Volunt ceruã pro metu positam: quã Hercules. i. vir fortis omnino superat.

n Erymanthi. S. Mons Archadię: in q̃ aper ferocissimus fuit. C. Erymãthus est mõs ĩ Archadia in q̃ Hercules aprum domuit: ⁊ viuũ ad Euristheum detulit o Lernã tre. ar. S. pro hydra paludẽ ipsam posuit: & intelligamus eã añ sagittis fuisse cõfixã: post exectam: & adultã. p Liber agens ce. Nysę. C. Nõ boeticus: sed egypti⁹: qui auctore Eusebio regnante danao floruit: et in India vrbẽ Nysam condidit anno mũdi vigesimonono sup tria milia et septigentos. Idem affirmat Stra. Curtius aũt hãc ab Alexandro obsessam: & tandẽ sese Nyseos illi dedidisse: seq; a libero conditos affirmasse refert. Est hęc vrbs sita in radicibus montis: quẽ Moronẽ appellãt. Et quia meron grece femur significat: fortasse fabulati sunt poetę: Bacchum añ tẽpus e mr̃is vtero eductum: femori Iouis assutum fuisse: quãuis ego hoc figmentum ad rem physicã: vt alibi dixi: libẽtius retulerim. Diodorus p̃terea scribit Bacchũ a nymphis apud Nysam Arabię vrbem nutritum fuisse: & a Nysa et Ioue patre: quẽ gręci dia appellant: vocatũ esse Dionysum. Est et tertia Nysa in Helicone boetię monte: vt refert Strabo.

q Nysę de vertice tygres. S. mons est indię: de quo loquitur. Cęterum est & Nysę ciuitas in monte Parnasso. In q̃ liber colitur: vnde nyseus dictus est.

r Et dubitamus. SER. pro dubitas. miscuit personam suam. Est autem sensus: cum sit tanta pręparata posteritas: dubitas virtutem factis extendere: id est gloriam. D. Et dubitamus. Fuit ornamenti quo impelleret filium: ne frangeretur tarditate veniendi. s Aut metus. S. aut est aliquis timor: qui te a regnis Italię reuocet. t Quis procul il. ãt ra. S. Nunc redit ad Romãos reges: q septẽ fuerunt. Romulus: Numa Pompili⁹: Tullus Hostilius: Ancus Marcus. Tarqn⁹ priscus: Serui⁹ Tullus: Tarqu⁹ supb⁹. Mira ãt vti fantasia: vt q̃si oñdat se ñ agnoscere eũ q de gẽte Romana ñ fuerat. Romulo ei mortuo cũ anno senatus regnasset p decurias: tediosũ visũ est: & q̃situs est rex: Sed cũ in vrbe nullus idone⁹ esset inuentus: orta est bona

Sacra ferens: nosco crines: incanaq; menta
Regis romani: primam qui legibus vrbem
Fundabit: curibus paruis: & paupere terra
Missus ĩ imperiũ magnũ: cui deinde subibit
Otia qui rumpet patrie: residesq; mouebit
Tullus ĩ arma viros: & iam desueta triũphis
Agmina: quẽ iuxta sequit̃ iactantior Ancus:
Nunc q3 iam nimiũ gaudẽs popularib9 auris.
Vis & tarquinos reges: animamq; superbam:
Vltoris bruti fascesq; videre receptos:

Pompilii fama q; esset apud Cures ciuitatẽ Sabinorũ: Rogatus itaq; p legatos: accepit impiũ: q ferotiam ppli a bellis ad sacra contulit. Vñ etiam numa dict9 est. ἀπὸ τῶν νόμων. Hic etiam can9 fuit a prima etate: ad q̊d alludẽs ait: Incanaq; mẽta. Item pter sacerdotiũ. Ramis insignis oliue. D. Quis procul ꝛc. Multa dat signa: vt cognoscat̃ in multitudie. Magna aũt laus: vt p modicas vires ad magnũ tendit imperiũ. v Incanaq; menta CR. Numam Pompiliũ notat: qui Curib9 vrbe Sabinoꝝ oriũdus omi religione & pietate prudẽtiaq; & iustciaq; singlis adeo insignis fuit: vt sequẽtia secta illũ Pythagore discipulũ: q Tullo regnante fuit crediderint: sed fuit nõ tã artib9 pegrinis instruct9 q; disciplina tetrica: ac tristi veterũ Sabinoꝝ. Pplm ad studia pacis trãstulit: & vt illũ sub metu religiõis contineret multa sacra inuenit: que fingebat a nympha egeria accipe: annũ ad cursũ Lune. xii. mensib9 fiunt Ioui Marti: & Quirino flãmines instituit. virgines veste legit: duodecim salios Marti instituit: qui ancilia ferrent. Lucũ in q̊ cũ Egeria sine tabitris loq̃ fingebat musis dicauit. In eodẽ luco soli fidei sacrariũ statuit: in q̃ mãu ad digitos inuoluta sacrificabat̃: Regnauit annis. xliii. cũ vixisset supra octogita, dissolutusq; est senectute pmanente eodem ingenio donec fuit in vita q̊ olim fuerat: fuit lex Nume. Q3 si pater filio vxorẽ ducere pmitteret: et nõ amplius hr̃et ptãtem filii vendendi. Cum Romuli lex potestatẽ patri in filiũ p omẽ tempus concederet verberandi: vendẽdi: et occidendi: vt ait Dionysi9 halicar. Tullus hostilius originẽ duxit ex medulla vrbe olim condita ab Albanis. Sed Romul9 illã fœdere suscipiẽs Coloniã Romanorũ fecit. In hac fuit nobilitate & diuitiis insignis Tull9 qui Romã cõmigrãs: vxorẽ duxit seruili filiã Sabinã mulierem: que gentilib9 fœminis psuasit: vt inter viros et patres de concordia ageretur. Hic igit̃ sub Romulo fortiter dimicans: in bello Sabino extinct9 est. Ex eo relict9 filius Tullum hũc regẽ genuit: qui fuit vir pmpt9 & alacer. Rex est factus secundo ãno septime et vigesime Olympiadis. Fuit pter ceteros liberalis. Nã quicq̃d agri Romul9 bello Sabino susceperat: & numa: eius fructus in rẽ diuinã: et domesticũ sumptũ cõuertebat. Tullus his duibus q nullã sortẽ habebãt diuidi iussit: pr̃na hereditate ad id sibi sufficiente. Extinctus est cũ regnasset annos duos ac triginta absumptus cũ vniuersa familia igne: q̊ dom9 sua inuoluta cõflagrauit: siue id dolo Antius Martius parauerit: dolens filios Tulli in regno successuros: cũ ipse ex9 filia Nume nepos priuatus degeret: siue q̊d magis credidit Dionysi9 halicar. Fulmẽ domũ pcusserit: Marcus cognomine Ancus successit Tullo: ãno scd̃o trigesime q̃rte Olympiadis: qui pleraq; sacra a Numa auo materno instituta cũ illa neglecta uideret reuocauit: & cultores agrorũ pp̃t opulentiã negligentiores animaduertens: ad antiquã diligentiã cõpulit. eademq; pacis cupiditas fuit: q̃ fuerat Nume: sed nõ eadẽ fortuna. Nã et latini et sabini sepius eum inuadentes ad bellũ compulerũt. Quapropter sua sapientia ac fortitudine mltos debellauit. et mira quadã clemẽtia victos seruauit: et nõnullos pplos Romã traduxit: illisq; locũ in vrbe habitandũ tradidit: Regnauit ãnis quatuor ac. xx. vrbem relinq̃ns potentiorẽ q; inuenit. Successitq; Tarqnus: huic pr̃ fuerat Damaratus corinthi9 ex brachiadum familia. Hic cum naui oneraria propriis mercibus onusta: in Etruriã venit: fœliciq; vtens mercatura: et Etrustorũ in greciam: & grecorũ in Italiã transferẽs merces: ad sũmas diuitias pueit: et cũ tyrãnis Cipseli Brachadũ factiõi instaret: patriã pp̃ter metũ oĩno reliq̃t: & Tarquiniis vrbe Etrurie opulẽta domiciliũ cõstituit. Suscepit duos filios q̊s etruscis noĩbus appellãs: alterũ Aruntẽ: alterũ Lucumonẽ nũcupauit: & greca Etruscaq; disciplina erudiuit: Sed mortuo Demarato atq; Arunte: sol9 Lucumo patrimoniũ accepit. Et cum in ea vrbe (quia peregrinus eẽt) maiorib9 honorib9 nõ dignaret̃: audiretq; rome etiã externis honores dari: illuc cõtendit: maxie adhortãte Tanaquille ei9 vxore: q̃ Etrusca disciplina ĩbuta: maxĩos illuc honores illũ assecutorũ esse p̃dixit. Romeq; ciuis fact9: sibi p lucumone Luciũ nomẽ ipbsuit. Et Tarqnũ ab vrbe vñ venerat cognoĩauit. Hic Anco successit: Multaq; egregia domi: militieq; facinora edidit. Octogenari9 ãt fact9: ab Anci filiis dolose occiditur.

x Otia q rũ: pa. S. De hoc Liui9. Hic ñ solũ pxĩmo regi dissimil: sed ferocior etiã q; Romul9 fuit. y Resides. S. otiosos: nimiũ sedẽtes. z Desueta. S. a cõsuetudie triumphandi dissuescentia. a Iactantior An. S. amans ppli fauorẽ. Hic hostiã fecit. Ancus ãt dictus. ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος. id est a cubito: quẽ incuruũ habuisse dr̃. DONAT. Iactantior. Iactat se q̃sq̃s plimũ sibi arrogat. b Auris. S. fauorib9. Vñ etiã Aurarii dicũt̃ fautores. D. Popularibus auris. Hi sunt fautores ppli q̊s nõ q̃runt sapientes. c Vis et tar. re. aĩam sup. S. V. n9 eñi de Targnis fuit superbus. d Vltoris bruti. S. sc3 vis videre fascesq; receptos: Historia ãt hoc h3. Targni9. ob multa q̃dẽ supb9 ẽ dict9: p̃cipue tñ ob hanc cãm. Mãdauit aliq̃ñ sexto filio q minim9 ex tribus erat: vt pr̃is in se seuitiã intolerabilẽ conq̃rens Gabios trãsfugeret: q̊ cũ venisset: & supbiã pr̃is ab alienis ĩ suos versã diceret: nihil vsq; sibi tutũ: nisi apud hostẽ Tarqni pr̃is credidisset: multisq; ĩ Gabinoꝝ fraudẽ simulatq;: dux ad vltimũ belli cõtra prẽm legit̃. Itaq; p̃luis q̃busdã fœliciter gestis: cũ tãtã charitatẽ ab oĩbus adept9 foret: vt nõ pr̃ Targni9 potentior Rome q; filius Gabiis esset: Satis iam viriũ ad conatus sibi collectũ existimans: ex suis vnũ satellitẽ sciscitatũ ad patrẽ Romã mittit: q̃d iam se facere vellet: q̊d cũ Tarquino sateles renũciasset: rex ip se: quia dubie fidei nũti9 videbat̃: nihil voce rñdit. sed deambulãs cũ virga in hortis: velut deliberabund9: capita decussit papauerũ: vt ea re p satellitẽ renunciata filius quid fieri vellet cognosceret: & primores ciuitatis q̊ quo modo interimeret. quod et ab eo factũ ẽ. Hui9 filius vitiauit nobilissimã matronã Lucretiã: q̊d illa dolens: se interemit. Tunc eius auũculus Brutus rapto ex eius corpe gladio: processit ad populũ: & de hac re contionatus est: tunc omnibus placuit ne reciperetur rex: qui tũc ardeam expugnabat. Quo facto, Targnus se cum filiis ad Porsenam regem Thuscie contulit: & bellũ gessit grauissimum contra populum Romanũ: tunc duo creati sunt Cõsules: Brutus et Tricipitinus pater Lucretie. Iste & Tarquinus dicebat̃: ob quod solũ est vrbe pulsus: & in eius loco subrogatus est Valerius publicola. Quo mortuo item alter est factus: & alter. Q̃d cernens tediosum esse Virgili9: solũ Brutum posuit: qui annũ solus impleuit. Sed Bruti filii erãt amici filiis Tarquini: cum quibus cũ iniuissent consilium: vt per noctem eos intromitterent: proditi sunt

Cōsulis imperiū hic primus: sęuasq; secures
Accipiet: natosq; pater noua bella mouētes
Ad pœnam: pulchra pro libertate vocabit:
Infœlix: vtcunq; ferent ea facta minores:
Vincit amor patrię: laudūq; immēsa cupido.
Quin decios: drusosq; procul: sęuūq; securi
Aspice torquatū: & referentē signa camillum.
Ille autem paribus quas fulgere cernis ī armis
Concordes animę nunc: et dū nocte p̄munt:
Heu quantū inter se bellum: si lumina vitę
Attigerint: quantas acies stragemq; ciebūt.

a seruo vinditio: & a patre interempti sunt. Iō ergo victoris. scilicet & libertatis publicę: & Lucretię pudoris.
e Sęuasq; secures. S. Quę etiā sęuierūt cōtra liberos. D. Sęuasq; secures. Infœlix q̄uis ob cōmodū publicū te laudent: tamē infœlix eris propter natos cęsos. C. Secures. Fasces virgarū in q̄bus inclusę essent secures. Fiebāt aūt fasces ex Betulia gallica arbore cādidissima. Sed et in hoc loco quid de insignib⁹ magistratuū sentiat Dionysi⁹ halicarnaseus breuiter aperiā: Victis a Tarquino Ethruscis eo bello: q̄d nouē annis cū illis gessit. q̄uis illos liberos reliq̄rit: tamē ipsi tanq̄ victi insignia eorū principatus regi attulerūt. quib⁹ ipsi suos reges adornabant. coronā auream. Sellam eburneā. sceptrū hñs supra caput aquilā. Tunicā purpureā cum signis aureis. Amictū purpureū variū: quales lydorū Persarūq; reges ferebāt. preterq̄ q̄ nō sunt figura quadrangulari: vt sunt illi sed semicirculari. Talia aūt vestimēta Romāi togas: greci thebanum vocāt. Tulerūt etiā vt q̄busdā hystoricis placet duodeci secures: q̄ ex vrbib⁹ singul' singlas sumebāt. Mos ei erat Etruscis vnicuiq; regi lictorē vnū anteire: fascē virgarum in q̄ inclusa esset securis ferentem. Si vero fieret cōmunis oīm ciuitatū exercit⁹ xii. illas securesvni illi tradebant: qui dux factus esset omniū copiarū. Alii dicunt: alios quoq; reges Romanos antea duodecim lictoribus fasces ferētib⁹ ornatos incessisse: Moremq; hūc Romulū instituisse. Tamen nihil prohibet insignia fuisse Etruscorū: & ea sil' cū reliqs tūc fuisse ad Tarquinū lata. Sed nūc quoq; sceptro et Diademata Romani donāt reges: cum volunt illos cōfirmare. Hęc igit' accipiens Tarqnus cognitionē ei⁹ rei reiecit ad senatū & ad pp̄lm. At illi decreuerūt illa esse accipienda. Sicq; et ipsi et reliq post eū reges coronam tulerūt aureā: & vestem purpureā pictam: et sceptrū eburneū astantib⁹. xii. lictoribus: qui etiā illos euntes ante ibant: et in sella sedebant eburnea ius dicturi. idē mos & consulibus: p̄ter coronā aureā: et vestem purpureā pictā: Hęc ei vt res inuidiosa ablata sūt illis: nisi cū victores triūphabant. Hęc Diony. At Macrobi⁹ refert Tullū hostiliū tertiū Romanorū regem debellatis Etruscis Sellā curulē. lictores togam pictā et p̄textā insignia magistratuum Etruscorū ad Romāos transtulisse: sed p̄textā illo tp̄e puerilem ętatē nō vsurpasse. Sed Tarqnū priscū cū Sabinos superassz: filiū q̄tuordecim ānos natū q̄m in hostē pcussisset: & pro contiōe laudasse: & bulla aurea q̄ gestamen prius triūphantiū erat: et p̄texta q̄ sola magistrat⁹ vtebātur insignisse. In bulla em̄ triūphantes gestabāt inclusa remedia contra inuidiā valdissima: Hinc mos fuit vt p̄texta & bulla pueri vterent'. Alii dicūt Tarquinū instituisse ad ornatū ingenuorū puerorum: vt pueri pretexta: & bulla vterentur: sed hi dumtaxat: quorum patres curulē magistratum gesserant. Cęteris aūt vsq; ad eos: quorum patres equo iusta stipendia meruissent: sola pretexta concessa est. Libertinis & peregrinis vti p̄texta nō licebat. Deinde cum in secundo bello punico institutū esset: vt in eo sacrificio: q̄d ex collatis pecuniis faciundū esset libertinę quoq;: sed illę solę: q̄ longa vestē vterentur: pecuniā conferrent: concessum est vt libertinorū filii; qui ex iusta matre concepti essent: prętexta vterent': & lorum pro bulla in collo ferrent.
f Natos. CRI. L. Iunius Brutus filios habuit Tytum et Tyberiū: hos Brutus ex vxore sua furore vitelliorū sustulerat. Sed cū vitellii contra rempublicam de reducendis regibus: sua auctoritate filios Bruti: quibus auunculi erant in eandē coniurationē traxerūt: Mox coniuratiōe per seruum patefacta: Brutus qui tunc consul erat filios: ac reliquos coniuratos verberibus cędi: & securi percuti iussit.
g Pulchra pro libertate. SER. Ingenti arte loquit' consideratione p̄sonarū: factū enim laudat dicens: Pulchra pro libertate. p̄sonā vituperat: vt cunq; ea facta minores: etiā si laudet is a posteris nō extorq̄re debet vim naturę amor patrię.
h Infœlix. C. Infœlix fuit q̄dem dign⁹ laude Brutus: qui patrię libertatē filiis proposuerit. Sed et si vir optimus: tamē infœlix q̄ in eā calamitatē inciderit: vt filios necare coact⁹ sit. Ergo hominis virtutē laudat: fortunā vituperat.
i Quin decios. S. quinimo. Decios respice. Hi duo fuerūt q̄ mures' dicti sunt pater et filius. Horū alter se bello gallico: alter Samnitico vouit pro republica: cum terra et mari vniuersum bello vellēt exercitū perdere.
k Drusosq;. SER. Hi duo fuerunt. Horum prior vicit Hasdrubalem. Alter filius Iulię sororis Augusti. CRIST. Drusos. Drusum intelligit: qui scordiscos gentē Thratię effrenatā repssit: potiusq; eū, qui in promulgatiōe legis agrarię magna incendia belli ciuilis relinquit.
l Sęuūq; securi: aspice. S. Hic gallum quendā singulari certamine superauit: & eius sibi torquem imposuit: vnde et nomen accepit. Hic ad vrbē pergens: p̄cepit filio: ut tantū castra tueret'. Ille nacta occasiōe victoriam cōsecutus est. Reuersus postea pater laudauit fortunam populi Ro. sed filium (vt dicit Liuius) fustuario necauit. Sęuum ergo iure occidendi: non ferri genere: Nam securi nō animaduertit in filiū.
m Torquatū: CRI. Erat bellū cū latinis graue et periculosum quippe: cū et mores et arma et virtus cū Romanis par esset. Consules edixerant: ne quis extra ordinē pugnaret. Tytus aūt Mallius consulis filius a Metio equite Tusculano ad singulare certamen prouocatus: siue pudore: siue ira recusare prohibitus accessit ac superauit. Māltus aūt consul in contione: quando inquit Māli spreto cōsulari imperio eo me impulisti: vt aut meorū: aut reipub. obliuiscendū sit nos potius delicto nr̄o plectamur: q̄ā respub. suo damno nostra pctā luat. Triste exemplū: sed in posterū salubre iuuētuti erim⁹: deinde securi pcuti filiū iussit. Ait Liui⁹ in. viii.
n Referentē signa ca. S. Brenno duce Galli apud Alliam fluuiū deletis legiōibus euerterunt vrbē Romanā: absq; capitolio: p̄q̄ imēsam pecuniā acceperūt. tūc Camillus absens dictator ē fact⁹: cū diu eēt apd Ardeā i exilio p̄pter veientanā p̄dā nō ęquo iure diuisam: et Gallos iā abeūtes secutus est: quib⁹ interemptis aurū oēe recepit. Post hoc tn̄ factū: rediit in exiliū: vnde rogatus reuersus est.
o Fulgere. s. ab eo q̄d est fulgo fulgis accentū i prima.
p Et dū nocte p̄munt. S. Bene allusit: Nam dum pauperes fuerūt: concordes manserūt: et concordiā in humilitate tenuerunt: cū nobilitate vero in bella venerūt.

Aggeribus socer alpinis atq; arce monęci
Descendens: gener aduersis instructus eois.
Ne pueri ne tanta animis assuescite bella:
Neu patrię validas in viscera vertite vires.
Tuq; prior tu parce: genus qui ducis olympo:
Proiice tela manu sanguis meus.
Ille triumphata capitolia ad alta corynthо
Victor aget currum: cęsis insignis achiuis.
Eruet ille argos: agamēnoniasq; mycenas:
Ipsumq; Aeacidē genus armipotentis achilli:
Vltus auos troię: tēpla & temerata Mineruę.
Quis te magne Cato tacitū: aut te Cosse reliqt:
Quis Gracchi gen⁹: aut geīnos duo fulmia belli
Scipiades: cladem libyę: paruoq; potentem

q Aggeribus socer alpinis atq; S. munimentis alpium: Hęc em italię murorū exhibent vicem. Socer vero quia Pō peius habuit Iuliā filiam Cęsaris: quę in partu periit. vñ isti etiā facile in bella venerūt. Vnde Luca. Morte tua discussa fides belliq; mouere permissum est ducib⁹: r Arce mo nęci. S. de lyguria. vbi est portus Monœci Herculis. Dictus aūt μονοικος vel q pulsis omnibus illic solus habi tauit: vl' q in eius templo nunq; aliquis deorū simul colit: Sic in vt Iouis Minerua: et Iuno: In Venerę Cupido. s Ad uersis Eois. SERVI. ori entis em auxiliis vsus est t Pueri. D. Nam quisqs cū nascitur puer est: tanq; autē optimus pater recte consulit posteris: eo q sa pienter admonet v Assuescite bel. S. Mo re dictū est: ab ipsis enim quasi consuetudinem fe cit populus roman⁹ bel lorū ciuiliū. Octies em ge sta sunt. Ter a Cęsare con tra Pompeiū in Thessalia. Item contra eius filiū ma gnū in hyspania. Item cō tra Iubam & Catonē in affrica. mortuo Cęsare ab Augusto contra Cassiū: & Brutū in philippicis ci uitate Thessalię. Cōtra Lu ciū Antoniū perusii. Con tra Marcum Antonium: & Cleopatrā in Epyro: et Sex. Pōpeiū in Sycilia. x Tuq; prior tu par. S. Cęsari dicit quē clementē circa Pompeiāos legim⁹: cui vult hoc tunc esse mā datum. y Ille trium phata. S. Mumiū signifi cat. C. Triumphata Mu miū intelligit. hic cū Ache is: et Boetis: & Chalcidē sibus pugnās ad Isthmū vicit: totāq; achaiā ī potestatē Po. Ro redegit. Corynthū ex sena. cō. diruit: qa ibi romanorū legati violati fuerant. Thebas: quoq; & Chalciden: quia auxilio Acheis fuerunt di ruit. vir adeo abstinens: vt ex tot opibus ornamētisq; quę prędiues Corinthus habuit: nihil sibi sumpserit. In triūpho suo magnā vim signorū ęreorū. ac marmoreorū: ac pictarū tabularū tulit. z Ipsumq; æacidem. S. Necesse est: vt ille subaudiamus. Pyrrhū enim quē Aeacidem dicit. Curius & Fabricius uicerunt ferentē tarentinis auxiliū. Hic postea fugit in Gręciā: & illic occisus est. Nam cū Argos obsideret ictu tegulę periit. Argos vero. & Mycenas alii vicerunt. C. Aeacidem. Aeacus. auctor huius familię fuit Iouis filius ex Aegina Asopi filia. Isti igitur Peleū genuerūt: & ipe Ach illem sūmis laudibus ab Homero celebratum. Ex hoc na tus est Pyrrhus: qui & Neoptolem⁹ est appellatus. Ex ea dem familia lōga successione natus est Pyrrhus Epirotarū rex. Iginius tñ in hoc loco remouendū censuit. Eruet ille ar gos: si sequit ipsumq; Aeacidem. Nam & in illo posset esse causa: q L. Mumi⁹ qui vicit Achaiā vicisset argos & My cenas eiusdē ditionis vrbes. Sed hoc ipsumq; Aeacidē delē dū est. Et si superuixisset Virgilius deleuisset: quia nullo pa cto conuenit L. Mumii cū ętate curii. Sed quęso cur non po test sic legi ille triumphata s. Nam L. Mumi⁹. deinde cum dicit ipsūq; Aeacidem intellegam⁹ ille alius. s. Curius. Nā multo obscurior est in Bucc. quid loquar aut scyllā: nisi: an aliā scyllā q fama secuta est. a Armipotētis. C Nā Ho merus illum omniū grecorū fortissimum scribit. b Vl tus auos. S, aut distinguendū est; vt sit Troię Mineruę pro troianę: principale pro deriuatiuo. Aut certe auos troię non quos Troia habuit auos. sed qui de Troia fuerunt. i. auos troianorum. DO. Vltus auos troię. vehementer reficit ani mū filii interitū gretię: & vltionē troię pmittens. Atq; hęc mirantibus addit. transitus quidā: ne vna & continua nar ratio tediosa sit. Hinc em generibus varietas nascitur: & q si noua initia aliarum narrationū fiunt. c Magne Ca to. S. Censorinū dicit qui scripsit hystorias multas: & etiā multa bella confecit. Nam vticensem presente Augusto cō tra quē pater eius dimica uit: et iq; anthicathōes scri psit laudare non poterat. Supra aūt Mineruę tem pla temerata per stuprū Cassandre dicit. CRI. Ma gne Cato. Si de cęsornio loquitur iure magnū ap pellat. Nā sententia omni um tribus maximis reb⁹ excelluit Maxim⁹ em ora tor: maximus imperator: maximus senator fuit. In uidia inimicorū quater ac quadragies accusat⁹: semp absolutus est. hic Tusculi natus fuit: & in ciuitatē receptus principiū portię familię prestitit. Duas ha buit vxores. Ex prima hā buit filiū qui pretor desi gnatus: viuo patre mortu us est: & egregios de iuris disciplina libros reliquit: Huius filius fuit M. Cato cognominatus M. nepos orator satis vehemēs. et cū Q. Martio rege in aphrica defunctus est. Qui & fili um habuit: qui edilis: et p tor fact⁹: in gallia Narbo nensi est defunctus. Ex se cūda vxore q̄ soloni: cliētis sui filia fuit: duos sustulit filios L et M catōes ex M. Catotone nat⁹ est M. cato vticensis oīm virtutū exemplar: cuius filius M. cato cū Bruto in prœlio philippensi occisus ē. Portia familia (vt apparet ī nono macedonici belli libro) plebeia erat. d Cosse reliquat. S. Cossus Tribunus mili taris fuit. Hic Larē Tholomiū a loco dictū occidit: et opia spolia reportauit. Erit aūt nominatiuus: hic lar: hui⁹ lartis. e Quis gracchi genus. S. Gracchos seditiosos constat fuis se: nobiles tñ genere. Nāq; per Corneliā nepotes Scipiōis af fricani: vnde Iuue. ad eā. Tolle tuū precor Hanibalem victū q syphacem. Ergo Scipiones dicit per Gracchi genus. Duo aūt fuerūt maior affricanus et Emilius minor: qui obsidio ne Carthaginis: ab Italia reuocauit Hanibalem. C. Gracchi. T Gracchus bis consul: bis triumphator: bis cēsor. Corne liā affricani maioris filiā vxorem habuit: quā adeo dilexit: vt eius salutem suę proposuerit. et ipsa eo mortuo nuptias Ptolomei Aegyptiorū regis cōtempsit T. et. C Gracchos filios oratores excellentissimos reddidit. In Tito aspectu: et ingenio humanitas apparuit. C. asper et pcitatus fuit: Am bo q̄uis diuersis tēmporibus cū agrariā legem aduersante senatu ferre tentarent cęsi sunt. f Scipiadas. S. Hi gemi ni fratres fuerunt: qui cū fortissime dimicarent: in hyspania apud Carthaginē nouam: quę Spartaria dicit interempti sunt: quorū alter pater: alter patruus Scipionis Affricani ma ioris fuerunt. C. Scipiadas. Patronymicū pro nomine pro prio posuit metri causa. Nā Scipiones nō recipit hexame ter versus. Sic Lucre. Scipiadas belli fulmē Carthaginis hor ror. fuerunt hi gemini fratres. s. Cn. Cornelius Scipio: Corne lius scipio quoq; P consul ad Ticiniū flumē cū Hanibale for

Fabriciū: vel te sulco Serrane serentem:
Quo fessum rapitis fabii: tu maximus ille es:
Vnus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius æra:
Credo equidē viuos ducent de marmore vult9:
Orabunt causas melius: cœliq3 meatus
Describent radio: & surgentia sydera dicent:
Tu regere imperio populos romane memento:
He tibi erunt artes: paciq3 imponere morem:
parcere subiectis: et debellare superbos:

titer dimicādo vulneratus: ab adolescente filio qui africanus maior fuit: a mortis periculo liberat9 est. Hi ambo in hyspania Hasdrubale Hanibalis fratre ꝓfligato afrorū milia .xxv. occidere. decem vero milia cepere postremo insidiis Afrorū oppressi: eodem die ambo periere. Sed Cn. filius fuit Cn. Cornelii scipio Nasica qui senatus totius iudici optimus iudicatus est. Et in hyspania quinquaginta rebellātium opida imperio restituit. Lusitanos atie vicit: Cū bois bellum gessit: quorū .xxv. milia prostrauit. Dalmaticos repressit. Publii filii duo fuerūt P. Scipio Affricanus: Et L. Scipio Asiatic9 Publius vt dixi patrem liberauit. Hasdrubalē hyspania pepulit. Inde Carthaginē vicit. hic filios duos habuit. Alterū ita a patre degenerātem: vt vecordia et amentia monstro similis fuerit. Alterū Publiū scilicet corpore imbecillē: animo vero prestantissimū: qui filiis carēs: Aemiliū Pauli Aemilii filiū adoptauit. qui Scipio Affricanus minor est cognominatus: qui Celtiberos: vacceos: et cātabros vicit. Carthaginem euertit. Postremo in hyspaniā reuersus ꝓfectus numantiā sustulit L. aūt Scipio sup̱ioris affricani frater primus vi vltra Hellespontū in Asiam traiecit: Antiochū vno & insigni prœlio sup̱auit: & q̄nquagita hominū milib9 cesis. Asiā romano imperio adiecit.

¶ Cosse. æmilius Mamercus dictator: veheientes fidenates: & faliscos iuxta fidenas prœlio vicit: vbi Aulus Corneli9 Cassius vir nobilis: & corporis ꝛ animi fortitudine excellens animiaduertens regem Tolunniū cum equitibus omnem pugnā sustinere: cicato equo eū percussit: & ad terram deiecit: ac mox ipse desiliens vulneribus cōfecit: caputq3 ei9 abscissum: & pilo affixum per agmen circum ferens: regiis spoliis insignē terrorē hostibus: suis vero animū auxit: Itaq3 spolia opima in templū Iouis feretrii iuxta spolia Romuli fixit. Erat tunc Cassius tribunus militum: vt reliqui auctores ante Liuiū ponūt. Verū cū spolia opima non sint: nisi que dux duci detraxit: credit ip̄e illum Cōsulē fuisse. Referteq3 Augustū cū templū vetustate prolapsū restauraret: affirmasse se in torace linthei inuenisse titulū consulis.

g Cladē libye. Scipiones affricanos duos maiorē & minorem: quorū alter vicit Carthaginem: alter deleuit.

h Fabriciū. S. paupertate gloriosum. hic est qui respondit legatis samnitū aurū sibi afferentibus: Romanos non aurū habere velle: sed habentibus aurū imperare. i Serrane serentē. S. Attilius quidam senator fuit: qui cū agrum suū coleret: euocatus propter virtutē meruit dictaturā. Seranus aūt a serendo dictus est. CRI. Serrane. Sunt qui intelligāt de Attilio serano: q̄m serenti dati sunt populi Romani honores. Alii putant de L. Quintio Cincinnato hec dici: quem a serendo seranū appellat. Ruperant Equi fœdus: & Graccho cloelio duce Lauiniū & tusculanū agrū inuaserant: & in algido Minutiū consulē obsidebant. Erat L. Quinti9 Cincinatus: qui trans tyberim: vbi postea naualia fuerūt quattuor iugerū agrū colebat: que prata Quintia appellebant. Colebat ergo agrū: siue arans: siue fossam fodiens: cū nuntius venit eū dictatorē esse creatū: Quaꝓpter togam a Racilia vxore accipiens in vrbem accersitus venit: Et indicta iustitia: nihilq3 priuatim agi permittens: cū maximo exercitu in Algidū venit. Equio prœlio vicit: Gracchūq3 ducem in deditionem accœpit: & hostibus subiugū missis: predā omnem suis militibus; nō aūt consularibus diuisit: Consulemq3 magistratū abire iussit: quā ignominiā modeste tulit consul. magis beneficii q̄ ignominie memor. Quintus a cōsulari exercitu corona aurea donatus triumphauit. Et sextodecimo die dictatura: quā in sex menses accœperat se abdicauit. k Quo fessū rapi fabii. S. Cur. me. o. fabii fessum ad vestram narrationē: aut certe fessum tristē: vt ter fessus valde resedit. s. propter eorum mortem: nam trecēti sex fuerunt de familia vna: qui cōiurati cū seruis & clientibus suis contra vehientes dimicarunt: & insidiis apud Cremerā fluuiū interempti sunt: vnus aūt superfuit. s. Fabius maximus. Qui propter tenerem adhuc pueritiā in ciuitate remanserat: a quo per temporis successionē longioris: Fabius ille maximus creatus est: q postea cū Hanibalis impetum ferre non posset: mora eū elusit: & ad Cāpaniā traxit: vbi deliciis virtus eius obtorpuit. Hic est de quo Ennius: vnus homo nobis cūctando restituit rem: non ponebat em̄ rumorē ante salutē. Ergo postq3 magisq3 viri nūc gloria claret. Sciens enim Virgi. quasi pro exemplo hūc versū posuit. C. Fabii familia hec multisq3 variisq3 tp̱ib9 optie de repub. cū sua gl̄ia merita est. Primus aūt in ea fabi9 dict9 est a fabis. Nam vt refert Plini. cū in magno pretio agricultura esset: qui lentibus amplioribus reliquos anteiret lētulus Qui Ciceribus Cicero: & qui fabis fabius est nominatus: Eratq3 amplissima laus: si quis probus vir: & bonus colonus noīaretur: nam probos dictos esse asserūt: q probe foderēt. Prim9 aūt ex fabiorū familia cōsul fuit Q. Fabi9 q equos & volscos superauit: & tres annos cōsul fuit. Sed & M. fabius volscos & vehiētes vicit. ¶ Tu maxim9 vide Seruiū: l Excudēt. S. alii cudendo efficient: & est rhetoric9 locus: C. Excudent. Cudere percutere: Excudere vero est cudendo aliquid perficere. m Spirantia æra. S. animata. Hora. Et molles imitabitur ære capillos. C. Spirantia. Ita exacte ꝑfecta: vt spirare. i. viuere videantur. omne em̄ animal quod sanguinē habet pulmonē quoq3 habet: quo veluti follibus quibusdā aer hauritur et remittitur: quo cor multo sanguine calefactū refrigorat: g vitā sine hoc spiritu ducere nō p̄t: vt diximus ibi. Vitalis carpis auras. Que vero sanguine carent vel pulmōe quoq3 carēt: vt sunt Cicade: formice: apes: & cetera insecta: in quib9 nulla est vox: que nascitur ex spiritu illo a pulmonibus remisso: & in ore reuerberato: Spirantia æra. Ars ip̄a aut sculptilis ē: vt in marmore. Aut Plastice: vt in terra: & gypso: Aut fusilis: vt in ære ceterisq3 metallis. n Aera. S. pet Aera Corintheos indicat: p marmor parios: p actionē causarū Athenienses per astronomiā Aegytios: & caldeos. o Viuos vultus. S. hoc est quod dixit spirantia. C. Viuos vultus. i. mutationes illas in facie: que ex diuersis animorū affectib9 diuerse gignuntur: que nisi in viuentibus esse non possunt. p Cœliq3 meatus. CRI. mot9 & fluxus: & cōuersiones cœlorū: & stellarū: quā sciētiā inuenerūt: vel egyptii: vel Assirii: vel vt aliis placet Atlas lybie filius. q Radio. C. de hoc in bucco.

r Populos. C. q. d. cui tāta ierit prudētia tāta animi magnitudo: tantaq3 iustitia: & in ipsa iustitia tanta innocentia: vt non solum se ipsum: sed reliquos quoq3 populos recte administrare possis. s Tu romane. C. q. d. in quo ꝑfecta absolutaq3 est disciplina reipu. administrande. Hinc Cice. in tusculanis. Rē vero publicā nostri maiores certe melioribus artib9 temperarunt; vt institutis & legib9. t He artes:

C.q.d.tā admirabiles artes.& relíqrū omniū p̄clarissime que salutē & dignitatē publicam continent.Nam bonum quāto magis vniuersale est:tāto preclarius: administratio vero rei publice o:a cōplectit̄.Ergo ceteris oibus virtutib⁹ est p̄ponēda. v Tibi.C.q.d.& nō aliis. x Pacis amo. S.leges pacis: y Parcere subie.C.designat quid propriū it eorū qui reipu.p̄sunt.Cū em̄ quies & pax ciuitatis primū bonū sit:ea maxime rōne bella gerenda eē videantur: vt nihil nisi pax quesitū esse videat̄. Itaq; erit officiū eorū: qetos: & leg b⁹ obtēperātes tutos esse iubere:eosq; ab omni iniuria ,phibere:superbos vero:& contumaces:et qui aduersus leges alienum otium sua immanitate conturbant: bello insectari:& vt legib⁹ obtemperent cogere & illorū ceruices frangere.

Sic pater anchises:atq; hec mirātibus addit,
Aspice vt insignis spoliis Marcellus opimis

z Spoliis mar.op.S.Hic Gallos et poenos equestro certamine superauit.Viridomarū etiā Gallorū ducē manu ,ppria interemit: & opima retulit spolia:q̄ dux detraxerat duci.:sic Cossus larti Tolūnio.C.Spoliis mar,op.Postulat loc⁹:vt de Ioue Feretrio quedā alti⁹ repetamus.Romulus ergo:vt Dyonisius ha. Ceniensiū exercitu ī fines Romanos irruēte ceso:vrbē ipsī īgrediens ceninē Acronē illius regē cū valida manu sibi obuiā intra vrbē factū sua manu interfecit.Superauit etiā Antē

nates: Deinde Acrontis spoliis insignis victor adiit domū p̄dā omnē reducens: comamq; lauro coronatus: & q̄drigis inuectus sequentib⁹ equestribus: pedestribusq; copiis egregie instructus: diisq; primū prędę primitias offerēs multa sacrificia fecit: vltimusq; is post pōpā ibat purpurea veste amictus: deos laudantibus cū versibus patriis: qui etiam duce ipsum ex tēporaneis carminibus extollebāt. Cuncti etiā illi obuiā ex vrbe venerūt cū vxorib⁹. & liberis: ex vtraq; vię parte: lętitiā ex victoria ostendētes: vrbē autē ingressi crateribus vino¦ plenis occurrunt: potare volentibus: & mensę apud excellētiores familias in ꝓmptu erāt omni genere epularū refertę: victorialis igitur: & tropheophera pompa: & imolatio: quā Romani triumphū vocant: a Romulo huiuscemodi prima instituta fuit: quę nostra ętate sumptuosissima & insolens: & ad diuitiarū poti⁹ ostētationē q̄ virtutis decantata: priscę parcitatis formā prorsus exit. Post pompā vero: & sacrificiū Romulus extructo templo in Capitolio Ioui: quē feretriū Romani vocant nec magno: nā adhuc vestigia extāt: vbi maiora latera denū pedū habet: minora quinū pedū: Cenisiensiū regis spolia sua manu cęsi cōsecrauit. Hūc autē feretriū: si qs velit triumphū vocare: siue: vt aliis placet: stilophoron: siue quia oēs excellit: omnēq; rerū naturam in circuitu comprehendit t hyppheretem non aberrabit. Hęc Dyoni. Liuius aūt scribit. Romulus igitur tēplū cōditur⁹ ita ait. Iuppiter feretri: hęc tibi victor Romulus rex regia arma ferens: templū his regionibus: quas mō aīo meditatus sum dedico sedē opimis spoliis: quę regib⁹ ducibusq; hostiū cęsis me auctorē sequētes posteri ferent. Feretrius Iuppiter appellat̄: q̄ fulminet. Sylius. Tertia qui tulerit sublimis opima tonanti. Numa Pompilius in cōmentariis suis: vt Plutarchus meminit Spolia opima sic consecrari instituit. Prima Ioui feretrio: cū. ccc. assibus. Secunda Marti cum. lxxx. assib⁹. Tertia Quirino cū cētū assibus. Post Romulū secutus est Cossus de quo dictū est. Tertius fuit Marcellus M. Claudius Marcell⁹. M. Claudii fili⁹: a matre nomē accœpit ꝓpter p̄stātiā rei militaris: vt Possidonius scribit gręcis litteris erudit⁹: primo edilis curulis. Inde augur. Postremo consul creatus: & missus contra Gallos insubres Briomathū: vel vt alii dicūt Vitromanū ducem cecidit: cuius opima spolia Ioui feretrio tulit. Tertius a romulo quinquies cōsul fuit. Quarto cōsulatu auertit Syracusas secūdo bello punico: ī quo sępe numero exercitū pœnorū cecidit. Quinto cōsul apud Brutios vaticinio monēti nō credidit: īsidiis ab Hanibile circūuentus interfectus est. Corpus Hanibal d̄epto annulo magnifice cremauit: reliqasq; in argēteo vase ad filiū remisit: q̄s vt ait Corneli⁹ nepos: Numidę obuii raptas dissiparūt. Liui⁹ & Augustus illesas delatas aiūt. Eius nepos Marcellus qui iteriit: cū in aphricā naues traiiceret monumētū erexit: vt Pedian⁹ Asconius cū tali titulo. Hic siti sunt Marcelli tres nouies cōsules: auus quinquies: filius semel: nepos ter.

a Supeminēt] oīs. S. virtutis ſ genere. b Rem ro. S. statū reipu. c Turbante tu. S. Turbante tu. iō tumultu qa in italia res geritur. d Sistet. S. cōfirmabit. e Tertia

Ingreditur: victorq; viros supereminet omnis.
Hic rem romanā magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet pœnos: gallūq; rebellem:
Tertiaq; arma patri suspendet capta quirino.
Atq; hic Aeneas: (vna namq; ire videbat
Egregiū iuuenē forma: & fulgentibus armis:
Sed frons lęta parū: & deiecto lumina vultu:)
Quis pater ille: virum qui sic comitatur euntē:
Fili⁹: an ne aliquis magna de stirpe nepotum:
Quis strepit⁹ circa comitū: quātū instar ī ipo ē.
Sed nox atra caput tristi circunuolat vmbra.
Tū pater anchises lachrymis ingressus abortis:
O nate ingentem luctum ne quęre tuorum.
Ostendent terris hunc tantum fata: neq; vltra

q; ar. ꝛc. S. Captaq; hęc tertia opima spolia suspēdet patri i. Ioui. f Capta Quiri. S. Qualia & Quirinus cœperat. i. Romulus de Acrone rege Cēniensiū: & ea Ioui suspēderat possumus & q̊d est meli⁹ secūdū legē Numę hūc locū accipere: qui p̄cipit prima opima spolia Ioui Feretrio debere suspendi: q̊d Romulus fecerat. Secūda Marti: q̊d Cossus fecit. Tertia Quirino quod fecit Marcellus: Quirinus aūt est mars: q̄ p̄est paci & intra ciuitatē colitur. Nā belli mars extra ciuitatē tēplū habuit. Ergo vt suspendet p̄ri. i. Ioui: aut suspēdet p̄ri Quirino. Varie de hoc loco tractāt cōmētatores Numę legis immemores. Hui⁹ facit mētionem Liuius.

g Egregiū iuue. for. & ful: ar. S. Tria sunt secundū Carminiū: Pl̄chritudo ętas: & virt⁹. Significat autem Marcellū filiū Octauię sororis Augusti. Quē August⁹ sibi adoptauit: Hic. xvi. anni incidit ī valitudinem & periit. xviii. anno in Baiano: cū ędilitatem gereret: hui⁹ mortē ciuitas vehementer doluit: nam affabilis fuit: & Augusti fili⁹. Ad funeris huius honorē Augustus sexcentos lectos intra ciuitatē ire iussit. Hoc autem apud maiores gloriosum fuerat: etiā dabat̄ ꝓ qualitate fortunę. Nā Sylla sex milia habuit. Ig̊ t cū ingēti gloria & pompa elatus & ī campo Martio est sepultus. Ergo mō in Augusti adolationē q̄si Epithaphiū ei dicit. Etiā constat hunc librū tanta p̄nūtiatiōe Augusto & Octauię esse recitatum: vt fletu nimio imperarēt silentiū: nisi Virgili⁹. finē esse dixisset: qui p̄ hoc ęre graui donatus est. i. massis. C. Egregiū for. ful. Miro ingenio: & artificio: laudat iuuenē ab indole: qm̄ p̄ ętatē nihil p̄stare potuit: q̊d laude dignū esset: p̄ter spem futurarū virtutū. Itaq; cū a principio summā captasset attentionē. ostēdens Aeneā tā cupidum sciendi: laudat eū a forma corporis: & a spe futurę fortitudinis: Captat & summam cōmiserationē ex eo q̄ sit frons lęta parū: demōstrat em̄ tātę virtuti fortunā inuisurā: neq; passurā illā perfici posse.

h Sed frons lę. pa. S. Omen est mortis cito futurę. Contra alibi. incipe parue puer risu cognoscere matrē. i Virū. S. qui sic comitatur euntē: Marcellū cui similis est. D. Quis pa. ille. vi? Interrogat Aeneas cū admiret̄ formā Iuuenis & tristitiā in fronte quis sit. k Quis strepitus. S. ꝓpter ędilitatē. l Instar. S. similitudo: & est nomē q̊d non recipit p̄positionē. Ad instar em̄ nō dicim⁹ q̊d ꝑbus declinat.

m Lachrymis ab. C. Non potuit cōmodius alia rōne extollere nomē adolescentis q̄ ostēdere q̄ iniquo animo illi⁹ īmaturū interitū ferat Anchises: cui totius generis conditio data esset. n Ingentē. C. q̊d est plus q̄ magnū.

o Luctū ne quęre. C. dixit ne q̄re. q. d. q̊d & mihi narranti: & tibi audienti molestissimū sit futurū. Luctū: quia nihil nisi luctū illaturū sit. p Tuorū. C. ac si dicat popu lariter omniū: veluti q̄ iactura sit oīno publica.

q Ostendēt ter. ꝛc. S. parum illucescet & mox peribit. C. Ostendit terris. q. d. tā diu viuet donec magnā de se spem apertissime p̄beat: nec vltra ꝓgreditur: ne quid p̄stare possit. r Nimiū vobis. C. plenissima indignatiōe exclamatio. Nec nisi maximā Romani generis iacturā videret. tam pius vir deos inuidia accusaret: sed superauit affectus ma

gnitudo ipsam rationē: quod nisi ex magno dolore accide re non potuit. Nimiū potens: quasi velit inferre q̄ humanā cōditionē tāto citte transcensura sit. s Visa potēs su: S. cū indignatione dictū inuidistis glorię Romanę: & vestris muneribus: Nā fœlicitas vr̄a sunt munera. t Propria. S. perpetua: vt propriaq̄ dicabo. C. Propria. ppetua. vt da propriā tymbree domū: Donū em dei oportuit esse tantum virū: sed nō fuisse diuturnū. v Quantos ge. C. qui ex vero dolore puenitū: nā non accidit gemitus: nisi per summā angustiā animi: neq̄ illa ē nisi a sūmo dolore: vides ergo q̄t locos: vt laudaret ibi inuenerit vbi pene nullos putares. x Virum. C. i. fortissimorū hominū quib⁹ nisi res maximi pōderis sit: nihil graue esse solet. proprie etiā gemit⁹ virorū dixit: qa plorare: aut eiulare (vt dixit Cicero) viro non dat. Igit nō solum muliebres: & plebeis citabit luctus: sed etiā virorū fortiū gemitus. y Mauortis cam. S. in quo ē sepultus. z Funera. S. p pter sexcētos lectulos. C. Quę funera. Nā magna funera non parantur: nisi magnis. a Nec puer. CRI. cū plurima dixisset in laudē: tandē cōcludit: q̄ q̄uis: & troiani maximos habuerint viros: & q̄uis romāi a romlo filio mart sint: de neie maiora sparare poterūt. b In tm̄ spe to. a. Exiget generis antiquitatē: & rethorice spē laudat in puero: quia facta nō inuenit. Est autem Cicerōis i dialogo cā difficilis laudare puerū. Non em̄ res laudanda: sed spes est. c Nec romula quōdā. S. Pro romulea: vt q̄s affrica terra triūphis diues alit. Quondā aūt pōt et p̄teriti esse & futuri. d Heu pietas. C. dolet tantas virtutes inchoatas perituras. Nā pietas & fides vniuersam iustitiam amplecti videntur. Quia nihil in hominū societate ad quietem cōtinendā mei⁹ est. Fortitudo aūt in re militari omnia pericula arcet: quę in hoc & pedestris summa erat: & equestris. Heu. dolet quia peritura est. Pietas autē nō solū in sanguine coniūctos: sed in vniuersam patriā officiū suū prestat. f fides prisca. C. integerrima. qualis apud priscos fuit. e Foderit calcarib⁹. S. species p genere. g Equi armos. S. p equo posuit. Non enim possunt armi calcaribus fodi. g Fata aspera rū. S. Posse aliqua rōne fata dirūpi p transitum docet. h Tu mar. eris. S. talis qualis est marcellus. C. Tu mar. eris Marcellus ille de quo supra dictū est. propter mirificas inumerasq̄ virtutes: reliquorū omniū Marcellorū famā: gloriamq̄ itaq̄ occupauit: vt cū hui⁹ hominis mentio facta esset: ille solus p quandā Antonomasiā intelligeret. verū si fata sua hic frangere possit: illū ita superabit: vt cū marcellus absolute noiaretur: nō amplius ille: sed hic intelligat. Marcellorū familia maximū detrimētum accœpit de morte ei⁹ marcelli. p cuius restitutiōe extat gratiaȝ actio Ciceronis ad Cęsarē. Postremo in huius marcelli: qui Augusti ex sorore nepos fuit morte penitus visa est extingui. Fuit in eo magna indolis spes. Decē aūt & octo annos natum ingrauescente p bienniū morbo in baiano suo mortu⁹ est edilis curilis. Corpus trāslatū est Romā cōmuni luctu i cāpo martio magnificentissime sepultū prope tyberim Octauia mater sub filii marcelli noie theatrū: & bibliothecam dedicauit. i Manibus ple. DO. plena officia significat. k Purpureos flo: S. vt sępe dixim⁹ propter sanguinis similitudinem: quia aut a.i.a est: aut sedes animę. l Nepotis. S. posteri, nō eīn reuera nepos fuit. m Inani munere. S. secūdū Epicureos ī p. futuro. n Sic. S. ista noscētes. D. Sic tota passim regione vagantur. Nō cōplexuit: omia: quę apud inferos agebant. Esset enim vitiū si totū velit suo carmine cōplecti: quia & lōgū & impossibile.

Esse sinent: nimium vobis Romana propago
Visa potens superi: propria hec si dona fuisset.
Quantos ille virum magnā mauortis ad vrbē
Cāpus aget gemitus: vel quę tiberine videbis
Funera: cum tumulum preterlabere recentem.
Nec puer iliaca quisq̄ de gente latinos
In tantum spe tollet auos: nec romula quondā
Vllo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas: heu prisca fides: inuictaq̄ bello
Dextera: non illi se quisq̄ impune tulisset
Obuius armato: seu cū pedes iret in hostem:
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer: si qua fata aspera rumpas
Tu marcellus eris: manibus date lilia plenis:
purpureos spargam flores: animamq̄ nepotis
His saltem accumulē donis: & fungor inani
Munere: sic toto passim regione vagantur
Aeris in campis latis: atq̄ omnia lustrant.
Quę postquā anchises natū p singula duxit:
Incenditq̄ animū famę venientis amore.
Exin bella viro memorat: quę deinde gerenda:
Laurentisq̄ docet populos: vrbemq̄ latini:
Et quo queq̄ modo fugiatq̄ feratq̄ laborem.
Sunt geminę somni portę: quarū altera fertur

o Aeris. S. aeris in cāpis Collisionē fecit. locutus est aūt secūdū eos qui putāt elysiū lunarem esse circulū. p Incēditq̄ anim. S. Nā sup ait. Et dubitam⁹ adhuc virtutē extēdere factis q. q Exin. S. deinde. Confert aūt in cōpēdium narrationis plixitatē. Ter. ppter longū actū ait. Intus despondebit: intus trāsiget si quid est quod restat. D. Exin bella. Narrauit primo leta. Tristia p̄termis t pter q̄ de marcello. Deinde docuit quō quedā ęquo animo ferre posset. C. Exin bella viro. Artificiosissime locutus est Anchises. prius em̄ accendit illū amore futurę glorię: q̄ dura: & aduersa: quę ventura erant pdiceret: q̄ em̄ aio ferim⁹ aduersa. ex quibus iocūda & honorifica puentura sint. Nihil em̄ difficile est viro excelso aio predito: vn̄ tā dē gloriā specter. deiñ cū aduersa pdixisset: pponit spē euadendi: cū huiuscemodi illa esse ostendat: vt perferri a fortissimo viro: partim vitari a sapientissimo possunt. r Sūt ge. som. por. S. p somnioꝝ. Est aūt in hoc loco Home. secutus. in hoc tñ differt: q̄ ille p vtrāq̄ portā somnia exire dicit: hic vmbras veras p quas somnia indicat vera: & poeticę apertus est sensus: vult autē intelligi falsa oīa quę dixit. physiologia vero hoc habet: per portā corneā oculi significant. q & cornei sunt coloris: & duriores ceteris mē

Cornea: qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto.
Sed falsa ad celũ mittunt insomnia manes:
His vbi tum natum anchises: vnaq̃ sibyllã
prosequitur dictis: portaq̃ emittit eburna.
Ille viam secat ad naues: sotiosq̃ reuisit.
Tum se ad caietę recto fert littore portum.
Anchora de prora iacitur: stant littore puppes

boris. Nã frigus nõ sentiũt sicut etiã Cice. dicit in lib. de deorũ natura. Per eburneã vero portã os significatur a dentib⁹. Et scim⁹: quã que loquimur falsa eẽ possunt. Et q̃ videm⁹ sine dubio vera sunt. Iõ æneas p eburneã mittit portã. Est & alter sensus. Somnũ cũ cornu nouimus pingi. Et qui scripserũt de somniis: dicũt ea q̃ secũdũ fortunã & psonę possibilitatẽ videntur hre effectũ. & hęc vicina sunt cornu. vñ cornea vera fingit porta: ea vero q̃ supra fortunã sũt: & habẽt nimiũ ornatũ: vanã q̃ iactãtiã dicũt falsa eẽ vñ eburnea quasi ornatior porta fingitur. C. Sũt geminę. Placent q̃ de portis referunt a Seruio. Sed excellẽtissima Macrobii sententia est. Ait ei cũ geminas somni portas ponat Maro: & q̃dã vera & q̃dã falsa eẽ: amplecti illã Porphirii sentẽtiã. qui inqt: latet oẽ verũ: hoc tñ aĩa ab officiis corporis somno eius paululũ liberũ est. iterdũ aspicit: nõnũq̃ intẽdit atiẽ: nec tñ puenit in cognitionẽ: & cũ aspicit nõ tñ libero & directo lumine videt: sed interiecto velamie: q̃d nexus naturę caligãtis obducit; hoc aũt in natura eẽ idẽ Virgi. asserit in secũdo lib. vbi ait. Aspice nãq̃ oẽm q̃ nũc obducta tuenti. Mortalis hebetat vultus: atq̃ humida circum Caligat nubẽ eripiã. Hoc igitur velamẽ cũ inquiete ad verũ vsq̃ atiẽ aĩę introspiciẽtẽ admittat de cornu credit: cuius natura est. vt tenuatim puitũ sit visui. Cũ aũt a vero hebetẽ reddit obtutũ: atq̃ repellit: ebur putatur cuius corpus ob densitatem: ne tenuatim quidẽ visũ admittat. s Somni. C. Nõ est apocope: vt sit somni p insomnii: sed portę p quas somno vmbrę. i. obscura: & advmbrata somnia proueniũt. t Veris vmbris. C. veris: sed obscuris somniis: v Falsa insomnia. S. i. somnia. x Porta eburna. C. vt oñdat: q̃ scribit oia ficta eẽ. y Secat. S. tenet vñ sectas dicimus ab eo q̃ ppositũ tenent. D. viã secat. Quid eñ prius facere debuit q̃ suos reuisere. z Ad Caiete portũ. S. a persona poetę plepsis. Nã Caieta nõ dũ dicebatur: quia adhuc non erat. z Recto littore. D. Aut quia nullũ littus rectũ: sed dicimus rectã vitã agere: quando nihil aliud agimus: nisi iter continuum: & nullo alio actu illud rumpimus. Nam cupida suorũ mens nihil aliud agere debuit. CRISTOFE. Recto littore. Omnia littora incurua sunt. ergo non recta: sed volunt ostẽdere eum quã breuissimo itinere vsum fuisse: vt nusquã deflecteret; vt dicimus. recta ad me profectus est.

Finis sexti libri.

Argumentum.
p. Virgi. Ma. in Septimum Aneidos Librũ

Tandem deueniunt laurentia Troes in arua.
Et pace accepta lęti noua mœnia cõdũt:
Nocte satam Iuno furiã vocat: illa latinos.
Inter & Eneidas bellum serit: & ciet arma.
protenus auxiliis terra instruit itala turmas

Vel sic

In latium æneas: italum simul intrat in oras

Descriptio Septimi Libri.

Septimus æneã reddit fatalibus aruis:
Hic quoq̃ Caietã sepelit: tũ deinde profectus
Laurentum venit: verbis cognouit Iuli
Fatalẽ terram: mensis en vescimur inquit:
Centum oratores pacem veniamq̃ petentes
Ad regem mittunt lętũ cum sorte latinum.
Qui cum pace etiam natę cõnubia pactus.
Hoc forte electo Iunonis dissipat ira.
Cõcurrunt dictis q̃uis pia fata repugnent:
Belli causa fuit violatus vulnere ceruus.
Tũ gẽtes sotia arma parant: fremit arma iuuẽt⁹

V quoq̃ littoribus nostris. SER: Vt in principio diximus In duas partes hoc opus diuisum est. Nam primi sex libri ad imaginem Odyssęę sunt dicti: quos personarũ: & allocutionũ varietate cõstat esse grauiores. Hi aũt sex ad imaginẽ Iliadis dicti sunt: qui negociis validiores sunt: nam & ipse hoc dicit: maius opus moueo: & reuera tragicũ opus est: vbi tantũ bella tractantur. Tu quoq̃ littoribus. Sicut Misenus & Palinurus. D: Tu quoq̃. viderat apud inferos q̃ necessariũ esset defunctis sepulchrũ. Ergo vt pi⁹ nutrici illud instituit: meruerat eñ ipsa: quia tam piũ & religiosum Romani imperii principem prudentẽ: fortemq̃ virũ nutrierit. Tu quoq̃. repete inde: & optime coniunge. At pius æneas ingenti mole sepulchrũ imponit: suaq̃ arma viro remiq̃ tubamq̃. deinde remotis his: quę de inferis narrantur sequere. Tu quoq̃ littorib⁹ nostris &c. Tu quoq̃. Quę admirandę memorię videris supremo officio cõiungi meruisti. b Nostris. S. Italicis. vt non eadẽ arboribus pendet vindemia nostris. Non vt Donatus ait nautigalibus. D. Nostris italis. ergo ibi es sepulta: vbi ipse cum suis esset regeneraturus: honorat ergo a loco. c Aeneia nutrix. S. Hãc alii æneę: alii Creusę: alii ascanii nutricẽ volũt. Lectũ tñ est in phisologiis in hoc loco casu incensam classem esse Troianã. vnde Caieta dicta est. ἀπὸ τοῦ καίειν. d Aeternã moriens. DON. Argumẽtũ a contrario. nã creuit fama. cũ deberet morte minui. e Caieta. C. sequitur opinionẽ illorũ qui hanc vrbem a nutrice æneę illic sepultę dictam volunt. vñ Strabo: cũ hoc idem non pręetereat: addit laconas. vñ

dem formā posuisse: & si nū ipsum ī medio positū Caietā noīasse: curua em oia caietas appellasse lacomas. formas aūt dicūt antea lamiū fuisse dicta a lamo lestrigonum rege. Addūt etiā ī portu quā caietā dicūt fuisse opidulū epice Ab Epica nutrice Aeneę denominatū. Home. Caietam non denoīat: sed lamiū cū lystrigonibus. Volunt alii Caietam appellatā a nutrice Creusę. Alii a nutrice Ascanii. Alii dicūt propter combustas ibi na

pu. Vir. M. Aeneidos Liber septimus.

Uquoq; littorib⁹ nostris Aeneia nutrix Aeternā moriens famam caieta dedisti.

Et nunc seruat honos sedem: tuus: ossaq; nomen Hesperia in magna (si qua est ea gloria) signat.

ues caietam fuisse appellatam: nam .κα ιειν. vrere est. f Nunc. D. etiam his temporibus: quo hęc scribūtur. g Seruat honos. S. tenet possidet: vt seruantē ripas alta: nō vidit herba: h Hesperia in magna. S. ad hyspanię discretionē. C. Hesperia in magna Non solum dixit magna: vt distingueret italiā ab hyspania: verū vt ondęret gl'ias suā vt nō solū vrbi nomē dederit: sed vrbē ī tā celebri natiōe cōstituit. i Si qua ē ea glo

At pius exequiis æneas rite solutis:
Aggere cōposito tumuli: postq̄ alta quierunt
Aequora: tendit iter velis: portumq̄ relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat: splēdet tremulo sub lumīe pōtus.
Proxima circeę raduntur littora terrę:
Diues inaccessos vbi solis filia lucos
Assiduo resonat cantu: tectisq̄ superbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cędrum:
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus: irę q̄ leonum
Vincla recusantum: et sera sub nocte rudentū:
Setigeriq̄ sues: atq̄ in presepibus vrsi
Seuire: ac formę magnorū vlulare luporū:

ria: S. secūdum epicureos. Bū aūt interest funeri postq̄ ab inferis rediit: sicut interfuit anteq̄ descenderet: vt medium ostenderet. D. Si qua est gloria. Sciebat nihil sentire mortuos: sed vt satis face et religiōi. C. Nō temere dubitat: an hęc gloria ad mortuū spectet. Nam & socratas: & Diogenes: & Anaxagoras Clazamenius: vana oīa: quę circa mortuos p̄stant: & nihil ad ipsos mortuos pertinere ostēdunt: Multi contra mortales de sepultura anxie curauerūt. Verū Ciceronis In suis tusc: vt e in rebus omnibus grauis & sapiens: optime concludit: sic ait em. Tot⁹ igi⁊ hic loc⁹ contemnendus est nobis: nō negligēdus in nostris: ita tū vt mortuorū corpora nihil sentiri viui sentiamus. Quantū aūt consuetudini: famęq̄ dandū sit: id curent viui: sed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. k Qui erūt. S. Auctor Hebrus q⁹ erāt legit⁹ l Tēdit iter velis. S. quia prout vela extensa fuerunt: ita etiā cursus extēdit⁊ in q̄ nauis est iter: nam ait supra: flecte viā velis. m Aspirant au. in no. S. Quia (vt diximus) tēpo⁊ mutatione ventus minuitur: vel auge⁊. In nocte aūt circa nocte. Et quotiens tēpus exprimi⁊ accusatiuum regit ista prepositio. n Candida. C. micās & rutilās. A ferri em cādore dici⁊ cādidus. o Luna. ne. S. liptotes. nā dic large p̄stat Vt munera nec sperno.

p Tremulo sub lu. S. Ita em mobilitas aquę facit videri. C. Tremulo sub lumi. De imagine rei expressum ē. Enni⁹ lumine sic tremulo terra et caua cerula cādēt: & Lucreti. Preterea solis radiis iacta⁊ aquę humor. In lucem tremulo rarescit ab ęstu. q Circeę terrę. S. vt diximus supra mons iste ante hac insula fuit. Paludibus em a cōtinenti segregabatur: quas excludit limus de albanis montibus fluens. & dicebatur ęęus ab horrore transeūtiū: quo homines mutan⁊ in feras. In hoc summo opidū fuit. quod & circeū dictū est a Circe & circei: nā vtrūq̄ Linius dicit. Circeę. C. terrę. Circeos appellarūt locū: quē olim insulā fuisse tradūt. Deinde vt ait Seruius ex limo qui e proximis montibus longo tpe fluxit repletis angustiis aquarū: quę Circeos a continenti diuidebant ipsi cōtinenti iuncti sunt Si āt Home. credi⁹ insula fuit oli īmenso mari circūdata. Ergo vt ait Pli. Quicquid terrarū est. preter X. M. P. quā mensurā Clytarch⁹ posuerat ambitū annexū insulę erat. Est autem hic locus antiqui latii terminus: cui⁹ longitudo a tyberi huc erat. L. M. p. ¶ Filia sol⁊ Circē itelligit a q̄ insula circea dicta est. hanc plerīq̄ ex antiquis filiā solis fingūt. et sororē ętæ colchorū regis: quā quidē ipse sol ex Perse. Oceani filia vt placet Homero: vel vt Cicero. ex asterie sorore latonę genuit: quā opinionē sequi⁊ nunc Poeta. Diod. autē Siculus sic ait. Soli duos fuisse filios. Aetem & perseū. & Aetē colchorū: Perseū vero Tauricę regionis regē extitisse: vtrūq̄ crudelitate insignē. Persem autē Hecatē filiā habuisse: q̄ paternā crudelitatē superauit: nā cū venatione delectaretur: homines pro feris arcu vulnerabat & venenis pestiferis operam dans id inuenit q̄d. ακονιτον: nominant Inhospitibus venena experiebatur. Demum cum patrem veneno extinxisset regnum occupauit: & tēplū Dianę cui hospites imolarentur cōdidit. cōcubuit inde cū ętæ patruo: Et ex eo cōcepit Circē. & Medeā filias: filiūq̄ ęgialem. Circe & arte materna: & sua industria omnes mortales in venenis cōpandis superauit: adeoq̄ oīm herba⁊ vim conspicata est: vt nihil inueniēdū posteris reliquerit. adinuenit: ad pharmacū: quod ad cōciliādā beniuolentiā valeret: nupsit Scy ę sarmat regi eoq̄ venenis sublato regnū occupauit. ex quo tandē ob crudelitatē pulsa: inde ad Oceanū secūdū alios p uecta in insula deserta sibi comitib⁹q̄ fugę sedes posuit. Alii dicūt in italiā deuectā promontoriū: quod inde Circeū dicūt tenuisse: Hec Diod. Quid vero poetę de Circe in Italia cōstituta referant: alibi expressū est. Home. autē scribit Aeeam olim insulā fuisse: quā circe habitabat in loco edito circū errabāt: & vrsi: & leones: quos illa veneficiis cibo et potui i mixtis ex hoībus feras. fecerat: tū in hoīes nō sęuiebant: sed veluti canes blādiebātur: illa sotiis vlissis i cena vertit in porcos: p̄ter Eurylochū: q fraudē in ędificio esse suspicatus non intrauit: intus texebat Circe tales telas q̄les deę texūt: & suauissime canebat.

r Diues. S. Non addidit cuius rei cum soleat: vt diues equū: diues pictai vestis: & auri diues opū variarū. s Inaccessos. S. inaccessibiles i accedēdos: Nā vlisses illuc venit. Ergo in accessos non ad q̄s nullos accessit: sed ad q̄s null⁹ debeat accedere: vt: Aut illaudati nescit Busiridis aras: hoc est illaudabilis: nā ab Isocrate laudatus est. r Resonat. S. resonare facit. v Superbis. S. mobilib⁹ p̄pter antiquā oppidi magnitudinē. x Vrit adoratā. S. p odoriferā: & hoc iō: q̄a vsus olei apud maiores nō fuit precipue in italia. DO. Vrit odoratā. vigilans & voce: & odoratū lumine ad se incautos attrahere nitebat. y Cędrū. D. cędrū tanq̄ oleo madens incendia semper insidiis. & voce nutrit. C. Cędrū. hęc arbor nō ea est: quā vulgo cędrū appellamus: illam em dicimus citrū cuius poma maxima sunt: sed lōge alia. Duo eius genera: vt Plinio placet lyria: & phoenitia. Differūt folio: namq̄ durū accutū: & spinosum habet: oxycedros vocat: ramosa & nodis infesta. Altera odorē p̄stat fructū ferunt Myrti magnitudine: dulcē sapore. Item maioris cędri duo genera. Quę floret fructum nō fert. Fructifera non floret: & in ea antecedentem fructū occupat nouus. Semē ei⁹ cupsso simile: quidā cedrelatā vocant: ex hac resina laudatissima. Materię ipsi ęternitas. Itaq̄ simlacra deorū ex ipsa factitarūt. Cędrinus erat apollo Romę e seleutia aduect⁹. Hęc Pli. Diascorides aūt ait. Cędrus ārbor est. vn̄ fit pix cędria. Quędam est parua: ac spinosa fructu iunipero similis. Alia maior fructus ei⁹ cypsso similis: sed minor: & cedridon vocat: in materia maxima ęternas putāt hebenū cypressum & cędrū in templū dianę ephesię: quod tota Asia extruente xl. annis pactū est: tectū est ex cędrinis trabibus. Habes de cedro. Quod aūt inducat Circem cędrū vrer. ab Home. est: Ille enim in odyssea libro. Quintus de calipso. vbi Mercurius a Ioue miss⁹ us nuncius ē. πυρ μεν επ εσχαροφιν μεγα καιετο τηλοσε δ' οδμη κεδρου τ' ευκεατοιο θυου τ' ανα νησον οδωδει: Succo ergo cędri illis tēpor bus ad noctur

na lumia vtebant. Ait em̄ Pli. Cędri succus: quo mō fieret diximus. Magni aūt est ad lumina vsus ni capitis dolorem inferret. Recte aūt meminit de succo Cędri nōdum in italia nascente. Refert em̄ fenestella regnāte Tarquinio nōdū neq̧ in italia: neq̧ in hyspania: neq̧ postremo in aphrica oleum fuisse: Sȝ nec etiā thure supplicabāt. Cędri tm̄: et citri succū suorū fruticū in sacris fumo cōuolutū nidorē veri⁹ q̄ odo rem nouerant. Cātu aūt ad se hoīes allicere circē allectosq̧ in varias feras cōuertere: q̄d aliud habet: nisi q̄ q̄ voluptu osę vitę dedunt: hoīem ex uunt. Amittunt em̄ rōem qua sola homines sumus & ruunt in varias animi perturbatiōes: q̄ cū ex ra tionis priuatione pueniāt brutorū poti⁹ q̄ hominū dicendę sunt. Vlisses autē n̄ trāsmutatur a Circe: qa sapiens nō mō non vincit a voluptate. Verū causa est q̄ socii sui iā mutati i pri stinā formā redeāt. Nam & dū recte agit exemplo malis est: q̄ redeāt ad me liorem vitā: & sua doctri na aliis: vt recte viuāt psuadere pōt.

piis. i. mortali virtute purgatis pacat eripit eos a talib⁹ mō stris. i. a talibus viciis: quia sapientia est: qua bona a ma lis cognoscimus: et inspirat optimos ventos: id est inspirat optimam voluntatem. Nam vt nauis vento: sic animus sua voluntate fert. Et voluntas: quę est a sapientia: fert ad bonū vitato malo. Quapropter bona mensa sapientia in spirata: vnde est cognitio veri eripit pios a talibus monstris quę sunt vt homo in ferinam naturam conuertatur.

l Preter vada fer: SERV. periculosa nauigantib⁹: & est temesis. C. Preter va. fer. Cōpositiōe ista verborū ex primit: atq̧ pene depingit et celeritatē depulsę classis et strepitū aquę ea celerita te a naue percussę: & va dis illisę. m Iamq̧ rube scebat. D. Bonis auspiciis recepti sunt. si pura luce: et pura aurora: & lenitate: venti: hylaritas aūt auiū: populorū leticiā significa bat. Est ergo ita ingressus vt elemēta obseq: & aues venienti illi gratulari vide rent. n In roseis ful gebat lu.

Quos hoīm ex facie[f] dea seua potētibus herbis
Induerat circe in vultus ac terga ferarum.
Que ne monstra pii paterentur talia troes
Delati in portus: ne littora dira subirent:
Neptunnus[k] ventis impleuit vela secundis:
Atq̧ fugam dedit: et preter[l] vada feruida vexit.
Iamq̧[m] rubescebat radiis mare: et ethere ab alto
Aurora in roseis[n] fulgebat lutea bigis:

ȝ Arguto. S. Strīdulo sonanti: vt forte sub arguta cōsederat Ilice Daphnis a. Percurrrens te. S. aut manu pcurrens tactu pectinis: vt videmus: aut quia apud maiores stātes texabāt: vt hodie linteones videm⁹: Est aūt Home. q̄ ait. ιϛον εποιχομενην b Gemitus. S. Irascentiū leonū Endiadis. c Sera sub no. ru. S. tpe q̄ naturali libertate vti cōsueuerunt. Sub sera nocte: ppter serā noctem. d Rudentē. S. Ru. naturaliter longa est. Persi⁹. Findor vt arcadię pecuaria rudere dicas: Syitolen ergo fecit. Ruditus aūt, pprie est clamor asinorū: vt grunitus porcorū. Ranarū aūt coax: quę omnia a sono vocis pstat esse cōposita. d Presepib⁹. S. caueis: vbi alū tur. Non em̄ reuera presepia habent. e Formę. C. Apē rit figmentum fabulę. Nō em̄ pōt homo: neq̧ alia animal species in aliā transfigurari: sed cum forma sit sola: tale aīal dicim⁹: & hō deditus viciis: id solū fit q̄d est lupus: pfecto lupus dici pōt. Hoc quoq̧ mō multi Platonici intelligunt trāsitū illū aīorū nostrorū in varia brutorū corpora a Pla tone intelligi: nō aūt transfigurent in corpora aliorū aīali um: sed in mores ipsorū f Dea seua. S. Per se: aut herbis potentibus seua. g Circe. SERVIVS. ideo fingitur solis filia: quia clarissima fuit meretrix & nihil sole clarius: hęc autem libidine sua: & blanditiis homines in ferinam vi tam ab humana deducebat: vt libidini: & voluptatib⁹ opā daret: Vn̄ fabulę dat⁹ est loc⁹. Hora. Sub dn̄a meretrice fu isse turpis et excors ¶ in vult⁹ ac terga fe: corrūpebant em̄ in illis sensus: Anim⁹ aūt manebat idē. h Quę ne mō. pii. D. Propterea debuerūt liberari ab his monstris: q̄m pii erāt: neq̧ sceleratis cōpādi. i pii pa. ꝛc. S. Ergo ipii: q̄ p tulerūt. s. occidendo solis armēta. k Neptunnus vē. ꝛc. Phisice locutus est. S. motu em̄ aquę ventus creat: vt vide mus in bombis. C. Neptunnus. vt in primo ostendimus. Neptunnū poni, pratione superiori: sic & in hoc loco. Nā superior ratio. i. ipse intellectus: qui maxime pōt in hoībus piis. i. virtutibus ciuilibus purgatis: facit ne pcipitentur in monstra. i. maximas: & efferatas. pturbationes. Sed vt ap tius intelligat ponūt Platonici duas alas: p quas animi hu mani ad cœlū euolēt. Iustitiā: & religionē: & p iustitiā cui pars est pietas: intelligūt morales virtutes: & per religionē intellectiuas: dicūtq̧ summū bonū cōsistere in cōtempla tiuis: quia illis fruimur deo: q̄d sūmū bonū ponit Pla: sicut etiā xpiani. Sed tn̄ incipiendū esse voluit a moralib⁹: qui bus animus purgat. Nam in animū inmūdū negant pos se ingredi sapientiā: quia vt ipsi aiunt auctore Socrate pu rū impuro attingi nefas est: hoc idē sentiūt christiani. Vnde est illud in animā maliuolam non introibit spiritus sapie tię. Ergo Neptunnus. i. sapientia qui mare. i. perturbatões

gebat lu. SERVIVS. lutea est crocei coloris: vt Croceo mu tauit vellera luto: vnde multi iungunt in roseis. i. non ru bicundis. ne sit cōtrariū: tn̄ secundū Home. dictū est: qui in terdum. ροδοδακτυλον. aurorā: interdū. ροδοπεπλον. dicit. C. Aurora lutea in roseis bigis. At qui nō idem color est roseis: qui ad ruborē tendit: & luteus qui croceus est. Ve rum voluit poeta duplicē colorem qui in aurora deprendi tur ostendere. Primo em̄ ea pars hemisperii ad quā ventu rus est sol: q̄m & plus tenebrarum habet propter noctem: & minus splendoris: q̄m longius adhuc abest sol rubicū dior: Cum vero sol iam propinquior fit ille rubor: iā plus illucescente alte in croceum colorem redit. Ergo duo Epi theta: quę Homer⁹ aurorę dat: vt modo. ροδοδακτυλον: modo. ροδοπεπλον. eam nominet: poeta in hoc lo co coniunxit. Ergo troiani pii. i. virtutibus moralibus pur gati a viciis veniunt in italiā. i. in cōtemplationem: in qua sūmū bonū esse deprehendit illucescente iam die. i. apparē te iā lumine rationis remota nebula erroris.

o Cum venti posuere. S. cum ortu quieuere: sicut contra flantes ferentes dicimus: vt fieret vento mora: ne qua feren te. i. flanti. p Omnisq̧ repente resedit f. S. omis. i. & gri pę est: & qui pelagi: qui altanus vocatur.

q Tonsę. S. remi dicti a decuciendis fluctibus: sicut tōso res a tondendis: & decutiendis capillis.

r Lucum prospicit. S. in quo erat fluminis numē: nam vt supra diximus: nunc lucū sine religione ponit. CRI. In gentem lucum, cum venit in terram Carthaginensium: id est vitam ciuilem: ingressus est syluam repletā feris: vt sunt vrsi: & similia: quia vita ciuilis circa corpora versatur vbi est materia: quę viciis abundat: Nunc ingreditur lucum: d est syluam sacram: quia vita contemplatiua: dum adhuc i cor pore sumus: & si a natura nō omnino discedat: tamen ha bet illā defecatam ab omibus viciis. Neq̧ erant terrestria animalia: sed aerea: vt sunt aues: quę cantu omnia mulce bant. Cōtemplatio em̄ nihil agit tumultuose: sed obseruat in rebus omnibus agendis variam quandam amoniā.

s Hunc inter fluuio tyberinus ame. SERVIVS. per hūc Terentius. Dum rus eo cœpi egomet mecum inter vias ꝛc. Est autem crebra frontonis elucutio.

t Amœno. S. vmbroso: syluis circundato.

v Multa flauus harena. SERVIVS. Epitheton propri um. Et sciendum exitum tyberini fluuii naturalem nō es se: nisi circa hostiam: vbi prima Aeneas castra cōstituit. Nā aliter non procedit: quod ait murorum in parte sinistra op posuere aciem: nam dextra cingitur amni. Nō postea in lau r Laurnio castra fecit ingentia: quorum vestigia adhuc videntur. x In mari prorumpit: varie Circum supraq̧.

Cum venti posuere: omnisq; repente resedit
Flatus: & in lento luctantur marmore tonse.
Atq; hic æneas ingentem ex equore lucum
Prospicit: huc inter fluuio tyberinus amœno
Vorticibus rapidis: & multa flauus harena
In mare prorumpit: varie circumq; supraq;
Assuete ripis volucres: et fluminis alueo:
Aethera mulcebunt cantu: lucoq; volabāt.
Flectere iter sociis: terreq; aduertere proras
Imperat: et letus fluuio succedit opaco.

D. Sex descripsit ptes. nā circū significat dexterā: & leuā: a tergo & ante. Item duas infra & supra. Infra ōndit cū dicit fluminis alueo: supra cū dicit: Aethera. y assuete. vo. S. bono compendio vsus est.
z Aethera mulce. cantu. S. Lenibāt: corporalia ei sunt elementa: vt diximus supra. non enim mulcet: nisi quod corporale ē. Supra ait, totamq; infusa p artus a Letus. D. propter tot fœlicia auguria.

b Nūc age. S. hic est sequentis operis iniciū. ante dicta em̄ pendent a superioribus. D. nunc age. Exquisitis inuentionibus accumulat Aenee laudes: Facit em̄ aduentus nouū exordiū: vt alia pars videatur esse errorū: alia gestorū in italia. Sub imagine inuocatiōis propositionē fecit: vt lectorem ipsius ordinis quē habiturus esset doctū reddat. CRISTO. Nunc age qui reges: bipartita fuit a pricipio pposítio

Nunc age qui reges Erato: que tēpora rerū:
Quis latio antiquo fuerit status: aduena classē
Cū primū ausoniis exercitus appulit oris
Expediam & prime reuocabo exordia pugne.
Tu vatem tu diua mone: dicam horrida bella.
Dicā acies: actosq3 animis in funera reges:
Tyrrhenamq3 manū: totamq3 sub arma coactā
Hesperiā: maior rerū mihi nascitur ordo:
Maius opus moueo, rex arua latinus: & vrbes
Iam senior: longa placidas in pace regebat.
Hunc fauno: & nympha genitū laurente marica
Accipimus: fauno picus pater: isq3 parentem
Te saturne refert: tu sanguinis vltimus auctor.
Filius huic fato diuū: prolesq3 virilis
Nulla fuit: primaq3 oriens erepta iuuenta est.
Sola domū: & tantas seruabat filia sedes:

poete.s.vt primo narret errores ęneę ad imitationē odyssęę Deinde ad similitudinē Iliados exponeret bella: q in italia gessit. Ergo explicatis erroribꝰ: cū principiū bellorū sit: renouat inuocationē: & more Homerico eodem tpe: & inuocat musarū auxiliū: & pponit. qd explicabit: qui in italia regnauerunt cū æneas illuc apulerit: & quis rerū statꝰ fuerit. Nā tpa ipsa varietate rerū distinguūt: vñ & fœlicia & ifœlicia tpa dicimus: vt ipse status rerū fœlix: infœlixue in illis temporibus est. hinc illud est o mores: o tpa. c Erato. S. Sane pro caliope posuit. C Erato. Nam musam inuocans omnes inuocat. Sic alibi: Vos o caliope pcor: vel locutus ex sentētia illorū: qui cū singulis musis singulas attribuūt doctrinas. Erato hystoriam assignant. ipse autē priscę hystorię cognitionē cupit: iurē Erato iuocauit i hac aūt ppositiōe: & inuocatione restaurat exordium Captat eñ bñuolentiam a psona sua: ex modestia: quā negat ex diuino auxilio prestare ex se posse. Itē ab opera industriaq3 sua: qua prisca ex obscuritate vetustatē in lucē eruendo: voluptatē: vtilitatēq3 auditoribus pferat. Captat attentionē: demōstrat eñ difficilem: & cognito dignā: & a memoria suorum tpoꝝ remotā. Captat postremo docilitatē. Capita ei rerū distictum ppōit: in eo aūt mirificū eiꝰ apparet ingeniū. Nā cum deinceps bella sibi canenda pponat: stilum: qq̄uis sublimis fuerit ita tñ extollit: vt bellicū quoddā sonare videt in quo quidē stilo: & si perseueraturus sit: tñ cū post ppositionē narrationē a rebꝰ qetioribꝰ ichoet: illū de idustria flectet: cū ea carmia intonuerit. d Que tē. re. S. qa: vt .s. diximꝰ secūdū Lucre. tpa nisi ex rebꝰ colligāt p se nlla sūt. e Latio antiq. Quia duo sunt: vetꝰ: & nouū: sicut & i iure lectū est. f Aduena. D. Magna laus q pegrini sua virtute i alienis locis igēti fultos substātia supauerit. Ergo potuisset & troiam defēdere: nisi iunonē aduersariā habuisset. h Exordia pu. S. cerui interitū. i Tu va. D. vates dicunt poetę: q musarū sacerdotiū pfitet: & vt sūt vates q deorū mīsa ad hoies pferūt. Ita iste vates erūt: p qs ita musę loq phibeāt: vt dii p suos sacerdotes. k Actos. S. Aut collectos: aut reuera cōpulsos: qd ē verisile: ppter illud: lōga placidas i pte regebat: l Totāq3 ɫc. S. Collectā: vt Tityre coge pe. Totā aūt hypbolice dixit: D. Totā co. alia ppōis ps: & plena feminibꝰ laudū æneę. Qm tātā cōiurationē regū pua manu supauit. m Maior re. ɫc. Maio. ɫc. C. Mitiꝰ sic seqt. Rex ar. ɫc n Iā senior ɫc. C. Est ei maxio igenio: & sūma eloquētia pditi viri: vt q̄quis ingēs aliqd argumētū sibi pposuerit. ppterea q3 grādiori: vt ita loqr ore canēdum sit: tñ vt res nōnūq3 variāt. ita variet et dicēdi figurā: Quod qdē apud alios poetas raro absolutū pfectūq3 inuenies. o Hūc fau. Accipimꝰ. S. qdā deꝰ ē fatuellus. huiꝰ vxor ē fatua. Idē sunt faunꝰ & fauna: dicti aūt sūt a vaticinando. i. fando. Vñ & fatuos dicimꝰ icōsiderate loqntes. ergo faunę & fatuę nomē qsi aspū fugit poeta. & Maricā dixit vxorē fuisse fauni q ē dea littorū minturnesiū iuxta Lirim fluuiū. Hora. Innātē maricę littoribꝰ tenuisse lirim. qd si voluerimꝰ accipe vxorē Fauni maricā nō pcedit. Dii eñ topici. i. locales ad alias regiōes nūq3 trāseūt: s3 pt dictū eē p poeticā licētiā laurēte marica cū sit minturnēsis. Dicūt alii p marica Venerē itelligi debere cui fuit sacellū iuxta maricā in q erat scriptum. ΥΗΟΥ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ. Sane Hesiodꝰ latinū Circes: et vlissis filiū dicit. qd & Virg. tāgit dicēdo solis aui specimē. Sed qa tporū rō: nō pcedit illud accipiēdū ē higini q ait latinos pres fuisse: vt itelligimꝰ poetā abuti noim simitudie. C. Hūc fau. Artificiosa oino narratio: nā & dilucida ē: vt plane intelligatur. et breuis: vt memoria retineat: et verisimilis vt oia facile credāt. Quis eñ daret externo viro ea puella ad quā solā regnū spectabat. q oim eēt pulcherrima. & a multis petita nisi deorū monitis ital' dari prohiberet. Rursus quō eā extorsisset Turnꝰ: aut illi cessisset latinꝰ: nisi ipse & nobilitate elatꝰ: & regno ppotēs: & animi corporisq3 viribꝰ audax ac postremo reginę fauore suffultꝰ fuisset: ac demū q nā tāta fuisset æneę glia: nisi aduersus potētissimos reges: ferocissios ppłos: florētissima regna: demū nisi aduersus et dire furię allectos: & potētissimę omniū deę Iunonis machinas pugnādū eēt. Huiuscemodi igit narratiōe ea cūcta q inferre voluit poeta: verisimilia reddūt. Hūc fa. locū adornat deuoiatiōe et apostrophe. Maricā. ait Pōponiꝰ fuisse reginā laurenatiū et ab ea forsā ē marica sylua i exitu liris flumis vbi sūt miturnę. Maro ait eē nymphā ex q et fauno sit natꝰ latinꝰ. Alii volūt fuisse filiū Hercul': & ab ipso fuisse cōmdatū fauno ab origenū regi: pptereaq3 eiꝰ volūt filiū putatū. Hesio. latinū Crices ɫ vlyssis filiū scribit. Volūt qdā ex Circe. vlyssē tres genuisse Theloganū: latinū: & Ausoniū: sed oēm ambiguitatē Igini soluit q scribit i latio pres fuisse reges latinos appellatos. Dicūt pterea duos latinos filios fuisse cęsos i prima etate fraude vxoris amatę illorū nouercę. p Accipimꝰ. S. ppter varias opiniōes hoc adiecit: vt Salu. vrbē romā sicuti ego accepi cōdidere atq3 habuere initio troiani. q Te sa. C. emphasim habet te. q. d. maximū deorū. r Vltimꝰ au. S primꝰ: vt supmū sūmū dicimꝰ. proh supme iuppiter. D. Vltimꝰ au. qa primꝰ fuit latinꝰ a q factū ē initiū narrādi. Ergo iste vltimꝰ: vt i scol' si descēdas primꝰ ē sūmꝰ: vlumꝰ q est imus. Si ascēdas cōtra fiet. Sic Cice. in rhetorica inqt: ab vltimo principio huiꝰ pceptōis. Hinc de latino ipm dicere se quētia indicāt. q̄uis possit credi de saturno. s Nulla fuit. C. s. eo tpe q æneas i italiā venit. Nā priꝰ fuerat: vnde addit priaq3 extincta iuueta. t Primaq3 ori. S. p trāsitū tāgit hystoriā. Amata ei duos filios volūtate pris æneę spōdētes sororē factiōe interemit. Vnde & erepta dixit qsi p vim. Fato āt dicdeorū volūtate. Nā dii id fāt qd sentiūt: nō vt hoies de qbꝰ lectū ē. aliud clausū i pectore: aliud i ligua pmptū hre. D Priaq3 ori. ī nascēdo: s3 moriēdo extīcta ē: & qd magis dolēdū i ea ętate extīcta ē vñ spes cœpat. v Iā ma. vi. ɫc. S. nō est iteratio: sed secūdū ius locutus est. in q & ex annorū rōne: & ex habitu corporis ętas pbatur. Primū ergo ad hitū: secūdū ad annos ptinet. C. Iā matura viro & an. nu. Ex iure suptū. ptērea laus ab ętate iā nō trāsacta iā iuuen-

ta nupserat: vt multis eue nit: sed in ipso ętatis flore ab oĩbus expetita est.
x Multi. D. Et quia vni ca esset: & quia senis filia ex q̃ regnũ pro dote veni ret. C. Multi illã: quid mi rũ si nobilissima: si in flo re ętatis cõstitutã: si pulch errimã: si tanti regni here dem multi peterent. Mul ti. argumentũ a numerosi tate petentiũ. y Latio. S. latiũ ps ẽ Ausonię: vn dixit prius q̃d minus est sic intulit. Totaq3 ausonia. C. E latio. laus a regione nã multũ interest q̃ quisq3 natiõe sit. ʒ Ausonia. C. de ausonib⁹ id ait Pli. a locris italię fons incipit magna Grecia appellata: in tres sinus recedens Au sonii maris: qm̃ Ausones tenuere primi. A Petit añ al. S. aut ante alios pe ti: aut certe pl̃cherrim⁹ an te alios. D. Añ om. s. pul cherrimus: nõ aũt añ oẽs petit. Omnia aũt supradi cta i laude sũt ænee ne. ig nobilem: aut sibi imparẽ ducere videatur: qm̃ illã vi cini spreuissẽt: vterq3 a sa turno est ab illa em̃ Iuppi ter: ab Ioue Venus: a Ve nere Aeneas. Sic a Satur no: picus. ab Pico faun⁹: a fauno latinus: a latino. hęc. ergo par sanguis: sed virtus in Aenea maior.
b Pulcherrimus. C. no bilitatis meminit. & pul chritudinis. Qm̃ hęc duo p̃cipue mouẽt mr̃es i asci scendis sibi generis: cũ pa tres altiori cõsilio de gene ris virtutibus quęrant.
c Miro pro. amo. S. No ua intẽperãtia. d Sed variis. S. ppter apes. & in cendiũ: & ppter oraculũ fauni. e Portẽta. S. Si gna sunt media: nã & bo na & mala sunt portẽta.
f Laurus erat. S. Latin⁹ post mortẽ Lauinii fr̃is cũ Lauinũ amplificaret ab iuẽta lauro Lauro La uiũ appellauit. D Laur⁹. ponit portenta: q̃bus con nubiũ Turni prohibebat.
g In penetralibus. S. Pe netrale est oĩs superior ps domus: licet sit itecta. Vñ Laurũ fuisse in penetrali b⁹ nõ ẽ mirũ. h Metu. S. religione quę nata est p timorẽ. i Primas cum con ar. S. primas circa lau rum. s. nam iã ciuitas fue rat. k Trans ęthe. S.

Iam matura viro: iã plenis nubilis annis:
Multi illã magno e latio: totaq3 petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus: auis atauisq3 potens: quẽ regia cõiux.
Adiungi generum miro properabat amore.
Sed variis portenta deum terroribus obstãt:
Laurus erat tecti medio: in penetralibus altis:
Sacra comã: multosq3 metu seruata per annos:
Quã pater inuẽtam: primas cum cõderet arces
Ipse ferebatur phoebo sacrasse latinus:
Laurentisq3 ab ea nomen posuisse colonis:
Huius apes summum densę (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidũ trans ęquora vectę
Obsidere apicẽ: & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: externum cernimus inquit
Aduentare virum: & partes petere agmẽ easdẽ
Partibus ex iisdẽ: & summa dominarier arce.
Preterea castis adolet dum altaria tędis:
Et iuxta genitorem astat lauinia virgo:
Visa (nephas) longis cõprehendere crinib⁹ ignẽ.
Atq3 omnẽ ornatũ flãmma crepitante cremari:
Regalesq3 accensa comas: accensa coronam
Insignẽ gemmis: tum fumida lumine fuluo
Inuolui: ac totis vulcanum spargere tectis.
Id vero horrendum: ac visu mirabile ferri.
Namq3 fore illustrem fama: fatisq3: canebant
Ipsam: sed populo magnũ portendere bellũ.
At rex sollicitus monstris: oracula fauni
Fatidici genitoris adit: lucosq3 sub alta
Consulit albunea: nemorũ quę maxima sacro

pro aere posuit. l Ob sedere api. S. Verbũ oppu gnationis est futurę.
m Per mutua. S. inuicẽ. Et est absolutum. Mellis sus qui de apibus scripsit ait. duob⁹ pedib⁹ se tenẽt: & duob⁹ aliis se sustinẽt:
n Vates S. diuinus: per quã aũt artẽ nõ dixit: nec nomẽ ei⁹: sed dat intelligi: coniecturis eũ quibusdã dixisse futura. o Virũ. D. nõ dixit cernim⁹ virũ: veluti pręsẽtẽ. sed cernim⁹ virũ externũ aduẽtare.
p Partes pet. ag. S. easdẽ intelligimus ab infero ma ri apes venisse. Vnde Tro iani. Partes autẽ easdẽ sũ mitates rerũ petere dicit: sicut apes apicem lauri. Quod aũt in lauro sedere õnditur aduenarũ futura victoria. q Castis. S. piis. Et intelligim⁹ latinũ sacrificasse: iuxta adstante lauinia. C. Castis. i. ip̃a ca sta: vt dicim⁹ manibus pi is. r Nefas. S. Absolu ta penthesis ẽ: & est hyp palage. s Cõp̃hendere cri. ig. S. Cum ignis crinẽ cõprehendat. t Fumi da. S. in quo fumus ẽ cau sa lachrymarũ. v Vulca nũ spargere. S. Incẽdium belli significat: his em̃ du obus: hoc ab augurio di stat Ascanii: fumo: & i sp sione flammarũ. x At rex. DO. nõ dixit virginis pater. Nam publicus sta tus q̃ filię potior fuit.
y Fauni. S. faunus dict⁹ est: q̃ voce: nõ signis futu ra ostendit. ʒ Lucosq3. S. in lucis.
a Sub alta albunea. S: in albunea. alta: quia ẽ in tyburtinis altissimis mõ tib⁹. Et albunea dicta est ab aquę q̃litate: q̃ in illo forte est. Vnde et ã nõnul li. ip̃am Leucotheã volũt. Sciendũ sane vnũ esse no mẽ fontis: & syluę. CRI. Albunea. nemus est iux ta aniene cum fõte eiusdẽ nominis: siue a colore aq̃ sulphureę: siue q̃ albunea latine: sic quod grece Leu cothea: Sed i hac sylua fõ tes sunt sulphurei appella ti albulę. vt Strabo. Et Pli. scribunt. b Fonte sacro. S. Nullus em̃ fons non sacer propter attribu tos illis deos: qui fontib⁹ pręcẽ dicunt. c Mephi tim. S. Mephitis proprie est terrę putor: qui de ag

Fonte sonat: seuamq; exhalat opaca mephitim.
Hinc italę gentes: omnisq; oenotria tellus
In dubiis responsa ferunt: huc dona sacerdos
Condidit: & cęsarū ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis: somnosq; petiuit.
Multa modis simulacra vidit volitātia miris:
Et varias audit voces: fruiturq; deorum
Colloquio: atq; imis acheronte affatur auernis.
Hic & tum pater ipse petens responsa latinus:
Centum lanigeras mactaret rite bidentes
Atq; harū effultus tergo: stratisq; iacebat
Velleribus: subito ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sotiare latinis
O mea progenies: thalamis neu crede paratis:
Externi veniunt generi: qui sanguine nostrū
Nomen in astra ferāt: quorūq; a stirpe nepotes:
Omnia sub pedibus: qua sol vtrunq; recurrens
Aspicit oceanū: vertiq; regiq; videbit.
Hęc responsa patris fauni: monitusq; silenti
Nocte datos: non ipse suo premit ore latinus:
Sed circū latas volitans iam fama per vrbes
Ausonias tulerat: cū laomedontia pubes
Gramineo ripę religauit ab aggere classem.
¶ Aeneas: primiq; duces: & pulcher Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altę:
Instituuntq; dapes: et adorea liba per herbam
Subiiciunt epulis: sic iuppiter ipse monebat.

nascitur sulphuratis: & est in nemoribus grauior ex densitate syluarū: alii mephetim deū volūt Leucotheę connexū sicut est veneri Adonis. Dianę virbius. Alii mephitim Iunonē volunt: quā aerē esse cōstat. Nouimus em putorē nō nisi ex corruptōe aeris nasci: sicut etiā bonū odorē de aere incorrupto: vti sit Mephitis dea odoris grauissimi .i. graue olentis. d Hinc italę gentes. S. cōmendatio oraculi. D. Italę gentes. ergo oēs. e Oenotria tellus. S. proprie Sabinorum tractus. C. de Oenotria iā diximus. f In dubiis. D. ergo maioris meriti oraculū. g Huc dona. D. ponit morem petēdi oraculi. h Sub nocte si. S. p noctem silentē .i. per noctis silentiū: cū oēs tacent. i Incubuit. D. Incubare ppie dicūt hi: q dormiūt ad accipiēda rnsa: vn ē: ille icubat Ioui .i. dormit in Capitolio: vt rnsa possit accipe. C. Pellib9 in. Apud priscos em factis sacris solebāt in deorum tēplis sōnū cape: vt ab eo deo cui sacrificassent p sōnū futura accipēt: Quod & Plau. in Cappadoce ondit lenone q in tēplo Aesculapii: vt valitudini remedium acciperet incubuit. Et Ci. de diuinatōe: atq; ēt q pērāt lacedęmoniis: q contēti vigilātib9 curis in Pasiphaes dom o: q̄ est i agro: ppter vrbē somniādi cā excubabāt: q gētis oracl'a vera dicebāt. Strab. āt refert in agro Samio basylicā fuisse Calchantis: cui petētes oracula nigrū sacrificabāt ar etē: & strata i pelle dormiebāt. k Miris mo. C. Nā q somniādo nobis apparēt: variis et horrēdis figuris sese offerunt. Fuit āt mirum Poetę ingeniū: vt dicat & miris. vt q̄d verb exprimere nō valebat: auditoris iudicio explicādū relinqueret. l Varias au. S. f. ppter mlta simlacra. m Fruit. S. Pascit̄ q̄d de reb9 tm̄ bonis dicim9.

n Acherōta af. S. ptātes q sunt in Acherōte ad quę p auernū venit̄. Hoc aute iō: q̄a faun9 dr̄ infern9 de9: Et cōgrue: nā nihil est terra inferius in q habitat faunus. Hinc est q eū Hora. inducit nocētem dicēs. Lenis incedas: abeasq; paruis equ9 alūnis. o Pater ipse. S. Aut honoris ē: aut reuera ppter lauiniā. D. Pater ipse. Ergo nō misit alterū: sed ipse prexit: vt et pris: & regis diligens adhiberet officiū: & p mollib9 plumis: & ornatu reg'o nō recusauit pelliū stratū. p Centū. S. aut p qualitate fortunę: vn & rite dixit. aut certe finit9 sit p infinito. q Tergo. S. p tergorib9. r Velleribus f. D. ppter meritū petitis. C. Subito. vt ondat prēm filio p ceteris rndisse. Neq; diutius incertū tenuisse. s O mea pro. C. facit fidē, q. d.

quā fallere nō debeo. t Thalamis neu &c. S. ppter Turnū. C. Thalamis. p. Erat em op9: vt añ hac pdicerent q Troiani uenirent: ne cōmenta res esse videret. v Veniūt. S. veniunt meli9 q venient: vt iā eos venire significet x Generi. S. plurali p singulari vsus est. y Ab stirpe. S. Stirpē cum de genere dicimus tm̄ fœmineū. de arbore neutrum gen9 & fœmininū inuenit: Vt. Sed stirpē teucri nullo discrimine sacrum. Et foe. vt Hora. Cū stirpesq; raptas: & pecudes: & domos. z Sub pe. S. sub iperio suo: ac potestate. a Vertiq;. CRI. Quia suo iperio subigēt. b Regiq;. C. q subactos clemēter administrabūt. c Monitusq;. S. alibi monita dixit: vt Carmentis nymphę monita & deus a. ap. d Nō ipse suo. S. quo a se repelleret generos. e Sed cir. S. themesis est: circūuolitās. C. Circum. Cū eo q̄d est tulerat iungēdū ē: vt sit circūtulerat. f ¶ Adorea li. S. odor ppriē genus farris. Liba aūt sunt placētę de farre & melle & oleo. sacris & apte. C. Adorea: ador q̄d sit expsim9 in Geor. g Per her. C. f. p apiū. Dyon. em libro .i. ait in agro laurēti: vbi cōsederūt Troiani: aqua fluebat vsq; ad mare nūc i cauo loco ē scatens fons sacer phoebo cū duabus ędiculis in quib9 Aeneas primū sacrificauit: & ibi Troiani cibum sūpsere in loco strato ex apio: siue ex crustulis panis ad ciborū mūdiciē paratis: ac cōsumptis cibis: quidā ex illo apio: siue ex crustis comedere cœpūt. Tū quidā ex filiis Aeneę: siue alius ex discūbentib9 inquit: At ei mēsa iā cōmesa ē nobis. Quo audito tumultuarūt oēs: tāq; si finita essēt pria oracula. Respōsū em accœpāt: siue a dodoneo oraculo. siue ab erythris: idę tugurio vbi Sibylla habitabat: nympha idigena fatidica. quę ipōs monuit: vt in occasū nauigarēt: doneceo peruenirent: vbi mensas comederent: Hoc: ergo nunc aduenisse dicebant. h Et Cereale solū. S. solū dr̄ omne q̄d aliqd sustinet: vn de mari supra ait. Subtrahitq; solū. sicut nūc panitiās mēsas .i. epularum sustētaculū solū vocauit. C. Et cereale solū. rē minorē q̄ i heroico carmie pueniret translatōe et denoiatione duob9 coloribus rhetoricis honestauit: vt noibus p noibus positis: viliora q̄ essent maiestatem quādā reciperent. i Fatalis cru. S. ad negociū respexit ęneę: cui hic erat finis laborū. crusti aūt: & crusta neutro dicim9 de his q̄ cō medi pñt. Nora. vt pueris oli dāt crustula blādi doctores. Iuue. Hos colaphum icutim9 lābēti crustla suo: fœmieo āt gñe fragmēta dicim9 q̄ ñ sūt vsui: vt:

Et cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hic forte aliis: vt vertere morsus
Exiguam in cererem penuria adegit edendi:
Et violare manu: malisq̃ audacibus orbem
Fatalis crusti: patulis nec parcere quadris.
Heus etiã mensas consumimus inquit Iulus.
Nec plura: adludens ea vox audita: laborum
Prima tulit finem: primãq̃ loquentis ab ore
Eripuit pater: ac stupefactus numine pressit.

C õcrescũt subitę currẽti ĩ flumĩe crustę. k Quadris. S. aut mẽsis: & ẽ antonomasia: nã sup̃ orbẽ dixit: aut q̃dris fragmẽtis accipiamꝰ: vt Iuue: vt bona sũma putes aliena viuere q̃dra. C. Quadrã panẽ dixerũt: ꝙ apud antiq̃s q̃dratas sectiões haberẽt panes. Martialis Cum mittis turdũue mihi q̃drã ue placentę. l Heus ẽt mẽ. C. miserã hoĩm ĩscitiã oñdit poeta. Nã vt p̃ sępe q̃ timẽda sunt non timẽt: ita q̃ nõ sũt timẽda: timẽt: vt verissimũ sit illđ in Cice. Tusculanis. ignaros hoĩes in vita moribus errãt. m Adludẽs. S: Aut vacat ad: & ludẽtẽ significat: aut certe alludẽs ad respõsi fidẽ verba componẽs: n Laborũ finẽ: S. Maritimoꝝ: nã in terra multa passurus est: vt ait Sibylla. Sed terrę grauiora manẽt. o Primãq̃ lo. S. Hoc ẽ adhuc loquẽte Ascanio intellexit tamẽ quã fata p̃dixerãt.
p Eripuit. C. nõdũ enim p̃fecerat orationẽ Ascaniꝰ.

rum Aeneas oraculũ interpretatus est: in quo & acumen ingenii: & letitia demonstratur Nam neq; tam cito hebes intellexisset: neq; quod intellexerat tam celeriter: nisi letus elocutus fuisset. Salutat autẽ terram quoniã eã esse cognouit: quam fata protẽdebant. agit gratias penatibus: quoniã eo incolumen illum perduxerant.

q Numũ pressit. S. oraculi fide: ab Heleno: & anchisa predicti: pressit autẽ vocem Ascanii: quo posset ipse numina deprecari.

r Fatis mihi debita tellus. S. bona piphrasis est: ne fatalis diceret quod est mediũ: & in precibus nihil debet esse ambiguum.

s O fidi. S. Aenee. s. & non Troie: quam nequiuere seruare.

t Hic domus. S. aut familia. vt: da ppriã thymbree domũ: aut ordo est hic patria: hic domus: añ enim patria est q̃ dom⁹.

v Accisis. S. vndiq; cõsumptis: & hoc est apud nos: ac. q̊d apud grecos am. x Hec erat illa fames. S. ac si diceret hoc fuerat timendum periculũ: quod pericula terminat. C. Hec talis: quasi diceret: tam leta q̃ foelix.

x Illa. C. s. que tãtum terrorem incutiebat.

z Quare agite. C. optim⁹ omnino dux: qui & diis ob accoeptum beneficiũ nulla interposita mora sacrificia instituit: & is qui sue fideicõmissi sunt hominibusq; primũ occasio dabitur (illa enim inuestigatio tenebris fieri nõ potest) cõsulẽdũ decreuit

a Habeant. SER. habitent: hoc enim frequentatiuũ est ab eo quod est habeo.

b Vbi moenia gentis. S. laurolauinium significat.

c Nunc pateras libate Ioui. SER. ab eo quod continet id quod continetur.

d Anchisen genitorem. SER. Bene Iouem & anchisen: qui causa oraculi fuerunt.

e Reponite mẽsis. SER Aut timore verborũ Ascanii iterrupta r̃nouate: aut reponite frequenter: ponite. i. crebro libate.

f Tempora ramo impli-

Continuo: salue fatis mihi debita tellus:
Vosq; ait o fidi troie saluete penates:
Hic dom⁹ & patria est: genitor mihi talia (nãq;
Nunc repeto) anchises: fatorũ arcana reliquit:
Cum te nate fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus: ibiq; memẽto
Prima locare manu: moliriq; aggere tecta.
Hec erat illa fames: hec nos suprema manebat.
Exitiis positura modum.
Quare agite et primo leti cum lumine solis.
Que loca: qui ve habeãt hoĩes vbi moenia gẽtis
Vestigemus: & a portu diuersa petamus:
Nunc pateras libate Ioui: precibusq; vocate
Anchisen genitorem: & vina reponite mensis.
Sic deinde effatus: frondenti tempora ramo
Implicat: & geniumq; loci: primãq; deorũq;
Tellurẽ: nymphasq;: & adhuc ignota precatur
Flumina: tũ noctem: noctisq; orientia signa:
Ideumq; Iouem: phrygiamq; ex ordine matrẽ
Inuocat: & duplices coeloq; hereboq; parẽtes
Hic pater omnipotens ter coelo clarus ab alto:
Intonuit: radiisq; ardentem lucis & auro
Ipse manu quatiens: ostendit ab ethere nubẽ.
Deditur hic subito troiana per agmina rumor:
Aduenisse diem: quo debita moenia condant.
Certatim instaurant epulas: atq; omine magno
Crateras leti statuunt: & vina coronant.
Postera cũ prima lustrabat lampade terras
Orta dies: vrbem: & fines: & littora gentis
Diuersi explorant. hec fontis stagna numici.
Hunc tybrim fluuiũ. hic fortes habitare latinos

cat: SER. diebus enim festis ita epulebantur:

g Geniũq; loci. S. Apollinem vult intelligi: in tutela enim eius tota fuerat religio. Vt: lauretis ab ea nomen posuisse colonis: aliter iniquũ est: si cũ omnis ĩuocat. Apollinẽ preter mittat presertim cũ Helenus dixerit. Ade[illegible]q; vocatus Apollo.

h Primãq; deorũ tellurem. S. quia ipa est mater deorum.. Nam berecinthiam: que terra interpretatur omnium deorum matrem fabulati sunt poete. Vñ magnã mr̃e appellãt tellurẽ. i Nymphasq; & adhuc ignota prec: flumina. S. Bonum ordinem sequit̃. Sic alibi nymphe laurentes nymphe genus am nib us vnde est.

k Noctem noctisq; orientia sig. S. que noctẽ sequuntur: vt nymphas flumĩa: inuocat enim sibi cõiuncta.

l Phrygiãq; ex ordine matrem. S. Aut congrue: quia deum dixerat Iouẽ. aut certe ex ordine. i. more solenni.

m Duplices. S. duos.

n Coelo. S. venerem.

o Herebo. S. Anchisen. C. Coeloq; hereboq; parẽtes. Constat ex immortali dea: & mortali homine: i. ex animo & corpore: & vtriusq; dũ viuim⁹ ratio est habẽda: ergo vtrumq; inuocat. p Coelo clar⁹ ab alto. S. in serenitate q̊d est augurii: nam ĩ nubib⁹ fulminis causa est.

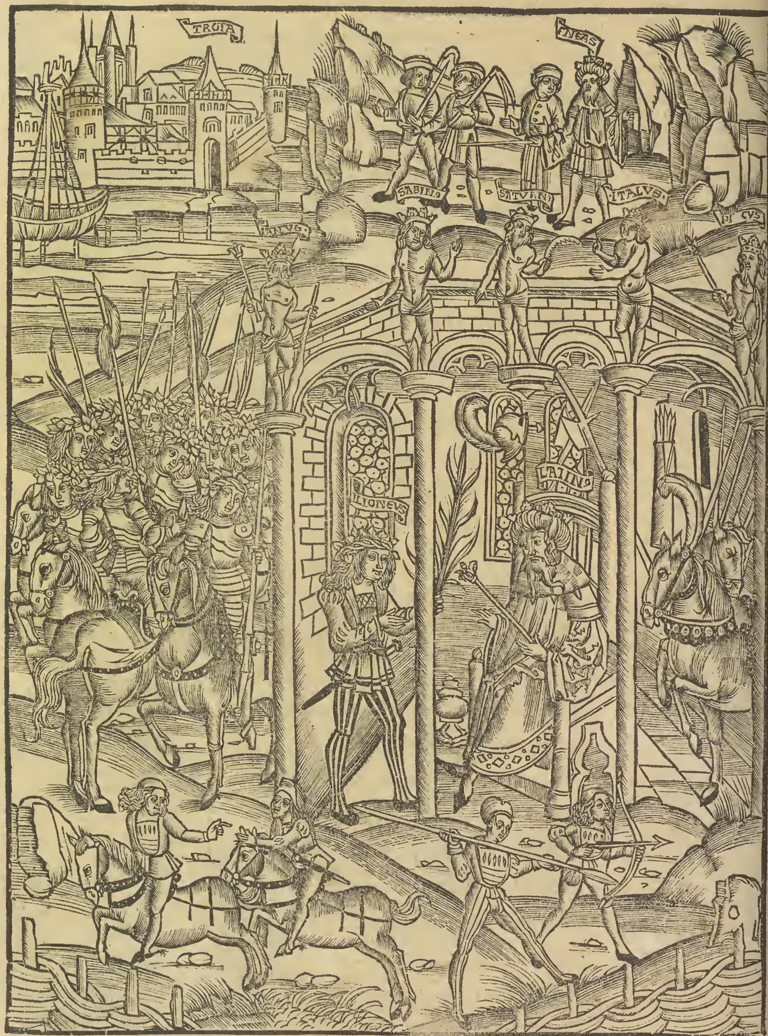
q Radiis & auro. SER. radiis aureis.

r Ardentem nubem. S. Alii fulmen ardentem nubem dicunt. vt Luca. Atq; ardẽtes aere solo: quos hoc loco secutus est. Alii dicũt fulmen aeris scissionẽ. i. ardẽtem rimã: quos alibi sequitur dicẽs: ignea rima micans percurrit lumine nymbos.

s Certatim instaurant epulas. S. hoc est & vina reponite mensis. t Vina coronant. S. p pateris: vt alibi Magnũ cratera corona induit: magno autẽ omine: coelesti dicit: alibi: Nã te maiorib⁹ ire p altũ Auspitiis manifesta fides.

v Hec fontis stagna Nu. S. Ista iã ab incolis discũt

ꝙ aūt ait fontis stagna: verum est: nā numic⁹ ingens ante fluui⁹ fluit: in quo reptū est cadauer æneę: et ↄsecratū: post paulatim decrescēs in fontē redact⁹: q̄ etipē siccat⁹ est sacris intercœptis. Vestę em̄ libare: nō nisi de hoc fluuio licebat.

Tum satus anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores augusta ad mœnia regis:
Ire iubet: ramis velatos palladis omnes
Donaq; ferre viro: pacemq; exposcere teucris.
Haud mora: festinant iussi: rapidisq; feruntur
passibus: ipse humili designat mœnia fossa.
Moliturq; locum: primasq; in littore sedes
Castrorũ in morẽ: pinnis: atq; aggere cingit.
Iamq; iter emensi: turres ac tecta latinorum
Ardua cernebant iuuenes: muroq; subibant.
Ante vrbem pueri: & primęuo flore iuuentus
Exercentur equis: domitãtq; in puluere curr⁹:
Aut acris tendunt arcus: aut lenta lacertis
Spicula contorquẽt: cursuq; ictuq; lacessunt.
Cum preuectus equo longeui regis ad auris
Nuncius: ingentes ignota veste reportat
Aduenisse viros: ille intra tecta vocari
Imperat: et solio medius consedit auito.
Tectum augustũ ingẽs centũ sublime colũnis
Vrbe fuit summa: laurentis regia pici:

x Tũ satus anchisa. D. q̃uis satis fideret: tñ humanitatis officiũ putauit ad regem legatos mittere: ne ob superbiam alienos fines inuadere videret: tñ nõ expectato de pace respõso vrbẽ designat: tm̃ spei i fatis reposuerat. y Ordine ab omni. S. ex omni qualitate dignitatis: quod apud Romanos in legatione mittẽda hodieq; obseruat. C. Delectos ordine ab omni. misit centũ vt ex numerositate oratorũ oñderet multos venisse Troianos: ne forte ob paucitatẽ contẽnerentur. Mirũ autẽ fuit Aeneę ingeniũ: nã q̃uis mitteret illos cum insignibus pacis pacẽ petituros: demonstrat tñ iustitias pbitateq; Troianorũ: sed ne a timore potius q̃ ab ingenii bonitate prouenire hoc crederet latin⁹: voluit ne illũ laterent Troianorũ vires. Delectos. maxima eñ diligentia adhibenda in mittendis oratoribus: vt pręstent eloquentia: & sapientia. vt quę facto opus sint cognoscãt: & cognita psuadere possit: & ex eorũ pręstantia fides fiat apud externos: populũ a quo mittuntur ex cellentissimis viris abundare. Ex omni ordine. Etiam qui ignobiliori genere nati sũt ab optimis reipubli. administratoribus nõ cõtemnunt: modo aliqua egregia virtus in illis eluceat. z Augusta ad mœnia. S. augurio cõsecrata. Hinc paulopost. tectũ augustũ ingens: & nisi i augusto loco senatus cõsiliũ habere non poterat. Vnde templũ vestę non fuit augurio consecratum: ne illuc cõuenirat senatus: vbi erant virgines. Nã hęc fuerat regia Numę Pompilii. sed ad atriũ vestę conueniebat: quod a templo remotum fuerat.

a Ramis velatos. C. vt statim primo aspectu pacata omnia afferent.

b Dona. C. nã hęc quoq; ad conciliandos hominũ animos multum valent. c Haud mora. C. nam cũ mora plerũq; nocęat. hãc vitare debuerũt legati. d Fossa. S. sulco: & sunt ista reciproca: nã sulcũ ponit profossa: vt Ausim vel tenui vitẽ cõmittere sulco. C. Ipse. h. d. m. fossa. de forma edificandarũ vrbiũ diximus in primo. e Moliturq; locũ. S. parat. alias fabricat. vt phrygię molimur montibus idę.

f Primasq; in littore sedes. S. quia imperiũ lauiniũ translaturus est: & sciendum ciuitatem quam primo fecit Troiã dictã secũdũ Catonẽ & Liuiũ: quod ipse docet: nec te troia capit. g Castrorũ in morẽ. S. hoc est breuem.

h Pinnis atq; aggere. S. in qua pinnę sunt. & est synechdoche. aggere fossa. i Iãq; iter emensi tur. &c: S. Hipermetrus versus. D. Turres ac tecta. Primo eñ altiora ędificia: deinde cũ propinquius acceditur humiliora cernuntur.

k Murosq; subibant. S. alibi per accusatiuũ. vt Aeneę: sub iit mucronẽ; & hoc secũdũ naturã est; nã it sub mucronem dicimus. nã per datiuũ figuratũ est. l Pueri & primęuo flo. iu. S. Bene romanę militię exprimit morem: nã post pubertatem armis exercebantur. & sextodecimo anno militabant: quo etiã solo sub custodibus agebant nec est contrariũ longa populos in pace regebat: nã licet in pace essent: exercitiũ tñ vigebat armorũ. C. Ante vrbẽ pueri. Ostenderat sapientissimũ ducẽ Aeneã: nunc vicissim latinũ laudat: ne stultum Aeneas vicisse videatur. Quis aũt illo duce prudentius esse potuit: qui ciues suos a prima vsq; etate: in bonis disciplinis erudiẽdos curat: & ita instruẽdos: vt se patriãq; suã tueri: & omnes iniurias propulsare possint.

m Domitãtq; in puluere currus. S. equos sub curribus. D. In puluere: qu… ibi meli⁹ animalia dom…tur: vbi difficilior tract… est. n Acris arcus. S. fortes et est. κατάφρασις. nã acrimonia mentis est.

o Lenta. S. mollia.

p Ictuq; S. iaculatione. D. Ictu. non vt ferirent inuicem: sed vt destinata pcuterent. q Cũ preuectus. C. vt ostendat vigilantes astitisse custodes: q omnia pręuiderent: & p̃uisa ad regem referrent.

r Ingentes. S. Ex stupore nuncii: laus ostenditur Troianorum: & bene nouitatis ostẽdit opiniones. igentes eñ ẽ quos primũ videm⁹ opinamur. D. Viros ingentes ignota veste. Nã ex impremeditata re pturbato animo putauit se vidisse illos vltra humanã formã. Extollit autẽ regiã latini a pulchritudine ędificii: & ab ornatu triũphali: nõ vt a pictura fabularũ. s Reportat. S. aut reuocat: aut apportat. t Intra tecta vocari. S. Dissentit hoc loco a romana cõsuetudine: nã legati: si qñ incogniti venire nunciarentur. Primo quid vellent ab exploratoribus inquirebatur. Postea ad eos egrediebantur magistratus minores: et tunc demũ senatus extra vrbẽ postulata noscebat: & ita si visum fuisset admittebantur: sed hoc prudenter fecit. latinũ nãq; memorem vult esse responsi: & auidũ satis ad videndũ externos. per quos ei pmittebatur fœlicitas. v Solio medius consedit. S. vt supra diximus. Soliũ est veluti armariũ de vno ligno ad regũ tutelã factũ. Secũdum alios a soliditate dictum. secũdum Asprũ per antistichõ: quasi sediũ a sedendo dictum. Nam & sella quasi seda dicta est.

x Tectum augustũ ingens. S. domum quam supra diximus in palatio ab Augusto factam per transitum laudat. quã cõmemorat: & quasi in lauro lauinie vult fuisse. D. Augustum. Vel quia domus fuit regũ: vel quia reges ibi regnandi auspitia sortiebantur: illic enim potestatem sumebant & fasces erigebant. y Horrendum. S. venerandũ. nõ q̃ horrori sit. z Hic sceptra accipere. S. hoc in palatio.

Horrendum syluis: et relligione parentum.
Hinc sceptra accipere: et primos attollere fasces
Regibus omen erat: hec illis curia templum:
He sacris sedes epulis: hic ariete ceso
perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiã veterum effigies ex ordine auorũ
Antiqua e cedro: italusq; paterq; sabinus:
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem.
Saturnusq; senex: Ianiq; bifrontis imago
Vestibulo astabant: aliiq; aborigine reges.
Martia qui ob patriã pugnando vulnera passi.
Multaq; preterea sacris in postibus arma:
Captiui pendent currus: curueq; secures:
Et criste capitum: et portarũ ingentia claustra.
Spiculaq; clypeiq;: ereptaq; rostra carinis.
Ipse quirinali lituo: paruaq; sedebat
Succinctus trabea: leuaq; ancile gerebat
Pic⁹ equũ domitor: quẽ capta cupidĩe cõiunx

a Omen. C. potestas: vt patribusq; regamus auspiciis. b Curia templũ. S. Quia vt diximus supra. Curia nõ nisi in augurato erat loco. c Epulis. C. pro dapibus pofuit. i. sacrificiis. d Hic ariete ceso. S. Hoc sacrificium in fauna palacii: festis dieb⁹ fiebat. e Perpetuis mensis. S. longis ad ordinẽ exequatis sedentiũ. Maiores eñ nostri sedentes epulabantur: quẽ morem habuerunt a laconibus: et cretensibus: vt Varro docet in libro de gente populi Romani: in q̃bus dicit quid a quaq; traxerit gente. f Ex ordine auorũ. S. prout successerant sibi. Sane intelligẽdũ est ita vt nati fuerant: sic eorũ imagines fuisse compositas. g Antiqua e cedro. S. q̃d lignũ non facile consumitur a vetustate: hoc gen⁹ ligni tineã nescit corruptiõẽ: tineã ex antiquitate non sentit: aut cedria: peruncta ligna custodiata conseruat. Vnde & Persius: & cedro digna locut⁹. D. Cedro. ex cedro facte: q: hoc lignũ cariẽ ñ sentit. Vel cedria vncte: q̃ ligna conseruat. h Italus. C. Italia ab italo dicta est: cũ Italus pronepos fuit Saturni qui inter duos sinus ipauit. Neptunniũ: & Syllaceũ. Vl intelligas de Italo Vlissis & Circes filio. i Sabinus. C. de Sabinorũ nomine: non idem omnes scriptores tradũt. Poeta aũt assentire videt. Portio⁹ Catõi: qui (teste Dyo. halicarnaseo ait) Sabinos dictos eẽ a Sabino rege: et illũ quidẽ filiũ fuisse Sangi cuiusdam gentilis diui: qui a quibusdã pistius sit vocatus. Ergo Sabinus pater: aut quia illius gentis auctor extiterit aut q̃a non solũ rex: sed deorũ sanguine: nam omnes dii patres appellãtur. Hunc Silius Sabũ appellat. sic: ps sanctũ voce canebat Auctorẽ gentis: pars laudes ore ferebant: Sabe tuas: q̃ de proprio cognomĩe primus. Rexisti populos magna ditione sabinos. Alii tamen dicũt Sabinos dictos eẽ: quos Romani Sabellos nũcupãt. k Vitisator. S. non inuentor vitis. Sed qui genus vitis italis demonstrauit populis. l Sub imagine falcem. S. aut Statuę exprimit gestũ: vt dicat: ita tenebat falcẽ: vt eã sub vltu haberet. Aut sub imagĩe: sub theca dr̃: q̃ falci fil's est: m Saturnusq; senex. S. antiqui reges nomina sibi plerũq; vendicabãt deorũ. Ergo Saturn⁹ rex fuit Italię: nam & supra ait. Veterum effigies ex ordine auorũ: & isert. Aliiq; ab origine reges: hinc est quod apud Cretam esse dicit Iouis sepulchrum. Gabalus etiam imperator Romanus: solẽ se dici voluit. Nam Heliogabalus dictus est. n Aborigĩe. S. pro aboriginũ reges: sed est metro prohibitus. D. Aliiq; aborigine; reges. Refert se a specialitate ad generalitatem: et vt cõpendio vteret: & numeꝝ augeret: in generalitate enim infinita extimatio est: & plus intelligitur q̃ veritas habet. o Martia. C. De Saturno alibi diximus. Laudat aũt omnes hos reges. Nam ostendit non tyranos fuisse qui omnia ad suum cõmodũ referentes pro pastoribus lupi suis ciuibus fiunt. Sed fuisse q̃ p patria pugnantes mortẽ subire non dubitarent. p Pugnando vulnera passi. S. quasi reges passi. DON. Vulnera passi. vt gloriam ex defensiõe libertatis ostenderet. q Multaq; preterea. C. Quod argumentum erat illos viros fortes fuisse: & hostes sibi iniuriã inferentes semper superasse. Nam ɔsueuerãt exuuiis hostilibus templa exornare antiqui: vt & diis cõsecrarent: que deorũ auxilio acquisiuerant: & suę virtutis monumentum relinquerent sempiternũ. hinc Sta. Hic ego maiorum pugnas: vultusq; trementes. Magnanimũ effingam regũ: fingamq; superbis Armatolis: quę ĩpe meo⁹ quesita reuexi sanguine. Enumerat oĩa pugnandi genera. Nam p currus et cristas et galeas pugnã: quę collatis signis fit ostendit: per claustra portarum expugnatione vrbium: & p rostra erepta carinis: certamẽ nauale indicat. r Sacris in postib⁹: S. vbi spolia ɔsecrabãtur. D. in postibus ar. Indicia hęc sunt virtutis. s Captiui. S. p captiuorũ. nota figura est. t Curueq;. DO. oĩa sine numero posuit vt plus arbitraremur. v Criste. S. galeę. a parte totum posuit. x Ingentia. D. vt oñdat q̃nto labore retracta sint. y Ereptaq; rostra car. S. Bene de omni genere pliorũ spolia illic fuisse demonstrat. z Carinis: D. vt appareat ẽt nauali bello illos vicisse. a Quirinali lituo. S. litu⁹ incuru⁹ augurũ baculus quo vtebant ad designãda cœli spatia: nã manu non licebat. Quirinalẽ autem ex psona sua dixit: q̃lem postea Quirinus habuit: nã tũc adhuc nõ fuerat Romulus: vl lituũ. i. regiũ baculũ: in q̃ ptãs erat dirimendaꝝ litiũ. Et hoc etiã dicit Donatus. C. Ipse Quirinali. At qui Romulus: qui Quirinus dicitur nondũ erat. Ergo quirinali. i. quali vsus fuit deinde Quirinus: vl Quirinali martio: q̃a Quirin⁹ mars sit. Ipse vt ostẽdat magestati regię augurale q̃q; dignitatẽ addidisse. Picus enim vt refert Augustius Saturni filius fuit prim⁹ Laurẽtũ rex fuit: q̃ tpe hebreis iudicauit Delbora fœmina: q̃ pphetissa fuit. assyriorũ rex erat lamperes. Hui⁹ fabula notissima est. q̃d a Circe in auẽ sui nominis sit mutatus. Sunt qui dicãt q̃ illi pater sterion fuit optimus agrorũ cultor, a quo fim⁹ quo agri pinguescũt stercus appellat. De lituo vero iam dictũ est. b Parua. D. Vel quia tales extãt: aut nõ magni precii: quia veteres non erant ambitiosi cultus. c Succinctus tra S. Toga est augurũ de cocco & purpura. d Ancyle gerebat. S. Ancyle scutũ breue est regnante Numa cœlo hmõi scutũ lapsum est: & data responsa sunt: illic fore sũmã imperii vbi esset: quod nec aliq̃n hostis agnosceret. per Mamuriũ fabrũ multa similia fecerũt: cui & diẽ cõsecrauerunt: quo pellem virgis feriũt ad artis similitudinẽ

Dicimus aūt hoc ancyle:& hęc ancylia:ancyliorū vero vsu pauit. Hora. Ancylorū et nominis togę oblitus. C. Ancyle. Nondum fuerat ancyle:quod subsequētibus temporibus regnante Numa de cœlo lapsum est:& de quo dicemus in sequentibus:sed ostendit illū Numę similē in religione fuisse. e Equū domitor. C. fortissim⁹ in pugna equestri: & qui bene & pro arbitrio suo equis vteret. Expssit em id qd ab Home. dr. ἱππόδαμος. f Capta cupidine cōiux. S. cōiuux vero nō quę erat:sed quę esse cupiebat. vt q̄s ego sum totiens iā dedignata m. Picū amauit Pomona dea pomorū:& eius volē tis est sortita cōiugiū. Postea Circe eū cū amaret:et sperneret:irata in auē picū cōuertit. Nā altera est pica:hoc aūt iō fingitur: qa augur fuit:& domi habuit picū p quē futura noscebat:quod & pontificales indicant libri. Bene aūt ei supra lituum dedit:quod est augurū ꝓpriū: nā ancyle et trabea cōia sunt cō diali vel martiali sacerdoti. C. Capta cu .con. Non quę esset:sed quę esse cuperet:sic em̄ Corebum Priamí generum dixit.

an error aduexit. D. Errore vię:quia in obscuro cœlo ī quo via est nauigantibus:ab illa errare possunt:vel vi tempestatis inde abstrahi. n Qualia multa. S. ad duo respexit errorē:& necessitatē. o Portuq̄ sedetis. S. aut em̄ pro portu erat illic exitus fluminis. p Ne fugite. S. ne fugiatis. D. Ne fugite hospitiū. non modo cōcedit:q̄ sua auctoritate iā sumpserāt q̄ ripas intrauerūt:sed vltra id hospitiū offertur. Ex cognatione autē quę troianis cū Italis est:ostēdit eos posse cape omnē fiduciā. q Ne ve ignorate. S. ignorate. S. ignoretis.

g Aurea circe. S. Nā aliter non stat versus. Et aurea p ironiā dixit. D. Aurea: ironice:quasi itelligat pessima:& indignationem citat:q̄ talem virum ita tractasset. h Fecit auē Circe. C. picū Martium: hęc auis arbores rostri duritie cauat:nidificat in cauis arborū. Est auctor Trebius clauū:vel cuneū q̄uis magna adact⁹ sit vi:arbores in quibus nidū habēt pici statim extrudere cū crepitu arboris:ipsi principales sūt in auguriis teste Plinio a rege:qui nomē huic aui dedit. In capite L. Tuberōis pretoris vrbani in foro iura reddentis:ita placide sedit:vt manu apprehenderetur. Rñdere vates exitiū imperio portēdi: si dimitteret. si vero examiaretur ptori:Et ille protin⁹ ꝯscripsit:nec mlto post impleuit pdigiū i. Prior p pter affectū quo vrgebat: vt filiā peregrinis locaret.

Aurea:percussum virga:versumq̄ venenis
Fecit auem Circe:sparsitq̄ coloribus alas.
Talis intus templo diuū patriaq̄ latinus
Sede sedens:teucros ad sese in tecta vocauit.
Atq̄ hęc ingressis placido prior edidit ore.
Dicite dardanidæ (neq̄ em̄ nescimus & vrbē
Et genus:auditiq̄ auertitis equore cursum)
Quid petitis?quę causa rates:aut cuius egētes
Littus ad ausoniū tot per vada cęrula vexit.
Siue errore vię:seu tempestatibus acti:
Qualia multa mari nautę patiuntur in alto:
Fluminis intrastis ripas:portuq̄ sedetis:
Ne fugite hospitiū:neue ignorate latinos
Saturni gentē:haud vinclo nec legibus ęquam:
Sponte sua:veterisq̄ dei se more tenentem.
Atq̄ equidē memini (fama est obscurior annis)
Hinc illum coryti tyrrhena ab sede profectum
Threiciamq̄ samum:quę nūc samothratia fertur
Auruncos ita ferre senes:his ortus vt agris
Dardanus ideas phrygię penetrauit ad vrbes:

r Saturni gentē. S. laus generis. s Sponte sua. S. Xenocratis est: qui cū primus scholā aparuisset: q̄d antea in porticibus de phia tractaretur: & interrogatus esset quid p̄stare posset discipl'is suis?respōdit:vt id homines voluntate faciant:quod alii iure coguntur. t Veteres. S. antiqui. ac si diceret. aurei seculi imagine viuimus. v Fama est obscurior annis. S. ac si diceret. nisi esset iam vos scíretis: x Arūcos ita ferre se. S. Apud veteres hystorię hoc gen⁹ fuit:vt maiores natu antea acta posteris indicarēt:q̄d hic indicat locus. Lucan⁹ apertius cū esset de Anteo narratur⁹. Cognita p multos;docuit rudis icola patres. Arunci vero Italię populi fuerunt.. C. Arunca. Antiquissima italię vrbs fuit edificata ab Ausone Vlyssis & Calypsus filio: a quo Ausonia nominata est. y Ferre. S. quasi cū ostentatione iactare. z Dardanns. S. Iuppiter cū Electra Atlantis filia Coriti regis Italię vxore cō cubuit:sed ex Iouis semīe nat⁹ est Dardanus. Ex Coriti Iasius. Dardanus profectus ad phrygiā Iliū cōdidit. Iasius vero Thratiā tenuit. vbi est samos: quā & Samothratiā noīauit. Nā Iunōis alia est samos insula: q̄q̄ ciuitas thratię:quę est icephalenia Same dicatur. Vnde cum postea responsum esset Antiquā exquirite matrē:&

Placido prior. S. Legatorū em̄ fuerat:vt ipsi ante loquerent̄:sicut in secūdo. Vltra flens ipse videbar: k Dicite dardanidę. S. Aut ex veste eos troianos esse cognoscit:quę erat propria gentiū singularū:aut κατὰ τὸ σιωπώμενον. intelligimus famam:quę eos venisse renunciauerit:eandā etiā Troianos esse dixisse. Vnde infert auditiq̄ aduertitis ęquore c. Dardanidę aūt ac si diceret cognati. D. Dicite dar: Prim⁹ verba facit:vt facilitatē suā:et beniuolentiā in eos demonstret. Potuit aūt ex veste : latinus qui multa experientia esset:troianos cognoscere:quod non poterant per teneram ętatē illi qui erant extra portas.
l Vada cerula. S. Cerulum est viride cū nigro. i. mare.
m Siue errore vię:seu tēpestatibus acti. S. duo quęrit. Si voluntate venistis:quid petitis? Si necessitate:tēpestas vos

Aeneas Italiā peteret:profectus ad Thratiā:Samothracas deos sustulit & pertulit secū ꝓpter originē matris. D. Dardanus. Iam explicat:q̄d ꝓposuerat. cū dixit dicite Dardanidę. C. Dardanus de hoc dicta plurima sūt:pauca tū hęc repetā. Duxit hic Crisen Pallantis filiā. vnde sunt nati Ideus & Dimas in Archadia regnarūt vsq̄ ad diluuiū. Hęc Dyonisius. qui ait Atlantē fuisse Archadię regē. Cum vero p diluuiū campi in Archadia in lacunas essent versi: propterea q̄ habitatio montuosa difficilis esset:atq̄ sterilis. Dimate in Archadia cū parte copiarū relicto Dardan⁹ in Samothratiā venit:ibiq̄ Iasio a fulmine percusso:quia Cereris concubitū appetiuerat ꝓfectus est in phrygiā:& defuncta Cryse Batheā filiā teucri duxit:mortuoq̄ Theucro in regno successit. Ex hac genuit Erichtonium. Ex erichtonio:& Calliare

Scamandri filiã Tros nascit̃: ex Troe Assarac⁹: ex hoc Capys. Ex quo & ex Naide Nymphe oritur anchises. Diod. refert Iasiũ: & Dardanũ natos in Samo insula: que nomẽ a Samo Mercurii filio habebat: inde aduentu Thracũ colonorũ Samothracia est appellata: mortuo Iasio Dardanus: et corybantus Phrygiã petiere: Vbi defuncta Chryse Dardan⁹ Batteã filiã Teucri duxit: & Teucro ĩ regno successit. Latini aũt dicũt Dardanũ & Corytho in Samothratiã. & inde in Phrygiã profectũ. a Ideas Phrygie. S. quia erant & Cretẽsiõ addidit phrygie. b Coryti. S. oppidũ & mons dictus a rege patre Dardani.

que non mõ dea est ex selectis. Ponit em̃ Varro in sextodecimo volumie deos selectos Ianũ Iouẽ Saturnũ Geniũ Mercuriũ: Apollinẽ: Martẽ: Vulcanũ: Neptũnũ: Solẽ: Picũ: Liberũ patrẽ: Tellurẽ: Cererem: Iunonẽ: Lunã: Dianã: Mineruã Venerem & vestam. Sunt itaq; duodecim mares: octo foeminẽ dii selecti. Ergo cum per Venerem matrẽ vnã ex selectis nepos Iouis sit Aeneas: iure de gente suprema Iouis eẽ dicetur. n Tua ad limina. C. vt ostenderet nihil illos sibi arroganter assumpturos: sed precibus exornaturos.

c Accipit. S. auget adiectione. s. nominis sui. d Voce secutus. S. Plerũq; em̃ cõsentimus & taciti. e Rex. S. Cõciliatio ab honore: inde a genere. D. Rex genus egregiũ. Cũ se beniuolum ostendisset latinus: nõ multum laborauit in texendo exordio Ilioneus: nec tamẽ penit⁹ omisit. C. Rex. In genere deliberatiuo oratio est. In qua pacem: sedemq; sibi Troiani petiũt. Captat autem beniuolentiam: a nomine: & a nobilitate. Cõmẽdat petitionem suam a necessitate: quoniam sic volentibus fatis (quibus repugnare latinũ non deceat) illuc deuenerint: sicq; cõfutat quod ille dixerat potuisse troianos venire deceptos errore vie: aut impulsos tempestatibus. Et simul a seipsis captat beniuolentiã: quia ostendit suum consilium troianos fatis accõmodasse: et id vult: quia illa disponũt Cõcitat simul: & misericordiã cũ ostẽdit se ex florẽti fortuna in magnam calamitatẽ incidisse.
f Fauni. D. Vnde hoc cognouit Ilioneus? nempe ex simulacris: que erant in vestibulo. Breuissime autẽ amplectitur q̃cunq; dixit latinus: nec potuit in tanta breuitate magis extollere genus troianorũ.
g Succedere terris. S. vt succedoq; oneri.
g Nec sidus. S. Aspectus siderũ: nam tempestas supra dixit: i Vrbem afferimur. S. ad vrbem referimur. k Extremo veniẽs. S. primo. nã alias rediens diceret non veniens. l Ab Ioue principiũ. D. plus dixit q̃ latinus. Ille em̃ Dardanum ex italia venisse: hic vtriq; generi a Ioue principiũ esse demonstrat: & confirmãde rei causa rem sepius repetit. C. Ab Ioue principiũ. Cõmendat se a genere. m Dardana pubes. Gaudet auo: rex ipse Iouis. S. Generis origine: Nã auus nõ est troianorũ Iuppiter. Sed Aenee per venerem. n Suprema. D. vt enumeratione maiorũ: ipse videatur finis propinquior. causa ostenditur Aeneas: qui nepos erat Iouis. C. de gente suprema. Non solũ a Ioue esse Aeneã ostendit: sed ita a Ioue: vt non per vulgarem parentẽ illi nepos sit: sed per venerem

b Aurea nunc solio stellantis regia coeli
c Accipit: & numerũ diuorũ altaribus auget.
d Dixerat. & dicta Ilioneus sic voce secutus:
e f Rex genus egregiũ fauni: nec fluctibus actos
g Atra subegit hyems vestris succedere terris:
h Nec sydus regione vie: littusue fefellit:
i Consilio hanc oẽs animisq; volentibus vrbem
Afferimur: pulsi regnis que maxima quondã
k Extremo veniens sol aspiciebat olympo.
l Ab Ioue principiũ generis: Ioue dardana pubes
m Gaudet auo: rex ipse Iouis de gente suprema
n Troius Aeneas: tua nos ad limina misit:
p Quanta per ideos seuis effusa mycenis
q Tempestas ierit campos: quibus actus vterq;
r s Europe: atq; asie: fatis cõcurrerit orbis:
t Audiit & si que tellus extrema refuso
v x Summouet oceano: & si quem extẽta plagarũ
y 3 Quattuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
a Diluuio ex illo: tot vasta per equora vecti:
c Diis sedẽ exiguã patriis: littusq; rogamus
Innocuũ: & cunctis vndamq; aurãq; patentẽ:

p Quinta p ideos. S. Ad illud respexit. Auditiq; aduertitis egre cursum: nam non mirũ te audisse: que vniuersus orbis agnouit. D. Quanta: vt cõmiserationem concitaret: narrande erant calamitates: sed remouende erãt more: vt q̃ prius legatiõẽ expõeret. Ergo breuiter illas tangit: q Tempestas. S. vis bellorũ. r Actus. SER. collisus. s Fatis. S. per transitũ: & excusat troiãos: et grecorum laudem minuit. t Audiit & quẽ. C vniuersã hãc sphericã rõem explicauimus in Georgicis: vbi de qnq; zonis meminit. v Tellus extrema. S. vt est Britanie: & omniũ insularũ Oceani. x Refuso. S. refluo vt indicat Luc. Quaq; iacet littus dubium: quod terra fretumq; vendicat alternis vicibus. cum funditur ingens Oceanus: vel cum refugis se fluctib⁹ aufert: & est Homeri. y Et si quem ex pla. S. Audierunt etiam illi qui separãtur zona ea que est in medio quattuor .i. feruens: significat autem antipodas. 3 Plaga ini. S. intemperati: vel ardentis. a Diluuio ex illo. S. ex illa vastitate. Alii hic distinguũt & mutant sensum: vt sit. quos dirimit plaga solis ardentis: ex quo mũdus est cõstitut⁹: hoc ẽ ex quo chaos esse desiit. D. Diluuio nõ bello: Nã ex bello aliquid remanet: ex diluuio vero nihil: nã oĩa tolli

C. Diluuio ex illo. translatio est Fit aũt trãslatio: cũ verbũ ex quadã re transfertur in aliã rem: q̃d propter similitudinẽ recte transferri videtur: vt cũ fiat: aut rei ante oculos ponende: aut augende: aut minuende: aut ornande causa: aut vt obscenitas vitet: aut vt breuiter narretur: hic breuitatis causa posita est translatio. Cum em̃ dixit diluuio ex illo: denotat q̃ quemadmodũ diluuio oĩa ruũt: trahũtur: sternunt euertunturq;: ita in eo bello demonstrat incẽdia: rapinas: depopulatiões: cedes: euersiones: irruptiones: inuasiones: captiuitates: Quapropter vt ex nobilitate gentis & opulẽtia regni sese nobilitaret: et dignos demonstrauerat: quibus sedes dãde essent. Sic huiuscemodi calamitate misericordiã commouet: & metũ omnẽ: ne superbius quid agant submoueat

b Tot vasta. D. post calamitatem belli, durior casus nos excepit. c Diis sedem exiguã pa. S. pia & verecũda petitio. D. Diis sedem ex. Facilem & honestam petitionẽ ostẽdit. Ex cõmemoratiõe autem deorũ etiã hoibus petere videt. Nã que numinibus prębebit sedes cultore neglecto? C. Diis sedem. Cõmendat petitionẽ suam a modestia. d Litusq; ro. Innocuũ. S. non quod nulli noceat: sed cui⁹ vẽdicatõ nlli possit nocere: aliter serpentes innocuos dicimus. D. Littus. vt demonstret quod ad homines pertinet: nec difficile: nec onerosum. C. Innocuum. In quo vobis nullũ afferemus detrimẽtum: nã cum dabũt litt⁹ sterile: nihil ex eorũ libertate iminuet. e Cunctis vndãq; aurãq; pa. S. Ista em cõmunia sunt. f Indecores. S. Decus decor; facit decor decoris: sed hic indecor dicim⁹: hic indecus non possumus dicere: vñ indecores: cũ co breuis sit: aut systole est: aut certe dicim⁹ nõiatiuũ non inueniri. vt ĩ multis nominibus fit: nã indecus lectũ nõ est: quod et melius est. Nã systole sine exemplis fieri non debet. Verecũde autẽ hoc dicit: sua coniunctione etiam ornari italos D. nõ erimus indecores: Noluit dicere ornabimus regnũ: ne sit arrogans. C. Nõ erimus: non solũ non erimus detrimẽto: sed erimus decori. conatur autẽ summũ seruare tẽperamẽtum: ne aut propter nobilitatem: magnitudinemq; nominis Troiani: illorum sotietas periclosa veniat. ne ve rursus propter illorũ calamitates: sint ita afflicti: vt sint contẽnendi: ac ne quęrat latinus: cur non secũdas sedes suas posuerint apud illos: qui eos sibi iungere voluerunt. Repetit Ilioneus qd iã posuerat: fato huc eẽ adactos Troianos. g Abolescet. S. abolebitur: & vsus est inchoatiua forma cũ opus nõ esset. h Troiam. S. Troianos. i Fata p ęneę iuro. S: q iã nouit latinus oraculo. s. fauni p quod audiit externi veniet generi: k Siue fide seu qs &c. S. In his dextra cõprobat fide & virtute. D. Fide. laudat fidẽ: quę necessaria est in societate regni. l Vittas. S. quę religabantur ad ramum. m Huc repetit dar. S: Aeneas: & bene repetit non petit. q si ad sua. n Ingẽtib⁹. S. de his quę magna cõstat fuisse. o Dat prę D. Quõ pterea cũ nihil pri⁹ dederit: sed sic cõiũgẽ misit nos ad te Aeneas: & preterea. i. vltra id qd misit dat munera parua respectu prioris fortunę. p Fortuna parua prioris. S. Bene mediũ tenuit: nam ne laudare videretur ait parua: ne deformare (nã durum est aliquid de infoelicib⁹ accipere) ait fortunę prioris. C. Fortunę par. prio. dicit pua ne sua iactanter laudet. Dicit fortunę prioris: ne viderent contẽnenda: nec caret cõmiseratione hic loc⁹. cũ oñdat: ex q excelso gradu in q humilẽ ciciderint q Receptas. C. cõmẽdat a labore. Sic alibi. Preterea duo; nec tuta mihi valle reperti. r Hoc pater anchises auro libabat ad aras. S: Pateram significat: D. hoc pater. Nã si per se non sint digna: sunt tñ ga taliũ virorum fuerũt. C. Hoc auro. i. vase aureo. & est denoĩatio. Cõmendauerat dona a prisca fortuna: nunc cõmendat ab auctore. s Hoc priami gestamẽ erat S. Diadema dicit: nam sceptrũ dictur⁹ est. t Cum iura vo. C: vt nõ solũ ostenderet Priamũ illo vsum fuisse: sed vsum in maximis celebrationibus. v Sacerq; tyaras. Pileũ phrygiũ dicit. Et sciendũ hic tyaras per vsurpationẽ dictũ. nã hęc tiara dicimus. Meli⁹ ergo Iuue. Et phrygea vestitur bucca tyara. D. Tyaras. pile⁹ est: quo phryges vtũtur: cũ celebrant sacra: vñ sacrum dixit. x Iliadũ. C. ab artificib⁹ laus ẽ. nã pter cęteros mortales phrygũ hunc intexendi artẽ colebãt. vnde phrygiões dicebantur huiuscemodi artifices. y Labor. C. q si dicat industria: quę nõ est sine labore. Optĩe autem post orationẽ adhibuit munera: quia plurimũ ad psuadendũ valet. z Obtutu tenet ora. S. ordo est. Latinus defixa tenet ora: & obtutu. i. intuitu, solo hęret immobilis. a Intentos voluens oculos. S. cogitantis est gest⁹ sic de Bocco Sal. Vult⁹: & oculis pariter: atq; aio varius. D. Intentos oculos. Quod est sapientis cõsilium: nã oculi p diuersa vagantes: secũ animũ trahũt & a fixa cogitatione abstrahũt: Sed si itentos: quõ voluẽs? quia tacitarũ cogitationũ est mouere oculos: cũ animi gẽ⁹ per diuersa rapiuntur: ita quo ierit redieritq; animus: oculorũ signis ostendit. b Regẽ picta mouet. S. qppe regem & hoc est labor Iliadũ. c Sceptra mouent tãtũ. D. q. d. admirabatur quidẽ dona: sed tñ nihil magis curabat: q cõniugiũ filię. Cõmendat aũt regem a sũma prudentia: qui nihil temere constitueri: sed longa ratiotinatiõe cõsiderãdo qui essent troiani: & repetendo oracula Fauni vere cõclusit esse recipiendos Troianos. Ergo tandẽ dixit. i. post diuturnã disputationẽ. d Veteris. C. q. d. veridici: nam ea quę falsa deprehendunt oracula: diu non durant.

Non erimus regno indecores: nec vestra feret
Fama leuis: tantiue abolescet gratia facti.
Non troiã ausonios gremio excœpisse pigebit.
Fata per æneę iuro: dextramq; potentem:
Siue fide: seu quis bello est expertus & armis.
Multi nos populi: multę (ne temne quod vltro
Preferimus manibus vittas: ac verba precãtũ)
Et petiere sibi: & voluere adiungere gentes:
Sed nos fata deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis: hinc dardanus ortus:
Huc repetit: iussisq; ingentibus vrget Apollo.
Tyrrhenum ad tybrim, et fontis uada sacra numici.
Dat tibi preterea fortunę parua prioris
Munera: relliquias troia ex ardente recœptas.
Hoc pater anchises auro libabat ad aras.
Hoc priami gestamen erat: cum iura vocatis
More daret populis: sceptrumq; sacerq; tyaras:
Iliadumq; labor vestis.

Talibus Ilionei dictis: defixa latinus
Obtutu tenet ora: soloq; immobilisq; heret.
Intentos voluens oculos: nec purpura regem
Picta mouet: nec sceptra mouet priameia tãtũ.
Quantum in cõnubio natę thalamoq; morat:
Et veteris fauni voluit sub pectore sortem:

Nunc illum fatis extrema a sede profectum
Portendi generum: paribusq; in regna vocari
Auspiciis: hinc progeniẽ virtute futuram
Egregiam: & totum que viribus occupet orbẽ.
Tandem letus ait: dii nostra incoepta secundẽt:
Auguriumq; suũ: dabitur troiane quod optas:
Munera nec sperno: non vobis rege latino
Diuitis vber agri: troie ue opulentia deerit.
Ipse modo æneas: (nostri si tanta cupido est:
Si iungi hospitio properat: sotius ve vocari)
Adueniat: vultus neue exhorrescat amicos.
pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte:
Est mihi nata: viro gentis quã iungere nostre
Non patrio ex adyto sortes: nõ plurima coelo
Monstra sinũt: generos externis affore aboris
Hoc latio restare canunt: qui sanguine nostrũ
Nomen in astra ferant: hunc illũ poscere fata
Et reor: & si quid veri mens augurat: opto.
Hec effatus: equos numero pater elegit omni.
Stabant ter centum nitidi in p̃sepibus altis
Omnibus extemplo teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes: pictisq; tapetis:
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro. fuluũ mandunt sub dẽtibus aurũ.
Absenti ænee currũ: geminosq; iugales:
Semine ab ethereo spirantes naribus ignem:

e Portendi. S. porro tendi: p̃duci significari. f Paribus auspiciis. S. pari potestate: & tractũ est ex comitiis: vt diximus supra. g Tandem. D. post diuturnã cogitationẽ. h Letus. D. quia respexerat foelices exitus. i Dii nr̃a. incoe. secũ. S. Antiquo more locut⁹ de publicis rebus .i. de pace & nuptiis filie: & de regis nuptiis: facit añ deorũ cõmemorationẽ: sicuti etiã in oibus Catonis traditionibus legimus. Hinc est in diuinatione. Si quid ex veteratione est Iouem ego maximũ optimũ: Ipse etiam Virgi⁹. Prefat⁹ diuos solio rex infit ab alto. D. Nostra incoepta. q̃d magnopere desideramus compleri optamus: hoc optatum p̱tinet ad nuptias filie: de quibus diutius cogitauerat. k Auguriũ. S. propter que dicta sunt supra. l Quod optas. S. i. pax. D. Quod optas. breuis: sed plenissima promissio. m Nec sperno. S. quia dixerat fortũe parua prioris. Et est lyptotes id est libẽter accipio. n Vber agri. S. vbertas alibi. Pecori & vitibus almis. Aptius vber erit. Et est maior petitione p̱missio Nã littus illi petierãt. C. Diuitis vber agri. liberalitas: simul & benignitas oñditur regis; qui sterile littus petentibus fertiles pollicet̃ agros. o Troiẽue. D. Nam nomẽ Ilionei cogitabant. p Pacis erit. S. foederis ab eo quod sequit̃ id q̃d precedit. q Tyrãni. S. grece dixit regis: nã apud illos Tyranni & regis nulla discretio est: Licet apud nos incubator imperii Tyrannus dicatur. Declinat̃ aut hic & hec tyrannos. D. Tyranni. hoc nomen posteribus seculis infamatũ est: nã reges q̃z tyranni dicebantur. r Est mihi na. S male multi arguunt Virgi. q̱ latinũ vltro induxit filiã pollicẽtẽ: nec oraculũ considerantes: qa Italo dari nõ poterat: nec ænee meritũ: quẽ decebat rogari. Teren. Hac forma impulsus Chremes vltro ad me venit vnicã natã suã. Hesiodus etiam περι τϖν γυναικϖν. inducit multas heroidas optasse nuptias virorũ fortiũ. D. Est mihi nata. Verecũda oblatio: & aduersus omnẽ exprobrationem munita: ne forte illud dici posset Terentianũ. aliquid mõstri alũt: & q̃ niã nemini obtrudi p̃t: itur ad me. C. Est mi. na. Ingẽs affectus paternus iubet illũ vltro afferre connubiũ q̃d esset ab ænea petendũ: sed cũ p̱pter monstra iã decreuisset filiã externo cõiũgere aduẽtũ aũt externorũ rarũ eorũdẽq; virorũ excellẽtiũ rarissimũ esse cognosceret: erat anxius: ne tãtã occasionẽ fortune iniquitate omitteret. s Sortes. S. abusiue p oraculis posuit. t Plurima coelo. Mõstra sinũt. S. aut p augmentũ dixit: aut & alia visa intelligamus: nã duo nõ sunt plurima. v Hoc la. re. ca. S. Hoc Italie manere significat: nã sic dicim⁹ hoc mihi restat. id ẽ manet me illa res. x Qui sanguine no. Nomẽ i as. fe. C. ostẽdit id m̃rimonium Troianis q̃z gloriosũ fore. y Et reor & opto. C. vt p̱terq̃ q̃d fatis ad hoc ducitur etiã beniuolo aio & amico moueri videatur. z Mens augurat. S. Auguro dicimus secũdũ Plicũ p̃sagio mentis futura colligimus: auguror vero tũ cũ futura veris captamus auguriis. a Opto. D. ad laudẽ ænee. b Numero omni. S. i. tercentũ: & perite dixit: nã in legione nõ nisi tercẽti equites erant: que habebãt sexmilia virorũ: p q̃d oñdit habuisse vnã legionẽ latinũ vñ & alibi. Tercentũ scutati oẽs volscẽte magistro c In presepibus altis. S: multa nõ p̱pter se: sed propter aliud dicũtur: nã et p p̃sepia alta: equorũ magnitudo monstrat̃ Homerus. παχυπεπλους. id ẽ p longas vestes d Extẽplo. C. Cupiebat vti occasiõe de teucris: q̃ primũ: ergo celerrime remisit: & q̃niã viros fortes illos putauit: muneribus q̃ ad fortes viros pertinẽt donauit. Est aũt moralis sensus: vt cũ fortuna sese nobis offert eã q̃ primũ accipiam⁹: ne cũ paulopost ea auolauerit frustra illã inquiram⁹. e Ordie. S. p meritis singulorũ. f Instratos ostro. D. Stratis purpureis ornatos. C. Instratos o. i. habẽtes stramẽta purpurea. dicũtur eñi stramenta selle in quibus in equis insidem⁹: qm̃ eq̃s sternãt. i. eorũ terga exequẽt: q̃ mollius residem⁹. g Tapetis. S. Secũdo declinatur: hoc nomẽ tapetũ tapeti vt hoc tẽplũ tẽpli. Vnde est pictisq; tapetis hoc loco. Itẽ hoc tapete: vt hoc sedile sedilis. Vñ est. Qui forte tapetibus altis extructus. Declinat̃ aũt grece ὁ τάπης τοῦ τάπητος: Vnde est. pulchrosq; tapetas. h Demissa mo. pẽ. S. Suspendẽda p̱nũciatio: & ambit⁹ maior est. Nã monile nõ nisi hoĩm dicim⁹: q̃ nũc ad laudẽ p phaleris posuit. D. Monilia: ornat. In formã mulierũ. miũ aũtẽ beniuolentie in Troianos signũ. Nã q̃ pedib⁹ venerãt: non

debebant ad futurũ gene rũ: nisi equites redire. Ae neq; vero mitt t bigas. ho noris virtutisq; causa. Ho noris: vt curru vectus ad socerũ: cũ dignitate veni ret: Virtutis: quia cur⁹: & equi instrumẽta bellorum sunt: & ne ad generũ po tentissim⁹ rex leue donũ

Illorũ de gente: patri quos dedala Circe
Supposita de matre nothos furata creauit.
Talibus æneade donis: dictisq; latini
Sublimes in equis redeunt: pacemq; reportãt.

est Dedala te'lus.
l Nothos. S. materno ignobiles genere. Est autẽ nomẽ hoc grecũ: nã latie queadmodũ dicas nõ est.
m Furata creauit. CRI. mpta ab antiquis mutua tus est Virgili⁹: verũ multa etiã ex se configurauit: vt cũ dicit: tepidaq; recentẽ

mittere videret: eqs mirifice laudat. i Dente. S. de equis abusiue dixit: quod est hominũ propriũ k Patri quos dedala circe. S. Et hoc fingit eã fecisse. Tractũ aũt est de Ho me. qui tales equos habuisse inducit anchisen. Et bñ est cõ positũ ad id quod supra ait: Troie ue opulẽtia deerit. D. De dala viuacissimo ingenio. vt Dedalus fuit. C. Dedala. inge niosa: & que sũmo artificio sit predita. Nam δαιδάλειν: ornare & variari grece dr. Sumpsit aũt a Lucre. apud quẽ cede locum. cũ locus tepidus cede receti dicendũ sit. Et alio loco: cesserunt equore iussu. i. ipsi iussi. Sic igit dixit hic Sup posita de matre nothos furata creauit. i. furtim. i. clam patre supponẽs matrem. s. equã. equos solis creat. i. creari fecit hos equos nothos. i. quorũ mater mortalis: pater vero diuinus esset: nã proprie nothi dicũtur: quos nobilior pater ex igno bili matre creauit. n Donis dictisq;. S. Eqs & pacis nu ptiarũ pmissiõe. D. Donis. ppt eqs. dictis nã q; pacẽ reportãt.

o Ecce autem. C. hec di ctio semper rem improuis sam: neq; ante aĩaduersã: significat. ergo in maiorẽ perturbationẽ ex impro uisa Troianorũ foelicitate incidit Iuno: nã vt oñdit Cicero in tusculanis: et vt disputant Stoici: oĩa ipro uisa videntur maiora: qa quãta sint que accidũt: cõ siderandi spatiũ non datur.

Ecce autem Inachiis sese referebat ab argis
Seua iouis coniunx: aurasq; inuecta tenebat:
Et letum æneã, classemq; ex ethere longe
Dardaniã: siculo prospexit abusq; pachyno:

dã nũc super argos arat: Fuit & haud longe ab A thenis: quod a siti Dipsõ dictũ est: apud quos erat magna societas inter eos qui vno puteo vtebãtur: Vnde & fratrias dixerũt ἀπὸ τοῦ φρέατος. quas tr bus vocamus: Et notã dũ vbicunq; bonus seqt euentus Troianos: Iuno re

p Inachiis sese referebat ab argis. S. bñ Inachiis. Nõ eñ est vna argos. Fuit eñ et in Italia quã Diomedes condidit: que primo argi: post Agyrippa: post Arpi dicta ẽ: fuit & in Thessalia. Luc. Vbi nobile quõ mouetur & cõgrue: quasi numen inimicũ: quod pñs pos set nocere. q Seua Iouis. C In troianos: nã a iuuãdo di citur Iuno: vel Seua. i. magna. r Aurasq; infecta te. S. p elementũ suũ ibat. s Et letũ. C. Nã quid durius inimi

q deg eē potuit: quā videre ænea letū molietē mœnia. s Abusq. S. Abusq & adusq vsurpatiue dicim⁹: pposito eñ nō aduerbio iūgit̄: nec ppositiōi. vsq aūt aut ppositio est: aut aduerbiū. t Iā fidere terrę. SER. vt. & fidere nocti. v Stetit. S. quod solet esse cogitantiū. x Quassans. C. Quod irascentis: & minantis est. y Effudit. C: Nullo ordie: aut rōne emisit: eo eñ ferebat̄: quo ira dolorq raperet. z Pectore dicta. C. Quę ex imis sensibus prouenirent. a Heu stirpē. C. Omnis oratio pathetica pceps & abruptū initiū habet: qm̄ irat⁹ nō rōne ducit̄: sz variis irarū fluctibus pcipitatur. Sic est illud proh Iuppiter ibit: & quid me alta silentia cogis rumpere. Itē: mene incœpto desistere victā. Verum psens orō non solū principium habet abruptū. sed vniuersa breuibus sentētiis et crebris sentētiarū mutationibus in pceps fert̄ velut inter ęstus iracūdię fluctuet. Incipit igit̄ ab exclamatione quā gręci ἐκφώνησιν dicūt: quę nō solū sūmū dolorem indicat: sed extremā q̄z desperationē: qua etiā magis dolet: q̄a fidet fatis suis: quę regina deorū sit: audere troianos homines exules fata sua opponere. Deinde breues sequunt̄ interrogātiūculę. b Fatis S. volūtatibus. D. Fatis contraria. qui cōtrariis fatis nascunt̄ imortales inter se inimicitias exercēt. Cōfirmat etiā deos fatis agi: dolet igit̄ q debuissent timere fata Iunonis Troiani: & nō timuerunt: dolet q supiores euaserūt: & quicquid cogitare potuerit vicerūt.

c Nū sigeis. C. dolet eñ cū superati fuissent: cū eorum vrbs incēsa: tñ habuisse facultatē euadendi: neq per tuta: sed per medias hostiles acies. d Nū capti potuere capi. S. Cū felle dictū est. Nā si hoc remoueris erit oxymoron: dicit aūt quę cōtigerūt nō videri contigisse. quia nō obfuerūt. Capti aūt capi: sic dixit: vt & Cicero: vt in vberrima Sycilię parte Syciliā quęrem⁹. e Medias acies. D. Per gladios: & p ignes nō extremos: sed medios: quib⁹ nulla possent esse grauiora picula. C. Medias acies Hipbole est. f At credo mea nu. S. Nec fatigata destiti. nec satiata requieui. D. At credo nō eñ fessa sum odiis: nec quieui saturata. C. At credo. Ironiā ponit. g Patria excusos. S. Satis signate locutus est. h Per vndas au. se. C. Ausus suos .in efficaces cōquerit̄. i Me opponere ponto. S. plus est q̄ si diceret: tēpestate. Me autem: per perisologiā: imbres: tonitrua: tēpestates. k Absumptę in teucros vires. C. Alia hipbole: deinde adiungit dispersas querelas: & cū interrogatiōe: quę orationi maiorē affert grauitatē: est itē repetitio quid: & quid est dissolutū: nā breues & cōcisę clausulę sine copula pferuntur. l Aut Scylla mihi. S. Bñ mihi. ac si diceret. et iā q̄ p suā natura solēt nocere me rogāte minime obfuerūt. m Profuit: C. q. d. id q̄d; ceteris rē oēm absoluisset: mihi ne minia q̄dē parte profuit. n Cōdūtur tybri. al. S. Cōdi pprie dicuntur: qui sibi statuūt ciuitatē. cōdūtur ergo: sedē stabilem locant: & sunt pprie verba: q̄ nulla rōne mutant̄: vt sacerdotes creari: virgines rapi dicim⁹. C. Optata cōdūt t. a. potest sine extremo dolore recordari: q nō mō pericula illis ab ea obiectis euaserūt: Verū etiā in terras fatales incolumes peruenerant: nec tñ dolet in Italiā peruenisse q̄tum q tyberino flumine purificatus se etiā sacris placare posset: o Pelagi. S. propter illud Sz terrę grauiora manēt. p Mars pdere gē. S. Bñ belli & vastationis quęrit exēpla i reb⁹ hui⁹cemodi: sicut in primo naufragii. ¶ Pirithous Lapitharum rex: cū vxorē duceret vicinos populos centauros etiā sibi cognatos excepto marte ad cōuiuiū vocauit: Iñ iratū nūq imisit furorē q̄ centauri: & lapithę in bella venerunt. D. Mars perde. gen. ab exemplis iras suas accendit: & ōndit miores deos a d plenū se defendisse. Cōparat causas: delicta: et psonas. C. Mars pdere gētē: a minori argumentū est: q̄ quidē re quid illi durius eē pt: vt mioribus diis licuerit: quod sibi nō licet. q Cōcessit. S. aut ideo dixit: vt ōnderet minora numina nisi impetrauerint nō posse nocere. Stati⁹ de venere. Infādū iratę ɔcessit hōorē. r Antiquā genitor ca. d. S: Oeneus calydonis rex de primitiis oibus numinib⁹ sacrificauit: excœpta Diana: quę irata aprū immisit: q cuncta vastabat: dōec a melegro occideret̄. s Quod scelus ɀc̄. S. hęc est vera lectio: sic & casus pcedit: vt vterq ablatiu⁹ sit: Nā si calydōe legas: vitiū erit: nec sensus pcedit: scelus aūt p pęna posuit: ab eo quod pcedit id q̄d sequit̄. vt scelus expendisse merentē. t Ast ego: C. q̄to hęc dolore pfert: vt maxima dearū cū nihil inausū reliquerit: cū se ad oia cōuerterit. tñ ñ mō nō potuit pdere æneā: sz dic̄ ab illo se vici. v Quę potui in. S. i. nocēs: vt cōtra. Sis fœlix. i. ppitia: vt ēt diximus. sup. v Vincor ab ænea. D. Nomē ppriū p cōuicio posuit. q. d. ab vno eodēq inertissimo. y Quod si numina. C. Quod irascentis ppriū est: cōfirmat se ad nocēdū: & q̄uis despet pficere rē posse: tñ ipedire cōtēta est. Admonet aūt in hoc loco poeta quātū in mentib⁹ nr̄is furor valeat: cū cogat eos etiā q maximi sunt descendere ad oēm indignitatē: neq decoris sui rōnem habere: imo sui ipsi⁹ obliuisci: & omni rōnis luce extincta qua soli hoies sumus: solo furore: q immaniū bestiaꝝ est ferri. Vñ non pudet etiā inferis supplex fieri: & quod sūmę stultitię est: quod desperat perfici posse: tñ ipedire cōanta est: & saturat irā verbis: quādo ipsa re nō pōt. & cū indignatione pfert. z Implorare

Moliri iam tecta videt: iam fidere terrę:
Deseruisse rates: stetit acri fixa dolere.
Tum quassans caput: hęc effudit pectore dicta.
Heu stirpem inuisam: & fatis cōtraria nostris
Fata phrygum: nū sygeis occumbere campis:
Num capti potuere capi: nū incensa cremauit
Troia viros: medias acies: mediosq per ignes
Inuenere viam. at credo mea numina tandē
Fessa iacent: odiis aut exaturata quieui:
Quin etiā patria excussos: infesta per vndas
Ausa sequi: & pfugis toto me opponere pōto.
Absumptę in teucros vires: cœliq marisq.
Quid syrtes: aut scylla mihi: q̄d vasta carybdis
Profuit: optato cōdūtur thybridis alueo:
Securi pelagi: atq mei: mars perdere gentem
Immanem lapithum valuit: concessit in iras
Ipse deū antiquā genitor calydona dianę:
Q̄d scel⁹ aut lapithis tātū: aut calydōte merēte:
Ast ego magna iouis coiunx: nil linq̄re i nausū

Quę potui infœlix: quę memet in omnia verti
Vincor ab Aenea: quod si mea numina nō sunt
Magna satis: dubitē haud equidē īplorare quod vsq; est.
Flectere si nequeo supos: acheronta mouebo.
Non dabit regnis: esto: phibere latinis:
Atq; immota manet fatis lauinia coniunx.
At trahere: atq; moras tātis licet addere rebus:
Et licet amborū populos excindere regum:
Hac gener: atq; socer coeant mercede suorū.
Sanguine troiano: & rutulo dotabere virgo:
Et bellona manet te pronuba: nec face tantum
Cyssęis pregnans ignes enixa iugales:
Quin idē Veneri partus suus: & paris alter:
Funestęq; iterū recidiua in pergama tędę.
Hęc vbi dicta dedit: terras horrenda petiuit:
Luctificam Alecto dirarū a sede sororū:
Infernisq; ciet tenebris: cui tristia bella
Ireq; insidięq; & crimina noxia cordi:
Odit et ipse pater pluton: odere sorores
Tartareę monstrū: tot sese vertit in ora:
Tam seuę facies: tot pullulat atra colubris
Quam Iuno his acuit verbis: ac talia fatur
Hūc mihi da ppriū virgo sata nocte laborē:
Hanc operā: ne noster honos infracta ue cędat
Fama loco: neu cōnubiis ambire latinum
Aeneadę possint: italosq; obsidere fines.
Tu potes vnanimes armare in prœlia fratres:
Atq; odiis versare domos: tu verbera tectis:
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille:

quodusq; est. S. ac si diceret. etiā humilia. Qđ autē Iuno vbiq; alieno vti ītroducit auxilio: physicū est: natura em̄ aeris p se nihil facit: nisi aliena cōiūctiōe: ventorū. s. qui creant nubes: & pluuias. a Nō dabit re. zc. C. Deinde cū quadā voluptate: & hostili insultatiōe addit. At trahere et reliq̄. Iratorꝝ em̄ ē tali iurgio vti. b Atq; moras tātis licet addere rebus. S. Oñdit deos retardare fata: non penit⁹ tollere: vt decēq; alios Priamū supesse p annos. Quę aūt dicit etiā a Creusa dicta sunt: vt regnūq;: & regia cōiunx pta tibi. c Et licet am po. ex. D. magnū factiosę inimicitię cōsiliū vt dissiparet populos: cū regū concordiā nō posset rūpere. Cōuertit āt ad virginē: veluti ipsa cū ænea aliquid egisset. d Sanguine troiano. S. ambitiosā execrationē. e Et bellona. C. Nō em̄ ego ad cuius numē hoc ptinet ero pnuba: sed bellōa q̄ dea belli est. Enio gręce dr̄ furor bellandi: cuius sacerdotes instituebāt iuuenes: et robusti: et qui comā nutrirēt: in annuo sacrificio ictu ferri percutiebāt sibi lacertos brachiorꝝ: sed antiqui sacerdotes secabāt sibi brachia: quā cōsuetudinē seruari suo tēpore iussit Anthoni⁹. f Nec fa. tā. S. tātūmō. C. Nec face tm̄. Mai⁹ ergo incēdiū ex his nuptiis parat italię: q̄ ex ortu paridis paratū est ex q̄ ois Troia periit. g Cyssęis. S. regina Hecuba. filia (secūdū Euripidē) Cyssei: quē Enni⁹. Virgi. z Pacuui⁹: sequūt. Nā Home. Dimātis dicit. hęc se facē parere in somnis vidit: et parim creauit: q cau sa fuit incendii. ergo nunc hoc dicit. talis erit veneris partus. Nā sicut p Parim Troia cōsumpta est: sic p æneā reliquię Troianorū: Cōparatio autem iniuriosa: nam veneri Hecubam: Paridē ænec: Helenā lauinię comparat. h Iugales. S. ꝯiugales. in mr̄imonio cōceptos. i Idem S. similis. k Funestęq; iterū zc. S. Sic tędę recidiuę: vt pgama. l Hęc vbi dicta dedit. C. Iuno quę ambitio est: nō excitat furorem nisi terras petat: nā ex rerꝝ terrenarꝝ cupiditate furit ipa ambitio: mouet aūt ab inferis tenebris: qa ab appetitu pturbato: q̄ ps animi corpea ē: a q̄ pueniat ois furor. Furori autē sp placet bella: & insidię: et omnia scelera. Hanc et Pluto: et sorores oderunt: nā nō solum bonum oderunt furiosi: sed etiā mali.

m Horrenda. D. ex causa magnę iracundię vehemēter cōmota: descriptio autē Alectos ostendit eā esse aptam tāto negocio. n Luctificam Alecto. S. grecus accusatiuus huius declinatōis tres casus vsurpāmus: genitiuū: videlicet vt electus: nominatiuū et accusatiuū: vt alecto. o Odit et ipse pa. plu. S. Venerationis est pater: nā furię: acherontis et noctis filię sunt. p Tot sese vertit in ora. C. Sequit Euripidē in Horeste: qui fingit furias vertere se in varias formas: modoq; appellat fortunā: mō fatū: mō necessitatē. q His acuit verbis. S. Incitauit: et instigauit ei⁹ insaniā.

r Hūc mihi da p. S. aūt tibi aptū: aut certe ppetuū. Indefessū vsq; ad finē pducēdū. Et sciēdū furię nihil p p̄mio dari: qa prestat hoc ipm furię: vt bella cōmoueat: et vt dicat ē defēdisse Iunonē. DO. Da ppriū. Da nō p̄catur: sed imperat: vt sit iō personarū: Propriū. q̄ nō laborabis: qa nihil peto aliēnū a te. C. Propriū: Nam q̄uis furor oib⁹ ardētioribus cupiditatib⁹ insit: tū nulli maior ē: nec magis ppri⁹ q̄ ambitiōi. s Infracta. S. vt valde fracta: aut q̄ fuit añ hac semp infracta: vt in. xi. Turnus vt īfractos aduerso marte latinos. t Cędat fa. lo. S. Vicat. Cicero. loco ille motus est cū ē ex vrbe depulsus. v Ambire latinū. S. amplecti circū retinere nec ob ambitū hoc dixit. nā ambio ad illū dicimus non ambio illū. x Tu potes vnani. ar. S. A maiore ad min⁹. C. Vnanies oñdit q̄d petit facile ab ea p̄stari posse: arguit eī a minori. q̄to em̄ magis accēdet latinos ꝯtra externos: cū posset fr̄es hacten⁹ vnanimes iter se cōcitare: neq; est q̄ exēplū petam⁹ ab Atreo & Thyeste: aut ab Etheocle et Pollinice: nā in omni seculo innumeri inueniuntur.
y Versare domos. SERVIVS. vertere: et vsus est frequentatiuo ad vim augendum.
z Tibi nomina mille. SERVI. facies: vt Et sine nomie corpus: Mille autē secundū Euripidē in cuius tragedia dicitur

Furias non esse vnius potestatis: sed plurimarũ ita factũ secundum necessitatẽ. ita Asper. D. ꝑ nomina formas ondit. in quas cõuersa mutabat: quod poterat vocitari. C. Tibi nomina mille .i. potestates.

Mille nocendi artes: [a] fœcundũ concute pectus:
Dissice [b] compositam pacem: [c] sere [d] crimina belli:
Arma [e] velit: poscatq; simul: rapiatq; iuuentus.

vt ex fatis alia rursus fœcũde pullularẽt.

d Crimia bel. S. causas: vt crimẽ amor vestrum. e Velit. D. plus velle, est q̃ cogi. Velit: primo dein de poscat: & si non detur apiatx. nam rapit: qui sine iuben-tis auctoritate inuadit. CR. Velit. cupiat: sed cum multi velint ferre arma: & tamen non audeant a ducibus poscere: adiunxit poscat. Multi etiã cum poposcerint: si de negetur: non audent rapere. addidit rapiat.

a Fœcũdũ concute pectus. SER. Plenũ malitię efficatię: D. Fœcũdum. nocendi artibus redundans. Solicita autem in causa sua sępius rem cõmendat: ordinatum autem conciliũ est. Prio em̃ fœdꝰ vertẽdũ fuit: vt via pateret ad bellũ. b Cõpositã pa. S. quã sup̃ latinꝰ dederat. c Sere. D.

Exin gorgoneis Alecto infecta venenis:
Principio latium: & laurentis tecta tyranni
Celsa petit: tacitumq; obsedit limen Amatę.
Quā super aduentu teucrū: turniq; hymeneis
Fœmineę ardentem curęq; iręq; coquebant.
Huic dea ceruleis vnū de crinibus anguem
Cōiicit: inq; sinū precordia ad intima subdit:
Quo furibūda domū monstro pmisceat oēm.
Ille inter vestes: & leuia corpora lapsus:
Voluitur attactu nullo: fallitq; furentem:
Vipeream inspirans animā: fit tortile collo
Aurum ingens coluber: fit longe tenia vittę.
Innectitq; comas: & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues vdo sublapsa veneno:
Pertemtat sensus: atq; ossibus implicat ignem
Nec dū animus toto percœpit pectore flāmā:
Mollius & solito matrum de more locuta est:
Mlta sup nata lachrymās: phrygiisq; hymeneis.
Exulibus ne datur ducenda lauinia teucris:
O genitor: nec te miseret nateq;: tuiq;:
Nec matris miseret: q̄ primo aquilōe relinquet
Perfidus: alta petens abducta virgine predo.
At nō sic phrygius penetrat lacedemōa pastor:
Ledeamq; helenam troianas vexit ad vrbes:
Quid tua sancta fides: quid cura antiq̄ tuorū:
Et consanguineo tociens data dextera turno:

g Exin. S. ordinis aduerbiū. D. Exin. ex eo momento: h Gorgoneis. S. Sęuis pessimis a Gorgone. D. Gorgoneis fuit a forma qua fingitur gorgone. i Tacitum. S. pro tacite. D. tacitum sine strepitu: qn̄ in mœrore iacebat cū audiret filiā dandā Aeneę: vt ipsa tacita: vt facinus nescienti obtemperet. C. tacitum. clanculū nō sentiēte illa. k Obsedit. S. bene obsedit: quasi quę in sidiabatur. l Super. C. i. de. & de propter significat. Cicero. Cupio hoc mřcis de causis. i. propter multas causas. m Fœmineę. C. q. d. maxime. Nam femineus sexus propter imbecillitatē impacientior est i omnib⁹ perturbatiōib⁹. Hinc paulo infra: vt rabiem vehementer ostendat: canes fœminas ponit. n Curęq; iręq; coquebant. S. peruerso ordine respōdit: nā ira in troianos est: & cura de nuptiis: & primo ad aduētū teucrorū dixerat. C. Curęq; irę q; nā cura quā cupiebat de filia irā in troianos excitabat: Vsus est autem plurali numero: vt eas perturbationes vehementiores ostēderet. o Huic dea ceruleis. S. figura per hypbaton: Nā q; talis est ordo: huic dea vnum anguē in sinū coniecit: & vsq; ad itima subdit precordia quę sunt loca cordi vicina: quib⁹ sensus percipitur. Anguē aūt iniecit partem sui. i. furoris. p Vnū. D. quia vnū ad perditionē presentium arbitrata est satis esse. q Inq; sinū. D. Sinus dicitur qui potest aliquid excipere: & tenere. r Precordia. C. optimū elegit membrū: vt videbis vbi expressimus: quid esset precordia dictum est. s Leuia. S. pulchra. t Attactu nullo. S. Sine morsu. v Fallitq; furentem. S: Iniicit furorem sine accipientis sensu: furentē aūt: vt furore teneatur: nā nōdū furebat. C. Fallitq; fu. Nam ita furtim iniicit furorem: vt cū illa fureret: tñ nō aiaduerteret: vnde sit ille furor. x Vipeream animā. D. Pulsa. s. humana. C. Animā. i. anhelitum: sic in Georgi. Animas: & olentia medi ora fouent illo. y Tęnia vittę. S. Tęnia ē vittarū extremitas. D. Tęnia. s. vitta. z Vdo. S. s. veneno. hypalage i sensu veneno vdo quod est de vdo corpore: nāq; serpentum vda sunt corpora adeo vt qua eunt viā humore designēt. a Solito matrū de more. S. iracunde: nā hoc est de matrū more mixta aspirate loquebatur: nam paulopost vero furore quatietur: C Matrū de more. Ita loquebatur: vt amorē maternū exprimeret: & cuncta quę quęretur: inde prouenire videretur: nō autem a furore: vt paulo post. b Multa. C. pro multum. c Exulibus ne datur. S. propter dissuasionem significate loqtur. exules vocās eos: quia propria regna repetebant. D. Exulibus ne datur. Non fuit vtēdum principio: nam nec beniuolus reddendus erat qui esset pater: nec attentus q̄ de re esset sollicit⁹: nec docilis: cū causam sciret. Incipit ergo a questiōibus deformans negocium: et ita agit cum marito quē reuereri oportuit: vt suadere potius q̄ reprehendere videatur. Sūt ergo argumēta. Nullus postulat. Pater ingerit. Erit in naui thalamus filię. quando datur ei qui perpetuis erroribus damnatus est. omnis vita ducetur in fluctibus: nulla coniugis gratia: nullum decus vxoris: quam pater non tradidit: sed abiecit non amplius visurā: ergo non propagatio sanguinis: sed orbatio est. & domus nostrę solitudo ppetua. Antea autē gesta: exempla sunt perfidię ipsorum. Est autem maximū scelus rumpere fidem. d Ducenda. S. abducenda. CRISTO. Ducenda: arguit a damno q̄ filia detur illi qui paulo post abducturus sit. Et hoc facit verisimile: quoniam sit exul: neq; propria s sedes habeat: quo se recipiat. Item a turpi: quoniā cōtra ius atq; fas eripiatur. e O genitor nec te miseret natę. CRISTOFE. ad ad quem potissimum pertineat filię cauere. f Nateq; tuiq;. CRI. id agis: quod nemini prosis omnibus noceas: namq; cū rapietur a conspectu parētum virgo: & nos & illa in miseriam rapiemur: nec frustra id adiunxit. g Nec matris miseret: q̄ primo aquilōe relinquet. CRISTOFERVS. Nam impatientius ferūt hęc incomoda matris q̄ patris vnde repetiuit miseret: h Predo. SERVIVS. Quasi piratam ducit hominē diu in mari morantē. CRISTO. quod facile coniici potest: ex eo q̄ diu per diuersa maria versatus sit. i At non sic phrygius penetrat lacedęmona pastor. SER:

Legitur & an nō: sed hoc absolutum est. Si autem legeris: at. copulatiua particula est ad ornatum solum pertinens. Hora. At o deorum quicquid ī cœlo regit terras: et humanū genus. CRISTO. At nō: maximā vim habet hoc exemplum. Facit eñ credibile hoc in Aenea cum de more illius gentis sit rapere aliena. k Et cō sanguineo Turni. SER. Filius eñ Venilię amatę sororis: DO. Turno. Respōsa deorum sunt cum maxima cautela consideranda: quia implicita sūt & inuoluta.

l Si gener externa petit̄ de gente latinis. S. De qualitate transit ad finem. nā vult Turnum extraneum esse: diffiniri per callidā argumentationem: quia imperso latini non subiacet: cum oraculum de latinis omnibus cauerit. Postea etiam huic occurrit. Turnum grę cum esse ab acrisio cōmemorans: ꝑ quod duas res latērer agit: Nā dicēdo originē ꝯsiderādā: docet Turnū gręcū esse ab acrisio: æneā latinū a Dardano: C. Si gener externa petitur de gēte latinis. Cōfutatio eorum: quę obiici possent de futurorum iussu.

m Premunt iussa. SERVI. vrgent: in hoc compellunt.

n Inachus acrisiusq; patres. S. Danę Acrisii regis argiuorum filia postq; est a Ioue vitiata: pater eam intra arcam inclusam pręcipitauit in mare: quę delata ad italiā inuenta est a piscatrore cū Perseo quē illic enixa fuerat: & oblata regi: qui eam sibi fecit vxorem cum qua etiā ardeam condidit: a quibus Turnum vult originē ducere.

o Tum vero. C. Hactenus de matrum more locuta est. Nunc vero apte furore concita cœpit: tum ex desperatione: quia latinum persuadere non poterat: tum quia magis atq; magis a furia accendebatur.

p Mōstris. C. non erit verisimile pudicā reginā in tantam amentiam proruisse: nisi cōcita fuisset tāto furore: vt pro monstro

Si gener externa petitur de gente latinis:
Idq; sedet: fauniq; premunt te iussa parentis.
Omnē equidē sceptris terrā que libera nostris
Dissidet: externā reor: & sic dicere diuos.
Et turno si prima domus repetatur origo:
Inachus: acrisiusq; patres: medieq; mycene.
His vbi nequicq; dictis experta: latinum
Contra stare videt: penitusq; in uiscera lapsum
Serpentis furiale malum: totamq; pererrat:
Tum vero infoelix ingentibus excita mōstris:
Immensam sine more furit lymphata per urbē.
Ceu quondā torto volitans sub verbere turbo.
Quem pueri magno in gyro: vacua atria circū:
Intenti ludo exercent: ille actus habena:
Curuatis fertur spatiis: stupet inscia turba:
Impubesq; manus: mirata volubile buxum.
Dant animos plage: non cursu segnior illo:
Per medias vrbes agitur populosq; feroces.
Quin etiā in syluas simulato numine bacchi
(Maius adorta nefas: maioremq; orsa furorē)
Euolat: & natam frondosis montibus addit.
Quo thalamū eripiat teucris: tedasq; moretur.
Euhoe bacche fremēs: solū te virgine dignū
Vociferans: & eñ mollis tibi summere thyrsos:
Te lustrare choris: sacrū tibi pascere crinem.
Fama volat: furiisq; accensas pectora matres
Idē oēs simul ardor agit: noua le querere tecta.
Deseruere domos: ventis dant colla comasq;.
Ast alie tremulis vlulatibus ethera complent:
Pampineasq; gerunt incincte pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem feruida pinum
Sustinet: ac nate turniq; canit hymeneos.
Sanguineā torquēs aciem: toruumq; repente
Clamat: io matres: audite vbi cūq; latine:
Si qua piis animis manet infoelicis amate

haberi posset.

q Sine more furit. SERVI. Sine exemplo: & hoc etiā contra decus est regiū.

r Lymphata. S. percussa furore nympharum, sicut ceritosa cerere dicimꝰ.

s Turbo. SER. Catullꝰ hoc turbē dixit: vt hoc carmen: hic turbo: vnde turbinis facit. Nam si turbonis sit: erit a proprio nomine.

t Impubesq;. SER. aut mltitudo puerorum: aut a parte totum posuit: vt pro manu ipsum puerum intelligas.

v Dant animos. CRI. Quomodo inerūt animi rebus inanimis. sed pulcherrima poetę fantasia: vt motus illi maiores: q turbini ex plagis proueniūt: animos quasi audatiam appellet: & declamat a cōtrario: cum ipsę plagę soleant illā imminuere.

x Simulato numīe bacchi. SER. Talem patiebatur furorem: vt speraret se liberi sacra celebrare. Non eñ ipsa simulabat: quod est sanorū. Nam & paulo post dicturus est. Alecto stimulis agit vndiq; bacchi. C. Simulato. a se. Tāto eñ furore percita ē. vt contra latini iussa filiam in syluis ausa sit abducere: vt coniugium Aeneę remoret: Ex qua mora tolli penitus illud posse sperabat. Vnde & reliquę mulieres motę auctoritate reginę: illam in syluam secutę sunt.

y Quo. S. vt.

z Euhoe bacchi fremēs: solum te virgine dignum. SERVIVS. Vox bachantis est.

a Tibi sūmere thyrsos. SERVI. pro sumebat: & sunt infinitiui ꝑ indicatiuis.

b Deseruere domos: vētis dant colla comasq;. C. Quasi dicat populariter illuc migrarunt. Et ex hoc innuere videtur: etiā has furore ab electo cōcussas fuisse.

c Pampineasq; gerunt incinctę pellibus hastas. SERVIVS. Pampinis tectas. CRISTOFERVS. Pampineas. pampinis vestitas: quos thyrsos vocant.

d Incinctę pellibus. SERVIVS. Nebridam s[illegible]

c incincte pellibus. habẽtes pelliceas vestes incinctas: Vtebantur enim pellibus lincum: & dãmarũ et huiusmodi ferarum: q̃s Nebridas dicunt.
e Pinum sustinet. S. facẽ pineam: vt fiebat in libealibus.

Gratia: si iuris materni cura remordet:
Soluite crinales vittas: capite orgia mecum.
Talem inter syluas: inter deserta ferarum:
Reginam alecto stimulis agit vndiq; bacchi.

f Natę turniq; canit hymenęos. S. hic aperte exp̃sit dementiam: nam cum consecrauit filiã libero: hymenęũ canit eius ac turni. hymeneũ autem nũc carmen nuptiale dixit.
g Toruũ. SER. pro torue h Io. SERVI. vox

clamantis: & est tragicus sermo. i Piis animis. S. i. maternis
k Crinales vittas. SER. quę solarũ matronarum erant. nã meretricibus nõ dabantur.
l Stimulis bacchi. C. eũ em̃ furorem incusserat: vt illa omnis decori oblita: ausa sit bacchi sacra simulare. ¶ m Acuisse furores. S. vt supra· Quam Iuno his acuit dictis.
n Consiliũq; om. &c. S. Quod habuerat vt filiam

¶ Postq̃ visa satis primos acuisse furores:
Cõsiliumq;: omnẽq; domũ vertisse latini:
protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis rutili ad muros: quã dicitur vrbem
Accrisioneis Danae fundasse colonis:
precipiti delata noto: locus ardea quondã
Dictus auis: et nũc magnũ manet ardea nomẽ:

dando Aeneę bella remoueret: q̃ significauerat fumus augurii. C. Consiliũ om. do.. i. consiliũ quo q̃dem euerso totius familię occasus sequebatur.
o Accrisioneis danae. S. patronymicũ. i: Nam filiã Accrisy significant: nõ accriseoneis colonis. Sola em̃ venerat: nõ cũ colonis.
p Pręcipit idela. S. vt diximᵒ sup̃ intra archam.
q Et nunc magnum ardea nomẽ. SERVI. Bene allusit; nam ardea quasi

ardua dicta est.i.magna:& nobilis:& quãq3 Igini⁹ in ita lic vrbib⁹ ab augurio aui ardee.ardeã dictã velit.Ill' d'nãq3 Oui.i meta.fablosũ ẽ icẽsã ab hanibale ardeã:et i hãc aue eẽ ɔ̃ṽsã:Sciendũ tñ ardeã p antyphrasim dictã:q̃ breuitate pennarũ alti⁹ nõ volat.Luca.Quod ausa volare ardea sublimis pẽne confisa natanti. C.Ardea dicta secũdũ Strabonẽ:vl' quia ardua q̃d i edito sit posita:vel quia condẽtibus vrbẽ:auspitiũ fuit ardea auis:vel nomen habuit ab ardea Vlissis:& Circe filia. r Mẽbra.ex. S.Añ exuit:nã dii cũ volũt xideri idũũt se corpib⁹ ppter mortaliũ oculos:nã incorpei sũt.D.Pulchre dixit exuit:et induit.Veluti cũ vestitus permutationẽ facim⁹:Exuim⁹ em̃ nr̃m & induimus alienum. s Albos cũ vi.S.i.etiam albas vittas. t Ramũ in.oli.SER.aut coronam accipit:aut ramũ alligat vittis:q̃d apte in viii.ostẽdit.Et vitta cõptos volũt prendere ramos.sup etiam:pferimus manib⁹ vittas. v Iunonis ꝛc.S. Iunõis tẽpli.an⁹sacerdos: C.Bñ Iunonis sacerdotis psonam sumit:vt maiore auctoritate loqueref. x Incassũ fusos ꝛc.S.Prob⁹ de tẽpoꝝ ɔnexiõe libellũ cõposuit.in q̃ docet q̃d cui debeat accomodari:ex q̃ itelligim⁹hãc q̃3 facit arduã eẽ cõnexionẽ.Nam patiere futuri tẽporis est. Fusos vero participium est preteritum.Dicit autem patieris:vt tot tui labores fundant incassum:vel in irritũ cadãt:incassũ aũt tractũ est a cassib⁹.i.retibus. y Trãscribi.S. tradi.Sermo autẽ hic tractꝰ ẽ de pecunia:nã scribi ẽ dari.Hora.Scribe decẽ nerio ñ ẽ sat3 adde cicutę.Rescribo ꝓ reddi.Hora.dictãt3q̃d tu nũq̃ rescriber posses ere.Argẽtũ illd' denuo rescribi iubeas phormiõi. 3 Abnegat.DONAT.

Sed fortuna fuit:terris hic turnus in altis
Iam media nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruã faciem:& furialia membra
Exuit:in vultus sese transformat aniles:
Et frontẽ obscœnã rugis arat:induit albos
Cum vitta crines:tum ramum innectit oliue:
Fit calybe:Iunonis anus:templiq3 sacerdos.
Et iuueni ante oculos his se cũ vocibus offert.
Turne tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaneis transcribi sceptra colonis?
Rex tibi cõiugiũ:& quesitas sanguine dotes
Abnegat:externusq3 in regnũ queritur heres.
I nunc ingratis offer te irrise periclis.
Tyrrhenas i sterne acies:tege pace latinos.
Hec adeo tibi me placida cum nocte iaceres,
Ipsa palam fari omnipotens saturnia iussit.
Quare age & armari pubem:portisq3 moueri
Let⁹ i arma para:& phrygios q flumĩe pulchro
Consedere duces:pictasq3 exure carinas.
Celestũ vis magna iubet:rex ipse latinus
Ni dare cõiugiũ & dicto parere fatetur:
Sentiat:& tandem turnũ experiatur in armis.
Hic iuuenis vatem irridens:sic orsa vicissim
Ore refert:classes inuectas tybridis vndam

tis verbis repetit eadẽ sentẽtia: d Ingratis.C.Ex quib⁹ nulla gr̃a puenit. e Tyrrhenas i sterne.S.vt i seq̃re ita lia ventis.Sane notum ẽ bello multũ potuisse tyrrhenos:et fuisse pcipue infestos latinis:vt hi bellũ assidue ducunt cũ gẽte latina: f Hec adeo ꝛc.addit auctoritatẽ:qa scit anui credi difficile.Adeo aũt valde.s.iussit.vt Terẽ.Adolescẽtẽ adeo nobilẽ. g Tibi C.cõtra meritũ laborũ irrisio.Tibi qui mala gesta possis tua ppria fortitudine corrigere.Tibi.suspecto iã genero. h Me.D.Sacerdotẽ suã tẽpli custodẽ:cui⁹ fidẽ nosset: i Ipsa pa.fa.D. habet ẽphasim ipsa.q.d.q̃ oĩa p̃t.quę tuę causę fauet. CRI.Ipsa saturnia.Argumentum ab auctoritate. k Quare age.C.Cum iã õndisset incœptũ iustũ vtileq3 futurũ:exhortat̃ vt capiat. l Let⁹.S.alacer:festinus. Nã lętari nõ p̃t q pdebat vxorẽ:sicut supra in.i.vela dabãt lęti. m Et phrygios.D.q.d.ibelles et inertes n Flumĩe pu.S.vt sup hũc iter fluuio tyberi⁹ ameno.C.Flumie pul.& picta scarinas dixit:vt traheret:in cõtẽptũ.q.d. qui pulchritudinẽ poti⁹ad voluptatẽ reqrat q̃ ea q̃ ad salutẽ & defẽsionẽ spectet qua ppter facili⁹tanq̃ delitiosi supabũt:ergo arguit a facili. o Pictas.D.nã luxuriosos hęc pictura denotat. p Celestũ vis ma.iu.S.p diffinitionem ipsa Iuno est vis deorũ:aut p augmentũ suasit primo per se:secũdo p Iunonem. postremo p vim omniũ deoꝝ.D.Celestũ vis.ergo debet audati⁹ si eris q Rex ipse.D.qui te fefellit:cui⁹ ipiũ tu defensione seruasti.C.Rex ipse la.Traxerat hũc in odiũ cũ dixit illũ denegare sibi ɔnubiũ & dotes partas sanguine:ita q̃ nũc amare insultat:& exaggerat irã i Turno. r Sentiat.S.tãdẽ sentiat

Cũ tãtis piculis:& vxorẽ & dotẽ q̃sieris: a Externusq3 in re.D.dic oĩa q̃ hoiem fortẽ et regem mouere possint:dat p̃terea vincẽdi fiduciã asserẽdo Iunonẽ affuturã:cui cã displicebat.addidit meritũ:ne si cũctaret:firmatos arctiore fœderis vinculo supare nõ posset. C.Externus.Quid ei iniuriosi⁹ est q̃ cũ domi sint heredes:q suo sanguine cõiugiũ meruerit querere externos. b Querit̃ heres.S.de iure traxit.vt nõ generũ:sed heredẽ diceret.Nã p coẽptionẽ facto mr̃imonio sibi inuicẽ succedebãt. c I nunc.C.grauissima cõfutatio cũ id cõcedere videmur q̃d manifestissimis argumẽtatõib⁹ mime agẽdũ õndim⁹.sic i.iiii.I.Seq̃re italiã vẽt.pete regna p vndas.Est ornat⁹ loc⁹ dissoluto & exploratõe:vbi muta

cõtra quem laboratẽ.p se nõ pbauit. CRIST.Sentiat.Ex eo q̃ mltũ fidere videt̃ viribus Turni:audatiã illi auget:& bona spe cõfirmat. s Tãdẽ C.q.d.post nimis longã tuam patientiã. t Hic iuuenis vatem irridẽs.S.caluit quia iuuenis.Horatius.Non ego hunc ferrem calidus iuuenta consule planco DONA.Iuuenis.Non mirũ si iuuenis mulierem & anũ in re bellica contempsit.CRI:iuuenis. Quibus in etate viuendi robor magnum est.hi plus viribus q̃ consilio tribuere solent:hinc egretulit Turn⁹ ab anicula admoneri:cum reipublicę cura ad regem non ad sacerdotem pertineat.proptereaq3 est responsio plena amaritudine:& contemptu:& ostendit se nihil latere ex his q̃ illa veluti con

Non (vt rere) meas effugit nuncius aures:
Nec tantos mihi finge metus: nec regia iuno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ: veri quã effoeta senectus
O mater: curis nequicq̃ exercet: et arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi diuũ effigies: et templa tueri:
Bella viri paceq̃ gerant: quis bella gerenda.
Talibus allectos dictis exarsit in iras.
At iuueni oranti subitus tremor occupat artus
Diriguere oculi: tot erynnis sybulat hydris:
Tantaq̃ se facies aperit: tũ flãmea torquens
Lumina: cũctantem: et querentem dicere plura
Reppulit: et geminos erexit crinibus angues:
Verberaq̃ insonuit: rabidoq̃ hec addit ore.
En ego victa situ. quã veri effeta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit:
Respice ad hec adsum dirarũ ab sede sororũ:
Bella manu: letumq̃ gero.
Sic effata: facem iuueni coniecit: & atro
Lumine fumantis fixit sub pectore thedas.
Olli somnũ ingẽs rupit pauor: ossaq̃: et artus
perfudit toto preruptus corpore sudor.
Arma ames fremit: arma toro tectisq̃ requirit.
Seuit amor ferri: et scelerata insania belli.
Ira super: magno veluti cum flãma sonore
Virgea suggeritur costis vndantis aheni:
Exultantq̃ estu latices: furit intus aque vis.
Fumidus atq̃ alte spumis exuberat amnis:
Nec iã se capit vnda: volat vapor ater ad auras

fultrix admonuerat. v Victa situ senectus. S. Temporũ longinquitate ex qua nascitur situs. C. Sed te victa situ. Nõ quia plus sapiat: sed quia deliret illa meas res dixisse. x Veriq̃ effoeta. S. Cassaveritatis. y O mater. S. Irrisionis est non honoris. D. O mater. irrisio ẽ apta. z Falsa formidine. S. quia vatem: nã eã defẽdebat a bellis: si non ętas saltẽ religio sacerdotii. a Cura tibi. C. Distributio est: nã ostendit: & qd ad aniculã sacerdotem: & quid ad viros pertinet. b Talibus alecto. C. Et recte: nam quis magis furore percipi q̃ ipa furia debuit. c Exarsit in iras. S. Cõmunis sermo habet ardeo illa re. Sed figurati⁹ ardeo illam rem dicimus. Et est specialis cornelii elocutio. d Oranti. S. loq̄nti: vnde etiã oratores dicimus. e Tremor occupat artus. S. Vicinitate. s. furię. Nam tremor furoris est. C. Subit⁹ tremor. per colorem rhetoricũ: quem notationẽ appellãt. illã ita describit: vt oculis nostris eam subiiceat. f Tãtaq̃ se fa. S. Semoto anili vultu quẽ finxerat: & q̊ se induerat: sicut supra ĩ primo de venere. Et vera ĩcessu patuit dea. g Reppulit. C. re in cõpositione breuis est: sed in tribus prę teritis: qm̃ geminat̃ cõsonans fit longa positione. Sũt aũt hęc repperi: rettuli & reppuli. h Geminos erexit cri. an. SER. Similes. Nã oẽs dicit erexisse: nõ duos. i Verberaq̃ insonuit. S. ꝑ verberib⁹ insonuit. i. per verbera. k Rabidoq̃. S. habitũ futurę orationis ostendit. C. Rabido. vt pote qui iã furore vehemẽter cõcitarẽtur. l En ego victa situ. D. pri⁹ nõ potuit obiurgare metuẽtẽ q̃ ĩ illũ regere q̄ ꝓtulerat C. En ego: Repetitio verborũ: qb⁹ vsus fuerat Turn⁹: vehementiã demonstrat iracũdię. m Respice. S. multi hic distinguunt: & superioribus iungunt: vt sit sensus: respice eam quã dicis falsa deludi formidine. n Ad hęc. S. i. ad regum arma: & ad bella. Quõ ergo dicis: q̊d supfluo his in

ferat reb⁹: ad q̃s veni. Alii respice ad hęc legũt: vt sit q̃si demõstrãtis: respice bella: & lętũ gero. o Bella ma. ge. D. cõtra illd̕ bella viri paceq̃ gerãt. p Facẽ iuueni cõiecit. S. Satz cõsiderate facẽ iuueni iniecit q̃ cito exardescit: et desinit. supra vero amatę serpẽtẽ iniecit: vt in mulierib⁹ semper viget venenũ. q Atro lu. S. atri lumis tędas: vt pulchra faciat te prole parẽtẽ. Atro aũt lumĩe: furiali ĩferno. alias aũt rõne caret. CRI. Atro. nũq̃ ab hoc colore discedit Poeta: sed etiã sensus lr̃alis ẽ atro lumĩe: cui mult⁹ fum⁹ eẽt admixt⁹. r Sub pectore S. Vbi fellis loc⁹ est. i. iracũdię. s Fremit. S. cum clamore deposcit: bñ autẽ amẽs: qa ĩ tp̄e q̄euerat. C. Fremit. nã indignatio aliũ sonũ emittere ꝓhibebat. Nã tremere significat cõfusã vocẽ ex ira: & indignatiõe emittere. t Scelerata insania. S. nihil eĩ tã insanũ q̃ desiderare id per q̊d possis ꝑire. v Ira super. C. pulcherrĩa & accomodatissima cõparatio & mira copia. Nã cũ aq̃ nominãda sit: modo latices: mõ vim: mõ amnẽ: mõ vndã dicat. x Magno ve. D. Ornat⁹ poetic⁹ in ꝑabilis similitudinib⁹ maxime cõsistit. y Virgea sug. S. de viminib⁹ vł virgis facta. vñ est flãma validior. z Costis vn. S. Costis aũt laterib⁹: & bñ antiquũ respexit morẽ: nã ollas non suspẽdebãt: sed positis circũ circa ignẽ adhibebant Costis. i. laterib⁹. a Furit in. aq̃ vis. S. i. fumidus aquę amnis: nec ĩmerito: nã ꝑt eẽ & alterius rei amnis. Hãc aũt dieresim Tucca & Varr⁹ fecerũt: nã virgili⁹ sic reliq̄rat. furit ĩt⁹ aq̃ amnis. & exuberat vt aq̃ amnis. q̊d satis aspũ fuit. b Nec se iã ca. vn. S. melius q̃ si diceret nec vas iã vndę capit. c Vapor ad auras. C. oia in cõparatõe q̃drant: ęstuat em̃ sanguis ex accensione bilis. vt aq̃ flãmas in aheno: & ebullitiõe mouet̃: & vt inde extollitur fumus: sic ex bilis sanguinisq̃ bullitiõe eleuãt̃ ad caput vapores: quibus oisrectã rõ adumbratur: & lumẽ amitit.
d Ergo. S. q̃ successus ẽ:

e Polluta pace. S. vł sua vel Troianorū. D. Polluta pace. alter enim aduersus socerū moueri non debuit: preterea impellebat a furia. f Indicit. S. Signate verbū bellicū posuit. C. indicit iter. i. expeditionē. Honeste autem dixit iter: quasi qui iturus esset.

Ergo iter ad regem polluta pace latinum
Indicit primis iuuenum, et iubet arma parari:

ad latinū:ei⁹ animū exploraturus: antequam bellū moueat: g Primis. D. ductoribus: vt causam scirent. h Tutari italiā detrudere finib⁹ hostem. C. verbis eīm honestabat bellū: quod quidē sumere simulabat: nō propter ereptā coniugem: ne propriū cōmodū sequi videretur: sed vt patriam tutaretur: et ab ea hostes arceret: ergo primo ostēdit honestū bellū: de inde facile: cū polliceatur: nisi etiā latini sese oppoquant: tamē ipsum contra ambos sufficere: vt aūt verisimile faciat: rutulos reiecta pace quod omnes suapte natura amāt: bellum sequantur. plures causas refert. quibus facile ad id moueri potuerint. hoc in genere deliberatiuo Cicero affectionē vocat: que est quedam cōmutatio rerum ex tempore: aut negotiorū euentu: aut administratione: aut hominum studio. i In vota vocauit. S. Quia nūcupatis votis bella summebant. k Certatim. D. Amor maxim⁹: & fauor in Turnū ostenditur. l Hunc decus egregium formę mouet. S. Dauni et turni. s. decus: nam hoc dicit: alios pulchritudo turni: alios nobilitas: alios virt⁹ mouebat ad bellū: nam hoc est animis audacib⁹ implet. Affectione sui inicit omibus magnanimitatem. m Arte noua. S. Dolo. CRI. Arte noua. Fraude inusitata: nam ingeniosa res fuit ex venatione huiuscemodi captare occasionem. n Speculata locū quo littore pulcher. SER. pronomē pro nomine ponitur: non pro nominibus. vnde mō noue inter duo nomina vnū pronomen posuit: nam recte q̄ loco diceret: & hoc semel tantum fecit. o Insidiis cursuque agitabat. S. nam insidiis circūuenimus non agitamus. p Canibus rabiem. S. Studium mutauit in rabiem. C. Canibus. nā difficile erat homines externos: & omnia pauitātes: vt aliquid cōtra ius auderent concitare: ergo impulit canes ad id ad q̄d homines non impulisset. q Noto odore. S. Ceruino. solēt eīm ita istitui. Hora. Venaticus ex quo ceruinā catulus pellem latrauit in aula. CRI. Noto quē ex multis venationib⁹ nouissent: vel noto: id est amico & grato: & quo vehementer delectarentur: vt in Bucco. hic inter flumina nota. r Malorum causa fuit. SER. Hoc est: & primę reuocabo exordia pugnę. s Animos agrestes: excitauit eos primum: qui facilius excitari potuerunt: propter imperitiā: & feritatem. CRISTO. Animos agrestes: nam ciuilibus & aliqua ratiōe compositis nō suffecisset illa causa: vt propter ceruum mouerent bellum. t Et cornibus ingens. SER. Ingens. & ad prestantem formam pertinent: & ad magnitudinem cornuum. v Tyrrhyde pueri. SER. Tyrrhi filii: & vt diximus supra alludit ad nomē: nam tyrrhus dictus est pastor: apud quē lauinia peperit. v Cui regia parent armēta. SERVIVS. magistrum hunc pecorum vult fuisse: & salutarium. Nam hoc est & laute custodia credita campi. Magister autem pecorū est: ad quē omnia pertinēt animalia Cicero. nominat hominē quem magistrum pecorū eē dicebat. CRISTOFE. Regia parent armenta. non enim moti sunt ad vlciscendum iniuriam reliq nisi Tyrrh⁹ magnę auctoritatis apud illos fuisset. Dat autem curam alendi puellę: qm̄ natura mollior: in deliciis huiusmodi animalia habere cōsuerūt: mansuetudinem autem illius longius describit: vt inde appareat eum in maiori precio apud heros fuisse. y Sylua cura. SER. bonum puellę rusticę nomē formauit. ȝ Pectebatque ferrum. puroque in fonte lauabat. S. quadrupedem: vt in lat⁹ inque ferri. a Ille manum paciens: SER. patiens illius rei dicimus: vnde apparet vnū v. causa metri detractū. b Mense herili. SER. noue dixit: nā herum non nisi dominum dicimus. nisi forte ideo dixit. quia dat ei humanū sensum: vt implorauti similis. c Errabat syluis: rursusque ad limina nota. SER: pascebatur: vt mille meę siculis errant in montib⁹ agnę. d Ipse domum: sera quamuis se nocte. SER: id est sua sponte. e Errātem DONA: his versibus ponit excusationem Ascanii. f Rabidę venantis Iuli: CSI. Quia foeminę facili⁹ in furorem concitantur. g Secundo deflueret. S. Secundo: id ē cū aqua vnde & aduerso dicimus cōtra aquam: Nam ideo deflueret dixit. Et. Secundo quia eius cursus post natantem videtur. h Nec dextrę deus errāti. SER. licet enim certum esset inferi turum: tamen bene errantē dixit: quia non vsque quaque semper certus est ictus: Horatius. Nec semper feriet quodcunque minabit arcus. i Deus abfuit. S. Alecto deum dicit: sicut de Venere descendo: ac ducente deo: nam vt dixim⁹ nu

h Tutari italiā: detrudere finibus hostem:
Hęc vbi dicta dedit: diuosque in uota vocauit.
k Certatim sese rutuli exhortantur in arma.
l Hunc decus egregiū formę mouet: atque iuuētę:
Hunc ataui reges: hunc claris dextera factis.
Dū turnus rutulos animis audacibus īplet:
Alecto in teucros stygiis se concitat alis:
m Arte noua speculata locū: quo littore pulcher
Insidiis: cursuque feras agitabat Iulus.
Hic subitā canibus rabiem cocythia virgo
q Obiicit: & noto nares contingit odore.
Vt ceruū ardentes agerēt: quę prima malorum
r Causa fuit: belloque animos accendit agrestes.
t Ceruus erat forma prestanti: & cornibus ingēs:
Tyrrhide pueri quē matris ab vbere raptum:
Nutribant: tyrrhusque pater cui regia parent
Armenta: & late custodia credita campi:
Asuetum imperiis soror omni Sylua cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis:
ȝ Pectebat ferū: puroque in fonte lauabat.
a Ille manū patiens, mensęque asuetus herili:
c Errabat syluis: rursusque ad limina nota;
Ipse domū: sera quāuis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidę venantis Iuli

milna vtriusq; sexus videnť: iõ quia incorporea sunt: & cũ vo ũt assumũt corpus: vt aũt deum dicamus pro dea hoc nõ aperte ponit: sed in subauditione. D. Deus. i. euẽtus qui humanos act⁹ aut iplet.
k. Perq; vte. vé. ar. S. hoc ile: & hęc ilia facit h nc: & Iuuena. ait: vis frater ab ab ipsis ilib⁹: nã q̊d Marulus Mimograph⁹ dixit: Tu hectorem imitaris ab lio nũq; recedis: cũ de guloso diceret allusit ad ciuitatis nomẽ: nã ab ilí debuit dicere: bene aũt ea loca vl̃nerata dicit: quę statim morrẽ afferri nõ possunt: vt domũ rediret: vt esset causa belloꝝ: nã si statim piret: aut ipse ceruus: aut vulneris auctor lateret.
l Nota. D. quoꝝ humanitatẽ diu cõprobasset.
m Tectũ. omẽ re. SRI. hę querelę animũ puellarem mouere facile potuerunt: & illa rursus fratres atq; patrẽ: cui⁹ auctoritate: qm̃ regio pecori p̃esset reliqui sunt moti. p̃sertim quia tacito furore stimulabanť: vñ anq̃; p̃uiderẽt affuerũt. n Syluia prima soror: S. Bene puellę dat doloris impatiẽtiam.
o Et duros cõ. ag. S. aut quia semp duri sunt: aut duros: q cerui interitũ nõ dolebant. p Pestis. S. Furia. q Torre. S. hic torris facit vt hic fustis. C. Hic torre. Narratio verisimilis: ex eo quod fieri solet. r Grauidi. S. grauis ꝓpter nodos. s.
s Rimanti. te. ira. facit. C. inquirebat tela: et cũ non inueniret. id quod recta ratione pro telo natura sumpsisset ipsa ira oĩa p̃cipitans faciebat telũ.
t Quadrifidã. S. quę in partes possit findi q̃tuor.
v Cuneis coactis. S. Satis signate coactis dixit. exprimit autẽ antiquũ morẽ: vt diximus supra: nam primũ cuneis scindebant fissile lignũ: x Ardua. C. Vñ melius audireť.
y De culmĩe summo: S. bene culmine: quia de tectis agrestiũ loquitur.
ʒ Pastorale. C. nam nisi pastorale signũ fuisset nõ essent moti pastores.
a Tartareã. S. aut terribilem: aut forte secũdũ vsũ dixit. b Nemus. S. locus haud lõge ab aritia: in quo lacus est: qui speculũ Dianę dr̃. Et notãdum q voce ei paulatim fac ꝓcede

Cõmouere canes: fluuio cum forte secundo
Deflueret: ripaq; estus viridante leuaret.
Ipse etiã eximię laudis succensus amore
Ascanius: curuo direxit spicula cornu.
Nec dextrę erranti deus abfuit: actaq; multo
Perq; vterũ sonitu: perq; ilia venit harundo.
Saucius ac quadrupes nota intra tecta refugit:
Successitq; gemens stabulis questuq; cruentus:
Atq; implorãti similis tectum omne repleuit.
Syluia prima soror: palmis percussa lacertos
Auxilium vocat: & duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera syluis.)
Improuisi adsunt: hic torre armatus obusto:
Stipitis hic grauidi nodis: quod cuiq; repertũ:
Rimanti telum ira facit: vocat agmina tyrrhus:
Quadrifidam quercũ cuneis vt forte coactis
Scindebat: rapta spirans immane securi.
At sęua e speculis tempus dea nacta nocendi:
Ardua tecta petit stabuli: et de culmine summo
pastorale canit signum: cornuq; recuruo
Tartaream intendit vocẽ: qua protinus omne
Contremuit nemus: & syluę sonuere profundę.
Audiit et triuię longe lacus: audiit amnis
Sulfurea nar albus aqua: fontesq; velini.
Et trepidę matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres: qua buccinia signũ
Dira dedit: rapti concurrunt vndiq; telis
Indomiti agricolę: necnon et troia pubes
Ascanio auxiliũ castris effudit apertis.

re cplocoꝝ indicat cõmemoratio. q Dianę speculũ dicĩ. D. Triuię stabulis esset remotissimus. d
c Triuię lac⁹. S: hic est lon. la. auernus: q latine
d Sulfurea nar. albus aqua S. In vía flãmia ciuitas ẽ narnia in montibus posita: quibus sub est nar fluuius: qui tyberino coniugitur. C. Nar fluuius: per narniã vmbrię vrbẽ fluit: nã ab eo narnia dicta est.
e Fontesq; velini. S. Vltra inter amnẽ sunt: nam vt diximus vox furię paulatim processit.
f Pressere ad pectora natos. S. Stati⁹ pressitq; palemona mater. itẽ contra natos ausę deponere matres. D. Pressere ad pectora. Ostẽdit maternum affectum. g Advocem. S. buccinę signum: vt sensit & ad sonitũ vocis vestigia torsit.: nam quicunq; sonus dici vox proprie potest. D. Tũ vero ad vocẽ primo dixit: syluía auxilium vocat: postea dixit vocat agmina tyrrhus & venisse aliquos. Tertio furia bellum finitimis tuba canit: & tũ plurimi venere. h Auxilium castris ef. ap. i. S. ipsa in auxiliũ effunditur. DO. Auxiliũ castris effudit. nam in periculo regii pueri non paulatim ꝓcessum est nec p̃tibus: sed semel omẽs: tuetur autem Troianos ab inuidia: vt nõ inferãt: sed vt defendant iniuriã. C. Castris aptis. Ostendit celeritatem: vt milites ex omni parte castrorum effũderentur. i Direxere ac. S. ordinauerunt in latitudinẽ: C. Direxere acies. Primo enim conturbati effundebantur milites: vt celerius succurrerẽt: deinde aciem in ordinem deduxere.
k Pręustis. SER. Prę breuis fit propter sequentẽ vocalẽ: quod vna parte orationis factum tollerabile est: quia composit⁹ est sermo. l Furo r ancipiti. S. Vtriq; noxio. Dicit autem aut gladio: aut bipẽnes. m Seges. S. terra modo: vt qd faciat lętas segetes. per atram vero fertilem significat: vt ostendítur in georgi.
n Sole lacessita. S. naturale enim est: vt metalloꝝ splendor plus fulgeat alia lucem repercussus:
o Paulatim sese tollit mare. S. Sic bella dicit surrexisse paulatim: sicut vẽ

Direxere acies: non iam certamine agresti
Stipitibus duris agitur: sudibus ve preustis:
Sed ferro ancipiti decernunt: atraq; late
Horrescit strictis seges ensibus: eraq; fulgent
Sole lacessita: & lucem sub lumina iactant.
Fluctus vti primo cœpit cũ albescere vento:
paulatim sese tollit mare: & altius vndas
Erigit: inde imo consurgit ad ethera fundo.
Hic iuuenis primã ante aciem stride[illegible]gitta
Natorũ Tyrrhi fuerat qui maximu[illegible]lmon
Sternitur: hesit enim sub gutture [illegible]s: & vde
Vocis iter tenuemq; inclusit sangu[illegible] vitã.
Corpora multa virum circa: seniorq; galesus
Dum paci medium se offert: iustissimus vnus
Qui fuit: ausoniisq; olim ditissimus aruis:
Quinq; greges illi balantum: quina redibant
Armenta: & terram centum vertebat aratris.
¶ Atq; ea per campos equo dũ marte gerũtur:
promissi dea facta potens: vbi sanguine bellũ
Imbuit: & prime commisit funera pugne.
Deserit hesperiã: & cœli conuexa per auras
Iunonem victrix affatur voce superba.
En perfecta tibi bello discordia tristi:
Dic in amicitiã coeant et fœdera iungant.
Qñquidẽ ausonio respersi sanguĩe teucros.
Hoc etiã his addã (tua si mihi certa volũtas).
Finitimas in bella feram rumoribus vrbes:
Accendamq; animos insani martis amore:
Vndiq; vt auxilio veniãt: spargã arma p agros.

tis flantibus mare turgescit. p Hic iuuenis. S. hic cõfundit nomina: nã & puerum: & iuuenẽ nõ nunq; Virgi. ponit: vt hoc loco. Nam almonẽ quem modo iuuenẽ dicit: paulo post ait puerũ: vt almonẽ puerũ: mouet autem miserationem ab etate: cũ dicit puer: a virtute cũ dicit primã ante aciem: a vulneris etiã credulitate. DO. Hic iuuenis post cędẽ cerui tulit sors vt maximus natorũ Tyrrhi occideret. Mouet aũt pathos: quod & tyrrhi filius: et maximꝰ natu: & q̃ iuuenis. q Almon. S. bene rustici nomẽ vsurpabat a fluuio. r Hesit ẽm sub gut. vul. S. i. sagitta: vt ardes infesto vulnere Pyrrhus insequitur. s vdę vocis iter. S. iter vdũ: non enim vox vda est: sed per vdã atteriarum labit̃ viã: vnde in febricitantibus deficit. t Corpora multa virũ. S. constrata sunt: & rhetorice viles trudit in mediũ, nobiles vero prio & vltimo loco cõmemorat. v Senior. D pathos ab etate: item a cã: q̃ pacis medius. x Dũ paci mediũ se of. S. nã q̃d senex bellis interestat. D. pa ci mediũ. Cupiditas pacis ostẽditur ex diuiciis quas in bello perdere erat anxius. C. Dum paci me. Pathos est a causa: nam nõ tarã queritur de morte: q̃ de causa mortis. sic de palamede: quẽ falsa sub proditione pelasgi Insontẽ infando inditio. quia bella vetabat. y Iustissimꝰ vnus. C. facit causam verisimilẽ: dirimebat ẽm bella: quia erat iustissimus: nam diuites bella oderũt: amplectitur autem vtrũq; genus diuitiarum: quę apud antiquos erant: nõdum autẽ mercatura: aut aliis questibus inuẽtis: totũ patrimoniũ. aut in pecore: aut in agris erat. ʒ Olim ditissimus. ar. S. secũdũ antiquũ morem. Hora. Diues antiquo censu. a Quina redibãt. armẽta. S. p quinq; sicut bina. b Terrã vertebat ara. S. Duo dixit a Catone memorata: qui interrogatꝰ quis esset paterfamilias: ostẽdit eũ qui bene pascitur: & qui bene arat. c Equo dum mar. gerũ. S. aperta ɔtẽtõne: bello manifesto: nã sic dicimꝰ. ęquũ autem equalem non possumus dicere: cũ soli interempti sint itali. C. Equo. qa in neutram partem victoriam interpellebat.

d Promissi dea fa. po: S. honesta locutio. potens promissi: promisisse autẽ eã consensionem intelligimus: nam non promisit. C. Potẽs pmissi: quia potuit p̃stare q̃d pmiserat: e Sanguine be. imbu. S. iniciauit. Et bene sanguine: nam potest bellum: & a discordia: vel a dissentione inchoari.

f Funera. C. non ẽm facile res ad pacẽ reduci poterat: iam cesis his: qui in aliquo nomine essent. g Cœli cõuexa per au: S. Probus: asper et. Donatus dicunt hoc loco. p. bis accipiendũ. alloquit̃ Iunonẽ per cœli conuexa: & p auras. potest tñ esse epexegesis per auras. i. cœli conuexa: nec ẽm aliud sũt aurę. Dicit etiã quidã cõmentarius cõnexa legendũ: vt sit ipsa cõuecta: quod difficile in exemplaribus inuenitur. h Victrix. S. voti compos. i Affatur. S. etiã cũ superbia. Bñ autem ei in pricipio denegauit orõnẽ: quasi ad scelera festinanti: quã modo tribuit post bella iam incœpta. C. Superba: quia victrix. k Perfecta discordia. D. habuit rõnem personarũ: nam laus est in furi quod in aliis est vituꝑatõ: ¶ Hoc etiã his addã. Non solũ gloriatur de eo quod fecit: sed promittit plura facturã. l Bello. S. Iuno ẽm belli poposcerat semina: hęc & ipsa bella perfecit.

m Dic in amicitiã coeãt & fęde. S. ac si diceret ita bella commouit: vt ne tuo q̃dẽ iperio possunt in pacem redire: et hoc est quod dicit: affat̃ voce. s. Alii dicunt: ego inter hos bellũ cõmisi: tu vicinos populos foederibus iunge: et p̃tibus turni: & æneę fauore cõple: quod tamẽ si vis ego faciã: vt hinc sit dictũ. Ego si qua super f. l. est ipsa regam. D. dic in amicitiã. ita perfecta est discordia: vt etiã te auctore in amititia coire non possint. n Teucros ausonio. C. nam cum inferiores iniuriã intulerint: difficile est pacẽ fieri. o Certa voluntas. S. Si tua in hoc consentit auctoritas. p Insani martis amore. S. Homeri: epitheton. θουριον αρην. q Spargam ar. S. meminit sui. nã supra dixit: Sere

Tũ contra Iuno: terrorũ et fraudis abunde est:
Stant belli causę: pugnatur cominus armis.
Quę sors prima dedit sãguis nouꝰ ĩbuit arma.
Talia coniugia et tales celebrent hymenęos
Egregium Veneris genus: et rex ipse latinus.
Te super ęthereas errare licentius auras
Haud pater ipse velit summi regnator olympi.
Cede locis; ego si qua super fortuna laborũ est.

crimina belli: r Terrorum & fraudis abunde est. S. Terrorꝝ: more hominũ: fraudis vero ex cerui vulneratione. C: Fraudis abũde est: nã prestita causa belli a furia: & aliquis effectꝰ causę] reliqua facilia erant. s Stant belli causę. SES. manifestę sunt placent. vt stat cõferre manum. t Talia. Ironiã continet hic locus. v Egregiũ veneris genꝰ. C. Ironice dictũ est. x Ipse latinus. S. ac si diceret: quẽ Aeneę causa' cogor odisse. Vnde & ama

tę nulla fit mentio: quę est Troianis inimica: vrbanꝰ tamen hũc locum accipit per interrogationẽ: terrorũ et fraudis abunde est? q̃ si ꝑ gratulatiõez ñ credat. sicut Terẽ: quia plus cupio minus credo.
y Te super ęthereas. S. quia dixerit: Coeli cõuexa ꝑ auras. C. Te sup ęthereas: nam furorem non amat deus:
z Attollit alas. SE. honesta volãt; periphrasis.
a Italię medio. S. hũc locum vmbilicũ Italię chorographi dicunt: est autẽ

in latere cãpanię: & Apu-
lię: vbi hyspani sunt: et ha
bet aquas sulphureas: iõ
grauiores: quia ambit syl
uis: iõ aũt ibi aditus dr̃ in
ferorũ: ꝙ grauis odor iux
ta accedentes necat: adeo
vt victimę circa hũc locũ
nõ imolarẽt: sed odore ꝑi
rent ad aquã applicate: et
hoc erat genus littatiõis.
Sciẽdum tñ Varronẽ enu
merat q̊t loca in italia sint
eiusmodi: Vnde & Dona
tus dicit: Canusię: qui di-
cit locus a porta certa flu
uius: qui Calor vocatur:
quod ideo nõ procedit: qa
ait italię medio. b Sub
montibus. S. hoc nisi ad
totam Italiã referas nõ ꝓ
cedit: vt sit: Est in valli-
bus italię mõtuosę: nam
hoc in loco montes peni-
tus non sunt. c Nobi
lis. S. not⁹ q̊d sequẽtia indi-
cat. d Amsancti val-
les. S. loci amsancti. i. om
ni parte sancti: quem dicit
& syluis cinctum: & fra-
gosum fluuio torrente. C.
Amsancti valles. hic loc⁹
in hyrpinis est: vt appa-
ret apud Pli. e Dat so
ni: D. Cõpendiosa descri-
ptio: in qua amnẽ & ꝑtẽ
ex qua fundit: & sonũ ca
dẽtis aquę: & causam so
ni ostendit. f Hic spec⁹
ho. S. hoc nom̃ apd̃ maio
res triũ generꝝ fuit Enni⁹
foemineo posuit. Horati⁹
masculino. Quę nemora:
aut quos agor in specus.
Virgi. neutro: quod hodie
in numero singulari trib⁹
tm̃ vtimur casibus. Plura
lẽ tm̃ a genere masculino
habemus in omnibus ca
sibus. Hinc est ipt in defos
sis specubus: ꝙq; antiqui
codices habeant hic spec⁹
horrendus. C. Hic specus
horrendũ: Poetice descri-
bit hiatũ per quẽ ad infe-
ros furia descẽderit: ꝙ au
tem addit coelum: terrami
q; leuabat. ad moralẽ rat
onem retulit: quia & ma-
gni & parui viri leuãtur:
quando furore liberãtur.
g Spiracula dytis. S.
aditus a spirãdo antiqui
codices piracula habẽt: q̃
dicta sunt. απο των περα
των. hoc ẽ a finib⁹ iferorꝝ.
h Vorago. S. Acherõtis
est exęstuatio. i Cõdi
ta erynis. S. alii condit le-
gunt: & se subaudiunt.

Ipsa regam: tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit stridentes anguibus alas.
Cocytiq; petit sedem supera ardua linquens.
Est locus italię medio sub montibus altis
Nobilis: & fama multis memoratus in oris:
Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum
Vrget vtrinq; lat⁹ nemoris: medioq; fragosus
Dat sonitum saxis: & tõto vortice torrens.
Hic specus horrendum: & seuis spiracula ditis
Monstrãtur: ruptoq; ingens acherõte vorago
pestiferas aperit fauces: quis condita erynnis
Inuisum numen: terras coelumq; leuabat.
Nec minus interea extremam saturnia bello
Imposuit regina manũ: ruit omnis in vrbem
pastorum & acie numerus: celosq; reportant:
Almonem puerum: foedatiq; ora galesi:
Implorantq; deos: obtestantur latinum.
Turnus adest: medioq; in crimĩe cedis & ignis
Terrorem ingeminat: teucros in regna vocari:
Stirpem admisceri phrygiam: se limine pelli:
Tu quorũ attonitę baccho nemora auia matres
Insultãt thyasis. (neq; enim leue nomẽ Amatę)
Vndiq; collecti coeunt: martemq; fatigant.
Illicet (infandum) cuncti contra omina bellum
Contra fata deum: peruerso numine poscũt.
Certatim regis circunstant tecta latini:
Ille velud pelagi rupes immota resistit.
Vt pelagi rupes magno veniente fragore.
Quę sese multis circum latrantibus vndis
Mole tenet: scopuli: nequicq;: & spumea circũ
Saxa fremunt: lateriq; illesa refunditur alga.

l Extremã saturnia bel-
lo ĩpo. ma. S. Quod sup-
est perficit: & est trãslatio
a pictura: quã manus cõ-
plet & ornat extrema. D.
Extremã manũ: nã in ar-
tificibus extrema manus
est: cũ amplius man⁹ non
reponitur: quia opus est ꝑ
fectum. m Ruit oĩs.
C. quod mirũ si latin⁹ ces-
sit: cũ & hi qui iniuria se a
teucrꝭ lacessitos putabãt:
& turnus: & hi quorum
vxores: ab amata cõmo-
te erant. eodẽ tpe circũsta-
rent tandẽ cessit. n Al
monẽ. C. Emphasis est in
nomie: qui primũ regi pa
storis filius. o Puerũ.
C. pathos ab ętate.

p Foedati. S. cruentati.
C. Foedati pathos a mõ.
p Implorantq; deos. S.
Ad auxiliũ & vltionem.
r Obtestanturq; latinũ.
S. propter cędẽ factã teste
adhibent: & dicũt aucto
res rupti foederꝭ esse troia-
nos cũ ipi pacis iura teme
rarint. D. Obtestantur. In
uidiosis vocibus lacerãt:
ꝙ oĩa mala per troianorꝝ
foedus euenerant. s In
medio carmine. C. Capta
maxima occasione.

t Et ignis. S. in ipso fer-
uore seditionis. v Teu
cros in regna vocari. S. Di
cit teucros: aut ĩiuriose di
ctũ accipe: quasi exules ac
ꝑdidos. D. Teucros: et stir
pem phrygiã. pro conui-
tio posuit. q. d. indignos
ad maxĩas dignitates vo
cari. C. Teucros. q. d exter
nos: & exules in regna vo
cari: nam cui lauinia trade
batur: eidem regnũ conce
debatur. x Stirpem ad
misceri phrygiã. quasi que
ratur degeneraturos lati-
nos ex admixtione adue-
narum extorrꝝ: & a patria
a pulsorũ. y De li-
mine pelli. C. Habet em-
phasim ꝓnomẽ. q. d. affi-
nẽ tm̃ regẽ. etiã q sua forti
tudine hactenus illud re-
gnũ protexerit: ergo cũ in
dignitione proferendum.
z Attonitę bacho. S. qua
si bacho. furia em̃ ageban
tur: & sic est dictũ: vt at
medias iter cedes exulat.
a Nemora auia. SER. ꝑ
nemora. b Insultant.
thyasis. choreis. c Ne-
q; em̃ leue nomen amatę. S. Iune. Quę nõ facit pricipis v.
d Martemq; fati. S. proeliũ cũ clamore deposcunt.

k Leuabat. SER. releuabat: recreabat: cui presens ẽ sua
erat onori.

e Contra omnia fata. S. superius de lauinia. D. Contra omnia. ppter apes & incẽdiũ e Fata deũ. S. ppter oraculum fauni. D. cõtra fata. i. sententias deorũ: & fauni rñsa. f Peruerso. S. irato. g Certatim. C. vt ondat latinũ: ni si invitũ nõ cessisse. h Circũstant. D. obliti regalis reuerentię. i Velut pelagi rupes. S. sic Cice. Seditionẽ populi fluctib⁹ cõparauit: in ill' dũtaxat fluctib⁹ cõtionũ. Bñ Virgi. eũ qui restitit seditiõi rupẽ vocauit. C. velut pelagi rupes: vt. p. r. Hęc cõgeminatio asserit cõpationẽ nõ temere facta: sed penit⁹ verã eẽ. k Mole te. S. Hic distinguẽdũ vt scopuli ntũs pris sit. l Cocũ cõ. S. fremitui ppli bonũ nomẽ posuit. m Seuę. nu. Iu. C. nõ fuisset supat⁹ a solis hoib⁹: nisi fuisset aduersus eũ iuno: deorũ & regnoꝝ regina n Deos au. DO. nã oib⁹ cõtra stãtib⁹: quẽ aliũ sue snię potuit adhibere testẽ. o Frangimur. S. pmãsit in rupis trãslatiõe. D. Frãgimur. frãgũt cõmoda nrĩ ipii: & ponit sig nata verba in trãslatione: Nã frãgit nauis: & fluctib⁹ istati b⁹ interit. ¶ Miseri. dolet errore peccãtiũ: null⁹ em̃ sciẽs cadit in fouea scelerũ. C. Frangimur. grauis est rei dãno ꝗ demõstram⁹ nos inuitos cędere. p Sacrilego san. S. qa bellũ sumebãt cõtra volũtatẽ deoꝝ. q Sanguine. C. ne forte credatis illas eẽ Freuiores. r O miseri, C. ppter poenas ꝗs luetis ex scelere. potuisset iure suo sceleratos appellare: sed voluit miseratis poti⁹ ꝗ irascẽtis aĩm oñdere: si forte illos imutare posset. s Te turne. C. cui⁹ auctoritate hęc maxie fiũt. Cõgemiauit aũt pnomẽ ad maiorẽ exp̃ssionẽ. t Votisq; de. ve. se. S. qa religio rigida dr̃ semel mala cõmissa nulla rõne reuocari. Hor. Dira detestatio nulla expiatur victima. C. Votis. s. nõ em̃ deoꝝ seuitia hoc euenit: sed tua ptinatia: quia seri⁹ ꝗ oportuerit penitẽtia moueberis. Deinde vt maiorem orõni auctoritatẽ afferat: apte oñdit multo pluris hęc illoꝝ ꝗ sua intereẽ. v Parta qes. S: s. vicinę mortis bñficõ. x In limie por. S. secur. tas ois i pmptu est. y Funere foe. spo. S. exequiis tm̃ regalib⁹ careo.

Verum vbi nulla datur cęcum exuperare ptās
Consilium: & sęue nutu Iunonis eunt res,
Multa deos: aurasq́ pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis inquit: ferimurq́ procella.
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine poenas
O miseri: te turne nefas: te triste manebit
Suppliciū: votisq́ deos venerabere seris.
Nāq́ mihi parta quies: oīsq́ in limine portus:
Funere foelici spolior: nec plura locutus
Sepsit se tectis: rerūmq́ reliquit habenas.
¶ Mos erat hesperio in latio: quē protin⁹ vrbes
Albanę coluere sacrum: nunc maxima rerū
Roma colit: cū prima mouent in proelia martē
Siue getis inferre manu lachrymabile bellum
Hyrcanisq́ Arabisue parāt: seu tēdere ad Indos
Auroramq́ sequi: parthosq́ reposcere signa:
Sunt geminę belli portę: sic nomine dicūt:
Relligione sacrę: & sęui formidine martis:
Centum ęrei claudūt vectes: ęternaq́ ferri
Robora: nec custos absistit limine Ianus.
Has vbi certa sedet patribus sententia pugnę:
Ipse quirinali trabea: cinctuq́ gabino

s ¶ Mos erat. S. Varro vult morē esse coēm cōsensū omniū simul habitantiū: qui inueteratus cōsuetudinē facit. a Hesperio in latio. S. hoc est in antiquo: nā (vt in primo dixim⁹) duo latia fuerūt: vñ nō frustra hesperio addidit. Quod aūt dicit hāc cōsuetudinē antiq̄s fuisset: falsum est. Nā a numa pōpilio primū īstituta est: sed carmini suo: vt solet miscet historiā. Notandū sane incōnexum esse hūc locū: si qs toti⁹ libri cōsideret textū. Nā supra ait: longa placidas in pace regebat. Item dicturus est: ardet in excita Ausonia: atq́ imobilis añ. & nūc dicit. Mos erat hesperio in latio: supra etiam Captiui pēdent curr⁹. Itē tyrrhenas isterne acies: quę ne sint cōtraria: accipiamus italiā primo caluisse bellis. Medio tpe quieuisse: & ad antiquū studium nunc reuerti: sicut romāi bello flagrauere sub romlo: qeuere: sub numa: sub tullo hostilio pria studia repetiuerūt. Hic ē q̄ ipse Virgi. ait: longa placidas in pace regebat: nō ppetua. Itē desuetaq́ bello Agmina in arma vocat subito: ferrūq́ retractat: nā retractare ē repetere q̄ omiseras. tale aliqd dic̄ de genere syllāo. Salu. Nā volēs ōndere antiq̄s maiores ei⁹ ꝯsulares fuisse: vicinos vero ignauissimos. Syllā vero florentissimū. ait igitur Sylla patritię gentis fuit: familia iā extincta maiorū ignauia. b Quē protin⁹. S. Iugiter: deinde. Nā nunc tpis aduerbiū. alibi loci est: cū ꝓtin⁹ vtraq́ tellus una foret. c Albanę coluere sacrū. D. Obseruatiōes: aut legibus: aut assensibus hominū sunt: mos tpe custoditus legē facit: quę etiā ad posteros transit. vt hic patet. ¶ Sacrū: q̄ nō ꝓ leui duxerūt: quasi putarēt sacrilegiū cōmitti: nisi esset obseruatus. d Maxima rerū roma. S. Imperii potita. e Roma. DO. Magna laus moris: cū a principe terrarū populos seruetur. f Mouent in proelia martem. S. nā moris fuerat indicto bello: in Martis sacrario ancylia cōmouere. Vnde est in. viii. vtq́ impulit arma. C. Mouer martē: qui sibi sacrificant ørant sibi assit: & ancilia in eius templo mouent. Mos autē a numa fluxit: sed ipse ad priscos: vt & multa sic retulit hoc: & qm̄ vult hoc fictū videri: non meminit populos: contra q̄s prisci bella mouebāt. qui omes intra italię fines versabant. g Siue getis inferre manu lachrymabile bellū. S. Getarū fera gens etiam apud maiores fuit: nam ipsi sunt Mysii: q̄s Saluiia lucullo dicit esse superatos. C. Siue getis. Populi in Scythia Tartari dicuntur. hęc oīa vident ad Augustū referenda sunt: nā neq́ latini veteres; neq́ Albani extra italiam bella gesserunt: qui getas per Auliū Martiū: & canidū centurionē repressit. Thracas: et Sarmatas per Publiū lentulum: hyrcanos ꝑ tyberiū. armoenios quoq́ regio hyrcania est superauit Augustus. Et Parthos ad cōcordiā venire: & signa a Crasso ablata reddere coegit. per Aquilium Gallū Arabas domuit. h Hyrcanisq́. S gens dicta a sylua hyrcania: vbi sunt tygres. i Arabisue parant. S. hic datiuus venit ab eo q̄d est hic Arab⁹: nā ab eo q̄d est hic arabs: ab hoc arabe: arabib⁹ facit: sicut hyber⁹. vnde in Luc. Occurrat hyberus alter: & hybers. Horati. Discet hyber: Rodaniq́ potor. Item lectū est Ethiops: & ethiopus: Sed mō tātum ethiops dicimus. k Auroraq́ sequi. S. Ingenti ambitu ipsum ortū diei dicit ꝓ populis. l Parthosq́ reposcere signa. S. Hoc in honorem Augusti posuit: quo regnante a Parthis repetita sunt signa: quę Crassus ꝑdiderat: qui cū auiditate sua cōtra auspitia bellum suscœpisset: capt⁹ cū filio est: & necat⁹ infuso in os auro. l Sunt geminę belli portę. S. Sacrarium hoc Numa Pompilius fecerat circa imū argiletum iuxta theatrū Marcelli: q̄d fuit in duob⁹ breuissimis templis. duobus aūt: propter Ianū bifrontē. postea captis Faliscis ciuitate Tuscię inuētū est simulacrū Iani: cū frōtib⁹ q̄ttuor. vñ q̄d Numa īstituerat trāslatū ē ad forū trāsitoriū et q̄ttuor portarū. vñ tēplū est institutū. Ianum sane apud aliquos bifrontem: apud aliquos quadrifrontē esse nō mirū est. Nā alii eū diei dñm volūt: in quo ortus est & occasus. Hora. Matutine pater seu Iane libētius audis: Alii anni totius quē in quattuor tempora cōstat esse diuisum. Anni aūt esse deum illa res ꝓbat: q̄ ab eo pria pars anni nominatur. m Relligione sacrę. S. tremendę: execrabiles: nā & paulo post dicturus est: Tristesq́ rcludere portas. n Centū aerei. D. numerus & materię q̄litas dat vim. s Ferri robo. S. bñ addidit ferri: nā omne quod forte est robur vocamus. p Ianus. D. Addit ad robur portarū deus iā qui bifrons oīa circūspiciat: ne furorū & scelerū portę temere aperiāt. q Sedet patribus. D. firma est omniū sententia. r Quirinali trabea. S. Suetonius. libro de genere vestiū dicit tria eē genera trabearū. vnū diis cōsecratū: quod est tm̄ de purpura. aliud regū: quod est purpureū: & habet tñ album aliquod: tertiū augurale: & coco mixtū: quirinali ergo regali. ¶ Trabea. Trabeaꝝ tria sunt genera: primū diis sacrū tm̄ ex simplici purpura: alterū regibus: & deinde consu

libus cui esset aliquid de alba. Tertiũ augustius. sed hoc de purpura & cocco. apud Romanos trabea primus est vsus Romulus Hinc Ouidiꝰ. Trabeati cura quirini Pli. autẽ scribit pretextas apud etruscos originem inuenisse: et trabeis vsos fuisse reges. s Cinctuq; gab. S. Gabinus cinctus est toga sic in tergũ reiecta: vt vna eius lacinia a tergo reuocata hominẽ cingat: hoc aũt vestimẽti genere vtebatᷣ cõsul bella idicturꝰ: iõ quia cũ Gabii Campãiȩ ciuitas sacrĩ operaret: bellũ subito venit: tũc ciues accincti togis suis ab agris ad bella pfecti sunt: & adepti victoriã. Vñ hic ortꝰ est mos. C. Cinctus. teste pomponio genus est vestis a cingendo: idẽ sentit Varro: vnde Hora. Cinctutos dixit cethegos. Gabinũ addit: qa Gabii sacrificantes intellexerũt de aduentu hostiũ: itaq; vestes suffarcinantes: in hostes irruere victoriãq; reportauere. vnde Romani ex bono augurio a Gabiis accoepere. Consul. ergo indicturus bellum ad Ianualem portã subsequẽtibus militibꝰ accedebat. Inde ad caput circi maximi: ibiq; dicebat. Po. Ro. sãnitibus bellum indicit: eisdẽq; verbis reclamabãt oẽs: Inde e columella: q̃ erat añ tẽplũ Bellonȩ in capite circi maximi hastã iaciebat Tẽplum Iani Numa ędificauit ad imũ argiletũ inter duo fora: inter capitoliũ: & palatiũ: & statuit vt clausum pacẽ: apertũ bellũ significaret. Post hęc cũ Faliscos Romani expugnassent: Inde simulacrum Iani cũ quattuor vultibꝰ Romã adduxerũt. t Insignis re. S. is qui pure creatꝰ est insignẽ accipe primo loco creatũ: licet alter similẽ habeat ptãtem. v Ipsa vocat pugnas. S. Tria sũt: vt supra diximꝰ militię genera: sacramẽtũ in hoc vnusquisq; miles iurat se nõ recedere: nisi p̃coepto cõsulis post cõpleta stipẽdia. i. militię tẽpora. Cõiuratio quę fit i tumultu. i. italico bello & gallico: qñ vicinũ vrbis piculũ singulos iurare non patiẽ: vt inter Gabios fuit. Euocatõ: quod genꝰ nũc tangit: Nã ad subitũ bellũ euocabãt: vnde etiã consul solebat dicere: qui vult rempublicã saluã: me sequatur. D. Vocat p. dat pugnandi ptãtem. x Conspirãt. S. Nã & tubę simul flabant. y Foeda ministeria. S. cruenta more suo. z Morantes. S. differentes. s. bella. a Impulit. D. Iuno. quod nõ decebat: Ergo oñdiẽ ptinax inimicitia: neq; aperuit solũ: sed euertit postes a cardine. b Ardet inexcita. D. Ecce q̃tũ potuit factio Iunonis. c Immobilis añ. S. nõ semp: sed añ hac: p̃t tñ & imobilis a furia: nã añ gessit bella: sed iure indicta p foeciales & patrẽ patratus.

Insignis reserat stridentia limina consul.
Ipse vocat pugnas: sequitur tum cetera pubes.
Aereaq; assensu conspirant cornua rauco:
Hoc & tum eneadis indicere bella latinus
More iubebatur: tristisq; recludere portas:
Abstinuit tactu pater: auersusq; refugit
Foeda ministeria: & cecis se condidit vmbris.
Tum regina deum coelo delapsa: morantes
Impulit ipsa manu portas: & cardine verso
Belli ferratos rupit saturnia postes.
Ardet inexcita ausonia: atq; immobilis ante.
pars pedes ire parat campis: pars arduus altis
puluerulentus equis furit: oẽs arma requirũt:
pars leuis clypeos & spicula lucida tergunt
Aruina pingui: subiguntq; in cote secures:
Signaq; ferre iuuat: sonitusq; audire tubarum.
Quinq; adeo magnę positis incudibus vrbes
Tela nouãt: atyna potens: tyburq; superbum:
Ardea: crustumeriq;: et turrigerę antemnę:
Tegmina tuta cauãt capitũ: flectuntq; salignas
Vmbonũ crates: alii thoracas ahenos:
Aut leuis ocreas lento ducunt argento.

d Spicula lu. C. i. tergenda lucida efficiũt. e Tergũt. S. ab ieo quod est tergeo terges fuit: & tergũt: & tergo tergis: quod de vsu penitus recessit. f Aruina pingui. S. secũdũ Suetoniũ de viciis corporalibꝰ: aruina est durũ pingue: qd est inter cutẽ & viscus. C. qd vulgo lardũ dicunt. Sed latini lardũ appellãt carnẽ salsam: quasi large aridã. pingue autẽ internũ. in animantibus q̃ nõ ruminãt adeps dr̃. In his vero quę ruminãt seuũ: & soebũ dr̃. Sagina vero est pingue arte & nõ natura cõparatũ: & p totũ corpus dispsum. Inde saginare pecora & aues dicimꝰ. g In cote. C Cos lapis: quo ferrũ acuit. Pli. pl'ra genera ponit. Primũ Creticas: deinde laconicas laudat: & vtrąq; oleo indigent. Naxias inter aquarias laudari dicit: ac inde armenias: Cilicias vero ex oleo & aqua: Postremo scribit repertas esse in italia: q̃ aq trahãt aciem acerrimo affectu: nec nõ transalpes: h Quinq; adeo ma. D. nutrimur: & magnitudinẽ exprimit. i Atyna potẽs. S. Ciuitas hęc ẽ iuxta pontinas paludes: dictę a morbis q̃ grȩce αται dicũtur: qs paludis vicinitas creat. C. Atina. Vrbs iuxta põtinas paludis pꝰ fabrateriã in campania. k Tyburq; superbũ. S. aut nobile: aut p transitũ tetigit illud: qd aliqñ cũ a senatu auxilia poscerent tyburtes sub cõmemoratione bñficiorũ hoc tãtũ a senatu rñsum accoepũt superbi estis. l Crustumeri. S. mutauit: nam crustumerium dr̃. C. Crustumeri. In latio opidũ ẽ Albonoꝝ Colonia. m Turrigerę antẽ. S. bñ muratę: antenę autẽ dictę sunt q amnis p̃ter fluit: qsi ante amnẽ positę. C. Antemnę: dictę sunt añ amnẽ: q i tyberim fluit a sicul' primis latii habitatoribus ędifica n flectũtq; sa. S. vt dicit Salu. de lucãis: qui deuinne facta scuta coriis tegebant. o Vmbo. C. media ps scuti: quę apud priscos eminebat. p Thoracas ahe. S. qa apud maiores loricę pectora tm̃ tegebant Sta. triplici seruãt pectora ferro. Pectora nã tergo nullꝰ metꝰ. q Ocreas. C. quibus induũẽ crura. Vñ dicũẽ ocreę: qsi ob crura. i. circa crura. Crura aũt dicũẽ: qa illis curramꝰ. r Lẽto du. ar S. flexibili argento ducũt. i. extẽdũt. Est aũt & spondaicus & reciprocꝰ versus. s Vomeris. Ecce q̃lis lamẽtia vniuersorũ agrestiũ fuit: vt instra vitę pfutura: in pniciẽ vitę verterẽt. t .C. Recoquũt. Recoquẽdo reficiũt: & iã erugię cõsectos restaurãt. v Classica iãq; so. S. bñ posuit aphibologiã: nã classicũ dicimꝰ & tubã ipsam & sonũ. Classicũ autẽ est flexibilis tuba. x Tessera si. S. Simbolũ bellicũ q

ad pugnã exeũtib⁹ dat͂.f.ꝑpter ꝯfusionẽ euitãdã: vt fuit in bello Marii: Lar de⁹.ĩ syllę Apollo delphic⁹. In Cęsarꝫ ven⁹ genitrix. D. Tessera significat nũ ciũ gerẽdũ significantẽ bellũ. C. Tessera signũ bellicũ: vt inter se ab hostib⁹ cognoscãt vł noĩe vel aliq̃ alia re. y Trepid⁹. S. festin⁹ more suo. ꝫ Loricã induit. S. dicim⁹ & induo illa re: & illã rem

a Pãdite nũc. D. Relatur⁹ antiq̃tatis memoriã inuocat musas: ne siue vera: siue falsa referat culpã habeat. & inuocãdo ꝓponit: quia sit narraturus. C. Pãdite nũc. in re difficile renouat inuocationẽ. b Helicona. S. pernassus mõs Thessalię diuidit̃ in Githeronem liberi: & Heliconẽ apollinis cuius sunt musę. Est aũt Homeri. εσπετε νυν μοι μουσαι ολυμπια δωματ εχουσαι υμεις γαρ θεαι εστε παρεστε τε ιστε τε παντα ημεις δε κλεος οιον ακουομεν ουδε τι ιδμεν οι τινες ηγεμονες δαναων και κοιρανοι ησαν. c Quib⁹ ar. S. aut splẽduerit. aut amore flagrauerit. d Prim⁹ in. bellũ. S. Nõ mirũ si & cõtemptor diuũ: & sacrilegus Mezentius cõtra piũ prim⁹ arma corripuit. Et sciẽda ẽ Poetę affectatio: nã ambsesiã nefas est dicere: hic aliquorum cõmemorat q̃s in bello nõ iuenis: & in sequẽtibus aliq̃s inuenim⁹: q̃s hic oino nõ posuit. C. Primus: q̃a asp̃ Primus quia cõtẽptor eorũ deorũ: q̃bus auctorib⁹ æneas ad italiã venit: et cõiugiũ lauinię factũ est.
e Tyrrhenis asp̃ ab oris. S. oriũdo tuscus: nõ tunc de tuscia venit: quem añ pulsũ a ciuibus cõstat.
f Contẽptor diuũ. C. adeo curã sacrorũ añ oẽm pietatẽ ponit. poeta (vt ñ Capro videt̃) q̃a ɔtẽpt̃ diuis. in hoies sęuirt Mezẽtiũ contemtorẽ deorũ dixerit: nã et de Busiride quẽ illaudatũ dicit idẽ dixisse. Sed quia curã sacrorũ diis nõ exhibuit: nã vt ait Catho in originibus: Mezentius rutilis iperauit: vt primitias quę diis debẽtur sibi offerrẽt: Et latini simil̃ imperii metu ita vouerũt O Iuppiter si tibi magis cordi ẽ nos ea tibi dare potiꝰ q̃ Mezẽtio: vt nos victores facias: hinc sacerdotis illa insultatio! Hęc sunt spolia: & de rege superbo primitię:

Vomeris huc: & falcis honos: huc omnis aratri
Cessit amor: recoquũt patrios fornacibus enses.
Classica iamq; sonant: it bello tessera signum.
Hic galeã tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad iuga cogit equos: clypeũq; auroq; trilicem
Loricam induitur: fidoq; accingitur ense.
a Pandite nunc b helicona deę: cantusq; mouete:
Qui bello exciti reges: quę quemq; secutę
Complerint campos acies: quibus itala tãtum
Floruerit terra alma viris: quibus c arserit armis.
Et meministis enĩ diuę: & memorare potestis.
Ad nos vix tenuis famę perlabitur aura.
d Primus init bellũ e tyrrhenis asper ab oris
f Cõtemptor diuũ mezentius: g agminaq; armat.
Filius huic iuxta h lausus: quo pulchrior alter
Non fuit: excœpto laurentis corpore Turni.
Lausus equũ domitor: debellatorq; ferarum:
Ducit i agillina k nequicq; ex vrbe secutos
Mille viros: dignus l patriis qui lętior esset
Imperiis: & cui pater haud mezentius esset.
Post hos insignem palmã per gramina currum
Victoresq; ostẽtat equos satus Hercule m pulchro
n pulcher auentinus: clypeoq; o insigne paternũ
p Cẽtũ angues: cinctamq; gerit serpentib⁹ hydrã
q Collis auentini sylua quem r Rhea sacerdos
s Furtiuum partu sub luminis edidit auras.
t Mixta deo mulier: postq; v laurentia victor

q̃ vrbes habuerunt. Inter q̃s fuit vrbs Cererinorũ: q̃ tũc agylina vocabat̃.
k nequicq̃. S. quia i p̃lio periit: nec paternũ recipit imperiũ: l Patriis q̃ letior esset impiis. S. dignus: qui haberet impatorẽ: potiꝰ q̃ exulẽ patrem.
m Pulchro. S. forti: vt dixim⁹ supra. n Pulcher auen. S. Auẽtin⁹ mons vrbis Romę est: quẽ ɔstat ab auib⁹ eẽ noiatũ: q̃ de tyberi ascẽdẽtes illic ascendebãt: vt in octauo legim⁹: Dirarũ p inde dom⁹ oportuna volucrũ: quidã etiã rex Aborigenũ Auẽtin⁹ nomie illic: & occisus: et sepult⁹ est. Sicut etiã Albanorũ rex Auẽtin⁹: cui successit Procas. Varro tñ dicit in gente Po. Ro. Sabios a romulo suscœptos istũ accœpisse mõtẽ quẽ ab auẽte fluuio ꝓuincię suę appellauerũt Auẽtinũ. Constat ergo varias opiniões postea secutas. nã a principio Auẽtin⁹ dict⁹ est ab auib⁹: vl̃ a rege Aboriginũ vnde hũc herculis filiũ cõstat nomen accœpisse: nõ p̃stitisse. C. Auẽtin⁹. Mõs tyberi iminẽs ab Auento ibi sepulto. Vel vt Neuio placet ab auib⁹. q̃ cũ i tyberim potassẽt illic se reciperẽt: ergo ab aduẽtu auium: vl̃ ab aduentu populorũ, nã ibi erat Dianę tẽplũ: q̃d nũc Sabinę dedicatum est: et oibus latinis erat cõmune. De hoc propertius. Phillis Auentinę quędã est vicina Dianę. Varro ab aduehendo putat: nam is collis a reliq̃s collib⁹ paludib⁹ erat discretus & ex eo vrbe ratibus aduehebantur. Alibi idẽ Varro ait. Sabinos ab eorũ fluuio Auente Auentinum nominarũt.
o Insigne paternũ. S. Absolute dixit. p Centũ angues. S. Secũdũ Simonidẽ: vt dixim⁹ supra. D. Centũ angues glorię causa hydrã gestabat: sed ludibrium matris ex hoc apparebat.

g Agminaq; ar. SER. aut eorum: qui eum secuti fuerãt: sicut eius filiũ: nec enĩ credibile est solũ fugisse: nã & Stati⁹ dicit: vel q̃s mouet exul: et hęsit tristib⁹ apta fides: aut certe eorũ q̃s Turnus añ eos dederat: vt Adrastus polynici in Statio qui ait. Ne parua mouẽs inglorius arma iret.
d Lausus. D. Laudat lausũ a fortitudine, quę in pulchro corpore rara solet eẽ. i Agillina ex vrbe. S. Cerete oppido. C. Agilli'a. Refert Dyonisi⁹ halicarnaseus: Pelasgos q̃ in italiã venerãt cũ auxiliũ aboriginibus cõtra Siculos: ex hyspania pp̃los tulissẽt: eosq; pepulissẽt vna regnarũt: pl̃imas

q Collis auentini sylua. SERVI. in sylua collis Auentini. Et dicendo Auentini oñdit iam antea ita esse nominatum. r Rhea sacerdos. SERVIVS. illud ad nomen matris Romuli: quę dicta est Ilia. Rhea. syluia.
s Furtiuum. SERVIVS. illicite cõcœptũ: quippe a sacerdote. sic ait alibi: & dulcia furta.
t Mixta deo mulier. SER. mechisa μηχισα. grece dixit.
¶ Mulier. S. cõpẽdioie mortalis dixit. Cõseq̃ẽs nãq; fuerat: vt diceret: & mixta deo mortalis. v Laurentia arua. S. Laurentũ ciuitas plurimũ potuit: Nã oĩa vicina lo

ca eius imperio subiacuerunt: vnde nūc ait arua laurentia: cū iuxta tyberim eius armē:a Hercules pauerit: sed secundū antiquū sitū añ albā & romam tyberis laurentini fuit territorii. x Geryone extincto. S. Geryones rex fuit Hyspanię: qui iō trimēbris fingit̄: quia trib⁹ insulis pręfuit: quę adiacēt hyspanię: baliaricę minori: maiori: & Ebusę. Fingitur etiā bicipitē canē habuisse: quia & terrestri: & nauali certamie plurimū potuit. Hunc Hercules vicit: qui ideo fingit̄ ad eum olla ęrea transuectus: q̊d habuit nauē fortē: & ęre munitā. Sane sciendū declinari: hic Geryones geryonę. vñ est ter gemini nece geryonę: vt Anchises. sę. vñ vsurpauit Salusti. Gerionis dicens. Veniens aūt Hercules de hyspania per Cāpaniā: in quadā cāpanię ciuitate pompā triumphi sui exhibuit. vñ pompei dr̄ ciuitas. postea iuxta baias caulam bob⁹ fecit: & eā sepsit: qui locus boaulia dict⁹: hodieq; boaulia dr̄. C. Geryone ext. Vide Seruiū. Hesiod⁹ etiā ait. Medusa cū Neptunno cōcubuit: verū cū illi caput abscissum ē: ex vtero duo filii emicuerūt: Pegasus equus alatus: & Crisaor: sic dictus: quia cum aureo ense natus est. Crysaor: relicta terra ad coelū accessit: Ioui tonitrū: et fulmen ferens. Hic aūt genuit Geryonē. quē Hercules interemit. y Tirynthi⁹. S. a tiryntha ciuitate argę vicina vbi nutrit⁹ est.

Geryone extincto tirynthius attigit arua:
Tyrrhenoq; boues in flumine lauit iberas.
Pila manu sęuosq; gerunt in bella dolones:
Et teriti pugnant mucrone: veruq; sabello.
Ipse pedes: tegmen torquens immane leonis:
Terribili impexum seta cum dentibus albis:
Indutus capiti: sic regia tecta subibat
Horridus: herculeoq; humeros inexus amictu
Tum gemini fratres tyburtia moenia linquunt:
Fratris tyburti dictam cognomine gentem:
Catillusq; acerq; Coras: argiua iuuentus:
Et primā ante aciem: densa inter tela ferūtur:
Ceu duo nubigenę: cum vertice montis ab alto
Descendunt centauri: homalē othrinq; niualē
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingēs
Sylua locum: & magno cedūt virgulta fragore.
Nec prenestinę fundator defuit vrbis:
Vulcano genitum: pecora inter agrestia regem
Inuentumq; focis: omnis quē credidit ętas
Cęculus: hunc legio late comitatur agrestis:

z Tyrrhenoq; bo. S. Admiratio locorū longinqtate. C. Tyrrheno in flu. h. b. dictū ꝓ miraculo ꝙ tāta fuisset vis Hercul̄: vt tā ex lōginq̊ p̄dā abduxisset. a Pila ma. S. Pilū ꝓp̄e ē hasta romāa: vt gessa galloꝝ. sarysse macedonū. b Dolones. S. dolo est aut flagellū intra cuius virgā latet pugio: aut secūdū Vrronē ingēs cōtus cū ferro breuissimo. Dolōes aūt a fallēdo dicti sunt: ꝙ decipiant ferro: cū spēm pręferant ligni: & multi volūt ꝑ teretes mucrones dolones dici. ꝑ veru sabellū: pyla significari. c Terete mu. C. Mucronē etiē ferri intelligim⁹. Erat ergo mucro teres. i. ita hasta longa: atq; rotūda esset aculeata. d Ille pedes. S. ad genus respicit. Nā Hercules semꝑ pedes incessit cū eq̊s habuerit nobilissimos e Torquēs. S. sustinēs: vt axem humero torquet. C. Torquēs inuoluēs circū se. f Tegmē leonis D. Pręter hydrā: etiā leonis pellē aliud insigne paternū gestabat. g Horrēdus. S. tremebūd⁹ nō reuera horribilis h Tū gemmini. D. geminos: vł simul natos: vel duos: vt alibi a tenēdo. i Tyburti moenia. S. i. de gręcia tres frēs venerūt ad italiā: Catilus: Coras: Tyburus: hi simul oēs vnā fecere ciuitatē: & eā de fratris maioris noīe tybur appellauerūt: licet et alias fecerint singuli: Nūc ergo dicit duos ad bella venisse dimissa in ciuitate ad custodiā Tyburti: vł tyburno. Catillus vñ mōs Catilli: quē Cateli dicūt ꝑ corruptionē: Coras a cui⁹ noīe est ciuitas in italia. C. Tyburtina

moenia. Tyburtes originē multo ante vrbē hñt. apud eos extabāt ilices tres. tyburte ꝯditore vetustiores. Hęc Pli. atq; addidit fuisse filiū Amphiarai: q apud thebas p̄iit: & natū eē ex soror̄ adrasti. & i italiā venisse cū Cora: & Catillo fr̄ibus. k Descendūt cē. S. ex hac cōpatiōe eqtes eos fuisse itelligim⁹ q̊d tñ dictur⁹ est p⁹ea. Nec nō celeres latini. Et cū fr̄e Coras: & virginis ala camillę. l Homolē ot. ni. S. montes Thessalię. m Ingēs syl. ꝛc̄. S. cum vtriq; cedit sylua: cedunt virgulta: a minore ad maius venire debuit.

n Nec p̄ne. fun. ꝛc̄. SER: de ciuitatibus toti⁹ vrbis: multi quidē ex parte scripserūt: ad plenū tñ Ptolome⁹. gręce: Latie plī. de italicis etiā vrbibus Higini⁹ plenissime scripsit: & Cato in originib⁹. conditarū vrbiū dissentio iuenit̄ adeo vt ne vrbis qdē Romę origo diligēter possit agnosci. Nā Salu. dicit vrbē Romanā: sicuti ego accoepi ꝯdider̄: atq; habuere ab initio troiani. & cū his aborigenes. Alii ab euāndro secūdū q̊s Virg. Tunc rex Euandrus romanę conditor arcis. Alii a romło: vt en huius nate auspiciis illa inclita roma. Si igit̄ tāte ciuitatis certa ratio nō apparet: nō mirū si in aliarū opinione dubitat̄: vñ nec historicos: nec cōmētatores varie dicētes imperitię ꝯdēnare debem⁹. Nā antiquitas creauit errorē: & pleriq; ꝯfūdūt: pleriq; augent: & ad se trāsferūt noia: quā rē etiā nō parū errorē afferre manifestū ē. vt ecce laurentū a pico factū: vt est laurētis regia pici. Itē a lauino latini fratris est lauiniū dictū. Itē a latino laurētū. Itē a lauinio laurolauiniū. Nec p̄nestię fū: de. vr. Preneste locus est haud lōge ab vrbe dictus. ἀπὸ τῶν πρηνων. id est ab arboribus illicib⁹: q̄ illic abūdāt: ibi erāt pōtifices: & dii indigetes: sicut etiā Romę erat: & etiā illic duo frēs qui dini appellebant̄. horū soror dū ad focū sederet resiliens scintilla ei⁹ vterū ꝑcussit: vñ dr̄ cōcoepisse: postea enixa puerū iuxta tēplū Iouis abiecit: quē virgines aquatū eūtes iuxta ignem inuētū sustulerūt: qa a fonte haud lōge erat: vñ vulcani dictus est fili⁹. o Cęculus. S. Cęculus aūt iō: qa minorib⁹ oculis fuit: quā rē effecit frequēter fum⁹: hic postea collecta multitudīe: postq; diu latrocinat⁹ est: p̄nestinā ciuitatē i mōtibus ꝯdidit: & cū ad ludos vicinos pp̄los inuitasset: coepit eos hortari: vt secū habitarēt: & ꝓ gloria iactare se filiū vulcani: q̊d cū illi nō crederēt inuocato vulcano: vt filiū suum cōprobaret: oīs illi⁹ multitudis cęt⁹ flāma est circū volat⁹. q̊ facto cōmotiōes simul habuerūt: & vulcani filiū eē crediderūt: hinc est oīs quē credidit ętas: q̄si post dubitationē: & qa sine dubio ętas varia in spectaculis fuit. Dicim⁹ aūt: & hoc p̄neste: vt quiq; altū p̄neste viri: Et hęc p̄nestis vnde est cū primā atiē p̄neste sub ipsa strauı. CRI: Cęculus hunc legio, a Seruio diligenter fabula narratur.

p Quicq; arua gabine. S. Gabii diu in agris morati: tandē Gabios condiderunt: vnde perite arua dixit non mœnia. Sane illic Iuno religiosissime colitur. est aūt locus haud lō ge ab vrbe. Gelidūq; ani. Anio fluuius haud lōge ab vr be ē: s; hic ſm Euphoniā locutus est. Nā Enni⁹ Anionem di xit iuxta regulā. C. Anio fluuius ex mōtibus trebanorū flu ens. lacū olim hominum industria faciebat. ex quo preceps atq; angustus ferebatur. Inde per Tyburtinū saxum preci pitatur in latium: Tybrim intrat. Dicitur Anio anionis ab Ennio: mansit tamen vsus: vt dicatur anio anienis. Sunt qui dicūt inueniri aniemē anienis: et anienus etiam.

dictus est filius: quē inuulnerabilem ideo dicit: quia nusq; periit in bello. Ignem autem ei nocere non posse: ppter Neptunnū dicit: quia est aquarum deus. ab hoc Enni⁹ dicit se originem ducere: vnde nunc & cantantes inducit eius socios: & eos cōparat cygnis. Domitor autem equorum: quasi animaliū a patre inuentorū. c Hi fesceninas aties. S. Fescenninū opidū est campanię: vbi nuptialia inuēta sunt carmina: hi autem populi ducunt originem ab Atheniēsib⁹. d Equosq; faliscos: S. Faliscos halesus condidit immutatio h. m. f. Falisci dicti sunt: sicut febris dicitur: quę antea hebris dicebatur. formię: q; hormię fuerūt. ἀπὸ τῆς ὁρμῆς. nā posteritas ī multis nominib⁹ f p h posuit. Iustos aūt dixit: quia po. Ro. m ffis decē viris ab ipsis iura facilia collegit: & nōnulla supplemēta. xii. tabularum accœpit quas habuerant: nam Atheniēsibus decem habuerūt tabulas.

r Hernica saxa. S. Sabinorū lingua herne saxa vocantur: Quidā dux Maior gabios de suis locis elicuit: et habitare secū fecit in montib⁹ saxosis. inde dicti sūt hernici. C hernica saxa herne sabina lingua saxa vocantur: vn̄ hernici ppli q saxosa habitant horum metropolis anagnia Sabinorū natio est. s Diues ana. S. aut fertilis: aut allusit ad hystoriā. Nam Anthonius Augusti sorore contēpta: postq; & Cleopatrā duxit vxorem: Monetam eius in anagnina ciuitate iussit feriri.

t Quos amasena pa. S. aut pascis: aut sit an tiptosis: qs pascit Amazenus. est autem fluuius vicinus ciuitati Priuenarū: quę est in Campania.

v Arma. S. scuta:

x Clipei. S. scuta maiora. dicti ab eo q celent cot pus. ἀπὸ τοῦ κλέπτω.

y Vuluosq; lupi de pel. ga S. Galerus genus est pilei: quod frōti⁹ neutro genere dicit. z Vestigia nuda sinistri. S. At qui ipse ē ipugnātib⁹ prim⁹: sed hī nud⁹ est: qa tegit scuto dextrū aūt tectū esse cōueniebat: quasi ab armis remotū. C. Vestigia nu. s. hęc cōsuetudo in italia nō fuit: sed norat Maro Hernicos a Pelasgis oriundos: & ab Hernico duce appellatos: & ideo morē quē de ętholia: anteq; pelasgorū colonia legerat: hernicis tribuit. Nam Iulius Nigidius in secūdo vrbiū ait morem ętholis fuisse vno tantum calceato pede in bellum proficisci: quod ostēdit Eurypedes in meleagro vbi nuncius inducitur describens quo quisq; habitu ad aprum mactādum venerit: eundem pedem Maro dixit quē Eurypedes: sed Euripedem reprehendit Aristoteles: qui ait non leuum: sed dextrum pedem nudum illos gerere. a Pero. S. Rusticū est calceamentum: & traxit hoc a greco more: vnde isti transierant. vnde hoc armorum fuerat genus. b At mesappus equū. D. neptū. pro. S. Hic Mesappus per mare ad italiā venit. Vnde Neptūni

Quicq; altum preneste viri: quicq; arua gabine
Iunonis: gelidumq; anienem: & rosida riuis
Hernica saxa colunt: qs diues anagnia pascit.
Quos amasene pater: non illis omnibus arma:
Nec clipei: currusue sonat: pars maxima glādes
Liuentis plumbi spargit: pars spicula gestat
Bina manu: fuluosq; lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis: crudus tegit altera pero.
At mesapus equū domitor neptunia proles:
Quem neq; fas igni cuiq;: nec sternere ferro:
Iam pridem resides populos: desuetaq; bello
Agmina in arma vocat: subito ferrūq; retractāt
Hi fescininas acies: equos faliscos:
Hi soractis habent arces: flauiniaq; arua:
Et cimini cū monte lacum: lucosq; capenos.
Ibant equati numero: regemq; canebant.
Ceu quondā niuei liquida inter nubila cygni:
Cum sese e pastu referunt: et longa canoros
Dāt per colla modos: sonat amnis: et asia lōge
pulsa palus.
Nec quisq; gratas acies ex agmine tanto
Misceri putet: aeream: sed gurgite ab alto

e Hi soractis habēt arces. S. Soracte: q est mōs apud hyrpinos haud longe a flaminia.
f Flauinia ar ua. S. locus est in italia flauiniū nomine. g Ciminicū monte la. S. & lac⁹ & mons hoc nomine appellatur. Sane hoc habet fabula. Aliqū Hercules ad hos populos venit: qui cum a singulis prouocaretur ad ostendēdam virtutem defixisse dicitur vectem ferreum quo exercebatur: qui cum terrę esset affixus: & a nullo potuisset auferri: cum rogatus sustulit: vnde imensa vis aquę secuta est quę ciminicum lacū fecit.
h Lucosq; capenas. S. Vnde & porta Capena q iuxta camœnas ē: nomē accœpit.
i Aequati numero. S. digesti in ordinem cōgruenter sicut decebat.
k Liquida inter nubila. S. pura. Sed nil tam cōtrarium nubibus: nam liquidę non sunt. ergo nubes pro aere posuit: vt liquidis in nubibus arsit arundo. l Et longa canoros dāt per colla modos. S. Secundum Plinium: q ait ī naturali hystoria: Cygnos ideo suauius canere: quia colla longa: & inflexa habent: & necesse est eluctantem vocem per lōgum. & fluxuosum varias reddere modulationes. C. Et longa. De cygnis dicimus in Bucco.
m Sonat amnis. SERVI. Caystrum in Mysia regione dici qui coheret Asię paludi: quam cum significamus a longa est: cum sit breuis si prouinciam significare voluerimus: qd significatur in Georgi. vt atq; Asia circum: dulcibus in prata rimantur prata caystri.
n Asia. CRISTO. De hac in Geor.

o Volucrum raucarū. SER. Raucum. τονωεσσον. Sicut graue olentis: nā legimus grauiter spirantis copia tymbre. Sciēdū tamē Virgi. secūdum morem prouincię suę locutū: in qua bene canentes cygni rautiores vocantur. p Ecce sabinorum. S. vsurpat hoc: nam clausus dux Sabinorum post exactos reges: cū quinq milibus clientum: & amicorum venit Romā: & susceptus habitandā vrbis partem accœpit: ex quo & claudia & trib⁹: & familia nominata. C. Sabinorum: de quibus in Geor. M. Cato Sabinos primū habitasse dicit prope amiternū in vico nomine textrina: deinde cū ab originibus in agro reatio: & multas fecisse colonias inter quas cures. Quidā aūt quosdā lacones aspitatem legum lycurgi fugientes in italia ꝯtinuas paludes templū feronię ꝯstituisse. Deī aliq eoꝝ migrarunt in agrū Sabinū: et cū illis habitarūt: vnde Ebali. i. lacedemonii dicti sunt Sabini ait Dyoni. ¶ Mutiscę Sabinorū vrbs: appellata alias Trebula: & Suffena. Ait eīn Plini⁹: rheatini trebulani qui cognominantur mutisci: & qui suffenates.

q Prisco de sang. S. de antiquis Sabinis. r Magnū agmen. ꝑpter quinq milia clientum: s Postquā in partē da. ro. sa. S. Hoc de alia traxit hystoria: nam post Sabinorum raptum: & factū inter Romulum: & Tytū Tacium: recœpti in vrbē Sabini sunt: sed hac lege: vt in oib⁹ essent ciues Romani excepta suffragii ratiōe nā magistrat⁹ nō creabant. t Amyterna cohors. S. dea myterno oppido. v Prisciq quirites: S. i. Sabini: prisci autē ideo: qa post fœdus Tyti & Romuli: placuit: vt q̄si vnus de duob⁹ fuerit populis. Vnde & romani quirites dicti sunt: qd nomen Sabinoꝝ a ciuitate curib⁹ fuerat. Et Sabini a Romulo dicti sunt. x Ereti manus. S. Oppidum est dictū a Iunone. i. ηρας: quę illic collitur: y Oliuiferęq mutiscę. S. Hęc Trebia postea dicta ē: quā modo Trebulā dicunt. apud hanc Hanibal deleuit populum Romanum. Lucanus q in punica nati tempora cannarum fuimus trebeeq iuuētus. z Qui nomentum vrbem. SER. Hoc ex sua persona dicit Poeta: nam adhuc ciuitas Nomentana non fuerat: vt in sexto ait. Hi ibi Nomētum & gabios. Item hęc tum nomina erit. C. Nomētū. vrbem non longe a Roma. hanc Romulus Coloniā fecit dictum est a Nomento conditore ait Dyonisius: a Rosea rura velini. S. Velinus lacus est iuxta agrum: qui Rosulanus vocatur. Varro tamen dicit locum hunc a quodam consule in nartam: vel nartem fluuiū deriuatum (Nā vtrūq dicitur) esse diffusum: post quod tanta secuta est eo loco fertilitas: vt etiā perticę longitudinē altitudo superaret herbarū: qui etiam quantū per diem dēptū esset: tm̄ per noctem crescebat: quod Virgi: ad suā prouinciā transtulit dicens. Et quantū longis carpent armenta dieb⁹. Exigua tātū gelid⁹ ros nocte reponet: b Tetricę horrētis rupes. S. Tetricus mons in Sabinis asperrim⁹. Vnde tristes homines tetricos dicimus. c Montēq seuerū. S. nomen propriū montis: sicut Agri roseus: d Casperiamq colunt. S. Casperia: et foruli ciuitates fuerunt. e Flumen hymella fluuius est. Et sic dixit hymelle flumē: vt buthroti vrbem. f Qui tybrim fabarimq bibūt: S. Bene bibunt: nāq tyberis fluui⁹ in Tuscia orit: Sed transit etiā per Sabinos: vnde bibunt: nō possident dixit. Et sciendum Turni dare auxiliū a tractu Piceni Samnii Cāpanię: & pro parte Appulię: omnis vero Tuscia superior: & Venetia Aenea pręstat auxiliū. Fabarim autem quē dicit: etiā ipse p sabinos transit & farfarus dr̄. Plau. Dissipabo te tāq folia farfari. Ouidi. Et amœnę farfarus vmbrę. g Frigida misit Nur. S. Piceni ciuitas. frigida aūt: aut reuera: aut certe venenosa nocens. Gracchi nāq vbiq in cōcionibus suis Nursinas sceleratos appellauere. Et sciēdū Virg. Hystoriarū rē p trāsitum tāgere. h Ortinę classes. S. Ortini equites qui classes dicunt. Vn & eorū turbas classica dicim⁹: & pares populi classes vocam⁹ q̄ quiq fuerūt. i Populiq. S. q intererant albani montis visceratiōni. k Infaustū interluit. S. Allia fluuius haud longe ab vrbe ē: iuxta quē Galli Brenno duce quindecio kalē. augustas die: deleto exercitu: post triduū deleuerūt etiā vrbē excepto capitolio. Sane alia dr̄ cui addit vnū l ꝑpter metrū: vt relliqas Luc. bn̄ posuit: vt q̄s alię classes. C. Allia flumē nō lōge ab vrbe vbi duce fabio exercit⁹ ppl̄i Romani cęs⁹ ē postr: die id⁹ Quītilis qui dies aliēsis dr̄: et inter atros habet. Erat eīn atri dies triduani. i. q erāt post calēdas nonas: et idusq̄ alii ac correptionē nomis ꝯunes appellabāt. l Marmore. S. mari. m Vel cū sole nouo. S. pria ęstatis pte etiā sol nou⁹ ē. viii. kalēdas Ianuarias die: sed tūc non sunt aristę. q̄s ab aridita te dictas eē cōstat. n Aut hermi cam. S. Herm⁹ lydię fluui⁹ ē: q suspfusus cāpis gignit fertilitatē: Vñ Harenas aureas fingitur trahere. o Aut lycię flauēti. ar. S. prouincia est fertilis frugū. p Hinc agam. tro. no. ho. S. Agamennonis plerię comitē: plerię notū filiū volunt: qui cū venisset ad italiā audito aduentu Aeneę in bellum ruit: non amore turni: sed odio hostilitatis antiquę. Vnde ait troiani nomis hostis. q Rapit populos. SER. Raptim abducit: & iam

o Vrgeri volucrū raucarum ad littora nubem.
p q Ecce sabinorū prisco de sanguine: magnum
r Agmē agēs clausus: magniq ipse agmis īstar:
Claudia nūc a quo diffūditur et tribus: et gēs
s Per latiū: postq in partem data roma sabinis.
t Vna ingens amiterna cohors: prisciq quirites: v
x Ereti manus omnis: oliuiferęq mutuscę: y
z Qui nomentum vrbem: qui rosea rura velini: a
b Qui tetricę horrētis rupes: montemq seuerū: c
d Casperiāq colūt: forulosq: et flumen hymellę: e
f Qui tybrim fabarimq bibūt: q̄s frigida misit g
h Nursia: et ortinę classes: populiq latini: i
k Quosq secans infaustū interluit allia nomen.
l Quā multi lybico voluuntur marmore fluctus
Seuus vbi orion hybernis conditur vndis.
m Vel cū sole nouo densę torrentur aristę:
n Aut hermi campo: aut licię flauentibus aruis. o
Scuta sonant: pulsuq pedum cōterrita tellus.
p Hinc agamemnonius troiani nominis hostis
Curru iungit Alesus equos: turnoq feroces
q Mille rapit populos vertunt fœlicia baccho

Massica qui rastris: & quos de collibus altis
s Arunci miseri patres: sidicinaq̧ iuxta
t Aequora: quiq̧ cales linquunt: amnisq̧ vadosi
Accola vulturni: pariterq̧ saticulus asper.
Oscorumq̧ manus: teretes sunt aclides illis
Tela: sed hęc lento mos est aptare flagello:
a Leuas cetra tegit: b falcāti cominus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis
c Oebale: quē generasse telō Sebethride nympha
d Fertur: teleboū capreas cū regna teneret.
Iam senior: patriis sed non & filius aruis
Contentus: late iam tum ditione premebat
e Sarrastes populos: & quę rigat ęquora sarnus.
f Quiq̧ ruffas batulūq̧ tenēt: atq̧ arua celenę: g
h Et quos malifere despectant mœnia bellę.
Teutonico ritu soliti torquere cateias.
Tegmina quis capitū k raptus de subere cortex:
Aerateq̧ micant peltę: micat ęreus ensis.
l Et te montosę misere in prœlia Nursę
m Vfens insignem fama: & fœlicibus armis. n
o Horrida precipue: cui gens: assuetaq̧ multo
Venatu nemorū: duris ęquicola glebis:
Armati terrā exercent: semperq̧ recentes
Conuectare iuuat predas: & viuere rapto.
p Quin & marrubia venit de gente sacerdos:
q Fronde super galeam: & fœlici comptus oliua
Archippi regis missu fortissimus vmbro:

Capanię loca cōmemorat: nam massicus mons est vitibus plenus. r Massica. S. dixit vt menala. C. Massica mons Campanię Poeta tamen imitatus grecos: massica in plurali dixit: vt gargara: & menala. s Arunci misere patres. S. isti grece Ausones nominatur: Sidicinaq̧ iuxta: ab oppido Sidicino. t Cales linquūt. S. Ciuitas est Cāpanię: nā in flaminia est: q̄ Cale dicitur: & in Gallia hoc nomine: quā Salustius Captā a Perpenna cōmemorat. v Amnisq̧ va. Accola vulturni. S. fluuiꝰ: q iuxta cumas cadit i mari x Saticulus asp. S. Populus Cāpanię asp moribus. y Oscorūq̧ manus. S. Capuenses dicit: q antea ophici appellati sūt quod illic plurimi abūdauere serpentes. z Aclides illis Tela. S: Aclides sunt tela: q̄bā antiqua adeo: vt neq̧ vsq̧ cōmemorentur in bello: Legitur tamē q̧ sit clauę cubito semis factę: eminētibꝰ hinc inde acuminibꝰ quę ita in hostē iaciuntur religato loro vł lino: vt pactis vulneribus possit ad dn̄os redire. Putāt tñ esse teli genus: q̄d per flagellū in immensum iaci pōt. a Leuas cetr te. S. Scutū loreū q̄ vtunt affri: & hyspani. b Falcati co. en. S. affectauit varietatem: nam cōsequens fuerat: vt diceret dextras armarunt gladii falcati. Falcatus autē ensis ē harpę qua vsus est Perseus. Luca. ait Harpen alterius monstri iam cęde rubentē. c Oebale. S. Oebalus filiꝰ est Telonis: & nymphę Sebetridis: hęc aūt est iuxta neapolim. Sed telo diu regnauit apud Capreas insulā contra Neapolim sitā: filius vero eius patriis nō cōtentus imperiis transiit ad Cāpaniā multis populis subiugatis suū dilatauit imperiū. d Theleboū capreas cū regina teneret. S. Theleboū. Nam thelaboę capreaꝝ sunt populi: quos telo suo regebat imperio. e Sarrastes populos. S. Campanię sunt a Sarno fluuio. f Rufas batulūq̧ te. S. Castella Cāpanię. g Arua celenę. S. Iunonis. locus est Campanię Cellena sacr Iunoni. h Et q̄s malifere despe. me. bel. S. multi nolā volūt intelligi: & dicūt iratū Virgiliū nomē eiꝰ mutasse: propter sibi negatū hospiciū: & id apte noluisse dicere: sed ōndere per pyphrasi: nā illic punica mala nascunt̄: vt nunc bella pro nolana posuerit.

Alii volūt accipi mœnia abellę: vt sit sinaleypha & legat̄ mœnia bellę. i Cateias. S. tela gallica. Vnde etiam teutonico ritum dixit. k Raptus de subere cortex. S. Bn̄ raptꝰ: quia recēs suberis cortex: in q̄uis formam tota flectit̄ facilitate. l Montosę Nursę. S. Ciuitas in mōtibus posita. m Insignē fama. S. bene fama: quia eū occidet Gyas: vt vfentē Gyas cadit ipse. n Foelicibus armis. S. dum affuit fortuna. o Hortida preci pue cui gens. S. Aequicolam gentem dicit. et morum vitę qualitatē predurā. Sane aliud pendet ex alio: ideo erant horridi: quia venabantur: Item venabantur: quia habebant duras glebas. i. infertiles: nā molles feraces sunt: vt in Georgicis docet. Et cui putre solum: nāq̧ hoc imitamur arando. p Quin & marubia venit de gente sacerdos. S. medea quādo relictis Colchis Iasonē secuta est: dicit̄ ad italiā peruenisse: & populos q̄sdā circa fucinū ingentem lacum habitātes: q Marubii appellebātur. quasi circa mare habitātes: propter paludis magnitudinē docuit r̄media contra serpentes: q̄q̧ alii marrubios a rege dictos volunt. Hic ergo ppli Medeam Angitiam nominauerūt ab eo q̧ carmibus serpētes angerent: ab his nunc vmbronem venisse dicit: nō regem: sed ducē: sunt autem isti marsorū populi. CRIST. vide Seruiū. Sunt qui dicant Marrubiū oppidum cōditum a Marro Marsię comite. Marsi autem populi dicti sunt: vel a Marsio lydorū duce. Aut vt Syllius meminit a Marsia phrygię ap[ud] Apollīne cātu victo: qui timore pœnarū in Italū fugit [Plinius] ait Marsos ortos a filio Circes propterea q̧ inesse illis vim cōtra serpentes. Sunt qui dicunt ortos a psyllis populis aphricę: qui vim haberent cōtra serpentes: hi pulsi a Nasamōibus huc partim venere. Partim in Cyprum. Angitii autem dicti sunt: q̧ serpētibus aduersantibus eos angere viderentur. Alii dicūt q̧ agnitia fuit dicta Circe.

q Fronde super galeam: & fœlici cōptus oliua. SERVI. Comptus frondibus veste oliuę.

r Vipereo generi: & grauiter spirantibus hydris. SERVIVS. Terrenis serpentibus.

Vipereó generi:& grauiter ſpirantibus hydris:
Spargere qui ſomnos cãtuq₃ manuq₃ ſolebat:
Mulcebatq₃ iras:& morſus arte leuabat.
Sed non dardanię medicari cuſpidis ictum
Eualuit:neq₃ eũ iuuere in vulnera cantus
Sõniferi:& marſis quęſitę in mõtibus herbę.
Te nemus angitię:vitrea te fuſcinus vnda:
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & hyppoliti proles pulcherrima bello
Virbius:inſignẽ quem mater aricia miſit:
Eductum egerię lucis:hymetia circum
Littora:pinguis vbi:et placabilis ara dianę.
Nãq₃ ferũt fama:hyppolitũ poſtq₃ arte nouercę
Occiderit:patriaſq₃ explerit ſanguine pœnas:
Turbatis diſtractus equis:ad ſydera rurſus
Aetherea:et ſuperas cœli veniſſe ſub auras:
Peoniis reuocatum herbis:et amore dianę.
Tũ pater oĩpotẽs aliquẽ indignat⁹ ab vmbris,
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitę:
Ipſe repertorem medicinę talis:et artis
Fulmĩe phœbigenã:ſtygias detruſit in vndas.
At triuia hippolitum ſecretis alma recondit
Sedibus:et nymphę egerię nemoriq₃ relegat:
Solus vbi in ſyluis italis ignobilis æuum
Exigeret:verſoq₃ vbi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam templo triuię lucisq₃ ſacratis
Cornipedes arcẽtur equi:quod littore currum
Et iuuenẽ monſtris pauidi effudere marinis.
Filius ardentis haud ſecius equore campi
Exercebat equos:curruq₃ in bella ruebat.
Ipſe inter primos preſtanti corpore turnus

s Grauiter ſperantibus hydris:S.atq₃ ſerpentib⁹ ſolo nocentibus flatu Luca.Ante venena nocent:
t Spargere.S.conficere:vt ſpargere venena didicerunt. v Arte leuabat.S.leuiores eſſe faciebat:vt noſtrumq₃ leues quęcũq₃ laborem.
x Medicari ictum.S.medicor illam rem:& illi rei ſicut modulor et comitor.
y Te nemus.C.vehemẽtem cõmiſerationem monet hęc repetitio.
z Liquidi fleuere lac⁹.S.etiam alii.
a Ibat & hyppoliti proles pulcherrima bello.S.Theſe⁹ mortua priore vxore hippolite:phędrã minois:et paſiphaes filiam ſuperinduxit nouercã Hyppolito:qui cum illã de ſtupro interpellantẽ contempſiſſet.falſo ad patrem detulit q̃ ei vim voluiſſet inferre:Ille Aegeum patrem rogabat:vt ſe vlciſceret.Ille agitanti currum Hyppolito phocam imiſit:quã eq territi eũ diſtraxerũt.Diana eius caſtitate cõmota:reuocauit eum ab inferis.Per Aeſculapiũ filiũ apollinis:& Coronidis:qui natus erat exſecto matris vẽtre:ideo q̃ cũ Apollo audiuiſſ₃ a coruo ei⁹ cuſtodẽ eã adulteriũ cõmittere:irat⁹ Corõidẽ maturo iã portu cõfixit ſagittis:coruũ vero nigrũ fecit ex albo et exſecto ventre Coronidis produxit aeſculapiũ:q fact⁹ eſt medicinę peritus:hũc poſtea Iuppiter propter reuocatum Hyppolitum interemit.Vnde Apollo iratus ei Cyclopas fabricatores fulminũ ſagittis confixit:ob quam rem ab Ioue iuſſus eſt Admeti regis nouẽ annis armenta paſcere diuinitate depoſita.Sed Diana Hyppolitum reuocatũ ab inferis in Aricia nymphę cõmendauit Aegerię:et eum virbiũ q̃ſi bis virum iuſſit vocari:cuius nunc filium cognomine dicit in bellum venire.adeo omnia iſta fabuloſa ſunt:nam cum caſtus vbiq₃ induct⁹ ſit:& qui ſemper ſolus habitauerit:habuiſſe tñ filiũ fingitur.Re uera autem:vt ſupra diximus Virbius eſt nomẽ cõiunctum Dianę:vt matri deũ Atti:Minerue:Erychthonius.venerei Adonis:
b Quẽ mater aricia miſit.S.Ciuitas iuxta Albã.mater aũt ꝓpter Auguſtũ dicit qui fuerat ex aracina matre Actia progenit⁹:ac ſi diceret:quę tanti auctor eſt generis.
c Eductũ Aegerię lucis S.Nymphę in aricino nemore:quam amicã ſuam Numa eſſe fingebat ad affirmandam legum ſuarũ auctoritatem.
d Pinguis vbi & placabilis.SER.pinguis frequẽti ſacrificio.Placabilis autem ac ſi diceret:non qualis ante fuit:vel illic:vt apud tauricos humano gaudens cruore:quam hyſtoriam plene in ſecundo diximus cum Iphigenię incidit cõmemoratio.
e Arte nouercę occiderit:S.Bene vĩ ſceleris expreſſit ſola nouercę cõmemoratione f Peoniis reuocatũ her.S.aut medicinaibus a Peone medico q Ipeõ ſecũdũ Doricos dicitur ſecũdũ rationẽ Peon.aut reuera herbam Peoniam dicit:cuius creta ferax eſt. g Et amore Dianę.S.i.cura.
h Medicinę talis et artis:S.q̃ etiã fata diſſoluerũt.
i Phœbigenam.S.matris pena genitũ:alii phœbigenam legũt:vt prob⁹.
k Relegat S.cõmendat ab aliis ſegregatum.
l Solus.S.in ſolis locis:nam ſolus quomõ qui dicitur filiũ ſuſcepiſſe.
m Ignobilis.S.non vilis:ſed ignotus.quãq₃ poſſit etiã ad illud referri:q̃d dicitur quibuſdã artibus hominũ vita vltra fata ꝓtendi poſſe:ita tamen vt ſolã habeant vitę imaginationem:videntur enim omnia facere nec faciunt.
n Verſoq₃ vbi nomine.SER.De re facta:vt Oeſtrũ graii verterẽ vocãtes.
o Vnde etiam triuię luco.S.exponit Toαιτιον.Nã Calimach⁹ ſcripſit:αιτια in quibus etiam hoc cõmemorat.
p Haud ſecius equore campi.SERVIVS.nõ ſegnius patre.dicit autem eum tantę fuiſſe audatię.vt nec paternę mortis terreretur exemplo.

q Vertitur. S. i. agit. r Et toto vertice sup ē. S. Sta. Et toto despectat corpe bellū. s Aethneos efflātē faucib⁹ ignes. S. Ingētes. nimios ꝗtos habꝫ ęthna. Tā magꝭ ista fremens. & tristibus ef. fla. Quā magis effu. cru. san. pug. Legitur in arte: ꝙ tā magis: maxime: min⁹: minime positiuo tantū iunguntur: qd tñ tunc obseruaṫ: si ponantur ad augmentū iste particulę tunc eñ vitiosam faciūt elocutionem. Cęterū si ad exeqtionē positę sint: possunt: vel cōparatiuo vel superlatiuo: vel pro ipsis gradibus ipse inter se iungi: hic ergo est. Tā magis illa fremens: & tristib⁹ effera flāmis. Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnę. Nō eñ ad prelationē positę sunt: sed ad exeqtionē. Maiores eñ nr̄i non in dicto vitia: sed in significatione esse voluerunt: Hinc ē in Salustio. ita quā quisqꝫ pessime facit: tam maxime tutus est. Nā & hic exequatio est: non cōparatio. C. Tam magis illa fre. Vel poetice dixit: ꝙ tanto magis cresceret flāmę: quanto magis crudesceret pūgna: cū reuera nō essent flammę: sed simulacra flāmarum: vel hoc voluit exprimere: ꝙ & si forma chymerę in galea horrorē incuteret: tñ in ardenti pugna horribilior apparebat. v Sublatis. C. quasi extantibus ex scuto. x Auro insignibat. SE. Io Inachi filia argiuorum fluminis fuit. Hanc amauit Iuppiter. & dum cum ea esset: supuenit Iuno: ille timēs ne deprehendereṫ: Io mutauit i vaccā: & eā poscenti dedit Iunoni: ne pellicem confitereṫ: cui Iuno argū oculatum oib⁹ membris. Aristoris filiū custodē apposuit. qꝫ cū Iuppiter p Mercuriū interemisset: Iuno eū in pauonē mutauit. Ioni vero immisit: oestrum ꝗ diu exagitata: peruenit ad egyptū & Iouis volūtate in Isim mutata est. y Insignibat. S. Signo suo clarę esse faciebat. ȝ Setis. C. Setę horidę sunt: vt in suibus videmus. Lana cōtra mollissima: necꝫ est nisi ouibus. Pili autē medii: vt neqꝫ molles: vt lanę: neqꝫ rursus rigentes: vt setę. Itaqꝫ setas p pilis posuit. a Argumētū in. S. Aut fabula: vt Cicero. argumēta erāt in valuis: aut reuera argumētū: i. pbationē ꝗ se grecū cōprobare cupiebat. hoc eñ etiā amata sup⁹ dixit: Inach⁹ acrisiusqꝫ pr̄es medięqꝫ mycenę. b Custos. S. ne reuerti posset in formā priorē. c Celataqꝫ am. C. Fluuiorꝫ eñ dii ita pingebanṫ: vt bubula haberēt cornua: & ex vrna aquā funderēt. d Pater Inach⁹. S. Pr̄ nō tm̄ ei⁹: sed auctor originis turni. e Totis ag. cā. S. qui oculis poterāt subiacere. f Dēsenṫ. S. Dēseo denses dicim⁹. aliter nō. g Argiuaqꝫ pu. S. Et hoc ad generis vt dixim⁹ sup ptinet pbationē ꝙ eū sequebanṫ argiui. h Vetereśqꝫ si. SE. bñ veteres: nā vbi nūc roma est ibi fuerūt Sicani. qs postea pepulerūt Aborigenes. C. Vetereśqꝫ si. Gēs hęc hispana est: q p seditionē poqularē relicta p̄ria in italiā venit: dicti sunt Sicani a Sicore hyspanię fluuio. hi pulsi ab vmbris insulā occuparūt: q sicilia a siculis appellebaṫ. i Sacranęqꝫ acies. S. dicūt Corybantē venisse ad italiā & tenuisse loca quę nunc vrbi vicina sunt. & ex eo pp̄los ducētes originē Sacranos appellatos: nā sacrati sunt mr̄i deū Corbantes. Alii sacranas acies ardeatiū volūt: q aliqñ cū pestilentia laborarēt: ver sacrū vouerunt: vnde sacrani dicti sunt: ver sacrꝫ aūt imolationis est genus. Mos eñ talis fuit: vt magnis in periculis adducti: vouerunt quęcūqꝫ proximo vere nata essent apd̄ se aialia imolaturos. C. Et sacranę acies: mēorāt Corybātē qndā veisse i latiū: et ostēdisse mystica Cybeles ab hoc q fluxerīt ppter sacras ceremonias: sacrani appellati sūt. Alii dicūt sacranos eē dictos ardeates ob sacrum votū: qd videtur sentire Sylli⁹: cūm ait. Sacra manus rutuli. k Picti scu. la. SE. Glaucus minois fili⁹ venit ad Italiā: & cū sibi impium posceret: nec accipet. Ideo ꝙ nihil prestabat: sicut ei⁹ pater pstiterat: sonam eis transmittendo: cū añ hac discincti essent: ostendit & scutū militare a q & ipse laby⁹ dict⁹ est. & ex eo populi. ἀπὸ τῆς λαβῆς: quā latini ansā vocamus: picti autē scuta. i. in bello frequēt pbati: nā apd̄ maiores uirorꝫ fortium picta erant scuta: cōtra & inertium: & tyronū pura erāt. Vñ est. parmaqꝫ inglori⁹ alba. i. nō picta. l Qui sal. ty. tu. S. nō originē: vt supra diximus. m Sacrūqꝫ nu. li. a. S. aut iā tūc sacrū. Aut pleṗsis est a cadauere ęneę. nā sacrat⁹ est numicus postqꝫ inuentū est illic cadauer ęneę. n Litt⁹ ar. S. litt⁹ flumis vt viridiqꝫ i littore ↄspicit. sus. cū ripę ppriē fluminū sūt: littora maris. vt Ouid. pripis littora pulsant. o Rutulosqꝫ ex. C. Rutuli argiui fuerūt: qui cū rege rutilo in italiā venerāt. Argiui: Epei: et phœoātę venerīt cū Hercule. Cretēses cū saturno. p Circęūqꝫ iu. S. Circa hūc tractū cāpanię colebaṫ puer Iuppiter: q auxurus dicebaṫ ꝗsi. ἀνευ ξυροῦ. i. sine nouacula: qa barbā nūqꝫ rasisset: vt Iuno virgo ꝗ feronia dicebatur. Est aūt fons in Cāpania iuxta terracinū ꝗ aliqñ auxur est dicta. q Et viridi gau. ⁊c̄. S. nō vacat ꝙ addidit viridi: nā cū aliqñ hui⁹ fontis luc⁹ fortuitu arsisset incēdio: & vellent inde incolę trāsferre simulacra. subito reuiruit. r Qua satu. ⁊c̄. S. fm hāc lectionē: reuera saturā paludē intelligimus: sed alii asture legūt: quod si est: paludē pro flumine posuit: Nam haud lōge a Teaicina oppidū est Asturia & eius cognimine fluuius. s Quęrit iter valles. S. Satis signatis verbis expressit flumen angustum Cōtra de tyberino ait: in in mari prorumpit. t Vfens. CRI. Fluuius hic haud longe a Teracina in Tyrrhenum cadit mare. Est & vfens alter fluuius in Gallia cisalpina: qui ex alpibus cadens: padum ingreditur.

q Vertitur arma tenens: & toto vertice r supra est.
Cui triplici crinita iuba: galea alta chymeram
Sustinet: s ęthneos efflantem faucibus ignes.
t Tā magis illa fremens: & tristibus effera flāmis.
Quā magis effuso crudescunt sanguīe pugnę
At leuem clipeū v sublatis cornibus Io
x Auro y insignibat: ȝ iam setis obsida: iam bos:
a Argumētum ingens: & b custos virginis argus:
c Celataqꝫ amne fundens d pater Inachus vrna.
Insequitur nimbus peditum: e clipeataqꝫ totis
f Agmina densentur campis: g argiuaqꝫ pubes:
Aruncęqꝫ manus: rutuli: h veteresqꝫ sicani:
i Et sacranę acies: & k picti scuta labyci.
l Qui saltus tiberine tuos: m sacrūqꝫ numici
n Littus arant: o rutulosqꝫ exercent vomere colles:
p Circęumqꝫ iugum: quis iuppiter auxyr⁹ aruis
q Presidet: & viridi gaudens feronia luco.
r Qua saturę iacet atra palus: gelidusqꝫ p imas
s Quęrit iter valles: atqꝫ in mare cōditur t vfens.

Hos super aduenit volsca de gente Camilla:
Agmē agens equitū: & florentis ęre cateruas:
Bellatrix: non illa colo calathis ve mineruę
Fœmineas assueta manus: sed prœlia virgo
Dura pati: cursuq3 pedum preuertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina: nec teneras cursu lęsisset aristas.
Vel mare p mediū fluctu suspensa tumenti
Ferret iter: celeres nec tingeret æquore plātas.
Illam omnis tectis: agrisq3 effusa iuuentus:
Turbaq3 miratur matrū: & prospectat euntē.
Attonitis inhians animis: vt regius ostro
Velet honos: leues humeros: vt fibula crinē
Auro internectat: lyciā vt gerat ipsa pharetra:
Et pastoralem prefixa cuspide myrtum.

Finis Septimi libri.

v Hos super aduenit volsca de gente ca. S. Prudenter post cōpletā cōmemorationē virorū: transit ad fœmias. Ita eni de Troianis legit: q vltimū Amazonū postulart auxiliū: quę res ab Homero p̄termissa est. Sane tā p̄sagiū infœlicitatis futurę: q in ter ipsa principia armāt & fœminę. x Volsca de gen. ca. S. de priuerno volscorū oppido: vt priuerno antiq metabus cū excederet vrbe. C. Camilla. Camillos antiq ministros dixert. y Et florentis ęre cater. S. Enni9: & Lucreti9 florēs dicunt omne qd nitidū est: hoc ē secutus Virgilius: aliter a cyrologia est. Lucretius. Florebat nauib9 pontus. z Calathis ve miner. S. Minerua et armorū dea ē: & lanifitii: sed Camilla: aium ad arma solū cōtulerat. a Cursuq3 pedū p̄uer. ven. S. bene pedum adiecit: ne p equū ei9 gl'ia minueret: qd ei obiicit. Quid tū egregiū si fœmina forti fidis equo.

b Illa vel intactę. C. Pulcherrimę hypboles: qs latini suplationes noiant: q cp̄uis aptū mēdatiū p̄ferāt. tū magnum inde fit aut augmētū aut diminutio. c Lęsisset aristas. S. Primas spicę partes: dictas ab eo q prime arescant. d Tingeret: sq. re plātas. S. mergeret: vt tingat equos. e Iuuētus: turbaq3 miratur. S. iā ornatū eius post arma dictur9 ē. Vn Hysteron Proterō eē voluerunt in rñdendo: vt ornatū matres: viri vero arma mirāt. sed melior sensus est: vt sit dictū ē accipiamus. ea em sex9 vterq3 mirāt. q sunt posita contra opinionē: vt miretur fœmię arma in mlíere: vt viri ornatū in bellatrice. f Attonitis inhi. ani. S. Stupore qdam patefacto ore. g Lyciā vt ge. ip. pha. S. quasi Lyciā. vt legim9 Cretenses sagittas. h Pastoralē p̄fixa zc. S non hastā myrteā: sed ipsum myrtū. Statius: Lerneam facit ille trabē.

P. Virgilij Maronis Argumentum in Octauum Aeneidos librum.

¶ Vidit vt Aeneas summa vi bella parari:
Arcadas: Euandrūq3 senem sibi fœdere iūgit:
Dardanioq3 duci sociatur hetruria tota.
Arma petit genitrix: dat mulciber: in clipeoq3
Res pingit latias: & fortia facta nepotum.

Vel sic

Intonat hic bellum tecti de culmine turnus.

Descriptio Octaui libri.

Preparat octauo bellū: quos mittat in hostis:
Dat belli signum laurenti turnus ab arce.
Mittit & magni venulus diomedis ad vrbē:
Qui petat auxiliū: & doceat quę causa petēdi.
Aeneas diuū monitis adit arcada regem
Euandrū: arcadia profugū noua regna petētē:
Accipit auxiliū: huic natū & socia agmia iūgit
Euander. pallas fatis comes ibat iniquis.
Iamq3 habilis bello: & maternis lęt9 in armis:
Fataq3 fortunasq3 ducum: causasq3 suorum
Sortitus clypeo: diuina intentus in arte est.

publij Virg. Maronis æneidos liber Octauus.

T bellí signū lau
renti turnus ab arce
Extulit: & rauco strepuerūt
cornua cantu:
Vtqꝫ acres concussit equos:
vtqꝫ impulit arma:

V T belli signum laurenti turnꝰ ab arce. S. Apud maiores nostros tria erant militię genera in bellis gerendis. nā aut legitima erat militia: aut coniuratio: aut euocatio. Legitima erat militia eorū: q singuli iurabāt ꝓ republica se eē facturos: nec discedebant nisi completis stipendiis. i. militię tempꝫibus: et sacramentū vocabat. Aut certe si esset tumultus. i. bellū Italicū vel gallicū: in qbꝰ ex periculi vicinitate erat timor multus: quia singulos interrogare nō vacabat: q fuerat ducturus exercitū: ibat ad capitoliū: & exinde proferens duo vexilla: vnū roseū: quod pedites euocabat: & vnum cęruleum: quod erat equitū. Nā cęruleꝰ color ē maris: a cuiꝰ deo equū constat

Ex templo[e] turbati[f] animi; simul[g] om̄e tumultu[h]
Coniurat[i] trepido latium: seuitq;[k] iuuentus
Effera[l]:ductores primi Mesapus: & Vfens:
Contemptorq; deū mezentius: vndiq; cogūt
Auxilia[n]: & latos vastant cultoribus[o] agros.
Mittit &[p] magni Venulus diomedis ad vrbē:
Qui[q] petat auxiliū: & latio consistere[r] teucros:
Aduectum[s] Aeneam classi: victosq; penates
Inferre: & fatis[t] regem se dicere posci
Edoceat:[v] multasq;[x] viro se adiungere gentes
Dardanio: & late latio increbrescere nomen.
Quid[y] struat his coeptis? quē si[z] fortuna sequatur
Euentum pugnę cupiat: manifestius ipsi:
Quam turno regi. aut regi apparere latino.

iuuentū) dicebat. qui rēpublicā vult saluā esse: me sequatur. Et qui cōuenissent simul iurabant: & dicebatur ista militia coniuratio Fiebat etiā euocatio: nā ad diuersa loca diuersi propter cogendos mittebantur exercitus. Mō ergo duo sunt genera militię: coniuratio & euocatio quippe in tumultu. Sane incōgruū nō est: qd signū belli. i. vexilli eleuatiōem Turno dat: cū de rege latino dixerat supra Rerūq; reliquit habenas. Belli autem signū dixit generaliter: nā multa sunt: sed vexillum significat qd est tractū a veli diminutione: vt velum vexillū. C. Vt belli signū laurēti turn⁹ ab arce. Ex more romano: illi em̄ rubrū vexillū ex arce ꝓponebant bellū moturi. Est aūt vt. i. q; primū statim.
b Strepuerūt cor. cātu. S. quę simul sonabāt: vt: Aereaq; assensu cōspirāt cornua rauco. c Vtq; acres cōcussit eqs. S. hoc ad equites ptinet.
d Vtq; impulit arma. SE. Hoc ad pedites. Est aūt sacrorū: nā is q belli susceperat curā: sacrarium Martis ingressus. Primo ancilia cōmouebat: p⁹ hastā simulacri ipsi⁹: dicens Mars vigila. e Ex tēplo. S. aut subito: aut re vera ex ipso tēplo. i. post diuina arma cōmota. C. Extēplo. nulla interposita mora. f Turbati aī. C. Non em̄ solū moti sūt ad arma: sed vehemēter moti: vt fuerit ille motus summa pturbatio. Hoc aūt refert poeta: vt exprimat effectum furię.
g Simul omne. DONA. Simul & omne dixit: id est vno tempe omnibus in vnum coeuntibus. C. Simul. q̄si dicat: eodē tempe om̄es. qd nisi furię opa factū non esset: Qui em̄ potuissent oēs eodē momēto tātopere cōmoueri: nisi furię impulsu. h Tumultu trepi. S: Festino more suo. C. Tumultu trepido. nō potuit exp̄ssius demōstrare ingentē animoꝝ motū: vt appareat & festinatio & concitatio animoꝝ. i Coniurat. S. Nota de re bona cōiurationē dici posse Nā ꝯiuratō τωνμισων. D. Cōiuratō aūt totius latii: & tumult⁹. i. timor multus et cōcitatio tot populorū: ad laudes Aeneę ptinent. Inseruit etiam Aeneę hic tumultus: ne peregrin⁹ in hospites & sotios infœderatos: impi⁹ videatur: si primus bellū moueat. k Seuitq; iuuentus Effera. S. efferata p furiā. C. Iuuētus. Hęc eni ętas facilius excandescit ad irā: l Ductores primi mesapus vt vfens. S. Bona electio psonarū ad delectū habendū: vn⁹ eques bon⁹. i. Mesap⁹ mittitur. Alter pedes egregi⁹:
m Cōtemptorq; deū Mezentius. vndiq; cogūt. S. Quis eni iustius q; sacrilegus contra pios: & p̄paret bellū: & gereret. D. Cogunt. nō congregāt: sed vi cogunt timidiores. In qua re etiā ipsi duces timorē suū oñdunt. Magna laus Aeneę: vt Mezentius cōtēptor diuū aliqñ īueniret quem timeret. n Auxilia. C. more Romano. Nam in legionibus non militabant nisi ciues Romani: siue Romę oriundi: siue donati essent ciuitate. Extra vero legiones erant auxiliares: & auxilia appellabantur. o Vastant cultoribus agros. S. abducendo cultores: vastos & desertos efficiunt. p Mittitur & magni Venulus diomedis ad vrbem. S. Diomedes postq; repertt ira Veneris a se vulnerate vxorem apud Arpos turpiter viuere: noluit reuerti. Sed tenuit partes Apulię: & edomita om̄is gargani montis multitudine: in eodē tractu ciuitates ꝑlimas condidit: Nam Beneuentū & Equuturicum ipse cōdidit: Et arpos que Argiripa dicitur: ad quā nunc Venulus mittitur: non Arpinum quī constat esse Campanię. vñ Cicero arpinas. Sane sciendū Apuliā vno dictā vocabulo: sed hui⁹ partem quam Diomedes tenuit: Mesapiam & Peucetiā a duob⁹ fratribus dictā: qui illic imperarūt. Item Dauniā a Dauno rege Apulię. Venul⁹. S. Hūc fuisse cōstat Argiuū: nam tyburs est: vt ille indicat loc⁹: prędam tyburtum ex agmine raptā portat ouans. Considerate hic ergo ad Diomedē mittitur: & eum q̄si ciuis possit mouere. DO. Mittitur & magni. Magnū signū timoris: vt etiā ab externis auxilium petant. C. Venulus. Diomedes cū turpitudīe vxoris: quę simul nate Venere propter vuln⁹ ab ipso acceptū adulteriis indulgebat: in Italiam venit: et in Apuliā & Dauni regis filiam duxit: condiditq; arpos: quę Argiripa & Argosippum nomiatur. Hūc ergo tanq; Troiani nois hostem in auxiliū vocat Turnus. q Qui petat auxilium. C. Semina sunt artificiosissimę orationis: illic enim educūtur ista. esse obuiandū Aeneę anteq; plures se illi adiūgāt: neq; deesse sibi vires cū venerit classe: neq; auctoritatem: cum dicat se fatis posci: neq; fidem: cum iam plures se adiunxerint: ergo esse formidandum. Itaq; extant loci ab vtili. honesto. & necessario: & cum illum pene repugnabilem ponat: tamē relinquit posse superari a Diomede: quoniā alias ab ipso supatus sit. Ac postremo debere illā rem suscipe: qm̄ antiq hostilitate Diomedē pręter ceteros peritos sit: neq; defutas vires sibi: si alios supauerit: In q̄ re appet mirificū poetę ingeniū. et consiliū sapientissimū: cū paucissimis verbis relinqt locos ad copiosissimā efficacissimāq; orōem cōtexendā. r Consistere. S. iam esse conditos. i. fundasse ciuitatē. s Aduectū Aeneam. D. quasi quē vicerat ne despet de victoria. t Et regem se dicere posci. S. agit subtiliter: nā si nō venit errore: sed fato: omnē sibi vtiq; est vendicatur⁹ Italiā: sine dubio et Diomedis impiū. D. Regē se posci. q. d. mentitur in hac re.
v Multas. D. Adiungit hęc vera: vt etiā falsa credāt. vult igitur inferre timorē Diomedi. vt sua causa pellat Aeneam: sed nō tm̄ terrorem: vt desperet de victoria. si ꝓperabit. Est autem in singulis repetendū. edoceat. x Viro se adiungere gen. Dardanio. S. bñ nō Aeneę dixit. Sed viro Dardanio: vt nō sit mirū si seqbātur hoiem sibi cognatiōe sotiatū: vt hinc Dardan⁹ ortus huc repetit. y Quid struat his coeptis. S. Cum hęc iam coepit: & particulariter dixit ab eo qd est incipio coeptus facit: hinc est coeptis. z Quē si for. sequatur Euentū pugnę cupiat. S. Si eū fortuna comitetur: quem suę finē velit esse victorię ipm melius nosse: q iam antiqu⁹ ē hostis: vult autem intelligi Aeneam etiam contra Diomedem bella gesturum: nō tantū ꝓpter p̄sens imperiū: sed causa hostilitatis antiquę.

¶ Talia[a] per latiūm: quę laomedontius[b] heros
Cuncta[c] videns: magno curarum[d] fluctuat[e] ęstu.
Atq animū nūc huc celerem: nūc diuidit illuc:
Inpartes[f]q rapit varias: perq omnia versat.
Sicut aqua tremulū labris vbi lumen ahenis
Sole[g] repercussum: aut[h] radiātis imagine lunę:

¶ a Talia ꝑ latiū. S. Gerebant subaudis. Et ē formosa eclipsis.
b Laomedonti9 heros. D. virtute & calliditate Laomedonti respondēs.
c Cunctavidens. S. aīo ꝑtractās: nā nō videbat. D. Cuncta vidēs .i. nihil ex his quę hostes aggerēt illū latuit. d Curarū fluct. ęstu. S. His verbis futurā pręoccupat cōparationē: quę ē Apollonii de verbo aduerbiū. D. Aestu curarū. ppter exiguas copias su

as: & tantos hostiles apparat9. C. Magno curarū fluc. ęstu. Nō cędit magnitudini ꝑiculoꝝ inuict9 anim9 Aeneę: sed q pacto pericl'a declinet omī cura cogitat. e Fluctuat. C. Nā cōsultanti in rebus dubiis: multa ꝓ re: multa itidē contra rē occurrunt: vn̄ anim9 dub tabūdus: ita ambigu9 rel nquit: vt veluti carina a diuersis ventis certo cursu cōsiste re negt. sed modo huc: mō illuc labit. Sic ipse: mō in illā

Omnia peruolitat late loca:iamq; subauras
Erigitur: summiq; ferit laquearia tecti.
Nox erat & terras animalia fessa per omnis
Alituum:pecudũq; genus sopor altus hẽbat:
Cum pater in ripa:gelidiq; sub ętheris axe
Aeneas: tristi turbatus pectora bello
procubuit:seramq; dedit p mẽbra quietem.
Huic deus ipse loci fluuio tyberinus ameno
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus:eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus:& crines vmbrosa tegebat arundo:
Tunc sic affari:& curas his demere dictis.
O sate gente deum: troianã ex hostibus vrbẽ
Qui reuehis nobis:ęternaq; pergama seruas:
Expectate solo laurenti: aruisq; latinis:
Hic tibi certa domus:certi(ne absiste)penates.
Neu belli terrere minis:tumor omnis & irę
Concessere deũ: pfugis noua moenia teucris:
Iamq; tibi(ne vana putes hęc fingere somnũ)
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus
Triginta capitum foetus enixa iacebit.
Alba solo recubans:albi circũ vbera nati:
Hic locus vrbis erit:requies ea certa laborum:
Ex quo terdenis vrbem redeũtibus annis
Ascanius clari condet cognominis albam.

modo in aliã sniam incli net: f In ptes ra. va. C: Tanta vis erat ingenii:vt eodẽ pene momẽto : p q̃ cunq; aut ad rẽ facerent: aut rei aduersaret discurreret. g Sole repcussuz. S.aut vacat re:aut bñ repercussum : quia primo aquã ferit:ĩde postea tendit ad tecta. h Radiãtis imagine lunę.S. negãt omes physici lumẽ lunę aliud ex se reddere : & vitupat hoc dicto Virgili⁹. Qd tñ tolerabile est : qa nõ lunã sz imaginẽ dixit lunę:quã a sole lumẽ accipere manifestũ est.
i Laq̃aria tecti. S. multi lacunaria legũt.vñ est in Horatio. Nec mea renidet in domo lacunar.
k Alituum. S. p alitũ:sz metri cã (vt sup dixim⁹) addidit syllabã. l Sub ętheris axe. S.i.sub aere. m Aeneas tristi. C. ostẽdit numen his qui p virili sua periclis resistit:nunq̃ adesse. n Procubuit. C.quasi vict⁹ necessitate naturali : non em̃ sponte iacuit: sz victus a somno pcubuit. o Serãq; dedi. p mẽ.qetẽ. S. Tardã quietẽ in bellicis curis.
p Tyberin⁹. S.bñ Tyberinus:quia supra dixerat deus.Nã in sacris Tyberinus:in coenolexia:id est cõmuni sermõe Tyberis: In poemate tybris vocatur. q Senior. S. Atq̃ vbiq; flauũ eũ eẽ dixit. Sz senior:aut pter spumas dictus ẽ:aut ad reuerẽtiã ptinet:Sic Lucan⁹ de Roma adhuc florẽte: Turrigero canos effundens vertice crines. r Glauco. C.color aquę conueniẽs: Colorũ facies multiplex & varia est:vocabula ãt ipsos experiẽtia exiguat. Rufi aũt coloris spẽs sũt fuluus:flauus:rubicũdus:phoeniceus:rubeus:luteus:spadix.Hę oms appellationes sunt rufi coloris:aut incẽdẽtes: aut viridi admiscẽtes:aut nigro infustãtes:aut virenti sensim alba illũinãtes.Nã phoeniti⁹ iã latinũ est:et rutilus:& spadix:qui his color est:q exuberantiã splẽdorẽq; ruboris significat q̃les sunt fructus palmę:nõ ad modũ sole incocti.Vñ & spadicis et phoenicis nomẽ est. Spadica em̃ Dorici vocant tramitẽ:& palma cũ fructu auulsum. Fuluus de ruffo et viridi mixtus est.In aliis plus viridis:ĩ aliis pl⁹ rufi habz:ergo fulua aquila:fuluũ aurũ: fuluus iaspis dr̃ & fulu⁹ leo. Flauus ex viridi albo et rufo est. Hinc flauę comę:flauę frondes oliuarꝝ a Virgilio dicũt. Et Pacuui⁹. Flauam aquã:& flauũ puluerẽ dixit. sic cedo tñ pedem flauis lymphis, flauũ vt puluerẽ manib⁹ eisdẽ:qb⁹ Vlyssem sępe pmulsi abluã.Rubido rufusq; atrior est : & nigriore mixt⁹ luteus cõtra rufo dilucidior. Cęsiã latini dixere:q̃ gce glaucopis (vt Nigidi⁹ ait) de colore cęli q̃si coelia. s Et curas ꝛc. S. Habitũ futurę orõis oñdit.
t O sate gẽte deũ. S. Alibi.certissima ples.& vigilas ne deum.gens. C. Sate.orõ est ĩ genere deliberatiuo :ab oĩ pte absoluta. Primis em̃ verbis nõ solũ beniuolentiã captat a psona Aeneę. Cõmendat ei a gnere: cõmẽdat a meritis q Troiã reuehit: Quę tanta res nisi a magno fieri nõ p̃t. cõmẽdat ex eo q a fatis sit vocat⁹: verũ etiã iisdẽ rebus dat spem ñ medio crẽ futurã esse qui sibi p̃dicit. Postremo mõstro suis remouet dubitationẽ omnẽ:ne forte suspicet:hęc somnia vana esse. v Vrbẽ q reuehis nob. S. vt iliũ ĩ Italiã portans:vrbẽ ergo p ciuibus posuit. Reuehis ãt p pter Dardanũ:a q̊ troiani descendũt. x Expectate solo. S. Laudat affectũ:etiã locis : vt : Ipse te tityre pinus. Ipsi te fontes:ipsa hęc arbusta vocant. y Hic tibi cer. do. S.q̊d supius ab Apolline poposcerat:hoc nũc indicat Tyberis:vt. Da ppriã tymbrę domũ da moenia fessis. z Tumor ois & irę concess. deũ. S. aliq̃ Hemistichia in Virgilio tã sunt imminuta sensu q̃ verbis:vt ecce hoc loco. Nanq; nõ possum⁹ intelligere qeuisse oẽm tumorẽ & iram deorꝝ: cum adhuc inimica sit Iuno : Et ad Troianorũ pnitiẽ addant aliq̃ alia numia: vt furia:vt Iuthurna. Vñ quidã mire conclusit hũc versum dicens. Concessere deum pfugis.n.moe.teu. quod si ita acceperim⁹: vt dicat teucros cõstituere ciuitatẽ:nec ea numia quę sunt irata vetant:nihil erit contrariũ:Nã & ipsa Iuno hoc dic.Nõ dabit regnis esto phibere latinis: Atq; ĩmota manet fatis Lauinia coniunx. Hic aũt sensus etiã si detrahas subauditionẽ p̃t accipi a supiorib⁹:vt sit tumor ois & irę concessere deũ:vt hic tibi certa dom⁹:certi penates.
b Ne vana pu. DO. Quia solẽt multi insomniis decipi: dat signũ:q̊ cognoscat hoc somniũ verꝝ esse. c Littoreis ꝛc. S. Lic3 possum⁹ de fluuio etiã littus dicere. ponit tñ discretionẽ:vt sub ilicibus. paulo post: Viridiq; in littore conspicit. sus Hãc aũt porcã (vt dixim⁹) secũ habuere Troiani:q̃ amissam ĩ Cãpania inuenere cũ foetu circa laurentẽ agrũ:quã tõ Aeneas imolauit Iunoni:quia ipsa dr̃ terra: vt. Coniugis in gremiũ lętę descendit. Scim⁹ aũt hoc aial inimicũ eẽ frugib⁹:vt caprũ vitib⁹:qui libero imolatur.
d Enixa iacebit. S. participio vtens tangit hystoriam.
e Solo recubans. S. solo videt abũdare. f Ex quo. S.

ex qua rōne: g Quod istat. S. Cura eni Aeneę pñtis fuerat necessitatis. h Archades his oris g.a.pal.p.S. Euāder archas fuit nepos palantis regis archadię. Hic āt cum patrem occidisset: suadente mr̄e Nicostrata: q̄ etiā carmētis dicta est. qa carminib⁹ vaticinabat̄: dimissa ꝓuītia sua venit ad Italiā: & pulsis Aboriginib⁹: tenuit loca in qbus nūc Roma est: et modicū oppidū fūdauit in mōte Palatino. Hic āt palatin⁹ mons scđm Virgiliū a Palante auo Euādri est dictus: scđm Var. & alios a filia Euandri Palātia ab Hercule viciata: et postea illic sepulta: vel certe a palante ei⁹ filio illic sepulto. Alii a balatu ouiū: balanteū volunt dictū: exiñ p Antistichō palāteū dictū: sed si a balatu: hoc nomē venerit: Pa. breuis ē sicut eā Martia: pōit plerūq;. Si aūt a palante pa. lōga fit: vt eam ponit vbiq; Virgi. scđm suā opinionē. Gen⁹ a palante ꝓfectū. Profectum ad has oras gen⁹ a palante: nō a palante profectū. DO. Archades. breuitate vtit̄. ne tedio afficat æneā: Gen⁹ em̄ dicit et nomē et vrbē: & spem dat auxilii cū hostib⁹ illi hostes sint & peregrini. q̄s iure oderint latini. C. Archades: Postq̄ fidē fecerat: q̄ dicturus erat esse credenda narrat vñ auxiliū petat. i Euandrū. C. annis sexaginta añ bellū Troianū. Euander suspectus apud populares cęde paterna: cū magna mān Archadū: & mr̄e Carmēta quę fuit filia palantis: & ipse Licaonis regis archadię: Hi diuinationē a pallade habuere: quia Iuppiter pallada pallanti educādū dederat. Archades greca gens secunda post pelasgos in Italiā venit. k In mōtib⁹. S. vt dixi⁹ s. i mīorib⁹ illis collicul̄. l Palantis ꝓaui. S: Cōfundit nomia vt plerūq; solet: Nam auus fuit. sicut & illud dixit Luco tum forte parentis pilumni Turnus: Et alibi. Pilumnusq; illi quartus pater. m Bellum assidue ducunt cum gente latina. S Ducūt. i. aut gerūt: aut in longū trahūt. Et bñ prestandoꝝ auxilioꝝ exprimit cām. ne magis Turno quasi greco fauere credant̄. C. Hi bellū. Argumētū a uerisimili: Nā si latinis hostes sint: libenter ad ꝓpellendū cōmunē hostē cū Troianis cōueniēt. n Fœdera iunge. S. legit̄ & fœdere. o Ipse ego. D. Pollicet̄ homi ignaro viā se ostensurum. C. Ipse ego. Dat spem posse illū ad Euādrū ꝑuenire. p Recto flumie. S. Recto fluminis itinere. & sic dixit: vt tunc se ad Caietę recto fert littore portū: hoc est a littore recedens. Sicut ergo nūc a littore fluuii nō recedētē significat. Est & alia expositio: vt recto flumine & domito frenato: & in tranquillitatē redacto intelligam⁹; quod etiā fecit. vt Mitis vt in morē stagni placideq; paludis: vt sit recto pręteriti tpis participiū. p Iunoni fer rite p̄ces. S. Sicut etiam Helenus monuit. D. Iunoni. matutinū tp̄s cōgruū sacrificiis oñdit. Docet potentū iras supplicādo potius q̄ repugnando superari. q Supplicibus. C. Et ī hoc dat spem perficiendi. Nam placata Iunone oīa tuta erāt speranda: neq; dubitādū qn placari posset: p⁹q̄ imperat q̄d superet. Nā nō imperat deus: q̄ p̄stari non possūt. r Mihi victor ho. psol. S. Bñ adimit ei bellicā curā ꝓmittēdo voti fore cōpotē. C. Victor: q. d. nō postulo nisi cum viceris. s Ego sū. D: nō arrogāter: sed necessario laudat suū officiū. C: Ego sum ple. Vt fidē sibi conciliet: seip̄m manifestat: & cū addat se eē gratissimū coelo: ꝑsuadet se facile p̄stare posse q̄ ꝓmiserat. t Stringentē ripas. S. radentē: iminuentem: Nā est Tyberini fluuii ꝓpriū: adeo: vt ab antiquis rumon dictus sit: quasi ripas ruminās: & exedens. etiā in sacris serra dicebat̄. Vñ ait nunc: et pinguia culta secātē in aliq̄ etiā vrbis ꝑte: Terentū dicit̄: ex eo q̄ ripas terat. v Ceruleus tybris: S. altus. profundus. x Coelo gra. S. Pro his qui in coelo sūt. y Hic mihi magna do. S. s. circa exitum suū: alii Romā dicūt Tyberini esse domiciliū. z Celsis caput vrbibus exit. S. De Tuscia quā illis constat multum floruisse tpib⁹. nā et lucomones reges hēbat: & maximā Italiam supauerat partē. a Nox æneā somnusq; reliqt. S. vt fessos ventus cū sole reliqt: C. Nox æneā. s. cū ꝑ q̄ete viderit: atq; audierit parū añ lucē credēda videbāt̄: Nā Platone & Aristo. testibus. Somnia q̄ matutino tpe obueniūt: vera esse cōsueuerūt. b Orientia lumina. C. Nā ideirco nox abibat: quia sol oriebat̄. c Cauis. C. in concauitatē redactis. d Vndā de flu. pal. sust. S. quia dr̄ etiā nox solo somno polluere. vñ est et noctem flumine purgat. e Effudit. C. affatim emersit: & recto ordine progressus est: vt primo corpus lustraret aqua: deinde lustratus p̄ces effunderet: nā impurū purū affari haud decet: f Nymphę. S. Hic distinguendū est vt generalitatē sequat̄ specialitas: vt in georg. Mater cyrene. Nam viciosum est post speciem genus inferre. DO: Nymphę. p̄t sic distingui. nymphę laurentes: qm̄ ipse in tpe fuerāt necessearię: deiñ pone Nymphę gen⁹ amnib⁹ vnde est: possum⁹ etiā intelligere esse duplicatōem. Tertia distinctio est: vt dicas nymphę: vt generalit̄ proferat̄: deiñ ad spēm redeat: & dicat laurētes nymphę q̄ erāt p̄sīdēs. g Tybri. S. Tybrim alii a rege Aborigenum voluīt

Haud incerta cano: nunc qua rōne q̄d [g] instat
Expedias victor: paucis (aduerte) docebo.
Archades [h] his oris: genus a pallante profectū·
Qui regem [i] Euandrū comites: q signa secuti
Delegere locū: posuere in montibus [k] vrbem.
[l] palantis proaui de nomine pallenteum:
Hi [m] bellum assidue ducūt cum gente latina:
Hos castris adhibe socios: & [n] fœdera iunge.
[o] Ipse ego te ripis: & recto [p] flumine ducam:
Aduersum remis superes subuectus vt amnē.
Surge age nate dea: primisq; cadentib⁹ austris
[p] Iunoni fer rite preces: irasq; minasq;
[q] Supplicibus supera votis: mihi victor [r] honorē
persolues: ego [s] sum pleno quē flumine cernis
[t] Stringentē ripas: & pinguia culta secantem
[v] Ceruleus tybris: [x] celo gratissimus amnis.
[y] Hic mihi magna domus: celsis caput vrbibus (exit.
Dixit: deiñ lacu fluuius se condidit alto
[a] Ima petens: nox æneam somnusq; reliquit:
Surgit: & etherei spectans orientia [b] solis
Lumina: rite [c] cauis vndam de [d] flumine palmis
Sustulit: ac tales [e] effudit ad æthera voces.
[f] Nymphę laurētes: nymphę gen⁹ amnibus vnde est:

ctum:qꝫ iuxta dimicās interemptꝰ est: Alii ab eo rege quē glaucus Minois filius i Italia interemit:alii(inter qs Liuiꝰ) ab Albano rege:q i eū cecidit. h Tuo genitor cū flu. S. Sic eni in pcibus adesto Tyberine cū tuis vndis. D. Genitor:honoris cā:vel quia subit' qꝫ vt pr̄ consuluerat.

adduxerat:& oraculū fuisse:vt ibi vrbem conderent: vbi illa constitisset. Ergo illā insecuti sunt vsqꝫ ad collē:q tribus milibꝰ passuū distat a mari:auditaqꝫ est hic vox vt cōsisterent:& suem parientē obseruarēt:quādoquidē totidē annos postea quot illa foetꝰ pareret Troiani sedes imoraturi essent:cū meliori fortuna: atqꝫ illa die sequēti triginta porculos pꝰ.xxx. annos ab Ascanio sedes in albam traductę sunt.

i Arcete periclis. SER. Hyppalage est pro a me phibete pericula. k Quo te cūqꝫ tenet la: S. Lacus est quoddā ad huc latentis aq̄ receptaculum:& dictus q̄si lacuna quedā:ex q̄ erūpens aq̄ efficit fontē:qui cū fluere cœpit:alueū facit. Vnde ista tria dixit:alueū: fontem: lacum. Hoc enim est. Quocumqꝫ solo pulcherrimus exis quamqꝫ multi hoc versu eius supfusionē velint significari: Ideo āt hoc dixit æneas: qa audierat:hic mihi magna domꝰ cels̄qꝫ caput vrbibꝰ exit. D. q̄ te cūqꝫ lacū: & q̄cūqꝫ fonte alterū ad eius originē:alterꝫ ad exitum ptinet. Fons est aq̄ nitium:Lacus vbi fontis aq̄ colligitur m Semp honore meo. S. Satis Aeneas pie pollicet:cū Tyberis verecunde poposcerit: Ait nanqꝫ: mihi victor honorē psolues. n Cornigex. S. flumina sō cū cornibꝰ pingūt:siue quod mugitū boū imitat murmur vndarū:siue q̄d plerunqꝫ in cornuū sītitudinē curuatas cernimus ripas. o Hesperidū reg. aq̄ꝫ. S. Bene addidit hespidū. i. Italiæ. Nā Eridanꝰ rex est fluminū hesperię: vt fluuiorū rex Eridanus. fluuius vocatiuus antiquꝰ est: qui apd maiores in oī forma sīīs erat ntio. Sed mō aliter ē in scd̄a tm̄ forma. Nāqꝫ si propriū fuerit nomē: et i an̄ us habuerit: vs perdita fac vocatm̄: vt Terentius Terenti: nullo excœpto. Si aūt appellatiuum

Tuqꝫ o tybri tuo genitor cū flumine sancto
Accipite Aeneā:& tandem arcete periclis:
Quo te cunqꝫ lacus miserantē incōmoda nr̄a
Fonte tenet:q̄cunqꝫ solo pulcherrimus exis,
Semp honore meo:semp celebrabere donis:
Corniger hesperidum fluuiꝰ regnator aquarū
Adsis o tandē:& propius tua numina firmes.
Sic mēorat:geminasqꝫ legit de classe biremes:
Remigioqꝫ aptat:socios simul instruit armis.
Ecce aūt subitū:atqꝫ oculis mirabile monstrū,
Candida per syluam cum fœtu concolor albo
Procubuit:viridiqꝫ in littore conspicitur sus.
Quā pius Aeneas:tibi eni' tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens:& cū grege sistit ad aram.
Tybris ea fluuiū quā longa est nocte tumentē
Lenijt:& tacita refluens ita substitit vnda
Mitis:vt in morē stagni:placideqꝫ paludis
Sterneret eq̄r aquis:remo vt luctamen abesset:
Ergo iter incœptū celerant rumore secundo:
Labitur uncta vadis abies:mirant et vndę:
Miratur nemus insuetum:fulgentia longe

v Viridiqꝫ in littore. S: Fluuiali: scꝫ. ¶ Conspicit' sus. Hora. Et amica luto sus. Sciendū tn̄ hoc eē vitiosum i monasyllabis finiri versū:nisi forte ipsi monasyllabo minora explicent animalia:vt parturient montes: nascetur ridiculus mus. Gratiosiores enim sunt isti versus scd̄m Lucilium. x Tibi enim. SER. Vacat enim et tantum ad ornatū ptinet. Integrum est ergo tibi:vt ex iteratiōne crescat augmentū. Teren O misis misis. CRI. Tibi eni. Nā audierat Iunonē supplicibꝰ supera donis: y Maxia Iuno. S. Que situ est q̄ sit maxima Iuno:Nam (vt diximꝰ) varię sunt eius ptātes: vt curetis. Lucina. matrona. regina. Et dicunt theologi ipam esse matrē deū:quę terra dicit. Vnde etiam ei porca sacrificat. Ergo perite elegit Epitheton; vt maxima diceret. z Mactat. S. mactatio post imolationē:Vñ bono vsus est cōpendio. Sane hysteron proteron est in hoc versu:primū enim cum grege sistit ad arā:et sic mactat:auget:pficit. D. Mactat. Priꝰ sistit. deinde mactat. Ergo ordo est:Quā Aeneas ad aras cum grege sistit:et cū grege mactat:vt itelligatur etiam foetus mactasse. a Tyberis ea. C. Respondit re ipsis pmissis:

in emittit vtm̄: vt pius pie, fluuiꝰ fluuie. Excœpto filius Nam fili facit: Plerunqꝫ tñ Poetę euphonię cā anquitatē: sequūt. p Regnator. D. vt oñdat oībus fluminibꝰ potiorē Placidꝰ & vento:& flumine propter nauigationē. q Tandem. C. post diuturnos errores r Et propi. S: Et pprius legit et propius. Si pprius familiarꝰ significat: vt. Et pprius res aspice nrās. Si aūt ppius citius, Cice. sic in verrinis, Nec quicqꝫ est ppius factū: q̄ vt illd̄ exemplū de hydriano siracusas inferretur: & hoc est meliꝰ. Nam et statim est porca conspecta: & Aeneas nō dubitabat de fide oraculi:sed poscit celeritatē. s Tua numia. S. tua oracula et pmissa. C. Numia fir. Nā ɔfirmabit numē: si facta pmissum sequent: q̄d euenit: nam paulo post sus appuit: t Monstrū. S. quia subito: & cū triginta porcellis est visa. D. Monstrū: q̄d est contra rōnē naturę. Refert Dionysius Aeneę sacrificanti porcam aufugisse quā nauit secū

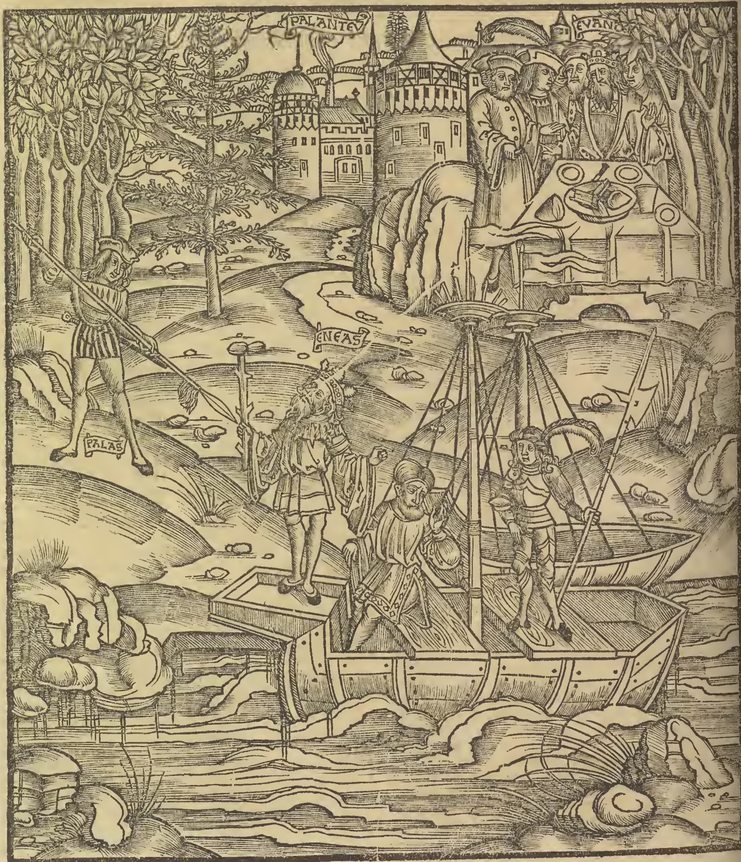
& ostendit quanta sint merita Aeneę: qui tantę curę immortalibꝰ diis sit. b Qꝫ longa est nocte. S. Inq̄tū longa est: vt nunc hyemē inter se luxu q̄ꝫ longa fouere. c Refluens. S. velut in alueū suū recurrens: vt Aeneas cōtra vndas pergēs descendētis celeritate ppe modū tuerēt. d Aequor aqs. S. scilicet ipius equalitatē: e Rumore secundo. S. Hoc est bona fama cū neminē lederet: aut certe dicit eos an̄ venisse q̄ꝫ fama nūciaret eē vēturos: aut rumore p rumone posuit. Nā vtꝫ diximꝰ rumon est dictus. Vñ et ficus ruminalis: ad quā eiecti sunt: Remus et romulus: q̄ fuit vbi ē nūc Lupercal in circo. hac enim labebat tyberis. anteqꝫ Neptunno factis sacrificiis auerteret: q̄uis ficū ruminalē alii a Romulo velint dictam qi romuralem. alii a lacte infantibꝰ dato. Nā pars gutturis ruma dr̄. Ergo si fuerit rumone scd̄o: fauente fluuio intelligimꝰ. C. Rumore secundo: quasi dicat: omnibꝰ ex lętitia plaudētibus:

Scuta virum: fluuio pictasq; innare carinas.
Olli remigio: noctemq; diemq; fatigant:
Et longas superant flexus: variisq; teguntur
Arboribus: viridesq; secant placido aequore syluas.

nam cum manifestum videret oraculum: varii erant vulgo sermones. f Labitur uncta vadis a. S. descendentis celeritate prope conscendit: Sta. de disco. similisq; cadenti: crescit i aduersum. C. Labitur. Ondit facilitatem ex reflexu fluminis. g Abies. C. Denominatio. posuit materiam p naui q ex ea materia fit. h Mirantur et vndae. S. Laus troianorum p fantasiam quandam ex vndarum vel nemoris admiratione venerent. C. Mirantur et vn. Mira fantasia poetae ad laudem troianorum; Mirantur ergo: tamq; neq; nauis: neq; arma: aut viros tales hactenus vidissent. Habet autem miram iocunditatem iste locus: quoniam sensum dat rebus: q sensu

carent: neq; fluminis amoenitatem eleganti pingi poterat: vt ex pulchritudine nauigationis quaedam foelicitas portendi videretur: i Noctemq; diemq; fat. S: vt syluasq; fatigat: p ipsi fatigant. k Superant flexus. S. Hic ondit non esse alueum fluminis rectum.

l Variisq; teguntur arboribus. S. Hoc est hunc inter fluuio tyberinus amoeno. m Secant placido aequore syl. SER: Ostendit adeo perspicuam fuisse naturam fluminis: vt i eo apparerent imagines nemorum: quas Troianae naues secabant. Terentianus. Sic est natura fluminis; vt obuias imagines receptet in lucem uam.

¶ n Sol mediũ cœli consc. ignis. S. alterius scilicet diei: o Cũ muros ar. pcul. S. Palatinũ vidit: nec situ pñtem considerare debem⁹. tũc em̃ nullis obstantib⁹ ędificiis per lupercal tyberi: vt diximus: fluente: facile mõs poterat videri Palatin⁹. p Forte diẽ so. illo. SER. ευσυμβολως. id est bono omine victori deo Troianis veniẽtib⁹ sacra celebrãt. Bona etiã vsus est oeconomia. CR. Forte die. Diuinit⁹ factũ videt: vt huiusmõi heros amicitiã cũ euãdro in sacris maximi oĩm heroũ herculis iniret. q Amphitrioniadę magno diuisqȝ f. S. satis perite. Nã cuivis deo sacrificaret: necesse erat post ipm etiam reliqs iuocari. r Añ vrbẽ. S. scdm antiquũ sitũ: tũc em̃ ciuitas breuis fuerat. s Palas huic filius S. pro cũ hoc. t Iuuenũ primi &c. S. Totã ostẽdit ętatẽ. nam p senatum seniores significant: paup aũt aut ad nũerũ retulit: cẽtũ em̃ sub Romulo fuerunt: aut reuera paup: p qđ Romani imperii ostẽdit parsimonia p laude tunc habita. D. Paup senatus. & numero & opibus intellige. v Tepidusqȝ cruor. S. Frustra qdã cruorẽ pecudũ: sanguine hoĩm volunt. Nã Iuuenalis ait: Sãguis & a magno ceruix feriendo ministro. Virgili⁹. Atqȝ atros. siccabat veste cruores.
x Celsas videre rates: S. quia dicit: geminasqȝ legit de classe biremes. C. Vt cęlsas. Nã cũ nihil pacatũ cum finitimꝫ hñent: ad oẽs casus trepidabãt: vigilanterqȝ oĩa explorabant.
y Inter opacũ Allabi nemus. S. per nemus. vt. Hunc inter fluuio tyberinus amœno: & est honesta elocutio: vt si dicas: inter cœnam locut⁹ sum .i. per cœnã. z Tacitis remis. S. pro ipsi taciti: hoc est sine celeusmate.

¶ Sol mediũ cœli conscẽderat igneus orbem:
Cum muros: arcemqȝ procul: & rara domorũ
Tecta vident: quę nunc romana potẽtia cœlo
Aequauit: tum res inopes Euander habebat.
Ocius aduertunt proras: vrbiqȝ propinquant.
Forte diem solennem illo res arcas honorem
Amphitrioniadę magno: diuisqȝ ferebat
Ante vrbem in luco: palas huic filius vna:
Vna omnes iuuenũ primi: pauperqȝ senatus
Tura dabãt: tepidusqȝ cruor fumabat ad aras.
Vt celsas videre rates: atqȝ inter opacum
Allabi nemus: & tacitis incumbere remis:
Terrentur visu subito: cunctiqȝ relictis
Consurgũt mensis: audax quos rũpere pallas
Sacra vetat: raptoqȝ volat telo obuius ipse:
Et procul e tumulo: iuuenes quę causa subegit
Ignotas tentare vias: quo tenditis inquit:
Qui gen⁹? vñ domo? pacẽne huc fertis: an ar/ (ma:
Tum pr æneas puppi sic fatus ab alta:
paciferęqȝ manu ramũ pretendit oliuę:
Troiugenas: ac tela vides inimica latinis.
Quos illi bello profugos egere superbo:
Euandrum petimus: ferte hęc: & dicite lectos
Dardanię venisse viros: socia arma rogantes.

a Audax quos rumpe palas Sacra vetat. SER. ne interruptiõe sacrificii piaculũ cõmittet: vnde et in tertio Helenus: ne qua inter sanctos ignes in honore deorum hostilis facies occurrat: deniqȝ cũ ludi Circenses Apollini celebrarent. Et Hanibal nunciatus esset circa portã collinam ingruere: oẽs raptis armis concurrerũt. reuersi postea cum piaculũ formidarẽt: inuenerũt sultantẽ senẽ quẽdã: qui cũ interrogat⁹: dixisset se nõ interrupisse saltationẽ: ductũ est hoc puerbiũ: Salua res est: saltante sene: audacem aũt dixit vbiqȝ Virgi. quotiens vult ostendere virtutẽ sine fortuna: etiam Turnum audacẽ vocat. D. Audax. Non temerari⁹: sed virtuti confidens. C. Audax palas. Iam nunc format virum egregiũ: qui & sacrificia semel: & saluti publicę cõsulit. d Et procul. D. cum assiduũ bellũ gererent cũ gente latina: non mirũ si anxie cuncta explorarer. CR. Et procul. Cautus adolescens: Nam modo audiretur: non expectauit: donec ad eos pueniret. c E tumulo. C. Vnde facilius et videret et audiret. d Iuuenes quę cã subęgit. S. Succincta & plena interrogatio: cui p singula respõdit Aeneas. DON. Iuuenes. Oratio necessariis in tanto metu interrogatõibus plena. e Quo tenditis. DO. qui ex defectu illos velle descendere videbat. e Qui genus. S. quo genere. f Vn de domo. S. de qua ciuitate. g An arma. SER. Tropum fecit causa metri. Nam conseqns erat: vt diceret an bellũ.

h Paciferęqȝ manu ramum pretendit oliuę. S. Ne moram faceret in responsione. CRIST. Paciferę. in tanta properatiõe. id signum dedit: quod instar longę orationis esset.

i Troiugenas ac tela vides inimica latinis. CRI. Ostendit. et qui essent: & qui amici venirent: nam amicos esse oportebat: q inimicis inimici essent.
k Tela vides inimica. SER. Bona conciliatio: nam audierat. Hi bellũ assidue ducunt cum gente latino.

l Quos illi bello profugos. SERVIVS. Sicut et nos. Et mouet conciliationem. etiam ex similitudine fortunę. DONA. Profugos. Ostendit iuxta peregrinos immites. CRIST. Quos illi. Nam nõ satis fuerat ostendisse qȝ essent inimici latinis. Nam si ob illatam illis iniuriam fuissent: poterant et Archadib⁹ suspecti eẽ. Posuit aũt huiuscemodi: & interrogationẽ & responsionẽ poeta: vt mira quadã breuitate p sanctarum orationum absolutum officium impleret. Sicqȝ & tempori in quo properato opus erat: inseruiret. Et tamẽ nihil necessariũ omitteret. Et quemadmodum respõsio Aeneę ostendit interrogationem Pallantis perfectam fuisse. Sic vicissim responsio Pallantis demonstrat Aeneam nihil de necessariis omisisse.
m Ferte hęc. SER. Hoc ad ramum pertinet.
n Dicite. SER. ad verba. DO. Dicite: Quia non solus in tanto tumultu venerat Pallas.
¶ o Tanto perculsus nomine. SER. Dardani scilicet commemoratione. p Quicunqȝ es. S. Hoc ad nomen Aeneę ptinet: nã esse Troianos audierat. D. Quicũqȝ. Ad hoĩem: nõ ad originẽ referas. q Corã parentẽ. D. Optime sũmũ iudiciũ seruat parẽti et regi. r Dextrãqȝ amp.

hesit. S. ondit virū: et vir tutis: & hostilitatis amato rē: s Subeunt loco flu. q; reli. S. Hyp Palage i sensu. t Opti me graiugenū: S. Quātū ad Aeneā: greci neq; boni: neq; meliores sūt: ergo optime graiugenū supla tiuus est p positiuo. nam optimus malorū nō pos sum⁹ dicere: Suplatiuus enim suo tm̄ iungit gene ri: Sic ḡ dixit: vt Homer⁹ Δικαιοτατοσ κενταυρων

Obstupuit tanto percussus nomīe pallas:
Egredere o quicūq; es ait: coramq; parentē
Alloquere: ac nr̄is succede penatibus hospes:
Excepitq; manu: dextrāq; amplexus: inhesit.
progressi subeunt luco: fluuiumq; relinquūt.
Tum regem Aeneas dictis affatur amicis:
Optime graiugenum: cui me fortuna precari:

id est iustissimus cen taurorū: p iustus: cū cen tauri fuerint crudeles & impii: v Cui me fortu na pcari. S. antiquū ē. nā mō quē pcari dicim⁹. Te rē. Credo q mihi sic oret. Itē facite vt vobis decet: Salust. Locū editiorē q; victoribus decebat: et est grecū: vt π ρεποις κοινω CRISTOFE: Fortuna precari. q. d. nō sue stulti cię esse q i eas angustias descēderit: vt auxilia sin

medicãda: sed iniq̃ fortũę. x Vitta cõptos ra. S. vt in pacis petitione ramus oliuę cũ vittis offerat: ptim fabulę: ptim naturę efficit ratio. Nã cũ de noie Athenarũ Neptũn⁹ & minerua contenderẽt: & iussisset iupiter: vt illius nomie diceret ciuitas: q mun⁹ melius obtulisset: equũ Neptũn⁹: oliuam Minerua ꝓtulit: & statim vicit. Vñ cũ ram⁹ eius alicui offeret: indicat eũ eẽ meliorẽ. Hinc ẽ illud ꝓuerbium Herbã do. i. cędo victoriã: q̊d Varro in ętiis ponit: cũ in agonib⁹ herbam in modũ palmę dat aliqs ei cũ q̊ cõtendere nõ conat: et fatet eẽ meliorẽ. Vittas aũt habet ramus oliuę: Iõ vt inertiã et imbecillitatẽ oñdat offerentis: Scim⁹ enĩ oues egere alieno semp auxilio. y Voluit. S. Hinc eũ laudat: ꝙ tãtus eũ vir rogare cõpellit. z Nõ eq̃dẽ extimui. C. Nã pl⁹ valuit apud me tuorꝫ morꝫ ꝓbitas: q̃ꝫ ꝙ et grecus et atridis coniũctus eẽs: sed ne adulatõis eẽ videat: q̊d ignotũ laudet: addit et famã illũ nosse. a Danaũ q̊d duc. et archas. S. nec q̊d m̃ltitudĩe hr̃es extimui: nec q̊d eẽs archas. vt illuc hoc tendat. i. Agamẽnoni: & menelao coniũctus: et hoc ad Euãdri laudẽ ptinet: q p q̃litatẽ morũ meruit nõ timeri. b Fores. S. p fuisses. Sed notandũ fores de p̃terito: c Geminis cõ. atri. C. Nam Euander archadię rex: Mercurii ex Nicostratę filius fuit. Atridę aũt a Tãtalo sũt filii Iouis: q ex Ioue fr̃ est Mercurii. d Mea me virt⁹. S. Hęc arrogatio ad honorẽ Euãdri ptinet. C. Mea virtus. Nã virtutis. i. fortitudĩs: est etiã si periculosa fuiss; cõgressio cũ Euãdro: tñ piculũ certa q̃dã ꝓposita rõne adire: erat aũt rõ: & q̊d oraculũ psuadebat. et quod auxiliũ petere necessariũ esset. e Sctã oracula diuũ. S. Tyberini scꝫ. f Dedita fama. SE. diuulgata: vt dedit hic subito troiana p agmĩa rumor. g Fatis ege. vo. S. quod voluntas fuerat egit necessitas fati.

Et vitta comptos voluit pretendere ramos:
Nõ equidẽ extimui danaũ q̊d ductor: & archas:
Q̊dq; a stirpe fores gemĩs cõiũct⁹ atridis.
Sed mea me virtus: & sancta oracula diuum:
Cognatiq; patres: tua terris dedita fama:
Cõiunxere tibi: & fatis egere volentem.
Dardanus iliacę prim⁹ pater vrbis & auctor:
Electra (vt graij perhibent) athlantide cretus:
Aduehitur teucros: electram maximus athlas
Edidit: ethereos humero qui sustinet orbes.
Vobis mercurius pater est: quẽ candida maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit.
At maiam (auditis si quicq; credimus) atlas:
Idem atlas generat: cœli qui sydera torquet.
Sic genus amborũ scindit se sanguie ab vno.
His fretus: nõ legatos: neq; prima per artem
Temtamenta tui pepigi: me meipse: meũq;
Obieci caput: & supplex ad limina veni:
Gens eadem quę te crudeli daunia bello
Insequitur: nos si pellant: nihil absore credũt
Quin oẽm hesperiã penit⁹ sua sub iuga mittãt:
Et mare quod supra teneant: q̊d alluit infra:
Accipe: daq; fidem: sunt nobis fortia bello
pectora: sunt animi: & rebus spectata iuuẽtus.
Dixerat æneas: ille os oculosq; loquentis
Iandudum: & totum lustrabat lumine corp⁹.
Tum sic pauca refert: vt te fortissime teucrum

Vt hoc tuorũ testimonio ꝓbem. k Candida Maia: S. Splendidior eni ẽ Maia inter Pleiades: q̃ est vna de Atlãtidibus. i. de Pleiadib⁹. l Cyllenę. S. Mons archadię vbi Maia mercuriũ est enixa. m Fudit. S. nõ iniuriose dictũ est: vt in Pisonem: quę te belua: non hoiem ex vtero fudit: Sed celeritatẽ partiẽtis oñdit: q̊d infantib⁹ dr̃ omẽ fœlicitat' afferre. Spectat etiã ad ratiõem physicã. Nã celer ẽ vbiq; Mercurius (vt dixim⁹ supra) iõ dicit eũ in ortu fuisse velocẽ. n Idem atlas. D. ne si̇̃litudine nois falso id vsurpare videret. o Tentamẽta tui pe. S. Cũ nl̃lo ante pact⁹ sũ vt te aut p artẽ aliq̃m: aut p legatos ꝓbarẽ: sed intrepidũ me tibi cõmisi. Tentamẽta pepigi. expimẽta pact⁹ sũ: nã geminũ ẽ p̃teritũ: ab eo quod ẽ pacíscor: facit em̃ & pepigi & pact⁹ sũ: sic placeo & placui & placitus sũ. Apago enim vñ multi venire volũt pepigi: nusq; lectũ ẽ. p Obieci. D. cũ petiturus essem: q̃ etiã tibi salutaria eẽnt: nõ expaui. Nã cum gente tibi inimica et crudeli bellum gero: et dicendo vnam gentẽ: extenuat timorem belli. q Caput. C. Nõ solum res alias: sed etiã vitam. r Et supplex. CR. ꝙ videt p̃ter dignitatẽ meã. s Gens eadẽ q̃ te. S. Sic ait vt ipse p̃stare videat: Nã & .s. ait: Socia arma rogãtes. C. Gẽs. Argumẽtũ ab vtili et ab honesto: t Daunia SER. rutila a dauno. v Crudeli bel. S. supra: Bello ꝓfugos egere superbo. x Nihil absore. S. sibi absuturũ nihil arbitrantur. y Accipe daq; fidẽ. Hoc ẽ q̊d ait in decimo: hũanis q̃ sit fiducia reb⁹. D. Accipe ꝛc. Sume auxlium et da. C. Accipe ꝛc. Q̊d est fo[…]re cõiũgi. z Fortia pect. et ai. D. Nã ĩ bello animi fortitudo vt cõiũcti repellam⁹ hostẽ: quẽ disiũctim nõ possem⁹: & corpis robur requirit. C. Sũt nob for. c. Ne putes: cũ p regno certam⁹ nihil nos p̃statur os.

h Dardanus iliacę primus pater vrbis & auctor. SER. Reddit quod ait supra: Cognatiq; patres. Sane sciendum Atlantes tres fuisse: vnũ Maurũ q est maxim⁹, alterũ patrẽ Electrę: vnde nat⁹ est Dardan⁹. Tertiũ archa dicũ patrẽ Maię: vñ nat⁹ ẽ Mercuri⁹. s; nũc ex noim si̇̃litudine fecit errorẽ. Et dicit Electrã & Maiã filias fuisse Atlantis maximi: nec p̃ter rõnẽ ait et maximius: & Atlas idẽ generat. Nã & ipse habuit etiã horũ noim filias. i. Electrã et Maiam. i Vt graij phi. S. vt vestrę continẽt litterę. D. Vt graij phi.

a Reb⁹ spec. ꝛc. S. Decennali prelio: & bñ ꝓmissis, nẽ cõfirmat reb⁹ et testimoniis: q̃ est ĩ valida uerbis. D. Spectata. De q̃ iam factũ est piculũ. b Os oculos. S. ex physionomia capiebat cõiecturã: eũ eẽ Aeneã: quẽ ipse de se p̃dicabat. c Totũq; lustrabat lu. corp⁹. S. Paterna in eo lineamenta cognoscens. d Pauca refert. S. Non pauca: sed paucis. i. breuiter: hoc vult dicere: multa eũ dixisse: sed paucis. DO. Pauca. Ne longior oratio solẽnia impediret. e Vt. C. q̃ꝫ multum.

Accipio agnoscoq̄ libens: vt verba parentis:
Et vocem Anchisę magni: vultuq̄ recordor.
Nam memini hesionę visentem regna sororis
Laomedontiadē priamum: salamīa petentem
protinus archadię: gelidos inuisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuuēta.
Mirabarq̄ duces teucros: mirabar & ipsum
Laomedontiaden: sed cūctis altior ibat
Anchises: mihi mens iuuenili ardebat amore
Compellare virū: & dextrę coniūgere dextram:
Accessi: & cupidus phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignē pharetrā lytiasq̄ sagittas
Discedēs: clamydēq̄ auroq̄ dedit inter textā.
Frenaq̄ bina: meus q̄ nunc hab3 aurea pallas.
Ergo & q̄ petitis: iūcta est mihi fœdere dextra:
Et lux cum primū terris se crastina reddet
Auxilio lętos dimittam: opibusq̄ iuuabo.
Interea sacra hęc (quādo huc venistis amici)
Annua: quę differre nephas: celebrate fauētes
Nobiscū: & iam nunc sociorū assuescite mēsis.
Hęc vbi dicta: dapes iubet: & sublata reponi
pocula: gramineoq̄ viros locat ipse sedili:
precipuumq̄ toro: & villosi pelle leonis
Accipit Aeneam: solioq̄ inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim: arę q̄ sacerdos
Viscera tosta ferūt taurorū: onerātq̄ canistris
Dona laboratę cereris: bacchumq̄ ministrāt.
Vescitur Aeneas simul & troiana iuuentus

Agnoscoq̄ libens. S: Postq̄ ꝓbauit ex habitu corpis vera esse q̄ dicebat æneas: ꝑ Anchisen eū laudat adulatione deposita. Sane inter agnosco et cognosco superfluo qdā volunt facere discretionem: vt cognoscamus nouos: agnoscam⁹ antiq̄s. S3 hęc a poetis metri necessitate variant̄: nam agnosco ꝓpter Synaliphen dixit.

g Hesionę visentē reg. sororis. S. vt dixim⁹ supra: Hercules euersa Troia hesionē Laomedontis filiā Thelamōi suo comiti dedit: ex q̄ nat⁹ ē Teucer. Priamus post cū salamina tenderet ad visendum regnū sororis: ꝑ Archadiā iter fecit: & tūc ab Euandro suscept⁹ ē Anchises:
h Visentē reg. S. videre cupientē. i Protin⁹. S: Vno eodēq̄ tpe. Hoc est dū pergit: vidit archadiā. Nā nō possum⁹ sił intelligere: cum salamīa insula sit: Archadia in cōtinenti.
k Mirabarq̄ duces teucros. S. hos laudat: q̄ melior sit ille quē prefert.

l Iuuenili arde. S. inest em̄ studiū acq̄rēdarū amicitiarū. Hora. Animusq̄ virilis quęrit opes et amicitias. m Phenei. S: Oppidi archadię. Home: οἱ φενεον τ' ενεμοντο. Nec nos debet mouere: q̄ cū Euāder de Palāteo sit dic̄ Phenei sub mœnia: cum sciam⁹ Poetas vicias oēs ꝓ vna hr̄e ciuitate: sicut de Didone facit: quā non nunq̄ Tyriā: aliq̄tiēs Sydoniā vocat. n Ille mihi insignē pha. S. Ius hospitii habet inter se remunerationē: sed verecunde tacet Euāder de mūerib⁹ suis. D. Insignē pharetrā: Mire mūera exornat: ne videant̄ leuia. o Auro dedit itertextā. S. legit̄ et intertexto. p Frenaq̄ bina. S. poetice. nam duo debuit dicere: Bina em̄ scd̄m Ciceronē nō dicunt̄ nisi de his q̄ sunt nūeri tm̄ pł̄alis. Nam Cicero culpat filiū ꝑ epł̄am dicens: Male eū dixisse direxi litteras duas: cum litterę quotiens epistolā significant numeri tantū pluralis sint; contra epistolas binas non dicimus: sed duas.
q Iuncta est mihi foedere dextera. SER. antiquis amicitijs per Anchisę hospitiū. r Quando huc venistis amici: S. Siquidē amici iam venistis. Extraneos em̄ ad sacra n̄ licebat adhibere. Hos aūt adhibet ad sac̄ q̄si antiq̄s iunctos amicitiis. Vñ infert: et iam nunc sociorū asuescite mēsis. C: Interea sacra hęc. Quod plenū amicitię signum est: cum cauerent antiqui: ne īter sacrificandum hostilis facies occurreret: ip̄m veluti amicū inter sacra recipit.
s Annua quę differre nefas. S. Anniuersaria sacrificia: ideo nō differuntur: quia nec iterari pñt. Nam kalendaria: si qua fuerint ratione dilata: possunt repeti: nec piaculū eorū intermissiōe committitur.

t Dapes. SER. epulę deorum ꝓprie vt Iouis cœna. v Sublata. D. aut metus causa: aut satietate interueniente.
x Sedili. DO. Nā mos fuit nō accumbendi: sed sedendi in his sacris. Vñ in septimo: Hęc sacris sedes epulis.

y Leonis. SER: Quod conueniebat Herculis sacris. z Accipit. S. Aut suscipit ad sedendū: aut pascit. vt illos ꝓporticibus rex accipiebat in amplis. Torum aut herbarū super solium fuisse intelligamus: ne sit sedili contrarium. Cōgrue autem dicit eū leonis pelle esse copertum: quasi in Herculis sacris.

a Tum lecti iuuenes. SES. non vacat lecti. In sacris enim Herculis libe nec serui interreant: nec liberti: adeo: vt Appi⁹: q sacra hęc trāstulit in libertos: & caruerit oculis: & intra annum omnem familiam perdiderit potiorum.
b Certatim. SER. id est studiose.
c Areq̄. S. Maximę scilicet non dū enim templum Herculis fuerat: sed ara. tantummodo: quam maximā dicit ex magnitudine fabricę. CRI. Arę. quę maxima dicebatur.
d Viscera. DO. Nulla erat ambitio in vestib⁹: caro portabatur copiosa: sed bubula: male autem acceptus fuisset si tollatur sacrorum religio.
e Laboratę cereris: SER. quę eget laboris: vt mox et frumētis labor adit⁹: vt mala culmos eēt rubigo: Glandes enim sine vllo labore nascuntur. f Perpetui tergo. S. aut scd̄m Homerū intelligēdū qui dicit carnes dorsi apponi solitas honorabilioribꝫ: vt sit sens⁹ talis apposuit an eos magni bouꝫ carnes eas q̄ apd̄ maiores cari⁹ vēdebāt. causa religiōis: & inq̄ alter redimebat; q ex illi⁹ ꝑcio cōpara

Perpetui tergo bouis: & lustralibus extis.
Postq̃ exēpta fames: & amor cōpressus edendi
Rex euandrus ait: nō hęc solēnia nobis:
Has ex more dapes: hanc tanti numinis aram
Vana supstitio: veterum ve ignara deorum
Imposuit: sęuis hospes troiane periclis
Seruati facimus: meritosq̃ nouam⁹ honores.
Iam primū saxis suspensam hanc aspice rupē:
Disiectę procul vt moles: desertaq̃ montis
Stat domus: & scopuli ingentē texere ruinam.
Hic spelunca fuit vasto submota recessu
Semihominis Caci: facies quā dira tenebat:
Solis in accessam radijs: semperq̃ recenti
Cęde tepebat humus: foribusq̃ affixa supbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic mōstro vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes: magna se mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ętas
Auxilium: aduentūq̃ dei: nā maximus vltor
Tergemini nece geryonis spolijsq̃ superbus

tus: quasi ppetu⁹ esse videbaṫ. Tergo aūt pōt a pte totū intelligi. g Lustrabilib⁹. S. aut pinguib⁹. Moris em̄ fuerat cōpleto lustro: pingues victimas offerre censores: aut certe de quinq̄nnali boue .i. pfectę ętatis. Nā Home. dixit. βουν πενταετηρον. CRI. Lustralibus. Placet Serui⁹. vł dic lustralibus expurgatoriis .i. quibus purgarentur. h Postq̃ exemp. fa. et a. com. edendi. SER. Postq̃ necessitati satisfactū est: et voluptati. D. Postq̃ exempta .s. nō libenter audiūt sermōes: nisi venter satur sit. C. Exempta. vt in primo lib. scribit Troianos multis rebus sollicitos nihil voluptuosum in epulis q̄siuisse: nec expleri voluisse: sed famē pellere sat fuisse. Eadē rōne: & i hoc loco ad necessitatē epulatos fuisse ōndit: ne in tāta sollicitudine: ac poti⁹ periculo voluptatē admittere videāṫ. i Nō hęc. S. Variat in vno pnoie: Nō hęc solēnia nobis. Has ex more dapes. Hanc tāti numinis arā. D. Has dapes. dū originē sacrorꝝ narrat: epulas etiā excusat. C. nō hęc solēnia. Cōmēdat se apd ignotos a religiōe: et ostēdit se gratū acceptis bn̄ficiis q̄n illa pdicat. Maxime aūt huiuscemodi digressiōe exornaṫ poema: nec tn̄ fuit tempe alieno: & q̄d nō penit⁹ quadret. l Superstitio. SERVI. Superstitio est timor superflu⁹ et delir⁹: aut ab anicul is dicta q̄ multis supstites p ętatē delirāt: & stulti sunt. Aut scd̄m Lucretiū: supstitio ē supstantiū rerū .i. cęlestiū ⁊ diuinarꝝ: quę sup nos stant: inanis & supflu⁹ timor. C Vana superstitio. est em̄ religio deorꝝ colendorū recta sciētia. Superstitio autem verā sciam non habet. l Veterū ue ig. deorꝝ. S. Duo dicit: nō ideo Herculem colim⁹: aut qa omnē religionē verā putamus; aut quia deos ignoram⁹ antiq̊s. Cautū eni fuerat & apud Athenięses: et apud Romāos: ne qs nouas introduceret religiōes. Nā iō et Socrates dānatus ē: & Chaldei & iudei sunt vrbe depulsi. m Nouamus ho. S. Detraxit re: nā renouam⁹ debuit dicere: quā particulā alibi addidit: vt fata renarrabat diuū. n Suspensam hāc aspi. S. Cacus scd̄m fabulā Vulcani fili⁹ fuit. ore ignē ac fumū vomēs: q vicina omia populabaṫ. Veritas tn̄ scd̄m phōs & historicos hoc habet: hūc fuisse Euādri nequissimū seruū aut furē. nouim⁹ aūt malū a gręcis κακον. dici: quem ita Arcades illo appellabant tpe. postea translato accētu Cacus dictus: vt. ελενη. Helena. Ignē aūt dict⁹ ē vomere: q agros igne populabaṫ: hūc soror sua eiusdē nois pdidit. Vn̄ etiā sacellū meruit: in q̊ ei p virgies Vestę sacrificabaṫ. ¶ Suspensā. Rupē p̄si iam iamq̃ lapsurā. C. Suspēsā hāc aspice ru. Mirifice describit spelūcę ruinā cui inferiora sustentacula subtracta sint ptē supiorē suspensam relinqui oportet. o Semihomis. S. feritate corrupti. p Caci. C. Cacum Vulcani filiū fuisse fabulāṫ: p'r'o qa cū latrocinium exerceret multa incēdio populat⁹ ē. Hūc ait Solinus locū habitasse: cui Salina nomē eēt: vbi postea trigemia porta fuit. Galli⁹ āt scribit: q a Tracontę Tyrrheno: ad quē legatus venerat iussu Marsię regis fotio Megalo Phrygi custodię esset datus: vincła frustrat⁹ ē. & cū socio Megalo maiorib⁹ p̄sidiis rediens: regnū circa Vulturnum & Campaniam occupauit: et cum ea quoq̃ inuadere auderet: q̄ in Arcadum iura venissent. Arcades duce Hercule: q tūc victor ex Hispania redierat: illū superarūt: quo ceso Megalos in Sabinos quibus augurādi artem ōndit sese recepit. Dionysius aūt refert: Herculē: cū in hec loca vēisset: boues i pascua eduxisse: & ipm labore fessum obdormisse. Latronē āt q̄ndā noie Cacū: paucas ex his surripuisse: & versis vestigiis ne furtū dephenderet per caudā in antrū traxisse: at mox perquirēti Herculi vidisse se negasse: neq̃ volentē scrutari antrū ingredi pmisisse: sed potius aduersus illū instantē vicinos implorasse. Herculē aūt consilii incertū armētum circa speluncā duxisse: ad harūq̃ mugitū: q̄ intus clausa erant remugisse. Cacū vero q̄uis in crimine dephensū: vim cū latronib⁹ cōuocatis cōtra Herculē parasse. Herculē: aūt claua eū interemisse: ac postea i flumie se a cęde abluisse. Et Ioui inuētori arā consecrasse: & iuuencū imolasse: q̄d sacrificiū deinceps Romāi obseruauerūt ritu gręco in eos vtētes: vt illi instituerāt. hec Diony. Alii dicūt hūc Cacū sororē habuisse: quę furtū indicauerit: ob idq̃ meritum aras et sacrificia meruisse ferunt. Diodo. Siculus aliter tradidit. Scribit enim q ipse in loca vbi Roma deinde fuit peruenit: vbi in palatio incolę pauā vrbē hēbāt: ciuiū primores erāt Cacus et pinari⁹: q honorifico hospitio eū suscepērūt: eorūq̃ virorꝝ suo tpa monumēta extitisse narrat. Nā pinariorū familia aduc viget. Caci āt in palatio descēsus cū lapideis scalis ōndiṫ ppiqui⁹ domui: q̄ ab ea Cacia dicebaṫ. Hercules āt palatinis p̄dixit: q cū ipe ad deos pfectus eēt: qsq̃ illi decimā p̄rimonii sui defoueret. btē eēt victur⁹: Q̄d i mł̄tis q decimas vouerūt: verū fuisse exptū ē. p Inaccessam. S. pticipiū sine verbi origine. accedor em̄ nō dicimus: sed tale est placita. nupta. triumphata. q Huic mōstro. S. bn̄ vitaṫ casum in q̊ erat turpis significatio. r At nobis. S. Sicut multis quib⁹ Hercules pfuit monstra purgādo. s Aetas. S. bn̄fitiū tpis: vt voluēda deos en attulit vltro. t Maxim⁹ vl. S. Nō tm̄ nr̄: sed vt oim. v Tergemini nece ge. Hāc fabulā dixim⁹ illo loco postq̃ laurentia victor geryone extincto tirynthius attigit arua. x Spoliisq̃ supb. S. Atqui boues adduxerat. sed spoliū ē qcq de hostib⁹ tollaṫ: vt addit equus & tela: qb⁹ spoliauer̄ hostē. Itē p⁹q̃ illū victor vita spoliauit (Achilles.

Alcides aderat:taurosq̨ hac victor agebat
Ingentes:vallemq̨ boues: amnemq̨ tenebāt.
At furis Caci mens effera: ne quid inausum
Aut intemptatū sceleris ve doli ve fuisset:
Quatuor a stabulis prestanti corpore tauros
Auertit:totidem forma superante iuuencas.
Atq̨ hos:ne qua forent pedib⁹ vestigia rectis:
Cauda in speluncā tractos:versisq̨ viarum
Inditijs:raptos saxo occultabat opaco.
Querentem nulla ad speluncā signa ferebant.
Interea cum iam stabulis saturata moueret
Amphitryoniades armenta: abituq̨ pararet:
Discessu mugire boues: atq̨ omne querelis
Impleri nemus:& colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocē:vastoq̨ sub antro
Mugijt:& Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcide furijs exarserat atro
Felle dolor:rapit arma manu:nodisq̨ grauatū
Robur:& aerij cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentē:
Turbatumq̨ oculis:fugit illicet ocior euro:
Speluncāq̨ petit:pedibus timor addidit alas.
Vt se se inclusit:ruptisq̨ immane cathenis:
Deiecit saxum: ferro quod:& arte paterna
pendebat:fultosq̨ emunijt obice postes.
Ecce furēs animis aderat tirynthius: omnēq̨
Accessum lustrans:huc ora ferebat:& illuc
Dentibus infrendens: ter totum feruidus ira

y At furis caci mens. S. Pro ingenti scelere furis nomen posuit. Capitale enī crimē apud maiores fuerat ante poenam quadrupli. z Nequid inausum. C. Nam q̄ maior potuit esse audatia: quā audere in Herculē q oia monstra domabat. a Quatuor. C. indignatio a nūero. Itē a loco cū dicat a stabul. Itē a forma. cū dicat p̄stāti corpore. Itē a spe gregis: naȝ & mas & foemia: sperabat ex furto armentum. Itē a mō q̄ nō virib⁹ contra heroa: sed dolis egit. b Auertit. S. Erat prīū abegit: sed respexit ad p̄dā: q̄ auerti dr̄: vt raptas ad littora vertere predas. c Atq̨ hos. S. quotiēs masculiuū & foemininū iungit: hec disciplina est: vt etiā si posteri⁹ ē foeminin ū masc̄lino rn̄deam⁹.

d Versisq̨ viaꝝ iditiis: S. cōtra naturā inīitientibus errorē. e Inditiis. S. Ipsa inquit decipiebāt inditia q̄ indicare consueuerūt. nā inditiū ab indicando nomen accepit. f Discessu mugi. bo. D. Nā & bruta q̄ndā familiaritatis affectū hn̄t. g Querelis īpleri nem⁹: S. Non vt multi dicunt: quia consortes p̄diderant sed quia vellebant a pascuis. Insita est em̄ bobus auiditas edendi. Vñ ē in Buco. Ite domū Saturi: si quis pudor ite iuuenci. h Et colles cla. relinqui. S. Cum clamore: vt atq̨ ixionii vento rota cōstitit orbis. i. cū vento: & hoc est melius. Nam multi dicunt relinquuntur colles etiā a clamore: hoc est tm̄ recesserāt a collib⁹ boues: vt nec Echo resultaret. s. ad colles iam clamore nō perueniente: q̊d non p̄cedit: quia hoc sensu illud excluditur Reddidit vna boum Si enim tā longe fuerāt: vt nulla rōe recedētiū boū mugit⁹ colles derelictos feriret: queadmodū inclusi bouis clamor ē auditus ab Hercule. D. Reddidit vna boū vocē: Nam & bruta sua voce affectum exprimūt. Vnde & in tertio dixit. Qui volucrum līguas sentis.

k Mugiit. S. more suo pro mugiuit: vt. Audiit & triuię longe lacus. l Custodita. DO. nihil profuit custodia & astutia. CRIST. Spem custodita. Nā fefellit in eā spe quam ipse posuerat in custodia. m Atro felle dolor. S. Quo ita irascimur secundum physicos: vt splene ridemus. Persius: sed sum petulāti splene cachinno. CRI. Furiis atro felle. Ex ira maxima que p̄uenit ex candescentia bilis: cuius receptaculum fel est. n Rapit arma manu. SER. Sagittas. et nō vaccat q̨. nā si armorū Epexegesis est. D. Rapit. & non coepit nec passibus: sed cursu. magis iniuriam q̄ damnū dolens.

o Nodisq̨ grauatum robur. S. vacat. q̨. Grauatum aūt pro graue ponit: Nam graue est p̄ naturā: ponderosum. grauatum quod onerat extrinsecus. p Timentē. D. Hoc tria signa ostendūt. oculi: q oēs animi mot⁹ indicant. Cursus celerior solito: & in spelūcā: nō in loca apta se contulit. q Turbatūq̨ oc̄lis. S. Ea p̄te p̄turbatū: q̄ proditrix est mētis: alii oculi legūt: & accipiūt a sup̄iorib⁹ videre turbatū oc̄li. r Pedibus timor addidit alas. CR. qui enī potuisset Herculem ita furentem effugere: nisi summ⁹ timor impelleret. Valet ergo plus timor q̄ ira. Nā ira impellit ad animū saturandū. Timor ad salutē petendam. Timor igit̄ celeritatē in Caco: & industriā augebant: Ira vero Herculis ad omnia difficilia impellebat. s Arte p̄rna. S. Perseuerat in fabula. t Emunit. S. sicut mugiit. v Obice postes. S. Hāc obicē dicim⁹: vt Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Dubitant enī m̄lti: vtrū masculinū sit an foemininū. x Ecce aderat. CRIST. mirifice dicit: Ecce aderat, q̄si dicat: vix se incluserat Cacus cum ille venit. Optime autem exprimit hominē ex ira p̄perantē: & oēm idustriā adhibentē. Venit ergo furens animis. Circūit locū: et oculos ad oia vertit: Infrēdit dentib⁹. Tentat si hostiū aueller̄ possit. Demū oib⁹ rebus exploratis: cū nihil succederet: resedit. q̊d dubitationē: et consilij defectū significat. nā vt animus i ratiocinādo cū ad ambiguū locū p̄uēit: subsistit donec nodū illū soluat. Sic et corp⁹ ab illo q̊damō sistit̄. z ifrēdēs. Cfrēder̄ ē frāgere. Vñ infrēies porci dicūt̄: q adhuc p̄ etate fabā vl̄ siliā frāgere nō p̄nt. Sed de hoc ī Geor. Hinc ex q̄dā sīlitudie infrēdere dicūt̄: qui vocē dentib⁹ infringētes cōfusū sonitū emittūt: quod irati furiosiq̨ est. y Tirynthius. S. a tiryntha: in qua nutritus est ciuitate; vt supra diximus.

Lustrat' auentini montem: ter saxea temptat
Limina nequicq; : ter fessus valle resedit.
Stabat acuta silex precisis vndiq; saxis:
Spelunce dorso insurgens: altissima visu:
Dirarum nidis domus opportuna volucrū.
Hanc vt prona iugo leuū incūbebat ad amnē:
Dexter in aduersum nitens concussit: & imis
Auulsam soluit radicibus: inde repente
Impulit: impulsu quo maxim' intonat ether:
Dissultant ripe: refluitq; exterritus amnis.
At specus & caci detecta apparuit ingens
Regia: & vmbrose penitus patuere cauerne.
Non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes: & regna recludat
pallida diis inuisa: superq; immane barathrū
Cernatur: trepident immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repente:
Inclusumq; cauo saxo: atq; insueta rudentem
Desuper alcides telis premit: omniaq; arma
Aduocat: & ramis vastisq; molaribus instat.
Ille autē (neq; enī fuga iam sup vlla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit: inuoluitq; domum caligine ceca.
prospectū eripiens oculis: glomeratq; sub an(tro
Fumiferā noctē: cōmixtis igne tenebris.
Non tulit alcides animis: seq; ipse per ignem
precipiti iecit saltu: qua plurimus vndam
Fumus agit: nebulaq; ingens specus estuat
Hic cacū ī tenebris incēdia vana vomētē (atra:
Corripit in nodū cōplexus: & angit inherens
Elisos oculos: & siccum sanguine guttur.

a Auentini montē. S. vt fontē timaui. Butroti vrbem. i. Auētinū mōtē. a Ter fessus val. resedit. S. egens consilii. Salust. Fessus in Pamphiliā se recepat. Nā corpe fatigatum dicim'. Animo vero fessum. q̄uis hec sepe cōfundat auctoritas.
b Stabat acuta si. S. pene omnes hāc silicem dixerunt. Nam et Varro et Lucretius ita dicūt: Tanta tā est Virgilii auctas: vt psuadeat nobis etiam hunc silicē dici. D. Stabat acuta silex. nō solū virt': sed etiā prudētia Hercul': ōndit. c Dirarū volucrum. S. modo dirarū nō mali omis dicit: vt sunt bubones: sz q̄ hūanis cadauerib' vescebant. dixit em̄ foribusq; affixa supbis. Ora virū tristi pēdebant pallida tabo.
d Concussit. S. soluit: impulit. sat s signat; vs' est verbis: e Refluitq; exterritus am. S. Rem nature vertit in fabulā: cum ruina rupis ī se currere ñ possit: & recurrere in se faciat necesse sit impetū fluminis. e At specus. D. In hoc loco spelūca significat longitudinē & interiores recessus. f Ingens regia. S. Regia sicut Cacus putabat: sic est & illud dictū: Illa se iactet ī aula Aeolus. D. Regia. latitudinē. g Penit' patuere. S. admissum lumē est vsq; ad secreta speluncę. h Cauerne. S. Cauernas aūt spelūce p tapinosim dixit. D. Cauerne. coartatas angustias. fuit spelūca sed p q̄litate psone dicta est regia. Cauernas aūt dixit patuisse id est non solū latas ptes sed angustas. i Si q̄ vi. S. Terre hiatus nō nisi ex terremotu fit: q qm̄ aut motu aquę de iferiorib' nascit: aut crebris tonitrubus: aut de cōcauis terris erumpentib' ventis. Ideo ait: si qua vi. Q, aūt dic infernas reserare sedes.
Notandū est etiā de impossibilibus posse fieri cōparationē. k Regia. DONA. Quia sibi tirannidem agitaret. l Diis inuisa. SER. Superbis scilicet. m Baratrum. CRIST. grecum est: latine vorago: id est immensa & inexplebilis profunditas.
n Trepident immisso lumine manes. S. Lucanus. Et subito feriere die. CR. Trepident. Ob insuetudinē. Comparatio aūt ipsa in omnibus correspondet.
o Insueta rudētē: SER. clamantē: & abusiue dictū est: sicut supra de leonibus. Et fera sub nocte rudentū. Nam rudere pprie asinoꝝ est: Persi'. findor vt Arcadie pecuniaria rudere credas. C. Rudentē. Optime: nam ex timore hūanā vocē efferuerat: & more suo corripuit primā syllabā quam alii pducūt. p Telis premit. S. Omne qđ iaci potest: telū vocat: dictū ἀπὸ τοῦ τηλόθεν. Vnde omniaq; arma aduocat. q Omnia arma aduocat. C. i. omnia q̄ ad manus veniūt i suū auxiliū trahit: & veluti arma adhibet. Nam aduocare in suū auxiliū vocare ē: hinc aduocatū defensorē dicimus. r Molarib'. S. asperrimis saxis: nō vnde mole fiūt: & scđm Homerum dixit. s Sup vlla pericli est. C. i. sup est. per Themasin.
t Inuoluit. C. Implet fumo se inuoluentem.
v Caliginē. C. Et fumū & tenebras p eadē reposuit: ne dū ad idē verbū reuertit: fastidiū inferat: et est expolitio. x Nō tulit animis. S. Iratus est q ita repugnaret. Vnde ex accensiōe ire in ignē periculo māifesto se se iecit.
y Per ignē. S. p eā rem: vnde ille sperabat auxilium. z Qua plim' vndā fumus agit. C. Cum illum peteret: neq; videre posset: asseq̄bat huiuscemodi cōiectura: vt ibi eē putaret: vbi plurimus fumus esset.
a Nebula. CRI. Pro fumo posuit.
b Incendia vana. S. q̄ntum ad Herculē ptinet.
c Angit inherēs Elisos oclos et siccū sāguie guttur. S. Angit guttur. Bñ dicimus: Nā angit oclos nō procedit. Ergo angit ad vnā rē pertinet: vt disce puer virtutē ex me: verumq; laborem: fortunā ex aliis. Nam fortuna nō discitur. Vnde multi elidens legunt: & integer sensus est: Nam elisos σολοικοφανές. facit: id est figura: que masculinum & neutrum: vel accusatiuū cum noīatiuo iungit: vt sic. ita angit guttur: & elisos oculos facit.
d Siccum sanguie. S. p hoc iā ex animū cadauer ōndit;

Pandit extēplo foribus domus atra reuulsis:
Abstractęqꝫ boues: abiuratęqꝫ rapinæ
Cœlo ostendūtur: pedibusqꝫ informe cadauer
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos: vultum: villosaqꝫ setis
Pectora semiferi: atqꝫ extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos: lętiqꝫ minores
Seruauere diem: primusqꝫ potitius auctor:
Et domus herculei custos pinaria sacri:
Hanc aram luco statuit: quę maxima semper
Dicetur nobis: & erit q̄ maxima semper.
Quare agite o iuuenes tātarū in munere laudū
Cingite frōde comas: & pocla porgite dextris:
Cōmunēqꝫ vocate deū: & date vina volentes.
Dixerat: herculea bicolor cū populus vmbra
Velauitqꝫ comas: foliisqꝫ innexa pependit:
Et sacer impleuit dextram cyphus: ocius oēs
In mensa lęti libant: diuosqꝫ precantur.
Deuexo interea propior fit vesper olympo:
Iamqꝫ sacerdotes: primusqꝫ potitius ibant:
Pellibus in more cincti: flāmasqꝫ ferebant.
Instaurant epulas: & mensæ grata secundæ

e Abiuratę ꝙ rapinę. S. abiurare est rem creditam negare periurio Plautus i curcul. Qui abiurat si qd creditū est: sed hoc isti loco nō congruit. Vn̄ mō abiuratas rapinas cōtra ius detētas intelligam⁹. f Informe cadauer. S. magnū. Et cadauer est corp⁹ nōdū sepultū: qd careat honore sepulturę. g Nequeūt expleri corda tuēdo. S. nō poterant hoīes videndo cadauer sua corda satiare. C. Expleri corda: satiare, voluptatē: quā capiebāt ob ei⁹ mortē. h Ignes extinctos. CR. At quō tuebant: si erat extinctus: S; cuiuscūqꝫ sensus ē cognoscere ea: quoꝝ iudex est: atqꝫ etiā priuationē illorū: Ergo oculis cognoscim⁹ colores: & etiā tenebras. auribus voces & silētiū. i Lętiqꝫ minores. SER. Noue & satis licenter dixit minores: cum ab ipso Euandro Herculē cōstet esse susceptū: & minores non dicam⁹ nisi quotiens graduū deficit nomē: vt puta filius: nepos: pronepos: abnepos: trinepos: vbi isti tres grad⁹ defecerūt. merito iam dicimus minores. sic etiā maiores dicim⁹ post patris: aui: proaui: abaui: atauiqꝫ vocabulū. k Primusqꝫ potitius auctor: Et domus herculei cust. pi. sacri. S. Apud maiores raro aduenę suscipiebant: nisi haberent ius hospitii. Incertū em̄ erat q̄ aīo venirēt. Vn̄ etiā Hercules primo ab Euādro nō ē suscept⁹. Postea vero cum se et Iouis filium esse dixisset: & morte Caci virtutē suaꝫ pbasset: est susceptus: et pro numine est habitus. Deniqꝫ ei ara maxima ē constituta: qd ei Herculi Delphicus Apollo in Italia fore pdixerat: cū ergo de suo armēto ad sua sacrificia boues dedisset: inuenti sunt duo senes: Pinarius & Potitius: quibus qualiter se coli vellet ostendit: scilicet vt mane & vespere ei sacrificaretur. Perfecto itaqꝫ matutino sacrificio: cū circa solis occasum essent sacra repetenda: Potitius prior aduenit: Pinarius postea extis iā redditis. Vn̄ iratus Hercules statuit: vt pinarioꝝ familia tm̄ ministra esset epulantibus potitiis: & cōplentib⁹ sacra. Vn̄ etiā Pinarii dicti sunt απο της πηνας. id ē a fame. Nā senē illū Pinariū constat alio nomīe esse nūcupatū. Hinc est qꝫ paulo post Potitii tm̄ facit cōpatione: Vt primusqꝫ potitius ibat: Q₂ aūt dicit dom⁹ Herculei custos pinaria sacri: nō est contrariū. Nā custos est minister: vt in decimo. At triuię custos iā dudū in mōtib⁹ opis alta sedet. i. ministra. l Luco. S. Templū em̄ nōdū habuerat Hercules: sed arā tantūmodo: vt dixim⁹ supra. m Maxima. S. ingēs em̄ est ara Herculis: sicut videm⁹ hodieqꝫ. CR. Quę maxima: Romāi bouē indomitū singul' annis Herculi sacrificabāt. Dixerat pterea Hercules: quisquis illi sacrificaret diuitē futurum. Ara maxima erat prope forum boarium: sed sub diuo. templū Herculis erat prope Tybrim. erat aūt obseruatio: vt ait Macrobi⁹: vt in Hercul' sacris epularent̄ sedentes: Corneli⁹ balbus exegeticus ait obseruatū: ne apud arā maximā lectisterniū fieret: in eodē loco oēs aperto capite sacrificabant: ne hitū dei imitarent: q illic aperto capite sedet. Varro ait hunc grecū morē eē. CR. Bassus. Refert arā maximā an̄ aduentū Aeneę in Italia constitutā esse: q hūc ritū velandi capitis inuenit. n Porgite dextris. S. pbete inuicē pocula. & est Homeri. o Cōmunēqꝫ vocate deū. S. Aut qa Argiuus est Hercules: & sup dixit Aeneas: tā gręcos qꝫ Troianus de vno sanguinis fonte descendere: aut cōmunē deū dixit vtriusqꝫ naturę medium id est inter mortalitatē et diuinitatē. Sunt numina aliqua tm̄ cœlestia: aliq tm̄ terrestria: aliq media: quos deus Apuleius mediocres vocat. Alii cōmunē deū: ideo dictū volūt: quia scdm pontificalem ritū: idē est Hercules: q et Mars. Nam stellā vnam hr̄e dicunt: & nouimus Martē cōmunē dici. Cicero. Martemqꝫ deū cōmunem Virgi. Ipse et diis cōmunib⁹. Item paulo p⁹: Dat salios Herculi, quos Martis esse dubiū nō est. D. Cōmunē. v t p coniūctionē fœderū se Troianis cōmixtū ostēdat. vel quia Troianis & Archadibus idem erat genus. p Herculea pp̃s. S. Herculi consecrata: q cū ad inferos descendēs fatigaret labore. dicit de hac arbore corona facta caput velasse. Vnde foliorū ps tpibus coherens: et capiti abluit sudorē. Pars vero exterior ppter inferiorum colorem nigra pmansit: & honeste pependit populus: id est corona de populo. q Et sacer impleuit dextram scyphus. SER. Legit in libris antiquis Herculē ad Italiā ingens ligneū poculū attulisse: q vtebant in sacris: qd ne carie cōsumeret: pice oblitū conseruabat: cui⁹ magnitudinem significat. Impleuit dextrā scyphus C. Scyphus. Herculis est poculū. Fingebāt em̄ illū sculptores cū poculo: et nōnunqꝫ ebriū: nō solū qꝫ is heros bibax phibet: sed qꝫ fabula antiq ipm poculo tanqꝫ nauigio maria transisse referat. Sed putat Macrobi⁹ illū nauigio: cui scypho nomē esset nauigasse. Sunt q dicant illū in Italiam poculū hoc ligneū vexisse: ac pro monumento reliquisse. Italia autem ad defendendā vetustatem pice obduxisse. r Deuexo olympo. SER. inclinato in noctem cœlo: s Pellibus in more cincti. S. aut in morē Herculis: aut certe sacerdotū. t Mensę grata secundę. S. quia vt diximus: vna pomorum: altera fuit carnis apud Romanos.

Dona ferũt: cumulantq; oneratis lancib⁹ aras.
Tum salij ad cantus incensa altaria circum
populeis adsunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenũ chorus: ille senũ: q carmine laudes
Herculeas & facta ferunt: vt prima nouercę
Mõstra mãu: geminosq; pmẽs eliserit angues.
Vt bello egregias idem disiecerit vrbes:
Troiamq;: oechaliamq;: vt durosmille labores
Rege sub eurysteo: fatis iunonis iniquę
pertulerit: tu nubigenas inuicte bimembres:
Hyleumq;: pholumq; manu: tu cressia mactas
prodigia: et vastum nemeę sub rupe leonem.
Te stygij tremuere lacus: te ianitor orchi
Ossa super recubans antro semesa cruento.
Nec te vllę facies: non terruit ipse tiphoeus
Arduus arma tenens: nõ te rationis egentem
Lernęus turba capitũ circumstetit anguis.
Salue vera iouis proles: decus addite diuis:
Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant: sup omnia caci
Speluncã adiiciunt: spirantẽq; ignibus ipsum.
Cõsonat om̃e nem⁹ strepitu: collesq; resultãt.
¶ Exin se cuncti diuinis rebus ad vrbem
perfectis referunt: ibat rex obsitus ęuo:
Et comitẽ Aeneã iuxta: natumq; tenebat
Ingrediens: varioq; viam sermone leuabat.
Miratur: facilesq; oculos fert omnia circum
Aeneas: capiturq; locis: & singula lętus:
Exquiritq;: auditq; virũ monumẽta priorum.
Tum rex Euander Romanę conditor arcis:
Hęc nemora idigenę fauni: nymphęq; tenebãt:

DO. Secundę. prosperę. v Cumulantq; oneratis lan. aras. S. i. reddunt exta. x Salii. S. Qui tripudiantes aras circuĩbãt salientes. y Laudes Herculeas & facta S. Senes tm̃ voce laudes herculis exeqbant. Iuuenes & gestu corpis ei⁹ facta mõstrabant. z Prima nouercę. S. Bñ prima. Nam & om̃ia alia: Iunonis insidiis ptulit. Fabula autẽ hoc habet: Hercules nat⁹ est cũ Iphiclo Amphitrionis filio: sed cũ Iuno duos serpentes imisisset herculi: Iphicl⁹ de cunis terrore laps⁹ suo vagitu excitauit parentes. Qui cũ insurrexissent: viderũt Herculẽ angentẽ manib⁹ angues immissos ei nouercalibus odiis.
a Eliserit. S. pfocauerit.
b Troiamq;. S. vt supra diximus Troiam Hercules euertit, pter negatos sibi a Laomedonte eq̃s diuino semine pcreatos: & hesione nuptias quã a cetu liberauerat. Sane Critici frustra culpant Virgi. q pñtib⁹ Troianis Troię introduxerit excidiũ: nõ respicientes: q hoc fecit ratio hymnorũ: qbus aliqd subtrahere sacrilegiũ est.
c Oechaliamq;. S. Eurithus rex Oechalię Iolẽ filiam: denegauit Herculi ante pmissam: ideo q eũ fuerat filius dehortatus dicens: ab Hercule & Megarã vxorẽ: et ex ea filios interemptos: qd factũ fuerat Iunõis instinctu. Vñ iratus Hercules, pter nuptias sibi denegatas euersa ciuitate interemit Eurythũ: et Iolem sustulit.
d Nubigenas. S. de Ixione et nube pcreatos cẽtauros: vt dixim⁹ supra.
e Hyleũq; pholũq;. S. Hyleũ Theseus iteremit. Phol⁹ vero herculẽ suscepit hospitio eo tẽpe q̃ ad expugnãdos cẽtauros pfectus ẽ. Luc. Hospes et alcidę magni phole. vñ appet p poeticã licentiã noĩa esse p noĩb⁹ posita.
f Cressia mactas pdi. S. Bene ad leonẽ quẽ interemit referr. nã Cretensem taurũ nõ interemit: sj icolumẽ ad Eurystheũ pduxit: vno tñ v̄bo vtrũq; sepe concludit: vt. Disce puer virtutẽ ex me: verumq; laborem. Fortunã ex aliis. g Nemeę sub rupe. S. Nemea sylua ẽ vicina thebis: in q Hercules interemit leonẽ. Nemeę aũt Anapestus est. Nam et ne & me breues sunt.
h Te stygii tre. lac⁹. S. Inferni: q̃ ipe descẽdit ad rapiendum cerberum.
i Ossa sup recu. S. Aut ad terrorẽ dictũ ẽ: aut certe illud est: qd etiã. s. diximus: Cerberũ esse terrã: q̃ corpa sepulta consumit. Nã inde cerber⁹ dict⁹ est: quasi κρεαν βορος. Alii pueriliter volũt a cerbero amphiarii ossa cõsumi: qui hiatu terrę scdm Statiũ viu⁹ descẽdit ad inferos.
k Semesa cruẽto. S. Semẽsum ñ dicim⁹: nec ensum: nã esum facit et comesũ.
l Nec te vllę fa. S. Id est spẽs more suo.
m Ipse Tiphoeus. S. et hoc poetice. Nam si interimit centauros: queadmodũ etiã gigantũ interfuit plio: qui añ innumeros annos fuisse dicunt.
n Nõ te rõis egentẽ. S. Liptotes figura. Nã min⁹ dixit: et pl⁹ intelligim⁹. hoc em̃ dicit: prudẽtissimũ nõ te circũuenit. & est talis figura: q̃lis: munera nec sperno.
o Lerneus turba capitũ cir. ang. S. id est hidra.
p Salue vera iouis p. rc. S. Nullus em̃ hũano sanguine pcreatus tãta pficeret.
q Dexter adi. S. i. propitius.
r Et pede sacra secundo. S. i. pspero omine.
s Sup om̃ia caci. S. i. hoc factũ laudãt vltra oĩa: & sic est dictũ: vt est: & te sup omia dona vnũ oro. Et bñ q̃ntũ ad ipsos ptinet rẽ: maiorẽ seruauere post omnia.
¶ t Obsitus ęuo. S. ętate. inuolut⁹: vt Teren. Annis pannisq; obsit⁹.
v Facilesq; oc. f. o. circũ. S. Physici dicunt ex vino mobiliores oculos fieri. Plautus. Faciles oc'los habet: id est mobiles vino.
v Capiturq; locis. S. delectatur. C. Capiẽ locis. Veluti p̄sagio q̃dã mẽtis q illic futurũ esset caput imperii.
x Romãe conditor arcis. S. Conditor palantei: vbi nũc palatiũ est: qd non reuera arx: sed tenet rerũ oĩm principatum. C. Cõditor Romãę

Gensq; viru truncis:& duro robore nata: (ros
Quis neq; mos:neq; cult⁹ erat:nec iũgere tau/

arcis. Sic em̃ nõ nulli pu/tarũt. Sed varias decon/dita Roma opiniões alio in loco dixim⁹. y Hec nemora indigen ę fauni: S. inde geniti. Et sciẽdum ƀm Hesiodi. theogoniã, primos deos genitos: Inde hemitheos: post heroas. Inde homies innocentes: vltimo sceleratos: quẽ hic nũc ordinẽ seruat. C. Indigenę. In eo loco nati: & qrũ origo non sit aliunde: qs greci .αυτοχθονες. vocant. z Truncis & au.ro, nata: S. Hoc figmentũ ortũ: ex antiq̃ hoim habitatiõe: q añ fa factas domos: aut in cauis arboribus: aut spelũcis manebant: Qui cũ exinde egrederẽt. vt suã educerẽt sobolẽ: dicti sũt inde pcreati. C. Trũc;: q̃si q̃d a principio orbis inde originẽ traxerĩt: Nã q ex antiqs philosophis mũdũ habuisse principiũ volũt, referunt terram ipsam post elemento rũ diuisionẽ cenosam extitisse: eamq; a sole paulatim densatã: et suo calore refermẽtatam: in plurimis locis tãq; vlcera q̃dã tanq; folliculo opata pduxisse: vt etiã nũc in ęgypti paludib⁹ videm⁹ accidere. Cũ ergo in hũidis calore adhibito generatio fiat: noctu quidã circũfluus aer humorẽ p̃stet: q inde sole cõsolidet: tandẽ putredines illę: tpe ad ptũ pductę sũt: vnde effractis folliculis variarũ formarũ aialia exierunt. Inter cetera et homies. Quã opiniõẽ Euripedes Anaxagore discipul⁹: in ea quam menalippem fabula scribit refert. Hi igit a principio vagi inculti sine morib⁹ aut legib⁹ per syluas viuebant: donec aliqs qui sapientia ac eloq̃ntia p̃dit⁹ paulatim a feritate ad hũanitẽ reducẽs in vnũ eos coegit: atq; illis & mœnia: et leges posuit. a Neq; cultus erat:

Aut cōponere opes norant: aut parcere parto:
Sed rami: atq; asper victu venatus alebat.
primus ab ethereo venit saturnus olympo
Arma iouis fugiens: & regnis exul ademptis:
Is genus indocile ac dispersum mōtibꝰ altis
Composuit: legesq; dedit: latiumq; vocari
Maluit: his quoniā latuisset tutus in oris:
Aureaq; (vt perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim: ac decolor etas:
Et belli rabies: & amor successit habendi.
Tum manus ausonie: & gentes venere Sicane:
Sepius & nomen posuit saturnia tellus.
Tum reges: asperq; immani corpore tybris.
A quo post Itali fluuium cognomine thybrim
Diximus: amisit verum vetus albula nomen.
Me pulsum patria: pelagiq; extrema sequentē
Fortuna omnipotēs: & ineluctabile fatum

SER. id est nullam sui curam habebant. b Componere opes. S. i. reseruare: ordinare. c Parcere parto. S. De die ingt viuebant: nec inuenta seruabant. d Rami atq; asper victu venatus alebat. S. cognatio quō victu alebant: aut venatu montiū: aut arborum ramis. e Primus ab ethe. ve. satur. olympo. S. Hoc dicit secundū poeticū morē. Nam Saturnꝰ rex fuit Crete: quē Iuppiter filius bello pepulit: hic fugiens ab Iano susceptus est: q regnabat in Italia: quē cū docuisset vsum vinearū: & falcis: i partem est admissus imperii & sibi oppidū fecit: pꝰea suū repetiuit imperiū. f Is genꝰ indocile. S. p indoctū. nā indocile ē: qd penitus nō pt discere: Indoctū qd nōdū didicit. Hos āt dic eē icōpositos: Vnde appet: qa indocile dicit p idoctū. Hoc ē aūt quod dicit Cice. in primo rhetoricoꝝ. Feros adhuc hoies magni cuiusdā viri oratione compositos. g Legesq; dedit. S. Atq dixit: Haud vinclis nec legibus equā. Sed intelligimus Saturnū dedisse leges: quibꝰ adeo obtēpauerūt: cū iā antea p naturā sine legibus viuerent. h Latiūq; vo. maluit. S. Bñ maluit: Naz et Saturnia dicta est: vt & nomen posuit Saturnia tellus. Et Virgilꝰ Latiū vult dici: q illic saturnꝰ latuit. Varro aut Latiū dici putat: q latet Italia inter pcipitia alpium & Apennini. i Aureaq; vt phibent. C. Regnabat (teste Higinio: qui Protarchū trallianū secutꝰ est) in hac regione Ianꝰ atq; Camerses tanta concordia: vt regio Camesene: oppidum Ianiculū diceret. Verū cū iā ad solū Ianū regnū puenisset: ipse Saturnū creta a Ioue pulsum naui delatū hospitio accepit: atq; ab illo agriculturā edoctus: eū regni sociū fecit: et cū primus era signasset: in altera parte Saturni effigiē: in altera nauis q aduectus fuerat: imprimendū curauit. Cum autem inter hec Saturnus nū q apparerer. Ianus oēm terrā sue ditionis parentē appellauit: & Saturnalia illi instituit: Saturnia oppidū puū fuit sub Capitolio conditū: ab originibꝰ in mēoriā Saturni: In eo erat saturnia porta: q deiñ pandana est noiata: Saturnus mōs seqntibꝰ tpibus dictus ē Tarpeius: sunt q dicāt saturniā terrā a fertilitate dictā: quia saturanꝰ sit deus fertilitatis. Inde agros fertiles saturāos dixerūt. k Sic placida po. ī pa. regebat. S. vt merito aurea secula crederent. l Decolor etas. S. vitiosa. In oī em vitioso corpe inest pessimus color: & alludit ad naturā metalli: quā cernimꝰ discolorē: nec īmerito: supra em dixerat: Aurea secula: Ideo nunc dicit decolor etas. m Tū ma. auso. & gē. venere sicane. S. Oīs terre habitatores: aut indigene: aut aduene: aut cōuene. Indigene sunt inde geniti: vt de faunis dixit. Aduene de vno loco veniētes: vt Saturnꝰ. Conuene de diuersis: vt Ausones et Sicani. Sicani aūt sm nōnullos populi sunt hispanie: a Sicoro fluuio dicti. Luca. Hesperios inter sicoris nō vltimꝰ amnis. hi duce Siculo venerūt ad Italiā: et eā tenuerūt exclusis aboriginibꝰ: mox illi pulsi ab illis: qs añ pepulerāt isulā vicinā Italie occupauerūt: et eā sicaniā a gentis noie: Siciliā vero a ducis noie dixerūt: quāq; Thucydides de Sicilia Italum dixit venisse: & ab eo Italiam eē appellatā. C. Ausonie: Ausones eā partē Italie habitauerūt: que est pe rheginos ad meridiē in dorso Apennini: sic dicti. ab Ausone antiqssimo rege ex archadia huc profecto. Qui pꝰea sparsi ad Italiā: Aborigēes sūt noiati. ¶ Sicani vide Seruiū ¶ Sicanos: i eadē isula (vt refert Dionysius) venerūt siculi: qui Italie ppli: cū pelasgis & Aboriginibus pares esse nō possent: Italiam oēm inferiorē innotū pegrantes in pximā insulā obseruato estu transfretarunt. Occuparant aūt prius sicani hispanū genus: q ligures fugerāt: & Sicaniā a se insulā noiarunt: q antea a figura triāgulari trinacria dicebat. Isti igitur a se Siciliā nominaruut: quod fuit (vt plac3 Ellanico lesbico) tribꝰ etatibꝰ añ res Troianas. Is enim dicit eorū regē noiatū Siculū: a q & ipsi & insula nomē acceperūt: Philistꝰ aūt Syracusanus scribit tempus transmissiōis annis octoginta añ troianū bellum fuisse: & ab eo dictos eē siculos: Antiochꝰ syracusanus siculos hos exactos fuisse ab Oenotriis & vmbris. Thucydides scribit Siculos pulsos ab opicis multis annis post troicum bellū. n Immani corpe ty. S. Hic Tuscorū rex fuit: qui iuxta hūc fluuiū pugnās cecidit: & ei nomē imposuit: Alii volūt istū ipm regē latrocinatū esse circa huius fluminis ripas: & transeūtbꝰ crebras iniurias intulisse. Vnde tyberis quasi. υβρισ. dictus. απο της υβρεωσ. id est ab iniuria. Nam amabant maiores: vbi aspiratio erat θ ponere. Alii (vt sup diximus) volunt eos q de Sicilia venerūt tyberim dixisse: ad sititudidiē fosse syracusane: quā fecerūt per iniuriā Afri: & athenienses iuxta ciuitatis murū: nam qd Liuiꝰ dicit ab Albano rege tyberim dictū: nō pcedit. Ideo quia etiā añ Albam thybris dictus iuenit. o Albula. S. Antiquū hoc nomē a colore habuit. p Me pulsum pa. S. aut (vt diximꝰ sup) propter patricidiū: aut certe oraculorū necessitate cōpulsum. D. Me pulsum. Non sua culpa patria caruisse: sed fatorū demonstrat: que (vt ipe dicit) sūt isuperabilia. q Pelagiq; extrema. S. per extrema pelagi actū. Aut (vt dicit Donatꝰ) per pelagus extrema pelagi seqntē: aut pelagi aduerbiū est. r Fortuna omps et ineluc. fatū. S. scdm Stoicos locutꝰ ē q nasci & mori fatis dant: media oia fortune: nā vite hūana incerta sunt omia: vnde & miscuit: ut qsi plenū ōnderet dogma. Nam nihil tam cōtrariū est fato q casus: Sed scdm stoicos dixit. C. Fortūa oipotēs. Videt ponere p fato in hoc loco. ppterea q omnipotentē appellat. Quomō aūt a philosophis fatū

a fortuna:& a casu diuidat:alio loco:puto dixisse. Euandrũ aũt ex Pallanteo vrbe archadie in Italiam venisse sexaginta ãnos añ res Troianas: ait Diony. creditũq; eẽ Mercurii filiũ:et nymphe cuiusdã Archadie incole:quam greci thenon eẽ dicũt:fatidicãq; demõstrãt Romãi carmentẽ dixerũt:quia ventura carmie p̃diceret. Quo aũt duxit venerit: qm̃ dissidẽte populo pars inferior victo excessit. Receptus est liberaliter a Fauno rege Aborigenũ pnepote Martis: atq; ab eo data est portio agri. quam voluerũt Archades: qui pauci erant:elegerunt premõstrante carmenta collem Tyberi vicinũ:paruũq; in eo oppidũ condiderũt qd appellarũt pallãtiũ a metropolo eorũ regionis q̃ Polybius dicit dictũ a pallãte adolescẽte ibi mortuo : sed nullũ vestigiũ extat:qd Euander aliqs cerimonias illi instituerit:cum arã Carmenta sub Capitolio erexerit iuxta portã carmentalem. Instituerunt autẽ templũ Pani Lyceo archadũ deo vetustissimo i loco quẽ Romani Lupercal:nos lyceum dicimus: Erat aũt illis tpib⁹ antrũ magnũ sub colle arboribus tectũ:& fontes sub petris pfundi:& adherẽs rupibus densa sylua ibi atra:apud quã etiã nunc romani sacra faciũt mense februario:cũ zona pellis caprine discurrentes p̃gnantiũ foeminarũ dextras ad facilẽ partũ verberant. Hinc nõnulli putãt dictũ lupercal:eo ꝙ luãt p caprũ. In vertice collis victorie tẽplũ erat. hec et longe plã in Diony. Sũt alia de Euandro q̃ apud Seruium:& cõciuem nostrum Boccatium florentinũ inuenies: s Matrisq;: DONA. Nam & mater & dea:que contra pietatis meritum monere filiũ nõ posset. t Egere. S. coegere:vt ostẽdat se qsi inuitũ. v Carmẽtis nymphe monita. S. matris ei⁹. Nymphe aũt marite dixit: Nã grece sponsa νυμφη. dicitur. Hec aũt non vere nympha fuit: s; vaticinatrix. x Auctor, S. s. oraculorũ. y Monstrat & arã: S. quã m̃ri fecit extincte. Est aũt iuxta portam:q̃ primo a Carmẽte carmẽtalis dicta ẽ, post scelerata. Fabiis. cccv. viris p ipsam in bellũ pfectis nõ suntreuersi. z Vatis fatidice. S. Bñ addidit fatidice. Nam vatẽ et poetã possum⁹ intelligere. Luca. Nec si te pectore vates accipiam:vñ solũ plenũ nõ erat, Ergo tale est:vt est illud i Salustio. In tugurio mulieris ancille:nõ qa mulieris:statim & ancille: si aũt ancilla statim & mulier est. a Que prima. S. Quia postea etiã Sibylla dixit nobile pallãteũ:sc; sicut et æneades. D. Cecinit q̃ prima. Magnũ argumentũ ꝙ dea fuerit et fatidica:cũ prima cecinerit Aeneadas futuros magnos: & pallanteum futurũ nobile. b Lucum. D. qui postea a Romulo Asyli nomẽ accepit. c Asylũ retulit. S. Postq̃ Hercules migrauit e terris:nepotes eius timẽtes insidias eorũ qs auus afflixerat:athenis sibi primũ Asylum:hoc ẽ templũ munimẽ collocarũt:vñ nullus posset abduci : qd etiã Stati⁹ dic:Herculeos fama est fundasse nepotes. Iõ ergo ait:ꝙ Romulus acer Asylũ retulit:hoc est:fecit ad imitationem atheniensiũ Asyli:qd ideo Romulus fecit:vt haberet aduenas pl̃es:cũ qbus conderet Romam. Iuuenalis: Et tñ vt longe repetas:longeq; reuoluas. Nomen ab infami gentes deducis Asylo. d Gelida mõstrat sub rupe Lupcal. S. sub mõte Palatino est q̃dã speluca:in q̃ de Capro luebat.i.sacrificabat. Vñ & lupercal dictũ nõnulli putant. Alii vero dicũt:ꝙ illic lupa Remũ & Romulum nutrierat. Alii (q̃d ẽ verisimili⁹) lucũ hunc eẽ sacratũ Pani deo Archadie:ceu etiã mõs Lyceus i Archadia est cõsecrat⁹: & dictus est quod λυκους id est lupos non sinat in oues seuire. Ergo i deo & Euander deo gẽtis sue sacrauit locũ:& noĩa uit Lupercal:ꝙ p̃sidio ipsi⁹ numis lupi a pecudibus arcerent. D. Lupercal. vñ: luperci & lupcalia dicũt: e Parrhasio dictũ pa: de mo. lycei. S. Ordo est: Mõstrat Lupcal panos lycei dictũ de more parrhasio.i.ostendit lupercal panos Lycei dicatum ex more archadico. Nã parrhasia archadia est. f Dictũ. S. dicatũ consecratũ. g Panos lycei: SER. huius panos gtũs grecus est:& panos lycei sic dictũ ẽ. vt Iouis olympi. Apollinis delphorũ: h Sacri monstrat nem⁹ argileti.. S. sacri execrabil: Sane argilletũ multi volunt:qsi argiletum a pingui terra. Alii a fabula:nã Euãder argum qndã suscepit hospitio:qui cũ de eius cogitaret interitu: vt ipse regnaret:Euãdro hec nõ sentiente:socii intellexerunt:& Argum necarũt. Cui Euãder & sepulchrũ fecit:& lucũ sacrauit : nõ ꝙ ille merebat :sed hospitalitatis causa. Bene aũt Euãder in hac re immoratur:et docet causas:ne apud hospitem in suspitionem veniat. Ergo argiletum ab Argo illic sacrato & sepulto: DONA. Argi. qui ex hospite factus est inimicus : Vñ nõ erat pudendũ:si hospitem talem interemisset:qui hospitalis religionis oblitus fuisset. i Testatq; lo. & le. hospitis argi. S. Iurat nõ sua culpa:iura hospitii esse violata: k Letum docet. C. id est docet. & qui letũ intulerit: & quare intulerũt:vt culpã a se amoueat. Nunc is capitolia & tarpeia et aurea. Nam Euandri tpibus: nec aura erãt: nec illa noĩa hẽbant. Nã mõs iste primo Saturn⁹ est appellatus:deinde Tarpei⁹ a Tarpeia virgine Sabinorũ scutis necata:de q̃ Properti⁹:Tarpeie manes:& tarpeie turpe sepulchrum. Fabor & antiqui limina capta Iouis. Postremo est Tarquin⁹ priscus fundamẽta ad ede Iouis faciendã, cauaret ab inuẽto hũano capite capitoliũ dixit: q̃d seq̃ntib⁹ tpib⁹ ita ornatũ excultũq; fuit: vt primũ inter septẽ orbis spectacula poneret. l Ducit. D. ostendẽdo:nõ autẽ ambulando. Nam senex ardua nõ ascendisset vesptino tpe. m Aurea nunc:oli sylvest. S. Nunc ad vtrunq; ptinet: et ad aureã:et ad Tarpeiam sedem. Nam tarpeia sedes dicta est a Tarpeia virgine. Cum em̃ Romulus contra Sabinos bella tractaret:& Tarpeio cuidã dedisset arcẽ tuendã: filia eius Tarpeia aquatũ pfecta in hostes incidit :quã cũ cohortarent ad pditionẽ: illa pro p̃mio poposcit ornatũ manuũ sinistrarum.i.armillas. Facta itaq; arcis pditione hostes ingeniosa morte promissa soluerũt ; Nam scuta id

His posuere locis:matrisq; egere tremenda
Carmẽtis nymphe mõita:& de⁹ auctor apollo.
Vix ea dicta:dehinc pgressus:mõstrat & arã:
Et carmentalem:romano nomine portam
Quã memorãt:nymphe priscũ carmẽtis hono(rem
Vatis fatidice:cecinit q̃ prima futuros
Aeneadas magnos:& nobile pallanteum:
Hinc lucũ ingentẽ:quẽ romulus acer asylum
Rettulit:& gelida monstrat sub rupe lupercal:
parrhasio dictum panos de more lycei.
Necnon & sacri monstrat nemus argileti:
Testaturq; locũ:& letum docet hospitis argi.
Hinc ad tarpeiam sedem:& capitolia ducit.
Aurea nunc:olim syluestribus horrida dumis.

est:sinistrorum manuũ ornatum sup illam iacentes eam priuauerũt luce:que illic sepulta:tarpeie sedi nomen impo suit. n Religio.S.i.metus:ab eo ꝙ metuẽtẽ religet di cta religio. o Terreba-.CR.Nam primus in orbe deos fecit timor. ¶ Paupis Euãdri.Vt vt oñdat nq̄ta de

id est bonũ Aenee omen ostenditur. d Regia. DON. Q uecunqꝫ domus modo a rege habitet:regia iure dicit. CRI. Hec regia.q̄i dicat.q̄uis parua & humilis: & osten dit magnos viros:nõ fortune pompas:sed animi virtutes admirari. e Aude hospes contẽnere opes.S. Bñ aude.

inde increm̃eta fuerint vr bis Rome:Vel ꝑ transitũ antiquoꝝ frugalitatẽ lau dat. p Dira.S.ma gna:vt an sua cuiqꝫ deus sit dira cupido. q Hoc nem⁹.SER.Be ne vbiqꝫ nemus dixit: nã tunc edificia non erant. r Ipm credũt se vidisse Iouem.S.in hoc.s.nemo re.Sane ad illud alludit: ꝙ primi dicunt Ioui tem pla fecisse: nec enim lõge sunt a monte olympico: vnde eos dixit Iouem vi disse:et ꝙ ipsi sunt.προσε ληνοι. id est ante lunam creati vt Statius. Archa des astris:lunaqꝫ priores: Licꝫ dicat Salusti⁹ primo Cretẽses inuenisse religio nem.Vnde apud eos na tus fingit Iuppiter.

s Aegida concuteret. S. Hic distinguẽdũ est: Nã aegida:id est peliẽ amal thee capre: a qua nutr… est:in sinistra Iuppiter… net. t Dextra n… bosqꝫ cieret. S. Et de…tra fulmina cõmoueret. Nam modo nymbos ꝑ flumiub⁹ posuit: que de dextra iacit. Aegidis aũt cõcussio commouet plu uias. v Disiectis op pida muris. S. Vnum Ia ni:aliud Saturni: iã tunc vetusta. x Monumenta virorũ. SER. Hoc sermõe osten dit etiam Saturnum vi rum fuisse. y Ad tecta. DO. vt iam appropinquasse ostẽ dat:non autẽ tecta:ne in gredi viderentur. z Passimqꝫ armẽta vi debant.S.Que post mor tẽ Caci nullo timore pas sim vagabãtur.C. Nam in his priscorum diuitie erant. a Roma noqꝫ foro.S.Romanum forum est vbi nũc rostra sunt.CRI.Romanoqꝫ fo ro.. Post palatium erat in via sacra ad radices ca pitolii. b Lautis mu

Iam tum relligio pauidos terrebat agrestes
Dira loci:iam tum syluam: saxũqꝫ tremebant:
Hoc nemus,hunc(inqt)frondoso vertice collẽ
Quis deus ĩcertũ est:habitat de⁹:arcades ipm
Credunt se vidisse Iouem:cum sepe nigrantẽ
Aegida concuteret dextra:nymbosqꝫ cieret.
Hec duo preterea disiectis oppida muris:
Relliquias:veterũqꝫ vides monumẽta virorũ.
Hanc Ianus pater:hanc Saturn⁹ condidit arcẽ:
Ianiculum huic:illi fuerat saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
pauperis Euandri:passimqꝫ armenta videbãt:
Romanoqꝫ foro:& lautis mugire carinis.
Vt ventum ad sedes:hec inquit limĩa victor
Alcides subijt:hec illum regia cepit.
Aude hospes cõtemnere opes : & te q̄ꝫ dignũ
Finge deo:rebusqꝫ veni non asper egenis:
Dixit:& angusti subter fastigia tecti
Ingentem Aeneam duxit:stratisqꝫ locauit
Effultum folijs:& pelle lybistidis vrse.
¶ Nox ruit:& fuscis tellurem amplectit alis:
At venus haud animo nequicq̄ꝫ exterrita mr̃.
Laurentuqꝫ minis:& duro mota tumultu:
Vulcanũ alloquit:thalamoqꝫ hecconiugis au(reo
Incipit:& dictis diuinũ inspirat amorẽ.

quasi rem arduã & diffi cilem.DO. Aude hospes. Multũ tribuit ænee:cum Herculi cõparet. f Di gnũ finge deo. S. Cõpo ne te in sĩlitudinẽ numis g Rebusqꝫ veni nõ as. egenis.D.id est ne aspere veni rebus ñ egenis. Sũ enĩ pauper:cui et si copia desit: aliq̄ntẽ tñ substan tie sunt. Sed ñ sũ egen⁹: ille enim in miseria est:& egestate. Ergo.ñ.bis repe tendum. h Angu sti subter fast.tecti duxit. SER.ex contrarietate q̄si tus ornatus. Ait enim: ãn gusti testi subter fastigia ĩ gentẽ æn eã duxit.C.An gusti ingentẽ Aeneã.pul cherrima est declamatio a contrario. & occulte si gnificat etiã magnos ani mos in angustis laribus inueniri posse. i Pelle lybistidis vrse.S: species pro genere. Nam cuiuslibet fere possumus accipe.D.Lybistid.vrse. Vt ex ꝑtio bestie aliquid gratie illi strato adderet. k Exterrita mr̃.S. Ideo territa:quia mater. l Vulcanũ alloquit. DO. Tantũ hñs spei q̄n tum vxor de viro conci pere debet:Et tñ despera tionis:quantũ odiũ inter victricum et ꝑuignũ esse consueuit:ergo illũ frau de adoritur. m Thalamo.D.vt in ter secreta lectuli extorq̄ ret:quod ille nollet. n Dictis diuinũ inspi rat amorem. S. Petitura ꝑ filio de adulterio ꝑcrea to:orõnem suam ingenti arte cõposuit: Quod etiã Vulcan⁹ ipse testat dicẽs: Quid causas petis ex al to?Non em̃ aperta est ei⁹ petitio:sꝫ lõgo procemio peruersam amore mariti circũuenit mentem.Ergo questionẽ hanc q̄ nascit ex petitiõe Veneris impu dica:soluim⁹ his modis: Primo ꝙ Vulcanũ amo

gire carinis. S. Carine sunt edificia facta in carinarũ mo dum: que erant intra templũ telluris. Lautis autem dixit propter elegantiã edificiorum:aut ꝑpter augustũ q natus est cunis veteribus:& nutritus est in lautis carinis. C. Cari ne.viam sacram pertingebant. Vincula diui Petri in illis sunt. c Victor alcides subiit. SERVI. ευσημωβολοσ.

re circumuenit.Deinde ꝙ est nacta occasionẽ eius tempo ris:quo Marti arma faciebat:quẽ fuisse sciebat adulterũ. Per quod datur intelligi: Vulcanũ omnẽ suspitionem:& iram quam habuit circa Venerẽ deposuisse:adeo vt arma etiam ipse fabricaret adultero.Preterea Vulcanũ vxorium fuisse: testatur & Virgilius dicens. Tunc pater eterno fatur

Dum[o] bello argolici vastabant pergama reges
Debita[p]:casuras inimicis ignibus arces:
Non vllum auxilium[q] miseris:nõ arma rogaui[r]:

deuictus amore. Et Statius vbi Martem Venus alloquit̃:vt. At non eadẽ vulcania nobis:obsequia & lesi at tamen ira mariti. Nam q̃d dicit Donatus potuisse fieri : vt cum Anchisa concũberet Venus:anteq̃ Vulcano nuberet: non procedit. Constat em̃ a principio Venerẽ vxorem fuisse vulcani. DO. Diuinũ. Quem humanis pectoribus dono inserere consueuit. Nã amor q est ex volũtate nostra ĩhumanus est. CRI. Diuinum amorẽ. quasi dicat. maximum :& qualis a tali dea inspirari posset.

o Dum bello argolici. CR. In deliberatiuo genere est. Petit enim arma filio. Est autem causa turpis: cum petat & filio arma a marito: quẽ ipsa ex adulterio concepat. Quapter magna ex parte ponit psonã pro psona: Demõstrat em̃ causa Troianorum maxime moueri. Captat aũt in primis beniuolẽtiã a psona sua: cũ ostendat maximam rõnẽ mariti habuisse: & q̃uis multũ cupet Troianorũ cã: plurimumq; deberet Troianis pter iudiciũ paridis, tamẽ nunq̃ voluisse illum incassum laborare: in re nihil profutura. Nunc autem petere arma cum teucri iussu Iouis in Italia cstituti fuerit; p Debita. S. Fataliter ad exitiũ destiata. q Miseris. S. Atqui honestum est miseris subuenire. : sed hoc dicit: Cum te fatigarem pro hominibus fati necessitate perituris. r Artis opis. CRISTOF. Quasi dicat: quẽ facile prestare potuisses.

s Chariſſime C. cum efficacia ꝓtulit: & geſtus lenocinio. Chariſſime. Propterea nolui te incaſſum laborare: quia mihi es cariſſimus. Cariſſime. Quaſi hoc verbo medeẽ dolori inueterato Vulcani ex adulterio Anchiſę: q̃ſi infera: tñ ꝓpterea ſe Anchiſę admiſcuiſſe: ꝙ tedio mariti afficeretur: ſed alia veniali cã: ergo cariſſime cõiux. i. cui⁹ cõiugiũ mihi ſemꝑ gratiſſimũ fuit: nam nulla alia re grauiꝰ ferũt vxoris adulteriũ viri: q̃ ꝙ dolẽt poſtponi in amore.

c Clauſis ferrum acuant portis. SER. Dixit enim ſuperius. Quinq; adeo magnę poſitis incudibus vrbes.
d In me. SER. Artificioſe arma petit: et iam ſibi profutura. Nam a grecis fuerat vulnerata: Vnde eſt: Equidem credo mea vulnera reſtant. DO. In me. Iunxit perſonam ſuam: vt magis moueret.
e Et niueis hinc atq; hinc. CRI. Fœminarũ eſt: vt pulchritudini et blãditiis pl⁹ confidant q̃ veris argumentationibus: ipſa aũt prudentiſſime egit: vt primo rationibus cõmoueret. deinde cõmotũ impulchritudine: & blanditiis impelleret.

t Priami deberẽ plurima natis. S. Scimus ꝙ paridi tm̃ debuit: ſed hoc idẽ habet ad aliarũ cõmemorationẽ pſonaꝝ: ne ex turpi cã paridi debuiſſe videat̃. D. Priami natis. De Creuſa maxime ĩtelligit: laborat aũt vt verecunde videatur petere: ne mariti auxiliũ inaniter rogaret in reb⁹ q̃ remoueri nõ poſſent. C. Quãuis priami natis: q̃d debebat paridi ſoli: veluti ĝtiſſima ſe omnibus debere dicit.

v Aeneę fleuiſ. ſę. laborẽ. S. Bñ poſt pergama: poſt Troianos: poſt Priami liberos: cũ excuſatiõe cõmẽoratio fit Aeneę: dicit em̃ ſe eius fœlicitate cõmotã. C. Et durũ ænee. Non noiauit Aeneã niſi iam corroborata cã: atq; eũ conat̃ ducere in cõmiſeratõem: cũ eius nomiat dierũ laborẽ: & cũ mẽtẽ conſideret formę ſuę addit: fleuiſſe: vt moueat̃ ꝓpter ſe: ſi nõ mouet̃ ꝓpter Aeneam. x Iouis imperiis. S. Ne videret̃ impudẽs: ſi aliena regna depoſceret: & hoc latenter dicere videt̃: fauę huic cui etiã Iuppiter fauet. C. Iouis ĩperiis rutuloꝝ. oñdit egere auxilio: qa in oris rutulorum. oſtẽdit pericla nõ eẽ ĩeuitabilia: q̃ ſint ſub tutela Iouis. y Eadẽ. S. Quę tunc: ſcilicet ſilui. DO. Eadem quę tacui.

Artis ʳopiſq; tuę: nec teˢ cariſſime coniunx:
Incaſſum ve tuos volui exercere labores.
Quãuis & ᵗpriami deberem plurima natis,
Et durum ᵛAeneę fleuiſſem ſępe laborem.
Nuncˣ Iouis imperiis rutulorũ conſtitit oris:
Ergo ʸeadẽ ſupplex venio: & ſanctũ mihi numẽ
ᶻArma rogo: ᵃgenitrix nato te filia Nerei:
Te potuit lachrymis tithonia flectere cõiunx.
ᵇAſpice qui coeant populi: quę mœnia ᶜclauſis
Ferrum acuant portis ᵈin me: excidiũq; meorũ.
Dixerat: ᵉ& niueis hinc atq; hinc diua lacertis
ᶠCunctantẽ amplexu molli fouet: ille repente
ᵍAccepit ſolitam flammã: notuſq; medullas
Intrauit calor: & ʰlabefacta per oſſa cucurrit.
ⁱNon ſecus: atq; olim tonitru corrupta coruſco
ᵏIgnea rima micans percurrit lumine nymbos.
Senſit ˡlęta dolis: & formę ᵐconſcia coniunx.
Tum ⁿpater: ęterno fatur ᵒdeuinctus amore.
Quid ᵖcauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi diua mei? ſimilis ſi cura fuiſſet

f Cunctantem. S. ſcilicet de promiſſiõe: quam rem per amplexũ ſuum immiſſo amore pſoluit. CRIS. Cunctantem ex morali ſenſu docet: maxi mos etiã viros muliebri forma lenocinio domari poſſe: vt de Hercule: Iaſone q; referunt.

g Accepit ſolitam flã. SER. Oſtendit plus profuiſſe loci: temporis: & perſonę obſeruationem: q̃ verba.

h Labefacta per oſſa. SER. Si oſſa labeſecit: quanto magis animum.
i Atq; olim. S. fere vt ſolet. nam non eſt aduerbium temporis.

k Ignea rima micans. SER. id eſt fulmen: cui⁹ naturam expreſſit: Nanq; nubes vẽto coactę: pleruuq; rumpuntur: & ex ſe fulmen emittunt.

CRIST. Ergo eadem. Oſtenderat cauſam petendi eſſe honeſtam: neq; deſperandam: nunc ponit petitionem.
z Arma rogo. S. Hic diſtinguendũ: vt cui petat: non dicat: ſed relinquat intelligi. a Genitrix nato te filia nerei. S. Thetis quę Achilli arma impetrauit: & bonis vtitur comparationib⁹ dicendo filia Nerei: cum ipſa Iouis ſit filia. Item vxor tithonia: cum ipſa ſit Vulcani. Neri autem pro nerei. Omnia aũt quę in eus exeunt hodie: apud maiores in es exibant: vt Thydeus tydes: & gtm̃ in is mittebant: vt Thydis: neris. ſed quia plerunq; s in latinitate detrahitur: remanebat. i. hinc eſt filia neri. indutus Achilli. Item in Saluſtio ad bellum Perſi macedonicum: ſic aſper.
Tithonia coniunx. Aurora petiuit pro Memnone. DO. Genitrix nato. Maiorẽ miſerationem mouet nominibus neceſſitudinũ q̃ mouiſſet nominib⁹ propriis. CR. Nato filia. Ergo cõcedendũ o te. Potuit lachry. con. Argumẽtũ a maiori. b Aſpice. C. Oſtendit auxiliũ neceſſarium propter hoſtium potentiam.

l Senſit lęta dolis. CRIST. Nihil enim fœminę gratius accidere poteſt q̃ cum ſentit ſua pulchritudine virũ vinci.
m Formę conſcia coniunx. SER. Intellexit ſe dolis & pulchritudine peruertiſſe mentem mariti.
n Pater. DO qui loco patris Aeneę eſſet profuturus.
o Deuictus. SER. Hoc ſermone oſtendit eum cuncta poſſe concedere.
p Ex alto. SER. Argumentatione longe repetita. DO. Quid cauſas petis ex alto? Loquit̃ quaſi nõ ipſe eẽt: qui paulo ante cunctabatur. Ex alto. Longa circuitione verborum. CRIST. Quid cauſas ex alto. Animaduerterat artificioſam coniugis oratiõem Vulcanus: & illam per inſinuationem argumentationis ex longinquo repetiſſe: & veluti amore perdomitus: operam ſuam perfectã abſolutãq; pollicet̃. Quis enim amori reſiſtat? Vnde ipſe alibi. Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
q Nec pater omnipotens. D. Non poſſe penitus ſubuerti; ſed poſſe differri fata oſtendit poeta.

r Nec fata vetabant stare. S. Atqui supra ait debita: Sed sciendũ secundũ aruspicine libros: & sacra aruntia: que Tages composuisse dicit: fata decẽ annis q̃daꝫ rõne differri: quod nunc dicit Vulcanus potuisse fieri: Ergo nõ est cõtrarium. Nam fata differunt tñ: nunq̃ penitꝰ immutant: qd' etiã Iuno dicit: Atq; immota manet fatis lauinia coniunx: at trahere atq; moram tantis licet addere rebus.

s Si bellare paras. S. q̃a dixerat: In me excidiũq; meorũ. t Possum promittere. curę. S. Vel possũ quicq̃d curę est. i. officii et sollicitudinis. v Ferro. DO. ad robur pertinet. x Liquido elect. S. pulchro. Et scd'm Pliniũ in naturali historia: sũt tria electri genera: vnum ex arboribꝰ: q̃d succinũ dr̃: aliud q̃d naturalr̃ inuenitur. Tertiũ quod fit de tribus partibus auri. et vna argenti: q̃s partes etiam si naturã resoluas inuenies. Vnde errant q̃ dicũt melius esse naturale. Electri aũt natura: pbat veneno: quo recepto & stridorem emittit: & varios in dissimilitudinem reddit colores. DO. Electro. ad pulchritudinẽ pertinet. Sed armorum splendor vehementer terret hostes. CR. Liquido ve potestur electro. Non me fugit inueniri apd' antiq̃s potestur. Nam Lucre. ait in tertio. quod tñ expleri nulla ratione potestur. vt etiam dixerunt potesse. Idẽ. Qd' si forte vna credũt ratiõe potesse. Veꝝ in hoc versu non stat: quia electrũ primam syllabam producit. Est enim ηλεκτρον: grece. & η littera semper apud nos in. e. longam transit. Ergo si dicatur liquido ve potestur electro corripitur e: quoniam est vltima dactili: qua ratione inductus: puto Virgiliũ hunc versum fecisse spondaicũ: vt est. Cornua velatarũ subduximꝰ antẽnarũ. Et alibi: Sic costã longo subduximus apennino. Quapropter dicet: q̃d fieri ferro ve potest electro: vt. test. e. sit in quinta sede spondeus pro dactilo: quod apud grecos tritissimũ est.

Tum quoq; fas nobis teucros armare fuisset.
q Nec pater oĩpotens Troiam r nec fata vetabãt
Stare: deceq; alios priamũ supesse per annos.
s Et nunc si bellare paras: atq; hęc tibi mens est:
t Quicquid in arte mea possum pmittere curę
v Quod fieri ferro: liquido x ve potestur electro:
y Quantũ ignes: animęq; valent (z absiste pcãdo
Viribus indubitare tuis) ea verba locutus:
Optatos dedit amplexus: placidumq; petiuit
a Coniugis infusus gremio p membra soporẽ.
Inde vbi prima quies medio iã noctis abacta
b Curriculo expulerat somnũ: c cũ foemina primũ
d Cui tolerare colo vitam: e tenuiq; minerua:
Impositum cinerem: & sopitos suscitat ignes:
f Noctẽ addens g operi: famulasq; ad lumia lõge
h Exercet penso. castum vt seruare cubile
i Coniugis: & possit paruos educere natos:

y Animę. SERVIVS. Ventis. απο των ανεμων. Quia scd'm ãtiq̃s omia ventus est: vt atq; inuetos vita recessit. D. Animę. ventis: quibꝰ ignis animatr̃. CR. Animę. venti. Hora. Impellũt aię lintea thratię: nam vento p folles concitato egent fabri ferrarii ad ignẽ viuificandũ. Inde flãma a flatu dicit. z Precando viribus indu. tuis. S. i. dubitare. Nam in vacat: & hoc idem precum nimieras postulationis significat dubitationem.

a Coniugis infu. gremio. S. Hoc est ante concubuit: & sic quieuit. Probus vero & Carminius propter cacephaton infusum legunt: vt sit sensus: Dormit cum cõiuge dormiente. i. petiit soporẽ infusum: etiam in cõiugis gremio. DO. Gremio. intelligitur gremiũ: nõ solũ sedentis sinũ: verum etiam quicquid homini ad requiẽ prestiterit locũ. Ita alibi. Et fotũ gremio dea tollit in altum.

b Curriculo. S. tempore modo: alias loco; alias officio.

c Cum foemina primũ. C. Ostendit per transitũ oportere bonã matrẽfamilias assiduo opere cũcta que domi sũt curare: & pro viribus familiã nutrire: & castitatẽ duritia vite: et assiduo labore seruare. Quapropter recte Iuuenalis Prestabat castas hũilis fortuna latinas. Quõdã nec vitiis cõtingi parua sinebat Tecta labor: somniq; breues tusco Vexateq; dureq; manus. d Colo. S. Hunc sequimur. nã huius coli dicimus: nõ vt Statius: huiꝰ colus in sexto theb. Extrema iam fila colu datus ordo senectę. Et in quarto. Nigre sororum in trauere colus. e Tenuiq; Minerua. S. non filo tenui: sed paruo precio lanificii: & alii hic distinguũt: et subaudiũt mos est: aut placet: vt sit sensus: Cui tolerare colo vitam tenuiq; Minerua mos ẽ. vel placet: & hoc inferũt. impositũ cinerem & sopitos: vt contra Horatiũ. Incedis p ignes suppositos cineri doloso. Alii sic legunt: Tenuiq; minerua impositum: id est cui hęc necessitas fataliter data est. f Noctẽ addens operi. S. per transitũ ostẽdit eẽ noctẽ partem diei. C. Noctem. q̃ multę in nimia lasciuia conterũt. g Famulasq;. DO. Pro maribus accipiamꝰ: q̃bus vice famularum vtuntur pauperiores: quibꝰ ad cõparandas famulas pecunia nõ est. C Famulasq;. Nam quę regendę familię preest: omnẽ a muliebri sexu desidiam dimouere oportet: si illũ castũ continere cupit. Recte ergo Ouidius. Otia si tollas periere cupidinis arcꝰ.

h Exercet penso. SER. fatigat. Terentius in Andria. Primo hęc parce: ac duriter vitam agebat: lana et tela victum queritans. Hinc ergo traxit Virgilius: vt diceret: castum vt seruare cubile. CRIST. Penso. a pensando. dicitur pensum: accipiebant enim famulę lanam certo quodam pondere. ergo quod pensaretur pensum dicebant. Hinc libraria erat: quę reliquis lanam pendebat. Pendere enim pondus facit: a pendo fit penso. Dicimus etiam pensum examen: & diligentem curam siue cogitatiõem & consultationem: quam in maioribꝰ rebus adhibere cauti consueuerunt: quia si a corporeis ad incorporea translationem faciamus: cogitare: est ipsas res pendere. Et quia prisci pecuniam quę ænea fuit: nõ numerabãt: sed pendebant: pendere soluere dicebant. Rependere est aliud pꝰ alio pendere.

i Paruos. CRI. Qui sub labore. aut industria sibi consulere per ętatem nequnt: aut quia paruuli magis sunt sub protectione materna q̃ paterna.

k Ignipotens. SER. Vulcanus vt diximus ignis est: Et dicitur Vulcanus q̃si volicanꝰ: q; per aerem volet. Ignis enim e nubibus nascitur. Vnde & Homerus dicit eum de aere precipitatum in terras: q; omne fulmen de aere cadit: Quod quia crebo in Lemnũ insulam iacitur: Ideo in eandẽ dicitur cecidisse Vulcanus: Claudus autẽ dicitur: quia g

naturā̄ nunq̄ rectus est ignis. l Ad fabrilia surgit. SER. ex contrariis epithetis fecit ornatū dicens: Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit. m Sicanium iuxta latus Aeoliamq̧ erigitur liparen. SERV. Phisiologia est: cur Vulcanus in his locis officina; habere fingatur inter Liparen & Aetnam: scilicet propter ignem et ventos: quę apta sunt fabris. Aeoliam autē ideo liparen: quia vna ē de illis septem insulis: quib⁹ Aeolus imperauit.

positum Dicit autem in fulmine partem non perfectam: partem iam politam fuisse. z Iam parte polita. CRI. Ostendit Vulcani studiū perficiendorū armorū: qui opus inchoatum relinqui iussit: & id opus quod esset omnium maximū: & eius esset dei: qui cęteris omnibus diis imperaret. a Toto genitor quę plima cœlo. S. Toto id est ab omni parte cœli. Nam dicunt physici de sexdecim partibus cœli iaci fulmina. Quę aut q̄lia: vt. Hūc ḡ te Euryale aspicio: id est talem. Ergo hoc dicit: faciebant fulmen in eo₄ similitudinē: quę Iuppiter facit toto cœlo: hoc est diuersis ptibus cœli: scilicet sexdecim.

n Cyclopum. CR. Strabo ait: Cyclopas septem fuisse: quos gasterochiras id est ventrimanos dicit appellatos: quoniam sua industria & artificio alebant: elyciaq̧ vocatos fuisse. Hesio. tres fuisse scribit Brontem: Steropē: et Harpen: filios cœ₄ & terrę. dictos deniq̧ Cyclopes: quia vnicum rotundum in frōte habent oculum. Alii dicunt Neptūni ex Amphitrite. Isti primo i creta ferrariā exercuerūt.

o Antra æthnea tonāt: SER. magnitudinē ictuum ostendit: quibus & vicini montes resultabāt: aut certe Aethnea: quasi æthnea dixit.

p Auditi referūt gemitum. S. per eccho. & breuiter significauit.

q Stricturę calybū. S: Strictura est terra in massam coacta.

r Calybum. SER. Calybes proprie sunt populi apud quos nascitur ferrum: vt ipse. At calybes nudi ferrū: virosaq̧ pontus Castorea: Vnde modo calybum posuit stricturas: pro ferri massis.

s Hoc tunc. S. id est huc tum: Et hoc ꝓ huc posuit: secundū antiquū morem. Nam antea hoc aduerbiū loci fuit: q̄d nunc aboleuit: Nam crebro in antiquis lectiōibus inuenitur: sicut i epistolis probat verri⁹ Flaccus: exemplis: auctoritate: et ratione: dicens in aduerbio pro u. o. plęrunq̧ maiores ponere consueuisse: & sic pro huc hoc veteres dicere solebant: sicut pro illuc illo dicimus. Vnde etiā hoc o longum apparet esse: sicut in illo dicimus: quod pro illuc ponitur.

Haud secus [k] ignipotēs: nec tempe segnior illo:
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula [m] sicanium iuxta latus: æoliamq̧
Erigitur liparen: fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus: & [n] cyclopū exesa caminis
[o] Antra ethnea tonant: validiq̧ incudib⁹ ictus
[p] Auditi referunt gemitum: striduntq̧ cauernis
[q] Stricturę [r] calybū: & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus: & vulcania nomine tellus.
Hoc [s] tunc ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto cyclopes in antro.
[t] Brontesq̧: [v] steropesq̧: & nud⁹ mēbra [x] pyracmō.
His [y] informatum manibus: iam [z] parte polita
Fulmen erat: [a] toto genitor quę plurima cœlo
Deijcit in terras: pars imperfecta manebat.
[b] Tris imbris torti radios: tris nubis aquosę
Addiderant: rutuli tris ignis: & alitis austri.
[f] Fulgores nūc terrificos: sonituq̧: metumq̧:
Miscebant operi: flammisq̧ sequacibus [h] iras.
Parte alia marti currumq̧: rotasq̧ volucres
[i] Instaurāt: quib⁹ ille viros: qbus excitat vrbes.

q Tris imbris torti ra. SER. constricti & coacti in grandinē. Statius. Siccos qs asper hiatu presolidat boreas. Et sciendum in hoc eum velle ostendere toto āno iaci fulmen: Nam per has Periphrases: tempora ostendit anni totius: quę & quatuor esse: & ternos menses habere manifestum est. Vnde dicit: Tris imbris torti radios. Hoc est grandinis quę abundat per hyemem: Tris nubis aquosę: Hoc est veris quo tempe nimię sūt pluuię. Vt ruit imbriferum ver. Rutuli tris ignis. hoc est ęstatis. Et alitis austri. Hoc est autumni: quo ventorū crebra sunt flammina: et prudenter his omnibus naturam exprimit fulminis: quod necesse ē: vt per nubes & ventos nascatur. CRISTOF. Tris nubis. Et physice simul: & poetice fulmen describit. Nā quod addidit radios imbris torti: et nubis aquosę: et rutuli ignis: et austri: physicum est. Q̄ꝫ vero metum & terrorem adiūgant: poeticum est. Fulmen enim (vt in primo diximus) ex humore est: & calido intra nubem inclusis. f Fulgores nunc terrificos. SER. quos fulgetras dicunt. g Sonituq̧ metumq̧. SER. Per sonitum tonitrua ostendit: per metum fulgetras. Et hunc ordinem sic posuit: vt hominibus uidetur. Nā reuera prior est collisio nubium: vnde ignis emittitur. Nos autem ideo prius fulgetras videmus: q̄ tonitrua audiamus: quia velocior oculorum q̄ aurium sensus est.

h Sequacibus SER. persecutricibus.

i Instabant. CRI. scilicet fabricare. Instare rei: est cum illi ta imminemus: vt nusq̄ discedamus.

t Brontesq̧. SER. Quid facturi sint ex nominibus docet: Nam brontes a tonitru dictus est: απο της βρουτης.

v Steropesq̧. S. a fulgetra: id est. απο της στεροπης.

x Pyracmon. SERVIUS. Qui nunq̄ a calenti igne descendit. απο της πυρος και ακμονος. Nam pyr ignis est. ακμων. Incus. Et nud⁹ mēbra. Per hūc etiā cęteros nudos fuisse significat.

y Informatū. S. in quandam formā designatum et com

k Aegidaq̃. S. Aegis ꝓprie est munimentum pectoris æreū: hñs in medio Gorgonis caput: q̃d munimentū si in pectore numinis fuerit: aegis vocat̃. si in pectore homīs sicut in antiq̃s imꝑatoꝝ statuis videmus lorica dicitur. CRIST. Aegida. Scutū fuit Iouis dictum. ἀπὸ τοῦ αἰγός.

SER. Sicut festinantē decebat. z Otius incubuere. S: q̃ ille pręcepat. D Illi otius. Iubentis auctas oñdit̃. C. At illi otius. Nō ē inferioris r̃ndere: sed iussa q̃ primū exequi: prę sertim cū intelligit ꝓperato opꝰ esse. a Incubuere. C. Diligenter. & sine intermissiōe in faciēdo opę ꝑseuerare.

Aegidaq̃ horrificam: turbatę palladis arma:
Certatim squamis serpentū auroq̃ polibant.
Connexosq̃ angues: ipsamq̃ in pectore diuę
Gorgona: desecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta inq̃t: cœptosq̃ auferte labores
Aethnęi cyclopes: & huc aduertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus vsus:
Nunc mãibus rapidis: omi nūc arte magistra:
Pręcipitate moras: nec plura effatus, at illi
Otius incubuere omnes: pariterq̃ laborem
Sortiti: fluit ęs riuis: auriq̃ metallum:
Vulnificusq̃ chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant: vnū oĩa contra
Tela latinorum: septenosq̃ orbibus orbes
Impediunt: alij ventosis follibus auras
Accipiunt: redduntq̃: alij stridentia tingunt
Aera lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter se se multa vi brachia tollunt
In numerū: versantq̃ tenaci forcipe massam.
¶ Hęc pr̃ Aeolijs properat dum lemnius oris:
Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma:

id ē capra. Nā ille a capra amalthea nutritus est: cuius mortuę pelle scutū suum operuit: deinde dono dedit Mineruę. caprā vero inuitā: & restituit: et alia pelle obductā inter astra collocauit: seq̃ ob caprę memoriā ægiochū appellari voluit: vt ait Diodo. k Horrificā. C. ꝓpter caput Mdeusę: quod in eo Perseus collocauit. l Turbatę. S. ꝑ turbãtis: Nam timuit omi ꝺtoleuton: & fecit supinam significatōez. Alii ad fabulā referūt: q̃a dr̃ i bello arma perdidisse turbata: vt q̃si ipa nūc repararet: cuiꝰ dicti nullꝰ auctor idoneꝰ repit̃. m Squamis serpen. auroq̃ po. S. Aegida horrificā: aureis squamis serpētū certatim polibant. Alii volūt reuera de corio serpentū dicere eā arma esse leuigata. n Cōnexosq̃ an. S. Gorgonis. s. capiti. o Desecto vertentē lu. collo. S: aut sua lumia circūferentē: & mortis indignatiōe querentē: q̃rū se interitu posset vlcisci: aut certe itu entē lumia ĩ saxa vertētē. Hoc aūt caput iō Minerua fingit̃ hr̃e in pectore: q̃ illic est omis prudētia: quę cōfundit alios: & imperitos ad saxeos cōprobat. p Tollite cūcta inq̃t. S. Vile est q̃d plerīq̃ dicūt ꝓpter arma martis iratum esse Vulcanū: ꝑsertim cū & arment Mineruam: & fabricēt fulmia Cyclopes: & Vulcanꝰ dixerit: cūcta tollite. ergo tollite aut differte est: aut celerius terminate. DON.

b Pariter. S. pari modo: C. Pariterq̃ labo. sor. nō satis est q̃ oēs incūbant: nisi pariter. i. ęquis portionibꝰ operent̃. c Sortiti: S. diuisert̃ inter se laboris officiū: vt sortiti remos. d Fluit. D. de auro & reliq̃s metallis q̃ ita fundūt̃: vt currãt effusa. CR. Fluit ęs ꝛc. Distincte locutus est: Nā ęs & aurū fundunt̃: ferrū aūt ñ fundit̃: sed liq̃scit. e Vulnificꝰ q̃ chalybs. S. ꝓp̃m apd quē nascit̃ ꝓ ferro posuit: f Liq̃scit. S. Hoc dixit ꝓprie: nā ferrū non soluit̃: sed mollescit. g Ingētē. S. magnitudie & soliditate. Nā & clipeū dixit: q̃ magnitudie corpꝰ furat̃: vnde et clypeus dictus est ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. & dicturus est septennos orbibus orbes. h Informant. S. designant. i Vnū oĩa contra tela latinoꝝ. D. Ex ꝑsona poetę: nā Cyclopes nesciebāt cui fabricarēt. C. vnū contra oĩa tęla. q. d. talem: vt solꝰ oĩm tęloꝝ violētię resistat: et ictibꝰ latioꝝ viroꝝ fortiū. k Septenosq̃. D. Quatuordecim circul̃ sic clipei textura currebat ordinatis oībꝰ: vt se inuicē necterēt. C. Septenosq̃. Hęc descriptio celeritatē vires et ingeniū: q̃ (oĩa Vulcanꝰ req̃siuerat adhibita a cyclopibꝰ) demonstrat. l Impediūt. S. i. veluti septē scuta facta in vnitate cōnectunt.

m Accipiūt red. S. Iungendū: vno codēq̃ tēpe partim reddūt: ꝑtim ventos accipiūt. n Stridētia tingūt. S. tingēdo stridere faciūt. o Incudibꝰ. D. In ꝑl̃ali dixit incudibꝰ massam et forcipē: in singulari intelligas singul̃ incudibꝰ singl̃as massas et forcipes fuisse.

Magnum Aeneę meritum: q̃ cuncta superis necessaria tollerentur: vt arma illi fierent. CRIST. Tollite. mira animi festinatio ex orōnis breuitate oñdit̃. Nam q̃ festinat nunq̃ longiorē adhibet orōnē. q Cœptosq̃ auf. la. S. Quia dixerat: His informatū mãibꝰ. iã ꝑte polita fulmē. C. Cœptosq̃ auferte la. ad exꝑssionē rei posuit: Nā nō ita cūcta tolli iubere putandū erat: vt incœpta relinq̃rent impfecta nisi noĩatim hoc exprimeret. r Aethnęi cyclo. S. vt æthnęos fratres. s Huc aduer. mētē. C. attentionē captat. t Acri arma viro. D. Suppꝯsit cuiꝰ cā. ne nimis vxorius videret̃: Nec noĩat ꝓpugnū: q̃ naturali malicia odiosus esse potest. C. Arma acri faci. vi. Cū pondere ꝓferenda verba vt illos attētos ad rē agendā reddat. v Nūc viribꝰ vs̃. S. Nūc est vestrarū viriū exercitiū. i. tp̃us exercendę virtutis: circa arma viri fortis. C. Nūc viribꝰ v. Tria posuit: q̃bꝰ res breui ꝑficit̃: vires: celeritatē & artē. x Pręcipiate mo. S. pręcipitanter. i. festinãter abiicite. y Nec pl̃a effatus.

p In nūerū. S. i. in ordinē: Vt tū vero in nūerū faunosq̃ ferasq̃ videres ludere. D. In nūeꝝ. ordinatis vicibꝰ feriendi & versandi. q Forcipe. S. Forfices sunt: q̃bꝰ incidimꝰ: Forcipes sunt: q̃bꝰ aliq̃d foruū tenemꝰ: q̃si foruicapes: Nā foruū est calidū: vñ et formosos dicimꝰ: q̃bꝰ calor sãguis ruborē pulchritudīs creat. ¶ r Hęc dū ꝓpat. S. ꝓperãter facit: & est honesta locutio. s Aeolijs. S. Nā (vt dixiꝰ) Vulcania vna est de septē aeolijs. t Lemniꝰ. S. q̃ in lemnū insulā (vt dixiꝰ) cecidit a Iunone ꝓpter deformitatē deiectus: quã aerē cōstat eē: exq̃ fulmina ꝓcreant̃. Iō aūt Vulcanus de femore Iunonis fingit̃ ꝓcreatꝰ: q̃ fulmina de imo aere nascant̃: Q̃d etiā Luca. dicit: fulmibus terrę propior succedit aer pacē summa tenent. u Ex humili tec. lux susci. al. C. Nam ppl̃i rectores vigilantes esse oportet.

Et matutini[x] volucrum ſub culmine cantus:
Conſurgit ſenior: tunicaq; inducitur artus.
Et[y] tyrrhena pedum circundat vincula plantis.
Tum lateri: atq; hu̅eris tegee̦u̅[z] ſubligat enſem.
Demiſſa[a] ab le̦ua panthere̦ terga retorquens.

x Volucrum ſub cul. S. Pō̄t et general'r accipi volucru̅ quaru̅uis: & ſpecialiter: vt hyrundinum.

y Tyrhena vincula. S. Tuſca calciame̅ta. Et dic̄ crepidas: quas primo habuere ſenatores: p⁹ equites Romani: nu̅c milites.

z Tegee̦u̅ enſem. S. Archadicu̅ gladium.

a Demiſſa ab le̦ua panth. S. a ſiniſtro humero pelle̅ demiſſam hu̅it: qua̅ ꝑtorq̄ns & in dextra̅ reuoca̅s ꝑte̅ ſe amiciebat. C. Panthere̦. et tygris macularu̅ varietate ꝓpe ſole̦ beſtiaru̅ ſpectant̄. Ceteris vn⁹ ac ſuis cuiuſq; generis color eſt. Pantheris in candido breues macularu̅ oculi. Feru̅t colore eoꝝ mire ſollicitari q̄drupedes, ſed toruitate capit̄ terreri. Quare eo occultato: reliq̄ dulcedine inuitatas corripiunt. Sunt q credu̅t in armoniis ſimile̅m lune̦ eſſe maculam: ad lune̦ q̄z normam creſcentem: atq; decreſcentem. Scaurus primus e̦dilitate ſua. cl. miſit. Pompeius magnus. cccc x. In dedicatione theatri Marcelli primum Rome̦ viſa eſt tygris in cauea manſuefacta; Claudi⁹ deinde quattuor e dedit.

b Gemini custodes. S. Hoc et in Homero lectum est: & in hystoria Romana: que ait Scyphax inter duos canes stans: Scipionē appellauit. c Canes comitantur. CRI. Mira & fidissima est custodia canum. Nam manifestum est (vt et Plinius ait) canē ꝓ salute domini acerrime pugnare aduersus hostes. Garamantum regē ab exilio canes ducenti reduxere: contra preliantes resistentes. Colophonii et Castabolenses: in bello canum cohortes habebāt: & primi in acie dimicabāt acerrime. Preterea multa alia: Sed nostra quoq; tempestate plurimi auxilia canum vsi sunt.

Necnon & gemini custodes limine ab alto
Precedunt: gressumq; canes comitanẽ herilem,
Hospitis enee sedem: & secreta petebat:
Sermonū memor: & ꝓmissi muneris heros.
Nec minus aeneas se matutinus agebat.
Filius huic pallas: olli comes ibat achates:
Congressi iungunt dextras: mediisq; residunt
Aedibus & licito tandē sermone fruuntur.
Rex prior hec:
Maxime teucrorū ductor: quo sospite: nunq;
Res equidem troie victas: aut regna fatebor.
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exigue vires: hinc tusco claudimur amni:
Hinc rutulus ꝓmit: & murū circūsonat armis.
Sed tibi ego ingētes pplos: opulentaq; regnis
Iungere castra paro: quā fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud ꝓcul hinc saxo incolitẽ fundata vetusto
Vrbis agelline sedes: vbi lydia quondam
Gens bello preclara: iugis insedit ethruscis.
Hanc mltos florentē annos: rex deinde supbo
Imperio: & seuis tenuit mezentius armis:
Quid memorē infandas cedes: qd facta tyran- (ni

d Sermonum memor: SER. scilicet promissi auxilii: vt auxilio tutos dimittā opibusq; iuuabo. e Heros. SER. Hoc nomen non tantum presentis est: sed & preteriti. Vñ est q Euandrum Heroē dicit: cū sit virtutis emeritę plerunq; heros & generis est.

f Nec minus Aeneas. CRIST. In vtroq; enim vigilantiam esse oportebat.

g Matutinus agebat. SER. Rem temporis ad personam transtulit.

h Licito tādem sermone. SER. Tandem quia amborum desiderio nox moram fecerat.

i Maxime teucrorum: CRI. Et maxime laus in Aenea: q ille sospite diruta patria dici nō possit.

k Nunq; res equidē Troię victas. SER. Satis mature equidem dixit: id est ego equidem Troiam te viuo victam non arbitror: quantum est in opinione mea:

l Pro nomine tanto: SER. pro tui nomis gloria: m Tusco claudimur amni. SER. Tusco ideo dixit: qa ipse fuit Romani finis imperii. Iuuenal. Et quę imperii fines Tyberinū virgo natauit: n Murum circūsonat armis. S. Et breuitatem sui ostendit imperii: & hostilem necessitatem: ob quam se penitus exarmare non poterat. o Sed tibi ego. SER. Artificiose agit: vt etiam quę monstrantur auxilia ipsius videantur esse. CRISTO. Sed tibi ego. Quod meis uiribus prestare non possum: vt alii prestant enitar. & ipsum consilium auxilii loco persępe habetur. p Ingentes populos. SER. Non sine causa dixit. Nam Tuscia duodecim Lucumones habuit: id est reges: quibus vn⁹ preerat. Vnde est: Gens illi triplex populi sub gente quaterni. q Quam fors inopina. SER. Hoc beneficium casus prestat: qui effecit: vt eo tempore queras auxilium: quo Tyrrheni ducem requirunt.

r Fatis huc te poscentibus affers. SBR. Perge illuc poscētibus fatis: Nā talis est sensus: Sed si legeris affer: similiter iūgit fortunā fato: vt sup: vbi ait: Fortuna omnipotēs et ineluctabile fatum: Si autem legeris affere: talis erit sensus: fati necessitate factū est: vt venires: fortunę bñficiū: vt illi ducē requirant. CRI. Fatis huc. Maxima enim coniectura est: q fatis venerit qñdoquidem in tanto commoditatis articulo venerat. s Saxo colitur fundata vetusto. S. antiquo ope: vt. Templa dei saxo venerabar structa vetusto.

t Vrbis agellinę sedes: SER. quę nūc cęre dicit. v Lydia quondā gens. S. quodā insedit: nō bello quondā ꝓclara: Nam & tunc florebat. Sane etiam supra dixim⁹ Meoniam ꝓuintiā esse: cui⁹ dū breuitas duos fratres Lydū et Tyrrhenū ferre nō possit: et ex sorte Tyrrhen⁹ cū ingenti mltitudine ꝓfect⁹: partē Italię tenuit. et Tyrrheniā noiauit: Hi diu piraticā exercuerūt: vt etiā Cice. in Hortensio docet: cum captiuos nouis poenis affligerent: occisorum eos religātes cadaueribus: quod Virgili⁹ dat Mezētio: sciens lectum esse de Tyrrhenorū gente. Sane illo tēpe Tyrrheni dicti sunt. Post Tusci ἀπὸ τοῦ θύειν. Lydi autē a Lydo rege fratre: qui i ꝓuincia remanserat.

v Quid memorē infandas cędes. S. Figura oratoria: q prolepsis vocat. Cicero. Nam illa nimis antiqua ꝓtereo. x Facta tyranni Effera. S. cruenta. CRI. Eiusmodi facta: vt etiā in tyranno efferata essent: qsi dicat: omnem tyrannicam sęuitiam superabant.

Effera: dij capiti ipsius generiq; reseruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis:
Componēs manibusq; manus: atq; orib⁹ ora:
Tormenti genus: & sanie taboq; fluentes.
Complexu in misero longa sic morte necabat.
At fessi tandem ciues: infanda furentem
Armati circūsistunt ipsumq; domumq;:
Obtruncant socios: ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cędes: rutulorum elapsus in agros
Confugere: & Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furijs surrexit ethruria iustis:
Regem ad supplicium p̄senti marte reposcūt.
His ego te Aenea ductorem milibus addam.
Toto nanq; fremunt condensę littore puppes.
Signaq; ferre iubent: retinet longeu⁹ haruspex
Fata canens: o męonię delecta iuuentus:
Flos veterum: virtusq; virū: qs iustus i hostē
Fert dolor: & merita accendit mezentius ira:
Nulli fas italo tantam subiungere gentem:
Externos optate duces: tūm ethrusca resedit
Hoc acies campo: monitis exterrita diuum.
Ipse oratores ad me: regniq; coronam
Cum sceptro misit: mādatq; insignia Tarcon:
Succedam castris: tyrrhenaq; regna capessam:
Sed mihi tarda gelu: sęclisq; effoeta senectus
Inuidet imperium: seręq; ad fortia vires:
Natum exhortarer: ni mixtus matre sabella
Hinc partem patrię traheret: tu cuius & annis
Et generi fatū indulget: quē numina poscunt:
Ingredere o teucrū atq; italū fortissime ductor.
Hunc tibi preterea spes: & solatia nostri

y Dii capiti ipsius. S: vt, quod dii prius omen in ipsum cōuertant.
z Tormenti genus. S: exclamatio est inuēti supplicii. CRI. Tormenti genus: Cū summo stupore pronūciandū, quasi dicat: genus tormēti etiam apud tyrānos inauditū.

a Sanie taboq;. S. Sanies mortui est. Tabo viuētis: scilicet, sanguinis.
g Fessi. C. diuturna crudeliq; calamitate: & rem verisimilē facit. Non eñ aliter ciues a suo rege defecisse credibile erat.

c Circumsistunt ipm q; domūq;: Obtruncant socios: ig. ad fast. iactāt. SER. Vehemētia orōnis exprimit popularē furorem: & colore rhetorico: quod dissolutum appellant celeritatem rei.

p Ille inter cędes rutulorum elapsus in agros. C: Et dexteritatis suę simul & fortunę beneficio illū effugisse ostendit. Id eñ elabi esse videtur: et sic facit rem credibilē: et simul cum ad Turnū confugerit: ponit causam quę illos in auxilium sibi facile asciscat.
e Confugere. S. Confugiebat (& vt diximus) historicus est stilus.

f Defendier. S. defendi: id est defendebat: & vertit historiam. Nam vt diximus: Turnus magis cōfugit ad Mezentium.

g Presenti Marte. SER: Sine aliqua dilatione.
h Ductorem milibus: SER. Singula verba habent pondus & victoriā promittunt.

i Addam. SERV. aut dabo: aut reuera addam habentibus Tarcontem. Addam ego te. q̄si dicat talem tantumq; ducem his milibus: quasi innumero militum numero. Quid ergo desperādum: vbi amplissimę sunt copię: & ab optimo imperatore regantur: & extrema ira quę fortitudinem acuit in regem accensę.
k Lōgeuus aruspex: SER. Argumento ętatis vult doctum videri. CR. Longeu⁹ aruspex. Dat fidem & auctem persuadenti. Q: aruspex esset: q; artificiū auctore Tage sub aratro inuento ab etruscis originem habuerit: & senex quo. q̄si lōga experientia edoctus.
l Nulli fas italo. C. addit pene necessitatem: vt etrusci se Aeneę cōmittāt.

m Optate duces. S. votis scilicet. n Hoc acies camp. S. q̄si iam in bellum parati. o Ad me: CR. Ergo facile illas suadebo: cum tantū mihi tribuant:

p Regniq; coro. S. insigne nō reuera coronam: quoniā Tusci nūq; reges habuerūt. ergo species est pro genere. q Mandatq; insignia S. aut mittit insignia. i. ornamenta regalia: aut reuera madat insignia: id est magna. vt castris succedam et capessam signa tyrrhena.

r Sed mihi tar. gelu. S: occurrit tacitis q̄stiōibus dicens: se nō iisse p̄pt ętatem senilē: filium vero propter mixtum genus per originem matris. Vnde Aeneam dicit ire deberet: cui ętas et origo: regna cōcedunt.
s Sęclisq; effoeta senectus. SER. Notandū dicta secula etiā in vno homine: scd̄m eos qui dicūt seculum triginta ānos habere. Nam alii volūt. cx. alii mille annos putāt seculum continere.

t Inuidet imperium. S: bona elocutio: vt. Liber Pampineas inuidit collib⁹ vmbras.
v Quem numina poscunt. SER. vt. Externos optate duces
x Italum fortissime ductor. SE. ευσυμβολος. Iam ductorem Italię vocat Aeneam.
y Spes et solatia. SER: Spes quia multa de eius virtute sibi promittebat: ¶ Pater. solatium: qa amissa coniuge vnici filii vtebatur solatio.

z Tolerare. SER. quasi rem asperam & difficilem.
a Sub te magistro. CRIS. q.d. sub optimo magistro: & occulte significat: quod in omnibus artibus optimus sit preceptor eligendus: qd philophi apertissime pcipiunt.
b Miret. S. imitet. Luc. Miratorēq; Catōis. Optima em̄ ingenia necesse est: vt ea q̄ mirant: imitent. c Suo noie. S. Bene in oibus filii grām facit: Nam dicit: dat tibi pallas milites ducentos suo noie: ipse vos a me ducētos accipies.

q Agnouit sonitū. SER: hoc est qd sonitus significaret.
r Diue pmissa parentis. SER. κατα τοσιωπωμενον: intelligimus Venerem ei promisisse.
s Ne vero ne quere pfecto: S. Ambe particule ad ornatum pertinent tm̄. CRIST. Ne. prohibentis est: Nam negatio imperatiuo nō iungitur: nam non dicimus: non scribe: sed ne scribe. t Hospes. S. Et qui suscipit: et qui suscipitur hospes vocatur: vt alumnus qui alit: et q alitur.

Pallanta adiungam: sub te tolerare magistro
Militiam: & graue martis opꝰ: tua cernere facta
Assuescat: primus et te miretur ab annis.
Archades huic equites bis centū robora pubis
Lecta dabo: totidemq; suo tibi nomīe pallas.
Vix ea fatus erat: defixiq; ora tenebant
Aeneas anchisiades: & fidus achates:
Multaq; dura suo tristi cum corde putabant:
Ni signum cœlo cytherea dedisset aperto:
Nanq; improuiso vibratus ab ethere fulgor
Cum sonitu venit: & ruere omnia visa repente:
Tyrrhenusq; tube mugire per ethera clangor.
Suspiciunt: iterū atq; iterꝫ fragor intonat ingēs:
Arma inter nubem cœli regione serena
Per sudum rutilare vident: & pulsa tonare:
Obstupuere animis alij: sed troius heros
Agnouit sonitum: & diue promissa parentis:
Tum memorat: ne vero hospes ne q̄re pfecto
Quē casum portenta ferāt: ego poscor olympo:
Hoc signum cecinit missuram diua creatrix
Si bellum ingrueret: vulcaniaq; arma p auras
Laturam auxilio. Heu quante miseris cedes laurentibus instant:
Quas pœnas mihi turne dabis: q̄ m̄lta sub vn
Scuta virū: galeasq; & fortia corpa volues (das
Tybri pater: poscāt acies: & fœdera rumpant.
Hec vbi dicta dedit: solio se tollit ab alto:
Et primū herculeis sopitas ignibus aras
Suscitat: hesternumq; larem: paruosq; penates
Letus adit: mactat lectas de more bidentes
Euander pariter: pariter troiana iuuentus.

d Tristi cū corde. S. propter breuitatē auxiliorū.
e Cœlo apto. S. sereno. vt aperta serena pspicere.
f Improuiso. S. nullum em̄ indiciū pcesserat nubiū. g Cū sonitu. S. tonitru scilicet (vt diximus supra) ordinē tenuit qui nobis appet: vt Fulgetras dicat priores: cū sint ante tonitrua.
h Ruere om̄ia. SER. Sic enim sonat: vt videat ruina. alibi Cœliq; ruina.
i Visa. S. Bn̄ tēperauit dicens visa. k Fulgor. S. fulgetra. l Tyrrhenusq; tube mu. p ethe. clangor. S. Dixit tube iō: Quia apud Tuscos tubā constat esse inuētam. Ergo tyrrhenus clangor: sonꝰ tyrrhenarū tubarꝫ: et bn̄ cōgruis om̄ibꝰ arma nunciat p sonos tubarū. C. Tyrrhenꝰ tubarꝫ clan: Nā (vt ait Piniꝰ) a piseo tyrrheno enea tuba inuēta est. Lactantiꝰ tn̄ in his quos in Statii Thebaido cōmentariis reliquit. ait Maletū regē Tyrrhenorꝫ tubam primū inuenisse.
m Fragor itonat. SER. Fragor pprie armorū est sonꝰ. Q, āt dic intonat: illuc spectat. Fulminat æneas armis: & vult fragore tonitrua: splendore fulgetrā imitari. Nō aūt mirum est a dea libidinis Venere allatis armis inesse fulgorē. Nā & Home. dicit a Thetide oblata arma hr̄e motū quendam: & spiritū: q̄ duo in aq̄ eē manifestū est: Thetidem aūt nouimꝰ Nympham.
n Inter nubē. S. p nubē more suo. Et dicit in serena parte coeli fuisse nubē: per quā arma portanda sunt. o Per sudum. SER. Sudum est quasi subudum: serenum post pluuias: vt. Ver nacte sudum.
p Et pulsa tonare. CR: ex magnitudine sonitus. cum tonare dicat: ostenditur qualia sint arma.

n Portenta. SER. modo bona omina que victoriā portendunt de hostibus. x Ego poscor olym. S. aut de olympo poscor. i. hec signa mei cā fiūt: aut certe in olympum poscor. y Diua creatrix. S. Rerū eīm generaliter. CRI. Diua creatrix: omnium creatrix Sic Lucretius: Aeneadū genitrix hominū: diuūq; voluptas. Alma venus cœli subter labētia signa. Que mare nauigerū: q̄ terras frugi ferētes Cōcelebras: per te q̄m genus om̄e animatū Concipitur: visitq; exortum lumina solis.

z Ingrueret. CR. immineret. a Heu q̄. S. adeo de victoria fretus est. vt etiam hostium misereatur: & hinc nascitur ille sensus: Non hec o palla dederas promissa parenti. Item Aeneas. hi nostri reditꝰ expectatiq; triumphi: Hec mea magna fides.
b Fœdera rumpant. S: que se facturum Latinꝰ promiserat: nō em̄ erāt facta. c Herculeis sopitas ignibus aras. S. Hyppalage est: id est suscitauit aras herculeas: in quibus erant ignes sopiti.

d Hesternumq; larem: S. cui pridie sacrificauerat: & est iteratio: Nam male quidam externum legunt: id est extraneum.

e Post hinc ad nauis graditur. SER. vnum vacat: aut post: aut hinc. vt. Pꝰ hinc digrediēs iubeo frondentia cāpū. talis est. & illud. Primꝰ ibi ante omnes. CRIST. Post hinc. Primum temporis est: secundum loci.
f Quorum de numero: CRI. Prudens cōsilium: vt neq; solus proficisceretur: castra tamen q̄ minime posset minueret.

Post hinc ad nauis graditur: sociosq; reuisit:
Quorũ de numero: qui se se in bella sequant
prestantes virtute legit: pars cetera prona
Fertur aqua: segnisq; secundo defluit amni.
Nuncia ventura Ascanio: rerumq; patrisq;

g Qui se se in bel. seq̃nt. S. i. expeditionẽ: et bellicã preparationẽ. Nã (vt supra diximus) bellum est tẽpus omne q̃ vel p̃paratur aliqd pugne nc̃criũ Vel quo pugna gerit. Preliũ aũt dr̃ conflictus ipe bellorũ. Vñ mõ bñ dixit: Qui se se in bella sequãt nõ in p̃liũ: Nam ad auxilia pereñda vadit: nõ ad pugnã. quã q̃ etiã si diceret: Qui se in p̃liũ seq̃nt: nõ valde ab re esse videbat. Hi eñi equites cum a Tarconte accepisset Aeneas auxilia cum aliis Etruscis equitib⁹ p terrã missi: obuios stati habuere bellantes: & q̃si iã hinc recta pergere vident in prœliũ. Vnde etiã a Cymodocea nau'gãti Aenee dicit: iam loca iussa tenet forti p̃mixtus etrusco arcas eques: h Segnis. SER. sine remigio: & respexit ad ascẽdentes: de quibus ait: Remigio noctemq; dieq; fatigant licet fuerit lenissim⁹ fluui⁹. i Rerum. SER. quas gesserat; k Patris. SER. vbi esset.

Danturequi teucris tyrrhena petentibus arua.
Ducunt exortem Aneæ: quem fulua leonis
Pellis obit totum: p̃fulgens vnguibus aureis.
Fama volat paruam subito vulgata p̱ vrbem
Otius ire equites tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicãt matres: ꝓpiusq; periclo:
It: timor: & maior martis iam appet imago.
Tum pater Euandrus dextrã cõplexus euntis:
Heret inexpletũm lachrymans: ac talia fatur.
O mihi preteritos referat si Iuppiter annos
Qualis eram cũ primã aciem p̃neste sub ipsa
Straui: scutorumq; incendi victor aceruos:
Et regem hac herilum dextra sub tartara misi:
Nascenti cui tris animas feronia mater
(Horrendũ dictu) dederat: trina arma mouẽda:
Ter leto sternend⁹ erat: cui nunc tamen omnes
Abstulit hec aĩas dextra: & totidẽ exuit armis,
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vsq;
Nate tuo: neq; finitimo mezentius vnq̃
Huic capiti insultans: tot ferro seua dedisset
Funera: tam multis viduasset ciuibus vrbem.
Et vos o superi: & diuum tu maxime rector
Iuppiter: archadiĩ queso miserescite regis:
Et patrias audite preces: si numina vestra
Incolumem pallanta mihi: si fata reseruant

l Exortem æneę. S. id est extra sortẽ aliorũ: ꝑ id q̃d est factũ indicat̃ q̃d nõ est factũ. Per exortẽ aũt optimũ & p̃cipuũ significat. m Pellis obiit totũ. S. Pellis oñdit̃ magnitudo ĩ hoc ꝙ totũ dicit obiit. n Vnguib⁹ aureis. S. Aut qa vngues ipsi cum aruerint auri imitant̃ colorem: aut quia solebant deaurari. Sta. Auro mansueuerat vngues. o Subito vulgata. S. Cur subito? ipse dicit: q̃si p̱ paruã vrbem. p Otius. S. Positiu⁹ ãtiqu⁹ est. i. celeriter: nec em̃ pt esse cõpatiuus vbi nulla est cõparatio. q Vota metu du. ma. S. Bñ duplicãt metu: Nã inest sẽp ĩ matrib⁹ votũ. r Propiusq; p̱iculo It timor. S. propius periclo ꝓ proprior: nã matres q̃d timent: hoc putãt liberis posse contingere. s Iã apparet. S. adhuc illis p̱gentibus iã p̃liũ cogitat̃ a m̃ribus. t Dextrã eũtis. S. s. qa dixerat pater. v Heret inexpletum. S. Multi hic distinguũt: vt sit inexpletus hesit: & talia locutus est lachrymãs. Alii legũt iexplet⁹ lachrymis. Honestius tñ est inexpletũ lachrymãs: vt sit nomẽ ꝓ aduerbio. i. inexplebiliter. x O mihi p̃teritos refe. si iup. ãnos: Qual' eram. S. Et o & si optantis sunt: q̃ nũc iungunt̃. Nã singula ãnponebant̃: vt si nunc se nobis ille aureus arbore ramus. Ergo vnũ vacat q̃ntum ad antiquitatẽ: & notandũ votũ de p̃terito fieri. y Qual' erã. S. aut vtinã sim talis: qualis tũc erã: q̃n ista pfeci: Aut certe laudantis est: vt Qualis erã: cũ primã aciẽ p̃neste sub ipsa straui. z Scutorũ q; incendi vict. aceruos: S. hoc traxit de hystoria. Targn⁹ eĩ prisc⁹ victis Sabinis: in honorẽ Vulcani: eorũ arma succendit: quẽ postea secuti sunt ceteri. C. Scutorũq; incẽdi vict. acer. Optime cum pristinos supasset: eorũ deum Vulcanũ p̱ sacrificiũ: aut sibi reconsiliare: aut reuocare voluit. Colebãt enĩ vulcanũ: quoniã inde genitus est Cęculus: qui prenestinis imperauit. In sacris autem Vulcani: quoniã ip̃e ignis est: omnia quę oblata eẽnt: incendio assumebãt̃. Hinc Macrobius: sacrificiũ apud veteres erat ꝓteruia noĩe: in quo q̃d ex epulis supererat: igne consumebat̃. Cato ergo Albidũ q̃ndã: qui postq̃ vniuersum p̃rimoniũ abligurierat domus quę reliqua erat aufe rat proteruiã fecisse dicebat. a Cui tris animas. S. Per transitũ oñdit illam Platonis & Aristotel' contẽtionẽ qui dubitant vtrũ quatuor: an tres animę sint in homine φυσικη αισθητικη νοητικη κινητικη. Hoc autem loco p̱ tres animas magnũ & p̱fectũ indicat virum. Nam q̃ntũ ad fabulam pertinet tres animas, ꝓpter tria habuit corp̱a. Attendendũ est sane hoc sibi Euandrũ vendicare q̃d fuit in Hercule. Nã vt ille Geryonẽ extinxit: ita hic Herylum occidit: Inde ẽ ꝙ paulop⁹ dicit: Neq; finitimo Mezenti⁹ vnq̃ huic capiti insultans. C. Tris aĩas. ostẽdit illũ tricorporẽ fuisse: vt de Geryone fabulant̃. Conceditur aũt: vt apud ignotũ se laudib⁹ efferat. Neq; etiã recedit a natura senũ: qui gloriosius q̃ par est antea ab eis facta predicant. b Feronia m̃r. S. Nympha Campanię: quã etiã sup̃ diximus Hęc em̃ libertorũ dea est: in cui⁹ templo raso capite pileũ accipiebant: cui⁹ rei etiam Plautus in Amphitrione facit mentionẽ. Q̃d vtinã ille faxit Iuppiter: vt ego hodie raso capite caluus capiã pileum. c Terna arma mouen. S. Figura poetica. Nam trina debuit dicere. Arma em̃ tantũ numeri p̃ralis: cui nõ iungunt̃ noia nũeralia: vt supra dixim⁹: nõ em̃ dicim⁹ tria arma mouenda. Vel cõtra ip̃m: vel ab ipso. d Finitimo. S. aut infinitimo: aut finitimo capiti. e Neq; finitimo mezentius vnq̃ huic capiti insultans. S. Mos enĩ Herculis fuit: vt etiam nõ rogatus laborantib⁹ subueniret. Tunc em̃ (sicut etiã Varro dicit omnes q̱ fortiter fecerant: Hercules vocabant̃: Licet eos primo xliiii. enarrauerit. Hinc est q̃d leg̃m⁹ Herculẽ Tyrinthium: argiuũ: thebanũ libym: f Viduasset ci. vrbẽ. S. scilicet viris fortibus peremptis: & ꝓprie viduass; dixit: quia vrbs est generis fœmini. Hora. Abusiue et satis ĩcõgrue in genere masculino posuit dicens: Viduus pharetra risit Apollo. C. Viduasset. A cyrologia est: id est impropria locutio: vt sit translatio a muliere viro priuata. Nam vidua dicitur a viro idua: id est separata: vnde Idus dicunt̃ ab iduando: quoniã menses iduant: id est diuidãt. g Et vos o superi. S. Nam hic q̃si p̃r loquit̃. Diuisa em̃ hic est allocutio: & vltima pars eius hab; parentis affectũ: quod & ipse oñdit di. Et patrias audite preces. Prima vero viri fortis: vt. Qualis eram: cũ primã aciem p̃neste sub ipsa straui. h Si numina vr̃a. C. Expositio est. q̃ in eadẽ sentẽtia auditorẽ diutius detinemus. Hoc aũt facit vt oĩno exprimat se filio defuncto supesse

nolle. Si numina. si fata. quod pene idē est: qn̄ fatum in rerū seri dicimus: quod in mente dei ꝓuidētiā nuncupamꝰ. Est et color rhetoricus repetitio: q̄ grauitatē orationi nō minimā affert. i Durare laborē. S. ipsiꝰ scȝ senectutis. Teren. Senectus ipsa morbꝰ ē. Durare aūt sustinere. Hor. Ac sine funibꝰ vix durare carinę pn̄t imperiosius ęquor. k Infandū casum. S. parentis est: q̄d formidat nolle memorare. l Crudelē vitam. S. q̄ filio est supstes: m Sola & sera. S. quia et vnꝰ erat et serꝰ susceptꝰ. m Collapsū. C. vt sit p̄sagiū quoddā futurę filii mortis. n Iāqȝ adeo exierat. S. adeo ad ornatū pertinet tm̄. o Ipse agmīe pa. in med. S. Hic em̄ fuit mos: vt tyrones ponerent in medio: et ambirent viri fortes exercitū. Aut certe honoris est mediū locū ī exercitu tenere: vt ipse alibi. Medio dux agmine turnus. p Cōspectus. S. conspicuꝰ: conspirabilis. Nam ꝓ nomīe participiū posuit.

q Quē venꝰ an̄ ali. ast: dili. ignes. C. Vide vbi de venere tractamꝰ: Luciferū: atqȝ Hesperū eandem esse stellā: et venerē appellari: verū cū solē nobis p̄cedit: & an̄ illiꝰ ortū orit̄ luciferum appellāt latini. gręci vero Bosphoron. Cū aūt solē circa occidentē subseq videt̄: nos etiā gręco noīe hesperū dicīꝰ.

r An̄ alios ast. dil. ig. S. Venus in cœlo habȝ vnā ꝓpriā stellā: q̄ oriēs luciferū: occidens vesperꝝ facit. Inde Sta. Et alterno dep̄hendit̄ vnus in ortu. Habet etiā duas alias. Vnū in signo tauri: & vnaȝ in septentrione. Vn̄ etiā taurus domꝰ d̄r esse veneris. Iō dixit: Quē venꝰ an̄ ali. ast. dilig. s Extulit. C. extra tulit: q ꝑ orizontē orientalē egrediēs aperit in nr̄o hemisperio.

Si visurus eum viuo: & venturus in vnum:
Vitam oro: patior queuis durare laborem.
Sin aliquē infandū casum fortuna minaris:
Nunc nunc o liceat crudelem abrūpe vitam:
Dum curę ambiguę: dum spes incerta futuri:
Dum te care puer: mea sola: & seras voluptas
Complexu teneo: grauior ne nuncius aures
Vulneret: hec genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamqȝ adeo exierat portis equitatus apertis:
Aeneas inter primos: & fidus achates:
Inde alij troię proceres: ipse agmine pallas
In medio: chlamyde: & pictis conspectꝰ ī armis:
Qualis vbi oceani perfusus lucifer vnda:
Quem venus ante alios astrorū diligit ignes.
Extulit os sacrum cœlo: tenebrasqȝ resoluit.
Stant pauidę in muris matres: oculisqȝ sequūt̄
Puluercam nubem: & fulgentes ęre cateruas:
Olli per dumos: qua proxima meta viarum
Armati tendunt: it clamor: & agmine facto:
Quadrupedāte putrē sonitu q̄tit vngula cāpū.
Est ingens gelidū lucus prope ceretis amnem
Religione patrum late sacer: vndiqȝ colles
Inclusere caui: & nigra nemus abiete cingunt.
Syluano fama est veteres sacrasse pelasgos:
Aruorum pecorisqȝ deo: lucumqȝ diemqȝ:
Qui primi fines aliquando habuere latinos.
Haud ꝓcul hinc Tarco & tyrrheni tuta tenebāt

ne facto. S. Agmē ꝓprie est exercitus ambulās: qc quid ē aliud: abusiue d̄r. a Est ingens ge. C. Topographia: b Prope ceretis am S. Agyllina ciuitas est Tuscię: a cōditore appellata: cui ex inscitia romana aliud ē inditū nomē. Nā cū Romani eq̄tes per Thusciā interrogarēt Agyllinos: q̄ diceret̄ ciuitas. Et illi vtpute gręci q audirēt ignorātes: et optimū ducentes si prius eos salutarēt dixerūt: χαίρετε. quā salutatōem Romāi ciuitatis nomē eē arbitrati sunt: & detracta aspiratione eā Cęre noīauerūt: vt dicit Iginiꝰ ī vrbibꝰ Italicis. Amnis minio dicit̄: vt. Qui cęrete domo: qui sunt minionis in aruis.

c Late sacer. S. Hoc est nō solū colebat̄ a ciuibꝰ: sed etiā ab incolis. d Caui. S. quia cōuallē faciūt. e Nigra. S. vmbrosa more suo. f Syluano. C. Varro mulieri fœtę post partū tres deos custodes cōmemorat adhiberi: ne Syluanꝰ nocte ingrediēs vexet. Eorūqȝ deo ꝝ significandorū cā: tres hoīes noctu circuire limina domus. Et primꝰ limē securi ferit: alter pilo. Tertius deuerrit scopis: vt his datis culturę signis: deꝰ Syluanus ꝓhibeat̄ intrare. Q꞉ nec arbores cędunt̄: aut putāt̄ sine ferro. Neqȝ far conficit̄ sine pilo: nec fruges coaceruāt̄ sine scopis: ab his tribꝰ tres noīauit deos intercidonē: pilumnum: deuerream. Hi igit̄ syluestrē deū culturę signis: vtpute contrariis deterrerent. Ex his apparet: et pecoris: et culturę deū esse Syluanū. Verū q꞉ prius noceat: testatur etiam Hora. g Veteres sacrasse pelas. S. De his varia ē opinio. Nam alii eos ab Atheniensibꝰ: Alii a lucumōibꝰ. Alii a thessalis dicūt originē ducere. Q꞉ ē ꝓpensius. Naȝ multas in Italia pelasgorū cōstat eē

Extulit os. tanq̄ȝ de homine locutus. Si quidem emergens: prius caput effert. t Sacrum. S. venerabile. v Tenebras resol S. ꝓpter iubar: q̄d sola possidēs aliq̄d efficiat lumē. x Ocul. C. cū nō possint corpe: et cū ipos gradiētes ꝓpter interualla videri nō possent. Videbāt aūt puluerē surgentē: aut reflexionē sol repcussi in tersis armis. Istis eni duobꝰ signis exercitū ex longinq̄ incedentē cōspicimꝰ. y Per dumos. C. q̄si dicat. relinq̄ntes tortuositatē viarū recta linea: etiā vt vbi via nō esset. vel ꝑ dumos incedebāt. Vel on̄dit q̄d via turbam nō capiebat. z Agmi

ciuitates: Hi primi italiā tenuisse ꝓhibet̄. h Aruorū pecorisqȝ deo. S. Publica ceremoniaꝝ opinio hoc loco hȝ: pecorū et agroꝝ deū eē Syluanū. Prudentiores tn̄ dicūt esse ὑλικὸν θεόν. & hoc ē deū τῆς ὕλης. Hyle aūt est fex oīm elemētoꝝ. i. ignis sordidior et aer. Item aq̄ et terra sordidiora: vn̄ cūcta ꝓcreant̄: quā ὕλην. latini materiā appellar̄t. Nec incōgrue cū materię syluarū sint. Ergo quod gręci a toto: latini a parte dixerūt. i Lucūqȝ dieqȝ. S. Hoc a Romanis traxit: apd' q̄s nihil fuit tā solēne q꞉ dies cōsecrōnis. hinc illud Nostrosqȝ huiꝰ meminisse miores. k Tarco et

Castra locis: celsoq; omnis de colle videri
Iam poterat legio: & latis tendebat in aruis. [l]
Huc pater Aeneas: & bello lecta iuuentus
Succedũt: fessiq; & equos: & [m] corpora curant.
At venus [n] ethereos inter dea cãdida nymbos
Dona ferens aderat: natumq; in valle [o] reducta.
Vt procul [p] e gelido secretum flumine vidit:
Talibus affata est dictis: seq; [q] obtulit vltro:
En perfecta mei [r] promissa coniugis arte
Munera: ne mox aut [s] laurentes nate superbos:
Aut [t] acrem dubites in prelia [v] poscere Turnum.
Dixit: & amplexus nati cytherea petiuit:
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
Ille [x] dee donis: & [y] tanto letus honore:
Expleri nequit: atq; oculos per singula voluit:
Miraturq;: inter [z] manus et brachia versat [a]
Terribilem [b] cristis galeam: flãmasq; [c] vomentẽ:
Fatiferumq; ensem: loricãq; ex ere [d] rigentem
Sanguineã [e] ingentem: qualis cũ cerula nubes
Solis [f] inardescit radiis: longeq; refulget.
Tum [g] leuis ocreas electro: auroq; [h] recocto:
Hastamq;: et clipei [i] non enarrabile textum.
Illic res italas: romanorumq; triumphos
(Haud [k] vatum ignarus: [l] venturiq; inscius eui)
Fecerat ignipotens: illic genus omne future
Stirpis [m] ab Ascanio: pugnataq; in ordine bella.
Fecerat et viridi foetam [n] mauortis in antro
[o] procubuisse lupã: geminosq; [p] hinc vbera [q] circũ

Thyrrheni. S. Tarco latinus ncũs est de greco veniens: ab eo q dr̃ Tarcon: p rdito. n. et ω. cõmutata in o. vt ἀπόλλων. Apollo, πλάτων. Plato. aliter versus nõ stat. l Tuta tenebãt cast. lo. S. Hoc est natura & industria munitissima. Sed nouimus castra p naturaʒ munita esse ñ posse: nisi in collib9 fuerint: q; si in montibus sunt: quõ pcedit latis tendebat i aruis? Ne sit ergo contrariũ: intelligam9 (qd hodieq; videm9: et legi9) hanc colliũ fuisse naturã: vt planities eẽt i sũmo: in quo erãt castra Tarcõtis: quanq; multi velint Celsoq; om̃is de colle videri iã poterat legio: ad Aeneã referre: vt intelligã9: in collib9 veniẽtes fuisse Troianos. Castra vero Etrusca fuisse in campis: qd si velim9 accipe: queadmodũ tuta tenebãt castra locis: id est p naturã locorum: Tendebat in aruis: vt hic seu9 tendebat Achilles. l Bello lec. S. ait supra: Qui se se in bella sequãt: Prestantes virtute legit: aut lecta pprie: qa delect9 militũ est. m Eqs et corpa curãt. S. Ingenti arte: qd seqbat̃ omisit redditurus ĩ decimo. Nanq; si vellet dicere: venisse Aeneam: vidisse Tarcontẽ: petiisse auxilia: satis lõgum fuerat. Et pbat illd̃ qd ait supra: Toto nãq; fremũt condense littore puppes: cũ etruscorũ festinatiõ: dicentis breuitas cõgruat. Verũ qd in isto loco pter misit: reddidit in decimo dicens. Nãq; vt ab Euandro castris ingressus etruscis regem adit: & regi memorat nomẽq;: genusq;. n Aethereos nym. S. per aerẽ numinũ. s. purgationẽ q circa deos est. o Reducta. S. secreta. p E gelido secretũ flu. vidit. SER. Egelido: est nimiũ gelido: & est vna pars orationis. vt. Eduramq; pirum: id est valde durã. & sic dicit secretũ flumie: e gelido: hoc est psidio flumis: vt dicimus: secretus est mõte vl̃ syluis. Latẽter aũt oñdit æneã: nõ nisi in flum e absolutũ nomẽ videre potuisse. q Seq; obtulit vl. S. i. deã cõfessa est: vt in scd̃o dixit: Qui mihi se ñ aũ oculis: tã clara videndã. Obtulit: et est ordo. Obtulit se & locuta est. r Promissa. κατὰ τὸ σιωπώμενον. vt supra Hoc signũ cernit missurã diua creatrix. s Laurentes superbos. S. vt. Quos illi bello pfugos egere superbo: t Acrem turnũ. S. fortẽ. Et pprie apud nos acer est: qui λεῖνος. apud grecos. Nam fortẽ & vehementẽ: asperũ & amarũ põt significare. v Poscere. S. puocare. Cice. Prima & secũda actione in verrem: poscũt maiorib9 poculis: id est puocant. x Dee donis. S. i. ppter arma. y Tanto letus ho. S. munere diue: qd mãifesto viderat matrẽ: et plenã numinis sui. z Interq; man9 ꝛc. S. distinguẽdũ ẽ vt intelligas æneã mãib9 minora: brachiis maiora arma cõsiderasse: vt puta loricã vl̃ scutũ. Hec em̃ arma maiora sũt: minora vt galeã: gladiũ: ocreas. a Versat. S. considerat: vt huc illuc vinclorũ imẽsa volumia versat. C. Versat: freqnter vertit. Vertit aũt freqnter: vt exploret: & diligẽtius inspiciat.

b Terribilẽ cristis. C. cui9 criste terrorẽ hostib9 inferrent: et est laus fabrorũ: q nõ solũ infrangibilẽ fabricauerãt. sed etiã ita vt horrorẽ incuteret. c Flamasq; vo. C. ita inerant flãme sculpte: vt vere apparerẽt: et a galea euomi viderent̃. d Rigentẽ sãguineã ingẽ. S. Distinguẽdũ ppter pl̃a epitheta. C. Rigentẽ. qsi ita multiplicẽ: vt stare posset: neq; facile flecteret̃. e Sanguineã. S. eũ colorẽ addiderat: vt cedibus deinde ab Aenea editis: cruẽtata videret̃. Vñ hostib9 horror cresceret. f Solis inardescit ra. S. Irim physica rõne describit. q fit cũ aqsam nubẽ sol̃ ardor irradiat: nec est incognita hec cõparatio: cũ lorica diuersis metallis fieri plerũq; consueuit. g Leuis ocre. S. nitida tibialia. h Recocto. S sepe purgato.

i Nõ enarrabile tex. S. Bñ nõ enarrabile: cũ em̃ in clipeo oẽm Romanã historiã velit eẽ descriptã dicendo: Illic gen9 omne future stirpis ab Ascanio: pugnataq; in ordine bella: carptim tñ pauca cõmemorat: sicut in primo ait: Videt iliacas ex ordine pugnas: nec tamen vniuersa descripsit. k Haud vatum ignarus. SER. futurorũ inscius. l Venturiq; inscius eui. S. non eui: sed q in euo erãt futura. m Stirpis ab Asca. S. vsq; ad Augustũ cesarẽ. n Mauortis in antro. S. pt̃ accipi: & fecerat lupã mauortis: & mauortis in antro: dicendo aũt. et. ostendit mlta alia fuisse depicta: o Procubuisse. S. i. prima pte se inclinasse: qd greci. προκλινθῆναι dicũt: vt inclinatiõe corpis vbera pbere infantibus: nam si pcubuisse iacuisse accipias: contrariũ est qd dicit: ludere pendentes pueros. Sciendũ tñ est eũ gestũ voluisse proprie exprimere: quẽ in ipsi9 lupe cernim9 statuis: p Lupam. CRI. de q in supioribus aliqd dictũ est. Plinius sic ait: Nanq; de infantibus ferarũ lacte nutritis: cũ essent expositi pdunt̃: sic de cõditorib9 nostris a lupa ma

gni:udini fatorum accepta ferri equius: q ferarum nature ar bitror: verũ hanc historiam. Qu. fabius pictor: quẽ et L. Cintius & portius Cato: & Calphurinus piso sequũt. sic narrat infantes ipsos in fluuiũ iaciendos iussu amulii esse asportatos: sed tyberim imbribus auctũ ripas: tũc egressũ agros occupasse. Itaq expositus alueus sup vltimas aq̃s

Ludere pendentes pueros: et lambere matrem
Impauidos: illam tereti ceruice reflexam
Mulcere alternos: et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc romã: et raptas sine more sabi
Consessu caueę magnis circensibus actis
Addiderat: subito nouum consurgere bellum
Romulidis: tatioq; seni: curibusq; seueris.
Post iidem inter se posito certamine reges
Armati Iouis ante aram: paterasq; tenentes
Stabant: et cęsa iungebant foedera porca.

paululum enatauit: sed mox recedente fluuio illisus lapidi infantes effudit in cenum: quib⁹ fugientib⁹ cũ in ceno versarent̃: lupa nup̃ foeta plenis vberib⁹ accurrit: vbera ori admouẽs lingua cenũ: quo pleni erãt abstergebat. Vidit vn⁹ e pastoribus lupã: motusq; miraculo alios acciuit: manebat intrepida tanq̃ mãsuefacta lupa: illi eam infãtes tanq̃ filios fouentẽ: & eos tanq̃ matri inherentes aspiciebãt: sed cũ lupã terrerent: illa ab infantib⁹ sensim diuulsa abiit: At Faustul⁹ regiorũ armẽtorũ magister pueros tollit deo eum esse ratus: & vxori Laurẽtię nutriendos dedit. Sũt tñ qui negẽt a lupa nutritos pueros: affirmãtq; ipsi Laurentię: qm̃ pudicitiã vulgauerat lupę cognomẽ pastores: qui circa palatiũ habitabant incidisse. nam meretrices lupę vocant̃. De siluia vero Rhea matre puerorũ ita refert Diony. Numitor & Amuli⁹ frẽs cum essent: minor natu erat numitor. Sed Amuli⁹ p̃ iniuriã regno expoliat: et egestũ inter venandum interfici curauit. Et Siluiã Rheã eius filiã iã nubilẽ sacerdotẽ Vestę designat. Quarto deiñ ãno eunti in lucũ martis Siluię: vt aquã purã inde ad sacra afferret vitiũ in templo quidam attulit: quẽ dicunt porcũ suum fuisse puellę amore a teneris annis captũ. Alii Amulium ipsum fuisse: non tm̃ libidine ipulsum q̃ insidiis: apparuisse aũt armatum: & horrenti aspectu: vt quantum posset se illius cognitiõi subtraheret. Fabulantur autem plurimi genium eius loci fuisse: qui vim attulerit: cũ eo tp̃e solis obseruatõ: et in aere caligo apparuerit. Aspectũ q; illius longe excellentiorẽ maioremq; homis fuisse dicũt: eũq; merẽti puellę consolantẽ dixisse: se deũ esse: & ex eo cõcubitu geminos nasciturosrebus bellicis p̃clarissimos: atq; his dictis nube circũdatum per aerẽ sese extulisse. Sunt aũt Genii (vt idem asserit Dionysius) tertia q̃dam natura inter deos & homies: qñq; hominib⁹: qñq; diis admixta. Vñ fabulare illud Heroum genus sit: puella igit̃ grauida facta simulans ex consilio matris valitudinẽ sacra nõ adhibat Amulius: siue consciẽtia sui sceleris: siue alia supstitione motus medicos misit: qui inuestigarẽt. deiñ cũ mulieres morbũ hmõi esse dixerãt: vt nõ sit viris p̃dẽd⁹ apposuit custode vxorẽ. Tandẽ cũ peperisset gemios: Alii dicũt eã virgis cęsis necatã: alii dicũt petenti filię p̃ cõsobrina dep̃canti: q vna nutritę eẽnt eã condonasse: & in carcere detinuisse. solutãq; deiñ fuisse mortuo Amulio. q Geminosq; h. S. Reuera geminos mõ: alias similes. Sane hic totus locus ennianus est. r Ludere. S. moueri. Terẽ. Cõgruũ istũ maximũ inq; finito ludere. s Matrẽ. S. q̃si matrẽ: cui⁹ affectũ pueris exhibebat. C. Matrẽ. ita vti mr̃ esset: queẽadmodũ illo vt filios lambebat. t Tereti cer. S. rotũda cũ longitudie: vt incũbẽs tereti damon sic coepit oliuę. v Mulcere al. S. nõ q in pictura erat dicit: sed ita hic itelligim⁹ factũ fuisse. vt: Ter circũ iliacos raptauerat hectora muros. x Corpora fingere liguat. S. i. tergere. Cice. in festiana. Spongiis sanguis effingebat̃. i. tergebat̃. y Nec p̃cul h. r. S. cõgrue iuxta p̃prios conditores. z Raptas sine more. S. Rapto spectaclo: sine vllo exẽplo. a Consessu caueę. S. Cauea est: vbi pp̃los spectat Plaut⁹ in amphytrione: vt cõquisitores singuli in subsellia eant p̃ totã caueã spectatoribus. b Magnis circensib⁹ ac. S. magnis q̃tũ ad pauptatẽ pristinã p̃tinet. Nam legim⁹ p̃pter equorũ inopiã diuersis eos; tunc vsos animalibus. Raptę aũt sunt Sabinę consualib⁹: hoc est mense Martio. Consus aũt est deus consiliorũ: q iõ templũ sub tecto i circo habet: vt oñdat̃ rectũ debere eẽ cõsiliũ: hinc est q fidere panno velata mãu sacrificabat̃: quia fides recta eẽ debet et velata: Iõ aũt dicato Consi simulacro rapuerĩt sabinas: vt tegeret̃ initiũ de rapto consiliũ. Iste Consus & eques Neptũnus dr̃. Vñ etiã in ei⁹ honorẽ Circenses celebrabant̃: Errant ergo q dicũt magnis circẽsib⁹: aut Megalesiacis: aut Romãis: quos constat fieri ante kal̃: Ianuarias. ❡ Act; aũt cũ agerẽt: q̃a ñ erat p̃ns a passiuo p̃ticipiũ: vt. Et q̃ vect⁹ abas. ❡ Circensib⁹ circenses dicti: vel a circuitu. Vel q vbi nũc metę sũt olim gladii ponebant̃: q̃s circuibant. Dicti aũt circenses ab ensibus: circa q̃s circuibant. Sane notandum positos Circenses sine adiectione ludorũ: cũ ita dici⁹ ludos theatrales: ludos gladiatorios: ludos circenses. c Subito. C. ex insperato enim euenerat. d Nouũ. C. magnũ admirabile: vt. Pallio: & ipse facit noua carmia: Sabinas cupiebat affinitates cũ finitimis cõtrahere Romulus. Sed cũ impetrare desperasset p̃pter nouitatẽ colonorũ suorũ consilium de rapiendis iniit: Cui etiã Numitor au⁹ affuit. Hoc cõstituto primũ quidẽ deo arcanarum cõsultationũ duci: si dol⁹ sibi ex sententia eueniret sacrificium quot annis: & ferias agendas nouit: ac consulto deinde senatu diem festũ: et ludos indixit Neptunno agendos. Venerũt multi hospites cum cõiugib⁹ et liberis: ac die vltimo dato signo ad rapinã discurrit: iuẽtus; fuerĩt raptę virgines sexcentę & octogintatres. Hoc gestũ est vt aliis placet primo: Vt alii vero q̃rto regni Romuli ãno. Hos ludos Cõsualia vocarũt: in qb⁹ etiã ara subterranea constructa: iuxta circũ maximũ circũfossa terra sacrificiis; et igneis solennitatib⁹ colitur: cursusq; equorũ agit̃ iũctorũ et nõ iunctorũ. Deus aũt cui sacra faciebant Cõsus a Romãis vocat̃: q; gręce possidona: si sichithona iterp̃tat̃: ac p̃pterea sb terrania colit̃ ara: q hic de⁹ terrã habeat. Alii dicũt dies festos Neptũno agi: & cursus & equites fieri. Aram vero postea Genio cuidã archano institutũ fuisse occultorũ cõsiliorũ duci atq; custodi. e Romulidis. S. Hic dtũs p̃ plalis venit ab eo q̃d est hic Romulida. f Curib⁹q; se. S: Mire dixit seueris: cũ em̃ filias p̃diderint Circenses antẽnates crustumini. & Sabini cęteris q̃escentibus sabini soli bella sũpserũt: q̃ iteruẽiẽtib⁹ postea triginta foemis: iã enixis: de illis quę raptę erant: pax facta ẽ: ex q̃rũ nomib⁹ curię appellatę sũt: Et i cõmunẽ etiã mr̃ierũ honorẽ kalendę eis dicatę sunt martię. Hora. Martiis celebs q̃d agã kalendis. Iuuenal̃. Munera foemineis tractat secreta kalendis. Nec em̃ aliter cõgruit Martias kal̃. eẽ foeminarũ: nisi quia (vt dixi⁹) foeminę bella sedarũt. Sane sciendũ oẽs virgies raptas: excepta Herilia: quã sublatã a marito sibi Romulus fecit vxorem: g Posito certamine. SER. finito vt: ante diem clauso cõponet vesper olympo. h Iouis añ arã. S. Añ tẽplũ Iouis statoris q̃d fecerat Romulus: postq; orans: elatis armis meruit: ne suus exercitus fugeret. i Iungebant foedera porca. S. Foedera (vt diximus supra) dicta sunt a porca foede: & crudel̃r occisa: cuius mors optabat̃: et q a pace resilisset: falso aũt ait porca: Nam ad hoc gen⁹ sacrificii porcus adhibebatur: ergo laue vsurpauit gen⁹ p̃ genere: vt timidi veniẽt ad pocla dam

Haud ꝓcul inde citę Metum in diuersa q̄drigę
Distulerant, at tu dictis albane maneres,
Raptabatq̄ viri mendacis viscera Tullus
Per syluas: & sparsi rorabant sanguine vepres.
Necnon tarquiniū eiectū porsenna iubebat
Accipere: ingētiq̄ʒ vrbem obsidione p̄mebat.
Aeneadę inferrum pro libertate ruebant.
Illum indignāti similem: similemq̄ʒ minanti
Aspiceres: pontem auderet: q̄d vellere Cocles:
Et fluuiū vinclis in naret chloelia ruptis.
In summo custos tarpeię manlius arcis

cum has damas dicamus. Item supra lupam cū artis sit: hic & hec lupus: aut certe illud ondit: quia i oimb⁹ sacris foemini generis pl⁹ valēt victimę. Deniq̄ʒ si p marē litare n̄ possent: succidanea dabat foemia. Si aūt p foeminā nō litassent: succidanea adhiberi nō poterat. C. Foedera. Couenerūt Romani et Albani: vt foedera ferirent: Apud Romanos foeciali: qs nūc hostiliū regē defoedere rogat. Hic post multa verba ait: Audi Iuppiter: audi pr̄ patrię ppl̄i Albani: audi tu ppl̄s Alban⁹. Deiñ exp̄ssis foederis ꝯdictiōib⁹ subiūxit Iuppiter. Po. Ro sic ferito: vt ego hūc porcū ferio: tantoq̄ʒ magis ferito: q̄nto magis potes pollesq̄ʒ. Intelligebat aūt si n̄ seruaret pax: id: vbi dicit porcū silice ꝑcussit foed⁹ hinc dr̄ ictū: q̄ nō fine ictu sancit̄ Enni⁹: appellat fidus a fide: Quintili. dixit in esse q̄ndā maiestatē: cū dixit porca nō porco. k Cite metū in di. q. S. Donat⁹ hoc loco cōtra metrū sentit dicens: citę diuisę: vt ē in iure erecto nō cito: id ē p̄rimonio: vl̄ hereditate nō diuisa. Nā citus cū diuisus significat: ci lōga ē. Ergo citę veloces intelligam⁹. Quē aūt dicit Virgilius Metū Metius suffecti⁹ dict⁹ ē: q̄d nōeꝫ mutilauit cā metri. Nouim⁹ aūt nominū vel mutationē: vel mutilationē cōcessā poetis. sic pro polluce Castorem. p Cytheride Lycoride posuit: vt. Sed q̄ legat ipsa lycoris: Hic aūt Meti⁹ suffecius: cū apd̄ Albanos summā rerum teneret: a Romanis in auxilium contra fidenates vocatus: iure societatis venit quidem: sed in ipso p̄lio ad hostes defecit: q̄d cernēs Tullus hostili⁹ ait voce maxia militib⁹ suis: ita vt etiā hostis audiret: ne trepidetis meo cōsilio factū ē: vt factiosę Metius suffect⁹ ad hostes trāsiret: q̄ consilio & suis iā pene amissas reddidit vires: & effecit ne hostes crederent Metio: quē post victoriā captū Tullus hostilius religauit ad binas q̄drigas: ita vt ab vnis q̄drigis traherent̄ man⁹: pedes ab alteris: quib⁹ velociter agitatis: eū crudeli morte discerpsit. Vidēs itaq̄ʒ poeta romāo nomi incōgruā esse vindictā: culpā in crimis torq̄t auctorē dicens ex sua ꝑsona ad ipm̄ Metiū. At tu dictis Albane maneres. Ideo etiā mēdacis infert: vt tacitę q̄stioni & inuidię crudelitatis occurrat: necnō Tarqniū eiectū Porsena iubebat.

l Tarquiniū. S. Tarqui⁹ supb⁹ habuit perditos filios: inter q̄s Aruntē: q dū in castris esset p̄re suo Ardeā obsidente: & ortus eēt inter eū: & Collatinū maritū Lucretię de vxorib⁹ sermo: eousq̄ʒ ꝑcessit cōtentio: vt ad ꝓbādos earū mores arreptis equis statim domos suas simꝉ ꝓficiscerēt̄: Ingressi itaq̄ʒ ciuitatē Collatiā: vbi fuit Lucretię dom⁹: inuenerūt eā Lanificio operā dantē: & tristē ꝓpter mariti absentiā. Inde ad Arūtis domū ꝓfecti: cū vxorē eius inuenissent cantilenis: & saltationib⁹ indulgentē reuersi ad castra sunt: q̄d Aruns dolēs: cū de expugnāda Lucretię castitate cogitatet: mariti eius noīe ep̄lam finxit: & dedit Lucretię in q̄ hoc cōtinebat̄: vt. Aruns susciper̄ hospitio: quo facto per noctē stricto gladio: eius ingressus est cubiculū cum ethiope: hac arte egit: vt secū coiret dicens: nisi mecū cōcubueris ęthiopē tecū interimo: tāq̄ʒ adulterio dep̄hēderim: Timēs itaq̄ʒ Lucretia: ne castitatis fama morte depderet: quippe quā sine purgatiōe futurā esse cernebat in vita turpibus imperiis paruit. Et altera die cōuocatis ꝓpinq̄s: marito Collatino: p̄re Tricipitino: Bruto auūculo: qui tribunus equitū scelerū fuerat rē indicās: petiit ne violatus pudor: ne ve multus esset eius interitus: & erecto gladio se interemit: quē Brutus de ei⁹ corpe exertū tenēs: ꝓcessit ad populū: & m̄lta conq̄stus de Tarqni supbia: & filiorū ei⁹ turpitudine egit: ne in vrbē recipent̄ auctate q̄ p̄mū poterat. Nam (vt dixim⁹) Brutus tribun⁹ equitū fuerat: sed cū nō susciper̄ Tarqnius cōtulit se ad Porsennā regē thuscię: q ꝓ Tarqinio: cū igētib⁹ copiis capto Ianiculo: et illic castrꝭ posi t̄ʒ Romā vehemēter obsedit. Et cū p sublicīū pontē: hoc ē ligneū transire conaret̄ solus Cocles hostilē impetū sustinuit: donec a tergo pons solueret a sociis. Quo soluto se cū armis p̄cipitauit in tyberim: & licet lęsus incoxa tñ eius fluenta superauit. Vñ est illud ab eo dictū: cū ei i comitiis coxę vitiū obiiceret. p singlos grad⁹ admoneor triūphi mei. In tantā autē obsidionis necessitatē ppl̄s venerat: vt etiā obsides daret: ex quib⁹ Chloelia inuēta occasiōe trāsnatauit fluuiū: & Romā reuersa est. Reddita est rursus pacis lege eā porsena repetente: qui admiratus virtutē puellę dedit ei optionē: vt cū q̄bus vellet redire: illa elegit ceteras virgines. Vñ Porsena hoc q̄ʒ mirat⁹ concessit: & rogauit per litteras Po. Ro: vt ei aliquid virile decerneret̄: cui data est statua equestris: quā i sacra via hodieq̄ʒ cōspici⁹.

m Eiectū. S. Atq facile poterat suscipi: & occidi sed iō nō ē suscept⁹: quia occidi nō poterat religione impediente: Rex eñ etiā sacrorum fuerat. Vñ postea alii facti sunt consules: alii reges sacrorum. n Porsenna. S. Vnū eni addidit metri cā. Vñ et penultimę dat⁹ accētus ē: nā Porsenna dict⁹ ē Mar. Hāc spectare manū Porsenna nō potuit. o Aeneadę. S. Satis lōge petit epithetū. p Illū. S. Coclitem: & mō Cocles in hoc noīe: de q̄ dicit: ꝓpriū est nomē in aliis appellatiuū. Nā luscos coclites dixerunt antiq. Vñ & cyclopas: coclitas legim⁹ dictos: q̄ vnū oculū habuisse phibet̄. q Vinclis in naret chloelia rup. S. Atq obsides nō ligāt̄: sꝫ vincla p custodib⁹ accipiā⁹ aut certe ruptis vinclis pōtis. i. iā pōto resoluto. C. Chloelia. Cū in bello cōtra tarquiniū Porsenna ondisset se velle res cōponere miserūt Romani legati: q de induciis agerēt: donec iudiciū res fecisset: & de primis familiis viginti pueros duxert̄: q obsides eēnt dantibus filios suos primū cōsulib⁹. M. quidā Bratio filiū. P. vero Valerio filiam iam nubilem: Verū virgines dū iam Porsenna de re deliberat rogarunt virgines custodem: vt sinat eas se i ꝓpinq̄ flumīe lauare: atq̄ʒ interim ab eis discedere ne nudas aspiciat: Qua re ipetrata: Chloelia ceteras adhortata est vt se seq̄nt̄. Primaq̄ʒ fluuiū transnare cœpit: reliquę sequunt̄: sicq̄ʒ in vrbem ad parētes rediere Chloelię statua ænea erecta i via sacra qua in forū itur: Virginum aūt p̄ter hanc nos statuā nullā extantē inuenimus Dionysius ait. r Summo custos tarpeię manlius arcis. S. In summa cylpei parte: et bona rōne vt̄ in pictura apta vnicuiq̄ʒ rei loca distribuēs, iō eni in summa clypei parte dicit factum esse Capitoliū: quia hoc arcē vrbis esse manifestū est: Historia talis est. Brenno duce senones Galli venerunt ad vrbem: & circa allium fluuiū occurrentē sibi deleuerūt exercitū omnē populi Romani. Alia quoq̄ʒ die: cū vellent ingredi ciuitatē: primo ꝑcunctati sunt: timētes insidias. q̄ʒ & patentes portas: & nullū in muris videbāt: postea pau

Stabat[s] pro templo: & capitolia celsa tenebat[t]:
Romuleoq recens[v] horrebat regia culmo.
Atq hic auratis volitans argenteus[x] anser:
porticibus Gallos in limine adesse[y] canebat.
Galli per dumos aderant: arcemq[z] tenebant:
Defensi[a] tenebris: & dono[b] noctis opace.
Aurea[c] cesaries illis: atq aurea vestis:
Virgatis[d] lucent sagulis: tum[e] lactea colla
Auro innectũtur. duo quisq alpina coruscãt
Gesa[f] manu: scutis[g] protecti corpora longis.
Hic[h] exultantes[i] salios:[k] nudosq lupercos:
Lanigerosq[l] apices: &[m] lapsa ancilia coelo.
Extuderat[n]: caste ducebant[d] sacra per vrbem
pilentis[o] matres in mollibus: hinc[q] procul addit
Tartareas etiam sedes alta hostia ditis:
Et[r] scelerũ poenas: & te[s] catilina minaci:
pendentẽ scopulo: furiarumq ora trementẽ.
Secretos piosq:[t] his dantem iura Catonem.

statim ingressi: & cuncta vascarunt octo integris mensib⁹: adeo vt ea q̃ incendere nõ poterãt militari manu dirruerẽt: solo remanẽte capitolio: ad qd cũ vtẽsilib⁹ reliq cõfugerãt ciues: qui tñ a Gallis obsidebant: etiã id penetrare cupientib⁹: quos alii p dumeta & saxa aspera: alii p caniculos dicunt conatos esse ascendere: Tũc Manlius custos capitolii Gallos detrusit: ex arce clangore anseris excitatus: quẽ priuatus qdã Iunoni dederat dono. Nam secũdum Pliniũ: nullũ aĩal ita odorẽ hoĩs sentit. s Stabat p tẽplo. S. p defensiõe tẽpli. Nã añ templũ non pcedit: cũ obsessus intra tẽplũ esset. Sic in nono ipsi intus dextra ac leua p turribus astãt. Teren. Nam nisi hec ita essent pro illo haud stares phoedria.
t Tenebat. S. defendebat: & ẽ militare verbũ: vt etiã Salust. dicit. Vnde cõtra victos loco motos dicim⁹. Cice. loco illo motus est. v Horrebat reg. cul. S. Curiã cala iã dicit: quã Romulus texerat culmis: ad quã calabatur. i. vocabat senat⁹: vocabat & ppl's a rege sacrificulo: vt qm̃ adhuc fasti nõ eẽt ludorũ & sacrificiorũ pnoscerent. dies: atq in Capitolio: & satis prudenter argenteũ anserem dixit. Nam q̃si epitheton est coloris: & significauit rem verã in Capitolio in honorẽ illi⁹ anseris: q Gallorũ nũciarat aduentum: Positus fuerat anser Argente⁹ auratis porticib⁹: hoc ad tpus retulit florentis Romanẹ reipublicẹ: Nam illo loco vbi dixit: Horrebat regia culmo: Ideo addidit Romuleo: vt incipientis & paupis: adhuc imperii tpa designaret.
x Anser. C. Hẹc auis veniẽtes Gallos prẹsentiens: clangore edito canes excitauit. Canes pro Manliũ (vt ẽ apd Liuiũ) sicq puatũ ẽ Capitoliũ. vñ (teste Plinio) Cibaria anserũ cẽsores ĩ primis locabãt: Et illi fama amorũ: nã Olnũ puerũ argis ab ansere amatũ ferunt. Itẽ Glaucem q Ptolomẹo regi cythara canebat. Lacidi vero philosopho ita pperpetuo sibi comes adhẹsit: vt nusq illũ reliqrit. Sũt q asserunt singul' annis cõsueuisse Romãos oĩbus diis de ansere sacrificare: q̃ cõsuetudo ita cõuersa ẽ ad xp̃ianos: vt ĩ cim sctõrũ celebratiõe: quẹ kaleñ. Nouẽbris est anserẽ epulantur: qd adhuc Florentini obseruãt. y Canebat. S. q̃si pdiuinabat: nam canere & dicere: et diuinare significat.
z Arcẽq tenebant. S. deest pene: nam prope tenuerunt.
a Defensi tenebris & do. n. o. S. Multi iteratiõem volũt. Alii dicunt tenebris: propter cuniculos. b Dono noc. S. sumno Manlii. Nam somnus noctis est donum.
c Aurea vestis. S. hoc ẽ barba: Vñ contra infestos dici⁹ imberbes. Vñ est. Cũ mihi prima genas vestibat flore iuuentus. d Virgatis lucẽt sagul. S q̃ hẽbant in virgarũ modũ deductas vias: & bñ allusit ad gallicã liguã: p quã virgẹ purpura dr̃. Virgatis ergo: ac si diceret purpuratis. l C. Sagulis. Saga militares sunt vestes: hnic p diuinationẽ

sagula. e Lactea. C. candida: nam pter ceteros albi sũ Galli. Quapropter a grẹcis ppter hmõi colorẽ galatẹ dicant: ab eo qd est galla. i. lac: recte ergo lactea dixit.
f Gesa S. hastas viriles. nã etiã viros fortes galli gessos vocant. g Scutis longis. S. p hẹc corporũ ondit magnitudo: vt supra: Stabãt tercentũ nitidi in p̃sepib⁹ alter: per quod equorũ magnitudinẽ exp̃ssit. h Hic. S. i. i eodẽ scuto: & congrue sacerdotes statim post templa commemorat. i Salios. S. qui sunt ĩ tutela Iouis: Martis: Quirini dicti sũt Salii: iõ q circa aras saliant & tripudient.
k Nudosq lup. S. cũ in honorẽ panos lupercaliorũ solẽnitas celebraret: pecora Romanorũ subito a latronib⁹ rapta sũt Illi proiectis vestib⁹: psecuti sũt latrones: qbus oppssis et receptis aĩalibus ppter rẽ a nudis pspere gestam pmansit cõsuetudo: vt nudi lupercalia celebrarent.
l Lanigerosq api. SER. Flamines in capite habebant pileũ: in q erat breuis virga: desup hñs lanẹ aliquid: qd cũ p ẹstus ferre nõ possent filo tantũ capita religare cœperunt. Nam nudis penitus iscos capitibus incedere nefas fuerat. Vnde a filo quo vtebantur flamines dicti sunt: quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito: pilea nccẽ erat accipere: q̃ secundũ alios ad ostendendã sacerdotii eminẽtiã sunt repta: sicut columnẹ mortuis nobilibus supponunt: ad ostẽdendũ eorũ culmẽ. Alii dicũt nõ ppter eminẽtiã dignitatis hoc factũ: sed qz cũ sacrificarẽt apd Laurolauiniũ: et eis exta frequẽter aues d vicinis veniẽtes lucis arripẽt eminẽtiã virgarũ eas terrere voluerunt. exinde etiã consuetudo pmãsit: vt apud Laurolauiniũ ingentes: haberentur virgẹ nõ breues: vt in vrbe. m Lapsa ancilia coelo. S. Regnante Numa pompilio: Scutũ breue & rotundũ coelo lapsum est: & cũ aruspices rñdissent: illic fore vrbi ĩperiũ: vbi illud fuisset diligentia Numẹ: ne qñ ab hostib⁹ posset auferri: adhibito Mamurio fabro: multa similia facta sunt: & in tẽplo Martis locata. Q. aũt dicit ancilia p'ali nũero: vtit p singulari. Nã vnũ lapsum est. Ancilẹ aũt dicunt: aut q̃si vndiq circumcisũ sunt: aut q̃si. ἀμφίχειλον. id est. vndiq labrũ habens. n Extuderat. S. studiose fecerat.
d Ducebant. S. deducebãt. Hẹc eñ fuerat consuetudo.
o Pilentis mr̃es in mol. S. Cillenta sunt vehicula: sicut nũc basternas videm⁹. Erãt aũt tũc veneti coloris: nõ vt nũc russati: qb⁹ nisi castẹ vtebant. Mollib⁹ aũt pensilib⁹: vt cõtra plumas pensiles dicim⁹: et molles significam⁹. q Hic procul.. S. Bñ longe a tẽplis inferos facit. r Scelerũ poe. S. p sceleratorũ. Et bñ ait scelerũ poenas. In crimina enim psonẹ incidũt: nõ ipsarũ sunt proprie crimia: Vñ et sceleribus sunt statuta supplicia: q̃ in se incidẽtes hoies obnoxi⁹ faciunt. s Et te catilina mi pẽden. sco. S. Hoc q̃si in Ci

ceronis grām dictū videt. C. Et te Catilina. Imitat grecos: Et vt illi Tātalū: Sysiphū: et huiuscemōi sceleratos apd' inferos relegatos: poenas scelerū pēdere describit. Et cōtra Aeacū: Minoa & alios iustos reges illis se verissimos iudices pponūt. Ita Virgil⁹: et Catilinā & Catonē addit. t His dantē iura ca. S. vt supra dixim⁹ cēsorinū significat: nō vtl censem: q cōtra Cęsarē bella suscepit: & suggressus est hoc loco Homeri dispositionē. Siqdem ille Minoem et Rhadamātū et Aeacū de impiis iudicare dicit. hic Romanū ducē innocētib⁹ dare iura cōmēorat. v Hęc inter. S. bñ inter iferos et superos: mare factū dic: qd (vt supra dixim⁹) nos ab antipodibus diuidit: qui inferi sunt nr̄i cōpatiōe: x Imago au. S. nō ē cōtrariū: q & ceruleā & aureā. & argenteā maris dixit ēē imaginē: quā scim⁹ p ventor qlitate mutari: & colores reddere: qd expressi⁹ in scuto fuisse significat. y Fluctu cano: S. Omnis em̄ spuma alba est: q fluctib⁹ nascit. z Cęrula. S. i. maria. a Delphines C. de hor natura in Buco. diximus. b In orbē. S. in circuitū. c Aestūq; seca. S. naturalē em̄ rē ōndit: nā semp mare turbatur: cū delphini apparent. d Cernere erat. S. gręca figura est. e Leucatē. S in pmontorio epiri est mōs leucates ☞. Hic august⁹ agēs S. cū de statu reipub. eēt. longa cōtentio inter Augustū & Anthoniū & lepidū: placuit: vt totū orientem teneret Anthoni⁹: Augustus Gallias & Hispanias cū Italia. Lepid⁹ Aphrycā: Sardiniam: Siciliam. Ad causam maioris fidei Antonius sororem Augusti duxit voxorem. Profecti itaq; sunt ad prouintias suas. Sed Anthonius in Aegypto captus est amore Cleopatrę: non vsq;quaq;: adeo vt ea demissa cōtra Parthos proficisceret: quib⁹ victis: dū Cleopatrę cupiditate festinat: exercitū omnē frigore in Armenia pdidit. Ipse tñ aīaliū cadauerib⁹ pastus: cū paucis ad ægyptū est reuersus: vbi ei cœpit suadere Cleopatra: vt se sortiret vxorē: derelicta sorore Augusti. Quo facto: Augustus vehemēter accēsus: contra eū cœpit bella moliri: Antoni⁹ re cōpta: collectis orientis virib⁹: prior cū vxore Cleopatra venit ad bellū: conflictū ē nauali certamie circa Actiū epiri pmōtoriū vbi victi sūt Antonius & Cleopatra: & in fugam coacti. postea occiso Anthonio: illa sibi serpentē adhibuit: sed quia belli ciuilis triūphus turpis videt. laborat poeta: vt pbet iustū bellū fuisse: dicens Augustū esse cū patrib⁹: pplōq; poenatib⁹ et magnis diis. contra cū Antonio: auxilia peregrina & monstruosa ægypti numina. Et reuera i exercitu Anthonii omnes barbari fueruat: quod & Virgilius dicit. Aegyptum viresq; orientis: atq; vltima secū Bactra vehit. Vnde etiā de hoc bello egit triumphū: nec enim ciuile putatū est: qd tantūmodo Romano duce gestū est: qui & ipse barbare seruiebat vxori: adeo vt ptoria ei castra concederet: quorū qui potiebat imperio: pe vocabat exercitū. Vñ illo loco de Cleopatra: patrio vocat agmia sistro: nā Antoni⁹ cōsulare sibi tm̄ deuiuit imperiū: in q sola est ptās iubedi: Ille em̄ ducit exercitum: qui habet in potestate castra pretoria. CRI. Leucaten. Promontoriū Epiri altissimū: apud quod Anthoniū Cleopatrāq; bello nauali supauit August⁹. Ob quā victoriam Ambrachiā ppinquā vrbē Nicopolim dixit: & Romę in palatio templū Apollini ędificauit: in ea parte: q fulmine fuerat icta. Addidit porticū et Bibliothecam f Italos. C. Nam Augusti milites romani erant: & Romanis sacris imbuti. Anthonii vero barbari: & barbarę mulieris imperium sequētes. g Penatib⁹ et magnis diis. S. Alii volunt nouū eē. alii sepant: vt magnos deos accipias Iouem: mineruam: Mercuriū: qs Aeneas de Samothracia sustulit. h Tempora flammas lę. vo. S. Naturalr eni August⁹ igneos oculos habuisse dicit: adeo vt quidā Roman⁹ iterrogat⁹ ab eo cur verteret faciem respōdiderit: qa fulmē oculor tuor ferre nō possum: Sicut ait Suetonius. i Aperit ver. syd⁹. S. Sydus in vertice: hoc est sup galea. Nā ex q tpe p diē stella visa est: dum sacrificaret Veneri genitrici: & ludi funebres Cęsari exhiberent: cui⁹ sydus putatū est: Augusto psuadente i honorē pr̄is Augusti: stellam galea cœpit hr̄e dei pictam. k Parte alia. S. nō est contra: sed i alia parte. l Ventis & diis Agrippa secundis. SER. Secundis dixit Augusti compatiōe: Nā hoc dicit: Augustus nimio verorū & numinū vtebat fauore. m Agrippa secundis. S. Hoc est: Ille habuit primū fauorē: iste secundum.

Hęc[v] inter tumidi late maris ibat[x] imago
Aurea: sed fluctu[y] spumabant cerula[z] cano:
Et circum argento clari delphines[a] in orbe[b]
Aequora verrebant caudis: [c]estumq; secabant.
In medio classes æratas: actia bella
Cernere[d] erat: totumq; instructo marte videres
Feruere[e] leucaten: auroq; effulgere fluctus.
Hinc augustus: agens[f] italos in prelia cæsar:
Cū prib⁹: pplōq;: [g]penatib⁹: et magnis dijs:
Stans celsa in puppi: gemias cui[h] tpa flāmas
Læta vomunt: patriūq;[i] aperitur vertice sydus.
Parte[k] alia: ventis: & dijs[l] agrippa secundis[m]
Arduus agmen agens: cui belli insigne supbū
Tempora[n] nauali fulgent rostrata corona.
Hinc[o] ope barbarica: varijsq;[p] Antonius armis
Victor[q] ab auror populis: & littore[r] rubro:
Aegyptum: viresq; orientis: &[s] vltima secum
Bactra vehit: sequitq;([t]nefas) ægyptia cōiunx.

n Tempora nauali fulgent rostrata corona SERVIVS. Sextus Pompeius pompeii filius in Sycilliam piraticam exercuit: cōtra quē primo cū Agrippa dimicauit August⁹: Postea agrippę cura data est: qui eū deleuit: ob qd ei Augustus rostratā dedit coronā: q vicerat nauali certamine. C. Tpa nauali rc̄. Nam de coronis alibi a nobis dictū est. o Hinc. S. A parte contraria. p Variis. C. Multiplices em̄ & ex variis natōibus exercit⁹ cōtraxerat: cū ipse Augustus: vt supra dixit: solos italos in bellū duxisset. q Victor ab aurore po. S. quia vicerat Parthos: vt diximus. r Littore rubro. S. Erytheo mari: qd est inter ęgyptū & Indiā. C. Rubro. Hoc mare Indicū & ęthiopicū oceanum amplissimo ore ab austro in septētrione fundit: & ne mediterraneū exeat: a terris Persar: Arabūq; tenet. Dicit rubrū: quia illi⁹ littora: qm̄ rubro colore sunt aq̄s rubeas cū lympidę sint: ōndūt. Est dictū Erythreū ab Erythreo rege. Et qa Erythros rubeū significat: mlti putāt Erycthreū rubrū interptari. s Vltia secū bactra vehit. S. Vltima non qntū ad fines spectat orbis terrar: sed vltima imperio Antoniano. Cōstat enī bactrianos post se hr̄e gētes innūeras. C. Bactra. Bactra bactorū vrbs est: q zariasta vocatur. t Nefas. SER. Exclamatio est: non in eo tm̄: q ęgyptiam Romanus duxerat: sed etiā q mulier castra sequebatur: qd igenti turpitudine apud maiores fuit: Vnde bellaturus Pompeius in Lesbo reliquit vxorem. v Ruere. S. ruebant: id est cum impetu veniebant.

Vna omnes ruere:ac totū ſpumare reductis
Conuulſum remis:roſtriſq; ſtridentibus ęq̄r.
Alta petunt:pelago credas innare reuulſas
Cycladas:aut mōtes[x] cōcurrere montib⁹ altos:
Tanta mole viri[y] turritis puppibus inſtant.
Stupea flāma manu:teliſq; volatile ferrum
Spargit:[z] arua noua neptūnia cęde rubeſcunt.
Regina in medijs patrio vocat agmīa[a] ſiſtro.
Necdum etiā geminos a[b] tergo reſpicit angues.
Omnigenūq; deū[c] mōſtra:&[d] latrator anubis:
Contra neptunū[e]:& venerē cōtra q; mineruā
Tela tenent:ſęuit medio certamine mauors
Cęlatus ferro[f]: triſteſq; ex ęthere dirę[g]:
Et ſciſſa gaudens vadit[h] diſcordia palla:
Quam cum ſanguineo ſequit̄ bellona flagello
Actius[i] hęc cernens arcum intēdebat apollo
Deſuper:omnis eo terrore ægyptus:& Indi
Omnis arabs:omnes[k] vertebant terga ſabęi
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare:& laxos iam[l] iamq; immittere funes:
Illam inter cędes pallentem[m] morte futura
Fecerat ignipotens vndis:&[n] iapige ferri.
Contra aūt[o] magno mœrentē corpore Nilum:
pandentemq; ſinus:& tota veſte[p] vocantem
Ceruleū in gremiū:[q] latebroſaq; flumīa victos.
At cęſar[r] triplici inuectus romana triumpho
Mœnia:diis Italis votum immortale ſacrabat.
Maxima tercentū totum delubra per vrbem
Lętitia:[s] ludiſq; vię plauſuq; fremebant:
Omnibus in templis matrū chorus:oīb⁹ arę:
Ante aras terram cęſi ſtrauere iuuenci.
Ipſe ſedens niueo[t] candentis limine phœbi
Dona recognoſcit[v] populorum:aptatq; ſupbis
poſtibus:incedunt victo longo ordine gētes:
Q̄; varię linguis:habitu:tam veſtis et armis.
Hic numadū gen⁹[x]:& diſcinctos[y] mulciber[z] afros:
Hinc Lelegaſq;:caraſq;:ſagittiferoſq; gelonos
Finxerat:[a] euphrates ibat iam mollior vndis.

x Concurrere mon.al. S. Alii altis legunt: vnū tamen eſt. y Turritis pup.inſtāt. S. Hoc de hiſtoria traxit: Nā agrippa prim⁹ hoc gen⁹ turriū iuenit: vt de tabulatis ſubito erigerent̄ ſimul ac ventū eſſet in p̄liū turres hoſtibus improuiſę.
z Arua noua nep.cęde. S. Noua cęde:magna.nimia: Nā non dicit reuera noua:cū alia fuerint bella ciuilia:& cędes alię in ipſis. a Patrio vocat ag.ſiſtro. S. Cleopatra ſibi iā aſſumpſerat: vt ſe Iſim vellet videri. Iſis autem eſt genius ęgypti qui per ſiſtri motū:q̄d gerit ī dextra Nili acceſſus ſignificat:p ſitulā quā ſiniſtra retinet: oñdit fluentiam omniū lacunarū. Iſis aūt lingua ęgyptioꝝ eſt terra quam Iſim volunt eſſe. C. Siſtro. Species eſt tympani ſeu cymbali: q̄d inſtrumentū credo nō abſimile eē ab eo quo puellę Florētię vtunt̄ i choreis.
b A tergo reſpi.ang: S: Hoc eſt:nōdum videbat mortē futurā. c Deū monſtra. S. Iō mōſtra dixit: q̄a ſub Auguſto nec dū Romāi ęgyptia ſacra ſuſcepant. d Et latrator anu. S. quia capite canino pingit̄: hūc volūt eē Mercuriū: iō q̄a nihil eſt cane ſagatius. e Contra neptunnū. S. Homeꝝ ſequit̄: qui deos dicit contra ſe p diuerſis ptib⁹ hr̄e certamē. f Cęlatus ferro. S. aut in armis locat⁹: aut de ferro ſculptus: ſcʒ ex metallo ſibi congruo. g Dirę. S. proprie ſunt vltrices deę. Et bn̄ has intereſſe dicit p̄lio: ad puniēdū Antoniū: qui mr̄imoniale lęſerat fœdus.
h Diſcordia pal. S. Ideo diſcordia: quia vni⁹ ciuitatis erant. Et bene diram diſcordia ſequit̄: quā bellona comitat̄. Nā per diſcordiā venitur ad bellū. Hora. Ita truces inimicitias ac funebre bellum.
i Actius hęc cer. S. quē poſtea Actiū nominauit Auguſtus. k Vertebant terga ſabęi. S. Oēs iſti populi orientis ſunt.
l Iam iāq; · S. ſ. auiditate fugiendi. l Inter cędes. S. inter ſuoꝝ cadauera. m Morte futura: S. omine mortis futurę. n Iapygę ferri. S. vento qui de Apulia flans ad orientē ducit. Hora. Obſtruſis aliis p̄ter Iapyga. o Magno corpe. S. Septēfluo. p Vocātē cę. in gre. S. hoc de hiſtoria. Nā legit̄ cleopatrā pręſagio mortis futurę oblitā eſſe receſſus ęgyptū petere: i q̄b⁹ poterat facile bella repare: de q̄ re ſe moriens dicit̄ increpaſſe.
q Latebroſaq; flu. S: quia Nili origo naſcit̄: ſicut Plini⁹ dicit: haud lōge ab ęthiopia maurorū p⁹ maiorē athlantē eſſe: exq̄ erūpit q̄d videt̄ eē veriſimile ex belluarū ſimilitudine. r Triplici. S. triū: Tres enim Auguſt⁹ hūit triumphos: Nā prio die triumphauit exercitus: q̄ Anthoniū vicerat. Secundo qui Dalmatas vicerat. Tertio ipſe cū Alexādri ē ingreſſus triūpho.
s Ludiſq; vię plauſuq; freme. S. Hoc ē p compitalitia ludi celebrati ſunt: t Candētis limie phœ: S. In tēplo de ſolido marmore effecto: q̄d allatum fuerat de portu lunę: qui eſt in liguria: v Dona recog. pp̄lo. S. aurū coronariū dic: q̄d hodieq; a victis gentib⁹ datur. Imponebant aūt hoc imperatores: ꝓpter conceſſam vitam. Iō ſ dixit dona: Nā hoc ſi nō eſſet ſpolia diceret. x Hic numadū gen⁹: S. Atqui Antonius orientis hūit pp̄los: ſed intelligas has gentes aphrycę opas ſuas locaſſe: & ſic cū Anthonio ab Auguſto eſſe ſupatas.
y Diſcinctos. S. vel habitum eoꝝ oñdit: qui vſq; i Italos fluebat: quod Plautus in Penulo ridet dicens. Quę eſt illa auis? cum Afrum vidiſſʒ veſtē demiſſam trahentē: Aut diſcinctos dixit inhabiles militię. Omnes enim qui militāt cincti ſūt: aut certe inefficaces: vt contra p̄cinctos ſtrēnuos dicim⁹. Horatius. Altius ac nos precinctis vnum. Vnde & grece. εὔζωνος appellatur: non qui bonā zonam habet: ſed qui eſt ſtrenuus. z Mulciber. S. Vulcan⁹ ab eo q̄d totū ignis permulcet.

a Lelegas. SER. Thessalos. Lucanus. De thessalia: Mox lelegũ dextra pressum descẽdit aratrũ. CR: Lelegas. Arcarnaię partẽ curetes hñt. Lelegę partem teleboi locros lelegas dicunt: & occupasse Boetiam: nã volũt inter eos quendã fuisse nomie Lelegam: et Lelegę neptẽ Teleboam: cuius viginti liberi Teleboe dicti: horum pars Leucaden habitauit. b Carasq;. SER. Carę insulani populi fuerũt piraticam exercentes: famosi dicti a Minoe: vt Tucydes & Sal dicunt. CRI. Cares incoluerũt Ioniam: vnde pulsi petiuerũt Phrygiã. Pulsi deĩn sunt a gręcis: q expugnauerũt Troiam. Strabo ait: Cares fuisse sub Minoe: & tunc Lelegas appellatos: & isulas habitasse: deinde in cõtinentẽ venisse: & multa maritimę orę: & mediterranię habitatoribus abstulisse Deinde Iones & Dores multa illis ademisse. Fuerũt aũte (odẽ teste) rei militaris stu

Extremiq; hoĩm[e] morini: [f] rhenusq; [g] bicornis.
[h] Indomitiq; daci: & pontẽ indignatus [i] araxes.
Talia per clypeũ vulcani: dona [k] parentis
Miratur: [l] rerumq; ignarus imagine gaudet.
Attollens humero: [m] famamq; & fata [n] nepotum.

dios: Hoc indicat q lora cristas & cętera insignia carica dixere prisci. Ait ci Anacreon: Nectite bñ cõpactũ carię lorũ. Alceus itidẽ, caricam quatiẽs cristam. c Gelonos. S. poros Scythię. d Euphrates ibat iã mol. vn. S. Sentiens se q̃si ẽe superatum. Hora. Minorẽ voluere verticem. e Morini. S. populi Gallię in finib⁹: qui Britanniã spectant. C. Morini. Gallię ppli sunt iuxta Menapios & rhenanos. f Rhenus. S. fluui⁹ Gallię. g Bicornis. S. q a p duos fluit alueos: p vnũ q̃ Romanũ iperiũ est. p alterũ interfluit barbaros. h Indomitiq; dace. S. ppli Scythię. i Araxes. S. fluui⁹ armenię: quẽ pontibus nixus est xerses cõscendere. k Parentis. S. nũc honoris. l Rerum. S. scilicet futurarũ: q̃ nondũ fuerant. m Famãq;. S. gloriam. n Nepotũ. S. posteriorũ.

Finis Octaui libri.

P. Virgilij M. Argumẽtũ in Nonum Aeneidos librum.

Ad Turnum propert Iunoni mittitur iris:
Infestatq; animos: atiẽ mouet ille: phrygasq;
Obsidet: inde igni euersa est ęneia classis.
Euryalus: nysusq; ruunt: nece prælia noctis.
Vi Turnus potitur castris: impellitur inde.

Vel sic

Euryalum: & nysum deflet cũ matre iuuẽt.

Descriptio Noni libri.

Nonus hz pugnas: nec adest dux ipẽ tumul (tu.

Vel sic

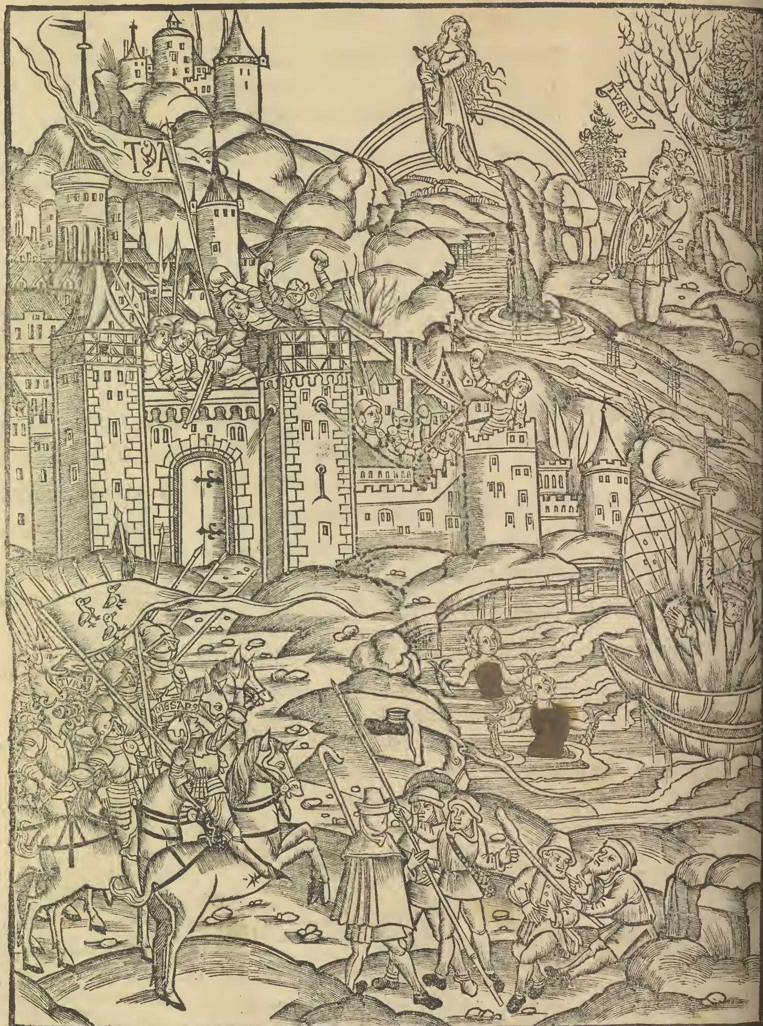
Atq; ea diuersa penitus dum parte geruntr:
Iunonis monitu Turnus festinat in hostem.
Teucrorũ naues rutulis iaculantibus ignẽ
Nympharum in speciẽ diuino numĩe versę.
Euryali & Nysi cœptis: fuit exitus impar.
Pugnatur: castra ęneadę: vallumq; tuentur.
Audacem rutulũ dat lęto pulcher Iulus.
Fit via vi: Turnus bitian & pandõ araltum
Deijcit: & totis victrodat funera castris:
Iamq; fatigatus recipit se in castra suorum.

P. Virgilij Maronis æneidos liber Nonus.

Tq; ea diuersa penitus dũ parte ge. SER. In hoc loco mutatio est rerum omnium. Nam & personę: & loca alia sunt: et aliud negotiũ incipitur: ab Aenea eñ transit ad Turnũ: a Tusca ad ardeam:

[a] Tq;[b] ea diuersa penitus: dũ parte gerũtur:
Irim [c] de cœlo misit Saturnia Iuno

a petitiõe auxiliorum ad bellum: quem transitum quidam culpant: nescientes Virgilium prudenter iunxisse superioribus negotiis sequentia p illam particulã: Atq; ea diuersa penitus dum parte gerũt. scz dũ offerũt arma: dũ danẽ auxlia. Sane format⁹ ẽ iste liber ad illud

Homer::vbi dicit p̃ noct eq: eſſos eſſe Diomedem & Vliſſem cũ capto Dolone caſtra penetrarunt. Nam par

Audacem[b] ad Turnũ:luco tunc forte[e] parentis

tẽ maximã:et œconomię. et negotiorũ exinde hab3:

b Diuerſa penitus. S. valde diuerſa, i. longi⁹ remota. Viũ

Pilumni turnus sacrata valle sedebat.
Ad quem sic roseo thaumātias ore locuta est:
Turne: quod optanti diuum ꝑmittere nemo
Auderet: voluenda dies en attulit vltro:
Aeneas vrbe: & socijs & classe relicta:
Sceptra palatini: sedemq; petiuit Euandri:
Nec satis extremas corithi penetrauit ad vrbes:
Lydorūq; manū: collectosq; armat agrestes:
Quid dubitas? nūc tp̄s eq̄s: nūc poscere curr⁹:
Rumpe moras omnes: turbataq; arripe castra.
Dixit: & in coelum paribus se sustulit alis:
Ingentemq; fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis: duplicesq; ad sydera palmas
Sustulit: ac tali fugientem est voce secutus:
Iri decus coeli: quis te mihi nubibus actam

paulo post dicit. Nec satis extremas Corithi penetrauit ad vrbes Lydorūq; manū: DO Diuersa. a Troianorū castris remota sic in v. Quo diuersus a bis a metu remotis. c Irim. S. Iris quasi eris. dicta est. nunq; em̄ ad conciliationē mittit: sicut Mercurius: sed ad disturbationē. Et ē ministra nō tm̄ dearū: sed deorum. Et Virgi. hoc ꝓbat dicens Aeneā coelo. Naȝ Iuppiter irim demisit germāe: haud mollia iussa ferentem.

d Audacē Tur. S. forte sine foelicitate: sicut de pallāte diximus. D. Audacē. inconsultū et temerariū. Iris vero hinc hortatur: illinc obiurgat. e Parētis pilumni. S. Pilumnus & Pitumn⁹ frēs fuerūt dii. horū Pitūnus stercorandorū inuenit vsum agrorū. Vñ & sterqlin⁹ dictus est. Pilūn⁹ vero pinsendi frumenti. Vñ & a pistoribus colit: & ab ipso pilū dictū est. C. Pilumni. Vide Seruiū. Sunt tñ q Saturnū putent a pinsendo dictū ee Pilūnum: q̄m pi li q̄ frumēta pinsebant inuentor fuerit.

f Sacra valle. SER. Ideo sacrata: quia vt diximus: nunq; est lucus sine religione. CRIST. Sacrata. nā lucus erat. g Sedebat. S. vt Asper dicit: erat: q̄ clausula antiqua ē: et de remotā scd̄m Plautū: Sedere est consiliū capere: q inducit seruum dicentē: sine iuxta arā sedeā & dabo meliora cōsilia. Sed scd̄m augures. Sedere est augurium captare. Nanq; post designatas coeli partes a sedentib⁹ captant auguria: qd̄ & ipse supra ostendit latenter inducens Picum solum sedentem. vt paruaq; sedebat succinctus trabea: quod est augurium: cum alios stantes induxerit: ergo sedebat: aut erat: aut consilia capiebat: aut augurabatur. D. Sedebat. in otio erat: & nō tractib⁹ necessariis vacabat: vt mli volūt. Vult em̄ poeta illius inertia laudes æneę p cōpatione extollere: & vt Aeneā a loco & frigore flumis: sic hūc vituperat: q in loco amoeno ociaret. cū æneas p laborē subiisset nemora: & lōginq̄s ptes petisset. Misit ergo Irim Iuno: vt torpentē excitaret. C. Sedebat. cogitabat in cōsultando versat: nō q sedere id significet: sȝ solent qui intētius aliqd mēte agitant sedere: vt corpus immobile teneāt: ne mobilitate corporis animus quoq; vacillet.

h Thaumantias ore locuta est. SER. scd̄m poeticā. id ē Thaumantis filia: Cęterū ex admiratōe hoc nomen accepit: quę ad miratio de eius coloribus nascitur. CRI. Thaumantias. De iri Thaumātis filia dictum est in quarto.

i Turne. DO. nomine excitat: & proponit occasiōem vtilem nō omittendam. CRIS. Turne. Optima oratio in causa deliberatiua. Nam statim ostendit: quod suadere nititur fieri omnino facili beneficio fortunę: quę maximas sibi in bello (vt etiam ostendit Cicero in actione gratiarum pro M. Marcello) partes vendicat Nam sępe ignaui illius fauore impulsi superant fortes: contra illius iniquitate sępe superantur. Persuadet ergo ab occasiōe quę a fortuna prouenit: vt est vna ex sex partibus: quę in coniecturali constitutione signo subiiciuntur. Turne captat beniuolentiam ab eo: quasi dicat: talis vir. qui etiam in rebus difficillimis inuictum te p̄stare consueuisti.

k Quod optanti. CR. Ostendit magnitudinem occasionis: q̄ tāta est: vt nō modo mortalis quisq; eam prestare queat. Sed nullus etiam deorum promittere auderet: veluti qui supra suas vires esse sentiret: quę ergo potest esse maior occasio q̄ illa: q̄ etiā deorū excedat potestatē.

l Diuum promittere nemo. S. Nemo pro nullus posuit: et est acyrologia: Nam diuum nemo non possumus dicere: cū proprie nemo: sit: nec homo:

m Aderet. S. Docet p̄ transitū multa interdū tēporis rōne puenire: q̄ numina p̄stare non pñt: q̄d etiam paulo post in maris deum petitiōe Iuppiter ꝓbat dicens: Cui tanta deo permissa potestas.

n Voluēda. S. p volubilis. o Dies. C. recte: Nam occasio cōmoditas est quę affert a tempe: & optime addit voluenda nō volubilis: sȝ cui hoc necesse adit: vt deinceps voluatur: & sic admonet: vt presenti vtat. Nam paulo post ex mutatiōe temporis mutabitur & ipa. Duo ergo ostēdit: Primū occasionē ee tantā: quantam nō modo homo qs q̄: sed ne deus quidē aliquis prestare queat. deinde illam ex mutabilitate temporis: nisi eam q̄s primum arripiat habiturā.

p Aeneas DO. Magnū pondus in nomine. CRIST. Aeneas. Non satis erat ostendere tempus commodum: nisi etiam ostendat spacium sufficiēs ad rem transigendā. Nam & spaciū ipsum signi pars est. Hoc igit arguit longū futurū. quod nō solū Aeneas Palanteū adnauigauerit. Sed inde etiam in Etruriā longius abierit. Ergo antecq; illinc ad castra sua redeat: erit spacium amplū Turno ad castra diripienda.

q Nec satis. S. quia occurrebat ab Euandro eum facile posse remeare. r Corithi. S. montis Thuscię: qui (vt dixi) nomen accepit a Corytho rege: cum cuius vxore cōcubit Iuppiter: vnde natus est Dardanus.

s Armat agrestes. S. Ne ei formidinem initiat agrestes esse commemorat. t Nunc tempus ag. DO. Monet quid faciendum: ne ille insultando perdat tempus.

v Turbataq; arripe castra. S. aut arripe: et turba: aut turbata inuade: propter absentiam Aeneę.

x Dixit. D. Nā obiurgata est: terruit: istruxit: hortata ē.

y Secuit sub nubibus arcum. S. Hoc est duxit: vt ille viam secat ad naues: & reuera arcus ipse variis coloribus sectus est. Bene autem sub nubibus: quia sine nubis beneficio arcus nō videtur. z Agnouit iuuenis. SER. Irim tantū agnouit: non & a quo missa esset: vtrum a Ioue aut Iunone: Hinc est quod dicit: Quis te mihi nubibus actam. a Decus coeli. D. Quanta est laus ornare coelum: & meritum: et pulchritudo.

b Clara repente: S. Item aliud auguriũ. Nam cũ iris sine nubibus nõ posset videri: post eius abscessum statim est secuta serenitas: Clara aũt bñ addidit: quia tẽpestas .πσον μεσον. c Tempestas. C. qualitas est tpis: siue apta serena ve sit: vt hic: siue contra turbida & aduersa: Aliqñ idẽ erit q̃d tẽpus: vt sæpe apparet apud Salustiũ: d Mediũ discindere cę: S. Chasma dicit factũ. i. subitã aeris diruptiõem. & quẽdã recessum: p q̃d vult videri chasma inim se recepisse. Mediũ aũt bene dixit: Nã est & summũ: Vñ est: Sic vertice coeli cõstitit: nubes aũt in medio sunt: vbi fiũt oia signa: q̃ dicit. i. Iris: chasma: serenitas. nã si in summo fieret: nullus videre potuisset: Hũani em̃ oculi altiorem nimiũ splẽndorẽ ferre nõ pñt: sane Chasma est. Ita em̃ Pli. vocat diruptio: et quidem coeli, recessus. e Palantes ei stel. SER: Bene palãtes: q̃si i alienũ tpus errore venientes. f Omnia tanta. S. scilicet coelestia. g Quisqs in ar. vo. S. vel Iuno: vel Iuppiter. h Onerauit q etheravo. S. Iterũ atq iterũ est vota pollicitus. Locus aũt iste dictus est secũdũ augurũ morem: apd quos fuerat cõsuetudo: vt si post acceptũ augurũ: ad aquã venissent inclinati haurirẽt exinde manib⁹: & fusis pcib⁹ vota pmitterent: vt visum pseuerarer auguriũ: quod aq intercessu dirũpit. Vñ etiã in. xii. visũ Auguriũ quod aq intercessu dirũpitur nõ pcedit: nã fortiẽ exitũ infirmũ: qa cygnus dimissus ab aquila in fluuiũ cecidit: vt Prædamq ex vnguib⁹ ales proiecit fluuio. Hinc videt̃ etiam Turnus minime potuisse liberari. i Iamq omnis campis exercitus ibat apertis. SER. Intelligamus hunc exercitum primũ in campos confuse ruisse: post digestum in ordines: vt fit seq̃ntiũ fluuiũ cõgrua cõparatio: q̃ flumia dicit post cãporũ inundationẽ in alueos suos reuerti. Nam hoc vult dicere: vt de campis flumia in alueos redeunt. sic digesta est in acies militũ multitudo: q̃ fuerat añ diffusa. i Diues equũ. S. p gtm̃: frequẽti⁹ vtitur hac figura q̃ p ablatiuũ. k Pictai. C. p pictę: & est diphtõgi grẽci dissolutio. Est enim apud illos diphtongus ai: apud nos transit in ae. l Coercent. CRIS. cogunt: colligũt: m Vertitur. CRI. quod est proprium ducis: ad quem summa totius rei pertinet: vt omnia abeundo: lustrãdoq explorret: atq administret: & modo vsq ad prima signa deferatur: modo ad nouissimos redeat. n Altus per tacitum ganges. S. fluuius est Indię: qui secundum Senecam in situ indię nouem alueis fluit: secundum Melonem septem: qui tamen et ipse commemorat nonnullos dicere: q̃ tantum tribus alueis fluat. Virgilius tamen. Nilo eum surgens septem alueos eum habere significat. Hanc varietatẽ Donatus fugiens longum hyperbaton facit dicens: ceu surgens septẽ amnib⁹ Nilus: aut ganges altus per tacitũ. Sane bene addidit p tacitũ altus: hoc est per pfundã altitudinẽ: nã licet crescat: intra ripas tamẽ est: nec superfundit. vt Nilus campis vnde asper distinxit altus per tacitum: C. Ganges: fluuius Indię qui orit̃ ex cacauso septẽtrionalis Indię monte in mare Indicum influit cis Taprodãẽ insulã. Quot autem alueis. vide Seruium. Romanorum primus p illũ classem duxit Traianus: ante Traianũ Alexander Macedonic⁹.

Detulit: in terras: vnde hęc tam[b] clara repente
[c] Tempestas? video mediũ[d] discindere coelum:
palantesq[e] polo stellas: sequar omnia[f] tanta
Quisqs[g] in arma vocas: tũ sic effatus ad vndã
processit: summoq hausit de gurgite lymphas:
Multa deos[i] orans: [h] onerauitq ęthera votis.
[i] Iamq omnis campis exercitus ibat apertis:
Diues equum: diues [k] pictai vestis: & auri.
Mesapus primas acies: postrema[l] coercent
Tyrrhidę iuuenes: medio dux agmine turnus
[m] Vertitur arma tenens: & toto vertice supra est.
Ceu septem surgens sedatis amnibus[n] altus
per tacitum ganges: aut pingui[o] flumine Nilus
Cum refluit campis: & iam se condidit alueo.
Hic[p] subitam nigro glomerari puluere nubem
prospiciunt teucri: ac tenebras insurgere cãpis.
primus ab aduersa conclamat[q] mole Caicus:
[r] Quis globus o ciues caligine voluitur atra?
[s] Ferte citi ferrum. date[t] tela: scandite muros
[v] Hostis adest: eia ingenti clamore per omnes

o Aut pigui flu. nil⁹. S: Nilus dictus est q̃si νεον ιλυν. hoc ex nouũ limũ trahens: quod volens exprimere dixit pingui flumine: id est fluore: quę res foecundã efficit terrã: q̃d & ipse in Georgicis ostendit dicens: Liquunt̃ mõtibus amnes: foelicemq trahunt limũ. Item et viridem ęgiptum nigra foecundat harena.

n Ceu sẽptẽ surgẽs sedatis amnibus alt⁹ per taci: DON. per comparationem ostendit magno silentio iuisse Turnum: vt improuisus exprimeret incautos: tñ ingens puluis illos mãifestauit. p Hic subitã, nigro. CR. Ostendit teucrorũ vigilantiam qui i prouiso opprimi nõ potuerũt: cum ad omnẽ euẽtum intenti: nihil eos latere potuisset.

q Mole Caicus: CR. Is enim custodia agebat in turri hostib⁹ opposita. r Quis globus. SER. id est quantus: admirantis enim est: non interrogantis. Nec enim interrogat qui nuntiat. DONA. Quis globus: Primo dubitauit: deinde cognouit esse hostes. CRIST. Quis globus. admirantis est & stupentis: non interrogantis: Nam res improuisa vehemẽter perturbat animum. Vnde etiam minora maiora videntur. Ergo quis globus q̃ immensa ac constipata multitudo. Globus enim latine est: quę grece sphera. nõ ergo videbat milites: sed ex globo pulueris coniectabat: q̃ multi essent. s Ferte citi. CRISTOFERVS. Maxima propẽratione properantem effert orationem: quod demonstrãt clausulę breues: & sine copula positę. t Tela. DONA. Etiam lapides: & omnia missilia dici possunt. v Hostis adest eia ingenti cla. p omis. S. Hic distinguẽdũ: vt eia sit militũ pperantiũ clamor: & est enniãnũ: qui ait: Eia machęra. Ergo eia ingenti clamore dicentes ad portas ruebant. Alii hostes adest eia: legunt.

Condunt[x] se teucri portas: & mœnia cōplent.
Nanq; ita discedens pceperat[y] optimus armis
Aeneas:[a] siqua interea fortuna fuisset:
Neu struere auderent aciem: neu credere cāpo.
Castra modo: & tutos seruarent aggere muros.
Ergo & si conferre manū[b] pudor iraq; mōstrat:
Obijciunt portas tamen: & pręcepta facessunt:
Armatiq; cauis expectant turribus hostem.
Turnus[c] vt anteuolans tardū[d] pcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus: & vrbi[e]
Improuisus adest:[f] maculis quē thratius albis
Portat equus:[g] cristaq; tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecū o iuuenes: qui prim⁹ in hostē
En ait: &[h] iaculū at torquens emittit in auras:
[i] principiū pugnę: & campo sese arduus infert.
Clamorem[k] excipiunt socii: fremituq; sequūt
Horrisono: teucrū mirantur[l] inertia corda
Non ęquo dare se campo: nō obuia ferre (huc
Arma viros: sed castra fouere: huc turbid⁹ atq;
Lustrat equo muros: aditumq;[m] p auia querit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ouili:
Cū fremit ad[n] caulas: vētos ppessus et imbres.
Nocte[o] sup media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper &[p] improbus ira
Sęuit[q] in absentes: collecta fatigat edendi
Ex[r] longo rabies: &[s] siccę sanguine fauces:
Haud aliter rutulo muros: & castra tuenti
Ignescunt[t] irę: & duris dolor[v] ossibus ardet:

x Condunt se. C. componūt se ad custodias agendas: & ad repugnandū: Neq; nō iccirco pdibant obuiā hosti: quia timerēt: sed vt essent obsequētes imperio ęneę: q prohibuerat illos cū hostibus se absente manum conserere. Prudentissimi ergo ducis cōsiliū est: nō pmittere: vt absente se bellū ineāt: ppter incertos fortūę casus. Quapropter se verissimū Mallii filiū suppliciū: qm imperiū in huiuscemodi re cōtempsisset: non improbat. y Nanq; ita discedēs p. S. excusatio Troianorum: ne portas clausisse timore viderent. D. Nāq; ita discedens pceperat. Aliter em timidi poterāt videri Troiani: qui instructa acie non exirent: contra hostes Aeneę pceptū propter incertos fortunę casus sapiens fuit. Ergo duas dedit virtutes: alteram ne imbelles viderentur: alterā vt regi parerēt.

z Optimus armis: S. peritus armorū dux egregius: qui et futura poruideret.

a Siqua interea fortuna fu. S. s. bellicus casus. b Pudor iraq; mon. S. Licet eos hortaretur ira et pudor. C. Pudor ira. Ponit Aristo. cū fortitudinē describit. multos pudore: etiā si vera in illis fortitudo nō sit hostib⁹ nō cędere: et irā tanq; cotem ad fortitudinē accuendā esse: Perypatetici omnes affirmant. Ostendit igitur: q quāuis ira & pudore ad manus conferendas impellerent: tamē tm ualuit apud eos imperiū ducis: vt illi obtemperauerint.

c Turnus vt anteuo: C Ponit Macrobi⁹ qtuor dicendi genera esse copiosum: breue: siccū: pingue: vel floridū: atq; hūc locū siccū esse genus ostendit. d Tardum agmen. S. Peditū dicit: qui equitum cōparatione tardi sunt. D. Tardum: nō q tarde ambularet: sed comparatione Turni.

e Vrbi. S. Troię quā fecerat Aeneas castrorū in morem. f Maculis quem thratius albis. SER. Nouę albas maculas dixit: cum proprie macularum sit hęc natura: vt obscuritate sua albū aliquid infuscent. g Cristaq; tegit galea aurea rubra. SER. Duo ablatiui sunt: & duo nominatiui: quos metrica ratione discernimus: Nam & rubra crista longę sunt vltimę: quia ablatiui sunt. Sane huiusmodi versus pessimi sunt: h Iaculum. DO. Dedit principiū pugnę: id ei signū fuit an qd nulli licebat arma mouere. i Principiū pugnę. S. Hoc de Romana solēnitate tractū est: cū enim vellent bellū indicere pater patratus: hoc est princeps foecialium pficiscebat ad hostium fines: & prefatus quedā solennia clara voce dicebat se bellum indicere ppter certas causas: aut qa socios lęserant: aut qa nec abrepta animalia: nec obnoxios reddiderāt: & hęc clarigatio dicebat a claritate vocis: postq; clarigationem hasta in eorū fines missa indicabat iam pugnę principium.

k Clamorē exci. so. S. Legitur et clamore. Si clamore sensus erit tal. hastę iactum socii clamore comitant. Si clamorem: intelligimus Turni eos clamorē excepisse: & cū fremitu eum sequunt.

l Inertia corda. S. nō re uera: sed sicut hostib⁹ videbatur. m Aditumq; per auia quęrit. S. Etiā per auia sane exprimitur Turni violētia: nā viam p auia nullus requirit. n Ad caulas. S. munimenta et septa ouium: Est ei grecum nomen. c. detracto. Nam greci aulas vocant animaliū receptacula.

o Nocte sup me. SER. vltra mediā noctē. i. maiorem eius partem: & est bōa elocutio p Sylepsim: vt si dicas legi noctem super mediā. i. vltra mediā noctem. nulla enim sylepsis est: quę nō & casus mutet. & egeat subauditione: vt hāc ego nunc ignaram huius quodcūq; pericli. p Improbus ira C. quē ira facit iprobū: id est insaciabilem:

q Sęuit in ab. S. Fantasiam sęuitię exp̄ssit: qa & lupi circa caulas fremunt vt in ipsis animalib⁹ solēt.

r Ex lōgo rabies. SER. absoluta elocutio: vt si dicas ille fame fatigatur ex longo. s Siccę. CRI. scilicet fauces. i. ex ardore: qui pueniт: ex sanguie arescūt fauces. t Tuēti ignescūt irę. C. cum ei tueant monumēta inexpugnabilia excandescit: qa desperat expugnationem.

v Dolor ardet. C. quia puenit ex ira. Ira eni est accensio sanguinis ad vindictam sumēdam: ergo ardet: quę vindicta: si desperatur gignit dolorem.

a Et qua via clau: S: Qua aduerbiũ loci est: nõ pnomẽ: Nam nõ cõstat versus: si via septim⁹ sit: nõ ntũs: Ergo q̃ via. i. p quã ptẽ vię vallo Troianos excutiat. Legit tñ et quę via: et est sensus absolutio. y Excutiat. C. videbat em̃ posse supari troianos: si ex castris pdirent: sed desperabat ipsos posse elicere.

homo: hęc viderat aut audiuerat: sed musę poetã docuerūt: l Berecyntia magnũ. S. Mater deũ a monte Phrygię berecynto: cui⁹ vltima syllaba caret aspiratõe: quã addimus quotiens montẽ deli cynthũ dicimus. Est aũt tenuis ista discretio: quib⁹ nominib⁹ subtrahi debeat aspiratio: nam ecce Ripęi montes Archadię nõ scribunt cũ aspiratione: quã addim⁹: q̃tiẽs Ryphęos mõtes Scythię significamus. m Da nate petẽti. S. ac si diceret ei quę iubere debuerat. DO. Da. Imperatiua vox ostendit parentis. Nate: quod nomẽ ad imperandum multũ valet.

Qua temptet rõne aditus: & qua via clausos
Excutiat teucros vallo: atq; effundat in ęquor:
Classem que lateri castrorũ adiuncta latebat:
Aggeribus septam circũ: & fluuialibus vndis:
Inuadit: sociosq; incendia poscit ouantis:
Atq; manu pinu flagranti feruidus implet.
Tum vero incũbunt: vrget praesentia Turni:
Atq; omnis facibus pubes accingitur atris:
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Theda: & cõmixtam vulcanus ad astra fauillã.
Quis deus o musę tam sęua incendia teucris
Auertit: tantis ratibus quis depulit ignes:
Dicite: prisca fides facto: sed fama perennis.
Tẽpore quo primũ phrygia formabat in Ida
Aeneas classem: & pelagi petere alta parabat:
Ipsa deum fertur genitrix berecyntia: magnum
Vocibus his affata Iouem: da nate petenti
Qđ tua cara parẽs domito te poscit olympo:
pinea sylua mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa: quo sacra ferebant:
Nigranti picea: trabibusq; obscurus acernis:
Has ego dardanio iuueni cum classis egeret
Lęta dedi: nunc sollicita timor anxius vrget.
Solue metus: atq; hoc pcib⁹ sine posse parentẽ:
Neu cursu quassatę vllo: neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.

z Classem q̃ la. C. Vna hęc via videbat restare: q̃ exire cõpellerent. s. vt nauibus incẽsis succurrerent. Triplex ergo laus ęneę: q̃ mãdauerat ne se absente in pliũ exirent troianos: q̃ impatori suo obsequẽtes fuerant: & Turni q̃ id sũ opere conaret. a Vrget pñtia tur. D. Plus valet psẽtia eius q̃ pt iubere: q̃ iussio. C. Vrget p. Turni: Null⁹ em̃ tã ignau⁹ ẽ miles: q̃ pñti ipatore aliq̃d declinet periculũ. b Facibus accin. atris. S armatur: instruit. C. Atris: propter fumeos vapores. Vñ sequit: Fumeũ fert picea lumen; c Piceũ fert fumida lu. S. Sordidior em̃ ex thedis et igni fum⁹ ẽ. D. Fumida theda. Cum hoc dicit: exprimit: q̃re dixerit: facibus atris. d Quis de⁹ o mu. S. q̃ res deorũ est & ardua: iõ p se eã nõ põt dicere. Hic aũt gloria Turni latenter ondit: cuius vis nisi a numinib⁹ repelli nõ potuit. C. Quis de⁹. in re difficili scita minimeq; verisimile musas inuocat. e Prisca fi. facto: s; fam. S. ois antiqtas difficilis: puta: et incorrupta manat in posteros. Hoc ei dicit factũ: hoc licet priscũ sit: tñ eius fama nõ ẽ oblitterata vetustate. C. Prisca fides. ergo credenda res: q̃niã nec apud priscos: q̃ rei ppiores erant: defuit fides.

f Sed fama pennis: C: q. d. hęc sola via est: q̃ res prisca: nec litteris mandata sciri potuerit: q̃ fama ppetua conseruata sit. g Quo primũ: S: hoc ẽ initio. Nõ em̃ secundo factę sunt naues apud idã ab Aenea: D. Tempe q̃: verisimilis fit res: cũ tempus & locus exponitur. C. Tempe. Optimum figmentũ: et a summo poetę ingenio profectũ. h Formabat: SER. id est formare cogitabat: nõ enim in Ida: sed apud antandrũ factę sunt; i Alta pela. S. absolutũ est: vt lata camporum. k Ipsa deũ ge. fert. S. Figmentũ hoc licet poeticũ sit: tñ q̃ exemplo caret: notatur a criticis: vnde lõgo pœmio excusatur. nam iõ & prisca rõne religionis: & Iouis beneficio dicit esse perfectũ: vt naues mutarent in nymphas: q̃ vel aliqua ex parte possit eẽ verisimile. D. Ipsa deũ ge. nullus

n Cara. D. vt sit de parenti' quã diligis: & q̃re amat. Rem aũt arduã petiturã causas iustas inserit. o Domito te posc. olipo. S. videt dicere: psta ei: cui⁹ beneficio seruatus ad olympi regna venisti: Saturn⁹ em̃ cũ oẽs filios Iouẽ solum eẽ nõ potuit: celatum matris auxilio: domito ergo olympo in tuas. s. leges p bñficiũ meum mundo redacto.

p Pinea syl. mihi. S. Cõgrue. naz pinus in tutela matris est deum. q Arce fuit summa. S. Hoc ẽ apd gargara: q̃ dicta sunt: quasi κάρα κάρατος. id est caput capitis: altitudis altitudo cara est. κεφαλη. Gargara autem sunt montis idę cacumina: pter q̃d dicit in arce summa. r Nigranti picea. SER. Vmbrosa & picea est genus arboris: vnde pix desudat. Harum aũt secundum Pliniũ quinq; sunt species: sicut etiã supra diximus. s Has ergo. SER. Non trabes: naz de arce naues nõ fiunt. Vnde melius arbores intelligim⁹ referẽtes ad piceas: vel ad pinos. Sane notandũ trabes eũ dixisse de arborib⁹: cum non dicant: nisi iam cęsę: & iam ppositę. t Classis egeret. SER. iusta Aeneę petitio: et concedentis benignitas numinis exclusit piaculum: Nam his remotis sacrilegium cõmitteretur. v Timor anxius. SER. aut perpetuũ est timoris epitheton: aut certe verum timorem voluit significare: vt separet ab eo qui ex cupiditate nascitur prosperorũ: vt. Exultãtia haurit corda pauor pulsans; x Prosit nostris in montibus. SER. Bona breuitas: nam detraxit his & esse: nam plenum est prosit: & his ortas esse in montibus nostris: quod fecit elocutionis causa.

Filius huic contra: torquet [y] qui sydera mundi:
O genitrix quo [z] fata vocas: aut q̄d [a] petis istis:
[b] Mortali ne manu factę: immortale carinę
Fas h[c]abeant: certusqꝫ [d] incerta pericula lustret
Aeneas: cui [e] tanta deo permissa potestas:
Imo vbi defunctę [f] finem: portusqꝫ [g] tenebunt
Ausonios: olim [h] quęcūqꝫ [i] euaserit vndis
Dardaniūqꝫ ducem laurentia aduexerit arua:
[k] Mortalem eripiam formam: magnisqꝫ iubebo
Aequoris esse deas: [l] qualis Nereia clotho:
Et galathea secant spumantē pectore pontum.
Dixerat: idqꝫ ratum stigij ꝑ flumina fratris:
Perpice [m] torrentes: atraqꝫ voragine ripas
Annuit: [n] & totum nutu tremefecit olympum.
Ergo aderat [o] promissa dies: & tempa parcę
Debita complerant: cum [p] turni iniuria matrē
Admonuit: ratibus sacris depellere thędas.
Hic [q] primū noua [r] lux oculis effulsit: & ingens
Visus ab aurora cœlū transcurrere nymbus:
Idęiqꝫ chori: tum vox horrenda per auras
Excidit: & troum rutulorūqꝫ agmīa complet:
Neu [s] trepidate meas teucri defendere naues:
Neue armate manus: maria [t] an̄ exuere turno
Quam sacras dabitur pinus: vos ite solutę:
[v] Ite deę pelagi: genitrix iubet: & sua quęqꝫ
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis:
Delphinūqꝫ modo diuersis æquora rostris
Ima petunt: hinc virgineę (mirabile monstrū)
Reddunt [x] se totidem facies: pontoqꝫ feruntur:
Quot prius ęratę steterant ad littora prorę.
[y] Obstupuere animis rutuli: conterritus ipse

y Torquet. S. qui susti net: regit. D. Torq̄t. qui. s. cui est o'm rerꝫ ptās: sꝫ tn̄ nō debet aliq̄d ꝑstare cō tra fatū: vt illa petit. s. vt et naues et Aeneas n̄ sint subiecti casib⁹. C. Torq̄t qui sydera mundi. In cir cuitu ait. Est em̄ q̄d solū mouet. Et est hęc prima cā: et verus de⁹ ꝑ quē oia sunt. Ipse aūt ꝑ se est. Sta bilisqꝫ manens dat cūcta moueri: est itidem q̄d mo uet et mouet: vt sūt scd'ę causę. est ꝙ solū mouet: vt hęc inferiora. Optime igitur diffiniuit deū: qui torquet sydera mūdi. i. q omia mouet: cū ipē imo bilis maneat. In fabula er go physicū aliq̄d & theo logicū posuit: vt diffini ret verꝫ deū: mox vt poe ta ad fabulas reuoluitur.
z Quo fata vo. S. Ostē dit fata aliq̄ten⁹ trahi: nō tn̄ vsqꝫquaqꝫ. hoc em̄ di cit: quo. i. ad quam rem.

a Petis istis. S. ꝑ istis: Nam sic dicim⁹: peto tibi pro te. b Mortali ne manu fac. C. omia q̄cun qꝫ sunt: a deo sunt. Sed q̄ dam ipse facit immedia te. i. sine aliq̄ medio: & si ne secundis causis: et hęc qm̄ proxima suo factori nullaqꝫ cā interponit in ter se factoremqꝫ suū: a deo retinent de natura fa ctoris q̄ immortal' est: vt parū ab ea degenerēt: & ꝓpterea imortalitatē reti nent: vt sunt aīę hūanę. Quędā vero facit: nō oī no imediate: sed ꝑ secun das causas: vt sunt corꝑa cōposita: & hęc ita dege nerant: vt nō seruēt facto ris immortalitatem.
c Fas habeāt. S: ius. nec enim possent ęterna esse: quę ab hominibus facta sunt. Horati⁹. Debemur morti nos nostraqꝫ. Naꝫ sic animi facta sunt im mortalia: ita corꝑis pere unt. Salustius. Cęterū stu dia nr̄a sicut anima im mortalia sunt.
d Certusqꝫ incer. ꝑicla. S. Hoc dicit. casibus licen tiam hęc petitio vult adi mere. Nā Aeneas forte q̄ homo est nauigatiōis: de bet timere periculū: q̄d perit: si eius nauib⁹ ęternitas detur.
e Cui tanta deo ꝑmis. S. Cui: ac si diceret: nec regi quidē deorū. f Defunctę. S. liberatę: vt. O tandē magnis pe lagi defuncte periclis. g Port⁹qꝫ te. S. Nautico vsus est verbo: cum de nauibus diceret. h Quęcunqꝫ. SER

Hic ostendit aliquas esse perituras. i Euaserit vndis. S. de vndis exierit: cū venerit ad eū locū: de q̄ nauigatur⁹ nō sit. Alii legūt euaserit vndarū pe riculū. k Mortalē eri piā for. S. Bn̄ dixit mor talē. nec em̄ pōt fieri vt ea dē res et mortal' sit: & im mortal'. an̄ est: vt desinat esse mortal'. C. Mortalē eripiā formā. q. d. ipē nul la cā interposita: vt imor tales iure esse possint.
l Qualis nereia clotho. S. Non tales dixit erit. sic supra. Qualis mugitus fu git cū saucius arā taurus.
m Per pice torrentes. S. ardentes: & est figmentū poeticū. n Et totū nu tu tremefe. olym. C. Ma crobius alioqn vir m'ta doctrina excellēs: i hoc lo co a nationis ingenio nō discedit: nā greci oia suis arrogant: nostris contra oia detrahere conant̄. Ait igit̄ phidiā: cū Iouē olym piū finxisset interrogatū: de q̄ diuinam mutuaret̄ effigiē: respōdisse se archi typū Iouis i trib⁹ Home ri versibus inuenisse. tan q̄ꝫ illi vitio det: si quicq̄d Home. dicit: ipse n̄ dicat: ac de supciliis & crinibus totū illi⁹ vultū collegisse: miraturqꝫ hoc a Marōe ꝑtermissum. Sꝫ nō video cur hoc Hemistichio illi⁹ maiestatē nō min⁹ q̄ꝫ Ho merus expresserit.
o Aderat ꝓmis. dies. S. Promissum tp̄s aduene rat. p Turni iniuria. S. scꝫ quā inferebat: & mō iniuria. est αλκηια. i. in iusticia. Hinc et apud Co micos: iniuri⁹ est q audet aliq̄d cōtra ordinē iuris: et bn̄ iniuria: qm̄ et cōtra necessitatē fati: & contra rōnē fœderis bella cōmo uerat. q Hic primū. D. Debuerāt an̄ ꝯiecturatio nē ꝑire signa: ne cassa res facta videat̄: deiñ vox se quit̄: vt cōiectura signorꝫ formet̄. r Noua lux. S. id est nymb⁹ deorꝫ: q̄d & paulo post dicit. s Ne trepidate. S. ꝑ ne festine tis: & ꝑ hoc significat̄: iō ad nauiū defēsionē egres sos nō eē Troianos: quia numē vetuit. t Maria ante. D. Pulchre a loco in q̄ erāt possibilitatē sumpsit. v Ite deę pelagi. S. Alii hucusqꝫ volunt matrē deū locutā. Alii iungunt genitrix iubet.
x Totidē. D. vt appereret ipsas esse quę fuerunt versę.
y Obstupuere animis rutuli. S. timuerunt rutuli.

Turbatis mesapus equis: cunctatur & amnis
Rauca sonans: reuocatq; pedē tyberinus ab alto

z Mesapus. S. s. timuit numinis fili⁹. a Et amnis rauca so. S. Licet antiquitas habuerit hic & hęc amnis. meli⁹ tñ est accipe rauca sonans p rauce: q; rauca amnis: b Reuocatq; pedē ty. S. Nūc ipm deū territū dixit supra vndas fuisse perterritas: et ī se repssas: c Tyberinus. S. supple timuit. Per hos autē gradus maior Turni designatur audacia, quale & in quarto. At non infoelix amni phoenissa.

¶ At nō audaci turno fiducia cessit:
Vltro animos tollit dictis: atq; increpat vltro:
Troianos hęc mōstra petūt: his Iuppiter ipse

¶ d Animos tol. dic. S. Magnanimitatē suam cōprobat dictis: tale est illud econtrario. Turbatū q; oculis. e Increpat vltro. D. Temeritas maxima: qui cū fatū intellexisset: debuit potius fortunā suaz deflere. f Hęc monstra petūt, S. appetūt: vt reginā petit. g Iuppiter ipse. SER: Qui oibus pstare consueuit. Vnde & Iuppiter dictus quasi iuuans pater. Ergo auxiliū solitum non circa Troianos accipimus: sed quod ipse prestare consueuit.

h Auxiliũ ſolitũ. D.q.d.qui fugere ſemper ſoliti ſunt. C. Auxiliũ ſolitũ. Maxima prudentia: vt quid ab hoſtib⁹ eſt pro ſe facere argumẽtetur. i Non tela neq; ignes. Expectant rutilos. S.non expectãt troiani: vt rutilorum telis: aut ignibus pereant: qa iã nauiũ amiſſione p̃ierunt. k Maria inuia teucris. S.color eſt: nam rẽ quam troiani pro ſe putabant: in contrarium vertit dicens: nauigatiõis auxiliũ & fugę pdidiſſe troianos: quos conſtat ꝓ fœlicitate habuiſſe nauigationis vitare diſcrimina. l Rer̃ pars altera. S.Humanę em̃ naturę duo elementa cõceſſa ſunt.ſ.mare & terra. C.Rer̃ pars a. cũ mari ac terra mortales vti poſſint: mare ereptũ eẽ remotis nauibus oſtẽdit. terrã vero in ſua poteſtate eſſe: qñ tot Itali in ſuum auxiliũ veniũt m Tot mi.gẽ. D.Sepa. et deinde dic gẽtes. n Nil me fa.ter. S.Tacitis qõnibus occurrit dicẽs ſi fataliter ſe ad italiã veniſſe dicũt: iam venerunt: cõpleta ſunt fata: & callide tacuit: quod erat fatale. Troiani em̃ dicebãt Italię ſibi regna deberi. Et eſt oratorũ: q̃ſtiones ita proponere: vt facilem ſolutionis ſortiantur euentũ. o Si qua phryges p̃ ſe ia. S.quaſi & iſta cõfingant. D. Phryges. ꝓ conuitio poſuit. C.Si qua phryges. mira cõfutatio: Primũ em̃ dicit troianos iactare fata ſua: quod eſt ac ſi dicat falſa eſſe quę loquunt̃: deinde circũſcribit quę negare oĩno non põt: nã dicit voluerunt fata in italiã venire troianos: non autem regnare: & cũ venerint ſatiſfactũ ẽ fatis. Deinde contra opponit fatũ ſuũ: quod q̃uis falſũ ſit: tñ non facile dilui poteſt. Et illud validiſſimũ profert: ſi non fuit illis ſatis rapuiſſe vnam cõiugem.ſ. Helenã: nõ debere eiſe ſatis ꝙ ſemel perierint.

p Sunt & mea cõtra.fatmi. S.Hoc falſum ẽ quod dicit turnus: ſed in arte rhetorica tunc cõcedit̃ vti nobis mẽdatio: cũ redarguere nullus poteſt: vt hoc loco. Quis em̃ vere ſcire poteſt: Turno data eſſent: nec ne reſponſa: quia ſcit falſum eſſe: quod dixit. q Sceleratã gentem. S.Argumentis probare dicta contendit dicens eſſe ſceleratam gentẽ ob raptã ſibi coniugẽ: in quo facto vtit̃ grecorũ exemplo: qui rapta Helena gentẽ deleuere Troianam.
r Coniuge pręrepta. S. Inuidioſe ſponſam cõiugẽ vocat.
s Nec ſolos tangit atridas. Iſte do. S. Cur non in ſimilitudine criminis ſit pœnę ſimilitudo. Si culpa repetit̃: ſupplicia quoq; geminent̃. D. Solos atridas. Si luerũt pœnas prima eſt iniuriarũ in atridas pulſi patria luent: & iſtaq; in nos iã exortes: & ideo imbecilliores. Eſt ergo mirũ exẽplũ deprimit aũt omnia illor̃ geſta apud Troiam: & ſe grecis proponit ꝙ nõ fraude: ſed vi velit adoriri.

[h]Auxiliũ ſolitũ eripuit: non [i]tela: neq; ignes
Expectant rutilos: ergo [k]maria inuia teucris:
Nec ſpes vlla fugę: rerũ pars [l]altera adempta eſt.
Terra autẽ in noſtris manibus: tot [m]milia gẽtes
Arma ferunt Italę: nil me fatalia [n]terrent
[o]Si qua phryges pręſe iactant reſponſa deorum.
Sat fatis venerięq; datũ eſt: tetigere quod arua
Fertilis auſonię troes: ſunt & mea [p]contra
Fata mihi: ferro [q]ſceleratam excindere gentem
[r]Coniuge pręrepta: nec ſolos [s]tangit atridas
Iſte dolor: ſoliſq; licet capere arma mycęnis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt: peccare fuiſſet
Añ ſatis: [t]penitus mõ nõ genus om̃e peroſum
Fœmineum: quibus [v]hęc medii fiducia valli
[x]Foſſarumq; morę leti diſcrimine paruo
Dant animos: an non [y]viderunt mœnia troię
Neptunni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos [z]o lecti: ferro quis ſcindere [a]vallum
Apparat? [b]& mecũ inuadit trepidantia caſtra?
[c]Non armis mihi vulcani: non mille carinis
Eſt opus in teucros: [d]addunt ſe protinus om̃es
Hetruſci ſotios: tenebras et inertia furta
palladii: cęſis ſummę cuſtodibus arcis
Ne timeant: nec equi cęca condemur in aluo:
[e]Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cũ danais rem faxo et pube pelaſga

t Penitus mõ non ge.om.per.fœ. S.mõ omne genus femineũ nõ eos penitus peroſos decebat. locutus eſt aũt figurate.
v Nec medii fiducia valli. C.validiſſimum argumentũ: nã ſi nõ potuerũt cũ integri eſſent munitiſſima validiſſimaq; vrbe ſe tueri: quo nã modo nunc multũ imminuti: foſſa & vallo ſe defendent: contra quos nec vulcaniis armis dicit ſibi op⁹ eſſe: neq; mille nauibus: etiam ſi omnes etruſci ab illis pugnent. cũ careant Hectore a quo q decenniũ defenſi ſunt: neq; aut dolis Vlyſſis: quib⁹ paladiũ furat⁹ ẽ: neq; e dolis equi rem aggreſſurũ: Sed aperto Marte acturũ promittit. x Foſſarũ mo. S.quaſi nõ tutela: ſed mortis dilatio. y An non viderũt. S. legitur. At non. Si an non: abſoluta eſt. Si at non: eſt inceptiua particula ad ornatum pertinens Hora. At o deorũ quicquid in cœlo regit. Tale eſt. At non ſic phrygius. penetrat lacedemonia paſtor. z Sed vos. C.Optim⁹ pgreſſus: nã primo ducit hoſtes in cõtemptionẽ: deinde hortat̃ ſuos: vt in illos audeant.
a Vallũ. S.dicit ipa munitio: nam valli fuſtes ſũt quibus vallũ munit̃. Ipſe. de ſuſtentaculis vitiũ. pro vallos ſub tecta referto.
b Mecũ. C.vt oſtẽdit nõ mittere eos ad pericula: q̃ ipſe detractat.

c Non armis mihi vul. S.Bene arma generaliter dixit: nã ipſe habuit a Vulcano: ſed ſolum gladium: vt enſẽ. Quẽ dauno ignipotens deus ipſe parenti fecerat: & ſtygia cãdentẽ tinxerat vnda per hoc autem: quaſi lateuter dicit ſe Achille meliorẽ: qui ſe troianos etiã ſine diutinis armis ſuperare poſſe confidit. d Addant ſe protinus om. S. ne timere videatur auxiliorũ multitudinem dicit eſſe incremẽta victorię. e Luce pallam. S.propter tenebras & furta inertia. f Quos diſtulit hector. S.bene ſolius Hectoris facta eſt cõmemoratio: vt oſtendatur ipe periiſſe qui potuiſſet eſſe terrori. propter quod vult Aeneam nihil fortiter

Esse putent: decimum quos distulit hector in annum.
Nunc adeo melior quoniam pars acta diei:
Quod superest: leti bene gestis corpora rebus
procurate viri: et pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas
Cura datur messapo: & mœnia cingere flammis.
Bis septem rutuli muros qui milite seruent
Delecti: ast illos centeni quæque sequuntur:
purpurei cristis iuuenes: auroque corusci
Discurrunt, variantque vices: fusique per herbam
Indulgent vino: & vertunt crateres ahenos.
Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hec super e uallo prospectant troes: & armis
Alta tenent: necnon trepidi formidine portas
Explorant: pontesque & pro pungnacula iungunt:
Tela gerunt: instant mnestheus acerque Serestus
Quos pater eneas: si quando aduersa vocaret:
Rectores iuuenum: & rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio sortita periclum
Excubat: exercetque vices: quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos acerrimus armis
Hirtacydes: comitem Aeneæ quem miserat Ida
Venatrix: iaculo celerem leuibusque sagittis.
Et iuxta comes Eurialus: quo pulchrior alter
Non fuit æneadum: troiana neque induit arma:
Ora puer prima signans intonsa iuuenta.
His amor vnus erat: pariterque in bella ruebant.
Tum quoque communi portam statione tenebant.

fecisse in bello troiano: g Melior. S. q. d. i. maior et prima. h Bene gestis corpora rebus. S. in eo tantum quod hostes non ausi sunt egredi. i Pugnam sperate para. SERVI. s. contra Troianos: non a troianis: ne videatur contra superius predicta omnia nunc sociis inferre timorem. k Vigilum excubiis. S. Excubie sunt diurne: vigilie nocturne. l Centeni quæque. S. Centurionum. s. ex more Romane militie: nam ex numero militum: qui eos sequuntur gradus dignitatis apparet. m Vertunt cra. ahe. S. Potant. Et est hemistichium ennianum: n Noctem insomnem. i. milites insomnes in noctem. o Ludo. C. Nam voluptas que capitur in ludo excitat spiritus: qui excitati somnum arcent. p Hec super. C. vt multa fiducia reddebat rutulos negligentiores: ita contra Troiani ex periculo admoniti: omnia diligentius curabant: facit ergo narrationem verisimilem: quia est secundum naturam. q Trepidi for. S. festini propter formidinem: nam non est iteratio: r Pontesque. S. qui fiunt in muris angustioribus. C. Pontesque. nam cum mœnia sint ita lata: vt discurrentes per illa recipere possint: apponuntur tabulata & velut pontes. s Propugnacula. S. Pinnas. C. Pro pugnacula sunt: quibus e mœnibus pugnando hostes arcemus: & tutos nos reddimus. t Quos pater æ. CRI. Et hoc prudentis imperatoris fuit: vt absuturus aliquos summe rerum preficeret. v Rectores iuuenum. S. legitur & iuueni. Si iuueni: Ascanio. Si iuuenum: magistros militum accipe. D. Iuueni. Ascanio: aut appellatione vnius omnes intellexit. C. Rectores iuuenum. nam illa etas cum animis abundet: et prudentia careat: rectoribus indiget. x Sortita per. S. sorte diuisa ad defensionem pericli. C. Sortita periclum. per sortes accipiens inter se ea in quibus periculum erat. y Quod cuique tu. est. S. Exercet vnusquisque vires ad id quod accipit tuendum. C. Quod cuique tu. Certi enim certis rebus delegandi sunt: nam quod omnibus faciendum relinquitur: a nullo fit.

z Nisus. D. Quam cito dixit nomen: patrem: locum: in quo natus: & quibus esset studiis. C. Nisus erat: Optime iuueni dat robur animi sine mixta prudentia: a Ida venatrix. S. a plerisque ida mater Nisi accipitur: quia dixit venatrix: nam si montem volueris accipere abusiue Idam venatricem dictam intellige pro venationibus abundantem: nam venatrix proprie est: quæ venatur: non que venationibus abundat: b Iaculo cele. S. Bene inducit Nisum esse optimum iaculatorem: & hanc premittit armorum peritiam: que post plurimum poterit in Euryali defensione. c Troiana neque induit arma. S. hoc est qui nondum bellicosa arma induerat. i. acceperat: & hoc dicit pulcher quidem erat: sed nondum bellandi peritus. D. Troiana neque iduit arma. ceteris pulchrior: pulcherrimus autem cum esset armatus. C. Troiana. i. a. non fuit alter ex his qui arma indueret. d Dii ne hunc ardorem mentibus addunt. Euryale: An sua cuique deus fit dira cupido. S. Apud Plotinum philosophum & alios queritur. Vtrum mentis nostre acies per se ad cupiditates: & consilia moueatur: an impulsu alicuius numinis: Et primo dixerunt mentes humanas moueri sua sponte. deprehenderunt tamen ad omnia honesta impelli nos genio: & numine quodam familiari: quod nobis nascentibus datur. praua vero nostra mente nos cupere: & desiderare: nec enim potest fieri: vt praua numinum voluntate capiamus: quibus nihil malum constat placere. Vnde nunc hic ortus est sensus. Hoc enim dicit Nisus O Euriale dii ne nostris mentibus cupiditates iniiciunt & desideria: an sit deus ipsa mentis cupiditas. CRI. Dii ne hunc ardorem mentibus addunt: an sua cuique deus sit dira cupido. Optima est Seruii expositio: sunt etiam qui dicant animas nostras ita esse istructas suis virtutibus: vt duas extremas operari non sentiamus. ergo queadmodum vegetatiua: que omnium humilima, est: non sentitur a nobis cum operatur: nam neque sentimus corpus crescere: neque decoctionem in stomocho epate ue fieri: neque ve-

Nisus ait:dii ne hunc ardorem mẽtibus addũt
Euryale?an sua cuiq; deus fit dira cupido:
Aut pugnã:aut aliqd iãdudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi:nec placida cõtẽta quiete est,
Cernis:quę rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant:somno vinoq; soluti
Procubuere:silent late loca:percipe porro:
Quid dubitem:& quę nũc aĩo sentẽtia surgat.
Aeneam acciri omnes:populusq; patresq;
Exposcunt:mittiq; viros qui certa reportent.
Si tibi:quę posco promittũt:(nam mihi facti
Fama sat est:)tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros:& mœnia pallentea.
Obstupuit magno laudũ perculsus amore
Euryalus:simul his ardentem affatur amicum.
Mene igitur sociũ summis adiũgere rebus
Nise fugis?solum te in tãta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis assuetus opheltes:
Argolicum terrorem inter:troięq; labores
Sublatum erudiit:nec tecum talia gessi:
Magnanimum æneã:& fata extrema secutus:
Est hic est animis lucis cõtemptor:& istum
Qui vita bene credat emi:quo tendis:honorẽ.
Nisus ad hęc:equidem de te nil tale verebar:
Nec fas:nõ ita me referat tibi magnus ouãtem
Iuppiter:aut quicũq; oculis hęc aspicit ęquis:
Sed si quis (quę multa vides discrimine tali)
Si quis in aduersum rapiat casus ue:deus ue:
Te superesse velim:tua vita dignior ętas:
Sit qui me raptum pugna:pretio ue redemptũ
Mandet humo solita:aut si q̃ id fortũa vetabit;

nas pulsare:& alia multa ita intelligentia:quę supre ma ẽ.Et supra intellectũ posita deo pene coniungi tur:nobis non aduertenti bus agit.Et hęc quidẽ no bis (vt Platonici aiũt) pro deo est. e Mentib⁹ ad dunt.S.Bene addunt:nã anim⁹ sui natura prudẽs ẽ. sed ei addit :vt aliquid im patienter desideret.
f Dira.S.magna aliqd magni s.per hostes transi tum.D.Dira cupido.cogi tationes maximas de⁹ ali qs mouet:an ipa sibi mẽs deus est. g Mens agi tat mihi.S.molitur.
h Quiete.S.modo otio non somno.nam in vigi liis fuerat collocatus.
i Cernis quę rut.habeat fi.re.S.ipsi⁹ desiderii vult esse ratiõabiles causas.C. Cernis quę rut. mouebat ad tã egregiũ facinus ado lescẽtem ingens gloria.& summa reipu.vtilitas :de inde dabat spem perficien di negligẽtia hostiũ:q̃ rerũ secundarũ semper comes esse solet. k Sõno vino q; sep.S.Alterum pendet ex altero.Et sepulti. quasi sine pulsu:& nil sentiẽtes.
l Porro.S. Hortãtis est.
m Quid dubitem. S.id est cogitem.omnis ẽm co gitatus in dubitatione est ante sententiã.
n Populusq; patresq;. S.Transfert in Troianos Romanam consuetudinẽ vt solet plerũq;.prius ẽm iubebat populus:post cõ firmabat senatus:
o Reportent.S.nã re va cat. p Si tibi quę posco. S.poscere est secũdũ Var ronẽ quotiens aliquid ꝓ merito nostro deposcim⁹. Petere vero est cum aliqd humiliter:& precibus po stulamus.Et bene Eury alum ꝙ nolit ducere laten ter ostẽdit.: q Mœnia palãtea.S.vbi nunc credit esse Aeneã. r Obstupu it.C.non periculo:sed cu piditate laudum.
s Me ne.C.Oratio ẽ ab ab amicissimo animo:cũ neq; ab illo spernendum se in societate rerũ magna rum:neq; se illũ in pericu lo deserere dignũ putar.et t Sũmis adiũgere reb⁹. S.Summũ:& extremũ dicimus & laudabile. Be ne ergo in re dubia sermo ne vsus est dubio;nã hoc

dicit:non debes me nec a tua gloria:nec a periculis segregare. v Non ita. C.modeste se laudat cum quicquid in se roboris sit: ab educatiõe:quę propria parentis est:prouenire de mo nstrat. x Genitor bellis as.S. ipse puer est: necdũ probatus:vnde se: & ab illis tpib⁹.& a pa tris virtute cõmendat.
y Argolicũ terrorem.S. quem greci intulerũt.
z Sublatũ .S .suscœptũ.
a Nec tecũ talia gessi.C. nã si aliis per ętatẽ minus cognitus sim:tibi tamen cũ quo semper sum:ꝓbatum me esse oportet.
b Est hic est animus .S. Hic potest esse & aduerbi um demonstrantis:vt sit est hic.i.i meo pectore. po test & sic accipi: vt dicas hic est anim⁹ lucis cõtem ptor:hoc est iste animus: ergo hic & produci potest & corripi. c Quo ten dis.S.i.ad quem diceris:li benter emam vita.i.vitę ꝓ tio. d Nil tale verebar. S:quale tu suspicaris.Nec humana negotia:nec quę loquitur. e Sed si quis in aduersum. D. Omnia huc refert.ꝙ in causa mi nus spei:plus timoris inest.
f Casus.C.secũdũ epicu ros:qui deos humana cu rare negebant:& omia ca su fieri putabant.
g Deus ve.C.Secũdum Achademicos:maxime q prudentia dei omnia regi vt nos volunt.Totus aũt iste locus:& quid valeat amicitia cum vera est: & cõmiseratione sumã pro pe euẽtum demonstrat:q̃ prouenit ab excellẽtia ani morũ vtriusq;.Cõmisera tio ẽm captatur:vt osten dit Cicero:non min⁹ a ma gnitudine animi q; a la chrymis. h Mandet hu mo.S.mfri hic distiguũt: Alii iugunt mãdet humo solita:vt cõmendet in ter ra solita. i Fortuna.S. quę piis inuidere ꝯsueuit. Statius.hinc trahens colo rem ait : inuida fata piis. et sors ingentibus . ausis Rara comes.
k Absenti ferat inferias. S.hoc est cenotaphion fa ciat:& impleat honorem sepulchri.
l E matribus.S.e nobili bus.nam matres non ni si nobiles dicimus :Vnde

& matrōe dictę sunt. Scimus autem non omnes mulieres in Sicilia remansisse: nam legitur ī duodecimo. Et mœstū Iliades crinem de more solutę.
m Ille autem. S. hoc loco esse interruptam orationem i Nisi intelligimus:
n Vigiles simul excitat. S. qui vigiliarum officiū simul habebant.
o Seruantque vices. S. hic distinguendum est: alias sensus non procedit.
p Regemque requirunt. S: regis filium: vt magnū reginę: sed enim miserat⁹ amorem.
q Cętera per terras o. S: Exaggerat more suo vigilantium laborem.
r Consilium summis regni de reb⁹ habebāt. S. Lucilii versus vno sermone mutato: nam ille ait. Consiliū summis hominū de rebus habebant.
s Iam nuntius esset. S: Iam: aut cito: aut cū nullū inuenirent.
t Annixi hastis. S. Ostēdit iam eos diuturna statione fatigatos. Quod autē stant: et romani moris est & bellicę necessitatis. hūc autem standi habitum et Salu. cōmemorat: vt fessi arma sua quisque stantes incumbere.
v Castrorū: & cāpi medio. S. in medio cāpi spacio qui campus castrorū medius fuit.
x Rem magnam preciū que morę fore. S. dicebat se afferre rem magnam cui⁹ mora pciū posset afferre. i. pœnam Terē. Ego p̄cium ob stultitiam fero: vt sit sensus. Si tardi⁹ mittamur ad Aeneam: luem⁹ hostiū pœnas. Alii sic itelligūt. Scimus quidem aduentum nostrū morā vestris afferre consiliis: verū huius morę erit precium: idest remuneratio: namque hoc offerebāt: quod illi cogitabant: vt diximus supra. Quis ue Aeneę iā nūtius esset. y Accoepit trepidos. S. festinos more suo. ʒ Audite o mentibus ęquis. C. Cum causa hęc fide caritura videretur. Captat in primis attētionē: & statim incipit cōfutare validiora argumenta aduersariorū. illi eñ opponere potuisset iuuenilē ętatē: quę vt plurimo con

[k] Absenti ferat inferias: decoretque sepulchro.
Neu matri miserę tanti sim causa doloris:
Quę te sola puer multis e [l] matribus ausa
persequitur. magni nec mœnia curat acestę.
Ille [m] autem: causas nequicquam nectis inanes.
Nec mea iam mutata loco sententia cędit:
Acceleremus ait: [n] vigiles simul excitat: illi
Succedūt: [o] seruantque vices: statione relicta:
Ipse comes niso graditur: [p] regemque requirunt.
Cętera [q] per terras omnes animalia somno
Laxabant curas: & corda oblita laborum:
Ductores teucrum primi delecta iuuentus
[r] Consilium summis regni de rebus habebant
Quid facerent: quis ue æneę iam [s] nuncius esset
[t] Stant longis annixi hastis: & scuta tenentes
[v] Castrorum: & campi medio: tū Nisus: & vna
Euryalus confestim alacres admittier orant:
[x] Rē magnā: preciumque morę fore: primus iulus
[y] Accœpit trepidos: ac nisum dicere iussit.
Tum sic hyrtacides: audite mentibus [ʒ] ęquis
Aeneadę: neue hęc [a] nostris spectentur ab annis
Quę ferimus: rutuli somno vinoque soluti
Conticuere: locum insidiis conspeximus ipsi:
Qui patet in biuio portę. [b] quę proxima ponto.
[c] Interrupti ignes: acerque ad sydera fumus [d]
Erigitur: si fortuna [e] permittitis vti:
[f] Quęsitum æneam: & mœnia pallantea:
Mox hic cum [g] spoliis ingenti cęde peracta.
Affore cernetis: nec nos [h] via fallit euntes:
[i] Vidimus obscuris primam sub vallibus vrbē
Venatu assiduo: & totum cognouimus amnē.

silio caret. Deī de q̄ pmiserunt eos prestare non posse propter hostiles excubias: quas fallere nequeant. Primo ergo demonstrat non temere rem hāc sumpsisse: sed cū consilio: deinde facilitatē rei: vel saltem possibilitatē ex negligētia hostiū: qui iam ex vino pfundiori somno premāt: Ac denique demonstrat locum iā sibi ad insidias electum. a Ne fle hęc nostris spectēt ab an. S. Bñ excusat: quia scit de ętate puerorum posse dubitari. dicens non ex suggerentum persona: sed suaui consilio ponderanda.
b Portę quę pxima pōto. S. Apparet (vt sup̄ diximus) castra troiana i hostiensi fuisse. Si quidē nullus alter locus in laurolauinati hic fluuio coheret: hinc pelago. Et nunc dicit portę quę proxima pōto: Item paulo post dictur⁹ est. Opposuere ctiē: nam dextra cingitur amni.
c Interrupti ignes. S. supra aliter. lumina rara micant: d Fumus erigitur. SE. Signum est sopitorū igniū: quotiens maior fumus erigitur.
e Si fortuna. S. occasiōe. C. Si fortuna permittitis vti. q. d. Fortuna quidem sese vltro offeret: modo illa vti velitis.
f Quęsitum. S. vt queramus.. g Cum spoliis: S. hinc est quod supra Euryalo dixit: me referat tibi magnus ouantē Iuppiter: respiciens ad id quod posset fortiter facere.
h Nec nos via fallit. S: bene vbique cum amico cūcta cōicat. C. Nec nos via fallit: non solum prouidi quomodo hostilia castra tut⁹ egrederer: sed etiā qd deinde iter tenendum sit:
i Obscuris primam sub vallibus vrbem. S. nā in obscuris vallibus positi vidimus primā vrbem: hoc est primam partē vrbis: nam Palanteum in monte est: non in vallibus. D: Vidimus obscuris. Demōstrat rē fieri posse. C. Obscuris: propter interualla locorum. Primā vrbem: primas partes vrbis.
k Annis grauis atque annis maturus alethes. S. Salusti. de philippo. Qui ętate & cōsilio cęteros an

Hic annis grauis: atq; animi matur⁹ alethes:
Dii patrii quorũ semper sub numine troia est:
Non tamen omnino teucros delere paratis:
Cum tales animos iuuenum: & tñ certa tulistis
pectora: sic memorãs hũeros dextrasq; tenebat
Amborũ: & vultũ lachrymis: atq; ora rigabat:
Quę vobis quę digna viri pro laudibus istis
Pręmia posse rear solui: pulcherrima primum
Dii, moresq; dabunt vestri: tũ cętera reddet
Actutum pius æneas: atq; integer ęui
Ascanius, meriti tanti non immemor vnquã,
Imo ego vos: cui sola salus genitore reducto
Excipit ascanius: per magnos Nise penates:
Assaricíq; larem: & canę penetralia vestę
Obtestor: quęcunq; mihi fortuna fidesq; est
In vestris pono gremiis: reuocate parentem:
Reddite conspectum: nihil illo triste recœpto,
Bina dabo argento perfecta: atq; aspera signis
pocula: deuicta genitor quę cœpit arisba:
Et tripodas geminos: auri duo magna talenta:
Cratera antiquũ: quem dat sydonia dido,
Si vero capere italiam: sceptrisq; potiri
Contigerit victori: & prędę ducere sortem:
Vidisti quo turnus equo: quibus ibat inarmis
Aureus: ipsum illum clypeũ: cristasq; rubentes
Excipiã sorti: iam nunc tua pręmia Nise,
pręterea bis sex genitor: lectissima matrum
Corpora: captiuosq; dabit: suaq; oĩbus arma,
Insuper id campi: quod rex habet ipse latinus,

te ibat. l Dii. D. Maturi hominis matura oratio Recte autem incipit a diis quorũ fauore respu. tales viros recipiunt.
m Non tamen omnino teucros de. pa. S. ac si diceret. licet irascimini ad temp⁹ tñ hic apparet nõ velle vos penitus delere Troianos: q̃ tales animos iuuenibus datis. n Humeros dextrasq; tenebat. S. hoc ad affectum rettulit: nec enim simul fieri p̃t. Intelligim⁹ autem q̃ singulos: & mẽbratim amplectebatur. o Vultũ lachrymis atq; ora ri. S. Poetice iunxit: & modo vnũ significat. Est autem iteratio: interdũ recipiũt discretionem. D. Lachrymis. lachrymę aũt gratulatiõis fuerũt. q̃ extitissent tales. Item doloris q̃ recordaretur tot fortiũ virorũ iam amissorum: quia dixerat. Non tamen omnino teucros delere paratis. C. Vultum atq; ora. Os in quo vultus apparet: nam vultum iam demonstrauim⁹ esse accidentia in facie quę ab aliqua perturbatiõe ꝑueniunt: aut egritudinis: aut timoris aut letitię aut spei. p Viri pro laudibus. S. i. virtutibus. ab eo quod procedit id quod sequitur. C. Viri. q. d. qui in adolescentię annis virilem animum geritis.
q Dii moresq; dabunt. S. Ciceronis est tractum de philisophia: q dicit sufficere ad gloriam benefacti conscientiam: D. Dii. qui bonis fauent. Moresq; vestri Recteq; viuẽdo. r Actutũ. S. confestim sine dilatione: & est aduerbium temporis.
s Aeneas. D. & vt diuturnior res sit Ascanii. C. Aeneas actutum. Aeneas qui imperium tenet q̃ primũ dare poterit. Verũ cũ ętas vestra illi superfutura sit: restabit Ascanius: qui cum coętaneus vobis sit: omnia persoluet. Ex quo ostẽdit q̃ munus tanti facinoris: non vno: aut altero. sed plurimis continuatisq; beneficiis honestãdũ sit: vnum ergo: & breuis temporis erit periculum: ac remuneratõ. vniuersam deinde vitam decoratam reddet. t Integer ęui. S. adolescens: cui adhuc ętas integra superest. Vnde Ennius deos ęui integros dicit: qbus multum ęui supest.

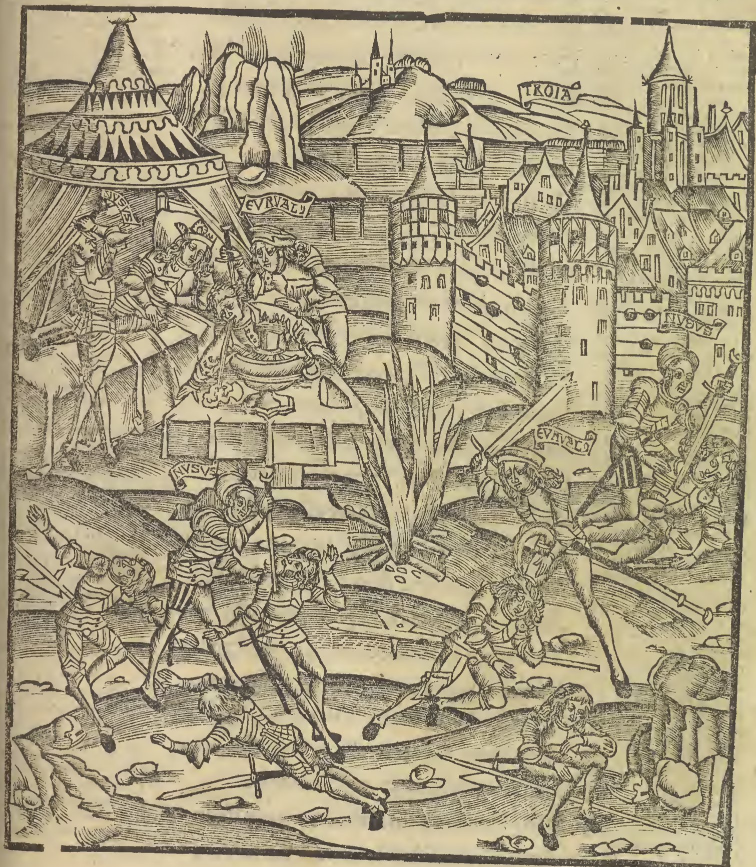
v Excipit Ascanius. S. i. subsequitur: et a poeta dictum est. C. Excipit. Statim subsequitur: nec potuit liberalius respondere: cum quicqd: aut cõsilio: aut virtute sibi prouenturum sit: id penitus promittat illis.
x Canę vestę. S. venerabilis antiquissimę. D. Canam antiquam: ꝑpetuã.
y Obtestor. S. Adiuro: & ẽ ordo. Imo ego cui sola salus genitore reducto: Vosq; obtestor ꝑ deos reuocate parentem. D. Obtestari aũt est ob aliquam causam deos testes adhibere. ʒ Fortuna fidesq; est. S. Quicquid casu: qcquid cõsilio egero: vobis cõmittam: nam ꝑ fidem consilia significat: per fortunã opus: et impiũ: et cuiuslibet rei possibilitatẽ.
a Nil illo triste recepto. S. Subaudis erit. b Bina dabo argẽ. C. Laudat munus a numero q̃ duo sint: laudat a materia & artificio: laudat a difficultate: q̃ ex hostibus rapta sint. c Deuicta ge. quę cœ ari. S. Atqui secũdum Home. Arisba Troianis misit auxilia: & ab Achille subuersa est: sed accipimus: aut ante bellum grecorum Arisbã a troianis captam: & in amicitię fœdus admissam: Aut certe pocula hęc data ab Heleno: q in achillis bona per Pyrrhi successerat hereditatẽ: vt sit. quę cœpit: ꝓ accœpit: deuicta arisba. nihil ẽm tollit post victoriã: nisi qd sit magni meriti.
d Duo ma. ta. S. Bñ addidit magna. Nã varium apud diuersas gentes est talẽti põd⁹: vñ talẽtũ põt & breue aliqd: & magnũ significare. Nã vt supra diximus secũdũ Plautũ Talẽtũ. lxx. librarũ est. q cum dixisset debere cẽtum. xl. libras: paulo p⁹ intulit: duo talẽta: per iocũ dicẽs debẽt talẽta tot quot ego & tu sumus. Talẽtũ breue quidẽ õñdit qppe qd accœpit vict⁹: cũ victori leuia sint data munera. C. Magna ta. qa (vt õñdim⁹) & ꝑua inueniebant. e Quẽ dat sydo. C. laudat ab auctore. f Ducere sortẽ. S. sta tuere. Alii ꝓprie ducere legũt qd est fortiũ: vt stat ductis sortib⁹ vrna. g Vidistis q̃ tur. C. nouerat istos cupidissimos glorię. ğ qd magis ꝓmittere poterit q̃ sũmi ducis equum;

h Excipiam ſorti.S.prę ter ſortem dabo. i Inſuper his.S.Sup̄ hęc D.Inſuper.Mos mirand⁹ in poeta.Vbi enim multa narranda ſunt:ne continuatio faſtidium ponat:diuidit: interponēdo aliquid quod tamen non ſit alienū. k Campi.S.Quod habet rex ipſe latin⁹: nos fuerat:vt viris fortibus p̄ honore daretur aliq̄ agri p̄icſa:vt habuit Targn⁹ ſupb⁹ in cāpo Martio:q̄d ſpaciū ab Homero tenenos dicitur.Hoc ergo:q̄d latinus pro honore de re publica habuit:ab Aſcanio intelligimus eſſe promiſſum:C.Id campi.Romanū morem ſequit̄:qui bn̄ de repu.meritos agro donabant:vt de mutio & multis aliis legimus.
l Te vero mea quē ſpaciis propioribus.C.demonſtrat q; ſilitudo ętatis beniuolentiā conciliat.
m Venerande puer.C.p̄ miraculo dictū:nā nihil tam longe a pueritia q̄ veneratio eſt. n Pectore toto.S.omni affectu.
o Rerū verborūq; fides.S.et rempu.tibi cōmittā:& tecū omne cōmunicabo cōſiliū. p Me nulla dies tam fortibus auſis diſſimilem arguerit.S.ab hoc officio:& ab hac audatia acceſſu temporis inferior nō probabor qualiſcūq; fortuna comitet̄:tantūmō hoc poſſum de me promittere:vt ſemper audeam ſemp̄ velim fortiter facere:nā hoc eſt quod dicit:fortibus auſis diſſimilem arguerit. Tantū ergo meū eſt:hoc promittere ſiue proſpera: ſiue aduerſa fortuna cōmitetur: nam aut diſiunctiua particula eſt:non negantis aduerbium: q Tantū fortuna ſecū.Aut aduer.ca CRI.i.mō aliquid accidat q̄ curādū ſit:ſiue in ſecūda:ſiue in aduerſa fortuna.
r Super oīa dona.S. vltra omnia dona.i.q̄d ego pluris q̄ cętera dona facīā. s Genetrix.DO.Magnū pōdus in his verbis Maternū eīn nomen omnes affect⁹ tranſit. Prętera:q; ſit ex genere Priami non acceſſione noua:ſed vetuſtate cōiūcta.laudauit ergo a genere:ſed q; fruſtra laus originis tangi

Te vero mea quem ſpaciis propioribus ętas
Inſequitur venerande puer:iā pectore toto
Accipio:& comitē caſus complector in omnes:
Nulla meis ſine te quęretur gloria rebus:
Seu pacem ſeu bella geram:tibi maxima rerū
Verborumq; fides.contra quē talia fatur
Euryalus:me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit:tantum fortuna ſecūda
Aut aduerſa cadat:ſed te ſuper omnia dona
Vnū oro:genitrix priami de gente vetuſta
Eſt mihi:quam miſeram tenuit nō Ilia tellus
Mecū excedentē:non mœnia regis aceſtę:
Hāc ego nūc ignarā huius (quodcūq;) p̄icli eſt
Inq; ſalutatam linquo:nox & tua teſtis
Dextera:q; nequeā lachrymas perferre parētis.
At tu (oro) ſolare inopem:& ſuccurre relictę.
Hanc ſine me ſpem ferre tui:audentior ibo
In caſus omnes.perculſa mente dederunt
Dardanidę lachrymas ante oēs pulcher Iulus.
Atq; animum patrię ſtrinxit pietatis imago.
Tunc ſic effatur.
Spondeo digna tuis ingētibus omnia cœptis.
Namq; erit iſta mihi genitrix:nomēq; creuſę
Solum defuerit:nec partum gratia talem
parua manet:caſus factum quicunq; ſequetur.
per caput hoc iuro:per quod pater an̄ ſolebat:
Quę tibi polliceor reduci: rebuſq; ſecundis
Hęc eadem matriq; tuę generiq; manebunt.
Sic ait illachrymās:humero ſimul exuit enſem
Auratum:mira quē fecerat arte lycaon
Gnoſius:atq; habilem vagina aptarat eburna
Dat Niſo mneſtheus pellē: horrentiſq; leonis.
Exuuias:galeam fidus permutat alethes.

tur:niſi is qui laudatur vita & moribus ſe maioribus ſuis dignū gerat:ponit ſuas virtutes:excuſat aūt q; ignaram relinquat quia niſi illa cauſa interceſſiſſet:ſcelus non paruum cōmiſiſſet. t Priami de gente vetuſta.S.de familia:& bn̄ eā etīā ex cognatione cōmendat.Nā Aſcanius nepos eſt Priami p̄ Creuſam.C.Priami de gente vetuſta.Eſt amanda a te:quia eſt ex eadem familia:de qua mater tua.Eſt itidem a me: q; pręter q̄ mater eſt. omnia tedia:& laborem:vt me ſequeretur p̄peſſa eſt:
v Miſeram.S.quę ſic impacienter diligebat filiū.
x Mecū exceden.S.vt ille meū comitat⁹ iter. vult eīn intelligi ſui cauſa matrem ſecutā. y Ignarā inq; ſalutatā.C.Timebat eīn ne robur animi pietate materna ſuccūberet: Prępoſuit igitur rēpu.matri:& remediū ſua prudētia adinuenit. z Quodcūq; p̄icli eſt.S. Sylepſis: nam ſubaudis periculū.
a Inq; ſalutatā.S.inſalutatā:& eſt Temeſis:vt in utilis inq; ligat⁹ cędebat.
b Quod nequeam la.p.pa.S.Excuſat:ne videat crudelis.Vnde ſequit̄ matris eius tragicus & miſerabilis:ille conqueſtus:potuiſti linquere ſolā crudelis:& Talia. c Inopē:S.modo auxilii egentem:
d In caſus omnes.S.vt ſupra fortuna:ſecūda vel aduerſa. e Pulcher iulus.S.Incōgruū epithetō pulchritudinis poſuit:cū res eſſet in loco religionis:
f Strinxit pietatis imago.S. perſtrinxit momordit amonuit: ſenſus autē eſt:aut poſtq̄ vidit iſtū ſic amare matrē paternę pietatis cœpit virtutē agnoſcere:aut certe cœpit etiā ipſe ſic pietatem agnoſcere.vt eius conſueuit pater:aut certe exemplo Euryali auidius cœpit amare patrē etiā an̄ dilectum.
g Partū gratia talem p̄ua manet.S debet ab omnibus coli:quę talem creauit.C.Talem partū.non erit illi parua remuneratio q; illum peperit.
h Caſus factū quicunq; ſequet̄.S.Satis cōgrue.premia eīn non debentur

euentui:sed voluntati.
i Per q̃d pater ante solebat. S. Alii volunt ideo ante: quia absens est Aeneas: nam iurare possumus: & per absenti filii caput: Alii ad causam religionis trahunt: quę pręcœpit: vt filii imitentur in omnibus rebus suos parentes: vt nunc quasi innitatio sic iusiurandi: vt dicit Ascaniꝰ iuro per caput meum sicutpr̃s pater per caput suũ vitare consueuerat quotiens fidẽ suã confirmare cupiebat. Alii volunt ideo dictũ ante: quia pontificibus per liberos iurare non licebat: sed p deos tantũmodo: vt sit anteq̃ pontifex esset Aeneas.
k Reducitq̃ rebus secũdis. S. Mira arte moratur in prosperis & ea iterat tacet aduersa: & magis intellectui. & subaudititur qui relinquat: cũ ei nõ dicat: si nõ redieris: ait. Mrisq̃ tuę ꝛc.
l Matrisq̃ tuę generisq̃ manebunt. S. Hoc autem secũdũ morem Romanorũ dicit apud quos premia decernebant: vt illi liberisq̃ eius darent; liberis: quę accipere non potuissent parentes. C. Hęc eadẽ matri manebũt. subaudi si nõ redieris. quod subtraxit: ne male: aliquid ominaretur.
m Generi quę. CRI. quoniam mater ipa oĩa Euryalo pmissa accipere propter vetustatũ ętatẽ: & propter sexum inabilis erat. n Humero simul exuit ensem. C. Dat & ad presens minora munera: quibus maiorem fidem confirmet. o Lycaon Gnosius. S. Cretensis. Et est laus ab artefice. Hunc autẽ gladiũ Euryalo datũ intelligamꝰ. Nam Nisus accœpit pellem & galeã. p Pellem horrentisq̃ leonis exuuias. S τοῦτο. dixit hoc est bis idẽ: vt bellũ etiã pcede boũ stratisq̃ iuuẽcis Laomedõtiadę. q Galeã. S. Alię em̃ sũt explorãtũ: sic et Home. oñdit & alię bellantiũ.

ꝗ Protinꝰ armati incedunt: quos omnis eūtes
Primorū manus ad portas iuuenūqꝫ senūqꝫ
Prosequitur votis: nec non & pulcher Iulus
Ante annos animūqꝫ gerens curamqꝫ virilem:
Multa patri mandata dabat portāda: sed aure
Omnia discerpunt: & nubibus irrita donāt.
Egressi superant fossas: noctisqꝫ per vmbram
Castra inimica petunt: multis tamen ante futuri
Exitio: passim somnō vinoqꝫ per herbam
Corpora fusa vident: arrectos littore currus:
Inter lora rotasqꝫ viros: simul arma iacere
Vina simul: prior hyrtacides sic ore locutus.
Furyale audendū dextra: nunc ipsa vocat res:
Hac iter est: tu ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit custodi: & consule longe.
Hec ego vasta dabo: & lato te limite ducam.
Sic memorat: vocēqꝫ p̄mit: simul ense superbū
Ramnetem aggreditur: qui forte tapebus altis
Extructus toto proflabat pectore somnum:
Rex id em: & regi turno gratissimus augur
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes:
Armigerūqꝫ premit rhemi: aurigāqꝫ sub ipsis
Nactus equis: ferro secat pendentia colla.
Tum caput ipsi aufert domino: truncūqꝫ reliq̄t
Sanguine singultantem atro: tepefacta cruore
Terra: toriqꝫ madēt: nec nō lamyrūqꝫ lamūqꝫ:
Et iuuenem serranum: illa qui plurima nocte
Luserat insignis facie: multoqꝫ iacebat
Membra deo victus: foelix si protinus illum
Aequasset nocti ludum: in lucemqꝫ tulisset.

r Quos omnis: C. facit rem verisimilē: ex eo quod fieri solet. s Primorū. S. genitiuus hic venit ab eo quod est hi primores: sicut hi proceres. quorum nominū nominatiuꝰ singularis nō inuenitur: licet dicamus primoris.
t Votis. S. Aut cum votis: aut pro reditu vota facientes. v Añ annos. C. nam puerilis etas: si eiꝰ naturā respitias ea non ferebat. x Animum. C. fortitudinem. y Curā C. prudentiam & consilium. z Et nubibus irrita do. S. vt ipsa partem volucres dispersit in auras. a Noctisqꝫ per vmbrā. C. Nam in luce deprehensi fuissent. b Castra inimica. S. non tantum hostilia: sed etiā perniciosa: nam cū dolore dictū inimica: vnde. s. redituri non erant: quod ex sequentibꝰ comprobat. C. Castra inimica. q. d. ineuitabile exitium: nam duo tot superare qui poterant. Sed tñ vt demonstretur eoꝝ fortitudo addit Multis ꝛc.
c Multis tñ ante futuri Exitio. S. Dicēdo sic: ostēdit perniciosa castra eē: q̄ ipsis fuerant mortem allatura. C. Multis tamē ante futuri Exitio. passim negligētia hostiū: & profundus somnus facit rem verisimilē: nā hec iuueni animū dabant. d Vina simul. S. vasa. s. vini. in quibus vina ponuntur.
e Ore locutus. S. nō est parisologia: nā secūdum Homerū exploratores: q̄ volunt plerūqꝫ nutu significant. f Audendū dextra. S. quia audemꝰ & cursu: & animo. C. Audēdū dextra: qa animo: aut verbis non sat esset nūc in tāta occasione. Colligūtur em̄ hic omnia que rhetores sub signo in coniecturali reponūt. s. locus: tempus: spacium: occasio. Ex quibus sequitur spes perficiendi: & spes celandi.
g Hac iter est. S. per hostium cedē. & audaciā nostram. h Consule longe. C. Ita consule: vt lōginquū spatiū oculis lustrando explores.
i Hec ego vasta dabo. S. de qbꝰ dixit Corpora fusa vident. sed nō augurio potuit depellere pestem: ostēdit per transitū fati necessitatē nulla peritia posse depelli. Est autē Homericus versus. C. Vastā: nā quis locus magis vastus eē potest: q̄ is qui habitatoribus vacuatur.
k Lato limite. CRI. qa latum spatiū hominibus euacuabo.
l Premit. S. opprimit.
m Proflabat. C. maior est in dormientibus anhelitus. n Augurio. C. Vide Seruium: vł dic ꝙ ꝑ trāsitum spnit huiuscemodi artes vaticinandi: tāqꝫ ex maiori parte mēdaces. Ex hac autē temeraria cede ostendit: plus longe prodesse consilium prudentium: q̄ iuuenū audaciā: nam si hic cautus egisset: tutus euadere cum socio potuisset.
o Temere. S. Passim fortuitu negligēter. DO. Temere. ostendit hos ita vino fuisse oppressos: vt cecidisse potius: q̄ corpora ad quietem tradidisse viderentur. p Sub ipsis equis. S. circa ipsos.
q Secat. D. Quod nō fit sine mora: Hoc veniebat ex securitate agentis. & ignoratione pacientis ex nimia ebrietate.
r Pendentia colla. SER. quasi ebriorum.
s Singultantem. SER. cum singultu animam eflantem.
t Plurima luserit. SER. pro plurimum.
v Membra deo victus: SER. vino vel sōno. DONA. Membra deo victꝰ. Ostendit hunc sola ebrietate oppressum esse. CRISTOFE. Deo vel somno: vel baccho.
x Protinus. CRISTO. iugiter: perseueranter.
y Per ouilia turbans. SER. Perturbans ouilia: nam themesis est.

z Mutumqꝫ metu fremit ore cruento. SERVI. scilicet pecus. Nam male quidem accipiunt mu-

tum fremitum de leone: quod si dixeris vacat metu.
a Incensus: & ipse perfurit. S. exemplo. Nisi.
b Ac muta in medio sine nomine plebem. SERVI. Bene expressit: & bellatoris pitiã: et Tyrõis cõsideratã auiditatẽ. Nã Nisus reges itteremit. Euryal⁹ seu in plebem: vt Salustius. E insolentia auidi⁹ malefaciendi: sine nomine autem dixit: sine gloria: quo

Impastus ceu plena leo per ouilia turbans:
(Suadet enim vesana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus: mutũq; metu fremit ore cruẽto.
Nec minor euryali cędes: incensus & ipse
perfurit: ac mutã in medio sine nomine plebẽ:
Fadũq; hebesũq; subit rhœtũq; abarimq;
Ignaros: rheteũ vigilantem: & cuncta videntẽ

rum per humilitatem: nõ sunt homĩb⁹ nomina nota.
c Rhœteum vigilantẽ: SERVIVS. hoc loco non tantum Rhetei timor. Sed N si audatia comprobat.
d Vigilantem & cuncta vident m. DONATVS: hic solo timore perit: qui nec clamore: nec ire contra ausus est.
e Et multa morte recoepit purpuream. SERVI: Multi hic distunguũt: vt sit

ſenſus talis:eduxit gladio cũ multo cruore purpureũ. Alii multa morte recoepit:vt ſit gladium cum multo cruore:& ſic inferũt:purpuream vomit ille animã ſecũdum eos:qui dicunt animã eſſe ſanguinem. f Recoepit.SER.eduxit. Alibi haſtãqȝ receptat oſſibus hęrentem.

appellatiuo veniẽs hic tyburs:aut.tyburte ħ ẽ filio tyburti ab eo q̃d ẽ hic tyburtus.h⁹ tyburti:vt ſit tyburti Remulo: ſicut Deiphobe glauci. t Suo mo.dat ha.ne.S.Remulo quẽ ſupra auo cognominẽ dixim⁹:nã q̃tiens aperte nõ ponit nomẽ filii: vel nepotis cognominẽ eũ eſſe intelligimus auo vel patri:quorum nomẽ aperte poſitũ inueniemus.Et ecõtra ſi filii:vel nepotis nomẽ poſitũ fuerit prętermiſſum aũt paternũ cognomines eos intelligim⁹ neceſſe eſt.

g Purpuream.DO.Purpurea nigra eſt cum rubore.ſic ſanguis propter copiam vini nigrior in eo fuerat.
h Vina refert.SER.proprie quę pauloante portauerat.
i Hic furto feruid⁹ inſtat SER.ſcilicet Euryalus:q ſæuiebat latẽter:vt ſic furto nocturno proelio:nam fures ideo dicti ſunt ꝙ furuo.i.nigro tempore furta cõmittunt:aut reuera furto feruidus:quia Meſapi galeam ſuſtulit Rhamnetis phaleras.
k Inſtat.DO.Occaſio rei gerendę illum accendebat.Oſtendit autem hos nõ motos eſſe pretio rerũ:ſed gloria qua abſtulerũt:ſolum ea quibus ornarẽtur.
l Religatos.S.non ſolutos:ſed diligẽter ligatos. Vnde addidit re.ſ.ex militari conſuetudine optime ligatos.
m Abſiſtamus.C.recte illi qui ętate prębibat ſapiẽtius conſiliũ datur.
n Lux inimica.S.proditrix.C.Inimica nobis:q tenebrarũ bñficio freti hęc audem⁹. o Poenarũ exhauſta eſt.S.Bñ exhauſtũ:vt oñdatur eos auidos cędis fuiſſe et cruoris hoſtiũ.C. Exhauſtũ.cõuenienter dictũ in cędis auidos.
p Via fa.p ho.S.vt hęc ego vaſta dabo:& lato te limite dicã. q Relinquũt.C.ñ ei auaritię cã:ſȝ glię cupiditate illa egerãt.
r Euryalus rha.tha.& au.bul.Cingula tyburti.S.Phalerę ornamẽta equorum ſunt.& eſt ſermo grecus. cingulũ autẽ hominũ eſt generis neutri:nã aĩalium genere foeminino dicim⁹ has cingulas.C.Euryal⁹

Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat.
Pectore in aduerſo totũ qui cominus enſem
Condidit aſſurgenti:et multa [e] morte recepit [f].
[g] Purpureã vomit ille aĩm:et cũ ſanguine mixta
[h] Vina refert moriens:hic furto [i] feruidus inſtat [k].
[l] Iamqȝ ad meſapi ſotios tendebat:vbi ignem
Deficere extremum:et religatos rite videbat
Carpere gramen equos:breuiter cũ talia Niſus
(Senſit enim nimia cęde:atqȝ cupidine ferri)
[m] Abſiſtamus ait:nam [n] lux inimica propinquat:
[o] Penarũ exhauſtũ ſatis eſt:via [p] facta per hoſtes.
Multa virũ ſolido argẽto perfecta relinquunt [q]:
Armaqȝ crateraſqȝ ſimul pulchroſqȝ tapetas:
[r] Euryalus phaleras rhamnetis:& aurea bullis
Cingula [s] tyburti remulo ditiſſimus olim
Quę mittit dona hoſpitio cũ iungere abſens
Cedicus:ille [t] ſuo moriens dat habere nepoti.
[v] Poſt mortẽ rutuli bello pugnaqȝ potiti
Hęc rapit:atqȝ humeris [x] neqcq̃ fortib⁹ aptat:
Tum galeam [y] meſapi habilem [z]:criſtiſqȝ [a] decoram
Induit:excedunt [b] caſtris:& tuta capeſſunt.
Interea premiſſi equites ex vrbe latina [c]:
Cętera dum [d] legio campis inſtructa moratur [e]

v Poſt mortẽ.S.ſ.nepotis Remuli ſecũdũ ſupradictũ ſenſum.Nã Donat⁹ dicit p⁹ mortẽ Niſi:& Euryali bello potiti ſunt rutuli:quod nõ ꝓcedit:ſi diligenter aduertas:ſane ſciendũ hunc locũ eſſe vnũ de.xii.Virgi.ſiue ꝑ naturã obſcuris:ſiue iſolubilib⁹:ſiue emendandis:ſiue ſic relictis:vt a nobis ꝑ hyſtorię antiquę ignorantiã liquide non intelligantur.
x Neqcq̃.S.nõ fruitur⁹.& eſt ne quicq̃ aptat nõ nequicq̃ fortibus.D.Nequicq̃:quia oĩa in morte ꝑditurus erat.C.Neqcq̃:qm̃ ñ erat illa poſſeſſur⁹.
y Galeã meſappi.S.nõ occiſi meſapi obſtrui galeam:nã dimicatur⁹ eſt paulopoſt:ſed inuenit iacẽtẽ:& ſuſtulit. z Habilem.C.iccirco meſapi poti⁹ q̃ ali⁹:qm̃ illi ſibi q̃drabat:nã habile id dicim⁹:q̃d q̃drat.i.q̃d optime hr̃e:& ꝑ noſtro arbitrio hr̃e tractareqȝ poſſumus.Ergo in primo libro:Habileqȝ humeris ſuſpẽderat ar.habileqȝ ergo.i.quę neqȝ laxior capiti:neqȝ anguſtior eſſet:ſed ita quadraret:vt comode ſe haberet.
a Criſtiſqȝ decoram.S.bñ ꝓmittit dicens decorã:nã ei⁹ ſplendore ꝓdẽte Euryalus capitur. b Excedũt ca.S.rutulorũ.ſ.nam ſupra dicit.Caſtra inimica pe.C.Excedunt ca.Vſi ſunt ſecũda fortuna in caſtris.ſed qm̃ nimis diu illa ſunt abuſi dep̃heſi ſunt ab equitibus:quos ſi maturius receſſiſſent:nec tantã ſtragem edere voluiſſent:facile euaſiſſent.

hęc autẽ cupiebant:vt eſſent perpetuũ teſtimoniũ ſuarum virtutũ. s Tburti re.di.o.Quo mi.do.S.Conſuetudo erat apud maiores:vt inter ſe homines hoſpitiũ iura mutuis muneribus cõplerent:vel in preſenti:vel per internuncios: ſenſus ergo nunc talis eſt.Cedicus quidẽ Remulo:cum cũ ſibi abſens hoſpitio vellet adiungere:miſit phaleras:& cingula bullis aureis:hoc eſt clauis iſignita.Remulus moriẽs nepoti ſuo cognomini hęc reliqt:q poſtea victus a rutulis eſt:& occiſus:poſt cuius mortẽ apud Rhamnetẽ rutulum reperta ſunt hęc munera.Quod aũt dixit tyburti Remulo: aut tyburtino intelligam⁹:hoc ẽ de tybure:vt ſit datiu⁹ ab

c Vrbe lat.S.non eſt cõtrariũ illi loco vbi ait Sepſit ſe tectis:rerũqȝ reliquit habenas.quod mõ a latina vrbe auxilia venire cõmemorat:intelligimus eñ latinũ in principio diſcordię:& tumultus paululũ ſe abſtinuiſſe:poſtea tñ nec ſuorũ copias:nec ꝓpria denegaſſe conſilia:nam eũ & cętui:& foederibus interfuiſſe dictur⁹ eſt. d Legio ca.inſtru.mo.S.proprie:nã legiones peditum ſunt:Turmę vero equitum. e Moratur.C.Propter nimiã turbam:et maiora ĩpedimẽta nõ ita facile proficiſci põt. f Tercentum.SER.quia Romani equites primo tercentũ fuerũt:de

singulis em̄ curiis deni dabant quas:xxx. fuisse diximꝰ. g Scutati oēs.S. nō clypeati:nā clypei peditum sunt:Scuta vero equitum. h Volscente magistro.S.priore:nā magister equitū dr̄. i Muro.S.Troianorū. k Leuo limite.S.Respiciens situ̅ regionis locutus est.
l Sublustri no.in vm.S. Sublustris nox est habēs aliquid lucis Hora.Nocte sublustri nihil pręter astra vidit & vndas .D.Sublustri vmbra noctis:quę sereno cœlo habet aliquid luminis. m Immemorē.C.improuidū:non em̄ meminit:quod sciebat.s. reflexiōe radiorū lunę ī sylua posse illos:q tenebras querebāt prodi. n Radiis.S.lūaribꝰ. o Haud te.S.pericula hęc mō siue causa significat:alias fortuito:alias male:alias īprouide:quę ꝓ loco intelligun tur. p State.D. Mira breuitate oīa interrogat.
q Nihil illi tendere contra.S.Hoc est nihil ei responderūt:nā tēdo cōtra sermonē tuū:est respōdeo tibi:Tendo contra tuum iter:est occurro tibi. Ergo nihil tendebant.i.respōdebant eco(n)tra. r Ad diuor. SER. ad diuerticula vię militaris. Terē. vbi ad ip̄m veni diuerticulū. Diuerticula aūt sunt semitę transuersę:quę sunt a latere vię militaris. C. Ad diuortia:ꝓprie diuortia sūt vnde aquę cadentes in diuersa defluūt:vt videmus a iugis mōtiū. Sed hic diuortia appellat diuerticula.i.vię quę a frequentiori via diuertuntur. s Abitū co.S .melior est lectio abitū ꝙ aditum:cingunt em̄ syluā ne habeant vn̄ abire possint. C.Abitum. locū ꝑ quē abire possent.
t Sylua.DO.Breuis descriptio: & q̄ ea sola continent q̄ errorē Euryalo facere possint : huc separati sunt:q̊s discerni nō oportuit. v Horrida.CRI. Aspa et sentibꝰ nisi paucis callibꝰ iuia.tenebrę x Rara.du.se.cal.S.legit̄ et lucebat:quod si ē: rara ꝓ raro accipiendū est.vt sit raro lucebat:herbis.s.in quibꝰ dā locis īteruenīētibꝰ:si ducebat.intelligimꝰ inter calles pecorū rarā fuisse semi

Ibant:& turno regi responsa ferebant.
[f]Tercentum [g]scutati omnes [h]volscente magistro:
Iamq; propinquabāt castris:[i]murosq; subibāt:
Cum procul hos [k]leuo flectentes limine cernūt
Et galea euryalum [l]sublustri noctis in vmbra
Prodidit [m]immemorē:[n]radiisq; aduersa refulsit:
[o]Haud temere est visū: cōclamat ab agmīe vol/
[p]State viri:q̄ cā vię est? que estis in armis? (scens.
Quo ve tenetis iter:[q]nihil illi tendere contra.
Sed celerare fugam in syluas:& fidere nocti.
Obiiciunt equites sese [r]ad diuortia nota.
Hinc atq; hinc:oēmq; [s]abitū custode coronāt.
[t]Sylua fuit late dumis:atq; ilice nigra
[v]Horrida:quā densi cōplerant vndiq; sentes
[x]Rara per occultos ducebat semita calles.
[y]Euryalum [z]tenebrę ramorum:onerosaq; prędā
Impediunt:[a]fallitq; timor regione viarum:
[b]Nisus abit:iamq; [c]imprudens euaserat hostes:
Atq; locos:qui post [d]albę de nomine dicti
Albani: tū rex stabula alta latinus habebat.
Vt stetit:& frustra absentem respexit amicum:
Euryale [e]infoelix qua te regione reliqui?
Qua ve sequar? [f]rursus [g]ꝑplexū [h]iter oē reuoluens
Fallacis sylue:simul & vestigia retro
Obseruata legit: dumisq; silentibus errat:
Audit equos:audit strepitus:et signa sequētū:
[i]Nec longū in medio tēpꝰ:cum clamor ad aures
peruenit:ac videt euryalum:quē iā manus oīs
[k]Fraude loci:& noctis subito turbāte tumultu
[l]Oppressum rapit:& conātem plurima frustra:
[m]Quid faciat? qua vi iuuenē:qbꝰ audeat armis

tā:hoc est hominū viam.
y Euryalū impe.S.Impedio te per accusatiuū dicimus : & casus mutari nō pōt.nisi desiderās verbū:vt si dicas impedimento mihi est. Sciendū sane multas conferri in Euryalū excusatiōes. z Tenebrę ram orū rara ꝑ occl̄tos calles.C.Sentētia est non solū viā :sed ne semitā quidem fuisse:sed raros calles qui ꝓ semita essent. Nam de actu via semita :tramite:& calle dictū est. Possumus legere ꝙ semita rara duceret per oc(c)ultos calles: vt ostenderet semitā non iugem fuisse.sed mō se semitā ꝓbere:mō ita tenuē reddi:vt in calles:qui minores sunt:et eos quidem vix apparentes desineret.
a Fallitq; t.C. Sentētia est ꝙ ex timore amisit cognitiōe itineris:q̊d tenere ꝓpter regiōis & viarū ambiguitatē difficile erat.
b Nisus abit.S.Bn̄ meminit velocitatis:quam ei i.v.dedit.vt primꝰ abit lōgeq; an̄ oia corpa Nisus emicat. c Imprudēs.S. s.remanētis Euryali.
d Albę de no.S.vl̄ porcę vel citatis:vl̄ regis albani cui successit porcas. e Infoelix q̄ te re.re.S.se infoelicē dicit:q dolet:nō illū ꝓpter quē dolet.D.Euryale infoelix.duplex ē lectio. vel ifoelix Euryale:vl̄ Euryale ego infoelix q̄ regiōe reliqui te. Sed magis ad se refert:cui labores:& pericula iā peracta repetenda sint. f Rursus.C.retro.
g Perplexū.C.implicitū ambiguū. h Iter oīe reuoluens.S.s.sylue.vrbanus huc vsq; verba Nisi vult esse.Alii:Poetę dant rursus ꝑplexū iter oē: h Signa seq̄ntū.S.militarē sonū dicit:qui varius est: nā interdū canit:vt iesq̄ntur eos qui fugiūt:interdū receptui. i Nec longū in medio tempus. S.inter auditum sonū:& visum Euryalū.
k Fraude loci.D.Iam liberat Nisum ab inertia.
l Oppressum ra.S. quē iam omnis manus rapit: nā male q̄dā videt rapit accipiunt:q̊d si admiseris vacat:Quē iā manus oīs.
m Quid faciat.C.Dubitatio est:quę apud oratores maxie mouet pathos:

Eripere:an sese medios moriturus in hostes
Inferat: & [n] pulchrā properet per vulnera mortē
Ocius [o] adducto torquens hastile lacerto:
Suspiciens altam lunam:sic voce precatur.
Tu dea tu presens [p] nostro succurrere labori
[q] Astrorū decus:& memorū latonia custos.
Si [r] qua tuis vnq̄ pro me pater hyrtacus aris
Dona tulit:si qua ipse meis venatibus hausi
[t] Suspendi ve tholo:aut sacra ad fastigia fixi:
Hūc sine me [v] turbare globū:& rege [x] tela p auras.
Dixerat: & toto cōnixus corpore [y] ferrum
[z] Coiicit. hasta volās noctis diuerberat vmbras.
Et venit aduersi in [a] tergum sulmonis:ibiq̄
Frangitur:ac fisso [b] transit precordia ligno:
Voluitur ille:vomēs [c] calidū de pectore flumē
Frigidus:& longis singultibus ilia pulsat:
Diuersi circūspiciunt.hoc acrior [d] idem.
Ecce aliud [e] telum summa librabat ab aure
Dum trepidant:it hasta tago p tp̄s [f] vtrūq̄:
Stridens:traiectoq̄ [g] hesit tepefacta cerebro:
[h] Seuit atrox volscens:nec teli conspicit vsquam
Auctorem: ne quo se ardens immittere possit.
Tu tamen [i] interea calido mihi sanguine pœnas
[k] Persolues amborū(inquit):simul ense recluso
Ibat in euryalum:tum vero [l] exterritus [m] amens
Conclamat Nisus:nec se celerare tenebris
Amplius:aut tantum potuit perferre dolorem
[n] Me me adsum:qui feci:in me conuertite ferrū
O rutuli:mea fraus omnis:nihil iste:nec ausus
Nec potuit:cœlum hoc:& cōscia sydera testor.
[p] Tantum infœlicem nimium dilexit amicum.

est em̄ dolentis vel irascentis dubitare quid agat:vt Dido. En q̄d agā? rursus ne pcos irrisa priores expiar. Et de Orpheo. Quid faceret? quo se rapta bis cōiuge ferret. n Pulchrā pperet per vul. mortē. S. Gloriosum em̄ est p amico perire. Et pulchrā. ex psona poetę dictū est. o Oci⁹ adducto. C. Ne in magna quidem trepedatiōe suę fortitudis oblitus est. verū ocultius nos admonet poeta nō eē prudētis sese fortunę credere: nā quę paulo ante sese lętā ońderat: breui penitus aduersa facta est. p Tu dea presens nostro su. la. S. nō dicit quę presens es: sed pręsens succurre labori. i. illico statim. D. vt possis. C. Tu dea: om̄es hoies rę in pulsu in rebus dubiis diuinū fauorē querūt: sed recte hic nocturno tēpore in syluis eā deā q̄ & nocti: & syluis pręest iuocat. q Astrorum dec⁹: DONAT. laudat q̄ rogat: vt beniuolā reddat. r Si qua tuis. S. Quaua cat. & hic: & in sequenti. D. Si qua. Ońdit mieritū q̊d nihil pficeret: nisi per se pater fecisset. s Hyrtacus. C. qui venator venatricē colebat. t Suspēdi ue tholū. S. Tholus pprie est veluti scutū breue q̊d in medio tecto est: in quo trabes coeūt: ad q̊d dona cōsueuerāt suspēdi. Bn̄ autē venatorē: numē inducit inuocare syluarū. D. Tholū dicūt medietatē tecti in rotūdū collecti. v Turbare globū. S. Sana petitio: q̄a impossibile vincere fuerat: petit: vt saltē pturbet telorū bn̄ficio. D. Petit: q̊d facile est nō liberationis sui: & socii: sed turbationē globi. x Rege tela per auras. S. p noctem in qua sine auxilio numinis rect⁹ iact⁹ eē nō pōt. y Ferrū co. ha. S. de ferro ad hastā trāsiit. h Coiicit. S. pcōiicit. Nā coiicit antiquū est. a Aduersi in tergum Sulmonis ibiq̄ frāgit̄. S. tergū. p terg⁹ dr̄. Vn̄ Salu. Tergis vinciebāt p tergorib⁹: vt intelligāus hastā in scutū venisse: et illic eē collisam: vt frāgit̄ sit colliditur Fissoq̄ scuti ligno etiā p̄cordia penetrasse. aliter nō p̄cedit: Nam si hastā reuera fractā accipiamus: rōne caret q̊d dicit: fisso transit p̄cordia ligno. alii reuera in tergū volūt eē pcussū. q̊d falsū est: nā quō añ fissū est lignū. Et sic p̄cordia penetrata. Sciēdū tn̄ locū hūc esse de his q̊s dixim⁹ supra. c Calidū flumē frigid⁹. C. Nā pptea moriēs frigescebat qm̄ sanguis q̊ corpora calent ois vno momēto fluebat: d Hoc acrior. S. i. q̊d latuerat: & q̄ ei primus pspere pcesserit iact⁹. e Telū libe. ab au. S. Gestus iaculat⁹ exprimitur: aut em̄ ab aure. aut a latere tela iaciunt̄. D. Sūma librabat ab aure. Sūma copia scriptoris: nā sup̄ dixit adducto lacerto. f Per tp̄s vtrūq̄. S. Cōgrue dicit telū p tp̄s vtrūq̄ trāsisse: ait em̄ diuersi circūspiciunt: hoc est huc & illuc circū ora ferūt. p quā oportunitatē potuit telū tēp⁹ vtrūq̄ trānsisse. Asper tn̄ dicit p tp̄s vtrūq̄: hoc est inter tp̄s vtrūq̄: vt econtra. Hūc inter fluuio tyberyn⁹ amœno. i. p hūc. Q̄d si est: intelligim⁹ eū in fronte eē vl̄neratū. g Tepefacta cerebro. alibi. S. Et fixo ferrū in pulmōe tepescit. h Seuit. D. Crescit ira: qm̄ auctor facti nō apparebat. i Interea. S. donec ille inuenit̄. k Persolues am. S. aut occisorū. aut tuas: aut Nisi. nā duos eos fuisse nouit. supra em̄ ait. State viri. l Tū ve. ex. C. Quāta sit vis amicitię apparet: cū p amici salute seipm̄ pdat. Exterritus. Nō sibi: sed amico timēs. m Amēs. C. nā ex nimio timore mētē amiserat. n Me me. S. Subaudi interficite. Et est interrupta elocutio dolore turbati. C. Me me adsū. Efficacissima orō. Est em̄ celerrima: vt si possit auertat hostes ab amico: & se ita offert: vt nō sit volentib⁹ vlcisci querēd⁹. o Nec potuit. S. Validior argumētatio ex ĩpossibilitate: vt q̄d troes potuere? Item nō ea vis aio nec tāta supbia victis. p Tātū in. ni. S. Cōtra illud. Cur ğ venit? dicit tm̄ amicū dilexit: vt cū nihil possit: tn̄ veniret. C. Nimiū infœlicē: q̄a et suę & amici mortis causa fuit.

Talia dicta dabat:sed viribus ensis adactus
Trãsadigit costas:& candida pectora rupit.
Voluitur Euryalus lœto:pulchrosq́ per artus
It cruor:inq́ humeros ceruix collapsa recũbit:
purpureus veluti cũ flos succisus aratro
Languescit moriens:lasso ve papauera:collo
Demisere caput pluuia cum forte grauantur.
At nisus ruit in medios:solũq́ per omnes
Volscentem petit:in solo volscente moratur
Quẽ circũ glomerati hostes hĩc comin⁹:atq́ hĩc
perturbant.instat non setius:ac rotat ensem
Fulmineum:donec rutuli clamantis in ore
Cõdidit aduerso:& moriẽs aĩam abstulit hosti
Tum super exanimẽ sese proiecit amicum
Cõfossus:placidaq́ ibi demũ morte quieuit.
Fortunati ambo:si quid mea carmina possuut:
Nulla dies vnquã memori vos eximet ęuo:
Dum domus ęneę capitoli immobile saxum
Acollet:imperiumq́ pater romanus habebit.
Victores pręda rutuli spoliisq́ potiti:
Volscentem exanimem flentes in castra ferebãt
Nec minor in castris luctus:rhamnete reperto
Exangui:& primis vna tot cęde peremptis
Serranoq́:numaq́:ingens concursus ad ipa
Corpora:seminecesq́ viros:tepidaq́ recenti
Cęde locũ:& plenos spumãti sanguine riuos.

q Trans adigit costas. C.q.d.potuisset tãta pietate cõmoueri hostis si ictũ iam illatum potuisset reuocare. Descriptione autem mortis Euryali:& cõparatione maximũ iplet pathos. r Candida pectora rupit. C.A modo est pathos. s Voluitur Euryalus lęto. S.aut septim⁹ est:aut datiuus. Sed si datiuus figuratũ est.i.in lœtum.vt It clamor cœlo. t Pulchrosq́ per artus. C.a pulchritudine deturpata. v Purpureus veluti cũ flos succisus aratro languescit. S. habetur ratio cõparãtionis. Videt eñ Euryalo Hacynthum cõparare:qui pulcherrim⁹ fuit:et post mortem in florem conuersus est.D.Purpureus.ad totum corpus refertur hęc cõparatio. x Lassove papauera collo demisere caput. S. Homeri est:& cõparatio:et figura:nam et ille sic ait:vt multorũ vnum diceret caput.D.Papauera ad ceruicem:& ad caput. y At nisus ruit. C.Nulla alia superat cõsolatio: nisi vt vltus amicum sup illũ recũberet: vñ ait Placidaq́ ibi demum morte quieuit.Quoniam autem hoc summum amicitię exemplũ fuit:eos fortunatos appellat:cum tam pręclara res iter mortales amicitia fuerit:vt etiam in extrema calamitate propter illam fortunati appellari possint. z Volscentem petit. S.appetit.petitiones eñ proprie dicimus impetus gladiatorũ. Vnde Cicero.Quot ergo tuas petitiones ita coniectas:vt vitari nullo modo possent: parua quadam declinatione concutiũt:& vt aiũt corpore excessit.

a Perturbant. S. confodiunt:vnde paulopost cõfossus. b Non setius. Nõ segnius q̃ vulnerat⁹. c In ore condidit aduerso. S.Archaismos ẽ:vt supra:pectore in aduerso totũ cui cominus ensem cõdidit. d Placidaq́ ibi demũ morte quieuit: SER. Aut proprium epithetõ est mortis:aut ex affectu perięntis dictum est: qui cũ amico moriebat̃. e Si quid mea carmina possunt. SER. Verecunde. CRI. Si quid mea carmina possunt. Poetę officium implet qui bonorum misereri debent: eosq́ laudare:& malos odisse:atq́ insectari. Hinc Hora. Ille bonis faueat:& cõsilietur amice. Et regat iratos:& amet peccare timentes:& paulopost. Deosq́ p̃cetur:& oret: vt redeat miseris abeat fortuna superbis. Pollicet̃ aũt premiũ:quo hominibus glorię cupidis:nullũ maius esse possit: famã.s.perennem. Si quid m.c.p.propter modestiã hac conditione pollicetur. f Domus. S. familia. D.dum domus. Ostendit omnia ventura ad finem. C.Dum domus. Non erat ignarus poeta omnia mortalia ad interitũ tandẽ ventura:Sed voluit propter fauorẽ captãdum:ęternitatẽ Romano imp̃io ominari. Est ergo sensus.i.dum Romani:q ab Aenea sunt:quorum caput domus est Iulia, colet capitoliũ.i.Romã cui capitolium arx est.

g Capitoli immobile saxũ Accolet. S.In vrbe Roma templum Iouis nõ fuit:quod cum iam deuotũ a prisco Tarquinio: vellet Superbus Tarquinius ędificare:cœpit auguriis captare:qui mons huic templo esset aptissimus:& cũ in omnibus Tarpeius eẽt inuentus:in quo erãt multa diuersorum numinum sacella:actum est vt exinde ad alia templa numia euocarẽtur sacrificiis:quo posset libere:& sine piaculo templum Iouis ędificare. Cũq́ omnes dii libenter migrassẽt termin⁹ sol⁹: hoc est liminum deus abscedere noluit. sz illic remãsit:tunc de hoc ipso sacrificatum est:& dep̃hensum q terminus cũ Ioue remanẽs: eternum vrbi imperium cum religione significaret. vnde in capitolio prima pars tecti patet:q lapidem ipsum terminũ spectat:nam termino nõ nisi sub diuo sacrificabat̃: hinc ergo nunc dixit. Capitoli immobile saxũ accolet:quia terminus non est reuulsus de loco.

h Pater. CRISTOFE. Quoniam senatores:q patres appellebãtur consilio suo cũcta administrabãt. i Victores. DONA. Irrisorie tanq̃ qui magnũ putarent:si trecẽti duos vicerint:cum duo tres intere missent.

k Pręda rutulis spoliisq́ potiti. SERVIVS. Nõ solum suis armis eos exuerunt:sed etiam pręda: quę rutulis ante fuerat.

l Serranoq́ numaq́ ingens ꝯcursus. SERVIVS. decima antapodasis:quę fit quotiẽs cõmemorantur ea quę nõ sũt ante pręducta.

m Tepidaq́ recenti. Cęde locum. SER. Hypalage tepidum locum recẽti cęde. sic alibi. Tepidusq́ cruor fumabat ad aras. n Spumãtes sanguine riuos. SERVI.

Agnoſcunt ſpolia inter ſe: galeamq́ꝫ nitentem
Meſapi: & multo faleras ſudore receptas.

Spumas tunc habet sanguis cum effūditur: nam postea conquiescit: vñ bñ dixit spumātes riuos qa pmisit semiecesq; viros.
o Iam rebus luce re. S. Supra. Et rebus nox abstulit atra colorem.
p Armis circūdatus ipe. C. Oportet em prudentē ducē non verbis solū: sed exemplo sui alios ad arma excitari. Ergo non inermis: sed armatus vocabat. q Cogit Quisq; suos. S. Comites. s. nā plēa ē
r Acuūt rumorib⁹ iras. S. quia duo ausi sunt per eorum castra transire.
s Euryali & Nisi. S. Volūt nōnulli clamorē eē militum. Sed meli⁹ hoc a Poeta dictum accipimus: nā rutuli eorū non nouerunt nomina: vt sit: Quin etiā capita Euryali: et Nisi prefigūt in erectis hastis: & cū magno clamore comitāt.
t Duri. D. durātes i labor.
v Cingitur amni. SER. Amne debuit dicere: nunq; enim in i bene exeunt: nisi quę cōmunis sunt generis: vt docilis: agilis: sed ideo ausus est ita ponere ablatiuū: quia vt supra diximus apud maiores: hic & hec amnis dicebatur.
x Tenent fossas. SER. tuentur: defendūt.
y Nota nimis mise. S. Hoc plus commouebantur: quoniā etiam abcissi vultus: necdum cognitionis amiserāt notas. C. Nota nimis miseris. Nā icciro co stāt moesti qz nimis nō.
z Excussi manibus radii. S. Bñ excussi: qua si nesceiti q. d. piecti. C. Excussi manib⁹ radii. pathos a luctu sepe mouet: vt i hoc loco. ¶ Pennata. Quasi sceleri volatu. Nam rerū infoelitiū velocissima fama ruit a Euolat infoelix. D. Nam potuit furor animi ex dolore excitatus: imbecillitatē senectutis supar: et foeię audatiā afferrel
b Femieo vlulato. SER VI. Impacieti: vt femineo predę: & spoliorum ardebat amore.
c Prima petit. SER. Ideo q; prima: quia solēt in extrema necessitate etiā mulieres muros ascendere: vt ipse de muris matres.
d Non illa virū: non illa pericli. S. vnum pudoris est: aliud salutis:

¶ Et iam prima nouo spargebat lumīe terras:
Titoni croceū linquens aurora cubile:
Iam sole infuso: iam rebus luce retectis:
Turnus in arma viros armis circundatus ipse
Suscitat: ęratasq; acies in proelia cogit
Quisq; suos: variisq; acuunt rumoribus iras:
Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
Prefigunt capita: et multo clamore sequuntur
Euryali: et Nisi.
Aeneadę duri murorū in parte sinistra
Opposuere aciem: nam dextra cingitur amni.
Ingentesq; tenent fossas: & turribus altis
Stant moesti: simul ora virū prefixa videbant:
Nota nimis miseris: atroq; fluentia tabo.
Interea pauidam volitans pennata per vrbem
Nuncia fama ruit: matrisq; allabitur aures
Euryali. at subitus miserę calor ossa reliquit:
Excussi manibus radii: reuolutaq; pensa:
Euolat infoelix: et foemineo vlulatu
Scissa comā: muros amens: atq; agmina cursu
prima petit: non illa virū: non illa pericli:
Telorūq; memor: coelū dehinc questib⁹ īplet.
Hunc ego te euryale aspicio: tu ne illa senectae
Sera meę requies: potuisti linquere solam
Crudelis: nec te sub tanta pericula missum
Affari extremum miserę data copia matri:
Heu terra ignota canibus data preda latinis
Alitibusq; iaces: nec te tua funera mater
produxi: pressi ue oculos: aut vulnera laui
Veste tegens tibi: q; noctes festina diesq;
Vrgebam: et tela curas solabar aniles.

e Hunc. S. Talem. Et est conquestio matris Euryali plena artis rhetoricę: nā pene omnes partes habet de misericordia cōmouenda a Cicerone in rhetoricis positas. ¶ Hunc te aspitio. a qualitate cędis.
f Tu ne illa senectę. C. Pathos eo quod est pter spem.
g Sera meę. S. Euander. mea sola: et sera voluptas.
h Potuisti linquere solā. S. ab intercoepto solatio.
i Crudelis. S. qui potuisti relinquere solam cū pius esses. k Affari extremūS. Anchises. Sic o sic positū affari discedite corpus. Terē. Quin igitur dū licet mecū loquimini Antipho: l Matri. D. In mrē aūt Euryali oñdit: qd possit dolor. cum oblita sex⁹: & ętatis tantum fureret. Deniq; accusat eorū: quę & si facta fuissēt. nihil tamen prodessent.

m Heu terra. C. Magna vis eloquentię: quę etiam ex inanibus rebus maximas apud iprudentes tragedias citat. Hęc enim cōquerit: veluti si miserrimū sit in ignota terra insepultum canibus laniandum reliq: vñ et Hōer⁹. αὐτοῦ δ' ἑλώρια τεύχε κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι. Ad hmōi iacturam sapiētes q sunt nihil faciūt. Ergo ut Anchisę tanto viro digno sententiā dedit: dixit enim facilis iactura sepulchri. Sic nūc mulierem a muliebri perturbatione abesse voluit: ille q veluti alter Diogenes: quę ad sepulturam pertinent contemnit. Hęc vel ex eo filium infoelicissimum putat: q illa caruerit: lamentatio autem & discursus per muros hui⁹ mulieris: de Andromache virum lugēte sumpta est.
n Canibus data preda latinis. DONA. non solū morte: sed mortis accidentibus cruciatur.

o Nec tua funera mater. SER. id est funeria: nam apud maiores funerias dicebant eas ad quas pertinet vt sororem matrem: nā pficę: vt supra dixim⁹: sunt planct⁹ principes nō doloris. Funeras autē dicebant: quasi funereas: ad quas pertinet funus.

Quo sequar? aut q̃ nunc art⁹ [p] auulsaq̃ mēbra:
Et funus [q] lacerū tellus habet? hoc [r] mihi de te
Nate refers? hoc sum terraq̃ mariq̃ secuta?
Figite [s] me: si qua est [t] pietas: in me omnia tela
Coniicite o rutuli: me [v] primā absumite ferro:
Aut tu [x] magne pater diuū miserere: tuoq̃
Inuisum hoc detrude caput sub tartara telo:
[z] Quando aliter nequeo crudelē abrumpere vitā.
Hoc fletu concussi animi: mœstusq̃ per omnes
It gemitus: [a] torpent infractę ad proelia vires:
Illam [b] incendentem luctus Idęus et Actor
Ilionei monitu: et multum [c] lachrymantis Iuli
Corripiūt: [d] interq̃ manus sub tecta reponūt.
[e] At tuba terribilem sonitū procul ęre canoro
[f] Increpuit: sequitur clamor: coelumq̃ remugit.
Accelerant [g] acta pariter [h] testudine [i] volsci:
Et fossas [k] implere parant: ac vellere vallum.
Querūt pars aditum: et scalis ascendere muros
Qua rara est acies: [l] interlucetq̃ corona
Non tam spissa viris. [m] telorū effundere contra
Omne genus teucri: ac duris [n] detrudere cōtis
[o] Assueti longo muros defendere bello:
Saxo quoq̃ [p] infesto voluebant pōndere. si qua
Possent tectam aciem prumpere: cū tñ omnes

p Artus auulsaq̃ mem. Et funus lacer℞. C. Expolitio est idem em̄ dicit pluribus verbis: vt in re atrocissima diutius detineat auditorem: et sic maiorē citet cōmiserationē.
q Funus lacerū. S. Dilaniatū cadauer: nam fun⁹ pro cadauere posuit.
r Hoc mihi de te Nate refers. CRI. singula verba vim maximā afferunt ad cōmiserationē captādam Hoc. s. tantū luctū cū ego ꝯtra d'te i senectute sūmā voluptatē sperarē. ℭ Mihi & matri. et indulgētissimę: & quę tot incomoda subii: vt te sequerer. De te in quo omnem spem reposueram: & a q̃ omnia mihi iucūdissima expectauerā. s Figite me. C. quantus sit luctus: et quāta miseria hinc apparet: q̃ loco sūmę in se pietatis acceptura sit: si m̃ltis vulneribus trāsfossa interficiat̃. t Si q̃ est pi. S. si q̃ pietas ī occidēdo v Me pri. ab ferro. S. vnusquisq̃ em̄ ꝓprię salutis desperatōe credit vniuersa etiā posse consumi: vnde ē quod dixit. me primā ab. x Aut tu magne pater. C. quod a rutulis assequi desperat: a Ioue poscit. y Inuisū hoc detrude caput sub tartara telo. S. Inuisum quidem est hoc & odiosum caput: verum misericodię genus est: si me etiam iratus interimas. z Quādo aliter nequeo crudelem abrumpere vitam. S. Hinc traxit illū colorē Iuuenal'. Quod facinus dignū tam longo admiserit ęuo.

a Torpēt infractę. S. nūc tamē torpent: vt Turnus vt infractos aduerso Marte latinos. C. Torpent infractę vires: quę omnia durissima in prœliis pati poterāt. hoc pati nō poterāt: ergo quos metus nō ꝑturbauit: quia fortes essent: ꝑturbauit luctus: quoniā essent duodecim.
b Illam incēdentē lu. C. Satis sapiens consiliū: vt cū torporem ex nimia cōsideratione inferret militibus: a cōspectu eo℞ amoueret̃: ne viderent. Nam (vt ait Horatius) Segnius irritant: animos demissa per aures q̃ quę sunt oculis subiecta fidelibus.
c Lachrymantis Iuli. S. Puero dat lachrymas: cui potest sine pudore viris fortibus tantū modo dolorem.
d Sub tecta reponūt. S. Homerice. Quod aūt dixit. corripiunt: non iniurię est: sed celeritatis. i. raptim tollūt.
e At tuba terribilē sonitū. S. Hemistichiū Ennii: nam sequentia iste mutauit. Ille em̄ ad exprimēdum tubę sonitū ait Taratantara dixit; & multa huiusmodi. Virgi. cū aspera inuenerit: mutat. Bñ tñ electis verbis hic imitat̃ sonitū tubarū. C. At tuba. mira narratio: in qua cūcta ante oculos ita adducit: vt res non solū agi: sed summo animorū ardore geri videat̃. Incertū q̃ sit an acri⁹ rutuli īpugnarēt: an vehemēti⁹ Troiani repugnarēt
f Increpuit. S. et insonuit & segnitiem increpauit.
g Acta pariter. C. Quia vna cum clamore agebat̃.
h Testudie. S. Testudo est scutorū connexio curuata i testitudinis modū. Namq̃ in armorū generibus milites sumūt ab animalibus nomina: vt aries Salu. In modū hirci militaris. i Volsci. S. Nō mirū: qa dicit volscos. Et cū camilla de volscis sit. vt Volsca de gente camilla: nāq̃ pars aliq̃ tuscię dat Turno auxilia: cū tuscos dixerimus: spāliter ænee fauere. Itē econtra pars venetię auxiliū ꝓstat Aeneę: q̃ turni fuisse superius dixim⁹. k Fossos implere parāt. S. Vertit ordinē. Nam ante est vt impleat̃ fossa: tollātur valli: & sic testudine accedat̃ ad mu℞ q̃q̃ possumus intelligere etiā ad fossas eos venisse facta testudine.
l Interlucetq̃ corona. C. Appellat coronā milites in circuitu mœniū ad ꝓpugnacula positos: q vbi loca munitiora sūt: ibi frequentiores esse solent: laudat ğ & troianos a prudētia: qui in paucitate militum ita acies instituerint: & rutlos ab animorū robore: qui illuc ꝑuenire cōtēdūt. Interlucent qui propter raritatem lucē admittant: Vnde apud Pli. & Columellā interlucare dictum inuenies: cū a vitib⁹ aliquam partē pampinorū decerpserūt: vt propter raritatē sol ad vuas facili⁹ penetret. m Telorū effund. f contra. S. Proprie. tela em̄ non iaciunt̃ in subiectos: sed funduntur. Et dicendo omne genus telorum: ostēdit telum vocari omne quod iacitur. D. Effundere. plus est q̃ mittere. Ille enim effundit cui magna est copia: nec mittendi propter copiam metuit finē: Preterea etiam quę emitti nō possunt fūdimus: et fusa proficiūt: vt est aqua calida: pix feruēs: & soluta: & oleū cādēs:
n Detrudere cōtis. D. Nā scalis adeos ꝑueniebāt. Quāto aūt rutilorū laudatur instātia: tanto pręferuntur Troiani.
r Voluūtq̃. CRISTOFERVS. Nam propter magnitudinem subuehere non poterant.
o Assueti lōgo. S. Docet in omnibus vsum plurimū posse. C. Assueti. Nam lōgo vsu (q ꝓcepta oīm mg̃ro℞ supat) rē optime callebāt. p In festo voluebā: pondre. S. infesti ponderis; q Nec iam sufficiunt. S. diu iā nō sustinet.

Ferre libet subter densa testudine casus
Nec iã sufficiunt:nã qua globus imínet ingẽs,
Immanem teucri molem voluuntq́ʒ:ruuntq́ʒ:
Quę struit rutulos late:armorũq́ʒ resoluit
Tegmina:nec curant cęco concedere marte
Amplius audaces rutuli:sed pellere vallo
Missilibus certant.
parte alia horrendus visu quassabat ethruscam
pinũ:& fumiferos infert mezentius ignes.
At mesapus equũ domitor neptunnia proles
Rescindit vallum:& scalas in mœnia poscit.
Vos o calliope precor aspirate canenti:
Quas ibi tum ferro strages quę funera turnus
Ediderit:quẽ quisq́ʒ virũ demiserit orco:
Et mecum ingentes oras euoluite belli:
Et meministis eñ diuę:& memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu:& pontibus altis
Opportuno loco:summis quã viribus omnes
Expugnare itali:summaq́ʒ euertere opum vi
Certabant:troes contra defendere saxis:
per quę cauas densi tela intorquere fenestras.
princeps ardẽtem coniecit lampada turnus:
Et flãmam affixit lateri:quę plurima vento
Corripuit tabulas:& postibus hęsit adesis
Turbati trepidare intus:frustraq́ʒ malorum
Velle fugam:dum se glomerãt:retroq́ʒ residũt
In partem:quę peste caret:tum pondere turris
procubuit subito:& cœlũ tonat omne fragore:
Seminecis ad terram immani mole secuta
Confixiq́ʒ suis telis:& pectora duro
Transfixi ligno veniunt:vix vnus helenor
Et lycus elapsi:quorũ primęuus helenor
(Mœonio regi quem serua lycinia furtim
Sustulerat:vetitisq́ʒ ad troiam miserat armis)

s Ruunt.CRI.ad ruinã impellunt. t Armorũ q́ʒ resoluit Tegmia.S.Hic ostendit armorum connexionem esse testudinẽ.Lucan⁹ de testudine.At post q̃ virtus incerta virorum. Perpetuum rupit defensio milite cratem.Singula cõtinui cesserunt ictibus arma. v Parte alia.C.nihil intẽtatũ relinquebant. alii eñ emi⁹ missilibus detrudebãt q́ʒ custod a vallis:alii eo minus:aut vrere:aut vellere parabant.
x Hetruscam pinum.S. Ipse Hetruscus.
y Vos o Calliope p̃cor. S. Sylepsis per numeros. Erat eñ rectũ:vos o musę:aut tu calliope. C.Vos o calliope:ex inuocatione rei difficultatẽ ostendit:q̃si dicat Non possem tanta Turni facta sine diuio auxilio proferre.Ergo sũm⁹ imperator ea fecit:q̃ summus Poeta:nisi deus sibi faueat explicare non possit.Vos Calliope.Nõ sine rõne vtitur plurali in vna musa.Nam per Calliopẽ reliquas intelligit:& iure:nã si per singulas priores musas singulaꝝ sphęraꝝ:singulos intelligũt cant⁹:& per Calliopẽ illoꝝ vniuersorum concentum iura ipsa Calliope omnes significabit musas.
ʒ Aspirate.S.fauete:Vt. Aspirat primo fortuna labori. a Et mecum memorare oras.C.mecũ:vt demonstret se quidem laboraturũ.Sed sine earum auxilio nihil perfecturũ. b Oras euoluite belli.S. Narrate non tantũ initia:sed etiã extrema bellorũ:Nam orę sunt extremitates.C.Oras extremitates:q.d.narrare vsq́ʒ ad extremũ:vel horas.i.tempora. c. Euoluite.C.oñdite vestra narratione. d Turris erat.S.turres hmõi eẽ ad munitionẽ ciuitatum:& in secũdo legius:sed hę plerũq́ʒ mobiles sunt:plerũq́ʒ fixę:vt in secũdo Turres:ac tecta domorũ.Mobiles:vt ĩ duodecimo meminit.Subiitq́ʒ rotas:& pontes strauerat altos.
e Vasto suspectu.C.vasta altitudine:quo sit alt⁹ suspectus. f Opportuna loco sũmis.S.circa portas. g Opum vi.S.potest & hyppalagę esse:vt sic ope viriũ. h Certabant.C.quia illa expugnata porta facile effringi poterat. i Cauas.S.patulas. k Densi.S.pro tela densa. l Flãmam affixit lateri.S. Affectate:Debuit eñ dicere affixit:aut facem:aut malleolũ:non flãmam.C.flammã Quia percutiens materia accẽsa effecit:vt flãma apprehenderetur. m Quę plurima vento.S.gliscẽs:aut magna per ventũ.C. Plurima vento incrementum per ventum nacta.
n Hęsit adesis.S.non iã adesis:sed q̃d excedit adhęrendo.C.Hęsit:adhęsit:nã quãto magis est lignũ flãma tanto magis adhęret. o Malorũ velle fugã.S.honestissima est locutio. p Peste.S.Incẽdio:vt & toto descendit corpore pestis.
q Subito.D.recte.Nam si signum dedisset.seruari potuissent. r Immani mole.C.i.ipa turri:q̃ immanis molis erat.
s Cõfixiq́ʒ suis telis.C. quod cadẽtib⁹ euenire solet: t vnus.S.Subaudis & alter:nam non procedit vnus.
v Helenor & lycus elapsi.S non morte.sed turris ruina. x Mœonio regi.S.Aut propriũ patris nomen est:aut coginominem eũ filio intelligam⁹:quia:vt supra dixim⁹ cũ filii vel patris nomen permittitur:& aliud tacetur cognomies eos ĩtelligim⁹.
y Furtim sustulerat.S: ex stupro educauerat.Hic est:Et dulcia furta.
ʒ Vetitisq́ʒ ad troiam armis.S.Secundũ Donatũ venitis fato:sed meli⁹ lege militari intelligimus:qua serui a militia p̄hibebantur.Vnde de troiana purgat hoc Cicero cũ fuisset obiectum inter equites:q̃s Deiotarus miserat Cęsari vnum seruum fuisse:virgiliũ autem nouimus aliq̃ de hystoria trahere.Seruos sane nunq̃ʒ militasse cõstat:nisi seruitute deposita excepto Hanibalis tẽpore cũ post canense prœlium in tanta necessitate fuit vrbs Roma:vt ne liberandorũ quidem seruorũ daretur facultas.
a Ense nudo:SER.id est stricto.

b Parmaq; inglorius alba. S. qa tyro (vt dixim⁹ sup̄) longe melior lycus: ergo & Helenor bonus.
c Inter. S. i. per: vt hunc inter fluuio tyberin⁹ amoeno. d Vt fera. C. Quã uis hactenus inglorius es set: tñ ex desperatione audax est effectus.
e At pedibus. C. natura enim duce id defensaculũ adhibem⁹: quo plurimũ posse cõfidimus. ergo iste cui maior aderat velocitas pedibus se credidit.
f Prẽdere tecta. S. qa tũc alti nõ erant muri: sed ad impetum tantum repellẽdũ: vt etiam Salu. ostẽdit vbi sertoriũ humeris sublatum per muros ascẽdisse cõmemorat. C. prẽdere: ita enim humilia erant. vt si ille sese erigeret, man⁹ sociorum: qui proni illas porrigerent apprehendere posset. g Cursu teloq; secutus. S. Nimiã eius ostẽdit celeritatẽ qui potuit telum missum consequi: nã hoc dicit cum p̄termisso telo ad hostem venit Statius: & emissum cursu cõprehendere telum.
h Pendentem. C. a terra iam eleuatum: et manib⁹ sũmitatem muri prendẽtẽ. i Reuellit. S. in verbo vello facit: i participio vulsus. k Qualis vbi aut leporem. S. pro qualiter. l Pedib⁹ Iouis armiger vncis. S. quia dicit aquila in bello gigantheo Ioui arma ministrasse: qd tamẽ fingitur. Nam vt supra diximus: reges fuerũt Iuppiter et Saturnus. Sed dũ Iuppiter cum patre Saturno haberet de agris cõtentionẽ ortum bellũ est: ad quod egrediens Iuppiter aquilę vidit auguriũ: Cuius cum vicisset auspitio: fictum est qꝫ ei pugnãti tela ministrasset: vnde etiã a foelici augurio natum est: vt aquilę militũ signa comitentur.
m Quęsitũ. S. qui queritur Nã pręsens a passiuo non habuit: et est hysterõ proteron: nam post raptũ requiritur.
n Marcius lupus. S. aut cruentus: aut marti dedicatus.
o Aggere. S. Agger ẽ cuiuslibet rei coaceruatio: vnde fossę: aut valles possũt repleri.

Ense leuis nudo parmaq; inglorius alba.
Isq; vbi se turni media inter milia vidit:
Hinc acies: atq; hinc acies astare latinas:
Vt fera quę densa venantum septa corona
Contra tela furit: seseq; haud nescia morti
Inicit: & saltu supra venabula fertur.
Haud aliter iuuenis medios moritur⁹ in hostes
Irruit: & qua tela videt densissima tendit.
At pedibus longe melior lycus inter & hostes:
Inter & arma fuga muros tenet: altaq; certat
prẽdere tecta manu: sociũq; attingere dextras.
Quem turnus pariter cursu: teloq; secutus
Increpat his victor nostras euadere demens
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
pendentem: & magna muri cum parte reuellit.
Qualis vbi aut leporẽ: aut cãdẽti corpe cygnũ
Sustulit: alta petẽs pedib⁹ Iouis armiger vncis.
Quęsitum aut matri multis balatibus agnũ
Marcius astabuli rapuit lupus: vndiq; clamor
Tollitur: inuadũt: & fossas aggere cõplent.
Ardentes tędas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo: atq; ingenti fragmine mõtis
Lucetium portę subeuntem: ignesq; ferentem.
Emathione liger: chorineum sternit asilas.
Hic iaculo bonus: hic longe fallente sagitta
Ortygiũ cęneus: victorem cęnea turnus
Turnus ityn: cloniũq; dioxippũ promulũq;:
Et sagarim: & summis stantem pro turrib⁹ idã
priuernũ capis: hũc primo leuis hasta themillę
Strinxerat: ille manũ proiecto tegmine demẽs
Ad vulnus tulit: ergo alis alapsa sagitta
Et leuo affixa est lateri manus abditaq; intus
Spiramenta animę lœtali vulnere rupit.
Stabat in egregiis arcentis filius armis

p Ingenti fragmine mõtis. S. Sup̄ dictũ saxi exaggeratio est:
q Lucetiũ. S. solum hoc nomen est qd dictũ a Virgilio in nullo alio reperit̃ auctore. Sane lingua Osca Lucetus est Iuppiter dictus a luce: quã pręstare hominibus dicitur: ipa est nr̃a lingua diespiter. i. diei pater Hora. Nãq; diespiter plerũq; purpureũ.
r Cęnea turnus itim. S: vt ait Lucil. Bonum schema est: quotiẽs sensus variatur iteratione verborum.
s Pro turribus. SERVI: aut pro defensione turriũ aut sic magni vt turres putares. t Leuis hasta themillę. SERVIVS: themillas themillę. vt Aeneas ęneę. Leuis autem hasta p leuiter veniẽs: vñ et strinxerat dixit. strinxerat. i. paululũ vulnerauerat: vt tãdẽ etiam magno strinxit de corpore turni.

x Demens. S. qui scutũ quo se tuebatur abiecit.
y Alis. S. pennis.
z Leuo in affixa est lateri manus. SER. Ostendit vulneris locum: quem antea suppresserat. Sicut qrto. Infixum stridet sub pectore vulnus.
a Spiramẽta animę lœ. SERVIVS diffinitio pulmonum. b Ferrugine clarus ibera: S. ferrugo coloris genus est: qui vicinus est purpure subnigrę Et hibera autem non hyspana sed pontica. Nam iberia: pars ponti est: vt ostendit Hora. dicẽs. Herbasq; quas colchos: atq; ibera mittit venenorũ ferax.
c Genitor quẽ misera arcens. Ordo est. Stabat arcentis filius arcens in armis egregius: nam nõ cõgruit. vt huius filii prętermisso nomine bis fiat patris commemoratio.

d Symethia circum flu: S. Scymethus fluuius est Sicilię: haud lõge ab vrbe catinensi: circa quem sunt palicide: quorum talis est fabula: ætnam nymphã Iuppiter cum viciasset. & fecisset grauidam timens Iunonem: secũdum alios ipsam puellam terrę commẽdauit: et illic enixa est. Secundũ alios partus ei⁹

po'tea:cū de terra erupis sēt:duo pueri palici dicti sunt:quasi iterum venientes. Nam παλιν. est rursus ηκειν. est venire. Hi primo hūanis hostiis placabantur : postea quibusdam sacris mitigati sunt:& eorū immutata sacrificia. Ideo ergo placabilis ara:quia mitigata sunt eorum numīa. CRIST. Symethus. Syciliȩ fluuius est Palicorū. fabulas primus Aeschil' in tragedia ethna posuit:

Pictus acu chlamydem:&ᵇ ferrugīe clarus ibera
In signis facie:ᶜ genitor quem miserat arcens
Eluctum martis luco symethiaᵈ circum
Flumina:pinguis vbi &ᵉ placabilis araᶠ palici
Stridentem fundam positis mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habena:
Et media aduersi liquefactoᶠ tempora plumbo
Diffidit:ac multaᵍ porrectum extendit harena.

Iuxta Symethū Thalia Nympha a Ioue cōpressa metu Iunonis: vt sibi terra dehisceret optauit. Sed vbi venit pariendi tēpus: terra reclusa est. & duo infantes de vtero Thaliȩ progressi emerserunt : appellatiq; sunt Palici ab emergendo:quasi rursus nascentes:quoniam pri' in terra, mersi inde reuersi sunt:nec longe lac' duo breues:sed profundo scaturigine aquarum ebulli

XX ii

ante: crateres ab incolis nominati: & nomen dellos appel lant: Palicorumq; fratres existimat: & habentur in cultu maximo: precipue circa exigendum iuxta eos iusiurandum: efficax numen intelligitur ergo iuxta eos iusiurandum exigitur & prius a suspecto fideiussore datur de dissoluendo. Quod si il le fideliter iuraret: discedebat illesus. Sin contra in lacu vitam amittebat: Hec res ita fratrum religionem commendabat: vt im placabiles crateres dicerent. sed palici etiam di uinationem habebant. Nam cum Syciliam sterilis annus arefecit: diuino palicorum responso admoniti siculi Heroi cuidam certum sacrificium celebrauerunt: et rediit vbertas. Qua gratia singuli omne genus frugum congesserunt in aram palicorum: ex qua vbertate ara ipsa pinguis vocata est. De palicis etiam Galias in vii. historiarum meminit: & Anaxagoras in tertia historia in libro xi. Diodori legitur. C. Nautio Rutilio. L. Minutia Carutiano consulibus Ducetius siculorum dux iuxta palicorum templum vrbem condidit: Palicas appellauit templum in planitie edificatum est porticibus & sumptibus edificiorum conspicuum miraculis: et vetusta religione horrendum: iuxta sunt scaturigines aquarum Crateras vocant qui sunt profundissimi: igneas scintillas sepe euomentes. Illud mirum quod aque ebulientes nunquam se effundunt: nunquam etiam subsistunt: in templo est iusiurandum trutina: & qui illic peierat: statim ceci efficiuntur. Hinc Sylius Italicus: & qui presentes domitant pro iura palici illuc fugientes: semper tuti erant. e Placabilis ara palici. CRI. Vide Seruium. Sed Macrobius ait nullum apud latinos duos palicos posuisse. Sed a grecis Maronem habuisse. f Liquefacto tempora plumbo Diffidit. SER. Plumbum enim iactum nimio rotatu ex etheris calore dissoluitur. Statius. Et arsuras coeli per nania glandes. g Multa porr. exten. harena. S. Intelligimus eum cedisse transmurum. Dicendo autem multa: ostendit corporis proceritatem. ¶ h Fortemque manu fu. n. DO. Poeta (quoniam impossibile videbatur pueri manibus cecidisse) robustissimum virum non se facit auctorem. i Minorem germanam. S. quia maior nympha fuerat Iouis voluntate mutata. k Is primam ante. C. ostendit neminem foelicitate sua fretum superbire oportere. l Digna atque indig. rela. S. indigna id est turpia & obscena. m Nouo regno. S. aut noui regii generis affinitate: aut quia etiam ipsi per regis filiam portio debebatur imperii. n Ingentem se se cla. fe. S. Non erat ingens: sed esse se clamitabat ingentem. o Non pudet obsidione. C. iudicium inertie: ac stultitie est arrogans iactatio: quod nunc poeta in Numano ostendit. Ergo vt est apud Teren. Precium ob stultitiam tulit. p Iterum. S. denuo quia iam tertio obsidentur: & iterum non nisi de duobus dicitur. q Bis capti ph. S. Semel ab Hercule: post a grecis. D. Phryges. pro conuitio posuit. q. d. Ideo capti: quia phryges. r Morti pretendere muros. S. Emphasis est. morti enim pro bello posuit: sic supra Leto discrimine paruo. s En. D. Vituperatio demonstratio. t Qui. D. s. medici: vt exules. v Nostra connubia. S. Aut quasi Turni cognatus loquitur: aut inuidiose retorquet: & vult causam omnium esse communem. D. Nostra: quasi meliorum & fortiorum. C. En qui nostra. Summope indignandum: quod imbecilles audeant lacessere viros fortissimos. x Bello. D. cum sciant in simili causa se victos. y Quis deus: C. tam iratus vobis. z Italiam. C. in qua perituri sitis.

¶Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur ante feras solitus terrere fugaces
Ascanius: [b] fortemque manu fudisse numanum:
Cui remulo cognomen erat: turnique [i] minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is [k] primam ante aciem: digna atque [l] digna relatu
Vociferans: tumidusque [m] nouo precordia regno
Ibat: & [n] ingentem se se clamore ferebat.
Non [o] pudet obsidione iterum: [p] valloque teneri
Bis capti [q] phryges: & [r] morti pretendere muros.
En [s] qui [t] nostra sibi bello [v] connubia poscunt.
Quis [y] deus [z] Italiam: quae vos dementia [a] adegit:
Non [b] hic atride: nec [c] fandi fictor vlysses:
Durum [d] a stirpe [e] genus: natos [f] ad flumina primum
Deferimus: seuoque [g] gelu duramus: & vndis.
Venatu [h] inuigilant pueri: syluasque [i] fatigant.
Flectere [k] ludus equos: & spicula tendere cornu.
At [l] patiens operum: paruoque assueta iuuentus:
Aut [m] rastris terram domat: aut quatit oppida bello.

a Dementia. C. Est enim extreme dementie: vt imbecilles fortes petant. b Non hic atride. S. exaggeratio vituperationis: Nam non tantum se Troianis: sed eorum victoribus prefert. D. Non hic a. Inuenietis fortiores his: qui tamen vos vicerunt. C. Non hic atri. Non vobis cum grecis nunc agendum est: qui minus quam nos bello possunt: & tamen vos superarunt. c Fandi victor vlys. S. aut fallax: aut logodedalus .i. qui dolum celat sermonis ornatu. d Durum a stirpe genus. S. Italice disciplinę vita laudatur: quam & Cato in originibus: & varro in gente populi Romani commemorat. DO. Durum. fortem. C. Durum a stirpe ge. Laudat Italos ab his que sunt attributa personę: que Cicero vndecim ponit. Et primo a genere. e A stirpe. D. non arte sed natura. f Natos ad. C. Argumentum a victu in quo est. Queritur: in quo negotio: aut questu: aut artificio versentur: & quomodo viuant: & quos habeant preceptores: Versantur ergo in venatu: in agricultura: & in bello. Educantur apud eorum senes in rebus durissimis. g Gelu duramus & vndis. SER. Vndis gelidis: & est Endyadis: vt. Hamis auro que trilicem: nam nemo quod plus est prius dicit. Si enim duo essent ante aquam diceret: sic gelu. h Venatu. S. pro venatui: vt curro pro currui. i Syluasque fat gant. S. ipsi fatigantur in syluis: aut pro feris syluas posuit: in quibus sunt fere. k Flectere lu. equos. S. aliorum labor nostre pueritie ludus est. D. Flectere ludus equos. Non enim inertibus ludis intenti sunt. CR. Ludus. Quasi cum voluptate faciant: que aliis laboriosa videntur.

l At patiens operum paruoque assueta iuuentus. S. Hoc & in Georgicis laudat. nam magne virtutis est: et in nimio labore paruis esse contentum. m Aut rastris terram domat. S. Bene bellico vsus est verbo: & ne a militari lege discederet: non dixit: terras colimus: sed domamus. Ac si dicat: Cum hostes desunt: vt in terras ferro domamus. C. Aut rastris. Erat enim maximo precio agricultura. Vnde (teste Catone) magnifice laudatum ciuem Romanum putabant si illum bonum colonum appellassent. Laudat autem Italos

a tribus artificiis:quę nullo vitio inquinata sint: et animū corpusq; corroborent. Nam disciplina militaris agraria:ac venatoria omnē desidiam depellunt:delitias nullas noue runt:& animū simul ac corpus validum conseruant.
n Iuuencū terga fatigamus hasta. S. Agriculturam sine officio belli nō gerimus. Est autem. κυκλο... ϑετον. & ... οισελυτον. o Tarda. DO. quę faciat homines tardos.

illa nutrita sit: Deinde a muliere pastore inuenta educata est:& Cybele appellata. quę adulta forma:modestia:ac sapientia vehementer excelluit. Nam ex plurimis calamis fistulam prima composuit. Item cymbala & tympana ad choreas inuenit:& contra pecudū puerumq; morbos remed a excogitauit:ait Diodorus. Huic deę aut mulieres: aut emasculati viri. qui Galli dicebantur:sacrificabant.

p Tarda senect⁹ debilitat vires aī: SER. Bene animi:quia nō est ausus corporis dicere. Nec enim potest fieri:vt q̄uis robustus senex vires habeat prioris ętatis:& suę comparetur adolescentię. Nūc ergo licet dicat:fortes etiā senes esse:bona tñ vsus ē comparatiōe: vt diceret: nihil aīoꝝ vigori derogare temporis vetustatem.
q Conuectare prędas & viuere rapto. CR. Ad venationem ac iusta bella:non ad crudelitatē retulit poeta.
r Vobis picta croco. S. Vituperatio Troianorū: in qua vtitur argumētis quę in rhetoricis commemorat Cicero. a gente:ab habitu:a gestu:ab aīo. C. Vobis picta cro. Vituperatio a contrariis. Exprobat molliciē educationis & habitus:& p venatu:& agricultura:& bello vitam desidiosam:ac voluptuosam:& deliciis mulierbus deditam esse illis obiicit.
s Fulgēti murice. SER. Purpura. Hanc aūt vitio & dedecori apd maiores fuisse constat. Iuuenalis. peregrina ignotaq; nobis ad scelus:atq; nefas q̄cū q; est purpura ducit:
t Desidię cordi. S. vobis sunt.
v Choreis. S. Seruauit hoc loco naturam syllabę:id est quam in sexto metri causa corripuit:vt. Pars pedibus plaudunt choreas & carmina dicunt.

Omne æuū ferro teritur: versaq; iuuencum[n]
Terga[o] fatigamus hasta:nec tarda[p] senectus
Debilitat vires animi:mutatq; vigorem.
Caniciem galea premimus:semperq; recentes
Conuectare[q] iuuat pędas:& viuere rapto
Vobis[r] picta croco:&[s] fulgenti murice vestis.
Desidię[t] cordi:iuuat indulgere choreis.[v]
Et tunicę[x] manicas:& habent[y] redimicula mitrę:
O[z] vere phrygię(neq; eñ phryges)ite per alta[a]
Dindyma:vbi assuetis biforē[b] dat tybia cantū:
Tympana vos:buxusq;[c] vocat berecynthia ma
Ideę:sinite arma viris:&[d] cedite ferro: (tris.
Talia[e] iactantem dictis:ac dira[f] canētem
Non[g] tulit Ascanius:neruosq; obuersus ęquo.
Contendit tęlum: diuersaq; brachia ducens:
Constitit ante[h] Iouem supplex per vota p̄catus.
Iuppiter[i] oīpotēs audacibus[k] annue cœptis.
Ipse tibi ad tua templa feram[l] solennia dona.

b Biforē dat tybia can. SER. Bisonū imparem: & seruauit eis tybiarum suarum naturam: Tybię aut serranę dicuntur:quę sunt pares: & ęquales hñt cauernas: Aut phrygię:quę impares sunt: & inęquales habent cauernas:ergo biforē dissonū dissimilem. non eñ sunt pari modulatione cōpositę: Vt enī ait Varro Tybia a Phrygia dextra vnum habet foramen:sinistra duo:quorum vnum acutum sonū habet: alterum grauem.
c Buxusq; vocat berecynthia. S. a monte berecynto:dicitur autem hęc buxus:et hoc buxum. vt :torno rasile buxum. Vnde superfluo quidem arborē generis fœmini volūt: cū hoc loco etiā de ligno fœmini habeam⁹ exemplum.
d Cedite ferro. SERV. Aut ferrum relinquite: et est iteratio. Aut cedite ferro: id est cū viri ñ sitis:abscindite partem virorū.

x Et tunicę manicas. S. tunicę vestrę habēt manicas:qd Varro vituperat dicens: Manicatis & talaribus tunicis. Nam colobiis vtebanē antiqui. C. Et tunicę manicas. Vituperatio ab habitu:qui tunicas:quas expeditas habere oportebat illi manicis impedirent: vt vix manibus vti possent. y Et habent redimicula mitrę. S. Illud dictu rus fuerat. habetis in pileis redimicula:quod cōuertit in vituperatiōnē maiorē dicens:religatas habebis mitras. Nam pilea virorum sunt:mitrę fœminaꝝ quas calaticas dicūt. Mitra aūt proprie Lydorum fuit. vt mœnia mentum mitra:quem habitum imitati sunt Troiani.
z O vere phrygię. SER. Ipsos vituperat phrygas. sed nunc ad maiorem iniuriā Phrygias non Phrygas dicit.
a Alta dindyma. SER. Montes matris deum. CRIST. Alta dindy. Puto hunc montem vocatum esse a Dindyma:quę fuit vxor Meonis Phrygię & Lydię regis:ex quo illam nātam esse dicunt:addūt etiam Meonem:cum eam nutrire nollet in Cybelo mōte exposuisse:in quo a pardis

e Iactantem. SERVIVS. de suorum gloria.
f Dira canentem. SER. ac iniuriam Troianorum.
g Non tulit. CRI. Neq; enim potest animus generosus ea quę in patrię suęq; gentis dicuntur ęquo animo ferre.
h Ante Iouem supplex per vota precatus. SER. At qui Apollinem debuit inuocare iaculator⁹ sagittas: sed dicim⁹ iō Iouem inuocatum:qa omne initiū Ioui debetur:vt. Ab Ioue principium musæ. Vnde nūc Ascani⁹ nūc qd faciat: cogitat:sed quid primum inde inuocat Iouem. DON. Precatus. Quia primordia erat belli:recte Iouem p̄catus est.
i Iupiter omipotens. S Hoc epitheton interdum ad numinis gloriam ponitur:interdum ad causam dicentis. Nāq; hoc loco dicendo omnipotens:ostendit eum etiam his qui per se minus valent prestare posse virtutem. CR. Iuppiter. supple optime institutus adolescens cuncta in diuino reponit auxilio.
k Audacibus. CR. Quia supra meam ętatem:
l Feram solennia. SER. Feram de iuuenco nō dicim⁹: sed adducam. Intelligim⁹ ergo eum alia dona ferę promisisse. Singulis eni numibus certa sunt dona quę offerunē.

Vnde est: Struxeremq; suis altaria donis: id est congruis. m Et statuam ante aras. S. aptam se daturum ostendit victimã. alibi: Et ductus cornu stabit sacer hircus ad arã: quotiens enim victima reluctabat: ostendebat se improbari. Lucanus: Discussa fugit ab ara taurus.

excedit modũ in iurg'o: vt ille fecerat: a Hoc tantum Ascanius. SER. & dixit: & fecit. b Animosq; ad sydera tollunt. S. Aut suos: aut Ascanii per fauorem. c Nube sedẽs. S. Sicut solẽt numina. Iuno: nec me tuacria solam: nũc sede videres digna indigna pati. d Victorẽ affat. C. Pro miraculo dictũ est in tenera etate. Et sil' vaticinii deus illũ eius q; posteros oia victuros.

n Aurata frõte. S. Ita ei victima ornari consueuerat. o Iuuencũ. S. sic secundum Romanos cerimonias dixit. Ioui enim de thauro nõ imolabat: vt in tertio diximus: nisi cum triũphi nomine: sue vel tauro fiebat: quod tñ ideo admissum est: quia nõ tñ Ioui: sed aliis diis qui bello p̃sunt: sacrificabatur. p Candẽtem. S. id est candidũ. Iuuenal. Duc in capitolia magnũ cretatumq; bouem. q Caput cũ mr̃e fe. S. equalẽ mr̃i: nõdũ patris. Iuue. Quẽ iã pudet vbera mr̃is. Ducere q vexat nascenti robora cornu. r De parte serena. S. vt nõ cause naturalis sit: sed augurii. s Intonuit leuũ. S. prosperũ: vt enim supra diximus: Que sinistra nobis vident: intuentibus coelum illic dextra sunt: nõ q; sinistra bona sint: s; q; dextra coeli nobis sinistra sunt. DO. Leuum: quod p̃sperum est: Quod prestãtib; leuũ est. Idem accipientib; est dextrũ. ¶ In butẽ. nã etate & longa exercitatione dignus erat: cui' consiliũ multi faceret. t Sonat vna letifer arc'. S. Simulat augurium. v Et fugit. S. meli' effugit legitur. x Perq; caput Remuli ve. S. Figmẽta hec vulnerũ nõ sine ratione ponunt poete: nam modo hunc ideo in capite dicit eẽ pcussum: quia eũ supra vaniloquũ et superbũ iduxerat: quod vitio capitis euenit. Hora. Attollens vacuũ plus nimio gloria verticem. Sic Homerus Thersitema tergo vulneratum ducit ως ταφρενα πληξεν. vsq; ad precordia: quia eum stultũ induxerat. Item de Achille dixit. πο λασ ω κη σαχιλλευσ: y Caua tpa. C. diuino enim fauore factum est: vt ea parte vulneraretur: qua facile vita eripi posset. z I verb vir. illude. S. Illudo tibi. et isulto tibi dicim'. Nam illudo te figuratũ est: vt hoc loco: Item insulto te. Salustius. Multos a pueritia bonos insultauerat. CRI. I verbis vir. il. Refert hec contra supbiam hostis: & tñ non

Et statuam añ aras aurata fronte iuuencum
Candentẽ: pariterq; caput cum matre ferentẽ:
Iam cornu petat: & pedibus q̃ spargat haranã.
Audijt: & coeli genitor de parte serena
Intonuit leuum: sonat vna loetifer arcus.
Effugit horrendũ stridens elapsa sagitta:
Perq; caput Remuli venit: & caua tempa ferro
Trãjcit: i verbis virtutem illude superbis.
Bis capti phryges: hec rutulis rẽspõsa remittũt.
Hoc tãtum Ascanius: teucri clamore sequũt.
Letitiaq; fremũt: animosq; ad sydera tollunt:
Aetherea cum forte plaga crinitus appollo
Desuper ausonias acies: vrbemq; videbat
Nube sedens: atq; his victorẽ affatur Iulum:
Macte noua virtute puer: sic itur ad astra:
Dijs genite & geniture deos: iure omĩa bella
Gente sub assaraci fato ventura resident:
Nec te Troia capit: simil' hec effatus: ab alto
Aethere se mittit: spirantes dimouet auras:
Ascaniumq; petit: forma tum vertitur oris
Antiquũ in buten: hic dardanio anchise
Armiger ante fuit: fidusq; ad limina custos.
Tum comitẽ ascanio pr̃ addidit: ibat apollo:
Oĩa longeuo similis: vocemq; coloremq;:
Et crines flauos: & seua sonoribus arma.
Atq; his ardentem dictis affatur Iulum.
Sit satis ænide: telis impune numanum

e Macte noua. S. magis aucte affectate glorie. Et est sermo tractus a sacris. Quotiens em aut thus: aut vinũ sup victimam fundebat: dicebãt: mact' est taurus vino vl' thure. Hoc est: cumulata est hostia & magis aucta. C. Macte. mactare magis augere est. vt iam diximus. Quapropter cũ adolescentem laudam' de ea re que supra illorũ etatẽ est iure dicim'. Macte puer. i. magis aucte virtute q; p etatẽ liceat. Qd' vero fingat Apollinẽ laudasse Ascaniũ: non ab re: si deus cui dat palma i sagittãdo: in qd' artificio puer laudat ella eni vera laus ẽ: q̃ veit ab eo q in ea re valet q̃ laudat. Hinc Hector neuian': a viro laudato laudari cupit. Recte deiñ cõuertit in butem: qui deus predit' ẽ sapiẽtia: vt ostẽdat: nõ sine sapientia Butem illum a p̃lio ammouisse. Absente ænea nihil tale tentandum a puero erat. f Noua virtute. S. aut magna: vt Pollio: & ipe facit noua carmia. Aut reuera noua: q̃ntum ad bellũ. g Diis genite. S. propter venerem. h Geniture deos. S. propter Iulium cesarẽ et Augustũ. i Iure. S. merito. k Gente sub assaraci. S. sub gẽte Romana. Assaracus em pr̃ est Capyos auus Anchise. l Fato ventura. S. magna. Hec em bella sũt gravia: que fatali rõne pueniunt: vt Troiana & Thebana. m Nec te troia capit. S. Maioris meriti es q; ciuitas: in q̃ nũc es. Lucan' de Cesare. Plus patria potuisse sua. n Spirantes. S. vitales: quib' speram' et viuim'. o Petit. S. Notandum petit' sine insidiis dictum. p Fidusq; ad limina custos. S. edituus fuit: quod vt supra diximus: ingenti honore apud maiores fuit: illic enim & epulabant: & deos colebant. Census etiam omnis illic seruabat: q̃d & Plaut' docet in Azinaria: in q̃ inducit Saureã seruũ Attiensem i to-

ta familia plurimũ posse. q Sęua sonorib⁹ arma. S. strepitu terribilia. r Ardentē. S. desiderio dimicandi: Vñ animos ad sydera tollunt. Melius Ascanii intelligim⁹. Sic Statius de Męneceo. Et laudibus implet honestis. r Sit satis. C. cum admiratõe dictũ. q. d. quod maximũ est: et cũ pondere legẽdũ.

erat periclitanti patrię. i Intendunt acres arcus. SER. pro ipsi acres. Vt eni & in primo dixim⁹: arcũ vnusquisq; habet pro viribus suis. k Amentaq; torquent. SER. pro tela amentis torquent. Nam amentum est lorũ quo media religatur & iacitur hasta.

Oppetijsse tuis: primã hãc tibi magn⁹ apollo
Concedit laudẽ: & paribus nõ inuidet armis.
Cętera parce puer bello: sic orsus apollo
Mortalis: medio aspectus sermone reliquit:
Et procul in tenuẽ ex oculis euanuit auram.
Agnouere deum proceres: diuinaq; tęla
Dardanidę: pharetramq; fuga sensere sonantẽ.
Ergo auidũ pugnę: dictis ac numine phoebi
Ascaniũ prohibent: ipsi in certamina rursus
Succedunt: animasq; in aperta pericl'a mittũt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus: amentaq; torquẽt.
Sternitur: omne solum tęlis: tum scuta cauęq;
Dãt sonitum flictu galeę: pugna aspera surgit.
Quãtus ab occasu veniens pluuialib⁹ hędis
Verberat imber humũ: q̃ mlta grandĩe nymbi
In uada pcipitant: cũ Iuppiter horrid⁹ austris
Torq̃t aq̃sa; hyemẽ: et coelo caua nubila rũpit.
Q pandarus & bitias Idęo alcanore creti:
Quos Iouis eduxit luco syluestris hiera.
Abietibus patrijs iuuenes & mõtibus ęq̃s:
Portam quę ducis imperio cõmissa: recludũt
Freti armis: vltroq; inuitant moenib⁹ hostem.

s Aenide. S. Patronomicũ hoc nõ venit ab eo: quod est Aeneas: Nã hic Aeneades: & o Aeneadę faceret. sed ab eo quod est aeneus: vt Theseus Thesides. D Aeneadę ab eo q̃d est in ntõ casu Aeneada. t Numanũ. C. q̃si tm̃ vnum. v Tuis. C. quasi tam puerilib⁹: ergo satis oportet esse: ab adolescente tyrone: fortissimũ virum cęsum. x Primã hanc tibi magnus apol. S. dicẽdo hãc pollicet & aliam. C. Magnus. Nam q̃d magis q̃rendũ est: si magn⁹ deus te sibi ęquari patit: neq; accõmodatiori orõne poterat cupidissimus laudis adolescens a victoria remoueri: q̃ eum admonere: & rem magnã fecisse: et ne nimis efferret id bñficio dei assecutum esse.

y Concedit. SER. Concedere aũt ei se dixit ideo: quia sagittarum deus est: et licet eũ Iuppiter iuuerit: Apollo tñ sibi suũ officiũ vindicat: quod dicit se cõcessisse: quia ñ prohibuit. ea enim quę ab aliis numinibus poscimus: tũc adiplẽt: si nõ aduersarent numina quorum propria sunt quę poscimus. Vnde & in quarto Iuno ait: Adero: & tua si mihi certa volũtas: hoc est quod in me est. Iungam eos. restat vt et tuũ impleri velis officium.

z Paribus non inuidet armis. S. pari glřię. Nã ut Apollo puer occiso phitone: vltus est matris iniuriam. sic Ascanius occiso Numano: troianorũ castra iniuriasq; defendit. Paribus ergo armis: id ẽ similib⁹ non peritia: sed genere victorię. a Cętera. SER. deinceps. & est aduerbium. b Orsus apollo. S. Modo locutus: alias coepit: quod magis est proprium: vt. sic Venus & veneris contra sic filius orsus. c Apollo mortalis. DONA. id est cõstitutus sub hominis forma. d Medio sermone. SER. Ideo medio: quia non respondit Ascanius. e Fuga. S. abscessu. f Pharetramq; fuga sensere sonantem. S. quia dixit supra. Et sęua sonoribus arma. f Dictis. SER. propter auditam orationem. g Numine. SER. propter agnitum deum. h In aperta pericula. CR. id est manifesta: nec tamen temeritas erat; sed vera fortitudo: quia vnicũ illud remediũ

l Flictu. S. pro afflictu: id est ictu. Nam detraxit more suo prępositionẽ. m Pluuialib⁹ hędis. S. Sup tauri cornua est signum: cui auriga nomẽ est. Hunc tauro vna clara stella cõiũgit. Retinet autem auriga stellas duas in manu quę hędi vocantur. quorum & ortus & occasus: & tempestates grauissimas facit. Oriuntur aũt cũ scorpione mense Octobri. CRI. Pluuialibus hędis. De his syderibus dictũ est in Georgicis. Apertissimaq; comparatio est: et quę rem añ oculos ponat.

n Iuppiter. S. aer. Hora: Manet sub Ioue frigid⁹ venator.

o Montibus ęquos. S. Ideo vel eius arborib⁹ exequendos.

p Portam q̃ ducis. CR. Non multũ dissimilis locus est illi: qui est apud Homerum: vbi gręci polipoetes: et leonteus stant immobiles p portis: asinq; venientem expectantes: q̃uis isti vltro aperiant portas. Nec min⁹ placet hic Maro: q̃ illic Homerus. Ostendit autem i hoc loco robur sine prudẽtia parũ valere. Ondit etiam semp sapiẽtiori obtemperandũ esse. Recte eñi pręcepat: ne portę absente se aperirẽt. At pandarus & Bitias: dũ freti suis viribus sapientis cõsilium negligunt: seipsos perdiderunt: & summã reipublicę in periculũ abduxerunt. q Ducis imperio cõmis. S. Aut q̃ eius cõmissa fuerat imperio abeũtis Aeneę: aut (q̃d meli⁹ est) q̃ ęneę iperio fuerat cõmissa Pandaro et Bitię: ne cõtrariũ sit q̃d dixit rectores iuuenũ: & rerũ dedit eẽ mgr̃os. Ducis imperio cõmissa. Scimus q Mnestheo: & aliis ducib⁹ impauerat ęneas ad petenda pficiscens auxilia: ne portas apirent: vt Castra modo & tuto seruarẽt aggere muros. Item legim⁹ Mnesthea et Serestum ductores fuisse & rerũ magistros: nõ Pandarũ: & Bitiam: Vnde appet q hunc locum male intellexit: Donat⁹ dicẽs: cõmissa portam. i. creditã Pandaro et Bitię: qui duces nõ erant. Cornutus vero melius sensit dicens: portã quę ducis impio cõmissa fuerat: hoc ẽ clausa: eã apparuerunt. Cõmissura enim dicit tabularũ coniunctio: sicut Cicero in fundaniana meminit. Ergo meli⁹ est vt cõmissam clausam dicam⁹: q̃ creditam Pandaro & Bitię.

Ipſi intus dextra ac lęua pro turribus aſtant
Armati ferro & criſtis capita alta coruſci.
Quales aerię liquetia flumina circum

r Pro turribus. S. aut vice turriū: aut pro defenſione. s Armati ferro. S. aut bene inſtructi armis: aut: vt Aſper dicit. Ferrea corda habentes: id eſt dura: & cruenta cogitants: vt Ennium ſit ſecutus q ait: ſuccinti corda macheris. t Liquetia flumina circum. SER. Iuxta padum: et atheſim venetię flumina: etiam eſt fluui⁹ liquetius: quē nūc cōmemorat. Ergo liquetia propriū eſt nomen: non epitheton: ne incipiamus a generalitate ad ſpeciē reuerti: quod vitioſum eſt: vt ſi dicas circa flumina naſcuntur arbores: & ſic inferas: circa tyberim: vel Anienē: ſufficit dixiſſe circa flumina generaliter: vnde apparet: quia liquetia legendū eſt nō liquētia. v Gemine querc⁹: S. nā quia duę tm̄ naſcūt: ſed iſtoꝝ ſimilitudinē aſpexit. i. qn̄ ſiſes eleuant quercus. x Intonſaq; cœlo attollunt capita. SE. hoc ad ſupradictas criſtas refertur.

Siue padi ripis athesim: seu propter amænum
Consurgunt geminę quercus: intonsaq; coelo
Attollunt capita: & sublime vertice mutant.
Irrumpunt aditus rutuli: vt videre patentes.
Continuo quercēs: & pulcher equiculus armis:
Et pręceps animi tinarus: & mauortius hæmō
Agminibus totis: aut versi terga dedere:
Aut ipso portę posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus irę.
Etiam collecti troes glomerantur eodem:
Et conferre manum: & procurere lōgius audēt:
Ductori turno diuersa in parte furenti.
Turbantiq; viros perfertur nūcius hostem:
Feruere cęde noua: & portas prebere patentes.
Deserit incoeptum: atq; immani cōcitus ira
Dardaniā ruit ad portam: fratresq; superbos:
Et primū antiphatē (is eīm sese primus agebat
Thebana de matre nothum sarpedonis alti)
Coniecto sternit iaculo: volat itala cornus
Aera per tenuē: stomachoq; infixa: sub altum
pectus abit: reddit specus atri vulneris vndā
Spumantem: & fixo ferrū in pulmone tepescit.
Tū meropē: atq; erimāta māu: tū sterni aphid/
Tum bitiā ardentēq; oculis aīsq; fremētē (nū:
Nō iaculo: (neq; enim iaculo vitā ille dedisset).
Sed magnum stridens contorta phalarica venit.
Fulminis acta mō: quā nec duo taurea terga:
Nec duplici squama lorica fidelis & auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra:
Dat tellus gemitū: & clypeū sup ītonat ingēs.
Qualis in euboico baiarum littore quondam:

y Pulcher equiculus armis. S. pulcher vestibus: sicut pulcher armis: hoc est p arma: quod erat armorum tetulit ad personam. z Pręceps animi. SER. figurate genitiuo iunxit. Nā dicimus pceps furore. a Agminibus totis. S. deest ab: & significat eos primo fugatos esse: mox occisos: aut certe aliqs fugatos: aliqs interemptos: b Animis discordib⁹. S. Hostilibus: scilicet Troianorum: quia a rutulis discordabant. c Ductori turno diuersa in parte furenti. C. quasi diceret: nō illa ausi fuissēt Troiani pręsente turno. d Feruere. C. nimis incalescere: & quasi suos superare. e Patentes. C. Quod nimiam fiduciam: & quasi sui contemptum significat. f Deserit incoeptum. C. quod non fecisset: nisi cōmotus magna ira: cū fortis viri sit ab incoepto nō desistere: nisi necessaria cā intercedente. g Eratresq; supbos. S. s. quos supra dixi portam tenere. h Sese primus agebat: S. Se agebat: hoc est incedebat. vt sese palinur⁹ agebat. Tract⁹ autem est sermo a ratōe physica: nam agitur corpus animi iudicio. Vt Teren. Q[illegible] te agis. i Sarpedonis alti. S. i. nobilis. k Itala cornus. S. Tęlū de itala cornu factum. l Stomacho. S. Sermo gręcus est. m Altū pec. CRI. profundum: vbi epar est sanguinis sedes: vnde vndā spumantem: vt ostēderet copiam sanguinis in pulmone. n Spec⁹ atri vulneris. S. poetica exaggeratio: o Tum meropem atq; ermianta. C. Celeritate orationis exprimit turni in cęde celeritatem. d Erimanta manu. S. i. gladio cominus ferit: nā illi de quibus superius dixit non manu occisi sunt: sed misso iaculo. Ergo ad differentiā teli iacti accipe manu. i. gladio. q Ardentē oculis animisq; frementem. S. et gestu corporis: et mēte cōmotum. r Vitā ille dedisset. S. p reddidisset. s Phalarica venit. S. de hoc tęlo legit: quia est ingens torno factū habens ferrū cubitale: & rotunditatem de plūbo in modū sphęrę in ipsa sūmitate. Dicitur etiā habere ignē affixum: hoc autem tęlo pugnatur de turrib⁹ quas phalas dici manifestū est. Iuue. Consulit ante phalas delphinorūq; columnas: ergo a phalis dicta est phalarica: sicut a muro muralis. Sane phalarica Luca. dixit neruis mitti tortilibus: & quadam machina: vt vibrata phalarica neruis obruat. Virgi. vero ait Turnū manu iaculari potuisse: vnde apparet aut a Luca. auxesim illius: qui occidēdus fuerat esse dictum: aut a Virgilio. ad laudem turni: qui talem hastam manu iaculatus est. t Fluminis acta mō. S. amat tęla cū impetu venientia fulminibus comparare. y Taurea terga. S. vsurpauit pro taurina: alibi Taurinis follibus. vnde sicut et Pli. dicit deriuationes firmas non habēt regulas: sed exeunt: prout auctoribus placet. Bñ autem per transitū ei⁹ arma descripsit. C. Taurea terg. S. sicuti phalarica ait A m an⁹ appellata est a phalari tyranno: vel q phalas: id est turres ictu diruat. Est autem hastile missile: & teres pręterq; ad extremū vbi prominet ferri tripedale stupa circūdatū & pice & sulphurę circūlitum: addito aliquando bitumine: et oleo nō emittitur: nisi cōcoepta flāma: vt cū p aerē deferē fulmē videat ledit ictu et igni. x Duplici squa. & aur. S. i. duplicib⁹ squamis aureis. Squamę aūt loricarū catenę in modū squamę cōpositę sunt. Sane squama: et splēdorē significat: si a piscib⁹ veniat: & sordes: si a squalore: sed ī Virgi. vbiq; splendorē significat: y Et clypeū super intonat ingens. S. aut ipe ingēs sup clypeū intonat: aut igēs clypeū sup eū tonat: nā lectū ē etiā hoc clypeū: vt pbat Caper: quod magis debem⁹ accipe. Nā Home. imitat⁹ ē q ait. δούπησεν δὲ πεσὼν ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ. z Euboico baiarū littore quō. SER. Bene baiarum

addidit: ne euboicam insulam intelligeremus. Vn Chalcidenses venerunt: q condiderunt Cumas: qui sunt baiis vicine.

a Saxea pila cadit. C. Magnum saxum.

b Prona trahit. SER. Ita eni ex edificatur. CR. Trahit ruinam. Nam cum petat fundum: trahit secum ruentes aquas. Prona trahit. penitus vadis illisa recubit. Ita enim infigitur vadis penitus: id est valde interne: vt recumbat quasi firmam sedem capiat.

c Prochyta alta tremit. SER. Atqui hec insula palma est: sed epithetonde preterito traxit. Nam vt dicit Plinius in naturali historia. CRI. Prochyta: insula est ante Misenum promontorium: non procul cumis auulsa olim ab inarime isula que a statione nauium Aenee ænearia e dicta. Strabo. Pythacussam nominat a doliis: que greci Pythea vocant: eamque chalcidenses habitasse refert. & primo seditione. Deinde quia flammas vomeret: deseruerunt. Que res fabulam dedit sub ea sepultum esse Typhoeum.

d Durumque cubile. S: mortiferum ad poenam statutum. e Inarime. S. Inarimes mos fuit: q terremotu diffusus alteram insulam fecit: que prochyta ab effusione dicta est. Fundere est eni. προχυοιν. Prochyta vero alta quondam.

f Mars armipotens. C. ad excusationem Troianorum: quod adeo ab hominbus fugati sunt.

g Stimulos acres. SER. Seuiendi scilicet: nam sunt & timoris et libidinis stimuli. Notanda quoque oeconomia: que id egit: vt verisimile sit Turnum victorem euasisse de castris.

h Vndique coueniunt. S: Illi sine dubio: quibus Mars iniecit audaciam: inuenta oportunitate irrumperunt castra Troiana:

Saxea[a] pila cadit: magnis quam molibus ante
Constructam iaciunt: ponto sic illa ruinam
prona[b] trahit: penitusque vadis illisa recumbit:
Miscent se maria: & nigre attolluntur harene.
Tum sonitu prochyta[c] alta tremit: durumque[d] cubile
Inarime[e] Iouis imperiis imposta typhoeo.
Hic animu mars[f] armipotens: viresque latinis
Addidit: & stimulos[g] acres sub pectore vertit:
Immisitque fugam teucris: atrumque timorem.
Vndique[h] coueniunt: quoniam data copia pugne
Bellatorque animo deus incidit.
pandarus vt fuso germanum corpore cernit:
Et quo sit fortuna loco: qui casus agat res:
portam vi multa conuerso cardine torquet
Obnixus latis humeris: multosque suorum
Moenibus exclusos duro[i] in certamine linquit.
Ast[k] alios secum includit: recipitque ruentes:
Demens[l] qui rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem: vltroque[m] incluserit vrbi.
Immanem[n] veluti pecora inter inertia tygrim
Continuo noua lux oculis effulsit: & arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice criste
Sanguinee[o]: clipeoque micantia fulmina[p] mittit
Agnoscunt faciem inuisam: atque immania membra
Turbati subito Aeneade: tum pandarus[q] ingens
Emicat: & mortis fraterne feruidus ira
Effatur: non hec dotalis[r] regia amate:
Nec muris cohibet patriis media ardea turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli[s] subridens sedato pectore turnus.
Incipe si qua animo virtus: & consere dextram:
Hic etiam inuentum priamo[t] narrabis achillem
Dixerat: ille rudem[v] nodis: & cortice[x] crudo
Intorquet summis adnixus viribus hastam:

i Duro in certamine. S: sine spe euadendi.

k Ast alios secum includit. SER. Sta. Par oportuit iactura lucro. nam hoste recepto exclusere suos.

l Demens. S. Hoc ex affectione sua dixit poeta alibi: Sed dum forte caua: dum personat equora concha Demens: et cantu vocat in certamina diuos.

m Vltro. S. insuper.

n Immamen. C. Optima coparatio ad robur: ad velocitatem: & ad crudelitatem. o Sanguinee. CRI. Vel ex cede sanguinee: vel quod ex horrore timentibus Troianis ita viderentur. p Fulmia. S. Nam radii ex scuto eum errorem incutiebant: vt flumina apperent: Mire eni visus atque auditus ex subita aliqua atque horrenda re decipiunt: vt & ea que non sunt esse videantur & que sunt longa appareant maiora.

q Tum padarus. CRI. Reliqui vehementi formidine correpti erant. Pandarus autem mole sua: ac viribus giganteis fretus temerarie audebat: quod oratio sua indicat: quod temerarii potius quam fortis est.

r Dotalis regia amate. S. Tibi data per dotem. Et bene amate: que sola illum generum esse cupiebat. Notandum sane: quia id agit: vt ostendat se non per imprudentiam Turnum inclusisse, sed illum per temeritatem sibi minime profutura castra penetrasse.

s Olli subridens. SER. Magnam confidentiam virtutis ostendit. CRI. Olli subridens. Magna animi prestantia. qui in tanto periculo nihil commoueatur.

t Priamo narrabis achillem. S. propter illud Sibylle. Alius latio iam partus achilles: & dictum est: vt illud. Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

v Rudem nodis. S. non leuem: nec pulchram: sed fortem.

x Cortice crudo. S. viridi. Nam haste plerumque torrentur.

y Vulnus saturnia Iuno detorsit veniens. S. plerique: sꝫ ñ idonei cōmētatores dicunt hoc loco occisū Turnū. sed cā œconomię gloriam a Poeta Aeneę esse seruatam: quod falsum est. Nā si veritatē hystorię regras. Primo proelio interēpt⁹ latin⁹ ē. Inde vbi Turnus Aeneā vidit superiorem Mezencii implorauit auxiliū. Secundo proelio Turnus occisus est: & nihilomin⁹ Aeneas postea non comparuit. Tertio ꝓlio Mezētiū occidit Ascanius. hoc Liuius dicit. Et Cato in originibus. CRI. Vulnus saturnia Iuno. facit rem credibilem: Nā sine diuino auxilio homo hęc prestare nō potuisset:
z Tęlum. S. Hoc loco tęlum gladium dixit a lōgitudie: vnde & mustela dicitur: quasi mus longus: tęlum posuisse pro gladio illud significat: q̄d infert paulopost consurgit in ensem.
a Is tęli. S. talis: par. similis:
b Alte cō surgit in ensem. S gen⁹ feriendi gallicanū. Salu. Regressi ad faciliores ictus loco cędebant.
c Et si cōtinuo. C. Plerūqꝫ enī euenit: vt victores victoria vti nesciant: nā qui paulo ante nullo timore turbatus erat: nunc furore parcitus ita cędi intentus fuerat: vt rem salutarē penit⁹ oblitus sit. oñdit etiā plurimū posse in rebus bellicis fortunā: quādo quidē etiam maximi duces errores maximos cōmittant: vt de Ces. Alexandro Hanibaleqꝫ: ac de plerisqꝫ aliis legimus.
d Bello gētiqꝫ fuisset. S. Duo dicit: & bellum finiri potuit omnibus interēptis: & gens penitus fuisset extīcta occiso Ascanio a quo Romani ducūt originem. Ideo bello gentiqꝫ dixit: quia plerūqꝫ finitur gente superstite: vt in bello Troiano contigit.
e Furor. C. quo etiā sapientibus omnis prudentia ammouetur.
f Cędisqꝫ īsana cupid. S. Excusat Turnū: Cur non a porta fugatis Troianis penit⁹ deiecta sint castra.
g Principio. S. itra castra post Troianorū fugam.
h Succiso poplite gygē. Excipit. S. Ordo est: Exci

Excepere aurę: vulnus saturnia iuno
Detorsit veniens: portęqꝫ fingitur hasta.
At non hoc tęlum mea quod vi dextra versat
Effigies: (neqꝫ enim is tęli: nec vulneris auctor)
Sic ait: & sublatum alte consurgit in ensem:
Et mediam ferro gemina inter tempora frontē
Diuidit: impubesqꝫ immani vulnere in alas
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsus artus: atqꝫ arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atqꝫ illi partibus ęquis
Huc caput: atqꝫ illuc hūero exvtroqꝫ pepēdit.
Diffugiunt versi trepida formidine troes.
Et si continuo victorem ea cura subisset
Rūpere claustra manu: sociosqꝫ īmittere portis
Vltimus ille dies bello: gentiqꝫ fuisset.
Sed furor ardentem: cędisqꝫ insana cupido
Egit in aduersos.
principio phalerem: & succiso poplite gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum: iuno vires animumqꝫ ministrat.
Addit halym comitē: et confixa phegea parma.
Ignaros deinde in muris: martemqꝫ cientes:
Alcandrūqꝫ: haliūqꝫ: nœmonaqꝫ: prytanimqꝫ:
Lincea tendentem contra socios vacantem
Vibranti gladio cōnixus ab aggere dexter
Occupat: huic vno deiectum cominus ictu
Cum galea longe iacuit caput: inde ferarum
Vastatorem amicum: quo non fœlicior alter
Vngere tęla manu: ferrumqꝫ armare veneno
Et clytum æolyden: & amicum crethea musis
Crethea musarū comitem: cui carmina semper:
Et cythare cordi numerosqꝫ intendere neruis
Semper eq̄s: atqꝫ arma virū pugnasqꝫ canebat.

pit: & succidit poplite: nā ante fuit: vt eum circunueniret insidiis. Poples autē po correpta est: sicut in fereno legitur: sed producitē positione.
i Hinc. S. nec loci est: nec temporis: sed ordinis: id est deinde. CRI. Hinc raptas fugientib⁹ ingerit hastas. Sensus est ꝙ vndiqꝫ hastas rapiebat: aut eas q̄s hostes manu gerebāt: aut eas quę iam cuotortę iacebāt: et illas acceruatī cōtorq̄bat.
k Raptas. S. de hostilib⁹ cadaueribus. Nam quod dicit Donatus de armigero non procedit: nec enim lectum est Iuno vires animūqꝫ miltrat: ne sit incongruum vnum tot occidisse: Iunonis dat auxilium. Hora. in arte poetica. Nec deus intersit: nisi dign⁹ vindice nodus inciderit.
l Intergum. C. nam omnes in fugam ꝯuersi erāt.
m Iuno vi. C. Non absone fictum ꝙ Iuno incitaret. Iuppiter reprimeret nā huiusmodi viros regnandi cupiditas in manifesta pericula impellat quę Iuno est: Aequitas autē: atqꝫ iustitia: quę a Ioue est vim iniuriasqꝫ prohibet.
n Alchandrumqꝫ haliūqꝫ noemōaqꝫ prytanimqꝫ. S. Homeri versus tantum coniunctione mutata: vnde apparet non ad hystoriam: sed ad ornatum Poematis hec noia ꝑtinere.
o Tendentem cōtra. S. in se facientem impetum:
p Cum galea lōge iacuit caput. S. ad exprimēdā celeritatē pręterito vsus est tempore: Potuisse autem caput cum galea longe iaci premissa loci altitudo significat: ergo eum comin⁹ percussum intelligim⁹: sed tantam vim ictus fuisse: vt longe caput excuteret.
q Fœlicibus. S. peritius: Nam in vngendis tęlis nō est fœlicitas: sed peritia.
r Vnger̄. S. Sāe: nec vngo nec vngētū u r̄cipit excœpto vno noie: vt vngēvñ ē. Et pingues vnguie ceras.
s Ferrumqꝫ armare veneno. SER. Speciose dictū armabat ferrū: quo nos armare consueuimus. C. Ferrumqꝫ armare veneno Duplex est translatio. Et ꝙ dicat armare ferrū: et armare veneno.

t Amicũ chre.mu.S.Poetã lyricũ.Et tale est schema p repetitionẽ:vt sequitur pulcherrim⁹astur:Astur equo fidens C.Amicũ cre.musis.Poeta morte poetę non iniuria cõmiseratione excitat.Fuit aũt Creteus poeta lyricus ad cui⁹ nomen poeta nũc alludit. v Crethea musarũ.C.habet leporem huiuscemodi iteratio:ac efficatiã in laudem hui⁹ poetę:ac maxime mouet cõmiserationẽ:sic in secundo.Ad coelum tendẽs ardnetia.lumina frustra Lumina:nam teneras arcebat vincula palmas.Itẽ timidis superuenit æglę.Aeglę naidum pulcherrima. x Numerosq; intendere neruis. SER.Rhythmos facere intentiõe neruorũ:nã numeri sunt rhythmi:vt numeros memini.si verba tenerẽ.Hoc ergo dicit secũdum cordas verba componebat.CRI.Numeros intendere neruis:id est qui intendendo.id est.extensiõe quadã modulãdo neruos numeros:id est rhythmos canebat. Numeros eñ latini rhythmos dixere: vt numeros memini:si verba tenerem Tandẽ manifestũ esse demonstrat turbam militum.quãuis robusta sine imperatoris ductu:atq; exhortatione p: rum perficere:neq; robur sine consilio multum valere. y Semper equos atq; arma virũ p: gnasq; canebat.DONA.Laus hominis:Quia tantã musicã non d turpes actus:sed ad res egregias adhiberet.

¶ 3 Audita cęde suor:. SE.Seruat.i. τοπρεπον. dcor:.ne pñtib⁹ ducib⁹ tot strages fecisse videatur. a Quo deinde fugã.S. aut vacat deinde: vt tãdẽ

¶ Tandem ductores audita cęde suorum,

gentium locorũ:aut intelligim⁹ mente eum tractasse:q̃ de campis milites solent ad castra cõfugere:& sic dixisse:quo deinde.s.de castris:quo fugietis vlterius:& hoc est melius :vñ & sequit̃.Quos alios muros ꝛc.C.Quo deinde fugam.Oratio est personis:& loco:& tempori:& rei accomodata:icipitq̃ a validissimis argumentis.s.a necessario & turpi. Ostendit em̃ necesse esse: vt illã vrbem defendãt: cũ neq̃ aliam habeãt.Oratio igitur pathetica:& preceps:& abrupta:& sine quesito exordio:et breuib⁹ clausulis:& cum interrogatione prolata.Sunt ergo colores:repetitio: interrogatio:& coniunctio.Habet autem summã vehementiam interrogatio:cũ aduersarius aliter:q̃ nos cupiamus:nobis respõdere non potest.
b Quos alios muros.S. Sic dictũ ẽ post cogitationẽ:quodeinde sicut Terẽ. Quidigitur faciam.
c Vnus homo.S.ac si diceret mortal̃.Et bona attenuatio:cũ supra dixerit. Rutilo in medio non ag̃ minc regem.C.Vnus homo preter q̃ q̃ turpe est: ita vinci:ostendit etiã facile esse: vt pellat̃ a multis qui vnus sit:fugitis ergo cũ fugere non possitis:neq̃ in illũ audetis qui cum solus sit a multis facile superari possit:cũ debeat pudere:vt impune tantã de vobis stragẽ ediderit. Admonet etiam:vt saltẽ pudore patrię:deorũ:et ænee nitantur.
d Infœlix patrię.S. Troię in qua nunc sunt.
e Veterũq̃ deorũ.S. Penates significat:quos semper coluere Troiani.
f Miseret q̃ pudetq̃.S. Sic pallas.nunc prece nũc dictis virtutem accendit amaris.D.Pudetq̃. Pertinet ad Aeneã.
g Talibus accensi.DO. Ostendit quantũ cõmoda hortamenta valẽt.Talibus ac.C.pręsentia eius qui imperatoris vicẽ gerebat:id ausi sunt:quod prius non audebãt.
h Ceu sęuũ turba leonẽ. S.Sensus hic est.Haud aliter Turnus retrocedẽs petebat fluuiũ: ac solet leo

Conueniunt teucri:mnestheus acerq̃ serestus
Palantesq̃ vident socios:hostemq̃ receptum:
Et mnestheus: quo deinde fugã? q̃ tẽditis iq̃t?
Quos alios muros q̃:ue iã vltra mœnia habetis.
Vnus homo:& vestris o ciues vndiq̃ septus
Aggeribus:tantas strages impune per vrbem
Ediderit:iuuenum primos tot miserit orco.
Non infœlicis patrię:veterumq̃ deorum:
Et magni ænee segnes miseretq̃ pudetq̃:
Talibus accensi firmantur:et agmine denso
Consistunt.turnus paulatim excedere pugna:
Et fluuium petere:ac partẽ que cingitur amni:
Acrius hoc teucri clamore incũbere magno:
Et glomerare manum:ceu sęuum turba leonem
Cum telis premit infensis:at territus ille
Asper:acerba tuẽs: retro redit :et neq̃ terga
Ira dare:aut virtus patitur:nec tendere cõtra.
Ille quidem hoc cupiẽs potis est:p̱ tela virosq̃:
Haud aliter retro dubius vestigia turnus
Improperata refert:& mens exęstuat ira.
Quin etiam bis tum medios inualerat hostes:
Bis cõuersa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e castris ꝓpere coit omnis in vnũ:
Nec contra vires audet saturnia Iuno
Sufficere:aereã cœlo nam Iuppiter irim
Demisit germanę:haud mollia iussa ferentem:
Ni turnus cedat teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum:
Nec dextra valet:iniectis sic vndiq̃ telis
Obruitur:strepit assiduo caua tempora circũ
Tinnitu galea:et saxis solida æra fatiscunt:
Discussęq̃ iubę capiti:nec sufficit vmbo

pressus multitudine: nec terga ꝓbere propter iram vel pudorem:nec posse licet cupiat in venantes impetum facere.
i Neq̃ terga.C.qui potuit excellentius descr.bere animũ eius: quã cõparatione eius fere quę fortitudine:& magnanimitate ceteras feras supat.Sed cętera:quę de leone scribũtur alias:hoc autem loco pertinet:q̃ venatorũ vrgẽte vi:cõtempti :vt ait P.i. restitansq̃ cędit in campis:& vbi videri potest: vbi autem syluas:aut virgulta subierit:acerrimo cursu fertur. Ergo & Turn⁹ cum ab hostibus cerneretur dissimulãter :restitãsq̃ abibat: vt cedere nõ fugere videret̃.Nec cœpit cedere:nisi omniũ hostium viribus vrgentibus.

k Nec contra vires audet saturnia Iuno.S. At q̃ fauẽte numine debuit etiam contra multitudinem posse:sed de hoc Iuppiter vetuit.
l Haud mollia iussa ferẽtem.S.melius q̃ Home. hunc locũ executus est. Saluo enim sensu: vitauit & fabulosa:& vilia:nam ille ipsas minas exequit̃. Ergo quia numinis est desert⁹ auxilio.Telis obruit̃. Luca .eũdẽ sensũ per declinationem telorũ nymbo pitura:& põd re ferri. Ergo nec clipeo .CR. Demõstrat nõ cecidisse:nisi a multitudine: qua obruebatur armis diffractis in tantã deuenisse fatigationem:vt pene totas in sudorem liqueret.
o Vmbo.SER:id est scutum.Nam & a parte totum significat.Vmbo em̃ media clypei pars eminẽs est.

p Et piceum nec respirare potestas flumen agit. SER.Ordo est sudor piceum flumen agit:hoc est sordidum:quia sine respi

ratione pugnabat:
q Tum demū preceps: SER. postq̄ se aliter euadere posse non vidit.
r Omibus armis. SER. Cum omnibus armis: cū minus est.
t Ille suo cū gurgite flauo. SER. Hysterologia ē: cum ille eum excoepit: nō enim ꝓcedit cum suo gurgite: quasi posset fieri: vt

Ictibus ingeminat hastis: & troes: & ipse
Fulmineus mnestheus: cum toto corpore sudor
Liquitur: & piceum: nec respirare potestas:
Flumē agit: fessos quatit eger anhelitus artus:
Tum demū preceps saltu sese omnibus armis
In fluuiū dedit: ille suo cum gurgite flauo
Accoepit veniētem: ac mollibus extulit vndis.
Et letum sociis abluta cede remisit.

Finit Liber nonus.

eum sine suis fluentis exciperet. Sane querunt multi cum tybris Aeneę faueat: cur liberauerit Turnū? Sed soluitur ista ratione: ob hoc Turnum esse liberatum: vt maior Aeneę gloria reseruetur.
t Ac mollibus. CRI. Aliter enim qui fugere potuisset.

Finis decimi libri.

pu. Virg. M. arg. in decimū Aeneidos librū.

Placat & vxorem dictis: & iurgia natę
Iuppiter: auxiliis instructus troius heros
Aduenit: occurrūt ppli: atq; in littore pugnāt.
Occidit a turno pallas: victorq; superbus
Aeneę eripitur: Mezentius interit acer.

Vel sic

Pallanti exitium: & Turni deluditur orsus.

Descriptio decimi libri

Occidit Aeneę decimo mezentius ira.

Alias sic

Conciliū diuis hominū de rebus habetur.
Interea rutuli portis circum omnibus instāt.
Aduenit Aeneas multis cum milibus heros:
Mars vocat: & totis in pugnam viribus itur.
Interemit palanta potens in prelia turnus.
Ceduntur q; duces: cadit & sine nomine vulg9.
Subtrahitur pugna Iunonis nomine turnus.
Aeneas perstat mezenti cede piata:
Et lausum inuicta peremit per vulnera dextra.
Mox vltor nati mezentius occidit ipse.

Andit̄ interea domᵘˢ oīpotentis olympi. S. Secūdum poeticum morē hoc dicit: factᵘˢ est dies: quia poetę dicunt matutino tempore apiri cœlum: noctu vero claudi: vñ est illud. ante diem clauso cōponet vesp olympo: Nā et paulopost descripturus est noctem: vt iā q̄ dies cę con vt intelligamus alium diem esse cōsumptū: & nūc eū more solito noctis pręterm isse descriptiōē: quāq̄ pāditꝰ cœlū: & iā simpliciter possumᵘˢ accipe ꝓ quolibet tēpore. s. ad numina cōuocāda: quod & meliᵘˢ est: quia ait. interea. i. dum hęc geruntur inter diu: nam interea particula pręterita negotia coniūgit futuris. C. Pāditur. describit solis ortum: quo et

Pu. Virgi. Maro. Aeneidos Liber decimus.

Panditur iterea domus omnipotentis olympi:
Cōciliūq; vocat diuum pater: atq; hominum rex

coelum et omnia panduntur: figmentū est postridie q̄ ge/sta est tam atrox pugna Iouem cū varia deorū studia cer neret: illorū velut senatū conuocasse. Certamen aūt sūmū ostenditur inter venerē: & Iunonem: quia volenti cōsistere in italia æneę. i. cupienti sese speculationi dari viro forti Ve-nus. i. amor rerū diuiuarum illi fauet. Iuno aūt: quę est typ⁹ ambitionis & cupiditatis rerū terrenarū: summope aduer-satur. b Sydereā in sedē. S. in astriferū circulū: non em̄ omnes circuli astriferi sunt. sed solus superior. C. Sydereā: lacteam intelligit: quę pe-ne tota fides est: nā & si p vniuersū coelū stellę spar-sę sint: tn̄ in ea parte quā grçci galaxiā: nos viā la-cteā dicimus plures stellę coaceruatę sunt: vnde ab illarū candore nomen sibi sumpsit: Viā aūt lacteam iter esse ad regiā Iouis Po etę fabulantur. hinc Oui. Est via sublimis cęlo ma nifesta sereno Lactea no-men habet candore nota bilis ipso: vnde iter est su-peris ad magni tecta to nātis. Regalemq; domū. hoc aūt non temere fingi tur. nā vt ostēdit albert⁹ magn⁹. stella Iou plerūq; circa lacteam versatur. c Terras vn̄ ar. om. S. vt in prio Et iā finis e. c. i. æ. f. Despiciēs mare veliuo-lum terrasq; iacentes. d Castraq; dar. aspe. po pu. la. S post generalitatē intulit spetiem. Cōseqns etiā est: vt omnes terras vi dens cernat etiā castra tro iana. e Bipatentibus. S. physice dixit: nam coe-lum patet ab ortu: & oc casu. Est aūt sermo Enni anu tractus ab hostiis: quę ex vtraq; parte apertū tur: vn̄ mō bipatentibus apertis intelligimus.

Sydereā in sedem: terras vnde arduus omnes:
Castraq; dardanidū aspe[...]t: populosq; latios.
Considunt tectis bipatentibus. incipit ipse:
Cęlicolę magni quia nam sententia vobis
Versa retro: tantūq; animis certatis iniquis:
Abnueram bello italiam concurrere teucris.
Quę cōtra vetitū discordia: q̄s metus: aut hos:
Aut hos arma sequi: ferrumq; lacessere suasit:
Adueniet iustum pugnę: ne (accersite) tempus:
Cum fera carthago romanis arcibus olim
Exitium magnū: atq; alpes immittet apertas:
Tum certare odiis: tum res rapuisse licebit:
Nunc sinite: & placitum lęti cōponite foedus.
Iuppiter hęc paucis: at non venus aurea contra
pauca refert.
O pater o hominū diuumq; æterna potestas:

insequebanē etiā hoc bello Troianos: quod etiā sequentes Iouis allocutiones manifestius indicant. m Quis met⁹: C. Suasit autē hos qui contra troianos sunt: aut hos qui fa uēt Troianis: sequi arma. i. bellū gerere: quod declarat: cum dicit: lacessere ferrū. n Ferrūq; lacessere. S. p ferro se laces sere. C. Lacessere fer. i. puocare armatos ad pugnā. o Ne ac. tē. S. nolite bellorū tēpora pœccupare: et bn̄ satisfacit vxo ri cū phibitione. Significat aūt bellū punicū secūdū: qn̄ Ha nibal ingressus italiā: apud cannas vicū apulię omnē ppli Romani deleuit exercitū.

p Cum fera car. C. prę-cipue de secūdo bello pu-nico intelligit: in quo Ha-nibal iperiū Romanum vehementer afflixit. q Olim. S. qn̄q;. r Alpes immitett ap. S. emphasis est. Non em̄ di xit per alpes immittet ex-ercitū: sed ipsa alpes quas patefecit nō sibi tātū: sed omnibus gētibus: q̄ secū-dū Cathonē: & Liuium muri vice tuebantur itali am: quas Hanibal p⁹ bel-la hyspanię: quę. xvii. an-nis confecit: aceto rupit. Iu uenalis. Et mōtem rupit aceto: Deniq; loca ipsa: q̄ rupit apenninę alpes vo-cantut. s Res rapuis-se licebit. S. clarigationem exercere: hoc est perfœcia-les bellū indicere. nā Anc⁹ martius cū videret popu-lū Romanū ardentē amo re bellorū: & plerūq; infer re bella gētibus nulla iu-sta extante rōne: & exinde pericula grauia creari: mi sit ad gentē equiculanā: et accœpit iura fœcialia: p quę bellū indicebaē hoc mō. sicut etiā de Albanis ret ulit Liuius: nā si qn̄ ho mines: vel aīalia ab aliq̄

f Coel colę ma. S. Orationis istius hoc agit intentio: vt ab odiis troianorū Iuno reuocet: ¶ Quianā ennian⁹ sermo ē: D. Coelicolę. Omniū facit causam: quoniā fauore Iunonis oēs contra troianos erant. noiatim autē vxorē suā carpere voluit. g Sententia ver. D. Ostēdit nō decere deos mu tari aut iniustos esse. h Versa retro. S. mutata. vt quę te genitor sētētia vertit. i Certatis. S. aut cōtra vos: aut cō tra meā sententiā. k Abnuerā bel. S. phibuerā Italiā cō tra troianos bella suscipere. At qui in primo ait. Bellū igēs gere italia: Quod ita soluitur: aut quia cū vno deo: vel dea aliter loquitur. vnde est in primo. Hic tibi fabor em̄ qn̄ hęc te cura remordet. aliter vero cū omnibus diis vtilitatis cau sa: ppter remouendā eorū cōtentionē: aut certe quia ait in primo. Ternaq; transi. ru. hi subac. Illic em̄ dixit æneā i ita lia contra rutulos tantū esse pugnaturū: nūc aūt omnis est italia in bella cōmota Iunonis instinctu: quod & alecto p misit: vt finitimas in bella ferā rumoribus vrbes. & Iuno pollicita est se magis esse facturā: vt ego si qua super for-tuna laborū est: ipsa regā: D. Abnuerā bello italiā cō. Non est contra id q̄d dixit in primo. Bellū ingens geret italia. nā Aeneā dixit gesturū bellū in italia: nō italiam gesturā: cū aūt oēs deos obiurgat; Iunonē insolentię rephendit. ven⁹ au tē nacta est tēpus cōgruū querelis: quia vidit Iouē fauentē Troianis. l Quę cōtra ve. di. S. phibitionē meā: & sic di xit vetitū: vt equū: vt & seruantissimus equi. Sane sub cō motione omniū deorū maxime solā tāgit Iunonē: cui⁹ odia

gēte rapta essent populo Romano cū fœcialibus. i. sacerdo tibus: qui faciendis foederibus pręsu t. pficiscebatur etiam paterpatratus: et an̄ fines stans clara voce dicebat belli cau sam: & nolentibus res raptas restituere. vel auctores iniu rię tradere faciebat hastā: quę res erat pugnę: principiū etiā sic licebat more belli res capere. Clarigatio aūt dicta est: aut a clara voce: q̄ vtebaē paterpatrat⁹. aut απο της κληρου hoc est sorte: nā per bellicā sortē inuadebant agros hostiū: Vnde &. κληρονομοι. dicūtur grece. qui iure sortiūtur bo na defuncti. C. Rapuisse licebit: Non iure licebit. sed erit vo bis facultas: licet em̄ aliqn̄ significat iuridicā inesse. faculta tē aliqn̄ inesse simplicē facultatē: fuit aūt oratio Iouis ma iestati suę conueniens. Est enim sobria: & sine persuasionū lenociniis. t Placitum lętii f. S. Iuppiter hęc paucis ha bet psonarū cōsiderationē: vt superioribus psonis det bre uiloquiū. econtra inferiori potestati prolixā orationē. vt ait de venere. At non venus aurea cōtra pauca refert. Itē Dido regina quasi paucis locuta est: vt tum breuiter Dido. v O pater o hominū. S. & tytanus: & caluus qui thema tum materias omnes de Virgilio elicuerūt: & deformaue rūt ad dicēdi vsum: in exemplo cōtrouersiarū has duas po suerunt: elocutiōes dicentes Venerē agere cōtrouersiā statu absolutiuo: cū dicit Iunoni: tu causa fuisti periculorū his gē bus italiam fata concesserāt. Iunonē aūt vti statu relatiuo: per quē ostendit Troianos nō sua causa laborare: sed vene ris. O pater. pater generaliter accipe: non tātū veneris: nā sic

pra in prīo ait Iuno ad Aeolū. Diui pater atq̃ hominū rex: Et bñ i principiis fauorē sibi arte cōciliat. C. O pater. Orō est omni artificio elaborata: & versat in genere deliberatiuo: psuadere em̄ Iouē conatur: vt curet troianos posse esse incolumes in italia: q̄uis admisceatur Iudiciale genus. Accusat em̄ iniquitatem Iunonis. Vtitur aūt cōstitutione iuridiciali absoluta. O pater. primo hoc versu captat beniuolētiam. ęternam: āt potestatē appellat. qm̄ sit sūmus: atq̃ vnicus vere deus: a quo reliqui sunt dii: nā nos in superiorib⁹ demonstrauimus Iouē capi modo p rege Cietēsi: mō p aere: mō p ethere nōnūq̄ p anima mundi. sępe aūt p ipso deo qui solus vere sit deus: quē Plato Hypercosmion appellat: Hoc ergo mō est pater oim: qa oia ab eo sūt creata: & in oia habet potestatē ęternam: Nā stabilisq̃ manēs dat cuncta moueri. x Hominum di. ęter. po. SER. Hūc locū. Probus quęrit: sed dicit hanc rem secūdū physicos: alterā secūdum mathematicos: Nā diuū potestas est: quia bona Iouis irradiatio honores hominibus tribuit. Aeternā autem potestatē adiecit ppter aliorum numinū discretionē: nam & apollinem legim⁹ deposuisse diuinam ptātem: & Herculem: vel liberum patrē nō semper deos fuisse.

y Nāq̃ aliud qd sit. S. ac si diceret. cū pene omēs dii in fauorē Iunonis concessernt. nāq̃ em̄ coniunctio ostēdit hanc fuisse cogitatiōnē. C. Nāq̃ aliud. insinuatione vtitur: nam ne offendat psonam fratris & mariti: refert in omnes id q̄d paulopost ꝯtorq̄bat i Iunonē. ʒ Implorare. S. iplorare est auxiliū cōmiseratione deposcere: qua ratōe bñ dixim⁹. Imploro te vt misero feras auxiliū: Cōtra imploro te ad diē festū. non procedit.

([y] Nāq̃ aliud qd sit quod iā [ʒ] implorare queamus)
[a] Cernis vt [b] insultent rutuli: turnusq̃ feratur
per [c] medios [d] insignis equis: tumidusq̃ secūdo
[e] Marte [f] ruat: non [g] clausa tegūt iā mœnia teucros:
[h] Quin [i] intra portas: atq̃ ipsis prœlia miscent
[k] Aggeribus [l] mœrorū: & [m] inūdāt sanguine fossę.
Aeneas ignarus abest. nunquam [n] ne leuari
Obsidone sines: muris iterum imminet hostis
Nascentis troię: necnon exercitus alter:
Atq̃ iterū in teucros [o] ætolis surgit ab arpis
[p] Tytides: equidem credo [q] mea vulnera restant:
Et tua progenies mortalia [r] demoror arma.
[s] Si sine pace tua: atq̃ inuito [t] numine: troes
Italiam patiere: [v] luant peccata: [x] neq̃ illos
Iuueris auxilio: sin tot [y] responsa secuti
Quę [ʒ] superi [a] manesq̃ dabāt: cur [b] nūc tua [c] q̄sq̃
Vertere iussa potest: aut cur noua condere fata:

a Cernis. S. ad augendā inuidiam ait cernis. ac si diceret: nō est opus narratione: cū Troianorū miserias ipse cōspicias. C. Cernis. Ostēdit manifestū periculū: vñ magis moueatur. b Insultent rutuli. S. ppter illud. Interea rutuli portis circū omnibus instant: Insultare autē est inimicos irridere per cauillationem. Exultare vero gloriari: & lętū esse. c Per medios. S. s. suos: d Insignis equis. S. propter illud viginti lectis equitum comitatus: nā castra non eques irruperat. e Secundo marte. S. ad illud respicit: hic mars Armipotens animū viresq̃ latinis: f Ruat. S. irruat. g Clausa mœnia. S. magna inuidia. Scimus em̄ vltimū psidium esse in castra confugere: & hostilem impetū plerūq̃ differre: sicut factū est in bello Troiano. Modo ergo dicit ademptū esse etiā huic arā misericordię: si quidē intra muros hostis insultat. h Quin. S. quinetiam. i Ipsis. S. in ipsis. k Aggeribus. S. munitionibus: sed abusiue: & in muris. Ideo quia sup dixit ignaros: deinde in murꝫ. marteq̃ scientes. Aggerib⁹ agger pprie dicit terra illa quę vallo facto ppius ponit: sed abusiue & muros: & munimēta oia aggerem dicim⁹: sicut mō do aggeribus muroꝝ pro munimentis: l Mœrorū. S. p murorū: antique: nā veteres pleraq̃ eorū q̄ nos p v. dicim⁹ p œ dyphtōgō pnūciabāt: hic est mœrorum p murorum. & ecōtra pœnio p punio: quod verbum a pœna venit. hinc est. Et punica regna vides: cum penos vbiq̃ legerimus. Hoc aūt facit orthographia: q̄ vocalem: quā nos v. habem⁹: illi diphtongon habēt ou: & iō putarūt posse pro hac lrā liceat nō eandē diphtōgō poni. m Inundāt. S. implēt et inundare faciūt: n Leuari ob s. s. S. liberari & oblique p Iouē inuidiā cōmouet Iunoni. C. nunq̄ ne leuari. Misericordia est a diuturnitate temporis: vt septē illū phibēt totos ex ordine mēses.

o Aetolis sur. ab ar. S. ac q̄ nō est venturus: vñ accipiamus venerē nō quasi deā loqui: sed quasi vnā de troianis: vt in prīo. vni⁹ ob irā prodimur. Itē eodē loco Cœli q̄b⁹ annuis arcēne futura ignorare videat. Aetolis aūt arpis sic dixit vt Cumas euboicas. nam de ætholia Diomedes venit ꝗ arpos in Apulia collocauit. C. Arpis ætolis. i. quorū conditor ex ætholia venit. q Equidē credo. C. cū alia incōmoda videā redire: facile possū credere iterū me a Diomede vulnerandā: & cū sim non mō dea: verū etiā tua sūmi dei filia: vulnerabor ab hoie. q Mea vulnera restāt. S. vt possim iterū vulnerari. r Demoror. S. expecto, sustineo. s Sine pace tua. S. sine tua beniuolentia: vt orantes pacē veniāq̃ petētes. Itē exorat pacē diuū: ergo pace: beniuolētia: suffragio. Dicēdo aūt si ad italiam sine deoꝝ voluntate venerūt: dēt pœnas. ostendit statū esse absolutū: t Inuito noie troes. S. Sylepsis p genus est. v Luant peccata: S. luant. i. absoluāt. Dicimus autē & luo pœnā: melius & luo: peccatū: nā pctm̄ soluit pœna: qui em̄ crimie tenet obnoxi⁹: eū pœna a pristina liberat obligatione. cōtra luo pœnā si dixeris: nō pcedit: quare pœna soluatur: tñ auctoritas licenter ista cōfundit: more quo solet poni: vel a sequēti: quod pcedit: vel a precedenti quod sequit: C. Luāt peccata. i. pœnā p peccatis. Cōcedit autē ea cōditiōe q̄ nunq̄ est: ergo restat nō esse luendā pœnā.

x Neq̃ illos iuueris au. S. cōcessiuus est mod⁹ secūdū pbū: nāq̃ in artibus nō inuenit: fit aūt quotiens tedio cōtetionis: quasi videmur cōtendere: quod tñ volum⁹ fieri. nā ita agit Ven⁹ hoc loco: vt Iuppiter magis prestet auxilium. y Responsa secu. S. hoc est si non solū prohibiti non sunt: sed eis cōcessum est. C. Sin tot respōsa secuti. Reicit tacite oē crimē in deos: vt sit huiusmodi argumētatio. Aut peccarūt troiani veniēdo i Italiā: aut nō: Si n peccarūt nō sūt digni pœna. Si peccarū: t culpa deorū est: qui suis oraculis: vt venirent impulerūt. Tot responsa: essent digni venia: si vnū responsum accœpissent: ergo maiori cū plura accœperint. Maxima aūt si nō solū a supis: veꝝ etiā ab iferis accœpūt. ʒ Supi. S. vt Apollo. a Manesq̃. S. Creusa et Anchises. b Tua. C. quib⁹ oēs parere oportet. c Quisq̃. S. vere-

cunde:quia apud maritū cōtra vxorē agit. C. Quisq̄3. q. d. si maximus sit deus:& cū insinuatione retorquet crimē in Iunonē. d Vertere. C. in cōtrariū adducere q̄d est magis q̄3 immutare. Et vt oñdat q̄d sit vertere iussa Iouis:addit no ua cōdere fata:nā cū fatū proueniat a diuina prouidētia q vertit iussa sūmi dei:fatū euertit. e Quid repetā. C. Demō strauim⁹ illā vsā eē insinuatiōe.ꝑ ne apte inueheret in Iunonē Iouē offendisset:nunc vero causa iā cōfirmata: audet ea dicere:q̄ nisi ad Iunonē referri non possit. Quid repetā. Occupatio est quę nūc adhibetur breuitatis causa:vt oib⁹ paucis verbis in vnū collatis rē atrocissimā redderet.

ob italiā terrarū claudit orbis:cū a sola arceant italia. r Cōiūx dura. S. hic distinguēdū ne duo incipiāt eē epitheta dura fumātia excidia. q̄d cōtra artē sit nullo interposita cōiūctione. D. Tua cōiūx. oblique hacten⁹ in eā locuta est nūc doloris necessitate cōpellitur:vt eā noiet. C. Quā det tua cō. qm̄ ipsa sola fatis aduersat. s Peruerse ge. fu. tro. S. Cū dicim⁹ rogo te p deos:hoc videmur dicere. memineris

Quid repetā exustas erycino in littore classes:
Quid tempestatū regem:ventūsq̄3 furentes
Aeolia excitos:aut actā nubibus irim:
Nunc etiā manes (hęc intētata manebat
Sors rerū) mouet:& superis immissa repente
Alecto:medias Italum bacchata per vrbes.
Nil super imperio moueor:sperauimus ista
Dum fortuna fuit:vincāt quos vincere mauis.
Si nulla est regio teucris quā det tua coniunx
Dura:per euersę genitor fumantia troię
Excidia obtestor:liceat dimittere ab armis
Incolumē ascanium:liceat superesse nepotē:
Aeneas sane ignotis iactetur in vndis:
Et quancūq̄3 viam dederit fortuna sequatur.
Hunc tegere:& dirę valeā subducere pugnę.
Est amath⁹:est celsa mihi paphos:atq̄3 cythera:
Idalyęq̄3 domus:positus inglorius armis,
Exigat hic æuum magna ditione iubeto.
Carthago p̄mat ausoniā. nihil vrbib⁹ inde
Obstabit tyriis:quid pestem euadere belli
Iuuit:& argolicos medios fugisse per ignes:
Totq̄3 maris:vastęq̄3 exhausta pericula terrę:
Dum latiū teucri:recidiuaq̄3 pergama quęrūt:
Non satius cineres patrię insedisse supremos:

f Exustas erycino in lit. cl. S. Argumētū est. vtinā habeat volūtatē nocendi: quę nocuit. Erycino in littore aūt:secūdū opinionē suā dixit:nā alii apud Cayetā dicunt exusta nauigia:Vñ & Cayeta dicta est. g Actā nubibus irim. S. Impulsam. s. vt psuaderet matribus incendiū nauiū:aut secūdū artē rhetoricā rē vnā in duas diuiserit:nā p irim naues exustę sunt. Sed melius ē:vt ñ sit iteratio:et ad Turnū missā intelligere: Nec nos cōmoueat ordo cōuersus. Solēt em̄ grauiora in principiis:& in fine secundū artē rhetoricā poni. h Nubib⁹. S. p nubes. i Sors rerū. S. i. regnū:nā sorte inter se fratres:mūdi regna diuisert: quę Iuno p̄ter inferos in Troianorū pniciē mouerat. k Supis immissa. S. ac si diceret:nō iā troianis:sed diis. Respexit aūt ad illud. Et cœli conuexa p auras. l Alecto. D. Cōmouerat supos vētos: fluctus:terras:hoies:restabāt aūt inferi:sed & hos nup mouit. m Bacchata p vr. S. pfuruit: & bn̄ bacchata p vrbes:qa p simulationē sacrorū liberi patris:matres egerat in furorē. n Sup impio. S. de impio:vt multa super priāo rogitās:Est aūt verecūda petitio:& obliqua p quā magna Ioui inuidia cōmouetur. C. Nil sup īperio. Rñsio est grauissima:& q̄ magnā possit cōcitare cōmiserationē:nā cū oñderit multorū oraculorū respōsis datā eē illis spē impii:nūc vt misericordiā cōmoueat:oñdit ita illud ob Iunonis inimicitias desperasse:vt solius Ascanii salutē dep̄cet. Cōcedit ergo illud ꝑpter hoc:q̄d tñ nō eē a Ioue faciēdū validissimis argumētatiōibus cōprobauerat. Onerat autē maximo odio & inuidia Iunonem:cum oñdit q̄ illa viribus suis fata ipsa q̄ imutabilia eē oportet vertere tentet. o Sperauim⁹:S. ita. absolute dixit. p Vincāt q̄s vin. ma. C. Admonet illū. et q̄3tū possit. et q̄d facere illū deceat. q Nulla regio. S. Inuidiose dixit:vt supra in primo. Cūct⁹

religiōis curę eē petitionē meā:sicut in primo expssit. At sperate deos memores fandi:atq̄3 nefandi:cū aūt dicim⁹:rogo te p miserias meas:videmur dicere memineris ab eo te rogari:q miserias ptulit:vt q rogat ad misericordiā miseriarū cōmemoratiōe flectat:sicuti est nūc in veneris petitiōe:nā iō sic rogat vt cōmemoratōe fœlicitatis troianę impetret misericordiā:alias stultū est:cū adiurat Iuppiter per excidia troianorū. t Obtestor p ex. fu. S. maximam hinc ducit cōmiseratione. v Incolumē as. S. Iō Venus p ænea non petit hoc loco:nō quia p eo nō mouet:sed aut qa scit eū celerius esse moriturū:aut qa soli Ascanio debet impiū: vt cui regnū Italię romanaq̄3 tellus debet. x Ignotis vndis. D. p ignota maria cōtinet errores. y Est amathos & pa. S: Cypri insulę ciuitates sūt Veneri consecratę. C. Est amathus. exaggerat inuidiā. q. d. nllā aliā regionē posse p Iunonē licere sibi polliceri nepoti. ʒ Cythera. S. insula veneri consecrata:dicim⁹ aūt hęc Cythera ī plurali sicut hęc solyma:& hęc atarxata & megara: a Idalięq̄3. S. Idaliū ciuitas Cypri. b Inglori⁹. S. sine triumphis. imemore glorię. c Magna di. iu. C. Alia pmissio ad aggerādā inuidiā Iunoni. d Inde. S. ab Ascanio tyrii nihil timebūt:& verū est. Nā Scipio vastatur⁹ est affricā. C. Nihil inde vrb. ty. Hęc oiā huc tēdūt:vt illa p sūmā iniuriā cūctis potiat: illa nihil ex his q̄ iubēt fata possit asseq. e Quid pestē eua. bel. iu. S. In fine iā agit miserabilr:sicut egit in pricipiis:nā hoc p̄cipit ars rhetorica:vt epylogi:& principia pari rōe tractent:pestē aūt incēdiū significat:vt & toto descēdit corpore pestis. cū de nauib⁹ loqueret icēsis. C. Quid. pe. eua. bel. Dolet oēs suos labores in irritum recidisse. f Fugisse per ignes. S. exprimit quid sit belli pestē euadere. g Recidiuaq̄3 pgama. S. renascētia. Tract⁹ aūt sermo est de arborib⁹ q̄ aliis sectis repullelāt:ḡ illud solū recidiuū dr̄ q̄d postea renascit:vñ mō recidiua dixit:quę renouātur ab his: q̄ sunt superstites troianis periculis. h Cineres patrię insedisse. S. propter illud. Dulcisq̄3 meorū reliquias colerem.

l Atq; solū quo Troia fuit. S. vt ī tertio. Et campos vbi Troia fuit. k Xanthū et symoenta red. oro mi. S. Ambiguū est. Vtrū dicat: redde nobis reuera Troiam antiquā: an redde nobis terras in Italia ad similitudinē Troię: nouimus em̄ hanc cōsuetudinē fuisse: vt aduenę patrię suę imaginē sibi redderēt: vt. Effigiē xanthi troiāq; videtis. Bene ergo Venus medio vsa est genere loquendi: vt vtrūq; significaret: & antiquę Troię redditū: et imperiū Italię: q̄d troianis ad similitudinē troię fore Iuppiter pmiserat. Et magis hoc est: q latenter desiderat: atq; petit. l Iterūq; reuol. casus. S. Si ad Troiam vis referre. sic dic: da nobis p naufragia: & picula. i. patiamur denuo: q̄ ptulim⁹: dūtaxat nobis Troia reddatur. Si vero ad Italiā vis referre: sic intellige redde nob̄ Italiam: & libenter repetimus: ea quę in Troia ptulim⁹. m Acta furore graui. D. Ergo iniuste cōmota ostendit Iuno se inuitam cogi: nā nihil rumpit̄. nisi magna violentia. n Quid me al. silen. S. Iuno vbiq; silens inducitur. Vn̄ ei oratio nisi ex nimia necessitate nō datur. hinc ē: Acta furore graui. Statius. Iunonē tacitam furibūda silentia torqnt. Et notādū: q sigillatim dicta Veneris hac orōne soluūtur. Silentia cogis rumpe. Silentiū rūpe est omnino tacere. Vnde apparet vsurpatię dictū eē. Composito rūpit vocem id est loquit̄. nā vocē rūpere silere est: silētiū rumpere loqui. CR. Quid me alta silentia cogis. Hęc pathetica oratio ē. Vnde incipit ab interrogatione: & habet principiū abruptum: Rūpere silentiū: loqui est. Alta: penitus abstrusa: quia proposuerat nullo pacto illa diuulgare: nec queri: nisi a Venere lacessita sua oratione fuisset. o Aenean hominum quisq;. SER. Celat quę facta sunt: quę non sunt facta cōmemorat: nam nō Aeneas: sed Turnus instinctu Iunonis bella cōmouit. Vtitur aūt replicatiōe rerū obiectarū: post em̄ sequit̄ solutio. DO. Aenean. nitit̄ colorare falsa: Nam æneas bellū nō mouit: sed instinctu Iunonis latini. CRI. Aenean. q. d. neq; meo: neq; cuiusq; impulsu: sed ita sponte bellū suscepit propter cęsum ceruū. p Italiam petiit. C. confutat responsa. q Esto. S. modo aduerbiū est cōcedentis. Nā grecū est ἔστω. Illo aūt loco verbū ē. Esto nunc sol testis. r Cassandrę ipul. fu. S. Bn̄ furiis plali nūero: q̄d de vaticinantib⁹ nō dr̄. Videbant̄ merito eē decepti: qui Cassandrę insanienti crediderūt: q̄d falso dr̄ a Iunone: sicut ex verbis pbam⁹ Anchisę: qui ait in tertio: Quē tū vates Cassandra moneret. s Num linqre castra. C. quasi diceret: venerit impulsu: tū quę patit̄: stultitia sua patiq; & castra reliqrit: & sūmā rerū puero: & muros tradiderit: q̄ omia nō fraude mea neq; q irim miserim: sed sua stultitia cōmissa sunt. t Vitā cōmit. ven. S. incertis et dubiis rebus. v Num puero sūmā belli. S. Exaggeratio est ab ętate. DONA. Num puero. Hoc q̄ȝ falsum est. Nā seniorib⁹ rē reliqt: & pugnā cōmittere vetuit. x Tyrrhenāq; fidem. S: inire societatē cū inimicis gentib⁹: aut certe dirūpe fœdera: q̄ Turn⁹ cū Tyrrhenis iierat. Scdm̄ sane Turnum auxilior̄ cā ad Mezentium coufugisse. y Gentes agi. quietas. S. Nā licet vellet in bella prorūpe: tn̄ erāt getę propter illud oraculū: Exteros optate duces. z Quis deus in frau. S. in periculū. Ita enim in iure lectū est. fraudi erit illa res. i. periculo. a Quę dura potentia nr̄a. S. ad illud respicit: Si nulla est regio teucris quā det tua coniūx dura. b Nubibus iris. S. propter illd̄. Aut actā nubibus irim.

Atq; solū quo troia fuit: xanthū: & symoenta
Redde oro miseris: iterumq; reuoluere casus
Da pater iliacos teucris. Tum regia Iuno
Acta furore graui: quid me alta silentia cogis
Rumpe: & obductū: verbis vulgare dolorē:
Aenean hominū quisquam diuumq;: subegit
Bella sequi: aut hostē regi se inferre latino:
Italiam petijt fatis auctoribus: esto:
Cassandrę impulsus furijs: num linqre castra
Hortati sum⁹: aut vitā cōmittere ventis:
Num puero sūmā belli: num credere muros:
Tyrrhenam ve fidem: aut gentes agitare quietas:
Quis deus in fraudē: q̄ dura potentia nostra
Egit: vbi hic Iuno: demissaue nubibus Iris:
Indignū est Italos troiam circūdare flammis
Nascentē: & patria Turnum consistere terra:
Cui pilumnus auus: cui diua Venilia mr̄:
Quid face troianos atra vim ferre latinis:
Arua aliena iugo premere: atq; auertere p̄das:
Quid soceros legere: & gremijs abducere pactas:
Pacē orare mãu: p̄figere puppib⁹ arma:

c Indignū ē Italos troiā cir. flā. S. Rhetoricum est. Naȝ q̄tiens al̄q nō possumus soluere: paria oppo nim⁹: q̄d nūc Iuno facit: nā negare nō pōt: nec soluere: quia obsident troiani. Vn̄ dicit: hoc indignū est troianos obsideri: aliena eos mr̄imonia ēripe dignū est: sic in Buco. ibi: Dic quibus in terris inscripti nomina regum. d Cui pilūn⁹ auus. S. Cōparat gen⁹ Turni cum Aenea dicens: etiā auum eius esse deū. Item ad Veneris obtrectatiōem: cui Venilia mater: nam Venilia nympha est P. lūnūj aūt ideo Turni auum dicūt: vt a vicino nobilis genere eē videat̄: sicut est æneas: Nā paulo p⁹ dictura ē. Pilūnusq; illi qrt⁹ pr̄. D. Cui pilūn⁹ a. Per cōpatiōnē Aeneę & Veneris: & sui et Turni extollit cām suā: & deprimit aduersariorū. C. Cui Pilūn⁹. q. d. Cur magis indignū est pelli Neptūnū: et ipm natum ex diis & regno auito q̄ Troianos: qui vltro bellū intulerāt opprimere: q arua aliena inuadere: & inde p̄das abigere: et socerū sumere: et spōsam sibi ēripere. e Face atra. S. sęuo bello: & est belli diffinitio: nō ei facib⁹ pugnauerant. f Auertere p̄das. S. Inuidiose cęterū nihil rapueant. g Legere. S. furari. Vn̄ et sacrilegi dicūt̄: q sacra legūt: hoc est furāt̄. Alibi. Vel q̄ sublegi tacitus tibi carmia nup. h Gremiis abd. pactas. S. Nā añ vsum tabularū mr̄imonii cautiões sibi īuicē emittebāt: in qb⁹ spōdebāt se cōsentire in iura mr̄imonii: & fideiussores dabāt. Vn̄ admissum ē: vt dicam⁹ virū a spōdendo spōsum: cęterū proprie spōderi puellę ē: Ergo sposus ñ qa pmittit̄. s; qa spondet et sponsores dat. Sane exaggeratio est nimia in eo q ait gremiis abducere: tanq̄ vxor eēt. i Pacem orare. S.

Tu potes [l] Aeneā manibus ſubducere graium.
procq; viro [m] nebulā:& ventos [n] obtēdere inanes:
Et potes [o] in totidem claſſem cōuerte nymphas.
Nos [p] aliquid rutulos contra iuuiſſe nefandū ē.
Aeneas [q] ignarus abeſt:ignarus & abſit:
Eſt paphos Idaliumq; tibi:ſunt alta cythera.
Quid [r] grauidā bellis vrbē:& corda aſpa tentas?
Nos ne tibi [s] fluxas phrygię res vertere fundo
Conamur?nos an miſeros:qui [t] troas achiuis
Obiecit:quę cauſa fuit conſurgere in arma:
Europamq;: aſiamq;:& [v] fœdera ſoluere furto?
Me [x] duce Dardani⁹ [y] ſpartā [z] expugnauit adulter?
Aut [a] ego tęla [b] dedi? fouiq; cupidine bella?
Tum decuit [c] metuiſſe tuis:nūc [d] ſera querelis
Haud iuſtis aſſurgis:& irrita [e] iurgia iactas.
Talibus [f] orabat Iuno:cunctiq; fremebant
Celicolę [g] aſſenſu vario:ceu [h] flamina prima
Cū deprenſa fremūt ſyluis:& cęca volutant
Murmura:venturos nautis prodētia ventos.
Tum pr̄ omnipotēs:rerū cui ſumma poteſtas
Infit [i]:eo dicente deum domus alta ſileſcit:
Et [k] tremefacta ſolo tellus:ſilet arduus ęther:
Tū zephyri poſuere:p̄mit placida ęq̊ra pōtus.
Accipite [l] ergo animis:atq; hęc mea [m] figite dicta:

Dixit ꝓpter centū oratores anguſta ad mœnia regis ire iubet. k Pręfigere puppib⁹ar. S. ꝓpter illud: Scuta virum fluuio: pictaſq; innare carinas. ſ. qñ ad petenda nauigauit auxilia. l Tu potes. C. Si oia iſta tu potuiſti q̄ maxima ſunt:cur erit nephādū aliqd ꝓ rutulis agere. m Procq; viro nebulā. S. ad obprobriū viro dixit:nō ꝓ filio rē inanē oppoſitā. Dicit aūt:qñ eū ven⁹ a Diomede liberauit. Vel neptūn⁹ ab Achille: q̊d veneri imputat̄: qa in ei⁹ gratiā factū ē. n Vētos ianes. S. Vacuos:& eſt nebulę diffinitio. o Et potes in totidē claſ. cō. nym. S: Licet hoc mater deū fecerit:tñ hoc veneri iputat̄: qa in eius grām factū ē: vt in illo loco: Quas illi philomena dapes: cum Progne fecerit:ſ; propter philomenā: Aut certe: qa Venerē dicūt eē matrē deum. p Nos aliqd. D. Extenuat factū ſuū:verū Venus affuit cauſę:cui dii:& fata fauebant.
q Aeneas ign. abeſt. S. Ea q̄ ſolu re n̄ poſſum⁹: irridē⁹ vt hoc loco: ſic ī Bucolicis p̄miſit: diuini op⁹ Alchimedontis. Poſtea ꝑ irriſionē ait: Et nobis idē Alchimedon duo pocula fecit. C. Aeneas ig. abeſt: ignarus et abſit. Poſſum hoc optare: qa nō ꝑ me: ſed ꝑ ſuā ſtultitiā factū ē.
r Grauidā bell̄ vrbē. S. Alibi. Populoſq; feroces cōtundet: vrbē aūt ꝓ puintiā dicit: q̄ mō Italiā: q̄ro patriā. s Nos ne tibi fluxas. S. Status relatiu⁹: per quē oñdit venerē magis troianis cā; fuiſſe pericloꝝ. ¶ Fluxas molles: quę poſſent etiā ſine inimic; ꝑire. Fuxas fluxam rempubli. C. Nos ne tibi. cā belli troiani: q̄ Europa cum Aſia conflictauit.
t Qui troas achi. S. Atq; de Venere loquit̄: ſed qa dei Arſenothelis ſunt: vt diximus ſupra: Ideo ſic dixit: Nam in ſubauditione ponit̄ ea: quę non poſſumus dicere.
v Fœdera ſol. furto. S. Legit̄ in hiſtoriis: ꝙ troiani cū gręcis fœdus habuerīt: vnde & paris ſuſceptus eſt hoſpitio: et ſic cōmiſit adulteriū. Ergo ſoluere fœdera furto: amicitias adulterio diſſipare. nā furtū ē adulteriū. Vñ ē: Et dulcia furta: & euerſi Ilii hęc vera cauſa. Nā fœdera q̄ inter gręcos et Troianos fuerīt: ita ſoluta ſūt. Hercules cū expugnato Ilio filiā Laomedontis Heſionā Priami ſororē Telamoni dediſſet: ꝓfecti ſunt legati cū Priamo: et eā minime repetere potuerūt: ill; dicētib⁹ ſe eam hr̄e iure belloꝝ: vñ cōmotus Priamus: miſit Paridem cū exercitu: vt aliqd tale abduceret: aut vxorē regis aut filiā: qui expugnata ſparta Helenā rapuit. Hic Virgili⁹ vtrūq; tangit: et hiſtoriā iſtā quā mō diximus: et ꝓpter iudiciū parid s: q̄uis fabula ſit illa res: et a poetis compoſita. x Me duce. D. q̄ grauiora ſunt argumenta in fine ſeruat. C. Me duce Dar. ſpar. expug. adulter: Dioniſ. Chriſoſtomus vir m̄lta doctrina excellens: ea nō ſolū aptiſſimis coniecturis: verū etiā teſtimonio eoꝝ: q̄ ſcripta ſūt ī monumētis ſacerdotū ęgyptioꝝ cōprobās. Scribit ergo: Helenā non fuiſſe raptā a Paride: ſed illi a polluce & Caſtore frībus in vxorem datā. Gręcorū autē principū: q maiores erāt partim īdignatiōe moti: ꝙ tā pulchra mulier barbaro potius q̄ gręco nupſiſſet: partim cupiditate auri: q̄ troiani abūdabāt incēſi: Troiā iuiſſi: nec illā expugnaſſe: ſed victos fugatoſq; fuiſſe. Nā ab Homero etiā Herodot⁹ hiſtoricus diſſentit: q refert Helēā a Protheo rege ęgiptō interceptā: Troiam nunq̄ veniſſe. y Dardanius. S. ꝓpter iniuriā Aenee hoc poſuit: qa dardan⁹ dr̄: nā perite dubiū nomē elegit: q̊ cōtumeliā cōicaret æneę. z Spartā expug. S. Hoc de hiſtoria eſt: vt dixim⁹. nā ſollicitata Helena: cū Parim ſequi noluiſſet: egreſſus ille ciuitatē obſedit: q̄ euerſa Helenā rapuit: vñ et recipi meruit a marito.
a Aut ego. C. ſed tu fuiſti: qm̄ te auctore Paris Helenā rapuit:
b Tela dedi. S. aut amori: aut bello. c Decuit metuiſſe. S. optima ē elocutio. nā vtrūq; eſt p̄teriti tpis. Si eñ dixeris: decet metuiſſe: incōgruū ē: qa decet p̄ñtis ē: metuiſſe p̄teriti. d Sera. S. ꝓ ſero:
e Iactas. S. ventillas.
f Orabat. S. Loq̄bat̄: vñ & oratores dicū̄: Nā rogabat ſi dixeris: nō ꝓcedit: qa magis cōuitiabat̄.
g Aſſenſu va. S. q; pars veneri fauebat: ꝑs Iunoni. h Ceu flamia pria cū deprēſa fre. ſyl. & cęca volutāt murmura. SER: Nō tempeſtat; facit comparationē. ſed ſigna tēpeſtatis futurę: quadā eñ archana rōne fit: vt ſit murmur i ſyluis añ ventoꝝ aduētū. Vñ ait cęca murmura: q̊rū rō non appet: vt. Cęciq; in nubib⁹ ignes Terificant aīos. Et ſic in Geor.: Cōtinuo vētis ſurgen tib⁹: aut freta ponti incipiūt agitata tumeſcere: & ardu⁹ altis: Montib⁹ audiri fragor.
i Infit. D. nā cū ſibi ptās decernēdi ſic: aperte loquit̄. Eo dicente deū dom⁹ alta ſileſcit: nā ſūmo deo oia obtēperāt:
k Tremefcā ſolo tel. S. Loq̄nte Ioue ſtupor elementorū oſtendit̄ ꝑ naturę imitationē. Nā quicqd in ęterno motu ē quieuit: et contra terra mota ē ſp īmobil̄. Vñ Hora. Et bruta tellus. l Accipite ḡ aīs. S. Totus hic locus de primo Lucilii trāſlatus ē: vbi inducūt̄ dii hr̄e conſiliū: et agere primo de interitu Lupi cuiuſdā iudicis rei: poſtea ſentētias dicere: ſed hoc qa indignū erat heroico carmine mutauit: & induxit prio Ioue loq̄ntē de interruptis fœderibus: cuius orōnē interrupit Ven⁹. Poſt ſecuta Iunonis v̄ba ſunt: qua

bus redarguit Venerem. Vñ nunc Iuppiter ad illud quod omiserat redit dicens. Ergo qm̄ pacē esse nō sinitis:ea q̄ sū dicturꝰ accipite. D. Accipite.nō potuit sedare partes:sed sic dimisit vt nullā p̄ferret:ne aut filiā aut vxorē lederet:Secꝫ ęquū oībus pollicitus est. C. Accipite hęc animis.i.diligentissime aduertite. m Figite. C. memorię imprimite. & physice locutꝰ ē. n Quandoquidē. S. Bñ sentētię dicendę ordinē seruat:nam sicut in Salustio:et in Philippicis legimꝰ:anteqꝫ dicat sn̄ia:p̄mittiē rō:quod hodie in vsu est. C. Qn̄qdē. Volebā equidē sedare discordias:Sed cū videam studia vestra diuersa:statui p̄bere me ęquum vtricꝫ parti:ita vt neutri faueā:neutri ue noceam. Est aūt hęc oratio grauis et Iouis maiestate digna.

lis. Dicit autem hęc:vt non priuet Iunonem spe.
x Soluo. S. absoluo:nam per aphęresim protulit.
y Exorsa. S. rerum initia actus hodierni diei. C. Exorsa sua. Nam vt illi ordient:ita finem sortientur:Est enim prouerbium:Vt sementem feceris;ita colliges:et videt̄ dicere qꝛ nulli adimet arbitriū. z Labo rē fortu. S. periculū & fœlicitatem. a Fata viam iuenient. S. Scit enim hoc esse fatale vt Aeneas imperet in Italia. C. Fata viam inueniēt Nam si fatum dicūt platonici in serie rerū:id quod in mente diuina p̄uidentia est iure dixit:Fata viam inuenient:id est nam quod p̄uidet deus id fieri necesse est. b Stigii p flumina fratris. S. Hypallage est:p stygia fratris flumina:& bene etiā iure iurando dictū confirmat.

[n] Qn̄quidē ausoinos cōiungi fœdere teucris
Haud[o] licitū est:nec vestra capit discordia finē:
Que[p] cuiqꝫ ē fortūa hodie:quā qsqꝫ secat[q] spem:
Tros rutulus ne[r] fuat:nllo discrimie habebo:
Seu[s] fatis Italum castra obsidione tenentur:
Siue[t] errore malo troię:monitisqꝫ[v] sinistris:
Nec rutulos[x] soluo.sua cuiqꝫ[y] exorsa:[z] laborem
Fortunā qꝫ ferent:rex iuppiter omnibus idem:
Fata[a] viam inueniēt:stigij per[b] flumīa fratris:
per pice torrentes:atraqꝫ voragine ripas
Annuit[c]:& totū nutu tremefecit olympum.
¶ Hic finis fandi:solio tum Iuppiter aureo
Surgit:cęlicolę mediū quē ad limina ducunt.
Interea[d] rutuli portis[e] circum omnibus instant:
Sternere cęde viros:& mœnia cingere flammis.
Ast legio Aeneadum[f] vallis obsessa tenetur.
Nos spes[g] vlla fugę:miseri[h] stant turribus altis
Nequicqꝫ:& rara[i] muros cinxere corona.
Iasius Imbrasides[k]:Icetaoniusqꝫ[l] tymœtes:
Assaricíqꝫ duo:&[m] senior cum castore tybris:
[n] prima acies:hos germani[o] sarpedonis ambo.

o Haud licitū est. S. et licuit dicimꝰ:& licitū est:sicut & placuit et placitū est. Teren. vbi sunt cognitę:placitę sunt. C. Haud licitū est fieri nō pōt simpliciter dixit:nam iure licebat:sed obstabāt diuersa:atqꝫ contraria studia deorū. p Quę cuiqꝫ ē fortūa hodie. S. Specialr̄ Iuppiter p troianis agit:sed hac arte:vt videat̄ totū p Iunone loqui:& reuera verba quę p Iunone sunt:sed altius intuens:dep̄hendit Troianorū fauorē. Nā dicēdo:nulli fauebo:& in eo statu fore eos:in q̄ sunt hodie:significat se fauere troianis:q̄rū ducis aduentu statim victoria cōsequet̄:et vult nihil valere ea:q̄ aut venꝰ cōquesta fuerat de absentia ęnęę:aut Iuno de Turni parentibꝰ dixerat ī eius scꝫ cōmendationem.

q Secat. S. sequit̄:tenet:habet:vt ille viam secat ad naues. Vnde & sectas dicimus habitus animorum:& instituta philosophię circa disciplinam. CRIST. Secat. recta via sequitur:& non per circuitiones:id est indubitatam tenet:Qui enim secat:ad lineā rem inducit. Dicit aūt hęc:vt oratione Iunoni satisfaciat:ceterū nouerat ille fata tandē velle troianos victores:consolat̄ ergo eam cuius partes succumbēt:ita tamen vt nihil mentiatur.
r Fuat S. fuerit futuri tp̄is:est verbum defectiuum.
s Seu fatis italum castra obsi.tenent̄. S. Siue malo fato Italorū castra obsident̄ troiana:siue troiani malo errore:& sinistris monitis ad Italiam venerūt:neminē absoluo:Vñ p̄pter Amphibologiā sic distingue Italum:& infer castra obsidione tenent̄.i.troianoꝝ. Ipsi em̄ obsident̄:nō Itali. CR. Fatis italū. Q. fata velint in hoc Italis fauere.
t Siue errore troię. CR quasi stulticia troianoꝝ infœlicia illis eueniant. v Monitis sinistris. S. p̄pter Cassandrę impulsus furiis. C. Monitis sinistris:id est falsis oraculis.

c Et totū nutu tremefecit. C. Nam in dei manu oīa sunt. d Interea. D. Redit ad narrationem:quam posuit in fine noni libri. e Portis circum omībꝰ instāt. SER. Instant portis omnibus circū:id est circū circa fusi. Nam modo circū aduerbium loci est.

f Vallis. S. intra vallos:id est fustes fossarū:qui valli vocantur. nam munitio ipsa vallum dicitur neutraliter et hoc dicit. tenebantur Troiani intra vallos quos ipsi posuerunt:ne eorum castra facile irrumperent rutuli. Vallum enim nō modo obsidentium:sed obsessorum debemus accipere.

g Nec spes vlla fugę. S. Fuga miserrimū & vltimum p̄sidium est:tamē hoc etiam carebant.
h Stant. D. vtpote q pauci aduersus plurimos non auderent. C. Stant. pugnant: i Rara. C. ob paucitatē militum. nō em̄ tot erant:vt murorū circuitum ipsi qui ī corona stabāt densi possent cōsistere. k Imbrasides. S. Imbrasii filius.
l Icetaonius. S. Icetaonis filius:& ex varietate syllabarū q̄siuit ornatū. Nā patronymica aut ī des:aut ī ius exeūt:quibus & vti possumus. Quę enī in on terminant̄ ad nos transire non p̄nt. m Senior cum castore ty. SER. Possumus & solū tybrim accipe senē. possumꝰ & castorē:si legamꝰ et senior cū Castore:nam amphibologia est.
n Prima acies. S. hoc est magni viri:& est diffinitio eorum:qui ī prima acie fuerūt. Vñ laudis magis est quod dixit prima acies:ordinis enim esse non potest:quia res in muro agitur. o Germani sarpedonis. SER. Aut inter se germani filii Sarpedonis:aut Sarpedonis fratres.

Et clarus & hemon litia comitantur[p] ab alta.
Fert ingens tōto connixus corpore saxum:
Haud partē exiguā montis lyrnesius[q] agmon.
Nec clytio genitore minor: nec frē[r] menestheo.
Hi[s] iaculis illi certant defendere saxis:
Moliri[t]q; ignem:neruoq; aptare sagittas:

p Ab alta. SER. nobili.
q Lyrnesi⁹. S.i. phryx: Lyrnesos ēm ciuitas est phrygię. vñ fuit Briseis. C. Lyrnesus oppidū est Phrygię: ꝓpe Pedasum. Hoc oppidū Achilles diripuit: Indeq; Brisei regis filiam Briseida rapuit.
r Menestheo. SER. nō Mnestheo de quo paulo post dicturus est: legēdū est: ne versus nō stet: sed menestheo. Ita tamen vt meminerimus vltimā syllabam esse Synęresin: propter rectam scansionem.

s Hi iaculis. S. rutuli. illi saxis Troiani. C. Iaculis illi saxis. potest vtrūq; referri ad troianos: vt ostendat nullum genus auxilii ab eis negligi: sed omi circūspicientia rem agi.
t Molirique ignem. CR. quem Phalaricis iaculabantur. Nam de his q̃s bombardas siue boardas a bombo vel boatu dicunt: nihil oīno crediderim. Nā gen⁹ hoc tormēti priscis tpibus fuisse minime credibile ē: nā neq; poeta quisq;: neq; historic⁹ hāꝝ meminit.

Ipse inter medios Veneris iustissima cura
Dardani⁹ caput ecce puer detectus honestum:
Qualis gēma micat fuluū que diuidit aurum:
Aut collo decus:aut capiti:vel quale per artem
Inclusum buxo:aut orichia terebintho
Lucet ebur:fusos ceruix cui lactea crines
Accipit:& molli subnectit circulus auro.
Te quoq̧ magnanime viderunt Ismare gentes
Vulnera dirigere:& calamos armare veneno:
Mœonia generose domo:vbi pinguia culta
Exercentq̧ viri:pactolusq̧ irrigat auro.
Affuit & mnestheus:quem pulsi pristina turni
Aggere murorū sublimem gloria tollit.
Et capys:hinc nomē campane ducitur vrbi.
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant:media æneas freta nocte secabat.
Nāq̧ vt ab euādro castris ingressus ethruscis:
Regem adit:& regi memorat nomēq̧:genusq̧:
Quid ve petat:q̄d ve ipse ferat:mezentius arma
Que sibi cōciliet:violentaq̧ pectora turni
Edocet:humanis que sit fidutia rebus
Admōet:īmiscetq̧ p̄ces:haud fit mora:tarchō
Iungit opes:fœdusq̧ ferit:tum libera fatis

y Veneris iustissima cura. S. quia illi debebat imperium: x Caput detectus. S. sine galea quasi nō pugnaturus:nā audierat Cetera parce puer bello:erat autem inter duces q̄si dux. D. Caput detectus. non pugnaturus:quia prohibuerat deus. y Honestum. S. pulchrum. Terētius. Ita me dii bene ament honestus est. z Micat. S. s. Ascanius fulget qualiter gēma. a Aut collo aut capiti. S. figurate:nā colli vel capitis erat cōmune. b Orichia terebintho. S. orichos ciuitas est Epiri:iuxta quā nascitur terebinthus:nigrū lignū habens soliditatē in buxi speciem. Retulit autē cōparationē ad candidū vultum:qui erat crinibus cinctus. C. Terebinthus, (teste Theophrasto) arbor ē vnde resina: quā terebintina dicunt fluit:& inciso manat cortice. hec arbor masculam habet:que est sine fructu:& fœminam:sed hanc duplicem:nā in altera rubet fructus magnitudine lentis. In altera pallet:& cum vite maturescit. in Macedonia breuis est terebinthus:in Siria:& p̄sertim in agro Damasceno procera:& materiam habet decoram ad delitias lectorum coloris subnigri. Orichia. epiroti ca orichos enim Epiri oppidum est versus macedoniam. c Magnanime. S. gentes. d Ysmare. S. modo nomē est propriū:nam Ismarius facit appellatiuū a monte Ismaro Thratie. e Vulnera dirigere. SERVI. aut vulnus pro sagitta posuit:vt in secūdo:insequit infesto vulnere pyrrhus:aut acerrime expressit ineuitabiles sagittas dicens eū vulnera:non tela dirigere. C. Vulnera dirigere & calamos armare veneno. Duplex est translatio:& q̧ armare dicat calamos:& q̧ armare illos dicat veneno. f Mœonia. S. lydia:q̄ añ meonia dicebat. g Pactol⁹q̧ irrigat auro. S. Pactolus et Herm⁹ lydie flumina sūt: aurū sicut tagus trahētia. h Et capys hic nomē cāpane ducit vrbi. SE. iste q̄ dē dicit a Capye dictā Cāpaniā:q̄d & Luca. sen sit. Mœnia dardanii tenuit cāpana coloni:sed Liuius vult a locis cāpestrib⁹ dictā:in quibus sita est. Sed cōstat eā a tuscis cōditā viso falconis augurio:q thusca lingua capis dicit: vñ est noïata cāpania. Thuscos oēm pene italiā subiugasse manifestū est. C. Et capys, ab hoc capuā cōditā dicūt. Alii dicūt thuscū regem ea regione subiecta vrbē cōdidisse:& capuā noïasse:q̄m capis lingua hetrusca (falconē auē:cui⁹ augurio cōdita est) significat. i Cōtulerant. S. nocte interueniēte pegerāt:& est explanatio rex q̄s æneas gessit: postq̧ est pueci⁹ ab Euādro ad petēda auxilia:dū inter suos. & turnū bella gerebāt:rē eū añ omissam breuiter exequit. k Media nocte. D. ad laudē æneę. C. Media. Quippe q̄ nullū tpīs spatiū accelerans prę terirēt:ergo media nocte ad oñdēdū hoīs vigilantiā. l Nāq̧ vt ab Euā. C. Mira poetę varietas:nā vt in aduētu æneę ad Euādrū oīa lōgo ordine. & suo tpe cū maximo ornatu exposuit. Sic cōtra varietati studens:ea q̄ de aduentu ad ethruscos:& de implorādo auxilio dicēda fuerant obticuit:& in hūc locū nō narrāda:sed pstringenda trāstulit:q̄d p̄priū poetarū ē:vñ Hora. Ordis hec virt⁹erit et ven⁹: aut ego fallor:vt iā nūc dicat iā nūc debētia dici plera q̧ differat:& p̄ns in tēp⁹ omittat. Vitauit ergo fastidiosā similitudinē:& relicta salutatiōe:& postulatiōe æneę:& rñsione Tarcontis:discessum eius a littore ethrusco posuit. m Et regi me. &c. D. Tria dixit memorat:edocet:admonet:memorat ergo nomē & gen⁹. & q̄d petat:et q̄d ferat. edocet turni violēta pectora q̄ arma cōciliet ad monet q̄ sit hūanis reb⁹ fiducia. Nomē:vt cognoscat genus:ne ab ignobili putet se rogari. Querit autem nūc pallas:q̄ si maturior etate fuisset ñ q̄sisset. n Quid pe. S. s. auxiliū. o Quid ve ip. fe. S. vicissitudinē auxilii:vt sup: accipe daq̧ fidē. p Mezētius ar. q̄ si. cō. S. inicit latēter timorē:ne forte posset collectis auxiliis in regna puenire:a qb⁹ fuerat añ depulsus: q Violētaq̧ pe. tur. S. Supba: vt Quos illi bello profugos egere su. r Humanis q̄ &c. S. latēter hoc dicit. Nolite hoc putare fixā eē & stabilē fœlicitatē: magna eñ est rerū varietas. inuicē accipiet auxilia. C. Hūanis q̄ sit fidutia:q̄ eē debeat ppter crebrā mutationē oīm rerū. Si quis aūt diligēter aīaduertat:inueniet hic oīa femia argumētationū:ex qb⁹ possit confici orō artificiosissima in gñe delibcratiuo:nā cū dic regē adit: significat q̧ supplex aduenerit. Deindeq̧ cōmendauerit se a gñe:a fama:vt p nobilitatē generis eos moueat. s Admonet im. p̄. S. Partim rogat partim admonet hoc eē solatiū vite hūanę tutissimū:si vel mutua dent auxilia:vel si in psperis positi: etiā subiecta cōsiderēt & ē superioris versus expōsitio: nā edocet q̄ peteret:& q̧ eū solicitabat. Admonet vero cā Mezentii:vel quia instabilis est vt vaga fortuna. t Tarchon. SER. Hoc nomē grece vbiq̧ posuit:excepto vno loco:vt. Haud procul hic tarcho et tyrrheni. quod metri causa fecit:

▾ Libera fatis. S. Exẽpta fatali necessitate: qua pugnare non poterant. ꝓpter illud. externos optate duces. v Pria tenet. S. More viri fortis in principiis est: Alibi: Princeps ante oẽs dẽsum Palinurus agebat agmen.
y Rostro phrygios subiuncta leones. S. pro iugo vult rostrũ nauis fuisse: leones autẽ singulos in singulis nauis partibus fuisse depictos: Sane notatur

Classem cõscendit iussis gens lydia diuũ
Externo cõmissa duci: Aeneia puppis
prima tenet: rostro phrygios subiuncta leones
Imminet Ida super: profugis gratissima teucris.
Hic magnus sedet Aeneas: secũq; volutat
Euentus belli varios: pallasq; sinistro
Affixus lateri: iam querit sydera opacę
Noctis iter: iam quę passus terraq; mariq;,

a Criticis Virgi. hoc loco quemadmodũ sic cito dixit potuisse naues ænee fieri: quod excusat pictura: quã solã mutatã debem' accipere. z Gratissima: S. propter illic tacta nauigia.
a Euentus belli varios: S. licet haberet fortissimũ militem: cogitabat tamẽ incerta bellorum.
b Pallasq; sinistro. D. sq ga duo erant dignior erat Aeneas.

c Noctis iter. SER. aut per quę sydera nox decurrit: aut quę intueutes nautę iter peragunt noctibus.
d Iam. S. modo: vt iamq; hos cursu: iam preterit illos.
e Pandite nūc helicona deę. S. Pernassus mons Thessalię iuxta Boetiā. qui in duo finditur iuga: Citheronē liberi: & Heliconē Apollinis & musarū. D. Pandite. hęc inuocatio tenet summā rerū. & specię ppositionis. C. Pandite nūc helicona deę. Ita iterat inuocationē: vt ostendat esse sibi opus nō mō musarū auxilio: sed omni quod puenire potest auxilio: ex quo ostēditur rē sane magnā ipsum narraturū: vñ maxima excitatur intētio. Pandere est ita aperire: vt totū pateat. Ergo totum vestrum promite auxilium.
f Helicona. C. Helicon mons est Atticę regionis sacer musis.
g Cātusq;. CRI. Quos ego p me prestare nō possum.
h Massicus ærata priceps secat ęquora tygri. S. licet sit cathalog⁹ i q enumerantur hi qui venerunt de tuscia: inuenit tamen aliquā varietatem q hos nauibus venisse commemorat. cū in. vii. Turni psidia p terrā venisse cōmemorauerit. Sāe sciēdū amare Virgiliū italis ducibus dare noīa: vel fluuiorum: vel montiū: Vt ergo supra Almonem: & auētinum cōmemorauit: sic nunc Massicū dicit: nam Massicus mons est: vnde & vinū Massicū dicitur. Pleriq; tñ nolūt massicū nomē esse propriū: sed appellatiuū. dicentes osiniū esse massicū regē: nā paulopost dictur⁹ ē: Qua rex clusinis aduectus osinius oris: et nūc dicit. Qui moenia clusi: multi aliū massicum: aliū osinitū eē volūt. C. Massicus: nomē ppriū est ducis: nā massici etrurię populi nō sunt: sed Cāpanię iuxta valernos: et calenos.
i Tigri ærata. S. cuius rostrum erat in similitudinem tygridis: nāq; solēt naues vocabula accipere a pictura tutelarum: Hinc est: Hūc vehit immanis triton. Item & aurato fulgebat apolline puppis: Tigri autem secundum regulam dixit. nam greca nomina: quę genitiuū singularē in is mittunt: in eo tantum & in datiuo crescunt: In accusatiuo & ablatiuo pana: sunt noīatiuo: vt tygridis tygridi o tygris tygri. Isis isidis: isidi: isim: isis: isi: Si aliter iuenirem⁹: abusiue dictum est: vt in luca. ocior: & coeli flāmis et tygride foeta.
k Moenia clus. S. pro clusii: nā clusium dicitur: & est dictum per sinerisim: sicut nec cura peculi: p peculii. Clusium autem oppidum est iuxta massicum. C. Clusiū: olim inter etrurię nobilissima oppida enumerabāt: cui vrbi porsena imparabat: qui pro tarquiniis bellum aduersus Romanos gessit: In hac vrbe ponit Pli. labyrintum fuisse huiuscemodi: vt cętera omnia ędificia superaret.
l Cosas. S. ciuitas tuscię: quę in numero dicit singulari secundum Salu. vnde apparet esse vsurpationē. C. Cosas. in partibus littoralibus etrurię. si incipias a mucra flumine inuenies lunam nobili portu pręditā. Deinde lucā. post illam pisas ortas a Pelope pisisq;. siue a tenuceanis gręca gente.
m Corithi. S. proprie sunt arcuum thecę: dicuntur tamē & sagittarum. quas & pharetras nominamus.
n Toruus. S. terribilis. D. Toruum. aut oculis distortis: aut contracto vultu.
o Armis. S. exercitu.
p Fulgebat. S. f. puppis apolline.
q Populonia. S. ciuitas thuscię. C. Vada volaterana populonia iuxta cecinam flumen cosa. grauiscę castrū nouū pyrgę: cerę: quę agila dicta est: de quibus hic meminit poeta. Tygris aūt & Apollo sunt insignia nauiū.
r Mater. S. matrem illorum qui venerant dixit. Alibi insignē quē mater aritia misit.
s Expertos. S. peritos: nam expertes sunt ignari.
t Ilua. S. Insula adiacens. C. Ilua insula nostra quoq; ętate notissima: olim Ethalia a rege idigena nūcupata: portum argoum habuit a naue argo: nam precibus medeę Circē sororem visere cupiētis huic portui argonautę appulerunt.
v Inexhaustis. S. quātū exhausta fuerit tāto generosior: ergo inexhaustis non est vna pars oratōis: nam Plinius secūdus dicit: cū in aliis regionibus effossis metallis terrę sunt vacuę: apud iluā: hoc est mirū q sublata renascuntur: et rursum de iisdem locis effodiunt. Varro & aliud dicit nasci qdē illic ferrum: sed in strictura.

Pandite nunc helicona deę: cantusq; mouete.
Quę manus interea thuscis comitetur ab oris
Aeneam: armetq; rates: pelagoq; vehatur:
Massicus ærata princeps secat æquora tygri:
Sub quo mille manus iuuenū: q moenia clusi:
Quiq; vrbem liquere cosas: quis tela sagittę.
Corythiq; leues humeris: & letifer arcus.
Vna toru⁹ Abas: huic totū insignibus armis
Agmen: & aurato fulgebat apolline puppis.
Sexcentos illi dederat populonia mater
Expertos belli iuuenes: ast Ilua trecentos
Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.
Tertius ille hominū diuumq; interpres asylas:
Cui pecudum fibrę: coeli cui sydera parent:
Et linguę volucrum: & pręsagi fulminis ignes.
Mille rapit densos acie: atq; horrētibus hastis.

x Generosa metallis inexhaustis. CRI. nobilis pter metalla: quibus quāuis assiduo fodiantur: nō exhaurit tanq; si assiduo renascerentur.
y Interpres hominū diuumq;. S. Interpres medium ē: nā et deorum interpretator & hominum: q. buf diuinas indicat mētes interpres vocatur. Et notandū q ait Nigidius figulus has artes inter se ita eē cōiunctas: vt alter sine altero eē nō possit: vñ his qs pfectos vult probare Virgilius: omnium diuinandi artium pręstat scientiam: vt hoc loco: ita supra Heleno: de quo ait Troiugena interpres diuū et singula. Nigidius autem solus est post varronem: licet Varro pręcellet in theologia: hic in communibus litteris: nam vterq; vtrumq; scripserant. CRISTO. Interpres hominum diuumq;: iid est qui ea interpretatur hominibus: quę dii futura decreuerunt.
z fibrę. SER. iecoris extremitates.
a Sydera. SERVIVS. voces auium & fulmina. Nā si vidẽtur tantum accipias: cuiuis possunt videri: nec tamē intelligi. Item voces aui nō videt: sed cognoscūtur. audite. Nec parēt obtemperāt. pcedit: nā q modo sydera: vl fibrę: vel aues: vl vulgura possent obtemperare. CRI. parent. nō quia parent: sed ostendit ita verum fuisse vatem: vt quęcū q de fibris: & syderibus prędixerit ea cuncta euenerint: vt credere possis fibras: & sydera illi parere: Per fibras autem intelligit aurispicinā: per volucres auguria: per sydera astrolog⁹am: per fulmina portenta.
c Rapit. SER. raptim ducit.
d Densos aut. S. In aut constrictos & coniunctos.

e Alphee ab origine pi. S. Alpheus fluuius est apud pisam & Elidem ciuitates Arcadie vbi est templum Iouis olympici: ex quibus locis venerunt qui Pisas in italia cōdiderūt dictas a ciuitate pristina: vnde addit vrbs hetrusca solo: cū premisisset: Alphee ab origine pise. f Equo. SER. optimo. g Versicoloribus armis. SER. depictis. p quod bellicosus ostenditur. DO. Versicoloribus ar. qui dum vertit mutat colorem.

itaq; curribus phaeton cū orbitā solis excessisset et cœpisset mūdus ardere. a Ioue fulminatus in Eridanū cecidit: qui et padus vocat. Huius interitū flētes sorores Phaetusa & lāpetusa deorum miseratiōne in arbores mutate sunt. & hic dicit in populos: & in Bucc. in alnos. fuit quidā etiā lygur Cygnus nomine phaetōtis amator: qui cū fleret extinctū: in auē sui nominis conuersus est: cuius nūc filiū Cupauonē dicit

Hos parere iubent [e] alphee ab origine pise:
Vrbs hetrusca solo: sequitur pulcherrimus astur:
[f] Astur equo fidens: & [g] versicoloribus armis.
[h] Tercentū adiiciunt: mēs omnibus vna sequēdi:
Qui [i] Cerete domo: qui sunt [k] minionis in aruis:
Et pyrgi [l] veteres: [m] intempesteq; grauisce.
Non ego te lygurum ductor fortissime bello
Transierim cygne: & paucis comitate [n] cupauo:
Cuius olorinæ surgunt de vertice penne.
[o] Crimen amor vestrū: formeq; insigne paterne.
[p] Nāq; ferūt luctu cygnum phaetontis amati
populeas inter frondes: [q] vmbramq; sororum
Dum canit: & mœstū [r] musa solatur amorem:
[s] Canentem molli pluma duxisse senectam:
Linquentem terras: & [t] sydera voce sequentem.
Filius equales [v] comitatus classe cateruas:
Ingentem remis centaurum promouet: ille
Instat aque: saxūq; vndis immane minatur:
Arduus: & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet [x] ochnus ab oris:
Fatidice [y] manthus: et tusci filius amnis:
Qui muros: matrisq; dedit tibi mātua nomē:
Mātua [z] diues auis: sed nō genus omnibus vnū:

h Tercentum adi. S. accedunt: & consentiunt eius voluntati: vnde ait. mens omnibus vna sequendi. i. coniurati sunt. i Qui cerete domo. S. ac si diceret: q sunt domo Carthagine: Cere aūt vt supra diximus etiā agilina dicit: nec videatur contrariū quod ait. Ducit agilina nequicq; ex vrbe secutos: quasi & turno: & Anee prestet auxilium: nam illi lausū fugientē secuti sunt: hi vero cōmuni odio in mezētium arma cōmouerunt. C. Hoc cere ceretis opidū a pelasgis conditum. k Minionis. S. fluuius minio. l Pyrgi veteres. S. hoc castellū nobilissimū fuit eo tēpore quo tusci pyraticā exercuerunt: nā illic metropolis fuit. m In tēpesteq; grauisce. S. Grauisce oppidū: alii intempestū dicūt: quod ventis & tēpestatibus caret: qd nulla pōt ratiōe cōtingere. in tempestas ergo grauiscas accipiamus pestilentes secūdū Pli. in naturali hystoria: & Catonē in originibus: vt intēpestas intelligimus sine tēperie. i. tranquillitate. Nam vt ait Catho. Iō grauisce dicte sunt qui grauē aerē sustinēt. n Cupauo. S. hic Cupauo o cupauo. Et declinat Cupauo sicut Cicero. Catho. o Crim am. ve. S. Phaetō: ē amatū a cygno aut pie: aut turpiter accipiamus necesse est. Si turpiter talis est sensus. Crimē vestrū o cygne et phaeton q sic amastis: & hoc tātū vobis pt obiici. Alii vestrū pro tuū accipiunt: & ad solū cygnū referūt: vt vos o Caliope precor. si pie amauit secūdū asperū crimē erit causa: vt alibi. Crimine ab vno disce

habere cygni pēnas in galea ad forme paterne insigne mōstrādū. q Vmbrāq; sororū. S. ambitiose dictū. p iter arbores de sororibus factis. & ē vnū de his q habet Virgi. mutabilia: & sua ppria tale est: & sinuatq; alterna volumina crurū. Itē cum primū sulcos equāt sata. C. Vmbrāq; sororūm. Non Cupauonis: sed sororum inter se: vt alibi Oceanum q; patrem rerū: nymphasq; sorores. & ē appositio inter frōdes populeas: appositiue vmbras sororū: nam in ipsas populos cōuerse fuerant phetusa et lāphetusa phaetōtis sorores. r Musa. S. Carmine cythara: cantilena. s Canentem senectam: S. Qui canentem senectā mollibus transegit in plumis. C. Canentem sene. i. candidū colorem. vt est in cana senecta. t Sydera voce se. S. i. cum cantu cœlum petentem: vel q est reuera relatus in sydera sicut vidimus in sphera. C. Voce. musica. nā suauissimi sunt cantus in cygno: vt dictū est in buccolicis. v Aequales comi. clas. ia. S. per naues eq̄liter habēs distributas cateruas. x Ocnus. S: Iste Ocnus quē in Buccolicis bianorē dicit. vt iāq; sepulchrū incipit apparere bianoris. Hic Mantuā dr cōdidisse quā a matris noie appellauit: nā fuit filius tyberis. & māthus thiresie thebani vatis filie: q post patris interitū ad italiā venit. y Manthus. S. genitiuus ē grecus. nā si latine declinauerīs: māthōis facit. Sic in Plauto legimus Ionis. C. Fatidice mā. Genitiuus grecus est ocnus māthus: Et tyberis filius vrbē a noie mrīs appellauit. Eā tres

omnes. vt sit sensus: O Phaetōtides sorores: et cygne: crimē causa vestrū. i. vestre mutatiōis amor est. p Iāq; ferūt lu. cy. phae. ama. S. Phaeton Clymenes. & solis filius fuit: q cū doleret obiectū sibi ab Epapho regi egypti: q esset non de sole. sed de adulterio procreatus: duce matre venit ad solē: & poposcit: vt si vere eius esset filius. petēda prestaret: qd cū sol iurasset per stygē paludē se eē facturū: petit ille vt eius currus agitaret. sol iusiurandū negare nō potuit. Accœpit

incoluere natiōes thebani: qui venerūt cū Mantho filia thyresie thebani vatis: & tusci: qui venerunt duce Ocno Et circum. Padani: id est veneti post calamitatē thebanorū. Pli: ait Mātuā etruscorū: coloniā transpadū solam esse.
z Diues auis. S. maioribus prepotens.
a Sed nō ge. oibus vnū: S. qa origo mātuanorum et a thuscis venit: qui in Mantua regnabant: & a venetis: nam in venetia posita est. que & gallia cisalpina dicit. C. Vnum genus

non q̄ omnes non sint etrusci: sed triū gentium erant etrusci: quia tres habuit tribus. Etrurię fines sunt Macra & tybris: & mare tyrrhenū: in quod cadunt hi fluuii: et quicqd Apennini montis est inter hos duos amnes. b Gens illi triplex: populi sub gente quaterni. S. quia Mātua tres habuit tribus: quę in quaternas curias diuidebant̄: & singulis singuli lucumones imparabant: quos tota in tuscia duodecim fuisse manifestum est. ex quibus omnibus vnus prȩerat: hi autem toti⁹ thuscię diuisas habebāt quasi prȩfecturas: sed omniū populorū principatū Mātua possidebat: vn̄ est. ipa caput populis.

ne nauem regebat: & velis. q Alma. C. ab alendo: nam cum a singulis planetis singula nobis prouenīant: a Saturno ratiocinandi: a Ioue agendi. id est. πρακτικον. vim habeamus. Mars vero animositatis ardorē. id est. θυμικον. Sol sciendi opinandiq̄ naturā. Venus desiderii motū. Mercurius pronūciandi interpretandiq̄ vim prębet. A luna aūt plātādi agēdiq̄ corpora naturā trahimus quod φυτικον. dicunt Ergo iure luna alma ab alendo dicitur.

Gens illi triplex: populi sub gēte quaterni.
Ipsa caput populis: tusco de sanguine vires.
Hinc quoq̄ quingentos in se mezenti⁹ armat.
Quos patre bænaco: velatus arundine glauca
Mintius: infesta ducebat in ęquora pinu.
It graues aulestes: centenaq̄ arbore fluctum
Verberat assurgēs: spumāt vada marmore v̄so.
Hunc vehit immanis triton: & cęrula concha
Exterrens freta: cui laterū tenus hospida manti:
Frōs hominem prȩfert: in pistrī desinit aluus.
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant:
Subsidio troię: & campos salis ęre secabant.
Iamq̄ dies coelo discesserat: almaq̄ curru
Noctiuago phoebe mediū pulsabat olympū.
Aeneas: (nec enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens: clauumq̄ regit. velisq̄ ministrat.
Atq̄ illi medio in spacio chorus ecce suarum
Occurrit comitum: nymphę quas alma cybele
Numē habere maris: nymphasq̄ e nauib⁹ esse
Iusserat: innabant pariter: fluctusq̄ secabant.
Quot prius ęratę steterant ad littora prorę.
Agnoscunt longe regem: lustrantq̄ choreis.
Quarum quę fandi doctissima cymodocęa
Pone sequēs: dextra puppim tenet ipaq̄ dorso

c Tusco de sanguine vires. S. Robur totū a lucumonibus habuit. d In se mezentibus armat. S. odio sui in arma cōpellit. D. Armat in se: quia causā prębuit q̄ illi se armarent. e Patre Bænaco velatus harundine glauca. Mincius infe a ducebat in ęquora pinu. S. Baenacus lac⁹ est Venetię. de quo fluui⁹ nascitur Mincius: Iure ergo dux venetus fluuiū prouincię suę depixit in naui: quē Bænaci filiū: quia ex ipo habet originem dicit. C. Mincius. de quo diximus in Bucco. g Grauis. S Fortis. vel feritęnse grauē tymbreus osyrim. h Centenaq̄ arbore fluctum. S. nō ait remis: sed arboribus: ad exprimēdā nauis magnitudinem: q̄ plures habuit remorū ordines. vnde ait Luca. Et summis longe ferit ęquora remis. i Marmore: S. mari. C. Marmore maris: sic enim grȩce splendor dicitur. k Cęrula. S. cęrulea freta: non cęrula concha: nam versus non stat. l Hispida. S. horrida setosa. m Frōs hoiem p̄fert. S. modo primam hominis partē intelligere debem⁹: nam hoc dicit: a capite vsq̄ ad ima latera hominis mōstrabatur effigies: n Lecti proceres. C. q. d. si numerus exigu⁹ erat virtus militum maximarū copiarū vires subibat. o Ter denis. S. triginta accipiamus naues fuisse: non vt quidam volunt singulos duces tricenas habuisse. nam enumeratorū militum non conuenit numerus. prȩsertim cū sequitur subsidio Troię. i. paruo auxilio: nam apud maiores bella non ambitu sed virtute constabant. p Iamq̄ dies. D. Laus Aeneę q̄ die nocteq̄ continuata nauigatio illū non defatigaret. Sedebat ergo: & vigilabat: & cū plura cogitaret: tn̄ & temone

r Phoebę. S. luna sic̄ sol phoebus. Item tytā sol. & titanis luna. Describit au tem noctem mediam: & dicit finitū diē: secūdū rationū ritum. nec lunę fit sine cā cōmemoratio: nam aliter nymphę videri non poterant. s Neq̄ enim mēbris dat cura quietem: C. nam principis est cuncta curare. et nocturno etiam tempore vigilare: vnde homer⁹. ου χρη παννυχιον ευδειν βουληφορον ανδρα. t clauūq̄ regit. S. Iam ei: & in quinto dedit gubernandi peritiam. C. clauumq̄ regit. Quemadmodū in erroribus versabatur Aeneas: quia nōdum virtutum habitum cōtraxerat: Palinuro: quē in obtēperantē rationi appetitum interpretati sum⁹ rectore vtebatur: sic cū ad italiam. i. ad contemplationem iā deuenerit obducta iā virtutum habitu ipse sua ratione ad clauū sedet: quia non ampli⁹ ducit rationem appetit⁹: sed rationi obtemperat: et q̄d illa ostēdit: id vult: idq̄ petit. v Medio in spatio. S. inter nauigandum: x Cybele al. S. Mater cybele dicta est: vel. απο του κυβιστησαι την κεφαλην. quod semper galli per furorem motu capitis comam rotantes vlulatu futura pronunciabāt Luca. Crinemq̄ rotantes sanguinei pupulis vlularūt tristia galli: vl a phrygię in montibus vbi colitur: quos cybelos vocāt: Cybele autem tribrachus est: id est pes ex prima breui constans: & duabus logis. Nam Cybele anapest⁹: vt hic. mater cultrix cybele.
y Quot prius. SES. Sūbtraxit tot:
z Agnoscunt longe regem lustrante choreis. DONA. Nā propter nocturnas tenebras alii non facile cognoscerent.
a Doctissima cymodocęa. SERVI. Poetice: sicut mutatio: ipsa etiam confingitur: nam stultissimum est: quod aiquidam: ideo doctissima: quia ilioneī nauis fuit.

Eminet: ac leua tacitis subremigat[c] vndis.
Tum sic ignarū alloquitᷣ: vigilas[d] ne deum gens
Aenea: vigila:[e] & velis immitte rudentes.
Nos[f] sumus Ideę sacro de vertice pinus:[g]
Nūc pelagi nymphę: classis tua: perfidus[h] vt nos

b Dorso eminet. SER. peritia natandi ostendit.
c Subremigat. S. subnatat.
d Vigilas ne deū gens. S. verba sunt sacrorum: nam virgines vestę certa d'e ibant ad regē sacrorum: & dicebant vigilas ne rex vigila: q̄d Virg. iure dat Aeneę: quasi & regi: & quē vbiq;: & pontificem & sacrorum peritū inducit. DO. Vigilas. Recte dubitat: nam tempus somnū: curę vigilias suadebat.

e Deum gens. SER. propter. diis genite & geniture deos.
f Nos sumus. SER. loquitur per diffinitiões.
g Pinus. SER. hoc loco secundum quartam declinationē: in Bucolicis iuxta secundam: vt Menalus argutumq; nemus pinosq; loquentes semper habet.
h Perfidus. SERVIVS. Qui post fœdus bella cōmouit: hinc latinus: ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas.

i Rupimus inuitę tua vincula. ac si diceret: malueramus ibi potius seruiret q̄ in nympharum numina cōmutari.
k Teq; per equor querimus. SER. Hęc nobis vagandi est causa. vt te iuuare possumus.

mulacrum eius cum claui pingitur: nam terra aperitur vere: hyemali clauditur tempore. D. Alma parēs: dea: ex his tribus nominibus captauit beniuolentiam. CRI. Alma parēs: Nam hęc terra est: terra autem omnia alit.

precipites ferro rutulus; flammaq; premebat.
Rupimus inuitę tua vincula: teq; per equor
Querimus: hāc genitrix faciem miserata refecit.
Et dedit esse deas: euūq; agitare sub vndis.
At puer ascanius: muro fossisq; tenetur
Tela inter media: atq; horentes marte latinos.
Iam loca iussa tenet forti permixtus hetrusco
Arcas eques: medias illis opponere turmas:
Ne castris iungant certa est sententia turno.
Surge age. & aurora sotios veniente vocari
Prim⁹ i arma iube: & clypeū cape. quē dedit ipē
Inuictū ignipotens. atq; oras ambiit auro.
Crastina lux (mea si non irrita dicta putaris),
Ingentes rutulę spectabit cędis aceruos:
Dixerat: & dextra discedens impulit altam
(Haud ignara modi) puppim: fugit illa p̱ vndas:
Ocior & iaculo: & ventos æquante sagitta.
Inde alię celerant cursus: stupet inscius ipse
Tros anchisiades: animos tamen omine tollit.
Tum breuiter supera aspectans cōuexa p̄cat:
Alma parens Idęa deum: cui dindyma cordi:
Turrigereq; vrbes; biiugiq; ad frena leones:
Tu mihi nūc pugnę princeps: tu rite p̄pinques
Augurīū: phrygibusq; adsis pede diua secūdo.
Tantum effatus: & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies: noctemq; fugabat:
Principio sotiis edicit signa sequantur.
Atq; animos aptent armis: pugneq; parant se.
Iamq; in conspectu teucros habet: & sua castra:

l Refecit. S. aut re vacat. aut quia ante in ipsis forma nauium fuerat.
m Dedit esse deas. S. gręca figura: vt donat habere viro.
m Iam loca iussa tenet. S. vt et supra dixim⁹ hoc κατὰ τὸ σιωπώμενον. accipiendum est: nam intelligim⁹ eum equites misisse per terram. ¶ Ne castris. S. aut se subaudis. aut iungant pro iungantur. n Arcas eques. CRI. Ostēdit Aneę se hęc scire: quę ipse nouit vt inde capret fidem in vaticinatione victorię: quā ipe futuram esse nescit.
o Surge. DO. sedentem excitat non dormientem.
p Aurora. DONA. antequam plene veniat lux.
p Crastina lux mea si non irrita dicta putaris ingentes rutulę spectabit cędis aceruos. SER. spectabit est vera lectio: & ordo est. Si mea dicta non putaris irrita: crastina lux ingentes aceruos cędis spectabit: nam male quidā spectabis legunt. & ad lucem referūt: quod nō procedit: nullus enim sic loquitur. O Aenea si quę dico minime credis. O lux crastina īgētis cędis aceruos spectabis. D. Spectabis aceruos: p̄dixit futura: vt dea appareret.
r Haud ignara modi. S: moderationis quippe: q̄a fuerat nauis.
s Inde celerāt cur. S. Inde alię nymphę nauium cursus celeriores efficiūt: sicut fecerat cymodocea.
t Stupet inscius ipse. C. Cum presens miraculum velocitatis ani aduerteret accœpit spem etiam victorię: quam illa prędixerat.
v Inscius. S. rerum quas audierat: nam ex aperto credere non poterat.
x Omie. SER. Augurio. promisse victorię.
y Tollit ani. DO. Audierat a nympha etiā aduersa: ergo non lętabatur: sed q̄a plura nūciabātur p̄spera: attollebat animos

a Dindyma. SE. mons phrygię. CRI. Dindyma. mōs. vñ & ipsa: dea dyndimena est dicta.
b Turrigereq; vrbes. S: ciuitates turritę: vnde & cum corona turrita: mater pingitur deum.
c Biiugiq;. CRI. q̄ bigę essent.
d Ad frena leones. S. iō hoc fingitur q̄ omnis veritas materne subiacet affectioni: & subiugata est. C. fabula leonum est notissima.
e Propinques. S. familiare efficies: vt et propius res aspice nostras.
f Phrygibusq;. S. ac si diceret: cultoribus tuis.
g Tātum effatus. SERVI. breuiter vt supra ait propter lucem iam maturam: id est plenam: nā nō crepusculum: sed lux matura describitur.
h Reuoluta. S. aperta. sicut contra inuolutum dicimus eē illud quod clausum est
i Ruebat. SER. oriebatur. vt: ruit oceāo nox: & est in sensu hysteron proteron. Prius enim nox fugatur: sic dies oritur.
k Sociis edicit. S. secundum edita nymphę. D. Edicit est dicere cum auctoritate aliquid curandū iubere.

l Signa sequantur. SERVIVS. vel tessere: vl̄ tubarum: vel signa militaria.
m In conspectu teucros habet. C. In cōspe. contra id spacium: quo cōspect⁹ prouenit.
n Ardentem. C. Splēdētē: vt tyrioq; ardebat murice lena: et facit rem verisimilem: nā quo mō potuisset elonginq̄ cōspici clype⁹ nisi propter splēdorē: et nisi ipe ex altiore p̱te nauis extulisset.
o Clamorem. C. p̱pter subitam lętitiam.

5 Alma parens idęa deum. SER. Alma proprie est tellus ab eo quod alat. Abusiue etiam aliis numinibus epithetō datur. Terram autem cōstat esse matrem deum: vnde & si

p Dardanidę e muris. D. ostēdit quid possit spes: nam q̄ metu fugiebant. nunc spes in hostes insurgunt.

Stās celſa in puppi: clypeū tum deinde ſiniſtra
Extulit [n] ardentem: [o] clamorem ad ſydera tollunt
Dardani[p]dę e muris: ſpes [q] addita ſuſcitat iras:
Tela manu iaciunt: quales ſub [r] nubibus atris
[s] Strymonię dant ſigna grues: atq; ęthera tranant
Cum ſonitu: [t] fuguintq; notos clamore ſecūdo

q Spes ſuſcitat iras. C. nā ſpes tollit animos: & animorum elatio nos ad vltionem excitat: vnde excitatur acrior pugna: nam poſſūt: q̄a poſſe videntur.
r Quales ſub nubibus altis. S: in altis.
s Strymonieq; grues. S. a fluuio Thratię Strymone iuxta quem habitant: hęc autem cōparatio non ad telorum pertinet ictū: ſed ad troianorum clamorem.
t Fugiuntq; notos. SERVI. aut q̄ſuis ventos frigidos: nam etiam grues ſignificant tempeſtatem futuram. vt in Georgi. legimus. aut illum ſurgentem vallibus imis Aerię fugerē grues: aut reuera notos: horum enim calorem fugiunt cum reuertuntur in Thratia.

[v] At rutulo regi: ducibusq; ea mira videri
Ausoniis: donec versas ad littora puppes
Respiciunt: totumq; allabi classibus ęquor. [x]
[y] Ardet apex capiti: cristisq; a vertice flamma
Funditur: & vastos vmbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quādo nocte comete [z]
Sanguinei [a] lugubre rubent, aut [b] syrius ardor:
Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris
Nascit[c]: & [d] leuo contristat lumine coelū.
[e] Haud tamen audaci turno fiducia cessit
Littora precipere, & venientes pellere terra:
Vltro animos tollit dictis: atq; increpat vltro.
Quod votis optastis [f] adest: perfringere [g] dextra
In [h] manibus mars ipse viris: nūc coniugis [i] esto
Quisq; sue: tectiq; memor: nūc magna [k] referto
Facta patrū: laudesq;: vltro ocurramus ad vndā:
Dum trepidi, egressisq; labant vestigia prima.
Audentes fortuna iuuat.
[l] Hęc ait: & secū versat quos [m] ducere contra.

v At rutulo regi. D. Hi em̄ in plano constituti. videre Aeneā non poterāt. x Totumq; allabi classib⁹ ęquor. S. cū classibus labi. D. Totūq;. Moraliter quidē: nā repētino turbatis motu omnia maiora videntur. C. Totūq; al. clas. ęquor. nā ex timore res maior videbat̄. y Ardet apex capiti. S. ex sequentibus intelligimus æneę armorū fieri descriptionē: nā dicturus est. At non audaci Turno fiducia cessit: Quāuis talia arma respiceret: si tn̄ primā respicias cōnexionē: q̄si de Turno videret̄ dicere: q̄d nō ꝓcedit. Apex coni altitudo hoc loco: Est aūt Homeri. & loc⁹: & cōparatio. Hoc aūt iste violentius posuit: q̄ ille stellę tātum facit cōparationem: hic etiā stellę pestiferę: respiciēs: quas clades rutulis esset illaturus Aeneas. z Cometę sanguinei lugubre. S. pro lugubriter. Cometę aūt latine crinitę stellę appellant̄. Et Stoici dicūt has stellas esse vltra xxxii: quarꝝ noīa et effect⁹ Abienuis: qui Iambis scripsit. Virgilii fabulas memorat. Pli. secund⁹ etiam dicit cometas stellas eē naturales: quę apparent certis tēporibus. Itē hoc quoq; cōmemorat cometas fieri de Planetis quinq;. vnde interdū bona: interdū pessima significant. Nam si de Venere: aut Ioue fiāt: optima prenūciant. Si de marte: aut de Saturno: deteriora. Nam mercurialis semper talis est: qualis ille cui adheret: vnde & minister deorū fingit̄. hinc est quod modo ait. Cometę sanguinei rubēt. i. noxii. C. Sanguinei: quia sunt de colore Martis: qui sanguineus est. & portēdunt bella: & cędes. a Lugubre rubēt. C. i. quia rubent: luctū & sanguinis effusionē notant. b Syrius ardor. S. Stella est in ore canis: quę (vt in tertio dixim⁹) q̄tū in ipa est: pestifera est: sed pro qualitate adiacētiū: aut vincitur: aut maioribus vtitur viribus: hinc est quod cū certo tēpore sp̄ oriat̄. nō sp̄ est noxia. c Leuo. S. Noxio. d Contristat lumē. S. sic dicit cū de stella loqueretur quā armis splendentibus cōparauit. Bene hoc Statius ad ipsa arma transtulit: dicens. Armaq; in aura tristia. e Haud tn̄ au. tur. fi. ces. C. Ingētem quidem terrorem incutiebant: Sed tanta erat in Turno audatia: vt non discederet a solita violentia. Capitq; optimū consiliū ita se venienti Aeneę interponere: vt se suis coniungere non posset: vt disiunctis viribus imbecilliores essent: ex qua re oñditur: vt fortitudo in hoc duce erat: ita fuisse et sapientiā: quę duo imperatorē absoluūt: altera eñi quid op⁹ sit facto cernit̄. altera quod iā cognitū est ꝑficit̄. f Quod vo. op. ad. S. Magna ars persuadētis est: q̄d vt cupit fieri: in p̄iudicium trahat. sic hoc loco: quia vult Turnus vt optēt pugnā eius socii: hāc eos dixit semꝑ optasse. C. Quod vos o. Conuenientissima oratio in genere demonstratiuo: & statim ea apponit: quę pudorē afferre possint: & infamiā: nisi viriliter animo prestent̄. multi em̄ in quibus vera fortitudo esse nō potest: pudore & infamię metu: ad ea impelluntur. ad quę vera virtus si adesset impulisset. g Perfringere dextra. S. fortiter facere: & bn̄ verbo vsus est militari. h In manibus S. non iā in votis: sed in manibus res est. C. In manibus mars ipse vi. q. d. q̄ hi qui virtute prestant pro suo arbitrio Martē tractēt. i. victoriā in potestate habēt. ergo pudenda res est: eū effugere: quē totiēs optastis: vt sit argumētatio ab honesto. Deinde arguit a facili: cū in manib⁹ fortium virorū oīa sunt posita. postremo ostēdit illos non de imperio: & de ambitione certare: sed pro domo: ꝓ vita: ꝓ cōiugibus: atq; liberis: q̄ est argumētatio a necessitate. ergo ꝑfectissima ex breuib⁹ verbis oratio: ab honesto: vt fugiant opprobriū: ne fugiāt: quos votis optarūt: quod est summa ignominia: A facili: propter eorū fortitudinē. a necessario: quod pugnant pro salute sua & suorum. A vitāda ignominia: quā subirēt: si a maioribus degenerarēt: Iterū a facili cū accidat occasio: vt possint labentes nec firmo cōgressu stātes īuadereq;: & cogere hostes: vt in quo loco velint: ī eo pugnent: addit postremo sententiā q̄ audentes fortuna iuuat. i Esto. S. pro sit. tertia persona est. k Refert facta pa. S. Alii hic distinguunt: vt sit. referat mō vnusq̄sq; facta patrū & laudes. Et secut⁹ Salu hoc dicit: qui ait hispanorū fuisse: vt in bella eūtib⁹ iuuenib⁹ ꝑētū facta mēorarēt a m̄rib⁹. Alii distinguūt. nūc magna referto facta: vt duas res dixerit: nunc vnusquisq;: et suorū factorū meminerit: & laudis parentū. l Hęc ait. C. Mira ducis virtus. qui in tanto & tā improuiso ꝑiclo meminerit: neq; quod fieri solet in magna rerū perturbatione suę prudentię oblit⁹ est: nā & subita oratiōe sotios ne qua in re deficerēt corroborauit: & hostes anteq̄ in terra cōsisterent: atq; in ordines redigerentur inuadere parauit: & delectū ex tēpore: tū eorū q̄s ad expugnāda mœnia relinquerēt: tū eorū quos secū cōtra Aeneā educeret habuit. Nec minor in Aenea atq; hetruscis demonstratur industria: ac celeritas: in qua etiā per Tarcōtem exprimit: sūmopore curandū esse: ne celeritas sit sine sūma cautiōe. quę nisi adhibeatur: sępe euenit: vt ꝓperatio tarditatē afferat: In q̄ loco manifestū est: tm̄ virū ita poti⁹ q̄ in mezentium flagrabat p̄cipitatum: q̄ cōsilio: vt id tētaret adductū esse. Ex quo recte admonet poeta: vt in agēdis rebus: nihil ꝑ perturbationes: sed oīa ꝑ rectā rōnem agēda esse. Quā quidē rem sinister nauis exit⁹: pulchre admonet: hoc idē sua oratio manifestat: quę concitatissima est: & illud non sapienter profert. frangere nec tali puppim statione recurso. Consulit ergo poeta vitę & moribus hominū: consulit & suauissime cuidā iocunditati quam varietas af

fert. Mirifice autem pugnam varietate casuum distinguit: atq; exornat.
m Versat q̊s ducere contra S. cogitat quidem: sed non facit ne diuiso exercitu vtrobiq; vincatur: q̊d sequentia indicant: nam paulopost dicturus est: et rapit acer totam aciem in teucros. DO. Versat quos ducere. In tanta desperatione: nec cõsilium. nec vim animi amisit.
n Concredere. S. con vacat.
o Pontibus altis. SERVI. scalis nauium.
p Languentis. S. tranqlli. q Breuibus. SER. vadis.
Per remos. S. scaphis:
s Non spirat. S. legitur & sperat: quod meli⁹ est. nã dũ vada esse nõ sperat incidit in ea.
t Tollite forte rates. S. ad celeritatem dictũ est.
v Findite rostris. S. militari felle dictum est: vt etiam terra ipa quodammodo sentiat hostis aduentum.
x Statione. S. Statio est portus tẽporalis: nã port⁹ est vbi hiematur: sed mõ statio sic cum littus significat. Hoc enim dicit: potiar terra: & nauem frangere non recuso.
y Innocuę. S. Innocuus est: cui non nocet. Innoxi⁹ qui non nouit nocere: sed hoc poetę plerũq; confundunt. s Dorso. S. Dorsum est durior harena: q̃ remeantibus fluctibus: et euntibus densat: & in modum saxi durescit: quod a nautis puluin⁹ vocatur.
a Iniquo. S. sibi nocẽti.
b Fluctusq; fatigat. S. subaudis eam: nã fluct⁹ nominatiu⁹ ẽ singularis.
c Exponit in vndis. S. non invndis: Quia in ipo loco res agitat: nec est mutatio d Inuasit agrestes. S. quia dixit. Et lacos vastant cultoribus agros.
e Omen pugnę. S. Sal. pugnam illam pro omni bello futuram. Ideo ergo omen: quia sicut nunc: sic vbiq; vincet Aeneas.
f Therone. S. hoc nomẽ in pindaro lectum est tantum.
g Aerea scuta. C. q̃uis nõ fiat positio: si plures cõsonantes sequantur vocalẽ: dummodo sint ñ i eadem

Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Aeneas sotios de puppibus altis
pontibus exponit: multi seruare recursus
Languentis pelagi: et breuibus se credere saltu:
per remos alii: speculatus littora tarchon
Qua vada nõ spirat: nec fracta ĩmurmurat vnda:
Sed mari inoffensum crescenti allabitur ęstus
Aduertit subito proras: sotiosq; precatur:
Nunc o lecta manus: validis incũbite remis
Tollite: ferte rates: inimicam findite rostris
Hanc terram: sulcũq; sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali pupim statione recuso
Arrepta tellure semel: quę talia postq;
Effatus tarchon: sociis consurgere tonsis:
Spumantesq; rates aruis inferre latinis
Donec rostra tenent siccum: & sedere carinę
Omnes innocuę: sed non puppis tua tarchon.
Nãq; inflicta vadis dorso dum pendit iniquo:
Anceps sustentata diu: fluctusq; fatigat:
Soluitur: atq; viros mediis exponit in vndis.
Fragmina remorũ: quos & fluitantia transtra
Impediũt: retrahitq; pedes simul vnda relabẽs.
Nec turnũ segnis retinet mora: sed rapit acer
Totã aciem in teucros: & cõtra in littore sistit.
Signa canunt. primus turmas inuasit agrestes
Aeneas: omen pugnę: strauitq; latinos:
Occiso therone: uirum qui maximus vltro
Aeneam petit: huic gladio: perq; ærea scuta
per tunicam squallẽtem auro: latus haurit apertũ.
Inde licham ferit exectum iam matre perempta:
Et tibi phoebe sacrum casus euadere ferri
Cui licuit paruo: nec longe cyssea durum:
Immanẽq; gyan: sternentes agmina claua:
Deiicit lceto: nil illos herculis arma.
Nil valide iuuere manus: genitorq; melampus
Alcidę comes: vsq; graues dum terra labores

dictione: sed in sequenti: vt hic: tñ raro fit.
h Tunicam squalentẽ. S. id est splendentem loricam.
i Hauri. S. ferit modo significat.
k Et tibi phoebe sacrũ: SER. omes qui secto matris ventre procreantur: iõ sunt Apollini consecrati: qa de⁹ ẽ medicinę: p quã lucem sortiuntur. Vnde et Aesculapius eius fingitur filius: ita enim procreatũ supra diximus. Cęsarum etiam familia iõ sacra retinebat Apollinis: qa q primus de eorum familia fuit execto matris ventre procreatus est: vnde etiam cęsar dict⁹ est: lz varia de ethimologia hui⁹ nominis dicantur: vt diximus supra.
l Quod licuit paruo. S. legitur: & cui licuit.
m Vsq;. S. tam diu. donec:
n Ecce pharon voces. S. legitur & pharo. vt. it clamor coelo: vt sit datiuus ab eo quod est pharus. Si autem pharon legeris figuratum est: nam de nominatiuo transit ad datiuum: dicens clamanti.
o Flauentem malas. S. flauentes malas habentem primę ętatis.
p Infœlix noua gaudia cydon. SER. de Cretensibus accipimus. Quod in amores puerorum intemperantes fuerũt: quod postea in Laconam: & totam gręciam translatum est: adeo vt Cicero dicat in libris de republica: opprobrium fuisse adolescentibus: si amatores non haberent: propter quod Poeta Cydonem inducit amatorem. Nouimus autem Cydones Cretenses dici. Sane Cydon quando nomẽ est proprium cy naturaliter producit: si appellatiuum corripit: vt parth⁹ siue cydon telum immedicabile torsit Tamen Stat. etiam in proprio corripuit: vt hęc regi promissa cydon: hęc lampe dabamus: quod fecit abutens licentia: qua vtimur in nominibus propriis

q Noua gaudia cydon. SER. Quia tunc primum amare cœperat.
r Stratus. SER. deest pennis.

[n] prębuit:ecce pharon voces dum iactat inertes:
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore:
Tu quoq; [o] flauentem prima lanugine malas
Dū sequeris clytiū:infœlix noua [p] gaudia [q] cydō:
Dardania stratus dextra securus amorum:
Qui iuuenū tibi semper erāt: [s] miserāde iaceres:
Ni fratrum [t] stipata cohors foret obuia:phorci
progenies:septem numero:[v] septenaq; tela
Coniiciunt:partim galea:clypeoq; resultant:
Irrita [x] deflexit partim stringentia corpus
Alma venus:& fidum Aeneas affatur [y] achatem:
[ʒ] Suggere tela mihi:non ullū dextera frustra
Torserit in rutulos:steterāt quę in corpore graiū
Iliacis campis:tum magnam corripit hastam
Et iacit.illa volans clypei [a] transuerberat æra
[b] Meonis:& toraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit alcanor:fratremq; ruentem
Sustentat dextra:traiecto [c] missa lacerto
[d] protinus hasta fugit:seruatq; cruenta [e] tenorem:
Dexteraq; exhūero neruis [f] moribūda pepēdit.
Tum numitor iaculo fratris [g] de corpore rapto
Aeneam petiit:sed non & figere contra
Est licitum:magniq; [h] femur perstrinxit achatę.
Hic [i] curibus fidens primęuo corpore Lausus
Aduenit:& [k] rigida dryopen ferit eminus hasta:
Sub mentum grauiter pressi:pariterq; loquētis
Vocem:animāq; rapit:traiecto gutture:at ille
Fronte ferit terram:& crassum vomit ore cruorē.
Tres quoq; threicios borę de gente suprema:
Et tris quos idas pater:& patria [m] ismara mittit.
per varios sternit casus:occurrit Alesus:
Auruncęq; manus:subit & neptunia proles

s Miserande. S. pro miserandus:nam pro nominatiuo vocatiuum posuit: vt econtra socer arma latinus habeto:licet illic posset accipi:socer arma latinus habeat:nam habeto & secundę & tercię personę est:tñ alibi nominatiuum p vocatiuo posuit. vt:Corniger hespidū fluuius regnator aquarum: t Stipata co. S. vnanimiter veniens. v Septenaq; tela. S. more suo pro septē vt bina pro duobus.

x Deflexit partim stri. co. al. ve. S. male ait Donatus hoc loco:ante dictorū oblitum esse Virgiliū: q̄ post Iouis prohibitionem bellis faciat numina interesse:nō respiciens Iouem magis deos hortatū eē in fœdera:q̄ a bellis prohibuisse:nam et paulo post: tam Iuno q̄ Iuturna bellis intererunt. C. Deflexit flectendo remouit.

y Achatē. S. oīa nomina quę in tes exeūt:vocatiuum in a mittūt:vt achates achata:thymoeta.

ʒ Suggere tela mihi. S. ordo est:suggere tela mihi:q̄ in campis iliacis in grecorum steterē corporibus:nullum em̄ mea dextera ī rutulos sine causa iaculabit̄ telum:eorum quę iā sunt cęde hostiū comprobata.
a Transuerberat. S. scindit. b Toraca. D. Torax dicitur indumētum: quo bellator vsq; ad pectus munitur.

c Traiecto missa lacerto:S:qua fuerat missa retroacto lacerto. d Protinus. S. iugiter: continue. e Tenorē. S. currēdi modum. f Morebunda. S. morienti similis: quod ita esse etiam Salu. ostendit:qui ait:quasi vitabundus per tramites:& saltuosa loca exercitum ductare:nam Iugurtha nō vitabat legatum:sed eū vitare simulabat:nā quia nomen est:ideo significat similitudinem: non passionē: quod si participaliter diceret:a passiuo veniret: omnia em̄ a passiuo participia in dus exeunt. Moribunda similis morienti:nō em̄ participaliter aliquid significat:sed nominis habet significationē. Nominis autē significatio similitudinem habet:non passionem:quando dico moriturus est:vere moriturus est:moribundus vero nō vere:sed similis morienti: vnde:et Salustius dixit: quasi vitabundus.
g Fratris de corpore rapto. S. Si diceret fratrum: de corpore speciosius eēt: quod ideo omisit:quia hasta Alcanoris tātum vulnerauerat manum in Meonis vero hęserat corpore:
h Femur. S. Femur dicimus:quia lectū est. Et declinat̄:hui9 femoris:illius pro ablatiui:nō inuenitur nomiatiuus. Lętus eripit a fœminę. licet Caper in libris enucleati sermonis dicat femen:sed non ponit exemplū:ergo aut hoc femur:aut hoc femen: nam femus non dicimus penitus. i Hic cur. S. hoc est tunc. Et est ordo Tunc fidens primęuo corpore aduenit Lausus curibus:q erat de curibus:vt Verres romulia:aut fidēs curib9: vt. ecce sabinorū prisco de sanguine magnū Agmen agens lausus.
k Rigida tenens eam. S. non vibrans: & iaciens: CRI. Rigida. inflexibili ergo durissima.
l Borę de gente supra. SER. Aut originē ducens a zetho & calai:qui borę filii:et Nymphę Orythyię fuerunt: vt de gente:de genere accipiamus. Aut certe in hyperboreis mōtib9 natus:vnde est origo venti borę.

m Ismara. SER. Thracię ciuitas a monte Ismaro.
n Expellere tendunt. S. loco se inuicem moueri cōtendunt.

Insignis mesapus equis: expellere tendunt
Nunc hi nunc illi: certatur limine in ipso
Ausonie: magno discordes æthere venti
Prelia ceu tollunt animis: & viribus equis.
Non ipse inter se: nõ nubila: non mari cedit.
Anceps pugna diu: stant obnixa omnia cõtra.
Haud aliter troiane acies: aciesq; latine
Concurrunt: heret pede pes: densusq; viro vir.
At parte ex alia qua saxa rotantia late
Intulerat torrens: arbustaq; diruta ripis:
Arcades insuetos acies inferre pedestres
Vt vidit palas latio dare terga sequaci:
Aspera quis natura loci: dimittere quando
Suasit equos: vnum quod rebus restat egenis:
Nunc prece nunc dictis virtutẽ accẽdit amaris.
Quo fugitis socii: per quos & fortia facta:
per ducis euandri numen: deuictaq; bella
Spemq; meã: patrie que nũc subit emula laudis
Fidite ne pedibus. ferro rũpendaq; p hostes
Est via qua globus ille virum densissimũ vrget.
Hac vos & palanta ducem patria alta reposcit.
Numia nulla pmũt: mortali vrgemur ab hoste:
Mortales totidem: nobis animeq; manusq;:
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deest iam terra fuge: pelago troiã ne petetis:
Hec ait: & medius dẽsos prorumpit in hostes.
Obuius huic primũ fatis adductus iniquis.
Fit lagus: hunc magno vellit dũ põdere saxũ
In torto figit telo: discrimina costis
per medium qua spina dedit: hastãq; receptat
Ossibus herentẽ: quẽ nõ super occupat hilbon:

o Limine. S. littore: p Magno æthere. S. i aere in magno: nã venti in æthere non sunt sed in aere: sicut supra: atq; æthera tranãt cũ sonitu: p aerẽ. q Obnixa o. cõ. S. Mare. mari: nubes nubibus: venti ventis. Legitur & obnixi: vt referatur ad ventos. r Heret pede pes. S. pro pedi: nã antiptosis est: & est Homeri versiculus. C. Heret pede pes. ex metri necessitate posuit pede pro pedi p antiptosim. s Arcades. S. accusatiuus est pluralis cuius vltima sillaba ideo breuis est: quia nomĩatiuus pl's i es terminatẽ: vt hi arcades: delphines delphinas. t Insuetas. C. Ergo digni venia: pugnabãt enim pugna pedestri: cui nõ essent assueti: neq; id stulta electiõe adducti: sed iniquitate & asperitate locorum coacti: excusantur ergo q fugiant: maximaq; datur adolescenti laus q in tanto periculo: & senili consilio: & inuicto animo vsus: summi ducis officiũ adimpleuerint. v Latio se. S. p latinis: alibi. Inuadunt vrbem somno vinoq; sepultam. x Dimittere qñ. S. siquidẽ & est Romane militie: nam in locis impeditis eqs cominibus dabant: & pedestri certamine cõfligebãt. y Quo fugitis. S. Hoc amare dictum est: nã pces sequunt. D. Quo fugitis. cũ oia teneant hostes. C. Quo fugitis. q. d. cũ nullum victis refugiũ sit: nã vt ait Salu. Nec locus: nec amicus quisq; texit: quẽ arma non texerunt. Arguit ergo a necessario non eẽ fugiendũ. Et vt pudore: q res in animis excellentib9 multũ valet: eos retineat: cõmemorat facta eorum excellentia: & gloriã Euãdri regis. que oia presenti pugna deturbari dehonestariq; facile possint: si fugiant: addit & spem suã: & modeste ita rẽ tractat: vt omnia ad illos adhortandos non ad se ipsum laudandũ tendere videatur. z Deuictaq; bel. S. finita: exhausta: nã hostis vincitur: nõ bellum. a Fidite ne pedibus. S. Datiuus est pedibus: nã fido tibi dicimus. C. Fidite ne pedib9. i. fuge ad extiũ tamẽ producit: quasi dicat si amittenda vita est poti9 gloriose dũ viriliter pugnatis: q ignominiose dũ turpiter fugitis amittenda est. Dehortatur ergo: fugam: quoniã turpissima sine aliqua vtilitate futura sit. Deinde hortatẽ ad pugnã: quã suadet ab vtili: cũ illa sola salutẽ sibi cõparare possint: ostendit q non esse illam impossibilem: cũ res illis cũ hominibus: qui vinci possunt: & nõ cũ diis: qui sunt inuicti futura sit postremo ostendit necessariũ esse illos stare: qñ fuga omnis interclusa illis sit. b Hec vos & palãta ducẽ patria alta reposcit. S. Hoc vult patria: vt per cedes hostiũ reuertamur. c Numina nulla pmũt. S. argumentatẽ a facili dicens nõ cõtra deos: sed cõtra mortales bella tractamus. d Ecce maris. S. Quod est efficax i fine posuit: nã dicit eos quo fugiant nõ habere cũ terra teneatẽ ab hostib9: mare autẽ pedibus transire nõ possint: castra vero igredi turpissimũ sit: aut certe ẽt impossibile: si ab hostib9 obsidentur: vt quidam volunt intelligẽtes. Et rapit acer totã aciẽ in teucris. s. q deducebat certẽ relictis. e Magna claudit nos obice. S. nõ vsus habet: vt dicamus: hic obex: vñ quidem magno obĩne legũt: antiqui etiã hec obex dicebant secũdum qd est magna obice: hiec ẽ q nõnulli vitãt generis dubietatẽ: & legũt magni. s. maris. Caper tñ i libris dubii generis: pbat dici hic & hec obex: quod vt dixim9 hodie de vsu recessit. f Dẽsos prumpit in ho. S. vt eos hortaretẽ exẽplo. C. Et medius densos: non enim verbis solũ: sed mlto magis exemplo suo psuadendũ erat. g Fatis iniqs: S. exitũ poccupauit futurũ. h Magno põdere: S. magni ponderis: vt ære cauo clypeũ p caui. i Receptat. S. Iõ frequẽtatiuo vsus est: qa herẽtẽ hastã ossib9 auellere facile non poterat: ergo receptat est frequenti cõcussione diuellit. k Sup occupat. S. quẽ nõ desup occupat:

Ille quidem hoc ſperans: nam palas[l] ante ruentē
Dum furit incautum crudeli morte ſodalis
Excipit: atq; enſem tumido in[m] pulmōe recōdit:
Hinc ſthenelum petit: &[n] rethi de gente vetuſta
Anchemolū: thalamos auſum īceſtare nouercę.
Vos etiā gemini rutulis cecidiſtis in aruis
Daucia laride: thymberq; ſimilima proles:
Indiſcreta[o] ſuis gratuſq; parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina[p] palas.
Nā tibi thymbre[q] caput euādrius[r] abſtulit enſis.
Te deciſa ſuum laride dextera querit:
Semianimeſq;[s] micant digiti: ferrūq; retractant.
Arcadas[t] accenſos moniti: & pręclara tuentes[v]
Facta viri: mixt⁹ dolor[x]: & pudor armat in hoſtes.
Tum palas biiugis fugientē rhętea[y] pręter
Traiicit. hoc ſpatium tantumq; morę fuit ilo[ʒ].
Ilo namq; procul validam direxerat haſtam:
Quā medi⁹ rhœteus[a] intercipit: optime teucra[b]
Te fugiens: fratrēq; tyrem[c]: curruq; volutus
Cędit ſemianimis rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato[d] ventis ęſtate coortis
Diſperſa immittit ſyluis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis extenditur[e] vna
Horrida per latos aties vulcania[f] campos.
Ille ſedens victor[g] flāmas deſpectat ouantes[h].
Non aliter ſociū virtus coit omnis[i] in vnum:
Teq; iuuat pala: ſed bellis acer[k] Aleſus
Tendit in aduerſos: ſeq; in ſua[l] colligit arma.
Hic mactat lacona: pheretaq;: demodocumq;:
Strimonio dextram fulgenti diripit enſe
Elatam in[m] iugulum: ſaxo ferit ora thoantis.

iō aūt deſup: quia palas. ad euellendā haſtam fuerat inclinatus. l Nam palas ante ruentē dum furit. S. Ordo eſt: nā eundē palas ante excœpit i. dolo interemit. Ille eñ incautus ruerat furens propter crudelem mortē ſodalis: vnde & incautus fuerat. m Tumido in pulmōe. S. Et naturaliter tumido: & quia furebat: ī pulmōe aūt recōdit archaiſmos ē: pro in pulmonē. n Rheti de gente vetuſta anchemolū. S. Hęc fabula nuſq; inuenit in auctoribus Abienus aūt: qui totum Virgiliū Iambicis ſcripſit hanc cōmemorat: dicens grecam eſſe: Rhętus ergo Marrubiorꝝ rex fuit in italia: qui Anchemolo filio Caſpiā ſuperduxit nouercā. Hanc priuignus ſtuprauit: quo cognito cum eū pater perſequeretur: & ad penam vocaret: fugiēs ille: ſe ad Turnū contulit. o Suis. S. etiam ſuis Luca. Et amiſſum fratrem lugentibus offert. p Diſcrimina. S. differētias. q Tymbre. S. ꝓ tymber metri cauſa metaplaſmū fecit. r Euādri⁹ abſtulit enſis. S. poſſeſſiuū eſt mō: non patronymicon. s Semianimeſq; micāt digiti ferrumq; retractāt: S. Ennii ē: vt: Oſcitat ī cāpis caput a ceruice reuulſū Semianimeſq; micāt oculi: lucēq; requirunt: quem verſum ita trāſtulit ad ſuum carmē Varro Atacen⁹. t Arcades. D. Vehementer mouet virt⁹ alieno exēplo maxīe ducis. petit tęlo & precatur. CRISTO. Archades Multa ponit ſimul: quę ſingula arcades excitare poſſent. Primū ꝑſentia orantis ducis. Deinde eiuſdem exemplū: q̊d etiā timidos ignauoſq; excitare valet: Pudor deniq; qui ab om̄i dedecore mortales abſtinere cogit: atq; iracundia: q̄ ad queq; grauiſſima pericula ꝑcipites agit. Sapientiſſimus ergo poeta: vt rē veriſimilē faciat: nullam ex validiſſimis cauſis: quibus ad piculoſiſſimā pugnam accēdi poſſent omiſit. Nā cum fortitudo vna ſit: & ī paucis inueniatur: poſuit omnia quę ſępiſſime virtutis vicem agunt: deinde cum narratio tātę ſtragis in faſtidiū auditorē ducere poſſet: locū ipſum mira varietate diſtinguit: & multis luminibus illuſtrat.
v Tuentes. S. nunc vidētes. alibi defendentes.
x Dolor et pudor. S. ſic de Mezentio. Aeſtuat ingens. Vno in corde pudor mixtoq; inſania luctu.
y Fugientē rhętea. S. pręter fugientē.
ʒ Fuit ilo. S. Subaudis ad mortem ilo hoc ſpatiū fuit tantū: & hęc ſola mora: quo min⁹ Ilus periret.
a Rhœte⁹. C. Hūc Marrubiorum: qui in Marſis ſunt regem fuiſſe dicūt: & Anchemolo filio nouercā Caſperiam induxiſſe: aſt ille eam cōſtuprauit: indeq; iram patris metuēs ad Turnū fugit.
b Teucram. S. ab eo q̊d eſt hic teucras huius teucrę. quomō Aeneas huius ænee.
c Tyrem. S. ab eo quod eſt hic tyres.
d Optato. S. ex voto: ꝑ ęſtatem enim venti freq̄nter optantur. & quaſi contingere videntur ex voto.
e Extenditur vna. S. Sicut duces diuerſis locis cōmiſſa prœlia continuauerant.
f Acies vulcani. S. Ideo abuſus ē: quia cōparatio ad bellum pertinet: nā de igne dicere atiem: ſatis incongruum eſt. Ergo aties vulcania: vis ignis: quę late per campos effundit.
g Victor. S. cui vota ꝓceſſerunt: voti campos. i. επιτυχων. h Ouātes. S. abuſio eſt non ꝓprietas.
i Coit omnis in vnum: S. vnanimiter omnes fortiter faciunt.
k Sed bellis acer. S. Sed mō ꝑticula incœptiua ē: ſicut in Salu. ſępius. ſicut aut interdū: nam non eſt coniunctio ratiocinantis.
l In ſua collegit arma. S. poſt ſcutū ſe claudit. Alibi & ſe colligit in arma.
m Elatam in iugulum ſaxo ferit ora thoantis. S. Iugulo ſuo vulnus minātem.
n Fata canēs ſyluis genitor celarat Aleſum. SER. quaſi diuinus. Alii cauēs legunt: ſecūdum quod nō ſtatim et diuinus apparet

naet ab aliis audita caue re potuerat.
o Canentia lumina .S. aut hyppallage est .p ipe canes: aut physicam rem dixit. dicutur enim pupille mortis tempore albescere.
p Iniecere manum parce. S. Traxerunt debitum sibi: & sermoe vsus est iuris: nam manus iniectio dicitur: quotiens nulla iudicis auctoritate expectata rem nobis debitam vendicamus.

Ossaq3 dispergit: cerebro permixta cruento.
Fata cauens [n] syluis genitor celarat Alesum:
Vt senior leto canentia [o] lumina soluit:
Iniecere [p] manum parce: telisq3 sacrarunt
Euandri. quem sic q alas petit ante precatus.
Da [q] nuc tybri pater ferro quod missile libro
Fortunam: atq3 via duri per pectus alesi:
Hec arma exuuiasq3 viri tua quercus [r] habebit.
Audiit [s] illa deus: dum texit Imaona alesus:
Arcadio infoelix telo dat pectus inermum.

q Da nuc tybri pater ferro. S. Vicinu inuocat nomen: cuius ripis bella tractat: sic supra. Tu dea tu presens nostro succurre labori.
r Tua quercus: S. in tuis ripis creta.
s Audiit. S. modo exaudit: & ad effectum deduxit: Paulopost tatum audit: vt audiit Alcides iuuene: ¶ Du texit. du spoliat: tam tempus psens est:

non pręteritum: ab eo q̄d est tego: sic Plau. Ego hūc hominem detexam pallio.
t At nō cede viri tāta perterrita lausus. S. Subaudis esse.
x Nodumq; moramq;. S: Bene addit moram: ne nodū alium acciperem⁹. nam nodus proprie est densa peditum multitudo: sicut turma equitum: vt lectum est in disciplina militari. Nodū ergo pro difficultate accipe: quę vix possit exolui.
x Graiis impedita corpora teucri. S. Quos gręci perdere nequierunt.
y Teucri. SERVI. Teucros accipimus: quos secum duxit Aeneas: nam quorum de numero: qui sese in bello sequantur. Prestātes virtute legit: alias non procedit: nam paulo post erupturi sunt: qui obsidentur in castris.
ȝ Extremi addēsant acies. S. luc. Quātū pede prima relato. Constringit gyros acies. Densēt aūt secūdę coniugationis est.
a Nec turba moueri Tela manusq; sinit. S. Luca. Gladiosq; suos compressa timebat.
b Maiore sub hoste. S. Sub hostilitate: nam sub diuersis hostibus pereūt.
c Solus ego in palanta. CRI. vtinā pater spectator adesset: Amara verba. & est illud dicendi genus ardens: & concitatum: de quo in superioribus diximus.
d Cuperem ipse parens. D. ipse scilicet qui amat: ipse qui inimicis meis auxilia subministrat: ipse a quo missus est contra me.
e Spectator. DO. Quia grauiora sunt quę videntur q̄ q̄ audiūtur: Quod Leoni Turnum: & tauro palantem comparat: iam euentum rei demonstrat.
f Aequore iusso. S. pro ipsi iussi est vsurpatū participium: nam iubeor nō dicimus: vnde potest venire iussus. Sic ergo hic participium vsurpauit. vt Horatius verbum dicēs. Hęc ego procurare: & idoneus imperor: & non inuitus: ergo satis licenter dictum est: adeo vt hoc loco Probus hic correptum a: lōgū posuerit.

At non cede viri tanta perterrita Lausus:
pars ingens belli: sinit agmina: primus abantē
Oppositum interemit: pugnę nodūq; moramq;.
Sternitur archadię proles: sternuntur hetrusci:
Et vos o graiis imperdita corpora teucri.
Agmina concurrunt: ducibusq; et viribus ęqs:
Extremi addensant acies: nec turba moueri
Tela manusq; sinit: hinc palas instat: & vrget.
Hic contra Lausus: nec multum discrepat ętas,
Egregii forma: sed quis fortuna negarat
In patriam reditus: ipsos concurrere passus:
Haud tamen inter se passus regnator olympi.
Mox illos sua fata manent maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum qui volucri curru mediū secat agmē:
Vt vidit socios: tempus desistere pugnę:
Solus ego in palanta feror: soli mihi palas
Debetur: cuperem ipse parēs spectator adesset:
Hęc ait: & socii cesserunt ęquore iusso.
At rutulum abscessu: iuuenis tū iussa superba
Miratus: stupet in turno: corpusq; per ingens
Lumīa voluit: obitq; truci procul omnia visu.
Talibus & dictis it contra dicta tiranni.
Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis:
Aut leto insigni. sorti pater ęquus vtriq; est:
Tolle minas fatus: medium procędit in ęquor
Frigidus archadibus coit in pręcordia sanguis.
Desiluit turnus biiugis: pedes apparet ire
Cominus: vtq; leo specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem proelia taurū
Aduolat: haud alia est turni venientis imago.

g Tum. S. deinde.
h Miratus stupet. C. pśaga sūt hęc future mortis.
i Tyranni. S. regis superbi.
k Aut spoliis iam ego raptis laudabor opimis. Aut leto. S. Dilema argumētū est: quod est ab vtraq; parte firmissimum: & cōcludit aduersarios. Spoliis opimis: Quę dux duci detrahit: vt diximus supra opima sunt spolia. C. Aut spoliis iam ego raptis laudabor opi. Aut lęto. Oratio conueniens magnanimo iuueni.
l Frigidus archadibus coit in pręcordia sanguis. SE. p. Presagio mortis futurę: CRI. Frigidus archadib⁹ coit in pręcordia sanguis: et hoc etiam pręsagiebat futurā calamitatē.
m Vtq; leo. SER. leo ad virium violentiam ac feritatē: & est ordo: vtq; leo aduolat: tal' est Turni imago venientis. CRIS. vtq; leo. Quadrat comparatio. nam & si taurum vincat leo: non tamen multo inferior est taurus leōe: ostēdit autē quod natura euenire solet: plus in adolescēte animorū fuisseq; prudentię.
n Specula cum vidit ab alta. SER. Hoc ad currus altitudinem spectant.
o Haud alia est turni venientis imago. CRI. Nā leo ita in taurum fertur: vt nihil de victoria dubitet.
p Contiguum misse fore credidit haste. SERVIVS. postquā vidit eum venisse intra iactum teli: scilicet vt posset feriri.
q Ire prior pallas: si quā fors adiuuet ausum. SERVI. Subaudi voluit. CRISTO. Ire prior pallas: si quā fors adiuuet ausum: Diffidētię hoc pot⁹ q̄ cōfidētię signū esse videt: q̄d manifestius oratio sua ad Herculem demonstrat.

r Fors.S.fortuna propter illud. Audentes fortuna iuuat. s Te precor alcide.S.supra contra inferiorem hostē flumi nis implorauit auxiliū:nunc contra maiorē v ribus : deum vocat virtute prestantē.

huius cadauer haud procul aRoma ab agricolis effossum: adeo integrū:vt nuper extinctum videret: adeo ingens:vt mœnia Romana proceritate superaret:& supra eius caput

t Cernat semineci.S.ad illud quod ait Turn⁹ Cu perem ipse pa sp.a.Hic di cit:ipse suum cernat interi tum. v Victoremq; fe rant mo.tur.S.Donatus dicit meminerint:sed me lius est sustineāt:quasi pō dus & pœnam:nō enim possunt meminisse oculi. x Audiit.C.q.d.libēter exaudisset: si fata darent. y Lachrymasq; effu.S. ostendit euentum futurū. z Stat sua cuiq; dies.S. sectis philosophorū poetę p qualitate negotiorū sp vtuntur:nec se vnq; alle gant:nisi quorum hoc p positū est:vt facit Lucre. Qui epicureos tm̄ secutus est.Scimus aūt inter se sectas cōtrarias esse:vn̄ fit vt in vno poeta:aliqua in ueniamus cōtraria:nō ex ipsius vitio:sed varietate sectarū.Illud nāq; quod ait in quarto. Sed misera ante diē :Epicureorū est: qui casibus cuncta conce dunt.nūc quod dicit: stat sua cuiq; dies Stoicorum est:qui dicūt fatorū statu ta seruari: sane prudenter fecit:vt fluxā & vagā opi nionē Epicureorū daret hominī:nā illud ex psona poetę dictū.Hanc aūt va lidam daret Ioui:nā Stoi ci & nimię virtutis sunt: & cultores deorum.Stat. Fixa est.dies:tps vitę: nā fœmineo vsus est genere: cū em̄ masculino vtimur: reuera diē significamus.

a Breue tpsv.S.q₂ qnq; finit.ipse paulop⁹.Rhebe diu:res si qua diu mortalī bus vlla est vixim⁹. Item Cice.Quid ē em̄ hoc ipm diu in quo est aliqd extre mū. b Irrepabile.C. quod reparari.i.restaurari neqt.Oratio est q̄ et oran tis:& ei ad quē verba ha bentur vehemēter q̄dret. Quis enim & apud deos maiore maiestate predit⁹

Hunc vbi contiguū missę fore credidit hastę
Ire prior palas:si qua fors adiuuet ausum
Viribus imparibus:magnūq; ita ad æthera fat:
Per patris hospitiū:& mēsas quas aduena adisti
Te precor alcide:cœptis ingentibus adsis.
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta:
Victoremq; ferant morientia lumina turni.
Audiit alcides iuuenem:magnūq; sub imo
Corde premit gemitū:lachrymasq; effudit in
Tū genitor natum dictis affat amicis: (anes.
Stat sua cuiq; dies:breue:& irreparabile tēpus
Omnibus est vitę:sed famā extēdere factis:
Hoc virtutis opus:troię sub mœnibus altis
Tot gnati cecidere deum:quin occidit vna
Sarpedon mea progenies:etiam sua turnum
Fata vocant:metasq; dati peruenit ad eui:
Sic ait:atq; oculos rutulorum reiicit aruis.
At palas magnis emittit viribus hastam:
Vaginaq; caua fulgentem diripit ensem.
Illa volans humeri surgunt qua tegmina sūma
Incidit:atq; viam clypei molita per oras:
Tandem etiā magno strinxit de corpore turni.
Hic turnus ferro prefixum robur acuto
In palanta diu librans iacit:atq; ita fatur.

lucernā perpetuo ardentē: quę nullo liquore nec spi ritu extingui posset:sed tā dem perforato fundo ex tincta est.erat aūt & epi thaphiū hmōi:filius Euā dri Pallas:quē lācea Tur ni militis occidit:mole sua iacet hic. f Gnati de um .S. Achilles thetidis. Memnon Auroræ.Ascala phus martis. g Sarpedon.S.vltia ha bebit accentum in nomi natiuo.secūdū Home.qui & sarpedontis et sarpedo nos facit:& vltima & pe nultima. h Etiam sua tur.S.multi eciā legunt. vt sit ecce:& ptinet ad cō solationē:nā sic ait peritu rus est ille qui vincit. i Metas.S.fines :vt i pri mo.His ego:nec metas re rum:nec tempora pono. k Peruenit.S.bene ad ex primēdum celerē mortis aduentum:preterito vsus est tempore. l Rutulorū reiicit aruis. S.Respiciendo fecit partē fœliciorem:vt aspice nos hoc tantum . quippe q̄d em̄ videt admodū iuuat. C.Oculos rutulorum re iicit aruis. vt demonstra ret:q̄uis pallas occidēdus esset:non plus fauere Tur no q̄ sibi:nā dii solo aspe ctu fauent. m Reiicit aruis. SER.re naturaliter breuis est:et p longa posuit.Sic alibi: Re iice ne maculę infuscet vel lera pullis:quod licet pos sit excusari :quia cum ia ciat reiici inter duas voca lis i posita producit supe riorem. vt dicamus eā lō gam esse spe:quia per de clinationem longa futu ra est:tamen quia in hac re argumētum magis est q̄ ratio: dicam⁹ ecbasim factum:quę poetis pleū q; conceditur.

n Fulgentem deripit en sem.SER.ne iacto telo in ermis esset.

est:q̄ Iupiter:aut apud hoīes constantior Hercule: c Omnibus est.S.Magna cōsolatio:quę ostēdit nō eē do lenda cōia. d Sed famā extendere factis.S.contra illud quod occurrebat:vitanda esse ardua si breuis est vita. dicit ergo amandas esse virtutes:vt vitę breuitas:fama & glorię meritis possit augeri. e Hoc virtutis op⁹.S.opus offici um C.Hoc vir.op.i.hoc pstari possunt viri virtute pditi. Propterea dixit supra versu vicesimo quarto.Corp⁹ p igēs: Vbi ostendit proceritatē corporis:Nā refert Martin⁹ anna lium scriptor in sua Martiniana:imperante Heinrico tertio.

o Atq; viam clypei molita per oras.S.Hoc est cū diffi cultate quesiuit , per quod & soliditas clypei:& minus fir mus hastę iactus ostenditur.CRISTO.Illa viam.Non de fuerunt vires iuueni:sed hasta non incidit in corpus Turni: expressit autem mirifice interiti adolescentis ardorem:cum eodem tempore:& hastam contorserit:& illa contorta en sem distrinxerit. p Diu librans iacit:atq; ita fatur.CRISTO. Tanq̄ secu rus,neq; de euentu quicquā dubitans:quod oratio mani festat. q Num mage sit nostrum penetra. SERVI.legi

tur & magis est: vnus tñ est sensus: sed si mage legamus propter metrũ dictum est pro magis: sicut etiã pote ꝓ potis Persius Qui pote vis dicã nugaris cum tibi calue: quod adeo in vsu venit: vt etiã in prosa inueniatur. C. ce. i frumẽtaria. Mage cõdẽnatũ hoiẽ i iudiciũ adducer ñ posse. r Penetrabile. S. ꝓpẽetrale dr̃: nã q̊d penetrat penetrale dr̃: q̊d aũt penetratur penetrabile. s Cuspis ingẽs. S. ita accipiendũ est ne incõgruum sit: si de puero dixeris ingens pectus. Sane cuspidem abusiue ꝓ hastę mucrone posuit. t Et pectus perforat. S. hic distinguendũ: vt ingens sicut diximꝰ ad superiora possit referri. v Animusq; sequuntur. S. ꝓ anima: nã animus consilii est: aĩa vitę. x Corruit in vul. C. ex Homero. y Referri. euãdro. S. Põt et hic distigui põt et ñ referri vt sit Euãdro remitto q̃lẽ meruit filiũ. ʒ Solãeʒn humãdi ẽ. S. quia solatiũ viuẽtiũ ẽ humare defunctos.
a Stabunt. S. cõstabũt. b Paruo. S. nõ paruo piculo. c Immania pondera. C. & per hoc etiam ostendit̃ corporis magnitudo: cũ tãtꝰ esset baltheꝰ. d Balthei. S. potest er synęresis esse balthei: & hyp̱metrus versus: nã seq̃ns a vocali inchoat. Baltheꝰ aũt in singulari masculini tm̃ ẽ generis. Iuue. Baltheus & tunicę: in plurali numero & neutri iuue. Quotiẽs rumoribꝰ vlciscũtur balthea: e Imp̃ssumq; ne. S. Insculptũ danaidũ nefas. Donatꝰ tñ dicit imp̃ssum: coactũ a p̃re compulsę sunt facere. quaꝝ talis est fabula. Danaus. & Aegysthꝰ belli filii fuerũt ex his Danaꝰ. l. filias habuit. et Aegysthꝰ totidẽ filios. Danaꝰ coactꝰ a fratre: vt filias iuuenibus traderet mr̃imonio: in ipos nuptiaꝝ dies gladios virginibus dedit: quibꝰ illę ex p̃cepto p̃ris spõsos suos interfecerunt excœpta Hyp̱mestra q̃ Lynceũ ſuauit. C. Imp̃ssũq; ne. Quasi velit hoc triste fuisse ꝓdigiũ. f Vna sub no. iu. D. huiusmõi cœlatura triste augeriũ detulit turno futuꝝ

Aspice nũ mage sit nostrum penetrabile telũ:
Dixerat: ac clypeum tot ferri terga tot æris
Cum pellis totiens obeat circumdata tauri
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu:
Loriceq; moras: & pectus perforat: ingens.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum:
Vna eademq; via sanguisq;: animusq; sequũt.
Corruit in vulnus: sonitũ super arma dedere:
Et terram hostilem moriens petit ore cruento:
Quem turnus super assistens.
Arcades hęc inquit memores mea dicta referre
Euandro: qualem meruit palanta remitto
Quisquis honos tumuli: qcq̃d solamẽ humãdi
Largior: haud illi stabunt æneia paruo (est
Hospitia: & leuo pressit pede talia fatus
Exanimem rapiens: immania pondera balthei:
Impressumq; nefas: vna sub nocte iugali.
Cęsa manus iuuenum fœde: talamiq; cruenti.
Quę bonus Eurycion multo celauerat auro:
Quo nũc turnus ouat spolio: gaudetq; potitꝰ.
Nescia mens hominum fati sortisq; futurę:
Et seruare modum rebus sublata secundis:
Turno tẽpus erit: magno cũ optauerit emptũ
Intactum palanta: & cũ spolia ista diemq;
Oderit: at socii multo gemitu: lachrymisq;
Impositum scuto referunt palanta frequentes.
O dolor: atq; decus magnũ rediture parenti:
Hęc te prima dies bello dedit: hęc eadem aufert
Cum tñ ingentes rutulorum linquis aceruos.
¶ Nęc iam fama mali tanti: sed certior auctor
Aduolat æneę: tenui discrimine lęti
Esse suos; tempus versis succurrere teucris.

f. vt ipse nuptiarũ cã esset p̱iturus. g Bonus eurytion. S. laus ab artifice: vt Mira quẽ fecerat arte lycaon. Itẽ diuini opus alchymedontis. C. Bonꝰ: doctus: vt cur nõ Mopse boni: qm̃ ꝯuenimꝰ ambo. h Celauerat. C. sculpserat: nã cœlũ sculpellũ est: q̊ statuarii statuas sculpẽdo cõficiunt. i Nescia mẽs ho. S. qa ꝑpter hunc periturus est baltheũ: quẽ nũc se sustulisse lœtat̃. C. Nescia mẽs h. Miseret humani generis: cuius tanta est rerũ inscitia: vt sępissime gaudeant̃ se adeptos esse ea q̃ sibi exitio futura sint: vt copiosissime ꝓseq̱tur Iuue. in ea Satyra: cuius initiũ est oĩbus in terris: q̃ sunt a gadibus. Ibi em̃ est nocitura toga: nocitura petuntur militia: inuehitur etiã in hoim insolentiã: qui in rebꝰ secũdis ita efferunt̃: vt se intra modestię terminos cõtinere nõ possint. k Sublata. S. elata. l Magno cũ op. S. p̃tio. s. Sic alibi & magno mercẽt̃ atride: & ẽ sensus talis. Tempus erit q̃ Turnus optabit quouis p̃tio redimere: ne ipse palantẽ occidisse videat̃.
m Multa gemitu. S cũ multo gemitu. n O dolor. S. Hos duos ꝟsus pleriq; a poeta dictos volũt. Alii a sotiis: qui portãt cadauer: dolor autẽ propter hęc te prima dies bello dedit: hęc eadẽ aufert. Decꝰ propter: Cũ tamen ingentes rutulorum linqs aceruos. o Hęc te prima dies. C. Ostendit q; sint fallaces rerũ euentus quã incerta in rebus fortuna: q̃ nihil de ea sperandũ: nam is qui plenus spe venerat: & victoria iam om̃ia cõcœperat: primo pugnę cõgressu extinctus est.
¶ p Certior auctor. S. i. nuncius verus.
b Tenui discrimine lęti. SER. modico mortis interstitio: ꝑpter quod magna palantis virtus ostenditur: quo interempto omnis est in fugam conuersus exercitus.
r Versis. SER. fugatis.
s Metit gladio. DONATVS. Qui metit facile secat segetes: et obstantia monet: sic Aeneas facile cedebant: qui obstabant.

proxima queque metit gladio: latūq; pagmen
Ardens limitem agit ferro: te turne superbum
Cede noua querens: palas Euander in ipsis
Omnia sunt oculis: mensę quas aduena primus

t Latumq; peragmē ardens limi ē agit. S.i. facit: sic melius q̄ si dicas: latū pagmē: ergo sic intelligamus: aut p ordinem: aut per hyppalagen: nā & supra sic ait. Hęc ego vasta dabo: & lato te limite ducam. C. Limitem agit. q. d. viā: cuius angustiam sibi per hostes facit: vt ostendat q cuius fortissim⁹ esset Aeneas: illi tn̄ terga non dabant: sed vix illi tantū cędebant: quā transire posset. v Palas euander in ipsis. Omnia sunt ocu. S. erat rectum pal's euander mense: quas ad‑uena prim⁹. Tūc adit dex‑treq; date: in ipsis oīa sunt oculis: sed p ite scissa ē narratio: p quā anim⁹ ęnee p turbat⁹ exprimitur. C. Palas euāder in ipsis oīa sūt. Vir em̄ beneficiorū gratissimus: moleste ferebat talē se gratiā Euādro redditurū. x Quattuor sulmone creatos. D. Mira virt⁹ hominis: qui tāta falicitate tot viuētes hostes rapiat y Inferias q̄s imolet vm. S. inferię sunt sa

cra mortuorum:que infe- ris soluuntur. Sane mos erat in sepulchris virorum fortium captiuos necari: quod postq̃ crudele visũ est:placuit gladiatores an te sepulchra dimicare: q a bustis bustuarii dicti sũt. 3 Captiuo sanguine. S. pro captiuorum: vt capti ui pendent currus. Itẽ ca- ptiuaq̃ vestis congeritur: & ẽ (vt diximus) speciosus ornatus. a Mago. S. datiuus vt supra: nãq̃ illo p cul. b Subit. S. Subse dit. c Per patrios ma nes & spes. S. per eas per sonas rogat: ppter quas precat. C. per patrios ma nes. Breuis: & ipi accomo data oratio. Nam cum pe tat se seruari patri: & filio rogat per patrem: & p fil um deinde proponit vtili tatem. Postremo ostendit salutem suam: nullũ esse detrimentũ victorię. Orõ aũt ænee demõstrat natu rę: nõ crudelitate: sꝫ necessi tate: quã intulit Turnus nõ parci sibi: ergo potius ex pietate in pallanta: q̃ ex odio vi eum id agere cogi tur: multa em̃ sua natura impia videri possunt: q̃ aliqua re interueniente fi unt pia. d Penitus de fossa talẽta. S mrĩ em̃ di uitias suas obruebãt. Vñ Hora. Quid iuuat immẽ sum te argenti: pondus & auri. Furtiui defossa timi dum deponere terra. Sane melius infossa diceret: q̃ defossa: ad quod est metri necessitate compulsus: nã fugit dubiam sillabam. e Non hic victoria teu crum vertit̃. SER. Luca. nec pondere rerũ: nec mo numẽta sumus. f Gna tis parce tuis. S. Qui i Vir gi. descripsit declamatões de hoc loco ait: improbus es: qui aut regi dões: aut filios exhęredes. Parce aũt est secũdũ antiq̃s serua: vt apud lucilũ: et Enniũ in uenitur. Natis parce tuis: at qui supra dixit. Natoq̃ patriq̃: quõ ait natis? nõ est cõtrariũ: nã liberos eti am dicimus num filium. Adeo: vt Terenti. Filias li beros dixerit: vt i Echyra. Qui illũ dignũ decreuerit: suos cui liberos cõmitte- rent. Vbi pater de filio ad vxorem loquit̃. Ergo vsur pauit respiciẽs ad liberos: vt gnatos de vno diceret.

Tunc adiit: dextręq̃ datę. Sulmone creatos
Quattuor hic iuuenes: totidẽ quas educat vfẽs
Viuentes rapit inferias: quos imolet vmbris:
Captiuoq̃ rogi perfundat sanguine flammas:
Inde mago procul infensam contenderat hastã.
Ille astu subit: ac tremebunda supuolat hasta:
Et genua amplectens effatur talia supplex.
per patrios manes: & spes surgentis Iuli
Te precor: hanc animã serues: natoq̃ patriq̃:
Est domus alta: iacent penitus defossa talenta
Cęlati argenti: sunt auri pondera facti:
Infectiq̃ mihi: non hic victoria teucrum
Vertitur: aut anima vna dabit discrimina tãta.
Dixerat æneas: cui contra talia reddit.
Argenti: atq̃ auri memoras quę multa talenta
Gnatis parce tuis: belli cõmertia Turnus
Sustulit ista prior: iã tum palante perempto:
Hoc patris anchisę manes: hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam leua tenet: atq̃ reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec pcul hęmonides phœbi: triuięq̃ sacerdos
Infula: cui sacra redimebat tempora vitta
Totus collucens veste: atq̃ insignibus armis.
Quem congressus ait campo: lapsũq̃ supstãs
Immolat: ingentiq̃ vmbra tegit arma serestus:
Lecta refert humeris: tibi rex gradiue trophęũ
Instaurant acies vulcani stirpe creatus
Cęculus: & veniẽs marsorũ a mõtibus vmbro.
Dardanides contra furit: anxuris ense sinistrã:
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnũ: vimq̃ affore vbo

g Cõmertia. S. Vicissitu dines: et ignoscẽdi faculta tẽ. h Nec procul hę. S. Hoc nomẽ licet possit eẽ et patronymicõ: qa in des exit: vt dicamus Hęmonis filius. Tñ melius est: vt id pprium eẽ dicãus: quia nusq̃ nomẽ eius: aut pmissũ est: aut secutũ: ergo simile est patronymico: vt sit Hę mõides sicut Thucydides. i Infula. S. Fascia in mo dũ diadẽatę. a q̃ vittę ex v traq̃ pte depẽdebãt: q̃ ple rũq̃ lata plerũq̃ tortilis de albo: & coco: k Insig- nibus ar. S. Asper sic legit & vtit̃ Salu. exẽplo: q ait: Equo atq̃ armis insigni bus. Probus vero in signib9 albis dic̃ legẽdũ: vt vestes albas accipiamus: q̃ sunt sa cerdotibus cõgrue: Sic Sta- tius de Amphiarao dicit. Albaq̃ purpureas iterpli cat infulę cristas. l Cã po. S. p cãpum. m Im molat. S. quasi victimã: vt ille cõsueuerat: nam hoc vbo ad sacerdotis nomẽ allusit. n Ingẽtiq̃ vm bra te. S. aut magnitudie corporis sui obumbrat eius cadauer: Aut ingenti vm- bra. i. morte tegit. vt i ęter nam clauduntur lumina noctẽ. Aut ingẽti vmbra tegi: secũdũ vsum accipiẽ dũ est. i. insultatiõe eũ op primit & obumbrat. o Ser. stus. SERVI. Se restos duos intelligamus vnũ in castris: & vnũ cũ Aenea: Nã troiani nondũ erupe: vt intelligamus eum quẽ sup dixit: q duo sunt: nec mirũ cũ et ipse dixerit: q̃d exẽplo esse possit. Assa racique duo. p Lecta re fert. S. pprie dixit: nã spo lia q̃ aptãt tropheę: legi di cunt̃. i. eligi. q Trophę um. S. declinatio latina ẽ. vñ & penultima habebit accentũ in nũero plurali: qa trophęa dicimus: sic gre ci: nec aliqd tã mutilamus: et t in ante penultima accẽ tus sicut apud grecos. r Instaurãt acies. SER. κατατοσ ιϲοπεδωσ/ον. aũ fusas accipiamus: ex eo q̃ dixit instaurãt. s Vul cani stir. cre. S. Notãdum stirpẽ de pr̃e dictã. cũ sp̃ de lõga generis significati one dicat̃. t Dardani des. S. Patronymicon a maioribus. v Dixerat il le aliquid. SER. prouerbi aliter dictum: ac si diceret

non mirū sic occisum esse eū: qui sibi plarimum arrogabat. x Coeloq; animū fortasse ferebat. S. forte exequauerat coelo vt de Aenea Drances: quib⁹ coelo te laudibus ęquem. y Caniciemq; sibi. D. Irridet: qui futurorū sciētię confidūt. z Syluicolę fauno. S. Faunus hoc loco quidā rusticus intelligēdus est: nō deus sicut sup̄ anxyrus: quem legim⁹ Iouē. nōnulli etiā nymphā non deā volunt: sed grece sponsam dictā: nec incredibile sit ex duob⁹ numinibus procreatū esse mortalem: q̄q; hęc nuia secūdū Aristo. aliq̄n moriātur. a Ille reducta. S. i. lōga. vt interea videt Aeneas in valle reducta: & intelligimus protenta hasta tarq̄ti arma eē impedita. Alii reducta retroducta dicūt: quod non procedit.
b Istic nūc metuende iace. S. Sarcasmos est hostilis irrisio. D. Metuende. q̄ te metuendū arbitrat⁹ es: C. Istic nūc metuēde. Hostilis: et amara increpatio. c Patrio sepulchro. S. etiam hic apparet faunū hominē fuisse. d Impasti. S. ita auidi: vt semp̄ credant̄ impasti: sicut de harpiis dixit in tertio. Et pallida semp̄ ora fame: quasi fame. e Ausonidum: S. p̄ Ausonidarū. sicut deum p̄ deorum. Nā ausonidū a genere foemineo venit: vt hęc ausonis: hę ausonides Ausonidarum vero venit ab eo q̄d est hic ausonida: huius ausonidę. f Tacitis r̄gnabat amyclis. S. Inter Caietā & terracinā oppidum constitutū est a laconibus: q̄ comites castoris & Pollucis fuer̄t: et ab Amyclis p̄uincię Laconię ciuitate est ei nomē inditū: Lacones itaq; isti cū secūdū pytagoreā sectā a cęde oim aialiū abstinerēt: vn̄ Iuue. A cūctis aialib⁹ abstinuit qui tanq; hoie: & ex vicinis paludib⁹ natas serpētes occidere nefas putarent: ab iisdē interempti sunt. Vn̄ amyclas tacitas dicit. i. pythagoreas. Nā pythagorica virt⁹ est quinquennale silentiū. Est & alia expositio: cum frequēter falso nūciarent̄ hostes et inani terrore ciuitas q̄ssaret̄. lata lege cautū est

Crediderat: coeloq;[x] animū fortasse ferebat.
Caniciemq;[y] sibi & longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis
Syluicolę[z] fauno dryope: quem nympha crearat:
Obuius ardenti sese obtulit: ille reducta[a]
Loricā clypeiq; ingens onus impedit hasta.
Tunc caput orantis nequicq;: & multa parātis
Dicere deturbat terrę: truncūq; tepentem
prouoluens: super hęc inimico pectore fatur.
Istic[b] nunc metuende iace, non optima mater
Cōdet humi p̄rio[c] ve onerabit mēbra sepłchro
Alitibus linquere feris: aut gurgite mersum
Vnda feret: piscesq; impasti[d] vulnera lambent
protinus anteū: & licham prima agmina turni
persequitur: fortēq; numam: fuluūq; camertē
Magnanimo volscente satum: ditissimus agri
Qui fuit ausonidū[e]: & tacitis regnauit amyclis[f]:
Aegeon[g] qualis: centum: cui brachia dicunt
Cētenasq; manus: quinquaginta oribus ignē[h]
pectoribusq; arsisse: Iouis cum fulmina contra
Tot parib⁹ streperet clypeis: tot strīgeret enses:
Sic toto Aeneas desęuit in ęquore victor:
Vt semel intepuit[i] mucro: q̄n ecce niphei
Quadriiuges[k] ī equos: aduersaq; pectora tēdit.
Atq;[l] illi longe gradientem[m]: & dira frementem:
Vt videre metu versi: retroq; ruentes:
Effundūtq; ducem: rapiūtq; ad littora currus.
Interea biiugis[n] infert se lucagus albis
In medios: fraterq; liger: sed frater habenis
Flectit equos: strictū rotat acer lucag⁹ ensem.
Haud tulit æneas tanto feruore furentes.

ne quis vnq; hostis nunciaret aduentū. Postea cū vere hostis venisset: nullo nūciante: ex improuiso capta est. vn̄ tacite Amyclę dicti sunt q̄ p̄iere silētio: Hic est quod ait Lucillius Mihi necesse est loqui: nā scio amyclas tacendo periisse. C. Amyclis. volūt nōnulli milites Castoris: qui lacones essēt post primū bellū Troianū in italiam venisse. Alii autē scribūt illos lacones quidē fuisse nō castoris milites: sed exilio actos: qui inter Caietā & fundos vrbē palustri loco cōdidere: et ab amyclis vrbe laconica Amyclas dixere. Has Plinius ait a serpentibus deletas. Emilius autē asper refert. Cū sępe falso nunciaretur aduentus hostiū amyclensibus: capitale ex lege institutū esse: si illud deinceps nunciaret̄. Ergo cū aduētarēt hostes: nihil nunciatū est: & per silentium capta est vrbs. Hinc Silius italic⁹ ait. Quęcūq; euertere silentia amyclę: sed potueruut ita captę sequētibus deinde temporibus deleri.
g Aegęon qualis. S. ipse est briare⁹. C. Aegeon. de quo in superioribus diximus: Nā ipse Briareus est centū brachia: nā. εκατονχυροσ. id est centimanus fingitur.
h Ignē pectoribus arsisse. S. Asper dicit ignē hūc animę intelligēdū calorem: venietem ex ferocitate: vt sit cū vim suę crudelitatis efflaret. Alii ignē hūc fulminis volunt: vt sit dictū queadmodum in primo: illū expirātē transfixo pectore flāmas. Sane notādū ignē arsisse cū igni alia res ardeat. Sic vt nō vnā manū putares: Nāq; ad hoc p̄tinet cōparatio: vt intelligam⁹ eū multitudinis vice dimicasse. i Intepuit nūc. S. nimia. s. cęde. k Quadriiugis. S. p̄pter homœoteleutō noluit dicere quadriiugos: cōtulitq; se ad aliā declinationē. Nā q̄driiugos & q̄driiuges dicim⁹: sicut inermes: & inermos: exanimes & exaīos. l Atq; illi. S. s. equi: nā ad sup̄iora retulit q̄d sci̇̄dū ē eē vitiosū: interposuit ei. aduersaq; pectora. m Lōge gradiētē. S. lōgis gradib⁹ incedē

Irruit aduersa ingens apparuit hasta.
Cui liger.
Non diomedis equos: non currũ cernis achillis:
Aut phrygię cam pos: nunc belli finis: & ęui
His dabitur terris: vesano talia late
Dicta volant ligeri: sed non & troius heros
Dicta parat contra: iaculũ nam torquet in hostẽ
Lucagus vt pronus pendens in uerbera: telo
Amonuit biiugos: proiecto dum pede lęuo:
Aptat se pugnę: subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei: tum lęuũ perforat inguen.
Excussus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius æneas dictis affatur amaris:
Lucage nulla tuos currus fuga segnis equorũ,
prodidit: aut vanę vertere ex hostibus vmbrę.
Ipse rotis saliens iuga deseris: hęc ita fatus
Arripuit biiugos: frater tendebat inermis
Infœlix palmas curru delapsus eodem.
per te per qui te talem genuere parentes
Vir troiane: sine hãc animã: & miserere precãtis
pluribus oranti æneas: haud talia dudum
Dicta dabas: morere: & fratrẽ ne deserere frater
Tum latebras animę pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera victor
Dardanius: torrentis aquę: vel turbinis atri
More furens: tandẽ erũpũt: & castra relinquunt
Ascanius puer: & nequicq̃ obsessa iuuentus.

tem & est militaris incen sus.
n Biiugis infert lucagus habenis. SER. erit nomi natiu⁹ hic biiugus. Nam biiugibus fecerat: si esset tertię formę: ab eo quod est biiugis: genitiuo hui⁹ biiugis.
o Non diomedis equos non currum cernis achil lis. S. Duo obiicit a quib⁹ est victus Aeneas: nec ta men vsq; q̃q: nam eoruz impet⁹ euitauit. D. achil lem: & Diomedẽ nõ vult laudare: sed illos cum Ae nea deprimit. CRISTO FE. Non Diomedis eq̃s: non currũ cernis achillis. Vanitatis plena orõ est: quę ex ore fortissimorum prudentiumq; virorũ: nõ egreditur. Qui eñ res grã des aggrediuntur: hi poti us silentio consiliũ tegũt: q̃ vanis minis efferũtur. Vnde de Aenea pfert: Sed non & troius heros di cta parat contra.

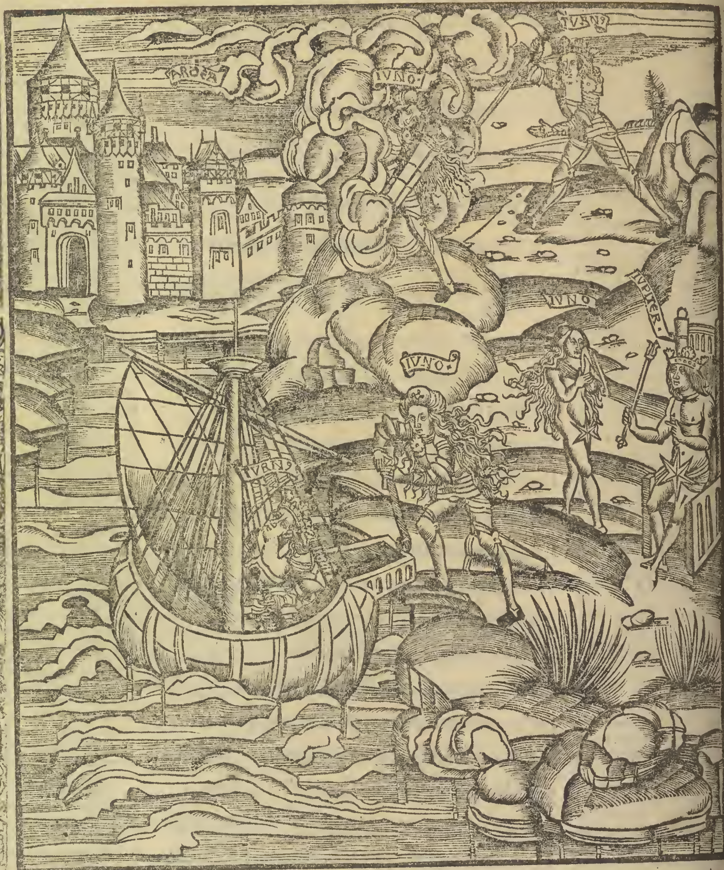
p Dicta parat contra: SER. potest leg: & dicta parat cõtra. DONA. Nõ dicta parat contra. Nam prudens norat nõ lingua sed manu vtẽdum in bel lo. q Pronus pendẽs inuerbera telo SER. Pro nus nomen. nam & com paratur: vt pronior. Si au tem participium esset fie ret vitiosa locutio sine in terpositione locutionis.
r Proiecto SER. exten to: vt proiectaq; saxa Pa chynni.

s Quem pius æneas di ctis affatur amaris. CRI. genus dicendi ardens are ctum: et infensum est: q̃d quale sit: & cui tribuatur iam supra demonstraui mus hoc non mitiori Ae neę naturę quadrat: sed a modo suo morte exacer bato conuenit Ergo poe ta ne hoc ingenio suo: sed concitatiõe ex mœrore in terempti Pallãtis dare vi deretur: dixit pius Aeneas dictis amaris: vt pietas naturę amator cõcitatio esse significaret.

t Lucage nlla tuos cur rus fuga segnis equoruz. Prodidit aut vanę verte re ex hostibus vmbrę. S. Hęc allocutio cõtraria est superiori: hoc enim continet. Obiecisti mihi q; sim: et a Dy omede: & ab achille conuersus in fugam: te vero o lucage nec equorum tarditas prodidit: quod mihi contingit: cum

a Dyo mede occisus ẽ pã darus: qui in eodem curru dimicabat: nec aliqua vm bra equi tui territi: quod factum sępius in home ro legitur: sicut paulopost Turnum cogit imago Lel la deserere. Potest tamen & ad illud referri: quo tẽ pore eum ab Achille nu be Neptunnus eripuit: vt in quinto cõmemorat.
v Ipse rotis saliẽs. SER VI. Sarcosmos est: nam p irrisionem dictum est. Il le ei vulnerat⁹ ceciderat. Rotis.. a curru pte totũ.
x Sine. SER. Permitte viam s. relinque patere. et συγχωρησον.
y Latebras animę pe ctus mucrone recludit. S. Diffinitio pectoris est.
z Edebat funera victor: SER. quasi ad spectãdũ: vnde & munerum edito res dicuntur.
a Turbinis atri. CRI. de quo alias.
b Tandem erumpunt. C. s. postq; Aeneas ita vi res hostiles contriuerat: vt pene obsidonẽ iam desere rent. c Ascanius. C. q & parẽti subuenire: & ho stẽ vlcisci cupidissim⁹ erat. d Nec quicq̃. C. quia su perari: aut ne erumperet p hiberi non potuit.

¶e Vt rebare S. vt arbi trabaris: Verũ est q; troia ni Veneris virtute nitunẽ: & dictum est p r Ironiã. Nã supfluo quidem hãc o rationẽ simpliciter dictã voluũt vt reuera dicat Iup piter per se nihil posse tro ianos: q̃d falsum ẽ: adeo vt Iunonis oratio ad Iro niam: nõ ad simplicia ver ba respõdeat. f Nec te sententia fallit. S. hoc per parenthesim dictum est: g Viuida. SER. fortis. vt: Sed bello viuida virt⁹. h Cui Iuno summis sa. SER. humilis: & quia intellexit obliqua troiano rum accusatione impu gnari suum pudorem: & ipse respondit oblique. DONA. Cui Iuno sum missa. Humilẽ esse decet: quem necessitas precandi vrget. CRI. Cui Iuno sũ missa. Ostendit ex fortu nę varietate: & superioris deiici & abiectiores effer ri consueuisse. videm⁹ eñ nũc Iunonẽ in despatiõe oĩm rerũ fact⁹ et grandia sua verba deposuisse. Muliebriter igĩ querit de iminuto Iouis amo re erga se: & supplex erat: vt si non victor saltem incolumis

e pugna discedat Turnus
Est autem oratio artificio
sa: nam a principio osten-
dit: non cedere Veneri: sed
illi quē timet: vt & in ve-
nerem inuidiam moueat:
quę nō sua industria: sed
alieno auxilio superet: &
in se cōmiserationem ca-
p atque iniqtate mariti
succūbere cogatur: Quod
magis dolendum videtur
ꝙ nō sui: aut rei, cl'pa: sed

¶ Iunonem interea compellat Iuppiter vltro:
O germana mihi: atqꝫ eadem gratissima cōiūx
Vt rebare venus: (nec te sententia fallit:)
Troianas sustentat opes: non viuida bello
Dextra viris: animusqꝫ ferox: patiensqꝫ pericli.
Cui iuno submissa: quid o pulcherrime coniunx
Sollicitas ęgrā: & tua tristia dicta timentem:

imminutiōe amoris hoc
sibi accidere ostendit: nec
discedit a natura muliebri:
quę omnia sibi denegāta
imputant iminutiōe amo
ris. i Trista. S. seuera.
Teren. Et tristis seueritas
inest atqꝫ in verbis fides.
Item contra. Virg. furias
amnemqꝫ seucrum. i. tria
ste. k Quin. S. f. vt nō:
Nā ꝯfirmatiua ptic'a: nō
est. l Nunc pereat teu

Si mihi quę quondã fuerat: quãq; esse decebat:
Vis in amore foret: nõ hęc mihi nanq; negares
Omipotens[k]: quin & pugnę subducere turnũ:
Et Dauno possem incolumem seruare parenti.
Nunc pereat[l]: teucrisq; pio det sanguine pœnas.
Ille[m] tñ nostra[n] deducit origine nomen.
pilumnusq; illi quartus[o] pater: & tua larga
Sępe manu: multisq; onerauit limina donis:
Cui rex ętherei breuiter sic fatur olympi.
Si mora[p] pñtis leti: tempusq; caduco[q]
Oratur iuueni: meq; hoc ita ponere[r] sentis:
Tolle fuga turnũ: atq; instãtibus eripe fatis.
Hactenus[s] indulsisse vacat: sin altior istis
Sub pcibus[t] venia vlla latet: totumq; moueri
Mutari ve putas bellum: spes pascis inanes:
Cui Iuno illachrymãs: [v] qd si q voce grauaris
Mente dares: atq; hęc turno rata[x] vita maneret:
Nũc manet insontẽ grauis exitus: aut ego[y] veri
Vana feror: quin vt potius formidine falsa
Ludar: & in melius tua q potes orsa reflectas.
Hęc vbi dicta dedit: cœlo se protinus alto:
Misit: agens hyemẽ:[z] nymbo succincta p auras:
Iliacamq; atiem & laurentia castra petiuit.
Tum dea nube caua[a] tenuẽ sine virib[us] vmbrã:
In faciem æneę (visu mirabile monstrum)
Dardanijs ornat telis: clypeumq; iubasq;[b]:
Diuini[c] assimulat capitis: dat inania verba:
Dat sine mẽte sonum: gressusq; effingit euntis
Morte[e] obita: qles fama est volitare figuras:
Aut quę sopitos deludũt somnia sensus.
At primas lęta ante acies[f] exultat imago.
Irritatq;[g] virum telis: & voce lacessit.
Instat cui turnus: stridentemq; eminus hastam
Conijcit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Aeneam auersum vt cedere turn[us]

crisq; pio det sanguĩe pœnas. S Sermo obliqu[us] nõ apertus ductus. nam nõ agit vt pereat: sed magis fauet eius saluti. Q, autẽ dicit pio sanguĩe. Aeneę eũ latenter exequat: qui vbiq; dr cultor deorum. m Ille tñ. S. quãq; moriturus: tñ a diis originẽ ducit. n Nostra. S. diuina. o Quart[us] pr. S. abauus: nec est contrariũ illud: cui Pilumn[us] auus potuit em fieri: vt & au[us] & abauus eius a Pilumno: Pilũni nomiarentur. p Si mora pñtis leti. S. Ex Iouis pcessione quali arte egerit Iuno pgnoscit. scilicet: vt Turnus possit euadere. C. Si mora psentis. Intellexit Iuppiter q Iuno in tam plena cõcessione obliq nõ solum q Turn[us] tũc subtrahi poss: a pñti pugna petebat: sed omnino incolumis deinceps euaderet. iccirco illi circumscribit temp[us]: in q notat q fata differri pñt: sed non tolli. q Caduco. S. morituro. r Ponere. S facere. Sic Lucil[ius] Homerum secutus: qui ait: ἐλγεθηκεν id est fecit. CRI. Ponere. constituere. Q, autẽ vmbrã in formã Aeneę cõstituat Iuno. non est ab re. Nam ipsa ambitio p sępe honoris cupidos viros ita impellit: vt vmbras pro Aenea. i. inanem qndã gloriam p vera laude sectent: & illa capti: mlta sup humanã conditionẽ aggrediant: cui rei fabula etiã Ixionis quadrat: qui cũ se Iunoni cõcũbere putat: nubibus commiscetur. s Hactenus indulsisse vacat. SER. Ingenti arte locutus est. Nã dicendo vacat. Oñdit sup hoc breue spacium vlterius bonarum stellarum irradiatione Turni facta differre nõ posse. Vnde non erit indulsisse libet: sed vacet: ac si diceret iam vndiq; in mortem truditur Turn[us]: hoc tantũ vacat spaciũ: Hinc est qd & supra ait: Metasq; dati puenit ad ęui. t Venia vlla. S. Beneficium quod speras te mereri. v Quod voce grauaris. SER negas fato. Vox enim Iouis fatũ est. Statius. Et vocẽ fata sequun

tur. Hoc autem dicit: vtinam quę negas voce: id est fato: mente pręstares. Nam si Iouis vox fatum est: potest aliud fando fati ordinem commutare. Grauaris: autẽ negas: grauit fers. Et hac locutiõe nõ nisi per accusatiũ vtimur: vt si dicas: aggrauor aduentũ tuũ: i. grauiter fero: grauor pñtiam. Nã et ipe dixit: qua grauaris: aliter nõ dicim[us] in hac significatione. Similiter etiam accusatiuo casu vtimur: cum volumus absolutã facere locutionem: & per gerundii modũ aliqd dicere: vt petendũ mihi est equũ codicem Pirrhum. Hinc Virgili[us]. Et pacem troiano ab rege petendũ. Nam si dixeris: petendus est codex: iam nõ per gerundii modũ: sed participialiter loqueris. x Rata. S. firma perpetua. y Veri vana feror. S. sũ veritatis ignara. z Nymbo succincta. S. nubib[us] quia pmisit agẽs hyemem: q nisi esset splendorẽ accipere possumus q est circa corp[us] deorum. a Nube caua. S Erit nominatiuus hęc nubes: nã nubs nõ dicimus: qd ait Liui[us] Andronicus: q primus edidit fabulã latinã apud nos. b Iubasq;: S. ppẽ equinam caudã: q eẽ solebat in galeis: vt Cristaq; hirsut[us] equina. c Diuini assimulat capitis. S. Hoc ex psona poetę dictum est intuentis futura: nã post mortẽ in nũerũ referũtur deorũ. d Dat inania verba. S. nec a membris: nec a mente venientia. e Obita. S. sumpta et suscepta: & completa. f Exultat. S. Exultare ẽ gaudere: & p se plenũ ẽ: Nam insultare ẽ irridere inimicos: & dicim[us]: insulto tibi: Licet Salusti[us] dixerit: Multos ab adolescentia bonos insultauerat: q̃uis possit illic alia esse significatio: multos insultauerat. hoc est impetum fecerat. g Irritatq; virũ telis. S. Iõ hac arte agit Iuno: & imagine decipit Turnum: quę si ex aperto fugã suaderet: more viri fortis: ille fugę

preponeret mortẽ: cum pẽsertim ipse in sequentibus dicat: Vsq; adeo ne mori miserũ est. h Turbidus. S. elatus: arrogantia tumẽs. i Tellus quesita p vndas. S. sic alibi. En agros: & quã bello Troiane petisti Hesperiã metire iacens. k Talia vociferãs sequit. S. Seqns clamabat: nõ autem dixit: & sic est secutus. l Nec ferre vi. sua gau. vẽtos. S. Prouerbiũ est: venti ferũt gaudia. i. lętat incassum: sic supra. Sed aurę oia discerpunt. Item partẽ mente dedit: partẽ volucres dispersit in auras. m Forte ratis. S. Descriptio p Ecbasim facta: nõ eñ a superioribus pendet: sed antedictis adiungit. vt insula sicaniũ iuxta latus. Has ãt descriptiones ẽe aptas: & raras cõuenit. Sicut & Horati⁹ docet i arte poetica dicẽs: Purpureus late: qui splendeat vnus: & alter assuit pann⁹. Sũt eñ ornatui.

n Crepidine saxi. S. Crepido est abrupti saxi altitudo. Sane hoc loco antiptosis facta est: ꝓpter metrũ. cõiuncta ergo crepidine. p crepidini: sicut heret pede⁹ pes p pedi. o Osini⁹. S. Ipse est quẽ supra Massicũ dixit. ꝙ vt dixim⁹: si Osinius ꝓpriũ ẽ massic⁹ appellatm: Licet possit fieri: vt duo nomia vni⁹ sint: Vt est Numa pompili⁹: Alexander magnus. p Clusinis oris. S. Thuscię ciuitate.

q Nec turn⁹ segnior istat. C. Nam q̃tiens p summã inscitiã eias maximi viri habent aduersus res vanas: & nihil ꝓfuturas: oĩ vi nitũtur. & vtilia q̃ aut dignitatẽ sũmã: aut saltẽ salutẽ allatura sint negligũr. et vmbratile q̃ddã & vanũ sectantur. r Trãsilit. S. Hoc sermone festinantis celeritas iudicatur. s Rupit Saturnia funem. S. Ne deprehenso dolo ad bellũ rediret. t Illũ aũt absẽtẽ i proelia poscit. S. sic meli⁹ ꝙ sicut nõnulli volunt. Vrbanus nanq; sic legit. ille autem Aeneam absentem in proelia poscit: vt quasi ad Turnum possit referri. t Obuia multa virũ demittit corpora morti. SER. quod Vrbanus dici arbitratur de nautis in naui inuentis: quod non procedit: Nam absens dicitur qui recedit. quod nunc Turno congruit: non Aeneę qui interest proeliis. v Medio. SER. ad medium. x Turbo. S. vis venti. y Ignarus rerum. SER. artis per quam euaserat. z Omnipotens genitor. SER. Duo antonomasia pro vno proprio: vt tritonia Pallas. CR. Omnipotens genitor. Captat aperte beniuolẽtiam: dum omnipotentẽ & genitorem appellat: sed oblique dolet: ꝙ cum omnipotens sit: & parentẽ curã subire deceat: in tam nephandum & ignominiosum errorem illum induxerit.

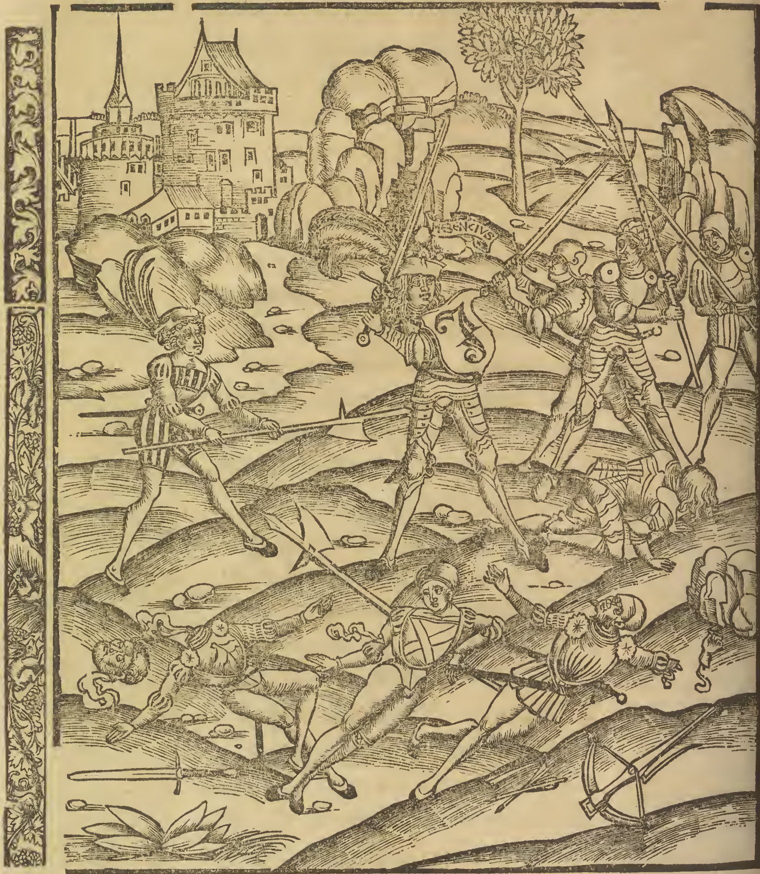
Credidit: atq; aĩo spem turbidus[h] hausit inanẽ.
Quo fugis ænea: thalamos ne desere pactos.
Hac dabitur dextra tellus[i] quesita per vndas.
Talia[k] vociferans sequit̃: strictumq; chorus cat
Mucronem: [l]nec ferre videt sua gaudia ventos.
Forte[m] ratis celsi cõiuncta crepidine[n] saxi:
Expositis stabat scalis: & ponte parato:
Qua rex clusinis aduectus Osinius[o] oris[p]:
Huc sese ænee trepida fugientis imago
Conijcit in latebras: [q]nec Turn⁹ segnior instat:
Exuperatq; moras: & pontes[r] transilit altos:
Vix proram attigerat: [s]rupit saturnia funem:
Auulsamq; rapit reuoluta per ęquora nauem.
Illum autem Aeneas absentẽ in ꝓlia poscit.
Obuia[t] multa virum demittit corpa morti.
Tum lęuis haud vltra latebras iam q̃rit imago:
Sed sublime volans nubi se immiscuit atrę.
Cum tumũ medio[v] interea fert æquore turbo[x].
Respicit[y] ignarus rerum: ingratusq; salutis.
Et duplices cum voce manus ad sydera tendit:
Omnipotens[z] genitor tanton[a] me crimĩe dignũ
Duxisti: & tales voluisti expendere poenas.
Quo[b] feror: vñ abij[c]: q̃ me fuga: q̃ue[d] reducet:
Laurentis[e] ne iterũ muros: et castra videbo:
Quid[f] manus illa virum: q me meaq; arma secuti.

a Tanton crimie. SER. Tanton pro tanto ne: & constat mutilatas partes orationis accentũ in eodem loco habere: in quo etiam integre habuerunt. Nam μορια id est minores particulę: vt que. ne. ve. ce. quotiens iungũtur aliis partibus: ante se accentũ faciũt: qualislibet sit syllaba quę pcedit: siue breuis: siue longa: vt musęq;. huiusce. illisce. tanton e aduce. & hęc mutilata similr ꝓferũtur: scilicet sub eodem accentu. C. Tãton crimie. Crimine. i. poena: & posuit pcedẽs p subsequẽti. Nã q̃d aliud mai⁹ crimẽ pt excogitari dux ꝙ castra suoꝝ: et pugnãtes acies hostibus proderẽ: & tamen non suo consilio factum ostendit: sed a Ioue hũc errorem deductũ dolet. Tanton. Nõ potuit illustrius exprimere quasi dicat: q̃nti nullũ aliud ne excogitari qdem potest: potius autem de Ioue ꝙ de reliqs diis queritur: qui ipse primus omnium suo nutu omia gerit. Est autem pathetica oratio. Et q̃lem in homie sũma perturbatõe fureti esse decet. Vnde principium abruptũ habet: & clausulas concisas: vt animus crebro ęstuet: neq; vsq; consistat.

b Quo feror. CRIS: quasi dicat. eo feror vnde summa ignominia prouentura sit. c Vnde abii. CRIST. quasi diceret a meis: quos quia mea causa in tanto periculo cõstituti sunt, deserere summum nefas fuit. d Quẽ ue reducit. SER. qualem: vt hinc ego te Euriale aspicio: & quasi nescius sui est in tanta rerũ pmutatiõe. e Laurentis ne iterum muros. S. q̃si deliberatio est. f Quid man⁹ illa virũ. S. Sylepsis per genus: nam a manu: id est multitudine ad viros transitum facit. CR. Quid manus illa virum. Non graue est honesto viro viriliter pugnando honeste cadere: sed turpiter cedere & suos in manifesto periculo prodere: peius omni genere mortis extat: Quo ergo animo credibile est illum: & gemitus suorum audisse: & fugam vidisse.

Quos ue (nefas) oẽs nefanda in morte reliqui:
Et nunc [g] palantes video: [h] gemitũq; cadentum
Accipio. quid agã? aut que iã [i] satis ima dehiscat
Terra mihi? vos o potius [k] miserescite venti:
In rupes: in saxa (volens vos turnus [l] adoro:)
Ferte ratem: seuisq; vadis immittite [m] syrtis:
Quo neq; me rutuli: neq; conscia fama seq̃t
Hec memorãs animo: nũc huc nũc fluctuat illuc
An sese [n] mucrone ob tantum dedecus amens
Induat: & [o] crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an iaceat mediis: & littora nando
Curua petat: teucrumq; iterꝝ se reddat in arma.
Ter conatus vtrãq; viam: ter maximo Iuno
Continuit: iuuenẽq; [p] animi miserata repressit.
Labitur alta secans ęstu fluctuq; secundo:
Et patris antiquã dauni defertur [q] ad vrbem.
¶ [r] At Iouis interea [s] montis mezentius ardens
Succedit pugnę: teucrosq; inuadit [t] ouantes:
[v] Concurrunt Tyrrhenę acies: atq; omnibus vni
[x] Vni odiisq; viro telisq; frequentibus instant.
Illę velut rupes: vastũ que [y] prodit in ęquor
Obuia ventorum furiis: expostaq; [z] ponto:
Vim cunctam: atq; minas perfert [a] cęliq; marisq;
Ipsa immota manẽs: prolem dolicaonis hebrꝝ
Sternit humi: cũ quo latagum: palmũq; [b] fugacẽ:
Sed [c] latagum saxo: atq; ingenti fragmine mõtis
Occupat os: faciẽq; aduersam [d] poplite palmũ
Succiso: volui segnem sinit: armaq; lauso
Donat [e] habere humeris: et vertice figere cristas:
Nec non euantem phrygium: paridisq; minãta
Aequalem: comitemq;: vna quẽ nocte theano

g Palantes video. S. intelligimus eum non lõge a terris fuisse. Nam q̃d ait supra. Medio fert ęquore turbo: vt dixim⁹ ad mediũ accipiendũ ẽ: Aut qa mediũ dicitur oẽ quod est iter finem: & initium: vt in quito. Interea mediũ ęneas iã classe tenebat.
h Gemitũq; cadentum Accipio. S. Hinc apparet de Aenea dictum. Obuia multa viꝝ demittit corpa morti. Ima de te. S. Dolet sibi etiã infoelitiũ vota sublata: siquidẽ i mari cõstitutus optare hiatũ non põt terrę: Immã aũt terrę dixit: quę cõtinet maria.
i Quę iam satis ima dehiscat. Terra. C. Cũ in tãtũ dedec⁹ vir fortis: & solius glorię appetẽs se icurrisse videat: quid aliud optet: nisi vt terra sibi dehystat: & q̃duis genus mortis exoptet: & q̃ procul a rutulis feratur: quibus se maxime ꝓbari: & in maxima laude se apud illos esse cupiebat: quos in tantas calamitates sibi coniugium: regnũq; seruari studet impulerat: Iuno autẽ prohibuit. i. cupido regnãdi continuit. k Miserescite venti. S. pro petentis qualitate: nonnunq̃ etiã mors videt̃ esse miseratio: vt hoc loco. Itẽ supra figite me: si qua est pietas.
l Adoro. S. ad vacat: et ẽ: metri causa additum.
m Syrtis. S. vbi arenosa sunt loca: aut reuera ad Syrtes. i. ad mundi extrema. q̃ me nec fama comitetur. n Mucrone induat. S. aut. καταχρηστικῶς. dixit induat pro feriat. Aut Hyppalage est pro mucrone suo induat corpore. Si enĩ induere est vestire: non mucrone corpus induitur: sed induit̃ mucro corpore. i. tegit̃: & vestitur. o Crudũ. S. crudele cruẽtũ. p animi. S. ꝓ aĩo miserata: nã figurate locutus est: sicut o pręstans animi iuuenis pro aĩo: & illi⁹ rei ꝓ illa re.
q Ad vrbem. S. ardeã. & iõ sic longe: ne ex ꝓpinquo statim redire: et vt eũ affectus retineret parẽtis.
r At Iouis interea mo &c. S. Nouimus sacr legũ esse Mezẽtiũ: Iouẽ etiã hortatũ esse alios deos: vt a bello desisteret: & dixisse rex Iuppiter oib⁹ idem: Quõ ergo procedit: at Iouis interea monitis: d cimus primo Iouem iustitię fauere nõ partibus: quod si ẽ iure Mezentiũ in Turni locũ fecit venire: vt iustũ p̃liũ inueniatur: nec vna ps penitus a ducibus sit destituta. Quod aũt dicit̃ sacrilegũ Iuppiter admonere nõ debuit: non admonet: vt vincat: sed vt possit perire: illud etiã frustra quęrit̃. quẽadmodum numini sacrileg⁹ obtẽperare potuit: cũ Mezentiũ non aperte Iuppiter moneat: sed ei iniiciat tale desiderium. Vñ est dii ne hunc ardorẽ mentib⁹ addũt Euryale: an sua cuiq; de⁹ fit dira cupido. s Monitis. S. ab eo q̃d est hęc monita hic venit datiu⁹: nam & hos monit⁹ dicim⁹ vt Persi⁹ Hos pueris monit⁹ pr̃es infũdere lippos: Sed a quarta declinatione: nec singulari datiuo vtimur: nec plurali: nã vnũ nomẽ de his (quę licet duplicem habeãt decliatione) tñ aliquibus eorũ casib⁹ ꝓpter asperitatẽ vtimur: vt Lauri laurib⁹: cũ et hu⁹ laur⁹: & ab hac lauro dicam⁹. C. At Iouis interea. Nam cum ꝓmisisset Iunoni: vt Turnum pugnę subtraheret inique egisset: nisi curasset: vt alter loco Turni succederet: t Ouantes. C Quasi nihil iã amoto Turno timentes. v Cõcurrunt tyrrhenę acies. S. Quę specialiter odio Mezentii in bellũ ruebant.
x Vni. C. fecit rẽ verisimilẽ q̃ illo ꝑempto: & odiũ saturassent. & metus tyrãni iniqui liberi euasissent: & ꝓpter hoc solũ in expeditionẽ hanc venerant.
y Prodit in ęquor. S. extendit̃. Sic Iuue. Quę pelago occurrunt medio longeq; relinquũt italiam.
z Ponto. S. cõtra pelag⁹: nã datiu⁹ est. a Coeliq; marisq;. S. sicut & Mezentiũ odiorũ: & telorũ exercitus. b Fugacem. S. velocẽ mõ. c Latagũ occupat os. S. ꝓ Latagi os occupat: et ẽ gręca figura in Home. frequẽs: vt si dicas. ἔκρουσεν ἀχιλλέα τὸν πόδα. i. achillẽ ꝑcussit pedẽ: ꝓ ꝑcussit achill' pedẽ. d Poplite pal. S. ꝓ ea ꝑte q̃ plurimũ poterat.

In lucem genitori amyco dedit: & face pergnans
Cisseis regina parin creat vrbe paterna
Occubat: ignarum laurens habet ora minanta
At velut ille canum morsu de montibus altis.
Actus aper: mltosq; vesulus quē piniferannos

e Donat habere: S: greca figura: vt: argenti magnū dat ferre talentum: f Cisseis. S. Hecuba filia Cissei: secūdū Euripidem in hecuba. Secūdum alios dim̄tis. quod aūt ait: face p̄gnans: hęc rō ē: quia an̄q̄ pareret: faculā se pepcisse vid't in somnis. g Vrbe paterna Oc. S. Subaudis paris: q̄d vt nō diceret metri est necessitate compulsus. h Ignarū lau. ha. or. mi: S. s. casus sui: vera tamen est lectio ignarū. i. ignoratum: qui nesciretur & est supia significatio: sicut in quarto. Liquitq; volatile ferrum: nesci⁹ p qui nesciebatur. i Actus. S. coactus in retia. k Vesulus. S. mons ligurię est iu-

ta alpes. Liguria autem colieret Thusciæ de q̄ fuerat Mezentius: vnde satis est congrua cōparatio. C: Vesulus: mons de quo in Georgi. dictum est. l Defēdit. S. texit: vt hic mihi dū teneras defendo a frigore myrtos. m Multosq̄. S. p multosue: non enī vicina est palus. Laurentia mōti Vesulo vt possit vnus atq̄ idē apte intelligi. n Laurentia. S. p laurens: nā recta declinatio hec est. C. Palus laurētia: quia volutabris apri gaudent. o Pastus. S. pro pastū: nam supra ait: quem ergo antiptosis est. p Inhorruit a. S. p armis inhorruit: Aut certe in armos horruit: & erexit setas. C. inhorruit ar. quia setas erigunt. q Tutis clamorib⁹. S. ppt piculū. r Iuste irę. S. ppter illud Mortua qn etiā iūgebat corpora viuis: componēs manibusq̄ manusq̄: atq̄ oribus ora. s Cunctatur. S. Disponit se per omnes partes. t Tergo. S. scuto: vt &. venit aduersi in tergū sulmonis. v Coriti devi: S. coritus est ciuitas Thusciæ: et mōs & rex pater Dardani: vn̄ nūc q̄d vis potest referri. x Graius homo. S. oriundo quidem grecus: sed qui nūc de Thuscia venisset ad bellū. y Miscentem. S. perturbantē. z Purpureū pen. S. Bene galeatū. vt purpurei cristis iuuenes. i. pulchri. a Vesana fa. S. alibi. Et malesuada fames. b Fugacem. S. velocē. c Surgentē. S. crescētem: cornibus eminentē. d Comasq̄ erexit. S. naturale est: vt irati leōes erigant iubas. e Lauit. S. Lauo: ab eo quod est lauo lauis: nā hoc verbum: & primę coniugationis est: & tertię. a q̄ nunc ait lauit. Itē Hora. Lauit amne crines: Itē neq̄ dulcia mala vino lauere. f Infracta. S. aut valde fracta: aut reuera ifracta. g Orodē. S. istū Orodē virū forte intelligim⁹ i fugam cōuersum necessitate: nā ipse Mezentius paulo p⁹ dictur⁹ ē ad hortādos socios: Pars belli haud tēnenda viris iacet altus Orodes. h Furto. S. in

Defendit: multosq̄ palus laurentia sylua
pastus arundinea: postq̄ inter retia vētum est:
Sub stitit: infremuitq̄ ferox: & ihorruit armos
Nec cuiq̄ irasci: propiusq̄ accedere virtus.
Sed iaculis: tutisq̄ pcul clamoribus instant.
Haud aliter: iustę quibus est mezentius irę:
Non vlli est animus stricto concurrere ferro.
Missilibus longe: & vasto clamore lacessunt.
Ille autem impauidus partes cūctatur in omes
Dentibus infrendens: & tergo decutit hastas.
Venerat antiquis coriti de finibus acron.
Graius hō: infectos linquēs profug⁹ hymeneos.
Hunc vbi miscentē longe media agmina vidit
purpureū pennis: & pactę coniugis ostro:
Inpastus stabula alta leo ceu sępe peragrans.
Suadet enim vesana fames: si forte fugacem
Conspexit capreā: aut surgētem incornua ceruū
Gaudet hians immane: comasq̄ erexit & hęret
Visceribus superincūbēs: lauit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit indensos alacer mezentius hostes:
Sternitur infoelix acron: & calcibus atram
Tundit humū expirans: infractaq̄ tela cruētat
Atq̄ idem fugiētem haud est dignatus orodē
Sternere: nec iacta cęcum dare cuspide vulnus:
Obuius: aduersoq̄ occurrit: seq̄ viro vir
Cōtulit: haud furto melior: sed fortibus armis.
Tum super abiectū posito pede nixus & hasta:
pars belli haud tēnenda viris iacet alt⁹ orodes:
Conclamant sotii lętum peana secuti.
Ille autem expirans: nō me quicūq̄ es invlto

fidiis. i Haud temnēda viri. S. Asp viris legit. k Altus. S. magnus: vt. Sic pater ille deū faciat: sic altus Apollo. l Peana secuti. S. Pean proprie Apollinis est laus: sed abusiue etiā aliorū dicit: vn̄ Pindarus opus suū: quod & hominū: & deorū continet laudes pęanas vocat. m Ille autē expirans. C. Orodi huic diuinationē. tribuit: qm̄ vulnere lœtali confectus propter mortē constitutus erat. Nā eo tempore animus pene a corpore solutus: in naturā rediēs: suā diuinitatē ostēdit: quam corpore oppressus ostendere nō poterat. n Nec longum lętabere. S. Duo dixit. Nec diu lętaberis: nec me indefenso. Homeri autem more morienti dedit scietiā futurorum. Lōgū. pro lōge. nomen pro aduerbio posuit. o Subridēs. S. per iracūdiā ridens loquitur: vn̄ et illud dictū per irrisionē accipitur. C. Subridens. propter contectum. p Mixta ira. C. quā ex maledicto concœperat. q Ast me diuū pater: atq̄ hominū rex viderit. S. i. viderit vtrum Mezētio possit nocere ille quē vos deorū & hominū creditis esse rectorē. C. Diuum pater. impius contemptu: & per ironiā hęc dixit. r Eduxit corpore telū. S. quo facilius possit perire. Luca. nō eget ingestis: sed vulsis corpore telis. s Dura quies. S. blande cōtraria: sicut dictum est: & somn⁹ ferreus. t Cedicus alcathoū. S. in hoc loco est confusio in aliquibus hominibus: nā quis sit troianus: quis Rutulus ignoratur. v Rapo. S. rapon dicit: sicut Tarcō: sed metri causa detraxit n: vt possit fieri Synalypha: sicut supra ait. At procul hic tarco.

x Infrenis. S. casu equi asperrimi: qui frenorum sperneret regimē. Infrenos autem etiam homines dicimus: vt hinc numidę infreni cingunt: dicimus autem infren⁹ et ifrenis: sicut inerm⁹ & inermis. y Processerat agis. S. cōtra Mesapū dimicaturus: quod nequit efficere: nam a Valero anteq̄ ad Mesa

pos peruenitet occisus est.
b Haud expers valerus virtutis auitę. SER. non ignarus virtutis parentum.
a Iaculo:& longe fallente sagitta. SER. Ictu longe fallentis sagittę: nam p endyadim dixit: vt Ha mis auroq; trilicē. itē moleq; et montes: CRI. Longe fallente sagitta. Fallebat enim qui vulnerabat cum non putaret ex tā longinquo spatio illam ad se peruenire posse.
h Cedebant pariter: pariterq; ruebant. SER. Legitur & cędebant: id est terga vertebant: secundum quod ruebant insequebātur significat. Si autem cedebant: id est occidebant: ruebant: hoc est cadebant significat.
c Iram miserātur inanē. SERVI. Generaliter dicit omnem iram bellicā: vbi enim tam inanis iracundia est q̄ i bello: vbi vt pereamus irascimur. CRIS. iram inanem. Quia illa nihil proficiebat.
d Pallida tisiphone media inter milia sęuit. SERVI. Non ipsa dea: sed effectus furię: hoc ē insania.
e Orion. Cum pedes incedit medii per maxima nerei Stagna viā scin. hu. SER. Orion (vt etiam in primo diximus) Oneopionis regis filius fuit: & conceptus a Ioue mercurio Neptunnoq; susceptis hospitio. hic venator imensi corporis fuit: qui quodam tēpore suscept⁹ a rege Oenopione: cum vellet eius filiam viciare: ille iratus ei oculos sustulit: cęcus itaq; orion cum consuleret quē admodum oculos posset recipere: responsum est ei posse lumina restitui: si p pelag⁹ cōtra orietē pergeret: vt loca luminum radiis solis semper offerret: q̄d id ille efficere ita potuit: Nām cum audisset strepitum Cyclopum Ioui fulmina fabricantū: sono ad eos ductus: vnum de his humeris supposuit: & eo duce oraculi pręcepta compleuit. Non autem incongrue fingit ire potuisse per medium pelagus: quasi filius pro parte Neptunni. Hęc autem cōparatio pertinet ad solum corporis p ceritatem.

Victor nec longum letabere te quoq; fata
Prospectant paria: atq; eadē mox arua tenebis.
Ad quem subridens mixta mezentius ira:
Nūc morere: ast de me diuū pater: atq; hoīz rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos: & ferreus vrget
Somnus: in ęternam clauduntur lumina noctē.
Cędicus alcothoū obtrūcat: sacrator hydaspē:
Partheniūq; rapo: & prędurum viribus orsen.
Mesapus cloniumq; lycaoniumq; ericatem
Illum infrenis equi lapsu tellure iacentem.
Hunc peditem pedes: et lycius processerat agis
Quem tn̄ haud expers valerus virtutis auitę
Deiicit. atronium salius: saliumq; nealcas
Insignis iaculo: et longe fallente sagitta
Iam grauis ęquabat luctus: et mutua mauors
Funera: cędebant pariter: pariterq; ruebant
Victores victiq;: neq; his fuga nota: nec illis.
Dii iouis in tectis iram miserantur inanem
Amborum: et tantos mortalibus esse labores:
Hinc venus: hinc contra spectat saturnia Iuno.
pallida tisiphone media inter milia sęuit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastā
Turbidus ingreditur cāpo: q̄si magnus orion
Cum pedes incedit medii per maxima nerei
Stagna: viā scindēs: humero supereminet vndas.
Aut summis referēs annosam montibus ornū.
Ingrediturq; solo: et caput inter nubila condit
Talis se vastis infert mezentius armis.
Huic contra æneas speculatus in agmine lōgo
Obuius ire parat: manet imperterritus ille
Hostē magnanimū operiens: et mole sua stat.
Atq; oculis spatiū emensus quātum satis hastę
Dextra mihi deus: et telum quod missile libro
Nunc adsint: voueo prędonis corpore raptis

f Maxima nerei stagna. SER. per epitheton eleuauit tapynosim more suo.
g Speculatus. CRISTOFE. Quoniam huic rei intentus erat.
h Imperterrit⁹ ille. SER Prima est compositio: nō secunda: nam hoc est perterritus: quod territus: & tunc est vera compositio: cum sermonis natura corrumpitur.
i Spatium emēsus quātum satis hastę. SERVI. speciosa elocutio.
k Dextra mihi deus: & telum quod missile libro. CRISTO. Nam cum deos esse negaret cūcta in se se reposuerat. Impia ergo oratio: & omnino scelerattissima: loq̄t ei de dextra deq; telo suo: veluti de summo deo. Quid ergo Protagoras: aut dyagoras athe os cognomine: aut Theodorus: qui deos esse negarent sceleratius dixissent.
l Voueo. SER. Consecro. & dico.
m Prędonis. SER. Prędones sunt q ad populandā alienam inuadunt prouinciam: Alibi perfid⁹ altapetens abducta virgię prędo.

n Ip̄m te lause tro. CRI. Nam vt reliq quercū amputatis ramis: hostilibꝰ armis exornabāt: Sic iste Lausum filiū. o Tropheum. SER. dictum est απο του τροπεσθαι. id est ab hostiū cōuersiōe. Vn̄ qui hostē fugasset merebat̄ tropheū: Qui aūt occidisset triumphum: απο του θριαμβευειν id est ab exultatiōe. Sciendū sane Lauso ꝓpriā iō nihil pꝫ fuisse pietatē: ꝙ in eū pr̄ mente sacrilega munera

Indutum spolijs ⁿip̄m te Lause °tropheum
Aeneę dixit: stridentemqꝫ eminus hastam
Iecit: ad illa volans clypeo est excussa: ꝓculqꝫ
Egregium ˣanthorem latus inter & ilia figit:
Herculis anthorē comitē: qui missus ab argis
Hęserat Euandro: atqꝫ Itala consederat vrbe.
Sternitur infoelix ᵠalieno vulnere: ʳcoelumqꝫ
Aspicit: & dulces moriēs reminiscitur argos.
Tum pius Aeneas hastam iacit: illa per orbem

transferebat deorꝫ: et ei occisorū spolia deuouebat: x Anthorem. S. Erit noīatūs hic anthores: q̊ mō diores. Nā si antor fuerit ntūs: nō ꝓcedit metri rō: oīa eni noīa gręca ī or term̄ata: in obliqs casibꝰ corripiūt o: vt Hector hectoris. Nestor nestoris. Castor castoris: et sic author anthoris. q Alieno vulnere. S. telo: quod in Aeneā fuerat destinatū. r Cœlūqꝫ aspicit. S. vt alto q̄siuit coelo lucem.

Aere cauū triplici:p[s] linea terga:tribusq̄
Transijt intextū tauris opus.[t] imaq̄ sedit
Inguine: sed vires haud ꝑtulit: ocius ensem
Aeneas viso thyrreni sanguine lętus
Eripit a[v] femore: & trepidanti feruidus instat:
Ingemuit chari grauiter genitoris amore:
Vt vidit Lausus: lachrymęq̄ per ora volutę.
Hic[x] mortis durę casum: tuaq̄[y] optima facta:
Si qua[z] fidem tanto est operi latura vetustas:
Non equidē: nec te iuuenis memorādē silebo.
Ille pedem referens: & inutilis: inq̄[a] ligatus
Cedebat: clypeoq̄ [b] inimicū hastile trahebat.
proripuit iuuenis: se seq̄ immiscuit armis.
Iamq̄[c] assurgentis dextrę: plagamq̄ ferentis
Aeneę subiit mucronē: ipsumq̄[d] morando
Sustinuit: socij magno clamore sequuntur
Dum[e] genitor nati parma protectus abiret:
Telaq̄ conijciunt: protu[r]bant eminus hostē
Missilibus: furit æneas: tectusq̄ tenet se.
Ac velut[f] effusa: si quando grandine nymbi
pręcipitant:[g] omnis campis diffugit arator.
Omnis & agricola: & tuta latet arte viator:
Aut amnis ripis: aut alti fornici saxi.
Dum[h] pluit in terris: vt possit sole reducto
Exercere[i] diem: sic obrutus vndiq̄ telis
Aeneas[k] nubem belli dum detinet: omnes
Sustinet: & lausum increpitat: lausoq̄ minatur:
Quo moriture ruis? maioraq̄ viribus audes:
Fallit[l] te incautū pietas tua: nec minus ille
Exultat demens: sęue iamq̄ altius irę
Dardanio surgūt ductori: extremaq̄ lauso
parce[m] fila legunt: validū nanq̄[n] exigit ensem
per mediū Aeneas iuuenē: totumq̄ recondit:
Transijt[o] & palmā mucro leuia arma[p] minacis:
Et tunicam molli: mater q̄ neuerat auro

Item: Hausit cœlum mentemq̄ recœpit. Naturaľr enī morientes cupiūt saciari extremo lucis aspectu. r Dulces moriēs reminiscit̄ ar. S. Inter physica signa morituorū etiā hoc legit̄: patrię aspectū desiderare pituros. C. Dulces moriens remi. argos. A loco sępe trahitur indignatio: vt: cū tytan in syluis iter deserta ferarū. Itē. Et libię deserta peragro. Itē cōmiseratio: vt in hoc loco. Itē illud. Littora cū patrię lachrymās: portūq̄ relinq̄. s Linea terga. S. Lino enī tegebant̄ scuta: vt possꝫ inhęrere pictura. t Imaq̄ sedit inguie. S. Ima hasta: hyppalage ē ꝓ in imo i inguine. v A femore. S. vt etiā supra diximꝰ secūdū Caprū erit noiatūs hoc femen: licet nusq̄ lectū sit: vt etiā ipse cōmeōrat lachrymęq̄ per ora volutę: nō viri fortis: sed filii ē cōsiderata ꝑsona.
x Hic. S. In hoc loco vel bello: nam aduerbiū est: C. Hic mortis durę casū tuaq̄ optima fcā. Hoc eī ꝓpriū poetę est: vt veluti chori vicem sustinens: bonos laudet et extollat: malos taxet: et deprimat. Hinc Hora. Ille bonis faueat: atq̄ auxiliet̄ amice.
y Optima fcā. S. Alii optime legunt. z Si q̄ fidē tan. ē opi la. vetust. S. Nō de suis carmībꝰ dicit: nec ei sibi arrogaret: sꝫ tanto opi. i. pietati et virtuti tuę: Nā hic ē sensus: Ego quidem facta tua o lause: & mortē ex pietate venientē non silebo. Si tn̄ credet vetustas ex scelerato homie piū filiū ꝓcreatū fuisse. a Inq̄ ligatꝰ. S. ꝑ illigatus. & est temesis cū hysterologia.
b Inimicū hastile trahebant. S. cuiusdā q̄si picturę pompa: & imago describit̄. c Iamq̄ assurgētis dex. S. Iamq̄ subiit mucronē Aeneę dextrę assurgentis. i. plagā ferētis.
d Morando sustinuit. S. morā inītiēdo eius impetū lusit. e Dum genitor nati. S. de hystoria est. Nam Scipio Aphrycanus cum esset annorum vix decem & septem: patrem suum defendit in bello: nec recessit xxvii. confossus vulneribꝰ. f Ac velut effusa. C. Vitat agricola: & viator grandinē: vt redeunte sole possi t pari:

Sic Aeneas vitabat ingētē missiliū vim: vt nacta occasiōe Lausum et Turnū perderet. g Pręcipitant. S. pręcipitantur. h Dū pluit. S. Hic distinguēdū: nā si iunxeris: Dū pluit in terris: erit archaismos. debuit eni dicere in terras. Tamen sciendū est Hemistichiū hoc Lucretii esse: q̄d ita: vt inuenit Virgi. transtulit.
i Exercere diē: S. Hyppalage ē. ꝓ ipi ꝑ diē exerceri:
k Nubē belli dū deti: S. Bellantiū vim sustulit: donec deserueat: & bene translationē fecit a vicina compatiōe. l Fallit te incautū pietas tua. S. Q. credis me iccirco piū tibi veniā posse concedere. qa & ipse pietatis intuitu dicamꝰ ꝑ pr̄is salute. Tua aūt pietas prudēter est additum: quasi nō a parēte descendens. C. Fallit te incautū pietas tua. Damnat illū non sine laude: q in errorē nimia pietate labat̄. Stultitia enī est illū sup̄ vires res aggredi: sed ex nimia in patrē pietate labit̄. m Fila legūt. S. propriū fuerat rūpunt. Tamē legūt aut colligūt est: aut transeūt: vt littoraq̄ epiri legius. n Exigit ensem Per mediū æneas. S. Poetica descriptio ē: nam reuera fieri non potuit: vt et gladiꝰ transiret per corpus iuuenis: & in eius corpe abscōderet̄. nā exigit est ex eo agit trans corpus. o Parmam: SER. id est leuia arma: nō clypeum.
p Minacis. S. nō Lausi: non enī ipse minatus fuerat. Ergo ordo ē. Mucro minacis ænec scilicet.
q Tum vita per auras Concessit mœsta ad manes. S. id est anima: & abusiue dictū est. Nam ad inferos simulacrū pergit: non aīa. C. Vita. Anima mœsta. nam naturali appetitu corpori cōiuncta esse cupit.
r Quid tibi nunc miserande. CRI. Ostendit q etiam hostibꝰ: si egregio animo sint placet pietas: q̄uis contra se sit. s Pro laudibus istis. S: Quia et contra fortiorē: & pro patris salute dimicare conatus est. Ideo enim pluraľr laudibus dixit.
t Quid pius Aeneas tāta dabit idole dignū. SER. Pre

pter euitandā arrogantiā: tertia persona vsus est. Indoles autem proprie est imago quedam virtutis future.
v Quibus letatus habe. SER. Moris enim fuerat: vt cū his rebus sepelirent homines: q̄s dilexerant viui.

x Siqua est cura remitto. S. aut more illo dixit: quo solet sepultura ad ipsa cadauera nō pertinere: licet vmbris (sicut in sexto legimus) Prosit vt si qua est ea gloria signent. Itē de Palāte: Vano moesti comitamur honore: Aut certe siqua est ea cura Mezentio: id est patri sacrilego: qui superos inferosq; contemnit.

y Aenee magni dex. cadis. S. Sicut alibi nomen tū haud leue patris. Manibus hoc referes telo cecidisse camille. z Comptos de more capillos. S. Antiquo scq more: quo viri sicut mulieres componebāt capillos: quod verum eē: & statue antiquis docent: & psone quas in Tragediis videm⁹ similes in vtroq; sexu: q̄ntum ad ornatū pertinet corporis.

a Interea. S. Dū hec geruntur: & omnino sic est apud poetas interea sicut apud Salustiū eodē tpe.
b Vulnera siccabat lymphis. S. Noue & physice locutus ē. Nam cū aqua omnia infundant: ait siccari vulnus. Fluxus enim sanguis: a quarū frigore continet. C. Vulnera siccabat lymphis. Mouet in hoc loco pathos ab habitu: vt ē etiā fatigatio Entelli: atq; illū fidi equales genua egra trahentem.
c Lauabat. SER. inclinatione recreabat.

d Procul. S. modo iuxta significat: & in Bucolicis Aegloga sexta. Serta procul tantum capiti delapsa iacebant. e Grauia arma qescūt S. Bene grauia et galeā arma Sed leuia intelligam⁹. Et tal est figura: sicut illa Salustii. Leonū atq; alias feras: ergo et leo fera. Quiescunt arma quasi in terra posita: quoniam in galea que pendebat: poterat & moueri.
f Colla fouet SER. Sustinens se arboris trunco.
g Fusus per pexam in pec. barbā S. Barbā in pectus fusam hās; Archaismos aūt est: qđ ait ī pectore p inpectus:

vt alibi: Mediis effusus in vndis: pro in medias vndas:
h Multa. S. p multū: Sicut pede terram crebra ferit p crebro. i At lausum soc. & Pathos ab eo qđ est pter spem: Nam cum viuū credens mitteret: q a pugna illum reuocaret: vidit interemptus referri.

p Sup arma ferebant. S. Supra scutū: vt supra impositū scuto referunt planta frequentes.
l Presaga mali mens. C. Mens enī hūana: qm̄ immortalis ē: per sepe ī q̄dā sibi innata: malū sibi venturū p̄sagit: id est prenoscit. Sagire em̄ est calide sentire. Inde sagaces canes: qui calide feras inuestigant.

Impleuitq; sinū sanguis: tum⁹ vita per auras:
Concessit moesta ad manes: corpusq; reliquit.
At vero vt vultum vidit morientis: & ora:
Ora modis anchisiades pallentia miris
Ingemuit: miserās grauiter dextrāq; tetendit:
Et mentem patrie subiit pietatis imago:
Quid tibi nūc miserāde puer, p laudib⁹ istis:
Quid pius aeneas tāta dabit indole dignum:
Arma quibus letatus habe tua: teq; parentū
Manibus & cineri: siqua est ea cura: remitto.
Hoc tamen infoelix miseram solabere mortem
Aenee magni dexra cadis: increpat vltro
Cunctantes socios: & terra subleuat ipsum
Sanguine turpantē comptos de more capillos.
Interea genitor tyberini ad fluminis vndam
Vulnera siccabat lymphis: corpusq; lauabat
Arboris accliuis trunco procul aerea ramis
Dependet galea: & prato grauia arma qescūt.
Stant lecti circū iuuenes: ipse eger anhelans
Colla fouet: fusus perpexam in pectore barbā.
Multa sup Lauso rogitat: multosq; remittit
Qui reuocēt: moestiq; ferant mādata parentis:
At lausum socij exanimē sup arma ferebant.
Flentes ingentē: atq; ingenti vulnere victū
Agnouit longe gemitū presaga mali mens.
Caniciem multo deformat puluere: & ambas
Ad coelum tendit palmas: & corpore inheret.
Tanta ne me tenuit viuendi nate voluptas

m Ad coelū tendit palmas &c. S. Increpās deos: quasi sacrilegus. Et sciendum vno eodemq; tēpe nō eū potuisse & herere corpori: & man⁹ ad coelū leuare: licet ista Poeta cōiunxerit. CR. Ad celum: vt diis q̄s contemnebat: conficiaret. Nam et si malo: paruoq; ingenio deos tanq̄ qui non esset contemneret: tamen in subita aliqua consternatione nemo tam barbaro ingenio est: neq; tam deprauata consuetudine: vt superiorem aliquam potestatem esse non credat.

n Et corpe inheret. S. Aut inheret Lausu suo corpore: Aut certe hysterologia est: vt si heret in corpore. Melius tamē est: vt sit anthitosis p corpori: vt heret pede pes, p pedi.

o Tanta: CRI. Iustissima deorum indignatio: quam Nemesim greci appellant. Suo ordine meritas poenas exegit. Quia fuerat cōtemptor diuū: nō vt Capro videtur: qa contemptus diuis in homines seuiret. Nam et de Busiride: quem illaudatū scribit idem dixisset. Sed quia curam sacrorū diis nō exhibuit: Nam vt ait Cato in Originib⁹ Mezēti⁹. rutulis impauit: vt primitias q̄ diis debentur sibi offerent: Et latini similis imperii metu ita vouerunt. O Iuppiter si tibi magis cordi est nos ea tibi dare potius q̄ Mezentio vti nos victores facias.

Hinc est sacerdotis exultatio: hec sūt spolia: et de rege supbo primitię. Quapropter nō ei satis graue suppliciū iussiet impi⁹ hō & sęuissim⁹ tyrann⁹: si insurgentib⁹ in se ciuib⁹ primo tumultu cęsus fuisset: mitius em̄ q̄: par erat secū actū fuisset: si tā breui morte tantas calamitates euasisset. Sed i primis patriā amisit: q̄ hoib⁹ ipā vita carior eē solet. Deīn exercitum illū cui impare cōsueuerat. queq; sibi obsequētissimū hacten⁹ expertus fuerat in se insaciabili odio furentē armatū vidit. Postremo optimū filiū in ipso adolescentię flore: cui⁹ pietas i se defendendo. & suis armis ptegendo perspecta fuerat: cęsum videre coact⁹ ē: vt huiuscemodi vulnerib⁹ non semel: sed pluries mori cogeret: quę oia ita a poeta describunt: vt maxio nobis exēplo sint: vt expiati omib⁹ sceleribus: & religionē in deos: & pietatē in patriam: & māsuetudinē: atq; innocētiā i oēs adhibeam⁹: nobisq; psuadeamus: deos esse mēores fandi: atq; nefandi. Vltimū aūt suppliciū q̄ affectus fuit: q; sua delicta tū demū recognosceret: cum illis remediū nullū afferre posset: qd tormentū maximū ē. Vñ Persius. Magne pr̄ diuū sęuos punire tyrānos Haud alia rōne velis: cū dira libido. Mouet ingeniū feruēti tincta veneno. Virtutē vt videāt intabescantq; relicta.

Tanta ne. C. Ostēdit hostili vulnere nō affici: sed hoc penitus exanimari.

p Vt p me ho. C. Expolitio est. Trib⁹ em̄ modis idem dicit: et exprimit id qd dixi: nullū illi eē mai⁹ tormentū q̄ q recognoscat pręterita scelera.

q Per vulnera seruor. S. Aut reuera p vulnera: qa p totū ei⁹ corpus mucro transierat: aut inuidiose ait: Vulnera p vulnus. Sic Terentius. Nō ppeti meretricū cōtumelias: cum de Thaide loqueretur. r Nunc demum exilium infoelix: nunc alte vul adactū. S. So atio em̄ viuētis filii vtrūq; fuerat tolerabile. C. Nūc alte vuln⁹ adactū. Tacite & q̄si p diffinitionē mouet Pathos: cū res q̄ cōmiserationē mouet: nō clare dicit: sed relinquit intelligi: Nam qd p hoc vulnus intelligit: nisi amissio filii. s Idem ego. S. Q uia nūc causa tuę mortis fui: qui feci vt exulis & sacrilegi filius esse di

Vt pro[p] me hostili paterer succedere dextrę
Quē genui:[q] tua ne hęc gēitor p vlnera seruor:
Morte tua viuēs: heu [r]nūc misero mihi demū
Exiliū infoelix: nunc alte vulnus adactum:
Idem[s] ego nate tuum maculaui crimine nomē:
pulsus[t] ob inuidiā solio: sceptrisq; paternis:
Debueram patrię poenas: odijsq; meorum
Omnes[v] p mortes animā sontēipse dedissem:
Nunc viuo: nec adhuc hoīes: lucemq; relinq̊.
Sed linquā: simľ hoc dicens: attollit in ęgrum
Se femur: & quāq; vis al[x]to vulnere tardat:
Haud deiect⁹: equū duci iubet: [y]hoc decus illi:
Hoc solamē erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus:[z] alloquit mœrentē: & talibus infit:
Rh[a]ebe diu res: siqua diu mortalibus vlla est
Viximus: aut hodie victor [b]spolia illa cruenta:
Et caput ænee referes: lausiq; dolorum
Vltor eris mecum: aut a[c]perit si nulla viam vis.
Occumbes pariter: neq; enī fortissime credo
Iussa aliena pati: & dños dignabere teucros:
Dixit: &[d] exceptus tergo assueta locauit
Membra: manusq; ambas [e]iaculis onerauit acu
Aere caput fulgēs: cristaq; hirsutus equina (tis:
Sic cursū ī medios rapid⁹ dedit: [f]ęstuāt ingēs.
Vno in corde pudor: mixtoq; insania luctu:
Et furijs agitatus amor: & conscia virtus.
Atq; hic Aeneam magna[g] ter voce vocauit:
Aeneas agnouit eum: lętusq; precatur:
Sic pater ille deum faciat: sic altus Apollo:
Incipias conferre manum.

cereris: t Pulsus ob inuidiā. S. Excusat ne merito expulsus esse videatur.

v Omes p mortes. S. Per omia mortis genera. id est p diuersa supplicia.

x Vis alto vul. tardat. S. Alti vulneris violētia.

y Hoc decus illi: hoc solamen erat. C: Repetitio est: quę (vt diximus) sępe cōmiserationē affert: vt: Te dulcis cōiūx te solo in littore secum: Te veniente die te discedēte canebat.

z Alloquit mœrentem. S. tristē. Hęc em̄ aialia secundū Home. cū sint tristia: indicāt dominorum mortē futuram.

e Rhebe diu res siq̄ diu mor. vl. est. S. Hoc loco notant Virgi. Critici: q homi sacrilego dedit prudentē sententiā: quā rem rō naturaľ excusat. Ea ei pue p naturā mouēt animos: in q̄uis psonam cadūt. Illa vero sunt tm̄: q̄ nō nisi cōsilio & rōne deprehēdunt. Vñ Terenti⁹. seruis dat plerūq; sentētias prudētissimas qdē. sed q̄ se p naturā offerūt cunctis: vt. Ne qd nimis. C. Rhebe diu. Mouetur pathos: Si sermo: aut ad res inanimatas cōuertit: vt dulces exuuię: dū fata deusq; sinebant: aut ad bruta: vt hic: Res siq̄ diu mortalib⁹ vlla est. Dolet & breuitatē vitę hūanę.

b Spolia illa cruēta. S. Arma ænee Lausi cruore pfusa. vnde intulit. Et caput ænee intelligim⁹: Nā Lauso nihil detraxerat æneas: dicit eni: arma qbus lętatus habe tua.

c Aut apit si nulla v. v: S. Aut nullā ōndit fortitudo rōnē: neq; em̄ fortissime credo q dignaberis hr̄e dños teucros. i. ignauos. Nā hoc intelligem⁹ ex hoc qd dixit equo fortissime. Plerūq; em̄ ex altertius psonę vitupatione: vel laude cognoscimus q de alio dicat: vt hoc loco Troianos vitupatos ex equi laude cognoscimus. Item alibi contra. Et nunc ille paris: scilicet adulter. Nam illo loco ex psona Paridis vitupat Aeneas. d Exceptus tergo. S. equo se prębente susceptus: qd fieri plerūq; cōspicim⁹. D. Dixit et exceptus. Nō em̄ poterat ascendere: sed ex supiori loco se in equo cōposuit. e Iaculis. S. Auiditas sęuientis exprimitur magna. f Aestuat ingēs vno in corde pu. C. Nam istis oibus pturbatiōibus ita vehemēter exagitabāt mēs: vt mare ęstuat variis vētis cōcitatū. g Ter. S. sępi⁹:

Tantum effatus: & infesta subit obuius hasta.
Ille autem quid me erepto sęuissime nato
Terres: hęc via sola fuit: qua perdere posses.
Nec mortem horremus: nec diuū parcimus vlli.
Desine: nam venio moriturus: & hęc tibi porto
Dona prius: dixit: telumq́; intorsit in hostē:
Inde aliud super: atq́; aliud: fugitq́; volatq́;
Ingenti gyro: sed sustinet aureus vmbo.
Ter circum astantem lęuos equitabat in orbes.
Tela manu iaciens: ter secum troius heros
Immanem irato circunfert tegmine syluam.
Inde vbi tot traxisse moras: tot spicula tędes
Vellere: et vrgetur pugna congressus iniqua
Multa mouens animo: iam tandē erūpit et inter
Bellatoris equi caua tempora coniicit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes: et calcibus auras
Verberat: effusumq́; equitē super ipse secutus
Implicat: eiectoq́; incumbit cernuus armo
Clamore incendunt cęlum troesq́; latiniq́;.
Aduolat æneas vaginaq́; eripit ensem:
Et super hęc vbi nunc mezentius acer et illa
Effera vis animi: cōtra tyrrhenus vt auras
Suspiciens hausit cœlum mentemq́; recœpit:
Hostis amare quid increpitas: mortēq́; minaris
Nullum in cęde nefas: nec sic ad prœlia veni.
Nec tecū me⁹ hęc pepegit mihi fœdera Lausus

h Infesta hasta: S. in vulnus parata: vel protenta.
i Qua perdere posses. S. deest me. nam hoc dicit. nisi extincto filio nulla se ratione posse superari.
k Nec diuum parcimus vlli. SER. quia Aeneas inuocauerat deos: vt sic pater ille deum faciat.
l Desine. S. supple mortem minari: quoniam libenter moriturus aduení.
m Inde aliud super atq́; aliud. CRI. Tam variis ꝑturbatiōibus ęstuans hac celeritate vti debuit.
n Fugitq́; volatq́;. CRI. Mira enim velocitate figebat hastilia in scuto: & fugiebat.
o Vmbo. SER. scutum Nam a parte totum intelligimus.
p Lęuos equitauit in orbes. SER. Secundum artem militię. Nam eques stans facilime superatur a pedite: In leuam autē iō partē circuibat: vt Aenę dextram partem circunueniret: quę vtiq́; nuda erat. CRI. Leuos equitauit in orbes: id est circūcurrēdo in orbem: habebat Aeneam ad sinistrā. Aliter eī currendo hastilia in eum haud facile contorsisset. Nam dextra facilius in leuam mouere poterat.
q Syluam. CRI. Appellat syluam densa illa iacula scuto Aenee affixa.
r Pugna iniqua. SER. Pedes contra equitē.
s Multa mouens. SER. vtrū in ipsu m: an in equū tela intorqueret: quo vulnerato Mezenti⁹ carebat effugio.
t Inter tempora. SER. id est infrontem.
v Bellatoris equi. SER. ꝑ quem bellum geritur. Aliter hoiem dicimus bellatorē: qui bellum gerit.
x Implicat. SER. impedit.
y Cernu⁹. SER. Cernu⁹ equus dicitur: qui cadit in faciem: quasi in eam partem: quam cernimus: vnde & pueri: quos in ludis vidimus ea parte qua cernunt stantes cernui vocantur: vt etiam Varro in ludis theatralibus docet.
z Clamore incendūt cœlum. SER. implent: & ab usu dicit.
a Troesq́;. SER. Gau-
dio.
b Latiniq́;. SERVIVS: dolore.
c Hausit cœlū mētemq́; recœpit. SER. hoc est aerem. Lucretius in hoc cœlo qui dicit aer: & hoc dicit. postq́; respirauit: et mētem recœpit post turbationem ex equi venientem ruina.
d Hostis amare. SER. Asper: & est Homer. de telo dictū q̄d hic ad hominem transtulit illic enim ait. πικρογονον.
e Nullum incede nefas. SER. Mori viro forti; nefas non est.
f Nec sic ad prœlia veni. SER. scilicet. vt ego vincerem. hoc est cum voluntate procumbo.
g Nec tecum meus hęc pepigit mihi fœdera lausus. S. hoc est cum nō hoc pacto a te Lausus recessit: vt vitam requireret.
h Pepegit fœdera. SER. per translationem dixit: id est non sic pugnauit: vt vllū mihi vitę reliquerit desiderium.
i Venia hostibus oro. SER. Beneficium: vt. orātes veniam.
k Corpus humo patiare tegi. DONA. Verebatur enim ne ciues ex veteri odio: in eius cadauer nimis sęuirent. CRISTO: Corpus humo patiare; tegi: non quia multi iaceret sepulturam: sed ęgre ferebat suos ciues hoc asseq.
l Hunc oro defende suorum. SER. inimicorum irā: & post fata sęuire cū pietē. Defende aūt est phibe: vt dū teneras defenda

Vnū hoc per si qūa est victis venia hostibus oro
Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorū
Circunstare odia hunc oro defende furorem:
Et me consortem nati concede sepulchro.
Hęc loquit̄: iuguloq̄ haud inscius accipit ensē
Vndantiq̄ animā diffundit in arma cruore.

a frigore myrtos. Et bene petit ab Aenea: quod scit eum vltro concedere: vt ꝓbauit in filio. Petit autem non de eius pietate dubitans sed timens irā suorꝫ. m Haud inscius. S. Liptotes figura: non em̄ dicit non ignarus. sed expectans omnibus votis: vt munera nec sperno. i. libēter accipio: in hac autem figura plus cogitatur q̄ dicatur. C. Haud insci⁹. Ita describit̄ Turnus: vt animo esset inuictus. Dyonisius i hac hystoria scribit: ꝙ cōmissa pugna Latin⁹ et Turn⁹ cecidere: & Aeneas nusq̄ ampli⁹ apparuit. Deinde scribit obsessis Troianis Mezētius tanq̄ victor imparabat: petebat q̄ ab Ascanio sibi dari vinum: quod latio proueniret. Ascanius recusauit: & vinū Ioui vouit: inde nocturno tēpore e castris exercitū educēs hostes inuasit: validaq̄ pugna cōmissa captis hostium castris multos: et cū his Lausum troiani ceciderūt. Mezētius occupato cū paucis ꝓpinq̄ monte audita cęde filii: cū Ascanio pacē egit: et r̄duxit i Ethruriā. Virg. aūt hęc quę dicit in laudē Aeneę fingit. n Vndātiq̄ in ar. S. Ordo est in arma vndanti. o Animā diffūdit in ar. cru. S. Cuius sedem pleriq̄ sanguinē volunt esse: et sic ē dictū: vt vna eadēq̄ via sanguisq̄ ani⁹q̄ sequūt̄

Finis libri decimi.

p. Vir. M. Ar. in Vndecimū Aeneidos Librꝫ.

Occisis proprium pars utraq̄ reddit honorem
Supplicibus: calidōe latus negat arma latinis:
Cum turno alterno iurgat certamine Drances
Aeneas equitem pręmittit: & obuia virgo
Excipit: extincta rutuli dant terga camilla.

Vel sic

Vltaq̄ de hinc fert̄ telo mactata camilla.

Descriptio. Vndecimi libri

Vndecimo victa est non ęquo, mare camilla
Constituit marti spoliorum ex hoste trophęū
Exanimūq̄ patri natum palanta remittit
Iura sepulturę tribuit: tempusq̄ latinis
Euander patrios affectus edit in vrbe:
Corpora cęsa virum passim digesta cremantur.
Legati referunt diomeden arma negasse.
Drances & turnus leges ęquante latino
Concurrunt dictis: Aeneas imminet vrbi.
Pugnatur: vincunt troes: cadit icta camilla.
Deinde duces castris; donec cessere minantur.

Ceanū [a] interea surgēs auro-ra reliqt. S. Mor suo pretemisit noctis descriptionem: quam transisse indicat presens ortus diei. Et hoc est. vnde Horatius ait. Nec verbū verbo cu-

Pu. Virgi. Maro. Aeneidos Liber Vndecimus.

Ceanum interea [a]

surgens aurora reliquit:

Aeneas [b] (quāq̄ et sotiis dare

tēpus humandis

rabis redere fid⁹ interpͣs: que enim naturalia sunt omnibus patent.

b Aeneas quāq̄; & sotiis dare tempus humandis. Precipitant. SERVIVS. Cōsuetudo romana fuit: vt polluti funere minime sacrificarent: si tamē cōgeret vt vno eodemq̄ tēpore: & funestaretur ge

& cogeretur dare operam sacrificiis laboraat: vt ante sacra cõpleret q̄ funus agnosceret. vñ etiã Hora Puluil i capitolii dedicatione: cũ ab inimicis ei filius extinctus nunciaretur: ait: adauer sit Nec voluit funus cognoscere: donec templa dedicaret. Secundũ quẽ ritũ etiã Aeneas inducit ante operã sacrificiis: & sic ad sotiorum: & palantis sepultutam reuerti. c Precipitant cur:. S. vrgent. Longam eñ dilationẽ sepultura non patitur. d Turbataq; funera mẽtis est. SERVIUS. funere palãtias. κατ᾽ ἐξοχὴν. Nam hec cõsuetudo est apud poetas: vt a plebe segregarent duces: sic paulopost ait. Interea sotios inhumataq; corpora terre. Mandemus: & intulit Mestamq; euandri: primus ad vrbem mittat palas. Sicut dictũ ẽ Reliquas danaum: atq; inimitis Achilli. Item forsitan: & Priami fuerint: que fata requiras. C. Turbataq; fu funere mens est. Nam cũ cuperiuxta exhibere his: qui bene de republica meriti occubuerant: tamen ne funere pollueret añq; sacra diis immortalibus ex votis susceptis perficeret: non poterat nõ turbari. Vel dicam⁹ precipitãt. i. pcipitem agunt cure: qm qui victoria recte vti nesciunt: persepe ne quicq; vicerunt: ergo cupiebat: et diis imortalibus: (vt par erat) sacra exhibere: Cupiebat: & funera que dilatiõnem non patiuntur, pcurare: sed nec cura proseq̄ de victorie omittẽda erat: maxime aũt turbatur funere: quia iniquissimo aio ferebat cedem suorũ presertim pallantis.

e Primo victor sol. eoo. S. anteq; luctum subiret: & funestaretur. Primo autem eoo subaudiamus tẽpore Nam grece ΗΩΟΣ dicitur: quam nos auroram vocamus. Home. ῥοδοδάκτυλος ἠώς quod nomen latini traxerunt p̄ deriuationem: vt diceret: & letus eois Eurus equis. Item easq; acies. Sane (vt etiam supra diximus) in hoc sermone prima syllaba naturaliter longa est: Sed cum opus fuerit corripitur: aut licentia nominis proprii: aut quia eã vocalis sequitur. C. Primo eoo: Nam cum in nocte protracta esset pugna prius non poterat. Primo eoo. i. prima aurora.

f Ingentem quercũ. C. non solũ in testimonium victorie: verum etiam in honorẽ deorũ erigebant antiqui tropheũ.

g Constituit tumulo. S. in colle: quia trophea nõ figebantur nisi in eminentioribus locis. Salustius de pomp. Deuictis hyspanis trophea in Pireneis iugis constituit: ex quo more trophea in vrbibus figebantur in arcubus exedificatis. Ideo nunc tropheum ponit Aeneas: quia necdũ plenam est victoriã consecutus: sed occiso Mezentio fugauit exercitum: plene enim victorie: (vt supra diximus) triũphus debetur. & persoluit vota propter tãti ducis interitũ: vel quia fas erat etiam de primiciis sacrificare. h Tibi mag. tro. Bellipotens. S. hoc per parenthesim dictum est. C. Bellipotens. i. mars: non enim filium: vt mezentius Lausum tropheo honestare volebat: sed deũ cuius beneficio victoriã assecutus fuerat. i Aptat. S. apte locat & congrue.

precipitant cure: turbataq; funere mens est:
Vota deum primo victor soluebat eoo.
Ingentem quercum decisis vndiq; ramis
Constituit tumulo: fulgentiaq; induit arma
Mezenti ducis exuuias: tibi magne tropheum
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas
Telaq; trunca viri: & bis sex thoraca petitum:
Perfossumq; locis: clypeũq; ex ære sinistre
Subligat: atq; ensem collo suspendit eburnum:
Tum sotios (namq; omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ouantes:
Maxima res effecta viri: timor omnis abesto:
Quod supest: hec sunt spolia: & de rege supbo
primitie: manibusq; meis mezẽtius hic est.
Nunc iter ad regem nobis: murosq; latinos:
Arma parate animis: & spe presumite bellum.

k Telaq; trunca viri. S. perfracta: ita eñ in tropheis ponĩ consueuerunt. Iuue. Et fracta de cassidebucula pendens. et curtũ temone iugũ victeq; triremis aplustre. l Et bis sex tho. pe. Perfossumq; locis S. Duodecim vulneribus appetitum (quia vt supra dixit) totius Thuscie populi in duodecim partes fuit diuisus. vt gens illi triplex populi sub gẽte quaterni: qui singulis lucomonib⁹ parebant. Moris autẽ fuit: vt interemptos duces omnis vulneraret exercitus. Sicut ẽt de Hectore Home. cõmemorat. vnde est: q circũ plurima muros accepit patrios: m Clypeumq; ex ere. S. figurati⁹: q̄ si ẽreum diceret. n Ensem collo suspẽdit eburnum. S. vaginam eburneã. Sane ebur eboris facit: non eburis: sic murmur murmuris: vnde quia in principalitatis declinatiõe varietas inuenitur: et deriuatio varia est: nam eburn⁹ facit ab eo quod est ebur Eburne⁹ ab eo qd ẽ ebor eboris o Maxima res effecta viri. S. occiso tanto duce: simul etiam trophei oñditur causa. C. Maxia res. Nihil potuit accõdatus proferri: erant eñ milites anxii vehemẽter de futuro: & nõ sine sũmo timore: nã nõ sine sanguie fugauerant hostes: & adhuc supererãt Turnus: & latinus. Hortat̃ igit̃: quonĩã ipsum optimũ initiũ rei bene agendi: plus q̄ dimidiũ tou⁹ eẽt. p Abesto. S. absit: nã tertia psona ẽ. q Quod sup ẽ. S. de reliq̃ est absoluta elocutio. r Et de rege supbo primitie. S. aut hoc dicit primitie iste: q̄s fecim⁹ non de plebe sunt. Sed de rege superbissimo: aut certe supbũ regẽ Turnũ accipiam⁹. Nã de ipo legim⁹ At rutulo abscessu iuuenis: tũ iussa supbo mirat. vt sit sensus: hec spolia: & hanc primã belli partem superbo Turno sustulim⁹. Nam epitheton pprium Turni ẽ. Quod ei Virg. pingẽti scelereq; dat: apud eñ maiores supbia ingẽs facin⁹ fuit: adeo vt Targn⁹ p multis sceleribus superbi nomẽ acceperit. C. Primitie & de rege supbo: hoc exposui pauloante. s Mezenti⁹ hic est. S. talis vt hunc ego te euryale aspitio. C. Mezẽtius hic. i. in nra potestate: que quidẽ res magna est. habet eñ emphasim Mezentius. q. d. tã metuendus rex. t Nunc iter ad regem. D. Non eñ vult tũc esse cõsultandũ de bello cũ proelium erit gerendũ. C. Nunc iter ad regẽ. q. d. superato exercitu cãpestri viã ferro nobis ad ipsam vrbem apuimus: maxima ergo res perfecta: cũ victo exercitu vrbs obsideri possit:

v Murosq; latinos. S. Iam cãpestri superauimus proelio: restat: vt etiã obsidione vincamus. Credit eñ q̄ sibi iã apte nullus occurrat: nec inaniter: nam & paulopost dictur⁹ est Turnus furta paro belli: & in. xii. Latin⁹ vix vrbe tuemur spes italas. x Arma pa: ani. S. Aut hypallage est pro armis parate aios: Aut certe mutãda est distinctio: vt sit animis. C. Arma pa. ani. Non eñ iubentur arma induere: nã tunc erant humandi sotii: & nõ p pugnãdũ: sed sint animis viri parati ad arma q̄ primũ capienda: cũ opus fuerit.

y Et spe psumit bellũ. S. mẽte poccupati. vt supta Tur

nus & pugnā sperate parati. Bene ante ait p̄sumite: quasi rem iam sui iuris: aut ei debere videatur certa victoria.
a Vellere signa annuerēt supi. S. Ne in mora sitis cū captatis auguriis ad bellū exire cœpimus. Vellere aūt ꝓprie dixit: quia Romana signa figebanť in castris: & cū ad bellum eundū fuisset captatis auguriis euellebantur e terra. nam alibi figi ea nō licebat: sed inter auguria etiā hoc habebatur: si auellēte facile seq̄rēť: adeo vt cū filio ī Arabis Parthico bello sit crassus occisus: qui iturus ad p̄lium auellere signa vix potuit.
a Interea socios. SER. donec obsidionis tempus adueniat. C. Interea socios. Hoc aūt pronūciat: vt nō solū pemptis satisfaciat: verum vt exemplo viuentes accendat ad rē strenue agendam.
b Qui sol⁹ honos acheronte sub imo est. S. propter Centū errāt annos: volitantq; hęc littora circum. Et bñ acherōte sub imo: Quia hęc res ad vmbras tm̄ ꝑtinet: nā apud prudētes homīes nullius momenti sunt ista.
c Egregias aīas q̄ sanguine nob. S. Ingenti arte laudat potius q̄ miseretur extinctos: vt p̄ntium aīos in bella succendat.
d Quę sanguine nob's hanc patriā peperere suo. CRI. Duas validissimas causas ꝓponit: qb; q̄ egregio funere decorandi sint: ostendat: et q̄ suo sanguine eā victoriā pepererūt: qua qui superstites sunt adepti sibi sint in Italia sedes: qd & hic honos nouissim⁹ vltimusq; sit. Et q̄m palas extern⁹ homo: & a cui⁹ patre ꝓfugus et sine regno: liberalissime acceptus fuerat: & auxilio cōsilioq; subleuatus: eandem operam: quā ciues prēstiterant: pręcip uū illi & regis filio: adolescētiq; fortissimo dignū funus parat. verū ita vniuersam hanc rem ꝓsequiť Poeta: vt nihil miserabili⁹ explicari possit. Nullumq; locum omittit. vnde aliqua possit educi commiseratio: quem nō tractet: & grauissime & copiosissime. Primū eni propriis lachrymis oīa miserāda facit. Quis eīm nō mœrore afficiať lugēte rege? Mouet dein de pathos ab ętate: Nam cū hacten⁹ Euāder fœlicissimus fuerit: nunc demum senio confectus adolescentem spem vnicam patris amittens: infœlicissimus sit factus. Mouet a luctu atq; vlulatu omniū circūstantiū. Maxime aūt mouet a pulchritudie Palantis & ętate. Nā cū natura duce: maxime amem⁹ pulchritudinē: vehemēter dolem⁹ eam in tenera ętate: ita crudeliter extingui: vt pulcherrimū pectus durissimo ferro sit transfossum. Mouet ab orōne Aenee q̄

inprimis inuehit in iniq̄tatē fortunę quę illū tam optime de se meritū rebus suis paulo post fœlicissimis futuris: ita inuide atq; crudeliter p̄ripuerit: vt sua virtute partis frui non potuerit: nec q̄d illi ꝓ triūpho fuisset: in patriā victor nō potuerit redire. Maxima aūt est illa cōmiseratio: q̄ & ipe et Euāder p̄ter spem: tantā calamitatē inciderint: nec parū momēti est in eo: q̄ tam anxie Euander illū cōmendarit. Nā timorē maximū ostendebat.

Nequa mora ignaros (vbi primū auellere signa
Annuerint superi: pubemq; educere castris)
Impediat: segnesq; metus sententia tardet.
Interea socios: inhumataq; corpora terrę
Mādem⁹: q̄ solus honos acheronte sub imo ē.
Ite ait: egregias animas q̄ sanguine nobis
Hanc patriā peperere suo: decorate sup̄mis
Muneribus: mœstāq; Euādri primus ad vrbē
Mittatur palas: quē non virtutis egentem
Abstulit atra dies: & funere mersit acerbo.
¶ Sic ait illachrymās: recipitq; ad limīa gressū:
Corpus vbi exanimi positū palantis: acestes
Seruabat senior: qui parrhasio Euandro
Armiger ante fuit: sed nō fœlicibus ęque
Tum comes auspitijs caro datus ibat alumno.
Circū oīs famulūq; manus: troianaq; turba:
Et mœstū Iliades crinem de more solutę.
Vt vero Aeneas foribus sese intulit altis:
Ingentem gemitū tonsis ad sydera tollunt
pectoribus: mœstoq; immugit regia luctu.
Ipse caput niuei fultum palantis: & ora
Vt vidit: lęuiq; patens in pectore vulnus
Cuspidis ausonię: lachrymis ita fať obortis.
Te ne inq̄t miserande puer: cum lęta veniret

e Quē non virtutis egētem. S. Ennii ꝟsus est.
f Funere mersit acer. S. ímaturo: translatio a pomis;
g Qui parrhasio euādro. S. Archadico a ciuitate Archadię. Quam Donatus vult Parrnam dictā: q̄d ꝓcedit si partha nomē est grecū. Si aūt latinū est: stulte sensit. nam nomē grecū: latinā ethymologiā nō recipit.
h Ibat. S. pro ierat:
i Alumno. S. Alumn⁹ ē qui grece τροφιμοσ dr̄: quod nomē: q: latinū nō est: vt ab eo q̄d ē nutritor inueniam⁹ eū q̄ nutrit⁹ est transit ad nomē aliud: qa & alumnum dixit.
k Iliades crinē de more soluto. S. s. hac Aeneę ancillas intelligim⁹. Nā oēs mr̄es: hoc est mlieres nobiles in Sycilia remāsisse dixit: excepta Euriali matre: de q̄ legimus. Quę te sola puer tantis e mrib⁹ ausa ꝓsequiť.
l Vt vero æneas forib⁹ se se intulit altis: S. naturale enim est: vt intermissa lamēta repetanť: cū aliqs notus aduenerit. Sic ī Statio: Ingressis ducibus denuo deflectitur archimorus.
m Niuei fultum palantis. SER. Late patet hoc Epitheton. referri eīm potest: & ad candorem pristinę pulchritudinis: et ad pallorem ex morte venientem: & ad frigus: quod proprie mortuorum est: vt. Corpusq; lauant frigentis et vngunt.
n Lęui in pectore. SER. pulchro: puerili: nōdum setoso.
o Te ne. SER. Iteratio est: Nam supra ait: Lachrym s ita fatur obortis: sicut in q̄nto posuit: Et fidam sic fatur ad aurem. Et paulo p⁹ intulit: Dic ait: Sane sciendū: & allocutionem esse q̄lis illa vbi defletur Euryalus. Nam locis oibus commouet miseratione ab ętate: a tempore: a vulnere: a spe parentis.
p Puer. DONA. Puerum dixit Palanta: vt victoris muneret gl'iam. Nam alibi iuuenem dixerat.
q Cum lęta veniret inuidet fortūa mihi. S. Ac si diceret:

Quantũ noceret aduersa: cum leta talem intulit casum: Videt aũt dolere ꝙ queri nõ põt de fortune crudelitate: q̃ ei vno eodẽ qꝫ tpe: et tanta ꝯtulit bñficia: & tale intulit dãnũ.

r Inuidit fortũa mihi. S: vt liber Pampineꝰ inuidit collibus vmbras.

s Discedẽs dede. SER: κατατοτιοπωμενον hoc intelligimus. Nam

Inuidit[r] fortuna mihi: ne regna videres
Nostra: neqꝫ ad sedes victor veherere paternas.
Non hęc Euandro de te promissa parenti
Discedens[s] dederam: cũ me complexus euntẽ
Mitteret in magnũ ĩperiũ: metuẽsqꝫ monẽsqꝫ.
Acres esse viros: cum dura[t] prœlia gente.
Et nunc ille quidem spe multũ captus inanĩ
Fors & vota facit:[x] cumulatqꝫ altaria donis.

abscedẽs nusq̃; est Euandrum allocutus Aeneas.

¶ Cum dura prœlia gente. subaudimus fore;

v Fors et vo. S. Fors et forte etiam vota sucipit. Potest & vnũ esse forset: id est forsitant.

x Cumulatqꝫ altaria donis. S. Et sacrificat & suscipit vota. Naturaliter autem queritur de errore mentis humanę.

y Nil iam celestibus vllis debentē. S. Viui eni superiorū sunt: mortui aūt ad inferos ptinent. Vñ in xii. lib. Vos mihi manes este boni: qm̄ supis auersa volūtas. Superis autē debem⁹ omia: donec viuimus. Item quia (vt dicūt physici) cum nasci coperim⁹: sortimur a sole spm̄: a luna corp⁹. a Marte sanguinē: a Mercurio ingenium: a Ioue desiderium: a Venere cupiditates: a Saturno humorē: que omia

Nos iuuenē exanimū: & nil iam celestib⁹ vllis
Debentē: vano moesti comitamur honore.
Infoelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus: expectatiq; triumphi:
Hec mea magna fides, at nō euādre pudendis
Vulneribus pulsum aspicies: nec sospite dirū
Optabis nato funus pater: heu mihi quantū
presidium ausonia: & quantum tu perdis Iule.

singulis reddere videmur extincti. c Vano moesti comitamur honore. S. Inani (vt diximus supra) quātū ad viuos pertinet. a Hi nr̄i reditus. S. tale est: vt manibusq; meis Mezentius hic est. C Hi nostri red. q̄si diceret. q̄ntū falsi sumus a nr̄a opinione. b Hec mea magna fi. S. κατα το ... quasi de pallātis reditu pmiserat patri. C. Hec mea mag. fides. Cō

b

¶ Hec[f] vbi defleuit:tolli miſerabile corpus
Imperat:& toto lectos[g] ex agmine mittit
Mille viros:qui ſupmum comitētur honorē:
Interſintq́ patris lachrymis:ſolatia luctus
Exigua[h] ingentis:miſero ſed debita[i] patri.
Haud ſegnes alii crates[k]:& molle pheretrum[l]
Arbuteis texunt virgis:& vimine[m] querno:
Extructoſq́ toros obtētu[n] frondis inumbrāt.
Hic iuuenem agreſti[o] ſublimē ſtramīe ponūt:
Qualem[p] virgineo demeſſum[q] pollice florem.
Seu mollis[r] violę:ſeu languentis hyacincti:
Cui neq́ fulgor adhuc:nec dū ſua[s] forma rceſſit.
Non iam mater[t] alit tellus:vireſq́ miniſtrat:
Tū geminas veſtes[v] oſtroq;:auroq; rigentes
Extulit Aeneas:quas illi lęta[x] laborum
Ipſa ſuis manibus quondā ſydonia Dido
Fecerat:& tenui telas[y] diſcreuerat auro.
Harum[z] vnā iuueni ſupremū mœſtus honorē
Induit[a]:arſuraſq; comas obnubit amictu:
Multaq;[b] prætereа laurentis[c] pręmia pugnę
Aggerat:& longo pdam iubet ordine duci.
Additequos:& tęla quib⁹ ſpoliauerat hoſtē:

queritur fidem ſuā eſſe imminutā. c At nō euandre. CRI. Et hoc mouet pathos. d Pudendis vul. S. a tergo illatis. & eſt cōſolatio. e Nec ſoſpite. S. p ſoſpiti: antiptoſis eſt. hoc dicit: ſi fugiſſ; vulnerat⁹ a tergo ipſe ei optares iteritum. ¶ f Hęc vbi defleuit. S. i. poſtq̄ hęc cum lachrymis dixit Flere em̄ ē cū voce lachrymare. vñ habem⁹ in ſexto. Continuo auditę voces vagit⁹ & ingens infantūq́ aię flentes in limine primo. C. Hęc vbi defleuit: egregius & excelſo aīo vir: q tm̄ tribuit luctui. q̄ntum exegit hūanitas. Deiñ p̄parat id fun⁹: q̄d Euādro in tanto mœrore aliquaʒ poſſet afferre cōſolationē: ſed plorat poſtremū dānū filii ex morte Pallātis. g Toto lectos ex ag. S. Troianos: Tuſcos: Archadas. C. Lectos. Mille viros ex ag. Singľa verba ingēs pond⁹ hn̄t. Eligit em̄ non ex vna altera ve ala aut cohorte: ſʒ ex toto exercitu: et legit mille vt pōpa eſſet nūeroſa: & legit viros. i. hoīes fortiſſimos: qui & comitarent̄ fun⁹: & patrē cōſolarētur.

h Exigua. S. q̄q̄uis em̄ magna ſint: orbitati p̄ris pdeſſe nō poſſunt. C. Solatia exigua ingētis luct⁹. Declamatō a ɔtrario eſt. exiguum et ingēs q̄ oſtēditur q̄ntus in parēte luctus fuerat. i Sed debita. CR. q. d. q̄q̄uis videret Aeneas: q̄ parū pficeret tāto apparatu: tamē debitū officiū nō cenſuit p̄tereundū. l Crates & arbuteis vir. C. Ponit q; res in tanto rerū momento ſummam celeritatē deſiderans artificiū nullum expectare poterat. Sed hęc oīa agreſtia et ex temporanea magnifice exornata ſunt p̄cioſis veſtib⁹ ſupīpoſitis. Ergo nec mora fuit miſeratio fabricando. nec magnificentia veſtium ad ornatum defuit: l Pheretrum. SERVI. Gręce φερτρον. dicitur. Vnde per Dyæreſim pheretron pheretrū facit. Nā latine capulus d cit̄. Vñ ait Plaut⁹. Capularis ſenex. i. vicin⁹ capulo: q dictus capulus ab eo q̄ corpus capiat. m Vimine querno. S. Sūt aliq̄ durę deriuatōes: tn̄ eis ſic vtimur: cum adiunctiōe alteri⁹ nois: vt quernū vimen. Item colurnum veru: vt. Pinguiaq́ in verub; torrebim⁹ exta colurnis: ficulnum lignū: vt Hora. Olim trūcus erā ficuln⁹ inutile lignū. Itē apriginū callū: per aprinum. n Obtentu fron. iumbrāt. S. veluti camerā q̄ndā capulo ramorū extenſiōe fecerunt. o Agreſti ſublimem ſtramine ponūt. SEE. Hoc eſt ſuper frondes ponunt. Nam hic reddit quod omiſerat ſupra dicens: extructos toros: nec addens vnde. CRI. Stramine. Et frondes & paleas: et quicquid ea gratia ſubſternimus; vt quod ſuper imponendum mollibus excipiatur. p Qualem virgineo. CRIST. Optima comparatio. Nam vt flos nuper ſucciſus: & ſi langueſcat: non ſtatim amittit pulchrytudinē. Sic pallantis pulchritudo non ſtatim diſceſſerat. Ex ariſtę autē comparatione ſummam citat commiſerationem. q Demeſſum. SER. participium eſt: veniēs ab eo quod eſt metor. Sane ab eo quod eſt meto preteritum perfectum meſſui facit.

r Violę ſeu hyacincti CRI. De viola et hyacincto diximus in Bucolicis & Georgicis.

s Sua forma receſſit. S. propria pulchritudo.

t Mater alit. C. Nā humore terreſtri aluntur plātę: quem radicibus ſuis ſugunt: et vim ſtomachi p̄bentes decoquūt: & in alimentū conuertūt.

v Oſtroq́ auroq́ ri. S. Vnū q́ vacat: & ē additū hiatus cauſa. CRI. Oſtroq́ auroq́ rigentes. Sępe poetę duo vni v̄bo iungūt: quoꝝ alterū non quadrat: vt in Georgicis. Tenues pluuię: et penetrabile frigus adurat. Nam frigoris vt & caloris adurere ē. Sic hoc loco veſtis ex purpurę infectura nō riget. i. nō reddit̄ inflexibilis: ex multo aūt intertexto auro riget. Laudat āt veſtes a materia: qa ex purpura eſſent & auro. Laudat ab artificio: ac poſtremo ab auctoritate donatoris.

x Lęta laborum. SER. figura eſt lętus rei: Nam modo dicimus lętus labore.

y Diſcreuerat. S. depinxerat: ſimul amantis affectus oſtenditur.

z Harum vnaʒ induit: S. de duobus: & horum vnum poſſumus dicere: Nā artigraphi hoc tantū vetant: ne de duobus alium dicamus: quod de m̄ltis proprie dicitur. Sane figurate dixit: veſtem induit: vt exuuias indutus Achillis: cum in vſu ſit: induit illa re: vt indutoſq́ iubet truncos hoſtilibus armis.

a Arſuras comas obnubit amictu. SER. Harum vnā induit iuueni: altera caput eius velauit. Nam ſupra dixit duas veſtes eſſe latas. Obnubit aūt. i. velauit. Tranſlatio a nubib⁹: quibus tegit̄ cœlum. Vnde & nuptię dicunt̄: q̄ nubentiū capita velent̄ b Multaſq́. C. ſpeciem pene triumphi adhibuit. c Laurentis p̄mia pugnę. S. mittit pręmia quę de pręda laurentis pugnę ſuſtulerat: nā pręda eſt q̄ eripit̄. p̄miū q̄d offertur. d Equos & tęla qbus ſpo. hoſtē. S. Vel Palas: vł Aeneas: Nam ambigue poſitū eſt: Spolia aūt cū ea tm̄ ſint: quibus hoſtis ſpoliari pōt; vt lorica vł veſtis. Abuſiue etiam ſpoliū dr̄: q̄d ab hoſtibus tollitur. Vñ eſt poſtq̄ illū vita victor ſpolia

uit Achilles. DO, Quibus spoliauerat hostem: Ambigue dictum: vel quib⁹ vsus fuerat: dū hostes interimeret: vel q̄ bus victor hostes spoliauit. Vltima tñ snia melior est. C. Quib⁹ spoliauerat: Pallas potius q̄ æneas. e Vinxerat. C. Nam captiuos hostes ad sepulchrū ducis interfecti iugulabāt. Inde seq̄ntibus temp̱ib⁹: damnati capite pugnare i magnoꝝ viroꝝ funere cogebant̄: vt essēt q̄ sanguie ī spargerēt: donec gladiatores ꝓuenerunt. f Vmbris inferias. S. ꝓprie. Nam inferie sunt sacra mortuorum. g Ceso sanguie. S. pro cesorū: vt supra. Captiuoq; regi ꝑfundat sāguie flammas. h Indutos trūcos. CRI. ad q̄ndā trophei spēm. i Ipsos ferre du. S. suosq; q̄ illis p̄erant. Melius tñ est: iubet truncos ferre ipos duces: hoc ē ducū spolia: vt trophea ipsos duces dixerit: sicut sup̄. Manibusq; me is mezentius hic est. CR. Ipsos duces. vt maiorem auctatē h̄ret res: vl' duces funeris intellige. k Inimicaq; noia figi. S. Inimicorū dicit aūt affixos tropheis titulos cū noib⁹ occisorū. l Ducitur infoelix acestes. S. q̄si q̄ cōsternatus nimio dolore ire ñ poterat. Et bñ ex rerū ꝑmutatiōe exp̄ssit doloris magnitudinem dicēs: ita doluisse acestem: vt pene carens hūano sensu p̱ se ire nō posset: & equū ita sensisse interitū dñi: vt in hūanū migraret affectū: Nam & lachrymabat & sponte seq̄bat̄ cadauer. C. Ducit̄ infoelix euo confectus acestes. Pathos ab etate: Sic ille. Et fauni miserere senecte. m Foedans. S. vel cructans vel lacerans. n Terre. S. in terra. o Positis insignib⁹. S. sine phalens. x Aethō It lachrymās: S. Aethon nomē equi: q̄ & aurore equ⁹ vocat̄. Q; aūt equū dic̄ lachrymare nō mirū est: cū Homerus etiā diuinitatē induxerit. C. Aethon. Nomen equi pallātis deductū ab vno ex equis solis. Erant enī Pyrous: eous: ethon: & phlegon. Q; aūt eū ex desiderio dñi illachrymātē scribit: nō oīno poeticū est. Nā equos victoria exultare: atq; referri & leticiā ondere: et cū victi fuerint summo mœrore confici: etiā q̄ naturalē historiam tradidere affirmāt. Nam Pli. ait: Presagiunt pugnā: & amissos lugent dños: lachrymasq; interdū desiderio fundunt. Interfecto Nichomede rege: equ⁹ eius desiderio vitā finiuit: ac multa alia in eadē sententia ponit. q Cetera Turn⁹ victor habet. κυταρσιο πασαμενον. & alia ei sustulisse intelligamus: nō tm̄ baltheū: vt legimus supra. r Mœsta phalāx. S. lingua Macedonū legio. Q; aūt ait moesta: archades intelligim⁹. s Teucriq; tyrrheni. S. Hoc infert: et est q̄d ait supra. Et toto lectos ex agmie mittit, Mille viros. t Versis archades ar. S. lugentū more mucronē haste ñ cuspidē cōtra terrā tenētes: scuta etiā inuertentes ꝓpter numina illic depicta: ne eoꝝ simulacra cadaueris polluerent̄ aspectu: vt nōnullis frustra placet. Nā lugētiū mos est prioris hitus immutatio. v Alias hinc ad lach. S. ad aliam sepulturā. x Salue æternū mihi maxia pala eternūq; vale: S. Varro i libr̄ logistoricꝫ dicit. Ideo mortuis salue & vale dicimus: non q̄ valere aut salui esse possint: sed q̄d ab his recedim⁹ eos nūq̄ visuri. Hinc ortū est vt etiā maledicti significatiōē interdū vale obtineat: vt Teren. Valeāt q̄ inter nos dissidiū volūt: hoc est ita a nobis discedāt: vt nunq̄ ad nostrū reuertant̄ aspectū. Ergo cū mortuo dr̄: vale: nō ethimologia cōsideranda est: sed consuetudo: q̄ nullis vale dicimus nisi a quibus recedamus.

Vinxerat & post terga manus q̊s mitteret vm⸗
Inferias: ceso sparsuros sanguine flāmā: (bris:
Indutosq; iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces: inimicaq; nomina figi.
Ducitur infœlix euo confectus acestes:
pectora nunc fœdans pugnis: nūc vnguibus
Sternitur: & toto ꝓiectus corpe terre: (ora
Ducunt & rutulo perfusos sanguine currus.
post bellator equus positis insignibus ethon
It lachrymās: guttisq; humectat grādibus ora
Hastam alij galeāq; ferūt (nam cetera turnus
Victor hab3) tū mœsta phalanx teucriq; sequūt
Tyrrheniq; duces: & versis archades armis.
postq; omīs longe comitū p̄cesserat ordo:
Substitit Aeneas: gemituq; hec addidit alto.
Nos alias hinc ad lachrymas eadē horrida belli
Fata vocant: salue eternū mihi maxime pala:
Aeternumq; vale: nec plura effatus: ad altos
Tendebat muros: gressumq; in castra ferebat.
¶ Iamq; oratores aderant ex vrbe latina
Velati ramis olee: veniamq; rogantes:
Corpora ꝑ campos: ferro que fusa iacebant:
Redderet: ac tumulo sineret succedere terre:
Nullū cum victis certamen: & ethere cassis.
parceret hospitibus quondā socerisq; vocatis.

y Oratores. S Legati a perorando ꝓ republ'; nominati. CR. Iamq; oratores. Ostēdit q̄ ampla fuerit victoria: cū ita se victos hostes faterentur: vt statim ad pacē petendaꝫ se se submitterent. Ostendit etiam q̄d vnius regis auctoritas possit. Nam absentia Turni hec pene omnia euenerunt.

z Vrbe latina. S. ꝓ latini: id est de lauro lauinio.

a Velati ramis olee: S. nō coronati: nec enī lugētes decebat: sed instructi et ornati. i. in māib⁹ oliue ramos ferentes. Sic Homerus. στεμματ' ἔχων ἐν χερσίν. Velari autem ornari: vt illo loco significat. Victori velatū auro vittisq; iuuencū. Cū victis non aut velentur: aut coronentur victime: sed ornentur. b Veniamq; rogantes. SER. Beneficiū. c Ferro q̄ fusa. S. modo interempta: alias fugata: sed discernunt̄ epithetis: vt si dicas: ferro fusus ē: vel metu fusus. d Redderet. S. Ondit iā posse in Troianoꝝ esse ptāte. e Et ethere cass. S. vacuis: vnde & rhetia casses dicimus. Hoc aūt bñ addidit: q̄ victi pñt inouare certamē. C. Nullū cū victis certamē & ethere cassis. Grauissim⁹ locus et qui plimū apd' eū virū: in q̄ recta rō valet: oēm ꝑturbatiōem supprimeret, Quapropter prio cōgressu placat⁹ ē Aeneas.

Quos bonus Aeneas haud [f]aspernãda ꝑcãtes:
pro[g]sequit̃ venia:& verbis hęc insup[h] addit,
Quę [i]nam vos tanto fortuna indigna latini
[k]Implicuit bello:qui nos fugiatis amicos?
pacem ne exanimis: & martis [l]sorte peremptis
Oratis? equidem & viuis concedere vellem:

f Haud asper. S. iusta. nõ cõtemnẽda. Sepultu/rę em̃ officiũ:general'r de/bet̃ vniuersis. g Prosequit̃ venia: C.q.d.statim donat veniã. h Insup addit. S. accumulat verb beneficiũ| dicens: pacẽ se etiã viuis velle ꝑstare. Pacẽ autẽ nõ defunctis:qa ait: Nullũ cũ victis certamẽ & ęthere cassis. Et mor/tuorũ pax sepultura est: vnde eligit verbũ vtriq; ap:ũ. i Quę nã. S. q̃n ta & q̃lis. nam mirantis est:nec em̃ dubitat:cũ ipse dicat indigna.|C. Quę nã for. Nam cũ et se & illos excusare velit:reiicit culpã in fortunã. & reuera lati/nus societatẽ expetiuerat troianorũ:et ipse Aeneas nihil aliud temptabat: sed

iniquitate fortunę a Turno in bellũ impulsi sunt. k Implicuit. S. Inuoluit inuitos. l Et viuis conce. vellem. C. Sentẽtia est. Vellẽ ipsos nõ fuisse extinctos: vt viuentibus pacẽ dare possem. Vel dicit ita. Omĩa cęsis remitto. vt etiã cũ viuẽtibus cõuenire cuperẽ. m Nec veni. S. nec venissem: tempus ꝓ tempore.

Vnde Horatius ait: et qua paupe daunus agrestum regnauit populorũ: pro agrestibus ppłis. CR. Iusticię ne pri⁹ ⁊c. Cum iusticiã et bellũ ponat: ondit illũ et in pace et ĩ bello optimũ esse: quibus ciuili homini nihil maius tribui põt. Hęc aũt duo ita magna esse affirmat: vt nõ possit discernere vtrum maius.

C. Nec veni. q. d. nõ fuit cã veniẽdi: vt vos debellarẽ: sed vt quẽ fata locum dabãt acciperẽ. Hinc seqť: vt: ñ gerã bellũ cũ latinis quos icolumes eẽ cupio: sed cũ rege vr̃o a q̃ terris fatalib⁹ ꝓhibeor: tandem oẽm culpã in Turnũ reiicit: accumulataq̃ iuidia: qui cũ belli cã fuerit a pugna discesserit. n Nec bellũ cũ gẽte gero. S. Sed cũ Turno: ꝓ q̃d eorũ captat fauorem. o Huic morti. S. Δεικτικῶς. q̃si ostendit iacẽtes. x Si bellũ finiri manu. S. Hoc est em̃ interemptiõe. Põt etiã & pace finiri. y Vixet. S. ꝓ vixisset: et ẽ Syncope. z De⁹ sua dex. dedisset. S. victoriam vł vitã: qa duplici rõe ꝯstat victoria: aut virtute: aut volũtate fortũę. a Miseris ciuibus. S. q̃si aliena culpa peẽũtibus. D. Miseris. Qui non in suo sed in Turni negotio peneriant. b Obstupuere silen. S. i. obstupefacti sunt: & silere ceperũt. c Cõuersiq̃ ocu. iter se. C. Quo signo tacite oñdebãt admirari. d Tum senior. S. cui ab ętate ꝑstabať auctoritas. e Odiis & cri. dran. infen. iuueni Turno. SERVI. aut ꝑ suũ crimẽ. i. inertiã quã ꝑ virtuti constat esse contrariã: aut Turni crimie: q tot viris mortis cã extiterat. f Orsa refert. S. cœpta verba.

g O fama igẽs ing. ar. S. Frustra ait donat⁹. Hoc nomẽ de his esse: q̃ nõ recipiũt cõpatiõnẽ: nã quia augmentũ recipit: ẽt cõparať. Alia illa sunt noĩa in qb⁹ ẽ dubitatio. Vtrũ cõparenť vt est pfect⁹: qa si velis cõpare incidit pfectus nõ esse perfectus.

Nec veni: ni fata locum: sedemq̃ dedissent:
Nec bellum cũ gente gero: rex nostra reliquit
Hospitia: & turni potius se credidit armis.
Aequius huic turno fuerat se opponere morti:
Si bellum finire manu: si pellere teucros
Apparat: his decuit mecũ concurrere telis.
Vixet cui vitã deus aut sua dextra dedisset:
Nunc ite: & miseris supponite ciuibus ignem.
Dixerat æneas: olli obstupuere silentes:
Conuersiq̃ oculos inter se: atq̃ ora tenebant.
Tum senior: semperq̃ odijs: & crimine drances
Infensus iuueni turno: sic ore vicissim
Orsa refert: o fama ingens ingentior armis
Vir troiane: quibus cœlo te laudibus ęquem?
Iusticię ne prius mirer belli ne laborum?
Nos vero hęc patriã grati referemus ad vrbẽ:
Et te si qua dederit viam fortuna: latino
Iungemus regi: quęrat sibi fœdera turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles:
Saxaq̃ subuectare humeris troiana iuuabit.
Dixerat hęc: vnoq̃ oĩs eadem ore fremebant:
Bis senos pepigere dies: & pace sequestra
Per syluas teucri: mixtiq̃ impune latini
Errauere iugis: ferro sonat alta bipenni
Fraxinus: euertunt actas ad sydera pinus:
Robora nec cuneis: et olentẽ scindere cędrum:
Nec plaustris cessant vectare gemẽtib⁹ ornos.

k Grati. C. Memores bñficii accœpti de humanis cęsis. l. Si q̃ dederit viam. S. viã. i. rationem. m Dederit for. la. S. Et bene cũ exceptiõe pollicetur dicens: si volũtatẽ nostram fortuna comiteť. C. Si qua viã dederit for. latino. Nam fortuna disiunxerat: latinũ ab ænea: et nõ consiliũ. ergo de voluntate latini nihil dubitantes fortunã q̃ aduersa illũ disiunxerat optat: vt ꝓspera conciliet: & sic beniuolũ suum regẽ Aeneę reddit. n Fœdera turnus. S. vł cõiugis: vł amicitiarũ. C. Quęrat sibi fœdera turnus. Amare in eũ hęc euomit: q̃ dicat: non esse habendã rõnẽ ei⁹: q soli sibi seruiẽs: vt ꝯiugio potireť cęterorũ salutẽ in discrimen adduxit.

o Fatalis mu. S. q audierat nisi fata locũ sedem dedissent. p Saxaq̃ troiana. S. Ambitiõe ait: quasi Troianis fataliter debita. Pepigere dies. S. pacti sũt ab eo quod est paciscor & pepigi: & pact⁹ sum fac: sicut ab eo q̃d ẽ parco et parsi & peperci. r Pace seq̃stra. S. s. media et tẽpalis: nam sequester est medi⁹ inter duos alternantes: apudquẽ aliq̃d ad tẽpus sepõiť. pacẽ ergo seq̃strã inducias dicit. i. pacẽ tpalem: & mediã inter bellũ preteritũ & futurũ. DO. Pace sequestra. Sequestra pax ea ẽ q̃ sic interponiť vt non tollat: sed differat bellum. C. Pace seq̃stra. Sequestrem eum appellamus: cuius fidei credit res de q̃ controuersia pendet donec certũ decernať: et a quadã siłitudie indutias pacem sequestrẽ appellãt.

CRIST. O fama ingens Multis dura aduersaria constituta est fama: cũ ipsi re correspondere non possint: ergo magna laus æneę: qui famã superet. h Cœlo te laudib⁹ ęquem. S. pro his q in cœlo sunt. i. diis: vt cęruleus thybris cœlo gratissim⁹ amnis. C. Quib⁹ cœlo te laudib⁹ ęquẽ. q. d. quibus verbis possum promere laudes tuas. Quibus te cœlo. i. cęlestib⁹ diis ęquari potes. i Iusticię ne pri⁹ mirer belli ne labor. SERV. Figura gręca: miror illius rei: & regno illius rei: vt θαυμάζω ἐκεῖνου ἄρχω ἐκείνου.

s Mixtiq̃ impune latini. SER. apud maiores magna erat cura fidei: adeo vt inter Porsenã et Romanos factis indutiis: cũ ludi Circenses in vrbe celebrarenť: ingressi hostiũ duces curruli certamine cõtenderẽt: et victores coronarenť. t Ferro sonat alta bipenni. S. ad Epitheton transtulit nomen ꝓpriũ: nã bipenis ꝑ se plenũ est. & securim significat: vt crebrisq̃ bipennibus instant. v Robora. S. Modo genus est ligni: nam est inter specialia nominatum. x Plaustris ge. SER. sub pondere sonantibus.

¶ y Quę mō vic. la. pal. fe. S. Bene mō: vno ei eodēq́ʒ die: et fortiter fecit & periit: vt. Hęc te prima dies bello dedit: hęc eadē aufert. C. Quę mō victorē. Ex q̄ re ostendit q̄ varia: mutabilisq́ʒ sit fortuna. Quāq́ʒ instabil'.
z Arcades ad portas ruere. S. eos dicit: q intra ciuitatē sunt. CR. Arcades ad por. ruere. Distributio ē: nā magn⁹ luctus

¶ Et iam fama volans tanti p̄nuncia luctus
Euandrū euandriq́ʒ domos: & mœnia replet:
Quę[y] modo victorem latio palanta ferebat.
Arcades[z] ad portas ruere: & de more[a] vetusto
Funereas[b] rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarū: & late discriminat[c] agros.
Contra turba phrygū veniēs plangētia iungit

fuit virorū funeri occurrentiū: maior mlierū itra vrbē. Maxim⁹ aūt Euandri: cui a pricipio vocem dolor p̄ripuit.
a De more vetusto. S. Quia antea p nocte cadauera pfunerabāt, cū faculis. b Rapuere faces. S. raptim et festinanter tulere. c Discriminat. S. diuidit: vnde discrimē capitis muliebris dicitur.

Agmina:quę postq̃[d] matres succedere tecto
Viderunt. mœstã[e] incẽdũt clamoribus vrbem.
At nõ Euandrũ potis est[f] vis vlla tenere:
Sed venit in medios :pheretro[g] pallante reposito
Procubuit sup:atq; hęret:lachrymisq; gemẽsq;:
Et via vix tandem voci laxata dolore est.
Non[h] hęc o pala dederas promissa parenti
Cautius vt sęuo velles te credere marti:
Haud ignarus[i] eram quãtũ noua gl'ia in armis:[k]
Et prędulce decus primo certamine possit:
Primitię[l] iuuenis miserę:belliq; propinqui
Dura rudimenta:& nulli exaudita deorum
Vota[m] precesq; meę:tuq;[n] o sanctissima cõiunx:
Fœlix[o] morte tua:neq; in hũc seruata dolorẽ.
Contra ego[p] viuẽdo vici mea fata:superstes
Restarem[q] vt genitor:troũ[r] socia arma secutũ
Obruerent rutuli telis:animã ipe[s] dedissem
Atq; hęc pompa domũ me:nõ palãta referret.
Nec[t] vos arguerim teucri:nec fœdera:nec quas
Iunximus hospitio dextras:sors illa senectę[v]
Debita erat nostrę:q̃d si immatura manebat
Mors natum:cęsis volscorum milibus ante
Ducentem[x] in latium teucros cecidisse iuuabit.
Quin ego[y] non alio digner te funere pala:
Quã pius Aeneas:& q̃ magni phryges:& qua
Tyrrheniq; duces:tyrrhenumq; exercitus oĩs:
Magna trophea ferunt:q̃s dat tua dextera lęto
Tu[z] quoq; nunc stares ĩmanis truncus ĩ armis:
Esset[a] par ętas.& idem si robur ab annis.
Turne:s; infœlix[b] teucros q̃d demœror armis

d Postq̃ mr̃es. D. Vel pro mulierib⁹ posuit. Vel ma'res eorũ q cęsi fuerãt. e Incendũt. S. implent: vt clamore incẽdũt cœlũ Troesq; latiniq;. f Vis vlla. S. Nec ętatis imbecillitas:nec sęueritas regia. g Pheretro palãte repos. S. Posito pallantis pheretro:nam Antiptosis est. h Non hęc o pala dederas ꝓmissa parẽti: Cauti⁹ vt sęuo velles te cre. marti. S: Duplex expositio ẽ. aut em̃ hoc dicit: Nõ em̃ mihi talia ꝓmittebas :vt crederẽ te cautius dimicaturũ:vt ĩtelligam⁹ pallãtem proficiscentẽ promisisse pr̃i victoriã : cędem hostiũ: plurima spolia: q enim hoc cogitat cautelę obliuiscitur auiditate pugnãdi: Aut certe non. pro ñ. i. ne nempe accipiam⁹: vt in Terentio. Nõ tu hũc rus hinc ꝓdisse aiebas: id est non ꝑ nẽpe: vt sit sensus. Nempe mihi hęc dederas ꝓmisso discedens: quia cauti⁹ fueras dimicaturus. i Haud ig. erã. CRI. Oratio hęc artificio summo exornata: cui⁹ vires facile ex similib⁹ hactenus interp̃tatis orõnibus intelligemus : accusauerat natũ: q sibi inobtẽperans fuisset: nũc oñdit nõ ex impia cõtumatia: s; ex magna animi audatia: et gl'ię cupiditate peccasse.

k In armis. S. apud armatũ: cui⁹ consiliũ cupiditas victorię plerunq; conturbat. l Primitię iuuenis mise. C Exclamatio est ꝑ quã cõq̃rit' fortunam statim a pricipio Palanti inimicã fuisse: et p̂ma milit'ię rudimẽta durissima extitisse: et sua vota mĩme fuisse exaudita. m Vota p̃cesq; meę. S. Supra fors & vota facit: n Tuq; o sctissima coniunx fœlix morte tua. C. Maximũ infœlicitatis argumẽtũ: Nã etiã si q infœlices fuer̃t: nr̃arũ calamitatũ cõꝑatiõe fœlices pñt appellari: vt illud: O ter q̃terq; beati quis ante ora patrũ t. f. m. a. c o.

fatum propriũ. Nam fata supare nemo hominũ potest. Vnde multi sic distinguũt. Contra ergo viuendo vici vitã. s. filii. nã hoc est supstes restarẽ : vt genitor: vt mea fata : ꝑ exclamationẽ dictũ est. Sciendũ tñ est irrõnabilia dolentibus dari. C. Vici mea fata. Hyperbole est : non enĩ sua fata vicit. Sed cũ volumus longã alicuius vitã dicim⁹: vixit plusq; sibi a fato concessum fuerat: vt tantã videret calamitatẽ. Multi enĩ ꝓpter longiorem vitam ĩ eas calamitates inciderũt: quas si prius decessissent: omnino euitassent :q̃d de Priamo testat̃. q Restarem. S. essem.

r Troum socia ar. secutum. C. Increpat seipsum ꝙ nõ potius ipsemet in bellũ ꝓcesserit : & in quo pręmortuus filii fun⁹: nõ aspexisset. s Dedissem. S. credidissem. t Nec vos arguerim teucri. S. Exonerat eorũ pudorem: ne videãt' causa orbitatis fuisse: dicens hoc sibi fataliter debitum. CRIS. Nec vos argu. Non tñ ĩputat mortem filii Troiãis: qui illũ in bellũ abduxerint: sed fato suę senectę. Illis autem debere fatetur : ꝙ postq; filio moriendum erat: cũ tanta gloria mortuus fuerit.

v Senectę. SER: deest ętatis. nam senecta ętas dicitur. Salustius. Senecta iam ętate : per se autẽ plenum est: si senectus dicamus.

x Ducentem in latium teucros cecidisse iuuabit. SERVI. Lucrum quodãmodo putat impendisse pro amicorum fœlicitate filium : qui morti fuerat acerbo funere fataliter debit⁹: & est a qualitate beneficii solatium.

y Non alio digner te funere pala. SER. Latẽter hic Aeneę ostenditur pietas quę in amici funus tanta cõtulit: vt pater amplius prę stare non posset. z Tu quoq; nunc stares immanis truncus in armis. SER. Sicut isti duces: de quibus hęc sunt trophea. Nam supra ait: Indutosq; rubet truncos hostilibus armis ip̃os ferre duces. a Esset par ętas. S Vel mea vel filii: Nam ad vtrũq; p̃t referri. b Teucros q̃d

o Fœlix morte tua. SER. Ea re fœlix qua cętera dolent. p Viuendo vici mea fata. SER. diu viuẽdo: vt in Bucolicis Olycida viui ꝑuenimus. Vici autẽ mea fata: per naturalẽ ordinẽ vita longiore superaui: Nãq; hic ordo naturalis est: vt sint parentibus superstites filii. Fata ergo generalia dixit: referens se ad naturalem ordinem: non ad

Vadite:& hæc memores regi mādata referte.
Quod vitā moror inuisam palante perempto:
Dextera causa tua est:turnū natoq; patriq;
Quā debere vides:meritis vacat hic tibi solus
Fortuneq; locus:non vitæ gaudia quero:
Nec fas:sed gnato manes perferre subimos.

demoror armis. SER. ab armis. Et videt dicere: dimittendi sunt troiani: vt morte Turni satisfiat doloribus meis: qd etiam hic posteriora significant.

c Meritis vacat hic tibi so. Fortūeq; loc⁹. S. Nihil est aliud qd possit: vel virtus tua: vł fortūa pstare. Nam his reb⁹ victoria cōtingit: nisi vt occiso Turno: & vindices filium: & patrem ꝯsuleris orbatū.

d Sed gnato ma pferre subimos. S. ac si diceret. hanc solā esse cām q eū cogat ad vitę patientiā: vt filio: Turni nūciet interit⁹. e Miseris mortalib⁹. S. q sunt subiecti tot casibus. Homer⁹. Δειλοισ ιβροτοισι. id est miseris mortalibus: non timidis.

f Extulerat lucem. SERVI: Asinius Pollio dicit vbiq; Virgi. in diei descriptione sermonē aliquem ponere aptū pñtib⁹ reb⁹: vt hoc loco: quia funerū & sepulturā res agitur: dicit extulerat: Nam et efferre ē ad sepulturam ferre. Item ī quarto: qa est nauigatur⁹ Aeneas

¶ Aurora interea[e] miseris mortalibus almam
Extulerat[f] lucē: referens[g] opera atqꝫ labores.
Iam pater Aeneas: iam curuo in littore tarchon
[h] Conſtituere pyras: huc corpora quiſqꝫ ſuorum
[i] More tulere patrū: ſubiectiſqꝫ [k] ignibus atris
[l] Condit̄ in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum[m] accenſos cincti[n] fulgentibus armis
[o] Decurrere rogos: ter mœſtū funeris ignem
Luſtrauere in equis: vlulatuſqꝫ ore dedere.
[p] Spargitur & tellus lachrymis: ſpargūt̄ & arma.
It cęlo clamorqꝫ virum: clangorqꝫ[q] tubarum.
Hinc[r] alij ſpolia occiſis direpta latinis
Conijciunt igni: galeas: enſeſqꝫ decoros:
Frenaqꝫ:[s] feruenteſqꝫ rotas: pars munera nota
Ipſorum clypeos: et non[t] fœlitia tela.
Multa boum circa[v] mactant̄ corpora morti:
Setigeroſqꝫ ſues:[x] raptaſqꝫ ex omnibus agris
Inflammā iugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios: ſemiuſtaqꝫ ſeruant
Buſta: neqꝫ auelli pñt: nox humida donec
Inuertit cœlum:[y] ſtellis ardentibus aptum.
[z] Nec minus: & miſeri diuerſa in parte latini
Innumeras[a] ſtruxere pyras: & corpora partim
Multa viri terrę infodiunt: auectaqꝫ partim:
[b] Finitimos tollunt in agros:[c] vrbiqꝫ remittunt
Cętera: confuſęqꝫ ingentem cędis aceruum:
Nec nūero[d] nec honore cremāt: tūc vndiqꝫ vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.

& relictus Didonē: dicit. Tithoni crocū linquens aurora cubile: quod licet ſupfluū ſit: in multis tñ locis inuenitur.

g Opera atqꝫ labores. S. Hoc opus & hęc opa: tunc dicimus qñ negociū ipm qd gerit̄ ſignificamus. Si aūt fœminini generis dixerimus operas: ipſas pſonas quę aliqd faciūt ſignificamus. Sicut cuſtodia dicit̄ quę cuſtodit: vt. cernis cuſtodia qualis: nam vt hi qui cuſtodiūt̄ cuſtodia dicant̄. vſurpatū eſt. vnde male eſt in vſu cuſtodia auditur. h Conſtituere pyras. S. Pyra eſt lignorū cōgeries: rogus cum ardere cœperit dicit̄. Buſtū vero iā exuſtū vocatur: quē ordinē ſeruat poeta dicēs Cōſtituere pyras. Itē ſubiectiſqꝫ ignibus atris. Itē Ter circū accenſos decurrere rogos. Itē. Semiuſtaqꝫ ſeruant buſta.

i Morte tulere patrū. SER. quia apud varias gentes diuerſa fuerunt genera ſepulturę. inde eſt qꝫ alii obruūtur: alii exurunturalii pprias remittunt̄ ad patrias: alii p diem: vt nunc iſti: alii p noctē: vt ſup Palas. Et perite has varietates Virgilius poſuit. Nanqꝫ Eraclytus q omia vult ex igne cōſtare: dicit debere in ignē corpa reſolui. Thabes vero q confirmat omnia ex humore pcreari: dicit obruenda corpora vt poſſint hūore reſolui. k Ignibus atris. S. Atqui ignes atri non ſunt: ſed epitheton traxit de negotio: vt atris diceret: hoc eſt funebribus: vt paulo poſt. mœſtū funeris ignē. i. funebrē: Nā mœſtus eſſe nō pt ignis.

l Cōdit̄ in tenebras. S. id eſt fumi obſcuritate cōpletur. C. Condit̄ caligie cœlum: Hyperbole eſt. m Ter circū. C. Sic enī cōſuetū erat apud antiqs. n Cincti fulgentibus armis. S. Fruſtra hoc epitheton notāt critici: qſi circūeūtes rogos: alia arma habere debuerunt. Cincti. i. inſtructi. o Decurrere. S. i. p circa rogos currere. Bñ aūt ait decurrere: nō decucurrere: Nā verba q in pterito pfecto primam ſyllabam geminant: vt curro cucurri: & tondeo totondi: cum cōpoſita fuerint: geminare nō pñt. Nam neqꝫ decucurri: neqꝫ detotondi dicimus: exceptis tantū duobus Do & ſto. p Spargit̄. C. Hęc oīa oñdūt ingētē luctū. q Clangorqꝫ tubarum. S. Ante enim mortui ad tubā deducebant̄. Vnde Perſi. Hic tuba candelę: tandemqꝫ beatulus alto. Compoſitus lecto craſſis luctatus amomis: in portas rigidos calces extendit. C. Clangor tubarū. Adultorū enim funera tubis ꝛc. Idē inuenies apud Homerū in funere Hectoris. puerorum vero tybia celebrbāt̄. Hęc enim in Archemori funere dat Statius: quo i loco ait: Lactātius hoc iubere priſcorū religionē: addit Acron qꝫ lidiis tybiis lęta: phrygiis mœſta canebantur: r Hinc alii ſpoliis oc. dila. S ſcdm ſuę gentis ritū: alii hoſtilia arma: alii per emptorū cremebant.

s Feruentes ro. S. nimio ſcilicet curſu. Alibi: volet vi feruidus axis Horatius Metaqꝫ feruidis euitata rotis. t Nō fœlicia te. S. quibus defendere nequiuerunt. v Mactant̄ corpa morti. SER. aut in morte: aut morti ipſi deę. Statius. In ſcopulis mors ſęua ſedet. Luca. Ipamqꝫ vocatam. Quem petat e nobis mortem tibi coge fateri. Circa aūt ideo: qa Homerus dicit: in morte Patrocli circa corpus extincti tam homies qꝫ pecora immolabant̄: & vno igne cremebant̄. Vñ eſt i ſexto: Oſſaqꝫ lecta cado texit corinęus aheno.

x Raptas. S. raptim abductas. Nā poſt indutias rape nō poterāt. Aut certe raptas añ: belli. ſ. tpe.

y Stellis ap. S. cōiūctū:

z Nec minus innumeras. S. Hoc loco multis rebus oñdit: immenſam cędem factā eſſe rutulorum.

a Et corpa ptim. C. optima diſtributio. Nā excellentiores: hēbant a qbus in patriā referent̄. Vulgus pro & qui ex longinq venerant: coaceruatim vrebantur. b Finitimos. S. qui enim e lōginq venerāt: referri non poterant.

c Vrbiqꝫ remittunt. S. Deeſt vnicuiqꝫ. & meminit antiq conſuetudinis. Nam ante etiam homies in ciuitate ſepeliebant̄: qd poſtea Duellio conſule ſenatus prohibuit: & legauit: ne quis in vrbe ſepeliretur. Vnde imperatores & virgines veſtę: quia legibus non tenerentur: in ciuitate habent ſepulchra: deniqꝫ etiam nocentes virgines veſtę: licet viuę: tamen intra vrbē in campo ſcelerato obruebantur.

d Nec honore. SER. quia nec numero: nam aliud verbum pendet ex altero.

¶Tertia lux gelidã cœlo dimouerat vmbram.
Mœrentes altum cinerẽ:& confusa ruebant
Ossa focis: tepidoq; onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædiuitis vrbe latini.
præcipuus fragor:& longe pars maxĩa luctus.

¶ e Confusa ruebãt Ossa fo. S. Aut qa dixit simul multos crematos: aut si ad honoratorũ cadauera referas: vt sup̃ diximus: confusa ꝓpter animalia simul concremata. ¶ Ruebant. S. de cineribus eruebant.

f Tepidoq; onerabant aggere terrę. SER. Hypallage: hoc est ossa tepida. g Iam vero in tectis. CRIST. Miram & summo artifico comparauit varietatem: vt cum & apud Archades: & apud Troianos: et apud latinos eũdem merorem exprimere vellet: tamen hęc omnia distinxit: tamen maiorẽ merorem dat latinis: quia maiore clade essent affecti.

h Prędiuitis. RER. more gręco epitheton incongruum hoc loco posuit.

i Et longa pars maxima; SER. Valde hoc est melius q̃ ꝙ legatur & longi.

k Hic mrēs. S. quia scit hęc noīa ad aliqd ptinere: nō ad diui: d eflebant filios: aut maritos: aut frēs: l Dirū. C. Q ̄ ɼiecit deoꝝ ira ꝑuenerit, ergo iniustū: & plenū supplicio. m Turniq3 hy. C Nā oēm cām belli a Turno ꝑfectū vo lebāt: q ne amitteret Lauinę cōiugiū id moueri curauit: nulla hita rōne fatorum. Quapropter ipsum solū obiiciendū eē armis: cum omne certamē sumat: vt ipse regnet. n Iubēt. S. volunt: exposcunt. o Ingrauat hęc drances. C. Ondit q3 solet vsu venire: q i repub. sint semp aliq: qui i ꝯmūe cōsulāt: & sua libertate freti: dum vtilitati publicę cōsulant nō recusāt principū odiū subire. Contra ꝑo esse plerosq3: qui factionē secuti principib⁹ faueāt: ꝑsertim si illoꝝ extent aliq in rem publicā: merita aut virtutib⁹ excellāt. p Testat. S. testificat etiā legatorū fidem: qui cū eo fuerūt.

tim cum ira deorū tanta strage afflictos latinos cerneret. Quapropter veluti sapiens: vir cum egeret consilio ab aliis sumendū censuit: presertim a primis: qui cęteros auctoritate & sapientia antelbāt. a Rex ipe latin⁹. SER. Qui aut consolari debuit: aut defendendę reipublicę: aliud inire consilium.

Hic matres miseręq3 nurus: hic chara sororum
pectora moerentū: puerique parentibus orbi
Dirum execrant̄ bellum: turniq3 hymenęos:
Ipsum armis: ipsumq3 iubent: decernere ferro:
Qui regnū italię: & prios sibi poscat honores.
Ingrauat hęc sęuus drances: solumq3 vocari
Testatur: solum posci in certamina turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro turno: & magnū reginę nomē obumbrat:
Multa virum meritus sustētat fama tropheis.
Hos inter motus, medio inflagrāte tumultu.
Ecce sup moesti magna diomedis ab vrbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorū impensis operū: nil dona: neq3 aurū:
Nec magnas valuisse pces: alia arma latinis
Quęrenda: aut pacem troiano ab rege petēdū.
Deficit ingenti luctu rex ipse latinus
Fatalem Aeneam manifesto numine ferri.
Admonet ira deū: tumuliq3 ante ora recētes.
Ergo conciliū magnū: primosq3 suorum
Imperio accitos: alta intra limina cogit.
Olli conuenere: fluuntq3 ad regia plenis
Tecta viis: sedet in mediis rex maximus ęuo:
Et primus sceptris haud lęta fronte latinus:
Atq3 hic legatos ętola ex vrbe remissos

q Obumbrat. S. subaudis turnū tuet: defendit. Et est trāslatio ab arboribus. Hoc āt dicit: amor reginę ad fauorē, popularē ꝑrimū ꝑderat turno. r Meritis sustētat fama tropheis. S. quia multos occiderat: vt etiā ipse dicitur⁹ ē. s Ecce sup. S. Insup ad cōmulationem maloꝝ. D. Ecce. Inopina tū ꝑnunciat malū hęc dictio: & graue fatis ac vehemēs. C. Ecce sup moesti. Sępe euenit: q fortūa aliqd afferat: qd in dubiis cōsultatiōib⁹ maximū afferat momentū. Nā eadē rńsa Diomedis: Si p⁹ captū cōsiliū relata sciuisset pauū momētū attulisset. t Moesti. S. Hoc sermone nihil eos egisse significat. v Magna Dio. ab vr. S. legitur & magni. x Nil dona neq3 au. S. Ordinē legatiōis exequit dicens ꝑfecta inaniter esse omnia: quę possent efficaces legati ꝑficere auro: prece: ꝑmissiōe. D. Neq3 aurū. Qd quidē etiā q nullo odio cōmoti sunt in ꝑlīū excitat: & ad iniurias: vt ꝑbauit in pigmaleone et i Polimnestore.

b Fatalem Aeneā manifesto numie ferri. SER. modo perniciosum omnibus Aeneam. c Manifesto numine. SER. id est māifesto deorum iudicio ad Italiā venisse: numinū ira testat: quam cognouim⁹ tantorum cęde sociorum. d Alta intra limina cogit. S. Quęritur cur ad priuatam domum conuocetur senatus: qui non nisi ad publica: & augurato condita loca cōuenire cōsueuit. Sed scimus domū latini augurato conditā: & eandem: tam templū fuisse: q curiā. Nanq3 in superioribus legim⁹ tectū augustum: id est augurio conditum. Inde paulo p⁹ hinc sceptra accipe: et primos attollere fasces. Regibus omē erat hoc illis curia templū. Merito ergo ad domū regis: quasi ad publicū locum conuocat senatus. Nam ait in septimo: Talis intus templum diuum: patriaq3 latin⁹ sedeꝼ sedens. Idcirco etiā in palatii atrio: quod augurato conditū est. apd' maiores consulabatur senatus: vbi etiam arietes immolabāt: qd in. vii. libro diximus Virgilii. ad latini transtulit domū. Multi dicunt perite Virgiliū fecisse: nec templi nec curię hoc loco cōmemoratōēz. S3 tm̄ dixisse: intra tecta regia: vt ostenderet consilium quod initur nō esse complendū: quia nec rite est inchoatū: ea ei q dicet latinus: effectu carebunt. DO. Alta limina. interiorem partē dom⁹ itelligit: & nō curiam quā descripserat: in q de rebus lętis agebat. e Olli. S. scdm Enniū. D. Olli cōuenere. Ostendit q cupide ꝑpter magnitudinem periculi omnes concurrerent.

y Pacem Troiano ab rege petendū. S. Sicut diximus cum per gerundii modum aliquid dicim⁹: per accusatiuum elocutionem formemus: necesse est. Lucretius: Aeternas quoniā poenas in morte timendū. Item Salustius. Castra sine vulnere introitum. Nam castra accusatius pluralis est: quiꝗ multis errorē facit: vt videatur esse nominatiuus: quia neutra trip ota sunt: & similis est nominatiuus accusatio. z Defic. CRI. animo et consilio. Nam neq3 tumultuanti Turno satis tuto aduersari poterat: & Aeneę ad diis faueri: & a fatis videbat: preser

f Fluunt. S. festināter incedūt. C. Fluūt plenis viis. Ostēdit & pl̄imos fuisse: et cū celeritate venisse. g Et prim⁹ sceptr. S. Prim⁹ inter sceptriferos: Nā apud maiores oēs duces cū sceptris ingrediebāt curiā. postea cœperūt tm̄ ex consulibus: et signū erat eos consules fuisse. h Aetola ex vrbe re. S. quā cōdiderūt hi q de ætolia venerūt gręcię prouincia: vnde Diomedes hūit socios de tribus ei⁹ ciuitatib⁹ quas hz ætolia Pleurū: Olenon: Calydō: sic ḡ Aetola dixit ex vrbe: & vt tandē euboicis cumarū allabitur oris.

i Que refe. fa. iubet. C. Recte: nam periturus consiliũ oẽs difficultates cõsulẽ afferre debuit. k Et rñsa reposcit. S. Mirẽ ait reposcit Añ ei rex solꝫ a legatꝫ vnĩꝫ sapgnosceret: ꝛ sic eos pñte ppr̃o iterũ oĩa iubere narrare vñ est: ordi. l Ordine cũcta suo. S. nam nihil licet ꝑtermittere: vñ et superflua narrari cõsueuerũt. m Vidim⁹ o ciues Diomedẽ. S. Aut diomedẽ legendũ: vt sit latin⁹ accusatiu⁹: & admittit̃ eclipsis:

Iapygia Apulia: a qua et Iapyx ventus ntũs est. Nã Iapygia Venetię regio est ab oppido dicta: Vñ est. Tum sciat aerias alpes: & norica: si qs castella in tumulis & Iapydis arma timaui. C. Iapygis. Iapyx filius Dedali fuit: a q̃ magna pars Apulię Iapygia dicta est. vnde ventũ: inde flantem Iapygem dicũt. r Postq̃ introgressi. C. Oñdit breuiter nihil ꝑtermissum a legatis ex his reb⁹: qb⁹ Diomedes

vt. Multũ ille e terris iactatus & alto: aut si grecũ accusatiuũ facere voluerim⁹ diomede legatur: vt possit fieri Synalypha: vt Euryale infoelix: qua te regione reliq. Si aũt diomedem dixerim⁹: nec latinũ est: nec grecum. Aliter nec versus consistit. Nunc q̃ em̃ eclypsis fit p n litterã: tñ meli⁹ ẽ vt Diomede legat̃ vt sit grec⁹ actũs: Noĩa em̃ greca in es exeuntia: q̃ gtĩi in eos mittũt: p plenã elocutiõem cũ eũdẽ casũ p syneresim in us miserint: actm̃ in e mittant: necesse est iõ: ga cũ naturã suã seruant accusatm̃ in vocalẽ mittũt: nõ in cõsonãtẽ. Et debet syneresis plenitudinis seruare rõnẽ: vt ecce: O. Διομηδης. plena declinatio est. του Διομηδεος: τῳ Διομηδει. τον Διομηδεα. p syneresim aũt facit. του Διομηδους τῳ Διομηδει τον Διομηδη. ergo hic actũs iõ in e exit: nõ in en: quia cũ integrũ est: hoc nomẽ in eos exit: & crescit eius gtũs. Si eni ισοσυλλαβος. fit ntũs actm̃ in en mittũt: nec habet es in gtõ: vt θουκυδιδης: θουκυδιδου θουκυδιδην. Naꝫ Diomedes ideo i gtõ os habet: ga et cũ integrũ est: & Διομηδεος. facit: habetis s cõsonantẽ. GRIS. Vidimus. Histeron proteron. Nam prius superarunt: deinde viderunt Diomedẽ.

Que referebant fari iubet: & responsa reposcit.
Ordine cuncta suo: tum facta silentia linguis.
Et venulus dicto parens ita farier infit.
Vidimus o ciues diomedem: argiuaq̃ castra:
Atq̃ iter emensi casus supauimus omnes:
Contigimusq̃ manũ qua concidit tellus:
Ille vrbem argiripã patrię cognomine gentis,
Victor gargani condebat iapygis agris:
postq̃ introgressi: & coram data copia fandi:
Munera ꝑferimus nomẽ: patriãq̃ docemus
Qui bellũ intulerint: q̃ causa attraxerit arpos:
Auditis: ille hęc placido sic reddidit ore.
O fortunatę gentes saturnia regna:
Antiqui ausonij: quę vos fortuna quietos
Sollicitat: suadetq̃ ignota lacessere bella:
Quicunq̃ iliacos ferro violauimus agros
(Mitto ea q̃ muris bellãdo exhausta sub altis:
Quos simois ꝑmat ille viros) infanda p orbem
Supplicia: & scelerũ poenas expendimus oms,
Vel priamo miserãda man⁹ scit triste minerue

in auxilium latinoꝝ flecti potuerit. ergo solo metu ferre auxiliũ denegauit. s O fortunatę gen. saturnia reg. S. supple q̃ habitatꝫ saturnia regna. i. o viri semper pace gaudẽtes. Nã legim⁹ aureaq̃ (vt perhibent) illo sub rege fuerẽt secula. Et bñ hoc laudat quod eis psuadere deside rat. t Antiq ausonii. S. Qui primi Italiã tenuerunt ausones dicti sunt. v Quietos. S. quibus est amor pacis a maioribus tradit⁹ ꝑpter regnũ Saturni. x Suadet. S. vobis subaudis. Nã vos a suꝑiorib⁹ ñ põt subaudiri: ga nõ te: sed tibi dicimus suadeo. y Ignota lacessere bel. S. s. troianorũ: nõ oĩa generalr̃ bella. Nã legim⁹ Captiui pendent currus: curueq̃ secures. C. Igno: a. q. d: q̃ si cognosceretis. ñ lacesseretis. Lacessere aũt ignota bella. i. lacessere viros ignotos ad bellũ z Quicũq̃ iliacos. C. duab⁹ rõnibus dehortat̃ ne lacessant: & ga fortes sunt: q̃d oñdit cũ ait: Mitto ea q̃ muris bellando exhausta sub altis. Et ga diis accepti fatales q̃ sint: qñ q̃ eos vicerunt post victoriã tot poenas victis psoluerint q̃si diis fatisq̃: itaq̃ volentib⁹ id acciderit: vt etiã miserãdi priamo veniãt. a Violauim⁹. S. q̃si sacra. Nam violare de rebus religiosis

n Casus omnis. SER. itineris scꝫ: & bñ vtilitatũ singularꝫ rerũ generalitate vitauit: ne diceret: flumia latrones. o Qua cõcidit ilia tel. S. ευφοτικως. dixit pro vrbs Ilia. Nã terra nõ cõcidit sed ciuitas. C. Qua conci. ilia tel. Vt faciat Aeneã formidabilẽ: oñdit eũ mirifice extolli ab illo: cui⁹ dextra Troia perierat: Neq̃ peccat q̃ hoc dicat: cũ Achilli tribuat̃ hęc victoria. tñ Maro vbiq̃ extollit diomedem: vt extollat ęneã: vt in. i. libro ostẽdimus. p Argirpã. S. Diomedes fuit de ciuitate q̃ Argosippion dr̃: de q̃ Home. αργοσ ιπποβοτον. Hora. apertum dicet equis argos. Hic in Apulia condidit ciuitatem: quã patrię suę nomie appellauit: & argasippõ dixit: q̃d nomẽ postea vetustate corruptũ est: et factum est: vt ciuitas Argirippa diceret̃: q̃d rursus corruptũ arpis fecit. C. Argiripã. Argos Thessalicũ Achaicũ & Aethol: cũ fuit: Vñ Argosipiã suã vrbẽ vocauit Diomedes q̃ postea ꝑstantia eq̃rũ Hyppolliti dicta est Argirippa. q Gargani condebat Iapygis agris. S: Iapygia pars est Apulię: in qua est mõs Garganus: q p Calabriã vsq̃ in Adriaticũ tendit pelagus. Luca: Appulus adriacas exit Gargan⁹ i vndas. Gargani aũt Iapygis figura est p gargani Iapygi. Et hęc

dicimus: & ingenti arte dicit: ne aut victoriam suã sileat aut nõ ꝓcedẽdo cõtra eos: qs vicit cõfiteat̃ ignauiã: dicẽs: nõ ẽe cõtra eos pugnãdũ: qs vincere pnitiosissimũ est. b Quos simois p. ille vi. S. i. toto orbe celebris. Alibi. Vbi tot simois correpta sub vndis Scuta viꝝ: galeasq̃ et fortia corpa voluit. c Scelerũ poe. expẽ oẽs. S. Luimus omes poenas: q̃ sint statutę scelerib⁹: Alii sceler: s oĩs legũt: nã oẽs ad grecos nõ pt referri: ga ñ oẽs ptulere supplicia. d Vel pria. mi. ma. S. etiã Priamo: vt. Carmia vl̃ coelo pñt deducere lunã. Est ãt Pacunii q ait: si priam⁹ adesset: & ipe ei⁹ cõmiseresceret. e Scit triste mi. Syd⁹. S. Fabula hoc hꝫ: ꝑpt Cassandrę stuprũ grecis iratã ẽe Mineruã. vel q̃ ei victores sacrificare noluerĩt p supbiã. Vñ eos redeũtes grauissima tẽpestate fatigatos p diuersa dispsit. Hora. Cũ pallas vsto ꝟtit irã ab Ilio. Reuera ãt cõstat grecos tẽpestate laborasse eqnoctio vernali: qm̃ manubię mineruales. i. flumia tẽpestates ꝗuissimas cõmouẽt. Vñ pite dicẽdo: Syd⁹. vtrũq̃ cõplex⁹ ẽ: Nã syd⁹ et tẽpestatẽ significat: & reuera syd⁹. Hec ãt numia q̃ iter sydera ñ vide: licꝫ sua signa ꝓpria nõ hẽant cũ aliis ptãte sũt pmixta: vt Ophiulch⁹ ipse ẽ Aesculap⁹: gemĩ Apollinis et hercul̃ ẽe dicũt. sic Mineruę aries esse dinoscit. C. Triste: quod tristitiã ex calamitate intulit.

f Vltorq; caphareus. S. pro oeto est. cautes Euboicę. Nam euboea insula est: in q̃ mons est Caphareus: circa quẽ greci periere naufragio. Vltor aũt io dixit: quia Naupli⁹ Palamedis pr̃ dolens filiũ suũ factione interemptũ: vt in secũdo memorauimus: cum videret grecos tempestate laborare: montẽ Caphareũ ascendit: eleuata facula signum dedit vicini portus: q̃ re decepti greci: inter asperrimos scopulos naufragiũ ptulerũt. C. Caphare⁹ mõs Euboię: in q̃ Nauplius vltus est morte Palamedis. g Atrides prothei menelaus. S. Agamenon & menelaus vno quidẽ fataliter supplicio destinati. Nã Atreus & Thyestes frẽs fuerũt i se inuicẽ sęui: adeo vt Thyestes cũ Europa fratris vxore concũberet: Quo facto: dolẽs Atreus: liberos pprios ei epulandos apposuit. Sed cum Thyestes post cognitũ facinus requireret vltionẽ a diis: ei Apollo respondit posse alio scelere illi⁹ facinoris vindicẽ nasci. s. si cũ Pelopeia filia sua cõcumberet. quo facto natus est Aegystus fatalis in Atrei geminã prolẽ. Sed Iuppiter Menelai fata miserat⁹ est ppt̃ Helenę iugale cõsortiũ: & eũ p diuersa errare maluit: q̃ ægysti manib⁹ interire. hic errãs ad ęgyptũ vsq; peruenit: vbi Protheus deus marinus regnauerat: cui rapta aliquando a Theseo Helena dicitur cõmendata. Vnde quidam dicunt: q̃ ad eam querendam Menelaus sit ad ęgyptũ pfectus post bella troiana. Quidã volunt nõ esse a Paride raptã Helenã: sed aliã cãm belli fuisse troiãi. illã. s. q̃ Herculẽ q̃rentẽ hylam suscipere noluerũt. Qui aũt volũt eã raptã a paride: hoc dicũt: q̃ recoepta a Protheo p Theseũ ad Menelaũ transitũ fecerit: & sic eã Paris rapuerit: s̃m q̃d vt supra dixim⁹: Menelaus ad ęgyptũ Iouis volũtate puenit: videlicet ne ab Aegysto posset interimi. C. Atrides Prothei. Refert Herodotus Paridẽ: cũ e grecia i troiã: cũ rapta Helena enauigaret tempestate cõpulsum i ęgyptũ apud Canopicũ Nili hostium deuenisset & a phytone h⁹ hostii custode ad protheũ ęgypti regẽ deductũ fuisse. Protheus ãt cognita cã ab illis qui Alexandrũ accusabant: illũ triduo ex suo regno abire iussisse. Helenã vero & raptã pecuniã: reddendã viro retinuisse. Quę oĩa ñ ignota Hõero fuisse: idẽ auctor affirmat: idq; ex poetę versib⁹ ait patere: adiungit etiã scribere sacerdotes. cũ greci: vt iniurias vlciscerent. Ilium venissent ante q̃ obsidione vrbẽ cingerẽt: misisse ad Priamũ legatos: qui Helenã et pecuniã: cũ helena raptã repeterẽt. Verũ cũ troiani r̃ndissent: Helenã cũ suis reb⁹ nõ apud se sed apud Protheũ esse: nõ credidisse grecos: sed vrbẽ obsedisse: ac demũ illa expugnata: & Helena nõ inuẽta Agamenonẽ & Menelaũ in ęgyptũ enauigasse: et Helenã a rege recepisse: et ex ęgypto in libyã venisse: inde q̃ pgressi sint: sacerdotes ignorare affirmãt. h Prothei colũnas. S. q̃ ait Prothei columnas rõne nõ vacat. Nã Herculis colũnas legim⁹: & in ponto & in hispania. Hũc ãt Protheũ inuictũ fortissimũ q̃ cõstat fuisse. Nouim⁹ ãt q̃ oẽs fortes Hercules dicebãtur. Vñ videt̃ hoc affectasse Virgi. vt p finibus Prothei: columnas diceret q̃s hũit Hercules: vt oñderet eũ etiã Herculem dictũ: adusq; colũnas Prothei vsq; ad fines ęgypti: hoc est vsq; ad Pharon añ insulã Nimpartẽ Alexandrię. Lucan⁹. Nũc claustrũ pelagi coepti pharon Insula: quodã in medio stetit illa mari sub tpe vatis Protheos: at nũc ẽ pelęis pxima muris. Prothei aũt est latinus genitiu⁹ contractus per synerisim. C. Prothei colũnas. i. quę essent apud Memphim vrbem: vbi Protheus regnabat. Intelligit autẽ duos obeliscos ibi in templo Solis positos a filio Sesostris: qui ante illum regnauit. Hic cum Nilus totã ęgyptũ inundasset: & totũ illud ęquor a vẽtis exagitaret. hastam in medios fluctus iecit: ex q̃ re decẽ annos cęcus mãsit. Vndecimo ãt anno: cũ ex oraculi respõso oculos: mulieris vrina abluisset vidit. Quapropter diis cũ ita esset liberat⁹: & multa alia donaria obtulit et duos obeliscos singlos ex singulis lapidibus: quorũ longitudo centũ: latitudo octo cubitorũ fuit. Has igitur colũnas nisi fallor appellat. Reliq̃s has hystorias ponit Seruius. i Adusq;. S. Adusq; hic est dictũ: quemadmodum: siculo pspexit abusq; Pachino. Nã cũ ppositio prepositiõi nunq̃ cohęreat: abusq; et adusq; licenter admissum est. k Exulat. S. pprie. Nã exulare dicũt q̃ extra solũ eunt. Sane sciẽdũ: quia q̃ tpe Menelaus iit ad ęgyptũ: pdidit Canobum gubernatorẽ: a q̃ vicina ciuitas nomen accepit: q̃ hodie mutata lr̃a Canopus noĩatur. l Cyclopas S. grece declinatoĩs accusatiuus est: vñ grecum habebit accentũ. nam latine Cyclopes diceret: & sic versus stare nõ poterat.

Sydus: & euboicę cautes: vltorq; caphareus.
Militia ex illa diuersum ad littus ab acti:
Atrides prothei menelaus: adusq; columnas:
Exulat: ęthneos vidit cyclopas vlisses:
Regna neoptolemi referam: versosq; penates
Idomonei? libyco ve habitantes littore locros?
Ipse mycenęus magnorum ductor achiuum:
Coniugis (infandũ) patria intra limina dextra
Oppetiit: deuicta asia subsedit adulter.

m Regna neoptolemi. S. Subaudi euersa q̃d ex inferioribus intelligit̃. Pyrrho autem quid contigerit manifestum est Nam vt in tertio legimus: cum vellet ducere Hermoniem Menelai & Helenę filiã: et Oresti añ despõsatã: ab eo inter aras Apollinis interẽptus ẽ: vt est: Et scelerũ furiis agitat⁹ horestes. Excipit incautũ: patriasq; obtrũcat ad aras. n Versosq; penates Ido. S. Idomene⁹ rex Cretensiũ fuit: q cũ tẽpestate laboraret: vouit se sacrificaturũ de re q̃ ei primũ occurrisset: si reuersus fuisset: sed cũ casu ei primo filius occurrisset: et eũ vt alii dicũt imolasset: vt alii imolare voluisset: ob crudelitatẽ regno a ciuib⁹ pulsus ẽ. Vñ ẽ. fama volat pulsũ regnis cessisse paternis. Idomenia ducẽ. Alii dicunt q̃ abscedens cuidã suũ cõmendauerat regnum: q p eius absentiã occupauit ipium: & reuersum pepulit: ergo versos penates: aut versos funditus direptos accipiẽdũ ẽ: aut certe in aliena iura cõuersos. o Libycoue habi. lit. lo. S. vt etiã in tertio diximus. Locri socii Ayaci Olei fuerant: Epizephyrii & Ozoli: sed hi tẽpestate diuisi sunt adeo: vt Epizephyrii tenerẽt Brutios. de qb⁹ ait in tertio. Hic & Naricii posuerunt moenia locri. Ozoli vero deferrẽt Pentapolim. de qb⁹ nunc q̃rit̃ dicẽs libycoue hitantes littore locros. p Prima itra limia. S. in ipo lumie iperii. i. in littore. q̃ s̃m Home. Clitemnestra Agamenoni occurrit ad litt⁹: & illic eũ susceptũ cũ adultero iter epulas iteremit: q̃d et Iuuenal̃ tãgit dicẽs. Quippe ille dies auctorib⁹ vltor Patris erat cęsi media inter pocula. Alii aũt dicũt q̃ in ipo igressu. i. prima die q̃ domus sue limẽ: ingressus est cõsilio Aegysti ab vxore vestẽ accepit clauso capiteq; implicat⁹ adulteri manibus interiit. q Deuicta asia subse. adul. S. Legit̃ & deuictã Asiã: q̃d si est: ita intelligim⁹. vt subsedit sit dolo possedit. Lucan⁹. Sbsidere regnũ chalcidos euboicę. Vñ et subsessores dicũt̃ qui in isidiis tauros interimũt: et hostium dolo subsessos vocam⁹. Vt sit sens⁹ ab Agamẽnone deuictã Asiam. Adulter Aegisthus factione possedit. Melius tñ est: vt deuicta Asia legam⁹. scd̃m q̃ subsedit erit remãsit: vt extrem⁹ galeaq; ima subsedit Acestes: vt sit sens⁹. Asia ppt̃ adulteriũ ptulit bella: q̃ remanẽte adultero finita eẽ nil pfuit: vt cũ i dignatõe sit dictũ: dũ primũ vidicat̃ adulteriũ: aliud rursus emersit.

Inuidisse [r] deos: patrijs vt redditus oris:
Coniugiū optatū:& [s] pulchrā calydona viderem.
Nunc [t] etiā horribili visu [v] portenta sequuntur:
Et [x] socij amissi petierunt ethera pennis:
Fluminibus [y] vagant aues (heu dira meorum
Supplicia) & scopulos lachrymosis vocib⁹ iplet.
Hec adeo ex illo mihi iam [a] speranda fuerunt
Tempore: cum ferro [b] celestia corpora demens
Appetij: & [c] veneris violaui vulnere dextram.
Ne vero: ne me ad [d] tales impellite pugnas.
Nec [d] mihi cū teucris vllū post eruta bellum
pergama: nec [e] veterum memini letor ve malorū.
Munera que patrijs ad me portastis ab oris:
Vertite ad Aeneā: [g] stetimus tela aspera contra:
Contulimusq; man⁹: experto credite: [h] quantus
In clypeū assurgat: q̄ turbine torqat hastam:
Terra viros: vltra Inachias venisset ad vrbes
Si duo [i] p̄terea tales idea tulisset
[k] Dardanus: & versis lugeret grecia fatis.
Quicquid apd' dure [l] cessatū est mœnia troie:
Hectoris Aeneeq; manu: victoria graium
Hesit: & in decimū vestigia [m] rettulit annum:
Ambo animis: ambo insignes p̄stātib⁹ armis.

r Inuidisse deos. S. Stheneli filius Cylabarus: Aegialiam: Diomedis vxorē cognouit adulterio: Quo cōpto Diomedes reuerti noluit: sed in Apulie partibus sibi sedem condidit: q̄d veneris dolo dr̄ eē pfectū: quā ī bello Troiano vulnerauerat. Vn̄ ait inuidisse deos. s Pulchram Calydona videre. S. Vnā de supradictis ciuitatib⁹. t Nūc etiā hor. vi. por. sequūt. S. Hoc loco null⁹ dubitat fabule hui⁹ ordinē a Virgilio esse conuersum. Nam Diomedis socios constat in aues eē cōuersos p⁹ ducis sui interitū: quē extinctū ipatienter dolebāt. Hinc he aues hodieq; latine Diomedee vocant: q̄s greci herodios dicunt. Habitabāt aūt in insula: q̄ est haud longe a Calabria in cōspectu Tarentine ciuitatis: qn etiā de his auib⁹ dr̄. q̄ grecis nauib⁹ lete occurrant Romā venientibus: latinas vehemēt fugiāt mœores originis sue. Et q̄ Diomedes ab illyriis interemptus ē. C Nunc et horribili. Et socii amissa petierūt ethera pennis. Aristo. in li. de mirabiliū auditu ait: Diomedē ab Aenea occisum & loco in qb⁹ impauerat occupato. Interfecto, illi honores diuini in insula ab eo Diomedea appellata: et teplū cōstitutū ē: ei⁹ aūt socii in aues cōuersi in insulā illā incolūt: Diomedeq; a latinis: a grec' grodii vocant. Grecis illic adnauigantibus lete applaudunt: Ceteros oēs infestant. Sunt qui dicāt hoc iccirco ita fictum esse: q̄ magna celeritate nauigātes pyraticam exercebāt: & solis grecis parcebant. Theodontius ait illas singulis annis aquā rostris in templū illud inferre: et sic lustrare. Solinus vero scribit: Nusq; alibi: nisi in insula Diomedea appere: que e regione Campanie est. Formam autem his: eandem que fulicis esse: colorem candidum: igneos oculos: rostra dentata: ac gregatim volitare: duob⁹ ducibus: alter qui a fronte agmē ducat: altero qui a tergo vrgeat. Preterea eas in cauernulis a se effossis nidificare: duplici relicto aditu: vno ab oriente quo ingrediantur: altero ab occidente quo egrediantur. Grecis veluti cōciuibus applaudere: reliquis inimicari. Quotidie edem celebrant alis madidis: quib⁹ excussis aquā illā lustrant. Refert Strabo: q̄ in Veneris Diomedi diuinos statuūt honores: et candidū equū illi imolant. In fine aūt sexti libri & multa alia refert: de hoc Heroe: & duas esse insulas in mari ppinquo Lucerie Diomedeas appellatas: quarum altera habitet. altera sit deserta: & in q̄ Diomeden quidā disparuisse aiunt comitesq; in aues eē conuersos. Que hodie q̄z māsuescāt: & huanā quodāmō vitā agere: & erga benignos māsuetudie vti: a malignis et sceleratis refugere. v Portenta sequūt. S. Reuera em portentū est homies in aues esse cōuersos. x Et socii amissi. S. Legūt nōnulli & admissis pennis: sed melius est amissi. y Fluminib⁹. C. quia aquatice sunt aues. z Lachrymosis. S. i. dolentes: vel suā mutatōem: vel regis interitū. Nanq; hoc tāgit latenter. a Speranda. S. p timēda: vt. Hūc ego si potui tm̄ sperare dolorē. b Celestia corpa. S. Martis & Veneris: q̄ numīa vl̄nerauit in bello. c Veneris violaui vulnere dextrā. S. Artificiose agit. Nā sciens ea q̄ dicuntur in fine: herere animis: suos casus vltimos memorat. Perite etiā Venerē a se vulneratā tm̄ dic: supprimēs nomē martis: q̄ ei poterat esse g̃riosi⁹: vt videat oia que ptulit odio Veneris ptulisse: contra cui⁹ filiū nūc vocat ad pugnam: vt negās: etiā nūc paria formidare videat. Dextram. Scd'm Homerū qui ait επικαρπω. d Tales impellite pug. S. Quarū est piculosa victoria. d Nec mihi cū teucris vllū p⁹ eruta bellū Pergama. S. ne ei subiiciat illa cōiuratio: quam apud Aulidem greci inierunt. dicit in Troie excidio: sacramētū cōiurationis esse completū. Nāq; in Troianos cōiurauerāt greci. Huc eni spectat: q̄d dicit: nullū secū Troianis hr̄e bellū p⁹ dirutā troiā. e Nec veterū memi letor ve ma. S. Nec meminisse volo victoriarū mearū: qrū null⁹ obliuisci cōsueuit. nec letor troianorū malorū p troianis malis: que nobis bellātib⁹ ptulerunt. Non em̄ pōt de suis malis dicere: cū & mala sua nullus obliuiscat: & ea ipe paulo aū memorauerit. Letor aut malorū figura greca ē. Sic Hora. Agrestū regnauit populorū p agrestibus pplis. f Munera q̄ pa. ad me por. ab oris. S. Hinc iam suasio est & cōsiliū. Nam finita est auxiliorū negatio. Vnde & paulo post Venulus ita diuidit dicens. Et responsa simul que sint rex optime regis Audisti: & magna que sit sententia bello: scz audisti. Et quemadmodum negauerit auxilia: & quod dederit nobis de pace consilium. DO. Munera que patriis: Qui auxilium non dat: dat consilium. g Stetimus tela aspera contra contulimusq; manus. SER. Sensus est & cominus et de longinq̄ inter nos bella tractauimus. CRI. Stetimus tela aspera. Laudat Aeneam: vt deterreat latinos a bello. h Quant⁹ In clypeum assurgat. SER. Aut quantus est quotiens in hostem pergens erigit scutū: aut pugnandi executus est genus. Qui enim scripserunt de arte militari dicunt summū esse genus dimicandi: quotiens calcato vmbone aduersarii: se i hostilē clypeū erigit miles: & ita contra stantis vulnerat terga. i Si duo p. S. hoc est alios duos. k Dardanus. S. pro dardani⁹ populus: & posuit principale p deriuatiuo. Sic Home. τους και τους Δαρδανος ανηρ. l Cessatū est. S. Tardatū ē: gan̄ h̄ q̄s iputet troianis triūphos. vult em̄ excidii tarditatē p victoria cedere. m Vestigia ret. S. retroacta ē et repulsa

m Hic pietate prior. S: Ideo Aeneam plꝰ laudat: quod latinis parit est vti le: vt eū credāt se posse faciles exorare. Prior. pstantior melior. DONA. Hic pietate prior. vt facile sit impetrare pacem. C. Hic pietate prior. Dat spem posse placari: q̄uis bello lacessitus.
n Qua datur. S. qua potest: quacunq̧ ratione p̄mittit. C. Qua dat. quasi dicat. Vel etiam iniquis condictionibus: si aliter non datur.

Hic[m] pietate prior: coeant in foedera dextrę
Qua[n] datur: ast armis concurrant arma cauete:
Et responsa simul quę sint rex optime regum
Audisti: & quę sit magno sententia bello.
Vix ea legati: variusq̧ per[o] ora cucurrit
Ausonidū turbata fremor: ceu saxa morant
Cū rapidos amnes fit clauso[p] gurgite murmur:
Vicinęq̧ fremūt ripę: crepitantibus vndis.

o Per ora turbata. S: per ora turbatorum.
p Clauso gurgite. S. saxorum obiectione pręcluso.

Vt primũ placati animi:& trepida ora q̄erũt,
prefatus[q] diuos :solio rex infit ab alto:
Ante[r] equidẽ summa de re statuisse latini
Et[s] vellem:& melius fuerat : nõ tempore tali:
Cogere conciliũ:cum muros obsidet hostis.
Bellũ[t] importunũ ciues:[v] cum gente deorum:
Inuictis[x]q́ viris gerimus : quos nulla fatigant
Prelia:[y] nec victi possunt absistere ferro.
Spem[z] si quam accitis[a] etolũ habuistis ĩ armis.
ponite spes[b] sibi quisq́:sed hec[c] quã angusta vi- (detis.
Cetera:q̄ rerũ iaceant ꝑculsa ruina:
Ante[d] oculos[e] interq́ manus sunt oĩa vestras:
Nec quenq́[f] incuso:potuit q̄ plurima virtus:
Esse fuit[g]:toto[h] certatum est corpore regni.
Nunc adeo que sit dubie[i] sententia menti
Expediam:& paucis animos adhibete docebo.
Est[k] antiquus ager:[l] tusco mihi ꝓximus amni
Longus[m] in occasum fines[n] super usq́ sicanos
Aurunci[o]:rutuliq́ serunt:& vomere duros[p]
Exercẽt colles:atq́ horum asperrima pascunt.
Hec omnis regio:& celsi plaga pinea montis
Cedat[q] amicitie teucrorũ:& foederis equas[r]

q Prefatus diuos .S. More antiquo. Nam maiores nullã orõnẽ:nisi inuocatis numinib⁹ inchoabãt. sicut sũt omes orõnes Catonis et Gracchi. Nã generale caput in oĩbus legim⁹. Vñ Cicero p̄ irrisionẽ ait. Si quid ex vetere aliqua orõnẽ Iouẽ ego optimũ maximũ. C. Prefat⁹ diuos. Nam religiosum oportet esse bonũ principiũ. Est aũt hoc vetustissimũ platonis Pythagoreq́ institutum:& Romãis priscis obseruatũ:vt nihil accuratius incipent: quin pri⁹ deos ꝓ̄carent. Orõ aũt est in genere deliberatiuo:dolet aũt cõsultationẽ:q̄ bellũ ꝓcedere debuit:in serũ tempus esse delatũ. Ex q̄ re p̄mit aduersarios : qui incõsulte rem sunt aggressi:ex q̄ nõ mirũ est:si male successerit : captat ergo beniuolentiã ab aduersariis. r Añ eq̄dẽ sũma de re statuisse latini. S. Latenter arguit Turnũ:ꝙ sibi nõ obtẽperauit:vt foedus fieret in septimo. vbi dixit. Te Turne nephas:te triste manebit supplitiũ. Nã mõ hoc tp̄s reuoluit. s Et vellẽ. S .s. statuisse hoc dixit : vt vellẽ fecisse: & est cõpendiosa locutio cũ q̄rimur nõ esse factũ: quod fieri debuit. t Bellũ ĩpor. S. Cõcepit grauẽ iracundiã. Et sic in hec verba ꝓrupit. Importunũ ãt q̊d caret portu.i. quiete:vbi nullus port⁹ ẽ: sicut contra oportunum: cui cõmoditas & occasio obuenit vt port⁹. Nã hoc quodãmõ dicit:ĩ naufragiũ ferẽ ista cõtentio : q̄a sup̄ audiuerat p̄iculũ eẽ superare troianos. D. Importunũ. Qd' defensionis nõ hꝫ portũ:& q̊d p̄iclorũ nõ inuẽit rõnis suffragiũ. C. Bellũ ĩportunũ. Oñdit ĩpossibilitatẽ victorie : cũ aduersus deos bellũ sumat:& aduersus viros inuictos:cum in re decernenda semper querenda sit facilitas:aut saltem possibilitas : Cum autẽ duo (vt diximus) sint genera dicendi: vnũ ardens erectũ et infensum q̄le Turno et Dranci accõmodat: q̄m ingeniis virorũ concitissimis q̄drat. Alterũ lene mite & appensatũ. Hoc nũc latino accõmodat:tũ quia tale ẽ ĩgeniũ hois vt omĩa mitiora cõcupiscat. tum ꝙ pacẽ suasuri nõ asperioribus verbis eos exacerbare debeat: sꝫ mitiorib⁹ demulcere. v Cũ gente deoꝝ. S. q̄a a diis originẽ ducũt. D. Cũ gẽte deoꝝ. causã q̄re importunũ sit:q̄ em̄ põt inueniri defensio? x Inuictisq́ viris. S. Atq́ supra legi⁹ Bis capti phryges. Sed victos. deo dicit:q̄a sequit̃ Nec victi pñt absistere. y Nec victi pñt absistere. S. Pñt absistere mire ait : ac si diceret:etiã si vellent eos discedere a bellis:natura nõ patit̃. D. Nec victi pñt absistere ferro. Quia potuisset dici tã diu durabim⁹ vt succũbat. C. Nec victi pñt absist. fer. Quãto ergo minus absistent:cum euaserint victores.

z Spem si quã accitis etolũ ha. in ar. C. Maximũ argumentũ:vt absistãt a bello: q̄ñ ipsi victi sunt:& aliũde auxiliorũ spes omis ablata sit. a Accitis. S. euocatis adiũctis. b Spes sibi quisq́. S. subaudis sit.s. vnusq̄sq́ in seipso tm̄ spem hẽat. c Sꝫ hec q́ ãgusta videtis. S. Cetera absolute dixit.i. exercitũ auxilia vires imperiũ:q́ sic videtis afflicta:quid restat nisi vt pacẽ petamus. d Añ oculosq́ interq́ man⁹ sũt oĩa vrãs. S. ac si diceret:nõ egẽt narratiõe. e Inter manus. SERV. εντοιϛ χεροι. f Nec quenq́ incuso. S. Excusatio hec oñdit obliquã esse in Turnũ orõnẽ latini. g Fuit. S. exhausta & cõsumpta est. h Toto certatũ ẽ corp̄e regni S. Imperii oĩbus virib⁹. i Dubie mẽti. S. mee.s. cogitanti. k Est ãtiqu⁹ ager tusco. mihi ꝓxim⁹ aĩ. S. Hoc loco Donat⁹ errauit dicens Agrũ quẽ latin⁹ donare disponit esse in Cãpania iuxta vfentẽ fluuiũ:cuius terras vicinas Tusci aliq̄ñ tenuerunt : vt inde dictũ sit: Tusco mihi ꝓxim⁹ amni agi etiã hoc argumento:q̊d illic est locus q̄ hodie pynetũ vocat̃:sed cõstat oĩa loca eẽ cãpestria: nec ꝓcedit illud q̊d dicit: Celsi plaga pinea mõtis. Vñ seq̄nda est poti⁹ Liuii Sisenne : & Catonis auctoritas. Nã pene omnes antiq̄ historie scriptores cõsentiũt. Cato em̄ in originib⁹ Troianos a latino accepisse agrꝝ:q̄ ẽ iter laurentũ:& castra Troiana: etiã modũ agri cõmemorat:& dicit eum habuisse iugera.xi. C. Est ãtiquus ager. Oñdit cõmode et sine m̃lta iactura posse cõfici foedus cũ troianis: in q̄b⁹ v̄bis inuenies semia argumẽtationũ: q̄ sint a facili:ab honesto:ab vtili et ncc̄e:q̄ oĩa ĩ genere deliberatiuo ꝯsiderãt̃. l Tusco mi S. tyberino. m Lõg⁹ in occa. S. ea p̄te qua in occidẽtẽ tẽdit̃ lõgior. n Fines sup̄ vsq́ sica .S. Vsq́ ad fines q̄s siculi aliq̄ñ tenuerũt.i. ad ea loca:in q̄b⁹ nũc Roma ẽ. Hec em̄ siculi hitauerũt pri⁹. Vñ est & gentes venere Sicane. o Arũci rut. S. subaudi a supiorib⁹. Nã et supra ait. Est antiqu⁹ ager mihi:suũ pollicet̃ agrũ:aut quẽ tanq́ stipendiariũ hẽbãt rutuli et arunci: aut ad quẽ colendũ q̄si regi operas dabãt. Vñ supfluũ est: qd' ait Donat⁹:nõ potuisse fieri:vt p̄sente Turno ager rutulorũ a latino donaret̃ Aenee. p Duros exercet coll. S. Extenuat agri meritũ:q̄ vile videat̃ eẽ q̊d donat:nec aũdiẽtib⁹ causã prestet ĩuidie:hinc etiã ẽ. Atq́ horũ asprima pascũt: vt sup̄: Arũci rutuliq́ serũt.i. nec opis suis excolũt. q Cedat ami. S. in p̄ꝑtuũ cõcedat̃ amicitie. r Aequas dicam⁹ le. S. vt pari iter nos societate verseñr.i. vt sit neuter inferior. C. Aeq̄s leges. Ne illis subiici videamur.

s Dicamus leges: sociosq; in regna vocemus:
Cōsidant: si tātus amor: & mœnia cōdant:
t Sin alios fines, aliāq; capessere gentem
v Est animus: possuntq; solo decedere nostro:
Bis denas italo texamus robore naues.
Seu plures cōplere valēt: x iacet oīs ad vndam
Materies: ipsi numerūq; modumq; carinis
Precipiant: nos aera: y manus: z naualia dem⁹:
Preterea qui dicta ferant: & fœdera firment:
a Centum oratores b prima de gente latinos
Ire placet: pacisq; manu pretendere ramos
c Munera portantes: aurīq; eborisq; talenta:
d Et sellam: regni trabeamq; insignia nostri:
e Consulite in mediū: & rebus succurrite fessis:
f Tum drances idē infensus: quē gloria turni
g Obliqua inuidia: stimulisq; agitabat amaris:
h Largus opū: & lingua i melior: sed k frigida bello
Dextera: consilijs habitus l nō futilis m auctor:
n Seditione potens: genus huic materna supbū
Nobilitas dabat: o incertū de patre ferebat.
Surgit: & his p onerat dictis: atq; q aggerat iras.
r Rem nulli obscuram: nec nostre vocis egentē

s Sociosq; in regno vocem⁹. SER. Nō stipēdiarios vt in quarto. Cuiq; loci leges deo. m⁹. t Sin alios fines. C. Dat aliquā spem forte illos abituros. v Possuntq; solo decedere nostro. S. Scit eos fataliter ad italiā venisse. Nā audiit a Fanno: externi veniēt generi. et ab Ilioneo. Sed nos fata deum vestras exquere terras imperiis egere suis: tn̄ propter Turnū simulat ignorātiā: vt se etiā circa equū p̄stare videat: multum est aūt q̄ ait possunt. x Iacet oīs ad vndā materies. S. Iterum extenuat C. Iacet oīs. Ergo sine nostro dispendio fient era: vt claui sunt & similia, quibus antiqui poti⁹ æneis q̄ ferreis vtebant: qm̄ leges aduersus rubiginē diuti⁹ q̄ ferrū durat: licet em̄ in antiquorū edificiorū ruinis illos eneos nō ferreos dephēdere. y Manus. C. Artifices qui manibus operant. z Naualia demus. S. Naualia dicimus loca vbi naues fit: sed modo de greco trāstulit et naualia posuit de trabibus: de quib⁹ naues fiūt. Nam Homerus. νηονδicit. nauale lignum. CRISTO. Naualia locū dicit fabricādū in quo sub tecto cōmode naues edificare possint: Illa em̄ naualia dicuntur: neq; sunt trabes intelligende. Nā eas demōstrauit cū dixit. Iacit omīs ad vndā materies. Naualia autē dicunt edificia intra quē nūc naues edificam⁹ sic supra. Alii naualib⁹ ite

a Centum oratores. D. Hoc ab Aenea didicisse videtur. C. Centū oratores. Vt reddatur par pari. Nā & ipse Aeneas totidem ad pacē petēdā miserat: ergo elegit centū: ne numero et virtute ciuiū latini cedere viderentur. ne ve etiā minoris Aeneā facere videretur q̄ ille se fecisset. b Prima de gēte. S. Ex numero: & ex nobilitate legatorum intelligitur negocii magnitudo. c Eborisq; aurīq; talenta. C. Ex quo apparet: talentū de quo in superioribus diximus non esse nummum sed pondus: nam pecuniam ex ebore cudi non est repertū. d Et sellam regni trabeā q; insignia nostri. S. Bene nostri. Romanorū em̄ imperatorum insigne fuit sella curulis & trabea. Nam dyadema: vt aliarum gentium reges non habebant. Et sciendum. Sellā curulem a curru dictam: q̄ hi tantum ea vtebantur: qui triumphali curru vecti fuisset. Sicut etiā palmata dicitur toga quam merebātur hi qui de hostibus palmā reportassent. e In mediū. S. In cōmune vt in mediū querebāt ipsaq; tellus. C. In medium. In cōmune. nam illa demū optima est consultatio: in qua remotis omnibus animi perturbationibus: non ad nostram libidinē: sed ad publicam vtilitatem omnia referimus. Itaq; recte consulebat Attilius: cum cōmutationē captiuorum dissuadebat. f Tum drances.

C. Describit naturam factiosi: qui potius contra aduersariorum vtilitatem: & gloriam fertur: q̄ q̄ ad publicam vtilitatem consilia dirigat. & tamen oportet ipsum publicum comodum preferre: si sibi fidem tribui vult. g Obliqua inuidia. S. Hoc est que nō ex aperto impugnabat Turnū sz eū reipublice simulata defēsiōe lacerabat. C. obliqua. Rectam inuidiam dicere possum⁹ cum aperte illam profitemur. nam recta via procedimus. ergo obliqua erit que occultatur: & ex insidiis venit. h Largus opum. S. Abundans opibus: diues: nō qui multa daret. C. Largus opum. Oportet em̄ qui multorū studia in populo sibi acquirere volūt: multa vti largitione: qua plurimos ciues corrumpāt. Differt autem (vt apparet apud Ciceronem presertim in libro de officiis) largitio a liberalitate. Liberalitas em̄ dat: & cui debet. & quantum: & quando: & cuius causa debet. Itaq; est virtus. Largitio vero dando plura q̄ oporteat: & quibus non oportet: non ad beneficentiam sed ad corruptelam tendit. i Melior. C. Potentior que res plurimum in factionibus valet. k Frigida. C. Imbecillis: nā vis a neruis est: illi autem summo calore fouentur. l Non futilis auctor. S. Non inanis. Nam futilis quoddam est vas lato ore fundo angusto: q̄ vtebant in sacris vestę: qa aqua ad sacra hausta in terra non ponitur: quod si fiet piaculum est: Vnde et excogitatū vas est quod stare non posset: sed positum statim effunderetur: Inde & homo commissa nō retinēs: futilis dicitur. Contra non futilis: bon⁹ in consiliis: non inanis. C: Non futilis. Lyptore est id est vehemēs & potēs. m Auctor. C. Cuius gratia reliqui ad aliquid agendum moueantur auctores dicuntur. n Seditione potens. S. Prepotens in mouendam non in comprimendā seditionē. o Incertum de patre ferebat. S. Non ignobile sed penitus ignoratum: p Onerat dictis. S. Hoc sermone ostendit eum ēe exhortatione grauatum latini. C. Onerat: Obruit: deprimit inuidiosum: odiosumq; facit. q Aggerat iras. C. Accumulat: quia plura: pluraq; addit: quibus ire contra Turnum crescant. r Rem nulli obscuram. S. Callide et oratorie agit in oib⁹: & adulatorie respōdit dictis latini. Supra enim ille dixerat. ante oclos: interq; manus sunt omnia vestras: Sane quasi predictum oratorem exprimit: quia supra de eo dixit: & lingua melior. C. Rem. Nulli obscurā: quasi dicat cōsultatio de ea re: que nullam apud animos ciuiū dubitationem habeat: vnde captat beniuolentiam ab ipsa re.

s O bone rex. S. Bene addidit bone. Et auxit epitheto dignitatē, rex em̄ mediū est. Nam & bonus esse: & pessimus potest. t Mussant. S. Modo verent̄ significat: alias dubitāt: vnde Mussat rex ipse latin⁹. Quos generos vocet: interdū susurrant: vt de apibus dicit: & ꝓprie mussare ob murmurare & muto esse vicinū. v Det libertatē. C. Onerat inuidia aduersariū: & inde captat beniuolentiā: Ostēditq; nō ecirco ciues non dare clara respōsa: quia de re dubitēt: quā omnes iustam fatent̄: sed quia homine potente: & factiosum offendere vereantur: Det ergo libertatē. q. d. liberet nos hac seruitute q̄ nos tanq; tyrann⁹ ꝑmit. x Flatusq; remittat. S. Aut ponat superbiā: aut nostros flat⁹ remittat. id est nob̄ respirare cōcedat. C. Flatus. fastū ac superbiam: vnde supbos inflatos & tumentes appellamus. y Cuius ob auspiciū. S. Inuidiose Turni auspicijs imputat: q̄ tantus periit exercitus: ac si diceret si malis tuis omnib⁹ non egrederentur: possent forsitan superare virtute. Sane sciendū hunc exprimere quicquid verecundę celauit latin⁹. C. Auspitium in faustū. id est imperium nobis pernitiosum & infœlix: vel dixit infaustum qui malis auspiciis bellū gesserit. z Mores sinistros. S: Cōtrarios Quia in principio Latino obtēperare noluit. C. Moresq; sinistros. Quos malignitate ingenii cōtraxit: que res sibi vitio imputari potest: magis q̄ infaustum auspiciū. a Dicam equidē. C. Et ꝑsona sua captat beniuolentiā: cū demonstret non impediri periculo mortis: quādo ꝓferat q̄ vtilia reipub. sint. Et a persona Turni: cū trahat ipm in odiū: & inuidiā dū illius vitā tyrannicam demonstrat.

s Consulis o bone rex cuncti se scire fatentur:
Quid fortuna ferat populi: sed dicere mussant. t
Det libertatē fandi: flatusq; remittat: v x
Cuius ob auspiciū infaustū: moresq; sinistros: y z
(Dicā equidē: licet arma mihi mortemq; minet.) a
Lumina tot cecidisse ducū: totāq; videmus. b
Consedisse vrbē luctu: dū troia tentat c
Castra: fugę fidens: & cœlum territat armis: d e
Vnū etiam donis istis: quæ plurima mitti: f g
Dardanidis: ducīq; iubes vnū optime regum
Adijcias: nec te vllius violentia vincat:
Quin natā egregio genero: dignisq; hymeneis h
Des pater: & pacē hanc æterno fœdere iungas: i
Quod si tātus habet mētes & pectora terror: k l
Ipsum obtestemur: veniamq; oremus ab ipso: m
Cedat ius proprium regi: patriæq; remittat:
Quid miseros totiens in aperta ꝑicula ciues n o p
Proijcis: o lacio caput: horū & causa malorum. q r
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes. s t

b Lumina ducum. S: id est ꝓceres. vt o lux dardanię. C. Lumina. principes intelligit: & totam vrbē quasi ipsum vulgus. c Consedisse vrbem. S. In luctū esse demersam. d Fugę fidens. S. illud respicit q̄ bella deseruit Iunone faciente. Fugę aūt figurate dixit: ꝓ fuga fidens: C. Fugę fidens. Crudele est: q̄ tentet bella impia: & tamen possit aliquid animorū habere crudelitas. quare vt meticulosum potius q̄ animosum esse ostēdat hoc addit. e Et cœlū territat armis. S. dictū quidē Virgilii grauitati non congruit. Sed perite hęc dranci sunt data verba: qui timida vti ratione inducitur: Vnde ei paulo post Turn⁹ dicit. Quę tuto tibi magna volan. Item pro inde tona eloquio. Item ventosa in lingua: deinde diximus drancem liberare: sed ad orationē Latini: vñ nunc dicit: Cœlū territat armis quia audierat bellū importunū; ciues cū gente deorum. C. Cœlum. Ex hyperbole inuidiā auget. f Vnū. C. Non solū confirmat quę dicta fuerant a latino: sed addit vnum esse mittendū. g Mitti dardandis ducīq; iubes. S. Mitti aurū; ebur; & sellam; & cętera dici de nauibus vel agro.

h Egregio genero dignisq; hymeneis. S: Ergo Turnus videt̄ indignus. i Aeterno fœdere iungas. S. Natq; scilicet coniunctione: nam munera contemni poterant: in ęternum pacis fœdera firmabunt̄ generis cōiunctione: hoc autem dicto latenter etiam latini pudorem ex onerat q̄ Turno etiam suam promiserat filiam dicēs causam reipublicę preponderare debere: & propter pacē ciuiū Turno Aenē esse prępferendum. k Quod si tantus habet. C. Complexio est color rhetoricus. Aut contēptu turno firmem⁹ fœd⁹: aut si q̄d turpe ē: ip̄i timem⁹. Cū Orem⁹ ab eo q̄d nostrū est: scilicet vt cōcedat latino vti iure suo: & patrię cui⁹ ipse est rex. Nec dicūt hęc sine sūma Turni inuidia: contra publicam vtilitatem in iustum agere sceleratum est: scelerat⁹ tamen dū id agit eripiens ius suum iustissimo regi: Sunt autem hęc om̄ia augmenta. ad inuidiam: primum q̄ rogam⁹ te tanq; regem quem alibi parere oportebat. deinde q̄ oremus rem quā tua sponte ꝓstare debebas: scilicet. vt desinas a bello in q̄ nulla sit salus: vt omnes poscimus. id est de iure petim⁹. ergo rem nobis debitam: & omnes poscimus. & poscimus a te cui equius est nos imparare q̄ obtēperare: nec solū poscim⁹: sed supplicamus: & supplicamus pacem: quę ab omnibus appetenda est: Et supplicamus non externis sed tuis: & his qui ad id calamitatis deuenerūt: vt sint sine cōmisera tōne digni.

l Terror. S. Proprie est qui aliis infertur: vt si dicas ille habet terrorem. id est timendus est. Inde terribilis dicitur: Metus aūt est quem habent timētes. Sed nūc vsurpatiue terrorē ꝓ metu posuit. Nāq; hoc dicit q̄ si tā Turnū time⁹. m Veniamq; oremus ab ipso Cedat. S. Asper hic distinguit. n Quid miseros totiens in aperta pericula ciues Proiicis. S. Quasi viles & abiiciendos ingenti pondere vniuersa verba sunt pōsita.
o In aperta. D. Mīfesta Quod nō fortis ē: sed temerarii.
p Ciues proiicis. D. Homines omni caritate amplectendos: vt rem vilem abiicis.
q Latio. SERVIVS. Non; vni ciuitati.
r Caput. SER. Principium rei caput est: s Nulla salus bello. SER: Plus est q̄ si spes diceret.
t Pacem te poscimus omnes. SER. Te poscimus qui solus es causa bellorum: nam Aeneas iam pacem promisit.
v Solum inuiolabile pignus. SERVIVS. id est lauiniam Hoc est quod ait supra. Pacem hanc ęterno fœdere iūgas.
x Inuisum quem tu tibi fingis & esse. SERVIVS. Bene quem tu fingis: ne ei tanq; inimico minime credatur: hoc dicit non sum quidē: sed si velis esse non recuso. Nam hoc est & esse nihil moror. y Supplex. DONA. Magna nocendi calliditas: qua inimicū summa inuidia onerat.

Turne: simul pacis solū inuiolabile pignus.
Primus ego inuisum quē tu tibi fingis: & esse
Nil moror: en supplex venio: miserere tuorum
Pone animos: & pulsus abi: sat funera fusi.
Vidimus ingentes: & desolauimus agros.
Aut si fama mouet: si tantū pectore robur
Cōcipis: et si adeo dotalis regia cordi est.
Audi: atq; aduersum fidēs per pectus in hostē.
Scilicet vt turno cōtingat regia coniunx.
Nos aīę viles inhumata infletaq; turba.
Sternamur campis: etiam tu si qua tibi vis est.
Si patrij quid martis habes. illū aspice contra
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis violentia turni:
Dat gemitū: rumpitq; has imo pectore voces.
Larga quidē semper drances tibi copia fandi:
Tum cū bella manus poscūt: patribusq; vocatis
Primus ades: sed nō replenda est curia verbis:
Que tuto tibi magna volāt: dū distinet hostē
Agger murorū: nec inundant sanguine fosse.
Proinde tona eloquio solitū tibi: meq; timoris
Argue tu drance: quādo tot stragis aceruos
Teucrorū tua dextra dedit: passimq; trophęis
Insignis agros: possit quid viuida virtus.

z Animos. D. Feruentē quandā considerationē. C. Pōne animos. id est elationē animi: quā nemo sapiens retinet Qui em̄ recte sapit ratione ducitur: non furore rapitur: sed maius etiā in te peccatū est. Nam cum reliqui etiā furētes soleant si vincuntur timorem animi deponere: tu nō deponis. a Fusi. S. Fugati. b Desolauimus agros. S. Vel dum occidantur: vel dum coguntur ad militiam. Nam legimus. Et latos vastant cultoribus agros. D. Desolauimus agros. Nā de solo certabatur quod factum est desertum.
c Aut si fama mouet. C. Sententia est: si tu nō vis minuere gloriā tuā i reb⁹ bellicis: & tātū tibi tribuis ne obijcias nos hostibus tāq; viles animas: sed ipe cum tibi & nō nobis Petas cōiugium in hostē ꝑdi: prętertim cum te vocet quasi concludat. Q. & inhumani: & eius qui nihil alios faciat sit obicere hostibus alios ꝑ sua: aut gloria: aut voluptate: & sił etiam meticulosi.
d Dotalis regia cordi ē. S. Hoc est regnū latini. Sic alibi. Non hęc dotalis regia amatę.
e Scilicet vt Turno contingat regia coniunx. S. Hęc cum quadam irrisione dicuntur. D. Scilicet vt Turno. Necessario posita est i fine, exclamatō vt demōstret causę priuatę ipsius Turni nō esse admiscēdum publicū periculū.
f Inhumata inflectaq; turba. S. At qui sepulti sē omnes qui in bello perierant: vt legim⁹ supra. sed hoc factum est Aeneę beneficio. Qui sepulturę eorum reddidit socios. Ergo quantū ad Turnum pertinet in sepulti sunt. Nam campos sua potestate retinebat Aeneas.
g Etiam tu. S. Eia: nam etiam hortantis est aduerbium hoc loco: Alias adhuc significat: & est tēporis: vnde etiā curr⁹ etiā arma apud maiores: etiā cōsentientis fuerat. Quod tamen in his retentibus auctoribus idoneis nō inuenitur.
h Vis. S. Virtus:
i Violentia Turni. DO. Añ ardens. magis exarsit. Ostendit autem drancem vti ꝑ postera eloquentia: cum eo tempore manibus: & non verbis sit vtendū: C. Exarsit violentia. Facile em̄ q natura sua violentus est: & viribus omnia arrogat: amaris dictis accenditur: & prius intra se vehementer cōmouetur.
k Dat gemitū. C. Nam nulla res in maiorem dolorē impellere potest virum prestanti animo: q̄ si meticulosus habeatur. l Rumpit. C. Subito & cum furore emittit.
m Imo pectore voces. S. More suo habitū futurę orationis ostendit. C. Imo pectore. Ab intimo corde: quod totū ira accensum esset. n Larga quidā drances semper tibi copiam fandi. Tum cū bella manus poscunt. S. Sunt multa sua vi optima: quę quoniā per se non possunt vituperari: ab accidentibus vituperantur: vt hoc loco quoniā eloquentia per se optima est: eam culpat ex tempore dicens: tūc incumbis eloquentię cum manus bella deposcunt. C. Larga Pricipium abruptum: vt conuenit furenti: & quoniam obiecta erant diluēda Primo quidam ostendit potuisse illū copia verborum auribus auditorū obstrependo persuadere falsa: deinde cum maxime argueretur ab eo timiditatis illud in primis cōfutat. Nam artis est cū auditores ab aduersariis nostris. Persuasi iam esse videntur ab eo argumento incipere. Quod omniū validissimum fuisse videat. Primū ergo ostendit illū allocutione verborum auditores fallere potuisse. Deinde confutat: quod magis premebat. Postremo vicium quod in se iecerat in illum retorquet quadā ironica derisione: ipsūq; ad periculum faciendū inuitat. Concludit denīq; quicquid in illo iuriuz est id totum esse in verbis: & in fuga.
o Patribusq; vocaꝫ primus ades. S. bella perit⁹ ignorans. atq; formidās primus es inter senes ad danda consilia.
p Magna volāt. SER. Homer⁹. επεα πτεροεντα προσηυδα.
q Distinet. S. Arcet: depellit. proprie extra tenet. Nam dis separātis est. vnde & diduco: & distraho dicimus.
r Meq; timoris argue. S. Vt cantando tu illum. Arguo aūt genitiuum recipit: vt arguo te cędis insidiarum. & est de gręco: nam ita dicitur. κατηγορω σε φονου.
s Quando. S. Siquidē: & per irrisionem in illum confert laudes.
t Insignis agros. S. Agros cāpos: Insignis. nobilitas: clarificas. Nā verbum est insignis: & dicit ex auctortate ei⁹ debere sētētiam: quod de bello iudicat virtutis ignarus.
v Istis. S. Δεικτικως.
x Pulsus ego. S. Quia ille dixerat pone animos: & pulsus abi: & ait coniectura. Nam hoc vult intelligi: non posse dici merito pulsum eum qui sequendo bella deseruit. Aperte autem hoc dicit: potest merito credi ꝙ pulsus sit is cui⁹ tot extāt trophęa. C. Pulsus ego. In ea re persistit quam sūmo opere probare poterat. Atq; omnia extollit: nā cū intere-

missset. Palanta: ex cuius morte cū vnicus patri esset: & pater vltimo senio iā flacesceret optimo iure poterat affirmare se domū Euandri funditus sustulisse: hac em̄ ratiõe: & deprimere multa: & extollere (q̄uis nō recedatur a vero) possumus. y Iliaco tumidū qui crescere tybrim sanguine. DO. Magna pompa effert sua facta: nunc ex magna turbulentia orōe ad mitē redit. z Cū stirpe. S. Occiso em̄ Palante interiit eius cūcta posteritas. a Haud ita me. C. Singula quęq3 maiora a se facta exornat atq3 amplificat. b Bitias. S. Subaudi ingēs: a cōsequētib9. c Mille. S. Finitus numerus pro in finito. d Aggere septus. S. Vt: Vestris o ciues vndiq3 septus aggeribus. e Nulla salus bello capiti cane talia demens Dardanio. S. Quotiens argumentum non possumus soluere: aut contraria obiectione: aut risu. aut maledicto: vt in hoc loco aduersario respondem9. C. Nulla salus: Postq3 confutauerat id quod erat omniū maximū: fortudinē Troianorum nō esse qualem dicebat: drances ostēdit multis exemplis. Inuenes autem his duab9 orationibus copiosissimū exemplum quo vnamquāq3 rem in vtramq3 partē disputare cum vehementia possimus. Postremo. vt in contemptionē drancem trahat: et demonstret falsa illum retulisse: cū dixerit q̄ sibi mortē minaretur Turnus: affirmat hoc illum esse mētitum: vt inuidiam sibi concitaret. Se autem pudere si tam meticulosum interimat. f Cane. S. Pro diuina. g Proinde. S. Itaq3 & ē ordo. Nulla salus bello ꝓinde omnia magno. h Ne cessa turbare metu. S. Cętera per parēthesim dicta sunt. i Extollere vires Gentis bis victę: & contra premere arma latini. S. Hęc ē virtus eloquentię: Arma autem latini inuidiose dicit: vt drācem latino reddat inuisū: nā debuit mea dicere. k Myrmidonum proceres. S. Grecorū principes: dicit autem patroclum & achillem. Nam licet ipsi aliunde fuerint: tamen Myrmidonius imperauit: hoc autē ponit īter impossibilia: & vtitur grēco prouerbio. Sic Hora. Et ante padus matina lauerit cacumina: & sic est modo dictum: vt in quarto. Nunc lycię sortes: nūc & Ioue missus ab ipso. l Retrofugit aufidus vndas. S. Apulię fluuius cadens in Adriaticum pelagus. m Vel cum se pauidum contra mea iurgia fingit. S. Cōtra illud quod ait det libertatem fandi flatusq3 remittat. Nam hoc dicit timorem suum naturalē inuidiose in eam causam retorquet: vt meę pręsentię non illi9: ne quod timet esse videatur. Hoc est enim quod pleni us iterat dicens. Et formidine crimen arcebat. n Artificis scelus. S. Nā sceleratorū est simlare formidinem. o Habitet tecū & sit pectore in isto. S. Pessima: & vilis anima habitet tecum i membris cōgruis: nam talē vilē & pessimū accipimus: quam nefas ē perire ea dextra: quę tantum viros fortes consueuerat occidere. p Nunc ad te. C. Confutauerat dicta aduersarii: vt ęquiores aures sibi pręstaret latinus: nūc ad sententiam dicēdam accedit: & primo demonstrat nō esse actum de latinis: vt dicit drances. q Magne pater. D. Occulta Ironia est. q. d. quomō magne pater qui non recte consulis filię tuę. r Consulta reuertor. S. Consultor est qui consulit. Consultus qui consulitur. Cōsultū vero res ipsa de qua consulitur. s Si nullā nostris spem ponis in armis. S. Insinuatione vtitur. id est callido & subtili additu ad ꝑsuadendum. Vult em̄ dicere: melius esse interire q̄ pacem rogare: quod quia aperte non audet latenter & paulati ad hoc serpit. Namq3 inter principium & insinuationē hoc interest. Q, principiū est aperta rei narratio. Insinuatio (vt diximus) est callida & subtilis oratio. C. Nostris. q. d. Quę tu inuictissima ec sępe nūero expertus es: et dissimulantur ne illū offēdat: arguit meticulositatē. t In armis. S. Aut meis: aut latinorum generaliter omnium. v Si tam deserti sumus. S. Propter diomedē: qui solus negauit auxilia. x Neq3 habet fortūa regressum. S. Omnia quę sibi possunt obiici: ponit. sed cum solutionibus suis: nam & fortuna nō est imutabilis: & qui semel pellitur iterum potest reuerti: & auxiliis nō sunt penitus destituti: & in ipsorum exercitu est adhuc plurimū spei. Est autē syllogismus. y Oremus pacē. C. Permisso est. Neq3 hoc

Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis: circūstant vndiq3 muros.
Imus in aduersos: quid cessas: an tibi mauors
Ventosa ī lingua: pedibusq3 fugacib9 istis
Semper erit?
Pulsus ego: aut quisq3 merito fœdissime pulsū
Arguet: iliaco tumidū qui crescere thybrim
Sanguine: & euandri totā cum stirpe videbit
Procubuisse domum: atq3 exhausto arcadas ar
Haud ita me expti bitias: & pādar9 igēs: (mis:
Et quos mille die victor sub tartara misi.
Inclusus muris: hostiliq3 aggere septus.
Nulla salus bello: capiti cane talia demens
Dardanio: rebusq3 tuis: proinde oīa magno
Ne cessa turbare metu: atq3 extollere vires
Gētis bis victę: & contra premere arma latini.
Nunc & myrmidonū ꝓceres phrygia arma tre
Amnis & adriacas retrofugit aufi (miscunt.
Vl cū se pauidū cōtra mea iurgia fi (d9 vndas.
Artificis scel9: & formidīe crimē acerbat. (git.
Nunq3 aīam talem dextra hac (absiste moueri)
Amittes: habitet tecū: & sit pectore in isto.
Nūc ad te: & tua magne pater cōsulta reuertor:
Si nullam nostris vltra spem ponis in armis:
Si tam deserti sumus: & semel agmine verso
Fundit9 occidim9: neq3 habet fortūa regressū:
Orem9 pacē: & dextras tendamus inermes.

Quāq; o(si solitæ quicq; virtutis adesset)
Ille mihi ante alios:fortunatusq; laborum:
Egregiusq; animi:qui ne quid tale videret
Procubuit moriēs:et humū sē ore momordit.
Sin & opes nobis,et adhuc intacta iuuentus
Auxilioq; vrbes italæ:populiq; supersunt:
Sin et troianis cū multo gloria venit
Sanguine:sunt illis sua funera,parq; p omnes
Tempestas cur indecores in limine primo
Deficimus:cur ante tubā tremor occupat art'.
Multa dies variusq; labor mutabilis æui
Rettulit in melius:multos alterna reuisens
Lusit:& insolido rursus fortuna locauit.
Non erit auxilio nobis ætolus & arpi.
At mesapus erit:fœlixq; tolūni' :et quos
Tot populi misere duces:nec parua sequetē
Gloria delectos lacio:& laurētibus agris.
Est et volscorū egregia de gente camilla
Agmē agens equitū:& florentes ere cateruas:
Quod si me solū teucri incertamina poscunt:

ante pertulit quā demonstrauit nō esse orandū.& ostēdat quāta ignominia futura sit in hoc affirmat fœlices eos qui ante occubuerūt:quoniā hoc non videbunt. z Quāq; o si solitę quicq; virtutis ad esset. S. Non se inertię arguit: sed queritē de virtute omissa p negligentiā. O autē dolentis est exclamatio : & intelligim' imoratā esse illic eius orationē.nā exarsit dolore:quia apte nō potuit dicere moriendū poti' esse q; hostes rogandos:quod tñ dixit conferēs se ad alias psonas: et laudās eos quib' cōtingit pire ne ista cōspicerēt.

a Ante alios. S.Melior omnib' pferendus.D.Ille mihi ante alios.Multi de Mezentio intelligunt.

b Fortunatusq; laborū. S. Sicut lętor bonorū et ē gręcū. c Tale videret: S.Te laudare vel hostes rogare:vel quod latēter insinuat tradi alteri sibi añ despōsatā. d Procubuit mouēs. D.Quasi intelligat nō victū:sed sua voluntate cecidisse. e Semel ore momordit. S. Cito cōfestim.id est qui tota mortis celeritate consumptus est.Vulnerati autem solēt vel terram vel arma mordere:ne dolorem eorū indicet gemitus Lucanus de Pompeio, Timuit ne quis effundere voces vellet:et ęternā fletu corrumpere famam. e Sin et opes.C.Ostēdit q; nō sit cedendum:quia adhuc et opes et auxilia supsunt latinis:nec oia perdiderunt: et id quod perdiderūt nō sua ignauia s; aduersa fortuna quę mutari in meli' possit perdiderunt: Adiūgit postremo nec Troianos sine clade discessisse a pugna. f Vrbes italę. SERVI. Quia diomedes peregrin' fuerat. Nā huc dicit habem' robur italū: nō gręcū militē inertem et dissolutū. g Supsunt. S. Supabundāt: adsunt vltraq; bella deposcūt. h Sin et troianis.S.Mire agit p' cōfirmatas ptes suas Troianorū vires īminuēs quid ēm pderat dixisse q; supeēnt latīs auxilia: si etiā Troianorū integrę vires pbarent. i Cū multa gloria venit sanguie. S: Ac si diceret nō est iudicanda victoria:q per īmēsa detrimēta cōtingit:et hoc est vnde laudat. Salusti.Duces qui victoriam incruētato exercitu reportarunt. k Sunt illis sua funera. S.id est Troianis. Legitur et illi. Et aut Aeneę intelligimus:aut aduerbiū loci pro illic vt in secundo pater. Istis ianua lęto pistic. l Parq; p omēs. S. Alibi.Quāta per idęos sęuis em ssa Mycenis. m Tempestas. SER. Ierit campos. n Indecores. S. Decor decoris facit : sicut auctor auctoris:decus decoris.. sicut pecus pecoris. Similiter facit incōpositione indecor indecoris.ergo in neutro co breuis ē: Masculino pducitē. Vnde appet Systolē fecisse Virgi. Nā indecores ntūs est pluralis a masculino ab eo quod est indecor.Nā non potest hic indecus facere. Neutrū ēm in us terminatū masculinū ex se nō facit, Aut certe dicam' indecores declinationē esse:cuius ntūs singularis nō inuenitē. o In limine primo. S.Quasi in ipso initio et aditu infœlicitatis:et ad illud respexit quod supra dixerat simul agmine verso funditus occidimus. p Multa dies. S. Illi rei vehemēter incūbit quā dixerat nec habet fortuna regressū dicens: fortunā tam labores:q; fœlicitatē pro temporum qualitate mutare.Dies.Tempus. q Lusit. S.Decepit vt quid natum totiens crudelis:tu quoq; falsis ludis imaginibus.

r Et in solido rursus fortuna locauit. S. Sub audi Et multos.Et est sensus:ī solidum reuocauit oppssos: et pauloante derelictos. Lusit vero et decepit fœlices.

s Nō erit auxilio nobis ętolis et arpi. SER.Redit ad rem quia occurrebat: sed neganē auxilia: Aetolum autem:dicendo eius vires ex gręcię cōmemoratione debilitat. C.Nō erit auxilio. Cum supsint vires:et opes latinis:nec minus afflictus sit hostium exercitus:qui ipsi nō videtur esse desperandum.Et quia responsa venerāt a Diomede: quib' negauerit se auxilio venturū:ostēdit multos esse duces qui iam venerūt:his ergo omnibus argumentationib' nō modo cōfutat desperationē rerū : sed oia facilia ostēdit:et oia ōndit et turpia et inutilia:cū qui consultat tutum et honestūm semp proponere debeat.

t At mesapus erit:fœlix q; tolūnius equos. SER: Bene duo iunxit:quę queruntur in bello:fortitudinem et fœlicitatem. Nam de Mesapo iam legimus. Quem neq; fas igni cuiq; nec sternere ferro. Vtrūq; autem contra dyomedem dicit: quem dicendo grecum inertem significat Infœlicitatem vero ei' supradicta legatorum verba testantur. v Nec parua sequetur gloria. S. Lyptotes figura. minus enim dixit q; voluit. Nam hoc significat latina pubes celerrimę victoriam adipiscetur:q; vix greci post decennium sint adepti. x Est et volscorum egręgia de gente Camillla. S. Vt in septimo, Segregatam eam a virorum multitudine effecit. Et quoniā a sexu nō potest. Laudat ex gente. y Quod si me solum teucri in certamina poscunt. S. Quia audiui illum. Aspice contra q vocat:etiam vtitur ductu:nam oblique promittit se singulari certamine dimicari velle cum norit. Similiter et in duodecimo ait dicens irrisorie. Sedeant spectantq; latini. C.Quo si me solum. Hoc restabat de his quę in illū contorserat drances. Ergo pollicetur aperte. si Aeneas hoc velit se solū omnē belli molem subiturum:neq; se esse ad o imbellem:vt de victoria desperet:aut quamq; q;uis fortissimū recuset postremo si pereundē sit:paratus est deuouere animā socero:et latino.id est ad salutem soceri et latinorum. Proprie enim deuouere est aliquid morti exponere, vnde dicebantur milites

devoti: qui pro salute imperatoris mortem subire parati essent. z Tantum q3 bonis cõmunibus obsto. S. Et in tantũ obsunt cõmodis publicis: vt nisi solus dimicauero: cõcidat vniuersa respublica.

Idq3 placet: tantũq3 bonis cõmunibus obsto:
Non adeo has exosa man⁹ victoria fugit
Vt tanta quicquã pro spe tentare recusem:
Ibo animis cõtra magnũ ve præstet achillem:

Nõ adeo. S: Nõ multũ: nã verecũde dicit assuetam esse manibus suis victoriã. a Tanta pro spe. S. Vt solus dicar seruasse rempublicam. b Ibo animis contra. S: ac si diceret desunt vires

Factaq; vulcani mausnb iparia tnduat arma
Ille licet: vobis aīam hanc soceroq; latino
Turnus ego haud ulli veterū virtute secundus
Deuoueo: solū Aeneas vocat: & vocet oro.
Nec drances potius siue est hęc ira deorū
Morte luat: siue ē virtus & gloria: tollat.
Illi hęc inter se dubijs de rebus agebant
Certantes: castra aeneas aciemq; mouebat
Nuncius ingenti p regia tecta tumultu
Ecce ruit: magnisq; vrbē terroribus implet
Instructos acie tyberino a flumine teucros:
Tyrrhenāq; manū totis descendere campis.
Ex templo turbati animi: cōcussaq; vulgi
Pectora: & arrectę stimulis haud mollibus irae.
Arma manu trepidi poscūt: fremit arma iuuēt⁹
Flēt moesti: mussātq; patres: hic vndiq; clamor
Dissensu vario magnus se tollit in auras.
Haud secus atq; alto in luco: cū forte cateruę
Cōsedere auiū: piscosoue amne padusae:
Dant sonitū rauci per stagna loquacia cygni.
Immo ait: o ciues: arrepto tempore turnus.
Cogite conciliū: & pacem laudate sedentes.
Ille armis in regna ruūt: nec plura locutus.
Corripuit sese: & tectis citus extulit altis.
Tu voluse armari vulscorū edice maniplis.

corporis: c Vel magnū prestet achillē. S. Et presto illū id est melior illi sum. Et presto illo dicimus. Cicero. in cesarianis: tanto ille superiores gloria vicerat: quāto omnib⁹ tu prestitisti. C. Magnū praeite ach. Exhibeat se talem qualis achilles fuit. d Vulcani manibus paria induat arma. S. Bene addidit paria: nā etiā Aeneas habuit arma vulcania: Licet possum⁹ dicere ꝙ hoc Turnus non ignoraret: non tū hoc valde idoneū conprobatur. e Vobis animā hāc soceroq; latino. S. Bene sibi & fauorem cōciliat populi. Et a Soceri nois piu dicio: latini implicat volūtatē. f Vlli veterū virtute secūdus. S. Dicim⁹ & secūd⁹ illi: & secūd⁹ ab illo g Deuoui. D. Qualitas ista verborū: miserationē potiusq; pugnaturi audaciam demonstrat. h Nec Drances potius siue est hęc ira deorum. Morte luat: siue hęc virt⁹ & gloria tollat. Ser. Sēsus obscure quidē dictu: sed facilis. et qui de vsu nūq; recedat. Nam ita irati de inimico dicere consueuim⁹: abeat nec bōis meis nec malis intersit reb⁹: nolo sit aut glorie meę particeps: aut in me inuidiam ex infoelicitatis cōmuniōe cōmoueat. Sicut nunc de drance dicit. siue hęc ira deorum morte luat. id est si periturus sum: nolo inuidiā sustinere. si drāces pariter forte moriat. Si vero me virtus & gloria comitabitur: nolo ignau⁹ foelicitatis alienę sit particeps: si dū meis pugnat auspicijs fortē superat C. Nec. d. Cōcludit. ꝙ siue vicendus sit ppter iram deorū siue ex virtute reportaturus gloriam: nō vult drancem hęc pericula subire. i Illi hęc inter se. C. Dū cōsultat: Aeneas exercitū ad obsidionē ducit: q̄ res cū ciuibus sūmū afferret terrorem: data est occasio Turno: cū esset op⁹ facto & nō cōsulto: vt misso senatu ad arma cōcurreret: oib⁹ seq̄ntib⁹ Est tamen hic sensus moralis: nā demōstrat poeta ex temeritate principum multa detrimenta rebus publicis prouenire. k Castra Aeneas aciēq; mouebat. S. id est ducebat exercitū: vt nos castra mouemus Luca. Brundusum decimis iubet hāc attingere castris. id est decima deductione. l Ruit. C. cū impetu venit: vt solet in huiusmodi rebus fieri. m Animi turbati. C. Nā tanta res nō venit sine perturbatiōe etiā magnorū virorū: cum sint grauia: & quod magis est improuisa: Plebei penitus cōsternabant. Cū em̄ putabant hostes assiduis vulneribus & cedibus cōsternatos: se nō nisi ad plures dies collecturos ipsa instructa atie aderāt: qua in re laudatur etiā Aeneas ꝙ victoria bene vti sciuerit: n Fremit arma iuuētus. S. Hoc est fremebāt ad arma. Arma militaris vox est. C. Fremit arma iuuētus. Distributio est. vnicuiq; em̄ tribuit quod sibi a natura inditū est. Nam iuuētus propter calorem sanguis ad vlciscēdū excitabatur. Senes autē cum & prudentia pl⁹ cernerēt pericla: & ex frigiditate sanguinis minus auderēt flebant. o Mussant. S. modo querūtur. C. Mussant. dubitant quā sñam dicāt. Mussare proprie dicunt murmurare Ennius in occulto mussabā: vulgo vero p tacere dicitur: vt idē Enni⁹. Nō decet mussare bōos. Fest⁹. Ego aūt puto mussare per onomatopeiam dici: & rem cum loqui cupimus: & aut pudore aut timore ita impedimur: vt poti⁹ murmur q̄ apertā vocē emittā⁹ ꝓptereaq; dicitur Mussare vel dubitare vel nō audere. Statius Excussę ꝓcerū mētes turbataq; mussant consilia. p Dissensu vario. SER: Alii em̄ Turni dicta: alii Drancis dicta ꝓbant. q Piscosoue amne padusę. S. Padusa pars est padi: nā Padus licet vn⁹ sit fluuius: habet tamē fluenta plurima: e quib⁹ qui ē padusa quibusdā locis facit paludem: quę plena est cygnorum. r Rauci per stagna loq̄cia cygni. S. In quib⁹ habitant cygni loq̄ces. Rauci autem. το μεσον. est nam modo canoros significat. alias vocis pessimę: Iuue. Rauci theseide codri sicut venenum etiā de bono & malo dicit: vt odor bonus & malus vocatur. C. Loquatia stagna. id ē reboantia e uocib⁹ cygnorum. s Arrepto tēpore. S. id est Inuēta opportunitate temporis. t Cogite. C Permissio ē in re manifeste aliter suadente. Est autē oratio & ipsi accomodatissima. v Sedentes. S. Pigri. vt immunisq; sedens aliena ad pabula fucus. x Tu voluse. C. Ostendit maximā imperatoriā virtutem in eo fuisse qui ex tempore rebus diuersis optime consuluerit. y Armari edice. S. Figurate dic vt armentur. Edice autē est impatiuus: nam ab omniū coniugationum infinito: detracta re syllaba vltima: sit impatiuus: vt amare ama Docere doce: legere lege: audire audi. Cum autē iac vel dic dicimus apocopen verba paciunt. z Maniplis. S. His

quidam exigebat: vt ma. haberet accentum: Ni lōga quidā est: sed ex muta & liquida quod quotiēs fit tertia a fine sortitur accentum. vt latebrę tenebrę. Tamen in hoc sermone: vt secūda a fine accentū habeat versus obtinuit. ¶ Maniplis: Signiferis qui secundū antiquū morem in legione erāt

sit deorum fauore conquiri. m Subuehitur. S. Proprie Matronę enim pilentis vehebantur ad templa pergētes. Vt pilentis matres in mollibus. m Dona ferens. S. Peplū. scilicet sicut dixit in primo ideo omisit hoc loco. DO. Putabant mulieres posse donis & precibus fauorem a dea impetrare. CRI. Dona ferēs: Est ei hui⁹ sex⁹ ꝓpriū: vt cū alia in bello auxilia ferre non possit: ad deorū supplicationes conuertant.

triginta. Legio autē habebat sex cohortes & sexaginta centurias: licet i his rebus accessu tēporis: ducum varietas semper mutauerit milicię disciplinā. a Equites mesapus in armis: Et cum fratre coras latis diffundite campis. S. Equitē in armis. id est armatum. nam figura est: Mesapus autē vt diceret. vitauit homoeotoleuton: nā vitiosū erat voluise dicere Mesape: ergo Mesapus aut antiquus est vocatiuus: vt Hesperidum fluuius regnator aquarū. Item socer arma latinus habeto. Aut certe nominatiuus est ꝓ vocatiuo. quamq̄ etiam possit esse nominatiuus: vt sit. Mesapus et coras equitem diffundite ꝓ diffundat: melior tamen est sensus superior. b Cum fratre coras. S. Scilicet cum Catillo. Nam legimus: Catillusq; acerq; coras. c Qua iusso. S. Pro quā iussero. & est antiquum. d Ilicet. S. Id est confestim ilico: quod ne diceret metri necessitas fecit: nam ilico dicimus. Magna icoepta. SER. Quia de pace cogitabat quę impleri non potuit. f Multaq; se incusat. S. Pro multum: & est gręca figura. g Generūq; vrbi. SER. Propter vrbem Luca. de Catone. vrbi pater est vrbiq; maritus. Gener autē ideo dicitur: quia ad augendum genus adhibet. h Prefodiūt alij portas: S. id est ante portas fossas faciunt: quę res nimiā indicat desperationem.

Bello dat signum rauca cruentum Buccina. S. Bene bello dat. Nam buccina insonans: sollicitudinem ac bella denunciat: sicut in septimo. Qua buccina signū dira dedit. Pręlium autē tubę indicant: vt At tuba terribilem sonitum procul ere canoro increpuit.

Duc ait & rutulos: [a] equites mesapus in armis:
Et cū [b] fratre coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment: turresq; capessant:
Cętera [c] qua iusso mecū man⁹ inferat arma.
[d] Ilicet in muros tota discurritur vrbe.
Conciliū ipe pater. & magna [e] incoepta latinus
Deserit: ac tristi turbatus pectore differt:
[f] Multaq; se incusat: qui non accepit vltro
Dardaniū aeneā: [g] generūq; asciuerit vrbi.
[h] Prefodiūt alij portas: aut saxa sudesq;
[i] Subuectant: bello dat signū rauca cruētū
Buccina: tum muros varia cinxere corona
Matronę: [k] puerique: vocat labor vltim⁹ omnes.
[l] Nec non ad templū sūmasq; ad palladis arces.
[m] Subuehitur magna matrū regina caterua
[m] Dona ferens. iuxtaq; comes lauinia virgo
Causa mali tanti: [n] oculos deiecta decoros.
Succedunt matres: & templū ture vaporant:
Et moestas alto [n] fundunt de limine voces.
[o] Armipotens belli pręses tritonia virgo
[p] Frange manu telū phrygij prędonis. & [q] ipm
Pronum sterne solo: [r] portisq; effūde subaltis:
[s] Cingitur ipe furens certatim in p̄lia turnus.
[t] Iamq; adeo rutilū thoraca indutus: ahenis
Horrebat squamis: surasq; incluserat auro.
[x] Tempa nudus adhuc: laterique accinxerat ensē:
[y] Fulgebatq; alta decurrens aureus arce.

petrare. CRI. Dona ferēs: Est ei hui⁹ sex⁹ ꝓpriū: vt cū alia in bello auxilia ferre non possit: ad deorū supplicationes conuertant. n Oculos deiecta decoros. S. Sicut oculos sufusa nitentes. C. Oculos deiecta. Ex pudore cū esset causa mali tanti. n De limine. S. Ad preces festinatiōē mulierum ostendit desideriū. o Armipotens pses belli. S. Antonomasia sunt proprie. Hęc autem omnis oratio verbū ad verbum de Homero translata est. Pręses autem belli: id est qui pręest omnibus bellis: cuius nutu semper bella tractantur. p Frange manu telum: S. Aut tua manu: aut in eius manu tela confringe Hōer. ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος. q Et ipm Pronū sterne solo. S. Homer. ἠδὲ καὶ αὐτὸν πρηνέα δὸς πεσέειν. r Portisq; effunde sub altis. S. Bene aūt sub ipis portis: quasi ad quas festinabat Aeneas. Vnde est illud. ꝑfodiūt alij portas. s Cingitur ipse furēs certatim in prelia Turn⁹. S. Oeconomia oīs hęc ē. Nam Turnus ideo cum mora armatur: & itecto capite circa arcem incedēs admonet singlos: vt a lauinia possit videri: Et vt sit maior causa dimicandi dum sponsę placere cōtendit. ¶ Furens. SER. Scilicet amore Lauinię quam videbat. quod etiā sequens indicat comperatio. Nam dictur⁹ est. Aut ille impastus armentaq; tendit equarum. Cingitur in proelia vt proeliari possit: vt si dicas. Lego in aduocationem. id ē vt aduocatus esse possim.

t Iamq; adeo. SERVI. Aut vacat adeo: aut certe sic significat: vt sit sensus. adeo sic preparatur in prelia: vt etiā vniuersa arma preter galeam portaret.

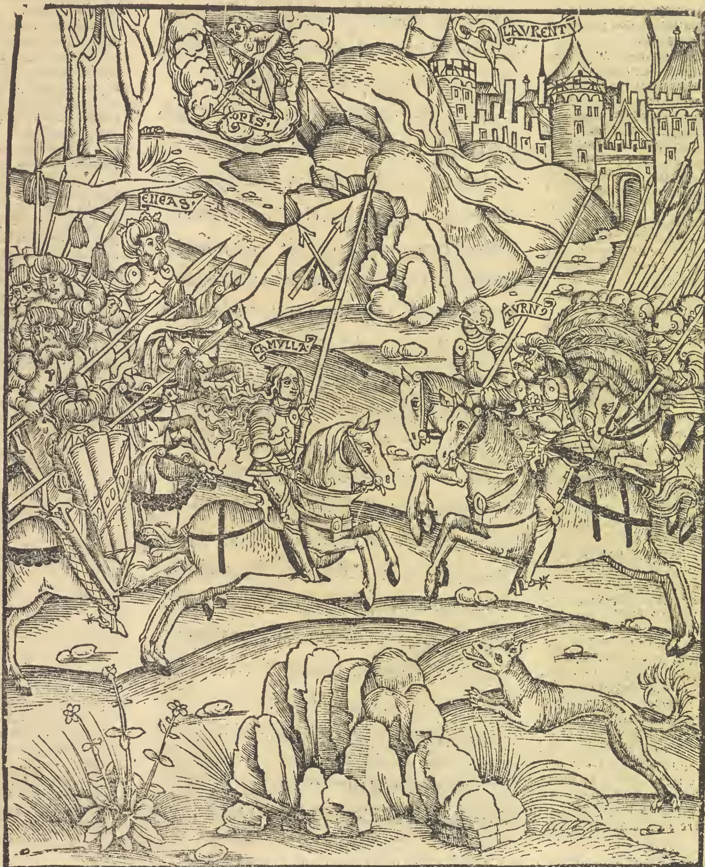
k Vocat labor vltimus omnes. S. Omnes ad laborē vltima necessitas conuocat. l Nec non ad templū. SER. Scd'm Homerū qui indicat in sūma desperatiōe matres ad templa concurrere: vt victoria quę non potest viribus: pos-

v Toraca indutus. S. Oīa q̄ in ax exeunt gręca: masculina in obliqs casib⁹ ꝓducūt: vt thorax thoracis: pirax piracis: nam foeminina corripiūt: vt climax. cis. Sed ad latinū non transeunt. Phalanx vero & aliter exit. Peregrinum est etiā

apud grecos.
x Tpa nud⁹: C. Nã vltia est ipsa galea quę sumať.
y Alta decurrẽs aureus arce. S. Illic eñ & amata fuerunt & lauinia.
z Et spe iam p̃cipit hostẽ. S. Mente prȩoccupat hostis aduentum.
a Qualis vbi abruptis fugit prȩsepia vinclis. S. Etiã nȩc comparatio Homeri est: verbum ad verbum translata.
b Tandem liber equus.

Exultatq; animis: et spe iã prȩcipit hostem:
Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus: campoq; potitus aperto.
Aut ille impastus armentaq; tendit equarum:
Aut assuetus aquȩ pfundi flumine noto
Emicat: arrectisq; fremit ceruicibus alte
Luxurians: luduntq; iubȩ p colla: p armos:

CRI. Optime bellicosum ducem bellicoso animali comparat.
c Potit⁹. S. Ab eo quod est potior potir.s: nã subnixus raptopot.tur. venit ab eo quod est potior poteris: nam vt etiam supra diximus: verbum hoc: modo tertię. modo quartę inuenitur esse coniugatiõis.
d Arrect.sq; fremit ceruicibus alte: SER. Arrectis ceruicibus fremit nõ alte luxurians.

e Ad terrā defluxit. S: Dicēdo defluxit: artem & quādam moderationem descendendi significauit: quę est etiam in ascendendo apud huiꝰ rei peritos.
f Sui merito si qua est fiducia forti. S. Si vnusquisqꝫ fortis habet aliquā cōfidentiā ex consciētia fortitudinis suę: & ego audere non dubito. Forti autē bene dixit: nam fortis cōmunis est generis. hęc autē hoc vult dicere: nō sexū considerandū sed robur.

g Occurrere Turmę. S: Equitatui: nam partē pro toto posuit.
h Horrenda in virgine. C. Quod mirum est. Q. virginalis vultus horrorē incutere posset.
i Quas dicere grates. S: Scdm̄. rhetoricam disciplinā: dicit se verba inuenire non posse quibus eius exprimat laudes: cum dixerit. O decus italię. Sic alibi. Quibus coelo te laudibus equem: cum pmiserit. O fama ingens ingētior armis Virgilius Troiane. C. Quas dicere. id est agere verbis.
k Referre. C. Scilicet reddendo beneficium. neutrum ergo: negat posse facere.
l Sed nunc. S. Ordo est Sed nunc mecū partire laborem: nam per pēthesī dictū ē. Quādo iste anius est super omia. S. id est si quidē es magna.
n Partire laborem. S. Partire ideo: quia illa dixerat. Solaqꝫ tyrrhenos equites ire obuia contra.
o Quaterēt campos. S. Ad camporum perturbationem.
p Furta paro belli. S. Insidias. Salusti. Gēs ad furta belli peridonia. C. Furta belli: Insidias quę i bello furtim parantur.
q Biuias fauces: S. Fauces dicuntur itinera inter duos montes angusta & peruia: dicta ad faucium animalium similitudinē.
r Collatis excipe signis S. Cōiunctis ducibus qs memoraturus est.
s Tiburtiqꝫ manus. S: Cattulus & Coras duces
t Et tu concipe curam. S. Sicut ego: Nam nō dicit sicut Mesapus aut alii: ne ei facere iniuriā videat.

Obuia cui volscorū acies comitante camilla
Occurrit: portisqꝫ ab equo regina sub ipsis
Desiluit: quā tota cohors imitata: relictis
Ad terrā defluxit equis: tum talia fatur.
Turne: sui merito si qua ē fiducia forti
Audeo: & æneadū promitto occurrere turmæ:
Solaqꝫ tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me sine prima manu tentare picula belli:
Tu pedes ad muros subsiste: & mœnia serua.
Turnus ad hæc oculos horrēda in virgine fixꝰ
O decus italiæ virgo: quas dicere grates:
Quas ve referre parē? sed nūc est omia quādo
Iste animus supra. mecū partire laborem.
Aeneas: vt fama: fidem missiqꝫ reportant
Exploratores: equitū leuia improbus arma
Præmisit: quaterent cāpos: ipse ardua montis
Per deserta virgo supans aduētat ad vrbem.
Furta paro belli: cōuexo in tramite siluæ.
Vt biuias armato obsidā milite fauces:
Tu tyrrhenū equitē collatis excipe signis.
Tecū acer mesapus erit: turmæqꝫ latinę:
Tyburtiqꝫ manus: ducis & tu cōcipe curam:
Sic ait: & paribus mesapū in prælia dictis,
Hortat: sociosqꝫ duces: & pergit in hostem.
Est curuo anfractu valles accōmoda fraudi:
Armorūqꝫ dolis: quē densis frondibus atrum
Vrget vtrinqꝫ latus: tenuis quo semita ducit,
Angustęqꝫ ferunt fauces: aditusqꝫ maligni:
Hanc sup in speculis: sūmoqꝫ in vertice mōtis.
Planicies ignota iacet: tutiqꝫ receptus.
Seu dextra leuaqꝫ velis occurrere pugnæ:
Siue instare iugis & grādia voluere saxa:
Huc iuuenis nota fertur regione viarum.
Arripuitqꝫ locū. & syluis insedit iniquis.

Concipe autem simul cū eis: Con enim coniunctiua particula est: Vnde & conuocari de pluribus dicimus.
v Est curuo. C. Topographia est. id est loci descriptio.
x Valles. S. metri necessitate compellimur vt vallis dicamus. Sta. Vallis i amplexu nemorū sedet. nā plenū est valles: vt nūc Virgi. posuit, quod ita esse diminutio indicat: nā vallecula vt vulpes vulpecula facit: ergo in es vel in is quādo vsurpatiue: quando naturaliter exeunt nomina: sola diminutō indicat. Ea autem quę i es exeunt longa sunt omnia: si in genitiuo non crescant: vt labes: vulpes: valles: Nā si crescāt breuia sunt: vt miles militis.
y Quo semita ducit. S. Legitur & qua.
z Aditusqꝫ maligni. S. Proprie obscuri. vt sub luce maligna.
a Ignota. SER. Scilicet Aeneę nam de Turno dicturus ē, huc iuuenis nota ferē regiōe viarū.
b Tutiqꝫ receptus: SER: Male quidam recessus legunt: nam receptus dicit quo se tutus recipit exercitus: Vnde & signa receptui canere dicuntur.

c Seu dextra leuaqꝫ velis occurrere pugnę. SER. Siue per valles siue p mōtis radices: in certum est enī qua sit vēturꝰ Aeneas:
d Arripuit locū. SER. id est raptim tenuit.
e Insedit. S. Proprie. Nā insedere est dolose aliquē expectare. Vnde & insidię nominatę sunt.

Velocem interea ſuperis in ſedib⁹ opim
Vnam et virginibus ſocijs: ſacraq́ʒ caterua
Compellabat: & has triſtes latonia voces
Ore dabat: gradit̄ bellum ad crudele camilla
O virgo: & noſtris nequicq́ʒ cingit̄ armis
Cara mihi ante alias: nec em̄ nouus iſte dianæ:
Venit amor: ſubitaq́ʒ aīm dulcedine mouit:
Pulſus ob inuidiā regno: vireſq́ʒ ſuperbas
Priuerno: antiqua metabus cū excedere vrbe:
Infantem fugiens media inter prælia belli
Subſtulit exilio comitem: matriſq́ʒ vocauit
Nomine caſmillæ mutata parte camillam:
Ipſe ſinu præſe portans iuga longa petebat
Solorū nemorū: tela vndiq́ʒ ſæua premebant:
Et circūfuſo volitabant milite volſci.
Ecce fugę medio ſummis amaſenus abundās
Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat: ille innare parans infantis amore
Tardatur: caroq́ʒ oneri timet: omnia ſecum
Verſanti ſubito: vix hęc ſentētia ſedit
Telum imane manu valida quod forte ferebat
Bellator: ſolidū nodis: & robore cocto
Huic natam libro: et ſilueſtri ſubere clauſam
Implicat: atq́ʒ habilē mediæ circūligat haſtę
Quā dextra ingenti librans: ita ad æthera fatur:
Alma tibi hanc nemorū cultrix latonia virgo

f Velocem interea: S. Licet interea particula negocia ſemper preteritis futura cōiūgat: tamē abruptus eſt: & vituperabilis tranſitus. Habet autem tales tranſitus: & inſuperioribus libris: & in ſequēti, p̄cipue vbi Iuppiter appellat Iunonem opim g Opim. S. Opim quando dicim⁹ nympham ſignificamus: ſi autem dicimus opē auxiliū intelligim⁹ Terē: Iuno lucina fer opē ſerua me obſecro. Opes vero numero plurali auxilia: & ſēſus accipimus: nam ops terra ē vxor Saturni: quam greci Rheā vocāt. h Triſtes vo. S: Habitū futurę orationis oſtendit. h Ore dabat. S. Pleonaſmos.
i Bellum ad crudele camilla. S. Vno verbo exitum rei docuit.
k Noſtris nequicq́ʒ armis. S. Noſtris: quibus vtraq́ʒ gaudemus. Vt etiam ipſa habeat cauſā doloris: & maioris iracūdię.
l Nec em̄ nou⁹ iſte Dianę. S. Firmiores em̄ ſunt antiquiores amicitię. Terenti. Per amicitiam, quę cœpta cum ętate creuit ſimul Iuue. Ille excludatur amicus iam ſenior cuius barbam tua ianua vidit.
m Pulſus ob īuidiam. S. Scilicet crudelitatis: nā ſequitur: neq́ʒ ipſe manus veritate dediſſet. C. Pulſus ob inuidiā. Mirū poetę ingeniū, nā cū Camillę genologię narratio alijs modis apte nō incideret: efficit vt illa ex ore Dianę quadraret. Ob inuidiam, ergo inocēs ac ꝓpterea dignus q a Diana ex audit⁹ ſit
n Vireſq́ʒ ſuperbas. S. Scilicet aduerſariorū: non aūt ſuperbas. id eſt nobiles: ſed quibus ſuperbe et non iuſte vterentur: Sup̄bas igitur tyrannicas.
o Priuerno antiqua. S: Nobili vrbe: nam hoc priuernum dicitur. C. Priuerno antiqua. id eſt cara: vt ſit pathos: quia ſit coact⁹ relinquere cariſſimam patriam. Nam pathos p̄ ſepe a loco gignitur: vt Et dulces moriens reminiſcit̄ agros. Eſt autē Priuernū opidū: quod hoc tempore pipernū appellant.
p Metabus. D. Excuſat exiliū Metabi. Q̄ nō ſua culpa: ſed inuidia. id eſt ſuperba ciuiū ſit pulſus: Et fugiens nō opes: ſed filiam eripuerit hac cauſa Dianę fauorē meruit. q Infantem. C. Cōmiſeratio ab ętate.
r Media interprœlia. C. Cōmēdatio Metabi a pietate: qa nullo periculo prohibitus eſt relinquere infantē: in qua re etiam oſtenditur animi fortitudo. Exprimit̄ etiam vis naturę, nam demonſtratur quanta ſit paterna caritas.

s Exilio comitem. C. q. dicat. quę futura ſibi eſſet ſolatio in erumnis. t Camillam. C. Antiqui appellabant Camillos & camillas miniſtros & miniſtras ſacrorū. Volūt tamē alij non Camillos. Sed ſcamillos eſſe appellatos: & ſ. litteram ſubtractam. Etruſca pronunciatiōe. qui eam nō pronunciabant: Propter quod in litteras liquidas acceſſit. Etruſci Camillā appellant Mercuriū Iouis miniſtram: & hoc videtur a grecis manaſſe Samothraces magno ꝫ illorum deorū miſtros ſcamillos appellāt. v Iuga longa petebat. S. Lōge poſita remotiora. Sa. Et metello ꝓcul a gente lōga ſpes auxiliorum id eſt longe poſita. x Solorū nemorū. S: id eſt deſertorū. Teren: Venit meditatus alicūde ex ſolo loco. Item ipē Nōne hunc abiici oportet in ſolas terras.
y Fugę medio. S. Dum git iter fugā: nā figuratū ē. z Caroq́ʒ oneri timet S. Anacreon. φορτονερωτοσ, id eſt onus amoris.
a Verſanti ſubito vix hęc ſententia ſedit. CRI: Oſtendit celeritatatē in cōſilio capiendo. Nam in ſectatio hoſtilis: non dabit lōgum ſpatium ad cōſultandū: ergo verſanti ſubito. id eſt cogitanti cū celeritate vix ſedit hęc ſentētia. Oñdit igit̄ q̄ & i cōſulēdo vſus eſt breuitate tēporis: & ſtatim poſt captū conſiliū rem eſt aggreſſus.
b Vix hęc ſentētia ſedit. S. Ideo vix quia naturale eſt: vt quoties ſimul multa cogitamus vix aliquid cōprobem⁹ Vnde vera diſtinctio eſt omnia ſecum verſari ſubito. C. vix ſenten. ſc. id eſt placuit: te eſt aggreſſus. c Telū immane bellator. D. Nam opus fuit ingenti telo: & bellatore, id eſt viro forti ad rem perficiendam.
d Et robore cocto. S: Aut antiquā haſtā fuiſſe ſignificant: nam multi tēporis aliquid coctū vocamus Hora. Plerūq́ʒ recoctus. Scriba ex quinq́ʒ viro coruū deludet hiantem Ita Perſius Vt ramale vetus pręgnandi ſubere coctum. Aut reuera cocto: haſtę em̄ plerūq́ʒ igni durari cōſueuerūt. e Huic natā. S. Huic ſcilicet telo natam implicuit. f Libro. S. Liber dicitur interior corticis pars: quę ligno cohęret. Alibi. Alta liber aret in vlmo: vnde liber dicit̄ in quo ſcribit̄: Quia ante vſum cartę vel mēbranę de libris arborū volumia cōpaginabant̄. g Habilē circūligat. C. id eſt ita circūligat i ea parte haſtę: vt poſſit habilis id eſt facile haberi & tractari.

h Ipse pater famulã voueo. S: Bñ ipse pater: q̃a auctorandi potestatẽ nisi patres nõ hñt. ¶ Voueo autẽ consecro in tuũ ministerium: Vnde & Camilla dicta ẽ: licet supra dixerit: & a matre eẽ nominatã: sed illud poeticę dictũ est. nam camilla quasi ministra dicta ẽ: ministros eñi & mistras ĩpuberes. Camillos & camillas in sacris vocabant. Vnde & Mercucri⁹ Eutrusta ligua Camillus dicit̃ quasi minister deorum. C. Ipse pater. Qui potestatẽ mouendi habeo. Educatio autẽ asperrima huius fœminę reddidit illam parẽ viris: nam vt ostẽdit Plato: vt ĩ ceteris animalibus: ita in homine fœmina mari se parem prestaret. nisi molliori educatione mollior redderetur. Qua propter spartanę mulieres: quia vt viri exercebantur robustiores erant: quod optime lycurgi legib⁹ institutũ est. i Sonuere. S. Vnde hic distinguendũ est. k In fœlix Camilla. S: Nõ eo tpe quo euasit: sed nũc ĩfœlix. Plerũq; enim epitheta presentis temporis sunt. Licet & peractis negotiis: vt in secũdo. Infœlix quę se dũ regna manebant. Sępi⁹ Andromache ferre in comitata solebat.

l Nõ mœnibus vrbes: accepe: non tectis nõ mœnib⁹. S. Hoc ẽ nec in ciuitatem. nec in priuatã admissus est domum: & sic ista etiam in primo separauit: vt vrbe domo socias. Sciendum aũt mœnia abusiue dici. omnia publica ędificia: vt Diuidim⁹ muros: & mœnia pandimus vrbis. Nam proprie mœnia sunt tantũ muri dicta q̃si munia a munitiõe ciuitatis. m Accepere. SER. Non mirum a nulla hũc ciuitate susceptũ: nã licet priuernas esset: tamẽ quia in Tuscorũ iure pene omnis italia fuerat. Generaliter ĩ Metabũ ominũ odia ferebant: nã pulsus fuerat a gente Volscorum: q̃ etiã ipsa Hetruscorũ potestare regebatur: quod Cato plenissime executus est. n Man⁹ dedisset. S. Cõcessisset & hoc dicit. Sig

[h] Ipse pater famulã voueo: tua prima per auras
Tela tenẽs supplex hostẽ fugit: accipe (testor
Diua) tuã quæ nũc dubijs cõmittitur auris:
Dixit: et adducto contortũ hastile lacerto
Immittit: [i] sonuere vndę: rapidũ sup amnem
[k] Infœlix fugit in iaculo stridente camilla:
At metabus magna propius iã vrgẽte caterua
Dat sese fluuio: atq; hastã cũ virgine victor
Gramineo: donũ triuiæ de cespite vellit.
Non illũ tectis: non vllæ [l] mœnibus vrbes
[m] Accepere: nec ipse manus [n] feritate dedisset.
[o] Pastorũ: & solus exegit montibus æuum.
Hic natã in dumis: interq; horrẽtia lustra
[p] Armẽtalis equæ mãmis: & lacte ferino
Nutribat: teneris ĩmulgens vbera labris:
Vtq; pedũ primis infans [q] vestigia plantis
Institerat: iaculo [r] palmas onerauit acuto.
Spiculaq; ex humero prauæ suspẽdit: & arcũ.
Pro crinali auro: pro [s] longę tegmine pallæ
Tigridis exuuiæ p dorsum a vertice pendent:
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit:
Et fundã tereti circum caput egit habena:
[t] Strymoniãq; gruem: aut albũ deiecit [v] olorem:
[x] Multę illã frustra tyrrhena per oppida matres
ptOauere nurum: sola contenta diana
[y] Aeternum telorũ: & virginitatis amorem
[z] Intemerata colit: vellẽ haud correpta fuisset:
Militia tali: [a] conata lacessere teucros.
Cara mihi: comitũq; foret: nũc vna mearum.
Verum age q̃ndo quidem fatis [b] vrget acerbis
Labere nympha polo: finesq; inuise latino:
Tristis vbi [c] infausto cõmittit omine pugna:
[d] Hæc cape: & [e] vltricẽ pharetra deprome sagittã:

etiam eum suscipere voluissent: ille tamen eorũ consortia morũ veritate fugissent. o Pastorũ & solis exegit mõtibus ęuum. S. Et pastorũ ęuũ exegit in montib⁹ solis. id est pastorali vsus est vita. p Armẽtalis equę. S. Indomitę: vnde sequit̃ lacte ferino. q Vestigia plãtis institerat. S. Signa pedam primis plantis exp̃sserat: Nam hęc sunt vestigia imagines pedũ: vt Semesam predã: & vestigia fœda relinquunt. r Palmas onerauit acuto. S. Onus eñi est quicq̃d tenens ĩponit̃ manib⁹. s Pro longę tegmie pallę. S. Palla ꝓprie est muliebris vestis deducta vsq; ad vestigia: vñ ait: longe. Sic supra Pallã signis auroq; rigentem. t Strymoniãq; gruẽ. S. Thratiã a fluuio Strymone. Sane sciendũ posse dici: hic & hęc grus: v Olorẽ. S. Ita latine dicimus: nam cygni gręce dicuntur. x Multa illã frustra. S. Quod non procedit nisi inter eos essent iura cõnubii. Multa illã frustra. Anteq̃ rẽ diceret p̃iudicauit. Sic Salusti⁹. falso q̃rit̃ de natura sua gen⁹ humanũ. nã anteq̃ diceret queritur dixit falso matres. Int̃ matres & mr̃es familias hoc interest. Q, mater ẽ (preter illã significationẽ q̃ est ad aliquid) quę tantũ cõuenit in matrimonio. Materfamilias vero dicit̃ quę in matrimonio cõuenit p coemptionẽ. Nã p quandã iuris solennitatẽ in familiã migrat mariti. y Aeternũ. S. Aeterne. nã nomẽ est ꝓ aduerbio. z Intemerata colit. C. Qua integritate iure ita a Diana amabat̃: vt cũ nõ posset illi eripe lœtũ saltẽ paret illi vltionẽ: Moralis aũt sensus ẽ. Qui deũ colũt ab eo ñ deseri. a Conata. S Dũ conaretur. b Fatis vrget acerbis. S. Õnd t etiã desiderent ex fati necessitate descendere. c Cõmittit omine pugna S. Pro cõmitteret d Hęc cape. S. Generalr dixit arcũ pharetrã: vt sequentia indicant. Nã dicet: & vltricẽ pharetra. e Vltricem. S. Noia i ix termiata ablati

tum singularē i e mittūt: Genitiuū vero pluralē in um. Exceptis his q̄ue sūt oīs generis vt fœlix: nam ab hoc fœlici hoꝝ fœliciū facit. Luca. Fœlici nō fausta loco tentoria ponens. quod receptū est: ideo: qa genitiuus pluralis a nominatiuo plurali minor esse nō debet. Sed aut par aut maior vna syllaba: E quia a neutro facit fœlicia. Fœlicum dicere nō debem⁹: ne propter alia genera huic preiudicemus: namq; ab eo ꝙ est fœlices vt fœlicium dicamus ratio patit: vna crescit enī syllaba ab eo q̄d est fœlicia: vt fœlicum dicamus non procedit: ne minor sit genitiu⁹ nominatiuo plurali. Similiter & vltricium & vrictritiū dicim⁹. licet in his neutrum genus in numero singulari non inueniatur.

Hanc: quicūq; sacrū violarit vulnere corpus
Tros: ital⁹ ve: mihi pariter det sanguie pœnas:
Post ego nube: caua miserandę corp⁹: & arma
Inspoliata feram tumulo: patriæq; reponā:
Dixit: at illa leuis cœli demissa ꝑ auras
Insonuit nigro circūdata turbine: corpus.

At man⁹ interea muris troiana ꝓpinquat.
Ethrusciq; duces: equitũq; exercitus omnis
Cõpositi nũero in turmas: fremit æquore toto
Insultans sonipes: & pressis pugnat habenis.
Huc obuersus: & huc: tũ late ferreus hastis
Horret ager: campiq; armis sublimib⁹ ardent.
Necnon mesapus contra: celeresq; latini:
Et cum fratre corax: et virginis ala camillæ
Aduersi campo apparent: hastasq; reductis
Protendunt longe dextris: & spicula vibrant:
Aduẽtusq; viꝝ: fremitusq; ardescit equorum.
Iamq; intra iactum teli progressus vterq;
Substiterat: subito erumpunt clamore: furẽtesq;
Exhortãtur equos: fundũt simul vndiq; tela
Crebra: niuis ritu: cœlũq; obtexitur vmbra.
Continuo aduersi tyrrhenus: & acer aconteus
Connixi incurrunt hastis: primiq; ruinam
Dãt sonitu ingenti: ꝑfractaq; quadrupedantũ
Pectora pectoribus rumpũt: excussus acõteus.
Fulminis in morẽ: aut tormenti ponderis acti
Præcipitat longe: & vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: versiq; latini
Reijciunt parmas: & equos ad mœnia vertũt.
Troes agũt prĩceps: turmasq; inuascit asillas:
Iamq; propinquabant portis: versiq; latini
Clamorẽ tollunt: & mollia colla reflectunt.
Hi fugiunt: penitusq; datis referunt̃ habenis:
Qualis vbi alterno procurens gurgite pontus

f Violarit vulnere corpus. S. Quia dixit sacrum:
g Tros italus ve mihi. S. Si simpliciter accipimus ita intelligamus: siue eã troian⁹ interemerit siue aliquis de Aeneę auxiliis: namq; alii volunt: Aruntẽ de Turni esse partibus: et indignatũ fœmineum sexum plus in bello potuisse: q̃ viros, quã rem hic dicunt ꝑstrinxisse virgiliũ & reuera sic vbiq; loquitur: vt incertum sit. Aruns de cui⁹ partibus fuerit: vnde illud est. Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis.
h Pariter. SE. Similiter vno mõ. & est antiquũ.
i Miserandę corp⁹ & ar. S. Hęc in œconomia pręiudicia nominantur: quotiens negotii futuri exit⁹ tollitur. Vult eñ nos de Camillę cadauere nihil vlterius expectare: sicut in primo fecit. Tu faciem illius noctem nõ amplius vnã falle dolo: q̃d pręmissum sustulit cõmemoratione: quando vel cupido discesserit. vl' ascani⁹ sit reuersus
k Arma inspoliata. S. Aut ĩ detractata: aut ipsius inspoliatę.
l Nigro circũdata turbine corp⁹. S. Quia ad mœrorem Luctũq; descẽdit: Cõtraq; in octauo vbi ad lęticiam descendit. Venus claro eã nymbo circũdatã dicit: vt. At ven⁹ ęthereos ĩter dea cãdida nymbos.
m Ethrusciq; duces. S. Hetruria dicta est: q eius fines tendebãtur vsq; ad primam ripam tyberis & quasi .ετεροσ οροσ: nam ετεροσ. est alter. οροσ. finis Roma eñ ante tãtũ vnã rypam tyberis teneba. fuit. Et qui imperii fines tyberinum. virgo natauit.
n Compositi numero i. S id est rationabiliter: vnde & sępe numero dicim⁹ idest frequẽter: & rationabiliter hinc est Tum vero ĩ numerũ. id est in rationẽ: in rhythmũ: vñ et metra nũeros dicimus: vt numeros memini: si verba tenerem: Sane modo est generalis descriptio ęquestris certaminis paulopost descẽdit ad specialem: sicut fecit et d' cursoribus: et de nauali certamine. C. Numero. id est recto ordine.
o Aequore. C. id est loco campestri.
p Pressis habenis. C. Permulti omniũ inter est ĩ pugna scire vti equo: habereq; illum quocũq; flectere velis.
q Horret ager. S. Terribilis est. Est autem versus Ennii ante vituperatus a Lucillo dicente per irrisionem debuisse eum dicere. Horret et alget. vnde Hora. de Lucillo. Non ridet versus Enni grauitate minoris.
r Campiq; armis ardent. S. resplẽdent.
s Celeresq; latini. S. Alludit ad militiã Romanam: nanq; et equites habuit Romulus: vt illo dixim⁹ loco Tercentum scutati omnes volcscentes magros: quos celeres appellauit: vel a celeritate: vl' a duce celere: qui dicit̃ Remum occidisse in cui⁹ gratię videlicet a Romulo fieri Tribun⁹ equitũ meruit: et tribun⁹ celerũ appellat⁹ est.
t Ala camillę S. Equitatus. Alę autẽ dicuntur equites. q alarum vice pedestrem exercitũ tegũt.
v Intra iactum teli. S. Vnde posset hasta missa ĩ hostem venire: Hinc traxit Statius vt diceret. Qualę quater iaculo spaciuntur arũdine metas Est et Enniana omĩs hęc ambitiosa descriptio.
x Pręcipitat lõge. S. Pro pręcipitatur.
y In auras. C. Ex opinione illorũ qui animas vẽtum credunt esse.
z Reijciunt parmas et equos ad mœnia vertũt. S. Reiiciunt, id est retro agunt. Sane nunc fugiunt nõ timore: sed lege prœliandi. Salusti. More equestris prelii sumptis tergis ac redditis. C. Reiiciũt parmas, id ẽ timore terga vertunt: et dum vertũt terga illa parmis operiunt.
a Versiq; latini. C. Nam cum ad mœnia peruenissent freti auxilio suorum in hostes redeunt.
b Mollia. S. Domita domitorum. s.
c Hi fugiunt. C Et quoniam apud mœnia ꝑiculosior esset pugna: et quoniam in sequendo hostes acies late vagantes a suo ordine discesserant. vñ nõ erat facile inceptum sustinere.
d Datis habenis. C. Admisso cursu.
e Qualis vbi. C. Nõ est est comparatio ad propriam naturã maris: quod obseruatis tempori b⁹ aliquot horis influit: et aliq̃t refluit: de qua re alio loco disputatum est. Et Albertus magnus ostendit. q̃re non omnia maria mouẽtur. neq; omnia quę mouentur in eodem motu mouentur. Sed comparat mari vẽtis in tumescẽti: in quo fluctus fluunt ad littus ac refluũt.

Nunc ruit ad terrã: scopulosq; superiacit vndã
Spumeus: extremãq; sinu perfundit harenam:
Nunc rapid⁹ retro: atq; æstu reuoluta resorbẽs
Saxa fugit: litusq; vado labente relinquit:
Bis tusci rutulos egere ad mœnia versos:
Bis reiecti armis respectant terga tegentes:
Tertia sed postq; congressi in prœlia totas
Implicuere inter se acies: legitq; virũ vir.
Tũ vero & gemit⁹ morientũ: & sanguie i alto
Armaq; corporaq; & pmixti cede virorum
Semianimes voluent eq: pugna aspera surgit
Orsilochus remuli qñ ipm horrebat adire.
Hastã intorsit equo: ferrũq; sub aure reliquit:
Quo sonipes ictu furit arduus altaq; iactat.
Vulneris impatiens arrecto pectore crura:
Voluitur ille excussus humi. catillus iolam:
Ingentemq; animis ingentẽ corpore: & armis
Deijcit herminiũ nudo cui vertice fulua
Cesaries: nudiq; humeri: nec vulnera terent:
Tant⁹ in arma patet. latos huic hasta p armos,
Acta tremit: duplicatq; virum transfixa dolore:
Fundit ater vbiq; cruor: dãt funera ferro
Certantes. pulchrãq; petũt p vulnera mortẽ.
At medias inter cedes exultat amazon.
Vnũ exerta latus pugnæ pharetrata camilla:
Et nunc lenta manu spargẽs hastilia densat:
Nunc validã dextra rapit indefessa bipennem:
Aure⁹ ex humero sonat arcus: & arma dianæ.
Illa etiã si quãdo intergũ pulsa recessit.
Spicula conuerso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites: larinaq; virgo:
Tullaq;: & æratã quotiens tarpeia securim
Italides: quas ipsa decus sibi dia camilla
Delegit: pacisq; bonæ: bellíq; ministras.

f Superiacit vndam. S. Sup scopulos vndam iacit: nã more suo dedit verbo detractam nomini pPositionem. g Extremamq; sinu. S. id est curuatione & flexu vndarũ. Extremã autem ad illud ptinet: quod ait supra. Penitusq; datis referũtur habenis. h Aestu reuoluta resorbens saxa fugit: S. Aestus proprie est maris incerta cõmotio. i Vado labẽte relinquit. S. Hyppalage pro labẽs ipse per vadum. k Et sanguie in alto. S: εμφατικως. cedis ostẽditur magnitudo. l Hastam intorsit equo: S. Figurate. Nam intorqueo in equũ dicim⁹. vt: In latus in q feri curuam cõpagibus aluũ cõtorsit. m Ferrũq; sub aure reliquit. S. Ex vulneris genere eum fugientẽ intelligimus esse percussum. n Voluit ille excussus humi. S. Humi voluitur: nam excussus per se plenum est. o Deiicit herminiũ. S. Nomen hoc de hystoria Romana est. Nã cũ coclyte contra thuscos Lartius & Hermini⁹ steterunt tempore quo pons sublitius rũpebatur: vnde et eum plurimũ laudẽt ac si diceret. Talis qualis fuit ille. p Tantus in arma patet. S. Tantũ patebat in vulnere. id est in hostilia tela tot⁹ petebat. q Per armos. S. Abusiue. Nã proprie armi quadrupedum sunt. r Exultat amazon. S. Suspendendũ exultat: vt Amazon intelligas quasi amazon. Nam Camilla volsca fuerat. sicut in primo. Dederatq; comã diffundere ventis. Venatrix: id est quasi venatrix. s Indeffessa. S. Infatigabilis: & oĩa arma amazonum tradit: quas Titian⁹ vnimammas vocat. Nã hoc est amazon quasi ανευμαζον. t Spicula fugientia. S. Pro ipsa fugiens. v At circũ lectæ comites. S. Subaudi dimicant: quod & sequens Amazonũ indicat comparatio quæ inducuntur circa reginã bella tractantes. x Larinaq; virgo S. Nomina hæc nobilissimarum sunt italiæ fœminarum. y Italides. S: Pulchra deriuatio nõ vera. Nam verum est italiæ: Italis autẽ vnde Italides mag; patronymicũ est: q; deriuatiuum: sicut belis vnde & belides. z Quas ipsa decus. S: Decus & ad delectas: & ad ipsam potest referri: Decus autẽ si ad Camillã nobilitas pulchritudo. Si ad delectas. ornamentũ: id est quas sibi elegit ornamentũ. i. ad ornamentum.

a Dia camilla. SERV: Generosa. ευγενης. nam grecum est cuius nominis ethymologiã pleriq; volũt venire απο του Διος quod si sic est: dicem⁹ diuientire deriuation ẽ a principalitate. nã dia di pducit cũ Διος corripiat. & econtra cum lux producat Lucerna. Lu. corripit. b Pacisq; bonæ: bellíq; ministras. S. Cognruum paci epitheton dedit vt eã bonam diceret cum bellũ ecõtra sit pessimũ: nam sine dubio: & belli sequi diceret si ratio versus admitteret.

c Quales threiciæ. S. Tanais fluui⁹ ẽ. Qui separat Aziam ab Europa: circa q̃s antea Amazões habitauerũt: vnde se postea ad Thermodoonta fluuium Thraitiæ trãstulerũt: quod etiam Salusti. testatur: dicẽs deiñ cãpi Themyscirei q̃s habuere Amazones a tanai fluuio icertũ quam obrem digressæ. d Thermodoontis. S: plenum est Thermodoon sed p synæresim fecit: vñ don circũflexũ h3 acentũ Greca enim nomia nec f se est: vt circumflectantur quotiens fit Synæresis exigente metri necessitate. Ergo si fit Thermodoon do acutũ habebit accentum q̃d si Thermodoõn fecerit & in finalem transferẽ & mutatur accentus nã fit circũflexus. e Pulsant. S. Enni⁹ ad musas. Q æ pedibus pulsatis olympum.

f Bellant. S. Pro bellant Nam solent verba ꝑ verbis poni. vnde passiuam nunc deriuatione sub actiua posuit significatiōe: sic ī georgicis. Et placidam paci nutritor ol. Futurū tempus a passiuo posuit: pro prēsenti ab actiuo Nā nutritor ꝑ nutrito posuit vnde est cōtra Nox humida cœlo precipitat. ꝑ precipitat̄ actiuū ꝑ passiuo. g Amazones. CRI. De his dictū in superioribus: Addā hoc ꝙ missus Hercules ab Euristheo vt cingulum reginę Amazonū referret: prœliū cōmisit: in quo ex Amazonibus p̄stantissimę cecidere Aella philippis: Protee. Eribie: Celeno. Phœbe. Artemis Captę aūt fuerūt Deidamia. Asteria. Marpe. Termessa. Marpossa. Aclippe quę cingulum Hippolite seruabat. Antiope Theseo data: quę a plerisq; hyppolite appellatur.
h Hyppolitē. S. Hęc Amazonū fuit regina: cui victę Hercules Baltheum sustulit. i Martia. S. Aut bellicosa: aut martis filia. k Quē telo primū postremū. S. Homericum est: interrogatiōem ad ipsum referre qui describit: cum musę interrogari cōsueuerint: vt vos o Calliope p̄cor aspirate canenti. C. Quem telo primū. q. d. tantā fuisse stragem ꝙ hoc discerni nō potuerit. Habet autē ista interrogatō: & admiratōnē: & exclamationē: ꝙ fœmina hęc potuerit:
l Aspera virgo. S. Epitheton ad officiū belli respiciens: alias incongrue virginē asperā dicimus.
m Euneum. S. Quia latina est declinatio. Ideo nec accepit accentū. Nam Sta. Quia greco declinauit grecū accentū: posuit dicens: Nūc euneus ante: & nunc ante thoas.
n Longa abiete. S. Hasta abietali: nā arborem ꝑ hasta posuit. o Suffosso. S. Casuro: nam soffossi equi dicuntur: quos vulgo cespitatores vocant. Alij suffuso legūt. id est precipitanti. & iam cadenti. p Dū subit. S. Scilicet dū se ad sustentatiōnē ruētis inclinat: & vult vtrūq; tanta celeritate eē

Quales threiciæ cū flumina thermodoontis
Pulsant: & pictis bellantur amazones armis
Seu circū hyppolitē: seu cū se martia curru
Penthesilea refert: magnoq; vlulante tumultu
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quē telo primū: quē postremū aspera virgo
Deijcis: aut q̄t humi morietia corpora fundis.
Euneum clytio primū patre: cuiꝰ apertum.
Aduersi longa trāsuerberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos cadit: atq; cruentā
Mādit humū: moriēsq; suo se in vulnere versat.
Tū lyrim pegasumq; sup: quoꝝ alter habenas
Suffossa reuolutus equo dū colligit: alte
Dum subit: ac dextrā labenti tendit inermem
Præcipites: paritérq; ruūt: his addit amastrum
Hyppotaden: sequit̄ que incūbens eminꝰ hasta;
Tereaq; et harpalicūq; et demophoōta chromīq;.
Quotq; emissa manu contorsit spicula virgo:
Tot phrigij cecidere viri: ꝓcul ornitꝰ armis
Ignotis: & equo venator Iapige fertur:
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco:
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus:
Et malę texere lupi cum dentibus albis:
Aggrestisq; manus armat sparus: ipse cateruis
Vertitur in medijs: & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptū (nec eñt labor agmīe verso)
Traijcit: & sup hæc inimico pectore fatur.
Syluis te tyrrhenæ feras agitare putasti:
Aduenit qui vestra dies mulieribus armis
Verba redargueret: nomē tñ haud leue: patrū
Manibus hoc referes: telo cecidisse camillæ.
Protinus orsilochū: & butē duo maxia teucrū
Corpora: sed butē aduersum cuspide fixit.

percussum: vt vnū ictum putares. Inde est eñ precipites paritérq; ruunt:
q His addit amastrum S. Adiungit. r Armis ignotis. S. id est nouis. inconsuetis. s Iapige. S. Apulo equo. t Pellis erepta iuueco. S. id est lorica: nā ꝓprie lorica est tegmen de loro factum a quo maiores in bello vti consueuerant.
v Agrestisq; manus armat sparus. S. Bene agrestis. Nā sparus est rusticū telum ī modū pedi recuruum. Salu. Sparos & lanceas alij preacutas sudes portare x Vtitur in mediis. S. id est agit: nam grece. ἀναστρέφεται dixit. y Toto vertice supra est. S. Sta. de Capaneo. Et totū trāscēdit corpore bellū. z Hūc illa exceptū. S. Fraude circūuentum: vt Aemulus exceptū triton. a Traiicit S. Vis iactus ostenditur. b Syluis. S. Pro i syluis Et est archaismos casus ꝑ casu. c Muliebribꝰ armis. S. Vsus obtinuit vt innuptas virgines: nuptas mulieres vocemus: nam apud maiores indiscrete virgo dicebatur: & mulier. Vtrūq; eñ sexum tm̄ significabat: vt ecce hoc loco dicit armis muliebribꝰ: cum Camillā innuptam fuisse manifestū sit. Item in Bucolicis legimus. Ah virgo: cū pasiphaē cōstet ex Minoe ante amorē tauri filios suscepisse. Terentius etiā mulierē post partū virginem vocat in Echyra. Nam viciū ē oblatum virgini olim: ab nescio quo improbo.
d Nomen tamen haud leue patrū. S. Manibꝰ hoc referes telo cecidisse camillę. S. Irrisio est amaritudinis plena. Nam si voluerimus simpliciter accipere: vt ita sit dictum: quemadmodum supra: Aeneę magni dextra cadis. Incipit contrarium esse superioribus. Vnde melius est vt perseuremus in sensu: & ita sit dictum: magnā reuera gloriam laturꝰ es ad manes parentum: quē fœminea tela superabūt:
e Qua colla sedentis. S. Equitis. Sane cum ex vicino intelligimus esse percussum. C. Sedentis. id est illiꝰ equitis q in eq̄ sedēs

f Lucēt. C. Apparēt. qm̄ rima q̄ est inter finē galeç & summitatē parmę relinquit illam partem corporis apertam. g Interior. S. Sinisterior breuiore. s. circulo. h Cōgeminat. SER. Hic distinguendum est: nam nemo dicit securim vulnus congeminat: sed securis. C. Congeminat id est duplicat vulnus agendo securim.

i Incidit huic. S. Figurate p in hanc. Teren Ego in eum icidi infoelix locum: vt neq̄ mihi amittēdi neq̄ retinēdi sit copia C. Incidit huic. id est in hūc. In cidere autem in aliquē est cum nihil tale expectātes: aliquem obuiam offendimus. Sępius autem dicimus hoc: de re infoelici: q̄ de foelici.

k Apēninicolę bellator filius auni. SER. Quia liguria maiore parte sui A pennino est constituta. Ligures autem omnes fallaces sunt. Sicut ait Cato in secundo Originum libro. C. A pēninicolę ligurę maior em̄ lygurię ps in montibus ab Apennino deductis posita est.

l Filius auno. SER. Aunus scilicet. Nam vt supra diximus: cum dictis pentibus filiorum nomina supprimā. eos patris cognomines intelligim⁹: vt Tyburti Remulo ditissimus olim. C. Auno. Non sine ratione fictum nomē: nā Aunus antiquissim⁹ rex est ligurię.

m Fallere. C. Nam vicium vernaculū est illi⁹ nationis. Cato in Originib⁹ ait: ligures esse veri pellęs. Fallaces: malignos.

n Consilio & astu. Versare dolos ingressus. Ser. tractare vt: seu versare dolos: seu certe occumbere morti. Astu malicia: nam proprie astutos malitiosos vocamus: vnde in Teren. postq̄ de domino dixit seruus astutę: illę irat⁹ ait: Carnifex que loquit Cice. Ita fit vt ista ratō ex istimetur astuta: meū tamen hoc consilium necessariū. C. Consilio & astu. id est astuto cōsilio: Astu autem maliciosa calliditas est: dictum ab asti grecę vrbe: nam qui intra vrbes versantur: callidiores sunt: q̄ qui in agro degūt. Asty autem non omnes greci: sed Atheniēses vrbē dicunt: quod verbū ægypriacum est: Athenę enim (vt est apud Platonē) ægyptiorum colonia est. o Dimitte fugā. S. Equi celeritatē cui fidis relinquę. p Vētosa ferat cui gloria fraudē. S. Hęc est vera & antiq̄ lectio: vt sit sensus pedes congredere: iam cognosces cui ianis iactātia afferat poenā: nā fraudē poenā veteres vocabāt vt etiā in antiq̄ cognoscit iure Salu. in Cathilinaria. Diē statuit anteq̄ sine fraude liceret ab armis discedere. Si autē laudē legerim⁹: erit sensus: agnosces cui inanis gloria afferat laudē: ventosa autē gloria est: quam greci κενοδοξίαν. vocāt. CRISTOFE. Fraudē. recte (vt puto Serui⁹) fraudē et nō laudē legit. nō āt placet q̄ fraus poenā significet: nā q̄uis dicat Salust. Diē statuit: anteq̄ sine fraude liceat ab armis discedere. Sentētia ē anteq̄ nō dabitur fraudi. Ergo cui vētosa gloria. id est inanis gloria afferat fraudem: nam cum ex tua vanitate tu iactēs fortitudinē: si relinques equū: cui⁹ virib⁹ tu fallis hoies: ostēdens te esse fortē: cū ipa fortitudo sit tibi ab equo. si pedes pugnabis succūbes: & inanis tua gloria demōstrabit. q Furēs. C Nam foemia impatiētior irę: q̄ vir: & appetētior glię.

r Paribusq̄ assistit i armis ense pedes. S. Sicut illū cōgressurū putabat. s Pura parma. S. Tunc em̄ primū in bella cōscenderat. t Fugax. S. Fugiēs: nā nomē est p participio. Nō em̄ fugacē possumus accipe quē supra legimus bellatorē.

v Vane lygur. S. Aut fallax: aut inaniter iactās: nam vanos stultos posteriores dicere coeperunt: vñ tractū est etiā in neotericis Iuue. Sic libitum est vano qua nos distinxit othoni. Quid aūt hoc loco vane significet cōseqntia demōstrant: Frustraq̄ nimis ela a supbis.

x Lubricus. S. Fallax mobilis. y Pernicib⁹ ignea plantis. S. Mō velocib⁹: alias pseuerāt b⁹. Nā pnix interdū velox: interdū pseuerās significat: vt ipe in Georgicis. Et inter dura iacet pernix i strato saxa cubili. z Trāsit equū cursu. S. Nūc hoc icredibile esse videret: nisi pmisisset in septio. Illa vel intactę segetis psūmā volaret Gramia: nec teneras cursu lesisset anstas.

a Aduersa. S. id est opposita. b Accipiter saxo sacer ales ab alto. S. Sacer ideo quia est Marti cōsecratus: aut auib⁹ execrabilis. Vt auri sacra fames: Aut quod verius est nomen grecum expressit. Nam ἱέραξ. dicitur: hoc est sacer ἱερεύς. enim sacerdos vocatur. Cur autem grece ita dict⁹ sit: ratiōe nō caret: quę nota est sacrorū peritis. C. Accipiter

Loricamq̄ galeamq̄ inter: qua colla sedentis
Lucent: & læuo dependent parma lacerto.
Orsilochū fugiens: magnūq̄ agitata per orbē
Eludit gyro interior sequitq̄ sequentem:
Tum validā: perq̄ arma viro: pq̄ ossa securim
Altior insurgens oranti: & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic: subitoq̄ aspectu territus hæsit
Apenninicolæ bellator filius auni
Haud ligurū extremus: dū fallere fata sinebāt.
Is vbi se nullo iam cursu euadere pugna
Posse: neq̄ instantem reginā auertere cernit:
Consilio versare dolos ingressus: & astu
Incipit hæc: q̄d tam egregium si fœmina forti
Fidis equo: dimitte fugam: & cōminus æquo
Mecū crede solo: pugnæq̄ accinge pedestri:
Iam nosces ventosa ferat cui gloria fraudem.
Dixit: at illa furens: acriq̄ incensa dolore
Tradit equū comiti: parib⁹q̄ assistit in armis:
Ense pede nudo: puraq̄ interrita parma.
At iuuenis vicisse dolo ratus auolat: ipse
(Haud mora): cōuersisq̄ fugax aufert habænis
Quadrupedemq̄ citum ferrata calce fatigat.
Vane ligur: frustraq̄ animis elate superbis
Nequicq̄ patrias tēptasti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet auno.
Hæc fatur virgo: & pernicibus ignea plantis
Transit equū cursu: frenisq̄ auersa prehensis
Congredit: pœnasq̄ inimico ex sāguie sumit.
Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto

Accipitrũ genera sexdecĩ ponit. Plini⁹. in eis enũerat Circõ altero pede claudũ. Item triorchen a nũero testiũ. Buteonẽ auis marti sacra est vnde grece ιερασσ. dicit̃. Puto omne genus auiũ: q̃ ex raptu viuunt accipitris nomie (excepta aquila) venire.

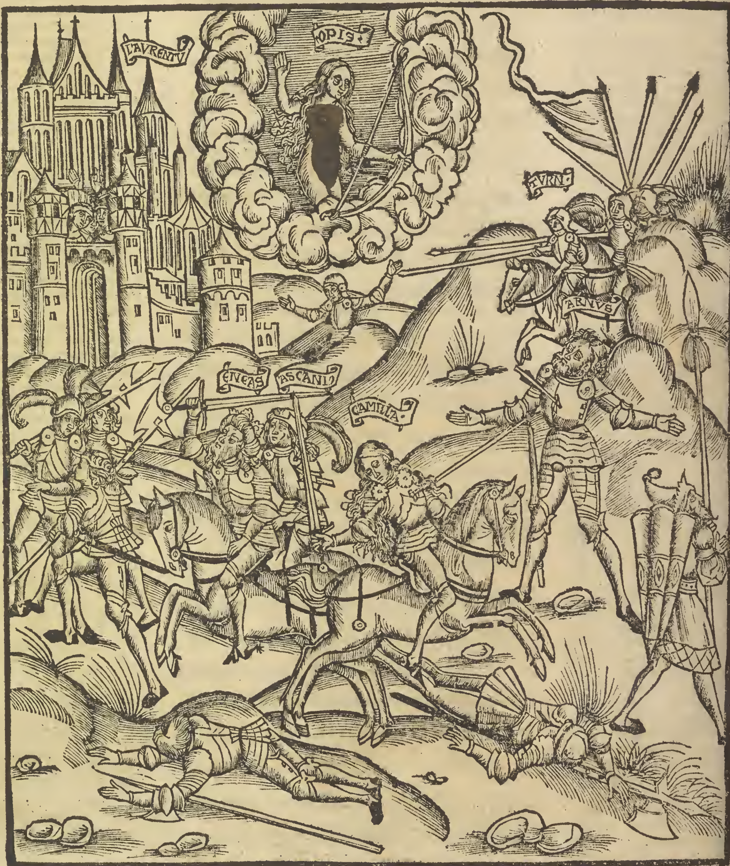
c Consequit̃ pennis. S. Noua laus Camillę. Si quidem accipiter columbam sequitur: ipsa pręcedit hostem. Ipsa etiam auiũ cõ-

c
Consequit̃ pẽnis sublimẽ in nube columbã:
Cõprensãq; tenet: pedibusq; euiscerat vncis.
d
Tunc cruor: et vulsæ labunt̃ ab æthere plumæ.
e
¶At nõ hæc nullis hominũ sator: atq; deorũ
Obseruãs oculis: sũmo sedet altus olympo.
Tyrrhenũ genitor trachontẽ in prælia sæua
Suscitat: et stimulis haud mollib⁹ incitat iras:

paratio est sumpta ex cõtrario: nam ęquius vir accipitri Camilla compararetur columbę.

d Tum cruor & vulsę labuntur ab ęthere plumę. S. Ecbasis est, id est excursus.

¶ e Nõ nullis. S. id est non negligentibus: nam lyptotes figura est: vult enim dicere non leuiter iupiter, intuebatur ista certamina.

Ergo inter cædes cedentiaq; agmina tarchon
Fertur equo: varijsq; [f] instigat vocibus alas:
[g] Nomine quemq; vocans: reficitq; in plia pulsos.
[h] Quis me[9] [i] o nunq; dolituri: & semper inertes
Tyrrheni: quæ tanta animis ignauia venit:
[k] Fœmina [l] palantes agit: atq; hec [m] agmia vertit:
Quo [n] ferrũ: qdue hæc geritis [o] tæla irrita dextris:
At [p] nõ in venerẽ segnes nocturnaq; [q] bella:
Aut vbi [r] curua choros [s] indixit tibia bacchi:
[t] Expectare dapes: aut plenæ pocula mensæ:
Hic amor: hoc studiũ: dũ sacra secũd[9] [v] aruspex
Nũciet: aut lucos vocat hostia pinguis [x] i altos:
Hæc effatus: equũ in medios [y] moriturus & ipe
Concitat: & venulo aduersum se [z] turbid[9] isert.
[a] Direptũq; ab equo dextra cõplectitur hostem:
Et gremiũ ante suũ multa vi cõcitus aufert:
[b] Tollitur in cœlum clamor: cunctiq; latini
Cõuertere oculos: volat igne[9] æquore tarchon
Arma viruq; ferens: tũc sũma ipsius ab hasta
Defringit ferrũ: & partes rimatur apertas:
Qua vulnus lætale ferat: cõtra illa repugnans
Sustinet a iugulo dextrã: & vim viribus [c] exit.
[d] Vtq; vo lans alte raptũ cũ fulua draconem
Fert [e] aqla: implicuitq; pedes atq; vnguib[9] hesit:
Sauci[9] at serpẽs sinuosa volumina versat:
Arrectisq; horret squamis: & sibulat ore
Ardu[9] insurgẽs: illa haud min[9] vrget ad vnco
Luctantẽ rostros simul æthera verberat alis:
Haud aliter predã tyburtũ ex agmine tarchon
Portat ouans: ducis [f] exemplũ euentũq; secuti
[g] Meonide incurrũt: cũ [h] fatis debitus aruns:
Velocẽ iaculo: et multa prior [i] arte camillam
Circuit: & quæ sit fortuna facillima temptat:
[k] Qua se cũq; ferens medio tulit agmine virgo:

f Instigat vocibus alas. S. Incitat & irritat ad reditum. Primũ em est: vt fugere desinãt: post vt in hostes impetũ faciant.
g Noie quẽq; vocãs. S. Per hoc extrema necessitas indicatur. h Quis metus. S. Qualis: quantus qui vos etiã feminã timere cõpellit: vnde paulo post. Que tanta animis ignauia venit.
g O nunq; dolituri. S. id est stulti. Stult[9] em est: quisqs iniuria nõ mouet. Et bene nunq; siquidem ante seuitiã Mezentii perculerũt nec se vlti sũt: nũc prebẽt terga mulieri: & ne hinc quidẽ cõmouent dolore. k Fœmina. S. Indignatio a sexu.
l Palantes. C. Itẽ a modo. Nã q femia illos pellat turpi[9] est. Q: autẽ ita pellat: vt palantes sine ordine fugiãt turpissimũ.
m Atq; hec agmia vet sitsiaeikrikoo.
id est multitudinẽ tãtam C. Hec agmia. q. d. tã robusta tam valida.
n Quo ferrũ. C. Nã frustra fertis: quo vti non audetis: o Irrita. S. Inertia que ros vlcisci minime valeant.
p At nõ in venerem segnes. S. Latẽter dixit hoc fugitis mulierẽ qa armata est: alias primi ad hunc curritis sexũ. C. At nõ in venerẽ segnes. q. d. cũ torpetis in bello: vtinã & in omni voluptatum genere torpeatis. q Nocturnaq; in bella. S. Coitum. Alibi. Et si quãdo ad nocturnas prelia ventũ est.
r Curua tybia. S. Simphonia. s Choros bachi. S. Ideo quia apud veteres ludi theatrales nõ erant nisi in honorẽ liberi patris. t Expectare. S. Pro expectatis modũ p modo posuit.
v Secundus aruspex: S. Pro secũda sacra. id est prospera: sicut econtrario Homeus. ... id est malorũ diuine. C. Aruspex. ab ara & inspiciẽdo dicitur: quoniã cesam hostia iuxta aram exta rimãtur: & ex illorum situ. colore. iminutione vl augmento. futura prenoscunt. Dicuntur alio vocabulo. extispices ab extis inspiciendis.

x In altos lucos. SER. Illic enim epulabantur sacris diebus.
y Moriturus: S. Et ipse moriturus animo: nam moriturus nõ est. Q: autem ait: & ipse: aut ad Camillam. aut ad venulum respicit.
z Turbid[9]. S. id est terribilis.
a Direptumq; ab equo dextra complectitur hostem. S. Hoc de hystoria tractum est: nam. C. Iulius cesar cum dimicaret in Gallia: & ab hoste raptus equus eius portaretur armatus: occurrit de hostibus qui eum nosset: & insultans ait: cecos cesar. Quod gallorũ lingua dimitte significat: & ita factum est: vt dimittetur. Hoc autẽ ipse cesar in Ephemeride sua dicit: vbi propriam cõmemorat fœlicitatem. C. Direptumq; ab equo. Ostẽdit non fuisse intentionem in socios ex tumiditate aut vaniloquentia. sed a conscientia proprie fortitudinis: fuit enim omnino heroicũ. Q: hostẽ ab equo ad se traheret: secũq; portaret:
b Tollitur in cœlũ. C. Mouebatur em miraculo rei q celeritate sũma: arma: & virũ tanta vi portaret: vt etiã supessent vires ait. Et ferrũ ex sua hasta raperet: illũq; interimere: q̃uis repugnantẽ conaretur. Poterat ergo suo iure sociorũ inertiam reprehendere.
c Exit. S. Euitat: vt atq; oculis vigilantib[9] exit.
d Vtq; volans alte. S. Homerica compatio.
e Aquila. D. Comparatio aptissima: vt em & aquila: & serpẽs fortissimi sunt: ita illi duo fortissimi erant. Itidẽ mira pspicacitate: vt illi sunt.
f Ducis exemplũ euentumq;. S. Scilicet virtutẽ & fœlicitatem.
g Meonide. S. Lydi vt Meonide dilecta iuuẽtus
h Fatis debitus. C. Vel destinat[9] a fatis: cũ hoc fatis deberet scilicet interimere Camillã: vel debitus fatis: quoniã inde eẽt moriturus. Ostendit aũt magnam fuisse eius astuciã.
i Arte. S. Fraude: dolo. vt arte pelasga. k Qua

se cūq; ferēs medio tulit agmīe virgo. Hac aruns subit. S. Vt etiā supra dixim⁹ ita poeta loquit: vt in aliquib⁹ locis det suspitionē. ꝙ aruns de Turni ptibus fuerit: nāq; & cum Camilla īpetū fecit: & cū ipsa rursus recedit: quod nisi de socio nō pcedit. Do etiā dicit esse manifestū signū sociū fuisse: ꝙ Apollinē soractis invocat montis: de q̄ Turno venisse cōstat auxilia. Licet posset fieri vt alterius loci inuocet numē. Itē ad argumētum vocat patrias remeabo in glorius vrbes. Quod etiā de hoste pcedit: nā supare feminā nullam cōstat esse virtutē. l Circuitū. S. Proprie. nā circuire insidiantiū: vnde est. Nec gregibus nocturnus obambulat. m Certā hastam. S. Ineuitabilē. Vnde contra Incertā excussit ceruice securim. id est infirmā. vitabili. n Forte sacer Cybele. S. Nam montē p numen quod in eo colitur posuit: Et bona occasio ad mortē Camillę: vt sacerdotē maioris numis conet occidere: per quod q̄si exauctorat Dianę fauor: interueniēte maioris numinis iracūdia. D. Cybele. Locus est in quo Cybele colebat. C. Forte sacer. Hos oēs versus vsq; ad eū locū. (Nunc virgo) ex eo genere dicendi constat: quod cultū: & floridum appellant.

o Quē pellis ahenisq; ī plumā squamis auro ī n serta tegebat. S. Cataphractū eū fuisse significat. Cataphracti aūt equites dicuntur: qui & ipsi muniti ferro sūt: & equos silr munitos habēt. De quib⁹ Salusti⁹. Equis paria operimenta erāt: quę lintea ferreis lamis in modum plumę adnexuerāt. Nūc pro linteo pellē imposuit. Et aeneas squamas: ęreas laminas intelligim⁹. in plumam vero: est in similitudine plumę: vt excisum euboicę latus ingēs rupis in antrū. id est in antri similitudinē. Sane sciendū ꝙ ipos [eqtes] Cataphractos dicim⁹. Salust. Et sequebant eqtes Cataphracti. p Squamā. D. Squama serpentis est: & piscis: quā facit cōpositio naturalis: nā & ordinib⁹ digesta est: & viarū plurimarū impssione distincta. Quicqd igit in hanc similitudinē facit artifex: squama dicit. Hęc fit ex minutis laminis: inuicē se retinētib⁹: & ita digestę vt est inanib⁹ pluma. q Peregrina. D. Quasi diceret. ex meliorib⁹ regionib⁹ aduecta. r Ferrugine. C. De qua diximus in Geor. s Spicula torquebat lycio cortynia cornu. S. Cretenses agittas liceo arcu dirigebat: quod vt etiā supra dixim⁹ ad ornatū poni cōsueuit. t Cornu. D. Ligni species est. v Cassida. S. Pro cassis: nā accusatiuū posuit p nominatiuo. x Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurū.

S. Pictus tunicas pictus crurū barbara tegmina. id est l abebat vestē phrygiōis arte pfectā. Sane armorū longa descriptio illuc spectat: vt in eorū cupiditatē merito Camilla videat esse succēsa. DO. Barbara nomē artis indicat: nam qui hāc exercēt barbarii dicunt: q auro & variis filis: hoim & aliarū rerū figuras exprimūt acu pīngētes. C. Barbara q̄si aurea: & ornata. quoniā barbari diuitiis pollēt: Vnde alibi barbarico postes auro.

Hac aruns subit: & tacit⁹ vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa: pedemq; ex hoste reportat.
Hac iuuenis furtim celeres detorqt habenas.
Hosq; aditus: iamq; hos aditus: omnemq; pererrat
Vndiq; circuitū: & certā quatit īprob⁹ hastā.
Forte sacer cybeli choreus: olimq; sacerdos
Insignis: longe phrygijs fulgebat in armis:
Spumātemq; agitabat equum: quē pellis ahenis
In plumā squamis auroq; inserta tegebat.
Ipse pegrina ferrugine clarus: & ostro
Spicula torquebat lycio cortinia cornu:
Aureus ex humeris sonat arcus: & aurea vati
Cassida: tū croceā clamydemq; sinusq; crepantes
Carbaseos fuluo in nodū collegerat auro
Pictus acu tunicas: & barbara tegmina crurū
Hunc virgo: siue vt templi præfigeret arma
Troia: captiuo siue vt se ferret in auro
Venatrix: vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebat: totumq; incauta per agmen
Fœmineo pdæ: & spoliorum ardebat amore.
Tælū ex insidijs cunctante tempore ca pto
Conijcit: & superos aruns sic voce precatur.
Sūme deū sancti custos Soractis apollo:

y Hūc virgo. C. Ostendit poeta naturalia pen t⁹ tolli nō posse: Erat quidē egregia: & inter viros enumerāda sed tñ vt fœmia nimia cupiditate taliū rerū q̄s viri cōtemnūt ardebat: Vnde dixit fœmineo amore. z Incauta p agmē. C. Nā quicūq; nimia cupiditate fer t: rationē amittit: vnd' nullā sibi cautionē adhibere potest. a Fœmīeo. S. ipacietī: irrōnabili: vt fœmieę ardētę curęq; irę q;. c. b Telū. D. Tela: hoc lignū naturali succo veluti oleo violēti⁹ ardet. c Cūctātē. D. qa diu insectatus fuerat. d Sūme deū. S. Ex affectu colentis dicit: nā Iuppiter sūm⁹ est. e Sancti custos soractis apollo. S. Soractis mons est hyrpinorū i flāmia collocatus: In hoc aūt mōte: cū aliq̄ñ Diti patri sacrū psoluere tur: nā manib⁹ cōsecratus est: subito veniētes lupi exta rapuerunt: q̄s cū diu sequrent: delati sūt ad quandā spelūcā halitū ex se pestiferū emitteutē: adeo vt iuxta stātes necaret: exinde orta pestilētia: quia fuerāt lupos secuti: de qua responsum est: posse eā sedari si lupos imitarent. id ē rapto viuerēt: qd postea ꝙ factū ē: dicti sunt ipi ppī Hirpini Sorani. nam lupi Sabinorū ligua Hyrpi vocāt. Sorani vero a dite: nā ditis pr̄ Soran⁹ vocat: q̄si lupi ditis patris. Vñ memor rei Virg. Aruntē paulo post cōpat lupo: qi hyrpinū Soranū. C. Soractę Hyrpi familię in agro faliscorū sacrificiū annuū ad Soractis montem Apollini faciūt. Id opantes gesticulatiōib⁹ religiōis impatrię exultāt: ardētib⁹ lignorū struib⁹: i honorē diuinę rei & flāmis parentib⁹: cui⁹ deuotōis mysteriū senat⁹. c. honorauit: oim munerū vacatōe ppetua illis donata: ait Solin⁹. Idē ait Plinius Soracte mōs est i agro falisco sacer Apollini. Aiūt ad montis radicē locū fuisse Diti sacrū: i q̄ cū sacra fierēt lupi ex ignib⁹ exta rapuerūt: q̄s sacerdotes vsq; ad terrę hiatū vnde pestilēs aer exalabat insecuti sunt: qui morbo oīa vicina loca implicuit. Fuitq; oraculū posse sedari morbum: si incolę raptu viuerēt: vt lupi fecerūt. Ob hoc q; appellati fūt Hyrpi Sorani: quia lingua sabina hyrp⁹ lupū: & Soran⁹ Plutonē fcat. Hic Sānites q hyrpos lupos dicūt vident a Sabinis originē trahere.

f Pineus ardor. S. Ignis περιφρασιο.
g Aceruo. S. Pyra coaceruatiõe lignorũ.
h Freti pietate S. Iste quidem hoc dixit. Sed varro vbiq; expugnator religionis ait: cũ quãdam medicamentũ describeret: vt solent hyrpini qui ambulaturi per ignes medicamẽto plantas tingunt.
i Multa pruna. S. Inter prunas. Pruna aũt q̃diu ardet dicitur. Hora. Pretextã latũ clauum pruneq; batillũ. Cũ autẽ extincta fuerit carbo noiat̃ Teren. Tam excoctã atq; atram reddã q̃ carbo est: nã pruna a purẽdo dicta est.
k Exuuias pulsę ve trophęũ. S. Exuuias occisę: pulsę trophęũ. & proprie. Nã vt supra dixi⁹. hostibus occisis triunphabãt. de fugatis fiebãt trophęa.
l Mente dedit partẽ volucres dispersit in auras. SER. Bona moderatio Apollinis inter sacerdotis p̃cẽs: & volũtatẽ sororis.
m Nihil ipsa nec auras: Nec sonitus mẽor. S. Hęc est antiqua lectio: nã apd' maiores trahebat̃ interdũ a greco genitiuus: hinc etiam paterfamilias & materfamilias q̃ duo tm̃ nomina remanserũt: nã nec huius auras dicimus. nec huius custodias scd'm Salust. q'ait. Castella custodias thesaurorũ p custodię Et ita etiam asper intelligit. licet alij custodias actm̃ velint. Sane paterfamilias: qñ dicim⁹: familias indeclinabile est: si autẽ pater familię dicere voluerim⁹: iã nõ erit vnũ nomẽ sed locutio: & familię erit dicim⁹: nã pat́ mihi est: dicim⁹. Teren. Natura tu illi pater es: consiliis ego: Multi tñ volũt i numero plurali nomen vtrũq; declinari vt dicamus. Hi patres familię horũ patrum familiarũ. C. Nihil ipsa. Ostẽdit quod dixerat totũq; incauta p agmẽ. Ponit aũt hic optimũ exemplũ hoib⁹. quãtã pniciem afferãt hoib⁹ nimię cupiditates: cũ ita mẽtes occecatas reddat: vt p̃cipites delati in om̃e piculum feremur. n Exertã papillã. S. Nudã. sane mamilla est ois eminentia vberis. Papilla vero breue illud

Quę primi colimus: cui pineus ardor aceruo
Pascitur: et mediũ freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna.
Dat pater hoc nostris aboleri dedecus armis
Omnipotens: nõ exuuias: pulsæ ve trophæum
Virgĩs: aut spolia vlla peto. mihi cętera laudẽ
Facta ferant: hæc dira meo dũ vulnere pestis
Pulsa cadat: patriã remeabo inglorius vrbem.
Audijt: & voti phœbus succedere partem
Mente dedit: partẽ volucres dispersit in auras:
Sterneret vt subita turbatã morte camillam
Annuit oranti: reducem vt patria alta videret
Non dedit: inq; notos vocẽ vertere procellæ.
Ergo vt missa muã sonitũ dedit hasta p auras:
Cõuertere animos acies: oculosq; tulere
Cuncti ad reginã volsci: nihil ipsa: nec auras:
Nec sonit⁹ memor: aut venĩetis ab æthere tæli.
Hasta sub exertam donec plata papillam
Hæsit: virgineũq; alte bibit acta cruorem.
Concurrũt trepidæ comites. dominãq; ruentẽ
Suscipiũt: fugit ante omnes exterritus aruns.
Lætitia mixtoq; metu: nec amplius hastæ
Credere: nec tælis occurrere virginis audet.
Ac velut ille prius quã tæla inimica sequant̃
Continuo in mõtes sese auius abdidit altos
Occiso pastore lupus: magno ue iuuenco
Conscius audacis facti: caudamq; remulcens
Subiecit pauitantẽ vtero: syluasq; petiuit.
Haud secus ex oculis se turbid⁹ abstulit aruns:
Contantusq; fuga medijs se imiscuit armis.
Illa manu moriens telũ trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis: labunt̃ frigida læto
Lumina: purpureus quõdam color ora relĩqt:

vñ lac trahit̃. C. Exertam vt de Amazonib⁹ diximus.
o Hęsit. C. Ita infixa est vt nõ laberet̃ a vulnere.
p Virgineũ. C. Pathos ab ętate & a sexu.
q Bibit. C. Quãuis preteritũ sit dissyllabũ & ppterea deberet pduci prima syllaba: tñ vt in paucis aliis corripit̃. r Trepide. C. Et festinę & timẽtes. s Dñam. S. Reginã. vt hi dñam ditis talamo deducere adorti.
t Fugit. C. Exprimit naturã eius qui inſ dũs valeat: aperto marte nihil audeat. v Leticia: CRI. quia voti cõpos fuerat.
x Metu. C. quia nõ erat loc⁹ fraudi: & ipse natura meticulosus erat.
y Cõcurrere virgĩs. C. Viderat se illã vulnerasse: sed cũ nesciret quale esset vuln⁹: hõ meticulosus ne illa mortẽ vlcisti anteq; caderet posset verebat̃.
z Virginis audet. S. Sic fuerat cõsternatus vt etiã vulneratã timeret.
a Occiso pastore lupus: S. Bñ pastori reginã comparat: nã reges ipi pastores vocant̃: Homer⁹. ποιμ νaλaων. C. Lupus: Optare illũ lupo cõparat Quod als isidiis q̃ aperto marte valet. b Caudãq; remulcẽs pauitãtem S. Quę timorẽ indicat: p ipse pauitans. c Turbidus. S. Nũc timid⁹. supra terribil': vt venulo aduersum se turbid⁹ infert. C. Turbid⁹. Vehementer ex motu perturbatus.
d Illa trahit. C. Nã neq; ex vulnere ita animo consternata erat: quin telum educere tentaret.

e Mucro. S. Hinc apparet mucronẽ cuiuslibet teli esse acumen. C. Mucro ferreus. id est ferrũ hastę i mucronẽ. id est i acutũ pductũ. f Labitur. C. Repetitio est color: qui ad cõmiserationẽ cõmouẽdã valet. Mouet primum Pathos a pulchritudie puellę. ide a robore animi ipsius quę in morte manifesta. non oblita est salutis publicę: ergo dũ expiraret. misit q̃ Turnũ vt piculo succurrat admoneret. vsa etiã est cautione: vt eã mitteret: cuius sibi fides in multis aliis reb⁹ fuisset pspecta. g Frigida lęto

S. Alii telo legunt: & intelligunt vulnere.
h Ante alias. D. Dimissis omnibus actionibus:
i Partiri curas. S. Subaudi consueuerat.
k Hec ita fatur. S. Vnũ abundat. nam supra ait: alloquitur. l Hacten⁹ C. Breuissima oratio & rei et tẽpori accomodata: In primis em̃ excusat impotentiam suam: ne temere videatur pollicita in superiorib⁹ fuisse.
m Potui. S. Absolute vel pugnare vel viuere.
n Succedat pugnę. S. Animus bellatricis ostenditur quę non se dolet lucem: sed bella deserere. C. Succedat mihi sufficiat.
o Arceat. C. Ostẽdit p̃sentaneum periculũ. Nã arcemus qui iam re ruũt.
p Iamq; vale. C. Vt in extrema morte caritatem in ea ostendat.
q Non sponte fluẽs. S: Nõ sponte: vt supra. Portisq; ab equo regina sub ipsis. Desiluit: quam toto cohors ĩimica; relictis. Ad terram defluxit equis.
r Paulatim exoluit se corpore: Vitaq; cum gemitu fugit indignata sub umbras. S. Seruat hoc vbiq; vt iuuenum animas a corporibus dicat cum dolore discedere: qui adhuc esse superstites poterant.: quod etiam de Turno dicturus est. C. Cum gemitu fugit indignata. Nam quoniam immatura erat mors: idignabatur magis mori.
s Tum vero: C. Ostendit quid possit dux egregius in pugna: cum ipsa sola tot hostes sustinere potuerit: Qua extĩcta: & hostib⁹ vires restauratę sunt: & sui conturbati facile cedebant.
t Clamor sydera. SER. Troianorum scilicet. qui exultabant.
v Crudescit. S. Crudelior fit cęde multorum.
x At triuię custos. SER. Ministra.
y Mulctatam. SER. id est debilitatam.
z Conata lacessere teucros. S. Propter illud. bellum importunum ciues cum gente deorum inuictisq; viris geritis.
a Coluisse dianam profuit. S. Non deam incu-

Tunc sic expirans accam ex æqualibus vnam
Alloquit̃: fida ante alias quæ sola camillę
Qui cũ partiri curas: atq; hæc ita fatur:
Hactenus acca soror potui: nũc vuln⁹ acerbũ
Cõficit: & tenebris nigrescũt omnia circum,
Effuge: & hęc turno mandata nouissima p̃fer.
Succedat pugnæ: troianosq; arceat vrbe.
Iamq; vale: simul his dictis linquebat habenas.
Ad terrã non sponte fluẽs: cũ frigida toto
Paulatim exoluit se corpore: lentaq; colla
Et captũ lęto posuit caput arma relinquens:
Vitaq; cũ gemitu fugit indignata sub vmbras.
Tum vero ĩmensus surgens ferit aurea clamor
Sydera: deiecta crudescit pugna camilla.]
Incurrũt densi simul omnis copia teucrum:
Tyrrheniq; duces: euandriq; arcadis alæ.
At triuię custos iã dudum in montib⁹ opis
Alta sedet sũmis: spectatq; interrita pugnas:
Vtq; procul medio iuuenũ in clamore furentũ
Prospexit tristi mulctatam morte camillam:
Ingemuitq;: deditq; has imo pectore voces.
Heu nimiũ virgo nimium crudele luisti
Suppliciũ: teucros conata lacessere bello:
Nec tibi desertæ in syluis coluisse dianam
Profuit: aut nostras humero gessisse sagittas:
Non tamẽ indecorẽ tua te regina relinquet
Extrema iam in morte: neq; hoc sine noĩe lætũ
Per gentes erit: aut famã patieris inultæ.
Nã quicunq; tuũ violauit vulnere corpus,
Morte luet merita: fuit ingens mõte sub alto
Regis derceni terræno ex aggere bustum
Antiqui laurẽtis. opacaq; ilice tectum.
Hic dea se primũ rapido pulcherrima nisu
Sistit: & aruntẽ tumulo speculatur ab alto.

sat: sed fatorum necessitatem. cõtra quę nec numinis opitulatur auxilium.
b Sine nomine. S. Sine gloria: sine fama.
c Famã pacieris inultę. SE. Nec ĩ vindicatę ignominiam sustinebis: quod etiam Dido dolet dicens: Moriemur inultę. S; moriamur ait:
d Monte sub alto. SER. Vt mõte sub aereo. Apd' maiores nobiles: aut sub montibus: aut in montibus sepeliebant: Vnde natum est: vt supra cadauera: aut pyramides fierent: aut ingentes collocarentur columnę. C. Morte luet merita. fuit ingẽs. Ex loci descriptione rem facit verisimilem.
e Dercenni: CR. Hic ex antiquissimis regibus latii fuit: vt placet Iginio: quem aliqui sub nomine latini posuerunt.
f Terreno. C. Consueuere prisci sepulchris: aut columnas supponere: aut magnas moles: aut sepulchra in altis locis struere.
g Pulcherrima. D. Bonã consilio hic intellige.
h Nisu. C. Conamine: id est. volatu.
i At vana tumentem. SER. Plenũ. κενεδοξο.
k Cur inquit. DONATVS Hęc loquitur secum ex dolore. C. Cur inquit: Oratio amara: & felle plena.
l Digna camillę p̃mia: SER. Sic in secundo persoluant grates dignas: & pręmia laudum reddant. Item alibi. Et hęc tibi porto dona prius.
m Tu ne etiam telis moriere dianę. S Cum ingente amaritudine dictũ est. nam etiã ei genus inuidet mortis. Q, autẽ ait. Tu ne etiã ad Niobes numerosam pertinet sobolem. D. Tu ne etiam. Indignatur q; telis dianę sit periturus. C. Tu ne etiã. Dolet quia non putat illum dignum qui Dianę telis periret.
n Cornu infensa tetendit. S. Cornu accusatiu⁹ est singularis: ac si diceret: Arcumq; infensa tetendit Nam horum dubiorum: casus ex similibus vel sinonymis comprobantur CRISTO. Cornu. Corneum arcum.

Vt vidit fulgentẽ armis: ac vana tumentem:
Cur inqt diuersus abis? huc dirige gressum
Huc periture veni: capias vt digna camillæ
Præmia. tunc etiã telis moriere dianæ?
Dixit: & aurata volucrem threissa sagittam
Deprompsit pharetra: cornuq; infensa tetendit:
Eduxit longe: donec curuata coirent
Inter se capita: & manibus iam tãgeret equis
Læua aciem ferri: dextra neruoq; papillam.
Extemplo tæli stridorem: aurasq; sonantes
Audit vna aruns: hæsitq; in corpore ferrum:
Illũ expirantem socij: atq; extrema gementem
Obliti ignoto camporũ in puluere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur olympum.
Prima fugit domina amissa læuis ala camillę.
Turbati fugiũt rutuli: fugit acer atinas.
Disiecti duces: desolatiq; manipli
Tuta petũt: æquis aduersi ad mœnia tendũt.
Nec quisq; instãtes teucros lœtumq; ferentes
Sustentare valet tælis: aut sistere contra.
Sed laxos referunt humeris languentib⁹ arc⁹:
Quadrupedũq; putre cursu q̃tit vngula cãpũ.
Voluitur ad muros caligine turbidus atra
Puluis. & speculis percussæ pectora matres
Fœmineũ clamorem ad cœli sydera tollunt.
Qui cursu portas primi rupere patentes:
Hos inimica sup mixto premit agmine turba:
Nec miserã effugiũt mortẽ: sed limine in ipso
Mœnibus in patrijs: atq; inter tuta domorũ
Confixi expirant animas: pars claudere portas:
Nec socijs aperire viam. nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq; miserrima cędes:
Defendentũ armis aditus: inq; arma ruentum.
Exclusi ante oculos lachrymantũq; ora parẽtũ.

o Coirent inter se. SER. Homerica est ista descriptio.
p Capita. C. Extremitates arcus.
q Tęli stridore. SER. Home. λιγξε βιοσ.
r Audit vna aruns hęsitq; i corpore ferrum. S. Celeritas iaculantis exprimitur. Sta. cum iam percussum dixisset extinctũ: ait. Nec dum certe tacet arcus amyntę.
s Ignoto camporum in puluere linquunt. SER. Faciente numinis iracundia est relict⁹: vt nec sepulturam posset moueri. D. Ignoto camp. in pul. lin. Quod fuit vltiõis augmẽtum vt socii illis obliuiscerentur. C. Ignoto camp. in pul. lin. Quod fecit acerbioris vltionis: vt non solum interficeretur: verum etiam inhumatus relinqueretur.
t Prima fugit. C. Ostendit quãta fuerit facta mutatio ex morte fortissimę ducis: vt inde appareret quid valeat in bello fortis imperator. Fugę autẽ descriptio illuc ptinet: vt virt⁹ Camillę manifestetur: & quantum in pugna potuerit.
v Turbati fugiunt rutuli. S. Hoc ad Camilę pertinet laudẽ: qua amissa imutantur fata bellorũ.
x Acer atinas. S. Scilicet fugit tamẽ.
y Desolatiq; manipli. S. Signiferi deserti: quod ẽ nimii discriminis: nãq; hoc vbiq; dux pcipit. Vt freqnter circa se sint milites. Sicut in Sal. legim⁹. Manipli aũt dicti sunt signiferi. Quia sub Romulo pauper adhuc roman⁹ exercit⁹ hastę fœni mãipulos alligabat: & hos p signis gerebat. vñ hoc nomẽ remansit. z Aduersi. C. Licet hostibus.
a Sustentare. C. Multo ergo minus repellere.
b Laxos arcus. S. Non intentos: sed iam solutos.
c Voluitur puluis turbidus caligine. CRI. id est densus: quo ostẽdit cateruatim. Fugam factam.
d Fœmineũ clamorem SER. impaciẽtem. Nam iã dixerat matres: p quod muliebrem clamorẽ poteram⁹ accipere. C. Clamorem tollunt: quia vident suos in fugam versos.
e Miseram mortem. S. Quia sequitur: Limine in ipso: Mœnibus i patriis: vbi se iam tutos esse credebant.
f Limine in ipso Mœnibus in patriis. C. Pathos a loco.
g Atq; inter tuta. CRI. Non quę essent sed quę esse solent.
h Aperire viam. SER. id est dare aditum. Et bono locut⁹ est ambitu. Nã cum portis via: & aperitur & clauditur.
i Audẽt. C. Quia timẽt ne hostes simul irruant.
k Oriturq; miserrima cędes. SER. Sic in secundo: vbi intulit Armorum facie et graiarum errore iubarum.
l Defendentum. SER. Ideo defendentum & ruentum: quia ad masculinum retulit: & hi defendentes facit: quod de fœminino dicimus. Si autẽ de neutro loquamur defendentium dicamus necesse est: quia hęc defendẽtia facit. Et vt supra diximus. Genitiuus pluralis a nominatiuo plurali minor esse nõ debet: quod si fort minorẽ cũ aliquãdo inuenerimus metri necessitas facit. Et icipit etiam pathos esse nõ declinatõ.
m Ante oculos parentum. C. Qua quidem re quid durius aut parẽtib⁹ ipsis aut fugientibus esse potuit.
n Pręcipites fossas. S. Decliues: in quas quid potest precipitari.
o Pars cęca. S. Irrationabilis: quę i clausas portas more arietis ruebat. id est bellici machinamenti.
p Sũmo certamine. S. Extremo discrimine vt supra, Vocatq; labor vltimus omnes.
q Trepidę. S. Licet trepidę: tamẽ obl te sexus tela iaculabantur.
r Pręcipites. S. Aut festineant in mortem ruentes.
s Primęq; mori p mœnibus audent. S. Nimii doloris est: vt me primã absumite ferro.
t Pro mœnibus audẽt. C. Nam supra muliebres vires est. Pro mœnibus p defensione mœnium.
v Interea. C. Ostendit

Pars in pr[n]æcipites fossas vrgente ruina
Voluitur: immissis pars [o]cæca & cōcita frænis
Arietat in portas: & duros obijce postes.
Ipse de muris sū[p]mo certamine matres
Monstrat amor verus patrię: vt videre camillam
Tæla manu trepidæ[q] iaciunt. ac robore duro.
Stipitib⁹ ferrum: sudibusq; imitantur obustis.
Præcipites prim[r]æq; mori, p[s] mœnibus au[t]dent.
[v]Interea turnum in syluis sæuissi[x]mus implet
Nuncius: & iuueni ingentē fert acca tumultū:
Del[y]etas volscorū acies: cecidisse camillam.
Ing[z]ruere infensos hostes: & marte secundo
Omnia corripuisse: metū iam ad mœnia ferri:
Ille fu[a]rens: & sæua iouis sic numina poscunt:
Deserit obsessos colles: nemora aspera linquit.
[b]Vix e conspectu exierat: campūq; te[c]nebat:
Cum pater æneas saltus ingressus a[d]pertos.
[e]Exuperatq; iugum: syluaq; euadit opaca.
Sic a[f]mbo ad muros rapidi totoq; feruntur
Agmine: nec longis inter se passibus absunt:
Ac simul Aeneas fu[g]mātes puluere campos
Prospexit longe: laurētiaq; agmina vidit:
Et [h]sæuum Aenean agnouit turnus in armis:
Aduentumq; pedū: flatusq; audiuit equorū:
Cōtinuoq; ineant pugnas: & prælia temptēt.
Ni roseus fessos iam gurgite phœ[i]bus hibero
Tingat equos: noctemq; die labente reducat.
Con[k]sidūt castris ante vrbem: & mœni[l]a vallāt.

Finis Vndecimi libri

P. Vir. Ma. Argumentū in duo
decimum Aeneidos librum.

Troianis: rutulisq; placet cōiungere fœdus:
Id Rutuli rumpūt: nato Venus alma medetur
Dictamo: Rutuliq; ruunt periuria victi.

fortunam plurimū in re militari posse. Nā hic nūcius: quo vehementer turbatus Turnus est: & propterea coactus ex insidiis descēdere: & trāsitū Aeneę liberum relinquere. paulo post venisset Aeneam in insidiis excipere: & exceptū vincere potuisset. Admonet autem in hoc loco etiam pręclaros duces: nisi fortūa assit vinci posse.

x Sęuissimus implet nūcius. S. Nutius vt etiam supra diximus. nunci⁹ est tam quod nunciatur q̄ qui nunciat. Nuncium id quod nūciatur: sm quod nunc: nec de fœmina: nec de re quę nunciatur procedit nuncius: vnde multi volunt alium nuncium intelligi: Accam vero postea venisse: sed melius est vt nuncius de acca dictum intelligamus. Nouimus eīm aliq̄ poni in subauditiōe: q̄ ex aperto dicere nō debem⁹: vt nec dextrę erranti de⁹ abfuit: cū necesse sic abfuit: aut Iunonē: aut Allecto ītelligam⁹. Itē Salusti. Prima qui forte venientes exciperēt. cum de insidiis loqueretur: quas numeri tantum pluralis esse plusq; manifestū est.

y Deletas volscorū acies. SER. Falsum est Tantum eīm fugerat. Sed vim exprimit nūcii: Cui⁹ mos est plusq; habet veritas nunciare. CRI. Deletas volscorum acies. Non eīm solum referebat quę facta fuissent: sed maiora addebat. Nā vt est apud Ouidium. Auditisq; nouus semper aliquid adiicit auctor. Quę res inpulit Turnum: vt cōsilium optime initiatum desereret. Nam in prouerbio est: deū illis mentem eripere. quos pręcipitari vult: Hic ait poeta: nam sęua Iouis sic numina poscunt. Ergo salsus nuncius victoriā eripuit.

z Ingruere. S. Impetū facere: vt ingruit Aeneas armis.

a Ille furens & sęua Iouis sic numina poscūt. S. Duplici ratione eum insidias reliquisse cōmemorat: dolore nimio. et numinum voluntate: quod vtrumq; ideo ait. Ne capi possit Aeneas.

b Vix e conspectu exierat. C. Ostēdit ad quam breue spacium morandū fuit vt posset vel Aeneam vincere: vel saltem ab vrbe arcere.

c Campumq; tenebat. C. Loca plena & aperta relictis montib⁹ & syluis.

d Apertos. S. vacātes insidiis. Sęua Iouis sic numia poscūt. Hōe. Διος δε τελειετο βουλη. e Ingressus exuperat. C. Potuit eīm vt ingressus est momēto temporis superare: non autē potuisset si Turnus in insidiis mansisset:

f Sic ambo ad muros: S. Vt tueretur Turnus: vt obsideret. Aeneas.

g Fumātes campos. S: Veluti fumātę caligine pulueris.

h Sęuū S. Fortē: vt sęuus i vbi eacidę telo iacet Hector. Item nec min⁹ interea maternis sęuus in armis.

i Hibero: S. Occeano: occiduo. id est hyspano Hyspaniā autē hiberiam ab Hibero flumie constat esse nominatam.

k Considunt castris. S: In sua quisq; digressi.

l Mœnia valiant. SER: Hinc probat quia & qui tuentur & qui obsident vallare dicuntur.

Finis Vndecimi Libri

Cogit Aeneç dauni concurrere proles.
Palantea necem misero dant cingula turno.

Vel sic.

Mezenti interitus canit: post funera Lausi.

Descriptio duodecimi libri.

Duodecimo turnus diuinis occidit armis.
Turnus iam fractis aduerso marte latinis
Semet in arma parat: pacem cupiente latino.
Fœdus pcutitur: passurus & omnia victus.
Hoc turni iuturna soror cōfundit: & ambos
In pugnam populos agit emērita camertem.
Aeneas volucri tardatur membra sagitta.
Anxia pro nato seruauit cura parentis.
Vrbs capitur, vitam laqueo sibi finit amata.
Aeneas turnū campo congressus vtrinꝙ
Circūfusa acie vita spoliauit: & armis.

Urnus vt infractos aduerso marte. SER. Postq̄ Turn⁹ bello defecisse videt latinos antea semper infractos: namq; ita maior est sensus: q̄ si infractos valde fractos acceperis: D. Infractos. Valde fractos. CRI. Turn⁹ vt infractos. Obseruatur ab optio quoq; poeta: vt q̄lē a pricipio p̄sonā aliq̄ induxerit: talē eā ad finē vsq; porducat. Ergo q̄m inuicto & excelso animo Turnū iam formauerat: iure nūc in vltimo rerum discrimine illū facit vt paratū illum demonstrat et singulare certamē subiturū: & mortē magno animo pro salute patrię latu rum. b Latinos. D. Nō solū eius gentis milites: sed omnes qui essent in exercitu Turni cōparat leoni: qui in bestias imperium habet: vt Turnus in suos: s; vulnerato & qui vlcisci non potest. c Sua nūc p̄missa reposci. S. Quia dixerat. Ibo animis cōtra vel magnū prestet achillem. d Se signari ocul. S. Propter illud in te ora latini ī te oculos referūt C Se signari oculis: vel q̄ in suo exercitu iā milites inter se: hęc annuebāt. Vl quia sic putabat ī ciuitate fieri. vn̄ illū generositati leonis cōparat. e Vltro. SER. Aut insup: aut anteq̄ aliquis exposcat sponte sua se in certamen offerr. f Saucius ille. SERVIVS. κατεξοχην, ille leo scilicet. id est princeps ferarum. Saucius aūt pect⁹ id est sauciū pect⁹ habēs: Et bene alia verba interposuit: quia sauci⁹ pectus sonabat asperrime: & imperitis poterat soloecism⁹ videri. g Graui vulnere. SER. Forti vt ferit ense graue tymbre⁹ osyrim. h Tū demū. S. Nouissime. id ē postq̄ fuerit vulnere lacessitus: hęc enim leonū est natura: nisi lacessiti irasci nequeant. i Mouet arma. S. Vires suas experit: nā arma sunt vniuscuiusq; rei possibilitas. vn̄ est. Et quęrere cōscius arma. id est dolos. C. Mouet arma leo. Vt in superioribus comparauit aruntē lupo: quod aīal dolo & insidijs potius: q̄ animi generositate rem agit. Sic nūc generositatem Turni: & animū inuictū comparat leoni: quo nullū ex brutis generosius est. Nā supplicib⁹ parcit imbecillos: vt sunt fœminę & pueri: nisi necessitate cogatur non seuit. Sed de leone in Bucolicis diximus. In primis autem illud. q̄ si vulneratus fuerit reliquis neglectis in solum percussorē fertur: eum autē qui tela misit: nec tamen vulnerauit correptum rotat: rotatumq; sternit: neq; vulnerat. k Latronis. S. Modo venatoris: & est gręcum nā λατρευειν. dicunt obsequi & seruire mercede: vnde latrones vocantur cōducti milites. Moris autem erat vt hos imperator: & circa se haberet: & primos mitteret ad omne discrimē: vnde nūc dicit. Latronis telo fixū leonē: quia etiā venatores operas suas locare cōsueuerunt. Varro tamen dicit hoc nomē posse habere etiā latinā ethymologiā. Vt latrones dicti sint quasi laterones: quia circa latera regum sint: quos nunc satellites vocant: vna tū est significatio licet diuersa ethimologia: plaut⁹ in pyrgo pollymicę osten dit: qd sint latrōes dicēs. Rex me Seleuc⁹ misit ad cōducēdos latrones. l Impauid⁹ frangit telū. S. Lucan⁹ Per ferrū tāti securus vulneris exit. m Fremit ore cruēto. S. Fremit: lic; habeat os suo cruore p̄fusū. Sane cōparatio exitū ōndit futurū. Nā etiā Turn⁹ ruet ī mortē ferocitate cōpuls⁹ Sic ī q̄rto indicat fururū regni: & ex itū dicēs: Qualis cōiecta cerua sagitta. n Gliscit. S. Crescit vn̄ et glires dicti sūt q̄s pīgues efficit somn⁹. o Turbid⁹. S. Plen⁹ terroris: & pturbatōis. Sane notādū affa(t): atq; ifit: nā iteratio ē: q̄ freq̄nter est vs: licet p̄nulli dicūt tpare iterpositā cōiunctionē. p Nlla mora C. Dil gēti⁹ notab has duas orōes. et vt ī Turno cogſces gen⁹ illud erectū: & cōcitatū. ita ī latino illḋ q̄d est graue maturū et cōsideratū. Nulla mora. nō vtit̄ pncipio: sed sibi bñuolētiā captat cōfutando id q̄ maxie ab aduersario p̄mi poterat. s. q̄ alios piculis q̄ se ipm obiicere malit. q Retractēt. S. Repetāt & reuoluēt. C. Dicta retractēt. i. q̄ dixerit dicta ee noluit: nā cū aliq̄d tractādo cōstituerim⁹: & deinde cōstitutionē factā ī fectā velim⁹ Tractam⁹ & aliā ī sniam traducere conamur: vn̄ diuus Augustin⁹ Retractationū illos libros dixit: r Cōgredior. S. Stati⁹ vbi polynicē vbiq; inducit loq̄ntē: Nō me vili⁹ domus anxia culpat. Expectens ve truces obliq̄ lumie nati.

Publij. Virgilij Maronis Aeneidos liber duodecimus.

Urnus vt infra[a]ctos aduerso marte latinos[b]
Defecisse videt: sua nunc p̄[c]missa reposci
Se[d] signari oculis: vltro[e] implacabilis ardet:
Attollitq; animos: pœnorū qualis in aruis
Sauci⁹[f] ille graui[g] venantum vulnere pectus:
Tū[h] demū mouet[i] arma leo: gauderq; comantes
Excutiens ceruice toros: fixumq; latronis[k]
Impauidus[l] frāgit telum: fremit[m] ore cruento.
Haud secus accenso gliscit[n] violentia turno.
Tunc sic affatur regem: atq; ita turbidus[o] infit.
Nulla[p] mora in turno. nihil ē q̄ dicta retractēt[q]
Ignaui æneadæ: nec quę pepigere recusent:
Congredior[r]: fer sacra pater: & concipe fœdus.
Aut hac dardaniū dextra sub tartara mittam
Desertorē[s] asiæ: sedeant[t]: spectentq; latini:
Et solus[v] ferro crimen cōmune refellam:
Aut habeat victos: cędat lauinia coniunx.

vn̄ etiā sup̄ ait poeta. Se signari oculis. s Desertorē asię. S. Vt exulibꝰ ne dat educēda lauinia teucris: vn̄ ē p̄missa illa excusatio & ī tota secūdi œconomia: & ī q̄rto dicit. Me si fata meis paterēt ducere vitā auspicijs: & spōte mea cōponere curas: vrbē troianā p̄mā dulcesq; meorū. Reliqas colerē D. Desertorē asię. Tria cōuitia: a loco. q̄ Asian⁹. q. d. ex corrupta p̄uītia: a genere: q̄d ē Dardan⁹. q̄si rebellis. A fato: q̄ eēt p̄ditor. C Desertorē asię Trahit ī cōtēptū & onerat odio q. d. q̄ regnū p̄priū nō ē ausus defēdere: et nūc petit sibi alienа. t Sedeāt spectētq; latini. S. Duct⁹ ē (vt dixim⁹ sup̄) Pollicet̄ em̄ se singl'ari certamīe dimicare velle: cū nolit. Nā dicēs sedeāt spectētq; latēter eos ignauię arguit. Q; sol⁹ omnib⁹ gescētib⁹ dimicet: quā rē pleni⁹ seq̄ns indicat versus.

v Et solus ferro crimen cõmune refellã. S. id est cõmune fuge: ac timoris dedecus solus in eius virtutib⁹ comprimã: D. Cõmune. Nam cõmune dedecus est ꝙ troiani Italiam teneant. C. Et solus ferro. Ne credas me recusare.
x Sedato corde. S. Quia de Turno ait. Atq; ira turbid⁹ infit. C. Sedato. Quasi dicat qui prudenter quid agendum esset: & consultaret: & nulla animi perturbatione ferretur, renti. Obsequium amicos: veritas odium' parit.
g Animo hauri. S. Omniũ intentionem percipe.
h Me natam nulli. C. Non ergo meo consilio duct⁹: sed necessitate compulsus hęc facio: nam hactenus contra hominum voluntatem: & deorum responsa tua cã hoc bellum suscepi: erratiq; poenas solui. i Nulli veterum sociare procorum. S. Generaliter dicit prohibitum esse dari lauiniam cuilibet Latino. vt Turn⁹ solatium aliquod hr̃e possit doloris. Quando latinum neminẽ pręferre sibi videat.
k Homines diuiq; canebant. S. Propter faunum & vates.
l Cognato sanguine. S. Quia venilia mater Turni. soror est amatę.
m Victus amore tui. S. Hoc est propter tuũ amorem. Sane inter tui causa feci: & tua causa feci: hæc discretio est: vt tui causa tunc dicamus. Si aliquid ipsi ad quem loquimur p̃stiterim⁹: vtputa: tui causa te defẽdi: Tua vero causa tunc cũ alteri aliqd alterius contemplatione pręstamus. vt tua causa hominẽ tuũ defendi.

y O prestans animi. S. Et prestans virium & p̃stans viribus dicim⁹. Sane magnę moderationis est hęc oratio. Nã & laudat Turnum quasi filium fortem: & tamẽ eum a singulari certamine dehortatur. dicens enim prestans animi: latenter eum ostẽdit inferiorem eẽ virtute.
D. O prestãs. Enumerat bona ac mala iuuentutis & senectutꝭ. In iuuene em̃ quantum eminet vis corporis: tantum in omnes casus inconsulta temeritate capitur. Sola malorum spe ducitur: totum fore prosperum putat. Nec aduersa preuidet. In sene vis corporis minor. Consilii maior. omnia expẽdit: abest ab eo temeritas: cuius mala aut in se expert⁹ est: aut in aliis videt. O prestans animi. laudat eius virtutẽ cum persuasurus esset ne pugnaret: ne putaret ꝙ illi deficeret. Ostendit deinde nuptias filię nunꝙ fuisse in sua potestate: sed in deorum numine. Ostẽdit sua causa omnia fecisse.
C. O prestans animi iu: Captat beniuolentiam a persona Turni. Cum eam illi laudem tribuat: quam ipse preter omnes amet. et dimoueat suspitiõnem: ne credat Turnus: quę dicet latinus iccirco dicere qa parum suę fortitudini fidat.

Olli sedato respondit corde latinus:
O præstans animi iuuenis: quantũ ipse feroci
Virtute exuperas: tanto me impẽsius æquũ est
Cõsulere: atq; omes metuentẽ expẽdere casus.
Sunt tibi regna patris dauni: sũt oppida capta
Multa manu: necnõ aurũq; anim⁹q; latino:
Sunt aliæ inuptę latio & laurentibus agris
Nec gñ⁹ idecores: sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis apire dolis: simul hæc animo hauri:
Me natã nulli veterũ sociare procorum
Fas erat: idq; omes diuiq; hominesq; canebãt.
Victus amore tui: cognato sanguine victus:
Cõiugis & mœstæ lacbrymis: vincla oĩa rupi:
Promissã eripui genero: arma impia sũpsi.
Ex illo qui me casus quæ bella sequantur
Turne vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna. vix vrbe tuemur
Spes italas: recalent nostro tyberina fluenta'

n Vincula omnia rupi. S. Et religionis & fœderis. o Promissam eripui genero: SER. Verum est. Nam Aeneę per legatos promiserat filiam: cui postea intulit bellum. licet multi dicãt ante Turno fuisse promissam quod falsum est. Nam latinus nunꝙ eam Turno promiserãt. Nam nec faunum consuleret si eam Turno ante promisisset: sed tantum eum generũ amata cupiebat: quod etiã in legimus. Quem regia coniunx. Adiungi generũ miro properabat amore. C. Promissam eripuit. Ergo facta est iniuria. vt tibi obsequerer et violata fides. In quo ostendit: quãto tibi filiã mallẽ: ꝙ Aeneę. cũ aduersus fidẽ fecerim.
p Generò. C. Si nulli violãda est fides: mlto min⁹ genero.
q Qui me casus q̃ bella sequunt. S. Excusat Turnum: vt nõ ipsi⁹ esse videat: ꝙ victus est. sed qa suũ ausus est cõtra generũ bellũ suscipere. C. Ex illo qui me ca sus. ostendit in hac re non homines solum: sed deos offendisse quod manifestum est: cum ipi a me pœnas expetissent: & ita in vltione pseuerẽt: vt vix vrbẽ tueamur: q̃ quidã res & ad id ptinet vt ostẽdat dñ Turno obsequit: hoies deosq; sibi inimicos sumpsisse. r Prim⁹. S. Precipuus. s Bis magna victi. S. Semel cũ est occisus Mezenti⁹: iterũ cum est occisa Camilla. t Albent. S. Vsurpatũ verbũ albeo albes.
v Insania mutat. SE. Insania enim est illuc reuerti. vnde vix euaseris:

dat. z Expendere casus. S. Ne ex abrupto de eius virtute desperare videatur: casuum varietatem se timere cõmemorat. a Sunt tibi regna patris dauni sunt oppida capta. S. Si propter regnum dimicare disponis: habes paternum. Si propter gloriam: multos virtute superasti. C. Sũt tibi. Ostendit non odio aut conceptu Turni: sed eius vtilitati sic consulere. b Necnon aurumq; animusq; latino. SER. Varie exponitur. Namq; alij dicunt habes regnũ paternum: habes oppida: etiam a me habes aurum: & promptum animum ad danda omnia prҫter filiam. Alii vero sic intelligunt. Si propter opes & vxorem dimicaturus es: hęc non solus habeo: vnicuiq; enim latino est aurum & anim⁹ prompt⁹ in generum: vt latin⁹ non de se dicat: sed cuicũq; de latino. c Latio & laurentibus agris. SER. Scilicet in ciuitate & in omni regno latinorum. d Nec genus indecores. SER. Quia iste regis filiã petebat.
e Sine me hęc. SER. Hoc loco intelligimus Turnum dolore voluisse in aliqua verba prorumpere. C: Sine me hęc: Ex magno in Turnum amore proferuntur hęc verba.
f Haud mollia fatu. SER. Vera. Nam aspera sunt quę cum veritate dicunt: Falsa enim solent esse plena blanditiis. Hęc enim libenter audiunt: illa vero grauiter. Hinc Te

x Si Turno extincto. C: Cum res eo euaserit vt Aeneas sit potitur⁹ omi o cōiugio: prestat vt incolumi potius Turno ꝗ̄ extincto potiatur.
y Certamia tollo. SER: Finio. remoueo: vt Tollite cuncta inquit.
z Fors dicta refutet. S. Parenthesis plena abominatōis. a Natā & cōnubia nostra. S. Iniqssimū est eū morte tradere: q tuā affinitatē exoptat. b Respice res bello varias. S Ne ignauie videatur arguere: admonet casuū vt supra. Atqꝫ omnes metuentē expēdere casus. C. Respice res: q. d. Et si tua virtus inuicta sit: tñ illi nō est fidendū: qa fortuna potius ꝗ̄ virtus ī re militari dñatur. Ad hec iam se sibi inimicā ostendit. Captat postremo cōmiseratione a patre. Verū ille cū sola pturbatiōe ferretur: nullis rationib⁹ mouebat: vtit aūt optima distributione: nā cū diuersorum ingeniorū homies inducat, latinū: Turnū: & amatā. vnicuiqꝫ cōuenientem tribuit oratione. nulla ergo ratiōe mot⁹ ē Turnus: qui totus pturbationibus estuabat. Maxime autē stimulabat pulchritudine p̄sentis virginis. vt mori mallet ꝗ̄ illā relinquere: Lauinie oratōe nō dat: quoniā non decebat puellā verba interponere: at dat lachrymas q̄ dolorē ostēdunt & pudorem: quo loqui ꝓhibeat.
c Moestū patria ardea lōge diuidit. SER. Lōge moestū. id ē vald' moestū. nā longe diuidit non ꝓcedit: nō eim ardea a Laurento longo valde dissidet spatio: d Aegrescitqꝫ medendo. S. Inde magis ei⁹ egritudo crescebat: vñ se ei Latinus remediū afferre sperabat. Medendo aūt: dū ei medet & medicina affert: nam gerundii modus est a passiua significatōe. e Vt primum fari potuit. S. Nimi⁹ eñ dolor iracundie incluserat vocē. Sic de Euandro. Et vix vix tandē voci laxata dolori est.
f Quā ꝓ me curā geris hāc p̄cor optime ꝓ me deponas. S. Bis quidē ait ꝓ me. sed diuersa affectio

Sanguine adhuc. cāpiqꝫ ingētes ossib⁹ albēt:
Quo referor totiens? quæ mentē īsania mutat[v]?
Si [x]Turno extincto socios sum adscire paratus:
Cur non incolumi potius [y]certamia tollo?
Quid cōsanguinei rutuli: quid cetera dicet
Italia. ad mortē si te ([z]fors dicta refutet:)
Prodiderim: [a]natā: & cōnubia nostra petentē?
[b]Respice res bello varias: miserere parentis
Longæui: quē nō [c]mœstū patria ardea longe
Diuidit: haud quicꝗ̄ dictis violentia turni
Flectit̄ exuperat magis [d]ægrescitqꝫ medendo.
Vt [e]primum fari potuit: sic instītit ore.
[f]Quā ꝓ me curā geris: hāc p̄cor optime ꝓ me
Deponas: lœtūqꝫ sinas pro laude pacisci.
Et nos tæla pater. ferrūqꝫ haud [g]debile dextra
Spargimus: & [h]nostro sequit̄ de vulnere s̄guis:
[i]Longe illi dea mater erit: quæ nube fugacem
Fœminea tegat: & vanis sese occulat vmbris.
At regina [k]noua pugnæ conterrita sorte
Flebat: & ardentē generū moritura tenebat:
Turne p̄ has ego te lachrymas. ꝑ si q̄s [l]amatæ
Tāgit honos animū: spes tu nūc vna senectæ:
Tu requies miseræ: decus imperiumqꝫ latini:
Te penes: in te [m]omnis domus īclinata recūbit:
Vnum oro: desiste [n]manū cōmittere teucris.
Qui te cunqꝫ manent isto certamine casus:
[o]Et me turne manēt. simul hæc inuisa relinquā
Lumina: nec generū ænean captiua videbo.
[p]Accepit vocem lachrymis lauinia matris
[q]Flagrantes ꝑfusa genas: cui plurimus [r]ignem
Subiecit rubor: & calefacta ꝑ ora cucurrit.
[s]Indum sanguineo veluti [t]violauerit ostro
Si quis ebur: vel [v]mixta rubēt vbi lilia multa
Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.

ne. Nā hoc dicit: Quā pro salute mea sollicitudinem geris. Hanc ꝓ mea fama: & gratia queso derelinqs
g Debile ferrū. S. Sic in secūdo. Telū imbelle sine ictu coniicit.
h Nostro de vulnere sanguis. S. Quod inferimus: & dubie locutus est.
i Longe illi dea mater erit. S. Contra illud: sed matris auxilio vtit̄.
k Noua sorte. Ser. magna. Nā nouū nō ē quod fuerat ante ꝓmissum. Magnā aūt sortē vocauit singulare certamē.
l Per si quis amate tangit honos a. S. Si quod a te regina rogat: tuā cōmouet mentē: & si quē honorem habes amate. Sic ī se ptimo Si qua piis animis manet ī fœlicis amate gratia. m In te ois dom⁹ S. Totū digessit ante p̄ species. Et sic se contulit ad generalitatē: & est a ruina trāslatio:
n Manū cōmittere teucris. S. Ab omni eū bello non tantū a singulari dehortatur certamine.
o Et me Turne manēt. S: Mire agit: nā quia scit virum fortē suā mortē facile posse contēnere: deterret eum dicēs: se simul esse moriturā: vt quia periculum nō timet: formidet inuidiā: p Accepit vocē S. Ordo accepit vocē matris lauinia. q Flagrātes ꝑfusa genas. Ser. id est lachrymis ꝑfusa habēs genas. Sta. Et gemitu mœstos imitata parētes.
r Ignē subiecit. S. Hipallage est ꝓ cui ignis animi subiecit руборē: mouebatur aūt intelligens se eē tantorū causa malorum: sic supra. Causa mali tanti oculos deiecta decoros nam quo ea formosior inducitur: eo magis Turn⁹ ardet vt sequētia indicāt:
s Indum. C. Quasi nobilissimū: nam indici elephantes preferunt̄ aphricanis. t Violauerit ostro si quis ebur. SER. Homeri comparatio. Vñ & violauerit transtulit. Ille eñ ait. μιάνειν.
v Vel mixta rubent vbi lilia m̄ta Alba rosa. S. id est coniūnctiōe rose. Naturaliter eñ omnis candor vicinū trahit in se ruborem.

Illū turbat amor: figitq; in virgine vultus.
Ardet in arma magis. paucisq; affatur Amatā:
Ne quæso ne me lachrymis neue omine tanto
Prosequere: in duri certamina martis euntem
O mater. neq; em̄ Turno mora libera mortis.

Illū turbat amor. S: Inuenit occasionem: qua Turnus magis mouere tur in bellū. 3 Neq; enī Turno mora libera mor tis. Hoc loco duplex ē ex positio: aut enim ordo est Ne queso mat me lachry mis, id est tanto mortis omine prosequaris ad du ri maris certamina profi scentem. Neq; enim Tur no mora libera est non eundi: post iā pmissū sin gulare certamē. Aut certe h dicit: noli me mr ad bel lū euntē ominosis lachry mis pseq: neq; em̄ Tur no ē mora libera mortis id est neq; em̄ i ptāte ē mea

moram facere venientibus fatis: ac si diceret: si iminent pe‑ritur⁹ sum: etiā si minime ad bella pficiscar. Sciendū tamē locū hunc vnū esse de insolubilibus duodecim: quę habēt obscuritatē: licet a multis ꝑ captu resoluantur ingenii. C. Illum tuebat in animo generoso. nulę maiores p turbatio‑nes esse possunt ꝙ hinc pudor ne succūbat: & victus disce dat. Inde amor imensus regię puellę pulcherrimę: nā amor est desideriū pulchri: & quāto pulchrior est res: tāto maior est amor. y Ne lachrymis ne ve omnino. C. lachrymę eunti ad bellū malū ꝑro‑tendunt: & verba illa si‑mul hęc inuisa relinquā lumina: malū afferebant omen. z Tyrranno. C. Nūc inuidiose dixit: q̄si alieni imperii occupatori: supra aūt honorifice dixit ps mihi pacis, erit dextrā tetigisse tyranni. a Haud placitura. CRI: Quia verebit, meū cōgres‑sum: neq; hoc dixit ad ia‑ctantiā: sed vt ex sua con fidentia minueret timorē amatę. b Cū primū crastina cœlo puniceis in uecta rotis. SER. Hoc lo co auiditas pugnaturi ex primit. Sane nūc nō dicit oriri diē: sed designat tem‑p⁹: quo vult vt vterq; ad certamē singulare pcedat. C. Cum primū crastina. Nā & hęc pparatio victo riam sibi certam pmittere videt. c Nostro diri‑mam⁹ sanguine bellum. S. Bene se omnib⁹ cōmē‑dat hoc dicto si quidē su‑um sanguinē ꝑ omnium bello dicit posse sufficere. d Poscit equos gaudet ꝙ tuens ante ora fremen tes. S. Solēt eni ex equo‑rum vel mœstitia vel ala critate euentū futurum di micaturi colligere. e Pilumno quos ipa de cus dedit orythya: S. Ait Hora. in arte poetica. Nec quodcūq; velit poscat si bi fabula credi: vnde Cri‑tici culpa hoc loco. Virgi. dicens: incōgruum esse fi‑gmentū. Nāq; cum Ory thya athenēsis fuerat filia erychthei & a borea i Thra tiam rapta sit: quēadmo‑dum potuit Pilumno: qui erat in italia equos dare? C. Pilumno Orythya. filia Erith thei regis Athenaꝝ: & vxor boreę. Sumptū aūt ex Home. apud quē est Erycthoniū armtū equaꝝ habuisse: ad quas sub forma equi admissarii venerit boreas: q inde equos ꝑ‑creauit velocissimos: & candidi coloris ex hac prole ait eqs Orythyā atauo Turni Pilumno misisse: nō est aūt ita abso num: vt Critici dicūt ꝙ fingāt Orythyā Atheniensem: & in Thratiā raptā: regi italico: & tanto terrarū interuallo ab ea disiuncto dona misisse: nā regū est etiā eos principes: qui in alia plaga sunt: sibi munerib⁹ conciliare: nam & nostris tēporibus vidimus egyti regem nō solū Ferdinandū regē Neapolitanū, verū etiam nostrę vrbis decus Laurentiū me dicen prędarissimis, donasse munerib⁹: curasseq; exethio‑

Nūci⁹ hæc ydmon phrygio mea dicta tyrāno:
Haud[a] placitura refers cū primū[b] crastina cœlo
Puniceis inuectę rotis aurora rubebit:
Nō teucros agat ī rutulos: teucrū arma quiescāt:
Et rutulū: nostro[c] dirimam⁹ sanguine bellum:
Illo quæratur cōiunx lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit. rapidusq; in tecta recessit.
Poscit[d] equos: gaudetq; tuēs ante ora fremētes:
Pilumno[e] quos ipsa decus[f] dedit orithyia:
Qui[g] candore niues ante irent[h] cursibus auras:
Circūstant properi aurigæ[i]: manib⁹q; lacessunt
Pectora plausa cauis: & colla comātia pectūt.
Ipse de hinc auro squalentē: alboq;[k] orichalco
Circundat loricam humeris[l]. simul aptat[m] hūdo:
Ensemq;: clipeumq;: & rubræ cornua[n] cristæ:
Ensem quē dauno ignipotens deus[o] ipse parenti
Fecerat: & stygia[p] candentem tinxerat vnda
Exin[q] quæ in mediis ingēti adnixa[r] columnæ
Aedibus astabat validam vi corripit hastam:
Actoris arunci spolium: quassatq; trementem:
Vociferans[s]: nunc o nunq; frustrata vocatus:

pia accersendas duas zoroaphas bestias nostro cœlo in cognitas: quarū alterā Neapolim: alterā florentiā mitteret. Dicit eni zoroapha quā Pli. Camelopardalē nominat: Na butam ethyopes vocāt: vt ipse ait: collo simile equo: pedi‑bus & crurib⁹ boui: camelo capite: albis maculis: rutilo co lore distinguentib⁹. Vnde appellata est Camelopardalis. Hęc dictatoris Cęsarū ludis circēsibus primū visa Romę. ex eo subinde cernitur aspectu magisq; feritate conspicua: quare etiā Iouis ferę nomē iuenit. Hęc Pli. Ea aūt quę a Ba bilonio Soldano missa: n ducta est ab eius legato Malphot in vrbē Florēti‑nā kalen. decēbris anno a a nostra salute octogesi‑mo septimo. supra mille‑simū ac quadricentesimū vna cū māsuefacto leone quē ille rex zoroaphę in munerib⁹ adiunxit: quoni am id animalis Florenti‑no populo in signe eē scie bat. f Decus dedit. S. Ad ornamentū: vt, quas ipsa dec⁹ sibi dia camilla Delegit. Sane hic versus σπονδιαζων. nam thyi dyphtongus est grę ca. g Qui candore ni‑ues anteirēt cursib⁹ auras S. Homeri versus ē verbū ad verbū. h Anteirēt cursibus auras. C. Venti eni rapidissimi auras. id est minores vētos supare velocitate poterant. i Properi aurigę. S. Fe stini veloces. Et erit nomi natiuus: hic proper⁹: Au rigas aūt ꝑ agasonib⁹ po suit. Nā aurigę pprie sunt curr⁹ regētes. k Albo q; aoricalcho. S. Apud ma iores oricalchū preciosi⁹ oibus metallis fuit. Nāq; Lucre. dicit cū primū ho‑mines syluas incēdissent: nullaiū adhuc rerū periti terra casu fertilis oim ex incendii calore desudauit metalla: inter quę oricalchum ꝑciosius visum est: quod & splēdore auri: & ęris duritiā possideret. Nā ꝙ primū de auro securis facta displicuit causa mol liciei: similiter & argēti cō tēptus est vsus. Mox auri calchū placuit donec veni reē ad ferrū: vn & dicunt secula ita fuisse diuisa. auricalchū aūt fuisse ꝑciosum etiam Plaut⁹ docet: qui ait i milite glorioso. Ego istos mores auri chalco cōparē. Alboq; oricalcho: auri. s. cōparatiōe: nā al‑bū nō est. l Circūdat loricā hūeris. S: Non armat hoc loco: sed explorat: vtrū arma apte & cōgrue ei⁹ mēbris inhę reant. m Aptat habēdo. S. Ad habēdū: vt cōgrue pos sit inherere. C. Habendo. id est aptat vt comode vti possit sicut dixit. Habileq; humeris suspēderat arcū. n Cornua crystę. S. id est comas quas gręci Τακεαοντα. noīant vn κρεειν. dicunt tundere. Cornua autem sunt pprie Cin cinni. o De⁹ ipse parēti fecerat. S. Ac si diceret nō p mi‑nistros. Sta: Plinni⁹ ipm sudor ibi: & notandū ꝙ affectate variauerit: vt Aeneę vno loco arma describeret, Turni vero

hastam gladium & loricam. In octauo autem scutũ: & galeam. p Stygia vnda. S. Quasi imortalem fecerat. D. Stygia vnda. Consecrationẽ quandã ensis ostendit.
q Exin. S. Deinde: nam ordinis est aduerbium.
r Ingenti colũne. S. Hastę per columnã exprimitur magnitudo: sicut in septimo equorum. Vt stabant tercentum nitidi ĩ p̃sepib⁹ altis. Corripit. D. quasi dicat sine conatu extulit: q̃uis tanta eẽt: vt ad minsculis egeret.

valet ad tussim antiquam: confert asematicis:
b His igitur furiis. CRI. Nam ex animi furore: potius q̃ ex fortitudine hęc prouenięban̄t.

† s Vocatos hasta meos. S. Inuocatiões & preces. Nã appellatio ẽ a verbo quę semp aut in io aut in us exit. Si in io exeat tertię sunt formę. Si in us quartę: vt ab eo: quod est lego aut lectio aut lect⁹ fit: sed hoc non dicim⁹ quod ευφωνοτερον. sunt nũc ab eo quod est voco: vocatus fecit: non vocationes.

r Vi. SER. id est virtute
r Actoris arunci spolium. SER. Vel quod actori detraxerat Turnus: vel actor quidam alter: nam ambigue posuit.
r Quassatq; trementem S. Quassat & tremefacit.
s Vociferãs. S. Hęc scilicz. quę dictur⁹ est. Plerũq; ita clamor ostenditur: vt statim ipsius clamoris verba subdantur: sicut supra. Trouũq; repente clamat io m̃res. Sane nẽ ita ad hastam q̃i ad aliquã p̃sonam loquitur: & ei intellectum: & auditũ dat: sicut Cicero. Verba rei publicę. Sed ille ait: si posset fieri. Turn⁹ vero quasi ad vir̃ sentiẽtẽ loq̃t: nec ĩmerito: nã eum inducit furẽtẽ: vt: his agiẽ furiis. toto q; ardẽtis ab ore. Scintyllę absistũt oculis micat acrib⁹ ignis. C. Vociferãs nũc o nunc̃. Tãta vaniloquntia nihil boni portẽdit: nõ enim verbis est nimis in hostem inuehendum: sed virtute contra eundũ est.
t Te maximus actor. S. Antea gerere consueuerat
v Te Turni nũc dextra gerit. SER. Eius qui est supra maximũ: q̃i actorẽ
v Da ster. S. Figura greca vt dona habere viro. Item Dat ferre talentum.

Hasta meos: nũc tẽpus adest: te maxim⁹ actor:
Te turni nũc dextra gerit: da sternere corpus:
Loricãq; manu valida lacerare: reuulsam
Semiuiri phrygis: & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro: myrrhaq; madentes.
His agitur furijs: totoq; ardentis ab ore
Scintillæ absistunt: oculis micat acrib⁹ ignis:
Mugitus veluti cũ prima in prælia taurus
Terificos ciet: aut irasci in cornua temptat.
Arboris obnixus trunco: ventosq; lacessit
Ictibus: aut sparsa ad pugnã p̃ludit harena.
Nec min⁹ interea maternis sæuus in armis
Aeneas acuit martem: & se suscitat ira
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios: mœstiq; metum solatur Iuli:
Fata docens: regiq; iubet responsa latino
Certa referre viros: & pacis dicere leges.

Postera vix sũmos sp̃gebat lumine montes

d Oculis micat acribus ignis. SER. Homeri est. CRI. Oculis. Sunt enim ocli veluti animi fenestrę: per quos omnes animorum motus maxime apparent:
e Ignis. CRI. Furor ille irę admixt⁹: qui est sanguinis accensione.
f Terificos. SER. Hic apparet mugitus non tantũ dolentum esse: sed etiã irascentum.

g Ciet. SER. Modo dat: sicut in tertio legimus. Lachrymasq; ciebãt: nam p̃prie Ciere est alteri aut dolorem aut lachrymas cõmouere.
h Ad pugnam proludit. SER. Premeditatur Cice. Si mecum in hac p̃lusione nihil fureris. id est in hac premeditatiõe certaminis.
i Nec min⁹. CRI. Idem & in Aenea ardor animi demonstratur.

x Lacerare reuulsam. S. Vt laceratam reuellam. Laceratam autem propter illud: et bis sex thoraca petitum perfossumq; locis.
y Semiviri phrygia. CRISTO. Nam adeo effoeminati: in phrygia sunt homines: et cultu & aliis delitiis: vt ad plenam virilitatem non possint adimplere.
z Vibratos calido ferro. SERVIVS. Crispatos calamistro: nam calamistrum acus maior: quę calefacta & adhibita torquet capillos: vnde etiam Cice. Calamistratam cõmam appellat: frequenter que etiam vituperationi est: vnde econtra ad laudem est positum ab Hora. Hinc & incomptiũ curium capillis.
a Myrrha madentes. SERVIVS id est vnguentatos: CRISTO. Myrrha. Hęc arbor non solum in sylua in qua thus nascitur: sed in multis quoq; arabię locis: atq; etiam apud Troglodytas Satina syluestri preferturr: arbori altitudo ad quinq; cubita: nec sine spina: corticem habet leuem: & vnedoni similem Troglodityta syluestrium prima. Erythrea secunda: Inciduntur vt gumi emittant: & ipse bis & thus: sed a radice vsq; ad ramos sudant: tamen prius q̃ incidantur stactem dictam cui nulla prefertur: Vis est: vt calefaciat desiccet: & abstergat: Occidũt lubricos: pellit fœt⁹:

k Sęuus: S. Fortis more suo. Et ing. ntẽ moderationem dat Aenęę. Quippe quẽ inducit laborantẽ vt possit in iram moueri: cũ Turnũ dicat ita furere: vt nec Latini cõsiliis nec amatę precibus posset obedire.
l Acuit martem. S. Irritat se ad futura certamia. C. Acuit martẽ. Excitat se ipsum ad prelium.
m Ira. CRI. Iusta indignatione.
n Componi fœdere bellũ. S. Finiri. vt. Ante diem clauso componet vesper olympo.
o Tum socios mœstiq; metum soluatur iuli. S. Intelligimus hos spe singularis certaminis: pro ducis salute esse turbatos.
p Fata decens. C. q. d: ostendens fatale esse q̃ victo Turno ea loca obtineant Teucri.
q Responsa latino cuncta referre vis. S. κατα το σιωπωμενον. etiam Latinum ad Aeneam legatos misisse intelligimus: nã supra Turnus tantũ dixerat. Nũcius hęc idmõ phrygio mea dicta tyranno.
r P. cis dicere leges. SER. Quas paulopost in ipso fœdere dicturus est Aeneas. C. Dicere leges. dicere conditiones quod superioris est.

Orta dies: cũ primũ alto se gurgite tollunt
Solis equi: lucemq̧ elatis naribus efflant:
Campũ ad certamẽ magnę sub mœnib⁹ vrbis
Dimensi: rutuliq̧ viri: teucriq̧ parabant:
In medioq̧ focos: & dijs cõmunibus aras
Gramineas: alij fontemq̧ ignemq̧ ferebant
Velati lino: & verbena tempora vincti

s Lucemq̧ elatis naribus efflãt. S. Ennian⁹ versus est ordie mutato. Ille em̃ ait: fundũtq̧ elatis narib⁹ lucẽ. Et sciendũ diẽ nusq̧ sic patẽter descripsisse Virgiliũ. t Campum ad certamẽ. S. Tot⁹ hic de fœderib⁹ locus de Homero. trãslat⁹ est. vbi Alexander cum Menelauo ẽ singl'ari certamine dimicaturus. v Dimẽsi rutuliq̧ viri. S. Inter se p certa spatia diuidẽtes: q̃ q̧sq̧ loca purgaret: & hoc loco fauni lucũ euertere Troiani: vñ sed stirpẽ teucri nullo discrimie sacrũ. Sustulerant puro: vt possent cõcurrere cãpo. x Focos. S. q̧cquid ignẽ fouet. foc⁹ vocat: siue ara sit: siue quicqd aliud in q̃ ignis fouet. y Et dijs cõib⁹ aras. S. Dii cões sũt: vt alii dicũt Mars: Bellona. Victoria. q̧ hi in bello vtriq̧ parti possin fauere: vt aũt altioris scientie hoib⁹ placet

Procędit legio ausonidum: pilataq; plenis
Agmina se fundunt portis: hinc troius omnis
Tyrrhenusq; ruit varijs exercitus armis:
Haud secus ĩstructi ferro: quã si aspera martis
Pugna vocet: nec nõ medijs in milibus ipsi
Ductores auro volitant: ostroq; decori:
Et gen⁹ assaraci mnestheus: & fortis asylas:
Et mesapus equum domitor neptunia proles:
Vtq; dato sign[illegible]patia in sua quisq; recessit:
Defigunt tellu[illegible]astas: & scuta reclinant:
Tum studio effusæ matres & vulgus inermũ:
Inualidiq; senes: turres ac tecta domorũ
Obsedere: alij portis sublimibus astant.
¶ At iuno ex summo qui nũc albanus habet̃.
(Tũc nec nomẽ erat neq; honos: neq; gloria mõti)
Prospiciẽs tumulo campũ spectabat: & ambas
Laurentum: troumq; acies vrbemq; latini:
Extemplo turni sic est affata sororem:
Diua deam stagnis quæ flumibusq; sonoris
Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorẽ:
Iupiter erepta pro virginitate sacrauit.
Nympha dec⁹ fluuiorũ: aĩo gratissima nostro:
Scis vt te cunctis vnã quęcunq; latinæ:
Magnanimi iouis ingratũ ascendere cubile
Prætulerim: cælicq; libens in parte locarim:
Disce tuũ: ne me incuses iuturna dolorem:
Qua visa est fortuna pati: parcęq; sinebant

dij omnes sunt: quia . ἀνοοι . dicuntur. id est qui cœli certas nõ habẽt pt's. Sed generaliter a cũctis colunt̃. Vbiq; enĩ eos esse manifestũ est. vt mater deũ cui⁹ ptãs in omnib⁹ zonis est: nã & ideo mater deũ dicit̃. q̃ cũ oibus: eius est cõmunis ptãs. Alii cõesdeos volũt Solẽ. Lunã. Plutonem: martẽ. Hi enĩ apud hoies inueniunt̃: & sunt in oib⁹ terris. tamẽ prior sensus est simplex: & magis apt⁹ negotio. D. Cõmunib⁹: quia adhuc incertũ erat quo esset puentura victoria. z Aras gramieas. SER. Romani enĩ moris fuerat: et cespitẽ arę super imponere: & ita sacrificare. Gramineas autẽ ideo. quia de bello res agit̃: & Marti sacrificatur cui gramẽ est consecratũ: quod scdm Pliniũ. in naturali historia: ex humano cruore pcreat̃. Gramẽ aũt herbę species est: licet oĩs herba gramẽ vocetur: sicut robur omne lignũ: cũ sit & species. D. Aras ppter cõsecrationẽ fœderis. a Fontemq; ignẽq; ferebant. S. Pro aqua posuit a toto partem Sane ad facienda fœdera. aqua & ignis adhibent̃: vñ ecõtra: quos arcere volumus a nr̃o cõsortio: eis aqua: & igni interdicim⁹: .i. reb⁹ quib⁹ cõsortia. i. neq; copulant̃. b Velati lino. S. Atqui fœciales: & pater patrat⁹ p quos bella vel fœdera cõfirmabant̃ nunq̃ vtebant̃ vestibus lineis. vnde dicem⁹ errore factũ: vt linea vestis contra morẽ adhiberet̃ ad fœdera q̃. firma futura non erant. Scim⁹ enĩ hoc vbiq; seruare. Virgi. Vt rebus quib⁹ denegat̃ exitus: det etiã infirma pricipia. sicut in Thracia ciuitatem condẽs Aeneas: quã mox fuerat relicturus: cõtra morẽ Ioui de tauro sacrificauit. Sic senatũ ad priuata latinus cõuocat tecta: qñ ei⁹ nõ erãt firma consilia: sic paulopost in augurio: liberatus cygn⁹ in fluuiũ concidit. quia Turnũ rutuli licet abrupto fœdere liberare nõ potuerunt. Caper tñ & Igini⁹ hoc loco dicũt lectiõez esse corruptã Nã Virgi. ita reliquisse cõfirmãt: velati limo. Lim⁹ aũt est vestis qua ab vmbilico vsq; ad pedes teguntur pudibunda poparũ. Hęc autẽ vestis in extremo sui purpuram limã id est flexuosam: vñ & nomẽ accepit. Nã limũ obliquũ dicim⁹ vnde & Teren. Limis oculis dicit. id est obliquis. C. Velati lino & verbena. Placẽt quę dixit Serui⁹ de limo. Nã Caper & Higini⁹ aiũt Virgi. sua manu scripsisse limo. c Verbęna tẽpora vincti. S. Verbena pprie est herba sacra sumpta de loco sacro Capitolii qua coronabant̃ fœciales: & pater patratus fœdera facturi: vel bella indicturi. Abusiue tñ etiam verbenã vocamus oẽs frondes sacratas: vt est laur⁹ oliua vel myrtus; vt Teren; Ex ara hinc verbenas sume. Nã myrtum fuisse Menãder testat̃. de quo Teren. trãstulit. C. Verbena de hac herba dictũ ẽ in Buco. d Legio ausonidũ S. Pro ausonidarũ. Quod venit ab eo quod est hic ausonida: sicut hic auriga: nã ausonis generis est fœminini: vnde ausonidum facit: quod vt diceret est metri necessitate compulsus. e Pilata. C. Participium sine origine verbi. Et retulit ad Romãos: quorũ ppria sũt pila. f Plenis portis. D. Qui securi erãt facti de alieno certamie. g Ruit S. Cũ ipetu venit q̃d se circundũ grecos ẽ: ὁρμήσεν h Varijs. D. Quia diuersarũ terrarũ erãt viri. C. Varijs ar. Quia ex varijs gẽtib⁹ cõstabãt. i Instructi ferro. S. Bona pro œconomia: & rei futurę pparatio: ruptis enĩ fœderibus in bella descẽdent. k Volitãt. C. Nã cũ ducis sit oĩa circũspicere: assiduo modo ad postremos modo ad primos recurrũt. k Dato signo. C. Nõ enĩ venerãt vt pugnarent: sed icto fœdere singulare duorũ ducũ certamen ociosi spectarent. l Defigũt tellure hastas: C. Defigere aũt hastas: et scuta reclinare: est eorũ: q a pugna cessaturi sunt. m Tũ studio. C Ponit id quod vsu euenire solet n Vulgus inermũ. S. Senũ scilicet ac matrũ: sicut ipse mẽorauit. o Diua deã. S. Aut hypallage p dea diuã: nam deos ęternos dicim⁹: diuos vero q ex hoib⁹ fiunt. Aut benedixit de Iunone diuã respiciẽs ęthimologiã. Nã in Horatio legim⁹. Sub diuo morerũ victima nil miserãtis orci. id est sub aere: quẽ cõstat esse Iunonem. D⁹ aũt vel dea generale est oibus. Nãq; q̃d greci θεὸς. latine timor vocat̃: vñ deus dictus est: q̃ oĩs religio sit timori. p Nympha dec⁹ fluuiorum. S. Supra Nymphę gen⁹ amnib⁹ vnde est. C. Nympha decus. Captat beniuolentiã a psona Iuturnę: & a psona sua: nã illa beniuola effecta facile q̃d incipit assequit̃. q Anio gratissima nr̃o. S. Homer. ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ. DON. Animo gratissima nr̃o: Simulata verba p tpe. Nã pellex nunq̃ placet vxori. r Cũctis ptulerim. S. Pręualuerim: lyptotes figura p cõtrariũ. Plus enĩ dicit: & min⁹ significat: nãq; oẽs est psecuta Huic vero libẽter idulsit: & dicit se hãc oib⁹ ptulisse: q̃si etiã alias i honore habuit: tale ẽ illd Salustianũ Mare ponticũ dulcius q̃ cętera: cũ nullũ dulce sit. Sane sciendũ nõ immerito finxisse. Virgi. Nymphę. id est parti suę indulsisse Iunonem. s Ingratũ cubile. S. Per quod gratiã castę nõ repsentat vxori Iupiter. Nã cũ Iupiter multas vitiasse diceret̃ nihil tñ a Iunone de Iuturna detractũ ẽ: sed potius auctum est. Aduertẽdũ versum hũc sine cęsura eẽ: nã heptimemeris

quã habere credit i finalypham cadit:vt:magnanimi Iouis ingratũ ascẽdere cubile. Terentianꝰ.de hoc.rarũ cõcedã fieri nõ posse negabo: t Cœli pte. S Parte diuinitatis: Nã locũ numinũ ꝓ honore posuit. v Disce tuũ ne me incuses. C. Nã cũ nõ possim amplius defendere Turnũ: nolo me ti bi nõ ꝑdixisse doleas. x Iuturna. S. Fons est in italia sa luberrimꝰ iuxta Numycũ fluuiũ:cui nomẽ a iuuãdo inditũ est: Cũ em̃ oĩs aqua naturaliter noxia sit extraneorũ corporibꝰ. hic oĩbꝰ saluberrimꝰ fons est: De hoc autẽ fonte Romã ad omnia sacrificia aqua afferri consueuerat. C. Iuturna nympha fuit: q̃ tẽplũ habebat ꝓpe vrbẽ vbi erat fons: cuiꝰ aqua potata febre liberabat. y Qua visa est: S. id est quantũ quatenꝰ ꝑmisit: & sic ait cua visa est: vt supra coeant in foedera dextre qua dat. Sane latẽter oñdit fauorẽ numinũ sine cõcessiõe fatorꝝ nõ posse ꝓcedere a Cedere res. S. Foeliciter cũcta ꝓcedere. b Iuuenem. C. Pathos ab ętate. c Imparibꝰ occurrere fatis. S. Cõcurrere ꝓ cõcursurũ esse: licet quasi de ea bñ ꝑsenti visa sit tẽpore: q etiã futura cernebat. C. Imparibus cõcurrere fatis: Nõ dixit imparibꝰ viribꝰ: sed fatis: vt culpã ab hoĩe in fata reiiciat. d Parcarũq; dies: & vis ĩimica ꝓpinquat. C Sentẽtia est q dies quẽ parcę afferunt ex violẽtia est mortis. e Nõ pugnã aspicere hãc oculis. S. Qm̃ numia qñ ens morituros viderit eos quibꝰ fauent: ab eis rece-

Cedere res latio: Turnũ: & tua mœnia texi.
Nũc video iuuenẽ imparibus cõcurrere fatis:
Parcarũq; dies: & vis inimica propinquat.
Nõ pugnã aspicere hãc oculis nec fœdera pos (sũ
Tu pro germano: si qd præsentius audes

Perge decet: forsan miseros meliora sequent.
Vix ea: cū lachrymas oculis iuturna profudit:
Terq; quaterq; manu pect⁹ pcussit honestum
Non lachrymis hoc tempus ait saturnia iuno
Accelera: & fratrē si quis modus eripe morti.
Aut tu bella cie: conceptumq; excute fœdus.
Auctor ego audendi: sic exhortata reliquit
Incertā: et tristi turbatam vulnere mentis.
Interea reges ingenti mole latinus
Quadriiugo vehit curru: cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt,
Solis aui specimen: bigis it turnus in albis
Bina manu lato crispans hastalia ferro.
Hinc pater æneas romanæ stirpis origo
Sydereo flagrās clipeo: et celestibus armis:
Et iuxta ascanius magnæ spes altera romæ)
Procedūt castris: puraq; in veste sacerdos
Setigeri fœtum suis intonsamq; bidentem
Attulit: admonuitq; pecus flagrantibus aris.
Illi ad surgentis cōuersi lumina solis
Dant fruges manibus salsas: et tempora ferro
Sūma notāt: pecudū paterisq; altaria libant.
Tum pius æneas stricto sic ense precatur.
Esto nunc sol testis: et hęc mihi terra precanti:
Quam ꝑpter tantos potui ꝑferre labores:
Et pater omnipotens: et tu saturnia coniunx
Iam melior iā diua precor: tuq; inclyte mauors

dunt sic Sta. Apollinē inducit Amphiaraū desrentē: vbi eū vicinū morti esse cognouit. C. Nō pugnā aspicere hāc non deserit illū quia ꝑdat: sed cū auxiliū aduersus fata pręstare nō possit. nō vult illi morituro adesse: qm̄ grau⁹ nos cruciant q̄ videm⁹: q̄ q̄ audim⁹: ex eo ergo q̄d ostēdit quantū illum amet facit fidē icci rco abire: qm̄ illi auxiliū esse nō possit. f Pręsentius. S. Efficatius: vehementi⁹: nā decet germanā illicita etiā pro fratris salute tētare. g Forsan miseros meliora sequntur. S. Ne forte possit fatorū ordo mutari. C. Forsan miseros melio. se. Nō eīm illā omnino spe priuare vult: ne illā aīo deficiēs nihil deinceps tentet. h Terq; quaterq; manu pcussit pect⁹ honestū. S. Quia solā doloris audierat cām: nihil quemadmodū fratri possit mederi: Nā paulo post audiet: aut tu bella cie: cōceptūq; excute fœd⁹. i Honestū. C Pulchrum. k Nō lachrymis hoc tēpus ait. S. Nō flendi sed subueniēdi tēpus est. Sta. In matrū cōsolatōe. Accēso fletib⁹ igne. l Cōceptūq; excute fœdus. SE. Placitū animo ꝑdestinatū: vt fiat. C. Cōceptūq; excu foe. Docet esse remediū: quo singlare certamē tolli possit: si fœlici⁹ ꝑturbet: atq; eo certamine remotior restat spes: q̄ mortē euadere possit. m Auctor ego audēdi. S. Noīa in tor desinentia fœmīa ex se faciūt q̄ ī trix termināt: si tn̄ a verbo veniūt vt ab eo quod est lego: & lector & lectrix facit: & doceo doctor doctrix. Si aūt a verbo non venerit cōmunia sunt. nā similiter & masculina & fœmīa ī tor exeūt. vt hic & hęc senator: hic & hęc balneator Licet Petronius vsurpauerit balneatricē dic's tale est hic & hęc auctor: sed tūc cū ab auctoritate descēdit vt hoc loco. Cū aūt ab eo venit quod est augeo & auctor et auctrix facit: vt si dicas auctor diuitiarum vel auctrix patrimonij. n Reliquit incertam. S. Quia licet dederit ei ꝯsiliū dicēdo forsan eā reliquit incertā. o Interea reges. S. Longū hyꝑbatō. Nā ordo est. Interea reges ꝓcedūt castris. Cętera eīm ꝑ penthesim dicta sūt: nec est eclipsis cū sermo in oīb⁹ cōgruat. p Ingēti mole latinus. S. Pompa: ambitu: nā mō hoc significat. q Bis sex. C Propter duodecim signa zodiaci: q̄ ꝑ agrās ī singulis diuersas habet vires. r Solis aui in specimē. S. Vt etiam in septimo diximus. Latinus secundū Hesiodum in αστιλοπια Vlyssis & Circes fili⁹ fuit: quā multa etiā Maricam dicūt scd'm quē nūc dicit, Solis aui specimē. Nā Circe solis est filia. Sane sciendū. Virgi. In varietate historię sua etiam dicta variare: sed de Vlisse vt etiā supra dixim⁹ in septimo tēpoꝝ nos ratio cedere nō sinit. s Bigis it Turnus ī albis. S. Quotiēs vtimur noīb⁹ tātū pluralis nūeri: et vnū volum' significare: ita dicim⁹ vnas bigas: vnas quadrigas: vnas scalas. Salusti. Hi postq; in vna mœnia cōuenere. t Romanę stirpis origo. S. Hoc ad laudē Augusti respicit C. Romanę stirpis origo. q. d. q̄ in hac die facturus esset eaꝝ fundamēta imperij quibus Roma inde surgere posset. v Magnę spes altera. S. Male q̄dā magna volūt & legunt. C Spes altera Romę. Sūt nōnulli qui dicant Ciceronē senio iam confectū cū adolescētis Maronis carmina audisset: vehemēter q; obstupuisset illum alterā spem Romę appellasse: quod nūc poeta ad Ascaniū trāstulit: & iure q̄dē. Nā in deꝯ Iulioꝝ familia futura erat. x Puraq; in veste. S. Impoluta ꝓ impura dicit vestis: qua festis diebus vti cōsueuerāt sacra celebraturi. y Setigeri fœtū suis. S. Romano more: vt. Et cęsa iungebāt fœdera porca. Nā Homer. Aliud genus sacrificij cōmēorauit. Nō ꝑter ratiōnē est: q̄ ait fœtum suis. Item intonsamq; bidentē. id est breuem. adhuc: nā in reb⁹ quas volebat finiri celeri⁹: senilib⁹ etiā aialibus decrescentib⁹ sacrificabāt. In reb⁹ vero q̄s augere et cōfirmari volebāt: de minoribus et adhuc crescētibus imolabāt. z Dāt fruges manib⁹. S. Scilicet far & sal: q̄bus rebus & cultri aspgebant & victimę. Erant autē ꝓbatiōes: vtrum eēt animalis aptum sacrificio obliquum etiā cultrum a frōte vsq; ad caudā ante imolationē ducere cōsueuerāt. Nā hoc est q̄d dicit: Tēpora ferro summā notant pecudū. a Esto nunc sol testis. S. Bn̄ primo inuocat deū quē oriētem intuēs vidit. Nā ait illi ad surgentem cōuersi lumina solē. Esto aūt multi volūt tertiam esse psonā: id est sit mihi sol testis quia sequit: & hęc terra: vt elocutionē ꝑ ntm̄ factam intelligamus: sed hoc nō procedit: quia sequētia vocatiuū habent vt: Et tu Saturnia Iuno. Itē Tuq; inclite mauors. vnde per vocatiuū eum oīa dixisse accipiamus. In hoc vero tantum ad ntm̄ fecisse transitū. C. Sol. quia omnia videt ad quem reliqua oīa numina referebant antiqui. b Et hęc mihi terra ꝑtātem. S. Licet etiam hic possit esse vocatiuus nam Ἀσικτικῶς est dictū: hęc terra esto testis: ac si diceret Italica terra testis est. C. Terra: quę mihi fatalis est. c Quam ꝓpter tātos. S. Propter habet accētū: quia est postposita ꝑ-

positio. d Saturnia: C. Nam ab Heleno iussus fuerat: vt Iunonem quo ad posse placaret: praeterea dea regnorum est: & de regnis disceptatur. e Iam melior iam diua pre cor. S. Ac si diceret: non Saturnia. id est iam minime nocens: sed Troianis propitia. f Mauors. C. Cuius munera exercemus. Addit flumina et mare: vt omnia aquarum numina assint: & religionem alti etheris.

g Torques. S. Sustines regis:

h Queque etheris religio S. Post specialia intulit generalitatem.

i Cesserit ausonio si fors S. Vt si forte. Et bene dubitat de hoc contra: cum ad suum venerit nomen dicet vt potius reor: & potius dii numine firment. Sane ratione non caret: quod primo de victoria Turni loquitur: post descendit ad suam: scit enim in auguriis prima posterioribus cedere.

k Si fors victoria. CRI. Duo proponit. Si succumbet: neque se neque suos vnquam contra impositas conditiones iturum: Sin vincet mira clementia in victos visurum: & penes Latinum regnum relicturum: sola tantum sacra daturum.

l Rebelles. S. Homo rebellis dicitur: Res ipsa rebellio non rebellatio. Sic Suetonius.

m Annuerit victoria marte. S. Hyppallage. Pro si noster mars annuerit victoriam: nam martem victoria comittatur.

n Ambe inuicte gentes S. Quasi inuicte: & bene sibi conciliat populum: nam sine dubio vna cum rege vincetur. C. Ambe Inuicte gentes. Ita nullo discrimine regentur: vt vtraque in victa restat.

o Sacra deosque dabo S. Magna enim fuit apud maiores sacrorum cura: sicut diximus supra. Vnde nunc Aeneas id agit: ne pereant: & reuera constat sacra phrygia nunc latinis tradita coluisse Romanos.

p Latinus habeto. SER. aut antiquus versus: aut habeto tertia persona sit. Sane sciendum quod crebra soceri commemoratione sibi fauorem latini conciliat.

q Mihi moenia teucri constituent. S. Sic dicendo popularem gratiam captat: quia supra dixerat Drances. Saxaque subuectare humeris troiana iuuabit. r Dextram. C. Que sit pignus fidei. s Terram mare sydera iuro. S. Ornatior elocutio: & crebra apud maiores: quod si velis addere prepositionem; vt si dicas: iuro per maria: per terras. Eadem autem benedixit. Nam pro mari ille fontes & fluuios posuit: pro syderibus solem. t Latonaeque genus duplex. S. Ac si diceret. Vtrumque sexum latonae sobolis. Et bene in foederibus duplicia inuocant numina. Quia in vnum duo coituri sunt populi. v Ianumque bifrontem. S. Ianum quoque rite inuocat: quia ipse faciendis preest foederibus. Nam postquam Romulus & Titus Tacius in foedera conuenerunt. Iano simulachrum duplicis frontis effectum est: quasi ad imaginem duorum populorum. Legimus tamen Ianum quadrifrontem fuisse: vnde Marcialis. Et lingua pariter locutus omnium: nam omnes de duobus non dicimus. C. Ianum bi. De quo in primo libro diximus. Ianus simulachrum habuit in ostio templi v. ctis sabinis: cum Romulus & Tacius percussere foedus. Plerique putant eum tunc bifrontem fuisse propter imaginem duorum populorum.

x Vimque deum. S. Duritiem: in exorabilitatem.

y Sacraria ditis. S. Sacrarium proprie est locus in templo: in quo sacra reponuntur: sicut donarium est: vbi reponuntur oblata. Sicut lectisternia dicuntur: vbi in templo homines sedere consueuerunt.

z Qui foedera fulmine sancit. S. Confirmat. sancta esse facit. Et hoc ideo: quia cum fiunt foedera: si coruscatio fuerit confirmantur. Vel certe quia apud maiores aere non incendebantur: sed ignem diuinum precibus eliciebant: qui incendebant altaria. Sancire autem proprie est sanctum aliquid. id est consecratum facere fuso sanguine hostie. Et dictum sanctum quasi sanguine consecratum.

a Si tellurem effundat in vndas. SER. Hyppallage pro si vndas fundat in terras.

b Diluuio miscens. S. Aque supfusione vniuersa perturbans.

c Vt sceptrum hoc. SER. Homeri locus verbum ad verbum.

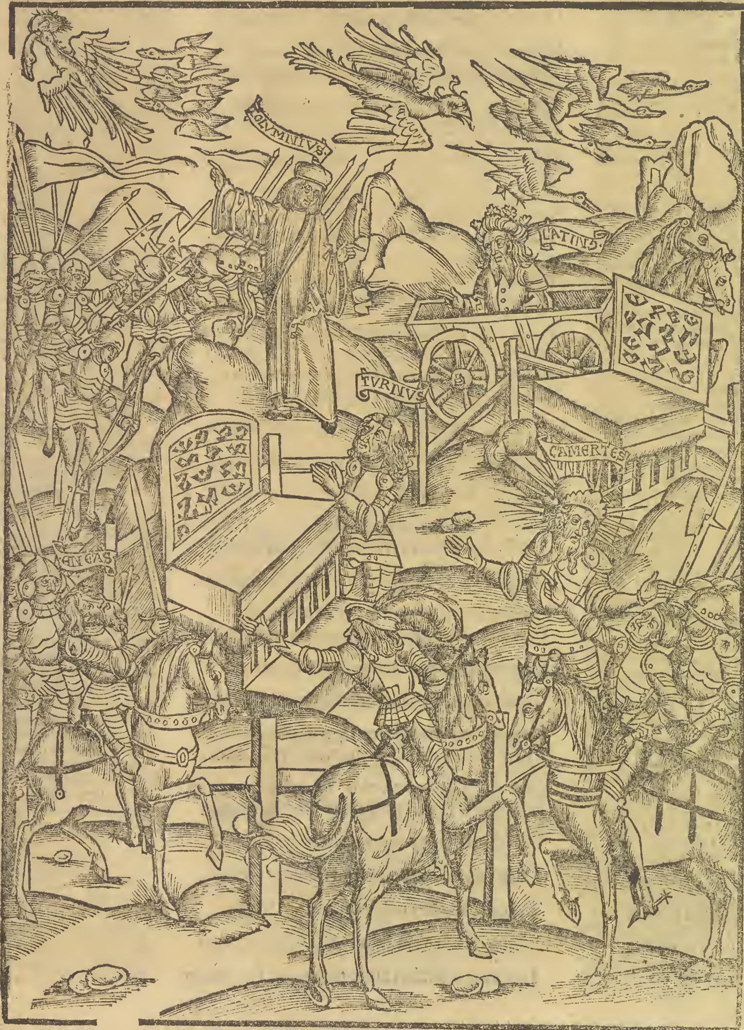
d Dextra sceptrum nam forte gerebat. SER. Per penthesim dictum est. Vt autem sceptrum adhibeatur ad foedera. Hec ratio est: quia maiores semper ad foedus simulachrum Iouis adhibeant: quod cum tediosum esset praecipue quando fiebant foedera: cum longe positi gentibus iuetum est: vt sceptrum tenentes quasi imaginem simulachri redderent Iouis. Sceptrum enim ipsius est proprium: vnde nunc tenet sceptrum latinus non quasi rex sed quasi pater patratus.

Cuncta tuo qui bella pater sub numine [g]torques:
Fontesque et fluuiosque voco: queque aetheris alti
Relligio: et que ceruleo sunt numina ponto:
Cesserit [i]ausonio si [k]fors victoria Turno:
Conuenit euandri victos discedere ad vrbem.
Cedet Iulus agris: nec post arma vlla rebelles
Aeneadae referent: ferro ue haec regna lacessent.
Sin nostrum [m]annuerit nobis victoria martem:
Vt potius reor: et potius dij numine firment:
Non ego nec teucris italos parere iubebo.
Nec mihi regna peto: paribus se legibus [n]ambe
Inuicte gentes: aeterna in foedera mittant.
Sacra [o]deosque dabo: socer arma latinus [p]habeto
Imperium solenne socer: mihi moenia [q]teucri
Constituent: vrbique dabit lauinia nomen.
Sic prior aeneas: sequitur sic deinde latinus
Suspiciens caelum: tenditque ad sydera [r]dextram:
Haec eadem aenea: terram [s]mare sydera iuro:
Latonae[t]que genus duplex: [v]ianumque bifrontem:
[x]Vimque deum infernam: & diri sacraria [y]ditis
Audiat hec genitor: qui foedera fulmine sancit:
Tango aras mediosque ignes: & numina testor:
Nulla dies pacem hanc italis nec foedera rumpet:
Quo res cunque cadent: nec me vis vlla volentem
Auertet: non [a]si tellurem effundat in vndas
[b]Diluuio miscens: caelumue in tartara verta:
[c]Vt sceptrum hoc ([d]dextra sceptrum nam forte gerebat)

Nunc̄q frōde leui fundet virgulta: nec umbras
Cū semel in syluis imo de stirpe recisum
Matre caret: posuitq; comas: & brachia ferro:

e Imo de stirpe. S. Ideo genere masculino vsus ē: quia d' arborib⁹ loquitur. nā de hoibus genere femi nino dicim⁹: vt Heu stir pē inuisam. dixit eñ vsur

patiuē Hora. de arborib⁹: vti stirpesq; raptas & pec⁹ & domus. f Matre ca ret. SER. Vel terra: vt anti quā exquirite matrē: vl' ar borē vt: Parua sub ing; ti

matris se subiicit vmbra: C. Matre caret. quasi nutrice. g Arbos. C. Nã ꝓprie arbos est cũ radicibus heret. & habet vitã. h Aere decoro. S. id est oricalchco. i Dedit gestare latinis. S. Vt dat ferre. k Talibus inter se firmabãt fœdera dictis S. Latin⁹ & Aeneas. Turnũ autẽ nõ inducit iurantẽ: qui dux est q̃ p̃sente rege nõ habet ptatẽ: & imitatus est Home. qui post iusiurãdũ Menolaui Alexandrũ quasi Feruidũ & adolescentẽ a fœdere induxit: exclusum. Et priamũ adhibitũ ad fœderis cõfirmationẽ. l In medio cõspectu ꝓcerum. C. Qui ip̃os reges circũdabant. m Tũ rite sacratas. S. Rite expurgatas solennitate q̃ dixim⁹ supra.
n Et viscera viuis. CRI: Nã ĩ fœdere porcus fœde id est crudeliter inficiebat. Vñ dixit. (ꝗ carnes eriperent ab animali adhuc viuẽte. ℭ o At vero rutulis impar ea pugna videri C. Vulgi est: vt quẽadmodũ fœlicib⁹ fortunatisq̃ inuidet. sic eorũdẽ si ex alto gradu in miserias decidãt miserant. Sic Turnus qui pauloãte plerosq̃ sua gloria torq̃bat: tunc in tantũ piculũ vẽturus ad cõmiserationẽ ĩpellebat. Cũ ergo putarẽt facile victũ iri: in q̃uo aĩo huiuscemodi pugnã ferebãt: hãc occasionẽ nacta Iuturna: potuit facile exercitũ ad violandũ fœdus impellere: p̃sertim assũpta forma camerti. In quo ñ parua eẽt auctoritas. Nam sub ea forma orationẽ habuit qua vehemẽter Latinos moueret. p Videri. Ser. Misceri. Infiniti sunt ꝓ indicatiuis. q Propi⁹ cernũt. S. diligẽtius: vt ꝓpi⁹ res aspice nr̃as. r Nõ virib⁹ eqs. S. Eos cõgressuros subaudi. s Incessu tacito ꝓ gressus. S. Ip̃e tacit⁹ hyppalage est. D. Incessu tacito ꝓgress⁹: Quattuor ponit signa timoris: primũ est igressus tacitus dũ vix pedẽ mouebat. Alterũ quod arã venerabat oculis deiectis. Tertiũ tabentiũ genarũ ex matie repẽtina. Quartum paloris. t Cui gen⁹ a proauis ingẽs. S. Cui⁹ au

Olim arbos: nũc artificis manus ære decoro
Inclusit: patribusq̃ dedit gestare latinis.
Talibus inter se firmabãt fœdera dictis
Conspectu in medio procerũ: tũ rite sacratas
Inflãmã iugulãt pecudes: & viscera viuis
Eripiũt: cumulãtq̃ oneratis lancibus aras.
ℭ At vero rutulis impar ea pugna videri
Iam dudum: & vario misceri pectora motu.
Tum magis vt propius cernũt non virib⁹ eqs.
Adiuuat incessu tacito progressus: et aram
Suppliciter venerans demisso lumine, turnus:
Pubentesq̃ genæ: & iuuenili in corpe pallor.
Quem simul ac iuturna soror crebrescere vidit
Sermonẽ: & vulgi variare labantia corda.
In medias acies formã assimulata camerti:
(Cui gen⁹ a proauis ingẽs clarumq̃ paternæ
Nomen erat virtutis: & ip̃e acerrimus armis)
In medias dat sese acies haud nescia rerum:
Rumoresq̃ serit varios: ac talia fatur.
Non pudet o rutuli cunctis pro talib⁹ vnam
Obiectare aĩam: numero ne an viribus equi
Nõ sumus: en oẽs & troes & arcades hic sũt:
Fatalisq̃ manus: infensa ethruria turno
Vix hostem alterni si congrediamur habem⁹.
Ille quidem ad superos: quorũ se deuouet aris.
Succedet: fama viuusq̃ per ora feretur.
Nos patria amissa dominis parere superbis:
Cogemur: qui nũc lenti cõsedimus aruis:
Talib⁹ incensa est iuuenũ sententia dictis.
Iã magis atq̃ magis serpitq̃ ꝑ agmĩa murmur.
Qui sibi iam requiẽ pugnæ: rebusq̃ salutem
Sperabãt: nũc arma volũt: fœdusq̃ precãtur
Infectũ: & Turni sortẽ miserantur iniquam.
His aliud maius iuturna adiungit: & alto
Dat signũ cœlo: quo nõ præstantius vllum:
Turbauit mentes italas: monstroq̃ fefellit.
Nanq̃ volãs rubra fuluus iouis ales in æthra
Littoreas agitabat aues: turbamq̃ sonantem

ctoritatẽ cõmendabat: & origo maiorũ & paterna virtus: & ꝓpria fortitudo v Cũcti ꝓ talibus vnã. S. Qualib⁹ etiã Turnus: & attẽdit sensum superiorẽ vbi ait Turn⁹. Et solus ferro crimẽ cõmune refellam. x An virib⁹ equi Nõ sum⁹. S. Bene addidit viribus. Nã legim⁹ in Salust. Cõmẽorare possem: q̃bus i locis ppl̃s Romanus ingẽtes hostiũ copias parua manu fuderit Virgil. Exigui nũero sed bello viuida virtus. y En oẽs S. Ne occurreret: sed est in castris alter exercitus.
z Fatalisq̃ manus. S. Troianorũ: q̃ fataliter ad italiã venerũt: vt sit iteratio. a Infensa ethruria Turno. S. Hetruria autẽ infensa ꝑ hetrusci: qui etiã Turno inimici sunt causa Mezẽtii. b Deuouet arꝭ. S. Quia ait sup̃ d' Turno simpliciter venerãs. Itẽ supra vobis animã hãc socerolq̃ latino deuoui: nam ipsa iterat verba.
c Vnusq̄sq̃ ꝑ ora feretur. S. Tanq̃ de viuo oẽs loquunt. d Lenti. S. Ociosi. vt. Nos patriã fugimus tu Tityre lent⁹ ĩ vmbra. e Talib⁹ incensa est iuuenũ. C. Optime iuuenum: quorũ animi aliqua potius pturbatiõe q̃ ratõe mouent. f Fœdusq̃ p̃cant infectum. S. Rogant: vt ꝓ nõ facto sit: ne piaculũ videant admittere. g Et alto dat signum cœlo. S. Vt religio alia religione soluatur.
h Prestantius. S. Efficatius. i Mõstroq̃ fefellit. SER. Bñ fefellit: nã q̃ hoc auguriũ nec oblatiuũ ẽ: nec impatiuũ Sed immissum tactione Iuturnę q̃d carere fide indicat fides negata. Nam vbicũq̃ firmũ introducit augurium. Dat ei firmissimam sedem: vt ip̃a sub ora viri cœlo venere volantes: et viridi sedere solo. Itẽ: ante sinistra caua monuisset ab Ilice cornix. In hoc aũt augurio liberatũ cygnum cecidisse ĩ aquã dicit: quã instabilẽ eẽ mãifestũ est. C. Monstroq̃ fefellit. Nã putauit bona portẽdi: cũ infœlicia essent. k Littoreas agitabat aues. S. Palustres. Nã littus dicit oĩs terra aquis vicina: Vt

Agminis aligeri; subito cũ lapsus ad vndas
Cygnũ excellentẽ pedib⁹ rapit improb⁹ vncis.
Arrexere animos itali: cunctæq; volucres
Conuertunt clamore fugam: (mirabile visu)
Aetheraq; obscurant pẽnis: hostẽq; per auras
Facta nube premunt: donec vi victos: & ipse
Pondere defecit: prædamq; ex vnguibus ales
Proiecit fluuio: penitusq; in nubila fugit.
Tum vero augeriũ rutuli clamore salutant.
Expediũtq; manus: primusq; tolũnis augur.
Hoc erat: hoc votis inquit quod sæpe petiui
Accipio: agnoscoq; deos me meduce ferrum
Corripite o rutuli: quos ĩprob⁹ aduena bello
Territat: invalidas vt aues: & littora nostra
Vi populat: petet ille fugã: penitusq; ꝓfundo
Vela dabat: vos vnanimi densere cateruas:
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit: & aduersos tælum contorsit in hostes.
Procurrẽs sonitũ dat stridula cornus: et auras
Certa secat: simul hoc simĩ ingẽs clamor: & oẽs
Turbati cunei: calefactaq; corda tumultu
Hasta volãs: vt forte nouẽ pulcherrima fratrũ
Corpora cõstiterant contra: quos fida crearat
Vna tot arcadio cõiunx tyrrhena gilippo.
Horũ vnũ ad mediũ terit̃ qua subtilis aluo
Baltheus: & laterũ iunctura fibulu mordet:
Egregiũ forma iuuenẽ: & fulgentibus armis
Transadigit costas: fuluaq; effundit harena.
At fratres; aĩosa phalanx: accensaq; luctu:
Pars gladios stringũt: manib⁹ ps missile ferrũ
Corripiũt: cæciq; ruũt: quos agmina contra
Procurrũt laurentũ: hinc densi rursus inundãt
Troes agilliniq;: & pictis arcades armis.
Sic omẽs amor vnus habet decernere ferro.

viridiq; in littore cõspicit sus.

l Sonantem. C. Quia canori sunt cygni. Hoc autem augurium verũ fuit: sed non intellectum. Cygnus enim: id est Turnus captus erat ab aquila: qa veniebat lacerand⁹ ab hoste vi fœderis, in quo reliquit: aues premebant hostẽ: quia milites vrgebãt fœdus: ne sequiretur: vnde cygn⁹ elapsus est ab aquila oppressa turba auium. id est Turnus ab Aenea: sed non recepit se in tutũ stabilemq; locum.

m Excellentem. S. Magnũ. Sicut in exercitu magnus est Turnus.

n Conuertunt clamore fugam. S. Redeunt cum clamore: sicut in exercitu solet.

o Augurium salutant. S. Venerantur & propriẽ nam salutari dicimus deos. Teren. At ego hinc deos domum salutatũ pergam.

p Expediuntq; manus: S. se dimicare velle significat. Hęc enim est confessio militaris. Luca. Elatasq; alte quęcũq; ad bella vocaret ꝓmisere man⁹:

q Prim⁹q; Tolumnius. D. Non solũ rutuli sed etiam Tolumni⁹ augur. hoc augurio deceptus est: ...

r Quod sępe petiui. S: Quasi ipetratiuũ hoc augurium vult videri.

s Accipio agnoscoq; deos. S. Modo quasi de oblatiuo loquit̃. nã in oblatiuis augurijs i potestate videntis est. Verũ id ad se ptinere velit: an refutet & abhominet. ergo nunc augurium dicit se libẽter amplecti: & agnoscere circa se fauorem deorum.

t Quos improb⁹ aduena. S. Interpretat̃ auguriũ & confirmat ad pręsens negociũ pertinere:

v Littora nostra. S. Bona iteratio: nã supra ait: Littoreas agitabat aues.

x Vi populat. S. Antiquę: nam veteres & ppopulo & populor dicebãt. Nũc tantũ populor dicimus: illud penit⁹ de vsu recessit.

y Petet ille fugam. C. vt fugit aquila: & petet profundũ: vt illa petiuit ꝓfundum coelum: nam ꝓfundum cõmune est in imis & altis.

z Penitusq; profundo Vela dabit. S. Vt supra de aquila. Penitusq; i nubila fugit.

a Densere cateruas. S: Sicut cygni hostem p aũras facta nube ꝓmunt.

b Dixit et aduersos telũ contorsit in hostes. SER: Hoc loco ab Homer. recessit œconomia. Ille eñ inducit: Mineruã ꝑsuadentẽ pandaro vt iacto i Menelaũ telo fœdera dissipet: hic vero dicit ipsum augurem telũ sponte torsisse. Et occidisse vnũ de nouẽ fratribus: quod ptinet ad œconomiã. necesse eñ erat: vt fratres ex vni⁹ morte cõmoti bellũ mouerẽt. Si eñ vilis aliqs interiret: poterat eius mors ob fœderis religionẽ forte cõtemni. D. Dixit & aduersos. Recte qui se ducẽ ꝓfessus est: prim⁹ tela contorsit. C. Telũ contorsit: quoniã neq; credibile erat neq; leue: vt fœdus tanta religione celebratũ rumperetur. Iccirco plures causas. quib⁹ vl' iuiti impelli possent: posuit poeta. nam et Iuno quid facto op⁹ esset Iuturnã admonuit: & iuturna sub ꝑsona iu q̃ eẽt auctoritas: orationẽ vehementẽ ad rem persuadendã habuit. Postremo auguriũ quo deciperent posuit. Deniq; auctorẽ contorquẽdi hastã augurẽ fecit: cui & fœlicia ꝓdicenti cũ esset etiã augur: & telũ veluti id quod diceret vehemẽter crederet cõtorqn ti credendũ erat. Adde q interfectus est is quẽ statim octo fratres fortissimi affuerũt. His rebus & latini & Troiani facile ad pugnã elici potuerũt.

c Sonitum dat. S. id est facit.

d Certa: S. id est ineuitabilis: vnde in certa est infirma & vitabilis.

e Hasta volans. SER: Min⁹ est nãq;.

f Horũ vnum. S Ordo est. Trans adigit vnũ costas. Et figurate dixit vnũ pro vnius.

g Terit̃ qua subtilis aluo Balthheus. S. Rem physicã dixit. Omnia eñ quibus vtimur nõ nos terũt sed ea nos terim⁹ vt lanam vestem.

h Animosaq; phalanx. S. Quasi phalãx. i. legio.

Cęci. SER. Salut; im prouidi.
k Inundant. S. More: vndę fluunt.
l Sic omnes amor vn⁹ habet. S. Sic id est dũ pau latim suis inuicem subue niunt: omnes enim in bel lum coacti sunt. sic Salu:
m Dirupuere aras. S. Deiecerunt: dissipauerunt DO. Diripuere aras. Vos cati furore certandi.
n Ferreus imber. SER: Per mansit intranslatione quia dixerat tempestas te lorum.
o Craterasq; focosq;. C: Optime ponit ante ocu los qualis quantusq; sit furor popularis. Nã cũ in turba illa increbuerit. (Increbrescit autem per sę pe vł minis de causis) ni hil consilio geritur: nulla ẽ religionis: nulla ducũ re uerentia: neq; sacris neq; profanis parcũt: vñ opor tet ipsos duces: vel illis ob temperare: vel fugere.
p Ferunt. S. Auferunt: nã aphęresis: cvt temnere pro contemnere.
q Pulsatos diuos. S. Vi olatos: lęsos fractis fœde ribus.
r Infrenant alii currus: S. id est equos. sic alibi. ne q; audit currus habenas.
s Subiiciunt in equos: S. Super equos iaciunt: sed proprie non est locut⁹ magisq; contrarie. Nam subiicere ẽ subter aliquid iacere: C. Subiiciunt: sur sum iaciunt. Nõ enim cõ ponit a sub quod est sub ter: sed a subsum. id ẽ sur sum antiqua prępositiõe: vt in Bucco: Quantũ ve re nouo florens se subiicit alnus.
t Regisq; insigne geren tẽ. S. id est dyadema ha bentem.
v Auidus cõfundere foe dus. S. Legitur p auidũ: sed melius auidus: quia Mesapus Turno fauebat qui erat impar ad singu lare certamen.
x Voluitur aris. C. Pa thos a loco. vt est. sangui ne turpãtem q̃s ipse sacra uerat aras Ab ara. Et hinc indignatio. q; rebus preparatis religioni abute rentur ad cędes.
y Altus equo. S. Equi magnitudinem latenter ostendit.
z Hoc habet. S. Hoc est

[m] Diripuere aras: it toto turbida cælo
[n] Tempestas telorũ: ac ferreus ingruit imber:
[o] Craterasq; [p] focosq; ferunt: fugit ipse latinus
[q] Pulsatos referens infecto fœdere diuos.
[r] Infrenant alii currus: aut corpora saltu
[s] Subiiciunt in equos: & strictis ensib⁹ adsunt.
[t] Mesapus regemq; regisq; insigne gerentem
[v] Tyrrhenũ aulesten auidus cõfundere fœdus
Aduerso proterret equo: ruit ille recedens:
[x] Et misero oppositis a tergo inuoluit aris.
In caput inq; hũeros: & feruid⁹ aduolat hasta
Mesapus: teloq; orantem multa trabali
[y] Desuper alt⁹ equo grauiter ferit: atq; ita fatur
[z] Hoc habet: [a] hc melior magnis dat victĩa diuis:
Concurrũt itali: spoliãtq; calentia membra.
[b] Obuius ambustum torrem chorineus ab ara
Corripit: & uenienti ebuso plagãq; ferenti
Occupat os flãmis: illi ingẽs barba reluxit:
[c] Nidoremq; ambusta dedit. sup ipse secutus
Cæsariem læua turbati corripit hostis:
Impressoq; genu nitens terræ: applicat ipsum.
Sic rigido latus ense ferit. podalirius alsum
Pastorem: primaq; acie per tela ruentem
Ense sequens nudo supeminet: ille securi
Aduersi frontem mediã mentũq; reducta
Disiicit: & sparso late rigat arma cruore.
[d] Olli dura quies oculos: & ferreus [e] vrget
Somnos in æternã claudunt lumina noctem:
[f] At pius æneas dextrã tendebat inermem
[g] Nudato capite: atq; suos [h] clamore vocabat:
[i] Quo ruitis? quæ ve [k] ista repẽs discordia surgit?
O cohibete iras: ictũ iam fœdus: & omnes
Compositę leges: mihi ius cõcurrere soli:

lętali percussus est vulne re Terentius. Certe captus est habet. Sane sarcasmos de loci qualitate inuentus Nam quia super aras ceci dit ait. Hęc melior magnis data victima diuis. DO. Hoc habet. id est bene se habent res:
a Melior victima. DO. Cum ioco dixit: quia in aram cecidit.
b Torrem. S. Erit ntũs hic torris: & ita nunc dici mus. Nam illđ Ennii et Pacuuii penit⁹ de vsu re cessit: vt hic torrus huius torri dicamus.
c Nidorẽ. S. Modo pu torem.
d Olli dura quies. DO. Quia est quies nõ dura et somnus nõ fere⁹: & nox non ęterna.
e Ferreus somnus. S: Homerus. SE. κοῦλκεοσ υπνοσ.
f At pius Aeneas. C. Et fortis & religiosi homi nis sibi officium ascribit qui vt fœdus ictum inui olatũ maneret: nihil omi sit. Sed vt diximus nihil proficit in turba iam furo re concitata.

g Nudato capite. S. Sci licet vt posset agnosci. Sa ne quęrit quẽadmodum nudato dixerit: cũ supra eum nusq; induxerit ca pi te tecto: Nam nudatum est quicquid fuit ante co opertum: nudum vero di citur q̃d tectum antę non fuerat. Ergo aut nudato pro nudo accipiat. vt sit p noĩe pticipiũ: aut dica mus tectũ eũ habuisse ca put: cũ descendit ad cam

Me finite: atq; auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: turnũ iã debẽt hęc mihi sacra.
Has inter voces media inter talia verba.
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertũ qua pulsa manu quo turbine adacta:

pum. Nam legimus syderе flagrãs clypeo & cœlestibus armis.
h Suos clamore vocabat. SER. Vtrumq; exercitũ iam suũ vocabat vt talis eius fuerit clamor. Cur in vos inuicẽ ruitis mei.
i Ruitis. DONA. Aliud est ire: aliud tẽdere. aliud ruere.

k Repẽs discurrit. SER. Aut subito: vt sit aduerbium. id est repente: vt solo recens orto: pro recenter. Aut repens discordia: pro repentina.
l Faxo. SERVIVS. Faciam.
m Incertum qua pulsa adhuc quidẽ q̃si dubitat: manu. SERVI. Hoc loco

Quis tantã rutulis laudem casus ue deus ue
Attulerit: pressa est insignis gloria facti:
Nec sese Aeneæ iactauit vulnere quisq̈.
[n] Turnus vt æneã cedentem ex agmine vidit:
Turbatosq̈ duces: subita spe feruidus ardet:
Emicat in currum: & [o] manib⁹ mollit habenas.
Poscit equos: atq̈ arma simul: saltuq̈ [p] superbus.
Multa virũ volitans dat fortia corpa lœto:
Semineces voluit multos: aut agmina curru
Proterit: aut raptas fugientib⁹ ingerit hastas:
Qualis apud gelidi cũ flumina concitus [q] hebri
[r] Sãguineus mauros clipeo ĩcrepat: atq̈ furẽtes
Bella mouẽs imittit [t] equos: illi æquore aperto
Ante [u] notos zephyrũq̈ volãt: gemit [x] vltĩa pulsu
Thraca pedũ: circumq̈ atræ formidinis ora:
Iræq̈: insidiæq̈ [y] dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia turnus
Fumãtes sudore quatit: miserabilis cæsis
Hostib⁹ ĩsultãs: spargit rapida vngula rores
Sanguineos: mixtaq̈ cruor calcatur haræna.
Iamq̈ neci: stelenũq̈ dedit: thamyrimq̈: polũq̈:
Hũc cõgressus: & hũc: illũ eminꝰ: eminꝰ ambo
Imbrasidas glaucũ: atq̈ iadẽ: quos imbras⁹ [b] ĩpe
Nutrierat lycia: paribusq̈ onerauerat armis:
Vel cõferre manum: vel equo ꝑuertere ventos.
Parte alia media eumedes in prælia fertur
Antiqui proles bella præclara dolonis.
Nõne auum referens anĩo manib⁹q̈ parentẽ:
Qui quondã castra vt danaũ speculator adiret
[c] Ausus pelidæ preciũ sibi poscere currum:
Illum Tydides alio pro talibus ausis
[d] Affecit præcio: nec equis aspirat achillis.
Hunc procul vt campo turn⁹ ꝓspexit aperto:
Ante leui iaculo longum ꝑ inane secutus:

tamen ab Iuturna intelligimus: imissum quendã qui vulnerauerat Aeneã. Quod aut paulopost Iuno dictura est de Iuturna: Nõ vt tela: tamẽ nõ vt cõtẽderet arcum: minime est mirandum Nam scimus vnicuiq̈ imputari quod alter in eius gratiã fecerit: sicut est: Et potes in totidẽ classes conuertere nymphas: Aeneam autem ab homine vulneratum indicat Iupiter paulopost dicens: Mortali decuit violare vulnere diuũ.

n Turnus. C. Nam ad singulare certamen iturus vehementer sibi timebat: nunc turbato fœdere: & saucio aduersario bona rediit spes.

o Molitur. S. Regit. Et est acyrologia: nam proprie molitur est: parat.

p Superbus. C. Nimis elatus: arridente fortuna. si aũt oẽs locos: ĩquib⁹ de Turno poeta scribit annotabis: illum audacem poti⁹: q̃ fortem descriptũ inuenies. In hoc loco crudelissime omnia agit.

q Hebri. S. Fluuiũ Thraciæ. C. Hebri. flumẽ Thraciæ: cuius hostiũ nobilitatum est tumulo polidori.

r Sanguineus mauors. SER. Gaudens sanguine αἱμοχαρής. DON. Sanguineus. Nõ ipse: sed qui aliis sanguinem effundit. C. Mauors. Nam Thratia: vt dictum est ei attribuitur.

s Clipeo increpat. SER: Sonat alibi arguit. vt: increpat vltro.

t Equos. C. Scilicet dimum & phoum.

v Ante notos. C. Quia celeritate preuenit.

x Vltima. S. hoc est tota. Si enim gemit vltima: omnis sine dubio.

y Dei comitatus. C. Nã insidiæ metus discordia: et iræ comites sunt bellantium.

z Miserabile cęsis. S. Miserabiliter: nomen pro aduerbio.

a Hunc congressus. C. Vt varietate omne auditorib⁹ tedium: fastidiũq̈ auferat.

b Ipse nutrierat. SER: Solent enim plerumq̈ filios aliis dare nutriendos parentes.

c Ausus pelide precium sibi poscere currũ. S. Difficilis hyppallage. Nam q̃ vult dicere: q vt Achillis equos posset accipere: ire ausus est ad castra grecorum. Ordo enim non procedit: qui vt iret ausus est petere.

d Affecit precio. SER: Modo pœna. Nam precium est τιμωρίαν. Teren. Ergo obstulti dignum precium fero.

e Nec equis aspirat achillis. SER. Aspirare apud maiores accedere significat Cicero. Nunc aspirauit ad curiam. Sed hic figurate dixit: aspirat equis pro ad equos occisus est. nec ad equos achillis accessit melius tamen est vt de Diomede intelligamus: vt sit sensus Diomedes occidit Dolonẽ qui equos Achillis ausus est petere: quos nec ille: qui eum vicit poposcit.
f Dextra mucronem extorquet. S. Quasi proeconomia est: vt non eũ suo interimat gladio ne agnoscat ꝙ metisci est: etiam nunc suum requirat: quo facto perire potera sequens fracti gladii oeconomia.
g En agro. S. Quos victore Aenea te accipe posse credebas. Inde enim sarcasmos facta ẽ. Nam cõsuetudo erat: vt victores imperatores agros suos militibus darent: vt in hystoriis legimus. Item in Luca. An melius fierent piratę magnę coloni. C. En agros. Amara & hastilis insultatio: & temere effusa. Non enim decet virũ excelso animo prestantẽ ita efferri: presertim marte adhuc dubio.
h Sternacis equi. SER. Ferocis: qui facile sternit sedentem.
i Edoni borę. S. Thraciꝗ: nã edon mõs est Thracię. Sane sciendũ hoc loco errasse Donatũ. qui dicit edonii legendũ est: vt do breuis sit scd'm Luca. qui dicit edones ogygio decurrit plena lygo. Namq; certum est Systolem fecisse Lucanũ. vnde edoni legẽdum est: vt sit hic edonus huius edoni. Staci. & Virgiliũ & artẽ secutus est. ait Tristius: edonas hyemes hebrũq; niualẽ: non edonias.
k Aeggo. SER. Mari scilicet: sicut sequentia indicant.
l Sequiturq; ad littora fluctus. SER. Nam male ait Donatus Montem esse vnde flat boreas: cum certum sit eum de hyperboreis montibus flare.
m Instantem phegeus: SER. Aut sibi aut omnibus. C. Non tulit instantem. Vt rẽ variet: neq; omnes Turno cedentes indu

Sistit equos biiuges: et curru desilit: atq;
Semianimi elepsoq; superuenit: et pede collo
Impresso: dextra[f] mucronẽ extorquet: et alto
Fulgentẽ tinxit iugulo: atq; hæc insup addit:
En[g] agros: et quã bello troiane petisti
Hesperiam metire iacens: hæc præmia qui me
Ferro ausi temptare ferũt: sic mœnia condunt.
Huic comitẽ butem cõiecta cuspide mittit:
Chloreaq;: sybarimq;: daretaq;: thersilochũq;:
Et sternacis[h] equi lapsum ceruice thymœten:
Ac veluti edoni[i] boreæ cum spiritus alto
Insonat ęgęo[k]: sequiturq;[l] ad littora fluctus:
Qua venti icubuere: fugam dãt nubila cœlo:
Sic turno quacũq; viam secat: agmina cędunt:
Conuersæq; ruunt acies: fert impetus ipsum:
Et cristam aduerso curru quatit aura volãtẽ:
Non tulit instantẽ[m] phægeus: anisq; frementẽ:
Obiecit sese ad currum[n]: & spumãtia frænis
Ora citatorũ[o] dextra detorsit equorũ:
Dũ trahit pendetq; iugis: hunc lata tetectum
Lancea consequitur: rumpitq; infixa bilicem[p]
Loricam: & sũmũ degustat[q] vulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuersus in hostẽ
Ibat: & auxiliũ stricto mucrone petebat.
Quẽ rota præcipitẽ: & procursu[r] cõcitus axis
Impulit: effuditq; solo: turnusq; secutus.
Imã inter galeã summi thoracis: & oras
Abstulit ense caput: truncũq; reliquit harenæ:
Atq; ea dũ campis victor dat funera turnus:
Interea[s] æneam mnestheus: & fidus achates:
Ascaniusq; comes castris statuere cruentum
Alternos longa nitentem cuspide gressus
Sæuit[t]: & infracta luctatur arundine tælum
Eripere: auxilioq; viam quæ proxima poscit.

cat. hunc repugnantem facit.
n Ad currum: SERVI: Pro curru se obiicit.
o Citatorum. S. Aphęresis ẽ: pro concitatorum.
p Bilicem loricã. SER: Li lõga est: & accentum habet sicut bifilum. fi pro ducitur: quia & filia, & lycia dicimus:
q Degustat. SER. Leuiter tangit: vnde contra de alto vulnere ait: virgineũq; alte bibit acta cruorem.

r Procursu. SER Impetu: & est vna psorationis procursus.
s Interea. CRI Exornat narrationem suam. cum illam variet: & insperatos exitus tribuat. Ostẽdit aũt & in Aenea: & in Turno quid possit fortuna. Nam & Turnus sese victorem sperabat: & Aeneas omni pene spe destitutus erat: Cum longe aliter esset euenturum: vnde aurea sentẽtia est Senecę. Nemo confidat nimium secũdis: nemo desperet meliora lapsis. Pręterea vt Turnum victoria insolentiorem ꝗ oporteret poneret: ita Aeneam: ꝗuis spem amisisset Semper inuictũ gerit animum. Adde postremum & illud. Q, decus bonis semper fauet: violauerat Turnus fœdera. At Aeneas dum illud obseruari curat i calamitatem incidit. Qua propter meruit eius innocentia a deo subleuari pręsẽte: cum in se curãdo nullum dolorem subire recusaret.
t Sęuit. SER. Quia nõ potest scilicet in bello procedere.

Ense secent lato vulnus: tæliq; latebram
Rescindant penitus: se seq; in bella remittant.
Iamq; aderat phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides: acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes sua munera lætus apollo
Auguriũ cytharamq; dabat: celeresq; sagittas.
Ille vt depositi proferret fata parentis
Scire potestates herbarũ: vsumq; medendi
Maluit: & mutas agitare inglorius artes:
Stabat acerba fremẽs ingentẽ nixus in hastã
Aeneas: magno iuuenũ & mœrentis Iuli
Concursu lachrymisq; imobilis: ille retorto
Pæoniũ morem senior succinctus amictu
Multa manu medica: phœbiq; potẽtib⁹ herbis
Nequicq; trepidat: nequicq; spicula dextra
Sollicitat: prænsatq; tenaci forcipe ferrum:
Nulla viã fortuna regit: nihil auctor apollo
Subuenit: & sæu⁹ cãpis magis ac magis horror
Crebrescit: ꝓpiusq; malũ est: iam puluere cælũ
Stare videt: subeunt equites: & spicula castris
Densa cadũt medijs: it tristis ad æthera clamor
Bellantũ iuuenũ: & duro sub marte cadentũ.
Tum venus indigno nati concussa dolore
Dictamũ genitrix cretæa carpit ab ida:
Puberibus caulem folijs: & flore comantem
Purpureo: nõ illa feris incognita capris
Gramina: cũ tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc venus obscuro faciem circũdata nimbo
Detulit. hoc fusum labris splendentib⁹ amnẽ
Inficit occulte medicans: spargitq; salubris
Ambrosiæ succos: & odoriferam panacæam:
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapis
Ignorans: subitoq; omnis de corpore fugit
Quippe dolor: oĩs stetit imo vulnere sanguis

v Ense secent lato vul nº. S. aiũ viri fortẽ expssit: x Iapis. S. Aptũ nomẽ medico. nam ἰᾶσθαι. dicunt curare. y Auguriũ cytharamq; dabat. S. Vera lectio est dabat nã nõ dedit. Sane per cytharã scienciã indicat harmonię. z Vt depositi. S. despe ati: nã cõsuetudo erat vt desperati ante ianuas suas collocarent: vł vt extrẽmũ spiritũ redderẽt terrę: vel vt possent a trãseuntibus forte curari: qui aliqñ simili laborauerant morbo. Cicero. Aegrã & prope depositã reipu. partem a Potestates herbarum. S. Vim possibilitatẽ. Nã in herbarũ cura nulla est rõ: vñ etiã ai. mutas artes Licet alii mutas artes tractũ venę velint. Alii mutas artes musicę cõpatõe. b Vsum medend. SERVIUS. ἐμπειρικὴν. scientiã: hoc est meditinã in vsu nõ in ratione cõstãtẽ. d Inglorius. S. Cõparatione sagittarũ & harmonię & diuinitatis. e Pœoniũ ĩ morẽ. S. medicinalẽ: a Pęone. Nã dorice lĩguę ẽ pęan. nã naturale ẽ pœon. f Nulla viã fortuna regit. S Null⁹ euẽtus rationẽ pręstat. g Nihil auctor apollo S. Medicinę inuẽtor nam Aesculapius pręest medicinę quã Apollo inuenit qui in Ouidio. pro se ait: Inuentũ medicina meũ ẽ h Propiusq; malum. S. Ex fuga scilicet troianorũ: i Stare. S. Plenũ est. ut alibi. Stat puluere cœlũ. k Indigna dolore. SER. Qui fuerat nat⁹ ex vulnere indigne illato: ꝑ insidias scilicet. l Dictamũ S. Hęc herba licet vbiq; nascat: melior tñ in Creta est. C. Dictamũ. de hoc iam diximꝰ: atq; etiam de ambrosia. m Puberibus caulẽ foliis. S. Hoc ẽ adult⁹. sicut ĩ quarto. pubẽtes herbę: & ẽ reciproca inter herbas: & hoĩes trãslatio: nã & pubertatẽ herbarũ: & florẽ iuuentutis vocam⁹: n Faciẽ circũdata. S. A pte eñ totum corpus accipimus. o F usum amnẽ. S. Pro aqua a toto ptẽ: sic supra. fontesq; ignesq; ser. bant. p Ambrosię succus. S.

Ambrosia cib⁹ est deorũ: nam nectar potant. q Panacęã. S. Gen⁹ herbę. Sciendũ tamẽ Lucretiũ. vbiq; panacęã salem dicere: vnde possumus & hoc loco salẽ intelligere: nã omnẽ pellit dolorem: sed melius herbã: quia ait odoriferam. C. Panacęã. De hac herba Plini⁹. Panaces ipso noie: oĩm morborũ remedia ꝓmitti numerosum: & diis & inuẽtorib⁹ ascriptũ. Multę eꝰ species. vnũ Asclepion dicitur: quoniã is filiã Panaceã appellauit: hac auulsa scrobẽ vario genere frugũ repleri religio ẽ: & terrę piamẽtũ. Id autẽ quod ex Macedonia afferẽ bucolicũ vocãt: armẽtariis spõte erũpentem succũ excipientibus: alterũ gen⁹ Heracleon vocãt: ab Hercule inuentũ. Vocaẽ etiã origãũ. Heracleoticũ: quoniã silvestri origano sit simile. Terciũ chyroneon panaces dicitur ab inuẽtore: folium habet lapato simile maius tñ et hirsuti⁹: flos aure⁹. Quartũ ẽ cẽtaurion ab eodẽ Chyrone repertũ: Sed & pharnaceon quoniã ĩ cõtrouersia est: an sit a pharnace rege deductũ. Huius radix odorata: est ĩ vmbra siccata vino gratiam affert. r Quippe dolor. S. Quasi dolor cui⁹ natura hęc ẽ: vt adhibito remedio statim recedat: Nã dolor cõsequẽs est res: ñ principal: vnde sublata causa etiam ĩpe statim recedit: hinc ait quippe: nã infusa aqua: inherẽs laxare cœperat telũ quod antea inferebat dolorem. s In pristina: S. in vsum priorem. t Iapis cõclamat. C. Nã maior fides medico ĩ hoc q̃ Aeneę danda erat. v Maior agit deus. S. Apollo inuentor medicinę scilicet. x Opera ad maiora. C. Optima eñ cõiectura erat Aeneam debere magno moliri postq̃ deorũ cura seruat⁹ erat. Frustra enim seruassent si paulopost erat periturus. Pręber igiẽ magnã spem futurę victorię. y Auidus. C. Quasi dicat sua sponte cupiebat: sed verbis medici magis ĩcendebatur. z Disce puer virtutẽ. C. Non glo

Iamq; secuta manu nullo cogente sagitta
Excidit: atq; nouæ rediere in pristina vires.
Arma citi ꝓperate viri quid statis? Iapis
Conclamat: primusq; aĩos accendit in hostem
Non hæc humanis opibus: nõ arte magistra
Proueniũt: neq; te ænea mea dextera seruat.
Maior agit deus: atq; opa ad maiora remittit.
Ille auidus pugnæ: suras incluserat auro
Hinc atq; hinc: oditq; moras: hastãq; coruscat:
Postq̃ habilis lateri clypeus: loricaq; tergo est:
Ascaniũ fusis circũ complectitur armis:
Summaq; ꝑ galeam delibans oscula fatur.

Disce puer virtutem ex me: verumq; laborem
Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
Defensum dabit: & magna inter praemia ducet.
Tu facito mox cum matura adoleuerit aetas
Sis memor: & te aio repetentem exempla tuorum.
Et pater aeneas: & auunculus excitet hector.
Haec ubi dicta dedit: portis sese extulit altis
Telum imane manu quatiens: simul agmine denso
Antheus mnestheusq; ruunt: omnisq; relictis
Turba fluit castris: tum caeco puluere campus
Miscetur: pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerso venientes aggere Turnus:
Videre ausonii: gelidusq; per ima cucurrit
Ossa tremor. prima ante omnes Iuturna latinos
Audiit: agnouitq; sonum: et tremefacta refugit:
Ille volat: campoq; atrum rapit agmen aperto:
Qualis ubi ad terras abrupto sydere nimbus
It mare p medium: miseris heu praescia longe
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus: stragemq; satis: ruet omnia late:
Ante volant: sonitumq; ferunt ad littora venti:
Talis in aduersos ductor rhoeteius hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisq; coactis
Agglomerant: ferit ense grauem thymbreus osirim:
Archetium mnestheus: epulonem obtruncat achates:
Vfentemq; gyas: cadit ipse tolunius augur:
Primus in aduersos telum qui torserat hostes.
Tollitur in caelum clamor: versiq; vicissim
Puluerulenta fuga rutuli dant terga p agros.
Ipse neq; aduersos dignatur sternere morti.
Nec pede congressos equo: nec tela ferentes
Insequitur: solum densa caligine Turnum

tiosi est hominis: sed optimi patris: qui suo exemplo filium ad virtutem excitare cupit. Licet enim gloria parentem: ut filium incendat ad eandem gloriam acquirendam.
a Veruq; laborem SER. Quem p me ipse suscipio: non qui ex aliorum virtute imperatoribus ascribi consueuit.
b Fortunam ex aliis. S. Subaudimus opta: neq; enim fortuna discitur: & est zeugma non integrum.
c Inter praemia. SER. Ad praemia. Cicero: dico te priore nocte venisse inter falcarios. id est ad falcarios:
d Matura adoleuerit aetas. S. Adolescendo matura esse coepit.
e Portis. C. Castrorum quae altae erant: propter aggerem & fossam.
f Simul agmine denso. CRI. Nam qui pauloante fugiebant Saucio imperatore: cum eodem in bella redeunte frequentes alacresq; sequuntur. Eos autem qui sequuntur: & plurimos esse: & cum impetu egredi ostendit poeta pluribus verbis. Nam turba multitudo indistincta est: et aut habet impetum. & fluere seriem hominum continuatam: (ut fluuius est) ostendit.
g Antheus mnestheus. SER. Seruauit το πρέπον necesse enim erat: ut vulnerato duce multi cum eo in castra remearent.
h Relictis castris. CRI. Hoc est ab omnibus desertis indubitata enim victoria omnem curam seruandorum castrorum remouerat.
i Miscetur. S. Non confunditur. alibi perturbatur. vt miscet agens telis inter frontem dea turbam.
k Aggere Turnus. SER. Eminentia. de via autem aggerem non possumus dicere: nisi vie aggerem dicere voluerimus. i. coaceruationem: quam historici viam militarem dicunt vt. Qualis saepe viae deprensus in aggere serpens.
l Atrum rapit agmen. S Pulueris nube coopertum.
m Abrupto sydere. S. Magna tempestate: alibi: sorbet in abruptum fluctus. Item scit triste Mineruae sydus.
n It mare per medium mi

seris. S. Statius plenius de hoc sensu. Deflent sua damna coloni. Et tamen oppressos miserantur in equore naues.
o Ruet. S. Eruet: euertet: aliter dictum est in secundo Ruit alto a culmine Troia.
p Talis. S Taliter, similimodo sic paulopost. Similis medios Iuturna per hostes.
q Rhoeteius. S. Troianus a promontorio Troiae.
r Cuneis se quisq; coactis agglomerant. SER. Defenduntur et cuneatim dimicent: scilicet in cuneorum modum compositi.
s Tollitur in coelum clamor. S. Occiso eo qui auctor dirumpendi foederis fuerat: exortus est clamor: & statim secuta fuga rutulorum. Vt: versiq; vicissim. Puluerulenta fugam rutuli dant terga per agros.

t Ipse neq; aduersos. C. Tanquam qui foedus: quamuis ab hoste violatum: seruaturus in solum Turnum feratur.
v Nec tela ferentes Insequitur. S. Id est nec contra stantes: nec fugientes dignatur occidere. Et magna Aeneae ostenditur pietas: qui nec vulneratus irascitur vt velit contra legem foederis in bellum mouert.

Vestigat lustrans: solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem iuturna virago:
Aurigã turni media inter lora metiscum
Excutit: & longe lapsum temone relinquit
Ipsa subit: manibusq; vndãtes flectit habenas:
Cuncta gerẽs: vocẽq; & corp⁹ & arma metisci:
Nigra velut magnas domini cũ diuitis ædes
Peruolat: & pẽnis alta atria lustrat hirundo
Pabula pua legẽs nidisq; loquacibus escas:
Et nũc porticibus vacuis: nũc humida circum
Stagna sonat: similis medios iuturna p hostes
Fertur equis: rapidoq; volãs obit oĩa curru.
Iãq; hinc germanũ: iamq; hinc ostẽdit ouantẽ:
Nec cõferre manum patiẽ: volat auia longe.
Haud minus æneas tortos legit obuius orbes:
Vestigatq; virũ: & deiecta p agmina magna
Voce vocat: quotiẽs oculos cõiecit in hostem:
Alipedũq; fugam cursu temptauit equorũ:
Auersos totiens currus iuturna retorsit:
Heu quid agat? vario nequicq; fluctuat æstu:
Diuersæq; vocant animũ in cõtraria curæ.
Huic mesapus (vti læua duo forte gerebat
Lenta leui cursu præfixa hastilia ferro:)
Horũ vnũ certo cõtorquens dirigit ictu.
Substitit æneas: & se collegit in arma:
Poplite subsidẽs: apicem tamẽ incita summũ
Hasta tulit: summasq; excussit vertice cristas.
Tum vero assurgũt iræ: insidijsq; subactus
Diuersos vbi sensit equos: currũq; referri:
Multa iouem: & læsi testatus fœderis aras:
Iam tandẽ inuadit medios: & marte secundo:
Terribilis sæuam nullo discrimine cædem
Suscitat: irarũq; omnes effundit habenas.
Quis mihi nũc tot acerba de⁹? qs carmĩe cędes
Diuersas? obitũq; ducũ: quos ęquore toto:
Inq; vicẽ nũc turnus ãgit? nunc troius heros
Expediat? tanton placuit cõcurrere motu
Iupiter æterna gentes in pace futuras?
Aeneas rutulum sucronem: ea prima ruentes
Pugna loco statuit teucros: haud ma⁄ta morat⁹

x Virago. S. Virago dicitur mulier: quę virile implet officium.
y Ipsa subit: C. Turpe enim fuisset Turno: si sua sponte subterfugia quęsisset.
z Aedes peruolat. S. id est per ędes volat. Nam more suo verbo dedit detractam nomini prępositionem.
a Parua. C. Nam muscas legit.
b Loquacibus. C. Impropria locutio. id est garrulis.
c Vacuis. S. magnis: vt vacua atria lustrat Sauti⁹
d Iamq; hic germanũ: C. Sępe ducebat germanũ in cõspectu Aeneę ne fugere videretur: deinde ne manus conferre cogeretur diuertebat.
e Nec conferre manum patitur. SER. Cũ Aenea: nam alios persequitur.
f Auia. S. Ab ea scilicet pte qua veniebat Aeneas
g Tortos orbes: SER: Obliquas & implicitas vias.
h Vestigatq; virum. S: Inquirit. Translatio a canibus: quę p vestigia & pedum signa feram indagant.
i Deiecta per agamina. SER. Dissipata aduentu Aeneę.
k Heu quid agat. SER: Omne aduerbium verbo coheret: vnde heu & at & similia: quia verbo coherere non possunt. separatim fecerunt aliam partẽ orationis: scilicet interiectionẽ: quam sola latinitas possidet.
l Huic. SER. Pro ĩ hũc Et est ordo huic dirigit.
m Se collegit in arma. S. Ita se rexit, vt nulla parte posset ferire.
n Apicem tamen incita summũ. SER. Galeę eminentiam quam gręci conum vocant: in qua eminent cristę.
o Tum vero. C. Iam satisfecerat fœderi: & sępius iustissime lacessitus non poterat nõ vlcisci iniurias.
p Multa Iouem & lęsi testatus foederis aras. S. Licet haberet causam iracundię: quod & fugiebat Turnus: & ipse appetebatur insidiis: non tamẽ ante prorupit ille in bellum ꝙ Iouis fidem: & læsa foedera testaretur.
q Nullo discrimine cędẽ suscitat. SER. Indiscrete obtruncat vniuersos quibus ante pari pepercerat modo:
r Irarum effundit habenas. SER. Potestatem: facultatem: vt. Et premere et laxas sciret dare iussus habenas. Et hic moderate locutus est. Nam Ennius effundit iratũ quadrigas dixit.
s Quis mihi nunc tot acerba deus. S. Ac si diceret: nec musa nec Apollo sufficiũt. Stati⁹ Maior ab aoniis sumenda audacia lucis. Mecum omnes audite deę. CRI. Quis? Cũ summo stupore pronunciãdum: quasi diceret: nõ possunt hęc exprimi.
t Inq; vicem. S. Nã q; vacat.
v Tanton placuit concurrere. SERVI. Apostrophe ad Iouem. Sane tanton: on circumflectitur. Nam cũ per apostrophen apocopen verba patiunt: is qui in integra parte fuerat perseuerat accẽtus: vt tantone. Inde fit tanton.
x Aeterna gentes in pace futuras. CRI. Nam ex duobus populis vn⁹ erat futurus.
y Ruentes teucros. SERVIVS. Quos insequebatur Turnus.

a Crudū ensem. S. Modo durū: alias crudelē.
a Et crates pectoris. S: Donatus supfluā vult eē cōiunctionē. Et vt sit epexegesis. adigit ensem: pcostas. id est pectoris crates: vbi celerius fata cōplent. Et hoc est quod ait supra Haud multa moratus.
b Amycū fratrēq; diorē. S. Hi duo duces sunt etiam supra mēorati: vt nūc amyci casū gē. Itē. Et nūc tertia palma diores. vnde ad terrorē ppli eorū capita religebant in curru.
c Curruq;. S. Curru septimus casus est aut datiuus antiqu⁹ scd'm regulā ne sit maior a ntō pluralis
d Mœstū mittit onytē. S. Naturaliter tristē. seuerum quē greci. αγελαστον dicunt. Mittit autem socium supra memoratis. Sane onytē. Donatus dicit aut gētile aut patronymicū: vt nomē eius pprium sit Echioni⁹: sed hoc nō pcedit: qa nec patronymicum istes exit. Nec onytes a qua gēte veniat vsq; lectū est. Propriū ergo ē. Et seqns versus erit nomen Echioniū. id est thebanā gloriā p pyphrasim. Nā Echionii sunt thebani a rege Echione: vñ male qdā legūt: nomē Echionum.
e Matrisq; gen⁹ peridię. S. Periphrasis. hoc est filium peridię.
f Lycia missos & apollinis agris. S. Vacat & nam p ἐπεξήγησιν. lycia arma. Apollinis dixit: vt nunc lycię sortes.
g Exosum nec quicq; bella. S. Sic supra: iniecere manū pcę: na per trāsitū ostēdit vrgentib⁹ fatis eū ad bella deductū q nec quicq; semp vitare cupiebat.
h Menœtē. S. Nūc Menœtē oriūdo archadē fuisse intelligim⁹. Sed habitasse circa argos nam lęrna palus argiuorum: in qua eū dicit solitū piscari. Nā hoc significat. Piscosę cui circa fluia lęrnę aras fuerat.
i Pauperq; domus. S. Hic & hęc paup dicim⁹: nā paupera vsurpatum est. Sic Plaut⁹. paupa est mulier. Sed hoc hodie nō vtimur: ea eñ noia q ablatiuo singulari in e exeūt. si fœmina ex se faciūt: ethero clita id est alteri⁹ declinationis esse non possunt: vtputa:

Excipit in latus: & qua fata celerrima crudū
Transadigit costas: & crates pectoris ensem.
Turnus equo deiectū amycū fratremq; diorē
Cōgressus: pedes hunc venientē cuspide lōga:
Hunc mucrone ferit: curruq; abscissa duorum
Suspendit capita: & rorātia sanguine portat.
Ille talon tanaimq; neci: fortemq; cethegum
Tris vno congressu: & mœstū mittit onytē:
Nomen echionium: matrisq; genus peridię:
Hic fratres lycia missos: & apollinis agris:
Et iuuenem exosum nequicq; bella menœtem
Arcada: piscosę cui circū flumina lęrnę
Ars fuerat: pauperq; domus: nec nota potentū
Munera: conductaq; pater tellure serebat.
At veluti immissi diuersis partibus ignes
Arentē in syluam: & virgulta sonātia lauro.
Aut vbi decursu rapido de montibus altis
Dāt sonitū spumosi amnes: & i ęquora currūt
Quisq; suū populatus iter: nō segnius ambo
Aeneas: Turnusq; ruunt p prælia: nūc nunc
Fluctuat ira intus: rumpūtur: nescia vinci
Pectora: nūc totis in vulnera viribus itur:
Murranū hic atauos & auorū antiqua sonātē
Nomina: p regesq; actū genus omne latinos:
Præcipitē scopulo: atq; ingenti turbine saxi
Excutit: effūditq; solo: hūc lora & iuga subter
Prouoluere rotæ: crebro sup vngula pulsu
Incita: nec domini memorū proculcat equorū:
Ille ruenti hiloq;: animisq; immane frementi
Occurrit. telumq; aurata ad tempora torquet.
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te graium fortissime creteu
Eripuit turno: nec dij texere Cupentum

quia ab hoc hospite facit: hic & hęc hospes. dicam⁹ necesse est. Luca. Hospes in extremis audiuit curia tectis Ab hoc leone: hic et hęc leo. Ab hoc latrōe: hic & hæc latro. Ab hoc fullone: hic & hęc fullo. Ab hoc nepote: hic & hęc nepos. Nam vt neptis dicamus p successionis discretionē admissum est. Sciēdum hospita: paupa: lea vsurpata a poetis.
k Potentū munera. S. obsequia q paupes diuitibus loco munerū soluūt.
l Arentē in syluā. SER: pro aridam.
m Dant sonitum spumosi amnes S. Bellū semp incēdio & fluminibus comparat: sic In secundo. In segetē velut cum flamma furentibus austris incidit: aut rapidus montano gurgite torrens.
n Nunc nūc. C. Quasi dicat. Et si ante vterq; furebat: tñ omne illud comparatione illius temporis nihil erat.
o Rumpūtur. C. Ex nimia ira. Nā ipsa indignatio inflāt: & inflatio rumpit.
p Nescia vinci pectora: SER. Hora. Pelidę stomachū cedere nescii:
q Murranū hic atauos & nomina. S. Hoc est cuius nomine maiores omnes murrani dicti sunt: & reges fuerunt. Vt per reges q; actum genus omne latinum Scimus enim plerumq; solere: vt primi regis: reliqui nomen etiam possideant: vt apud Romanos Augusti vocant: Apud Albanos Syluii. Apud psas Arsacidę: apd' egyptios Ptholomei: apd' Athenienses Cecropidę: Vnde superfluū est quod ait Donatus: debere nos accip. re, Interemptum eē Murranum: duę auos & atauos Turni tantū commemorat: et effert laudibus maximis.
r Per regesq; actum genus omne latinos. S. Horati. Et nepotum per memores genus omne fastos. de lamo.
s Nec domini memorum. SER. Domini immemorum.
t Dextra nec tua te graiū fortissime cretheu Eripuit Tur. nec dii tex. cupētem. S. Ita Aeneā cōparat Turno: vt eū superiorē

esse significet: nam quem Turnus interemit: fortitudo sua liberare non potuit: ei vero quem occidit Aeneas: ne sua quidē numina prodesse potuerūt. Sane sciendū Cupentum lingua Sabinorum sacerdotem vocari.

v Late terram. S. Aliud ex alio ostenditur: nam per hoc corporis exprimit magnitudo: vt: stabāt tercentum nitidi in presepibus altis.

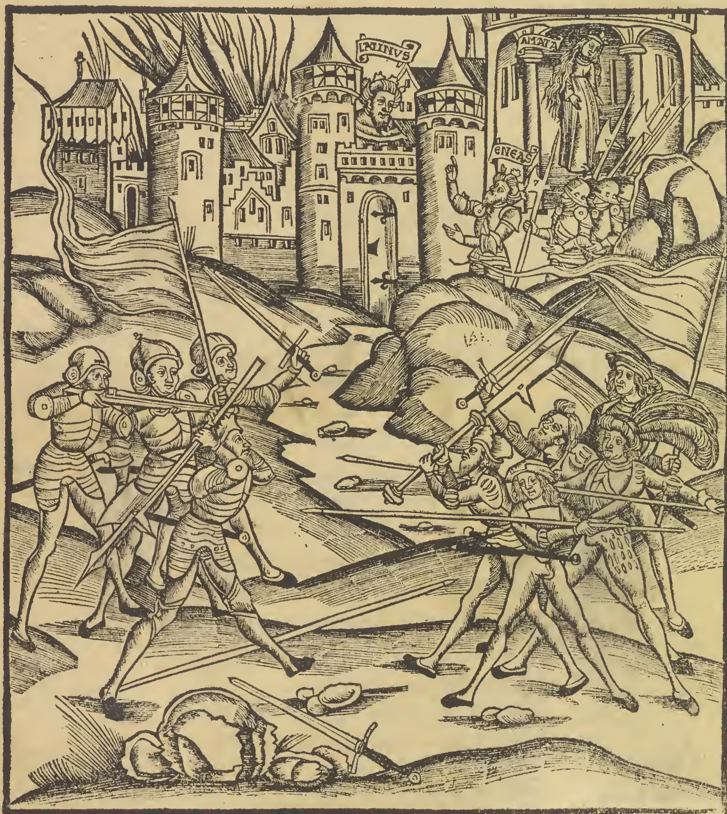
x Euersor achilles. SER.

Aenea veniente sui: dedit obuia ferro
Pectora: nec misero clipei mora profuit eris.
Te quoq laurentes viderunt ǫole campi
Oppetere: & [u] late terram cōsternere tergo.
Occidis: argiuę quem non potuere phalanges
Sternere: nec priami regnorū [x] euersor achilles:
Hic tibi mortis [y] erant metæ: domus alta sub ida
[z] Lyrnessi domus alta: solo laurente sepulchrū.

Sepat achillē a grecis: vt: reliquias Danaum atq immitis Achilli.

y Mortis erant metę. S: id est mors: quę meta erat & finis. nam metā finē vitę dicim⁹: nō mortis. Sciēdum tamen hoc de Homero esse translatum qui ait. τέλος θανάτοιο· hoc est finis mortis: nam in ipso morte finis est.

z Lyrnessi domus alta. SER. Lyrnessos ciuitas est phrygię: vñ fuit Briseis: & per transitum docet

a Tot adeo cōuersę acies: omnesq; latini:
Omnes dardanidę mnestheus acerq; serestus:
Et mesapus equum domitor: & fortis asylas:
Tuscorūq; phalanx: euandriq; arcadis alæ:
c Pro se q̄sq; viri sūma nituntur opum vi:
Nec mora nec requies vasto certamine tendūt
e Hic mentē æneæ genetrix pulcherrima misit
f Iret vt ad muros: vrbiq; aduerteret agmen
Ocius: & subita turbaret clade latinos.
Ille vt vestigans diuersa p agmina turnum:
g Huc atq; huc acies circūtulit aspicit vrbem
h Immunē tanti belli: i atq; impune quietam
k Continuo pugnæ accendit maioris imago
Mnesthea: sergestūq; vocat: forteq; serestum
l Ductores: tumulūq; capit: quo cętera teucrū
m Cōcurrit legio: nec scuta aut spicula densi
Deponūt: celso medius stans aggere fatur.
n Ne qua meis esto dictis: o mora Iupiter hac stat:
p Neu quis ob incœptū subitū mihi segnior ito:
q Vrbem hodie causam belli regna ipsa latini
Ni frenū accipere: & dicto parere fatentur
Eruam: & æqua solo fumātia culmina ponā:
r Scilicet expectem libeat dum prælia turno
Nostra pati: rursusq; velit concurrere victus:
s Hoc caput o ciues: hæc belli summa nefandi.
t Ferte faces ꝓpere: fœdusq; reposcite flāmis.
Dixerat: atq; animis ꝑiter certantibus omnes
Dant cuneum: densaq; ad muros mole ferunt.
v Scalę improuiso: subitusq; apparuit ignis:
x Discurrūt alij ad portas: primosq; trucidant.
Ferrū alij torquent: & obumbrāt æthera telis:
y Ipse inter se primos dextrā sub mœnia tendit
Aeneas: magnaq; incusat voce latinum:
Testaturq; deos: iterū se ad prælia cogi:

nemine posse statuta vitare. a Tot adeo. C. Nō describit solū: sꝫ pingit celeritatē & vehemētiā pugnātiū. b Cōuersę acies. S. in bellū coactę. c Pro se quisq; viri. S. Pro qualitate virium suarum: sic in quinto: pro se quisq; viri: & depromūt tela pharetris. d Sūma nititur opū vi. S. Hemistichion Ennianum. e Mentē Aeneę genitrix pulcherrima misit. S. Vt ꝯsiliū q̄ facere id possis nūc nr̄aꝫ accipe mētē. ¶ Pulcherrima: ppetuū est epitheton: nec ad negocium ptinens. Sane bona vsus ē œconomia: Vt diceret instinctu numinis profectū esse Aeneam ad ciuitatis excidium. Nā incōgruum fuerat occupatū bello p se tale cœpisse consilium. C. Hic mētem Aeneę genitrix. Optimū figmentū: nam amor potiundę rei ingenium excitat: vt rimemur omnem viā ad rem perficiendam. f Vrbiumq; aduerteret agmen. S. contra vrbem. g Acies circumtulit. S. Oculorum scilicet. Et bona occasione puenit ad id vt Aeneas possit ciuitatē aspicere. h Immunē tanti belli. S. Sine officio dimicandi. Nā imunis ē quę nihil pstat: quasi sine muneribꝰ siue muniis. i Impune qetē. S. Quę specialr̄ debuit pœnas luere propter fœdꝰ abruptū. k Pugnę accēdit maioris imago. S. Subaudis eū. l Tumulūq; caput. C. vt ab oībꝰ videri & audiri posset. m Nec scuta aut spicula densi deponūt. S. Ex eo q non est factū quod fieri soleat indicauit: vt supra: Defigunt tellure hastas: & scuta reclinant. C. Nec scuta. Quod prudētię fuit: nā nō ita audiēdus erat: vt interim cōtra hostes parati nō essent. n Esto. S. Pro sit. o Iuppiter hac stat. S. id est pro nobis religio est quā læserunt rutuli ruptis fœderibus: nouimus autē interfuisse fœderi. Et deos alios & Iouis imaginē sceptri psentia reddi. am. p Ne quis ob incœptū subitū mihi segnior ito. S. Tertia psona est ito. id est eat: & hortatur eos: vt ita in bellū eant quasi res fuerit ante disposita: nam hoc dicit repentinū imperium nullā nobis afferat moram: sicut paulo post Scalę improuiso subitusq; apparuit ignis. q Causam belli. S. Quia illic erat Lauinia. r Scilicet expectem. C. Indignatio est sed tamen nō ita indignatur: vt a iustia discedat. s Hoc caput o ciues. S. Sicut superꝰ drāces Turno. O latio caput & horꝫ & cūctorū cā malorū. id est principium. t Fœdusq; reposcite flāmis. S. Grauitate sermonis declamationi pondus imposuit: nā hoc dicit flāmas fœderis vrbis innouemus incendio. Nā hic reposcite: ē inouate: reuocate. v Scalę improuiso. C. Summę enim prudentię & celeritatꝭ fuit: ita incautos scalis pręuenire. Vt nihil tale futurū opinarent. x Discurrūt alii ad portas primosq; trucidāt. S. Subaudi improuiso: & hęc simul pronuncianda sunt: vt simul facta videantur: quo vehemens vis bellica possit agnosci. y Inter primos. S. Inter duces: inter principes. z Hęc altera fœdera rūpi. S. Bis rumpi fœdera: bis hostis italos fieri: Bis se in pręlia sęua compelli. Nam varie eandem rem iterat. Bis autē fœdera facta sūt: semel per Ilioneū: & pauloante propter singulare certamen. a Exoritur trepidos inter discordia ciues. CRI. Hoc enim facit impręmeditatus casus: nam inꝰre improuisa. cum consilii capiendi tempus nō datur vnusquisq; ad suum ingenium redit. Et vt varia sunt ingenia varię oriuntur sententię. b Reserare iubent. S. id est volunt: vt iubeo chremetem Teren. c Trahunt in mœnia regem. S. Trahere volunt: nam voluntas animi est non facti. Trahūt autem scilicet vt ꝯpossit immines videri discrimen. Donatꝰ dicit: Trahunt in mœnia pro d ilacerant in mœnibus rumoribus suis. d Inclusas vt cum lateꝫ

Bis iam italos hostes: hæc altera fœdera rūpi.
Exoritur trepidos inter discordia ciues:
Vrbem alij reserare iubent: & pandere portas
Dardanijs: ipsumq; trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alij: & pergūt defendere muros.
Inclusas vt cū latebroso in pumice pastor
Vestigauit apes: fumoq; impleuit amaro
Illę intus trepidæ rerū per cærea castra
Discurrūt: magnisq; accuunt stridorib⁹ iras:
Voluitur ater odor tectis: nūc murmure cæco
Intus saxa sonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna latinis:
Quæ totam luctu cōcussit funditus vrbem:
Regina vt tectis venientem prospicit hostem
Incessi muros: ignes ad tecta volare.
Nusq; acies cōtra rutulas: nulla agmina turni
Infœlix pugnæ iuuenē in certamine credit
Extinctū: & subito mentem turbata dolore
Se causam clamat: crimenq; caputq; malorū:
Multaq; p mœstum demens effata furorem:
Purpureos moritura manu discindit amictus:
Et nodum in formis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miserę postq; accepere latinæ:
Filia prima manu flauos lauinia crines:
Et roseas laniata genas: tum cætera circum
Turba furit: resonant late plangoribus ædes:
Hinc totam infœlix vulgat fama per vrbem.
Demittūt mentes: it sc ssa s e te latinu s
Coniugis attonitus fatis: vrbisq; ruina:
Canitiem imundo p fusam puluere turpans:
Multaq; se incusat qui non acceperit ante,
Dardaniū æneam: generūq; asciuerit vltro.
Interea extremo bellator in ęquore Turnus
Pallantes sequit paucos iam segnior: atq;
Iam min⁹: atq; minus successu lętus equorum:
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Cōmixtū clamorē: arrectasq; impulit aures:
Confusę sonus vrbis: & illętabile murmur.
Hei mihi quid tanto turbant mœnia luctu:

broso in pumice pastor: SER. Pene omnia istius comparationis verba ad supra dictum ptinēt bellum: nam ita apes inclusę sunt. Vt homines qui obsidentur: ita ciuitatem timētiū latebras dicimus: sicut apum aluearia. Item pastorum rex. Et reuera pastor ē ductor exercitus: Homer⁹. ποιμένα λαῶν. Pumicē autem iste in genere masculino posuit: & hunc sequitur. Licet Catull⁹ dixerit genere feminino. CRI. Inclusas vt cū. quadrat ex omnibus partibus ista comparatio: si diligenter aduertes.
e Fumoq; ipleuit amaro. SER. Qui elicit lachrymas.
f Trepidę rerum. SER: Nescientes quid agant: et ignarę auxilii.
g Per cęrea castra. CRI: Quoniam ad bellum refertur: recte dixit castra.
h Ater odor. S. Noue: nā i odore equis color est, sed hoc dicit odor ater: atrę rei. Fumi scilicet ater odor pessimus: vt: fumoq; impleuit amaro.
i Accidit. C. Cum res ad interitum deducūt fata semper ca. mitātibus calamitates adduntur.
k Etiam fortuna Latinis. S. Casus: nam omnis casus in potestate fortunę est.
l Tectis venientem prospicit hostem. S. Aut e tectis prospicit: aut cōtra tecta venientem.
m Incessi muros. SER: Inuadi.
n Et subito mentē turbata dolore. S. Vt oculos suffossa.
o Et nondum informis leti. S. Alii dicūt q̄ inedia se interemit. Sane sciendū q̄ cautum fuerat in pontificalibus libris: vt qui laqueo iniuisset vitam: insepult⁹ abiiceretur: Vn̄ bn̄ ait: informis leti: q̄si mortis infamissimę.
p Flauos lauinia crines: S. Antiqua lectio Floreos habuit. id est florulentos. pulchras: et est sermo Ennianus.
q Et roseas laniata ge: S. Moris fuit apd' antiq̄s vt ante rogos humanus sanguis effunderetur: vel captiuorum: vel gladiatorum: quorum si forte cop

pia nō fuisset. Laniantes fœminę genas suum effūdebant cruorem: vt rogis illa imago restitueretur. Tamen sciēdum cautum lege duodecim tabularū: ne mulieres carperent faciem his verbis. Mulier faciem ne carpito:
r Hinc totam. S. De domo regia.
s Infœlix fama. S. Rerum infœlicium nuncia:
t Demittunt mētes. S: Desperant. si contra desperantes aliquid mētes erigunt.
v Coniugis attonit⁹ fatis vrbisq; ruina. SER. Et priuatis & publicis luctibus.
x Immundo puluere. S: Bene immundo addidit: sic in Geor. Et similem immūdum iactare p agros. Quia etiā puluis ille quo vtimur: puellę cinis vocatur: vnde etiam ciniflones dicti sunt. Horatius. Custodes lecticarii ciniflōes parasiti.
y Bellator. S. Epitheton p[ra]cti temporis.
z Minus successu letos equorum. S. Infirmitas animi etiam equorū tarditate veniebat.

a Attulit hunc illi cecis terroribus aura. S. Naturale enī est: vt a qua parte ventus flat inde clamor audiatur.
b Commixtum clamorem. S. Ex impugnatione: & morte reginę.
c Arrectas aures. S. Ad audiendū sollicitas. Terē. Arrige aures Pamphile.
d Amens. S. Consilii egens. Nescius rei gerēdę. nam mentem & consiliū significare dicim⁹: vt mentem Aeneę genitrix pulcherrima misit.
e Occurrit dictis. SER. Orationi eius verbis obuiā venit.

f Prima victoria: S. id est primum.
g Et nos. C. Nã hic maxime rõne possum⁹ equare hostes.
h Nec vero inferior pugnę nec honore recedes. S. Nec pautiores interimes: nec mior te q̃ꝫ Aeneã cõmitabit̃ gloria: nã occisorũ multitudo compensat hoc: q tu fugientes interimis. Sane sciendũ in hac omi oratiõe Iuturnã occurrere q̃stionib⁹ tacitis.
i Prima p'artẽ fœdera turbasti S. Prima aut inchoãtia: aut tu prima. nã post ei⁹ orationẽ Tolomnius tela contorsit.
k Fallis dea. C. id est q̃ꝫuis dea sis me tñ decipis: validissima est oratio: primo eñ demõstrat suum aduentũ nihil posse cõferre: seq; venire nõ vt victoriam videat: sed ipsum victum post hęc demõstrat dũ Aeneã fugit in eam incidisse ignominiã: vt prętet illi mori q̃ꝫ turpiter viuere. Nam cũ viuos excellẽtissimos interfici passus sit: vltimũ dedecus accedit captiuitas vrbis & soceri & vxoris. Quę nisi succurrerit in cõspectu suo accident. Quid aũt acerbi⁹ sibi accidere põt: q̃ꝫ prębere facultatẽ & Dranci & reliquis suis aduersariis vt iure illũ rephendere possint. Quid vero mag ignominiosum: q̃ꝫ fugere in ea regiõe vel in qua totiẽs victor euaserit. & se Aeneã supaturũ sit pollicitus.
l Nã quid ago. S. Argumentũ a necessario.
m Me voce vocantẽ. S. Atqui hoc nusq̃ꝫ legim⁹: sed aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligimus: aut mortis ẽ omen q̃d nõ dicit̃ videre q̃d minime occurrit: sic in q̃rto. Hinc exaudiri gemit⁹: & verba vocantis visa viri.
o Supat. S. Viuit. vt superat ne & vescit̃ aura.
o Ne nr̃m dede⁹ vfens aspiceret. S. Ac si diceret: fortasse viueret nisi ideo voluisset occũbere: ne nos victos videret.
p Teucri potiunt̃ corpore et armis. S. id est etiam sepultura caret: nam vt in Homer. legimus de virorũ fortiũ cadauerib⁹. erat inter hostes grande certamẽ. q Dextra ne drã

Quis ue ruit tantus diuersa clamor ab vrbe?
Sic ait. adductisq; [d] amens subsistit habenis.
Atq; huic in faciem soror vt cõuersa metisci
Aurigę: cursusq; & equos & lora regebat:
[e] Talibus occurrit dictis: hac turne sequamur
Troiugenas: qua prima viam [f] victoria pãdit.
Sunt alij qui tecta manu defendere possunt:
Ingruit æneas italis: & prælia miscet:
[g] Et nos sæua manu mittamus funera teucris:
[h] Ne nũero iferior: pugnę nec honore recędes.
Turnus ad hæc.
O soror & dudum agnoui: cum prima [i] p arte
Fæde ra turbasti: teq; hæc in bella dedisti:
Et nũc nequicq̃ꝫ [k] fallis dea: sed qs olympo
Demissam tãtos voluit te ferre labores?
An fratris miseri lętũ vt crudele videres?
[l] Nã quid ago? aut quæ spõdet iã fortũa salutẽ?
Vidi oculos ante ipse meos [m] me voce vocantẽ
Murranũ: quo nõ fuerat [n] mihi carior alter
Oppetere ingentem: atq; ingẽti vulnere victũ.
Occidit [o] infœlix: ne nostrũ dedecus vfens
Aspiceret: teucri [p] potiunt̃ corpore & armis.
Excindi ne domos: id rebus defuit vnum:
Perpetiar? [q] dextra nec drãcis dicta refellam?
Terga dabo: & turnũ fugiẽtẽ hæc terra videbit?
[r] Vsq; adeo ne mori miserũ est? vos o mihi manes
Este boni: quoniã superis [s] auersa voluntas.
Sancta ad vos [t] aĩa: atq; [v] istius inscia culpe
Descẽdã magnorũ haud vnq̃ꝫ [x] indign⁹ auorũ.
[y] Vix ea fatus erat: medios volat ecce p hostes
Vectus equo spumãte sages: aduersa sagitta
Saucius ora: ruitq; [z] implorans nomine turnũ.
[a] Turne in te suprema salus: miserere tuorũ.
[b] Fulmĩat æneas armis: summasq; minatur
Deiecturũ arces italum: excidioq; daturum:
Iamq; faces ad tecta volant: in te ora latini:

cis dicta refellam. S. id est virtute. Nam pro rei officio ipsã rem posuit. pro virtute dextram.
r Vsq; adeo ne mori miserũ est. S. Tacitę quęstioni occurrit.
s Superis auersa voluntas. S. Quia vt supra diximus: donec viuimus curę sum⁹ sup̱ dijs: p⁹ mortẽ ad inferos pertinem⁹. quibus se modo cõmendat.
t Sancta ad vos anima C. Quasi dicat prestat innocentem mori: q̃ꝫ nocentem viuere. Maximũ autem omniũ scelerum viro forti videretur turpiter cedere.
v Istius inscia culpę. S. Vel fugę. Quia fuga grande crimen est apud virum fortem: vel rupte fœderis vel ipse religionis: a qua re se dicit esse alienum propter futura supplicia.
x Indignus auorum. S. Gręca figura est: Nos eñ indign⁹ illa re dicim⁹. Cõtra greci ἀνάξιος στεφάνου. id est coronę indign⁹.
y Vix ea fatus erat. C. Iustis rationib⁹ mouebat̃ ne fugeret: verum si qua in re dubitasset pręsẽti casu: & nuncio socius extinctę confirmari potuit.

z Implorans nomine Turnum. S. Ex multis rebus indicat perturbationem: q festinans venit: q per hostes q vulnerat⁹: q Turnum nomine appellat: nam cõtumelia est nomine superiorem vocare. Sic in Georgicis Mater cyrene mater. cum pręmisisset te crudelẽ nomine dicit: sicut Cõtra Aeol⁹ ad Iunonem ait. Tuus o regina quid optes explorare labor.
a Turne in te suprema salus miserere tuorum. S. Omnia quę supra Iuturna dixerit oratõ ista dissoluit. b Fulminat Aeneas armis. SERVI.

Ex aggeratio est:sic paulo lopost. Horrendūq; intonat armis. b Minat deiectuq; arces. S. qa dixerat. Et ęqua solo fumantia culmina ponam.

c Mussat. SER. Modo dubitat.

d Preterea regina. SER: Quia occurrebat amatā pro eius partibus niti.

e Soli pro portis. SER. Cōtra illud. Sunt alii qui tecta manu defēdere pos

In te oculos referunt: mussat rex ipse latinus
Quos generos vocet: aut quę sese ad foedera (flectat:
Preterea regina tui fidissima dextra
Occidit ipsa sua: lucemq; exterrita fugit.
Soli pro portis mesapus: & acer asylas
Sustentat aciem: circū hos vtrinq; phalāges
Stant densæ: strictisq; seges mucronib⁹ horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas:

sunt:
f Varia confusus imagine rerum. SER. Multiplici nuncio.

g. Et obtutu. S: Varie tacito stetit vultu. Et obtutus est proprie vultus: quē gręci dicunt. προσωπον.

h Pudor. S. Propter illud. Tu currū deserto in gramie versas. CRISTOFERVS. Imo ī corde pudor. Validissimę erāt singulę per se huiuscemodi

pertutbatiões. Pudor ne fibi obiiceret fuga: furor ex indignatiõe. q̃ invict⁹ vinceretur: Luct⁹ ex morte focrus: & amor ex magnitudine in furorem adducens:
i Infania. S. Quia i hostes ferebat.
k Mixto luctu. S. Propter Amatę cognitã mortem.
l Difcuffę vmbrę. SER. Poftq̃ mentis caligo difceffit: quod fequentia indicant: & lux menti addita eft.
m Turbidus. S. id eft plenus perturbationis.
n Quam eduxerat ipfe: S. Quod ei maiorem creabat dolorem.
o Subdideratq; rotas. S. Quo poffet trahi ad ea loca quibus hoftis inftabat.
p Quo deus. C. Verba funt animi inuicti: & omnia pati parati: vt turpitudinem fugiat.
q Quicquid acerbũ eft morte pati. S. Aut quicquid morte acerbum eft morte placet pati hoc eft inferna fupplicia: vel quę poteft fuperbus hoftis referre: ficut de hectore legimus. Aut certe pofitiuus eft pro comparatiuo: placet pati: fi quid etiã morte acerbius inuenitur.
r Furere ante furorẽ. S. Figura antiqua. vt feruitute feruit: dolet dolore. Et eft fenfus fine me furere ante bellicum furorẽ: fcilicet priufq̃ ad eum veniam. vt pugnam mente concipiam: & inftructus furore in bella prorumpam.
s Saxum de vertice preceps Cũ ruit. S. Comparatio ifta futurum oftendit euentum: fimul notãdum q̃ ficut fupra in prœlio: ita & nunc in comparatione prefertur Aeneas. Nam Turnum parti comparat montis: montibus ęquat Aeneam.
t Auulfũ vento. SER. Proprie: nam & Turnus inuitus attrahitur ad bellum.
v Mons improbus. SERVI. Pars montis & εμφατικοσ dictum e fic fupra ait. Haud partem exiguam montis.
x Magno actu. S. Magno impulfu.

Obftupuit[f] varia confufus imagine rerum
Turnus: & obtutu tacito ftetit: ęftuat ingens
Vno in corde pudor[h]: mixtoq; infania[i] luctu[k]:
Et furijs agitatus amor: & confcia virtus.
Vt primũ[l] difcuffę vmbræ: & lux reddita mẽti
Ardẽtes oculorũ acies ad mœnia torfit
Turbidus[m]: eq; rotis magnã refpexit ad vrbẽ: (eft;
Ecce aũt flãmis inter tabulata volutus
Ad cælum vndabat vortex: turrimq; tenebat:
Turni compactam trabib⁹ quã[n] eduxerat ipfe:
Subdideratq;[o] rotas: põtefq; inftruxerat altos:
Iamiã fata foror fuperãt: abfifte morari.
Quo[p] de⁹ & q̃ dura vocat fortuna fequamur:
Stat conferre manũ æneę: ftat q̃cquid acerbũ[q] e
Morte pati: neq; me indecorẽ germana videbis
Amplius: hũc oro fine me furere[r] ante furorẽ:
Dixit: & e curru faltum dedit: ocius armis:
Perq; hoftes per tela ruit: mœftamq; fororem
Deferit: ac rapido curfu media agmina rũpit:
Ac veluti montis faxum[s] de vertice præceps
Cũ ruit auulfum[t] vento feu turbidus imber
Proluit: aut annis foluit fublapfa vetuftas.
Fertur ĩ abruptũ magno mons[v] improb⁹ actu[x]:
Exultatq; folo: fyluas: armenta: virofq;
Inuoluens fecũ: difiecta per agmina turnus
Sic vrbis ruit ad muros: vbi plurima[y] fufo
Sanguĩe terra madet: ftridũtq;[z] haftilib⁹ aurę:
Significatq; manu: & magno fim[l] ĩcipit ore:
Parcite iam rutuli: & vos tela inhibete[a] latini:
Quęcunq; eft fortuna mea eft: me verius[b] vnũ
Pro vobis fœdus luere: & decernere ferro.
Difceffere omnes medij: fpaciumq; dedere.
At pater æneas audito nomine Turni
Deferit & muros: & fummas deferit arces:
Præcipitatq; moras omnes: opa omnia rũpit
Lætitia exultans: horrendũq; ĩtonat armis.
Quant⁹[c] athon aut quãtus[d] erix: aut ipfe corufcis
Cũ fremit ilicibus quantus gaudetq; niuali[e]
Vertice fe attolens pater appẽninus ad auras.

y Vbi plurima fufo fanguine terra madet. SER. Hyppallage eft: pro vbi plurima fanguine terra madet.
z Stridunt haftilibus aure. S. Sic Homerus.
a Tela inhibete. SER: Eft tranflatio a nautis.
b Me verius vnum pro uobis fœd⁹ luere. S. Verius iuftius. Et fenfus hic eft. Iuftius eft me vnum pro omnibus rupti fœderis pœnas exoluere.

c Quantus athon. S. Hęc eft vera lectio: Nam fi athos legeris os breuis eft & verfus non ftat. Athon autẽ dici actiuus indicat: nam hunc athona facit ficut appolon appollona. Quod autem Herodatus hũc athon: & hũc appollon dicit: atticę declinatiõis eft. Athon autẽ mons eft Thratię adiacẽs circa Lemnũ infulam. C. Quantus athon. Mons hic Macedonię: vel vt alijs placꝫ thracię mari ęgęo iminens: tantę altitudinis vt vmbram fuã in Lemnum vfq; iacere quidam dicant. Referuntq; habere in fuo cacumĩe vrbem acrothon nomine: in qua homines duplo tempore q̃ alibi viuãt. Hũc montem cum continenti coniunctus effet xerfes: illum ducta foffa infulam reddidit. Fuit autem foffę latitudo tanta: vt due triremes iunctę enauigarent.
d Eryx. C. Mons Sicilię quem alio loco defcripfimus.
e Niuali vertice fe tollẽs pater apenninus. S: Mõs eft Italię: de hoc Lucan⁹: Nullo quoq; vertice tellus altius intumuit: propiorq; acceffit olympo.

CRISTO. Apennius.a liguria incipit:vniuersāq; Italiam in longitudinem diuidens ad promontorium vltimū quod appellatur Iunonis lacinię desinit. f Troes & omnes S.grece declinauit.vñ breuis est es:sicut sup. Troes agunt. g Armaq; deposuere humeris. S.Vel spectaturi:vel defessi.

h Stupet ipse latin⁹. C. Nam sua prudentia id cōsiderabat:qđ reliqui non aduerterent. i Inter se coisse viros & decernere ferro.S. Vera & antiqua est hęc lectio. Naʒ Enniū secutus ē qui ait: Olli cernebāt magnis de rebus agentes. Et item ferro nō auro vitam cernam⁹ vtriq;. Posteritas cœpit legere:& decernere:scđm quā lectionē Synalypha op⁹ est:excluso os:vt sic inter se coisse vir: & decernere ferro: k Fors & virtus miscent in:vnum. S.Casus in Turno virtus in ænea: Nā in bello etiā casus plurimū valet Cicero i miloniana. Adde casus:adde incertos exitus martemq; cōmunē.CR. Fors et virtus. Vterq; em virtute sua vtebat: & fortuna. l Ac veluti ingentē syla. summo ue taburno.S. Syla mons & sylua est lucanię:taburn⁹ mons campanię. Salust. De fugitiuis in Sylua syla fuerunt. Vnde pessime quidam syluam legunt: quia proprium appellatiuo exequari non potest. Vnde ppriū bene iunxit:

m Inimica i prœlia tauri.CRI. De natura & pugna taurorū expressum ē in Georgicis.

n Pauidiq; magistri.S. Proprie magistri sunt militum:pastores pecorum: sed reciprocę sunt inter se istę translationes. Nā ductor militū pastor vocat: vt diximus supra: & magistros pecorū diximus: Cicero. Quem magistrū pecoris esse dicebant.

o Mussantq; iuuēcę. S. dubitant. Sic supra mussat rex ipse latinus.

Iam vero & rutuli certatim: & troes & omnes
Conuertere oculos rutuli:quiq; alta tenebant
Mœnia:quiq; imos pulsabant ariete muros:
Arma q̄ deposuere hūeris:stupet ipse latinus
Ingentis genitos diuersis partibus orbis
Inter se coisse viros:& decernere ferro.
Atq; illi vt vacuo patuerunt ęquore campi
Pro cursu rapido coniectus eminus hastis:
Inuadunt martem clipeis:atq; ęre sonoro.
Dat gemitū tellus:cū crebris ensibus ictus.
Congeminant:fors & virtus miscent in vnū:
Ac velut ingenti syla summo ve taburno
Cum duo cōuersis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt: pauidi cessere magistri.
Stat pec⁹ oīne metu mutū:mussantq; iuuēcę:
Quis pecori imperitet:quē tota armēta sequant.
Illi inter se multa vi vulnera miscent.
Cornuaq; obnixi infigunt:& sanguine largo
Colla armosq; lauāt gemitu:ne nem⁹ oē remu (git.
Haud aliter tros Aeneas:& dauni⁹ heros
Concurrūt clypeis:ingens fragor ęthera cōplet.
Iuppiter ipse duas ęquato examine lances
Sustinet:& fata imponit diuersa duorum:
Quē damnat labor:& q̄ vergat pondere lętū:
Emicat hic impune putas:& corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit:clamant troes: trepidiq; latini
Arrectę amborum acies:at perfidus ensis
Frangit: in medioq; ardentē deserit ictu:
Ni fuga subsidio subeat fugit ocior euro.
Vt capulum ignotū:dextrāq; aspexit inermē:
Fama est precipitē cū primū in p̄lia iunctos
Conscendebat equos: patrio mucrone relicto:
Dum trepidāt ferrū aurigę rapuisse metisci.
Idq; diu dum terga dabant pallantia teucri
Suffecit:postq; arma dei ad vulcania ventum ē

p Iuppiter ipse duas ęquato examine lances. SER. Aut poetice dictum est: et ratione caret. Nam iuppiter ignorare nō poterat: aut certe illud quęritiquis sibi de Turno: & Aenea mortis afferat cām. Nam dicunt Physici mortē minime ad eum pertinere. Nam bona tantum pręstant:nec ad eum q̄ sunt mala pertinent. Vnde Cicero in offci s ait: Sed qa nocere deos non putant: His exceptis hominib⁹ obesse plurimū arbitrantur. Tamen sciendum locum hunc a Virgilio Ita fuisse translatū:vt in Homero lectus est.

q Examine. S. Examē pprie est filum quo trutina regitur r Damnat labor. S.liberet:vt: Damnabis tu quoq; votis.

s Vergat pondere lętū. SER.Bene vergat.Nam morientes inferos petunt.

t Trepidiq; latini. SER. Aut qui lęti esse debuerāt sed nimia Aeneę ostenditur virtus. Nanq; naturale est:vt sociis timori sit: inferioris sit audacia:vñ nunc latini sunt territi:ex eo q superiorem ferire ausus est Turnus.

v Vt capulum ignotū dextramq; aspexit iertē. SER. Locus hic tot⁹ ad gloriam Aeneę pertinet. Nanq; id agit:vt videat Turnus armorum vilitate supat⁹. Vnde & ei redditur gladius:quo etiam cū diuinis armis ab Aenea possit extingui.

x Patrię mucrone relicto.SER. quo fuerat aū vsus pater daunus. Sane patrio modo paterno significat:Nam Dauni fuerat gladius. vnde ē illud Ensem quē Dauno ignipotens de⁹ ipse parenti fecerat:Alias patrium a patria est deriuatiuum.

y Mortalis mucro. S. mortali manu factus.
z Vndiq; enim densa teucri inclusere corona. S. Strategema ē: Nam pō q̄ Turnum videre fugere Troiani clausere loca p quę euadere poterat.

Mortalis ʸmucro glacies ceu futilis ictu:
Dissiluit: fulua resplēdent fragmina harena.
Ergo amens diuersa fuga petit ęquora turnus:
Et nūc huc: deinde huc: incertos īplicat orbes.
Vndiq; ᶻenim densa teucri inclusere corona:
At; hinc vasta pal⁹: hinc ardua mœnia cingūt.
Nec minus Aeneas (quicq̄ tardante sagitta.
Interdū genua impediuntᵃ cursumq; recusant)
Insequit̄: trepidiq; pedem pede feruidus vrget.

a Cursumq; recusant: S. Retardant. s. genua: q̄ impediebant vuln⁹ illatū sagitta. Sane perite facit: vt gladio non vtat̄ Aeneas: sed hasta eminus superare cōtendat: quia impediēte vulnere: nec sequ poterat: nec in ictū con

[b] Inclusum veluti si quando in flumine nactus
Ceruũ:aut[c] puniceę septum formidine pennę
Venator[d] cursu canis:& latratibus instat.
Illę autem[e] insidijs:& ripa territus alta.
Mille fugit:refugitq; vias:ac[f] viuid⁹ vmber
Hęret hyans:[g] Iamiamq; tenet: similisq; tenenti
Increpuit malis:morsuq; illusus inani est.
Tum vero exoritur clamor:ripęq; lacusq;
Responsant circa:& coelũ tonat om̃e tumultũ.
Ille simul fugiens rutulos simul[h] increpat om̃es
Nomĩe queq; vocãs:notũq;[i] efflagitat ensem.
Aeneas cõtra pñs:mortemq; minatur.
Exitium si quisq; adeat:[k] terretq; trementes:
Excisurũ vrbem minitans:& saucius instat.
Quinq; orbes explent cursu: totidẽq; retex ũt
Huc illuc:nec enĩ[l] leuia aut ludicra petũtur
Pręmia:sed turni de vita:& sanguine certant.
[m] Forte sacer fauno folijs oleaster amaris
Hic steterat olim nautis[n] venerabile lignum
Seruati ex vndis:vbi figere dona solebant:
Laurenti diuo:& notas suspendere vestes.
Sed stirpem teucri[o] nullo discrimine sacrum
Sustulerãt:puro vt possent concurrere campo.
Hic hasta Aeneę stabat: hũc impetus illam
Detulerat[p] fixam:& lenta radice tenebat:
Incubuit:voluitq; manu conuellere ferrum
Dardanides:teloq; sequi quẽ prendere cursu:
Non poterat cũ vero amens formidine turnus
Faune precor miserere inq̃t:tuq; optima[q] ferrũ
Terra tene colui vestros si semp honores.
Quos contra Aeneadę bello fecere prophanos:
Dixit opemq; dei[r] nõ cassa in vota vocauit.
[s] Nanq; diu luctans:lentoq; in stirpe moratus.
Viribus haud vllis valuit discludere morsus
Roboris Aeneas dum nititur acer.& instat
Rursus in aurigę faciem mutata metisci

Surgere: Vnde est: Hic gladios fidens:hic acer & arduus hasta.
b Inclusum flumine. S. Comparatio Apollonii.
c Puniceę septũ formidine pennę. S. Lucanus. Claudit adorate metuentis aere pennę. C. Aut puniceę septũ formidine pẽnę. Et de ceruis dictũ eorumq; stupore.
d Venator canis. SER. pro venaticus.

e Insidiis. S. pennarum scilicet. f Viuidus vmber. SER acerrim⁹ Thuscus. Nam vmbria pars est Thuscię.

g Iamiãq; tenet. SER. Ita vt videt̃ intuentibus. Et hi duo ꝟsus verbo ad verbũ sunt translati de Apollonio.
h Increpuit oẽs: SER. obiurgat:incusat:vt:ęstatem increpitans feram.

i Efflagitat ensem: S. cum clamore deposcit.
k Terretq; trementes: S. Quis enim saucius nõ timeret instãtem:cum eũ integer fugeret:

l Lubrica petuntur. S. id est vilia:digna ludo.
m Sacer oleaster. SER. Fere omnia latina arborum nomina generis foeminini sũt:exceptis paucis:vt hic oleaster:hoc Siler. Virgilius. Molle siler: Item hoc buxum. licet & hęc buxus dicatur. Nam superfluam quidã volũt facere discretiõem: vt hęc buxus de arbore dicam⁹. Buxum vero de ligno cõpositum. Legimus enim in Virgilio de tybiis. Buxusq; vocat berecyntia matris idęę. Item cũ arboribus loqueret̃ ait. Et torno rasile buxum.

n Venerabile lignũ. S. Antiquam arborem voluit exprimere:vbi figere dona solebãt proprie:vt aut sacra ad fastigia fixi.
o Nullo discrimĩe. S. sine intuitu religionis.
p Fixam lenta radice tenebat. S. Plenũ est: quam radix fixam tenebat.

q Ferrum terra tene: SER. Pro tellus:elementum pro dea posuit.
r Non cassa in vota. S. Nõ ad inania vota põposcit auxilium.
s Luctans moratus. S. Luctatus & morat⁹ erat integrũ:q̃d vitauit ꝓpter ομοιοτέλευτον
t Rursus in aurigę faciẽ mutata metisci. SERVI. κατὰ τὸ σιωπώμενον Intelligim⁹ iuturnam in numen reuersam: post.ꝗ currus reliquit.

procurrit: fratriqꝫ ensem dea Daunia reddit.
Quod venus [v] audaci nymphę īdignata licere
Accessit: telumqꝫ alta ab radice reuellit:
Olli sublimes armis [x]: animisqꝫ refecti
Hic gladio fidens: hic acer & arduus hasta
assistunt contra certamina [y] martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis olympi:
Alloquitur [z] fulua pugnas de nube tuentem.
Quę iam finis [ꝛ] erit cōiunx? quid deniqꝫ restat?

v Audaci nymphę indignata licere. S. vt supra diximus: vbicunqꝫ inducit nitentē aliquem sine effectu audacem dicas.
x Armis animisqꝫ refecti S Refecti sicut armis: ita & animis. Nanqꝫ armorū inopia animi ante vtriusqꝫ torpebant.
y Certamina martis anheli. SER. Alii certamine legunt: vt sit sensus: adsistunt contra se Martis anheli certamine.

z Fulua de nube. S. de aere elemento suo.
ꝛ Quę iam finis erit cōiunx: qd deniqꝫ Indigentem Aeneam. SER. Deniqꝫ verba ista: quasi iā tędiantis sunt: ad longā Iunonis iracundiam. Vnde & paulo post ait: Desine iam tandē: precibusqꝫ reflectere nostris.

Indigetem æneam scis ipsa: & scire fateris
Deberi cælo: fatisq; ad sydera tolli:
Quid struis? aut q̃ spe gelidis ĩ nubib⁹ heres?
Mortalin decuit violare vulnere diuum?
Aut ensem (quid em̃ sine te iuturna valeret)
Ereptum reddi turno? & vim crescere victis?
Desine iã tandẽ precibusq; inflectere nostris,
Nec te tantus edat tacitã dolor: & mihi curę
Sepe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventũ ad supremũ est: terris agitare vel vndis
Troianos potuisti: infandũ accendere bellum:
Deformare domũ: et luctu miscere hymenæos,
Vlterius temptare veto: sic iupiter orsus.
Sic dea sũmisso contra saturnia vultu.
Ista quidẽ quia nota mihi tua magna voluntas
Iuppiter: et Turnũ et terras inuita reliqui.
Nec tu me aeria solam nũc sede videres
Digna indigna pati: sed flãmis cincta sub ipsa
Starem acie: traherẽq; inimica in p̃lia teucros,
Iuturnã misero fateor succurrere fratri
Suasi: et pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamẽ: non vt cõtenderet arcum
Adiuro stygij caput implacabile fontis:
Vna supstitio superis quę reddita diuis:
Et nũc cędo equidẽ pugnasq; exosa relinquo.
Illud te nulla fati quod lege tenetur:
Pro latio obtestor: pro maiestate tuorum:
Cum iam cõnubijs pacem fœlicibus (esto)
Component: cũ iã leges & fœdera iungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare latinos:
Neu troas fieri iubeas: teucrosq; vocari:
Aut vocem mutare viros: aut vertere vestes:
Sit latium: sint albani per sæcula reges.
Sit romana potens: itala virtute propago:
Occidit: occideritq; sinas cum nomine troia.
Olli subridens hominũ rerũq; repertor.
Es germana iouis saturniq; altera proles:
Irarũ tantos voluis sub pectore fluctus.
Verũ age: et incœptũ frustra sũmite furorem

a Indigetem Aeneã scis ipa. S. Subaudis fore. Et indigetes duplici ratione dicuntur: vel sc͠dm Lucretium: q nullius rei egeat qui ait. Nihil indiga curę: vt certe idigetes dii sũt ex hominib⁹ facti. Et dicti indigetes quasi in diis agentes.
b Mortalin decuit violari vulnere diuum: SER. Non lętali sed aut q̃ mortales laborant: aut a mortali illato.
c Diuum. S. Subaudi futurum.
d Quid enim sine te Iuturna valeret. S. Parẽthesis est: patitur em̃ excusare se Iuno nil se fecisse cõmemorãs. sed eam auctorem fuisse. Iuppiter dicit ꝓpter illud. Auctor ego audendi.
e Desine iam tandem p̃cibusq; inflectere nostris. S. Singula pronũcianda sunt.
f Nec te tantus edat tacitam dolor. S. Scilicet desine odiis vrgere Troiãos Sane edo edis edit. Integrum verbum est: vt lego legis legit. Nam edo es est: esse anormalum constat.
g Troianos potuisti. S. Iam nõ potes: Ideo enim preterito vsus est. C. Troianos potuisti. Ad vitam moresq; pertinet hęc fabula. Iuno autem est ipa ambitio quę impellit Turnũ id est iniustũ regem: & fœdus rumpere: & multa infanda patrare. Verum Iupiter. i. ipse de⁹: tandẽ huiuscemodi ĩpia facta cohercet: atq; eu3 prestat fauorem recte agentibus: vt victores euadere possint.
h Submisso vultu. S. Habitum futurę orationis ostendit;
i Quia nota mihi tua magna voluptas Iupiter. S. Necessitatem obiecerat fati dicens: Ventum ad supremũ est. Sed Iuno sciẽs fatum esse quicquid Iupiter dixerit: se cedere ei⁹ voluntati asserit. Nam agit vt concilięt sibi fauorem eius ad petitionẽ futurã.
k Digna indigna pati. S. id est omnia &. prouerbialiter dictum est.
l Pro vita. S. Ac si diceret pro re nobis data. id est a superis.
m Non vt tñ tela nõ vt cõtẽderet arcu. S. Hoc loco quasi Iuturnam fecisse sagittam significat: sed vt supra dixim⁹ possum⁹ accipere q alter in eius gratiam in Aeneã tela cõtorsit.
n Adiuro stigii caput ĩplacabile fontis. S. Pro iuro. nam ꝓthesis est. Quidã tamẽ volunt iuro tũc dici debere cum cõfirmamus aliquid: aut promittimus: vt iuro me facturũ: adiuro vero cũ negam⁹: vt adiuro me nõ posse nõ fecisse. Terent. Adiurat se non posse apud nos Pãphilo absente perdurare: potest tamẽ et ad valde significare.
o Vna supstitio. S. Religio: metus dicta eo q superstet capiti omnis religio.
p Reddita. S. Data. Nã prothesis est.
q Nulla fati quod lege tenetur. S. Bene fati. Nam victorię lex est: vt victi cedant in habitum nomenq; victorum.
r Pro latio obtestor. C. Ostendit imprudentiam ambitiosorum: qui etiam victi aliquid contra fas petere audeant;
s Pro maiestate tuorũ: S. Respexit ad Saturnũ: qui aliquãdo in italia regnauerat: Vnde ait tuorum: Nam & latinus inde originẽ ducit: vt Fauno picus pater vsq; parentẽ Te Saturne refert: tu sanguinis vltimus auctor.
t Esto cõponent. S. Cõsentit. sed inuita
v Sit Romana potens itala virtute propago. S. Hoc videtur dicere si fataliter ĩminet: vt a Troiãis origo Romana descẽdat: Troiani Italorum nomen accipiant: vt Romani de italis nõ de Troianis videantur esse progeniti.
x Es germana iouis saturniq; altera ꝓles. SER. Locus de obscuris: quo quidam hoc sentiunt. pe tis pene illicita: sed cõcedẽda sũt: quoniam soror Iouis es. id est Saturni filia: quod si voluerimus admittere: eduplicitet sequẽs versus erit incongruus: vt irarum tantos voluis sub pectore fluct⁹: vnde meli⁹ est: vt ita ĩtelligam⁹: soror Iouis es. id est Saturni: vñ nõ mirũ est tantã te retinere iracundiam sub pectore; nam scimus vnum

quęq̃ p generis qualitate in irā moueri. Nobiles em̃ (& si ad pręsens videntur ignoscere) tamen in posterum irā seruāt. quod nūc Iunoni videtur obiicere: Nam cum se cōcedere diceret: pet t tamen qd̕ grauiter posset obesse Troianis: sic Homer. Inducit calchanta dicentem de Agamemnone. regū irę ita se habent: vt etiam si ad pręsens indulgere videātur: stimulos iracundię ad futurum reseruent.
y Do quid vis: S. Bene pręsenti vsus est tempore

Do quod vis: & me victusq̃ volensq̃ remitto:
Sermonem ausonii patrium moresq̃ tenebunt:
Vtq̃ est nomē erit, cōmixti corpore tantum
Subsident teucri: morem ritusq̃ sacrorum
Adiiciam: faciamq̃ omnes vno ore latinos:
Hinc gen⁹ ausonio mixtū qd̕ sanguie surget:
Supra homies supra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos ęque celebrabit honores.
Annuit his iuno: & mentem lętata retorsit.
Interea excędit cælo nubemq̃ reliquit.

Nam promissio in diis p facto est.
z Subsident. S. Remanebunt. latebunt latinorum scilicet mltitudine: Vt Galeaq̃ ima subsedit acestes
a Ritusq̃ sacrorum adiiciā: S. Verum est. nam sacra matris deum: Romani phrygio more colueret.
b Mentē lętata retorsit. S. Iste quidē hoc dicit: sed constat bello punico secūdo exoratam Iunonē: tertio vero bello a Scipione sacris quibusdam etiam Romam esse translatam.

His actis aliud genitor secum ipse volutat:
Iuturnamq; parat fratris dimittere ab armis.
Dicũtur geminæ pestes cognomine diræ:
Quas & tartareã nox in tempesta megeram
Vno eodemq; tulit partu:paribusq; reuinxit
Serpentũ spiris:ventosasq; addidit alas.
Hæ iouis ad solium:sæuiq; in limine regis.
Apparent:acuuntq; metum mortalibus egris:
Si quãdo letum horrificum:morbosq; deũ rex
Molitur:meritas aut bello territat vrbes.
Harũ vnã celerẽ demittit ab æthere summo
Iupiter:inq; omen iuturne occurrere iussit.
Illa volat:celeriq; ad terram turbine fertur.
Non secus ac neruo ꝑ nubem impulsa sagitta
Armatã sæui parthus quam felle veneni
Parthus:siue cydon:telũ imedicabile torsit.
Stridens:& celeris incognita transilit vmbras:
Talis se sata nocte tulit:terrasq; petiuit.
Postq; acies videt iliacas:atq; agmina turni:
Alitis in paruę subito collecta figuram:
Quę quondã in bustis:aut culminib9 desertis
Nocte sedens:serũ canit importuna ꝑ vmbras:
Hanc versa in faciem:turni se pestis ad ora
Fertq; refertq; sonans:clypeũq; euerberat alis.
Illi mẽbra nouus soluit formidine torpor.
Arrectęq; horrore comæ:& vox faucib9 hæsit.
At procul vt diræ stridorem agnouit:& alas
Infœlix crines scindit iuturna solutos:
Vnguibus ora soror fœdãs:& pectora pugnis.
Quid nũc te tua turne potest germana iuuare?
Aut quid iã misere supat mihi?qua tibi lucẽ
Arte morer?talin possũ me opponere mõstro?
Iam iam linquo acies:ne me terrete timentem
Obscęne volucres:alarum verbera nosco:
Lętalemq; sonum.nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iouis:hęc pro virginitate repõit?
Quo vitam dedit æternã:cur mortis adẽpta est
Conditio?possem tantos finire dolores.
Nunc certe & misero fratri comes ire ꝑ vmbras
Iã mortalis ego:haud mihi qcq; dulce meorũ
Te sine frater erit:o quæ satis ima dehiscat
Terra mihi:manesq; deã demittat ad imos?

c His actis.S.Remoto Turni auxilio.
d Dimittere ab armis: S.Per transitũ hystorię visus est verbis.Nam qui ab exercitu relaxantur:ab armis dicunt̃ remitti. Salustius de appio vbi eũ tota in contione ab exercitu cogit discedere: dicit se eius opera non visurũ:eũq; ab armis dimittit.
e Dicuntur geminę pestes. C. De his in superioribus diximus:hic tamen demonstrat quales sint furię aduersus superos.
f Pestes cognomine dirę. S. Proprie pestes vocantur. Dirę vero cognomine:& dictę dirę:q non nisi ante iratũ Iouem videntur:vt Sęuiq; in limie regis. Apparent dirę.
g Tartareã megerã. S. Bene tartaream addidit: vt ostendat esse:& terrenã & aeream megerã. Nam vt etiam in tertio dixim9: volunt periti quãdam triplicem potestatem & in terris & apud superos sicut est furiarum apud inferos. Ideo autẽ dicit has ex nocte ꝓgenitas:vt ostẽdat & latenter oriri:& intolerabilem esse iram deorum. C. Megerã. Asper ait.Megeram habere vim tantum apud inferos.
h Vno eodẽq; tulit partu. S. Dispositio hęc Poetę quę dicit has & similes esse furiis:& cum his esse procreatas hoc ait:vt ostẽdat illam prudentiũ opinionẽ esse:tam apud superos q̃ in aereis; sicut apud inferos furias.
i Apparent. S. Presto sũt ad obsequium. vnde etiam apparitores cõstat esse nominatos.
k Letum horrificũ. S. Volunt Iouẽ nõ esse mortis auctorẽ:sed posse mortis genere vel prodesse vel obesse mortalibus.
l Inquę omen Iuturne occurrere iussit. S. Vt Iuturne:omen fraternę mortis efficeret:
m Non secus ac neruo nubem. S. Sic illa descendit:vt solet sagitta descendere:hinc statius traxit vt diceret de disco iacto. Similisq; cadenti. Crescit in aduerso. D.Non secus interponitur parabola:qua narratio interrumpatur: vt legentisi tedium excludat:
n Impulsa. S. Sic proprie: sic supra incertũ qua pulsa manu.
o Felle veneni. S. Amaritudine veneni .succo noxio.aut certe periphrasticos dixit venenum.
p Trãstulit vmbras. S. Hyperbole est Nãq; vmbras semper tela comitantur:hinc ait Trãstulit vmbras sagitta . Male enim quidam auras legunt.
q Talis se. S: taliter collecta ex nimia. scilicet furię magnitudine.
r Alitis. DO Noctuam vel Bubonem intelligit.
s Culmib9 desertis. S: Noctuam dicit nõ bubonem:nam ait alitis in parue:Bubo autem maior ẽ:
t Serum canit. S. Triste Diuturnum: vt. feraq; terifici, cecinerunt omnia vates. Salusti. Serum bellum in augustiis futurũ.
v Sonans clypeũ quę verberat alis. SEr. Signa sunt ista plangentium.
x Stridorem. S. vocis scilicet sonum:nam vtrũq; tangit augurũ. Et oscinum & prępetum.
y Monstro. SER. augurio ex Iouis volũtate venienti.
z Obscenę volucres. S. Inuidiose dixit. Nam vna est.
a Pro virginitate reponit. D. Pro erepto virginitatis honore.
b Quo vitam dedit ęternam. S. quia ocurrebat: sed pręstitit immortalitatem : dicit hanc esse causam doloris.

Tantū effata caput glauco contexit amictu
~~Terra mihi: manesq; deā demittat ad imos:~~
Multa gemens: & se fluuio dea condidit alto.
Aeneas instat contra. telumq; coruscat
Ingens arboreum: & sæuo sic pectore fatur.
Quæ nūc deiñ mora ē: aut q̄d iā turne retractas
Non cursu: sæuis certandū est cōminus armis.
Verte omnes te te in facies: & cōtrahe quicquid
Siue animis siue arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi: clausumq; caua te condere terra.
Ille caput quassans: nō me tua feruida terrent
Dicta ferox dij me terrent: & iupiter hostis.
Nec plura effatus: saxum circūspicit ingens
Saxum antiquū ingēs: campo q̄ forte iacebat:
Limes agro positus: litē vt discerneret aruis:
Vix illud lecti bis sex ceruice subirent:
Qualia nūc hominū p̄ducit corpora tellus:
Ille manu raptū trepida torquebat in hostem
Altior insurgens: & cursu concitus heros.
Sed neq; currentem se nec cognoscit: euntem:
Tollentē ve manu: saxumq; immane mouentē:
Genua labāt. gelid⁹ cōcreuit frigore sanguis.
Tū lapis ipse viri vacuum p̄ inane volutus.
Nec spaciū euasit: totum nec pertulit ictum.
Ac veluti in somnis oculos vbi lāguida p̄ssit
Nocte qes: necq̄cq̄ auidos extendere cursus
Velle videmur: & in medijs conatibus ægri
Succidimus: nō lingua valet: nō corpore notæ
Sufficiunt vires: nec vox nec verba sequunt.
Sic turno quacunq; viam virtute petiuit:
Successum dea dira negat: cum pectore sensus
Vertunt̄ varij: rutulos aspectat & vrbem:
Cunctaturq; metu: tælumq; instare tremiscit:
Nec quo se eripiat: nec qua vi tendat in hostē.
Nec currus vsq̄ videt: aurigamq; sororem.
Cunctanti telum æneas fatale coruscat
Sortitus fortunam oculis: & corporis toto
Eminus intorquet: murali cōcita nunq̄
Tormento sic saxa fremunt: nec fulmine tanti.
Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar
Exitiū dirum hasta ferens: orasq; recludit
Loricæ: & clipei extremos septemplicis orbes

c Glauco amictu. SER: Quasi nympha. Propter vndarum similitudinem.
d Alto. C Profundo: vt ne tam crudele spectaculum videret. Nam grauiora (vt iā dixim⁹) sunt quę videmus: q̄ quę audimus.
e Aeneas instat. DON: Redit ad narrationē: quā interruperat interpositis dictis Iunonis Iouis & Iuturnę.
f Ingens arboreum: S. Non sunt Epitheta. Sed Aeneas ingens telum coruscat arboreū. DONA: Ingens arboreum: Nō hastam sed gestatorem laudat. C. Arboreum. Exp̄ssit quid diceret ingens.
g Quę nunc deinde mora est. C. Amara in hostē verba: & hominis indubitatam victoriam sibi p̄ponentis: & quę simpliciter Aenee clementię nō cōuenirent: sed merita Turni hęc ab eo extorq̄bāt.
h Contrahe. S. Collige. Est autem hostilis iracundia.
i Caput q̄ssans. S. Cōcutiēs & conquassans caput. C. Ille caput quas. Non discedit a ferocitate sua: & vict⁹ se victum fateri non vult: neq; humanis Aenee viribus cedit: sed a Ioue superari dolet.
k Et Iuppiter hostis. S. Ordo est: ferox hostis.
l Saxum circūspicit ingens. S Homeri. Totus hic locus est.
m Campo qui forte iacebat limes agro positus. S. Scd'm artem priori respōdet. Sic Salust. Est in carcere locus quod Tullianum appellatur.
n Manu raptū trepida. S. Aut festina: aut reuera trepida. quia sequit̄. Sed neq; currētē nec se cognoscit euntem.
o Torquebat. S. Bene impfecto vsus est tēpore: quia non est p̄fectū quod voluit: vt nec spatiū totū euasit: nec ptulit ictū. C. Torq̄bat. Incipiebat quid cōtorquere: sed defecerūt vires: vt rem perficere non posset.
p Genua labāt. C. Procelleumatic⁹ pes est: q ex quattuor syllabis cōstat. Pōt tñ redire ad dactilū: si. v. quę vocalis est cōuertatur in cōsonantē: & facta synęresi genua duarū sit syllabarum.
q Cōcreuit. C. Cōriguit: vt subito cōcrescunt flumine crustę. De hoc dictū est in Geor.
r Per inane. C. Vacuū: Atqui dare vacuū nō sed regionē ab aere occupatā dicim⁹ vacuā: qa ita cedit aer: Vt nihil esse videat̄.
s Nec spaciū euasit. S. Hic distingueudum vt sit totum nec totum pertulit ictum. id est euacuatus est impetus ipsius spatio longiore. C. Nec spaciū euasit: nō est egressus ex toto illo spatio: q intercedebat iter se: & Aeneā: ergo defecit i spatio añq̄ ad Aeneam perueniret: hinc est q̄ nō pertulit. id est ad destinatū finē tulit. Nā p: i cōpositione absolutam rem demonstrat: hinc illud est vt si quis legere incœperit: & nō totū legerit: dicat legi: sed nō p̄legi. Quod autē de in somnio dicit physicum est:
t Ac veluti in somnis. S. Comparatio Homeri. D. Insomniis. Ponit parabolam quam quisq; in se expertus intelligere potest quid Turno euenerit.
v Vrbē. D. Vel in qua erat Lauinia: vel vnde expectaret auxiliū: quod pudor petere vetabat.
x Nec quo se eripiat. S. Totū em Troiani clauserant. D. Nec quo se eripiat. Fugiendi occasio deerat. Audendi fiducia negabat̄: nullum sperabat auxiliū soror iā remota.
y Sortitus fortunā oculis: S. Hunc locum ad feriendū oculis elegit Aeneas: quem fortuna destinauerat vulneri. C. Sortit⁹ fortuna oculis: Quia oculis pręelegit: quo telum dirigat: quę res sibi futura sit fortunata.
z Fulmine tanti. SERVIVS. Pro tonitru sine quo nunq̄ fulmen mittitur. CRISTOFERVS. Nec fulmine tanti dissultant crepitus. Sentētia est non venit tanto impetu fulmē: nam fulminis impetu scinduntur nubes: vnde ipse dissultando gignunt crepitum.

a Atri turbinis instar. SERVIVS. Multis vtit̄ comparationibus ad ex

primendū nimiū ĩpetū. Et instar (vt supra diximus) p̄ se plenū est: nec recipit p̄positionē. Licet Seren⁹ adinstar dixerit: q̊d in idoneis nō rep̄it auctorib⁹. C. Turbinis de q̄ iam dictū. b Ictus. S. Percussus: nūc p̄ticipiū est ac si diceret cecidit elisus. c Humilis. DONATVS. Humilis: corpe: suplex deiecto fastu. C. Ille humilis. Optimū exēplū. Nā sup̄biores qui sūt: nūq̄ cedere pociori volūt. Nisi cū penit⁹ victi sūt: & quo t̄pe nihil illis p̄dest. d Equidem merui. S. Secūdū artem rhetoricā: nā q̊ties p̄sonę in inuidia sūt alię pro his ponunt̄. Vn̄ ait ego quidē occidi mereor: sed tu debes ignoscere p̄entis intuitu. e Nec deprecor. S. Nō refuto. C. Merui nec dep̄cor. Cū viro forti pudenda res videret̄ vitā ab hoste dep̄cari: id artificiose latēterq̄ arguit. Et primo p̄mittit mortē suā sibi: quę res videt̄ posse vehemēter hosti misericordiam cōmouere. Deinde cū p̄sona sua odio sit iterponit p̄sonā parentis: quod validissimū esse poterat: p̄sertim apud eū: qui in patrem pientissimus fuit.

quā oēs hos labores p̄tuli. p Vlteri⁹ ne tēde odiis. S. Noli velle crudelitatē tuā vltra fata p̄tēdere sed redde corp⁹ sepulchro. C. Vlteri⁹ ne tende odiis. Nō em̄ ē magni & excelsi viri: cū hostem tāta & g̃lia superarit: & omnia sit p̄mia cōsecutus eum occidere velle. nam inter magnas fortitudinis p̄tes reponit̄ inimicitias cōdonare. Nā vindictā q̄rere hūilis pusilliq̄ animi esse apparet. Hic Iuuenal. Ad sūmā colligi q̄ vindicta nemo mag⁹ gaudet q̄ fœmina. q Acer in armis. S. Nō t̄m ad p̄sens refertur: sed quia semp̄ in armis acer esse consueuit. C. Stetit acer. Cōstitit nō metu quia acer: sed inclinās ad misericordiā ignouisset q̄ si Turn⁹ Palanti ignouisset. Sed cū ex balthei admonitu recordaret̄ crudelitas Turni mag⁹ p̄ium indicauit amico Euādro: & q̄ sua cā filiū vnicū amiserat satisfacere q̄ inimicissimo Turno vitā cōcedere: vt pietate poti⁹ q̄ crudelitate ip̄m interemerit. Admonet p̄pterea poeta multa in vita facere hoīes tanq̄ ad suā mortalē gloriā p̄tineāt. ex q̄b⁹ deinde in exitiū ruūt. Id em̄ ob direptū Palantis baltheum opiniōe sua decept⁹ ĩ se expert⁹ ē Turn⁹. r Cunctantē flectere sermo cœperat. S. Oīs intentio ad Aeneę p̄tinet gloriā. Nā ex eo q̄ hosti cogitat p̄cere pi⁹ ōndit: & ex eo q̄ eum interemit pietatis gestat īsigne. Nā Euādri ītuitu palātis vlciscit̄ mortē.

Per mediū stridens transit femur: incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplyte turnus.
Consurgunt gemitu rutuli: totusq̄ remugit
Mons circū: & vocē late nemora alta remittūt.
Ille humilis supplexq̄ oculos: dextrāq̄ p̄cantē
Protendens; equidē merui nec dep̄cor inquit
Vtere sorte tua: miseri te si quā parentis
Tangere cura potest: oro: fuit & tibi talis
Anchises genitor: dauni miserere senectæ:
Et me (seu corpus spoliatum lumine mauis)
Redde meis: vicisti: & victū tendere palmas
Ausonij videre: tua est lauinia coniunx.
Vlterius ne tende odijs: stetit acer in armis
Aeneas voluens oculos: dextramq̄ repressit.
Et iam iamq̄ magis cunctantē flectere sermo
Cœperat: infœlix humero cū apparuit alto
Baltheus: & notis fulserūt cingula bullis
Pallantis pueri victū quem vulnere turnus
Strauerat atq̄ hūeris inimicū insigne gerebat.
Ille oculis postq̄ sæui monumēta doloris
Exuuias hausit: furijs accensus: & ira
Terribilis: tu ne hinc spolijs indute meorum
Eripiare mihi: pallas te hoc vulnere pallas
Immolat: pœnā scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens ferrū aduerso sub pectore condit
Feruidus: ast illi soluuntur frigore membra:
Vitaq̄ cū gemitu fugit indignata sub vmbras.

Finis duodecimi Aeneidos

f Vtere sorte tua. S. Interfice hostē tuū. D. Vtere sorte tua. Victoria Aeneę quā ponit ĩ fine op̄is p̄ficit atq̄ absoluit cumulū laudū Aeneę: q̄s a principio ad finē omni artificio cōtinuauit. C. Vtere sorte tua. Nō cōcedit plenā victoriam sibi: nō em̄ dixit vtere fortitudine tua: sed fortuna quę tibi magis q̄ virtus fauit. g Miseri parētis. C. Cōmiseratio a statu q̄ miser. Et a sāguine: q̄ parēs. Et postremo ab ętatate: cū dicit Dauni miserere senectę. h Fuit & tibi talis An. S. Hic distinguēdū vt duo dicat: & habuisti patrē & pater es. i Et me redde meis. S. Ordo ē. redde meis. sed ne ex apto rē viro forti pudēdā peteret: ĩterpositōe vsus ē dicēs: Seu corp⁹ spoliatū luīe mauis. C. Et me. Dū p̄cat̄ vt reddat cadauer: pōt flectere vt cōdonet vitā. k Vicisti. C. Magna ē laus q̄ victi testiōio victor euadas. l Et victū. C. Cū sūmo gemitu p̄nūciant̄. Nō em̄ mouet̄ morte vir fortis: sed q̄ vict⁹ sit Ausonii: Quos ego cupiebā adhibere testes meę victorię testes erūt meę ignominię. Et hęc etiā flectere potuerīt Aeneā: vt cū nact⁹ eēt plenā victoriā inuictū clemētia vteret̄: q̊d omnino fortissimi viri est. m Tēdere palmas Ausonii videre. S. Ad gloriā Aeneę p̄tinet: q̄ se Turnus cūctis p̄sentib⁹ victū fatet̄. C. Ausonii. apd' quos summā gloriā ex reb⁹ p̄ multa t̄pa p̄clarissime gestis acq̄siuerā apd' eosdē momēto t̄pis: & illā amitto: & ignominiā subeo. n Videre. C. Quod neq̄ hacten⁹ viderāt: nec visuros putarāt. o Tua est lauinia cō. S. Quę fuerat causa certamis. C. Tua. Qua q̄d mihi miseri⁹ accidere potest: vt victor p̄miū victorię secū auferat. Lauinia. ❡ Emphasim habet nomē, q. d, quā ego mea vita cariorē habui: & p̄pter

s Infœlix baltheus. S. Nulli dn̄o fœlix: & sic est dictū ĩfœlix balthe⁹ sicut lacedemonios hymenęos. Et sciendū baltheū habuisse Turnū ad ĩsultationē & iactantiā nō ad vtilitatē. Vn̄ ē atq̄ hūeris inimicū insigne gerebat. t Monumēta. S. p̄prie nō ab eo dictū ē q̄ mētē moneat. v Hausit. S. Vidit vt: hauriat nunc ocul' ignem crudelis ab alto. x Furiis & ira. C. Implacabili indignatiōe. y Tu ne hinc. C. Tu tam immitis. ❡ Idute spoliis meorū. Q̄d nō ad tuā defensionē: sed ad sup̄bi iactātiā p̄tinet. z Mihi. C. Emphasim habet. q. d. tā forti tā iniuriarū in meos collatarū p̄secutori. a Palas īmolat. S. Ad suę mortis & abrupti fœderis vltionē te tāq̄ hostiā imolat palas. C. Palas. Nō mea crudelitas: sed vltio q̄ palāti dabo a Imolat. Nō veluti hostē cęsū: sed veluti hostiā q̄ fracti fœderis iustissimū piaculū sit. b Scellerato. C. Qui cōtra pacē primo: & cōtra iura hospitalitatis: deinde cōtra fœdus arma sūpserat. c Frigore. S. Morte. vt corpusq̄ lauāt frigētis & vngūt. c Vitaq̄ cū gemitu fugit indignata sub vmbras. S. Indignata vel quia post p̄ces veniam n̄ meruerat. vl' q̄a Lauinēā fore sciebat Aeneę: vl' q̄a vt sup̄ de Camilla dixim⁹ discedebat a iuuene. Nā volunt physici aīam discedere a corpe ĩ vitā: cū q̊ adhuc habitare naturę legib⁹ poterat: sic Hōe. ψυχὴ δ᾽ ἐκ ῥεθέων πταμένη ἄϊδόσδε βεβήκει ὃν πότμον γοόωσα λιποῦσ᾽ ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

Maphei Veggi Laudensis Poæte clarissimi Liber Tertiusdecimus Additꝰ duodecim æneidos libris.

Vrnus ut extremo vitā sub marte profudit:
Subdunt se rutuli æneæ troiana sequentes
Agmina: dehinc superis meriti redduntur honores.
Cōgaudet gnato ac socijs memorante malorū
Actorū pater Aeneas. turni inde latinus
Morte dolet. patriæ miserāda incendia claunus
Euersæ: & cari deflet pia funera gnati.
Connubiū instaurat gnatæ: lætosq; hymenęos
Rex socer æneę genero: gens vtraq; pacto
Fœdere pacis ouat: tū nomine cōiugis vrbem
Instruit: & laudē placida sub pace regentē
Transtulit ęneā venus astra in summa beatū.

Urnus vt extremo deuictus marte pfudit
Effugiẽte animã: medioq͂
sub agmine victor
Magnanimus stetit æneas
mauortius heros.
Obstupuere omnes: gemitũq͂ dedere latini.
Et durũ ex alto reuomentes corde dolorem:
Cõcussis cecidere animis: ceu frondibus ignes
Sylua dolet lapsis boreali impulsa tumultu.
Tũ tela infigũt terræ: & mucronibus hærent:
Scutaq͂ deponũt humeris: & prælia damnant:
Insanũq͂ horrent optati martis amorem.
Nec frenũ nec colla pati captiua recusant:
Et veniã orare: & requiem fineq͂ malorum:
Sicut acerba duo quãdo in certamina tauri
Concurrũt: largo miscentes sanguine pugnã.
Cuiq͂ suum pecus inclinat: sin cesserit vni
Palma duci: mox quæ victo pecora añ fauebãt.
Nũc sese imperio subdunt victoris: & vltro
(Quãq͂ animũ dolor alt⁹ habet) parere fatentũ:
Non aliter rutuli licet ingens mœror adhausit
Pectora pulsa metu cæsi ducis: inclita malunt
Arma sequi: & phrygiũ æneã: fœdusq͂ precari
Pacis: & æternam rebus: belloq͂ quietem.
Tũc turnũ super adsistens placido ore pfatur
Aeneas: quæ tanta animo dementia creuit:
Vt teucros superũ monitis summiq͂ tonantis
Imperio huc vectos patereris daunia proles
Italia: & pactis nequicq͂ expellere tectis.
Disce iouem revereri: & iussa facessere diuum.
Magnũ etiã capit ira iouẽ memoresq͂ malorũ
Sollicitat vindicta deos: en vltima tanti
Meta furoris adest: quo contra iura fidemq͂
Iliacam rupto turbasti fœdere gentem.
Ecce suprema dies aliȷs exempla sub æuum
Venturũ missura: iouem ne temnere frustra
Fas sit: & indignos bellorũ accendere motus.
Nunc armis lætare tuis: heu nobile corpus:
Turne iaces: at non tibi erit lauinia paruo:
Nec dextra tamen æneæ cecidisse pudebit.
Nũc rutli hic auferte ducẽ vestrũ: arma virũq͂
Largior: atq͂ omnẽ deflendẽ mortis honorem:
Sed quæ pallantis fuerant ingentia baltei
Pondera transmittã euandro: vt solatio cæso
Haud leuia hoste ferat: turnoq͂ exultat adẽpto
Vos memores tamẽ ausoniȷ melioribus vti
Discite bellorum auspiciȷs: ego sydera iuro.
Nunq͂ acies: nunq͂ arma libẽs in prelia moui:
Sed vestris actus furiȷs: defendere toto
Optaui: & licuit troianas robore partes.
Nec fatus plura æneas: se lætus ad altos
Vertebat muros: & troia tecta petebat.
Vna ipsum teucrorum omnis cõuersa iuuẽt
Exultans sequit: volucresq͂ per arua pedũ vi
Quadrupedes citat: incusans acri ore latinos
Ignauosq͂ vocãs: strepit altus plausibus æther.
Et q̃uis inhumata rogis dare corpora surgat
Ingẽs cura animo: sociosq͂ imponere flãmis:
Maius opus tamẽ æneas sub pectore voluens:
Primũ aris meritos: superũ mãdabat honores:
Tũ pingues patrio iugulant ex more iuuẽcos.
Immittũtq͂ sues: niueasq͂ in tẽpla bidentes:
Purpureã effuso pulsantes sanguine terram
Viscera diripiunt: & cæsim in frusta trucidãt:
Denudãtq͂ gregẽ: & flãmis verubusq͂ remittũt:
Tum vina effundunt pateris: & dona lyæi
Accumulant: plenis venerantur lancibus aras.
Thura ignes adolent: onerata altaria fumant.
Tũ plausus per tecta mouẽt: magnũq͂ tonãtẽ
Extollũt: venereq͂: & te saturnia Iuno
Iam placidã: & meliorẽ ingenti laude fatentur
Mauortẽq͂ ipsum: tum cetera turba deorum
In mediũ efferẽt summis cum vocibus altis
Perlata ad cœlos: ante omnis gratior vnus
Aeneas duplices mittebat ad æthera palmas:
Et puerũ pauca ore dabat complexus Iulum.
Nate in quo spes vna patris: per tanta laborũ
Quem variȷs actus fatis discrimina duxi
Ecce inuenta quies: ecce illa extrema malorum
Erũnis factura modũ: acceptissima semper:
Atq͂ optata dies: quã dura in bella vocatus
Sæpe tibi diȷs auspicibus meminisse futurã
Iam memini: nũc te q͂ primũ aurora rubebit
Crastina sublimẽ rutulorum ad mœnia mittã:
Dehinc sese ad gentẽ iliacã voluebat: & alto
Pectore verba trahẽs blando est sic ore locut⁹:
O sociȷ per dura ac densa pericula vecti:
Per tantos bellorum æstus: duplicesq͂ furores
Armorũ: per totq͂ hyemes: per quicqd acerbũ
Horrẽdũ. graue: triste: ingẽs: p quicqd iniquũ:
Infaustum: & crudele foret: conuertite mentem
In melius: iam finis adest: hic meta malorum
Stabit: & optatam latia cum gente quietem
Iungemus: dabit inde mihi lauinia coniunx:
Bello acri defensa italo cum sanguine mixtam
Troianam transferre æterna in sæcula gentem:
Vnum oro o sociȷ ausonios cõmuniter æquo
Ferte animo: & vosmet socero obseruate latio.
Sceptrũ idẽ sublime geret. sententiã mentem
Hæc habet: at bello vos: & prestantibus armis
Discite me & pietate sequi: quæ gloria nobis

Cesserit ĩ prõptu est: sed cœlũ & sydera testor.
Qui vos tantorum eripui de clade malorum:
Idẽ ego sub maiora potens vos ¦præmia ¦ducã.
Talibus orabat: variosq; in pectore casus
Præteritos voluens: partãq; labore quietem
Haud paruo: nimiũ ardenti exundabat amore
In teucros: grauibus tandẽ euasisse periclis
Exultans: velut exiguis cũ ex æthere girans
Incubuit pullis: & magno turbine miluus
Insiliens auido ore furit: stragẽq; minatur:
Tum cristata ales percusso pectore mater
Consurgit: misero gnatorum exterrita casu.
Rostrum acuit: totisq; petit conatibus hostem:
Et multa expulsum vi tandem cædere cogit.
De hinc perturbatos trocitans exquirit: & oẽs
Attonitos cogit pro caris anxia gnatis.
Et tanto ereptos gaudet superesse periclo.
Non secus anchisa genitus mulcebat amicis
Troianos dictis antiquum corde timorem:
Flagrantisq; agitãs curas: & gaudia longis
Tandẽ parta malis: & quæ perferre molestum
Ante fuit: meminisse iuuat: verum altior idem
Ingenti: & clara æneas supereminet omnes
Virtute excellens: & pro tot numina donis
Exorat: summisq; Iouem cum laudibus effert.

Interea rutuli: magnũ: & miserabile funus.
Exanimũq; ducẽ tulerãt sub tecta frequentes:
Correpti mœrore animos: largũq; pluentes
Hymbrem oculis: & iam lato clamore latinũ
Defessum: & varios agitantẽ pectore casus
Cõplerat: qui postq; altos crebescere quæstus:
Et turnũ ingenti confossum vulnere vidit:
Haud tenuit lachrymas: d'hĩc mœstũ lenit agmẽ
Corripuit: manibus verbisq; silentia ponens.
Ceu spumãtis apri quãdo per viscera dentes
Fulmineos canis excepit præstantior omni
Ex numero: tunc infausto perterrita casu
Cætera turba fugit latrantũ: atq; ore magistrũ
Circũstans querulo pauitat: magnoq; vlulatu
Infremit: ac cõmota manu dominiq; iubentis
Ore silet: gemitũq; premit: seseq; cohercet.
Haud aliter rutuli suppressa voce quierunt.
Tunc sic illachrymans rex alto corde latinus
Verba dabat: quãtos humana negocia motus:
Alternasq; vices miscent: quo turbine fertur
Vita hominũ: o fragilis dãnosa supbia sceptri.
O furor: o nimiũ dominandi innata cupido
Mortales quo cæca vehis? quo gloria tantis
Inflatos transfers animos quæsita periclis?
Quot tecũ insidias? quot mortes: quãta malorũ
Magnorũ tormẽta geris? quot tela? quot enses
Ante oculos si cernis habes? heu dulce venenũ
Et mũdi lethalis honos: heu tristia regni
Munera: quę haud paruo cõstẽt: & grãdia rerũ
Pondera quæ nunq; placidã pmittere pacem
Nec requiẽ conferre queant: heu sortis acerbę:
Et miserę regale decus: magnoq; timori
Suppositos regum casus pacisq; negatos.
Quid Turne ingẽti ausoniã mouisse tumultu:
Et dura æneadas turbasse in bella coactos.
Quid iuuat? & violasse sacrę promissa quietis
Pignora: quę tibi tãta animo impatiẽtia venit:
Vt martem cum gente deum: iussuq; tonantis
Huc vecta gereres: & nostris pellere tectis
Vltro instãs velles. natæq; abrumpere fœdus
Pollicite genero æneę: & me bella negantẽ
Dura mouere manu: quæ tanta insania mentẽ
Implicuit? quotiens te in sæui martis euntem
Agmina: sublimẽq; ĩ equo: & radiãtib9 armis
Tentaui reuocare: & iter suspendere cœptum
Corripui: & pauitãs cedentẽ in limine frustra:
Inde ego quanta tuli testantur mœnia tectis,
Semirutis: magniq; albentes ossibus agri:
Et latium toto vacuatum robore: & ingens
Exitium: fluuiiq; humana cæde rubentes:
Et longi tepidiq; metus: duriq; labores
Quos totiens senior per tanta pericula cœpi.

At nũc turne iaces: vbi nãm generosa iuuentæ
Gloria: & excellẽs animus: quo splendidus altę
Frontis honos: q̃ nã illa decẽs tibi frõtis imago?
Ah quantas dauno lachrymas: acresq; dolores
Turne dabis: quanto circũ fluet ardea fletu.
Sed nõ degeneri: & pudibũdo vulnere fossum
Aspiciet: saltem hoc miseræ solamen habebit
Mortis: vt æneæ troiani exceperis ensem.
Hæc fatur: lachrymisq; genas impleuit abortis
Tum sese ad turbã voluens: miserabileq; corpus
Attolli: & caram mœsti genitoris ad urbem
Deferri: atq; pios fieri mandabat honores.
Mox circũfusi rutuli lato agmine: cæsum
Sublimẽ ingenti iuuenem posuere pheretro.
Multa super teucrũ raptorũ insignia secum
Et galeas: & equos: ensesq;: & tela ferentes.
Post currus phrygia sudanres cæde sequuntur.
It lachrymãs: & ducit equũ docta arte metiscus
Rorãtẽ: & fletu madidũ: q vexerat ante
Victorem turnũ: atq; hostili strage furentem.
Hinc alij versa arma gerũt: tunc extera pubes
Flens sequit': largisq; humectat pectora guttis
Et iam fessi ibant per muta silentia noctis
Cædentis sese: gressumq; in tecta latinus
Flexerat: ingenti turbatus funere mentem.
Vna oẽs lachrymas: matres: puerique: senesq;:
Fundebãt: mœstã implẽtes mugitibus vrbem.
Inscius at tãtos daunus superesse dolores:
Et gnatũ extremo cõsumptũ marte superbam
Effudisse animã: largisq; ad mœnia duci
Cũ lachrymis: alios gemitus curasq; fouebat
Namq; ex diuersa caderent dum parte latini:
Et calido Turnus fœdaret sanguine terram.
Vrbẽ ingens flãma: & muros inuaseret altos
Fumabatq; rutis miseri patris ardea tectis.
Et tota in cinerem vergebat: & astra fauillæ
Altiuolæ implebant: nec spes plus vlla salutis:
Siue quidẽ sic dijs placitũ est: seu præscia turni
Signũ: vt fata darent horrendo marte pempti.
Extemplo concussi animos: turbataq; ciues
Pectora cædentes miserandę sortis iniquum
Deflebant casum: longoq; ex ordine matres:
Atq; auidos totis fugiebant viribus ignes.
Ac veluti cum nigra cohors posuere sub alta
Arbore: & infixa radice cubilia longo
Formicæ instantes operi: sin dura securis
Incumbat: versosq; infringat culmine paruas
Sæua casas: mox certatim sese agmine sparso
Corripuit: mœstæq; fuga: trepidæq; feruntur
Et velut ignitum testudo euersa calorem
Cũ sensit luctata diu: pedibusq; remittens
Caudã agitansq; caput magna vi cędere tẽtat

Aestuat: & multa insidians conamina miscet.
Haud aliter miseri per tanta pericula ciues
Iactabant sese: & turbata mente ferebant.
Ante oẽs senio cõfectus ad æthera voces
Fũdebat querulas daunus: superosq; vocabat.
Tum vero e medijs visa est cõsurgere flãmis:
Percussisq; ales volitare per aera pennis:
Indiciũ: nomẽq; urbis uersæ ardea seruans:
Et cui sublimes stabant in mœnibus arces
Mutata effusis nunc circũlabitur alis.
Attoniti nouitate omnes: monitisq; deorum.
Haud paruis: cõfusi humeros: atq; ora tenebãt:
Et daunus patriæ ardenti concussus amore
Euersæ: duros gemitus sub corde premebat.
Hæc inter magno volitans prænuntia motu:
Fama ruit: latisq; animos clamoribus implet
Aduentare nouum multo cum milite funus:
Et turnũ exanimẽ: et lethali vulnere victum
Mox turbati omnes nigras duxere frequentes
Incensas ex more faces: ardentibus agri
Collucent flãmis: dehinc se veniẽtibus addũt.
Quos postq; toto videre ex agmine matres
Percussis vocem palmis ad sydera tollunt:
At daunus cari vt patuerunt funera nati
Substitit: & demũ ingenti correpta dolore:
Ora mouens: mediũ sese furibundus in agmen
Proripuit: turnũq; super prostratus: & hærens
Quãprimũ fari potuit: sic edidit ore
Nate patris dolor: & fessa miseranda senectæ:
Rapta quies quo me tantis iactare periclis
Duxisti: & sæuis tandẽ deuicte sub armis:
Quo tua me ꝑ præstans animi constãtia vexit.
Hic clare virtutis honos: & gloria sceptri.
Hoc magni decus imperiũ: tales ne triũphos
Nate refers: hæc illa quies promissa parenti:
Aflicto totiens: hęc meta optata laborum:
Heu miserũ q̃ pręcipites labentia casus
Sęcla agitant: quanto voluuntur fata tumultu
Qui iam sublimes referebas clarus honores:
Et magnus toto in latio quem troes in armis
Horrendũ: & trepidi totiens sensere furentem.
Nũc mi Turne iaces: miserãdũ & flebile corp9.
Iam mutũ est sine voce caput: q̃ pulchrior alter
Non fuit in tota ausonia. nec gratior vllus
Eloquio: nec quis positis ingentior armis.
Nate vbi forma nitẽs: niueaq; in frõte seren9
Ille decor: dulcisq; oculorum aspectus: & altæ
Sydereus ceruicis honos: his gloria martis
Contigit auspicijs: tali rediture paratu
Discedẽs voluisti auidis te credere bellis.
Heu mortẽ inuisam quæ sola vitricib9 armis
Elatos frenas animos cõmunia toti
Genti sceptra tenẽs æternaq; fœdera seruans:
Quæ magnos paruosq; teris: quæ fortibus æquas
Imbelles: populisq; duces: seniumq; iuuentæ.
Heu mortẽ obscurã: quæ causa indigna coegit
Eripere: atq; meũ crudeli vulnere natum
Afficere: o fœlix tam grato cædis Amata
Successu lætare tuæ: quæ tanta dolorum
Fugisti monumẽta: grauisq; immania casus
Pondera quid misero genitori plura paratis.
O superi natũ rapuistis: & ardea flammis
Cõsumpta in cinerẽ versa est: nũc æthera pẽnis
Verberat: ah me Turne tua plus cæde cruenta
Deerat adhuc sors ista patris supræma senectę.
At vero tali se res cum fœdere versant:
Vt quẽ infesta furens miserũ fortuna moratur
Illũ omni petat infrendens: & turbine cogat:
Dixerat: & mℓta illachrymãs largo ore rigabat
Himbre trahẽs duros gemit9: rabidosq; dolores.
Qualꝭ vbi incubuit validis iouis vnguib9 ales:
Et paruũ effuso diuulsit sanguĩe fœtũ
Cerua vidẽs: miseri turbant̃ funere nati.
Postera lux latũ splẽdore impleuerat orbem
Tũc pater infractos fatali ꝑ marte latinus
Defecisse videns italos: totamq; potenti
Cædere fortunã æneæ: belliq; tumultũ:
Ingentisq; animo curas: & fœdera voluens
Connubij promissa suæ natæq; hymenæos:
Præstantes vocat electos ex agmine toto
Mille viros: qui dardaniũ comitent̃ ad vrbem
Spectatum virtute ducem: iungitq; togatos
Multa oratores memorans: & euntibus vltro
Imperat. vt quãdo auspicijs: monitisq; deorum
Troianã miscere: italo cũ sanguine gentem
Expediat: placido intersint animoq; reuisãt
Aeneadasq; vehant alta intra mœnia læti.
Interea ipse vrbẽ labefactã: & vulgus inerme
Componit: solidatq; animos: requiẽq; futurã
Spondet: & æternã uentura in sæcula pacem.
Inde iubet meritos turba plaudẽte triũphos:
Sublimesq; domus fieri regalis honores.
Atq; alacris mouet vnanimes: vt fronte serena
Occurrãt genero venienti: & pectore toto
Excipiant gentẽ iliacã: magnisq; recæptent
Plausibus: optataq; effundant pacis amores:
Iamq; instructa cohors teucrorũ castra subibat
Cincta comes ramis oleæ paceq; rogabat.
Quã bonus æneas ad se intra regia duci
Tecta iubet: causamq; viæ placido ore regrit:
Tunc senior sic incipiens ardentia drances
Verba mouet: nimiũ erepti pro funere Turni
Exultans: o troianæ dux inclyte gentis
Gloria: spesq; phrygũ: q̃ nec pietate: nec armis

Maior in orbe fuit: victi obtestamur: & omẽs
Iuramus diuosq; deas inuitus in vnum
Conflatum vidit latium: & temerata latinus
Fœdera nec phrygios vnq̃ turbauit honores.
Quin natę (quando superũ sic vota ferebant.)
Cõnubia: & generũ magno te optabat amore.
Sed quicquid tanto armorũ flagrante tumultu
Tantorũ furijsq; operũ: atq; laborib⁹ actũ est:
Id rapidus Turni: & stimulis incẽsus iniquis
Confectusq; odijs furor attulit: ille negantes
Inuitasq; dedit latias in prœlia gentes
Illũ omnis cõuersa cohors poscebat in armis:
Cederet: & magnum sineret succedere pactis
Connubijs anchisiadẽ: inde optimus ambas
Iungebat palmas: defessa ætate latinus
Infractus: nimioq; ardentẽ marte rogabat:
Nec nostræ potuere preces inflectere durum:
Nec diuum protẽta animũ: quin acrius ignẽ
Spumabat ferus ore vomens: bellumq; ciebat:
At vero dignum inuenit pro talibus ausis
Exitium: qui te tandem victore momordit
Nigrantẽ prostratus humũ: nũc improb⁹ ædes
Tartareas visurus eat: quæratq; sub imo:
Nũc alias acheronte acies: aliosq; hymenæos.
Tu melior succede bonis laurẽtibus hæres.
In te omnis domus: & fessa inclinata latini:

Spes iacet: vnū omnes itali ſuper aurea mittūt
Sydera: & ingentē bello: & cælestibus armis
Extollunt: & vera canunt præconia voces.
Te grauiſq; veneranda patrum: cōſultaq; turba
Inualidiq; ætate ſenes: te læta iuuentus:
Et cupidę matres: pueri: innuptæq; puellæ:
Vnanimes ęquo ore volūt: Turnūq; ſub armis
Exultant cecidiſſe tuis: te tota precatur
Auſonia: & claris præſtantē laudibus effert.
In te vnū conuerſi oculi: pater ipſe latinus
Iam ſenior ſola hæc longęuæ munera vitæ:
Qui gnatā tibi iūgat habet: generiq; nepotes
Troianos italo admixtos in ſęcula mittat.
Ergo age magne veni teucrorū ductor: & altos
Ingredere: et celebres cape q̄s ſpōdemꝰ honores
Finis erat: cunctiq; eadem ſimul ore fremebāt.
Quos pius æneas hylari cū fronte recæptos
Proſequit̄ paucis: & amico pectore fatur.
Nec vos: nec placida ſolitum ſub pace latinum
Arguerim: verum infeſti violentia turni
Tantū, opꝰ haud dubito: & tāti diſcrimīa mart̄
Conciuit: iuuenilis enim plus laudis amore.
Quicquid id eſt tamē auſonij nil pacta recuſo
Cōnubia: & ſanctā æterno cū fœdere pacem
Iungere: rex idē imperiū: et venerāda tenebit
Sceptra ſocer: ſtatuētq; mei mihi mœnia teucri

Et nomen natæ vrbis erit: sociosq́ penates.
Adijciam: vos cōmunes in sæcula leges;
Cōcordesq́ ingenti animo mittetis amores.
Interea quod restat adhuc: imponite flāmis
Corpora: quæ duri miserāda insania belli
Arripuit: dehincq́ primū crastina surget
Clara dies: læti laurentia tecta petemus.
Dixerat: et tanto affatu conuersa tenebant
Ora simul stupefacti omnes: & apertius ingēs.
Mirantes pietatis opus: mox robore toto
Congestas rapuere pyras: ignemq́ repostis
Ciuibus īmisere altum: sub sydera fumus
Euolat: & patrijs coelum sublime tenebris
Condit: īnumeras ex omni rure bidentes.
Glādilegosq́ sues iugulāt: pinguesq́ iuuēcos:
Immittūtq́ rogis latos incendia campos.
Enudāt: fremit impulsus clamoribus aer.
Iāq́ sequēs clarę extulerat lux aurea phœbū.
Tūc teucri: ausonijq́ oēs mixto agmine læti
Cōsedere in equis: & gressū ad tecta mouebāt
Laurēti: atq́ altis erectā mœnibus vrbem.
Ante omnes pius æneas: post ordine drances.
Mīta duci senior memorās: dehinc vnica ples
Ascanius: multūq́ animi maturus Alæthes.
Et grauis Ilioneus Mnestheusq́ acerq́ Serest⁹.
Sergestus fortisq́ gyas: fortisq́ cloanthus.
Post alij: mixtūq́ itali teucriq́ sequuntur.
Interea effusi stabant per mœnia ciues.
Sublimisq́ alta statuebāt laude triūphos.
Troianam cupido expectantes pectore turbā.
Etiam aduentabant: quos læta fronte latinus
Occurrens magna excæpit comitāte caterua.
At postq́ medio venientē ex agmine vidit
Dardanium æneam: haud vera illusit imago.
Nāq́ omnes super excellens atq́ altior ibat.
Et late regalem oculis spargebat honorem
Sydereis: tunc q́ primū data copia fandi est.
Et voces capere: optatas quoq́ iūgere dextras
Incipit: & prior affatur placido ore latinus.
Venisti tandem: cupidū nec fixa fefellit.
Spes animū lux troianę clarissima gentis.
Magnorū quē iussa deum tot casibus actum:
Italia: & nostris voluerunt sistere tectis.
Quanq́ hūana fures nimis ausa licētia: sanctas
Turbarit leges: & diuum exciuerit iras.
Quin etiā inuictū totiens neq́ arma negantē:
Tradiderit duri perferre pericula martis.
Factū & eni: sed nec paruo sat numina iustas
Indignata animis: misere vltricia pœnas.
Nūc age magne phrygū ductor: qn̄ oīs origo
Seditionis abest: & tanti criminis auctor.
Cōnubijs succede: & ꝓmissis hyemenæis.
Sunt mihi regna: iacēt erectis oppida muris.
Sola autem fessæ spes vnica nata senectæ.
Te generū: & natū tempus cōplector in omē.
Quē contra bonus æneas: rex maxime: nullā
In te horū causam armorū tantiq́ tumultus
Crediderim: placidæ asueto sub tēpore pacis.
Et si qua est: pone hāc curā pater optie quæso:
Et patrē: & socerū nūc adsum lætus in omnis
Accipio casus: magni mihi surgit imago.
Anchisę: & rursum ardebo genitoris amore.
Talibus orabant inter se: & tecta subibant
Regia: cum studio effusæ matresq́ nurusq́.
Longæuiq́ patres stabant: iuuenūq́ cohortes.
Pulchra reuisentes troianæ corpora gentis:
Ante omnes magnū ænea: cupidoq́ notabāt.
Altū animo gen⁹: & præstante frōtis honorē.
Quæsitāq́ alacres paceq́: optata quietis
Munera laudabāt: ceu quādo lōgus & ingens.
Agriculas tenuit resolutis nubibus imber
Suspensos: curuūq́ diu requieuit aratrum.
Tunc si clarus equos spacioso limine: titan
Laxet: & aurato coelum splendore serenet.
Leticia exundant: & sese hortantur agrestes.
Nō secus ausonij tam læto in tempore rerum
Composuere animos: & iam rex alta latinus
Atria: regalesq́ aditus intrarat: & vna
Optimus æneas: sequitur quē pulcher Iulus:
Dehinc itali mixtiq́ phryges: tū splēdida lato
Applausu: & magno cōpletur regia cœtu.
Hæc inter matrū īnumeraq́ nurūq́ caterua.
In medium comitata venit lauinia virgo.
Sydereos deiecta oculos: quam troius heros
Virtute: & forma ingentē (mirabile dictu)
Vt vidit: primo aspectu stupefactus inhæsit.
Et secum Turni casus miseratus acerbos.
Qui haud pua spe duct⁹ ouans ī prælia tātos
Ciuisset motus: durisq́ arsisset in armis:
Tū vero æterno iunguntur fœdera nexu.
Cōnubij: multaq́ canunt cū laude hymenæos.
De hīc plausus fremitusq́ altū sup̄ aera mittūt
Et lætam vocē per regia tecta volutant.
At fidum interea Aeneas affatur Achaten:
Vadat: & andromachæ q̄ndā data mumura ve
Intextas auro ferat: & q̄d sæpe solebat (stes.
Dum res troianæ stabant circundare collo.
Auratum gemmis: circūseptūq́ monile.
Præterea magnū cratera in pignus amoris
Quem priamus patri anchisæ donauerat olim.
Nec mora iussa seq̄ns pulcherria portat achą
Munera: tūc socer ingentē cratera latin⁹ (tes.
Donatū capit: ac coniunx lauinia vestes.
Atq́ monile decens: placido de hīc pectore sese
Demulcent: varijsq́ trahūt sermonibus horas.

Et iam tarda epulas fugiẽtis tempora lucis
Poſcebant: mox regali conuiuia luxu
Effundunt: latoſq; alta intra tecta paratus:
Conuenere omnes ſtrato diſcumbere in oſtro
Delitijs iuſſu: & dapibus ſe inferre futuris.
Dat manibꝰ criſtallus aquas: mẽſiſq; reponũt
Flauentẽ cererẽ: tum læta fronte miniſtri.
Innumeri magno diſtingunt ordine curas.
Pars dapibꝰ reficit mẽſas: pars pocula miſcet:
Crateraſq; replet. nũc hac nũc voluitur illac:
Turba frequẽs: varios miſcentq; patria motꝰ.
At puerũ pater ĩmotis ſpectabat iulum
Luminibꝰ: multũ admirãs: moreſq; latinus:
Et grauiter puerili ex ore cadentia verba.
Maturũq; animũ añ animos: & m̃ta rogabat.
Permixtas referẽs voces: de hinc oſcula figẽs:
Dulcia complexũ manibus iunctũq; fouebat:
Et nimiũ exultãs fœlicẽ: & munere diuum:

Donatum æneã pro tali prole ferebat.
Postquã epulis cõpressa fames: traducere longã
Incipiunt fando: & labentẽ fallere noctem.
Nunc duros troiæ casus: gentesq; pelasgas.
Nunc fera laurẽtis memorãtes prælia pugnæ:
Quo primũ diffusæ acies: quo tela uicissim
Pulsa loco: qui primus ouãs inuaserit agmen.
Fulmineũq; ardẽs in equo madefecerit ensem:
Præcipue tros æneas seniorq; latinus.
Magnorũ heroum latijq; antiqua potentis
Gesta recensebãt: fugientẽq; horrida gnati
Arma sui: saturnũ italis latuisse sub oris.
Hinc latiũ dixisse: genusq; in montibus altis
Composuisse vagum: legesq; & iura dedisse.
Et bacchi: & frugũ cult⁹: de hinc tecta secutũ
Esse paterna iouẽ: vtq; electra atlantide cretus
Iasio idæas cæso phrygiæ isset ad vrbes:
Dardanus ex corito multa tũ gẽte profectus.
Vtq; insignẽ aquilã dono: & ioue patre sugb⁹
Hectoreæ gentis signũ: illustresq; tulisset.
Prim⁹ auum titulos troianæ stirpis origo.
Talibus atq; alijs inter se: longa trahebant
Tempora: tũ fremit⁹ letæq; per atria voces
Alta volãt: strepitu ingenti tectũ omne replet.
Dant lucẽ flãmæ: & lato splendore coruscant
Cõsurgũtq; phryges cythara resonãte sequunt
Ausonij: & plausũ ingeminãt: seq; agmĩe toto
Permiscẽt: variantq; pedes: raptimq; ferunt.
Et iam festa nouẽ largo connubia luxu
Attigerant celebrata dies: tũ maxim⁹ heros
Aeneas vrbem curuo signabat aratro.
Fundabatq; domos: & amittas agere fossas.
Ecce autẽ fatu haud paruũ diffundere flammã
Ingentẽ: & fulgore leuẽ: & se nubibus altis
Miscentẽ: e summo lauinia vertice visa est.
Obstupuit pater æneas: duplicesq; tetendit
Ad cœlũ cũ voce manus: si iuppiter vnq;.
Gens monitis troiana tuis: terraq; mariq;
Paruit imperijsq; libẽs: si numina: vestras:
Si metui coluiq; aras: per si quid agendũ est
Quod restat: placidã fœlici afferte quietem.
Augurio: & firmate malisq; imponite finẽ.
Talia iactantem circũstitit aurea mater:
Se venerem cofessa: almo & sic ædidit ore
Gnate aĩo pone hanc curã: & meliora capesse
Signa deum: gaudensq; bonis succede futuris.
Nũc tibi parta qes: nũc meta extrema malorũ:
Nũc tandẽ optatã componunt sæcula pacem.
Nec flammã ad cælos perlatã euertice caræ
Cõiugis horresce: at cõstantẽ dirige mentẽ:
Nãq; erit illa tuũ celebri quæ sanguine nomẽ:
Troianosq; auctura duces ad sydera mittat:
Hæc tibi magnanimos sublimi prole nepotes:
Cõferet egregijs: totũ qui laudibus orbẽ
Complebunt: totumq; sua virtute potentes
Subiuga victoresq; trahent: q̃s gloria summo:
Oceanũ transgressa ingens equabit olympo.
Quos tandẽ post inumera atq; illustria rerũ:
Gesta deos factura vehet sup æthera virtus.
Hanc flammã ventura tuæ præconia gentis
Designant: hoc omnipotẽs e culmine signum
Sydereo dedit: at tantarũ in munere laudũ:
Quã statuis dicas a noĩe cõiugis vrbem.
Præterea sacros troia ex ardente penates
Ereptos cõpone noua intra mœnia: & altos:
Infer ad æternũ mansuros tempus honores.
Hic tibi mira ferã: tanto vrbis amore trahentur
Vt vecti ad sædes alias loca prima latini.
Sponte sua repetent: iterũq; iterũq; reuersi.
O fœlix quẽ tanta manẽt: de hinc pace tenebis
Sub placida gentẽ iliacam: post fessus: & æuo
Confectus: tandẽ elysias socer ibit ad umbras.
Succedes sceptro: atq; italis dominabere leges:
Cõmunes teucrisq; feres: tũ lætus ad altum
Te mittes cœlum. sic stat sententia diuum.
Dixit: & inde leues fugiẽs se vexit ad auras:
Aeneas tanto stupefactam numine: mentem
Percussus: diuæ peragit mandata parẽtis.
Etiam compositos fœlici in pace regebat
Dardanidas: & iam decedens sceptra latinus
Liquerat: & pius æneas successerat: omnem
Ausoniam: lataq; potens ditione tenebat.
Iam paribus phryges: atq; itali se morib⁹ vltro
Et socia ingenti firmabãt pectora amore:
Concordiq; æquas miscebãt fœdere leges.
Tũ medio venus exultans se imisit olympo.
Ante iouem: & cõplexa pedes sic ore locuta est
Omnipotẽs genitor qui solus ab æthere sũmo
Cũcta moues: qui res hoĩm curasq; recenses.
Dũ teucros traheret fortuna inimica: recordor
Spondebas finẽ erumnis: rebusq; salutem.
Nec tua me promissa pater sententia fallit.
Namq; omes gaudere sacra tris pace per ãnos
Viderunt italæ nullo discrimine partes.
Verum ad syderei missurum culmine cœli
Pollicit⁹ magnũ æneã: meritũq; ferebas
Illaturũ astris: quid nunc sub pectore versas:
Iãq; optat matura polos æneia virtus.
Olli hominũ sator atq; deũ dedit oscula ab alto
Pectore verba ferens. quantũ cytherea potentẽ
Aeneam: æneadasq; omnes infessus amaui.
Et terra: & pelago: & per tãta pericula vectos
Gnosti. & sæpe equidẽ indolui cõmot⁹ amore
Gnata tuo: tandemq; malis iunone secunda

Imposui finem. nūc ſtat ſententia menti:
Qua ductorē alto ip̄e phrygū ſuccedere cœlo
Inſtituit: firma eſt: numeroq́ inferre deorum
Conſtat: & id concedo libens: tu ſi quid in ip̄o
Mortale eſt: ad me: atq́ aſtris ingentibus adde.
Quin ſi alios ſua habet virtꝰ: q laude perenni.
Accingant: ſeſe geſtis præſtātibus orbem
Exhorrent: illos rurſum ſup̄ æthera mittam.
Aſſenſere omnes ſuperi: nec regia iuno.
Abnuit: at magnū æneam ſuadebat ad altum
Efferri cœlum: & voces addebat amicas.
Tum venꝰ aerias deſcēdit lapſa per auras.
Laurentumq́ petit vicina numicius vndis
Flumineis vbi currit ī æquora: harūdie tectꝰ.
Tūc corpꝰ gnati abluere: & deferre ſub vndas
Quicqd erat mortale iubet: de hic læta recentē:
Fœlicemq́ animā ſecum ſuper aera duxit.
Immiſitq́ æneā aſtris: quem iulia proles.
Indigetem appellat: tēpliſq́ imponit honores.

Finis

Copa.

Copa syrisca caput graia redimita mitella:
Crispum sub crotalo docta mouere latus.
Ebria famosa saltat lasciuaqꝫ taberna:
Ad cubitum raucos excutiens calamos.
Quid iuuat æstiuo defessum puluere obesse:
Quam potius bibulo decubuisse toto.
Sunt copæ calices cyathi rosa tybia cordæ:
Triclinia vmbrosis frigida arundinibus.
En & Mænalio quæ garrit dulce sub antro:
Rustica pastoris fistula more sonat.
Est & vappa cado nuper diffusa picato:
Et strepitans rauco murmure riuus aquæ.
Sunt etiam croceo violę de flore corollæ:
Sertaqꝫ purpurea lutea mixta rosa.
Et quæ virgineo libata achelois ab amne:
Lilia vimineis attulit in chalatis.
Sunt & caseoli quos iuncea fascina siccat:
Sunt autumnali cærea pruna die.
Castaneæqꝫ nuces:& suaue rubentia mala:
Est hic mũda Ceres: est amor:est bromius:
Sunt & mora cruenta:& lentis vua racemis:
Et pendet iunco ceruleus cucumis.
Et tuguri custos armatus falce saligna:
Sed non & vasto est inguine terribilis
Huc alibida veni:fessus iam sudat asellus:
Parce illi:vestri delicium est asinus.
Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadæ:
Nunc vere in gelida sede lacerta sedet.
Si sapis æstiuo recubans nunc prolue vitro:
Seu vis cristallo ferre nouos calices.
Eia age pampinea fessus requiesce subumbra:
Et grauidum roseo necte caput stropheo.

Copa syrisca. Omnis huius oduſculi summa est. Hortatur Mœcenatẽ & socios ad voluptatem. insinuatiõe quadam vtens. Copę Mœcenatis libertę quę a loco sic nominata grętię:apud Orchomenon Boetię. Sunt enim Copę iuxta cephysum amnem qui lacum facit copitalem nominatum.

b Syrisca. quę venerat ex syria.

c Graia mitella. Fuit enim mitra:ornamentũ capitis. primum apud mœonios:deinde ęgyptij et Syrij vsi sũt teste Hero. Virgi. Mœonia mentũ mitra crinemqꝫ madentẽ.

d Crotalo. Crotalum instrumentum musicũ quo ęgyptii in deorum cerimoniis vtebantur:et quidem a κροτῶ:id est pulso denominarunt:nonnulli gręcorum pro plaustro resonante posuerunt. Alii annulum ex aere factum qui ferreo baculo percutiebatur:ad sonitũ reddendũ ntellexerũt

e Ad cubitum id est quietem.

f Raucos. sonoros.

g Calamos:Fistulas quas ipse pulsabat:

h Bibulo:Nam qui dormiunt videntur bibere susurrando in somno.

i Copę:va[illegible] vinaria.

k Chord[illegible] Cythare.

l Triclini[illegible] erant: vel triclinia in quibus veteres cõmedebant.

m Arundinibus:Quę solebant apponi ad voluptates

n Mænalio:Arcadico id est quales solent esse in monte Archadico. vbi solebant pastores & fistulis canree etiã potest referri ad Euandrũ q venerat ex archadia:vbi erat palanteũ et palatinum condiderat.

o Vappa:Vinum asperum & fetidum: & vappa dicitur vinum euaporatum:id est quod am sit saporem.

p Picata:nigra vel a pice. lege marcialem.

q Corolę: Dicuntur a choro & sic a corona. Cecropio apud Himetum montẽ Atheniensem:solent adesse apes.

r Lutea:rubicunda apud Buc. mollia luteola.

s Achelois nympha fuit ab acheloi. Filię enim acheloi dicuntur sirenes: vt idem Virgi. alibi. sirenum cantus varios Acheloia proles.

t Fiscina:canistrum & calathus:

v Bromius: Cognomẽ bacchi est a bromo quod est consumo. vino enim moderate sumpto omnes humores repelluntur.

x Tugurium:Casa pastoralis est.

y Custos:priapus.

z Saligna:ex salice facta.

a Alibida. priape alibidiibus apud quos in veneratione est.

b Illi:asello.

c Vestri:Quod habetur ex vobis.

d Aestiuo:Optimo & apto tempore estatis.

e Vitro:Cyatho vitreo.

f Stropheum:coronam.

Formosũ: tenerq; decerpes ora puellæ.[g]

Ah pereat cui sunt prisca supercilia.[h]

Quid cineri ingrato seruas bene olentia serta?[i]

An ne coronato vis lapide ista tegi?

Pone merũ: & talos: pereãt qui crastina curant.[k] [l]

Mors aurem vellens: viuite ait: venio.

g Decerpes. accipies. h Prisca. peerant Illi qui serуant grauitatem: vt prisci nostri habuere. i Cineri ingrato. Nihil sentiẽti. Alibi idem Virg. in vi. ęneі. Flebant & cineri ingrato suprema ferebant: Solebant enim sepulchra vng entis & floribus odoriferis spa gere antiqui. quod testat Tibullus dicens: Illic quas mittit diues Panchaia merces eoi que arabes diues & Assyria. k Pone. Para & funde vinum. l Curat. qui seruat voluptatem ad crastinum diem.

P.V. Maronis hortulus.

P.V. Maronis hortulus.

Adeste musæ: maximi proles iouis.
Laudem feracis prædicemus hortuli.
Hortus salubres præbet corpori cibos:
Variosq; cultus sæpe cultori refert.
Holus suaue: multiplex herbæ genus:
Vuas nitentes: atq; fœtus arborum.
Non desit hortis: & voluptas maxima:
Multisq; commixta modis iucunditas:
Atq; strepentis vitreus ambit liquor.
Sulcoq; ductus irrigat riuus sata:
Flores nitescunt discolore gramine:
Pingunt terras gemmeis honoribus.
Apes susurro murmurant gratæ leni:
Cum summa florę: vel nouos rores legunt.
Fœcunda vitis coniuges vlmos grauat
Textas vt inumbrat pampinus harundines.
Opaca præbent arbores vmbracula:
Prohibentq; densis feruidũ solem comis.
Aues canoros garrulæ fundunt sonos.
Et semper aures cantibus mulcent suis.
Oblectat hortus: auocat: pascit: tenet:
Animoq; mœsto demit languores graues.
Membris vigorem reddit: & visus capit.
Refert labori pleniorem gratiam.
Tribuit colenti multiforme gaudium.

P.V.Maronis rosæ.

Er erat: & blando mordentia fri
gora morsu:
Spirabat.croceo mãe reuecta dies
Strictior æoos præcesserat aura iugales:
Aestiferum suadens anticipare diem.
Errabam riguis per quadrua cõpita in herbis:
Maturo cupiens me vegetare die.
Vidi concretas per gramina fessa pruinas.
Pendere: aut holerum stare cacuminibus.
Caulibus:& patulis teretes colludere guttas:
Et cælestis aquæ pondere tunc grauidas.
Vidi pæstano gaudere rhosaria cultu:
Exoriente nouo Roscida lucifero.
Rara pruinosis canebat gemma frutetis:
Ad primos radios interitura die.
Ambigeres rapet:ne rosis tunc aura ruborẽ:
An daret:& flores tingeret orta dies.
Ros vnus:color vnus:& vnum mane:duorũ:
Syderis & floris:est domina vna venus.
Forsan & vnus odor:sed cælsior ille per auras
Difflatur:spirat proximus iste magis.
Cõmunis paphiæ dea syderis & dea floris:
Præcipit vnius muricis esse habitum
Momen tũ intererat:quo se nascentia florum:
Germina comparibus diuiderent spatijs.
Hæc viret angusto foliorum tecta galero.
Hanc tenui folio purpura rubra notat.
Nec peperit prima fastigia cælsa obelisci:
Mucronem absoluens purpurei capitis.
Vertice collectos illa exinuabat amictus:
Iam meditans folijs se numerare suis.
Nec mora:ridentis calathi patefecit honor.
Prodens indusi semina densa croci.
Hæc mõ quæ toto cumulauerat igne comarũ:
Pallida collapsis deseritur folijs.
Mirabar celerem fugitiua ætate rapinam:
Et dum nascuntur consenuisse rosas:
Ecce & defluxit rutili coma punica floris:
Dum loquor:& tellus tacta rubore micat.
Tot species:tantosq; ortus:variosq; nouatus:
Vna dies aperit:conficit ipsa dies.
Cõquerimur natura breuis q̃ gratia florꝫ est.
Ostentata oculis ilico dona rapis.
Quã longa vna dies:ætas tam longa rosarum:
Quas pubescentes iuncta senecta premit.
Quã modo nascentẽ rutilus conspexit eous:
Hanc rediens sero vespere vidit anum.
Sed bene quo paucis licet interitura diebus
Succedens æuum prorogat ipsa suum.
Collige virgo rosas:dũ flos nou⁹:& noua pu-
Et memor esto æuũ sic properare tuũ. (bes.

Er erat opusculũ Vir. de rosa:i quo virgies hortatr ad voluptatẽ percipiendã:& pariter viros itelligere possumus erudiri:ad ętatis suę cõmoda pcipienda:ita eñ pulchritudo & virginũ decus preterit:& breue tpis sortitę sunt. sicut rosa quę mane apta:& viuacitatẽ oñdẽs. peracto die lãguida & fragil vero rubore deperdito apparet. Ver:tẽp⁹ veris: quo oia florẽt. Reuecta·reducta. Croceo: purpureo pter aurorę suborẽ. Strictior:quia noctes sũt breuiores. Anticipare:añ capere. Quadrua:q̃drata. Riguis:aspe ris. Vegetare:viuatiorẽ me esse. Pruinas:rores. Gramina:herbas: Guttas:cõgelatas. Grauidas:caules oppssos pruinę: Pestũ oppidũ i cãpania abũdãtissiũ rosarũ. sic i geor. Biferiq; rosaria pesti. Lucifero:stella matutia. Cãe bat:albescebat. Rosida:plena rore Ad prios radios qa q̃ñ sol orit rosa liq̃scit. Duorũ:aurorę & florꝫ color vnus Ille:color floris idea. Venus dea floris & stellę. Murex cõchile:quo tingit purpura hęc rosa. Galero:appellat galerũ illa folia qbus vestit rosa. Obeliscus:amiãus Marcelinus dicit:obeliscũ lapidẽ asprimũ i figura metę cuiusdam sensi a pceritate i celsũ cõsurgentẽ eẽ.& vt radiũ imitetur paulati gracilescẽtẽ:ipeq; q̃drata i uerticẽ pductũ augustũ manuq; artificis leuigatũ:ad cui⁹ sil'tudinẽ rosę ipius cubarẽ:nr hic poe. a obeliscũ appellat.rosa videt obelisc⁹ anteq; appat. Mucronẽ:cuspidẽ. Illa·alia rosa explicabit amictus folia:q̃ sũt tanq̃ amict⁹. Meditãs cogitans. Rosa q̃ñ est apta vt calathus ridẽs idest lętus..Rutilauerat:splẽduerat:sed facta ẽ pallida: Punica: rubicũda. Rubores: rosarũ. Nouatus nouatiões: Iũcta:cõiũcta & vicina.

Aeuum suũ quia rosa viuit lõgo tpe noie & fama atq; gloria. Oui. in amoribus: Vẽturę memores iam tũc estote senectę. Sic nullũ vobis tempus abibit iners.

De vino & venere.

Nec veneris:nec tu vini capiaris amore:
Vno namq; modo vina venusq; nocent.
Vt venus eneruat vires:sic copia vini:
Et tentat gressus:debilitatq; pedes.
Multos cæcus amor cogit secreta fateri:

Arcanum demens detegit ebrietas.
Bellum sæpe petit ferus exitiale cupido:
Sæpe manus: itidē bacchus ad arma vocat.
Perdidit hortendo troiā venus improba bello
Et lapit has bello perdis iacche graui
Denicꝫ cū mentes hominū furiarit vtercꝫ:
Et pudor: & ꝓbitas: & metus omnis abest:
Compedibus venerē: vinclis constringe lyæum.
Nec te muneribus lædat vtercꝫ suis:
Vina sitim sedant: natis venus alma creandis.
Sed fines horum: transiluisse nocet.

De liuore.

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas.
Et totum bibit artubus cruorem.
Quod quisq; furit inuidetq; sorti:
Vt debet sibi pœnas semperq; ipse est.
Testatur in gemitu graues dolores:
Suspirat gemit: incutitq; dentes.
Sudat frigidus intuens quod odit.
Effundit mala lingua virus atrum
Pallor terribilis genas colorat.
Infœlix macies renudat ossa.
Non lux. non cibus est suauis illi.
Nec potus iuuat. aut sapor lyæi.
Nec si pocula iupiter propinet.
Atq; hæc porrigat. & ministret hebe.
Aut tradat ganymedes ipse nectar.
Non somnum capit: aut quiescit vnquã.
Torquet viscera carnifex cruentus.
Vesanos tacitos mouet furores.
Intentas animo faces erinnys.
Et talis Titij quo vultur intus
Qui semper lacerat comesti mentem:
Viuit pectore sub dolente vulnus.
Quod chironia nec manus leuaret.
Nec phœbus. soboles ve clara phœbi.

De cantu syrenarum.

Syrenas varios cantus acheloia proles:
Et solis: miseros ore ciere modos.
Illarum voces: illarum musa mouebat:
Omnia quæ thimele carmina dulcis amat:
Quod tuba: q͛d lytui: q͛d cornua rauca fuerũt
Quodq; foraminibus tibia mille sonat.
Quodq; leues calami q͛d suauis cantat & aedõ:
Quod lyra: q͛d cytharæ: q͛d moribũdus olor:
Illecros nautas dulci modulamine vocis:
Mergebant auidæ fluctibus ioniis.
Sanguine sisyphio generatus magnus vlysses
Et totos solida præstitit arte suos.

In leui cæra sociorum callida circes:
Atq; suas victis præbuit ipse manus.
Transiluit scopulos: et inhospita littora cassis:
Illi præcipites dissiluere freto.
Sic blandas vocis notas: ac carmina vicit.
Sic tamen exitio monstra canora dedit.

Eiusdem

Clarus inoffenso redibat lumine titan:

Letificusq; dies erat omnibus æthere puro.
Vosq; simul iuuenes animis: & voce fauentes
Concelebrate diem votis fœlicibus almum:
Prosper vt is semper redeat: vatiq; quot annis
Asmenidæ referam alacres sua mantua vati.

De fortuna.

Fortuna potens: tantum
Iuris atrox quæ vendicas;
Euertis quæ bonos: elegis improbos:
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit:
Iustos illa viros pauperie grauat.
Indignos eadem diuitijs beat.
Hæc aufert iuuenes: & retinet senes:
Iniusto arbitrio tempora diuidens.
Quod dignis admittit transit ad impios;
Nec discrimen habet: rectaq; iudicat:
Inconstans: fragilis: perfida: lubrica.
Nec quos clarificat perpetuo fouet:
Nec quos deserit perpetuo premit.

De Aetatibus animalium.

Per binos decies & nouẽ super exit in annos
Iusta senescentẽ: quod ad implet vita virorum.
Hos nouies superat viuẽdo garrula cornix:
Et quater egreditur cornicis sæcula ceruus:
Alipedem ceruum ter vicit coruus: & illum
Multiplicat nouies phœnix reparabilis ales:
Quã vos ppetuo decies peruertitis æuo
Nymphæ hamadriades: quarũ lõgissima vita ẽ.
Hæc cohibet fines viuacia fata animantũ.
Cætera secreta nouit deus arbiter æui:

De Orpheo.

Threicius quondam vates
Fide creditur canora
Mouisse sensus tria ferarum: als fratrũ:
Atq; omnes tenuisse vagos:
Et surda cantu concitasse saxa:
Suaui sono testudinis
Arbores secutæ vmbram ferũt præbuisse vati:
Sed placidis hominum dictis
Fera corda mitigauit:
Doctaq; vitam voce temperauit.
Iusticiã docuit: cœtu quoq; cõgregauit vno:
Moresq; agrestes expoliauit orpheus:

De ludo.

Sperne ludum: versat mentes vesana libido.
Fraude carere graues: ignari credite doctis:
Lusuri nũmos: animos quoq; ponere debent.
Irasci ne eiq; victos placet optime frater.
Ludite secure quibus est æs semper in archa.
Si quis habet nũmos veniens: exibit inanis.
Lusori cupido semper grauis exitus instat:
Sancta probis pax est: irasci desine victus.
Nullus vbiq; potest fœlici ludere dextra.
Initio furijs ego sum tribus addita quarta.
Plecte truces animos: vt vere ludere possis:
Ponite mature bellum precor: iraq; cesset.

Monosticha de erumnis Herculis.

Prima cleonei tolerata erumna leonis:
Proxima lerneam ferro: et face cõtudit hydrã.
Mox erymantheũ vis tertia perculit aprum.
Aeripedis quarto tulit aurea cornua cerui.
Stymphalidas pepulit volucres discrimĩe qnto
Threiciam sexto spoliauit amazona baltheo.
Septima in augeis stabulis impẽsa laboris.
Octauo expulso numeratur adorea tauro.
In diomedeis victoria nona quadrigis.
Gerione extincto decimã dat hiberia palmã.
Vndecimũ mala hesperidũ distracta triũphum
Cerberus extremi suprema est meta laboris.

De Laboribus Herculis.

Omprssit nemeæ primum virtute leonem.
Extincta ē anguis q̄ pullulat hydra secundo.
Tertius euictus sus est eryman-thius ingens.
Cornibus auratis ceruū necat ordine quarto.
Deijcit horrisono quinto stim/phalidas arcu.
Abstulit hyppoliti sexto sua vin cula vitæ.
Septimus augei stabulum labor egerit vndis.
Octauo domuit magno lucta-mine taurum.
Tunc diomedis equos nono cū rege perempto.
Geryonem decimo triplici cū corpore vicit.
Vndecimo abstractus vidit no-ua cerberus astra.
Postremo hesperidū victor tulit aurea mala.

P. Virg. Maronis de musarū inuentis.

Clio gesta canens transactis tempora reddit.
Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.
Comica lasciuo gaudet sermone thalia.

Dulciloquis calamos eutherpe flatib⁹ vrget:
Terpsicore affect⁹ cytharis mouet: impat auget
Plectra gerēs erato saltat pede: carmie: vultu:
Carmina calliope libris heroica mādat.
Vrania poli motus scrutatur & astra:
Signat cūcta manu: loquitq; polymnia gestu.
Mentis apollinæ vis has mouet vndiq; musas
In medio residens cōplectitur omnia phœbus.
Clio historias inuenit: melpomene tragædias
Thalia comœdias: eutherpe tibias: terpsicore
Psalteriū: eratho geometriā: calliope litteras,
Vrania astrologiam: polymnia rhetoricam.

De Sue: & Serpente enigma.

Sus iuuenis serpens casu venere sub imo:
Sus iacet extinctus: serpens pede: at ille veneno.
Anguis aper iuenis pereūt in vulnere morsu:
Hic fremit: ille gemit: sibilat hic moriēs.
Sus serpens iuuenis pariter periere vicissim.
Dēte perit iuuenis: serpens pede: porcus ab ictu.

P. Virg. Maronis de speculo.

Redditur effigies: liquidaq; tuentis in vnda.
Qualis in aduerso speculorū cernitur orbe.
Formam pura refert oculis spectantibus nuda:
Quales obiecti speculi fulgore videntur:
Fontis aquæ redeūt simulachra imitātia verū
Qualia leue refert speculi cū cernimus æquor.
Exprimit oppositas in mollibus vnda figuras.
Leuati quales speculi nitor ipse remittit.
Apparet mendax illimi fronte figura:
Qualem reiectat speculi nitidissimus orbis.
Vnda quieta refert alto de gurgite formas:
Ac veluti speculū nitido splendore coruscans.
Spectanti faciē mundissimus assimulat fons:
Sicut in opposito speculi solet æquore cerni.
Forma repercussus liquidarum fingit aquarū.
Qualis purifico speculorum ex orbe reducit.
Fontibus in liquidis: simplex generat imago:
Vt solet e speculo facies splendente referri.
Effigies liquido respondet ab æquore fontis.
Qualis & a speculo simulatrix vnda resultat:
Effingit species purissimus humr aquarum:
Palma velut speculi viuas imitantia formas.
Fonte repulsatur depicta tuentis imago:
Ceu leui in speculo solet appparere figura.

Mira Virgilii
versus experientia.

Qua ratis egit iter iūcto boue plaustra trahūt:
  Postq̄ tristis hyems frigore iūxit aquas.
Sustinet vnda rotā patulæ mō peruia puppi:
  Vt concreta gelu marmoris instar habet:
Quas mō plaustra p̄mit vndas: ratis añ secabat
  Postq̄ brumali diriguere gelu.
Vnda rotā patit: celerē nūc passa carinam:
  In glaciem solidam versus vt annis abit:
Quæ solita ē ferre vnda rates: fit p̄uia plaustris.
  Vt stetit ī glaciē marmore versa nouo:
Semita fit plaustro: q̄ puppis adunca cucurrit:
  Postq̄ frigoribus bruma coegit aquas:
Orbita signat iter: mō qua cauꝰ alueus exit:
  Stringit aquas tenues vt glacialis hyems.
Amnis iter plaustro dat qui dedit añ carinæ:
  Diruit vt ventis vnda fit apta rotis.
Plaustra boues ducūt: q̄ remis acta carina est.
  Postq̄ dirigu it: crassus inane liquor:
Vnda capax ratiū: plaustris iter algida præbet:
  Frigoribus sæuis vt stetit amnis iners.
Plaustra viā carpūt qua puppes ire solebāt:
  Cum frigus boreas obstupefecit aquas.

Mira Virgilii experiētia.

  Thaumantis proles varianti veste figuras:
Multicolor picto per nubila deuolat arcu.
Iris & insigni decorat curuamine cœlum:
Cum sol ardentes radios in nubila fecit:
Cum sol horrifico nymbos fulgore repleuit:
Apparet varij radijs distincta coloris.
Clara sub æthereis fulget thaumantia proles
Nubibus: vt radijs pluuiū sol attigit hymbrē:
Et picturato cœlum velamine cingit:
Discolor æthereis apparet nubibus iris:
Postq̄ flāmiferi rapuerūt lumina solis:
Et cœlum varijs miranda coloribus ornat:
Vmbriferas nubes radijs vbi contigerit sol.
Luce sub aduersa varios iacit vnda colores:
Dicit̄ hæc iris picto spectantibus arcu:
Dum nubes radijs tetigit fulgentibus atris:
Phoebus: & aduerso lumen resplēduit hymbr
Tūc iacit insignes per nubila densa colores.
Mirifico nubes ambit thaumāte creata:
Quas cū ex aduerso tetigit rota fulgida solis:
Tūc iris vario circumdat nubila cinctu.
Nuncia iunonis vario decorata colore.
Aethera nubificū complectitur orbe decoro:
Cum phœbus radios in nubē iecit aquosam:
Nubila cum phœbus perfudit lumine claro:
Tunc fit vt humor aquæ suffulgeat: atq̄ colore
Sub varia specie iaciat mirabilis arcus.

Cum radijs imbres: & aqrū pēdulus humor:
Frangitur: existit quā græcia nominat iris.
Multorū insignis vario splēdore colorum:
Iris habet varios subiecta luce colores:
Quā sol imbriferum fulgens de luce creauit:
Cum pepulit radijs obstantia nubila claris.
Luce repentina tum sol impleuit aquosus
Aduersas nubes: effulget protinus iris.
Picta veste decens: Et multicoloribus alis:

De quattuor temporibus anni.

Vterq; nouū stabat cinctū florente corona.
Stabat nuda æstas: & spicea serta gerebat.
Stabat & autumnus calcatis sordibus vuis:
Et glacialis hyems canos hirsuta capillos.
Vere sinum tellus aperit: floresq; ministrat.
Tēpore solis ager messis fert pinguis opimas:
Fœcūdos autūne lacus de vitibus imples.
Vis hyemis glacie currentis alligat vndas.
Frigoribus pulsis nitidū ver æthera mulcet.
Scindit agros æstus phœbeis ignibus ardens.
Autūno dat hyems mixtū vicina teporem.
Albentes hæc durat aqs: & flumina nectit.
Ver pingit vario gemmātia prata colore.
Ignea vestit agros culmis cerealibus æstas.
Viribus autumnis turgentes detrahit vuas.
Frigidus hyberno grauid⁹ niue nubil⁹ æther.
Vere ven⁹ gaudet florentibus aurea sertis:
Flaua ceres æstatis habet sua tempora regna.
Vinifero autūnus sūma est tibi bacche ptās.
Imperium sæuis hyberno tēpore ventis.
Vere grauis fundit tellus cum floribus herbas:
Frugiferas aruis fert æstus torrida messes.
Pomifer autūnus tenero dat palmite fructum.
Mox hyems hybernis albescit operta pruinis.
Vere nouo lętis decorantur floribus arua.
Et riget ęstiuis hyrsutus campus aristis.
Labra per autūnū musto spumātia feruent:
Et ponunt frondes hyemali frigore siluæ.
Ver placidum vario nectit de flore coronas:
Spicea serta gerit calidissima solibus æstas.
Tēporaq; autūno cingunt tua bacche racemis.
Tristis hyems montes niueo velamine vestit.

Ver agrum nitidū gēmis stellantibus ornat:
Et feruens æstas pinguissima frugibus arua.
Mox autumnali redolet uindemia fœtu:
Fronde nem⁹ male nudat hyems: amnesq; rige⸗
Purpureos flores hum⁹ effert vere co⸗ (scūt.
Et cererꝫ donis horrescūt arua ꝑ æstū. (māti:
Bacche tuo tempus fluit autūnoq; liquore:
Obtegitur tellus ꝑ frigora veste niuali.
Vere tepet picto zephyris spirātibus aer.
Decrescūt celeres æstiuis ignibus amnes:
Tēperies autumne fluit tua nectare dulci.
Perq; hyemē lentus cœlo niuis aduolat imber.
Veris honos tepidi floret: vreret omnia rident.
Arua sub æstiuis nudāt torrentia labris.
Vite coronatas autūnus degrauat vlmos:
Decutit ipse rigor syluis hyemalis honorem.
Flore solum vario depingit odoriferum ver.
Falciferāq; deam messes remorant̄ in æstu:
Dat musto grauidas autumnus pomifer vuas.
Scythonia gratialis hyems niue cana senescit.

P. Virgi. Maronis de ortu solis.

AVrora oceanū croceo velamīe ful⸗
gens
Liquerat: & biiugis vecta rube
bat equis.
Luce polum nitida ꝑfundit can⸗
didus orbis.
Et clarum emicuit sol oriente iubar.
Rosida puniceo palantias exit amictu:
Astrigerum inficiens luce oriente polum:
Sol insigne caput radiorum ardente corona:
Promit ab æquoreis tethyos ortus aquis.
Extulit oceano caput aureus igniferum sol:
Fugerunt toto protinus astra polo.
Concessere deo tenebræ rebusq; colores:
Lux iterum cunctis reddidit alma suis.
Tithoni coniunx roseo sub lumine iubar:
Inficit: & cœlum lutea sydereum.

Cum sol igniferos currus e gurgite magno.
Sustulit: & claris astra fugauit equis.
Nox abit astifero velamine cincta micanti.
Et redigit stellas: exoriturq; dies.
Emicat oceano phœbi rota clara relicto:
Illustrata nitent lumine cuncta suo.
Aurea fulgebat roseis aurora capillis.
Et matutino rote madebat humus.
Tethyos vnda vago cū prosilit æquore titan:
Flammiferos vultus ore micante ferens.
Exorit̄ phœbus perfundēs luce nitenti:
Et maria: & terras: stelliferumq; polum:
Astraq; cesserunt fulgentia crinibus aureis:
Et mox sydereas oculit atra faces.
Sol oriēs: cursusq; suos e gurgite tollens
Oceano: claro reddidit orbe diem.
Flāmiferūq; iubar: terræq; poloq; reduxit:
Et pepulit radijs astra repente suis.
Memnonis vt genitrix īfecerat humida cœlū:
Et roseis manibus sydera dispulerat.
Phœbus atlantheis e fluctibus aureus orbē:
Sustulit igniferum: luxq; diesq; redit.
Preuia flāmiferi cursus aurora rubebat:
Extuleratq; alto gurgite phœbus equos.
Noctiuagosq; simul radijs vagantibus ignes:
Depulerat cœlo: reddideratq; dies.
Vix aurora suo rubefecerat æthera curru:
Summaq; canebat roribus herba nouis.
Prosilit e medijs candens rota tethyos vndis:
Et vaga cesserunt sydera solis equis.
Surgit ab oceano: tithoni fulgida coniunx:
Et veste ab rosea subruit ipsa pedes.
Tū phœbus radijs nitidū fulgentibus orbem:
Depulit: et tenebris: noxq; peracta fuit.

P. Virgi. M. De littera. y.

Ittera pythagoræ discrimine secta bicorni.
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem.
Difficileq̄ aditum primum spectātib⁹ offert:
Sed requiē præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via lata: sed vltima meta
Præcipitat captos: voluitq̄ per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus virtutis amore
Vicerit: ille sibi laudemq̄ decusq̄ parabit:
At qui desidiam: luxumq̄ sequetur [inertem:
Dum fugit oppositos incauta mente labores.
Turpis inopsq̄ simul miserabile trāsigit æuū.

P. Virg. Maro. Est & non est.

St & nō: [d] [b] cūcti monasyllaba nota frequentant.
His demptis nihil est [c] hominū q̄d sermo volutat.
Omnia in his & ab his sunt oīa: siue negoci:
Siue [d] oci quicq̄ est: seu turbida siue quietis:
[e] Alterutro pariter nonnunq̄: sæpe [f] seorsis:
[g] Obsistunt dubijs: vt [h] mores ingeniumq̄:
Et faciles vel difficiles contentio nacta est:
Si [i] consentitur: mora nulla interuenit: est est.
Si controuersam dissensio: [k] subijciet non:
Hic fora dissultant clamoribus: hinc furiosi
Iurgia sunt circi [l] cuneati hinc læta theatri.
Seditio: & tales agitat quoq̄ curia lites.
[m] Coniugia & nati cū patribus: ista quietis
Verba serūt studijs: salua pietate loquentes.
Hic etiam placidis schola [n] consona disciplinis
[o] Dogmaticas [p] agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dialectica turba [q] sophorum:
[r] Est lux: est ne dies: ergo non conuenit istuc.
Nā facibus multis aut fulguribus quotiēs lux
Est nocturna homini: [s] non est lux ista diei.
Est & nō igit̄ quotiēs lucē esse fatendum est.
Sed nō esse diē: mille hīc [e] certamia surgūt.
Hinc pauci multi quoq̄ talia cōmeditantes:
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt.
Qual' vita hōīm: duo quā monasyllaba versant.

St & non. Deridet Dyaclecticos & sophistas: q̄rum omnis sciētia nugax & vana est. Nec aliud continet q̄ est & nō est: fatemur huiusmodi disputationibus ingeniū reddi acutius: sed tamen barbarius fieri. In primis autē effectum eorū exponit. Inde Hypoteticū quendā syllogissimum adducit. b Cuncti. mortales] c Hominū. illorū dyalecticorum. d Oci. quietis. e Alterutro vnū dicim⁹. f Seorsis. a se remotis & incognitis. g Obsistunt aduersantur. h Vt mores. s. sunt illorum sic & disputāt. i Si consentitur. s. ab aduersario: k Subiiciat. subiūgat: & dicat aduersarius nō est verum: subito fient controuersię. l Cuneati. ad similitudinē cunei facti. m Coniugia: maritus & vxor agitant: hęc est & non: sic & nati faciunt cum patribus. n Consona: cōueniens. o Dogmaticas. Dogma significat decretum & iudiciū atq̄ deliberationem. p Agitat. mouet lites. q Sophorum. sapientum. r Est lux. Exemplum ponit hyppoteticorum sylogismorum quorum species sunt quinq̄: Syllogismorum dyalecticorum octo & decē traduntur. Est lux fateris esse lucem: ergo est dies. s Non est lux. i. dies nō videtur dies. t Certamina: disputationes qualis vita hominum versatur in hijs monasyllabis est & non est.

P. Virg. M. De signis cælestibus.

Rim⁹ adest aries: taurusq̄ insignibus auro:
Cornibus: & fratres: & cancer aq̄tile signū.
Tum leo terribilis veniens: atq̄ innuba virgo.
Libra subit: caudaq̄ animal quod dirigit ictū:
Armatusq̄ arcu chiron: & corniger hircus
Fusor atq̄ simul: & fulgēti piscis in auro.
Proditor est helles: & ꝓditor Europeus:
Et gemini iuuenes: et pressus ab hercule cācer:
Horrendusq̄ leo. seq̄tur cū virgine sancta.
Libraq̄ lance pari: & violētus acumine cauda.
Inde sagittiferi facies senis: & capricornus.
Et qui portat aquā puer vrniger: et duo pisces.
Signorū princeps aries: & taurus: & vna
Tyndaridæ iuuenes: & feruida brachia cācri:
Herculeusq̄ leo nemeæ pauor: almaq̄ virgo.
Libra iugo æquali pēdens: & scorpius acer:
Centaurusq̄ senex chiron: & cornua capri:
Et iuuenis gestator aquæ: piscesq̄ supremi.
Corniger astrorū ductor: taurusq̄ secūdus.
Tum sydus geminū: & cancri gemētis imago.
Truxq̄ leo: & virgo q̄ spicea munera gestat:

Et libram quam cæsar habet: chelasq; minaces.
Atq; arcu pollens: & falsi gurgitis hircus:
Vrnaq; nymbiferi: pisciscq; nouissima forma.
Dux aries: & frons tauri metuẽda minasp.
Et ledæ soboles: & cancri torridus ignis:
Terribilisq; leo: speciesq; virginis almæ.
Momentũq; sequẽs: caudaq; timendus adunca
Hinc tendẽs arcũ: liquidi caper æquoreis inde:
Troianusq; puer: geminiq; sub æthere pisces.
Nubigenũ iuuenũ vector: tauriq; truis frons.
Et proles duplex iouis: & nepa torrida flãmis.
Aestifer inde leo mixta cũ virgine fulgens.
Quã sequitur libra: & violẽta cuspide sæuus.
Semifer arcipotens: subit & capricorn⁹ aq̃sus.
Et cui nomẽ aquæ faciunt: piscesq; gemelli.
Corniger in primis aries: & corniger alter
Taurus: itẽ gemini: sequitur q̃s cancer adust⁹:
Terribilisq; feræ species: & iusta puella.
Libra simul. nigrũq; ferens in acumine virus.
Centaurusq; biformis adest: pelagiq; puella.
Atq; amnẽ fundens: & pisces sydus aquosum.
Corniger i ductor gregis: europæ q̃z vector:
Et duo tyndaridæ: tũ cancer sole perustus.
Herculeaq; manu p̃ssus leo: & optima virgo:
Hinc trutinæ species venit: armatusq; veneno
Scorpius: atq; sagittifer: æq̃reiq; caprifrons:
Quiq; vrnã gerit: & pisces duo signa sub vno:
Principiũ signis ouiũ sator: inde iuuencus.
Progenies duplex: & aquarũ cancer alumnus:
Pressa sub herculeis manib⁹ fera: iustaq; virgo:
Libra subest: caudaq; ferens letale venenũ.
Tũ gemin⁹ chiron: & corniger æquoris alti:
Dilectusq; ioui puer: & duo sydera pisces:
Dux greg: & placidũ pãdẽs sil'æthera taur⁹.
Germaniq; pares: & cancro iã comes æstus:
Atq; leo primus labor herculis: & pia virgo:
Libra comes sequit̃: minitãs & scorpius ictu.
Et qui tela gerit centaur⁹: & æquoris hircus:
Deucalionis aquæ: & piscis extrema figura.
Velleris aurati fulget pec⁹ aurea cœlo.
zætus & amphion: cancriq; figura calentis.
Insequitur leo sæuus: & almę virginis astrũ.
Hinc æquale iugum: caudaq; venenifer vnca:
Centaurusq; minax arcu: & neptũnia proles.
Quiq; refundit aquas: & piscis vltimus ordo.

Versus Ouidij.

Qualis bucolicis: quantus tellure domanda.
Vitibus: arboribusq;: apibus: pecoriq;: satisq;:
Aeneadum fuerit vates: tetrasticha dicent.
Cõtineat quæ quisq; liber: lege carmia nostra.

Summa virgilianæ narrationis in tribus operibus: Bucolicis: Georgicis: & Aeneidæ.

Pastorum musam vario certamine promit.
Ruris itẽ dociles: culturã carmine monstrat.
Arboribus vitẽ: prolẽ quoq; iungit oliuæ.
Pastorumq; palen: & curam tradit æquorũ.
Tunc apiũ seriem: mellis & dona recenset.
Aeneas profugus intrat carthaginis oras:
Conuiuio series narratur troica belli.
Tertius & complet narrantis ordine gesta.
Ardet amans dido fatum sortita supremũ.
Quint⁹ habet tumuli varia spectacula patris.
Infernosq; ditis manes: & regna pererrat.
Aeneas latium italas simul intrat in oras.
Intonat hic bellũ tecti de culmine Turnus.
Euryalũ & nisum deflet cũ matre iuuentus:
Palanti exitium: & turni deluditur orsus.
Euander vrbsq; simul multorũ funera deflet:
Mezenti interitus canitur: post funera lausi.
Vita de hinc fertur telo mactata camilla.
Turni vita fugit infernas mœsta sub vmbras:

Publij Virgilij Maronis.
Ad priapum.

Carminis incompti lusus lecture procaces:
Conuenientes latio pone supercilium.
Nõ soror hoc habitat phœbi: nõ vesta sacello.
Nec quæ de patrio vertice nata dea est.
Sed ruber hortorũ custos membrosior æquo:
Qui tectum nullis vestibus iguem habet.
Aut igitur tunicã parti prætende regendæ:
Aut quibus hæc oculis conspicis: ista lege.

Ad priapum.

Ludens hæc ego teste te priape.
Horto carmina digna: non libello
Scripsi non nimium laboriose.
Nec musas tamen: vt solent poetæ:
Ad non virgineum locum vocaui.
Nam sensus mihi: corq; defuisset.
Castas pieridum chorum sorores:
Auso ducere mentulam ad priapi.
Ergo quicquid idest quod ociosus.
Templi parietibus tui notaui:
In partem accipias bonam rogamus.

Ad cunctos probę indolis adolescētes: expurgatio Sebastiani Brant: cur priapeiam præsenti opi nō inseruerit: ceptacꝫ impssoribꝰ illius carmina cōpleri prohibuerit.

Ne arbitreris neue existimes candide puer: abs re nos versus reliquos spurcissime priapeię resecasse: fecimus quidem id consultissimo cōsilio. quippe quos nec hyppolitus/nec bellorophōtes: Nec maro quocꝫ ipse si ab inferis emergeret: esset lecturus. Posset quidem forte: si tantum honestatis quantum latinitatis haberet: inter haud abiectę elegantię fragmenta quod diximus opusculum reputari: Verum enimvero si sermonis elegantia: si verborum ornatus: si vocabulorum vtilitas: si queratur latinitas: reperiuntur mille alij auctores idonei: & relectione digni: qui satisfacere huic rei satis superqꝫ poterunt. Necꝫ ea queratur latinitas: per quā fędatur probitas: coinquinatur castitas: collidetur honestas. Atqꝫ vt paulo audacius loquar. id inprimis constanter: certoqꝫ

tercius asserere non formido (tam & si Seruij ad hoc minus astipuletur opinio) neutiq̃ tam fœdum opus ex castissima Virgilij officina: sed ex spurcidica alicuius patici othonis: tetricaq́ prodijsse voragine. Atq́ vt conijcere licet: ex turpissimi nebulonis catulli proluuie erupisse crediderim. Nam fieri non potest: vt is Maro: qui (eodem Seruio attestante) alioquin: & vita/ & ore & animo tam ꝓbus fuerit: vt Neapoli/ parthenias hoc ẽ virginalis appellaret̃ vulgo. Quiq́ quoties cunctis in operibus suis de venere etiam coniugali mentio intercidit: tam verecũde tamen/ tam pudice/ tamq́ decenter rem edisserit: vt & virgines ipsas (modo absit improbulus interpres) illud sine aliqua etiam erubescentia & legere & audire possint: in tam peruersũ & reprobum sensum peruenerit: tantam ignominiam & labem in gloriam suam posuerit: vt abominabile istud: latrinisq́ & ganeonibꝰ idoneum opus priapeię edidisse: existimari possit: aut debeat. Cuiusquidem sanctissimi Maronis gloria (auctore macrobio) hęc est: vt nulliꝰ laudibus crescat: nullius vituperatiõe minuatur. At dixerit mihi quispiam: vnde hęc noua incessit religio? Num veteres priapeiam virgilianis codicibus inesse vetuerunt? Nũ iuuenalis: Marcialis coquꝰ: catullꝰ/ tibullꝰ/ ac plęriq́ alij poetę ob id veniunt refutandi: eliminandi ve: quia obscena nonnunq́ ponunt verba? Quibus ego ingenue respondere possem: nisi longius (q̃ volebam) me digressurum vererer. Neq́ tamẽ ĩterea pueris quęq́ hoꝝ tã pudendorũ carminũ auctorem: sed castissimos q̃sq́: et si fieri potest: christianos poetas legendos audiendosq́ suademus. Et vt est apud diuum Augustinum nostrum: in eo quem de ciuitate dei prescripsit librum: Virgilium propterea paruuli legãt: vt videlicet poeta magnus: omniumq́ præclarissimus & optimus: teneris ebibitus annis: non facile obliuione possit aboleri: secundũ illđ Horatij: Quo semel est imbuta recens: seruabit odorem testa diu. Ne igitur detestandus teterq́ ille et graue olens priapeię fetor: puerorũ animis officiat: eorũ cordibus imbibat: mẽtibꝰ inhęreat:

Parcimus id circo tibi em̃ tibi sancta iuuentus
 Et teneræ ætati/ moribus atq́ bonis:
Vnde priapeiã resecatã a codice nostro
 Fædam abolere iuuat: iussimus esse procul.
Digniꝰ hoc flãmis/ & edaci opꝰ igne cremãdũ:
 Quã pueris tradi: publicitusve legi.
Expedit o iuuenes: verba hæc nescisse ꝑfecto
 Quæ nebulo ille ꝓcax spurcidico ore vomit
Incæstũ: impurũ: tetrũ: horrendũq́ priapum
 Spernite: deserite: linquite: porrijcite.
Ille pudicitię contrariꝰ: æmulus/ hostis:
 Moribꝰ/ & castis ille inimicus atrox.
Nil sanctũ: dignũ ve legi reperitis in illo:
 Nil quod non superis: displiceatq́ bonis.
Quis nisi corruptor iuuenũ: ganeo: aut halo
 Nõ dedignet̃ hoc legere ĩꝓbũ opꝰ? (ꝓhãta:
Hoc Cato damnasset: doctꝰ pepulisset ab vrbe
 Hoc Plato: ꝑpetuo dignũ opus exilio.
Ipse ego me puerũ memini legisse ꝓfanum:
 Atq́ heu peiorẽ redditũ ab inde/ gemo.
Parce igit̃ quisquis ope isto forte priapũ
 Quæris: nõ placuit hũc posuisse. Vale.

Elegia in Moecenatis obitũ: q̃ dicit̃ Virgilij cum nõ sit.

E[a]flerã iuuẽis[b] tristi[c] mõ carmĩa fa:
 Sũt etiã merito carmĩa dãlj (ta:
V[d]t iuuẽis[e] defleđꝰ erat tã (da seni:
 candidus: & tam
L[f]ongius annoso viuere dignus auo:
Irreligata ratis[g] nunq́ defessa carina:
 Et redit in vastos[h] semper onusta lacus:
Illa rapit iunenes prima florente iuuẽta.
 Non oblita rapit sed tamen illa senes.
Nec mihi Moecenas tecum[i] fuit vsus amici[k]
 Illius: hoc ergo conciliauit opus[l].
Fidus erat nobis nã propter cesaris arma:
 Cæsaris & similẽ ꝓpter in arma fidem.
R[m]egis erat genus hætrusci tu cęsaris almi:

Domicij Caldarini Veronẽsis Cõmẽtarij in. P. Virgi. Maronis Elegiã.

Eflerã iuuenis tristi mõ carmia fata. Nõ cõpertũ habemꝰ. cuiushęc Elegia fuerit. Neq́ enim Virgilio ascribi põt ex dicẽdi caractere: nec est alter auctor quẽ ea tẽpestate existimemꝰ scripsisse: Verum nõ desũt q̃ lactantii firmiani opꝰ dicãt. Eo em̃ stilo versari videt̃ sũma tñ ois: vt Moecenatẽ laudet: ꝑiterq́ filii ipsius mortẽ defleat. b Iuuenis. C. Filii mei q̃ ĩmatura morte ꝑemptꝰ fuit. c Tristi seni. C. Moriẽti q̃ iã diẽ suum obierat. d Vt. C. sicut. e Iuuenis. C. Filiũ Moecenatis f Annoso auo: C. In genere dixit neq́ em̃ Moecenatꝫ auus lõgo tꝑe vixisse tradit: vñ quẽꝑiã aliũ lõgioris vitę hoiem notauit. Annoso antiq̃ssimo. g Ratis. C. Rates trabes incultę appellant̃ nauigio postea accõmodatę sũt & ꝓ nauibꝰ ponunt̃. Ratis Acherõtis. Carina appellat̃ trabs illa ĩ fundo nauis quã circũtabulę tanq́ brachia affigunt̃: etiã ꝓ naui ponunt̃. h Vastos lacus. Flumĩs lethei ꝑ quod charon animas trãsfert. i Tecũ. O Moecenas nõ habui familiaritatẽ illiꝰ generis. k Amici. Illiꝰ q̃m ñ habui cõsuetudinẽ. l Opus: Si habet ꝑ hãc epistolã de obitu filii Moecenatis eidẽ se factũ amicũ. m Regis hetrusci. q̃a Moecenas natus erat ex nobili stirpe ac regia Arethinorũ. vnde & Horatius Moecenas attauis edite regibus;

Dextera Romanæ tu vigil vrbis eras.
Omnia cum posses tanto tã carus amico:
Te sensit nemo posse nocere tamen.
Pallade cũ docta phœbus donauerat artes:
Tu decus: & laudes hui⁹: & huius eras.
Vincit vulgares: vincitq̃ peritus harenas:
Littore in extremo quas simul vnda mouet.
Quod discinctus eras animo q̃z carpit vno:
Diluuij ac nimia simplicitate tua.
Sicilli vixere quibus fuit aurea virgo:
Quæ bene pręcinctos post modo pulsa fugit:
Inuide quid tandem tunicæ nocuere solutæ:
Aut tibi ventosi quid nocuere sinus?
Num minus vrbis erat custos: & cęsaris obses.
Num tibi nõ tutas fecit in vrbe vias?
Nocte sub obscura quis te spoliauit amantẽ?
Quis tetigit ferro durior ipse latus?
Maius erat potuisse tamẽ: nec velle triũphos
Maior res maius abstinuisse fuit.
Maluit vmbrosam quercũ: nymphasq̃ canẽtes:
Paucaq̃ pomosi iugera certa soli.
Pierides phœbumq̃ colens in mollibus hortis:
Sederat: argutas garrulus inter aues.
Marmora meonij vincunt monumẽti libelli:
Viuitur ingenio: cætera mortis erunt.
Quid faceret? defunct⁹ erat comes impiger idẽ
Miles: & augusti fortiter vsq̃ pius.
Illum piscosi viderunt saxa pelori:
Ignibus hostiles reddere ligna rates.
Puluere in æmathio fortem videre philippi:
Quam tener ille fuit: tam grauis hostis erat.
Cum freta niliacæ texerunt lata carinæ.
Fortis erat circũ: fortis & ante ducem:
Militis æoi fugientis terga secutus:

n Vigil vrbis eras. custos: qm̃ cęsare in bella concedente Moecenatẽ vrbis Romę custodẽ: & gubnatorẽ reliqsse cõstat. o Posse nocere. Cõmẽdat ex animi trãquillitate: et mãsuetudie qa de noie vlcisci voluit. p Pallade designat Moecenatẽ artib⁹ liberalib⁹ p̃stãtissimis. Hinc lrãtos semp̃ coluit: pariter rẽ militarẽ amauit: cui⁹ artis & dea pallas est: q Vulgares. p̃plares. r vincit. Oñdit doctrina Moecenatẽ: & rerũ p̃itia nõ sanguis claritate pricipatũ adeptũ fuisse: atq̃ aliis p̃stãtissimis p̃latũ. s Harenas. l. e. dicitur Moecenatẽ sapientẽ supare oẽs gẽmas & lapides p̃ciosos qui nascunt̃ i mari. t Extremo. oriẽte. Ouidi. Induitis collo lapides oriẽte petitos. v Discinct⁹. Oñdit Moecenatẽ molli ac effemiato fuisse corp̃e: verũ magnanimitate & simplicitate vitę p̃stãtissimi: q̃lis fuisse tradit̃ & diluuii tẽpestate in qua p̃ tp̃e & necessitate q̃sq̃ ad villę cultũ nitebat̃ & opportunitatẽ. Discincti em̃ hoies laxi ac molles & minime apti appellant̃. Hortensiũ discinctũ hoiem & vt nepotẽ & luxuriosũ appellauit. Cõtra cinctos illustres & oib⁹ laborib⁹ exercitatos: atq̃ expeditos intelligimus. x Aio tuo. i. magnitudine animi tui. y Diluuii. Qualis simplicitas fuerit tp̃e diluuii. z Sic vixere. Laudat ip̃m a iusticia. a Virgo. Iusticia: q̃ vna cũ pudicitia neq̃tiã mũdi reliquisse p̃ditũ est: nõ cũ fide vt multi scribũt: dicẽte: Iuue. in Sat. Credo pudiciã Saturno rege moratã. Postq̃ ad supos astrea recessit. Hac comite atq̃ duce: pariter fugere sorores: & hoc cũ de pudicitia loq̃ret̃. b Pręcinctos: Industrio. c Inuide. Ad inuidos q criminabant̃ ex corporis mollicie: ac dicit illã animi prudentiã cõpescitã: sicq̃ nihil offuisse. d Solute aut tibi ventosi. Notat vestium tẽnuitatẽ q̃ vẽtos faciũt. Dicit tẽpore q̊ gubernator vrb̃ relict⁹ est ab Augusto Siciliã petẽte: vrbẽ oĩ ipedir nẽto liberã fuisse. e Quis spoliauit. q. d. nemo te spoliauit amantẽ. f Ipse. Solent dictões nõ nũq̃ vacare (teste Seruio) quoniam Virg. inq̃t. Nũc dextra ingẽminãs: nunc ille sinistra: ille em̃ abũdat. g Mai⁹ erat. Laudat Moecenatem: q̃a nõ erat ambitiosus ĩ desiderãdis triũphis cũ potuisset habere tũ ab illis se abstinuit quod quidẽ mai⁹ fuit. h Nymphas: musas. i Iugera. Habuit em̃ hęc iugera in esquiliis & his cõtent⁹ ab Hora. fuisse phibet̃: nisi q̃ in ędificiorũ mole reprehendit̃: ex qua exulãs in Sabinis & ipi⁹ Horatii agrũ spectare poterat. k Pierides phœbũ colens. Ipse Moecenas musas studiosissime venerabat̃ Poetas. Vt Virgiliũ. Horatiũ. Propertiũ. l Argutas. Sonoras q̃ aues erãt in tuis hortis: vel aues poetas intelligit, q. d. Moecenatem esse mirandũ inter sonoros poetas. m Meonii. Cõmẽdat Moecenatẽ a poetica Meonii Homeri. Nam varię fuerũt sentẽtię de ipius patria: Ephorus em̃ Cumeũ dixit: Pindarus Smirneũ: & Chiũ. Antimach⁹: et Nicãder Colophoniũ: Aristarcus et Dionysius Atheniensem. Aristoteles Hietẽ: nõnulli Salaminiũ. alii argiuũ cõtẽdunt. Ouidi. Meoniũ: vñ est Aspice Moenidẽ a quo ceu fonte perenni: vatũ pieriis ora rigant̃ aq̃s. n Faceret. Facere poterat o Defunctus: Emeritus. p Pius. Pii dicunt̃ qui maiores suos excolũt. q Illũ piscosi. Octaui⁹ vicit sextũ Pompeiũ bello nouali ĩ mari siculo. Piscosi asperi. Piscosi em̃ dicit q̃a circa ip̃m p̃montoriũ propter aspera saxa optimi sunt pisces. r Pelori. Sũma est expromontorii Sicilię aduersus italiã. Saxa pelori: notat Moecenatũ fuisse secutum Augustũ ĩ bello cõtra Sextũ Pompeiũ p̃ aggripã et fratrẽ, et cõmissa pugna nõ a caribri et stylla ea p̃te qua pelor⁹ italiam respicit. s Ignib⁹. i. incẽdere naues inimicorũ. t Rates. s. Sexti Pompeii. v Puluere ĩ emathio. Emathia nominat̃ Thessalia ab Aemathio filio deucalionis. Puluere emathio. i. certamĩe: nam et cõtra Cassiũ et Brutũ Mecoenas Octauiũ secut⁹ est. x Phylippi. Campi Thessalię: a phylippo rege denoĩati. y Tener. Secundũ Senecã q̊ eũ mollissimũ dixit corp̃e etiã effœmiato. z Niliacę carine significat et illũ secutũ fuisse Augustũ ad bellũ actiacũ habitũ tñ cõtra Anthoniũ et Cleopatrẽ quã nauigia seq̃bãt ęgyptiaca. vñ niliace dixit. a Circũ. qñ erat et añ et circũ. Augustũ. erat sp̃ fortis. b Aeoi ãt milites q erãt ex oriẽte ip̃um plures sũt secuti. Et Herodes rex iudeorũ. Et Amathus Arabię. et Polemon ex ponto et Bessi: et Philadelph⁹ ex Paphlagonia. Et glicesi qñ Mytidrates: ex comagena Amyntas: Licaoni⁹ ex Mauritania: et pene totus oriens. c Secutus. Octauius victoria potitus est: de Anthonio et Cleopatra. quã idẽ Anthonius. impio vrbis ornare pollicitus fuerat ĩ stupri premiũ. verũ deuictus est. et Cleopatra Alexãdriam vsq̃ ad Nili caput aufugit.

Teritus ad nili dum fugit illle caput:
Pax erat: hæc illos laxarunt otia cultus:
Omnia victores marte sedente decent.

Actius[d] ipse lyram plectro percussit eburno.
Postq̃ victrices conticuere tubæ.

Hic mõ miles erat: nec posset fœmina[e] Romã
Dotalem[f] stupri turpis habere sui.
Hic tela in ꝓfugos tantũ curuauerat arcum.
Misit ad extremas exorientis equos.

Bacche[g] coloratos[h] postq̃ deuicimus indos.
Potasti galea dulce iuuante merum:

Et tibi securo tunicę[i] fluxere solutę.
Te puto purpureas[k] tunc habuisse duas.
Sum memor: & certe memĩ sic ducere thyrsos:
Bacchica purpurea candidiora niue:
Et tibi thyrsus erat gemmis ornatus & auro:
Serpentes hędere[l] vix habuere locum.

Argentata tuos etiam sandalia[m] talos:
Vixerunt certe: nec puto bacche negas.
Mollius es solito mecum tum multa locutus:
Et tibi consulto[n] verba fuere noua[o].

Impiger[p] alcidę multo defuncto[q] labore:
Si memorant curas te posuisse tuas.

Sic te cum tenera lætum lusisse[r] puella:
Oblitum nemeę iamq̃ erymathe tui.
Vltra nunquid erat torsisti pollice fusos:
Lenisti morsu leuia fila parum.

Percussit nebros te propter lydia nodos[s]:
Te propter dura stamina rupta manu.
Lidia te tunicas iussit lasciua fluentes:
Inter lanificas ducere sępe suas.

Claua torosa[t] tibi pariter cum pelle iacebat.
Quam pede[v] suspenso percutiebat amor.
Quis forẽ credebat cũ iã ꝑmit ĩpiger infans:
Hidros ingẽtes vix capiente manu.

Cum ve renascentẽ[x] tereret velociter hydram:
Frangeret ĩmanes vel dyomedis equos[y].

Vel tribus[z] aduersis cõmunẽ fratribus aluum[a].
Et sex aduersas solus in arma manus.

Fudit: & aloidas[b] postq̃ dominator[c] olimpi:
Dicitur in nitidum[d] procubuisse bouem:

Atq̃ aquilã misisse suam: quæ quære ret ecquis:
Posset amaturo vina referre[e] Ioui:

Valle sub idea dum te formose[f] sacerdos[g]
Inuenit: & presso molliter vngue caput.

Sic est victor amet, victor pociat̃[h] in vmbra[i]:
Victor odorata dormiat in q̃ rosa[k].
Victorẽ victus metuat: metus imperat illi:
Membra nec instrata cernere discat humo.

Tempora dispensat[l] vsus: & tempora cultus:
Hęc homines: pecudes: hæc moderant̃ aues.
Lux est: taurus arat: nox est requiescit arator.
Liberate merito feruida colla boui:
Conglãtiant̃ aquæ scopulis se condit hirundo
Verberat & gelidos garrula vere lacus.

d Ipse: Moecenas. e Fœmina turpis. Cleopatra meretrix. f Dotalem. Quia in cõuiuiis et crapulis: Anthonius promiserat imperium vrbis. hic Moecenas in ꝓfugos ęgyptios fugientes quos pepulit vsq̃ ad orientẽ. g Bacche. Vertit sermonẽ ad bacchum. Et colligere hinc possumus ex poetę verbis: qui victorię & triũpho ipsi⁹ dei interfuisse se dicit: Gallũ poetam opus hoc scripsisse: quippe in cui⁹ corpus euphorbi et Pitagore ac Homeri et Ennii aniam intrasse probat: verũ fuerit sic vel ne incertum habeo quicũq̃ ille sit omnino refert. h Coloratos nigros factos calore solis. Alibi Vir. in Geor. iiij. Vsq̃ coloratis amnis deuexus ab Indis. i Tunicę. Vestes longę duas scilicet vestes habuisse eo tp̃e Thyrisos hastas pãpinis inuolutis quibus in sacris Bacchi & choreis vtebantur. k Purpureas. Purpura etiã reperitur alba cũ ꝓprie sit rubra. l Vix habuere locũ. Propter multitudinẽ gemmarũ seu serpentũ m Sandalia genus calciamẽtorũ alborũ quibus magni viri vtebant̃. n Tibi consulto. O bacche. o Noua nõ militaria sed dulcia & amori apta p Impiger alcide. Vertit sermonẽ ad Herculẽ. q Defuncto qui euasisti a multis laboribus. r puella tenera: Quia habebat omphalẽ cui s̃m Oraculum respõsum parere coactus erat dũ nauigãs ĩ Aphricã: a quorundã ex amicis suis spõte esset venundatus. Illa ei iordan ę mẽonorũ. id est lydiorũ reginę filię fuit. ¶ Nemeę laboris habito in sylua Nemea ꝓpter mortẽ Leonis circa mõtẽ Tritonẽ & etiã in apro Erymantheo Arcadię agros deuastante et mandatũ erat vt eũ viuum afferret. Morsu nã mulieres filando solẽt mordere fila. s Nodos. Quia omphale faciebat multos nodos causa tua. o Hercules: qm̃ et tu idẽ faciebas. t Torosa. mẽbrosa ex duro amore versus omphale. v Pede suspẽso: qa hercules suspẽdebat pedẽ suũ supra pedẽ amicę: sicut sępi⁹ nos fecimus. x Renascentẽ ꝓpter fœcunditatẽ capitis. y Equos. Equos threicij Diomedis humana carne vescentes interemit Hercules. z Tribus fratribus. Gerionẽ tangit qui insula Erichtrea existẽs tria corpora habebat et sic sex manus. a Aluum. ventrem. b Aloidas. Ethum et Ephilatẽ Aloi filios. c Dñator. Iupiter. d Nitidũ: clarum diẽ. Hoc s̃cdm morẽ Thracię quę quietas dies et fœlices candido lapillo denotabãt. e Referre Ioui. Quia voluit habere Ganimedẽ. f Formose. o Ganimedes. g Sacerdos. Fecit eñ ipsum sacerdotẽ in Ida sylua. h Potiatur. Moecenas amica sua. i In vmbra id est in ortis suis. k Rosa. Pestana maioris odorũ secundũ morẽ antiquũ lectos: etiã anacliteria ex rosarũ foliis cõficiebãt ad suauitatẽ spirandã: Vt et de principe Anthonio Helius Lampridius refert. l Dispensant diuidunt et ordinant; omnia fieri solent s̃cd̃m ordinem temporis.

Cęsar amicus erat poterat vixisse solute:
Cum iam Cęsar idem quod cupiebat erat.
Indulsit merito: non est temerarius ille:
Vicimus: Augusto iudice dignus erat.
Ergo saxa parens postq̃ scyleia legit:
Cyaneosq̃ metus iam religanda ratis.
Viscera disgecti mutauit arietis agni:
Oetas: & succis amne perita suis:
His te Mœcenas iuuenescere posse dicebat:
Hæc vtinam nobis colchidos herba foret.
Reddit arboribus florens renitentibus ęstas:
Ergo non homini quod fuit ante redit.
Viuacesq̃ magis ceruos decet esse pauentes:
Si quorum in torua cornua fronte rigent.
Viuere cornices multos dicuntur in annos.
Cur nos angusta conditione sumus?
Pascit aurorę tithonus nectare coniunx:
Atq̃ via tam tremulo nulla senecta nocet.
Vt tibi vita foret semper medicamina sacro:
Te vellem auroræ complacuisse virum.
Illius aptus eras croceo recubare cubili.
Tu dare purpurea lora regenda manu.
Tu mulcere iubā: cū iam torsisset habenas:
Procedente die respicientis equi.
Quęsiuere tori iuuenē sic hesperon illum
Quē nexum medio soluit in igne venus.
Quē nūc in fuscis placita sub nocte nitentem:
Luciferū contra currere cernis equis.
Hic tibi coritium casias hic donat olentis:
Hic & palmiferis balsama missa iugis:
Nūc pcium candoris habes: nūc reddit vmbris:
Te sumus obliti decubuisse senem.
Ter pyliū fleuere sui: ter nestora canum:
Dicebant tamē hunc nō satis esse senem.
Nestoris annosa vicisses secula: si me
Dispensante tibi stamina nempe forent.
Nunc ego quid possum? tellus leuis ossa teneto
Pendula librato pondus & ipsa tuum.
Semper serta tibi dabimus: tibi semper odores,
Nō unq̃ sitiens: florida semp̄ eris.
Sic est Mœcenas fato veniente locutus:
Frigidus & iāiam tum moriturus erat.

m Cęsar amicus erat: Concludit in laudem Moecenatis nil fuisse quod a cęsarę impetrare nequisset: Amicus erat cęsari pat⁹ ad oīa ei⁹ vota. n Indulsit: gessit morem ei. o Saxa parēs: Iason legit id ē nauigat. De Iasone loquit̄. Ergo saxa laudat: & ipm iasonis cōparatiōe: Et Aesonis ad iuuētutē reuocati: ac dicit eo mō reuocari ad iuuētutē Mœcęnatē debuisse. o Parēs. Medęa mr̄ ob filios q̄s habuerat ex Iasone. p Cyaneosq̃ met. Symplegades ita ei denoīat̄ vltra pontū intra se scopuli ꝯuctrētes. q Aristis significat Medeā postq̃ ad Ialchon vrbē pelię reg' ꝑueit. vt suā doctrinā atq̃ artē ōnderet: mactasse arietem: & in aheno decoxisse. mox i agnū restituisse: q̊d cū Pelias optaret iuueēscendi grā: atq̃ id faceret. a Medea cesus fuit p eius filias vt ouidi⁹ testat̄ r Oetas. rex colchorū filiā habuit Medeā: Oethas dicit̄ ab Oetha: Theophrastus ponit herbā in ęgypto qua reuiuiscūt hoīes. Iuba historicus tradit succis herbarū reuocari hoīes ad vitā. Xanthus primo historiarū ait: Draconis catulū reuocatū ad vitā herba quadā quā balin appellant. s Colchidos Medea in formam vetulę mutata intrauit Iolchon regiā pelię regis Thessalię testās se missam ab Hypboreis cū quibusdā medicaminib⁹ vt faceret iuuenē peliā: et vt fidē darēt verbis suis expimento ꝓbauit: mactauit eīm arietē. & in Aheno coxit & inde restituit in vitā. pelias senex phanaticus cupiēs iuuenęscere ꝓparauit. vt id fieret: & sic a Medea cęsus fuit. t Quod fuit id est si herbę reuiuiscūt tāto magis debēt hoīes reuiuiscere. v Cerui teste Pli. exupant. C. annos: & mutatis cornib⁹ iuuenescūt. x Cornices. xc. ānos viuere ꝓdunt: vn̄ & Ouidi. Ora capit ꝙ nouē cornicis secula passę. y Angusta: qa ita cito nos morimur. z Aurorę: Aurora titanis & terrę filia fuit: dictaq̃ ab eo ꝙ ab igne solis vt auro aurescit. a Thithon⁹ fili⁹ Laomedōtis Priami patris: relicto fratre ex phrygia in Assyriā se cōtulit: breui in re militari pstātissim⁹ fuit. Regi gratus. duxit vxorē filiā regis Aethiopū: ex q̄ genuit Mennonē: ea tēpestate Priamus vexabat̄ bello Teutani regis Capodotię: regnū phrygiæ tunc subditū erat regibus Assyriorū. Tythonus q p̄fectus erat Assyriorū: misit Mennonē filiū cū decē militibus ęthiopū totidēq̃ Susianis & cū ducētis turribus: vt priamo auxilium ferret. Aliȷ volūt Thithonos fuisse duos: & Phrygē & Assyriū: & scribūt vnū ꝑeō: Alterū Mennonē Titoni: sed alterū impasse Phrygię & lydię & vxore Dindimene genuisse Cybelē ¶ Titoni de Titono aurorę marito pluria scripta sunt. Itaq̃ satis est intelligere illū senē delectatōe tā cōiugis iuuenescentē q̄ttidie & Mennonē filiū in q̄ Troianorū auxiliū q̄ndā missum ex vltia plaga oriētis. b Vt tibi vita foret: vt fieret maritus aurorę. c Iubā crines. d Thori. vult compare eū Hespero Atlantis filio. Tori spōsę. e Hesperon illū. Hesper⁹ fili⁹ Athlātis cū ascēdisset montē Athlantē: nunq̃ amplius visus fuit: crediderūt incolę impiti eū ascēdisse in cœlū & esse stellā quę eādē mane dicit̄ lucifer. Alii volūt Venerē adeo gdi: a fuisse amore Hespi formosi iuuenis: vt ei⁹ nomē sūpserit. Et ven⁹ ē q̄ dicitur Hesper⁹ & Lucifer. Hic vero Hesper⁹ fili⁹ fuit aurorę & Cephali. Hoc aūt q̄ a pithagoras eandē numero ēē stellā quę sero & mane apparet: & in sero Hesperus: & in mane Lucifer appellat̄. f Igne amore. g Hic. Lucifer. h Coritiū. Crocū intelligit: qui plurimū in Coryco Celidę antro abundat i Palmiferis iugis. inter assyricā & phœnicā locus est palmarū abundātissim⁹. Ex q̊ et a loco Balsama aduehi ꝓdūt: ex arbore modica Et hoc nō longe ab Iherosolymis k Cidoris splēdoris. Nestora canū. Qui nestor vixit tres ętates. Fuitq̃ Nelei fili⁹. Nele⁹ i Messania regiōe cōdidit opidū Pylos: Vn̄ Nestor Pyle⁹: Pili tres sūt. i pelopenesō: in pisea regiōe: et hęc pilos cōdita ab Ematione. tertio in Messania patria Nestoris. m Tellus o tell⁹. n Librato ꝑ libres. o Serta. i. semper ponam corona supra tumulum tuum: et sacrificabo.

Mene inquit iuuenis primę qui Iupiter ante
Augustam bruti non cecidisse fidem.
Pectore maturo fuerat puer: integer ęuo:
Et magnũ magni cęsaris illud opus:
Dissidio velle[m]q; prius non omnia dici:
Inciditq; pudor quę prope dixit amor:
Sed manifestus erat: moriens quęrebat amare
Coniugis amplexus: oscula: verba: manus:
Si tamen hoc satis est vixi te cęsare amico
Et morior dixit: dũ morior q; satis.
Mollibus ex oculis aliquis procedet & humor
Cum dicar subita voce fuisse tibi.
Hoc tibi cõtingat iaceam tellure sub æqua:
Nec tamen hoc vltra me potuisse velim
Sed meminisse velim viuam sermonibus: illic
Semper ero semper si meminisse voles.
Et decet et certe viuã tibi semper amore:
Nec tibi quæ moritur desinit esse tuus:
Ipse ego quicq̃d ero cineres inter que fauillas:
Tunc ego non potero nõ memor esse tui.
Exemplũ vixi te propter molle beate
Vnus Mœcenas: teq; ego propter eram
Arbiter ipse sui voluit quod cõtingit esse:
Pectus eram vere pectoris ipse tui
Viue diu mi care senex: pete sidera sero:
Est opus hoc terris: te quoq; velle decet.
Et tibi succrescant iuuenes bis cæsare digni.
Sed tradant porro cæsaris vsq; genus.
Et tibi securo quod primũ liuia coniunx:
Expleat amissi munera rupta gener.
Cum decus in terris diuis insignis auitis:
Te venus in patrio collocet ipsa sinu.

p Augustã. Breuẽ i cęsarẽ. q. d. voluisse mori añ bella ciuilia. q Illud op⁹, fuerat em̃ nutrit⁹ a cęsare. r Dissidio. Quę fuit inter Augustũ Cassiũ & Brutũ. s Amor cogit me vlteri⁹ loq. t Mãifest⁹ moriẽs: determĩata erat ei mors. v Si tñ hoc satis. Mœcenas incipit alloq Augustũ. x Humor. lachryma. y Sub ęqua nõ ponderosa. z Potuisse vltra. i. iacere nõ desidero ĩ meliore tellure q̃ tu. a Erã pect⁹ pector̃. i. erã cor cordis tui. b Terris. ob comoditatẽ mortaliũ Cęsare. Hoc dic̃ ꝓpter Tyberiũ adoptatũ ab Augusto: & Germanicũ ab ĩpo Tyberio. Quin & drusũ tyberii fratrẽ. vt em̃ Sueto. tradit: ex Scribonia Iulia nata est ex liuia infans: q cõcept⁹ fuerat immatur⁹ fuit ędit⁹ Iulia Marcello Augusti iũxit: deinde Marco Agrippę: ex q̃ tres nepotes Caiũ et Titũ et Luciũ Agripinã et Iuliã nepies. d' qb⁹ late apd' Sueto. Tradãt: ꝑducãt et amplificẽt mũera ruptę. qa i ꝑtu fili⁹ obiicit primo sinu. i. in cęsaris sinu. i. faciet te deũ. c Te quoq; velle decet. i. diu viuere. d Cęsaris vsq; gen⁹: semp sint ex genere tuo. e Liuia coniunx. i. ꝑdidit quia liuię Drusilla fecit abortiuum ex Augusto.

P. Virg. Maronis. Vir bonus.

Vir bonus & sapiẽs: q̃lẽ vix repperit vllum:
Milib⁹ e cũctis hominũ consultus apollo.
Iudex ipse sui totũ se explorat ad vngue.
Quid ꝓceres: vaniq; leuis quid opinio vulgi:
Securus mũdi instar habens teres: atq; rotũdus
Externæ ne quid labis per leuia sidat.
Ille diem: quam longus erit sub sydere cancri.
Quãtaq; nox tropico se porrigit ĩ capricorno
Cogitat: & iusto trutinæ se examine pẽsat.
Ne quid hiet: ne q̃d conturbet & angulus æq̃s.
Partibus vt coeat: nil vt deliret amussis.
Sit solidũ quodcũq; subest: nec inania subtus
Iudicet: admotus digitis pellentibus ictus:
Non prius in dulcẽ declinat lumina somnũ:
Omnia quã longi reputauerit acta diei.
Quo præter gressus: quid gestũ in tpe: quid nõ
Cur isti facto decus absfuit: aut ratio illi:
Quid mihi præteritũ: cur hæc sentẽtia sedit:
Quã melius mutare fuit: miseratus egentem:
Cur aliquẽ fracta persensi mente dolorem:
Quid volui: q̃d nolle bonũ foret: vtile honesto
Cur malus antetuli: nũ dicto: aut deniq; vultu
Perstrictus quisq̃: cur mea natura magisq;
Disciplina trahit: sic dicta & facta per omnia:
Ingrediens: ortoq; a vespere cuncta reuoluẽs:
Offensus prauis: dat palmã & premia rectis.

Vir bon⁹: sermo de viro bono hic habet̃ q̃ Maro nr̃: nõ minus alios sapiẽtes q̃; se in nũero sapiẽtũ eẽ declarat: qui tã recte interꝑtat̃ hoiem bonũ & sapientẽ: & merito apollini cõparandus videt̃: qui Socratẽ sapientẽ solũ iudicauit. Iudex: qui iudicat seip̃m ad vnguẽ. id est ꝑfectionẽ: nã metaphora a marmorariis sumpta: qui vnguẽ sup marmora elaborata et plana facta ducũt. Quin & possumus deducere ab his qui magna diligẽtia & cõsideratione aliquid faciũt & in ip̃a re cogitãda vngues mordent. Persius. Nec demorsos sapit vngues. Securus: sapiẽs nõ quęrit quid faciãt ꝓceres & cęteri hoies. Rotũdus: ois res rotũda ꝑfectior eẽt. Leuia: polita & ornata. Ille sapiẽs Cancri: cãcer signũ cęleste: ad quod. xv. kalen. Iuli. sol accedit: ꝑ quod ęstatẽ designat. Capricorno: capricornus signũ cęleste ẽ coelo sacratũ ꝓpter memoriam Amalthęę caprę: quę iouẽ aluisse & lactasse ꝓd t̃: ad hoc signũ sol accedit. xv. kalen. Ianuarias. Tropicũ dicit̃ a tropi q̃ est conuersio. Eo. n. tẽpore sol se cõuertit & retrogradit̃ pẽsat se examie in medio spatio. Hiet: vltra aperiet: se coeat: vult vir sapiẽs q̃ vita sua sit ęqua ex oi parte. Amussis regl'a siue linea qua latomi aut fabri vtunt̃: sed late ꝑ omi ordie sumit̃. Delirare: a lira q̃ sulcũ significat cõponitur: & de ꝑpositiõe & errare: atq; etiã sulcũ & viã regulatã incedere notat. Subest: ois locus quẽ sapiẽs vult esse solidũ. Dec⁹ ornamentũ. Ratio: iudiciũ: placauit miserat⁹ si quẽ videt egentẽ. Cur aliquẽ: cur passus sum dolorẽ: nã cur ego potius ducor & vincor malignitate naturę q̃ doctrinę ꝑstãtia. Prauis rebus ledit̃ sapiens: bonis lętatur.

Publij Virgilij Maronis Ad Octauium Culex.

Lusimus Octaui graa
cili modulante thalia:
Atq; vt araneoli: tenuem formaui
mus orsum
Lusimus: hęc propter culicis sūt carmīa dicta:
Omnis vt historię p ludū consonet ordo:
Notitięq; ducū voces: licet inuidus adsit:
Quisquis erit culpare iocos: musamq; patus
Pondere vel culicis leuior: famaq; feretur.
Posterius grauiore sono tibi musa loquetur
Nostra: dabūt cū securos mihi tēpora fructus.
Vt tibi dignato poliantur carmina sensu:
Latonæ: magniq; decus iouis: aurea proles
Phœbus erit nostri princeps: & carmīs auctor:
Et recinente lyra fautor, siue educat illum

Domicij Chalderini Veronensis cōmentarii in Pub. Virgi. Maronis Culicem.

Pastor oues de more ad vmbrā compellēs ad fontē platanis. et aliis arboribus in vmbratam peruenit: hu[9] aquam serpēs bibere solit[9]: illuc puenit: pastorē q obdormierat repēte morsu īpeterē nitebat. Culex pastorē mordēs excitauit pastorē: culicē manu captā īteremit. & indignatus postea: q Culicē suę salutis causam interemerat: iterum obdormiuit: Culicem in quiete videt: ei omnem inferorum coram monstrantem excitatus deniq; somno ei sepulchrum miro instituit ornatu.

a Thalia musarū. Iouis & Memorię filias poetę tradunt: Alij Thetis Iouis ac terrę: ac cœli. Alii Homerum is esse asserit. Hesiodus noīa recenset: videlicet: Clio. Eutherpe: Thalia: Melpomene: Terpsicore. Erato: Polymnia: Vrania: Calliope: Diodorus: Harum nominibus proprietatem ponit propter gloriam: quę poetarum laudibus oritur ob voluptatem perceptam ab audientibus quoniā poetarū laus longo tempore viret a melodia. qua demulceant audiētes oblectatio ob doctrine bona. Q, docti ament homines Poetę imortalitas ob suauitatem gloriam: q, viros doctos ad cœlum tollat gloria. Q, cantus suauitate cęteras antecedens magis ab auditoribus extimentur.

b Phœbus erit. Phœbus & Diana Latonę & Iouis filii: Phœbum Lyram a Mercurio accepisse ait Higinius.

c Siue educat illum. Luna legi voluit: nō alma: vt hoc sit, q Diana prębuit se fieri obstetricem.

Alma chymęręo: xanthi perfusa liquore:
Seu [e] decus astrigeri: seu [f] qua parnasia rupes
Hinc atq; hinc patula prępādit cornua fronte:
Castaliꝗ; sonans liquido prelabitur vnda.
Quare pierij laticis decus: ite sorores
Naiades: & celebrate deū ludente chorea.
Et tu sancta pales: ad quā ventura recurrunt
Agrestum bona: secura sit cura canentis.
Aerios nemorū cultus syluasq; virentis:
Te cultrice vagos saltus feror inter & astra:
Et tu cui meritis oritur fiducia chartis
Octaui venerande meis allabere cœptis
Sancte puer: tibi nāq; canit non pagina bellū
[g] Phlegra giganteo: sparsa est q̄ sanguine tellus.
Nec [h] centaureos lapithas compellit in enses:
Vrit erichthonias oriēs non ignibus arces.
Nō [i] perfossus athos: nec magno vincula ponto
Iacta meo quęrent iam sera volumine famam.
Non [k] hellespontus pedibus pulsatus equorū:
Grætia cū timuit venientis vndiq; persas.
Mollia sed tenui pede currere carmina versu
Viribus apta suis (phœbo duce) ludere gaudet
Hoc tibi sancte puer memorabilis: & tibi certet
Gloria perpetuū lucens mansueta per ęuum.
Et tibi sede pia maneat locus: & tibi sospes
Debita fœlices memoretur vita per annos.
Grata bonis liceat: sed nos ad cœpta feramur.
Igneus ęthereas iam sol penetrarat in arces:
Candidaq; aurato quatiebat lumina curru:
Crinibus & roseis tenebras aurora fugabat.
Propulit e stabulis ad pabula lęta capellas
Pastor: & excelsi montis iuga sūma petiuit.
Lurida qua patulos velabant gramina colles:

d Alma chymęręo: nō ꝓcul a Tharmileso monte Lycie est cōuallis quędā noīe Chymera a littore porrecta ī mediterraneą. Hic finxerūt de monstro Chymera: quod occidit belleraphon. Fabula tamē est xantus flumen quē priores xirbin vocabant: ad decē stadia lembis nauiganti est latonę templū: vltra quod sexaginta stadia est xāthus, inter lytias vrbes maximā olim latonā cū filiis deuenisse. & vt sitim sedaret consedisse ꝓpe paruū lacū: qui & sub Chymera est. Est & chymera lycię mons qui flāmas vomit, ab eo labit̄ Xantus: qui descendit in phrygiā. in radice montis spaciosum facit lacū: ad quē ꝑuenit Latona cū filiis estiuo tēpore, vt sitim sedaret. Rustici id ęgreferentes lacū intrantes turbauerūt aquā: qui statim demutati sunt in ranas.
e Seu decus astrigeri. Id est Iuppiter qui educauit bacchū Nā liber pater: & apollo, idē est: vt ipe ait: in Georg. Liber & alma ceres. de sole & luna. f Seu qua ꝑnasia rupes. In parnaso Boetii monte est vasta rupes. Hęc vel numinis maiestate vel situ honorē vi sentibus generat. Vnde fere ꝑceps in forma theatri recessus quo sonitꝰ vocesq; multiplices audiunt̄. Hic est apollinis Delphici templum: hic fons Castalius musis dicatus. Has oras pieres natio threitia habitauere: vñ pierius fons & pierides musę: nec Ouidio assentiamus. qui dixit hoc nomē a filiabus pieri cū eis certātibus: & deuictis in picas mutatis musas accepisse.
g Phlegra gigātheo. Phlegra sylua & vallis est in Thessalia: vbi omnes gigātes cōtra Iouē pugnauerūt. & fulminati a Ioue occisi sunt: cuiꝰ in fidē faces saxaq; adhuc ibi cernūt̄. Solinꝰ mēinit. Alia phlęgra ē in Italia nō longe a Comis. h Nō centaureos lapithas. Lapithꝰ apollis et Scilbię penei filius circa pęneū fluuiū Thessalię imꝑauit: a quo illi populi lapithe appellati sūt: hic ex Cirione Phoribantē: & periphantē liberos suscepit. Periphaes ex astigia octo liberos genuit: natu maior Antion ex Ayclace Ixionē ꝓcreauit. Et cū ꝑiecisset socerū in ardentē foueā a Ioue purgatus est: tandē ausus interpellare Iunonē de stupro: interposita a Ioue in forma Iunonis nube: ex ea centauros ꝓcreauit. Hos ferūt tanq̄ pirihoi cognatos: ab eo regni paterni partē pecisse Quod renuēti bellū a centauris illatū est. quo sedato cū pirithous Hyppodamiā despondisset: Theseo ad nuptias ac Centauris vocatis. in humo ebrii fęmis que in nuptiis erant stuprū inferre voluere: qua iniuria ꝑmotus Theseus & Lapithę mistis centauris ꝑemptis reliquos ex ciuitate expulerunt: hāc ob causam centauri vna aduersus Lapitas ꝓfecti plures interfecere. Qui cędi supfuere partim ī pholoen Arcadię ꝓfecti sunt: partim in Malea habitauerunt.
i Perfossus athos. Xerxes persarū rex bellū cōtra grecos: & presertim Athenienses gessit. Cūq; persica classis ad Eleuntē Cheronesi statione haberet: ne per desidiā torpesceret iussu regis montē Athon perfodere cœpit: adiunātibus & æthol' ꝑpositi opi fueri Artaches artachis filiꝰ: & Bubares Megateri filius: est mons Athos ingens ad mare pertingit desinens in penisulę effigiem cū istmo duodecim stadiorū: in quo ē vrbs sana nomie fossa fiebat iuxta sanā retro limitem: latitudinē fossę duę triremes implebāt. strymon flu: cuiꝰ hostia ꝓpe sunt pontibus iūctus fuit. k Nō Hellespontus Hero. libro. Viii. Pons in Hellesponto abidonusq; & Seston. vii. stadii spacio factus tempestate primū delapsus est mare indignatus. xerxes iussit Hellespontū trecētis verberibus ꝑcuti: & facti compedes mea stigmata: et colaphos incuti cū barbara execratione: quasi disiecta pontis pęnas daret: operis pręposits caput pręscidit: aduocati alii triremes biremes & triremes simul. ccclx. versus enxiuum pontum ab altero latere. cccxiiii. ponto transuersas hęc anchoris vastissimis tenebantur: relicto spatio inter ordinem nauigiorum: vt esset transitus nanibus in pontum continēti machinamenta lignea annexa fuere: funibus lino & scyrpo supiniectę: postea trabes fuere: super quas imposuere arenam facto, hinc inde aggere ne aspectu maris animalia transeuntia terrerentur: octo dies consumpsere transeundo. l Assyrio co. Babilon assyrię diuerso colore itexuit sed alea Attalus intexere inuenit vnde attalicum: & attalicę vestes & babilonicę.

Iam syluis dumisq; vagę iā vallibus abdunt
Corpora: iāq; omni celeres e parte vagantes.
Tondebant tenero viridātia gramina morsu.
Hæc filicis lentæ: vel quæ noua nascit alnus.
H[illegible] teneras fruticū sentes rimantur: at illa
Imminet in riui præstantis imaginis vndam.
O bona pastoris: si quis nō pauperis vsum
Mente prius docta fastidiat: & probet illis
Omnia luxurię precijs icognita curis.
Quæ lacerant auidas inimico pectore mētes:
Si non assyrio [l] fuerint [m] bis lauta colore.
Attalicis opibus data vellera: si nitor auri
Sub laqueare [n] domos animū nō angit auarum:
Picturæq; decus lapidū: nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet: nec [o] pocula gratum:
Alconis referent [p] boeticq; [q] toreuma: nec indi
[r] Conchea bacca maris pcio est a pectore puro.
Sæpe sup tenero pro sternit gramie corpus.
Florida cū tellus gēmātis picta per herbas.
Vere notat dulci distincta coloribus arua.
Atq; illū calamo lætū retinente palustri:
Otiaq;: inuidia degentē: ac fraude remota:
Pollentēq; sibi viridi cum palmite lucens.
Tmolia pampineo subter coma velat amictu.
Illi sunt gratę rorantes lactę capellę:
Et ven⁹: & fæcunda pales: & vallibus imis.
Semper opaca nouis manātia fontibus antra!
Quis magis optato queat esse beatior ęuo:
Quā qui mēte procul puras: sensuq; probādo:
Nō auidas agnouit opes: nec tristia bella:
Nec funesta timet validę certamina classis:
Nec spolijs dū sancta deū fulgentibus ornet
Tēpla: nec euectus finē transcēdit habendi.
Aduersum sęuis vltro caput hostibus offert.
Illi [s] falce deus colitur non arte politus.
Ille [t] colit lucos: illi panchaica thura.
Floribus agrestes herbę variantibus adsunt.
Illi dulcis adest requies: & pura voluptas.
Libera simplicibus curis huic iminet. omnis
Dirigit hunc sensus hæc cura est subdita cordi.
Qualibet vt requie victus contēptor abundet.
Iocundoq; locet languentia corpora somno.
O [v] pecus o panes & o gratissima tempe
Fontis [x] amadryadū: quarū nō diuite cultu.
Aemulus [y] ascreo pastor sibi quisq; poeta
Securā placido traducit pectore vitam.
Talibus in studijs baculo dum nixus apricas
Pastor agit curas: & dum nō arte canora:
Compacta solidū modulatur harūdine carmē:
Tendit & euectus [z] radios hyperionis ardor:
Lucidaq; æthereo ponit discrimina mundo:

m Bis lauta.i. in colore pluries in mersa. de eis Tibullus. Sola puellarū digna est cui mollia chartis. vellera det succis bis madefacta tyros. n Domos. gtō casu positum est. Nā Sueto. auctoritate Octauiaj August⁹. solit⁹ est pnūciare domos p domus in gtō casu: & senius p senuus: & p stulto batediū: & p pullo pulelatium. Virgi. vt Octauio gratificaretur eodē modo casum primū pnunciauit.
o Nec pocula gratū. Alconis. Alcon. Ouidi. meminit in metha. nrm argenteorū q Aeneę paterā celauerat craterēq; Aeneę. quē fabricauerat Alcon Hileus & longo celauerat argumento. p Boeticq; to. Pli. li. xxxiiij. dicit proximos a manitore fuisse boetū Agraganta & Miē: quorū omniū extant opa in insula Rhodiorū: Boet⁹ aūt Lidiā Minervā in tēplo. agragas in tēplo liberi patris in ipa rhodo baccas centaurosq; celatos in scyphis. q Toreuma. Sunt opa sculpta. Salu. in Catel. Cū tabulas signa toreumata emūt r Conchea. b. m. Margaritas maxie indus Oceanus fert Vt Pli. meminit. s Illi falce deusco. Ad priapū alludit: De quo sic in obsceno carmie. Nō me praxiteles scopas vę fecit. Nec sum phidiaca manu politus. Sed lignū rude villic⁹ dolauit. Et dixit mihi tu priap⁹ esto. Fili⁹ fuit Venerę: & dionysii. Aegiptii aūt dicūt de Priapo scribētes: Isidē cū cęteris Osyridis corporis partes: a Titanib⁹ dilaniat repisset: pter pudenda quę illi in flumē iecerāt: pręcepisse sacerdotibus pro deo coli ea: in tēploq; suspēdi iussit. Et vt Dio. meminit nō modo in ciuitatū templis minime sed in agrestibus locis vinearū & hortorū custos coli meruit: fructuum fures falce castigans: cui sacra cū ludo fiūt: appellat etiam Itiphalus & Tiphon. t Ille colit lucos il. panth. thura. Pręter Arabiā nullis. vt Plini⁹ meminit. ac nec Arabię qdā vniuersę: sed in ea tm regione quę Saba appellat: quod significare gręci ministeriū vocāt. In hac est Pancbaia regiūcula qdam. spectat em Saba ortus solis ęstiui vndiq; in vi parib⁹: et a dextra maris scopulis inaccessa. Id solū e rubro lacteū tradit Alexandro magno in pueritia siue p simonia thura aris ingerēti pedagog⁹ Leonides dixerat: vt illo modo cū deuicisset turiferas gentes sacrificaret. At ille Arabia potitus: thure onustā nauim misit ei. Large exhortatus vt deos adoraret. v O pecus o panes. Inter ossa & olympum nemorosa planicies: & cōuallis est in Thessalia tempe vocat: montibus circūdata olim palus: sed postea cum Hercules fracto monte dedit alueū: nihil amenius: atq; delectabilius. Secat em planiciē Peneus fluuius semper liquidus. cui⁹ ripę arborib⁹ inumbratę. Ab ea similitudine poetę vt meminit Prob⁹ loca oia amoena & delectabilia tempe appellauerūt. Peneus aūt quinq; milia passuū longitudine & ferme sex latitudine vltra visū hois: attollentib⁹ se dextera leuaq; leuiter cōnexis iugis inter sua luce viridante allabit viridis calculo: amoenus circa ripas gramine: canorū auiū cōcētu. solū nō adeo ferax allicit atq; iucūdū aspectu vt visentes ipsa amoenitas alliciat & inuitet. x Fontis amadryadū. Drys Plinio referente nō querc⁹ dicitur. sed robur quę arbor est: & species quercuū durior tn. Hamadriades non quercuū sed roborum deę. Et sacerdotes gallici qui vaticinabant in roboribus dryudę appellati sunt.
y Aemul⁹ ascreo pastor si. quis. poeta. id est Hesiodo: qui pastor fuit: & pecudes pauit. Ouid. primo de arte docet Pascenti pecudes vallibus ascra tuis. z Radios hyperionis. Regina quę etiam ob prudentiam & virtutem magna mater appellata est. Thitee & coeli filia ex fratre suo Hyperione virū assumptū: Lunam & solem genuit. Poetę tantū vsurpauere vt patris nomē p filio poneret ¶ In vtrūq; Oceanum indicū q ab oriente: & athlanticum ab occidente: qui terras ab occidente contingit vt Mela ait.

Dum facit oceanum flãmas in vtrũq[a] capaces
Etiam compellente vagæ pastore capellę.
Iam susurrantis repetebant ad vada lymphę.
Quæ subter viridẽ residebant cęrula muscũ.
Iã medias operũ partes euectus erat sol.
Cũ densas pastor pecudes cogebat in vmbras.

Et procul aspexit luco[b] residere virenti.
Delia diua tuo: quo quodã victa furore!

Venit:[c] nyctileum fugiens cadmęis agaue:[d]
Infandas scelerata manus: & cęde cruenta.
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro.
Posterius pœnam nati se morte futuram.
Hic etiã viridi ludentes panes in herba:
Et satiri: dryadesq chorus egere puellę.

Naiadũ cœtu tantũ nõ orpheus[e] hebrum[f]
Restantẽ tenuit ripis: syluasq canendo.

Quãtum te peneu[g] remorantem diue choreæ:
Multa tuo lætę fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domũ resonante susurro
Quis dabat: & molli fessas refouebat in antro.
Nã primũ prona surgebant valle patentes.

Aerię platanus:[h] inter quas impia lothos:[i]
Impia quæ socios ithaci merentis abegit
Hospita: dũ nimia tenuit dulcedine captos:
At quibus insigni curru proiectus equorum:
Ambustos phaeton luctu mutauerat artus.

Heliades[k] teneris amplexę brachia truncis.
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Posterius cui demophoon æterna reliquit.
Perfidia lamentandi mala: perfida multis.

Perfide[l] demophoon & nũc defende puellam.
Quã comitabant fatalia carmina quercus.

Quercus[m] ante datæ cereris quã semĩa vitę.

Illas triptolemi[n] mutauit sulcus aristis.

Hic magnũ argoe naui decus edita pinus:

Proceras decorat syluas hirsuta per artus.

Appetit aereis contingere montibus astra:

Ilicis[o] & nigræ species: & læta cupressus:

Vmbrosæq manent fagus: hederæq ligantes.

Brachia fraternos plangat ne popl's artus:
Ipseq excedunt ad sũma cacumĩa lentæ:
Pinguntq aureolos viridi pallore corymbos:

Quis aderat veteris myrtus[p] non nescia fati.

a Flãmas capaces. Nã solidũ est in medio cursus spacij: Vtrũq cõplectit oceanũ & ideo flãmas capaces.

b Luco tuo delia diua: Lucus erat sub cytherone monte in q̃ erat gargaphi9: fõs est qua sunt Thessalica tempe. Vbi se cũ nymphis Diana lauabat: sed cũ actęon voluisset videre quid esset in fonte, vidit Dianã nudã: Ideo ab eadem Acteon est mutatus in ceruũ & suis canib9 dilaniat9: atq laceratus est. Ouidi. in ibidẽ. Quiq verecũdę speculantem labra Dianę. Idẽ de ponto in quinto Inscius Acteon vidit sine veste Dianã. Prędа fuit canib9 nõ minus iste suis. Idẽ etiã in opere Meth. Diana delia dicta a delo insula in qua nata est. c Venit nictileũ. Nictileus Bacchus dicit quia eius sacrificia noctu fiebãt: qui ex Asya pri9 i grecia: e grecia in Italiam translata. d Agaue. Cadmi filia pentheũ ex Echione filiũ sacra Bacchi spernentẽ: furore & Baccho instigata interemit: vbi ad se redit: penitentia ducta & dolore in antrũ secessit sub Cytherone vbi lacus est Dianę.

e Orpheus ocagri filius sono lyrę sistebat flumina: mõtes & syluas mouebat. f Hebrũ. Hebrus est Thracię fluuius. g Poeneu. Peneus Thessalię fluui9 p tempe discurrens. h Aerię pla. Platan9 arbor durat in multũ tẽporis spatiũ. Vt Pli. docet. ait eñ est delphica Platanus Agamenonis manu sata: & altera gargaphię archadię luco in aulocrone: qua ab Appanica itur in phrygiam: ostenditur Platanus ex qua pepẽdit Marsias victus ab Apolline: q̃ iam cũ magnitudine effecta est: arbor eñ est solũ ad vmbrã voluptat causa comparata. i Quas impia lothos Lothos arbor in quã eius noĩe nympha Neptũni filia fugiens Priapũ dicitur conuersa: quã Pli. laudat. Est alia quę Romę ante domos ad vmbrarũ amœnitatẽ ponebaƭ tibi sic eadẽ: & nunc appellaƭ amarenus: quę cerusa habet acria in obsoniis dulcia. Silyus ĩquit. Quos succo nobilis arbor: Et dulces pascit Lothos minus hospita baccha. Diximus & de arbore lotho. ĩ vltimo de Ponto: quã Aphrica gignit nã Vlixes de ciclopibus tempestate delatus est in Aphrycã: Vnde vix abduxit socios qui gustauerãt fructum lothi: in quã etiam conuersos fabulant. Vnde Ouidi. quarto de tristib9. Sic noua dulichio lothos gustata palato illo quo nocuit grata sapore fuit. k Heliades solis filię dictę sunt: Helios greci nos solem dicimus: Inde heliades: hę cũ Phaetontẽ fratrẽ qui antea Eridanus vocabatur: & ideo padus in quem fluuiũ cecidit fulminatus Eridanus dictus est: deplorassent: in populos cõuersę sunt: siue vt in Buco. idem asseuerat in alnos dicens: atq solo proceras erigit alnos: Phaeton ei Clymenes & solis filius cũ affectatũ paternum currũ regere non posset mũdumq incendisset: a Ioue fulminatus est: & in padũ deiectus. l Perfide demophoon & nũc defende puellam. Phyllis lycurgi Thratię regis filia Demophoonta Thesei Atheniensis filium fere naufragum e bello Troiano redeuntem excepit hospitioq. fouit & classes eius (amore capta) reparauit: & data de cõiugio fide Demophon a puella patriã reuisere vno mense rediturũ impetrauit: & cum promisso tempore non redijsset: puella tam diu fleuit donec lachrymę maturuerunt: & in arborẽ demutata est. Pleriq amigdalum esse volunt. Pli. ait. Puellã se in amigdalo sine frondibus suspendisse (& Sternutio auctore) arborem tamen demum viruisse: cum reuersi Demophoontis coniugis sentiit amplexum: amplexu cognito flores simul ac frondes emisisse: licet Pli. dicat nunq̃ virere arborem: ex qua phyllis se suspendit. m Quercus ante datę. Ceres Vt Plin. est auctor frumenti vsum dedit: & leges prima adinuenit. Ideo legifera est dicta. ante eñ rudis mortalitas glandibus vescebatur. n Triptolemus. Vt idem est auctor: bouem & aratrum reperit. Vt alii volunt Briges Atheniensis. Ouidi9 in quarto de ponto ait. Quis mel aristeo: quis baccho vina falerna: Triptholemo fruges poma dat alcynoo. o Ilicis & nigrę. Ilex arbor duplex est. Sed hęc de qua poeta loquitur dicitur a grecis similacis Folia habet similia oleę glãdem paruam. p Myrt9 non nescia veteris fati. Myrtus in tumulum adhibebatur & primo visa: vt meminit Theophrastus in tumulo Elpenoris nauis. Vlissis gubernatoris. Et ideo Virgil. in Polydori tumulo eam natum dixit. Plinius autem refert in Pheliterno

At volucres patulis residentes dulcia ramis.
Carmina per varios edunt resonantia cant⁹.
His suberat gelidis manans e fontibus vnda,
Quæ leuibus placidũ riuis sonat orta liquorẽ:
Et quamq̄ gemias auiũ vox obstrepit aures.
Hanc querulæ referunt voces: quis nãtia limo
[q] Corpora lympha fouet: sonitus alit aeris echo
Argutis: & cuncta fremũt ardore cicadis,
Et circa passim fessę cubuere capellę.
Excelsisq̄ super dumis: quæ leuiter afflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor vt ad fontes densa requieuit in vmbra.
Mitem concepit proiectus membra soporem.
Anxius insidijs nullis: sed lentus in herbis,
Securo pressos somno mandauerat artus.
Stratus humi: dulcem capiebat corde quietem.
Ni fors incertos iussisset ducere casus.
Nam solitũ voluens ad tempus tractibus idem
Immanis vario maculatus corpore serpens:
Mersus vt in limo: magno sub syderis æstu
Obuia vibranti carpens grauis aera lingua,
Squamosos late torq̄bat motibus orbes.
[r] Tollebant aurę venientis ad omnia nisus.
Iã magis: atq̄ magis corp⁹ reuolubile voluẽs,
Attolit pectus nitidis fulgoribus: & se
Sublimi ceruice caput cui cristaq̄ superne
Edita purpureo lucens maculatur amictu:
Aspectuq̄ micant flãmantia lumina toruo.
Motabat sese circũ loca: tum videt ingens
Aduersum recubare ducẽ gregis: acrior instat.
Lumina diffũdens intẽdere: & obuia toruo.
Sæpius arripiens infrendere q̄ sua quisq̄.
Ad vada venisset: naturæ comparat arma.
Ardet mente: furit stridorib⁹: intonat ore.
Flexibus & versis torquetur corporis orbis.
Manant sanguineæ per tractus vndiq̄ guttæ.
Spiritibus rumpit fauces: cui cuncta paranti.
Paruulus hũc prior ꝙ hũilis cõteret alumn⁹.
Et mortem vitare monet. per culmina nanq̄
Qua deducta genas pandebãt lumina gẽmis:
Ac senioris erat naturæ pupula: telo
Icta leui: tũ prosiluit furibũdus: & illum.
Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
Spiritus excessit sensus: tum torua tenentem.
Lumina respexit serpentem cominus: inde
Impiger exanimus vix compos mente refugit:
Et validũ dextra truncũ detraxit ab ore.
Qui casus sociaret opem: numen ve deorum.
Prodere sic dubium voluit: seu vincere tandẽ
Horrida squamosi voluentia mẽbra draconis:
Atq̄ reluctantis creberis fœdeq̄ petentis.
Ictibus ossa ferit: cingũt quo tẽpora cristę:
Et quod erat tardus omni langore remoto:
Nescius aspiciens timor obcæcauerat artus.
Hoc minus implicuit dira formidine mẽtem.
Quem postq̄ vidit cęsum languescere: sedit:
[s] Iam q̄tit: & biiugis oriẽs herebo cit eq̄s nox.
[t] Et piger aurato vesper procedit ab oetha.
Cũ grege cõpulso pastor duplicãtib⁹ vmbris
Vadit: & in fessos requiẽ dare cõparat artus.
Cuius vt intrauit lenior per corpora somnus:
Languidaq̄ effuso requierũt mẽbra sopore.
Effigies ad eum culicis deuenit: & illi.
Tristis ab euentu cecinit conuitia mortis.
Inquit: quid meritis ad quæ dilatus acerbas
Cogor inire vices: tua dũ me carior ipso
Vita fuit vita: rapior per inania ventis.
Tu lent⁹ refoues iucunda mẽbra quiete.

myrtus est conspicuę magnitudinis manu prioris Aphrycani fata. subest specus in quo manes eius custodire draco tradit: & ideo myrtus nõ est nescia fati. id est mortis.
q Corpora lympha fouet. Sonitus alit aeris echo. Echo vocalis nympha garrula admodũ de multis verbis id habet: vt nouissima tantũ referat. Iuno. cũ posset m̃ltas nymphas cũ Ioue deprehendere. istius sępius loquacitatẽ dũ fugerent nymphę retardata: quod animaduertens Iuno. fecit vt tamẽ in fine loquẽdi voces i'gemĩaret auditaq̄ verba reportet: hęc em̃ narcissum Lyropes & Cephisi filiũ tũ. xvi. annũ agentẽ adamauit: cũ vagaretur forte p̄ deuia rura: sępe loq̄ conata: natura repugnãte destitit. expectabat enim vt ille prius emitteret vocẽ: tandẽ seduct⁹ a fidis comitib⁹ exclamauit puer: & quis adest: idẽ respõdit Echo: stupet hic: & conuersus in oẽs partes iterũ huc veni inquit: nõ min⁹ illa iterat: tandẽ puer: hic coeamus id est cõueniamus dixit Libẽtius respõsura nulli sono: coeam⁹ retulit Echo. et egressa e syluis est: vt imiteret man⁹ sperato collo: fugiẽs puer cõplexu. Ante ait emoriar q̄ sit tibi copia nr̃i: et sic quod fuerit spreta pudibũda: tecta frondib⁹: in syluis latet: & antris: & dolore matieq̄ consumpto corpore ex ea tñ vox superfluit: ossa vero in saxa cõuersa sunt: succ⁹ corporis in aerea.
r Tollebãt aurę venientis. Tollere est inferre: vel eleuare. Virgi. in tertio Geor. Tollentẽq̄ minas & sibila colla tumẽtem. Et in primo Aeneidorũ. Et mulcere dedit fluct⁹ & tollere vento. aurę em̃ vires inferebãt: & eũ ad omnia agilem faciebãt. s Iam quatit & biiugis oriens herebo cit eq̄s nox. Equi noctis sunt nigri: diei candidi: Solis ruffi: Lunę alter niger: alter albus Pom. Ser. nĩl'as lunã habere. dixit autem. Nox est vmbra terrę: nã cum terra apponitur soli: nox est. & nisi interueniat sol: vt Catullus dixit nox est.
t Et piger aurato vesper p̄cedit ab oetha. Oetha Thessalię mons qui mare attigit versus athicã regionẽ: in quo cõbustus hercules fuit: a quo occidente em̃ sole stellas credũt oriri: sicut mane sol ex oriri videt̃ ab Ida troadi monte. Vt Lucre. ait Vesper. vt meminit. M. varro a Plauto vesp̄ugo dr̃. vt neq̄ vesp̄ neq̄ vesperugo. neq̄ vergilę occidũt. A pacuuio. Lucifer: iubarq̄: q̄ iubata sit stella. tẽpus in vtrumq̄ vesperũ: & luciferũ volunt tẽpus esse noctis. Sed Catullus dicebat omnes tenebras nominari noctem.

[v] Ereptus tetris e cladibus: at mea manes
Viscera lætheas cogūt transnare per vndas.
Præda charontis agor: vidi vt flagrantia tædis
[v] Lumina collucent infestis omnia templis.
Obuia Tisiphone serpentibꝰ vndiqꝫ compta:
Et flāmas: & sæua quatit mihi verbera pœna
Cerberus: & diris flagrant latratibus ora.
Anguibꝰ hinc atqꝫ hic arent cui colla reflexis:
Sanguineiqꝫ micāt ardorē lumīs orbes.
Heu quid ab officio digressa est gratia: cū te.
Restitui superis: læti iā lumine ab ipso:
Premia sunt pietatis vbi: pietatis honores.
In vanas abiere vices: & rure recessit
Iusticiæ prior illa fides: instantia vidi:
Alterius sine respectu mea fata relinquens:
Ad pariles agor euentus: fit pœna merenti.
Pœna sit exitiū modo sit dū grata volūtas.
Existat par officiū: feror auia carpens.
[x] Auia cymerios inter distantia lucos:
Quem circa tristes densentur in omnia pœnę:
Nam victus sedet īmanis: serpentibus Othos.
[y] Deuinctus mœstuꝫ procul aspiciens ephialten:
Conati quondam cū sint incendere mundū.
[z] Et tytios latona tuas memor anxius iras.
Implacabilis ira iacet viua alitis esca.
Terreor ah tantis insistere: terreor vmbris:
[a] Ad stygias reuocatꝰ aquas: vix vltimꝰ amni.
Restat: nectareas diuū qui prodidit escas.
Gutturis a renti reuolutꝰ in omnia sensu.
[b] Quid saxū procul aduerso qui mōte reuoluit:
Contemsisse dolor quē numia vincit acerbus.
[c] Otia quærentē frustra sub lite puellæ:
Ite quibus tędas accendit tristis erynnis:
[d] Sic hymē pręfata dedit cōnubia mortis.
Atqꝫ alias alio densat super agmine turmas:
Impietate fera: cū cernam colchida matrem.
[e] Anxia sollicitis meditantem vulnera natis.

v Ereptꝰ tetris e cladibꝰ ad mea manes. Manes dii inferi dicunt: ab eo ꝙ dicebant antiqui manon: hoc est bonū nō ꝙ boni sint: sed quia bonos putabāt quibus animas cōmēdabant: & manes appellauerūt: hinc imane non bonū idest horrendū & asperū dicitur. De hinc etiam mane diei principiū dicit: quod Marcus varro & ab eo ꝙ cū manat ab oriente dies ab eo & homines: nā a luce & mane apud Ro. dicti sunt Lucii & Manii. v Lumina collucēt infernis. Templū tribus modis dicit: vt Marcus Varro asserit: ab natura ab auspiciis: ab similitudine: Natura ī cœlo: Ab auspiciis ī terra: ab similitudīe sub terra. In cœlo templū dicitur: vt in Hecuba magna tēpla cœli tum cōmixta stellis splendidis in terris: vt periboea scrupea saxa: Bacchi templi prope egrediunt sub terra: vt in andromacha: achirusia tēpla alta orci. saluete infera. Quod cœli est quattuor partes ducitur. sinistra ob orientę: dextra ab occasu: antica ad meridiē. postica ad septentrionē. Sub terra templū a terēdo circa bellū qua attrimur dictū est templū. x Auia cymereos inter distantia lucos. Cymeriū fuit vetustissimū oppidum prope cumas ad Acherusiam paludem vbi est descēsus ad inferos. Ideo cymerios lucos pro inferno vsurpauit: habitauere & illic populi cymerii egredientes cauernas & non egrediētes nisi nocturno tēpore: erāt hi sacerdotes dantes oracula deleti a Campano rege cum semel essent mētiti oraculum. y Deuictus moestū procul aspiciēs ephialten: Aloeus Titonis filiꝰ ex vxore Ephimeride uiolata a Neptūno: duos pueros generauit Ephialten & Othon. Hi singulis diebus crescebant. vnde superbia moti Iouem ad pugnam interpellauerūt: qua re Iuppiter indignatus apud inferos deiectos ꝑpetuis afficit cruciatibus. Virgi. vi. Aeneid. Hic & aloidas geminos imania: vidi corpora qui manibus magnum rescindere coelum Aggressi: superisqꝫ Iouī in detrudere regnis z Et tytios latona. Tytius Iouis filius ex helcro Orcomeni: quia interpellaret latonam de stupro adactꝰ ad inferos ab Apolline ad pœnas: nam eius semper consumptū renascens iecur vultures diripiunt.

a Ad stygias reuocatus aquas. Tantalus Iouis filius rex Chorintiarū. Ioui: Mercurio: & Cereri hospitio exceptis: filium Pelopem epulandum dedit. abstinuere dii. Ceres brachium quod deuorauerat restituit eburnū patrē dii apud inferos hoc affecere supplicio: vt sitiēs aquam quā habet ad mentū non possit degustare. & esuriēs poma supra ceruicem pendentia excerpere non possit. Alii volunt ideo dare pœnam Tantalum: ꝙ admissus ad deorum secreta & mystica facta ea vulgarit.

b Quid saxum procul aduerso qui monte reuoluit: Sysiphus Corinthi quę tunc Ephyre dicebantur rex Aeoli filiꝰ: & Creontis pater: hospites coacti: cum illi pedes lauarent nacto tempore in opere pręcipitabat in mare. qui apud inferos saxum a montis vertice ad radices pręceps cōtinuo: deinde: & ī sublime euoluere coactꝰ est: hūc Theseus vicit.

c Otia quęrentē fru. sub. li. pu. Danaus beli Filius. L. filias ægysti fratris totidē filiis cōiuges dare negās: ex Aegypto pulsus prio magna naui argos nauigauit. Et Scenelio pulsus argis pręfuit Aegystus filiis insequi iussit: ac ne redirēt nisi interempto fratre. Danaus vt se liberaret promisit nuptias: admonuit vero filias: vt noctu maritos trucidarent: omnes efficiunt preter Hypermestrā quę Lino siue Linco pepercit. d Sic hymen pręfata. Hymen bacchi & Veneris filius: vt Capalla tradit: desperatus puellę connubia ꝑ littora solus vagabatur: piratę qui ad sacra elusinę Cereris proficiscentes virgines rapuerant: capiuntur: & puellę liberantur. In primis hymen Athenas veniens hoc detulit: & nuptias ob beneficium a matre puellę impetrat: quam ob fœlicitatem: vt in nuptiis Iunonis memoriam Hymen vocarent Athenienses constituere: vt apud Ro. Thassalio vel Thalasio. e Anxia sollicitis meditantē vulnera natis. Medea Oethę regis Colchorum rex Persę filia: quod Iason eius vir Creusam Creontis Corinthiorū filiā in vxorem acceperat: sese spretā ęgreferens: viro coram duos natos. Dyndimū & Thessandrū interemi: relicto Thessalo a q̄ Thessalia dicta est, hinc vecta draconibus ad Aegeū fugit.

[f] Iam pandionias miserãdas prole puellas.
Quarũ vox querula est: supat ꝙ bistoni⁹ rex.
Orbus epops mœret volucres euect⁹ ĩ auras.
[f] Ad discordantes cadmæo sanguine fratres.
Iam truculẽta ferũt: infestaq; lumĩa corpus.
Alter in alterius: iãq; aduersatus vterq;.
Impia germani manat quod sanguine dextra.
Heu heu mutandus nunq; labor: auferor vltra
In diuersa magis: distantia lumina cerno.
Elysiam tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia tisiphone comites heroidas vrget.
[g] Aduersum perferre faces: Alcestis ab omni
Inuiolata vacat cura: quod seua mariti
[h] Hic chalcedonias admeti cura morata est.
Ecce Ithaci cõiunx semp decus vna charontis.
Fœmineũ concepta decus manet: & procul illã
Turba ferox iuuenum telis confixa procorũ.
[i] Quin misera eurydice tanto mœrore recessit.
Pœnaq; respectus: & tũc orpheus manet in te.
Audax ille quidẽ qui mitẽ cerberon vnq;
Credidit: aut vlli ditis placabile numen:
Nec timuit phlegetonta furẽs ardentib⁹ vndis:
Nec mœsta obtentu ditis ferrugine regna.
Defossasq; domos ac tartara nocte cruenta
Obsita: nec faciles ditis sine iudice sedes.
Iudice qui vi te post mortem iudicat acta:
Sed fortuna valens audacẽ fecerat orphea.
Iam rapidi steterant omnes: & turba ferarum.
Blanda voce sequax regionẽ insederat orphei:
Iamq; vnam viridi radicem mouerat altę.
Quercus humo: steterãt amnes: syluęq; sonorę
Sponte sua: cantus rapiebant cortice amara.
Labentes biiuges etiam per sydera luna
Pressit equos: & tu currentis menstrua virgo
Auditura lyram: tenuisti nocte relicta:
Hęc eadem potuit ditis te vincere coniunx:
Euridicẽq; vltro ducendam reddere non fas.
Non erat inuitã diuę exorabile mortis.
Illa quidã nimiũ manes experta seueros.
Pręceptum signabat iter: nec rettulit inter.
Limina: nec diuę corrumpit limina lingua.
Sed tu crudelis: crudelis tu magis orpheu:
Oscula cara petens rupisti iussa deorum.
Dignus amor venia gratum si tartara nossent
Peccatum: meminisse graue: & vos sede piorũ:
Vos manet heroum: contra man⁹ hic: & vterq;
Aeacides peleus: nanq; & telamonia virtus.
Per secura patris locantur numina: quorum
Connubijs venus: & virtus iniũxit honorẽ.
Hunc rapuit feritas: illum nereis amauit.
Assidet: ac iuuenis sciat te gloria sortis.
[k] Alter in excessum referens a nauibus ignis
Argolicis. phrygios torua feritate repulsos.
O quis non referat talis diuortia belli:
Quæ Troiæ videri viri: videreq; graii:
Teucria cũ magno manaret sanguine tellus
[l] Et symois: xantiq; liquor: sygeaq; pręter
Littora: cum troas seui vox hectoris ira
Viderit: in classes inimica mente pelasgas.
Vulnera: tela: neces: ignes inferre paratos:
[m] Ipsa magis namq; ida potens feritatis: & ipsa
Dataq; faces altrix cupidis pręebat alumnis.

f Iam pandionias miserãdas. Pandion Athenarũ rex filiam Prognem Thereo Thracię regi seu Megarę vxorẽ dedit hic alterã ei⁹ sororẽ stuprauit: q recognita Progne vna cũ Philomela sorore Itin filiũ epulandũ patri Thereo posuerũt. Querit Ithim pater sępius inter cœnandũ. Prognes ait: quę poscis intus habes. Philomela vero pueri cruentum caput offert: & repulsa mensa ambas ense insequit. Et sic se se ꝑcipitãtes pręꝫ dolore: Progne in hirundinẽ: Philomela in auẽ lusciolã: Ithis in carduelũ seu Phasianũ: Thereus in cristatã auẽ: quę regũ decus oñdit vertię noie epops. Vnde Ouidi. lib. Met. vi. Vertit in volucres cui stant in vertice cristę. Prominet in modicũ ꝓ longa cuspide rostrũ Nomen epops volucri facies armata videt. f Ad discordantes. Laius Cadmi ꝓnepos Aedipũ generat. Aedipodes Etheoclem & polinicẽ ex Iocasta ꝓpria matre eos reliquit. Vt alternis regnarẽt annis. Etheocles Polinici regnũ non restituit: sed exulẽ facit: cõfugit ad adrastũ agiuorꝫ regẽ. Et accepta filia Argis ĩ vxorẽ conspirantibus cum eo Thideo. Parthenopeo. Adrasto Amphi arao: Hyppomedõte. & Capaneo regibus: q pari fato occubuere ꝑter senẽ Adrastũ: Polinices vero mutuis vulneribus cum Etheocleo frẽ occubuit in duello: mansitq; defunctis discordia. Nã cũ cremarent: pira sese in duas diuisit partes. Ecce Ithaci ꝯiũx semp decus vna charontis. Penolope Icari seu Icariunꝫ filia errantẽ Vlissem cõiugẽ ꝑ decenniũ sũma castitate expectãs: porcos omnes quos habebat multos & pręsertim Eridamanta summa cũ cõstantia reppulit. Dicim⁹ Icarion & Icarius nominãdi casu. g Aduersum ꝑferre faces: alcestis ab omni. Alcestis seu alceste Perilei filia nupsit Diueto Phereorũ regi ex quo genuit Eumeleũ q in bello troiano fuit. hec coniũgebat marito mortẽ ex oraculo cũ alij ex ꝓpinquorib⁹ recusarent spõte subiit. h Hic Calcedonias admeti. Calcedon megarensiũ vrbs est: ꝓpe Cõstantinopolim satis cõdita sed sterili loco. calcedonii cęci appellati: qꝛ neglexerũt locũ fertilẽ & amoenũ vbi Bizantiũ postea cõditũ. i Quid misera Eurydicẽ tãto. Eurydice Thalõis filia vxor Orphei icta ab angue cũ eã insequeret Aristę⁹ periit: Orpheo dolẽti a ꝓserpina cõcessa. i deculpa ei⁹ ablata: qua ꝓpter Euridice ad campos Heliseos trãslata est: Et Orpheus apud inferos ꝓ ea dat pœnas. k Alter in excessum referẽs a nauibus prũes argolicis phrygios. Hector ꝓgressus ad naues ignẽ ĩ igora iacere: ac seuire incẽdiis cœpat: territi gręci resistere nõ poterãt: aduoluti oẽs ad genua a gallis auxilia implorãtes. hoc tpe rediẽs Aiax e Phrygia: seuientẽ respexit Hectorẽ primo ĩpetu hostẽ a nauib⁹ reppulit: & extincto igni: ipm Hectorẽ ictu saxi turbauit: prostratũ eripuere e nauibus Aiacis Troiani: & semianimẽ tulerũt intra muros. Aiax victor fugiẽtes insequebat nõ sine magna strage. l Sygea q; ꝑter. Sygeũ vrbs fuit in littore etiã Augusti tpe diruta: in ea nauale Achiuorũ & portus: & Achaica castra: ꝓpe etiã lacus erat. m Ida. Mons Troadis.

Omnis vt in cineres rhetei[n] littoris ora:
Classibus ambustis flāma lachrymante daret.
Hinc erat oppositus contra thelamoniꝰ heros:
Obiectoq; dabat clipeo certamina: & illinc
Hector erat: troie summū decus: acer vterq;:
Fulminibus cœlo veluti fragor editur in se
Tegminibꝰ: telisq; super: fygeaq; preter
Eriperet reditus: alter vulcania ferro;
Vulnera proiectus depellere nauibus instat.;
Hoc erat æacides vultu letatus honore:
Dardaniaq; alter fuso quod sanguie campis:
Hectora lustrauit victor de corpore troia.
Rursus acerba fremit: paris hūc ꝙd letat: & hꝰ:
Arma dolis Ithaci: virtus quod concidit icta.
Hinc gerit euersos proles laertia currus:

Et[o] iam strymonij Rhesi[p]: victorq; dolonis.
Pallade iaꝫ lætatur ouās: rursusq; tremiscit.
Pamoicon: Asiamq; horret lestrygones atrox.
Illum scylla rapax canibus succincta molossis:
Aethneusq; cyclops: illum metuēda charybdis.
Pallentesq; lacus: & squalida tartara terreant.
Hic & tantaleæ gener æacus amplus attridæ.
Assidet argiuum lumen: quo flāma tegente
Oris erichthonias prostrauit funditus arces
Reddidit heu grauius pœnas tibi troia furēti.
Hellespontiacis obiturus reddidit vndis:
Illa vices hoīm testata est copia quondam:
Ne quisquā proprie fortunæ munere diues
Iret in etereū cœlum super omne: propinquo
Frangitur inuidie telo decus: ibat in altum.
Bis ergo repetens patriā: ditataq; preda.
Arcis erichtoniæ: comes huic erat aura secūda.
Per placidū cursu pelagus nereis ad vndas
Signa dabat: pars inflexis super acta carinis.
Cum seu celesti fato: seu syderis ortu:
Vndiq; mutatur cœli nitor: omnia ventis:
Omnia turbinibus sunt anxia: iā maris vnda
Syderibus certat consurgere: iamq; superne.
Corripere hec: & sol: & sydera cuncta minant:
Ac venit in terras cœli fragor: hic modo læta
Copia: nunc miseris circūdatur anxia fatis.
Immoriturq; super fluctus: & saxa caphareis
Euboicas: & per cautes æricaq; late.
Littora cū phrygiæ passim vaga preda pacta
Fluctuat: equoreo omnis iā naufraga fluctu.
Hic alij sidunt pariles virtutis honore.
Heroes: medijsq; siti sunt sedibus omnes.
Omnis roma decus magni quos suscipit orbis
Hic fabij decijq;: hic est oratia virtus.
Hic & fama vetus nunꝗ moritura per euum
Curtiꝰ: & medijs quem quondā sedibus vrbis.
Deuotū bellis consumpsit gurges in vnda.
Mutius & prudens ardorem corpore passus.
Legitime gessit cui fracta potentia regis.
Hic curius clare sotius virtutis: & ille
Flāminius deuota dedit qui corpora flāmis.
Iure igitur talis sedes pietatis honores.
Istic Scipiadasq; duces: deuota triumphis
Mœnia quos rapidos lybice carthaginis horrēt
Illi laude sua vigeant: ego ditis opacos
Cogor adire lacus: viduos a lumine phoebi:
Et vastum phlegetonta pati: ꝗs maxia minos
Conscelerata pia discernit vincula sede.
Ergo quā causam mortis: quā dicere vite:
Verberibus sæue cogunt ab iudice pœnæ.
Cum mihi tu sis causa maligne: cōscius adsis:
Sed tolerabilibus curis hæc īmemor audis:
Et tamen in uanis demitte somnia ventis.
Digredior nunꝗ rediturus: tu cole fontes:
Et virides nemorū syluas: & pascua lætus:
Et mea diffusas rapiuntur dicta per auras.
Dixit: & extrema tristis cum voce recessit.
Hunc vbi sollicitum dimisit inertia vitæ.
Interius grauiter mentē æger: nec tulit vltra
Sensibus infusum culicis de morte dolorem:
Quantūcunq; sibi vires tribuere seniles.
Quis tamen infestū pugnas deuicerat hostem:
Riuum ꝓpter aque viridi sub fronde latentem.
Conformare locū capit impiger hūc: & in orbē
Destinat: ac ferri cupidū repetiuit in vsum.
Gramineā viridi foderet de cespite terram.
Iam memor incœptū pagens sibi cura laborem
Congestū cumulauit opus: atq; aggere multo
Telluris tumultus formatū creuit in orbem.
Quē circū lapidē leui de marmore formans.
Conserit assidue curæ mēor: hic & acanthos:
Et rosa purpureo crescit rubicūda colore.
Et violæ omne genus: hic est & spartica myrtꝰ
Atq; hyacinthos: & hic cilici crocus editꝰ auro:
Laurꝰ itē phœbi decus exurgēs rhodo daphne:
Liliaq;: & roris nouania cura marini.
Herbaq; thuris opes priscis imitata sabinis.
Chrysāthꝰq;: hedereq; nitor pallēte corimbo:

n Rethei littoris ora. Pliniꝰ ait mille qngētis passibꝰ remotū a portu Iliū est īmune: nam oīs rerū claritas apud Poetas extra sinū sunt Rhetoea littora habitata: his oppidis Rhetheo: Dardania. arisbe.

o Et iam strymonij: Strymon fluuius Thracie eiꝰ hostia sunt: ad radices Athi montis.

p Rhesi: Rhesus rex Iouis filius affinitate iunctus erat priamo: tum mercede cōductus auxiliū ferebat: & priusꝗ copias auxiliares ilio inferret interfectus fuit. Nā paulo ante captus erat, Dolon vir Troianus qui tortus ab vlisse cōfessus est affuturum Rhesum. & oraculo nunciatū si eiꝰ equi bibissent Xanti aquam: fore Troiam eternam: & nō posse expugnari.

Et bacchus libyę regis memor: hic amarãthus.
Bumastusq; virens: & semper florida pinus.
Non illic narcissus abest: cui gloria formæ.
Igne cupidineo proprios exarsit in artus:
Et quoscũq; nouãt vernãtia tempora flores:
His tumulus super inseritur: tũ fronde locat̃
Eulogiũ: tacita quod firmat littora voce.
Parue culex custos pecudũ, nil tale merenti. Pro tibi
Funerꝭ officiũ vitę p mũere reddo. Finit Culex.

P. V. M. Dirę. id est carmẽ execratoriũ: ad Battarũ.

Battare[a] cygneas[b] repetam⁹ carmĩe vo
Diuisas itẽꝝ[c] sedes: & rura ca (ces.
Dura: qb⁹[d] diras[e] indixim⁹[e] (nam⁹.
impia vota:
Añ[f] lupos rapiẽt hædi: vituli añ leões
Delphini fugiẽt pisces: aqlæ añ colũ.
Et conuersa retro rerũ discordia gliscet[g] (bas.
Multa prius: fuerit: q̃ non mea libera auena[h].
Montibus[i] & syluis dicã tua facta lycurge[k]
Impia: trinacriæ[l] sterilescant gaudia nobis.
Nec fœcunda senis[m] nostri fœlicia rura
Semia parturiãt segetes: nõ pascua colles.
Nõ arbusta nouas fruges: nõ pampinus vuas.
Ipsę nõ syluæ frondes: nõ flumina montes.
Rursus: & hoc iterũ repetamus battare carmẽ.
Effœtas[n] cereris[o] sulcis[p] condatis[q] auenas.
Pallida flauescant: æstu[r] sitientia prata.
Immatura cadant ramis pendẽtia mala.
Desint: & syluis frondes: & fontibus humor:
Nec desit nostris deuotum carmẽ auenis.
Hę veneris vario florentia serta decore:
Purpureos campos quæ pingit auena colore.

Domicii Caldarini Veronẽsis i Diras. P. Vir. Maro. enarratio:

Battare cygneas Sũma opusculi hu⁹ est talis. Quũ bello ciuili inter. M. Anthoniũ & Augustũ habito Cremonẽses. M. Anthonio fauissent. Victoria potit⁹ August⁹ in eos vltiõe puniẽdos animũ direxisset: Ariũ centurionem misisse tradit̃ diuidẽdos inter milites: Cremonẽsis pri agros: sed cũ nõ suffecissent: etiã vicinoꝝ mantuãorũ agros diuisit. Quo circa Virgiliani agri inter alios militib⁹ dati sũt: qd ꝑgreferẽs Maro. nõ solũ ꝓpter deperditos agros: verũ etiã ꝓpter amicã Lydiã in Mantua derelictã: hoc opusculũ scripsit Virgili⁹. Et dyras appellauit. Hoc est malę fortunę impcatões i hostes factas. Dirigit autẽ ad Battarũ: nõ vicũ vt aliqui male sentiũt. Sed (sicut potest ex verbis Virgi. collig') Battar⁹ arbor erat i agro Virgiliano: itaq; fagũ de qua in Bucolicis scribit intelligim⁹. b Repetam⁹. quia scripserat mortẽ Culicis lamentabilẽ. Cygnus olor etiã appellat̃: auis est alba & cũ ad mortẽ puenit: maxio dolore agit̃: adeo vt flere videat̃. Hinc Ouidi⁹ i fastis de Arione loq̃ns: veluti canẽtia dura trãsfix⁹ pẽna tpa cãtat olor: significat igitur hoc loco lachrymabiles voces: se repetiturũ de amissiõe agri sui: q̃les Culex super egerat. c Sedes. Rura mea diuisa inter milites. d Quib⁹. s. agris. e Diras. Imprecationes. e Indiximus. Deuouimus. f Añ lupos. Oia sũt i cõtrariũ qd est iposibile. g Gliscet. Crescet. h Auena. Pro stilo poetico: & scribẽdi caractare accipit. est enĩ herba inter frumẽta nascẽs: a crescẽdi auiditate auena appellata est. i Montibus & syluis. Quia & mons circũdabat arua Virgilij. Hinc i Buccolicis. Frig⁹ captabis opacũ: & alibi. Qua se subducere colles icipiũt: molliq; iugũ demittere cliuo. k Lycurge rex Thracię: qui cũ sacra Bacchi sperneret: falce genu subsecuit suũ: dicit q̃ tale omẽ Ario se dicturũ: & milicũ sic noiabãt eũ in q̃ ager cõtigerat Virgilian⁹. l Trynacrię Dixit: postq̃ sibi ablati sũt agri. tal' eos sequat̃ sterilitas quale habuerit

Hinc auræ dulces hinc suauis spiritus agri.
Mutent pestiferos æstus: & terra venena.

Dulcia nō oculis. nō auribus vlla ferantur.
Sic precor: & nostris superēt hæc carmia votis.
Ludimus: & multū nostris cantata libellis.

Optima syluarum formosis densa viretis.
Tondemus virides vmbras: nec læta comātes:
Iactabis mollis ramos inflantibus auris.
Nec mihi sæpe meū resonabit battare carmen.

Militis impia cum succedit dextera ferro.
Formosæq; cadent vmbræ: formosior illis
Ipse cades: iterum domini fœlicia ligna.
Nec quicq; nostris potius deuota libellis
Ignibus æthereis flagrabit Iupiter ipse.

Iuppiter hanc aluit: cinis hæc tibi fiat oportet.

Thracis tū boreæ spirent immania vires.

Purus agat mixtam fulua caligine nubem.
Affricus imineat nymbis mutantib⁹ hymber.

Cum tua cyaneo resplendens æthere sylua.

Non iterū dicens herebo tua lydia dixit.
Vicinæ flāmæ rapiant ex ordine vites.

Pascantur segetes diffusis ignibus auræ.
Transuolet[e] arboribus: cōiugat & arbor aristas
Pertica[f]: quæ nostros metata[g] est impia agellos.
Qua nostri fines olim: cinis omnia fiant.
Sic precor: & nostris supent hæc carmina votis.
Vnde[h]: quæ nostris pulsatis littora lymphis.
Littora: quæ dulcis auras diffunditis agris.
Accipite has voces: migret neptunn⁹[k] in arua.
Fluctibus & spissa campos perfundat harena.
Qua vulcanus agros pastos[l] iouis ignib⁹ arcet.
Barbara[m] dicatur lybice soror altera syrtis.
Tristius hoc memini reuocasse battare carmē.
Nigro[n] multa mari dicunt portenta natare.
Monstra repentinis terrētia sæpe figuris.
Cum subito emersere furenti corpora ponto.
Hæc[o] agat infesto neptunnus cæca tridenti.
Atrum cōuertens æstu maris vndiq; ventis.
Et fuscum[p] cinerem canis exhauriat vndis.
Dicātur mea[q] rura ferum mare: nauta caueto.
Rura quibus diras indiximus impia vota.
Si minus[r]: heu neptunne[s] tuis īfundim⁹ aris.
Battare[t] fluminibus tu nostros trade dolores.
Nam tibi sunt fontes: tibi flumīa semp amica.
Nil est q̄d pdam vlterius. merita omnia dici.
Flectite currentes lymphas vaga flumīa: retro
Flectite: & aduersi rursum diffundite campis.
Incurrant amnes passim remeantibus vndis.

syculi cū inde proserpina a Plutone fuisset rapta. m Senis nostri. Patris mei Virgilii qui dicebatur Rusac⁹ rex. n Effœtas. Vacuas. o Cereris. id est frumēti. p Sulci. Vos sulci agri. q Cōdatis. abscōdatis. r Aestu. id est in estate sunt oīa pestifera. s Oculis. Neq; audiant neq; videantur aliqua dulcia. s Optima. Tu Battar⁹. t Viretū. Virgultū. t Dextera. Militis Arii. t Iuppiter. id est aer. v Thracis cum boreę. Quia Boreas flat ex Thratia quę est ī septētriōe. x Immania. id est īmaniter. y Fulua caligine. Respicit puluerem qui solet agēte vēto caligare oculos. z Tua Sylua ex te arbore facta. a Cyaneo. Nō a colore cœlesti sicut quidā interptati sūt dixit. Sed a Cyaneis petris ī regiōe ponti freq̄nter se mouētib⁹ epithetū traduxit. vt ita ex motu aeris: & ex vētorū ipsi⁹ arbores mouent huc atq; illuc traherentur & implerentur: veluti Cyaneę insulę.
b Lydia. Lydiā em̄ amicā Virgilii. nō noīe pprio; sed placabilē notare voluit nusq; em̄ meretrices placabiliores q̄ lydia reperiunt: vt nō solū a fututorib⁹ pcia exigāt q̄nimo illis psoluāt. c Pascant. Denotent. d Aurę. Ventorū. e Trāsuolet. Eripiat & eradicet. f Pertica. Lignea. g Metate. id est mēsurata & quę metā facit. h Vnde. Aquas minitii fluuii declarauit. & littus nō solū maris verū & fluminis dici posse. i Accipite. Audite. k Neptūnus. Mare ipm trāseat in arua mea. l Pastos. cōsumptos. m Barbara. Sylua dicit: barbara & syrtes Loca esse africę fines ęgyptū versus piculosissima a syrim dicta: quod est trahere. Est em̄ ineq̄litas maris & terræ magna & in vno loco pfundissima ī alio vero satis vadosa spirāteq; vēto cumulus harenę qui supra mare fuerat ī pfundissimas residet valles: & qui deprimebat mox sup aquas aggerit & sunt Syrtes maiores & mīores & spatio passuū ducentorū quinq̄ginta miliū. Sepantur: mior a carthagine trecētis milib⁹ passuū: distat & totidē ambit⁹: maior vero quadrigētis. xxv. milib⁹ passuum Serui⁹. vero vbicūq; arenosa in mari sūt loca syrtes asserit vocitari. Barbara: aspera inculta & alter syrtis. id est tota harenosa. Dicūt hoīes portēta nasci tumēte mari. n Nigro: Turbato & pcelloso. o Agat hęc. Saciat hęc portēta Neptūnus a nando. p Fuscū cinerē. Terrā nigrā. q Dicant: mea rura. Videātur esse quoddā mare turbidū. r Min⁹ infundim⁹. Min⁹ damus. s Neptune. O neptune tuis altarib⁹ quę debeamus factu. t Battare. O Battare quod fontes tui spargant per arua mea: vt videant mare retro currētibus vndis. v Sināt errorib⁹. id est faciāt q̄d semp sūt ī meis agris errores. i. iundatōes: fontiū. x Gryllus. id est sit rana ī eo loco vbi stabant grylli. y Caua. Cōcauitate. z Minātes. id est milites q minātes nob terreant talib⁹ imbribus: & cogant relinq̄re meos agros belli inter M. Antoniū et Augu. a Cumulo. Cumulū hūc ī Bucc. Vir optie declarauit cū inq̄t ei: iāq; sepulchrū īcipit apparere bianoris hic em̄ bianor Anis tusci & Māthus Thyresię filius fuit a q̄ mantua denoīata est. hui⁹ sororē Lydiā fuisse dixere a qua & denominari potuit amica Vir. pater Vir. dicebat Vir rusac⁹. b Casus. Euētus et fortuna. c Emigret. Discedet suspiret lydia illa lydia videt vos fontes & alloquit & cantat vobis: discetis vos fontes agriq; mei amari a lydia: viticula pua vitis illeserit concubēdo. currite o nimphę: currite dū ego expono meas q̄rimonias tauro ioue: europā respicit filiā agenoris regis phœnicię q̄ cū armētis delectaret. & sępe supra ascēdere cōsueuisset: iuppiter ī fortissimū taurū cōuersus: eā absumptā i hos locos detulit: quibus nomē europę inditū est. d Auro. Ad danaem Acrisii filiā retulit q̄ in turri ęnea clausa erat: ne qs eā stuprasset pp̄ter oraculū quod erat: vt fili⁹ maior parēte nasceret: qua re iuppiter in pluuiū aurū cōuersus gremio puellę exceptus fuit: sicq; eā cōpressit: & ex ea Perse⁹ natus fuit. e Auertas. a. d. l. c. Ne capiaris ei⁹ amore. f Vaccula: Parua vacca. g Pater hedo. Hircus.
h Interpellatos. Aīalia nunq; plorāt amores. Impeditos. Interruptos sicut ergo sydera semp redeūt ī vices suas: sed ego nō possum redire ad meos agros. i Tui. o. Omia vos estis vos: k Vos. s. luna: & phœbe. l Estis. o. Oīa tenetis. m Voluebant. Errāt. n Similis cōd. Nā aureo sęculo nymphę secutę errabāt p syluas & loca. o Minoidis. Tangit ariadnē filiā Minois quā ī littore a theseo derelictā. Bacch⁹ rapuit. & ī cœlo duct i ī sydus cōuertit: & coronā astronomi eā appellāt Vir. primo Geor. Gnosiaq; ardētis decedat stella coronę. Numina autē vt plutimū suas amicas cœlo cōsacrabāt. o Vitā. Quia oēs virgies ī signū castitatis signū gerebāt: hoc est lineas fascias in signū ligatę virginitatis solebant & zonā afferre qua tingebant: vt etiā Cattulus in primo passeris ostēdit dū inq̄t: quod zonam

soluit diu ligatã: p Meę noxe. Noxa quod cõcubueri cũ Lydia. p Iuppiter añ sui. Priusq̃ fact⁹ est cõiunx q̃ dicerẽt. quasi dicat: habuit coitũ cũ Iunone priusq̃ esset cõiunx. p Opus. Rhoetia. q Illi. Moesto vulcano. q Aurora. Amauit Titonũ. Ipa em̃ nunq̃ habuit talẽ infoelicitatẽ qualẽ ego. r Aurea. Quasi dicat deberẽ ego etiã habere ętatẽ aureã: qualẽ habuerunt dei. s Lęua sors. Aduersa. t Tãta. Mala mihi fuere vt ita mancã quod me vix posses cognoscere.

Nec nostros exire sinant[v] erroribus agros;
Dulcius hoc memi reuocasti battare carmen;
Emanent subito sicca tellure paludes.
Et metat hinc miles: spicas v bi legimus olim.
Occupet arguti grylli[x] caua[y] garrula rana.
Tristius hoc rursum dicat mea fistula carmẽ;
Pręcipitẽt altis fumãtes montibus hymbres.
Et late teneant diffusos gurgite campos.
Quis dñis infesta minãtes[z] stagna relinquunt;
Vnde lapsa meos agros peruenerit vnda.
Piscetur nostris in finibus aduena arator.
Aduena: ciuili qui semper crimine creuit.
O male deuoti piatorũ crimina agelli.
Tu quoq̃ inimica tui semp discordia ciuis;
Exul ego indẽnatus egens mea rura reliqui.
Miles ut accipiat funesti pręmia belli.
Hinc ego de cumulo[a] mea rura nouissima visã.
Hinc ibo in syluas: obstabunt iam mihi colles;
Obstabunt montes: campos audire licebit.
Dulcia rura valete: & lydia dulcior illis.
Et casti fontes: & fęlix nomen agelli.
Tardius ah miserę descendite monte capellę;
Mollia non iterum carpetis pabula nota.
Tuq̃ resiste pater: & prima nouissima nobis;
Intueor campos longum manet hostis in illis.
Rura valete iterum: tuq̃ optima lydia salue.
Siue eris: & si non: mecũ morieris vtrunq̃;
Extremũ carmen reuocemus battare auena.
Dulcia amara prius fient: & mollia dura.
Candida nigra oculi cernent: & dextera lęua.
Migrabunt casus[b] aliena in corpora rerum.
Quam tua de nostris emigret[c] cura medullis.
Gaudia sẽper enim tua me meminisse licebit.
Inuideo vobis agri: formosaq̃ prata.
Hoc formosa magis mea quod formosa puella
Est vobis: tacite vestrum suspirat amorem.
Vos nunc illa videt vobis mea lydia ludit.
Vos nunc alloquitur: vos nũc arridet ocellis;
Et mea submissa meditatur carmina voce.
Cantat et interea mihi q̃ cantabat in aurem.
Inuideo vobis agri: discetis amare.
O fortunati nimium multumq̃ beat:
In quibus illa pedis niuei vestigia ponet:
Aut roseis digitis viridẽ decerpserit vuam.
Dulci nanq̃ tumet nondum viticula baccho.
Aut inter varios Veneris stipendia flores.
Membra declinarit: teneraq̃ illęserit herba.
Et secreta meos furtim narrabit amores.
Gaudebũt syluę: gaudebunt mollia prata;
Et gelidi fontes. auiumq̃ silentia fient.
Tardabunt riui labentes: currite lymphę;
Dum mea iocundas exponat cura querelas;
Inuideo vobis agri: mea gaudia habetis.
Et vobis nunc est: mea quę fuit ante voluptas;
Hen male tabescunt morientia membra dolore;
Et calor infuso decepit frigore mortis.
Quod mea nõ mecũ dña est: non vlla puella
Doctior in terris fuit: ac formosior: ac si
Fabula non vana ẽ: tauro Ioue digna: vl[d] auro;
Iuppiter auertas[e]: auro mea sola puella est.
Foelix taure pater magni gregis: & decus: a te
Vaccula[f]: nõ nunq̃ secreta cubilia captans;
Frustra te patitur syluis mugire dolore.
Et pater[g] hædorũ foelix semperq̃ beate.
Siue petis montes pręruptos saxa pererrans;
Siue tibi syluis noua pabula fastidire:
Siue liber campis tecum tua læta capella est:
Et mas quocũq̃ est illi sua foemina iuncta;
Interpellatos[h] nunq̃ plorauit amores.
Cur nõ & nobis facilis natura fuisset?
Cur ego crudelẽ patior tam sæpe dolorem?
Sydera per viridẽ redeũt cũ pallida mundũ;
Inq̃ uice phoebe excurrens atq̃ aureus orbis;
Luna tui[i] tecũ est: cur non est & mea mecũ?
Luna dolor nostri quid sit miserere dolentis;
Phoebe gerẽs in te laurus celebrabit amorem;
Et quẽ pompa deũ nõ syluis fama locuta est.
Omnia vos[k] estis[l]: secũ sua gaudia gestat.
Aut inspersa videt: mũdo q̃ dicere longũ est;
Aurea quin etiã cũ sæcula voluebantur[m];
Conditio similisq̃[n] foret mortalibus illis.
Hæc quoq̃ pręterea notũ minoidis[o] astrum;
Quæq̃ virũ virgo sicut captiua secuta est.
Lędere cęlicolæ potuit: nos nostra quid ætas.
Conditio nobis vitæ quæ durior esset.
Ausus ego primus castos violare pudores;
Sacratamq̃ meæ vitam[o] tentare puellæ.
Immatura meæ[p] quoq̃ noxæ soluere facta;
Istius atq̃ vtinam facti mea culpa magistra
Prima foret letum: mihi vita diutius esset.
Nam mea nõ vllo moreretur tempore fama;
Dulcia cũ veneris furatus gaudia primũ
Diceret: atq̃ ex me dulcis foret orta voluptas;
Nam mihi nõ tantum tribuerũt impia vota.
Auctor et occulti noster foret error amoris;
Iuppiter[p] ante sui semper mendacia furt:
Cũ iunone prius cõiunx quẽ dictus vterq̃ est.
Gaudia libauit: dulcẽ furatus amorẽ:
Et mecũ tenera gauisa est ludere in herba;
Purpureos flores quos insuper accũbebat;
Grandia formoso supponens gaudia collo;

Tum credo fuerat mauros distent⁹ in armis.
Nam certe vulcanus opus^p faciebat: & illi.
Tristi: turpabatq; mala fuligine barbam.
Non aurora^q nouos etiam plorauit amores:
Atq; rubens oculos roseo celauit amictu.
Talia cœlicolæ nunquid minus aurea^r promo
Ergo q̄d de⁹: atq; heros: cur nō minor ætas?

Infœlix ego nō illo qui tempore natus:
Quo facilis natura fuit: sors o mea læua^s.
Nascendi: miserūq; genus: quo sera libido est.
Tanta^t meæ vitæ cordis fecere rapinam.
Vt maneā: quod vix oculis cognoscere possis.

Finis est.

P. Virgi. M. Aethne q̄ a qbusdā Cornelio tribuit.

P. Virgi. Maronis Aethna.

AEthna^a mihi: ruptiq; cauis fornaci-
Et q̄ tā fortes voluāt in- (bus ignes.
Qd̄ fremat īperiū: qd (cēdia causę.
Carmē erit: dex- (raucos torq̄at est⁹
ter mihi carmīs auctor Apollo.

Domicij Caldarini Cōmentariū in Aethnam. Virgilii.

HOc Virgilianū eē op⁹ plerisq; ex auctorib⁹ testanī. Et Seneca i ep̄lis: adeo vt Nasonē nō ob aliā cām op⁹ de Aethna dimisisse affirmet: nisi ꝑpter Virgiliū quē iā scripsisse cōpertū habebat. Corneli⁹ Seuer⁹ etiā ob eandē cām deterritus traditur. sūma tn̄ operis est: vt cām Aethnei incendii referat: nō qualē poetę asserūt: sed quę a sūmis philosophis exposita sit. Quis enim ignoret ethnā flagrātem adeo vt niues nequaquam

Seu tibi [b]dodonę potior tecūꝗ fauentis.
Seu te [c]cynthos habet: ſeu [d]delos gratior illa.
In noua pierio properent a fonte ſorores.
Vota: per inſolitū phœbo duce tutius itur.
Aurea [e]ſecuri quis neſcit ſæcula regis.
Cum domitis nemo cererem iactaret in aruis:
Venturiſq; malas prohiberet frugibus herbas.
Annua ſed ſacræ complerent horrea meſſes.
Ipſe ſuo flueret bacchus pede: mellaq; lentis
Penderent folijs: & pingui pallas oliua.
[f]Secretos omnes ageret cum gratia ruris.
Non ceſſit cuiq; melius ſua tempora noſſe.
Vltima quis tacuit iuuenū certamina colchos:
Quis nō argolico defleuit pergamon igni:
Impoſitā & triſti natorū funere matrē:
[g]Auerſum ve diem: [h]ſparſum ve in ſemīe dentē:
[i]Quis nō periurę doluit mendacia puppis:
Deſertam vacuo [k]minoida littore queſtus:
Quicquid in antiquū iactata eſt fabula carmē.
Fortius ignotas molimur pectore curas.
Qui tanto motus operi: quæ cauſa phennis
Explicet indenſum flāmas: & ructet ab imo
Ingenti ſonitu moles: & proxima quæq;
Ignibus irriguis vrat: mens carminis hæc eſt.
[l]Principio ne quem capiat fallacia vatum.
Sedes eſſe dei: tumidiſq; e faucibus ignem
Vulcani ruere: & clauſis reſonare cauernis.
Feſtinantis opus: non eſt tam ſordida diuis
Cura: neq; extremas ius eſt dimittere inertes.
Sydera ſeducto regnant ſublimia cœlo.
Illa neq; artificum curant tractare laborem.
Diſcrepat a prima facies: hæc altera vatum.
Illis cyclopas memorant fornacibus vſos.
Cū ſuper incudē numeroſa in verbera fortes:
Horrendū magno quaterēt ſub pōdere fulmē.
Armarentq; Iouē: turpe eſt ſine [m]pignore carmē
[n]Proxima viuaces æthnei verticis ignes.
Impia ſollicitat [o]phlegręis fabula caſtris.
Tentauere nefas olim detrudere mundo
Sydera: captiuiq; Iouis transferre gigantes
Imperiū. & victo leges imponere cœlo.
[p]His natura ſuos aluo tenus ima per orbes
Squameus intortos [q]ſinuat veſtigia ſerpens.
Conſtruiē magnis ad prælia montibus agger.
Pelion oſſa creat: ſūmus pmit oſſan olympus.
Iam [r]coaceruatas nituntur ſcandere moles.
Impius & miles metuentia cominus aſtra
Prouocat infeſtus cunctos ad prælia diuos.
Iuppiter e cœlo metuens: dextraq; choruſcam
Armatus flāmā: renouat caligine mundū.
Incurſant vaſto primū clamore gigantes.
Hic magno tonat ore pater: geminatq; fauētes
Vndiq; diſcordes comitū ſimul agmīe ventos.
Denſa per attonitas rumpunē fulmina nubes:
Atq; in arma ruit quęcūq; potentia diuum.
Et mars ſæuus erat iā cætera turba deorum.
Stāt vtriq; metus: validos tum iuppiter ignes
Increpat: & iacto proturbat fulmine montes.
Illic deuectę verterunt turba ruinæ.
Infectæ diuis acies: atq; impius hoſtis.

cadere auctores exiſtimauerit: atq; vt quinquagena & centena milia paſſuum arenas flāmarū globus eructaret: ardet autē noctibus ſemper: & miraculū igneum materiam tanto ęuo ſufficere patet. Crater eius ambitu ſtadia. xx. Fauilla taurominimū. & carnium vſq; peruenire affirmant Fragorē vero ad maronē & gemellos colles: quocūq; modo tantum per noctem lucere & ſplendentē apparere affirmauere a cacumīe. Nā iter diu fumo et caligine obſidetur.
b Dodona. Epiri ſylua in qua oracula per colūbas reddebantur. Licet Herodotuſ mulierē quandā reddidiſſe affirmet. Phaſelia in Litia mons eſt ardens: vt ęthna. quē Plinius appellat Phaſen. Ibidē ſicut & in patera Apollo oracula reddebat: hic Lytias ſortes alibi poetam appellaſſe affirmant.
c Cynthos: Mons eſt vbi apollo colebat: alibi inſulam vnam cycladum legimus.
d Delos. Inſula in ęgęo mari. dicta quaſi dila. id eſt manifeſta Apollinis reſponſa prębērentur.
e Securi regis. Saturni.
f Secretos omnes. Quia tacite fluit oleū: & matrē intellige Medęam.
g Auerſum dic. Tangit fabulam Atrei & Thieſtis.
h Sparſum in ſemine. Tangit Cadmū qui dentes ſeminauit draconis. Vnde nati ſunt homines armati. Poſſet etiā intelligi de Iaſone.
i Quis non periurę. Tangit Theſęa qui Phedrā ſororem Ariadnes elegit in vxorem. Licet ipſi Ariadne iureiurādo ſe eam in vxorem ducturum promiſiſſet.
k Minoida. Filiam Minois Ariadnem.
l Principio. In narrationis huius pricipio dicit ſe neq; exſequutum poetica figmenta: ſed tantū res phyſicas: ac cauſas veras igniū ſpirātiū ex ęthna ❡ Reſonare cauern. In receſſu: & remotione ęthnę ſubterranei ſunt meatus ad Ieram vſq; inſulam. vbi Vulcanus cum alijs ſuis fabris fulmīa fabricare dicitur. Hinc ictibus loca omnia reſonant. Vnde Virgilius: Inſula Sycanium iuxta latus ęolianq; erigitur Lyparen fumantibus ardua ſaxis. Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis antra ęthnęa tonant: validiq; incudibus ictus.
m Sine pignore. id eſt ratione.
n Proxima. id eſt tertia.
o Phlegręi campi. Phlegręi ideo dicti: quia ibi ſtāt in copia maximi ignis.
p His natura. Secundū multos auctores loquor qui dicunt gigantes pedes habuiſſe ſerpentinos.
q Sinuat. Curuat.
r Coaceruatas. id eſt accumulatas.

Prçceps cũ castris agit̃: materq; iacentis.
Impellens victos:tũ pax est reddita mundo:
Tum liber celsa venit per sydera coeli.
Defensiq; decus mũdi nũc redditur astri
Gurgite trinacrio moriẽtẽ Iuppiter æthna.
Obruit enceladũ: vasti quoq; pondere montis
Aestuat: & petulans expirat faucibus ignes.
Hæc est mendosç vulgata licẽtia famæ.
Vatibus ingeniũ est: hanc auget nobile carmẽ.
Plurima pars scçnæ est rerũ fallatia vates.
Sub terris nigros viderũt carmina manes.
Atq; inter cineres ditis pallentia regna.
Mentiti vates stygias vndasq; canentes.
Hi tytion septẽ strauere in iuggera foedum.
Sollicitant magna te circũ tantale poena:
Sollicitantq; siti:minos:tuaq; æace in vmbris
Iura canunt:idemq; rotant Ixionis orbem.
Quicquid & interius falsi sibi conscia terra.
Nõ est terra satis:speculantur numia diuum:
Nec metuunt oculos alieno admittere coelo.
Norũt bella deum: norunt abscondita nobis
Coniugia:& falsa quotiens sub imagine peccẽt
Taurus in Europẽ:in ledam candidus ales:
Iuppiter vt danæ preciosus fluxerit imber.
Debita carminibus libertas ista: sed omnis
In vero mihi cura :canam quo feruida motu
Aestuat æthna:nouosq; rapax sibi cõgregat ig
Quacũq; imẽsus se terrç porrigit orbis: (nes.
Extremiq; maris curuis agitat̃ ab vndis.
Nõ totũ in solidũ desit: nãq; omnis hiatu.
Secta est oĩs hum⁹:penitusq; cauata latebris.
Exiles suspensa vias: igiturq; animantis
Per tota errantes percurrunt corpora venæ.
At vitam sanguisq; omnis qua cõmeat idem
Terra voraginibus conceptas:digerit auras.
Scilicet haud olim diuiso corpore mundi.
In maria:ac terras: & sidera sors data coelo.
Prima secuta maris: deseditq; infima tellus.
Sed totis rimosa cauis: & qualis aceruis
Exeat imparibus iactis ex tempore saxis.
Vt crebro introrsus spacio vacuata corymbos.
Pendeat in sese: simili quoq; terra figura
Intenues laxata vias: nõ omnis in arctum:
Nec stipata coit: siue illi causa vetusta est:
Nec nata est facies: seu liber spiritus intra
Effugiens molitur iter:sed lympha perhenni
Edit humũ limo:furtũq; obstantia molis.
Haud etiam inclusi solidũ videre vapores:
Atq; igni quæsita via est: siue omnia certis
Pugnauere locis:non est hic causa dolendi.
Dum stet opus causæ: quis eñ nõ viderit illud
Esse sinus:penitus tantos emergere fontes.
Cum videt: ac torrens imo se mergere hiatu.
Non ille ex tenui:vocemq; agat:acta necesse est:
Coufluit errantes arcessant vndiq; ab vndis:
Et trahat ex pleno quod fontẽ cõtrahat amne.
Flumina quin etiam latis currentia riuis.
Occasus habuere suos: aut illa vorago
Direpta in preceps fatali condidit ore:
Aut occulta fluunt tectis adoperta cauernis:
Atq; inopinatos referunt procul edita cursus.
Quod si diuersos emittat terra canales.
Hospiciũ fluuium: aut semita nulla profecto
Fontibus:& riuis cõstet via:pigraq; tellus.
Conserta in solidũ segnis sub pondere cesset.
Quod si prçcipiti conduntur flumina terris.
Condita si redeũt si qua eant incõdita surgũt.

s Mater. id est terra:quia dicuntur filii terrç gigantes.
t Sub terris. Audent Poetç ex scientia non solũ rerum humanum verum etiam diuinarum. v Carmina. Ponit pro ipsis poetis. x Mẽtiri. Quia non habent rem manifestam. y Hi tytion. Tytius titani & Elare fili⁹ Latone vim inferre voluit. Licet Virgil. Terrç filiũ necnõ ab ea nutritum. Nec nõ & Tytium terrç omnipotentis alumnũ:tãtç enim magnitudinis fuit :vt vix eum nouẽ iugera agri caperẽt ¶ Foedũ. Lasciuũ. z Sollicitãt magna. Quia habet aquas & poma:nec tamen esuriens contingere potest. damnatus eñ ad inferos: quia deorum sacra reuelarat Ouidi. Querit aquas in aquis:& poma fugatia carpit. Tantalus :hoc illi garrula lingua dedit: & hoc in libro sine titulo. Alibi tamẽ ꝓpter Pelopẽ filiũ inter epulas deorũ appositũ ad hmõi poenas damnatũ legi⁹ ¶ Sollicitãt q̃ siũt.
a Minos. Aeacus & Rhadamãtus ꝑ Poetas iudices inferorũ dicũtur. b Ideq; rotant. Ixion Iouis scriba ac vn⁹ ex centauris:qui cũ Iunonis cõcubitu se iactaret:a Ioue fulminatus & ad inferos damnatus voluit rota: vnde Tibullus. Illic Iunonẽ tentare Ixionis ausi versantur celeri noxia mẽbra rota. Alter Ixion legit̃ apud Porphyrionẽ qui socerum suũ ꝑdidit facta ignis fouea:vt non solũ dotẽ verum cũcta ipsi⁹ possideret Hor. Taurũ in Europẽ: id est Iuppiter mutatus in Taurum.
c In ledam candidus. Quoniã m[illegible] fuit in cygnũ mutatus. venit in Danaem Acrisy filiam:in pluuiã aurum.
d Corymbos Corymb⁹ hederç habet racemos inçquales sicut terra quç est inequalis.
e Edit. Consumit. deuorat.
f Obstantia molis . molem obstantem.
g Vapores. Ventorũ furores.
h Omnia. Elementa.
i Sinus. Curuitates.
k Teuni. Ex re minima:
l Confluit. Confluuia in aquas fluentes.
m Occasus. Fines suos.
n Pigra. Decisa.
o Cesset. Det locum.

Haud mirũ: clausis etiam si libera ventis
Spiramenta latent: certis tibi pignora rebus:
Atq3 oculis hesura vias dabit ordine tellus.
Immensum plerũq3 sinus: & iuggera pessum
Intercœpta leget: densq3 abscondita nocti
Prospectare procul chaos ac sine fine ruinæ:
Cernis & in syluis spatioq3 cubilia retro:
Antraq3 demissis pedibus fodisse latebris.
Incõperta via est operũ: tantũ influit intra:
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modo subtiles animo duce percipe curas.
Occultamq3 fidem manifestis abstrue[p] rebus.
Nam quo liberior: q̃ q3 est animosior ignis
Semper: et inclusus nec euectus sæuior[q] ira est:
Sub terra: penitusq3 mouẽt hæc p̃l'a necesse est
Vincla magis soluãt: mag3 hoc obstãtia pellãt.
Nec tamẽ in rigidos exit contenta canales.
Visa niuẽ flãma auertit: qua proxima cædunt.
Obliquũq3 secat qua visa teterrima causa est.
Hic[r] tibi terra tremor motu: hic tibi dẽsus hiatu
Spiritus exagitat venas: cessantiaq3 vrget.
Quod si spissa[s] foret solidoq3 instaret in ani.
Nulla daret miranda sui spectacula tellus:
Pigraq3: & in pondus confestim mobilis esset.
Sed sũmis si forte putas concredere causis.
Tantũ opus: & sũmis alimentũ viribus oris.
Quæ valida i p̃mpto cernis validosq3 recessus.
Fallere sed nondũ tibi lumĩe certaq3 recto.
Nanq3 illuc quocũq3 vacat specus oĩs hiatũ:
Et res introitu soluũt: aidtuq3 patenti.
Conuersæ languent vires: animosq3 remittũt:
Quippe vbi cõtineat ventos: q̃ queq3 morãtis
In uacuo desint: cessat: tantũq3 profundi.
Explicat errãtes: & in ipso limine tardant.
Angustis opus est turbare in faucibus illos:
Feruet opus: dẽsiq3 premũt: premiturq3 ruina.
Hinc furtim boreę atq3 noto nũc vn⁹ vterq3 est.
Hinc vẽti rabies: hinc sæuo quassat hiatu.
Fundamẽta solo trepidant: vrbesq3 caducę.
Inde neq3 est aliud (si fas est credere) mũdo
Venturã antiquam[t] faciẽ: veracius omen:
Hæ primo species iterũ naturaq3 terræ.
Introrsus cessante solo trahit vndiq3 venas.
Aethna[v] sui manifesta fides: & proxima vero est
Non illic duce[x] me occultas scrutabere causas.
Occurrerent oculis ipsæ: cogentq3 fateri.
Plurima nãq3 patent illi miracula monti.
Hic vasti[y] terrent adytus: mergũtq3[z] profundo:
Porrigit hic artus: penitusq3 q̃uod exigit[a] vltra:
Hinc spissæ[b] rupes obstant: discordiaq3[c] ingens:
Inter opus nectunt varios: mediũq3 coercent.
Pars igni domitæ[d]: pars ignes ferre coactæ.
Vt maior species ethnæ succurrat inanis.
Hęc illis sedes: tantarũq3 area rerum est.
Nunc opus artificẽ incendit causasq3 reposcit:
Non illos parui aut tenuis discriminis ignes.
Mille sub exiguo ponã tibi tempore veras
Res: oculiq3 docent certas res credere cogunt[e]:
Quin etiam tactu moneãt contingere toto.
Si liceat, p̃hibent flãmæ: custodiaq3 ignis.
Illi operũ est: arcent[f] aditu: diuinaq3 rerum.
Vt maior species æthnę succurrat inanis.
Cura sine arbitrio est: eadem p̃cul oĩa cernis:
Nec tamẽ est dubiũ penit⁹ quin torq̃at æthna:
Aut quis mirandus tantę faber imperet arti.
Pellitur exustæ glomeratus nymbus[g] harenæ:
Flagrantes properant moles: voluũtur ab imo:
Fundamenta fragor tota nunc rumpit æthna.
Nunc fusca pallent incendia mixta ruina.
Ipse procul magnos miratur Iuppiter ignes:
Ne ve sepulta[h] noui surgant in bella gigantes.
Neu ditem[i] pudeat regni: neu tartara cœlo
Vertat in occulto: tantũ premit omnia dextra[k].
Congeries operis saxorum: & putris harena:
Quæ nec sponte sua faciunt: nec corporis vlli.
Sustẽtata cadũt robustis virib⁹ oẽs
Exigitur[l]: vertit vasa[m] concaua vertice sæuo.

p Abstrue. absconde.
q Sęuior. Sub terra maiorem si qua obstantia ipsi ignes obstant: & impellunt.
r Hinc. Ex hac causa, id est igne: & vẽtis fiũt terrę mot⁹.
s Spissa. Si non haberet illas concauitates.
t Antiquam faciem. In chaos antiquum.
v Aethna sui manifesta fides. Aethna est fides. Aethna enim facit testimonium quod est verisimile.
x Duce me. Non potero te edocere si volueris p̃scrutari.
y Vasti. Cupit exponere miracula montis ęthnę ac dicit terribiles cauernarum introitus mari mersos esse.
z Mergunt. Exeunt.
a Exigit. Vltra se extendit.
b Spisse. Dure & frequentes.
c Discordia. Quoniam non permittunt rupes vltra extẽdi ignes.
d Domitę. Pars Aethnę ardet: pars cõsũpta est incẽdio:
e Cogunt. quia quę videmus oculis cogimur credere.
f Arcent. Ab introitu.
g Nimbus. Multitudo imo fundo ęthnę.
h Sepulta. Quieta Encheladus caput suũ sepultũ habet sub ęthna. i Ditẽ. Plutonẽ. Nã si apiret ęthna viderẽt tartara. k Dextra. Potẽtia. l Exigit. Cogit emittere.
m Vasa. Appellat vasa illa saxa punicea q̃ sũt cõcaua.

In densum cogesta rotant: voluūtq; ꝓfundo.
n Voluunt.rotant.
Nec causa expectata ruunt incendia montis.
Spiritus inflati nomen languentibus aer.
Nā prope natura par est violentia semper.
o Par.qui semper.

Ingeniū velox illi: mo tusq; perennis.
Verū opus auxilio. interpellat corpore null⁹
Impet⁹ est ipsi: qua spiritus imperat: audit.
Nūc ꝑrīceps magn⁹ q; sub ħ duce militat ignis
Huic quoniā in ꝓmptu est operi natura: solicq;.
Vna ipsi venti quæ res incendia pascit.
Cum subito cohibetur inest que causa silenti
Subsequar: immēsus labor est sed fertilis idem.
Digna laboranti respondet præmia curis.
Non oculis solum pecudum miranda fuere
Mora: nec effusis ī humū graue pascere corp⁹.
Nosse fidē rebus dubiasq; exquirere causas.
Sacra ꝑ vrgentē: capitiq; attollere cœlū.
Scire q̄t: & quæ sint: cur magno talia mūdo.
Principia occasus metuūt ad sæcula pergunt.
Et firma ęterno religata est machina mundo.
Solis scire modū: & q̄nto mior orbita lunę est.
Cur illi breuior? cur isti peruolet orbis?
Annu⁹ ille monet quæ certo sydera currant.
Ordine quæq; suo careant incondita cura.
Scirę vices etiā signorū: & tradita iura.
Nubila cur cœlo terræ denunciet hymbres.
Quo rubeat phoebe: q̄ frater palleat igni.
Tempora cur variant anni: primaq; iuuenta
Ver ęstate præit: cur æstas ipsa senescit.
Autūnoq; obrepit hyems: & in orbe cucurrit
Axem scire helices: & tristē nosse cometem.
Lucifer vnde micet: qua ve hesper⁹: vñ boetes.
Saturni cur stella tenax: cur martia pugnax.
Quo rapiant nautæ? quo sydere lintea tendant
Scire vias maris? & cœli prædicere cursus.
Quo volet orion? quo sœu⁹ incubet index?
Et quæcūq; iacent tanto miracula mundo.
Non digesta pati nec aceruo condita rerum.
Sed manifesta notis certa disponere sede.
Singula diuini est animi: ac iucūda voluptas.
Sed prior hęc homini cura est cognoscere terrā:
Et quæ nūc miranda tulit natura notare.
Hæc nobis magna affinis cęlestibus astris.
Nā q̄ mortalis spe est: quæ amentia maior:
In Iouis errantem regno perquirere velle?
Tantū opus ante pedes transire: & ꝑdere segnes.
Torq̄mur miseri ī paruis premimurq; labētes.
Dū sese precio redimant: verūq; professa est.
Tū demū viles taceant: in opesq; relictæ.

Noctes atq; dies festinant arua coloni.
Callēt rure manus glebarū expellimur vsu:
Fertilis hęc segetiq;: feratior altera viti.
Hęc platanis hum⁹: hęc herbis dignissima tell⁹.
Hæc dici melior pecori: syluisq; fidelis.
Aridiora tenent oleę: succesior vlmis.
Grata leues cruciant animos: & corpora causę:
Horrea vti saturent: tumeāt & dolia musto:
Plenaq; desecto surgant fœnilia campo.
Sic auidi semper qua visū est carius istis.
Implend⁹ sibi quisq; bonis est artibus: illis
Sūt animi fruges: hæc rerū maxima merces.
Scire quid occulto naturę terra coercet.
Nullū fallere opus: nō multos cernere sacros
Aethnei montis fremit⁹: animiq; furentis.
Non subito pallere sono: non credere: subter
Scrutamur rimas: euertim⁹ omne profundū.
Quęrit̄ argenti semen. nūc aurea vena.
Torquent̄ flamma terræ: ferroq; domant̄.
Cęlesti migrasse minas ad tartara mūdi.
Nosse quid impediat ventos: q̄d nutriet ignes:
Vnde repente q̄es: & m̄lto fœdere pax sit.
Concrescūt animi penit⁹: seu forte cauernæ
Introitusq; ipsi seruent: seu terra minutis
Rara foraminib⁹: ne ve in sese abstrahat auras?
Pleni⁹ hæc etiam rigido qua vertice surgit.
Illinc infest⁹: atq; hinc obnoxi⁹ int⁹.
Vndiq; diuersas admittere cogitat auras.
Et coniuratis addit concordia vires.
Siue introrsus agūt nubes: & nubib⁹ auster.
Seu forsan flexere caput tergoq; ferunt̄.
Præcipites delecta sono premit vna fugato:
Torrentesq; auras: pulsataq; corpora densat.
Nam veluti sonitura diu tritone canoro.
Pellit opes collect⁹ aquæ victusq; mouere
Spirit⁹: & longas emugit buccina voces.
Carmineq; irriguo magni cortyna theatri:
Imparib⁹ nūerosa modis canit arte regentis.
Que tenuē impellēs animā subremigat: vndā
Haud aliter sūmota furens torrentib⁹ aura.
Pugnat in angusto: & magnū: & cōmurmurat
Credēdū est etiā vētorū existere causas (ęthna.
Sub terris similes harū q̄s cernim⁹ extra.
Vt condensa crement inter se corpora turba.
Elisa in vacuū fugiant. & proxima secū.
Nomina tota trahūt: tutaq; in sede resistūt.
Quod si forte mihi q̄dam discordia tecū est.
Principijs q; ab his credas consurgere ventos.
Non dubiū rupes aliquas: penitusq; cauernas
Prouehere in genti sonitu: causuq; ꝓpinquas
Diffugere: impelliq; aīas: hinc cernere ventos.
Aut hūore etiā nebulas effundere largo.
Aut campis agrisq; solent: quos obruit amnis.

Vallibus exoriens caligat nubilus aer:
Flumia parua ferũt auras vix ꝓxima ventõ est.
Eminus aspirat fortis: & verberat humor.
Atq; hoc in vacuos si tanta potentia rerũ est.
Hoc plura efficiunt: introclusiq; necesse est.
His agitur causis extra: penitusq; coactis.
Exagitant ventos: pugnãt in faucibus ante.
Pugnantes suffocãt: & int⁹ velut vnda ꝓfundo
Terq; q̃terq; exusta graues vbi perbibit euros.
Ingeminat fluctus: & primos vltimus vrget.
Haud secus astrictus certamie tangit ictu
Spiritus: inuoluensq; suo sibi pondere vires:
Densa per ardentes exercent corpora neruos:
Et quacũq; iter est ꝓperat: transitq; morantem.
Donec confluuio reuoluens æstibus amnis
Exilit: atq; furens tota vomit igneus æthna.
Quod si forte putas iisdem decurrere ventos
Faucibus: atq; iisdẽ pulsus remeare notandas
Res oculis locus ipse dabit: cogetq; negare.
Quauis ceruleo siccus sic frigeat æther:
Purpureoq; rubens surgat iubar aure⁹ ostro:
Illinc obscura semper caligine nubes.
Pigraq; defuso circũstrepat humida vultu:
Prospectat sublimis opus: vastosq; recessus.
Non illã videt æthna: nec vllo intercipit æstu.
Obsequit̃ quacũq; iubet leuis aura: reditq;
Placantes etiam celestia numina thure.
Sũmo cerne iugo: vel qua liberrimus æthna.
Improspectus hiat tantarũ semina rerũ.
Si nihil irritet flãmas: stupeatq; ꝓfundũ.
Huic igit̃ credis torrens: vt spiritus illi
Qui rupes terrãq; vorat: qui fulminat ignes:
Cur exit vires: & præceps flexit habenas.
Præsertim ipa suo decliuia pondere nunq;:
Corpora diripiant: varioq; absolueret arcu.
Quod nisi fallor adest species: tantusq; ruinis.
Impetus attentos oculorũ transfugit ictus.
Nec leuitas tantos igit̃ ferit aura: mouetq;:
Sparsa liquore man⁹ sacros vbi ventilat ignes.
Verberat ore tamẽ pulsataq; corpora nostra
Incursant: adeo tenuis vim causa repellit.
Nõ cinerẽ stipulã ve leuẽ: nõ arida sorbet
Grãmia: nõ tenuis plantis humor exit eisdem:
Surgit adoratis sublimis fum⁹ ab aris.
Tanta quies illi est: & pax innoxia rapti:
Siue peregrinis agit̃ ꝓpriisq; potentis.
Coniurant animæ causis ille impetus ignis:
Et montis partes atras subuertit harena:
Vastaq; concursu trepidantia saxa fragoris.
Ardentesq; simul flãmas ac flamia rumpũt.
Haud aliter q̃ cũ prono iacuere sub austro:
Aut aquilone fremũt sylue dãt brachia nodo.
Implicite: hę serpũt iunctis incendia ramis:
Nec te decipiant stolidi mendacia vulgi.
Exhaustos cessare synus: dare tẽpora rursus
Vt rapiunt vires: repetantq; in prælia victi:
Pelle nefas animo: mendacẽq; exue famam.
Non est diuitiis iam sordida rebus egestas.
Nec paruo mendicat opes: nec cõgregat auras:
Præsto sunt opere ventorũ examina semper.
Causa latet quærunt pariter: cogũtq; morari:
Sæpe premit fauces magnis exhausta ruinis
Congeries: clauditq; vias luctamine ab vno.
Et scisso veluti tecto sub pondere præsto est.
Haud secus ac teneros cũ succĩ frigida monti
Desidiam: tutoq; licet discedere montes.
Post vbi continuere moram: velotius vrgent:
Pellunt oppositas moles: ac vincula rumpunt.
Quicquid ĩ obliquũ est frangũt: iter acrior ictu:
Impet⁹ exoritur: magnis operata rapinis
Flãma micat: latosq; ruẽs exundat in agros:
Si cessant a iure ferunt spectacula venti.
Nũc superant quæcũq; regũt incendia sylue.
Quæ flãmis alimẽta nocẽt: quid nutriet ęthna?
Incendi poterũt illis vernacula clausis.
Materia oppositũq; igni gen⁹ vtile terrent.
Vrit̃ assidue calid⁹ nũc sulphuris humor.
Nunc spissus crebro præbet̃ vimine succus:
Pingue bitumẽ adest: & quicq̃d comin⁹ attas
Irritat flãmas illius corporis æthna est.
Atq; hanc materiã penitus discurrere fontes.
Infectę erumpunt & aquæ radice sub ipsa.
Pars oculis manifesta iacet: q̃ corpa dura est.
Ac lapis: in pingui feruent incendia succo.
Quin etiam variæ quædã sint vimine saxa:
Toto monte liquant: illis custodia flãmæ
Vera tenaxq; data est: sed maxia q̃ppę molaris
Illius incendi lapidis sic vindicat æthnam.
Quem si forte manu teneas: & robore cernas:
Nec seruare putes ignem nec spargere posse.
Sed simul ac ferro quæras: respondet & ictu.
Scintillat color: hũc multis circũdare flãmis:
Et potes extorquere animos: atq; exue robur:
Fundetur ferro citius: nam mobilis illi.
Et metuens natura mali est vbi cogitur igni.
Sed simul atq; hausit flãmas: nõ tutior hausti.
Vlla domus seruans aciem duramq; tenaci.
Septa fides tutum est illi pacientia victo.
Vix vnq; redit in vires: atq; euomit ignem.
Totus enim denso stipatur robore tarda.
Per tenues admissa vias incendia nutrit.
Contanterq; eadẽ: & pigre accepta remittit.
Nec tamẽ hoc vno quod mõtis plurima ps est
Vincit: & incendi causam tenet illa profecto.

Miranda est lapidū viuax: animosaq; virtus.
Cætera materies quæcūq; est fertilis igni.
Vt semel accensa est moritur nec restat in illa.
Quod repetas tātū cinis: & sine semīe terra est.
Sic semel atq; iterū patiēs: ac mille p haustis.
Ignibus instaurat vires: nec desinit ante
Quā leuis excocto defecit robore pumex.
In cinerē putresq; iacet delapsus harenas.
Cerne locis etiam similes arsisse cauernas.
Illic materiæ nascentis copia maior.
Sed genus hoc lapidis certissima signa colorū.
Quod nullarū adiūxit opes: & languit ignis.
Dicit insidijs flagrās æthnaria quōdā.
Nunc extincta sup: tectisq; neapolim inter
Et cumas loc⁹ at multis iam frigidus annis.
Quāuis æternū pinguescat ab vbere sulphur
In mercē legitur tanto est fœcundius æthna.
Insula cui nomē facies dedit ipsa rotunda.
Sulphur eēm solū nec obesa cacumīe terra est.
Et lapis accretus retegendis ignibus aptus.
Sed raro fumat: qui vix succendit ardet.
In breue mortales flāmas quod copia nutrit.
Insula durata vulcani nomine sacra.
Pars tamen incendi maior reffrixit: & alto
Iactatas recipit classes: portuq; tuetur.
Quæ restat minor est & diues vbere terra est.
Sed nō æthenis vires quæ conferat illi.
Atq; hæc ipsa tamē iā quondā extincta fuisset.
Ni furtim generet secretis callibus humor
Materiam syluāq; suam pressoq; canali.
Huc illuc ageret ventos: & pasceret ignes.
Sed melius res ipsa nota est spectataq; veris.
Occurrit signis: nec tentat fallere pestem.
Nam circa latera atq; imis radicibus æthnæ.
Candentes efflant lapides disiectaq; saxa.
Intereunt venis: manifesto vt credere possis
Pabula: & ardendi causam lapidē esse molarē.
Cuius defectus ieiunus colligit ignis.
Ille vbi collegit flāmas iacet: & simul ictu
Materiā accendit: cogitq; liquescere secum.
Haud equidē mirū factū quod cernim⁹ extra
Si lenitur opus restat magis: vritur illic.
Sollicitaq; magis vicina incendia saxū.
Certaq; venturæ præmittit pignora flāmæ.
Nā sil⁹ atq; mouet curis turbāq; minuis
Diffugit: exemploq; solū trahit ictaq; ramis:
Et graue sub t'ra murmur demōstrat: & ignes.
Tum pauidū fugere: & sacris credere rebus.
Parere: & tuto speculaberis omnia colli.
Nam subito efferuent onerosa incendia raptis
Accensę subeunt moles: truncęq; ruinę.
Et voluunt: atq; atra sonant examina harenę.

Nec recipit flāmas mons hic defessus anhelat:
Atq; aperit se hostis: decrescit spiritus illic.
Haud aliter q; cum læto deuicta trophęo.
Prona iacet campis acies: & castra sub ipsa:
Tum si quis lapidū sūmo p tabuit igni.
Asperior sabaris[p]: & quędā sordida fax est.
p Sabaros vehemens dicitur. vnde sabaris vehementib⁹ ignibus.
Qualem purgato cernes discedere ferro.
Verū vbi paulatim exiluit sublata caduci.
Congeries saxi angusto e vertice surgunt.
Sic veluti in fornace lapis torretur: & omnis
Exuitur penitus venis subit altius humor.
Amissis[q] opibus leuis sine pondere pumex:
q Amissis opibus. Succo.
Excutitur liquor ille magis seruare magisq;
Flumis in speciem mitis[r] procedere tandem.
r Mitis: Quia descēdit in similitudinē fluminis.
Incipit: & primus dimittit collibus vndas.
Ille paulatim bis sena in milia pergunt.
Quippe nihil reuocat curtis nihil ignib⁹ obstat
Nulla tenet frustra moles[s] simul oīa purgans.
s Moles. reparatio.
Nūc syluas rupesq; notat hæc tela solumq;
Ipsa adiutat opes: facilesq; sibi induit annos.
Quod si forte canis[t] contactus vasibus hæsit.
Vtpote inequales voluens perpascitur agros.
Ingeminat fluctus & stantibus increpat vndis
Sicut cū curuo rapidum mare cernitur æstu.
Ac primum tenuis sinus agit vlteriores.
t Quod si forte cauis contatus vasibus hęsit. Sinum prima longa significat vas. Virgi. in Buccolicis Sinum lactis & hęc tibi liba priape quotannis.
Progrediens late diffunditur & succernens.
Flumina consistunt ripis: ac frigore durant.
Paulatimq; ignes coeunt: ac flāmea messis[v]:
v Flammea messis. Copia flammarum.
Exuitur facies tunc prima: vt quæq; rigescit:
Effumat moles: atq; ipso pondere tracta:
Voluitur ingenti strepitu: præcepsq; sonanti.
Cum solido inflexa est pulsantes dissipat ict⁹.
Et quia disclusa est candenti robore[x] fulget.
x Robore. duritia.
Et micat examē[y] plagis ardentia saxa.
y Examen multitudo saxorum.
Scintillat procul esse vide procul esse ruentes.
Incolumi feruore cadunt: verum impet⁹ ignes
Si fumant quondā vt ripas traiecerit amnis.
Vix iunctis quisq; fixo dimouerit illas.
Vicenos per sæpe dies iacet obruta moles.
Sed frustra certis disponere singula causis:

Tentamus: si firma manet tibi fabula mẽdax.
Materiã vt credas: aliã furere igne fauillam.
Plurima pro pietate simul concrescere: sicq;
Cõmixtum vento flagrare bitumine sulphur.
Nam post exustam cretã quoq; robora fundit.
Et figulos huic esse fidẽ: de hinc frigoris vsu

Duritiem reuocare suã: & constringere venas.
Sed signũ cõmune leue est: atq; irrita causa.

Quæ trepidat: verũ vbi certo pignore[a] constat.
Nam velut arguti naturæ aereus ignis;
Condomitus cõstat: eadẽq; & robore seluo.

Vltraq; q̃ possis aeris cognoscere port am[b].
Haud aliter lapis ille tenet: seu forte madentes
Effluit in flãmas: seu sit securus ab illis:

Conseruat[c]q; notas: nec vultu perdidit ignes.
Quin etiã externã multis color ipse resoluit.
Nõ odor: aut ætas putr℥ magis ille: magisq;.
Vna operis facies: eadẽq; per omnia terra est.
Nec tamẽ inficior lapides ardescere certos:
Interius furere accensos: hæc propria virtus.
Qum ipsis quædã siculi cognomina saxis.

Imposuere: fricas[d] etiam ipso nomine signant
Fusiles esse notas: nunq; tamẽ illa liquescunt:
Quãuis materies foueat succosior intus.
Nec penitus venæ fuerint cõmissa molari:
Quod si quis lapidis miratur fusile robur;
Cogitet obscuri verissima dicta libelli.
Et dicet vero nihil insuperabile gigni.
Omnia quæ rerum naturæ semina iacta:
Sed minimũ hæc mirũ: densissima corpa sæpe:

Et solido[e] vicina tamen compescimus igni.

Nõ animos[f] ẽris flãmis succumbere cernis.

Lentitiem[g] plumbi non exuit. ipsaq; ferri
Materies prædura tamen subuertitur igni.

Spissaq; suspensis fornacibus aurea[h] saxa
Exudant precium: quædam fortasse profundo

Incomperta iacent: similisq; obnoxia[i] forte.
Nec locus ingenio est: oculi te iudice vincent.
Nã lapis ille riget percussus: & ignibus obstat.

Si paruis terrere velis: cœloq; patenti[k]
Candentẽ: pressumq;: age dum fornace coherce.

Nec sufferre potest: nec sæuum[l] durat in hostẽ.

Vincitur: & soluit vires: captusq; liquescit.

Quæ maiora putas: autẽ tormenta moueri

Posse manu: quæ tantã putas incendia nostris
Sustentare opibus: tantis fornacibus æthna
Vritur & sacro nunq;: nec fertilis igne.

Sed non qui nostro feruet moderatior vsu[m].
Sed cœlo ꝓpior vel quali iuppiter ipse
Armatus flãma est: hic viribus aditus ingens:
Spiritus astrictis elisis faucibus: vt cum.
Fabriles operas rudibus concedere massis

Festinant: ignes quatiunt: folles[n]q; trementes:

Examinant: pressosq; instigant[o] agmine vẽtos.
Hæc operis fama est: sic nobilis vritur æthna.
Tetra foraminib⁹ vires trahit: vrget in arctum
Spiritus: incendit viuus per maxima saxa.
Magnificas laudes operosaq; visere templa.

Diuitiis hominũ: aut sacra memorare vetusta:

Traduce materia terris per proxima fatis

Currimus: atq; auidi veteris mendacia famę

Eruimus: cunctasq; libet percurrere gentes.

Nunc iuuat o gigiis circundata mœnia thebis

Cernere: quod fratres[p]: ille impiger: ille canoro
Condere fœlices aliena interserit æuo.

Inuitata pijs nunc carmine saxa lyraq;.

Nunc gemina ex vno fumantia saxa vapore.

Miramur: septemq; duces raptumq;[q] ꝓfundo:

Detinet eurotas: illic & sparsa[r] lycurgi.

Et sacer in bellum numerus sua turba recenti;

Nunc hic cecropiæ varijs spectant athenæ.

z Venas. In quibus regnat ignis:
a Pignore. Promissione.
b Portam. Apertionem.
c Conseruat. s. splendorem suum:
d Fricas. Id est frigidas fricas significat frigeo.
e Solido. Quasi dura.
f Animos. Vires ipsius ferri.
g Lenticiem. Debilitatem.
h Aurea. Splendida propter ignem.
i Obnoxia. Quia etiam illa sunt splendida:
k Patenti cœlo. idest in aere.
l Sęuum hostem. ignem.
m Vsu. Non est talis ignis quo vtimur nos pro vsu: sed qualiter Iuppiter vtitur in fabricandis fulminibus.
n Folles. Instrumentũ quibus ignis creatur.
o Instigant. Sollicitent.
p Fratres. Zoetum & Amphionẽ nõ & Etheoclẽ & polinicẽ hoc loco. ¶ Impiger. Ille zoetus. ille can. Amphion Eurotas fluuius Thessalię iuxta quem Apollo pauit armenta ad meti.
q Raptum profun. Amphiaraum lycurgi.
r Sparsa genua. Lycurgus rex Thracię fuit. qui genu sibi abscindit dum bacchi sacra contemneret.

Carminibꝰ: gaudentq; sui [s]victrice minerua;
Excidit hic reduci quondã tibi [t]pfide theseu.
Candida sollicito premittere vela parenti.
Tu quoq; athenarũ carmẽ tam mobile [v]fixus;
Erygone sedes vestra [x]amphiona canoris
Euocat in syluis: & tu [y]soror hospi[z]ta tectis
Acciperis: solis [a]tereus ferus exulat agris.
Miramur troię cineres: & flebile victis
Pergamõ: extinctosq; suos phrygas [b]hectora: gũt
Conspicimꝰ [c]magni tumulũ ducis hic: & achil-
[d]Impiger: & [e]victꝰ magni iacet hectoris vl- (les
Quĩ etiã [f]graię fixas timuere [g]tabellas. (tor
Signaq; nunc [g]paphię rorantes parte capillos.
Sub cruce nunc parui ludentes col[h]chide nati;
Nunc tristes circa subiecta altaria ceruę:
Velatusq; pater: nunc gloria viua minoris.
Quin etiam illa manus operũ: turbęq; [i]morãtẽ;
[k]Hæc visenda putas terræ dubiusq; marisq;
Artificis naturæ ingens opus aspice: nulla
Cum tanta humanis phœbi spectacula cernes.
Præcipueq; vigil feruens cum Syrius ardens.
Insequitẽ miranda tamen sua fabula montem.
Nec minus ille pio quamq; sors nobilis ignis.
Nam quãdo ruptis [l]excanduit ęthna cauernis;
Et velut euersis penitus fornacibus ignes:
Et vecta in longũ rapidis fernoribus vnda.
Haud aliter [m]sęuo q̃ cũ Ioue fulgurat ether;
Et nitidũ obscura cœlum caligine torquet.
Ardebat aruis segetes: & milia cultu
Iugera cũ dominis syluę: collesq; virentes;
Vix dũ castra putãt hostẽ mouisse: tremebant:
Et iam finitimę portas [n]euaserat vrbis.
Tum vero vt cuiq; est animus: viresq; rapinę;
Tutari conantur opes: gemit ille sub auro.
Colligit ille arma: & stulta ceruice reponit.
Defectũ raptis illum sua carmina tardant.
Hic velox nimiũ properat sub põdere pauper:
Et quod cuiq; fuit cari fugit ipse sub illo.
Sed nõ icolumis domin ĩ sua pręda secuta est.
Cunctãtes vorat ignis: & vndiq; torret: auaros
Consequitẽ fugisse ratos: & præmia captis.
Increpat: ac nullis parsura incendia [o]pascunt.
Vel solis parsura deis: namq; optima proles;
[p]Amphion fraterq; pari sub munere fortes.

s Victrice. Quia vicit Neptunum in imponẽdo nomine: Athenis enim fuit contentio inter nuptunũ & Mineruam de imponẽdo nomine: cõtractũq; vt nomen iponeret. qui signum vtilius ostenderet, percussa terra Neptunus effudit equum aïal bello aptũ. Minerua vero oleã arborẽ pacis: sed pax bello pręstat. Ideo Athena victrix habita: nomẽ imposuit.

t Perfide Theseu. Notat prẽz Thesei ęgęa precipitasse se in fluctus nomenq; mari dedisse: dum Thesea redeuntẽ a Minotauro interfecto expectaret: cui mandarat vt si victor esset vela nauium alba ferrentur. si victus nigra: verũ oblitis nautis mutare. vela nigra relata sunt. Sicq; credens filium a Minotauro absumptũ: excidit in mare. Perfide inqt propter Ariadnem ab ipso Theseo derelictam in littore.

v Fidus. Tangit fabulã Icari: qui cum agricolę merũ potasset: illi ebrij venenũ potasse existimãtes: eum peremerũt. Canis vero qui eũ comitarat ad Erigonem sororẽ: siue vt alij dicũt filiã reuersꝰ: q̃ cũ minie redeuntẽ Icarũ videret sibi fidissimũ: & omnia loca perquisisset: ab oraculo habuit in alieno eũ elemento queritaret: sicq; in aere perquęsiuit sacris adhibitis quę oscylla vocitantur de quibus Virgi. in Geor. Oscylla ex alta suspẽdũt mollia pinu. ¶ Athenarꝫ qa Icarus Atheniensis fuit.

x Amphiona. Iouis filius ex Antiopa: cantu & cythara adeo eruditus. vt eo pulsante lapides se cõponerent in ędificium. Sicq; Thebana mœnia scribunt fuisse constructa: Hora: in Poetica. Dictus & Amphion thebanę cõditor arcis. Saxa mouere sono testudinis & prece blanda. Ducere quo vellet.

y Et tu soror. Philomelã dicit acceptam a Progne sorore dum a Thereo fuisset violata.

z Hospita tectis. Dicit quia in parietibus nidificant hyrundines.

a Tereus ferus. Vpupa.

b Hectora. Hector enim (vt tradit) Dares Phrygius paruę staturę fuit.

c Magni ducis. Achillis qui sepultus fuit in Sigęo pmontorio: ad quem tumulũ cum venisset Alexander magnus: O fortunate inquit iuuenis qui tuę virtutis Homerum habuisti preconem.

d Impiger. Ita enim ex natura Achilles erat. Vnde Hora: Scriptor honoratũ si forte reponis achillem. Impiger: iracũdus: in exorabilis acer.

e Victus. Paridem dicit qui vltor fuit Hectoris in interficiendo Achillem sagitta ab Apolline directa: & ipse tamen a Pyrrho victus fuit atq; interemptus.

f Graię. Athenas dicit. ¶ Tabellas. Leges. Solonis.

g Paphię. Veneris quã Apelles depinxit Athenis.

h Dioclide nati. Ex filia Dioclei qui fuit filius Orsilochi vt est apud Homerũ. Dioclei inde appellãtur omes postea qui diuinam gloriam habent. i Minacem. Xersem qui combussit Athenas hominibus vacuas.

k Visenda Et longe magis debes existimare quod miracula ęthnę tantomagis sunt visenda.

l Excanduit. Extra candorem & ardorem exarsit.

m Sęuo Ioue. Fulmina mittente.

n Euaserat. Ille qui inerat ad videndũ ęthnam q̃ est vrbs in ipso monte & exusta fuit.

o Pascant. Deuorant.

p Amphion. Frater Zoetus.

Cum iam vicinis streperent incendia tectis
Aspiciūt: pigrūq; patrē matrēq; senemq;
Eheu defessos: potuissent lumina membra.
Parcite auara manus dicēs attollere prædas
Illis diuitię solæ materq; paterq;
Hanc rapies prædā: mediūq; exire ꝑ ignem
Ipso dante fidem ꝑperato maxima rerum
Et merito pietas homī tutissima virtus.

Erubuere pios iuuenes attingere flāmę:[q]
Et quacunq; ferunt illi vestigia cedunt
Fœlix illa dies: illa est innoxia terræ
Dextera sęua tenent: leuaq; incedia feruent.
Ille per obliquos ignis: fratremq; triumphans
Tutus vterq; pio sub pondere sufficit illam:
Et circa geminos auidus sibi tempat ignis.
Incolumes abeunt tandē: et sua numia secum
Salua ferūt: illos mirant̄ carmina vatum.

Illę se posuit claro sub nomine ditis.[r]
Nec sanctos iuuenes attingūt sordida fata:

Sed iure cæssere dom⁹: & iura piorum.[s]

q Pios. i. dum illi vadunt ad arripiendos patres ab incēdio flāme: non illis nocent sed cedūt ignes.
r Ditis. Plutonis.
s Piorum qui fuerunt ad loca beatorum.

Publij Virgilij Maronis
Cyris ad Messalam

Et si me[a] vario iactatum laudis a-
Irritaq; exptū[b] fallacis ꝑ- (more:
Cecropi⁹ suaues ex- (mia vulgi.
pirās hortulus auras.
Florentes viridis sophiæ cōplectit̄
Tu[c] mea q̄ret eo dignū[d] sibi q̄rere car (vmbras:

Lōge aliud studiū: alios[e] accincta labores (mē
Alti⁹ ad magni suspendit sydera mundi

Et placitū multis ausa est ascendere[f] collē.
Non tamē absistā[g] cœptū detexere munus.[h]

In quo[i] iure meas vtinā requiescere musas.

Et si me vario. Opusculū Virgilij ad Messalam dirigit: q Augusti tēpore magnis in reb⁹: & ꝑserti militarib⁹ exercebat: eratq; ꝑterea Orator nō indign⁹ & Poeta: Cupiebat igit̄ Maro beniuolētissimū illū sibi efficere. Cūq; nō nulla ad Mœcenatē & Octauiū scripsisset: Cyrim ad ipm Messalā direxit: in q̄ libro ōndit famę atq; glię gr̄a semp se fuisse accensum. Librosq; gręcos nō solū poeticos verū philosophicos euoluisse: Nūc quoq; nec ipam poeticā relinquere affirmat laudis eiusdē gratia. Ideoq; nō imerito Cyrim opus appellat: nā cyriso ꝑconiso est: & cyris ꝑconiū. Licet auē quandā esse vt

Et leuiter blandū liceat deponere [k] morem:
Quod si mirificū [l] genus omnes
Mirificū sęcli modo sit tibi velle libido:
Si mea iā sūma sapiētia [m] pangeret arte.
Quatuor antiquis hæredibus est data [n] consors:
[o] Vnde hoīm errores longe: lateq; ꝑ orbem
Despicere: atq; [p] hūiles possum cōtēdere curas.
Non ego te talem venerarer munere tali
Nō equidē ꝗuis interdū ludere nobis:
Et gracilem molli liceat pede claudere versum
Sed magno intexens si fas ē dicere [q] peplo:
[r] Qualis [s] erichtheis olim portatur athænis:
Debita cū castę soluuntur dona [t] mineruæ.
Tarda ve cōfecto redeūt [v] quinquennia lustro.
Cum leuis alterno [x] zephyrus cōcrebruit euro:
Et prono grauidū prouexit pondere cursum.
Fœlix ille dies: fœlix & dicit̄ annus:
Fœlices qui talem annū videre: diemq;:
Ergo palladię [y] texuntur in ordine pugnę:
Magna giganteis ornant̄ pepla trophæis:
Horrida sanguineo pingunt̄ prælia [z] cocco.
Additur aurata delectus cuspide [a] typho.
Qui prius [b] osseis consternēs æthera saxis.
Emathio celsū duplicabat vertice olympū.
Tale [c] deę velum solenni in tempore portant.
Tali te vellem iuuenū [d] doctissime ritu
Purpureos inter soles: & candida lunę
Sydera cęruleis orbem pulsantia signis.
[e] Naturæ rerū magnis [f] intexere chartis.
Aeternū sophię cōiunctū carmine nomen
Nostra tuū [g] senib⁹ loqueret̄ pagina sæclis:
Sed quoniā ad tātas nūc primū [h] nascimur artes
Nūc primū teneros firmam⁹ robore neruos:
Hęc tamen interea quæ possum⁹: in quib⁹ æui
Prima rudimēta: & primos exegimus annos
Accipe dona meo multū vigilata labore:
Et promissa tuis nō magna exordia [i] rebus.
[k] Impia prodigijs vt quondā exterruit amplis:
Scylla nouos auiū sublimis in aere cœtus
Viderit: & tenui conscendens sydera penna:
[l] Cæruleis sua tecta supuolit auerit alis.
Hanc pro purpureo pœnā scelerata capillo:
Proq; patris soluens excissa funditus [m] vrbe.
Cum plures illā[n] & magni messala poetę:
(Nam verū fateamur: amat [o] polymnia verū.)
Longe alia ꝑhibent mutatā mēbra figura.
[p] Scylleū monstra in saxum cōuersa vocari.

deat̄. Virg. Oñdere Sophię philosophię. b Fallacis. i. cō ftātis. c Nūc ea. s. Philosophia. d Eo. vulgo. e Atq; alios poeticos: nā tūc dabat opam philosophię. Nūc itē dic dare opam carmib⁹. f Collē. Locū difficilē. g Absistā. Desistā. h Mun⁹. Poeticū. i In quo. s. munere poetico. k Morē: Scribendi. l Omnes. Artes vel musę. m Pangeret cātaret. n Cōsors. s. Philosophia ē data heredibus. Pythagorā hoc loco Platonē: Epicurū & Aristotelē itellexit q̄ ꝑcipue de philosophia bñ meriti fuerūt ac scripserūt. o Vñ ex qua philosophia. q. d. possum ꝑ philosophiā rephēdere mores hoīm ea em̄ nos impellit ad bñ beateq; viuēdū. p Humiles terrestres curas & diuia cōsiderare atq; cęlestia. q Peplū. Velū appellam⁹ q̄ maxie vestales vtebant̄: sed etiā dicit̄ insigne ex serico factū in quo depingit̄ aliqd aut scribit̄ vt ꝑplo apparere cōsueuit.

r Qualis. Versus. s Erychtheis. Quia Erychtheus fuit rex Atheniēsiū. t Dona sacra Minerue. Quę celebrāt̄ ab Atheniēsib⁹ ac nomē iposuit suū: ipa em̄ athena dicebat̄. v Quinquēnia. Sacra singulis qnq; annis fiebāt & ꝑsertim in quinq; dieb⁹. vnde quinquatria Mineruę appellata sūt. x Zephyr⁹. Describit tēp⁹ in q̄ fiebāt sacra Mineruę videlicet in reditu zephyri ī primo vere. y Texunt̄. In peplo pugnę. Palladię gesta cōtra gigātes. z Succo. colore rubro. a Typho. Addit̄ etiā Typho in peplo qui fuit vnus ex gigātib⁹ dux ꝑcipu⁹. b Osseis. Osse montis Aemathio vertice. id ē pelio mōte Thessalię. Nā Aemathia Thessalia dicit̄ a rege post Deucalionē. c Deę Palladi solēni i festis qnq̄triis. d Doctissime O Messala poeta sicut oñdit Tibull⁹ i carmie. Te Messala canā. e Naturę. Inter naturales. f Intexere. id ē depingere. g Senib⁹. Futuris ętatib⁹: h Nascimur. Incipim⁹. i Reb⁹ Gestis. k Impia scylla. Nūc ꝑponit qd sit dictur⁹ Scylla Nisi filia Minois amore capta patrē suū ꝑdit crinēq; aureū q̄ durātefatū erat vt regnū sibi ꝑpetuū eēt subsecuit: sz tādē ipreta a Minoe cū nauigaret: i auē fert̄ cōuersa: sz ista latius declarabim⁹. l Cęruleis. Nigrescētib⁹. m Vrbe Megarēsi. Nisus em̄ pr̄ regnabat Megarę: quę diruta fuit a Minoe. n Illam. Scyllam. nā crebro scribūt de Scylla. o Polymnia. Musa. p Scylleū mōstra vocitat̄. Sed nota varias esse opiniōes: qdā dicūt Scyllā Nisi in mōstra siue saxū scylleū cōuersā: alii dicūt phorci & creteidos filiā spreto Tritone adamasse Neptūnū. ex q̄ Tritō irat⁹ acceptis a Circe venenis locū maris ī q̄ Scylla lauare se cōsueuerat infecit: quē cū itrasset puella mox mutata ē ī mōstrū: & esse inguina canes videbant̄ latrātes scd̄m quosdam. hui⁹ formā Virg. in. iij. Aenei: describit dicēs. Pria hois facies postrema imani corpe pistrix Delphinum caudas vtero cōmissa luporū. Home. q3 Pedes. xii. habuisse: & colla sex caputq; i sing. ꝑ tribile: e nauiq; aufferre hoīm corpa solitā sicut sex accepisse naui Vlyssis. qdā dicunt ab amphitrite mare fuisse infectū iratā Scyllā amari a Neptūno. Ouidi. vero asserit amatā Glauco: quē cū circe ad suū amorē diuertere negret venenis suis mare īfecit. dicebat em̄ Glauc⁹ pri⁹ in mari frondes nascituras: & ī mōtib⁹ algas q̄ ī littorib⁹ nascunt̄ q̄ obliuisci Scyllei posset amoris. Qz aūt hic poeta Scyleū dicit tāgit historiā: nā teste Solino saxū ē ī mari Siculo ꝑ̄ses hñs sub se refectos scopulos: & cū fluctus maris ingreditur latratum canū representat.

Illam esse erumnis quã sæpe legamus vlissi.
Cãdida succinctã latrantib⁹ inguina mõstris:
Dulichias vexasse rates: & gurgite in alto
Depressos: nautas canibus lacerasse marinis.
Sed neq; meoniæ hæc patiunt̃ credere chartę.
Nec malus istorũ dubijs erroribus auctor.
Nanq; alias alij vulgo finxere puellas.
Quæ colophoniaco scylle dicunt̃ homero.
Ipse cratinei matrem sed siue erichthei:
Siue illã monstro genuit grandęua biformi:
Siue est neutra parens: atq; hoc incarmĩe toto:
Inguinis id vitiũ veneris descripta libido.
Siue etiam exactis speciem mutata venenis:
Infœlix virgo: quid enim cõmiserat illa:
Ipse pater timidam sæua cõplexus harena:
Coniugium caræ violauerat amphitrites:
Ast tamen exegit longo post tẽpore pœnas.
Vt tum cura suę veheretur coniugis alto.
Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum:
Seu vero vt phibent forma cõuinceret omnes:
Et cupidos quæstu passim spoliaret amantes.
Piscibus: & canibus rabidis vallata repente est.
Horribiles circũuidit sibi sistere formas.
Heu quotiens mirata nouos expalluit artus
Ipsa suos: quotiens heu ptimuisse latratus.
Ausa quod est mulier numẽ fraudare deorũ.
Edictam veneri votorum vertere pœnam.
Quã mala multiplici iuuenũ ꝗ septa caterua.
Dixerat: atq; animo meretrix iactata ferarum.
Infamẽ tali meritorũ more fuisse.
Docta palepaphiæ testatur voce pachynnus.
Quicquid & vt quisq; tali de clade locutus.
Omnia sunt potius liceat notescere cyrin:
Atq; vnã ex multis scyllam nõ esse puellis.
Quare: & quæ cant⁹ meditati mittere certos.
Magna nimis cupidis tribuisti p̃mia diua.
Pierides quarum castos altaria postes.
Munere sępe meo inficiũt: foribusq; hyacincti:
Deponunt flores: aut suaue rubens narcissus:
Aut crocus alterna cõiungens lilia caltha.
Sparsaq; luminibus floret rosa nũc age diuæ:
Præcipue nostro nũc aspirate labori.
Atq; nouũ æterno ptexite honore volumen:
Sunt pandionis vicinę sedibus vrbes.
Actęos inter colles: & cãdida thesei:
Purpureis latex ridentia littora conchis.
Quarum nõnulli fama concedere digna.
Stat megara attei quondam mutata labore
Alcathæ: phœbiq; decus: nanq; affuit illi.
Vnde etiam cytharę voces imitantur acutas.

q Erumnis. Calamitatibus Vlissis.
r Dulichias. Oppidum vlissis in regno laertę. Eadem fera carmina in bucolicis sunt.
s Meonię. Homeri: qui dicit filiam fuisse Phorci nõ Nisi.
t Vulgo. Vbiq;.
v Colophoniaco. Quoniã Homerus Colophanis ciuis habetur: quę vrbs est Meonię. vbi Apollo maxime celebratur: & etiam ab oppido clarius appellatur.
x Cratinei. Quia vt diximus Phorci & Crateidos nymphę filia fuit.
y Erichthei. Nam quidam dicunt ipsam Erichthei filiam regis Atheniensiũ: nõnulli Athidos filiã: ꝗ filia Crania fuit: qui etiam Athenis (teste strabone) imparauit.
z Neutra. Nec Cetis nec Athis toto carmie est libido veneris in Scyllam.
a Exactis. Ductis:
b Pater. Neptunnus:
c Amphitrites. Vxor fuit Neptunni.
d Trucem. Tempestuosum.
e Sanguine. Quoniã fecit illã Scyllam mutari in mõstrũ: sparso prius eius sanguine.
f Questu. Lucro: nam ob predam amantum fuit cõuersa in monstrum.
g Vallata. Circundata.
h Numen. Quia quando numina mari ibant volebat ea defraudare.
i Edictam veneri. Ven⁹ enim affecit Scyllam hac pœna: quoniã spoliabat amantes: cũ gratis eis seruire debuisset.
k Palepaphię. Veneris.
l Pachinnus. Promontorium Sicilię.
m Quicquid. Oĩa sunt ibi: quę decantata sunt a poetis:
n Notescere. Claram fieri.
o Meditati. Nam Scylla semper meditabatur decipere amantes.
p Diua. Venus.
q Crocus. Calta. Narcissus. Hyacinctus. Flores.
r Pandionis. Pandion enim rex fuit Athenarum. Et pater Nisi: qui habuit filiam Scyllam.
s Actęos. Athenienses.
t Thesei. Thensa vrbs in Peloponneso est. pl̃ali tantũ numero declinata: sicut Arthaxata nõ longe est a pilo.
v Latex. aqua.
x Quarum. concharum.
y Attei: Ipsius Attis.
z Phœbiq; decus. Hoc dicit propter nympham Alcatoen Megarensem quę ab Apolline amata fuit & quę dedit nomen cuidã arci Megarensiũ: in quã ipsa Scylla ascẽdere cõsueuerat: vt spectaret littora maris. Dicitq; Apollo in ipsi⁹ arcis mœnib⁹ cytharã se cõdidisse acceptã a Mercurio Cyllenio ab Cyllene monte Archadię dicto. Quo circa quotiens arcis lapides mouebant̃ sonitũ reddebat cythara. Vñ modulandi ratione accepisse mortales. libro. viij. refert Regia turris. e. vo a. m. In quibus auratã ples Latonia fertur deposuisse lyrã saxo sonus eius inhęsit. Sępe illuc solita est.

Sæpe lapis recrepat cyllenię munera pulſus:
Vt veterem ſonitu phœbi teſtat̃ honorem.
Hãc vrbẽ ante alios qui tũ florebat in armis.
Fecerat infeſtam populator remige[a] minos:
Hoſpitioq́ʒ ſenis hyppolidoſacq́ʒ[b] victo.
Carpathium[c] fugiẽs: & flumina ceratea[d]:
Texerat hunc bello repetẽs corinthius[e] heros:
Attica[f] cretæa[g] ſternebat rura ſagitta.
Sed neq́ʒ tunc ciues: neq́ʒ tũc rex ipſe veretur:
In feſto ad muros volitanti ex agmĩe turmas
Ducere: & in domita virtute retundere mẽtes.
Reſpõſum[h] quoniã ſatis eſt meminiſſe deorũ:
Nã capite a ſummo regis (mirabile dictu)
Candida cęſaries florebant tempora lauro:
Et roſe us medio fulgebat vertice crinis.
Cuius quę ſeruata diu natura fuiſſet.
Tam patriã incolumẽ Niſi regnũq́ʒ futurũ:
Concordes ſtabili firmarunt numine parcę.
Ergo omnis cano reſidebat cura capillo.
Aurea[i] ſolenni comptũ quoq́ʒ fibula ritu:
Corſellę[k] tereti nectebat dente cicadę.
Nec vero hæc vobis cuſtodia vana fuiſſet:
Nec fuerat niſi ſcylla nouo concepta furore[l].
Scylla patris miſeri: patriæq́ʒ inuẽta ſepulchrũ.
Ominũ cupidis ſi nõ inhiaſſet ocellis.
Sed malus[m] ille puer quẽ nec ſua flectere mater:
Iratum potuit: quem nec pater atq́ʒ auus[n] idem.
Iuppiter[o] ille etiam pœnos domitare leones:
Et validas docuit victas maſueſcere tygres.
Ille etiã diuos homines: ſed dicere magnũ[p] eſt.
Idem cum ſuperis acuebat paruulus iras.
Iunonis magnę: cuius periuria diuæ
Olim ſe meminere diu periura puellæ:
Non nulli liceat: violauerit inſcia[q] ſedem.
Dum ſacris operata deæ[r] laſciuit: & extra
Procedit longe matrũ: comitũq́ʒ caterua.
Suſpenſam[s] gaudens in corpore ludere veſtem:
Et tumidos agitate ſinus aquilone relaxãs.
Nec dum etiã caſtos agitauerat ignis[t] honores.
Nec dum ſolenni lympha perfuſa ſacerdos:
Pallentis folijs caput exornarat oliuæ.
Cum lapſa e manib⁹ fugit pila[v]: cũq́ʒ relapſę
Procurrit virgo: quo vtĩne prodita ludo.
Aurea iam gracili ſolu iſſet corpore palla.
Omnia quæ retinere gradũ rurſumq́ʒ morari:
Poſſent: o tecũ vellem tua ſemper haberes:
Nõnunq́ʒ violata manu ſacraria diuæ[x]:
Iurando infœlix nequicq́ʒ iura piaſſes:
Et ſi quis nocuiſſe tibi periuria credat.
Cauſa pia eſt: timuit fratri te oſtendere iuno:
At leuis ille deus cui ſemper adoleſcentum[y]:
Quęritur ex omni verborum iniuria dicto.
Aurea[z] fulgenti depromens tela pharetra.

aſcendere filia Niſi. Et petere exiguo reſonantia ſaxa lapillo. q̃d idẽ hoc loco cõmemorat poeta. ¶ Hanc vrbẽ ante ali. tangit queãdmodum Minos venit contra Megaram.
a Remige. Bello nauali.
b Hyppolidoſa. Dicitur: componitq́ʒ ab hipp⁹ quod eſt equus & lidoſa quaſi lidora. id eſt fœtida & maledica interdum. Hyppolidoſa igitur erat Megara propter mortes.
c Carpathium. Carpathos inſula eſt Rhodiorum: & oppidum in Creta. Sed ab inſula Carpathiũ mare eſt appellatum.
d Ceratea. Ceratheus fluuius Cretę apud Gnoſum ciuitatem.
e Heros. Minos:
f Attica rura. athenas:
g Cretęa ſagitta: Quia in Creta & precipue apud Gnoſum ſagittis aptiſſimi calami naſcuntur.
h Reſponſum. Reddit cauſam: quia Niſus non timebat bellũ: & pugnam Minois: & hoc propter crinẽ fatalẽ quo durante non poterant mœnia vrbis deuaſtari.
i Fibula. Nectebat crinem Niſi.
k Corſellę. Ex ebore factę. Corſellę in affrica oppidũ eſt: vbi ſunt elephantes: inde Corſellę eburnę.
l Furore. amore Minois. Quia Scylla patri Niſo & patrię ruina fuit.
m Malus puer. Nũc dãnat cupidinẽ. quia fuit cauſa tanti mali.
n Auus idem. qui ex Venere natus que erat filia Iouis. licet plures cupidines enarrarentur: alius enim ex Mercurio & Diana. & alius ex Marte.
o Ille etiam. nunc docet potentiam cupidinis.
p Magnũ eſt. Dicendum de ſupis ſcilicʒ Iunonis. puer enĩ iuuenem furentem fecit.
q Inſcia. Ipſa Scylla.
r Deę. Iunonis.
s Suſpenſam. Pendentem: quia quãdo mulier incedit habet veſtem laxam quę videtur ludere.
t Ignis. amor pallentis. Sic in Bucoli. Pallẽti cedit oliuę.
v Pila. Neſciebat ludere pila queãdmodũ puellę furentes ſolent.
x Diuę. Iunonis: quã mulieres colebãt. ꝑ quã etiã iurabãt iunę. per Iunonem iurante miniſtro.
y Adoleſcentũ. Qui ex minimis dictis paciunt̃ iniuriã.
z Aurea tela, qualibus Hercules Thyrinthius fuit vſus.

Heu nimiū tereti: nimiū tyrinthia[a] iussu
Virginis[b] interea defixerat omnia mente.
Quæ simul: ac venis hausit sitiētibus ignem:
Et validū penitus concepit in ossa furorem.
Sæua velut gelidi cydonum[c] bistonis[d] honores,
Icta ve barbarico cybeles antistia[e] buxo:
Infœlix virgo tota bacchatur in vrbe.
Non storace[f] ideo flagrantes picta capillos.
Cognita non teneris pedibus: sic oīa seruans.
Non niueo retinens baccata[g] monilia collo.
Multū illi incerto trepidant vestigia cursu.
Sæpe redit patrios ascendere ꝑdita muros:
Aereasq; facit causam se visere turres:
Sæpe etiā tristes voluens in nocte querelas.
Sedibus ex altis cœli[h] speculatur amorem:
Castraq; ꝓspectat crebris lucentia flammis:
Nulla colum mouit carū nec respicit aurum:
Non arguta sonant: tenui psalteria[i] chorda.
Non libyco[k] molles plaudūtur pectine telæ.
Null⁹ ī ore[l] rubor: vbi ēm robur obstat amori:
Atq; vbi nulla malis reperit solatia tantis.
Tabidulāq; videt labi per viscera mortem:
Quo vocat ire dolor: subigunt quo tēdere fata
Fertur: & horribili preceps[m] impellitur ostro[n].
Vt patris ah demens crinem de vertice seruet
Furtim: atq; arguto detonsum mitteret hosti.
Nāq; hæc conditio nisi rapto[o] opponitur vna.
Siue illa ignorans: quis[p] nō bonus oīa malit
Credere: q̄ tanto scelere damnare puellam.
Heu tamē infœlix: quid ēm imprudētia ꝓdest:
Nise pater: cum direpta crudeliter vrbe
Vixerat: vna super sedes in turribus altis
Fessus: vbi extructo possis conscendere nido:
Tu q̄z auis moriere: dabit tibi filia pœnas:
Gaudete o celeres[q] suonixe nubibus altis:
Quæ mare quæ virides syluas: lucosq; sonantes
Incolitis: gaudete vagæ: blandæq; volucres.
Vsq; adeo humani[r] mutatæ corporis artus.
Vix o crudelis fatorum lege puellæ.
Dauliades[s] crudele venit carissima[t] vobis.
Cognatos[v] augens reges: numerūq; suorum
Cyris[x]: & ipse pater vos o pulcherrima quondā
Corpora cæruleas præuertite[y] in æthera nubes:
Qua nouus ad superū sedes calcheius[z]: & qua
Candida concessos ascendat cyris honores:
Iamq;[a] adeo dulci deuinctus lumina somno
Nisus erat: vigilūq; procul custodia primis.
Excubias foribus studio iactabat inani:
Cum furtim tacito descendens scylla cubili:
Auribus arreptis nocturna silentia tentat:
Et primū tenuē singultibus aera captat.
Tum suspensa leuans digitis vestigia primis[b]:

a Thyrinti⁹. Thyrins in peloponneso vrbs insignis mœnibus fuit. & quidā dixerūt coli ibidem Cupidinem.
b Virginis. Scyllę. c Cidoniū. Cydon ciuitas est Thracię. d Bistonis. Est lacus in Thracia iuxta quē ex buxo tybiā inuenerūt qua phrigij vsi sunt. e Antista. Sacerdotissa. f Storace. Storax genus arborū ex qua odoriferum fiebat vnguentū & quo capillos aspergebant.
g Baccata. Gēmis ornata. h Cœli. Simulabat se videre sydera cœli: & speculari. Sed solum faciebat vt posset spectare regē Minoem amatū. i Psalteria. Genus instrumenti musici. k Lybico. Eburneo. l Rubor. Quia pallentes sunt amātes lege. Ouidi. in amoribus.
m Preceps. Sine respectu salutis. u Ostro. Veste ex ostro in quo mitteret hosti nunc paternum crinem.
o Rapto. Capillo Nisi patris. p Qui bonus. Poeta excusat puellam: quod quisq; iudex optim⁹ existimaret puellam nō rapuisse crinē paternū dedita opa: sed poti⁹ ex ignorantia & casu quodā. q Celeres. Aues veloces.
r Humani. Quia ex humano corpore factę sunt aues.
s Dauliades. Progne & philomela quę fuerūt de Daulia oppido Thratię. t Carissima. Scylla. v Cognatos. Quia Nisus pater Scyllę frater erat philomellę & Prognes ex Pādione parente rege Athenarū. x Cyris. id est Scylla quę Cyris etiā denoiata est: quia capillum patris secuit. Cyris ēm grecę etiam tondeo significat. Itaq; vana ab auctoribus denominatio ipsius declarat. y Preuertite. Ite ante omnes nubes. z Calcheius. Calchis oppidum est locrorū. & in euboea est. Sed nō ꝓpterea Nisus Megarensium rex Chalcheius nominatus est: sed potius ab aureo capillo. nam chalchos es & metallum significat.
a Iāq; adeo. Describit tempus quo Scylla rapuit crinem Niso parenti. nā incassum. b Primis pedib⁹. id est punctis pedum vt ita dicam furto rapiendo crinem.

Egreditur.ferroq; man⁹ armata bidenti
Euolat:at demptæ subita in formidine vires:
Cæruleas sua furta prius testat̃ ad vmbras.
Nam qua se ad patriũ tendebat semita limen.
Vestibulo in thalami paulum remorat̃: & [c] altũ
Suspicit ad cœli nutantia sydera [d] mundi.
Non accepta pijs promittens munera diuis.
Quã simul ogigij [e] phœnicis filia [f] charmæ.
Surgere sensit anus (sonitũ nã fecerat illi.
Marmoreo æratus stridens in limine cardo)
Corripit extẽplo fessam languore puellam.
Et simul o nobis sacrũ caput inquit [g] alumna:
Nõ tibi nequicq; viridis ꝑ viscera pallor:
Aegroto tenui suffudit sanguine venas.
Nec leuis hoc faceret: neq; ẽm [h] pote cura subegit
Haud fallor: [i] ꝙ te potius [k] rhãnusia fallit.
Nam qua te causa ne dulcis [l] pocula bacchi.
Nec grauidos cereris dicam cõtingere fœtus:
Quæ causa ad patriũ solam vigilare cubile:
Tempore quo fessas mortalia pectora curas:
Quo rapidos etiã requiescũt [m] flumina cursus:
Dic age nũc miseræ saltẽ quod sæpe petenti.
Iurabas: nihil esse mihi cũ mœsta parentis.
Formosos circum virgo morere re capillos:
Hei mihi ne furor ille tuos inuaserit artus.
Ille arabis [n] myrrhæ quondã qui cœpit ocellos.
Vt scelere infando: quod nec sinit [o] adrastea
Ledere vtrũq; vno studeas errore parentem.
Quod si alio quouis animo iactaris amore.
Nam te iactari non est [p] amatuntia nostri.
[q] Tam rudis: vt nullo possim cognoscere signo.
Sin cõfessus amor noto te macerat igne.
Per tibi [r] dyctinnæ præsentia numina iuro.
Prima deũ quæ dulce mihi te donat alumnã.
Omnia me potius digna atq; indigna laturã.
Milia visurã: que te tam tristibus istis
[s] Sordibus: & scoria paciar tabescere tali.
Hæc loquit̃: molliq; vt se velauit amictu.
Frigidulam iniecta circũdat veste puellam.
Quæ prius vt tenui steterat succincta corona.
Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens.
Persequitur miseræ causas exquirere tales.
Nec tamẽ ante vllas patit̃ sibi reddere voces.
[t] Marmoreũ tremebũda pedẽ quã rettulit intra.
Illa aũt: quid nũc me (inqt) nutricula torques:
Quid tantũ ꝓperas nostros nouisse furores:
Nõ ego [v] cõsueto mortalib⁹ vror amore.
Nec mihi notorũ deflectũt lumina vultus.
Nec genitor [x] cordi est: vltro nãq; odimus omẽs.
Nil amat hic anim⁹ nutrix q̃d optet amari.
In quo falsa tamẽ lateat pietatis imago.

c Altũ. Alte. d Mũdi quieti & sereni. e Phœnicis. Hic est nomẽ ꝓprium cuiusdã cesariani. f Carme Puella filia cuiusdã ogygii. i. Thebani Charme. nutrix ipsius Scyllæ. g Alumna. Verba Charmes ad Scyllã eius alumnã. h Pote. Potens. i Quod. id est sed. k Rhamnusia. Dea indignatiõis dicit̃. Et Nemesis a quibusdã noiat̃. Rhãnusia a Rhamn oppido: de quo Lucan⁹ in euboia denoiata est: in qua etiã ciuitate Fortuna colebatur. Luca. Et timidis infesta colit qua numia rhamnis. Et Ouidi. Exiget ad diras vltrix rhãnusia pœnas: ꝓprie enim ait cõtra Syphos. Ei⁹ deæ. vt Pli. ait in Capitolio s.m l'achrũ erat: & neq; ipsius latinũ nomẽ habet̃. Itaq; male quidem ꝑ fortuna interꝑtant̃. l Pocula. Nec venisti ad bibendũ nec ad comedendũ. m Flumia cursus. Talis sensus est in Buco. Et mutata suos requierũt flumina cursus.
n Myrrhæ. Mirrha cynare Cypriorũ regis filia: q̃ parentis cõcubitũ affectauit: ex q̃ Adonis natus traditur.
o Adrastea: Ipsa Rhãnusia vel Nemesis, quia circũ circa Adrastus Rex illi templũ cõdidisse ꝓdit̃. p Amatũtia. Appellat̃ ab amatunte insula in mari ægeo: q̃ Veneri sacra fuit. Facit ergo deriuatiuũ amatũs amatuntius. amatuntia amatũtiũ. Amatuntiã. Scylla. q Tam rudis. s. es o Scylla quod vnico signo possum cognoscere furores tuos ergo nõ est ꝙ te iactes. id est mihi aliqd dicas de amore tuo
r Dictynnæ. Dyctyña dyana a cretẽ s. b. denoiata ẽ: qa virgo qdã cretẽ suã virgitatẽ Dianæ dicãs a Minoe cũ opprimeret̃: & fugæ via nlla daret̃. i mare se ꝑcipitẽ dedit. postea ei⁹ cadauer rhete comptũ fuit: q̃d grece diction dicit̃: sed cũ patria peste labora: ret responsum habuerũt a Diana: ęꝺem cõsecraret̃: q̃d ipsi faciẽtes Dianã ipam Dyctynnã vocauere. Vnde Tybullus. Percq; suas impune sini: Dyctinna sagittas. s Scoria. Scoriã metallorũ squamã & purgationẽ denominat. Scoria. id est cura & ingẽti passione.
t Marmoreũ. Albũ: Illa autẽ responsio Scyllæ. v Cõsueto. Quo mortales vti solent. sed potius de vino.
x Cordi. Non sum capta amore paterno.

Sed media ex atie mediis ex hostibus: heu heu [y]
Quid dicā? quo ue ipsa malū hoc exordiar ore?
Dicā equidē: quoniā qd nō [z] tibi dicere nutrix:
Non sinis: extremū hoc mun⁹ morietis habeto.
Ille vides nostris qui mœnib⁹ assidet hostis.
Quē pater [a] ipse deū sceptri donauit honore.
Cui parcę: & tribuūt nullo quod vulnere lędi.
Dicendū frustra circūuehor omnia verbis.
Ille mea: ille ideo oppugnat ꝑcordia minos:
Quod te per diuū crebros obtestor amores:
Perq; tuū memoris haustū [b] mihi pect⁹ alumnę.
Vt me si versare potes nec perdere malis.
Sin autem optatæ spes est incisa [c] salutis:
Nec mihi quā merui īvideas nutricula mortē.
Nam si te nobis malus o malus optima carme.
Ante hūc conspectū casus ve deus vetulisset.
Aut ferro hoc (aperit ferrū quod veste latebat)
Purpureū patris dempsissem vertice crinem:
Aut mihi præsenti peperissem [d] vulnere lætum.
Vix hæc ediderat: cū clade exterrita tristis
Intonsos multo deturpat [e] vulnere crines:
Et grauiter quæstu charme cōplorat anili.
O mihi nūc iterū crudelis reddite minos.
O iterū nostræ mincs inimice senectę.
Semp: & aut olim nata o te propter eundē:
Aut amor insanę luctum portauit alumnę:
Te ne ego tam lōge capta: atq; euecta nequiui.
Tam graue seruitium [f]: tā duros passa labores
Effugere? obsistam exitiū crudele meorum.
Iam iam nec nobis ea quæ senioribus vllum
Viuendi copiā viuit gen⁹: aut quid [g] ego amēs
Te erepto brito marte est spes vana sepulchri.
Te brito [h] marte diē potui producere vitę:
Atq; vtinā cereri: nec tm̄ grata dianę.
Venatus esses virgo sectata virorum.
Gnosia naupacto [i] contendens spicula cornu [k]
Dictæas [l] ageres ad gramia nota capellas.
Nunq; tam obnixe [m] fugeres o minos amores.
Præceps aereis specula de montibus isses.
Vnde alij fugisse ferunt: & numina phoræ [n].
Virginis assignat: alij quo notior esses.
Dyctinnam dixere tuo [o] de nomine lunam.
Sin hæc vera velim: mihi certe nata perisses.
Nunq; ego te sūmo volitantē in vertice mōtis.
Hircanos [p] inter comites: agmenq; ferarum?
Conspiciā: nec te redeuntē amplexo tenebo.
Verū hęc cū nobis grauia: atq; indigna fuere:
Tū mea luna tui cū spes integra maneret:
Et vox ista meas nōdū violauerat aures.
Te ne etiā fortuna mihi crudelis ademit?
Te ne sola meæ viuendi causa senectę?
Sæpe tuo dulci nequicq; capta sopore:
Cum ꝑmeret natura: mori me velle negaui [q]:
Vt tibi coritio [r] glomerarem flammea [s] luto.
Quo nūc me īfœlix: aut q̄ me numina seruāt?
An nescis qua lege [t] patris deuertice canos.
Edita candētes ꝑtexat purpura crines.
Quæ tenuit patrio pressit suspensa capillo.
Si nescis aliquā possum sperare salutē.
Inscia quādoquidē scelus es conata nefando.
Sin est: quod metuo: per me mea alūna tuūq;.
Expertū multis miserę mihi rebus amorem.
Perdere læua ꝓcul ꝑ flumina sacra illythiæ [v].
Nec tm̄ in facin⁹ tam molli [x] mente sequaris.
Nō ego te incœpto fieri quod nō pote conor.
Flectere amor: neq; sit cū diis cōtendere nostrū.
Sed patris incolumi potius te nubere regno.
Atq; aliquos tamē esse velis tibi alūna penates.
Hoc vnum exitio docta: atq; experta monebo.
Quod si nō alia poteris [y] ratione parentem
Flectere: sed poteris: quid [z] em̄ nō vnica possis?

y Heu heu. Qm̄ amor me⁹ est ī mediis hostib⁹. z Nō dicere nō sinis. Oīa ꝑmittit dicere: & aꝑire tibi. a Pater deū. Iuppiter donauit sceptri honore quia fecit ipm̄ regem. b Haustū. Potū a me qa gustaui & bibi lac tuū. c Incisa. Remota. q. d. si nr̄a habet̄ spes. d Pepissem lęthēū: Mortua essem. e Deturpat crines. Audita orōne Scyllę illico Charme crines terra maculauit. f Seruitiū. Tuū o mios q̄. s. dat̄ senioribus. g Quid ego. s. dico hęc oīa. h Brito, martis virgo illa dicta fuit. quam Minos vt virginitate spoliaret ꝑseq̄bat̄. i Naupacto. Liuius ciuitatē ętholię fuisse ondit: ī bello macedonico, vbi meleager versabat̄ sagittis ī venatib⁹ vtēs. k Cornu. ergo naupacto. id est arcu quali naupactoi vtebant̄. l Dictęas. A dictę nympha vel a dictę mōte crętco. m Obnixe. Certatim & magno conatu. n Phorę. A loco. id est virginis phorę: alii poentę. o Tuo noīe. Tua causa. p Hircanos. Hyrcania armenū sylua: in qua serpētes abūdāt. vn̄ comites hyrcanos. i. sęuos q Negaui. Mori ꝑ te q̄uis naturę curs⁹ ꝓpe esset: r Coritio. Ciuitas cicilię. croci abūdātissima: & quidē suauis. s Flamea. Vela tenuissima quib⁹ virgines sponsę cū ad maritū ducebant̄ vterent̄ tegēdi pudore grā. Vn̄ Claudian⁹ flāmea sollicitū ꝑuellatura pudorem. t Lege. Fatali scilicet. v Ilythię. Ilythia, diana ē appellata: quia dea syluarum est. Ili em̄ sylua est: & thea dea. Vn̄ Ilithea syluarū dea. x Molli. Lasciua. y Poteris. Potest fieri. z Quid em̄. q. d. Omnia poteris apud parentem tuum cum sis vnica.

Tunc potius tamē ipa pio cū iure licebit:
Cum facti causam: tempusq́ doloris habebis:
Tunc potius conata tua: atq́ incerta [a] referto.
Meq́ deosq́ tibi comites mea alūna [b] futuros
Polliceor: nihil est quod texat in ordīe longū.
Hic vbi sollicitus animi reuelauerit æstus
Vocibus: & blāda pectus spe viserat ægrum:
Paulatim tremēda genis obducere vestē
Virginis: & [c] placidā tenebris captare quietē.
Inuerso bibulū [d] restringens lumen oliuo:
Ferre manu assiduis mulcent p̄cordia palmis:
Incipit ad crebros insani pectoris ictus:
Noctē illā sic mœsta super morīētis alumnæ.
Frigidulos cubito subnixa p̄pendit ocellos.
Postera lux: vbi læta diē mortalibus almū.
Et gelido veniente mane quatiebat [e] ab oetha:
Quē pauidę alternis fugitāt [f] optātq́ puellę:
Hesperiū vitant: optant ardescere solem:
Præceptis paret virgo nutricis: & omnes
Vndiq́ cōquirit nubendi sedula causas.
Tentantur patriæ [g] summissis vocibus aures:
Laudantq́ bonæ pacis bona: multꝰ [h] incepto.
Virginis insolitæ sermo nouus errat in ore:
Nunc tremere instātis belli certamia dicit:
Cōmuneq́ timere deū: nunc regis amicis.
Nāq́ ipso verita est orbari mœsta parente.
Cū Ioue cōmunes q̄ quondā habuere nepotes.
Nunc etiā confecta dolo [i] mendacia turpi
Inuenit: & diuum terret formidine ciues.
Nūc alia ex alijs nec desunt omnia quærunt: [k]
Quin etiā castos ausa est corrump̄e vates:
Et cū cęsa pio cecidisset victima ferro.
Vt sint: qui generū minoia auctoribus extis [l]
Iungere: & ancipites suaderēt [m] tollere pugnas.
Aut nutrix patulā cōponens sulphura testa:
Narcissum casiamq́ herbas incendit olentes:
Terq́ [n] nouena ligat triplici diuersa colore
Fila: ter in gremiū circū inquit despue virgo.
Despue ter virgo. numero deꝰ impare gaudet:
Hinc magno [o] generata ioui frigidula sacra.
Sacra nec idęis [p] auibus: nec cognita graiis.
Pergit amyclęo [q] spargens altaria thallo. [r]
Regis Iolchiacis [s] animū defigere votis:
Verū vbi nulla mouet stabilē [t] fallacia nisum:
Nec possunt hoīes: nec possunt flectere diui.
Tanta est in paruo fiducia crine: cauendi.
Rursus ad inceptū sociā se adiungit alumnę:
Purpureūq́ parat rursus [v] tondere capillum:
Cū longo quod iam captat succurrere amori:
Nō minus illa tamē reuehi [x] q̄d mænia crescant:
Gaudeat: & cineri patrię est iucunda sepulchro:
Ergo metu capiti scylla est inimica paterno:
Tū coma [y] sydonio [z] florens succiditur ostro:
Tum capit̄ megara: & diuū responsa probant.
Tūc suspensa nouo ritu de nauibus altis.
Per mare cæruleū trahit̄ niscia virgo:
Cum plures illā nymphæ mirant̄ in vndis:
Mirat̄ pater oceanus: & candida thetis:
Et cupidas secū rapiēs galathea sorores:
Illa etiā iunctis: magnū q̄ piscibus æquor:
Et glauco [a] bipedū curru metitur æquorum
Leucothoe: paruusq́ [b] dea cū matre [c] palemon.
Illi etiā æternas sortiti viuere luces:
Chara [d] Iouis soboles: magnū Iouis incrementū:
Tyndaridæ niueos mirant̄ virginis artus
Has [e] adeo voces: atq́ hec lamāta p̄ auras:
Fluctibus in medijs quæstu voluebat inani:
Ad cœlū infœlix ardentia lumina [f] tollens:
Lumina: nā teneras arcebant [g] vincula palmas:

Supprímito paulū turbata o flāina venti.
Dū queror. & diuos quāq; nil testibus illis
Profeci: extrema morīēs tamē alloquor hora:
Vos ego: vos adeo venti testabor & auræ.
Vos o numatina si qui de gente venitis.
Cernitis illa ego sum cognato sanguīe vobis:
Scylla: quod o salua liceat tibi dicere progne.
Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam.
Certatim ex omni petijt quā gretia regno:
Qua curuus terras amplecti ē Hellespontus:
Illa ego sum minos sacrato federe cōiunx.
Dicta tibi: tamē hæc: & si nō accipis audis.
Victa ne tā magni tranabo gurgitis vndas:
Victa tot assiduas pendebo ex ordine luces:
Nō equidē me alio possum cōtendere dignam
Supplicio: quāq; patriā: carosq; penates:
Hostibus: immitiq; addixi ignara tyranno:
Verū est hæc minos illos scelerata putaui.
Si nostra ante aliquis nudasset fœdera causas:
Facturos quorū direptis mœnibus vrbis.
O ego crudelis flāmam delubra petiui.
Te vero victore prius vel sydera cursus.
Mutatura suos: quā te mihi talia captę
Facturū metui: iam iam scelus oīa vincit.
Ten ego plus patrio dilexi perdita regno:
Ten ego: nec mirū vultu decepta puella.
Vt vidi: vt perij: vt me mal⁹ abstulit error:
Non equidē existo speraui corpore posse:
Tale malum nasci forma: vel sydere fallor:
Non me delitijs cōmouit regia diues:
Coralio fragili: & lachrymoso mouit electro:
Me nō florentes: ęquali corpore nymphæ.
Nō metus incensam potuit retinere deorum.
Omnia vincit amor: quid ēm nō vinceret ille:
Nō mihi iā pingui suadabūt tpa myrrha.
Pronuba nec castos accendet pinus odores:
Nō lybis assyrio sternetur lectulus ostro:
Magna qror: nec vt illa quidē cōmunis alūne
Oībus iniecta tellus tumulabit harena.
Me ne inter comites: ancillarūq; cauernas:
Mænalias inter famularū munere fungi:
Coniugis: atq; tuæ quęcūq; erit illa beatæ:
Nō licuit grauidos penso deuoluere fusos:
At belli saltem: captiuā lege necasses.
Iam fessę tandē fugiūt de corpore vires:
Et caput inflexa lentū ceruice recumbit.
Marmorea adductis labascunt brachia nodis:

a Referto. Narrabis patri. b Futuros. Habebis & me & deos hoīesq; fauētes. c Virginis. Scyllę. d Bibulū. qa himē bibit oleū. id est ardēdo cōsumit. e Oetha. Mons inter macedoniā & Thessaliā: in quo prim⁹ solis ortus grecis apparet. f Optanē. Fugiūt qa puellę fugiūt & cupiūt videri. Vt ī Buco. Et fugit ad salices et se cupitq; ante videri. g Patrię aurē. Cohortabunē patrē ad pacē cū Minoe. h Incoepto. Vel virgineo: quia virgies nesciunt loqui. Vel incoepto ppter furorē. Vt Virgi. Incipit effari mediaq; in voce resistit. i Mēdatia. Oīa dicebant & simulabāt patri: vt fieret pax. k Vates. Scylla corrupit fates vt dicerēt faciendā pacē cū Minoe. l Extis. Animaliū. m Ancipites. Dubias. n Terq; nouena. xxvii. Fila vt in Buco. Ter litia. o Generata. Scylla filia. p Idęis. Troianis: faciebāt enim sacra Ioui nūnq; cognita Troianis: & gręcis. q Amycleo. id est spartano. amyclę em̄ est ciuitas spartę. r Thalo. Thalū Herbā verbenā. s Iolchiacis. Qualib⁹ vsa est Medea in Iolcho quę est ciuitas Thessalię vbi regnum erat Pelię & Arsonis patris ipsius Iasonis: qui ad iuuentā euocatus fuit auxilio Medeę: erāt pterea venefice multę in Thessalia: & herbę veneficijs aptissimę. t Stabulis. id est ab aula sua. Nā stabulum apud antiqs erat prior & prestātior ps dom⁹. v Tondere. id est secare. x Reuehi. Reduci. y Coma. Capillus aureus. z Sydonio ostro. id est purpureo. Nā Sydō ciuitas: vbi nascit murex: ex cui⁹ sanguie tingit ostrū.

a Glauco. Viridi. b Matre. Ino. c Palemon. Learcus Nota est fabula apud Ouidi. in fastis. d Chara Iouis soboles. De polluce & Castore ītelligit. e Has adeo voces. Cōcludit queadmodū ipsa Scylla conquesta fuerat & de Minoe q nō merita secūdū spem suā fuisset cōsecuta. f Lumia. Oculos. g Arcebāt. Cōstat enim posteaq; parentē Scylla prodidit: & ad Minoē veit: sperans cōnubio ipsi⁹ iūgi: ad prorā nauis suspēdi iussā. h Quāq; nil testib⁹ illis. Eadē verba ferme sūt ī Buco. i Mantina. id est Thracia. Nā mantinę ppli Thracię sūt: quib⁹ impauit There⁹ Prognes marit⁹. k Cognato sanguie. Quia sum filia Nisi fratris Philomelę & Prognes q̄ fuit vxor Therei. l Pollētis. Splendentis impio. m Vincta. Ligata ad prorā nauis. n Verū est o mios. Q. pdidi patriā qd sū digna tali supplitio. o Quorū direptis. q. d. ego existimaui eos vlturos iniuriā a me patrię illatā. p Flāmam. Quia feci incēdi oīa tēpla ppter te: pl⁹ amaui te q̄ patrē & regnū paternū. q Me abstulit. Hęc eadē verba sunt in Buco. r Delitijs. Nō sū rapta diuitiis tuis nec coralio: nec electro: s Lachrymoso. Quia ex lachrymis arboris ppli defluit. t Incēsam. Inflāmatā nullū habui respectū deorū dūmodo te amarē. v Pronuba. Quia faces pinę fieri solēt q̄ accendunē in nuptiis. x Lybis eburneus. Quia in lybia sūt elephātes ex quib⁹ est ebur. y Menalias. Archadias. z Captiui. Oēs captiui in bello mactabanē. a Marmorea. Alba. b Adducis. Curuatis.

Aequoreę pestes imanī corpora ponti.
Vndiq; cōueniunt:& glauco in gurgite circū.
Verbera caudarum:atq; oris minantur hiatu.
Iam tandē casus hominū:iam respice minos.
Sit satis hoc:tantū solam vidisse malorū.
Vel fato fuerit nobis hęc debita pestis:
Vel casu incepto: merita vel deniq; culpa:
Omnia nā potius quā te lesisse putabo:
Labitur interea reuoluta ab littore [c] classis:
Magna repentino sinuantur littora coro.
Flectit in viridi remus [d] sale languida:fessę:
Virginis incursu moritur q̄rimonia longo:
Deserit angustis inclusum faucibus [e] isthmon.
[f] Cypselidæ magni florentia regna corynthi:
Pręterit abruptas [g] Scyronis protinus arces:
Infestumq; suis dirę testudinis exit
[h] Spelęum:multoq; cruētas hospite cautes:
Ianq; adeo tutum longe [i] pyręea cernit:
Et notas secū heu frustra respectat athenas:
Iam procul e fluctu minoia respicit arua:
Florētesq; videt iā [k] cycladas: hinc [l] strophadasq;:
Hinc sinus:hinc statio:contra patet [m] hermiona.
Linquitur ante alias longe gratissima [n] delos.
Nereidū matri: & neptūno ęgeo.
Prospicit incinctā spumanti littore [o] cinthum:
Marmoreāq; [p] parō:viridēq; adlapsa donyson
[q] Aeginamq; simul:sementiferāq; seriphum.
Fertur:& incertis iactatur ad omnia ventis
Cymba: velut magnas seq̄t cū paruula classes
Apher:& hyberno bacchat in æquore turbo.
Donec tale decus formę vexauerit ægram:
Non tulit:ac misero mutauit virginis artus:
Cęruleo pollens [r] coniunx neptunnia regno:
Sed tamen externā squamis vestire puellam:
Infidosq; inter teneram cōmittere pisces:
Nō statuit:nimiū est auidū pec⁹ amphitrites:
[s] Aeris potius sublimē sustulit alis.
Esset vt interris facti de nomine Cyris:
Cyris amycleo formosior [t] ansere ledę.
Hic velut in niueo tenerę cū protinus ouo.
Effigies animant:& internodia menbris
Imperfecta nouo fluitant concreta colore.
Sic liquido scyllę circūfusū æquore corpus.
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndiq; mutabāt:atq; vndiq; mutabātur.
Oris [v] honos primū multis optata labella.
Et patulę frontis species concrescere in vnum
Cœpere:& gracili mentū producere rostro.
Tum qua se mediū capitis discrimen agebat.
Ecce repente velut patrios imitatur honores:
Purpureā concussit apex in vertice cristam.
At mēbris varios intexens pluma colores.
Mansurū volucri vestiuit tegmine corpus:
Lentaq; perpetuas foderunt brachia pennas:
Inde alias partes nimioq; infecta rubenti
Crura: nouamq; aciē obduxit squalida pellis:

c Classis. Minois. describit recessum minois a Megara.
d Sale. Mari. e Isthmos. strictura ista terrę appellatur inter Ioniū & Aegęū mare lucanus. Qualiter vndas. Qui secat:& geminū medi⁹ mare sepat isthmos. Nec patitur cōferre fretū si terra recedat Ioniū ęgęo franget mare.
f Cypselidę. A Cypsello Ixionis:& Iadę filio dicti sunt corinthij. Et em̄ fuerat oraculū primū corinthior̄ tyrannum fuisse:cui successit Periander filius:& nomē habuit a mensurę frumētarię genere:quod Cypsellā noīant. quippe eum quęrētibus corinthiis interficere in mēsura frumentaria mater pdit̄ cōdidisse: g Scyronis Scyron in Megarę montibus habitasse tradit̄:atq; appellātes hospites interficere solitum & pdari. Inde Scyronia saxa denominata sunt.
h Spelęū. Cepulā significat: Sed port⁹ est sub saxis Scyronis infaustus olim minoi:& inde rupes Minoia vocitata
i Pyrrea. Pyrreū locū forū Atheniensiū significat:pariter & portū eiusdē nois fuisse tradūt. k Cycladas. In mari ęgeo. l Strophadasq;. Strophadę similiter insulę appellatę sunt:ob cōuersionem:quā fecerūt zoetus:& Calais Boreæ & orythię filii depulsę Harpiis a mēsę Phinei. & plotie antea dicebant̄. m Hermiona. Ciuitas est in conspectu maris ęgei. n Delos notissima insula origine phoebi & Dianę. o Cynthus. Ciuitas. p Paronq;. Donysson. Insulę cycladū clarissimę marmorib⁹. q Aeginam Seryphū. Etiā clarissimas insulas nō magnitudie sed q̄ ad eas cōsueuit dānatus aliquis dimitti. Egina vero in peloponneso est vbi eadē est Hermonię: & dicta est (teste. Ouidi.) a matre Acaci:ait em̄ Aecus aeginā genitricis nomine dixit:est em̄ in epidauri cōspectu. r Cōiunx neptunnia. Amphitrite vxor neptunni:verū ponit̄ p omni mari: quod circuit terrā id est oceano. s Aeris alis. Quia conuersa est in auē. t Ansere. Cygno. qui habuit rem cum leda:sed inde Iuppiter erat.
v Honos. reuerentia oris & formę suorū:quia post illa tēpora nunq; petiit oras Megarenses.

Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demũ misere succurrere pacto.
Vix fuerat placida neptuni cõiuge dignum:
Nunc illã post hac oculi videre suorum.
Purpureas saluo retinentẽ vertice vittas.
Nõ thalamus tyrio fragrans accepit amomo.
Nullę illam sedes: quid em̃ iam sedibus illis.
Quæ simul vt sese cano de gurgite velox.
Cum sonitu ad cęlum stridentib⁹ extulit alis:
Et multũ late dispersit in æquore rorem.
Infœlix virgo: nequicꝙ morte recepta.

Incultum solis in rupibus exigit æuum:
Rupibus & scopulis & littoribus desertis:
Nec tñ hoc iterũ pena sine: nãcꝙ deum rex
Oĩa: q̃ impio terrarũ milia versat.
Cõmotus talẽ ad supos volitare puellam.
Cum pater extinctus cęca sub nocte lateret.
Illi pro pietate sua. Nam sæpe videmus:
Sanguine taurorum suplex resperserat auras:
Sæpe deum largo decorarat munere sedes:
Reddidit optatam mutato corpore vitam.

Fecit & in terris halyetos ales vt esset.
Quippe aquilis sẽp gaudet de⁹ ille choruscis
Huic vero miserę: quoniam iam nata deorum
Iudicio: naticꝙ: & cõiugis ante fuisset

Infesti: apposuitcꝙ odium crudele parentis:
Iãcꝙ vtinã æthereo signorũ munere: præstans
Vnum quẽ duplici stellarũ sydere vidi.
Scorpius alternis clarum fugiant orionem:
Sic inter sese tristis halyetus in iras:
Et cyris memori seruãt ad sæcula fato.
Quacũcꝙ illa leuẽ fugiẽs secat æthera pennis.

Ecce inimicus atrox magno stridore per auras.
Insequitur nisus: qua se fert nisus ad auras:
Illa leuem fugiens raptim secat æthera pennis.

x Exigit. Proterit ętatẽ suã in scopulis: & rupibus.
y Halyetos. De genere aquilarũ q̃ talẽ habẽt naturã: vt nõ ꝓprio generis sui cõcubitu nascant̃: sed ex diuersis aquilis. foetus quos noscũt generosos cogẽdo eos intueri radios solares pascunt: z Infesti. Quia pater Nisus est inimic⁹ huic aui. z Atrox. Pater Nisus.

Publij Virgilij Maronis Catalecton. Priapus loquitur.

Ere rosa: autumno pomis: æstate
Spicis: vna mihi ẽ hor- (freq̃ntor
rida pestis hyems.
Nã frigẽs metuo: & vereor ne li-
Hic de⁹ ignarus præ- (gne⁹ ignẽ
bear agricolis.

Ego hæc ego arte hac fabricata rustica.
Ego arida viator: ecce populus
Agellum hunc sinistra tute quẽ vides:
Herícꝙ villam: hortulũcꝙ pauperis
Tueor: malascꝙ furis arceo manus:
Mihi corolla picta vere ponitur.
Mihi rubens arista sole feruido:
Mihi virente dulcis vua pampino:
Mihi glauca oliua duro cocta frigore.
Meis capellæ delicata pascuis:
In vrbem adulta lacte portant vbera:
Meiscꝙ pinguis agnus ex ouilibus.
Grauem domum:
Teneracꝙ matre mugiente vaccula:
Deũ profundit ante tẽpla sanguinem.
Proin viator hunc deum vereberis:
Manũcꝙ sursum habebis: hoc tibi expedit:
Parata nancꝙ crux est arte mentula.
Velim pol iniquis: ac pol ecce villicus.
Venit valenti cui reuulsa brachio.
Fuit ista mentula apta claua dexteræ.
Hunc: iuuenes locũ villulãcꝙ palustrem:
Tectam vimine iunceo cariscꝙ maniplis.
Quercus arida rustica formata securi.
Nutrior magis & magis: vt beata quot annis:
Huius nã domini colunt mediũcꝙ salutant.
Pauperis tugurij pater: filiuscꝙ:
Alter assidua colens diligentia vt herba:
Aspera sit dumosa: meocꝙ remota sacello.
Alter parua ferens semper munera larga.
Florido mihi posuit pictas vere corollas:
Primitijs: & tenera virens spica mollis arista
Luteæ violæ mihi: lacteumcꝙ papauer.
Pallentescꝙ cucurbitæ: & suaue olentia mala:
Vua pampinea rubens educata sub vmbra.
Sanguinea etiã mihi: sed tacebimus arma.
Barbatus linit hirculus cornipedescꝙ capellæ:
Pro quis omnia honoribus hoc necesse priape
Præstare: & domini hortulũ: vineãcꝙ tueri.
Quare hinc o pueri mala abstinete rapina.
Vicinus prope diues est: negligenscꝙ priapus.
Inde sumite semitã: hæc deinde vos feret ipsa.
De qua sæpe tibi venit: sed sæpe videre
Non licet: occulitur lumine clausa viri.
De qua sæpe tibi nõ venit adhuc mihi: namcꝙ
Si occulitur longe est tangere quod nequeas.
Venerit aut tibi nũc sed iã mihi nuncius iste.
Quid prodest illi dicere quæ redijt.
Hormethiorum amator iste verborum.
Iste iste rhetor namcꝙ quatenus totus.
Thucydides briannus atticæ febris.
Thaugallicũ iminet ipsemet: male illisit.

Ista omnia verba: ista miscuit fratri.
Aspice: quē video subnixum gloria regno
Altius: & cœli sedibus extulerat.
Terrarum hic bello magnū cōcusserat orbem.
Hic reges asiæ fregerat hic populos.
Hic graue seruitiū tibi iam tibi roma minat.
Cætera nanq͂ viri cuspide conciderant.
Cum subito in medio rerū certamine præceps
Corruit: & patria pulsus in exilium.
Tale deum numen: tali mortalia nutu.
Fallax momento temporis hora dedit.
Quocunq͂ ire ferunt variæ nos tempora vitæ.
Pangere qua terras: quosq͂ videre homines:
Dispeream: si te fuerit mihi carior alter.
Alter enim quis te dulcior esse potest?
Conuenit ante alios diui diuūq͂ furores:
Cuncta neq͂ indigna multa dedere bona.
Cuncta quib⁹ gaudet phœb⁹ de⁹: ipseq͂ phœbo
Doctior o quis te musa fuisse potest?
O quis te in terris loquit͂ iucundior vno?
Clio nam certe candida non loquitur.
Quare illud satis est: si te permittis amari:
Nam cōtra vt sit amor mutuus inde mihi.
Ite hinc manes rhetorum manipli.
Inflat a roso non achaico verba.
Et vos seliquit arquitiq͂ varroq͂.
Scholasticorum vario madens pingui.
Ite hinc inani cybalon iuuentutis:
Tuq͂ o mearum cura sexte curarum.
Vale sabine iam valete formosi.
Nos ad beatos vela īmittimus portus:
Magni petentes docta scyronis:
Vitamq͂ ab omni vendicamus cura.
Ite hinc camœnæ: nam nos quoq͂ limite sæuæ.
Dulces camœnæ: nam fatebimur verum.
Dulces fuistis: & tamen meas chartas
Reuisitote: sed prudenter & raro.
Socer beate: nec tibi: nec alteri:
Generq͂ noctu impudicum caput.
Tuq͂ nunc puella talis: & tuo
Stupore pressa rus habitet mihi.
Vt ille versus vsq͂ quaq͂ pertinet.
Gener socerq͂ perdidistis omnia.
Scilicet hoc sine fraude varo dulcissime dicā.
Dispeream nisi me perdidit iste potus.
Sin aūt præcepta vetant me dicere: sane
Non dicam: sed me perdidit iste puer.
Villula quæ scyronis eras: & pauper agelle.
Verum illi domino tu quoq͂ diuitiæ.
Me tibi: & hos vna mecū quos semper amaui.
Si quid de patria tristius audiero
Cōmendo: primisq͂ patrē tu nunc eris illi.
Mantua quod fuerat quodq͂ cremona prius.
Pauca mihi niueo: sed nō incognita phœbo.
Pauca mihi doctę dicite pegasides.
Victoria est magni: magnū dec⁹ ecce triumph⁹
Victor qua terræ: quaq͂ patent maria.
Horrida barbaricæ portans insignia pugnæ:
Magnus: & æneides vtq͂ superbus eryx.
Nec minus iccirco nostros expromere cantus.
Maximus: & sanctos dignus inire choros.
Hæc itaq͂ insuetis iactor magis optime curis:
Quid de te possim scribere? quid ve tibi?
Nāq͂ (fatebor em̄) quæ maxima deterrendi
Debuit: hortandi maxima causa fuit.
Pauca tua in nostras venerūt carmina chartas:
Carmina cū lingua tum sale cecropio.
Carmina quæ pylium sæclis accepta futuris.
Carmina sed pylium vincere digna senem.
Molliter huic viridi patulæ sub tegmīe querc⁹
Mœris pastores: & mœlibeus erāt.
Dulcia iactantes alterno carmina versu.
Qualia trinacriæ doctus amat iuuenis.
Certatim ornabant omnes heroida diuæ.
Certatim diuæ munere quæq͂ suo.
Fœlicē ante alios tanto scriptore puellam.
Alterno sanam dixerit ipse prior:
Non illa hesperidū ni munere capta fuisset:
Quæ volucrē cursu vicerat hyppomanē.
Candida cygneo non edita tyndaris ouo.
Non supero fulgens cassiopæa polo.
Nō defensa diu multū certamine equorum:
Optabant grauidę quod sibi quæq͂ manus:
Sæpe animā generi proh q͂ pater ipius hausit:
Sæpe rubro similis sanguine fluxit humus.
Raptato curru nimiūq͂ per æthera terræ.
Immiti expectāt fulmine: & hymbre iouem.
Non ocius raptū belli liquere penates.
Tarquini patrios: filius atq͂ pater.
Illo quo primū dominatus roma superbos.
Mutauit placidis tempora consulibus.
Multa nec īmeritis donauit mater alumnis.
Præmia messalis maxima publicolis.
Nā qd ego īmensi memorē studia ista loboris.
Horrida quid duræ tempora militiæ?
Castra foro solitis vrbi proponere castra.
Tam procul hoc nato: tam procul hoc patria.
Immoderata patri iam sydera: iamq͂ calores
Sternere: vel dura posse super silice.
Sæpe trucē aduerso perlabens sydera pontum:
Sæpe audendo mare: & vincere sæpe hyemē.
Sæpe etiā densos īmittere corpus in hostes:
Cōmunē belli non meminisse deum:
Nunc celeres afros perituræ in milia gentis.

Aurea nunc rapidi flumina adire tagi:
Nunc aliã ex alia bellando quærere gentem:
Vincere: & oceani finibus vlterius:
Non nostrũ est inquã tantas attingere laudes:
Quin ausim hoc etiam dicere vix hominũ est:
Ipsa hæc: ipsa ferent rerũ monumẽta per orbẽ:
Ipsa etiam egregium facta decus parient.
Hos ea quæ tecũ finxerunt carmina diui:
Cynthius & musæ bacchus: & egiale.
Si laudem aspirem humilis sed adire syrenas:
Sic patrio graios carmine adire sales
Possumus: optatis plus iã procedimus ipsis:
Hoc satis est: pingui nil mihi cũ populo.
Sabinus ille quem videtis hospites.
Ait fuisse multo celeberrimus.
Neq3 vlius volantis impetus eis:
Nequisse præterire: siue mantuam
Opus foret volare: siue brixiam.
Neq3 hoc negat triphonis æmuli domus.
Negare nobilem insulam ve ceruli:
Vbi iste: post sabinus ante quintio.
Bidente dicit attondisse forcipe.
Comata colla ne quis otion iugo.
Premente dura vulnus ederet iuba.
Cremona frigida: & lutosa gallia.
Tibi hæc fuisse: & esse cognitissima.
Ait sabinus vltima ex origine.
Tua stetisse vltima in voragine.
Tuas in palude posuisse sarcinas:
Et inde tot per orbitosa milia.
Iugum tulisse lęua siue dextera:
Strigare mulas: siue vtrunq3 cœperat.
Neq3 vlla vota semitalibus deis.
Tibi esse sancta propter hoc nouissimũ.
Paterna lora proximũq3 pectinem.
Sed hæc prius fuere nunc eburnea.
Sed ęquæ sedes ęquæ dedicat tibi.
Gemellæ castor: & gemellæ castoris.
Quis deus optauit te nobis abstulit: an qu.
Dicunt a nimio pocula dura mero.
Vobiscum si est culpabilis sua queq3 sequunt:
Facta quidem meriti crimen habent cyathi.
Scripta quidem tua nos multũ mirabimur. et te
Raptum: & romanã flebimus hystoriam.
Sed tu nullus eris: peruersi dicite manes:
Nunc superesse patri quod fuit inuidia.
Superbe noctui recutitum caput.
Datur tibi puella quam petis datur.

P.V. Maronis Moretum.

P. V. Maronis Moretum.

Iam nox hybernas bis quinq peregerat horas:
Excubitorq diem cantu prædixerat ales:
Similus exigui cultor cū rusticus horti
Tristia venturæ metuēs ieiunia lucis.
Membra leuat vili sensim demissa grabato:
Sollicitaq manu tenebras explorat inertes:
Vestigatq focum: læsus quem deniq sensit
Paruulus exusto remanebat stipite fumus:
Et cinis obductæ celabat lumina prunæ.
Admouet his pronam submissa fronte lucernam:
Et producit acu stupas humore carentes:
Excitat & crebris languentē saucius ignem:
Tandem concepto tenebre fulgore recedunt:
Oppositaq manu lumen defendit ab aura:
Et reserat clausa quæ preuidet hostia clauis:
Fusus erat terra frumenti pauper aceruus.
Hinc sibi depromit quantū mensura patebat.
Quæ bis in octenas excurrit pondere libras.
Inde abit: assistitq mole: paruaq tabella:
Quam fixam paries illos seruabat in vsus:
Lumina fida locat: geminos tunc veste lacertos
Liberat: & cinctus villosæ tegmine capræ
Peruertit: cauda silices: gremiūq molarū.
Aduocat inde manus: operi partitus vtramq:
Leua ministerio: dextra est intenta labori.
Hæc rotat assiduis gyris: & concitat orbem:
Trita ceres silicum rapido decurrit ab ictu.
Interdum fesse succedit leua sorori.
Alternatq vices: mō rustica carmina cantat:
Agrestiq suum solatur voce laborem.
Interdū clamat cybalē: hec erat vnica custos.
Afra genus: tota patriam testante figura.
Torta comā: labroq tumens: & fusca colore:
Pectora lata iacent: māmis compressior aluo.
Cruribus exilis: spaciosa prodiga planta:
Continuis rimis calcanea scissa rigebant.
Hāc vocat: atq arsura focis imponere ligna
Imperat: & flāma gelidos adolere liquores.
Sed postquā impleuit iustū versatile finem.
Transfert inde manu fusas in cribra farinas:
Et quatit: ac remanēt sūmo purgamina dorso:
Subsidit syncera: foraminibus liquatur.
Emundata ceres: leui tum protinus illam
Cōponit tabula: tepidas superingerit vndas.
Cōtrahit admixtas tum frondes: atq farinas
Transuersat durata manu: liquidoq coactu:
Interdum grumos spargit sale: iamq subactu
Leuat opus: palmisq suū dilatat in orbem:
Et notat impressis æquo discrimine quadris
Infert inde foco: cybale mundauerat aptum
Ante locū: testisq tegens superaggerat ignes.
Dūq suas peragit vulcanus: vestaq partes:
Similus interea vacua non cessat in hora.
Verū aliam sibi quærit opem: neu sola palato
Sit nō grata ceres: quas iungat comparat escas
Non illi suspensa focis carnaria iuxta.
Durati sale terga suis: truncique vocabant.
Traiectus mediū parco sed caseus orbem:
Et vetus astricti fascis pendebat anethi.
Ergo aliā molitur opē sibi prouidus heros.
Hortus erat iunctus casulæ: quē vimīa pauca:
Et calamo redimita leui munibat arundo.
Exiguus spatio: varijs sed fertilis herbis:
Non illi deerat: quod pauperis exigit vsus:
Interdum locuplex a paupere plura petebat:
Nec sumptꝰ erat illud opus: sed regula curæ.
Si quando vacuū casula pluuiæ ve tenebant:
Festa ve lux: si forte labor cessabat aratri.
Horti opꝰ illud erat: varias disponere plantas.
Norat: & occulte cōmittere semina terræ:
Vicinosq apte cura sūmittere riuos.
Hic olus: hic late fundentes brachia betæ:
Fœcūdisq rumex: maluæq inulæq virebant:
Hic cicer: & capiti nomē debentia porra.
Sic etiā nocuū capiti gelidūq papauer:
Grataq nobiliū requies lactuca ciborū.
Et grauis in latū dimissa cucurbita ventrē:
Verū hic nō domini (quis.n. contractior illo)
Sed populi pⱥuentus erat: notisq diebus.
Venales holerū fasces portabat in vrbem.
Inde domū ceruice leuis: grauis ære redibat:
Vix vnquā vrbani comitatꝰ merce macelli.
Cepa rubens: sectiq famē domat area porri:
Quæq trahunt acri vultus nasturcia morsu.
Intibaq: & venerē reuocans eruca morantē.
Tūc quoq tale aliqd meditās itrauerat hortū.
Ac primū leuiter digitis tellure refossa.
Quattuor educit cū spicis allia fibris.
Inde comas apij graciles: rutāq rigentē
Vellit: & exiguo coriandra tremētia filo.
Hæc vbi collegit: lætū consedit ad ignē:
Et clara famulā poscit mortaria voce.
Singula tū capitū numeroso cortice nudat:
Et sūmis spoliat corijs: contentaq passim
Spargit humi: atq adicit: seruatū gramīe bulbū
Tingit aqua: lapidisq cauū demittit in orbem:
Hic salis inspargitq micas: sale durus adeso:
Caseus adijcit: dictas super inserit herbas:
Et leua vestem setosa sub inguina fulcit.
Dextera pistillo primū fragrantia mollit.
Allia: tum pariter mixto terit omnia succo:

It manus in gyrum: paulatim singula vires.
Deperdūt proprias: color est e pluribus vnus:
Nec tot⁹ viridis: quia lactea frusta repugnāt.
Nec de lacte nitēs: quia tūc variatꝰ ab herbis.
Sæpe viri nares acer iaculatur apertas
Spiritus: & sūmo dānat sua prandia vultu.
Sæpe manu sūma lachrymātia lumīa tergit.
Immeritoq́ꝫ furēs dicit cōuitia fumo.
Procedebat opus: nō iā salebrosus vt ante:
Sed grauior lentos ibat pistillus in orbes.
Ergo palladij guttas instillat oliui
Exiguiq́ꝫ super vires infundit aceti:
Atq́ꝫ iterū cōmiscet opus: mixtūq́ꝫ retractat:
Tum demū digitis mortaria tota duobus
Circuit: inq́ꝫ globū distantia cōtrahit vnū:
Cōstet vt effecti species: nomēq́ꝫ moreti.
Eximit interea cybale quoq́ꝫ sedula panem:
Quē recipit lotis manibus: pulsoq́ꝫ timore
Hinc famis: inq́ꝫ diem securus Similus illam.
Ambit crura ocreis paribus: tectusq́ꝫ galero.
Sub iuga parentes cogit lorata iuuencos.
Atq́ꝫ agit in segetes: & terræ condit aratrū.

Octauij Augusti p̄ Virgilij Aeneide Vers⁹.
Ergo ne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirū mandare nefas? ergo ibit in ignes:
Magnaq́ꝫ doctiloqui morietꝰ musa maronis?
Ah scelus indignū: soluetur littera diues?
Et poterunt spectare oculi? nec parcere honori
Flāma suo: ductūq́ꝫ operi seruabit honorem
Pulcher Apollo veta: Musæ p̄hibete latinæ.
Liber, et alma ceres succurrite: vester in armis
Miles erat: vester docilis per rura colonus.
Nā docuit quid ver ageret: quid cogeret æstas:
Quid pater autūn⁹: q̄d bruma nouissīa ferret.
Arbuta formauit: sociauit vitibus vlmos.
Curauit pecudes: apibus sua castra dicauit.
Hic dedit vt pereāt. ip̄m si dicere fas est.
Sed legū est seruanda fides: suprema volūtas
Quod mādat: fieriq́ꝫ iubet: parere necesse est.
Frangatꝰ potius legum veneranda potestas:
Quā tot cōgestos noctesq́ꝫ diesq́ꝫ labores
Hauserit vna dies: sup̄maq́ꝫ verba parentis
Amittāt vigilasse suū: si forte superbus
Errauit dolor in morte: & si lingua locuta est
Nescio quid titubāte anio: nō sponte: sed altis
Expugnata malis: odio languoris iniqui.
Si mens cæca fuit: iterū sentire ruinas
Troia suas: iterū cogetꝰ reddere voces:
Ardebit misere post vulnera vulnus Elissæ:
Tam sacrū soluetꝰ opus: tot bella: tot enses:
In cineres dabit hora nocens. & p̄fidus error:
Huc huc Pyerides date flumina cūcta sorores:
Expirent ignes: viuat Maro dictus vbiq́ꝫ:
Ingratusq́ꝫ sui studio nūq́ꝫ inuidus orbi.

Et factus post fata nocens: quod iusserat ille.
Sit vetuisse meū: satis est post tempora vitę.
Sūmo sit eternum tota resonante Camena
Carmē: & in populo diui sub nomine nomē
Laudet: vigeat: placeat: relegatur: ametur.

Alcini versus

De numero vatū si quis seponat homerum:
Proximus a primo: tum maro primus erit:
Et si post primū maro seponatur homerum:
Longe erit a primo quisquis secundus erit.

Cornelij Galli versus

Temporib⁹ lętis tristamur maxime cæsar
Hoc vno amisso quē gemo Virgiliū.
Sed vetuit relegi: si tu paciere libellos
In quibus Aeneā condidit ore sacro
Roma rogat: præcib⁹ etēm tibi supplicat orbis.
Ne pereant flāmis tot monumēta ducū:
Atq; iterū troiam: sed maior flāmma cremabit.
Fac laudes italū: fac tua facta legi.
Aeneāq; suū fac maior nunci⁹ ornet.
Plus fatis possunt cęsaris ora dei.

Epitaphia virorum illustriū in laudem Virgilij.

Palladius

Conditus hic ego sum: cui⁹ mō rustica musa
Per syluas: p rus venit ad arma virum.

Asclepiades

Titijron ac segetes cecini maro: & arma viruq;:
Mantua me genuit: parthenope sepelit.

Eusebius

Virgilius iacet hic: qui pascua versibus edit:
Et ruris cultus: & phrygis arma viri.

Pompelianus

Qui pecudes: qui rura canit: qui prælia vates:
In calabris moriēs hac requiescit humo.

Maximianus

Carmībus pecudes: et rus: & bella canendo:
Nomen inextinctū Virgilius meruit.

Vitalis

Mantua mi patria ē: nomē maro: carmīa: syluæ
Ruraq; cum bellis: parthenopea tumulus.

Basilius

Quis syluas: & agros: qui prælia versib⁹ ornat.
Molle sub hac sit⁹ est ecce poeta maro.

Asmodianus

Pastores: vates ego sum: cui rura: ducesq;
Carmia: sunt hic me præssit acerba quies.

Vouianus

A syluis ad agros: ab agris ad prælia venit:
Musa maronis adest nobilis ingenio.

Eugenius

Bucolica expssi: & ruris pcepta colendi
Mox cecini pugnas: mortuus hic habito.

Iulianus

Hic data Virgilio requies: qui carmine dulci:
Et pana: & segetes: & fera bella canit.

Hilasius

Pastores cecini: docui qui cultus in agris:
Prælia descripsi: cōtegor hoc tumulo.

Aliud

Subduxit morti viuax pictura maronē:
Et quē parca tulit: reddit imago virum.

Aliud

Lucis damna nihil tanto nocuere poetę
Quē præsentat honos carminis: & plutei

Sebastiani Brant de operibus tribus Virgilij

Post nemora atq; greges: culturā ruris: et vuas
Disce et equos lector: mellificasq; feras.
Grādior oblectat si te hinc tuba parthenopea:
Diuigenū poteris perlegere arma ducum.

Et iterum

Vita magis nulli est sua cognita: docta marōis
Quā mihi musa: canēs pgama: rura capras.

Ad idem

Qui clarere cupis suaui sermone latino.
Virgiliū relegas carmine doctiloquo.

Ad idem

Virgiliū exponāt alij sermone diserto.
Et calamo pueris: tradere et ore iuuet.
Pictura agresti voluit Brant: atq; tabellis:
Edere eū indoctis: rusticolisq; viris.
Nec tñ abiectus labor hic: nec prorsus inanis.
Nā memori seruat mēte figura librum.

Sub persona Virgilij epigrãmata.

Mantua me genuit: calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua: rura: duces.
Tristia fata tui dum fles in daphnide flacci.
Docte maro fratrem dijs immortalibus æquas.
Pastor: arator: eques: paui: colui: superaui.
Capras: rus: hostes: fronde: ligone: manu.
Iuppiter in cœlis: cæsar regit omnia terris.
Tarpeio quondã consedit culmine cornix:
Est bene non potuit dicere: dixit erit.
Littera rem gestam loquitur: res ipsa medullã.
Verbi quam viuax mens videt intus habet.

Ad idem.

Mellifluum quisquis romanũ nescit homerũ:
Me legat: & lectũ credat vtrũq sibi.
Illius imensos miratur gratia campos:
At minor est nobis: sed bene cultus ager.
Non miles: pastor: curuus non defit arator.
Hæc graiis constant singula: trina mihi.

Tabula librorum qui in hoc volumine continentur.

Impressum regia in ciuitate Argenteñ ordinatione: elimatione: ac relectõne Sebastiani Brant: operaq & impensa non mediocri magistri Iohannis Grieninger. Anno incarnationis christi. Millesimo quingentesimo secũdo quinta kalendas septembres die.

